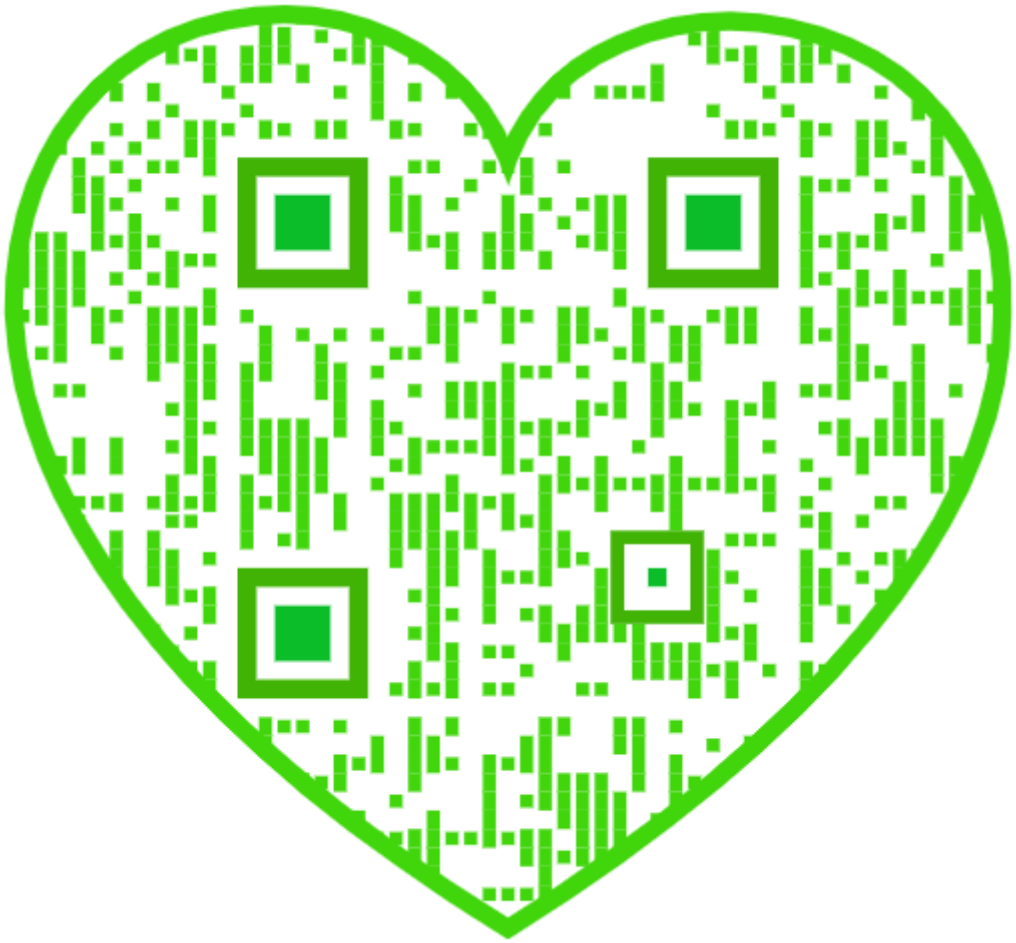
De Gids. Jaargang 1

bron
De Gids. Nieuwe Vaderlandsche Letteroefeningen. G.J.A. Beijerinck, Amsterdam 1837.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_gid001183701_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. DE GIDS

[Woord vooraf]

Gedachtig aan de uitspraak van den Wetgever op den Franschen Zangberg:

Il est esclave né de quiconque l'achète:

zouden wij het, na ons uitvoerig Prospectus, aan ons Tijdschrift hebben overgelaten, zich zelf aan te bevelen, indien de wijze, waarop de Recensent der Prachtwerken bij BEIJERINCK, *in het* 10de *Nommer der Vaderlandsche Letteroefeningen voor* 1836, *goed vond, die aankondiging te beantwoorden, ons niet verpligtte, dat bescheiden stilzwijgen af te breken*.

Wij zouden echter de vleijende verwachting van het publiek, dat ons met eene talrijke inteekening verheugde, te leur stellen, en de vereerende medewerking van verdienstelijke mannen, ons in ruime mate ten deel gevallen, onwaardig worden, indien wij een aanzienlijker deel van ons Tijdschrift, dan deze weinige bladen Voorrede, aan het voeren van den twist met den Letteroefenaar toewijdden. Plegtig verzekeren wij, dat de kamp met het oude Maandwerk ons aangenaam zou geweest zijn, indien dezelve niet in lage aanvallen, maar in een' edelen strijd voor de zaak van Letterkunde en Wetenschap had mogen bestaan; indien, in de sinds ons Prospectus in het licht verschenen Nommers der Letteroefeningen, derzelver Redactie slechts een' oogenblik getracht had, door wezenlijk verdienstelijke bijdragen haar hooggeroemd Tijdschrift staande te houden. Doch wat zullen wij zeggen van het zonderling verband, waarin de gedreigde val der Letteroefeningen al aanstonds met een Voor-

schrift voor de vallende ziekte *gebragt is; - wat van het* lets over BYRON *of het Stukje* over den weduwlijken staat van duiven en zwanen; - *wat van de sentimenteele bijdrage:* Twee wezens in een' kerker, - *wat van de onheusche beantwoording, die een vriend en volgeling van* HEGEL, *op zijne zoo regtmatige uitdaging, ontving? Wat eindelijk van het vers en den brief op den omslag van het* 14de *Nommer geplaatst? Naauwelijks gelooven wij, dat de laatstgemelde schrijver door ons aangezocht is. Immers in onze eenvoudigheid meenden wij ons slechts tot* fatsoenlijke geleerden *te hebben vervoegd!*

De Recensent der Prachtwerken heeft ons bij voorraad der boekerij van ieder fatsoenlijk man onwaardig *gekeurd. In weerwil van het bedreigd gevaar geene lezers te vinden, willen wij eenen anderen stijl en toon, dan die van den steller van het* lets, *enz. aannemen. Want te diep ligt ons* POPE'S *regel in het geheugen:*

> Without good-breeding truth is disapproved
> That only makes superior sense beloved;(*).

of waarheid en wellevendheid de pen van onze tegenpartij bestuurd hebben, moge het publiek beslissen.

Evenmin als hij naar ons, willen wij naar hem onderzoek doen. Ondertusschen, zoo als het gaat, het publiek heeft gegist, en als den schrijver van het lets *eenen man genoemd, dien wij openlijk verklaren er niet voor te houden. Die man toch is een voorstander der Christelijke verdraagzaamheid, en zoude daarom meer dan één' oogenblik geaarzeld hebben ons op de regterwang te slaan. Die man is welsprekend: d.i. hij bezit de gave overeenkomstig tijd en omstandigheden te spreken; maar daarvoor dreunen door het gansche geschrijf te veel bevroren preêktoonen heen; wie* MUNCHHAUSEN'S *lotgevallen gelezen heeft, weet wat bevroren preêktoonen zijn. Die man is een beschaafd man, en een beschaafd man zal*

(*) Deze woorden uit het *Essay on Criticism*, zijn in de volgende regelen, wat de hoofdzaak betreft, vertaald.

met de beschuldiging van oneerlijkheid *terughoudend zijn. Die man is een geleerd man; maar geleerdheid geeft nog geen regt, om over kunst- en prachtwerken uitspraak te doen. Die man heeft de waarheid lief; maar een waarheidlievend man zal niet betwijfelen, dat de Letteroefeningen nu en dan der* Chronique Scandaleuse *eene plaats hebben ingeruimd. Die man is een verstandig man; en een verstandig man zal evenmin beslissen, hoe oud menschen zijn, die hij niet kent, als wat zij al of niet weten. Die man draagt een Hollandsch hart in den boezem om; maar de stijl van het* Iets *doet ons betwijfelen, dat deszelfs steller in ons Vaderland het eerste levenslicht aanschouwde. Die man is een man van jaren, maar echter niet zoo oud, dat hij vergeten kan zijn, dat in zijne jeugd de verhouding tusschen den boekverkooper* MEIJER *en den dichter* NOMSZ, *den boekverkooper* ALLART *en den geleerden* VAN HAMELSVELD, *ten voordeele der beide boekverkoopers was. Die man, dien het publiek ons noemde, is een man van onbesproken' wandel, en zulk een man heeft niet zoo als* CAESAR BRUTUSJES, *waarom hij vreezen zou, tegen ons te moeten zeggen:* 'Ook gij, mijn zoon!'

Doch de eer van de onderneming zelve, de eer van Uitgever en Redactie is op het grievendst beleedigd, door de beschuldiging van oneerlijkheid, wraaklust, aanmatiging, misleiding *en* hebzucht.

Wij zouden op de eerste beschuldiging: Oneerlijkheid *kunnen antwoorden, dat, waar wij ooit in ons Vaderland het onsterfelijk meesterstuk van* MOLIÈRE *zagen opvoeren, de zaal van toejuiching daverde bij den bekenden regel:*

> Nous vivons sous un Prince ennemi de la fraude;

wij zouden voorts, stuk voor stuk, de overige ons toegevoegde scheldwoorden met scheldwoorden kunnen beantwoorden; doch wij haasten ons liever eene betuiging te doen, waarbij onze lezers, en vooral onze geachte medewerkers, het grootste belang hebben.

‘Ook in het vak van geleerdheid en boekhandel,’ *dus luidt de klagt van den op eene zonderlinge wijze in een' laudator temporis acti herschapen' Letteroefenaar, - dien* M^{r}. I. DA COSTA *moeite zal hebben te herkennen;* ‘ook in het vak van geleerdheid en boekhandel is onze leeftijd veelzins het tegenbeeld van de vorige eeuw. Voorheen waren boekverkoopers hetgene zij naar den aard der zaak behooren te wezen, medehelpers, handlangers der geleerden, middelpersonen tusschen de auteurs en het publiek. Onze WETSTEINS, LUCHTMANSEN, MEIJERS en anderen hielden zich met dezen bescheiden' titel tevreden: thans heeft het omgekeerde plaats, onze geleerden zijn handlangers der boekverkoopers geworden.’

Waren deze woorden op onzen uitgever toepasselijk, waarlijk, alleen onkunde zoude kunnen zeggen, dat hij iets nieuws dreef; tot stichting van alle boekverkoopers mogen hier de zoo pikante woorden van een' schrijver, die in de eerste helft der vorige eeuw leefde, van BURMAN den Ouden, *eene plaats vinden:*

‘*Het ondragelijk geweld, ja, wat meer zegt, de heerschappij en de tirannij, welke de boekverkoopers zich aanmatigen op de geleerde wereld uit te oefenen, ken ik bij ondervinding, en weet hoe zij, ten koste van den arbeid en het zweet der schrijvers, zich dikwijls benijdenswaardige schatten verzamelen. Het is of eene staatswet dat volk hun regt had gegeven, en of alle geleerden, bij regterlijk vonnis, zoo tot eeuwige slavernij waren verwezen, dat het hun niet meer vrij stond van boekverkooper te veranderen, wanneer zij den hunnen, ik zeg niet als lastig en karig, maar als heerschzuchtig, ondankbaar en aanmatigend hebben leeren kennen. Hoe vele groote en geleerde mannen zou ik kunnen aanhalen, wier geschriften vol zijn van de jammerklagten over de listen, de bedriegerijen en de vuile winsten der boekverkoopers! Tot mijn ongeluk heb ik dikwijls menschen van dat slag aangetroffen, die, door hun vriendelijk, gul en eenvoudig voorkomen, van mij, die alle veinzerij*

en kunstenarij als de dood hate, alles wat zij wilden gedaan kregen, en, omdat ik nooit hebzuchtig mijnen arbeid op prijs stelde, met een klein honorarium, het verschrikkelijk slooven, dat ik voor hen deed, beloonden.

'Nooit gaf ik een werk ter perse, of het was geheel voltooid; nooit liet ik den drukker een uur, ik laat staan een' dag, wachten; terwijl ik mij hunne traagheid en uitstellen liet welgevallen. Niemand van den ganschen troep, althans niet de uitgevers van mijnen OVIDIUS(*), *zullen het mij heeten liegen, dat ik altoos geduld geoefend en voor hunne belangen gezorgd heb: maar zelve zullen zij best weten, hoe zij mij opgehouden en met hoe vele onaangenaamheden zij mij hebben gekweld. Wanneer gij jegens hen welwillend, schikkelijk, vlijtig en voortvarend zijt, dan lagchen zij u luidkeels uit, worden brutaal tegen uwe goedheid in, of bedanken u op zijn hoogst met allerlei laffe komplimenten. Ik zeg juist niet, dat er onder het gansche gild van boekverkoopers niet één is, die den arbeid der geleerden op den regten prijs schat. Er zijn er, maar ze zijn zeer weinige in getal, en die weinigen hebben nog de hoogmoedige meening, dat de roem en de achting der geleerden er van afhangt, dat hunne Werken in eenen wereldberoemden boekwinkel uitgegeven worden, en dat, daar deze beunhazen de geheele wereld door handel drijven, men eerst door hun toedoen vermaardheid krijgen kan. En die beroemdheid van hunnen winkel plegen zij zoo onbeschaamd op te vijzelen, dat zij, om hunnen fatsoenlijken naam, het grootste gedeelte van het honorarium korten.'*

Lager slavernij kennen wij niet, dan wanneer de oordeelkunde van den boekhandel afhankelijk is. Een nog versch voorbeeld versterkte dien weerzin! Het behoort onder onze geliefkoosde ontwerpen, onze Vaderlandsche Letterkundigen van het juk der bescheidene WETSTEINS *onzer*

(*) De hooggeprezene WETSTEINS zelve, welke te Amsterdam in den boekwinkel woonden, waar het borstbeeld van GROTIUS in den gevel staat.

dagen, van de schoolplak der oppermagtige Letteroefenaars te ontslaan.

Wij hebben op den vermeenden titelroof *nog slechts te antwoorden: dat wij de uitgave van een Letterkundig Tijdschrift voor geen privilegie, voor geen monopolie houden, en niemand er van zullen beschuldigen, die morgen verkiezen mogt*, Allernieuwste Vaderlandsche Letteroefeningen *uit te geven. Wij hopen geenszins ons Tijdschrift als een erfgoed onzen kinderen na te laten, en kennen in het gebied der Letterkunde geen ander erfregt, dan dat van den kundigste, den meest verlichte, meest bescheidene, meest onpartijdige*.

Over de andere punten kunnen wij korter zijn. Geen wraaklust *over de ongunstige recensie der prachtwerken spoorde ons tot onze onderneming aan. Wij deden ons oudst Maandwerk misschien te veel eer, door het voor het eerste te houden; deszelfs gebreken echter wettigden onzen aanval. Het plan van dit Tijdschrift was intusschen reeds voor jaren ontworpen, en alleen de min gunstige tijdsomstandigheden verhinderden de oprigting van hetzelve tot heden; wij zouden dit, des noods, met bewijzen kunnen staven. Den steller van het* lets enz. *laten wij het over, zijn gemoed te toetsen, of dat laag gevoel wel zoo vreemd aan zijn gemoed was, toen hij de ongevraagde beoordeeling van* niet *ingezonden Werken op zich nam, de eerstelingen in die soort ten onzent, doch van welke Duitschland en Frankrijk sinds jaren het voorbeeld leverden*.

Wat aanmatiging *en* misleiding *betreft, een jaargang van ons Maandwerk moge beslissen, - de tijd is de getrouwe bondgenoot der waarheid*.

En nu hebzucht! *Wij zouden deze beschuldiging onbeantwoord hebben gelaten, gerust, dat het gezond verstand eener handeldrijvende natie ons, in dat opzigt, regt zal doen, indien de toon van het pamflet hier niet beleedigend werd voor onzen Uitgever. Inderdaad, die gemeene uitval wettigt onzen twijfel, wanneer wij het hoofd schudden, als het al-*

gemeen ons eenen man, niet uit de heffe des volks, als den schrijver van het lets *doodverft; wanneer men het iemand doet, die een geleerd, en, wat meer zegt, een fatsoenlijk man is. Want ook* LUTHER *was geleerd, en toch noemde hij, vrij lomp, den Paus een ezeltje; want ook* CALVIJN *was geleerd, en echter noemde hij, zeer onverdraagzaam, Catholijken en Lutheranen honden en dwazen; want ook* BEZA *was geleerd, en evenwel schold hij, ruw genoeg*, TILLEMAN, *een' aap; want ook* SCIOPPIUS *was geleerd, en niet minder stofte hij er, alleronchristelijkst, op, den dood van* CASAUBONUS *en* SCALIGER *te hebben veroorzaakt. Maar een fatsoenlijk man! - wie aldus twist, is eeuwen in beschaving ten achteren.*

Neen! wij herhalen het nog eens, onze Uitgever, die lust noch regt heeft, zich in de gevolgen van onzen arbeid te zien betrokken, is, hoeveel achting zijn persoonlijk karakter ons moge inboezemen, slechts onze Uitgever; tusschen hem en ons was er sprake van inschrijving noch van handlangers.

Hoeveel aangenamer zoude het ons geweest zijn, indien wij, in plaats eener wederlegging dier beschuldigingen te moeten schrijven, door de Letteroefeningen onze bedenkingen (*indien mogelijk*) *bescheiden hadden zien wederleggen, of voor het minst, in plaats van de* Chronique Scandaleuse *van* CAESAR, *aan het slot eene belofte van verbetering dier gebreken hadden gevonden, welke men raadzaamst geoordeeld heeft, met stilzwijgen voorbij te gaan. Waarlijk, bij de vergelijking van den Letteroefenaar met den Romeinschen dwingeland was het ons, of wij een' anderen* MARCUS ANTONIUS, *met de woorden van* SHAKESPEARE, *bij het lijk van dien anderen* CAESAR *hoorden uitroepen:*

> O! welk een val was dat, mijn Landgenooten!
> Hij viel! en gij, en ik, wij allen vielen meê!

Waarlijk, wanneer de gunstige GENIUS *onzer Letterkunde onzen* Gids *dwingt voor betere Tijdschriften het veld te ruimen, wenschen wij niet, dat er zoo veel gedruisch*

om onzen dood zij. Wij halen ten troost van den Letteroefenaar intusschen nog eenmaal woorden van POPE *aan; het kan geen kwaad voorteeken zijn, dat wij, bij den aanvang van een Tijdschrift, ons meermalen de lessen van dien uitstekenden criticus herinneren:*

> Learn to live well, or fairly make Your will;
> You 've play'd, and loved, and ate, and drank Your fill:
> Walk sober off, before a spright'lier age,
> Comes tittering on, and shoves you from the stage,
> Leave such to trifle with more grace and ease,
> Whom folly pleases, and whose follies please.

Doch (*want het spijt ons, dat onze arbeid onder geschillen begonnen is*), *wij wenschen den Letteroefenaars, aan wie het gezegde ons* eerste *en* laatste *woord zal wezen, zoo zij geen' fatsoenlijker toon aannemen, dat zij, door onzen aanval uit den doodslaap gewekt, spoedig als waardige kampvechters voor Wetenschap en Smaak mogen verschijnen op dat veld, hetwelk ruim genoeg is voor hen en voor ons!*

Amst. Dec. 1836.
DE REDACTIE VAN DEN GIDS.

Boekbeoordelingen.

Verhandelingen en losse Geschriften van *P. van Limburg Brouwer*.

Te Groningen, bij W. van Boekeren, 1836. 8°. XVI en 302 bl.

Behoort het tot de kenmerken eener voortgaande en meer en meer algemeen verspreide beschaving, dat gelijk wijsbegeerte of staatkunde hare diepzinnige beschouwingen in de vlugtige dagbladenlektuur overgiet, zoo ook de andere wetenschappen de enge perken van het studeervertrek overschrijden, en op een ander veld, dat der gehoorzaal, hare lauweren trachten in te oogsten? Of heeft ons geslacht, bij het driftig jagen naar genot, de kunst gevonden, om hetgeen droog en somber scheen tot een aangenaam spel te maken, en der ernstige studie eene afwisseling voor toonkunst en schouwtooneel, als eene verpligte schatting aan deszelfs luim, afgedwongen? Wij gelooven het laatste. Er was een tijd, en, helaas! zijne sporen zijn nog versch, er was een tijd, waarin de verhandelaar meende zich de toga eens ouden redenaars te moeten omhangen, met de kracht van eenen DEMOSTHENES eene deugd aanprijzen, welke door niemand gelaakt, met de sierlijke beschroomdheid van eenen CICERO eene waarheid verdedigen, welke door niemand betwist werd; waarin de redenaar van zijn hoog standpunt het algemeene nut moest beoogen, en met anderhalfponds woorden eene geestdrift opwekken, die, wanneer zij langer geduurd had dan de verhandeling, in het huisselijk verkeer den gehoorzamen hoorder allerbespottelijkst zou misstaan hebben. Inderdaad, ik kan mij naauwelijks begrijpen, hoe twee verhandelaars in die dagen elkander hebben kunnen aanzien en hunnen ernst bewaren. Thans echter wordt door de groote meesters in de kunst wel het onderwerp niet verwaarloosd, maar de aanmatigingen des verhandelaars zijn minder geworden: bij de keuze der stof raadpleegt men de algemeene belangstelling; men kiest dezulke, die de beschaafde wereld met levendige belangstelling in hare gesprekken opneemt: men wil geen verder doel, dan vorming van smaak en veredeling van gevoel; door vrolijke scherts ontplooit

men het gefronste voorhoofd, en men is tevreden met den lof, van zijn gehoor wèl voldaan, dat is, door een bevallig onderhoud, gedurende een uur van ontspanning te hebben geboeid.

Verre zij het van ons, dat wij ons over den ondergang dier verhandelaars-deftigheid zouden beklagen; veeleer achten wij de navolging der rhetoren voor de gehoorzaal geschikter, dan die der oratoren. De tijd en de maatschappij, die zoo veel kracht van zeggen en zulke hooge onderwerpen vereischen, zijn verre van de gelukkigste te zijn. Men meene niet, dat de tegenwoordige wijze de oppervlakkigheid bevordert. Het tegendeel heeft plaats. Vroeger trachtte men onkundigen te verlichten, onbeschaafden te beschaven, en offerde aan eene valsche populariteit de waardigheid der wetenschap op; thans geeft een wetenschappelijk verhandelaar aan een gemengd gehoor slechts dátgene ten beste, wat voor allen begrijpelijk en vermakelijk is, terwijl hij met karige hand terug houdt hetgene dieper ligt: hij vertoont het bonte poppenspel zijner mysteriën, zonder het groote geheim te ontwijden.

Uit dit oogpunt voldeed ons het aangekondigde Werk van den Hoogleeraar VAN LIMBURG BROUWER uitstekend. De door zijne geschiedkundige en aesthetische onderzoekingen zoo te regt beroemde geleerde levert ons in deze verhandelingen en losse geschriften eene reeks van redevoeringen over zijne lievelingsvakken, den oorsprong, de zeden en de tooneelkunst der Grieken. Maar alle zijn zóó gekozen en behandeld, dat dezelve voor den smaak eens gemengden publieks bij uitstek berekend waren; terwijl zij tevens voor den geletterde belangrijke herinneringen en nuttige wenken bevatten. De stijl is onderhoudend, eenvoudig, zuiver, bevallig, zonder jagt naar sieraden en meestal door geestige scherts gekruid; alleen de voorafspraken hadden wij wat korter en minder gelijkluidende gewenscht.

In de Voorrede kondigt de schrijver p. VI en VII aan, dat de hier medegedeelde resultaten hun ontstaan te danken hebben aan het onderzoek der oude schrijvers, aan hetwelk hij zich geheel onpartijdig, zonder *eenig gevoelen, wil* of *begeerte* gezet heeft. Wij billijken dien koninklijken weg, en het geheele Werk bevestigt doorgaans de waarheid zijner betuiging. Meest overal is de Oudheid in haren eigendommelijken geest voorgesteld en uit haar eigen standpunt beoordeeld, zoodat wij zelfs de gave des redenaars bewonderen, om zijnen hoorders juiste begrippen te geven, zonder dat het verledene naar den hedendaagschen smaak misvormd wordt. Eene enkele maal, dunkt ons, verzaakt de redenaar zijnen stelregel, en dat wel ten koste van PLATO, tegen wien de hedendaagsche, uit andere beginsels ontleende, aan een' anderen maatstaf getoetste begrippen der hoorders te wapen worden geroepen.

Wij bedoelen den aanval op de een weinig uit haar verband gerukte plaatsen uit de *Republiek* p. 74 en 75. Waarom mogt, even zoo als ARISTOPHANES in de verhandeling *over de Kikvorschen* uit het standpunt van *zijnen* tijd geregtvaardigd wordt, niet even zoo PLATO hier, met hetgeen te *Sparta* nog steeds plaats greep, met hetgeen van de Pythagorasche school en hare staatkundige instellingen overgeleverd was, met de dikwijls harde kritiek zijner voorgangers omtrent HOMERUS en zijne helden, met de paradoxe hevigheid van HERACLITUS tegen de bestaande maatschappij, verdedigd of ten minste verschoond worden? Gelukkiger, geestiger, juister heeft de schrijver in den *Charicles en Euphorion* zijn hart tegen de eenzijdige vereering van den Griekschen wijsgeer lucht gegeven.

Nog eene algemeene aanmerking houde ons de schrijver ten beste! Zonder iets terug te nemen van den lof, dien wij aan de streng historische methode, welke de geleerde schrijver bij zijn onderzoek volgt, gaven, terug te nemen, dringt zich echter de bedenking aan ons op, of de Geschiedenis dáár, waar zij zich, zonder bepaald wijsgeerigen grondslag, op het gebied der oude volksgevoelens en mythen waagt, niet een weinig in de lucht zal hangen? Wij willen onze bedoeling door een voorbeeld ophelderen. In de verhandeling *over de denkbeelden der Ouden over den oorsprong van het Menschdom* worden de gevoelens van HESIODUS en andere dichters over de gouden eeuw en de verslimmering des menschelijken geslachts zóó opgegeven, als waren zij de resultaten der oudste geschiedkundige overleveringen, als ware b.v. de overlevering omtrent de volstrekte werkeloosheid der eerste, gelukkige aardbewoners later en minder oorspronkelijk, dan de eenvoudiger verhalen van HESIODUS en ARATUS. Zie bl. 178. Intusschen gelooven wij, dat al deze voorstellingen veeleer haren oorsprong hebben uit eene zekere wijsgeerige bespiegeling, ten minste voor zoo verre het eerste besef der meer onbeschaafde en te gelijk dichterlijke menschen omtrent de ontwikkeling zoo van zich zelve als van hunne natuurgenooten dien naam verdiende. Men kon zich namelijk geenen voortgang zonder werkzaamheid, geene werkzaamheid zonder ontwikkeling van zedelijk en natuurlijk goed en kwaad, en het laatste niet vereenigd met volkomene onschuld, denken. Van dáár, dat bij alle volken de geschiedenis der beschaving tevens die der verbastering is, (gelijk de Heer BROUWER dit, in de *Geschiedenis der Dieren*, bl. 253, gedeeltelijk schijnt aan te duiden); van dáár dat, naarmate men zuiverder begrippen omtrent den gang des menschelijken geslachts vormde, de gouden eeuw des te meer in eenen staat van *volstrekte* werkeloosheid terugzonk.

De eerste verhandeling, *over de voornaamste denkbeelden in het Grieksche Treurspel heerschende, met betrekking tot deszelfs doelmatige werking op het menschelijk hart*, is voorzeker de minste van den bundel. Zij heeft iets duisters en onvolledigs, dat echter grootendeels door de aan de verhandeling verbondene aanmerkingen *Treurspel en Tragisch Genot* opgeklaard en aangevuld wordt. Met dat al heeft ook dit stuk zijne verdiensten. Uitstekend, onder andere, is het plan der Aulische IPHIGENIA ontvouwd. Bij het gedeelte, waar het geloof aan een albesturend Noodlot als een der hoofddenkbeelden der Grieksche treurspelen voorgesteld wordt, hadden wij gaarne, met een enkel woord, van de blij-eindende hetzij treurspelen, hetzij trilogiën, gerept gezien. Door deze toch wordt de duistere gang des noodlots opgehelderd en de aanschouwer gerust gesteld omtrent de wijsheid van het beschikte ongeluk. Wij spreken hier met het oog op den ontbonden' Prometheus der verloren trilogie, de Eumeniden, den Philoctetes, den Orestes, de Andromache, de zonderlinge Helena en andere. Meermalen toch heeft EURIPIDES dit troostende denkbeeld aan het slot zijner treurspelen gevoegd:

'In verschillende gestalten openbaart zich de Godheid: vele dingen, die naauwelijks gehoopt werden, volvoeren de Goden; hetgene verwacht werd, gebeurt niet, en voor hetgeen onmogelijk scheen, vindt God eenen uitweg.'

De geleerde schrijver geeft, met alle regt, het vermaak van het medelijden als de bron van het tragisch genot op; maar indien niet het geloof, niet alleen aan eene algemeene en regtvaardige lotsbeschikking, maar ook aan eene wijze en het eindelijk goed des lijders bedoelende Voorzienigheid, hetzij bij de hoorders ondersteld, hetzij door den treurspeldichter uitgedrukt wordt, is het *vermaak* des medelijdens onmogelijk, en het medelijden zelf een bij den mensch misplaatste hartstogt.

In de verhandeling *over het onderscheid tusschen den Xenophontischen en Platonischen Socrates* verdedigt de redenaar de eerste voorstelling als de ware, met zijdelingsch oogmerk, om het onbestemde in de kritiek van AST *über Plato's Leben und Schriften* aan te wijzen. Met groote zorg, in keurigen stijl, door een' belangrijken rijkdom van zaken, dringt de schrijver zijn gevoelen aan. Misschien was echter het vraagstuk minder voor de perken eener verhandeling geschikt. Althans in den Xenophontischen *Socrates* hebben wij altoos moeite gehad, den leerling van ANAXAGORAS en ARCHELAUS, den leermeester van PLATO, EUCLIDES, ANTISTHENES en ARISTIPPUS te herkennen, om van den *Socrates* van ARISTOPHANES, en hetgeen WOLFF en REISIG daaromtrent aangemerkt hebben, niet te gewagen.

De redevoering *over de Kikvorschen van* ARISTOPHANES is een meesterstuk in hare soort. De *Hulde aan de nagedachtenis van* B.P. VAN WESELE SCHOLTEN, eene hartelijke en schoone uitstorting van dankbaarheid aan dien voortreffelijken man, dien ook wij het geluk hadden van te kennen en te vereeren.

Uitvoeriger en van meer wetenschappelijken aard is de *Verhandeling over de denkbeelden der Grieken en van sommige andere Oude Volken* (Egyptenaars, Indiërs, Persen en Romeinen); *over den oorsprong van het Menschdom, over deszelfs vroegsten toestand en trapswijze verbastering, zoo in het natuurlijke als in het zedelijke*. Met groote vlijt en geleerdheid zijn hier de getuigenissen der Ouden omtrent deze belangrijke punten beknoptelijk bijeenverzameld, en hier en dáár in aanteekeningen opgehelderd. Gewigtig en vruchtbaar zijn de opmerkingen des schrijvers omtrent den ondergang van het koperen geslacht en de verwarring van de gouden eeuw van Saturnus met het leven op de gelukzalige eilanden. Bij de behandeling van het gevoelen der Romeinen verwonderde het ons, in het geheel geene opgave te vinden van de beschrijving, welke LUCRETIUS ons in zijn vijfde boek over het ontstaan, den eersten toestand en de ontwikkeling des menschdoms, zoo uitvoerig heeft medegedeeld. Al te spitsvondig kwam ons de gevolgtrekking voor uit de woorden van HESIODUS (op bl. 50), dat JUPITER het vuur voor de menschen *verborg*. Dáaruit blijkt onzes inziens niet, dat zij het vroeger gehad hadden, maar dat JUPITER het vroeger kende, die het, volgens de uitlegging van PROCLUS, bij de wereldschepping gebruikt had. De vuurroof van PROMETHEUS, ten gevolge waarvan het vuur voor menschelijke handwerken en kunsten gebruikt wordt, staat ook bij HESIODUS in te naauw verband met den verzwaarden arbeid en het vermoeijelijkt leven der ongelukkige menschen, dan dat wij het vroeger gebruik dezer hoofdstoffe kunnen toegeven.

Even belangrijk is de verhandeling *over de beoefening der Geneeskunst bij sommige oude Volken*. Treffend toont de redenaar aan, op hoeveel lageren trap die wetenschap bij hen, dan bij ons stond, en hoe zij door stelselzucht, zeker niet minder door bijgeloof, veel erger misvormd was.

Er schiet over, van de laatste en naar ons voorkomt voortreffelijkste stukken van den ganschen bundel te gewagen. Met eene koele ironie, die ons den trant der Ouden bij dergelijke onderwerpen te binnen brengt, beantwoordt de redenaar de vragen, of men geene geschiedenis der dieren zou kunnen schrijven, even als eene geschiedenis der menschen, en, zoo ja, hoe men dit het beste zou bewerkstelligen?

In het eerste gedeelte betoogt de schrijver, dat de dieren, ook

volgens de meening der Ouden, om hunne vaak buitengemeene talenten en verdiensten jegens het menschdom, allezins zulk eene geschiedenis waardig zijn. Met eene kwistige hand brengt de spreker, uit den schat zijner geleerdheid, onderscheiden voorbeelden uit de Oude Geschiedenis ten bewijze bij; en wij eerbiedigen het vernuft, dat zoo klassiek schertsen kan. Thans volgt het betoog, dat het dierenrijk eene geschikte stof voor de Geschiedenis oplevert, omdat ook dieren werkelijken invloed op de menschen geoefend hebben en zoowel de geslachten als de individus genoegzame verscheidenheid opleveren. In het tweede gedeelte worden de hoofdtrekken der voorgeslagen geschiedenis opgegeven, en regt aardig ook de diergeschiedenis in oude, nieuwere en middeleeuwsche verdeeld. De oude is vooral een ruim veld voor den aanstaanden historiograaph. De diervereering, de zielsverhuizing, de metamorphose, de wigchelarij geven gelegenheid genoeg aan de hand, om de dwaasheid des menschelijken geslachts scherp te hekelen. Van al dien vroegeren luister is den armen dieren niets overgebleven, dan de rang, dien zij aan het stargewelf hebben behouden. En toch ontving ook de hond de lofspraak van den goddelijken PLATO. (Ter loops hadden wij van den geleerden schrijver gaarne eene uitlegging ontvangen van den bekenden Sokratischen eed of basterdvloek).

Doch wij willen niet verder een dor geraamte, maar veeleer, als proeve, de beschrijving van de gouden eeuw der dieren mededeelen. Na over derzelver oorspronkelijken toestand gesproken te hebben, vervolgt de redenaar:

‘Evenwel ik gevoel al het gewigt der bedenking, die daartegen zou kunnen gemaakt worden. Wij mogen ons in een geschiedkundig onderzoek aan deze schitterende voorstellingen van het dichterlijk vernuft niet toevertrouwen, en wij behoeven dit te minder, daar wij, in dat onderzoek voortgaande, zelfs in de onbetwijfelde daadzaken der geschiedenis, tafereelen kunnen aantreffen, die inderdaad niet schooner kunnen zijn, al waren zij door de rijkste dichterlijke verbeelding gestoffeerd geworden. Ik bedoel den gelukkigen toestand der dieren in een der vroegst bevolkte gedeelten des aardbodems, het vruchtbare *Egypte;* een' toestand, die voorwaar de gulden eeuw der dieren genoemd mag worden. Het is toch bekend, dat de Egyptenaren eene menigte diersoorten voor heilig en onschendbaar hielden, en ze niet alleen nooit zouden dooden of verminken, maar voor hen de teederste zorg droegen, ze zelfs, wanneer zij ze in vreemde landen vonden, opvingen en medenamen, om ze in het dierlievende *Egypte* een gelukkig leven te bezorgen; het is bekend, dat zij van sommige soorten een individu voor de wezenlijke woonplaats van

een goddelijk wezen hielden, en deze niet alleen koesterden en verzorgden, maar letterlijk als goden vereerden. O konden onze arme runderen, die al tevreden zijn, als zij hun dagelijksch voedsel erlangen, en die hun leven meestal op eene gewelddadige wijze moeten eindigen, konden zij zich eenig denkbeeld vormen van de prachtige woning van den Egyptischen Apis, van de rijke tapijten, welke voor zijne voeten werden uitgespreid, van de kostbare en geurige spijzen, welke hem werden voorgezet, van de schoone, bevallige koeijen, uit welke zijn harem bestond, van de eerbewijzingen, welke hem werden toegebragt, hoe zouden zij het lot van hunnen egyptischen voorvader benijden! - En niet alleen *Egypte* was het, waar de dieren zoo vereerd werden; ook in *Syrië* werden ten minste de visschen en duiven met den meesten eerbied en de teederste bezorgdheid behandeld. Beide waren toegewijd aan de godin der liefde, en werden rondom hare tempels, de eerste in vijvers van kristalhelder water, de laatste in de prachtigste duiventillen, opgekweekt. Wat hebben zij er van overgehouden, de arme dieren! De lieve tortels, ja, ziet men nog wel, schoon, helaas! alleen op de kartonnen omslagjes van minnedichtjes, voor de luchtkoets der beminnelijkste van alle godinnen gespannen, maar zij zelve genieten geen enkel meer der voorregten, welke haar geslacht vroeger genoot, en van de visschen weet naauwelijks iemand meer, dat zij ooit in het bezit van zulk een uitstekend geluk geweest zijn.'

De Heer v.L.B., die in zijnen Roman *Charicles en Euphorion* den trant der Ouden zoo gelukkig heeft nagebootst, geeft als aanhangsel tot de vorige zamenspraak, op naam van denzelfden CLEARCHUS, een verhaal van de ontmoeting van ULYSSES met den door CIRCE in een zwijn veranderden GRYLLUS. Het denkbeeld is uit het gelijknamig geschrift van PLUTARCHUS ontleend. Hetgeen de Grieksche wijsgeer uitvoeriger, b.v. over de matigheid en kuischheid der dieren in vergelijking met den mensch, behandeld had, is hier korter voorgesteld; daarentegen, hetgeen óf door den ouden schrijver zelven ons onthouden óf door den tand des tijds ons ontscheurd was, b.v. het punt der regtvaardigheid en wijsheid, door den Heer v.L.B. in een' allerbevalligsten, geestigsten, al is het dan ook minder eenvoudigen stijl ontwikkeld. Wij aarzelen niet, het kleine stukje een treffelijk gedenkteeken te noemen van den klassieken smaak en het vernuft des schrijvers.

Het zoude ons voor den smaak onzer landgenooten leed doen, indien deze bundel niet met belangstelling en genoegen gelezen werd; het zou ons leed doen, indien de Hooggeleerde Schrijver zich daardoor niet vond aangemoedigd, om, zoowel in den engen omtrek der gehoorzaal als in den ruimeren kring van het

lezend publiek, door dergelijke proeven, steeds nieuwe toejuiching in de ruimste mate te verdienen.

S.

Astraea. - *Verzameling van de belangrijkste Regtsgedingen in Europa*.

***Jam redit et Virgo, redeunt Saturnalia regna*.**
Ovidius.

Te Rotterdam, bij T.J. Wijnhoven Hendriksen. 1e St., 1835, 116 bl. 2e St., 1836, 126 bl.

Wij houden voor zeker, dat de Redacteur van dit *Tijdschrift* geen Regtsgeleerde is: want een Regtsgeleerde zou toch het *suum cuique* niet uit het oog hebben verloren. Alles, wat in boven vermelde beide stukjes voorkomt, (ten minste negen en negentighonderdste) is woordelijk vertaald overgenomen uit eenige nummers der *Gazette des Tribunaux*, zonder dat hiervan, noch in het voorberigt, noch in het Werkje, een woord melding wordt gemaakt.

In het voorberigt zegt de Redactie, dat: ‘onder alle de tijdschriften, welke in ons Vaderland het licht zien, er nog niet één van zoodanigen aard is, als hetgene zij thans het lezend publiek aanbiedt. Dat er wel regtsgeleerde werken worden geschreven, dat er wel romantische tafereelen uit de geschiedenis der lijfstraffelijke regtspleging het licht zien, maar dat eene verzameling van belangrijke Regtsgedingen van onderscheidenen aard bij ons nog geheel ontbreekt: en dat dit den uitgever tot deze onderneming heeft doen besluiten.’ Wij stemmen het der Redactie toe, dat eene met smaak en oordeel bewerkte verzameling van belangrijke Regtsgedingen, van onderscheidenen aard, een nuttig en aangenaam geschenk, zoo voor Regtsgeleerden, als voor gemengde lezers, zou wezen; maar wij vreezen, dat de aangekondigde *Astraea* aan haar doel niet zal beantwoorden: Regtsgeleerden toch zullen in deze beide eerste stukken niet veel vinden, hetgeen hun niet reeds van elders bekend is, en voor hun vak, voor hunne wetenschap, met meer nut de Werken van MERLIN, SIREY, DALLOZ, de *Jurisprudence du dix-neuvième Siècle*, de *Gazettes des Tribunaux* enz. kunnen raadplegen; en voor gemengde lezers is een *tijdschrift* van dezen aard geene behoefte. Wij kunnen dus den uitgever van deze verzameling niet veel heils op zijne onderneming voorspellen. Misschien zou hij beter doen, met uit de genoemde *Gazettes des Tribunaux*, waarvan nu reeds bijna 4000 nummers het licht zien, de belangrijkste regtsgedingen bij één te zamelen en, vertaald, in één of meer boekdeelen, uit te geven. Maar ze bij wijze van Tijdschrift te leveren, dit raden wij hem af.

Als gemoedelijk Recensent vinden wij ons echter verpligt, van de beide stukken een meer breedvoerig verslag te geven.

In het eerste bekleedt een regtsgeding, op den 25sten Julij 1835, voor het Hof van Assises van het Departement de *Seine*, behandeld, de eerste en grootste plaats. Hetzelve is geheel uit de meergenoemde *Gazette* overgenomen. De beschuldiging, welke het onderwerp van het geding uitmaakte, was: *moord aan eene vrouw, met hare toestemming, door haren minnaar gepleegd*, - eene regtspleging, belangrijk zoowel als bijdrage tot de kennis van het menschelijk hart en deszelfs zwakheden, als ook uit hoofde van het regtspunt. De lezing wekt belangstelling, en de zaak bewijst, (om de woorden van den kundigen Advokaat van den beschuldigde te gebruiken) 'tot welke verwarring van denkbeelden het romantismus, hetwelk zich thans van de letterkunde meester maakt, den mensch kan vervoeren.'

Het tweede regtsgeding, mede uit de *Gaz. d. Trib.* overgenomen, heeft, wat het regtspunt betreft, niets belangrijks, doch is een ijzingwekkend voorbeeld van de diepte, waarin de mensch door geldzucht kan gesleept worden. Het onderwerp is moord door eenen broeder, bijgestaan door zijnen zoon, aan eenen broeder gepleegd. Deze zaak werd, in Julij des jaars 1835, voor het Hof van Assises te *Bastia*, in *Corsica*, behandeld. Wij lezen op bl. 73, dat eenige vrouwen deel aan de bijwoning der debatten namen, en dat hare tegenwoordigheid eene *aangename* verwondering veroorzaakte; want dat het de eerste maal was, dat men in *Corsica* vrouwen bij de debatten van het Hof van Assises tegenwoordig zag. Wij zouden die verwondering *onaangenaam* noemen, indien bij ons, bij de behandeling van zulk eene zaak, vrouwen tegenwoordig waren. Wij zagen ze liever nimmer ongeroepen in de zaal van het Hof, zelfs niet bij het uitspreken der *arresten*, tegenwoordig.

Het derde, in het eerste stuk voorkomend regtsgeding, is dát, hetwelk op den 10den October 1835, voor het Hof van Assises der *Seine*, gevoerd is tegen den Graaf DE KERGORLAY en den Heer DIEUDÉ, gelastigde van de *Quotidienne*, beschuldigd, wegens eenen brief in dit dagblad opgenomen, van aanslagen tegen de regten van den Koning der Franschen en tegen de koninklijke waardigheid. Men vindt dit regtsgeding uitvoeriger in de *Gaz. d. Trib.* van den 11den October 1835, No. 3165. Hetzelve is voor ons Nederlanders van geen belang en kon gerust zijn weggelaten. De Redactie heeft dit gevoeld, en zegt daarom in de aanteekening, bl. 88, dat deze zaak 'alléén opmerking verdient, omdat zij een *juist denkbeeld* geeft van de tegenwoordige regtspleging in *Frankrijk*.' Indien de lezer die regtspleging niet van elders kent, vreezen wij, dat deze zaak hem wel niet veel juister denkbeeld van dit punt zal verschaffen.

Hierop volgen een paar zaken, behandeld voor de Regtbank van Correctionneele Policie te *Parijs*. Zij hebben beide niets om het lijf. De éénige zaak, welke onder het rubriek *Burgerlijke Regtspleging* voorkomt, is niet meer dan eene aardigheid, hoogstens geschikt ter plaatsing in eenen Almanak voor blijgeestigen, maar *Astraea* onwaardig. Het geding over de toepasselijkheid van art. 1952 en 1953 van het Burgerlijk Wetboek, op den 6^{den} Augustus 1835, voor de Regtbank van Koophandel gevoerd, is ook voor onze herbergiers van belang. - Drie kleine stukjes, onder het rubriek *Mengelingen*, besluiten dit eerste stuk: het eerste is lezenswaardig, het tweede naauwelijks goed voor den minsten Almanak, en het derde had ook gerust kunnen weggelaten worden.

Wij gaan over tot het *tweede stuk*.

In dit tweede stuk worden vier crimineele en drie correctionneele regtsgedingen en eindelijk eenige mengelingen medegedeeld. Het eerste crimineele regtsgeding is gevoerd voor het Hof van Assises van *Tarn* (*Alby*), op den 30sten Julij en volgende dagen van 1835, en behelst eene beschuldiging van moord en diefstal door eene bende aan drie personen gepleegd. Hetzelve heeft geen het minste regtskundig belang en is tamelijk onduidelijk vertaald of geschreven. Het tweede is gevoerd voor het Hof van Assises van *Beauvais*, op den 14^{den} Sept. 1835, (*Gaz. d. Trib.* van den 23sten dier maand) en bevat eene opéénstapeling van de schrikkelijkste misdaden, waarvoor de menschheid gruwt. Met huivering leest men dit verhaal, en innig getroffen door de diepte, waartoe de mensch kan zinken, lispelt de gevoelige lezer de woorden van BILDERDIJK:

> ‘Zoo ooit zich aan mijne oogen
> ‘Een bedorven ziel verraadt,
> ‘Die zich lust schept uit het kwaad:
> ‘Leer mij dan, ô Alvermogen,
> ‘SIDDREN DAT GIJ ME OOIT VERLAAT!

Met belangstelling leest men aan het einde van dit verhaal, dat destijds de doodstraf sedert vier jaren door het Hof van *Beauvais* niet was uitgesproken.

De volgende zaak hield hetzelfde Hof op den volgenden dag bezig, en betrof eenen man, beschuldigd van zijne vrouw vergiftigd en zijne minnares verdronken te hebben; van welke dubbele beschuldiging hij echter is vrijgesproken. Zij is woordelijk overgenomen uit de *Gaz. d. Trib.* van den 24sten Sept. 1835, N°. 3150.

Het vierde crimineele regtsgeding werd op den 10^{den} der genoemde maand voor het Hof van Assises te *Parijs* behandeld en behoort zeker niet tot de *belangrijkste*.

Het eerste geval, dat onder het rubriek *correctionneele policie* voor-

komt, behoort (de Redactie vergeve het ons!) daar niet toe: het onderwerp is een eisch voor het vredegeregt tot schadevergoeding ten gevolge van eene grap: en is ook niet meer dan eene grap.

De drie volgende zaken zijn voor correctionneele regtbanken behandeld; twee van dezelve zijn van geen het minste belang, en slechts aardigheden, en aan de laatste, overgenomen uit de *Gaz. d. Trib.* van den 23sten Sept. 1835, ontbreekt het slot, hetwelk men in de *Gazette* van den 25sten dier maand had kunnen vinden. Van de *mengelingen* zouden wij de beide eersten naar de anecdoten in eenen Almanak verwijzen. De laatste zal menigéén niet zonder aandoening lezen.

Uit bovenstaand verslag zal men kunnen opmaken, dat het Werk, tot dus verre, aan den titel weinig beantwoordt, daar al de gevallen in de beide stukken voorkomende, met uitzondering van het laatste verhaal in de mengelingen, in *Frankrijk* te huis behooren, en dat alzoo de vermelding van *Europa* weinig *gratie* heeft, tenzij men, *pars pro toto, Frankrijk* voor *Europa* wil doen doorgaan.

De vertaling der stukken is (met uitzondering van het eerste in het 2de Nummer) doorgaans goed en in eenen duidelijken stijl overgebragt. De taal is vrij zuiver, schoon hier en daar niet vrij van gebreken. Wij gaan eenige taal- en drukfouten met stilzwijgen voorbij, en willen tot die gebreken niet brengen het gedurig gebruik van *alle de, alle deze*, enz. voor *al de, al deze;* en van *altoos* voor *altijd*. Wij zien dit wel niet gaarne: doch de groote BILDERDIJK heeft dit laatste ook wel gedaan, en zulke voorbeelden zijn besmettelijk. Doch wij geven den Vertaler in bedenking, of de uitdrukking ‘hier valt de getuige (de beschuldigde, enz.) zich zelven in de rede,’ (zie bv. bl. 41) wel juist zij? Wij voor ons zijn van meening, dat men wel een' ander, maar nimmer zich zelven in de rede kan vallen. Op bl. 67 wordt gezegd, dat al de *bijzitters* opstaan, dit zal moeten zijn *aanwezigen*. Ook is *de verklaring der gezworenen* (*la déclaration du Jury*) minder juist, bl. 71 en 72, een *verdict* genoemd. Op bl. 72 leest men, ‘dat het hoofd der Jurij veranderd was;’ deze uitdrukking is even onduidelijk als dubbelzinnig. Indien wij dezelve wèl begrijpen, moet het beteekenen, dat het gelaat van *het hoofd der gezworenen veranderd* was: *dat zijn gelaat eene andere plooi had gekregen*.

Ook is de vertaling van *chef des jurés* door *hoofd der gezworenen* minder gelukkig: wij zouden liever, even als zulks in de Nederduitsche vertaling van art. 348 van het Wetboek van Strafvordering is geschied, *hoofd van de vergadering der gezworenen* schrijven. Ook merken wij aan, dat niet de Procureur des Konings, (zoo als bl. 169 wordt gezegd), maar de gezworenen (de *Jury*) eenen beschuldigde schuldig of onschuldig verklaren.

De vertaling van het eerste stuk in het 2de No. is minder goed en zeker niet van dezelfde hand, als die der overige stukken. Op bl. 117 wordt gesproken van den *Advokaat* C., *Regter bij de Regtbank te Alby, als Veorzitter van het Hof van Assises aldaar;* maar weet de vertaler dan niet, dat een Regter, veel min een Voorzitter van het Hof van Assises, geen Advokaat kan zijn? Zoo ook wordt het Fransche Mr. *le Président*, op bl. 144, herhaalde malen vertaald door Mr. *de President*. Wat eene *voorkomende waarheid*, op bl. 127, moet beduiden, weten wij niet: welligt had er moeten staan, *het voorkomen van waarheid*. Op bl. 132 zijn de woorden *zitting van den* 31sten *Julij* blijkbaar bij vergissing geplaatst.

Wij zijn in deze onze beoordeeling welligt breedvoeriger geweest, dan het aangekondigde Werkje oppervlakkig wel schijnt te verdienen. Doch de Redactie stelt zich voor, van dit, (zoo als het op het omslag wordt genoemd), *belangrijk Werk*, telkens om de drie maanden, vier stukken het licht te doen zien. Wij hebben dus onze lezers in ééns met den geheelen omvang van dit Tijdschrift willen bekend maken, en tevens de Redactie ons gevoelen op dit punt willen mededeelen. Wil de laatste het ingeslagen spoor blijven volgen, dan vreezen wij, dat wij spoedig den dichter, aan wien het motto van dit tijdschrift is ontleend, zullen moeten nazingen:

'- - - *terras Astraea reliquit*.'

Schriften over de homoeöpathie.

Bij het beoordeelen der schriften vóór en tegen de Homoeöpathische geneeswijze, zullen wij ons onthouden van den beslissenden, doorgaans afkeurenden toon, welke ons hier en daar in Journalen, maar vooral in binnenlandsche, is voorgekomen. Wij zullen gedachtig blijven aan de woorden van den Medicus OSWALD CROLL(1).

'Man soll anderer Erfindungen, mit Anhang oder Beipflichtung einer Secte, nicht allerdings verachten, sondern allen Secten, soviel ihrer auch sind, fleissig nachforschen. Sintemal nach des überaus gelehrten Philosophi PICI MIRANDULANI Zeugniss in einer jeden etwas Vortreffliches zu finden, so etwan eine andere nicht hat.'

Moeijelijk, maar voorzeker eerlijk, is de opregt gemeende poging, in te dringen in de meeningen van anderen en die te ontle-

(1) Zie eene Duitsche vertaling, die in 1629 in Frankfort uitkwam, *Seite* 67.

den, om zoo doende het goede en bruikbare, dat daarin mogt worden gevonden, aan te wijzen, het ongegronde te doen opmerken; moeijelijker en eerlijker, maar minder voorzigtig en minder gemakkelijk dan de doorgaans gebruikelijke, om gevestigde opiniën en leerstellingen te blijven huldigen en al het nog wankele stoutweg te verwerpen. Immers, er is geene kracht toe noodig, om het wèlgevestigde te ondersteunen, en hij, die daaraan vele woorden verspilt, schijnt ons meer te steunen op het gezag van anderen, dan op dat van hem zelven. Hij, die het wankele en onzekere met vele woorden en grooten omslag tracht omverre te werpen, schijnt ons toe, met weinig kracht eene groote vertooning te willen maken, en gaarne iets te willen schijnen, zonder iets te kunnen zijn. Het opkomende en zwakke kind aan te vallen, het onderdrukte nog meer te onderdrukken, was nimmer een kenmerk van een zelfdenkend hoofd en van een edel karakter. Daarom trachte men liever eene opkomende en nog twijfelachtige zaak van alle kanten te bezien, het goede en bruikbare te erkennen, en den weg aan te wijzen, waarop het nadeelige en dwalende zou kunnen worden verbeterd, opdat men niet slechts afbreke, maar ook opbouwe, opdat men het groote doel van iedere letterkundige bemoeijenis, den voortgang in wetenschappelijke en practische kennis, niet uit het oog verlieze, en het geschrijf niet in lastig gekijf of pronkend woordenspel ontaarde.

Het schijnt wel, dat bij de twee partijen, welke op het punt der Homoeöpathische methode tegen elkander overstaan, hetzelfde heerscht, wat doorgaans bij al wat partij is en partijzucht voedt, wordt gevonden, verblinding namelijk. Het is zeker, dat beide deze partijen zich ongunstig hebben doen kennen, de eene door Doctor HAHNEMANN, den stichter der Homoeöpathische methode, te vergoden, de andere door dienzelfden man tot eenen lagen schelm te vernederen. De eene, door al wat *buiten* de Homoeöpathie is te verachten; de andere, door al wat *in* de Homoeöpathie is te verachten. De eene, door hypothesen voor waarheden, en leugens voor daadzaken te houden; de andere, door waarheden voor hypothesen en daadzaken voor leugens uit te krijten. De eene, door het gebied der mogelijkheden wat te ver uit te breiden; de andere, door het gebied der mogelijkheid wat al te zeer te beperken.

Met zulke regters komt er geen einde aan den strijd, en zoo wij al niet gelukkiger mogten zijn, wat het resultaat onzer bemoeijenissen aangaat, wij willen voor het minste andere middelen in het werk stellen, en trachten daarbij een zuiver doel in het oog te houden.

Wij dan willen trachten ons te plaatsen buiten den kring der gewone geneeskundige denkbeelden, en den bril af te zetten,

waardoor men ons geleerd heeft de voorwerpen uit een geneeskundig oogpunt te bezien. Want het spreekt van zelf, dat, wanneer ik van het standpunt der heerschende meening in de Geneeeskunde deze nieuwe methode beschouw, dezelve mij zeer belagchelijk moet voorkomen, en dat ik volstrekt niet in staat ben juist te zien, wanneer in mijn oog reeds andere beelden en meeningen heerschende geworden zijn. Wij hebben hier drie kleine schriften vóór ons liggen, waarvan het eerste de nieuwe leer als heilzaam verkondigt, en een fakkeldrager voor *Nederland* schijnt te moeten wezen, opdat het toch ook moge deelen in dat onbegrensde heil, hetwelk zich buitenslands reeds sedert vele jaren aan velen heeft kenbaar gemaakt. Het tweede is over de nieuwe leer zóó verontwaardigd, dat het naauwelijks maat in deszelfs verguizing en bespotting weet te houden; en het derde is een product van een' hardnekkig tegenstander der Homoeöpathie, die den Homoeöpathen ook door andere schriften voorzeker al menig onaangenaam oogenblik heeft berokkend, en wien het volle ernst is, deze methode met wortel en tak uit te roeijen. Wij willen deze drie kleine schriften één voor één, en niet al te vlugtig, beschouwen.

1°. Kort Overzigt van het zekere en heilzame der Homoeöpathische Geneeskunst, door *J.G. Rozenstein*, Med. Dr. te Rotterdam, naar het Hoogduitsch van *Hering*, Med. Dr. te Philadelphia. Te Rotterdam, bij Wijnhoven Hendriksen, 1836, 8°., 83 bl.

Al aanstonds valt ons oog op een paar spreuken, die, gelijk dit thans de mode is, vóóraan het boeksken geplaatst, den geest, waarin het boek geschreven is, moeten te kennen geven.

De eerste. ‘Twijfelt gij - laat de ondervinding beslissen. In zulk eene zaak op bloot vermoeden te hooren, ware misdadig. Ondervinding is de zekerste standaard, om echte waarde te beoordeelen.’

De tweede. ‘Wispelturigheid in veranderingen, op bloote hypothesen en meeningen, stelt bloot aan onophoudelijke veranderingen, ten gevolge van de eindelooze verscheidenheid van hypothesen en meeningen.’

Wat deze laatste aangaat, men weet, dat Dr. ROZENSTEIN voor eenige jaren een volgeling van BROUSSAIS geweest is en thans de Homoeöpathie voorstaat.

Wat de eerste spreuk aangaat, zij heeft een solide aanzien; maar wat is dan [....] die geprezene ondervinding *in de Geneeskunde?* ‘Exper[....] fallax!’ heeft de Oudheid ons reeds toegeroepen, en wij [....] nog op daadzaken.

Op daadzaken beriep zich altijd ieder stelsel in de Geneeskunde,

en met daadzaken heeft men het wederlegd, en de systematicus stelde daar weder daadzaken tegenover. Het is daarenhoven aan onzen tijd eigen, zeer veel te hechten aan daadzaken en bang te zijn voor theoriën; men hoort en leest in alle maandschriften niet dan van daadzaken; dikke boeken, die practisch heeten, zijn met daadzaken opgevuld. De *practicus par excellence*, die dus ook practische boeken noodig heeft, leest jaar uit jaar in niet dan louter daadzaken. Hij beproeft (d.i. probeert) het eene nieuwe middel voor, het andere na, en eindigt met om de zes jaren eene andere, (juist niet altijd betere) *materia medica* te hebben. Dat steunen op daadzaken is heerlijk, want men behoeft er niet bij te denken; dat lezen van daadzaken is nuttig, want men kan het aanstonds nadoen.

Maar welke is nu de waarde van die daadzaken, van die practische lectuur, van die practische geneeswijze? Zoude er wel eene wetenschap zijn, die rijker in middelen en zekerder in uitkomst was, dan de Geneeskunde, wanneer alle practisch welgestaafde geneeswijzen en onfeilbare geneesmiddelen hadden stand gehouden? Niets is onzekerder dan practijk en ondervinding, zoo het *slechts* practijk, *slechts* ondervinding, slechts eene *indigesta moles* van daadzaken is. Nóg blijft de ondervinding enkel bedrog, zoo die moles slecht gedigereerd was, zoo die hoeveelheid van daadzaken eenzijdig en met vooroordeel werd bezien, zoo *ééne meening* op die daadzaken moest gebouwd worden.

Men weet het genoeg, hoe de meeste zich enkel practisch noemende geneesheeren aan intellectuëele indigestie laboreeren, en men weet ook wel, hoe alle systematici aan anormale digestie van het intellectus ziek zijn; daarom geldt van hunne ondervinding het ‘experimentum fallax,’ bij uitnemendheid. Evenwel geldt dat ‘experimentum fallax’ in de Geneeskunde ook van dezulken, die met veel verstand, weinig vooroordeel, en tamelijk wat scepticisme zijn bedeeld; want dezulken weten het zeer wel, dat zij met een veranderlijk voorwerp te doen hebben, dat hunne middelen zelve niet weinig onzeker zijn, en dat de omstandigheden almede zeer veel wijzigenden invloed kunnen uitoefenen. Daarom dan zij men in geen geval zoo vlug met eene alles afdoende stem aan het experiment, en aan het experiment van een ieder, toe te kennen, en daarom moesten de Homoeöpathen ook niet zoo veel van ondervinding gewagen; want, wij weten het uit hunne eigene bekentenissen, en uit de ziektegeschiedenissen, die in de *Jahrbücher der Homoeop. Lehr- und Heilanstalt zu Leipzig* worden vermeld, de ondervinding leverde niet altijd resultaten, welke voor hunne geneesmethode gunstig spraken.

De Voorrede leert ons, dat wij door de Homoeöpathie, na

eeuwen van dwaling tot waarheid zijn gekomen; - dat Doctor HAHNEMANN aan de menschheid dit geschenk heeft gedaan; - dat HERING ons in de volgende bladen waarheid geeft. Ofschoon wij nu toestemmen, dat HERING, naar *Noord-America* verhuisd zijnde, dáár sedert eenige jaren veel gedaan heeft, om de homoeöpathie te verspreiden en proselieten te maken, zijn wij het met Dr. ROZENSTEIN niet eens omtrent de soliditeit van Dr. HERING: HERING toch heeft zich ook onder de Homoeöpathen doen kennen als iemand, die zeer gaarne nieuwigheden zoekt en verbreidt, zelfs vóórdat dezelve zijn afgewerkt, want dat heeft HERING met de Isopathie gedaan.

Nu volgt er eene korte aanwijzing van de voordeelen der homoeöpathische methode, en daaronder zegt Dr. ROZENSTEIN: ‘bij slepende ziekten staat de oude geneeskunst, ten spijt van eeuwen vlijt en ervaring, veeltijds slechts als noodhulp dáár. Duurzaam zulke ziekten te doen verdwijnen, schijnt voor haar in vele gevallen eene zware taak te zijn; want na jaren lang zoeken en rondtasten ziet men dikwerf den lijder nog ellendiger worden; en wanneer het al gelukt, eenige verligting of verzachting toe te brengen, is dit, helaas! slechts van korten duur. De Homoeöpathische daarentegen heeft zekere wapenen, om haren vijand te bestrijden.’

Hier tegenover stellen wij het gezegde van een' geneesheer, die reeds veele jaren de homoeöpathie heeft uitgeoefend, en die reeds belangrijke stukken over de homoeöpathie heeft geschreven, gelijk hij vroeger aan de allopathische geneeskunde Werken van waarde heeft geschonken; - deze zegt: ‘Chronische Krankheiten sind sehr oft, wie sie auch behandelt werden, eine wahre *Crux Medicorum*, bieten der grössten ärtzlichen Sorgfalt trotz und sind besonders dann um so schwerer homoeopathisch zu heilen, wenn bei irgend einem sich ziemlich gleich bleibenden Leiden zu wenig Symptomen vorhanden sind, um uns bestimmte Anzeige zur Anwendung eines passenden Mittels zu geben.’ (Zie G.L. RAU, *das Nerven-Fieber*, pag. 497). Meer dan deze eerlijke bekentenis uit den mond van een' ervaren' Homoeöpaath kan men niet verlangen, en als Dr. ROZENSTEIN nu ook eens eenige jaren de Homoeöpathie heeft uitgeoefend, zal hij zich waarschijnlijk met het gezegde van Dr. RAU vereenigen.

De voorrede eindigt met de aanwijzing van ‘een groot!! punt,’ ik zoude haast zeggen eene groote onverstaanbaarheid; dat groote punt ‘zijn de ziekelijke ontstemmingen?! des gemoeds, gelijk door schrikken, toorn, ergernis enz. De oude school met hare aderlatingen, braakmiddelen enz. verwijdert de oorzaak niet. Veel ligter is het der homoeöpathie om de ziekte in hare kiemen te verstikken.’

Maar wat is hier dan oorzaak van ‘die ziekelijke ontstemmingen des gemoeds,’ immers schrik, toorn, ergernis, en neemt nu de homoeöpathie deze weg, dat zij dan kome, dán voorzeker zal zij ons nuttig zijn, al ware het maar om ons de ergernis te ontnemen over zulke volzinnen, en over het ongeluk, dat de homoeöpathie door zulke verdediging en voorstellingen wordt belagchelijk gemaakt.

Het schijnt, dat de schrijver hier zeggen wil, dat de homoeöpathie dynamisch deze ongesteldheden geneest; dit doet evenwel de allopathie ook, maar op eene andere wijze, dan de homoeöpathie. Beide wijzen kunnen zeer gevoegelijk naast elkander bestaan, en naar omstandigheden worden aangewend, zoodat de medicus, die beide wijzen kent, rijker in hulpmiddelen is, dan hij, die maar van eene enkele hooren wil, of die, zoodra hij eene nieuwe gevonden heeft, terstond de oude als waardijloos wegwerpt.

Na deze voorrede van den vertaler volgt eene inleiding van Dr. HERING, die, meer woorden dan zaken en meer snorkerij dan waarheid bevattende, in ijdele klanken ons de voortreffelijkheid der homoeöpathie opdringt en kortelijk derzelver overplanting en voortgang in *Noord-Amerika* mededeelt.

Het stuk zelf is eigenlijk eene verhandeling over de homoeöpathische leer, voorgedragen in een homoeöpathisch gezelschap te *Philadelphia*. Men kan den geest, waarin het geschreven is, uit den aanhef al aanstonds kennen: ‘Hem, voor wien de Hahnemannsche geneeskunst iets nieuws is, en aan wien zij zoo in hare *gansche volmaking* op eenmaal wordt voorgesteld, moet zij, uit hoofde harer bijzonderheid, zeer in het oog vallen, ja zij moet hem, dewijl zij zoo geheel ongemeen afwijkt van de geneeswijze, waaraan ieder tot hiertoe gewoon was, bij de eerste beschouwing verdacht voorkomen: ook heeft het *kolossale* van dezelve en de *ongehoorde omvang harer grondslagen* voor de meesten iets afschrikkends.’

Hier volgt de Historie van Hahnemanns ontwikkeling en eene historie der homoeöpathie, alles even opgesmukt, om niet te zeggen onbeschaamd met snorkerijën doorweven. Het geheele stuk is vreemd aan echt wetenschappelijken geest, en schijnt bestemd, om bij den leek indruk te maken.

Dit eerste gedeelte bevat als onderdeelen: Ontdekking der homoeöpathische geneeskunst, - Onderzoek der geneeskunst aan gezonden, - Ontdekking van het potenzeren der geneesmiddelen, - Uitbreiding der nieuwe geneeskunst, - Volmaking derzelve door Hahnemanns laatste Werk. Het tweede gedeelte bevat onder het opschrift van: *Tegenwoordige volmaaktheid!:* De nieuwe geneesmiddelleer, - De nieuwe onderzoeking der ziektegevallen, en de keuze der midde-

len, - De nieuwe diëet, - De nieuw ontdekte specifieke middelen, - Beoordeeling der nieuwe geneeskunst door den zieke, - Slot.

Het doet ons leed, dat de keuze van den vertaler op dit stukje gevallen is; het is niet geschikt, om aan de homoeöpathie bij denkende artsen of leeken een gunstig onthaal te verzekeren: integendeel kan het slechts dienen, om den dunk omtrent deze methode te doen dalen. Wanneer men dan iets over homoeöpathie vertalen wil, neme men liever de Werken van RAU, HARTMANN en CASPARI in handen. Dáár zal men ten minste helder oordeel en waarheidsliefde vinden, en dán zal de homoeöpathie niet altijd en voor allen even belagchelijk voorkomen.

(*Wordt voortgezet in N°*. 2.)

Reize naar de Oost- en Westkust van Zuid-Amerika en van daar, naar de Sandwichs en Philippijnsche Eilanden, China enz.

gedaan in de jaren 1826, 1827, 1828 en 1829, met het koopvaardij-schip *Wilhelmina en Maria*, door *J. Boelen, Joh. Zoon*, destijds Luitenant ter Zee 1ste klasse en Ridder van de Militaire Willems-orde 4de klasse, thans Kapitein-Luitenant. Drie deelen met platen en kaarten, in 1835 en 1836 uitgegeven te Amsterdam, bij Ten Brink en de Vries.

Namens de Redactie der *Nieuwe Vaderlandsche Letteroefeningen* uitgenoodigd eene boekbeoordeeling te leveren in het vak der Geschiedenis en Aardrijkskunde, aarzelde ik niet, daartoe een Werk te kiezen, waarvan ik juist de lektuur van het derde en laatste deel had geëindigd. Onze hedendaagsche Letterkunde is, helaas! niet zoo rijk aan belangrijke boeken van dien aard, dat de Lezer betwijfelen kan, of het de beschrijving der Reize was, door den Heer J. BOELEN JOH. ZOON in 1826 ondernomen en in 1829 volbragt.

Eenige oogenblikken nadenkens, over de wijze *hoe* aan dit verzoek te voldoen, waren genoeg, om mij te overtuigen, dat ik door deze vrijwillige belofte mij tot iets zeer moeijelijks verbonden had. Want indien ik mij bloot bepaalde tot het geven van een kort verslag dezer reize, dan zoude de dorste vermelding te veel ruimte beslaan, om in dit tijdschrift eene plaats te kunnen vinden; wie er aan twijfelen mogt, sla slechts de bloote inhouds-opgave der dertig Hoofdstukken na, die men vóór ieder deel geplaatst vindt.

Een zeer vlugtig oordeel dan? maar het Werk is er te verdienstelijk toe. Eindelijk scheen het mij, dat ik mijn doel het best bereiken zoude, door mij zelven af te vragen: *Welke zijn de voor-*

naamste vereischten eener goede reisbeschrijving? Ik geloof geene wederspraak te zullen ontmoeten, indien ik beweer, dat het onder de hoogste verdiensten dezer schrijfsoort behoort, dat het werk volledigheid aan duidelijkheid paart; dat het, wanneer het tevens tot een algemeen leesboek bestemd is, niet minder hem, die het enkel tot uitspanning in handen neemt, dan hem, die zijnen geest met nuttige kennis zoekt te verrijken, boeit en bezig houdt; dat het een juist oordeel teekent en groote waarheidsliefde verraadt. Wie, als ik, het Werk van den Heer BOELEN aan deze algemeene bepalingen toetst, zal moeten erkennen, dat zijne mededeelingen in alle opzigten zóódanig zijn, als men zulks mag verlangen, omtrent oorden zoo onvolledig ten onzent bekend, als de meeste der door hem bezochte streken. Immers, de zeevarenden vinden hier eene naauwkeurige opgave van den loop der stroomen, de ligging der kusten en hetgeen bij het inzeilen van havens valt op te merken. De handelaar ontvangt in hetzelve de noodige inlichtingen, over de te voldoene *in-* en *uitgaande* regten, over de goederen, welke hij in de onderscheidene havens met goede winst slijten kan, over de waren, die men voegzaamst in ruiling weder inlaadt, en over den koers der verschillende gangbare muntspeciën. De geschiedkundige zal er zijne nieuwsgierigheid in kunnen bevredigen, over het meest wetenswaardige, dat tot landen volkenkennis betrekking heeft, terwijl hij zich tevens ziet in staat gesteld een' blik te werpen op de eigenlijke oorzaken en gevolgen der volksberoeringen en omwentelingen, die het door den reiziger bezochte gedeelte van *Zuid-Amerika* getroffen hebben. Voegt men hier bij, dat de Heer BOELEN in groote mate het talent bezit, alles, wat hem wedervoer, op belangrijke wijze te vertellen, - eene kunst, welke men wel eens beweerd heeft, dat den opmerkzamen Nederlandschen Zeeman zoo bijzonder eigen is, - dat alles in geleidelijke orde duidelijk wordt voorgesteld, dán zal men vermoeden, welk eene onderhoudende lektuur dit Werk, rijk aan vele wetenswaardige bijzonderheden, oplevert. Gaarne toch zal ieder man van smaak, iedere vrouw, wier hersenen niet met romaneske grillen zijn opgevuld, den Heer BOELEN op zijne hier beschrevene togten vergezellen, en zoo hij of zij, nu en dan, de eene of andere, meer bepaald voor zeevaart of handel bestemde opgave, overslaat, hem met genoegen volgen op zijne reizen door het binnenland, op de jagten en strooptogten der Zuid-Amerikanen, bij de beschrijving van zijn scheepsgezelschap of in de woningen der bevallige Dames van *Lima* of *Chili*, wier zeden, gebruiken en toiletten hij ons even naauwkeurig beschrijft, als hij gezorgd heeft ons die door keurige teekenpen en graveerstift aanschouwelijk te maken.

Wij zeggen dus niet te veel, verzekerende, dat dit boek eer-

stelijk onmisbaar is voor ieder, die eene reize wil ondernemen naar de door Kapitein BOELEN bezochte streken, ja dat het als een handboek en gids aan hoord van ieder schip, dat naar *Zuid-Amerika* stevent, behoorde te worden medegenomen; dat het, ten tweede, volkomen waardig is de boekerij van den beoefenaar der Geschiedenis te versieren, en in de derde plaats bijzonder geschikt mag heeten tot eene aangename en onderhoudende lektuur van eenigzins naar degelijkheid strevende gezelschappen. De prijs is, wel is waar, niet gering, maar, in aanmerking der vele fraaije, voor een gedeelte gekleurde platen niet te hoog; het Werk blijft, ook nadat het afgelezen is, eene duurzame waarde behouden, omdat waarheid en onpartijdigheid des schrijvers pen alom bestieren. Er zijn er geweest, die den Heer BOELEN te groote wijdloopigheid hebben ten laste gelegd; mij heeft deze niet gehinderd: - moest ik eene aanmerking maken, zij zoude de ongelijkheid van den stijl betreffen, welke ik tusschen dien van het tweede deel en dien van het eerste en derde deel heb meenen op te merken; het is alsof men den schrijver, die voor het eerst als zoodanig optreedt, heeft zoeken diets te maken, dat de stijl van het eerste deel minder gunstig was uitgevallen, en dat hij toen in het tweede denzelven eenigzins heeft trachten te wijzigen, om echter, en hij deed er wèl aan, in het laatste tot de oude manier terug te keeren. De Heeren TEN BRINK EN DE VRIES hebben zich loffelijk van de uitgave dezes Werks gekweten.

H.

Proeve van een Handboek voor Jongelieden, tot Godsdienstig Bestuur van iederen dag van het jaar, volgens eene daarbij opgegevene Bijbelspreuk, door *A.B. van Meerten*, geb. *Schilperoort*.

Vier Deelen, te Zaltbommel, bij Johannes Noman en Zoon, 1835.

Het is geene gemakkelijke taak, *over de Godsdienst voor de jeugd* te schrijven: hij, wiens pligt het is jongen lieden van onderscheiden stand en jaren cathechetisch onderwijs te geven, weet zulks door eigen ondervinding het best; vooral wanneer hij over dit belangrijk gedeelte van de roeping eens Godsdienst-leeraars niet los henen glijdt. Doelmatig is het daarom voorzeker te achten, te dien einde niet te veel leerlingen te zamen te vereenigen, en zoo veel mogelijk die van genoegzaam gelijk ontwikkeld verstand bijeen te voegen, iets dat door sommigen, die het anders met dit onderwijs wèl meenen, te dikwijls wordt voorbij gezien. Gelijke zwarigheden, bij het schrijven van een Godsdienstig-handboek voor

jonge lieden, geheel te overwinnen, is welligt niet mogelijk en dus ook van de schrijfster van het vóór ons liggend HANDBOEK niet te vergen; indien de verdienstelijke vrouw hare vertoogen echter meer bepaaldelijk voor jonge lieden van zekeren leeftijd had ingerigt, zoude menig struikelblok uit den weg geruimd zijn, hetwelk de algemeene verspreiding van dit Werkje thans zeker moeijelijk zal maken. Welke voortreffelijkheid wij toch overigens in dezen arbeid van Mevrouw VAN MEERTEN mogen huldigen, wij vinden er te veel vertoogen voor eigenlijke *kinderen* in, om het algemeen bruikbaar te achten voor dat gedeelte der jeugd, hetwelk, om eene oude spreekwijze te bezigen, de kinderschoenen reeds heeft uitgetrokken, en gewoonlijk onder *de jonge lieden* gerekend wordt, en hebben, bij het gebruik in den huisselijken kring, hiervan meermalen de zwarigheden ondervonden. Ook mag het niet verzwegen worden, dat het somwijlen te duidelijk in het oog valt, dat het een of ander vertoog opzettelijk ten dienste van eene bijzondere persoon of gelegenheid geschreven werd, een gebrek, dat met eene kleine verandering zoo ligt had kunnen worden vermeden. De schrijfster schijnt dit zelve gevoeld te hebben, daar zij, in het *voor-woord*, dat zij tot de *lezers en de lezeressen van dit Handboek* rigt, van het opgevat voornemen gewaagt, de vertoogen te splitsen in dezulken, die meer bepaald *voor kinderen*, en dezulken, die *voor jonge lieden boven de vijftien jaren* bestemd zijn. Wij zouden dit regt doelmatig rekenen, ofschoon in dat geval het Werk zóó diende te worden uitgegeven, dat de kooper zich, naar de behoefte van zijn gezin, konde aanschaffen wat hij verkoos; - de kosten zouden anders velen niet ten onregte afschrikken. Moet dit echter tot *eenen tweeden druk* wachten, dan vreezen wij, dat het geheel zal achter blijven, want tot onze groote verbazing zien wij uit de Naamlijst der Inteekenaren, dat dit getal uiterst gering is: misschien heeft de groote drang, dien men gebezigd heeft, om deze Proeve den Nederlander smakelijk te maken, hier eene verkeerde uitwerking gehad. Zóó iets wil niet gedrongen zijn, en de *parforcejagt*, die sommige Uitgevers ondernemen, om inteekenaren te bekomen, neemt doorgaans meer *tegen* dan *voor* de Werken in.

Het belang, dat wij, en vele Godsdienstige huisvaders en huismoeders in zulk een Handboek stellen, door eene vrouw geschreven, daarvoor zoo in alle opzigten berekend als Mevrouw VAN MEERTEN, noopte ons tot deze uitweiding; het deert ons, dat wij moesten beginnen met te laken. De verdienstelijke schrijfster trooste zich met onze gulle bekentenis, dat wij over het algemeen van de bewerking zelve niets dan goeds hebben te zeggen: de behandeling der tekstwoorden, aan het hoofd van ieder vertoog geplaatst, is meestal hoogst doelmatig; de verklaring, waar zij te pas komt, duidelijk,

kort en eenvoudig; de aanwending zeer geschikt, om de aandacht levendig te houden; de toepassing eindelijk ongezocht en indrukmakend. Niet alle vertoogen zijn echter even gelukkig geslaagd, gelijk b.v. dat op den 24sten Augustus, 3de Deel bl. 109 voorkomende; sommige dragen de sporen van eene te overhaaste bearbeiding, in andere hinderen de te veelvuldige toespraken en gedurige uitroepingen van O! gelijk b.v. in het anders zoo goed bewerkte vertoog voor den 15den Augustus bestemd, op bladzijde 115 van het derde deel te vinden. Weinige stukjes zijn ook in een' te gezochten en opgesmukten stijl geschreven, zoo als b.v. dat voor den 19den September, bij den tekst aan Lukas XXIV, v. 29 ontleend, terwijl, want onze aanmerkingen worden te vele, enkele niet zóó behandeld zijn als wij in een *Godsdienstig Handboek* van hare hand, billijker wijze, mogen verlangen, gelijk b.v. dat voor den 26sten September over Spreuken XII, vers 10. Hoeveel beter partij zoude er van den zoo dikwijls bij de jeugd uit het oog verloren' tekst: *De regtvaardige kent het leven van zijn vee*, niet te trekken zijn?

Deze vlekjes, intusschen, ontsieren slechts hier en daar een goed geheel, - Mevrouw VAN MEERTEN gaf slechts *eene Proeve*, zeker om daarover het oordeel van anderen te vernemen, en later een meer volmaakt HANDBOEK te leveren; daartoe moedigen wij haar aan, in de overtuiging, dat zij, bij mindere overhaasting, ons een Werk kan schenken, dat haren naam in duurzame zegening zal doen blijven bij allen, die er belang in stellen voor de huisselijke Godsdienst een HANDBOEK te bezitten, bijzonder voor kinderen en jonge lieden geschikt. Of, in alle geval, echter de stukjes er niet bij zouden winnen, zoo de schrijfster zich minder streng binnen de enge grenzen van twee bladzijden beperkte, geven wij haar in overweging; langdradigheid en gerektheid keuren wij ten hoogste af, maar dergelijke afmetingen bij een Werk van dien aard doen dikwijls het onderwerp aan den vorm opofferen. Waar de denkbeelden meer ontwikkeling vereischen, en het gevoel grooter ruimte vergt, legge de voortreffelijke vrouw zich niet aan boeijen en vergete zij schaal en passer. De gelegenheden zullen uit den aard der zaak altijd zeldzaam blijven.

Dit HANDBOEK, dat naar onze schatting ook in zijnen tegenwoordigen vorm in bruikbaarheid boven het *Dagboek ten gebruike bij den Bijbelschen Almanak* uitgegeven, verdient gesteld te worden, wordt, zoo wij ons niet bedriegen, nog slechts door weinigen gebezigd; het verdient echter, niettegenstaande de met vrijmoedigheid hier aangewezene onvolkomenheden, (die het, gelijk ieder menschenwerk, aankleven), in *veler* handen te zijn; daartoe willen wij medewerken, door voor dezulken, die het niet kennen, het

vertoog af te schrijven voor den dag bestemd, op welken wij deze beoordeeling stellen.

> 8 *September*.
> LUCAS II, vs. 19.
> ‘En MARIA bewaarde deze woorden alle te zamen, die overleggende in haar harte.’

‘Al wisten wij, lieve kinderen! niets van MARIA, zoo zouden wij toch veilig kunnen veronderstellen, dat het eene voortreffelijke Jonkvrouw moet geweest zijn; omdat zij, boven alle vrouwen, de eere waardig gekeurd werd, den Verlosser van het menschdom ter wereld te brengen, aan haren boezem te koesteren, en in hare armen te wiegen.

Maar wij weten nog meer; wij weten wel weinig, maar toch zeer edele trekken van haar.

Allereerst zien wij haar als een beeld der reinste onschuld, der vroomste onderwerping aan Gods wil, schoon zij dezen niet begrijpen mogt: “Zie,” zegt zij bij de aankondiging van den Engel Gabriël, “Zie, ik ben de dienstmaagd des Heeren, mij geschiede naar uw woord!” En wie maakt zij nu deelgenoot van hare wondervolle verwachting? Eene jeugdige gezellin? Neen, zij had den Engel hooren spreken van hare hoogbejaarde Nicht ELISABETH, naar deze wil zij *henen* en getroost zich drie moeijelijke dagreizen door het gebergte te doen, om haar geheim in den boezem harer moederlijke Vriendin ELISABETH uit te storten. - Ook dit geeft ons eenen *goeden dunk* van haar, gelijk het ons van ieder jong meisje geeft, die moeds genoeg toont, om het geheim van haar hart, der moeder of der bejaarde Vriendin toe te vertrouwen, van wie zij den *besten*, al is het ook niet den aangenaamsten raad kan verwachten.

Daar komt zij bij de edele vrouw, daar hoort zij zich, nog vóór dat zij ELISABETH iets gezegd had, reeds als de aanstaande Moeder van den Heer begroeten.

Dit doet haar hart van vreugd *zwellen*, en zij stort het gevoel van hare nu geloovende ziel uit, in eenen schoonen lofzang, die blijken draagt, niet alleen van hare nederigheid, maar ook van hooge geestbeschaving en kennis in de heilige schriften, en tevens van krachtige zielsverheffing. En toen, na de geboorte van haar wondervol Goddelijk kind, engelen die geboorte bezongen; ook herders, ja wijzen uit verre landen Hem gehuldigd hadden, toen een SIMEON en eene ANNA in profetische verrukking *over Hem* geraakt waren, lezen wij niet, dat zij zich daarop verhief, o neen!

MARIA bewaarde al deze dingen, die overleggende in haar harte. Wij lezen dezelfde woorden, toen zij, twaalf jaren later, met moederlijke bezorgdheid haren zoon gezocht, en in den tempel gevonden had, en zij, noch JOZEF den regten zin van zijn antwoord begrepen hadden.

Nadenken schijnt een hoofdtrek van de stille godsdienstige MARIA geweest te zijn, en ook deze stelde haar te beter in staat, tot vorming van haren verhevenen zoon, voor zoo verre Hij die als kind en jongeling van haar noodig had. Dit nadenken bragt haar tot een vast geloof, tot een stil berusten, ook in dat gene, wat zij nog niet begreep; en dit zal haar allengs meer en meer licht gegeven hebben in de hooge betrekking en bestemming van haren zoon. Dit blijkt reeds bij hare hulpvaardige bemoeijing op de bruiloft te *Kana*, waar zij de zwarigheid van den ontbrekenden wijn dadelijk Hem openbaart, en ofschoon zij nog geene belofte van hulp bekomt, vol vertrouwen op Hem, beveelt, dat men Hem in alles gehoorzamen zal. Nu verliezen wij MARIA voor eenen geruimen tijd bijna uit het oog, om haar in de smartelijkste omstandigheden weder te vinden, staande aan den voet van het kruis op Golgotha, om de laatste woorden van haren dierbaren, zoo zwaar lijdenden zoon op te vangen en in stomme smart Hem te zien sterven. Zie! daartoe behoorde niet alleen liefde, maar ook nadenken, geoefende moed en zielskracht; om bij het gevoel der wonden van het zwaard, dat SIMEON haar reeds voorspeld had, toch nog kracht te behouden, om haren zoon in zijne laatste oogenblikken bij te staan. Vereeren wij dan, mijne jeugdige Vriendinnen! vereeren wij dan MARIA hoog; trachten wij haar in hare deugden na te volgen; maar vooral, streven wij er naar, om in eerbied, liefde en teedere aankleving van haren Goddelijken zoon, al is het maar van verre, haar voorbeeld na te wandelen.'

De letterdruk van het Werk is vrij goed; het vignet, zonder door nieuwheid van vinding zich te onderscheiden, niet onbevallig geördonnanceerd: maar waarom het voor ieder stukje op nieuw geplaatst is, begrijpen wij niet; de laatste afdrukken zijn door het trekken van te veel exemplaren allerellendigst uitgevallen: men geve geene vignetten - of goede!

Handleiding tot het stellen van Bliksem-Afleiders, door den Luitenant-Generaal Baron *Kraijenhoff*, te Nijmegen, bij C.A. Vieweg.

1836, 61 bl. Met eene plaat.

Onder de wetenschappelijke voortbrengselen van de toegepaste Natuurkunde bekleedt voorzeker de *Afleider* eene eerste plaats, Hulde

zij steeds bij voortduring aan den grooten FRANKLIN voor dit zijn geschenk aan het menschdom, en eere ook aan den schrijver dezer *Handleiding*, die van zijne jeugd tot in eenen hoogen ouderdom met ijver aan de wetenschappen en hare toepassing is toegewijd!

Met genoegen hebben wij deze Handleiding gelezen. Het doel van dit geschrift is geheel practisch. Kort, doch bondig, wederlegt deze Handleiding de vrees, die men wel eens voor deze uitvinding hoort opperen; de geleidende en niet geleidende ligchamen worden opgenoemd; naar behooren de aanlassing der metalen, die men tot de afleiders wil bezigen, voorgedragen. Elk deel van den afleider, als het bovenpunt, de soldeering, de verbinding of verspreiding, en het beneden-eind, worden met de noodige klaarheid behandeld. Ten aanzien van het gebruik van platina-spitsen is dit Werkje ontkennend. Het bedekken der afleiders met menie-olieverw wordt zeer aangeprezen, en kan zeker, zoowel tot conservering als tot gemak in het telkens zoo noodige nazien, veel nut aanbrengen. De bevinding der ontlasting van het electrieke vuur, door den schrijver zelven waargenomen, bl. 22, is hoogst merkwaardig.

De slechte afleiders ontstaan óf uit onkunde, óf uit slechte en slordige zamenstelling, óf kunnen veroorzaakt worden door het wegnemen of wegraken van een gedeelte der gelei-staven of reepen; zij eischen mitsdien steeds een kundig toezien. Eene beschrijving van den afleider van den toren van *Doesburg* door den schrijver in zijne jeugd opgerigt, met een geschiedkundig overzigt van denzelven, sedert dien tijd tot heden, geeft aanleiding tot menige nuttige aanmerking. Het omtrent den *Arnhemschen* afleider medegedeelde, in de Letterboden van 1836 N°. 21 en 22, ondergaat op bl. 40 eene belangrijke wijziging.

Onder de bezwaren tegen het gebruik van den afleider worden, zegt deze Handleiding, de kosten gesteld. Dat deze echter voor eene gemeente- of stedelijke kas niet buitengewoon hoog zijn, wordt in § 12 aangetoond; welke ontwikkeling tevens kan dienen tot het juist plaatsen van eenen afleider. De bijgevoegde plaat zal niet weinig toebrengen, om deze zaak voor minkundigen op te helderen. Het geheel der onkostberekening is ingerigt voor twee afleiders van eene dorpskerk en toren en bedraagt te zamen met alle onkosten ruim ƒ234.

'Is dan,' zegt deze *Handleiding*, 'de ronde som van ƒ234 zoo schrikbarende, dat zij de Gemeente-Besturen zoude moeten terug houden, om (ten minste, voor den tijd van meer dan eene halve eeuw) tegen de dreigende vernielingen van een' torenbrand gewaarborgd te blijven? vooral wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat deze de kosten voor *twee* afleiders bevat, die zoo zeldzaam vereischt worden.'

Kortelijk wordt er ook gewag gemaakt van het plaatsen van afleiders op molens; jammer voorzeker, dat het niet in het plan des schrijvers lag, ook over de afleiders voor schepen te spreken.

Zoo men de berigten gelooven mag, is deze *Handleiding*, van wege het Staatsbestuur, aan de overweging en dus waarschijnlijk ook aan de betrachting der Gemeentebesturen aanbevolen; wij verheugen ons in deze zoo doelmatige opwekking, en hopen, dat ook *Nederland* zich niet op nieuw over ongelukken van nalatigheid ten dezen zal hebben te beklagen; dat het steeds een doelmatig gebruik zal maken van de middelen, die eene wijze Voorzienigheid thans den mensch doet ontdekken. De vervulling van dezen wensch zal zeker de beste belooning zijn voor den schrijver van dit hoogst belangrijke Werkje voor zijne bemoeijing in deze.

Het Leven en de Lotgevallen van een' Zee-Officier, door Kapitein *Marryat.*

Naar het Engelsch. In twee deelen. Te Amsterdam bij C.L. Schleijer, 1836.

'MARRYATS schetsen van de zee en hare kinderen,' zegt ALLAN CUNNINGHAM, 'zijn naar het leven geteekend en slechts hier en daar door de vingeren der verdichting opgetoetst;' wij weten den lezer geen juister denkbeeld te geven van dit waarlijk onderhoudend boek. Verre van, zoo als SCOTT, de Muze der Geschiedenis het rijk der Verbeelding in te voeren, beschrijft de zeeman ons alledaagsche karakters en gebeurtenissen, zonder die, gelijk GÖTHE, in een wijsgeerig licht te plaatsen, of zijne veder, als ROUSSEAU, in den vuurvloed der hartstogten te doopen. Doch, wij haasten ons het er bij te voegen, indien hij zich niet tot de hoogte dier drie groote meesters verheft, hij daalt even weinig tot het sentimenteele, onwaarschijnlijke, of liederlijke van LAFONTAINE, TROMLITZ, of CLAUREN af, en verlaagt zich zelven nimmer, door, naar het voorbeeld der hedendaagsche Fransche *romanciers*, talent en tijd aan de ontleding van allerlei gruwelen te verkwisten. Kapitein MARRYAT geeft ons den mensch gelijk hij is, meer dwaas dan slecht; de wereld, zoo als lieden van zaken haar kennen, een zonderling mengelmoes van schijn en wezen, waarin de eerste te vaak over het laatste zegeviert; - hij is dikwerf luimig - zelden vervelend - altijd waar, en streeft er minder naar, om ons tot schreijens toe te bewegen, dan ons tot schuddens toe te doen lagchen; *the most amusing novels, indeed,* welke de negentiende eeuw opleverde.

Een boek van dien man, zoo goed vertaald, zoo fraai uitgevoerd, als het vóór ons liggende, dat even vermakelijk als leerzaam hee-

ten mag, zal vele lezers vinden, - het verdient die onderscheiding. Het is een waar genot, ons, in het hoekje van den haard, door den held der geschiedenis zijne afwisselende lotgevallen te laten vertellen; de lezer vergezelt den onbedachtzamen jongeling van zijne geboorte af, tot op zijnen bruiloftsdag toe. ‘En houdt het leven eens Zee-Officiers dan met zijnen echt op?’ vraagt misschien de schalksche zeventienjarige bruid van een' onzer zeerobben; wij laten het aan den vertaler over, haar op te helderen, waarom hij zich die zonderlinge verandering des Titels veroorloofde.

Even vermetel als het zoude wezen te onderstellen, dat deze beoordeeling ooit onder de oogen des oorspronkelijken Schrijvers zal komen, is misschien de hoop, dat deze schrijfsoort bij ons gelukkige beoefenaars zal vinden. En echter houden wij het laatste voor minder hersenschimmig dan het eerste. Ons huisselijk en burgerlijk leven is, ja, rijk aan schoone en treffende, maar ook aan grillige en belagchelijke zijden; voor hem, die talent bezit dezelve waar te nemen, kunnen eenige wenken, wat wij in MARRYAT minder navolgenswaardig keuren, veelligt nuttig zijn. En wij wijden liever de ons overblijvende ruimte aan die aanmerkingen, dan aan eene ondankbare inhoudsopgave toe, welke te overtolliger zoude zijn, daar wij door eene korte proeve zullen bewijzen, hoe zeer de schrijver de kunst verstaat, zelfs de onbeduidendste voorvallen door zijnen boeijenden en luimigen stijl belangrijk te maken.

Het is geen gebrek aan lange redeneringen van zedelijke strekking, - het verjaard verwijt door overdreven ijveraars tegen de Gilblassen aller volkeren ingebragt, - dat ons in MARRYAT mishaagt; integendeel, wij zijn geneigd de afwezigheid derzelve eene verdienste te noemen, want hij slaagt er doorgaans gelukkig in, zijnen held ongezocht de gevolgen zijner loszinnigheid, overijling en gebrek aan godsdienst te doen inoogsten; eene toepassing der zedewetten, welke veel meer indruk maakt in een dergelijk Werk, dan vervelende predikatiën. Het is de *dubbele liefde* voor EUGENIA en EMILIA, onnatuurlijk in een gemoed als dat van FRANK MILDMAY; eene afwijking van gewone, niet-Oostersche, karakters, welke slechts door STOLBERG in eene ballade[1], en door GÖTHE in een tooneelspel[2] gelukkig is behandeld. Wij begrijpen niet, waarom de schrijver deze feil tegen het karakter beging, en dat te minder, dewijl geenerhande daaruit voortvloeijende schoonheden dezelve verontschuldigen. Het is vooral de zonderlinge bekeering van den held, aan het einde van het tweede deel, eene zeer romaneske

(1) *Graf Gleichen*, eine Ballade von F.L. STOLBERG.
(2) *Stella*, ein Spiel für Liebenden.

inderdaad, - welke wij afkeuren, en die ons in het vermoeden versterkt, dat men in *Engeland*, even als bij ons, velerlei dwaasheden kan opdisschen, mits men den schotel slechts met eenige stichtelijke aanmerkingen kruide. Hoe goed deze op zich zelve zijn, hier verdienen zij, als misplaatst, te worden gelaakt; de schrijver leere, indien hij volstrekt leeren moet, uit de karakter-schildering van eenen vrolijken roman, menschen- en wereldkennis; maar men hange geene RAFAËL'S tusschen OSTADE'S en JAN STEEN'S op! Wee hem, die zijne godsdienstige begrippen uit *à tort et à travers* ingeweven doodsbed- of kerkhof-bekeeringen putten moet! - die doellooze vermenging van het heilige en onheilige is ons een gruwel.

De overvloed van stof maakt ons de keuze eener proeve moeijelijk. Zal het de leugenaar zijn, die in *Schotland* ingelegde zalm gezien had, die niet dood was, maar levend in vijvers rondzwom, zoo vlug als alen en zoo hongerig als ratten? Of de Kapitein geworden Lord, die zijne orders op de onverstaanbaarste wijze ter wereld gaf, door van niets dan van: '*Mijnheer Dings,*' en '*het hoe heet het?*' en '*het hoe noemt gij het?*' te spreken? Of het grappig tooneel tusschen den Admiraal, Sir HURRICANE HUMBUG en Jufvrouw JELLYBAG? Wij zouden het laatste kiezen, *ma la cosa è scabrosa;* wij slaan het boek nog eenmaal open, en bepalen ons tot het begin van het 4de Hoofdstuk, eene les voor ouders, een aardige tegenhanger van zoo menige roerende tehuiskomst.

Vierde hoofdstuk.

'Aan het welbekende verblijf mijns vaders gekomen zijnde, klopte ik zacht aan de voordeur, en vloog, zonder een woord tot den knecht te spreken, naar het einde van de tafel en viel mijne moeder om den hals, die uitriep: 'O Hemel, mijn kind!' en in zwijm viel. Mijn vader, die juist bezig was de soep rond te dienen, sprong op, om mij te omhelzen en mijne moeder bij te staan. Het geheele gezelschap vloog op, als eene vlugt patrijzen; eene dame had eene nieuwe rooskleurige zijden japon bedorven, door een' stoot van haren buurman, juist toen een lepel vol soep het voorportaal van haren mond had bereikt. *Carlo*, het windhondje, hief een geweldig geblaf aan, en binnen eene minuut waren alle schikkingen van het geheele feest in wanorde.

'Spoedig echter was de orde weder hersteld, mijne moeder kwam tot zich zelve, mijn vader schudde mij de hand, het gezelschap vond, dat ik een knappe, aardige jongen was, de dames hernamen hare plaats, en ik had het genoegen te bespeuren, dat mijne plotselinge komst haar haren eetlust niet had benomen. Spoedig

overtuigde ik hen, dat ik te dezen aanzien een goed leerschool gehad had. Mijn kadettenstand had mij noch onbekwaam, noch afkeerig van de genoegens der tafel gemaakt, en ik leide niet den minsten schroom of bedeesdheid aan den dag, als de Heeren mij uitnoodigden wijn te drinken. Ik beantwoordde elke vraag met zulk eene spraakzaamheid en zulk een' vloed van woorden, dat het somtijds den vrager berouwde mij tot spreken uitgelokt te hebben.

‘Ik gaf eene zeer schitterende beschrijving van het gevecht; prees sommige admiraals en kapiteins om hunnen moed, haalde over anderen de schouders op, en beschuldigde eenige weinigen regtuit zich slecht gedragen te hebben. Nu en dan, om mijne toehoorders volkomen te overtuigen, deed ik mijne beschuldigingen met een' vloek gepaard gaan, waarbij mijn vader een ernstig gezigt zette, mijne moeder mij met den vinger dreigde, de Heeren lachten, en al de Dames met een' glimlach zeiden: ‘die lieve jongen - welk een vuur - hoeveel verstand - welke scherpzinnigheid!’ - Ik dacht bij mij zelven: ‘Gij zijt allen een hoop schaapshoofden, zoo groot als ik ooit zag.’

‘Den volgenden morgen begon ik bij het ontbijt tegen mijn' vader en moeder over de kist te spreken; gelukkig voor mij begon mijn vader uit zich zelven, door te vragen, hoe mijne kleederen er uit zagen?

‘Slecht genoeg,’ zeide ik, terwijl ik het derde eitje naar binnen sloeg, want ik had nog honger bij mijn ontbijt.

‘Slecht genoeg!’ herhaalde mijn vader. ‘Gij waart toch volkomen uitgerust met alle zaken.’

‘Dit is wel waar,’ zeide ik, ‘maar gij weet niet, hoe een oorlogschip in staat van gevecht gesteld wordt; al wat te zwaar, of te heet is, wordt met zoo weinig komplimenten over boord geworpen, als ik dit broodje op eet.’ ‘Van wien is die hoedendoos?’ - ‘Van Mijnheer SPRATT, *Sir!*’ - ‘Ik zal Mijnheer SPRATT leeren op een' anderen tijd zijne hoedendoos beter te bewaren; weg er mede,’ - en daar ging hij over den doorloop te lijwaarts. SPRATT'S vader was een hoedenmaker in *Londen*, dus lachten wij er allen om.

‘En ik bid u, FRANK!’ zeide mijne moeder, ‘ging uwe doos denzelfden weg?’

‘Denzelfden weg, dat verzeker ik u. Ik zag ze met betraande oogen achterna, daar ik bedacht, hoe boos gij zijn zoudt.’

‘Goed, maar nu de kist, FRANK, wat is er van de kist geworden? Gij zeidet, dat de Wandalen eenig ontzag voor zware stukken hadden, en de uwe, dat weet ik, aan hetgeen zij mij gekost heeft, was geducht zwaar.’

‘Dat is wel waar, *Sir*, maar gij weet niet, hoeveel dezelve

verligt was, den eersten dag, dat het schip in zee stak. Ik lag er op, zoo zeeziek als een walvisch; de eerste luitenant en de stuurman kwamen beneden, om te zien of de ligplaatsen der manschappen in orde waren. Ik, op mijne arke Noachs, lag vlak in den weg. - 'Wien hebben wij hier?' vroeg Mijnheer HANDSTONE. - 'Dat is Mijnheer MILDMAY en zijne kist maar, *Sir*,' zeide de serjant der mariniers, van wiens grondgebied ik een groot deel besloeg, dat moet ik bekennen. - 'Maar!!!' hernam de luitenant, 'ik dacht, dat het een van de groote steenen voor de nieuwe brug was, met een' dronken Ierschen zwijnenhoeder er op.' Ik was te ziek om te luisteren, naar hetgeen zij verder zeiden.'

'Gij vergeet uw ontbijt,' zeide mijne zuster.

'Mag ik u om nog een broodje en een kop koffij verzoeken?' zeide ik.

'Die arme jongen!' zeide mijne moeder, 'wat moet hij uitgestaan hebben!'

'O, ik heb u de helft nog niet verteld, ik verwonder mij slechts, dat ik nog in leven ben.'

'Dat is wel waar,' zeide mijne tante JULIA, 'hier, mijn lieve, hier hebt gij iets om u te helpen, dat goed aan te koopen, dat gij in dienst van uw Vaderland verloren hebt. Die brave jongen! Wat zouden wij beginnen zonder zeemagt?'

'Ik stak de kleine gift in mijn' zak - het was eene banknoot van tien pond; - eindigde mijn ontbijt door nog eene snede ham en een broodje bij het reeds gescheepte te voegen, en vervolgde daarna mijn verhaal.

'Het eerste woord wat Mijnheer HANDSTONE zeide, was, dat mijne kist te groot was, en zijn tweede woord was, 'roep den timmerman! - Hier, ADGE, neem deze kist en verklein die een voet in de hoogte en een voet in de lengte. - 'Ja, ja, *Sir, Sir*,' zeide ADGE, 'kom aan, jonge heer, er af, en geef mij den sleutel.' Ik wist, dat voorstellingen en verzoeken even nutteloos zouden zijn; dus krabbelde ik er af zoo ziek als ik was, en gaf den timmerman mijn' sleutel, die de kist zeer bedaard opensloot, en spoedig al mijne schatten er uitlaadde. Al de kadetten kwamen er rondom. De potjes met konfituren, en de koeken, die gij, mijne lieve moeder, zoo netjes voor mij ingepakt hadt, werden met gretigheid opgepakt en voor mijne oogen verslonden. Een hunner stak zijn' morsigen poot in een' pot met zwarte bessengelei, die gij mij voor de heeschheid hadt mede gegeven, en hield er mij een handvol van voor den mond, terwijl hij wist dat ik ieder oogenblik zeeziek was.'

'Ik zal nooit weder gelei onder mijne oogen kunnen dulden,' zeide mijne zuster.

‘Die onbeschofte beesten!’ riep mijne tante.

‘Nu, al mijne lekkernijen gingen weg,’ hernam ik, ‘en ik, zoo ziek als ik was, had er vrede mede; maar toen zij lachten en oneerbiedig van u spraken, mijne lieve moeder! had ik wel willen opvliegen en hen de oogen uitkrabben.’

‘Denk er niet om, mijn beste jongen!’ zeide mijne moeder, ‘wij zullen alles weder in orde brengen.’

‘Dat zullen wij wel moeten, denk ik,’ zeide mijn vader, ‘maar geen gelei en koek meer, als gij wilt, mijne lieve! Ga voort met uw verhaal, FRANK.’

‘Wel *Sir*, binnen een uur was mijne kist weder klaar, maar toen zij er aan bezig waren, hadden zij er nog wel een' voet kunnen afnemen, want ik had plaats genoeg, om alles te bergen, wat de plunderaars hadden overgelaten. De konfiturenpotten, die allen ledig waren, gaf ik aan de mariniers; en daar eenige andere groote stukken weg waren, behoefde ik niet langer te vragen, waar ik ze bergen zou. Daarna hadden wij den slag, zoo als gij weet, en toen ging de kist en het beddegoed en alles naar den -.’

‘Worden al de kisten en al het beddegoed bij die gelegenheid over boord geworpen?’ vroeg mijn vader, mij koel en strak in het gelaat ziende, met een' blik, dien ik met moeite doorstond.

‘Ja, altijd alles, wat in den weg staat, en mijne kist stond in den weg, en weg ging ze. Gij weet, *Sir*, ik kon den eersten luitenant niet uit den weg stooten; men zou mij aan den nok van de ra hebben opgehangen.’

‘Goddank, dat gij het niet deedt, mijn beste!’ zeide mijne moeder. ‘Wat gebeurd is, kan hersteld worden, maar *dat* ware nimmer over te komen geweest. En uwe boeken, wat is daarvan geworden?’

‘Die gingen alle mede. Zij zijn, ongeveer bij den ingang van de straat van *Gibraltar*, allen weg geraakt, behalve mijn Bijbel, omdat ik daarin gelezen had, in mijne hut, den avond vóór de slag begon.’

‘Die brave jongen!’ riepen mijne moeder en mijne tante te gelijk uit, ‘hij spreekt zeker de waarheid.’

‘Ik hoop het,’ zeide mijn vader, ‘schoon men bekennen moet, dat deze zeegevechten, hoe roemrijk ook voor *Oud-Engeland*, zeer kostbaar zijn voor de ouders van de kadetten, ten ware de jongens met een sneuvelen.’

‘Of mijn vader lont begon te ruiken, dan of hij schrikte, om meer vragen te doen, uit vrees van nog meer haverij te hooren, weet ik niet; maar ik was blijde, toen ik het verhaal geëindigd had, en ik er zegevierend afgekomen was.

‘De bijbel, die mij zoo zeer in mijn moeders gunst had doen rijzen, was, het zij tot mijne schande gezegd, slechts éénmaal geopend, sedert ik van huis gegaan was, en dit was om te zien of er ook banknoten tusschen de bladeren zaten, daar ik wel eens gehoord had, dat men zulks wel eens gedaan had, alleen om te beproeven of de jonge Heeren de Schrift wel onderzochten.’

De Heer OOSTERHUIS geve ons, bij eene volgende gelegenheid, toch eindelijk eens andere aangezigten, dan de overbekende, welke hij ons reeds zoo dikwerf deed aanschouwen; - het gelaat van den marinier op den voorgrond hebben wij in drie maanden drie malen op drie onderscheidene vignetten gezien; ditmaal in de aller-onbevalligste houding; - de ijverige kunstenaar houde ons de aanmerking ten goede!

E.E.

Het Slot te Vollenhoven, of Vrijheidsmin en Heldendeugd.

Eene (*Een*) *Geschiedkundige Roman, uit de* (*den*) *opstand der Stellingwerver Vriezen tegen Bisschop Gui van Utrecht, in* 1311-1313. Door *A.D. van Buren Schele*. Te Amsterdam, bij J. Allart Rietberg, 1836.

Schoon de Wereld eer niet wyser waer als nu,
(Ick vrees sy was 't nochtans; en sie geen' sterven lichten
Dien 't voor die van eertyds niet toe en stae te swichten)
Dit weet ick, wat Papier bevolen is geweest,
Was sekerlick de vrucht van een' bedaerden geest:
Die schryver satt' er toe en waer het in 't vermogen
Van syn vernuft geweest syn selven 't overpoogen
En doen meer dan hy deed' en beter dan by schreef,
Het hadd in 't Witt gestaen, de schaal hingh recht en scheef
En wipte menighmael ter slinker en ter rechter,
Eer hy, syn eigen Roe, syn eigen scherpe Rechter,
Het vonnis vellen dorst en seggen eens op 't lest,
Ick weet het nauwer niet te siften, dit 's myn best.

HUYGENS.

Schoon slechte boeken van alle tijden zijn, mijn lezer! denk bij die klagt van een' schrijyer, uit de eeuw van HOOFT en VONDEL, aan geen lang vergeten Werk, dat den Heer VAN ZUYLICHEM in zijne verwachting bedroog; noch stel u, om die knorrigheid natuurlijk te vinden, den Zanger van *Hofwijck*, bij het berijmen derzelve, in ééne dier hangmatten voor, wier gestadige slingering Prins MAURITS van Nassau, als hij, ter afleiding eener regt adellijke ziekte, plagt te bezigen. Een weinig rondsnuffelens in de *Zeestraet* (vergeef ons het hondsche beeld! wij zouden ons ter wettiging van

hetzelve op een' onzer oorspronkelijkste kanselredenaars kunnen beroepen) zouden u overtuigen dat prulschrift noch podagra er schuld aan was, dat de enkele herinnering, hoe dikwerf hij vergeefs het nut van een' steenen weg naar *Scheveningen* betoogd had, hem dezelve ontlokte, toen hij eindelijk had gezegevierd en zijne geliefde Hagenaars, - de danten in glazen kasten, ter zijde hunner joffertjens, - naar het strand rollen zag.

Verwonder er u nog minder over, dat wij die woorden tot de onze maken; wij, die altijd beweerden, dat de geschiedkundige roman, onder de dichtsoorten, eene aanzienlijke plaats verdient te bekleeden, maar er dan ook in éénen adem op lieten volgen, dat er niet minder talent dan studie, niet minder genie dan kennis tot denzelven vereischt wordt, en ons echter, dagelijks, door elkander snel opvolgende proeven van gebrek aan al die gaven, de verzekering hooren opdringen, dat men den steenen weg der theorie niet behoeft, om in de zandige vlakte der praktijk het doel te bereiken, - die ons, in andere woorden, de ellendigste misgeboorten voor waarachtige meesterstukken zien aanbieden! Vrees echter niet, dat wij u thans op nieuw met eene uiteenzetting dier gevoelens kwellen zullen; het groot aantal lezers der *Roos van Dekama* zal voor ons worden wat de schare wandelaars op de *Zeestraat* voor HUYGENS was: *het bewijs, dat wij gelijk hadden*.

Voor heden willen wij slechts het Werk van den Heer VAN BUREN SCHELE aan de schets, welke HUYGENS van de papieren kinderen eens goeden schrijvers ontwierp, toetsen; u ten overvloede verklarende, dat, indien wij inderdaad aan eene vlaag van jicht leden, deze recensie nimmer het licht had gezien, dewijl er tot dezelve meer geduld vereischt wordt, dan ooit een podagrist bezat.

‘Eene smaakvolle poort,’ (een geestig vreemdeling heeft het gezegd,) ‘kondigt de pracht van het inwendige des gebouws aan, en daar eene voorrede de ingang tot een boek is, moet zij door hare schoonheid uitlokken; de Italianen noemen haar niet ten onregte de sans van het Werk.’ De kortheid der voorrede van het *Slot van Vollenhoven* doet ons besluiten haar u geheel mede te deelen:

‘Het gunstig onthaal hetwelk mijne: “Magdalena Moons, of het Beleg van Leyden,” bij vele letterminnaars mogt ten deel vallen, heeft mij *andermaal* aangemoedigd, tot de bewerking van eenen tweeden Geschiedkundigen Roman; waarbij ik bovenal getracht heb, om de karakters der hoofdpersonen in *een gelijkmatig daglicht te stellen*, en door *eenen vloeijenden stijl*, aan *eene onderhoudende lectuur* vereenigd, in staat te wezen den gunstigen lezer eenige aangename, en misschien niet geheel als onnut doorgebragt te beschouwene oogenblikken te verschaffen, aan *welks doel beantwoord ziende*, de wensch zal voldaan zijn van

DEN SCHRIJVER.’

Wij zouden ons zeer in u bedriegen, indien gij niet geneigd zijt met ons te vragen, hoe het mogelijk is, dat iemand, die geene betere voorrede kan schrijven, zelfvertrouwen genoeg bezit, te gelooven, dat wij 336 bladzijden van diezelfde hand zullen lezen? Doch in plaats van die vraag te beantwoorden, troostten wij ons, na de lezing, dat wij wel eens eene fraaije voorrede voor een slecht Werk aantroffen, en het dus niet onder de onmogelijkheden behoorde, dat hier de Roman het mislukt voorspel konde vergoeden; bij dergelijke gelegenheden aan den inval van een sarcastisch vernuft denkende, dat op de aanmerking, dat men twee zoo verscheiden ligchamen nimmer had moeten zamenvoegen, het antwoord gaf: ‘niets ongeoorloofds in zulke huwelijken te zien, daar de personen zich niet in den bloede bestonden.’

Wij waagden de lezing, - wij wierpen het boek ter zijde, - wij namen het weder op, gij vermoedt den uitslag. - Dat de stijl gezwollen en onuitstaanbaar is; - dat het verhaal weinig de kleur van den tijd draagt; - dat een bekwamer schrijver een belangrijker feit zoude hebben gekozen; - dat boeijende episodes er geheel aan ontbreken; - dat de geschiedenis dier donkere dagen door dezen Roman aanschouwelijker noch duidelijker wordt; - dat de verdichting ons in geene nieuwe streken van haar grenzenloos gebied voert: - ziedaar zoo vele stellingen, welke wij gereed zijn te bewijzen, indien één der lezers, - die het boek waarschijnlijk reeds gevonden heeft, - dit van ons verlangen mogt. Van eene ontleding der intrigue onthouden wij ons opzettelijk, omdat een gedeelte des publieks, - het talrijkste misschien, - een dergelijk boek slechts leest om het slot te weten. Voor hen is het nieuwe, het verrassende, de afloop, de hoofdzaak, en, zoo weinig als wij gelooven, dat deze onze recensie zullen inzien, zoo weinig lust gevoelen wij den Heer ALLART RIETBERG een wezenlijk nadeel toe te brengen, door hem van dezelve te berooven, ofschoon hij, door de allerslordigste uitvoering van het boek, die genade bijna verbeurde. De lektuur moge hun hunnen tijd kosten, hunne zedelijkheid loopt bij dezelve geen gevaar; en indien de Heer VAN BUREN SCHELE of zijn uitgever had kunnen goedvinden een' minder weidschen titel te kiezen, en het *Slot te Vollenhoven*, in plaats van een' geschiedkundigen roman, *kost voor onverlekkerde monden*, of iets dergelijks, te noemen, wij hadden er vrede mede gehad.

Ten bewijze, hoe weinig dit Werk regt heeft zich een' rang aan te matigen, welken zelfs de Schrijvers van *Eduard Dalhorst, Hermingard van de Eikenterpen* en den *Pleegzoon* niet voor hunne verdienstelijke proeven eischten, deelen wij het begin van drie Hoofdstukken mede; onze aanmerkingen zouden nog meer ruimte vereischen en den schrijver verbitteren; oordeel dus zelf:

‘Zesde hoofdstuk.

Vreesachtig is het meisje nog] voor
spook en uilengekras;] een groot
gevaar dreigt Herman's hoofd:]
nu beeft zij niet; zij vreest niet
meer!] en kinderliefde zegen-
praalt] op het vaderlijke hart.]

‘Reeds sedert eenige uren heeft Phebus zonnenwagen, deszelfs loop volbragt; Boreas met opgezette kaken, blaast uit al zijne magt, en bruischend storten de golven der Zuiderzee tegen de hechte, de magt van NEPTUNIS trotseerende muren van het slot te *Vollenhoven*. Slechts eenige weinige schildwachten waken nog op de torentransen des kasteels, en huiveren van koude, terwijl de overige bewoners in eenen diepen slaap gesust, weinig of niets van deze beroering der elementen gewaar worden. Alleen voor een klein, in het lood gezet raampje in den regtervleugel van het slot, op de binnenplaats uitziende, vertoont zich nog eenig licht; en dit licht wordt veroorzaakt door de stralen eener zilveren aan het verwulfsel hagende lamp, die helder flikkert in het vertrek van IDA de zeventienjarige dochter des slotvoogds. Voor een borduurraam gezeten arbeidt IDA met onvermoeide ijver aan eene kostbare sjerp; eene sjerp bestemd om den volgenden dag door de hand eener dankbare en liefdevolle dochter aan den braven en dapperen HERMAN van *Vollenhoven*, op zijn vijftigste jaarfeest te worden aangeboden. Digt in de nabijheid van het ijverige meisje leunt in eenen gemakkelijken armstoel de oude BRIGETTA, sedert den vroegtijdigen dood harer moeder de opvoedster, ja, wat liefde en zorg aanbetreft, de tweede moeder van IDA. Om den tijd te verkorten en den slaap uit de oogen harer jeugdige lieveling te verwijderen, houdt de goede oude zich bezig het meisje eene spookgeschiedenis uit de vorige eeuw te verhalen; eene geschiedenis die zoo zeker gebeurd is, dat de grootmoeder van BRIGETTA dezelve steeds als eene zuivere waarheid aan hare kleinkinderen opgedischt had. Zoo verre is zij reeds met haar verhaal gevorderd; dat de onvergelijke schoone Prinses GIADUKIATA, naar onnoemelijke rampen, vreeselijke vervolgingen, en onbegrijpelijke lotgevallen ondergaan te hebben; nu in een paleis geheel van goud en diamanten, haar, door eene haar gunstige tovergodin ten geschenke gegeven; de bekoorlijke hand, in blankheid het albast verre overtreffende; aan den, in dapperheid en deugd onovertrefbaren Prins IDOROPANETI, voor het altaar toereikte. Maar dit hemelsch geluk met haren prins vereenigt te zijn, mogt GIADUKIATA, niet smaken; het kostbare paleis door eenen magtigen geest op deze bekoorlijke prinses hevig verliefd; tot op deszelfs grondvesten geschud, stort eensklaps in,

IDOROPANETI en zijne hovelingen werden onder goud en diamanten begraven; terwijl een geest van eene gedrogtelijke gedaante, de schoone GIADUKIATA met zich door de lucht voerde. Zoo verre zeide ik, was BRIGETTA met haar verhaal gevorderd; en juist op dit oogenblik kondigt de doffe klank des kasteels klok het uur van middernacht aan.

'IDA verbleekt, de borduurnaald beeft in de hand der jonge kunstenares en schroomachtig, zonder op te durven zien, rust haar blik op het borduurraam, terwijl eene zucht de boezem van het meisje ontsnapt. BRIGETTA door haar eigen verhaal bevreesd geworden, ziet schuw om zich heen. Maar o hemel! plotseling beginnen de glazen te rinkelen, een vleugelgeklap doet zich duidelijk hooren, een heesch geluid galmt door het vertrek, IDA vliegt op, BRIGETTA vliegt op, stoel, borduurraam, alles rolt ten ondersten boven, en onbeweeglijk, zoo bleek als waren zij zelve geesten, staren onze twee heldinnen elkander aan.

'Ten alle gelukken doet zich echter geen verder gerucht hooren, -'

Heldinnen! *j'ai ri, me voilà désarmé;* maar welk eene spelling, welk een stijl!

Wij gaan over tot het twintigste Hoofdstuk. In de motto's, die een kort begrip van den inhoud zijn, heerscht een zonderling Rhytmus, dat ons hoop doet voeden, den Heer V.B. SCHELE eerlang in den *Nederl. Muzen-Almanak* te zien optreden. Vergelijk, Lezer!

Twintigste hoofdstuk.

Motto.
De dappere burgtzaat juicht! ter-
wijl de Vries bezield met smart
weer naar zijne haardstêe keert: -
Maar reeds besluit men in 's Bis-
schops raad; dat vuur en zwaard,
en bijl en strop, gansch Stelling-
werf verwoeste.

Rijmelooze Verzen.

De dappre burgzaat juicht van vreugd,
Terwijl de Vries, bezield met smart,
Weêr naar zijn haardsteê keert;
Maar men besluit in 's Bisschops Raad,
Dat vuur en zwaard, en bijl en strop,
Gansch Stellingwerf verwoest'!

Lees thans, naar de afscheidingsteekenen, welke wij zoo vrij waren er tusschen te plaatsen, ook dat van het zesde Hoofdstuk, en gij zult ons toestemmen, dat het, behoorlijk gescandeerd, niet zoo ondragelijk zoude zijn geweest.

'Alles is nu op het slot te *Vollenhoven* als met een nieuw leven bezield; door moed en volharding, een langdurig en hevig beleg onverschrokken doorgestaan, en ten laatsten den vijand tot eenen schandelijken vlugt genoodzaakt hebbende, zien de burgtzaten met verlangen de komst des Bisschops te gemoet, want met regt moge deze dapperen lof en beloning van hunnen Heer verwachten.

'Gering is de tijd welke hun hiertoe overschiet(?), maar met des

te meer ijver houdt elk zich bezig, den Prelaat zoo luisterrijk als naar de tegenwoordige omstandigheden mogelijk is; te ontvangen. Des middags omstreeks drie uren, verkondigt het hoorngetoet des schildwachts op den torentrans de aannadering des Bisschops, die aan het hoofd van een talrijk leger, uit Hollandsche, Stigtsche en eenige Overijsselsche benden te zamen gesteld, zich nu weldra voor het kasteel vertoont.

'De Slotvoogd, de Ridder van *Jutfhaas* en nog eenige officieren der bezetting, ontvangen hunnen Heer aan de voorburgt; zeer vriendelijk worden deze dapperen door den Bisschop bejegend. - Wij erkennen u als eenen onverschrokken held, en achten u onze vriendschap waardig, HERMAN!' zegt GUI met luider stemme, terwijl hij in het aanzien der edelen en soldaten den slotvoogd omhelst.

'Deze onderscheiding hem door zijnen Heer bewezen, doet het roembegeerig hart des edelen HERMANS juichen; met een gelaat waarop geluk en zelfsvoldoening geteekend zijn, geleidt hij nu den Bisschop, door JAN VAN ARKEL, DIRK VAN BREDERODE, NICOLAAS VAN PUTTEN en eenige andere Hollandsche en Utrechtsche Edelen vergezeld, naar de ridderzaal van het slot, aan welks hooger einde de bisschoppelijke zetel met vlaggen en triomfteekenen pralende, geplaatst is. Aan beide zijden van den weg die van de voorburgt naar het kasteeel geleid, staat in volle wapenrusting de bezetting geschaard, die hunnen Heer terwijl hij door hunne gelederen gaat de gebruikelijke eer bewijzen; de zaal binnen tredende wordt de Bisschop door de muzijkanten van het Garnizoen met blijde triomfliederen verwelkomd; naauwelijks heeft hij nu zijnen troon bestegen en hebben de Edellieden volgens rang hunne plaatsen genomen, of op eenen wenk des Slotvoogds vliegen de vleugeldeuren van een aan de zaal grenzend vertrek open, een officier in pracht-uniform draagt den standaard op de Vriezen veroverd, en de troon naderende ontrolt hij dit zegenteeken aan de voeten des Bisschops.

'Vrijheid of de dood!... roept de Prelaat vertoornd uit, de leus op het blasoen lezende; het eerste gedeelte van uw verlangen is u gemist rebellen!.... maar het tweede zult gij misschien, uws ondanks vervuld zien!.... wat dunkt u ridders?... zullen wij de vermetelen dadelijk achtervolgen?....

'Gaarne zullen wij ons des aangaande aan het oordeel uwer Hoogeerwaard onderwerpen: - Ik denkt echter dat eer onze benden allen hier vereenigd zijn, den dag reeds te ver verstreken zal wezen, om met goed gevolg iets tegen den vijand te kunnen ondernemen, zegt JAN VAN ARKEL.'

Hoe volkomen in den geest van eenen JAN VAN ARKEL; welk eene juiste en fraaije teekening des tijds! En nu, want eene ontleding van de gebreken zoude beleedigend voor u zijn, het begin van het

vijfëntwintigste Hoofdstuk, welks motto, vooral in het laatste gedeelte, eene soort van klanknabootsende poëzij heeten mag.

> ‘Weg beulen, weg!’... zoo gilt de maagd, en even als het klimop den boomstam vat, omstrengelt zij haren vader; maar schoon tot in de ziel ontroerd, geen krijgsman is zoo stout des Bisschops wraak te tarten, men scheidt den telg van 't ouderhart, en sidderend, dat haar 't ligchaam schudt en suizelend als door koorts verhit, zinkt zij bewusteloos neder.

‘De dag is daar, de vreesselijke dag waarop het bloed des Slotvoogds zal stroomen; de beenen uitgestrekt, met den rug tegen den muur der gevangenis leunende, zit HERMAN in eene peinzende houding; zijn blik staart op de boeijen die zijne handen gekluisterd houden. ‘GUI! GUI! gij zijt onregtvaardig!’ roept hij uit, ‘deze ketenen, zelf mijn dood kan ik u vergeven,’ maar dat gij eenen vader weigert zijn ongelukkig kind te zien en te troosten,.... dit vergeef ik u in der eeuwigheid niet!.... Maar kan de Bisschop zoo wreed zijn,.... kan hij dit? - O God!’ indien mijn verzoek mij slechts onthouden werd,.... omdat mijne IDA door wanhoop op het ziekbed geworpen,.... of misschien reeds dood.... neen, neen, dood is zij niet! mijn kind! mijn rampzalig kind! - Ha!.... men verschuift de grendels mijner gevangenis, zou het uur reeds daar zijn dat men mij ter strafplaats zal voeren?.... Wel nu, uw slagtoffer is bereid Bisschop. - Maar, ‘wat zie ik!.... een meisje,.... hemel mijne IDA!’ schreeuwt de Slotvoogd, de vreugde doet hem een oogenblik zijne kluisters vergeten, hij wil het geliefde kind te gemoet ijlen, maar vreesselijk rammelt het ijzer en bonzend stort hij op zijne legersteede terug.

‘Mijn vader!’ gilt het meisje, terwijl zij nederknielt en zich in tranen smeltende, om zijnen hals werpt.

- - - - - - - -

- - - - - - - -

‘O God vader!.... uwe liefde vernietigt mij. - Gilt het meisje, terwijl zij siddert gelijk de blode duif als zij door eenen vreesselijken roofvogel vervolgt wordt.’ enz.

Wie geeft, boven zulk eene wijze der achtbare Geschiedenis den bonten mantel der Romantiek om te hangen, niet de voorkeur aan onze oude kronijken, wanneer zij ons, op naïven toon, verhalen: ‘**hoe Bisschop Ghye van Utrecht uit de ghevangenisse der Vlamingers tot Zierikzee quam; - hoe Heer Willem van Hollant, syn Neve, dien seer blydelyck ontfing, en hoe Jan van Renisse, die verradenisse ontsag, met veel volcks in de Leck verdronk!**’

Wij, voor het minst, hooren veel liever van den Reuse NICOLAES

KIETEN, den bekende uit VONDEL, en de Zeeuwsche Vrouwe, die met elke hand een Hamburger vat zonder moeite ophief, dan van den wijzen Armeniër, die in dit boek wordt opgevoerd en volgens de lijst der drukfeilen een Chaldeër moest zijn, - eene alleraardigste vergissing van den zetter! - en roepen bij dergelijke romans met HUYGENS uit:

> O dooden die noch zyt, O Boecken die ick eere,
> En soo gemack'lick en soo geerne mé verkeere
> Hoe komt ghy my te stae, dien 't ydele gerucht
> Van dagelicks geklapp noch vreughd en geeft noch vrucht.

Verdediging der Regten van Nederland tegen de Aanmatigingen van Groot-Brittanniën, *met betrekking tot het Tractaat op den* 17^{den} *Maart* 1824, *tusschen de beide Rijken gesloten*.

(2^{e} Druk). Te Amsterdam bij A. Zweesaardt, 1836, 8°. 32 bl.

Veel is er, sedert de laatste maanden, in onze dag- en weekbladen geschreven over de *aanmatigingen van Groot-Brittanniën*, met betrekking tot de door ons Gouvernement gehevene belasting op den invoer van Engelsche goederen in onze O.I. Bezittingen. De kooplieden van *Engeland* beweren, dat ons Gouvernement, tegenstrijdig met het Tractaat van 17 Maart 1824, van die goederen 25 percent heeft geheven. De woorden door *Engelands* eersten Staats-dienaar Lord PALMERSTON in het Parlement, te dezen opzigte, gebezigd, beschuldigen ons Gouvernement van aan het opgemeld Tractaat niet te hebben voldaan. Geen wonder derhalve, dat men hier te Lande ijverde, om de ongegrondheid dier aanmatigingen aan te toonen, en om alzoo ons Gouvernement van de blaam van ontrouw en woordschennis te zuiveren. Zoo verre ons bekend is, traden tot dus verre slechts drie naamlooze schrijvers op, om in afzonderlijke schriften dit verschil te behandelen, en wel, de schrijver van het hier boven aangekondigd Werkje; die van eene in de Fransche taal geschrevene *brochure*, getiteld: *Appel de la Hollande à la justice et à la raison de la Grande-Bretagne*, waarvan zich nader als schrijver heeft doen kennen de Heer Mr. H. BOX; welke beide beweren, dat ons Bewind geenszins tegen den inhoud van het bedoeld Tractaat heeft gehandeld; en de schrijver van een stukje, getiteld: *Iets over het Tractaat betrekkelijk het grondgebied en den handel in de* Oost-Indiën, *geteekend te* Londen, 17 *Maart* 1824, welke van een tegenstrijdig gevoelen is.

Wij zullen de door ons aan het hoofd dezer geplaatste *Verdediging* niet breedvoerig beoordeelen. Het zal genoegzaam zijn de-

zelve aan te kondigen. De spoedige noodzakelijkheid van eenen tweeden druk, even spoedig uitverkocht als de eerste, bewijst, met welke belangstelling dit stukje is ontvangen. Het is alzoo reeds in handen van velen; en hun, die het nog niet gelezen hebben, kunnen wij raden tot de lezing spoedig over te gaan.

De schrijver van deze *Verdediging* was de eerste, die optrad, om de onregtmatigheid der vorderingen van *Engeland* ten deze te betoogen. Hij heeft getoond, bij uitnemendheid hiertoe geschikt te zijn. Hij leert ons de aanleiding, den oorsprong en het onderwerp van het bedoelde Tractaat kort en duidelijk kennen; hij deelt ons den inhoud van het betwiste artikel mede(1); hij toont aan, dat bij het Tractaat slechts over *schepen* en *personen*, niet over *goederen* gehandeld wordt; hij toetst de uitlegging van het Tractaat aan eenige regelen en beginsels van het volkeren-regt, en doet bij elk derzelve zien, dat de vorderingen van den Engelschen handel ten eenemale ongegrond zijn. Alles is in eenen zuiveren, duidelijken en hoogstbevattelijken stijl geschreven. Eere en erkentelijkheid zij derhalve den kundigen, naamloozen schrijver, die door dit geschrift de goede trouw van ons Bewind heeft gehandhaafd! Wij herhalen het, wij bevelen de lezing dezer bladen iederen Nederlander nadrukkelijk aan. Zoo wij iets moesten aanmerken, het zou zijn, dat wij hier en dáár, vooral in den aanvang, eenige scherpe uitdrukkingen tegen de Staatkunde van *Groot-Brittannië* aantroffen. Zulke uitdrukkingen hadden achtergelaten kunnen worden. Men had hetgeen men wilde betoogen, even goed zonder die scherpe uitdrukkingen kunnen doen. Dit bejammeren wij in dit geschrift te meer, omdat van hetzelve eene Engelsche vertaling is uitgekomen. Door zulke uitdrukkingen wordt het goede dikwerf over het hoofd gezien; een Brit ten minste zal nu met minder genoegen deze, anders zoo goed geschrevene bladen lezen, en zich minder gemakkelijk door eenen schrijver laten overtuigen,

(1) De woorden van dit Artikel luiden:
‘De *onderdanen* en *schepen* van de eene natie zullen, bij den in- en uitvoer, in en van de havens der andere in Oostersche-Zeeën, geene regten betalen hooger dan ten bedrage van het dubbele van die, waarmede de onderdanen en schepen der natie, aan welke de haven toebehoort, belast zijn.’
‘De regten voor den in- en uitvoer met Nederlandsche bodems in eene Britsche haven op het vaste land van *Indië* of op *Ceylon* betaald wordende, zullen in dezer voege worden gewijzigd, dat deswege, in geen geval, meerder berekend worde, dan het dubbele der regten door Britsche *onderdanen* en voor Britsche *bodems* te betalen.’
‘Met betrekking tot die artikelen, op welke geen regt gesteld is, wanneer zij worden in- of uitgevoerd door de *onderdanen*, of in de *schepen* der natie, aan welke de haven toebehoort, zullen de regten, aan de onderdanen der andere op te leggen, in geen geval meer bedragen dan zes ten honderd.’ -

die hem in eene kwade luim heeft gebragt. Is dan de Fransche Staatkunde zoo veel beter? *Groot-Brittannië* is onze bondgenoot; nog onlangs heeft Z.M. onze geëerbiedigde Koning van den troon gezegd, ‘dat Zijne betrekkingen met de vreemde Mogendheden op denzelfden voet van vriendschap blijven voortduren, en dat de bestendige zorg, door Hoogstdenzelven aangewend, om alle vraagstukken, welke zich in onze buitenlandsche Staatkunde ter regeling aanbieden, aan de beginselen van regt, billijkheid en goede verstandhouding te toetsen, de gewenschte vruchten heeft gedragen.’ Waartoe volkshaat, vooral bij eene handeldrijvende Natie, opgewekt en aangekweekt? Men verdedige zijne regten met klem en waardigheid, maar verwijdere van die verdediging alles, wat daaraan vreemd is en zijne tegenpartij zonder noodzaak kan verbitteren. De kundige schrijver vergeve ons deze aanmerking!

De Engelsche vertaling van dit Werkje is bij denzelfden uitgever in de maand October jl. in het licht gekomen; zij kenschetst eene bekwame hand. De uitgever en drukker heeft niets gespaard, om voor eenen keurigen druk en eene nette uitvoering van deze bladen, in beide talen, te zorgen. Hij verdient hiervoor loffelijke vermelding. Hij, zoowel als de drukker van dit ons tijdschrift en eenige weinige andere drukkers, hebben in de laatste jaren veel bijgedragen, om onze drukkunst uit den kwijnenden toestand, waarin zij verkeerde, op te beuren, en met die van andere Natiën gelijken tred te doen houden.

Amst., 19 Novemb. 1836.
Candore et ardore.

Vorstenspiegel. *Naar het Hoogduitsch van Johann Jacob Engel, Schrijver van Laurens Starck*.

Te Amsterdam, bij J.C. van Kesteren 1836. In gr. 8°. 108 bl.

ENGEL'S *Fürstenspiegel* zal zekerlijk voor velen niet nieuw zijn; doch verre zij het van ons, om alleen het nieuwe behagelijk, en, wat meer zegt, alleen het nieuwe nuttig te vinden. Neen! er is zekerlijk bij onze Hoogduitsche naburen nog veel, wat reeds dertig en meer jaren telt, maar overwaardig is, om uit de vergetelheid opgedolven, of meer algemeen bekend gemaakt te worden. De vertaler heeft dus geen overtollig, of nutteloos werk verrigt, door zijne landgenooten (die zulks nog niet mogten *zijn*) bekend te *maken* met denkbeelden over eene goede Staatsregering, over eigenschappen der Vorsten enz., van eenen man, die, gelijk ENGEL, door zijne toenmalige betrekking geroepen was, om daarover bepaald na te denken, en ook de bevoegdheid had, om daarover te oordeelen. Echter geven wij hem in bedenking, of hij zijne bloemlezing

niet ook met eenige uittreksels van 's mans andere Werken had kunnen verrijken, en daardoor meer afwisseling in het geheel brengen. De vertaling is over het algemeen vloeijend; hier en daar evenwel zijn de zoo gevaarlijke klippen van het *Germanismus* niet zorgvuldig genoeg vermeden, gelijk bl. 10, ieder ouderdom (*Alter?*) voor elke leeftijd, bl. 58, belacht voor belagchen enz. Enkele gewrongen woordvoegingen, naar ons taaleigen te gerekte en zamengestelde volzinnen, en het ‘genadige Heer’ herinnerden ons ook den Duitschen bodem. Het opschrift *Vorsten-wellust* is bezwaarlijk vrij te pleiten van dubbelzinnigheid, en wordt eerst na de lezing verstaanbaar.

Voor het overige hopen wij, dat de vertaler niet afgeschrikt zal worden, om, gelijk hij in het voorberigt meldt, ‘meer andere voortbrengselen van den beroemden ENGEL te verzamelen;’ want schoone gedachten, schrandere opmerkingen, voortreffelijke vermaningen zijn bij menigte in dit Werkje te vinden, en velen zullen het zeken met genoegen ter hand nemen, als zij het eenigzins leerden kennen. Wij eindigen ons verslag met aan te merken, dat dit boekje voor elken Nederlander te meer waarde heeft, omdat hij niet verlegen is met de lofspraak op een' voortreffelijken Vorst, waarmede het besloten wordt, toe te passen.

Ten overvloede een paar staaltjes: ‘Men vergete het toch nooit, dat alle deugden der ziel aan éénen gemeenschappelijken heiligen band verbonden zijn, wiens ligtzinnige scheiding ten hoogste gevaarlijk is. Men ontbindt den knoop aan het einde van de koord, en vermeent slechts eene parel te laten afglijden; maar zie! al de overige glijden mede.’

‘DIOGENES is een voortreffelijk grappig man, zoo lang hij zijn lantarenlicht op anderen laat vallen; maar hij wordt onverdragelijk, zoodra hij zich tot ons wendt, en ons in het licht stelt.’

Auswahl niederländischer Gedichte.

Ins Deutsche übertragen, und mit kurzen historischen und biographischen Erläuterungen begleitet von F.W. v. Mauvillon. (Essen, bei G.D. Bädeker. 1836.)

V. MAUVILLON, van geboorte een Duitscher, diende als krijgsman onze Gewesten in verschillende belangrijke betrekkingen, totdat hij bij de oprigting van het Koningrijk *Westphalen*, in het leger van dat Rijk werd ingelijfd. In lateren tijd wijdde hij zich, als *privatus*, onafhankelijk aan de beoefening der Letterkunde, zoowel van het Land zijner geboorte, als dat zijner vroegere keuze.

Wij zijn geene voorstanders van gedrukte naamregisters der in-

teekenaren; en toch, onze belangstelling in den grijzen oud-dienaar van onzen Staat werd merkelijk verhoogd, door vóór zijn Werk te vinden de namen van mannen, die ons leger thans ten steun en sieraad zijn, onder die van de Zonen van het Koninklijke Huis. Streelender voldoening kon MAUVILLON niet verwachten van zijne vroegere krijgsmakkers, die, na meer dan dertig jaren tot de schitterendste rangen verheven, in geheel uiteenloopenden werkkring, sedert dien tijd, van hem verwijderd, nog bewijzen, zijne verdiensten niet vergeten te zijn, en hem eene onafgebroken achting toedragen.

Hoezeer dit echter onze belangstelling in den persoon vermeerdert, zoo mag het geene aanleiding geven tot vooringenomenheid met zijn Werk. Wij zullen beschouwen, zonder te beslissen, toetsen zonder haarkloverij, om geen *unmerciful fault-finder* te worden, waarvan wij ergens lazen: *censuring* CICERO *for being too verbose, and* VIRGIL *for using rustic language*.

MAUVILLON vertaalde (zie de Voorrede), ten einde dezen of genen meester in het vak, onder zijne landgenooten, op te wekken, grootere meesterstukken van onze Poëzij in het Duitsch over te brengen. De tijd moge leeren: maar wrij *vreezen*, dat zijn loffelijk doel niet gezegend zijn zal; ofschoon hij alles in zich vereenigt, wat hij, voor zijne ons vleijende taak, behoeft.

Zoo lang een Dr. WOLFGANG MENZEL botweg de leer predikt, dat eindelijk weêr de Hollandsche letterkunde in de Duitsche moet wegsmelten, omdat (NB.) het *getal* der Hollandsche schrijvers *te klein* is (!?); zoo lang zulk een orgaan op eigen gezag profeteert, eenmaal de eigenzinnige dochter (de Hollandsche Letterkunde) in den schoot van hare groote moeder (de Duitsche) te zullen zien terugkeeren, omdat de *natuurwet* dit vordert(!!); zoo lang de *Heidelberger Jahrbücher der Literatur* gelooven, dat, wat bij ons nog lezers vindt, het meer beschaafde *Duitschland* (?) niet tot leering strekken kan: zóó lang is het *den Mooriaan gewasschen*, om niet te zeggen *parelen voor de zwijnen geworpen*[1].

MAUVILLON schrijft, en wij gelooven niet ten onregte, die miskenning onzer Letterkunde in het algemeen, maar die onzer Poëzij in het bijzonder, toe aan de verwantschap en het daardoor oogenschijnlijk verband van onze taal met het plat-Duitsch. VON EICHSTORFF, dit toestemmende, voegt er eene tweede oorzaak bij, als hij zegt: *der Grund dieser Geringschätzung der holländischen*

(1) Wien, die de hier bedoelde recensiën over VAN LENNEP'S *Pleegzoon*, en den *Johan de Witt* van P. SIMONS las, steeg niet, met ons, het bloed in het aangezigt? Uit *Heidelberg* wordt dus bewezen, dat de pogingen van een' HOFFMAN VON FALLERSLEBEN nutteloos zijn. Men vergelijke de *Konst- en Letterboden* van 1836, N°. 39 en 43.

Literatur liegt theils in dem Hauptcharakter der Nation, dem jene gefällige Anmuth zu mangeln scheint, ohne welche die Musen nie zu fesseln sind. Dit kan er nog even door bij VON EICHSTORFF, die ter goeder trouw zulks vermeent, omdat hij, (waarover wij hartelijk lagchen) gelooft: *dass die Holländische Jugend nicht poetisch ist; sie schwindelt niemals hinauf zu den Regionen der Ideale, sie hat nie von unendlicher Liebe geträumt, und keiner der Jünglinge hat noch eine unendliche Sehnsucht gefühlt*. Toen VON EICHSTORFF dit schreef, was hij nog in de jaren (zoo als hij zelf erkent) *wo man, sowohl in der Kunst als im Leben, mehr fühlt als nachdenkt*. Daarom vergeven wij dien *Wolfgang-Menzelachtigen* onzin den jongen Dichter, die het overigens goed met ons meende.

Wij kennen iemand, in het hartje van *Holland* geboren en opgevoed, die wel eens evenzeer van eindelooze liefde gedweept heeft, als de Duitscher, die zulks doet, totdat er aan die eindeloosheid een einde komt: - die zijne *luchtkasteelen* vaak hooger optrok, dan noodig was, om te reiken in die Duitsche *Regionen der Ideale;* - die, zonder dichter te zijn, toch wel eens oogenblikken gehad heeft van nooit te beschrijven verrukking, niet onderdoende voor dat Germaansche *Poëtische:* - die, tot op den huidigen dag, nog door eene *unendliche Sehnsucht* bezield wordt, om datgene, slechts van verre, nabij te komen, wat hij trouwens evenmin als de Duitscher ooit vinden zal. Het is iemand, die met Hollandsche jongelingen uit verschillende standen en rangen, in hemelsbreed uiteenloopende werkkringen, achtereenvolgend in naauwere betrekking stond; wiens gezag ons bijkans even voldoende is, alsof het ons eigen gevoelen ware; en toen wij dezen die zinsnede uit EICHSTORFF voorlazen, zeide hij, grimlagchend de schouders ophalende: ‘geloof mij, Vriend! ik was een *Schwärmer*, dikwerf het grenzenloos overdrevene nabij komende; en hier meer en daar minder, maar toch overal vond ik weerklank in de harten van velen.’ VON EICHSTORFF is thans elf jaren ouder, dan toen hij dit schreef; en wij vertrouwen, dat hij thans niet door zulken waanzin de verheerlijking van een' Dr. WOLFGANG MENZEL zich zou willen waardig maken, om in dit opzigt (let wèl in dit opzigt) het *asinus asinum fricat* op zich te zien toepassen.’ Hierop vertrok onze vriend, en liet ons weder alleen met MAUVILLON.

Deze beklaagt zich, met BÜRGER, over de armoede der Duitsche taal aan rijmwoorden, en noemt er de onze rijk aan. Onze taal moge rijker aan *rijmwoorden* zijn; zij is daarentegen des te stren- (1)

(1) P.F.L. EICHSTORFF, *Deutsche Blumenlese aus niederländischen Dichtern. Namur.* 1826.

ger in derzelver regelen. De Duitscher heeft daarin vrijheden, welke hij ons niet te dulden zijn, omdat wij geene uitzonderingen erkennen, iets waardoor bij de Duitschers welligt het aantal rijmelaren, in verhouding met dat der onze, nog zoo veel grooter is.

MAUVILLON verklaart alle slaafsche vertaling vermeden te hebben; hetgeen ieder allezins zal goedkeuren, die weet, dat een *dichterlijk vertaler* geen *beëedigd translateur* is. Hij is getrouw gebleven aan *Form und Raum*, en zal daardoor wel eens ondervonden hebben, wat in eene *neue Ars poetica* van H. PUCHTA gezegd wordt:

> Leicht zwar dünkt es mir, im Geist die Gedanken zu sammeln;
> Aber der Form Herrschaft übt unerträglichen Drück.

In weerwil daarvan geeft hij goede overzettingen van stukken, met smaak en oordeel gekozen. - Eenigen er van zullen wij nader beschouwen. TOLLENS heeft hem meer stof geleverd, dan de overigen; en daarom zullen wij daarmede aanvangen. Wij vinden vooreerst: *Ons Volkslied bij uitnemendheid*, zoo als wij het '*Wien Neêrlandsch bloed*' gerust durven noemen. De vertaling van MAUVILLON beviel ons beter, dan de vier coupletten, vroeger er van ten dienste van den Zanger VRUGT in *Hamburg* vertaald. Eerst kwam het ons voor, dat MAUVILLON die bewerking van een' onbekende er bijgevoegd had, om zijne meerderheid des te duidelijker in het oog te doen vallen. Wij kwamen echter van dit minder gunstig gevoelen terug, toen wij in aanmerking namen, dat MAUVILLON, blijkens zijne Voorrede, vroeger wel eens ten onregte van *Plagiaat* schijnt beschuldigd geweest te zijn.

MAUVILLON zegt (zie Aanteek.), dat TOLLENS in het vóórlaatste couplet het oog gehad heeft op de vroegere partijen der *Prinsgezinden* en zoogenaamde *Patriotten*. Dit zou door TOLLENS alléén beslist kunnen worden: ware dit zoo niet, wij zouden deze aanmerking beschouwen als behoorende tot de menigvuldige *commentatiën*, die mogelijk, vermoedelijk, zelfs waarschijnlijk; maar nooit te bewijzen zijn.

Zijn *Bededag* doet niet onder voor de van vroeger ons bekende vertaling; terwijl de *Vierdaagsche Zeeslag* de denkbeelden van TOLLENS over het algemeen even treffelijk teruggeeft als *de Overwintering op Nova Zembla*, waaraan echter, (volgens ons oordeel), hier en dáár, die gemakkelijke, vloeijende versificatie ontbreekt, aan TOLLENS zoo eigen; maar die vooral in Fransche overzetting bijkans *geheel* verloren raakt[1].

(1) Wij herinneren ons nog, onder anderen, eene overzetting van *de Echtscheiding*, waarvan de fransche trippelmaat ons deed rillen en beven.

Stout is de stap, dien MAUVILLON gewaagd heeft in de overzetting van *den Feestzang bij het* 4de *eeuwfeest der boekdrukkunst*. Stout zeggen wij, niet zoo zeer wat de behandeling aangaat, als wel wat het onderwerp zelf betreft. De strijd over de eer der uitvinding staat tusschen de beide partijen op nieuw uit te breken. Er is een voorvechter van GUTTENBERG opgestaan, die beloofd heeft eindelijk te *zullen* bewijzen, wat SCHAAB in zijne *Geschichte der Erfindung der Buchdruckerkunst* niet heeft *kunnen* bewijzen. Intusschen, ware de zaak voor Duitschland zoo onbetwistbaar, dan bevreemdt het ons, dat *Mainz* geaarzeld heeft, haar 4de eeuwfeest der boekdrukkunst in het afgeloopen jaar door te zetten: zoo als had moeten gebeuren. MAUVILLON, zich buiten advijs houdende, schijnt toch wel eenigzins tot onze zijde over te bellen. Hij keurt het Werk van SCHAAB geheel af, erkent de meesterlijke wederlegging van SCHELTEMA, maar voegt er bij: *Wo* SCHELTEMA *den Uebersetzer hergenommen hat, ist mir unbegreiflich. Er sagt* (de vertaler) *zwar in seiner Vorrede, er sei ein Deutscher. Aus seiner Uebersetzung aber lässt es sich nicht ersehen, von der man beinahe sagen sollte, es sei Niederländisch mit deutschen Lettern gedruckt*.

Dit Werk moet overigens in *Duitschland* weinig bekend zijn. Ten slotte treedt MAUVILLON als *judex pacificator* op, om de twistende partijen over te halen tot eene verbroedering, waardoor het eeuwfeest afwisselend te *Mainz* en te *Haarlem* zou moeten gevierd worden; door aan deze de eer der uitvinding, aan gene de opvoering tot hoogere volkomenheid toe te kennen. Wij voor ons kunnen niet bewilligen in dit, als ware het, kinderlijk *te zamen deelen*, alsof het het bezit van een stuk speelgoed gold. Aan eeuwfeesten krijgen wij evenmin als *Duitschland* gebrek. Ofschoon niets *bestendig is dan de onbestendigheid* (zoo als HELMERS zegt), zoo nemen de *festa saecularia* zóódanig toe, dat latere geslachten voor onze kwart- en halve eeuwfeestjes den neus nog eens zullen ophalen, of ten minste voor die kleinigheden geen' tijd meer zullen vinden. Het is hier te doen, niet om de eer, maar om de *waarheid;* en deze duldt geene transactiën.

Wij wilden wel eens een' voorvechter van GUTTENBERG -de volgende regels zien lezen:

> Völker, preiset, jung und alt,
> Niederland und Haarlems Wald,
> Der zuerst das Licht sah glimmen.

Hoe goed MAUVILLON het geheele stuk gevolgd heeft; hoe vele Duitsche geleerden van ons gevoelen zijn; hoe zeer de verschuiving van het *Mainzer* eeuwfeest in dit jaar besef van zwakheid verraadt; zoo twijfelen wij, of ditstuk over het algemeen aan Duitschland welgevallig wezen zal.

Hierop volgen de overzettingen van BELLAMY'S *Roosje*, waarop dadelijk *de plompe Sinn plompe Min* van CATS volgt, om het verband, dat in beiden bestaat; die hij even goed overgebragt heeft als de episode van VAN HAREN, onder den titel *Rosamunde* (het 22ste boek uit de Geuzen). Een stuk, dat ook door EICHSTORFF, naast den Zeeslag van *Medina* (doch niet op eigen gezag) als het meesterstuk van VAN HAREN beschouwd wordt.

Wij kunnen van dit *Roosje* van BELLAMY niet scheiden, zonder stil te staan hij het gezegde van MAUVILLON, dat BELLAMY, als hij niet zoo vroeg gestorven ware, welligt met FEITH, ja met BILDERDIJK gewedijverd zou hebben: iets, dat wij niet zoo gaaf durven beslissen; in weerwil van de verdiensten, die wij onzen Nederlandschen HÖLTY niet kunnen ontzeggen.

Bij het *Nederland in* 1832 van VAN DAM VAN ISSELT, een drietal stukken van VAN WALRÉ, BILDERDIJK en deszelfs echtgenoote, benevens drie niet minder voldoende vertalingen van een drietal stukken van ongenoemden, kunnen wij, om niet te uitgebreid te worden, niet stil staan. - De *Meineed* van WITHUYS was de onderscheiding van MAUVILLON allezins waardig; omdat dit stuk alleen genoegzaam is, WITHUYS als den grooten dichter te doen kennen, al ware het, dat wij het aantal stukken missen moesten, die hem naderhand onder onze eerste zangers te regt hebben doen rangschikken. - De *Legende* van VAN LENNEP, *Het Huis ter Leede*, zullen wij voor het slot bewaren, om er eenige proeven uit over te nemen, daar, volgens ons gevoelen, die overzetting uitmuntend is geslaagd. Wilden wij echter, in gelijke verhouding opklimmende, het beste voor het laatste bewaren, dan hadden wij deze beschouwing wel mogen openen met den AELBRECHT BEYLING, van HELMERS, omdat deze ons het minst gelukkig door MAUVILLON bewerkt voorkomt. Het zou ons leed doen, als M. zich er door te kort gedaan rekende, indien wij hier (maar hier ook alléén) op zijn Werk toepassen wilden het gezegde van PUCHTA:

Unter des Reimes Einflusz muss mancher Gedanke verkrüppeln.

Wij hebben gezegd niets te willen beslissen. - Lezers! oordeelt:

> God! hoe haar nu gemeld het vonnis van zijn' dood! -
> Hij stamelt: ‘zoo eens God, mijn dierbare echtgenoot'!
> Zoo God eens had begeerd, dat ik in 's vijands banden, ...
> (Hij klemt, terwijl hij snikt, zijn sidderende handen
> Om de aangebeden vrouw) een' eed gezworen had....’
> ‘Wat taal!’ gilt zij enz. enz.

MAUVILLON vertaalt dit alzoo:

> Gott! wie ihr beigebracht das Urtheil das ihm droht! -
> ‘Wenn Theure’ stottert er, ‘wenn im Gefecht der Tod
> Mich hatte hingerafft, war ich ja doch verloren,
> Und Tod war mir gewiss. Dem Eid, den ich geschworen,
> Dem dankst du nur allein die letzte, schöne Frist.’
> ‘Was!’ schrie sie auf. u.s.w.

Wij aarzelen niet, deze proeve bij te brengen, omdat dit stuk het éénige is, hetwelk ons, onder zoo veel goeds, minder beviel. Boven het *fieri potest ut fallar* zijn wij niet verheven; maar wij vragen, of een EECKHOUT, op de laatste tentoonstelling te *Amsterdam*, door zijn penseel zulk eene treffend dichterlijke kopij zou hebben kunnen leveren, als MAUVILLONS tafereel, in plaats van dat van HELMERS, zijn model geweest ware?

BEYLING, na de uitspraak van zijn vonnis, kwam ons even zwak voor, en wij twijfelen, of regels zoo als deze goed zijn: -

> Schon ist der Tieger Schwerdt(?) zu seinem Mord geschliffen.

Doch laat ons hiervan afstappen, om tot eene ons aangenamer beschouwing over te gaan: die van den *Orion* (van NIEUWLAND behoeven wij, voor beoefenaren der letterkunde, er niet bij te voegen). MAUVILLON is geheel aan den *Form* getrouw gebleven, en was daardoor meer gebonden dan CLAVAREAU, in zijne vertaling aan DE LA MARTINE opgedragen; en in weerwil daarvan, MAUVILLON heeft zijne verdiensten even zeer als CLAVAREAU. De laatste zegt van NIEUWLAND: *Dans son* ORION *tout est noble, grand, élevé, digne des cieux*. Heeft CLAVAREAU dit alles bewaard, MAUVILLON heeft het niet doen verloren gaan; - ons bestek gedoogt hier geene vergelijkende proef ten bewijze. Wij hebben den *Mozes* van WARNSINCK niet in het oorspronkelijke; en kunnen dus geene vergelijking geven. De *Voorzienigheid* van FEITH hadde welligt beter dadelijk achter den *Orion* gevoegd. M. over de partijzucht sprekende, welke eene verwijdering tusschen FEITH en BILDERDIJK ten gevolge had, geeft een kort en bondig overzigt over de factiën, die het Huis van Oranje te bestrijden had, hetwelk voor zijne beoefening onzer Geschiedenis pleit. Of echter in het midden der 18de eeuw al die factiën wel zoo overwonnen waren als MAUVILLON beweert, stemmen wij zoo gaaf niet toe, te meer, omdat hij zelf zegt, dat de Patriottische partij reeds in 1786 zóó zeer de *nervus rerum gerendarum* had, dat vreemde tusschenkomst onvermijdelijk was.

De beide stukjes naar IMMERZEEL Jr. bevielen ons beter, dan het *Dichter Glück* van BODDAERT, omdat dit stuk oorspronkelijk niet in onzen smaak valt; iets dat trouwens aan MAUVILLON niet te wijten is.

Gelukkig zijn de Epigrammen van HUYGENS overgebragt. Wij hadden echter wel iets belangrijkers van dien dichter gewenscht. Het bevreemdde ons ten hoogste, HUYGENS hier als dichter beneden CATS geplaatst te zien. De kunstkeurige J^{o}. DE VRIES zegt van hem: ‘men kan overal eene eigenaardige kracht van zeggen bij HUYGENS gewaar worden, die men te vergeefs in VONDEL, HOOFT en CATS zoeken zal.’ Hij prijst hem aan als een model voor jonge dichters; en om zulks CATS te doen, zoude, naar ons gevoelen ten minste, met vele wijzigingen gepaard moeen gaan. CATS moge vroeger (zoo als DE VRIES aantoont) *miskend*

zijn; HUYGENS is te weinig algemeen *bekend*, om naar waarde op prijs te worden gesteld. Bij deze gelegenheid was de getuigenis over de verdiensten, die MAUVILLON onzen VONDEL toekent, ons des te aangenamer, omdat een BOWRING, die veel door eigene oogen zag, maar nog meer op het gezag van onbevoegde regters doorging, dom genoeg was van hem te zeggen: 'VONDEL *would undoubtedly sink very rapidly, if the test of criticism were applied to the mass of his works*. (Zie zijne *Sketch of the Literature of Holland*.)[(1)]

Nu ten slotte een paar proeven uit het *Huis ter Leede*. Het zou ons zeer bevreemden, indien VAN LENNEP deze vertaling niet *onverbeterlijk* noemde. Het eenvoudige en tevens romantisch schilderende wordt hem ongeschonden wedergegeven: getuige het verhaal van den grijsaard, de ligging van den burcht, de Heer VAN LEDERDAM feest houdende, *omringd van grijnzende aangezichten;* terwijl wij tot proeve hier afschrijven ADELHEID, *geknield in de enge bodecel*.

In Demuth lag sie hier zu flehen,
Aufs Herz gefaltet Hand in Hand;
Kaum wagend zu des Himmels Höhen,
Mit Augen, die in Thränen stehen
Und voller Dank, empor zu sehen,
Dass wiederum ein Tag verschwand.
Sie bat den Herrn, sie zu befreien
Von ihrer ird'schen Schmerzensbahn,
Und ihr die Ruhe zu verleihen,
Die nur das Grab gewähren kann.
Bat für den Vater, Gott um Segen,
Und für den Bruder, ihr so lieb;
Ach! noch ein Dritter ihr verblieb,
Der, leider, irrt auf Abgrundswegen,
Für den zu fleh'n, sie Liebe trieb.

Wij bekennen echter, het laatste heeft in eenvoudigheid van uitdrukking verloren:

Een derde was haar hart nog nader; -
Ach! bad zij ook voor hem?

Waarlijk schoon echter is het voorthollende, betooverde ros, bevracht met ADELAERT en ADELHEIDE:

Dem Ritter war, von Furcht befangen,
Ein Seufzer, hörbar kaum, entgangen,

(1) Een BOWRING, die meer vroeg dan hij onderzocht, omdat hij meer omhaalde dan hij verstond of bevatten kon, wist het beter dan BILDERDIJK, J^{o}. DE VRIES, VAN KAMPEN, SCHRANT en zoo vele anderen; om niet te spreken van de lofredenaars onder zijne groote tijd- en kunstgenooten. Zijn vertrouwen op WITSEN GEYSBEEK heeft veel tot zijne dwalingen medegewerkt, omdat deze, als gids in de Letterkunde, zelf zoo vaak het spoor bijster was, en in het blinde rondschermde.

Und doen ist dieser schon genug
Zu scheu'n das wilde Ross,
Was jetzt mit falkengleichem Flug
Durch Flur und Wiesen schoss.
Und immer weiter eilt und rennt,
Mit scharf gespitztem Ohr,
Der Gaul, als wenn der Boden brennt,
Weg über Feld und Moor.
Der Ritter hofft, dass Müdigkeit
Doch hemmen werde mit der Zeit,
Des Pferdes raschen Flug.
Umsonst! enz. enz.

Maar wij moeten er van afstappen, na eene kleine teregtwijzing in zijne aanmerkingen (voor het grootste gedeelte uit VAN LENNEP ontleend). MAUVILLON voegt dáár nog bij, dat *Leede, ter Leede, Leerdam* en *Lederdam* één en hetzelfde is. - Dit is eene vergissing. - *Leer*-pro *Lederdam* is: dam aan de *Leede, Lee* of *Lye*, een verloren klein riviertje, zoo als er zoo velen waren, en waarvan zulk een aantal steden, dorpen en gehuchten in onze *dammige* gewesten hunne namen ontleend hebben.

Wil MAUVILLON de loffelijke taak voortzetten, waarvan hij zich voortdurend waardig kwijt (ook blijkens zijne gedichtjes van VAN ALPHEN, in 1835 bij TERVEEN en ZOON in *Utrecht* nagedrukt, en zijne vertaling van *de Vrijmetselarij* van JAN SCHOUTEN, - waar hij twee oorspronkelijke zangen bijvoegde), dan wenschen wij hem, als een' tweeden CLAVAREAU, eenen anderen DE LA MARTINE toe, die op gindschen bodem zijne verdiensten openlijk durft erkennen; en de gelukkigste uitslag is ook hem voorbehouden. Hij heeft bewezen, zelfs meesterstukken, meesterlijk te kunnen overbrengen. De *Legenden* van VAN LENNEP kunnen wij hem niet genoeg aanbevelen; wil hij, voor ons belang, verscheidenheid van dichters, verscheidenheid van kleuren en tinten, geest en gloed, hij voege bij de *Adegild*, den *Kuser* van BEETS; *den Val van* SIGETH van WITHUYS, *dien van Warschau* door V.D. HOOP, of eene der *Proeven van Romantische Poezij* van VINKELES. - Wil hij tevens stukken geven, niet tot die school behoorende; hij vertale *den groet* van BORGER *aan den Rijn, den Herder op 't slagveld van Canae* van Prof. VAN LENNEP, het *Vergeet uwe afkomst, o Bataven!* van wijlen den Hoogleeraar SIMONS, door Prof. VORSTELMAN DE HEER, in fiksche Latijnsche verzen overgebragt, en vroeger zelfs op hooger gezag in het Engelsch vertaald. Door zulke stukken te bewerken, zal hij zijnen landgenooten voortdurend gelegenheid geven zich te overtuigen (als zij overtuigd willen wezen), wat onze Poëzij was, is, en wat zij voor de toekomst belooft.

B.

Buitenlandsche letterkunde.

Over drie der nieuwste werken uit het vak der Oostersche letteren.

Onder de belangrijkste bijdragen, waarmede men in de laatste helft des vorigen jaars het vak der Oostersche Letterkunde verrijkt heeft, mag men inzonderheid de drie volgende Werken tellen, die elk in zijne soort hoogst merkwaardig zijn, en ook door anderen dan hen, die zich bepaaldelijk aan die Letterkunde wijden, verdienen gekend en gebruikt te worden:

R.v.L., *Zur Geschichte der Araber vor* MUHAMED. *Mit* 8 *synchronistischen Tabellen und graphischen Darstellungen*. Berlin 1836. (331 bl. Oct. ƒ4.50).

FR. STÜWE, *Die Handelszüge der Araber unter den Abbassiden durch* Afrika, Asien *und* Ost-Europa. *Eine von der Königlichen Societät der Wissenschaften zu Göttingen im Januar* 1836 *mit Auszeichnung gekrönte Preisschrift. Mit einer Karte*. Berlin 1836. (368 bl. Oct. ƒ4.20).

Documenta Philosophiae Arabum. Ex Codd. Mss. primus edidit, Latine vertit, Commentario illustravit Dr. AUG. SCHMOELDERS. Bonnae 1836. (134 bl. Latijn en 34 Arabisch. Oct. ƒ3.30).

Het eerstgenoemde Werk heeft ten doel, een tijdvak in de Arabische geschiedenis op te belderen, dat even arm in berigten als ruim van omvang is. Deszelfs begin verliest zich in die grijze oudheid, toen het Arabische schiereiland door dien Semitischen stam, die thans nog hetzelve bewoont, is bevolkt geworden; en het eindigt eerst in de zevende eeuw onzer tijdrekening met de verschijning des Mans, die, door éénheid van Godsdienst onder zijne landgenooten in te voeren, onderling tot één volk hen verbond, en zóó den grond legde tot die geduchte magtsontwikkeling, die weldra half *Azië* en een groot gedeelte van *Afrika* en *Europa* hun cijnsbaar maakte. Eerst na dit tijdperk van snelle verovering en schitterenden oorlogsroem begonnen de Arabieren zich met ernst op wetenschap en letteren toe te leggen, en deden zich ook allengs onder hen Schrijvers op, die de gebeurtenissen van hunne eigene en van vroegere tijden te boek stelden. Nog meer dan twee eeuwen echter verliepen er na MOHAMMED'S geboorte, eer de Arabier uit

eene geschreven bron zich met die krijgsverrigtingen en heldendaden van het Voorgeslacht bekend kon maken; en ligt begrijpt men dus, welk nadeel daaruit voor eene naauwkeurige beschouwing en berekening dier tijden, en voor de geloofwaardigheid der berigten over dezelve, is voortgevloeid. Maar geldt dit zelfs omtrent de eerste eeuwen van het Islamisme, hoeveel meer nog is het van toepassing op dat vroegere tijdvak, dat door den schrijver van het aangekondigde Werk (RÜHLE VON LILIENSTERN) thans opzettelijk van deszelfs chronologische zijde is behandeld geworden! Niets toch dan losse en dikwijls onvereenigbare berigten, hier en dáár in het Oude Testament of in de Byzantijnsche Geschiedboeken verspreid; niets vaak dan dorre geslachtlijsten, waaraan op enkele plaatsen eenige daden en lotgevallen der vermelde Vorsten worden aangeknoopt; of niets althans dan vrij onzekere en soms hoogst twijfelachtige en tegenstrijdige verhalen, meest door Arabische Schrijvers uit de negende tot veertiende eeuw onzer Christelijke jaartelling[1] medegedeeld, maken de bouwstof uit, waaruit de oude geschiedenis van *Arabië* moet zamengesteld, en het geraamte van derzelver tijdrekening met kunstige hand in elkander gezet worden. Vele geleerde mannen hadden in vroegeren en lateren tijd reeds met gelukkigen uitslag het beproefd, om grootere of kleinere gedeelten dier geschiedenis afzonderlijk in het licht te plaatsen, derzelver verband en aanraking met de geschiedenis van andere volken uit te vorschen, en door oordeelkundige scheiding en vereeniging gedeeltelijk de verwarring en gedeeltelijk de onvolkomenheid en duisterheid der berigten te verhelpen; maar tot nog toe had men geene poging aangewend, om alles, wat over dit onderwerp in veler schriften verspreid lag, tot één kort geheel bij elkander te zamelen, de verschillende gevoelens over onderscheidene hoofdpunten op nieuw bij overeenbrenging en onderlinge vergelijking te toetsen, het onjuiste in de berekeningen te herstellen en het nog ontbrekende aan te vullen; met één woord, om, naauwkeurig gebruik makende van alles, wat vroeger reeds door anderen gezien en gezegd was, thans een algemeen overzigt over de chronologie van dat geheele tijdvak daar te stellen, en zóó eene nieuwe proeve te leveren tot opheldering van den inwendigen zamenhang van deszelfs deelen en tot oplossing der voornaamste nog overgebleven zwarigheden. Dit is het, wat de schrijver van het gemelde Werk zich als doel heeft voorgesteld, en reeds dit doel alleen verdient lof en toejuiching: of het ook in allen opzigte, en zoo gelukkig mogelijk, door hem bereikt zij, is eene vraag, die de berigtgever

(1) Als IBN-KOTAIBA, THABARI, HAMZA van *Ispahan*, MAS OUDI, ABOULFEDA, NOWAIRI en anderen.

nog voor het tegenwoordige niet met volledig vertrouwen durft beantwoorden: dit is zeker, dat men hier met groote naauwkeurigheid alles aangewezen en in het kort vereenigd vindt, wat vroeger over enkele gedeelten van hetzelfde onderwerp geschreven was[1], zóó zelfs, dat op belangrijke punten de loop der redenering, of althans de opgave der slotsom, meestal met de woorden zelve der Schrijvers in de oorspronkelijke talen wordt medegedeeld; maar om te beslissen, of R.V.L. het niet in ééne, of zelfs in vele, maar of hij het in alle hoofdbijzonderheden en berekeningen zóó ver gebragt heeft, als met de hulpmiddelen, die te zijner beschikking stonden, doenlijk was, hiertoe behoort meer, dan het boek zelf met oplettendheid en inspanning gelezen te hebben; hiertoe is noodig, dat men óf zich vroeger reeds aan hetzelfde onderzoek opzettelijk gewijd hebbe, óf naderhand in den loop zijner studie de verschillende kanten van hetzelve telkens bij voorkomende gelegenheid toetse. Intusschen mag men aan elken beoefenaar der Oostersche Geschiedenis dit Werk als hoogstnoodzakelijk aanbevelen, en onder de meest verdienstelijke zijden van hetzelve bijzonder wijzen op de acht uitslaande tafels, die, achteraan gevoegd, eensdeels den leiddraad uitmaken van des Schrijvers redenering, en anderdeels ook op zich zelve een zeer gemakkelijk overzigt aanbieden, zoo over hetgeen vroeger door anderen, als thans door R.V.L., omtrent het behandelde tijdvak als uitkomst is vastgesteld.

Van het tweede der vermelde Werken kan met nadruk getuigd worden, dat in hetzelve een onderwerp, evenzeer door nieuwheid als belangrijkheid zich onderscheidende, zoo goed en voldingend is behandeld geworden, dat de Schrijver zich den grootsten lof en alle mogelijke voldoening door dezen arbeid verworven heeft. De Koninklijke Maatschappij der Wetenschappen te *Göttingen* had voor eenigen tijd eene prijsvraag uitgeschreven: ‘Over den koophandel der Arabieren te land en ter zee, door *Azië, Afrika* en het Oostelijk *Europa*, in het tijdvak van de regering der Abbâsiden,’ verlangende, gelijk daarbij verder werd uitgedrukt, ‘bekend gemaakt te worden met den aard van dezen handel, deszelfs zetelplaatsen, koopwaren, en wegen; benevens eene kaart, waarop de hoofdwegen dier handelstogten waren aangeteekend.’ Van welken kant men deze Vraag ook bezie; hetzij men op het onderwerp in het algemeen - den staat des Arabischen handels; - hetzij men meer bepaaldelijk op het aangewezen tijdvak - het belangrijkste, schoonste en meest bekende uit de Arabische Geschie-

(1) Voornamelijk door POCOCKE, A. SCHULTENS, REISKE, WALCH, de Académie Royale des Inscriptions et Belles-Lettres, VOLNEY, DE SACY, EICHHORN, RASMUSSEN, JOHANNSEN en GEORGE.

denis, dat vijf geheele eeuwen, van het jaar 749 tot 1258 onzer jaartelling, omvattende, die tijden van weelde, magt en grootheid mede in zich sluit, waarin het Rijk der Arabieren met regt eene Wereldheerschappij genoemd, en in vele opzigten met die der Romeinen mag gelijk gesteld worden; - hetzij men eindelijk op de mogelijkheid acht sla, om deze Vraag, ook zonder het raadplegen van onuitgegeven bronnen, die slechts hier en dáár in de Verzamelingen van Oostersche Handschriften bestaan, enkel door naauwkeurig gebruik van hetgeen vroeger of later reeds door den druk is gemeen gemaakt, voldoende te beantwoorden: van al deze zijden bezien, verdient zij in de ruimste mate de goedkeuring en toejuiching van elk, wien de voortgang in historische en geographische kennis, en het ontginnen van eenig nieuw veld in beide die vakken, ter harte gaat; en met het volste regt mag men zich dus in het belang der Wetenschap verheugen, dat het éénige antwoord, hetwelk aan de Maatschappij na eene herhaalde voorstelling der Vraag werd ingezonden, voor eene eerste proeve om dat gewigtig onderwerp uit elkander te zetten, zoo geheel en al toereikend was, dat men in geenen deele getwijfeld heeft, den jeugdigen Schrijver den uitgeloofden eereprijs toe te wijzen. Liever dan hier den loop der Verhandeling slechts zeer in het kort en hoogst oppervlakkig mede te deelen, bevelen wij ieder met belangstelling aan, zelf het Werk zich aan te schaffen, wèl overtuigd, dat men na de lezing gaarne mede onderschrijven zal, hetgeen de Beoordeelaars, aan het einde van hun Berigt over deze Prijsverhandeling[1], openlijk omtrent dezelve verklaard hebben: ‘De Koninklijke Maatschappij mag zich geluk wenschen, dat eene der grootste en gewigtigste leemten in de geschiedenis der wereld op eene zoo bevredigende wijze is aangevuld. Verbindt men met dit stuk de door de Akademie van *Berlijn* bekroonde Prijsverhandeling van den Heer VON HAMMER, “Over het bestuur der gewesten onder het Khalifaat[2],” zoo is daardoor over den toestand en de inwendige betrekkingen van het Arabische Rijk een licht verbreid, welks gelijke aan weinige Staten van het Oosten is ten deel gevallen.’

Omtrent het derde Werk zij kortelijk gemeld, dat de Schrijver, om eene proeve te leveren van den gewonen trant der Arabieren in het behandelen van wijsgeerige onderwerpen, hier drie afzonderlijke geschriften van dien aard, in de oorspronkelijke taal, van eene naauwkeurige Latijnsche overzetting en hoogst belangrijke aanmerkingen vergezeld, heeft medegedeeld. De uitgave is geschied

(1) Medegedeeld in de *Göttingischen gelehrten Anzeigen*, 1836, N°. 21 (8 Febr).

(2) J. VON HAMMER, *Ueber die Länderverwaltung unter dem Chalifate*. Berl. 1835. 8°.

uit twee Arabische Handschriften der Leydsche Boekerij (N°. 184 en 1002); hiertoe den Schrijver, op zijn verzoek, volgaarne ten gebruike verleend: twee der uitgegeven stukjes (het eerste en derde), die men in beide de Handschriften aantreft, zijn van den beroemden Wijsgeer ABOU-NASR MOHAMMED IBN-THARKHÂN, geboortig uit de stad *Fârâb*, en daarnaar gewoonlijk AL-FÂRÂBI genoemd: hij leefde in de eerste helft der tiende eeuw van onze tijdrekening, verwierf zich een' buitengewonen roep van wijsheid en scherpzinnigheid, en liet eene groote menigte van schriften na, waaruit de vermaarde IBN-SÎNA beleed voor het meerendeel zijne wetenschap geput te hebben. Van dezen overbekenden Wijsgeer en Geneesheer, ABOU-ALI AL-HOSAIN IBN-SÎNA (in het Westen bij verbastering AVICENNA geheeten), die in het jaar 980, dertig jaren na den dood van AL-FÂRÂBI, geboren werd, is het tweede stuk, hier door den Schrijver in het licht gegeven, dat slechts in één der beide Handschriften (N°. 184) voorkomende, een in dichtmaat gestoken vertoog over de *Logica*, van nagenoeg 300 verzen, bevat. De Uitgever heeft, door deze bijdrage tot de kennis der Arabische Wijsgeerte, een zeer verdienstelijk werk verrigt, waarvoor zoowel zij, wier hoofdvak het medebrengt den loop en de rigtingen der Philosophische studiën onder verschillende volken en in verschillende tijden na te gaan, als de beoefenaars der Oostersche Letterkunde, hem dank mogen weten. Voor de eerstgenoemden zal het genoegzame aanbeveling zijn, te vernemen, dat het bijzondere doel des schrijvers, in de aanteekeningen overal voor oogen gehouden, dit is, om door deze wél gekozen proeve aan te wijzen, hoe aan den eenen kant de geheele Arabische Wijsgeerte slechts een uitvloeisel der Grieksche zij, en zich uitsluitend naar ARISTOTELES en de Alexandrijnsche Wijzen gevormd hebbe; maar ook, hoe aan de andere zijde diezelfde Aristotelische Wijsgeerte bij de Arabieren eene wijziging in redeneertrant en beschouwing ondergaan hebbe, welker krachtige invloed op de middeleeuwsche Scholastieken, die ARISTOTELES door de Arabieren leerden kennen, zich allerwegen in hunne schriften vertoont. Voor den opzettelijken beoefenaar der Oostersche Letterkunde heeft daarom vooral dit boek eene niet geringe waarde, wijl de Uitgever zich niet alleen bevlijtigd heeft, om in de Latijnsche vertaling de eigenlijke kunstwoorden der Arabische Wijsgeerte, die in alle schriften van deze soort in vrij groote menigte voorkomen en derzelver voornaamste moeijelijkheid uitmaken, zoo naauwkeurig en helder hem mogelijk was uit te drukken, maar ook nog achteraan eene alfabetische lijst en verklaring heeft medegedeeld van al de termen van dien aard, door hem óf in de thans uitgegeven stukjes, óf in andere, die hij gelijktijdig gelezen en bestudeerd had, ontmoet.

H.E.W.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Gedichten van A.C.W. Staring. *Ter tweede uitgave bijeengezameld en verbeterd. Eerste Stuk. Te Arnhem bij* Is. An. Nijhoff, 1836.

Eene uitvoerige beoordeeling van het ons ingezonden eerste stuk: *Verhalen in Dicht*, werd ons van eene verdienstelijke hand voor een volgend nummer beloofd; - wij wenschten te kunnen gelooven, dat wij iets overtolligs doen, door ons publiek intusschen op deze keurig gepolijste dichtjuweelen opmerkzaam te maken. Over het algemeen is men er nog verre van, STARING'S hooge oorspronkelijkheid naar waarde te schatten.

Geschiedenis der Israëlieten vóór de tijden van Jezus, *door* Johan Jacob Hesz, *Bedienaar des Goddelijken Woords te Zurich. Uit het Hoogduitsch overgezet. Tweede Druk. Eerste Deel. Te Deventer en Franeker, bij* A.J. van den Sigtenhorst *en* G. Ypma, 1836. Inleiding. Van de Wereldschepping tot Abraham. Geschiedenis van Abraham, I^{e} en IIe Boek. 8°. 406 bl.

Een tweede druk van dit voortreffelijk Werk was, volgens het voorberigt van den waardigen P.C. MOLHUIJSEN, eene behoefte geworden; het gezag des Hoogleeraars HERINGA besliste de vraag, of men door het plaatsen van aanmerkingen en bijvoegsels aan den voet der bladzijden gebruik zoude maken van de vorderingen, sedert HESZ in Taal- en Oudheidkunde gemaakt? ontkennend. Wij juichen dien raad toe, - wie het oordeel - den smaak, de kennis bezat, tot dezelve vereischt, had even gemakkelijk eene omwerking kunnen leveren; - het publiek, waarvoor HESZ het boek bestemde en waarvoor het nuttig kan zijn, is ook in ons Vaderland *nog groot genoeg*. Jeugdige kanselredenaars zien wij liever door eigen studie op de hoogte van hunnen tijd blijven, dan door overvloed van korte begrippen of handleidingen uitschrijven en napraten. Tot leesboek voor Christelijke huisgezinnen bij den Bijbel, is deze Geschiedenis in haren oorspronkelijken vorm bijzonder geschikt; eenvoudigheid van stijl en levendigheid van voordragt dingen in dezelve om den prijs: - doch HESZ is ook ten onzent genoegzaam bekend en boven onzen lof!

De druk is net, de letter duidelijk, de spelling de hedendaagsche.

Moge de tweede uitgave even veel nut stichten als de eerste!

C.

Boekbeoordeelingen.

Leerredenen. Gehouden in de jaren 1834, 1835, 1836, door *W.A. van Hengel*.

Te 's Gravenhage bij S. de Visser en Zoon, 1836.

Onder dezen titel geeft de Leydsche Hoogleeraar VAN HENGEL acht leerredenen, uit zijnen voorraad met zorgvuldigheid gekozen, en bedient zich van dien titel, ten einde alle mogelijke vrijheid aan zich te houden, om dezen bundel naar goedvinden te vervolgen. Zoo schrijft hij zelf in eenen brief, deze leerredenen voorafgaande, in plaats van een anders gewoon voorberigt, aan den Amsterdamschen algemeen hooggeachten en door zijne schriften in de geleerde wereld met grooten roem bekenden Predikant, WILHELM BROES. De Hoogleeraar uit in dien brief zijne hartelijke gelukwenschen, bij gelegenheid der vervulling van het zeventigste levensjaar van dien waardigen Evangelie-dienaar, op den 19^{den} van Wijnmaand l.l., betuigt denzelven zijnen dank voor diens wijze en Christelijke voorlichting gedurende zijn negenjarig verblijf te *Amsterdam*, verzekert hem zijne duurzame hoogachting en vriendschap, en verzoekt, dat hij het aanbieden van dezen bundel leerredenen aan hem als een bewijs daarvan welwillend aanmerke. Wie, die BROES en al zijnen belangrijken arbeid kent, zou deze hulde aan 's mans verdiensten door den Hoogleeraar niet met welgevallen en toejuiching lezen? Wij verheugen ons, dat VAN HENGEL'S vroegere verkeering en vriendschap met dezen uitmuntenden Leeraar hem drong, de gelegenheid der uitgave dezer leerredenen aan te grijpen, om denzelven dit blijk zijner erkentenis en hoogachting openlijk te geven. Geheel het Nederlandsch beschaafd Godsdienstig publiek vereenigt zich gaarne met hem in deze hier geuite gevoelens omtrent den in nadruk eerwaardigen en geleerden man. Nog lang blijve hij gespaard, en ga zijn vlugge en werkzame geest voort, ook bij zijne rust van de openlijke Evangelie-bediening, met nut te stichten voor velen!

Maar wij worden geroepen verslag te geven van deze leerredenen van Prof. VAN HENGEL. De lijst derzelve, die voorafgaat, maakt

dadelijk den lezeren bekend met derzelver belangrijken inhoud zoowel, als met den geleidelijken zamenhang van de eene tot de andere, ook bij aangename verscheidenheid. De *eerste* leerrede handelt over *de werkzaamheid van Gods genade tot 's menschen behoudenis,* naar Efes. II:VIII - X. De ware zin van deze uitspraak des Apostels wordt dan hier *vooreerst* aangewezen; daartoe worden de personen, tot welke hier gesproken wordt, bekend gemaakt; het redebeleid, dat zich in dit geschrift voordoet, wordt opgegeven; en de tekstwoorden zelve naauwkeurig overwogen, waaruit alzoo blijkt, dat de werkzaamheid van Gods genade tot 's menschen behoudenis hier geleerd, verklaard, verdedigd wordt. In het *tweede* deel dezer leerrede wordt daarop voorgesteld, dat deze uitspraak des Apostels *eene nog steeds voortdurende kracht bezit*. De drie volgende bijzonderheden worden daartoe ontwikkeld: *Gods genade is ook voor ons de éénige bron van behoudenis; - deze brengt ook ons tot die behoudenis door het geloof in Christus;* - en *zij bedoelt ook bij ons,* als zij ons daartoe brengt, *de betrachting van goede werken*.

De *tweede* leerrede is over *het geloof in God* naar Gen. XII:1-4. Hier wordt *vooreerst* ABRAHAM als een voorbeeld van geloof in God voorgesteld. Het noodige van diens geschiedenis wordt vermeld; de hoorders worden bij het tweeledig bevel en de belangrijke belofte van God aan hem volgens den tekst bepaald; en daaruit des Aartsvaders grootheid van ziel en ongemeene Godsvrucht door dit zijn geloof in God kort geschetst. *Ten tweede* wordt aangetoond, dat *wij tot zulk een geloof nog veel meer dan* ABRAHAM *gedrongen worden*. Om dát te ontwikkelen, worden wij hier opmerkzaam gemaakt op *de geschiedenis der eeuwen;* - op de *voor handen zijnde voorbeelden;* - en op *het geschenk van het Evangelie. - Hoe wij dien vader der geloovigen moeten volgen*, wordt in een *derde* deel dezer leerrede ontwikkeld. Daartoe toch moeten wij *den weg kiezen, waarhenen God ons roept; - dien weg, welken God ons aanwijst, dan ook inslaan;* - en *aan dien weg des geloofs, welken wij zijn ingeslagen, ons steeds houden*.

De *derde* leerrede wijst *de ongevoeligheid der wereld voor den gekruisigden Christus* aan, naar Joh. XIX:19-24. De Hoogleeraar verplaatst hier zijne hoorders *eerst* in die oude wereld, tot welke de tekst ons geleidt, en doet, na eene korte en doelmatige aanwijzing, uit wat oogpunt wij de vermelding van deze en soortgelijke kleinigheden, als in den tekst voorkomen, door JOHANNES te beschouwen hebben, in de Joden, in PILATUS en in de Romeinsche krijgsknechten uit het hier aangeteekende de ongevoeligheid der wereld voor den gekruisigden Christus opmerken. Hij gaat *dan* in het andere deel der leerrede na: *welk eene toepassing*

wij daarvan op de hedendaagsche wereld maken moeten. Door eene vergelijking van de oude en hedendaagsche wereld ten aanzien derzelver ongevoeligheid omtrent den gekruisigden CHRISTUS wordt hier aangewezen, *in hoe verre wij onschuldig zijn aan hetgeen zij heeft bedreven; - in hoe verre beider schuld gelijk sta;* - en *in hoe verre de onze veel grooter verdient genoemd te worden*.

Naar Matth. XIII:3-7 en 19-22 wordt in de *vierde* leerrede gesproken over *de voornaamste oorzaken van de onvruchtbaarheid des Evangelies onder ons, Christenen*. In een *eerste* deel leert hij die oorzaken naar aanleiding van den tekst kennen; zij zijn, blijkens Jezus aanwijzing in de gelijkenis, door de ervaring bevestigd: *ongevoeligheid, ligtvaardigheid* en *aardsgezindheid*. In het *tweede* deel leert hij *die* verkregene *kennis ton onzen nutte aan te wenden*. Hij raadt tot dat einde aan, dat wij *ons zelve onderzoeken, in hoe verre de onvruchtbaarheid van het Evangelie ook bij ons plaats hebbe; - dat wij zulks éénig en alleen aan onze eigene schuld mogen wijten;* - en *ons beijveren, dat wij ons niet langer schuldig maken*.

Hierop wordt in de *vijfde* leerrede, naar aanleiding van het andere deel der zelfde gelijkenis van JEZUS, Matth. XIII:8 en 23, gewaagd, van *de onderscheidene mate van vruchten, welke het geloof aan het Evangelie oplevert*. Hier wordt *vooreerst* naar aanleiding van den tekst aangetoond, hoe wij over die onderscheidene mate van vruchten te denken hebben. Wederom wordt hier het onderwijs van Jezus, als door de ervaring bevestigd, voorgedragen. *Ten tweede* wordt *onderzocht, welke de voornaamste oorzaken van dit onderscheid zijn*. Zij *liggen* deels *buiten de magt van ons menschen;* deels *hangen zij werkelijk van ons menschen af. Eindelijk* wordt men *opmerkzaam gemaakt op de gevolgen, welke voor ons menschen hieruit ontstaan:* deze worden aangewezen zoo voor *het tegenwoordige* als *het toekomende leven*. Met een hoog ernstig woord ter herinnering, dat *God een iegelijk vergelden zal naar zijne werken*, wordt deze leerrede besloten.

De *zesde* leerrede heeft ten doel: *den invloed van Gods voorzienigheid op 's Heilands lijden en sterven aan te wijzen*, naar Hand. IV:27 en 28. Volgens den tekst tracht de Hoogleeraar hier *eerst aan te wijzen, hoe wij ons dezen invloed behooren voor te stellen*. Hier wordt uit de eene helft van den tekst al het kwaad JEZUS aangedaan herinnerd; uit de andere afgeleid, dat dit alles niet buiten Gods voorzienigheid was afgeloopen; daarna het *hoe* daarvan verklaard, beter gezegd het onmogelijke voor ons menschen, om dit te verklaren, aangewezen. In het *tweede* deel dezer leerrede *gaat*, de Hoogleeraar *na, hoe belangrijk het zij, het lijden*

en sterven van CHRISTUS *van dit standpunt te beschouwen*. Zulk eene beschouwing, namelijk, doet *de regte waarde van 's Heilands lijden en sterven inzien; - zij spreidt een licht over de donkerheid, die het kwade in de wereld verwekt;* - en *zij geeft ons voor ons zelve allerheilzaamste lessen tot onze waarschuwing en vertroosting*.

In de *zevende* leerrede wordt naar Rom. VII:24 en 25 *het onderscheid tusschen den mensch buiten* CHRISTUS *en in* CHRISTUS voorgesteld. *Eerst* wordt hier nagegaan, hoe PAULUS ons dit onderscheid voorstelt. Hij doet hier letten op *het verband der rede; - den zin van den tekst;* - en *de bedoeling dezer woorden. Dan* wordt hier ontwikkeld, waarin *dit onderscheid ook nog heden ten dage gelegen zij.* Bij alle verschil tusschen de hedendaagsche wereld te dezen aanzien met de voormalige, behoeft men slechts op den tekst te letten, zegt VAN HENGEL, om te zien, dat het onderscheid tusschen den mensch buiten en in CHRISTUS bestaat in *hunnen zin, hun gevoel* en *hunne werkzaamheid*. Deze drie bijzonderheden worden hier met toepassing op den eenen en anderen mensch ontwikkeld.

Eindelijk wordt in de *achtste* leerrede, naar Hand. V:29^{b}, *de onbepaalde gehoorzaamheid aan God* aanbevolen. Uit het voorbeeld der Apostelen wordt hier tot dat einde voorgehouden: *eerst*, waarin die onbepaalde gehoorzaamheid aan God besta; *ten tweede*, hoe hoog dezelve te schatten zij; en *ten derde*, op welk eene wijze wij daartoe komen kunnen. Deze leerrede werd besloten met eene korte toespraak tot de kweekelingen der Hoogeschool aan het einde van dit jaar van letteroefening. Nog meenen wij er te moeten bijvoegen, dat vóór elke der hier voorkomende leerredenen een woord ter verwekking van belangstelling in het te behandelen onderwerp als voorafspraak voorkomt.

Ziet daar het hoofdbeloop dezer leerredenen, welke wij gaarne breedvoeriger zouden geschetst hebben en meer naar hare waarde hebben leeren kennen, dan zulks door eene beknopte opgave van derzelver onderwerpen en dier ontwikkeling geschieden kan: maar wij vreesden alzoo ons verslag al te zeer te zullen uitbreiden. Wij meenen intusschen genoeg te hebben doen opmerken, om over de hooge waarde dezer inderdaad echte doeltreffende leerredenen te kunnen doen oordeelen.

Wij gevoelen ons daarenboven geneigd, nog in eenige ontwikkeling te treden der waarde, welke wij aan deze leerredenen van den Hoogleeraar, zoo wij meenen, met regt toekennen. Belangvol is, wat de stof dezer leerredenen aangaat, derzelver geheele inhoud; de meest aangelegene onderwerpen worden hier behandeld; het zijn de zoodanige, welke in het naauwst verband staan

tot de beoefening des Christen-geloofs; zij zijn daarenboven regtstreeks gerigt tegen den heerschenden geest des tijds, nu eens tegen dien van onverschilligheid en ongeloof, ligtzinnigheid en wereldliefde; dan weder tegen de verketteringzucht en geestdrijverij onzer dagen. De hier voorkomende waarheden en leeringen, vermaningen en waarschuwingen zijn tevens alle gegrond op juiste, heldere, gezonde Schriftverklaring. Zeer behaagde ons in meer dan ééne leerrede de juiste aanwijzing van hetgeen men *temporeel* en *locaal* mag noemen; en de gelukkige overbrenging en toepassing van zoodanige gezegden op latere tijden en omstandigheden. De wijze van voordragt verdient ook niet min alle lof en navolging. Een eenvoudige, ongekunstelde stijl, eene geleidelijke orde en naauwkeurigheid, eene algemeen bevattelijke, voor allen verstaanbare taal, vrij van noodeloozen omslag, zwellende uitdrukkingen en gezochte beelden; strekken dezer leerredenen ten meerderen sieraad en ter waardiger aanbeveling als echte modellen van kanselwelsprekendheid. Beknoptheid en zaakrijkheid, éénheid en verscheidenheid, ongedwongene duidelijkheid en ware verhevenheid veraangenamen derzelver lezing; verstand en hart krijgen geleidelijk voedsel. De vinding der *thema's* uit den tekst is juist en treffend; de schikking der deelen natuurlijk en eigenaardig. Met één woord: deze leerredenen bevelen zich, dunkt ons, aan, min als kunstmatige opstellen en fraaije redevoeringen (een prediktrant, welken wij meer en meer den waardigen Evangeliedienaar meenen te moeten ontraden), dan wel als ongekunstelde Bijbelverklaringen en daarop gebouwde Christelijke leeringen en vermaningen.

Wilden wij proeven van het een en ander dáár door ons gestelde bijbrengen, de keuze zou moeijelijk zijn. Als voorbeelden van waardige, doelmatige, praktische Schriftverklaring lachten ons vooral de *eerste* en de *zevende* leerrede bij herhaalde lezing aan. Als bewijs van gelukkige vinding meenen wij de *derde* leerrede te mogen noemen. Als onderwerpen van regt vruchtbaren aard kwamen ons de voorgedragene ernstige opmerkingen in de *vierde* en *vijfde* leerrede voor. Als proeven, hoe algemeene hoofdwaarheden nuttig en gelukkig te ontwikkelen, trokken de *tweede* en de *achtste* leerrede onze bijzondere aandacht. Als waardige voordragt der lijdensgeschiedenis van onzen Heer uit een belangrijk oogpunt te bezien, moge de *zesde* leerrede ten modèl strekken. Onder al het goede en voortreffelijke, hetwelk wij in deze leerredenen aantroffen, zoo ten aanzien der stof, derzelver belangrijken inhoud, als met betrekking tot den vorm, de wijze van voordragt, den echt populairen en toch hoogstwaardigen stijl, scheen ons het in de *vijfde* en *achtste* leerrede voorkomende bijzonder uit te munten. Wij

kiezen de laatste uit, om eene en andere proeve bij te brengen, welke onze geuite ingenomenheid met dezen Evangelie-arbeid van den Leydschen Hoogleeraar, zoo wij vertrouwen, wettigen zal. Dus vangt hij dáár, bl. 172 en volg., aan de vraag te ontwikkelen, waarin deze onbepaalde gehoorzaamheid aan God, van welke PETRUS en de overige Apostelen tot voorbeelden strekken, besta. ‘Het gaat met dit gezegde (men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan den menschen) als met zoo vele algemeene leefregels, welke in de maatschappij zijn ingevoerd. Niet zelden komen er gevallen voor, waarin wij er bitter mede verlegen zijn, om die op ons toe te passen. Ook brengen onze driften en hartstogten ons dagelijks in gevaar, om er schromelijk misbruik van te maken. Ja, met deze vrome taal bedriegt men vaak zich zelven zoowel, als de ligtgeloovige wereld, wanneer men de snoodste werken der duisternis doet. Toen men, voor eene reeks van eeuwen, zich met blinde woede ter kruisvaart naar het Oosten aangordde, ging het van mond tot mond: “God wil het!” Vóór en na dien tijd werden er, om de zaak van de Godsdienst, geene vervolgingen aangerigt, geene brandstapels aangestoken, of men beweerde, dat het volgens een' hoogeren last geschiedde. En *wordt men nog heden ten dage door een' geest van bijgeloof, of hoogmoed, of twistgierigheid aangevuurd, om in Kerk of Staat scheuringen te maken: ook dán spreekt men dikwijls van eene stem des Hemels, waaraan men meer gehoorzamen moet, dan aan het bevel van menschen*[1]. Zoo zouden wij bijkans in verzoeking komen, om te zeggen: och, dat deze woorden niet in den Bijbel stonden! dan werden zij door menigen onheilige niet op de lippen genomen, om zijne misdadigheid te regtvaardigen, of met een' schijn van vroomheid te bedekken. Maar er is niets zoo gezegend, of het kan door de schuld van den mensch tot een' vloek worden; het ontbreekt, Gode zij dank! ook aan de middelen niet, om dit kwaad te weren,’ enz. En iets verder bl. 177 lezen wij: ‘Er geschieden wel aan ons geene openbaringen van den hemel; er verschijnen ons geene Engelen, die ons toespreken; maar zulke tusschenkomsten behoeven wij ook niet, nu de Bijbel ons tot een' regel onzes levens geschonken is geworden. Hieraan hebben wij een licht, hetwelk alle donkerheid opklaart. Dat onbedriegelijk licht volgende, zullen wij ons door redeneringen of geboden van menschen nooit misleiden laten. Neen, met onbenevelden geest zullen wij dan steeds inzien, wat God van ons vordere;’ enz. En elders bl. 183 en volg., gewagende van de hooge waarde eener zoodanige onbepaalde ge-

(1) Het zij den nadenkenden lezer overgelaten te bepalen, waarom wij deze regelen *cursijf* lieten drukken.
Recensent.

hoorzaamheid aan God, sehrijft hij: ‘Van uiterlijke voordeelen enz. wil ik nu niet spreken. Ik spreek liever van de daaraan verbondene blijdschap in God enz. Doch,’ vaart hij voort, ‘deze vreugde is het éénige niet, dat der gehoorzaamheid aan God eene onschatbare waarde bijzet. Neen, zij heeft nog hoogere waarde in zich zelve. Zij is eene dienaresse der Voorzienigheid hier beneden. In dien rang geplaatst, onderscheidt zij zich zoowel van de gezindheid derzulken, die de vroomheid alleen in den mond hebben, als van de ligtzinnigheid des roekeloozen zondaars. Nu eens beschaamt zij den booze, dan eens beschermt zij de vertrapte onschuld, al kost het haar ook eenig dierbaar offer. In de eenzaamheid en in den stillen huisselijken kring bevordert zij zoowel het goede als in het openbaar: zoowel door het opwekken tot eigene ingetogenheid, als door het aansporen tot schitterende bedrijven. Ten dage der verzoeking toont zij, dat er niet te vergeefs geschreven is: *wederstaat den Duivel on hij zal van u vlieden!* Door haar, door haar verkrijgt dan de mensch eene zegepraal, welke grooter en heerlijker is, dan de zegepraal van den oorlogsheld, die eene versterkte stad inneemt. Door haar geleid te worden zegt veel meer, dan als vertrouweling voor een' Koning of Keizer te staan, of palmtakken en eereteekens op de borst te dragen, of eene halve wereld te beheerschen. Ja troonen mogen zinken, schepters verbroken worden; maar die Gode gehoorzamer dan den menschen is, heeft eene heerschappij over zich zelven, welke boven het bereik van den sterveling is, en eene heerschappij over anderen, welke door geene aardsche magt vernietigd wordt.’ - Maar genoeg tot staving van het voortreffelijke dezer leerredenen in onderscheidene opzigten.

Wij gaan dit ons beoordeelend verslag besluiten. Vraagt men ons, of wij geheel geene aanmerkingen of bedenkingen tegen het een of ander hebben? wij doen de wedervraag: wat menschelijk werk, ook van den geleerdste en meest geoefende, is volmaakt? Wij zouden daarenboven ten aanzien van het een of ander, hetwelk ons min helder voorkwam, of anders uitgedrukt zouden wenschen, even zoowel als de Hoogleeraar kunnen dwalen. Wij betuigen intusschen, dat onze bedenkingen tegen het een en ander hier voorkomende zoo weinige en weinig beduidende waren, dat wij den schijn willen mijden, alsof wij volstrekt ook iets wilden berispen. Wij eindigen alzoo liever, dan die kleinigheden te berde te brengen, met den wensch, dat deze arbeid van den waardigen en geleerden VAN HENGEL vele vruchten zoo voor het Godsdienstig publiek in ons vaderland als voor de studerende jongelingschap en jonge Predikanten wegdragen moge; dat de Hoogleeraar nog lang gespaard blijve ten nutte der Leydsche Hoogeschool en der

vaderlandsche Protestantsche Hervormde Kerk; en dat hij zoo uitgelezene leerredenen als deze uit zijnen voorraad aan het lezend publiek - dat nuttige Godsdienstige schriften, ook zoodanige leerredenen met graagte ontvangt, - nog dikwerf aanbiede!

Het Christelijk Geloof van Schleiermacher in verband tot het Rationalismus beschouwd, door *J.H. Reddingius Gz.*, Theol. Doct. en Predikant te Hoogeveen.

Te Groningen, bij W. Zuidema 1836. 85 bladz.

Onwillekeurig kwam ons bij de lezing van dit boek die oude redenaar voor den geest, die, toen hij aangeboden had tot lof van HERCULES eene redevoering te houden, van de eenvoudige Spartanen ten antwoord bekwam: 'wie laakt hem dan?' Immers, zoo dikwijls wij eenen hernieuwden aanval of eene nieuwe waarschuwing tegen het godgeleerd stelsel van SCHLEIERMACHER lezen, komt de vraag bij ons op, wie hem dan prijst? De geloofsleer van RUTENICK, die eene populaire verklaring der dogmatiek van SCHLEIERMACHER beloofde, heeft in ons vaderland eene algemeene en zoo wij gelooven (want wij kennen het boek niet) verdiende afkeuring ondervonden. Omtrent de vertaalde leerredenen van SCHLEIERMACHER hebben onze meeste tijdschriften geoordeeld, dat zij zonder schade onvertaald hadden kunnen blijven. En slechts tweemaal herinneren wij ons den naam van SCHLEIERMACHER bij vaderlandsche geleerden met eenigen lof vermeld te hebben gezien. Eens geschiedde zulks in de *Bedenkingen* van den Heer ENGELS, een andermaal in de beoordeeling der meergemelde leerredenen in het *Athenaeum*. Te zonderlinger is hunne getuigenis, daar beide schrijvers, welke achting zij ook overigens mogen verdienen, van elkander in standpunt evenzeer verschillen, als beiden aan de in ons vaderland heerschende theologische denkwijze vreemd zijn. Maar wanneer wij de rij dier godgeleerden nagaan, wier meeningen den meesten invloed hebben, mogen wij met regt de vraag herhalen: wie dan toch SCHLEIERMACHER prijst, en van welken kant het gevaar dreigt, waartegen zoo dringend moet gewaarschuwd worden?

Recensent is echter zoo zeer als iemand overtuigd, dat, hetgeen niet is, worden kan, en hij ontveinst de mogelijkheid niet, dat SCHLEIERMACHERS denkwijze niet openlijk, maar steelsgewijze en onder een masker in ons vaderland kan indringen. In het korte (bijna al te korte) voorberigt vermeldt de Heer REDDINGIUS den grooten invloed, welken zij in *Duitschland* heeft. En inderdaad is die invloed om hare veelzijdigheid verbazend. Immers is dezelve

bij de meest uiteenloopende godgeleerden bemerkbaar, zoowel b.v. in ULLMANNS *verhandeling over de zondeloosheid van* JEZUS, als in het leven van JEZUS van HASE, zoowel in LUCKE'S Johannes als in STRAUSZ'S kritiek der Evangelieverhalen. En naarmate men onder ons LUCKE en TWESTEN, NITZSCH en ULLMANN en de schrijvers der *Theologische Studien und Kritiken* bij voorkeur onder de vreemde godgeleerden uitmonstert, bestaat de mogelijkheid, dat met hunne schriften de zoo naauw aan de hunne verwante begrippen van SCHLEIERMACHER ingang vinden. Dubbele naauwlettendheid wordt er dus vereischt op een stelsel, dat zoo schoon vermomd dreigt binnen te sluipen, en indien het werkelijk voor de ware Godsdienst zoo gevaarlijk is, wordt het meer dan tijd hetzelve in al zijne kronkelingen te ontvouwen, in zijnen oorsprong te ontwapenen, in zijne uiterste gevolgtrekkingen te vervolgen en dringend te waarschuwen, om hetzelve geen' voet gronds op den vaderlandschen bodem in te ruimen.

Wij stellen ons bij voorkeur voor, dat hierin de reden, die den Heer REDDINGIUS tot de uitgave van zijn geschrift bewoog, gelegen zij, meer nog, dan dat hij, volgens *voorrede* bl. 4, daarmede bedoeld hebbe, aan anderen de moeite van SCHLEIERMACHER'S *Glaubenslehre* door te worstelen, te besparen. Evenmin toch als wij zal de Heer R. bevreesd zijn, dat er door onze vaderlandsche Theologanten te veel gearbeid wordt. En wanneer de schrijver bl. 60 het verlangen ontboezemt, *dat men deze uitspraken van het Christelijk gevoel van den ernstigen wijsgeer ging toetsen aan het Evangelie, om langs dien weg het kaf van het koren te scheiden en het houdbare voor de geloofsleer op het standpunt van onzen tijd daarin aan te wijzen*, dan zal deze wensch toch niet anders kunnen bevredigd worden, dan indien onze godgeleerden zich met krachtigen ijver op de bestudering van SCHLEIERMACHER'S Werk zelf toeleggen.

De Heer REDDINGIUS dan zette zich aan de vlijtige lezing van SCHL. *Christlicher Glaube nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche*, en legde dit boek tot den éénigen grondslag zijner beoordeeling. Behalve dit werk vinden wij enkele oordeelvellingen en berigten van anderen omtrent SCHLEIERMACHER aangehaald, als b.v. van BAUMGARTEN-CRUSIUS, van LUCKE en SCHWEIZER. De Heer REDDINGIUS heeft hieraan wèl gedaan. Deels toch hebben de overige Werken van SCHL. slechts ten halve op de geloofsleer betrekking, en het was een gevolg van zijn wetenschappelijk standpunt, dat de verwantschap zijner onderscheidene schriften naauwelijks doorzien kon worden; deels eindelijk is SCHL. *Glaubenslehre* een afgerond geheel, waarin al zijne ideën over de geloofsleer geordend en vervat zijn, en althans in de tweede uitgave met te meerdere zorg

ontwikkeld om de verschillende aanvallen, die de eerste had moeten doorstaan. In twee brieven aan LUCKE, (*Theolog. Studiën und Kritiken* 1829, bl. 255 en 481) werden deze bedenkingen door SCHLEIERMACHER beantwoord, de strekking en de aard zijner dogmatiek nader ontvouwd, en het doel, hetwelk hij zich bij de bearbeiding had voorgesteld, opgegeven. Deze zijn voor den lezer en beoordeelaar van het groote Werk allerbelangrijkst, en het smartte ons, dat de Heer REDDINGIUS dezelve ongebruikt heeft laten liggen. Zij toch behoorden als eene voorrede voor de *Glaubenslehre* beschouwd te worden, en zijn welligt nog van veel meer gewigt ter juiste waardeering van SCHL. arbeid, dan de geheele dusgenoemde *Einleitung*. Wanneer wij echter den Heer REDDINGIUS prijzen, omdat hij zijne kritiek alleen op de *Glaubenslehre* heeft doen berusten, dan doen wij zulks in tegenstelling diergenen, die hoogst willekeurig verschillende tijdvakken in SCHL. denkwijze hebben onderscheiden, en van anderen, die uit zijne leerredenen zijn systeem hebben trachten aan te vullen en toe te lichten.

Voorts huldigen wij in den Heer REDDINGIUS de onafhankelijkheid, waarvan zijn onderzoek de blijken draagt. Hoewel hij de leerstellingen van SCHL. uit overtuiging afkeurt, geeft hij echter doorslaande proeven, hoe hoog hij den man zelven om zijn karakter en talenten schat. Ja, de afkeuring zelve is gegrond op eene eenvoudige en onpartijdige voorstelling van SCHLEIERMACHER'S denkwijze, en wij verklaren, dat Zijn Wel. Eerw. in ons oog het bijna onmogelijke bereikt heeft, door de dikwijls ingewikkelde uitdrukkingen van den Duitschein Godgeleerde duidelijk te vertolken en te omschrijven.

De titel van het Werkje kondigt het resultaat van het onderzoek van den Heer REDDINGIUS aan. Vooraf gaat een berigt omtrent den oorsprong en den aard van het Rationalismus, benevens eene nadere omschrijving wat Zijn Wel. Eerw. bepaaldelijk hier door deze uitdrukking wil verstaan hebben. Hij beweert namelijk niet, dat SCHLEIERMACHER de rede boven alle andere vermogens der menschelijke ziel heeft willen verheffen, maar dat zijn stelsel in verband stond met de nieuwere Duitsche wijsbegeerte, en hij het wezen des Christendoms uit de bronnen, welke die wijsbegeerte opende, heeft trachten op te diepen. (zie bl. 7, 8 en 29). Dit alles wordt vervolgens gestaafd door de beschouwing der denkwijze van SCHL. *over de Christelijke Kerk, over de Christelijke Dogmatiek, over den persoon van* CHRISTUS, *de verlossing van* (*door*) CHRISTUS *en over het gebruik van de H.S.*

Bij de veelzijdige kunde en den scherpzinnigen dialectischen geest van SCHL. was het voorzeker onmogelijk, dat hij vreemd bleef aan den gang en de vorderingen der Duitsche wijsbegeerte: doch eenigzins bevreemdt ons de stelling van den Heer REDDINGIUS, dat het

rationalisme van SCHL. in de onderwerping der openbaring aan de uitspraken der wijsbegeerte gelegen zij. De leerlingen toch van HEGEL hebben juist dit in zijn zoo veel geruchtmakend stelsel gelaakt, dat hetzelve te weinig speculatief was: en zij zoowel als anderen hebben de juiste opmerking gemaakt, dat het eigenlijk wijsgeerige stelsel van SCHL. tot nog toe onbekend gebleven is. Immers, wat zijne vorming betreft, zou de Berlijnsche godgeleerde het naast met FICHTE verwant wezen: doch reeds zijne grondstelling over het *absolute afhankelijkheidsgevoel* zou nimmer de lippen van dien Wijsgeer ontvloden zijn. Dat hij voor geen' Schellingiaan gehouden wenschte te worden, verklaarde hij allerduidelijkst in de brieven aan LUCKE t.a.p. bl. 270, 271 en verv., waar hij de beschuldiging van *Pantheismus* van zich wees. In zijne terminologie sloot hij zich het naast aan de school van WOLFF en LEIBNITZ aan; maar in zijne Dogmatiek oefent hij eene scherpe kritiek over de speculatieve begrippen, welke deze wijsbegeerte aan de godgeleerdheid had opgedrongen. Tot het idée eener *Wissenschaftslehre* behoorde het volgens hem voorzeker, alles, ook het Christendom, *a priori* te construeeren; of SCHLEIERMACHER aan de mogelijkheid eener zoodanige wetenschap getwijfeld hebbe, durven wij niet verzekeren: maar dat thans reeds de wijsbegeerte zoo ver gekomen was, heeft hij niet alleen met opzigt tot de godgeleerdheid, maar ook tot iedere andere wetenschap ontkend. Zoowel zijne *Kritik aller bisherigen Sittenlehre*, als zijne *Ethik* vangen met klagten aan over de onvolkomenheid der *Wissenschaftslehre*, en zijn streven was, om zoo te spreken, veeleer atomistisch, namelijk, om iedere wetenschap zoo veel mogelijk op zich zelve te behandelen, en uit een eigen, niet van anderen ontleend principe af te leiden. Even zoo dacht hij omtrent de Dogmatiek. In zijne brieven aan LUCKE verklaart hij vooral dit te bedoelen, dat de Christelijke leer volstrekt onafhankelijk van ieder wijsgeerig systeem voorgedragen worde, (zie bl. 276, bl. 483 en verv.) en in de inleiding zijner *Glaubenslehre* ijvert hij met kracht tegen de ineensmelting van dogmatische en speculatieve stellingen. Men leze vooral den *Zusatz* tot § 16. *Glaubenslehre* I Th. S. 115-117.

Wij erkennen het, dat de inleiding op de geloofsleer van SCHL. den schijn heeft, alsof werkelijk eene constructie *a priori* plaats hebbe, en de Heer REDDINGIUS heeft niet nagelaten de sporen van rationalismus hier aan te wijzen. Met dit al gelooven wij, dat het nader wikken en wegen van SCHL. uitdrukkingen dien schijn zal doen ophouden. SCHLEIERMACHER zelf beklaagde er zich over, dat men aan deze inleiding meer gewigt had gehecht, dan zij verdiende. Dezelve heeft toch geen ander doel, dan den aard en de methode der Dogmatiek - een locus, die in de overige Dogmatieken als van on-

dergeschikten rang behandeld wordt - te ontwikkelen. Wat hier over Openbaring, Christendom en Kerk voorkomt, zijn voorloopige *leenstellingen* (wij stemmen den Heer R. toe, dat dit woord ongelukkig gekozen is), alleen dáártoe bestemd, om der Dogmatiek haar gebied en grenzen aan te wijzen. Hier staat, om zoo te spreken, SCHL. niet op Christelijk grondgebied, maar beschouwt uit een onafhankelijk wetenschappelijk standpunt de verschijnselen, die Godsdienst, Kerk, Christendom en geloofsleer heeten: maar hij is er verre van, deze historisch gegeven daadzaken uit algemeene redebegrippen af te leiden. Zelfs de *Lehnsätze aus der Religionsphilosophie* zijn niet anders dan de abstracte beschouwing der Kerkgeschiedenis. Wie zich herinnert, hoe zeer SCHL. de in die dagen in *Duitschland* zoo veelvuldig gebruikte uitdrukking *Philosophie der Geschichte* en de vereeniging dier begrippen afkeurde, begrijpt gereedelijk, waarom hij niet het woord *Welt-, Religions-* of *Kirchen-Geschichte*, maar *Ethik, Religionsphilosophie* en *Apologetik* bezigde. Evenmin behoorde hetgeen SCHL. omtrent het begrip van Openbaring stelde, als wijsgeerige constructie beschouwd te worden, en de vergelijking der mysteriën en orakels der Heidensche volken (waarop de Heer R. bl. 19 opmerkzaam maakt), wijst aan, hoe zeer SCHLEIERMACHER dit begrip *supranaturalistisch* zocht vast te stellen: immers lag anders voor den rationalist eene vergelijking van het Christendom met de Grieksche wijsbegeerte van SOCRATES, PLATO of ZENO veel nader bij de hand. Deden de vrome kerkvaders anders, wanneer zij in deze godsdienstige inrigtingen de sporen eener verlorene en verbasterde openbaring zochten, of alles aan eene bovennatuurlijke werking van den Vorst der duisternis toeschreven?

De stelling, dat *alles, wat epoque maakt in de ontwikkeling van den godsdienstigen mensch openbaring moet genoemd worden*, (bl. 31 en 32) is door SCHL. zóó gewijzigd, dat niet een enkel oogenblik van geestverrukking of ingeving, maar een geheel aanwezen door zoodanig eene goddelijke mededeeling moet bestemd zijn, om openbaring te kunnen heeten. En wij vragen: kon SCHLEIERMACHER bij een voorloopig overzigt van alle godsdiensten, die op de wereld bestonden of bestaan hadden, het begrip van *openbaring* anders omschrijven? Dit alleen dreef hij, en juist hierin onderscheidde hij zich van het rationalismus: openbaring is niet oorspronkelijk leer, geen zamenstel van denkbeelden, die uit haren zamenhang met anderen kunnen begrepen worden; maar zij is een feit, dat als het gevolg eener goddelijke werkzaamheid beschouwd moet worden: eene inwerking niet op ons verstand alleen, maar op ons geheel zelfbewustzijn. Met toepassing op CHRISTUS sprak SCHL. dus: ‘In vergelijking met hem heeft alles, wat anders voor openbaring kan gehouden worden, dit karakter verloren: al het overige is tot

tijden en plaatsen beperkt, en reeds vooruit bestemd, om in hem onder te gaan: in verhouding tot hem is het dus geen zijn, maar een niet-zijn, en hij alleen er toe gezet, om het geheele menschelijke geslacht tot een hooger leven op te wekken.' Vergelijken wij dit met de stelling uit de Dogmatiek, § 94: 'CHRISTUS is van alle menschen onderscheiden, door de bestendige kracht van zijn godsbewustzijn, hetwelk in den eigenlijken zin een zijn van God in hem was,' dan gelooven wij genoeg bijgebragt te hebben, om aan te toonen, hoe verre SCHL. er af was, (om, gelijk wij bij REDDINGIUS bl. 23 lezen) te billijken, dat de menschwording van Gods Zoon iets *geheel natuurlijks*, dat er niets *bovennatuurlijks* in CHRISTUS was. Met zekeren weerzin maken wij op de verdraaide vertaling van SCHLEIERMACHER'S woorden opmerkzaam; dezelve luiden dus § 13: 'Die Erscheinung des Erlösers in der Geschichte ist als göttliche Offenbarung weder etwas *Schlechthin* übernatürliches, noch etwas SCHLECHTHIN übervernünftiges;' SCHLEIERMACHER wijst dus op eene vereeniging van *übernatürliches* en *natürliches, vernünftiges* en *übervernünftiges*, en dringt de noodzakelijkheid der erkenning van beide zóó uitvoerig aan, dat wij ons niet begrijpen, hoe de Heer R. hem hier zóó zeer hebbe misverstaan, vooral daar S. aan het einde verzekert, dat zijne stelling overeenkomt met de algemeene: dat hetgeen in het Christendom *boven* de rede is, niet *tegen* dezelve zijn kan. Wordt dezelfde stelling niet door alle Supranaturalistische en Bijbelsche Dogmatici ontwikkeld, in hunne § § over de noodzakelijkheid, de mogelijkheid, de kenmerken der Openbaring, in de reeks der bewijzen uit de Prolegomena over den trapwijzen gang der Goddelijke openbaringen, over het plan des Christendoms, over de wijsheid van God in het kiezen van den tijd, de plaats en den tolk zijner openbaring? Gaat SCHL. op het door hem in zijne inleiding gekozen objectieve standpunt niet ver genoeg, wanneer hij de *doketische* en *ebionitische* ketterij als de zoodanigen afschetst, die het Christendom in het hart aantasten? en hoe ernstig hij tegen de laatste gekant was, verklaarde hij in den meergemelden brief aan LUCKE bl. 491. Nergens heeft SCHL. (zoo als wij R. bl. 32 lezen), de *menschelijke natuur als bron van alle openbaring* erkend; maar hij zegt, bl. 90. 'So gewiss CHRISTUS ein Mensch war, muss auch in der menschlichen Natur die Möglichkeit liegen das Göttliche in sich aufzunehmen, aber nur die Möglichkeit hiezu liegt in der menschlichen Natur: das wirkliche Einpflanzen dieses Göttlichen muss nur ein göttlicher, also ewiger Akt seyn.' Geene mindere misvatting, (want wij willen het zachtste woord gebruiken), heeft er op dezelfde bl. plaats, waar wij lezen, dat SCHL. loochent, dat *God zelf* zich door de openbaring bekend maakt; SCHLEIERMACHER'S woorden zijn deze: 'Zur vollkommenen

Wahrheit würde gehören, dass Gott sich kund machte wie er *an und für sich* ist; eine solche aber könnte weder äsßerlich aus irgend einer Thatsache hervorgehn, ja auch wenn eine solche auf unbegreifliche Weise an eine menschliche Seele gelangte, könnte sie nicht von derselben aufgefasst und als Gedanke festgehalten werden, und wenn auf keine Weise wahrgenommen und festgehalten, könnte sie dann auch nicht wirksam sein. Eine Kundmachung Gottes, die an und in uns wirksam sein soll, kann nur Gott in seinem Verhältniss zu uns aussagen: und dies ist nicht eine untermenschliche Unwissenheit über Gott, sondern das Wesen der menschlichen Beschränktheit in Beziehung auf ihn.' Allerhevigst is deze stelling door den Hegeliaan ROSENKRANZ in zijne *Kritik der* SCHL. *Glaub.* bl. 32 aangevallen. Waarom? omdat de wijsbegeerte meende, dat zij hier van hare regten beroofd werd.

Wij hebben breedvoerig over de *Einleitung* van SCHLEIERMACHER gesproken, deels omdat ook de Heer REDDINGIUS aan dezelve bijna de helft van zijn boeksken gewijd heeft, deels omdat hier vooral te bewijzen viel, dat dezelve voornamelijk ten doel had, der Dogmatiek een van de wisseling der meeningen onafhankelijk standpunt aan te wijzen. Thans moeten wij den Heer REDDINGIUS opmerkzaam maken op eene belangrijke bekentenis van SCHL. uit de meergemelde brieven aan LUCKE. Hij had namelijk lang de gedachte bij zich omgedragen, om voor de tweede uitgave zijner Dogmatiek het geheele eerste deel, dat de leer van Gods eigenschappen en den staat des menschen, de eigenlijke Theologie en Anthropologie bevat, weg te laten. Want hier erkende SCHL., dat vooral de wijsbegeerte en natuurkunde zich groote regten op de godgeleerdheid hadden aangematigd: hier vooral moest, volgens hem, der philosophie hare prooi ontrukt worden, en terwijl hij aan deze beide hoofdstukken eene ondergeschikte plaats wilde aanwijzen, zou hij hetgeen thans het tweede deel uitmaakt, op den voorgrond geplaatst hebben, en in navolging van den Heidelbergschen Katechismus met de grondstelling des Christendoms begonnen zijn, dat de zaligheid in geenen anderen dan in CHRISTUS is. (Zie *Sendschreiben an* LUCKE bl. 481-482.) Doch wij willen niet langer bij het eerste deel stilstaan, hetwelk ter eene zijde den ijver van SCHL. tegen de inmenging van wijsbegeerte in de Dogmatiek zou kunnen staven, ter andere zijde nog gelegenheid opleverde, om den schijn van rationalismus aan SCHL. toe te dichten: eene gelegenheid, welke het ons verwondert, dat de Heer R. ongebruikt heeft laten liggen. Want zeker druischen SCHL. meeningen omtrent de schepping, het Mozaïsch verhaal, het leerstuk der Goddelijke regtvaardigheid, de Daemonologie enz., te zeer tegen de aangenomen begrippen aan, dan dat zij de aandacht van onzen Schrijver zouden hebben kunnen ontslippen.

(*Het Slot in het volgende Nommer.*)

Handleiding bij de beoefening der Sterrekunde van sir John F.W. Herschel, *Ridder van de Guelphen-Orde, Lid van de Koninklijke Societeit te Londen en van andere In- en Uitlandsche Geleerde Genootschappen*.

Voor lezers uit den beschaafden stand. Uit het Engelsch, door *J.W. Ermerins*, Hoogleeraar te Groningen. Eerste Aflevering. I-XII. 156 bl. Te Franeker, bij G. Ypma, 1836.

'Deze Handleiding bij de beoefening der sterrekunde van J.F.W. HERSCHEL (waarvan thans de vertaling aan onze Landgenooten wordt aangeboden), maakt een gedeelte uit van de met zoo veel lof in *Engeland* en ook elders bekende Dr. LARDNERS *Cabinet Cyclopaedia;* zijnde eene verzameling van verhandelingen over verschillende wetenschappelijke onderwerpen, door onderscheidene, in hun vak met grooten roem bekende, mannen geschreven. Het hoofddoel dezer verhandelingen is, om lezers uit den beschaafden stand, welke door hunne betrekkingen zich vaak buiten de gelegenheid gesteld zien, om kunsten of wetenschappen te beoefenen, met deze nader bekend te maken, en hen, als het ware, mede te doen genieten van de vorderingen, welke gedurende de laatste jaren in dezelve gemaakt zijn' (bladz. 1 der voorrede). LARDNER, HERSCHEL, BIOT, DUPIN, CAMPBELL, BREWSTER, KATER, BERZELIUS, en anderen zijn de namen van Engelsche en vreemde geleerden, die elk in hun vak van geleerdheid de keurigste verhandeling hebben geleverd, of dit nog zullen doen. De Uitgever dezer *Handleiding*, de Heer Boekhandelaar YPMA te *Franeker*, zegt in de voorrede, de belangrijkste stukken daarvan in onze taal te zullen uitgeven. Hetgeen wij hier ontvangen is eene *eerste aflevering*, bevattende de twee eerste Hoofdstukken der *Verhandeling over de Sterrekunde* (*Treatise on Astronomy*) van HERSCHEL, den jongen, in 1833 in *Engeland* uitgekomen.

De Schrijver van dit Werkje J.F.W. HERSCHEL, thans zijne wetenschappelijke onderzoekingen aan de *Kaap de goede Hoop* voortzettende, is te wèl bekend, om niet iets goeds, ja uitmuntends te doen verwachten. De Vertaler is de Groninger Hoogleeraar ERMERINS. Het oorspronkelijke Werk is in 13 Hoofdstukken verdeeld. Hetgeen wij in deze 1ste *aflevering* ontvangen, zijn, behalve eene inleiding van den schrijver, de twee eerste Hoofdstukken van het Werk, bevattende: eene beschrijving van de gedaante en grootte der aarde, van de kimduiking, van den horizon, de straalbreking, het verschilzigt, eenige bepalingen van de as der aarde,

en verdere punten en cirkels op de aarde gesteld, van de breedte en lengte, en eene verklaring van de regte opklimming enz. In het 2de Hoofdstuk worden eenige sterrekundige werktuigen en derzelver gebruik kortelijk opgenoemd, en meer of min uitvoerig gehandeld over den meridiaan-verrekijker, over de uurwerken, over den middelbaren- en zonne-tijd, over het meten van hoeken, over den muurcirkel, kunstkim, collimator, hoogte- en azimuth-instrument, over den Sextant, reflectie-cirkel enz., over de feilen bij de waarnemingen en bij de instrumenten veroorzaakt door ongelijke uitzetting, door het voorbij laten gaan van het gunstigste oogenblik, het niet behoorlijk vast zetten der schroeven en kleinschroeven, eindelijk over de feilen in het instrument zelf, of het niet naar behooren stellen derzelve, worden belangrijke wenken medegedeeld, wier nalezing zelfs deskundigen aan te bevelen is.

De Heer ERMERINS doet een goed werk met deze Sterrekunde in de Nederlandsche taal over te brengen; bij gebrek in dit Land aan dadelijke voortbrengselen, aan wezenlijke astronomische waarnemingen van het toch ook in ons Vaderland niet *onaanzienlijke getal van Professoren in de Sterrekunde*, verheugen wij ons in de poging van den Hooggeleerden vertaler. Hij houde ons echter ten goede; wij wenschen van hem niet eene letterlijke vertaling; enkele uitbreiding, eene meer gemakkelijke omzetting, eene kleine tusschen- of toevoeging zullen dikwerf den korten stijl van HERSCHEL ook voor den minkundige meer verstaanbaar maken; eene vertaling alleen zoude door een' gewoon vertaler geleverd kunnen worden!

De noot op pag. 75 is onnoodig; ook spreekt de schrijver van *Yards* en niet van ellen. Het is reeds lang buiten de gewoonte der Nederlandsche astronomici, om de lengte van *Teneriffe* te rekenen, zoo als de vertaler op pag. 83 heeft ingevoegd; zijn *veeltijds van Greenwich* kan als bepaald aangenomen worden: eene koninklijke rescriptie heeft dit reeds voorlang verordend. Ook wij bezitten wel eenige Werken, die aangehaald hadden kunnen worden, om den meridiaan-verrekijker te leeren stellen: wij zien dus de reden niet in, waarom de noot, bl. 81 van het Engelsche Werk, niet vertaald of gewijzigd overgenomen is. Het in den tekst daaromtrent medegedeelde zal HERSCHEL zelf wel als niet genoegzaam rekenen, ten opzigte van dit in de sterrekunde zoo belangrijke werktuig. Bij het stellige van HERSCHEL, op bl. 115, waar gezegd wordt, dat 1^{s} verschil in gang van eenen chronometer thans niet wordt toegelaten, klinkt het vreemd hij het *men zegt*, op bl. 137, dat de waterpassen eene afwijking van 1″ kunnen aanwijzen!

Wij gelooven, dat HERSCHEL, na zijnen nu gedanen zeetogt, den Sextant beter zoude beschrijven: het daaromtrent aangevoerde is

zeer kort en algemeen, en wij betwijfelen, of een onkundige hierdoor wel dit zoo nuttige werktuig zal leeren kennen.

De vertaling is over het algemeen getrouw, en met slechts zeer weinige invoegingen voorzien. In N°. 81 lezen wij, dat de hoogten *door* verticale cirkels worden gemeten; dit moet zijn *op* die cirkels gemeten (*on these are measured the altitudes*). Het Engelsche woord *quadrant* (N°. 156) moet door *octant* en geenszins door quadrant vertaald worden: het is toch hier naar de wezenlijke grootte van den boog van het werktuig, en niet naar den boog, dien men met het werktuig kan meten, dat het genoemde woord in onze taal overgebragt moet worden. Op bl. 84 staat, reg. 22 van boven, *breedte*, dit moet zijn *lengte*, en op bl. 151 N°. 175 voor 157.

Deze weinige aanmerkingen zullen kunnen strekken ten bewijze, dat wij het Werkje met naauwgezetheid hebben gelezen, en zullen ons bij het lezend publiek van den beschaafden stand, waarvoor hetzelve, volgens den uitgever, bestemd is, welligt ook eenig vertrouwen schenken. Nut en vermeerdering van kennis moet steeds het streven van elk wetenschappelijk Werk zijn; wie dáárnaar haakt, zal voorzeker gelegenheid vinden, veel in dit Werkje op te zamelen. Ook den sterrekundige kan het mede niet dan aangenaam zijn, en HERSCHEL'S ondervinding geeft hem hier en daar verrassende opmerkingen. De geleerde vertaler houde echter steeds in het oog, dat het oorspronkelijke in 1833 is uitgekomen, dat men in vier jaren niet weinig vorderingen heeft gemaakt, en dat het tevens een onmisbaar vereischte is van een wetenschappelijk Werk, dat het steeds op de hoogte van den tijd is.

Bij eene volgende aflevering van dit hoogst belangrijke Werkje hopen wij ruimte te vinden, om eene proeve van den stijl en inhoud te geven. Intusschen bevelen wij hetzelve aan, en wenschen, dat de vertaler zijne niet gemakkelijke taak gelukkig moge voortzetten, en dat belangstelling van het algemeen den uitgever aanmoedige, om met meerderen spoed niet *één*, maar, in korten tijd, *vele* dezer Werkjes met even bevallige plaatjes, als de oorspronkelijke zijn, in onze taal in het licht te geven.

Theodosius van *Tripolis*, over den Bol, door *H. van Blanken*.

Gedrukt bij J.J. Tijl te Zwolle, 1836. 8°. bl. VI en 40.

De vertaling van een' oud Grieksch Wiskunstenaar is waarlijk een vreemd verschijnsel in eene eeuw, waarin de hedendaagsche Grieken van *Europa*, over hetwelk hunne voorouders de beschaving eenmaal verspreid hadden, op hunne beurt den schat der wetenschappen door den arbeid der eeuwen bijeen ver-

vergaârd, komen terug vorderen. Niet ten onregte eerbiedigt men in de geestvruchten der oude Hellenen, de eerste hulpmiddelen voor *Europa's* latere beschaving; maar die eerbied ontaardt weldra in ijdele praal, als een schrijver, die na het zoogenoemde tijdperk van het vernuft gebloeid heeft, alleen omdat het een oude schrijver is, als middel ter vorming van ons verstand wordt aanbevolen. Onnavolgbaar - wij althans zijn van deze waarheid diep doordrongen, - onnavolgbaar is het Grieksche genie, zoo als het dáár, vooral in hunne Geschiedschrijvers, Dichters en Redenaars, ligt uitgestort, en dáárom mogen en moeten deze schriften nog steeds ter beschaving van onzen geest worden aangewend. Ook hunne Wijsgeeren en Wiskunstenaars hebben aanspraak op onze bewondering. Een' PTOLOMAEUS b.v., die zijne vernuftige bijcirkels uitdacht, om den loop der Planeten, voor eene zekere reeks van jaren, met de ruwe waarnemingen te doen overeenstemmen, in weerwil dat hij zich, even als zijne tijdgenooten, van den bouw des heelals een verkeerd denkbeeld maakte, moeten wij in zijn dwalen het meeste bewonderen, en verdiende althans niet, dat menig verlicht natuuronderzoeker dezer dagen, met een' medelijdenden grimlach, de schouders ophaalde voor den reuzen-arbeid, dien hij verrigtte. Maar dit alles neemt niet weg, dat de waardij van deze schrijvers, bij den tegenwoordigen toestand der Wiskundige wetenschappen, alleen geschiedkundig is, in zoo verre zij namelijk niet tot de zakelijke verklaring van andere schrijvers, uit het vernuftige tijdperk der Grieken, dienstbaar zijn, gelijk b.v. een NICOMACHUS en THEON van *Smyrna*. Wat is er voor deze wetenschap, zelfs sedert de laatste zestig jaren, in *Europa* niet verrigt? Keuren wij, en met regt, de oude Nederlandsche schriften waardig, om door latere vervangen te worden, en zullen dan de oude Grieken, die eeuwen in deze wetenschap ten achteren zijn, hoe voortreffelijk hun arbeid voor hunne tijdgenooten ook geweest zij, nog aan onze eeuw worden opgedrongen!

Uit dit oogpunt beschouwd, blijft de arbeid des Heeren H. VAN BLANKEN voor de wetenschap nutteloos, en zoude ook, bij de voortreffelijkste volvoering, alleen eenige verdiensten hebben voor hare geschiedenis. Doch ook voor deze heeft de Heer V.B. eene min gelukkige bijdrage geleverd; te meer, daar de Letterkundige geschiedenis van zijnen schrijver door Zijn Ed. zonder eenig oordeel behandeld is. Zijn Eds. verklaring van STRABO, XII p. 566, schijnt die van J. PENA te zijn, op het gezag van dezen door G.J. VOSSIUS *de Scient. Mathem.* c. 54, § 6, p. 328 overgenomen; welke laatste zekeren THEODOSIUS, *Bithynus*, met dezen THEODOSIUS van *Tripolis* verwart, gelijk MENAGIUS *ad* LAERTIUM IX, 70 p. 429 heeft aangetoond. Wij voor ons houden het daarom voor onwaarschijnlijk,

dat THEODOSIUS een Bithyniër geweest zou zijn. Ook verdiende de meening van PENA, dat THEODOSIUS in den tijd van CICERO en POMPEJUS leefde, een nader kritisch onderzoek. Die leeftijd is zekerlijk veel te vroeg gesteld, indien het waar is hetgeen LAERTIUS IX, 119, zegt, dat THEODOSIUS op een Werk van THEUDAS, die onder TRAJANUS leefde, eene verklaring geschreven heeft. Zeker is het, dat PTOLOMAEUS de boeken van THEODOSIUS, over den Bol, niet vermeld heeft, hoezeer de uitgever J. PENA, met echt Fransche oppervlakkigheid, stout weg verzekert: *Hinc enim et* PTOLEMAEUS *pleraque accepit*. Wij gelooven, dat het moeijelijk te bewijzen zou zijn, al werd er ook eenige overeenkomst in enkele beschouwingen tusschen beide schrijvers gevonden; daar DIOGENES LAERTIUS, in de derde, en THEON van *Alexandrië*, in de vierde eeuw, de oudste schrijvers zijn, bij welke men THEODOSIUS vermeld vindt. Ons althans komt het met vele anderen waarschijnlijk voor, dat THEODOSIUS van *Tripolis* eerst op het einde der eerste eeuw na CHRISTUS, zoo men het vroegste stelt, kan gebloeid hebben. Insgelijks is de opgave der uitgevers en vertalers zeer onvolledig. Zoo vinden wij de Oxfortsche uitgave van J. HUNT 1707, *in octavo*, evenmin vermeld, als de Latijnsche vertalingen van J. DE VOGELIN 1529, *in quarto*, (zie MATTAIRII *Annal* Tom. II p. 720), van FRANCISCUS MAUROLYCUS 1558, *Fol.* en van ANDREAS CELSIUS 1730, *in duodecimo*, uitgegeven. Te vergeefs zoekt men ook de opgave der Engelsche vertaling van EDWARD SHERBURNE 1675 en der jongste, namelijk Duitsche, vertaling van E. NIZZE, 1826; wiens bijgevoegde ophelderingen wij niet kennen, maar dikwijls met lof hoorden vermelden.

Wat overigens de vertaling zelve aangaat, wij houden die van BARROW (wij spreken natuurlijk slechts van de voorstellen, niet van de bewijzen) voor vrij wat naauwkeuriger. Niet dat de Heer V.B. den hoofdzakelijken zin van THEODOSIUS niet getrouw zou hebben overgebragt; maar zijne vertolking is niet woordelijk genoeg, hetgeen voor dit geval van het grootste belang is. Dat hiertegen doorgaans gezondigd wordt, kunnen wij in het kort bestek eener beoordeeling niet wel aanwijzen. Ter opheldering van onze meening diene, als een voorbeeld, de eerste bepaling. THEODOSIUS zegt: *Σφαῖρα ἐστί σχῆμα στερεόν, ὑπο μιᾶς ἐπιφανείας περιεχόμενον, πρός ἣν ἀφ' ἑνός σημείου τῶν ἐντός τοῦ σχήματος κειμένων πᾶσαι προσπίπτουσαι εὐθεῖαι ἴσαι ἀλλήλαις εἰσίν*. BARROW vertaalt: *Sphaera est figura solida comprehensa una superficie, ad quam ab uno eorum punctorum, quae intra figuram sunt, omnes rectae lineae ductae sunt inter se aequales*. De Heer v. BL. vertaalt: *De bol is eene ligchamelijke figuur, besloten tusschen een oppervlak, hetwelk, in al deszelfs punten, van een binnen de figuur gelegen punt even ver verwijderd is*. Wel is waar, het komt op hetzelfde neder, of men zegt: het; op-

pervlak van den bol is in al deszelfs punten van het middelpunt even ver verwijderd, zoo als de Heer V.B.; en of men zegt: de regte lijnen uit een van de punten, die binnen de figuur liggen, tot het oppervlak getrokken, zijn gelijk. Deze laatste vertaling, die ook BARROW gegeven heeft, stelt den vorm getrouwer voor, waarin THEODOSIUS zijne gedachten inkleedde. Dit nu is zelfs in de hedendaagsche meetkunde van groot belang, maar nog veel belangrijker in de vertaling van een' ouden Wiskunstenaar. Zonderling is het evenwel, dat BARROW en de Heer V.B. dezelfde fout begaan! Aan het slot der IV^{de} bepaling heeft BARROW, en ook getrouwelijk met hem de Nederduitsche vertaler, de woorden *δηλαδή τῆς διαμέτρου*, d.i. *namelijk der middellijn*, weggelaten: THEODOSIUS wil daarmede zeggen: de as van den bol is tevens eene middellijn. Misschien bedriegen wij ons echter, en heeft het kritisch vernuft van den Heer V.B. in deze woorden het toevoegsel van een' of anderen afschrijver gezien! Wij herhalen het: deze afwijkingen van den geest des oorspronkelijken schrijvers, waarvan wij slechts een' enkel staaltje uit vele bijbragten, waren tamelijk onverschillig, indien deze vertaling voor hedendaagsche beoefenaars der Wiskunde iets meer dan eene geschiedkundige waarde hebben kon. En misschien kan zij die hebben; maar dán ook alleen voor die Wiskunstenaars, die ongelukkig genoeg zijn, om geene klassieke kundigheden verworven te hebben. Maar in dát geval zijn deze onnaauwkeurigheden een wezenlijk hoofdgebrek. Wij ontraden om die reden den Heer V.B. de voortzetting van zijn' ondernomen' arbeid, en willen hem liever aansporen, om aan onderwerpen, misschien meer berekend voor zijne krachten, den kostbaren tijd te besteden.

Schriften over de Homoeöpathie[(1)].

Bedaarde overweging, bij kennis van zaken, is het middel, om in wetenschappelijke zaken juist te oordeelen, ondersteld zijnde, dat men gezond verstand *heeft*, en onzijdig, niet eenzijdig, wezen *wil*. Eerst *ná* eene bedaarde beschouwing met kennis van zaken kan goed- of afkeuring, ook verontwaardiging plaats vinden, en deze verontwaardiging geeft dan regt tot spotternij. Doorgaans is, in zulk geval, bespotting het beste middel, om de dwaasheden ten toon te stellen, den vijand dieper en gevoeliger te wonden, dan eene gemoedelijke, ernstige en breede beschouwing en bestrij-

(1) Zie bladz. 14-18. N°. 1.

ding doorgaans vermag. Deze opmerking mogen wij niet uit het oog verliezen, bij de beschouwing van

2°. Antihomoeöpathisch Nieskruid, *bevattende twee Aschdag-predikatiën van het gezond verstand en eenig Homoeöpathisch allerlei*. Te Amsterdam, bij J.F. Schleijer, 1835. 8°. 58 bladz.

Wij vinden 1°. een ernstig woord als inleiding van 4 bladz., in korte woorden de dwaasheid, ja, het verderfelijke dezer methode vermeldende. 2°. EERSTE ASCHDAG-PREDIKATIE. *Ik strooi asch op mijn hoofd*, betreurende de zotheid van de menschenkinderen der XIX^de^ eeuw, die door zulk een' onzin zich laten verblinden, waarbij de dweepers, welke altijd alle verblinding bevorderen, den Homoeöpathen de hand bieden. 3°. TWEEDE ASCHDAG-PREDIKATIE. *Ik strooi geen asch op mijn hoofd*, moed scheppende, door de gedachte aan 's menschen gezond verstand, dat eindelijk het bedrog zal ontdekken, en door de hoop op de oneenigheid, welke er eindelijk tusschen de dweepers en de homoeöpathen ontstaan moet. Voorts 4°. onder den titel: HOMOEÖPATHISCH ALLERLEI. *Iets over vergelijkende Homoeöpathie door een' beoefenaar der Homoeöpathie*, een zeer zot stukje, om de geneesmiddelleer bespottelijk te maken, door proeven op gezonde dieren genomen. *Homoeöpathische kunst om luizen te maken. Iets naders omtrent de Historia Lausiaca. Vliegen-Cholera. Bereiding der Homoeöpathische geneesmiddelen volgens* CASPARI. 1°. Inleiding. Hier verklaart de Schrijver zich tegen het beginsel *similia similibus;* wij zullen later dit beginsel onderzoeken. Ten tweede verklaart hij zich tegen de potenzirung, tegen de doses, tegen de wijze van bereiding, en tegen het zelf dispenseren der medicamenten door de Artsen. De potenzirung is een dubieus punt, en even als de doses niet door alle Homoeöpathen gelijk geacht en gevolgd; onder anderen RIMMEL, DRINKS, MORITZ, MULLER en RAU, ook KOPP en CASPARI en anderen der meest geachte Homoeöpathen verklaren zich duidelijk, dat geloof aan potenzirung en uitsluitende toediening van de kleinste doses, niet de *conditio sine qua non* der Homoeöpathie is. Zoo zegt b.v. CASPARI in zijne *Idéen zur Pathologie* bl. 38. ‘Endlich lässt ja die Homoeöpathie unbeschadet ihrer Grundsätze Veränderungen in der Grösse und Wiederholung der Arztneygaben zu, je nachdem die Umstände es erfordern und würde also einer nöthigen Modification sich unterziehen können.’

De wijze van bereiding kan ons onverschillig zijn; ‘onregtmatigs’ en ‘onbillijks’ vinden wij daar niet in. Het zelf dispenseeren vindt de Schrijver ‘het verfoeijelijkste van de gansche nieuwigheid;’ wij vinden dat niet: het ware te wenschen, dat de Medicus altijd

zijne eigene voorschriften gereed maakte, hij zou dan niet zulk bont mengsel, en vooral niet zulke zotte onmengbare mengsels, voorschrijven: en wij willen toch niet hopen, dat al de Homoeöpathen juist bedriegers zijn zullen, meer dan iedere Apotheker of Plattelands-Heelmeester, die toch ook zelf dispenseert!

Zijn de resultaten van 37 ziektegevallen voldoende, om een oordeel te vestigen, dan heeft de Schrijver gelijk, wanneer de proefnemer een man was, die zijne zaak verstond. Dr. GOTTL. LUDW. RAU, Groothertogl. Hessisch Hofraad, die twee en twintig jaar de gewone geneeskunde uitgeoefend, en zich als wetenschappelijk medicus heeft doen kennen, besteedde twaalf jaren aan het practisch en theoretisch onderzoek der Homoeöpathie. (Zie zijne *Idéen zur wissenschaftl. Begründung des Systems der Homoeöp. Heilk*.) en de grijze KOPP, wiens *Denkwürdigkeiten* hem als waardig medicus doen kennen, heeft, na twee en dertig jaren practijk en ondervinding, nog zes jaren de Homoeöpathie theoretisch en practisch beoefend, alvorens hij zijne proeven in het tweede deel zijner *Denkwürdigkeiten* heeft bekend gemaakt.

Zal men zoo dwaas zijn, (zegt de Schrijver verder), den geneeskundigen weg, die op rede en ervaring steunt enz., te verlaten, om zich in de armen van een zoogenaamd geneeskundig stelsel te werpen enz.? Neen, antwoorden wij: dát zal men niet; als men wèl wil doen, zal men zich niet werpen in de armen van een geneeskundig stelsel, maar men zal het in den arm nemen, en men zal met behoud van vroeger verkregene kennis zoeken, of uit die nieuwe methode, (want het is geen systeem) ook nog iets te leeren is, en het doelmatig gebruikende, een wapen te meer hebben.

Kortom, men moet het systeem, en ieder systeem aan zich, maar niet zich aan ieder systeem onderwerpen. ‘Dan verscheure liever (lezen wij verder) ieder waardig volgeling zijne doctorale bul!’ maar, mijn Vriend! al de onwaardige volgelingen der gewone geneeswijze hebben ook al dat waardige parkement; och, Vriend! bij mij is dat respect voor die bul lang verdwenen: wat al charlatans, bedriegers en domöoren met eene doctorale bul!

‘Verbrande het zijne kunst zoo vernederende patent,’ daar vallen wij in ééns uit de wolken, en in plaats van een klimax stooten wij hier, in het midden onzer vervoering, tegen een zeer prozaïsch *patent!* Goede hemel! laat ons dat bewijs van de hooge achting, waarin de geneeskunde bij Neêrlands Koning staat, toch niet verbranden! Ja, hoe meer de kunst negotie en ambacht wordt, des te meer past een patent bij een' medicus, en als de Homoeöpathie en de Homoeöpaath zoo onwaardig zijn, als de Schrijver dezelve voorstelt, dan staan zij op gelijke lijn met menschen,

aan wie men patenten geeft: dus als één van ons beide ooit de Homoeöpathie *bij uitsluiting* beoefent, moeten wij vooral onze patenten niet verbranden, wij zullen dezelve dan waardig zijn, want wij zullen dan even vreemd wezen aan ware geneeskunde, als het patent aan eenen waren geneeskundige.

In het begin der eerste Aschdag-predikatie vergeet de Schrijver het onderscheid, dat HAHNEMANN gemaakt wil hebben tusschen geneeskrachtige en voedende middelen, en dat is een zeer wezenlijk onderscheid, waardoor de hier gevoerde redenering vervalt. Wat verder op bl. 4 en 5 vinden wij ook gebrek aan juiste onderscheiding tusschen het *similia similibus* en *eadem iisdem*, b.v. 'leert van hem, gij ongelukkigen! uw lot regt inzien. De Heer zal u geen geluk en vreugde zenden om uw lijden te doen ophouden, maar nieuwe smart! En gij, Geneeskunde! verheug u! Om al uwe dwalingen uit te roeijen, heeft de Voorzienigheid de grootste dwaling, de Homoeöpathie, gezonden! - Armoede wordt met geld te keer gegaan, maar geld brengt geene armoede aan; koude wordt met warmte gekeerd, en den bevrozene legt men, om hem in het leven terug te brengen, in warme bedden; maar van nu af aan legge men hem in de opene lucht, en den drenkeling werpe men weder in het water, en den gehangene hange men nog eens over: aldus beveelt het de Homoeöpathie.' Wat op bl. 6 en 7 van hypochondrische mannen en hysterische vrouwen gezegd wordt, is volkomen waar, en al wat hiervan nog meer gezegd worden kan, geldt van iedere nieuwigheid in de geneeskunde ten opzigte van de meeste slepende zieken en ten opzigte van alle dwazen.

Van bl. 10 tot 13 wordt den vromen zeer verstaanbaar hunne zotheid en nietswaardigheid te kennen gegeven. 'Gij en de Homoeöpathen hebt hoogstens een decillioenste gedeelte van het billioenmaal verdunde gezond verstand! En wijders zijt gij broeders; want de Homoeöpathen verdunnen de krachtigste geneesmiddelen des ligchaams, en gij de krachtigste geneesmiddelen der ziel. Wijders zijt gij broeders, want gij en de Homoeöpathen schreeuwt altijd over *kracht* en *geest*, en gij bezit zelve het minste daarvan, en verdrijft ze nog overal, waar gij ze vindt. Daarom hebben zij zich zamen vereenigd, daarom zijn de pilaarbijters Homoeöpathen geworden, en de Homoeöpathen pilaarbijters geworden; daarom zoeken zij hunne leerstellingen en kunstenarijen te zamen te verspreiden, en zoo den mensch naar ligchaam en ziel beide te bekeeren en te beheerschen. Maar hoe, gij vrome zielen! die zulk een teeder geweten en zulk een groot geweten hebt, dat het u uit des harten grond naar de keel geweld is, en gij het thans op de lippen draagt, en het elk oogenblik daarover komt stroo-

men, hoe kunt gij met zulk een groot geweten verantwoorden, eene zaak te verbreiden, waarvan gij niets verstaat?'

Ook de tweede predikatie, in dien geest geschreven, is geene onaangename lektuur, schoon hier en daar wel iets valt af te dingen. Een en ander schijnt hoofdzakelijk voor leeken geschreven te zijn. Hetzelfde geldt van de volgende stukjes in het Homoeöpathisch allerlei.

Het schijnt, dat bedaarde overweging en genoegzame kennis van zaken niet voorafgegaan is aan het nederstellen van dit nieskruid. Immers de opgegevene onnaauwkeurigheden zouden dan daarin niet voorkomen; zij benemen aan hetzelve veel van deszelfs kracht en uitwerking, zoodat het op de Homoeöpathen niet genoeg vat heeft, om hun eene heilzame ontlasting van de dwalingen hunner hersenen te geven. Wat het Homoeöpatisch allerlei aangaat, het zou niet moeijelijk zijn deze bespottelijkheden met een goed getal te vermeerderen; maar waartoe? onder de vele Homoeöpathen zijn zonder twijfel vele dwazen, die zich en hunne methode bespottelijk maken: is het met de gewone geneeskundigen anders gesteld? Door het dweepen met deze leer en door de zucht om iets nieuws op een nieuw terrein te vinden, komen er natuurlijk vele dwaasheden aan den dag, die de gewone geneeskundige ook wel in het hoofd heeft, maar niet zoo ligt op het papier brengt. Laat ons overal het goede, nuttige, bruikbare, meer dan het dwaze, nuttelooze en schelmachtige zoeken! beide vinden wij overal, en vooral in alle methoden en systemen der geneeskunde, en het zal ons immers toch niet gelukken, de uitoefening van die heerlijke kunst te onttrekken aan de handen van kwakzalvers en domöoren. En is de kwakzalver en domöor niet altijd even schadelijk, hetzij bij Eclecticus, Browniaan, Broussaviaan of Homoeöpaath is?!

Laat ons vooral in onzen heiligen ijver niet met het kwade ook het goede wegwerpen en voorbij zien! Dit zoude ons geval kunnen worden, wanneer wij geheel met den Schrijver van dit Nieskruid instemden. Intusschen zullen wij gelegenheid hebben, nog nader onze gronden te ontwikkelen, wanneer wij over het derde geschrift, eenen meer ernstigen aanval tegen de Homoeöpathie van Dr. SIMON Jr., ons gevoelen zullen mededeelen.

(*Het slot volgt.*)

Bijdragen voor de Vaderlandsche Geschiedenis en oudheidkunde, verzameld en uitgegeven door *Is. An. Nijhoff*.

I^ste^ Stukje. Te Arnhem, bij Is. An. Nijhoff, 1836.

Gelderland mogt zich steeds beroemen op naarstige beoefenaars der Vaderlandsche Geschiedenis in het algemeen, en der geschiedenis dier Provincie in het bijzonder. Een drietal namen, als die van BONDAM, VAN SPAEN en G. VAN HASSELT, in een zoo kort tijdsbestek, kan welligt geene der overige Provinciën opnoemen. De Heer NIJHOFF drukt met lof het spoor zijner beroemde voorgangers; met roem bekend door de uitgave der twee eerste deelen zijner *Geldersche Geschiedenis*, heeft hij de beoefenaars der Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde op nieuw aan zich verpligt, door het hier boven aangekondigde Tijdschrift. Aan een goed Tijdschrift van dezen aard was werkelijk behoefte, daar thans door hetzelve een algemeen vereenigingspunt bestaat, ‘waar’ (zoo als de verzamelaar te regt zegt): ‘zij, die zich met navorschingen op het veld der vaderlandsche geschiedenis onledig houden, de vruchten van hunnen arbeid voor tijdgenoot en nakomelingschap kunnen nederleggen, en eene verzameling is geopend voor onuitgegeven oorkonden, en tevens voor verhandelingen over duistere of onbekende punten uit de Vaderlandsche Geschiedenis, welke uit nieuw ontdekte charters bevestiging of opheldering verkrijgen.’

Wij zullen den inhoud van dit eerste stukje opgeven en hopen spoedig in staat te zijn, een tweede aan te kondigen: en hoezeer de verzamelaar in het voorberigt te kennen geeft, dat ‘zijn oogmerk niet is, deze Bijdragen op vastgestelde tijden uit te geven, maar alleen, na korter of langer tijdsverloop, en naarmate de voorhanden bouwstoffen het zullen gedoogen, of noodig maken, een stukje van zes tot tien vellen druks uit te geven,’ wenschen wij echter van harte, dat het hem nimmer aan voorraad tot voortzetting van dit Werkje, zoo van eigen' arbeid, als van dien van anderen, zal ontbreken, opdat voortaan de stukjes spoediger elkander zullen kunnen volgen, dan het tweede het eerste.

Volgens het plan van den verzamelaar zal dit Tijdschrift in twee afdeelingen worden verdeeld, waarvan de 1ste uitgaven van nieuw ontdekte *oorkonden*, en *verhandelingen* over onbekende, duistere en betwiste punten; de 2de *Aankondigingen* en *wetenschappelijke berigten* zal bevatten.

In de eerste afdeeling van dit eerste stukje deelt de Heer NIJHOFF een belangrijk overzigt mede van het Archief, afkomstig van het Graafschap *Kuilenburg*. Het is bekend, dat het voormalige Graaf-

schap *Kuilenburg*, vóór den jare 1795, een geheel onafhankelijk gebied daarstelde; dat het door Graven werd bestierd, die aldaar al de regten der landvorstelijke hoogheid of Souvereiniteit uitoefenden, en dat dit Graafschap niets bijdroeg tot stijving der gemeene lands- of generaliteitsmiddelen. Wij zullen hier niet treden in het onderzoek, of de Graaf van *Kuilenburg* dit gezag met regt uitoefende; misschien zou op dit regt nog al wat te zeggen vallen, indien wij bedenken, dat HUBERTUS DE BÖSINCHEM het Slot *Kuilenburg* in de XIV Eeuw aan REINALD, Graaf van *Gelre*, opdroeg, en hetzelve van dezen weder ten Zutphenschen regten ter leen ontving, bl. 4. Maar het *fait* bestaat, en de Staten van *Gelderland* hebben herhaalde malen vruchteloos getracht hunne Souvereiniteit over dit Gewest te doen gelden.

De Heer NIJHOFF heeft ons eene zeer belangrijke geschiedenis van het Kuilenburgsch Archief medegedeeld, welk Archief eertijds op het Kasteel werd bewaard, doch zich thans in een der vertrekken van het Stadhuis te *Kuilenburg* bevindt, waar het, onder de bepalingen, vervat in het Besluit van den Heer Minister van Binnenl. Zaken, van den 4^{den} Augustus 1829, toegankelijk voor allen is, die het in het belang der Geschiedenis mogten willen raadplegen, en van waar het, als Rijks-eigendom, nader naar *Arnhem* zal worden overgebragt.

De schrijver geeft hierop een kort, doch belangrijk berigt wegens de vroegere en latere Heeren van dit Graafschap, uit welke wij vernemen, dat het eerst als Heerlijkheid behoorde aan het geslacht VAN BEUSINCHEM, hetwelk den naam van *Kuilenburg* aannam en in 1555 uitstierf, door het kinderloos overlijden van ELIZABETH JASPER-DR. van *Kuilenburg*, wiens neef FLORIS VAN PALLANT, de beroemde FLORIS, ten wiens huize te *Brussel* het Verbond der Edelen werd gesloten, als kleinzoon van ANNA JASPERS-DR., van *Kuilenburg* hare goederen erfde, en de eerste Graaf van *Kuilenburg* werd. Niet lang echter bleef dit Graafschap in dit geslacht; de zoon van dezen FLORIS, mede FLORIS genaamd, getrouwd met CATHARINA, Gravin VAN DEN BERG, volle nicht van de Stadhouders MAURITS en FREDERIK HENDRIK, stierf in 1639 kinderloos, en vermaakte bij testament het gebied aan FILIPS THEODOOR, Graaf van *Waldek*, uit wiens geslacht het in den jare 1714 door erfenis kwam aan ERNST FREDERIK, Hertog van *Saksen-Hildburghausen*, welke het Graafschap in den jare 1720 aan de Staten van het Kwartier van *Nijmegen* verkocht, die het in 1748 aan den Stadhouder WILLEM IV opdroegen.

Wij zien hieruit, door welke aanzienlijke geslachten en beroemde personen dit Graafschap is bezeten geworden, waaruit het zich reeds *à priori* laat afleiden, van hoeveel belang deszelfs Archief voor de Vaderlandsche Geschiedenis moet zijn.

Vervolgens levert ons de Heer NIJHOFF een zeer uitvoerig overzigt over het onderwerpelijk Archief; hij beschouwt: 1°. *de Charters of oorspronkelijke perkamenten brieven*, van bl. 9-25, onder welke neer dan 300, die van de jaren 1234 tot 1400 dagteekenen, en waaronder allerbelangrijkste, ook met betrekking tot andere Heerlijkheden, als dáár zijn: Amerongen, Lienden, ter Leede, Heukelom, Borsselen, enz.; van welke allen de schrijver eene meer of min uitvoerige beschrijving geeft. 2°. *Rekeningen*, bl. 25 en 26, zoo van de domeinen en geestelijke goederen der Heeren en Graven van *Kuilenburg*, als van de buitenlandsche bezittingen der geslachten, die in het bezit van *Kuilenburg* geweest zijn, en van de gewone en buitengewone middelen van de stad en het Graafschap *Kuilenburg*. 3°. *Papieren, houdende Bijdragen tot opheldering der geschiedenis van de Graven van* Kuilenburg *en van hunnen tijd*, bl. 26-44, waaronder die uit den tijd van Graaf FLORIS I, (van 19 Dec. 1555 tot 29 Sept. 1598) niet het minst belangrijk zijn. Teregt zegt de Schrijver, bl. 29: 'dat van eenen man, als dezen vriend van WILLEM I, alles belangrijk is, niet alleen wat zijne staatkundige loopbaan, maar ook wat van zijne burgerlijke betrekkingen en van zijn huisselijk leven getuigt.' Het een zoowel als het ander vinden wij hier in ruimen overvloed. Tot dit Hoofdstuk worden ook gebragt de briefwisselingen van onderscheidene Graven van *Kuilenburg*, met andere Vorsten, beroemde Staatsmannen en Geleerden. Wij treffen hier o.a. aan de vermelding der briefwisseling van Graaf FLORIS VAN PALLANT met VAN DER DOES, JAN VAN OLDENBARNEVELD, ELBERTUS LEONINUS, de Predikanten ZWAARDEKROON, JUNIUS, JOH. FONTANIUS HACKIUS, enz.; van die van FLORIS II met den Paltsgraaf van den *Rijn*, Koning van *Bohemen*, met CHRISTIAAN IV, Koning van *Denemarken*, met GEORGE WILLEM, Keurvorst van *Brandenburg*, met PHILIPS WILLEM, MAURITS en FREDERIK HENDRIK, Prinsen van *Oranje*, met MARIA van *Nassau*, dochter van WILLEM I, met EMILIA van *Nassau* en haren gemaal Don EMANUEL van *Portugal*, met verscheidene andere Vorsten en Vorstinnen uit het Huis van *Nassau* en met vele andere personen van den hoogsten stand; maar ook met beroemde Staatsmannen, als met JAN VAN OLDENBARNEVELD, met GIDEON VAN BOETZELAAR, FRANÇOIS VAN AERSSENS, met CORNELIS en ADRIAAN VAN DER MYLE, enz. enz. 4°. *Papieren, voornamelijk op het beheer der Kuilenburgsche Domeingoederen in de* Nederlanden *betrekking hebbende*, bl. 44-47, welke tot 34 onder-afdeelingen zijn gebragt; *in welk gedeelte des Archiefs*, volgens den Heer NIJHOFF, *de geschiedonderzoeker zijne nasporingen niet vruchteloos zal voortzetten;* en eindelijk, 5°. *Papieren, op het beheer der buitenlandsche bezittingen der Heeren en Graven van* Kuilenburg *betrekking hebbende*, bl. 48, die voor de kennis van Vaderlandsche Geschiede-

nis wel geene waarde hebben, echter voor bijzondere geslachten, vooral voor dat van PALLANT, niet onbelangrijk zijn.

Uit dit ons oppervlakkig verslag zal men over de belangrijkheid van het Kuilenburgsch Archief eenigzins kunnen oordeelen. Mogt een bekwaam en ijverig onderzoeker lust, tijd en gelegenheid vinden, om de belangrijkste onuitgegevene stukken uit dit aanzienlijk Archief door den druk gemeen te maken, hij zou den beoefenaren der Vaderlandsche Geschiedenis eene groote dienst bewijzen. Mogt de Heer NIJHOFF zelf hiertoe besluiten, wij zouden alsdan van eene goede uitvoering verzekerd kunnen zijn. Hoe dit zij, wij zijn hem reeds aanvankelijk dank verschuldigd voor de mededeeling van dit overzigt, hetwelk met vlijt bearbeid is en veel moeite en oplettendheid heeft gevorderd.

Op dit overzigt volgen, in dit eerste Stuk der Bijdragen, *Onuitgegevene berigten over den afval van Graaf* WILLEM VAN DEN BERG, *van zijnen schoonbroeder Prins* WILLEM I, *ten tijde van* Don JUAN VAN OOSTENRIJK; medegedeeld door den Heer L.J.F. JANSEN.

Deze medegedeelde Stukken zijn afkomstig uit het Archief der oude Graven VAN DEN BERG, welk Archief thans de eigendom is van den Vorst van HOHENZOLLERN-SIGMARINGEN, en zich op het Slot te *'s Heerenberg* bevindt, en betreffen den bekenden Graaf WILLEM VAN DEN BERG, die eene zoo dubbelzinnige rol in onze Geschiedenis heeft gespeeld, en die door de meeste onzer geschiedschrijvers, voornamelijk door den beroemden TE WATER, met eene zwarte kool is gekenmerkt. De medegedeelde vijf Stukken verspreiden een belangrijk licht over zijnen afval van de zaak der *Nederlanden*, en over zijn heulen met *Spanje;* zij doen ons zien, hoe de Graaf door listige pogingen en voorspiegelingen der geheime zendelingen van *Spanje*, en door raad zijner gewaande vrienden, tot daden werd aangedreven, die den roem van zijn vroeger gedrag benevelen; terwijl de brieven van zijne gemalin MARIA van *Nassau* hem doen kennen als een' man, die vele goede hoedanigheden bezat.

De Heer JANSEN heeft in eene korte inleiding den inhoud der medegedeelde Stukken opgehelderd, en verdient voor deze mededeeling onzen warmen dank. Mogt de hoop, welke de kundige Schrijver, bl. 51, doet vermoeden: dat eens het Oud-Grafelijk Archief van *'s Heerenberg* geregeld en bekend zal worden, bevestiging erlangen, dán zullen wij waarschijnlijk meer licht ontvangen omtrent het leven, de daden en het karakter van dezen Graaf, die eens lijf en goed voor de zaak der Vrijheid veil had.

Hierop volgt in de Bijdragen, bl. 74, een inderdaad *zeldzaam Testament* uit de XV^{de} eeuw, medegedeeld door A.P.R.C. Baron VAN DER BORCH VAN VERWOLDE. De mededeeler verzwijgt, om zeer kiesche en prijzenswaardige redenen, den geslachtsnaam van den echtgenoot

der testatrice. Maar waartoe haren geslachtsnaam vermeld? Nu was het ons niet moeijelijk, uit de généalogie van hare familie, ook den naam van haren man te ontdekken.

De mededeeling eener uitnoodiging door de Regering en de Kerkmeesteren van *Doetinchem*, van den 25sten Junij 1530 aan Burgemeesteren van *Groenlo* ter viering van een' klokkendoop, besluit de eerste Afdeeling van dit Stuk.

In de tweede Afdeeling vinden wij in de eerste plaats, bl. 1-11, eene breedvoerige en zaakkundige aankondiging van de twee eerste deelen des zoo belangrijken Werks van den Heer Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, getiteld, *Archives ou Correspondance inédite de la maison d' Orange-Nassau*, door den Heer B. (J.T.B.N.?) en niet door den Heer NIJHOFF, zoo als de Recensent dezer Bijdragen in het 7de No. van het *Athenaeum* (1ste jaargang bl. 56 en 58) verkeerdelijk opgeeft. Wij lazen deze aankondiging met belangstelling, en durven hare lezing aan ieder, die met den inhoud van het Werk des Heeren GROEN bekend wil worden, gerust aanbevelen. Doch hij, die een waar beoefenaar der Vaderlandsche Geschiedenis is, neme het Werk van den Heer GROEN, waarvan thans reeds het 3de deel het licht ziet, en naar welks volgende deelen wij reikhalzend uitzien, in handen, en hij zal er eenen schat van wetenswaardige zaken in aantreffen. Wij zullen hier noch den Heer GROEN, noch den Heer B. tegen den voornoemden Recensent in het *Athenaeum*, wegens hun op grond der medegedeelde stukken beweren, dat PHILIPS II zoo zwart nog niet was (ten minste niet altijd) als men hem wel uitschildert, verdedigen; die Heeren hebben onze verdediging niet noodig. Maar wij hebben met leedwezen, door dien, naar het ons toeschijnt, bekwamen Recensent, den naam van BILDERDIJK, die zich nu niet meer kan verantwoorden, in dit geschil zien mengen; met verdriet zagen wij de School - de dus genaamde School van BILDERDIJK - door dien Recensent uitkrijten, als trachtende *al wat vrij, edel en groot in onze Geschiedenis voorkomt, door vervalsching der daadzaken, of het verzwijgen van oorspronkelijke stukken, te verduisteren, om daartegen tot zegeviering van het door dezelve aangenomene staatkundig stelsel te verheffen, wat slaafs en willekeurigs in onze jaarboeken gevonden wordt*. Schrijver dezes acht het onder de grootste genoegens van zijn leven, het onderwijs van BILDERDIJK te hebben mogen genieten! wars van alle geestdrijverij, wars van alle Sectengeest, wars van alle slaafsche navolging, wars van het *jurare in verba magistri*, behoort hij echter tot de kweekelingen dier zoogenaamde School van BILDERDIJK(1). Hij ziet zich alzoo gedwongen,

(1) Wij spreken hier natuurlijk alleen van de *Historische School*, en weten niet, of de Heer NIJHOFF al of niet tot die School, - maar wel dat de Heer GROEN tot de kweekelingen van BILDERDIJK - behoort; doch dat de laatste niet genegen is om oorspronkelijke stukken te verduisteren, bewijst hij, naar ons toeschijnt, door de uitgave dezer *Archives*, ten duidelijkste. Over de zoogenoemde Godgeleerde School van BILDERDIJK spreken wij niet, en laten aan den Kenner aller harten alléén het oordeel over het geloof en de innige overtuiging onzer medemenschen, met diepen ootmoed, over.

openlijk tegen de blaam door gezegden Recensent op die School geworpen op te komen, en te verklaren, dat de meeste kweekelingen dier School, welke hij kent, wel verre van te trachten al wat *vrij, edel* en *groot* in onze Geschiedenis is, te verduisteren, onvermoeid er op uit zijn, om ware vrijheid, (geene losbandigheid) echten, uit het hart vloeijenden, (geenen diplomatischen, of, door sommige bevoorregte geslachten, geusurpeerden) adeldom, en wezenlijke (geene door factie-zucht daarvoor uitgekretene) grootheid te doen eerbiedigen en te huldigen.

Schrijver dezes, die wars is van het *αὐτός ἔφα*, maar die ook wars is van alle hatelijke *polemiek*, heeft gemeend, het bovenstaande te moeten zeggen. Bij hem is het steeds *amicus Plato, amicus* BILDERDIJK, *sed magis amica veritas. Waarheid*, en *waarheid* alleen, moet het doel van al ons streven zijn. Is de *waarheid* ook het doel van den Recensent in het *Athenaeum*, dan zullen wij ons aan zijne zijde scharen, om den strijd tegen den slaafschen en dweepzieken geest van de volgelingen van welke School ook, openlijk en met ridderlijke wapenen te voeren. Maar is zijn doel, om de volgelingen van deze of gene School, alléén omdat zij tot die School behooren, ook dáár, waar het regt aan hunne zijde is, te bestrijden, dán zullen wij ons in de gelederen tegen hem overstellen, en, wil hij, met open vizier, den kampstrijd tegen hem wagen.

Na voornoemde aankondiging van het Werk des Heeren GROEN, volgt in de aangekondigde Bijdragen eene niet minder naauwkeurige en lezenswaardige aankondiging van het 1ste deel *der geschiedenis van het Nederlandsch zeewezen van den Rijks Archivarius* Mr. J.C. DE JONGE, door den Heer NIJHOFF (bl. 12-18), waardoor de lezer van den aard, de strekking en den inhoud van dit Werk een duidelijk en juist denkbeeld zal bekomen.

Ten slotte geeft ons de verzamelaar eenig berigt wegens de echtheid van eenen brief van Bisschop WILLEM van *Utrecht*, van den jare 1064, door den Hoogleeraar BONDAM, in zijn Charterboek Afd. II. N°. 1, op nieuw uitgegeven, doch welks echtheid door den Heer VAN SPAEN, in zijne *Inl. tot de Historie van Gelderland* deel I, bl. 209 en volg. wordt betwijfeld, maar thans uit het oude Archief der stad *Zutphen*, waarin het oorspronkelijke stuk gaaf en ongeschonden wordt gevonden, boven allen twijfel verheven.

Mogt de ons persoonlijk onbekende Heer NIJHOFF, door eene wèl verdiende aanmoediging zijner landgenooten en door een ruim debiet worden opgewekt, om dit Werk met lust en ijver te vervolgen, en mogten wij spoedig in het bezit van meerdere zoodanige stukken zijn. Uitvoering en druk zijn zeer verdienstelijk[1].

A. 29 Dec. 1836.
Ardore et Candore.

Brieven van Mr. *Willem Bilderdijk*.

Eerste Deel. Te Amsterdam bij W. Messchert, 1836. XX en 320 bl.

> Is dat een droom? ik zag nooit waakende zoo veel.
> HOOFT.

Hoe dikwijls heb ik gewenscht, nog éénmaal die hartverheffende geestdrift te kunnen gevoelen, welke mij weleer voor elk mijner geliefkoosde schrijvers bezielde, en tot zelfs hunne gebreken in bescherming deed nemen! Er ligt iets dichterlijks, iets der bloeijende jeugd voegende, in die dweepende vereering van hetgeen wij liefhebben, iets ridderlijks in dat bedekken der zwakheden, in dat strijden voor de eer van hetgeen wij voorstaan. Doch wat meer is, een hoog en innig genot is er mede verbonden, een streven naar waarheid en schoonheid wordt er door opgewekt, een mannelijke en krachtige wil wordt er door ingeboezemd.

Gij grimlacht en schudt het hoofd, wie het nooit gevoeld of door bittere ervaring verleerd hebt het te waardeeren; een meêlijdend schouderophalen is uw antwoord op mijne wonderspreuken; maar gij vergeet, dat de dood in de vruchten van den boom der kennis schuilt. - De dood van elke begoocheling, van elk zelfbedrog, zegt ge. - Het is waar! maar ook de dood van zoo menig onschuldig genot, van zoo menig vleijende hoop, van zoo menig heerlijke verwachting, de dood van ons geluk, de dood van ons hart.

En toch ligt het in den aard van onze bestemming, in den gang onzer ontwikkeling, ons gevoel - de eerste onzer gewaarwordingen - door ons oordeel te zuiveren, te leiden, te regelen. En toch, ik ben er van overtuigd, zou dat gevoel niet altijd even jeugdig en krachtig kunnen blijven, zonder ons verstand te bedwelmen. En toch zoude ik niet met die kalme zelfbewustheid over BILDERDIJK durven spreken, indien ik hem nog aanhing met dat vuur mijner jeugd, met die hartstogtelijke hevigheid mijner eerste gewaarwordingen; toen ik een' God in *hem* meende te zien, die mij eene nieuwe en onbekende wereld van gevoel, denkbeelden en vormen ontsloot. De tijd der dweeperij is voor mij voor-

(1) Onder het afdrukken dezes ontvangen wij het tweede stuk, waarvan wij in een volgend N^{o}. verslag hopen te geven.

bijgegaan, en schoon ik mij des beklaag, en in een juister oordeel geene genoegzame vergoeding gevonden heb voor alles, wat ik met de begoochelingen mijner jeugd verloor, misschien zal ik geschikter zijn dan toen, om te spreken over hem, die als Mensch, als Dichter, als Geleerde, onze hoogste belangstelling met regt vordert.

Want ook voor BILDERDIJK is, in een' ruimeren zin des woords, de tijd der dweeperij voorbijgegaan. De tijd om hem te leeren kennen, zoo als hij was, is gekomen: en hoe vruchtbaar de studie - mag ik het zoo eens noemen? - van een groot man voor hart en hoofd is, zal geen betoog behoeven.

Zonder vooringenomenheid of partijdigheid dus, zonder hartstogt of vreeze, maar met billijke gestrengheid jegens zijne onvoorzigtige vrienden en kleingeestige vijanden, willen wij een' blik op het dichterlijk en menschelijk leven van BILDERDIJK werpen.

En konden wij hiertoe ooit beter bouwstoffen vinden, dan in zijne brieven, een Werk, welks uitgave tot onze vurigste wenschen behoorde, en voor welks bezorging en uitvoering wij voorloopig den kundigen en bescheiden' MESSCHERT onzen dank betuigen.

Wij kunnen intusschen, zoo lang niet het geheel of ten minste een groot gedeelte der brieven het licht ziet, met weinig zekerheid op de afgeperkte baan vorderen, en zullen ons daarom bij dit eerste deel tot een paar algemeene inleidende aanmerkingen en tot inhouds-opgave moeten bepalen.

Mogt het ons, na het doel bereikt te hebben, met eenig regt voegen, aan BILDERDIJKS degelijke vereerders, en aan zijne eerlijke tegenstrevers tevens, ons *plaudite* toe te roepen. -

> De kunst kan iemants schyn vergrooten of verkleinen:
> Hier staat het leven met de schildery gelyk.
> VONDEL.

Wat men ook denken moge van de geschied- en menschkundige waarde der veelvuldige gedenkschriften en brieven-verzamelingen, waarmede de geest der eeuw - is de kracht van het woord niet te zeer vervlogen? - ons overstelpt, het is buiten kijf, dat zij *cum grano salis* gelezen en beoordeeld moeten worden. Maar al te dikwijls heeft vernuftig bedrog of behaagzieke eigenwaan de foelie achter den spiegel gelegd, waarin wij het beeld der waarheid zochten. Maar al te dikwijls zijn zij niet anders dan een meer of min geestig momaangezigt, waar achter het moeijelijk valt de echte trekken op te sporen.

Iets dergelijks behoeven wij van BILDERDIJKS brieven niet te vreezen. Ze zijn onder zoo verschillende omstandigheden geschreven, aan zoo vele personen gerigt, zoo uiteenloopende onderwerpen bevattende, en begrijpen eindelijk een zoo ruim tijdvak, dat elk denk-

beeld aan vóór-overlegde vertooningszucht van zelve wegvalt. Mogen ook die aan Jonkvrouwe DE LANNOY - zelfs BILDERDIJK vertrouwde zijn genie niet, wanneer hij met eene geestige vrouw brieven wisselde - en nog eenige weinige en keurige kladschriften onder zijne papieren gevonden zijn, de meeste waren voor ons verloren geweest, zoo zij, aan wie ze gerigt waren, (of hunne betrekkingen) dezelve niet met heusche vriendelijkheid aan den verzamelaar hadden afgestaan. BILDERDIJK schijnt over het geheel geene afschriften zijner brieven te hebben gehouden; eene zorgeloosheid, waartegen ik onze jeugdige geleerden en vooral onze jeugdige dichters in hun eigen belang en in dat der nakomelingschap niet genoeg kan waarschuwen.

Verwachten wij echter in deze brieven geene levensbeschrijving van BILDERDIJK! laat ons zelfs niet hopen, de personen, de zaken, de gebeurtenissen in derzelver ware kleur te zien! Het is veeleer eene geschiedenis zijner denkbeelden, zijner gewaarwordingen, zijner gevoelens, zijner poëzij. BILDERDIJK was de man niet, geschikt om zijn eigen leven te verhalen, en hij heeft een' diepen blik in zijne ziel gedaan, toen hij daaromtrent aan OUTHUYS schreef: ‘ik heb geene kracht van geest om dit te doen, op eene wijze, die mij niet zou medeslepen in gevoelens, waarin ik niet vallen, of die ik niet weder opwekken moet of mag.’

Doch gij beschuldigt mij welligt, naauwlettende Lezer! nu reeds de door mij zelven geplaatste landpalen te overschrijden; gij zoudt gelijk kunnen hebben, indien niet mijne zucht om u eene teleurstelling te besparen - zoo het zulks heeten mag - mij het bovenstaande in de pen had gegeven.

De bundel wordt met twee brieven geopend, op drieëntwintigjarigen ouderdom, door B. aan Mr. DANIËL VAN ALPHEN, Griffier der stad *Leyden*, geschreven: zij handelen voornamelijk over den *Edipus* (niet lang te voren uitgegeven), en bevatten hoogstbelangrijke denkbeelden over het Grieksche treurspel en bepaaldelijk dat van SOFOKLES. Zij getuigen tevens van het hooge standpunt, waarop B. toen reeds als letterkundige en Dichter zich geplaatst zag, van zijne ijverige en degelijke werkzaamheid, maar niet minder van zijne prikkelbare en tot zwaarmoedigheid overhellende gemoedsstemming. - Als een naïf - geef mij een goed Hollandsch woord voor den ‘overwonnen basterd?’ - als een naïf bewijs, dat de schoolschheid van zijnen tijd tot zelfs op BILDERDIJK niet geheel zonder invloed bleef, is zijne vrees om SOFOKLES op sommige plaatsen van verachting of verzuim der Aristotelische kunstwetten beschuldigd te zien, en zijne inspanning om den goeden naam des Griekschen Dichters te redden en van die vreesselijke blaam te zuiveren, opmerkelijk.

Doch waar zouden wij eindigen - zeggen onze redenaars wanneer de verhandeling inderdaad ten einde is en de toehoorders

ontwaken - waar zouden wij eindigen! - Met eenig meerder regt misschien mag ik het u vragen, geduldige Lezer! die zeker geen geduld genoeg zoudt hebben, den geheelen bundel op deze wijze met mij te ontleden. Ook wil ik u het genoegen niet ontrooven, de vernuftige vriendschappelijke brieven aan FEITH, de geestig-bevallige, vleijende aan de Baronnesse DE LANNOY, de taalkundige aan RULOFS en aan een' ongenoemden Vriend, de persoonlijke - mag ik het zoo eens noemen? - aan VAN SANTEN, aan IZAAK BILDERDIJK enz., maar bovenal de hoogst gewigtige brieven aan UYLENBROEK, OUTHUYS en LOOSJES, zelve zonder voorproef te lezen. Ge zult er BILDERDIJKS hoofd en hart uit leeren kennen, en het zou mij bevreemden, zoo gij er voor het uwe geene opwekking of bevrediging in vondt.

En wanneer ge dan alles - mogt het nog zeer veel zijn! - wat wij langs dezen weg van B. kunnen weten, met mij gelezen hebt, zullen wij ons uit de verschillende brokstukken het beeld pogen te vertegenwoordigen van den man, die een der belangrijkste verschijnselen aan onzen letterkundigen hemel, ja, misschien aan dien der geheele Westersche Letterkunde is geweest.

> Billyk moet men pryzen
> Die hier wyst, en zich laat wyzen.
> VONDEL.

H.

Over Hieronymus van Alphen, als Dichter en Kinder-Dichter. Twee Voorlezingen, door *J. Clarisse*.

Te Rotterdam, bij Van der Meer en Verbruggen, 1836. 8°.

CLARISSE over VAN ALPHEN, - een eerwaardig grijsaard over kindergedichtjes, - een onzer beminnelijkste geleerden over een' onzer voortreffelijkste zangers! wien lokt dit boekje niet ter lezing uit? wie stelt geen belang in het onderwerp en gevoelt die belangstelling niet verdubbelen door den spreker? Hij is onze vriend niet, die hierop onbeschaamd zoude durven antwoorden: '*ik!*' welke gedachten zouden wij moeten koesteren van zijn verstand en hart? Doch er zal naauwelijks één zulk een man onder duizenden zijn, - wel nu, hij leze het boeksken en bloze!

Het was om aan *het verlangen van vele verstandigen en vromen te voldoen*[1], dat de smaakvolle Hoogleeraar *deze twee voorlezingen, welke eerst in* de Fakkel *voor* 1831 *en* 1832 *waren opgenomen, afzonderlijk verkrijgbaar stelde;* in de hoop, dat dezelve alzoo *nog uitgebreider nut zouden stichten*, en wij aarzelen geen' oogenblik te betuigen, dat wij gelooven, dat zij dit voortreffelijk

(1) Zie: *Een woord vooraf*, bl. 1.

doel zullen bereiken. Verhandelingen als deze verdienen, om de populariteit van het onderwerp, om het uitstekende en veelzijdige der behandeling van hetzelve, bij een grooter publiek bekend te worden, dan het betrekkelijk kleine der gehoorzaal, dan het betrekkelijk nog kleiner, hetwelk zich door *de Fakkel* laat vóórlichten. Veelligt is het laatste evenzeer aan het overgroot aantal Verhandelingen, als aan de zeldzaamheid van Verhandelingen als deze twee, toe te schrijven.

Prof. CLARISSE moge ons in de Voorrede, met de zedigheid, welke zijn Hooggel. kenschetst, toeroepen: '*men beoordeele de kunstwaarde met toegevendheid!*' een verslag der beide stukken zal bewijzen, hoe weinig het Werk deze behoeft. Het is ons een genoegen tot hetzelve over te gaan.

I. *Over* VAN ALPHEN *als Dichter*. Het fraaije begin dezer Verhandeling - eene betuiging, dat de Spreker het boven zijne krachten hield, eene Lofrede op den zoo hoog door hem vereerden Man te schrijven, dien hij dan niet slechts als Dichter, maar ook als Staatsman, Wijsgeer en Christen zoude hebben moeten schilderen, - wordt gevolgd door eene keurige teekening van VAN ALPHENS verstandelijke jeugd aan 's Lands Hoogeschool te *Utrecht*, zijne tijdgenooten en zijne eerste Werken. Ongezocht voeren deze tot de voornaamste hoofdvereischten van eenen Dichter, en wij herkennen den man van fijnen smaak en groote belezenheid in het gepast huldigen der verscheidenste dichterlijke vernuften van alle volken en tijden. Even juist als fraai wordt VAN ALPHEN eindelijk *bij de effene beek* vergeleken, die niet *als de verbolgene zee* of *de schuimende waterval verbazing met huivering gepaard inboezemt,* maar eene *benijdenswaardige, stille weemoedigheid in ons opwekt, die ongemerkt, maar onwederstaanbaar met zich voert*. VAN ALPHEN *zong voor God en het Vaderland*, is het slot dezer beschouwing, is de inleiding tot de proeven, welke deze uitspraak zullen staven. En dit laatste, maar grootste gedeelte der verhandeling schijnt ons het best geslaagde. Wij kennen geene Geschiedenis onzer Poëzij, waarin zoo veel smaak, kennis en oordeel uitblinkt, als in dit Fragment; de beoordeeling van het meesterstuk van VAN ALPHEN, de *Starrenhemel*, verdient gelezen en herlezen te worden door elk onzer dichters, die er zich aan waagt, voor muzijk te schrijven. En wat besluit deze verhandeling? Wat anders zoude het kunnen doen, dan een enkel woord over VAN ALPHENS *Gedichtjes voor kinderen*, het schoonste blad uit den lauwerkrans des grooten mans! Doch CLARISSE liet het bij geen enkel woord, en wij verblijden er ons over, dat dit stuk dadelijk gevolgd wordt door:

II. *Over* H. VAN ALPHEN, *als Kinder-dichter*. Een meesterlijke greep opent deze verhandeling; wij bedoelen de vergelijking van

BILDERDIJK met FEITH en die van beide met VAN ALPHEN, welke ons op de verrassendste wijze op het gebied brengt, waarover de laatste alleen en onbegrensd heerschte - de kinderwereld. Welk eene belangrijke! Hoor CLARISSE zelf, mijn Lezer! ‘Hebt gij ooit, met deelnemende aandacht, eene beminnelijke vrouw, in de oogenblikken der zaligste weltevredenheid, bespied? Zaagt gij het, met welk eene opgetogenheid zij op den dierbaren zuigeling de teederste blikken vestigde, hem nu eens aan het lievend harte drukte, dan in hare zachte armen wiegde, dan weder op den malschen schoot eene verkwikkende rustplaats bereidde? Zaagt gij het, wat verrukking haar geheele wezen doorstroomde, als zij hem met eigene borst laafde, en zijne smarten zoowel als behoeften verdreef? Zaagt gij het, hoe zij, uren aan één, haren lieveling kon aanstaren, zonder van dien aanblik verzadigd te worden; welk een edele trots en eene innige liefde den moederlijken boezem deed zwellen; hoe één lachje van het wicht haar tot diep in de ziel streelde, alle opoffering van rust en gemak duizendvoudig vergoedde, en zelfs de stekendste pijnen, tevens met alle doorgestane gevaren, deed vergeten? Zaagt gij haar plotselijk het schootkind opheffen, en, met dankbare oogen ten hemel geslagen, het den Vader aller kinderen vertrouwelijk aanbevelen? Zaagt gij het aan, als deelnemend medemensch, als belangstellend vriend, welligt als verheugd echtgenoot en vader? O! dán waart gij de gelukkige getuige van het reinste en verhevenste genot, dat het menschelijk leven op aarde verschaffen kan; - gij zaagt dan, als in eenen spiegel, *de waarde van een kind*.’

Wie vermoedt niet - want onze beperkte ruimte verbiedt ons het verdere af te schrijven, - wie vermoedt niet, na dit begin, hoe fraai later de hooge aanleg van een redelijk wezen, de belangrijkheid eener christelijke opvoeding, de vereerende taak eens menschenvriends daartoe mede te werken, de uitstekende wijze, waarop VAN ALPHEN dit deed, geschetst worden? Ons allen heugen - wij hopen het voor het minst - de gedichtjes, welke wij uit den mond eener moederlijke vriendin leerden; - allen plukten wij, in meerdere of mindere mate, de gezegende vruchten van dat vroeggestrooide zaad; doch men wane niet, dat CLARISSES uitvoerigheid, over de verdiensten dezer Kindergedichtjes, minder vereischt, minder keurig, minder nuttig mag heeten, dan zijne beoordeeling van den Dichter. Is de eerste verhandeling belangrijker voor jeugdige poëten, om de veelzijdigheid der wenken; deze, - over een vak, waartoe men met eenen waarachtigen en beslisten aanleg moet zijn geboren, zal men iets dragelijks leveren, - deze bevelen wij ouders en opvoeders in de ruimste mate aan. Zij zal hun leeren, waarom, en waardoor VAN ALPHENS gedichtjes, zoo veel

geschikter voor kinderen zijn, dan honderde latere proeven in deze dichtsoort, en hen met CLARISSE aan het einde zijner verhandeling doen uitroepen:

'Laten dan de eeretomben van Grooten en Wijzen met weidsche opschriften, vermelde zegepralen, eerbewijzen en de aanzienlijkste titels prijken: het eenvoudig lijkgesteente, dat VAN ALPHENS overschot bedekt, moet voor ons gevoel geen ander opschrift hebben, dan dit:

VAN ALPHEN, DE KINDER-DICHTER.'

Beide verhandelingen komen ons dus, elk in hare soort, even voortreffelijk voor; - maar wij hebben nog van een veertigtal bladzijden Aanteekeningen te gewagen, welke overvloedige bewijzen dragen, hoe veel en hoe juist men moet hebben gelezen, om als Prof. CLARISSE te kunnen schrijven en oordeelen. Wij betuigen zijn' Hoog-Geleerde voor dezelve, over het algemeen, onzen hartelijken dank; - het was ons, als hadden wij, gelijk in vroegere jaren, het geluk hem te hooren spreken: - wie dit miste, zal uit deze den even beschaafden als geleerden man leeren kennen. Eene enkele opmerking houde Z.H. ons echter ten goede! Zij betreft de aanmerking op een paar uitdrukkingen, in de Gezangen van den Grooten FEITH, en het voorstellen van VAN ALPHEN als geheel vrij van sentimentaliteit, als doorgaand modèl van zuiveren smaak. Verre zij het van ons de gegronde afkeuring van eenige regelen in het XXXI^{ste} Gezang: 8 te berispen, of ons, tegen het gezag van eenen man als S.F.J. RAU, over een gebrek den Arabischen Dichters eigen, en de toepassing van dat oordeel op het 11de vers van het LXXXIX^{ste} Gezang te verheffen; - maar wij vinden het hard, dat FEITH alleen door CLARISSE gegispt wordt, - want wie onzer Dichters heeft niet zijne, niet dergelijke gebreken? Niemand, die den Hoogleeraar kent, zal vermoeden, dat het hier op die wijze gedaan wordt, waarop men het HELMERS in de laatste jaren deed; maar heeft BILDERDIJK dan ook niet minder gelukkige regels geschreven? heeft VAN ALPHEN, wat hier meer afdoet, die zelf niet?(1) B.v. om ons bij het bekende vers *aan Prins Willem den Eersten* te bepalen:

'Zijn meer dan heldenziel stond pal in tegenspoeden;
De donder, bliksem, storm, de hoogste watervloeden
Verspilden op die rots vergeefs hun vuur en kracht.
Zij leerden hem alleen, kloekmoedig en gelaten,
Zich meer op God verlaten
En licht zien in den nacht.

(1) Het 4^{e} en 5^{e} vers van het LXXXVII^{ste} gezang, welke ons geestelijke klankspelingen schijnen, wilden wij, uit eerbied voor VAN ALPHEN, niet ontleden.
Recensent.

Of is er goede smaak in:

> Zijn stem omhoog gezonden
> Drong door de wolken heen: zijn Vaderlandsche wonden
> Verschenen voor dien God, -

en lag er geene grootspraak in:

> Tranen van een hart door blijdschap opgetogen.
> Die beek vloeije ongestuit door 't vrije Nederland,
> Ze ontsprong bij uwe zerk, en zal die schooner sieren,
> Dan krakende laurieren
> Rondom uw graf geplant.

Wilden wij over sentimentaliteit spreken, wij zouden *mijne Aandoeningen bij het graf van mijne beminde Echtgenoote* enz. aanhalen, een vers, dat zoo verre beneden de bekende meesterstukken van NIEUWLAND en BORGER staat; doch ook de zon heeft vlekken, dachten wij, toen wij op bl. 40 in de schets, aan de titels van BILDERDIJKS Werken ontleend, een voorbeeld van Arabische beeldspraak meenden te vinden; - een tweede druk van het boeksken zal ons bewijzen, of de Hoogleeraar met ons instemde. Alleen de invloed, welken het voorbeeld van een' CLARISSE uitoefent, konde er ons toe bewegen deze aanmerking niet terug te houden.

De beeldtenis van Mr. H. VAN ALPHEN versiert het net uitgevoerde Werkje; wij zouden wel willen weten, of LAVATER in die afbeelding een' kindervriend zoude hebben herkend?

C.

Nederlandsche Muzen-Almanak, 1837.

Negentiende jaar. Te Amsterdam, bij J. Immerzeel, Junior.

> *Dichter lieben nicht zu schweigen*,
> *Wollen sich der Menge zeigen*.

Waarlijk, wij weten niet, welke ons meer belang inboezemt, des zomers de Tentoonstelling van Schilderijen in de hoofdstad, of, des winters, de *Nederlandsche Muzen-Almanak*, die Tentoonstelling van Gedichten; wij hebben de zusterlijke kunsten gelijkelijk lief. Met dezelfde drift zien wij *Inhoud* en *Lijst* (de Commissie schrijft aldus) in; wij verblijden ons met de eigene levendigheid, wanneer beide ons het werk van met roem bekende meesters aankondigen; wij verlustigen ons met gelijk welgevallen, wanneer wij onder de onbekenden meesters, of zij, die beloven het te zullen worden, ontmoeten; doch, - opdat het verschil de gelijkheid vervange! - wij beoordeelen die beide tentoonstellingen niet op dezelfde wijze. De schilderkunst is ten onzent een eervol beroep, de dichtkunst eene

loutere uitspanning. Men versta ons wèl, - een middelmatig schilder is ons even onverdragelijk als een middelmatig dichter; - doch het verlies eener koe, die melk en room geeft, is iets zeer wezenlijks; het gemis van lauweren, welke in ons Land niet groeijen, die onder onzen bewolkten hemel ten krans gestrengeld noch om de kruin gedragen worden, iets zeer denkbeeldigs. Wij leerden het leven te veel van deszelfs minst dichterlijke, minst schilderachtige zijde kennen, dan dat dit onderscheid onze wijze van gispen niet verschillend zoude maken. Waar het een' smakeloos verzenlijmer of mislukt dichter geldt, (aansprakelooze rijmers leefden er slechts in de vorige eeuw), kan ons oordeel de eigenliefde kwetsen en tranen kosten; maar die tranen zullen, kunnen ten minste, heerlijke vruchten dragen, in uren aan nuttiger bezigheden besteed, dan aan het vermeerderen van het aantal Nederduitsche gedichten, hetwelk stellig dat onzer Staatsschuldbrieven overtreft. Bij een mislukt schilder daarentegen (een verdienstelijk man maakte er ons eenmaal opmerkzaam op), stelle men zich in het verschiet een arm gezin - eene ziekelijke moeder - misschien hongerige kinderen voor, en de veder der kritiek valt, eer wij het bemerken, op het witte papier neder, om niet weder te worden opgenomen. Zóó ging het ons dit jaar bij de aankondiging der bekende Loterij, en de juiste aanmerking van eenen keurigen kunstvriend: ‘men moedigt op die wijze de inzending van vodden aan,’ was niet in staat ons besluit te zwijgen, te doen wankelen. De Loterij is getrokken, - de Commissie wege onze bedenking!

Doch wij dwalen van ons onderwerp af; de gelijke indruk - welken de lezing van de Lijst en die van den Inhoud op ons maakte, - gaf er aanleiding toe. Welke beroemde namen ontbraken niet onder die der Inzenders voor de jongste Tentoonstelling! - de Heer IMMERZEEL verzocht dit jaar vergeefs om bijdragen van de Heeren KINKER, STARING, VAN HALL, 'S GRAVENWEERT, WISELIUS, TOLLENS, LULOFS, DA COSTA, BOGAERS, VAN LENNEP, ... doch het is waarlijk, of wij de grootste starren aan onzen letterkundigen hemel met den vinger aanwijzen; wie ziet niet als wij, bij den eersten oogopslag, naar hen uit?

Dichter lieben nicht zu schweigen,
Wollen sich der Menge zeigen;

bedroog de groote Meester zich dan?

Voorwaar niet, want meer dan veertig zangers gaven aan het verlangen des verzamelaars gehoor, en de *Muzen-Almanak* telt dit jaar weder zoo goed twee honderd vijftig bladzijden, als de jongste Tentoonstelling vijf honderd zestig of zeventig nommers telde.

Gelukkig Land, dat zoo vele Dichters en Schilders bezit, dat de zalen altijd te klein zijn en het boeksken nooit te dun wordt, al

zoekt men in beide te vergeefs naar de werken van hen, die meesterstukken plegen te leveren.

Wie echter aan de Lijst ontbraken, wij vonden op dezelve de namen van de KRUSEMAN'S, DE VLETTER, SCHOUMAN, SCHOTEL, VAN BEVEREN, en de PIENEMAN'S, - eenige uren der tentoonstelling gewijd waren uren van waar genot; - wij vinden in den langen Inhoud VAN HALMAEL, IMMERZEEL, WITHUYS, HASEBROEK, BEETS, KLIJN en SPANDAW; er valt zeker in het bevallige jaarboekje veel te prijzen, veel te bewonderen: - wij willen het gaarne onderzoeken.

De Heer KLIJN schonk ons twee gelegenheids-stukjes; wij schatten dezelve hoog, als bewijzen zijner welwillendheid; wij schatten dezelve hooger, als bewijzen van zuiver en hartelijk gevoel. De Heer VAN HALMAEL leverde een lang verhaal, dat zeker in stijl oneindig gewonnen heeft bij de wijze, waarop deze gebeurtenis in de *Abendzeitung für* 1835 verhaald werd, maar dat ons echter voor een stuk van zijne hand weinig voldoet, dat voortreffelijk zoude hebben mogen heeten, indien het in dichterlijken vorm gegoten ware. *Aan den Franschen Dichter* ALPHONSE DE LA MARTINE is het eenvoudig opschrift van een heerlijk vers van SPANDAW; CLAVAREAU vertale het, en de zanger van JOCELYN zal hem op schoonere wijze dank zeggen dan onze hulde. De Heer IMMERZEEL zorgde naar gewoonte, dat het zijn bundeltje niet aan aardige stukjes ontbreken mogt; - de *Nieuwe Ontdekkingen in de Maan* schonken den Heer VAN OOSTERWYK BRUYN gelegenheid een versje te leveren, dat veel geestigs heeft, maar Z. Ed. ons slechts niet voor luimig opdringe. *December* van den Heer C.G. WITHUYS is een der fraaiste stukjes uit het boeksken; het is vrij van valsch vernuft, rijk aan waar gevoel, even eenvoudig als keurig van uitdrukking, poëzij den Dichter van den *Tijd* waardig. Zie hier eene proeve:

‘Want als hij daar buiten den winterstaf zwaait,
Den wind door den schoorsteen doet fluiten;
De vensters met ijzige vlokken bezaait,
En pluimen penseelt op de ruiten,
Dan vinden bevrinden in huislijken schoot
De zoetheid des levens vernieuwd en vergroot.

Dan zomert het binnen bij beukstam en veen,
En zonnige lampen vergâren
Rondom de gezellige tafel ons heen,
Bij 't klinken van bekers en snaren;
Dan kwelen de kelen op streelenden toon:
‘Ach! bleef het ons immer zoo zalig en schoon!’

En als de December ten einde zich spoedt,
Dan zingen de hemelsche koren:
‘Verheug u, gij aarde! kniel neder, en groet

“Den Redder! - uw God is geboren!” -
Dan stroomen de vromen naar 't huis van den Heer
En storten aanbiddend en dankend zich neêr.

Gij, schoonste der dagen! hoe rijk is uw pracht,
o Dag, die van weelde doet weenen;
Toen God, ter verzoening van 't zondig geslacht,
Op de aarde in het vleesch is verschenen! -
Uw luister maakt duister al d' ovrigen glans;
Uw heil is der heilmaand een hemelsche krans.

En sluit dan December zijn vlugtig bestaan,
En vlijt zich het jaar met hem neder,
Dan meldt ons de doodklok hun snellijk vergaan;
Dan vragen we: “is 't waarheid?... al weder?!” -
Dan schrikken we en blikken terug; maar de stem
Van God in ons binnenst' verheft ons tot Hem.

Dan weenen we om onze verwanten in 't graf,
Ons dwalen en 't leed, dat ons griefde;
Maar Hij, die Zijn woord en het aanzijn ons gaf,
Hij troost en Hij toont ons, vol liefde,
Na weenen herëenen, verzoening na strijd:
De wieg des Verlossers bij 't graf van den tijd.’

HASEBROEKS *Moedervreugd* kostte ons tranen; die jeugdige Dichter huwt rijkdom van verbeelding aan rijkdom van gedachten. BRESTER'S *In de Schuur* is een zijner beste Claudiaantjes. De dichtregelen van BEETS, *Bij een Kind*, schijnen ons het hoogste sieraad van het bundeltje; men oordeele:

‘Gelukkig Kind! ik wenschte als gy te zijn!...
Gy wenscht - nog niets in droomen noch in waken;
Maar eenmaal zult gy dwaze wenschen slaken,
Als andren u vergapende aan den schijn.
O 't is nog niet op dit gelaat te lezen,
Maar nog... een viertal jaren en gy ziet
Benijdend op tot wie volwassen hiet, -
Lief kind! dat zal uwe eerste dwaasheid wezen.

Volwassenen - ja! - weten wie zy zijn;
Die kennis dwingt tot schreien hen of blozen; -
Gy kent geen blos dan der gezondheid rozen,
Van tranen voelt gy 't vocht, maar niet de pijn.
Gy weet nog niets, begrijpt nog niets, ziet de aarde
Verwonderd, maar met gretige oogen aan,
En gist niet, hoe de vreugd u zal vergaan,
Zoo ras voor u dat raadsel zich verklaarde!

Uw Vader gaat gebukt van stille smart,
Uw Moeder weent by 't doodbed van haar Moeder;
De dorst naar Eer verslindt uw' oudsten Broeder;

Bedrogen Hoop verteert uw Zusters hart;
Die 't brak vergaat van wroeging niet te sussen;
En ik, die by uw rustplaats nederkniel,
Beschrei de zwak-, de krankheid van mijn ziel...
Gy?... slaapt nog zacht op 't blaauw satijnen kussen.

Gy droomt misschien een' blijden kinderdroom;
Wy droomen, Kind! wy droomen als wy waken,
Opdat wy ons den slaap onrustig maken,
Opdat de zorg ons pijnige en de schroom.
En wy zijn zóó van boosheid als doordrongen,
Dat in den slaap de zonde ons niet verlaat,
Dat we in den droom nog dienaars zijn van 't kwaad! -
Gy weet nog niet wat kwaad is, lieve Jongen!

En allen toch zijn wy als gy geweest,
En toen wy ook zoo schuldloos nederlagen,
Toen konden zy niet gissen, die ons zagen,
Wat eenmaal om zou gaan voor onzen geest;
Wat beker ons Gods wijsheid in zou schenken,
Hoe onze mond dien beker leêgen zou,
En of wy in beproevingen en rouw,
Aan Hem of aan de Wareld zouden denken!'

Wij bewonderen den jongeling, die, na ons zoo heerlijke proeven te hebben geschonken, hoe gelukkig hij BYRON wist na te volgen, thans zulk een schitterend bewijs zijner hooge oorspronkelijkheid geeft, en zich daardoor regt op waarachtigen roem verwerft. Een middelmatig dichter zoude zich nooit aan zulk een eenvoudig onderwerp gewaagd hebben, - meer dan één onzer meer dan middelmatige dichters zoude op zulk eene klip schipbreuk hebben geleden, - hoe eenvoudig en hoe hoog - hoe ongezocht en hoe boeijend, is de gang zijner gedachten bij de beschouwing van een slapend kind!

Doch meesterstukken hebben iets vermoeijends; de beide dikwerf vergelekene tentoonstellingen waren er daarom misschien karig mede; schoonheden van den tweeden rang ontbreken ook in dit jaarboekje niet. Den zangers van *de Poolsche Koningskeuze, de Vlinder, de Nagedachtenis enz., de Lijkzang, de Utrechtsche Hoogeschool* enz. enz. zij er dank voor gezegd! De Heer D.J.A. ARNTZENIUS zal ons echter verpligten, door ons den *tour de force* te verklaren, welken hij de boeren in het 1e couplet van zijnen *Toast* laat doen.

Maar, helaas! wij moeten het nog éénmaal herhalen:

Dichter lieben nicht zu schweigen,
Wollen sich der Menge zeigen.

en de beoordeeling der overigen beproeven.

De Heer P. KOSTER leverde de aandoenlijke geschiedenis van een zeer onverstandig *Roosje*, immers het benijdde.... de tulp, de lelie of het vergeet mij nietje? neen, de distel! Zijn Ed. schonk buitendien *het Afscheid*, eene mysterieuse Romance, waarschijnlijk de klagt eens minnaars uit eene betere wereld, schoon *de Overkant* onwillekeurig aan eene vaart, gracht of sloot van ons waterrijk Land doet denken. Het referein:

‘Reinste liefdes *moeder*land,
Is de overkant.’

geeft anders nog al aanleiding, ADOLF en ELIZE voor twee bruine Javaantjes te houden; want wie in *Holland* geboren is, spreekt van zijn Vaderland, even als een echtgenoot ten onzent zegt: ‘ik heb zes kinderen,’ en niet: ‘Ma femme a six enfants.’

Er was een tijd - onze schilders danken den Hemel dat hij voorbij is, - waarin familie-stukken zeer in de mode waren, en de arme kunstenaar grootpapa en grootmama, mijnheer en mevrouw en al de lieve kleenen, tot AALTJE met de pop en DIRKJE met de sweep toe, op een doek van weinige duimen omtreks moest voorstellen. De Heer IMMERZEEL schijnt het aardig te hebben gevonden, ons zulk eene zeldzaamheid te doen aanschouwen, en de familie van PELLECOM was zoo goed daarvoor te poseeren. Op bl. 38 ontvangen wij, van wijlen den Heer J. VAN PELLECOM, eenen *Wensch op het huwelijk van mijnen zoon A.N. van Pellecom, met Mejufvrouw J.G. Zegerius, voltrokken te Kortenhoef, den* 16^{den} *November* 1806; - op bl. 73 een' zang van den Heer A.N. VAN PELLECOM, *Aan de Maatschappij: Verscheidenheid en Overeenstemming, te Rotterdam, opgerigt den* 16^{den} *November* 1760, *haren vijf-en-zeventigsten verjaardag vierende, op den* 20sten *November* 1835, *juist op het uur, waarop, 's jaars te voren, mijne hartelijk geliefde Moeder, Vrouwe Petronella Elisabet du Rien, weduwe van den Weleerw. Heer J. van Pellecom, overleden was;* op bl. 208 weder een vers van den Heer A.N. VAN PELLECOM, *In het Album mijner oudste Dochter*, waaruit wij, door den aanhef:

Waarom biedt gij, lieve Naatje!
Die zoo naauw me aan 't harte ligt,
Mij dit vriendenaandenkblaadje,
Vleijende om een klein gedicht?
Moet ik hier mijn' naam dan schrijven
Onder uwe vriendenrij,
Om in heugenis te blijven?
Of vergeet gij anders mij?...
Maar wat wil die traan in de oogen?
Foei!... ik jok en meen het niet!’ enz.

leeren moeten, dat haar Ed. niet naar hare grootmoeder, Vrouwe PETRONELLA ELISABET genoemd is, (wanneer het BETJE of NELLETJE zoude geweest zijn, en niet NAATJE) of dat haar Ed. overgevoelig is? - want wie het Poëzij noemt, moge bij ALCESTE ter school gaan.

Inderdaad, voor de aardigheid hadden wij aan deze familie-stukken genoeg gehad; zelfs de toekomstige Geschiedschrijver van het geslacht der VAN PELLECOMS zal niet meer verlangen, dan de opgave van geboorte-, trouw- en sterfdagen - en de vermelding aller deugden van deszelfs onderscheidene leden; doch het blijft er niet bij, de Almanak schijnt tot een gedenkboek der gevoelens en gedachten van den tweeden dichter uit deze familie bestemd. Immers, op bl. 87, (want de rijmziekte is besmettelijker dan de cholera,)

> Daar lezen wij al wederom
> Een versje van Van Pellecom!

dat ons een denkbeeld geeft, hoe zijn Ed. gewoon is in het Album eener jeugdige Vriendin te schrijven, en bij bl. 169 roepen wij uit:

> Ten derdemaal, wees wellekom,
> Zanglustige Van Pellecom!

want het is een ander bewijs, - het stukje heet *In het Album van* BETSY, - dat zijn Ed. in Vrienden-rollen niet altijd zoo gezocht - dwaas schrijft, als in dat zijner dochter, blijkens de regelen:

> 'k Sneed dus, op uw beê, een rietje,
> Bij den kant van 't water, af;
> Kweelde er op dit kunstloos liedje:
> 't Strekke u ten *Vergeet-mij-nietje;*
> Ook als ik reeds slaap in 't graf!

Och! dat de man, om eene spreekwijze onzer Vaderen te bezigen, met een kluitje in het rietje gestuurd, pijpjes voor zich zelven, maar niet voor ons gemaakt hadde; want zoo wij BETSY (welligt ook iemand, die op het familie-stuk voorkomt), nog minzaam ontvingen, alle menschelijk geduld heeft zijne grenzen, en nu wij op bl. 111 ten vierdenmale zijn' naam lezen, kunnen wij ons niet weêrhouden aan te merken:

> Verdienste slaat een' sluijer om,
> Bescheiden Heer van Pellecom!

Maar het is in den wind geschreeuwd, lieve Lezer!

> Hij wil aan 't hoofd staan van den drom
> Die goede Heer Van Pellecom!

want op bl. 198 is nog een extemporé met zijnen naam *op een bord van het pijpenmakers-gild te* Gouda, *waaronder met groote*

letters geschreven stond: Da pacem Domine in diebus nostris. Een spotziek lezer is misschien geneigd te vragen, of in onzen tijd een dichter zich bij zijne wandeling ter bezigtiging van uithangborden altijd door een' secretaris doet volgen, ten einde geen zijner extemporés te loor ga - even als in vroeger dagen een schildknaap zijnen ridder de wapenrusting nadroeg; - wij houden het er voor, dat het stukje bij den Verzamelaar, wien het anders niet aan takt ontbreekt, alleen genade heeft gevonden, opdat het den toekomstigen Geschiedschrijver niet aan wenken voor de lokale kleur, als *ter Gouw*, pijpen, een' twist in eene herberg enz. ontbreken mogt.

PETER, *pastoor te Wijkel*, misschien eene eersteling, verdient als zóódanig aanmoediging. De trant verraadt navolging. MESSCHERT drukte, wat wij bedoelen, in zijne *Gouden Bruiloft* allergelukkigst uit, - de honderdmalen gebruikte beelden van leeuw en tijger zijn hier voor de honderd-en-éénde maal ongelukkig gebezigd - ziedaar de voornaamste vlekken in een stukje, dat de groote verdienste bezit, een Friesch onderwerp te hebben, en toch te boeijen.

Wij verwijten den Heer VAN HARDERWIJK minder, dat het hem onbekend was, dat van VICTOR HUGO'S *pour les pauvres* reeds voor een paar jaren eene betere vertaling dan de zijne het licht zag, dan dat Z.Ed. schijnt te vergeten, dat in den *Nederlandschen Muzen-Almanak* slechts oorspronkelijke verzen moesten worden opgenomen, en dat niemand vertalingen in moest zenden, die het vreemde niet schooner weet terug te geven: eene kunst, die BILDERDIJK verstond, die VAN LENNEP van hem leerde.

De Heer WESTENBERG heeft in

> 'beneveld wolkengraauw'

rondgetast; - de Hemel behoede ons, dat wij ooit, bij mistig weder, in de hoofdstad zulke *Maria's* ontmoeten!

Om een' SCHILLER regt te doen, moet men het talent van een' LULOFS bezitten: arme CASSANDRA!

Wie aan een' zestienjarig Dichter, onder onzen hemel geboren, een motto voor een' *Minnezucht* ontleent, geeft hoop op onschuldige, schoon dan ook minder erotische poëzij. Hoe echter een jongeling zoo inconsequent kan zijn, een meisje eerst te wijzen op een tooneel uit de duivenwereld:

> Hoe in gindsche rijzige olmen,
> Blakend' van verliefde lust,

De olmen? neen -

> 't Duifjen door den trouwen Doffer
> Wordt geliefkoosd en gekust!

Haar dan toe te voeren:

> Zie, hoe daar de rappe zwaluw,
> Onder 't needrig dak van riet,
> 't Kunstig nestjen saam gaat vlechten,
> Door geen' rooversblik bespied.

zich later te beklagen, dat zij

> Warsch van 't zalig mingenot

is, en haar eindelijk te vertellen, dat hij slechts haar *deugdvereerder* zal wezen, begrijpen wij niet; of is het waarheid:

> ‘The cold in clime are cold in blood,
> Their love can scarce deserve the name?’

De achttiende Junij 1836. *Ode,* door J.J.L. TEN KATE. Den jeugdigen zanger schijnt het aan BILDERDIJK ontleend motto:

> o Ziet dees jaardag nimmer keeren,
> Dan onder 't innigst Godvereeren,
> In 't blijd erkennen van Zijn magt!

ten spoorslag te hebben gestrekt, den slag bij *Waterloo* te gedenken en te bezingen; en waarlijk, indien BILDERDIJK bedoeld heeft, dat ieder jeugdig Dichter, telken jare, zoo veel mogelijk met zijne woorden, een meesterlijk berijmd verhaal van dat roemruchtig wapenfeit zoude leveren, de Heer TEN KATE heeft zich loffelijk van die taak gekweten. Wij betwijfelen dit echter, en gelooven niet, dat onze verheerlijkte Bard met die *Singeries* zijner poëzij zoude gediend zijn geweest; wij zijn zeker, dat, in 1836, bij den onuitputtelijken rijkdom zijner ziel, de terugkeer van den feestdag andere gedachten in hem zoude hebben opgewekt, dan die, welke dezelve hem in 1827 inboezemde. Als kopij van dat onnavolgbaar Origineel verliest de Heer TEN KATE het in alle opzigten, al getuigt bijna ieder regel van zijne belezenheid en geheugen; al strooit AURORE saffraan en rozen; al schrijft hij, als zijn voorbeeld, rond, voor rondom - hij is langer, - minder krachtig, - minder verscheiden, - de ziel in één woord ontbreekt.

Eene uitvoerige opwekking vervangt bij hem het meesterlijk Vondeliaansch begin van BILDERDIJKS *'t Veld van Waterloo*:

I.

> Geen magt van Oorlogseedverwanten,
> Noch vlam en woedesnuivend paard,
> Noch krijgsburcht dragende elefanten,
> Die stedevest of Rijk bewaart!
> De Veldheer zwaai' de moordbanieren
> En schudde de eerepluim op 't hoofd,
> Zijn heldenvuist moog' 't zwaard bestieren,
> Dat wandlende ijzerbergen klooft;
> Van God alleen is 't zegevieren. -
>
> BILDERDIJK.

III.

Van heil?... Getuigt het, Batavieren!
Gy, wie dees glorierijke dag,
Omkranst met groenende eerlauwrieren
Den dwingland en zijn lijfstaffieren
Bij 't zwaaien van de krijgsbanieren
Verwinnen en betemmen zag! -
Gewis, gij gloeit van de eigen weelde,
Die toenmaals u den boezem streelde,
Toen Gy, van bloed en brein omspat,
U met Gods bijstand vrijgestreden,
Het Gallisch slaavenjuk vertreden
En 's vijands heir vermorzeld hadt.

TEN KATE.

Het zijn wel woorden, die BILDERDIJK bij wijle bezigde, maar bij hem streden onze helden niet met omkranste slapen, - bij hem gloeiden zij toenmaals niet van bloed en brein omspat, - wee den schilder, die ons dat met verwen durfde doen aanschouwen! Laat ons nu de beschrijving van NAPOLEON van den meester en den leerling vergelijken:

BILDERDIJK.

Wat treedt ge, in 't harnas zoo vermetel,
Met al uw duizenden in 't veld,
o Dwingland, wiens gevloekte zetel
Op roof en onrecht is gesteld!
Wat stapt ge als zeker van den zegen,
Met trotsen hals en fieren tred
Op 't moedig brieschende genet,
Met bliksemschittrend oog en degen,
Den val van al uw grootheid tegen?
Hij leeft, die u de kruin verplet!

TEN KATE.

Daar stort met honend zegeschallen
Napoleon, bekroond met eer,
Omgeven van zijn duizendtallen,
Opnieuw schuimbekkende op u neer. -
Gij ziet op pletterende raderen
Van ver' zijn kopren strijdkar naderen -
Op eenmaal kookt u 't bloed in de aderen:
Gij denkt aan Neêrland en uw vaderen. enz.

want de Heer T.K. verliest er niet bij, dat wij niet verder afschrijven, en onze ruimte is bepaald; mogt hij echter het eerste betwijfelen, (doch de schoonheden van BILDERDIJKS Lierzang moeten hem bekend zijn), hij vergelijke zijn 6de en 7de Couplet met dat onovertrefbare *derde* van BILDERDIJK, - zijne alledaagsche vergelijking bij een' leeuw in het 9de met de nieuwe en verrassende in BILDERDIJKS *vijfde* - zijn einde bij het einde van den Vorst onzer Dichters.

De Heer J.J.L. TEN KATE noeme ons oordeel hard noch scherp; over weinige jaren hopen wij in hem een' onzer eerste Dichters te bewonderen, thans kunnen wij hem dien titel nog niet toekennen. Dwaasheid zoude het wezen, van zoo jong een' stam rijpe vruchten te eischen; dwaasheid is het, zoo jong een borst van eigenwaan te doen zwellen; dwaasheid mag het heeten aldus, *à la Bilderdijk*, te schrijven. Veelligt beweegt hij zich in een' kring van jonge lieden, misschien eenige jaren ouder dan hij, zeker veel lager staande in de kunst der versificatie, die hem over het paard tillen, om door hem op hunne beurt te worden in de hoogte geheven; er is geene gevaarlijker klip voor veelbelovende geniën. Wij denken onwillekeurig aan POPE'S:

't Is Sir, Your law, - and, ‘Sir, Your eloquence,’
Your's, Cowper's manner - ‘and your's Talbot's sense.’
- - - - - - - - - - - -
‘My dear Tibullus!’ If that will not do,
Let me be Horace, and be Ovid You;
Or, I'm content, allow me Dryden's strains,
And you shall rise up Otway for Your pains.

Het zoude ons innig smarten, indien hij op deze of dergelijke wijze bedorven werd.

De Heer JAN BIERMAN JZ. dichtte op de *Veluwe* een *Lied op Reis*,

aan zijne beminde; - waarschijnlijk bereed Z. Ed. een kreupel paard, want de eerste regel is een voet te kort en de overige zijn stootend. Wat doet men al niet op reis!

DUSSEAU, GREB, HIRSCHIG - doch wij zijn het gispen moede, en hadden dus, volgens de oude *Letteroefeningen*, geene beoordeeling van den *Muzen-Almanak* op ons moeten nemen, en over denzelven als over de jongste Tentoonstelling zwijgen.

Één woord nog over hetgene de vergelijking doet mank gaan, de verzen van Afgestorvenen en de plaatjes, die het boeksken opluisteren. De eerste zijn van BILDERDIJK - van zijne gade - en van PIETER NIEUWLAND; voor geschenken van zulke geniën zij den Uitgever hartelijk dank gezegd! Zoo wij een' REMBRANDT onder onze levende schilders bezaten, welk een heerlijk onderwerp zoude hem BILDERDIJK opleveren, in die ‘arme stulp,’ te *Ritzbuttel*, het fraaije Afscheid schrijvende, dat de Heer B. KLINKERT ons verpligtend mededeelde. Welk eene schilderij, dat gelaat vol uitdrukking, bij de woorden:

> ‘Maar waarom zoude ik u mijn' eerbren naam verbloemen?
> Reeds hebt gij door 't gerucht hem mooglijk hooren noemen;
> 'k Ben Bilderdijk. - Ge ontzet? Nu kent ge heel mijn lot.
> Die naam is nergens vreemd waar de eerbied woont voor God!’

De sprekend gelijkende Beeldtenis van den Hoogleeraar Mr. J. TEN BRINK versiert het boeksken; het was al te bescheiden van Z.H.G. dit jaar geen versje te schenken. De plaatjes bestaan buiten het vignet van BENDORP uit gravures van de Heeren LANGE, TETAR VAN ELVEN en BENDORP, naar teekeningen van de Heeren A. SCHELFHOUT, J. PELGROM Jr., R. CRAEIJVANGER en G.G. HAANEN; alleen de *Spinster* had niet verdiend te worden opgenomen. In de *Gekerkerde Moeder*, eene teekening van CRAEIJVANGER, een verdienstelijk vers van Mr. J.H. BURLAGE, dat wij eerder hadden behooren te prijzen, is de uitdrukking des Dichters:

> Het licht van uwen troon gedaald,

in tegenspraak met het plaatje; - de moeder heeft het brood in de hand, als wilde zij het den eerst binnentredende naar het hoofd werpen. - De correctie was dit jaar slordiger dan vroeger.

Wanneer het Nederlands voortreffelijksten Zangers had mogen behagen, de onderneming des Uitgevers te ondersteunen, de beoordeeling van den *Muzen-Almanak* zoude ons, als vroeger, een lust zijn geweest - de Vaderlandsche kunst ware waardiglijk vertegenwoordigd geworden! - Mogen wij een volgend jaar meer van hen verwachten? Het publiek gevoelt hun gemis!

J.J.

Kunsten.

Gezigten in Holland en België, naar Teekeningen op de plaats zelve vervaardigd door W.H. Bartlett.

Met Historische en Plaatselijke Beschrijving van N.G. van Kampen. *Amsterdam, bij* G.J.A. Beijerinck, 1836 en 1837. Aflevering 1-5.

1e. Verslag.

Hoogst verschillend is het oordeel van onderscheidene lieden van smaak over de zucht voor platen, welke onzen tijd kenschetst; wij gelooven, dat er slechts één gevoelen zoude zijn, indien er slechts goede platen gegeven werden. Raadpleeg uwe eigene ervaring, Lezer! en ge zult het met mij ééns zijn. Er *was* een tijd, waarin gij en ik (om bij algemeen bekende platen, prachtwerken of prenteboeken te blijven, *ne disputons jamais sur les noms*, zegt VOLTAIRE), er was een tijd, waarin wij S. FOKKE en A. RADEMAKER onder anderen voor kunstenaars hielden; - wij zijn thans keuriger geworden, en het moet immers een GOLTZIUS of een HOUBRAKEN zijn, indien het *illustrations* zullen mogen heeten?

Maar de platen van deze, wie bewondert ze niet! Leg den bevooroordeeldsten vijand van afbeeldingen en beeldtenissen, in Werken niet voor de jeugd, niet enkel voor het algemeen, maar ook voor den man van smaak, ook voor den geleerde bestemd, die meesterstukken van den laatste voor, welke WAGENAARS Vaderlandsche Historie versieren, - en hij zal toejuichen, of voor het minst den vinger op den mond leggen. Waarlijk, hij heeft weinig opmerkingsgave, wien enkele uit die reeks van Hollandsche aangezigten niet dikwijls een' dieperen blik in de Geschiedenis doen slaan, dan de woorden des Schrijvers.

Zóó veel over het *genre*, ten einde men ons niet beschuldige, dat wij ons zelven minder gelijk blijven, indien wij later mogten worden geroepen, ons oordeel uit te brengen over *Magazijnen* en *Museums*, met dragelijke en ondragelijke afbeeldingen versierd[?] wij, die heden deze Gezigten in *Holland* en *België* onder de rubriek Kunsten aankondigen.

Wij dachten er onwillekeurig aan, want zoowel die soort van boeken, met welke wij tegenwoordig worden overstroomd, als prachtwerken van den aard van hetgeen wij thans aankondigen, zijn van Engelschen oorsprong. En ontveinzen willen wij het niet, dat zij voortdurend den indruk op ons blijven maken, welken

het beginsel, waaruit zij ontstonden, in het eerste oogenblik in onzen geest verwekte. Het was geen tegenzin, omdat het denkbeeld niet het eerst in een Hollandsch hoofd opkwam, omdat een Hollandsch kunstenaar de platen had gegraveerd: wat zouden wij weinig in het vak van wetenschap en kunst kennen en bezitten, indien wij, uit domme vaderlandsliefde, slechts het inheemsche lazen of bewonderden! '*Si les nations de l'Europe, au lieu de se mépriser injustement les unes les autres, voulaient faire une attention moins superficielle aux ouvrages et aux manières de leurs voisins, non pas pour en rire, mais pour en profiter, peut-être de ce commerce mutuel d'observations nâitrait ce gôut général qu'on cherche si inutilement;*' dit leerden wij reeds in onze jeugd, en trachtten voor het minst ons oordeel van die eenzijdigheid vrij te waren, welke wel niemand bespottelijker kan staan, dan den inboorling van ons Vaderland, dat op de wereldkaart zoo onbeduidend eene ruimte beslaat.

'Wie kennis verspreidt bevordert het algemeen geluk,' heette het bij de uitgave van het *Penny Magazine;* - trots het gezag van Lord BROUGHAM namen wij de vrijheid die stelling te betwijfelen: want waarlijk, niet alle kennis leidt tot deugd. Het minst van alle misschien mogen die boeken er aanspraak op maken, welke onze kinderen in volslagen warhoofden kunnen herscheppen, en - maar het is hier de plaats niet, over dezelve uit te weiden.

'U ten uwent de schoonheden te doen aanschouwen, welke de Natuur met kwistige hand het betooverend *Italië*, het majestueuze *Zwitserland*, het romantische *Spanje* heeft geschonken,' ziedaar wat *the Landscape Annual - the Tourist* en meer Werken van dien aard beloofden. En wanneer het u als mij ging, hebt gij menigen winteravond, terwijl de hagel tegen uwe ramen kletterde en de wind door den schoorsteen gierde, met waar genot aan de lektuur dier prachtige boekskens gewijd, welke u in minder stiefmoederlijk bedeelde streken dan de onze verplaatsten.

De dagen zijn voorbij, waarin de *Continental Tour* van eenen Britschen reiziger, hetzij hij Staatsman, Geleerde of Koopman was, met *Holland* begon, en de redenen, waarom de Eilanders van deze gewoonte afweken, zijn minder in het oog vallende, dan die, waarom men, bij de keuze van afbeeldingen van natuurschoonheden, het laatste aan ons dacht. Lord CHESTERFIELD moge *'s Gravenhage 'the most beautiful village in Europe'* genoemd hebben, wij vinden geene reden ons te beklagen, wanneer men ons bij Werken van dien aard te gelijk met *België* gedenkt: want wat wij ook geneigd mogen zijn onzen voormaligen broeders te ontzeggen: dat zij het in kerken en bergen van ons winnen, *saute aux yeux*.

Gezigten in Holland en België, is de titel, door den Uitgever

gekozen voor een prachtwerk, dat uit ruim zestig platen zal bestaan (gravures op staal naar teekeningen op de plaats zelve vervaardigd), en bij welke een beschrijvende tekst zal worden gevoegd. De teekeningen van hetzelve zullen wij aan W.H. BARTLETT verschuldigd zijn - enkele tooneelen uit ons Land (volgens mondelinge mededeeling van den Uitgever) aan een' Amsterdamschen kunstenaar; de graveerstift voor dezelve werd aan de hand van H.A. PAYNE vertrouwd, ook ten onzent door voortreffelijken arbeid niet onbekend. Wat eindelijk den tekst betreft, de Engelsche uitgever - want het Werk verschijnt gelijktijdig te *Londen;* hetzelve voor ons klein publiek alléén uit te geven, zoude de ongelukkigste onderneming ter wereld zijn, al konde men er graveurs voor vinden, - de Engelsche uitgever droeg de keuze van den Schrijver derzelve aan den Heer G.J.A. BEIJERINCK op. Die arbeid vereischte een' man van veelomvattende kennis en beroemden naam, want dezelve moet ten grondslag van den Engelschen tekst dienen. Z. Ed. verzocht den Hoogleeraar N.G. VAN KAMPEN die taak op zich te nemen. Ofschoon door anderen arbeid overvloedige bezigheid hebbende, meende Z.H.G. zich daaraan niet te mogen onttrekken, - lezen wij in het Voorberigt - opdat die beschrijving niet in de handen van eenen Belg mogt vallen, die, over onze Natie sprekende, de grofste lasteringen en onwaarheden niet zoude gespaard hebben.

Vijf Afleveringen zien bereids het licht, - stadsgezigten uit *Gent, Yperen, Leuven, Brugge, Brussel, Luik, Mechelen* en *Antwerpen* inhoudende, door landschappen van de oevers van de *Maas*, de vlakte van *Waterloo* en het park te *Brussel* afgewisseld. Erger er u niet aan, dat deze platen slechts Belgische tooneelen aanschouwelijk maken, - tafereelen uit de omstreken van *Haarlem* en *Arnhem*, stadsgezigten uit *'s Gravenhage, Amsterdam* en *Utrecht* zijn ter perse.

Wij zullen in een volgend nummer een uitvoerig oordeel over de platen en den tekst mededeelen, maar durven intusschen het Werk den kunstkenners en liefhebbers, als hunner aandacht volkomen waardig, gerust aanbevelen.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Herinneringen mijner Reizen naar onderscheidene Werelddeelen, door G. van Lennep Coster, *Kapitein-Luitenant ter Zee. Met Platen. Te Amsterdam, bij* J.F. Schleyer, 1836.

De Heer VAN LENNEP COSTER geeft nu uit wat hij zich herinnert van twee onderscheidene togten, den eersten reeds tusschen de jaren 1819 en 1821 naar de kust van *Africa*, en *West-Indië* afgelegd; den tweeden in 1827, met de haringvloot naar de *Noordzee* ondernomen. Het mag billijke verwondering verwekken, dat dezelve eerst nu, in 1836, in het licht verschijnen, daar Reisberigten voorzeker niet te spoedig aan het publiek kunnen worden medegedeeld, om des te grooter belang in te boezemen, en het verrassende der nieuwheid te behouden. Wij vooronderstellen, dat het aantal Reisbeschrijvingen, in den laatsten tijd uitgekomen, den Heer VAN LENNEP COSTER zal hebben opgewekt, ook *zijne* aanteekeningen wereldkundig te maken. Wat hiervan zijn moge, deze herinneringen zullen ook *nu* nog velen welkom wezen. Niet, dat wij aan dit Werk groote verdiensten toekennen, of het van gelijke waarde keuren als de hoogst belangrijke reisverhalen, met welke anderen onze Letterkunde in de jongste maanden verrijkt hebben. De schrijver zelf is er zeker verre van dit te beweren; hij heeft zijne herinneringen slechts opgeteekend voor zijne echtgenoote, en schenkt die nu aan het lezend publiek, om er zich een uur mede te ontspannen. Daartoe zijn dezelve ongetwijfeld beter geschikt dan zoo menig uit vreemde talen overgebragt prulwerk, welke men met een verlokkend titel-vignet pleegt te voorzien; en gewisselijk verdienen zij de voorkeur boven zoogenaamde historische romans, welke niets anders bewijzen, dan de ongeschiktheid der schrijvers tot die niet gemakkelijke taak, of *soi-disant* luimige verhalen, welke elkander in lafheid de loef afsteken. Wij kunnen dus elken bestuurder van een leesgezelschap den aankoop dezes Werks gerustelijk aanbevelen, dat duidelijk gedrukt en zindelijk uitgevoerd is; niet te zeer met platen overladen, om door kostbaarheid af te schrikken. De afbeeldingen van *de waterplaats te Sierra Leone* en *het kasteel van Scalloway* zijn goed gesteendrukt; doch het titel-vignet is alles behalve uitlokkend, de geheele zamenstelling is smakeloos, en NEP-

TUNUS heeft niets dat aan *Quos ego* herinnert, maar gelijkt meer op een' gespierden matroos, die, bij het passeeren van de linie, de rol van den Zeegod vervult.

Trudesinde *van Friesland*, *door* H.N. Sieburgh. *Twee Deelen. Amsterdam, bij* H.J. Poelders, 1835.

Wij hadden gehoopt, dat van dit Boek in geen onzer tijdschriften melding zoude worden gemaakt. De *Vaderl. Letteroef.* hebben het echter niet beneden hunne critiek geacht, - neen, vinden het gaas op eenige plaatsen slechts *dun* genoeg. Wij willen geene tooneelen aanhalen ter staving van ons gevoelen, dat in hetzelve over de grofste indecenties en ergerlijkste gruwelen niets, dat naar een gaas of een' sluijer gelijkt, hoe doorzigtig dan ook, geworpen is, - maar den jeugdigen Boekhandelaar, die dit Werk uitgaf, verzoeken, om den wille van zijn eigen, wèlbegrepen belang, om den wille der zedelijkheid, vooral om den wille van den onbevlekten roem onzer letterkunde, niet verder door de uitgave van dergelijke schriften zijn' onbesproken' naam prijs te geven.

Gelukkig heeft dit voortbrengsel eener verhitte verbeelding geene kunstwaarde, - het aantal van deszelfs lezers zal niet *legio* zijn.

***Verhandeling over het Rundvee; deszelfs aard en hoedanigheden; verbetering van het ras, kweeking en voorkoming of herstelling der ziekten enz., door* J.L. Bruinzeel, *gebrevetteerd Vee-arts, in het land van Tholen. Te Rotterdam, bij* T.J. Wijnhoven Hendriksen, 1836.**

Dit Werkje van eenen Zeeuwschen Vee-arts, die aan voortgezette beoefening der beste Werken eene veeljarige praktijk vereenigt, en inzonderheid de runderen tot een voorwerp zijner aanhoudende studie maakt, verdient de aandacht onzer veehouders tot zich te trekken, daar hetzelve, duidelijk en zonder omslag geschreven, niet alleen menig nuttigen wenk omtrent de doelmatige behandeling der runderen mededeelt, maar gelijktijdig de kenteekenen der meest heerschende runderkwalen en derzelver geneeswijze opgeeft; zoodat dit onkostbare boeksken velen van wezenlijke dienst kan zijn, die op de plaats hunner woning niet terstond een' Vee-arts kunnen raadplegen.

Wanneer men slechts naslaat, wat de Schrijver, op bl. 61 en volgende, omtrent het *mictus cruëntus* (men vergeve ons, dat wij die woorden niet vertalen!) mededeelt, dan leert men hem terstond als een' onderzoeklievend man kennen, die zijne waarnemingen eerst bedaardelijk te zijnent beproeft, eer hij die in praktijk brengt. Het komt ons ten minste voor, dat hij dáár ter plaatse doelmatig beantwoordt, hetgeen reeds sedert jaren door de *Nederlandsche*

huishoudelijke Maatschappij - thans die *ter bevordering van Nijverheid* - bij herhaalde prijsvragen is uitgeschreven.

V.

Calliope. *Jaarboekje*, 1837. *Te Leyden bij* L. Herdingh en Zoon.

Een boeksken in weinig bevallig formaat, gespikkeld op snede en dat tot Vignet eene gekroonde Muze heeft, wier beenen in geene de minste evenredigheid staan met hare armen, die twee lauwerkransen aan den regter heeft hangen, en er een' in dezelfde hand houdt, terwijl de linkerarm rust op de *Iliade*, de *Eneïde*, en de *Odyssea?* - neen, de *Henriade*, - en aan wier voeten men eenige boeken - op welke TASSO, MILTON en RCHUS (waarschijnlijk PLUTARCHUS) staat - ziet liggen; om niet van eene trompet, eenen helm en eene lier te spreken.

'Waarom wij zoo uitvoerig in de beschrijving van dit vignet zijn?'

Omdat in het voorberigt verklaard wordt, dat deze *Calliope* haar ontstaan te danken heeft 'aan de goedkeuring, welke het afwisselend en aangenaam mengelwerk van verscheidene Almanakken gedurende vele jaren mogt wegdragen, en de Redactie in dien toenemenden smaak voor eene aan verscheidenheid rijke lektuur aanleiding vond, jaarlijks een bundeltje, uitsluitend aan poëzij toegewijd, uit te geven.'

Wij twijfelen, of

> de Koningin van Pindus lauwervelden!

gelijk WILLEM VAN HAREN de Muze van het Heldendicht noemde, zich vereerd vindt, door de keuze van den titel, en door het gelaat, dat haar op het vignet ten deel viel.

'En nu de inhoud?' Dezelve bestaat uit verzen, geteekend met de ons bekende namen van de Heeren LUBLINK WEDDIK, J.J.A. GOUVERNEUR, S.J. VAN DEN BERGH, zoo voluit als met voorletters vijf malen, H. MARONIER, J.J.L. TEN KATE, J. BRESTER AZN., L. VAN DEN BROEK, A.N. VAN PELLECOM. - Geene hunner bijdragen ontsiert het bundeltje, geene dier bijdragen zal ook hunnen roem verhoogen. - En dezelve bevat verzen, geteekend met de ons onbekende namen van de Heeren F.H. GREB, R. BENNINK JANSSONIUS, B. PH. DE KANTER, J.F. ROSDIJK, B. TER HAAR, - men verge ons niet verder af te schrijven; wij, die liever prijzen dan laken, verheugen ons, dat deze *Calliope* in het licht verscheen, omdat zij ons den laatstgenoemden en voortreffelijken dichter leerde kennen, - wij hadden moeten wenschen, dat zij geheel ware weggebleven, indien Z. Ed. goed had kunnen vinden in den *Nederl. Muzen-Almanak* op te treden. Waarlijk, ons eerst Jaarboekje is niet rijk aan verzen als de volgende aanhef van *het Muzikale in de Natuur:*

> 'Natuur heeft ook haar taal, vol van bezielde woorden,
> En spreekt door mengeling van klanken tot de ziel;

Ze omvat het vol geluid van stoute en zachte akkoorden,
   En Eden was de toon, die 't zuiverst haar ontviel.
't Zij voorjaar zich omkranst met versche rozelaren;
   Het zij de herfstwind speelt met de afgestormde blaren;
't Zij de ademtogt van 't Noord de sneeuw blaast door de lucht:
   't Zijn trillingen van één der snaren
En 't aanslaan van een' toon, die van het speeltuig vlugt.'

Het geheele dichtstuk beantwoordt aan dit voortreffelijk begin.

Mogt de Redactie dezer *Calliope* zeker zijn, telken jare zulk een' dichter aan het licht te brengen, wij zouden haar boeksken om de zeldzaamheid aftrek durven beloven; is zij dit echter niet, en mag zij op geene aanzienlijker medewerking rekenen, dan raden wij haar de voortzetting dier onderneming af. Door het middelmatige van vele bijdragen, en de mislukte steendrukplaatjes, onder welke het ons leed deed den naam van een' onzer keurigste teekenaars te lezen, toont zij zich weinig geschikt, met den Heer IMMERZEEL te wedijveren.

X.

***Handleiding tot Oefening in het practische gedeelte van de beginselen der wiskunde. Ten dienste van onderwijzers en verdere beminnaars en beoefenaars dier wetenschap. Eerste deeltje te Groningen bij* M. Smit, 1836. Bladz. 173. Met platen.**

Dit Werkje, waarvan het eerste deeltje thans volledig is, wordt te *Groningen* bij stukjes uitgegeven. Het bevat, even als de *verzameling der wiskundige voorstellen van* het wiskundig genootschap, onder de spreuk *onvermoeide arbeid komt alles te boven*, niets meer dan wiskundige voorstellen, die in een volgend nummer worden opgelost. Doorgaans is deze Handleiding elementair, en hierin van het bovengenoemde Werk onderscheiden. Het veroorlooft de inzending, en zegt de plaatsing toe van voorstellen, die men gaarne wenscht opgelost te zien; wijsselijk echter verbindt zich de Redactie niet, om die oplossingen te leveren!

Zoo sommige oplossingen bij den aanvang iets meer uit elkander waren gezet, zoude dit welligt nuttig voor den beginnende kunnen zijn. Vele wiskundigen van de Provincie *Groningen* leveren hier hunnen gemeenschappelijken arbeid. Dat hun tijd en lust ten deel zijn, om steeds in dezen weg voort te gaan; kleine verhandelingen of meer of min uitvoerige oplossingen hier en daar in het vervolg in te voegen, zoude welligt van dienst kunnen zijn, en tot verpoozing kunnen strekken. De druk en de plaatjes zijn goed. Vele onderwijzers in ons Vaderland zullen deze *Handleiding* met nut kunnen raadplegen, en bij hunne *leerlingen* met goed gevolg kunnen toepassen.

***De val der Engelen. Naar het Engelsch: The Loves of the Angels van* Th. Moore, *door* K. Sybrandi. *Te Groningen bij* W. van Boekeren, 1835. *Bloemlezing uit Hoogduitsche Dichtstukken in Nederduitsche verzen overgebragt door* J.J. Bange, *Lutersch Predikant te Sappemeer. Tweede verbeterde Druk. Zalt-Bommel*, Joh. Noman en Zoon, 1836.**

I.

Een lief, vriendelijk boeksken, dat geene andere aanmatiging heeft dan Engelsche plaatjes. De vertaling is vloeijend, meestal getrouw, soms gelukkig. Wij voor ons achten de Engelsche dichters en bovenal MOORE, ongeschikt ter vertolking, doch kennen den Heer SYBRANDI gaarne den lof toe, hier en daar voortreffelijk geslaagd te zijn, en onzen rijkdom aan goede vertalingen vermeerderd te hebben. Wij gelooven en hopen, dat het gedicht reeds in te veel handen zal zijn, om er breeder over uit te weiden.

II.

Er zijn menschen en boeken, die er bij winnen wanneer men niet over hen spreekt; en zoo ik overtuigd ware, dat ge mij niet van partijdigheid of, wat erger is, van kunstnijd zoudt verdenken, had ik waarlijk lust, de *Bloemlezing* van den Heer BANGE onvermeld te laten. ‘Maar’, zegt ge, ‘het is een tweede, verbeterde druk!’ - Welnu, luister! bl. 1:

Frederik en Elize.

In zeker eenzaam dorp, gelegen aan een' vloed,
Leefde een vertrouwlijk paar, als eng'len schoon en goed;
't Was aan elkaâr verloofd met hart zoowel als woord,
Maar zwevende op elks tong, zag 't ras zijn heil verstoord;
Want Fred'rik was bedeeld met geld en overvloed,
Elize, 't goede kind, was slechts een arme bloed.
Dit onderscheid gebood den oud'ren hen te scheiden,
En tot eene andre keus het harte heen te leiden.

Maar, zoo als elk begrijpt, te zamen opgegroeid,
En door een teed're min vast aan elkaâr geboeid,
Meed men den omgang niet, maar dreef verboden min:
De jongling was vol vuur, en 't meisje willigde in.
Helaas! het zwakke kind, na menig dartel spel,
Ontwaarde een vreemd gevoel, en vond zich gansch niet wel.
Ze ontdekt, met vrees en schrik, geschokt door angst en smarte,
Dat zij een pand der min draagt onder 't moederharte. enz. enz.

Wij onthouden ons van alle aanmerkingen, behalve van die, dat het boekje tot een weldadig doel is uitgegeven, en dat de tweede druk ons een der krachtigste bewijzen voor de menschenliefde onzer landgenooten toeschijnt.

Billyk moet men pryzen,
Die hier wyst en sich laet wyzen.

VONDEL.

H.

Boekbeoordeelingen.

Twee Leerredenen ter nagedachtenis van Jh^{r}. M^{r}. W. van Swinderen, laatst Grietman van Wonseradeel, door *P. Hofstede de Groot* en *G.C. Duval Slothouwer*.

Te Groningen, bij J. Oomkens, 1836.

Wie las niet met hartelijke deelneming het uitvoerig en belangrijk berigt van de uiterlijke levensomstandigheden en de letterkundige werkzaamheid van den waardigen overledene, aan wiens nagedachtenis deze twee leerredenen zijn gewijd, door den Hoogleeraar C. STAR NUMAN medegedeeld in den *Kunst- en Letterbode* van den 18^{den} November 1836, bl. 323 en volg.! Wij althans verklaren gaarne, dat het bij ons hoog gestemd gevoel van ware hoogachting voor dezen brave verwekte; dat wij, hoezeer geheel onbekend met hem en zijne geëerde nageblevene betrekkingen, der weduwe en den kinderen van dien edelen afgestorvene tranen van meewarige deelneming wijdden, en het in hem geleden groot verlies voor de Maatschappij en de Gemeente van CHRISTUS ongeveinsd betreurden. Ging het ons alzoo bij dat berigt aangaande dezen voortreffelijken mensch; het laat zich nagaan, dat zijn overlijden allen, die met hem in betrekking hebben gestaan, diep moet hebben geschokt; dat de Gemeenten van den Eerwaarden DUVAL SLOTHOUWER, wier hoofd van het burgerlijk Bestuur deze echt Christen-Regent was, behoefte hadden, om een hartelijk woord te zijner nagedachtenis en te harer vertroosting van haren waardigen Leeraar te hooren: - en dat de Hoogleeraar HOFSTEDE DE GROOT, onder wiens bijzondere Akademie-vrienden de voortreffelijke VAN SWINDEREN eene eerste plaats bekleedde, zijn hart ontlasten moest in eenen aandoenlijken brief aan 's mans nagelatene Weduwe, en, bij zijne eerste Akademische predikbeurt te *Groningen*, na het afsterven van zijnen vriend, eene stof koos, welke hem en al de treurende vrienden van den overledene, zonder 's mans naam te noemen, telkens ook dat zwaar verlies voor Vaderland en Kerk gedenken, en in het vertroostend licht des Evangelies voorstellen deed. - Ter dankbare vereering van de nage-

dachtenis van dezen waardigen afgestorvene, werden beide deze leerredenen met bovengenoemden brief, als eene opdragt derzelve aan de diep bedroefde Weduwe, ter drukpers gegeven.

Uit den brief zien wij, welk een edel jongeling, man en vader, welk een werkzaam lid der Maatschappij, voortreffelijk Bestuurder en Christen VAN SWINDEREN was; en hoe HOFSTEDE DE GROOT bedroefden troosten en aan edele vrienden van zijn hart hulde bewijzen kan. 's Mans leerrede handelt *over den dikwijls vroegen dood van de uitnemendste menschen*, naar Hand. XII:2, daartoe den dood van JACOBUS, den broeder van JOANNES, tot eene proeve kiezende. Een ernstig en belangrijk woord, vooral voor de kweekelingen der Hoogeschool, maakt de inleiding of voorafspraak uit. - In het eerste deel der leerrede beschouwt de Hoogleeraar *den dikwijls vroegen dood der uitnemendste menschen op zich zelven;* in het tweede: *dien dood in betrekking tot het Godsbestuur*. In het *eerste* deel wordt de Gemeente bepaald bij den voortreffelijken aanleg van dezen Apostel des Heeren, en hetgeen de Gemeente van CHRISTUS zich van hem, bij langer leven, regtmatig had mogen beloven; terwijl aan het slot herinnerd wordt, wat al voorbeelden door alle tijden henen hetzelfde staven, dat dikwijls de uitnemendste menschen, van wie men zoo veel mogt verwachten, door vroegtijdigen dood worden weggerukt. Zoo men dien dood op zich zelven beschouwt, is alles verward en raadselachtig. Daarom wijst de Hoogleeraar in het *tweede* deel daarbij op *God*, en doet dien dood beschouwen *in betrekking tot het Godsbestuur*. Niet om *de reden* op te sporen, *waarom* God eenen JACOBUS en zoo vele andere voortreffelijke menschen zoo vroeg van hunnen post op aarde roept; maar om te overdenken, wat wij, *nu God het zoo dikwijls doet*, daaruit kunnen leeren. Wij moeten dan van de eene zijde daarbij *onze geheele afhankelijkheid van God gevoelen*. Zoo geheel ondoorgrondelijk in dezen zijn bestuur is, het kan toch niet anders dan wijs en liefderijk zijn. Wij moeten dat gelooven, onderworpen zijn en gehoorzamen. Van de andere zijde, zien wij in dat vroege sterven van de uitnemendste menschen, *hoe naauw dit tegenwoordige leven met het volgende zamenhangt*. Het verpligt ons te denken aan een volgend leven; - dat dat leven eene voortzetting moet zijn van het tegenwoordige; - en dat wij alzoo dezelfde personen blijven, en onze liefde tot hen, die wij eens hebben lief gehad op aarde, behouden. De rijkdom van leering en opwekking dáárin gelegen, wordt met een enkel woord ten slotte nogmaals overzien.

Wij vertrouwen, dat elk deze leerrede van den Hoogleeraar met dezelfde stichting en hetzelfde genoegen lezen zal, als wij zulks deden; en wij zijn versterkt in de overtuiging, welke reeds vroeger, bij

HOFSTEDE DE GROOT'S hulde aan wijlen den jongen Hoogleeraar CLARISSE, de onze was, dat des Hoogleeraars hulde aan waardige voortreffelijke afgestorvenen ten modèl strekken kan voor allen, die tot gelijke, niet gemakkelijke taak, geroepen worden.

Ook de leerrede van den Leeraar van *Burgward* en *Hichtum*, ter zelfde gelegenheid uitgesproken, zal, dunkt ons, als eene waardige nagedachtenis van den overledene aan al zijne betrekkingen aangenaam moeten geweest zijn en blijven. Wij ook lazen die leerrede met genoegen. Vielen ons ook hier of daar kleine aanmerkingen op dezelve in, wij meenen ons te moeten onthouden, om dezelve mede te deelen; gedachtig zijnde, dat het doel der uitgave is, een vereerend blijvend aandenken der waardige betrekkingen van den edelen VAN SWINDEREN ter hand te stellen; geenszins eene met bijzondere zorg gestelde leerrede als zoodanige ter proeve zijner predikwijze uit te geven. Wij willen echter in geenen deele met die aanmerking doen denken, dat 's mans Werk niet naast dat van den Hoogleeraar zou mogen staan. In tegendeel, wij troffen ook in zijne leerrede veel schoons en doelmatigs aan. Het vóór- en nágebed gaat dezelve vooraf en maakt het slot uit; zoowel als, hetgeen wij ook in de leerrede van DE GROOT aantroffen, wat vóór-, tusschenbeide en nágezongen werd. De leerrede is over Gen. III:19^{b}. Ter inleiding ontvangen wij hier ook eene doelmatige hulde aan den afgestorvenen Brave. De Eerwaardige DUVAL SLOTHOUWER spreekt dan, naar aanleiding van den tekst, over *onze sterfelijkheid*. In de *eerste* plaats wijst hij de gegrondheid van hetgeen in den tekst gezegd wordt aan; *vervolgens* hoe wij onze sterfelijkheid moeten gadeslaan in betrekking tot onze zedelijkheid en tot ons geluk; *ten laatste* spoort hij een iegelijk, naar zijne eigene gesteldheid, aan, om uit deze voorstelling het meeste nut te trekken.

Wij bidden der treurende weduwe en haren kinderen den rijksten troost des Evangelie's toe, haar ook door deze toespraak van den vriend haars overledenen echtgenoots, en den waardigen Evangelie-dienaar der Gemeente aangewezen en herinnerd; en wij wenschen, dat het edel voorbeeld van haren in CHRISTUS ontslapenen dierbare vele navolgers in zijnen stand en werkkring vinde!

Brief aan een' Proponent in het hervormd Kerkgenootschap over zijne onderteekening der formulieren van Eenigheid.

Te Groningen bij M. Smit 1836.

Deze brief moet dienen ter geruststelling van gemoedelijke Proponenten en Predikanten, dat zij in geenen deele de lage en ha-

telijke beschuldiging van ontrouw en meineedigheid aan hun gegeven woord, hunne verbindtenis of hunnen eed verdienen, al stemmen zij ook niet *in alles* met de Formulieren van Eenigheid in, of al dragen zij ook de Christelijke geloofswaarheden anders, dan dáár geschiedt, voor. Be briefschrijver toont allereerst overtuigend aan, dat men van de Synode van 1835 geheel ten onregte eene nadere verklaring van het verbindtenis-formulier, door de Synode van 1816 vastgesteld, verwacht heeft. Zij kon, noch mogt dat doen. Voor de Protestantsche Kerk kunnen, noch mogen Formulieren immer banden des geloofs zijn; zij waren dat nimmer, zij mogen dat ook nimmer worden. Maar daarom behoeft men dezelve niet geheel te verbannen, daar men ter goeder trouw verklaren kan, dat in dezelve hoofdzakelijk waarlijk de leer des Evangelies, aan welke men zich in de Protestantsch-Hervormde Kerk houden moet, vervat is. Niet alleen het tegenwoordige verbindtenis-formulier, maar ook het vroegere, na 1619 ingevoerd en door duizende Predikanten onderteekend, kon noch mogt de Protestantsche vrijheid belemmeren, daar wel degelijk ons kerkgenootschap in zijne formulieren tot stelregel heeft aangenomen, hetgeen men vindt art. 7 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis. Noch tegenwoordig, noch voor honderd of twee honderd jaren, houden of hielden de Hoogleeraren en Leeraren van ons kerkgenootschap zich alzoo *geheel* en *volkomen* aan den inhoud onzer Formulieren van Eenigheid; zelfs de in naam meest getrouwen en regtzinnigen, wijlen vader SCHOTSMAN zelfs, deden dat niet. Het is dan geheel onzinnig, dat van onze hedendaagsche Leeraars te eischen; zoowel als hoogst onredelijk te willen, dat zij in alles over de Godsdienstleer, over al de artikelen en stukken dier leer, in de Formulieren van Eenigheid vervat, juist zoo zullen denken, als CALVYN, DE BRES, URSINUS of GOMARUS, BOGERMAN en de overige Dordtsche vaderen daarover gedacht hebben. Men is daarom dan ook wel degelijk een zuiver regtzinnig Leeraar in de Hervormde Kerk, al predikt men over onderscheidene Bijbelsche leerstukken anders, dan onze vaderen, de opstellen der Formulieren en de Dordtsche vaderen dit deden. De Briefschrijver wijst dit van sommige leerstukken zeer duidelijk en overtuigend aan. Hij doet daarbij opmerken, dat zelfs de opstellen onzer Formulieren van Eenigheid zelve niet in alles en volkomen met elkander overeenstemmen; ten aanzien van de leer des Heiligen Avondmaals vooral is dit duidelijk. Hij besluit zijnen brief met aan te wijzen, dat, hoezeer de Formulieren van Eenigheid geen zekere waarborg zijn voor de zuivere prediking der Hervormde Evangelie-leer, hetgeen zij ook nimmer, noch in ons Vaderland, noch elders geweest zijn, wij in de kennis, vroomheid en Christelijke gezindheid der Leeraren den besten waarborg voor de in-

standhouding, den bloei en de uitbreiding dier leer hebben. Daar nu, bij alle verschil in de voorstelling, de Leeraren in ons Kerkgenootschap zich getrouw houden aan de leer der Heilige Schriften, CHRISTUS en Dien gekruist prediken, mag men het voor gruwzamen laster houden, hen als ontrouwe dienstknechten en eedverbrekers te schelden, en toont hij *een snood, laag mensch te zijn, die aller verachting verdient*, die hen als zoodanige verguist.

Wij wenschen dezen brief in veler handen: de lasteraren moge ook dit schrijven niet bekeeren, de bevooroordeelden niet te regt brengen, de hoogmoedigen niet tot ootmoedig schuldbelijden bewegen: den eenvoudigen welmeenende kan dit geschrift leeren, den zwakken angstvallige gerust stellen, den opregten waarheidlievende moet het overtuigen. Wij zijn het met dezen briefschrijver hoofdzakelijk geheel ééns. Hij zal het ook met ons wel ééns zijn, wanneer wij ons beklagen over de dwaasheid der menschen, dat men zoo oude afgesletene verschillen en twisten nog opwarmt in onzen leeftijd. Zoo meenen wij den hedendaagschen twist over de verbindende kracht der Formulieren van Eenigheid te mogen noemen. Welk Predikant of ook geoefend lid der Vaderlandsche Hervormde of Gereformeerde Kerk van middelbaren of ook reeds meer gevorderden leeftijd, stelt zich niet ligtelijk voor zijne verbeelding een gansch aantal waardige, regtzinnige en Godvreezende voorgangers der Gemeente, reeds lang in den Heer ontslapen, die in hunnen tijd even zoo dachten over die Formulieren onzer Kerk, als alle verstandige en bezadigde Leeraren en Leden in onzen tijd zulks doen; en die óf met reden ontevreden en vertoornd zouden geworden zijn, óf met eenen grimlach en op een' toon van beklag zouden hebben geantwoord, wanneer wij in onze jongelingschap bij onze onderteekening der Formulieren hun gevraagd hadden: sluit die verbindtenis nu in zich, dat wij in *allen* deele, in *alle* artikelen en stukken, in *alle* voordragt der Bijbelsche waarheden moeten denken, leeren en prediken, gelijk de opstellers dier Formulieren in hunne eeuw deden? - Dat onbedrevene jongelingen, die zich in de Kerk als Leeraren hebben weten in te dringen, zulk eenen eisch heden ten dage kunnen doen; dat noemen wij dwazen eigenwaan en hoogmoed: maar dat mannen van jaren en van beproefde kunde en braafheid de zoodanigen in dien waan ook maar in het allerminst kunnen stijven, dát is ons onverklaarbaar. En dat kloeke en helderziende mannen en vaders in CHRISTUS óf van die opgewarmde verschilpunten, (wie zegt ons door wie en om wat reden in onze dagen weder met zoo veel hevigheid aangestookt?) óf van andere afwijkingen van de zuivere Evangelie-leer, en de omvoering van eenige weinigen door allerlei wind van leeringen eenig wezenlijk gevaar voor de Nederlandsche

Hervormde Kerk kunnen vreezen: dit komt ons voor onbegrijpelijke kleinmoedigheid en geheel ongegronde, aan de hoogere jaren misschien verbondene angstvalligheid te zijn; maar dat mannen van kunde en ervaring in onderscheidene vakken van wetenschappen en kunsten, in geschiedenis en letterkunde en waarin niet al, de hedendaagsche Leeraren en Hoogleeraren van het Hervormd kerkgenootschap kunnen verguizen, omdat zij niet in alles denken en spreken, gelijk men in de zestiende en zeventiende eeuw dacht: waarlijk, wij weten niet, waarvoor wij dat moeten houden, of wat naam wij daaraan zullen geven. Liefst zeggen wij er van: *difficile est satiram non scribere*.

Het Christelijk Geloof van Schleiermacher in verband tot het Rationalismus beschouwd, door *J.H. Reddingius Gz.*, Theol. Doct. en Predikant te Hoogeveen.

Te Groningen, bij W. Zuidema 1836. 85 bladz.[1]

Bevreemdend is het inderdaad, dat men bij uitsluiting in SCHLEIERMACHER neologie gezocht, en zoo veel dat *ouderwetsch* heeten mogt, over het hoofd heeft gezien. En toch moest het herhaalde beroep op de symbolische boeken der Luthersche en Gereformeerde Kerk, dat men bij SCHLEIERMACHER vindt, het vermoeden van Palaeologie opwekken. Te midden van zijn systeem, of als gevolg daarvan, vindt men vraagpunten hernieuwd, waarover de nieuwere Godgeleerdheid, sedert ERNESTI, gewoon was met ligt trippelenden voet heen te huppelen. Uitvoerig wordt de leer van de vereeniging der beide naturen in CHRISTUS, van de drie ambten, van den boetkamp, van de onmagt, van de heilsorde, van de voorbeschikking, van den val der heiligen behandeld. Bij de doorlezing zijner *Glaubenslehre*, staan ons gedurig de personen en twisten uit de eerste tijden der Hervorming voor den geest, niet alleen van LUTHER, CALVYN, ZWINGLI en MELANCHTON, maar van FLACIUS, STRIGEL, AMSDORF, MAJOR, OSIANDER en JOH. AGRICOLA. En is het zelfs te miskennen, dat SCHL. meeningen op meer dan ééne plaats naar die der ultra-orthodoxen overhellen? Of wordt niet ten minste de consequentie van FLACIUS (§ 72. 3) geroemd? Wordt niet het Synergisme (§ 108. 6) zoo al niet volstrekt bestreden, ten minste tot in het onkenbare beperkt? Wordt niet, in den strijd over de vereeniging der naturen in CHRISTUS, het Gereformeerde stelsel tegen het Luthersche verdedigd (§ 79. 5)? Helt niet de leer, over de mededeeling der geregtigheid

(1) Zie bladz. 64-70. N°. 2.

van CHRISTUS, bijna ten voordeele van OSIANDER (§ 110-112) over? Wordt niet in den strijd over *attritio* en *contritio*, wet en evangelie, aan AGRICOLA regt gegeven tegen LUTHER (§ 108. 2), en sluit zich eindelijk SCHL. in den Praedestinatietwist, niet geheel aan de zijde der Calvinischen tegen de *Formula Concordiae* aan? Niets is gemakkelijker te zeggen, dan dat onder oude uitdrukkingen nieuwe en gevaarlijke denkbeelden worden bemanteld; maar niets is tevens hatelijker voor de eer eens gemoedelijken Schrijvers. Doch dubbel hatelijk wordt deze beschuldiging tegen eenen man, die, zijn gansche leven door, getoond heeft, hoe weinig hij de meeningen van anderen ontzag; die, als jongeling, de zaak der godsdienst tegen spot en ongeloof op zich nam; door zijne brieven over SCHLEGELS *Lucinde*, de teedere en kiesche Heeren en Dames van Duitschlands beschaafde wereld onvergeeflijk ergerde; en, als man, den Monarch van *Pruissen* in het aangezigt wederstond. Doch wij hebben met de zaak, niet met den persoon te doen: en om te bewijzen, dat SCHL. niet ten halve wenschte verstaan te worden, beroepen wij ons op zijne rondborstige, maar waarlijk niet orthodoxe verklaring, van hetgeen hij door het orthodoxe woord: *plaatsvervangende voldoening* verstaan wilde hebben (§ 104. 4).

En wanneer wij nu in SCHL. Dogmatiek zoo veel overhelling tot de oudere Dogmatiek, gepaard met zoo veel tegenstand tegen het nieuwere Supranaturalismus ontdekken, meenen wij, dat hij, behoudens de vorderingen sinds in uitleg- en oordeelkunde gemaakt, het kerkelijk stelsel op de beginselen der Hervorming zocht op te bouwen, dat hij hetzelfde *geloof*, dat zich in die schoone dagen zoo heerlijk ontwikkelde, als de ziel en zenuw van het Protestantismus beschouwde. Het door hem gekozen motto: '*non quaero intelligere ut credam, sed credo ut intelligam*' verbindt hem, in ons oog, met dien eerwaardigen Godgeleerde, waaraan hij hetzelve ontleende, met ANSELMUS en met diens voorganger AUGUSTINUS, die van het innigste geloof aan het Christendom bij hun onderzoek uitgingen. Het is waar, men vindt bij SCHLEIERMACHER van het *geloof* geene uitvoerige beschrijving, even weinig als men zulks in zijne *Theologie* van God aantreft; maar beide beschrijft hij in derzelver werkingen. Het laatste ligt welligt volgens hem te hoog boven, het andere te diep in den mensch, om voor wijsgeerige omschrijving vatbaar te zijn. Slechts ter loops (§ 108. 1) vermeldt hij, dat hij de uitdrukking *geloof* bezigt in denzelfden zin als de Symbolische boeken. En welke die zin zij, herinnere men zich uit de fraaije beschrijving van den Heidelbergschen Catechismus (vr. 21). In den tijd van het Catholicisme stelde men het geloof in de verstandelijke kennis der geloofsleer en het onderwerpen des verstands aan dezelve. Het eerste, het kennen, berustte bij de Kerk; aan

haar moest alles zich in *ingewikkeld* geloof onderwerpen. Met ijver traden daartegen de hervormers op en stelden er hunne bepaling tegenover. Men vergelijke het belangrijke hoofdstuk van CALVYN, *Inst. Rel. Chr.* III. C. II; waar men van het geloof de volgende definitie vindt: ‘est divinae erga nos benevolentiae *firma certaque cognitio* quae gratuitae in Christo promissionis veritate fundata per spiritum S. et revelatur mentibus nostris et cordibus obsignatur.’ De Catholijke partij wierp den Hervormeren voor, dat zij het voorwerp (*object*) des geloofs verdeelden en ontkenden, dat het zich tot alle deelen van het woord Gods uitstrekte. Hooren wij andermaal het antwoord van den grooten Hervormer: ‘Tantum indicare haec duo volumus, nunquam scilicet fidem consistere, donec ad gratuitam promissionem pervenerit: deinde non aliter nos per ipsam conciliari Deo, nisi quia nos Christo copulat. Si quis Deum et juste praecipere quicquid praecipit et vere minari credat, an propterea fidelis vocabitur? Nihil minus. Firmus ergo fidei status non erit, nisi in Dei misericordia sistatur. Nihil ergo absurdi, si in definitione praecipuum ejus affectum ita urgemus et *loco differentiae subjicimus generi notam illam, quae fideles ab incredulis separat*.’ Ware de Protestantsche Kerk, ware CALVYN zelf altoos zoo gematigd geweest!

Het kenmerk van een onpartijdig Supranaturalismus wordt door den Heer REDDINGIUS, bl. 8, dus opgegeven: ‘de openbaring, die onmiddellijk van God is gegeven, welke in de H.S. beschreven staat, moet geloofd worden, en al wie dit openbaringsgeloof verwerpt, neemt het Christendom uit het Christendom weg.’ Ik stel mij voor, dat SCHL. in het algemeen ook deze woorden tot de zijne zou maken; maar gelijk hij van zijnen PLATO geleerd had, niet op den klank der woorden af te gaan, maar gaarne te willen weten, welk denkbeeld ieder woord in de ziel des sprekers uitdrukt, zou hij velerlei vragen ter opheldering gedaan hebben. Hij zou, b.v., gevraagd hebben, waarom de Openbaring, die onmiddellijk gegeven is, niet duidelijker naar het voorbeeld der Hervormers omschreven was, als genade Gods in CHRISTUS? hij zou hebben willen weten, wat het woord *moeten* bij het gelooven beteekent, en of het niet het denkbeeld van onwil, onkunde of halve overtuiging, steelsgewijze onder het masker van *gelooven* verbergt? Hij zou u den twist willen laten beslechten, over het onderscheid van Bijbel en Openbaring, over hetgeen H.S. is en hetgeen er niet toe behoort, over Accommodatie en Theopneustie. Hij zou u laten onderzoeken, of CHRISTUS om de H. Schrift, of de H. Schrift om CHRISTUS moet geloofd worden; en wanneer gij, met scherpzinnig oordeel en onuitputtelijke kunde, over al deze vragen uw vonnis gestreken hadt, zou hij u voortreffelijke mannen voor de

wetenschap genoemd hebben, maar meenen, dat met dit alles het wezen des Christendoms weinig gevorderd was, en gij zelve over uwe bemoeijingen een juist oordeel hadt geveld, toen gij al die geleerdheid nog slechts in uwe Prolegomena borgt.

Duizendmaal is het gezegd, dat de Hervorming en het Protestantismus op de erkenning van de H.S. als kenbron des geloofs berusten; en toch gelooven wij met SCHL., dat ook bij de Hervormers de eerbied voor de H.S. veeleer uitging van het geloof aan CHRISTUS, dan omgekeerd: hetzij, om SCHLEIERMACHERS uitdrukking te gebruiken, dat de totaalindruk dier Schriften hun het beeld van den geheelen CHRISTUS diep in het gemoed drukte, hetzij dat, zelfs in dien verbasterden tijd, de kern des Evangelies bij de Kerk niet verloren was gegaan. Hoe weinig wetenschappelijk toch is hun onderzoek naar de echtheid en geloofwaardigheid van iederen H. Schrijver in het bijzonder! hoe stout en bijna onberedeneerd wordt het vraagstuk naar hetgeen Canoniek en Apocryph is behandeld! En echter, hoe noodzakelijk zou dit alles geweest zijn, wanneer, volgens hen, het geloof aan CHRISTUS eerst uit de letter der Schrift had moeten voortspruiten! Tegen de spotternijen van Joden of Ongodisten uit de Italiaansche School van BEMBO en LEO stellen zij hun inwendig getuigenis van den Heiligen Geest over: en deze Geest werkte toch, volgens hen, alleen in de kinderen des geloofs. (Men vergelijke nogmaals CALVYN Inst. L.I. VII, vooral § 4). Dáár, waar de overlevering der Kerk onzeker was, bij die gedeelten des N.T., wier Apostolische oorsprong door anderen aangenomen, door anderen bestreden werd, lieten zij meestal aan hun Christelijk gevoel de hoogst onzekere beslissing over. Hoe ligtvaardig en onbestemd oordeelde CALVYN over den brief aan de Hebreeën en den tweeden van PETRUS en dien van JUDAS? hoe onvoorzigtig ijverde LUTHER tegen dien van JACOBUS? En indien eens de critici of de kerkvergaderingen der eerste eeuwen aan de brieven van BARNABAS en CLEMENS derzelver allerwaarschijnlijkste aanspraken op echtheid hadden ingeruimd, wat zou hen bewaard hebben tegen de in deze schriften vreemde en valsche voorstellingen? Ik geloof weder hun Christelijk bewustzijn d.i. door de kennis van CHRISTUS verlicht gevoel. Of was dit niet CALVYNS leidstar in den exegetischen twist met OSIANDER? Was niet met dit Christelijk bewustzijn de voorstelling eener nederdaling van CHRISTUS ter helle zóó zeer in strijd, dat hij verleid werd, aan de allergewrongenste verklaring zoowel van dit leerstuk als van de plaatsen, waarop het gegrond was, de voorkeur te geven?

Nog eens, wie, die de gewone Supranaturalistische Dogmatieken bestudeerd heeft, heeft niet opgemerkt, hoe in den ganschen *locus* over de H.S. de armoede door de scheuren zigtbaar is? Wij

spreken niet over de moeijelijke vraagstukken der echtheid, welker beslissing het Christendom eerbiedig aan de wetenschap behoort over te laten. Maar wij spreken van de hoofdpunten der ingeving en accommodatie. Hoe willekeurig is men hier met de bewijsplaatsen omgesprongen! hoe vele denkbeelden, uit het O.T. gehaald, zijn hier op het N. toegepast! hoe weinig is het onderzoek opgelost naar den aard en de uitgebreidheid van de gaven des H.G.! hoe vaak heeft men de hulp, die aan het spreken der Apostelen was toegezegd, ook op derzelver schrijven, dat toch bij meerder overleg meerdere vrijheid in denken en uitdrukken toelaat, betrekkelijk gemaakt! en hoe spitsvondig is ter andere zijde de onderscheiding, dat niet de vorm hunner schriften, maar slechts de stof ingegeven was: alsof niet het nieuwe leven, dat door de verschijning en prediking van CHRISTUS in hen ontstond, zich eene eigene orde van denkbeelden, een eigen gebied van woorden scheppen moest! en wat zullen wij eindelijk van de accommodatie zeggen, waardoor men zoekt te bewijzen, dat CHRISTUS en de Apostelen in hun verkeer met anderen deden, hetgeen van ieder verstandig mensch gevorderd wordt: maar welk woord ledig, nietig, door geene enkele geldige bewijsplaats ondersteund is, wanneer men daarin iets eigendommelijks van de eerste prediking des Christendoms zoekt?

Niets of weinig van dit alles vindt men bij SCHL. Volgens hem is het geloof uitgegaan van de verschijning en de prediking van CHRISTUS. Want beide denkbeelden laten zich zoo weinig scheiden, als de persoon van SOCRATES van zijne dialektiek. Van deze prediking, van deze verschijning zijn de boeken des N.T. volgens hem de oorspronkelijkste getuigenis. Het was de levendige herinnering van CHRISTUS en zijne werkzaamheid, met zorg gekweekt en voortgeplant door de onderlinge mededeeling in den schoot der eerste Kerk, die de maatstaf tot scheiding van het apocryfe en kanonieke was: en wanneer men hierbij aan de leiding dacht van het Hoofd der Kerk, die de zijnen geene weezen liet, dan meende SCHL. dit veilig te kunnen uitdrukken door de stelling, dat de verzameling der boeken des N.T. onder de leiding van den H. Geest ontstaan was. Doch schoon het geloof op den duur meer uit het leven in den schoot der Kerk en uit de openbare verkondiging des Goddelijken woords voortkwam, waren en bleven volgens hem de boeken des N.T. het rigtsnoer voor alle volgende voorstellingen des Christendoms.

Wij erkennen, dat de Heer REDDINGIUS deze stellingen van SCHL. niet verzwegen heeft; maar hij heeft onder derzelver opgave zaken vermengd, die van elders ontleend, hier kwalijk geplaatst, en zeer ten nadeele van den beroemden man voorgesteld zijn. Van

dien aard is hetgeen SCHL. in de Inleiding, waarover wij het onze gezegd hebben, omtrent de *wonderen* leert. Wij zoeken, na de herlezing der aangehaalde bladzijden van SCHL., vergeefs het bewijs, dat hij loochende, dat CHRISTUS wonderen gedaan hebbe; maar wij zien alleen, dat hij de gewone voorstelling der wonderen als onomstootelijke bewijzen voor de waarheid des Christendoms op een objectief standpunt afkeurt: terwijl hij als Christen eenmaal CHRISTUS als de hoogste goddelijke openbaring beschouwende, in zijne verschillende handelingen de kracht Gods en in zóó verre ook wonderen ziet, (zie I Deel. bl. 102). Ja, in de Christologie brengt SCHL. tot het profetisch ambt van CHRISTUS, behalve het leeren, ook het *voorzeggingen* en *wonderen* doen, (zie § 103 4). Even zoo partijdig zegt de Heer REDDINGIUS: 'wat eindelijk nog betreft de wonderen, die op den persoon van CHRISTUS betrekking hebben, te weten zijne opstanding, hemelvaart en wederkomst ten geregt, ook te dezen aanzien beteekent de H.S. al zeer weinig.' SCHLEIERMACHER zegt dit: 'al ware CHRISTUS niet meer levend op aarde gezien, dán nog zou het geloof aan zijne goddelijke waardigheid kunnen bestaan, evenzeer als iemand van zijne onsterfelijkheid zoude kunnen overtuigd zijn, al ware er nimmer een doode opgewekt geworden.' Wij laten deze stelling, die hij uitvoerig betoogt, voor zijne rekening; maar merken aan, dat dezelve bij den Heer REDDINGIUS uit haar verband gerukt is, wanneer hij daaruit tracht te bewijzen, dat SCHL. te dien opzigte der H.S. haar gezag weigerde. Integendeel schrijft hij omtrent de leer van CHRISTUS opstanding, § 99 2. 'Indess ist ihm doch ein mittelbarer Zusammenhang mit der Lehre von der Person Christi nicht abzusprechen, insofern nämlich das Urtheil über die Jünger als ursprüngliche Berichterstatter auf das Urtheil über den Erlöser zurückwirkt. Wer z.b. des Wunderbaren wegen uns nicht die Auferstehung Christi als buchstäbliche Thatsache anzunehmen, lieber voraussetzt die Jünger hätten sich getäuscht und inneres für äusseres genommen, der legt ihnen eine solche geistige Schwäche bei, durch welche nicht nur ihr ganzes Zeugniss von Christi unzuverlässig würde, sondern auch CHRISTUS müsste, als er sich solche Zeugen wählte, nicht gewusst haben was in dem Menschen ist. Oder sollte er selbst es gewollt oder veranstaltet haben, dass sie innere Erscheinung müssten für äussere Wahrnehmung halten, so wäre er selbst ein Urheber des Irrthums, und alle sittlichen Begriffe würden durch einander geworfen, wenn damit eine solche höhere Würde verträglich seyn sollte.' Hoeveel verschilt dit van de oneerbiedige woorden, die REDDINGIUS aan SCHL. in den mond legt!

Verre zij het echter van ons, al hetgeen SCHL. omtrent de H.S. stelt, te willen verdedigen: het is ons genoeg, indien men toe-

stemt, dat ook in deze afdeeling zijner *Glaubenslehre* veel voorkomt, dat der behartiging waardig is, en dat de door hem aangedrongen onderscheiding tusschen geloof aan CHRISTUS en geloof aan de Schrift, niet zoo volstrekt strijdig is met den oorspronkelijken geest van het Protestantismus. Althans, al had zich SCHL. nog veel ongunstiger over het N.T. uitgelaten, dan hij deed, dan was het nog een gewaagde sprong geweest, om daaruit tot zijn Rationalismus te besluiten. Immers onder de schriftbestrijders komt van oudsher een voorname rang aan de fanatici toe, die inwendige ervaringen of een inwendig licht boven de H.S. stellen, deze voor onvolmaakt houden en uit hunne bevindingen trachten aan te vullen, of de geheele Schrift verwierpen en een' denkbeeldigen CHRISTUS voor den historischen in plaats stelden. Kortom, dat gansche heirleger, hetwelk de Oudheid (want het verwarren van verschillende zaken onder een' gemeenschappelijken scheldnaam is veel ouder dan het woord Rationalismus) onder den naam van Manicheen begreep. Uit al het gezegde is misschien duidelijk, dat SCHL. nog het naast aan deze verwant kon schijnen: en wanneer wij weten, dat, vooral tegen de eerste soort van ketters, de stellingen gerigt zijn, dat het geloof aan de verkondiging des woords verbonden is, 2°. dat in de H.S. de weg der zaligheid volkomen geopenbaard is (*sufficientia sacri Codicis*), dán is het van belang hieromtrent SCHLEIERMACHERS gevoelen te kennen.

Wij gelooven, dat, omtrent de eerste stelling, de meening van SCHL. duidelijk genoeg door hem zelven verklaard is. Men vergelijke § 108 5, waar wij lezen: ‘het wonder van de verschijning van CHRISTUS, die zelf alleen onder den vorm van het woord werken kon, zou ongenoegzaam zijn, indien Eenigen anders moesten bekeerd worden, dan door de werkingen, die van Hem uitgaan. En wanneer het mogelijk is, dat CHRISTUS inwendig aan sommigen zonder het woord kon geopenbaard worden, zoo had dit ook aan allen kunnen geschieden, hetwelk op eene verlossing door het bloote idee des Verlossers zou uitloopen. Duidelijk wordt ons hierdoor, hoe gevaarlijk de stelling der fanatici omtrent dit punt is. Want wanneer men bij de bekeering goddelijke genadewerkingen aanneemt, die geenen historischen zamenhang hebben met de persoonlijke werkzaamheid van CHRISTUS, gesteld zelfs dat men zich dezelve bewust werd als werkingen van CHRISTUS, dan zou men toch geene zekerheid kunnen hebben, dat deze CHRISTUS dezelfde was als de historische. Wie derhalve de zaak zóó voorstelt, dat bij de bekeering aan het woord deszelfs uitsluitend regt benomen wordt, neemt niet alleen alle grenzen weg, zoodat ieder met onbeperkte willekeur op dezelfde wijze alles voor Christelijk en van CHRISTUS afkomstig kan uitgeven, maar hij heft tevens alle gemeenschap,

op, dewijl ieder, die zich op eene onvermengde inwendige en oorspronkelijke verlichting verheft, ook in zich zelven besloten, noch aanleiding tot, noch behoefte aan gemeenschap heeft: gelijk dan ook alle separatistische rigtingen van dergelijke voorstellingen uitgaan.' Aan de *sufficientia* der H.S. heeft hij eene afzonderlijke § (131) toegewijd, en haar dus uitgelegd: 'er is hiermede bedoeld, dat de H.G. ons door middel van het gebruik der Schrift even zoo in alle waarheid leiden kan, als de Apostelen zelve en anderen, die het onmiddellijk onderwijs van CHRISTUS mogten genieten: zoodat, wanneer eenmaal de Kerk het volkomen beeld zal zijn der kennisse Gods, zoo als zij in CHRISTUS was, wij dit met volle regt als de vrucht der schrift kunnen aanmerken, zonder dat er iets bijgekomen zij, dat haar (der schrift namelijk) oorspronkelijk vreemd was.'

Wanneer men de zoo straks aangehaalde woorden van SCHLEIERMACHER over de verwantschap van de verkondiging des woords met de bekeering, wanneer men zijne denkbeelden omtrent de ebionitische en doketische ketterijen nagaat, moet men zich bevreemden, dat aan SCHL. een guosticisme, dat voor den wezenlijken een' idealen CHRISTUS in de plaats stelt, verweten is geworden. En toch is de Heer REDDINGIUS noch de éénige, noch de eerste, die zulks deed. Tegen vroegere dergelijke beschuldigingen stelde SCHL. de verklaring over, dat bij hem zelfs geen spoor voorkwam van een' idealen CHRISTUS voor den historischen (*Briefe an* LUCKE z.a.s. bl. 261), en nog uitvoeriger verdedigde hij zich op dit punt tegen de beschuldigingen van den Tübinger Hoogleeraar BAUR (s. 501 ff.). Wat zullen wij zeggen? dat SCHL. ten opzigte zijner overtuiging de wereld heeft willen bedriegen? Zelfs de Heer REDDINGIUS wijst op het stervensuur van den geleerden man, als hetwelk zegel drukte op zijne innige vroomheid en gemoedelijke overtuiging. Dat hij zich zelven bedroog, en dat de man, die alle andere stelsels zoo scherpzinnig ondermijnde, de inconsequentie van zijn eigen niet doorzag? misschien. Of is ook deze beschuldiging wederom slechts schijn, die meer uit den gang der redenering dan uit den aard zijner stellingen voortvloeide? Stellen wij ons de zaak dus voor: SCHL. nam als grondstelling van het christelijk bewustzijn aan, dat JEZUS van *Nazareth*, de historische CHRISTUS, een volkomen Verlosser was: en om dit te bewijzen, beriep hij zich op de daadzaken van zijn christelijk, of liever hij ontwikkelde de verschillende toestanden van zijn zelfbewustzijn vóór en ná de aanneming van CHRISTUS. Hieruit, en niet uit de rede, niet uit verstandelijke bespiegelingen abstraheerde hij het begrip van een' volkomen' Verlosser.

Of zal men ook den Heidelbergschen Katechismus van het ont-

werpen eens idealen Verlossers voor en zonder den historischen en diensvolgens van Rationalismus beschuldigen, omdat in de vijftiende vraag onderzocht wordt: Wat voor een' Middelaar en Verlosser wij moeten zoeken, en eerst de achttiende dus luidt: Wie is dezelve Middelaar, die te zamen een waarachtig God en een waarachtig regtvaardig mensch is? Dat, bij de vorderingen in Dogmatiek en Uitlegkunde, de Terminologie van SCHL. van die der oude Hervormers verschilt, is niet te verwonderen, maar bewijst echter nog geenszins een zakelijk onderscheid tusschen beiden. En wanneer de Catechismus *a priori*, zoo men wil, daarom in den Verlosser niet alleen een' waarachtig en regtvaardig mensch eischt, maar ook zulk een', die waarachtig God is en *sterker dan alle schepselen, uit kracht zijner Godheid, den last des toorns Gods aan zijne menschheid dragen kon*, dan wagen wij het hiermede de formule van SCHL. te vergelijken, welke een altoos krachtig Godsbewustzijn (volkomene regtvaardigheid) en volkomene zaligheid in den Verlosser als noodzakelijk aanneemt.

Bij voorkeur reppen wij van deze formule, omdat onzes inziens SCHL. nergens het doketische zóó nabij komt, en van het historische zóó verre schijnt af te wijken, als in de voorstelling der onafgebroken zaligheid van CHRISTUS. (Althans een' gansch anderen historischen CHRISTUS stelde zich de Schrijver van den brief aan de Hebreeën voor). Het verwondert ons, dat de Heer REDDINGIUS op dit punt niet meer heeft aangedrongen. Welligt echter scheen SCHL. hem hier juist te irrationeel toe, om hem van Rationalismus te kunnen beschuldigen. Of gevoelde hij, hoe ligt het verstand ook van den verlichtsten Godgeleerde afdwaalt, bij het schetsen van het éénige en onvergelijkelijke beeld van JEZUS? Immers, bij zoo veel bepaalds omtrent den persoon van CHRISTUS, is er zoo veel onbepaalds overgebleven: of wie kan zeggen, dat hij al de diepten van dit verheven Wezen doorgrond heeft? Anders vertoonde zich het beeld aan hen, die den MESSIAS hunner verwachtingen in Hem zochten: anders aan een' JOHANNES, die in Hem het woord, dat vleesch geworden was, en onder ons woonde, vol van genade en waarheid, aanschouwde. En wat zullen wij zeggen van de voorstellingen der Apocryphe Evangeliën, die in de eerste Christen Gemeenten toch ook hare toehoorders gevonden hebben, en zoo uitsluitend in CHRISTUS de kracht Gods zagen? Was hun Christendom zonder historischen grond, of de historische CHRISTUS niet hun volkomen Verlosser? of dwaalden ook niet die Godgeleerden in hunne voorstelling van JEZUS, die het getal zijner wonderen, tegen de regelen eener gezonde Uitlegkunde, vergrootten: evenzeer als zij, die hier en daar voor wondermagt slechts diepe wijsheid en menschenkennis in de plaats stelden? Wie, die een wei-

nig dieper doorgedrongen is in de beschouwing van het wezen van JEZUS, die zijne onzondigheid, zijne verhouding tot de verzoekingen, den aard van zijn lijden, den aard van zijn verkeer met den Vader in het gebed, zijne voorwetenschap zelfs met den meesten eerbied heeft pogen te doorgronden, heeft niet ondervonden, hoe ligt hij tot eenzijdigheid in het verheffen van eene enkele zijde van JEZUS karakter, ten koste der andere, verleid wordt, en hoe noodzakelijk het hem wordt, zich aan de historische hoofdpunten van JEZUS leven vast te houden, ten einde geen ijdel beeld der fantasie te doen ontstaan!

En deze historische hoofdpunten zijn bij SCHL. deze: CHRISTUS *was mensch, en tevens meer dan mensch;* welke hij in onderscheidene § § 94-99 tracht te ontwikkelen. Ieder stelsel, dat één dezer beide gezigtspunten aan het andere opoffert, schijnt hem wezenlijke ketterij in het Christendom te brengen, en kunnen wij, bij de ontwikkeling zijner denkbeelden omtrent den persoon van CHRISTUS, vergeten, wat hij in zijn uitstekend betoog over de Urbildlichkeit des Erlösers, § 93, gezegd heeft? De ontwikkeling van dit wezen, in eene opvolgende reeks van oogenblikken in den vorm eens menschelijken levens, van de geboorte tot aan het sterven, ziedaar SCHLEIERMACHERS historischen CHRISTUS. Omtrent zijn gevoelen betrekkelijk de opstanding en verhooging in den hemel, hebben wij reeds vroeger 's mans eigene woorden aangehaald, ten betooge, dat hij hier aan het getuigenis der Schrift boven de Rationalistische uitlegging de voorkeur gaf. En nu, van zulk eene historische verschijning, in vergelijking met welke de voorstelling, die hij van CHRISTUS had, slechts eene flaauwe afschaduwing was, daarvan had SCHL. de zekere overtuiging. Om te beslissen, hoe weinig zulk eene voorstelling met het Rationalismus gemeen had, vergelijke men, hoe CHRISTUS leven door hetzelve pleegt voorgesteld te worden. Om deszelfs groveren empirischen vorm te kennen, is het genoeg, WEGSCHEIDERS § *summa vitae J.C. in libris N.T. enarratae* op te slaan. Het speculatieve Rationalismus is door STRAUSZ, in zijn *Leben Jesu*, in deszelfs strengsten vorm vertegenwoordigd. Eerst na den dood van SCHL. verscheen het laatstgemelde Werk in het licht, en bewees hoe juist de afgestorvene geoordeeld had, toen hij schreef: ‘es ahnet mir, dass bei der speculativen Ansicht für die geschichtliche Person des Erlösers doch nicht vielmehr übrig bliebe, als bei jener ebionitischen auch herauskommt.’ Inderdaad, STRAUSZ had onregt, toen hij zijne beschouwing van het leven van JEZUS als in noodzakelijken zamenhang met SCHL. stelsel trachtte voor te dragen; of zou STRAUSZ de woorden van s. tot de zijne hebben kunnen maken? § 93. 3. ‘Ist die Sünde als Gesammtthat des menschlichen Geschlechts gesetzt: wie bleibt dann eine Möglich-

keit, dass sich aus dessen Gesammtleben ein Urbildliches Einzelwesen hatte entwickeln können? Denn wäre das Christenthum auf ein unvollkommenes Urbild gegründet: so müsste es die Ansprüche fahren lassen, alle Glaubensweisen in sich aufzunehmen und aus sich selbst immer mehr Vollkommenheit und Seligkeit zu entwickeln. Wollte man aber der menschlichen Natur vor Christo und ohne ihn das Vermögen einräumen, ein reines und vollkommenes Urbild in sich zu erzeugen: so könnte sie wegen des natürlichen Zusammenhanges zwischen Verstand und Willen nicht in den Zustand allgemeiner Sündhaftigkeit gewesen seyn. Soll daher der Mensch Jesus urbildlich gewesen seyn, oder soll das Urbild in ihm geschichtlich und wirklich geworden seyn - *der eine Ausdruck gilt was der andere* - um ein neues Gesammtleben zu stiften innerhalb des alten und aus ihm: so muss er zwar in das Gesammtleben der Sündhaftigkeit hereingetreten seyn, aber er darf nicht aus demselbem her seyn, sondern muss in demselbem als eine wunderbare Erscheinung anerkannt werden.'

Maar zal men zeggen, en de Heer R. heeft zulks bl. 10 aangemerkt, over de overige bijzonderheden van JEZUS leven heeft SCHL. der negatieve kritiek den vrijen teugel gevierd. Wij merken al aanstonds aan, dat, welk ook zijn gevoelen over de drie eerste Evangeliën geweest moge zijn, het Evangelie van JOHANNES, die gezien en getuigd had, steeds eene uitzondering bij hem maakte. Doch hetgeen nog meer afdoet, is dit. Met alle vrijheid, die hij aan het wetenschappelijk onderzoek toestond, erkende hij ook, dat dit zijne grenzen of liever zijne noodzakelijke resultaten had, en dat in hetzelve dáár, waar het de gronddaadzaken des Christelijken geloofs vijandig aantastte, een *πρῶτον ψεῦδος* moest verborgen liggen. Zoowel als dit ten opzigte der wetenschap in het algemeen uit SCHL. bekende, maar meermalen verkeerd begrepene leerstelling omtrent den drievoudigen vorm der Dogmatische stellingen, § 30, volgt, zoowel als hij dit zelfde denkbeeld in de brieven aan LUCKE t.a.p. uitvoerig ontvouwde, moeten wij in het bijzonder met betrekking tot de historische kritiek op twee Apologetische schriften wijzen, die met zijne wijze van zien de naauwste verwantschap hebben. Wij bedoelen de twee Schriften van ULLMAN *über die Sündlosigkeit Jesu* en *was setzt die Stiflung des Christenthums durch einen Gekreuzigten voraus*, en willen daarmede de vraag beantwoorden: wat had volgens SCHL. de losgelaten kritiek van de Evangelische verhalen toch altoos moeten overlaten?

En nóg zouden wij in deze inschikkelijkheid jegens de wetenschap, óf eene zwakke lafhartigheid, óf een verscholen Rationalismus erkennen, indien SCHL. het Christelijke óf door de wijsbegeerte liet bestemmen, óf de Dogmatiek binnen het terrein be-

perkte, hetwelk de wetenschap ten gevolge harer onvolkomenheid gedurig openliet; maar wel verre van uit redenering zijne Geloofsleer af te leiden, putte hij dezelve uit de gemoedelijke overtuiging der Christenen: de vroomheid moest niet op afgetrokken denken of veelzijdig weten, maar op eene daadzaak des bewustzijns gegrond wezen. Men vergelijke den Zusatz tot § 13, en hechte vooral op de woorden: ‘Die Uebervernünftigkeit aller einzelnen Christlichen Lehrsätze ist der Maassstab, wonach man beurtheilen kann, ob sie auch das eigenthümlich Christliche aussprechen, und wiederum die Vernunftmässigkeit derselben die Probe, inwiefern das Unternehmen die innern Gemüthserregungen in Gedanken zu übertragen gelungen ist oder nicht; die Behauptung aber, es könne nicht verlangt werden, dasjenige vernunftmässig darzustellen, was über die Vernunft hinausgehe, erscheint nur als eine Ausflucht, wodurch die etwanige Unvollkommenheit des Verfahrens soll bemäntelt werden, so wie die entgegengesetzte: es müsse in Christlicher Lehre alles in jedem Sinn aus der Vernunft zu begründen seyn, nur den Mangel an der eignen Grunderfahrung zu bedecken gemeint ist.’

Doch genoeg hiervan. Wij stemmen den Heer REDDINGIUS gaarne toe, dat de redeneringen van SCHL. vaak duister en daardoor bedriegelijk zijn; wij gaan een' stap verder, en verzekeren, dat zij den man vaak heterodoxer doen schijnen, dan hij waarlijk is. Vóór wij hier over onze eigene ervaring spreken, moeten wij aanmerken, dat SCHL. stellingen omtrent de *verlossing door* CHRISTUS door den Heer R. (bl. 48-51) al te beknopt en te onvolledig zijn opgegeven. Waarlijk, door de mededeeling der stellingen van SCHL., § 100, 101, wordt de zaak te weinig opgehelderd, dan dat iemand, die met het Werk zelf onbekend is, derzelver beteekenis en strekking zal kunnen verstaan. Hier vooral was het van pas aan te wijzen, hoe SCHL. zijne beschouwingswijze in verhouding tot de overigen als de *mystische* tegenover de *magische* en *empirische* deed voorkomen. Zelfs de beteekenis der woorden, *verlossing* en *verzoening* volgens SCHL., wordt door REDDINGIUS niet opgehelderd. Doch om tot onze ervaring weder te keeren. Toen wij SCHL. door het hernieuwen der oude verdeeling der ambten van CHRISTUS, zijne verzoenende werkzaamheid tot het Hoogepriesterlijk ambt zagen terugbrengen, viel het ons, meenden wij, in het oog, dat aan het *offer* van CHRISTUS *sensu passivo* weinig kracht moest toegekend worden. Wij versterkten ons in dit gevoelen, doordien wij zagen, dat de voortreffelijke NITZSCH, die anders de verdeeling van SCHL. billijkt, in zijn *System der Christliche Lehre*, echter boven en buiten hetgeen uit het Hoogepriesterlijk ambt van CHRISTUS voortvloeit, meer uitvoerig en bepaaldelijk over het *meritum mortis Christi*

uitweidde, § 133. S. 176-178. En toch, hoe dikwijls wij ook bij SCHL. de § § in quaestie herlazen, juist dáárin, dat hij op den dood van CHRISTUS als zoodanig weinig gewigt scheen te leggen, vonden wij eene toenadering tot het *Socinianisme*. Van SCHLEIERMACHERS goede bedoelingen echter overtuigde ons hetgeen wij omtrent 's mans uitspraak over dit punt in zijn stervensuur lazen. Ook de Heer REDDINGIUS werd hierdoor '*overtuigd, dat hij niets op hoogeren prijs stelde, dan den dood van* CHRISTUS.' Wij wenschten daarom, dat dezelve ook ons gevoelen hierin gedeeld had, dat het beter ware, nog eens over de ware meening van SCHLEIERMACHERS leerstellingen na te denken, en voor het oogenblik met een *non liquet* te volstaan.

Onze beoordeeling is tamelijk breedvoerig geworden over een boekje, dat uit slechts 85 bladzijden bestaat: daarentegen zouden wij kunnen zeggen, dat een boekje van 85 bladzijden te beknopt was, om een afdoend vonnis te geven over een Werk van meer dan elf honderd bladzijden, dat rijk aan nieuwe gedachten is, en vol van hetgeen de Duitschers *Geistesblitze* plegen te heeten. En toch moet Recensent, vóór hij eindigt, de verzekering geven, dat hij geen aanhanger van SCHL. is; dat er veel in deszelfs stelsel voorkomt, waarmede hij zich niet vereenigen kan; dat hem de grondstelling van SCHL. over het afhankelijkheidsgevoel altoos bedenkelijk voorkomt; dat het hem nimmer helder geworden is, hoe volgens denzelven de daadzaken van het gevoel, of van het Christelijk bewustzijn zich in den vorm eener Dogmatiek laten kleeden; hoe het zich met de subjectiviteit van deszelfs gansche systeem laat vereenigen, dat hij zijne eigene godsdienstige overtuiging tevens als de uitspraken der Evangelische Kerk voordraagt; dat Recensent zelfs vele van de aanmerkingen van REDDINGIUS, onder anderen, die over het vóórbestaan van CHRISTUS, over het losrukken van het verband tusschen het O. en N.T., over den H. Geest billijkt. Maar hetgeen hij gewenscht had, was, dat de Heer REDDINGIUS het systeem van SCHL. naauwkeuriger doorgrond en stap voor stap gevolgd ware; dat hij hetzelve niet verbonden hadde met stelsels, die, volgens zijne eigene betuiging (bl. 7), aan SCHL. vreemd waren. Wij bevlijtigen ons, om de leerstelsels der eerste eeuwen naauwkeurig te ziften, de ketterlijst van EPIPHANIUS te zuiveren, en fijne onderscheidingen tusschen *Gnostieken* en *Gnostieken, Arianen* en *Arianen, Monophysiten* en *Monophysiten* te maken; wij zien den ijver, waarmede men aan ORIGENES, aan ATHANASIUS, aan TERTULLIAAN, aan GREGORIUS van *Nyssa* en THEODORUS van *Mopsueste*, hunne eigene begrippen zoekt terug te geven, in de overtuiging, dat er in den ouden tijd meer gelijk dan eigen was, en dat partijzucht zoo ligt kleine verschilpunten over het hoofd ziet. En in onzen tijd, omtrent onze tijdgenooten, zouden wij even ligtvaardige ijveraars zijn! Bij het

schiften der Theologische geschriften, zouden wij den stapel, op wiens bodem BAHRDT en RIEM, of, wil men betere genoemd hebben, ECKERMANN en STEINBART liggen, zonder onderscheid, in onzen tijd met WEGSCHEIDER, AMMON, DAUB, ULLMAN, SCHLEIERMACHER en STRAUSZ verhoogen, en die alle als Rationalisten, d.i. stoppelen voor het vuur, brandmerken! Waarlijk, bij deze onbesuisde oordeelvellingen zouden de geleerde Schrijvers vreemd opzien over den buurman, in wiens gezelschap zij zich bevinden. Immers zagen wij, hoeveel moeite het den Heer REDDINGIUS kostte, den naam van Rationalist op SCHL. toepasselijk te maken. Eerst wordt hij geen *Rationalist in den beperkten zin* genoemd (bl. 7); dan weder heet hij een *mysticus, wiens mysticismus Religiosismus geworden is:* (bl. 30); elders wordt zijn stelsel als *Rationaal-Supra-naturalismus* beschreven (bl. 47). Wordt het hierdoor niet duidelijk, dat de tegenstelling, van Rationalismus en Supra-naturalismus zich kwalijk op SCHL. leerstelsel laten toepassen? en waarom zouden wij die woorden, welke eene zoo onzekere beteekenis hebben, vasthouden, om een nieuw stelsel te beschrijven? Beteekent Rationalismus de grondstelling, om niets aan te nemen, dan hetgeen door de rede geleerd wordt, en niets te gelooven, dan hetgeen in eene geregelde orde van begrippen gebragt is, dan is voorzeker SCHL. op de zijde van het mysticismus, hetwelk, een duister bewustzijn, een gevoel aanneemt, als grondslag van hetgeen later door het verstand ontwikkeld wordt. Beteekent Rationalismus het streven om alle gewaarwordingen zoo veel mogelijk tot heldere begrippen te brengen, dan is dit streven den hoogen aanleg van 's menschen geest waardig, en geen Supra-naturalist zou, in dien zin, niet tevens Rationalist zijn. Tegen het Supra-naturalismus staat niet het Rationalismus, maar het Naturalismus over, en wie, die weet, hoe zeer SCHL. alles tot goddelijke causaliteit terugbrengt, zal hem van het laatste verdenken? Of behoort het tot het kenmerk van Supra-naturalismus, alles hetgeen CHRISTUS geleerd heeft, op gezag zijner goddelijke zending aan te nemen, ook dán is SCHL. op deszelfs zijde, ofschoon hij zijn geloof minder uit het gewone redebewijs van wonderen en voorzeggingen, dan uit den oorspronkelijken indruk, dien de voorstelling van CHRISTUS in zijn leven, leer en Werken maakte, ontleend wil hebben. Of beteekent Supra-naturalismus alleen hetgeen de Duitschers '*Buchstabenglaube*' plegen te noemen, dan zullen voorzeker vele Godgeleerden, wien het wetenschappelijk onderzoek en gezonde kritiek lief is, die vanen verlaten en zich aan de andere zijde scharen.

Recensent, door zijne ambtsbetrekking aan een' afgelegen' hoek des Vaderlands verbonden, wil gaarne den Heer REDDINGIUS gelooven, dat Godgeleerdheid en Wijsbegeerte zich ten onzent in een' bloeijenden toestand bevinden. Althans hij wenscht, hij hoopt,

hij bidt het. Voor den éénigen BORGER koestert hij de innigste hoogachting, en niet minder bewondert hij den voortreffelijken VAN HEUSDE; doch evenmin als het genoeg is, alle Theologische begrippen onder den naam van Supra-naturalismus en Rationalismus te begrijpen, evenmin gelooft hij, dal de zaak van Godsdienst of Wijsbegeerte geholpen is door het invoeren van geliefkoosde kunsttermen. Voor BORGER toch hebben reeds zoo vele van een *Sensus Religionis* gesproken, en hoe dubbelzinnig is nog het woord! Eervol is de naam van Socratische Wijsbegeerte; maar volgens CICERO: *Cum essent plures orti fere a Socrate, quod ex illius variis et diversis, et in omnem partem diffusis disputationibus alius aliud apprehenderat: proseminatae sunt quasi familiae, dissentientes inter se, et multum disjunctae et dispares, cum tamen omnes se philosophi Socraticos et dici vellent, et esse arbitrarentur*.

OEC.

Specimen Novae Albi Tibulli Editionis, primam exhibens hujus poëtae libri primi elegiam cum adnotatione.

Accedunt observationes quaedam in Sexti Aurelii Propertii carmina, auctore J.F. Büser, Judicii Pacificatorii in pago Hasseletensi Graphiario. Zwollae Ex typographeo J.J. Tijl, 1836, pagg. IV et 42.

Van al de Elegiën, welke TIBULLUS ons heeft nagelaten, is er zeker geene, wier verklaring den uitleggers meer moeite gekost heeft, dan juist de eerste. Dikwijls toch is het niet gemakkelijk, om na te gaan, hoe het eene vers met het andere zamenhangt, zoodat SCALIGER, BROEKHUIZEN en HEYNE dit dichtstuk voor fragmenten hielden van onderscheidene andere Elegiën; ja, de eerstgenoemde ging zelfs zóó ver, dat hij verzen, die hem voorkwamen minder goed gerangschikt te zijn, op eene andere plaats inlaschte, hetgeen door HEYNE, zoo als het ons voorkomt, met regt is afgekeurd. Bovendien vindt men in deze Elegie een enkel woord in eene beteekenis gebruikt, waarvoor men elders vruchteloos een voorbeeld zoeken zoude, en een paar verzen, waarvan het niet gemakkelijk is, den waren zin aan te duiden.

Met belangstelling dus namen wij deze proeve van den Heer BÜSER in handen, in de hoop, dat het hem mogt gelukt zijn, die zwarigheden uit den weg te ruimen, welke zich altijd bij het lezen dezer Elegie aan ons hadden opgedaan en die de onderscheidene Uitgevers van TIBULLUS niet op eene wijs hadden opgelost, welke ons geheel en al bevredigde. Ook nu zijn wij weder eenigermate in onze verwachting te leur gesteld. Wel heeft BÜSER, het voet-

spoor van latere uitleggers volgende, vrij vernuftig het verband aangewezen, hetwelk er tusschen de schijnbaar niet zamenhangende verzen bestaat; maar echter is hij, naar ons gevoelen, niet in staat geweest, om van de moegelijke plaatsen, welke in deze Elegie voorkomen, eene verklaring te geven, die men in alle opzigten voldoende mag noemen. Het gaat hiermede, even als met ligchaams-kwalen, die voor geene genezing vatbaar zijn: de eene Arts moge er al eens gelukkiger in slagen, dan de andere, om eenige verzachting toe te brengen: het kwaad zelf kan hij niet uitroeijen, en de lijder blijft onherstelbaar verloren. Doch laat ons kortelijk opgeven, op welke wijs de Heer B. zich van zijne taak gekweten heeft.

Eerst geeft hij den hoofdinhoud op der Elegie in het algemeen, en daarna meer uitvoerig het argument der onderscheidene afdeelingen, waarin hij dit dichtstuk gesplitst heeft. Deze wijs van behandelen is zeer geschikt, om den lezer den waren zin en den zamenhang van het eene met het andere aan te wijzen. Het verwondert ons, dat BÜSER niets gezegd heeft- van den tijd, waarop TIBULLUS waarschijnlijk deze Elegie gedicht heeft: namelijk toen hij van *Corcyra* naar *Rome* terugkeerde, terwijl MESSALA den oorlog in *Egypte* voortzettede; doch dit kon hij als genoegzaam bekend vooronderstellen. De aanteekeningen, die in goed Latijn geschreven zijn, bevatten veel tot opheldering, zoowel door aangehaalde plaatsen van andere Dichters, als uitvoerige woordverklaringen. Dat niet al hetgeen hier voorkomt nieuw is, begrijpt men gemakkelijk; veel heeft B. van andere uitleggers overgenomen: maar toch vindt men hier ook het een en ander, hetgeen uit eigene adversaria is medegedeeld. Wij willen deze aankondiging met eenige weinige aanmerkingen besluiten.

V. 2. Geeft B. de voorkeur aan *multa* boven *magna*, zonder reden op te geven waarom: hetgeen men echter zoude mogen verwachten.

V. 3. Zegt B. *Labor* (*πονος, εργον*), *quamvis per se non recte quem* terrere *dici queat: si tamen adsiduus sit, plenusque molestiarum, inprimisque, si, ut hoc loco notionem sibi adjunctam habeat periculorum, non erit, cur nobis displiceat*. Ook deze verklaring geven andere uitleggers, en daar de Mss. geen verschil van lezing opleveren, moeten wij in dezelve berusten, ofschoon wij haar met HEYNE voor gedwongen houden. Hetzelfde mag gezegd worden van de uitdrukking *classica pulsa*, schoon deze spreekwijs misschien zou kunnen verdedigd worden door het gebruik der Grieksche woorden *κρουω, κρουμα* en *κρουσις*, die zoowel van blaas-instrumenten, als van dezulke, welke met snaren voorzien zijn, gebezigd worden. Vgl. PLUTARCH. *Sympos.* II. 4. De plaats, welke HUSCHKE hiertoe aanhaalt uit CLAUDIANUS:

Qui nutu manibusque loquax; cui tibia flatu
Cui plectro pulsanda chelys:

bewijst dit niet genoegzaam, daar zij per zeugma kan verklaard worden.

V. 25. BÜSER volgt hier de verklaring van HUSCHKE, schoon hij niet even als deze de woorden omzet, maar met CYLLENIUS *modo non* als parenthetisch gesteld opvat, hij interpuncteert dus op de volgende wijs:

Jam, modo non, possum contentus vivere parvo.

De zin is dan: *Ego, qui modo non contentus er am parvo, jam possum parvo vivere contentus*. Ons komt deze constructie zeer gedwongen voor, schoon wij gaarne bekennen, geene betere uitlegging in de plaats te kunnen geven.

V. 45. BÜSER gist, dat men hier *quem* in plaats van *quam* moet lezen: hierin verschillen wij van gevoelen. Vooreerst omdat *quam* veel meer kracht en levendigheid aan de uitdrukking bijzet, dan *quem*, en ten anderen, omdat, zoo als bekend is, de zin meestal met het distichon een einde neemt, of niet dan door de particulae *at, sed, et, neque* en dergelijke in het volgende vers voortloopt. Van dezen regel wijkt TIBULLUS bijna nimmer af, en behalve v. 3 van deze Elegie vind ik hiervan alleen een voorbeeld, II. 5. 37 en III. 4. 53.

Eenige aanmerkingen op onderscheidene plaatsen van PROPERTIUS, meestal van critischen aard, besluiten dit Werkje. Sommige gissingen vonden wij zeer gelukkig, zoo als II. 2. 55, waar BÜSER gist: *Jupiter ignorat pristina furta sua:* II. 19. 73, *celare* voor *semel ire* en II. 23. v. 108-111, waar B. leest:

Hic mos, Saturno regna tenente fuit,
Sed quum Deucalionis aquae fluxere per orbem,
Et post antiqui Deucalionis aquas
Dic mihi. etc.

welke verbetering, zoo als B. zelf getuigt, hij gezien heeft, dat reeds door VALCKENAAR Fragm. Callim. p. 101 was voorgeslagen. Voorts III. 5. 67-70, schoon wat gewaagd:

Pauper, at interitum nil ubi ferre solet,

terwijl voor *patrio* waarschijnlijk *patrios* moet gelezen worden, hetgeen BURMAN gist, *ad Claudian*. p. 687. Andere hebben wij minder gelukkig gevonden, b.v. I. 7. v. 6.

Atque aliquid duram quaerimus in dominam

waar B. leest *durans*. Ons dunkt, dat de gewone lezing een' vrij goeden zin oplevert, vergeleken met het 7de vers en I. 9, 7. Zoo

zoude ook de lezing I. 9. 33, *ni pudor est* kunnen verdedigd worden. Men vgl. BROEKHUIZEN o.d. p. IV. 6. 72 gist, B. voor *blanditae, languidulae. Blanditus* komt echter in den zin, die hier past, voor bij PLINIUS H.N. X. 23. De gissing op III. 18. 4, waar gewoonlijk gelezen wordt, *Tantine* in *lucris Africa tota fuit?* en waarvoor B. in de plaats stelt, *Tangi* (*vel frangi*) *nec lacrymis aspera cor dasinit*, is, schoon vernuftig, wat al te stout; en de Heer B. zal ons gaarne toestemmen, dat op die wijs wel een goede zin wordt opgeleverd, maar dat hier de tekst van PROPERTIUS niet bij winnen zal.

Deze weinige aanmerkingen mogen den Schrijver ten bewijze strekken, dat wij zijn Werkje met oplettendheid en bedaard hebben doorgelezen. Wij wenschen, dat hij, bij de werkzaamheden aan zijnen post verbonden, tijd moge vinden, om zijne studiën voort te zetten, en dat de Geleerden in ons Vaderland, door het toezenden van meer zeldzame uitgaven van TIBULLUS, of van varianten en aanteekeningen, welk verlangen B. in zijne voorrede te kennen geeft, hem in staat mogen stellen, dat hij zijn plan, om eene nieuwe uitgaaf van TIBULLUS te bezorgen, ten uitvoer brenge.

M - S.

Kritische beschouwing der Theoretische en Practische Geneeskunde, *op haar tegenwoordig standpunt, inzonderheid met betrekking tot de leer der bloedontlastingen*, door *J.J. Pennink*, Med. Chir. Art. Obst. Dr.

Eerste Stukje. Te Deventer, bij J. de Lange, 1836.

Het valt niet te miskennen, dat het stelsel van BROUSSAIS, gedurende een aantal jaren, vrij wat bijval gevonden, en, op eene doelmatige wijze aangewend, onbegrijpelijk veel nut gesticht heeft. Immers de *constitutio stationaria* helde tot het ontstekingachtige over, en begunstigde de aanwending der antiphlogistische geneeswijze. Vele Geneeskundigen, ook in ons Vaderland, overdreven evenwel hetzelve zóó zeer, dat zij deze methode in al haren omvang op elke ziekte toepasten, en in dezelve het onfeilbare middel ter herstelling der meest uiteenloopende ziekten en stoornissen in de dierlijke huishouding meenden gevonden te hebben.

Deze onvoorwaardelijke aanwending en toepassing gaf intusschen aanleiding tot veelvuldig misbruik, en deed eene geneeswijze, welke behoorlijk gewijzigd veel goeds bevatte, bij velen in minachting geraken. Het was alzoo van het uiterst aanbelang, de grenzen afgebakend, en een' bepaalden maatstaf daargesteld te

zien, volgens welken men de leer der bloedontlastingen ten meesten nutte van het lijdend menschdom zoude kunnen aanwenden.

Dit doel nu heeft de Heer PENNINK zoeken te bereiken, door de uitgave van het vóór ons liggend Werkje. Hij verdeelt dit Stukje in drie deelen, en geeft ons, bij wijze van inleiding, een beknopt, maar tevens zeer duidelijk overzigt over de voornaamste geneeskundige stelsels, van SYDENHAM af, tot op onzen leeftijd, en betoogt in dezelve met veel grond, dat de antiphlogistische geneeswijze wel degelijk op de heerschende ontstekingachtige constitutie der vorige jaren gegrond was, en daar die heerschende constitutie, hoezeer meer gematigd, blijft voortduren, dezelfde geneeswijze in dezelfde evenredigheid gewijzigd behoort gevolgd te worden.

In het tweede gedeelte geeft ons de Schrijver een overzigt en eene beschouwing van de leer der bloedontlastingen, zoowel der algemeene als plaatselijke, terwijl bij derzelver onderscheidene werking in verschillende ziekten vergelijkt.

In het derde gedeelte wordt de leer der irritatie, ontsteking en koorts behandeld, in betrekking tot het Physiologisch geneeskundig stelsel van BROUSSAIS. Wij moeten erkennen, met genoegen dit oorspronkelijke Werkje gelezen en herlezen te hebben, en meenen met grond te mogen vertrouwen, dat de Schrijver, met de uitgave van hetzelve, het geneeskundig publiek aan zich verpligt heeft. Wij vinden overal in hetzelve sporen van eene uitgebreide kennis en belezenheid; de Schrijver is niet aan eenig bijzonder stelsel toegedaan, maar heeft uit elk systeem aangenomen, hetgeen eene veeljarige ondervinding als doelmatig had leeren kennen, en past zulks met vrucht toe op zijnen uitgebreiden practischen werkkring, waarin hij tot hiertoe zoo gelukkig is geslaagd, en waarin wij hem voortdurend allen mogelijken voorspoed toewenschen.

Wij eindigen met des Schrijvers Werk aan te bevelen aan ieder, die ware practische kennis op prijs stelt, en zien met verlangen de volgende Stukjes te gemoet.

Taalkundig Magazijn, of gemengde Bijdragen tot de kennis der Nederduitsche taal: bijeenverzameld door *A. de Jager*.

I^{ste} Deel, (4 Stukken) 394 bl., en II^{de} Deel, 1ste en 2de Stuk, 222 bl. Te Rotterdam bij T.J. Wijnhoven Hendriksen, 1835 en 1836.

> Bataven! kent uw taal en heel haar' overvloed.

Er was een tijd, en die tijd ligt nog niet verre achter ons, waarin de Nederduitsche taal bijna geene of ten minste zeer wei-

nige beoefenaars bezat; een tijd, waarin de voornaamsten des Lands haar bijna geheel verwaarloosden en onderling in de Fransche taal briefwisseling hielden, en waarin onze Geleerden de talen van het *Oosten*, van *Griekenland* en *Latium*, met voorbeeldigen ijver en op eene gelukkige wijze beoefenden, doch in de taal van hun Land soms minder ervaren waren dan hedendaags de meeste kweekelingen eener Stads-armenschool. Er zijn naauwelijks vijftig jaren verloopen sedert de begaafde Jonkvrouwe DE LANNOY aan den Graaf VAN BYLAND schreef:

> ‘Ja BYLAND, wijl gij 't zegt geloof ik met er daad,
> Dat gij mijn vaerzen acht en *waarlijk duitsch verstaat*.
> Ik weet gij zijt oprecht, maar zult gij 't mij vergeeven?
> Ik had ons goed *Bataafsch die eer niet toegeschreeven*.
> Hoe kon zoo vreemd een smaak ook vallen in uw geest?
> Een Graaf! een Heer van 't Hof die duitsche vaerzen leest!
> Dat Neêrduitsch, naar mij dunkt, mogt zich gelukkig schatten,
> Indien gij 't zonder moeite in proza kondt bevatten:
> Maar 't zelfs van woord tot woord in vaerzen te verstaan,
> Kan waarlijk met uw' rang bijkans niet samen gaan.’ -

Het laatste gedeelte der 17de en bijna de geheele 18de eeuw, leveren eene treurige beschouwing voor de beoefening der Nederduitsche taal op. Gelukkig is die tijd verdwenen, en onze taal vindt in deze dagen, ook zelfs buitenlands, ijverige beoefenaars. Het is hier de plaats niet, om eene geschiedenis der meerdere en mindere beoefening onzer taal, sedert de 13de eeuw tot op onzen tijd, mede te deelen; om aan te toonen, welke als de oorzaken van den achteruitgang dier beoefening kunnen worden beschouwd. Hoewel dit eene belangrijke stoffe ter behandeling zou opleveren; genoeg zij het hier op te merken, dat, even als in andere Landen van *Europa*, ook bij ons, de zucht tot eigen taalbeoefening in de laatste jaren merkelijk is aangewakkerd; dat de geleerdste mannen zich niet schamen hunnen tijd en vlijt aan die beoefening te besteden; en dat het in onze dagen voor elk wèl opgevoede schandelijk wordt geacht, zijne moedertaal slecht te schrijven.

Veel echter is er nog te verrigten, eer het gebouw onzer taal geheel en volkomen zal zijn daargesteld en afgewerkt. Veel valt er nog op te sporen, af te scheiden, bij één te zamelen en zamen te voegen, alvorens men het werk zal kunnen voltooijen.

Dank zij derhalve den Heer DE JAGER, dat hij de gelegenheid tot dat opsporen, afscheiden, bijéénzamelen en zamenvoegen, voor onze taal-beoefenaren, in het door ons hier aangekondigd Magazijn, heeft geopend en gemakkelijk gemaakt.

Wij namen het Werk met genoegen in handen, en hebben het met welgevallen gelezen en sommige stukken herlezen. Maar wat

ons welgevallen verhoogde, was, dat wij zagen, dat zoo vele beroemde mannen dit Werk met hunnen arbeid onderschraagden, en dat wij de kweekelingen uit de school van BILDERDIJK hand aan hand met de volgelingen van SIEGENBEEK, ja SIEGENBEEK zelf, de vruchten van hunne vlijt en van hunne opmerkingen in deze voorraadschuur zagen nederleggen. Wij, die de waarheid zoeken, overal, waar zij maar te vinden is, zagen de veréén iging dier namen met vreugde, met innig genoegen. - Zóó, zóó moet het! - elk strijde in het gebied der wetenschappen en kunsten, voor hetgeen hij goed, edel en waar houde; maar hij strijde met edele wapenen; hij bestrijde al wat hem, na een onpartijdig en grondig onderzoek, verkeerd, onedel of valsch toeschijne: maar hij bestrijde zaken, meeningen en gevoelens, geenszins personen! Hij houde met klem vast aan grondbeginselen, die hij waar en waarachtig heeft bevonden; dulde over dezelve geene *transactiën*; en stelle zich pal tegen gewaagde, verdraaide of leugenachtige stelsels, van welke school ook, en door *welk gezag* ook onderschraagd. Zoo brenge ieder, daartoe bevoegd en berekend, (hoe weinigen zijn het!), ook in het vak der taalkennis zijne tigchels, (ja al ware het slechts één' tigchel), bij die van anderen bijéén opdat naderhand eene fiksche en bekwame hand, na het onbruikbare te hebben afgescheiden, het gebouw optrekke en zoo mogelijk voor de nakomeling vaststelle. Veel is er, zeiden wij, in dit vak nog te doen: misschien zal de minste taak wel niet zijn om af te breken, hetgeen onhandige arbeiders hebben daargesteld[1].

Behalve de verzamelaar zelf, hebben de Heeren Mr. W.C. ACKERSDIJCK, Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, D. BOMHOFF Hzn.; J. CLARISSE, P.K. GÖRLITZ, Mr. J.H. HOEUFFT, Mr. C.M. VAN DER KEMP, Mr. H.J. KOENEN, M. SIEGENBEEK, Mr. A.F. SIFFLÉ, Mr. A.C.W. STARING, H.J. SWAVING, A. DE VRIES, Mr. S. WISELIUS Ipsz. en A. YPEY, bijdragen van meerderen of minderen omvang tot dit Magazijn geleverd.

(1) Zoo heeft b.v. de *Hollandsche Maatschappij van fraaije kunsten en wetenschappen* het gewigt eener goede Grammatica van onze taal gevoeld, en hierom in het vorige jaar eene prijsvraag uitgeschreven, waarin zij verlangt eene *Nederduitsche Grammatica, zoodanig als dezelve, naar aanleiding der taalbeoefening in de laatste jaren, behoort te zijn?* en om te toonen, van hoeveel belang zij de beantwoording dier vraag schat, heeft zij besloten aan haar Algemeen Bestuur over te laten, om aan den Schrijver, wiens stuk der bekrooning volkomen waardig gerekend zal worden, behalve den gewonen gouden eerepenning, zoodanige bijzondere onderscheiding aan te bieden en gunstige beschikking met hem omtrent de uitgave van hetzelve te beramen, als met het belang der zaak en dat van den Schrijver zelven meest overeenkomt, en heeft zij den termijn der beantwoording verlengd tot den 1sten Januarij 1839.

Men zal van ons wel niet verwachten, dat wij elk dier bijdragen afzonderlijk zouden ontleden; dit duldt noch de aard van het Werk, noch het bestek, hetwelk wij ons in dit Maandwerk mogen toeëigenen. Wij zullen, ten einde den aard en de waarde van het aangekondigd Werk te doen kennen, ons bepalen met ter loops eenige dier bijdragen aan te stippen; zonder hierdoor aan de door ons niet vermelde mindere verdiensten toe te kennen.

In het eerste deel (bl. 31-34) vonden wij, met genoegen, de *taalkundige opmerkingen getrokken uit de brieven van* BILDERDIJK, over de woorden, *elkander* en *malkander, baspijp, soebatten, vóóroordeel* en *vooróórdeel*, en *over de grammatica*. Als proeve diene: (bl. 34).

Vóóroordeel en *vooróórdeel*.

'Vooroordeel heeft tweederlei beteekenis, naar men den accent op de eerste of tweede sylbe plaatst. In het eerste geval is het *een te vroeg oordeelen*, in 't laatste, *vooringenomenheid* als men zegt.' -

Deze bijdrage zal eene aanzienlijke uitbreiding kunnen erlangen, uit de sedert bij den Boekhandelaar W. MESSCHERT uitgekomene en nog uit te komene brieven van dien grooten taalkenner en taalbeoefenaar.

Behartigenswaardig zijn in dit eerste deel de *gemengde opmerkingen betreffende de Nederduitsche taal* door den verzamelaar, (bl. 37-64) veertien in getal: wij deelen de laatste als de kortste hier mede (bl. 64). - 'De benaming *pompernikkel*, aan zeker zwart hard Westfaalsch brood gegeven, leidt men gewoonlijk af van het fransche *bon pour nickel* (zie het Taalkundig Woordenboek van WEILAND in voce). Onlangs vond ik van dit woord eene andere verklaring in een Hoogduitsch Werkje van VOLLBEDING, getiteld: *Orthographisches Wörterbuch*, u.s.w. *Hannover* 1804. Volgens dien Schrijver is het afkomstig van zekeren Westfaalschen bakker, NIKOLAAS PUMPER geheeten, die zulk brood het eerst zou gebakken hebben.'

De Hoogleeraar, ook als Nederduitsche Taalgeleerde bekende, A. YPEY, deelt ons in dit deel (bl. 67-102 en bl. 333-362) eene zeer geleerde en belangrijke *proeve* mede *van oud Nederduitsche Taalkunde uit den Karolingischen tijd*. De beroemde JUSTUS LIPSIUS schreef in eenen brief aan den Antwerpschen Regtsgeleerde HENRICUS SCHOTTUS, dat hij bij eenen vermaarden liefhebber van oude Handschriften, ARNOLDUS WACHTENDONCK, (*Kanunnik* van St. BARTHOLOMEUS *te Luik*), eene zeer oude Nederduitsche overzetting der Psalmen had gevonden, en daaruit eene uitvoerige lijst van de voornaamste toen reeds buiten gebruik geraakte woorden, welke er in voorkwamen, had verzameld. (Zie *opera O. van* LIPSIUS L. II. bl. 987),

welke lijst (bekend onder den naam van *Glossoe Lipsioe*) hij aan SCHOTTUS mededeelde. Algemeen was het oordeel, dat deze overzetting der Psalmen verloren was geraakt. Doch de beroemde F.H. VON DER HAGEN heeft in 1816 te *Breslau* een teruggevonden gedeelte van dezelve, (namelijk van het 3de vers van den LIII^{sten} tot den LXXIII^{sten} Psalm ingesloten), onder den titel: *Niederdeutsche Psalmen aus der Karolinger Zeit, zum ersten mal herausgegeben*, door den druk gemeen gemaakt. De Hoogleeraar YPEY geeft ons eene proeve van den LIII^{sten} tot en met den LXI^{sten} Psalm, met de vertaling en zeer belangrijke aanteekeningen. Als eene proeve van de taal dezer overzetting diene het volgende:

Psalm LXI, (of bij ons LXII).

V. 2. *Thanne sal gode undirthudig uuesan sela mina. fan imo geuuisso salda min*.
'Dan zal mijne ziel Gode onderdanig wezen. Van Hem is gewisselijk mijn heil.
V. 3. *Uuanda in hie got min in neriando min. antfengere, min ne uuerthe ik irruert further*.
Want en Hij is mijn God en mijn Verlosser, mijn Ontvanger. Ik moge verder niet ontroerd worden.
V. 9. *Betruit an imo al samnunga folkis. utgietit furi imo herta iuuana. Got hulpere unso an euuon*.'
'Betrouwt op Hem, alle verzamelden des volks! Giet voor Hem uit uwe harten. God is onze hulp in eeuwigheid.' enz.

Verschillende taalkundige aanteekeningen van den achtingwaardigen Mr. J.H. HOEUFFT zijn in de onderscheidene stukjes van edit Magazijn opgenomen; zij dragen niet weinig bij om hetzelve te versieren, en behelzen een' schat van belangrijke wenken en opmerkingen.

De veelwetende Heer WISELIUS leverde (bl. 193-206) eenige belangrijke *aanmerkingen op* BILDERDIJK'S *geslachtlijst, in het bijzonder omtrent woorden en spreekwijzen betreffende de Scheepvaart*. Wij schrijven hier uit (bl. 198):

Kabaai.

'BILDERDIJK zegt, dat het is *het baaitje van de Kaaiwerkers*.'

'BILDERDIJK heeft mis. *Kabaai* is een Maleijsch woord, en beteekent in het algemeen *een lang mannenkleed*.

'Men bemerkt klaar, dat de Heer B., het woord niet kennende, er zich van heeft afgemaakt, met er twee woorden in op te nemen, namelijk *ka*, als zamentrekking van *kade*, en *baai*, voor *baaitje*, welk laatste *een kort afgerond buisje* is; zoodat hij juist het tegenovergestelde van de ware beteekenis des woords heeft opgegeven.'

Wat de Heer WISELIUS bl. 199 over de beteekenis van het woord

lensen zegt, is niet *geheel* juist: het schip *lenst* niet; wanneer het vlak vóór den wind afloopt; maar het *lenst* als het *met storm* en met *klein zeil*, b.v. alleen met *mars*- en *fokke-zeilen* of met één van beide, vóór den wind zijnen weg vervordert.

De Heer D. BOMHOFF Hzn. geeft, bl. 231-244, zeer nuttige wenken *over de Nederduitsche woord-uitspraak*. Zoo lezen wij bl. 237: 'Eu; deze klank is de verlengde scherp-korte *u*, als: *deun, beun, leunen*. Dezelve komt overeen met de Hoogduitsche *ö*, in *König, Töne*.'

De Hoogleeraar J. CLARISSE plaatste in het 1ste Stuk van het IIde deel zijne lezenswaardige voorlezing *over de Gothische vertaling van den brief van* PAULUS *aan* PHILEM. vers 11-23, 'waaruit,' zoo als zijn Hooggeleerde te regt zegt, 'van nieuws de verwantschap der *Gothische* taal met onze *Nederduitsche* blijkt, en het nut, dat voor deze uit gene te trekken is.' Zoo luidt b.v. het 13de vers in het Gothisch:

'*Thanei îk wilda at mis gahaban, ei faúr thuk mis andbahtidedi în bandjom aiwaggeljons*,' en in onze taal woord voor woord overgezet: 'Dien (of welken) ik wilde bij mij gehebben, opdat voor du mij hij ambachtede in (de) banden (des) Evangeliums.' of zoo als in onzen Bijbel staat: 'Den welken ik wel had willen bij mij behouden, opdat hij mij voor u dienen zoude in de banden des Evangeliums.' De Schrijver heeft den tekst door zeer geleerde aanteekeningen verduidelijkt en opgehelderd.

De Hoogleeraar SIEGENBEEK geeft in hetzelfde Stuk (bl. 27-44) eenen *toets van eenige woorden en spreekwijzen voornamelijk uit de Hoogduitsche taal, onder ons in zwang gekomen*. Wij mogen de lezing en behartiging van dezen toets onze talrijke vertalers van Hoogduitsche schriften, die soms al heel onhandig met hun werk rondspringen, wel aanbevelen.

Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH stelde in het vierde stuk van het eerste deel eenige vragen uit het gebied der taalkunde voor, en geeft in het 1ste stuk van het IIde deel de oplossing derzelve, die ons over het algemeen zeer juist is toegeschenen en van 's mans bedrevenheid in het vak der taalkunde getuigt. Diezelfde taalbeoefenaar levert in het 2de stuk van dat deel *eene opgaaf van geschriften over, en in Nederduitsche Provinciaal-Dialekten*. Wij zijn hem hiervoor dankbaar van zeer veel nut is de kennis der onderscheidene Dialekten voor de grondige kennis eener taal, en voor den dichter, vooral voor den Blijspeldichter, is zij onwaardeerbaar. Wij moedigen den Heer VAN DEN BERGH aan, om hiermede voort te gaan, want zijne opgave had veel volledliger kunnen zijn; zoo misten wij er b.v. ongaarne in: 'de tuchtiging der Algerijnen, op den 21sten van Oogstmaand 1816, in *Boeren Zutphensch*,' van den geleerden en geestigen A.C.W. STARING; en

waren eenigzins verwonderd, het *Joodsch* door den Schrijver onder onze *Nederduitsche Provinciaal-Dialekten* te zien gerangschikt. Het kroost van ISRAËL moge in *Nederland* niet slechts gastvrijheid en bescherming, maar gelijke regten als elk ander genieten; die Natie moge in de onze als zijn opgenomen; zij moge ambten en waardigheden, eere en titels verwerven; maar hare taal, dit mengelmoes van verbasterde Oostersche en oude nog onbeschaafde en nieuwere Noordsche en Westersche tongvallen, heeft, voor zoo verre ons bekend is, nog geenen invloed op de Nederduitsche taal uitgeoefend, en is niet waardig, ja onbevoegd, om onder onze *Provincial-Dialekten* te worden opgenomen.

Met veel genoegen lazen wij de *bedenkingen over sommige punten der algemeen aangenomen Nederduitsche spelling*, door Mr. C.M. VAN DER KEMP: (in het 2de stuk van het IIde deel bl. 83-112)(1); vooral beviel ons de geest van onpartijdigheid, die in dit stukje doorstraalt. Zoo zegt de Schrijver, na zijne gronden te hebben ontwikkeld (bl. 108): 'ik schrijf met SIEGENBEEK *antwoord, Antwerpen;* maar daarom ook tegen hem *lankwijlig, lankwerpig;* moest men met hem *langwijlig* enz. schrijven, dan zou ik ook meenen, dat het *andwoord* en *Andwerpen* van BILDERDIJK juist was.'

Doch wij moeten ons verslag over dit *Taalkundig Magazijn*(2) besluiten; wij achten het voor onze taalbeoefenaars een onschatbaar Werk, en wenschen van ganscher harte, dat de ijverige verzamelaar genoeg aanmoediging, medehulp en ondersteuning zal mogen ondervinden, om het voort te zetten en meer en meer belangrijk te doen zijn. Reeds nu heeft het nut gesticht;

(1) De voornoemde Hollandsche Maatschappij, waarvan de Hoogleeraar SIEGENBEEK medeoprigter, medebestuurder en eerelid is, heeft in het vorige jaar, als tweede Prijsvraag, in het vak der Nederlandsche taalkunde, om te worden beantwoord vóór den 1sten Januarij 1838, uitgeschreven de volgende: '*Daar in de laatste tijden vele aanmerkingen tegen de ingevoerde spelling der Nederlandsche taal gemaakt zijn: vraagt de Maatschappij, bij een algemeen oordeelkundig overzigt dezer tegenwerpingen, in hoe verre zij, al of niet, gegrond zijn, en in hoe verre zij tot verbetering onzer taal behooren aangenomen en ingevoerd te worden?*'

(2) *Taalkundig Magazijn:* wij hadden liever *Magazijn voor taalkennis of voor taalbeoefening* gelezen. Dat *kundig*, voor onbezielde zaken en stoffelooze wezens, wint bij ons hoe langer hoe meer veld. Zoo lazen wij nog onlangs in eene anders wèl gestelde Recensie van *geschiedkundige personen*, voor *personen door de geschiedenis bekend*. Maar in eene eeuw, waarin hersenlooze domkoppen en verwijfde saletjonkers zich wanen in alles *kundig* te zijn, en maar al te vaak hiervoor doorgaan, mag men het woord (wij dulden het, - doch met spijt), wel voor onbezielde zaken en redelooze wezens gebruiken, of (men vergeve ons deze uitdrukking!) *materialiséren*.

want uit meer dan ééne plaats blijkt, dat het onze taalkenners heeft opgewekt, om over hetgeen zij in hetzelve lazen, hun gevoelen mede te deelen of hunne aanmerkingen daarbij te voegen. Zoo gaf de Heer HOEUFFT in het 3de stuk van het Iste deel *aanteekeningen* op de niet onbelangrijk bijdrage van den Heer Mr. A.F. SIFFLÉ over het *Zeeuwsche taaleigen*, geplaatst in het 2de stukje; zoo vond de Heer Mr. A.C.W. STARING zich, door hetgeen de Heer D. BOMHOFF Hzn. in het 3de stukje (bl. 189), schreef, opgewekt, om in het 4de over de woorden *armvol* en *arm vol* zijn gevoelen mede te deelen; zoo gaf hetgeen de Heer VAN DEN BERGH, in het 1ste stukje van het IIde deel, over het woord *wijf* schreef, aanleiding aan den Hoogleeraar SIEGENBEEK, over dat woord eene zeer aannemelijke verklaring te geven. Terwijl eindelijk de verzamelaar hier en daar zijne aanteekeningen op sommige der ingezondene stukken mededeeelde, en het Iste deel met eene belangrijke nalezing en een' bladwijzer der woorden verrijkte.

Correctie, druk en uitvoering zijn zeer loffelijk.

A. den 15den Januarij 1837.
Candore et Ardore.

Verzameling van Officieele Rapporten betreffende den Oorlog op Java in de jaren 1825 tot 1830, voorafgegaan door eenige aanteekeningen en mededeelingen omtrent denzelven, benevens eene memorie over de Verhuring of Uitgifte van Landerijen aan Europeanen, door den *Generaal Majoor* Nahuys, *Raad van Nederlandsch Indië, Ridder van de beide Nederlandsche Orden*, 4 Deelen, 8°.; te Deventer bij M. Ballot, 1835.

Uit den titel van dit boek ontwaart men reeds, dat het een der belangrijkste tijdvakken in de nieuwere geschiedenis van *Nederlandsch Indië* betreft, en van den begaafden schrijver laat zich niet anders verwachten, dan dat hij zijn onderwerp met die bekwaamheid en doorknede kunde van zaken behandelen zal, welke hem zoo bij uitnemendheid kenschetsen. Groot is dan ook de verwachting, met welke de Lezer, die belang in deze Geschiedenis stelt en zelf eenigermate met het Land bekend is, een Werk in handen neemt van den man, die eene reeks van dertig jaren in *Oost-Indië* heeft doorgebragt, die aldaar onderscheidene hooge en gewigtige posten in politieke en militaire betrekkingen heeft vervuld, en die met eenen ongemeen werkzamen geest meer dan gewone talenten vereenigt.

De gespannen verwachting van den lezer wordt bij het doorloopen van het eerste deel geenszins teleurgesteld[1]. Ofschoon de schrijver een gedeelte van dit boekdeel opzettelijk toegewijd heeft aan de toelichting van eenige onnaauwkeurigheden, welke den Lt.-Kolonel DE STUERS in zijne *Mémoires sur la Guerre de Java* ontsnapt zijn, vindt men schier op elke bladzijde belangrijke bijzonderheden, die juist berekend zijn, om een gezond begrip van de toedragt der zaken te doen verkrijgen, en bovendien het voordeel hebben, van in een' levendigen, vloeijenden en krachtigen stijl voorgedragen te zijn.

Nopens de oorzaken van den vijfjarigen oorlog vindt men in dit Werk ophelderingen, welke men elders tot dus verre vruchteloos gezocht heeft, en men moet den Heer DE STUERS in zeker opzigt dankzeggen voor de dwalingen, welke hij daaromtrent in zijne *Mémoires* heeft medegedeeld; want zonder deze dwalingen zoude de Heer NAHUYS allerwaarschijnlijkst de hier te vinden ophelderingen niet hebben in het licht gegeven.

Onder deze oorzaken behooren (integendeel van hetgeen de Heer DE STUERS beweert) wel degelijk voorafgegane ontevredenheid van den Keizer van *Soerakarta*, maar vooral dweepzucht en priestertrots van DIPO NEGORO, welke nog door den fanatieken KIAY MODJO werden aangeblazen. Deze dweepzucht, met domme trotschheid gepaard, straalt vooral door in de buitensporige en halsstarrige vordering van DIPO NEGORO, om Opperhoofd van de Mahomedaansche Godsdienst en tevens Sultan te zijn, bij welke vordering hij tot het laatste oogenblik volhard heeft. Deze volharding is een vrij duidelijk bewijs van een' hoogen graad van verblindheid, hoedanig schier wel alleen door dweeperij en bijgeloof ontstaan kan, en waarvan de Heer NAHUYS nog een staaltje aanhaalt in eenen lakonischen brief van DIPO NEGORO aan den Nederlandschen Commissaris-Generaal, luidende als volgt: '*In den Koran staat geschreven: Commissaris-Generaal! kom tot ons en onderwerp u*.'

De Heer NAHUYS is niet van gevoelen, dat de verhuring of uitgifte van landerijen aan Europeanen eene oorzaak van den oorlog is geweest. Hetgeen hij nopens de Kolonisatie aanvoert, is ongetwijfeld zeer belangrijk, bevat veel waarheid en getuigt van des schrijvers helder doorzigt en meer dan gewone scherpzinnigheid. Indien alle landheeren zijne verlichte wijze van zien en handelen bezaten, zouden wij eene Kolonisatie, op den voet zoo als de schrijver die verdedigt, zeer wenschelijk achten; maar zoo lang dit het geval niet is, houden wij het er voor, dat het Gouvernement best zal doen, de landerijen voor zich zelf te behouden, en

(1) De drie overige deelen bevatten de officiëele rapporten.

ten voordeele van den Staat te doen ontginnen, zoo als thans schier overal op *Java* geschiedt.

De Heer NAHUYS komt er rondborstig voor uit, dat het verlies der Landen, welke door de Vorsten als *tana poesaka* (erflanden) worden beschouwd, en de vrees van tot nog grooter afstand van land door het Gouvernement te zullen worden genoodzaakt, ook veel tot den opstand kunnen hebben toegebragt; maar hij zegt niet, dat, bij de intrekking der landverhuringen, de vergoedingen aan de Europeesche huurders door de verhuurders uit te keeren, naar het algemeen gevoelen, veel te hoog getaxeerd werden, om de Europeanen ten koste der inlanders te bevoordeelen, hetwelk insgelijks eene groote oorzaak van ontevredenheid was. Zonder de noodlottige ongeschiktheid van den Resident en den Adsistent-Resident of Secretaris, zouden echter de zaken nimmer tot zulk een noodlottig uiterste gekomen zijn.

Bij de belangrijke bijzonderheden, welke de Heer NAHUYS mededeelt, kan men nog vele andere niet algemeen bekende daadzaken voegen. Het is in *Indië* maar al te wèl bekend, dat DIPO NEGORO lang vóór het uitbarsten van den oorlog aan zijne onderhoorigen heimelijken last had gegeven, om hunne belasting tot het aankoopen van wapens en kruid, rijst en andere benoodigdheden aan te wenden; hij moet ook inlandsche soldaten, die in Nederlandsche dienst stonden, in zijne tegenwoordigheid gelokt hebben, om hen te doen exerceren, ten einde zich met de Nederlandsche behandeling der wapenen van nabij bekend te maken. Uit zijne woorden en handelingen was ook reeds lang te voren eene vijandige gezindheid jegens de Europeanen merkbaar; zijne vermetelheid ging zóó ver, dat hij eenmaal aan de tafel van den Resident eenen Officier in Nederlandsche dienst moedwillig op den pantalon spoog. De gezindheid van DIPO NEGORO jegens de Europeanen (of *ongeloovigen*, zoo als de Mahomedaansche dweeper hen bij voorkeur noemde), was ook reeds in 1811 gebleken, en hij was sedert lang bekend als een heethoofdig muzelman, die slechts naar hooger magt streefde, om des te beter de ongeloovigen te kunnen uitroeijen. Op al deze en meer dergelijke omstandigheden had men den Resident opmerkzaam gemaakt; doch deze bespeurde in dit alles geene de minste aanleiding tot eenen opstand.

De wijze, waarop de Heer NAHUYS, zonder juist alle hier opgegevene omstandigheden mede te deelen, van den laatstgemelden ambtenaar en zijnen Secretaris spreekt, doet zijn hart eer aan. De Resident van *Djokjokarta*, zegt hij, had in vorige betrekkingen vele en goede diensten aan het Gouvernement bewezen, en als Resident van *Rembang* had men ook nimmer iets nadeeligs van dien ambtenaar gehoord, terwijl zijn Adsistent zich als Secretaris van de

residentie *Bantam*, als een ijverig en goed geëmploijeerde had doen kennen. Maar, zegt de Heer NAHUYS, het ontbrak den Resident van *Djokjokarta* aan die energie, dien bedaarden moed, die standvastigheid van karakter, welke in zijnen post volstrekt noodzakelijk waren; en zijn Adsistent-Resident, of Secretaris, vermeende, geloof ik, ter goeder trouwe, dat hij het gemis van deze vereischte hoedanigheden in zijnen Chef het best kon aanvullen door eene groote maat van fierheid en van minachting voor Javaansche Grooten, hunne hooge rangen en gewoonten.

Dit is genoeg, om te doen zien, dat het Werk van den Heer NAHUYS, ofschoon niet alle omstandigheden vermeldende, welke den vijfjarigen oorlog op *Java* berokkend hebben, echter nopens de oorzaken van dien oorlog meer licht verspreidt, dan eenig ander geschrift, hetwelk tot nu toe het licht heeft gezien; terwijl hetzelve doorvlochten is met vele verlichte denkbeelden van Koloniaal bestuur in het algemeen, met belangrijke voorbeelden uit de geschiedenis van *Nederlandsch Indië*, en hier en daar ook uit de latere gebeurtenissen in *Bengale*, waar hij een paar jaren als krijgsgevangen vertoefd, en dien tijd gansch niet werkeloos doorgebragt heeft. Het Werk draagt op elke bladzijde de kenmerken van eene meesterlijke hand, en is blijkbaar, zoo als BUFFON zegt: '*fondu d'un seul jet*.'

Men gevoelt leedwezen, dat de Heer NAHUYS slechts een enkel boekdeel tot de ontwikkeling van zijne eigene denkbeelden heeft bestemd, en zoude gaarne ook in de overige deelen *hem zelven* willen lezen. Deze drie deelen bevatten echter uitsluitend al de officiëele rapporten, betreffende den oorlog, en deze moeten, als een *codex* voor de geschiedenis van dit tijdvak, voorzeker eene groote waarde hebben. Als zoodanig dan bevatten deze vier boekdeelen een geheel, hetwelk als een klassiek historisch Werk in de bibliotheek van elk beschaafd Nederlander, maar vooral in die van elk Oost-Indisch ambtenaar en Officier, eene der eerste plaatsen verdient.

Schetsen en Verhalen, door den Schrijver van *Hermingard van de Eikenterpen*.

Twee Stukken, 482 bladz.

Que n'est-il avec nous!
André Chenier.

Amsterdam, bij G.J.A. Beijerinck, 1835 en 1836.

Gij vergist u, lieve Lezer! wanneer ge meent, dat *de Gids* u thans bij de hand zal nemen en u tot een uitnemend kunstwerk voeren, met het doel, u daarvan ontledender wijze de schoon-

heden en de gebreken met den vinger onder het oog te brengen. Liever dan zulk eene beoordeeling van den arbeid van eenen afgestorvene te leveren, wil Schrijver dezes zich voorstellen, dat gij, meewarige Vreemde! hem op eene bedevaart naar het graf van dien jongeling vergezelt, dien hij trotsch was onder zijne vrienden te mogen tellen. Ik geloof niet, dat gij iets anders van mij eischen, iets meerders van mij verwachten zult. Viel er veel te gispen, mijn arbeid zoude doelloos zijn; - er valt veel te prijzen, ik reken daarom op uwe belangstelling. En daar de jeugdige uitgevers van den vóór ons liggenden bundel hunne taak beginnen met ons in den huisselijken en letterkundigen kring van DROST in te leiden, en zij ons daarna bij het eenvoudige graf te *Muiderberg* brengen, - waarin het voorwerp van onze bewondering en van hunne liefde rust, - hebben zij voorzeker voorondersteld, dat wij niet afkeerig zijn zouden, hen derwaarts te volgen. Zij maakten ons tot mede-erfgenamen der schoone nalatenschap, en wij zouden ons aan den pligt van rouwbeklag onttrekken? Lezer! hoe jong ge zijn moogt, ge zult weinige betuiging van dien aard zoo opregt gemeend hebben, als de klagte, welke het verscheiden van DROST bij u zal doen oprijzen, indien gij hem naar waarde weet te schatten.

En waarlijk, men kan den bundel niet in handen nemen, zonder door de wijze van uitvoering alreeds tot een dergelijk gevoel gestemd te worden. Hij wordt ons aangeboden door de vertrouwde vrienden van den overledene, die voor al de zorg, aan de uitgave besteed, niet eens de voldoening begeeren, van hunnen naam vermeld te zien, terwijl wij aan een' jeugdig schilder, (wiens penseel zich moeijelijker verbergen laat, dan zijn naam), een schoon tafereel uit de *Pestilentie te Katwijk* verpligt zijn. Zij hebben het graf van den veelbelovenden vriend gaarne met de looveren hunner kunst willen versieren, - maar zich zelve zóódanig op den achtergrond geplaatst, dat men niets dan de schaduw der treurende gestalten gewaar wordt; de stilte des grafs was hun te heilig, om in deszelfs omtrek een' anderen naam dan dien van den overledene te noemen. Al kendet ge DROST niet, het kan niet anders, of ge moet hem uit deze handelwijze zijner vrienden reeds een weinig hebben leeren kennen en lief krijgen; en hij is u niet onverschillig meer, die zich zóó veel onderscheidende achting en genegenheid schijnt waardig te hebben gemaakt.

En die was hij waardig, Lezer! - om van den mensch te zwijgen, herinner u slechts den indruk, dien voor eenige jaren de verschijning van zijn' *Hermingard* maakte: hoe verwonderd men opzag, toen men zich onverwacht door eene onbekende hand een' eersteling zag aangeboden, die geen eersteling scheen te kunnen zijn,

hoe verbaasd men stond over die geschied- en oudheidkennis zonder praal, over dien innig godsdienstigen zin zonder dweeperij, over die eigenaardige oorspronkelijkheid zonder gezochtheid, over dien lossen, weelderigen vorm, die aan het Hollandsch gewaad zulk een' ongedwongen, bevalligen snid wist te geven; alle verdiensten, die evenzeer van eene zorgvuldige voorbereiding als van een' voortreffelijken aanleg getuigden: herinnert u den opgang door dat uitnemend kunstjuweeltje '*Meerhuijzen*' gemaakt, een' opgang, die de kroon zette op de toejuiching, waarmede men reeds vroeger zijn echt-romantisch '*Altaarstuk*' ontvangen had, gelijk hij later door de verschijning van zijn' klassieken '*Kaninefaat*' zoo waardiglijk gehandhaafd werd. Voeg er eindelijk bij wat wij thans voor oogen hebben, en erken met mij, dat het graf van een' vriend, hetwelk te gelijk het graf van zoo vele schoone beloften is, regt had op zulk een waardig rouwoffer.

Inderdaad! zelden heeft de ontijdig ingevallen wintervorst eene heerlijker lente in hare eerste ontwikkeling onmeêdoogender gedood, dan toen DROST aan den ingang des mannelijken leeftijds uit den kring zijner betrekkingen en werkzaamheden werd weggerukt.

Zoo vele Godgeleerde kundigheden, zoo veel ervarenheid in 's Lands Geschiedenis en Oudheden, zoo veel vertrouwelijkheid met de nieuwere en vooral de oude Vaderlandsche Letterkunde, zoo veel gemeenzaamheid met alles, wat in onze belangrijke dagen in den vreemde gedacht en geschreven wordt, dat alles, hoewel niet zoo ligt te vergoeden, maakte zijn verlies nog niet onherstelbaar: - maar die heerlijke aanleg, hem door de Natuur verleend; die teeder-godsdienstige zin, die kinderlijk-eenvoudige geest, welke zijn hart waarborgden tegen alle aanvallen van weelderigheid en hoogmoed, waardoor zoo menig kunstenaarshart verwilderd werd; dat geopend oog voor de schoonheden der Natuur, geheel vreemd aan die physische bewondering, welke zich door beschrijvingen laat opwekken en teruggeven; die geestvolle, maar goedhartige humor; die zuivere, losse, welluidende stijl eindelijk, welks vroegere weelderigheid later door eene gelukkige soberheid getemperd werd; dat alles, dat naauwelijks meer onder de rubriek van verdiensten gerekend, maar met den naam van zeldzame en heerlijke voorregten moet genoemd worden, dat alles laat zich slechts bezwaarlijk terug vinden.

Dáárom, en dáárom hoofdzakelijk, is het verlies van DROST eene groote, eene onherstelbare schade: eene schade, die berekend moet worden, niet naar het weinige, dat zijn ontluikend genie ons tot heden schonk, had kunnen leveren, maar naar de waarde, die door zulk een' aanvang aan later talrijker voortbrengselen verwaarborgd werd. Zekerlijk! men moet wel weinig liefde voor de Vaderland-

sche Letterkunde voeden, om het Werk van *Hermingards* vader uit de handen te leggen, zonder de uitboezeming zijner vrienden op den titel te beamen: *Que n'est-il avec nous!*

I. De Augustus-dagen.

Que n'est-il avec nous!

Met meer regt dan ooit maakten wij van dezen uitroep den onzen, toen wij de schoone, onvoltooide schets uit de hand leiden, die onder bovenstaanden titel eene ruime plaats in den bundel inneemt. Immers slechts op die voorwaarde hadden wij kunnen hopen, het meesterlijk tafereel, waarvan wij nog slechts de eerste omtrekken zagen aangelegd, afgewerkt te zien. Wreede teleurstelling voor den bewonderaar van ieder kunstgewrocht, dat treurige woord te hooren: ‘slechts tot zóó verre is het schoone schilderij voltooid!’ dubbel droevig nogtans voor den verrukten lezer van eenig belangrijk verhaal. Geene web, die onafgeweven gebrekkiger vertooning maakt, dan waarop de beelden, halverlijfs op het raam gebragt, onvoleindigd bleven: eene geschiedenis in deszelfs aanvang gestaakt is als een portret in doodverw, als een *torso*, waaraan het hoofd ontbreekt, als een voetstuk zonder standbeeld. Wat de vriendschap doen kon, om ons het gemis van het ontbrekende te vergoeden, heeft zij gedaan in het verslag aan het slot des verhaals gegeven van een gesprek, door DROST en zijne vrienden over den waarschijnlijken afloop van zijn' roman gevoerd. Wat wij daaruit vernemen, is echter weinig geschikt om ons te troosten, daar wij alzoo onderrigt worden, dat op den achtergrond des tooneels nog menige gestalte schuilt, die wij slechts ter naauwernood ontwaard hebben, en die nogtans bestemd was, het voorwerp van des Dichters krachtigste teekening en zorgvuldigste bewerking te worden: eene belofte, die waarlijk niet had behoeven gedaan te worden, om ons alreeds met bewondering te vervullen.

Of verrukt u de molligheid eens penseels niet, dat de gestalte der bevallige WILHELMA op het doek bragt? Hoeveel losheid, even ver van de scherphoekigheid der half-mannelijke omtrekken, als van de verwaande stijfheid, die onze Hollandsche schoonen in effigie plegen te ontsieren, kenmerkt de schildering van dit natuurlijk-geteekend karakter! Hoe bewonderen wij de gemakkelijkheid van des Autheurs stijl in de tooneelen, in welke zij voorkomt, waar wij alles, wat zich in een' kring van den goeden toon zeggen laat, terug vinden, zonder dat er de zuiverheid der taal onder de barbarismen der groote wereld in omkomt!

Hoeveel kunst, hoeveel geest, hoeveel leven is er vooral in de uitnemende voorstelling van den *ouden* WICHER; een van die personen, die, ofschoon in den tweeden rang verschijnende en niet door den genialischen blik eener eerste conceptie omvat, nogtans, als karakters, dikwijls meer talent vereischen en verraden, en somtijds ook meer liefde opwekken en verdienen, dan de hoofdpersonen zelve. Gelijk ge nog eer MORDAUNT MERTOUN, dan den bewonderaar van JOHN DRYDEN vergeten zoudt, is het ook hier met den zoo eigenaardig- en natuurlijk geteekenden vriend van CATS. Zie b.v. het eerste hoofdstuk. WICHER verschijnt op het tooneel: gij hoort hem een gesprek met WILHEMA voeren; en eer hij den tuin verlaat, kent ge hem geheel; er ontbreekt geen trek meer aan het portret; hij leeft voor uwe oogen; ge zijt gemeenzaam met hem geworden: ge hebt hem reeds lief! Men moet vreemdeling in de kunst zijn, om niet te weten, hoeveel geest het verraadt, onder zoo vele voor de hand liggende juist die trekken te vatten, welke de gelijkenis daarstellen; hoeveel talent, om in zoo kort bestek iets zoo geheels, zoo afgewerkts, zoo voltooids te geven.

Meest van allen, bewonderen wij voor ons de nog slechts op den achtergrond verschijnende figuur van den armen Hypochondrist: waarin wij evenzeer de nieuwheid als de stoutheid van den greep schatten; het tooneel in de pastorij, onder andere, is, een meesterstukje van psychologische en humoristische beschrijving. Maar ge rekent er immers niet op, dat ik u alles zal aanwijzen, wat mij verrast en verrukt heeft?

Daarentegen (wij mogen het niet verzwijgen, om ons tegen de beschuldiging van domme bewondering te waarborgen), bekennen wij, dat VAN STRALENHOEF ons, even weinig als den Spreker op bl. 190, (waarschijnlijk om de gemanierdheid van zijn voorkomen) heeft willen bevallen. Wij zouden haast willens zijn te zeggen: zijn toilet zit hem te stijf. Hij herinnerde ons althans den *Edelman* uit PELHAM, die sommige avonden niet kon gaan zitten, omdat hij zijn' sta - rok aan had. Evenzeer zijn wij het met den Spreker op bl. 191 ééns, dat BEECKHORST eene min gelukkige figuur maakt; het is onzes inziens, gelijk hij zegt: een geestelijk persoon uit den tegewoordigen tijd is een onpoëtisch karakter, althans in een' roman van dezen stempel, waar hem de omstandigheden niet op een voetstuk plaatsen: na de *slechte priesters*, die de *bêtes noires* in de ridderromans zijn, ken ik geene vervelender personen dan de brave predikanten in de Duitsche en Hollandsche verhalen; ik wil met STRAUSZ dweepen, met LAMARTINE weenen, met GOLDSMITH lagchen en weenen te gelijk, maar zie er tegen aan, met BEECKHORST in gezelschap te zijn. Meen daarom niet, dat ik den predikant, als zóódanig, mislukt vinde: verre van

daar! het idealisch plan van openbare godsdienstoefening, door hem voorgesteld, heeft mij onder anderen verrukt. De Man met den manteljas.... doch genoeg, en meer dan genoeg over de karakters.

Even moeijelijk is het mij in *détails* te treden omtrent de verschillende tooneelen, die wij aantreffen; het eerste hoofdstuk, gelijk wij zeiden, rekenen wij tot de gelukkigste; daartoe behoort ook ontegenzeggelijk de *scène* in den Bouwval. Maar wat ons hart deed opengaan, was de schildering van het zomertooneel op bl. 63, waar wij Mevrouw VAN WOLVEGA wandelende met WILHELMA ontmoeten. Hier is natuur, hier is waarheid, hier gelijkenis! Zulk eene beschrijving getuigt de juistheid van der Uitgeveren opmerking, dat DROST de Natuur beminde, maar als dichter, met het hart meer nog dan met het oog, met eene liefde, die zich in geene vleijende lofspraken openbaart, maar in warmte, in hartelijkheid, in trouw!

Wat echter, onzes inziens, als tafereel best gelukt is, het is de beschrijving van den *regenachtigen dag*, op bl. 162. Deze is onbedingbaar meesterlijk, en kan met het beroemde tafereeltje van WASHINGTON IRVING wedijveren. Men zit in de pastorij: het is u alsof de onophoudelijk vallende druppels u op het gebeente vallen, zoo vochtig, koud en huiverig is het u; ge ziet den beslijkten wagen met zijn beslagen pleet- en koperwerk door het zand slepen; de koetsier, zoo als hij uit mistroostigheid de zweep hangen laat, staat u voor oogen; gij hoort het zand onder de raderen knetteren; en de livereiknecht, die zich aan de kwasten vast houdt, maar zóó, dat het hem onverschillig schijnt te zijn, of hij daar staan blijft, of er afvalt - ge zijt op het punt hem te willen tegenhouden. Met al zijn' regen is *Vrijdag* de schoonste der *Augustusdagen*.

Verg mij niet, dat ik u iets over den schrijftrant zegge: DROST is, naar onze meening, schepper geweest van een' zuiveren en ongedwongen Hollandschen stijl voor den toon des gemeenzamen levens. Zijne beoordeeling van den *Studenten-Almanak* voor 1834, in den *Vriend des Vaderlands*, gaf daarvan eene eerste proeve. Sedert hebben sommigen hem meer of min gelukkig gevolgd; maar hij was en blijft de eerste.

Vleijende lofspraak voor DROST, als BUFFON regt had: *Le style c'est l'homme*.

II. De pestilentie te katwijk.

Het tooneel verschilt, maar meer nog het *genre*, dan het tooneel, meer nog de stijl, dan het *genre*. Maar wat onveranderd

is, het is de oorspronkelijke geest en dichterlijke gloed van den Schrijver der *Augustusdagen*. Ge vindt hier een tafereel uit het begin der 17de eeuw, grootendeels binnen den engen kring van eenige uren omtreks rondom *Leyden* besloten, uit onaanzienlijke groepen van lieden uit den lageren stand zamengesteld, met donkere tinten hier en daar *à la* REMBRANDT geteekend, (hetgeen gij echter niet zóó verstaan moet, alsof het *alleen* de fantastische somberheid in de verdeeling van licht en bruin ware, die u aan den Vorst *onzer* schilders herinnert).

Wat ik u bidden mag, laat u door het minder vrolijk aanzien van dit (gelukkiglijk) afgewerkt verhaal niet afschrikken! Het is waar, de beschrijving, waarmede het tooneel opent, van de verwoesting door de Pestilentie in ORBERTS woning aangerigt, is niet uitlokkende: doch ge weet nog niet, hoe lief ge HECHTJE zult leeren krijgen, als gij er slechts niet tegen opziet, onder zulke omstandigheden kennis met haar te maken. En indien ORBERT u al aanvankelijk afschuw inboezemt, ik durf u beloven, dat het vreesselijk schoone van dit karakter, na uw kunstgevoel te hebben ingenomen, eindigen zal uwen afkeer tegen 's mans verschijning te overwinnen! Ziet gij er tegen op, ons in de herberg te volgen? Het is waar, alles heeft er een onguur aanzien: de ellendige gelegenheid der plaats en nog meer de gemeenheid der gasten hebben eenig regt u te doen aarzelen; maar, waarlijk! de herberg van MEEUWIS is de moeite der bezigtiging wel waard. Zoo als de ondeugd u dáár verschijnt, in een eigen licht, niet lomp zwart, zoo als gewoonlijk, gekleurd, maar met grillige verscheidenheid in de velerlei donkere nuances voorkomende, verg ik, dat ge voor de aanwinst uwer menschkundige studiën iets over hebt. De dorschvloer van VAN DER CODDE heeft minder afschuwwekkends: maar ook het gezigt gemist te hebben, dat u hier wacht, zou u een onherstelbaar verlies zijn. De geheele toestel der plegtige bijeenkomst, de welsprekende geestdrijverij der vergaderde Collegianten, het hartontzettend gezigt van den in levensgevaar verkeerenden PASSCHIER, het heerlijke tooneel van den doop van AELBRECHT JANSZ. - zie, dat alles, zoo geheel nieuw, zoo treffend, zoo éénig in deszelfs soort, is wel waardig, dat ge u aan den angst waagt over het lot van PASSCHIER, waartegen ge u niet zult kunnen waarborgen. Al mogt gij eenigermate ontroerd, ge zult niet ontevreden, de Rijnsburgsche vergadering verlaten. De volgende morgen brengt u in de woning van HECHTJE. Niet waar? gij gevoelt deelneming met de belangrijke lijderes, die, te midden van de haar omgevende besmetting, den haar aangewezen' post niet verlaat; en wat het tooneel sombers heeft, dient immers alleen, om de getrouwe liefde van AELBRECHT te meer te doen uitkomen? Indien ge meermalen

met genoegen in het gezelschap van MEG MERILY, of in de hut van NORNA vertoefd hebt, ge kunt er niet tegen hebben, het huisje van ENTJE-moêr binnen te treden, dat u zoo veel zal te zien geven, wat er uwe aandacht boeijen moet. Immers, naarmate haar bijgeloof, hare leefwijze en taal vreemder zijn aan onze tegenwoordige zeden, wekt de zeldzaamheid der verschijning met meer regt uwe belangstelling op. Ik durf u voorspellen, dat ge in haar geene heks van den gewonen stempel, (wier aantal ge even als ik, hoog en droog, op den *Bloksberg* terug wenscht), maar een geheel bijzonder, belangwekkend schepsel van die soort zult aantreffen.

En tot belooning voor de overwinning van zoo vele antipathiën wacht u ook thans een geheel ander gezigt: de aanblik van ‘het land der morgenzon’ oprijzende uit de nevelen van een' heerlijken ochtendstond, door den in Oosterschen dos voorttredenden dageraad toegelonkt, ‘schuilende als onder een' waaijer van gouden en purperen stralen.’ Dáár zult ge een' der beminnelijkste Epicuristen, die ge ooit ontmoet hebt, in den talentvollen VAN DIEMEN leeren kennen; dáár zult ge pracht en weelde de voorgaande tooneelen van ellende en naaktheid vervangen zien; dáár zult ge verademen van den drukkenden walm, die u tot nog toe omgaf. Hebt ge u hersteld? Wij gaan verder. Ge zijt thans in staat, om zonder afkeer bij het zamenzijn van ORBERT en HARMEN DE DOODT in des eersten akelig verblijf tegenwoordig te wezen: maar neen! ik doe u onregt, ge zijt reeds geheel gewonnen. Het sombere of afschuwwekkende, dat u nog te ontmoeten staat, heeft voor u zijne verschrikkelijkheid verloren: ge zijt in de geschiedenis betrokken; ge volgt den draad der gebeurtenissen door holen en schuilhoeken heen; HECHTJE en AELBRECHT boezemen u te veel belang in, om ze uw oog te laten ontgaan; ja, zelfs de boosheid tot dien top gevoerd en zich met zulk een oorspronkelijk voorkomen, dat meer dan den gewonen dommen schurk verraadt, voordoende, doet u niet langer terug deinzen. Het onstuimige weder houdt u niet terug van het Kerkhof, waar ENTJE-moêr HECHTJES lijk bestelen wil; het droevig aanzien der gevangenis belet u niet er SIJMEN te bezoeken; gaarne vertoeft ge in de woning van BRECHTJE-moei, om er getuige te zijn van HECHTJES ontwaken: ge volgt haar na hare bevrijding naar *Leyden*. Belangstelling in haar lot zou u bijna verhinderen, genoegzame aandacht op het belangrijk tooneel tusschen BARLEUS, PASSCHIER en Schout BONDT te slaan, niet meer dan op het tooneel bij WIJTS.... maar, neen! ge hebt te veel kunstgevoel, om zulk een merkwaardig onderhoud slechts ten halve aan te hooren, waar een vlugtig gesprek u den grooten kunstenaar beter kennen doet, dan zijn penseel in staat bleek, de gelijkenis van den krijgshaftigen WIJTS te treffen. De ontknooping is nabij:

in plaats van u te verheugen, dat ge den muffen dampkring verlaten gaat, waarin ge u zoo lang hebt opgehouden, schijnt ge van de sombere verblijven niet te kunnen scheiden; met verhoogde belangstelling woont ge nog het bezoek bij den Drossaard bij, en keert voldaan van dáár, bij u zelven, met de dochter van ROEMER VISSCHER, de woorden van CATS herhalende:

> De liefde is als de klim; zij weet het al te grijpen,
> Zij weet aan alle kant haar ranken in te nijpen;
> Het zij een houten schut of wel een harde want,
> Waar iet maar open is, daar hecht zich aan die plant.

- - En nu *Meerhuijzen*, en het *Altaarstuk*, en de *Kaninefaat?*..... Wat blijft er van te zeggen? Het publiek heeft immers reeds te gunstig uitspraak gedaan, dan dat gij mijne aanprijzing zoudt verlangen.

Que n'est-il avec nous! herhalen wij nog eens, na al het gezegde. Het is ons bij het overzigt der verdiensten van DROST op nieuw gebleken, hoe vele eigenschappen en gaven er vereischt worden, om een' goeden Romandichter te vormen. Hoe treurig is zoo veel hoop ons tot wanhoop geworden!

Maar neen! wanhopen ware onbillijk. Wij moeten het met dankbaarheid erkennen, de vooruitzigten voor den roman zijn sinds de verschijning van den *Hermingard* verbeterd. De *Pleegzoon* heeft eindelijk in *de Roos* van DEKAMA een' waardigen opvolger gevonden, en met verrukking hebben wij het ridderlijke schild weder in de kampplaats ontmoet, zoo lang te vergeefs door ons gezocht. Er zijn er onder de vrienden van DROST, die aanvankelijk getoond hebben, dat zij de hun geschonken gaven willen aanwenden, om ons zoo veel mogelijk het geleden verlies te vergoeden, wien het doel van den vroeg verscheidene niet slechts eerbied inboezemt, maar ook ter navolging uitlokt. Wij gelooven, dat het beschaafd publiek er hun dankbaar voor zal wezen. Want zoo NIEUWENHUYZEN en de zijnen voor de lagere standen genoeg hebben gedaan, het werd tijd, dat er opstonden, die in staat zijn in de zedelijk letterkundige behoeften der hoogere kringen te voorzien. Immers wij willen niet gelooven, dat het iets anders dan gebrek aan dergelijke lektuur was, wat de beschaafde standen des volks met zoo veel graagte op de geniale, maar dikwijls gedrogtelijke en bijna altijd onzedelijke voortbrengselen der nieuwere Fransche School vallen deed. De opgang van *Hermingard* en de aanvankelijke toejuiching van den vóór ons liggenden bundel getuigen gelukkigerwijze van een' beteren smaak en edeler zin.

Uitspannings-Lectuur voor Catholyken.

IIe Deel. N°. 1-6. 1836. Te Grave, aan het *Bureau van de Uitspannings-Lectuur*. B. N°. 28.

Einmals kam ein Todter aus Mainz an die Pforte des Himmels,
Poltert' und rief: 'Macht auf!' Da schaute der heilige Petrus
Aus der leise geöfneten Thür', und fragte: 'Wer bist du?'
Trotzig erwiederte jener, den Ablasszettel erhebend:
'Ich? ein Katholischer Christ, des allein heilbringenden Glaubens!'
'Setze dich dort auf die Bank!' antwortete Petrus verschliessend.
Hierauf kam ein Todter aus Zürch an die Pforte des Himmels,
Poltert' und rief: 'Macht auf!' 'Wer bist du?' fragte der Jünger.
'Ich? ein Kalvinischer Christ, des allein heilbringenden Glaubens!'
'Dort auf die Bank!' rief Petrus. Da kam auch ein Todter aus Hamburg,
Poltert' und rief: 'Macht auf!' 'Wer bist du?' fragte der Jünger.
'Ich? ein Lutherischer Christ, des allein heilbringenden Glaubens!'
'Dort auf die Bank!' rief Petrus. Nun sassen sie, schauten bewundrend
Sonnen und Mond' und Stern' in harmonischem Tanz, und vernahmen
Harfentön und Gesang, und athmeten Düfte des Himmels;
Und ihr Herz ward entzückt zum hellen Gesang: 'Wir glauben
All' an Einen Gott!' - Da mit einmal sprangen die Flügel
Rauschend auf, dass umher von des Himmels Glanze der Aether
Leuchtete. Petrus erschien, und sprach mit freundlichem Lächeln:
'Habt ihr euch nun besonnen, ihr thörichten Kinder? So kommt denn!'

Zóó zong JOHAN HEINRICH voss in zijne *Luise*, ongeveer eene halve eeuw geleden, - de verdraagzaamheid heeft sinds dien tijd, ja, vorderingen gemaakt; maar indien wij een beeld voor dezelve moesten kiezen, zouden wij eer van slakkengang dan van reuzenschreden spreken. De groote Duitsche Dichter deed daarom wèl, den hemel tot tooneel der algemeene verbroedering te nemen; er wordt misschien de reinheid van geesten vereischt, om door geenerlei belang te worden medegesleept, door geenerhand vooroordeel te worden verblind.

Als echte Hollanders, behooren wij tot de voorstanders derzelve, verheffen er ons op, dat hare wieg in vroeger eeuwen ten onzent stond, hebben HUIG DE GROOT te liever, omdat hij alle partijen zijner dagen mishaagde; maar ergerden ons echter niet aan den eenigzins onverdraagzamen titel dezer uitspannings-lectuur. De stellingen der Moederkerk, zoo als wij haar met BILDERDIJK gaarne noemen, ten opzigte van boeken niet door leden uit haar midden geschreven, ten opzigte van Christenen met haar in gevoelen verschillende, zijn bekend - zij maakt van dezelve geen geheim. Wij eerbiedigen dien uitsluitenden geest als het gevolg van een beginsel, over hetwelk wij niet geroepen zijn te oordeelen - wie verdraagt erkent, - er is niets onverdraagzamer dan

het dulden met eene houding van meerderheid, in onzen tijd zoo algemeen.

Doch wij hielden u te lang met onze wijze van zien bezig; thans over het boek zelf, dat wij met belangstelling openden, daar het voor een aanzienlijk gedeelte onzer landgenooten geschreven is, daar het eenen grooten invloed kan en moet uitoefenen. De eerste bladzijde was eene teleurstelling; want wij vonden een verhaal *naar het Fransch*. Het is echter eene wélgeschrevene (minder goed vertaalde) schets van TORQUATO TASSO'S *Laatste Levensdagen*, die zijne betrekking tot de Kerk in een voor ons ten minste nieuw licht stelt, en wij waren geneigd de aanmerking, die ons op de lippen zweefde, terug te nemen, toen wij ook de tweede en derde bijdrage als vruchten van vreemden bodem leerden kennen, toen wij ook de oorspronkelijkheid der vierde niet boven allen twijfel verheven vonden. Wij zouden niet met deze gisping zijn begonnen, indien ook de vijf andere nummers niet hetzelfde gebrek hadden. De onderhoudendheid dier stukjes is geene genoegzame verontschuldiging; wij gelooven ons overtuigd te mogen houden, dat de gemeente, welke zich op eenen SCHRANT mag verhoovaardigen, bekwame mannen genoeg bezit, om maandelijks vijftig bladzijden oorspronkelijke, algemeen nuttige lectuur, uit te geven. Want het betrekkelijk klein getal Prozaschrijvers en Dichters, welke de R.C. Kerk sedert een paar eeuwen onzer Letterkunde opleverde, stoutweg aan armoede van geest toe te schrijven, gelijk wij het eens liefdeloos hoorden doen, strijdt met ons gevoelen, dat er andere oorzaken bestonden dan deze, waardoor de leden van het Hervormde Kerkgenootschap zich, in de dagen van het Gemeenebest, onbetwistbaar in Wetenschappen, Letteren en Kunsten tot eene aanzienlijker hoogte dan hunne overige landgenooten verhieven. - Wij hadden deze aanmerking terug gehouden, indien de Redactie de *fraaiste* bloemen van de velden der Duitsche of Engelsche Letterkunde had overgeplant; wanneer zij CHATEAUBRIAND of MANZONI aan zich had cijnsbaar gemaakt. - Zij doe haar voordeel met dezen wenk!

Doch er zijn ook oorspronkelijke stukken in dezen bundel; wij willen gaarne over dezelve ons gevoelen mededeelen. In het Vierde Nommer begint een *Reisverhaal van den Wel-Eerw. Heer* B.G. KRIJNEN, *Missionaris in Noord-Amerika, goedgunstig door deszelfs Broeder ter plaatsing medegedeeld*. Waarlijk, een goed gedeelte van hetzelve heeft alleen voor de familie van den Zendeling iets belangrijks; - het zegt weinig voor het publiek, of de wind den 26sten of den 27sten September 1835 den reizigers vóór of tegen was, wie zeeziek waren en wie niet; de Redactie had met oordeel het kaf van het koren moeten scheiden. De ijver

van den Missionaris, zijne meer hartelijke dan keurige poëzij, nemen echter onwillekeurig voor hem in; - bij zijn *Vaarwel aan mijne betrekkingen* herinnerden wij ons de schoone plaats uit FÉNÉLONS Schriften, waar deze zich verontschuldigt, niet zelf het Kruis van CHRISTUS onder vreemde volken te zijn gaan prediken, en wij vergaven den man om zijnen arbeid het gebrekkige zijner woorden. Schoon niet onberispelijk van stijl, is het korte uittreksel uit het dagboek van den Heer OTTO DE BOER, *Overtogt van den Simplon* getiteld, veel meer voor algemeene lectuur geschikt; wanneer er eene fijner schaaf over gegaan ware, hadden wij het gaarne als eene proeve van levendige natuurbeschrijving medegedeeld. Deze jeugdige kunstenaar, vier van wiens teekeningen tot modellen der houtsneden dienden, welke de *Uitspannings-Lectuur* versieren, schijnt veel aanleg te bezitten; maar het gaat met zijne schetsen als met zijnen stijl, beide zijn te ruw, te weinig voltooid, en verraden eenen smaak, die nog verre is van op zuiverheid te mogen roemen - men zie het titelvignet! Veelligt echter leert hij in *Ausonië* der Bevalligheden offeren, zijn Waterval bij *Tivoli* geeft er ons hoop op; GAS BARONNE, *Het Klooster van de H.* CATHARINA, en de geprezen *Waterval*, zijn nieuwe bewijzen van het talent des verdienstelijken CRANENDONCQS. De druk had beter kunnen zijn.

Wij hebben misschien onze eischen op de Redactie te hoog gestemd voor het publiek, dat zij zich voorstelt; wij kennen haar gaarne den lof toe, niets dat naar godsdiensthaat of partijzucht zweemt, in deze bladen te hebben aangetroffen, en zoo zij ons al noch door de oorspronkelijke, noch door de vertaalde stukken opwekt, haren arbeid te bewonderen, zij boezemt ons achting voor haar karakter in. Elk stuk heeft eene zedelijke strekking, zelfs waar wij van haar in de keuze der middelen zouden verschillen, (als b.v. *de lof der Kloosters* op bl. 269, en enkele plaatsen in de *trekken uit de Geschiedenis der Heiligen*,) is het doel onberispelijk.

In het belang van haar en hare lezers, raden wij haar echter aan, er naar te streven meer oorspronkelijk te zijn - onze oudste Schrijvers, onze Vaderlandsche Geschiedenis, bekwame tijdgenooten, bieden er ruime gelegenheid toe aan. Mogt het haar, trots deze, bij wijle nog aan stof ontbreken, zij kieze de *voortreffelijkste* stukken van vreemden, en zij keuriger op stijl en taal, dan zij het in dit Deel was.

Het zoude ons verheugen indien onze raad ingang vond, - in geen geval miskenne men onze bedoeling, - want wij zijn diep doordrongen van de waarheid der woorden van de Amsterdamsche Kamer:

> De beste tong die stemmen smeede
> Zongh Gode lof, den menschen vreede.

L.

Almanak voor het Schoone en Goede. Voor 1837.

Te Amsterdam, bij G.J.A. Beijerinck. 176 bladz.

> Welche Schrift ich zwey ja dreymal hinter ein ander Lese? Das herzliche Blatt, das die Geliebte mir schreibt.
> GÖTHE.

Mijn lievelingsschrijver A. LOOSJES PZN. geeft ergens, ik meen in zijne lieve SUZE BRONKHORST, den zeer verstandigen raad, minnebrieven nooit onder het oog van vreemden te brengen; reken dus op geene onbescheidene vertrouwelijkheid van mijne zijde, Lezer! Maar het oordeel mijner JACOBA over het boeksken, dat ik haar ten geschenke zond, waarom zoude ik het u onthouden? Op het gebied van het schoone en goede deele zij, welke door het bezit van beide die eigenschappen dubbel beminnenswaardig is, den lauwerkrans toe!

'Waarom schreeft gij met potlood eenige woorden, bij de volgens uw oordeel zoo fraaije verzen, *Aan* CLARA[1]? Het vergrijp brengt zijne straf mede, ge zult voor uwe zinnelijkheid boeten. Ik durf den Almanak nu aan niemand laten zien. Weet gij dan niet, FLORIS! dat meisjes zoo gaarne raadplegen, eer zij haar besluit nemen?

'TOLLENS heeft aller blaauwoogige schoonen een allerliefst compliment gemaakt[2]; hoe jammer, dat ik slechts eene bruinette ben! Heb ik daarom misschien zoo weinig met MARIA[3] op? Het Stukje bevalt algemeen; eenige Heeren durfden - op het kransje, ten huize van Mevrouw R. - volhouden, dat het niet door eene vrouwelijke hand was geschreven, zij hadden zeker bl. 116-118 overgeslagen. Ik dacht er bij, wat ik bij den dood van LOTJE ROULIN en den rouw van WILLEM LEEVEND dacht: de schrijfster is wel goed, een' man zoo veel smart over het verwelken eener enkele bloem te doen gevoelen.

'Van bloemen gesproken, zij brengen mij de Sonnetten te binnen; schrijf mij toch in uwen eersten brief, FLORIS! wat een Sonnet is. Mevrouw R. - gij kent haar, - beweerde, dat het een gedicht is, hetwelk ons in eene onschuldige wereld verplaatst; wilde zij er mede zeggen, dat het zoetvloeijende tweetal (I en III) door een krachtiger middenstuk meer zoude zijn uitgekomen[4]?

'En nu heb ik over alles gesproken wat mij in den Almanak bijzonder beviel, het aardige jongsken[5] uitgenomen, dat ik

(1) Van N. BEETS, bl. 3.
(2) *Blaauw*, bl. 119.
(3) MARIA, eene herinnering van ELIZE, bl. 29.
(4) Sonnetten van J.P. HEIJE.
(5) Eene fraaije gravure van J.P. LANGE, naar een schilderij van J.A. KRUSEMAN, met de Afbeelding van VELIJN, en een paar andere plaatjes, ware sieraden van dit boeksken.

gaarne een' zoen zoude geven, indien hij mij zelf zoo schalksch aanlachte, als zijn beeld het allen op het plaatje doet. Dwaze als ik ben! u dit te schrijven, Neef ENGEL heeft er mij geducht om geplaagd. Hij was knorrig, dat ik HASEBROEKS *Bekentenis* niet gerekt vond; slechts drie zijner aanmerkingen stemde ik hem toe. En zij waren? Nieuwsgierige! - dat POTGIETER beter verzen heeft geschreven, dan zijn *Bijbel-lezen;* dat de Friesche Romance haren naam ANNA TJEBBES TJEBBINGA in hardheid niets toegeeft; dat de *Schipbreuk* de aardigste Novelle is, welke wij ooit van ROBIDÉ VAN DER AA lazen. Gij weet echter, dat ENGEL nooit zonder *Maar* prijst, en het hinderde hem dan ook geducht, dat de leden eener messenmakers-familie in dezelve tot Ridders of Edellieden waren geslagen.'

Zóó verre JACOBA'S brief; nu eene schets van mijn antwoord. Ik beknorde haar, dat zij STARINGS vers niet fraai had gevonden: misschien vermeed zij het opzettelijk, om van geene bruiloft te spreken; - dat zij van de gedachten van HELDRING had gezwegen, die waarlijk rijpe airen zijn; - dat zij niet had opgemerkt, hoe ongelukkig Mr. J.H. BURLAGE het weelderig, maar keurig *Spelevaren* van J.P. HEIJE uit den Almanak des vorigen jaars had gevariëerd. Het was een meisje te vergeven. Ik zond haar, ten bewijze dat de Friesche Geschiedenis een' Zanger harer waardig heeft gevonden, het boek, dat wij allen lazen, - MADZY DEKAMA eischte meer dan eene halve bladzijde. Dat ik mijnen schertslust niet bedwong bij het *Avondlied van eenen Pelgrim*[1], zult gij wel willen gelooven; vielen ook u bij dergelijke Reminiscentiën uit de dagen van THEMIRE en ISMENE nooit de bekende regelen in:

> Qui n'a pas l'esprit de son âge
> De son âge a tous les malheurs?

Het is jammer, dat aan dergelijke mijmeringen het ware kostuum ontbreekt: - een hoed met schelpen en eene kruik met bronnat zouden zulk een versje veel goed doen. Zoo de Heer C.A.P. WEISMANN DE VILLEZ, die iets geheel nieuws en vreemds schonk, eenen *Welkomgroet aan de Lente*, ooit in dien toon schrijft, zal het niet aan wonderen ontbreken, want ZEd. laat *de bloemenstrooister* er thans reeds een doen. Luister:

> Gij maakt den goede beter,
> Den booze deugdgezind.

Ongelukkige menschen! wier karakter van de jaargetijden afhangt, en die dus in den herfst aan deugd verliest wat gij in de lente wont. Er moeten ten onzent, bij gevolg, vele boozen zijn, want de winter pleegt nog al lang te duren! Mijne gisping deed

(1) Van den Heer A.M. BERKHOUT.

mij aan de bestraffing denken, welke ik zelf had ontvangen, en ik verdedigde mij, op het punt der mij aangewreven zinnelijkheid. Bij u, mijn Lezer! behoef ik dit niet te doen; maar hetgeen ik niet aan haar schreef, doch wel aan u wil mededeelen, is, dat ik van de bescheidenheid des Redacteurs hoop, dat ZEd. niet verder om bijdragen zal aanhouden bij iemand, wiens jaren hem rust vergunnen, die door een uitmuntend treurspel in waarheid op zijne lauweren rusten mag. Vergat ik het *Sonnet?* Voorwaar niet, ik haalde eerst den regel van BOILEAU aan:

Un sonnet sans défaut vaut seul un long poëme.

en vertaalde toen voor haar, uit het Spaansch, een klink- of kniedicht, dat ik ook u niet onthouden wil. Zie hier hetzelve:

Het sonnet.

(*Naar* LOPE DE VEGA).

Gij vraagt me u een proef van die dichtsoort te geven?
Welaan, VIOLANTE! die wensch is me een wet:
Een veertiental verzen vereischt het Sonnet,
Daar heb ik al reeds de vier eerste geschreven.

Maar 't moeijelijke rijm doet voor d' uitslag mij beven;
Hier zijn de gevaarlijkste strikken gezet,
En toch - ik ontsnap aan het kunstige net:
Wat kan mij in 't ovrige zestal weêrstreven?

Geen vogel zweeft vrijer door 't ruim van de lucht,
Dan 't negende rolt door geen' rijmklank gedwongen,
Eilaas! met het elfde verflaauwt het genucht!

Ik had in dit uur ligt drie odes gezongen;
Maar, waarom aan 't einde wanhopig gezucht?
Tel, zijn er geen veertien? - het pleit is voldongen.

Zoo gij het niet fraai vindt, ik zal mij troosten met de woorden uit *l'Art Poétique*, die op de bovenstaande aanhaling volgen:

‘Mais en vain mille auteurs y pensent arriver
Et cet heureux phénix est encore à trouver.’

Wat mijn brief verder inhield? Klagten over afwezigheid, verveling in de hoofdstad, zucht naar het dorp, waarin JACOBA te lang verwijlt, alles wat gij korter en schooner in twee regelen van den Monarch der Duitsche Zangers vindt:

‘Ist's überall ja doch Sardiniën, wo man allein schlaft,
Tibur, Freund! überal wo dich die Liebliche weckt.’

J.J.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Makanna, *het opperhoofd der Wilden, of Liefde en Roemzucht, naar den tweeden druk uit het Engelsch. Twee Deelen. Te Amsterdam, bij* J.F. Schleyer, 1835.

Wanneer men den Engelschen dezen Roman vol akelige gruwelen en ongeloofelijke voorvallen had laten behouden, er ware weinig aan verloren geweest. Zonder iets te bevatten, dat hetzelve tot een inderdaad schadelijk boek maakt, is het geheel zoo weinig belangwekkend, dat men het de eer eener vertaling niet waardig had moeten keuren. De Vertaler, wien het niet aan talent ontbreekt, had zijnen tijd aan een beter werk nuttiger kunnen besteden.

Ons herinnerde het boek eene geestige plaats in CUNNINGHAMS *Geschiedenis der Britsche Letterkunde*, waar hij over de Romans van ANNE RADCLIFFE spreekt en er van getuigt: ‘de tweede gruwel volgt den eersten gruwel op, zoo als ABRAHAM ISAÄC gewan en ISAÄC JACOB; en de wolk, eerst slechts zoo groot als eene manshand, breidt zich uit, totdat zij het geheele landschap verduistert.’

H.

Proeven van een' Humorist; naar het Engelsch van Ch. Lamb, *door* E.J. Potgieter. *Amsterdam*, H. Frijlink, 1836.

De aankondiging van eene vertaling van eenige proeven van den beroemden CHARLES LAMB, door den kundigen POTGIETER, verheugde ons zeer. Wij lazen de stukjes, en achten dezelve ook in de meesterlijke overbrenging eenen voorraad edelgesteenten gelijk, alle van hooge waarde, hoe ook onderscheiden in gehalte en vorm.

Wij gaven het boek ook in handen van anderen, wier verwachting wij reeds door het voorlezen van stukjes als de *Arme Bloedverwanten, Oud Porselein* enz., hoog gespannen hadden; maar hoe zouden wij verwonderd gestaan hebben, wanneer wij het niet reeds uit den aard der zaak verwacht hadden, dat, wel verre van te behagen, dit boek hun op de meeste plaatsen zeer donker en omslagtig voorgekomen was: immers de Werken van eenen *Humorist* zijn geen disch voor elken eter. Hij, die ze gaarne lezen zal, moet smaak genoeg hebben, het fijne en soms vreemde van den toon, in Werken van dien aard heerschende, te gevoelen, en hoe velen zijn er onder het lezende publiek, in wier geest geene flikkering van *humor* huisvest? Buitendien wijkt het

standpunt, dat een Humorist kiest en van hetwelk hij de zaken beschouwt, gemeenlijk ver van het gewone af: zijne gedachten zijn nooit romantisch; hij kittelt uwe *verbeelding* minder dan hij u tot *nadenken* opwekt, en zijne opmerkingen betreffen soms onderwerpen, die een ander gewoonlijk als niets beteekenend voorbij ziet.

Maar voor welke lezers is dan dit boek eene aangename, onderhoudende lektuur? Niet voor hen, die eenen MONTAIGNE of STERNE ter zijde leggen, om naar eenen VICTOR HUGO of DE BALZAC te grijpen; zij, die hun gansche leven lazen, maar liever een' schrijver vooruit vliegen, dan hem met bedaarde schreden volgen, liever in eenen zoetvloeijenden roman zich idealen laten voorspiegelen, dan onder ernstig nadenken de spranken van geest en vernuft van den Humorist naspeuren, die zoeken te begrijpen en zich eigen te maken: voor hen is dit boek niet. Het is in tegendeel voor diegenen geschreven, die 's levens ernstige zijde zoo gaarne van een ander dan het alledaagsche standpunt beschouwen; die des avonds, in het uur der rust, geene flaauwe, geestverdoovende lektuur zoeken; die wel door een boek willen worden geboeid, maar ook vermaakt, onderwezen en opgebeurd.

In dit Werk nu vindt een zoodanig lezer karakterteekeningen, zoo rijk en afwisselend als ongemeen; beschouwingen des levens, zoo nieuw en treffend als wegslepend; het leert hem eenen man kennen, die hem achting zal inboezemen, CHARLES LAMB. Voor den-genen, die, als hij, van zelfstudie houdt, is dit boek eene uitmuntende lektuur; duizendmaal geopend, zal het altijd nog nieuwe denkbeelden mededeelen, en een onderhoud verschaffen, dat te gelijker tijd afwisselend, vernuftig en leerzaam mag heeten. Wat meer zegt, het zal menige nog sluimerende gedachte opwekken, menig nog duister gevoel tot klaarheid brengen, bij elk wien dezelfde stemming ten deel viel als LAMB, karakters, die wel tot de voortreffelijkste, maar geenszins tot de gelukkigste behooren, *Alas, poor* YORICK!

Moed en tegenwoordigheid van Geest. Eene verzameling van merkwaardige en buitengewone voorvallen uit het menschelijk leven in den nieuwsten tijd. Naar het Hoogduitsch van G.H. Retorchs, *te Deventer bij* A.J. van den Sigtenhorst, 1835.

De titel, die lang gerekt, en alles behalve fraai van stijl is, duidt echter genoegzaam aan, wat de lezer hier vinden zal; het boeksken beantwoordt aan den titel, ziedaar ons oordeel. De keuze der feiten is over het algemeen met zoo veel oordeel geschied, dat het eene onderhoudende lektuur oplevert; jammer slechts, dat de vertolking aan iemand werd toevertrouwd, die zoo weinig geschiktheid voor die taak aan den dag legt, dat hij onder andere *laaggezielde list* voor goed Nederduitsch houdt, en, zonder het

bespottelijke er van te gevoelen, schrijven kan: ‘Iedere hut kon eene familie bevatten,..... en was in *twee gemakken* verdeeld.’ Wist hij dan niet, dat de woorden *gemach* [Hoogduitsch] en *gemak* [Nederduitsch] eene zeer onderscheidene beteekenis hebben, en dat elke dier plaatsen tot een zeer verschillend doel gebezigd wordt?

Almanak ter bevordering van Kennis en Goeden Smaak, voor het Jaar 1837. 10e *Jaargang. Uitgegeven door het Departement Leens der Maatschappij:* tot Nut van 't Algemeen. *Te Groningen bij* J. Oomkens.

Alles is betrekkelijk hier op aarde, en dus de goede smaak ook: - gaarne willen wij daarom gelooven, dat het Almanakje te *Leens* den goeden smaak heeft bevorderd; doch in dat geval moet men dáár, in dat opzigt, zeer achterlijk zijn, want waarlijk, hij steekt uiterlijk en innerlijk bij vele zijner broeders jammerlijk af. Intusschen, ieder zijn' smaak! - voor 35 cents kan men niet veel leveren, en buitendien pleit deszelfs tienjarige ouderdom te zijnen voordeele. De Geschied- en Aardrijkskundige Bijdragen hebben in waarheid - de billijkheid verbiedt ons dit te verzwijgen - boven anderen vooruit, wat haar in onderhoudendheid en bevalligheid ontbreekt.

Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen, voor het jaar 1837. *Met platen. Zevende jaar. Te Hoorn, bij de* Gebroeders Vermande. 172 bl. 3 plaatjes.

Hollandsche Blijgeestigen? - maar dan 172 bladzijden Hollandsche blijgeestigheid?? - Verwonder u er niet over, op bl. 128 dient de korte spreuk:

> ‘Unsre Lehre lautet so:
> Lebt wie Brüder and seid froh,’

tot motto van een vers van *honderd zeventien regels*, wèl geteld, hetwelk eene verklaring der Blijgeestigheid moet heeten. Een onzer keurigste vernuften zeide ons eens, dat men nooit lang spreekt, wanneer het onderwerp ons klaar genoeg voor den geest staat, om kort te kunnen zijn. Welk een scherp vonnis onzer Hollandsche breedsprakigheid lag er in die weinige woorden!

Doch *zeven* was bij de Israëlieten een heilig getal, en dit is de zevende jaargang van dezen Almanak. Het is jammer, dat P. MEESTERS niet in plaats van *een viertal* (wat?) een zevental *uit zijne Portefeuille* schonk, het Jaarboekje zoude dan zeven dwaasheden rijk zijn, en wij zouden den man zevenzijdig kunnen noemen, gelijk wij het nu deze blijgeestige Poëzij doen. Want zij bevat:

1o. *Lierzangen* in de manier van FEITH: - de origineelen zijn te veel vergeten; maar zulke kopijën mogen de onhandigste poging ter wereld heeten, om dezelve weder in den smaak te brengen.

2°. *Verjaargedichten;* - zeker geen nieuw *genre*, allerminst waarschijnlijk voor onze Vorstelijke familie. Of iemand echter onzen geliefden Kroonprins, op zijnen feestdag, bij het afleggen van een compliment, nog ooit verhaald heeft, dat Z.K.H. op CLAUDIUS CIVILIS geleek - want, zoo ver wij weten, is er geene Ridder-Orde van dien naam - betwijfelen wij. Een blijgeestig poëet verzekert het ons op bl. 94.

3°. *Oostersche Liederen;* - gij kent immers VICTOR HUGO'S *Orientales?* Zoo neen, eilieve! beoordeel ze niet naar OMAR aan ZULEIKA, - de Turk is woordenrijk als een Franschman, *dans son premier amour*.

4°. *Vergoedingen voor verloren Extemporés;* - een bewijs, dat verklaring en verveling wel eens synonymen zijn.

5°. *Boersche toespraken op eene bruiloft;* - eene waarschuwing, om nooit boeren op uwe bruiloft toe te laten, indien gij niet den ganschen nacht wilt blijven zitten luisteren.

6°. *Berijmde Briefregelen;* - karikaturen der *Heroïdes* van vroegere dagen; een weinig meer geest, een weinig minder gezochtheid, en wij zouden deze soort de geschiktste voor zulk een' Almanak hebben genoemd.

7°. *Omschrijvingen van zielshoedanigheden*, of zelfstandige naamwoorden, die in *eugd- heid-* enz. uitgaan; - een verzenslag, waaraan de Hollandsche poëzij dood arm is!

En spijt dit ongunstig oordeel (ik had zoo gaarne een gunstiger geveld), heeft deze Almanak waarschijnlijk koopers gevonden. Nog eens, verwonder u er niet over; de Hollandsche Blijgeestige tracht zijne Blijgeestigheid uit Blijgeestige Almanakken te putten. En als Schrijvers en Dichters hunne bijdragen voor blijgeestige inzenden, zoudt gij eischen, dat de Uitgever die weigerde of terug zond? Ik zie wel, dat gij nooit blijgeestig waart; - lees toch, om blijgeestig te worden, het blijgeestige vers op bl. 153, beginnende:

> De wereld wil bedrogen zijn:
> Dus worde zij bedrogen.

X.

Boeken-Verslag tot aanwijzing van den Inhoud en de Strekking van nieuw uitkomende Werken; zonder Recensie. Voor 1836. *Breda, bij* F.P. Sterk.

LA BRUYÈRE zegt: '*Le devoir du nouvelliste est de dire: Il y a un tel livre qui court, et qui est imprimé chez* CHAMOISY *en tel caractère; il est bien relié et en beau papier; il se vend tant: il doit savoir jusques à l'enseigne du libraire qui le débite: sa folie est d'en vouloir faire la critique*.' Er is toch niets nieuw onder de zon!

Boekbeoordeelingen.

Het wezen en de Geschiedenis der Hervorming, *voornamelijk in* Duitschland *en* Zwitserland, *in verband beschouwd met de verschijnselen van onzen tijd*.

In voorlezingen, door Dr. *K.R. Hagenbach*, Hoogleeraar te Bazel. Uit het Hoogduitsch vertaald. Met eene Voorrede van *J. Clarisse*, Hoogleeraar te Leiden. Te Rotterdam, bij van der Meer en Verbruggen, 1836. II Deelen.

De beoefening der Kerkgeschiedenis is altijd eene van die wetenschappen geweest, welke den beschaafden, en inzonderheid den Hervormden Christen boven alles betaamt. Niet alleen toch, dat hij, in het nagaan van de lotgevallen der Christelijke Godsdienst, Gods zigtbaar bestuur en zijne zorg voor dezelve gedurig opmerken, en hieruit een (telkens nieuw) bewijs voor hare waarheid kan afleiden; maar ook de tegenwoordige toestand dier Godsdienst, de verschillende gedaante, welke dezelve bij de onderscheidene Christengezindten heeft aangenomen, zou hem een raadsel zijn zonder voorlichting der Kerkgeschiedenis. Het was voornamelijk de Hervorming, die derzelver beoefening, - helaas! maar al te lang schandelijk verzuimd, - weder deed ontwaken, en daarin niet slechts eenen der hechtste steunpilaren vond voor het nieuw opgetrokken gebouw, maar tevens een wapen, waarmede de aanmatigingen en beroepingen op de oudheid der Roomsche Kerk met het beste gevolg konden worden bestreden. Uitstekende mannen stonden op, die, zich de grootste moeijelijkheden getroostende, den grondslag dezer wetenschap legden. Hierop bouwden anderen voort, en zoo kreeg de beoefening der Kerkgeschiedenis eindelijk dien trap van volkomenheid, welke zij thans bezit. - Het is hier de plaats niet, om het karakter, dat haar nu van de vorige wijze van behandeling onderscheidt, in alle deelen na te gaan. Dit zij voldoende, dat de Kerkgeschiedenis zich in den laatsten tijd bijzonder door eene *pragmatische* en

onpartijdige behandeling aanbeveelt, en dit is eene deugd in alle geschiedenis, die, naarmate zij zeldzamer is, des te hoogeren lof verdient.

Wij verheugen ons bij de aankondiging van het bovengemelde Werk, dit terstond als eene van deszelfs groote en eerste verdiensten te kunnen opgeven. En vrij mogen wij het herhalen: *groote verdiensten;* want waarlijk, het is voor den Protestant moeijelijker, dan men zich verbeeldt, bij het beschrijven der Kerk-hervorming altijd, zoo al niet *sine irâ*, dan toch *sine studio* te blijven. Het is dus een verblijdend verschijnsel, in dit boek de Hervorming en de Hervormers zóó te zien voorgesteld, dat, zonder het over het hoofd zien van hunne gebreken, zonder blindelings het goede bij de tegenpartij te miskennen, echter onze harten op nieuw worden ingenomen met den voortreffelijken arbeid door de Hervormers gewrocht, terwijl wij ons tevens voelen aangevuurd, om het voorbeeld te volgen van mannen, die, zonder te zien op hetgeen om hen was, zóó voor de waarheid pal stonden, als zij deden. Dan, deze algemeene aanmerking zij hier vooreerst voldoende! Beginnen wij met eene korte beschouwing van het werk zelf.

Hetzelve is vervat in 24 voorlezingen, door den Schrijver, in zijne geboortestad *Bazel*, in den winter van 1833-1834 gehouden. Hij begint, na kortelijk de aanleiding en het doel zijner pogingen ontvouwd te hebben, met het opgeven der *onderscheidene oogpunten, waaruit men de Hervorming beschouwen kan*. Zorgvuldig en naauwkeurig betoogt hij hier, dat de *Hervorming* verre af is van *revolutie* te zijn, - dat *bloote tegenspraak van het bestaande nog geen Protestantismus en enkele verlichting geene Evangelische vrijheid is* (bl. 6). De tegenwoordige toestand van *Europa*, vooral van des Schrijvers Vaderland en het aangrenzende *Frankrijk*, maken zulke naauwkeurige bepalingen, helaas! maar al te noodzakelijk. Doch om diezelfde reden is het ons te aangenamer, hier te mogen aanmerken, dat voor onze Landgenooten dergelijke bepalingen minder noodzakelijk zijn, en dat onze Nederlandsche Hervormden die gedurige vergelijkingen *met*, en terugkomingen *op* de veelvuldige partijschappen, welke tegenwoordig zulk een groot gedeelte van *Europa* verscheuren, gemakkelijk zouden missen. Neen; al mogen wij ook niet altijd van twisten in de Kerk vrij geweest zijn, ons Land heeft toch sinds eeuwen het bewijs opgeleverd, dat evenmin aan de *Hervorming* zelve de schuld der beroeringen in Kerk en Staat is te wijten, als zij gezegd kan worden, de kiemen van ligtzinnigheid en ongodisterij in zich te bevatten.

De II^{de} voorlezing wordt door den Schrijver toegewijd aan het geven eener *nadere bepaling van het begrip der Hervorming en Hervormings-geschiedenis*, waarin hij tevens *derzelver betrekking*

tot het eerste Christendom ontvouwt. *Hervorming* toch moest reeds spoedig na de vestiging der Christelijke Godsdienst plaats hebben. Immers, hoe zuiver deze ook was bij hare stichting (zuiver en onveranderlijk als Hij, van wien zij haren oorsprong ontleent), zij moest onder *menschen* optreden; was het dus wel anders te verwachten, ja *kon* het wel anders, of zij moest wel ras door menschelijke verklaringen en inmengselen verbasterd worden? Evenwel, de zuivere, heldere bron en de toegezegde Goddelijke hulp en verstands-verlichting bleef voorhanden. Bij iederen waren Christen moest het dus reeds, van den beginne af, doel en streven zijn, om, uit deze bron puttende, de leer van CHRISTUS naar derzelver oorspronkelijke zuiverheid te *her-* dat is *terug te vormen*. Van dit beginsel gingen ook de Hervormers uit; en wij, indien wij hunne ware navolgers willen zijn, zullen ons er niet toe bepalen, om slechts *bij hunne woorden te zweren;* integendeel, wij zullen het licht, door die voortreffelijke mannen ontstoken, dankbaar gebruiken, en, op hun voetspoor voorttredende, immer trachten, de Godsdienst steeds meer en meer in hare zuiverheid, zoo als zij in Gods woord is geopenbaard, te herstellen. Als ware Hervormden zullen wij ons dus nooit vergenoegen met te vragen: 'wat zegt LUTHER, ZWINGLIUS, CALVIJN?' maar 'wat zeggen LUTHER, ZWINGLIUS, CALVIJN, *en de Bijbel?*' En ziet daar nu ook het juiste oogpunt, waaruit ons HAGENBACH de Hervorming leert beschouwen.

Hierop gaat de Schrijver over tot het geven eener korte schets van de algemeene Kerkelijke Geschiedenis tot op de Hervorming.

In de III^{de}, IV^{de} en V^{de} voorlezing leert hij ons, hoe de Christelijke Kerk allengs verbasterd is; hoe de Hierarchie en het Pausdom zich trapsgewijze vormden, ontwikkelden, en eindelijk, in eene *Kerkelijke Universaal-monarchie* ontaardden onder GREGORIUS VII, die eene heerschappij uitoefende, zoo als nog nimmer eenig oppermagtig alleenheerscher bezeten had. De middelen en de omstandigheden, die hiertoe gebruikt werden of medewerkten, worden kortelijk, doch naauwkeurig opgegeven. Hierop volgt eene, zich niet minder door hare aangename en bevallige voordragt, als door haar nut en hare leerrijkheid, aanbevelende schets van de leer der Roomsche Kerk onder den invloed van het Pausdom, en tevens van het geloof en de zeden van het Catholijke volk. Zoo wij iets op dit gedeelte des werks aan te merken hadden, het zou deszelfs kortheid zijn. Dan, des Schrijvers bestek liet geene grootere uitvoerigheid toe, en hetgeen hij geeft is uitmuntend. Ook twijfelen wij niet, of de zucht tot verder onderzoek zal door hetzelve niet weinig worden opgewekt. Alleen het gunstig gevoelen, dat de Schrijver aangaande GREGORIUS VII schijnt te koesteren, weten wij niet, of wel algemeene toestemming zal verwerven. Deze Paus

bezat groote hoedanigheden, zulks is niet te ontkennen, even zoo min, als dat hij vele schreeuwende misbruiken en ongeregeldheden der Kerkelijken heeft gestuit; doch ons blijft hij immer te zeer tiran, terwijl onbepaalde heerschzucht steeds de hoofd-aanleiding schijnt geweest te zijn van al zijne handelingen. Het is waar, toen hij nog HILDEBRAND was, verzette hij zich tegen de *Simonie;* doch toen hij op den Roomschen stoel zat, zou toen niet het besef, dat de Pauselijke magt, om bestendig te kunnen zijn, eenen meer *zedelijken* grondslag moest hebben, zou dit besef, zeg ik, niet de voornaamste drijfveer zijner daden geweest zijn (zie bl. 56)? Dan, ieders oordeel blijve vrij!

Op bl. 54 zegt de Schrijver: *Niet het bestaan eener kerkelijke alleenheersching op zich zelve* (-) *maar de daaraan zich zoo ligt voegende misbruiken maken de onchristelijke zijde van het Pausdom uit*. Ook van deze stelling zouden wij het eerste gedeelte niet zoo gaaf durven toestemmen. Het *onchristelijke* des Pausdoms ligt, onzes inziens, ook wel degelijk in eene *kerkelijke alleenheersching*. Waar toch vond hetzelve in het Evangelie deszelfs aanspraken gewettigd? Integendeel; het oppergezag, zich door éénen over de overige Christenen aangematigd, loopt lijnregt tegen de uitspraak van CHRISTUS en den geest des Evangeliums in: kon het dus wel missen, of er moesten, eer deze kerkelijke alleenheersching gevestigd was, vele onregtvaardigheden plaats gehad hebben? ja veelmalen moest aan de algemeene en bijzondere regten der Christenen, en zelfs aan de heerschappij van CHRISTUS zelven over zijne Kerk, te kort gedaan zijn. Inderdaad, eene heerschappij, die op dergelijke grondslagen gevestigd is, kon niet anders dan onchristelijk zijn. Het is dus iets anders te erkennen, dat door het Pausdom, onder het bestuur van God (die meermalen zich van de verkeerdheden der menschen tot de bereiking Zijner oogmerken bedient), menig goed is gewrocht; iets anders, hieruit te willen afleiden, dat hetzelve niet onchristelijk is. Schijnt het niet, of de Schrijver zelf eenigzins het zwakke zijner stelling gevoelde, toen hij tusschen de vermelde zinsnede deze woorden invoegde: *ofschoon ik juist wegens deze gevaarlijkheid niet te haren voordeele zou willen spreken?*

Tot dus verre heeft HAGENBACH, gelijk hij dit noemt, de *negative* voorbereiding der Hervorming beschouwd, dat is die verbetering, welke der Kerk door hare ontaarding en verbastering zelve werd voorbereid. Thans gaat hij met het begin der VI^{de} voorlezing tot de ontwikkeling der *positive* aanstalten ter Hervorming over. Reeds was het met het Pausdom zóó verre gekomen, dat er, om HAGENBACHS eigene woorden (bl. 123) te gebruiken, *het vermetelste ongeloof, het ongeloof aan iets hoogers, aan menschelijke deugd*

in het algemeen, toe werd vereischt, om willens en wetens de bedriegelijke rol van eenen lijfelijken Stedehouder van CHRISTUS *verder te spelen, en onder deze afgesletene vermomming de gevorderde eeuw langer te willen bedriegen*. Ook de verdere geestelijkheid beantwoordde doorgaans maar al te zeer aan haar opperhoofd, en wat het ongelukkige volk onder de leiding van zulke wegwijzers moest worden, is niet moeijelijk op te maken. Wel stonden er van tijd tot tijd eenigen op, die zich tegen sommige schreeuwende misbruiken verzetteden; doch de meesten hunner werden meer door *Fanatismus*, dan ware Evangelische gezindheden geleid. Zij legden *het woord der Schrift, den Bijbel*, niet tot grondslag hunner pogingen, en deze pogingen vervielen dus spoedig, zonder iets ter verbetering uit te werken. - Mannen, die op den waren en éénigen grond bouwden, en niet bij bloote ontkenning of tegenspraak bleven staan, zoo als reeds vroeg de Waldenzen, en vooral WICLEF, HUSS, HIERONYMUS VAN PRAAG en anderen, zulke mannen waren eerst degenen, die de juiste middelen ter verbetering van de Kerk aanwendden, en, als zoodanig, Hervormers, of ten minste, voorloopers der eigenlijk gezegde Hervormers heeten mogten. Met het opnoemen hunner pogingen en derzelver gevolgen, alsmede met het ontwikkelen der overige middelen, die tot voorbereiding van betere tijden voor Gods Kerk moesten medewerken, (zoo als b.v. de herleving der Classische Literatuur, de uitvinding der boekdrukkunst, enz.) gaat de Schrijver voort tot aan de IX^{de} voorlezing, welke hij eindigt met eene korte beschrijving van LUTHERS jeugd. En zoo is hij met het begin der X^{de} voorlezing aan het tijdstip genaderd, met hetwelk men gewoonlijk de geschiedenis der Hervorming begint: LUTHER *verzet zich tegen de Aflaatkraam van* TETZEL, *en slaat te* Wittenberg *zijne* 95 *stellingen aan in den jare* 1517.

Op die wijze tot zijn eigenlijk doel genaderd, leert ons de Schrijver LUTHER, zijnen voortreffelijken vriend MELANCHTON, en andere mannen van dien tijd, nader in hun karakter en hunne handelingen kennen. Met de grootste belangstelling volgen wij LUTHER naar *Worms;* erkennen dankbaar Gods besturing, dat de groote man, op den *Wartburg* voor zijne vijanden verzekerd, gelegenheid heeft, om met zijnen voortreffelijksten arbeid, de Bijbelvertaling, eenen aanvang te maken (voorl. XI); en het is niet dan ongaarne, dat wij hem verlaten, om den Schrijver (voorl. XII en XIII) voor eenigen tijd naar *Zwitserland* te volgen, alwaar wij dan kennis maken met ZWINGLIUS, en hetgeen, door zijn moedig pogen, voor de Hervorming in dit gewest is gedaan, alsmede zijne betrekking tot LUTHER leeren kennen.

In dit Land had de Hervorming eene geheel andere gedaante.

In *Duitschland* hangt alles zamen met LUTHERS persoon en geschiedenis; doch hier, waar de eensgezindheid tusschen de Cantons bereids door staatkundige partijën gebroken was, en de Kerk, die met dezen toestand des Lands ook min of meer in verbant stond, reeds in vroegere tijden, oneindig minder van de magt der Geestelijken en van den Roomschen Stoel afhing, werkten de Hervormers meer ieder op zich zelven.

Intusschen (voorl. XIV) breidde de Hervorming zich in *Duitschland* gedurig meer uit. Dan, toen er, onder de belijders der nieuwe leer, een verderfelijke geest steeds meer en meer de overhand begon te verkrijgen, nam LUTHER het moedig besluit, om den *Wartburg* te verlaten, en, zoo tot onderdrukking der geestdrijvers als ter verdere uitbreiding der ware Hervorming, nu ook weder, met der daad, werkzaam te zijn.

In de XV^{de} en XVI^{de} voorl. gaat HAGENBACH met de beschouwing der Hervorming in *Zwitserland* voort, en eindigt met eene uiteenzetting der redenen, waarom dezelve zich alhier in uitwendige gedaante en voorkomen van de Duitsche onderscheidt.

Tot nu toe was het groote Werk eendragtig door de Hervormers voortgezet, toen (voorl. XVII en XVIII) de twist over het Avondmaal eene rampzalige verwijdering en scheuring tusschen LUTHER en ZWINGLIUS met hunne navolgers veroorzaakte. Allerbelangrijkst is bij die gelegenheid de ontwikkeling der oorzaken, zoo uit de bijkomende omstandigheden, als uit het karakter van LUTHER en ZWINGLIUS zelve ontleend, die het ons duidelijk maken, hoe dit verschil met zoo veel hevigheid tusschen zulke voortreffelijke mannen kon gevoerd worden. Vervolgens worden wij geleid tot de beschouwing der overige tegenheden, waarmede de Hervormers verder op dat tijdstip te kampen hadden, en waardoor veel nadeel aan hunne zaak werd veroorzaakt; bijzonderlijk de zoogenoemde *boerenkrijg*, die vooral in *Duitschland* hevig woedde, en de woelingen der *Wederdoopers*, die, zoo in andere Landen, als ook in *Zwitserland* vele moeijelijkheden verwekten.

Aangenaam wisselt de Schrijver (voorl. XIX^{a}) zijne ernstige tafereelen af, door ons een' blik te doen slaan in het huisselijk leven der Hervormers. Waarlijk, dit kan men niet lezen, zonder bewondering der stille grootheid, die bij hen uitblinkt, ook dán, wanneer zij van het woelige tooneel, waarop zij zulk eene groote rol speelden, zijn verwijderd.

Hierop vervolgt hij weder (voorl. XIX^{b}, XX en XXI) met de verdere uitbreiding van het Protestantismus in *Duitschland* en *Zwitserland*, tot op den Rijksdag te *Augsburg* (1530). En nu, na de XXII^{ste} voorlezing, welke geheel en opzettelijk aan eene beschouwing van de Protestantsche leer, eeredienst en het Kerkbe-

stuur is gewijd, keert de Schrijver (voorl. XXIII en XXIV) tot de geschiedenis der Hervorming terug, en behandelt het tijdstip, waarop dezelve in *Duitschland* en *Zwitserland* een oorlogzuchtig aanzien krijgt. In dit tijdstip valt de dood van LUTHER en ZWINGLIUS voor. Dan, er bleef nog een groot man over, namelijk CALVIJN, dien HAGENBACH ons nog in deszelfs veel omvattende en uitstekende verdiensten moest leeren kennen, eer hij kon eindigen. Waarop ten laatste nog eenige aanmerkingen volgen over de verdere en latere uitbreiding der Hervorming in *Europa*, als ook eenige beschouwingen over derzelver terugwerking op het Catholicismus. De Schrijver besluit met, als slotsom, het karakter der Hervorming en derzelver invloed op de verschillende omstandigheden des levens op te geven.

Wij hebben den inhoud van dit allerbelangrijkst Werk zoo kort mogelijk opgegeven; - een Werk, waarin ons niet blootelijk de geschiedenis der Hervorming, maar ook bijzonder derzelver aard en bedoelingen worden ontvouwd. Wij beleven eenen tijd, waarin men, aan den eenen kant door een schandelijk, zoogenoemd *liberalismus*, aan den anderen door een overdreven dweepachtig *pietismus*, den echten geest van het Protestantisme zoekt onkenbaar te maken of te verdraaijen; en men geeft, dus doende, maar al te zeer aan deszelfs vijanden de wapenen ter bestrijding in de hand. Ieder beschaafd Hervormd Christen, die het wèl met zijne Godsdienst meent, gevoelt dus van zelf, hoe betamend, ja noodzakelijk het zij, zich te onderrigten, wat toch het doel en streven dier mannen geweest zij, aan wier moed en volharding hij zijne vrijheid van geweten te danken heeft. Wij durven hem dit boek, vooral ook in dit opzigt, gerust en met ruimte aanbevelen; en buitendien, een Werk, dat met eene Voorrede van den voortreffelijken Leidschen Hoogleeraar CLARISSE prijkt, moest ons reeds van zelve doen vermoeden, dat het niet tot de geschriften en vertalingen van den dag behoort, om nu niet te zeggen, dat het uit de rede, waarmede HAGENBACH besluit, voldoende blijkt, met welk eene graagte en belangstelling zijne voorlezingen door menschen van alle standen, ja zelfs door vrouwen en jonge dochters, zijn aangehoord.

Minder opzettelijk hebben wij gesproken over het *verband*, waarin *de Hervorming met de verschijnselen van onzen tijd* beschouwd wordt, omdat wij zulks, gelukkig, voor onze Landgenooten minder noodzakelijk achten. Des Schrijvers Vaderland en het naburige *Frankrijk* gaven hem van zelve aanleiding, om te betoogen, dat *revolutie* en het pogen om bestaande gebreken uit den weg te ruimen, nog hemelsbreed verschillen van *hervorming* en

het in de plaats stellen van iets beters. Intusschen ook voor ons mag deze beschouwing zich wel iets verder uitstrekken, dan dat wij daardoor alleen met den toestand van *andere Landen* naauwkeuriger bekend worden. Wij zijn nog door Gods goedheid voor Staatkundige woelingen bewaard; doch de wenken en de aanmerkingen, hier ontvangen, kunnen desniettemin ook voor ons, terwijl het nog tijd is, nuttige waarschuwingen ter voorkoming van noodlottige misbruiken aan de hand geven: en gelukkig een ieder, die daarmede zijn voordeel weet te doen!

Behalve hetgeen wij ter loops hebben aangestipt, hebben wij op het onderhavige Werk geene belangrijke aanmerkingen, ten minste niet zoodanige, die boven alle tegenspraak verheven zijn. Wij hebben het dus beter geacht van ze achterwege te laten. Indien wij ons echter eenige aanmerking mogen veroorloven, het is deze: dat, onzes inziens, ERASMUS, gelijk zulks doorgaans in *Duitschland* geschiedt, ook weder hier, wat zijne betrekking op de Hervorming aangaat, niet in zijn behoorlijk licht wordt beschouwd, en hem, ten aanzien van zijne verdiensten aan dit groote Werk, niet volkomen regt wordt gedaan. Het is genoegzaam bekend, hoe dikwijls het tusschen geleerde en waarlijk verdienstelijke mannen betwist is geworden, of men ERASMUS *al* of *niet* eenen Hervormer mag noemen. Bedoelt men nu eenen Hervormer, gelijk b.v. LUTHER, die, zoo openlijk en zonder eenig gevaar te schromen, voor de waarheid optrad, dan moeten wij zulks met *neen* beantwoorden. Maar verstaat men er eenen man door, wiens Werken, meer dan die van eenig ander, hebben bijgedragen, om de oogen voor de bestaande gebreken te openen, en naar verbetering te doen omzien, dan weten wij niet, waarom men hem zijn deel aan de Hervorming zou ontzeggen. En, inderdaad, ERASMUS deed nog meer dan dit. Hij vergenoegde zich niet blootelijk met de gebreken aan te wijzen, maar gaf ook de middelen aan de hand, om ze te verbeteren. Ieder weet, hoe rampzalig het in die tijden met alle Bijbelstudie was gesteld, - hoe eene vertaling vol gebreken (de *Vulgata*) de éénige bron was, waaruit men putte; - wel was men begonnen pogingen aan te wenden, om dit te verhelpen (zoo als onder anderen REUCHLIN door zijne Hebreeuwsche Spraakkunst); maar ERASMUS was toch eerst de man, die, door zijne uitgave van het N. Testament, deze studie weder volkomen herstelde, en het beoefenen van dit boek in de grondtaal gemakkelijk maakte, door aanmerkingen, welke nog heden van zulk eene onberekenbare waarde zijn. Wat is alle Theologische kennis, die niet op den Bijbel gegrond is? En zal men dan nu den man, dien men gerust als den Vader der gezonde Grammaticale Uitlegkunde mag noemen, een allergrootst en ge-

wigtigst aandeel in de Hervorming ontzeggen? Heeft niet LUTHER zelf zijne overzetting van het N.T. volgens deze uitgave (welke in 1516, en dus een jaar voordat hij zijne stellingen te *Wittenberg* aansloeg,) bewerkt? - Reeds veel was er buitendien geschied, waardoor de weg voor de Hervormers was voorbereid. De pogingen van eenen WICLEF, HUSS en anderen waren mislukt, en, door de afschuwelijkste middelen, in hare beginselen gestuit; maar zij hadden toch de algemeene opmerkzaamheid opgewekt. Niemand intusschen bragt de bestaande gebreken meer aan den dag, dan ERASMUS. Niemands geschriften waren zóó zeer in de handen van al wat beschaafd was en het goed met de Kerk voorhad, dan de zijne, en zulke mannen moesten toch vooral willen medewerken, zou de verbetering der Kerk, onder Gods zegen, tot stand komen. - Onder de omstandigheden eindelijk, welke hiertoe het hare bijdroegen, behoorde ontegenzeggelijk ook: *de herleving der Classieke Letteren;* maar wie heeft aan dezelve meer die rigting gegeven, welke zij nemen moesten, om zulks te kunnen doen, en ook in het vervolg een sieraad van het Protestantisme te blijven, dan alwederom ERASMUS? Als men dit alles onder het oog houdt, dan vertrouw ik, dat men ERASMUS medewerking aan de Hervorming niet zoo ligt zal achten, als HAGENBACH en vele Duitschers met hem schijnen te doen. Hoeveel was er toch reeds door hem tot stand gebragt, eer LUTHER optrad; of uit den weg geruimd, hetgeen diens pogingen zoo gemakkelijk had kunnen doen mislukken! En zulks strekt geenszins, om de verdiensten van dien grooten man en anderen, die te gelijk met hem optraden, te verkleinen; evenmin als de overige oorzaken en middelen, welke God beschikte, om hun moedig pogen te doen gelukken, daardoor worden miskend. Integendeel; wij bekennen gaarne, dat aan ERASMUS de moed ontbrak, om op te treden en te handelen, zoo als zij handelden, ja dat zijne menschenvrees hem meermalen terug hield, van voor zijn gevoelen rond en mannelijk uit te komen. Maar hem op ééne lijn te plaatsen met eenen AENEAS SYLVIUS (naderhand Paus PIUS II); hem een nevenbeeld of *pendant* te noemen van dezen man, die de kunst verstond, om, ter bereiking van zijn doel (eere en hoogheid), met alle winden te draaijen, (gelijk HAGENBACH doet, I Deel bl. 183); neen, van zulke beginselen durven wij de nagedachtenis van onzen grooten Landgenoot gerust vrijwaren. Dan genoeg; deze korte aanmerking moge hier voldoende zijn! Alleen kunnen wij den wensch niet bedwingen, dat *de betrekking en de verdiensten van* ERASMUS *jegens de Hervorming* eens opzettelijk en meer uitvoerig door eene bekwame pen wierden uiteengezet en opgehelderd. Deze aanmerking strekke echter geenszins tot verkleining

der waarde van dit uitmuntende Werk, dat wij met het grootste genoegen hebben gelezen en herlezen, en met de meeste vrijmoedigheid aanprijzen.

Ook de vertaling is in handen gevallen van iemand, die in alle opzigten voor zulk eene taak blijkt berekend te zijn, en zich op de loffelijkste wijze van zijnen arbeid heeft gekweten.

Bloemlezing. *Geschiedkundige minder algemeen bekende bijzonderheden, betrekkelijk de Nationale Synode te Dordrecht, gehouden in de jaren* 1618 *en* 1619.

Eene ontspannende lectuur voor den tegenwoordigen tijd. Verzameld en bewerkt tot verstand van haren aard en haar gezag door *Gamma der Vinen*. Te Groningen, bij M. Smit, 1835.

Elke eeuw heeft hare dwaasheden. Welk redelijk nadenkend Christen telt thans onder die der zeventiende eeuw niet de beuzelachtige woordentwisten en schrikkelijke verdeeldheden der Gereformeerde Kerk in ons Vaderland over stoute bepalingen ten aanzien van Gods verborgen' raad! Wie betreurt niet als zoodanige al de hatelijkheden, beroeringen en vervolgingen dier dagen! Waarlijk, die verschillen staan met derzelver rampzalige gevolgen in onze Vaderlandsche Geschiedenis, als zoo vele schandvlekken dier eeuw, met eene zwarte kool gebrandmerkt: en de Nationale Synode, ten jare 1618 en 1619 gehouden, maakt daarvan, om meer dan ééne reden, geene uitzondering.

Zoo is er door deskundigen reeds jaren lang over de onzalige twisten tusschen de Remonstranten en Contra-Remonstranten in ons Vaderland gedacht. Het kwam sedert onheugelijke tijden niemand in het hoofd, om aan de *leden* der Gereformeerde of Hervormde Gemeente de regelen der Dordsche Synode als banden des geloofs op te leggen. En geen helderdenkend Leeraar in de Protestantsche Hervormde Kerk onderteekende immer noch de vroegere formulieren van éénigheid, noch de Dordsche *canones*, als van zoodanig verbindend gezag, als thans sommige dolzinnigen hun die onderteekening voorleggen willen, hetwelk alle vrij en onbelemmerd onderzoek der Heilige Schrift, als éénige kenbron der waarheid in de Kerk steeds geëerbiedigd, zou hebben gestremd[(1)].

(1) Men leze hierbij vooral na de wèl geschrevene belangrijke *Narede* op het vóór ons liggend Werk, in welke de Schrijver overtuigend aantoont, dat het geheel strijdt tegen den geest van het echte Protestantismus en het reine Christendom, aan de bepalingen van eenig Concilie of Synode eenig verbindend gezag naast - of boven - de Heilige Schrift toe te kennen. *Recensent*.

Het mag dan daarom ook ten eenenmale onnoodig, doelloos, ja allerschadelijkst geacht worden, die oude twisten uit hunnen schuilhoek wederom te voorschijn te roepen en op te warmen; en wij meenen het een oud versleten verschil te mogen heeten, wanneer wij óf door de eene partij van die rampzalige twisten als van wezenlijke zaken hooren gewagen, óf door de andere als een oude wrok en veete de *histoire scandaleuse* van de Dordsche Synode van 1618 en 1619 hooren ophalen. Noch het woest getier van eenen partijdigen ijveraar voor oud-Dordsche regtzinnigheid, voor ouden Kerk- en Regerings-vorm tevens; - noch het nabaauwen van zijne schorre, laatste schreeuwtoonen door eenige zich uitsluitend noemende *Nederlandsche Stemmen;* - noch de verwatenheid van eenige weinig bedrevene jongelingen, door roemzucht, geestdrijverij of dweeperij vervoerd, die zich listiglijk der Hervormde Kerk als Leeraren hadden weten in te dringen, maar, naauwelijks geordend, zich als meineedigen gedroegen; - noch de afscheidingen van eenige weinigen, meest uit de heffe des volks, althans weinig beteekenende menschen, wanneer het op geleerdheid, Bijbelkennis, waarheidsliefde en gezond oordeel aankomt; - noch het een, noch het ander kan, dunkt ons, het uit de diepte ophalen dier oude hairkloverijen en beroeringen in Kerk en Staat wettigen, noch het in het harnas brengen van nieuwe bestrijders der Dordsche Synode van de 17de eeuw en harer besluiten, stellingen en regelen billijken.

De latere nakomelingschap zal, dunkt ons, dit hedendaagsch vernieuwd gekijf voor eene dwaasheid der 19de eeuw houden: en zij zal dat te meer, wanneer de onpartijdige geschiedschrijver haar den heerschenden geest van eendragt, vrede en liefde in de Hervormde, de Protestantsche Kerk van onze dagen naar waarheid toekent; wanneer zij ziet, dat geen echt Godgeleerde in onzen leeftijd, noch van de eene, noch van de andere zijde, meer ijverde voor die versletene beuzelachtige twisten onzer vaderen; - en wanneer zij bemerkt, dat geen waardig Leeraar der Gereformeerde, (Hervormde) Kerk zich in geloofszaken door oude Kerkvormen aan slaafsche banden liet leggen, of voor eenen papieren Paus knielde. Waarlijk: zoo is het immers. Onze hedendaagsche waardige Evangelie-dienaren kennen in den echt Protestantschen geest geen verbindend gezag, dan dat der Heilige Schrift; en zij allen hebben nooit de formulieren van éénigheid anders onderteekend, dan met uitdrukkelijk voorbehoud van art. 7 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis, waarbij zij alzoo ook de uitspraken der Dordsche Synode van 1618 en 1619 zoowel als die van vroegere en latere Conciliën en Synoden voor feilbaar en geenszins voor verbindend ter zake van geloofsonderzoek verklaarden. Waarlijk, nóg

eens, zoo is het immers. Wie hooren en zien wil, merke den geest van bewonderingswaardige eendragt en verdraagzaamheid op in de Leeraren der Hervormde of Gereformeerde Kerk in ons Vaderland. Wat de 27 Amsterdamsche Predikanten teekenden, onderschrijven, was het nood, gaarne allen; zelfs diegenen onder hen, die gemeend hadden, dat de Synode van 1834 en 1835 eene nadere bepaling aan het onderteekenings-formulier van 1816 had moeten toevoegen, zouden zulks ontwijfelbaar niet weigeren.

Om al deze redenen dan komt het ons voor, dat wij het vóór ons liggende boek, al het verkeerde ten aanzien der Nationale Synode van *Dordrecht* van 1618 en 1619 ophalende, zonder schade hadden kunnen missen: hoezeer wij dan ook willen toestemmen, dat, naarmate dolzinnige heethoofden voor eene zoogenaamde oude regtzinnigheid in onzen tijd het volk opruijen en kwaad zaad strooijen, naar die mate het ook zijn nut hebben kan, dat het ongeletterd minkundig publiek in ons Vaderland zien en oordeelen kan, wat er zij van de echte waarde der opvijzelingen dier Dordsche Synode, wát van haren oorsprong en werking, wát van hare feilbaarheid of onfeilbaarheid, - haar verbindend gezag en het door haar gesticht heil. Wij berusten dus in de goede bedoeling van den Schrijver en geven verslag van dit zijn boek.

Na eene *Voorrede* van XII bladzijden, in welke de Schrijver het doel, waartoe hij dit Werkje in het licht geeft, doet kennen, levert hij onderscheidene belangrijke opmerkingen en geschiedkundige narigten, welke de Dordrechtsche Nationale Synode der meermaals genoemde jaren, en vele van hare leden en voorstanders van eene meest ongunstige zijde leeren kennen. Hij verdeelt dezelve in de volgende hoofdbijzonderheden: *Dordsche Synode*, bl. 1 tot 6; *haren oorsprong*, bl. 7 tot 10; *hare zamenstelling*, bl. 11 tot 16; *haren geest*, bl. 17 tot 34; *hare gevolgen*, bl. 34 tot 48; *uitheemsche gezanten*, bl. 49 tot 74; *gemeen accoord*, waarbij de Dordsche belijdenis overgegeven en bekrachtigd is, bl. 75 tot 124; *orthodoxie*, bl. 125 tot 147; onder dezen naam zegt de Schrijver hier iets te geven van hetgeen met betrekking tot de geloofsleer op deze hooge Kerkvergadering is vastgesteld: *heterodoxie*, bl. 146 tot 168; hij wil daardoor verstaan hebben het Remonstrantsche gevoelen, waar tegenover het Contra-Remonstrantsche staat: *haeresia*, bl. 169 tot 183, iets over ketterij en ketters; *paradoxie*, bl. 184 tot 199, eenige gewigtige verklaringen van den algemeenen regel afwijkende: *karakters*, bl. 200 tot 234; hier komen eenige personen voor, die in meerdere of mindere betrekking tot de Dordsche Synode staan, als MAURITS, OLDENBARNEVELD, EPISCOPIUS, BOGERMAN en anderen; *Sornetten*, dat

zegt vertellingen, sprookjes, de Schrijver zelf noemt ze: ‘zoo wat Gomaristische en Arminiaansche beuzelpraat,’ bl. 235 tot 288. Eindelijk volgt nog ten slotte eene belangrijke *narede* van bl. 289 tot 316. En *eene aanwijzing van de voornaamste personen en zaken* maakt in 8 bl. het slot des boeks uit.

Onder deze verschillende rubrieken deelt de Schrijver van dit boek zekerlijk onderscheidene belangrijke bijzonderheden en aanmerkingen mede aan het publiek, welke hij, zoo wij vertrouwen, zich voorstelt bij hetzelve min bekend en in meer dan één opzigt, in den tegenwoordigen tijd, niet ondienstig te zijn. Wij mogen in zóó verre de lezing van dit Werkje gaarne aanbevelen. Maar het komt ons nogtans voor, dat de Schrijver zijn doel meer nog zou hebben kunnen vervuld zien, en minder aanleiding tot misbruik van zijn geschrijf ter opwarming van de oude veete tusschen stijve Remonstranten en Contra-Remonstranten zou hebben gegeven, wanneer hij meer gematigd, voorzigtig en bescheiden geschreven, en eene meer verstandige keuze tusschen vele minder beteekenende en meer doelmatige bijzonderheden gedaan had. - Wij meenen ons oordeel met de volgende bedenkingen te moeten staven.

1. Reeds de zonderlinge, zeer omslagtige titel van zijn Werkje en de verbloemde naam, welken hij voert, kwam ons voor niet wèl doordacht te zijn. Het is voor het minst een hoogst vreemde inval, aan zoodanige verzameling van meest schandelijke bijzonderheden, betrekkelijk die gehoudene Synode, den naam van *Bloemlezing* te geven. Maar - het hier gemelde wèl overwegende en met deze fraaije benaming vergelijkende, kunnen wij niet nalaten, het bezigen van dezen titel voor deze verzameling tot de scherpste sarcasmen te rangschikken: en dát juist, zoo wij het anderzins ook mogten dulden, sticht niet dat nut, hetwelk de Schrijver beöogt. Ook zouden wij meenen, dat het aannemen van den vreemden naam (en dat is toch die GAMMA DER VINEN buiten twijfel) aan de bevordering van 's mans goede bedoeling niet bevorderlijk is. Had hij gegronde redenen zijnen waren naam te verzwijgen, hij had in de Voorrede daarvoor met meerdere of mindere woorden kunnen uitkomen. Nu geeft hij, dunkt ons, aanleiding aan zijne tegenpartij tot aanmerkingen, welke bij dat publiek, voor hetwelk hij schreef, de kracht zijner redenen verlammen kunnen.

2. Wij willen voorts niet ontveinzen, dat de min kiesche, meer onbeschaafde toon, welke in onderscheidene uitdrukkingen in dit geschrift heerscht, ons hoogst nadeelig ter bereiking van 's mans doel, om niet te zeggen, lijnregt strijdig met 's mans beschaving, welke wij billijk meenen te moeten vooronderstellen, is toegeschenen. Wij zouden hier en dáár geheele volzinnen kunnen en moe-

ten afschrijven, om het hier beweerde te bewijzen; maar geheel het Boekje staaft telkens de gegrondheid van deze onze aanmerking. Eenige weinige stalen mogen tot proeven strekken. Bl. 29 lezen wij: ‘zoodat onze naburen er ook al *den neus voor optrokken*.’ Bl. 31: ‘Nu! die niet sterk is moet loos zijn, zeide de vos en predikte *de hoenders de passie*.’ ‘De Dordsregtzinnigen kunnen zich ook alleen maar staande houden door de magtspreuk: *gij verstaat niet de dingen, die des geestes Gods zijn, omdat ze geestelijk onderscheiden worden!*... En, *Uit*, is het dan!’ Bl. 34: Wij ook, lezer! zijn des Synodalen geestes *zat*, hoezeer die stof nog niet is uitgeput; en wenschen zulk eene Synode voor altijd goeden nacht, d.i. *eeuwig ruste haar verbindend gezag!*’ Wij zeggen dit laatste den welmeenenden Schrijver volkomen na. Maar de aangevoerde proeven van zijnen schrijfstijl zullen, vertrouwen wij, onze stelling staven, dat hij meer gematigd en bescheiden had kunnen en moeten schrijven, om zijn gewenscht doel te beter te bereiken.

3. Het is ons verder voorgekomen, dat wij in deze verzameling van bijzonderheden, te midden van vele belangrijke en wèl gestaafde, ook vele weinig beteekenende en onbewezene aantroffen. Behalve veel, zoo niet alles, hetwelk hier onder de rubriek van *sornetten* (waartoe toch dat Fransche woord gekozen?) voorkomt, vinden wij nu eens losse vertellingen, dan snaaksche gezegden, nog al mondelinge overleveringen van geringe voorvallen aangehaald, welke allen ons toegeschenen hebben, weinig ter zake te doen. *Eene ontspannende lectuur* noemt de Schrijver op den titel zijn Werkje. Wij willen dan vele van die minder beteekenende bijzonderheden wel daartoe brengen; maar 's mans kennelijk doel is toch te ernstig en te belangrijk, om het onder zoodanige kleine bijzaken uit het oog te verliezen; of om zich zelven bloot te geven aan bedillingen zijner wederpartij, welke het nut, hetwelk hij met zijne verzameling stichten wil, kunnen benadeelen. Zoo lijdt het gewigtige door het min belangrijke, en het wèl bewezene door het los daar neder gestelde.

4. Eindelijk dunkt ons nog, dat de partij, tegen welke de Schrijver te velde trekt, hem niet geheel ten onregte van partijdigheid zal schijnen te beschuldigen, wanneer zij beweert, dat het hier voorkomende meestal wordt getrokken en bewezen uit schriften, die genoegzaam bekend zijn, als tegen de Dordrechtsche Synode, derzelver handelwijze en leer hoogst ingenomen te zijn; of wanneer zij doet opmerken, dat de verzamelaar van deze bijzonderheden, althans hier of dáár, had moeten erkennen, dat er, in dien tijd van beroering, in de hitte der drift van wederzijden gezondigd is: dat althans sommigen, der Remonstrantsche partij toe-

gedaan, niet altijd die bezadigdheid en voorzigtigheid hebben aan den dag gelegd, welke in zoodanige tijden van hevigen twist zoo noodig zijn, om de gemoederen te bedaren. Was voor het minst genomen de schijn dezer partijdige vooringenomenheid voorgekomen, het Werkje zou het gewenschte doel meer algemeen hebben kunnen bevorderen.

Wij eindigen met den wensch, dat de lezing van dit boeksken, zonder nieuwen haat op te wekken, strekken moge, om nog meerderen in ons Vaderland te doen inzien het dwaze, om zich op de uitspraken der Dordsche Synode der 17e eeuw als onfeilbare waarheden te beroepen, en alzoo ter wering van alle geloof aan de dwaal-leeraren en ijveraars van onzen tijd, van banden, die onze Vaderen reeds niet hebben kunnen noch willen dragen, en welke wij, hunne nazaten, nimmer ten koste onzer Protestantsche vrijheid ons kunnen, willen, noch mogen laten om den hals leggen.

Schriften over de Homoeöpathie.

3°. De Geest der Homoeöpathie, *een woord van waarschuwing aan ieder, die op gezondheid en leven prijs stelt;* door Dr. *Friedrich Alexander Simon* Jun. Uit het Hoogduitsch vertaald en met korte aanteekeningen vermeerderd door Dr. *J. Bosman Tresling*, Practiserend Geneesheer te Winschoten. Te Groningen bij M. Smit, 1836. 8°. 144 bl.

'De *booze* geest der Homoeöpathie' had wel mogen gedrukt worden in plaats van 'de geest der Homoeöpathie' aan het hoofd van dezen langen titel; want al wat kwaads in de Homoeöpathie te vinden is, wordt hier ten toon gesteld: trouwens, de Schrijver van dit Werk, Dr. SIMON Jr. te *Hamburg*, is een booze geest voor HAHNEMANN, zijne leer en volgelingen; die geleerde heeft zich zoo lang en zoo veel en zoo openlijk moeite gegeven, om de Homoeöpathie te verdelgen, en doet daartoe nog dagelijks in zijn Antihomoeöpathisches-Archiv zoo vele pogingen, dat hij ondersteld mag worden, al de wapenen der gewone geneeskunde, zoowel als de zwakke zijden der nieuwe methode, wèl te kennen. Zulke vijanden kunnen lastig voor de Homoeöpathie worden, en hebben des te meer gewigt, naarmate men meer waarheidsliefde en minder partijdigheid in hunne schriften opmerkt; want niet of er veel gezegd wordt, maar of het gezegde grond heeft, doet ter zake.

De Vertaler begint op pag. 3 van zijn voorberigt met de uitspraak van eene kleinigheid, 'dat de geheele Homoeöpathie schandelijk bedrog is en *anders niet;*' tot die overtuiging is hij door eigen

onderzoek, maar vooral op het voetspoor van Dr. SIMON, gekomen: de leerling wil toch altijd den meester overtreffen.

De noodzakelijkheid en onzekerheid der geneeskunde (zie pag. 2 van het Stuk zelf) heeft gemaakt, dat HAHNEMANNS veelbelovende leer vele menschen vond, die van dáár eindelijk de lang gewenschte zekerheid hoopten te erlangen. Om diezelfde redenen vindt niet alleen de methode van HAHNEMANN, maar vonden alle nieuwe systemen, die van BROWN, BROUSSAIS en RASORI, eene menigte van aanhangers: en waren het nog maar deze! Neen, *la Médecine Curative* van LE ROI, allerhande universeele middelen en dergelijke schandelijke kwakzalverijen vinden dezer dagen in ons Land eene menigte van aanbidders, die niet ophouden hunne beurs en hunne ingewanden door beide te ontlasten.

Heeft het Werk van LE ROI niet dezer dagen in *Amsterdam* een' vertaler gevonden, en worden zijne middelen, welke alle ingewanden in den grond moeten bederven, niet in vele apotheken verkocht? Heilig de Homoeöpathie, vergeleken bij zulke produkten! En zoo al de Homoeöpathie, door te veel vertrouwen in te boezemen, misleiden mogt, en zij te dien opzigte naar charlatanerie riekt, meent men dan, dat er geene charlatanerie zal overblijven als *zij* verdelgd is? Neen, het schijnt het lot der geneeskunde, het is een gevolg van hare onmisbaarheid en onzekerheid, dat te allen tijde de onbeschaamdste bedriegerij, ten koste van menschenlevens, in dezelve bestaan heeft en bestaan zal. Zóó weinig kan de leek de ware priesters van de leugenprofeten onderscheiden, dat zelfs kundige en scherpziende leeken dagelijks de dupe zijn op het punt der geneeskunde.

Op pag. 3 ontmoeten wij voor de tweede maal eene dosis Grieksch, waarmede de Schrijver ook in andere Werken zeer gul is, en waarvoor wij beleefd den hoed afnemen.

Dat Grieksch moet ons hier doen verstaan, dat nu de doopcedel van HAHNEMANN staat geligt te worden. Mij dacht, het ware doelmatiger, eerst de zaak zelve te beschouwen, en den lezer niet door een ongunstig levensberigt al vast in te nemen tegen de methode. Op pag. 4 en 5 vinden wij, dat, niet zelfbedrog door ingenomenheid met eigene denkbeelden, of door schijnbare ervaringen of iedere andere oorzaak, HAHNEMANN zijne dwaalleer heeft voorgepredikt; maar ‘dat het klaarblijkelijk hoofddoel van zijn leven steeds geweest is opzien te maken en geld bijeen te schrapen, en hij te allen tijde handel gedreven heeft met wetenschappelijke zaken, waarbij de verdenking van opzettelijke en voorbedachtelijke bedriegerijen noodzakelijk moet opkomen.’

Dr. SIMON Jr. is veel jonger en dus geen tijdgenoot van Dr. HAHNEMANN. Wij verwonderen ons dan met regt, dat Dr. SIMON Jr. *zóó* iets

zegt, terwijl eerlijke en beroemde mannen, welke tijdgenooten van HAHNEMANN waren en die geene Homoeöpathen zijn geweest, zich zoo geheel anders over HAHNEMANN uitdrukken.

KOPP zegt op pag. 471 van zijne *Denkwürdigkeiten*: 'Wer unbefangen HAHNEMANN'S Wirken von seinem ersten Auftreten als Schriftsteller, als Lehrer, Urheber und Meister einer eigenen Schule - bis jetzt kritisch gefolgt ist, kann den genialen Untersuchungssinn, die speculative Originalität und die mächtige Geisteskraft dieses Mannes nicht verkennen. Mit hohem Talent, bewahrter Menschenkenntniss und Klugheit, vieljährig gesammelter Gelehrsamkeit und seltener Ausdauer sucht er muthvoll seine kühnen Plane aus zu führen. Ueberall lässt er den experimentirenden Beobachter, den in früheren Zeiten eifrig gewesenen Arbeiter im Gebiete der Chemie erkennen.'

En C.W. HUFELAND zegt in zijn Journ. Bd. 62, H. 1, S. 7. 'Der Gegenstand wird um so wichtiger, wenn der Urheber ein Mann ist, dem wir unsere Achtung nicht versagen können, und dass dieses bei Herrn HAHNEMANN der Fall ist, wird wohl niemand läugnen können, *am wenigsten* der, der ihn nicht von gestern her kennt; wie diess der Fall bei dem Verfasser dieses Aufsatzes ist, der, mit ihm schon vor langer als 30 Jaren durch freundschaftliche und litterarische Verhältnisse verbunden, ihn jederzeit als einen unserer ausgezeichnetsten, geistvollsten und originalsten Aertzte geschätzt hat.'

Op pag. 6 lezen wij, dat HAHNEMANN in zijne eerste praktijksjaren de scheikunde practisch oefende, boeken schreef en zich weinig met de geneeskundige practijk ophield. Vreemd al weder, een kwakzalver en bedrieger en geldzuchtige zou veel meer rekening gemaakt hebben bij de practijk; want in de geneeskunde is de charlatanerie het ware middel tot rijkdom, en in de geneeskunde kan een domoor al vrij wat geluk hebben en figuur maken. Maar in de scheikunde en litteratuur kan iedere voetstap ons nagerekend worden. Vooral in de practische scheikunde, waarvan de meeste geneeskundigen iets weten, gaat het bedriegen niet zoo gemakkelijk. Hoe dom van HAHNEMANN, dat hij juist zaken bij de hand nam, waarin men niet bedriegen kan!

Op pag. 8 en 9 vinden wij het begin en de ontwikkeling van HAHNEMANNS methode, de bekende historie van den Hertog enz.; op dit alles zou wel wat af te dingen zijn, maar wij zouden een boek moeten schrijven, dikker dan hetgeen wij beoordeelen, als wij alles wilden ophalen; alleen dit: op pag. 11 lezen wij omtrent de ontdekking van de koortsmakende kracht der kina bij gezonden: 'Uit deze groote ontdekking trok hij *zonder bedenken* het besluit, dat de artsenijen slechts, door middel van hare de gezonde menschen ziekmakende krachten, ziektetoestanden kunnen

genezen, en dat wel alleen dezulke, welke uit verschijnsels zijn zamengesteld, die het tegen hetzelve aan te wenden geneesmiddel in staat is in den gezonden mensch gelijksoortig te verwekken.'

Nadat in het laatst der achttiende eeuw HAHNEMANN reeds zijne nieuwe methode had aangeduid, zonder dat dezelve bijzonder de aandacht scheen te trekken, gaf hij in 1810 zijn Organon uit, na veeljarig onderzoek van zijne ontdekking. Dit is te lezen in de *Geschichte und Bedeutung des Homoeöpathischen Heilverfahrens, von* Dr. G.L. RAU, 1833, en overal, waar met waarheidsliefde over het ontstaan der Homoeöpathie geschreven is.

Dus heeft HAHNEMANN zich 15 jaren of langer bedacht, alvorens hij zijne methode bekend maakte. Tegenwoordig bedenkt men zich zoo lang niet als men iets gevonden heeft, of meent gevonden te hebben. En in allen gevalle heeft HAHNEMANN hier niet *zonder bedenken* gehandeld.

Uit zulke trekken kan men den geest, waarin Dr. SIMON Jr. dit boek geschreven heeft, kennen. En als Dr. SIMON Jr. de helft argumenten had gebruikt, maar alleen ware had gekozen, dan zou hij zich voor een denkend lezer niet verdacht gemaakt hebben van der waarheid te kort te doen, om zijnen vijand te kunnen benadeelen. Maar al te zeer blijkt uit dit geheele Werkje, dat de Schrijver aan de Homoeöpathie *à tout prix* nadeel wilde doen.

HAHNEMANN heeft, naar ons inzien, in vele dingen gedwaald en zich door eenzijdigheid gekenmerkt; HAHNEMANN is grof uitgevaren tegen andersdenkenden, en verdient dus op zijne beurt niet, dat men hem spare, en die er dan nu lust in heeft om hem even zoo grof aan te spreken, moge zich daarmede vermaken; wij voor ons vinden, dat het in wetenschappelijke zaken, tusschen wetenschappelijke menschen, minder te pas komt. Dat men hem zijne dwalingen, zijne grofheden aantoone, des noods op eene grove wijze! Maar dat men hem niet tot eenen listigen bedrieger verlage, zoo als b.v. op pag. 30 (want wij moeten die ongerijmde uitvallen dan toch eenigzins aanduiden). Hier heeft de Schrijver gesproken van een bewijs, dat kina bij gezonden geene koorts verwekt, en gaat nu dus voort: 'Even zoo is het met het voetbad van eene oplossing van arsenicum, na welks aanwending eene veertiendaagsche arsenicum-koorts geprofeteerd wordt. Met geen woord spreekt hij van de gevorderd wordende sterkte der rattenkruids-oplossing, waarop het dan toch hoofdzakelijk aankomt; want eene slappe oplossing werkt in het geheel niet op het ligchaam. Ik heb het arsenicum zeer stout uit- en inwendig laten gebruiken, en ben met de voor- en nadeelen van deszelfs gebruik zeer naauwkeurig bekend; van eene bijzondere, door hetzelve veroorzaakte koorts, heb ik echter niets kunnen bemerken. Het is,

helaas! ook hier niet te loochenen, dat hij die veertiendaagsche arsenicum-koorts zoo stellig en zeker heeft bepaald, dewijl hij wist, hoe groot in het algemeen de vrees voor arsenicum is, en hoe weinig hij te vreezen had, dat zich vele liefhebbers voor rattenkruids-baden zouden opdoen.'

'De zwavel geneest, volgens HAHNEMANN, de scabies, omdat zij, inwendig genomen, bij gezonden eenen uitslag veroorzaakt, die aan de schurft zeer gelijk zoude zijn. Ook deze schurftachtige uitslag is een groot verdichtsel.' Nu vraagt men dan billijk: wilde HAHNEMANN hier ook bedriegen, waarom koos hij zwavel, een middel, dat ieder kan nemen en dus zijne proef kan nadoen? En als hij zwavel en vele andere dagelijksche middelen gebruikt, blijkbaar wel dwalende, maar niet trachtende te bedriegen (immers dan moest hij de domste domoor zijn), waarom zal hij dan juist met het arsenicum opzettelijk gelogen hebben? Dat is hoogstonwaarschijnlijk, ja het wederlegt zich zelf. Wij en anderen met ons zullen voor als nog meer gewigt hechten aan de uitspraak van KOPP en HUFELAND, dan aan die van eenen vijand als wij hier ontmoeten. Daarenboven vinden wij geene redenen, om ten opzigte van de Werken van Dr. SIMON Jr. die schoorvoetende bedeesdheid met flaauwhartige complimenten in acht te nemen, welke wij reeds verscheidene jaren in de Duitsche tijdschriften der gewone Geneeskunde met verwondering hebben opgemerkt.

Wij moeten nu over het beginsel *similia similibus* spreken, over de *materies medica*, de *dosis*, het *diëet* en de *chronische Krankheiten;* dan de waarde der ervaringen in de Homoeöpathie, en de oorzaken, waarom zoo vele zieken tot de Homoeöpathie zich wenden, nagaan; en daarna nog een gemoedelijk woord aan den bescheiden' lezer rigten.

Voorzeker heeft HAHNEMANN, zoo als alle refor matoren, te veel waarde gehecht aan zijn principe *similia similibus*; hij wilde, dat het *alléén* heerschen zoude, even als BROUSSAIS wilde, dat er niet dan ontsteking bestaan zou en niet dan antiphlogistica zouden genezen, even als BROWN wilde, dat er maar alleen zwakte als ziekte en dus alleen prikkels als geneesmiddelen zouden zijn. Misschien heeft HAHNEMANN het nog iets erger gemaakt dan anderen; dit willen wij eens aannemen, schoon het gansch niet bewezen is. Het beginsel *similia similibus* is geene leugen, zoo als men het hier wil doen voorkomen; maar het kan en zal bestaan naast andere beginselen in de geneeskunde. De verdienste van HAHNEMANN, en het voordeel, dat hij der menschheid heeft gedaan, bestaat dáárin, dat hij op dit te veel verzuimde beginsel de aandacht heeft bepaald.

Dit toch is het, waarvan OSWALD CROLL in het begin van 1600 reeds zeer duidelijk met de volgende woorden op pag. 60 spreekt 'Die Krankheit heilen heisst entwerder das fehlende der Natur erset-

zen oder das überflüssige entfernen; die Natur thut solches selbst, ist aber oft zu schwach; diejenigen Dinge also, welche eine gleiche Kraft, als die Natur in Anwendung bringen muss, haben, welche also jener Kraft *similia* sind, dienen als Heilmittel.' De tolken nu van deze kracht zijn de symptomen, en ziedaar dan het gansche mystère verklaard. Het blijft den denkenden Homoeöpaath overgelaten, om essentiëele symptomen te onderscheiden van de onbeduidende. En de platte, lompe, oppervlakkige symptomaticus wordt bij de Homoeöpathen even als bij de gewone geneeskundigen gevonden, maar ook als valsche priester en leugenprofeet erkend: wat wil men meer?!

Wat wil men eindelijk meer dan het volgende, dat HUFELAND zegt in een stukje, hetwelk waarschijnlijk niet aan ieder is bekend geworden of in het geheugen gebleven, getiteld: *Die Physiatrik*. 'Selbst HAHNEMANN'S Homoeöpathie hat, trotz aller scheinbaren Nichtachtung der Naturheilkraft in der That zur Unterstützung der Physiatrik beigetragen; denn beruht nicht ihr ganzes Princip und Wirken auf Anregung der Lebenskraft zur Umänderung des abnormen Zustandes in den normalen, durch Anwendung specifischer, d.h. solcher Mittel, welche eine eigenthümliche Beziehung zu dem kranken Organ oder kranken Lebenszustand haben? Ist sie nicht oft auch nur eine, durch die Zeit und strenge Diät bewirkte Naturheilung? *In der That, hierin besteht eben das wesentliche Verdienst der Homoeöpathie, die Lebenskraft gerade in dem leidenden Organe zur Thätigkeit und Hülfe auf zu rufen und die Mittel auf zu suchen und an zu wenden, welche diesem Organe und diesem Krankheitszustande am nächsten verwandt sind*.' Hier toont HUFELAND, dat het hem niet om personen, maar om zaken te doen is; dat hij de waarheid, welke in de Homoeöpathie ligt, heeft gezien. HAHNEMANN schijnt de natuurkrachten te miskennen; hij erkent dezelve echter op verscheidene plaatsen van zijn Organon, b.v. op pag. 39 van de 4de Edit. 'Man hat durch ritzende Werkzeuge ein dem natürlichen nachgemachtes Nasenbluten hervor zu bringen gesucht um die Anfälle z.B. eines chronischen Kopfschmerzes zu erleichtern. Da konnte man wohl das Blut in Menge aus den Nasenhohlen rinnen machen und den Menschen schwächen; aber die Erleichterung davon war weit geringer, als wenn zu andrer Zeit die instinktartige Lebenskraft aus eigenem Triebe auch nur wenige Tropfe ausfliessen liess.'

Maar HUFELAND toont ook, dat hij bij verscheidene genezingen der Homoeöpathen zelfbedrog voor mogelijk houdt, namelijk, dat de Natuur alleen doet, wat de Homoeöpaath meent te hebben verrigt. Het zou ons te wijdloopig doen worden, wanneer wij hier meer wilden aanvoeren. Wij sparen dit, totdat tijd en

lust of eene volgende gelegenheid ons toelaten, onze eigene denkbeelden op het punt der Homoeöpathie nader uit een te zetten.

De geneesmiddelleer wordt met regt vol gebreken genoemd; de Homoeöpathen zelve erkennen dit, en het zal zonder twijfel zeer veel moeite inhebben, dezelve geregeld, duidelijk, juist en bruikbaar te maken, daar zij thans in vele opzigten juist het omgekeerde van dit alles is. Welaan! als de Homoeöpathen de helft van den tijd zullen besteed hebben aan hunne *materies medica*, welke aan de *materies medica* der gewone Geneeskunde is te koste gelegd, dan zullen wij haar veroordeelen. De *dosis* is een steen des aanstoots voor velen. Maar, goede Vrienden! men kan Homoeöpaath zijn en geven oncen als men dat liever wil, of zich daar beter bij bevindt. Hoe zou de dosis het essentiëele eener methode kunnen uitmaken? en toch trekken de meesten tegen die dosis te velde, alsof dit de spil was, waarop de Homoeöpathie draait! Ik beken, HAHNEMANN heeft het ver gebragt met zijne verdunning; maar thans is er zoo veel, wat vroeger leugen was, tot waarheid geworden, wat vroeger onzin scheen, nu door dagelijksche ondervinding geleerd, dat wij ook hier de grenzen van het mogelijke misschien nog niet kennen. En de natuurkundige heeft veel reden om voorzigtig te zijn in het bepalen van die grenzen, zoo hij niet wil gelogenstraft worden door zijne nazaten. Evenwel zou het met die *Potenzirung* ook zelfbedrog zijn kunnen, en dit vermoeden wij *daarom*, dewijl vele Homoeöpathen het met die dosis en met dat *potenziren* gansch niet eens zijn.

HAHNEMANN heeft blinde navolgers zoo als iedere reformator; maar HAHNEMANN heeft er ook die ziende en zelfs zeer helder ziende zijn; deze onderzoeken: dat leeren ons hunne schriften; zij zullen de waarheid ten laatste ontdekken. Wij vinden hier op pag. 40 en verder eene menigte personaliteiten tegen HAHNEMANN, welke tot de waarheid of volmaakbaarheid van zijne methode niets afdoen. Dat HAHNEMANN vroeger omtrent diëet en dosis andere denkbeelden koesterde, bewijst niets tegen zijne tegenwoordige stellingen. Immers dat gebeurt den mensch in het algemeen en den medicus in het bijzonder zeer dikwijls; vooral wanneer hij rond genoeg is, om voor zijne dwalingen uit te komen.

Wij komen nu op pag. 49 tot de leer der slepende ziekten. HAHNEMANN had in zijn Organon alleen dynamischen ziekte-toestand erkend en alleen dynamische middelen daartegen aangewend; hij wierp alle materiëele ziekte-oorzaak verre weg. Hij wierp daarbij iedere hypothese van ziekte-oorzaak en wezen der ziekte ook verre weg.

Nu erkent hij voor slepende ziekten materiëele ziekte-oorzaak, en gebruikt hypothesen om die te verklaren, en derzelver wezen

na te sporen. Om deze inconsequentie althans had hij eenen minder gedecideerden toon behooren aan te nemen, en had hij niet, vooral ook nog in latere editiën van zijn Organon, zoo hevig moeten uitvaren tegen hen, welke materiëele ziekte-oorzaken aannemen en hypothesen in hun rationaal onderzoek gebruiken. De bekentenissen van HAHNEMANN, welke wij hier aangevoerd vinden, doen ons zien, dat hij geen kwakzalver was, maar zijne dwalingen of de gevallen, waarin Homoeöpathie niet hielp, erkende. Ingevalle HAHNEMANN, zoekende naar de oorzaak van het herhaald mislukken der Homoeöpathische geneeswijze bij chronische ziekten, nu weder tot dwaling is vervallen door de Psora, en wel door alweder uitsluitend te spreken, dan verhelpen voorzeker de beste zijner volgelingen, als b.v. RAU, dezen misslag door de chronische ziekten in psorische, d.i. ziekten, die van syphilis of scabies direct of indirect ontstaan, en in apsorische, d.i. ziekten, die b.v. uit langdurige diaetetische misbruiken of langdurig aanhoudende animi pathemata voortkomen. Dus is voor den toleranten, voor hem, die zien *wil*, ook alweder een middelweg gevonden, en behoeft ook in dit opzigt de Chronisch-zieke niet altijd uitsluitend een antipsoricum van de Homoeöpaath te verwachten; er is dus niet zoo groot een gevaar voor de menschheid, als de schrijver wel vreest. Men zie voorts over de psora-theorie RAU, *Beiträge zur Wissenschaft. Begründung der Homoeöpathie*. En men ergere zich niet te zeer over de eenzijdigheid van HAHNEMANN! zij is met de jaren bij hem toegenomen, zoo als dat doorgaans het geval is bij de meeste menschen, en er is dus geene hoop, dat HAHNEMANN die zal afleggen.

Wij zeggen van hem: *Erroris culpa minuitur inventionis laude*.

Verheugen wij ons, dat er Homoeöpathen zijn, die ons eenig regt geven op het wachten van verbetering van het eenzijdige, overdrevene en hypothesische in de Homoeöpathie!

Een man als MORITZ MULLER, wiens denkbeelden over Homoeöpathie wij nader zullen bekend maken;

Een man als RAU, welke dit jaar zijn plan heeft medegedeeld, om een nieuw en omgewerkt Organon te leveren;

Vereenigingen van Homoeöpathen, die zich vrij noemen, om te toonen, dat zij geene Autoriteit huldigen, gelijk er dit jaar eene is tot stand gekomen: dit zijn zoo vele blijken voor ieder, die zien en hooren wil, dat de Homoeöpathen op vele punten onderzoek doen en hunne resultaten bekend maken. Dit zijn onze gronden om te denken, dat de menschheid het er nog al redelijk met de Homoeöpathie zal afbrengen.

En nu naderen wij op pag. 60 tot het beoordeelen van de waarde der ervaringen in de Homoeöpathie, alsmede van de oorzaaken, waarom velen zich dezer nieuwe methode toevertrouwen.

Wij zijn het hier op vele punten met den schrijver eens; het zelfbedrog, dat bij alle geneeskundige observatiën doorgaans eene groote rol speelt, en waarin men zoo ligt misbruik maakt van het *post ergo propter*, moet voorzeker al zeer ligt bij homoeöpathische behandeling plaats vinden. Nu, als het alles ter goeder trouw gaat, is er nog hoop, dat ieder zijne dwalingen meer of min door den tijd ontdekt. Als het ter kwader trouw gaat, weet ik geene hulp; maar de Homoeöpathie is de schuld van die kwade trouw niet, en wij zien het dagelijks, hoe weinig hulp er is tegen Allopathen, die ter kwader trouw ons hunne kunsten opdisschen. Och! of wij zulke lieden met de Homoeöpathie konden verdelgen, dan zouden wij evenzeer verbitterd tegen haar schrijven als Dr. SIMON Jr.

Intusschen schijnt Dr. SIMON Jr. dit ook te gevoelen, als hij op pag. 67 zegt: 'Helaas! ik weet het wel, de Homoeöpathen slagen!! (schrijffout voorzeker van den vertaler) ons met onze eigene wapenen! Dat is zeer gemakkelijk voor hen. Waarom zijn wij zelve niet eerlijker! Maar kunnen wij, moeten wij het zijn? *Mundus vult decipi ergo*..... etc.' Wat op pag. 69 gezegd wordt is zeer waar!

Eindelijk het slot; ook hierin is door den partijdigen geest de redenering hier en daar onjuist.

En ons slot is: beproeft alles en behoudt het goede. Ook de Homoeöpathie is der beproeving waardig; het is evenwel niet gemakkelijk, dezelve naauwkeurig te beproeven.

De Homoeöpathie zal hulp kunnen geven, waar de gewone Geneeskunde dat niet kan, zoo wij meenen, vooral bij krankzinnigen. Maar de Homoeöpathie moet als onderdeel der gewone Geneeskunde worden gerangschikt. Iedere uitsluitende methode is éénzijdig en dus hoogst gebrekkig. Ieder eenzijdig practicus dwaalt of bedriegt.

DIE HEILKUNST KEINE HOMOEÖPATHIE;

wohl aber

HOMOEÖPATHIE IN DER HEILKUNST.

De aanmerkingen van Dr. BOSMAN TRESLING zijn in den geest van Dr. SIMON en grootendeels uit zijn Antihomoeöpathisch-Archiv genomen.

Wat N°. 7 derzelve aangaat; wij meenen, dat PARACELSUS het *similia similibus* niet in dien geest verstond als HAHNEMANN. PARACELSUS leidde uit de geelheid van het vocht des Chelidoniums af, dat het tegen geelzucht moest helpen, en uit den testikelvorm van de bollen der orchiden, dat zij tegen kwalen der testiculi dienstig waren. De zwarte vlak op de bloemenkroon van de Euphrasia was hem een teeken, dat zij goed is voor ziekten van het oog: dit is dan toch een ander *similia similibus curare*.

Even als HAHNEMANN op pag. 53 van zijn Organon zegt, dat de voorbeelden, welke hij hier bijbrengen zal, niet door hem worden opgehaald, tot steun van zijne methode, dewijl zijne methode dien steun niet behoeft (dus kunnen er eenige onjuist zijn zonder dat dit iets ter zake doet), even zoo zegt HAHNEMANN op pag. 102 van zijn Organon: ‘Auch diese folgenden Stellen aus den die Homoeöpathie ahnenden Schriftstellen führe ich nicht als Erweise der Gegründheit dieser Lehre an, die wohl durch sich selbst fest steht, *sondern um dem Vorwürfe zu entgehen als hatte ich diese Ahnungen verschwiegen, um mir die Priorität der Idee zu sichern*.’ En nu gaat men den man beschuldigen, dat hij voorbedachtelijk anderen, die dergelijke *Ahnungen* hadden, zou hebben verzwegen, alleen om zelf meer te schijnen dan hij is. En wat de ontwikkeling als methode aangaat, daar heeft HAHNEMANN gelijk in, als hij beweert, dat niemand vóór hem die tot stand gebragt heeft.

Zou Dr. BOSMAN TRESLING de schriften der Homoeöpathie niet gezien en gelezen hebben door een' bril, dien Dr. SIMON Junior hem opgezet heeft?

Over andere punten, welke hier in volgende aanmerkingen voorkomen, hebben wij onze opinie reeds gezegd.

In het voorbijgaan merken wij aan op pag. 106, dat Prof. RINSEIS in *Munchen* niet eerst onlangs, maar reeds in 1834, zich tegen de Homoeöpathie verklaard heeft. Zie *Berliner Centralzeitung* 1834. 16 Aug.

Op pag. 112 moeten wij opmerken, dat ziekten, welke volstrekt geene symptomen hebben, voor den medicus ook als niet bestaande kunnen geacht worden. Propter nudam similitudinem zal HAHNEMANN ook wel de genezing niet verwacht hebben, en zoowel HAHNEMANN als de Homoeöpathen weten het zeer goed, dat niet de symptomen, maar de ziekte moet genezen worden. Vooral drukt HAHNEMANN op de symptomen, omdat hij beweert, dat men het wezen der ziekten niet kan kennen en dus daartegen zijn geneesplan niet kan rigten.

Op pag. 122 spreekt Dr. TRESLING van Isopathie. Wat wij hier lezen van de vele Homoeöpathen, die de Homoeöpathie vaarwel gezegd en de Isopathie zouden aangenomen hebben, is ons tot nu toe niet als waar gebleken. Isopathie is eene onrijpe vrucht, waaromtrent men zijn oordeel nog moet opschorten, die door de meeste Homoeöpathen zeer onbeduidend en onzeker wordt geacht, door anderen geheel verworpen. HERING, een nieuwigheidszoeker, heeft wat te veel ophef daarvan gemaakt.

Er zou nog een en ander aan te merken vallen op hetgeen hier verder in deze aanteekeningen voorkomt, welke den loop van het geschrift volgen, en als ampliatie van hetzelve kunnen beschouwd

worden. Het blijkt genoeg, dat de vertaler van dit Werkje en schrijver dezer aanmerkingen zich met de zaak, welke hij voordroeg, vrij wel bekend maakte, en geene moeite noch kosten (de litteratuur is op dit punt vrij kostbaar) heeft ontzien.

Gezegden, welke op pag. 41 voorkomen, als: ‘dwaze inconsequentiën,’ en ‘eene phantastische verbeelding’, had de vertaler, zoo dezelve in het oorspronkelijke gevonden worden, behooren te verbeteren.

Dr. SCHELTEMA.

I. Elementa Botanices, *in usum Lectionum Academicarum*(,) *conscripta* ab *H.C. van Hall*, Instituti Regii Batavi Socio, Botanices et Oecon.

ruralis Professore in Academia Groningana. Groningae, apud J. Oomkens, Acad. Typogr. 1834. p. XII, 244 et Index. 8°.

II. Eerste beginselen der Plantkunde, door *H.C. van Hall*, Hoogleeraar te Groningen. Groningen, bij J. Oomkens, Boek- en Steendrukker, 1836, p. trie. 120 bl. en Tabel. 8°.

Men heeft in onze tijden veel over hooger onderwijs gesproken, over den toestand der Academiën en de middelen, waardoor dezelve weder tot haren vroegeren luister zouden kunnen opgevoerd worden; gewoonlijk bepaalde men zich dan tot de betrekking dier instellingen tot den Staat, en meende, dat de Hoogescholen door van buiten aangebragte middelen moesten verbeterd worden. Voorzeker is dit eene onbetwistbare waarheid: de Academiën zijn instellingen van den Staat en wederkeerig deszelfs hechtste steunpilaren, wier bloei van de wezenlijke welvaart des Lands niet kan worden afgescheiden. Van den anderen kant echter is het niet minder waar, dat de Academiën, zoo als zij nu bestaan, op velerlei wijze uit zich zelve kunnen verbeterd worden. Als voorbeeld daarvan willen wij nu alleen het *dicteren* noemen, eene wijze van onderwijs, die, hoezeer bij herhaling gegispt, nog dikwerf gevolgd wordt. Nergens echter kan dezelve ondoelmatiger zijn, dan in het onderwijs der natuurkundige wetenschappen, die voor eene levendige voordragt zoo zeer geschikt zijn, onder het juk der dicteer-methode echter verstikken en geene vruchten dragen, behalve dat de toehoorders hunne examina afleggen, en in verschillende betrekkingen leden der Maatschappij worden.

Voor Plantenkunde - een vak, waarin ons Land zoo vele oudere

oorspronkelijke voortreffelijke Werken bezit - was tot dus ver geen Handboek, geen Compendium voor Academisch onderwijs verschenen, en behalve de vertaling van A. RICHARD *Elèmens de Botanique*, door ALTENA, onder toezigt van *Prof.* CL. MULDER bezorgd, bestond er geen bruikbaar plantenkundig Handboek in het Nederduitsch. De twee bovenstaande Werkjes van den Hoogleeraar H.C. VAN HALL, - die reeds, vóórdat hij het Hoogleeraarambt te *Groningen* aanvaardde, door oorspronkelijke geschriften zich als bekwaam plantenkundige had doen kennen, - verdienen derhalve alle toejuiching.

I. Is voor het eigenlijk Academisch onderwijs geschreven. Beknoptheid stond op den voorgrond, en men mag er dus alleen dát in zoeken, hetgeen tot het afleggen van een propaedentisch examen noodig is. Uit dat oogpunt moet men dus ook het Werkje beoordeelen. Zij echter, die bij dit weinige zich niet willen bepalen, vinden in de, bij ieder § opgegeven literatuur, den weg tot dieper onderzoek aangewezen.

Wij willen onze lezers niet met eene inhouds-opgave vermoeijen, die men uit den titel ligtelijk kan opmaken, en liever met een woord over de wijze van behandeling spreken. Alle hoofdstukken der wetenschap worden in afzonderlijke *Capita* en vrij evenredig behandeld. Wij zouden echter de Organographie liefst *achter* de Anatomie hebben geplaatst gezien; waardoor de rangschikking en de behandeling der enkele deelen juister en meer logisch had kunnen geschieden. De Anatomie is volgens KIESER behandeld, waarin misschien de ontdekkingen van MEIJEN eenige wijzigingen noodzakelijk zullen maken. Het Hoofdstuk over physiologie is zeer kort, daarentegen het phytographische gedeelte weêr iets breedvoeriger behandeld. Het *Linneaansche stelsel* wordt nog zeer op den voorgrond geplaatst, echter voortreffelijk en met kritiek uiteengezet. De natuurlijke methode is zeer kort voorgesteld, en daarvan alleen de verdeelingen opgegeven; het ware wenschelijk geweest, dat de grondslagen daarvan iets breedvoeriger ontwikkeld waren; - ook hadden de voortreffelijke *Ordines naturales* van BARTLING, welke naast de onlangs verschenen tweede uitgave van de *Introduction* van J. LINDLEY de eerste plaats bekleeden, onder de literatuur eene plaats moeten vinden. - Doch wij zouden bijna den schijn aannemen, alsof wij onzen lezers een tafereel van het minder goede in het boek wilden voorhouden, hetgeen echter geenszins het geval is, en eene ondankbaarheid tegen de verdiensten van den geachten Schrijver en zijne goede pogingen zijn zoude. Daarom zal Zijn Hooggel. ons nog eene opmerking ten goede houden. Het Werkje behandelt alleen de zuivere wetenschap en geen der vele toegepaste gedeelten derzelve, behalve de in het

laatste Hoofdstuk behandelde *Geographia plantarum*. Misschien was het het schoone en treffende dier leer, welke den Schrijver uitlokten, aan haar een klein plaatsje in te ruimen. Misschien echter ware het doelmatiger geweest, vooral ten opzigte der jonge geneeskundigen, voor wier onderwijs het boek hoofdzakelijk bestemd is, daarvoor eene korte schets van de algemeene leer der geneeskrachten of krachten der planten en eigenschappen in het algemeen, te hebben gegeven.

Het geheel is aphoristisch in § § behandeld, waardoor den Leeraar gelegenheid tot verderen mondelingen uitleg gegeven wordt. De philosophische wijze van behandeling, welke DECANDOLLE zoo schoon gevolgd heeft, kon, daar de Schrijver voor, dikwijls weinig ontwikkelde, jonge lieden schreef en niet voor geleerden, hier minder doelmatig zijn. De stijl is eenvoudig en duidelijk, en de nette en compresse druk geven aan het Werkje ook uiterlijk aanbeveling, die het echter niet behoeft: want de tijd heeft reeds geleerd, dat de Heer VAN HALL zijn doel niet gemist heeft; niet alleen te *Groningen*, maar ook op andere Hoogescholen voorziet hetzelve in eene lang gevoelde behoefte der studerende jeugd.

II. Is op eene nog meer beknopte schaal ingerigt, en wij vreezen inderdaad, dat daardoor niet in alles die volledige ontwikkeling aan de zaken is gegeven, welke tot het wèl verstaan noodzakelijk is. Het Werkje blijft echter nuttig, en het doel des Schrijvers is vooral hoogst lofwaardig. Hetzelve is namelijk voor het onderwijs der jonge Pharmaceuten bestemd, dat tot dus ver bij ons op eene zoo lage schaal is ingerigt. - De hoofdstukken zijn hier anders gerangschikt dan in de Latijnsche Elementa. Physiologie en Anatomie worden vooraf beschouwd, en dan Organographie en het Stelsel behandeld. Zeer doelmatig wordt de kunstspraak het laatst beschouwd, en het is waarlijk te verwonderen, dat dit nog niet overal geschiedt. Door daarvan eene drooge lijst van namen en definities te maken, eene ware moles indigesta, die niemand, veel minder een jong student, verteren kan, hebben vele leermeesters de jonge beoefenaars van deze schoone studie afgeschrikt. De kunstspraak, welke met Organographie en Morphologie in verband wordt gebragt, wordt ligtelijk aangeleerd en niet spoedig vergeten. Zoo lang GÖTHE geenen leermeester vinden kon, die zulk eene verstandige wijze van onderwijs volgde, was het hem onmogelijk, een beoefenaar der Plantenkunde te worden, eene wetenschap, die hij naderhand zoo hoog op prijs stelde, (‘*Aus meinem Leben*.’)

Sommigen hebben deze *eerste beginselen* voor een populair Handboek gehouden, hetwelk het volgens des Schrijvers eigene bedoeling

geenszins is. Wel ware het te wenschen, dat men ook onder ons het voorbeeld van de voortreffelijke Plantenkundigen ZUCCARINI in *Duitschland* en JOHN LINDLEY in *Engeland* volgde, en door meer populaire geschriften zorgde, dat de voortreffelijke studie der Natuur, welke voor de ontwikkeling van verstand en hart zoo heilzaam is, meer algemeen verspreid wierde. Doch de taak is allermoeijelijkst en kan alleen door ervarene beoefenaars volbragt worden[1].

Jan, 1837.
Anonymus.

De Cultuur en Behandeling der Westindische Koffij en Indigo.

***Beschreven en vergeleken met die der zelfde Producten in Oost-Indië*. Uitgegeven door de *Redactie van den Oosterling*, te Kampen bij K. van Hulst, 1836.**

Onze Indische Koloniën beginnen eindelijk de *rente* te betalen, en bieden het uitzigt, om misschien eenmaal de KAPITALEN terug te kunnen geven, welke vroeger het Moederland, door op één volgende ongelukkige omstandigheden daartoe genoopt, aan derzelver instandhouding en bescherming heeft besteed: - heeft te koste gelegd met die mildheid, die volharding en die teedere zorg, als eene liefderijke moeder veil heeft voor veelbelovende kinderen, wier gunstige ontwikkeling door physieke of moreele oorzaken, buiten hunne schuld, slechts wordt belemmerd en daardoor verhinderd, die zorg en liefde door dankbare daden te beantwoorden.

Naarmate dat uitzigt nu meer helder en aanvankelijk door voordeelige daadzaken bevestigd wordt, klimt ook de belangstelling meer en meer in alles, wat over de bevordering van bloei en welvaart dezer Bezittingen licht verspreiden kan. *Nederland* is dank verschuldigd aan de bekwame en welwillende Mannen, die hunne doorzigtige beschouwingen, en nog meer hunne geoefende ondervinding, daarvoor ten beste geven. De Redactie van den *Oosterling*, waarvan het hoofd, als geen werkeloos reiziger, de *Indiën* heeft doorkruist, verdient als zoodanig genoemd te worden. Zij blijft niet alleen voortgaan, den Nederlander met zijne, niet vele, noch uitgebreide, maar nogtans kostelijke, Bezittingen in de *Indiën*, door haar nuttig Tijdschrift bekend te maken, maar

(1) Doelmatige en wezenlijk sierlijke houtsneê-plaatjes, tusschen den tekst gevoegd, geven vooral aan de Engelsche Werkjes van dien aard de voorkeur. Alle aanbeveling verdient in dit opzigt de in LARDNERS *Cabinet Cyclopedia* voorkomende *Principles* of *descriptive and physiological Botany*, door den voortreffelijken HENSLOW zamengesteld.

laat ook geene gelegenheid voorbij gaan, om nog daarenboven belangrijke bijdragen in het licht te zenden.

In die overtuiging grijpen wij gretig naar alles, wat hare hand ons aanbiedt, en zijn, na de doorlezing van bovenstaand stukje, daarin wederom bevestigd. De Schrijver, *de Adjunct-Inspecteur der kultuur*, AMENT, heeft bewezen, dat zulk een post hem waardiglijk werd toevertrouwd. De groote naauwkeurigheid in de beschrijving der West-Indische Koffij-cultuur, op zulk eenen afstand, tot vergelijking met zijne Javasche Koffij-teelt, verzameld en verkregen, strekt ter proeve van zijnen doorslaanden en rusteloozen ijver, om de laatste tot de hoogst mogelijke volkomenheid te brengen. Wij stemmen alzoo geheel in met de uitspraak der Uitgevers in het korte *Voorberigt*: 'Het geschrift bevat niet alleen zeer nuttige wenken ter verdere verbetering van de zoo gewigtige Koffij-cultuur op *Java*, maar tevens bijzonderheden, die voor elken weetgierigen lezer belangrijk zijn.'

Het is dus niet om te berispen, maar om, zoo mogelijk, nog meerdere opheldering van den Heer AMENT uit te lokken, dat wij eenige vragen zullen voorstellen, welke onder het lezen onze aandacht getrokken hebben.

1. Bl. 2 en 13, vinden wij onder de voordeelen uit de verbeterde behandeling der Koffij, bij den oogst in de *West-Indiën* ingevoerd, opgenoemd, dat daardoor *handenarbeid* wordt uitgewonnen. Hoewel men nu op *Java* minder gebrek aan werkzame handen hebben moge, valt toch de vraag: of dit dan niet eenigermate op kan wegen het bezwaar van den *afstand* der woonplaatsen van de Koffijtuinen, bl. 14 vermeld?

2. Het groot belang om de versch geplukte Boon terstond van de buitenschors te ontlasten, was misschien wel de oprigting van eenen breek- of pelmolen, (bl. 6 en vv. omschreven), in de nabijheid van elke groote oogstplaats waardig; en zou dan het bezwaar zoo groot zijn, om gedurende dien tijd eenige Bamboes-woningen (welke de Javaan zoo handig bouwt!) op te slaan, waarin de plukkers en bewerkers gedurende dien tijd hun verblijf konden nemen; immers dáár, waar de loswrijving, ontbolstering en wassching, op bl. 15 beschreven, door mingunstige localiteit, moeijelijker kan beoefend worden?

3. De dadelijke ontbolstering en daaruit volgende snellere drooging van de pluk, achten wij, juist om de tegenwoordige spoedige afzending, dubbel wenschelijk, dewijl daaraan de meerdere *zuivering*, bl. 15 aangevoerd, onmisbaar gepaard moet gaan. De gevolgen van te weinige oplettendheid daaraan besteed, waaruit de *verstikkingen* voortkomen, zijn onberekenbaar. Zij vallen in het oog bij elke beschrijving der Monsters, de Veilingen bij de

Handelmaatschappij voorafgaande. Slechts weinige verstikte boonen kunnen soms de reputatie der fraaiste partijen bederven. Van dáár ook al het schromelijk onderscheid in de prijzen, zoo als op de jongste veilingen van 27 tot 40^{cs}; en dat toch *Java* nog fraaije Koffij leveren kan, blijkt ook dááruit, dat op diezelfde veilingen nog voor sommige kavelingen van 40 tot 49^{cs} zijn besteed: een prijs, welken de beste West-Indische Koffij moeijelijk zoude opbrengen!

4. Indien het *toppen* en *snoeijen* der te hoog opschietende boomen der vrucht zoo vele voordeelen aanbrengt, als bl. 5 zoo bevattelijk wordt voorgesteld: ‘dat zij niet, gelijk uit de hoogere boomen, met stokken en op andere ruwe wijze wordt afgeslagen, waardoor ook de *onrijpe* vrucht valt, die door broeijing de rijpe massa (zie boven) bederft; dat de vrucht op den getopten boom grooter wordt en betere kwaliteit levert,’ zou het dan, vooral bij ruimte van werkzame handen, de moeite niet dubbel beloonen, om ook den Javaschen boom te toppen en te snoeijen? - Wij zouden bijna op het denkbeeld kunnen komen, dat dit vroeger, bij den minderen omvang der Koffij-teelt, op *Java* in gebruik kon zijn geweest; want wij herinneren ons nog wel, hoe, bij den aanvoer der heerlijke overjarige *bruine boonen*, dezelve ook veel grooter van stuk waren, dan men thans maar zeldzaam ziet.

Het zijn juist de tegenoverstellingen van hetgeen door den Heer AMENT zelven is aangegeven, welke ons tot deze gevolgtrekkingen, immers bedenkingen, hebben geleid, welke wij ons anders niet zouden vermeten op te werpen. Elke proeve ter verbetering van de Koffij-cultuur kan (om de eigen woorden van den Heer A. in zijne inleiding te gebruiken,) *niet anders dan zeer gewigtig voor* Java *zijn; daar toch de Koffij als een der eerste Koloniale producten, ook wel als Javaasch hoofdproduct van uitvoer, kan aangemerkt worden*.

De cultuur en bereiding van den *Zaad*- en *Stam-Indigo* op *Java*, is bl. 17 en verv. allernaauwkeurigst beschreven, en zoowel voor de Wetenschap, als voor den Fabrikant van het hoogste belang. De *vergelijking* met de behandeling van dit product in de *West-Indiën*, op den Titel beloofd, hebben wij echter niet gevonden. Het bewerken en afsnijden in eenvoudige vierkante koekjes is voor de afzending zekerlijk beknopt en daardoor minder kostbaar voor het transport. De ondervinding zal er ook wel spoedig de innerlijke waarde van leeren kennen, waardoor voorheen de hooge roem der bevallige, maar meer volumineuze Javasche *Torentjes* zoo gevestigd was.

Wij hopen, dat de Heer AMENT, die zoo diep in zijn onderwerp

dóórdringt, ons nog op meerdere vruchten zijner opmerkingen zal onthalen. Wij zouden ook wel eens zijne beschouwingen van de *nieuwe* cultures willen hooren; zoo als b.v. van de *Thee* en het *Kaneel*, waarvan de eerst aangevoerde proeven zoo voortreffelijk zijn geslaagd. Zulke vóórlichtingen zullen voor de *Staat-* en *Landhuishoudkunde* onzer Koloniën steeds van eene onschatbare en blijvende waarde zijn.

Maart 1837.
V.

Bijdragen voor de Vaderlandsche Geschiedenis en oudheidkunde, verzameld en uitgegeven door *Is. An. Nijhoff*, Korrespondent der tweede Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van kunsten en wetenschappen, Opzigter van het Provinciaal Archief van Gelderland.

II^{de} Stukje. Te Arnhem, bij Is. An. Nijhoff, 1836.

In het tweede Nummer van dit Maandschrift gaven wij verslag van het Eerste Stukje dezer Bijdragen, en deelden alstoen derzelver inhoud, doel en strekking mede[(1)]. Wij zullen ons thans bepalen, met kortelijk den inhoud van dit 2de Stukje te doorloopen. Wij vinden hier (bl. 75-92) een zeer lezenswaardig *onderzoek, of, en in hoe ver de Zeeuwen deel genomen hebben aan het verbond der Edelen in* 1565, door J. AB UTRECHT DRESSELHUIS. - De geleerde Heer W. TE WATER gaf de verzekering, dat geene Zeeuwsche Edelen het compromis onderteekend hebben; en de Hoogleeraar J.W. TE WATER bevestigde, in het I^{ste} Deel van zijne *Hist. van het Verb. en de Smeekschriften der Ned. Edelen*, (bl. 187) deze verzekering zijns vaders met de woorden: ‘Zeeland is het éénige van de zeven vereenigde gewesten, die ons Gemeenebest uitmaken, waaruit niemand der Edelen, zoo veel men weet, het verbond onderteekende.’ - De Heer AB UTRECHT DRESSELHUIS ontwikkelt op zeer aannemelijke gronden de redenen, waarom geene namen van *eigenlijke Zeeuwsche Edelen* op de lijsten der verbondenen worden gevonden. Hij vindt die redenen 1°. in de gevolgen der stormvloeden, welke in de jaren 1530 en 1532 geheel *Zeeland* teisterden, zoodat in de Oostwateringen van *Zuid-Beveland*, in *Noord-Beveland, Borssele* bewesten *Vijfzode, Wolf-aartsdijk, Tholen* en *Philipsland* meer dan *vijf en vijftig duizend* gemeten lands overstelpt waren; *Kortgeen* vernietigd, der stad

(1) In dat verslag is eene drukfout ingeslopen; bl. 83 staat: JOH. FONTANIUS HACKIUS, *enz.*, in plaats van JOH. FONTANUS, HACKIUS, *enz.*

Reimerswaal eene doodwonde toegebragt was, en één en veertig dorpen verloren gegaan waren. Hierdoor had de Zeeuwsche Adel aanzienlijke verliezen geleden: vele oude Zeeuwsche geslachten waren hierdoor tot den bedelstaf gebragt, zoodat zij na dien tijd geheel van het tooneel der gebeurtenissen verdwenen. 2°. Zeer vele aanzienlijke Zeeuwsche goederen en leenen waren in het bezit, óf van de zoodanige, die in andere gewesten woonden en elders op de lijsten der Ridderschap aangeschreven waren, óf van hen, die, hetzij door hunne ambten, hetzij door familiebetrekkingen, van openlijke deelneming aan de goede zaak werden terug gehouden. 3°. Andere en niet minder aanzienlijke leengoederen waren tijdens het sluiten van het verbond óf de eigendom van den Koning, óf in handen der geestelijken, vooral van den nieuwen Bisschop, vroeger Abt van *Middelburg*, óf behoorden tot den boedel van den in 1558 gestorven' *Marquis* VAN VERE; welke boedel door zijne schuldeischers was aangeslagen, en eerst in 1566 werd verkocht, óf aan de steden. 4°. Vele Edelen waren destijds om des gewetens wil uitgeweken. 5°. Men miste in *Zeeland* een eminent Hoofd, enz.

De Schrijver betwijfelt eindelijk (even als zulks reeds vroeger door de Heeren A. 'S GRAVEZANDE en H. VAN WIJN is gedaan), de waarheid van het beweerde der Heeren TE WATER, dat geene Zeeuwsche Edelen deel aan het verbond hebben genomen. ‘De lijsten,’ zegt hij (bl. 92) ‘voor zoo ver zij bekend zijn, zijn onvolledig. De Baron D'YVOY heeft bewezen, dat op dezelve namen gevonden worden van Edelen, die, volgens hunne eigene verklaring, nooit hebben geteekend; en dat men er vergeefs anderen op zoekt, die betuigden geteekend te hebben. Dit laatste kan ook met sommige Zeeuwsche Edelen het geval zijn; - VAN WELLE kan zeer wel in *Zeeland* te huis behoord hebben.’

Hierop volgt (bl. 93-103) een verhaal van den merkwaardigen *overtogt van* LODEWIJK XIV *over den Rijn* door O.G. HELDRING. Wij leeren uit hetzelve de oorzaak kennen van het sneuvelen van zoo vele aanzienlijke Heeren uit het leger des Konings, nadat hetzelve den *Rijn* tusschen *Houberg* en *Lobith* was overgetrokken, en op eenen oogenblik, dat het zich reeds der overwinning zeker waande. Die oorzaak was eenvoudig, maar hare gevolgen waren gewigtig; want CONDÉ, de geest en het leven der gansche Fransche Armée, werd gekwetst, hierdoor bijna twee maanden aan zijne legerstede gehecht, en alzoo zijn plan verijdeld, om, met 20,000 ruiters, ieder met eenen infanterist achter zich op het paard, tot in het hart van *Holland* door te dringen, en *Amsterdam*, toen nog geheel van verdedigingsmiddelen ontbloot, bij verrassing in te nemen. - Wij lazen dit verhaal met belangstelling.

De Heer NIJHOFF deelt ons vervolgens (van bl. 104-144) uit echte bescheiden, getrokken *uit de Stukken van Landzaken door den President* VAN HELL, thans berustende in het Provinciaal Archief van *Gelderland*, een berigt mede van *de Eerste handelingen van* JAN, *Graaf van Nassau-Katzenellenbogen, als Stadhouder des Vorstendoms Gelre en Graafschaps Zutphen*, waaruit wij zien, dat het aan den moed en het kloek beleid van dezen waardigen Broeder van WILLEM I te danken is, dat *Gelderland* tot de Unie toetrad. Wij zien er uit, met welke moeijelijkheden, waarvoor menigeen zou gezwicht hebben, deze Graaf van Nassau te worstelen had. Op bl. 115 vinden wij den toenmaligen Drost van *Vollenhove* twee malen SLOOT genoemd: zóó ook noemt hem SCHELTEMA, in zijn *Staatk. Nederl.;* doch bij PONTANUS *Hist. Gelric. ad* annum 1554, bl. 864, en bij A. VAN SLICHTENHORST, *Geldersch. Geschied.* bl. 486, wordt hij JAN SLOET genoemd. Hij behoorde tot het thans nog bloeijende adellijk geslacht van dien naam; hetwelk oudtijds ook wel SLOOT werd genoemd. In een vers, op de Ridderschap en Steden van *Overijssel*, in 1663 gedrukt, leest men, wegens het geslacht SLOET, de volgende regels:

‘Myn adelyck geslacht *sloot* steeds de legering
‘Als onder veltheers vaen den anval wiert geblasen.
‘Het Turckse wapenschilt(1) ons dapperheit ontfing:
‘Soo dee de stale-kling het vyants heir verbazen.

Deze JAN SLOOT werd de *oude* genaamd; zijn zoon, JAN SLOET *de jonge*, volgde hem in het drostambt op: de Heer SCHELTEMA noemt ook dezen JAN SLOOT, niettegenstaande WAGENAAR (D. IX. bl. 321), door hem aangehaald, JAN SLOET schrijft.

Hierop volgt (bl. 145-148) eene *Bijdrage tot de kennis van den Koophandel der Friezen in de* IX^{de} *Eeuw door* J.H. VAN BOLHUIS, ontleend uit *het leven en de wonderen van* S. GOAR, in 839 geschreven, te vinden in de *acta S.* S.O.S. BENEDICTI, *T.* II. *p.* 281 *seqq.* Opmerkelijk is de hier beschrevene wijze, waarop men toen reeds drenkelingen behandelde, en welke tamelijk met de onze overeenkomt.

Dezelfde Heer VAN BOLHUIS deelt hierop mede het gevoelen van JACOB GRIM, (*Götting. gel. Anzeig.* 3 *Merz.* 1836), wegens *de tweekleurige kleeding der weezen*, (bl. 149-150). De Heer GRIM wil, dat volle broeders en zusters oudtijds kleederen van dezelfde kleur droegen, om ook uiterlijk de gelijkheid van bloed te kennen te geven; doch dat tweekleurige, bonte kleeding daarentegen diende bij stiefbetrekkingen, concubinaat en weezen. Wij deelen niet zoo

(1) Dit wapen is een *zilveren veld met eene wassende maan van keel* (*rood*).

onvoorwaardelijk in dit gevoelen van den geleerden Duitscher. Het is hier de plaats niet, dit punt breedvoerig te behandelen; maar het is genoeg bekend, dat de veelkleurige kleederdragt oudtijds zeer algemeen was. Zoo droegen b.v., (om hier niet te spreken van de liverei der bedienden en lakkeijen van adellijke en aanzienlijke familiën,) zoo droegen al de Edelen, Hofgenooten en Hofbedienden der Vorsten de zoogenaamde *Hofkleedij*, die meestal, naar de kleuren van 's Vorsten wapen, uit verschillende kleuren was zamengesteld.

Naderhand, toen de steden in magt en aanzien klommen, droegen ook de hoogere en mindere stedelijke ambtenaren kleederen uit de kleuren van het Stads-wapen zamengesteld. Zoo schreef nog in de XVII^{de} Eeuw v. SLICHTENHORST, *in het Tooneel des lands van Gelder* bl. 39. 'Beyde de Burgh-Grave en Richter (van het Rijk van *Nymegen*), draegen na ouder-wetze wijse op den Paesheijligh-dagh een lap van zwart en rood laken op hun mantel, 't welk men den *kovel* noemt, vercierd met zilvere geslaeghen ronde plaetjens of duppen. Met hoedaenigh een gewaed dan ook de Burgemeesters' (der Stad *Nymegen*) 'gaen, gevolghd van de Roey-draeghers en andere be-eedighde Stads-dienaers, bekleed yder, na des Stads wijse, met een half zwarten en rooden rock, ook met zilvere doppen vercierd.' - *Weezen*, in Godshuizen opgenomen, werden *Stads-kinderen* genoemd; die naam is nog niet verouderd. Als Stads-kinderen droegen zij Stads-kleeding, en eenmaal zoodanig gekleed, had de mode voor hen dien invloed niet, welken zij elders uitoefent: zoodat op vele plaatsen, (te *Amsterdam*, b.v.) de tweekleurige kleeding voor de weezen is blijven bestaan. Het verwondert ons, dat de geleerde verzamelaar dit gevoelen van den Heer GRIM, hetgeen de inzender eene *opheldering* noemt, zoo maar zonder eenige aanmerking in deze *Bijdragen* heeft opgenomen.

De Heer NIJHOFF besluit het eerste gedeelte van dit Stukje met de mededeeling van *Iets over den togt van Hertog* ALBRECHT *tegen de Friezen*, (bl. 151-152) en toont aan, dat de Heer VAN WIJN regt had, (in *de Bijv. en Aanm. op het* III^{de} *Deel van* WAGENAARS *Vaderl. Hist.* bl. 68), eenen veldtogt naar *Friesland* in 1396 te stellen; maar dat hij ten onregte tegen WAGENAAR (*Nalez.* I *Deel* bl. 188) beweerde, dat bij dien togt geene Engelsche hulpbenden zouden geweest zijn. - Op bl. 152 lezen wij *uitgeven* ARENDS VAN BOICHOPE *overste Rentmeijsters;* dit moet zijn VAN BOICKOPE, (VAN BOECKOP, TO BOECOP). - In 1395 was ARENT VAN BOECOP Ambtman en Rentmeester van *de Veluwe*. Men zie PONTAN., *Hist. Gelr. ad hunc annum*, en V. SLICHTENHORST, die hem volgt, *Geldersche Geschied.* bl. 169.

In het tweede gedeelte van dit Stukje vinden wij meer of miner uitvoerige aankondigingen, (meestal van de hand des ijverigen verzamelaars) van de volgende Werken: als 1°. *Chronique en vers de* JEAN VAN HEELU, *publié par* J.F. WILLEMS (bl. 21-24). 2°. *Gedenkteekenen dar Germanen en Romeinen aan den linkeroever van den Neder-Rijn, ontdekt en opgehelderd door* L.J.F. JANSSEN, (bl. 25-29). 3°. *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen door* Mr. J.C. DE JONGE, II Deel, 1e en 2e Stuk (bl. 29-38). 4°. *Beschrijving der Stad Tiel, door* Mr. E.D. RINK (bl. 38 en 44). 5°. *Dissertatio inauguralis de Anglorum lege navali*, van den Heer P. SIMONS, (bl. 45-54), en 6°. *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers door* Mr. S. DE WIND, 1ste Deel (naar welks vervolg wij reeds lang hebben verlangd), (bl. 54-55) wordende eindelijk dit Stukje der Bijdragen besloten met de beschrijving van eene schilderij op het Raadhuis te *Diest*, voorstellende het lijk van FILIPS WILLEM, *Prins van Oranje*, oudsten zoon van WILLEM den Isten, in prachtgewaad op een paradebed liggende, met een onderschrift, waarin, in weinige trekken, eene schets wordt gegeven van 's Vorsten leven, welk leven de *ook ons* onvergetelijke J.P. VAN CAPPELLE zoo voortreffelijk heeft beschreven.

Op den omslag van dit Stukje zagen wij met genoegen, dat het derde Deel der *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, door den Heer IS. AN. NIJHOFF, ter perse is; wij zien dit Deel, even als een volgend Stukje dezer *Bijdragen*, met belangstelling te gemoet.

Alvorens te eindigen kunnen wij niet af onze verwondering te betuigen, dat de kundige en kiesche verzamelaar *korrespondent* en niet *correspondent* schrijft. Zijn Ed., meenen wij, is *Lid van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leiden*. Zouden wij hem mogen verzoeken, eens aandachtig bl. 59 en verv. der Handelingen van de laatst gehoudene jaarlijksche vergadering dier Maatschappij na te lezen? - Wij vertrouwen, dat hij alsdan deze, door den Hoogleeraar SIEGENBEEK, met regt genoemde *aanstootelijke wanspelling*, zal nalaten.

A. 10 Febr. 1837.
Candore et Ardore.

De Roode Zeeroover, door *J.F. Cooper*, schrijver van *den Loods, de Spion, den Bravo*, enz.

Naar het Engelsch. III Deelen. Te Amsterdam, bij J.F. Schleijer, 1836.

Deze Roman van den beroemden Schrijver, dien men wel eens den Amerikaanschen WALTER SCOTT genoemd heeft, is in onderscheidene talen overgebragt, en reeds zoo verschillend beoordeeld,

dat wij bijna zouden aarzelen er ons gevoelen over mede te deelen, indien zij, die geroepen worden om een Werk te recenseren, ooit mogten nalaten rondborstig to zijn, waar het hun pligt geldt, anderen tot gidsen te verstrekken. Wij hebben COOPER'S *Rooden Zeeroover* gelezen en herlezen, en het is er even verre af, dat wij er zoo hoog mede wegloopen als sommigen, als dat wij er zoo laag op vallen als anderen. Het plan van dezen Roman, (gedeeltelijk op eene geschiedkundige overlevering gegrond) is zóódanig ontworpen en ingekleed, dat het den Schrijver allezins vereert; doch de bewerking vereenigt, onzes inziens, aan schoonheden van den eersten rang grove gebreken - die te meer verwondering mogen baren, naar mate zij ligter hadden kunnen worden vermeden. De karakterschildering is over het algemeen uitmuntend volgehouden; niet slechts toch de *Roode Zeeroover*, WILDER, kapitein BIGNALL, GEERTRUIDA en Mevrouw WILLYS blijven tot aan het einde, in de hoofdtrekken, dezelfde personen, als die, welke zij zich vertoonden toen wij hen voor het eerst aanschouwden: maar ook RICHARD FID en GUINEA verloochenen nimmer hun karakter, en zelfs HOMESPUN, dien wij zoo zonderbaar op het eind der geschiedenis weder zien te voorschijn treden, herkennen wij, na een meerdan twintigjarig afzijn, terstond, aan zijne wijze van redeneren zelfs zonder dat zijn naam genoemd wordt. Dit alles kenmerkt voorzeker den Romanschrijver, die ook in deze bladen nieuwe proeven levert van zijn talent, stille, oogenschijnlijk ééntoonige zee-tooneelen zoo juist en indrukmakend te beschrijven, dat hij evenzeer de aandacht boeit, wanneer hij twee schepen, elkander op effene zee vervolgende, of eenige matrozen, die hun scheepswerk verrigten, uitvoerig beschrijft, als dán, wanneer hij ons te midden van een gevecht voert, in hetwelk dapperheid en vermetelheid de schaal der zege beurtelings doen overhellen. Doch bij dit alles hinderde ons de vervelende gerektheid, die op sommige plaatsen het Werk ontsiert, en welke wij in geen' zijner Romans in grooter mate aantroffen dan in den *Zeeroover*. Bij dit gebrek ergerde ons een ander, dat men voegzaam als een' tegenvoeter van het eerste zoude kunnen beschouwen: het niet voltooijen van de levensbijzonderheden van den *Rooden Zeeroover* en eenige tot hem in verband staande personen. Het laatste hoofdstuk toch bevat de gebeurtenissen van een twintigtal jaren, of maakt ons, beter gezegd, met den toestand der hoofdpersonen bekend, nadat wij in twintig jaren niets van hen hoorden. De *Roode Zeeroover* treedt daar als de broeder van Mevrouw WILLYS op, deze herkent hem nu in één' oogenblik, en heeft dit niet gedaan gedurende de vele dagen, die zij op zijn schip doorbragt: dit is onwaarschijnlijk; - maar bovendien, wat er van den Zeeroover geworden is, sedert hij de *Dol-*

fijn in brand stak, na zijne schatten aan zijne onderhoorigen te hebben afgestaan, wordt niet opgegeven; evenmin wie eigenlijk de dame is, die de draagkoets, op welke hij stervende ligt uitgestrekt, vergezelt; noch wat er van RODERIK geworden is, of hoe hem deze eigenlijk bestond. Wij vernemen alleen, dat hij, voor de vrijheid van *Amerika* strijdende, eene doodelijke wond ontving. Het is dus, of COOPER zich met het laatste hoofdstuk gehaast heeft, om het einde te vinden; - dáár is hij te kort en te oppervlakkig, in vroegere veel te lang en te gerekt.

Hoe gaarne zouden wij gezien hebben, dat de vertolking van dezen Engelschen Roman aan iemand ware toevertrouwd geworden, hun gelijk in talent, die de meesterstukken van WALTER SCOTT en BULWER in onze schoone moedertaal overbragten; - te dezen opzigte is de Heer SCHLEIJER in zijne keuze niet gelukkig geweest; - dikwijls toch stieten wij op bijna onverstaanbare zinsneden, op stroeve en gewrongene constructiën, en op de gedurige herhaling van hetzelfde woord, terwijl men het zoo ligtelijk door een ander had kunnen doen vervangen. Wij zijn genoodzaakt daartegen ernstig te waarschouwen, gelijk ook tegen drukfeilen, die men hier te vaak ontmoet: de schriften van COOPER zijn te oorspronkelijk, om niet met naauwgezetheid te worden overgebragt door een' kundig vertaler, die zich eerst den geest des schrijvers zocht eigen te maken, die gevoel voor stijl heeft! Een fraai vignet versiert dit duidelijk gedrukt Werk.

Gedichten van *Mr. H.A. Spandaw*.

Eerste Deel. Nieuwe Uitgave. Te Groningen, bij J. Oomkens, 1836. 208 bl.

Verzen van SPANDAW, - een derde druk, - gedichten, die de vuur- en waterproef van tweemaal vijftien jaren dóórstonden, - behoeven zij meer dan eene aankondiging, behoeven zij er zelfs eene? Indien ja, dan immers voor de jeugd, voor het geslacht, dat gedeeltelijk SPANDAW'S tijdgenooten reeds vervangen heeft; dat spoedig ook u en mij in de dreven des jongelings, op de heide des mannelijken levens vervangen zal! Welaan dan, wie na een tijdsverloop van twintig jaren[(1)] zijne verzen ten derden male ter perse zendt, heeft het zeldzaam genoegen of het zeldzaam verdriet, het nageslacht over zijnen arbeid te hooren spreken; - wij hopen te bewijzen, dat onpartijdigheid en bescheidenheid door de kunstregters der eerste uitgave aan hunne opvolgers vermaakt werden[(2)].

(1) De *Gedichten* van den Heer M^{r}. H.A. SPANDAW verschenen in 1815 in het licht.
(2) Zie de Voorrede der nieuwe uitgave, bl. 8.

Het oudste vers, dat wij in den bundel aantreffen, werd in 1793 geschreven, het jongste in 1835; - veertig jaren lang bleef de Muze aldus den Heer SPANDAW getrouw, veertig jaren lang genoot Zijn Ed. eene groote vermaardheid: wij wenschten die sporen van veertigjarige kritiek in den bundel te hebben aangetroffen. Een woord over de soort van poëzij, liever en juister over den aard van het talent des achtenswaardigen Zangers, zal het u duidelijker doen worden wat wij bedoelen.

Drie zeer onderscheiden vernuften heerschten gedurende het eerste vierde dezer eeuw over het onder hen verdeelde gebied van den Nederlandschen Zangberg - FEITH, TOLLENS en BILDERDIJK waren die Koningen in het rijk der Goddelijke kunst. Het is hier de plaats niet te onderzoeken, welke dier Monarchen het aanzienlijkst leger volgelingen en bewonderaars had; maar elk zal mij toestemmen, dat het elk der leden van dit driemanschap nooit aan dezelve ontbrak, dat slechts weinige onzer overige dichters republikeinsch genoeg dachten, geene banier dan hunne eigene te willen opsteken; oorspronkelijkheid is eene zeldzame gave! Echter is zij in de kunst zekerder borg voor onsterfelijkheid dan de onbeperktste tijdelijke heerschappij; een WISELIUS en een STARING kunnen het zich getroosten geene school te hebben gesticht!

Doen wij den Heer SPANDAW onregt, indien wij Zijn Ed. onder de volgelingen van FEITH rangschikken, indien wij, in zijne verzen van lateren tijd, meer den invloed van anderen dan eene hem bijzonder eigene wijze van zien of gevoelen opmerken? - Wij gelooven, neen. Nergens toch vonden wij in den vóór ons liggenden bundel iets geniaal-oorspronkelijks, zoo als b.v. de hoog-dichterlijke gedachtenvlugt bij LOOTS, de kenmerkende liefde voor alles wat vaderlandsch is bij HELMERS, heeten mag, twee onderscheidende tinten, welke ons zoo menig gebrek in de tafereelen dier beide zangers doen over het hoofd zien. Even weinig verraste ons iets zoo sterk uitkomende als de wijsgeerige geest bij KINKER, of de Horatiaansche toon bij VAN HALL, - die tijdgenooten van SPANDAW, welke niemand onder de volgelingen van eene der drie opgenoemde scholen zal rangschikken. En toch worden wij door deze of gene wending aan de genoemde dichters onwillekeurig herinnerd; - en toch is het eindelijk in den bundel merkbaar, dat BILDERDIJK ook over FEITH zegevierde.

Doch niet enkel op den top van den Zangberg zijn lauweren te plukken; niet elke hulk behoeft een' nieuwen zeeplas te hebben doorstreefd, om bij hare terugkomst op de Vaderlandsche kust te worden gezegend om de schatten, welke zij medebrengt; niet alleen de zangen van het vinkje en den nachtegaal, ook het lied van den wachtel heeft zijne welluidendheid: - sla met ons

het boeksken open. Waarlijk, bij het lezen van *de Regter* en het *Zaligst Levensuur*, of van *de Meizang* en *het Roosje*, gevoelen wij op nieuw al de bewondering, welke de Zanger der *Vrouwen* ons weleer inboezemde! Wij lezen verder, - ik vraag het u, kunt gij u weêrhouden te fluisteren: waarom werden zoo vele prozaïsche rijmen herdrukt? is er dan geen enkel exemplaar der vroegere uitgaven meer overig?

TOLLENS betuigde bij eene dergelijke gelegenheid (en de bekentenis schetste den man, wiens smaak reuzenschreden gedaan had), 'hoe gaarne zoude ik geheele stukken van den eersten regel tot den laatsten doorgehaald en vernietigd hebben, had ik inbreuk op het regt der uitgevers mogen maken!'[(1)]; was de Heer SPANDAW veelligt door verbindtenissen van dien aard verpligt *alles* te laten herdrukken? Wij betwijfelen het, maar willen deze gelegenheid niet verzuimen, onzen jeugdigen dichters den raad te geven, zich nooit in dergelijke boeijen te laten klinken: 'on n'arrive pas chez la postérité' - zegt VOLTAIRE - 'avec tant de bagage.' En indien men het al deed, wij hopen, dat geen hunner er op gesteld zal zijn, met al de rijmen, welke hij in een ondichterlijk uur schreef, met al de verzen in vriendenrollen, die door een' onbescheiden' aandrang werden uitgelokt, al de *Aan's* en *Op's*, waarover geene Muze peet was, zuchtend en stenend te worden binnen gelaten.

Indien ik dichter ware - ge ziet wel dat ik het niet ben - ik zoude trotsch zijn op de noodzakelijkheid van een' tweeden druk, maar mij tevens die gelegenheid ten nutte maken, het nakroost de gedachte in te boezemen, dat ik nooit iets geschreven had, dan wanneer waarlijk een God in mijn binnenste gedruigde; - ik zoude mij telken avond en telken ochtend de verzen van STARING toeroepen:

> 'Gedenkt: schoon 't beerenjong bij moeders lekken winn',
> Als 't lieve leven faalt, dat lekt geen tong er in.'

De Heer SPANDAW gelooft 'vele dichtstukken van zijne vroegste jeugd van eenige feilen en leemten te hebben gezuiverd;' wij betwisten het niet, maar willen even weinig verhelen, dat wij gaarne eenige, thans wel van stof en vuil gereinigde, maar niettemin verdorde bladeren, in den krans om zijnen schedel zouden hebben gemist. Indien hij zich BILDERDIJKS keurige definitie der Romance had herinnerd, hij zoude ons op geen' *Jonker van Valkenstein*, op geene *Jacoba* onthaald hebben; de vergetel-

(1) Voorrede van den Vierden Druk der Gedichten van H. TOLLENS, Czn. I^e^ Dl. bl. 3. *Rotterdam*, J. IMMERZEEL, Jr. 1822.

heid, waarin zelfs zijne modellen - de romances van FEITH - zijn geraakt, ware hem eene waarschuwende les geweest. Indien hij de meesterstukken, welke de Erotische Poëzij sedert eenige jaren ten onzent bezit, met zijne proeven in dat *genre* had vergeleken, Z. Ed. zoude - maar wij vergeten waarlijk:

> Fremde Kinder, wir lieben sie nie so sehr als die eignen;
> Irrthum, das eigene Kind, ist uns dem Herzen so nah.

Wij hopen van het volgend Deeltje een gunstiger verslag te kunnen geven, en zullen van die gelegenheid gebruik maken, der meestal voortreffelijke versificatie hulde te doen. De Heer SPANDAW neme het ons niet euvel, dat wij heden het ligchaam om de ziel voorbij zagen; dat wij geene proeven hebben gegeven: ons tweede verslag zal die aanbieden. Wij zouden ons niet zoo vele aanmerkingen veroorloofd hebben, indien ZijnEd. de lier vaarwel had gezegd, indien zijne latere dichtstukken blijken droegen van afgematheid van geest of uitgeputheid van genie. *Vrouwelijk schoon* (waarin ons echter het kostuum van DORINDE ergerde, als volkomen dat eener smakelooze actrice in een vervelend herdersspel), *Vrouwelijk schoon* bewijst het tegendeel, en is rijk aan even meesterlijke regels, als die, welke wij in de geprezen stukken bewonderden; wij beroepen ons van den zanger der *Opwekking tot Vreugde* op den Dichter van het *Vogelnestje*.

De uitvoering is, zoo als wij die bij de zoogenaamde goedkoope uitgaven gewoon zijn; de druk goed; de sieraden van den omslag zijn meer vreemd dan fraai.

C.

Zuid-Hollandsche Thalia, inhoudende eene Verzameling van Liederen, voor Feesten, Bruiloften en andere vrolijke partijen, ter bevordering der vrolijke stemming in Vriendenkringen.

Eerste Stukje. Te Dordrecht, bij J. de Vos en C^{o}. 1836.

> Al wat leeft en braaf is zingt.
> Zingen is de lust van 't leven,
> 't Zij de blijde veldjeugd springt,
> Of de grijsheid zit te beven;
> Alles stemt en kweelt zijn lied;
> Slechts de boozen zingen niet.
>
> TOLLENS.

Er ligt eene belangrijke waarheid in die regelen van den bevalligen *Maas*-poëet; - het lied, versta ons wèl, het niet slechts geschrevene of gedrukte, maar van buiten geleerde en door het algemeen gezongene lied, is de uitdrukking van den toestand des volks: daarom wijden wij eenen meer dan vlugtigen blik aan deze negentig bladzijden.

‘Maar zijn het volksliederen; maar bezitten wij die?’ vraagt misschien een mijner Lezers; vergun mij in omgekeerde orde die vragen te beantwoorden. Ik heb TOLLENS genoemd, de twijfeling is voor het minst onbeleefd; welke gebreken men in sommige coupletten van zijn Volkslied met regt moge gispen, onze lievelingsdichter zoude, indien hij minder bescheiden ware, u kunnen wederleggen, door zich op zijne populariteit te beroepen. Ik noem u ons *Wilhelmus;* - al heeft een geestig schrijver er van gezegd: ‘dat de oorspronkelijke woorden hunne plaats voor een schimpliedje hebben moeten ruimen, hetwelk de brave gemeente, met gloeijende geestdrift voor het Stamhuis, dat zij onwetend bespotten, ter goeder trouw opdeunt;’ ik geloof, dat enkel de melodie elken Hollander WILLEM I en den Spaanschen Vrijheidsoorlog voor den geest brengt; - het wekt op, het vuurt aan, het bezielt, wat wilt gij meer van een Volkslied? Ik zoude u nog andere liederen noemen; maar ik heb van het *Wilhelmus* gesproken, geen onzer dichters is zoo eigenlievend het mij te vergen.

‘Doch twee of drie,’ zegt gij misschien, want gij denkt aan het Volkslied van Mr. J. BRAND VAN CABAUW, ‘twee of drie, zijn dat al onze bloemen in dien hof? Hoe arm zijn wij dan in dit opzigt bij onze naburen!’ Helaas! ik ontken het niet. Er zijn er, die u zullen verzekeren, dat het aan onzen stroeven gorgel, aan onzen bewolkten hemel, aan onze ernstige opvoeding, de Hemel weet, wááraan ligt, ik wil niet trachten het u diets te maken. Wij hebben volksliederen, maar gij noch ik kennen ze; balladen, minnezangen en romancen, die wij dagelijks hooren zingen, maar gij noch ik luisteren er naar; een' schat, waarvoor wij geene oogen, een' disch, waarvoor wij geen' smaak, klagten en vreugdekreten, waarvoor wij geene ooren hebben, de Poëzij van VAN KOLM in de Jordaan, het straatlied, mijn Lezer! Er is iets verachtelijks in dien naam: gij en ik, wij wenden de oogen af, wanneer wij ons bij toeval onaangenaam zien verrassen door een bontkleurig schild, dat mij altijd aan JOZEFS veelverwigen rok doet denken; wij spreken niet met elkander over de onkiesche en onkuische woorden, welke wij eer hooren schreeuwen dan zingen en daardoor te duidelijker verstaan, of wij klagen over zedenbederf en beestachtige ruwheid. Wij wanen zeer wijs te handelen, mijn Lezer! wij vleijen ons zeer zedelijk te zijn, - wij handelen zeer verkeerd: wij zijn, op zijn best genomen, onverschillig.

Ons volksonderwijs staat op eene aanzienlijke hoogte; onze kanselredenaars streven er naar, den volkstoon te treffen; magazijnen en museums zonder tal beijveren zich, onder het volk kennis, nuttige kennis te verspreiden; het Volkslied wordt veronachtzaamd of verkeerd beoefend. Ik heb allen eerbied voor de Maatschappij;

Tot Nut van 't Algemeen, voor de zangen der Heeren C.G. WITHUYS en Mr. C.P.E. ROBIDÉ VAN DER AA, welke zij bekroonde; die Liederen getuigen van waarachtig talent en zullen den burgerkring hoogst welkom wezen; voor het volk zijn zij echter niet. Schoon COORNHERT noch MARNIX zulk eenen arbeid beneden zich hielden, waan niet, dat ik deze Heeren zoude willen vergen, dien hoop Liederen, in de *Tuinstraat*, welks uiterlijk mannen van smaak weinig uitlokt, te doorkruipen; in de donkere schuilhoeken van het menschelijk hart af te dalen, om te zien, hoe diep de zedelijke zin is uitgewischt, wat de menigte in onzen tijd begrijpt, gevoelt, denkt of hoopt. Maar dat zij zich dan ook nimmer met den zoeten waan streelen, door hunne zangen in den mond des volks te zullen worden verrast; dit eischt algemeener onderwerpen, treffender gelegenheden: een brand, een moord, een liefde-avontuur, zoo gij wilt, iets waarin hartstogt is, zeg ik, en geene bespiegeling; het volk redeneert niet!

Werp mij de populariteit van *de Levensreize* van BAREND KLIJN BZ., of het bekende, *het Hollandsch hart vergeet zijn' Koning niet*, van VAN LENNEP niet tegen; het eerste - een voortreffelijk vernuft heeft den man naar waarde gehuldigd - is éénig in aanschouwelijkheid van voorstelling; - het laatste was van het tooneel in den mond des volks geraakt, een korte weg, die een' korten duur voorspelt. Veelligt bewijzen zij, dat de grenslijn tusschen de liederen voor de middel- en lagere standen niet zoo scherp getrokken is als wij wel eens geloofden; dat er achter onze lusthoven geene eigenlijk gezegde woestijn ligt; dat hij, die zich in goeden ernst voornam Volksdichter te worden, geene bestraffing of beschimping onzer hoogzedelijke Heeren en Dames zoude behoeven te trotseeren. Maar ik zal het bij deze wenken laten, - het ontbreekt mij niet aan belangstelling in, aan liefde voor het volk, om later op het onderwerp terug te komen, indien het u slechts niet aan geduld ontbreekt.

‘Zijn deze aangekondigde liederen inderdaad Volksliederen?’ vraagdet ge; laat ik toestemmend mogen antwoorden, want ik versta door volk geen graauw; het eigenlijk gezegde graauw zingt nooit, het zwijgt of het schreeuwt, huilt en gilt! De titel kondigt aan, voor welke gelegenheden de bundel bestemd is; het is onmogelijk bij dezen niet aan de Liede-boeken van vroeger dagen te denken, niet te vergelijken, geen betreurenswaardig verschil te vinden! Beschuldig mij niet van kleingeestigheid, indien het mij deert, dat wij ons in plaats van een Hoornsch *Mopsje*, hoe eenvoudig, eene Zuid-Hollandsche *Thalia* zien aanbieden, hoe gemaakt! Waarlijk, wij duiden het den uitgever niet ten kwade, hij heeft den geest zijns tijds gekend. De Heer DE VOS verzekert ons in de Voorrede:

‘dat geene eerbare Zangeres voor den inhoud zal behoeven te blozen, daar in deze Liederen geene onzedelijke strekking te vinden is:’ een woord over die kieschheid, mijn Lezer!

De meesterstukken onzer oudere schilderschool, - zij zijn algemeener bekend dan die onzer oudere letterkunde - overtuigen ons door menig huisselijk tafereel, dat de luit in de zeventiende eeuw tot de stoffaadje der kamer eener bevallige jonkvrouw behoorde, dat muzijk eene bij onze Vaderen geliefkoosde kunst was. ANNA, de dochter ROEMER VISSCHERS, getuigt het:

Een vrouw die niet als singht en tuyt,
Die garen danst en die de luyt
Schier nimmer uyt haer handen leydt,
Fy! fy, dat is lichtveerdigheydt.

Maer is het niet een Hemel schier,
Te sien hoe dat een geestigh dier,
Met sangh en spel haer man verquickt,
Als 't noodigh huyswerck is beschickt?

Doch wat zong men dan? Reeds het formaat der *Mopsjes* overtuigt bij den eersten blik, hoe zeer het gewoonte was die bij zich te dragen, dezelve, werwaarts men gaan mogt, mede te nemen, er, onder het spelevaren, uit te zingen, of er den langen winteravond mede te korten. Geen wonder, er is een schat van gezelligheid en verliefdheid in die boekskens. Welk eene hoofdrol spelen de bruiloftsliederen er in, - de mode had toen nog niet uitgevonden, dat het bruidspaar zich aan ouderen, magen, speelnooten en vrienden ontstelen moest. Een volk, dat den eersten Monarch van *Europa* overwonnen; dat in andere werelddeelen honderd malen meer gronds veroverd had dan zijne geboorteplek besloeg; een volk, dat vrijheid, verdraagzaamheid, verlichting lief had, het rijkste, het nijverste, het braafste van alle, bestond uit burgers, die naar geene verbloeming van het natuurlijke streefden, zij bonden psalmen en bruiloftszangen in éénen band, - zulk een exemplaar ligt vóór ons - zij waren sentimenteel, noch romantisch; zij waren menschen, jeugdige, dartele, krachtvolle, heerlijke menschen. Thans vraagt niemand meer van dezen of genen hunner naneven: ‘heeft hij geraasd of moet hij nog razen?’ wij zijn jong, zonder jeugd; men heeft geen boeltje meer, *peut-être on a une maîtresse;* zoo gij niet ingewijd zijt in de taal onzer dagen, zult gij wanen, dat er echtbreuk, noch overspel meer onder ons gepleegd wordt, ik hoorde die woorden nooit in fatsoenlijk gezelschap! Eene TESSELSCHADE las weleer een minnedicht van HOOFT, zeide een verhaal van CATS op, lachte om eene klucht van BREDERO, kweelde misschien een lied van STARTER; hare nanicht zoude u voor een' bedorven'

mensch houden, indien gij die stukken fraai durfdet vinden! En toch leert men haar een Waltzer dansen, en toch voert men haar naar *Robert le Diable* mede, en toch heeft zij de *Julie* van ROUSSEAU of den *Don Juan* van BYRON verslonden. O onze zeden zijn onberispelijk, mijn Lezer! wie zoude bij ons aan wit gepleisterde graven durven denken? Wij zijn de apen der décente Franschen geworden, en kunnen nu met AUGUSTE BARBIER uitroepen:

‘Adieu le vin, l'amour, et les folles chansons!
‘Plus de garcon joufflu, bien frais et dans sa gloire,
‘Chantant à plein gosier les belles, après boire;
‘Près d'un jambon fumé, plus de baisers d'époux,
‘Plus de bruyans transports, plus de danses de fous,
‘Plus de boutons rompus, plus de bouffonnerie:

De Heer J. DE VOS, die deze liederen van wijlen zijn' Behuwd-broeder J. PLUIM DE JAAGER uitgeeft, denkt er anders over, en het verheugt ons van Zijn Ed. te hooren, dat men hem zoo dikwijls om kopijën van vele dezer stukjes plaagde, dat hij eindelijk tot den druk besloot. Mogt een ruim debiet zijn gevoelen bevestigen, en het onze wederleggen! De Inhoud is onberispelijk van strekking, en biedt in ruim Zestig liederen verscheidenheid genoeg aan; over het algemeen ontbreekt hun echter het zangerige, en ongezochte, de hoogste verdiensten dezer dichtsoort. Er zijn te veel opwekkingen en redeneringen in, men zingt niet op bevel! De schikking der stukken deed ons grimlagchen, het Bundeltje opent met een Lied op (niet *aan*) den Koning. Onze getrouwheid was nooit verdacht; maar wij zagen zulk een boeksken liever minder monarchaal beginnen. Dan volgen Liederen op - (niet *aan*) de Koningin, dan aan Koning en Vaderland, dan - aan de Grondwet vraagt gij? - neen, op het Vaderland en het Schoon Geslacht. Is er dan geen Prins van Oranje meer in de wereld? Waar zongen ooit Hollanders, die niet zijner gedachten? Wel openden de *Mopsjes* er niet mede, maar eensklaps vindt gij:

Ik breng j'een Hollands roemertje,
En drinkt het schoontjes uyt,

en het referein is:

't Is een santé al van de Prins,
Het edel Huys van Nassouw.

of

Viva la bon Prins Hendrik,
Tot wraak van 's Vaders moort,
Den Hemel wil u endelik
Gelukkig helpen voort.

Is er niet meer hartelijkheid in die regelen, niet meer gevoel, niet meer liedachtigs dan in, bl. 1:

Op, Vrienden! op! de bekers klinken!
Uw zangen klinken uit de borst!
De monden juichen! De oogen blinken -
Van vreugd, bij 't feest van Neêrlands Vorst.

Arme Zanger! die schildert in plaats van te gevoelen. - Wij gaan verder, en vinden Liederen aan de *Vaderlandsche Meisjes, Liefde*, alleen, en *Liefde, en Wijn* en *Liefde en Eendragt;* voorwaar, het is den dichter gegaan gelijk hij, bl. 16, zegt:

Vele dingen kan men zingen,
Alles schetsen kan men niet.

wij betwijfelen echter, of men wel minneliederen zal van buiten leeren of opdeunen, waarin niets weelderigs is. Ik hoor u met den braven CAMPHUIJZEN zeggen:

Al wat van zelver wast behoeft men niet te zaeyen.

Ik wil mij niet beroepen op het bekende, scherpe, ware:

Ik vryden op een tydt een soet Menniste Susje;

maar inderdaad wanhoop ik aan jongelingen, die in goeden ernst kunnen gaan zitten zingen (bl. 9):

Vrienden! die hier zijt gezeten,
Bij de vreugde, bij den wijn;
Laten wij toch nooit vergeten,
Dat er lieve Meisjes zijn.

Hoeveel liever hoor ik dan:

Myn zoetje, ik moetje, dit op zyn Vries,
Eens bringen, 't zyn dingen, van geen verlies,
Myn susjen, een kusjen, enz.

Wees zinnelijk in uw schilderen of uw lied is voor het volk verloren; maar verbeter, veredel, verhef tevens uw gehoor; er zijn trekken in BELLAMY, die het u leeren kunnen: gij zult aanspraak mogen maken op den schoonsten lauwer!

Onze ouders waren wijzer dan wij op het stuk der *Vriendschap;* ge vindt geen' lofzang op haar in een *Mopsje:* in de jaren, waarin de vriendschap op de proef wordt gesteld, in het perk des mannelijken levens, zingt men zelden.

PIETER en TRIJNTJE, bladz. 34, haalt niet bij het bekende HANSJE en de *Heremyt:* wat zijn wij in jok en scherts terug gegaan!

Het kussen en *de Gezelligheid*, bl. 39; behooren tot de beste uit het bundeltje; er is levendigheid in; zingen en droomen zijn verder van elkander, dan Noord- en Zuidpool.

Bij de Bruiloftszangen, schoon ruim tien in getal, blijven wij diep onder die onzer voorvaderen; is er dan niemand onzer jeugdige dichters, die deze voor het volk in onze taal kan overgieten, voor

het volk, zeggen wij, wie anders durft zeggen, dat hij bruiloft houdt?

Er volgen verder liederen op allerlei onderwerpen, voor allerlei standen, regte waaghalzerijen in onze oogen; want men moet een' stand dóór en dóór kennen, om de stof poëtisch aan te grijpen en er alleen het dichterlijke van te bezingen; het moet ons wezen als hadden wij in dien kring geleefd. De gave der objectiviteit is zeldzaam, daarom hebben wij zoo vele mislukte Liedjes voor den Boerenstand, zoo vele mislukte Oeconomische Liedjes, enz. enz. Onze oude Dichters waren meesters in dat opzigt; de Heer VAN ZUYLICHEM schreef eene klucht als ware hij inderdaad met TRIJNTJE KNELIS naar *Antwerpen* gevaren; - de Zanger van

Tsa Trompen en Trompetten
Blaas op een gouden toon,
Nu Tromp de oorlogsmetten
Verlaat om Venus zoon.

ontleende al de beelden, in zijn bruiloftslied, aan het zeemans-leven: zij verstonden de kunst. Wilt gij eene proeve? Het is alsof eene moeder dat deuntje uit het *Mopsje* had geschreven, hetwelk begint met:

Goossen! ik en mag niet lyen
Dat je dus jouw sinnen quelt,

of ziet gij den jongen niet voor u, en hoort gij den trots der vrouw niet in:

Jy gaat soo geestig op jou kooten,
Jy bent soo fyn event jou Vaar
Zoo lang en schraper opgeschoten,
Zoo dik van neus en ros van haar,
Zondags als je gaat, bykans
Lykje wel een straat vol mans...

en verder:

Ik kan jou niet genoeg bekyken
Als je naar de kerk toe gaat,
Hoef je geen Koopmans soon te wyken,
Zoo net als jou dat tuygje staat;
't Zy jou kraag of foukelet,
Altyd staat het even net,
o Man!
En hebtje daar bovendan
Jou gebreyde kousen an.

Wij zouden de aardige opsomming, die een vrijer van zijne schatten doet, of de keurige beschrijving eener kraamkamer, uit ons

Hoornsch Liedeboek willen aanhalen; het ontbreekt ons aan ruimte. Hoor nog eer wij scheiden, hoe in onze dagen *Een jonge drukker* ondersteld wordt te zingen:

Hoort naar een' Drukkersgezel
Van nog geen vijftien jaren;
Want ziet, hij meent het zoo wel,
  En 't is geen kinderspel.
Gij, die nog niet kunt lezen,
  Of schrijven, gij zijt mal;
Wilt gij zijn onderwezen,
  Het kost u niet met al.

De beste versjes in dezen bundel zijn die met de letteren V.A. geteekend, (mits zij niet uit het Hoogduitsch vertaald zijn, want dan *ontwringt* de Zanger de toonen aan zijne luit); wij willen, om prijzende te eindigen, er één van uitschrijven. Wanneer het den Dichter onbegrijpelijk voorkomt waarom wij een' regel weg lieten, waarom ons het slot van zijn stukje mishaagt, zouden wij ons in hem bedrogen hebben; bij meer studie onzer oude Liederen beloven wij ons veel van hem in dit te zeer verwaarloosd vak. Wat dunkt u van zijn *Spelevaren?*

Wij zingen, al varend, langs golfjes der Merwe,
Dan hooger, dan lager, langs 't vruchtbare land,
Langs grasrijke weiden, langs akkers met tarwe,
Langs bloeijende boomgaards, langs 't bloemrijke strand;
Wij kussen in 't schuitje het eerbare meisje,
Wij schommlen en stoeijen. Zoo vrolijk een reisje
Maakt 't Hollandsche meisje niet grillig, niet bang.

Den geringen prijs in aanmerking genomen, is de uitvoering fraai; mogten wij het tweede stukje een' algemeener opgang kunnen voorspellen, dan dien, welken wij vreezen, dat dit eerste ten deel zal vallen.

Nederlandsche Volks-Almanak voor 1837, (*zevende jaar*).

Te Amsterdam, bij Hendrik Freijlink, 1836. Behalve den Calender, 193 bl.

Onder de veelvuldige Almanakken, wier getal van jaar tot jaar grooter wordt, bekleedt de hier aangekondigde eene eerlijke plaats, en heeft, gedurende nu reeds zes jaren, eenen goeden naam verworven. Wij gevoelden wel lust om te vragen, waarom hij, bij uitnemendheid, *Nederlandsche Volks-Almanak* wordt genoemd? En wat men hier door het woord *volk* moet verstaan? Doch het boeksken is nu reeds zoo lang in het bezit van dien naam, dat wij het over ons niet kunnen krijgen het daarin te storen.

Behalve de ongenoemde J.J.A.G. en V.D.P.S. en Jufvrouw

PETR. MOENS, leverden de Heeren Mr. C.P.E ROBIDÉ VAN DER AA, N. BEETS, S.J. VAN DEN BERGH, Mr. J.H. BURLAGE, P.J.V. DUSSEAU, Q.J. GODDARD, J. VAN HARDERWIJK Rsz., G.V. ENST KONING, C. LOOIJEN, B.T. LUBLINK WEDDIK, E.J. POTGIETER, J. PIETERSEN, V. REMS, A. MAY VOLLENHOVEN, J. VAN WALRÉ, W.H. WARNSINCK Bsz. en C.A.P. WEISSMAN DE VILLEZ, bijdragen in dichtmaat. Twee naamlooze stukjes, en één van den Heer LUBLINK WEDDIK, maken met de hier herdrukte gesprekken *over de Sterrekunde*, door wijlen A. FOKKE Sz., het prozagedeelte van dit jaarboekje uit. De uitgever heeft wèl gedaan zijn boeksken met deze gesprekken te verrijken; want, de levende Heeren vergeven het ons, wij vonden ze het lezenswaardigste. Nu, zij beslaan dan ook bijna een derde van het gansche Werkje (van bl. 99-165). De overige proza-stukjes laten zich echter ook wel lezen.

Van de dichtstukjes verheffen er zich weinige boven het middelmatige. De Heeren N. BEETS en Mr. J.H. BURLAGE hebben, - naar ons oordeel, - niet de beste verzen uit hunne portefeuille als bijdragen gezonden. Wij hadden moeite in het stukje, *aan de starren*, den begaafden en door ons zoo hoog gestelden dichter van den *Jose*, van den *Cuser*, van zoo vele kleinere heerlijke stukjes, te herkennen. Het is wel niet zonder verdiensten, maar te alledaagsch, en dat wachten wij niet van *hem*. Nu, het draagt dan ook reeds het jaarmerk 1833. - *De Gevonnisde voor zijne Regters* van BURLAGE staat, naar ons inzien, verre, zeer verre beneden al hetgeen wij immer van dien verdienstelijken dichter lazen; verre beneden zijne *Gekerkerde Moeder*, geplaatst in den *Nederlandschen Muzen-Almanak* van dit jaar. Wij vinden van hem in het hier aangekondigde Werkje nog een *extempore, aan eene Moeder, na het ontvangen van kleederen voor eenen zuigeling in de gevangenis*. Het wordt tijd, dat hij de gevangenis verlate en weder vrije lucht scheppe.

Wij lazen het stukje van den Heer VAN WALRE, *de Schijnheiligen*, met genoegen. - Vrij wel, (in het *genre* namelijk) voldeed ons de *'s Gravenlandsche kermis* van den ons tot dus verre, zelfs bij naam, onbekenden J. PIETERSEN VAN REMS. Het deed ons denken aan de *Purmerender kermis* van P. MULLER; aan de *Beemster* van JAN BARTELINCK, en aan de *Boeren-kermis* van L. ROTGANS, die al de genoemde overtreft. Ook het stukje van den Heer WEISSMAN DE VILLEZ *mijne beide buren*, schoon wat lang, is niet onverdienstelijk. Maar wij kunnen van al de stukjes niet gewagen, en besluiten onze aankondiging van den inhoud van dit jaarboekje met te verklaren, dat van de dichtstukjes ons het meest beviel dat van POTGIETER, getiteld, *Levens-beschouwing aan eenen vriend*, hetwelk wij hier afschrijven:

Een heilwensch bij de wieg? Wat wilt ge u zelf bedriegen?
De tranen van het kind, ziedaar zijn voorgevoel! -
Wie louter weelde spelt, heet zijne ervaring liegen,
Of doet den langen togt, onwetend van zijn doel.

't Wicht schreit totdat het slaapt, en 't lacht soms onder 't schreijen:
De Dichtkunst heeft geen beeld, dat beter 't leven schetst.
Eens durfde uw hart als 't mijn zich met een Eden vleijen;
Ons beide heeft de slang der kennis vroeg gekwetst.

Zij doet het allen, Vriend! de schittrende idealen
Verdwijnen, als de voet de grens bereikt der jeugd,
En waarheids zonnelicht moog 't pad des mans bestralen;
Ach, weelde en vreugd zijn heen - ons blijft slechts pligt en deugd.

O, laat mijn hart den Heer dan voor uw lievling vragen,
Dat hij reeds vroeg, altijd, het leven dus beschouw'; -
En zal zijn jonge borst dan schaars van wellust jagen,
Nooit stelt hem 't lot te leur - nooit foltert hem berouw.

De beêvaartganger zet door brandende woestijnen,
Met staf en waterflesch, den togt blijmoedig voort:
Soms moge ons 't leven meer dan zulk een reize schijnen, -
Heil, ruste, zaligheid woont slechts in beter oord!

En nu nog een woord over de uitvoering. Maar wat zullen wij er veel van zeggen? - Wanneer wij de jaarboekjes onzer Naburen, van de *Duitschers*, van de *Franschen*, van de *Engelschen* in handen nemen, en dan het oog op de onze slaan, dan blozen wij, en zouden wenschen, geenen anderen Almanak dan den *Enkhuizer* of dien van den *Tamboer* te bezitten. Wij staan hierin bij onze naburen verre ten achteren. - Aan goede dichters mangelt het ons niet. Spoedig zou ik u een tiental kunnen noemen, - en waartoe meerdere? - die u juweeltjes voor een jaarboekje zouden kunnen leveren. Aan bevallige Proza-Schrijvers, het getal moge klein zijn, hebben wij geen volslagen gebrek. Ook hier wil ik geene namen noemen, schoon zij mij op de lippen zweven. - Aan schilders? - gij schudt ontkennend het hoofd. - Aan Graveurs? - Laat u eens even brengen *Trudesinde van Friesland*, in 1835 bij den boekverkooper POELDERS uitgegeven; - het Werk behoeft gij niet te lezen, (de hemel en de goede smaak bewaren ons voor meer zulke Werken!) - maar beschouw de twee staal-gravures van H.W. COUWENBERG, vooral vóór het 2de deel; of bezie, vóór en ná het lezen van *de Roos van* DEKAMA, de vignetten, die dat Werk versieren: - bezie de houtgravure in het eerste N^{o}. van dit Tijdschrift, en die in sommige N^{os}. van het *Nederlandsch Magazijn*, en gij zult tevreden wezen. - Aan drukkers? - geloof mij, ik zou u van onze vaderlandsche pers stukjes kunnen tonnen, welke met die van andere

Landen kunnen wedijveren. - Hapert het dan aan uitgevers? - Doch wij willen niet meer vragen. Misschien hapert het aan deze; wij willen echter aan hun eigen oordeel overlaten, om in deze voor ons te antwoorden. - Maar wij voor ons meenen, dat indien een bekwaam, kiesch en onbekrompen uitgever, een man van smaak en oordeel, het met ernst wilde, het niet onmogelijk zou zijn, een jaarboekje te leveren, dat zich niet zou schamen, naast die onzer naburen, in het werkmandje onzer Schoonen te liggen. Maar de prijs? - nu ja, den prijs moest men welligt hooger stellen. Maar wij hebben nog te veel vertrouwen op den goeden smaak onzer landgenooten, dan dat wij zouden durven vooronderstellen, dat dit een bezwaar zou opleveren; zoo slechts de uitgever, vooral in het begin, er niet te veel eene geldspeculatie van wilde maken. Wij zijn van meening, misschien dwalen wij, - doch zijn hiervan op verre na niet overtuigd, - dat het zou lukken; te wagen was het dunkt ons wel.

Wat nu de uitvoering van den door ons aangekondigden Almanak aangaat, moeten wij zeggen, *voor den prijs*, tamelijk wel, en hierbij berusten. De vier gesteendrukte plaatjes zijn niet onaardig en over het geheel goed geteekend.

A. Febr. 1837.
W.

Nederduitsch Letterkundig Jaerboekje, voor 1837.

Vierde Jaergang. Gent. Drukkerij van Van der Haeghe-Maya.

> De tael waarin Van Maerlant zong,
> Die tael, ja! blyven wij waerderen.
> Bloost gij, verfranschten, die uw tong
> Waent met uw moederspraek te onteeren!
>
> MARIA DOOLAEGHE.

Beoordeelen is geen veroordeelen; wij willen u dus het doel der uitgave van dit boeksken door het overnemen van deszelfs motto doen kennen, en er niets meer van zeggen, dan dat het veel van een vervelend eentoonig kransje vergeet-mij-nietjes heeft. Vrouwe VAN ACKERE schijnt TOLLENS na te volgen, gelijk RENS FEITH en VAN DUYSE STARING; de laatste is de ongelukkigste navolger der drie: doch wij willen den geachten Inzender van de *Lichten Schaduwzijde der tegenwoordige Vlaamsche Letterkunde*(1) de stof voor een ander opstel van dien aard niet wegkapen. Ongaarne missen wij den naam van SERRURE, hoogst ongaarne dien van den voortreffelijken WILLEMS, in den inhoud van dit jaarboekje; - het *Belgisch Museum*(2) van den laatste zien wij met ongeduld te gemoet.

X.

(1) Zie N^{o}. I, *Mengelingen*, bl. 27-31.
(2) Het Prospectus van dat Tijdschrift is bij den Heer W. MESSCHERT te *Amsterdam* te bekomen.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

***Gebeden voor kinderen van Protestantsche Huisgezinnen, door* F. de Looij Az., *te lage Zwaluwe. Verbeterde en vermeerderde Uitgave*. *Spreuk.* XXII: 6. *Te Rotterdam bij* T.J. Wijnhoven Hendriksen, 1836.**

Kinderen *wèl* te leeren bidden, is zeker geene gemakkelijke zaak. Als zij dat geleerd hebben, dan zullen deze gebeden, niet door hen van buiten te leeren, maar met verstand na te lezen, het hun verder kunnen leeren; doch voor eerstbeginnenden achten wij deze gebeden ongeschikt: zij zijn toch voor de zoodanigen, hoe kort sommige zijn, werkelijk te lang; zij zijn geenszins in den echten kindertoon opgesteld; er komen uitdrukkingen in voor, die volwassenen naauwelijks, kinderen zekerlijk niet kunnen begrijpen; om eene enkele te noemen: in het gebed na den schooltijd lezen wij: '*wisch* alle onze overtredingen *uit, om het bloed* van JEZUS CHRISTUS, *uwen geliefden zoon*.' Om dit wèl te verstaan, wordt reeds gevorderd Godsdienstig onderwijs vereischt. Verstaan kinderen deze en andere uitdrukkingen, hier voorkomende, dan achten wij op dien leeftijd het opzeggen van gebeden als formulieren allerschadelijkst: zij moeten dan zóó geleerd hebben, wat zij bidden, dat zij hunne eigene woorden weten te gebruiken.

Wil men hun dan ook dit boekje ter hand stellen, om hen daarin verder te oefenen, wij hebben geene reden zulks te ontraden. Voor zoodanige reeds geoefende jongelingen en jonge dochters heerscht in deze opstellen een goede, echt Christelijke geest. De Opsteller dezer gebeden kan een welmeenend braaf man, een waardig en kundig Christen-Onderwijzer, een waar kindervriend zijn, dien wij gaarne, uit hoofde van den goeden en verlichten geest, in deze gebeden heerschende, hoogachten; hij kan zelfs waarschijnlijk bij mondeling onderwijs aan kinderen nuttige wenken geven, om welke dingen en op wat wijze zij bidden moeten. Maar om gebeden voor kinderen op te stellen, en deze hun als formulieren te laten opzeggen: daartoe meenen wij, dat hij zich eerst meer nog in den kinderlijken leeftijd en in de kinder-wereld zou moeten leeren verplaatsen. Zoo velen intusschen van deze zijne aanwijzingen, *hoe* te bidden, gebruik maken, wenschen wij hartelijk toe, dat zij door deze opstellen allengs mogen leeren, regt verstandig en Christelijk, in geest en waarheid te bidden.

Het Beleg van Weenen, Geschiedkundige Roman door Carolina Pichler. *Naar het Hoogduitsch. In twee Deelen. Te Deventer, bij* A. ter Gunne, 1836.

CAROLINA PICHLER bekleedt onder de Duitsche romandichteressen eene aanzienlijke plaats; doch het ging haar, om de aardige uitdrukking van een' harer landgenooten te bezigen, als vele groote talenten: eerst schreef zij *fraai*, toen schreef zij *gaarne*, daarna schreef zij *veel*, en eindelijk, neen.... Lezer! nooit schreef zij *slecht*, eindelijk schreef zij *lang*. Immers, schoon wij verre zijn, aan al hare latere Werken eene gelijke waarde toe te kennen, geheel onvoldaan legden wij nooit een boek van haar neder; maar wel rees dikwijls de wensch bij ons op, dat zij meer aan POPE'S les had gedacht, zich ijverig te oefenen in:

'The last and greatest art, the art to blot.'[1]

Het vóór ons liggende Werk duldt geene vergelijking met haren AGATHOCLES, - het staat zelfs even veel beneden hare *Vrouwenwaarde* als deze beneden het genoemde meesterstuk; - maar wij geven het de voorkeur boven hare *Zweden in Praag*, waarvan het eene tweelingzuster moet heeten. Het is een goed geschetst historisch tafereel, rijk aan afwisselende episodes, dat vele bewijzen oplevert van den diepen blik, welken de begaafde vrouw in het menschelijk hart sloeg, van de getrouwheid, waarmede zij den strijd der hartstogten weet te schilderen.

Een enkel woord over de vertaling. Mevrouw PICHLER heeft het echt Duitsch gebrek zeer lange volzinnen te schrijven; daar het echter in *Nederland* niet onder de verdiensten van stijl wordt gerekend, ons telkens in gevaar te brengen, dat ons het begin eener phrase vergeten is, eer wij haar einde hebben bereikt, vleiden wij ons in de overzetting op die klip niet te zullen stooten. Helaas, Lezer! wij zagen ons meer dan ééns verpligt denzelfden volzin meer dan ééns te lezen, niet om den rijkdom van gedachten met te kwistige hand er in gestrooid, - een gebrek van jeugdige vernuften, - louter om den rijkdom van scheid- en half lidteekens, - een gebrek van wie nooit, ter regter plaatse, een sluitteeken weten te zetten. - Dat men toch eindelijk ten onzent inzage, hoe onmisbaar een bekwaam vertaler is, zoo men eene fraaije vertaling verlangt; dat niet elk, die Duitsch verstaat, een' goeden stijl schrijft!

Zoo min de druk als het papier verdienen lof; het titelvignet is beneden kritiek; ordonnantie, teekening en uitvoering wedijveren in smakeloosheid: en toch zag het boek in 1836 het licht!

V.

(1) De laatste en grootste kunst, de kunst uit te wisschen.

Boekbeoordeelingen.

Bijdragen tot de Staatshuishoudkunde en Statistiek, door *Mr. Gerard Wttewaall*.

Utrecht bij R. Natan, 1836. 1ste Deel, 1ste en 2de stuk. 288 bl.

De kleinheid van ons land maakt, dat men, bij de uitgave van een tijdschrift of vervolgwerk over eenen bijzonderen tak van wetenschap, zich naauwelijks den genoegzamen aftrek kan beloven, om de kosten te dekken; en voor de zorg en arbeid geene andere voldoening te wachten is, dan die van een nuttig werk te hebben verrigt. Vele wetenschappelijke ondernemingen worden zelfs door die beperktheid van aftrek onuitvoerlijk. Dat evenwel onze beoefenaars van wetenschappen zich hierdoor niet laten afschrikken, getuigen een aantal tijdschriften of bijdragen, welke tot bevordering van bepaalde vakken van studie bij ons verschijnen. De politieke wetenschappen zijn hiervan ook niet verstoken gebleven. De Heer VAN HOGENDORP heeft ons tien deelen zijner *Bijdragen* nagelaten (van 1816 tot 1825 uitgekomen), waarvan de belangrijkheid algemeen erkend wordt. Van 1817 tot 1822 zijn vijf deelen verschenen van het *Magazijn voor het Armenwezen*, verzameld door den Heer H.W. TYDEMAN, hetgeen voor dit gewigtig deel der Staatshuishoudkunde eene blijvende waarde heeft, en zeer verdient geraadpleegd te worden door hen, die onder ons geroepen zijn, om de armoede te weren of te verminderen. Gedurende de jaren 1826 tot 1830 verscheen bij WESTERMAN, te *Amsterdam*, de *Nederlandsche Hermes*, waarin vele belangrijke stukken betrekkelijk onze nijverheid, koloniën, enz. voorkwamen. Met leedwezen zag men dat tijdschrift ophouden. Sedert 1834 verschijnt door de zorg van den Heer J. OLIVIER Jz. te *Kampen, de Oosterling* met het loffelijke doel, om de kennis onzer heerlijke koloniën in *Oost-Indië* te bevorderen. Met dankbaarheid mogen wij ook vermelden de *Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, welke met onafgebroken ijver sedert 1826 door de Heeren DEN TEX en VAN HALL worden uitgegeven.

Zeer verdienstelijk is ook de onderneming van den Heer

WTTEWAALL, om opzettelijke Bijdragen te leveren tot de Staatshuishoudkunde en Statistiek. Die vakken verdienen in ons Vaderland meer gekend en gewaardeerd te worden. Wanneer men opmerkt, met welke onverstandige minachting velen daarover spreken, terwijl anderen met geleende stukken, uit Schrijvers die hun naauwelijks bij name bekend zijn, het vertoon maken, als of zij er zeer in bedreven waren; dan kan het niet twijfelachtig zijn, of de Staatshuishoudkunde en Statistiek zijn in ons Land wel niet geheel verwaarloosd, maar toch weinig algemeen verspreid en beoefend. En echter worden zij dagelijks toegepast, en mag geen beschaafd man zonder meening blijven, omtrent de belangen van zijn land, en de gebeurtenissen van zijnen tijd, die niet wel grondig kunnen beoordeeld worden, ten zij men zich eenigzins vertrouwd make met de Staatshuishoudkunde en Statistiek.

In de Inleiding maakt de Heer w. opmerkzaam op eenige gewigtige slotsommen der wetenschap, welke, wanneer zij algemeen ingezien werden, gewis den heilzaamsten invloed zouden hebben. Zoo als: dat de verschillende takken van welvaart niet de een ten koste van den andere behoeven te bloeijen; dat de eene Natie niet benadeeld wordt door den voorspoed van de andere Natiën, maar daardoor zelve meerdere gelegenheid tot uitbreiding harer nijverheid verkrijgt. Zulke stellingen, wel begrepen, zijn gemeenplaatsen in de Staatshuishoudkunde, en toch wordt het tegenovergestelde nog dagelijks als beginsel aangenomen, waarvan een betoog uitgaat.

De Schrijver zegt, dat het welligt verkieslijk ware geweest de benaming van *Volkshuishoudkunde* aan het hoofd dezer Bijdragen te bezigen, doch dat hij dien van *Staatshuishoudkunde* behouden heeft, omdat die onder onze landgenooten aangenomen is, en dus minder aanleiding tot onzekerheid zijner bedoeling geven zoude.

Wanneer men elkander verstaat, is de benaming vrij onverschillig; doch hier zoude het voor de lezers mogelijk niet overbodig geweest zijn, hun mede te deelen, dat bij de Engelschen en Franschen slechts ééne benaming in algemeen gebruik is[(1)]; terwijl de Duitschers gewoonlijk meerdere namen gebruiken, maar tevens in de wetenschap zelve afscheidingen maken, die niet zonder belang zijn. Volkshuishoudkunde (*National-Oeconomie, Volkswirthschaft*) is dan bij hen de theorie van de welvaart van het volk, zoo als dat zelf zijn vermogen daarstelt, vermeerdert en aanwendt; terwijl Staatshuishoudkunde (*Staatswirthschaft*) de

(1) Slechts door enkele Schrijvers wordt de benaming van *Economie sociale* of van *Economic publique* gebruikt.

theorie is van al datgene, wat de regeringen verrigten in betrekking tot die welvaart, en bijzonder in het bestuur der financiën, welke bestaan uit een gedeelte van het vermogen des volks, waarover de regeringen in het algemeen belang beschikken. Dat deze twee vakken verschillen, lijdt geenen twijfel; doch niets belet, om ze in een werk als dit onder eenen gemeenschappelijken naam te bevatten, en dit is blijkbaar de bedoeling van den Schrijver.

Het woord Statistiek is waarschijnlijk den Heer w. zoo duidelijk voorgekomen, dat hij noch in het Prospectus noch in de Inleiding daarvan iets gezegd heeft. Het is te hopen, dat de lezers uit den Inhoud zelven zich spoedig zullen overtuigen, dat hier door hetzelve niet verstaan worden die dorre tafels en cijfers, welke men elders dikwijls voor Statistiek uitgeeft, maar de grondige en beredeneerde kennis der volken als levende en redelijke wezens; waartoe de bijzonderheden, die in cijfers worden uitgedrukt, wel mede behooren, maar alléén in zoo ver zij zeer naauwgezet beproefd zijn, en men omzigtig gadeslaat, welke gevolgen er uit kunnen getrokken worden.

Met allen grond intusschen heeft de Heer w. de Staatshuishoudkunde en Statistiek bijeengevoegd; want zonder de zeer naauwkeurige kennis der werkelijkheid is de toepassing der theorie onmogelijk. En hierin ligt de oorzaak, waarom men gewoonlijk denkt, dat de regels der Staatshuishoudkunde meer dan die van andere wetenschappen aan uitzonderingen zouden onderhevig zijn. Zij zijn dit inderdaad niet, maar, even als die van alle wetenschappen, kan men ze niet op de werkelijkheid toepassen, zonder die werkelijkheid te kennen en in acht te nemen. Zelfs de mathematische en natuurkundige wetenschappen zijn daar boven niet verheven. Of zoude men meenen, dat, het mogelijk ware, met de theorie alleen goede dijken aan te leggen, zonder dat men de natuur van den grond, de kracht en de rigting van den stroom kende? Zoo is ook de Statistiek of de kennis van den toestand, waarin zich de volken bevinden, en het onze wel in de eerste plaats, onmisbaar noodzakelijk, om de regelen der Staatshuishoudkunde met vrucht voor het welzijn des Vaderlands te kunnen toepassen; of om over eenige toepassing te kunnen oordeelen.

In de twee eerste stukken dezer Bijdragen, welke tot nog toe verschenen zijn, vindt men reeds een aantal belangrijke artikelen tot de theorie en tot de kennis der daadzaken betrekkelijk. Wij willen den inhoud kortelijk opgeven en er tevens eenige aanmerkingen bijvoegen, die ons de Schrijver, voor wien wij de hoogste achting hebben, gewis niet zal ten kwade duiden.

Het bekende Werk van P. DE LA COURT, den vriend van JAN DE

WIT: *Aanwijsing der heilsame politike gronden en maximen* enz. in 1669 uitgekomen, geeft den Heer w. aanleiding, om zijne Bijdragen te openen, met het uiteenzetten der denkbeelden, welke in de 17de eeuw omtrent de huishouding van onzen staat in ons land bestonden. De Hoogleeraar DE BRECEYS heeft reeds in 1825 (*Star* VI, 313) opgemerkt, hoe belangrijk dit boek voor de geschiedenis der Staatshuishoudkunde is, en welke verlichte beginsels daarin voorkomen. Hier wordt nu bijzonder ook in het licht gesteld, hoe, te gelijk met volkomen juiste denkbeelden omtrent vele onderwerpen, grove dwalingen geleerd worden. En dit is eigenaardig aan den toestand, waarin de Staatshuishoudkunde op dien tijd nog was. Zij was namelijk nog geene wetenschap; het geen men had opgemerkt en voor waarheid hield, was nog niet in verband gebragt, nog niet door strenge, logische gevolgtrekking tot een geheel gemaakt. Er waren bouwstoffen, maar geen gebouw. Daarom was het mogelijk, dat waarheid en dwaling te gelijk werden aangenomen, terwijl zij elkander noodwendig zouden hebben uitgesloten, zoodra men ze tot een stelsel had vereenigd. Hetzelfde merkt men op bij personen, welke verstrooide en niet zamenhangende opmerkingen en regels in plaats van een behoorlijk zamenstel van wetenschap verkiezen: zij houden strijdige beginsels voor waar, die onmogelijk te gelijk waar zijn kunnen.

Iets anders valt op te merken omtrent deze *Politike gronden en maximen*, namelijk, dat de verlichte denkbeelden, die daarin voorkomen, wel in zwang waren bij DE WIT en in zijnen kring, maar geenszins algemeen; en dat de overtuiging van mannen, die zoo grooten invloed hadden, toch niet toereikend was, om het bestuur der Republiek, of der provincie *Holland*, dien overeenkomstig te doen handelen. Het zoude waarschijnlijk de welvaart van ons Land zeer bevorderd hebben, indien men toen reeds den handel op de koloniën vrij gemaakt, de gilden afgeschaft had; maar de algemeene meening was daaromtrent nog niet opgeklaard. Even zoo is het ook in onze dagen niet alleen van belang, dat de leden der regering met de regels der wetenschap en der ondervinding, die dezelfde zijn, vertrouwd mogen wezen; maar ook, dat die regels algemeen gekend en toegestemd worden; want anders wordt elke regering, wanneer zij het goede wil bevorderen, miskend en belemmerd.

Een uitvoerig stuk behandelt de *Voordeelen, welke de Duitsche Staten van het groote Tolverbond verwachten*. Dit verbond behoort tot de gewigtigste gebeurtenissen van onzen tijd; het zal waarschijnlijk eene naauwere vereeniging der Duitschers ten gevolge hebben, dan de politieke Verbondsakte van 1815, waarover men te *Frankfort* nog altijd oneenig is, of zij *Duitschland*

tot een Staten-verbond of tot een Verbonds-staat gemaakt heeft. Het eerste voordeel is gewis, dat een geheel onbelemmerd verkeer tusschen al de Staten van het uitgestrekte *Duitschland* heeft plaats gegrepen. Het is een dier schoone proeven van de leer, dat door de vrijheid allen bevoordeeld worden. Doch tegen het buitenland heeft het Tolverbond een stelsel van vrij hooge inkomende regten, en in den laatsten tijd zijn die op den invoer der suiker, zoo als men weet, nog aanmerkelijk verhoogd. In het tweede Stuk dezer Bijdragen, bl. 218, vindt men een zeer goed betoog, dat de voordeelen, die zich de Duitschers hiervan voorstellen, niet wezenlijk zijn, en dat, hetgeen men door zulke dwangmaatregelen aan de eene zijde wint, aan de andere, en doorgaans ruim, weder verloren gaat. Dit betoog komt ons gegrond voor; doch men moet zich niet ontveinzen, dat dit de toepassing is van een veel meer wedersproken beginsel, namelijk, dat belemmering van invoer ook als maatregel van wedervergelding of van verdediging jegens andere Staten, die onze waren afweren, niet raadzaam is. De Duitsche voortbrengsels worden in andere landen uitgesloten, en daarom sluit *Duitschland* de suiker uit, die in die andere landen bewerkt is, en rigt zelf suikerrafinaderijen op. Benadeelt zich *Duitschland* hierdoor, zoo is hierin de bevestiging van den regel, die ons de wetenschap eveneens doet kennen, dat, terwijl door de vrijheid van verkeer de welvaart wederzijds wordt bevorderd; door de verhindering van verkeer, die welvaart ook in beide landen belemmerd wordt. Met leedwezen herinnert men zich dan, dat wij vooral die naburen der Duitschers zijn, welke den weg tot beider benadeeling in plaats van dien van wederzijds voordeel hebben ingeslagen.

De gewigtige vraag doet zich onwillekeurig op, of het voor ons niet doenlijk zijn zoude, juist omgekeerd te handelen, en ons aan het Tolverbond aan te sluiten; of wij niet daardoor eene uitbreiding van nijverheid, eene toeneming van bloei zouden ondervinden, even als die, waarover zich elk der toegetreden Staten beroemt? Wij weten zeer wel, wat tegen de mogelijkheid wordt ingebragt, om zich aan het Duitsche Tolverbond aan te sluiten; doch wij mogen niet verzwijgen, dat wij van de onmogelijkheid nog geenszins overtuigd zijn; en tevens dat het ons toeschijnt, dat de heilzame vruchten van een' geheel vrijen handel met de Staten van het Tolverbond onberekenbaar groot zouden zijn. Indien ook de afscheiding niet geheel konde wegvallen, hoe gewigtig zoude het niet zijn, die zoo veel mogelijk te verminderen. Hartelijk wenschen wij, dat onze Natie niet eerst uit het voorbeeld van andere zal leeren, hoe mogelijk en hoe heilzaam het was, zich aan het Tolverbond aan te sluiten.

Omtrent de nijverheid van *Groot-Brittannie* heeft de Schrijver belangrijke berigten opgezameld en medegedeeld; zoo als[1] die van de beschouwingen en redeneringen van hen, welke aan den handel eene gewigtige wijziging willen doen ondergaan, in betrekking met hun politiek stelsel. Zij beweren namelijk, dat *Engeland* in plaats der waren, die het uit *Rusland* bekomt, dezelfde of gelijksoortige (zoo als olijfolie in plaats van talk) uit *Turkije* zoude kunnen verkrijgen, en dan in dit laatste land meerder afzet vinden voor fabrijkwaren dan in *Rusland*. Hierdoor zoude *Engeland* en *Turkije* bevoordeeld en *Rusland* benadeeld worden.

De voor *Engeland* gunstige veranderingen, die *Rusland* onlangs in zijne handelswetten gemaakt heeft, staan waarschijnlijk in verband met deze ontwerpen van Engelsche handelaars en staatsmannen, en zullen het beproeven daarvan gewis doen vervallen.

Een overzigt van de *Katoen-fabrijken in Groot-Brittannie*[2] welke de helft van de fabrijksnijverheid van dat land uitmaken, de helft der Engelsche scheepvaart in beweging brengen, en een omloopend kapitaal van 300,000,000 gulden gebruiken. Bij de voorstelling van de bewonderenswaardige uitbreiding en volmaking dezer fabrijken, worden de misbruiken niet vergeten, welke ten opzigte der arbeiders plaats hebben: hunne verdorvenheid, hunne ellende. En in een bijzonder artikel vindt men het nadeelige opgesomd van het werken van kinderen en getrouwde vrouwen in de fabrijken[3] terwijl de Schrijver later[4] ook mededeelt de bepalingen der Akte van 29 Aug. 1833, tegen het te jong of te veel laten werken van kinderen.

Verscheidene opgaven betrekkelijk de Statistiek: *Bevolking van Europa*[5]. Daarop kan men weinig staat maken, omdat van vele Staten het getal slechts bij gissing gekend wordt. De *Bevolking van het koningrijk Saksen*[6] is waarschijnlijk juist; maar, om daarop te kunnen vertrouwen, is het volstrekt noodzakelijk, dat de bron worde aangeduid, waaruit de opgave geput is. Ditzelfde geldt omtrent de *Bevolking der groote steden van Rusland;* en omtrent de *Vernietiging van de Noord-Amerikaansche schuld*[7]. Wij kunnen den Schrijver niet genoeg aanbevelen, om bij alle statistische mededeelingen naauwkeurig aan te wijzen, op welk gezag men ze als geloofwaardig mag beschouwen, want daarvan hangt hare geheele waarde af. Zoo is hetgene hij omtrent de *Bevolking* en den *Staat van het vee in Pruissen* mededeelt[8], genomen uit de stukken, die van regeringswege, door den naauwgezetten Heer HOFFMAN, zijn bekend gemaakt, en dit is dus zoo naauwkeurig als dergelijke getallen zijn kunnen.

(1) Bl. 184.
(2) Bl. 199.
(3) Bl. 114.
(4) Bl. 215.
(5) Bl. 245.
(6) Bl. 260.
(7) Bl. 258, 259.
(8) Bl. 248, 254.

Omtrent opgaven als die van den *Levensduur der menschen naar de verschillende standen*[1] is het zelfs niet genoeg te weten, dat die voorkomt in een tijdschrift van een geacht man, zoo als de Heer CASPER te *Berlijn*. Men dient, om er eenige waarde aan te kunnen hechten, ook de stukken te kennen, waaraan hij die ontleend heeft; bijzonder, op welke plaatsen en over welken tijd hij die getallen verzameld heeft, want alle tafels van levensduur kunnen niet anders aanwijzen, dan hoe de verhouding *geweest is* tusschen de gestorvenen van zekere leeftijden, seksen, standen enz., in een bepaald land of plaats en over eenen bepaalden tijd. Wanneer men ze dan op het tegenwoordige of toekomende toepast, is het alleen in de vooronderstelling: dat de omstandigheden dezelfde zullen blijven, en dan dezelfde verschijnsels zullen voortduren; eene vooronderstelling, die altijd eenigzins gewaagd is.

Doch reeds te lang hebben wij bij deze statistische opgaven stil gestaan. Ons blijven nog andere belangrijke artikelen te vermelden: het Leven van J.B. SAY, volgens de '*Notice*' van zijnen schoonzoon CH. COMTE[2] en het oordeel van SAY over NAPOLEON[3]. Dit oordeel was zeer ongunstig; en inderdaad moet men zich verwonderen, dat die groote krijgsman zoo weinig doorzigt had in de oorzaken van de welvaart der volken. Hij was een bekrompen aanhanger van het zoogenaamd merkantiel stelsel.

In het tweede Stuk[4] deelt de Schrijver mede, wat SAY beweerde, omtrent het stelsel der Nuttigheid, en zijne briefwisseling daarover met den bekenden vriend van BENTHAM, ET. DUMONT. Dit artikel is eenigzins berispt in den *Kunst- en Letterbode*, bl. 36 dezes jaars, en de wensch te kennen gegeven, dat het beginsel der liefde tot den naasten, ook in de Staatshuishoudkunde, op den voorgrond gesteld worde. Er is over het beginsel der nuttigheid in de zedeleer veel geschreven en het is ons voornemen niet, dit hier te toetsen. Ons komt het verwerpelijk voor, niet omdat wij de bedoelingen van BENTHAM en zijne volgelingen verdenken; maar omdat het ons ontoereikend toeschijnt, en van omstandigheden en gevoelens van menschen afhankelijk; terwijl regt en redelijkheid hoogere bedoelingen moeten hebben, dan hetgeen men in den gewonen zin nuttigheid noemen kan, en op onvoorwaardelijke, van geene berekening der som van nuttigheid afhangende, beginselen moeten steunen. Doch dit onderzoek is naar ons oordeel vreemd aan de Staatshuishoudkunde; zij is geene Zedekunde, en hoewel J.B. SAY steeds als beoefenaar der eerste hooggeschat zal worden, gelooven wij niet, dat hij, buiten dat vak, als wijsgeer, eene uitstekende plaats verdient. Het woord nuttigheid in de

(1) Bl. 255.
(2) Bl. 91.
(3) Bl. 107.
(4) Bl. 145.

Staatshuishoudkunde heeft eene geheel andere beteekenis dan in de Zedekunde, men zoude het bijna door *bruikbaarheid* kunnen vervangen. Het is namelijk de eigenschap, welke stoffelijke voorwerpen hebben, om aan onze behoeften in eenen zeer uitgestrekten zin te kunnen voldoen. Maar de vraag of zij door den bezitter op eene wijze, die zijn geluk bevordert en die met zijne pligten overeenkomt, zullen worden aangewend, is van eenen geheel anderen aard. Dit hangt van de vrije handelingen van den mensch af, en daar begint het gebied van de Zedeleer, welker bevelen buiten twijfel hooger staan dan de regelen der Staatshuishoudkunde, maar inderdaad zeldzaam daarmede in strijd zijn.

Het is niet raadzaam die afscheiding weg te nemen en de Staatshuishoudkunde met de Zedekunde te vermengen; beide zouden daardoor benadeeld worden. Wanneer het aan de eerste gelukt, duidelijk te verklaren, hoe de mensch de voorwerpen der natuur voor zijne behoeften kan aanwenden; hoe, zonder eenig onregt, door verstand en vlijt, de schatten verkregen worden, waardoor zoo wel in de eerste levensbehoeften voorzien wordt, als de middelen verschaft worden voor de hoogste beschaving, voor de edelste genietingen; - wanneer zij aanwijst, hoe, volgens den natuurlijken gang der nijverheid, zich het vermogen, dat de arbeid schept, onder alle leden der maatschappij verdeelt; - wanneer zij de oorzaken der armoede opspoort, de middelen om haar te voorkomen, ontdekt; - de maatregelen, welke den bloei en de onafhankelijkheid der natiën beletten of bevorderen, leert onderkennen; - dan zal zij gewis niet als weinig beteekenend verworpen of hare beoefening als overbodig beschouwd worden. Zij zal dan ook regt en zedelijkheid zeer bevorderen, daarmede in menigvuldige aanraking komen, maar zij zal haren eigenen werkkring en hare eigene beginselen behouden. En wij zien niet in, hoe de Staatshuishoudkunde ooit een deel der Zedekunde, en veel minder nog hoe de Zedekunde een deel der Staatshuishoudkunde zoude kunnen worden.

Een berigt omtrent GIRARDS *Instituut voor weezen, te Philadelphia*, maakt ons bekend met een merkwaardig voorbeeld van groot vermogen door vlijt en goed overleg verworven. GIRARD was als een arme jongen van *Bordeaux* naar *Amerika* gegaan, en is daar in 1831 gestorven, nalatende 15,000,000 dollars; en daarvan heeft hij 2,000,000 bestemd voor een Instituut, om arme blanke weezen op te voeden. De Heer GIRARD heeft voorgeschreven, dat de kweekelingen zedelijk en godsdienstig zouden worden opgeleid, en bekend gemaakt met de stellingen van de verschillende kerkgenootschappen, opdat zij, bij rijpe verstandsontwikkeling, die zouden kunnen omhelzen, aan welke zij begrijpen de voorkeur te moeten geven.

De Schrijver van het aangevoerde artikel in den *Kunst- en Let-*

terbode betreurt, dat de Heer w. dit heeft kunnen vermelden, zonder zijne afkeuring daarover uit te spreken, en hij meent, dat daarin alleen, dat de wetten in *Noord-Amerika* zulk eene bepaling gedoogen, het krachtigste argument tegen eene volstrekte afscheiding van Kerk en Staat, gelijk die in dat land bestaat, zoude te vinden zijn. Het komt ons niet voor, dat bij de vermelding van zulke bepalingen, de vraag, of zij goed of kwaad zijn, aan de lezers niet zoude kunnen worden overgelaten. De stelling, dat men de jeugd volstrekt niet godsdienstig zoude kunnen opleiden, zonder haar tevens de dogmen van een bepaald genootschap als uitsluitend waar te doen aannemen, wordt wel door velen verdedigd, en zelfs tegen onze scholen en tegen de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* aangevoerd. Evenwel komt het ons voor, dat men, bij de behandeling van politieke onderwerpen, die stelling wel als niet volstrekt bewezen zoude kunnen daarlaten; en dit heeft de Heer w., zoo wij vermeenen, te regt gedaan.

De vrees, dat de afscheiding van Kerk en Staat, zoo als die in *Noord-Amerika* plaats vindt, onverschilligheid omtrent de bijzondere dogmen zoude ten gevolge hebben, wordt door de ondervinding in dat land niet bevestigd; men vindt er wel vele sekten; doch lieden, die tot geene sekte behooren, zijn daar zeldzamer dan elders[1]. Overigens willen wij het gewigt der vraag, of het uitvoerlijk en wenschelijk zij, dat de Kerk en de Staat geheel afgescheiden zijn, niet in twijfel trekken; maar de gronden voor en tegen, die *Noord-Amerika* ons kan aanbieden, vorderen eene zeer naauwkeurige en onbevooroordeelde bekendheid met dat land.

'*Is eene gedwongen recrutering boven eene werving te verkiezen?*'[2] Eene vraag, welke meer nog tot de politiek, dan tot de Staatshuishoudkunde behoort, maar toch tot de laatste in het naauwste verband staat. De Schrijver brengt vele goede gronden bij, om, tegen de thans heerschende meening, deze vraag ontkennend te beantwoorden. Of evenwel hierdoor de schaal voor zijn gevoelen zoude overwegen, komt ons twijfelachtig voor. Wanneer het leger uit de jongelingschap der geheele natie bestaat, zal het, dunkt ons, meer geschikt zijn tot beveiliging van het Vaderland en minder tot het oorlog voeren buiten of tegen de nationale belangen. De krijgsdienst wordt dan ook meer dan een bloot beroep, hij wordt een pligt, die men jegens zijn Vaderland vervult. Uit dat oogpunt is die dienst bijzonder eerwaardig. Dat bij dit stelsel de verpligting, om eenigen tijd soldaat te zijn, met zeer weinig uitzondering, door allen behoort vervuld te worden, spreekt van zelf.

(1) Men zie onder anderen: TOCQUEVILLE, *de la Démocratie en Amèrique*. T. II, p. 242 enz. der Brusselsche uitgave.

(2) Bl. 228.

Eindelijk moeten wij nog vermelden twee stukken, die voor de historie der wetenschap en hare vroegere toepassing in ons land zeer merkwaardig zijn, te weten:

‘Deductie van de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, en corps ter vergadering van hare Hog. Mog. mondelingh gedaen, den 15 Augusty 1671 en naderhand by geschrifte overgegeven tegens de belastinge op de inkomende, ende ontlastinge van de uytgaende granen;’[1] en

‘Antwoord gedaen door Heeren Gedeputeerden van Zeelandt tegen en op de Deductie’[2] enz.

Beide stukken zijn met kracht en hier en daar met bitterheid gesteld. De lezer zal er met belangstelling vele der redenen, welke voor korten tijd aangevoerd werden, zeer goed in ontwikkeld vinden. In de Deductie van de Staten van Holland wordt het algemeen belang met veel beleid op den voorgrond gesteld; als een staal het volgende. Na betoogd te hebben dat de belasting op het graan de eigenaars en bruikers der landen zoude bevoordeelen ten koste van hen, die het graan zouden komen te slijten of te consumeren; zeggen zij: ‘Welcke laetste soo wel goede Onderdanen wesende als d'eerste, het notoirlijck eene groote onredelijckheyt, en een effect van seer quade Regeeringe wesen soude, de laetste te bezwaren ende d'eerste te beneficieren, omdat onder die gene die God Almachtigh tot de Regeeringe beroepen heeft met hare Vrienden seer weynigh van de laetste, ende seer veel van de eerste soorte bevonden werden, sulcks dat de macht van de Regeeringe notoirlijck tot eygen voordeel met schade en nadeel van 't Gros der onderdanen gebruyckt, of wel eer misbruyckt soude werden.’ enz. bl. 133.

‘Ende dat soodanige dispositie des te odieuser wesen soude, om dat dezelve notoyrlijck achterwege soude blijven, indien de gegraveerden soo wel macht ende authoriteyt hadden in de Regeeringe als de gebeneficeerden, ende dat midtsdien de dispositie enckelijck ende alleen aengesien sonde moeten werden als een effect van de natuurlijcke begeerlijckheyt ende treck tot eygen particulier voordeel met verkortinge van 't gemeen, ende van de profitabelste Ingesetenen van 't Landt; ook des te beklaeghlijcker omdat de experientie soude leeren, dat het voorgestelde eynde, namentlijck het beneficie en soulagement voor den Landt-bouwer, maer imaginair, ende ter contrarie de belastinge van de beste Ingesetenen, daer toe als een middel gebruyckt werdende, essentieel ende reël wesen soude.’ Bl. 137.

De Staten van *Zeeland* wederleggen bijna niet anders, dan met

(1) Bladz. 120.
(2) Bladz. 263.

aan de Staten van *Holland* te verwijten, dat deze in het belang van hunne provincie juist hetzelfde gedaan hebben, dat zij nu ten opzigte der andere provinciën afkeuren, en in deze wijze van redeneren slagen zij zeer goed. Zoo voeren zij aan: het verbod op de brandewijnen, het belasten van Fransche manufacturen en zout, bl. 273 en vervolgens

'Dat daerom nergens meer op werdt toegelegt, als om alle uytheemsche Manufacturen soo te beswaren, dat men genootsaeckt soude zijn die in Hollandt alleen te koopen' enz., bl. 277.

Holland had zelfs het verdubbelen van het gemaal voorgesteld. Bl. 280. En wat meer is, in strijd met de redeneringen in de Deductie vervat:

'En om de voorsz. Landthouwerye, en die gene die daervan moeten subsisteren boven alle hare jegenwoordige miserien, noch een gevoelige slag te geven, soo heffen de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, van yeder last Tarwe ende Kool-zaet uyt d'andere Provintien in Hollandt gebracht werdende 15 stuyvers per last, en van andere mindere Granen naar advenant.' Bl. 276.

De groote Staatsgebeurtenissen, welke kort daarop gevolgd zijn, hebben waarschijnlijk dezen strijd doen afbreken; doch het zoude belangrijk zijn, op te sporen, wat naderhand nog omtrent dit bestreden onderwerp is voorgevallen.

Wij hebben hier ons overzigt ten einde gebragt, en behoeven wel niets meer te zeggen tot aanbeveling van deze Bijdragen, waarin den lezer zoo veel wetenswaardigs wordt aangeboden.

Utrecht, Maart 1837.
J. ACKERSDIJCK.

Letter- en Geschiedkundige Mengelingen, verzameld en uitgegeven door Prof. *H.W. Tydeman*.

Te Zalt-Bommel, bij Joh. Noman en Zoon, 1836, bl. XII en 374.

In het Voorberigt zegt ons de Hooggeleerde Heer Verzamelaar, dat de derde *Mnemosyne*, (verzameld door hem zelven, wijlen D^{m} B.F. TYDEMAN, en M^{r}. J.T. BODEL NYENHUIS), nog wel niet overleden is, doch sedert den tijd der Cholera, en ten gevolge daarvan, aan het kwijnen is geraakt, en dat de stukken in deze Verzameling opgenomen zich in de portefeuilles der Lijderesse bevinden. Wij vroegen, dit lezende, onwillekeurig, waarom dan niet de zieke met hetgeen men haar thans ontneemt weder opgebeurd? Want door haar de middelen te ontrooven, die haar nog weder op de been zouden kunnen brengen, wordt haar toestand zoo

kommervol en zorgelijk, dat wij haar overlijden weldra te gemoet zien. Wij voor ons houden het er voor, dat het meisje eene tering heeft, die door *spek* noch *lood* te genezen is.

Het jammert ons wel, want zij en wijlen hare beide oudere zusters plagten knappe, gezonde deernen te zijn. Dat de nu kranke Meid, - de Heeren Verzamelaars, voor zoo verre zij nog in leven zijn, vergeven het ons, - onder eene goede behandeling, nog wel had kunnen hersteld worden, bewijst het thans door ons aangekondigde boekdeel. - Waaraan en aan wien haar kwijnende toestand met zoodanige middelen te wijten is, weten wij niet; welligt had zij te veel geneesheeren. Veelligt echter is haar leven, door eene spoedig aangebragte hulp, nog wel te rekken. Dat hiertoe nog middelen, behalve de haar thans ontnomene, aanwezig zijn, zien wij uit het Voorberigt des Heeren TYDEMAN'S, bl. XI.

Uit gezegd Voorberigt leeren wij den inhoud van dezen Bundel kennen. Wij behoeven niet te zeggen, dat de in deze Verzameling opgenomene Stukken van den goeden smaak des Verzamelaars getuigen. Men treft in dezelve in de eerste plaats aan, eene welgestelde en in den jare 1830, in het genootschap *Diversa sed una*, uitgesprokene Redevoering ter nagedachtenis van den Dortschen Predikant B.F. TYDEMAN, door diens ambtgenoot D^{m}. J.G. VELTMAN, die niet slechts door de veelvuldige vrienden van den overledene, maar ook door hen, die den braven man niet hebben gekend, met genoegen zal gelezen worden. Ons ten minste was deze hulde aan den Ontslapene, dien wij alleen uit zijne schriften kennen, welkom; even als de daarachter gedrukte koorzangen van onzen nu ook reeds gestorvenen vriend SCHULL en de dichtregels van den Heer KISSELIUS.

Hierop volgt eene Voorlezing van wijlen N.T. *Over den bloei en voorspoed der aloude Staten*, welke zich door eenen keurigen stijl en duidelijken redeneertrant aanbeveelt. Van den Weleerwaarden Heer N. WESTENDORP treft men hierop eene geleerde en zaakkundige beschouwing aan: *Over eenige der gedane ontdekkingen in Egypte, aangewend tot opheldering en staving van gebeurtenissen in het Oude Testament te boek gesteld*. Vervolgens vinden wij hier eene Redevoering van wijlen den achtingswaardigen Hoogleeraar P. WASSENBERGH, *Over het oprigten van gedenkteekenen ter vereering der nagedachtenis van groote en bij uitstek verdienstelijke Mannen*.

Wij lazen met genoegen de Voorlezing van den Heer M^{r}. M. VERBRUGGE over *Adolf van Egmond, Graaf van Gelder*; - met belangstelling het behartigingswaardige Onderzoek van wijlen M^{r}. G. DUMBAR, *Over de middelen om den bloei van Letterkundige Genootschappen te bevorderen*, - en met voldoening de welgestelde en belangrijke *Levensschets van den Geschiedschrijver* JOH. VON MULLER.

De zinnebeeldige voorstelling, getiteld KEPLER *en de onzigtbare*

Wereld, naar het Hoogduitsch van BODE; het stukje *over de kracht van den Menschelijken Wil, om de ziekte en smart des ligchaams te bedwingen*, door J. KANT, met bijvoegselen en aanmerkingen van C.W. HUFELAND, mede naar het Hoogduitsch; dat over SWEDENBORG, naar het Fransch en over NEWTON van GÖTHE zullen, des houden wij ons verzekerd, aan vele lezers welkom zijn; - terwijl menigeen, met vermaak, den in deze verzameling, naar een' druk van den jare 1748, overgenomenen Brief, uit het schaars voorkomende Werkje, *'t Oranje drietal, of bijbel-, oudheid-, staats- en berispkundige uitspanningen etc.* zal aantreffen.

Drie brieven van BILDERDIJK aan W.A. OCKERSE, hier opgenomen, zullen nader een gedeelte der verzameling van den Heer W. MESSCHERT uitmaken(1).

Vijf dichtstukjes van: BILDERDIJK, D. BAX, W.A. OCKERSE, A.G. KLEIN wed. SCHIPPERS en H. VAN DAM, besluiten dezen bundel; geen van allen, zelfs niet dat van BILDERDIJK, beviel ons bijzonder, het beste nog dat van D. BAX.

Men zal wel niet van ons verwachten een breedvoerig overzigt over al de hierboven opgenoemde stukken; wij hebben gemeend, dat eene aanwijzing van den Inhoud en van de namen der Schrijvers, gevoegd bij dien des Verzamelaars, in deze genoegzaam zijn, om een gunstig oordeel over deze Verzameling reeds *à priori* te wettigen. - Wil men meer van ons! welnu, wij zullen uit sommigen eenige regels, als proeven van stijl, taal en behandeling, mededeelen.

In de redevoering ter Nagedachtenis van B.F. TYDEMAN, zegt de Heer J.G. VELTMAN (bl. 26); 'hoe dikwerf bewonderden wij zijne *arbeidzaamheid*. Ontduiken van werkzaamheden was hem ten eenemale vreemd. In welk eene vergadering zijne betrekking hem bragt, hij was altijd gereed, om ten uitvoer te brengen, wat beraadslaagd en besloten was. Behalve de bezigheden, van welke ik reeds gewaagde' (en zij waren talrijk), 'besteedde hij wekelijks vele uren, in het opleiden van *jongelingen* tot het Academisch onderwijs. Hoe hij dit deed, getuigt de gehechtheid, die zijne leerlingen aan hem hadden, zoodat zij vuur en leven werden, wanneer zij van *hem* spraken; - en *hem* eenige dienst te bewijzen, onder hunne grootste genoegens rekenden. Daarbij werkte hij aanhoudend voor de *drukpers*. Zoo verpligtte hij aan zich de geleerde wereld door het aandeel, hetwelk hij nam in de uitgave van BOSVELDS voortreffelijken *Tijdmeter* der *Gewijde Geschiedenis*, en in de belangrijke bijdragen, die daarbij zijn gevoegd. Ook zijn wij aan zijne zorg verschuldigd eenen tweeden en verbeterden druk van PLUTARCHUS *Levens;* en wel op eene wijze,

(1) Zij zijn dan ook geplaatst in het dezer dagen uitgekomen III^{de} deel *der Brieven van* M^{r}. W. BILDERDIJK.

dat de uitslag aan het vertrouwen, door den Hoogleeraar WASSENBERGH in hem, bij het opnemen dier taak, gesteld, volkomen heeft beantwoord.'

'TYDEMAN kon veel afdoen, niet alleen, omdat hij eene groote vlugheid bezat en met gemakkelijkheid werkte, maar omdat hij een *man van orde was*, die den dag behoorlijk verdeelde, en geenen tijd met zoeken behoefde te verkwisten, daar alles op zijne kamer eene behoorlijke plaats had, en hij zijn geheugen door aanteekeningen te hulp kwam.'

Wie beaamt niet het gezegde van den Heer DUMBAR in zijn Onderzoek over de middelen om den bloei van Letterkundige Genootschappen te bevorderen? (bl. 166) - 'om het lidschap (sic) van eene geleerde Maatschappij waarlijk tot eenen eerpost te maken, is het noodig, dat de Maatschappij zelve eerwaardig zij; en om deze eerwaardig te doen zijn, wordt er vereischt, in de eerste plaats, dat zij uit zulke leden besta, die haar eer kunnen aanbrengen, en in de tweede, dat deze leden behoorlijk werkzaam zijn, en dat gedeelte van de eer, welk zij in de algemeene schatkist (indien ik mij zoo mag uitdrukken) van de Maatschappij kunnen inbrengen, aan dezelve niet onthouden. En hieruit zal dan volgen, dat ter bevordering van den bloei eens lettergenootschaps boven alle dingen gevorderd wordt de hoogste gestrengheid in de keuze van leden.'

Wie gevoelt niet de eenvoudige waarheid der *Legende*, die tot inleiding strekt voor het stukje getiteld: KEPLER *en de onzigtbare Wereld*, (bl. 225 en volg.) 'In diep gepeins over de Godheid verzonken, ging eens een vrome grijsaard langs de zee. Dáár vertoont zich een kind, dat in het zand speelt; het is bezig, het water der zee met zijne handjes in eenen kleinen kuil te scheppen. Lagchend staat de grijsaard stil, en vraagt, "Wat doet gij?"' - '"Ik schep het water der zee in dezen kuil."' - '"En denkt gij dat dit kuiltje groot genoeg is, om het water der onmeetbare zee te bevatten?"' -

'Nu vertoont zich het kind in de schitterende gestalte eens engels en spreekt: - "Te regt meent gij, dat deze kuil te klein is voor het water van der zee onafzienbaren plas. Maar waant gij, dat uw eindig verstand, niet te beperkt is voor het oneindige? Zoo weet dan: dat hoe hoog uw geest zich ook tot den oorsprong aller dingen verheffe, uwe kennis van het oneindige slechts eene schaduw is. Wel u, indien het in kracht en wezen niet armer is dan *dat*, waarvoor de eenvoudige waarheid biddend nederknielt."' -

'De engel verdween, de grijsaard stond beschaamd, en zonk aanbiddend neder in het stof.' -

Uit het schrijven van KANT deelen wij het volgende (van bl. 384) mede:

‘Van den slaap.

Hetgeen de Turken, naar hunne grondstelling der voorverordening (predestinatie) over de matigheid zeggen: dat namelijk, met den aanvang der wereld, iederen mensch het aandeel is toegemeten geworden, hetwelk hij in het leven zou te eten hebben, en dat, wanneer hij zijn bescheiden deel in groote mate verteerde, hij ook op dies te korteren tijd om te *eten*, en dus te *zijn*, rekenen konde: dat kan in eene Diatetiek als *kinderleer* - want in het genieten moeten ook mannen door de Geneesheeren dikwijls als kinderen behandeld worden, - mede tot regel dienen. Namelijk dat iederen mensch van den eersten beginne af, door het noodlot zijn aandeel *slaap* is toegemeten geworden, en degeen, die van zijnen leeftijd in mannelijke jaren te veel (over een derdedeel) aan den slaap inwilligt, zich niet eenen langen tijd om te slapen, dat is te leven en oud te worden, voorstellen moet. - Al wie den slaap, als eene aangename genieting in het sluimeren (de *siesta* der Spanjaarden) of als tijdkorting (in lange winternachten), veel meer dan een derde deel van zijnen leeftijd inruimt, of, hem ook bij gedeelten (met onderbreking) niet in één stuk, voor elken dag toemeet, misrekent zich zeer ten aanzien van zijn *levensquantum*, én voor zoo veel de graad én voor zoo veel de lengte betreft. Daar nu niet ligt een mensch wenschen zal, dat de slaap in het algemeen volstrekt geene behoefte voor hem ware; - hetgeen toch wel bewijst, dat hij het leven als eene lange plaag voelt, waarvan hij zich de ellende bespaart, naar mate hij er van verslaapt; - is het raadzamer, voor het gevoel zoo wel als voor het verstand, die genotsen werkelooze derde gedeelten geheel af te zonderen en ter onontbeerlijke herstelling aan de Natuur over te laten; doch met naauwkeurige bepalingen omtrent den tijd wanneer en hoe lang’ etc., waarbij Prof. HUFELAND de volgende aanteekening heeft gevoegd: ‘De verdeeling van den dag, die het meest met de natuur overeenkomt, blijft gewis deze: Acht uren voor den arbeid, acht uren voor de rust, en acht uren voor voeding, ligchamelijke beweging, gezelschap en verlustiging.’ -

Even min als wij KANT toegeven, dat, vermits de mensch geenszins wenscht, *dat de slaap in het algemeen volstrekt geene behoefte voor hem ware*, hierdoor bewezen zoude zijn, *dat hij het leven als eene lange plaag voelt;* evenmin kunnen wij met Prof. HUFELAND instemmen, dat zijne verdeeling van den dag, voor iederen mensch, voor elken stand, voor ieder beroep en voor elken leeftijd de beste zou zijn. Een landarbeider en een kamergeleerde kunnen in deze niet gelijk gesteld worden.

Doch wij mogen niet verder afschrijven, en eindigen, met de lezing van deze Mengelingen, aan een ieder, die voor zich meer dan roman- of *water- en melk-lectuur* verlangt, aan te bevelen. Wij hopen, dat de Heer TYDEMAN spoedig opgewekt zal worden, om uit den voorraad, dien hij zegt in de portefeuilles der *Mnemosyne* nog voorhanden te zijn, hetzij eenen nieuwen bundel dezer Mengelingen, hetzij een derde deel van de *Mnemosyne* uit te geven. Wij hopen daarin alsdan ook iets van zijne hand te vinden, (hetgeen wij in deze verzameling ongaarne misten). Mogt hij het publiek niet te lang onthouden de door hem reeds afgewerkte en hier en elders voorgelezene Verhandelingen. Wij voor ons meenen, dat er onder zijn, die niet te lang - of anders geheel - achterwege moeten blijven en op welke het *Now or Never* ten volle van toepassing is.

Amst. 3 Jan. 1837.
Candore et Ardore.

Romans en Verhalen van *J. Krabbendam Rz., J. Chr. Gewin, E.J. Potgieter* en *Mr. C.P.E. Robidé van der Aa*.

Te Amsterdam bij G.J.A. Beijerinck, 1836.

Wij zullen geene aanmerking maken op den eenigzins weidschen titel, waaronder hier een viertal kleine verhalen, den lezer vereenigd wordt aangeboden, maar liever over elk van deze, met weinige woorden, ons oordeel mededeelen.

I. *Ursule van Berckhoven*, of *de Overgave van Wezel in het jaar* 1672 door J. KRABBENDAM, beviel ons - zoo tamelijk. De Schrijver heeft handigheid genoeg in het beleiden van den gang der historie en het schetsen der uitwendige evenementen. Minder gelukkig toont hij zich hier in het schilderen van karakters en innerlijke situatiën. URSULE'S ijdelheid begrijpen wij, maar OTTO'S pretensie volstrekt niet, en tot een tooneel, als hetwelk ons onder den titel '*Vreemd Bezoek*' wordt geleverd, vinden wij aanleiding noch regt. Inderdaad het is *zeer* vreemd, of liever het heeft in het geheel geene houding. Wat regt heeft een Commandant van eenige vesting ter wereld, om, wanneer hij een bezoek bij eene edele Jonkvrouw aflegt, eenen met hetzelfde voornemen binnentredenden Officier te vragen: 'Wie zijt gij, die u vermeet ons onderhoud te storen?' VAN ZANTEN moge zoo gemeen een kerel zijn als hij wil, eene dergelijke houding is niet denkbaar en allerminst is zijn intriguant karakter, en OTTO, hoe oploopend hij van gestel wezen moge, moest weten, dat het de verkeerde weg is, om zich de gunsten eener Dame te verzekeren,

wanneer men ten overstaan van een derde zijne regten op haar gelden doet. Men moet, om eene *catastrophe* te weeg te brengen, geene *scènes forceren*, die geheel onbestaanbaar zijn met de orde der zamenleving en de regels der billijke *etiquette*, al zou men dan ook geene verhalen schrijven.

De twee laatste tafereelen (X en XI) zijn ons *zeer* bevallen. Ons oordeel ontmoedige den Schrijver niet. Zijn stijl is doorgaans goed, maar hij wachte zich voor het overmatig aanwenden van *epitheta;* niet ieder zelfstandig naamwoord heeft zulk eene escorte noodig! Wij schrijven geene volzinnen als b.v. dezen: 'de *fraaije* harp, een geschenk van haren oom, in de *blanke* en *mollige* armen gevat hebbende, lokten hare *sneeuwwitte* vingeren, eene *droevig* adagio uit de *trillende* snaren.'

II. *De drie Zusters*, door J. CHR. GEWIN, Schrijver van *Graaf Eduard Forster*. Wij hebben '*Graaf Eduard Forster*' niet gelezen, maar de Autheur vergeve het ons, de kennismaking met '*de drie Zusters*,' heeft er ons allen moed toe benomen. Mevrouw LANSDORF heeft, even als *King* LEAR, drie dochters, waarvan er eene de liefste is. Wij voor ons vonden haar wel wat *pedant*. Alle drie deze dochters hebben zin in den huwelijken staat, en alle drie trouwen ook; de liefste het laatst, maar ook het gelukkigst; de beide anderen zeer vroeg en voorspoedig, maar het loopt dan ook ongelukkig met haar af. Zie daar een zeer alledaagsch plan; een plan uit een kinderboekje; maar een plan dat deze zedelijke les (bl. 108) in helder licht moet stellen: '*Zorgt toch, dat reine liefde en achting de grondslagen van de huwelijken uwer kinderen zijn; want zonder deze, zijn er in dien staat slechts rampen en verdriet te wachten*.' BALZAC zegt: '*il y a des verités qui sont souverainement ennuyantes:*' en het bewijs der bovenstaande stelling, zoo als wij het in dit verhaal uiteengezet zien, is zeker *aller*vervelendst. Daar is in deze 30 bladzijden druks niets nieuws, niets *piquants*, niets geestigs te lezen.

III. *De Medeminnaars*, eene vertelling door E.J. POTGIETER. Naar ons oordeel het beste stuk der verzameling. De begaafde POTGIETER heeft ditmaal het midden der 18de eeuw tot zijn tijdvak gekozen; en inderdaad de greep is gelukkig, en hij heeft met het hem kenschetsende vernuft van al het eigenaardige dier dagen partij getrokken. Zijne vertelling onderscheidt zich door levendigheid, waarheid, fijne opmerkingen, en menige uitmuntende schilderij. Het penseel van POTGIETER schetst in breede trekken, maar fiksch, krachtig en juist. Menige bladzijde verrukte ons door nieuwheid en geest. Een weinig meer duidelijkheid zou des lezers gemak bevorderlijk zijn, en den stijl hier en daar verbeteren. Intrigue en karakters zijn natuurlijk; en daar is een

afwisselende rijkdom van *incidenten*, die de aandacht bezig houdt, zonder haar te vermoeijen. POTGIETER doet meer dan eene vertelling schrijven. Hij gebruikt (en dit waardere men *wél*) dit *cadre*, om daar menige humoristische bespiegeling, of menschkundige opmerking in te lijsten. Wilt gij een voorbeeld? Zoo vergun mij, mijne drooge aankondiging, door het afschrijven der volgende bladzijden, voor u te veraangenamen.

'"Muzijk is de taal der Goden," heb ik dikwerf hooren beweren, "daarom houden verliefden zoo veel van dezelve[1]: er is iets goddelijks in jeugd en liefde." En wanneer ik het dan bij wijlen waagde te vragen, of men onder die Goden de zeer zinnelijke van den *Olympus* verstond, verwees men mij naar kerkmuzijk, hymnes en oratoriums, noemde mij onregtvaardig en beduidde mij, dat ik iets begrijpen wilde, dat slechts gevoeld kan worden. Onregtvaardig, - goede Hemel! - indien men mij had laten uitspreken, was ik gereed geweest te erkennen, dat ik het rijk der toonen ruim genoeg houde, om een hemel, eene aarde en eene hel te bevatten, - maar vele stemmen uit hetzelve zoo onbepaald vinde, dat alleen de toestand van ons gemoed beslist, uit welk der drie deelen zij tot ons komen, liever welke der drie soorten van indrukken zij op ons maken. Wilt gij eene proeve?

JACOB DE HAAN stond, met eene Cremoonsche viool, ter zijde van den stoel, waarop zich ELIZABETH VAN ARP vóór haar klavier geplaatst had; - zij speelden eene *concertante* van een' Duitschen meester, - het was heerlijke, diepe, gemoedelijke muzijk.

"En nu het *Allegro*," zeide het meisje.

"Neen, nog éénmaal de *Adagio*," bad de jongeling.

En hare blanke vingeren roerden de toetsen zachtkens aan, - en hij ontlokte zijn speeltuig kwijnender toonen dan immer; - wanneer TER BURG of MARIA HOEFNAGEL de droeve klagt gehoord hadden, zij zouden zich eenen vroeg verscheiden' vriend of eene dierbare lijdende hebben herinnerd; in weemoedige stemming was zij voor hen de taal des hemels geweest! Maar voor de spelenden? - Bij het terugkeeren van het somber motief, staarde JACOB DE HAAN, met telkens hartstogtelijker uitdrukking, op het bloeijende hoofd, de blanke borst en het drijvende oog zijner aangebedene. Geene gedachte aan ANGÉLIQUE[2] rees bij hem op; ik vrees, dat de stem

(1) Eene kleine aanmerking! Wij haten in allen stijl, maar vooral in den vertellenden, het voornaamwoord: *dezelve*. Het behoort tot onze zondaagsche woorden, die nooit gesproken worden, en alleen maar *in inkt* bestaan. Waarom hier niet: 'daarom houden verliefden er zoo veel van?'
Rec.

(2) Eene door zijne ontrouw ongelukkige.

bij hem eene onderaaardsche heeten mogt. En toch had de componist in de treffende *passages* dier *Adagio Lamentevole*, veel teeder en innig gevoel aan den dag gelegd; een der *dilettanti* dier dagen, plagt dat fragment de klagt van vergeefsche liefde te noemen. Welk eenen indruk maakte het dan op ELIZABETH? - Herinnerde zij er zich BRESSCHER bij; dacht zij aan zijnen laatsten, smeekenden blik? Haar gemoed was niet, als dat van DE HAAN, door zinnelijkheid bedorven; haar gevoel was rein en zuiver, zij sloeg bij JACOBS blikken de oogen neder, maar dronk het zoete vergif echter onwetend in; - voor haar was het aardsche muzijk! Geloof mij, wanneer de toonen dier kunst teregt godentaal mogten heeten, dan had de aandoenlijke klaagzang den jongeling de rampzalige voor den geest gebragt, die hem onder vreemden volgde; de maagd aan den ongelukkige doen denken, dien krankte aan zijn leger boeide; - hier ging het haar, gelijk het, volgens eene geestige schrijfster, met de wolken gaat; ieder mijmerende ziet in dezelve, wat zijne verbeelding er in zien wil, burgen of legers, paleizen of schapen, terwijl de niet mijmerenden louter wolken zien. Ik behoor, waar het muzijk geldt, veelligt tot de laatsten.' (bl. 192, 3, 4.)

IV. ADA, *of de Gevolgen van overdrevene Gevoeligheid;* een tafereel uit het dagelijksche leven, door M^{r}. C.P.E. ROBIDÉ VAN DER AA.

Het is een drama, ons in wèlgeschreven brieven voorgesteld. De overdreven gevoelige wordt hier het slagtoffer van eenen overdreven ligtzinnige, die haar bedriegt en tot wanhoop brengt. Zoo gaat het. Gaarne hadden wij gezien, dat deze beide karakters een' *saillanten* kant hadden gehad, waardoor *zij* van andere dweepsters, *hij* van andere losbollen onderscheiden geweest ware. Het zijn nu wel een weinigje de *oude* poppen die weder aan den dans gezet zijn. - Het verhaal heeft eene gezonde, zedelijke strekking; en het kon eene zeer christelijke hebben, indien de Schrijver er op bedacht geweest ware, het Christendom door een fiksch karakter te doen vertegenwoordigen. Ziedaar een wenk, waarvan wij wenschten dat de Autheurs van Hollandsche *Romans de moeurs* gebruik maakten.

Wat den stijl betreft - wij hebben de brieven wèlgeschreven genoemd. Een weinig meer verschil van *phraseologie*, had, bij het onderscheid der briefschrijvers, in het oog kunnen springen. De *triviale* brieven van MOZES bevielen ons het minst, veel beter de taal van zijne dochter op bl. 322. Waarom zijn de Jodendochters in romans meestal zoo veel fatsoenlijker dan de Jodenvaders, die rechte *smousen* zijn?

De Heer ROBIDÉ VAN DER AA vergeve ons nog eene aanmerking. Wij kunnen niet nalaten, hem te doen opmerken, dat VICTOR HUGO

en JULES JANIN, over wier werken hij in 1814 schrijven laat, toen nog volstrekt niets hadden uitgegeven. Het eerste werk van VICTOR HUGO was een bundel '*Odes*,' die in 1822 het licht zag. JANIN verscheen als romantisch schrijver eerst in 1829 op het tooneel, met zijn '*L'âne mort et la femme guillottinée*.'

Druk en uitvoering van dezen bundel zijn allezins loffelijk.

Gedichten van *A.C.W. Staring*.

Ter tweede uitgave bijeengezameld en verbeterd. Eerste en tweede stuk. *Verhalen in dicht*. Te Arnhem, bij Is. An. Nijhoff. 1836. 190 en 195 bladz.

Pegaasjen, hou eens stil!
Ik ben geen vriend van vitten;
Ik zuiver slechts, uit goeden wil,
Uw schoone manen van de klitten,
En lees de noppen uit uw staart;
Laat Pluto 't haavloos kinhaar zitten,
Apollo scheert zijn baard.

STARING.

Een tweede druk der Gedichten van den Heer van *den Wildenborch* behoort onder de verheugende teekenen des tijds, - het Nederlandsche publiek doet dan eindelijk zijnen eersten, zijnen eenigen humoristischen Dichter regt. Inderdaad, wie hoorde, welk een verbazende opgang bundels aan zoogenaamde *Scherts en Luim* gewijd, nog in onze dagen maakten, mogt er aan twijfelen of ons Vaderland verdiende eenen Zanger van zooveel talent te bezitten. Laat ons echter het algemeen niet te hard vallen, daar zelfs de aanzienlijkste kunstregters den grijsaard eerst eene plaats aanboden, welke de man voor jaren zoude hebben versierd. Staat de lauwer van het Instituut dan het schoonste op zilveren haren? Ook de late verkiezing van den Dichter van *Diederyk en Willem van Holland* wettigt dat vermoeden.

De begaafde Hoogleeraar LULOFS heeft de reden der laauwheid, waarmede zoo velen en zoo verscheidenen deze fraaije verzen ontvingen, doen opmerken ter plaatse, waar Zijn Ed. den Heer STARING, *den taal- en stijlkeurigsten, zinrijksten, kortsten en kunstigsten onzer hedendaagsche dichters noemt;* wij maken gaarne de woorden van dien voortreffelijken Criticus tot de onze. '*Elk woord*,' gaat hij voort, '*is bij hem juist gekozen, in elke uitdrukking steekt verstand en geest, overal heerscht logische afgepastheid, alles kenteekent den man van veelvuldige belezenheid en kunde;*' doch het was niet enkel ter herhaling dier hulde, hoe fraai en gepast, mijn Lezer! dat wij u het gevoelen van den Zanger der *Avondmijmering* mededeelden. Wij stelden ons voor, zijne laatste opmerking

eenigzins breeder te ontwikkelen, zij is deze: '*Een zoogenaamd populair gevoelsdichter zal hij echter nimmer worden. Daarvoor dischт hij eenen voor teedere, verweekelijkte magen te stevigen letterkost op*.'

Hollanders met teedere, verweekelijkte magen, wie het betwijfelt of er om glimlacht, is vreemdeling in de geschiedenis onzer *Litteratuur*. Wij spreken in proza en poëzij van HOOFT en VONDELS dagen, als van die der gouden eeuw onzer letterkunde; maar voor negentig van de honderd is de lezing hunner werken, gelijk een geestig man van het rusten in ABRAHAMS schoot zeide: 'een genoegen, dat te grooter wordt, hoe langer men het uitstelt.' En indien wij vragen, waarom deze, waarom ook de schriften van VISSCHER en HUYGENS zoo vergeten zijn, welke naam zweeft dan op onze lippen, is het niet dien van CATS? Voor mij, ik aarzel niet te bekennen, dat ik het betreurenswaardig vinde, dat de middelmatige Dordtsche dichtschool op de uitstekende Amsterdamsche kamer zegepraalde. Wilt gij een bewijs? Ik wed dat gij, mijn Lezer! honderd bladzijden uit den *Trouwring* of het *Houwelick* van buiten kent, daar u naauwelijks honderd regels uit de werken van Muidens Drossaard, naauwelijks enkele zangen van de Agrippynsche Zwaan heugen. Tracht dit niet te verklaren, door dat gij onder het bewind der achttiende eeuw geboren werdt, die eeuw van FEITAMAAS en FONTEINEN; de kinderen der negentiende ging het niet beter. Vergeefs bekroonde de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde voor weinige jaren VAN DER PALM als onzen grootsten redenaar, BILDERDIJK als onzen grootsten dichter; - wanneer men u vroeg: wie in onze dagen den uitgebreidsten invloed op ons volk uitoefende, de naam van eenen anderen CATS moest het antwoord wezen. Ge zoudt u zeer in mij bedriegen, indien gij waandet, dat ik geenen diepen eerbied gevoel voor de verdiensten der Heeren van *Zorgvliet* en *Boschwijk* (want waarom zoude ik aarzelen FEITH te noemen?) Zij waren het niet, die hunne eeuw deden stilstaan of ruggelings treden, het waren *hunne* navolgers; de eersten schreven bevattelijk, eenvoudig, gevoelig; de laatsten schrijven sopperig, flaauw, *lamzalig*, - van daar die teedere, die verweekelijkte magen, waaraan zoo velen kwijnen!

Er is in onze letterkunde, als in die onzer naburen, aan welke wij dit beeld ontleenen, goudgeld, zilvergeld en kopergeld in omloop, en elke der drieërlei munten heeft hare betrekkelijke waarde. Ik stem het gereedelijk toe; mits het koper slechts het zilver en het goud niet verdringe. Over het algemeen heerscht er tusschen hen die de gouden en hen die de zilveren stukken slaan, eene zekere verwantschap van ziel, zij benijden elkander niet, ik had bijna gezegd, zij weten dat de beurs van een fatsoenlijk man beiden plaats

vergunt. CATS en FEITH, geloof mij, wisten zeer wel de verdiensten van VONDEL en BILDERDIJK te huldigen, zij waren van één geslacht! Maar de navolgers der eersten, wat wilt gij, dat zij doen zouden? Zij gevoelden, dat zij slechts koperen munt konden leveren. Zij verzilverden zoo veel mogelijk hun minder edel metaal, dewijl er geen middel was, om het te vergulden; zij verklaarden de gouden speciën voor fraai, maar schaarsch, slechts voor enkelen bestemd, minder duidelijk van opschrift; - de verklaring van het wapen eischte moeite, de uitlegging van het randschrift tijd, en het publiek vond het eindelijk gemakkelijker bij schellingen en stuivers te rekenen, dan bij dukaten en rijders, - de middelmatigheid had gezegevierd.

Betwijfelt gij het nog? Doorblader het mengelwerk van een onzer tijdschriften, een almanak, een bundel gedichten, wat gij wilt, mits het den naam van poëzij drage, en gij zult honderd rijmen vinden tegen één vers; gij zult er aantreffen, welke u zullen doen hetwijfelen, dat er ten onzent eene dichterlijke taal bestaat. Lees onze proza-schrijvers en hen die deze beoordeelen; welk een klein gedeelte van het publiek, hoe weinigen onder de laatste weten de onderscheidene soorten van stijl naar waarde op prijs te stellen: het waas der bevalligheid, dat over de verhandelingen van den Hoogleeraar VAN LENNEP ligt; de schitterende geestigheid, die uit de schriften van den Hoogleeraar GEEL vonkelt; het puntige en fijne van eenen VAN ASSEN, het liefelijke en vloeijende van eenen DE VRIES. Er zijn ten onzent kunstregters, die eenen smakeloozen, dorren, vervelenden stijl, niet voor een gebrek houden in historische werken, die geen gevoel hebben voor de breede trekken, waardoor BOSSCHA zijner tafereelen gloed en kracht geeft, die, in de schriften van LIPMAN, juistheid van beschrijving niet met keurigheid van uitdrukking zien wedijveren, die er geene schilderachtigheid in huldigen, der Muze der Geschiedenis waardig. Er zijn schrijvers, die zich verbeelden iets van VAN DER PALM te hebben, omdat zij zich zoo plat mogelijk uitdrukken. Hollands Cicero vergeve het hun! voor hem, wien het gevoel voor het verhevene ontbreekt, is ook MOZES onovertrefbaar: '*Er zij licht, en er was licht!*' eene alledaagsche uitdrukking.

Vleijen wij ons dan met eene ijdele hoop, indien wij gelooven, dat een beter tijdvak voor Hollands letterkunde aanbreekt, dat zij veelzijdiger, verscheidener, veeltooniger zal worden? Wij vreezen dit niet: de dichtwoede bedaart, het publiek eischt meer in verzen dan gedachten welke duizend en duizendmaal even goed zijn uitgedrukt; het getal der ongeroepene verhandelaars wordt kleiner, - men moet door eenige soort van oorspronkelijkheid beroemd of vermaard zijn, om op eene gevulde gehoorzaal te

mogen rekenen; STARING'S gedichten worden ten tweede male gedrukt.

Wij ontvangen in deze twee stukken: *Verhalen in Dicht*, en gaan tot derzelver beoordeeling over. Niets zoude ons gemakkelijker zijn, dan haar, door eene vergelijking van het talent van den Heer van *den Wildenborch* met dat der meest bekende Engelsche humoristen, te doen voorafgaan, maar onze inleiding was reeds zoo lang; de definitie van LULOFS maakt dezelve overbodig. Ook koesteren wij zekere vrees voor de onregtvaardigheden, waartoe dergelijke spelingen des vernufts dikwijls verleiden; wij denken onwillekeurig bij dezelve aan Bisschop HURD, die PETRARCHA met ROUSSEAU vergeleek en, om iets *saillants* te zeggen, eindigde, met te verklaren: '*beide waren dwazen, maar van verschillenden aard*.' En wat alles afdoet, STARINGS hoogste verdienste is zijne oorspronkelijkheid; welke vergelijking kan dan juist wezen?

WICHARD VAN PONT, 800-1000; een verhaal in twee zangen opent den bundel; hetzelve zag in 1793, in de *Bijdragen* van FEITH en KANTELAAR, voor het eerst het licht. Hoe verdienstelijk het zich daar onderscheidde, tusschen eenen *Herfstzang* van den eerste, en een stukje op *den Dood van een Kind* van den laatste; de Heer STARING liet het niet letterlijk overdrukken, maar betrachtte zelf de les, die wij aan het hoofd dezer beoordeeling plaatsten. Deze les en zijne andere overbekende, welke hij *Polysten* titelde, maar die op geene zijner verzen kan worden toegepast, wenschten wij, dat bij alle tweede drukken van gedichten werden in acht genomen! - Er zijn er onder onze jeugdige dichters die veinzen, of misschien inderdaad wanen, gaarne aanmerkingen te hooren en bij elke, hoe gegronde, den betwisten regel, het betwiste woord zelfs, hardnekkig verdedigen, - hun bevelen wij de twee drukken dezer beide zangen ter studie aan; waartoe zouden wij hen op al de verbeteringen der volgende stukjes opmerkzaam maken? Indien deze hen niet van het dwaze hunner eigenliefde overtuigen, wat kan hen dan van die kwaal genezen? - De enge grenzen onzer beoordeeling vergunnen ons niet met proeven te staven, hoe veel het stuk, vooral bij den fraaijen trek van den *vererfden dolk* (bl. 6), gewonnen heeft; voor het publiek kiezen wij, als modellen van korte en fraaije beschijving, de burgkapel, in welke de huid van het door WICHARD verslagen monster tot trofée dient, en de schets van HERMAN, Graaf van *Zutphen*, op het bruidsmaal zijner dochter. Zie hier de eerste:

De burgkapel ontsluit haar koor;
  Daar breidt de drakenhuid,
Beglanst van dankbaar offerlicht
  Haar bonte schelpen uit.

Zij vlecht er, om een pijlerschaft,
Als of zij leven had,
Den scherpgepunten kronkelstaart,
Met 's Ridders bloed bespat.

Het wijde land viert meê den dag:
't Komt al, van haard en veld,
De omkranste deuren woelig in, -
De trappen opgesneld.

Gij moogt het uw gebrek aan verbeelding wijten, zoo gij in stede dier twaalf regels er liever honderd over hetzelfde onderwerp hadt ontvangen. En nu Graaf HERMAN:

De Huiswaard deelt het paauwgeregt;
Zijn nabuur aan den disch,
De wakkre Graaf, heeft andre zorg;
Hem gaat geen beker mis!

Hoe kleurt zijn voorhoofd! als de roos
In Margareta's kroon!
Hij zingt, dat ieder welfsel klinkt,
Op groven krijgsmanstoon,

Van daden uit den ouden tijd;
Van strijden en van min;
En de eedle rijnwijn schuimt alweêr
Ten blanken horen in.

Dat ik BREUKELAAR, BING of VAN BEVEREN het penseel in handen konde geven; welk een heerlijk beeld uit die krachtige eeuwen zouden deze coupletten u doen bewonderen!

Eene enkele aanmerking, eer wij van dezen eersteling scheiden, zij betreft de laatste *strophen*, of liever, een enkel *epitheton;* wij gelooven, dat de jongeling dit juister koos, dan de grijsaard, oordeel, lezer!

1793. En liefde sluipt in 't stil vertrek
Waar *blozende* onschuld wacht.

1836. Zoo leidt de middernacht
In 't eind de liefde naar 't vertrek
Waar *zedige* onschuld wacht.

Hierop volgen LENORA en de *Zwarte Vrouw*, twee romances uit STARINGS jeugd, die ons, gelijk WICHARD VAN PONT, op Gelderschen bodem verplaatsen, de eerste op het huis *Ter Wildenborch*, de laatste op het huis *Staverden*. Wij kunnen niet uit alle stukjes proeven geven, maar willen hier eene vraag inlasschen, welke het titelvignet uitlokte, die deze stukjes weder doen oprijzen. Waarom prijkt het Wapen van *Gelderland* niet langer op de lier des Dichters? Hij heeft regt hetzelve te voeren, voor wien de geschiedenis

van zijne oudere en latere bewoners geene schuilhoeken heeft, die zijnen geboortegrond zoo onnavolgbaar bezong:

Gij Bergen!... Heuvels acht de Faam,
Bij vriend en vreemd, te klein een naam
Voor Heerschers over meer verschiet,
Dan eigen erf den landzaat biedt! -
Gij Bergen! van 't gewolde vee
Beweid, en van 't gehorend ree!

Gij vrachtbre Dalen, waar de zon
Haar schichten koelt in bron aan bron;
Waar 't veldgebloemte 't vroegst ontluikt,
En langst aan winters magt ontduikt;
Waar Echo, als de meimaand keert,
Den zang van duizend vogels leert!

Gij Bosschen, die daar tusschen 't graan,
Wanneer de sikkels veldwaarts gaan,
Op nieuw versierd met lenteblad,
Smaragd gelijkt, in goud gevat!

Gij Beken: eeuwig vloeijend glas,
Dat snelt naar Rijn- en IJsselplas,
Maar toeft, aan 't scheipunt van hun val,
Onzeker wien het volgen zal,
En, beurt om beurt, door 't schoon verleid,
Zoo mild langs ieders boord gespreid!

Gij Paradijs! van 't morgenland
Naar 't golventemmend west verplant![1]

Dat is *con amore* geschilderd! Maar waartoe eene koude ontleding der schoonheden van die oorspronkelijke verzen? Meer dan door deze zal de smaak onzer lezers gelouterd en verfijnd worden, door er een tafereel in een ander *genre* naast te hangen, dat op zich zelf ook zeer verdienstelijk mag heeten; - er is geene onvruchtbaarder kritiek dan de kritiek van het slechte, zegt GÖTHE. Daarom kiezen wij niet iets alledaagsch, daarom kiezen wij den fraaijen lof van *Holland*, uit de Academische Idyllen van Mr. J. VAN LENNEP:

Gelijk aan den hemel de sterren verdwijnen,
  Bij 't prachtig herrijzen der glanzende maan,
Zoo ziet men, waar Holland in glorie komt schijnen,
  Den roem van alle and're gewesten vergaan.
Wat wil men hier stroom en riviergezicht noemen
  En de oevers vergeten van Maas en van Y?

(1) *Hertog* WILLEMS *Bedevaart*; Gedichten van A.C.W. STARING, IIe Stuk, bl. 46.

Wat durft men op 't schoon van een binnenzee roemen,
   En gaat men de Noordzee, haar moeder, voorbij?
Wat spreekt men van stadjens uit and're gewesten,
   En meldt Amsterdam niet, met torens bekroond;
Dat, niet in haar' omstreek, maar binnen haar' vesten,
   Des zomers een' hof vol geboomte vertoont?
Wat hoor ik van bosschen en wouden gewagen?
   Men trêe 's Gravenhage, ja Haarlem slechts uit.
Wat schept men in grazige beemden behagen,
   Als Holland de vetste, de rijkste besluit?
Bemint gij de velden, het golvende koren?
   Bezoekt dan het Westland, in halmen gehuld:
En kunnen u deftige hofstêen bekooren?
   Met deftige hofsteên is Holland vervuld.
Behagen u vrolijke, zachte tooneelen?
   De westersche duinkant biedt lagchend die aan:
Of wilt ge u vermaken in vreemde taf'reelen?
   Gij ziet in Saardam of in Broek u voldaan.
Begeert gij 't vermogen der kunst te bewond'ren,
   Hoort dan, in Noordholland, het buldrend gedruis
Van 't uitheemsch kanon in een' binnenvaart dond'ren;
   Ziet driemasten zeilen door de opene sluis.
Gaat Katwijk bezoeken, den Helder beschouwen,
   De steden doorreizen, vol trotschheid en magt,
Versierd met paleizen en trotsche gebouwen,
   En kerken en tombes, vol rijkdom en pracht.
Wie Holland doorwandelt, ik durf dit herhalen,
   Hij vindt tot verbazing oneindige stof.
Ja Holland zal eeuwig met majesteit pralen:
   Aan haar komt de zegekroon: haar zij de lof.

ADOLF *en* EMMA en FOLPERT VAN ARKEL, 1160, zijn twee romances die te zamen een schoon geheel uitmaken; de scherpe tegenstelling welke het eene stukje aan het andere oplevert, verraadt den Meester. Het eerste schildert ons den jeugdigen en dapperen ADOLF, terugkomende uit *Italië*, (waar hij, onder HENDRIK I Graaf van *Gelder*, Keizer FREDERIK BARBAROSSA bij de belegering van *Milanen* had vergezeld), op weg naar zijnen burg, op weg naar zijne geliefde EMMA. Hoe eenvoudig, hoe treffend, hoe verliefd zijn zijne herinneringen, zijne vooruitzigten:

Hij naakt en voelt zich meer bewogen,
   Op elke schred.
Hier heeft de liefde aan duizend oorden,
   Haar merk gezet.

Een kus? in deze beemd geweigerd,
   Werd daar beloofd;
En, bij dien heuvel, half geschonken,
   En half geroofd.

Maar de eedle beuk, den veldweg nader,
Is hoogst gewijd!
Zijn stam kan Emma's JA getuigen,
En noemt den tijd.

'Haast zal,' zoo juicht hij, 'op zijn schorsen,
De trouwdag staan!
De dorpjeugd, onder 't breede lommer,
Ten reije gaan!'

O zoete droom, dien 't bangst ontwaken
Te ras verdreef!
Geen welkom klinkt, daar 's Minnaars harte
Bij 't scheiden bleef!

Gaat het u als mij, Lezer! dan is uwe belangstelling opgewekt, en wenscht ge te weten, welke ramp EMMA getroffen heeft:

Zijn bruid is in Ter Ledes muren!
In Folperts magt!

En nu verwacht gij misschien eene heftige uitboezeming van ADOLFS smarte? Hoe weinig zoudt gij STARING in kennis van het menschelijk hart evenaren, de jongeling klaagt noch weent, maar rijdt verder

Als droeg een stormwind, langs de weiden,
Den klepper voort.

En in plaats van het liefelijke landschap, dat ons in het begin dezer romance aanlachte, verrijzen nu de vesten van VAN ARKEL voor onze oogen, en eene huivering grijpt ons aan, terwijl wij den jongen held in het doodsche en ledige roofnest vergezellen. Wij vliegen de zalen met hem door, de enge kronkeltrappen van eenen kerker af en het wordt ons akelig te moede, wanneer eene vlam er ons den weg wijst, en de gewelven slechts het gebons zijner voetstappen terug kaatsen.

Nu drukt een welfsel, ruig van schimmel,
't Verengde pad;
De vlam drijft trager tusschen wanden,
Door moord bespat!

Zij staat; zij rijst; en lekt niet langer
Het purpre slijk.
Wat ziet hij, bij haar sombre stralen? -
Een Maagdenlijk!

Hij staart het aan, met scheemrende oogen;
Herkent zijn Bruid!
En ademt, op haar koude lippen,
Het leven uit.

Hoe benijde ik den Dichter dat zwijgend sterven! '*C'est trop aimer quand on en meurt*' is een woord uit den riddertijd.

Doch uw gevoel is onbevredigd, mijn Lezer! en de Dichter verplaatst ons in de volgende romance op het burgplein, onder de breedgetakte linde die voor het grijze slot der VAN ARKELS stond, dat binnen de wallen van *Haestrecht* lag. Het *metrum* is veranderd, maar de spelers nog meer dan het *metrum*, gij ziet hen voor u, de boozen:

In Haestrechts wal zat Folpert aan,
Met menig spiesgezel;
En wat daar op den schenkdisch blonk
Was goud, dat eens de godsvrucht schonk
Aan klooster en kapel.

En 't Maal, den woesten hoop bereid,
Werd met geen jok gekruid:
Bij 't razen van den bekerstrijd,
Vaart spot, die 't heilig driest ontwijdt,
Hun ruige lippen uit.

Zie daar de gezellen FOLPERT waardig; eerst schildert de Dichter hem u zwijgende, maar hij moet afgrijzen inboezemen; - de haren rijzen te berge, bij zijn stoffen op zijne gruwelen, zijne minnekoorts voor EMMA, (een FOLPERT spreekt van *brand* en niet van *liefde*), den moord der kuische en de helsche lust waarmede hij ADOLF bespied heeft, (er is *climax* bij STARING zoo in het booze als in het goede:)

'Hij zocht, hij vond het kerkerwelf,
En keerde niet van daar!
De beker schuimt voor HEM niet meer! -
Vul, tot de kim, den mijnen weêr -
En doe 't nog vijftig jaar!

'Vul aan, nog eens!' De schenker draalt
En Folpert wendt zich om;
En die des schenkers plaats vervult,
Een Onbekende, in zwart gehuld,
Treedt toe, en maakt hem stom.

Zijn kleed is niet ten dienst geschort;
Geen kruik is in zijn hand:
Zijn borstlig haar stijgt woest omhoog;
De norsche wenkbraauw drukt zijn oog,
Dat diep verholen brandt.

Hij komt! het gras welkt voor zijn voet;
Het loof rilt boven hem;
En, als hij nu voor Folpert staat,
Grijnst tijgergrim op zijn gelaat;
Brult hij met holle stem:

‘Ik ben 't!’ - Moorddadig klaauwenscherp
Strekt hij naar Arkel uit;
Verscheurend slaat hij 't in zijn leên;
En, door 't ontvlamde luchtruim heen,
Verzwindt hij met zijn buit.

Wij zijn uitvoerig geweest, in het beoordeelen der eerste stukken uit dezen Bundel, deels, dewijl zij reeds voor zeventien jaren het licht zagen en er dus sedert hunne verschijning een nieuw geslacht ontloken is; deels en vooral, dewijl zij ons toeschijnen de beste van onzen Dichter bij uitnemendheid, zoo als STARING BILDERDIJK noemt, te evenaren in juistheid van teekening des tijds, te overtreffen in verrassende wendingen. Wij kennen, zelfs bij onze Germaansche naburen, anders meesters in dit *genre*, geene verschijning des duivels die treffender werking doet, de poedel in GÖTHES *Faust* uitgezonderd, maar dit is een tafereel van geheel verschillenden aard. Op de verdiensten der *versificatie* opmerkzaam te maken, achten wij overbodig; eene andere dichtsoort zal ons ongezochte gelegenheid aanbieden, over het eigen-aardige van STARINGS stijl te spreken. Hoe gaarne zouden wij hier hulde doen aan al het schoone, dat ons in de overige stukjes van dezen aard wordt aangeboden; de fraai geschetste verkleeding van ADA (bl. 73), welke met de beroemdste schilderijtjes van die soort kan wedijveren, - het door breede trekken voltooide tafereel van *Nijmegen*, op ELEONORA'S bruidsdag (bl. 59); - den fikschen toon, dien wij in *Arnhem verrast*, - de krachtige taal, die wij in het *Schip van Bommel* bewonderen. Doch wij kunnen niet alles opnoemen, dat ons getroffen of bekoord heeft. Wij mogen echter *Hertog* ARNOUD, *in den kerker*, 1469, niet met stilzwijgen voorbijgaan, de aanhef is echt dichterlijk:

De herfstnacht luistert ademloos,
Om 't hooge slot Te Buren:
Drie grachten over, klinkt een stem;
Men antwoordt van zijn muren.
Zij riep de derde wachtpoort uit,
Die Arnoud in zijn kerker sluit.

Gij, Arnouds Zoon en onderdaan,
En dubbel pligtvergeten!
En gij, naast Gelders Hertogsstoel,
Als Hertogin, gezeten!
Wat sloegt ge uw handen, al te snood,
Aan Vader, Vorst, en Echtgenoot!

Wij gevoelen eerbied voor en deernis met den gevangene eer wij hem aanschouwen. Het vertrek, waarin de Dichter ons binnenleidt is in overeenstemming met de stilte, die hij schetste, - met den

ernst, waartoe hij ons stemde. Eene grijze kloostervrouw leest bij het flaauwende lamplicht den rampzaligen Vorst I Samuël XIX voor, welk eene voortreffelijke greep! ‘Ach!’ jammert de Hertog

‘een strenge hand
Sloeg mij nog dieper wonden;
En 'k heb geen Michal, in mijn druk -
Geen Jonathan gevonden!
Mijn BOEIJEN braken list noch kracht,
Schoon 't vierde jaar zijn loop volbragt;

Het vierde! sinds dat heilloos uur,
Toen maan- en starlicht faalde;
Alleen de toorts het spieglend ijs
Met doffen gloed bestraalde,
En, 't Maaswed over, voor mijn treên,
Langs 't pad... naar dezen kerker! scheen.’

Schat gij naar waarde dien rijkdom van verbeelding, die aanschouwelijkheid van voorstelling? Een verhaal van het lijden in den kerker, konde, na het eerste couplet, in het tweede geen belang meer inboezemen (STARING herhaalt nooit!) daarom ontvangen wij die meesterlijke schets van den togt derwaarts. Dat onze jonge dichters dergelijke trekken wisten na te volgen!

En nu de Non. - Hoe fijn is het bezorgde, vrouwelijke karakter gevoeld in haar oprijzen en haar fluisteren! - zachtkens zegt zij:

‘Uw dienstmaagd, Heer; hoe zwak in schijn;
Zal Jonathan, zal Michal zijn.

Vlie! strekke u deze kloosterdos
Ten schuts voorbij den wachter;
Ik blijf, met ongesluijerd hoofd
Hier voor u biddend, achter.
Al dreigde doodstraf in zijn blik,
Uw Absalon baart MIJ geen schrik.’

ARNOUDS verhevene weigering is den grootsten Dichter waardig; wij willen u die plaats geheel mededeelen; welk eene diepte van gevoel, welk eene edelheid van harte!

‘O, meer dan Michal, loone u God
Wat Hij alleen kan loonen! -
Maar - Bruid des Heilands! 't eergroen waard
Der paradijspalmkroonen! -
Maar - wat me uw trouw te hopen gaf,
Wijst deze handdruk dankend af.

Stond DAAR de pligt van GADE en VRIEND -
MIJN pligt staat HIER te lezen[1]:

(1) SAMUEL XXIII: 15, 16 en 17.

Die David, mij in lot gelijk,
Moet ook mijn VOORBEELD wezen!
Hij was 't ‘die 't Nat voor God vergoot,
Toen Bethlems Put hem laafnis bood.’

Hem volg ik na! DEN KELK DER HOOP
Zal ik den Heere wijden: -
Ik stort hem uit! Gij kocht te duur
Mijn slaking voor uw lijden,
En laaddet nieuwe schuld op 't hoofd,
Van die mij staf en vrijheid rooft.

Doch, breekt, wie alle kluisters breekt,
De Dood haast deze banden,
Mijn graf zij, waar gij 't aardsch gewoel
Ontvloodt in kloosterwanden;
Waar Geertes[1] oor zich luistrend nijgt,
Als 't offer van uw lippen stijgt.

Laat daar uw heilig overschot
Zijn rust naast mij erlangen,
En sluimren, tot het Groot Gerigt
Vergeldend aan zal vangen;
Gods Engel met bazuingeschal
Het dor gebeente wekken zal!

Heeft dan, helaas! mijn oog geen Zoon -
Geen zoon! - of Gaâ! - te ontmoeten;
U; Edelhartige! u zal 't zien;
Mijn juichstem zal u groeten;
Den duizenden, die om mij staan,
Verkondend: Dit heeft zij gedaan:

Toen ik, van Kroost en Echtgenoot
En trouwlooze Onderzaten -
Ik, Grijsaard! - smaadlijk voortgesleurd,
Geboeid was, en verlaten,
Toen sprak ze; ‘ik zal, hoe zwak in schijn,
Een Jonathan, een Michal zijn!’

Ik zoude mij zeer in u bedriegen, mijn Lezer! zoo ge niet met STARING uitriept:

Schoone strijd
Van weigren en van dringen!

ik ben zeker, dat gij, even als ik, de laatste regelen des Dichters al te bescheiden noemt. Wij gelooven, dat zijn voortreffelijk vers Mr. A. BOGAERS uitlokte II Samuël XXIII v: 15, 16 en 17 te bezingen, wanneer ik de Heer van *den Wildenborch* was, ik zoude trotsch zijn op zulk eenen invloed.

Ik weet niet, of gij zoo veel als ik van bloemen houdt, of gij gaarne een uur tusschen die kinderen der lente verwijlt, niet op de

(1) ST. GEERTRUID, de Patrones van haar Klooster.

onafzienbare velden, welke men in de omstreken van *Haarlem*, in April, gaat bewonderen, om er zich bij wijlen het bekende versje van DE DECKER te herinneren; neen! op het kleine perk van een fraai buiten in de warme zonnestralen van eenen laten Meidag, verscheidenheid zonder vermoeijing, kunstweelde en geen handelschat. Indien ik er zeker van ware, ik zoude niet vreezen, dat ge mij kwalijk verstaan zult, u bekennende, dat, even als mij daar de kleurrijke en de geurigwasemende, de statelijke en de eenvoudige beurtelings uitlokken, even als ik daar gaarne uren bij elke verwijlen zoude, STARINGS gedichten mij doen stilstaan, mij boeijen en betooveren. Wilt gij den eersten lust verklaren, door dat het ten onzent zoo lang winter is, (ik zoude liever zeggen een voorspel en een naspel van winter, waaraan met het krachtig middenstuk, zin en geest ontbreekt,) - wilt gij het den tweeden doen, door dat in zoo vele dichtbundels een winter heerscht, als dien, welken ik beschreef, ik heb er niet tegen. Alles, wat ik er mede zeggen wilde, is, dat het tijd wordt van de trotsche bloemen te scheiden, om eenen blik op de nederige te slaan, ook zij hebben haar eigendommelijk schoon.

Het Vogelschieten schijnt ons het geschiktste stukje, om tot die soort van STARINGS poëzij over te gaan, waarin wel de locale kleur bewaard is, maar die niet schittert van des Dichters historische kennis, die ons allengs voorbereidt tot dien humoristischen verhaaltrant, in welken niemand hem evenaart, in welken, de hemel verhoede het! niemand beproeve hem na te volgen. Welke trekken van fijne opmerking en waarachtig gevoel biedt deze vertelling aan; wie heeft MIJNTJE niet lief:

Zijne ouders waren grijs en arm,
  Zij leefden van zijn loon:
Als dienaar was de vlijt zijn roem;
  De dankbaarheid als zoon.

Dat won zijn brave Bruidjes hart!
  Ook ZIJ droeg trouw haar deel:
Zij paste een kranke moeder op;
  En 't scheen haar nooit te veel.

Wat bragt zij vaak den winternacht
  Aan 't zorglijk leger door!
Maar, las men 't op haar bleek gelaat,
  Zij gaf iets anders voor.

De Vorstin in het Dorp, en *de Hoofdige Boer*, wie zoude gelooven, dat zij uit ééne veder vloeiden met *de Verjaardag*, uit welken wij ons niet kunnen weêrhouden deze verrassing des vaders af te schrijven:

Hij staarde 't vijftal rond,
Met vragende oogen; tot het hoofdgeregt
Zijne aandacht trof; een baksel, uit de bloem
Van tarw, door Wilhelmines hand gevormd!
De ronde boord omgaf het kroonswijs; vlak
Was 't middelperk, dat 's Grijsaards jarental
En naam vermeldde. Lagchend riep hij toen:
‘Wee ieder, die op Eva's dochtren bouwt!
Der vroomste zelfs kleeft wat bedrieglijks aan!
Neem dit tot troost, Bailluw, wanneer u 't kruis
Der huisbestiering drukt; of 't eenzaam dons
Vaak al te koud schijnt, om Driekoningen.
'k Roep heden ochtend, uit mijn schrijfcel: “Kind!
Is 't niet de zesde?” “'t Moet de vijfde zijn!”
Kucht Wilhelmine: mijn geboortedag
Met snel bezin verloochnend. Niet genoeg!
Zij troont mij; om haar gasten en haar taart
Hier heen te sluiken; naar mijn appelboom.
Een bloemstruik, dien haar Volkert schonk (zoo 'k meen,
Nahusia gedoopt) was juist ter hand,
Tot lokaas! Maar onze Ondeugd faalt hier nog?’ -

Lees zelf verder, mijn Lezer! EDELARD heeft familietrekken gemeen met *der Wirth zum Goldenen Löwen*, en *der redliche Pfarrer von Grünau*.

Wilt gij nog meer bewijzen van veelzijdigheid? lees: *Hoop verloren, Trouw bewaard;* VULCANUS *Wraak*, (waarop wij veelligt later terug komen), *het Bezoek van* FOHI, en *de Tuchtiging der Algerijnen*, 27 Aug. 1816, in Boeren-Zutphensch, een gesprek tusschen ENGBERT en GARTJAN, een meesterstuk van objectiviteit. Hoe fraai is de aanleiding tot het Bombardement beschreven, - zij overtreft zelfs de gelukkige expositie. ENGBERT verhaalt:

Die Algierse venters
Had sestig.... ('k leuf meer!) kristemensen an flenters
Gehakt, ŭŭt baren meudwil; ook gink
Eur olde staelen weer an; ze gaf un gèèn dink!
En onzen Könnink dorst ze òòk an te blekken!
Den was dat, köi denken, in den krop bliven stekken.
Ook duurde 't niet lange, of dāār hait! de Ammerāāl
Van de Capellen mos tot um. ‘Miinhaer de Ammerāāl,’
Zei de Könnink ‘ik moet oe es vrāgen:
Zol dat Dievengespŭŭs van Algiers os plāgen,
Noe het Franse, met Gods hulpe, klein is emaakt?
Dan waar 't Land ŭŭt den raegen in den drup eraakt!’
‘Reg zo, Oe Hoogheid!’ zei de Ammerāāl, ‘en geen viven
En zessen meer mèt eur! - 't help ze maar stiven
In eur kwāā nukken; dāārum - kort en goed:
Schaf I kogels, WI - schiet ze eur rààk op de hoet.’
‘Genogt’ zei de Könnink.

Wij huldigen de fijne opmerkingsgave van BILDERDIJK, waar hij ons, in zijn *Buitenleven*, de snorkerij van den Franschen soldaat:

dans quel grand combat
Lui seul avec de Saxe il a sauvé l'état,

vertaalt met den Hollandschen krijgsman, zediger en juister, van de marschen te doen spreken en de wonden te laten zien:

Die hij voor d' Ouden Prins in Berg' op Zoom behaalde;

welk eenen lof komt onzen Gelderschen Dichter niet toe voor de naïve vergissing van den boer van Z.M. met Z.H. en dat onovertrefbaar gesprek tusschen den Koning en den Admiraal?! Verder.... maar ik mag niet meer afschrijven - gij zijt misschien mijne recensie moede. En toch wil ik voor dit maal niet van u scheiden, zonder u de lezing te hebben aanbevolen der twee Sprookjes in deze Stukken voorkomende; zonder u eene Anekdote, *de Biecht* getiteld, zeer geestig en, eilaas! even waar, te hebben medegedeeld. Het eene, *de Doodendans*, deed mij op nieuw ons gemis betreuren aan eenen geestigen Hollandschen omstrekschetser, zoo als Duitschers, Franschen en Engelschen er bezitten, - het is een der aardigste kinderen eener fantastische verbeelding. *Sint Nicolaas*, het andere sprookje, heeft in onze Letterkunde geene wedergade in aandoenlijkheid van trekken en bevalligheid van voordragt; het moest in geene bloemlezing, in geene Chrestomathie ontbreken.

Wijt het STARINGS veelzijdige begaafdheid, dat gij nu nog slechts zijne minst belangrijke zijde kent, en..... maar gij verlangt naar *de Biecht*, luister:

't Werd Paschen; alles ging ter biecht,
In, 'k weet niet welke, stad;
Waar Pater, 'k weet niet wie, den trek
Der meeste Meisjes had.
‘Mijn Vader!’ hief Thereesjen aan,
‘Ik draag nu 't haar gekapt,
En heb mij sedert dag aan dag,
Op de eigen fout betrapt.
'k Hoor overal hoe schoon ik ben!
Dit brengt mijn hoofd op hol;
't Weerstond den hoogmoed vruchteloos,
En draait mij als een tol.’
‘“Foei, foei! Maar, zeg eens: bent ge rijk?”’
‘Och neen, als ieder weet.
Mijn jonger zuster is 't alléén,
Die erfde van haar Peet.’
‘“Wel nu, zoo heb geen zorgen meer:
Uw hoogmoed zal vergaan,
Wanneer men om uw zuster komt,
En u, schoon Kind, laat staan.“’

(*Het slot in het volgende Nommer.*)

Provinciale-volks-almanakken.

Wij leven in eene eeuw van *Almanakken!* Indien men het getal der thans bestaande eens vergeleek bij dat van vóór dertig jaren, men zou eene aanmerkelijke vermeerdering aantreffen.

Op het voetspoor van *Gelderland*, treden nu al de Provinciën van *Noord-Nederland*, met uitzondering van *Noord-Braband* en *Noord-Holland*, met eenen afzonderlijken Volks-Almanak op.

Dit kan zijn nut hebben, en strekken, om in elke Provincie de zucht tot beoefening van poëzij, geschiedenis, oudheiden letterkunde aan te wakkeren, en om hierdoor algemeen bekend te doen worden, hetgene anders welligt verborgen zou blijven. Wij zouden, wel is waar, liever zien, dat al, wat tot's Lands Geschiedenis en Oudheid betrekking heeft, niet in zoo vele boekskens, en dan nog wel onder zoo vele *heterogene* zaken verspreid, wierde uitgegeven, waardoor de boekverzameling van den beoefenaar der Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde noodeloos vergroot wordt, en wij zouden wel wenschen, dat de Schrijvers van zoodanige stukken konden besluiten een algemeen Archief, b.v. de *Bijdragen* van den Heer IS. AN. NIJHOFF, ter plaatsing te kiezen; doch hiertegen staan soms bijzondere belangen in den weg, en wij willen de belangen van niemand benadeelen.

De meeste dier *Provinciale Almanakken*, ja allen, met uitzondering van den Overijsselschen, dragen den naam van *Volks-Almanak*. Wij vatten de bedoeling van het woord *volk*, ten deze, niet regt. Moet het beteekenen b.v. Geldersche Almanak voor het *volk?* dat is voor het volk van *Nederland* in het algemeen? dan vinden wij die benaming zeer ongelukkig, en het woordje *volk* had alsdan zeer gevoegelijk weggelaten kunnen worden. Maar beteekent het *Almanak* voor het *Geldersche, Friesche* enz. *volk?* dan betreuren wij die benaming, omdat zij doet vooronderstellen, dat ons Rijk uit zoo vele verschillende volken bestaat. Wij zouden zoo gaarne slechts een Nederlandsch volk kennen, één in naam, één in belangen, één in grootheid, één in geluk, één in zucht voor orde en *ware* vrijheid: - wij zouden zoo gaarne al wat naar *provincialismus* zweeft, - omdat *provincialismus* een *egoïsmus* in het groot is, - verbannen zien. Doch hoe dit zij, wij hadden het woordje *volk* liever achterwege gelaten, ook omdat het overbodig is.

Behalve de Zuid-Hollandsche, zijn ons al de *Provinciale Almanakken* ter aankondiging toegezonden; wij gaan hiertoe alsnu over.

1°. *Geldersche Volks-Almanak, voor het Jaar* 1837. (*Derde Jaargang*). *Arnhem, bij* C.A. Thieme. *Behalve den kalender enz.* 223 bl. in 16mo met pl.

De *Geldersche* dan, de eerstgeborene, treedt thans ten derde male op; hij handhaaft ook dit jaar zijnen vroeger verkregenen roem. Wij vinden in dit boeksken dichtstukjes van de Heeren H. ADDINK, D. BAX, E.W. VAN DAM VAN ISSELT, D.G. VAN EMBDEN, R.H. GRAADT JONCKERS, VAN DE PAVORD SMITS en A.C. VAN ELDIK THIEME; van Mevr. H.A.T. VAN STIPRIAAN LUISCIUS geb. HEIJMANS; van vijf à zes ongenoemden, als ook twee van den in 1673 overledenen WILLEM SLUITER, wiens levensschets in den tweeden jaargang is medegedeeld, en een van LAURENT VAN BERGH of VAN DEN BERGH, een' *Nymegenaar* uit de XVII Eeuw. De meeste zijn niet onverdienstelijk; dat van den Heer VAN DAM VAN ISSELT, de *Toovenaar*, schoon voor eenen Almanak wat lang, (van bl. 104-131) beveelt zich door eene gemakkelijke versificatie en losse behandeling bijzonder aan. Men oordeele over den aanvang:

> ‘Een ieder weet, dat er in vroeger jaren
> Een ras bestond van toovenaren,
> Die wandelden van land tot land;
> Gevreesd, vereerd, verafschuwd tevens:
> Zij hadden groote magt op 't volgend lot des levens,
> En stonden, zoo men zegt, met Satan in verband.
> Dit laatste wil ik niet beslissen;
> Wie ligt zijn oordeel waagt, kan ligt zich ook vergissen;
> 'k Stel boven dien niet graag mij aan zijn gramschap bloot,
> Wie twijf'len moog', ik niet; de duivel is niet dood.’ -

Indien LOUIZE H. - nog niet tot dien *onzekeren* leeftijd is gekomen, dien onze naburen *un certain âge* gelieven te noemen, wenschen wij, dat zij eenmaal eene liefde zal ontmoeten, *die hare* paden met *bloesems* zal bestrooijen, die, ja - zoo als alle bloesems - *vergankelijk* zijn, maar voor haar heerlijke *vruchten* zullen opleveren; eene *liefde, die* haar *op geene eenzame kust zal verlaten, als de ouderdom nadert;* alsdan gelooven wij:

> Dat ook zij het geluk van de liefde zal zingen,
> En niet van het graf.

De proza-stukjes zijn bijna alle aan Geldersche zaken gewijd. Ieder zal, des houden wij ons verzekerd, met genoegen de beschrijving der *Geldersche feesten*, (bl. 12-35) een vervolg van den vorigen jaargang, lezen; - en zou, al is hij ook geen *Antiquarius*, gaarne *de Wandeling* naar de grafheuvelen in de nabijheid van het zoo bekoorlijk liggende *Heelsum* mede hebben gemaakt, (bl.36-48).

Udo en Clara, (een Romantisch verhaal uit de twisten der HEECKEREN en BRONKHORSTEN), (bl. 74-103) en het *Medaillon*, (een verhaal uit de XIVde Eeuw), (bl. 181-194) zullen uwer belangstel-

ling zeker niet ontgaan. De beschrijving *van Gent in Over-Betuwe*, bl. 132-135, zal u naar meer gelijksoortige doen verlangen. Gij zult met mij den Hoogleeraar Mr. P. BOSSCHA danken, voor zijn levensberigt omtrent den Latijnschen dichter en geleerde, HENDRIK TER HAER *van Ruurlo*, ook HENRICUS HARIUS SICAMBER genoemd, (bl.136-146). Niet onvoldaan zult gij de *Voorlezing over het Rooken*, gehouden door Meester MAARTEN BAARDMAN (bl. 195-206), ten einde brengen. - En den beminnaar onzer volks-dialekten zal de *Zamenspraak over de Komeet van* HALLEY (in Neder-Betuwschen tongval) (bl. 207-214) welkom zijn. *De Geldersche Hutspot* (bl. 215-219) (mede een vervolg) is spijs voor menigen mond.

Wij waren eenigzins verwonderd, onder den titel van *Geldersche Geschiedenis*, de overlevering uit de XIII^{de} Eeuw, wegens den snooden FOLPERT VAN ARKEL, (bl. 58-65) te vinden. Dit voorval behoort niet tot die geschiedenis; de Heeren VAN ARKEL waren geene Geldersche Edelen, en *Arkel* behoorde nimmer tot *Gelderland*. - De noot op bl. 59 zou doen vermoeden, dat v. SLICHTENHORST *eene afzonderlijke Beschrijving des Lands en der Heeren van Arkel* schreef: dit is echter zoo niet, men vindt die beschrijving in het 8ste boek van 's mans *Geldersche Geschiedenissen*.

Een wèl geschreven en bescheiden *Naschrift* (bl. 220-223) van den Redacteur O.G. HELDRING besluit dit echt *Geldersch* jaarboekje, dat wij in gemoede kunnen aanbevelen, en nog vele jaren levens toewenschen.

Drie wèl geslaagde plaatjes versieren dit onkostbare Werkje; bijzonder beviel ons de gravure van D. SLUYTER, naar eene teekening door D.J. SCHUYTER van eene schilderij van OSTADE.

2°. *Zeeuwsche Volks-Almanak, voor het Jaar* 1837. *Te Zierikzee, bij* J. VAN DE VELDE OLIVIER. *Behalve den kalender enz.* 164 bl. *In groot* 12mo *met pl. en fac simile.*

De *Zeeuwsche* treedt zijn tweede jaar in. Het boeksken ziet er wèl en zeer vertoonbaar uit; men vindt in hetzelve: *Iets over het kasteel Hellenburg en het dorp Baarland*, van den kundigen M^{r}. S. DE WIND, met eene wèl uitgevoerde, gesteendrukte afbeelding der *vermoedelijke* voormalige overblijfsels van voormeld Slot, getrokken uit het Italiaansche prentwerk van AEGIDIUS SADELER. Wij zeggen *vermoedelijke* overblijfsels, omdat ons nergens blijkt, van waar of hoe SADELER aan deze afbeelding, die zeer verschilt van die, welke men bij SMALLEGANGE aantreft, gekomen is. Wij geven den geleerden Schrijver in bedenking, of het woord *Bedehuys*, bij MELIS STOKE, IV. B.v. 937, (indien het geene *schrijffout* is) niet *kapel* beteekent? - bijna even zóó als de Heer M^{r}. D.J. VAN LENNEP, in zijnen overheerlijken Duinzang, zegt:

> 'Wáár, van 't huis, waar eens Diederijk stortte zijn beè.' -

Wijders (bl. 31-59) vindt men in dezen Almanak een zeer belangrijk en geestig Stukje van den eerwaarden Heer J. AB. UTRECHT DRESSELHUIS, over de *Oude Godenleer en hedendaagsche Volksgebruiken*, waarin over de *Oudheden te Domburg*, over de *Nehalennia*, den *Hercules Magusanus*, over de oude Goden THOR en NIER, over het *Lijkstroo* en de *Hanneliesjesdag*, enz. veel lezenswaardigs wordt gezegd. JACOB CATS *te Zorgvliet* wordt door den Heer N.E. ERNST VETTER (bl. 60-70) niet onaardig geschetst. De Heer E.B. SWALUE leverde (bl. 87-117) een *Gesprek tusschen Zelandus en eenen Vreemdeling*, welks lezing en behartiging in en buiten *Zeeland* ons wenschelijk voorkomt. - De Heer M^{r}. A. MOENS VAN BLOIS geeft ons (bl. 130-133) eene korte schets van *Het verblijf van Keizer* KAREL V *te Vlissingen* in 1520 en 1555, en de Mede-Redacteur, M^{r}. J. BERMAN, een *Levensberigt* van zijnen bloedverwant SICCO GODEFRIDUS NAUTA (bl. 130-162), verrijkt met het afbeeldsel (*Silhouet*) van dien verdienstelijken, jong gestorven' dichter. - Al het vermelde is proza; doch dit proza wordt afgewisseld door dichtstukjes van de Heeren DE BOSSON, J.W. ERMERENS, J. HARDERWIJK, RSZ., B. PH. DE KANTER, M^{r}. A.F. SIFFLÉ, J.L. VAN DER VLIET en C. ZWIGTMAN, van Mej. PETR. MOENS en van vier of vijf ongenoemden. Wij zijn het der waarheid verschuldigd te bekennen, dat wij onder die dichtstukjes zeer weinig uitstekends hebben gevonden; de Heer SIFFLÉ kan betere verzen maken, dan het hier, geplaatste *Natuur en Waarheid*, toegezongen aan de Heeren W. en M. POUWELSEN, en hetwelk dus eindigt:

‘o POUWELSENS! begaafde twee!
Wat kunstvak elk van u moog' kiezen,
Dat hij zijn baan met roem betreè!
Nooit moet hij 't regte pad verliezen,
Dat naar de onsterflijkheid hem voert.
Zoo wandelt gij gerust en veilig,
En, daar gij ons verrukt en roert,
Blijft u *Natuur* en *Waarheid* heilig.’

Uit het stukje van Mej. MOENS leeren wij, dat:

Schoon op der vrije Vriezen grond,
Haar *wanklend* wiegje veilig stond,

en hare moeder eene Vriezin was, echter door hare *kronklende adren* het Zeeuwsche bloed stroomt, want dat haar vader *het licht zag in Zeeland, vroeg reeds 't heilig erf der vadren*. - Teekent het aan, Biographen!

Het stukje van den Heer B. PN. DE KANTER, de *Zonsverduistering*, is niet onverdienstelijk en goed *geversifiëerd;* ook zijn *Aardenburg* beviel ons wèl. Diezelfde stad leverde reeds vóór 50 jaren aan voorn. Dichteresse MOENS stof tot eenen *Eerekrans*, welke A. FOKKE SIMONSZ. deed zingen:

‘Verhief Oud Griekenland, om de eedle puikgedichten
Zijns blinden zangers, de eer van Melesigenes,
Dan mag ook Aardenburg een duurzame eerzuil stichten
Voor PETRONELLA MOENS, heur blinde zangeres.

HOMEER kon *Ilium*, mijn MOENS heur stad verhoogen;
Wat schaadt toch blindheid hem, die zoo doordringend ziet!
Wien 't Godlijk licht omstraalt, behoeft geen stofflijke oogen:
Ons zalig vergezicht is toch op de aarde niet.’

Het niet zeer beschaafde *Grafschrift* (bl. 123) van N.N. hadden wij liever achterwege gelaten. - Drie tot dus verre onuitgegevene dichtstukjes van BELLAMI, waarvan een een fac-simile van zijne hand is, versieren dit Werkje. Wij zien uit het laatste, dat die dichter zich BELLAMI schreef, en verwonderen ons, dat de Redactie hem steeds BELLAMY noemt. - Ook dezen Almanak wenschen wij een lang leven toe.

3°. *Utrechtsche Volks-Almanak, voor* 1837, (*Eerste Jaar.*) *Te Utrecht, bij* J.G. Andriessen. *In* 16mo. *Buiten den kalender etc.* 136 *bl. Met pl.*

De Utrechtsche, de schraalste, de nietsbeduidendste van al de door ons aangekondigde Almanakken,

‘Biedt ons onze oude Bisschopsstad
‘Sints lang - -

zoo als de Dichteresse P. MOENS zingt:

‘Sints lang de wieg en bakermat
Van volksbeschaving, kunde en wijsheid.’

De Uitgever heeft wèl gedaan, zich *à priori*, door eene inteekening, van een goed debiet te verzekeren; want wij houden voor vast, dat, indien hij dit niet gedaan had, hij de exemplaren *op bezigtiging* rond gezonden, voor twee derde terug zou hebben ontvangen.

Het wordt ook bij onze Boekhandelaars mode (zie de Dagbladen, de Aankondigingen, het Letternieuws enz.) de Engelschen na te apen in aanprijzingen hunner Werken, vol onbeschaamde grootspraak; de Utrechtsche Volks-Almanak heeft al zijne broeders, in dit opzigt, de loef afgestoken. De *Voornaamste Letterkundigen en Dichters* (heette het) *hebben aan dit Jaarboekje medegewerkt;* eilieve! sla den inhoud op, en zie, wie die voornaamsten zijn; ik wed, dat gij drie vierde van die namen nooit hebt hooren noemen. Dat het nieuwe *starren* waren! Onze dichterlijke hemel zag in de laatste jaren zoo vele *dwaallichten*, van welke wij, bij hun spoedig vallen, naauwelijks met BÉRANGER durfden uitroepen:

‘Ce n'est qu' une étoile qui file,
Qui file, file, et disparaît.

Een paar proeven zullen voldoende zijn; hier zoude eene lijst der namen naar ironie zweemen.

Een der Poëten zegt der schoone sekse in berijmde regelen, dat zij *voedsel voor de wormen is;* - ik houde veel van waarheid, maar niet minder van hoffelijkheid in een Jaarboekje; arme Utrechtsche Volks-Almanak! dat is geene aanbeveling bij de eene helft des publieks.

En wat vertelt hij der andere? Wie onder mijne lezers tot des Konings ambtenaren behooren, zien gewis een' geduchten *concurrent* in den man, die zich, op den verjaardag van Z.M., genoopt voelde te zingen:

> ‘En geef, o God! hem ambtenaren,
> Zoo wijs, opregt en braaf als hij;
> Dan zal geen toekomst vreeze baren,
> En 't Vaderland blijft groot en vrij!’

Doch hun getal zal klein zijn in vergelijking van hen, die het zoet der Vriendschap op prijs stellen, van hen vooral, die naar Levenswijsheid streven; voor de eerstebe vat het boeksken deze les:

> Verlaat geen' *ouden* vrind,
> Dien g'als u zelf bemint;
> Een nieuwe, wat hij schijn',
> Zal nimmer beter zijn.

Niemand zal dit nieuw of fraai vinden; maar ongehoord is zeker de raad, dien wij in het stukje *Levenswijsheid* ontvangen; het vermaant ons CICERO en KANT te verlaten, en den knaap te volgen bij zijn' *bokkenwagen! Aux amateurs!*

Laat ons van de prozastukjes spreken, die tot de Provincie *Utrecht* betrekking hebben. Daartoe behoort eene wel niet slecht geschrevene, doch zeer magere Schets van dit Gewest door P. (bl. 7-15); eene lezenswaardige *Herinnering aan den toestund dier Provincie, in de jaren* 1672, 1673 *en* 1674 (bl. 31-50); een kort, niet veel nieuws behelzend, *Levensberigt* van PIETER BOTH, *eerste Gouverneur-Generaal van Neêrlandsch-Indië* (bl. 75-83), met 's mans portret, en eindelijk, een niet onaardig geschreven stukje over den *Scuddecorfsdach* (*St. Marten*) (bl. 104-108). - Schraal is dus ook hier de oogst! Dit zou men niet verwachten in eene Provincie, zoo rijk aan historische herinneringen, zoo rijk aan nog onuitgegevene en onbekende Archiven! Eene Provincie, die zeker van al de overige het eerst beschaafd was, en wier Bisschoppen hun geestelijk gezag over ons gansche Land uitoefenden!

De Redactie wende zich in het vervolg tot bekwame en kundige mannen! Zij beschouwe eens de Almanakken der andere gewesten, en doe haar voordeel met de aanmerkingen, haar hier en daar gegeven! Zij levere in het vervolg een waardiger product, of smore deze misgeboorte in de wieg!

(*Het vervolg in* N°. 6.)

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Onderzoek naar geest en strekking van het Traktaat van den 13^{den} *Maart* 1824, *over handel en ruiling van grondgebied in Indië, gesloten tusschen Nederland en Groot-Brittanje. Amsterdam, bij* A. Zweesaardt, 1835.. XII. en 123 bl.

Wij bevelen dit met veel bekwaamheid en kennis geschreven Werkje, van den Hoogleeraar aan het Koninklijk Instituut voor de Marine te *Medemblik* G. LAUTS, ieder aan, die het bovengenoemde Tractaat in deszelfs oorsprong, strekking en naleving wil leeren kennen. In eene inleiding spreekt de Schrijver van de aanleiding tot en het doel van het tractaat. Vervolgens deelt hij het tractaat in deszelfs geheel letterlijk mede, onderzoekt bij elk artikel (17 in getal) de daarin vervatte bepalingen en licht dezelve toe; onderzoekt daarna, in welker voege, door de beiderzijdsche Gouvernementen of hunne Ambtenaren in *Indië*, het tractaat is toegepast en nageleefd, en toetst eindelijk aan het vroeger gezegde de klagten door de Engelschen wegens ontrouwe naleving van het tractaat door *Nederland*. Dit onderzoek is zeer gunstig voor onze Natie, en bewijst de ongegrondheid dier klagten ten duidelijkste. Eenige Bijlagen vermeerderen de belangrijkheid van dit Werkje. Elk, die belang stelt in onze Overzeesche Bezittingen, in onzen handel, en in de goede trouw onzer Natie, mag deze bladen niet ongelezen laten.

Druk en uitvoering doen den Uitgever eer aan.

V.H.

Verkort Handboek der Christelijke Geloofsleer, ten dienste van Minvermogenden, door M. Corstius, *Predikant bij de Gemeente der Hervormden te Beerta. Groningen, bij* J. Oomkens 1836.

Den Armen het Evangelie te verkondigen, voorwaar! dat is een uitlokkend, aangenaam, hoogst belangrijk en troostvol werk. Elk Evangelie-dienaar, die zich de belijdenis niet schaamt, dat een dienstknecht niet meer is dan zijn Heer, houdt zich hiermede, bij voorkeur, bezig.

Ook de Eerw. CORSTIUS schijnt, van dat gevoel doordrongen, bovengemeld *Handboek* te hebben zamengesteld. Immers schreef hij het ten dienste van *Minvermogenden*. Of wie zullen door deze benaming worden bedoeld? Zouden het zijn *armen naar de wereld en armen van geest*, gelijk wij elders vonden opgegeven? (Zie *Vaderl. Letteroef.* voor 1836 N°. XI). Wij voor ons, die op

zulke zoete woordspelingen niet verlekkerd zijn, kunnen dat niet aannemen. Wij mogen toch op goede gronden zeggen, dat de Eerw. Schrijver dezer *Christelijke Geloofsleer* te veel gezond oordeel bezit, om niet te begrijpen, dat hij aan *armen van geest* geen' te grooten *geestelijken rijkdom* kon mededeelen; en waarom zou hij dan, met eene karige hand, dezen onthouden, hetgene hij anderen gaf? Waarom te hunnen dienste, zoo als het heet, zijn *Handboek* hebben *verkort?*

Daarenboven wordt er in het *Voorberigt* gezegd, dat dit verkort *Handboek* voor de zoodanigen is bewerkt, voor welke het *Handboek der Christelijke Geloofsleer*, ten jare 1827 uitgegeven, te *kostbaar* is. Meer bepaald moeten wij dus hier bij de benaming *Minvermogenden* denken aan dezulken, welke de Schrijver, bl. 154 van dit verkort Handboek, rangschikt onder *de geringere burgerklasse*.

Of nu de Eerw. CORSTIUS het zich voorgestelde doel met de uitgave van dit *Handboek* bereiken zal, hieraan meenen wij, met reden, te moeten twijfelen.

Eene voorname reden vinden wij dáárin, dat de wijze van behandeling der *Christelijke Geloofsleer*, door CORSTIUS gevolgd, niet gelijk staat, noch overeenkomt, met de mate van verstandsbeschaving, welke over het algemeen onder die bedoelde Minvermogenden aangetroffen wordt. Zoowel in de steden als op het land, vindt men toch onder deze klasse van menschen het meeste verzuim van onderwijs, en het te vroeg verlaten van de scholen! De Eerw. CORSTIUS zal de waarheid hiervan ook wel in zijne eigene gemeente kunnen opmerken, tenzij dezelve eene gunstige uitzondering in dit opzigt maken mogt.

Zullen nu deze weinig geoefenden en zij, die weinig tijd hebben om te lezen (zie het *Voorberigt*) en zich daardoor verder te oefenen, kunnen nagaan en bevatten hetgeen CORSTIUS betoogt? Zoo, b.v., om slechts iets te noemen, de *bepaling* of liever *omschrijving* van tijd op bl. 32. ‘Hetgene wij *tijd* noemen, is niets anders, dan de wijze, op welke wij, uithoofde van onze eindigheid, ons de dingen, elk afzonderlijk en gescheiden, en derzelver voortduring bij opvolging van elkander vervangende oogenblikken, uren, dagen, jaren, eeuwen, enz. voorstellen, en welke volgreeks van oogenblikken of eeuwen toch altijd een begin vooronderstelt.’ - Waartoe die onnoodige omslag? Is dat om het verstand te hulp te komen, en juiste begrippen te geven? -

Heeft het voorts eenig nut voor den eenvoudigen leek, dat hij bekend wordt gemaakt met de namen en leerbegrippen van zoo vele *anen* en *isten*, als ons de Kerkgeschiedenis van vroegeren en lateren tijd mededeelt? CORSTIUS schijnt dit te gelooven. Van daar zijne

poging, op bl. 103-106, om de Pelagianen en hunne aanhangers eens handig te ontkleeden, en in hunne naaktheid ten toon te stellen. - Wij gelooven dit niet. Integendeel zijn wij overtuigd, dat deze handelwijs juist geschikt is, om, bij het bekrompen verstand, argwaan en verdenking te doen geboren worden omtrent de Leeraars in de Godsdienst. Hieraan behoort men volstrekt geen voet te geven. - CORSTIUS zelf komt ons voor, ook niet gaarne onder de verdenking van *onregtzinnigheid* te liggen. Wij maken dit op uit zijne aangewende zorg, om overal, waar het kon, op de *Formulieren van Eenigheid* opmerkzaam te maken: of waartoe is dit anders gedaan? - Men heeft deze immers niet noodig, om een proefhoudend Handboek der Christelijke geloofsleer te schrijven!

Eene tweede voorname reden, waarom CORSTIUS het beoogde doel met dit Werk niet bereiken zal, houden wij dáárin gelegen te zijn, dat de voorstelling der *geloofsstukken* al het zoogenaamde *practikale* mist. Nergens vonden wij dien treffenden toon aangeslagen, die weêrklank vindt in elk gevoelig hart, - ook dáár zelfs niet, waar gehandeld wordt over *de Voorzienigheid, de Verlossing* en *het Eeuwige Leven*, - stukken zoo geschikt uit hunnen eigen' aard, om den *minvermogenden* ware tevredenheid en eenen vromen zin in te boezemen, en hen krachtig te vertroosten over den kommer dezes levens.

Vraagt men, of wij bij de beschouwing der behandelde *placita* dezelfde wijze van zien volgen? Wij zeggen daaromtrent gaarne onzen stelregel: '*In necessariis unitas. In non necessariis libertas. In omnibus caritas*.' -

Volgens het boven aangevoerde kunnen wij den minvermogenden dit Werk met geene vrijmoedigheid aanbevelen. Zij kunnen hunne twee gulden beter besteden, ofschoon papier en druk lof verdienen. Slechts enkele misstellingen troffen wij aan, als: *bederft* voor *bedroefd; vordeelen* voor *voordeelen; opgemekt* voor *opgewekt. Chrisens* en *Chrisfus* voor *Christus*. Zie bl. 75, 332, 350, 351.

***Tafereelen en Merkwaardigheden uit Oostindië, door* J. Olivier, Jz., *voormaals Secretaris te Palembang. Eerste deel. Met platen. Amsterdam, bij* G.J.A. Beijerinck. 1836.**

Het vóór ons liggende boek, met niet minder dan 40 goed gegraveerde vignetten versierd, die de voorwerpen voor het oog afbeelden, over welke de Schrijver handelt, verdient de aandacht tot zicht te trekken van allen, die zich, op eene nuttige en onderhoudende wijze, van meer ernstige bezigheden wenschen te ontspannen. De Heer OLIVIER is, gelijk men uit andere proeven weet, met onze Oostindische Bezittingen goed bekend, en heeft den aldaar doorgebragten tijd besteed tot het vermeerderen zijner land- en

volken-kennis. Wat hij hier mededeelt is de vrucht van hetgene hij toen opzamelde, en kan niet dan voordeelig invloeijen op de meer algemeene bekendwording van den waren toestand eener voor *Nederland* hoogst belangrijke kolonie, die, welke kostbare Werken er ook in het Engelsch over mogen geschreven zijn, in ons Vaderland nog verre af is van in hare geheele waarde te worden geschat.

Hetgeen dit Werk bevat, bestaat gedeeltelijk uit mededeelingen omtrent merkwaardigheden, die de Oostindische Bezittingen opleveren, gedeeltelijk uit meer zamenhangende tafereelen van gebeurtenissen in den jongsten oorlog voorgevallen of het inwendig bestuur, van den eenen of anderen van *Batavia* verwijderden post, of wel de godsdienstplegtigheden, zeden en gebruiken der Javanen en Chinezen betreffende. Alles is zóódanig beschreven, dat niemand, die een oppervlakkig overzigt verlangt, dit boek onvoldaan zal ter zijde leggen. Vooral gelooven wij de lektuur aan onze jeugdige landgenooten te mogen aanprijzen, daar juist zoodanige Werken geschikt zijn, om den lust voor de beoefening der Geschiedenis bij hen op te wekken; een lust, die te dikwerf in de jeugdige gemoederen wordt uitgedoofd, door de drooge en dorre manier, waarop sommige onderwijzers hunne lessen inrigten. Wie eenmaal de bloemen kent, welke op het wijd uitgestrekte veld der historie wassen, zal zich gaarne later de moeijelijkheden en verdrietelijkheden getroosten, die den weg versperren, welke naar die bloemwaranden geleidt. Tegenover den titel vindt men eene groote plaat, die *eene Mobiele Colonne op marsch* voorstelt, en een regt schilderachtig tafereel oplevert.

V.

***Licht en Bruin in het huisselijk leven der Schotten. Te Groningen*, bij W. van Boekeren. 1835.**

Schoon er reeds twee jaren verliepen, sedert dit boek het licht zag, willen wij hetzelve om zijne uitmuntende strekking geene loffelijke aankondiging weigeren; het kan bij het groote publiek veel nut stichten.

Den liefhebbers van het wonderbare zal het weinig voldoen; maar, de Hemel zij gedankt! het getal van dergelijke lezers is in ons Vaderland zeker kleiner, dan dat van eenvoudige Christenen, die zich gaarne opmerkzaam zien maken op Gods Vaderlijk bestuur. Denzulken biedt dit twintigtal ongekunstelde verhalen eene waarlijk nuttige lektuur aan; de wijze, waarop de alledaagsche gebeurtenissen worden voorgesteld, heeft iets eigenaardigs en belangwekkends; het vertrouwen op God wordt er meer door versterkt, dan door onwaarschijnlijke uitreddingen of dweepzieke wonderspreuken.

De Vertaler, die, zoo wij ons niet bedriegen, reeds boven ons prijzen of laken verheven is en de haven bereikte, welke hij zijnen

medereizigers in onderscheidene betrekkingen als het oord der rust aanwees, heeft zich goed van zijne taak gekweten.

Het éénige opzigt, waarin het boek er *Schotsch* uitziet, is het terugstootend uiterlijke. Wij verwonderen ons hierover zeer, daar de Heer VAN BOEKEREN zich anders door smaakvolle uitvoering plagt te onderscheiden.

Sardanapalus, *Treurspel. Naar het Engelsch van Lord* Byron, *door* H. Vinkeles. *Te Amsterdam, bij* Frederik Kaal. *Kl.* 8°. 120 bl.

'*And this drama above all the rest of* BYRON'S *play's is fitted for the representation on the stage*;' zegt BULWER in zijn uitmuntend exposé van het Oorspronkelijke, voorkomende in zijn '*England and the English*,' B. 4. C. 2, waar hij *bewijst*, dat het publiek BYRONS Treurspelen altijd ten gevalle van zijne Oostersche verhalen heeft te kort gedaan. Heeren Commissarissen van den Amsterdamschen Schouwburg oordeelden er anders over. Na eene beraadslaging van tien maanden, achtten zij de hun door den Heer VINKELES aangeboden Vertaling er van '*niet geschikt tot eene opvoering*.' Waarom niet? Wij verklaren het niet te kunnen gissen. BYRONS *Sardanapalus* is volstrekt zedelijk en gestreng klassiek; zoo klassiek als de klassiekste stukken van VONDEL of RACINE; ruim zoo klassiek als de omwerkingen van SHAKESPEARE door DUCIS; en, aan den anderen kant behoeft men niet te vreezen, dat de opvoering bij de menigte verveling zou te weeg brengen: '*the pomp of scene*,' zegt BULWER, l.c. '*the vitality and action of the plot, would, I am confident, secure it success among the multitude, who are more attracted by the external, than the latent and less vivid sources of interest*..'

Wij moeten evenwel gelooven, dat, óf eene bekrompene vrees voor BYRONS romantieken naam, of de overtuiging, dat het stuk eigenlijk voor het Amsterdamsche tooneel *te goed* was, het vonnis van Commissarissen heeft veroorzaakt. Immers zoo zij *den Vertaler* de schuld gaven, zijn zij van de *grootste* onregtvaardigheid aan te klagen. De Heer VINKELES heeft, onzes inziens, een meesterstuk geleverd. Hij heeft het heerlijk Oorspronkelijke in uitmuntende, stevige, gespierde verzen teruggegeven(1). Wij juichen zijnen arbeid onbepaald toe. Ook zouden wij de weglating of besnoeijing van enkele *scènes* goedkeuren, indien het stuk nog altijd gedrukt ware, om

(1) Kleinigheden: De voornaamwoorden, ook waar zij *niet* emphatice worden uitgesproken, hebben dikwijls te veel toon. Als b.v. bladz. 74: 'Zag *ik* op een gelaat,' enz. - '*Gentle* ZARINA!' is bladz. 86, door eene zeer verschoonbare misleiding, door *edele* vertaald, in plaats van met *zachte* of *lieve*. - Bladz. 112 staat *lag*, voor *leî*.

gespeeld te worden; - nu het evenwel alleen als een litterarisch verschijnsel optreedt, hadden wij gaarne *alles* gehad: te meer, daar er nu heerlijke paarlen uit het snoer gevallen zijn. De *Monoloog* van SALAMENES, waar het oorspronkelijk meê opent, betreuren wij niet; maar wel (2de Bedrijf) de schoone *replique* van SARDANAPALUS, op de vermaning van den Wigchelaar BELESES, omtrent de starren:

BELESES.
Monarch! respect them.

SARDANAPALUS.
Oh! for that - I love them;
I love to watch them in the deep blue vault,
And to compare them with my MYRRHA'S eyes, etc.

Ook doet het de eerste *scène*, van het 3de Bedrijf, zeker te kort, dat er zoo veel is weggesneden: en waarom zijn regels als deze verwaarloosd? (Act 5.)

SARDANAPALUS.
Here, fellow, take
This golden goblet, let it hold your wine,
And think of *me*, or melt it into ingots,
And think of nothing but their weight and value.

en later:

All farewells should be sudden, when for ever,
Else they make an eternity of moments,
And clog the last sad sands of life with tears.

De Heer VINKELES, die het geheel zoo meesterlijk heeft behandeld, zou ook zeker deze regels niet te kort hebben gedaan.

Mogt ZEd. door Heeren Commissarissen des Amsterd. Schouwburgs niet ontmoedigd zijn, maar lust hebben, om sommige der overige Treurspelen van Lord BYRON in goede Hollandsche verzen over te gieten; wij gelooven, dat ten minste *het lezend publiek* hem dankbaar wezen zoude.

I. Macbeth. *Treurspel van* William Shakespeare. *Uit het Engelsch, in de voetmaat van het oorspronkelijke, vertaald en opgehelderd door* Jurriaan Moulin. *Te Kampen, bij* J.W. Tibout. 1835.

II. Othello, *De Moor van Venetië. Uit het Engelsch van* William Shakespeare, *vertaald en opgehelderd door* Jurriaan Moulin. *Te Kampen bij de Erven* Aegidius Valckenier. 1836.

Moet men SHAKESPEARE vertalen? - Misschien niet. Die SHAKESPEARES poëzij verstaan en waarderen kan en begeert, dunkt ons, zal in onze dagen wel Engelsch kennen, en zoo hij er niet genoeg van verstaat, om SHAKESPEARE te verstaan, hij verliest niet veel bij *die scènes*, waarvan alle uitdrukkingen hem niet duidelijk zijn. Doch dit is eigenlijk de vraag niet.

Kan men SHAKESPEARE vertalen? - HERDER zegt, dat men daartoe zelf een andere SHAKESPEARE zou moeten wezen; en het

moet iedereen in het oog springen, hoe *symphytisch* des Dichters *conceptie* met de Engelsche taal, zoo als hij die vond en verrijkte, zamenhangt. Evénwel, met welken grooten dichter is dit het geval niet? Men heeft HOMERUS vertaald, en niet zonder nuttigheid: waarom zou men ook SHAKESPEARE niet vertalen? De Hebreeuwsche schriften zijn in den grond, in denzelfden zin, onvertaalbaar; moeten wij daarom geenen Bijbel hebben?

Hoe moet men SHAKESPEARE vertalen? De Heer MOULIN antwoordt in het voorberigt van *Othello*, aan den kunstminnenden lezer: '*Une traduction interlinéaire*,' zegt DE CHATEAUBRIAND, '*serait la perfection du genre, si on lui pouvait ôter ce qu'elle a de sauvage*, en getrouw aan dit beginsel, heb ik mij niet verder van het oorspronkelijke verwijderd dan *taaleigen, maat, welluidendheid*, en somwijlen kieschheid vorderden.' Wat het taaleigen betreft: - Indien SHAKESPEARE in het Hollandsch geschreven hadde, hij zou het ongetwijfeld anders gedaan hebben. Het is bijna overal de Engelsche constructie, de Engelsche uitdrukking, de Engelsche vorm. Nu en dan in het geheel geen Hollandsch. *Neer met den dief*, voor: *weg met* etc. (*Down with the thief*). *Wel gij zijt goed in staat*, voor: *bekwaam* (*wel enough;* de vraag is van nuchteren zijn). OTHELLO'S *dagtaak is voorbij*, (*gone*) voor; '*af*'; - de woorden: *dwingelandsch, onnatuur* strekken tot voorbeelden.

Ook stuiten wij nu en dan wel eens op regels, als deze:

> Verraders loerend op de onschul*dige* kiel; *Oth.* bladz. 27.
> Wier aankomst hier *onze* berekening, ib. bladz. 28.

die tegen de *maat* zondigen. De welluidendheid laat over het algemeen veel te wenschen over.

De Heer M. toont genoegzaam SHAKESPEARE uitmuntend te verstaan, waarvan ook zijne belangrijke opheldernde noten de bewijzen inhouden; doch men moet op zijn minst *een weinig* Engelsch kennen, en iets van SHAKESPEARE gelezen hebben, om zijne vertalingen overal te begrijpen. Gelukkig is het, dat hij in de groote *scènes* het best geslaagd is: van de *points* zijn er nog al vele verloren gegaan. Zoo is (om een paar voorbeelden te noemen) MACBETHS:

> Whiles I threat, he lives;
> Words to the heat of deeds too cold breath gives; Act. 2. Sc. 1.

moeijelijk te herkennen in:

> Hij leeft terwijl ik draal:
> Bij daân zoo heet, zijn woorden koud en *kaal*.

en het zeggen van den Hertog in OTHELLO:

> The robb'd, that smiles, steals something from the thief;
> He robs himself, that spends a bootless grief. Act. I. Sc. 3.

vrij wat verflaauwd in:

> Hij die bestolen lacht, besteelt den dief;
> Wie vruchtloos jammert is zich zelf een grief.

Wij zouden veel van dien aard kunnen opnoemen. Doch wij zeggen met den vertaler (MACB. *Ophelderingen*): ‘wat vergeeft men niet aan een' vertaler van SHAKESPEARE?’ En, inderdaad, de Heer MOULIN *verdient*, dat wij hem veel vergeven. Hij make, zoo ze hem aannemelijk voorkomen, gebruik van onze wenken en vergeve ons onze hardheid - want:

> We are nothing if not critical.
>
> *Othello*. A. 2. Sc. 1.

Feestrede of dankbare uitboezeming op het eerste Eeuwgetijde der kweekschool bij de Societeit der Doopsgezinden te Amsterdam enz., in dichtmaat door* M. Martens, *Leeraar der Doopsgezinden te Holwert enz. Te Groningen, bij* J. Oomkens 1836. 110 bl. *met de bijvoegsels, aanteekeningen, enz.

***De Belegering van Steenwijk, door de Spanjaarden in* 1580, door L.N. Schuurman, *Dichtstuk. Uitgesproken enz. Gedrukt bij* J.J. Tijl *te Zwolle* 1835. 22 bl.**

I.

Wij kennen allen SCHILLERS genialen dronkemans-toast, in zijn lied *An die Freude:*

> Dieses Glas dem guten Geist!

De dichterlijke dweeper is verre overtroffen door D^{s}. MARTENS, die ons bij gelegenheid van het Doopsgezinde Eeuwfeest, onder andere fraaiheden, de beschrijving van eene groote partij in den Hemel geeft, waarop eerst VAN SWINDEN met OOSTERBAAN en KOOPMANS eenen beker wijden

> Aan God, door Zijnen Zoon, den hoogsten vreugdekweeker!

en vervolgens alle mogelijke gezondheden worden toegebragt.

Toch schijnt het mij toe, dat de man - een nieuwe Pater ABRAHAM *à Sancta Clara* - ter goeder trouw gedacht heeft het feest zijner Gemeente te verheerlijken, en dat men hem misschien op zachter, heuscher en daardoor meer afdoende wijze, dan waarover hij zich in zijne narede beklaagt, de uitgave van zijn Werk en het bedrijven van eene dwaasheid had kunnen afraden. *Nemo omni horâ sapit*.

II.

Schoon ik eenen grooten afkeer van STERNE'S *Dan* tot *Berseba*-ganger heb, kan ik van *Steenwijk belegerd* inderdaad niets anders zeggen, dan:

> 't is all barren.

H.

Billijk moet mon prysen
Die hier wyst en zich laet wysen.

VONDEL.

Boekbeoordeelingen.

Grammatica Arabica, breviter in usum Scholarum Academicarum conscripta a *T. Roorda*.

Adjuncta est Brevis Chrestomathia, edita et Lexico explanata a *P. Cool*. Lugd. Bat. 1835. (298 pag. Lat. 31 Arab. 8°.)

De titel van dit boek duidt reeds aan, dat hetzelve uit twee afzonderlijke stukken bestaat, waarvan het eene den Amsterdamschen Hoogleeraar ROORDA tot schrijver heeft, het andere door den Heer COOL, thans Predikant bij de Doopsgezinde Gemeente te *Harlingen*, is bearbeid en uitgegeven. Een beoordeelend verslag van dit Werk moet dus ook van zelf zich in tweeën splitsen: eerst zal men over de *Grammatica* van den Heer ROORDA (die de 165 eerste bladzijden beslaat), en daarna ook opzettelijk over de *Chrestomathie* van den Heer COOL, zijne gedachten hier mededeelen.

Indien het over het algemeen een boek tot groote aanbeveling strekt, wanneer deszelfs recensie *kort* kan wezen, dan zal men de waarde van het hier aangekondigde niet ligt te hoog kunnen aangeven, daar Recensent in deze weinige woorden zijn oordeel over hetzelve zou kunnen zamenvatten: ‘Het boek heeft in eene wezenlijke behoefte voorzien, en deze zoo volkomen vervuld, dat het niets, of niets althans van groot belang, te wenschen overlaat.’

Om echter deze korte uitspraak, waarvan het eerste lid, bij de overgroote menigte van schriften over hetzelfde onderwerp [noot 1],

een weinig vreemd en wonderspreukig klinken moet, en het andere, slechts los daar neêrgeschreven, niet veel bewijzen zou, den Lezer zoodanig toe te lichten, dat hij de waarheid derzelve gereedelijk aan zal nemen, wil men de waarde van het boek hier

nader doen kennen, door het aan ontwikkelde begrippen van Grammatica in het algemeen, en van Arabische Grammatica in het bijzonder, te toetsen.

De Grammatica eener taal kan, even als de geschiedenis van

een volk, op tweederlei wijze behandeld worden: óf door bloote opgave van hetgeen plaats heeft, óf door bijgevoegde ontvouwing der oorzaken, en ontleding der verschijnselen zelve. In het eerste geval heeft men slechts naauwkeurig alles op te geven, wat het

gebruik in eene taal gewettigd heeft, zoowel ten opzigte van de verbuiging der woorden, en de gevallen, waarin men zich van al die onderscheiden vormen bedient, als ten opzigte van de plaatsing der verschillende rededeelen, en de meerdere of mindere vrijheid,

die men daarbij zich veroorlooft. De andere manier volgende, heeft men, door het taalgebruik aan te wijzen, nog slechts de helft van zijne taak volbragt, terwijl er voorts gevorderd wordt, dat men den oorsprong en den waren aard van elke vorming en

verandering aanwijze, het *hoe* en het *waarom* van elk gebruik verklare, elk bijzonder verschijnsel tot algemeene beginsels terugvoere, en in het onregelmatige orde en gelijkheid, in het vreemde niets dan de toepassing van zeer gewone wetten, doe opmerken. Hoe-

veel deze laatste manier van de andere in moeijelijkheid verschilt, moet aan ieder dadelijk in het oog vallen: niet, dat er niet reeds groote vlijt en inspanning toe vereischt wordt, om zich eene taal in al derzelver eigenschappen en den ganschen omvang harer dia-

lecten, hetzij door persoonlijken omgang met de natie, die haar spreekt, hetzij door aanhoudende lezing en hoogstaandachtige beoefening, zóódanig eigen te maken, dat men een getrouw beeld van haar wezen schetsen, en dit aan anderen, die haar zelve niet

kennen, geheel naar het leven kan afmalen; maar hoe veel ligter toch is het, dat wezen, zoo als het uitwendig zich naar buiten vertoont, tot in de fijnste trekken terug te geven, dan te gelijk elk onzigtbaar deel, waaruit het van binnen bestaat, te beschrijven, en het geheele zamenstel, met al zijne pezen, spieren en zenuwen, tot op het dorre gebeente te ontleden; en hoe veel minder ook zegt het, dat gansch ontwikkeld en volwassen ligchaam, zoo als het thans in volle kracht zich vertoont, getrouwelijk af te beelden, dan daarbij tevens aan te wijzen, hoe allengs, met schier onmerkbaren voortgang, dat ligchaam zich gezet, die kracht zich ontwikkeld, elk lid die volkomenheid, en het geheel die harmonische ronding gekregen hebbe; hoe uit de eerste ondeelbare levenskiem dat kunstig bewerktuigd gewrocht, met zijne duizenden van deelen, is aangegroeid? En echter, wil men het bestaan van den mensch, zoo als hij in mannelijke rijpheid, of van den boom, zoo als hij in volwassen' staat het oog treft, zich eenigermate verklaren, men moet van zijne wording af naauwkeurig hem gadeslaan, en de teedere spruit langs al de trappen volgen, waarlangs zij tot hare tegenwoordige grootheid is opgestegen; of, wil men de kunstige bewegingen, waartoe hand en voet zich leenen, voor zich en anderen begrijpelijk maken, men beschouwe die leden, niet slechts zoo als zij, met vleesch gevuld, een sieraad zijn van den levenden mensch, maar ook zoo als zij naakt aan het lijk zich vertoonen, waaraan een bekwaam Ontleedkundige de anders onzigtbare spieren ontbloot heeft. Even zoo kent zeker niemand het wezen eener taal, die slechts haar gebruik, dat is, hare tegenwoordige gedaante, zich heeft eigen gemaakt: hij alleen verstaat en doorgrondt haar, die, na den ganschen voorraad harer vormen en buigingen, en al het eigendommelijke van hare verbindingen en zamenvoegingen, met vasten blik overzien te hebben, nu rustig en scherp den gang harer ontwikkeling opspoort, en zijn onderzoek niet voor geëindigd houdt, eer hij al het zamengestelde tot het eenvoudige, al het afgeleide tot het oorspronkelijke, de geheele taal tot hare oudste bestanddeelen, en elk woordje, dat op andere invloed uitoefent, tot deszelfs eerste beteekenis heeft teruggebragt.

Of het mogelijk zij, dien eindpaal nabij te komen - dit hangt alleen af van den aard der taal, waarmeê het onderzoek zich bezig houdt: behoort zij tot een' stam, die zich nooit ver heeft uitgebreid, en dien men dus ligtelijk nog in zijn geheel overzien kan; onderscheidt zij zelve zich, zoo door eenvoudigheid en strenge regelmaat, als door inwendige vastheid en onveranderlijkheid; en is de gansche schat harer vormen, niet slechts van de thans nog bestaande, maar ook van de vroegere en lang reeds verouderde, nog in zóó ver door de overlevering bewaard, dat men uit een genoegzaam aantal voorbeelden de gewone rigtingen kan opmaken, die het verloop en de afslijting, of de uitzetting en trapswijze aanwas derzelve, genomen heeft, dan is er geen twijfel aan, of men zal gelukkig in zijne nasporing slagen, en, met bedaardheid voorwaarts gaande, het eind der baan bereiken. Maar is de betrekking en de aanleg eener taal juist het tegenovergestelde van dit alles: stamt zij af van een geslacht, welks takken over werelddeelen verspreid zijn, en hier meer, dáár minder, zich met vreemde loten vermaagschapt en ongelijksoortige bestanddeelen in zich hebben opgenomen; is zij uit haren aard buigzaam en zacht, los en ligt veranderlijk; en kent men hare vroegere gedaanten óf volstrekt niet, óf slechts hoogst gebrekkig en uit zeer weinige wenken, dan is de kans om *geheel* te slagen geringer, en het gevaar van te dwalen maakt dubbele scherpte noodzakelijk en mag tot dubbele voorzigtigheid aansporen. Maar ook dán nog kan men het bezwaarlijk zich voorstellen, met hoe vasten stap de naauwkeurige Wijsgeer deze gladde baan mag betreden; en welk helder licht er uit zijn onderzoek voor eene taal kan opgaan, die tot nog toe slechts ten halve verstaan, en daardoor in haar waar gehalte miskend was. Dit toch is zeker, dat men zelfs zijne eigene moederspraak, waarop men door dagelijksch gebruik en ondervinding zich een onderscheidend gevoel en fijn gehoor heeft eigen gemaakt - dat men zelfs deze niet, en hoe veel minder dan eene vreemde, of reeds uitgestorven, taal? geheel doorzien en kennen leert, dan door ze als het werk van redelijke wezens, niet als een zamenstel door louter toeval ontstaan, te beschouwen; door *zijne* gedachten in de gedachten dier vroegere menschen, en hunne, dikwijls reeds verouderde, voorstelling weêrkeerig in de zijne als op te lossen; door hun gevoel en het zijne, hoe sterk ook gewijzigd, tot één te brengen, en beider verbeelding aan het punt, waar zij elkander raken, te doen zamensmelten.

Het is niet moeijelijk, het tot hiertoe gezegde over de Grammatica in het algemeen, nu meer bijzonder op de Semitische talen, en wel bepaaldelijk op het Arabisch, toe te passen. Ook de Grammatica van deze taal kan bloot *empirisch*, of, wil men liever?

zakelijk behandeld worden. In dat geval heeft men naauwkeurig en volledig op te geven, welke regels de Arabier in het spreken en schrijven gewoon zij te volgen; wat hij met iedere verbuiging, en met elk harer vormen naar gelang zijner plaatsing, beteekene; wat iedere woordvoeging, tot in de fijnste onderscheidingen, bij hem uitdrukke, en welke de éénsluidende of meest nabijkomende zegswijze zij, waardoor iedere Arabische zich in eene der meest bekende talen van *Europa* laat overbrengen. Neemt men deze taak in haren geheelen omvang op zich, dan heeft men zoowel van de spreektaal des volks, zoo als die nog heden, met vrij aanmerkelijk verschil, óf in de woestijnen van *Arabië*, óf in *Syrië* en *Egypte*, óf op de Noordwestkust van *Africa*, bestaat, als van de meer verfijnde en kunstig uitgewerkte schrijftaal der Geleerden, een getrouw en volkomen afbeeldsel mede te deelen; maar al bepaalt men zich uitsluitend tot de laatste, ook dán reeds mag het zonder twijfel als eene groote verdienste iemand aangerekend, en als een bewijs van zijn geoefend gehoor, fijnen tact en onvermoeide vlijt worden aangemerkt, wanneer hij aan al de vereischten van dit veelzijdige werk voldaan, en dat meesterstuk van Oostersch genie, niet in het klein en oppervlakkig, maar in deszelfs gansche uitwendige gestalte, vol en sprekend naar het leven heeft afgeschilderd. Doch, waar deze Geleerde nu eindigen mag en zijne gewigtige taak voor volbragt houden, dáár vangt eerst het werk van den Wijsgeer aan, die op de hechte grondslagen het gebouw zijner bespiegelingen en verklarend onderzoek vestigen gaat. Wijsgeer in den waren zin des woords, hield hij zich innig overtuigd, dat zoo lang zijne kennis der zaken onvolkomen was, hij over derzelver aard en zamenhang niet beter dan een blinde over het wezen der kleuren kon oordeelen; en streng zou dus het vonnis zijn, dat hij over zijne eigene dwaasheid en vermetelheid vellen moest, indien hij onvoorzigtiglijk met redeneren begonnen ware, eer hij nog de stof, waarop alleen die redenering gebouwd kon worden, met angstvallige zorg rondom zich verzameld had. Maar heeft hij zich die moeite getroost, en zich de taal in al hare bijzonderheden en in hare gansche uitgebreidheid eigen gemaakt, hij wil dan nu ook alle mogelijk voordeel van die langdurige nasporing inoogsten, en al de eer, die er door te behalen, al het nut, dat er meê te stichten is, bereiken. Het zegt hem weinig nog, de regels der vokaalverandering, der zamentrekking en inéénsmelting, in deze welluidende taal te kennen, en op elken opgegeven' vorm even juist als de Arabier te kunnen toepassen: hij wil ze ook doorzien en begrijpen, naar behooren scheiden en tot één brengen, en elks verklaring weten aan te wijzen, óf uit de algemeene wet der

euphonie bij het gansche menschelijk geslacht, óf uit het bijzondere spraakorgaan aan den Semitischen volksstam eigen. Het kan hem niet bevredigen, al de verbuigingen te hebben nagegaan, die men op naam- en werkwoord beide, naar hunne verschillende klassen, heeft aangewend; noch op gehoor en ondervinding af naauwkeurig te kunnen opsommen, hoeveel uitéénloopende beteekenissen aan elk der afgeleide vormen van het werkwoord eigen zijn, en hoe ieder van deszelfs eenvoudige of zamengestelde tijden, en iedere wijs, naar gelang van den zamenhang en de plaatsing, eene verschillende kracht hebbe: al dat schijnbaar vreemde moet tot natuurlijkheid en éénheid terug gebragt, die ordelooze massa verdeeld en uit elkander gezocht, en aan het geheugen, thans zwoegende onder een' duldeloozen last, verligting gegeven worden, door het verstand tot deszelfs medgezel in te roepen, die voortaan verreweg het grootste deel van dien last zal op zich nemen. De Wijsgeer toch wil het weten, van waar al die vormen ontstaan zijn, wat zij met elkander gemeen hebben, en hoe de Arabier dit juist met deze, en dat met gene buiging heeft kunnen uitdrukken: de wording en het gansche zamenstel des werkwoords wil hij doorzien, de oorspronkelijke en éénige kracht van al deszelfs vormen, en het waar en wezenlijk onderscheid der tijden en wijzen, doorgronden: al het bijzondere wenscht hij in het algemeene zich op te lossen, alle uitgeschoten stralen naar het middelpunt der branding terug te voeren. En evenmin ook kan hij in de opmerking berusten, dat één en hetzelfde woord tot tweederlei einden gebezigd wordt, en hier, bij voorbeeld, de *zekerheid* van het verledene, dáár de *mogelijkheid* van hetgeen toekomstig is, uitdrukt; noch gelooft, dat toeval slechts of eene stilzwijgende afspraak over den vasten zin der onderscheidene zamenvoegingen, die dikwijls uiterlijk zeer weinig, maar in beteekenis hemelsbreed van elkander verschillen, zoo onherroepelijk beslist zou hebben; noch eindelijk, dat de tegenovergestelde kracht en werking van twee in schijn niets beduidende rededeelen alleen aan het gebruik zou zijn toe te schrijven, en geene innerlijke noodzakelijkheid den wil dier veelvermogende gebiedster bepaald zou hebben. Hij zoekt niet in het Arabisch alleen, maar doet bij al deszelfs zusterlijke verwanten, die juist niet veel in getal, maar onderling zoo sprekend gelijk zijn, naar de reden dezer verschijnselen navraag: de eene weet hem dit, en gene weêr iets anders te verklaren; hier krijgt hij dezen, dáár een' anderen, ginds een' derden, niet minder gewigtigen, wenk; elken dag wordt hij sterker overtuigd, dat hij het regte spoor der waarheid betreedt: overal ontdekt hij haar, onmiskenbaar aan het gewone kleed der eenvoudigheid; meestal is zij hem nabij,

zonder dat hij haar gezocht had, of van lieverlede althans wordt dat zoeken zoo ligt, dat hij duidelijk bespeuren kan, dat zij gestadig in zijne nabuurschap zich ophoudt, en als onzigtbaar rondom hem schijnt te zweven. Het een na het ander wordt hem helder en klaar: hij erkent in dien kring van zusterlijke talen even zoo vele spruiten van denzelfden boom, die te zamen al de sappen van den verstorven' moederstam als bij gelijke deeling in zich hebben opgenomen; hij ziet ze alle getrouw gebleven aan het eigenaardige van haar geslacht, en terwijl elk derzelve zich meer of minder ontwikkeld en uitgebreid heeft, is die, welke vooral zijne belangstelling gaande houdt, wel verre weg thans de grootste en schoonste; maar die meerdere uitwas is alleen het gevolg van een gelukkig toeval, dat haar zorgvuldiger kweeking te beurt deed vallen: wat zij geworden is, zouden in hare plaats al de andere, door eene inwendige noodzakelijkheid, eveneens zijn geworden, met dát geringe verschil slechts, dat altijd zusters van zusters gescheiden houdt. Dit is de slotsom van zijne dagelijksche ervaring en van zijne dagelijks voortgaande nasporing: wat hem heden nog niet duidelijk is, kan hij welligt morgen vlak nabij zich ontdekken, of al vond hij het zelf ook nimmer, hij heeft voor zich het stellig vertrouwen, het onbedriegelijk voorgevoel, dat na hem een ander het vinden zal. Het oogenblik eener ontdekking laat zich wel niet berekenen; maar gelijk er telkens, langs dien weg van onderlinge vergelijking en scherpe opmerking, één of meer raadsels, in de Arabische Grammatica nog overgebleven, zich oplossen, zoo *moet* de tijd eens komen, dat ook de laatste zwarigheid zal weggevallen, en het laatste vraagstuk beslist zal zijn; dat men die taal, die zeker het treffendst bewijs is, dat onvervalschte oorspronkelijkheid met rijkdom van vormen en vruchtbare ontwikkeling niet onbestaanbaar zij, even zoo volmaakt zal kennen en doorgronden, alsof men haar van hare eerste wording af langs al de trappen van haren aanwas en groei had kunnen volgen en gadeslaan; de tijd, dat men zich helder bewust zal zijn, van bij alles wat men leest, geheel dat zelfde te denken, te gevoelen en zich te verbeelden, wat de Arabier, die het eerst dien klank, die uitdrukking of die woordvoeging bezigde, er bij gedacht, gevoeld en zich verbeeld heeft; met één woord, dat men deze schoone taal niet enkel op het gehoor af kennen en werktuigelijk verstaan zal, maar ook al hare inwendige bestanddeelen zóó klaar van elkander onderscheiden, en hare verwonderlijke inrigting zóó geheel en innig doorzien zal, als de bekwame Scheikundige thans het geheim der raadselachtigste zamenstelling bloot legt. - De Wijsgeer erkent, dat nog deze toekomst ver af is, maar ontwaart toch met vreugde, dat

hij haar elken dag meer nabij komt: met verbazing staart hij nu reeds, bij elke schrede, die hij voorwaarts zet, het heldere licht aan, dat van rondom naar zijn pad als zamenvloeit. Waar anderen, bij het lezen en verklaren van Arabische schriften, op honderden van plaatsen in het donker nog rondtasten, of slechts de flaauwe schemering genieten van een duister en onontwikkeld gevoel, dáár ziet hij scherp en volkomen als bij de rijzende morgenzon, kent wat er bij en om en vóór hem ligt, en gaat veilig, vol vertrouwen en zekerheid, verder; ja, waar hij nog onlangs zich herinnert, zelf niet dan met moeite en inspanning zich voor dwaling behoed, en vrij verlegen het slechts half bekende spoor betreden te hebben, dáár is hem thans door één' enkelen lichtstraal al het nevelachtige opgeklaard, alle twijfeling weggenomen, en de mogelijkheid zelfs van te dwalen bestaat niet meer. Zóó groot, zóó onberekenbaar, is het voordeel, dat de wijsgeerige beoefening der Arabische Grammatica aanbrengt!

En ziedaar dan nu het standpunt aangewezen, waarvan men het aangekondigde Werk beschouwen moet, en éénigelijk over deszelfs noodzakelijkheid en hooge waarde kan oordeelen. Vóór onzen leeftijd, die in alle vakken van geleerdheid zich zoo gunstig door naauwkeurige en streng-wetenschappelijke beoefening onderscheidt, had men weinig of niets tot wijsgeerige verklaring van het Arabisch aangebragt: zoo als de Arabier, reeds in de tweede eeuw na MOHAMMED, begonnen was in geschrifte zijne taal te behandelen - weinig meer dan bloot empirisch, maar met onnavolgbare fijnheid van gehoor en gevoel, - zoo ging de Europeër in zijn voetspoor, eerst met wankele, en daarna met steviger treden, hem na: gene zou bezwaarlijk eene andere manier hebben kunnen volgen, daar hij gewoonlijk slechts zijne moedertaal kende, en onmogelijk uit deze alleen het raadsel van haar bestaan en van den zamenhang harer deelen ontknoopen kon; maar de Europesche geleerden, die haar reeds zoo vroeg in verband met al hare verwanten bezagen, en bijna nimmer het Arabisch uitsluitend, maar meestal in vereeniging met het Hebreeuwsch, Chaldeeuwsch en Syrisch, of ook wel met het Ethiopisch en Samaritaansch, beoefenden - van hen kan het vreemd schijnen, dat zij niet reeds dadelijk den lichtstroom gemerkt hebben, die in hunne studeercel als van zelf poogde in te dringen, en niet gretig hem opvangende, die naauw vermaagschapte talen veel beter door elkander verstaan, en zoowel allen gemeenschappelijk wezen als elks bijzonder karakter doorgrond hebben. De reden van dit verschijnsel kan alleen uit de kracht der gewoonte en des vooroordeels, en uit de doorgaande rigting der studiën in die minder wijsgeerige eeuwen worden af-

geleid: het *Niets zonder oorzaak* was ook toen wel reeds eene aangenomen grondstelling, maar die men in de beoefening al te dikwijls vergat, of niet zelden ook om de moeijelijkheid van hare toepassing rusten liet. Maar nu althans is het sein gegeven, de opmerkzaamheid door krachtige toonen gewekt, de eerste hinderpalen reeds gelukkig uit den weg geruimd, en de baan voor een ieder geopend, met het zeker vooruitzigt van er lauweren te plukken en kostbare vruchten op in te oogsten. Niet alleen bestaan er Werken van het uiterste belang, uit welke men, te zamen genomen, al de wetten en eigenschappen van het Arabisch volkomen kennen leert; of is zelfs, sedert de verschijning van het meesterstuk van den beroemden SACY, dat ééne Werk bijna in staat, om iemand tot de hoogte op te voeren, van waar hij veilig de wijsgeerige beoefening dier taal kunne aanvangen: niet alleen heeft deze zelfde Geleerde reeds als ter loops menigen zijsprong op het veld der redenering gewaagd, en menigen wenk ten minste medegedeeld, die anderer nadenken gaande maakt, en hen beseffen doet, dat er, na al wat dáár geleverd is, nog zeer veel te onderzoeken is overgebleven; maar onder de verdienstelijkste Mannen van onzen tijd is er één vooral hier met lof en bijzondere onderscheiding te vermelden, die de geheele Arabische Grammatica in ééns op het grondgebied der Wijsbegeerte overgeplant, en een volledig zamenstel derzelve, van al de vorige evenzeer in de schikking der zaken als in den geest der behandeling verschillend, ter vervulling van de tegenwoordige behoefte heeft uitgegeven. Hoe veel er ook aan dat Werk van den scherpzinnigen EWALD, die niet minder in diepe geleerdheid en rijke kennis uitblinkt, vooral wat den vorm betreft, nog ontbreken moge; hoe vele sporen het ook nog van minder gestrenge naauwkeurigheid en blijkbare overhaasting vertoone; en hoe vele verklaringen het, onder eene menigte van ware en treffende opmerkingen, bevatten moge, die zich aan niemand ooit, hetzij door hare eenvoudigheid, hetzij door diepe redenering, zullen aanbevelen: het is als eerste poging, zonder twijfel toch, aller bewondering en de levendigste toejuiching waardig, en mag met regt als de bewerker, of liever als de veel belovende eersteling, eener hoogst gewenschte omkeering van zaken beschouwd worden. Voor het licht, dáár ontstoken, kan geen onpartijdige, die liefde voor waarheid en voortgaande kennis heeft, het oog meer sluiten: het éénige goede beginsel is er niet maar ontvouwd en aangeprezen, maar als het ware ligchamelijk en in volle werking ten toon gespreid: wie thans den lust en de kracht in zich gevoelt, om wat er in die eerste proeve van deszelfs toepassing nog verkeerd en onjuist zij, te verbeteren, wat er nog gansch aan ontbreekt, van lieverlede aan te vullen, en het geheel

te helpen vereenvoudigen, beschaven en ronden, hij sla met geestdrift de hand aan het werk, en beginne waar de eerste kunstenaar zijnen arbeid heeft afgebroken. Jammer is het voorzeker, dat nog de deelneming op dit punt niet zoo sterk en algemeen is, als het getal van hen, die er toe in staat zijn, mogelijk, en het belang der zaak wenschelijk en noodzakelijk maakt; maar des te grooter is dan ook de prijs, dien men op zulke arbeiders, als in ons Vaderland de Heer ROORDA is, stellen moet. Door aanleg en studie, beide, tot grondig onderzoek en scherpe waarneming gevormd, kon hij althans in geene andere behandeling der Semitische talen, dan in de echt wijsgeeringe, voldoening vinden, en zijn voorbeeld toont het, hoe ver men het in weinige jaren langs den koninklijken weg van naauwkeurige geleerdheid brengen, en hoe veel nut men rondom zich verspreiden kan. In zijne openbare betrekking de behoefte gevoelende, van bij het onderwijs dier talen een handboek te kunnen volgen, dat, met de tegenwoordige hoogte der wetenschap gelijk staande, en dus op geene andere, dan eene zuiver wijsgeerige, leest geschoeid, den leerling dadelijk het punt wijst, waarop hij tot helder begrip en klare aanschouwing der zaken zich te plaatsen hebbe, schonk hij, voor eenigen tijd reeds, ons eene uitgewerkte Hebreeuwsche Grammatica, over welker waarde men hier niet zal uitweiden, maar die men, als grondslag der thans door hem uitgegeven Arabische, hier echter noemen en aanbevelen moet. In deze laatste, op eene veel kleinere schaal aangelegd, heeft de Hoogleeraar alles, wat, na de lezing der Hebreeuwsche, als bekend voorondersteld mogt worden, achterwege gelaten, en éénigliijk zich toegelegd, om het Arabisch, in deszelfs eigendommelijk karakter, voor eerstbeginnenden, wien de algemeene wetten van den Semitischen taalstam niet meer vreemd zijn, af te schetsen, en tegelijk hun den sleutel tot deszelfs verklaring in handen te geven. *Vel omittenda*, zegt hij in zijne Voorrede, *vel leviter duntaxat tangenda esse putavi ea omnia, quae aut provectioribus tantum opus est cognoscere, aut quae, quum omnibus linguis Semiticis communia sint, plerisque eorum, qui grammaticae Arabicae operam navant, ex Hebraeâ jam nota sunt suâve sponte intelliguntur, vel et a doctore in erudiendo facilè tradi possunt explicarique*. Houdt men dit opgegeven plan van den Schrijver onder het oog, dan zal men bij de lezing of het gebruik van deze Grammatica ondervinden, dat zij in allen opzigte aan hare bestemming voldoet, en dat, terwijl de nieuwere rigting der wetenschap eene wezenlijke behoefte aan zulk een boek had doen ontstaan, in die behoefte dan ook nu, door hetgeen de Heer ROORDA geleverd heeft, volkomen voorzien is. Met vertrouwen schrijft men deze uitspraak neder, overtuigd,

dat wie het Werk kent, en zelf naauwkeurig heeft kunnen toetsen aan de vier hoofdvereischten, in een handboek van Arabische Grammatica, óf te allen tijde, óf thans vooral, gevorderd - kortheid, volledigheid, wijsgeerige strekking en klaarheid, - niet alleen met dat oordeel gereedelijk instemmen, maar ook de Akademische jongelingschap met zulk een' voortreffelijken leidsman, en het Vaderland met zulk een' bekwamen geleerde, van harte geluk moet wenschen. Ontwikkelen wij naar den aangegeven' leiddraad nog met een enkel woord, in welke mate het boek die vereischten bezit.

(*Het vervolg in N°*. 7.)

[p. 265, noot 1]

Welligt zal het aan eenigen der Lezers niet ongevallig wezen, hier eene beknopte opgave te ontvangen van al de Werken over Arabische Grammatica, die, óf in het Arabisch zelf geschreven, óf in eenige Enropesche taal opgesteld, sedert het begin der 16de eeuw tot op den tegenwoordigen tijd toe, in drie verschillende Werelddeelen, in druk verschenen zijn. Tot zamenstelling derzelve is vooral gebruik gemaakt van de *Bibliotheca Arabica* van C.F. DE SCHNURRER (Halle 1811, 8°); van eene minder naauwkeurige, doch niet geheel onbelangrijke, aanteekening van den Heer VON HAMMER, in de *Wien. Jahrb. der Literat.* 1836. Band 76. S. 169-171; van eene vrij volledige lijst der Werken, die sedert 1728 uit de drukkerij der Turken te Konstantinopel in het licht zijn gekomen, medegedeeld door denzelfden Geleerde in het 7de Deel zijner *Gesch. des Osman. Reiches*, S. 583 *ff.;* en eindelijk van de *Notice des ouvrages arabes, imprimés en Egypte*, door den Heer REINAUD geleverd in het *Nouveau Journal Asiat.* 1831. Octobre. p. 333 *suiv.* Hetgeen aan al deze opgaven te zamen gevat nog ontbrak, heeft men hier trachten aan te vullen, en tevens de belangrijkste en beste onder de vermelde Werken den Lezer willen aanduiden, door ze met een * van de overige te onderscheiden. Omtrent de nommers, die in haakjes zijn ingesloten, beslaat eenige twijfel, daar zij, zoo al ooit in druk verspreid, thans echter niet meer schijnen gevonden te worden.

1. (PETRUS DE ALCALA) *Arte para legeramente saber la lingua araviga*. Granada, 1505. 4°.

2. GUIL. POSTELLI, *Grammatica Arabica*. Paris. (1538 of 1539) 4°.

3. RUTHG. SPEY, *Compend. Gramm. Arab.* (Een aanhangsel van het Werk: R. SPEY, *Epistola Pauli ad. Gal. - arabice*. Heidelb., 1583. 4°.)

*4. كافية ابن الحاجب. (Met dezen Arabischen titel is te Rome, in het jaar 1592, in 4°., uitgegeven de in het Arabisch geschrevene Grammatica, *al Câfia* of *de Genoegzame* geheeten, van IBNO-L-HÂDJIB, gestorven in het jaar 1248. Sommige exemplaren dezer uitgaaf hebben ook den Latijnschen titel: *Grammatica Arabica, dicta* Caphiah, *auctore filio Alhagiabi. Romae in typographia Medicea*. 1592.)

*5. كتاب الاجرومية في النحو تاليف الشيخ الامام العلامة محمد ابن داود الصنهاجي الشهير باجروم. (Met dezen titel kwam in hetzelfde jaar te Rome, in 4°., uit de Arabische Grammatica, die gewoonlijk *al-Adjroumîja* heet naar haren schrijver MOHAMMED IBN-DÂOUD AS-SINHÂDJÎ, bijgenaamd *Ibn-Adjroum*, dat is: *zoon van een' mystiker* of *monnik*. Hij leefde van het jaar 1283 tot 1323.)

6. P. KIRSTENII, *Grammatices Arab. Libri tres*. Breslae, 1608-1610. fol.

*7 كتاب التصريف تاليف الشيخ الامام. *Liber Tasriphi. Compositio est Senis Alemami*. Romae, 1610. 4°. (Onder dezen titel schuilt, geheel onkenbaar, het Arabische Werk over de verhuiging der werkwoorden, dat gewoonlijk *al-Izzî* genaamd wordt naar deszelfs auteur IZZODDÎN AZ-ZANDJÂNÎ, gestorven in het jaar 1257. Deze uitgaaf bevat niet bloot den Arabischen tekst, zoo als in N°. 4 en 5 het geval is, maar ook eene woordelijke Latijnsche vertaling, en daarna nog eene vrijere Latijnsche omschrijving van denzelven.)

[8. JO. ANTONIDIS, *Methodica descriptio conjugationum arab*. Leidae, 1613.]

*9. TH. ERPENII, *Grammatica Arabica*. Leidae, 1613. 4°.

*10. GABR. SIONITAE et JO. HESRONITAE, *Gramm. Arab. Maronitarum*. Lutet. 1616. 4°. (Onvoltooid; daar slechts het eerste boek dezer Grammatica in druk verschenen is, en de andere vier nimmer gevolgd zijn.)

11. JO. MELCH. MADERI, *Gramm. Arab.* Augustae Vind. 1617. 4°.

*12. *Grammatica Arabica dicta* Giarumia, *et libellus* Centum Regentium, *cum versione Latina et commentariis* TH. ERPENII. Leidae, 1617. 4°. (Over het eene dezer twee Arabische Werken, de *Adjroumîja*, zie men op N°. 5: het andere is van ABDOLKÂHIR AL-DJORDJÂNÎ, gestorven in het jaar 1013, en draagt deszelfs Arabischen naam *al-Awâmilo-l-mia* (العوامل المايۃ) dien ERPENIUS letterlijk door *Centum Regentes* vertaald heeft, naar de honderd woordjes (waarover het handelt) in de Arabische taal, die, vóór de naam- of werkwoorden geplaatst, eenigen invloed op derzelver vorm uitoefenen.)

13. TH. ERPENII, *Canones de litterarum* ا و ي *apud Arabes natura et permutatione*. Leidae, 1618. 4°.

*14. TH. ERPENII, *Rudimenta linguae Arabicae*. Leidae, 1620. 8°.

[15. JOS. BARBATI, *Compendium Gramm. Arab.* 1620. fol.]

16. FR. MARTELOTTI, *Institutiones linguae Arab.* Romae, 1620. 4°.

17. VICT. SCIALACH, *Introd. ad Gramm. Arab.* Romae, 1622. 8°.

18. PETR. METOSCITAE, *Institut. linguae Arab.* Romae, 1624. 8°.

[19. ABR. ECHELLENSIS, *Brevis instit. linguae Arab.* Romae, 1628. 8°.]

*20. TH. ERPENII, *Rudimenta linguae Arab.* Ed. 2ª. L.B., 1628. 8°. (Vergel. N°. 14.)

*21. *Grammatica Arab.*, Agrumia *appellata, cum vers. Lat. ac dilucida expositione* THOMAE OBICINI. Romae, 1631. 8°. (Vergel. N°. 5 en 12.)

22. DOMENICO GERMANO DE SILESIA, *Fabrica overo Dittionario della lingua volgare arab. et ital*. Roma, 1636. 4°. (Onder dezen titel schuilt eene Grammatica der nieuwere Arabische spreektaal, die tot voorlooper dienen moest voor het kort daarop, in het jaar 1639, gevolgde Woordenboek van denzelfden schrijver. In de voorrede en op de eerste bladzijde vindt men dan ook den titel van *Introduttorio manuale della lingua Arab. volgare*.)

*23. TH. ERPENII, *Gramm. Arab.* Ed. 2ª. L.B., 1636. 4°. (Vergel. N°. 9.)

*24. TH. ERPENII, *Rudim. linguae Arab.* Ed. 3ª. Lutet., 1638. 8°. (Vergel. N°. 14 en 20.)

25. PHIL. GUADAGNOLI, *Breves Arab. linguae Instit.* Romae, 1642. fol.

26. *Fides et leges Mohammaedis -, praemissis Institutionibus Arabicis, auctore* THEOD. HACKSPAN. Altdorfii. 1646. 4°.

27. JO. ERN. GERHARDI, *Institutiones linguae Ebraeae. Accessit harmonia perpetua aliarum ling. Orient., Chald., Syr., Arab. et Aeth.* Jenae, 1647. 4°.

28. J.H. HOTTINGERI, *Gramm. quatuor linguarum, Hebr., Chald., Syr. et Arab., harmonica*. Tiguri, 1649. 4°.

29. (JO. ERN. GERHARDI) *Linguae Arab. σκιαγραφία*. Witteb. 1650., 4°.

30. ANTON. AB AQUILA, *Arab. linguae novae Institutiones*. Romae, 1650. 8°.

31. MATTH. WASMUTH, *Gramm. Arab.* Amst. 1654. 4°.

*32. *Arab. linguae Tirocinium, id est* TH. ERPENII *Gramm. Arab., cum variâ praxios materia*. L.B., 1656. 4°. (Deze derde uitgaaf der Gramm. van ERPENIUS is door JAC. GOLIUS bezorgd. Vergel. N°. 9 en 23.)

33. ANDR. SENNERTI, *Arabismus*. Witteb. 1658. 4°.

34. J.H. HOTTINGERI, *Gramm. quatuor linguarum, Hebr., Chald., Syr. et Arab., harmonica*. Heid., 1659. 4°. (Vergel. N°. 28.)

35. EDM. CASTELLI, *Harmonia sex linguarum Orient., Hebr., Chald., Syr., Samar., Aeth., Arabicae. Cui annectuntur linguae Persicae Rudimenta* (Staat voor het bekende *Lexicon Heptaglotton*, uitgegeven te Londen in het jaar 1669. fol.)

36. JO. FR. NICOLAI, *Gramm. linguarum Ebr., Chald., Syr., Arab., Aeth., Pers., harmonica* (Maakt een deel uit van 's mans *Hodogeticum Orient. harmon.*, uitgegeven te Jena in het jaar 1670. 4°.)

37. *Isagoge in linguam Arab., ad ductum Th. Erpenii et Maronitarum e monte Libano - facta*. 1678. 4°. (Auteur noch plaats wordt genoemd; doch uit vergelijking met het volgende nommer blijkt ten duidelijkste, dat ook van deze *Isagoge* CELLARIUS de schrijver, en dat zij eveneens te Zeitz is uitgekomen. Men zie voorts N°. 9, 10, 14 enz.)

38. *Isagoge in linguam Arab. ad ductum praest. Grammaticorum, recogn. et aucta a* CHRIST. CELLARIO. Cizae, 1686. 4°.

39. AGAPITI à VALLE FLEMMARUM, *Flores Grammaticales arabici idiomatis*. Patav., 1687. 4°.

40. PODESTAE, *Cursus Grammaticalis linguarum Orient.* (*Arabismus.*) Viennae, 1687. 4°.

41. DAV. SCHIEFERDECKER, *Nucleus Institutionum Arab. enucleatus*. Lips., 1695. 8°.

42. GEORGE. OTHONIS, *Synopsis Institutionum Samar., Rabbin., Arab., Aeth. et Pers*. Francof., 1701. 8°.

43. JUSTI HELFFR. HAPPELII, *Brevis Instit. linguae Arab.* Francof., 1707. 4°.

44. GEORG. OTHONIS, *Synopsis Inst. Samar., Rabb., Arab., Aeth. et Pers.* Ed. 2a. Francof., 1717. 8°. (Vergel. N°. 42.)

45. JOH. GODOFR. LACKEMACHERI, *Elementa linguae Arabicae*. Helmst., 1718. 4°.

46. HENR. GOTTL. REIME, *Clavis linguae Arabicae*. Jenae, 1718. 8°.

47. JOH. CHRIST. CLODII, *Compendium Gramm. Arab.* Lips., (1728) 4°.

48. JOH. CHRIST. CLODII, *Theoria et Praxis linguae Arab.* Lips., 1729. 4°.

49. JO. HENR. CALLENBERG, *Prima rudimenta linguae Arab.* Halae, 1729. 8°.

50. LEON. CHAPPELOW, *Elementa ling. Arab. ex Erpenii* Rudimentis *ut plurimum desumpta*. Lond. 1730. 8°.

51. (JOS. SIM. ASSEMANI) *Rudimenta linguae Arab.* Romae, 1732. 4°.

*52. TH. ERPENII, *Rudimenta linguae Arab.* Edito (quarta) procur. ab ALB. SCHULTENSIO. L.B., 1733. 4°. (Vergel. N°. 14, 20 en 24.)

53. EMONIS LUCII VRIEMOET, *Arabismus*. Franeq., 1733. 4°.

*54. TH. ERPENII, *Gramm. Arab.* Editio (quarta) procur. ab ALB. SCHULTENSIO. L.B., 1748. 4°. (Vergel. N°. 9, 23 en 32.)

*55. *Epistolae quaedam et particula prima Agrumiae ejusque Commentariorum, Arab. et Lat. editae notisque illustratae a* CHR. SCHNABEL. Amst., 1755. 4°. (Vergel. N°. 5, 12 en 21.)

*56. *Continuatio Agrumiae ejusque Commentar., Arab. et Lat. ed. notisque ill. a* CHR. SCHNABEL. Amst., 1756. 4°. (Vergel. het vorige N°.)

57. JO. CHR. KALLII, *Fundamenta linguae Arabicae*. Hafniae, 1760. 4°.

*58. TH. ERPENII, *Rudimenta linguae Arab.* (Editio quinta) L.B., 1767. 4°. (Verg. N°. 14, 20, 24 en 52.)

*59. TH. ERPENII, *Rudimenta linguae Arab.* (Edit. sexta) L.B., 1770. 4°. (Vergel. het vorige N°.)

60. JO. FRID. HIRTII, *Institutiones Arab. linguae*. Jenae, 1770. 8°.

*61. JO. DAV. MICHAELIS, *Erpenii Arab. Grammatik abgekürzt, volständiger u. leichter gemacht*. Gött., 1771. 8°.

62. J. VAN OOSTENRIJK, *Prim. Lineae Institut. ad fund. dialecti Arab.* Husd., 1772. 4°.

63. ANTONIO BAPTISTA, *Instituicoes da lingua Arabiga*. Lisboa, 1774. 8°.

64. FRANC. CAÑES, *Grammatica Arabigo-Española, vulgar y literal*. Madrid, 1775. 4°.

*65. JOHN RICHARDSON, *A Grammar of the Arabic language*. London, 1776. 4°.

66. WILH. FR. HEZEL, *Erleichterte Arab. Grammatik*. Jena, 1776. 8°.

*67. (EV. SCHEIDII) *Primae lineae institutionum ad fund. dialecti Arab.* L.B., 1779. 4°.

68. WILH. FR. HEZEL, *Nöthige Verbesserungen und Zusätze zu seiner erl. Arab. Gr.* Jena, 1780. 8°. (Vergel. N°. 66.)

*69. JO. DAV. MICHAELIS, *Arab. Grammatik.* Zweite Ausgabe. Gött., 1781. 8°. (Vergel. N°. 61.)

70. WILH. FR. HEZEL, *Anweisung zur Arab. Sprache bey Ermangelung alles mündlichen Unterrichts*. Leipz., 1784. 8°.

*71. اعراب الكافية لزيني زاده. (Geheel Arabisch, uitgegeven te Konstantinopel, in het jaar 1785, in klein 4°. Het bevat de *Câfia* van IBNO-L-HÂDJIB (zie N°. 4), met eene woord voor woord analyserende verklaring van ZAINÎ-ZÂDE, die, hoewel een Turk zijnde, dit Werk in het Arabisch geschreven heeft. Hij voltooide het, naar zijne eigene opgave, in het jaar 1168 der Arab., d.i. in ons jaar 1754 of 1755).

*72. MARIANO PIZZI, *Ensayos sobre la Gramática y poética de los Arabes*. Madrid, 1787. 4°.

73. INNOC. FESSLER, *Institutiones linguarum Orient., Hebr., Chald., Syr. et Arab.* Pars prior, Wratisl. 1787. Pars post. Wrat. 1789. 8°.

74. S.F. GÜNTH. WAHL, *Elementarbuch für die Arab. Sprache*. Halle, 1789. 8°.

75. HENR. EBERH. GOTTL. PAULUS, *Compendium Gramm. Arab.* Jenae, 1790. 8°.

76. OLAI GERH. TYCHSEN, *Elementale Arabicum*. Rostoch., 1792. 8°.

77. JOH. GOTTFR. HASSE, *Practisches Handbuch der Arab. u. Aethiop. Sprache*. Jena, 1793. 8°.

78. JOAÕ DE SOUSA, *Compendio da Grammatica Arabiga*. Lisboa, 1795. 8°.

*79. ERPENII *Grammaticam Arabicam unacum Fabulis Lokmani et Glossario edidit* SALVAT. M. MORSO. Panormi, 1796. 8°.

80. JOH. JAHN, *Arabische Sprachlehre*. Wien, 1790. 8°.

81. E. FR. K. ROSENMÜLLER, *Arabisches Elementar- und Lese-Buch*. Leipz., 1799. 8°.

82. J. JOS. MARCEL, *Grammaire Arabe*. (Van deze Grammatica zijn slechts de eerste 20 vellen in kl. 4° te Kairo gedrukt, in het jaar 1799: de volgende zijn nooit verschenen.)

*83. FRANC. DE DOMBAY, *Gramm. linguae Mauro-Arabicae*. Vindob., 1800. 4°.

84. J.S. VATER, *Handbuch der Hebr., Syr., Chald. und Arab. Grammatik.* Leipz., 1802. 8°.

*85. *An entire and correct edition of the five Books upon Arabic Grammar*. By J. BAILLIE. (Met dezen Engelschen zoowel, als een' Arabischen, titel zijn te Calcutta vijf Arabische Werken over de Grammatica dier taal in het oorspronkelijk uitgegeven, in drie deelen in kl. 4°.; namelijk in het eerste deel, in 1802 verschenen: 1. De *Awâmilo-l-mia*, of *het Boek over de honderd regerende woordjes*, van ABDOLKÂHIR AL-DJORDJÂNI (zie op N°. 12.): 2. een Arabische Commentaar op hetzelve van eenen dáár niet genoemden schrijver, en 3. het Werk *al-Misbâh*, of *de Lantaarn*, geheeten, van NÂSIRODDÎN AL-MOTARRIZÎ, gestorven in het jaar 1213. In het tweede deel, dat in 1803 is uitgekomen, vindt men het Werk, getiteld الهداية *het goed geleide*, welks schrijver dáár wel niet wordt opgegeven, maar men van elders meent te weten, dat ABDOLDJALÎL IBN-FÎROUZ is. In het derde deel eindelijk, dat nog in hetzelfde jaar gevolgd is, staat weder de *Câfia* van IBNO-L-HÂDJIB, waarvan in N°. 4 en 71 gesproken is; terwijl het geheel besloten wordt met de mededeeling van eenige uitgezochte plaatsen uit andere meest beroemde Arabische schrijvers over hetzelfde onderwerp.

86. A.F.J. HERBIN, *Développemens des principes de la langue Arabe Moderne*. Paris, 1803. 4°.

*87. معرب الاظهار لزيني زاده. (Geheel Arabisch, uitgegeven te Scutari in het jaar 1803, in 4°. Het bevat het Grammatische Werk, اظهار الاسرار, *de Openbaring der geheimen*, welks auteur, gewoonlijk BIRGELI geheeten, in het jaar 1573 gestorven is; met eene woord voor woord analyserende verklaring van denzelfden ZAINÎ-ZÂDE, over wien op N°. 71 gesproken is. Dit zijn Werk voltooide bij in het jaar 1739.)

*88. شرح الاظهار لمصطفي بن حمزة. (Weder geheel Arabisch, uitgegeven te Scutari in het jaar 1804, in 4°. Het bevat hetzelfe Werk van BIRGELI, dat in het vorige N°. vermeld is, met den Commentaar van MOSTAFA IBN-HAMZA. Dezelve voert eigenlijk den titel van اظهار الاسرار نتايج الافكار في شرح *de kinderen van het herhaalde peinzen, dienende ter verklaring van de Openbaring der geheimen,* en is door den schrijver opgesteld in het jaar 1674.)

89. ANDERS SVANBORG, *Foersta Grunderna i Arabiska Spraket*. Upsala, 1804. 4°.

*90. تعليق الفواضل علي اعراب العوامل لزيني زاده. (Geheel Arabisch, uitgegeven te Scutari in het jaar 1805, in 4°. Het bevat de zoogenaamde *Nieuwe Awâmil*, of *het nieuwe Werk over de regerende woordjes* (vergel. N°. 12 en 85), waarvan BIRGELI, in N°. 87 en 88 vermeld, de auteur is; met eene woord voor woord analyserende verklaring van denzelfden ZAINÎ-ZÂDE, die in N°. 71 en 87 is voorgekomen. Hij schreef deze

verklaring in het jaar 1731: dezelve is, volgens de Voorrede, eigenlijk eene verkorting van een grooter Werk, vroeger over hetzelfde onderwerp door hem opgesteld.)

*91. شرح العوامل الجديد لمصطفي بن ابرهيم. (Weder geheel Arabisch, te Scutari vier maanden na het vorige uitgegeven, in 4°. Het bevat het zelfde Werk van BIRGELI, de *Nieuwe Awâmil*, met een Commentaar, getiteld تحفة الاخوان *het Geschenk voor de broeders*, door MOSTAFA IBN-IBRÂHÎM, men weet niet in welk jaar, opgesteld.)

*92. معرب الاظهار لزيني زاده. (Geheel hetzelfde Werk, dat boven, onder N°. 87, vermeld is. Deze tweede uitgaaf verscheen te Scutari, in het jaar 1809, in 4°.)

*93. A.J. SILVESTRE DE SACY, *Grammaire Arabe*. Deux Tomes. Paris, 1810. 8°.

*94. كتاب المحرم في حاشية الجامي. (Geheel Arabisch, uitgegeven te Scutari, in het jaar 1811, in 4°. Het bevat zeer breedvoerige Aanteekeningen van eenen ongenoemden schrijver op den Commentaar, getiteld الفوايد الضيايية, *de helpende toelichtingen van* DHIJÂODDÎN, met welken DHIJÂODDÎN ABDORRAHMÂN AL-DJÂMÎ, gestorven in het jaar 1492, de *Câfia* van IBNO-L-HÂDJIB (zie boven op N°. 4, 71 en 85), verklaard heeft.)

*95. JOHN RICHARDSON, *A Grammar of the Arabic Language*. Lond., 1811. 4°. (Een tweede druk van het boven, op N°. 65, vermelde Werk.)

*96. تحفة الاخوان وهو شرح العوامل الجديد لمصطفي بن ابرهيم. (Hetzelfde Werk, dat boven, onder N°. 91, vermeld is. Deze tweede uitgaaf verscheen te Scutari, in het jaar 1811, in 4°.)

*97. *Grammaire Arabe de* SAVARY. Paris, 1813. 4°.

*98. *A Grammar of the Arabic language*, by LUMSDEN. Vol I. Calcutta, 1813. fol. (Van dit belangrijk Werk is het vervolg niet verschenen.)

99. ANTON, ARYDÂ, *Institutiones grammaticae Arab.* Viennae, 1813. 4°.

*100. *Miut Amil, and schurhoo Miut Amil: Two Elementary Treatises on Arabic Syntax, with a Translation and Annotations*. By A. LOCKETT. Calcutta, 1814. 4°. (Het Arab. Werk, hier weder in het oorspronkelijk, tegelijk met een Arab. Commentaar op hetzelve, uitgegeven, met bijgevoegde vertaling en aanteekeningen, is *al-Awâmilo-l-mia* van ABDOLKÂHIR AL-DJORDJÂNI, hetwelk op N°. 12 en 85 reeds vermeld is.)

*101. تعليق الفواضل علي اعراب العوامل لزيني زاده. (Hetzelfde Werk, dat boven, op N°. 90, vermeld is. Deze tweede uitgaaf verscheen te Scutari, in het jaar 1816, in 4°.)

*102. شرح العوامل الجديد لمصطفي بن ابرهيم. (Hetzelfde Werk, dat boven, op N°. 91 en 96, is voorgekomen. Deze derde uitgaaf verscheen te Scutari, in het jaar 1816, in 4°.)

103. MERINO, *Compendio grammatical para aprendar la lingua Arabiga*. Madrid, 1817. 4°.

*104. Een geheel Arabisch Werk, zonder hoofdtitel, te Scutari in het jaar 1818 uitgegeven, dat de vijf voornaamste geschriften over het etymologisch gedeelte der Arabische Grammatica, zoo als zij op de Turksche scholen geleerd wordt, bij elkander bevat; namelijk 1. de مراح الارواح, of *het Nachtverblijf der geesten*, van AHMED IBN-ALÎ IBN-MAS'OUD, wiens leeftijd zich niet naauwkeurig bepalen laat; 2. het Werk van IZZODDÎN AZ-ZANDJÂNI, dat gewoonlijk *al-Izzî* geheeten, reeds boven onder N°. 7 vermeld is; 3. المقصود, of *het Doelwit*, over welks auteur bij de Arabieren zelve verschil van gevoelens bestaat; 4. البناء, of *de leer der woordvormen*, welks schrijver

even onbekend is, als de vervaardiger der امثلة, of *Tabellen van de verbuiging der werkwoorden*, die de vijfde plaats innemen.

105. JO. CHR. KALLII, *Fundamenta linguae Arab.* Edit. 2[a]. Hauniae, 1818. 4°. (Vergel. N°. 57.)

106. E.F.C. ROSENMULLERI, *Institutiones ad fund. linguae Arabicae*. Lips., 1818. 4°.

*107. Een geheel Arabisch Werk, zonder hoofdtitel, te Scutari in het jaar 1819 uitgekomen, dat drie der voornaamste geschriften over het syntactisch gedeelte der Arabische Grammatica bij elkander bevat; namelijk 1. de *Câfia* van IBNO-L-HÂDJIB (zie N°. 4, 71, 85 en 94); 2. de اظهار الاسرار, of *Openbaring der geheimen*, van BIRGELÎ (zie N°. 87, 88 en 92); en 3. de *Nieuwe Awâmil* van denzelfden schrijver (zie N°. 90, 91, 96 101 en 102.) Het geheel is een tegenhanger der verzameling onder N°. 104 vermeld.

*108. الفوايد الضيايية وهو شرح الكافية للجامي (Geheel Arabisch, uitgegeven te Scutari in het jaar 1820. Het bevat den Commentaar van DHIJÂODDÎN ABDORRAHMÂN AL-DJÂMÎ (van welks bestaan reeds boven, op N°. 94, gewaagd is) op de bekende *Câfia* van IBNO-L-HÂDJIB: zie het vorige nommer. Deze Commentaar van AL-DJÂMÎ is ook te Calcutta uitgegeven, doch zonder jaartal, in groot 8°.)

109. *Wasit Al-Nahu* (وسيط النحو): *a Treatise on the Syntax of the Arabic Language*, by *Mulavi* TURAB ALI. Madras, 1820. 4°.

110. *Abrégé des Conjugaisons Arabes, corrigé et augmenté* par E. BOTCHOR. Paris, 1820. 8°.

111. ANDR. OBERLEITNER, *Fundamenta linguae Arabicae*. Viennae, 1822. 8°.

*112. نتايج الافكار في شرح اظهار الاسرار لمصطفي بن حمزة (Hetzelfde Werk, dat boven, op N°. 88, vermeld is. Deze tweede uitgaaf verscheen te Scutari, in het jaar 1822, in 4°.)

113. TH. CHR. TYCHSEN, *Grammatik der Arab. Schriftsprache*. Gött. 1823. 8°.

*114. A.P. CAUSSIN DE PERGEVAL, *Grammaire Arabe vulgaire*. Paris, 1824. 4°.

*115. الاجرومية. (De *Adjroumîja* (vergel. N°. 5, 12, 21, 55 en 56), op nieuw in het Arabisch uitgegeven te Boulâk, in den omtrek van Kairo, in het jaar 1824, in 12°.)

*116. Een Arabisch Werk over de Grammatica dier taal, met randteekeningen, insgelijks in het Arab. opgesteld, zonder opgave van titel of auteur, te Boulâk uitgegeven in het jaar 1825, in 4°.

*117. شرح الاجرومية. De *Adjroumîja* (zie op N°. 115), vergezeld van een' breedvoerigen Commentaar, welks auteur niet genoemd wordt; in het Arab. uitgegeven te Boulâk, in het jaar 1826, in 8°.)

*118. مراح الارواح لاحمد بن مسعود. (De Arabische Grammatica, waarvan boven, op N°. 104, 1°., gewaagd is, op nieuw in het oorspronkelijk uitgegeven te Boulâk, in het jaar 1828, in 8°.)

119. Eene andere Arab. Grammatica, zonder opgave van titel of auteur, uitgegeven te Boulâk, in hetzelfde jaar, in 8°.

120. Eene derde Arab. Grammatica, in hetzelfde jaar aldaar uitgegeven, in 8°.

121. Eene vierde Arab. Grammatica, in hetzelfde jaar aldaar uitgegeven, in 8°.

122. Een Werkje over de verbuiging der Arab. werkwoorden, aldaar in hetzelfde jaar uitgegeven, in 8°.
123. Een Werkje over het Perfectum en Imperfectum in de Arab. taal, insgelijks in het oorspronkelijk uitgegeven te Boulâk in het genoemde jaar, in 8°.
*124. SILV. DE SACY, *Anthologie Grammaticale Arabe, ou morceaux choisis de divers Grammairiens et Scholiastes Arabes, avec une Traduction Française et des Notes*. Paris, 1829. 8°.
*125. SILV. DE SACY, *Grammaire Arabe.* Seconde édition. Deux Tomes. Paris, 1831. 8°. (Vergel. N°. 93.)
*126. G.H.A. EWALD, *Grammatica Critica linguae Arab.* Vol. prius, Lips. 1831. Vol. post., Lips. 1833. 8°.
127. JO. AUG. VULLERS, *Grammaticae Arab. elementa et formarum doctrina per tabulas descripta*. Bonnae, 1832. 4°.
*128. *Alfiyya ou la Quintessence de la Gramm. Arab., ouvrage d'*EBN-MALEC; *publié en original, avec un commentaire*, par S. DE SACY. Paris, 1833. 8°. (Het Arab. Werk, hier met een' Franschen Commentaar uitgegeven, is eene in dichtmaat opgestelde Grammatica van duizend verzen, die daarom den naam van *al-Alfîja*, of *de Duizendtallige*, voert. De auteur, gewoonlijk IBN-MÂLIC geheeten, leefde in de 13de eeuw onzer tijdrekening, en stierf in het jaar 1273.)
*129. A.P. CAUSSIN DE PERCEVAL, *Gramm. Arabe vulgaire*. 2e édition. Paris, 1833. 8°. (Vergel. N°. 114.)
*130. *L'Adjroumieh par* MOHAMMED BEN DAOUD, *grammaire Arabe, traduite en Français par* L. VAUCELLE, *et suivie du texte Arabe*. Paris, 1833. 8°. (Eene nieuwe uitgave en vertaling der *Adjroumîja*, van welke reeds bij herhaling, onder N°. 5, 12, 21, 55, 56, 115 en 117, gewaagd is.)

Abbildungen neuer oder unvolständig bekannnter (bekannter) Amphibien,nach dem Leben entworfen und mit einem erläuternden Texte begleitet von *H. Schlegel*, Conservator am Königl. Niederländ Museum.

(1e Decade.) Düsseldorf bey Arnz en Comp. Leiden bij C.C. van der Hoek.

Onder de openbare Inrigtingen in ons Vaderland, aan kunsten of wetenschappen toegewijd, is er zeker geene, welke bij den vreemdeling meer bekend is en hooger staat aangeschreven, dan ons Rijks-Museum van Natuurlijke Historie, in de grijze Academiestad *Leiden*. En waarlijk, ieder, die voor de eerste maal den drempel van dat, uitwendig zoo weinig belovend gebouw, betreedt, staat verbaasd bij den indruk, dien het gezigt dier lange, heldere galerijen op hem te weeg brengt, eenen indruk, die tot een verheven godsdienstig gevoel wordt opgevoerd, wanneer hij, van zijne eerste verwondering terug gekomen, eenen meer aandachtigen blik werpt op de hem omringende, ontelbare menigte voorwerpen van allerlei kleur en gedaante, van allerlei landaard en natuur, en zich, in een' oogenblik des tijds, als in het middelpunt der Schepping waant overgebragt, waar de oorsprong schijnt te zijn van alles, wat in het Noorden en in het Zuiden, in het Oosten en in het Westen van onzen bol, dierlijk leven ontvangen heeft. Wie denkt niet onwillekeurig, wanneer hij zich dáár, zoo veilig en gerust, in het midden ziet geplaatst van zoo vele wijd gemuilde, scherp getande en forsch geklaauwde roofdieren - in hunnen levenden en vrijen toestand, den schrik en angst van bosschen en zeeën! - aan den vreedzamen omgang, waarin,

naar het scheppingsverhaal, het eerste, onschuldige menschenpaar met de hen omringende ongelijksoortige wezens ver-

keerde..... Dan, ons bestek gedoogt niet, om aldus voort te redeneren. Men mag vooronderstellen, dat ieder onzer lezers *Leidens* sieraad wel eens in zijn leven zal hebben bezocht; dat hij dáár indrukken zal hebben ontvangen naar zijne toevallige stemming of zijn' natuurlijken gemoedsaard; dat hij bekend zal wezen met de orde en netheid, die kenmerkende vaderlandsche stempels, welke dáár heerschende zijn, en met de stomme getuigen van den alles overtreffenden rijkdom der Natuur; doch ook tevens met de sprekende bewijzen van den altijd durenden voortgang van het menschelijke kunstvermogen, welke daar beiden, in de oorspronkelijk door God geschapene, en door den mensch (mag het zoo genoemd worden?) herschapene wezens, zoo overvloedig voorhanden zijn.

Buiten en behalve de menigte dezer ten toon gestelde voorwerpen, bevat het Museum nog een' schat van natuurvoortbrengselen, welke, uit hoofde van plaatsgebrek, niet hebben kunnen worden uit een gezet[1], en eene menigte van kostbare bouwstoffen, tot de uitgave van wetenschappelijke Werken geschikt, welker algemeene bekendmaking aan de geleerde wereld, door ieder beoefenaar der natuurlijke geschiedenis wel met reikhalzend verlangen, doch tot heden vruchteloos, is te gemoet gezien. - Geen wonder dus, dat de aankondiging van een Werk, hetwelk onder den titel van *Essai sur la physionomie des Serpens*, door den boekhandelaar CIJFVEER, bij inteekening zou worden uitgegeven, en hetwelk den Heer SCHLEGEL, Conservateur bij het Museum, en in het vak der natuurlijke geschiedenis zoo gunstig bekend, tot vervaardiger heeft, een algemeen genoegen verschafte; doch, helaas! ook van deze onderneming hebben wij tot heden niets dan het *Prospectus* in het licht zien verschijnen, en de redenen van dit nieuwe oponthoud zijn in den boekhandel genoegzaam bekend[2].

Het schijnt echter, dat de Heer SCHLEGEL de opruiming der zwarigheden, welke de uitgaaf van zijn *Essai* in den weg stonden, niet heeft willen afwachten, om een nieuw Werk te beginnen, en het is aan dezen prijzenswaardigen ijver, dat de geleerde we-

(1) Men denke hier slechts aan de keurige Vogelen-verzameling, algemeen bekend als de rijkste en volledigste van *Europa*. Het zal den ornithologen zeker aangenaam zijn te vernemen, dat men zich thans onledig houdt met de vereeniging van het nu verlaten gebouw der Archaeologie met dat van Natuurlijke Historie, waardoor het blijde vooruitzigt geopend is, om de prachtverzameling thans spoedig geplaatst te zien.

(2) Wij vernemen, dat dit onderbroken Werk in handen van eenen anderen Uitgever is overgegaan, zoodat men zich mag vleijen, dat hetzelve weldra zal worden uitgegeven.

reld, onder den hierboven vermelden titel van *Abbildungen* enz., een plaatwerk zal te danken hebben, van hetwelk de eerste aflevering vóór ons ligt, en dat wij zonder uitstel meenen te moeten aankondigen.

Dit Werk, hetwelk, zoo als uit den boven opgegeven' titel blijkt, over tweeslachtige dieren handelt, heeft bepaaldelijk ten oogmerk, om afbeeldingen te geven van nieuwe of onvolkomen bekende *Amphibiën*. Deze afbeeldingen zien bij tientallen (*Décades*) het licht, en zijn vergezeld van eenen beknopten, beschrijvenden tekst in de Hoogduitsche taal. De inteekening geschiedt aanvankelijk voor tien *décades*, wordende iedere *décade* tegen ƒ6 verkrijgbaar gesteld.

Wij willen ons thans hoofdzakelijk bepalen tot eene opgave van hetgene ons in de eerste *Décade* door den Heer SCHLEGEL wordt aangeboden.

Plaat I is een uitmuntend fraai gewerkte kop van den *Crocodilus biporcatus*, volgens eene afbeelding van den Heer PIK (BIK?), teekenaar van den Hoogleeraar REINWARDT, die hem op de Moluksche eilanden naar het leven vervaardigde. Volgens den titel zijn en zullen al de platen naar de levende voorwerpen vervaardigd zijn, hetwelk vooral voor deze soort van dieren van het grootste belang is, wier veelal schitterende, doch ook teedere kleuren na den dood en vooral op spiritus spoedig geheel of gedeeltelijk verloren gaan. - Deze kop behoorde aan een voorwerp, dat 17 voeten lengte had, en is op de helft der natuurlijke grootte herleid. Wij wenschten wel, dat de Heer SCHLEGEL zoodanige herleidingen ook op de platen zelve geliefde aan te duiden; het werk wordt daardoor den vergelijkenden en bestemmenden Amphibioloog gemakkelijker gemaakt. Deze aanmerking is echter, wat de 1ste *décade* betreft, alleenlijk op dezen Krokodilskop van toepassing, daar de overige afbeeldingen niet verkleind zijn.

Plaat II. *Gymnodactylus marmoratus*. Eene nieuwe soort der afdeeling *Gymnodact.*, door KUHL het eerst op *Java* ontdekt, en later door de Heeren MACKLOT op *Nieuw-Guinea* en MULLER, in de omstreken van *Padang* op *Sumatra*, insgelijks waargenomen. Drie afbeeldingen naar dieren van onderscheiden' leeftijd, met eenige bijzondere deelen van dezelve.

Plaat III. *Scineus Mulleri*. Deze soort behoort, volgens den Heer SCHLEGEL, tot de fraaiste en uitstekendste van dit geslacht, en werd ter Westkust van *Nieuw-Guinea* gevonden door den Heer MULLER, welke, ondanks alle aangewende moeite, slechts één éénig exemplaar van dezelve heeft kunnen meester worden. Dezelve werd door den te vroeg gestorven', verdienstelijken VAN OORT naar het leven geteekend, en ontleent haren naam van den wak-

keren MULLER, den éénig overgeblevenen der Natuurkundige reizigers onder wijlen BOIE en MACKLOT, en van al de vroegere, welke zich, sedert den Hoogleeraar REINWARDT, met die hagchelijke taak belast hebben. Zijne laatste berigten zijn van het gevaarvolle en zeldzaam bezochte *Borneo*.

Plaat IV. *Calamaria Linaei* (*Linnaei*). Drie afbeeldingen en bijzondere deelen naar teekeningen van wijlen den Heer VAN OORT. Deze fraai gekleurde slang behoort tot diegenen, welker kleursverscheidenheid den natuurkundigen aanleiding gegeven heeft tot het invoeren van onderscheidene soorten, die door den Heer SCHLEGEL, als verscheidenheden, tot eene zelfde soort worden terug gebragt.

Plaat V. *Coluber melanurus*. Deze schoone en zeldzame adder is het eerst door den Hoogleeraar REINWARDT op *Java* ontdekt, aan wiens goedheid de Heer SCHLEGEL ook het bezit der teekening dank weet. Deze afbeelding is uitmuntend.

Plaat VI. *Dendrophis ornata*. Van deze zoo bij uitstek prachtig gekleurde, en bij de Amphibiologen wèl bekende boomslang, geeft de Heer SCHLEGEL alleen eene afbeelding, omdat de vroegere, steeds naar in wijngeest bewaarde voorwerpen vervaardigd zijnde, door het verlies der kleuren, geen denkbeeld kunnen geven van den rijkdom en de pracht, waarmede de groote Schepper dit kleine dier begiftigd heeft: deze daarentegen is naar het leven vervaardigd. Wij zijn den Heer SCHL. voor deze oplettendheid dank verschuldigd.

Plaat VII en VIII. Fig. 7-11. *Dryiophis langaha*. Eene merkwaardige slang, welke tot heden alleen door eene afbeelding en beschrijving van BRUGIÈRES, doch zeer onvolkomen, bekend was.

Plaat VIII. Fig. 1-6. *Dryiophis prasina*. Van deze bestond reeds eene, door RUSSEL, doch niet naar het leven, gegevene afbeelding; ook was de vorm van den kop bij dezen niet duidelijk afgemaald. Deze figuren strekken derhalve ter aanvulling van die van RUSSEL.

Plaat IX. Vier afbeeldingen van boomkikvorschen; als:

Fig. 1. *Hyla chalconotus*. Door KUHL op *Java* ontdekt, en door VAN RAALTEN naar het leven geteekend.

Fig. 2. *H. cyanea;* door VAN OORT, naar een oud, op *Amboina* gevonden voorwerp.

Fig. 3. *H. erythrea*. Afbeelding van een zeer jong individu, door KUHL en VAN HASSELT op *Java*, en nu onlangs door MULLER op *Sumatra* gevonden.

Fig. 4. *H. aurifasciata;* insgelijks door KUHL en VAN HASSELT op *Java* ontdekt.

Eindelijk

Plaat X geeft in 4 afbeeldingen een overzigt van het geslacht *Ceratophrys;* als:

Fig. 1 en 2. *Cerat. Cornuta*, man en wijf, door Dr. HERING naar het leven in de Kolonie *Suriname* vervaardigd.

Fig. 3. *C. montana;* door KUHL op *Java* ontdekt.

Fig. 4. *C. turpicola*. Deze derde soort van dit geslacht werd door den Heer VAN OORT, in haar Vaderland, de Westkust van *Nieuw-Guinea*, naar het leven afgemaald.

Men ziet uit deze opgave, wat de 1ste *décade* van dit Werk bevat, en mag daaruit afleiden, wat men zich voor het vervolg van hetzelve beloven kan. Wij hebben ons voorgenomen, deze onderneming slechts aan te kondigen, niet te beoordeelen; doch, wij kunnen, wij mogen ons niet onthouden, om aan hare uitvoering den meest mogelijken lof toe te zwaaijen. De steendruk platen mogen uitmuntend fraai genoemd worden; zij zijn met de meeste zorg en netheid gekleurd, en vooral ook, wat in deze zoo veel afdoet, met zulk eene juistheid en naauwkeurigheid geteekend, dat men niet eene plaat, maar het afgebeelde voorwerp zelf meent vóór zich te hebben. Zulk eene *precisie* ligt buiten het bereik, ten minste buiten het doel van den gewonen teekenaar; om hierin zóó te slagen, moet hij natuurkenner tevens, of onafgebroken onder het oog van een' zoodanigen werkzaam zijn; en beiden blijkt hier het geval te zijn geweest.

Wat den tekst betreft, deze is, zoo als wij boven reeds aanstipten, in de Hoogduitsche taal geschreven: het jammert onze Nationaliteit, dat men om den wil van het debiet verpligt is, om, bij het uitgeven van Nederlandsche Werken, tot de taal der vreemden zijne toevlugt te nemen; doch als éénig hulpmiddel, om in het goede doel wèl te slagen, behooren wij het toe te juichen. De stijl is duidelijk en bondig, gelijk zulke wetenschappelijke beschrijvingen behooren te zijn. Een paar feilen in den tekst, zoo als bl. 10 en elders *Raçe* voor *Race*, bl. 23 *vor, Der*, in plaats van *vor. Der* en bl. 30 *Patang-Singalang* voor *Batang-Singalang*, zijn kleinigheden, welke wij alleenlijk aanstippen, om te toonen, dat zij onzer oplettendheid niet ontsnapt zijn. Wij hebben aanmerking hooren maken op het 8o formaat van den tekst, terwijl de platen in quarto zijn: ook wij hadden liever tekst en platen in een zelfde formaat ontvangen; doch voor zoo verre zulks kan gelaten zijn ter vermijding van onkosten, hebben wij ook daar vrede meê.

Moge deze onderneming kunnen worden voortgezet, zoo als zij begonnen is, en de Heer SCHLEGEL met dezelve gelukkiger zijn, dan tot heden met diergelijken van de zijde des Museums het geval is geweest(1)! Wij wenschen dit van harte, en aarzelen

(1) Dezelve waren inderdaad tot heden zeer ongelukkig. De *Monographies de Mammalogie* van den Heer TEMMINCK worden, na eene al te lange tusschenpoozing, thans weder voortgezet; doch BOIE'S *Erpétologie de Java*, een Werk, dat eene plaats op de Brusselsche tentoonstelling werd waardig gekeurd, ligt nog steeds in die stad onder geregtelijke verzegeling; DE HAAN'S *Métamorphoses des Coléopteres* schijnen niet te worden voortgezet; SCHLEGEL'S gemeld *Essai sur la physionomie des Serpens* ondervindt, zoo als bekend is, eene, ten minste tijdelijke, stoornis. Zulke degelijke Werken hebben hier geen' aftrek, terwijl onze drukpersen zweeten en kraken tot het voortbrengen van een *legio* van weinig of nietsbeduidende Romans, die uit allerlei streken van ons werelddeel naar *Nederland* worden overgebragt, en een overvloedig getal lezers en koopers vinden! -

niet de medewerking in te roepen van een iegelijk, die daartoe mogt in staat wezen. De beoefenaar der Natuurlijke Geschiedenis van professie, hieraan valt niet te twijfelen, heeft zich wel reeds tot den aankoop van dit Werk verbonden; doch dit getal is in ons klein Land niet groot; ieder man van vermogen, die er eene boekerij of verzameling van plaatwerken op nahoudt, moge zich de kleine uitgave getroosten, om eene onderneming te helpen voortzetten, welke innig met den wetenschappelijken roem onzes Vaderlands verbonden is, en die den vreemdeling kan doen zien, niet alleen, dat wij middelen bezitten, waarvan grootere Natiën verstoken zijn, maar ook, dat wij die middelen ten nutte der wetenschappen willen en weten te bezigen. - Dit Werk worde onder de handen van den ijverigen en geleerden SCHLEGEL tevens een duurzaam monument, toegewijd aan de nagedachtenis der verdienstelijke slagtoffers van hunne natuurkundige onderzoekingen in onze Oost-Indische bezittingen!

L.....
S.-

Grieksche Tafereelen, door *H. Pol*, Litt. Hum. Dr.

Te Amsterdam, bij J.H. van Heteren, 1836. IX en 220 bl.

Er zijn in de laatste vijftig jaren reeds zoo vele pennen stomp geschreven op romantische tafereelen, die ons menschelijke karakters en menschelijke lotgevallen in duizenderlei schakeeringen voor oogen stellen, dat het niet wel mogelijk schijnt, uit het rijk der verbeelding geheel nieuwe karakters en geheel nieuwe lotgevallen te scheppen. Het is dus een geluk voor de Romanschrijvers, dat het onmetelijke veld der Geschiedenis hun een zeker middel aan de hand geeft, om hunnen tafereelen belangrijkheid bij te zetten. Het valt niet te ontkennen, dat de Schrijver van Historische Romans, zoo hij zijn werk goed verstaat, zoo hij een man van studie is, en zoo hij met het tooneel, waarop hij ons voert, in al deszelfs bijzonderheden bekend is, in staat is, ons de Ge-

schiedenis toe te lichten, door die kleine punten van zeden, gewoonten enz., welke de Geschiedschrijver met stilzwijgen voorbijgaat of slechts ter loops aanroert, breeder te ontwikkelen; - door ons de kleinere bijzonderheden van het tooneel, waarop groote gebeurtenissen zijn voorgevallen, te schetsen en ons geheel en al dáárop te verplaatsen.

Het schoone *Griekenland*, waar de Natuur en de Geschiedenis den Romanschrijver een aanlokkelijk veld ter bearbeiding aanbieden, is in dit opzigt nog door weinigen betreden, en het kan dus niet anders, of eene proeve, zoo als die, welke de Heer POL hier levert, moet het beschaafde publiek aangenaam zijn. Wij vinden hier, zoo als de Schrijver (Voorr. bl. VIII) zelf erkent, *geene ingewikkelde intrigues, verrassende ontknoopingen, zonderlinge gebeurtenissen, vreemde liefdesgevallen;* maar slechts losse tafereelen uit onderscheidene tijdperken der Geschiedenis genomen. In het algemeen moeten wij den Schrijver lof toekennen voor de groote naauwkeurigheid en waarheidsliefde, waarmede hij de historische feiten in zijne romantische inkleeding heeft opgenomen; plaatselijke gesteldheid, zeden en gebruiken worden hier met zulk eene naauwgezetheid ingeweven, dat de Geschiedenis er nergens door gekwetst wordt, en wij overal bespeuren, hoe vertrouwelijk de Schrijver zich met de bronnen gemaakt heeft.

De verdichting is hier de bijzaak, de historische feiten de hoofdzaak; de laatste worden ons smaakvol verhaald of herinnerd. Jeugdige beoefenaars der Grieksche geschiedenis bevelen wij de lektuur dezer tafereelen ijverig aan; terwijl de belangrijkheid der gekozen tijdperken hen zal uitlokken zelf de geschiedenis te beoefenen, moet de keurigheid der voordragt hunnen smaak veredelen.

Het eerste verhaal: *Eira of de ondergang der Messeniërs*, is een tafereel uit een echt romantisch tijdvak der Grieksche geschiedenis. De lotgevallen van den bewonderenswaardigen ARISTOMENES zouden alleen de schoonste stof voor een' uitvoerigen roman kunnen opleveren, en zelfs zijne heldendaden gedurende de belegering van *Eira* waren hiertoe reeds voldoende. De Schrijver bepaalt zich in dit tafereel bij hetgeen kort vóór en bij de verovering van *Eira* door de Spartanen zoude zijn voorgevallen.

De gesprekken van GORGUS, den zoon van ARISTOMENES, met zijne beminde gade CHILONIS, zijn vol leven en den echt Griekschen heldenaard waardig. Niet minder edel zijn de gevoelens, die ARISTOMENES en THEOCLUS aan den dag leggen. Wij moeten echter op dit stuk aanmerken, dat de verovering van *Eira* hier wel naar waarheid wordt voorgesteld; maar dat deze historische feiten al te

karig door den Schrijver zijn aangevuld en niet rijk genoeg, naar eisch der inkleeding, uitgewerkt.

Fikscher van penseel en meer voltooid is het tweede tafereel *Melos*. Het gelukkig lot der eilandbewoners en het woelig leven der Atheners worden ons hier te gelijk in losse, schilderachtige trekken geschetst. ALCIBIADES verschijnt ter loops op het tooneel; zelfs SOCRATES ontmoeten wij op de markt; maar de Schrijver wacht zich hen veel te laten spreken of handelen. Het is dan ook slechts weinigen gegeven dit zoo kunstig en treffend te doen, als MEISSNER in zijnen *Alcibiades*. - Krachtig maalt ons de Schrijver daarentegen den schandelijken oorlog der Atheners en hunne gruwzame wreedheid jegens het ongelukkige *Melos* en zijne onschuldige bewoners. Hij had er misschien bij kunnen voegen, hoe *Sparta* zich naderhand over de mishandeling van deze hare kinderen gewroken heeft. Het begin van dit stuk is uitmuntend.

De landhoeve van PHRASIDAMAS levert een bekoorlijk tafereel van huisselijke genoegens uit den gelukkigsten tijd van *Sicilies* geschiedenis. De honderdjarige HERMOCRATES houdt ons aangenaam bezig met zijn verhaal, waarin hij de voornaamste lotgevallen van het dikwerf geteisterde eiland tot op zijnen tijd doorloopt; terwijl de liederen, door ieder der aanwezigen in den gezelligen kring op zijne beurt gezongen, ons toonen, dat de Schrijver de brokstukken der Grieksche Muze gelukkig weet over te brengen.

In het laatste tafereel *Athene* leeren wij die beroemde stad der Oudheid, zoowel door de wandelingen van TISIAS en DIONYSIUS in haar uiterlijk verval, als op het gastmaal van STRATOCLES, in hare zedelijke verlamming kennen, ten tijde, dat de Apostel PAULUS haar het woord des Heeren verkondigde. Het verval der kunsten en wetenschappen wordt met sterke kleuren afgeteekend, misschien wel wat al te sterke; want de wijzen van *Athene*, zelfs de Stoïcijn CRATIPPUS, slingeren elkaâr op een gastmaal de bekers naar de ooren, terwijl de Cynicus ALCIDAMAS zijne knods duchtig in het ronde laat spelen, zoodat het geheele gezelschap in verwarring geraakt. Op fijner wijze wordt ons het verval der wijsbegeerte verkondigd, waar wij twee verstandige en gevoelige vrouwen over de behoefte aan godsdienst en het onvoldoende van de spitsvindige drogredenen der toenmalige wijsgeeren hooren spreken. Nu zien wij PAULUS voor den *Areopagus* verschijnen, en gevoelen met weedom, hoe gering de belangstelling was, die den Apostel hier ten deele viel. Voorzigtig heeft de Schrijver zich gewacht PAULUS niet sprekende in te voeren; hoewel hij ons schetst, op welke wijze hier de beginselen eener Christelijke gemeente tot stand kwamen.

De korte aanteekeningen achter ieder verhaal zijn, zonder

praal van geleerdheid, zeer geschikt, om den oningewijden lezer voor te lichten.

Taal en stijl zijn den beoefenaar der klassieke geleerdheid ten volle waardig. Wij onthouden ons van aanmerkingen, daar die van gering belang zijn, en kiezen ten slotte tot eene proeve de schildering van de Atheensche markt, op bl. 71.

'Te *Athene* was het nu de tijd van den dag, dat de markt door ieder het meest werd bezocht. Het groote vierkante plein, met plataanboomen langs de zijden versierd, door prachtige tempels, gebouwen en gaanderijen omgeven, door talrijke winkels van reukwerkverkoopers, barbiers, schilders, boekhandelaren enz. verlevendigd, werd voller en voller door de menigte, die elken dag uit de meest verschillende standen bijeen vergadert; en, na den afloop der eigenlijke handelsbezigheden, zich onder elkander met de meest uit een loopende onderwerpen en uitspanningen onledig houdt. Als de heesche stem der visch- en vleeschverkoopers eindelijk zwijgt, de onbeschofte taal der uitventers van gebak, fruit en andere levensbehoeften ophoudt, en het tieren en razen voor den zachteren toon des gespreks plaats maakt, dan begeeft zich elk Athener, wie hij ook moge zijn, naar de markt: dáár gevoelt hij eerst regt zijne waarde als burger van Griekenlands grootste, prachtigste en beroemdste stad. Hier houden het nieuws van den dag, de oorlogsberigten, de staatszaken, de huisselijke belangen hem bezig; hier zoekt hij uitspanning en vindt dezelve altijd: kortom, hier leeft en woont eigenlijk de Athener; zijne bekrompene eenvoudige woning is slechts zijn nachtverblijf. Welk een bont gewoel! ginds hebben zich eenigen op de portalen der tempels of onder de schaduw der platanen nedergezet, en zijn in een luidruchtig gesprek over allerlei beuzelingen gewikkeld; dáár verdringt men zich in de winkels en oefent zich met grooten ijver in de kunst van liegen en smakelijk opdisschen van stadsnieuws of buitenlandsche tijdingen. Eenigen spreken met kracht van taal over het verkeerde eener onlangs beslotene wet, terwijl anderen met vuur als verdedigers van dezelve optreden, en in de hitte van den woordenstrijd reeds verre van het eigenlijk onderwerp afdwalen. Sommigen spotten en lagchen over alles, wat zij zien, en vermaken zich hartelijk met de bespottelijke gebaren en belagchelijke taal der Scythische wacht, die, in dienst van den Staat, de posten van geregtsdienaars en rustbewaarders waarneemt.

Men spaart elkander ook niet, maar hekelt ongestraft een ieder, die eenigzins aanleiding kan geven, terwijl men ook gaarne het scherpe wederantwoord afwacht en beantwoordt. Regeringsleden, aanzienlijke handelaars, beoefenaars van kunsten en weten-

schappen, handwerkslieden, vrijen, slaven, Grieken, vreemdelingen, met één woord, de vreemdsoortigste vereeniging van menschen, die ooit eenige stad uit de oude of nieuwe wereld opleverde, was hier bijeen. Een geest van vrolijkheid, die de Atheners nooit verliet, hoezeer ook door den langdurigen oorlog gekweld en door de zwaarste verliezen benadeeld, bezielde alles met eene aantrekkelijkheid, die den vreemdeling het verblijf te *Athene*, in den beginne, als het aangenaamste deed beschouwen, wat eenig sterveling konde verlangen. Geene plaats toch was er, waar ligging, klimaat, overvloed van alles zoo met vrijheid, magt en luister waren vereenigd, en waar de kunsten en wetenschappen zoo alles tot een nooit geëvenaard geheel verbonden;' enz.

Mijn negenjarig verblijf in Konstantinopel, of Beschrijving van deze Hoofdstad in hare verschillende Deelen, de Gezondheidsleer en de Zeden harer Bewoners, het Mohamedismus en deszelfs invloed en verdere zaken, uit het Fransch van *A. Brayer*, M.D. enz.

Te Zalt-Bommel, bij J. Noman en zoon, 1837. 2 Deelen.

'*Ennui!*' riep ik uit, toen ik de deur der studeerkamer van mijnen vriend GUSTAAF opende, en hem niet voor zijne schrijftafel, maar op zijne sofa vond, zoo melancholiek als men het zijn kan, wanneer men een geletterd en geestig mensch is, die in de hoofdstad woont en tien duizend gulden inkomen, eene allerliefste jonge vrouw, en twee engelen van kinderen heeft, gelijk onze KRUSEMAN er schildert.

'*Peut-être!*' antwoordde hij, half grimlagchende.

'Geen beter middel, dan eene reis naar *Konstantinopel*,' voer ik voort.

Ik wenschte, dat gij gezien hadt, welke oogen GUSTAAF opzettede: ik reikte hem D^{r}. BRAYERS boek over. '*Mijn negenjarig verblijf te Konstantinopel*,' las hij.

'Juist, mijn Waarde! het paradijs, waarheen ik u uitnoodig, op reis te gaan.'

'Waarom?' zeide GUSTAAF, 'dewijl ik er mij laatst over beklaagde, dat ROXELANE niet langer op het repertorium van ons Fransch Tooneel staat?'

'Neen, neen,' viel ik in, 'het is een Land, waar volk en regering, luchtstreek en zeden even uitmuntend zijn; waar men, wat alles afdoet, geene verveling kent.'

'En wie vertelt dat?'

'Doctor BRAYER, mijn Waarde! een man, die uit ondervinding

spreekt, daar hij gedurende negen jaren als Geneesheer te *Konstantinopel* praktiseerde en de Turken, met al de naauwkeurigheid zijn volk eigen, in- en uitwendig onderzocht. Hij verklaart hen voor de voortreffelijkste menschen, die de aardbodem draagt, en stelt hen in ieder opzigt ver boven de Christenen, dewijl hun geloof aan een onverwrikbaar noodlot en eene onbeperkte voorbeschikking hun alles, wat hen boven het hoofd hangt, gelaten doet verbeiden. *Vive la philosophie!*'

'Gij schertst,' zeide mijn vriend.

'In geenen deele, lees, bid ik u, dit tafereel van *Konstantinopel* en zijne bewoners, en gij zult er naar reikhalzen, te midden van zulke volmaakte wezens te wonen.' -

'Fransche wind!' hernam GUSTAAF; 'hoe schilderachtig de oostersche kleeding zij, ik heb mijn' hals te lief, om hem aan het zijden lint van een firman te wagen.'

'Ik merk,' was mijn antwoord, 'dat gij van Turksche wetten en Turksche regtspleging een verkeerd denkbeeld koestert; lees BRAYERS boek, en gij zult verbaasd staan over de regtvaardigheid der vonnissen in *Konstantinopel* geveld, vooral wanneer gij bl. 118 van het 2de deel opslaat.'

'En dan die *polygamie!* - mijne NANCY is eene uitmuntende vrouw en zingt allerliefst het air van LAFOND: *Le secret d'être heureux;* maar wie zes jaren gehuwd is, weet hoeveel moeite het kost, den huisselijken hemel altijd helder te doen blijven; mijn gestarnte beware mij genadig voor een *Serail!*' zuchtte GUSTAAF.

'Gij vermoedt de zaligheden niet, welke de Turksche *ménages* aanbieden, hunne wederhelften zijn geheel andere wezens, dan de onze, - verliefde intrigues kennen zij niet, of helt soms eene enkele, uit idiosyncrasie, tot het romaneske over, de aanblik van den diepen *Bosphorus* weêrhoudt en geneest haar. Van ijverzucht hebben de Turkinnen geen denkbeeld, want in spijt van alle daarmede strijdige berigten, verzekert BRAYER ons, dat de vrouwen als *teeder minnende* zusters met elkander omgaan, en zich vurig beijveren de Sultane-favorite van den echtgenoot, dien zij *massaal* (in gemeenschap) bezitten, te dienen en te vereeren. - En dit is, volgens de betuiging des Doctors, geen weinig beteekenend *on dit;* hij kent de Turken en de Turkinnen dóór en dóór, daar hij op hen de *Schedelleer* VAN GALL heeft toegepast, niettegenstaande de Dames steeds gesluijerd zijn, de Heeren nimmer den tulband afleggen, en een verzoek om den schedel te betasten hen zoude beleedigen, of het vermoeden opwekken, dat men hen zoude willen betooveren.' -

'En hoe kan hij zich dan op zijne waarnemingen beroepen?' riep GUSTAAF, wien de wonderdoctor belang begon in te boezemen.

‘Hij volgde in dit opzigt het voorbeeld van een bekwaam schrijver ten onzent, die onlangs eene beoordeeling in het licht gaf over een boek, dat hij erkende niet te hebben gelezen’[1].

‘*Jalousie de renommée*,’ schertste GUSTAAF.

‘Volstrekt niet,’ was mijn antwoord; ‘doch hoor BRAYER zelven: ‘*Intusschen daar het thans erkend wordt, dat zekere eigenschappen altijd een' zekeren vorm des schedels voortbrengen*,’

‘Ei! ei!’ viel mijn vriend in.

‘“*En dat*” - las ik voort - “*in den regel zekere schedelvorm niet kan bestaan zonder zekere eigenschappen, zoo heb ik, door opmerking der uitstekende deelen, die niet door den tulband bedekt worden, kunnen oordeelen over de hoedanigheden, waarvan zij de kenteekenen zijn, en door de speling zijner overige eigenschappen gade te slaan, over de sterkte of zwakheid der uitpuilingen, die ik niet kon waarnemen*.”’

‘GALL zelf zoude zulke gevolgtrekkingen niet hebben durven maken,’ zeide GUSTAAF.

‘Maar heeft de man al wat gij mij verteldet in ernst gemeend?’ ‘Het schijnt ja; volgens hem valt er in het karakter der eigenlijke *Turken* weinig of niets af te keuren, maar de *Radjas*, de *Grieken*, de *Franken* en de *Joden* zijn bijna allen woekeraars en zondaars, die de onschuldige ware geloovigen verbasteren en bederven. Wanneer gij u dus in *Konstantinopel* gaat nederzetten, moet gij u vooral niet met deze vermengen, maar het *Islamismus* omhelzen, en den *Koran* naleven, welke, volgens BRAYER, niet alleen in een' *Zedelijken, Godsdienstigen, Burgerlijken* en *Staatkundigen* zin, een zeer geschikt Wetboek is, maar bovendien de *gezondste* geloofsleer, die er bestaat (2 Deel bl. 155), en dus volmaakt voor u ingerigt, die nog al *miltzuchtig* zijt.’

‘Doch door die fraaije *apologie* van *Turkije* zal *de pest* waarschijnlijk eene leelijke streep halen,’ zeide GUSTAAF grimlagchend.

‘De pest is, volgens BRAYER, veelal een bullebak, waarvan men zich bedient, om den man des huizes te noodzaken om zijn gezin naar buiten te brengen (2 Deel bl. 248-251); en is hij soms al iets meer dan een bullebak, toch is het buiten kijf, dat *de pest niet besmettelijk* is (bl. 252).’

‘Wie heeft dit Werk vertaald?’ vroeg mijn vriend.

‘*Que sais-je?*’ was mijn antwoord; ‘hoogst waarschijnlijk iemand, die zich verbeeldt, dat het regt populair zal worden, daar hij het met aanmerkingen verrijkte, van welker belangrijkheid de volgende u overtuige:

(1) Zie in N°. III der *Vaderl. Latteroefen.*, dezes jaars, het oordeel van den Weleerwaarden Heer VAN TEUTEM, over het beruchte boek van STRAUSS.

Na regen komt zonneschijn, zei UYLENSPIEGEL. *En inderdaad het moge niet altijd doorgaan; er is veel waars en troostrijks in*.'

Ik liet mijn' vriend het duidelijk gedrukte boek, met een steendrukje van *Konstantinopel* op den vrij langen titel, achter, maar raadde hem aan, om het zijner NANCY niet te laten zien, daar de artikelen over de *reinigingen*, de *uitwerpselen* en diergelijke te *medisch* waren, om hare kieschheid niet te kwetsen.

GUSTAAF verklaarde mij op het volgend bal in het Casino, dat het hem geamuseerd had; - wees niet onheuscher in uw vonnis over mijne proeve eener beoordeeling!

V.

Gedichten van *A.C.W. Staring*.

Ter tweede uitgave bijeengezameld en verbeterd. Eerste en tweede stuk. *Verhalen in dicht*. Te Arnhem, bij Is. An. Nijhoff. 1836. 190 en 195 bladz.[1]

Gevoelt gij lust, mijn Lezer! thans met mij die verzen van STARING te beschouwen, in welke zijn humor beurtelings schertst, treft, gispt, roert en bijt? Ik stel niet gaarne iemand te leur, en zeg u daarom vooruit, dat zij niets van de parodiën en travestiën hebben, hier en daar met lachwekkende antithèses gekruid, dat *Luimig Goed*, door JAN *de Rijmer* aardig beschreven:

> Verbeeldt u, Heeren!
> 'k Laat Freia in een' hoepelrok,
> God Thor met pruik en wandelstok
> Langs 's heeren straten patrouilleren;
> *Le dieu des mers* vertoont een' visch,
> Thiasse een' hond met zeven koppen,
> Iduna vent haar Weespermoppen,
> En 'k vraag, of dat niet *luimig* is?

Zoo ik niet vreesde, dat de Heer *van den Wildenborch* met zijnen recensent den draak zoude steken, ik had grooten lust zijn gemoed bij eenen voorjaarshemel te vergelijken, uit welken op hetzelfde oogenblik zonnestralen en regendruppelen ons verwarmen en verkwikken. De gelijkenis zal den pijlen van zijn vernuft niet ontsnappen, en ik had beter gedaan, de geestige teekening van humor over te nemen, welke M^{r}. J.A. WEILAND ons in zijne voortreffelijke inleiding tot de *Gedachten van Jean Paul* geschonken heeft. Of herkent gij in den Heer *van den Wildenborch* niet al de zeldzame voorregten van hoofd en hart, door dezen in den humoristischen Dichter vereischt, aangeboren luim, eene wereld-

(1) Zie N^{o}. V, bl. 236-250.

burgerlijke menschenliefde, een streven om het eindige aan het oneindige te verbinden, - de kenmerken van elken humoristischen schrijver, - een' dichterlijken aanleg, eene rijke verbeelding, eenen voorraad van verkregen kennis - de onderscheidende gaven des humoristischen zangers? STARING ontving meer nog dan deze; zoo min het verkeer in de groote wereld, als zijne waarlijk veelzijdige studie, belette in hem de ontwikkeling of verstompte de fijnheid van zijnen open' zin voor het schoone der Natuur: zeldzaam verschijnsel in de letterkunde van smaak, voorwaar! Hij mag de schepper heeten van een nieuw *genre* van poëzij, dat alleen in eenen hoogst beschaafden tijd beoefend en gewaardeerd wordt, hetwelk evenzeer individualiteit als objectiviteit vereischt, en dat niet eer eene schaar van bewonderaars vindt, voordat, om met ADDISON te spreken, zoetvloeijende poëten het getal hunner geduldige toehoorders tot de broeders van den gilde bepaald zien, *to keep up the dignity of the fraternity*.

'Gij bekent dus,' hoor ik de middelmatigheid zegevierend uitroepen, 'gij bekent dus, dat de verzen van den Heer STARING niet zoetvloeijende zijn?' Hé, Mijne Heeren! heb ik dan ooit beweerd, dat zij voortkabbelden als de golfjes van een' vliet, (om u door geene vergelijking met dragonders laarzen te ergeren) dat zij elkander geleken als twee druppelen waters, (om niet te zeggen, als twee dorre halmen?) Laat ik mij op een gezag mogen beroepen, waaraan gij u niet onttrekken kunt. GÖTHE verklaart ergens het humoristische karakter voor de ziel van den gezelligen omgang van beschaafde lieden. Welnu, er heerschten in *Weimar* beide toon en takt; - zijne Excellentie wist zich even keurig als vloeijend uit te drukken, - hij had de gepolijste phrases van honderd vorstelijke personaadjes met eene beleefde buiging aangehoord en beantwoord: - van waar zijne liefde voor die stemming van geest? Omdat elke uitdrukking van eenen echten humorist iets eigenaardigs en oorspronkelijks heeft, omdat zij van denken, getuigt en tot denken opwekt. STARING rekent op een denkend publiek, dat smaak genoeg zal bezitten, zijne verzen niet naar den alledaagschen trant te lezen, ze voor te dragen met die afwisselingen van metrum en cesuur, welke de onderscheidene invallen of aandoeningen hem onwillekeurig geboden; - indien het feilen zijn, ze zijn de voorwaarden sine qua non van zijnen schrijftrant. Maar gij verzekert, dat het publiek niet denken wil; ik kan niet onbeleefd genoeg wezen, te zeggen, dat het uw belang is, uwe lezers voor stationair uit te krijten; al wat ik doen mag, is u verzoeken eerbied te hebben voor de schoonheden, welke, ondanks de soms grillige overtredingen van maat en rijmwetten, in deze verzen overvloeijen. Hel zoude dwaas van mij zijn, u

uit te noodigen in uwe dichtstukken de citer met de hekelpen te verruilen, of eensklaps uit den eenvoudigen verhaaltrant tot den hoogen odetoon over te gaan - ik eisch niet van u, dat gij beurtelings met het potlood, de etsnaald en het penseel zult kunnen schetsen, omtrekken en schilderen, - dat gij de regelen der versificatie met voeten zult durven treden, om ons door nieuwe schoonheden te verrukken; maar, eilieve! berispt STARING over geene feilen, waar gij hem voortreffelijk zoudt hebben genoemd, mits hij u geleken had, eenvormig, eentoonig, eenkleurig geweest ware, om populair te zijn, en van niemand een' oogenblik nadenken had gevergd, om zijne fijne allusies te verstaan.

Doch, ‘*nous trouvons partout des leçons, mais bien peu d'exemples*,’ heeft VOLTAIRE te regt gezegd; zijne aanmerking zij mij ten waarschuwing, hier maakt alleen overvloed de keuze moeijelijk. Wij bepalen ons tot *de Twee Bultenaars*, een verhaal in de eerste helft der vijftiende eeuw geplaatst:

> Twee wakkre Bultenaars, Graaf Ot, die 't pak van voren,
> Graaf Freedrik, die 't van achtren droeg,
> Begeerden Klara's hand, en vrijden drok genoeg,
> Maar Jonkvrouw Klara had geen ooren.

Ziedaar in vier regels den toestand der hoofdpersonen geschetst, en het onderscheid tusschen de beide Bultenaars comisch aangeduid. STARING'S exposities zijn meest altoos nog luimiger, b.v.

> Vond Ivo, sinds een jaar, zijn eenzaam huis te ruim,
> Ten leste scheen hem ook de lucht, bij 't ademhalen,
> Te zwaar in Vrieslands vochte dalen.
> Hij dacht: ‘'k Ben Vrijgezel; 'k heb niets dat ik verzuim!’
> En liet zijn' moorkop tot een uitlandsch togtje zaâlen.

of:

> 't Zat Klaas in d'onderbuik: hij wou' gedurig sterven!
> Maar 't liep in 't achtste jaar,
> Hij kwam er niet meê klaar,
> En Neefje niet aan 't erven.

doch gij wordt te regt knorrig, daar ik mijne Bultenaars voort laat vrijen zonder naar hen om te zien; wees gerust, de Heer *van den Wildenborch* zal u schilderen, hoe:

> Eergierigheid hing juist met Liefde in evenwigt
> Bij Ot;

En de verteller vlecht er deze menschkundige opmerking in:

> en die, op 't zien van zijn volhardend jagen,
> Begrepen, dat de minneschicht
> Hem erg trof, keken mis!
> Dorst Freedrik zacht te klagen,
> Dan was 't van dieper smart.

De jongeling was Dichter, Lezer! en hij bidt het meisje aan, niet slechts omdat zij schoon is, maar dewijl zij het land boven de stad de voorkeur geeft, dewijl zij den blik naar vreugde van hoogeren aard wendt, dan hoofsche schijnvermaken. Die hulde aan wat haar gemoed edels heeft, ontsnapt dan ook der schoone niet, zij voelt zich bekoord door den Dichter; maar hoe meisjesachtig, (vergeef mij, schoone Lezeres!) hoe natuurlijk!

Maar 't licht van hooger gunst wordt staâg voor hem verduisterd;
Bij wijze van eklips! - naauw gaat het op, of 't schuilt
Weêr achter 't bultgebergt', dat uit zijn ruggraat puilt.

En of dit nog niet duidelijk genoeg was, zie hier KLARA'S laatste woord op het aanradend:

'"Vrouw van een' Graaf te zijn?"'
'Al kwamen dubble Graven;
Al kwamen Prinsen; en zij stalden zoo veel gaven
Als titels uit en daverden van 't goud;
Met een' misbakken' Man wordt Klara nooit getrouwd!'

Een minder talent dan de Heer STARING had ons hier nu op eene even verliefde als vervelende mijmerij der Bultenaars onthaald; de Heer *van den Wildenborch* kiest den natuurlijken toestand van verdrietigen:

Daar zat nu 't Vrijerpaar;
Bijzonder Frits; de hand in 't haar!

En er verschijnt eene oorspronkelijke figuur op het tooneel; ik zoude vergeefs voor u schrijven, zoo gij niet al het fijne gevoeldet van het *wij* en *ons* des ouden vriends:

Maar grijze Roêl, de trouwe Achaat van dezen,
Die zoo zijn Heer en Pleegkind zitten zag,
Begon, op zeek'ren dag:
'Graaf Fritsje! kan het wezen,
Vertrouw mij dan, waar 't schort;
Eer 't erger wordt!
Gij zwijgt? Wel nu, dan ga ik weêr aan 't raden; -
Soms lukt mij dat!

Was Jonkvrouw Klara niet
Zoo regt, zoo scheutig als een riet;
Of - beter! - waren WIJ ontladen
Van dat verwenscht te veel; (dat HIJ toch naauwlijks ziet,
Die ons als kind op de armen heeft gedragen!)
Misschien dat dan... zich - van den tijd - iets hopen liet! -

Zoo keuvelt de oude nog eene wijl voort, en hoe en waar breekt FREEDRIK hem af? Met eene ontkenning of eene bekentenis? Neen, - er ontbrak nog een trek, om ons den jongeling geheel te leeren kennen, die verliefd en mismaakt de prooi eener som-

bere zwaarmoedigheid is geworden; ROÊL geeft hoop op herstel van het ligchaamsgebrek; STARING heeft, in het antwoord des Bultenaars, de natuur naar het leven geteekend:

> '"Voorzeker, Rudolf! en de Meester eischt geen loon
> Die mij cureeren zal - de Dood!"'

Wat dunkt u, Lezer!

ROÊL troost hem op zijne wijze, en vertelt met zijne breedsprakigheid, ja, maar ook met zijne natuurlijkheid, dat de Kapellaan hem verzekerde:

> Te Hedel aan de Maas leeft een eerwaardig Man,
> Die u beschamen kan.
> Die man hiet Wolf; hij woont, naar 't oog gemeten,
> Vier kruisboogscheuten ver van 't Dorp; links af.
> Hij droeg zijn zoon en vrouw naar 't graf;
> Maar wat hem -

Eene opmerking, mijn Lezer! vele schrijvers hebben beproefd, in proza den praatzieken ouderdom te schetsen; maar wie kent gij, die het, gelijk STARING, in poëzij waagde? Hoe voortreffelijk teekent de keuze van een enkel beeld, in deze regelen, in ROÊL *den krijgsman en den jager;* - met al het ongeduld der jeugd breekt FREEDRIK hem af:

> ('"Kort, Roèl! kort!"')
> ...wat, in zijne oude dagen,
> Hem overschoot,
> Dat is een Dochter, als geene oogen schooner zagen.

De goede ROÊL vergeet, dat de Graaf verliefd is.

> ('"Al verder!"')
> Van jongs af was Wolfs devotie groot,
> Voor Kufus, die de martelstraf moest lijden,
> Bij 't volk van Bacherach, in Keizer Nero's tijden.
> Hij werd... de Man werd in een wijnpers dood geplet,
> Omdat hij 't outer van God Bachus had geschonden.

'Ontijdige vrome historie!' zoude een minnaar onzer dagen uitroepen; doch wij lezen een verhaal in de vijftiende eeuw geplaatst, en STARING weet, dat juistheid in schijnbare kleinigheden eene schilderij van gewoonten en zeden voltooit; FREEDRIK waagt niet meer te zeggen, dan:

> ('"Wel foei! en Wolf?"')

En dit is nog te weinig eerbieds naar het begrip van ROÊL:

> Lag eens te bed,
> Graaf Fritsje! Een amerij uw drift nog ingebonden! -
> Wolf lag, en sliep; een maand geleên,
> Wanneer de Martelaar hem in een' droom verscheen;
> En sinds - geef acht nu! sinds - vermag Wolf vleesch en been,

Gelijk week was, in elken vorm te kneden!
Geen twee-, geen drietal, neen! voor 't minst een twaleftal,
Ervoer 't! Een sukkel, overal
Bij boer en hond bekend, als bedelaar; van leden
Verdraaid genoeg, om voor een schildpad door te gaan,
Kwam gistren, regter dan een outerkaars, hier aan.
Een die hem kruipen zag, den tijd van dertig jaren,
Vònd hem, sprak hem, en zal 't verklaren!
Daar is hij juist - de Kapellaan!

En nu wenschte ik, mijn Lezer! dat gij de definitie, welke LULOFS van het talent van STARING gaf, overlaast en opmerktet, welk een onderscheid er is tusschen de wijze, waarop de Heer *van den Wildenborch* zijne personen laat kouten en praten, en die, waarop zoo vele andere Schrijvers bij ons zich verbeelden natuurlijk te zijn.

Dat Frits ging is ligt te ramen,

vertelt de Heer STARING verder, en ik zoude u den Wonderdoener met zijne woorden schetsen, indien ik alles mogt afschrijven. Vergun mij, het bij eene aanbeveling te laten; maar neen, er zijn nog eenige juweelen in dit snoer, wier luister mij te zeer in de oogen schittert - eene nieuwe halve kennismaking zoude slechts nieuwe spijt wekken.

FREEDRIK bezoekt WOLF en zijne dochter AGNES, en de uitkomst stelt hem niet te leur; geene mijner lezeressen, die het hem niet toewenschte:

Van effen schouders zweven
Zijn blonde lokken af; geen moedeloosheid dooft
Zijn blikken meer; zijn borst wordt krachtvol opgeheven.

Gij begrijpt, dat hij, in gepeinzen opgetogen, huiswaarts rijdt - ‘en bij KLARA een bezoek aflegt als de vrijer van CATS, die zijn been regt heeft laten zetten?’ Neen, Lezer! het verhaal heet *de twee Bultenaars*, en niet de minste kunst des Vertellers schuilt in de behendigheid, waarmede hij de lotgevallen van beide dooreenvlecht:

Doch wie komt ginder als een wervelwind gevlogen?
Geen ander dan Graaf Otto. Wat voert HIJ
In 't schild?

Hetzelfde als de andere; ook hij getroost zich, trots het wintersaizoen, den springtogt over *Maas* en *Rijn;* zie hier de ontwikkeling van zijn karakter, gij moet romans schrijven, zoo gij het uit de woorden over hem in het begin van het stukje vermoeddet:

Hij landt aan 's Grijsaards woning,
Doch vindt den Huisheer niet; een winterzonneschijn
Heeft hem naar 't veld gelokt.
Met gulle pligtbetooning

Vervangt, terwijl hij toeft, zijn Dochter hem, Den wijn
Van Bacherach genaakt zij met de lippen,
En biedt zij haren Gast. Hij vindt dien meer dan goed;
Ook stolde 't guur noord-west zijn bloed;
Hij laat dies andermaal een kroesvol binnenslippen.
Maar, ras doortinteld van verraderlijken gloed,
Begint de Vlinder nu om 't Roosjen heen te zweven,
Dat schuldloos lokkend vòòr hem staat;

Hoe nieuw en hoe kiesch is hier dat oude beeld aangebragt!

En heeft straks toornende ernst het maagdlijk zacht verdreven,
En vonkelt fierheid uit Agnetes schoon gelaat,
Te schooner dunkt zij hem!
'O die de purperboorden
Van dezen mond...' Een knellende arm omsluit
Haar middel, als deze aanhef wordt gestuit;
Daar Wolf komt!
Lijkbleek, zonder woorden,
Vast in den vloer geworteld, staart Graaf Ot
Hem aan!
Op 's Grijsaards wezen straalde
Door gramschaps donk'ren nacht een flikkerschijn van spot:

Behoef ik u oplettend te maken op die keurige en krachtige taal? maar gij verwenscht mijne inlasschingen; zie hier hoe het OT ging, nadat hem WOLF eenige woorden had toegevoegd. Zijn

hand vaart Otto onder 't spreken
Langs beide schoudren; 't vleesch komt óp, gelijk door 't weeken
Een spons, of meelbeslag door kracht van gisting, zwelt.
Klaar is de Paddestoel! vóór kogelrond en achter.
De Lijder blijft geboeid aan voeten en aan tong:
Dat hij de ontbarsting van zijn grimmigheid bedwong,
Was dus geen wonderdaad.

En hoe WOLF aan OT beval, een jaar later, maar gebeterd, weder te komen, en hoe AGNES OT te paarde hielp, en hem uit haar vensterken bij het wegrijden bespiedde, en hoe OT op zijn kasteel bij *Luik* boete deed en eindelijk, van den dubbelen bult bevrijd, AGNES, de dochter van WOLF, die een vriend van Graaf WILLEM VI van *Holland* bleek, te *Heêl* naar het altaar leidde, is dat alles niet beschreven in het Boek, genaamd *Gedichten van* A.C.W. STARING, II^{de} Stuk, bl. 25-36?

'Maar FREEDRIK?' lispelt misschien eene lezeres; schoone bekeerlinge tot de poëzij van STARING! wat heb ik u te weigeren? Minst van alles wil ik u de geestige regelen onthouden, waarin de Heer *van den Wildenborch* verhaalt, wat de jonge Graaf hij het Hedelsch reisje heeft gewonnen. Zij getuigen van verstand en geest, kunde en kennis; zie, melieve! hij won er *veel* bij:

Veel! naar 't flonkren van den glans

Der gunst uit Klara's ‘tweelingzonnen.’
Ook is, in steê,[1] 't gesnap der moeizucht al begonnen:
Na veertien dagen, meldt u 't kleinste kind op straat
Wanneer zij trouwen. Met der daad
Acht weken later... heeft de Maagd haar Woord gegeven.
Nu heet het: ‘Plotslijk is de sluijer opgeheven!
Aanstaanden herfst zal 't in Sint Maartenskerk
Hier te Arnhem wezen, met een' zwier om van te beven.
De kantemaaksters zijn te Brussel drok aan 't werk;
Te Gent is 't laken voor de staatsielivereijen
Besteld.’

Ziedaar de praatzieke stedelingen; nu de dichterlijke verteller:

Maar, wat gebeurt? de wei'en
Aan 't bed der Grift zijn met haar lentegroen
Na Klara's komst gesierd; daar wordt in 't nedrig Oen
De kleine Kerk van Dionys ontsloten;
De priester stapt er heen; de heldre dorpklok luidt;
Nieuwsgierig komt het landvolk aangeschoten;
En nu! een Stoet genaakt; 't is Klara! 't is de Bruid!
Zij steunt op Freedriks arm, en heeft dien steun van nooden;
Haar knieën trillen en haar adem schijnt gevloden;
Maar als de Man-Gods vraagt; als 't lotverbindend Ja
Luid klinkt uit Freedriks mond, spreekt zij het moedig na.

Hoe veel valt er nog te bewonderen, hoe weinig ruimte schiet ons over! Uit *Hertog* WILLEMS *Bedevaart in* 1389 deelden wij u eene proeve mede[2]; zullen wij ons thans bepalen tot de *Noordsche Goden en hun Bouwmeester*, eene les voor minderen, die zich vermeten meerderen in den nood te helpen, en dwaas genoeg zijn op hunne dankbaarheid te rekenen; of bij de *Radja's Dochter*, een tafereel uit het Oosten, waarin wij niet weten, welk beeld het best geslaagd te noemen, de karikatuur van ALEXANDER of de vermeende THAÏS? In beide stukjes verdient de beschrijving van het onderscheiden paardrijden gelijken lof. Doch, even als wij bij de beschouwing der ernstige gedichten menig meesterstuk stilzwijgend voorbij moesten gaan - het deert ons nog, dat wij de heerlijke verzen van *Lochem Behouden* niet prezen - kunnen wij ook hier uit alle fraaije stukjes geene proeven geven. Ter afwisseling kiezen wij een Fragment uit MARCO, verzen, welker dictie niet onberispelijk is, en die men echter dus voorlezen kan, dat de feilen u ontgaan zullen.

Het is u als mij bekend, Lezer! hoe zekere Letterkundig-Godsdienstige school, in plaats van vooruitgang, achteruitgang predikt; welk eenen eerbied de dichterlijke talenten van haren Stichter den Heer STARING mogten inboezemen, zijn verstand was te ver-

(1) *Arnhem.*
(2) Bl. 241 dezer Boekbeoordeelingen.

licht, om in BILDERDIJKS poëtische voordragt het overdrevene of onjuiste zijner stellingen voorbij te zien. Zie hier de proeve, - hoe *humaan-ironisch* bezingt hij den lof van dien *bon vieux tems:*

Eer aan den Ouden Tijd, en weg met de EEUW DER REDE!
Vivant de Dooden! roep ik mede!
ZIJ DEDEN WONDEREN - WIJ DOEN 'T GEEN WONDER SCHIJNT!

Ons VLIEGEN lijkt wat groots, maar, wèl bezien, verdwijnt
Het gansch mirakel! een ballon, van lucht gezwollen,
Draagt ons omhoog! - Wanneer, in 't Stoomland, wagens hollen,
Al loopt er beest, noch beestgelijke, voor: -
De Ketel met zijn toebehoor
Vervangt het rennend span! - Of, gaat er een te water!
Zinkt vijf, zes vaâmen diep - en staat er
Te metslen? - Die het doet huist in een Duikerklok!

Armhartig kruimelwerk! Een ebbenhouten Stok -
Wat Quintessentie, uit gesteente of plant gezogen -
Een Woord zelfs, gaf voorheen den Wijzen alvermogen.
Zóó vèr ging Wetenschap! Maar nu ging ze achteruit -
Gelijk al 't Goede! en liet haar' droesem tot een' buit
Aan snoodheid, om, misbruikt, een nageslacht te plagen,
Onwaard het heilgenot der Zalige Oude Dagen!

Wie zoude het ons vergeven, indien, wij, bij dien lof der oude Toovenaren, niet aan een' hunner gedachten, door den Heer *van den Wildenborch* zoo voortreffelijk geschetst? ALBERTUS MAGNUS, vraagt gij? Neen, Lezer! want schoon het ons toeschijnt, dat onze Dichter, in het behandelen der *Sage* van den *Tooverwijnstok*, den Duitschen Meester op zijde streeft, die een dergelijk wonder in den *Auerbachs Keller in Leipzig* laat gebeuren[1] - eene vergelijking zal u overtuigen, dat GÖTHE zijne verwen aan het palet van OSTADE en TENIERS, STARING die aan REMBRANDT en RUBBENS ontleende - toch is er een Toovenaar in de *Verhalen in dicht*, die het ver van den genoemde wint; wij bedoelen het vers: *De Leerling van* PANCRATES:

Nà Trismegist, het blijkt niet hoe veel jaren,
Was al de wijsheid van Egypte saamgevaren
In 't kale hoofd van Pankrates,
Professor Hyperphysices
Te Memphis.

Welk een geestig begin!

Doch alleen die reeds ADEPTEN waten
Bragt Pankrates op kennis hooger baan:

En van waar begon hij?

Den grenspaal ver voorbij, waar *Lavoisier* bleef stuiten,
Ving HIJ zijn' *Cursus* jaarlijks aan;

Maar dit zegt nog niet genoeg!

(1) Zie het Eerste Deel van GÖTHES *Faust*.

De Kleine Sleutel van den grooten Majorkaan[1]
Behoeft ZIJN jongrental geen voorhof meer te ontsluiten;
De ZILVREN poorten zijn zij door;
Maar hier verslindt de nacht het minbetreden spoor,
Totdat de Leeraar wenk'.

Dát mag climax, dát inwijding heeten in het tooverpaleis der Alchymie.

Hij wenkt! een vloed van stralen
Spreidt glans, waarbij geen zon kan halen;
Wat Paracels', wat Helmont nimmer zag,
De Tempel van 't Geheim staat flikkrend in dien dag,
En GOUD is 't breed portaal! GOUD zijn de binnenzalen!

Hoe die laatste regel schildert! - Maar PANCRATES verstond meer dan de *Hyperphysica*, en den leerlingen, die in drie jaren geen Collegie verzuimden, gaf hij in de afscheidsles iets van de Tooverkunst ten beste. De man had iets van STARING in zijne liefde voor kortheid; met twee woorden, op zijnen toon punktelijk nagesproken, kondt gij wonderen, doen:

'Gesteld: een taak viel u te zwaar;
Gij wenschtet hulp; welnu! een stok, in 't lang gestoken
Door 't buisjen van een slaaf, en *abracà* gezeid:
Men zag als knecht te voorschijn springen,
Die stok en buisje was.'

En nu de alleraardigste vertelling:

Een student, Eukraat geheeten,
Noteert dit half recept: 'Meer heb ik niet te weten,'
Denkt hij; ontsluipt het *auditorium*,
En speelt straks, bij een huislijk *publicum*,
Den wonderman.

C'est partout comme chez nous, mijn Lezer!

Juist bleek zijn *hospita* verlegen
Om water voor een badkuip: 'Anders niet!...
In Isis[2] onbeperkt gebied,
Komt alle kracht den wenk des Wijzen tegen.

De wijze van gisteren? neen, van voor een half uur!

Een wandelstaf, een slavenkleed,
Zijn 't eenigst hier vereischt.' Men brengt ze hem, hij treedt
Een tred zes zeven aan een zijde;
Verbiedt, na magistraal gehem,
Met rimpels op 't gelaat, en met vergroofde stem,
Het luistren elken ongewijde;
Bromt *abracà*; en 't lukt! de pop, die vóór hem staat,
Wordt Mensch!

Ik ken geene plaats in een' onzer Dichters, zoo rijk aan natuurlijkheid van uitdrukking en levendigheid van beschrijving, als

(1) De *clavicula* van den Alchymist RAYMUNDUS LULIUS van *Majorka*.
(2) De Natuur.

de volgende, die ik niet durf afbreken, om u niet te veel te doen verliezen:

‘Draag water in die badkuip, kameraad!’
De Kameraad vat straks twee emmers op, en gaat -
Brengt water - gaat - keert - gaat; de kuip zou overstroomen,
Bij meer. ‘Houd op, vriend!’ zeit Eukraat.
De Vriend... werkt voort. ‘Een rare potentaat!
Hij schijnt van 't soort, dat wandlend pleegt te droomen.
Vent, hoor je niet? hou op! ‘De Vent... werkt voort.
Een molenbeek stort klettrend van den boord
Der badkuip. Alles drijft. - Men poogt hem weg te jagen,
Die 't onheil sticht; met schoppen en met slagen
Begroet men hem; - vergeefs! - Daar valt Eukraat een bijl
Omtrent den haard in 't oog; hij grijpt die in der ijl:
‘Voor 't lest; laat blijven, doove kinkel!’
Vergeefs! - - Krak vliegt de schareminkel
Doormidden! En wat volgt? - O wee!
Verdubbeld springt hij op; de Dragers zijn nu Twee!
Vier emmers vullen zich, en lozen
Hun vloeibren inhoud! 't wordt een zee;
Een zee; en springtij zonder poozen!
Het schuimt de woning uit - de straat op; - zitbank, disch,
Kas, kist raakt vlot! - De Huisbestierster is
Voorlang gevlugt; Eukraat op 't punt van vlugten;

Eilieve, Lezer! verander een' enkelen regel in dit meesterstukje, en zie, hoe veel het zoude verliezen; wisch b.v. die herhaling van *kameraad, vriend* en *vent* uit; of beschrijf met weidscher woorden dat water, hetwelk gij op u ziet aanstroomen; - maar neen, gij hebt te veel gevoel voor het schoone, om dit fragment niet zonder zulke proeven te bewonderen; zie hier het slot:

Eukraat op 't punt van vlugten;
Wanneer PROFESSOR komt! ‘Wat speelt men hier voor kluchten?’
Roept hij -

Hij maakt geene weidsche vertooning met zijne kunst gelijk zijn leerling, neen:

bromt ‘*abracà!*’ en ziet,
Een stok, in tweên gekapt, ligt daar; geen emmer giet
Meer water uit, de zondvloed is verloopen;
En, met een' langen neus, Eukraat naar honk gedropen.

Laat mij ter waarschuwing van allen, die STARING mogten willen navolgen, zonder als hij door de Natuur tot humoristisch Dichter te zijn bestemd, zonder als hij taal en versificatie meester te zijn, hier de les mogen herhalen, door Zijn Ed. aan het hoofd van dit stukje geplaatst:

De Kunst ten halve slechts aan Meesters af te zien
En voor volleerd zich in hun rij te zetten,
Loopt op beschaming uit! -

(*Het slot in het volgend Nommer.*)

Provinciale-volks-almanakken.

4°. *Friesche Volks-Almanak voor het jaar* 1837. (*Tweede Jaargang*). *Te Leeuwarden, bij* L. Schierbeek. *Behalve den kalender* 172 bl. in 12° *met pl. en een muzijkstukje*.

Aangenaam is het ons, met lof van dit jaarboekje melding te kunnen maken; het bevat goede spijs, en is degelijk, als de Natie, die dat schoon gewest bewoont. De redactie is in goede handen. - De Heer Mr. A. VAN HALMAEL Jr., die, schoon Hollander van geboorte, reeds zoo menigmalen heeft getoond, de geschiedenis van het gewest, waarin hij woont, dóór en dóór te kennen en aan die geschiedenis zijne pen en zijn dichtvermogen onvermoeid blijft toewijden, weigerde aan dit jaarboekje zijnen mede-arbeid niet: van hem vinden wij in hetzelve een stukje in proza en twee dichtstukjes. Van het eerste, getiteld ALYD JARLA, *een verhaal uit de geschiedenis des Vaderlands* (bl. 1-29), moet nog een vervolg komen, dat wij met belangstelling te gemoet zien. Het is een verhaal uit het begin der XVI^{de} Eeuw en behoort tot dus verre geheel tot den Frieschen bodem. Het verwondert ons, dat de Schrijver in de derde aanteekening den lezer reeds kenbaar maakt, dat GERBRAND MINNAMA, een der hoofdpersonaadjes, geestelijke moet worden, en alzoo de geschiedenis vooruitloopt. Ook bevreemdde het ons, den kundigen Schrijver (op bl. 28) te zien beweren, dat het *rood* de *eigenaardige kleur* van den leeuw in de wapenkunde is. - Men treft immers dit beest op wapenschilden even vaak in *zwarte, gouden, zilveren*, ja in al de heraldique kleuren aan? De beide dichtstukjes des Heeren VAN HALMAEL zijn mede aan Friesche onderwerpen gewijd; het eerste is een lied, getiteld: *Groote Pier;* het 2de eene Romance: *Hessel Jonghama*, beide den zanger waardig.

De overige proza-stukjes bestaan in eene legende van den Heer W. DE JONG, WZ., genaamd *de Rijke Weduwe* van *Stavoren* (bl. 30-38); in *iets over Stavoren, het Vrouwenzand* en *het Roode klif* (bl. 39-43); in een, met warmte geschreven, levensberigt van O.Z. VAN HAREN (bl. 50-72), door den Heer W. EEKHOFF, waarin naar ons inzien te veel uit *de Geuzen*, een gedicht, dat toch in ieders handen is of behoort te zijn, is overgenomen. De Heer Redacteur, A. WASSENBERGH, leverde (bl. 113-124), uit de verzameling van C.G. VAN BURMANIA, eenige *Friesche spreekwoorden*, met de verklaring van sommigen, welke wij hopen, dat door zijn Wel Eerwaarde zal vervolgd worden. De geleerde E. HALBERTSMA schetst (bl. 125-138) *het dorpje Grouw*, met zijne zeden en gebruiken. Die wil weten, hoe men dáár het *St. Maarten-,* het *St. Pietersfeest*, den *Kopper-*

of *Kopermaandag* viert, zal dit Stukje met genoegen lezen. D.H.V.D.M. deelt (bl. 139-142) uit de *Cronijck* VAN WINSEMIUS, fol. 879. eene *zeldzame friesche weddingschap* mede; en de Heer M.H. DE GRAAFF schreef (bl. 154-168) eene zeer geestige *correspondentie tusschen de aarde en de maan*.

De dichtstukjes zijn, behalve de reeds genoemde van den Heer VAN HALMAEL, van de Heeren S.J. VAN DEN BERGH, J.G. VAN BLOM, ARN. DE JONG, W. SCHEPERS, Mr. T. VOCKESTAART en A. WASSENBERGH, alsmede van twee à drie ongenoemde, waarvan een (V.L.) zeer veel aanleg tot het luimige verraadt, en wij den anderen, W.A.V.M. zeer gaarne tot lof van *Frieslands Schoonen* (schoon het Stukje geene bijzondere verdiensten heeft), názeggen:

‘Maar - welke schoone bloemen
Men ook in *Holland* ziet:
Zij zijn ook *hier* te roemen,
Op *Frieslands* grondgebied.
Geen hoogmoed doet mij spreken. -
Zoo één dit denken moog',
Die kome in *deze* streken
En zie met *eigen* oog.’

De Heer J.G. VAN BLOM leverde een gedicht in den Frieschen tongval, dat door M. DE BOER op muzijk is gebragt. Zoo ook is een der Stukjes van den Redacteur, eene vertaling naar BELLAMI in het Friesch. - Eindelijk moet men den Heer WASSENBERGH dank zeggen, dat hij dit jaarboekje heeft verrijkt met twee onuitgegevene dichtstukjes van S. STIJL, en één van den beroemden GIJSBERT JAKOBS (GYSBERT JAPICX), uit welk laatste wij zien, dat deze dichter ook de Nederduitsche lier wist te bespelen; dus zong hij (*in* 1656) zijn' vriend HERO GALAMA op reis toe:

‘Ga heen, stout Steêgenoot, ga heen,
Dat God u goeden reyz' verleen'
En hoede voor gevaren.
Ga heen, dat u Gods Eng'le-leyd'
In wisse en ware veyligheyd,
Voor onheyl wil bewaren.
't Sy dat ge suckelt aan den *Dam*,
Dien GYSBERT eerst met wal omklam,
Die nu 't hooft heft ter wolcken,
Als eer 'et trotse *Tyrus* dee,
En praelt in schepen, over zee
By tegenvoetsche Volcken.
't Sy LAURENS Beukbosch lokt uw lust.’ enz.

Wij mogen niet méér afschrijven, en melden alleen nog, dat twee wèl uitgevoerde gravures, (waarvan het eerste echter minder juist geteekend is), en twee steendrukjes, waaronder een keurig portret van O.Z. VAN HAREN, dit boeksken versieren.

5°. *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1837. (*Tweede Jaargang*). *Deventer, bij* J. de Lange. *Behalve de kalender*, 272 bl. in groot 12° *met pl.*

Wij hebben eene zekere vooringenomenheid voor dezen Almanak, deels omdat hij zich geen *Volks-Almanak* noemt, deels omdat de Redactie er in het voorberigt rond voor uitkomt, dat dit jaarboekje moet strekken tot een Archief voor alles, wat tot de geschiedenis, oudheden en letterkunde van dit Gewest, (dit voor de Geschiedenis zoo belangrijk en nog zoo schaars bekend Gewest) in betrekking staat. Het boeksken heeft wel een geleerd en deftig aanzien, en dit is aan hetzelve reeds één- en andermaal verweten, doch wij beamen het gezegde van den Hoogleeraar BEIJERMAN (bl. 268), dat dit verwijt 'niet anders dan als eene loftuiting behoeft te klinken, zoo lang althans als een geleerd boek geen pedant en vervelend boek behoeft te zijn, even weinig als een geleerde een vervelend mensch en een pedant.' Nu, vervelend en pedant is het boeksken, in ons oog ten minste, niet.

Alles, wat wij hier vinden, is van Overijsselschen bodem, of behoort aldaar te huis. Men treft hier dichtstukjes aan van de Heeren J.H. BEHRNS, (in den Overijsselschen tongval), Mr. P. BOSSCHA, G. TEN BRUGGENCATE HSZ., J. VAN VELSEN COSTER, Dr. E. HALBERTSMA, wijlen G.D. JORDENS (in het latijn), wijlen Mr. H.G. KRONENBERG, M. PRUIM, en Mr. B.W.A.E. SLOET tot *Oldhuis*, benevens een lied uit de XVI^{de} eeuw.

Doch het Proza maakt het voornaamste gedeelte van dit jaarboekje uit. De Heer WEELING geeft hier een zeer geleerd en uitgebreid verslag van de *Ruine*, bekend onder den naam van *Hunenborg*, in de boerschap *Volte*. Men vindt hier meer, dan men zou verwachten. In eene belangrijke aanteekening (bl. 14-24) treft men omtrent de komst en het verblijf der *Saksen* hier te Lande veel wetenswaardigs. Wij hadden wel lust, dit stuk en andere uit dezen Almanak nader te ontleden, maar mogen de plaats, ons tot het aankondigen dezer Provinciale Almanakken toegestaan, niet misbruiken. De Heer (Mr.) W.H.C. (OST) J. (ORDENS?) levert (bl. 55-62) uit de *kameraars-rekeningen* der stad *Deventer* eenige bijzonderheden omtrent de *levenswijze onzer voorvaderen*. Mr. T.W. VAN MARLE geeft (bl. 63-66), in het Deventersch dialect, een stukje, getiteld: *Brief aan den Keizer van China van zijn' verklikker te Deventer*. De Heer F.A. EBBINGE WUBBEN (bl. 67-78), *Historische herinneringen van het dorp Giethoorn*. Op bl. 79-80 vindt men de beschrijving van twee munten op het einde der XIV^{de} of in het begin der XV^{de} eeuw te *Hasselt* geslagen. - Maar niemand zal zonder belangstelling het verslag des Heeren J.H. HALBERTSMA (bl. 81-121) omtrent de *Weefschool te Goor* lezen. Deze school werd in 1833 door de Handelmaatschappij opgerigt, en nam

spoedig zóó zeer toe, dat reeds in dat jaar meer dan 100 kinderen in dezelve onderwezen werden, en met 1 Jan. 1834 eenige de weefschool met eenen weefstoel verlieten, om het werk aan het huis van hunne ouders voort te zetten. Te *Holten*, te *Enter*, te *Diepenheim* en te *Nijverdaal* (*Eversberg*) werden nieuwe scholen opgerigt; en het aantal weefgetouwen, die uit deze school zijn voortgekomen, wordt door den Schrijver op vijf à zes duizend gesteld. Het aantal stukken *calicot*, dat thans in *Overijssel* geweven wordt, schat de Schrijver op vier maal honderd duizend, ieder stuk tegen 33 oude ellen gerekend. - Hoe belangrijk is dus deze inrigting, hoe heilzaam tot wering van bedelarij! 'De diakoniën,' zegt de Heer HALBERTSMA, bl. 107, 'zijn sedert ontheven van eene menigte arbeiders, die te voren tot haren last waren! Indien ik wèl onderrigt ben, moeten er thans te *Goor* alleen negentig hoofden voor belasting aangeslagen zijn, die te voren niets betaalden.'

Op bl. 122-125 wordt het voormalig slot (*Stins*) *Voorst*, op bl. 186-191 het *Huis Almelo* beschreven. De Heer Mr. J. VAN DOORNINCK deelt ons (bl. 126-185) zijne *denkbeelden mede over de opkomst van bevolking en nijverheid ten platten lande in Overijssel*. Dit stuk is vol blijken van geleerdheid, belezenheid, grondige historische kennis en een juist oordeel. Wij hadden reeds vroeger 's mans doorwrochte *proeve ter zamenknooping van het begin der Overijsselsche historie met de algemeene Vaderlandsche geschiedenis*, in den eersten jaargang van dezen Almanak, met belangstelling gelezen.

De Heer HALBERTSMA levert (bl. 217-252) eene geleerde, misschien voor eene voorlezing wat al te geleerde verhandeling, over *de witte wiven*, aan wier bestaan en invloed het landvolk in *Overijssel* nog geloof hecht; terwijl eindelijk de Hoogleeraar Mr. H. BEIJERMAN, in een geestig en piquant vertoog, getiteld: *toen. nu. dan.* (bl. 253-268) spreekt over de vroegere, latere en tegenwoordige muzijk-vereenigingen, zang-collegiën en concerten te *Deventer*. Uit de mededeeling van het Album van een Muzijkgezelschap uit de XVII^{de} eeuw, zien wij onder anderen, dat de Predikanten van dien tijd zich niet schaamden leden - ja werkende leden - van dat gezelschap te zijn.

Wij eindigen, met dit jaarboekje iederen beminnaar der Vaderlandsche Geschiedenis, Oudheid- en Letterkunde nadrukkelijk aan te bevelen. Druk en uitvoering zijn loffelijk. Men vindt hier afbeeldingen van de huizen te *Twickel* en te *Almelo*, en van de *Stins* te *Voorst* (in welstand), een' platten grond van dezelve, eene afteekening van de munten *van Hasselt* en een uitvoerig kaartje van de *uitgebreidheid van het Land in de* VIII^{ste} *eeuw door de Saksen bewoond*.

(*Vervolg en slot in het volgend Nommer*.)

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Aanleiding tot Godsdienstige overdenkingen op iederen dag des jaars door T. van Spall, *onder medewerking van eenige Godsdienstvrienden. Januarij, Februarij en Maart* 1837. *Te 's Gravenhage bij* A. Kloots.

Het *doel*, de *aanleg*, het *verschil* van deze overdenkingen met anderen van dien aard wordt opgegeven in het *Naschrift* achter het stukje voor de maand *Januarij*. Wij kunnen ons daarmede zeer goed vereenigen, en willen niet angstvallig onderzoeken, of er aan deze nieuwe onderneming eene onmisbare behoefte was. Zij, die er zich op de regte wijze van bedienen, kunnen er door geleerd en opgewekt worden. De onderwerpen zijn doorgaans belangrijk, de wijze van behandeling derzelve stichtelijk, de keuze der verzen uit Psalmen en Gezangen meestal zeer juist en doelmatig. Bijzondere aanmerkingen zal men hier niet verwachten. Alleen vinden wij ons genoopt, uit eene benaming, aan onzen Verlosser gegeven (op bl. 6 reg. 2 van ond.), aanleiding te ontleenen tot het voordragen van eene bedenking, welke wij vertrouwen, dat in den tegenwoordigen tijd niet geheel ongepast zal worden geacht. JEZUS namelijk wordt daar genoemd *onze oudste Broeder*, eene uitdrukking, die, met betrekking tot den Heiland, thans vrij algemeen wordt gebezigd. Wij willen ons gevoelen aan niemand opdringen, maar zijn toch van oordeel, dat het minder voegzaam is, om onder dezen naam van den Verlosser te spreken. De *Discipelen* althans noemden Hem *Heer*, en zullen *wij* ons dan grootere viijheid en gemeenzaamheid veroorloven, dan zelfs zijne vertrouwelingen zich toekenden? Den *dichter* kan men het gemakkelijk vergeven; maar het blijft nogtans de vraag, of het naauwkeurig gesproken, of het bijbelsch is? Het is waar, daar wordt gezegd, *dat Hij zich niet schaamt ons* BROEDERS *te noemen;* maar dit geeft ons nog geene vrijheid, die benaming wederkeerig te gebruiken. ‘Ten minste,’ - zoo hoorde ik eens een' wijs en achtenswaardig man hierover spreken, - ‘wanneer onder de menschen een vorst of aanzienlijk persoon zijnen mindere met den naam van *geliefde vriend* toesprak, dan zou de mindere

nogtans wel ernstige bedenking maken, zich in zijn antwoord van dezelfde benaming te bedienen. En hier betreft het den *Heer der heerlijkheid*, den *zoon van God!*'

Men houde ons deze uitweiding ten goede, terwijl wij voor het overige wenschen, dat het begonnen Werk met zorg voortgezet, door velen gebruikt worde, en een uitgebreid nut stichten moge.

B.

***De Secretaris, of Licht en Schaduw van het menschelijk karakter. Een Romantisch verhaal van* A.J. Seyhe, (*niet vertaald*). *Te Amsterdam, bij* J.M.E. Meijer, 1837.**

> 'Dan, er is één ding, hetwelk ik niet begrijp: dat onze Vaderlandsche tijdschriften ten opzigte van de romans, meestal met eene onverschoonlijke zachtmoedigheid, den schepter der kritiek voeren, en zich vergenoegen, in de beoordeeling van zulk een boek, met een aantal bladzijden op te vullen door het verhaal der avonturen, en dan ten slotte er nog iets letterlijk uit overnemen, om de gewaande nuttigheid aan te toonen, in plaats van hetzelve streng op den regterstoel der *aesthetica* te regten.
> WEILAND.

Wij niet aldus, mijn Lezer! - maar wat zullen wij zeggen van een verhaal, dat ons bij elke bladzijde den wensch deed uiten: 'Ach! had de Schrijver zich toch nimmer aan de *schaduw* der onbekendheid onttrokken!' Wilt gij de redenen kennen waarom? Sla het boek open, in hetwelk eener hofdame de taal van eene vischteef (bl. 20 en volg.) wordt in den mond gelegd; waarin hoffestijnen als drinkgelagen worden geteekend (bl. 24); waarin men een' regerend Vorst *zijne Excellentie* heet (bl. 60); waar een behoeftig handwerksman, *zeer naïf*, zijne vrouw *mijne waardste* noemt (bl. 34); waar men een edelmeisje, uit den eersten stand, aan eenen jongeling, dien zij vermoedt dat haar bemint, eene eenzame avondwandeling laat voorslaan, en zachtkens de hand doet drukken, waardoor deze, zeer natuurlijk! *zwelgde aan hare zijde in genot*, (bl. 37); waarin men verder van eenen *adellijken* Baron leest, dat hij, na NB. eenigen tijd in de residentie vertoefd te hebben, in de Opera komende, betooverd werd, omdat hij nog nimmer eene zoodanige VERGADERING had bijgewoond (bl. 64); waarin men eene ontmoeting geschetst vindt, die beter in een bordeel, dan in de kamer eener algemeen toegejuichte zangeres te plaatsen ware, maar nimmer in een Nederduitsch boek behoorde te zijn opgenomen (bl. 74 en volg.); waarin men eindelijk geheele afdeelingen of hoofdstukken, (zoo als bij v. N°. 20) vindt, die men er uit kan ligten, zonder dat zulks in het minste den lezer blijkbaar zijn zal. - Is het eene zitting op den regterstoel

der aesthetica waard? Neen, door gebrek aan intrigue, door flaauwheid van stijl, door gemis van ontknooping en karakterloosheid van spelers, kan het slechts ter proeve strekken, hoe men Romantische verhalen *niet* schrijven moet; geloofde de Heer SEYHE, dat wij daaraan behoefte hadden?

Het steendrukplaatje, tegenover den titel, getuigt van het talent van den Heer N. PIENEMAN, dat echter niet tot aanbeveling van zulk een prulschrift dienen moest!

De Hoop. Dichtstuk van Ths. Campbell. *Vrij gevolgd naar het Engelsch, door* G.L. van Osten van Staveren. *Te Nymegen, bij* C.A. Vieweg, 1836. Kl. 8°.

Eene *vrijer* navolging van CAMPBELL'S *Pleasures of Hope*, in een *ander* metrum, (b.v. in goede, gespierde en afwisselende Alexandrijnen) ware misschien gelukkiger geweest, dan de hier aangekondigde, die er wel eenigzins stijf en streng uitziet. Het oorspronkelijke is evenwel, met veel kunstvaardigheid, over het geheel goed, en hier en daar uitmuntend overgebragt, en men zal dit boeksken met genoegen lezen.

Ernst en Luim. Poëtische verscheidenheden, door L. van den Broek. *Te Rotterdam, bij* A. Wijnands 1836.

> '*Das ganze Unheil entsteht daher, dass die poëtische Cultur in Deutschland sich so sehr verbreitet hat, dass niemand mehr einen schlechten Vers macht. Die jungen Dichter die mir ihre Werke senden, sind nicht geringer als ihre Vorgänger, und da sie nun jene so hoch gepriesen sehen, so begreifen sie nicht, warum man sie nicht auch prieset. Und doch darf man zu ihrer Aufmunterung nichts thun, eben weil es solcher Talente jetzt zu hunderten giebt, und man das Ueberflüssige nicht befördern soll, während noch so viel Nützliches zu thun ist*.'
> GÖTHE.

Door het overnemen dier woorden van den grooten Duitschen Dichter en Criticus, verklaren wij te gelijk, waarom ons publiek tegenwoordig zoo vele dichtbundels slechts met laauwheid ontvangt, waarom wij van deze Poëtische verscheidenheden noch veel goeds, noch veel kwaads weten te zeggen. De zanger derzelve, wiens Oostersche Liederen ons meer dan alledaagsche verwachting van hem inboezemden, worde niet toornig over ons vonnis, maar wreke zich, regt dichterlijk, door ons iets uitmuntends te schenken, - wij zullen de eersten zijn hem toe te juichen: *n'est pas humoriste qui veut*.

V.

***Schets van een beredeneerd stelsel voor Muzijkonderwijs enz. naar het Hoogduitsch van* Conrad Berg, *door* A.P.F. de Seyff. *Te Zwolle, bij* R. Boelens J^r^. 1836. 91 bladz.**
***Peter de Groote. Treurspel door* J. de Wal. *Te Groningen, bij* J.B. Wolters, 1836. 97 bl. *met de aanteekeningen*.**

I.

Indien dergelijke geschriften in ons Land gelezen werden, geloof ik, dat het boekje veel nuts zou kunnen stichten. Thans is het een *vox clamans*. Men vergete niet dat de toonkunst, in hoogeren en dieperen zin, nog altijd niet tot het wezen onzes volks behoort; dat dezelve voor de groote menigte niets meer dan uitspanning is en blijven zal. Onze muzijkonderwijzers bovendien - '*j'excepte les exceptions*,' zeide mijn schoolmeester - zijn zoo weinig gewoon zich met de regelen hunner kunst bezig te houden, dat zij in alles uitmunten, behalve in lesgeven, en reeds de inleiding van dit beredeneerd stelsel te beredeneerd zullen vinden.

Ik weet wel, dat volkstoon en volksgezang ten onzent vaak tot de vervelendste en oorverscheurendste van alle toonen behooren; doch zoo gij wilt, dat het vogeltje de wijs zal leeren, die gij begeert, zult ge met een kanarieorgeltje verder komen, dan met een' waldhoorn.

Wanneer men volksboeken over muzijk in ons Land wil schrijven, neme men een voorbeeld aan *Het Kaartspelen gemakkelijk gemaakt* of dergelijke.

Ik wil met dit alles de waarde van het Werkje, en der vertaling door den Heer DE SEYFF niet in het minst te kort gedaan hebben. Veel meer meen ik het elk te moeten aanbevelen, die iets meer dan voorbijgaand belang in de bevordering der toonkunst ten onzent stelt.

II.

In waarheid, ik behoor niet tot de Romantische school, zóó weinig zelfs, dat ik gaarne de schrijver van zeker *Gesprek op den Drachenfels* zou willen zijn. Maar toch ben ik genoodzaakt te bekennen, dat er eenig leven in hare voortbrengselen is. Het moge dan een ziekelijk, overdreven, monsterachtig, verterend leven zijn, het is iets meer dan de ledeman, dien de middelmatigen der andere partij ons als kunstgewrocht voor oogen stellen.

Wanneer ik in hunne dramatische galerij rondwandel, verbeeld ik mij vaak in een groot wassen-beeldenspel te zijn, en ik kan een' kleinen grimlach niet onderdrukken, wanneer ik de pop, die gisteren NAPOLEON had voorgesteld, heden, met karabijn en rooden vederenhoed uitgedost, in FRA DIAVOLO herschapen zie, om morgen misschien als Prinses VICTORIA opgeschikt te worden.

Geef ons menschen bid ik u, Heeren Treur-, Tooneel- en Blijspel-schrijvers!

IV Bedrijf.
Achtste tooneel.

TOLSTOI. PETER. BLEIJER.

(TOLSTOI, Russisch Staatsdienaar. PETER *de Groote*, Czaar van Rusland. BLEIJER, Oostenrijksch Gezant bij het Russische Hof; *door* TOLSTOI *beschuldigd, door* PETER *verdacht, onderstand verleend te hebben aan de zamenzwering van* ALEXEI, PETERS *zoon*.)

BLEIJER.
Geachte Vorst -

PETER.
Helaas! hoe kunt gij mij dus noemen,
Daar toch uw hart begeert mij eeuwiglijk te doemen?

BLEIJER.
Ik doemen U -?

PETER.
Gij zelf.

BLEIJER.
Neen, nooit -

PETER.
Vraag 't aan uw hart.

BLEIJER.
Ik ben u veel verpligt -

PETER.
't Is des te grooter smart.

BLEIJER.
'k Zie tranen in uw nog: ik kan het leed er lezen,
Dat thans u kwelt. Helaas! wat kan de reden wezen,
Dat gij -

TOLSTOI, *ter zijde*,
Welk veinsaard!

PETER.
Hoe, vraagt gij de reden nog?

TOLSTOI, *ter zijde*.
Welk schandelijk verraad!

BLEIJER.
Is 't waan of zinbedrog,
Dat dus u spreken doet?

PETER.
Bij God! veins toch niet langer,
Gaat dan uw boezem niet van booze ontwerpen zwanger?

BLEIJER.
Ontwerpen tegen u? neen, nooit!

PETER.
Geeft gij uw woord?

BLEIJER, ***hem de hand reikende.***
Mijn woord van eer!

PETER, ***hem een' brief overhandigende.***
Zoo gij niet elk gevoel versmoort,
Lees wat deez' brief behelst en zeg wie 't heeft geschreven!

BLEIJER, ***leest.***
Alexei op den troon.... Lapuchin.... 's Vorsten leven....

En Bleijer aan den voet!... Goddank! tot zulk een daad,
Tot zulk een gruwelstuk was Bleijer nooit in staat!
(*Den brief terug gevende*).
Ik dank u, Czaar!

TOLSTOI.
En gij....

PETER.
Gij weet van niets?

BLEIJER.
Ik vraag
Dat gij me ontslaat.

FOLSTOI.
En dan, wanneer ik u beklaag,
Dat gij, als afgezant naar Ruslands vorst gezonden,
U tegen orde en wet met muiters hebt verbonden....

BLEIJER, *met waardigheid*.
Ik zwijg, maar vind u weêr: ik duld geen hoon of spot,
Maar draag als onderdaan het mij beschoren lot.
(*Peter wenkt Tolstoi te vertrekken, waarop deze heen gaat*).

PETER.
En dan de Bie.....

BLEIJER.
De Bie, gezant van Hollands Staten?
Nooit zal deez' edle man het heilig spoor verlaten:
Hij is een Batavier: dit is genoeg.

PETER.
Welaan!
Laat, Bleijer, ons van hier als vrienden henen gaan!

BLEIJER, *hem de hand drukkende*.
Uw vriendschap is mij waard. 'k Wist niet, dat gij kost wanen,
Dat ik mij door verraad een spoor zou willen banen
Tot hoogren rang en magt. - Wat aangaat mijn ontslag,
Gij willigt mij zulks in.

PETER.
Hoe!

BLEIJER.
Nog deez' eigen dag.
'k Ben tot mijn eind bereid mijne onschuld te verdedigen.
'k Ben mensch en zwak als mensch, maar laat mij nooit beleedigen.
'k Was altijd, wel is waar, bewogen met het lot,
Dat thans uw' zoon verbeidt. Hij was niet voor 't schavot
Geboren. Thans ook nog is 't vurig mijn verlangen,
Dat hij uit 's vaders mond vergeving moge ontvangen:
Nog hoop ik, dat ge ook thans den Prins genade schenkt,
Maar nooit worde om zijn heil mijn pligt tot u gekrenkt!

PETER.
Helaas! hoe gaarne ik ook uw wenschen zou volbrengen,
Ik mag zulks niet: ik moet het bloed des jonglings plengen....

enz. enz. enz.

De Heer, J. DE WAL beklaagt zich in zijne voorrede over de harde kritiek, welke sommige der nieuwste dramatische voortbrengselen ondervonden. Wij geven de bovenstaande aanhaling zonder

paraphrase, zonder uitleggende aanmerkingen. Zoude hij zich over ons te beklagen hebben?

H.

Billyk moet men prysen
Die hier wyst en sich laet wysen.

Amsterdamsche Studenten-Almanak, voor het jaar 1837. *Te Amsterdam, bij* R. Croese. 146 bl. *met Vignet en Portret*.

Wijt het aan geene onverschilligheid jegens de studerende jongelingschap der hoofdstad, mijn Lezer! dat wij dezen zesden jaargang van hunnen Almanak zoo laat beoordeelen; een Tijdschrift, als het onze, stelt uit zijnen aard een hoog belang in onze toekomstige Geleerden en Letterkundigen, in het dichterlijkst gedeelte des volks. Het was ons plan het Amsterdamsche Jaarboekjen met die der onderscheiden Hoogescholen onzes Vaderlands te vergelijken; - de Redactiën der overige hebben ons van die taak genadig verschoond; haar verzuim zoude echter geene verontschuldiging voor het onze zijn.

Er is nóg iets. Een Studenten-Almanak vereischt zoo min eene spoedige aankondiging, als eene scherpe beoordeeling; hij heeft zijne koopers gevonden eer de eerste gedrukt is; waartoe zoude de tweede dienen, daar elk der medewerkers zijne papieren-kinderen als vondelingen de wereld inzendt? Wij zijn verre van dit af te keuren; er is menig stukje in dit bundeltje, dat de steller binnen weinige jaren niet meer voor een voortbrengsel zijner pen erkennen zal; wij lazen er geen in, dat ons eenen grooten Meester beloofde.

De hulde van den Heer J.A. JOLLES, aan den veelbelovenden C.W.R. SCHOLTEN Jrz., is hartelijk gesteld; wij kunnen haar echter nieuw noch fraai noemen. Proeven van vertalingen van HORATIUS, als die, welke wij op bl. 89 vinden, 2de Boek 14de Ode, moesten in geenen Almanak van studerende jonge lieden worden opgenomen; het heerlijk oorspronkelijke, dat slechts 28 regels in Alcaïsche maat telt, is hier in 38 Trochaeën verlengd terug gegeven; men oordeele:

‘Linquenda tellus et domus et placens
Uxor: neque harum, quas colis, arbores
Te, praeter invisas cupressos
Ulla brevem dominum sequetur.
Absumet heres Caecuba dignior
Servata centum clavibus: et mero
Tinget pavimentum superbis
Pontificum potiore coenis.’
Eenmaal moet ge de aard' verlaten, en uw schatten, en uw goed
En de lieve gade tevens, die u de aarde minnen doet.
En niet één' van al de boomen, die gij thans zoo zorgvol kweekt,
Uitgezonderd den cypresboom, (wiens gezigt ons harte breekt,
Daar hij 't droeve heeld der dooden immer schildert voor den geest),

Zal u naar den grafkuil volgen, u, zoo kort hun heer geweest.
Dan zal de erfgenaam den kelder, vol van 't fijnste druivennat,
Dat het Caecubijnsch gebergte immer opgeleverd had,
Wèl bewaard door duizend sloten, lustig leêgen, en daarbij
Onder 't drinken juichend roepen, dat hij meer geniet dan gij;
Dan zal uwe grond door 't plengen van den kostelijksten wijn,
Dien ooit kelder aan kon bieden, gansch en al beschilderd zijn.
Dan zal 's Opperpriesters maaltijd wijken voor dit vrolijk feest:
En uw erfgenaam zal juichen, dat gij spaarzaam zijt geweest.

Der Schiffbruch is akelig genoeg; - *aan de Lente* is een lied aan de lente, och, ja! - *de Klagt van* MOSCHUS Jr., *over den dood van Minerva*, (het Tijdschrift van het Amst. Athenaeum) scheen ons niet onaardig.

Wij raden der Redactie echter aan, in een' volgenden jaargang keuriger te zijn in het opnemen van verzen, en eenige bladzijden meer aan hare rubriek *Losse Gedachten* toe te wijden. Onder deze zijn er regt geestige; men oordeele:

Groote wereld.
'Et le mal n'est jamais que dans l'éclat qu'on fait,
Le scandale du monde est ce qui fait l'offense,
Et ce n'est pas pécher que pécher en silence.

Le Tartuffe.

***Zekere Collegiekamer*. Een *argumentum ad hominem,* hoe in onze stad de Koophandel door de Studiën onderschraagd wordt.**
***Studie der Theologie. 'Druides a bello abesse consuerunt, neque tributa unâ cum reliquis pendunt; militiae vacationem omniumque rerum habent immunitatem. Tantis excitati praemiis, et sua sponte multi in disciplinam conveniunt, et a parentibus propinquisque mittuntur'*.**
Caesar. *Bell. Gall.* VI. 14.

De uitmuntend gelijkende beeldtenis van Prof. F. VAN DER BREGGEN, CORNELISZ., en Z.H.G. facsimilé prijken vóór het boeksken; de Schilder of de Graveur heeft echter eene uitdrukking van verbazing aan het gelaat gegeven, welke ons verbaast.

***Korte schets der voorbereidende Wetenschappen, welke tot het Regtlijnig Teekenen vereischt worden; met aanwijzing van de voornaamste werktuigen, welke hiertoe dienstig zijn. Leeuwarden*, J.W. Brouwer 1836, 11 bl.**

'*Het strekke slechts tot rigtsnoer voor dezulken, welke, bij genoegzame wiskundige kennis, nimmer het regtlijnig teekenen beoefend hebben, en zoo gaarne de jeugd in deze kunst willen onderrigten*, luidt de voorrede; - het is dus eene schets voor toekomstige Meesters! Maar is voor deze de *Handleiding tot het Meetkunstig Teekenen* van *Prof.* DE GELDER te uitvoerig of te kostbaar? Wij zijn bang voor onderwijzers, die uit korte schetsen meesters werden; en echter heeft het boekje misschien een goed debiet: - waarom?

Boekbeoordeelingen.

Christelijke Leerredenen over Elia, door *L.G. Pareau*, Hoogleeraar te Groningen.

Gron. Oomkens, 1836.

De inhouds-opgave, door den Hoogleeraar zelven vóóraan in dezen bundel geplaatst, moet deszelfs *titel* verklaren. Zij is deze: I. *De Goddelijke voorzienigheid waakt voor het welzijn der menschen*. Tekst I. Kon. XVII:1-6. II. *Het heilzame der beproevingen*. Tekst I. Kon. XVII:7-16. III. *De godsdienst noodzakelijk in de huisgezinnen*. Tekst I. Kon. XVII:17-24. IV. *De eenheid der godsvrucht*. Tekst I. Kon. XVIII:21. V. *God is liefde*. Tekst I. Kon. XIX:9-13. VI. *Na dapperen strijd op de aarde volgt heerlijke zegepraal in den Hemel*. Tekst II. Kon. II:1-12. VII. *Jezus meer dan Elia*. Tekst Luc. IX:52-56.

Wij zien dus hieruit, dat de hoofdbedoeling van den prediker niet geweest is, ELIA in zijn karakter en zijne werkzaamheid voor te stellen, maar wat er uit de geschiedenis van den profeet omtrent God en zijne dienst te leeren is, te ontwikkelen. Niet de persoon, maar de leering van het Bijbelsch Geschiedverhaal, is hier de hoofdzaak. Zoo ligt dan ook de zamenhang dezer leerredenen niet in het onderwerp, maar in den tekst. Wij merken dit aan, opdat de Lezer wete, wat hij bepaaldelijk in dezen bundel te zoeken heeft. De titel is minder juist, zoo ook de zinspreuk van den geheelen bundel: ‘indien het verbond, dat te niete gedaan zou worden, in heerlijkheid was; veel meer is datgene, dat blijft, in heerlijkheid.’ Wel vindt de verstandige in iedere Leerrede wenken, die deze uitspraak van PAULUS verklaren; maar alleen de laatste heeft de bepaalde strekking, haar in het licht te stellen. Evenmin houde men de opschriften der vier eerste Leerredenen voor de juist bepaalde uitdrukking van derzelver inhoud. Zelfs van de vijfde, anders in alle opzigten voortreffelijk, is het onderwerp te onbepaald aangegeven door het opschrift: *God is liefde;* beter is het in de Leerrede zelve bij herhaling dus uitgedrukt: ‘God kan door Zijne magt zich geducht, maar verkiest door Zijne liefde zich beminnelijk te maken.’

Eene verstandige, mannelijke, werkzame Godsvrucht en den

geest van het Evangelie te bevorderen, is de strekking van alles, wat hier voorkomt. De toon is die van vriendelijken ernst, welke den zwakken, zondigen mensch niet vleit, maar ook niet hard veroordeelt; hem evenmin het gezigt van zijne afhankelijkheid, behoefte en schuld, als van zijne vrijmoedige hope in J.C. onthoudt. De toon dus van het Evangelie. Het Christendom, dat hier gepredikt wordt, is niet eene leer, maar de bezielende verschijning van eenen persoon, van eenen Middelaar Gods en der menschen, wiens beeld in het Evangelie, wiens geest in het hart der zijnen, die zelf in den Hemel leeft. Dus het Christendom van het Evangelie. De behandeling kenmerkt zich door die orde, duidelijkheid en veelzijdigheid van beschouwing, welke toonen, dat de prediker zijn onderwerp geheel meester is. De voorstelling der geschiedenis boeit de aandacht, wekt belangstelling, en doet ongezocht uitkomen wat verder het onderwerp der overdenking wordt. De teekening is altijd krachtig, dikwijls levendig tot aanschouwelijkheid toe, soms treffend door eenen fijnen trek en gelukkige wending. Diep in het leven brengt de toepassing niet, maar blijft toch ook geenszins over de oppervlakte zweven. Zij licht voor en leidt op den weg, om met eigen nadenken dieper door te dringen. Het karakter van den stijl is waardigheid en kalmte. De laatste is wel niet zonder gloed; maar toch wat meerdere afwisseling, verheffing en voortgaande opklimming onderscheiden de vijfde en zesde Leerrede gunstig boven de overige. Het is alsof het onderwerp den prediker geweld moet aandoen, om uit zijne gelijkmatige kalmte tot eene meer levendige voorstelling te worden opgevoerd. Wij raden daarom niet aan, deze Leerredenen kort achter elkander te lezen. Dán zou eene zekere eentoonigheid aan den indruk kunnen schaden. Maar evenzeer bevelen wij eene herhaalde lezing met eigen nadenken aan. Dit zij met nadruk van de laatste Leerrede gezegd, die in eene vergelijking van den handhaver des O. Verbonds met den Grondlegger van het N., hoogst belangrijke opmerkingen mededeelt omtrent het kenmerkend onderscheid tusschen de oude en nieuwe bedeeling. Een onderwerp, dat tot het innerlijke wezen van het Christendom behoort; waaromtrent onder de Christenen nog zulke jammerlijk verwarde denkbeelden heerschen; dat door vele predikers en Godgeleerden, vooral buiten ons Vaderland, in dienst van hun Theologisch Systeem zoo geheel eenzijdig wordt voorgesteld; en waarvan eene verlichte, grondige en bezadigde ontwikkeling voor ongeleerden, meer uitgewerkt dan deze Leerrede ze geven kon, ook onder ons eene behoefte van den tijd mag heeten, om menigeen' de oogen te openen, dat hij niet de letter der wet boven den geest des Evangelies verkieze.

R.
T.

Beschouwingen over belangrijke onderwerpen der Natuurkunde, door *H. van Blanken*.

Te Zwolle, bij J.J. Tijl, 1836. 158 bladz.

De Heer VAN BLANKEN, vroeger reeds door eenigen wiskundigen arbeid bekend, had voor eenigen tijd aan zijnen vriend T...., onderwijzer te *Amsterdam*, brieven over natuurkundige onderwerpen geschreven. De Heer T. meende, dat de inhoud ook voor anderen belangrijk zijn kon, en dit gevoelen was den Heer VAN BLANKEN voldoende, om zijn Werk, zoo als het dáár lag, aan de drukpers over te geven. Wij ontvangen hier dan, onder den naam van *Beschouwingen*, in 158 bladzijden, zes brieven over zeer verschillende onderwerpen. De eerste handelt over de theorie van het licht, die in den tweeden meer bijzonder op de verklaring van den regenboog wordt toegepast. In den derden brief wordt de leer der warmte ontwikkeld; in den vierden de warmte van onzen aardbol en eenige, daarmede in betrekking staande, verschijnselen beschouwd; - de vijfde spreekt over vulcanen en aardbevingen, terwijl eindelijk in denzelfden de waarschijnlijkheid van het gevoelen onderzocht wordt, dat aan de Aerolithen eenen Lunarischen oorsprong toekent.

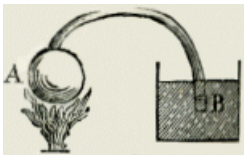
Deze brieven zijn, over het geheel, wèl geschreven, en het verwondert ons niet, dat de Heer T. ze met genoegen gelezen heeft. Of dit echter genoegzaam ware, om de uitgave te wettigen, zouden wij betwijfelen. Een' goeden brief aan een' vriend te schrijven en als schrijver op te treden voor het publiek, zijn geheel verschillende zaken. Als men een' brief schrijft, schikt men zich naar den smaak en de bekwaamheden van zijn' vriend; men schrijft, zoo als de pen het opgeeft, nu eens wat meer, dan wat minder uitvoerig, en als men geen' lust meer tot schrijven gevoelt, maakt men er zich af met te zeggen, dat de brief al te lang is. Wie echter schrijft, om gedrukt en dus ook gelezen te worden, moet niet langer een bepaald persoon, maar ten minste eene bepaalde soort van lezers zich voorstellen; hij moet zich afvragen, niet slechts *wat*, maar ook bovenal *voor wie* hij te schrijven heeft. Wij gelooven niet, dat de Heer V.B. deze vraag zich gedaan heeft, toen hij tot de uitgave zijner brieven besloot. Een boek toch van wetenschappelijken inhoud kan slechts een tweeledig doel hebben: het moet dienen óf om de wetenschap uit te breiden, óf om ze te verspreiden. In het eerste geval schrijft men voor geleerden; hier komt alles op den inhoud aan. In het laatste geval is het óf voor leerlingen, óf voor lezers van den zoogenoemden beschaafden stand, en daarbij is ook de vorm een hoofd-

vereischte. Voor Natuurkundigen nu is het boek van den Heer V.b. niet; zij vinden hier niets, wat niet elders even goed, soms beter, gevonden wordt. Voor leerlingen dient het nog minder, daartoe ontbreekt de noodige orde, uitvoerigheid en volledigheid. En voor beschaafde lezers, - van deze kan men niet vergen, dat zij met wiskunstige formules, met differentialen en integralen zich bezig houden. Voor hen is het boek het minst van allen geschikt; daartoe wordt eene meer eenvoudige, levendige, *populaire* voordragt vereischt, zoo als die, waarvan ARAGO, in de nommers van het *Annuaire*, het modèl heeft gegeven.

Wat mag dan het oogmerk van den Heer V.B. met de uitgave zijner brieven geweest zijn? Was het welligt, om zich zelven, bij het publiek, als beoefenaar der Natuurkunde bekend te maken? Wij zouden het bijna gelooven. Het grootste gedeelte toch van dit boek kan tot niets anders dienen, dan om den lezer te doen zien, dat de Heer V.B. een Natuurkundige is. En inderdaad, hij schijnt de wetenschap, zoo als die uit boeken te leeren is, met ijver te beoefenen, en, bij de onderwerpen, die hij behandelt, ook met de nieuwste ontdekkingen, althans bij name, bekend te zijn. Zoo worden hier de proeven over de stralende warmte van MELLONI, die over de interferentie der warmtestralen van MATTEUCCI, die van BADEN POWELL over het afstootend vermogen der warmte en anderen vermeld. Tot de beste gedeelten van het boek rekenen wij die, waar over den regenboog en over de aantrekking der maan gehandeld wordt; de Heer V.B. toont, dat hij de wiskundige theorie dezer verschijnselen wèl begrepen heeft. Den schrijver dus mogen wij den lof niet onthouden van een vlijtig en naauwkeurig gebruik te hebben gemaakt van de hulpmiddelen, welke hem ten dienste stonden; - zijn boek echter, dat noch tot uitbreiding noch tot verspreiding der wetenschap, dient, dat noch voor natuurkundigen, noch voor leerlingen, noch voor beschaafde lezers bruikbaar is, mogen wij niet aanbevelen. Wij wenschen, dat de Heer V.B. den kostbaren tijd, die hem van zijne bezigheden overig blijft, in het vervolg meer tot eigene oefening, dan tot het uitgeven van nuttelooze boekjes besteden moge; misschien zal hij dan eenmaal in staat zijn iets beters en degelijks te leveren.

De volgende aanmerkingen mogen ten bewijze strekken, dat wij deze brieven met eenige aandacht gelezen hebben.

Bl. 33. De thermometer van DREBBEL schijnt anders zamengesteld geweest te zijn, dan hier door den Heer V.B. wordt opgegeven.

Het was eene omgebogen glazen buis, die bij B in het water dompelde en waarvan de bol bij A verwarmd werd. De

lucht zich uitzettende ontweek, door het water, bij B, en als nu het vuur, bij A, werd weggenomen, rees de vloeistof in de buis, en wel des te hooger, naarmate de bol sterker was verwarmd geworden. Op die wijze althans wordt de toestel beschreven in eene Latijnsche overzetting der Werken van DREBBEL, die in 1628 te *Genève* het licht zag. Zie hier, wat er staat: '*Id oculis et manu palpabimus, si cornutae vacuae ore frigidae aquae imposito, ventrem igni superposueris, actutum videbis, ubi primulum calefactum fuerit vitri corpus, egressuros ore illius, non sine strepitu, flatus, qui in bullas concitabunt aquam idque eo impensius, quo aer incaluerit magis; remoto ab igne vitro, cum aer frigescet, mox in se coïbit crassiorque fiet et proinde minor vitrumque aqua opplebitur illa sui parte, quam antea aer calefactus et expansus occupaverat.*' -

De thermometers door de Academici *del limento* te *Florence* vervaardigd, waren niet zoo geheel *ongeschikt, om de betrekkelijke warmte op verschillende plaatsen aan te wijzen*. Deze werktuigen waren met de meeste zorg vervaardigd en, hoewel zij geene vaste punten hadden, wezen allen, bij gelijke temperatuur, hetzelfde getal graden aan. Zij waren dus onderling vergelijkbaar.

Bl. 35. De Schrijver bedient zich uitsluitend van de graden van den thermometer FAHRENHEIT; hij had beter gedaan, in een boek als dit, de honderddeelige schaal te gebruiken.

Bl. 37. Op de verzekering, dat *de pyrometer van* WEDGEWOOD *zoo bijzonder geschikt is, om hooge temperaturen te meten,* valt nog al wat af te dingen. De meesten, die dit werktuig gebruikt hebben, verklaren het tegendeel.

Bl. 41. Tot bepaling der temperatuur, waarbij het water zijn *maximum* van digtheid heeft, gebruikt V.B. de oudere proeven van HÄLLSTRÖM, die 4° 1 C vond. Later heeft dezelfde HÄLLSTRÖM dit onderwerp op nieuw behandeld; door verbinding van zijne vroegere en latere waarnemingen met die van MUNCKE en STAMPFER, vindt hij voor die temp. 3° 9 ± 0° 04 C. De temperatuur van 3° 9 C of 39° F moet dus, in den tegenwoordigen staat der wetenschap, als de naauwkeurigste bepaling voor dit maximum van digtheid beschouwd worden, (vergel. POGGENDORFS *Annalen* 1835. I bl. 220-245).

Bl. 82. Bij de waarnemingen over de toenemende temperatuur op grootere diepten wordt geene melding gemaakt van den arbeid van DE LA RIVE en MARCET, in het boorgat van een' Artesischen put, in de nabijheid van *Genève*. Dit is een groot verzuim; want de waarnemingen van deze beide natuurkundigen zijn, onzes inziens, de beste, die er immer over dit onderwerp gedaan zijn; bij geene anderen hebben zoo vele gunstige omstandigheden

met zoo veel geschiktheid van werktuigen en waarnemers zich vereenigd; zij vonden voor elke 100 voet diepte eene vermeerdering in temperatuur van 1° 09 C. Men vindt een uitvoerig verslag van dien arbeid in de *Bibl. Univ. Mai* 1834. pag. 30-55.

Bl. 120. Wordt over den Atmosphaerischen, Cosmischen en Lunarischen oorsprong der Aerolithen gesproken. Dat het aantal dier steenmassa's zoo aanzienlijk is, zou, onzes inziens, eer *vóór*, dan *tegen* hunne Cosmische afkomst pleiten.

Bl. 130. Toen GALILEI de wet der vallende ligchamen ontdekte, omstreeks 1590, was hij geen student, maar Hoogleeraar te *Pisa*; hij was toen 26 jaren oud.

Verdere aanmerkingen maken wij niet. Druk en papier zijn goed.

Het Huis te Ilpendam en deszelfs voornaamste Bezitters. Uit echte bescheiden, door *G. van Enst Koning*.

Lid der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden. Amsterdam bij H.J. Poelders, 1836. VIII en 75 bl.

> 'De titel meekt alleen geen Graef!'
> VONDEL, *Grafschrift op* JACOB DE GRAEFF.

Reeds voor lang was ons ter ooren gekomen, dat eene zeer belangrijke verzameling van oude Archiven, brieven, journalen enz., behoorende aan de Amsterdamsche familie DE GRAEFF, sedert jaren op het Huis *Ilpenstein*, bij *Ilpendam*, in kisten geborgen, eindelijk was geopend, en dat de schikking der stukken aan de zorg van den Heer VAN ENST KONING was opgedragen. Dit berigt verheugde ons; want wij weten, helaas! bij ondervinding, hoe vele voor *Geschiedenis, Oudheid*- en *Letterkunde* belangrijke stukken, door onverstand of slordigheid der eigenaren, vernietigd en alzoo onherstelbaar verloren zijn. Wij weten, hoe nog onlangs eene aanzienlijke vrouw bezig werd gevonden, om de journalen en brieven van hare voorouders, welke belangrijke ambten en gezantschappen hebben bekleed, te verscheuren: en hoe nog, kort geleden, eene andere, wier vader zeer gewigtige betrekkingen in de belangrijkste oogenblikken van het laatste gedeelte der vorige, en van het begin der tegenwoordige eeuw, bekleedde, alle diens nagelatene papieren, kort na zijn overlijden, met overleg van een' buurman, - een' rijk koopman, die in zijne onschuld waande, dat men van stukken, welke dertig jaren oud zijn, toch niets meer kan *halen*, - naar den papiermolen heeft gezonden. Wij verheugen ons dus, dat de Handschriften der familie DE GRAEFF bewaard zijn gebleven, en dat zij in goede handen zijn gevallen;

want de tegenwoordige bezitter, de Heer G. DE GRAEFF *van Zuidpolsbroek*, heeft ze naar *Amsterdam* doen overbrengen, door den Heer VAN ENST KONING met zorg en naauwkeurigheid doen schiften en ter bewaring in onderscheidene portefeuilles gerangschikt.

Waren wij over de redding dezer verzameling verheugd, met niet minder genoegen vernamen wij, dat de Heer V.E.K. aan zijne landgenooten een verslag van dit zoogenaamd *Ilpendamsch Archief* zou geven, en dat de uitgave van eene, door hem in het Amsterdamsche 2de Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Alqemeen* gehoudene verhandeling, hiertoe zou moeten strekken. Wij zagen alzoo met gespannen verwachting die verhandeling te gemoet: - ontvingen haar: - lazen haar: - voldeed zij aan onze verwachting? Het volgend verslag strekke tot antwoord.

De verhandeling zelve beslaat slechts 32 zeer wijd uit één gedrukte bladzijden; is in eenen zeer duidelijken en ligt bevatbaren stijl geschreven, en laat zich zeer goed en gemakkelijk lezen. - Maar wat behelst nu die verhandeling? - De twee of drie eerste bladzijden zijn gewijd aan eene *korte* geschiedenis der Heerlijkheid *Ilpendam* en der stichting van het huis aldaar: het huis *Ilpenstein*. - Nieuws zult ge hier niet vinden. Bij SOETEBOOM, in zijne *Soet-stemmende Zwaane*, in het *aanhangsel op* SMIDS *schatkamer*, in de *aanteekeningen van* SCHOEMAKER op BRUIN'S *Noord-Hollandsche Arkadia*, in KOK'S *Woordenboek*, in *de tegenwoordige Staat der vereenigde Nederlanden*, enz. enz. zult ge hetzelfde en *méér* vinden, dan ge hier aantreft.

De vier volgende bladzijden besteedt de Schrijver aan de vermelding der oudste en merkwaardigste voorwerpen, door hem op *Ilpenstein* aangetroffen. Eerst maakt hij melding van den aldaar bewaard wordende steen, voorstellende de Godin NEHALENNIA, welke steen afgebeeld te vinden is in het IIIde Deel van de *Aloude Staat der Vereenigde Nederlanden*, door E.M. ENGELBERTS. Wij vernemen van den Heer V.E.K., dat die steen, *volgens eene mondelinge overlevering*, tijdens het droogmaken van den *Purmer*, (en dus omstreeks het jaar 1622) in dat meer zou gevonden zijn. Wij laten die overlevering voor hetgeen zij is; maar de gevolgtrekking, die de verhandelaar uit het vinden in den *Purmer* trekt, kunnen wij zoo gaaf niet aannemen. Hij toch wil hieruit afleiden, ‘dat de NEHALENNIA als eene Beschermgodesse is gehuldigd geworden door de *Saxische en Frankische zeeroovers*, die, in de IVde Eeuw hunne strooptogten tot aan onze kusten voortgezet, en zich in de nabijheid der Hollandsche en Zeeuwsche stranden met der woon gevestigd hebben.’ Het is hier de plaats niet, om dit onderwerp en dit gezegde van den Heer V.E.K. breedvoerig te behandelen; maar over de *Nehalennia* is, sedert

het vinden (te *Domburg*) van de steenen aan haar toegewijd (*in den jare* 1647), reeds zoo veel, en door zulke voorname geleerden geschreven, dat wij het van den Heer V.E.K. nog al gewaagd vinden, zoo maar in vijf, zes regels zijn gevoelen over dit punt af te handelen. De geleerde CHARLES POUGENS, aan wien deze steen ook niet onbekend was, dacht er anders over en gaf in den jare 1810 een afzonderlijk stukje, (onder den titel *Doutes et conjectures sur la Déesse Nehalennia, Paris* 1810, 48 *pages en* 8°), over deze Godesse in het licht, en Mr. W. BILDERDIJK schreef over de *Nehalennia* eene verhandeling, van welke de Heeren M^{rs}. D.J. VAN LENNEP en J. SCHELTEMA, in den jare 1812, aan de II^{de} klasse van het Koninklijk Instituut verslag hebben gedaan.

De andere voorwerpen, welke de Heer V.E.K. op *Ilpenstein* der vermelding waardig vond, bestaan: 1°. ‘in een houten gestoelte, hetwelk aan Prins WILLEM den I^{sten} tot zetel diende, als hij DIRK JANSZ. (DE) GRAEFF te *Amsterdam* bezocht,’ en 2°. ‘in den mantel door den Raadpensionaris JOHAN DE WITT gedragen in den nacht van den 21sten op den 22sten Junij 1672, toen hij van uit de Vergadering der Staten van *Holland* huiswaarts keerende, door vier personen werd aangerand en met een mes tusschen de schouders gekwetst.’

De overige 25 bladzijden worden door den verhandelaar besteed tot het vermelden van eenige levensbijzonderheden *van* en der diensten aan het Vaderland bewezen, *door* de Heeren DIRK JANSZ., JACOB DIRKSZ., CORNELIS JACOBSZ., ANDRIES JACOBSZ. en PIETER CORNELISZ. DE GRAEFF.

DIRK JANSZ. (DE) GRAEFF is ons uit de *Vaderlandsche* en *Amsterdamsche geschiedenissen* wèl bekend. Veel meer dan wij reeds van hem wisten, leert ons de Schrijver, in de vijf bladzijden, die over hem handelen, niet. De Heer K. verhaalt ons, ‘dat deze DIRK JANSZ. (DE) GRAEFF in *Amsterdam* bleef vertoeven, toen anderen, beducht voor ALVA'S vervolgingen, de Stad verlieten.’ - ‘Want’ zegt de Schrijver bl. 10: ‘wie zoude in zijne plaats de gewigtige betrekkingen vervullen, hem door het vertrouwen der burgerij opgedragen? Wie, als hij, *in den Stedelijken Raad*, waarvan de meeste Leden reeds waren gevlugt, de belangen der Stad behartigen? Wie, als Regent van het Burgerweeshuis -- voor de *thans* hoogst ongelukkige weezen met zulk eene vaderlijke liefde en bezorgdheid waken, als hij zoo vele jaren had gedaan?’ Dit klinkt alles nu wel heel mooi en is zeer treffend; maar weet de Heer V.E.K. dan niet, dat DIRK JANSZ. (DE) GRAEFF eerst bij de zoogenaamde verandering van het Bestuur, en dus niet vóór den 26STEN Mei 1578, toen men van ALVA, die reeds

in 1573 het Land had verlaten, niets meer te vreezen had, in de regering der Stad *Amsterdam* is gekomen, en dat hij slechts één jaar Burgemeester was[1]? Dat hij eerst in 1579 Regent van het Burgerweeshuis werd? Zoodat al die *pathétique* vragen zijn *verba et voces praeterea nihil*, in rook verdwijnen en der waarheid te kort doen.

Aan de vermelding van JACOB DIRKSZ. DE GRAEFF worden zes bladzijden gewijd. Het is algemeen bekend, dat deze in den jare 1618, toen Prins MAURITS, na het in hechtenis nemen van OLDENBARNEVELD, DE GROOT en HOOGERBEETS, de regeringen in de Steden veranderde, mede van zijne stedelijke Raadplaats werd ontzet, en dat hij een bijzonder vriend van den Burgemeester CORNELIS PIETERSZ. HOOFT was; maar minder bekend is het, dat hij, van zijne werkzaamheden in den Raad ontslagen, met zijnen vriend PIETER JANSZ. HOOFT eene fabrijk van chemicaliën oprigtte, en nog minder, 'dat deze beide mannen reeds vroeger te zamen een kunststuk vervaardigden, aan hetwelk zij den naam gaven van *perpetuum mobile* of *eeuwig durende beweging;* dat de Koning van *Engeland* zijn verlangen deed betuigen om dit kunststuk te zien; dat JACOB DE GRAEFF het aan CORNELIS JANSZ. DREBBEL[2] toevertrouwde, die daarmede naar *Engeland* vertrok, en aldaar, zoo al niet zich zelven als den vervaardiger voordoende, evenwel den naam der uitvinders verzweeg; dat de Koningin, weliigt door eene onvoorzigtige behandeling, het werktuig deed stil staan; dat DREBBEL in de herstelling niet kon voorzien, en dat de ware uitvinders naderhand, uit ontevredenheid wegens het gedrag van DREBBEL, zich ongezind betoonden, om hun verbroken werk te herstellen, of door een ander van gelijken aard te vervangen.' De Heer KONING heeft deze bijzonderheid, blijkens de aanteekeningen, ontleend aan eene aanteekening van PIETER DE GRAEFF. Wij zijn het met onzen schrijver eens, dat het wenschelijk ware geweest, dat in het geschrift van den berigtgever meer bepaalde narigten omtrent dit, voor den goeden naam van DREBBEL niet zeer vereerend, voorval aangetroffen wierden, en bovenal, dat men hier ingelicht wierde, of de uitvinding van DE GRAEFF en HOOFT in ver-

(1) Wel was de vader van dezen DIRK, met name JAN PIETERSZ. DE GRAEFF, reeds in 1542 *Raad* en in 1543 *Schepen* der stad *Amsterdam*, en het verwonderd ons, dat de Heer K. van dezen geheel geen gewag maakt. VONDEL bedacht hem in zijn *Mengeldicht*. De familie DE GRAEFF behoort alzoo tot de weinige voormalige zoogenaamde patrische familiën, die én vóór én ná de Reformatie in de regering der stad *Amsterdam* waren. Meest al de overigen zijn van jonger dagteekening.

(2) CORNELIS JANSZ. DREBBEL; - in het *Vaderl. Woordenboek* wordt hij CORNELIS JACOBSZ. DREBBEL genoemd.

band heeft gestaan met zeker Werk van DREBBEL over de *Eeuwig durende beweging*. Over het geheel komt het ons voor, dat dit verhaal nog al voor eenige bedenkingen vatbaar is.

CORNELIS JACOBSZ. DE GRAEFF wordt in tien bladzijden geschetst; veel nieuws of belangrijks zal men omtrent hem hier niet vinden. Bij WAGENAAR, in het *Woordenboek* van KOK, in het *Staatkundig Nederland* van SCHELTEMA, enz., zal men 's mans handelingen even goed vermeld vinden; en wij hebben niet kunnen merken, dat het *Ilpendamsch* Archief veel nieuws omtrent dezen Regent heeft aan den dag gebragt.

Op bl. 21 en volg. spreekt de Heer K. van den aanval van Prins WILLEM II, op de Stad *Amsterdam*, in den jare 1650, en noemt denzelven eenen *mislukten* aanslag. Wij zullen ons hier over die gebeurtenis in geene breedvoerige behandeling inlaten, maar raden den Schrijver, om, indien hij het nog niet gedaan heeft, eens te lezen het door den Heer Mr. S. IPSZ. WISELIUS, in den jare 1828 uitgegeven *Geschied- en regtskundig onderzoek, rakende het eigenmatig en afzonderlijk afdanken van krijgsvolk bij de Staten van Holland, in den jare* 1650, *met de gevolgen daarvan:* of heeft hij dat belangrijk Werk reeds gelezen, welnu, dan raden wij hem het nog eens *aandachtig* te herlezen.

Op bl. 24 noemt de Heer K. gezegden *Prins* (toen 24 jaren oud), een *jeugdig, maar niet te min moedig en ondernemend Vorst;* even alsof *moed* en *ondernemendheid* niet veelal eigenschappen van de jeugd waren!

Over ANDRIES DE GRAEFF, broeder van den laatstgenoemden CORNELIS, - welke ANDRIES zeker niet een der minstbelangrijke mannen van dit geslacht was, - wordt slechts in weinige regels gehandeld. Uit de door ons opgenoemde schrijvers zal men dezen Staatsman en Regent beter dan uit deze verhandeling kunnen leeren kennen(1). Bijzonderheden, ons van elders onbekend, vonden wij hier niet.

Ten slotte wordt gehandeld over PIETER CORNELISZ. DE GRAEFF, den zwager van den Raadpensionaris DE WITT. Deze was het, die de daden en betrekkingen zijner voorouders beschreef, en uit wiens aanteekeningen de Heer V.E.K. deze verhandeling schijnt te hebben opgesteld. Van de bedrijven van dezen PIETER vindt men hier ook niet veel nieuws of bijzonders; want dat de man het Fregat-schip *Pieter en Paulus*, aan hetwelk Czaar PETER heeft helpen timmeren, van stapel zag loopen, zal men toch wel niet

(1) De Heer SCHELTEMA noemt hem ANDRIES DE GRAEF, *Vrijheer* van *Polsbroek*, dit was niet hij, maar wel zijn broeder CORNELIS. Deze misstelling van den Heer SCHELTEMA, schijnt den Heer KONING te zijn ontgaan.

belangrijk noemen, en de Schrijver vergeve ons, dat wij de omstandigheid, dat de Raadpensionaris DE WITT en de dichter GERARD BRANDT het bruiloftsfeest van dezen PIETER DE GRAEFF en JACOBA BICKER bijwoonden, en dat de eerste bij die gelegenheid elk der aanwezigen in dichtmaat aansprak en de laatste bruidegom en bruid rijkelijk met dichtregelen bewierookte, met hem, zoo *gewigtig* niet kunnen noemen. Dat iemand, al is hij ook Raadpensionaris, het huwelijksfeest van zijnen neef met de zuster zijner vrouw bijwoont, en alsdan een' feestdronk instelt, en dat een Dichter, als BRANDT, vooral in die dagen, aan den disch der aanzienlijken wordt genoodigd, en alsdan zijn kunst-talent laat hooren, schijnt ons zoo merkwaardig, vooral zoo *gewigtig* niet toe. Ook VONDEL - het bewondert ons, dat de Heer K. hiervan geene melding heeft gemaakt, - ook VONDEL bezong dit huwelijk, (men zie 's mans *Bruiloftdichten*,) en hij had reeds vroeger de bruid, als meisje, bedacht met dat bevallig *geboortedicht*, waarin hij den minnaar, onder anderen, de volgende woorden in den mond legt:

‘'k Zou de liefste gaen besteeken
Op haer vrolijk jaergetij.
Maer wat raet? de winterweken
Zetten ons geen bloemen bij,
Roos noch leli, groen noch lover.
Loumaent, krimpende aen den haert,
Heeft geen groen voor minnaers over,
Die vast zuchten ongepaert.’ enz.

en ten slotte:

‘Laet ons 't jaer met liefde ontginnen,
Denk de tijt is veel te dier,
Om te slijten zonder minnen.
Wat is schoonheid zonder vier?
Volgh de Voestervrou der Staeten.
Volgh natuur en haere leer,
Nu de zusters u verlaeten.
Wat voorbij schiet keert niet weèr.
Wat is bloesem zonder vruchten?
Wat is leven zonder ga?
Laet uw' minnaer dan niet zuchten,
Kroon mijn min met uw gena.’

Daar de titel van het door ons aangekondigd Werkje luidt: het *Huis te Ilpendam en deszelfs voornaamste bezitters*, zou men vermoeden, dat de vijf gemelde Heeren, DIRK JANSZ., JACOB DIRKSZ., CORNELIS JACOBSZ., ANDRIES JACOBSZ. en PIETER CORNELISZ. DE GRAEFF, bezitters van het huis te *Ilpendam* waren geweest. Maar toch niet: van de opgenoemden was zulks de laatstgemelde alléén. De vier eersten hadden met *Ilpendam* en *Ilpenstein* niets te

maken; ja, gedurende hun leven was die Heerlijkheid in het bezit van andere geslachten. In 1678 kwam zij eerst aan de familie DE GRAEFF (in wier bezit zij nóg is), en wel aan JACOB CORNELISZ. DE GRAEFF, van wien in de verhandeling niet eens als zoodanig melding wordt gemaakt; en in 1678 waren DIRK, JACOB, CORNELIS en ANDRIES DE GRAEFF reeds overleden. De titel der verhandeling is dus ten eenemale onjuist, en die verhandeling is eigenlijk niets anders, dan eene vermelding der verdiensten, daden en werkzaamheden van vijf leden der familie DE GRAEFF, gedurende ruim eene eeuw (de XVII eeuw). Zoodanige vermelding moge voor de leden van dat geslacht belangrijk wezen; het moge voor hen aangenaam zijn, den lof hunner beroemde voorvaderen dus te zamen vermeld te vinden; ja die vermelding moge, vooral in den mond van een begaafd en welsprekend redenaar, geene onaangename stof tot eene spreekbeurt opleveren: doch de Schrijver dissche ons het stuk, in het algemeen, maar niet op als iets nieuws behelzende, en als de vrucht eener belangrijke ontdekking; want waarlijk, de Schrijver had deze Verhandeling, met uitzondering van eenige kleine, min belangrijke en door ons opgegevene bijzonderheden, even goed uit reeds bestaande bronnen kunnen opmaken; hij had hiertoe, met uitzondering van die kleinigheden, het *Ilpendamsch Archief* niet noodig gehad. - Daar in de XVIII eeuw nog drie leden van het geslacht DE GRAEFF in de regering der stad *Amsterdam* waren, te weten M^{r}. JOHAN DE GRAEFF, die in 1709 Raad en in 1713 Schepen, M^{r}. GERRIT DE GRAEFF, die in 1739 Schepen en M^{r}. GERRIT DE GRAEFF, J^{r}. (grootvader van den tegenwoordigen bezitter van het Ilpendamsch Archief,) die in 1771 Schepen en Raad dier stad werden, en juist deze drie bezitters van *Ilpendam* waren, moet de vraag ontstaan, waarom de Heer V.E.K. van hen in zijne Verhandeling geene melding heeft gemaakt, en van hen alleen ter loops in de bijlagen gewaagt? - Door van hen te spreken zou hij meer aan den titel van zijne Verhandeling hebben beantwoord. Wij willen toch niet vermoeden, dat er van deze regenten niets te zeggen viel; maar hopen, dat op elk hunner de dichtregels, welke Vader VONDEL op JACOB DE GRAEFF vervaardigde, van toepassing waren:

> ‘Hoe levend ziet de brave spruit
> ‘Zijn Grootvaêrs aert ten oogen uit.

Doch bevat de Verhandeling weinig nieuws, misschien leveren de Aanteekeningen en Bijlagen, die te zamen bijna 40 bladzijden beslaan, zoo veel te meer? - laten wij zien!

De Aanteekeningen bl. 37-47 behelzen voornamelijk de ver-

melding van familie-bijzonderheden, opgave van geboorte-, trouwen sterfdagen van eenige leden van het geslacht DE GRAEFF in de XVII Eeuw, als ook van andere omstandigheden, meestal van elders bekend. Ook hier vonden wij niet veel belangrijks. De *derde* aanteekening echter: het verhaal bevattende der verovering van de *Ilpendammer schans*, door die van *Purmerland* op de Spanjaarden, door Burgemeester BANNING COCK beschreven; en de zestiende, eenen brief behelzende, door de Prinses weduwe van Prins WILLEM II, kort na het overlijden van dien Vorst, aan CORNELIS DE GRAEFF geschreven, lazen wij niet zonder belangstelling.

De Bijlagen zijn zeven in getal:

A. deelt eene lijst mede van de *voornaamste Manuscripten, gevonden op het Huis te Ilpendam*. Die lijst doorlezende, waren wij verwonderd, dat de Heer V.E.K. uit de stukken, daarin opgenoemd, niet iets meer belangrijks, dan deze Verhandeling heeft aan het licht gebragt. Wij vinden hier onder anderen vermeld: *onderscheidene stukken, betreffende de uitoefening der voogdijschap over Prins* WILLEM III; *eenige eigenhandige brieven van den Raadpensionaris* JOHAN DE WITT, *aan* PIETER DE GRAEFF, *betreffende de Educatie van voornoemden Prins*, enz. en wij meenen te weten, dat het *Ilpendamsch Archief* nog meer belangrijke stukken, die hier niet vermeld zijn, bevat.

B. geeft eene lijst *van eenige der voornaamste manuscripten, berust hebbende op het Huis te Ilpendam, die door de bezitters zijn uitgeleend, doch tot nog toe niet zijn teruggevonden;* hieronder zijn hoogst belangrijke, en het is te wenschen, dat zij, door deze aankondiging, weder voor den dag zullen komen.

C. geeft een *Extract uit het Dagboek van* PIETER DE GRAEFF, *loopende over de jaren* 1672 *tot en met* 1701. Als wij van den inhoud van dit extract tot den Schrijver moesten besluiten, zouden wij hem voor een kleingeestig en bekrompen mensch moeten houden. Aanteekeningen als deze: ‘13 Mei 1677. Aan nicht AGNETA DE WITT, naar *Dordrecht* vertrekkende, ter hand gesteld in een bundeltje, zes Prenten, als drie van den Heer Ruaard en drie van den Raadpensionaris DE WITT.’ ‘8 Dec. 1678. Een' Franschen Meester aangenomen, om onderwijs te geven aan mijne twee kinderen, CORNELIA en CORNELIS, en aan Nicht MARIA DE WITT.’ ‘8 April 1680, geschreven aan den Heer VAN ZWIETEN, over de vrijagie van Nicht MARIA DE WITT enz.’ hebben toch weinig om het lijf; en als wij dan in aanmerking nemen, dat de Heer V.E.K. zeker wel het belangrijkste zal hebben uitgetrokken, dan moeten wij besluiten, dat de rest al zeer onbeduidend moet zijn. Echter leert ons dit uittreksel, dat de Raadpensionaris DE WITT als een vermogend man is gestorven. - In het algemeen heeft dit extract meerendeels

betrekking tot de kinderen van den Raadpensionaris, gelijk het geheele Werkje den Schrijver doet kennen als een ijverig Vereerder van dien Staatsman.

Bijlage D. hergeeft ons de Bijschriften van VONDEL, op DIRK JANSZ., op JACOB, ANDRIES, CORNELIS en PIETER DE GRAEFF, uit de Werken van dien Dichter algemeen bekend. Wij begrijpen niet regt, waartoe de Heer V.E.K. die bijschriften hier op nieuw in het licht heeft gegeven; en nog minder, waarom hij, zulks doende, niet van de andere gedichten gewaagt, door VONDEL, ter eere van de familie DE GRAEFF, vervaardigd. Waarom dan ook *het grafschrift op* JACOB, de regels ter *gedachtenisse* van CORNELIS, het gedicht *op de wapenkroon van Amsterdam aan denzelfden* CORNELIS, het *bijschrift* op JACOB CORNELISZ., *op de vrouw van* ANDRIES, *op die van* PIETER, het *lofdicht op de kinderen van* ANDRIES, maar vooral, om geene andere meer op te noemen, waarom dan ook de gedichten op het wapen van ANDRIES DE GRAEFF en op den oorsprong van het geslacht *der* GRAVEN, niet vermeld?

Bijlage E. levert eene *Naamlijst der Predikanten bij de Hervormde Gemeente te Ilpendam, sedert den jare* 1582. Men kan die naamlijst tot 1749, met nog meerdere bijzonderheden omtrent de vermelde leeraren, vinden in het *Kerkelijk Alphabeth* van M. VEERIS, vervolgd door F. DE PAAUW. De vier eerste predikanten op de Naamlijst voorkomende, waren mede predikanten te *Purmerland*. In 1637 werden *Ilpendam* en *Purmerland* in het Kerkelijke gescheiden; D^{s}. GAEL bleef leeraar op laatstgenoemde plaats, terwijl JAN JANSZ. van *Ems* en *Emeloort* naar *Ilpendam* werd beroepen. Het verwondert ons, dat de Heer V.E.K. dit onvermeld laat; uit zijne opgave zou men moeten opmaken, dat *Ilpendam* sedert den jare 1582, eene geheel afzonderlijke gemeente is geweest. Zoo ook worden, door den Heer V.E.K., de vóórnamen van al de Predikanten te *Ilpendam* opgegeven, met uitzondering van die van D^{s}. GROMMÉ, welke door hem slechts met tittels zijn aangewezen. Had hij opgeslagen den *Vlissingschen Kerkhemel* van G. VROLIKHERT (bl. 262), of het Werk van A. LOOSJES, *Beschrijving van de Zaanlandsche dorpen* (bl. 211) ingezien, dan had hij gevonden, dat de vóórnamen van dien Predikant WILHELMUS JACOB waren. Indien men als geschiedschrijver of oudheidkenner wil optreden, moet men de bronnen, hoe gering ook, kennen, waaruit men historie- en oudheidkennis putten kan. De vader van onzen Schrijver, wijlen de verdienstelijke JACOBUS KONING, was hierin een meester; onvermoeid spoorde hij de geringste bijzonderheden op.

De zesde en laatste Bijdrage, F, geeft ons eindelijk *eene naamlijst der elkander opgevolgde Bezitters van de vrije Heerlijkheid* Ilpendam, *sedert de stichting van het Huis* Ilpenstein, *met aan-*

wijzing van het jaar der aanvaarding van hun beheer, als ook met opgave hunner ambten en der namen hunner vrouwen.

Ook in de Aanteekeningen en Bijlagen vinden wij dus weinig belangrijks, dat ons, ook zonder het *Ilpendamsch Archief*, niet van elders bekend zou zijn. Wij herhalen het, dit Werkje laat zich wel lezen, doch levert aan den beoefenaar der vaderlandsche geschiedenis en oudheid niet datgene op, wat de titel, de voorrede en de ontdekking van zoo vele oude handschriften zouden doen vermoeden, en wij hadden wel gewenscht, dat de Heer V.E.K. zijn vroeger plan ware gevolgd, en ons alleen een' beredeneerden catalogus der voornaamste Bescheiden, op het Huis te *Ilpendam* gevonden, in het een of ander Tijdschrift had gegeven. Mogt hij hiertoe nog besluiten, dan zou hij de beoefenaren der geschiedenis van ons Vaderland meer verpligten, dan hij door de uitgave van deze Verhandeling heeft gedaan. Zoo de Heer K. echter hiertoe geenen genoegzamen tijd van zijne dagelijksche beroepsbezigheden mogt kunnen afzonderen, (zie *Voorrede*, bl. VI) dan ware het te wenschen, dat de tegenwoordige eigenaar dier belangrijke verzameling haar aan eenen kundigen en daartoe bevoegden beoefenaar der vaderlandsche geschiedenis en oudheid ter bearbeiding mededeelde.

Wat nu de uitvoering van dit Werkje aangaat, deze is boven allen lof. Het stuk is keurig, ja weelderig gedrukt, en doet de pers van den Heer SPIN eer aan. Een wèl uitgevoerde steendruk, voorstellende: *het huis Ilpenstein in de* 18de *eeuw* (waarvan de lijst echter wat al te veel beladen is), versiert dit Werkje, aan welks uiterlijk door den uitgever niets is gespaard. Eere zij dan ook dien Uitgever, die reeds vroeger door de *Trudesinde van Friesland* (zoo veel zorg niet waardig), heeft getoond, er op gesteld te zijn, dat de Werken, die hij uitgeeft, voor zoo ver van hem afhangt, met smaak en wèl gedaan voor den dag komen. Hij verdient alzoo alle aanmoediging. Wij vreezen echter, dat de uitgave van deze Verhandeling hem weinig voordeels zal opleveren.

‘De titel maekt alleen geen Graef!’

De Roos van Dekama. Een Verhaal, uitgegeven door Mr. *J. van Lennep*.

Te Amsterdam, bij P. Meijer Warnars. 1836. I Deel, VII en 373. II Deel, 426 bl.

Met aarzeling aanvaarden wij de ons opgedragen taak, om den vóór ons liggenden Roman des Heeren VAN LENNEP te beoordeelen. De stem des publieks heeft er reeds een gunstig oordeel over gestreken, en alle aanprijzing wordt derhalve overtollig. Af-

keuring zou den schijn hebben van wangunst, en met regt mogt de Schrijver ons bedreigen:

> Si concedere nolis
> Multa - veniet manus, auxilio quae
> Sit mihi, nam multo plures sumus ac veluti te
> Iudaei, cogemus in hanc concedere turbam.

Bij het tegenspreken van de stem des volks, achten wij doorgaans ieder woord en iedere gedachte verkwist en misplaatst: en wanneer dezelve zich zoo krachtig en luid verheft, als ten opzigte van dezen Roman, grondt zich die algemeene goedkeuring meestal op eene wezenlijke verdienste van het geprezene voorwerp. Maar hetgeen ons bovenal schroomvallig zou maken, is dit, dat de menigte zelden zoo beslissend in hare oordeelvellingen is, tenzij de uitspraak van bekwame en geachte kunstregters, hetzij in het openbaar, hetzij in het bijzonder, haar oordeel voorkomen gewijzigd of bevestigd hebbe.

De door den Roman gemaakte opgang ontslaat ons van de vervelende moeite, om hem te ontleden en zijn geraamte onzen lezers aan te bieden. Mogt iemand hunner het boek nog niet kennen, hij leze het ten spoedigste: want ruimschoots verdient het deze aanbeveling, als merkwaardig verschijnsel in onze letterkunde. Het éénige derhalve, dat ons overschiet, is, op te geven, aan welke behoefte door de uitgave van dit verhaal voldaan is; met andere woorden: tot welke klasse der Historische Romans die van den Heer VAN LENNEP behoort; welken rang hij als Vaderlandsche Romanschrijver bekleedt, en of er, naast en nevens en boven hem, plaats voor anderen overblijft; of er in het door hem geleverde niet wezenlijke gebreken gevonden worden, die ons hoop geven, dat de *Roos van Dekama* door een nieuw verhaal van VAN LENNEP evenzeer zal overtroffen worden, als zij zelve den *Pleegzoon* in kunstwaarde te boven gaat.

Het overzigt, dat de Hoogleeraar VAN KAMPEN van onze nieuwere Nederlandsche Romans gaf, besloot hij met de aanmerking, dat wij nog geen' WALTER SCOTT of COOPER bezaten. Eene beoordeeling van den onderhavigen Roman in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* eindigde met de verzekering, dat wij thans een' WALTER SCOTT en COOPER bezitten. Het vleijende dier lofspraak dáárgelaten, mogen wij echter niet vergeten, dat in die beide Romanschrijvers zich een te groot verschil van geest en vorm openbaart, dan dat derzelver onderscheiden talenten zich ligtelijk in één' persoon zouden kunnen vereenigen. De trant, welken WALTER SCOTT in den Roman in zwang bragt, was het gevolg van de individualiteit van den Schotschen edelman, die, te midden der verhevene, woeste natuur, welke hem omringde; omgeven door de onverbasterde afstammelingen der oude *Clans;* innig gehecht aan de vaderlandsche oudheden,

waarmede hij zijn *Abbotsford* had overladen, zich met wellust alle herinneringen van den ouden tijd voor den geest riep, en uit de natuurlijke braafheid, den naïven trots, het oorspronkelijk gezond verstand, de door gevaren geharde scherpzinnigheid zijner bergbewoners, de fraaije karaktertrekken ontleende, welke wij in zijne oude helden bewonderen. Evenzeer is COOPER de echte zoon van *Amerika*, van het land der vrijheid, waar de nieuwe beschaving aan den wilden natuurstaat de hand reikt, waar de mensch jong, de natuur eeuwig is, waar de bewoner, door den Oceaan van de overige werelddeelen gescheiden, zich beurtelings genoopt vindt, zijne golven en stormen te trotseeren, om den gemeenschappelijken band te bevestigen, die over de geheele aarde het menschdom vereenigt, beurtelings zich gedwongen ziet, om op zich zelven, vrij en door eigene krachten, het groote doel van zijn aanzijn te bereiken. De eerste verdienste van beiden is hunne oorspronkelijkheid: op hunnen eigen' bodem alleen kunnen zij gelukkiglijk nagevolgd worden; elders zijn Walter-Scottsche of Coopersche Romans misplaatst. Want vóór alles is het noodig, den Historischen en Walter-Scottschen Roman, die zoo vaak, ten gevolge van het overwigt van den grooten Schot in dit vak van Letterkunde, verwisseld worden, van elkander te onderscheiden. TIECK, SPINDLER, TROMLITZ, VICTOR HUGO, JACOB, DE VIGNY, D'ARLAINCOURT, BULWER zelfs hebben historische Romans geleverd. Hun roem moge voor dien van WALTER SCOTT zwichten; zij hebben te regt ingezien, dat het gebied van den historischen Roman zich verder uitstrekte dan de baan, door den onsterfelijken meester betreden.

Ter bereiking van het Ideaal des historischen Romans, zijn, dunkt mij, drie vereischten onmisbaar: wijsgeerige beschouwing, - grondige studie van Vaderlandsche geschiedenis, taal en zeden, - dichterlijke verbeelding en bevallige voorstelling. Maar gewoonlijk overweegt het een of ander dezer vereischten de overige zóó zeer, dat men genegen zou zijn, de historische Romans in wijsgeerige, antiquarische en dichterlijke te verdeelen. Zoodanig eene rangschikking heeft welligt hare nuttigheid, deels om uitvoeriger, in het overdrevene, het oorspronkelijk goede aan te wijzen, deels om den vóór ons liggenden Roman te toetsen, ten einde te bepalen, welke plaats hij onder de overigen bekleedt.

Wij zijn niet van het geslacht van den wiskunstenaar, die, na de lezing van een uitmuntend dichtstuk, de koude vraag herhalen kon, wat er mede bewezen werd; en wanneer wij wijsgeerige beschouwing in eenen Roman eischen, zijn wij er verre af, in denzelven eene bepaalde zedelijke leering te willen zoeken. Maar, voor zoo verre alle kunst nabootsing der natuur, voor zoo verre de historische roman nabootsing van menschelijke toe-

toestanden in een historisch gegeven tijdperk is, moet hij in het algemeen het afgetrokken resultaat, dat de beschouwing der wezenlijkheid bij ons zou opwekken, ook door zijnen tooverschijn weten te weeg te brengen. Een afgetrokken begrip, eene bepaalde stelling moet de onderscheiden voorvallen van den roman tot een geheel verbinden, en het plan van den schrijver regtvaardigen, waarom hij dien toestand en dat tijdperk koos. Hij mag zelfs verder gaan, en eene gedachte, die de beschouwing der Geschiedenis bij hem opwekt, wederkeerig in historischen vorm steken, en als het ware met vleesch en been bekleeden, opdat zij aanschouwelijk worde en te zekerder ingang vinde, door de historische mogelijkheid. Maar vooral zorge hij dan, zulk een tijdvak en toestand te kiezen, waaruit het bedoelde resultaat van zelve en geleidelijk voortvloeit, en wringe niet, hetgeen bij onze Duitsche naburen, wien over het geheel deze soort van Romans het meest ter harte gaat, wel eens het geval wordt, de Geschiedenis naar de afgetrokkene beschouwingen van den dichterlijken Schrijver. VAN LENNEP, wij erkennen het gaarne, huldigt over het geheel de waarheid der Geschiedenis; maar met te meer regt mogen wij thans naar de bezielende, begeleidende gedachte van zijnen Roman vragen. De Schrijver zegt er ons zoo iets van in zijn motto:

> Wat baet het of ghy draeft en swoeght en u verhit,
> Fortuyn liefst hem besoeckt, die wacht on stille sit.

en aan het slot der voorrede, volgens welke het verhaal ons leeren moet, dat ‘diegene welke zich laat overmeesteren door eenige hartstocht, al ware die zelfs uit haren oorsprong te billijken, *altijd* zal achter staan bij hem, die, *uit welk beginsel dan ook*, de omstandigheden niet vooruitloopt, zijne gemoedskalmte bewaart, en *wachten stille sit*.’

Men vergeve ons de aanmerking, dat deze stelling hoogst onbelangrijk is; dat het woord *altijd* zóó lang betwist zal worden, als de namen van duizenden gelukkige helden der eerzucht, (en welke hartstogt is heviger?) niet uit de rol der Geschiedenis gewischt zijn. Maar vooral komt het ons voor, dat het historisch tijdvak voor de ontwikkeling dier stelling ongelukkig gekozen is. Want de riddertijd was waarlijk geen tijd van wachten en stil zitten; door wachten en stil zitten hebben zich niet in dien tijd sommige geslachten tot bijna vorstelijken rang, onderdrukte onderdanen tot burgerlijke vrijheid verheven, is niet uit de duisternis van die dagen het licht der latere dagen opgegaan. Wachten en stil zitten! - wie in dat tijdvak dáárin lust had, ontweek het gewoel der wereld en dook weg in de duisternis van het klooster. Maar voor het overige was het voor hen, die aanzien wenschten te verkrijgen of te behouden, dubbel noodig, rap ter hand en ree ter daad te zijn, wilden zij niet gedwongen wor-

den onder de roede eens sterkeren te draven en te werken. Ridder DEODAAT moge door wachten en stil zitten het einde zijner wenschen bereikt hebben, juist in zijnen tijd zal hij een *rarus nans in gurgite vasto* geweest zijn, gelijk zulks, in alle tijden, doorgaans met alle gelukskinderen het geval is.

Een wijsgeerig oogpunt, dat zich gedurig bij de lezing van den Roman opdringt, en dat althans in het gekozen tijdvak in het licht had kunnen gesteld worden, is tot onze verwondering door VAN LENNEP niet aangegeven. De Ridderpligt en Ridderétiquette had, door geheel *Europa*, die bevoorregte klasse des menschdoms door eene gelijkheid van uitwendige vormen verbonden; maar naauwer nog waren de helden van onzen Roman, DEODAAT en REINOUT, door gelijkheid van omstandigheden vereenigd. Door dezelfde pleegvaders opgevoed, door dezelfde opleiding gevormd, in oorlog en vrede door hetzelfde lot verbonden, is echter de een van Hollandsche, de ander van Italiaansche afkomst. Kwam hier niet de fijne vraag te pas: in hoe verre blijft het verschil van nationalen oorsprong, zelfs bij de grootste gelijkheid van omstandigheden, zigtbaar? Sterk voorzeker had een Hollandsch en een Italiaansch karakter kunnen verschillen. Het is waar, VAN LENNEP teekent ons DEODAAT als koeler en bedaarder, REINOUT als hevig en door zijnen hartstogt ligtelijk tot euveldaden te verleiden. Maar het laatste zou ook den Fries SEERP ADELEN gelden, die, na REINOUT'S misdaad, dien valschen moordenaar de hand reikt. Doch niemand voorzeker zal beweren, dat galanterie en geestigheid kenmerken zijn van ons volkskarakter in vergelijking met het Italiaansche, en door beide die eigenschappen echter munt de Fries DEODAAT boven den Italiaan REINOUT uit. Men overwege het gesprek van DEODAAT en REINOUT in het I^{ste} Deel bl. 82 en vervolgens; men zie den eersten in gesprek met de hofjonkvrouwen der Gravin, vooral I Deel bl. 214. Men vergelijke eindelijk zijne doorgaande houding jegens MADZY, b.v. in de hut van WALGER; op het dansfeest des Graven; en in het leger voor *Utrecht* met die van REINOUT op dezelfde plaatsen en later in *Friesland*. BEAUMONT zelf, de verstandige BEAUMONT, die beide jongelingen van der jeugd af had opgevoed en onder de oogen gehad, toont geene natuurlijke vóórliefde voor den een' of ander, voordat de gruweldaad van REINOUT ten voordeele van DEODAAT beslist. Is zulks natuurlijk en wijsgeerig gezien? Men werpe ons niet tegen, dat de schikking der omstandigheden eenmaal die verhouding tusschen DEODAAT en REINOUT noodzakelijk maakte. Of was de dichter niet meester van zijne stof: en had, bij die schikking der omstandigheden zelve, het noodzakelijke en zich zoo ongezocht opdringende gezigtspunt niet onder het oog kunnen gehouden worden?

Wij zijn gereed om gunstiger te oordeelen over de gedachte, die aan de schildering van SEERP ADELEN (een historisch persoon, van wiens twist met den Abt van *Lidlum* GOERD ANDLA de oude kronijken melding maken), en van zijne Friesche medestanders, in tegenoverstelling van AYLVA en de gematigder partij, ten grondslag schijnt te liggen. Het is, dunkt ons, deze: edelmoedigheid, dapperheid, gevoel van eer, gepaard met bekrompen nationaliteit, kunnen in een' beperkten kring de bron van schoone en edele daden zijn; maar eenmaal uit dien kring gerukt, in vreemde betrekkingen verplaatst en aan den schok der omstandigheden blootgesteld, moeten zij voor voorzigtigheid en ondervinding wijken, ja worden voor den man, die deze eigenschappen bezit, even gevaarlijk, als zij voor zijn Vaderland heilloos zijn. Wij zeggen met voordacht, dat deze stelregel aan het karakter van ADELEN tot grondslag *schijnt* te liggen; want de Schrijver zelf geeft deze bedoeling met geen enkel woord te kennen. Maar zoo meenen wij het best te kunnen verklaren, hoe ADELEN, die door onbesuisde norschheid in *Holland* aller harten van zich vervreemdt, door zijne onvoorzigtigheid Vaderland, vrienden en zich zelven in gevaar brengt, en wederkeerig als een ondeugend kind bukt voor het zedelijk en verstandelijk overwigt van AYLVA en SYARD, in *Friesland* zóó vrij, zóó krachtig, zóó onafhankelijk, zóó voorzigtig zelfs, (men vergelijke het antwoord op DEODAAT'S uitdaging, II Deel bl. 259) handelt, en aan krachtige daden verstandige taal paart, zoodat niemand onder zijne landgenooten beter op zijne plaats blijkt te zijn, dan hij.

Van die verhevener beschouwingswijze der Geschiedenis, welke in hare gebeurtenissen de afspiegeling der wetten van den menschelijken geest tracht te doorzien, en in dezelve óf de noodzakelijke aaneenschakeling van oorzaken en gevolgen aanwijst, óf de trapsgewijze ontwikkeling van het plan van een verhevener wezen eerbiedigt, vinden wij geen' enkelen trek. De Schrijver wijst niet aan, hoe de verschijnselen van een vroeger en later tijdvak met het door hem geschetste zamenhangen. Want na het boek doorlezen te hebben, doorgrondt men niet beter dan vroeger de beweegredenen van den onderlingen afkeer van Friezen en Hollanders: de kampstrijd van wereldlijke en geestelijke magt is in de personen van JAN VAN ARKEL (die nu en dan slechts aan familiewrok schijnt toe te geven), noch in die des Graven (die, volgens de berigten der Geschiedenis, slechts *om ijdele woorden wille* de stad *Utrecht* aantastte,) duidelijk genoeg gemotiveerd. En toch, hoeveel gelegenheid bood zich hier tot eene grondiger beschouwing aan, in de plotselinge verandering van het verheven karakter van JAN VAN ARKEL, die, op den Bisschoppelijken

zetel gebragt, ten einde een speelbal der heerschzucht te zijn, zoodra de mijter zijn hoofd sierde, met alle krachten de pligten vervulde, welke zijn stand hem in die dagen opleide; en in den staatkundigen trek van WILLEM, die, volgens de Geschiedenis, bij het beleg van *Utrecht* de belangen van Stad en Bisschop kunstig trachtte van een te scheiden. SCOTT, schoon hij geenszins tot die Romanschrijvers behoort, bij welke wijsgeerige beschouwing overwegende is, verzuimt echter zelden den zamenhang van het gekozen tijdvak met een vroeger en later aan te geven, en een' dieper blik op den geest des tijds te slaan.

Ik erken, dat het eenmaal gekozen tijdvak daartoe moeijelijk gelegenheid aanbood. Welke schitterende talenten Graaf WILLEM de IV^{de} moge bezeten hebben, door welke roemrijke bedrijven zijne regering moge opgeluisterd zijn: hij was echter een van die luchtverschijnselen, die voor het oogenblik verbazen en verblinden, maar wier spoor zich even spoedig verliest, wier uitwerkselen niemand ondervindt. Geplaatst tusschen het belangrijke en schoone tijdvak van WILLEM *den Goeden* en den heilloozen, maar tevens gevolgrijken tijd der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten, bleef het bestuur van WILLEM den IV^{den} door niets anders in onze Geschiedenis belangrijk, dan door den droevigen staat, waarin zijne oorlogen en zijn ontijdige dood het Vaderland bragten. Zelfs BILDERDIJK, anders de ijverige verdediger van al wat ridderlijk is, waagde het niet, over dien Graaf een gunstig oordeel te vellen. JAN VAN ARKEL zelf is op dien tijd in de Geschiedenis onzigtbaar; eerst later ontwikkelt zich zijn karakter in al zijne verhevenheid. De vreesselijke slag van *St. Odulf* moge aan 18000 gewapende manschappen het leven gekost, 240 Edellieden tot zijne slagtoffers gemaakt, *Holland* en *Henegouwen* van hunnen Graaf en van hunne aanzienlijkste burgers beroofd hebben: zoo als de plaats des gevechts door de zee, even zoo zijn deszelfs gevolgen door de tijden, die bijna onmiddellijk aan dezen grenzen, geheel en al verzwolgen.

Ongemerkt dwalen wij tot de historische zijde van *de Roos van Dekama* af, en wij kunnen niet ontveinzen, dat wij het tot een voorschrift voor een' historischen Roman zouden wenschen te maken, dat hij nationaal zij. Wij hebben er de ondervinding van, aan hoeveel scheeve voorstellingen onze Historie onderhevig was, wanneer het aan Buitenlanders behaagde uit dezelve de stof hunner verdichtselen te ontleenen; doch het is niet alleen genoeg, dat namen en plaatsen van den grond en uit de geschiedenis onzes Vaderlands gekozen zijn, er moet een naauwer verband tusschen het behandeld historisch feit en den duurzamen en tegenwoordigen toestand wezen. Of zoo de historische Roman uit de vaderlandsliefde van den Schrijver uitgaan en tot de varderlandsliefde van den Lezer spreken

moet, zijn dan niet zulke tijdvakken vooral te verkiezen, waarin de aard der natie sprekend uitkomt, die op deszelfs vorming gewigtigen invloed hebben? De Engelsche schrijvers zijn ons daarin voorgegaan, door RICHARD LEEUWENHART, Koningin ELISABETH, CROMWELL, en de tijden van den Pretendent, de Fransche door LODEWIJK den XI^{den}, FRANS den I^{sten}, LODEWIJK den XIV^{den} en de Omwenteling, in hunne verhalen in te weven. Maar welke belangstelling kunnen de daden van Graaf WILLEM den IV^{den} bij Hollanders, Utrechtenaars of Friezen meer opwekken? Wij gevoelen, dat men ons zal tegenwerpen, dat WILLEM de IV^{de} het voorbeeld aller ridders was; dat het ridderlijke in onze Geschiedenis nergens meer uitkomt, dan in het aangegeven tijdvak. Maar eilieve! waarom zoeken wij het ridderlijke in onze Geschiedenis? *Frankrijk* heeft zijn DUGUESCLIN'S, zijne COUCY'S, zijne BAYARD'S, zijne MONTMORENCY'S gehad: onze Geschiedenis heeft weinig namen, om tegen de hunne over te stellen, behalve misschien die van GODFRIED VAN BOUILLON, aan welke zich tot dus verre geen Romanschrijver waagde. Aan WALTER SCOTT, den echt Schotschen Jacobiet, vergeven wij gaarne zijnen adeltrots: hij leefde in een Land, waar de oude vormen pas aan het wankelen kwamen. Maar ons Vaderland moge al geene Riddertijden gemist hebben, het heeft er alle herinneringen van verloren; en de Watergeus op de *Zuiderzee*, de wereldontdekker op den Oceaan, de burgerlijke Staatsman, die *Europa's* vrede of oorlog in den zak draagt, vindt meer nationale belangstelling, dan de volmaaktste ridder of het schitterendst tournooi.

Wanneer wij echter, voordat deze stof naar verdienste uitgeput is, onze Romanschrijvers naar Riddertijden en Ridderfeesten zien grijpen, waarvan naauwelijks eene overlevering bestaat, dan vreezen wij, dat zij ten koste hunner oorspronkelijkheid het publiek trachten te vleijen door eene navolging van SCOTT (niet van COOPER) en de Fransche *Romanciers*.

Dat een Roman ook in andere standen geschikte stof vinden en toch schoon kan zijn, heeft SPINDLERS *Jezuït* ons kunnen leeren. Maar om tot de *Roos van Dekama* weder te keeren: toegegeven, dat er in onze Geschiedenis Ridderlijke tijdvakken (b.v. dat van Graaf FLORIS, van HAAMSTEDE, van NAALDWIJK, van KAREL *den Stouten*) gevonden worden, die nog onze belangstelling boeijen, des te onaangenamer treft het ons, dat in het tijdvak van WILLEM den IV^{den} onze Ridderschap door den glans van vreemden overschenen wordt. Wij beroepen ons op het gevoelen van ODA VAN WASSENAER, die zich I Deel bl. 331 beklaagt, dat 'onze Hollandsche Edelen karndemelk voor bloed in de aderen hebben.'

Nihil est, quod male narrando non potest depravarier. - Maar indien wij in de *Roos van Dekama* naar een Hollandsch karak-

ter omzien, dan voorzeker vinden wij daarvan de meeste familietrekken in den marktschrijver, later ambtman, CLAES GERRITSZ. Hij is onder de handen van VAN LENNEP tot een karikatuur misvormd; maar zijne hardnekkige, koele, bijna vervelende gehechtheid aan zijne privilegiën, zijne burgerlijke trotschheid, zijne handhaving van het gezag zijner stad, zijn afkeer van een uitheemsch bestuur, zijne zuinigheid en de onwrikbare getrouwheid aan zijn ambt, die hij met zijn leven boet, ziedaar de kiemen van het Hollandsche karakter. Worden deze in tegenoverstelling van de Ridderlijkheid zijner tijdgenooten belagchelijk voorgesteld, juist dit bewijst, hoe weinig de eigenlijke Chevallerie in onze Vaderlandsche Romans nationaal kan worden. Inderdaad, het doet bij de doorlezing van dezen Roman ons nationaal gevoel leed, wanneer men ziet, dat de verdichting die karaktertrekken in een valsch daglicht plaatst, welke op onzen bodem en bij onze natie te huis behooren, in stede van eene enkele poging aan te wenden, om dezelve door poëzij te idealiseeren. Wanneer ik denzelfden CLAES GERRITSZ, in plaats van klein, mij voorstel als groot en breedgeschouderd, in plaats van spraakzaam, als zwijgend en norsch, in plaats van zijne pligtplegingen, op zijn hoogst een beschroomd schouderophalen aanneem: dan is door die teekening aanstonds zijne gansche figuur veranderd; wat meer zegt, hij is waar geworden, omdat een Hollandsch burger noch klein, noch praatziek, noch overbeleefd was!

Wat in het algemeen de schildering van het volk, zoo Hollanders als Friezen, betreft, wij aarzelen niet dezelve wèl getroffen te heeten. De ruwe vrijheidszucht der Friezen, de meerdere, maar een weinig slaafsche, ontwikkeling der Hollanders, zijn tamelijk goed uitgedrukt; zoowel bij het tooneel in den Haarlemmerhout, als bij de vergadering der Friezen in *Gaasterland* en bij het oproer te *Staveren*, worden de voornaamste trekken van het volkskarakter geenszins gemist. De krijgshaftige geestelijkheid van *Friesland* is geschiedkundig waar; maar even waar is het aan den anderen kant, dat haar invloed op de menigte een gevolg was van de algemeen heerschende godsdienstigheid, welke in die donkere tijden van het grofste bijgeloof zich niet onderscheidde. Godsdienstigheid was zeker van oudsher een kenmerk van de Nederlandsche natie en sterkte haren arm in den krijg. En echter vinden wij nergens, noch bij de Monniken, noch bij de menigte, dit geweldig roersel van het vaderlandsch karakter aangebragt. De oude verhalen zelve van den *Slag van St. Odulf* boden geschikte aanleiding, om dit beginsel in het licht te stellen. ‘Ende sie liepen,’ schrijft de vermeerderaar van BEKA, ‘mit gewapende vichters binnen des cloosters muren. Ende hier mach

men merken, dat die Hollanders geenen widerstoet en hadden, eer si des Heyligen Confessoers clooster anvochten, ende hets te vermoeden, dat meer bi Godliker cracht dan menscheliker macht gesciede, dat si weder van den voerseyden kirchove verdreven syn.' De jaarlijksche godsdienstige viering van den dag des gevechts, ter eere der H. Maagd, door geheel *Friesland* tusschen de *Zuiderzee* en de *Lauwers*, was een bewijs, hoe zeer zich godsdienstige ijver aan den heldenmoed der Friezen paarde. Veel schoons moge door VAN LENNEP bij het verhaal van den strijd zijn aangebragt, nog krachtiger zou de teekening geweest zijn, indien wij de abten niet slechts gewapend, maar ook door geestelijke middelen, zoo als het verkondigen van wonderen en het beloven van de martelkroon, hunne onderhoorigen hadden zien aanvuren. Moge omtrent *Holland* gegolden hebben, hetgeen JAN VAN ARKEL, II Deel, bl. 35 zegt: 'de tijden zijn voorbij, toen een Bisschop van *Utrecht*, zonder andere wapenen dan een misboek en een kruis, en zonder ander gevolg dan eenige geestelijken in pleeggewaad, eenen zegevierenden Graaf op de bres kon staande houden, en hem en zijn geheele leger kon doen sidderen voor den vloek des banbliksems;' te regt zegt dezelfde ARKEL, bl. 33: 'ik ken den invloed, welken uwe Abten in *Friesland* bezitten,' en het is daarom, dat wij wenschten, dat wij dezelve dien invloed in den loop des verhaals op eene andere wijze hadden zien gebruiken, dan alleen door zich aan het hoofd der gewapende manschap te stellen.

De historische feiten schijnen, voor zoo ver wij zulks kunnen nagaan, doorgaans getrouw volgens de beste berigten te zijn voorgesteld. Het Haarlemmer tournooi, het beleg van *Utrecht* en de uitslag daarvan, en eindelijk de ramp van *St. Odulf* hebben de Geschiedenis tot grondslag. Hetzelfde geldt van enkele bijzonderheden, zoo als het weigeren van den Hertogshoed door Graaf WILLEM, zijne woorden in de hitte van het gevecht, de twist van SEERP ADELEN en den Abt van *Lidlum*, het vermoorden van 's Graven Ambtman te *Staveren*, de namen der nevens WILLEM gesneuvelde edellieden, de profetie van REINOUD *den Brunen*. Andere bijzonderheden zijn eenigzins willekeuriger ten gevalle der verdichting gewijzigd, b.v. de terugkomst van JAN VAN ARKEL binnen *Utrecht*, de redding van BEAUMOUT door REINOUT.

Het karakter van Graaf WILLEM is fiksch en naar waarheid geteekend. Overal herkent men *le gentil Comte d'Henaut*, den meester van alle soldaten en regent aller vorsten. Zijne opbruischende drift, zijn dolle moed, zijne onbuigzame trotschheid, die tot in zijn uiterste hem bijblijft, (de laatste woorden hem in den mond gelegd, 'zoo gij SEERP ADELEN zijt, neem dan dit laatste aandenken van uwen Heer en Meester,' II, bl. 363, doen VAN LENNEPS vernuft en vin-

ding eer aan,) zijn door het gansche verhaal uitstekend volgehouden. Een weinig vreemd schijnt de Graaf op zee, althans meer dan men verwachten kan van hem, die reeds vroeger op een' overzeeschen togt der Heilige Maagd (welligt in de ure des gevaars) eene gelofte deed.

Naast WILLEM is van de historische personen vooral JAN VAN BEAUMONT voortreffelijk geschetst. Steeds hebt gij den Ridder voor u, die het waardig was, dat zijne faam geheel *Europa* doordrong. (Zie BILDERDIJKS *Vaderl. Gesch.* III Deel.) De zelfopoffering van den grijzen Ridder voor zijn' geliefden Heer en bloedverwant WILLEM, en de wederkeerige dankbaarheid van dezen bij het tweegevecht met ADELEN, is een meesterlijke greep, geheel aan het karakter der beide personen ontleend; een van die trekken, die ons in het karakter van BEAUMONT andere misslagen zouden doen vergeven, indien wij hier misslagen te vergeven hadden.

De tegenhanger van BEAUMONT aan de zijde der Friezen schijnt de Heer VAN AYLVA te moeten zijn. Wij laten hem ons als historisch persoon welgevallen, voor zoo verre hij de vertegenwoordiger van den meer gematigden Frieschen adel moet wezen. Zijn karakter is tamelijk: want overschenen door den glans van BEAUMONT, staat hij doorgaans wat veel in de schaduw. Het best doet hij zich als onderhandelaar voor. In zijne verhalen aan zijne pleegdochter MADZY, is hij, b.v. I Deel, bl. 258, 259, onvoorzigtiger dan aan zijne jaren en ondervinding past, en voor een' Friesch edelman uit de veertiende eeuw verbazend schrikachtig. Men vergelijke b.v. I Deel, bl. 336, II Deel, bl. 205.

Volstrekt onwaar is daarentegen JAN VAN ARKEL, zóó onwaar, dat het ons verwondert, dat FRANK FLORISZOON VAN ARKEL de jammerlijke verguizing van zijn' voorouder tot dus verre heeft gedoogd, zoo beiden ten minste uit éénen bloede gesproten zijn. Ik bid u, lieve Lezer! herkent gij in een' enkelen trek den Bisschop? en dat was JAN IV in den volsten zin des woords; is er eenige beweegreden, waarom gij hem den *goeden Bisschop* zoudt noemen? en deze titel toch wordt hem door de Utrechtsche geschiedschrijvers gegeven; - is er eenige waarschijnlijkheid, dat het overmoedig karakter, hetwelk gij voor u hebt, beginnen zal met het regt op zijne zijde te krijgen, eer hij naar de beslissing der wapenen grijpt? dat hij liever beproeven zal de schulden van het Sticht door zuinigheid te dekken, dan deszelfs schuldeischers door geweld tot zwijgen te brengen? En dat toch deed JAN VAN ARKEL, volgens de Geschiedenis, door zijne vrijwillige ballingschap te *Grenoble;* en VAN LENNEP had onregt, om, tegen de waarheid aan, te verzekeren, dat de Bisschop dáár aan zijne lusten den teugel vierde. Heeft de wraakgierige, die *Holland, Friesland* en *Utrecht* in vuur

en vlam zet, om zijnen moed aan den gehaten Graaf te koelen, die SYARD en BARBANERA, ten gevalle van zijn eigen belang, aan een' schrikkelijken dood prijs geeft, iets van dien JAN VAN ARKEL, welken HEDA ons beschrijft: als een getrouw helper voor de deugdzamen, ijverig in geregtigheid en streng in het straffen van ondeugden? Is het denkelijk, dat de waaghals, die zich zelven en de achtbaarheid van zijn' rang gedurig op het spel zet, en zich ter bereiking zijner oogmerken niet van eene diepe en kloekmoedige staatkunde, maar van de grepen eens goochelaars bedient, in een' tijd vol van oorlogen en moeijelijkheden, een of twee jaren slechts, waardig zijnen post zal bekleeden? En echter, volgens de Geschiedenis, droeg VAN ARKEL 22 jaren den Utrechtschen mijter, en toen hij dien voor den Luikschen verwisselde, had hij het Sticht uit den afgrond gered, waarin de onvoorzigtigheid zijns voorgangers hetzelve gestort had. Uit alles blijkt, dat deze JAN VAN ARKEL de schepping van het dichterlijk vernuft van VAN LENNEP is, en dat zij alleen uit een aesthetisch, niet uit een historisch standpunt beoordeeld moet worden.

Het is onzeker, wat de eigenlijke oorzaak van den oorlog tusschen *Holland* en het *Sticht* geweest zij; maar zoo veel uit oude schrijvers blijkt, schijnt zij ondanks den Bisschop ontstaan te zijn, en allernaast aan de oorlogszucht van Graaf WILLEM te moeten worden geweten. Wel verre van, volgens een listig plan, de zaken te besturen, werd de toen afwezige Bisschop door den krijg overvallen, die, overeenkomstig 's Graven betuiging, niet eens tegen zijn' persoon gerigt was. Zelfs zijn broeder OTTO VAN ARKEL en vele Stichtsche edellieden schaarden zich aan de zijde der belegeraars. Onder hen wordt Heer AREND VAN IJSSELSTEIN vermeld, die sedert, om deze reden, door den Bisschop verbannen werd. Wij hadden daarom liever een' anderen naam dan WOUTER VAN IJSSELSTEIN, als aanvoerder der Bisschoppelijke benden, door VAN LENNEP genoemd gezien.

De zeden en gebruiken van den door VAN LENNEP voorgestelden tijd blijken, voor zoo verre wij kunnen nagaan, doorgaans met vlijt bestudeerd, en met getrouwheid afgemaald te zijn. Wij meenen in het bijzonder de beschrijving van het tournooi en het feestmaal des Graven op het huis *den Vogelensang* te moeten roemen. Elders, en dit is geene geringe verdienste, zijn zij in den gang des verhaals allergelukkigst ingevlochten. Wij herinneren onzen lezers het oproepen van den *Siward*, I Deel, bladz. 67; de eindelooze aanmerkingen van den ouden PAYPAERT; die van ODA VAN WASSENAER, over de kleeding van MADZY; de aanmatiging der voogdijschap over de Friesche jonkvrouw, door Graaf WILLEM. Omtrent plaatselijke bijzonder-

heden, zouden welligt meer gegronde aanmerkingen te maken zijn. Althans het bevreemdde ons, op het kaartje het huis *te Teylingen* tusschen *Berkenrode* en de *Vogelensang* geplaatst te zien: terwijl op hetzelfde kaartje *Overveen*, hetwelk toen nog niet bestond, vermeld en daarentegen het oude *Banjaert* vergeten is. Een gebrek in den titel des Werks, dat eigenlijk de *Lelie van Dekama* had moeten heeten, schijnt door VAN LENNEP zelven gevoeld en niet onaardig II Deel, bl. 403, aangewezen te zijn.

Maar hetgeen den indruk, welken de over het geheel getrouwe en overeenkomstig de kleur des tijds beschrevene voorstelling der *détails* maken moet, jammerlijk omverre werpt, is de wijze, waarop de Schrijver zijne onderscheiden personen sprekende invoert. Wij zijn overtuigd, dat het, zoo al niet onuitvoerbaar, dan toch eene dwaze onderneming mogt heeten, aan dezelve die uitdrukkingen en dien periodenbouw in den mond te leggen, welke in die dagen in zwang was. Onze lezers zijn te verre van die tijden verwijderd, om dezelve te verstaan; maar iets van de toenmalige kleur, in de eenvoudige naïviteit, de vrome wijze van uitdrukking, de zinnelijke wijze van voorstellen, verre van onze hedendaagsche afgetrokken woorden verschillende, had behooren in het oog gehouden en nagevolgd te worden. En daar de woorden de teekens der gedachten zijn, hadden ook de gedachten der sprekende personen veel meer naar den maatstaf van den toenmaligen tijd moeten geschoeid worden. Een anachronisme in zaken kwetst ons gehoor: ware het fijner en meer geoefend, niet minder voorzeker zou het zich stooten aan anachronismen in denk- en spreekwijzen. Moeijelijk is de taak, die wij den Romanschrijver opleggen; maar van weinigen zouden wij datgene eischen, tot welks uitvoering wij de veelzijdige talenten des Heeren VAN LENNEP in staat achten. De tijd is nog niet geheel voorbij, waarin de Romanhelden zoo dichterlijk en hoogdravend spraken, als nimmer eenige eeuw of eenig volk in het gezellig verkeer gesproken had. Men ontkleede derzelver taal van beelden, vergelijkingen, leenspreuken en pathos, hun dialoog zal kaal, eentoonig en vaak zoo bekrompen worden, dat de lezer de bewondering voor de voorgestelde personen verliest, en hun dikwerf te hulp zou willen komen, om een dragelijk discours te voeren: wij willen niet ontveinzen, dat het ons zoo wel eens bij de lezing van VAN LENNEPS Roman ging. Naarmate onze eeuw hooger boven vroegere in beschaving staat, mogen wij verwachten, dat ook de onderwerpen van het dagelijksch onderhoud minder belangrijk, gedachten en taal der sprekers armer en onbehagelijker geweest zijn. Hetgeen dus van dien kant aan het piquante der gesprekken in Romans van den ouden tijd ontbreekt, dient op eene andere

wijze te worden aangevuld: een Fransch Romanschrijver (LA CROIX) sloeg daartoe den weg in, om, zoo veel mogelijk, de oude en dikwijls zeer schilderachtige, maar ons vreemde en bonte taal, getrouwelijk te gebruiken. Een jeugdig, aan ons Vaderland te vroeg ontrukte, Romanschrijver, volgde hem hierin gelukkiglijk na; maar behalve dat dit, hoe hooger men in de Geschiedenis opklimt, de duidelijkheid van het geschrevene voor den gewonen Lezer vermindert, is het oordeel van publiek en kunstregters over deze poging nog te onbeslist en te uiteenloopend, dan dat wij deze methode onbepaald allen historischen Romanschrijvers aanbevelen zouden. Liever zagen wij de gesprekken daarom niet noodeloos vermeerderd, en slechts dán gebruikt, wanneer het gewigt van zaken en gedachten de taal bijna zou doen vergeten.

Het smart ons inderdaad te moeten erkennen, dat wij in den Roman des Heeren VAN LENNEP geene de minste poging aangewend zien, om de taal en de gedachten zijner personen in overeenstemming met hunnen tijd te brengen. Slechts op tweederlei wijze onderscheidt zich de manier van spreken zijner personen: zij spreken fatsoenlijk of gemeen, zuiver of krom, en wel rigt zich de Schrijver hierin naar de wijze van spreken van latere dagen. De koppelaarster te *Utrecht* voert namelijk eene diergelijke taal, als die door LANGENDIJK in zijn' barbiersknecht aardig geparodiëerd werd: en in het kromspreken der taal gaat de Schrijver nog veel ongeregelder te werk. BARBANERA de Italiaan, b.v., spreekt krom, II Deel, bl. 73, 74; de Friezen daarentegen, Hollanders en Henegouwers spreken, den geheelen Roman dóór, op dezelfde wijze. Nu hadden wij gaarne het kromspreken den Romanschrijver geschonken: - het is de gemakkelijkste, maar tevens de gemeenste nabootsing der natuur, - indien de Schrijver ons liever door de lokale kleur van enkele leenspreuken en zegswijzen het onderscheid van landaard had weten aan te wijzen. Maar deze zorgeloosheid in de taal zijner helden wordt streng gewroken, wanneer, dien ten gevolge, zijne personen dikwijls juist zóó spreken en zulke gedachten ontboezemen, als slechts in de negentiende eeuw gangbaar zijn. Wat zullen wij zeggen van ODA VAN WASSENAER, die over het costuum van MADZY niets anders redeneert, dan eene schoone uit de hoofdstad zou doen, wanneer zich te midden van een luisterrijk Casino eene deerne van het eiland *Marken* of uit *Hinloopen* in hare plaatselijke kleedij vertoonde? Wat van de aanmerkingen van DEODAAT en REINOUT over den zang van MADZY, die wij als proeve, hoe men in eenen historischen Roman van de XIV^{de} eeuw geene gesprekken schrijven moet, aanhalen, I Deel, bl. 82.

DEODAAT.

'Gij zijt beter kenner dan ik; maar mij is het zeer goed bevallen!' -

- 'Zeer goed!' herhaalde REINOUT opstuivende, 'en gij durft zaggen: zeer goed!'

- 'In waarheid,' hernam DEODAAT: 'voor zoo verre mij scheen, was de stem volkomen zuiver en ontbrak het der zangster niet aan gevoel; misschien zult gij zeggen, dat zij nog eenige methode behoeft, om....'

- 'Zeer zuiver!... geen gebrek aan gevoel!...'

Wij zouden op deze wijze kunnen voortgaan en aanmerken, dat het zeggen van AYLVA tot MADZY, Deel I, bl. 180, 'gij spreekt weder over zaken, waar een meisje niet over spreken moest,' (over staatszaken namelijk) beter in onzen tijd dan in den zijnen, althans tegen eene Friesche erfdochter, voegde; doch ook dáár, waar de gebreken minder in het oog loopen, is er niets, hetgeen in de gesprekken den toenmaligen toestand en denkwijze kennelijk van den hedendaagschen onderscheidt.

(*Het slot in het volgend Nommer*.)

Gedichten van *A.C.W. Staring*.

Ter tweede uitgave bijeengezameld en verbeterd. Eerste en tweede stuk. *Verhalen in dicht*. Te Arnhem, bij Is. An. Nijhoff. 1836. 190 en 195 bladz.[1]

Indien eenige Poëzij ter wereld, de Hollandsche is rijk aan Dichtstukken, die *niet beginnen met het begin*, had ik bijna gezegd, in welke wijsgeerige onderwerpen worden bezongen, en die, om de slaperige toehoorders zulker berijmde verhandelingen op de regte hoogte te brengen, eene lange inleiding behoeven; een *niets* om tot *iets* te komen, zoo als de geestige Schrijver der Redevoering over de Stokpaarden[2] deze noemt. De Heer *van den Wildenborch*, die, voor zoo ver ik weet, nooit met zijne papieren kinderen naar de hoofdstad reisde, om er die, in hetzelfde wintersaizoen, in vier of vijf onderscheiden Maatschappijen te laten zien; die dezelve, zoo als zijn *Emma van Oud-Haarlem*, voor een lief meisje schrijft, of zich, zoo als bij *de Vampyr, de Schat*, of *het Mystieke Testament*, een klein, maar beschaafd gehoor voorstelt, begint naar zijn *humor* hem stemt. Zie hier ten bewijze den aanhef der *Verloofden:*

(1) Zie N°. VI, bl. 294-304.

(2) *Scribleriana*, door J.A. WELLAND, bl. 63.

De Weduw VAN (dit VAN welluidend in te vullen
Staat elken Lezer vrij) - de Weduw VAN bezat
Een Buiten, en verliet daarvoor de Stad.
Een Dochter had zij, die wij Suze heeten zullen;
Zij had, tot Neef, den jongen Boudewijn;
Tot Tuinman, Kees, den man van zieke Catharijn;
En - om er dien ook bij te sommen -
Den netgepruikten Heer Fransijn,
Tot haar Notaris praktizijn.
Daar hebben we onze Akteurs; één sprekende en vijf stommen.
Mijn Pythagorisch PERSONEEL
Kon schittrender! Maar 't STUK beteekent ook niet veel.
'k Erken zulks, eer 't begint. Blijft dus een kijker zitten
Voor 't opgehaald gordijn, na dit vermanend woord,
En is hetgeen hij ziet en hoort
Vliegwerk noch hemelval, hij fluistre zulks niet voort;
Laat staan dan dat hij luid zou vitten.(1)

Gelooft gij, dat een der gasten op den Huize *de Wildenborch*, toen hun dit stuk werd voorgedragen, opstond? Wij moeten het, helaas! maar zouden onregtvaardig zijn, indien wij u niet opmerkzaam maakten, hoe verrassend, na het echt luimig verhaal der liefde van BOUDEWIJN en SUZE, de aandoenlijke toon is, in welken de kluis beschreven wordt, waarheen hun de wandeling werd ontzegd:

De Kluis! aan 's heuvels voet, waar 't beekjen langs komt schieten
Ten breeden vijver in, zacht murmlend bij zijn' val!
Waar nog hun ouderdom met lust gedenken zal
Aan 't zoet, dat hier hun kindschheid mogt genieten!
Waar 't eerst viooltje, omtrent den vliet, te vinden was;
Het eerst gerotel van de vorschen in den plas
Zich hooren liet; de tortel tijdigst landde;
En onverwelklijk loof den guren winter bande.
Waar vroeg de min hun lessen gaf,
Terwijl zij lagchend op den schoot der Onschuld zaten.
Waar 't afscheid werd geweend, toen Bondewijn den staf
Als jongling greep, om de oorden te verlaten,
Zoo dierbaar aan zijn hart. - Hij kwam, na 't derde jaar
Tot Man gerijpt terug, hièr zocht, hièr vond hij haar!
Maar 't knopje werd ten roos: een Jonkvrouw stond nu daar -
In al den luister van haar schoonheid opgerezen -
En toefde zijnen groet; de vreugd door zedigheid
Getemperd op het blozend wezen.
'Ach, Suze!' meer werd niet gezeid;
Doch, wat de ziel bewoog was uit het oog gelezen! -
Hier! - in dit Heiligdom! - had eindlijk beider mond
Het woord gefluisterd, dat voor 't leven hen verbond! -
En derwaarts mogen zij geene avond-beêvaart rigten! -

(1) *De Verloofden*, Gedichten van A.C.W. STARING, II^{de} Stuk, bl. 150.

De terugkomst van BOUDEWIJN herinnert onwillekeurig aan eene bekende en fraaije plaats uit *das Lied von die Glocke;* de onderscheiden behandeling schetst het onderscheiden genie van STARING en SCHILLER. Het vergelijken zulker trekken heeft voor ons iets uitlokkends; maar gij zelf kunt het dezen met dien des Duitschen Zangers doen. Veelligt echter hebt gij geenen RABELAIS ter hand; wij dachten aan het versje, door dezen vóór *la Vie de* GARGANTUA geplaatst, bij het slot van dit stukje, waar STARING het vrolijk einde zijner vertelling motiveert, met de regelen:

Voltooi het schilderij; zoo 't u vermaak kan geven,
Mijn Lezer! om versierde ellend',
Tot kwelling van uw naaste, saam te weven.
De wereld heeft, tot aan haar uiterste end,
Geen mangel aan waarachtig lijden;
IK dicht er graag zoo weinig bij
Als mogelijk! en, staat het hier aan mij,
Of de UITKOMST TREUREN zijn zal of VERBLIJDEN,
Zoo maak ik Bouw en Suze Blij; -

Hoor nu den schrijver van *la Vie de* PANTAGRUEL:

Vray est quicy peu de perfection
Vous apprendrez, sinon encas de rire.
Aultre argument ne peut mon cueur elire
Voyant le dueil qui vous mine et consomme;
Mieulx est de ris que de larmes escripre
Pour ce que rire est le propre de l'homme.

Ik zoude die woorden tot motto hebben gekozen, indien het der overdreven kieschheid onzer dagen ware ingevallen, zich te ergeren aan het behandelen van onderwerpen als de meesterlijk geversifiëerde *Vangst van* MULCIBER[(1)], *de Verschalking* van WOP[(2)], en *het Toebijten* van FRANCESCA[(3)]. Zoo lang zij zich echter voor een talent als dat van den Heer STARING inschikkelijk toont, - aan een minder geestig penseel dan het zijne, blijve het schetsen zulker tooneelen verboden! - behoude ik mijne, met proeven uit onze oude schrijvers gestaafde, Verhandeling over het verband tusschen het verval der Zeden en het verbloemen der Driften *en portefeuille*.

Met de beschouwing van twee keurige Vrouwenportretten wil ik mijne te lange aankondiging besluiten: de eerste schoone, gij herinnert u haar uit *de Verjongings-Cuur*, is ANNET, de geestige coquette. Al zullen mijne Lezeressen van mij zeggen, dat

(1) VULCANUS *Wraak*, Gedichten van A.C.W. STARING, 8ste Stuk, bl. 142.

(2) *Nichtje* BIJK en *Signor* ANNELLO, Gedichten van A.C.W. STARING, IIde Stuk, bl. 37 en 134.

(3) *Nichtje* BIJK en *Signor* ANNELLO, Gedichten van A.C.W. STARING, IIde Stuk, bl. 37 en 134.

het mij als alle mannen gaat, die coquetten verfoeijen en zich toch door coquetten laten wegslepen; het mag mij niet van het hart, haar met stilzwijgen voorbij te gaan.
La voici!

Annet was beeldmooi - zei' haar spiegel; en Mama
Zei' 't met Màmzel, den spiegel vlijtig na.
Geen haatlijk Buiten hield de schoone meer verborgen;
Zij spilde aan 't jagervolk niet langer haar toilet,
En geestigheid! een afgebeden morgen
Rees uit de kim; de Puikbloem werd verzet
In 't luw der stedelijke muren;
Het kenners oog kwam haar begluren;
En Jonkvrouw Faam stak lustig haar trompet.

Hoe vlug geteekend!

Verscheen voor de eerste maal Annet,
Als Dorpeling, met hooggekleurde wangen
Op 't Cercle, en zat ze er stom - na weinig zuchten werd
Haar keursje ruim genoeg; haar tong vrij. Op 't Concert
De week daaraan... was Bloôheid reeds vervangen
Door Spraakzaamheid. En op een Thé,
Dat volgde... was het Babblen zonder ende,
Ook kreeg elk Pronkertje van daag een schampstoot meê;
Terwijl zij, regts en links, heur naaldscherp nebje wendde.
Hun strooijenhoedskostuum leed last! - Het Hielbeslag,
't Lorgnetglas aan een koord (schijnblindheidsridderteeken!)
De snuifdoos - geen der kwikken van den dag,
Waarin geen pijlspits van Annets vernuft bleef steken!

Romanschrijvers onzer dagen! wat ik u bidden mag, laat het uw lust worden STARING te bestuderen; gij vermoedt niet half, welk eene mijn er voor u in zijne verzen schuilt!

Zoo was een ieglijk nu haar klein talent gebleken,
Doch wat men niet betwijflen zal:
Tot haar vervolgpreek liep een telkens mindrend tal;
't Planetencorps, door haar, als zon, beschenen,
Zwierde uit d'attraktiekreits; en... 't was in 't ruim verdwenen!

Het derde wintertij had sinds den herfst verjaagd;
De wiek des Tijds had uitgevaagd,
Wat bij de wereld, van Annet stond aangeschreven;
En, als voor dezen, kwam een Hofstoet haar omgeven.
Maar thans was 't rijper Jeugd, aan 't schip van staat vertuid,
Door ambtszorg, door de zucht gedreven,
Om onder eigen dak te leven,
En op een Huisbestierster uit.

Uw portret, mijn Lezer?

Thans vond Annet ook raadzaam om te zwijgen.
Hoe dringend eene Amie bad,

(Die graag, bij vakatuur, haar' troon bestegen had!)
Aan 't recenseeren was Annet niet meer te krijgen.
Maar wijslijk wikken bij haar zelve, mogt ze toch?
Dat mogt ze! en zat, op Kersdag, te bedenken;
En, op Sint Nikolaas daarna, bedacht ze nog,
Hoe veel er schortte aan elk van die zij 't Ja zon schenken. -
A? was Klein Duimpje; B? de Sparewouwer Reus;
C? was een jool; D? had een' scheeven neus.
Dus liep zij 't alphabet dòòr en wèèr door - en woû niet.
Of, woû ze dan - tòch - wèl!
Dan was het gistren I, van daag K, morgen L.

Het zij geene doove gepredikt, schoone Lezeres!

Zie hier de andere beeldtenis; zij is in de schaduw geschilderd: maar hoe beminnelijk! Ik ligt haar uit een groot schilderij: JAROMIR *gewroken* geheeten, dat in dezen bundel voor het eerst wordt ten toon gesteld, den cyclus van JAROMIR voltooit en eene bijzondere studie zoude verdienen, indien ik niet al mijne ruimte gebruikt had.

Zonderling genoeg moet ik beginnen met u zijne helsche Majesteit voor te stellen, die

Straks na 't medevieren
Der Kersnacht, op ZIJN wijs,

Gij herinnert u de Klokken, en begrijpt, dat *Sjeur* TENTERKWAAD slechts *incognito* reist!

Vermomd als katuil, boven Lochem rond kwam zwieren.

Wat voert ASMODEUS er uit?

't Hoog spaandak naast de kerk doorborend, loerde zoo
Zijn blik ten leste ook in een slaapsteê. Die daar woelde -
De Kapellaan, gehuisd bij d' ou' Pastoor -
Smeet, of een mierenschaar hem over 't lijf krioelde,
Zich, onder diep gezucht, van 't een on 't ander oor.
Wie had de schuld?

De lieve, die ik u wil doen bewonderen, of, zoo als de Heer STARING zegt:

De frissche Leonoor!
Doch zonder dat zij 't wist. De goê Begijntjes noemden
Het Meisje Zuster, en beroemden,
Van afgunst vrij, zich op den kostbren schat,
Dien 't arm Konvent in 't vlijtig Kind bezat.
Maar, wat haar binnensmuurs eene eerkroon had geschonken,
Stond op de cedel der verdiensten niet gemeld,
Die onzen Kapellaan te klaar in de oogen blonken.
Hij had de Non, zelfs in verbeelding, nooit verzeld,
Als haar de huisorde of de Mater riep tot pligten,
Waarvoor straks eigen wil bij Leonoor moest zwichten;
Doch naarstig had bij ze uit zijn vliering-cel bespied,
Wen ze in den moestuin zich somwijlen kwam vertreden.

Welke heerlijke verzen zijn de volgende, hoe aardig is de humoristische trek der Bataafsch-blonde HILLEGONDA - hoe schilderachtig de vlugheid der jeugdige Non beschreven!

Was effen Grijs heur dragt: HAAR bleek een dragt te kleeden,
Die 't zachte van heur' blos onoverschitterd liet.
De zwarte Keuveltimp, zich op heur voorhoofd krullend,
Verhief heur blank nog meer. Twee spelden (naar de wet,
Door Zuster Hill' - van kuif wat hòòg blond - ingezet,)
Haar bruine vlecht in lijnwaadplooisel hullend,
Verwekten spijt; maar 't schoon van Nora's voetjes WON,
Bij 't streng gebod, dat hun den schoepronk van die dagen
Ontberen liet. En op die voetjes werd de Non
Zoo zwevend ligt daarheen gedragen,
Of ze, als 't gewed was, vliegen kon.

Er was een tijd, waarin Hollandsche Vertellers, al wat natuurlijk is, natuurlijk wisten voor te dragen; de Heer STARING is van hun geslacht:

Steeds koortsiger, nam uit zijn' sterretoren
De Vriend dit alles waar; ook klonk, te middernacht,
Hem weêr, bij 't Kersgezang, die tooverstem in de ooren,
Waarmeê het lieve Kind elk hart in oproer bragt.

Hoe komisch - tragisch! - als ware de regel uit een onzer laatste treurspelen overgeschreven:

‘Ach! had geen beulenhand mijn' schedel plat geschoren!
En stond mij 't vrijen vrij! en dat ik uit de borst
Haar wat mij pijnigt klagen dorst! -
Dat zij, bewogen door mijn beden,
Mij kroonde met haar gunst!’

De zonde brengt ons in de magt des duivels, Lezer!

Hier was het jammrend ‘ach!’
Des aanhefs ook het slot; en die naar onder zag,
Door 't steile huisdak, schiet, ontkatuild, naar beneden!

‘Help, Heeroom, help!’ Eilaas! al 't helpen kwam te laat:
De Kapellaan blijft - overheerd door Tenterkwaad -
Een voorwerp, om in 't gasthuis te besteden!

STARINGS Booze is een geestig kweller!

Hij kruipt te negen uur de dekens preevlend uit.
Geen VADER ONZE, waar zijn mond zich mede ontsluit:
Hálf schijnt het de ENGELGROET; doch, eer men 't voluit heore,
Is 't beter doof te zijn! MARIA groet hij NIET;
Maar ‘*Ave, ave, Leonore!*’
Herhaalt hij, tot gebrek aan asem 't hem verbiedt,
Geknield voor 't venstertjen, dat in den Moestuin ziet.

En nu die meesterlijk geschetste, bezeten Kapellaan!

Ten laatste, hij kwam af; slof - slof; het hoofd gebogen,
Alsof hij langs den Berg naar Diamanten zocht.

Lenoor, met licht bekleed, stond voor zijn BREIN; omtogen

Met digten nevel stond al 't andre voor zijne OOGEN.
Hoe luid een strafpreêk op zijn oorvlies tromm'len mogt,
Doof bleef hij! - slechts vernam zijn geest het stadig weemlen
Van 't Kersnachtlied, dat hem verrukt deed heemlen.
En 't kluchtspel, dus vertoond, was niet met ééns gedaan:
Zijn kwaal liet door reliek noch klysma zich verjagen!
Zelfs teelde 't voorjaar nog bij de oude nieuwe plagen.

De buurten rond zwierf thans de Kapellaan -
Keek stijf in zijn brevier - en hief een deuntjen aan:
'Leonoret, schoon rozekijn,' begon het.
Wanneer 't een jongenstroep, van ver hem nagegaan,
Meê blaârde, zijn *crescendo* won het
En zong 't alleen ten einde -

Lezer en Lezeres! u zij de lofspraak, de verdiensten van den Heer *van den Wildenborch* waardig, overgelaten; wij voor ons zien de volgende deeltjes met ongeduld te gemoet, en hebben u aan het einde onzer lange recensie een verheugend berigt mede te deelen: STARINGS proza is ter perse!

Amst., 4 April 1837.

De dood van Orfeus, Lyrisch Treurspel in Vijf Bedrijven, door *Mr. S.J.E. Rau*.

Leyden S. en J. Luchtmans, 1836. XIII en 82 bl.

Hebt gij SOPHOKLES gelezen? Indien gij poëzij bemint en Grieksch verstaat, moet gij hem gelezen hebben. Voor eenige dagen las ik misschien voor de twintigste maal den *Ajax*. Die diep, diep gekrenkte heldenziel door de Godheid getroffen schokt ons gemoed. Die waanzin, dat vreesselijk ontwaken, die ruwe hevige gemoedsaandoeningen, die strijd tusschen aardsche betrekkingen en gekwetst eergevoel, die kracht van geest en stoutheid jegens de Godheid en dat heldenwaardig uiteinde leveren eene grootsche mengeling van tragische schoonheid op. Hoe roert ons de treurende ELECTRA en de beminnelijke ANTIGONE! Wat gevoelt het hart niet bij de herlezing van deze meesterstukken? Hoe heerlijk klinkt ons de muzijk in de ooren, die, in de zoo welluidende Grieksche klanken, uit den mond der Choren tot ons spreekt, en ons bij iedere herlezing met nieuwe betooverende schoonheid streelt en wegsleept! Dát is tragische poëzij, zoo als ik ze nergens vind. EURIPIDES slechts en AESCHYLUS kunnen hier en daar onze bewondering in gelijke mate verwerven; maar dat echt tragisch genot smaak ik voor mij het zuiverst en hoogst bij SOPHOKLES. De treurspeldichters van latere volken kunnen, mijns inziens, met deze drie niet naar den lauwer dingen.

Waan niet, dat ik, met SOPHOKLES beginnende, het onderhavige stuk aan zijne onnavolgbare treurspelen wil getoetst hebben. Dat ware aan den autheur onregt gedaan. Neen, ik wil veeleer ieder lezer waarschuwen, dat hij bij het lezen van dit stuk niet aan SOPHOKLES en zijne kunstbroeders denke. Het doel toch van den Heer RAU is, om in onze taal een stuk te leveren, zoo als de Italianen er velen onder den naam van *opera seria* hebben. Dit doel van den Heer RAU is allezins te prijzen, en zijne eerste schrede op eene onbetredene baan maakt voorzeker aanspraak op toegeeflijkheid. Wij zullen, wel is waar, bezwaarlijk kunnen verwachten, dat onze taal en onze componisten ons op de hoogte der Italianen zullen voeren; maar bij de gunstige ontwikkeling der toonkunst in de laatste jaren onder ons nevelachtig klimaat, mogen de componisten met regt van onze dichters (en hieraan is toch wel geen gebrek) verwachten, dat zij hun gepaste zangen voor hunne compositiën zullen leveren. Hiervan heeft de Heer RAU in zijn lyrisch treurspel eene proeve willen geven. Welk gebruik onze componisten daarvan maken zullen, moet de toekomst leeren. Ons is de taak opgelegd, dit stuk als letterkundig voortbrengsel te beoordeelen. De keuze van het onderwerp, de dood van ORFEUS, is zeer gelukkig. Laat ons zien, hoe de Heer RAU dit onderwerp behandeld heeft.

ARISTEUS, een herdervorst uit *Thessalië*, bevindt zich, met zijne zuster HARPALYCE, als gastvriend aan het hof van EUMOLPUS, Koning van een' Tracischen stam, en staat naar de hand van diens dochter AGRIOPÉ. Deze AGRIOPÉ was vroeger door ORFEUS bemind en droeg hem wederkeerige liefde toe; doch door een misverstand was ORFEUS in den waan gebragt, dat AGRIOPÉ zijn' vriend LINUS meer genegen was, en om zijn' vriend niet in den weg te staan, had hij zich van het hof van EUMOLPUS verwijderd, en zich naar *Thessalië* begeven, waar hij met EURYDICE in den echt trad. ARISTEUS had het geluk van ORFEUS verwoest, door den kuischheid van EURYDICE lagen te leggen, waarbij deze zich met het zwaard het leven benomen had. De Koning EUMOLPUS, twijfelende, of hij zijne dochter aan LINUS, dan wel aan ARISTEUS zoude uithuwelijken, had de zaak ter beslissing aan het orakel van BACCHUS opgedragen.

ARISTEUS wordt nog gedurig door wroeging over zijn misdrijf gefolterd, welke zijne zuster HARPALYCE tracht te doen bedaren.

> Vertrouw op mijn beleid
> Gesteund door 't mededoogen;
> Eens vindt ge in Agrioopes oogen
> De zielrust weêr, de zaligheid.

Die oorverscheurende verandering van AGRĬŏPÉS in AGRĬŏŏÉS komt in dit stuk, helaas! al te vaak voor om ze te kunnen verdragen.

De aanspraak van EUMOLPUS aan de Goden bevalt ons goed, behalve de aanhef:

o Gij die 't koor der jaargetijden
Hervoort leidt!

De opperpriester doet de uitspraak der Godheid hooren:

Wat toeft ge, Eumolpus! sta gerust uw vorstlijk bloed
Den gastvriend af, die 't laatst uw huisgoôn heeft gegroet.

Intusschen komt iemand de terugkomst van ORFEUS aankondigen. In het begin van het Tweede Bedrijf spreekt LINUS tot AGRIOPÉ:

Vergun me een oogenblik, dat ik tot u moog' spreken
Met *ongeveinsden zin;*

waarna hij haar verklaart afstand van haar te doen, om ORFEUS wil. ORFEUS komt zeer neerslagtig met EUMOLPUS op, die hem naar zijne lotgevallen vraagt. ORFEUS verzoekt om eene lier, en nu verwacht gij, Lezers! eene schoone romance. Welaan, spitst uwe ooren:

Mijn troost in 't geen ik lije,
o Gij, naar wie ik smacht!
Steun, zoete harmonije,
Mijn wankelende kracht.

Koor.
Verheven harmonije,
Verleen, verleen hem kracht

(Dat moet wel helpen.)

ORFEUS.
Aan Peneus stille zoomen,
Bij mijne Eurydicé,
Omzweefden mij de droomen
Der ongestoorde vreê!

Koor.
o Broosheid! ijdle droomen!
Bedriegelijke vreê!

ORFEUS.
Gevallen in de lagen
Eens onverlaats...
(*De lier ontvalt hem, hij tast onwillekeurig naar zijn zwaard.*)
(Ach, ware ik van haar zij'
Toch nooit geweken!) riep zij vruchteloos om mij.
Geen tranenvloed, geen klagen
Vermocht hier iets... zoo dreef ze, in overmaat van smarte,
Om d'oneer af te slaan, zich zelve 't staal in 't harte.

Koor.
Rampzaalge!

(Mij dunkt, ik hoor bij mijne lezers de echo herhalen: *rampzalig!*)

ORFEUS.

'k Vond haar worstlend met den dood.
'k Verstond dien gruwel van haar bleekbestorven lippen,

Die d'*afgeschrikte* ziel ontvlood,
Toen haar de naam des snoodaards wilde ontglippen.

Koor.
Wat is 't waarom uw wraaktuig roest;
Goôn! waar zijn uw bliksemstralen.

Dichter! waar was uwe prosodie bij deze laatste regels? Wij willen den lezer het volgende liever onthouden. Hij mogt de *Eurydicé* van BILDERDIJK, DA COSTA en anderen gelezen hebben.

Dit moet ik er echter van zeggen, dat het gezang zoo treffend was, dat EUMOLPUS, LINUS, AGRIOPÉ, en daarna het Koor, half luid zeggen:

o Zie zijn kleur verschieten!
o Jammervolle trouw!
De tranen moeten vlieten,
Die 'k vruchteloos weêrhou.

Nu werpt ARISTEUS zich voor ORFEUS voeten en roept:

Hier is de moordenaar, hier de onverlaat! stoot toe!
Wreek, Orfeus! uwe gade... ik ben dees foltring moê.

ORFEUS ontsteekt in volle woede, maar bedaart eensklaps en schenkt ARISTÉUS genade.

Na een gesprek tusschen ARISTÉUS en HARPALYCE, waarin de laatste haren broeder tot het ontvoeren van AGRIOPÉ ophitst, en eene zamenspraak tusschen AGRIOPÉ en ORFEUS, waaruit hij hare liefde verneemt, laat zich het koor van Bacchanten hooren:

Door reiner weelde,
Dan me ooit de zinnen streelde,
In 't harte gevleid,
Verlang ik te zweven
Door Rodopé's dreven,
Waar Bacchus mij leidt.

en hiermede eindigt het Derde Bedrijf.

In het Vierde Bedrijf komen de Bacchanten met AGRIOPÉ zingende in het gebergte. AGRIOPÉ blijft in de grot; de Bacchanten verwijderen zich. Thessaliërs springen uit eene hinderlage en grijpen AGRIOPÉ:

DE THESSALIËRS.
De buit is ons!

AGRIOPÉ.
Ach mij!
Eenige Bacchanten van verre op het gebergte.
Helpt Bacchus onderzaten!
Te wapen, Thracië!
(*Zij vluchten in verwarring.*)

LINUS, *op de Thessaliërs invallende.*
Laat af, laat af, verwaten!

ARISTÉUS, *willende hem doorsteken*.
Onzinnig jongeling!

(ORFEUS *werpt zich tusschen beide, terwijl* LINUS *en de Thessaliërs vechtend aftrekken.*)

ORFEUS.
Herkent gij 't wraakzwaard wel?

ARISTÉUS.
Orfeus!

ORFEUS.
't Viel eens voor u: - nu wijdt het u ter hell'!

Hoe dit ŏRFEŭS in de versmaat gewrongen moet worden, weet ik niet.
ARISTÉUS, doodelijk gewond, wordt door HARPALYCE in de grot verborgen. ORFEUS neemt afscheid van AGRIOPÉ en LINUS, en gaat in het wild gebergte zijn lijden dragen. HARPALYCE ziet hem zwerven, en vat het plan op, om de Bacchanten tegen ORFEUS op te hitsen. De volgende Aria moge getuigen van des dichters zonderlinge versmaat.

Gij, die me eens hebt overheerd,
Rampzaalge min! die 'k nimmer moest gevoelen;
Gij zult niet meer in dezen boezem woelen: -
Gij zijt in eeuwgen haat verkeerd!

Ik ijl waar de slagen
Des Noodlots mij jagen.
'k Mag, in duiz'lenden spoed,
Door gruwlen gevaren,
Geen' eindpaal ontwaren,
Eer ik wegzinke in d'afgrond, die gaapt voor mijn' voet.

Dat *me*, in den eersten regel, moet toch wel *mij* zijn? In de plaats van *Ik ijl*, 5de regel, moet men misschien lezen: *Ik mag*, en dan moet *'k Mag* in den 7^{den} regel wegvallen.
In het Vijfde Bedrijf vinden wij ORFEUS alleen in het gebergte. Hij zingt de volgende Aria:

o Hoogst Begin! mij voegt geen lotbeschikken.
Geen woestheid, die uw wetten wil verwrikken;
Maar Gij, zie neêr, en maak mij vrij.

Ik hoop niet meer door groote daden
Mijn volk tot vreugd te zijn: - mijn toekomst is beslist.
'k Voel in 't gemoed, door rampen overladen,
Een *kreuk*, die nooit wordt *uitgewischt*.

Eurydicé! Eurydicé! die smart
Wacht niets, op aarde, dat haar lenigt,
Maar 'k bei de stond (haar voorsmaak streelt mijn hart,
De zaalge stond, die mij met u vereenigt.

Waar, in gulden hemelschijn,
Onverwelkbre rozen bloeien;
Zal in 't eind de balsem bloeien.
Op dees nooit gestilde pijn

Waar, in 't Elyzeesch genieten,
Zuivre zielen samenvlieten,
Zal ik, eeuwig, met U zijn.

Er is zeer veel schoons in deze woorden. Jammer maar van die *kreuk*, die nooit wordt *uitgewischt*, en dien *balsem*, die *op* nooit gestilde *pijn* zal *bloeijen*. Nu komt HARPALYCE met de Bacchanten en zingt:

Volgt mijn treên, gezellen!
Gij zult het monster vellen,
Laat vrij de toonen zwellen
Van 't blijde *jagtgetoet*.

Zij willen ORFEUS aanvallen; maar op het hooren van zijne taal aarzelen zij:

Koor.
Die stem dringt tot mijn ingewand:
Ik voel mijn woede falen,
En 't *wapen vliedt* mijn hand.

HARPALYCE.
Doet zijn logentaal u dralen?
Beef dan voor de *bliksem*stralen,
Waar *Bacchus* gramschap in ontbrandt.

Dat laatste is nooit over Grieksche lippen gekomen; want bliksemstralen hooren zoo goed tot het departement van ZEUS als de druiventrossen tot dat van BACCHUS.

De Bacchanten vallen ORFEUS aan, die zich op eene rots verdedigt, totdat hij, door de overmagt terug gedrongen, zich vrijwillig in den *Hebrus* stort. EUMOLPUS komt op met zijne Thraciërs en staat op het hooren van het gebeurde gereed, de Bacchanten aan te vallen. ARISTÉUS verschijnt gewond en wankelende, ontdekt het misdadig opzet, rukt zijne wonden open en sterft. LINUS komt vervolgens met het lijk van ORFEUS, op eene baar van spietsen gevormd, door de Thraciërs gedragen, ten tooneele, en hiermede eindigt het stuk. Eenen korten beurtzang vinden wij aan het slot, waar wij billijk een schoon koorgezang hadden mogen verwachten.

Wij hebben het stuk genoegzaam doen kennen, en willen den Heer RAU den lof niet onthouden van der compositie eene geschikte stof te hebben aangeboden. Vele regels zijn daartoe welluidend en vloeijend genoeg. Het spijt ons echter, dat wij, ondanks de toegevendheid, welke de Heer RAU mag verwachten, om der waarheid hulde te doen, bekennen moeten, dat versificatie en poëzij, zoo als reeds uit eenige proeven gebleken is, vol leemten zijn. In den erfgenaam van een' beroemden naam, den jongen geleerde van grondige studie, hadden wij gaarne een uitmuntend Dichter ontmoet; een RAU zij geen middelmatig poëet, zoo onze Zangberg al middelmatige poëten duldt!

Provinciale volks-almanakken.

6°. *Groninger Volks-Almanak* 1837. *Eerste Jaargang. Te Groningen bij* J. Oomkens, *behalve den kalender enz.* 158 bl. in 16mo *met platen en muzijkstukken.*

Deze eersteling ziet er goed uit, en hoezeer zoo geleerd niet, ofschoon in eene Academie-stad geboren, als zijn Overijsselsche makker, die slechts in den schoot van een *Athenaeum* het aanzijn ontving, behoeft hij zich echter niet te schamen, in de rij der overige Provinciale Jaarboekjes te verschijnen. Men vindt hier dichtstukjes van de Heeren F. VAN DUINEN Jr., W. GLEUNS Jr., Dr. W.R.V. HOËVELL, R.J. BENNINK JANSSONIUS, Mr. A. MODDERMAN, J. OOMKENS JSZ., S.R. OOMKENS, Mr. S. REIJNDERS, enz., van verschillende inhoud en behandeling. Sommigen zijn niet onverdienstelijk, andere middelmatig, niet één verwerpelijk. Dat van den Heer Mr. S. REIJNDERS, *mijn afscheids-bezoek aan den ouden Toren van Appingedam*, lazen wij met genoegen. Dezelfde dichter leverde een geestig gedichtje in het Groninger dialect, *Houw dat jan an zien saar komen is*. Ook de stukjes van den Heer GLEUNS zijn zeer verdienstelijk. Met leedwezen misten wij in dit Groninger voortbrengsel de Muzen der Heeren SPANDAW, LULOFS en TEN BRINK, en hopen in het volgende jaar dit gemis vergoed te vinden. Het vers van VONDEL, *op de doorluchtige zege van Groninge*, is zeer gepast in dit boekje herdrukt.

Mr. T.P. TRESLING bewerkte voor dezen Almanak vijf proza-stukjes, alle betrekking hebbende tot de geschiedenis van dit Gewest. Wij vinden hier, van zijne hand, een levensberigt van den beroemden KAREL RABENHAUPT (bl. 1-12); een tafereel van *Groningen in* 1672 (bl. 26-44); iets over den slag *te Heiligerlee*, met eene vertaling van eenen Hoogduitschen brief, uit de *Archives ou correspondance inédite de la Maison d'Orange Nassau* van den Heer GROEN, hiertoe betrekkelijk (bl. 91-95); een kort berigt omtrent de drie Bisschoppen, welke het kortstondig Groninger Bisdom (van 1564-1594) hebben bestierd (bl. 104-109); - en eindelijk eene opgave van *'t Groeninger wapen, hoe zij daer aengekomen zijn en voeren*, overgenomen uit het *M.S.* van SIKKO BENINGA, *Friesse kronike*. Al welke stukken van 's mans zucht voor, en bedrevenheid in de geschiedenis der Provincie *Groningen* getuigen. De Heer Mr. A.L. WICHERS leert ons de lotgevallen kennen van het *Provincie-huis te Groningen*, reeds in de XVde Eeuw als eene *Stads-school* aanwezig (bl. 81-86). De Heer Mr. H.O. FEITH, Archivarius der Provincie, geeft (bl. 116-138), in een stukje *over het Noodgeschrei*, eene zeer

belangrijke bijdrage tot de kennis der oude crimineele regtspleging hier te Lande, vooral in de Provincie *Groningen*. - Dezelfde geleerde deelt vervolgens mede *twee vrijlatingsbrieven aan lijfeigenen* van de jaren 1494 en 1541.

Behalve voornoemde stukken zijn in dezen Almanak nog geplaatst: *Allerlei* van Ds. H.T. ROSKES, bevattende gedachten en opmerkingen; een vertoog over het *verschil tusschen eerzucht en eergierigheid*, en een klein niet veel beteekenend verhaal, getiteld: *de Roover*, beide naamloos.

Het portret en facsimile der handteekening van RABENHAUPT, eene afbeelding van het Provincie-huis te *Groningen*, van den toren te *Appingedam*, van de vier gedenkpenningen ter eere van RABENHAUPT geslagen, en van eenen der vijf gedenkpenningen ter gedachtenis van het beleg van *Groningen*, en eenige vignetten versieren dit wèl uitgevoerd jaarboekje, waarbij nog een muzijkstukje is gevoegd.

7°. *Drentsche Volks-Almanak* 1837. *Eerste Jaar. Te Koevorden bij* D.H. van der Scheer, *behalve den kalender*, 222 bl. in 16mo *met pl*.

Et nos poma natamus, dachten wij onwillekeurig, toen de *Drentsche Volks-Almanak* in de nieuwsbladen werd aangekondigd. Eene Provincie, wier bevolking nog geen derde van die der Hoofdstad bedraagt en met die van *Rotterdam* gelijk slaat, - eene Provincie, bevorens nimmer onder de zeven vereenigde gewesten afzonderlijk geteld; welke bevorens geene stem of zitting in 's Lands algemeene vergadering had, maar bijkans als een overwonnen gewest werd beschouwd, wil voor hare zusters niet onderdoen en komt, op het voorbeeld der anderen, ook met eenen *Volks-Almanak* voor den dag. Maar waarom zou zij niet? is zij thans niet even goed eene afzonderlijke Provincie van het Rijk? wordt zij thans niet even goed als al de andere gewesten door eenen afgevaardigde in de wetgevende vergadering vertegenwoordigd? heeft zij niet haren eigenen Gouverneur, hare eigene provinciale en gedeputeerde Staten, hare Ridderschap, haren provincialen Directeur, onderscheidene Inspecteurs, Verificateurs, Contrôleurs, enz., met al den bij- en nasleep van dien? - Zal zij niet, als de wet van 18 April 1817 *ooit* in werking komt, een eigen provinciaal Geregtshof met een' President, twaalf Raadsheeren, een' Procureur-Generaal, een' Advocaat-Generaal, een' Griffier, een' Substituut-Griffier enz., bezitten? en zulk eene Provincie zou geenen eigenen *Volks-Almanak* mogen hebben! -

Wij schamen ons het *nos poma* in deze te hebben durven uit-

spreken. Doch ter zake! indien alles in deze kleine Provincie zoo goed wordt uitgevoerd, als deze Almanak, dan waarlijk behoeft zij voor de overige Provinciën niet onder te doen, en wij raden den Redacteur van den Utrechtschen Almanak bij dien van den Drentschen ter schole te gaan. Nu, *Drenthe* is dan ook in het oog van den Staats-, Land- en Huishoudkundige, een belangrijk gewest. Hij, die deze Provincie immer heeft bezocht en aandachtig gade geslagen, zal ons moeten toestemmen, dat zij voor ontwikkeling, vruchtbaarmaking en bebouwing uitnemend geschikt zou wezen, indien er slechts handen waren, die den grond bearbeidden, en kapitalen, welke den arbeid dier handen in den beginne beloonden; naderhand zou de grond dat loon genoegzaam opleveren. Doch wij weiden weêr af, wij zijn daar op een geliefkoosd onderwerp geraakt, doch keeren tot den Drentschen Almanak terug.

Voor de Geschiedenis is *Drenthe* een belangrijk plekje gronds; zoowel in vroegere eeuwen, toen het zich gedurig kantte tegen het bestuur der Utrechtsche Bisschoppen, als in latere tijden, in den strijd onzer onafhankelijkheid, toen het beurtelings door de Staatsche en Spaansche legers werd bezet, en in den oorlog tegen LODEWIJK XIV, en toen het zich zoo krachtdadig tegen dien overweldiger verzettede. Die Geschiedenis heeft dan ook de onderwerpen voor de meeste proza-stukjes in dit jaarboekje geleverd. Zoo geeft de Heer H. BOOM (bl. 1-42) eene schets der gedurige oorlogen tusschen RUDOLF, Burggraaf van *Koevorden*, tegen de Utrechtsche Kerkvoogden in de XIII^{de} Eeuw. Veel nieuws vonden wij hier niet. Van den slag bij *Ane* (in 1227), en het sneuvelen des Bisschops aldaar, had de Schrijver meer partij kunnen trekken, indien hij de goede bronnen had geraadpleegd: zoo had hij b.v. in het II^{de} Deel der *Analecta* van DUMBAR kunnen vinden de list, welke *de Drenthers* gebruikten, om het Bisschoppelijke leger op de vlugt en in de moerassen te jagen: in het IX^{de} Deel der *Analecta* van MATTHAEUS, (of het V^{de} der uitgave in 4°), had hij de namen van meer dan 140 Edelen aangetroffen, die in dien slag sneuvelden, en hij zou alsdan (bl. 30) dat getal niet op 50 hebben gesteld.

De bescheiden Heer A.V.H. brengt in een wèlgeschreven stukje (bl. 43-66) wèlverdiende hulde aan den niet genoeg gekenden MEINDERT VAN DER THIJNEN, aan wiens beleid, moed en volharding men het innemen van *Koeverden*, in den jare 1672, door de onzen, te danken had. Diezelfde Schrijver deelt ons belangrijke opmerkingen mede omtrent *de houten weg of brug, in de Valterveenen*. Zijn gevoelen verschilt met dat der Heeren Mr. A.H. SPANDAW en A. YPEY, die dien weg beschouwen als een werk der XV^{de} Eeuw en als door de ingezetenen aangelegd, om een voet-

pad naar het klooster te *Apel* te hebben: (zie het II^{de} Deel van de Verhandelingen der tweede Klasse van het Kon. Ned. Instit.). De Heer A.V.H. vooronderstelt, dat men den tijd van het aanleggen dier brug tot de eerste eeuwen onzer jaartelling, toen de Romeinen in deze oorden verkeerden, zou moeten brengen. En zijne gronden, bescheiden voorgedragen, zijn niet verwerpelijk en een nader onderzoek waardig.

Twee *Drentsche Volksverhalen*, het eerste uit de XIV^{de}, het andere uit de XII^{de} of XIII^{de} Eeuw, laten zich wèl lezen. Wijders vindt men hier de levensschetsen van twee beroemde Drentenaren, van welke de een MENSO ALTING, die in het begin der XVII^{de} eeuw overleed, door geleerdheid en godsvrucht uitmuntte, de andere L.S.V.G., Graaf *van Heiden*, een der Helden van *Navarino*, thans nog als vice-Admiraal in dienst van den Keizer der Russen, in leven is. Met verwondering lazen wij, dat MENSO ALTING aan de *Hoogeschool van Groningen* de eerste ontwikkeling zijner verstandelijke vermogens te danken had. Maar weet dan de steller van dit artikel (L) niet, dat die Hoogeschool eerst in 1614 is gesticht, en dus twee jaren ná het overlijden van haren gewaanden voedsterling? Over het geheel is die schets zeer mager; in het Woordenboek van KOK, waaruit zij ontleend schijnt, vindt men er eene veel betere.

Onder de gemengde onderwerpen levert het eerste eene belangrijke bijdrage tot de huwelijks-gebruiken in *Drenthe;* het tweede, getiteld, *Nachtwandeling*, is eene bespiegeling over de nietigheid van aardsche grootheid. Het derde bevat *iets over de oude Havezaten* en eene optelling van dezelve. Wij zouden bij die lijst nog kunnen voegen, dat *Entinge* nader *Bonne* werd genoemd, en dat *Vleddinge* ook *Fledderinge* werd gespeld. Het V^{de} handelt *over de verdeeling van gemeente-gronden in Drenthe*, en is geheel in den geest van hetgeen wij boven zeiden omtrent de vatbaarheid dier Provincie, en het naburig *Overijssel*, voor bebouwing en vruchtbaarmaking. Het VI^{de} deelt het oordeel van PICARDT *over Drenthe in* 1659 mede; het VII^{de} verhaalt den moed, het beleid en de trouw van een Drentsch dienstmeisje uit de XVII^{de} eeuw, en het VIII^{ste} eene ontmoeting, welke Prins WILLEM V eens in *Drenthe* had. Regt naïf is het gezegde van de 80 jarige vrouw, aan wie die Prins eenige goudstukken wilde geven. ‘Ne, WILLEM, zo hek 't neet meent, hol dit veur jou: jou hoesholding is grooter dan miene, ik heb mien doaglieks brood.’

Zeven dichtstukjes, waarvan twee van P. MOENS, één van J. VAN DER VEEN AZ., en de overige van ongenoemden, besluiten dit ons welkome boeksken; een dier laatste is in het Volks-dialect en als zoodanig belangrijk.

Drie wèl uitgevoerde steendrukjes, waarvan één de beker voorstelt, welke aan M. VAN DER THIJNEN door den Raad van Staten werd vereerd, en het ander een regt bevallig en schoon meisje vertoont, versieren dezen Almanak, wiens vervolg wij van harte wenschen, en van welken reeds een tweede druk noodzakelijk is geworden.

En nu nog iets over het voorwerk. Allen zijn natuurlijk voorzien van den gewonen kalender, bij sommige (vooral de *Friesche* en *Groninger*) verrijkt met historische herinneringen. - De *Geldersche* voegt bij elke maand - weêrkundige aanmerkingen en nuttige gedachten voor volksvrienden; de *Drentsche*, lessen voor het *tuinwerk* en voor *bijënhouders*. De *Zeeuwsche* geeft onder andere eene opgave van den zons- en maans-opgang volgens den *waren* tijd, *en* eene dagtafel der watergetijden te *West-kappel*. In den *Gelderschen, Frieschen, Utrechtschen, Groninger* en *Drentschen* vindt men eene zeer uitvoerige opgave der onderscheidene kermissen en andere markten, in elke dier Provinciën, alsmede eene min of meer uitvoerige en zeer nuttige opgave der middelen van vervoer, en de laatstgenoemde geeft een overzigt der bevolking van 1827 tot 1836, waaruit wij zien, dat de bevolking dier Provincie in tien jaren met bijna *tien duizend* is vermeerderd. -

Wij maken van dit alles hier melding, opdat men zou kunnen zien, wat de een boven den anderen vooruit heeft, en opdat het voorbeeld van den een' tot leering van den ander' strekke. Zoo hadden wij, b.v., gaarne in allen de Statistieke opgave der bevolking enz. van elk gewest gevonden. De Redactie van den Gelderschen was hierin in den tweeden jaargang zoo goed voorgegaan, en het verwondert ons, dat zij hierin dit jaar achterlijk is gebleven. Zoo verwondert het ons, dat niet ééne der Redactiën tot het besluit is gekomen, om in haren Almanak de namen der gewestelijke en plaatselijke Autoriteiten enz., te plaatsen. Sedert den jare 1830 missen wij den Staats-Almanak: zoodanige opgave zou mitsdien niet doelloos zijn.

Wat de uiterlijke gedaante (het formaat) aanbelangt, bevallen ons de Overijsselsche, Zeeuwsche, Friesche en Groninger het best.

A. Maart 1837.
V.H.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Observatio referens morbum syphiliticum a suctrice propagatum qui durante anno CI□I□CCCIIII *Groningae fuit grassatus. Auctore* Jacobo Munniks; M. et Ch. D^{r}. *Plurimis exteris et patriis Societatibus adscripto. Groningae apud* J. Oomkens, *Acad. typogr.*

Voegzamer voorzeker wordt in deze taal en in een afzonderlijk geschrift, dan in Couranten en Weekbladen, gelijk onlangs, zoo wij meenen, geschied is, een onderwerp als het onderhavige behandeld. Duidelijk wordt hier verslag gegeven van de mededeeling eener smetstof, door nalatigheid verre verspreid, en ingedrongen in die betrekkingen en bij zulke voorwerpen, waar de verwoesting verderfelijker is, omdat zij aan de bloem en den wortel des levens tegelijk knaagt. Voorts van de behandeling en genezing, vergelijking met besmetting op andere wijzen, langs andere wegen door gelijksoortige stof en het verschil, dat zoo in verschijnselen als in behandeling plaats vindt. Eindelijk worden de maatregelen aangevoerd, waardoor het Geneeskundig Bestuur zou kunnen waken voor dergelijke onheilen; en hier, vermeenen wij, heeft de Schrijver aan beleefdheid waarheden opgeofferd: een gebrek van onzen tijd. Hier toch was het de plaats, de laauwheid der Geneeskundige Besturen en de onbeduidendheid onzer geneeskundige wetten de schuld te geven van dergelijk onheil. Voorzeker, de leek kan, door zijn' medicus te raadplegen, zich vrijwaren; maar is *ieder* daartoe in de gelegenheid, en drijven de zuigsters niet onbepaald haren handel; behoorden niet deze, zoowel als de minnen, te staan onder zeker plaatselijk of algemeen toezigt, en wel uitdrukkelijk te worden toegelaten? De zuigsters, *nog meer* dan de minnen, *omdat* de minnen doorgaans bij de meer gegoede standen alléén worden gebruikt, welke dus minder behoeven op te zien tegen de kosten van een onderzoek door hunnen geneesheer of heelmeester, terwijl de zuigsters ook veeltijds bij geringeren behoefte zijn, en er dáár niet te denken valt aan het betalen van een' geneesheer voor onderzoek van zoodanige persoon, dit althans uit geldgebrek wordt ontweken.

Wij wenschen, dat deze en dergelijke geschriften mogen komen onder het oog van gezaghebbende personen, welke genoeg menschlievendheid en genoeg kracht van wil bezitten, bij het noodige verstand, om een einde te maken aan de willekeur en regering-

loosheid, welke op dit punt bestaan, en waarvan de nadeelige gevolgen ook elders gebleken zijn.

D^{r}. S.

Kerkelijke Redevoeringen bij gelegenheid van de laatste bediening van het H. Avondmaal, benevens de aanspraken voor de tafel; en Afscheidsrede bij het nederleggen van het beroep als gewoon Leeraar; opgedragen aan de Doopsgezinde Gemeente te Harlingen door F. Hoekstra, *rustend Predikant aldaar. Te Harlingen bij* M. van der Plaats, 1837.

De Eerwaarde HOEKSTRA is, sedert de uitgave dezer Kerkelijke redevoeringen, tot de eeuwige rust ingegaan. Reden genoeg, om ons van gestreng berispende aanmerkingen op dit zijn laatste openbare werk te onthouden; hetgeen ook, - indien dezelve in sommige opzigten vereischt werden, - te minder noodzakelijk zal zijn, daar deze Redevoeringen, buiten de Doopsgezinde Gemeente te *Harlingen*, denkelijk weinige Lezers vinden zullen. Alleen kunnen wij ons, ten opzigte der hier voorkomende Avondmaalsrede, niet onthouden van de aanmerking, dat wij ons niet begrijpen kunnen, hoe het mogelijk is, dat een bedienaar van het Evangelie bij de plegtigheid des Avondmaals, *alleen* en *bij uitsluiting*, van JEZUS voorbeeld kan gewagen, met verzwijging van al hetgeen de Zaligmaker verder tot heil van zondaren heeft gedaan en geleden. Begrijpen kunnen wij het ons niet, dat een Verkondiger van de leer der zaligheid, die in de dienst van zijnen Heer is grijs geworden, bij de *laatste* Avondmaalsviering, welke door hem bediend werd, zeggen kon: '*dat de Apostelen aan* HET VOORBEELD *des Heilands het geheele werk der verlossing genoegzaam toeschrijven* (zie bl. 27).' Ach! ongelukkig dan de zoodanigen, wier geweten hun zegt, dat zij naar dat heerlijk voorbeeld zich niet altijd met ijver en getrouwheid hebben gevormd. Hoe ongetroost moeten deze dan niet van de bijwoning dier plegtigheid terug keeren! Maar ongelukkig dan vooral die ouden van jaren, die de nabijheid huns grafs zich als zeker moeten voorstellen; en bij het besef van hun verzuim en te kortkomingen, tevens gevoelen, dat de kwade dagen bij hen gekomen zijn, waarin het hun aan den lust en het vermogen beide ontbreekt, om het verzuimde te herstellen! - Neen, de herinnering, dat JEZUS ligchaam verbroken en Zijn bloed vergoten is *tot vergeving der zonden*, moet aan het Avondmaal te allen tijde hoofdzaak zijn, zoo althans deze plegtigheid naar het oogmerk harer instelling zal worden gevierd. Maar dán ook is er troost voor zondaren, opbeuring voor bedroefden, en aanmoediging voor allen te vinden, wien het in waarheid ernst is, om zich op de navolging van 's Heeren voorbeeld toe te leggen!

B.

***Le Culte Chrétien ou la Religion universelle. Sermon prononcé dans l'Eglise Wallone de Harlem, le* 26 *Juin* 1836, *par* J.D. Cocheret; *à Amsterdam, chez* P. Lorié, 1836.**

Onder dezen titel ontvangt men eene leerrede over Joh. IV:24., door den Eerw. COCHERET, voormaals Waalsch Predikant te *Luik*, thans Hulp-prediker bij de Hervormde Nederduitsche gemeente te *Amsterdam*. Het beloop dezer leerrede komt hierop neêr. In de inleiding wordt uit de Kerkelijke Geschiedenis herinnerd, welke groote en belangrijke zaken door de invoering van het Christendom zijn tot stand gekomen; maar ook de donkere zijde, die deze zelfde geschiedenis vertoont, vermeld. Uit den nacht der duisternis mogt het licht der Hervorming dagen: nóg beschouwt de Leeraar den staat der Kerk en der maatschappij als treurig, ten aanzien der weinigen, die God in geest en in waarheid dienen. Zoo komt hij aan de ontwikkeling van den tekst. In het eerste deel dezer leerrede wordt de geschiedenis in dit vierde Hoofdstuk van Johannes Evangelie: Jezus onderhoud met de Samaritaansche vrouw, verhaald en het noodige tot opheldering van den tekst gezegd. In een tweede deel wordt de eenvoud der Evangelische Godsvereering ontwikkeld en aangeprezen, gelijk Jezus dien hier leert kennen. Hij gewaagt hier van God, als die zich door Jezus aan ons bekend maakt als onzen Vader; van ons, als kinderen van dien onzigtbaren Hemelschen Vader, of wel geroepen, om het te worden; van het leven en de onverderfelijkheid door JEZUS aan het licht gebragt; van Hem zelven, als ons voorbeeld en als het beeld des onzienlijken Gods, die ons God leert kennen en vereeren. De toepassing is gerigt hoofdzakelijk tegen hen, die meenen, dat men God slechts aanbidden en vereeren kan, dáár en op die wijze, als zij zulks doen: terwijl de ware vereerders Gods, die Hem in geest en waarheid dienen, aan geene bijzondere kerkvorm, tijd of plaats verbonden zijn. Tot zulk eene aanbidding Gods wekt hij dan zijne hoorders op. Hij beschouwt die als geheel afgescheiden van alle bijzondere kerkvormen, meeningen en uiterlijke eerediensten en plegtigheden. En hij eindigt met de vermaningen, dat men de heilige schriften onderzoeke; - alle menschelijk gezag verwerpe, en elkander verdrage.

Wij troffen in deze leerrede veel waars en schoons aan. Het kan een woord op zijn pas geacht worden naar den geest des tijds. Wij twijfelen echter, of al het hier voorkomende, vooral het ontwikkelde in het tweede deel, uit het tekstwoord met juistheid kan afgeleid worden. Wij zijn het nogtans met den Schrijver eens, dat men in alle kerkgenootschappen zoodanige aanbidders van God in geest en waarheid aantreft, en wij vereenigen ons gaarne met zijnen wensch, dat derzelver getal meer en meer

moge aangroeijen. Wij durven de lezing dezer leerrede allezins aanprijzen, en wenschen, dat de daarin voorkomende lessen meer en meer in beoefening mogen gebragt worden. Zoo nadere allengs de tijd, dat het zijn zal, ook bij alle verschil van meeningen, één geloof en ééne hoop, ééne kudde en één Herder!

Wij troffen achter deze leerredenen eenige belangrijke aanteekeningen aan: maar door wat zonderling toedoen missen wij hier de 2e en 3e, de 6e, 11e, 12e en 13e, de 15e en 16e, naar welke wij in den tekst verwezen werden? Wij kunnen niet anders denken, dan dat de schuld aan de correctie ligt.

Aanleiding tot Godsdienstige overdenkingen op iederen dag des jaars, door T. van Spall, *enz. April, Mei en Junij* 1837. *Te 's Gravenhage bij* A. Kloots.

Dit nuttige Werk, vroeger door ons met lof aangekondigd, word in de bovengemelde stukjes behoorlijk voortgezet. Het verheugt ons te vernemen, dat de Heer VAN SPALL, op zijne onderneming, eene nog steeds toenemende belangstelling ondervindt. Dit welke op tot ijverige en naauwgezette volharding, waarvan de weldadige vrucht zij: een gewenschte zegen in menig Christelijk gezin. Bij deze godsdienstige overdenkingen worde echter vooral het vlijtig onderzoek der Heilige Schrift niet verwaarloosd, en daartoe zou het misschien niet ondienstig zijn, om, behalve de *Psalmen* en *Gezangen*, ook tevens een of ander hoofdstuk van den Bijbel, dat met het behandelde onderwerp in eene naauwe betrekking staat, of hetzelve door deze of gene treffende geschiedenis staven kan, ter lezing aan te bevelen.

B.

Christina van Zweden, of het slagtoffer van Liefde en Trouw, naar het Hoogduitsch van C.F. van der Velde. *Te Amsterdam bij* J.C. van Kesteren, 1836.

Wie op den titel afgaat, zal meenen, dat CHRISTINA hier als een slagtoffer van liefde en trouw is afgeschetst; intusschen wordt niet *zij*, maar de kamerjonker STEINBERG daarvan het slagtoffer; en hij, die dit boeksken doopte, heeft aldus eene grove feil begaan. Het schijnt echter, dat teekenaar en graveur niet beter hebben willen zijn dan hij; want in de gelaatstrekken, die zij CHRISTINA op het vignet gaven, zal wel niemand de gramschap eener gebelgde vrouw herkennen, die het ten uitvoer leggen van het doodvonnis, over eenen trouweloozen gunsteling gewezen, beveelt. Zóó veel omtrent den titel; - en nu de inhoud, - wat bevat hij? Niet veel meer dan eene oppervlakkige schets van historische personen en daadzaken, met verdichte voorvallen doormengd, te weinig met zorg bewerkt, om belang in te boezemen en den

naam van *Geschiedkundige Roman*, dien de vertaler het vlugschriftje in de voorrede geeft, te kunnen dragen. Wij zouden VAN DER VELDE in deze CHRISTINA niet herkend hebben, indien zijn naam niet op den titel prijkte, en gelooven gaarne, wat ons het naschrift verzekert, *dat de*, anders zoo keurige, *schrijver nog kort vóór zijn' dood het voornemen had opgevat, om dezen roman nog eenmaal om te werken en meer uit te breiden*. Daartoe toch waren genoegzame bouwstoffen voorhanden; want de karakters zijn grootendeels maar ter loops aangelegd en niet met zorg afgewerkt; dat van den jongen STEINBERG, schoon een denkbeeldig persoon, is het beste en belangrijkste.

Dat dit Werkje bij de vertaling niet zal gewonnen hebben, komt ons, schoon het oorspronkelijke niet bezittende, hoogstwaarschijnlijk voor; de gesprekken toch, die hier en daar den handelenden personen in den mond worden gelegd, zijn alles behalve gekuischt, noch zoodanig, als men die aan een Hof verwachten mag - moeijelijk kan men zich voorstellen *eene Koningin* te hooren spreken, wanneer CHRISTINA de volgende taal voert: ‘Neem u in acht en volg de voorschriften van uwen geneesheer stiptelijk op, ik zal IN DE GAAUWIGHEID mijn' waarden peetoom, zijne Heiligheid, een bezoek geven, en hem *verzekeren*, dat ik zeer verdrietig ben, dat ik zijne lieve neven zoo spoedig verlaten moet; hij zal mij ongetwijfeld *verzekeren*, dat het hem leed doet, mij *Rome* te zien verlaten, en zal verzoeken om spoedig terug te komen, en na deze wederzijds wèlgemeende *verzekeringen*, zal hij mij zijnen zegen geven, en daarvan zal ik, als ik weder in mijn paleis ben terug gekeerd, u allen een deel afstaan, en voornamelijk u, STEINBERG! zoo BORRI gelooft, dat de pauselijke zegen iets zou kunnen toebrengen tot genezing van de wonde eens ketters.’

Het stuk, dat een nieuw bewijs oplevert, hoe men, door wijd te drukken, uit weinig tekst een voegzaam boekdeel kan te zamen stellen, had, om deszelfs onbeduidendheid, veilig onvertaald mogen blijven.

De Gids of de Verrassing van Bergen op Zoom, in Maart 1814. *Eene oorspronkelijke Bijdrage tot de Geschiedenis van den tijd, uit echte bronnen opgemaakt door* H. Maronier. *Rotterdam, bij* A. Wijnands, 1836.

Wanneer wij zoo aristokratisch dachten, als sommigen, om aan ieder ander het regt te willen betwisten van onzen naam te voeren, dan zoude ons zeker een kille schrik bevangen hebben, bij het lezen van de eerste woorden van den titel: *de Gids;* doch daar wij gaarne tot een groot gezin behooren en vermeenen, dat het getal *goede* Gidsen niet te groot kan zijn, zoo heetten wij dezen *Gids* van harte welkom; want al is het wat laat, om nu

GERRIT VISSER als eenen *goeden gids* te doen kennen, die in 1814, uit ware liefde tot zijn Vaderland, *Bergen op Zoom* van de Franschen trachtte te helpen verlossen, men kan met regt zeggen, dat het beter is, ware verdiensten *laat*, dan *nooit*, in het licht te stellen. - Als zoodanig prijzen wij dit boeksken aan, dat zich wel laat lezen, hoezeer de stijl, bij mindere opgesmuktheid, en meerdere kortheid van volzinnen, zeker veel zoude hebben gewonnen.

De oude Guerillo van Granada, Historisch-Romantisch Tafereel, door A. von Tromlitz, *te Amsterdam, bij* J.C. van Kesteren, 1837.

> 'Wel te oordeelen in een ambacht, dat al de weerelt niet en verstaet. Daertoe is niet alleen wetenschap, maer oock een gewisse noodigh: twee dingen, die wy zelden in een persoon ontmoeten. De zaecke van een vriend is byna altyd goed; die van een vyand byna altyd quaed. Men schoeyt altyd de vremde op minder steken, als de bekende. 't Zyn stercke zielen, die de ballance strack houden en aen 't zwaerste eynde laten overgaen.'
> JOHAN DE BRUNE.

Dit gezegde van den edelen Raadpensionaris van *Zeeland* (die niet meende, dat de Staatkunde en de beoefening der Nederduitsche Letterkunde *incompatibel* waren) mag, al is het bijna twee eeuwen oud, ieder recensent wel nalezen, wien tegenwoordig Historisch-Romantische tafereelen ter beoordeeling worden toegezonden; opdat hij zich niet late verleiden, van elders met lof bekende schrijvers *op meer steken te schoeyen,* dan dezulken, die hem geheel *vremd* zijn.

Van een' schrijver als TROMLITZ, en een onderwerp als *Spanje*, in den jongsten strijd der *Christino's* en *Carlisten*, mogt men iets goeds verwachten; - in die verwachting namen wij *De oude Guerillo van Granada* in handen, en vonden ons?..... deerlijk te leur gesteld, lieve lezer! Want noch de lotgevallen van DIËGO, noch die van FRANCISCO, noch die van FERNANDA zijn zóódanig, dat zij doorgaande belangstelling kunnen opwekken; maar naar eigenlijke intrigue zal men te vergeefs zoeken, want het gedurig heen en weder trekken van de handelende personen geeft wel *verwarring*, maar geene *verwikkeling;* - en de ontknooping is allerongelukkigst en weinig geschikt om den lezer te bevredigen, dien men gedurig van schermutseling naar gevechten, van oproer naar moordtooneelen voert - om hem ten slotte een meisje te schetsen, dat den door haar hartstogtelijk beminden verloofde hare hand weigert, omdat hij - niets meer of niets minder deed, *dan haren vader* DOODSCHIETEN. - Hij deed het wel met geen ander doel, dan om dien vader voor de mishandelingen van het graauw te bewaren; doch *hoezeer de zachtzinnige* FERNANDA *er niet boos om op* FRANCISCO *was* (blijkens bladz. 290), zegt zij, GRILLENDE hare hand losrukkende: *de kogel trof zijn hart, trof het mijne en verscheurde voor eeuwig den band, dien wij zoo vast om ons gestrengeld waanden*.' - De vertaling is

hard en stroef; maar al ware het origineel ook in het vloeijendst Duitsch geschreven, dit *soi-disant* Romantisch tafereel, dat niets meer Historischs heeft dan de namen der plaatsen, welke men voor het tooneel der handelende personen koos, zal altijd een weinig beteekenend stukje blijven. - De graveur heeft zeker bladzijde 2 niet gelezen; want het beest, waarop hij de Donna plaatste, heeft meer van een paard, dan van een' muilezel, en de daarnevensstaande '*ros en ruiter*' zijn hier niet '*al even mager als de ridder van de droevige figuur en zijn edel dier*.'

V.

De Loods. Een Verhaal door J.F. Cooper; *schrijver van den Spion, den Bravo, enz. Naar het Engelsch. In twee Deelen*. XIII en 322 en 309 bl. *Amsterdam, bij* J.F. Schleijer, 1835.

Wij maken gaarne, ten behoeve van COOPERS *Loods*, eene uitzondering op ons besluit, geene boeken van ouder dagteekening dan 1836 aan te kondigen; dit werk behoort tot de uitmuntendste van den grooten Americaanschen romancier. Zonderling genoeg schijnen ten onzent zijne tafereelen van de zee minder bijval te vinden, dan zijne schetsen der woestijn; - mogt onze aanbeveling bijdragen, zijn talent ook in dat opzigt te doen hoogschatten! De *Loods* overtreft verre *the Bravo, the Heidenmauer* en *the Headsman;* FENIMORE COOPER en WASHINGTON IRVING zouden ons bijna doen beweren, dat *America* wel geniale bloesems, maar geene geniale vruchten kan opleveren; beide gaan tegenwoordig met reuzenschreden achteruit!

De Slaapwandelaarster en het Heksenproces, door C. SPINDLER. *Uit het Hoogduitsch. Te Amsterdam, bij* C.L. Schleijer, 1837.

Onder bovenstaanden titel worden het publiek in éénen band twee verhalen aangeboden. Heeft iemand onzer lezers tijd te veel; behoort hij tot die ongelukkige menschen, welke tijdverdrijf zoeken: hij wijde eenige uren aan dit boek; heeft men echter iets nuttigers te doen - en wij wenschen dat er weinigen zullen zijn, die dit niet hebben! - men haaste zich niet deze verhalen in te zien. Alles, wat men er bij verliezen zal, is te grimlagchen bij de karakterschildering in het eerste stuk; pijnlijk aangedaan te worden door den aanblik der gruwelijkste wreedheid in het tweede.

Vermeerdering van kennis of veredeling van gevoel, zal niemand aan de lezing van dit boek dank weten; - moet dan alles vertaald worden wat in *Duitschland* wordt uitgegeven? O, dat het aan ons stond, wraak te nemen op onze Germaansche naburen, door hen al de voortbrengselen onzer Romantiek te doen slikken; *nous serions quittes!*

Boekbeoordeelingen.

Gronden van de Leer der Smetstoffen, door *M.E.A. Naumann*, Hoogleeraar te Bonn.

Uit het Hoogduitsch vertaald door *C. Pekelharing*, Med. Cand. Met eenig Voorberigt van *F. van der Breggen, Cz.*, Hoogleeraar aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam. Amsterdam, J.D. Sybrandi, 1837. Bl. XII en 92.

Vóór ons liggende verhandeling heeft tot schrijver eenen der beroemdste Hoogleeraren der Geneeskunde in *Duitschland*, voordeelig bekend door zijn *Handbuch der medizinische Klinik*, het uitvoerigste Werk van dien aard, hetwelk tegenwoordig bestaat, waarvan reeds 6 deelen of 8 banden het licht zien, en hetgeen onze tegenwoordige kennis in de praktische geneeskunde moet bevatten. 's Mans wetenschappelijke verdiensten leggen ons derhalve de verpligting op, om zijn onderzoek aangaande de smetstoffen, hetwelk ook nu aan het Nederlandsch publiek wordt aangeboden, naauwkeurig te onderzoeken en te beoordeelen.

Reeds in 1824 hield de Schrijver, toen privaat-docent aan de Hoogeschool te *Leipzig*, in zijne *Skizzen aus der allgemeinen Pathologie*, zich uitvoerig bezig met de duistere leer der besmettelijke ziekten. Toen, zeven jaren later, de Aziatische braakloop door *Duitschland* trok en deszelfs geheimzinnige natuur alle Geleerden, als ware het, ter navorsching opriep, bleef ook NAUMANN, toen gewoon Hoogleeraar te *Bonn*, niet achter. Zijne aandacht vestigde zich op nieuw op dit onderwerp en, ofschoon verwijderd van het tooneel der epidemie, aarzelde hij niet, zich voor derzelver besmettelijken aard te verklaren. Men vindt, in het derde deel van het zoo even aangehaald handboek, deze volksramp uitvoerig behandeld, waarbij nog nadere nasporingen, in HECKER'S *Annalen* van 1832 geplaatst, dienen gevoegd te worden. Eindelijk vond de Schrijver hierin aanleiding tot de uitgave der bovenstaande verhandeling, die wel niet de *gronden*, maar de *grondtrekken* (*Grundzüge*) van eene bijna volledige theorie der smetstoffen bevat en als het eindresultaat moet beschouwd worden van

zijn wetenschappelijk onderzoek dienaangaande. Gaan wij nu over tot derzelver opgave en beoordeeling.

De Schrijver onderscheidt de smetstoffen in *organische* of *algemeene* en *ekkritische* of *geïsoleerde*. De eersten worden in het bloed bereid; de anderen zijn het voortbrengsel van plaatselijke prikkeling. Tusschen beiden staat de smetstof der syphilitische ziekte. De algemeene smetstoffen maken het hoofdonderwerp uit van zijne beschouwing. Dezelve zijn bevat in de 35 eerste § §, terwijl, als ware het, een aanhangsel de overigen opgeeft, en de 40ste of laatste § het begrip van miasma in tegenoverstelling der contagiën, bepaalt. Wij beginnen derhalve met des schrijvers denkbeelden omtrent de organische smetstoffen.

De Schrijver neemt, als beginsel tot eene verdeeling dezer smetstoffen, derzelver incubatie aan, waardoor hij ‘eene hevige opwekking van het vaatstelsel, eenigermate eene organische opbruising in de bloedmassa in het eerste begin der ziekte,’ verstaat (§ 4). Sommigen behoeven dezelve niet; anderen wèl. Anderen, eindelijk, worden slechts als zaden in het ligchaam afgescheiden, terwijl zij eerst buiten hetzelve eene incubatie ondergaan. Van hier vervallen deze smetstoffen in drie klassen (§ 5). Tot de eerste brengt de Schrijver de pest, tot de tweede den typhus en de acute huidziekten, tot de derde den Aziatischen braakloop en de gele koorts. Het komt ons voor, dat er zoowel omtrent de juistheid van het aangevoerde beginsel ter verdeeling der smetstoffen als omtrent deszelfs toepassing, bij beide eerste klassen gegronde twijfel in het midden te brengen zij. Ten minste verdient dezelve geenszins de voorkeur boven de gewone verdeeling in vaste en vlugtige smetstoffen. Evenwel, indien wij op de zaak zelve zien, zoo verschillen beide juist niet zoo bijzonder van elkander. De Schrijver immers neemt aan, dat er eene overeenkomst bestaat tusschen de incubatie der smetstoffen en derzelver verwantschap tot het ligchaam. Hoe spoediger en gemakkelijker derzelver vorming plaats vindt, des te sterker is ook, volgens hem, deze verwantschap. En hoe sterker deze laatste is, des te naauwer blijft de gevormde stof aan de aantrekkingssfeer des ligchaams gebonden. Daarentegen, hoe zwakker de verwantschap is tusschen het voortbrengende organisme en de voortgebragte smetstof, des te vrijer vliegt deze laatste in de ruime lucht, totdat eindelijk bij de laatste klasse, die der semiiontagia, alle verwantschap ophoudt tot het ligchaam, maar er eene nieuwe te voorschijn komt, tot den met dierlijke stof verzadigden dampkring. Dit alles is, wel is waar, alleen hypothesisch, onbewezen en zelfs niet door analogie gestaafd; maar de Schrijver zoekt toch op deze wijze eenigermate aan te toonen de toenadering van zijne beide eerste klassen tot de gewone

verdeeling in vaste en vlugtige smetstoffen, waarbij hij eene nieuwe, of derde klasse heeft gevoegd ter verklaring der Choleraverspreiding. De Schrijver vergelijkt de vooronderstelde zaden van deze laatste bij de eijeren der vogels, de overige meer volkomene smetstoffen bij de jongen der zoogdieren, eene analogie, welke hij trouwens wijsselijk verklaart: ‘dat het zeer gevaarlijk zoude zijn, als bewezen aan te nemen en gevolgtrekkingen uit dezelve te maken.’

De Schrijver beschouwt, gelijk wij zulks straks met een woord vermeldden, het bloed als de werkplaats, waarin de smetstoffen gevormd worden: ‘hetzelve ontvangt eenen vreemden, aan dien van het zenuwstelsel eenigermate tegenovergestelden, maar ook levendwerkenden indruk, waarop deszelfs inwendig leven tot op den hoogsten trap ontwikkeld en verdeeld (*aufgeschlossen*) wordt.’ (§ 2). Maar er is ter vorming van smetstoffen nog een tweede factor noodig, de zenuwwerking. Het komt ons voor, dat de Schrijver zich omtrent deze noch duidelijk verklaart, noch overal gelijk blijft. Op onderscheidene plaatsen schijnt hij eene meer negatieve werking van het zenuwstelsel aan te nemen. Zoo zegt hij, (§ 2): ‘dat smetstoffen alleen dán gevormd worden, wanneer het beheerschende werkingsvermogen van het zenuwstelsel op hetzelve ten gevolge van deszelfs vreemde eigenschappen afneemt.’ § 19 neemt de auteur eene *volstrekte opheffing* (*Beschränkung*) *van den zenuwinvloed* aan, als oorzaak van de oorspronkelijke vorming der contagiën. § 20 slechts eenen *hoogen graad van belemmering* (*Beschränkung*.) Daarentegen stelt de Schrijver (§ 18), dat door aanhoudend zeer beperkte zenuwwerking, in het algemeen, zoowel de vorming als de wedervoortbrenging der smetstoffen verhinderd wordt. Eindelijk vergelijke men hiermede hetgeen de Schrijver (§ 31) stelt aangaande den oorsprong en de werking van eenige dierlijke vergiften, en wel voornamelijk van de hondsdolheid.

Maar waarin bestaat nu het wezen der smetstoffen? De Schrijver noemt dezelve ‘eigendommelijk gewijzigde, maar nog levensvatbare (*belebbare*) deelen des bloeds, welke, na verkregene rijpheid, als vreemde ligchamen uit de bloedmassa worden afgescheiden; maar aan dierlijken wasem of aan dierlijke stoffen gebonden, langeren of korteren tijd onveranderd kunnen blijven.’ (§ 32). De smetstof is eene levensvatbare (*belebbare*), hoewel niet levende, stof, welke echter levendmakende (*belebende*) eigenschappen bezit. Is dezelve dus gelijk aan kiemen of eijeren, waarvan het leven sluimert en door oorzaken, buiten dezelve gelegen, wordt opgewekt? Dit zal de S. niet meenen; want een soortgelijk denkbeeld schijnt hij alleen aan het Cholerazaad te hechten. Of wil de Schrijver slechts zeggen, dat de smetstof geen individueel

leven bezit, maar in het organisme als eene levendmakende stof, als eene *aura seminalis*, werkzaam is? Dit komt ons waarschijnlijker voor. Maar duister blijft toch altijd des schrijvers gevoelen, en wij zouden den vertaler dankbaar geweest zijn, indien hij hetzelve helderder had toegelicht. Het is waar, onvolkomen blijft alles, wat wij van het leven, die onbekende kracht, pogen te stellen, en wij moeten het Duitsche genie eenigzins toegeven, dat, als ware het uit instinct, bij voorkeur in dat duistere rijk zoekt te wroeten. Maar wij hebben toch het regt, om ook hier heldere en duidelijk bepaalde begrippen te vorderen, gedachtig aan BACO'S gezegde: *ex errore potius quam ex confusione surgere veritatem*.

Wat eindelijk de gronden aangaat, waarop de Schrijver zoekt te bewijzen, dat de smetstof niet levend is, - en dit rekent hij zich zelven tot eene niet geringe verdienste - men leze en oordeele bl. 68. De Schrijver beslist hier over zoo vele gevallen, waaromtrent de ondervinding ons volstrekt geene inlichting geeft, dat men, bijna met hetzelfde regt, het tegenovergestelde van elk derzelve zou kunnen beweren. Het verwondert ons derhalve, dat de Schrijver juist met dit gedeelte van zijn werk zoo zeer ingenomen is. Daarenboven, de pathologia animata behoort niet meer tot de zoo geliefde hypothesen, dat de Schrijver hiertegen zijne pijlen zoo krachtig behoeft te rigten. Want hij zal toch wel niet de analogie bedoelen, welke men aanneemt tusschen de besmetting en de dierlijke voortteling, eene analogie, waarvan SPRENGEL de eer toekent aan VON BACH, maar welke inderdaad het eerst door onzen GAUBIUS is opgemerkt. Deze is wel nog tegenwoordig de meest gebruikte vergelijking, om den aard der smetstoffen te kennen te geven; maar, niettegenstaande het duistere en onbepaalde van NAUMANN'S uitdrukkingen, kunnen wij echter het door hem bestreden gevoelen niet hiertoe terugbrengen. Integendeel, die analogie komt vrij wel met zijne denkbeelden overeen.

Van meer belang, dan hetgeen de Schrijver omtrent het onverklaarbare wezen der smetstoffen in het midden brengt, komen ons de wetten voor, welke hij omtrent derzelver aard en werking opstelt. Deze toch zijn de ware en vruchtbare resultaten van het wetenschappelijk onderzoek, welke, uit de ervaring geput, eveneens onmiddellijk tot toepassing of tot verdere kennis leiden. Nadat hij de voornaamste eigenschappen van iedere smetstof in het bijzonder heeft opgegeven, welke wij hier, als meer algemeen bekend, met stilzwijgen voorbijgaan, terwijl wij alleen op zijne hypothese aangaande de Cholera straks nader moeten terugkomen, leert de S. de volgende gewigtige stellingen kennen: ‘De vorming van alle smetstoffen wordt door beginnende neiging tot rotachtige ontbinding

verstoord, of ten minste zeer beperkt (§ 16). Derzelver oorspronkelijke vorming heeft geene plaats of wordt zeer bemoeijelijkt, wanneer reeds in het begin der ziekte een aanmerkelijk plaatselijk lijden aanwezig is (§ 17). Door aanhoudend zeer beperkte zenuwwerking wordt, in het algemeen, zoowel de vorming als de wedervoortbrenging der smetstoffen verhinderd (§ 18). Door eenvoudige verhindering of stoornis der gewone afscheidingen uit de bloedmassa, en de daardoor veroorzaakte verandering des bloeds, wordt, op zich zelve genomen, de oorspronkelijke ontwikkeling van smetstoffen niet begunstigd (§ 19). Slechts die snel verloopende ziekten, in welke met eene aanmerkelijke verandering in de bloedmenging een hooge graad van belemmering der zenuwwerking verbonden is, begunstigen de oorspronkelijke vorming eener smetstof (§ 20).

Deze stellingen zijn voorzeker hoogst belangrijk. Ons bestek intusschen laat niet toe, in eene bijzondere beschouwing van elk derzelve te treden; hoezeer wij het den Schrijver tot eene verdienste rekenen de aandacht op dezelve gevestigd te hebben. Er komen, behalve dezelve, nog hier en daar verspreid, onderscheidene algemeene resultaten voor, waarvan ons evenwel sommige hoogst gewaagd en los toeschijnen, zoo als, dat eene smetstof des te minder vlug wordt, uit hoe meer edele, des te vlugger, uit hoe minder edele deelen des bloeds dezelve gevormd is (§ 20); dat het gevaar in acute besmettelijke ziekten klimt, naarmate eene minder vlugge smetstof gevormd en tegelijk de omstemming des zenuwknoopstelsels vroegtijdiger en volkomener op de hersen- en ruggemergzenuwen teruggekaatst wordt (§ 23). Bij de Cholera, waar het gevaar voorzeker allerhevigst is, ontbreken, volgens des Schrijvers eigene wijze van beschouwing, beide deze voorwaarden geheel en al.

Maar reeds genoeg hiervan! gaan wij over tot de vermelding van des Schrijvers vooronderstellingen aangaande de laatstgenoemde ziekte, welke, als zijnde het hoofddoel van het Werkje, ook eene bijzondere beschouwing verdient. Vooreerst kunnen wij, behoudens alle achting voor het oordeel van den geleerden Schrijver der Voorrede tot het onderhavige Werk, het met ZHGel. niet eens zijn, dat NAUMANN er in geslaagd is, ‘uit vergelijking schier ontegenzeggelijk te bewijzen, dat de Cholera voor eene contagieuse ziekte te houden zij.’ De éénige grond, welken wij hiervoor aangegeven vinden, bestaat in het oorspronkelijk en hevig lijden des zenuwknoopstelsels en van het bloed, en deze grond is voorzeker noch de sterkste, noch het minste aan tegenspraak onderhevig. Het schijnt ook, dat de Schrijver in dit Werkje de besmettelijkheid der Cholera, welke hij vroeger (HECKER'S *Annalen* 1832) had

zoeken te *bewijzen*, eerder aanneemt en nu slechts dezelve tracht te *verklaren*. Zelfs vindt hij zóó veel verschil tusschen de eigenschappen der Cholera en der overige contagieuse ziekten, dat hij genoodzaakt is, ten gevalle der eerste, eene geheel nieuwe hypothese uit te denken, omtrent de vorming der smetstof. Hij neemt immers aan, gelijk wij reeds boven met een woord gemeld hebben, dat er zich geene smetstof, maar alleen de zaden hiertoe in het door Cholera aangetast voorwerp ontwikkelen. Deze zaden stroomen uit het zieke ligchaam uit, hechten zich aan dierlijke stoffen, in den dampkring aanwezig, en bekomen eerst hier hunne rijpheid. De Schrijver neemt deze hypothese aan, ten gevalle van eene andere hypothese, ‘dat, namelijk, eene als levend vooronderstelde smetstof uit den dood niet geboren kan worden;’ terwijl in de Aziatische Cholera oorspronkelijke uitblussching van het leven des bloeds plaats vindt. Maar, als men stelt, dat er kiemen worden afgescheiden, kan men even goed de vorming eener smetstof zelve aannemen, welke in gronde, volgens des Schrijvers eigene bepaling, niets anders is dan eene levensvatbare stof, die levendmakende eigenschappen bezit, d.i. een kiem of zaad. Wat wint men er mede, om deze kiemen in eene dierlijke lucht te laten uitbroeijen? Is de plaats voor derzelver rijpwording in de ziekenkamer of in de woningen der behoeftigen? Dan verklaart de hypothese niets meer dan iedere vlugge smetstof. Of waarschijnlijk, daar de Schrijver aan deze kiemen zulk eene verbazende vlugheid toeschrijft, zal hij meenen, dat zij als een miasma den geheelen dampkring vergiftigen. De zieken zijn dan gelijk aan de Pontijnsche moerassen, waaruit de giftige malaria oprijst. Maar bij iedere besmettelijke ziekte worden zoogenaamde middelpunten van uitstrooming (Emanationsheerden) aangenomen, en men behoeft der Cholerasmetstof slechts eene meer dan gewone vlugheid toe te kennen, om tot hetzelfde resultaat te komen, als de Schrijver, door het bedenken eener geheel nieuwe hypothese, waarbij hij nog eene aantrekkingskracht van den dampkring op deze Cholerazaden, een proces zoo niet van wedervoortbrenging, dan tenminste van vermenigvuldiging in den dampkring en dergelijke vreemde vooronderstellingen opwerpt.

Bekennen wij het derhalve, dat de Schrijver wel het getal der hypothesen, aangaande de verspreiding der Cholera, met eene nieuwe heeft vermeerderd, welke het voordeel heeft eenvoudig te zijn, en zich te leenen tot velerlei verklaring; maar welke de zaak niet verder brengt. Volgens ons oordeel is er langs dezen weg niet veel heils meer te wachten voor de duistere Choleraleer, en men zal aldus moeijelijk tot heldere begrippen en inzigten komen, welke alleen langs den koninklijken weg van analysi en

inductie te vinden zijn. Daarenboven blijft de Schrijver ons de gronden, waarop zijne hypothese berust, en de analogieën, welke voor dezelve pleiten, ten eenenmale schuldig, en hij is er, zoo wij ons niet bedriegen, niet in geslaagd, de Cholera in de algemeene leer der smetstoffen over te brengen.

Even zoo, ten einde nog met een enkel woord over de zoogenaamde geïsoleerde smetstoffen te spreken, heeft de Schrijver verzuimd, derzelver verband en betrekking tot de overige te ontwikkelen. Het is waar, moeijelijk is het, bij zoo veel verschil éénheid te vinden. Maar langs dezen weg was de Schrijver welligt tot een hooger standpunt geraakt, van waaruit zich de leer der gezamenlijke smetstoffen gemakkelijker liet overzien. Omtrent de syphilitische ziekte schijnt de Schrijver de nieuwe, hoogstgewigtige mëntingsproeven voorbijgezien te hebben.

Vragen wij nu, ten einde uit het betoogde een algemeen oordeel omtrent NAUMANN'S Werkje op te maken, welke deszelfs waarde zij, zoo komt het ons, niettegenstaande deszelfs vele gebreken, in meer dan één opzigt, verdienstelijk voor. Men moet hetzelve beschouwen, gelijk de Schrijver de Cholerakiemen doet, als onrijpe stof, pas uit het organisme afgescheiden, welke eerst onder begunstigende omstandigheden derzelver rijpheid bereiken zal. Maar het bevat dan ook wezenlijk de kiemen, waarvan de ontwikkeling met dan heilzaam wezen kan ter bevordering der wetenschap. Daarom danken wij den Heer PEKELHARING, die onze landgenooten tot deze studie uitnoodigde en in de gelegenheid stelde, door hunne aandacht nader bij dezelve te bepalen. De overzetting is zuiver en vrij getrouw; maar verraadt op sommige plaatsen de groote moeijelijkheid, om vele woorden en denkbeelden onzer naburen in onze taal over te brengen. Zelfs had men het den Vertaler niet ten kwade geduid, indien hij zich minder getrouw aan het oorspronkelijke gehouden, en alles in een' meer Nederlandschen vorm gegoten had. NAUMANN'S stijl toch is, gelijk die van vele Duitsche Geleerden, stroef, duister en ingewikkeld; zijn bewijstrant niet altijd even bondig en overtuigend. Ja, het geheele Werk zou veel kunnen winnen bij eene oordeelkundige omwerking, welke eenige punten meer ontwikkelde, vele herhalingen wegliet en alles in eene geleidelijke orde rangschikte. Hiertoe noodigen wij den geachten Vertaler uit bij eene tweede uitgave van dit belangrijk Werkje; hetwelk voorzeker nog veel zoude winnen, indien de geleerde VAN DER BREGGEN, die in dit onderwerp zoo geheel te huis is, hetzelve met opheldernde aanmerkingen en bijvoegsels uit zijnen schat van kennis en ondervinding wilde verrijken.

Oudheden van het Gooregt en Groningen, ontleend uit den Giftbrief van Hendrik III aan de St. Martenskerk van Utrecht, van den jare 1040. Door Prof. *A. Ypey* en *Mr. H.O. Feith*.

Gron. bij J. Römelingh, 1836. 351 bl.

Wij kondigen hier een Werk aan, van een paar mannen, wier namen reeds op zich zelve eene aanbeveling zijn bij den beoefenaar der Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheden, den laatsten arbeid waarschijnlijk van den thans overledenen Grijsaard YPEY, die, blijkens het voorberigt, beschouwd moet worden als de oorspronkelijke opsteller, wiens werk door den Heer FEITH, vooral uit de Groningsche stadsrekeningen, Resolutieboeken, en andere archiven zóódanig is vermeerderd, dat men naar waarheid zeggen kan, dat het geschrift, zoo als wij het thans hebben, uit beider pen is gevloeid, en waarvan zelfs zekere ongelijkheid in stijl, hier en daar zelfs in taal en spelling, ten bewijze strekt. Het is opgedragen aan den Baron RENGERS, Gouverneur der Provincie *Groningen*, en vermeerderd met *iets over het Muntregt der stad Groningen, door* N. OUDEMAN, Med. Doct. aldaar, hetwelk van bl. 313 tot 344 doorloopt, en zeker aan de liefhebbers van dat Studievak zeer welgevallig zal zijn. Dan volgen bl. 345-351 nog *Bijvoegselen en Nalezingen*. Het boek geeft dus meer dan de titel belooft; en, wie het, van den beginne tot het einde, doorleest, zal ook nog in andere opzigten veel vinden, hetgeen hij *niet* verwachtte. Of het evenwel noodig ware *dat alles* te geven, wat men hier aantreft, kan met grond betwijfeld worden; ten minste, de Heeren zijn niet vrij te pleiten van te groote uitvoerigheid, ofschoon zij, op bl. 117, deze pogen te verontschuldigen met te zeggen, dat het hooge gezag der Geleerden, die van hen in gevoelen verschillen, hen daartoe verpligtte, ten einde zij hunne zaak boven allen twijfel mogten verheffen. *Drie honderd en twaalf* bladzijden ter verklaring van een enkel charter, zijn waarlijk geene kleinigheid. Doch het document zelf is ook belangrijk.

'Weinige charters, (zóó begint de Inleiding) uit de middeleeuwen herkomstig, zijn zoo verschillender wijze opgevat, en hebben zulk eene aanleiding gegeven tot met elkaâr strijdige gevoelens, onder staatsmannen en geschiedschrijvers, als de Giftbrief van het jaar 1040, waarbij HENDRIK de derde, destijds Roomsch Koning, naderhand Keizer van het Duitsche Rijk, aan de St. Martens-kerk van *Utrecht* heeft geschonken zoodanig een landgoed (*predium*), in het graafschap *Drenthe* gelegen, als hij verklaarde

in wettigen eigendom bezeten te hebben in de *Villa*, genoemd *Cruoninga*. Zeer liepen steeds uitéén over den inhoud van dezen giftbrief de gevoelens der Utrechtsche bisschoppen en der stedelijke regering van *Groningen*. Hoog stegen dikwerf de vijandelijke opbruisingen van heete drift, tusschen beide partijen gaande gemaakt, en allerbloedigst werden dan niet zelden de rampzalige oorlogen, die daaruit ontstonden. Zelfs tot digt aan het einde van de naastvorige eeuw diende de brief tot eene onuitledigbare bron, waaruit velen schepten, om daarmede hunne bijzondere inzigten te bevorderen.'

'De groote vraag, waarover door de Geleerden verschillend gedacht werd, bestond vooral dáárin, of het door HENDRIK *den derde* aan de Kerk van *Utrecht* geschonkene *praedium* of landgoed gelegen is geweest in *Drenthe*, met of zonder inbegrip van de *villa Cruoninga?* en diensvolgens, of de bisschoppen der St. Martenskerk van *Utrecht* voortaan uit kracht van den gemelden giftbrief al dan niet te beschouwen zijn geweest als Heeren van *Groningen*, aan welke de wereldlijke jurisdictie van *Groningen* zoude hebben toebehoord?' De verschillende meeningen, van UBBO EMMIUS af tot op WILLEM BILDERDIJK toe, worden nu verder opgegeven; dan volgt een afdruk van den giftbrief zelven bl. 20-22; voorts vindt men *aanmerkingen, betrekkelijk het vormelijke van den Giftbrief* bl. 23-36; dan eene *verklaring van den Giftbrief*, en wel van het *eerste gedeelte* bl. 37-193; van het *tweede gedeelte* bl. 194-312. Wij kunnen natuurlijk de Schrijvers op dezen langen weg niet volgen. Dat zij veel aanwijzen, hetgeen, vooral voor jeugdige beoefenaren van het vak, gewigtig, ook den reeds meer gevorderden niet onbelangrijk zal voorkomen, wie zal dat betwijfelen? Wij kunnen dus het Werk gerustelijk aanprijzen aan allen, die bij het behandelen der Geschiedenis den koninklijken weg willen gaan, en uit eigene oogen zien.

Ofschoon wij het in de hoofdzaak met de Schrijvers ééns zijn, zijn wij echter, als eerlijke gidsen, verpligt, het een en ander aan te wijzen, waar het ons voorkomt, dat zij van den regten weg afdwalen, en hun gezag ook anderen uit het spoor zou kunnen brengen.

Bl. 38 enz., worden *praedium* en *alodium* voorgesteld als woorden van dezelfde beteekenis in de middeleeuwsche taal; aanduidende *eene vrij heerlijke of eigene landstreek, een vrij heerlijk goed*, hetgeen men ook *Froongoed* zou kunnen heeten, terwijl er bl. 45 wordt bijgevoegd: 'In *Zeeland*, vooral in *Walcheren* naar wij meenen, wordt het woord *Froonland* misschien nog gebruikt, om een *praedium* aan te duiden, *optimo iure alodium*. Verg. KILIANS *Etymol.* op het w. *vroone*.' Dit komt ons voor

in het geheel niet juist te zijn. Een *alodium* was het tegengestelde van een *feudum*, een vrij voorvaderlijk erfgoed, waarvoor men geene verpligting had aan den Landheer; een *praedium* daarentegen een vorstelijk domein, hetgeen soms in vruchtgebruik of *beneficium*, soms in eigendom weggegeven werd, in welk laatste geval het een *alodium* worden kon. De Hollandsche Graaf DIRK V onderscheidt, in een' brief van 1083, bij KLUIT, *Hist. Crit.* T. II. p. 120, wel uitdrukkelijk de *propriae possessiones* van de, *a regibus iure hereditario acceptae;* Keizer HENDRIK *de Vogelaar* spreekt, A°. 932 bij MIRAEUS T.I. p. 38, van *alodium* et *possessiones* VEL *praedia;* Keizer OTTO gaf in 968 te *Urk quicquid Comes beneficii, nos vero praedii habuimus*, aan het klooster te *Elten in possessionem liberam*, VAN MIERIS I. 45.; en de Frankische Vorstin GERBERGA, dochter van den genoemden K. HENDRIK, schonk mede in 968, aan een klooster bij *Maastricht, quoddam iuris nostri praedium in alodo*, MIRAEUS I. 48. - Even min is een *Praedium* een Zeeuwsch *vroon*, of *vroonland*. KILIAAN zegt bij de woorden ook: *bona, nulli censui obnoxia*, en zóó is het. Zij worden echter alleen in de oude ambachten gevonden; latere bedijkingen missen ze. Dit ligt in den aard der zaak. De Heeren, die met opwassen begiftigd werden of aanwassen verkregen, waren niet altijd in staat die gronden zelve te bedijken. Zij verkochten ze dus tot dat einde aan anderen, onder voorwaarde, dat een bepaald getal gemeten lands hun eigendom, en te allen tijde *vrij* van dijk geschot zoude blijven. *Vroonland* beteekent dus eenvoudig *Heerenland*, en uit dien hoofde *vrijland;* het stamt af van het oude *Fron*, (Gotisch *Frauja*, Ang. Sax. *Frea*) *Heer*[1], in onbruik geraakt, dewijl het in de Cimbrische taaltakken, het Hoog- en Nederduitsch, alleen *vrouwelijk* gebruikt werd. In de zamenstellingen heeft men het echter behouden, zoo als in *vroondienst, vroonregt, vroongeweld* enz. *Praedium* beteekent eenvoudig

(1) In den zegezang op de overwinning bij *Saucourt*, een lied van 882, en een der schoonste overblijfsels der oude letterkunde, lezen wij str. 2:

Gab her ihme dugidi,
Fronisc Githigini.
d. i.: deze gaf hem dappere
edele dienaren, (of leenmamen).

en str. 28:

Ther kuning reit kuono
Sang lioth *frano*.
d.i.: De koning reed koen
Zong 't heilige lied.

Naderhand verwisselde men *frano* en *frono*, en gebruikte men het laatste *ook* in de beteekenis van *heilig*, zoo als KILIAAN en meer anderen.

eene *grondbezitting* of *landgoed des Vorsten*. Waren aan zoodanige bezitting eenige heerlijke regten verbonden, zij werden bij de overdragt opgenoemd; anders bepaalde het zich tot het genot van de opbrengst der landerijen.

Even min kunnen wij ons vereenigen met de beteekenis, welke, als de meest gewone, aan het woord *villa* wordt toegekend, bl. 40, 49, *het heeren landhuis*; en de vertaling bl. 53, 122, van *in villa, op het huis* of *in het huis*, en hetgeen daar meer van gezegd wordt. Zij ontkennen wel niet, dat *villa* meermalen *een vlek* beteekent, doch houden het er toch voor, dat die vlekken doorgaans hunnen oorsprong hebben genomen van zoodanige aanzienlijke landhuizen; alles om maar te bewijzen, dat *de stad Groningen niet* mede aan den Bisschop gegeven is. Maar welk eene verbazende menigte van landhuizen moeten er dan niet in die oude tijden bestaan hebben! Men zie maar eens MIRAEUS I. 27, 33, 36, KLUIT II. 1. 3, enz. - Zij zeggen, bl. 55: 'Nergens vond men te dien tijde *oratoria* of bedehuizen, dan in de aanzienlijke huizen van Heeren of Vorsten.' Het zij zoo; maar men zal er dan toch ook wel met ééne slotkapel tevreden zijn geweest. Wij lezen echter bij KLUIT II. 46, van de *villa Warminia cum duabus ecclesiis* A^{o} 976; bij V. MIERIS I. 17, van de *ecclesiae in villa Riswic;* bij KLUIT p. 140, van de *ecclesia scorla cum* iiij *appendiciis capellis - sitae* IN VILLA *scorlewalt;* eindelijk, om niet meer aan te halen, bij MIRAEUS II. 945, van *tres ecclesiae, una* IN *media villa, altera* EXTRA *villam, tertia iuxta ecclesiam*. - Nog vreemder klinkt het, wanneer men leest van een *bodium* (bodem, *fundus*) IN VILLA, bij MIRAEUS I. 44 en zelfs van eene INSULA IN VILLA A^{o} 140, wanneer men bij *villa* altijd aan een *heeren landhuis*, of hoogstens aan *een vlek* denken moet. Wie echter geen vreemdeling is in den spreektrant van den tijd, waartoe de giftbrief behoort, weet, dat het woord *villa* destijds gebezigd werd in den zin van het hedendaagsche *gemeente;* en dat door hetzelve, zoowel de, tot het dorp of de heerlijkheid behoorende, *gronden*, als *de kom der gemeente*, waar de *Curia* of *Curtis* was, werden aangeduid, hetzij wij daarbij aan een' burg, aan een vlek of aan eene stad te denken hebben. Zoo lezen wij bij MIRAEUS I. 660, op het jaar 1040; - van de *burgus* VEL *villa Nivella;* bij VAN MIERIS I. 1, van de *villa* VEL *castrum Fethna:* bl. 43 van de *villa dorestat nunc Wijck;* bl. 85 van de *villa Medenbleck* enz. - Het wordt daarom ook wel eens vervangen door *territorium*. Wij beroepen ons, ten bewijze, op twee brieven van LODEWIJK *den Vrome*. In den eenen, bij MIRAEUS I. 18, lezen wij: *in quibuslibet pagis ac territoriis infra ditionem nostri Imperii;* in den anderen, bij KLUIT II. 1: *proprietates*

nostrae quae sunt in Ducatu Frisiae, in Pago Westracha, in villa Camminge - et in aliis villis circumquoque sepositis. Of wil men voorbeelden uit de volgende eeuw? Zekere VOLKWIN gaf in 950 aan het klooster te *Gemblours quoddam praedium in pago Bravibant, in loco qui dicitur dorp cum* - (MIRAEUS I. 141). Keizer OTTO gaf, in den boven reeds aangehaalden brief van 968, *praedium in territorio Urch, in pago Solo*. Moeten nu niet de woorden in den onderhavigen brief: *praedium in villa Cruoninga, in comitatu Trente situm*, op gelijke wijze worden opgevat, als eenvoudig aanwijzende *de ligging* dier landgoederen, *in het Graafschap Drenthe, op het grondgebied van Groningen?*

Maar juist *deze* uitdrukking *praedium* IN *villa* sluit *Groningen zelve* van de gift *uit*. De Ouden onderscheidden wel zeer duidelijk, wat zij gaven. Bij eenen brief van den Vlaamschen Graaf ARNULF, bij KLUIT, II. 18, worden aan St. PIETER te *Gent* gegeven: *Capellam in honore S. mariae dicatam* IN VILLA *meron - in pago hainau* VILLAM *quae vocatur dulciaca,* cet. - KAREL *de Kale* gaf aan de abdij van *Marchiennes* onder andere VILLAM *Gaugiacum;* DE VILLA *Rullagio* CCCC *anguillas; et* IN VILLA *ampleias, mansos duos*. (MIRAEUS I. 138), OTHO I. (aldaar bl. 139) aan het klooster te *Gemblours;* VILLAM *Gemelaus cum omnibus ad eam pertinentibus*; IN VILLA *Asnatgia quicquid ipse iure tenuits;* APUD VILLAM *Hermes mansum unum; - et unam insulam* IN *eadem* VILLA; *et medietatem* VILLAE *Putian* caet.; en aan de kerk te *Nivelles: in comitatu Waudricia*, IN *villa quae dicitur villare, mansas* XII, *ecclesiam unam cum aedificiis, terris cultis et incultis*, en elders IN *villa mansos* IX, *mancipia* XXXV, *molendinum, silvam ad porcos* IX *caet*. (ald. 654). Meer voorbeelden zullen wel niet noodig zijn, om te doen zien, dat wij de woorden in den opgegevenen zin *moeten* opvatten, en niet zoo als door de Heeren Y. en F. is geschied.

De Utrechtsche Kerk was, reeds sedert 943, in het bezit van de jagtvrijheid in *Drentherwolde* (de *pagus forestensis in comitatu Everardi,* waarin zich destijds ook beeren en wilde zwijnen, zoowel als herten en geiten ophielden,) en van het bosch *Fulnaho* of *Fullanho* (waarschijnlijk *Anloo, Finaarloo* enz.). Later verkregen zij het *Graafschap van Drenthe*, - ten minste A^{o}. 1024, werd het hun (*deinceps habendam*) bij voortduring geschonken; en het voornoemde *ius forestense* werd ook, in het volgende jaar, nog herniuwd, waar het is; *pagus, Trente vocatus*. Aan dat *Wold*, nu, paalde een vorstelijk *praedium, in villa Cruoninga situm*. Dit lag den Bisschop van *Utrecht* zeer gelegen; want dit *Goo* of landgoed, met het overige tot eene afzonderlijke hooge heerlijkheid verheven, gaf vaster voet en gelegenheid tot verdere uitbreiding

in volgende tijden. Hij streefde dus naar het bezit er van, en aan dien wensch werd door den onderhavigen Giftbrief voldaan. Met deze eenvoudige voorstelling is zeer bestaanbaar, dat des Bisschops *praepositi* binnen de stad naderhand, en zelfs vroeger, een steenen huis of kasteel bezaten; terwijl de opvatting zelve tevens volkomen sluit aan het *meeste*, dat door Y. en F. verder wordt aangevoerd; niet met *alles*, evenwel: want gezegden, zoo als b.v. bl. 122, dat de *villa Cruoninga* zóó naauw aan het *praedium* gehecht was, dat zij van hetzelve niet gescheiden kon worden, bl. 125, dat het landgoed bezeten werd *op* het daartoe behoorend huis, en dus het eene met het andere volgen moest, en m.d. moeten wij volstrekt tegenspreken. De ruimte ontbreekt ons echter, om alles mede te deelen, waarbij wij onder het lezen aanteekeningen maakten. Enkele bijzonderheden willen wij echter niet terug houden.

Bl. 165 wordt het gedrag van Bisschop F. VAN BLANKENHEIM, uit voorliefde voor *Groningen*, onzes inziens wat al te ongunstig voorgesteld. Dat het den vrijen stedelingen ergerde, voor een gedeelte aan eenen vreemden Heer ondergeschikt te zijn, wiens prefekt zij in hun midden dulden moesten, is natuurlijk. Zij namen dus in 1392 hunne kans waar, en pachtten het *Goo en Woldregt*, voor *honderd* jaren, van het Utrechtsche Domkapittel. Maar de Domheeren waren daarbij buiten hunne bevoegdheid gegaan. Zij konden hunne karraden wijns eischen; doch over het verdere moesten *niet zij* beschikken, maar de *praepositus, in usus ipsorum*. Daarbij, zij hadden slechts het vruchtgebruik van het *Goo;* het *Wold* behoorde meer bepaald aan den Kerkvoogd. De Bisschop handhaafde dus slechts zijne regten, en de Groningers hadden zich zelven de gevolgen te wijten, welke deze overeenkomst naar zich sleepte.

Op de verklaring van het *tweede gedeelte* van den Giftbrief hebben wij weinig minder aanmerkingen. De Heeren verklaren de woorden *agri culti et inculti*, te regt, door *bezaaid en onbezaaid*, en denken aan de gewoonte der *oude* Duitschers, om de landen niet telken jare, maar om het andere jaar te bebouwen. Wij meenen echter, dat die gewoonte in sommige streken van *Duitschland nog* bestaat, en bekend is onder den naam van *Dresfelder-Wirthschaft; Prata, campi, pascua* vertalen zij door *hooilanden, velden, weiden*, liever zouden wij zeggen: *weiden, velden* en *schapenweiden*. - Door *aquae aequarumoe decursus* verstaan zij: *rivieren of afstroomende wateren;* erg. beteekent het in de oude stukken *stilstaande en afloopende wateren, poelen en watergangen;* hier worden er zeker het *Zuidlaarder meer* (in 1264 *Nordlara mare*), en het *Vosholtermeer*, benevens de *Hunse* enz. door verstaan. Soms beteekent *oquarum decursus* ook wel

molenwater, - viae, inviae zijn bij de Schrijvers: *goede wegen, slechte wegen*; hetgeen wij zeer betwijfelen, daar veelal door *viae* de *algemeene rijwegen*, door *inviae* de *landwegen* en *voetpaden*, verstaan worden. De woorden, *exitibus et reditibus quesitis et inquirendis*, worden verklaard van bl. 217-239, en dan voorts nog in bijzonderheden ontwikkeld. Met de verklaring zelve hebben wij nogtans geen' vrede. Door *Exitus* verstond men, trouwens, de belastingen bij versterf, door *reditus* de jaarlijks wederkomende opbrengsten, b.v. door *exitus*, het *ius optimi catalli*; door *reditus*, het *hoofdgeld: - quesitis et inquirendis* stemmen overeen met het nu gebruikelijke, *zoo tegenwoordige als toekomende*.

Doch het wordt tijd, dat wij eindigen, daar het groote publiek misschien anders den Gids voor even vervelend en langwijlig zou houden, als eene conditie van verkooping. Wij willen dus deszelfs geduld, (zoo het ons dus ver heeft gevolgd), niet langer op de proef stellen, maar van het boek scheiden, na nog even den Heer FEITH gewezen te hebben naar FOPPENS *ad* MIRAEUM III. 5, waar *circa annum* 800 gesproken wordt van *carradae feni*, en dus het bewijs gevonden, dat het gezegde op bl. 293, dat het *oudste* voorbeeld van *carrada*, in de beteekenis van *vrachtwagen*, gevonden wordt in de eerwaardige oorkonde van het jaar 840, door WARNKÖNIG medegedeeld, - *niet* juist is.

Vraagt somwijlen iemand, waarom de Gids zich zoo lang met een boek van dezen stempel heeft opgehouden? Wij antwoorden, dat dit buiten zijne schuld is. Wij leven in eenen tijd van voorbereiding. Onze naburen zijn ons, in het behandelen van Vaderlandsche geschiedenissen, vooruit. Zij bezitten er reeds voor geleerden en ongeleerden, terwijl wij nog bezig zijn met het verzamelen en bewerken der bouwstoffen, ten einde vooraf de meest betwiste bijzonderheden in derzelver ware licht te plaatsen. Daarvoor moest het boekwerk dienen, hetwelk ons ter beoordeeling was toegezonden. Kon dan de aankondiging wel anders zijn? - Hiermede *Punctum*.

TRANSISALANUS.

Grammatica Arabica, breviter in usum Scholarum Academicarum conscripta a *T. Roorda*.

Adjuncta est Brevis Chrestomathia, edita et Lexico explanata a *P. Cool*. Lugd. Bat. 1835. (298 pag. Lat. 31 Arab. 8°.) (*Vervolg van* N°. 6, *bl.* 265-282[1].).

(1) Wij voldoen gaarne aan het verlangen van den geëerden Inzender dezer Recensie, hier eene misstelling te verbeteren, welke het eerste gedeelte dezer beoordeeling ontsiert, en, zonderling genoeg, hoofdzakelijk is toe te schrijven aan de, door den Corrector, op ons verlangen, gevolgde spelling van SIEGENBEEK.
De Lezer wete namelijk, dat de steller der recensie, nooit gewoon van *eenen Grammaticalen vorm*, of van de *vormen* van het Arabische werkwoord, maar van *eene Grammaticale form*, en van de *formen* van dat werkwoord, te spreken, zoo ook van zelf dat woord in *die* beteekenis nooit anders dan naar de laatstgenoemde uitspraak geschreven had: de Corrector evenwel heeft overal *vorm* en *vormen* daarvoor in de plaats gesteld, als b.v. bl. 267 reg. 8 van de aant., bl. 269 reg. 3, bl. 274 reg. 28, enz. Hiervan nu was een noodzakelijk gevolg, dat hij ook op bl. 276 reg. 4, waar in het handschrift, en eveneens in de laatst afgezonden proef, dus gelezen werd: *wat hij* (de Arabier) *met iedere verbuiging, en met elk zijner formen naar gelang harer plaatsing, beteekene*, dit naar zijne schrijfwijze dus moest veranderen: *wat hij met iedere verbuiging, en met elk zijner vormen naar gelang zijner plaatsing, beteekene*. Hiervoor echter staat nu - en dit is eene misstelling niet aan de spelling van SIEGENBEEK te wijten, - aldus te lezen: *wat hij met iedere verbuiging, en met elk harer vormen naar gelang zijner plaatsing, beteekene*.

Wat dan vooreerst de *kortheid* betreft, deze is door den Schrij-

Op bl. 211, reg. 9, is eene comma geplaatst, welke de Lezer onder de drukfeilen gelieve te beschouwen.
De Redactie van *de Gids*.

ver zoo volkomen in het oog gehouden, dat men bezwaarlijk ééne plaats in het gansche boek zou weten aan te wijzen, waar óf de weglating van eenige vermelde bijzonderheid, óf eene meer beknopte uitdrukking en meer inéengedrongen voorstelling van het behandelde onderwerp, verlangd kon worden. En waarlijk toch, het was geene gemakkelijke taak, om uit een zoo rijken voorraad van zaken, als de Werken van SACY, LUMSDEN en EWALD, bevatten, en uit zoo vele goede opmerkingen, als óf door den laatstgenoemden Geleerde reeds tot verklaring van het Arabisch medegedeeld, óf door den Schrijver zelven gemaakt waren, altijd met oordeel en spaarzaamheid eene keuze te doen, en met afsnijding van al het onnoodige of minder noodzakelijke, datgene slechts wat in een handboek te huis behoort, hier op te nemen. Wij bewonderen de geregelde orde en strenge gelijkmatigheid, waarmede de Schrijver in dit opzigt is te werk gegaan; en zoo ooit een boek ons leerde, dat men op weinige bladzijden veel kan ontwikkelen, indien logische schikking der zaken zich aan kortheid van uitdrukking paart, wij zijn er vooral door deze Grammatica van overtuigd, aan welker genoegzaamheid men bij den eersten aanblik twijfelen zou, op het gering getal harer bladen het oog slaande; maar die men bij het gebruik dan ook te hooger waarderen

moet, omdat er geene nog bij haar in beknoptheid te vergelijken is, en geene ligt haar op dit punt overtreffen zal.

Zoo onbepaald als deze lofspraak is, zoo ruim mag men ook hare *volledigheid* prijzen. Men vindt hier alles in het kort bijéén, niet slechts wat in eene handleiding voor het Akademisch onderwijs in de Arabische taal kan gevorderd worden, maar ook wat, des noods bij gemis van alle teregtwijzing en mondelijk onderrigt, iemand geheel op de hoogte brengen kan, om den eenvoudigen Arabischen prozastijl met gemak te verstaan en zich eigen te maken. Het is er dus verre af, dat het boek slechts eene dorre schets, die uitbreiding vooronderstelt en zonder deze geene waarde heeft, leveren zou: op zich zelf reeds is het genoegzaam, om er eene menigte van schriften, die de wijde omvang der Arabische Letterkunde aanbiedt, wat derzelver Grammaticale zijde betreft, door te verstaan; en gelijk het als zóódanig den eerstbeginnenden een' gemakkelijken overgang baant, om zelf met vrucht de lezing aan te vangen der straks genoemde, meer uitgebreide, Werken, zoo is het niet minder ook voor den docent geschikt, om tot grondslag en leiddraad der naauwkeurigste ontwikkeling te dienen. Welk gedeelte men ook tot proefneming opsla, men zal hier overal meer, dan in eenig ander *handboek* van Arabische Grammatica, aantreffen; en terwijl men, bij voorbeeld, zoodanig een hoofdstuk, als hier op bl. 122-124 voorkomt (*over de uitspraak der woorden bij pauze en aandoening*), elders te vergeefs zou zoeken, is vooral het syntactisch gedeelte, dat in de Grammatica's van ERPENIUS, MICHAËLIS en anderen, zoo weinig ruimte inneemt en zoo hoogst onvolledig behandeld is, hier met zóó veel juistheid en volkomenheid in het kort te zamen gedrongen, dat er niet alleen niets wezenlijks aan ontbreekt, maar dat men ook in deze, even als in de voorgaande afdeelingen, slechts zeer zelden iets van minder aanbelang mist, waaraan men wenschen kon, dat in eene eerste handleiding mede eene plaats ware ingeruimd. Wat echter dit laatste betreft, zoo is nog het oordeel over hetgeen al of niet in zoodanig een boek moet worden opgenomen, in vele gevallen bloot persoonlijk; en terwijl men dus van elkander verschillen kan, en elk voldoenden grond voor zijne meening hebben, zou men verkeerd doen, door zijne gedachten op dit punt als degelijke aanmerkingen te doen gelden, en aan anderen als den maatstaf der waarheid op te dringen. Soms evenwel kan ook eene uitlating, die men meent te hebben opgemerkt en niet te kunnen goedkeuren, alleen het gevolg van eene vergissing des schrijvers zijn, en zou deze dus, zoo hij dadelijk een *volmaakt* werk had kunnen leveren, ongetwijfeld zelf deze kleine feil vermeden hebben. Wij laten het aan den Heer ROORDA over, te

beslissen, onder welk dezer beide rubrieken onze volgende bedenkingen behooren gerangschikt te worden: zij betreffen eenige weinige plaatsen, waar het ons bij de lezing en het gebruik is voorgekomen, dat tot meerdere volledigheid nog het een of ander had kunnen aangestipt worden, zonder merkelijk nadeel voor de kortheid van het boek, en geheel overeenkomstig met deszelfs aanleg en bestemming.

Op bl. 41 (§ 81) zegt de Schrijver, dat hij het onnoodig acht, opzettelijk over de beteekenis der *wederkeerige* en *lijdende* formen van het Arabische werkwoord te spreken. Wat de laatstgenoemde betreft, geven wij hem volkomen gelijk, daar derzelver kracht door den naam alleen genoegzaam wordt aangeduid; maar omtrent de eerste zouden wij het niet ondienstig geacht hebben, zoo hij met een enkel woord hier verklaard had, welke gewijzigde begrippen de Arabier door deze zijne formen uitdrukt. Nu toch zou men ligtelijk meenen kunnen (althans, zoo het door den Schrijver gezegde in zijne Hebreeuwsche Grammatica, I. bl. 96 en volg., den Lezer niet klaar voor den geest staat), dat gelijk bij ons, zoo ook in de Arabische taal, slechts de *bedrijvende*, en daarbij tevens *overgaande*, werkwoorden de wederkeerige form konden aannemen, en dan niets anders nog aanduidden, dan bij ons ZICH *wasschen*, ZICH *overgeven*, enz., beteekent. Die gedachte echter zou eene dubbele dwaling in zich sluiten: vooreerst toch hebben de wederkeerige formen van zoodanige bedrijvende werkwoorden, als ons *berooven, kiezen, keeren, vertoonen, afscheiden* of *noemen* zijn, in het Arabisch niet alleen de kracht van ZICH *berooven*, ZICH *kiezen*, ZICH *keeren*, enz., maar ook niet zelden die, welke aan vele Grieksche *media* eigen is, van ZICH LATEN *berooven*, ZICH LATEN *kiezen*, ZICH LATEN *noemen* (waaruit nu gemakkelijk de *lijdende* beteekenis dezer formen, van welke de Schrijver ter aangehaalde plaatse gewaagt, ontstaan is), en even dikwijls nog eene andere, die zij insgelijks met vele *media* der Grieken en Romeinen gemeen hebben, van TE ZIJNEN VOORDEELE een ander *berooven*, VOOR ZICH iets *kiezen*, NAAR ZICH iets *toekeeren*, AAN ZICH of OP ZIJN GELAAT iets *vertoonen*, VAN ZICH iets *afscheiden*, NAAR ZICH iets *noemen;* in welken zin zij dan ook, even als, bij voorbeeld, het Grieksche ποιοῦμαι, en het Latijnsche *praedor* en *populor*, den vierden naamval bij zich hebben; terwijl zij eindelijk mede dienen, om er geheel hetzelfde door uit te drukken, wat wij door bijvoeging van het woord *elkander* moeten aanduiden, zoodat van *dooden* (قتل), ELKANDER *dooden* (اقتتل); van *vooruitsnellen* (سبق), ELKANDER *vooruitsnellen* (استبق); van *aanschrijven* (كاتب), ELKANDER *aanschrijven* (تكاتَب); van *reizen met* een ander (سايَر), *met*

ELKANDER *reizen* (تسايَر), wordt afgeleid. Maar ten andere ook (wat uit het gezegde nu reeds vrij natuurlijk voortvloeit), kan niet slechts van de *bedrijvende*, en daarbij tevens *overgaande*, werkwoorden, maar ook van al de overige, zelfs niet geheel met uitzondering van die, welke eene zuiver *onzijdige* beteekenis hebben, in het Arabisch eene wederkeerige form gesmeed worden: nu eens met dat gevolg, dat het begrip van *peinzen*, met dat van BIJ ZICH ZELVEN *peinzen;* van *streven*, met dat van TOT ZIJN EIGEN VOORDEEL naar iets *streven*, vermeerderd wordt; en dan weder zóó, dat, bij voorbeeld, de beteekenis van *twisten* en *vechten* in ZAMEN *twisten* en ZAMEN *vechten*, en die van *overeenstemmen* in ONDERLING *overeenstemmen*, overgaat. En bij dit alles heeft men nu vooral nog onder het oog te houden, dat bij vele wederkeerige formen het eigenlijk verschil van beteekenis, waardoor zij van hare grondformen onderscheiden zijn, zoo gering geworden, en zoodanig door het gebruik als afgesleten is, dat men, even als in het Grieksch, zeer dikwijls moeite heeft, en het soms voor onmogelijk houden mag, uit het verband de reden aan te wijzen, waarom een Schrijver hier juist van deze, en ginds van gene form, zich bediend hebbe: het bedoelde heeft plaats met vele bedrijvende en den vierden naamval regerende werkwoorden, zoo als, bij voorbeeld, met كَتَّ, *influisteren*, en كَال, *toemeten*, van welke beide men de 1ste en 8ste form door elkander gebruikt vindt; maar is althans van ruime toepassing op de andere soort van bedrijvende werkwoorden, en vooral ook op de zuiver onzijdige: zoo is zeker het onderscheid van رَعَش, *beven*, en ارتعش (eigenlijk dat, wat men door het Fransche SE LAISSER *trembler* zou kunnen uitdrukken); van طاع *ondergeschikt zijn*, en انطاع (UIT EIGEN BEWEGING, VRIJWILLIG *gehoorzamen*); en eveneens van كَمَّش en انكمش, dat beide *haastig zijn* beteekent, thans nagenoeg onmerkbaar, en worden beide formen, ten minste in poëzij, geheel met elkander verwisseld [noot 1]. Deze opmerkingen, die na

hetgeen de Schrijver over dit zelfde onderwerp in zijne Hebreeuwsche Grammatica reeds gezegd had, hier echter geenszins zouden overtollig geweest zijn, omdat in het Arabisch de wederkeerige formen nog zoo oneindig veel meer in gebruik zijn, en nog zoo veel ruimeren zin en sterker genuanceerde beduiding hebben; deze opmerkingen, gelooven wij, waren dan ook toereikend geweest, om aan den leerling eenig juist begrip over deze belangrijke zaak mede te deelen, en hem alzoo op den weg te brengen, om de hoogstgebrekkige en onwijsgeerige manier, welke bij het verklaren dier formen nog in al de Arabische Woordenboeken (het nieuwste geenszins uitgezonderd) bestaat, zelf te verbeteren, en in dien verwarden chaos orde en regelmaat daar te stellen. Weet men toch eens naauwkeurig, welk begrip de Arabier al of niet door zijn *medium* kan uitdrukken, en houdt men dan daarbij onder het oog, eensdeels, tot welke *bedrijvende* form elk der verschillende *media* behoore (zie bl. 30, § 65), en anderdeels, welke gewijzigde beteekenis aan die *bedrijvende* formen zelve eigen zij (zie bl. 38-40, § 75-77 en 79), dan staat men op de hoogte, om in de meeste gevallen de gaping aan te vullen, die volgens het Woordenboek zoo dikwijls de beduiding der *bedrijvende* van die der *wederkeerige* formen houdt afgescheiden; en kan op deze wijze niet alleen zijn weetlust voldoen, die elk denkend mensch het onderling verband der dingen doet uitvorschen, maar kan ook dán eerst zeker zijn, dat men tot de meening en het gevoel van den Arabier is doorgedrongen, en geene beteekenis aanneemt, die welligt van allen grond ontbloot, en alleen aan misverstand en dwaling hare plaats in het Woordenboek verschuldigd is.

Op bl. 122 (§ 223) leert de Schrijver, dat het woordje ال, dat bij de Arabieren voor artikel dient, en in dien zin altijd met het volgende naamwoord verbonden wordt, soms ook vóór een *zin* kan geplaatst worden, en dan, afzonderlijk geschreven, hetzelfde als het voornaamwoord الذي, dat geheel met ons *die* overeenkomt, uitdrukt. De Schrijver doelt dáár op eene zegs- en schrijfwijze, als bij voorbeeld in den volgenden dichtregel plaats heeft: وما انت بالحكم ال ترضي حكومة, *Gij zijt de regter niet, wiens* (letterlijk, *die zijn*) *regtspraak met welgevallen wordt aangenomen*. Doch indien hij van dit minder gewoon en slechts dichterlijk taalgebruik hier gewagen wilde (hetgeen wij veeleer goedkeuren dan misprijzen), zoo zou hij er met één hebben kunnen bijvoegen, dat in zoodanige gevallen dit ال ook met het volgende woord wordt aanéengeschreven, en daardoor uiterlijk van het gewone artikel niet te onderkennen is. Zoo vindt men: القدم الرسول الله منهم,

het volk waaruit de Profeet van God is; en نَبِيل علي الْمَعَة , *hij wendde zich tot degenen die met hem waren:* welk laatste vooral, door het letterlijk in het Grieksch te vertalen (*ἐτράπετο πρός τούς μετ' αὐτοῦ*), ieder klaar zal doen gevoelen, wat de ware kracht dezer uitdrukkingen zij.

Op bl. 124, aan het begin der Syntaxe, zouden wij gaarne gezien hebben, dat de Schrijver nog vóór de afdeeling *over het gebruik van de wijzen des werkwoords*, kortelijk iets aangestipt had *over het onpersoonlijk gebruik van deszelfs lijdende formen*. Gelijk toch in het Latijn gezegd wordt *itur* en *ventum est*, zoo zegt de Arabier, eveneens in den derden persoon der lijdende form, يُسار en جِيءَ en strekt deze onbepaalde manier van spreken zóó ver uit, dat hij eensdeels van de bedrijvende en den vierden naamval regerende werkwoorden, zoo dikwijls hij er het voorwerp der handeling niet bij vermeldt, maar ze geheel op zich zelve gebruikt; en anderdeels van al de overige, die eenige handeling of aandoening uitdrukkende, met het voorwerp door tusschenkomst van een voorzetsel verbonden worden, deze onpersoonlijke formen bezigt. Even dus als wij zeggen: *men slaat; men steelt; men vecht; men treurt over hem; men is zacht voor hem;* zegt ook de Arabier, den derden enkelvoudigen persoon der lijdende form gebruikende, ضُرِبَ ;سُرِقَ ;قُوتِلَ ;بُكِيَ عليه en بِلِيَ لَه. Ditzelfde past hij nu verder ook toe op *al* zijne wederkeerige formen, zoodat hij van *zich wasschen, zich laten leiden, voor zich stelen, bij zich zelven denken, elkander beoorlogen*, of *met elkander het ééns zijn*, geheel door dezelfde verbuiging ons onbepaald begrip van *men wascht zich, men laat zich leiden* enz., kan uitdrukken. En hier had nu met één de gelegenheid zich aangeboden, om den leerling tastbaar te doen gevoelen, dat, hoewel eenige *media* in het Arabisch bijna geheel tot de *lijdende* beteekenis overgaan (zoodat, bij voorbeeld, de wederkeerige form van *breken* dáár dezelfde kracht, als het Fransche *se rompre*, dat is, als het Latijnsche *rumpor* en *frangor*, heeft), zij echter door het Arabisch gevoel nooit geheel met de lijdende formen gelijk gesteld en verward worden, en daarom ook *nooit* tot dit onpersoonlijk gebruik zich leenen. Wil men dus van *breken* of *afsnijden*, ons *men breekt*, of *men snijdt af*, dat is, *er wordt gebroken*, of *er wordt afgesneden*, afleiden, zoo *moet* men in het Arabisch de lijdende formen كُسِرَ en قُطِعَ gebruiken, en *mag* zich van het wederkeerige اِنْكَسَر of اِنْقَطَع (eigenlijk *zich laten breken* en *zich laten afsnijden;* vergel. boven

bl. 385 reg. 29) niet bedienen, alhoewel het Woordenboek er eenvoudig de lijdende beteekenis aan toeschrijft. Doch juist deze zelfde kracht van vele wederkeerige formen maakt nu ook, dat de Arabier zeer dikwijls een denkbeeld als ons *men is gebroken, men is geslagen, men is verdreven*, kan uitdrukken, door het onpersoonlijk gebruik van de lijdende formen *dier media*, welke volgens het Woordenboek reeds zelve eene geheel lijdende beteekenis hebben: zoo leidt hij dus van إِنْقَطَع, *afgesneden zijn*, اُنْقُطِع, *men is afgesneden;* van إِنْهَزَم, *op de vlugt geslagen zijn*, اُنْهُزِم, *men is op de vlugt geslagen;* en van تَغَيَّر, *veranderd zijn*, تُغُيِّر, *men is veranderd*, af. Misschien ware het ook niet te onpas geweest, dat hier nu vervolgens nog was bijgevoegd, dat ditzelfde onpersoonlijk gebruik door den Arabier ook tot zijn *lijdend deelwoord* wordt uitgestrekt, en dat het dus daaruit te verklaren is, dat men zeer dikwijls zegswijzen als deze aantreft: البابُ المدخولُ منه, *de poort door welke men is binnengekomen;* الصبيُّ المبكيُّ عليه, *het kind waarover men weent;* الرأيُ المتَّفَقُ عليه, *het plan waarover men onderling is overeengekomen;* الموضعُ المتبايَنُ منه, *de plaats waaruit men van elkander gegaan is;* الجبلُ المنكسَرُ فيه, *de berg waarop men verslagen is;* en الطريقُ المنقطَعُ منه, *de weg waarvan men is afgesneden*.

Op bl. 126 (§ 232) had de Schrijver, over het gebruik van het *Perfectum* achter إِنْ, *zoo, indien,* sprekende, in het voorbijgaan de ware kracht van لَوْ, dat insgelijks ons *zoo* beduidt, maar toch in het Arabische spraakgebruik lijnregt tegenover أن staat, kunnen ophelderen. De Arabieren toch, zoo zij ons *indien gij komt, zal ik ook komen*, of *indien gij begonnen zijt, zal ik volgen*, willen uitdrukken, en dus aan eene *voor mogelijk gehouden* zaak denken, bedienen zich nimmer van لو, maar altijd van أن; en daarentegen, zoo zij ons *indien gij kwaamt, zou ik ook komen*, of *zoo gij begonnen waart, zou ik gevolgd zijn*, aanduiden willen, en dus voor een oogenblik iets *vooronderstellen*, dat hoogstwaarschijnlijk niet gebeuren zal, of niet gebeurd is, gebruiken zij, zonder eenige uitzondering, altijd لو, en nooit أن. De reden daarvan ligt in de verschillende uitdrukking van gevoel en gedachte, die in deze woordjes zelve, welke beide niets anders dan bloote natuurklanken zijn, is opgesloten. Het laatstgenoemde,

dat zoo in klank als in beteekenis geheel met het Latijnsche EN overeenstemt (gelijk de Schrijver reeds op bl. 116, § 213, had aangemerkt), drukt ongeveer ons DAAR! ZIE! HOOR! uit, en wordt dus zeer gepast aan het hoofd van eenen zin geplaatst, waarin men iemand de voorwaarde noemt, van welker vervulling eene andere gebeurtenis af zal hangen: het Arabische انا ايضا ان جئت جئت (*zoo gij komt, zal ik ook komen*), is dus letterlijk in onze taal: DAAR! *gij gekomen, ik ook gekomen*. Het andere woordje لو, *lau*, waarvoor in het Hebreeuwsch לוּ, *loe*, gezegd wordt, is slechts dáárin van den klank *au* verschillend, dat aan deszelfs begin de sterkere letter *l* wordt uitgesproken. De Arabier drukt met hetzelve ons A! O! AI! uit, en zijn zeggen ذلك لم افعل لو علمت (*zoo ik dat geweten had, had ik het niet gedaan*), is dus eigenlijk in onze taal dus over te brengen A! of O! *ik dat geweten, ik het niet gedaan*.

Eindelijk, op dezelfde bl. (§ 233) gewaagt de Schrijver van die spreekmanier in de Arabische taal, waarmede men zijne *verwondering* over de eene of andere hoedanigheid, die men in een persoon of zaak heeft opgemerkt, te kennen geeft. Wij zouden het niet ondienstig geacht hebben, dat hij dáár, na geleerd te hebben, dat men, bij voorbeeld, ons *wat is die man groot!* dus in het Arabisch uitdrukt: ما أعظم ذلك الرجل, er dit nog had bijgevoegd, dat, indien men van het verledene spreekt, en zeggen wil: *wat* WAS *die man groot!* men in het Arabisch tusschen ما, en het daarop volgende woord, eenvoudig het werkwoord كان heeft tusschen te plaatsen. Deze aanmerking zou toereikend geweest zijn, om den eerstbeginnenden de zwarigheid op te lossen, waarop hij nu misschien, bij het lezen van het 25ste stukje der achter de Grammatica geplaatste Chrestomathie (waarin de woorden ما كان أوضعه, *wat was hij laag!* voorkomen), stooten zal.

Wij gaan over tot het derde punt, dat wij als hoofdvereischte in een handboek van Arabische Grammatica opgaven, en verheugen ons, vooral ook van die zijde het boek zoo sterk te kunnen aanprijzen. Deszelfs *wijsgeerige strekking* toch is, van het begin tot aan het einde toe, overal evenzeer in het oog vallend; en al wie thans met behulp van deze Grammatica de eerste gronden van het Arabisch zich eigen maakt, zal daardoor dadelijk reeds tot eene juiste behandeling dier taal en letterkunde worden opgeleid, en, zonder het te weten, tegen vele misvatting of lastige onzekerheid gewaarborgd zijn, die vroeger in dat studievak vrij algemeen was of deszelfs voornaamste zwarigheid uitmaakte. De Heer

ROORDA heeft het doel zich voorgesteld, en dat in allen opzigte meesterlijk bereikt, om het Arabisch niet maar werktuigelijk in het geheugen te doen opnemen, maar bij deszelfs beoefening ook het verstand in werking te brengen, en aan hetzelve den weg te wijzen, dien het tot helder begrip zelfs van de geringste bijzonderheden hebbe in te slaan. Het spreekt van zelf, dat de kleine omvang van het boek geene gelegenheid gaf, om den waren aard der geheele taal hier uitéén te zetten, en de oorzaak van elk verschijnsel te verklaren: slechts met de hoofdpunten kon de Schrijver zich bezig houden, en door verspreide wenken den leerling opwekken en aanvuren, om zelf het aangewezen spoor te vervolgen. Maar wat men dan ook daartoe in eene handleiding verlangen kan, zal men hier rijkelijk aantreffen, en zelfs meer dan men verwachten kon, vinden. De Heer ROORDA toch heeft niet alleen van de nieuwste ontdekkingen omtrent de Arabische Grammatica naauwkeurig gebruik gemaakt, en daardoor overal getoond op de hoogte te staan van het hem toevertrouwde vak; maar zelf ook verscheiden nieuwe verklaringen bijgebragt, die van zijn scherpen blik en fijnen tact getuigen. Er is, ook afgezien van de orde en schikking der zaken, die in vele opzigten geheel nieuw is en bijzonder veel tot opheldering van het geheel heeft bijgedragen, niet ééne enkele afdeeling, waarin de Schrijver niet eene gewigtige opmerking tot beter verstand van het behandelde onderwerp heeft medegedeeld; en hier en daar zelfs treft men plaatsen aan, waar men op de gelukkigste en verrassendste, wijs zwarigheden uit den weg ziet ruimen, of raadsels ontknoopen, die tot nog toe slechts ten halve verklaard waren, of zonder het gewenscht gevolg de aandacht der Geleerden hadden bezig gehouden. Wil men van deze laatste soort hier enkele voorbeelden zich hebben aangewezen, men sla vooral bl. 79 (§ 140 en volg.) op, waar het ontstaan van zegswijzen als رَبَّ رجل en لا بُدَّ zeer eigenaardig wordt opgegeven; bl. 89 (§ 163 en volg.), waar de opmerking, dat het vrouwelijk geslacht in het Arabisch vooral dient om *zaken*, in tegenoverstelling van *personen* of *begrippen*, aan te duiden, zeer juist wordt doorgezet en op verscheiden formen hoogstgelukkig toegepast; bl. 96 (§ 177), waar een zeer eenvoudig begrip over den waren aard en oorsprong der zoogenaamde *pluralia fracta* wordt medegedeeld; bl. 104 (§ 186), waar eene opmerkenswaardige poging gedaan is, om het ontstaan der verschillende uitgangen, thans bij de verbuiging der Arabische naamwoorden in gebruik, te verklaren; en eindelijk, om niet meer hier bij te voegen, bl. 119 (§ 220), waar formen als بَعْدٌ en فَوْقٌ, geheel overeenkomstig met het Semitische taaleigen worden opgehelderd.

(*Het Vervolg in het volgend Nommer.*)

[p. 386, noot 1]
Wie tot opheldering en bevestiging van dit laatstgezegde meer voorbeelden verlangen mogt, sla zelf in het Woordenboek de volgende werkwoorden op: خشّن (I en VIII); رخِي of رخّو (I en VIII); رَفَف (I en VIII); زَهَق (I en VII); زاح (I en VII); سرق (I en VII); شَنِع (I en VII); ضمَر of ضمّر (I en VIII); ضِوب (I en VII); طفِيَ (I en VII); عرَم (I en VIII); عسّ (I en VIII); عطَب of عطِب (I en VIII); عاص of عوِص (I en VIII); غلِم (I en VIII); كَئِب (I en VIII); كل (I en VII), en meer dergelijke

Symbolae Literariae, edidere publici Gymnasiorum doctores societate coniuncti.

1. Amstelodami, apud L. van der Vinne. 1837. XII. 102. 66. 8°.

Wij haasten ons, een boek aan te kondigen, welks verschijning een' hoogst aangenamen indruk op ons gemaakt heeft, niet alleen door den inhoud, maar vooral door den geest der onderneming. Onze Universiteiten hebben in de laatste jaren een aantal letterkundigen opgeleverd, wier Academische Dissertatiën van talent getuigden, die bekend geworden waren met de vernieuwde rigting der wetenschap, maar, aan de gymnasiën geplaatst - niet meer van zich hooren lieten. Het was bedroevend, en menig weldenkende zuchtte in stilte, wanneer hij opmerkte, dat die belangrijke en achtingswaardige stand, elders een groote steun der wetenschap, en soms tot overdrijving toe, werkzaam is. Men heeft dikwijls naar de oorzaak gezocht, en vrij aannemelijke redenen opgegeven, waarom het, in ons Vaderland, voor een jeugdigen philoloog moeijelijk is, om proeven van zijne voortgezette studiën te leveren, wanneer hij eenmaal in de orde der *school-mannen* getreden is: ‘de *res uxoria*, de bekrompenheid der bezoldiging, en daaruit voortvloeijende drukte der privaat-lessen, de ongemakkelijkheid van den Boekhandelaar, wanneer men hem iets wil laten drukken.’ Over het eerste bezwaar hebben wij niet veel anders te zeggen, dan dat het met het tweede in een naauw verband staat, en dat men het zich zelven te wijten heeft, wanneer men een slagtoffer van dit verband wordt; maar het wekt medelijden, omdat het eene vergeeflijke zonde is, en omdat het uitzigt op eene gewenschte verbetering der bezoldigingen nog niet helder is. Het derde bezwaar is moeijelijk weg te ruimen, en men mag het den boekhandelaar niet euvel afnemen, dat hij liefst geene schade lijdt. Een boek van philologischen inhoud heeft een beperkt lezend publiek. Het is goed of slecht: *non datur tertium*, want het middelmatige komt in deze rekening bij het slechte: is het nu slecht, dan wordt het niet verkocht, noch hier noch elders; is het goed, dan wordt het elders nagedrukt, omdat onze boekprijzen tegen de Duitsche niet markten kunnen. Dus van alle kanten bezwaren; maar het is ook niet noodig, dat iedereen lijvige boekdeelen schrijve: eene enkele observatie, welke nieuw is, kan even goed bewijzen, dat men voortwerkt, en zij sticht somtijds meer nut, dan de walgelijke naschrijverij, die aan de verstandigen zelve bij onze naburen in het oog begint te loopen, en afgekeurd wordt. Het werd dus wenschelijk, dat de Heeren Literatoren, die aan de Latijnsche scholen werkzaam

zijn, zich vereenigden en gezamenlijk bijdroegen tot eene reeks van bundels, waarin zij hunne opmerkingen over geleerdheid en onderwijs mededeelden.

De *Symbolae Literariae*, welke wij aankondigen, beginnen dien wensch te vervullen. De voorrede, onderteekend door de Heeren A.G. VAN CAPELLE, P. EPKEMA en J.J. KONING, geeft eenig verslag van de conceptie, en van de moeijelijke geboorte dezer eerste verzameling. Het ontwerp werd in 1829 door wijlen den Heer ZILLESEN gemaakt, die een sodalitium tot stand wilde brengen. Ongeveer vijftig Heeren Geleerden hielden eene bijeenkomst te *Utrecht*. Vele plannen werden er geopperd: het plan eener *gezamenlijke uitgave van geleerde dingen* ging door. Daarop volgden de dood van ZILLESEN en de Belgische onlusten, en het was geen wonder, dat, bij zoo vele andere zaken, ook deze in de war geraakte en hare zeven magere jaren doorstaan moest.

Met regt staat er in de voorrede, dat een Onderwijzer, bij het interpreteren der oude schrijvers voor zijne leerlingen, dikwijls moeijelijkheden ontmoet, tot dieper onderzoek aanleiding vindt, en ten slotte eene opmerking maakt, die nieuw en van belang voor de wetenschap is. Eene keuze uit dergelijke bijdragen zal de *eerste* rubriek der *symbolae* uitmaken. Eene *tweede* zal de *prolusiones* of *orationes* bevatten, die bij feestelijke gelegenheden door de Heeren Onderwijzers gehouden zijn en verdienen bekend te worden. Eene *derde* rubriek is bestemd voor beoordeelingen van philologische of paedagogische geschriften, *met onderteekening*. Bij deze gelegenheid laten de Voorredenaars zich in weinig woorden uit over de dikwijls behandelde vraag, of beoordeelingen moeten onderteekend worden? *Valde enim improbamus eorum agendi rationem, qui tenebris occulti, velut ex insidiis, sagittas veneno tinctas emittunt*. Een venijnige pijl is een leelijk ding, al wordt die ook in het volle daglicht geschoten. *Quin et eos, qui neque invidia neque odio ducti, suppresso suo nomine, alios corrigere tentent, plerumque frustra agere credimus, et nonnumquam plus damni quam emolumenti bonis artibus afferre*. Maar hiermede is het vraagstuk nog niet afgehandeld. Wanneer iemand heeft laten drukken: *ego sum hominem*, is het dan volstrekt noodig, dat hij, die de fout aanwijst, zijn' naam opgeve? De onderteekening is betrekkelijk goed of kwaad, en hare noodzakelijkheid hangt af van de gehalte en deugdelijkheid der beoordeeling. Wij voor ons gelooven, dat vele recensiën van onbekende hand goed gedaan hebben, en haar doel zouden gemist hebben, indien de naamteekening aanleiding gegeven had tot den uitroep: *zoo! komt het uit dien hoek?* Voorts heeft men niet aan gunstige en grondige beoordeelingen gedacht, waarover hij, wien het geldt, altijd te-

vreden is, en zoo hij de hand in zijn' boezem steekt, bekennen moet, dat het anonyme der recensie hem welgevallig is: wie weet, of de onderteekening ten minste bij het publiek den gunstigen indruk niet zou verhinderd hebben! - Wij zullen dit verslag niet onderteekenen, alleen omdat het slechts de *zaak* geldt, en omdat wij hopen, dat onze onbepaalde goedkeuring van hunne onderneming aan de Heeren schrijvers niet onaangenaam wezen zal. Eindelijk zullen in eene *vierde* rubriek verhandelingen of bijdragen, in de moedertaal geschreven, opgenomen worden.

De Voorrede eindigt met een zedig en innemend verzoek om de toegevendheid der lezers. Men had het slot kunnen weglaten: *Id autem rogamus, petimus, poscimus, ut huic opusculo si quid boni inest, nequis nostram qualemcumque gloriam detrectet*. De benijders, zoo er zijn, zullen door dit dringend verzoek niet bekeerd worden.

Wij zullen een kort verslag laten volgen van de stukken, die in dezen bundel opgenomen zijn:

II. p. 1-14. *Prolusio scholastica* van den Heer J.G. ELINK STERK, Zij handelt over het onvoldoende van *aanleg* of *geleerdheid* op zich zelve, en over de noodzakelijke vereeniging van beide. In het betoog is zeer veel gang; de voordragt is levendig, en de latiniteit uitmuntend.

II. p. 15-22. *Prolusio scholastica* van den Heer A.G. VAN CAPPELLE, *in memoriam viri doct.* G.J. ZILLESEN, eene warme lofrede, die het hart van den Schrijver eer aandoet.

III. p. 23-32. Hetzelfde geldt van de *Prolusio* van den Heer C.H. THIEBOUT *in memoriam* JANI TER PELKWIJK.

IV. p. 33-64. Ev. WAARDENBURG, *Oratio de veterum literarum studio ad vim imaginandi recto iudicio temperandam imprimis accommodato*. Er zijn nuttige, hoewel niet nieuwe opmerkingen in dit wèl geschreven stuk. De stelling is eene *waarheid*, en zij verdiende een strenger betoog, dan wij in het opstel van den Heer WAARDENBURG vinden. Hij heeft al te veel op de onderwerpen der oude schrijvers aangehouden, en niet genoeg getoond, dat het eigenlijke heil van het temperamentum eener wilde en ongeregelde verbeeldingskracht in de *strenge* studie ligt, en in de *methode*, welke de beoefening der Ouden vordert.

V. p. 67-85, Beoordeeling der Dissertatie van den Heer A. DE JONGH, *de Herodoti Philosophia*. De recensie laat zich met even veel genoegen lezen als de Dissertatie zelve. Het hapert welligt aan ons, dat dergelijke onderwerpen ons niet bevallen willen, en dat wij evenmin behagen scheppen in de *Philosophia Herodoti* als b.v. in de *facultas historica* van PLATO, of in de poëzij van EUCLIDES. Er is geen schrijver of poëet, over wiens philosophie

men op die wijze geene verhandeling schrijven kon. Dat HERODOTUS een braaf man was, en zijne zedelijke beginselen dikwijls aan den dag gelegd heeft, lijdt geen' twijfel. Het onbestemde en pratende van dergelijke betoogen (men houde ons deze ketterij ten goede) is geenszins geschikt, om de juiste bepaling der wetenschap en harer onderdeelen in stand te houden: het zijn kunst-betoogen en onwetenschappelijke spelingen. Het vernuft of het enthusiasmus moge er voedsel in vinden in jeugdigen leeftijd; maar wie er in rijperen leeftijd aan vasthoudt, vergadert zich geen' blijvenden roem, of, wat meer is, verzwakt den grondslag der goede studiën.

VI. p. 85-86. Een kort verslag van den Heer THIEBOUT over de Dissertatie van den Heer P. VAN DER VELDEN, *de comitiis curiatis apud Romanos*.

VII. p. 89-97. *Observationes criticae in quosdam veterum locos*, van den Heer P. EPKEMA. De Schrijver behandelt een paar plaatsen van VIRGILIUS, eene van PROPERTIUS en eene van TIBULLUS. Het bestek van dit verslag gedoogt geene breede tegenspraak van zijne brave poging: wij noodigen haar uit, om het vers van TIBULLUS, IV. 1, 155, nog eens te overwegen: hij schijnt het denkbeeld van een bevroren *flumen* geheel uit die plaats te willen weg redeneren; maar de poëet zegt evenwel, dat er *ijs* was: waar kwam dat van daan zoo er geen water was? Wat de Dichter ook geschreven hebbe, hij heeft geweten, dat de oorsprong eener rivier niet bevriest, noch het water zoo lang het een bergstroom is: de voorstelling van den poëet is eenigzins onjuist; en waarom zou men dit aan de verbeeldingskracht niet toegeven?

VIII. p. 98-102. D.M. CHR. GOTTL. HEYNII *parentavit* H. WAARDENBURG. Deze *Parentalia* zijn van den jare 1811, en worden nu door den zoon van den waardigen overledene uitgegeven, met eene korte historische aanteekening. Het vers is zoetvloeijend en ademt eene hooge bewondering van den beroemden HEYNE.

IX. p. 3-66. *Nederduitsche Bijdragen. - Bedenkingen aangaande den tegenwoordigen toestand onzer Latijnsche scholen*, door den Heer A.J.J. BAKE. Een verstandig en met onpartijdigheid geschreven opstel. De Schrijver schijnt veel over het onderwerp nagedacht te hebben, en is tot de oorzaak van vele treurige verschijnselen doorgedrongen. Waar het de middelen betreft om de groote kwaal te genezen, vinden wij hem nog een weinig te wankelmoedig. Hij geeft eene vernuftige overdragtelijke voorstelling van den stand der zaken. ‘Het Latijnsche openbaar onderrigt is een vervallen, hier en daar opgelapt Gothisch gebouw, rondom hetwelk van tijd tot tijd moderne sierlijke gestichten opgerezen zijn.’ Ware de Schrijver nog iets verder gegaan! Het

éénige redmiddel (dit is onze overtuiging) is: *eene herbouwing*, EN ALLES ONDER ÉÉN DAK, *zóó, dat het gewezen Gothische gebouw een weinig boven de andere uitsteke*. Wij bevelen hem de uitwerking van dit denkbeeld aan: hij wil er zelf heen, maar durft nog niet genoeg; hij is een dóór en dóór bekwaam man, en schrijft goed.

Dit verslag matigt zich geenszins het gezag eener diep overwogen beoordeeling aan. Wij herhalen het: de verschijning van dezen bundel is hoogst welkom. Wij roepen den Schrijveren met klem toe, dat zij in 's Hemels naam voortgaan: het zal hun steeds beter gelukken. Zouden er geen drie honderd *weldenkenden* in het Land zijn, geneigd om ieder een Exemplaar te koopen, en de kosten te helpen dekken?

Hoofdtrekken der Algemeene Geschiedenis in derzelver oorzaken, gevolgen en onderlinge betrekkingen tot nut en onderhoud geschetst, door *A.H. Petiscus*, Hoogleeraar.

Naar het Hoogduitsch, door *H. Maronier*. Te Gorinchem, bij Jacobus Noorduyn, 1836.

Indien de Lezer verwacht, onder bovenstaanden eenigzins breedsprakigen titel iets anders te ontvangen dan fragmenten uit de Algemeene Geschiedenis, bedriegt hij zich. Alleen is de vorm, waaronder deze hier voorkomen, minder gewoon. Het boek begint namelijk met eene in hoogen toon gestemde inleiding, waarin het belang van de kennis der Geschiedenis wordt aangetoond. Hierop volgt de eerste afdeeling, getiteld: *De grijze oudheid*, waarin de godsdiensten der oude volkeren kortelijk worden behandeld. Het eigenlijk historisch gedeelte begint met de II^{de} afdeeling, die het opschrift van '*De voortijd*' draagt; en deze voortijd wordt dan in drie tijdvakken verdeeld: het *vroegste tijdvak, de middeleeuwen* en *het laatste tijdvak*. Het Werk wordt besloten met een aanhangsel, *later tijdvak* genoemd, de geschiedenis der Fransche omwenteling bevattende. Men ziet, dat de houding van het Werk eenigzins vreemd en onzamenhangend (*décousu*) is. De Schrijver zegt er zelf van: 'Het is geen Leerboek der geschiedenis en moet zulks ook niet zijn: - enkel de hoofdgebeurtenissen, de belangrijke, opzienbarende voorvallen uit de grijze oudheid, uit de groote ruimte van daaraan vervlogene tijden en uit het veelzijdig woelige leven van het tegenwoordige, zullen bier worden medegedeeld.' Of dit nu gepast is bij des Autheur

doel, om menschen, die door andere bezigheden verhinderd worden zich in de geschiedenis te oefenen, ter hulp te komen, is minste aan twijfel onderhevig.

Doch wij leven in een' tijd van brokwerk. In plaats van de ons huivering wekkende quarto- en folio-uitgaven onzer vaderen, waarin de gansche omvang eener wetenschap werd behandeld en uiteengezet, zijn de octavoos en duodecimoos gekomen, en daarmede is met gelijken tred solide kennis en diepgaande geleerdheid tot eene acht- en twaalfdubbele vermindering terug gegaan. '*Schetsen, tafereelen, trekken* en *groepen*,' ziedaar de geliefde titels onzer dagen: en dat zelfs in die vakken van letterkunde, welke volkstrekt zulk eene verminking niet dulden. Doch het is onbegonnen werk daarover de Autheurs aan te vallen, die, als de hoofden elker omwenteling, van het volk de wet ontvangen! zij kunnen immers, alleen door het involgen van den heerschenden smaak, voorkomen, dat de literatuur van smaak geheel en al alle Werken van ernstiger studie verdringe! Liever dus dan hem te beschuldigen, beklagen wij een' man van klassieke kunde als PETISCUS, die zich door den geest des tijds genoodzaakt ziet, den deftigen erentfesten vorm der geschiedenis aan de ligtzinnigheid des publieks op te offeren, dat alleen op voorwaarde eener behagelijke voorstelling met streng-historische onderwerpen wil worden bezig gehouden.

Het is waar, de Heer PETISCUS heeft dit zwakke punt van zijnen arbeid zoeken te bemantelen, door die brokstukken aan te kondigen als hoofdtrekken, in derzelver oorzaken, gevolgen en onderlinge betrekkingen geschetst: doch wie het Werk inziet overtuigt zich spoedig, dat de behandeling der verschillende gebeurtenissen te weinig doorgaand pragmatisch is, om dien titel te regtvaardigen.

Hoe dit zij, geroepen, om het Werk, zoo als het daar ligt, te beoordeelen, hebben wij het met genoegen doorloopen. Wat wij aanvankelijk dachten, dat de Schrijver ook aan eene andere zwakheid onzes tijds zou hebben toegegeven, namelijk om het algemeen aangenomen gezigtspunt, waaruit men tot nu toe gebeurtenissen en personen beschouwde, te laten varen, en een' tegenovergestelden weg van beoordeeling te volgen, waarbij in den laatsten tijd de gekroonde schurken van vroeger dagen uitmuntend gevaren hebben, bleek, tot onze voldoening, eene ijdele vrees geweest te zijn. Neen, de Autheur heeft zich tot dezen armhartigen kunstgreep, om nieuw te zijn, niet vernederd. Wij vinden bij hem de klassieke personaadjes weder, gelijk de Oudheid ons die heeft leeren kennen! boosheid heet geene wijze staatkunde, dwingelandij geene vorstelijke grootheid, vrijheidszucht geene re-

bellie. Hij heeft niet vergeten, dat een historieschrijver boven alles een eerlijk man moet zijn.

Wat nu de behandeling der onderwerpen door den Schrijver aangaat, zij verdient ruimen lof. Gelukkig in de keuze der belangrijkste punten, kort en kernachtig in de ontwikkeling er van, levendig in de teekening der gebeurtenissen, helder in de aanwijzing van oorzaken en gevolgen, onpartijdig in de beoordeeling van zaken en personen, heeft de Hoogleeraar allezins aan de vereischten van een' historischen stijl voldaan.

Wij hebben nogtans ééne groote grieve tegen hem, ten opzigte van het regt-duitsche gebrek van in den aanleg en bouw der volzinnen te wijdloopig te zijn. Hunne onbehoorlijke lengte maakt ze even gewrongen als duister. En hier rigten wij ons ruim zoo zeer tegen den vertaler als tegen den oorspronkelijken schrijver. Wij gelooven namelijk, dat het geen verraden van den stijl eens overzetters kan heeten, als hij de *sesquipedalia verba* van zijn' Autheur, door het loswikkelen en verdeelen der sententie, tot kleiner phrasen inkort. Wij ontveinzen ons de moeite van zulk eene onderneming niet, maar gelooven het belang der zaak groot genoeg, om de eerzucht van een kundig vertaler te prikkelen. Wij hadden den Heer MARONIER die taak volkomen toevertrouwd.

Maar wat is lengte bij waterachtigheid, duisterheid bij bombast? En o, hoe de Duitscher aan deze gebreken mank gaat! Het is waar, dat het geschiedkundig gedeelte, trouwens zoo als uit den aard der zake volgt, minder aan dit euvel lijdt; maar leest daarentegen de inleiding en - *risum teneatis Amici!* Wilt gij er een enkel staaltje van? (bl. 8).

‘Even als uit de onmetelijke hoogten des Hemels, uit het onbegrensde rijk der Godheid, haar, een duurzaam leven inblazende, adem op ons geslacht afdaalde, zoo ook daalden van de door een rein licht in een' reinen ether bestraalde bergkruinen der voorwereld, uit de gezinnen der stamouders van het menschelijk geslacht, welke zich op die hoogten ter woon hadden nedergezet, de eerste overleveringen en mythen over de schepping, op hunne in de vlakten en valleijen zich immer verder uitbreidende afstammelingen neder en verspreidden zich met hen voort naar het Zuiden en Westen, naar het Oosten en Noorden enz.’ Want ik kan niet verder afschrijven. Begrijpt slechts, dat er nu een volzin begint, waarvan men eerst 36 regels later het punt vindt.

Dat nu de vertaler regt zou gehad hebben, ook zulke volzinnen te verwerken, zou ik op mijn gezag niet gaarne beweren. Evenwel er wordt aldus een weinigje te veel tegen den goeden

smaak gezondigd, om het ook ons onopgemerkt en zoetsappigjes in de hand te stoppen. Een kort uittreksel, waarin de *quintessence* van al dien hoogklinkenden onzin werd zamengevat, had welligt op eene gepaste wijze het gebrek van het oorspronkelijke verholpen.

Doch zoo de Heer MARONIER (want wij zullen nu nog alleen één woord van de vertaling zeggen), zich in dit opzigt te trouw aan zijn origineel gehouden heeft, ten opzigte van de taal verdient hij den lof, eene waardige onafhankelijkheid te hebben gehandhaafd. Met schaarsche uitzonderingen is zijn stijl vrij van germanismen, en zoo vloeijend als zulks eene woordelijke vertaling van het Duitsch toeliet; voor enkele aanmerkingen aan den voet der bladzijden verdient hij dank. De correctie is goed door hem behartigd.

Het Werk is met eene tamelijk goede plaat en een' gegraveerden titel en vignet voorzien; over het algemeen verdienen druk en uitvoering lof.

De Roos van Dekama. Een Verhaal, uitgegeven door Mr. *J. van Lennep*.

Te Amsterdam, bij P. Meijer Warnars. 1836. I Dl, VII en 373. II Dl, 426 bl.[(1)].

Onzes ondanks zijn wij verpligt de *Roos van Dekama* tot de derde klasse van historische Romans te brengen, wier voornaamste verdienste bestaat in de stoute ineenwikkeling van het plan, de dichterlijke schikking en groepeering der incidenten en eenen wèl naar het onderwerp gewijzigden, beurtelings bevalligen of verhevenen, maar altijd fraaijen stijl. Wij zullen ons van onze taak kwijten, door aan te wijzen, in hoe ver wij deze in het Werk van den Heer VAN LENNEP aantreffen.

Wat de intrigue betreft, wij hadden van het vernuft des Schrijvers een' minder dikwijls gebezigden knoop verwacht, dan eene onzekere geboorte; - de invloed, welken deze, vooral in romans uit de riddertijden, op de jongelingsjaren van den held heeft, is onzen gewonen Romanlezers niet meer nieuw of vreemd. Dat twee vrienden op hetzelfde meisje verlieven en daarom met elkander breken, heugt ons uit FLORIAN, uit AUGUST LAFONTAINE, uit wie niet al? Doch wij zouden onbillijk zijn, indien wij niet schertsend erkenden, dat het zeldzaam is, een meisje, dat men van geene coquetterie mag beschuldigen, om strijd door vier minnaars te zien aanbidden; maar nog onbillijker zou het zijn, indien wij er niet

(1) Zie N°. VII. bl. 331-345.

in goeden ernst bijvoegden, dat VAN LENNEP aan de reeds veelmalen gebruikte intrigue iets belangrijks heeft weten te geven, door het lot zijner beide helden zóódanig te verbinden, dat naar gelang de schaal der fortuin voor den een' daalt, dezelve voor den ander' rijst. Met andere woorden: is het zeker, dat REINOUT de zoon van een' achtenswaardig Edelman en Ridder is, dan is DEODAAT die van een' schurk en landlooper, of omgekeerd. Het is jammer, dat hij later, toen het bleek, dat DEODAAT de zoon van AYLVA was, zwak genoeg geweest is, om aan het mededoogen der Lezers met den armen REINOUT gehoor te geven en ook hem eene dragelijker afkomst heeft toegedacht; of moest de jongeling, die zijne oogen tot MADZY DEKAMA had durven opheffen en waarmede de Heer VAN LENNEP zich zoo lang had bezig gehouden, voor het minst een wettig, zoo niet een welgeborene zijn? II Deel, bl. 290-291. De Lezer had regt een' anderen afloop te verwachten, en beklaagt het zich, dat hij zich over beiden verontrust heeft, nu het toch met beiden, hoe dan ook, te regt komt.

Wat de verdere ontknooping betreft, meest alle Lezers hebben aangemerkt, dat men reeds na de helft des eersten deels den waarschijnlijken afloop vermoedt; maar wel de minste zullen gevoeld hebben, hoeveel talent het in den Romanschrijver vereischte, ondanks deze voorwetenschap, hunne belangstelling zóó zeer te blijven boeijen. Naauwelijks kunnen wij daarom het eerste een gebrek rekenen: want waarom zou, te midden der digt op één gepakte wolken, niet eene kleine gluring ons mogen gerust stellen omtrent den helderen avond, waarin de storm zal eindigen? En al heeft men ten voordeele van DEODAAT gegist, dan nog wordt onze nieuwsgierigheid niet het minst daardoor gespannen, dat alles nu en dan derwaarts schijnt over te hellen, om aan REINOUT ten onregte de wettige geboorte uit AYLVA en de daaraan verknochte regten te verzekeren.

Het middel, waardoor VAN LENNEP zoo gelukkig in de bewerking zijner intrigue slaagde is, zoo wij gelooven, de groote rijkdom van incidenten, waarmede hij haar heeft weten te omkleeden, welke even stout gegrepen, als vernuftig en oorspronkelijk aan een geschakeld zijn. Was onze lof tot dus verre door velerlei aanmerkingen gematigd, hier verheugen wij ons een punt gevonden te hebben, waarop wij onbekrompen kunnen prijzen. Waar men zich bijna zou verzekerd achten, dat de afloop, welken men verwacht, volgen zou, werpt de Schrijver onverwachts, en echter zeer natuurlijk, nieuwe zwarigheden in den weg. Reeds het optreden van een' tweeden BARBANERA is voor den lezer even verrassend als zulks voor REINOUT zijn kan: de onverwachte verschijning van JAN VAN ARKEL in de slaapcel van SYARD, en zijne verklaring aan ADE-

LEN verbaast ons niet minder dan den Monnik. Aan het tournooi wordt de meeste levendigheid gegeven, zoo door de herkenning van den Ridder met den rooden Arend als den valschen BARBANERA, en den roover der paarden van DEODAAT en REINOUT, als door de verrassende drievoudige uitdaging. Op het oogenblik, dat door de verstandige beslissing van Graaf WILLEM het drievoudige in een enkel tweegevecht veranderd is, dat MADZY en ADELEN, met elkander verzoend, tot de voltrekking des vaak verhinderden huwelijks schijnen over te zullen gaan, werpt de verraderlijke en onverwachte aanval van REINOUT op DEODAAT, 's Graven gramschap en zijne dreiging om MADZY in het Rijnsburger klooster te sluiten, de op eene ontknooping gespannen verwachting der lezers in duigen, en een nieuwe stroom van verwarringen volgt. Thans schijnt wel de herberg van *Plaswijk* voorbedachtelijk gebouwd te zijn, om de onderscheiden helden bij elkander te brengen en de lezers een weinig aan hunne zijde te doen verpoozen. De aap van DAAMKEN, die MADZY van haar leger opjaagt, is misschien wel te veel *tour de force;* maar de hieruit voortgesprotene nieuwe intrigues, waardoor MADZY in handen van den Utrechtschen Bisschop vervalt, SYARD van des Bisschops warmsten dienaar in zijn' geheimen tegenstander veranderd wordt, terwijl deze Prelaat in het bezit van het geheim omtrent DEODAAT'S en REINOUT'S geboorte geraakt en door de verwijdering van SYARD en BARBANERA eerlang de éénige sterveling schijnt te zullen zijn, die van de regte toedragt der zaken kennis heeft: dit alles is zoo stout ontworpen, zoo kunstig in een gevlochten, zoo consequent volgehouden, dat wij niet kunnen nalaten hier de meesterhand en den stempel van het genie te her kennen. Hoe langer hoe meer wast de vloed der gebeurtenissen: de drokte, het gewoel, slepen onwederstaanbaar den lezer mede, gedurig nieuwe verwarring en gedurig nieuwe ontknoopingen. Wij kunnen niet alles, zoo als wij tot dus verre poogden te doen, opgeven: drie incidenten echter zijn te schitterend, dan dat wij dezelve ongeprezen kunnen voorbijgaan. De vergadering der Friezen weifelt omtrent de staatkunde, die zij volgen moet: een gedeelte wil nog altoos vrede met Graaf WILLEM, en misschien zal deze wensch zegevieren. Daar voert in ééns de Schrijver den gehaten Ambtman op het tooneel: zijne aanmatigingen verbitteren de menigte, en hare verbittering drijft haar tot oproerigen moedwil. Thans kan de keuze niet langer onbeslist blijven, en oorlog! oorlog! wordt de leus. Bewondert gij niet met mij dien menschkundigen greep van den Schrijver? Een ander is de onverwachte verschijning van REINOUT. DEODAAT, door de oproerige Friezen te *Stavoren* gegrepen, op het oogenblik dat hij, vermomd in de stad gedrongen, pogingen wilde aanwenden, om dezelve den Graaf in

handen te leveren, verschijnt voor eene verbitterde, bloeddorstige regtbank. ADELEN en de bloeddorstige Abten willen hem ter strafplaats gesleurd, en, ondanks zijne ridderlijke waardigheid, aan eene galg ter dood gebragt hebben. Alle pogingen om hem te redden schijnen vruchteloos, toen eensklaps een der Edelen, die tot dus verre met afgekeerd gelaat alles had staan aanhooren, zich omwendt, DEODAAT in den arm valt en in naam van AYLVA zijne bescherming op zich neemt - en deze Edelman is de thans aan de zijde der Friezen geschaarde REINOUT. - Dezelfde REINOUT heeft den bloedigen afloop van den strijd met *Holland* gezien: en op hetzelfde oogenblik het bewijs ontvangen, dat hij zich bedrogen had, toen hij meende voor zijn Vaderland te vechten, en dat een ander dan hij de ware zoon van AYLVA is. Kan er voor zijne eer grievender toestand bestaan? Maar eensklaps valt hem zijn achtingswaardige oude meester BEAUMONT in het oog, die, omringd van vijanden, na wonderen van dapperheid, onder de slagen van monniken en boeren dreigt te bezwijken. Daarmede is zijn besluit genomen: uit de rijen der zijnen snelt hij op zijn' ouden pleegvader aan, sleept hem zijns ondanks met zich mede, werpt hem in eene der schuiten terug, en wordt, in weerwil van BEAUMONT zelven, zijn redder. Treffender voorzeker kon noch het karakter van REINOUT gered, noch de valsche houding, waarin hij zich toen in *Friesland* verplaatst vond, verbroken, noch tevens met de grootmoedige dapperheid van BEAUMONT de geschiedkundige overlevering vereenigd worden, dat hij het behoud zijns levens aan de trouw van zijnen schildknaap te danken had.

Dat deze rijkdom van verbeelding bij VAN LENNEP, en de uitstekende wijze, waarop hij dezelve tot zijn oogmerk aanwendt, de aandacht des lezers onwederstaanbaar boeit, heeft ieders ondervinding bevestigd. De situatiën wisselen gedurig af; wij bewonderen den Schrijver in geen opzigt zoo zeer als in de wijze, waarop hij deze weet te groeperen. Herinner u, hoe de togt van MADZY, opgeluisterd door het geestige liedje *de Veerman aan de Lek*, (dat wij zouden mededeelen, indien iemand betwijfelde, dat VAN LENNEP aardige liedjes dicht), verrassend besloten wordt met de ontmoeting van DEODAAT, of, wilt gij eene andere proeve, *het briefje in den drinkhoorn* van Grave WILLEM, tusschen de prachtige beschrijving van het uitzeilen der vloot en het opsteken van den storm. Iets schitterends erlangt hierdoor het verhaal, aan hetwelk buitendien niets ontbreekt van die gewone middelen, om het schitterend te maken. Wij vinden er tournooijen en tweegevechten, voorspellingen en zamenzweringen, stormen op zee en bloeddorstige gevechten in; maar, en dit is de keerzijde van den penning, eindelijk ook een karakter zoo bont, dat het on-

wederstaanbaar aller oogen tot zich trekt, het karakter van JAN VAN ARKEL, den Bisschop van *Utrecht*.

Het wordt tijd, dat wij tot de beschouwing van dit karakter en van de anderen, die aan het dichterlijk scheppend vernuft des Heeren VAN LENNEPS hun ontstaan te danken hebben, overgaan. Hoedanig een' persoon de Schrijver in JAN VAN ARKEL heeft willen voorstellen, is door hem op meer dan ééne plaats duidelijk verklaard. Het uitvoerigst is het Deel II. bl. 92-98 geschetst, hoe rustelooze eerzucht gepaard met het meest verfijnde *epicurisme* de hoofdtrekken van zijn karakter uitmaken. De vele inconsequentiën, waarop wij hier en daar bij JAN VAN ARKEL stuiten, moeten vooral uit de laatstgemelde eigenschap afgeleid worden. En schoon geen karakter boeijender is en in een' Roman tot verrassender situatiën aanleiding kan geven, dan juist dat van een' inconsequenten woelgeest, vreezen wij echter, of JAN VAN ARKEL de achting, die zijn rang en zijne hooge geestvermogens volgens VAN LENNEPS voorstelling behoorden in te boezemen, door zijne vele waaghalzerijen niet al te zeer heeft verloren. Wanneer wij voet voor voet, althans in het eerste gedeelte des Romans, de handelingen van den Bisschop nagaan, ontbreekt het al te vaak aan den schijn zelfs van een' genoegzamen grond. Wat doet de Bisschop te *Haarlem?* Beraadslagen met vader SYARD, dien hij even gemakkelijk elders had kunnen spreken, zonder dat hij veiligheidshalve zich in de allervernederendste vermomming aan den Frieschen Monnik had behoeven te vertoonen? Of de gemoederen van den Hollandschen Adel en die der Burgerij polsen, de bedekte plannen des Graven beloeren? Maar daartoe ontbreekt hem de gelegenheid, die alle zorg moet inspannen, en zich alle ontbering getroosten, ten einde bedekt te blijven, terwijl naderhand blijkt, dat niemand anders iets van zijne tegenwoordigheid weet, dan Vader SYARD en BARBANERA. De verschijning van ARKEL op het tournooi is uit zich zelve duister, indien hij geheel onbekend had willen blijven; en welk gevaar bestond er voor den Bisschop niet, dat een onverhoopt ongeluk, zijn' naam en rang aan de wereld ontdekken, eene kwetsuur of een val zijne eerzuchtige plannen verijdelen kon? Vader SYARD zelf, op wien de Bisschop als meerdere een' onbepaalden invloed moet uitoefenen, zal, vreezen wij, nu reeds beginnen met voor den roekelooze geen' vinger meer in de asch te steken. Wij willen niet verder gaan, en onderzoeken, of ARKEL om eenige andere reden op het Slot *Nijenstein* vertoeft, dan ten gevalle van het plan des Romans, maar mogen niet onopgemerkt laten, dat de redenen door den Bisschop opgegeven voor zijne onverwachte verschijning in het Sticht, II Deel. bl. 37-38, weinig voldoende zijn. Had JAN VAN ARKEL hier een listig plan beraamd,

was het dan niet veel natuurlijker geweest, dat hij, zich toen nog schuil houdende, na den ongelukkigen afloop des Stichtschen krijgs, geweigerd had, den zoen door de stad of door zijn' broeder getroffen te bekrachtigen, en de eerste schoone kans de beste had aangegrepen, om zijne verlorene voordeelen te herkrijgen? Zóó moeijelijk is het, aan dichterlijke fictie meer schijn van waarheid te geven, dan de eenvoudige geschiedenis heeft! Zij toch vertoont ons JAN VAN ARKEL als verrast door den onverwachten aanval des Graven; volgens haar verschijnt hij in den uitersten nood, op ontbod zijns broeders, in de geprangde stad, en sluit op de best mogelijke voorwaarden vrede, zonder dat men iets kan vermoeden van eenig arglistig opzet van den op dit oogenblik ongelukkigen Bisschop. Wat zijn Epicurisme betreft, onbegrijpelijk blijft van ARKELS onvoorzigtigheid, dat hij op het oogenblik, waarop hij MADZY wegzendt en niets meer van haar te hopen heeft, zijnen naam en rang aan haar prijs geeft. Zulk eene mate van verliefdheid strookt met zijnen doorgaanden gemoedsaard noch met den drang der omstandigheden, die zijn hoofd met eene menigte van belangrijker zaken vervullen. Ondanks deze aanmerkingen erkennen wij echter gaarne, dat vele trekken van het karakter van den Bisschop uitmuntend fraai geteekend zijn; wij brengen daartoe vooral de onbeschaamde wijze, waarop hij, na ontdekt te zijn, gewoonlijk zijne eer weet te handhaven. Zoowel in zijn gedrag omtrent REINOUT, Deel II, bl. 134-138, als omtrent SYARD bl. 290, en later bij zijn bezoek in *Friesland* jegens MADZY bl. 408 verv., is de listigheid en tevens het *à plomb* zijner handelwijze meesterlijk geteekend.

Doch veel beter dan de Utrechtsche Bisschop schijnt ons Vader SYARD geschetst te zijn. Het overwigt van verstandelijke en zedelijke meerderheid komt vooral door de geestig geteekende van Vader VOLKERT treffend uit. Warme vaderlandsliefde en kloekzinnige beradenheid kenmerken het karakter van den Monnik, karaktertrekken, die in de verdediging van het klooster van *St. Odulf* heerlijk uitkomen. Wij rekenen zijn karakter tot de best gelukte uit dezen Roman. - Evenmin kunnen wij onzen lof weigeren aan ZWEDER *van Naaldwijk*: zijn jeugdige heldenmoed met de onwrikbaarste trouw, het schranderst beleid, en tevens de dartelste zorgeloosheid gepaard, leveren ons een alleraantrekkelijkst beeld. Naast DEODAAT als schildknaap geplaatst, stelt hij, althans bij het tooneel op den toren, zijnen meester geheel in de schaduw. Zoowel bij zijne aankomst te *Stavoren*, als bij het verbranden van *Norwert* en de ontvlugting uit de gevangenis der Monniken, boeit ZWEDER veel meer onze belangstelling dan DEODAAT.

Wat zullen wij van MADZY DEKAMA zeggen? Misteekend is zij niet, en dadelijke gebreken weten wij niet aan te wijzen: maar voor

de hoofdheldin des Romans ware het wenschelijk, dat de omtrekken van haar karakter scherper geteekend waren. Hare gelukkigste oogenblikken rekenen wij die, waar hare kinderlijke onschuld en maagdelijke schroomvalligheid geschetst worden; bij het tooneel op de duinen is zij lief, en niet minder heeft hare verbijstering bij hare ontvlugting uit de herberg te *Plaswijk* en de eerste ontmoeting met ARKEL iets boeijends. Doch deze eenvoudigheid gaat al te spoedig in strakken ernst over, ten gevolge van den drang der omstandigheden, waarin zij geraakt. Overal gedraagt zij zich wel redelijk goed; maar er is te weinig verhevens en eigendommelijks in haar karakter. Liefde, trots en ijdelheid, de drie groote roersels van het vrouwelijk gemoed, hebben geen van allen bij haar genoegzame kracht, en de afwezigheid of krachteloosheid dier driften worden door geene oorspronkelijke eigenschappen vergoed. Over het geheel blijven de karakters van VAN LENNEP te zeer aan het dagelijksche grenzen. JAN VAN ARKEL alleen, ware hij slechts juister geteekend, zou daarop eene uitzondering maken.

Wij eindigen met een' blik te werpen op den stijl des Romans. VAN LENNEP heeft te regt begrepen, dat het verhaal, even weinig een Proza, dat als het ware op hooge stelten daarheen draaft, als den ernstigen, kunstmatigen, stijven vorm van den verhandelstijl kan toelaten. Hij schijnt daarom den verhaaltoon uit het gemeene leven ontleend te hebben, en het gevolg heeft bewezen, dat deze keuze allergeschiktst was, om zijne verhalen populair te doen worden. Van daar vertoont hij zich als een naauwkeurig en stil aanschouwer der omstandigheden, waarin hij zijne personen plaatst. Hunne bedrijven teekent hij met getrouwheid en juistheid op, maar verheft zich nimmer boven de personen, die hij opvoert; hoogst zelden toont hij warme liefde voor de kinderen van zijn brein, of openbaart zich die liefde in den meerderen gloed van zijnen stijl; overal vindt men de arceeringen van eene naauwkeurige teekenpen, nergens de forsche trekken van een breed penseel. Waar groote handelingen, beweging en gewoel beschreven moeten worden, doet de juistheid en eenvoudigheid zijner teekening de voorgestelde zaken door haar eigen gewigt goed uitkomen: ook dáár, waar hij tot dagelijksche kleine zaken afdaalt, geeft de naauwkeurigheid zijner beschrijving haar iets van die aantrekkelijkheid, welke de *tableaux de genre* onzer Hollandsche school hebben. Wij halen als voorbeeld het licht opsteken in de hut van WALGER aan. I. Deel bl. 122.

'Wacht!' hernam SIJTSKE: 'ik zal licht opsteken; want de kat alleen kan in deze duisternis zien. Vrouw! waar bewaart gij de lamp?' -

- 'Achter op den schoorsteenrand,' antwoordde uit de in den donkeren hoek *aanwezige* bedstede eene flaauwe stem, welke DEODAAT voor die van des boschwachters huisvrouw herkende.

‘Het kleine Friezinnetje klom op eene bank en kreeg niet zonder moeite de lamp van hare plaats, waarna zij gehurkt bij het vuur ging zitten om licht te verschaffen; maar vruchteloos bragt zij het eene aangestokene strootje voor, en het andere na, bij de pit: het vlammetje was uit, eer de olie vuur vatte.

- “Ik zal zien of ik u helpen kan,” zeide DEODAAT, toen het meisje over hare mislukte pogingen onverduldig werd: “de tocht door dien schoorsteen blaast de vlam uit:” en zich op de eene knie naast haar nederlatende, dekte hij het aangestoken vlammetje met zijn toppermuts tegen de lucht, die van boven kwam, waardoor eene herhaalde poging gelukkiger slaagde.’

Minder gelukkig is VAN LENNEP, waar de stof zelve minder gelegenheid aanbiedt tot het schetsen van scherpe omtrekken. Waar hartstogten en de meer verborgene gesteldheid der ziel moet beschreven worden, waar eene naauwkeurige teekening niet genoegzaam is, om den lezer op de hoogte des onderwerps te plaatsen: maar waar de toon en kleur van den stijl beurtelings eene verhevene of teedere, aandoenlijke of weemoedige stemming aan hem mededeelen en daardoor medeslepen moet, dáár blijft VAN LENNEP gewoonlijk beneden zijn onderwerp. Is in de gesprekken zijner personen doorgaans het kostuum des tijds weinig zigtbaar, nog meer mist hij die fijne, karakteristieke, menschkundige trekken, waardoor dikwijls enkele regels beter een karakter voorstellen, dan eene uitvoerige levensbeschrijving zulks doen kan; slechts eene enkele reize hebben wij de wijze, waarop een zijner personen verhaalt, bewonderd. Het is JAN VAN ARKEL, en voortreffelijk is in dat verhaal de ironische toon des nijdigen verhalers uitgedrukt. Wij willen dezelve ook hier als eene proeve van beteren stijl inlasschen, I Deel, 151-152.

‘Ha! ik herinner mij, hoe dikwijls mijn edele vader mij die profetie van den ouden Graaf *van Gelder* verhaald heeft. Hij was er bij tegenwoordig, toen deze WILLEM *van Avesnes* in de Domkerk met het heilige doopwater besprenkeld werd. De Graaf *van Gelder* was lang te voren aangezocht geworden, om als gevader over het kind te staan; maar sedert een' geruimen tijd was de grijsaard tot een' staat van kindschheid vervallen, zoodat niemand dacht, dat hij de plegtigheid zoude kunnen bijwonen, maar elk een' vertegenwoordiger in zijne plaats verwachtte. Hij kwam echter; de oude REINOUT, verstramd en verbleekt, half gedragen in de armen zijner dienaars en met verwilderde oogen, wier ongestadige blik bij elk der aanwezigen den angst deed ontstaan, dat hij de plechtigheid ontijdig zoude storen. Hij bleef echter bedaard en stil nederzitten, zoo lang de gebeden en het gezang duurden; maar toen het oogenblik dáár was, dat het kind ten doop moest geheven worden, was het, of zijne vorige

jeugd op éénmaal terugkeerde. Zonder hulp van iemand rees hij van zijn' zetel, trad met een vasten stap naar de doopvont, en nam het kind uit de armen der ontstelde moeder. Met angst bleven alle oogen op hem gevestigd; want een oogenblik van verzwakking had de hoop van *Holland* en *Henegouwen* op het harde vloersteen of in de doopvont doen rollen, tot eeuwige droefheid van dat beminnelijke huis van *Avesnes*. Alles liep echter buiten, ja boven verwachting gelukkig af. Maar toen het kind gedoopt was en de Bisschop daarover den zegen had uitgesproken, was het of een heilig vuur of eene inblazing van boven op ééns den grijsaard bezielde. Hij hief het kind omhoog, kuste het, en sprak toen met luider stem deze woorden uit: gelukkig zult gij wezen, mijn zoon! voorspoedig in krijg en vrede, tot u de kodde der Friezen het leven beneemt.'

Mist het verhaal en drama bij VAN LENNEP doorgaans de warmte en de bevalligheid des gevoels, in zijn descriptief is zulks niet minder op te merken. Het naauwkeurig beschrijven van woelige, drokke volkstooneelen is wel het meest zijn element: de stille Natuur teekent hij juist en doorgaans niet onbevallig; maar nimmer tracht hij haar door een' nieuwen greep te idealiseeren. Aardig is de beschrijving van den toevloed van vreemdelingen te *Haarlem* bl. 4 verv. Aardig de beschrijving van den stillen tusschendag voor het tournooi. Schoon en naauwkeurig de schildering van het gezigt in het duin achter *Bloemendaal*, I Deel, bl. 173 verv., van *Gaasterland*, Deel II, bl. 183-184; maar dezelfde getrouwheid der beschrijving is aan het klooster van *St. Odulf* verspild, Deel. II, bl. 322, daar de zaak weinig aantrekkelijks heeft en door het gezegde niet duidelijker wordt. Doch wij, die liever schoonheden huldigen, dan gebreken afkeuren, willen ook hier niet verzuimen de aandacht te vestigen op de éénige descriptieve plaats, waar VAN LENNEP door zijn onderwerp tot eene hooger vlugt gedwongen wordt. Het is het landschap, waarin de Schrijver ons de uitvaart van Grave WILLEM doet aanschouwen, (Deel II, bl. 390-391). Eerst wordt ons de herfstochtend beschreven, en, om den indruk van het sombere, dat jaargetijde eigen, te verhoogen, een oord geschilderd, waarin, treurig en naakt, slechts enkele boomen hunne bladerlooze kruin verhieven. Wij kunnen de gansche plaats niet overnemen; maar men herkent den meester, wanneer VAN LENNEP, na het schetsen der stilte op aarde, ons den hemel vertoont zonder vrolijk gevogelte, en hier en ginds eene raaf, door haar krassend geschreeuw, dat zwijgen doet afbreken. Nu eerst verschijnt de optogt en het langzame van zijnen tred, en de bijgeloovige visscher, die zijn net laat vallen en zich de kruin ontdekt en een *pater* opzegt, ja zelfs de doggen, die hunne woeste geaardheid schijnen te verliezen, om de treurigheid

hunner meesters, vooral de enkele toeschouwers, wier hoogmoed in medelijden verkeert, zijn zoo vele bewijzen, met welk een talent de Schrijver begaafd werd.

Terwijl wij aan zoodanige trekken onze ruimste lofspraak niet weigeren, kunnen wij ons naauwelijks voorstellen, hoe het mogelijk is, het schoonste schoon der Natuur: vrouwelijke schoonheid, zoo onbevallig te beschrijven, als VAN LENNEP ons MADZY voorstelt. Deel I, bl. 122.

'Voor zoo veel men, nu zij gezeten was, hare gestalte kon beoordeelen, was zij rijzig van portuur; doch hare fijne leest was gewikkeld in een' zwarten zijden mantel, die niets liet bespeuren, dan de bevallige randing (ronding?) van een' leliewitten arm, die tegen de toen algemeen heerschende mode, tot boven den elleboog bloot, en om het lijf van een ziekelijk kind, dat op haren schoot zat, geslagen was.' (tegen de toen algemeen heerschende mode?) 'De kap van den mantel bedekte het hoofd en was onder de kin vastgestrikt, doch liet tevens vrijheid om de edelste en levens innemendste *wezenstrekken* te beschouwen, *welke immer in het hart eens jongelings liefde verwekt hadden*. De *strenge regelmaat des beloops van neus en voorhoofd*, welke aan het profil der Grieksche JUNO herinnerden, was getemperd door den zachten minzamen opslag van twee groote, heldere hemelsblaauwe oogen, overwelfd door gitzwarte wenkbraauwen, zoo zuiver van omtrek, als waren zij door een penceel *gevormd*, en door de kuiltjes, welke in de van gezondheid schitterende wangen en in de ronde kin als tot eene schuilplaats voor de bevalligheden gevormd waren;' enz.

Onaangenaam is het, bij een' Schrijver als VAN LENNEP slordigheden van stijl en dictie op te merken, en echter, even als zijne gesprekken vaak in het banale vervallen, kunnen wij niet nalaten, ons overluid te verklaren tegen een gebrek, dat met het reeds opgemerkte in verband staat. Verre van zijne personen of zijne situatiën te idealiseeren, en zijne lezers tot hunne hoogte op te voeren, trekt hij ze nu en dan tot beneden het peil zijner beschaafde lezers door triviale vergelijkingen neder. Twee staaltjes mogen strekken om onze aanmerking te staven; de lezer zal ongetwijfeld zich aan meerdere gestooten hebben. Op het oogenblik dat ADELEN en DEODAAT, gereed elkander aan te vallen, door de omstanders daarin worden belet, vergelijkt VAN LENNEP hen bij 'twee doggen, welke door hunne meesters worden terug gehouden,' I Deel, bl. 204. Elders wordt ADELENS spijt na zijne nederlaag door BEAUMONT vergeleken, 'bij dien, welken een scholier, die zich reeds man gevoelt, aan den dag legt, wanneer hij door zijn meester getuchtigd werd.'

Wanneer wij met een enkel woord de kwade zijde van VAN LENNEPS stijl wilden opgeven, wij zouden haar *karakterloosheid* noemen: de goede zijde ligt in deszelfs eenvoudigheid en populariteit. Ware het ons vergund geweest, tevens de *Schetsen en Verhalen* eens overledenen Romanschrijvers aan te kondigen; wij zouden niet geheel en al ingestemd hebben in de ongetemperde lofspraak eens vroegeren beoordeelaars. Aangenaam zou ons de taak geweest zijn aan te wijzen, hoe het meeste, dat aan DROST ontbrak, bij van LENNEP gevonden wordt, hoe DROST bezat hetgeen VAN LENNEP mist. Is gewoel en drokte VAN LENNEPS element, DROST wist daarentegen het teedere, het stille, het eenvoudige gelukkiger voor te stellen. Ontbreekt het hem aan de levendigheid van VAN LENNEP, hij wint het in diepte van gevoel; zijn de gesprekken van DROST kunstig en soms gekunsteld, bij VAN LENNEP zijn dezelve veelal eenvormig. DROST had een' keurigen, gekuischten, oorspronkelijken stijl, maar hij miste de duidelijkheid, de gemakkelijkheid, de populariteit van VAN LENNEP; maar DROST schreef in den bloei des levens, VAN LENNEP heeft den mannelijken leeftijd bereikt, en wanneer wij in den eerste, het al te weelderige der bloesems laken, hebben wij regt van den laatste, rijpe vruchten te eischen.

Daarom mogen wij, terwijl wij VAN LENNEPS vernuft en vinding huldigen, niet nalaten hem dringend te smeeken, dat hij zich door diezelfde populariteit niet late verleiden, om het publiek en zijne wenschen blindelings te volgen. Hij bezit te veel talent, om deszelfs voorbijgaande afgod te worden. Zijne populariteit geeft hem integendeel de magt en legt hem de verpligting op, den smaak van ons volk te verbeteren, in stede van dien te verwennen. De taak is welligt moeijelijk, want onze natie is hard van ooren en dik van tong. Doch zoude zij den Heer VAN LENNEP te zwaar zijn? Wij betwijfelen het - hij trekke partij van het voorbeeld zijns voortreffelijken Vaders, die niet altoos populair was, vooral niet, toen hij, op een oogenblik, dat alles van geestdrift schreeuwde, het ijdele woord onder de scherpe roede zijner welsprekende kritiek verpletterde. Met het oog op het ideaal der kunst gerigt, vervolge hij zijne loopbaan als schrijver; en mogten hem dan velen zijner tegenwoordige bewonderaars en lezers ontvallen, hij zal zich met het lot der Romeinsche tooneelspeelster mogen troosten:

At mihi plaudit eques, explosa Arbuscula dixit.

De vignetten zijn aardig zonder fraai te zijn; - druk en papier redelijk; maar had men bij een Werk, waarvan de opgang zoo zeker was vooruit te zien als van een' Roman van den Heer VAN LENNEP, niet eens kunnen toonen, wat de Hollandsche graveerstift en de Hollandsche drukpers leveren kunnen, wanneer geene vrees voor de kosten den goeden wil eens Uitgevers belemmert? -

L.
V.S.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

***Facsimiles van Handschriften van beroemde Mannen, uit de verzameling van den Hoogwelgeboren Heer, Jonkheer* G.J. Beeldsnijder, *Vrijheer* (enz.) *Ambachtsheer* (enz.)[1], *Lid van de Ridderschap en Staten van Utrecht*, (*Directeur en Lid van acht* - en nog meer - *geleerde genootschappen*[2].) *Met historische ophelderingen uitgegeven door* A.J.R. Natan. *Utrecht, in den Akademischen Boekhandel*[3] *van* Robert Natan, 37, 1837. (Op den omslag staat nog: I.)**

Het was ons te aangenamer, deze nieuwe verzameling van gelithographeerde Handschriften te *Utrecht* te zien verschijnen, naarmate het ons leed gedaan had, eene vroegere onderneming van dien aard al spoedig, bij gebrek van genoegzame ondersteuning van ons Vaderlandsch (?!) publiek, gestaakt te zien. Doch voor het wèlslagen dezer *Natansche* waarborge ons mede de naam van den *Hoogwelgeboren Heer Jonkheer*, (kortheidshalve zullen wij in het vervolg slechts den algemeenen naam van H^{r}. gebruiken), BEELDSNIJDER (van enz. enz.), wiens roem in meer dan één opzigt aan deze onderneming verbonden is.

Het schijnt ons toe uit den titel en de opdragt en de voorrede, - het is wel niet geheel duidelijk; doch wij willen het er liefst voor houden, - dat alleen de eigendom der handschriften, en de vergunning der uitgave, zijn van den H^{r}. BEELDSNIJDER; maar al wat verder tot de taak van een' *Uitgever* (in den *letterkundigen* zin des woords[4]) behoort, tot den ongetitelden Heer A.J.R.

(1) Is er dan niet een Besluit van Z.M., uitdrukkelijk inhoudende, dat eigenaars van voormalige Heerlijkheden niet zouden vermogen zich de titels van *Heer* over die plaatsen aan te matigen (en aldus een *divisum imperium* te constitueren)? - of slaapt de Justitie te *Utrecht? Recensent*.

(2) - waaronder het *Noord-Brabandsche*, dat verleden jaar zijn Lidmaatschap in alle Couranten uitgeveild heeft aan ieder, die ƒ5 's jaars betalen wilde. *Recensent*.

(3) Dát zou een *boekhandel* zijn, die van wege of voor rekening van de *Akademie* gedreven werd! Deze onkunde in de taal kan men den vreemdeling vergeven: maar zou dan wezenlijk de Heer R.N., nog zoo kort hier te Lande gevestigd, een voorregt ten opzigte van academische *leverantie* boven alle andere Utrechtsche Boekhandelaren uitdrukkelijk verkregen hebben? *Recensent*.

(4) In *merkantilen* zin is Uitgever de Boekhandelaar, die een Werk debiteert; dus hier de H^{r}. R. NATAN. *Recensent*.

NATAN moet gebragt worden. Wij houden ons dus aan dezen alleen, wat onze aanmerkingen betreft op de keus en rangschikking, en de lithographie en druk der stukken, en de bijgevoegde opheldering en uitlegging: - den H^{r}. BEELDSNIJDER blijft uitsluitend onze bewondering zijner uitgestrekte en kostbare verzameling, en onzen dank voor zijne edelmoedigheid, van die wel op deze wijze tot algemeen nut of genoegen te willen aanwenden.

Maar wat betreft (*a*) de keus: - men belooft ons niet bloote Handteekeningen, maar Handschriften van beroemde personen. Nu is van N^{o}. V blijkbaar, en, naar het ons voorkomt, ook van N°. II, alleen het onderschrift van den Prins en den Admiraal; maar het ligchaam der stukken van de hand van klerken.

(*b*) De rangschikking: - deze is zoo barocq, en orde- en smakeloos dooreengesmeten, als maar mogelijk was. H. DE GROOT, M.A. DE RUITER, J.C.J. VAN SPEYK, J.C. LAVATER, WILLEM FREDRIK van *Nassau*, Stadhouder van *Friesland*, THEOD. BEZA, de Generaal CHASSÉ en G.W.V. LEIBNITZ. En even zoo kakelbont wordt het ons beloofd voor de twee eerstvolgende afleveringen. Gaf men, als uitlandsche verzamelingen van dezen aard, elk bijzonder stuk met deszelfs uitlegging op een afzonderlijk blad, dan kon elk, na voleindiging des Werks, de stukken rangschikken naar welgevallen, naar tijdorde of natiën, of klassen van personen enz.; maar hier is de uitlegging enz. zóódanig gedrukt, dat de *cahiers* zoo moeten blijven.

(*c*) De druk is fraai, en doet onzen Amsterdamschen SPIN eere aan; doch het is verkeerd en staat *mesquin*, dat de overbrenging der hier geleverde stukken bl. 6 onmiddellijk na de korte berigten aangaande de schrijvers en den inhoud der stukken begint: die 5 à 6 regels hadden op bl. 7 moeten gebragt zijn; vooral daar op bl. 9 plaats genoeg overbleef.

(*d*) De lithographie is vrij wel en geeft het kenmerk der handschriften in het algemeen getrouw weder. Doch het is jammer, dat de Steenschrijver (of Corrector) de taal niet verstaan heeft, en aldus GROTIUS en LEIBNITZ taalfouten laat schrijven, die zij zeker niet geschreven hebben. Ook LAVATER schreef zich zeker niet *Casbar*.

(E) De korte opheldering nopens de schrijvers en den inhoud zijn bondig en voldoende. Ook het overschrijven der veelal moeijelijk te lezen stukken gepast en doorgaans getrouw. Doch in het begin van N^{o}. I is eene beleedigende fout, daar er staat *non eruditi*, in plaats van *non ineruditi:* ook is de dagteekening van dat stuk (2 Junij) weggelaten.

Titel en opheldering zijn in Neder- en Hoogduitsch. Hier hebben wij niets tegen: maar wel, dat de Heer Uitgever - geen Nederlander - den Nederlandschen stijl nog kruipender maakt dan het Hoogduitsch, hetwelk daarvoor plagt berucht te zijn. In de voor-

rede heeft het Nederduitsch tot tweemaal toe *Zijn Hoogwelgeboren* (voluit), waar het Hoogduitsch slechts heeft ‘de Heer BEELDSNIJDER *van Voshol*.’ Dit is eene beleediging van den Duitscher aan onze moedertaal.

Ondanks al deze kleine aanmerkingen juichen wij deze onderneming toe, en wenschen, dat ze toereikende ondersteuning moge vinden en de moeite en kosten rijkelijk beloonen. Wij bevelen ze den beminnaren der geschiedkunde aan, en herhalen onzen dank aan de HH. Verstrekker en Uitgever der Handschriften.

ψρ.

***Feestrede ter viering van het honderd-vijftigjarig bezit en gebruik der Evangeliesche* (*Evangeliesch*) *Lutersche Kerk te Amersfoort, door* G.D. Otto. *Te Dordrecht bij* H. Lagerwey, 1836. In gr. 8°. 35 bl.**

Hoewel wij het uitgeven van Gelegenheids-leerredenen niet onbepaald kunnen *afkeuren*, mogen wij het even weinig *aanraden*. Een eenvoudig en hartelijk woord, dat om de gelegenheid *waarbij*, het oogmerk *waartoe* en de personen *tot wie* het gerigt werd, met belangstelling werd aangehoord, wordt niet altijd met belangstelling gelezen, en geeft somtijds aanleiding tot verkeerde of minder gunstige gevolgtrekkingen ten aanzien van den opsteller. Ook begint het meer en meer in zwang te geraken, om zoodanige stukken óf tot een weldadig doel, óf op dringend en vereerend aanzoek van vrienden (*beide* wordt dikwijls in een voorberigt vermeld) in het licht te zenden. Moet dit tot *carte de sûreté* strekken, of een afleider voor de kritiek zijn? Dan.... *transcat!* Maar van haar wordt immers waarheid, geene barmhartigheid verlangd?

De Eerw. OTTO koos bij de gelegenheid, op den titel vermeld, tot Tekst Openb. XXI. 3[a]. Onzes oordeels zou hij gepaster hebben kunnen kiezen, daar het hem slechts om een *motto* te doen was, zoo als uit de verdere behandeling blijkt. Van de gekozen woorden wordt weinig gezegd, een gebruik, dat bij sommige predikers in het Ev. Lutersch kerkgenootschap heerscht, maar zeker niet geschikt is tot het bevorderen van grondige Bijbelkennis bij de toehoorders. Het onderwerp der leerrede: *het tegenwoordig feest als een feest van godsdienstige vreugde*, is zoo algemeen gesteld, dat ons geene feestviering van Christenen in een bedehuis (waarom noemt men dit steeds, gelijk ook hier, een' Tempel?) denkbaar is, waarbij het niet even zoo goed zou kunnen gebezigd worden. De behandeling van het onderwerp loopt geleidelijk af. Taal en stijl zijn zuiver, zonder dat echter de rede zich door hooge vlugt of treffende gedachten onderscheidt.

De Leerrede had zonder schade ongedrukt kunnen blijven, of moet de opbrengst mede tot den torenbouw strekken?

I. *De Gelofte, of de zegepraal der Deugd. Een oorspronkelijk Nederlandsch Familie-Tafereel, uit het laatst der zestiende Eeuw, kort vóór den dood van* Willem I; *door* Froukje Herbig. *Te Leeuwarden, bij* H.C. Schetsberg, 1836. 232 bl.

II. *Elisabeth Basmooth, of een Engelsche Plant op Hollandschen Bodem. Een oorspronkelijke Roman. Door de Schrijfster van de kleine pligten. Te Amsterdam, bij* Ten Brink en De Vries. Twee deelen 1836. 316 en 298 bl.

III. *Drietal Verhalen, op Godsdienst en Deugd gegrond. Niet vertaald. Te Leeuwarden, bij* L. Schierbeek 1837. 198 bl.

> ‘Ah! perchè forti a me natura e 'l cielo
> ‘Altrettanto non fer le membra e 'l petto
> ‘Onde potessi anch'io la gonna e 'l velo
> ‘Cangiar nella corazza e nell'elmetto?’

dus klaagt TASSO'S *Erminia*, Lezer! - in onzen tijd wenscht eene Schoone, die naijverig is op onzen roem, het talent te bezitten, door hare schriften te boeijen: de veder heeft ook in dat opzigt het zwaard vervangen. Maar de *Corinne's* zijn even zeldzaam als de *Clorinda's;* drie proeven van de waarheid dier stelling liggen vóór mij.

I.

Jonkvrouwe HERBIG tracht ons door een beleefd, waarlijk al te beleefd voorberigt in te nemen. Wij zijn niet *de Recensent, die haar in vroeger beoordeelingen ook niet spaarde;* maar toch kunnen wij ons niet weêrhouden te grimlagchen, wannneer H. Ed. dus begint: ‘Onder de menigte voortreffelijke schriften, welke wij aan de vruchtbare pen van onzen beroemden Landgenoot VAN KAMPEN verschuldigd zijn, behoort ontegenzeggelijk het Werk: *Schoonheden der Ouden* enz., genoemd te worden.’ Wij grimlagchen om die menigte schriften noch om die vruchtbare pen, Lezer! wij grimlagchen omdat Jonkvrouwe HERBIG beleefd heeft willen zijn en inderdaad onbeleefd is. Welk denkbeeld boezemt zij toch van die voortreffelijke schriften in, wanneer een der beste slechts verdient genoemd te worden? Vindt gij, dat deze mislukte pligtpleging door de volgende wordt goed gemaakt? ‘Ik verstoutte mij,’ gaat zij voort, ‘om boven elk hoofdstuk van dezen Roman eene spreuk uit bovengemeld Werk te plaatsen, welke op den inhoud zinspeelde, mij vleijende, dat deze geoorloofde diefstal tot aanbevelingsbrief van mijn boek zou strekken.’ Indien Prof. VAN KAMPEN deze neiging waarlijk beleefd wilde beantwoorden, hoe vele buigingen zoude Z.H.G. op zijne beurt niet voor die oude Autheurs moeten maken, van welke eenige misschien regt hebben zich zijner te beklagen! Immers, onderscheiden motto's zijn ver van voorbeelden van stijl te zijn; - maar wij moeten over de *Gelofte* spreken.

Doch het is de laatste Roman met eene historiëele tint, welke Jonkvrouwe HERBIG de eer zal hebben, het publiek aan te bieden - wij mogen ons dus ontslagen achten van de verdrietige taak aan te wijzen, waarom ons dit tafereel, zoowel in dat opzigt als in bijna elk ander, mishaagde. Een enkel tooneel - dat van WILLEM I aan het schaakbord - zoude ons anders overvloedige gelegenheid aanbieden met bewijzen te staven, van hoe veelsoortige feilen tegen de zeden van den tijd, het karakter der personen en de wijze van denken en spreken dier dagen, dit boek overvloeit. Wij achten dit nu minder noodzakelijk, daar de Schrijfster niet tot voorbeeld gekozen wordt door de overige Schoonen, die, om onzent wil, heure blanke vingeren bemorsen. Maar wij mogen Jonkvrouwe HERBIG den goeden raad niet onthouden, welke schrijfsoort H. Ed. verder beoefenen moge, zich met ijver toe te leggen op eenen fraaijen, dat is, natuurlijken, ongezochten, waardigen, niet nu eens platten en dan weder gezwollen' stijl; er zich voor te wachten, alle tijden en vormen door een te haspelen, en vooral in geen verhaal hoofdstukken in te lasschen, die bestemd schijnen om te worden gespeeld, die niet geschreven schijnen, om te worden gelezen. Zie het 14de, 18de, 25ste, 26ste, 36ste, 41ste enz.

Wij wenschten, dat alle schrijfsters - van geniën spreken wij niet, WEILAND en SIEGENBEEK beide houden het voor onzijdig, en aan welk geslacht het *overvliegend vernuft*, (zie al weder onzijdig!) ten deel valle, het laat zich geene wetten voorschrijven - wij wenschten, dat alle schrijfsters zich bepaalden tot hetgeen in haren kring behoort, het huisselijke, - het gezellige, - liefde en vriendschap, - stille deugden, - huwelijksliefde en moedertrouw, - en dat alles voorstelden met die juistheid van opmerking, die fijnheid van gevoel, die aandoenlijkheid van ziel, die reinheid des harten, die godvruchtige stemming des gemoeds, welke het erfdeel der vrouw zijn.

II.

Verwezenlijkt *Elisabeth Basmooth* dat ideaal? Ach, Lezer! wij verzekeren de Schrijfster gaarne, dat wij een' Engelschen, noch een' Franschen naam dragen, doch dat wij het haar Ed. zelfs niet euvel zouden hebben genomen, al had zij den onzen in haar verhaal gevlochten en zich de moeite bespaard, uit VAN LEEUWEN'S *Batavia Illustrata* de namen van uitgestorven familiën, uit de lijst van *adelijke geslachten zonder genealogie* te kiezen, indien zij ons slechts een onderhoudender Werk had geschonken; wij zouden eener Dame liever elk ander vergrijp hebben te vergeven, dan ons zoo lang te hebben *verveeld*. Zoo men u ooit om een bewijs plaagt der stelling, dat: *le secret d'ennuyer c'est celui*

de tout dire, lees E.B. voor. Ziedaar al wat wij op een boek hebben aan te merken, waarvan wij gaarne getuigen, dat wij ons in fatsoenlijk gezelschap hebben verveeld; om het u niet op onze beurt te doen, verwijzen wij u voor een verslag van het Werk naar de *Eerste Aflevering van het Boekenverslag, tot aanwijzing van den Inhoud en de strekking van nieuw uitkomende Werken, zonder Recensie, voor* 1837, bl. 76-82. De uitvoering is loffelijk en doet den Heeren TEN BRINK en DE VRIES eer aan.

Elk der deelen prijkt met een vignet; wij merken op het eerste aan, dat wij nooit onbevalliger Jonkvrouwe zagen dan ELISABETH, op dat van het eerste Deel; zelden grooter feil tegen het decorum dan op dat van het tweede, waar de Heer LIONEL HASLEY zijne honden naar den stal trekt, terwijl zijn liverei-bediende er met de handen in den zak bij staat.

Het blijkt duidelijk, zoo uit den *Schildknaap* als uit *Elisabeth Basmooth*, dat zoo min de Historische Roman, als de Burgerlijke Roman het veld zijn, voor de talenten der Schrijfster bestemd. Ons tafereelen uit die wereld te geven, waarin geboorte, opvoeding en middelen haar plaatsten, zal haar misschien de overdreven vrees, beschuldigd te worden portretten te hebben geschilderd, beletten; - wij raden haar daarom in het belang van haren roem aan, tot zedekundige schetsen of vertoogen terug te keeren. Zij noeme ons oordeel hard noch scherp, dewijl het ligt weinig strookt met de vleijende loftuitingen, haar door sommigen onzer eerste Letterkundigen toegezwaaid; in de salons onzer Aristocratie is men veel te hoffelijk, om het Werk van *une des nôtres* niet te bewonderen; *la critique est de mauvais ton*.

III.

Volgens de dagbladen zijn wij dit Werk aan eene zeer jeugdige Schrijfster verschuldigd; de drie verhalen: *De vondeling op het Slagveld bij Waterloo, Henriette of de Edele stiefdochter, en Charlotte Estendorp en Sara ter Walde*, dragen blijken van gebrek aan menschen-, zaken- en wereldkennis, ondanks eenen over het algemeen onberispelijken stijl. Vooral het laatste had ongedrukt moeten blijven; SARA TER WALDE, eene jonge Israëliete, die hare moeder in twintig bladzijden betoogt, dat JEZUS CHRISTUS de MESSIAS is, den Vaderen beloofd, (een betoog ontleend aan *le Comte de Valmont ou les Egaremens de la Raison*,) is eene beklagenswaardige dwaasheid, omdat zij onderwerpen aanroert, die, hoezeer de toon der Schrijfster bewijst, dat hunne heiligheid haar eerbied inboezemt, echter te verheven zijn, om niet onder zulk eene behandeling te lijden.

Wij dachten onwillekeurig bij dit boek aan het gevoelen van DROST, dat men acht en twintig jaren oud moet zijn om een' Ro-

man te schrijven. In plaats van de Schrijfster uit te noodigen, zich tot dien leeftijd te oefenen, wenschen wij haar liever toe, dat weldra op haar de woorden van JEAN PAUL toepasselijk mogen zijn: ‘Het hart eener vrouw leeft dichterlijker, dan het schrijft. Vrouwen zijn meer geboren om kunstwerken, dan om kunstenaars te zijn. In het huwelijk echter gaat deze zoete liefhebberij te niet, gelijk de zonnebloem alleen in de jeugd zich naar FEBUS toe wendt.’

Eene algemeene aanmerking op de titels der boeken onzer hedendaagsche Schrijfsters moge deze aankondiging besluiten: waarom prijkt de deugd bijna altijd (I en II), de godsdienst somwijlen (II), op het titelblad? Onze verdienstelijke Landgenooten WOLF en DEKEN - de vrouwelijke LOOSJES onzer Letterkunde - door geene harer navolgeressen geëvenaard, schreven ook ter bevordering van al wat goed, schoon en edel is, maar lieten aan het publiek over, de strekking harer Werken te beoordeelen; wij wenschten, dat onze tegenwoordige Romandichteressen hare boeken sloten, als CLORINDA haar leven, met een verzoek het te doopen:

‘Amico, ái vinti, io ti perdon. Perdona
Tu ancora, al corpo no, che nulla pave;
All' alma sì: deh per lei prega; e dona
Battesmo a me, ch'ogni mia colpa lave:’

Ik predik met gebogen knie;
Des hoort mij zonder spijt!

STARING.

G.

Marco Visconti. Eene geschiedenis uit de Veertiende Eeuw, door* T. Grossi. *Naar het Italiaansch. Te Groningen, bij* W. van Boekeren, 1837. *Twee Deelen*, 324 *en* 299 *bl.

TOMMASO GROSSI droeg dit Werk aan ALESSANDRO MANZONI op, met den eerbied van een' leerling en de liefde van een' broeder; en de vertaler vertrouwt in de Voorrede, dat onze landgenooten *Marco Visconti* met genoegen lezen zullen; wij wenschten, dat de eerste meer eerbied, de tweede minder liefde en de derde, eindelijk, niet zoo veel vertrouwen had betoond; om den wil der Italiaansche Letterkunde, welker studie wij in ons Vaderland gaarne zouden bevorderen. Waarom bewaarden wij, die, in andere tijdschriften, onzen landgenooten het eerst opmerkzaam maakten op de verdiensten van *Le Mie Prigioni*, en *I Promessi Sposi*, sedert het stilzwijgen over D'AZEGLIO, GROSSI, VARESE en ROSINI; waarom anders toch dan, dewijl het ons toescheen, dat wij den blik niet naar *Italië* behoefden te wenden om voorbeelden van min of meer ongelukkige navolgingszucht; - WALTER SCOTT heeft het aantal lijders aan die kwaal alom *legio* gemaakt.

Marco Visconti is een historische Roman; maar.... *non isgo-*

mentatevi che il fastidio avrebbe a durar poco[1]; wij wenschten, dat deze woorden door den schrijver, II Deel, bl. 253 der Parijsche uitgave, van de eerste bladzijden af in beoefening waren gebragt! Immers het valt zwaar het boek ten einde te lezen, al vinden wij er een Godsgerigt en een steekspel in; al neemt een minnezanger in hetzelve beurtelings de rol van priester en potsenmaker op zich, al heeft het een' graaf tot karikatuur en een' engel van reinheid tot heldin - die hoofdbestanddeelen van zoo menigen Roman! Er is iets stuitends voor ons gevoel in de intrigue: de liefde van MARCO VISCONTI voor de dochter van haar, die hij in jeugdiger leeftijd beminde; zulk een hartstogt moge in mannen, vooral in *Italië*, niet vreemd zijn, hij wekt minder belang dan weerzin. BICE, de minnares, denkt er als wij over, doch geeft OTTORINO, den neef van MARCO, slechts de voorkeur, omdat hij jong en schoon is, reden genoeg misschien voor een meisje, voor een Italiaansch meisje vooral; maar voor het publiek? Aan een paar schurken ontbreekt het den Roman niet, doch deze zijn ook allergemeenst: door hunne lagen wordt BICE in eenen toestand gebragt, welke naar dien van REBECCA in de *Ivanhoe* zweemt; GROSSI wint er niet bij, dat hij ons aan SCOTT herinnert, doch.... *non isgomentatevi, che il fastidio avrebbe a durar poco*, en dus geen woord over het ontbreken van de kleur des tijds, over het weinig belangrijke der feiten of liever de afwezigheid van handeling - over het gebrekkige der teekening van VISCONTI, door de Geschiedenis met donkere toetsen geschetst, en wat dies meer zij.

Geen Land ter wereld heeft zoo vele blijken opgeleverd als het onze, dat men een verdienstelijk schilder van binnenhuizen en kamertooneelen kan zijn, zonder een grein talent te bezitten voor historische tafereelen. GROSSI is een zeldzaam bewijs, dat niet elk in *Italië* zoo duidelijke begrippen over zijnen aanleg, liever over de soort van zijn genie heeft, om dit geen geweld aan te doen; dat niet elk verstand genoeg bezit, niet hooger te willen vliegen, dan zijne wieken het toelaten.

Tel brille au second rang qui s'éclipse au premier, geldt ook in dezen zin - niemand zal ons beschuldigen, dat wij te genadig waren in het beoordeelen van GROSSI, waar hij het waagt het penseel der Historie in zijne zwakke vingeren te nemen; welnu, wij hebben geene woorden voor onze bewondering, geene lofspraak vleijend genoeg voor het genreschilderijtje, dat hij ons van ouderlijke smart levert! De Uitgever van dit tijdschrift kondigde dezen Roman ter vertaling aan, niet om de beide deelen te doen ver-

(1) 'Ontstelt niet: want de verveling zal van korten duur zijn.' Bl. 290 van het II^{de} Deel der vertaling.

tolken, maar slechts met het doel, het beeld van den schipper MICHELE, en dat van zijne vrouw MARTA, bij het lijk van hunnen zoon ARRIGOZZO in te lijsten, en het den lezers van dit Maandwerk aan te bieden. Het is een juweeltje van het zuiverste water; zoo het boek ten onzent opgang maakt, zal het dit aan de diepte van gevoel en de waarheid van voorstelling, die in de schets dezer beide personen uitblinkt, hebben dank te weten.

Ziedaar ons oordeel over den Schrijver; het doet ons genoegen, dat wij over den arbeid des Vertalers een gunstiger vonnis mogen vellen. Hij heeft zich voortreffelijk van zijne taak gekweten en verdient allen lof voor zijne getrouwheid; eenige feilen tegen de geslachten der naamwoorden had de Corrector kunnen en moeten verbeteren. De uitvoering is den Heer VAN BOEKEREN waardig; maar het vignet.... eilieve, Mijne Heeren STEYN en SLUYTER! welk eene BICE! welk eene maan achter die vensterschijven!

I. *De Kozak. Geschiedkundige Roman door* J. Czynski, 2 *deelen uit het Fransch. Te Zaltbommel, bij* Joh. Noman en Zoon, 1837.

II. *Ernst Frank. Een belangrijk tafereel, uit den strijd tot vrijmaking van Zuid-Amerika, door* A. Ewald. *Uit het Hoogduitsch, bij* Joh. Noman en Zoon, 1837.

III. *Salvador, het opperhoofd eener Guerrilla-bende of de Spaansche bevrijdingsoorlog van* 1808 tot 1813. *Een verhaal, van* Don Telesforo de Trueba. *Te 's Gravenhage, bij* A. Kloots. 1837. 2 stukken.

I, II en III.

Het schijnt, ook in overdragtelijken zin, waar te zijn, dat verscheidenheid van spijze den eetlust bevordert; immers de Romantische Poëzij discht haren lievelingen zoo velerlei geregten op, als de wereld eeuwen beleefde, als er volken op den aardbodem zijn, als het menschelijk hart toestanden doet geboren worden; zij plondert te hunnen behoeve de wonden en de steden, het land en de zee, de oude en de nieuwe wereld, ja den hemel als de aarde; - ge hebt immers den *Val der Engelen* gelezen?

Het is echter ook in overdragtelijken zin onloochenbaar, dat overvloed van schotels het gehemelte keurig maken; en wij wenschten, dat de Romantische Poëeten dit onder het oog hielden, zoo dikwijls zij ons op nieuw aan hunnen disch noodigen; het is niet genoeg meer, dat een geregt vreemd of versch zij; wij, verwende gunstelingen! eischen thans iets versterkends of verfrisschends, *crême fouettée* of *sauce piquante;* louter hongerigen zijn er niet meer!

Het deert mij, dat ik zeggen moet, dat de drie hier boven aangekondigde Werken slechts voor de laatsten geschreven zijn!

Het zijn drie zoogenaamde Historische Romans, - het Werk van een' Pool, die ons het Kozakkenleven schildert (niet tot navolging); - het Werk van een' Spanjaard, die ons in zijn vaderland in den oorlogstijd van Franschen en Guerillas verplaatst, (ook niet tot navolging); - het Werk van een' Duitscher, die in de ontmoeting eener Carraccassche Schoone, de aanleiding vindt naar *Zuid-Amerika* over te steken, (allerminst tot navolging zoo gij gehuwd of verloofd zijt!) Allen kwijten zij zich van de vrijwillig op hen genomen taak, tamelijk wel; over het algemeen zijn de karakters, hoe zeer niet breed aangelegd, goed volgehouden, de gebeurtenissen loopen geleidelijk af, de uitkomst is natuurlijk zonder verrassend te zijn, - en toch heeft niet één dier boeken ons bijzonder bevallen, wij hebben er te veel van dien aard gelezen; ik heb grooten lust te schrijven: wij zijn oververzadigd.

'Het ligt dus aan u,' zegt welligt iemand, 'de Kozak is volgens de verzekering der dagbladen in drie onderscheiden talen overgebragt, en alom met grooten bijval gelezen? '*De gustibus non est disputandum*,' antwoord ik op de eerste bedenking; 'het heeft in de courant gestaan,' op de tweede, en ten overvloede voeg ik er bij, dat de stijl beurtelings opgesmukt en lamzalig is, ja soms tot het kinderachtige afdaalt; - wilt gij den Vertaler van dit gebrek de schuld geven?

En dan de *Ernst Frank? Klein en rein* is hij, om deze duizend en éénmaal gebezigde uitdrukking nogmaals van hem, die dit boek vertolkte, over te nemen; maar belangrijk, boeijend, verrassend, helaas, neen! zoo min als het plaatje, dat vreemd genoeg is.

De *Salvador* eindelijk heeft iets van die geregten, in welke gij naar verkiezing het een of ander kruid kunt mengen of weglaten, zonder dat het er in smaak bij wint of verliest; beproef het met het 31ste Hoofdstuk, - dat is zulk kruid. Toch is er ook iets nieuws in - ik ben te onpartijdig om het niet te erkennen - het besluit heeft veel van geschreven aanteekeningen in een' familie-bijbel; wat plondert de Romantiek niet al!

Ik zoude hier de tirade, waarmede ik begon, kunnen herhalen; ik laat het in uwe keuze, haar *al* of *niet* over te lezen.

***De Verlosser en enkele andere Gedichten, door* J.L. Nierstrasz, Junior. *Tweede druk. Te Zwolle, bij* J. Zeehuizen Junior, 1836.**

De titel van bovenstaand boeksken, die deze uitgave als een' tweeden druk aankondigt, maakt eene omslagtige beoordeeling van hetzelve volkomen onnoodig. En waartoe ook zou het dienen, een dergelijk Werkje meer dan in het voorbijgaan te vermelden? Ieder, die poëzij leest, kent de kleine nalatenschap van den Autheur

dezer gedichten; zijne schoonheden behoeven hem niet onder de aandacht gebragt te worden en waartoe zijne leemten aan te wijzen?

En toch - wij kunnen het niet ontkennen, - heeft de tegenwoordige druk dezer gedichten eene bekoring, die hunne eerste verschijning miste. Om er nu van te zwijgen hoe treffend het is, uit den mond des Dichters den uitroep te hooren, waarmede het gedicht aan zijne Echtgenoote eindigt:

> En zoo 't uur eens aan komt breken,
> Daar wij d' afscheidsgroet in spreken,
> (Hemel, dat het spade zij!)
> Dan het eerst, het eerst voor mij!....

nadat de dood dit verlangen zoo gereedelijk vervuld heeft, wekt het een zoet gevoel in ons op, bij de lezing van eenen overleden' Autheur ons te overtuigen, dat hij geen' regel schreef, dien hij op zijn doodbed zou hebben willen herroepen. Wij kunnen meer zeggen: er is iets hartverheffends in, in het Werk van een' gestorven' Schrijver gevoelens aan te treffen, overeenkomstig met den toestand, waarin wij hem thans wenschen. Of hebben niet de regels, die in den mond des levenden geene bijzondere aandacht trokken of verdienden:

> Ja, wat de nacht der eeuwen slope,
> Wat doodsnacht over de aard zich spreid',
> Door Jezus kruisdood drijft mijn hope
> Op wieken van de oneindigheid.

eene eigene verhevenheid, wanneer men zich de vervulling dezer hope als reeds dadelijk plaats hebbende voorstelt? Waarlijk, indien ik durfde, ik zou wel willen zeggen, dat de Dood de grootste Dichter is!

Wil men echter ons oordeel over de betrekkelijke kunstwaarde dezer gedichten weten? wij stellen de ‘*Cantate op Jezus geboorte*,’ welker *Tercetto* uitmunt, verre boven het gedicht ‘*de Verlosser*.’ Onder de kleinere stukken geven wij een' beslissenden voorrang aan de ‘*Opwekking tot liefdadigheid; Aan mijn kind*,’ en ‘*Aan mijne Echtgenoote*,’ boven de overigen in den bundel.

Dat degene, die de uitgave dezer gedichten bezorgd heeft, op bl. 91, de drukfout niet herstelde in het vers:

> Moog steeds Hymens *Autoor* rooken,

is veel vergeeflijker, dan dat hij die Heidensche wanstaltigheid niet uitwischte in een gebed, dat aanvangt:

> Daarom, aller schepslen Vader!

Van waar komt het toch, dat, *over het algemeen*, zij, die het genot eener klassieke opvoeding misten, veel ruimer gebruik maken van de antieke godenleer, dan zij, die tusschen de monumenten der Oudheid als zijn opgevoed?!

Boekbeoordeelingen.

Geschiedenis der Hervorming in de zestiende Eeuw, door *J.H. Merle d'Aubigné*, uit het Fransch vertaald.

Vermeerderd met eenige aanteekeningen van *J.J. Le Roy*, Predikant te Oude Tonge. Eerste Deel, eerste aflevering. Rotterdam, bij van der Meer en Verbruggen, 1837.

Zoo wordt dit Werk meer bijzonder onder de aandacht van ons Nederlandsch publiek gebragt. Hierin toch ligt, naar onze meening, het nut van deze vertaling. De ongenoemde vertaler zelf oordeelt daarover anders; want in zijne voorrede lezen wij: 'ik wenschte nuttig te zijn, vooral voor den in waarheid Hervormden Christen in ons Vaderland, wien het niet vergund is dit voortreffelijk Werk in het oorspronkelijke te lezen.' - Hierop zouden wij vragen: heeft dan de nog niet in waarheid Hervormde minder behoefte om de Hervorming regt te begrijpen? - en zullen er onder hen, die genoeg kennis van de Kerkelijke Geschiedenis en ontwikkeling van geest bezitten, om den Schrijver met *oordeel* in zijne *beschouwingen* te volgen, zoo velen gevonden worden, die niet in staat zijn, het oorspronkelijke te lezen? - Doch mag de vertaling dit Werk in vele handen brengen, in welke hetzelve anders wel *kon*, maar ligt niet *zou* gekomen zijn, daarin zullen ook wij ons verheugen.

Deze eerste afdeeling bevat 1°. eene INLEIDING, in welke de Schrijver zijne denkbeelden over Hervorming en Geschiedenis en Geschiedenis van de Hervorming mededeelt; 2°. het EERSTE BOEK, behelzende eene beschouwing van *den staat van zaken vóór de Hervorming*.

Zie hier den inhoud der korte, maar zaakrijke *Inleiding*. 'Dit Werk zal de geschiedenis van de Hervorming, onderscheiden van die van het Protestantismus, beschrijven. Zij was eene omwenteling; maar, als herstelling der grondbeginselen van het oorspronkelijke Christendom, het tegengestelde van een oproer. Dat hare drijfveer liefde voor de waarheid, de heilig-

heid, de eeuwigheid was, onderscheidt haar van de omwentelingen der oudheid en de meeste der nieuwere tijden. Zij teekent eenen voortgang bij de menschheid af. Het Christendom en de Hervorming zijn de twee grootste omwentelingen in de Geschiedenis. Zij werden bij *vele* volken daargesteld en hare uitwerkselen moeten zich tot aan het einde der wereld doen gevoelen. Zij zijn dezelfde omwenteling in verschillende tijdvakken en onder verschillende omstandigheden. Één in de voornaamste grondtrekken, zijn zij ongelijk in de ondergeschikte. Tot de laatste behoort, wat de Hervorming betreft, de spoed harer beweging, terwijl zij niet scheen voorbereid. Dezelve is onverklaarbaar, zoo men met velen in deze gebeurtenis slechts eene verbetering ziet. Neen, zij was eene nieuwe uitstorting van dat leven, hetwelk het Christendom aan de wereld heeft geschonken. Wat den spoed en tevens de uitgebreidheid dezer omwenteling verklare, moet gezocht worden, vooreerst in God, zij was een werk van God; ten andere onder de menschen, God werkt door tweede oorzaken. Men heeft getracht in deze geschiedenis die twee groote beginselen te vereenigen. Omtrent het eerste is eene nadere verklaring noodig. Deze geschiedenis plaatst vóór alles en aan het hoofd dit grondbeginsel: GOD IN DE GESCHIEDENIS. Maar dit is in het gemeen veronachtzaamd en somwijlen betwist.

'Men heeft begrepen, dat in de geschiedenis, als in den mensch, twee beginselen zijn, de stof en de geest. Dezen laatsten, het levensbeginsel, hebben eenige schrijvers aan de kunst ontleend, anderen bij de wijsbegeerte gezocht. Beide handelwijzen zijn onder zekere bepalingen goed. Maar er is eene andere bron, uit welke men vooral de kennis, den geest en het leven der verledene tijden moet putten: het is de Godsdienst. God moet herkend en verkondigd worden in de geschiedenis. Hij is onzigtbaar; maar wie Hem zoekt, aan dien komt de geschiedenis der wereld, in plaats van als een chaos van verwarring, als een prachtige Tempel voor. En hoe zouden wij God voorbijzien bij die groote verschijnselen, welke eensklaps eene andere gedaante aan de menschheid geven! GIBBON zelfs erkende tusschen de puinhoopen van het kapitool de tusschenkomst eener hoogere beschikking. De Grieksche oudheid noemde haren oppersten God ZEUS, die *het leven* geeft, en deed CLIO, de muze der historie, eene dochter zijn van Hem en van MNEMOSYNE, het geheugen. Maar deze Godheid is slechts eene onzekere schaduw van JEHOVAH. En de groote waarheid: *God in de geschiedenis* verkrijgt nog hooger luister onder de Christelijke bedeeling. JEZUS CHRISTUS, God in de menschelijke natuur verschenen, is de waarachtige God van de geschiedenis der menschen. De geringheid zelfs van Zijne verschij-

ning bewijst het; want groote zaken door onmerkbare middelen daar te stellen, ziedaar de wet Gods. De Hervormers hebben dikwijls het denkbeeld ontvouwd, dat God in de geschiedenis is.

De geschiedenis der Hervorming is gewigtig voor dezen tijd. De behoefte om iets bepaalds te gelooven, drijft velen tot het oude Catholicismus. Maar zal iets, hetwelk geen leven heeft voor zich zelf, aan anderen leven geven? Zal men zich dan tot het nieuwe Protestantismus wenden, welks éénige banier is een algemeen geloof aan de Goddelijkheid van het Evangelie? Maar dit onbepaalde stelsel werkt niets uit, geeft licht noch leven. Doch laat ons ook van deze beide in liefde goede hope hebben; en reeds zijn er teekenen, dat zij weder tot JEZUS CHRISTUS naderen. Maar er behoort iets anders toe, om aan de menschen in onze dagen de zaligmakende kracht mede te deelen.

Er kunnen slechts drie soorten van Godsdienst op aarde zijn, naardat het God, de mensch, of de priester zij, die daarvan de stichter en het hoofd is. Het Hierarchismus of de priesterlijke, het Christendom of de Goddelijke, het Rationalismus of de menschelijke Godsdienst, zijn de drie leerstelsels, welke in onze dagen de Christenheid verdeelen. Het tweede zal aan de wereld het leven geven. Ongelukkig, dat hetzelve niet de meeste aanhangers telt. Het heeft er echter.

Dit Werk zal de geschiedenis der Hervorming in het algemeen beschrijven; haar volgen bij de verschillende volken; doch haar bovenal in *Duitschland* beschouwen. Dáár is zij de wezentlijke en de hoofdgeschiedenis. Evenwel ook de Hervorming in *Zwitserland* moet haar ter zijde gesteld worden.' -

Uitvoerig en met de eigene woorden der vertaling deelden wij den inhoud van deze inleiding mede, omdat dezelve den Lezer in staat stelt, in het algemeen over den geest en de strekking van het Werk en het standpunt, op hetwelk de Schrijver staat, te oordeelen. Maar van *den Gids*, die naar het Werk heen wijst, verwacht men met regt, dat hij ook in dit oordeelen bescheidenlijk voorga. Hij wil aan dien billijken eisch voldoen.

Wij ontvangen hier dan eene geschiedenis van de Hervorming, en deze, voegt de Schrijver met nadruk er bij, *is iets anders dan de geschiedenis van het Protestantismus*. Toen wij dit voor het eerst in het oorspronkelijke lazen, maakten wij ons van het geheele Werk een verkeerd denkbeeld. Wij dachten: met *Hervorming* kon hier onmogelijk alleen de gebeurtenis der XVI^{de} Eeuw op zich zelve gemeend zijn. Want waartoe dan nog één enkel woord, ten betooge, dat van hare geschiedenis onderscheiden is die van het levensbeginsel, aan hetwelk zij eene gedaante gaf, en dat sedert door twee Eeuwen heen verschillend gewijzigd en

ontwikkeld werd? Wie zal nog opzettelijk betoogen, dat de geschiedenis der eerste Evangelieprediking iets anders is dan de geschiedenis van het Christendom; de geschiedenis van *Neêrlands* bevrijding van het Spaansche juk iets anders, dan de geschiedenis van *Neêrlands* vrijheid? En toch, hetgeen wij niet dachten, is zoo. Wat er vóór drie Eeuwen is geschied, de Hervorming, zoo als zij toen heeft plaats gehad, is het onderwerp dezer geschiedenis. Wij vermelden dit alleen, opdat de Lezer zich voor onze misvatting en tevens voor de eigenaardige misleiding der Fransche phrasen wachte. Wij schijnen aan meer bepaaldheid in denkbeelden en uitdrukking gewoon, dan wie in het Fransch denken en schrijven. Gedurig kwamen ons ook in dit Werk, vooral in de inleiding, phrasen voor, in welke wij veel meer zochten, dan er mede gemeend is.

De Hervorming wordt hier beschouwd als eene *omwenteling, die de grondbeginselen van het oorspronkelijke Christendom herstelde*. Zeer zeker de juiste beschouwing. De Hervorming was evenmin de invoering van eene nieuwe Godsdienst als enkel verbetering van de toenmalige; evenmin de volle ontwikkeling van het Christendom, als enkel herstelling van het Christendom der apostolische Eeuw. Maar deszelfs beginselen, die misschien geheel zijn uitgedrukt in het woord des Heeren: ‘de ure is nu, dat de ware aanbidders den Vader aanbidden zullen in geest en in waarheid,’ - deze heeft de Hervorming weder te voorschijn, in leven, in werking gebragt. Onvolkomen deed zij dit; het eene werd vaak ten nadeele van het andere te hoog, te veel vooruit gesteld; niet alles evenzeer in zijne volle beteekenis en waarde begrepen. Onvolmaakt was ook in vele opzigten de voorstelling der onderscheidene leerstukken van het Christendom, die zij uit de beginselen ontwikkelde. Hoe kon het anders? Maar opgedolven en opgewekt heeft zij die beginselen, en tevens voor de volgende Eeuwen den weg geopend, om door het vrije en te gelijk wetenschappelijke onderzoek der schriften allengs tot eene nog niet gekende ontwikkeling van het Christendom voort te gaan. - Zóó althans leerde ons de geschiedenis het wezen der Hervorming kennen. Of de voorstelling van den Schrijver, gelijk in de hoofdzaak, zoo ook in de bijzonderheden, hiermede overéénstemme, kan het vervolg van het Werk eerst doen blijken.

Wordt *de Hervorming* verder *als omwenteling met het Christendom vergeleken*, op die vergelijking zoowel als op hare uitwerking zou, wat de juistheid betreft, aanmerking te maken zijn. Doch: *omnis comparatio claudicat*, en zij dient slechts tot verklaring. Meer met eene hoofdzaak in verband staat de meening van den Schrijver, dat één van de kenmerken, waardoor de Hervor-

ming als omwenteling zich van het Christendom onderscheidt, is *la promptitude de son action*. Ware dit door den vertaler goed overgezet in: '*de spoed van hare beweging*' - dan zou de zaak zelve alle waarheid missen. Of heeft zich het Christendom niet reeds onder de leiding der Apostelen met verbazenden spoed door de wereld bewogen? Maar de Schrijver bedoelt: *de vaardigheid van hare werking*. Zij scheen onvoorbereid. 'De Roomsche Kerk vertoonde zich onder LEO X in al hare kracht en luister. Een Monnik laat zich hooren, en in de helft van *Europa* worden die magt en die luister in puinhoopen veranderd.' - Doch heeft de redenering ook zóó wel meer dan schijn van waarheid? De Hervorming *scheen* onvoorbereid. Maar *was* zij dit dan waarlijk? Het geheele eerste boek van dit Werk weêrspreekt het. En toch zal die schijn als een wezenlijk onderscheid tusschen de Hervorming en het Christendom gelden, ja - en het is hierom vooral, dat wij op deze redenering de aandacht vestigen - in verband met de uitgebreidheid dezer omwenteling, tot de erkentenis leiden, dat zij *een werk van God* was. Wij gelooven, deze laatste overtuiging berust bij den Schrijver op andere gronden. Wij, misschien op dezelfde, misschien weder op andere gronden van de zaak evenzeer overtuigd, erkennen *hierom* ook in de vaardige en uitgebreide werking der Hervorming het bestuur des Allerhoogsten. Maar omgekeerd kan deze laatste nooit tot die erkentenis leiden; of het Mahomedanisme, ja de philosophie der Fransche Encyclopedisten hebben op denzelfden grond een zelfde regt op dien hoogen titel.

Naar onze overtuiging is de Hervorming *een werk van God;* vooreerst in dien algemeenen zin, in welken alle gebeurtenissen op het tooneel der wereld dit zijn. Ook de Roomsche Hierarchie verhief zich in de middeleeuwen kennelijk door omstandigheden en gebeurtenissen, die niet buiten het bestuur der Voorzienigheid lagen. Maar in geheel bijzonderen zin is zij *een werk van God*, als *het werk van Gods woord*, als eene vrucht van het Evangelie. Over het algemeen kwam het ons voor, zoowel bij het lezen van de inleiding als van het eerste Boek, dat de Schrijver in vele verschijnselen, waarin zich de bepaalde uitwerking van het Evangelie vertoont, te weinig op deze let, om alles toe te schrijven aan de meer onbepaalde besturing of bijzondere tusschenkomst des Allerhoogsten.

En dit leidt ons van zelf tot dat denkbeeld, hetwelk de Schrijver in deze inleiding vooral met ingenomenheid heeft ontwikkeld; gelijk Hij ook zelf betuigt, dat het hem 'bijzonder dierbaar is.' Wij meenen het denkbeeld: *God in de Geschiedenis*. Hij bewijst en verdedigt hetzelve, als een door de geschiedschrij-

vers veronachtzaamd en betwist beginsel, uit den aard van de zaak zelve en van het Godsbestuur, uit de onwillekeurige toestemming van eenen GIBBON en van de Heidensche Oudheid. Helaas, dat dit voor Fransche Lezers nog maar al te zeer noodig was! Misschien ware het zelfs om deze reden te wenschen geweest, dat de waardige Schrijver het pleit voor deze belangrijke waarheid meer uit den grond op, volledig en met voldingende bewijzen had gevoerd. Voor ons publiek zouden wij aan de vertaling deze noot hebben toegevoegd: ‘Onder ons zal deze waarheid, Gode zij dank! nog wel algemeen erkend worden. Want beteekent zij iets anders, dan dat God de gebeurtenissen der wereld beschikt en bestuurt? Ook in de meest geachte Werken van onze Schrijvers der *kerkelijke* geschiedenis, vooral, ligt dit denkbeeld ten grondslag, even als in die van een' MOSHEIM en NEANDER, en wie al meer onder ons goed vertrouwen hebben. Wel is het te wenschen, dat de leiding en werking van den Onzienlijke ook door onze Geschiedschrijvers steeds nog meer opzettelijk aangetoond en op den voorgrond gesteld worden. Want God moet niet slechts erkend, maar ook, gelijk de waardige Schrijver het zegt, “verkondigd worden in de geschiedenis.” Doch ook hiertoe zien wij in onzen tijd eene krachtige opwekking. En wij hopen uit het vervolg van dit Werk te ontdekken, dat hetzelve in dezen tot een goed voorbeeld strekken kan.’

Wat verder wordt gezegd ten betooge, dat JEZUS CHRISTUS *is de waarachtige God van de geschiedenis der menschen;* dit moet geheel verklaard worden uit de theologie van den Schrijver. Wanneer men den persoon van onzen Goddelijken Heiland vereenzelvigt met den Allerhoogste, dan spreekt het van zelf, dat God in de geschiedenis is JEZUS CHRISTUS in de geschiedenis. Alle betoog is dan ook overbodig; en dat van den Schrijver lijdt bovendien, zoo wij wèl oordeelen, aan woordspeling en zwakheid van gronden. Tot de eerste rekenen wij het zeggen: ‘Er wordt in de geschiedenis eene geboorte van God vermeld, en God zoude niet in de geschiedenis zijn!’ Want het eerste bewijst alleen, dat die geboorte tot de geschiedenis behoort, niet dat alle gebeurtenissen der wereld uit, door en tot God zijn, gelijk de beteekenis van het laatste is. Tot die zwakke gronden brengen wij den éénigen, dien de Schrijver heeft aangewezen: ‘zelfs de geringheid van Zijne verschijning bewijst,’ dat JEZUS CHRISTUS is de God der geschiedenis. Wij behoeven niet eens te zeggen, dat die geringheid van JEZUS verschijning zelfs niet *a priori* Zijne Goddelijkheid bewijzen kan. En in zulk eene zaak mogt men met regt van eenen MERLE D' AUBIGNÉ meer dan enkel woorden verwachten. Wij zouden bijna zeggen, dat zijn theologisch systeem

hem hier belet heeft, eene groote waarheid, die hij vermoedde, in helder licht te aanschouwen. Want zelfs de woorden van den grooten JOHAN VON MULLER, die hier zijn aangehaald, zeggen veel meer dan MERLE heeft aangeduid. Zij luiden in de vertaling: 'het Evangelie is de vervulling van alle de verwachtingen; het punt van volmaking van alle Wijsbegeerte, de verklaring van alle omwentelingen, de sleutel van alle gewaande tegenstrijdigheden der natuurlijke en zedelijke wereld, het leven en de onsterfelijkheid. Sedert ik den Verlosser ken, is alles helder voor mijne oogen; met Hem is er niets, dat ik niet kan oplossen.' - Komt niet de groote waarheid, welke wij bedoelen, en die door deze woorden heen schemert, hierop neder: In CHRISTUS bestaat het doel der geschiedenis. Eer Hij verscheen was zij voorbereiding voor Zijn Koningrijk. Sedert is zij ontwikkeling van hetzelve. In dien zin, gelooven wij, schreef ook onlangs onze PAREAU: 'ons is PAULUS tot een sprekend bewijs, dat de geschiedenis der menschheid en de geschiedenis van de Goddelijke opvoeding des menschelijken geslachts dán eerst regt gelukkig wordt beoefend, wanneer CHRISTUS als het middelpunt derzelve erkend wordt, en men ook de geschiedenis der wereld in den geest van CHRISTUS beschouwt en behandelt[(1)].' En wij meenen, de Hoogleeraar der Theologische Faculteit te *Groningen* heeft hier meer juist en helder gezien dan de Hoogleeraar der Theologische School te *Genève*.

Eene niet onaardige plaats uit de *Colloquia* van LUTHER wordt aangevoerd ten bewijze, dat de Hervormers het denkbeeld 'God in de geschiedenis' ontvouwd hebben. De zaak is boven bedenking. Wij voor ons zouden meerdere en zulke plaatsen gewenscht hebben, uit welke bepaaldelijk blijken kon, *hoe* zij de geschiedenis vooral die der Hervorming in betrekking tot God en CHRISTUS beschouwden.

Wij komen tot het slot der Inleiding, en het wordt ook tijd, dat wij ons bekorten. De Schrijver acht *de geschiedenis der Hervorming vooral gewigtig voor dezen tijd*. Ongetwijfeld is zij dat. In ons Land, naar wij meenen, niet het minst om deze reden, dat de geestelijke vrijheid, welke door haar het beginsel van het Protestantismus werd, ook onder ons zich meer en meer wil openbaren, maar hierom, gelijk natuurlijk is, door enkelen bestreden, door velen van hare vrienden en vijanden beide niet regt begrepen wordt. Wat de Schrijver van onzen tijd zegt, gelooven wij, dat, van zijn standpunt gezien, denzelven juist

(1) In het uitmuntend Tijdschrift: *Waarheid in Liefde*, IIIe stuk van dezen eersten Jaargang, bl. 576.

kenmerkt. Onder ons is die overhelling tot het *oude Catholicismus* (over hetwelk hier vele juiste opmerkingen voorkomen) minder merkbaar, omdat ook het afbrekende Rationalismus hier minder woedt. Voor zoo verre de Schrijver dit laatste mede begrijpt onder hetgeen hij het *nieuwe Protestantismus* noemt, zouden wij dezen naam daaraan niet gaarne geven. Het nieuwe Protestantismus - om dezen minder gepasten naam eens te behouden - heeft de grondbeginselen van het oude: het Goddelijk gezag van het Evangelie; deszelfs vrij onderzoek; de aanbidding in geest en in waarheid; en de zaligmaking uit geloof in CHRISTUS. Maar het is op den weg, door de Hervorming geopend, verder voortgegaan in derzelver ontwikkeling; is vooral in den laatsten tijd begonnen den geestelijken aard en strekking van het Christendom in meer helder licht te stellen. Hetzelve is de goede vrucht van den geweldigen strijd tusschen het losbandig Rationalismus en de slaafsche Orthodoxie. Wij behoeven dan ook naauwelijks te zeggen, dat wij geenszins met den Schrijver *het ware Christendom* tegenover hetzelve stellen; schoon wij evenmin beweren, dat het reeds geheel en volkomen het ware Christendom is. Wij gelooven, het komt hieraan het naast, en zal hetzelve *eens* (ons ‘komt het niet toe, de tijden of gelegenheden te weten, die de Vader in zijne eigene magt gesteld heeft,’) uit het Evangelie voortbrengen. Het moest niet onder het *Rationalismus of de menschelijke Godsdienst* begrepen zijn door eenen MERLE, die, schoon te *Genève* wonende, toch ook weet, wat in *Duitschland*, behalve door HENGSTENBERG en ROHR, door eenen ULLMANN en anderen geschreven is.

Dat de Schrijver, gelijk hij ten laatste berigt, de Hervorming bij de verschillende volken nagaan, doch haar vooral in *Duitschland* en in *Zwitserland* wil beschouwen, en dat de schriften der Hervormers zelve de voorname bron zijn, uit welke hij geput heeft, dit mag ons doen vermoeden, dat wij ons in dezen met goede hope aan zijne leiding kunnen overgeven.

Zoo hebben wij de denkbeelden over Hervorming en Geschiedenis in het algemeen, en het belang van eene Geschiedenis der Hervorming voor den tegenwoordigen tijd, die de algemeene beginselen zullen zijn, van welke de Schrijver bij zijne behandeling uitgaat, getoetst aan - ons oordeel. Men neme dan wel in aanmerking, dat wij onze bedenkingen, in zoo verre zij geene bepaalde onnaauwkeurigheden in redenering of bewijsvoering betreffen, voor niets meer dan bijzondere meening willen doen gelden. Men besluite ook niet te haastig, van ons oordeel over deze inleiding, tot ons oordeel over het Werk zelf, waarvan in de vertaling nog

slechts het *eerste Boek*, in het oorspronkelijke eerst onlangs het *Tweede Deel*, is verschenen.

Wij achtten het intusschen noodig, de Inleiding aan dezen toets te beproeven. MERLE D'AUBIGNÉ heeft naam; wat van hem komt, wordt ook onder ons door velen met vooringenomenheid ontvangen; het Fransch is verblindend en daarvan blijft ligt in de vertaling iets over; en zijn stijl heeft iets dat medesleept. Dit een en ander kon misschien teweeg brengen, dat gewone lezers te weinig met eigen oordeel zouden lezen. En hiertegen wilden wij hen waarschuwen, daar wij overtuigd zijn, dat juist bij eene behandeling van de geschiedenis als die hier gevolgd is, eigen oordeel bestendig waken moet tegen eenzijdige beschouwing, en de Inleiding toont, dat MERLE zelf daartoe nu en dan vervalen kan.

Doch ontbrak er, naar ons oordeel, veel aan de inleidende redeneringen van den Schrijver, zijne navorschingen op het gebied der geschiedenis zelve, en zijne beschouwing van de gebeurtenissen zullen waarschijnlijk beter zijn.

Hiervan hopen wij onze Lezers in een volgend stuk van dit Tijdschrift te kunnen overtuigen, door een korter verslag van het *eerste Boek*.

Grammatica Arabica, breviter in usum Scholarum Academicarum conscripta a *T. Roorda*.

Adjuncta est Brevis Chrestomathia, edita et Lexico explanata a *P. Cool.* Lugd. Bat. 1835. (298 pag. Lat. 31 Arab. 8°.) (*Vervolg van* N°. 8, *bl.* 391).

Vraagt men ons nu, of wij geheel met alles kunnen instemmen, wat de Heer ROORDA als oorzaak van eene menigte verschijnselen in de Arabische taal heeft opgegeven, zoo kunnen wij volmondig bekennen, dat wij verreweg in de meeste gevallen gereedelijk zijne verklaringen aannemen, van weinige slechts de gegrondheid of volkomene waarheid betwijfelen, en hoogst zelden althans iets anders en beters voor het door hem gezegde zouden meenen in de plaats te kunnen stellen. De weinige punten, waarop wij dit laatste zouden mogelijk achten, willen wij gaarne den Schrijver hier mededeelen, overtuigd, dat hij met onpartijdigheid ons hooren, en niet een echt wijsgeerigen zin het door ons voorgestelde beoordeelen zal.

Wat men op bl. 44, in noot ƒ, tot verklaring der verlengde formen van het *Imperfectum* vindt aangevoerd, daarop hebben

wij dit alleen aan te merken, dat, zoo werkelijk يَقْدَمَنَّ (*jakdománnă*) uit يَقْدَمَ نَا (*jakdomă-ná*) ontstaan ware, men niet wel reden zou kunnen opgeven voor de verplaatsing van den toon, die dan van de laatste lettergreep *nā* tot de voorlaatste *mă* teruggetrokken, deze in eene *lange*, en gene in eene *korte* zou veranderd hebben. Wij houden het liever daarvoor, dat de form يَقْدَمَنْ (*jakdomán*) uit يَقْدَمْ أَنْ (*jakdom-án*), en het nog meer verlengde يَقْدَمَنَّ (*jakdománna*) uit يَقْدَمْ أَنَّ (*jakdom-ánna*) zij zamengesteld. Doch hierover straks nader, wanneer wij gelegenheid hebben zullen, om in het algemeen onze gedachten over de eindvokalen van het Arabische werkwoord te ontvouwen.

Voor hetgeen op bl. 80 en volg. (§ 144) tot toelichting van het woord هَلُمَّ (*hălómmă*), *hierheen!* of *kom hier!* gezegd is, zouden wij liever het volgende in de plaats stellen: het woord bestaat uit den klank هَا (*hā*), die, wijl de toon er niet bij blijft, hier van zelf kort wordt, en daarom ook eenvoudig هَ geschreven wordt; en de gebiedende wijs van het werkwoord لُمَّ dat in de 1ste en 4de form beide, het begrip van *bij komen* uitdrukt. Dit aangenomen zijnde, beteekent هَلُمَّ letterlijk ons *o!* of *ei! kom bij!* en is het zeer natuurlijk, dat het geheel op dezelfde manier, als alle andere gebiedende formen, verbogen wordt. Nagenoeg deze zelfde verklaring, zien wij, is ook door GOLIUS reeds in zijn Arabisch Woordenboek medegedeeld.

Op bl. 117 (§ 214) doet de Schrijver eene poging, om den oorsprong van het woordje عَلَّ (*állă*), waardoor de Arabier ons *misschien* uitdrukt, op te helderen: zou het niet eenvoudiger en gemakkelijker zijn, daarin den blooten natuurklank *ā* te erkennen; die door de letter *l* gesloten, in *al*, en vervolgens, met de gewone echo aan het eind, in *alla* is overgegaan: even zoo, als in het Latijn bij voorbeeld, uit den klank *ē*, door sluiting *ec*, en vervolgens, door een korten nagalm, *ecce* ontstaan is? Dat toch عَلْ en أَلْ bij den Semiet op het allernaauwst verwante klanken zijn, behoeft voor den Schrijver van deze Grammatica geen betoog; en dat de klank *al* of *hal* slechts eene wijziging van *a* of *ha* is, blijkt ten duidelijkste uit voorbeelden als het Hebreeuwsche הַ en הֲלֹ, en het Arabische أَ, أَلْ, en هَلْ. - عَلَّ is dus, zoo men wil, ons *dáár!;* en het zamengestelde لَعَلَّ, waar nog de klank

la, dien men eveneens voor eene wijziging van *a* te houden heeft, is voorgeplaatst, zou men in onze taal door het zamengestelde *o dáár!* kunnen uitdrukken. Wat nu de constructie betreft, die aan dit woordje, even als aan het aanverwante إِنَّ en het Latijnsche *en* en *ecce*, eigen is, dat er namelijk de vierde naamval achter volgt (zie bl. 150, § 265); men begrijpt ligt, dat deze uit de *gedachte* des sprekers, niet uit hetgeen hij eigenlijk *zegt*, te verklaren zij. Wie in het Latijn begonnen is te zeggen *en aram*, heeft er ongetwijfeld bij gedacht *en* (*vides* of *videmus*) *aram;* en eveneens drukt de Arabier met عَلَّ الملكَ يرحمك , oorspronkelijk dit uit: *dáár den Koning!* (dat is, *dáár hebt ge den Koning!*) *hij zal u genadig zijn;* terwijl hij later hieraan bepaaldelijk den zin is gaan hechten van *welligt zal de Koning u genadig wezen*.

Wat op bl. 119 (§ 220) tot verklaring der formen بعد ,فوق, en dergelijke, gezegd is, stemmen wij van ganscher harte toe, mits men maar in فوق (*fauko*) geene zamentrekking uit فوقَهُ (*faukaho)*, maar uit het oude فوقَهُ, (*faukho*), of فوقًا (*fauk'o*), erkenne. Gelijk toch de Hebreër עַבְדּוֹ zegt, en dit uit עַבְדּ, en הוּ of liever אוֹ, is zamengesteld, zoo zijn ook in die Arabische formen duidelijk de sporen over van eene vroegere gedaante dezer taal, toen hare naamwoorden nog even als in het Hebreeuwsch en in andere Semitische tongvallen, geheel die uitgangen misten, waardoor nu het onderscheid van *casus* wordt uitgedrukt. Dit onder het oog gehouden zijnde, is het ook gemakkelijker te begrijpen, hoe, gelijk de Hebreër מֵעַבְדּוֹ zegt, zoo ook de Arabier, vóór die formen het voorzetsel مِنْ plaatsende, مِنْ فوق en مِنْ بعد blijft zeggen, terwijl de nieuwere gedaante zijner taal مِنْ فوقِهِ vereischen, en dit bij zamentrekking toch nooit anders dan مِنْ فوقِ zou worden kunnen.

Hetgeen de Schrijver op bl. 126 (§ 233) als de eigenlijke beteekenis opgeeft van die zegswijze in de Arabische taal, waardoor men zijne *verwondering* over eenige buitengewone eigenschap aan den dag legt, komt ons daarom minder juist voor, wijl het woordje ما, zoo ver wij weten, nimmer het Latijnsche *quám*, ons *hoe*, beteekent: het drukt, gelijk bekend is, geheel ons *wat?* uit, en dit is ongetwijfeld ook de kracht, die men in die zegswijze aan hetzelve moet toekennen. ما أعظمَ زيدًا (*hoe groot is Zaid!*)

beduidt letterlijk: *wat heeft Zaid groot gemaakt?* dat is: *waaraan heeft Zaid zijne* (*zoo buitengemeene*) *grootheid te danken?*

Eveneens zouden wij eene kleine wijziging willen voorstellen in de verklaring (bl. 128, § 236) van die andere, min gewone en meer dichterlijke, phrase, waardoor de Arabier zijne verwondering uitdrukt. Wij twijfelen toch niet, of, bij voorbeeld, أَسْعِدْ بِعَمْرٍو (*hoe gelukkig is Amr!*) heeft eigenlijk deze kracht: *maak gelukkig naar Amr!* dat is: *zoo gij iemand wilt gelukkig maken, doe het naar Amr: stel* HEM *daartoe als volmaakt model van geluk u voor oogen*.

Op bl. 129 (§ 238) heeft de Heer ROORDA getracht, de moeijelijkheid op te lossen, waarom لَمْ, *niet*, en لَمَّا, *nog niet*, altijd het *Imperfectum*, en wel in de *bevelende wijs*, achter zich vereischen. Het komt ons voor, dat daarvan eene meer bevredigende en allezins eenvoudige reden kan bijgebragt worden. Men houde namelijk لَمَّا voor zamengesteld uit لا, *niet*, en ما, *wat;* en merke in لَمْ, dat geheel hetzelfde is, eene gelijke verkorting van form op, als bij voorbeeld, in لِمْ, *waarom?* (voor لِمَ, en dit voor لِمَا), en in بِمْ, *waardoor?* (voor بِمَ, en dit voor بِمَا), plaats heeft (vergel. bl. 119 en 120, § 219 en 221, 7°). Volgens deze verklaring beteekent لَمْ أَرَ العبدَ (*ik heb den slaaf niet gezien*) eigenlijk: *niet, wat ik ook zien moge, den slaaf;* en لَمَّا يَظْهَرِ الملكُ (*de Koning is nog niet verschenen*)*: niet, wat ook verschijnen moge, de Koning;* en terwijl men dus, in deze zinsbepaling, de ware kracht van het *Imperfectum* in de bevelende wijs, geheel naar de wetten der Arabische taal, ziet uitkomen, gevoelt men tevens, dat in zoodanige spreekwijzen altijd eene uitlating plaats heeft, welker aanvulling door het voorgaande hoogstgemakkelijk wordt aangewezen. Het gebruik echter heeft nu gewild, dat, terwijl men dat in te vullen werkwoord óf in het *Perfectum*, óf in het *Imperfectum*, zich denken kon (als, in het eerstgenoemde voorbeeld: *niet, wat ik ook zien moge*, (HEB IK GEZIEN, of ZIE IK, of ZAL IK ZIEN) *den slaaf*), hetzelve nimmer anders dan in het *Perfectum* gedacht zou worden; en zoo heeft dan *in schijn* het *Imperfectum* achter لَمْ en لَمَّا, de kracht van een *Perfectum* aangenomen. Eveneens is alleen aan het gebruik het onderscheid toe te schrijven, dat thans tusschen deze twee woordjes bestaat, dat

namelijk het eerste enkel *niet*, het laatste bepaaldelijk *nog niet*, uitdrukt [noot 1].

Omtrent het woord لَيْتَ (*laíta* of *leíta*), *och of*, welks verklaring (op bl. 151, § 265) ons niet gansch duidelijk toeschijnt, willen wij ten besluite hier aanmerken, dat het even als لَوْ (zie boven, bl. 390, reg. 9), en عَلَّ (zie bl. 430, reg. 24), een bloote natuurklank is, welks ontstaan en uitbreiding men zich dus heeft voor te stellen: de klank *ai!*, met voorzetting van de sterkere letter *l, lai* geworden, is vervolgens door de letter *t* gesloten; en nu is, naar de eigendommelijke wet van den welluidenden Arabischen tongval, ook nog deze laatste letter met een korten naklank als bezield, zoodat eindelijk het eenvoudige *ai* tot een woord van twee lettergrepen, *laíta*, is aangegroeid. Wat de gewone constructie van hetzelve met den vierden naamval betreft, deze is geheel op dezelfde wijs, als wij boven van عَلَّ zeiden (bl. 431, reg. 3), op te vatten: wanneer de Arabier uitroept: يعطيني ذلك لَيْتَ اللهَ (*och of God mij dat gaf!*), of ليت عمرا ينصرني (*och of Amr mij hielp!*), moet men in onze taal de ware kracht daarvan zich dus voorstellen: *Ai!* (*zag ik*) *God mij dat geven!* of *ai!* (*had ik*) *Amr mij helpende!*

Behalve deze weinige plaatsen, waar wij eene verklaring, meer of min van die des Schrijvers verschillende, hadden mede te deelen, zij het ons vergund, ook nog eenige andere aan te stippen, waar het ons bij de lezing en het gebruik des boeks is voorgekomen, dat ten gevalle van den leerling eene korte aanmerking had kunnen bijgevoegd worden, om de behandelde zaak in het licht te stellen en derzelver moeijelijkheid of vreemdheid weg te nemen.

Zoo had de Heer ROORDA op bl. 26 (§ 53 en 54), sprekende over de onderscheidene formen der *voornaamwoorden*, naar gelang zij óf geheel op zich zelve gebruikt, óf met eenig voorgaand rededeel tot één woord verbonden worden, er kortelijk tot opheldering kunnen bijvoegen, dat dit onderscheid van formen meestal daarin gelegen is, dat in de laatstbedoelde zich nog de oudste, dat is, de eenvoudigste en kortste; en daarentegen in de eerste, meer zamengestelde en van lieverlede uitgebreide, formen vertoo-

nen. Zoo is van هُوَ (*hoe*), wanneer het voor zich alleen den toon had, هُوَ (*hoeă* of *howă*); van كَ (*ca;* dat eveneens met تَ, *ta*, verwant is, als het Latijnsche *que* en *quis* met het Grieksche *τε* en *τις*) door zamenstelling أَنْتَ (*ántă*); van نَا (*nā;* dat door sluiting even zoo in نَحْ *nah*, overgaat, als uit den klank *i*, die als voornaamwoord nog in het Engelsch bewaard is, het Duitsche *ich*, en ons Hollandsch *ik*, ontstaan is), op gelijke wijze, of bijna door klankverdubbeling, نَحْنُ (náhnŏ) geworden. - Op de volgende bladzijde (§ 57) had de uitspraak en schrijfwijze, die met het voornaamwoord van den eersten enkelvoudigen persoon, achter woorden die op de lange lettergreep *ā, ī*, of *ai* uitgaan, plaats heeft, wel kortelijk aldus verklaard mogen worden: dat voornaamwoord is أِي (*ī*), en trekt den toon naar zich toe, zoo dikwijls het achter een woord komt, dat op een medeklinker uitgaat: van عَبْدٌ (*ábd*), *slaaf*, ontstaat dus عَبْدِي (*abdí*), *mijn slaaf;* maar eindigt nu het woord, waaraan men het toevoegen moet, op de lange syllabe *ā, ī* of *ai*, en wordt daarom de toon *niet* op het voornaamwoord overgebragt, zoo is een natuurlijk gevolg, dat men, bij voorbeeld, voor يَدَاهِ (*jadái*), يَدَيْهِ (*jadaíi*), en فِيهِ (phíi), eerst als bij zamentrekking *jadāj, jadaíj*, en *phīj*, zegt, en vervolgens den nu op het eind ontstanen medeklinker meer hoorbaar en welluidend met een korten nagalm uitspreekt: zoo zijn dus de formen, waarvan de Schrijver gewaagt, يَدَايَ (*jadájă*); يَدَيَّ (*jadaíjă*), en فِيَّ (*phíjă*), ontstaan.

Op bl. 42 (§ 82) ware het niet ondienstig geweest, iets tot opheldering van die eindvokalen aan te merken, waardoor het Arabische werkwoord van hel Hebreeuwsche, Syrische, enz., onderscheiden is. Terwijl toch de Hebreër in het Perfectum פָּקַד (*phakad*) schrijft, wordt daarvoor in het Arabisch فَقَدَ (*phakada*) gevonden, en voor het Imperfectum van den eerstgenoemden יִפְקֹד (*jiphkood*), bij den laatstgemelden يَفْقِدُ (*japhkodo*). Deze korte eindklanken zijn niets anders dan het gevolg van dien eenvoudigen nagalm, die in den welluidenden Arabischen tongval zoo hoogst gewoon is, en tot verklaring van zoo menig verschijnsel strekken kan: men ziet toch, dat in beide tijden die nieuwe vokaal juist de echo der voorafgaande is, en kan het wel niet vreemd vinden,

dat, toen nu eens de uitspraak *phakada* en *japhkodo* was algemeen geworden, men de toepassing daarvan ook, als werktuigelijk, op zulke werkwoorden heeft overgebragt, welker tweede vokaal in het Perfectum, niet (gelijk gewoonlijk) een *a*, maar een *i* of *o;* en in het Imperfectum, niet een *o*, maar een *a* of *i*, is: dit kleinere deel werd aan de regelmaat der grootere massa onderworpen, en wijl men eens zich gewend had, voor de gebruikelijke form van het Perfectum, ضَرَبْ (*dharab*), ضَرَبَ (*dharaba*) te zeggen, zeide men, als van zelf, ook voor ضَرِبْ (*dhorib*), ضَرِبَ (*dhoriba*); voor حَزِنْ (*hazin*), حَزِنَ (*hazina*), en voor حَسُنْ (*hason*), حَسُنَ (*hasona*). Eveneens, omdat de Imperfecta gewoonlijk als يَقْتَلُ (*jaktol*) klonken, en men begonnen was, daarvoor يَقْتُلْ (*jaklolo*) uit te spreken, zeide men, die sleur volgende, ook voor يَقْتَلْ (*joktal*), يَقْتَلْ (*joktalo*); voor يَحْزَنْ (*jahzan*), يَحْزَنَ (*jahzano*), en voor يَضْرِبْ (*jadhrib*), يَضْرِبَ (*jadhribo*). Deze naklank echter werd in het Imperfectum vermeden, wanneer men hetzelve tot *bevelen* of *verbieden* gebruikte, en van daar vertoont die tijd in de *gebiedende wijs*, geheel de oude oorspronkelijke form. Voorts heeft nog in het Imperfectum eene kleine wijziging van dien nagalm plaats, zoo dikwijls het van أَنْ, ons *dat*, of andere voegwoorden van gelijke kracht, afhangt: dan toch zegt men voor يَقْتَلُ (*jaktolo*), يَضْرِبَ (*jadhribo*), en يَحْزَنَ (*jahzano*), naar eene vast ingevoerde en streng gevolgde wet, altijd يَقْتَلَ (*jaktola*), يَضْرِبَ (*jadhriba*), en يَحْزَنَ (*jahzana*), en gebruikt dus, in dat geval, bij *alle* werkwoorden die vokaal, welke men alleen bij de klasse waartoe het laatste voorbeeld behoort, regt natuurlijk zou achten. Vraagt men de reden daarvan, het is, omdat de klank أَنْ يَقْتَلُ (*an jaktolo*), enz., voor het Arabische oor, dat in de naamwoorden dien niet gewend was en als een grove taalfout veroordeelde, iets stuitends en krassends had, dat gemakkelijk en hoogst eenvoudig op deze wijze kon verholpen worden. Zoo het gezegde waar is, ziet nu ieder reeds ligt, dat die *aanvoegende wijs* van het Arabische Imperfectum niets gemeen heeft met formen, als het Hebreeuwsche אֶפְקְדָה (*ephkedá*), נִפְקְדָה (*niphkedá*), en dergelijke, daar men in deze de *lange* syllabe *ā* aan het einde

ziet bijgevoegd, terwijl in het Arabische أَفْقَدَ (*aphkodă*) de slotgalm *a* zoo kort als mogelijk is moet worden uitgesproken. Men denke evenwel niet, dat ook de Arabier geene form van het Imperfectum heeft, die met de genoemde Hebreeuwsche in oorsprong overeenstemt, en even als deze door zamensmelting met den bijgevoegden klank *ā* ontsproten is. Uit het oude يَفْقُدْ (*japhkod*), met dien klank verbonden, is het يَفْقُدَا (*japhkodá*) ontstaan, waarvan de sporen thans nog alleen in het *schrift* (men lette op zulke schrijfwijzen in den Koran, als waarop de Heer ROORDA, bl. 44 in noot ƒ, gedoeld heeft), niet meer in de gewone taal, voorhanden zijn: de Arabier heeft zich later gewend, die eindsyllabe *ā* met de letter *n* te sluiten, en zegt dus voor يَفْقُدَا (*japhkodá*), يَفْقُدُنْ (*japhkodán*), of, alweder met een bijgevoegden nagalm, ook يَفْقُدُنَّ (*japhkodánnă*). Het zijn deze twee verlengde formen van het Arabische Imperfectum, waarvan wij boven (bl. 429 en volg.) reeds even gewaagden, en welker oorsprong wij thans door het voorafgegane genoegzaam opgehelderd achten. Langer toch bij dit onderwerp hier stil te staan, verbiedt ons de ruimte, waarop wij voor deze Recensie durven aanspraak maken.

Op bl. 86 (§ 157 en volg.), waar de Schrijver over de afleiding der bijvoegelijke naamwoorden van de zelfstandige handelt, had zich eene bij uitstek goede gelegenheid aangeboden, om den leerling opmerkzaam te maken, hoe nog uit zulke afgeleide formen ten duidelijkste blijkt, dat de thans gebruikelijke uitgangen der Arabische naamwoorden van lateren oorsprong zijn, en deze van ouds evenzoo, als in het Hebreeuwsch en de overige Semitische dialekten, werden uitgesproken. Terwijl toch van alle zelfstandige naamwoorden door aanhechting der eindsyllabe ءِي (*ī*), die altijd den toon des woords bij zich heeft, eene bijvoegelijke form gesmeed kan worden, ziet men uit de door den Schrijver bijgebragte voorbeelden, dat niet bij het nieuwere أَرْضٌ (*ardhon*), of جَوٌّ (*djawwon*), die uitgang gevoegd is, maar bij het oorspronkelijke أَرْضٌ (*ardh*), en جَوٌّ (*djaw*): van het eerste dezer woorden komt dus de bijvoegelijke form أَرْضِيٌّ (*ardhí*), van het tweede جَوِّيٌّ (*djawwí*), bij zamentrekking en naauwere vereeniging, voor أَرْضِيٌّ (*ardh-í*), en جَوْءِيٌّ (*djaw-í*); terwijl de Arabier nu ook op deze formen dien zelfden eindklank heeft overgebragt, die bij de zelf-

standige naamwoorden in gebruik is gekomen. - Uit de opmerking, dat die eindsyllabe أِي (*ī*) altijd den toon des woords bij zich heeft, had de Schrijver zulke formen als فَتَوِيّ (*fatăwí*, voor *fată-í*), dat van فَتًى (*fatā*); أَبَوِيّ (*abăwí*, voor *abă-í*), dat van أَبَا (*abā*); لُغَوِيّ (*logăwí*, voor *logă-í*), dat van لُغَة (*logā*); en insgelijks مَسَحِيّ (*masăhí*), dat van مَسِيح (*masīh*), en قُرَشِيّ (*korăschí*), dat van قُرَيْش (*koraísch*) is afgeleid, kunnen ophelderen: in welke alle namelijk, de lettergreep die in het hoofdwoord *lang* was, om de verplaatsing van den toon *kort* is geworden.

Door eene gelijke opmerking had de Schrijver, op bl. 110, het dáár (in § 199) voorkomend verschijnsel verklaren kunnen. Dat toch de Arabier bij het aanspreken, of aanroepen, den uitgang der naamwoorden verkort, en zelfs geheele lettergrepen daarvan binnenhoudt, ontstaat uit niets anders, dan uit de bijzondere klem en nadruk, waarmede hij den klank يا (*jā*), ons *o*, die vóór zulke woorden geplaatst, den toon voor het grootste gedeelte, en bijna uitsluitend, bij zich heeft, pleegt uit te spreken. Hij zegt dus يا سماءّ (*já-samāŏ*), liever dan يا سماءٌ (*já-samāon*); يا صاحِ (*já-sāhĭ*), liever dan يا صاحِبِي (*já-sāhĭbī*); يا مَنْصُ (*já-mansŏ*), liever dan يا مَنْصُورُ (*já-mansoero*), enz.

Op bl. 114 (§ 210) zouden wij gaarne gezien hebben, dat de Heer ROORDA de ware, en door hem ook opgegeven, kracht van het voornaamwoord الذي, dat gewoonlijk voor *betrekkelijk* (ons *welke*) gehouden, in den grond niet anders dan *aanwijzend* (ons *die*) is, den leerling daardoor toegelicht en tastbaar bewezen had, dat het in het tweevoudig getal (waarin alleen het voor verbuiging vatbaar is) geheel naar den naamval van het voorafgaande woord, en volstrekt niet naar den zin die volgt, zich schikt. Wil toch de Arabier uitdrukken: *ik heb de twee mannen gezien, die gisteren hem ontmoet hadden*, dan zegt hij nooit: رأيت الرجلَيْنِ الّذانِ كانا لَقِيَاه بالمس, maar altijd اللّذَيْنِ (in den vierden naamval); en dit bewijst zonneklaar, zoo het uit de form en zamenstelling zelve van الذي nog niet genoeg mogt blijken, dat de Arabier met die woorden eigenlijk dit uitdrukt: *ik heb de twee mannen gezien*, DIE (*zeg ik*): *zij hadden hem gisteren ontmoet*. Ons gebruik van *die*, als *betrekkelijk* voornaamwoord,

is geheel van denzelfden oorsprong; doch bij ons is de constructie veranderd.

Ten slotte willen wij het nog beproeven, de verklaring voor te stellen van een woordje, dat in de Arabische taal, even menigvuldig als in verschillende beteekenis, gebruikt wordt, en waarvan de Heer ROORDA, op bl. 125 (§ 231), bekent, dat hem de ware kracht nog niet duidelijk is. Dat woordje is قَدْ (*kad*): voor het Perfectum geplaatst, drukt het (zoo als men gewoonlijk zegt) ons *reeds*, of *zeker*, of *pas*, of iets dergelijks; voor het Imperfectum daarentegen, ons *dikwijls*, of *soms*, of ook wel ons *stellig* en *ongetwijfeld*, uit. Wij houden al deze beteekenissen voor louter *denkbeeldig*, dat is, voor onjuist op zich zelve, en slechts waar in den zamenhang der verschillende plaatsen, waaruit men ze heeft afgeleid. De eenige kracht van dit woordje, die tot deze velerlei wijzigingen gemakkelijk aanleiding geeft, is die van een blooten natuurklank, zoo als men onder het *wijzen* voortbrengt, om iemands opmerkzaamheid op dit gebaar, en op de rigting waarin men den vinger heeft uitgestoken, gaande te maken. قَدْ heeft volstrekt geene andere grondbeduiding, dan aan *a!* of *ha!* eigen is: het drukt niets anders dan ons *dáár! zie! kijk!* of *hoor!* uit, en wie nu de voorbeelden na wil gaan, die tot staving der bovengemelde, vrij sterk uiteenloopende, beteekenissen worden bijgebragt, zal zich gereedelijk overtuigen, dat op alle zonder onderscheid die eenvoudige zin toepasselijk is, en dat hetgeen men er verder aan hecht, slechts uit den toevalligen zamenhang der woorden voortvloeit, en door spreker of hoorder dus eigenlijk uit de *gedachte* wordt aangevuld.

Wat nu de wording dier lettergreep قَدْ (*kad*) aanbelangt, dezelve is niet minder in uiterlijke form, dan in oorspronkelijke kracht, geheel één met het Syrische ܟܕ (*cad*), met dit onderscheid slechts, dat de beginletter *c*, die men in zoo menigen Semitischen klank voor de א of ה in de plaats gesteld ziet (vergel. het Hebreeuwsche הִ en הַ; יְ en כְּ; הוּ en כֻּה; יֵן en כֵּן, enz.), hier nog sterker verhard, in een *k* is overgegaan; en wat de sluitletter *d* betreft, die men in beide woordjes gelijkelijk ontmoet, men herinnere zich, tot opheldering, slechts het Arabische ذٰ (*idh*), *dáár*, dat eveneens met den open klank ī, als *kad* met *kā*, vermaagschapt is.

Hoe eindelijk de Hoogleeraar aan het vierde hoofdvereischte, dat wij in een handboek van Arabische Grammatica vorderden, voldaan hebbe, daaromtrent kunnen wij, zoo wij niet enkel onze

onbepaalde lofspraak willen uitbreiden, zeer in het kort den Lezer hier inlichten. *Klaarheid* is, van het begin tot aan het einde toe, de meest in het oog vallende eigenschap van dit boek, en drukt als het zegel op deszelfs overige voortreffelijkheid. Miste het die gave, wij zouden het als belangrijke bijdrage tot beter verstand van het Arabisch prijzen mogen, maar als handleiding voor eerstbeginnenden zou het onzen lof niet verwerven kunnen: evenmin als wij ooit iemand, die niet met het werktuigelijk gedeelte der Arabische Grammatica reeds volledig bekend is, het anders zoo verdienstelijke, maar op dit punt nog weinig aanbevelenswaardige, Werk van den Heer EWALD in handen zouden geven. Zoo veel deze in heldere voorstelling, zuivere uitdrukking, en juist en gemakkelijk gebruik van de Latijnsche taal, te kort schiet, zoo sterk munt de Heer ROORDA in al die hoedanigheden uit; en zijn Werk, dat ze in volkomene mate ten toon spreidt, laat dan ook niets, naar ons oordeel, van deze zijde te wenschen over. Die doorgaande klaarheid bewonderen wij, niet minder althans dan in den stijl en de overal gekozene woorden, ook in de volgorde en schikking der zaken; en raden ieder, die zich overtuigen wil, hoe meesterlijk de Schrijver zich in dit opzigt van zijne taak gekweten heeft, om als proeve het korte hoofdstuk *over de vokalen* enz. (bl. 4-10, § 4-18) op te slaan, waar hij in geleidelijke orde, en daardoor vooral zoo duidelijk, al die regels der vokaal-verandering en zamentrekking zal voorgesteld en met elkander in verband zien gebragt, die anders slechts door het geheugen te onthouden, maar onmogelijk door het verstand te begrijpen zijn. Of wil men een nog schoonere proeve zich hebben aangewezen, men bezie met naauwkeurigheid hier de inrigting van het geheele syntactisch gedeelte (bl. 124-165), stelle er als tegenhanger dat zelfde deel der (in het Latijn geschreven) Grammatica van ROSENMÜLLER, die ook voor een handboek bestemd is, (bl. 266-363) tegenover, en oordeele dan, of niet de Heer ROORDA, die vroeger zich daarmede bij zijne lessen behelpen moest, eene nieuwe handleiding noodig mogt keuren, en of de zijne niet onvergelijkelijk beter is, en moeijelijk door eene andere zal overtroffen worden.

Wij hebben ons beoordeelend verslag van het eerste stuk des aangekondigden Werks ten einde gebragt, en door het belang des onderwerps als weggesleept, daarmede veel langer, dan wij bij den aanvang plan hadden, ons bezig gehouden: thans spoeden wij ons, om ook van het tweede stuk, de *Chrestomathie* van den Heer COOL, eenig berigt te geven, en onze gedachten over de waarde van derzelver uitgaaf en bewerking hier mede te deelen.

(*Het vervolg in het volgend Nommer*.)

[p. 433, noot 1]

In de §, waarover wij hier handelden, is op bl. 130 reg. 7, ongelukkig eene drukfout ingeslopen, die daar ter plaatse zeer ligt tot een verkeerd begrip omtrent het gewone taalgebruik kon aanleiding geven. Er staat namelijk لَمْ يَكُنْ يَفْعَلْ, terwijl men lezen moet: لَمْ يَكُنْ يَفْعَلَ.

Verzameling van Fransche Woorden, uit de Noordsche talen afkomstig of door sommigen afgeleid, bijeengebragt door M^r^. *J.H. Hoeufft*.

Eerste Stuk. A-E. Breda. Broese en Comp. 1836. II. 160 bl. 8°.

De geleerde Schrijver, aan wien onze taalkunde reeds menige belangrijke bijdrage verschuldigd is, tracht ook door het tegenwoordig geschrift eene gaping in deze wetenschap aan te vullen, en de onderlinge verwantschap der talen van een min gewoon standpunt te beschouwen; want terwijl velen zich bezig houden met het afleiden van Nederduitsche woorden uit Zuidelijke talen, poogt hij integendeel aan te toonen, dat een groot gedeelte van den Franschen woordenschat uit de Noordsche talen ontleend is. ‘Ontwarende (zegt hij in het Voorberigt) dat de schrijvers der Fransche Etymologische Woordenboeken veelal, uit onkunde der Noordsche talen, in de grofste en tastbaarste misslagen vervallen, vond ik mij genoopt zulks tot eigen onderrigt met eenige voorbeelden te staven, en, ter gemoetkoming aan mijn geheugen, in eenige losse aanteekeningen op het papier te brengen.’ Het werk aldus tot een boekdeel aangroeijende, besloot de Schrijver reeds vóór zes jaren, na lang aarzelens, hetzelve ter perse te geven, toen het eerste deel van POUGENS *Origines Françaises* het licht zag: dit deed hem zijn voornemen staken; doch, door den dood diens geleerden, het vervolg niet verschijnende, vatte hij het vroegere plan weder op, en aldus zag de eerste aflevering van deze woordenlijst eindelijk het licht. Zijne bedoeling was daarbij ‘geenszins een eigenlijk gezegd Etymologicon, maar alleen eenige bijdragen of bouwstoffen tot hetzelve den beoefenaren der Fransche en Cimbrische taalkunde aan te bieden.’

Nadat de Schrijver ons aldus in het korte voorberigt het oogpunt aangegeven heeft, waaruit hij zijn geschrift beschouwd wil hebben, laat hij zonder verdere inleiding de woordenlijst volgen. Deze bevat grootendeels naam- en werkwoorden, alphabetisch gerangschikt en uit andere talen opgehelderd of daaruit afgeleid. Onder de naamwoorden zijn zoowel bijvoegelijke als zelfstandige, zoowel eigene als gemeene opgenomen, en daaronder eenigen, welke het Fransche burgerregt nog niet of naauwelijks hebben verworven; eenigen, welke eigenlijk tot het Provençaalsch behooren, en velen, die alleen in oud-Fransche schriften voorkomen en door den Heer HOEUFFT uit de Woordenboeken van LA COMBE, FURETIÈRE, MÉNAGE, ROQUEFORT en anderen ontleend zijn.

Uit het bovengezegde zal men hier geen volledig etymologisch woordenboek verwachten; de Schrijver levert ons alleen eene ont-

leding van die woorden, welke hij onderzocht heeft, als eene *bijdrage* tot zoodanig werk; van dáár, dat er vele artikelen ontbreken, die misschien evenzeer voor vergelijking met andere talen vatbaar waren, wij zeggen met *andere*, dewijl de beteekenis, welke de Heer HOEUFFT aan het woord *Noordsche* gehecht heeft, niet alleen de Duitsche en Skandinavische, maar ook de Keltische talen omvat, terwijl ook het Grieksch, Latijn, eenige Oostersche en Romansche talen daarbij in het oog worden gehouden.

Als eene proeve van dit Werk nemen wij eenige korte artikelen over, waaruit de Lezer de behandeling der onderwerpen zal leeren kennen:

'*Acheter*. Te vergeefs trachten sommigen dit van *acceptare* te doen komen, omdat men oudtijds *achepter* schreef. De *p* komt in dit woord uit het bij ULPHILAS voorkomende *kaupon*, A.S. *ceapan, cypan*, ons *koopen*. Daarenboven is het niet onmogelijk, dat *accipere* en *acceptare* van Keltischen oorsprong zijn. Ten minste is *achub* in het Wallisch *occupare, capere*. LEIBNITZ vergelijkt met hetzelve het Duitsche *kaufen*.

'*Bar*. Dat dit woord, in *Bar sur Aube, Bar sur Seine, Bar le Duc*, en meer andere namen, in het oud-Gauloisch eene *haven* beteekend heeft, blijkt uit het Wallische en Bretonsche *aber*, Cornwallisch *haber, ostium fluminis*, eigenlijk *casus fluminis*, de uitloop der rivier; het tegengestelde van *inver, εγχυσις*, zamengesteld uit *in* en *ver*, door verwisseling der vermaagschapte letter, hetzelfde als *ber*, terwijl *aber* uit *a* en *ber* of *ver* bestaat. Zie ook den *Tegenwoordigen staat van Frankrijk*, I^{e} Dl. bl. 148.

'*Besogne*, oudtijds *besoigne*, kan wel van denzelfden oorsprong zijn, als het Angels. *bysgian, abysgean*, bezigen, en *gebysgod*, gebezigd. In die taal is *bysig* ons *bezig*.

'*Bouocha* is in de Lotharingische volkstaal een beukenboom. Van het Duitsche *Buche*.

'*Brigand*. Hoe onzeker de afleiding zijn moge van hen, die dit woord doen zamengesteld zijn van *berg* en *gang*, als beteekende het zoo veel als een *bergganger*, omdat de struikroovers zich veel op bergen ophouden, breng ik, daar vele afleidingen slechts gissingen zijn, dezelve hier ééniglijk bij, om niets, hetwelk van Noordsche afkomst schijnt, overgeslagen te laten. FAUCHET, door MÉNAGE aangehaald, leidt het af van het Gauloische *brig* of *brug*, omdat de bruggen voor rooverijen zeer gelegen zijn. Ten minste zijn dezelve den roovers in het uitoefenen van hunne onzalige kostwinning, en tot het ontkomen, van groot nut. Dan, aanvankelijk werd dit woord in eenen goeden zin voor eene zekere soort van krijgsknechten genomen, doch daarna van de strooperijen van dit slag van volk tot die van andere roovers overge-

bragt. Deze knechten waren die, welke in het bastaard-Latijn *ruptarii* genaamd werden, hetzij omdat zij van den ploeg als afgescheurd, hetzij omdat zij aan het *terram rumpere* gewoon waren. Mogelijk komt derhalve *brigand* van het Keltische of Bas-Bretonsche *brix*, eene scheur, waarvan ook waarschijnlijk ons *breuk*.

'*Captif*. Lat. *captivus*. Misschien van Keltischen oorsprong; zijnde in het Wallisch *caetb*.

'*Cavité* van het Lat. *cavus*, hetwelk van het Keltische *caw* komt.

'*Childebrand*. Volgens WACHTER, *puer clarus*. Van *child*, nog in het Eng. *child*, A.S. *cild;* Frank. en Allem. *chind*, en *brand*, hetwelk in eigennamen, volgens WACHTER, *clarus* is; volgens JUNIUS, in *Batav*., p. 202 en 203, *incensor, impulsor*.

'*Dix* van het Kelt. *dec*, waarvan ook het Grieksch *δέχα*. In het Wallisch is het *deg*, in het Galisch *deich*.

'*Esquippe*. Oud woord. Van het Goth. *skip*, Angel. *scyp*, ons *schip*.'

De Lezer zal uit de bijgebragte voorbeelden ten minste eenigermate den aard van het onderhavige geschrift kunnen beoordeelen en bij de lezing van hetzelve nog meer overtuigd worden, dat er veel geleerdheid toe besteed, veel wetenswaardigs in hetzelve te vinden is; nogtans zal men te gelijk genoeg stof tot aanmerkingen vinden en in vele opzigten van den Schrijver in gevoelen verschillen. Wij zullen met dien eerbied, welken zijne jaren en geleerdheid vereischen, eenige bedenkingen, ons bij het lezen voorgekomen, hier mededeelen.

Etymologie is genealogie der taal, der enkele woorden haar toebehoorende; zal zij dus algemeen nuttig zijn, dat is, voor elk, die de afkomst, geschiedenis en verwantschap van eenig woord navorscht en op die wijs in den aard der taal wil indringen, een geschikte leiddraad wezen, dan is volledigheid een eerst vereischte; een onvolledig woordenboek is alleen als een noodhulp bruikbaar. Wel is waar, dat een Etymologisch Woordenboek, waarin niets overgeslagen is, een Werk van grooten omvang wordt, waartoe, indien het naar eisch volvoerd zal worden, eens menschen leeftijd naauwelijks toereikend is; wel is waar, dat er voor het Fransch tot nog toe geen zoodanig Werk bestaat, en dat dus elke bijdrage daartoe, goed uitgevoerd, hare waarde heeft; doch deze is dan ook partiëel en bepaalt zich veelal bij hen, die óf nieuwe bijdragen daartoe vergaderen, óf meerdere dergelijke schriften bezitten, ten einde het eene door het andere aan te vullen. Deze grondstelling op het vóór ons liggende geschrift toepassende, hadden wij gewenscht, dat de Schrijver daarin meer woorden opgenomen en daarentegen eenige andere, welke óf geen zuiver Fransch zijn, óf eigennamen, dier taal niet bijzonder eigen, óf slechts van uit-

heemsche personen en zaken gebruikte, hadde achtergelaten, en wij wenschen zeer, dat de Schrijver in het vervolg dit in het oog moge houden.

Ten andere. Indien een Etymologisch Woordenboek de afkomst en geschiedenis van elk opgenomen woord bevatten moet, behoort hetzelve ook historisch gedocumenteerd en in zijne oudste gedaante nagespoord te worden, ten einde de afleiding regelmatig en zeker zij; en deze gedaanteveranderingen moeten met plaatsen uit oude Schrijvers worden bevestigd, niet blootelijk met het gezag van vroegere taalkundigen, die dikwijls verkeerd gezien en onnaauwkeurig opgegeven hebben; en bij deze citaten behoort de zuiverheid van den tekst zeer in het oog gehouden te worden. Op die wijs alleen gaat de wetenschap voorwaarts en wordt men van dwaalwegen teruggehouden. Het is dus niet genoeg, elk woord met een dergelijk uit eene andere taal te vergelijken of daaruit af te leiden, maar men moet deze afstamming historisch kunnen bewijzen en van elke letter rekenschap afleggen. Om deze zelfde reden komen ons de aangehaalde gissingen van andere taalvorschers, wanneer zij bloote gissingen zijn, niet met bewijzen gestaafd, nutteloos en onbruikbaar voor.

Het was vroeger een geliefkoosd denkbeeld bij de taalkundigen, om de Keltische talen als de oudste te beschouwen, als de bron, waaruit de overige gevloeid waren, even als men de Duitsche volkeren, op gezag van STRABO en andere Ouden, voor afstammelingen van de Kelten hield. Zonder dit gevoelen zoo ver te drijven, als PELLOUTIER gedaan heeft, die al de Europesche volkeren en talen tot de Keltische terugbrengt, meende men echter daarin de wortels van alle overigens onverklaarbare woorden te kunnen vinden, en, mits men niet te naauw zag, gelukte dit.

Deze dwaling, in lateren tijd erkend, heeft veel nadeel aan de diepere taalstudie gedaan, en schijnt den Franschen grammatisten nog altijd aan te kleven; de Heer HOEUFFT, wien deze misslag niet verborgen konde blijven, heeft eenen middelweg trachten in te slaan, door tusschen de Fransche en Keltische talen nu eens het Latijn en Grieksch, dan weder de Duitsche dialekten te plaatsen; doch wij zouden hem gaarne in bedenking geven, of hij daardoor wel nader aan het doel gekomen is. Want men behoeft de Keltische taaltakken slechts oppervlakkig na te gaan, om in te zien, gelijk ook de Schrijver zelf meer dan ééns opmerkt, dat zij zeer verbasterd zijn en, meer nog dan de Duitsche, Latijnsche woorden hebben overgenomen en dezelve naar hun taaleigen hervormd en verkort, hetgeen, bij den langdurigen omgang met en onderwerping aan de Romeinen, natuurlijk het geval moest wezen. Daarenboven bezitten wij van deze talen weinige of geene oude ge-

denkstukken, tenzij men den Galischen tekst van OSSIAN en de Iersche bardenliederen, waarvan men er eenigen tot de 5de eeuw brengt, voor echte voortbrengsels houde, in dien zin namelijk, dat de taal niet door latere afschrijvers vernieuwd is geworden, behalve dat deze geschriften in ons Land schaars aangetroffen worden.

Het zijn deze bescheidene bedenkingen, welke wij den Schrijver in overweging geven, met den wensch, dat het vervolg van zijne woordenlijst op die wijze gedocumenteerd en aan de geschiedenis der taal, welke hij behandelt, dienstbaar moge gemaakt worden, waardoor dezelve, naar ons inzien, in bruikbaarheid winnen en weinig uitvoeriger worden zal, indien hij tevens besluiten kan de onberedeneerde gissingen van vroegere taalleeraars uit zijn Werk te weren.

Er blijft ons thans alleen nog over, eenige der door hem zelven voorgeslagene afleidingen na te gaan, waarbij wij kortheidshalve ons tot weinige woorden zullen bepalen.

Abandonner wordt afgeleid van het Hoogd. *Band* en *donner;* wij meenen het gevoegelijker te verklaren door *a ban donner*, daar hij, die in den rijksban verviel, door elk verlaten en als het ware aan de hem vervolgende magt *overgegeven* werd.

Abréger, 'zegt WACHTER te komen van het Hoogd. *abbrechen*.' Zoude het niet veeleer van het Lat. *abbreviare* VEGET. L. 3 Pr. afgeleid zijn? Verg. *leger* en het Lat. *levis*.

Adulateur. 'Le mot aduler veut dire litéralement être doux à quelqu'un; c'est *l'aduleo, l'edulizo* des Grecs; *l'adulari* du Latin; racine *dul, dol, doux;* du Celte *dol, tol*, poli, uni etc. Zie ROUBAUD, *Nouv. Synon. Franç.*' *Adulateur* is zonder twijfel overgenomen uit het Latijn, en dit weder, zoo wij ons niet bedriegen, van het Gr. *δουλος*, slaaf.

Alippe, 'een kinnebakslag. Van het oude *Lippe, Lip*.' Zoude het niet eer van het Lat. *alapa* komen?

Antre. 'Antre vient de la racine celtique *tar, ter, tra, tre*, qui signifie *trou*, piquer, percer, entr'ouvrir, faire *un vuide* entre etc.' ROUBAUD, *Nouv. Syn. Fr.* waarom niet van het Lat. *antrum*, Gr. *ἄντρον*?

Arhnob. Hier wordt eene 'oud Duitsche vertaling van den lofzang van MARIA, omtrent 100 jaren na CHRISTUS opgesteld,' geciteerd: bedoelt men hiermede het Latijn of de vertaling? in het laatste geval is de opgaaf valsch; wij kennen geen ouder Duitsch dan het Goth. uit de 4de eeuw. Het is welligt hetzelfde stuk, dat REINIER DE GRAAF aan ALKEMADE met een gelijk voorgeven toezond.

Avilir 'komt, volgens ROUBAUD, van het Keltische *wael, vil*.' Waarom niet van het Lat. *vilis*?

Balcon wordt op gezag van MÉNAGE en BURMAN van het Hoogd. *balke* afgeleid; het is een Oostersch woord *balcaneh*, tenzij dit zelf uit het Ital. *balcone* gesproten zij, want de uitgang *one* is echt Italiaansch.

Bouquin. Van dit woord worden verschillende afleidingen medegedeeld: ware het niet genoeg de plaats aan te halen uit den *Dietschen Doctrinael* HS.

> Daer bi hebbic dit *boeckijn*
> Dat voren lach int latijn
> Al tantwerpen ghetoghen ute.

even zoo *mannequin, brodequin*.

Bref, Brève, Brévet wordt van het Duitsche *brief* afgeleid. BILDERDIJK *Geslachtl.* c.s. merkt op, dat het Lat. *brevis* voor lijst of notitie reeds onder de Romeinsche Keizers in gebruik was en bij FLAV. VOPISCUS (Bon. 15) AEL. LAMPRIDIUS (Alex. Sev. 21.) en dergelijke schrijvers voorkomt.

Brigand. De afleiding bij den Schrijver voorkomende hebben wij boven opgegeven; wij herinneren hem het middeleeuwsche *Brigantes*.

Brouter. Het eenvoudigste schijnt men dit woord van het Grieksche *βρώσκω, βεβρώθω, comedo, depasco*, af te leiden. II. X. vs. 94. *Βεβρωκώς κακά φάρμακα. βρωτίς* beteekent *esca*. De koloniën te Marseille en elders gevestigd, hebben, zoo als bekend is, vele Grieksche woorden in Gallië overgeplant.

Cadenat. 'Van Keltischen oorsprong.' Het wordt vergeleken met het Wallische *chaden* en *cadwyn*, Bretonsch *chadena* keten. Dit zij zoo; maar de *t* in het Fr. woord toont den Latijnschen oorsprong. Zoo *fat* van *fatuus, chat* van *catus, celibat* van *coelibatus* enz.

Cause. 'Misschien van Keltischen oorsprong, zijnde in het Wallisch *áchos en achaws*.' Men vindt dit woord reeds in zekeren eed bij NITHARDUS geboekt, uit de 9de eeuw: *in adiudha et in cadhuna* cosa enz. het Spaansch heeft ook *cosa*, even als het Italiaansch, terwijl deze beide talen voor *cause*, oorzaak, *causa* schrijven. Ook verandert het Lat. *an* in het Fr. meestal in *ao, au, ou;* dit schijnt de afleiding van den Schrijver waarschijnlijk te maken, bewijs is het echter niet.

Cendre, 'van het Keltische *can*, wit, blank, grijs, waarvan ook het Latijnsche *canus, candidus* enz.' Is het niet van het Lat. *cinis, cineris, cinere*, waarvan de Italianen *cenere* gemaakt hebben?

Chaîne, 'van het Bretonsche *ching*, hetwelk iets slingerends en daarvan hetzelfde als *Chaîne* beteekent.' Zou het niet van *catena* zijn? vergelijk *facere, faire, sanus, sanitas, sain, santé*.

Dagobert; deze eigennaam leidt de schrijver af van *degen*,

krijgsman, en *bert*, beroemd. Wij gelooven te onregt; de *o* is koppelletter of wil men teeken van eenen *genit.*, zoodat het eerste woord, *dag*, niet *degen*, zijn zou. De verklaring laten wij overigens dáár.

Domeure wordt volgens ROUBAUD van het Keltische *mor*, breidel, teugel, en hiervan figuurlijk al wat tegenhoudt, afgeleid. Het schijnt ons weder uit het Latijnsche *morari, demorari*, gesproten, te meer, omdat het oud Fransch *demorer* heeft. *Rom. du Renard* vs. 10612. (MÉON, Tom. II).

> Mès li lechieres ne demore.

Dieu. De afleiding door den Schrijver voorgesteld, en die ook in andere bewoordingen voorkomt in het *Taalk. Mag.* II, bl. 164, komt ons te onbepaald en gezocht voor. Hij vergel. hetgeen GRIMM aangeteekend heeft *Mythol.* bl. 10 volg. en 131.

Doch hiermede genoeg. De geachte Schrijver zal hieruit zien dat wij zijn Werk met aandacht hebben nagegaan; wij hebben met bescheidene vrijmoedigheid onze bedenkingen geopperd en hopen, dat zij heuschelijk opgenomen zullen worden en tot nadere overweging aanleiding geven; waarbij wij ten slotte den wensch voegen, dat de Heer HOEUFFT zich ook van de nasporingen der nieuwere taalkenners, GRIMM, GRAFF, BOPP, BEKKER, RAYNOUARD, MÉON en CHAMPOLLION-FIGEAC moge bedienen, en vooral in de bronnen zelve, de oud Fransche gedichten, de aangehaalde woorden naslaan. Wij wenschen hem lust en krachten, om dit, en hetgeen hij uit den schat zijner belezenheid ons verder mogt willen mededeelen, gelukkig te voltooijen.

Drie Jaren in Noord-Amerika, door *James Stuart, Esq.*

Motto: The true state of every nation is the state of common life. Samuel Johnson.
Gevolgd naar den derden Engelschen druk. In drie Deelen. Te Gorinchem bij Jacobus Noorduyn, 1836.

> ‘Vaarwel, grijzend Europa! dat uw' doodsnik nabij,
> Uw staten ziet wagglen bij 't molmen van grondvest en schoren;
> Waar bandlooze volksdrift de strijdleus van vrij,
> En Vorstlijke wilkeur van Godsrecht doet hooren;
> En slechts de schandkeus rest van woede of slavernij.
> Wij ijlen naar 't halfrond, waar jong en vol kracht,
> De staten opwaarts stijgen;
> Waar vrijheid ten troon zit in staatlijke pracht,
> En dwang en oproer zwijgen.

Ziedaar den aanvang van het u vast niet onbekende gedicht: *Vaarwel van een' Landverhuizer aan Europa* van BOXMAN. En

het is er verre af, dat ge daarover ontevreden zijn zoudt, al gaat de Auteur nog verder en stelt tegen het '*zinkend, karig, armlijk, waanziek, dweepziek, duistrend, stervend* Europa' het '*goudland*, het *maagdlijk*, het *bloeijend*, het *vrijland*,' over. Daarvoor is hij Dichter, en Amerika, nu de klassieke namen onzen poëten te ouderwetsch gaan worden, de dichterlijkste naam op de rolle der volkeren. Maar dat het jeugdige halfrond tot voor eenige jaren bij uitsluiting in dezen geest *bezongen*, en nooit onpartijdig *beschreven* werd - waardoor menig Landverhuizer bij gebrek van eene statistieke opgave met eene Ode in den zak op reis ging en bedrogen uitkwam - dit was zeker bejammerenswaardig, en lag geenszins in het plan der menigvuldige Amerikazangers, even weinig als om door hunne eenzijdige schildering in het algemeen een scheef denkbeeld van de nieuwe wereld te geven. Maar hoe goed ook de bedoeling mogt zijn dergenen, die hij de beschrijving van *Amerika*, in proza en poëzij, aan hunne verbeelding den ruimen teugel lieten, en aan de oevers van den *Hudson* het eindelijk ontdekte Luilekkerland plaatsten, en in den President der Vereenigde Staten den CYRUS van XENOPHON meenden te hebben gevonden, de invloed van hunne partijdige beschouwing was toch in meer dan één opzigt nadeelig, al ware het alleen, omdat ze menigeen', die het oude rijmpje nu op zijne eigen hand meende te moeten veranderen in

West
Best

met ontevredenheid over zijn' gulden 'thuys' vervulde. Later evenwel ging het der Maagd van *Amerika* als andere jonge meisjes; toen ze de eerste vaag der jeugd achter den rug had, begon men haar met meer kalmte te bezien en te beoordeelen, en men kwam er toe, om te bekennen, dat het ook van het Goudland waar is, dat het niet alles goud is wat er blinkt. Dat ook wij aan de voordeelen van dien voortgang deel hadden, dankten wij aan den Ridderlijken Hertog, die de hoogmoed en wellust van ons leger is, die ons reeds voor eenige jaren eene reisbeschrijving van *Amerika* schonk, waarin onzijdige naauwkeurigheid met oorspronkelijke belangrijkheid om den voorrang streden. Zoo scheen men dan op den goeden weg te zijn, en was het ook inderdaad: maar wat gebeurt? Daar nu de oogen der menschen ééns geopend waren, begrepen de vernuften, dat het oude stijl geworden was, *Amerika* in de hoogte te steken, en daar de letterkundige wereld wel eenigermate aan eene wipplank gelijkt, waarop zij, die de uitersten bezetten, naar de hoogte gaan, maar de bezitter van het *juste milieu* stil blijft, vonden zij goed, de tegenovergestelde partij van hunne voorgangers te kiezen: en zoo maakte de pelgrimsstaf

van CHATEAUBRIAND en het kruisvaarderszwaard van DE LA FAYETTE plaats voor de boosaardige spotternij van Misstr. TROLLOPE en de satirische roede van Kapitein BASIL HALL. Het is waar, dat de Engelschen op het punt van *Amerika* altijd even veel geloof plegen te vinden, als de Romeinen in hunne berigten betreffende Carthago; doch daar de tijdgenooten van den Westerschen HANNIBAL langzamerhand beginnen uit te sterven, scheen de tijd gekomen, dat de mond van JOHN BULL eindelijk rusten zou van dat eeuwige: *Censeo Carthaginem esse delendam*. En waarlijk, die tijd was ook nader dan men dacht: ja de partijdigheid zelfs der genoemde Auteurs werd eene der redenen, dat eindelijk in *Engeland* zelf aan het heerlijke Schiereiland regt werd gedaan. Er stond namelijk een wakkere Schot op, JAMES STUART genaamd, die, door een driejarig verblijf in de Vereenigde Staten in staat gesteld, eene beschrijving in het licht gaf, welke zich door onzijdigheid en naauwkeurigheid onderscheidt, en alzoo de belasterde Maagd van de onvriendelijke aanvallen des onridderlijken krijgsmans en der kwaadsappige *Misstress* wreekt. Want deze STUART, ziet gij, is nu eens volstrekt geen genie, in de schilderkunst even zoo weinig als in de poëzij, waarvan ten blijk kan verstrekken, dat hij bij beschrijvingen, waar hij gevoelt, dat de stijl eenige verheffing behoeft, als daar is van den waterval van *Niagara*, anderen naschrijft; maar daarentegen is hij een solide en dóórkundig man, die aan het hoofd van zijn Werk den geest er van uitdrukte in de spreuk van JOHNSON: '*the true state of every nation is the state of common life*, en die, overeenkomstig met dien regel, het tot zijn doel stelt, u de maatschappelijke en huisselijke inrigtingen en zeden van het volk, waaronder hij reisde, te doen kennen. Zoo vindt ge hier noch de dichterlijke tafereelen van DE LA MARTINE, noch de geestige schetsen van ALEXANDRE DUMAS; maar het is u als hoordet ge een' man van studie en ervaring in een' beschaafden kring zijne ontmoetingen verhalen: gij krijgt door zijne onopgesmukte beschrijving een helder denkbeeld van de streek en de natie, waarover hij spreekt; gij kunt eindelijk niet nalaten achting voor zijn karakter op te vatten.

Wat wilt gij, dat ik er u meer van zeggen zal?

Het Werk van STUART onderscheidt zich door talrijke blijken van veelsoortige kennis, inzonderheid in het vak der land- en staathuishoudkunde. Daar hij bij iedere gedenkwaardige plek de geschiedkundige herinneringen vermeldt, die zich daaraan hechten, hebt gij gelegenheid 's mans historisch geheugen te bewonderen. Door de inlassching van Officiëele Stukken, Proclamatiën, Brieven en dergelijke, wint zijn Werk aanmerkelijk in belang. Door het gebruik, dat hij maakt van andere schrijvers, en daaronder met name van des Hertogs reize, zet hij aan zijne aanteekenin-

gen gezag en verscheidenheid bij. In de verdediging van *Amerika* tegen derzelver aanvallers, vooral tegen Misstr. TROLLOPE, is hij gematigd en overtuigend; en ofschoon hij hier en daar zijn Werk met piquante bijzonderheden en anekdoten verlevendigt, is hij vreemd van alle bejag van geestigheid, die, door het zoeken naar uitersten, de waarheid in een schuinsch licht stelt. Men krijgt hem lief om zijne betuigingen van erkentenis voor de hem betoonde gastvrijheid en beleefdheid. Waar hij zijn Vaderland, in zijne berigten, met *Amerika* vermengt, is hij beminnelijk-onpartijdig; waar hij over de verschillende Godsdienstige gezindheden der Vereenigde Staten spreekt, heerscht er in zijnen toon gemoedelijke eerbied en broederlijke verdraagzaamheid. Kortom, de Auteur heeft niet alleen in alle opzigten aan al de eigenschappen eener goede en bruikbare reisbeschrijving voldaan, maar daarenboven aan zijn Vaderland een Werk geschonken, dat, om zijne letterkundige verdiensten, eene onderscheidende plaats in de lektuur van smaak verdient.

Vraag mij verder niet, met welk gevoel mij de inhoud van dit boek vervuld heeft. Wat zou het u baten, te weten, welke hooge ingenomenheid de schildering van dat Land in mij opwekt, dat - maar ge kent de Ode van BOXMAN. Liever, dan die hier te omschrijven, laat ik ten slotte de schets van WASHINGTON IRVING volgen, die gij als eene soort van *pièce justificative* op den heerlijken lierzang kunt aanmerken: (II. 118).

‘Het nationaal karakter is nog in een' gistenden staat, het kan schuimen en nederzinken, maar de bestanddeelen zijn gezond. Het heeft reeds bewijzen van krachtige hoedanigheden gegeven, en het geheel belooft zich tot eene uitnemende zelfstandigheid te zullen vormen. Maar de oorzaken, welke werkende zijn om hetzelve te versterken en te veredelen, en de dagelijksche bewijzen der bijzonder goede eigenschappen gaan voor de kortzigtige opmerkers verloren, die alleen gevoelig zijn voor de kleine reinheden, aan deszelfs tegenwoordigen toestand bijzonder eigen. Deze zijn alleen in staat, om over oppervlakkige zaken te oordeelen, of over die zaken, welke in aanraking met hun eigenbelang of personeele gunstbewijzen komen. Zij missen eenige van die gemakkelijke gerijfelijkheden en nietsbeduidende genoegens, die aan eenen ouden, geheel voltooiden en overbevolkten Staat eigen zijn, waar de gelederen van den nuttigen arbeid opgevuld zijn, en velen een slaafsch bestaan verdienen, door de grilligheden van den smaak en zelfsinvolging (?) te bestuderen. Deze nietige genoegens zijn echter bij kleingeestigen alle van belang, en zij zien niet, of zij willen niet erkennen, dat dezelve bij ons door groote en meer algemeen verspreide zegeningen vergoed worden.

‘Al de schrijvers van *Engeland* vereenigd, indien het mogelijk

was, dat zij hunne talenten aan zulk eene nietswaardige vereeniging konden wijden, zouden onze snelle opkomende (*snel-opkomende?* of wat is snelle belangrijkheid?) en weergaloozen voorspoed niet kunnen verbergen. Zij zouden niet kunnen ontkennen, dat deze hunne (*hun*) oorsprong niet alleen te zoeken is in natuurlijke en plaatselijke, maar ook in zedelijke oorzaken, - in de staatkundige vrijheid van nuttige kennis, de heerschende, gezonde, zedelijke en Godsdienstige grondbeginselen, welke kracht en geest aan het karakter van het volk bijzetten: en welke inderdaad de erkende en wonderbare steunsels van hunne eigene nationale kracht en glorie zijn geweest.'

Het Werk is over het algemeen beter vertaald, dan het bovenstaande zou doen denken, en buiten het vignet met eene steendrukplaat van den Niagara-val versierd.

Het Regt in Nederland, uitgegeven door M^{rs}. *C.J. van Vleuten* en *C.H. Perk*, Advokaten te Amsterdam.

Te Amsterdam, bij S. de Grebber, 1837.

Reeds sedert lang verwachtte men, dat deze of gene onzer jongere Regtsgeleerden de uitgave zoude ondernemen van een dagof weekblad in den trant der Fransche *Gazette des Tribunaux*. Doch hetzij men zich door de kosten, hetzij men zich door de moeite, aan eenen zoodanigen arbeid verbonden, liet afschrikken, zóó veel is waar, dat die verwachting langen tijd onvervuld bleef. Eindelijk hebben nu vóór eenige maanden, de Heeren M^{rs}. C.J. VAN VLEUTEN en C.H. PERK, beiden Advokaten te *Amsterdam*, aangekondigd, dat zij, onder het opschrift *Het regt in Nederland*, een Werk zouden uitgeven, waarin zij zich voorstelden, aan het publiek mededeeling te doen van de belangrijkste regtsgedingen, die zoowel in de Hoofdstad, als in de andere steden des Rijks, zouden gevoerd worden; en terwijl wij dit schrijven, hebben werkelijk reeds verscheidene vellen of afleveringen van het aangekondigde Werk het licht gezien. En ieder moet erkennen, dat de Heeren v.V. en P., door de uitgave van dit Tijdschrift, eene werkelijke dienst aan de regtswetenschap bewijzen. Hetzelve zal, indien het wèl wordt uitgevoerd en volgehouden, eene gaping in onze Vaderlandsche regtsgeleerde Letterkunde aanvullen; want tot nog toe bestond er geen geschrift van dien aard, hetwelk uitsluitend aan het practische gedeelte der wetenschap was toegewijd. Zien wij, in hoe verre het weekblad tot nu toe beantwoordt aan deszelfs doel en aan de beloften der uitgevers.

Bij de beoordeeling van een zoodanig geschrift moet men niet uit het oog verliezen, dat hetzelve, uit den aard der zaak, weinig oorspronkelijke redeneringen of stukken kan bevatten, daar het slechts bestemd is tot de opneming en openbaarmaking van het werk van anderen, van de pleidooijen der Advokaten en de vonnissen der Regters. Slechts zeer zelden kan de uitgever zich geroepen achten een eigen oordeel uit te brengen over de beweringen der partijen en de uitspraken der Regtbanken of Hoven; vooral dán kan men dit van den uitgever niet verwachten of vergen, wanneer hij tot de jongere Regtsgeleerden behoort, en zij, wier arbeid hij ons mededeelt, mannen zijn, grijs geworden in de beoefening der regtswetenschap. Hieruit volgt, dat de hoofdverdienste van een geschrift als het onderhavige moet bestaan in de oordeelkundige keuze der mede te deelen zaken, en in de naauwkeurigheid en onpartijdigheid, waarmede die mededeeling geschiedt; terwijl eindelijk, in de derde plaats, de Lezer regt heeft, eenen zuiveren Hollandschen stijl te vorderen.

Wat de keuze der zaken betreft, verdienen de Heeren v. V. en P. over het algemeen veel lof. Geene aflevering verscheen er tot nog toe in het licht, waarin niet ééne of meerdere beslissingen van belangrijke regtsvragen werden aangetroffen. Zoo beschouwden wij in de eerste aflevering, als gewigtig de uitspraken onder het opschrift *Handelsregt* aldaar medegedeeld. Indien men ons oordeel vroeg over de quaestie, die in eene noot der uitgevers op bl. 8 behandeld wordt, wij zouden meenen, dat de trekker van eenen wissel tegen den acceptant betaling van het bedrag des wissels kan vragen, en zich niet behoeft te behelpen met het vorderen van eene soort van rekening en verantwoording, gelijk de regtbank alhier in een vonnis van 15 December 1836 heeft beweerd. Het éénige onderscheid, dat er bestaat tusschen den trekker, die betaling vraagt, en den derden houder, die hetzelfde doet, is: dat de acceptant aan den derden houder *moet* betalen, ofschoon hij zonder genot van waarde geaccepteerd hebbe, terwijl hij daarentegen aan den trekker betaling weigeren kan, *mits hij bewijze*, dat hij geene waarde voor zijne acceptatie genoten heeft. De acceptant staat tegen over den trekker, gelijk de onderteekenaar eener gewone schuldbekentenis tegen over den schuldeischer, die uit deze schuldbekentenis ageert. De acceptant zoowel als de onderteekenaar der schuldbekentenis moeten toegelaten worden tot het bewijs, dat zij eene *obligation* SANS *cause*, of *sur une cause illicite* onderteekend hebben; beide moeten van de verpligting om te betalen ontslagen worden, indien zij dit bewijs ten genoegen des Regters kunnen leveren. Art. 1131 van het Burgerl. Wetboek.

Men vergeve ons deze uitweiding. Zij betreft eene der weinige plaatsen, waar de uitgevers hun eigen oordeel over de medegedeelde regtszaken hebben kenbaar gemaakt. Keeren wij tot onze beoordeeling omtrent de doelmatige keuze der stukken terug. Op bl. 10 vonden wij belangrijk het vonnis der regtbank alhier betreffende de vraag, hoe men personen, in *België* gedomiciliëerd, moet dagvaarden. Op bl. 25 lazen wij met genoegen eene beslissing van het Hof te *'s Hage*, regt doende als Hof van Cassatie, betreffende de zoo dikwijls voorkomende, en nog onlangs in een opzettelijk vertoog behandelde vraag: of onder het woord *auberge* in Art. 386, N°. 4 van het Strafwetboek, onze gewone tapperijen of herbergen kunnen verstaan worden. Op bl. 27 trok onze aandacht de uitspraak der Regtbank te *Gorinchem*, nopens de vraag: of *misbruik van vertrouwen* even als *diefstal*, volgens Art. 380 van het Strafwetboek, niet kan gepleegd worden door de aldaar vermelde bloed- en aanverwanten? Op bl. 37 *sqq.* en bl. 111 *sqq.*, lazen wij verscheidene belangrijke uitspraken, betreffende de vraag, of, volgens Art. 442 Wetb. van kooph., een gefailleerde ontzet is van het beheer zijner goederen, sedert den dag der opening van het faillissement, dan wel sedert den dag der failliet-verklaring? Met de oordeelkundige aanmerkingen der uitgevers deswege, voorkomende op bl. 112, vereenigen wij ons volkomen. Wij vermelden verder nog de belangrijke quaestie over de vrijheid van drukpers, ter audientie der Amsterdamsche Regtbank van 8 Junij 1837, in de zaak van den Boekverkooper L.E. BOSCH en den Markies DE THOUARS behandeld, waaraan men met regt eene geheele aflevering (bl. 73-80) heeft gewijd. Het zoude ons niet moeijelijk vallen een aantal andere mede zeer gewigtige vonnissen aan te wijzen, die in het onderhavige Tijdschrift zijn medegedeeld; doch de aangehaalde zullen voldoende zijn om ons gezegde te staven, dat, *over het algemeen*, de uitgevers van hetzelve met veel beleid en oordeel hunne bouwstoffen weten te kiezen. Nadat wij hun in dat opzigt regt hebben laten wedervaren, zullen zij ons ééne aanmerking ten goede houden. Zij betreft de zoogenaamde *aardigheden*, die de uitgevers in de meeste afleveringen hebben ingelascht. Wij verstaan hieronder de vermelding der *grapjes*, welke nu en dan bij de zittingen der Correctioneele Regtbanken voorvallen. De uitgevers behooren niet uit het oog te verliezen, dat hun Tijdschrift alleen bestemd is, en moet zijn, voor de deftigste standen der maatschappij, voor magistraatspersonen en pleitbezorgers. Zij handelen verkeerd, wanneer zij zich er op toeleggen, om hun werk zóó in te rigten, dat het niet alleen voor Regtsgeleerden, maar ook (gelijk zij in het Prospectus zeggen) voor oningewijden in de Regtswetenschap

eene aangename en belangrijke lectuur zou opleveren. De *Gazette des Tribunaux*, die men zich ook hierin tot voorbeeld schijnt gekozen te hebben, moge teregt trachten dit dubbele doel te bereiken. Zij wordt dagelijks uitgegeven en levert dagelijks een vel druks, van even grooten omvang als dat, waarop de grootste Nederlandsche dagbladen gedrukt worden. Zij heeft dus meer ruimte; zij kan eene voldoende plaats inruimen voor de gewigtige regtszaken, en nog een aanzienlijk hoekje beschikbaar houden voor de aardigheden, die zij onder het opschrift *Chronique* verzamelt en dagelijks mededeelt. Het *Regt in Nederland*, dat hoogstens ééns in de week op een vel van matige grootte verschijnt, kan over zoo veel ruimte niet beschikken. Het moet dus kiezen tusschen ernstige wetenschappelijke stukken en bloote aardigheden; het moet zijne abonnés zoeken óf onder de regtsgeleerden, óf onder de gewone courantenlezers. In het laatste geval zoude het Tijdschrift zijne bestemming missen.

Men zegge niet, dat wij te ernstig zijn, en aan de geleerde lezers, die wij aan het Regtsgeleerde Tijdschrift toewenschen, geene uitspanning of verpoozing in het eene of andere luchtiger stukje gunnen. Voorzeker, indien geestige scherts en ware luim deze stukjes kenmerkten, wij zouden welligt zoo streng niet zijn. Maar zijn het dan geest en luim, die uitblinken in de geschiedenis van vrouw PLUKS, die haren afwezigen man voor de Correctioneele Regtbank wil vertegenwoordigen, omdat Doctor SCHUMER haar had gezegd, dat man en vrouw één waren? of in het ongeval van Mevrouw B., die verhaalt, dat zij zoo *confus* was geweest, toen zij op den grond lag met Doctor G., die haar dikwijls in zijn tilbury een pleiziertje doet? of in de Jeremiade van den Rotterdamschen MOZES, die zoo veel te vertellen heeft van de lange historie zijner vrouw? Immers neen! Deze en soortgelijke verhalen kunnen op zijn best gepast zijn in eenen vrolijken vriendenkring. Zij behooren niet gedrukt te worden in een Tijdschrift, aan de bevordering der Regtswetenschap gewijd! Het voorbeeld der *Gazette des Tribunaux* kan ook in dit opzigt de navolging van het *Regt in Nederland* niet wettigen of verontschuldigen. De *Gazette des Tribunaux* wordt geschreven voor Franschen, die alles, zelfs het ernstigste en heiligste, gaarne schertsend behandelen. Wie bij Franschen wil gelijk hebben, of opgang maken, moet hunne lachspieren kittelen. Gelukt hem dit, dan heeft hij reeds half gewonnen spel. Met Nederlanders is dit geheel anders gelegen. Deze willen geene ernstige zaken met allerlei aardigheden vermengd hebben. Zij keuren ontijdige scherts ten hoogste af. Het zoude ons dan ook niet bevreemden, indien de aanmerking, die wij hier aan het oordeel der uitgevers van het *Regt in*

Nederland onderwerpen, hun reeds vroeger medegedeeld ware. Althans, wij hebben in de laatste vier afleveringen, tot ons groot genoegen, geene nieuwe grapjes aangetroffen.

Of de Uitgevers met naauwkeurigheid en onpartijdigheid de regtszaken mededeelen, dit kunnen alleen diegenen beoordeelen, die hunne pleidooijen dikwijls in het Tijdschrift vermeld vinden. Wij zijn dus eigenlijk onbevoegd, daarover ons oordeel te uiten. Wanneer wij intusschen in het oog houden, dat men de regtsgedingen, zoo als zij daar zijn medegedeeld, gewoonlijk goed kan verstaan, en een duidelijk begrip verkrijgen der verschillende beweringen van de partijen, dan moet men erkennen, dat dit zeer pleit voor de *naauwkeurigheid* der mededeelingen; en wanneer men ziet, dat er reeds een vijftiental afleveringen zijn verschenen, en dat daarin slechts eene enkele teregtwijzing (van den Heer KEMPER) is moeten opgenomen worden, dan mag men dit wel als een bewijs beschouwen der *onpartijdigheid*, waarmede de Uitgevers hunne verslagen opstellen.

De stijl is bijna altijd eenvoudig en duidelijk. Slechts dáár, waar de Uitgevers de aardigheden verhalen, die wij hierboven gewraakt hebben, vervallen zij somtijds tot platheid. Trouwens, wie ooit de pen heeft opgevat, om iets luimigs te schrijven, zal de moeijelijkheid ondervonden hebben, om de grenslijn tusschen ware luim en gewone boert niet te overschrijden. Wij willen aan de Uitgevers geenszins den smaak betwisten, die vereischt wordt, om deze onderscheiding behoorlijk in acht te nemen; maar wij achten het nuttig, hen daarop bij deze gelegenheid op nieuw opmerkzaam te maken, opdat zij te ijveriger mogen pogen, de klip, die wij hun aanwijzen, in het vervolg te vermijden, - zoo zij namelijk, in weerwil van al het boven aangevoerde, mogten volharden in de mededeeling der meergemelde aardigheden.

Men ziet uit dit alles, dat wij, op eenige kleinigheden na, de inrigting en uitvoering van het *Regt in Nederland* hoogelijk goedkeuren. Wanneer de Uitgevers op den ingeslagen' weg voortgaan; wanneer zij er zich op blijven toeleggen, om de belangrijkste uitspraken, zoo veel mogelijk van alle Regtbanken des Lands, mede te deelen; wanneer zij vooral zorgen, hunne Lezers bekend te maken met de Arresten van het Hof te *'s Hage*, welks *Jurisprudentie*, zoo lang de tegenwoordige organisatie der Regterlijke Magt blijft bestaan, voor alle Praktizijns in het Rijk, dubbel gewigtig is, dan twijfelen wij geenszins, of de Uitgevers zullen hunne pogingen met eenen gunstigen uitslag bekroond zien, en in eene toenemende belangstelling en deelneming van het Publiek eene belooning vinden voor den nuttigen en moeijelijken arbeid, dien zij op zich, hebben genomen.

7 Aug. 1837.

Gedichten en Rijmen, van *J.J.A. Goeverneur*.

Te Groningen, bij W. van Boekeren, 1836.

Motto: Und wie der Mensch nur sagen kan: Hier bin ich!
Dass Freunde seiner schonend sich erfreun,
So kann auch ich nur sagen: Nimm es hin!
GÖTHE.

Het schijnt ons toe, dat den Hoogleeraar B.H. LULOFS, bij het stellen der Voorrede: *Aan den goedgunstigen Lezer*, welke dezen Bundel tot inleiding dient, de gedachte voor den geest heeft gezweefd, hoe het best ZHG. waardigheid bij dat gevaderschap te bewaren. Immers de houding van den peter trekt onwillekeurig meer onze aandacht dan de jonggeborene, dien men ten doop houdt; wij zien de toga vóór ons, zoodra ons het *nonumque prematur in annum* in de ooren klinkt. Van eenen man van zoo veel smaak en vernuft als ZHG., hadden wij iets anders gewacht dan die honderdmalen herhaalde klagt van oudere dichters, dat hunne jongere kunstgenooten te vroeg optreden! Waarom toch schonk de Heer LULOFS ons geene oordeelkundige waardeering der verdiensten van GOEVERNEURS verzen; - dit ware beiden, Meester en Leerling, waardig geweest. Want dat oordeel, belezenheid en gevoel ZHG. eene aanzienlijke plaats onder onze Critici verzekeren, weet de Groninger Hoogleeraar zoo goed als wij, en daarom verwonderde ons evenzeer de overdreven nederigheid zijner recensie van GOEVERNEURS Gedichten, in het midden der Voorrede, als de zonderlinge aanhef en het zonderling slot derzelve. Wij vleiden ons, dat er niet aan den voet, maar op den top van onzen Zangberg een fiksche en mannelijke, ja, maar tevens fijne en beschaafde toon heerschte; zal LULOFS het ons euvel nemen, dat wij er voor uitkomen, hoe leed het ons deed, door hem in die verwachting - al was het slechts voor een oogenblik in eene Voorrede - te worden teleurgesteld?

Voyons, Monsieur; le tems ne fait rien à l'affaire,

zegt ALCESTE tot ORONTE, als deze hem verzekert, in een vierde uurs het bekende Sonnet te hebben geschreven; laat ons met die woorden tot de beoordeeling van den Bundel van den Heer J.J.A. GOEVERNEUR overgaan.

Uit eerbied voor den titel zullen wij eerst de Gedichten en daarna de Rijmen beschouwen: uit eerbied voor den titel zeggen wij; want er steekt zeker evenveel oorspronkelijkheid in de laatste als in de eerste. Wij kennen gaarne, met den Hoogleeraar LULOFS, onder deze de voorkeur aan de Vaderlandsche Legende, *het Vliegend Schip*, toe; het onderwerp, gij vermoedt het, is *the Flying Dutchman*, door WASHINGTON IRVING wereldvermaard. Zoo wij ons niet bedriegen, is GOEVERNEUR de éénige onzer Dichters, die deze stof

behandelde; zie hier den aanhef van het in twee deelen gesplitste stuk: *de Vloek en de Vervulling* geheeten:

‘Land! Land in 't Oost!’ roept, schel en luid,
De wachter in den mastkorf uit;
En 't scheepsvolk vliegt in want en touwen,
Om eind'lijk, na de lange vaart,
De kust, ook 't ruwste hart zoo waard,
De Vaderlandsche kust te aanschouwen.
Of, is 't misschien een ijdle waan?
Te vaak reeds zijn de turende oogen
Des wachters door een wolk bedrogen...
Neen, neen! aan 't eind der zilte baan
Verheft zich 't rond der bleeke duinen,
Die Hollands dierbren grond omtuinen,
En schutten voor den Oceaan.

En luide klinkt het ‘hoezee!’ van het scheepsvolk, dat zich verheugt nog vóór den avond *Texel* binnen te zullen zijn, neen, er op stoft, dat geen onheil die hoop meer verijdelen kan; naauwelijks is echter het woord over hunne lippen, daar hooren wij den Dichter:

Die dwazen! - Zou dan ongewroken
Het schuldloos bloed ten hemel rooken,
Waarmeê hun nooit gestilde dorst
Naar goud het vrolijk lagchend Eden
Van 't rijk Guinéa heeft bemorst? enz.

Vindt gij die expositie niet gelukkig? Ons boeide zij evenzeer als de klimmende trots der boosheid bij de schijnbare verwezenlijking harer verwachting.

Doch 't onheildreigend Schilbols-rak
Is lang uit aller oog verdwenen,
En, door de middagzon beschenen,
Glijdt over 't effen watervlak
Het rijk bevrachte vaartuig henen.
Thans, na het wijken van 't gevaar,
Laat zorgeloos de woeste schaar
De volle welkomstbekers klinken.
Steeds sneller zwiert van mond tot mond
De feestelijke kruik in 't rond,
En dol verheft zich, bij het drinken,
Met vloek gepaard en smaad en hoon,
De schaterende jubeltoon;
Als waar' het, om die stem te smoren,
Die vaak nog, vreesselijk en luid,
Zich in de ruwste borst doet hooren.

‘Nu, jongens!’ roept het scheepshoofd uit,
‘Kan Hel noch Duivel ons meer deren;

Vrij moge ons God met onzen buit,
Kan hij 't! - van gindsche kusten weren!
Gij weet toch, wat die slavenhond,
Eer hem dit staal ter helle zond,
Ons van zijn' Goeden Geest vertelde?
Gij weet het, hoe hij ons voorspelde,
Dat niemand onzer ooit den grond
Van 't Vaderland weêr zou betreden,
Gods wraak verzelde ons aller schreden,
Zoo sprak die dwaas; en heeft zijn mond
Geen valsche orakeltaal verkond,
Dan dient die wraak wat aan te treden:
Één uur - wij zijn op Hollands grond!'

Het lasterlijk-baldadige is fiksch geschilderd! Hoe jammer, dat hierop in slepende maat eene beschrijving volgt, welke, naar ons inzien, in die van het vorige, den Lezer meer zou hebben getroffen, welke voor het minst aan het slot bij korter, vlugger dictie stellig had gewonnen. De Hoogleeraar LULOFS zegt in zijn oordeel over dit vers, dat het naar de proeve, die ZEd. er van genomen heeft, zeer geschikt is voor eene levendige declamatie; het is toch op die *klinkende* woorden dat dit oordeel rust? ZHG. is een bevoegd regter in dit vak; wij bewonderden hem voor jaren te *Groningen* in dat opzigt; - maar als ZHG. verder zegt: 'En dit is een vrij goede toetssteen voor Gedichten van die soort! Eene Romance, Ballade of Legende, die zich slecht declameren laat, is zelden veel waard,' dan valt het ons moeijelijk met ZHG. in te stemmen.

Wat is declameren? Niet louter voorlezen, want dit kan men elk dichtstuk, van een rondeel tot een sonnet, van een leerdicht tot een heldendicht, doen. Uitgalmen misschien, zoo als de Vlamingen dit woord vertalen? Maar, goede hemel! op het Gentsche als op het Amsterdamsche tooneel hebben wij hooren uitgalmen, dat de zaal daverde, en toch zoude geen onzer Declamatoren dat gaarne declameeren hebben hooren noemen. Wat dan? Den Dichter nabootsen? zich in de stemming verplaatsen, waarin hij het vers schreef? op een' katheder, de kin in eene witte das gedoken, in het gebruik der armen door een' nieuwmodischen rok belemmerd, den minnezanger spelen, die eene harp tokkelde of eene luite snaarde? Is het ook dát niet, moet ik dan gelooven, dat het declameeren is door eene zaal heen en weder te treden, van muzijk voorafgegaan, door muzijk begeleid, door muzijk gevolgd? - arme muzijk! die alles moet uitdrukken, ook wat zij niet kan uitdrukken, dewijl het niet tot het rijk der geluiden behoort! - en eindelijk door stem, gebaren en houding de handeling te vertegenwoordigen, zich in het water te werpen, zich

dood te schieten - drie, vier, vijf rollen op hetzelfde oogenblik, en in hetzelfde gewaad, te vervullen? Waarlijk, het moge enkelen gegeven zijn op die wijze aardige kunstjes te vertoonen, kunst mag het niet heeten, die gedrogtelijke dooreenmenging van allerlei personen in één zelfde wezen, waaraan de Dichter zich niet schuldig maakte, toen hij een verhaal schreef; die meer verbeelding in den toeschouwer onderstelt, dan ooit Dichter bezat. Declamatie kan, onzes inziens, niets anders zijn, dan het treffen van den juisten toon, waarop een verhaal moet gelezen worden, zonder grillig, vooral zonder schilderend gebarenspel, zonder nabootsing van toestanden, door middel van orchest-muzijk. Eene mandoline of guitarre, enkele toonen ter regter zijde aangeslagen, ziedaar, naar ons gevoel, het éénig accompagnement, dat bij eene Romance of Ballade past; wij hebben nog den indruk niet vergeten, dien een jeugdig kunstenaar haar op die wijze wist te geven; hij bleef eenvoudig, maar treffend; de verzen werden gezongen zoo als de Dichter die zoude hebben voorgedragen, indien Poëzij en Muzijk nog zusters waren! Door dat zusterschap bedoelen wij niet het zusterschap der Opera, dat de Poëzij tot eene Asschepoester vernedert, maar het zusterschap, dat gij uit den Monoloog der *Jungfrau von Orleans* óf kent, óf door eene Duitsche tooneelspeelster moet leeren kennen! Wij waren zoo gelukkig, ik had bijna gezegd, zoo ongelukkig; want hoe u mijne ergernis te beschrijven, toen ik later, op een zoogenaamd *Declamatorium*, den mond eens mans, die van het hoofd tot de voeten in een verhandelaarspak was gestoken, hoorde klagen:

‘Frommer Stab! O hätt ich nimmer,
Mit dem Schwerdte dich vertauscht!
Hätt' es nie in deinen Zweigen,
Heil'ge Eiche! mir gerauscht!
Wärst du nimmer mir erschienen,
Hohe Himmelsköniginn!
Nimm, ich kann sie nicht verdienen
Deine Krone, nimm sie hin!

‘Ach, ich sah den Himmel offen,
Und der Sel'gen Angesicht!
Doch auf Erden ist mein Hoffen
Und im Himmel ist es nicht!’ u.s.w.

Zie hier de verzen, die ons tot deze uitweiding hebben verleid - gij moogt zelf beoordeelen, voor welke soort van declamatie zij de geschiktste zijn:

Naauw was 't afgrijs'lijk woord den snooden mond ontvaren,
Daar schokt en deinst de kiel; daar rijst elk (schrik in 't oog,
De wang van angst verkleurd, het hart versteend,) omhoog;

Want zie, het schijnt hun toe, *alsof* van uit de baren,
Die, straks nog kalm en stil, nu eensklaps *als* verwoed,
Met akelig gedruisch om 't kreunend vaartuig waren,
Een brekend, stervend oog, welks aanblik sidd'ren doet,
Hen aanstaart. Nog een hoofd duikt opwaarts uit den vloed;
Dáár rijst een lijk omhoog; nog honderd and'ren beuren
Zich uit den afgrond op en staplen, zwart als git,
Een' dam van lijken op,

Verdenk ons niet, dat wij het fraaije dezer plaats voorbijzien!

wier bloed het glanzig wit
Van 't schuimend golvennat met purper schijnt te kleuren.

Hoe flaauw is echter het slot:

De storm groeit staâg in kracht; grijpt magtig 't vaartuig aan,
Dat vruchtloos weêrstand biedt; wendt ijlings boeg en steven:
Geen roer, geen anker baat; door hooger hand gedreven,
Stuift straks de kiel terug langs de afgelegde baan.

Meesterlijk is daarentegen *De Vervulling;* hoor den aanhef:

Wanneer de nacht zijn zwarte vlerk
Ter neêr spreidt op de onstuime vloeden,
Die, door een' noodstorm aan het woeden,
Nu steig'ren tot aan 't vliegend zwerk,
Dan weêr ten afgrond ingedreven,
Het sling'rend, hortend, krakend schip,
Met ziedend golvenschuim omgeven
En 't smakken doen op rif en klif, -

Dàn, verhaalt de Dichter verder, dàn ontwaren de schepelingen in het vreesselijkst weder, soms aan het eind der baren, eene zwarte kiel...

Wat zien ze? 't spookschip, voorwaarts hollend,
Laat ijlings de oude sloep van boord,
Die, Hollands vale vlag ontrollend,
In spijt van wind en zee en vloed
Met bliksemsnelheid tot hen spoedt.
Zij naakt, - zij klampt; - de wrakke haken
Slaan dreunend vast in wand en plank,
En met een' doffen jammerklank
Is 't, dat de doemelingen naken.

Wij mogen niet langer bij dit stuk stilstaan, maar willen er niet van scheiden, zonder u eerst de lezing van de hartverscheurende klagt des grijzen zeemans te hebben aanbevolen; al had de Heer GOEVERNEUR niets anders geschreven dan deze Legende, hij zoude regt hebben op den dichterlijken lauwer.

(*Het vervolg in het volgend Nommer.*)

Schriften voor de jeugd.

Kort begrip der Algemeene Geschiedenis voor Scholen; naar het Hoogduitsch van Galetti. 2de druk, (nieuwe uitgave). *Te Arnhem bij* C.A. Thieme.

De vermenigvuldiging van Werkjes voor de scholen is reeds op zich zelve, en vooral bij den overrijken voorraad, dien wij bezitten, alles behalve wenschelijk. Den jongen onderwijzer valt het moeijelijk, eene keuze, bijna onmogelijk eene goede keuze, te doen. Hij raakt verward in de menigte en bepaalt zich welligt tot het minder goede, tot hij later met verlies van tijd en geld wijzer wordt. De ervaren onderwijzer, daarentegen, heeft zich meer of min, maar altijd eenigzins, gewend aan deze of gene handboeken, of, zoo hij werkzaam is en smaak in zijn vak heeft, zich langzamerhand eenen Cursus gesteld, dien hij wel wijzigen, uitbreiden of inkorten, maar ongaarne, voor elk nieuw uitkomend Werkje, verwerpen wil, ja wat meer is, dien hij *niet moet* laten varen, omdat men alleen wel overdoet datgene, waar men zich heeft ingedacht en waarmede men gemeenzaam is geworden; en kwalijk dat, hetwelk men zich nog eigen moet maken. Het is daarom jongen onderwijzers aan te raden: om *voor het te gevene onderwijs* slechts zeer weinige handboeken te kiezen en zich aan die weinige *als grondslag voor hun onderrigt* te houden; zullende zij bij voortgezette oefening van zelve, en als onwillekeurig, van hunne van tijd tot tijd zich *uit grootere Werken* vermeerderende kunde, wel gebruik maken tot uitlegging en uitbreiding van hunne handboekjes of zelfgemaakte opstellen.

Daar evenwel alles voor verbetering vatbaar is, wil *Rec.* den onderwijzeren geenszins afraden, om nieuwe schoolboeken in te zien; of er ook welligt eenig *goeds* en *nieuws* in zij, of wel, het oude op eene veel betere wijze in is voorgedragen. Vindt hij zoo iets uitmuntends, dan is het pligt er van gebruik te maken; zoo niet, hij legge het ter zijde en verandere niet.

Bij de beoordeeling van schoolboekjes gelden dus vooral de vragen: bevat dit Werkje iets *goeds* en *nieuws?* of, bevat het iets *beters* dan er bestaat? vragen, welke de schrijf- of vertaallustige steeds behoort te doen, vóór hij de pen opvat, om bestaande Werkjes te verdringen. Wij zullen aan deze twee punten het boven aangekondigde Werkje toetsen.

Bevat het Werkje iets goeds voor het onderwijs? Het is misschien een verkeerd stelsel van *Rec.*, dat de schoolgaande jeugd te

jong is, om met eenig nut de *Algemeene Geschiedenis* te leeren; doch, *Rec.* begrijpt niet, dat haar eenig voldoend inzigt, in den grooten gang, in het verband der zaken, kan worden gegeven door de zeer korte en de zeer drooge vermelding van eene menigte gebeurtenissen en eene optelling van namen, zonder eene zeer duidelijke ontwikkeling der oorzaken en gevolgen dier gebeurtenissen en der oogmerken harer bewerkers. Die ontwikkeling nu kan in geen schoolboek voor de Algemeene Geschiedenis gegeven worden; de onderwijzer behoort zulks mondeling en al pratende te doen: doch daartoe gelooft *Rec.*, dat maar weinigen de geschiktheid bezitten; want het is een, niet algemeen, talent, aan kinderen op den duur zoo veel belangstelling en oplettendheid in te boezemen, dat zij die uitleggingen met vrucht hooren, bevatten en onthouden.

In bijzondere geschiedenissen kan men meer in bijzonderheden komen, die de Geschiedenis alleen voor de jeugd belangrijk kunnen maken; daarom gelooft *Rec.*, dat het verkieslijk zij, zich op de school tot bijzondere geschiedenissen te bepalen, en wel tot de Bijbelsche, Grieksche, Romeinsche en Vaderlandsche. Deze eenigzins grondig behandeld wordende, zullen, gevoegd bij de overige vakken van onderwijs, de *school*-jaren genoegzaam vullen; terwijl de jongelingsjaren geschikten tijd opleveren voor de Algemeene Geschiedenis. Hieruit volgt, dat *Rec.* niet zeer ingenomen is met eenig Werkje, welk dan ook, over het genoemde onderwerp geschreven.

Rec. meende de gelegenheid, welke hem de beoordeeling van het bovengenoemde Boekje aanbiedt, te moeten bezigen, om het gezegde aan de overweging van onderwijzers te onderwerpen; doch erkent, dat, bij het bestaande verschil van gevoelens ten dezen, zijne overtuiging geen maatstaf ter beoordeeling van dit kort begrip kan zijn, maar dat deszelfs betrekkelijke waarde in aanmerking behoorde te worden genomen. Dit doende, kan *Rec.* niet ontveinzen, dat dit Werkje hem al te beknopt toeschijnt, en dus naar zijn inzien minder bruikbaar is, dan de in het Voorberigt genoemde van SCHRÖCK en PÖLITZ.

De inhoud van het 1^{e} Tijdvak kan even gevoegelijk bij de behandeling der Bijbelsche geschiedenis verhaald worden; doch met eenige verbetering van hetgeen hier onjuist is gesteld. Men leest b.v. bl. 1, ‘omtrent ¾ gedeelten der aarde (Aarde) zijn met water bedekt, uit hetwelke het vaste land *als eilanden* te voorschijn komt - - en is (volgens hetgeen volgt) bergruggen; bl. 2, ADAM en EVA - - woonden enz. - en *zij* en hunne nakomelingen *werden zoo talrijk*, dat enz., en ald. Bij deze vermenigvuldiging groeiden de behoeften aan - - nood leerde die bevredigen. De blixem (bliksem) stak een' boom aan. - - Zoo werden de menschen met het vuur bekend.’ Tegen deze stelling, dat de nood, door de ver-

menigvuldiging ontstaan, o.a. gebruik leerde maken van het toevallig ontdekte vuur, strijdt het verhaal van KAÏN en ABELS offers - bl. 4. ‘Er ontstonden mannen, die - - hunne medemenschen tot slaven vernederden; *zoo verdween de vorige onschuld* bl. 6. Langzamerhand kwam men (na de afgodendienst) op het geloof aan éénen éénigen Schepper.’ In dit eerste tijdvak is verder veel stellig gezegd, dat als waarschijnlijk had behooren te zijn gesteld. Dat de verhuizing van JACOB naar *Egypte* bl. 9 op 900 J.v. Chr. wordt bepaald, zal eene schrijffout wezen, daar in de tijdtafel, achter het Werkje gevoegd, MOZES op 1500 J.v. Chr. is gemeld. Dat DARIUS HYSTASPES zijne heerschappij ook in Europa uitbreidde bl. 12, en dat de Romeinen in *Italië* twist kregen met de Carthagers, bl. 16, zijn misstellingen. Dat JEZUS CHR. zich door Zijne hoogst zedelijke leefwijze, voortreffelijke leeringen en grondstellingen aankondigde als Gods afgezant, bl. 18, zal door geen' echt Gereformeerde, Luthersche of Roomsche toegestemd worden. Verder leest men (bl. 21): ‘Het Westersche Rijk *in Italië* werd verwoest (476 J.n. Chr.) Honderd jaren vroeger - trok ATTILA. (A^{o}. 450) eerst naar *Frankrijk*.’ De groote beknoptheid maken sommige plaatsen o.a. bl. 22 en 23 óf duister óf onjuist; zoo wordt b.v. op bl. 26 gezegd, ‘dat KAREL de Eenvoudige *Neustrië* aan de Noormannen afstond, *hetwelk* naar hen den naam Normandye bekwam,’ en op bl. 33: ‘TIMUR - - verwoestte *Indië*, maar het was slechts voor een’ korten tijd (van 1730-1402 *na* Chr.).

Deze aanhalingen zullen genoegzaam doen zien, dat de vertaling niet met die zorg bewerkt is, welke men in elk schoolboek, maar vooral in een van zulk een' kleinen omvang, zou mogen verwachten. Ook loopt het Werkje slechts tot 1826. Waarom het niet ten minste tot 1832 bijgewerkt? De prijs is matig; papier en druk zijn voor het oogmerk goed.

Latijnsch Leesboek door F. Jacobs *en* F.W. Döring. *Ten dienste der Nederlandsche Jeugd, bewerkt door* G. Leen, *Rector der Latijnsche school te* Zwolle. *Tweede Dl.* II *en* 287 *Bl. Derde Dl.* VI *en* 446 *Bl. Vierde Dl.* II *en* 276 *Bl. Vijfde Dl.* XII *en* 278 *Bl. klein* 8°, te Arnhem, bij C.A. Thieme, 1833 en 1836.

Er is reeds zoo veel geschreven over de voor- en nadeelen der Chrestomathieën, dat wij dit punt met stilzwijgen kunnen voorbijgaan. Wij bepalen ons dus bij eene korte opgave van den inhoud van bovengenoemd leesboek, terwijl wij, zoo verre het kleine bestek, ons voorgeschreven, dit toelaat, eenige weinige aanmerkingen hier zullen bijvoegen.

Het Tweede Stuk is in twee afdeelingen gesplitst; de eerste, door DÖRING bewerkt, bevat uitgelezene plaatsen van CICERO; de tweede,

eene bloemlezing uit NEPOS en JUSTINUS, geeft een kort overzigt van de geschiedenis der oude volkeren, zoo als: 1° van de Assyriërs, 2° van de Meden en Perzen, 3° van de Atheniënsers, 4° van de Macedoniërs, 5° van de Parthen, 6° van de bewoners van Sicilië, 7° van de Hispani, 8° van de Massiliërs. De Romeinen vinden hier geene plaats, dewijl de grondtrekken hunner geschiedenis reeds in het eerste deel zijn opgenomen. De tekst wordt door vrij uitvoerige, wij zouden bijna zeggen, al te wijdloopige aanmerkingen opgehelderd. De verklaring toch der Nomina propria komt ons vrij overtollig voor, dewijl het mondeling onderrigt hierin kan voorzien, en wij bovendien onderscheidene handboeken bezitten, waarin de leerling al hetgeen hij noodig heeft vinden kan. De schrijvers van dit leesboek hebben voorts, naar ons gevoelen, de klip niet kunnen vermijden, op welke men bij het zamenstellen eener Chrestomathie zoo ligt strandt, van namelijk de stukken niet altijd zóó te rangschikken, dat de leerling van het gemakkelijkere tot het moeijelijkere overgaat.

Ten minste onder de uitgelezene plaatsen van CICERO, worden er verscheidene gevonden, die veel moeijelijker zijn om te vertalen, dan de uittreksels uit JUSTINUS, NEPOS en zelfs uit CAESAR in het derde Deel; ja in dat zelfde derde Deel worden eenige excerpten uit TACITUS opgenomen, die veel zwaarder zijn om te verstaan, dan een aantal plaatsen uit CICERO in het vierde Deel. Deze aanmerking geldt ook van het Poëtisch gedeelte van dit leesboek, waarmede het vijfde stukje een begin maakt: de uittreksels uit OVIDIUS zullen veel meer inspanning moeten kosten, om begrepen te worden, dan een aantal puntdichten uit de Latijnsche *Anthologie* en MARTIALIS, die op de genoemde uittreksels volgen. De Onderwijzer kan natuurlijk dit gebrek verbeteren, door zelf eene keuze te doen, en wij zouden daarom dit punt ook niet hebben aangeroerd, ware het niet, dat de Heer LEEN ons in zijne Voorrede verzekerde, dat JACOBS er op bedacht was geweest, om den Leerling van het meer gemakkelijke tot het moeijelijker te doen overgaan. Dit doel nu schijnt ons op verre na niet toe bereikt te zijn, en wij gelooven, dat iedereen zal toestemmen, welke dit leesboek gebruiken zal.

Het derde Deel, geheel voor de Geschiedenis bestemd, bevat uittreksels uit CAESAR, CURTIUS, LIVIUS, SALLUSTIUS en TACITUS. Bij de keus dier stukken heeft men zorg gedragen, dat elk, wat den inhoud betreft, op zich zelf een geheel uitmaakte. De aanteekeningen, bij dit deeltje gevoegd, zijn in het Latijn geschreven, ten einde hierdoor de overgang tot de Commentarii op de oude schrijvers gemaakt worde. Behalve de zakelijke opheldering is ook de verklaring van den zin en het taalgebruik in aanmerking

gekomen, welk laatste door gelijkluidende plaatsen is opgehelderd, die meestal uit den te verklaren schrijver zelven genomen zijn. Deze aanteekeningen bevielen ons beter dan die van het tweede stukje, en zijn over het algemeen met veel oordeel geschreven. Wij kunnen hier niet in eene meer uitvoerige beoordeeling dier aanteekeningen treden; maar bepalen ons bij een paar aanmerkingen, waar wij van gevoelen meenden te moeten verschillen.

Bladz. 7 wordt op de woorden van CAESAR de B.G. VI. 15. 'atque eorum ut quisque est genere copiisque amplissimus, ita plurimos circum se ambactos clientesque habet' aangeteekend: *ambactos*. nihil diversi ambacti a clientibus: Sed CAESAR vocabulum Gallicum noto et Romano explicavit, et sic passim copula *que* explicative pro *id est*, adnecti solet. Vooreerst zoude men in twijfel kunnen trekken, of *ambactus* wel een Gallisch woord zij. Vgl. SALMASIUS *ad Vopisc.* p. 486; deze houdt het voor goed Latijn, en meent, dat er geen genoegzame grond bestaat, om met J. SCALIGER ad FESTUM. v.l. te stellen, dat *ambactus* voor *servus* gebruikt een Latijnsch, en in de beteekenis van *cliens* gebezigd, een Gallisch woord zijn zoude. Doch ten andere, wanneer men *ambactus* voor een Gallisch woord houdt, dan gelooven wij echter niet, dat het dezelfde beteekenis heeft als *cliens*, maar wel die van *servus*. ADELUNG toch (Vgl. HERZOG ad CAES. de B.G. h.l.) bewijst in zijn woordenboek onder *Amt*, dat *ambachten* bij de Allemannen en Franken *dienen* beteekent, en in het Oude Fransch is *ambacte* een voornaam Hof-*bediende*, zoodat het ons vrij waarschijnlijk voorkomt, dat *ambacte* lieden geweest zijn, die eenige bezoldiging ontvingen, terwijl door *clientes* dezulken verstaan worden, die hunne aanvoerders vrijwillig volgden; dit onderscheid wordt, insgelijks bevestigd door hetgeen CAESAR schrijft, VI C. 19 ac paulo supra hanc memoriam servi et clientes - una cremabantur.

Bladz. 280 vinden wij op de woorden van TACITUS de Vit. Agric. C. 9. 'Haud semper errat fama, aliquando et elegit,' aangeteekend: *elegit* (antique pro *eligit*. Ten onregte: *elegit* is het perfectum, hetgeen de Latijnsche schrijvers in degelijke spreekwoordige gezegden meermalen gebruiken, b.v. HORATIUS Carm. I, 34 v. 16.

> hinc apicem rapax
> Fortuna cum stridore acuto
> *Sustulit:* hic *posuisse* gaudet.

Zoo ook III. 2.30. III. 29. 16.

Het vierde Deelje is geheel aan CICERO gewijd, en door den Heer THIEBOUT, den opvolger van den Heer LEEN, bij wiens dood de twaalf eerste bladzijden van den tekst benevens het woordenlijstje slechts waren afgedrukt, bewerkt geworden. Dit stukje is in drie deelen gesplitst, A Epistolae, B Excerpta ex orationibus, en

C. Philosophica. Deze laatste rubriek bevat slechts de twee eerste hoofdstukken van het vierde boek der Academicae Quaestiones, die den lof van LUCULLUS ten onderwerp hebben. Het opschrift *Philosophica* maakte, dat wij het een of ander wijsgeerig betoog verwachtten; en wij ontkennen niet, dat wij het gekozene stuk hier zeer verkeerd geplaatst vinden. Om aan het hoofd eener afdeeling *Philosophica* te zetten is het niet genoeg, dat de uitreksels uit wijsgeerige geschriften ontleend zijn, zij moeten ook van een' philosophischen aard wezen. Onder het lezen der aanteekeningen, welke ons even als die van het derde Deeltje zeer doelmatig zijn toegeschenen, kwamen ons de volgende plaatsen voor, waar wij van gevoelen meenden te moeten verschillen.

Bladz. 116 wordt aan de gissing van ERNESTI *maximus*, voor *maxime* ten onregte de voorkeur geschonken. De zin is deze: ‘Zoo andere, zoogenaamde volksvrienden uwe spelen niet hebben bijgewoond, o SCAURUS! CLODIUS zeker is bij dezelve vooral niet tegenwoordig geweest.’

Bladz. 133 wordt in de aanteekening op de woorden van CICERO (pro Sextio c. 48): ‘haec ratio reipublicae capessendae olim erat magis pertimescenda, quum multis in rebus multitudinis studium ad populi commodum ab utilitate reipublicae discrepabat,’ de lezing *ad-commodum* voor ongerijmd gehouden, en de gissing van LAMBIN *ac commodum* in den tekst opgenomen. Doch er is geene verandering noodig: *multitud. studium ad populi commodum* beteekent, de zucht der menigte, om de belangen van het volk voor te staan en te bevorderen; *ad* wordt meer op deze wijs gebruikt, vgl. de Orator. I. 4.

Bladz. 135, (pro Sextio c. 49) wordt de gissing van CAMERARIUS *otium fere malle videatur* in den tekst opgenomen. Ons schijnt de lezing der Edit. Hervag. *otium ferre male videatur* de éénige ware toe; de zin is deze: ‘Die oproermakers geven ten onregte voor, dat het volk de rust niet verdragen kan.’ De Conjunctivus *videatur* geeft het subjective gevoelen dier homines seditiosi te kennen, en *quod* is hier hetzelfde als *quasi*. In de lezing van CAMERARIUS hindert ons vooral *fere*, hetgeen met het naastvoorgaande strijdig is.

Bladz. 151, (CICER. pro Plancio c. 32). Atque utinam, quam ego sum in illum gratus, tam licuisset per hominum vim et injuriam populi Romani ei gratiam referri.’ De gissing van GARATONIUS *populo Romano ei referre* wordt hier, zoo als het ons voorkomt, ten onregte afgekeurd. CICERO doelt hier op de volksvergadering door CRASSUS en POMPEJUS belegd, om eenen aedilis te benoemen, naar welk ambt RACILIUS stond; doch deze Vergadering werd toen uit elkander gedreven, zoodat RACILIUS niet tot Aedilis verkozen werd.

Bladz. 171, (CIC. de Harusp. Resp. c. 9), wordt *pontificatus* ten onregte door *Collegium Pontificum* verklaard: het beteekent *het ambt*

van *Pontifex*. Vgl. VAL. MAXIM. I, 1 die *pontificatus* hier in den zin van *Pontificum scientia* schijnt te hebben opgevat, tenzij men, deze oratie als onecht beschouwende, met MARKLAND aanneme, dat de schrijver dezer redevoering VALERIUS MAXIMUS op eene onhandige wijze heeft nagevolgd.

Het vijfde Deeltje behelst, zoo als wij boven reeds zeiden, eenige uittreksels uit Latijnsche Dichters en is in drie afdeelingen gesplitst, waarvan de eerste uit voorbeelden voor onderscheidene versmaten is zamengesteld; voor de tweede gaven de gedichten van OVIDIUS een' genoegzamen voorraad aan de hand; en de derde is eene bloemlezing uit MARTIALIS en de Latijnsche Anthologie. Vooraf gaat eene inleiding in de Verskunst, waarbij men echter vooronderstelt, dat de leerling zich reeds de voornaamste regelen der Prosodie heeft eigen gemaakt. Bovendien worden voor de tweede en derde afdeeling de voornaamste levensbijzonderheden der beide Dichters medegedeeld, iets, hetgeen wij wel gewenscht hadden, dat men ook bij de Prozaschrijvers had in acht genomen. Achter ieder Deeltje is een Woordenlijstje gevoegd. De Heer LEEN zegt in zijne Voorrede voor het vijfde Stukje: ‘op verlangen van iemand, op wiens oordeel ik veel prijs stel, en naar wiens beter inzigt ik mij zeer gaarne schik, heb ik de moeite genomen, om bij dit Deeltje, zoo als ik ook voornemens ben bij de overige nog te bewerken deelen te doen, een Woordenlijstje te voegen.’ Wij zouden gaarne die beweegredenen juister willen kennen: want dat men voor den Eerstbeginnende een dergelijk Woordenlijstje zamenstelt, ten einde hem de moeite te besparen, om in een grooter Lexicon te zoeken, en voor te komen, dat hij niet door de opgave van onderscheidene beteekenissen, die hetzelfde woord somtijds heeft, in de war gebragt worde, dit keuren wij zeer goed, maar begrijpen volstrekt niet, welke behoefte hij, die TACITUS, SALLUSTIUS en CICERO leest, aan een woordenlijstje heeft, waarin zelfs *et* conj. *en*, hic, *haec. hoc ibi, is, iter* en honderd zulke woorden meer zijn opgenomen? Voeg hierbij, dat dergelijke woorden viermaal in de onderscheidene lijstjes voorkomen, hetgeen eigenlijk eene noodelooze uitgebreidheid aan dit anders in vele opzigten aanbevelingswaardig leesboek bijzet. Over de drukfouten willen wij niet spreken. De Vertaler heeft er in ieder Deeltje, behalve in het derde, verscheidene aangeteekend, die wij wenschen, dat, bij eenen herdruk, dit Werk niet meer mogen ontsieren.

Wij eindigen deze aankondiging met den wensch, dat dit Leesboek bevorderlijk moge zijn voor de beoefening der Oude Letterkunde, en dus de arbeid van de Heeren LEEN en THIEBOUT rijkelijk vruchten dragen moge.

M-S.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

***Geschied- en Letterkundige Herinneringen, verzameld door* M^r^. G.W. Vreede, *Advocaat te Gorinchem*.**
'Equidem in eâ opinione sum, contemplationes in *vitam activam* translatas, nonnihil novi decoris, et vigoris acquirere.'
Baco de Verulamio.
***Te Gorinchem bij* W. van der Wal, 1836. 1e Stukje, 72 bl.; 2e. 91 bl.**

Met zeer veel genoegen lazen wij deze wèl geschrevene bladzijden. De jeugdige Schrijver doet zich kennen als iemand van veel belezenheid en van een juist oordeel, en die zelf denkt. Hij handelt in het 1e stuk 'over het bekleeden van twee en meer ambten door één' persoon (bl. 1-6); over de verantwoordelijkheid der Magistraten in ons voormalig Gemeenebest (bl. 6-12); over DUPLESSIS-MORNAY, den vriend van HENDRIK IV, en diens ontmoeting met dien Vorst, zoo als VOLTAIRE die in zijne *Henriade* verhaalt (bl. 12-25); over de vrijheid der drukpers, onder Koning LODEWIJK, onder WILLEM III en onder onzen tegenwoordigen Vorst (bl. 25-38); over de zoogenaamde staatkundige vrijheid, tijdens de Fransche omwenteling en onder het Schrikbewind (bl. 38-44); over de vergelijking van de Vorsten met JUPITER, door BACO (bl. 45 en 46); over de doodstraf, vooral over de *straf des vuurs*, nog voor weinige jaren in *Suriname* uitgeoefend, en over de lijfstraffelijke regtspleging (bl. 47-62); over het bewind van Prins WILLEM III en het oordeel van S.V. SLINGENLAND over dien Vorst (bl. 62-67), en over het terugkomen van eenige Vorsten van vroegere dwalingen.'

In het Tweede Stuk 'over het regt van Petitie (doleantie) in het voormalig Friesland (bl. 1-3); over uitzonderingswetten (bl. 3-6); over de belangrijkheid der Engelsche staatsregeling, vooral naar het oordeel van PHILIPPE DE COMMINES (bl. 7-24); over de Engelsche koningsgezinden onder de Republiek en de Fransche van onze dagen (bl. 24-28); over de familie-regeringen in onze voormalige Republiek (bl. 28-73); en eindelijk over het ambt van Scherpregter en het veelvuldig gebruik, dat HUYGENS van het handwerk des beuls in zijne Gedichten maakt (bl. 74-90).' Men ziet alzoo, dat men hier veel en velerlei aantreft. Alles laat zich zeer goed

lezen, en ook dáár, waar men het met den Schrijver niet ééns mogt zijn, zal men slof tot nadenken en behartiging vinden.

Het belangrijkste en uitvoerigste gedeelte van dit Werkje is, naar ons inzien, dat over de Familie-regeringen; de Schrijver heeft dit onderwerp met veel kunde en belezenheid behandeld. Hij toont zich afkeerig van de *Aristocratie*, die in onze voormalige Republiek zich op eene schrikverwekkende wijze had gevestigd, en wier oorsprong en ontwikkeling hij aantoont. Het is niet kwaad, dat men ook in onzen tijd, waarin menigeen, indien hij kon, die *Aristocratie*, of liever *oligarchie*, weder gaarne zou invoeren, onze jongeren van dagen, tegen dat monster, hetwelk ons Vaderland eens ten verderve heeft gebragt, waarschuwt; en hen gedurig voor oogen houdt, dat zulk eene *Aristocratie* zoowel een vijand van den Vorst als van het volk is, en dat zij beurtelings nu eens dezen, dan eens genen, vleit of vertrapt, om over beiden te heerschen: want dat zij niets anders is dan het *egoïsmus* eener kaste.

Wat den titel van dit Werkje aangaat: wij vinden hem minder juist. Men wacht geene *herinneringen* van eenen jeugdigen vijfentwintigjarigen Schrijver: - *herinneringen* zijn, naar ons oordeel, de eigendom van meer gevorderden leeftijd: in jeugdiger jaren merkt men op en slaat men ga. Wij hadden dus liever het Werk genoemd: *opmerkingen* of *gedachten over geschiedenis, staat- en letterkunde*. Dit zou ook meer overeenkomstig zijn aan de *contemplationes*, waarvan BACO in het aangehaalde motto spreekt. Maar hoe dit zij, wij sporen den ons geheel onbekenden Schrijver nadrukkelijk aan, om zijne krachten verder ten nutte der letteren en wetenschappen aan te wenden, en steeds gedachtig te zijn aan de woorden van den uitstekenden O.Z. VAN HAREN:

‘Leer Jongeling: hoe dat uw leeven,
Standvastigheid en Mannenmoed
Voor *Eer* en *Land* zyn u gegeeven,
En niet meer uw, nog Oud'ren goed.’

W.

I. *Gebedenboek voor wel onderwezene Katholijke Christenen, door* D^r^. P.J. Von Brunner, *geestelijk Ministeriaalraad* enz. *Met goedkeuring van het Bisschoppelijk Vicariaat, te Bruchsal. Naar de veertiende regtmatige en verbeterde oorspronkelijke uitgave vertaald, door* J.A. van Belle. *Rotterdam*, J.A. van Belle, 1836.

II. *Harp en Psalter. Eene verzameling Christelijke Liederen ter huisselijke stichting, naar het Hoogduitsch van* C.I.P. Spitta, *door* W.R. van Hoëvell, Theol. D^r^. *Predikant in Neêrlandsch Indië. Te Groningen, bij* J. Oomkens, *Boek- en Steendrukker*, 1837.

Deze boekskens hebben met elkander gemeens, dat zij geschriften van godsdienstigen aard zijn, uit het Hoogduitsch vertaald,

en dat beide bij de Leden der onderscheiden Kerkgenootschappen, waarvoor zij bestemd zijn, een' aanbevelingsbrief op den titel dragen; het Roomsch-Catholijke dien van goedkeuring van het Vicariaat te *Bruchsal;* het Protestantsch-Gereformeerd dien van vertaald te zijn door een' jeugdig geestelijke, welke reeds eenigen naam verwierf.

Een woord over de letterkundige waarde van beide boekskens moge onze aankondiging besluiten; deze is zeer onderscheiden: wij aarzelen geen' oogenblik, te dien opzigte het R.-C. verre boven het P.-G. te stellen. Wij betwijfelen, dat er in onze taal beter gebeden bij het Kerkgenootschap bestaan, waarvoor bovenstaande geschreven werden, dan deze; wij zijn zeker, dat de *Evangelische gezangen*, de *Harp en Psalter* volstrekt overbodig maken; er heerscht een verlichte mannelijke geest in de eerste, de laatste vallen van piëtisterij niet vrij te pleiten. Verwondert het u nog, dat taal, gedachtengang en stijl meer lofs verdienen in de Gebelen, dan in de Gezangen?

Het zoude ons verheugen, indien beide boekskens met elkander gemeens mogten hebben, bij de leeken der onderscheidene Kerken te bevorderen, wat het doel behoort te zijn van gebed en gezang bij allen, die CHRISTUS voor hunnen Heer erkennen: opklaring van het verstand en veredeling des harten!

> Het nieu Jerusalem wel twalef poorten heeft,
> Gaen wij door d' ene deur, laat hen dan gaen door d' ander.

D^r^. G.F. Dinter's *Gedachten en Beelden, van het Heilige, Ware en Goede. Uit het Hoogduitsch, door* A.C. van Eldik Thieme. *Groningen, bij* W. van Boekeren, 1837.

‘Een wijs man’ - dus lazen wij eens - ‘rijgt goede en nuttige spreuken en lessen, als paarlen, aan een fijn snoer, en vermengt de wrange artsenij der tucht met het liefelijk honigzoet van aangename gedachten, opdat de Lezer in het lezen geen' afkeer krijge, en daardoor de nuttigheid van den goeden raad derve.’

Zulk een fijn snoer van kostbare paarlen, uit den onwaardeerbaren rijkdom van DINTER afkomstig, in *Duitschland* door SCHENKE aangeregen, in ons Vaderland door VAN ELDIK THIEME op nieuw gerangschikt, wordt den Lezer in het bovengemeld Werkje aangeboden.

Ik zoude mijne Lezers beleedigen, zoo ik, na dat oordeel, verdere aanbeveling niet overtollig hield.

Hoe jammer, dat zulk een keurig Werkje door den uitgever niet naar verdienste is behandeld! Wij spreken niet van de letter,

waarmede het is gedrukt, maar de correctie: - van het begin tot het einde is zij *willekeurig* en *slecht* in den superlativus.

Om den inhoud durven wij echter den Vertaler eene *gunstige ontvangst* van dit bundeltje beloven, en daar hij *deze* (volgens de Voorrede) tot eene voorwaarde voor het verschijnen van een volgend bundeltje gemaakt heeft, raden wij hem aan, in deszelfs zamenstelling niet *te haastig* te zijn, opdat er geene *Germanismen* insluipen, en de *Gedachten* en *Beelden* onder *die rubriek* worden geplaatst, waaronder zij eigenlijk behooren. Men zal dan hetzelfde geen twee malen aantreffen, zoo als nu wel eens gebeurt. Men vergelijke, onder anderen, slechts het gezegde op bl. 96 en 190; op bl. 40 en 192.

***Gedenkboek van den Orkaan, in November* 1836, *en van den daarop gevolgden Kersstorm, door* C. van der Vijver. *Amst. bij* C.L. Schleijer, 1837. 126 bl. in 8°.**

Hij, die zich wil herinneren, welke rampen, onheilen en ongelukken de stormen van November en December des vorigen jaars, voornamelijk in ons Vaderland, hebben aangeregt, leze dit boek; het zal hem de moeite besparen, de couranten, weekbladen en Nieuwsposten van die maanden na te slaan, want hij zal het hier in de lengte en breedte vermeld vinden. De Schrijver heeft wèl gedaan, de weêrkundige waarnemingen, de opgave der hoogte van *de Waal* enz., hier, uit den *Konst- en Letterbode*, en andere bladen, op te nemen. Wij hadden ook wel gewenscht, in dit Werkje eene opgave te vinden der schaden en onheilen door gezegde stormen aan onze koopvaardij-schepen veroorzaakt. Wij missen die opgave hier ongaarne: zij was gemakkelijk te bekomen geweest, en behoorde in een gedenkboek als dit. De Schrijver heeft in deze bladen mede opgeteekend de edele bedrijven en menschlievende daden, welke met de onheilen dier dagen gepaard gingen: de wijze, waarop hij dit heeft gedaan, doet zijn hart eer aan. De stijl is over het geheel gerekt en waterig; maar hoe zouden ook anders de 126 bladzijden vol zijn gekomen?

***Iets voor Landbouwers, over de teelt van het Chinesche Radijszaad als Oliegevend gewas; door* D^r^. A. Numan. *Te Utrecht bij* N. van der Monde, 1837. 27 *bl.* 8°.**

Vóór ruim twintig jaren werd het Chinesche Radijszaad, als Oliegevend gewas, zeer aanbevolen. Men nam toen met hetzelve eenige proeven, welke ongelijk uitvielen; doch de cultuur had geenen voortgang. Thans wordt dit gewas op nieuw aan de aandacht van onze Landbouwers aanbevolen.

De Heeren NUMAN, DE WILDE, VAN GENNEP en COCK BLOMHOFF hebben ieder afzonderlijk proeven in het klein genomen, welke niet ongunstig zijn uitgevallen.

De Heer TAMMES, Bierbrouwer te *Winschoten*, heeft van dit gewas, in 1835, van ongeveer één bunder lands, 16 Nederlandsche mudden Zaad ingeoogst, zijnde dit de derde vrucht, na de bemesting, van eenen grond, welke, vóór vijf jaren, nog woest lag. Hij heeft, reeds sedert vijf jaren dit zaad met goed gevolg gewonnen. In 1835 stond de opbrengst goed tegen het winter-raapzaad. Volgens den Heer TAMMES kan de cultuur van deze plant niet te veel worden aangeprezen, daar het op gronden zou kunnen worden verbouwd, die weinig waarde hebben.

Als zomergewas wordt het gezaaid in de eerste helft van April. Het bloeit alsdan omstreeks half Junij, terwijl de rijpwording van het zaad tegen het einde van de maand Augustus of in het begin van September plaats heeft. Men heeft het ook als wintergewas in den herfst gezaaid, en bevonden, dat hetzelve eene koude van 25° FAHR. en zelfs van 7° FAHR. gelukkig doorstond.

In oliegehalte schijnt het Chinesche Radijszaad tegen het Koolzaad niet te kunnen opwegen. Om deze reden twijfelen wij zeer, of dit gewas ook nu wel eenen grooten opgang zal maken. De Heer NUMAN meent, dat, indien, bij meerdere vergelijkende proeven, de mindere oliegehalte mogt worden bewezen, het Chinesche Radijszaad echter als een voordeelig voortbrengsel zou moeten worden beschouwd, in verhouding tot andere oliezaden, in aanmerking genomen, dat hetzelve zich met eenen minderen bodem vergenoegt. Wij voor ons echter gelooven, dat het verbouwen van oliegewassen op weinig vruchtbare gronden, tenzij bij zeer hooge prijzen, den Landbouwer geene belangrijke voordeelen zal opleveren.

Met deze aanmerking echter willen wij niets aan de waarde van dit Werkje ontnemen; integendeel, wij betuigen den Heer NUMAN voor de uitgave onzen dank, en wenschen, dat verdere proeven, op eene genoegzaam groote schaal genomen, de belangrijkheid van dit gewas, ook voor onzen vaderlandschen Landbouw, zullen bevestigen.

Rienzi, *de laatste der Tribuns*. *Naar het Engelsch van* Edward Lytton Bulwer. *Deventer, bij* M. Ballot, 1836. 3 *Deelen*, 8°. *Met eene Plaat*.

Wij zouden in de aankondiging van dit Werk kort kunnen zijn, door alleen te zeggen: ‘eene uitmuntende Vertaling van een uitmuntend Werk.’ Men weet, door welke begaafdheden, door welke schitterende eigenschappen BULWER zich onderscheidt. Het zijn niet de détails, het is niet het harmonisch geheel (als *aesthetisch* product)

van Sir WALTER: maar het is eene bewonderingswaardige schetskracht, en een verwonderlijk diep dóórdringen in het menschelijk hart, dat den Auteur van *Rienzi* kenmerkt. Geen Romanschrijver ter wereld teekent, naar ons inzien, de hartstogten zoo weinig typisch en zoo waarlijk menschelijk. Men ziet, dat hij uit ondervinding schrijft; dat geene geördende tabellen van ontwikkeling en afneming der menschelijke deugden en zwakheden, geen zielkundig stelsel hem voor de oogen zweeft, maar dat hij zijne personen, (indien het ons vergund is eene niet zeer grammatische uitdrukking te gebruiken) als *vóórgevoelt* en *nàgevoelt*. Men kent de geschiedenis van *Rienzi*. Het genie van BULWER heeft zich op dit, te midden der barbaarschheid, klassiek verschijnsel, met al de energie van eene levendige, eene groote ziel als geworpen. RIENZI'S worsteling, grootheid, vermetelheid, val, herstelling en eindelijke verzinking is meesterlijk geschetst, en doet het historisch-politisch talent van den Schrijver heerlijk uitkomen. Men zal in de gade van den Tribun *eene* VROUW bewonderen, die altijd *vrouwelijk* handelt, en altijd waarlijk groot is. Haar karakter is even duidelijk, waar zij in het eerste deel haren opschik kiest, als waar zij in het laatste weigert te vlugten. De knoop is meesterlijk; de toestanden allerbelangwekkendst. Een weinig meer regelmatigheid van bewerking zouden wij misschien voor menige schoone plaats te duur hebben moeten koopen.

Wij hebben de overbrenging uitmuntend genoemd. Inderdaad, de Vertaler schijnt én Engelsch én Hollandsch uitnemend te verstaan: zijne keus van woorden, zijn' smaak juichen wij toe. De Anglicismen zijn zeer zeldzaam, echter niet volstrekt *niet* te vinden. (Zoo b.v. ergens *asschen* (ashes) voor *asch;* en eens *Genius* in plaats van *genie*). De verzen zijn met veel losheid vertaald en regt in den toon van het oorspronkelijke.

Wilt gij een proefje, om den geest van het Werk, het talent van BULWER, en den goeden stijl van den Vertaler te leeren kennen, zoo lees bl. 236-238 (I Dl.)

"'Het zoude gelukkiger voor mij geweest zijn," dacht RIENZI, indien ik nimmer buiten den kring van mijn hart ware getreden, nimmer een' blik op de wereld geslagen hadde. ik had alles in mnn binnenste, wat tevredenheid met het heden verleent, omdat ik datgene bezat, wat mij het heden kon doen vergeten. Mij was de gave verleend, het verledene op nieuw te bevolken - de gave van te scheppen: de oude legenden en overleveringen, - het goddelijk talent van verzen te schrijven, in welke het overstelpte gevoel zich uitgiet, - dat alles behoorde mij toe! - Welk eene wijze keuze deed PETRARCHA voor zich zelven! Het woord tot de wereld te rigten, maar zelf buiten haren kring ge-

plaatst te wezen; te overreden - aan te vuren - en te bevelen, - want dit is het doel en de glorie der eerzucht; - maar haar gewoel en hare moeiten te schuwen! Hem viel de rustige cel ten deel, welke hij met schoone gestalten bevolkt, - de eenzaamheid, uit welke hij de booze dagen, in welke wij leven, verbannen kan, - in welke hij zich roemvolle tijdperken en grootmoedige mannen van het verledene terug kan droomen. Voor mij - op welk eene zee van zorgen heb ik mij ingescheept! welk een' arbeid heb ik op mij genomen! welke werktuigen moet ik gebruiken! wat vermommingen moet ik mij getroosten! Ik heb mijnen trots moeten dwingen, tot listen en veeten zijne toevlugt te nemen! Ik heb laaghartigen tot vijanden en wankelmoedigen tot vrienden! en mijne ziel zelve krimpt, door die worsteling met verblinde en geringe menschen, tot dwergachtige kleinheid in. Geduldig en verborgen kruipen de middelen door donkere holen en slibberig slijk, om eindelijk aan het licht te treden bij het bereiken van het doel.'

'Er lag eene waarheid in deze woorden, van welke de Romein nog al het droevige en smartelijke niet had ondervonden. Hoe verheven het doel zij, dat wij ons voorstelden, elken minder regten weg, welken wij inslaan om hetzelve te bereiken, verzwakt den verstandelijken blik onzer eerzucht; en de middelen verlagen trapsgewijze het eerst doorluchtig wit. Dit is het waarachtig ongeluk van eenen man, die edeler is dan zijn tijd, - dat de werktuigen, welke hij bezigen moet, hem zelven bevlekken: hij hervormt ten halve zijne eeuw, maar ook zijne eeuw bederft hem ten halve! zijne eigen list ondermijnt zijne veiligheid; - het volk, door hem aan eene gehuichelde opgewondenheid gewend, eischt, dat hij die immer doe voortduren, en zoodra deszelfs beheerscher ophoudt deszelfs verbeelding te misleiden, wordt hij deszelfs slagtoffer. De hervorming, welke hij door deze middelen tot stand brengt, is ijdel en duurt kort, - het gebouw stort in, zoodra hij valt, - het was slechts de kunstgreep - de vertooning, - het verspilde genie van een' bezweerder, - de gordijn valt, - de tooverij is uit, - beker en ballen worden weggeschopt. Daarom mag ééne langzame schrede der verlichting nader - mits door de rede van een geheel volk afgelegd en welke het dus niet kan terugtreden, - duizendwerf beter heeten, dan deze plotselinge flikkeringen in het stikdonker van dien algemeenen nacht, welke de duisternis, door tegenstelling dubbel zwart, altoosdurend gereed is dadelijk weder in te zwelgen!'

Begeert gij ook een proefje van de poëtische talenten van Auteur en Vertaler, zoo neem het navolgende: II Dl., bl. 66 en 67.

‘***De zang van den Troubadour.***

Zoete stroom! op uw vlak blinkt het schijnsel der maan, -
Ik glijd voort naar mijn dierbre op uw flikk'rende baan;
'k Stuur mijn boot, waar die golf op de burgmuren stiet, -
Alles slaapt, slechts de maagd en haar zanger doen 't niet!
Mijn licht en mijn lust, als de starren voor 't water,
Dat herwaarts mij voerde, zijt gij! -
Mijn boot ligt geboeid, schoon het golfje om haar klater',
Dus boeit uw bevalligheid mij!
Bell' amie! Bell' amie! Bell' amie!

Wilt ge ontvliên aan de wereld? versmaadt gij haar' lof?
Zij biedt ijdlen schatten, den trotschen een' hof;
Maar de min breekt de banden door baatzucht gesnoerd,
En de liefde kwijnt weg, aan haar boschjes ontvoerd;
Wanneer ge mijn' boezem tot wereld woudt kiezen,
Dan zoudt gij haar zon zijn, mijn lief!
En nooit zou 'k in nevelig graauw mij verliezen,
Schoon 't Noorden zijn' schepter verhief,
Bell' amie! etc.

Om uw hand dingen grooten en rijken; - geen goed
Heeft uw zanger, al stoft hij op vorstelijk bloed: -
Maar slechts u bidt hij aan als de schoonste der aard',
Geen bedrog kent zijn luite, geen vlekken zijn zwaard;
't Zegt luttel, waartoe mij het lot heeft verwezen,
Wanneer gij getrouw blijft aan mij!
Ik zou heel een wereld tot vijand niet vreezen,
Sloeg slechts uw zacht hart aan mijn zij;
Bell' amie! etc.

Al het antwoord der maagd was een blos en een zucht; -
Het was stil op de stroomen en stil in de lucht;
Maar niet min hadden zij zich gewaagd op den vloed,
Zoo de orkaan en omhoog en omlaag had gewoed; -
o Lelie! sinds toen door de stormen gebogen,
(Welligt voor dit harte te teêr!)
Verliet ge, als 't verleden herrees voor onze oogen,
Den hof voor de rots als weleer?
Bell' amie! etc.’

De uitvoering van dit Werk is in allen opzigte loffelijk: druk en papier zijn goed. Een steendrukplaatje naar eene schilderij van PIENEMAN (Junior) versiert het eerste Deel. De groep is uitmuntend, en het effect treffend. Wij zouden evenwel in overweging geven, of de détails zóó zeer hadden behoeven te worden verwaarloosd.

Carolina of de Zelfverloochening, door Mrs. Hofland. *Uit het Engelsch. Amsterdam, bij* Ten Brink en De Vries 1837.

Het Werkje met bovenstaanden titel, ons ter beoordeeling aangeboden, hebben wij met genoegen gelezen.

Onder de vele Romantische verhalen, van elders overgebragt, (wat vindt in ons Vaderland geen' vertaler!) verdient hetzelve, door inhoud en strekking, eene eervolle onderscheiding.

Wij vergeleken den inhoud met den titel, maar vonden daarin de bij ons opgekomene vraag niet beantwoord: waarom dit boek *de Zelfverloochening* was genoemd? Wanneer *pligt* ons gebiedt te handelen, dan is die daad immers geene *zelfverloochening?* Maar, het boek moest toch een' naam hebben!

Zoodra wij het gezwollen en breedvoerig: *Aan den Lezer*, door den vertaler vóór dit Werkje geplaatst, gelezen hadden, beloofden wij ons zelven tevreden te zullen zijn, zoo wij slechts *een derde gedeelte* vonden van hetgeen ons hier werd toegezegd. Gelukkig, dat wij dit deden: ons oordeel zou anders minder gunstig zijn uitgevallen.

Waarom, Heeren Vertalers! u zelven van deze afgesletene kunstgreep bediend, alsof zij nog gewigt en gezag had bij den denkenden lezer? Nooit immers is in dit opzigt uw oordeel geheel onafhankelijk: uwe aanprijzing altijd partijdig.

De voorstelling op bl. 65 is ongelukkig voor het titelvignet gekozen. Er was ruime gelegenheid voor eene betere keus.

Enkele misstellingen (zoo als *letteratuur, god denleer, loo kaas*), uitgezonderd, verdienen druk en uitvoering eer en navolging.

Het ongeluk des Rijken, en geluk des Armen etc., naar **Casimir Bonjour en J.N. Bouilly.** ***Te Rotterdam, bij*** **A. Wijnands 1836.**

Onschadelijke, onderhoudende Roman-lectuur, waarin vele heilzame wenken voorkomen, en welke wij daarom onze aanbeveling niet willen onthouden, schoon wij ons verpligt vinden, den Lezer te waarschuwen voor eenige paradoxen in het eerste verhaal, waarvan wij eene enkele willen weêrleggen, ten einde men er geene verkeerde gevolgtrekkingen uit afleide.

Dus eindigt b.v. het verhaal van CASIMIR BONJOUR: ‘Onder een vrijzinnig bestuur, dat aan nijverheid en vlijt alleen steun en bescherming verleent, heeft men om gelukkig te worden veel voor, wanneer men arm geboren is. Beneden aan eene ladder geplaatst kan men enkel opklimmen; wie op de hoogste sport staat, kan niet anders dan afdalen.’

Bewegelijke Franschen! kan men dan niet blijven staan, waardiglijk blijven staan? Maar gij zoudt dat stokstijve traagheid noemen, om eene verontschuldiging te vinden voor het uit den weg dringen, *à l'ordre du jour chez vous*. Wij houden het er voor, dat men onder het liberaalste Bestuur ter wereld niets boven anderen vooruit heeft, wanneer men geen' penning bezit; maar wel, dat het een geluk is onder zulk een Bestuur op te groeijen, de-

wijl het de ontwikkeling aller krachten en aller talenten in elken stand bevordert en beloont.

Onder het *etc.*, dat een vrij zonderling deel des titels uitmaakt, moet men het tweede verhaal verstaan, dat veel kleiner is dan het eerste en door BOUILLY geschreven werd, een' man, dien gij uit zijne *Contes à ma fille* kent. Het heet: *de Vrijwillige Standverwisseling of de Huwelijkskeuze*, en is eene variatie op een dikwijls behandeld thema: *Amicus certus in re incerta cernitur;* de Franschen hebben niet geheel ongelijk, wanneer zij de vermaardheid van dien man *tant soit peu surannée* noemen.

***Herinneringen ter gelegenheid van de thans bereikte Meerderjarigheid en nog onbesliste Verloving der Prinsesse* Alexandrina Victoria *van* Engeland, *Troon-Erfgename van het Vereenigd Rijk van* Groot-Brittannië *en* Ierland. *Te Kampen, bij* K. van Hulst, 1837.**

De titel klinkt dwaas, Lezer! maar is eene waardige inleiding tot een der dwaaste boekskens, welke in den laatsten tijd het licht zagen. Wij raden den Heer VAN HULST aan, het bij dit ééne Kamperstukje over *Engeland* te laten blijven, of naar iemand om te zien, die ten minste een' verstaanbaren stijl schrijft!

Wat zegt b.v. ‘De meest verstandige wijze van beschouwing, onzes achtens, in *statu quo*. Want, ofschoon wij ook nietmetal van de ware en innige toedragt der zaken *weten*, zoo veel is er toch al ligt van te *begrijpen*, dat de beweegoorzaken iets meer dan enkel plaatselijk of tijdelijk behooren te zijn, en dat de Staatkunde, zal zij zich eenmaal met de vereischte kracht en bestendigheid ontwikkelen uit de tegenwoordige meerzijdige verwikkelingen ook in de onderlinge betrekking en punten van gemeenschap van die al te zaam moet indringen, en alzoo eenen zamenhang en aaneenschakeling moet hebben, waarbij weinig aan een vooruit loopen of verhaasten van gebeurtenissen kan te denken vallen.’

En dan de *nog onbesliste Verloving*. Arme Koningin! wier zoetste geheim elk dagbladschrijver raden, overbrieven, uittrompetten wil, hoe brengt gij ons uwe doorluchtige voorgangster, ELIZABETH, te binnen! Weet gij, Lezer! wat deze haar Parlement antwoordde, toen het aandrong op haar huwelijk? Zie hier de woorden: wanneer ik VICTORIA was, ik liet er honderd duizend afdrukken van rondzenden, aan elken courantier en herinneraar, in de gansche wereld één: ‘*Were I to tell You that I do not mean to marry, I might say less than I did intend; and were I to tell You that I do mean to marry, I might say more than it is proper for You to know: therefore I give You an* answer, ANSWERLESS!’

Boekbeoordeelingen.

Tijdschrift voor Natuurlijke Geschiedenis en Physiologie.

Uitgegeven door *J. van der Hoeven*, M.D. Prof. te Leiden en *W.H. de Vriese*, M.D. Prof. te Amsterdam. Te Amsterdam bij C.G. Sulpke, sinds 1834. Drie Jaargangen, 8°.

> Contemplatio Naturae praegustus est voluptatis caelestis, constans animi gaudium, perfectique ejus solatii initium, summusque felicitatis humanae apex; cum anima hujus particeps fuerit, ex gravi quasi sopore excitata, in luce ambulat, sui ipsius oblita, in caelesti, ut ita dicam terra, inque terrestri coelo, vitam degit.
> CAROLUS à LINNÉ.

Het is waar: iedere wetenschap heeft hare voorregten, hare schoone zijde, hare vereerders en lofredenaars; maar zij zijn ten slotte niet alle gelijk in waarde, wat de onderwerpen betreft, die zij behandelen. Eene wetenschap, die ons de voortbrengselen der Natuur leert kennen, zal voorzeker niet onderaan staan; want zij handelt niet over de voortbrengselen der menschen, maar over de gewrochten Gods op deze aarde. Haren lof hier te ontwikkelen zoude overbodig en strijdig met de beperkte ruimte zijn. Maar wij wilden daarmede alleen aantoonen, dat de behoefte voor Tijdschriften uit deze vakken, onder ons sinds meerdere jaren levendig gevoeld, geen ongunstig teeken voor den aard onzer beschaving is. Vele jaren achtereen gaven dan de Heeren VAN HALL, W. VROLIK en G.J. MULDER de *Bijdragen tot de Natuurkundige Wetenschappen* uit; doch met 1833 is dit lofwaardige Tijdschrift plotseling gestaakt, zonder dat het publiek weet, *waarom*. De laatstgenoemde der HH. Redacteuren gaf daarna een afzonderlijk *Archief voor Natuur- en Scheikunde* uit, een Tijdschrift, dat 's mans kunde en liefde voor deze wetenschappen eere aandoet. De Heer J. VAN DER HOEVEN, Hoogleeraar in de Natuurlijke Historie te *Leiden*, had, door vele voortreffelijke geschriften in dat vak, genoegzaam getoond, dat de Redactie van een Tijdschrift voor Natuurlijke Geschiedenis in zeer goede handen was, wanneer hij aan het hoofd stond. ‘Overtuigd,’ zegt hij in het Voorberigt, ‘dat dergelijk een

Tijdschrift evenwel tot verspreiding van kennis onder het publiek, zoowel als tot mededeeling van belangrijke opmerkingen, die anders voor de wetenschap verloren gaan, bij voortduring eene behoefte bleef, besloot ik den arbeid op mij te nemen van de daartoe inkomende Verhandelingen te verzamelen, te schikken, en daarbij, zoo veel mijn tijd zulks gedoogde, ook zelf eenige opstellen te voegen. De Heer W.H. DE VRIESE, M. D^{r}. te *Rotterdam*, dien ik vroeger onder mijne toehoorders tellen mogt, en met wien ik steeds, sinds zijn vertrek van de Hoogeschool, in de meest vriendschappelijke betrekking bleef, heeft aan mijn verzoek gehoor gegeven, en zich wel willen belasten met de Redactie van dat gedeelte, hetwelk tot den omvang der *Botanie* behoorde; eene wetenschap, waaraan hij zich met voorkeur toegewijd, en welke hij nu sedert drie jaren aan de Geneeskundige School te *Rotterdam* heeft onderwezen.'

De Redactie is van haar oorspronkelijk plan eenigzins afgeweken, waardoor de latere stukken van het Tijdschrift van de vroegere verschillen. In de latere, namelijk, ontbreken de Berigten over de uitbreiding der *Zoologie* en *Botanie*, en worden geene beoordeelingen van inlandsche Werken meer gegeven, door haar zelve opgesteld, zoo als zij zegt, *om goede redenen* (I, bl. 174). Zij heeft op dezen regel echter naderhand eene uitzondering gemaakt met de *Elementa botanices* van Prof. VAN HALL, en de *Verhandeling over de Kinabasten* van VRIJDAG-ZIJNEN (Deel III).

Er verschijnen van dit Tijdschrift ieder jaar vier Nommers, met platen, meest oorspronkelijke stukken bevattende, nevens, althans in de latere stukken, korte aankondigingen van enkele buitenlandsche Werken. De typographische uitvoering is vrij wèl; doch het is te bejammeren, dat de jaarteekening een half jaar ten achteren is, hetgeen de Heer SULPKE, door wat vluggere uitvoering, misschien voorkomen kon.

Het zoude ons te ver leiden, indien wij de vroegere Jaargangen insgelijks nader beschouwen wilden. Het *eerste* Deel bevat 19 oorspronkelijke stukken: *drie* over *pathologische Anatomie*, door SEBASTIAN, (over de reproductie der slijmvliezen, bijdrage over de ziekelijke veranderingen der beenderen, over de gesteldheid der bloedvaten in de huid van pokleiders, in het Nederduitsch, met sierlijke afbeeldingen); *ééne anthropologische* door VAN DER HOEVEN; *twee ontleedkundige, ééne* door W. VROLIK, (aanteekeningen), en over de *membrana decidua vera* en *reflexa uteri* door TILANUS, *ééne vergelijkende-ontleedkundige*, over de zijdelingsche takken van den *nervus vagus*, door VAN DEEN; *ééne physiologische*, door VER-HUELL; *twee zoologische*, over *Bladneus*, een nieuw geslacht der vleugelhandige Zoogdieren, door TEMMINK, en *ééne Monographie* van het

geslacht *Zonurus*, door SCHLEGEL; *zeven botanische*: over *Illicium anisatum Linn.*, door DE VRIESE; over den *Culilawanboom* van RUMPHIUS; opmerkingen over de natuurlijke rangschikking van *Rohdea, Tupistra* en *Aspidistra, de novis quibusdam plantarum familiis expositio et olim jam expositarum enumeratio*, door BLUME; Verhandeling over ANTONY VAN LEEUWENHOEK en zijne verdiensten voor de plantenkunde, door VAN HALL; Aanteekeningen over de verdiensten van REMBERT DODOENS, omtrent de kennis der inlandsche planten, door MIQUEL; *Brief* van KORTHALS aan BLUME; *ééne geognostische* van KORTHALS. Verder Berigten en Boekbeschouwingen. - Het *tweede* Deel bevat 15 oorspronkelijke stukken; *één pharmacologisch:* Waarschouwing tegen de gewone verwisseling der bladen van *Diosma crenata* met die van *D. serratifolia*, door G. VROLIK; *twee anatomisch-pathologische: De origine, incremento et exitu phthisis pulmonum*, door SEBASTIAN; iets over den Hermaphrodiet DERRIER, door F.V.D. BREGGEN CZ.; *één anthropologisch* door V.D. HOEVEN; *drie zoologische:* over dieren van *Sumatra*, door S. MULLER; over zonderlinge achterpooten van *Geometra Scutularia*, door VERHUELL; over de tanden van den *Narwal*, door CLAAS MULDER; *één anatomisch: Epistola de circulo venoso arcolae mammae circumscripto*, van SEBASTIAN; *ééne physiologische* opmerking over het Herinneringsvermogen en de stofverwisseling in de hersens en zenuwen, door M.P.; *vijf botanische:* proeven over de verhoogde temperatuur van den spadix eener *Colocasia odora*, door VROLIK en DE VRIESE; Tentamen *Florae Homericae*, of bijdragen tot de kennis der planten, die in de gedichten van HOMERUS voorkomen, door MIQUEL; over de *vijftig-Kottas* in de Padangsche bovenlanden op *Sumatra*, door KORTHALS; proeve eener geschiedkundige botanische Verhandeling over den *Papyrus antiquorum*, door DE VRIESE; over het roodworden van sommige Spijzen, door VRIJDAG-ZIJNEN; *ééne geologische*, Verhandeling over het ontstaan der losse steenen, die op de Drentsche heidevelden en elders voorkomen, door DASSEN.

Uit deze opgave kan men gereedelijk opmaken, dat de Redactie van de meeste inlandsche Geleerden door belangrijke bijdragen ondersteund, en aldus in staat gesteld wordt, de wetenschap in haren grooten omvang in haar Tijdschrift te behandelen. Wij willen thans het derde of laatste Deel iets nader bezien, de oorspronkelijke stukken naar de orde der wetenschap doorloopende.

Anthropologie. Bijdragen tot de natuurlijke geschiedenis van den mensch, door H. VAN DER HOEVEN, en N°. 2, bl. 89-114: *Bijdrage. Over de geographische verbreiding van den Aethiopischen menschenstam*. De Schrijver telt eerst de volkstammen op, die tot het negerras behooren. De Kaffers en Hottentotten worden niet tot de Negervolken gebragt en hunne plaatsing in de hoofdafdee-

lingen van het menschengeslacht onbeslist gelaten. De Westkust en het binnenland van Hoog-*Afrika* zijn meer bepaaldelijk de woonplaats der Negervolken. De S. heeft met veel vlijt en oordeel de berigten over de verschillende stammen bijeenverzameld, en geeft ons zoo een schoon beeld van de verspreiding en den aard van dezen merkwaardigen volkstam. De ware verwantschap van de verschillende Afrikaansche volkstammen, echter, zal onmogelijk met zekerheid kunnen bepaald worden, zoo lang wij omtrent derzelver geschiedenis en talen in volslagen onkunde verkeeren.

N^{o}. V. *Bijdrage. Iets over Sinezen en Japanners als voorbeelden van den Mongoolschen menschenstam*. 'De Sinezen vertoonen zich,' zegt V.D. HOEVEN, 'aan ons in hunne gebruiken en in hunne begrippen even afgezonderd als de hoek des aardbols, waarop zij leven, die ten Noorden door een' hoogen muur, ten Westen door de hooge bergvlakten van *Tibet*, ten Oosten en Zuiden door de zee begrensd wordt. Ook de Japanners zijn aan vroegere begrippen even halsstarrig verkleefd.' De S. maakt de scherpzinnige opmerking, dat dátgene, wat van den enkelen mensch waar is, ook van geheele volken kan gezegd worden, dat, namelijk, afgescheidenheid voor hoogere cultuur schadelijk is. 'Wie in rustig bezit van het ééns verkregene, in het vasthouden van oude gewoonten en in het onvermengd bewaren van nationaliteit, het toppunt van menschelijke beschaving ziet, moge Sinezen en Japanners bewonderen; maar oude Klassische beschaving zoude nooit ontstaan zijn, zonder een wederzijdsch en veelvuldig verkeer van volken, eene doorkruising en menging van begrippen, zoo als zij bij Grieken en Romeinen blijkens de Geschiedenis plaats had.' Dit zijn wij met den S. eens; maar wanneer hij aan de afgezonderde ligging der Sinezen en Japanners hunne stilstaande beschaving toeschrijven wil, kunnen wij niet toestemmen, en keeren de zaak liever om, meenende, dat hun stelsel van afsluiting meer uit kleingeestige begrippen voortvloeit. Het schijnt, dat zij het toppunt hunner beschaving bereikt hebben. Geen Europeesch volk zoude, eens tot die beschaving, waarop de Sinezen staan, gekomen zijnde, zoo vele eeuwen geheel stil staan; het zoude rijzen of dalen, waarvan de Geschiedenis zoo vele voorbeelden optelt. Heeft dan de beschaving der Sinezen, waar ze in naauwere betrekking met de Europeërs of andere volken gekomen zijn, eenige hoogere vlugt genomen? De S. wijst vervolgens het verschil aan, dat er tusschen de Sineesche en Japansche taal bestaat. Het monosyllabische der Sineesche heeft de Japansche niet, hetwelk ook meer grammatikale vormen heeft, terwijl in het Sineesch de woorden geene verbuiging, geen tijdonderscheid, geene rangschikking hebben, zoodat de zin van den zamenhang afhangt. De Japanners hebben Sineesche, som-

mige Portugeesche en Hollandsche woorden, b.v. *vork* en *boter*, zoo als THUNBERG getuigt, overgenomen. De S. wijst vervolgens uit hunne overeenkomst in ligchaamsbouw aan, dat zij beide tot den Mongoolschen volkstam behooren, maar dat de Japanners geenszins van *Sina* afkomstig kunnen gerekend worden. Naauwkeurige metingen en afbeeldingen van Sineesche en Japansche schedels besluiten deze belangrijke bijdrage.

Pathologische Anatomíe. In N°. 3, bl. 211-226; *Observatiën*, door SEBASTIAN, in het *Latijn* geschreven en met afbeeldingen opgehelderd. Waartoe de Heer SEBASTIAN de Latijnsche taal in een overigens Nederduitsch Tijdschrift gebruikt, verklaren wij niet regt te begrijpen. Wetenschappelijke Werken in het Latijn te schrijven, is zonder twijfel voor hunne meerdere verspreiding nuttig; maar voor Journal-opstellen schijnt ons die taal ongeschikt, hoewel wij des geleerden Schrijvers keurigen stijl met genoegen lazen. De I. Obs. handelt *De renibus succenturiatis accessoriis*. De S. had niet zelden aan de *renes succenturiati* kleine bruine aanhangsels gezien, en ze thans naauwkeurig onderzoekende, bleken zij van denzelfden aard als gene te zijn; uit BARTHOLINI, MORGAGNI enz., worden soortgelijke gevallen aangehaald. Hij vergelijkt deze afwijking met de ontwikkeling van bijkomende milten, en uit zijn gevoelen, dat de *glandulae suprarenales* niet tot het *lymphatische* stelsel, maar tot het aderlijk stelsel behooren zouden, zoodat de *vena*, die er uit ontspringen, de functie eens *ductus excretorii* hebben en een vocht voeren, uit het slagaderlijk bloed afgescheiden, of althans bloed, dat op eene eigenaardige wijze veranderd was en bestemd tot zuivering van het aderlijke bloed. Het is waar, vóór het gevoelen pleit de grootte der bijnieren in den *foetus*, en de eigenaardige vertakking der *vena;* hunne functie zoude alzoo met die der *placenta* kunnen vergeleken worden. - Dit alles toch zal nog wel als gissing moeten beschouwd worden, zoo lang er niet talrijker onderzoekingen dier deelen in het gezonde ligchaam, in deszelfs verschillende ontwikkelings-tijdperken, en in zieke toestanden bestaan, en het wezenlijke verschil tusschen het bloed der *vena suprarenalis* en der andere organen door eene organische en anatomische analyse bepaald is. - II Obs. *De Peritondo perforationem intestinorum ex ulceribus impediente*. III. *De anchyles anatome, cum descriptione singularis concretionis maxillae inferioris cum maxilla sup. et osse Zygomatico*. De S. wederlegt het gevoelen van LOBSTEIN, (Traité d'Anatomie pathalog. II, p. 336) dat de ware anchyle beginne door de vorming van *pseudo-membranae celluloso-ligamentorae*, welke op de gewrichts-oppervlakten der beide beenderen ontstaan zouden, en met phosphorsuren kalk opgevuld zouden worden. SEBASTIAN

meent, dat de schijnvliezen geenen bandachtigen (ligamenteusen) aard aannemen, en dat er tot dus ver geene geossificeerde pseudomembranen in de gewrichten gevonden zijn, enz. S. spreekt eerst over de *anchylosis* der wervelen; niet enkel de ligchamen, maar ook de uitsteeksels, gewoonlijk de schuinsche, zelfs de doornvormige, vergroeijen met elkander; gewoonlijk heeft de vergroeijing bij de ruggewervelen plaats, hetgeen de S. aan hunne meerdere rust toeschrijft, weshalve de bewegelijke halswervels minder aan dit gebrek onderhevig zijn.

Hun harder weefsel mag, naar ons inzien, hierbij ook niet vergeten worden. De S. zag, dat de vergroeijing, zoo der ligchamen als der schuinsche uitsteeksels, door de verbeening der tusschen-wervel-banden niet geschiedt, maar door de been-zelfstandigheid, die van den eenen wervel tot den anderen, wat de ligchamen betreft, overgaat; meestal blijft daarom het *ligamentum intervertebrale* over. BÉCLARD had gezegd, dat de wervels van het *os sacrum* door verbeening dier banden verbonden worden. De S. dit onderzoekende, vond echter ook bij hen dezelfde vereenigingswijze als bij de ware wervels. Alles echter nader onderzoekende, bleek het aan den scherpzigtigen ontleedkundige, dat ieder *ligamentum intervertebrale* uit twee stukken bestaat, een waar kraakbeen en eene vezelig kraakbeenige zelfstandigheid; de eerste zit op de oppervlakte der elkander rakende beenstukken; door hare beenwording nu geschiedt hier de eigenlijke *anchyle*. De S. spreekt nog over andere soorten van beenvergroeijing, waarin wij hem hier kortheidshalve niet volgen kunnen. Die der onderkaak, in het opschrift vermeld, wordt door eene afbeelding opgehelderd. - Mogt de geleerde S. met zijne belangrijke mededeelingen voortgaan, en ook anderen onder ons hem volgen! Hoe weinig *patholog-anatomische observatiën* worden er bij ons bekend gemaakt, en toch kan er zoo ligtelijk veel verzameld worden, al zijn ook onze Gasthuizen bij hunne gebrekkige inrigtingen er minder geschikt voor. Wie den waren lust tot de zaak heeft, die zal dikwijls van ongeschikte gelegenheden een geschikt gebruik tot bevordering der wetenschap maken.

Zoologie. De *rups van den Bombyx Atlas*, afgebeeld door Q.M.R. VER-HUELL; 1 N°., bl. 29-30. Eene schoone afbeelding van de rups, pop en het spinsel des prachtigen Atlas-vlinders, op *Celebes*, door den geachten S. geteekend. Eene belangrijke *entomologische* bijdrage.

Iets over het onderscheid tusschen de kiezen der boven- en onderkaak bij de olifanten, door J.V.D. HOEVEN; N°. 1, bl. 52. Hetgeen CUVIER in zijne *ossemens fossiles* gezegd had, wordt met eenige belangrijke opmerkingen vermeerderd.

Uittreksel uit eenen brief van Prof. MEIJEN, te *Berlijn*, aan J.V.D. HOEVEN, bl. 59. Prof. V.D.H. had gezegd, dat M. in de *Synonymie* van *Chinchilla* EENIGE verwarring had gebragt; daarover beklaagt en verdedigt zich de Berlijnsche Hoogleeraar; de beschuldiging, die *Synonymie* ZEER, (zoo als hij nu zegt) in verwarring gebragt te hebben, niet aangenaam vindende. - Uit al hetgeen nu over het geslacht *Chinchilla* GRAY en BENNET en *Eriomys* LICHTENST. geschreven is, blijkt dan eindelijk, dat zij met *Eriomys* VAN DER HOEVEN *Synonym* zijn.

Nieuwe Bijdragen tot de kennis van het Vogelbekdier, overgenomen uit de *Transactions of the Zoological Society*, I. 3., door V.D. HOEVEN, N°. 3, bl. 227 enz. De Vertaler, die zich door eene belangrijke Monographie over dit geslacht in de *Acta Caesareo-Leop. Carolina*, Tom. XI, vele verdiensten om deszelfs nadere kennis verwierf, deed aan zijne landgenooten geene ondienst, door dezelve met de belangrijke waarnemingen van RICHARD OWEN en GEORGE BENNET bekend te maken, en wij willen het uit dat oogpunt niet afkeuren, dat de Redactie zich niet streng bij oorspronkelijke stukken bepaalt. Eene afbeelding van het hol van het vogelbekdier versiert deze Verhandeling. VAN DER HOEVEN, die vroeger aangenomen had, dat er twee soorten van *Ornithorhynchus* bestonden, *O. rufus* en *fuscus Piron*, heeft, blijkens eene noot, dit gevoelen, dat door velen bestreden is, nog niet verlaten. Een verder onderzoek zal moeten beslissen.

Ontleed- en Natuurkundige aanmerkingen over den grooten Kanguroo (*Macropus major* SHAW.) door W. VROLIK; eene groote en belangrijke Verhandeling, die het geheele N°. 4 inneemt; zij bevat veel geheel nieuws omtrent de nadere kennis van dit belangrijke *Buideldier*, en is daarom de aandacht der *Zootomen* overwaardig. Twee platen helderen het gezegde op. De eerste stelt het benedenste gedeelte van den onderbuik, met een gedeelte der onderste ledematen en den omgeslagen' buikzak voor, zoodat de belangrijkste deelen goed zigtbaar zijn. De tweede geeft de vrouwelijke voortplantings-werktuigen.

Botanie. Uittreksels uit brieven van den Heer P.W. KORTHALS, uit *Sumatra*, aan H.C. VAN HALL, in N°. 1, bl. 7 enz. Het is aangenaam, van 's Lands Natuuronderzoekers in de O.I. Bezittingen van tijd tot tijd iets te vernemen. De gelegenheid tot waarnemen is daar niet schaarsch, hetgeen uit het weinige, dat KUHL en VAN HASSELT, helaas te vroeg aan de wetenschap ontrukt! hebben mogen meêdeelen, en uit de luisterrijke geschriften van BLUME blijken kan. De tegenwoordige Natuurkundige Commissie schijnt niet minder werkzaam. - Belangrijk schijnt ons, hetgeen KORTHALS over *Nepenther* mededeelt, vooral over derzelver *Scyphae*. - Hetgeen

echter bl. 14 over de vorming van den zaadrok uit het bevruchtingsvat wordt aangestipt, is geheel in strijd met de onderzoekingen door MIRBEL en R. BROWN, omtrent de ovule in het algemeen in het werk gesteld.

Tridia en Pellacalyx, twee nieuwe plantengeslachten, beschreven door P.W. KORTHALS. - De eerste behoort tot de *Frankeniaceae. - Pellacalyx* wordt tot de *Cunoniaceae* gebragt, hetgeen ons echter twijfelachtig voorkomt, daar deze een tweehokkig, uit twee vergroeide *ovaria* gevormd vruchtbeginsel hebben, de *Pellacalyx* 8-12, enz. - Waarom is de *Etymologie* dezer twee geslachtsnamen niet opgegeven? Wij twijfelen aan de juiste zamenstelling van het laatste woord.

Waarneming eener afwijking in de rigting der deelen eens Hyacinths, door M.J. ADRIANI, medegedeeld door H.C. VAN HALL. - Eene belangrijke afwijking van de gewone rigting en ontwikkeling der deelen, doordien de *Scapus*, aan het onderste gedeelte der schijf tusschen de wortels te voorschijn komende, naar beneden in het water voortgaande en zich naar gewoonte ontwikkelde De bal stond, namelijk, op een glas met water. Het is wel te bejammeren, dat de inwendige zamenstelling van dien bal niet heeft kunnen onderzocht worden. Wat echter het groeijen van stengen der *Hyacinthen* in benedenwaartsche rigting in het water betreft, zoo is dit eene oude opmerking. Vergel. ST. SIMON *des Jacinthes, de leur Anatomie, reproduction et culture. Amsterd.* 1768, p. 25. GÖPPERT zag echter, dat, wanneer het vat ruim genoeg is, de deelen eener neiging naar boven behouden. (*Verhandl. zur Beförderung des Gartenbaues in den Königl. Preuss. Staaten*, VI, 151.)

Aanteekeningen omtrent den groei der bloemstengen van twee Agave's [*A. americana*], *op het landgoed van den Heer* A. VAN DER HOOP, genaamd *Sparenberg*, bij *Haarlem;* medegedeeld door W.H. DE VRIESE, bl. 29, enz. - Hoezeer niet onbelangrijk, zijn zij wegens het gebrek van gelijktijdige meteorologische, vooral temperatuur-waarnemingen, veel minder nuttig voor de wetenschap, dan zij hadden kunnen wezen. Dank intusschen aan den Heer DE VRIESE, dat ze voor de Wetenschap niet geheel verloren zijn!

Kruidkundige Aanteekeningen van CLAAS MULDER, bl. 65. *Over den warmtegraad in bloemen*. - De waarneming is gedaan met *Arum dracunculus* en *Cactus grandiflorus*. De S. noemt haar zelf onvolledig. Intusschen dient zij tot bevestiging van een belangrijk verschijnsel in de planten-natuurleer.

Een woord over het verband der kruidkundige leerstukken en opwekking tot betere rangschikking en omschrijving der kunstuitdrukkingen. Rec. dacht bij het laatste woord aan het Duitsche

Kunstausdrücke, en meent voor *terminus* kunstwoord te mogen schrijven. - Dan ter zake. De S. handelt over een belangrijk onderwerp, namelijk, de meer wijsgeerige behandeling der *Terminologie*, wier drooge beschouwing voor de jongere beoefenaren zoo afschrikkend is. De S. wil meer den *morphologischen* gang volgen, en het ware zeer te wenschen, dat men er overal zoo over dacht. Wij meenen echter te moeten opmerken, dat BISCHOFF, in zijn beroemd Handboek, naar ons inzien gedaan heeft, wat men in dezen op den tegenwoordigen stand der Wetenschap verlangen kan.

Het Beekberger Woud, door J. WTTEWAALL, bl. 1. De S. geeft eene korte beschrijving van dit bosch, hetwelk hij tot de aloude (Urwälder) rekent, en eene lijst van planten, door hem dáár gevonden.

Het gezag van KAEMPFER, LINNAEUS, THUNBERG *en anderen, omtrent den Botanischen oorsprong van den Ster-Anijs des Handels, gehandhaafd tegen* D^{r}. PH. F. VON SIEBOLD en *Prof.* J.G. ZUCCARINI, door W.H. DE VRIESE. De lezer ziet alreeds uit het opschrift, dat hij hier met eene wetenschappelijke quaestie te doen heeft. De Heer DE VRIESE had, als zijne eerste Botan. Verhandeling, waarmede hij optrad, voor nu drie jaren, eene Verh. over *Illicium anisatum* gegeven, geplaatst in D. 1 van het onderhavige Tijdschrift. De S. had daarin eene afbeelding van *I. anisatum L.* gegeven, volgens exemplaren door den beroemden reiziger D^{r}. SIEBOLD, uit *Japan* medegebragt, en in 's Rijks *Herbarium* berustende. Reeds vroeger had *Prof.* NEES VON ESENBECK in zijne voortreffelijke *Officinelle Pflanzen* eene goede afbeelding ook volgens *Sieboldsche Specimina* gegeven. De Heer DE VRIESE wilde niets nieuws mededeelen, maar alleen op de verwisseling opmerkzaam maken, die in de Nederlandsche plantentuinen tusschen *I. anisatum* en *I. parviflorum* plaats had. De eerste was door alle Natuurkundigen voor de moederplant van den *Ster-Anijs* des handels gehouden. Nu leest men echter onverwachts in den eersten *fasciculus* der prachtige *Flora Japonica* van SIEBOLD en ZUCCARINI, dat de Japansche *Ster-Anijsboom* eene eigen soort vormt, door hem *I. religiosum* genoemd, terwijl de Sineesche, alleen door LOUREIRO gezien, de ware *I. anisatum* is, waarvan de *semina anisi stellati* afkomstig zijn. De onderscheidings-kenmerken echter, door genoemde Heeren opgegeven, zijn - zoo als het schijnt - te gering, om daarvan eene *differentia vere specifica* te kunnen afleiden. Dat de vrucht der Japansche planten niet geurig van smaak zoude wezen, blijkt ook, zoo als zij zeiden, uit KAEMPFER *amoenitates* niet. Deze vruchten hebben echter eene verwonderlijke gelijkenis met den waren *Ster-Anijs*. 'DE CANDOLLE' - zoo leest men in de *Flora Ja-*

ponica - ‘en les considérant n'osa point écarter les contrariétés dans la description de LOUREIRO, et c'est ainsi que l'erreur’ (van namelijk de Japansche *I. relig.* voor dezelfde als *I. anisatum* LOUR. uit *China* te houden) ‘continua jusqu'à ce jour même, par les tableaux de FR. NEES VON ESENBECK, DE VRIESE et HEYNE.’ - Daarop heeft nu de Heer DE VRIESE de pen opgevat, en verdedigd, dat er inderdaad geen verschil tusschen *I. relig.* en *anisatum* bestaat. Wij wagen hier geene beslissing, te meer, daar het, tegen dit laatste stuk onlangs verschenen, boekje van SIEBOLD ons niet ten gezigte kwam en niet in den Boekhandel is. De argumenten, van weêrszijden opgedischt en (*sit venia*) somtijds toch ver gezocht, willen wij daarom hier ook niet nader vergelijken.

Iets over de vertakking der inlandsche grassoorten, door J. WTTEWAAL, in N°. 3. De S. zegt, dat takvorming, die bij de tropische grassen sinds lang bekend is, ook bij vele inlandsche voorkomt, en wijst daarvan voorbeelden aan. Dit is echter een bekend verschijnsel, waarvan, behalve anderen, reeds D.E. NAEZEN in zijne, onder LINNAEUS 1779, verdedigde *Dissertatio illustrans nova graminum genera* sprak. - ‘et unusquisque articulus, cui folia antea fuerunt affixa, plures profert ramos, inter se stolonibus seu sarmentis repentibus conjugatos, quemadmodum *Panieum Dactylon*, quum tamen rami graminum alias sunt solitarii quo fit, ut priori casu caulis verticillis ramulorum quasi suffultus videatur,’ enz. De vele getakte soorten van *Paspalum*, welke zeer stevige bladscheeden dragen, schijnen genoegzaam aan te duiden, dat de *vaginae* geen beletsel voor de *ramificatie* zijn.

Kruidkundige aanteekeningen van CLAAS MULDER, bl. 171. - *Over den bijzonderen groei van het lof van eene rammenas en van eene radijs*. - Sommige bladen waren naar onderen door de gebarsten knollen in den grond gegroeid. - *Proeven over de opslorping en uitwaseming der bladen van de Nymphaea lutea. Misvormde bloem van Aconitum Napillus*, door de zamengroeijing van drie bloemen, naar het schijnt, gevormd.

Aanteekeningen over eenige soorten van Loranthus, door P.W. KORTHALS. De Verh. bevat veel belangrijks omtrent dit belangrijk plantengeslacht. Meerdere naauwkeurigheid hadden wij echter op sommige punten gewenscht, b.v. bl. 191, aangaande de proef over de ontwikkeling van zuurstof, die, zoo als zij dáár vermeld staat, voor de wetenschap geene waarde heeft. Eveneens de ontwikkeling der ovule. Doch een natuuurkundig reiziger vindt voor kleine onnaauwkeurigheden gemakkelijk verontschuldiging.

Iets over Dracocephalum virginianum L., door J.F. HOFFMAN. De S. wijst aan, dat DECANDOLLE het bekende verschijnsel, waarvan deze plant den naam *la Cataleptique* verkreeg, niet naauwkeurig

opgaf, in zijne *Physiol.* I. 13, en door eene dwaling hetzelve aan *Dr.* MOLDAVRIA toeschreef. Het schutblaadje heeft, even als het gebrek van veerkracht in de steeltjes, daarop den meesten invloed. De S. zag later, dat DE LA HIRE dit reeds had opgeteekend.

Onder het opschrift van *Boekbeschouwing en Letterkundige Berigten* vinden wij verslagen van enkele Buitenlandsche en Inlandsche Geschriften. *Prof.* CLAAS MULDER geeft daaronder, in N°. 1, een woord over het Werk van GEOFFROI SAINT-HILAIRE, den titel voerende: *Fragmens sur la structure et les usages des glandes mamellaires des Cétacées, Paris* 1834, hetwelk eene belangrijke kritiek bevat, en bewijst, dat de Heer M., vooral ten opzigte van de voedingswijze der jonge Cetaceën, met den Heer G. niet van hetzelfde gevoelen is. Het is zeer te hopen, dat het lang verwachte monographische Werk over de *Cetaceën*, van den Heer M., eindelijk moge verschijnen.

Mogt de Redactie door belangrijke bijdragen verder ondersteund en in staat gesteld worden, een wetenschappelijk Tijdschrift staande te houden, dat Neêrland eere aandoet! Mogt een te klein debiet daaraan ook niet hinderlijk zijn!

Julij 1837.

Geschiedenis der Hervorming, door *J.H. Merle d'Aubigné*, uit het Fransch, met aanteekeningen van *J.J. Le Roy*, Eerste Deel, eerste aflevering.

(*Vervolg van* N° 9, *bl.* 429.)

Wij vonden in de INLEIDING op dit Werk vele goede denkbeelden omtrent de Hervorming, de Geschiedenis in het algemeen en de Geschiedenis der Hervorming, doch gebrekkig ontwikkeld. Maar deze *eerste aflevering* bevat ook nog het EERSTE BOEK. Hetzelve is van eenen voorbereidenden inhoud, daar het over den *Staat van Zaaken vóór de Hervorming handelt*. In ééne doorloopende beschouwing wordt deze voorgesteld. En de inhouds-opgave, die alleen bestemd is, om, bij het lezen, met enkele woorden den gang der beschouwing aan te duiden, is uit haren aard niet geschikt, om op zich zelve de orde en wijze der behandeling en de slotsommen van het onderzoek te doen kennen. Dit is dan onze taak. Wij willen beproeven eene schets van dit boek te leveren, die onzen lezers van dit een en ander eenig denkbeeld geve.

De wereld lag onder den drukkenden last eener wijduitgestrekte en trotsche Priester-regering en verkeerde in den waan, dat de zaligheid van den mensch kwam. Geheel in strijd hiermede waren de onderscheidende beginselen van het Christendom, dat bezit nam van de wereld. Zij zijn toch deze: ‘Één is uw Meester,

namelijk Christus; Gij zijt allen Broeders;' en: 'God heeft het eeuwige leven gegeven.' Want, hoewel in deze twee beginselen misschien het geheele Christendom niet begrepen is, moest toch het eene deszelfs Geschiedenis beheerschen, het andere moest heerschen in de Leer. In den aanvang waren beide in zwang. Maar wat in den loop der verdere eeuwen, tot op de Hervorming, hun lot was, leert ons *de Geschiedenis van het Kerkbestuur en van de Leer*. Zij gingen verloren in het Pausdom. 'Een bijzonder geslacht als middelaar tusschen den mensch en God aan te stellen, en door werken, door boetedoeningen en voor geld de zaligheid, welke God schenkt, te doen koopen: ziedaar het Pausdom. Aan allen door Jezus Christus, zonder menschelijken middelaar, zonder die magt, welke zich de Kerk noemt, eenen vrijen toegang te openen tot het groote geschenk des eeuwigen levens, hetwelk God aan den mensch geeft: ziedaar het Christendom en de Hervorming.'

En welke waren de gevolgen van het verval en de vernietiging der twee groote beginselen, die de Godsdienst van God van alle menschelijke Godsdiensten moesten onderscheiden? Dit zien wij in de *Gesch. van de Godgeleerdheid en van de Godsdienst, de zeden en het onderwijs* in die eeuwen. 'Zij toont, dat de Kerk bedorven en eene reformatie noodzakelijk was. De levenwekkende leeringen des Christendoms waren bijna geheel verdwenen, en met dezelve het leven en het licht, hetwelk het wezen der Godsdienst, die van God afkomt, uitmaakt. De krachten van het ligchaam der Kerk waren ondermijnd. Het ligchaam was verzwakt, uitgeput en lag bijna levenloos uitgestrekt op dat gedeelte der wereld, dat het Romeinsche Rijk had beslagen. Wie zal hetzelve het leven wedergeven? Van waar zal het geneesmiddel voor zoo vele kwalen komen? - Sedert eeuwen verlangde een algemeene kreet eene Hervorming in de Kerk, en alle menschelijke krachten stelden daartoe hare pogingen in het werk. Maar God alleen kon die uitwerken. Hij begon dan met alle menschenkrachten te vernederen, ten einde haar onvermogen in helder daglicht te plaatsen.' Dit toont de *Geschiedenis van de pogingen tot Hervorming*, door de Vorsten, vooral uit het Huis der HOHENSTAUFEN, de Geleerden, als: DANTE, PETRARCHA, VALLA en de Kerk zelve op het *Concilie* te *Constanz* aangewend. 'Onvermogend waren dezelve; doch zij bragten het hunne toe, om de hinderpalen te verzwakken en den grond voor de Hervorming te bereiden.' Dat het Christendom het werk van God is, was inmiddels de de éénige oorzaak, die deszelfs ondergang belette. 'En vragen wij, hoe dan eindelijk de levendigmaking der Kerk en der wereld bewerkstelligd werd? Men kon toen twee wetten op-

merken, volgens welke God te allen tijde de wereld regeert. Eerst bereidt Hij langzaam en van verre hetgene Hij wil volvoeren. Vervolgens, wanneer de tijd gekomen is, werkt Hij de grootste zaken door de geringste middelen uit.' Het eerste had ook plaats vóór de Hervorming, gelijk blijkt uit eene beschouwing van de *middelen, door welke God die groote omwenteling voorbereidde*. De Kerk was aardsch geworden; dit deed bij Vorsten en Volken de oogen opengaan; het zonderlinge stelsel van Godgeleerdheid, dat in de Kerk was gevestigd, werkte hiertoe mede; de Scholastiek hield de waarheid nog achter haar omkleedsel bewaard; de Volkeren van *Europa* kwamen inmiddels tot hunnen jongelingsleeftijd; de letteren, wetenschappen en kunsten ontwaakten. 'Nogtans zouden al deze uitwendige oorzaken onvoldoende geweest zijn, om de vernieuwing der Kerk voor te bereiden.' Maar God verwekte, gedurende den loop der eeuwen, eene lange reeks van *Getuigen der Waarheid*, CLAUDIUS VAN TURIN, de Mystieken, de Waldenzen, WIKLEFF, JOHANNES HUSS, getuigen in de Kerk: 'Evenwel deze edelmoedige mannen, die van de regtvaardiging uit geloof aan den Verlosser getuigenis gaven, hadden in dezelve geen helder inzigt genoeg, of bezaten dit geloof slechts voor zich zelve en wisten het niet aan anderen mede te deelen.' Anders zouden zij de werktuigen der Hervorming geworden zijn, terwijl zij er slechts de voorloopers van wezen moesten. Onvermogend om het werk te voltooijen, waren zij hetgeen zij moesten zijn, om het toe te bereiden. Door al deze middelen was dan te weeg gebragt, dat, 'wanneer de wijsheid van boven weder hare onderwijzingen zou beginnen ten voorschijn te brengen, er overal verstanden en harten zouden zijn, om haar te bevatten; wanneer de bazuin een groot geluid in de Kerk zou doen hooren, velen van hare kinderen zich zouden bereiden tot den strijd.'

Werpen wij nog eenen blik op den *Staat der verschillende Volken, te midden van welke de Hervorming plaats greep;* ook hierin zien wij, dat de Goddelijke Voorzienigheid door den loop der gebeurtenissen alles had voorbereid, om de Hervorming bij elk hunner dien gang, die uitwerking te doen hebben, welke zij gehad heeft. En ten laatste vestigt zich ons oog op de *beroemde mannen*, die als het ware het voorspel gaven van het groote drama der Hervorming. Vorsten als FREDRIK *de Wijze*, verlichte Bisschoppen, Geleerden vooral, zoo als REUCHLIN, ERASMUS; edelen als HÜTTEN, SICKINGEN, CRONBERG; ja menschen uit het Volk, als de Neurenberger HANS SACHS, werkten mede. 'Alzoo was er te dier tijd onder alle standen iets, dat eene Hervorming aankondigde. Maar van waar zoude de aanval komen, welke het oude gebouw zou doen instorten en uit deszelfs puinhoopen een nieuw doen verrijzen? Niemand

wist het. De geleerden, de Vorsten, de krijgslieden, de Kerk zelve, allen hadden eenige grondslagen ondermijnd; maar men had het daarbij gelaten, en nergens zag men de magtige hand verschijnen, welke de hand Gods moest zijn. Nogtans waren allen van gedachte, dat zij zich weldra moest vertoonen. De wereld was in verwachting. - LUTHER verscheen.'

Wij hopen door deze schets onze Lezers in staat gesteld te hebben, om zelve eenigzins over dit eerste gedeelte van het werk des Schrijvers te oordeelen. In deze voorstelling hebben wij dan ook nog slechts enkele opmerkingen er bij te voegen.

Uit hetgeen in dit Boek gegeven is, kunnen wij nog niets opmaken omtrent de wijze, waarop de Geschiedenis der Hervorming zelve verder in dit Werk zal behandeld worden. Het ligt toch in den aard der zake, dat zulk eene algemeene geschiedkundige beschouwing tot inleiding hare eigene behandeling vordert. Wij moeten haar op zich zelve beschouwen.

En zoo komt zij ons in de eerste plaats regt *doelmatig* voor. De Lezer wordt, door de 14 eerste eeuwen van het Christedom heen, niet slechts tot op het tijdperk der Hervorming gebragt, maar wezenlijk in die gebeurtenis ingeleid. Met oordeel brengt de Schrijver uit de Geschiedenis datgene op den voorgrond, wat meest dienen kan, om het wezen, de waarde, de noodzakelijkheid der Hervorming juist te doen begrijpen. Door terstond tot de beginselen van het Christendom door te dringen, en de vernietiging van deze in het Pausdom aan te wijzen, plaatst hij ons op dat standpunt, van waar wij de Hervorming in het ware licht aanschouwen. Door in de Geschiedenis de treurige gevolgen te zien, welke de verloochening dier beginselen na zich sleepte, wordt het hoog belang der Hervorming ons kenbaar. Door op te merken, waardoor vroegere pogingen tot Hervorming, en al wat haar voorbereidde, ongenoegzaam was om haar tot stand te brengen, beginnen wij te vermoeden, wat het was, dat haar eindelijk het aanzijn gaf.

Voorts gelooven wij, onze Lezers te kunnen verzekeren, dat de beschouwing van den Schrijver over het algemeen *waar* mag heeten. Alleen voor zoo verre tot die waarheid ook *volledigheid* behoort, ontbreekt aan haar het een en ander. Zoo moest, althans naar ons oordeel, de aanbidding in geest en in waarheid uitdrukkelijk onder die beginselen van het Christendom zijn opgenomen, wier verval in het Pausdom wordt aangetoond; want de herstelling van dit beginsel behoort geheel tot het wezen der Hervorming. Even zoo behoort hiertoe, dat zij aan Gods woord in den Bijbel deszelfs gezag als éénige kenbron der waarheid en grondslag van ons geloof hergaf; en ook in dit opzigt is de voorstelling van den Schrijver onvolledig, dat hij niet genoeg op de misken-

ning, ja verwerping van dit gezag in het Pausdom, de aandacht vestigt; misschien ook onder hetgeen de Hervorming voorbereidde, het vermeerderd onderzoek des bijbels te weinig op den voorgrond plaatst. Nog is het welligt aan zijnen prijsselijken toeleg op beknoptheid te wijten, dat, terwijl hij in den staat der Volken van *Europa* wil doen opmerken, hoe alles door de Voorzienigheid was voorbereid voor dien gang en die uitwerking, welke de Hervorming bij elk hunner gehad heeft, zijn blik meest niet diep genoeg doordringt, te veel bij het algemeene oppervlakkige blijft, om waarlijk te bewijzen, wat hij beweert. De zaak is ontegenzeggelijk waar; maar de ontwikkeling, behalve wat *Duitschland* en *Zwitserland* betreft, mist hare waarheid. Eindelijk, getrouw aan zijne overtuiging: ‘God in de Geschiedenis,’ tracht de Schrijver, als slotsom zijner beschouwing, de erkentenis te weeg te brengen, dat de Hervorming van God moest komen. Ook wij zijn hiervan volkomen overtuigd, maar vinden in het betoog van den Schrijver de waarheid niet. Hij erkent in hetgeen vóór LUTHER, door de geleerden, de Vorsten enz. was gedaan, middelen in de hand des Heeren, en toch zullen deze het oude gebouw niet hebben doen instorten, de Hervorming niet hebben te weeg gebragt, *omdat* de Almagtige dit alleen vermogt en Zijne hand zich nog niet openbaarde. Zelfs al ware de Hervorming door eene geheel onmiddellijke tusschenkomst van den Allerhoogste, door een' Godsgezant uit den Hemel bewerkt, zou deze voorstelling nog zich zelve wederspreken. Wel zeker zien wij de magtige hand Gods reeds in de voorbereiding der Hervorming verschijnen, en ook het middel, dat deze laatste zou tot stand brengen, toen reeds werken; maar eerst moest de tijd tot volle rijpheid gekomen zijn, en één persoon, die aller zamenwerking vereenigde, met onverschrokken' moed de diepliggende oorzaken van het kwaad zelf aantasten; of liever: eerst moesten de tijden en de gelegenheden dáár zijn, die de Vader in zijne eigene magt gesteld had, en die wij zelfs na de uitkomst slechts ten deele kennen, zou dezelfde geest des Heeren, die, van Zijn woord uitgegaan, de Hervorming had voorbereid, haar tot stand brengen.

Maar onze Lezers verlangen misschien reeds kort af te vernemen, of wij dan nu dit Werk hun aanbevelen of niet. Over het eigenlijke Werk kunnen wij nog niet oordeelen; doch wat hier gegeven is, doet ons omtrent hetzelve de beste verwachtingen koesteren. En dit Boek op zich zelf prijzen wij aan beschaafde Lezers, die niet vreemd zijn in de Kerkelijke Geschiedenis, en niet ongeoefend in nadenken, ten sterkste aan. Nieuwe zaken vindt de Geleerde hier niet. Ook de Schrijver betuigt uitdrukkelijk, niet voor Geleerden geschreven te hebben. Maar het bekende is door zijnen smaak, zijn vernuft, zijn oordeel en vooral door zijn geloof,

zóó voorgesteld, dat elk, die niet van allen geestelijken zin is ontbloot, de beschouwing van het begin tot den einde, met klimmende aandacht en belangstelling volgt, en zeker het Boek niet nederlegt, of zijn geest heeft aan licht, zijn hart aan geloof gewonnen. Ook in den stijl vertoonen zich natuurlijk (want: *le stile, c'est l'homme*) die schoone en wèl ontwikkelde gaven des Schrijvers, hoewel wij denzelven om eigenheden, die wij bijna tot het karakter van den tegenwoordigen Franschen stijl zouden brengen, niet als voorbeeld zouden durven aanprijzen.

De vertaling is getrouw, en over het algemeen wèl gelukt. Bij de moeijelijkheid der taak - want de stijl van MERLE is ineengedrongen, beeldrijk, vernuftig, en toch meest los, ongedwongen, eenvoudig - bij de moeijelijkheid der taak komt hier en daar eene onjuistheid in de overbrenging, eene stroefheid in de woordvoeging, niet eens in aanmerking. Ook neemt de vertaling, al voortgaande, in gemakkelijkheid toe. De aanteekeningen dienen, om de Lezers in het gemis aan genoegzame kennis van de Geschiedenis te gemoet te komen. Hier en daar, waar de Schrijver die kennis vooronderstelt, en dus zaken of gebeurtenissen met één woord vermeldt, zonder ze te verhalen, wordt dit in de Aanteekeningen gedaan. Dezelve maken dan ook geene aanspraak op eenige andere belangrijkheid. Wij gelooven, zij waren noodig; misschien konden zij vermeerderd en tevens soms bekort zijn geworden. Met oordeel zijn zij aangebragt.

De Uitgever heeft voor eenen goeden druk gezorgd; het papier is wat graauw; maar dan ook de prijs vrij matig. Het Werk zal uit vier, hoogstens vijf Deelen bestaan. Elk Deel zal in vier afleveringen als deze verschijnen. Van het oorspronkelijke is reeds het tweede Deel uitgekomen; van de vertaling de tweede aflevering aangekondigd.

Grammatica Arabica, breviter in usum Scholarum Academicarum conscripta a *T. Roorda*.

Adjuncta est Brevis Chrestomathia, edita et Lexico explanata a *P. Cool*. Lugd. Bat. 1835. (298 pag. Lat. 31 Arab. 8°.) (*Vervolg van* N°. 9, *bl.* 439).

Hetgeen door den Heer COOL aan de Arabische Grammatica van den Hoogleeraar ROORDA tot een Leesboek voor eerstbeginnenden is toegevoegd, zijn uittreksels uit een Arabisch Werkje, waarvan nog niets te voren in druk was bekend gemaakt. Deszelfs Schrijver, naar het bedrijf dat hij uitoefende, gewoonlijk *at-Thaâlibi*, of *de koopman in vossenhuiden*, genaamd, leefde in een der bloeijendste tijdperken van den Arabischen letterroem (de laatste helft onzer tien-

de, en de eerste onzer elfde eeuw), en bekleedde zelf onder de zuiverste en meest smaakvolle Schrijvers van zijnen tijd eene eerste plaats. Dit zijn Werkje is eene verzameling van losse en meestal zeer korte stukjes, waarin aardigheden en geestige gezegden van allerlei soort van menschen worden medegedeeld. Van de 12 Hoofdstukken, waaruit het bestaat, loopt het eerste over de Gezellen van MOHAMMED; het tweede over de oude Koningen, dat is, de Grieksche, Romeinsche en Persische Vorsten vóór de invoering van het Islamisme; het derde over de Khalîfen en mindere Mohammedaansche Regenten; het vierde over hunne Vezieren en andere voorname Staatsministers; en evenzoo al de volgende Hoofdstukken over onderscheidene rangen en klassen van beambten, geleerden, of beoefenaars van kunsten en wetenschappen; terwijl ook een derzelve (het achtste) bepaaldelijk aan de meisjes en schoone vrouwen gewijd is. Van elk der personen, die in die verschillende afdeelingen vermeld worden en naar de orde des tijds op elkander volgen, vindt men één of meer schoone gezegden, of vreemde en zinrijke uitdrukkingen, of gevatte en scherpe antwoorden, hetzij in proza, hetzij, gelijk in het laatste Hoofdstuk uitsluitend het geval is, in poëzij, aangehaald; terwijl de Schrijver, die zich zijne land- en tijdgenooten als lezers voorstelde, nergens iets tot verklaring heeft bijgevoegd, dan eene korte mededeeling der gelegenheid waarbij elk gezegde was uitgesproken, of der bijzondere omstandigheden die tot hetzelve aanleiding gegeven hadden. Wat het Handschrift betreft, waaruit de Heer COOL de uitgave bewerkstelligd heeft, hetzelve behoort tot de kostbare verzameling van Oostersche Handschriften der Leydsche Hoogeschool, en is, zoo ver onze bekendheid met andere Boekerijen van dien aard reikt, in *Europa* geheel éénig, Deze laatste bijzonderheid, bij al het overige gevoegd, waardoor dit Werkje belangstelling verdient, deed den Hoogleeraar HAMAKER besluiten, om, toen de Heer COOL, na reeds gedurende eenige jaren zich te *Amsterdam*, onder de leiding van den Heer ROORDA, in de Semitische Letterkunde geoefend te hebben, naar *Leyden* gekomen was om dáár die studiën voort te zetten, hem bepaaldelijk dit Handschrift ter lezing en bewerking aan te wijzen. Was het hem in den korten tijd van zijn verblijf aan die Hoogeschool gelukt, die taak, met veel genoegen door hem aangevangen en met lust en ijver voortgezet, ten einde te brengen, hij zou, naar het plan van zijn beroemden Leidsman bij dit werk, het gansche Handschrift, naar behooren verklaard, hebben uitgegeven, en dien arbeid, als eene Akademische Proeve zijner vorderingen, in het openbaar te *Leyden* hebben verdedigd. Het zou den geleerden van het vak niet anders dan hoogst aangenaam hebben kunnen zijn, dat plan ver-

wezenlijkt te zien, vooral daar de aanleg en buitengewone vlijt van den Heer COOL alles goeds van deszelfs uitvoering mogt doen verwachten. Doch gelijk meer ondernemingen van deze soort, indien zij binnen een zoo engen tijdkring beperkt worden, zoo moest ook deze schipbreuk lijden op de onvoorziene moeijelijkheden, die het werk met zich bragt; en eenmaal de Akademie verlaten hebbende, zou de Heer COOL wel hoogst waarschijnlijk nooit zijne taak voltooid, en dus ook nimmer het gewenscht genoegen van zijne niet geringe moeite hebben ingeoogst. Wij verheugen ons dus hartelijk te zijnen gevalle, dat zich onverwachts voor hem de gelegenheid heeft opgedaan, om op de gelukkigste wijze van zijnen arbeid partij te trekken, en dat hij thans, door aan het vereerend aanzoek van zijnen vroegeren Leermeester gehoor te geven, voor zich de aangename voldoening heeft van de vruchten zijner studie ten algemeenen nutte te zien aangewend. Beter voorslag toch kon hem wel niet gedaan worden, dan om uit het Werk, dat hij niet *geheel* had kunnen uitgeven, omdat nog menige plaats van hetzelve hem onverstaanbaar gebleven was, en aan zeer vele althans nog iets tot volledige verklaring haperde, nu enkele stukjes bij wijze van bloemlezing mede te deelen, en met onbepaalde vrijheid te werk gaande, geene andere daartoe uit te kiezen, dan die hij geheel dacht te verstaan, en tevens het waardigst keurde om in een Leesboek voor eerstbeginnenden te worden opgenomen. Volgens dit plan ontvangen wij dus hier uit elk Hoofdstuk een kort uittreksel, met uitzondering alleen van het laatste, dat de Heer COOL geheel heeft achterwege gelaten: de reden die hem hiertoe bewogen heeft, verklaart hij in zijne Voorrede, bl. 171; en in het dáár gezegde zouden wij volkomen berusten, indien *al* de dichterlijke stukjes, waaruit, gelijk reeds boven is aangemerkt, die laatste afdeeling uitsluitend bestaat, wezenlijk voor hen nog te moeijelijk waren, die voorondersteld moesten worden het voorgaande reeds ten einde toe gelezen te hebben. Dit echter meenen wij met grond te mogen betwijfelen, en zouden daarom liever gezien hebben, dat de Uitgever ook van dat twaalfde Hoofdstuk met oordeel een uittreksel gemaakt, en hier, als handleiding tot het lezen van Arabische poëzij, had achteraan geplaatst: de zwarigheid van daardoor den omvang der Chrestomathie te vergrooten, zou in ons oog volstrekt van geen belang zijn geweest, of, zoo dezelve al bestond, gemakkelijk door het inkorten der vorige Hoofdstukken, en met name van het derde, hebben kunnen verholpen worden. In zulk eene bloemlezing uit het poëtisch gedeelte van dit Werkje, zouden wij dan ook gaarne gewenscht hebben, dat aan het begin van elk stukje de maat der verzen met derzelver Arabischen naam door den Uitgever, tusschen twee haakjes, ware aangeduid, en

dat hij vervolgens dien Arabischen kunstterm in het Woordenboek verklarende, daar eenvoudig het *schema* van de verssoort, die men er mede beteekent, had uitgeschreven. Ditzelfde had hij nu reeds bij de losse dichtregels en korte dichtstukjes, die op twaalf verschillende plaatsen van zijne Chrestomathie voorkomen, in acht kunnen nemen, en zoo van het begin af den leerling kunnen gewennen, om bij het ontmoeten van een Arabisch vers, eerst en vóór alles naar deszelfs metrum te zoeken: thans is het als noodzakelijke verpligting voor den docent overgelaten, om zelf, niet zonder eenigen omslag, dat ontbrekende aan te vullen. - Wat de uitgegeven stukjes betreft, derzelver getal, doorloopend met Arabische cijfers aangeteekend, bedraagt 134, of eigenlijk 137, daar op bl. 8 reg. 4, op bl. 13 reg. 13, en op bl. 25 reg. 7 van ond., overal met het woord وقال een nieuw stukje aanvangt, en dus ook een volgend nommer had behooren geplaatst te worden. In de keuze derzelve is de Heer COOL, naar ons inzien, zeer gelukkig geslaagd: eensdeels, omdat men er slechts weinige onder aantreft, waarvan het, óf door de onverstaanbaarheid der uitgegeven lezing, óf uit het bijgevoegde Woordenboek, zeker is, dat de ware zin voor hem zelven nog moet duister geweest zijn; en anderdeels, omdat verreweg de meeste wezenlijk eene belangwekkende zijde hebben, en zich door fijnheid van scherts, of aardigheid van vinding, of vooral ook door betamelijkheid, boven vele andere, waaruit hij te kiezen had, onderscheiden. Omtrent de bewerking kunnen wij over het geheel een gunstig oordeel uitbrengen, en mogen met volle ruimte zoowel den goeden tact als de naauwkeurigheid des Uitgevers prijzen: zijn werk doet de school, waarin hij gevormd is, eer aan, en vertoont op vele plaatsen het begin dier echte geleerdheid, naar welker volmaking de beoefenaar der Semitische Letterkunde streven moet, daar zij alleen hem in staat kan stellen, om dat belangrijke Vak op de hoogte, die het thans bereikt heeft, nog voorwaarts te brengen, en nieuwen luister aan eenig gedeelte van hetzelve bij te zetten. Zoo de Heer COOL in zijnen tegenwoordigen werkkring den tijd kan vinden, om met ernst zijne Arabische studiën te vervolgen, hij houde vooral met naauwgezetheid het spoor, dat door beide zijne Leermeesters eenstemmig hem aangewezen, aanvankelijk door hem gelukkig betreden is, en doe al zijnen verderen arbeid de onmiskenbare blijken dragen van eenen zuiver wetenschappelijken geest, die alle overhaasting en oppervlakkigheid schuwende, geen onderzoek ooit voor geëindigd houdt, eer de waarheid volkomen gevonden is.

Na in het algemeen aan den Heer COOL den lof, door hem verdiend, te hebben toegekend, willen wij nu de onderscheidene gedeelten van zijn werk achtereenvolgends in oogenschouw nemen, en meer in bij-

zonderheden tredende, aan onze Lezers mededeelen, in welk opzigt vooral zijne manier van uitgeven en bewerken ons prijzenswaardig schijne, en op welke punten wij iets van belang hebben aan te merken, of eenige verbetering en verandering hebben voor te stellen. De gelegenheid, waarin wij ons bevonden hebben, tot naauwkeurige vergelijking van het Handschrift zelf, dat tot de uitgave gebruikt is, zal ons op vele plaatsen in staat stellen, om met volkomen zekerheid onze gedachten te uiten, en meer waarde, dan anders het geval zou zijn, aan deze beoordeeling bij te zetten.

Vooreerst dan prijzen wij in den Uitgever eene groote mate van getrouwheid. Van de *letters* van het HS., dat bijna overal goed en duidelijk geschreven is, en bijzonder veel innerlijke waarde heeft, is hij hoogstzelden *zonder reden*, hetzij door iets te veranderen, hetzij door iets bij te voegen of uit te laten, afgeweken: de weinige plaatsen, waar ons dat gebleken is, zullen wij hier laten volgen, en daaronder te gelijk die opnemen, waarin het HS. zelf tot eene dezer feilen heeft aanleiding gegeven, en aan deszelfs mindere leesbaarheid de schuld der verkeerde uitgave te wijten is. In N°. 20 (bl. 5 reg. 8) moest het woordje يا ongetwijfeld niet in den tekst zijn opgenomen: vooreerst, omdat de trekken, waarin de Heer COOL het gezocht heeft, en waarvan hij in de aanteekening zegt, dat men ook wel عما zou maken kunnen, thans inderdaad geheel onverklaarbaar schijnen, en ten minste zeker noch het een, noch het ander, der genoemde woorden aanduiden; ten tweede, omdat het blijkbaar eene latere hand is, die deze onleesbare trekken, *tusschen de regels in*, heeft bijgeschreven, terwijl het niet eens kennelijk is, of zij, gelijk de Uitgever gedacht heeft, tot den ondersten, dan wel tot den bovensten, regel betrekking hebben; en eindelijk, wijl men, den zuiveren tekst van het oorspronkelijk Handschrift volgende, en dus لو نادَي مُنادٍ مُفْلِسًا (*indien iemand een nooddruftigen riep*) lezende, volstrekt niets meer tot aanvulling van den zin begeeren kan. - Aan het begin van N°. 28 (bl. 7 reg. 4) ziet ieder dat men voor قال, liever وقال in de plaats moet stellen: en werkelijk heeft dit vroeger in het HS. gestaan, daar thans nog, niet alleen de opene ruimte der letter و aanwezig, maar ook boven dezelve de vokaal die daarbij behoord heeft, over is. - In N°. 33 (bl. 8 reg. 6) heeft het Handschrift duidelijk حرّقته (*zij hitste hem aan*), en het zal dus eene bloote vergissing zijn, dat daarvoor thans حرّضته, waaraan dezelfde beteekenis kan worden toegeschreven, te lezen staat. - In N°. 51 (bl. 11 reg. 7) had de Heer COOL vóór قوله de woorden من أظْرَف كَلِمِهِ (*tot zijne*

aardigste gezegden behoort) moeten bijvoegen, vermits het voorgaande stukje, dat in dit uittreksel door hem is achterwege gelaten, daarmede aanvangt, en dezelve ook blijkbaar op het uitgegevene betrekking hebben, hetwelk in het HS. met وقوله beginnende, ten naauwste met dat vorige verbonden is. - In hetzelfde N°. (reg. 10) heeft het HS. واستدعاؤ للتوبة (eigenlijk *en een tot zich roepen der bekeering*, dat is met andere woorden, *en een sterk verlangen naar bekeering*), zoodat het thans uitgegevene niet alleen bij het naastvoorgaande en volgende min passend, maar ook inderdaad onjuist is. - In N°. 58 (bl. 12 reg. 8) zien wij volstrekt geene reden, waarom het woord اخوة (*zijn broeder*), dat in het HS. achter الحسن بن وهب is bijgevoegd, zij uitgelaten. - In het volgende N°. (reg. 12) heeft daarentegen het HS. de woorden بن عبد الملك niet, en had dus de Heer COOL in den tekst eenvoudig محمد moeten uitgeven: in eene aanteekening, of in het Woordenboek, zou hij den Lezer hebben kunnen verwittigen, dat het onmiddellijk volgende stukje [noot 1] het bijna zeker maakt, dat onder den algemeenen naam van *Mohammed*, hier *Mohammed-ibn-Abdolmalic*, ongetwijfeld een der hoogste Staatsministers van dien tijd, te verstaan zij. - In N°. 63 (bl. 13 reg. 5) en in N°. 94 (bl. 20 reg. 10) zou de Uitgever zich stipter aan het HS. gehouden hebben, door den naam der stad *Bagdad* بغذاذ te doen drukken, vermits op geene dier plaatsen zóó, als thans in den tekst staat, geschreven, maar op alle eenstemmig de derde letter van dien naam met een puntje geteekend is. - In N°. 89 (bl. 18 reg. 6 van ond.) zijn twee woorden verkeerdelijk uitgegeven, namelijk ويبلي, wat hier ieder hinderen moet, en تتحلي voor het laatste staat in het HS. تتجلي (van جلا, de bruid *voor het eerst ongesluijerd* aan den bruidegom *vertoonen*)*;* en voor het andere een woord, waarvan de twee eerste letters duidelijk يا zijn, en de laatste een ي is, terwijl tusschen deze en de ا een trek zich vertoont, die naar gelang van het enkele of dubbele puntje, dat men er van boven of van onderen zich bij verbeeldt, voor zeer verschillende letters kan aangezien worden: men leze dus hier een-

voudig يلبّي (van لبّى, *zich tot de viering van het Mecca-feest gehoorzaam betoonen*), en zal daarna volstrekt geene moeijelijkheid in de verklaring der woorden meer aantreffen. - Het begin van N°. 110 (bl. 24 reg. 2) zou niet zoo afgebroken, en daarom hier met den schrijftrant der Arabieren zijn strijdig geweest, indien de Uitgever er de woorden had voorgeplaatst, die in het HS. onmiddellijk vóór قال gaan, en het hoofd, niet van dit stukje alleen, maar van al de andere die nog in deze afdeeling volgen, uitmaken. Zij zijn deze: ظرايف أخر غير مسمّيات, *aardigheden van andere ongenoemde vrouwen*. - In N°. 111 (ald. reg. 4) heeft het HS. voor لله, dat klaarblijkelijk eene fout zou zijn, ليها. - In N°. 131 (bl. 30 reg. 5) is zonder eenige reden, de lezing van het HS. ان واسيناكم ساويناكم, in dier voege als men thans in de uitgave leest, veranderd: door het meervoudige voornaamwoord te behouden wint, naar ons oordeel, de zin der plaats, en wordt de meening van het gezegde begrijpelijker: Den dichter *Ali-ibn-al-Djahm* (dus luidt het stukje) *ging een bedelaar voorbij, die om een aalmoes vroeg en lastig aanhield, zeggende:* (*ach menschen!*) *wilt ons troost verleenen! Waarop hij hem te gemoet voerde: indien wij ulieden* (dat is, *u en anderen van uw slag*) *troosten, zullen wij ulieden gelijk zijn* (dat is: *even als gij bedelen moeten*.) - Eindelijk hebben wij hier nog eene plaats in het Woordenboek te verbeteren, waar eveneens eene verkeerde lezing uit het HS. is opgegeven. Men vindt daar namelijk, op bl. 206, dat de persoon die in N°. 71 (bl. 14 reg. 4) voorkomt, in het andere Werkje, dat van gelijken inhoud zijnde, het laatste gedeelte van ditzelfde HS. inneemt, niet, zoo als hier, den bijnaam van المزني, maar van المزيّ, *den smaakvollen*, voeren zou. Ter plaatse, die de Uitgever bedoeld moet hebben (bl. 75 van dat gedeelte des Handschrifts), staat niet المزيّ, maar المريّ, dat verder op tweederlei wijze, المَرِيّ en المرِي, kan worden uitgesproken: in het eerste geval beduidt het *iemand die* óf *uit de Spaansche stad* المَرِيّة (*Santa Maria*), óf *uit den stam* مَرّ *afkomstig is;* en naar de tweede uitspraak *iemand die tot een der acht onderscheidene stammen behoort, aan welke allen de naam* مَرّ *gemeen is*.

Tot hiertoe spraken wij van des Uitgevers meerdere of mindere trouw ten opzigte van de *letters* van het HS. Wat nu de *vokalen* of *klankstippen* betreft, die in hetzelve zeer menigvuldig, en meestal

hoogstnaauwkeurig, zijn bijgevoegd, ook omtrent deze is hij met verdienstelijke zorg en groote behoedzaamheid te werk gegaan. Slechts zelden is hij *zonder oorzaak* er van afgeweken, en wij twijfelen of men andere noemenswaardige voorbeelden daarvan zou kunnen aanwijzen, dan de weinige, die wij ten gevalle van den Lezer hier aanstippen zullen. In N°. 21 (bl. 5 reg. 3 van ond.) heeft het HS. zeer duidelijk وعلمتّ, terwijl de تّ van het volgende لاهديته dáár zonder vokaal geschreven is. Wij begrijpen dus niet, waarom bij het eerste werkwoord de lezing van het HS. niet gehouden, en het laatste dienovereenkomstig niet لاهديتّه zij uitgegeven: de Khalif meent toch, *dat zoo* HIJ *een getal nog kleiner dan één, en eene kleur nog gemeener dan zwart geweten had, hij die ter vergelding van het ontvangen geschenk* (één zwarten slaaf) *zou hebben teruggezonden*. - Het woord, in N°. 37 (bl. 9 reg. 1) ويمزِّق gedrukt, staat in het HS. aldus geschreven: ويمزق. Men zal dus beter doen met ويمزِّق te lezen, terwijl de gelijke beteekenis, die aan de 1e en 2e form van het werkwoord مزق eigen is, alle regt geeft, om niet minder aan ومزّق عِرضَهم, dan aan مزّق عرضهم, de figuurlijke kracht van *hij heeft hun goeden naam geschonden*, toe te kennen. - In N°. 40 (ald. reg. 5 van ond.) staat in het HS. وتتامّر, waarom dus de Heer COOL niet وتَتَامَّر, in de 5^{e}, maar وتَتَامَّر, in de 6^{e} form, had moeten uitgeven. Het voorgaande werkwoord يتشايخ schijnt deze lezing ook gebiedend te vorderen, en het is volstrekt geene zwarigheid, dat men in onze tegenwoordige Lexica nog van de zesde form van أمر die beteekenis niet vindt opgeteekend, die dezelve hier, geheel overeenkomstig met het taalgebruik, heeft. Gelijk toch تَشَايَخَ beduidt *de houding van een man van jaren aannemen*, zoo lijdt het geen twijfel, dat ook تَآمَرَ de kracht heeft van *als een Emir*, of *gezagvoerder, zich aanstellen*. - In N°. 50 (bl. 11 reg. 6) vindt men أسّم gedrukt, terwijl in het HS. zeer duidelijk اسّم geschreven staat: wij zien dus geene reden, waarom de laatste schrijfwijze, die althans geen minder goeden zin, dan de eerste, hier oplevert (vergel. de Grammatica, bl. 135, § 243), door den Uitgever tegen deze verwisseld zij. - In N°. 82 (bl. 16 reg. 3 van ond.) heeft het HS. وعظم اللقمة *en de grootheid*, dat is hier *de overgrootheid, der beet* (*die men in den mond heeft*

gestoken)*:* de Heer COOL heeft zonder reden voor het eerste woord وَنَظْمٍ uitgegeven, en dus gedacht dat de zin ware: *en het been dat in de beet zit*. - In N°. 116 (bl. 26 reg. 10) staat وَالقَذْرات, en uit het Woordenboek blijkt, dat de Uitgever dat gehouden wil hebben voor het meervoud van قَذْرَة, waaraan hij de beteekenis van *vuiligheid* geeft: die form evenwel staat in geen onzer Lexica opgeteekend, en zoo zij al bestond, zou nog het meervoud derzelve قَذَرَاتٌ moeten geschreven worden (vergel. de Grammatica, bl. 96, § 176): veel beter heeft dus het HS. وَالقَذِرَاتِ, dat, het vrouwelijk meervoud zijnde van het bijvoegelijk naamwoord قَذِرٌ (*vuil, smerig*), hier naar het gewone taalgebruik *de smerige dingen, de vuiligheden*, uitdrukt. - Eindelijk, in hetzelfde stukje (bl. 27 reg. 1) heeft de Heer COOL مَعَجِّلِي uitgegeven: het HS., dat hij zonder twijfel had moeten volgen, heeft zeer duidelijk مُعَجِّلِي: men bedenke, dat de 2^{e} form عَجَّلَ de kracht heeft van *verhaasten, bespoedigen, jagten*, en dat dus hier dichterlijk van *een dag van vermaak* wordt gesproken, *die gejagt wordt, opdat hij zonder verwijl den nacht, in vrolijkheid doorgebragt, vervange*.

Er is, behalve getrouwheid, nog een ander hoofdvereischte, dat men in den uitgever van eenig HS. (zoo dit namelijk het oorspronkelijke niet is) te vorderen heeft: oordeelkundige zorg om eenen zuiveren tekst te leveren, en dus op alles wat klaarblijkelijk vervalscht is, den Lezer opmerkzaam te maken, en zoo mogelijk dat zelf te verbeteren: dit echter nooit dan met angstvallige naauwgezetheid in het mededeelen der lezing, die men in het HS. gevonden heeft. Aan het laatste is (behalve op bl. 19 en 24) hier niet voldaan, en men zou dus, zonder het HS. te vergelijken, niet weten kunnen, dat de Heer COOL ook nog op andere plaatsen den tekst zeer gelukkig veranderd, en daardoor proeven van zijne geschiktheid voor dit werk gegeven heeft. Zoo is, wat de *letters* betreft, zeer juist, naar ons oordeel, in N°. 33 (bl. 8 reg. 8) door hem جاوتة uitgegeven; in N°. 42 (bl. 10 reg. 3) وتبخل بنّ; in N°. 49 (bl. 11 reg. 3) منّه[1]; in N°. 110 (bl. 24 reg. 2) وأعطيني;

(1) In de lijst der *Corrigenda* is deze noodzakelijke verbetering te onregt weder herroepen.

en in N°. 120 (bl. 28 reg. 4) وَاللّٰهِ; terwijl men in het Handschrift فجاته; تبخل ان; عنه; اعطني; en وَلِلّٰهِ aantreft. En eveneens heeft hij, wat de *vokalen* en verdere *leesteekens* aanbelangt, zeer goed in N°. 56 (bl. 12 reg. 4) مَقَطَّعًا; in N°. 75 (bl. 15 reg. 9) بِدَلَّةٍ; in N°. 100 (bl. 22 reg. 4), يُوسُوسُ; en in N°. 107 (bl. 23 reg. 5 van ond.) أَمَّا laten drukken, in plaats van مَقَطَّعًا; بَدَلَّةٍ [noot 1]; يُوسَوِّسُ; en أَمَّا, zoo als verkeerdelijk in het HS. staat; terwijl hij ook nog in het Woordenboek (bl. 201), de minder juiste lezing حَتَّى يَمْدَحَ, die hij in N°. 47 (bl. 10 reg. 3 van ond.) uit het HS. had overgenomen, met regt in حَتَّى يَمْدَحَ veranderd heeft.

(*Het Vervolg in het volgend Nommer.*)

[p. 497, noot 1]
Zeer gevoegelijk had het zelf in deze Chrestomathie kunnen opgenomen worden: het luidt aldus: تَشْتَهِي إِخْوَانُهُ وَمَدَحَ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ الْمَلِكِ فَقَالَ خُلِقَ كَمَا, *En Mohammed-ibn-Abdolmalic prijzende, zeide hij: hij is geschapen zoo als zijne vrienden wenschen*.

[p. 501, noot 1]
Naar deze lezing staat nog, bij vergissing zeker, in het Woordenboek (bl. 214), بَدَلَّةٍ.

Gedachten van Jean Paul, met eene Inleiding door Mr. *J.A. Weiland*.

Tweede druk. Twee Deelen, 255 en 206 bladz. Te Amsterdam, bij J.C. van Kesteren. 1837.

Wij kondigen gaarne met hoogen lof deze tweede en keurige uitgave van een verdienstelijk Werk aan; het strekt den Heer VAN KESTEREN tot eer, die onderneming te hebben durven wagen; het strekt het publiek niet minder tot eer, haar met bijval te hebben bekroond.

De tijd is voorbij, waarin, om de woorden van den geestigen vertaler van JEAN PAUL te bezigen, die Duitsche humorist ten onzent bij een jongsken kon worden vergeleken, hetwelk van boven uit het land als vreemdeling hier naar toe kwam, en dat men zoo maar niet zonder pas, zonder brieven van aanbeveling, en zonder getuigenis van goed gedrag, mogt laten voortsukkelen. Het oordeel over RICHTER'S genie en humor moge nog zeer onderscheiden zijn; dat hij humor en genie bezat, betwijfelt wel niemand, die smaak heeft, meer; het zou onbescheiden zijn te onderstellen, dat gij, die deze bladzijde leest, in dit opzigt eene uitzondering maaktet; maar mogt gij het bij toeval doen, koop de *Gedachten* - de Heer WEILAND is een voortreffelijk bloemlezer!

Hij is meer dan dit; hoe veel smaak, oordeel en vernuft men te regt onderstellen mag bij iemand, die an eene wandeling in eenen hof, rijk aan zoo velerlei kruiden en gewassen, als de schriften van JEAN PAUL, de geurigste en fraaiste en niet de vreemdste en bontste medebragt; - hij is meer dan dit, die geen onkruid plukte, waar het op den weelderigen bodem wel onder de tarwe opwies; die geene planten, welke hartklopping of hoofdbedwelming baren, overzette, dewijl men ten onzent nooit zulk grillig geschakeerd gebloemte aanschouwde, als hij op eenige dier vreemde stengels prijken zag.

Tot staving van dit oordeel durf ik mij op zijne humoristische *Inleiding* beroepen, van welke ik u eenig denkbeeld wil geven, om straks met een paar proeven uit de *Gedachten* mijne aankondiging te besluiten.

Nadat de Heer WEILAND, op echt luimige wijze, verhaald heeft, hoe hij het handschrift van dit Werk een' uitgever op zigt aanbood, en deze hem antwoordde: ‘Uwe geheele kopij is geenen cent waard, - te weten in den boekhandel;’ - gij begrijpt, dewijl de *Gedachten van Jean Paul* geen dagelijksch brood weren! - redeneert hij bij zich zelven, (onder ons, eene redenering evenzeer *ad rem* in 1837 als in 1818):

‘Wanneer men den zondvloed van boeken overziet, waarmede dagelijks het lezend, en wel het groote lezend publiek overstroomd wordt, dan zou men bijna moeten denken, dat een ieder zich wilde haasten, om met der daad te toonen, dat op hem het *beneficium clericorum* uit de achtste en negende eeuw toepasselijk was; te weten - om, in hoedanigheid als lezer, niet gehangen te mogen worden. Want, dat er veel door het publiek gelezen wordt, is boven allen twijfel, omdat er veel voor gedrukt wordt.

‘Datgene, hetwelk men het groote lezend publiek noemt, is die menigte, aan welke gewoonlijk de spijzen voor den geest wordt voorgediend en opgeschept door leesgezelschappen, leesbibliotheken en soortgelijke groote soeplepels, dewijl het hier meer op de hoeveelheid, dan wel op de hoedanigheid aankomt. Van het kleine lezend en denkend publiek kan hier de rede niet zijn, dewijl hetzelve in elk Land *à la Carte* spijst en uitzoekt.

‘Om nu te weten, waarin eigenlijk de Rumfordsche of oeconomische soepen voor het groote lezend publiek bestaan, kan men in het eerste leesgezelschap het beste, of in de eene of andere *en vogue* zijnde leesbibliotheek ontwaren; hetwelk deze slotsom zal opleveren, dat gewoonlijk de boeken, die het magerste van binnen zijn, er het vetste en beduimeldste van buiten uitzien, en dat zij allen de hoedanigheid bezitten, om het lezend publiek als een

weversspoel tusschen die verwenschte magnetische polen te doen heên en weêr vliegen'[1].

'Zou het zoo geheel en al aan het groote lezend publiek zelf liggen, dat het met geene andere spijze voor den geest gevoed zou kunnen worden, dan er dagelijks wordt toegereikt; of is het niet veeleer de schuld van hen, die, om brood te erlangen, het lezend publiek aan deszelfs zwakke zijde aantastende, hiervan misbruik maken, en daardoor smaak en zeden roekeloos hebben bedorven? - Buiten twijfel. Het groote lezend publiek is lijdelijk; ofschoon het, uit zijnen aard, wel tot de zwakheid overhelt, om tusschen de twee verwenschte magnetische polen te worden rondgejaagd. Dit lijdelijke in het publiek echter is daarom juist ook de reden, waarom het even goed voor indrukken van schoonheid vatbaar is, als voor die, welke alleen op de bloote nieuwsgierigheid of zinnelijke prikkeling, hoe gemaskerd ook, werken.

'Indien men deze waarheid meer inzag, zou men in het rijk der fraaije letteren, waartoe toch alles behoort, wat niet wetenschappelijk en stelselmatig is, en alzoo juist de geheele letterkunde voor het groote lezend publiek bevat, met gerusteren tred eenen anderen weg inslaan, dan gewoonlijk gedaan wordt. Deze waarheid omtrent het lijdelijke van het publiek, is in het vak der fraaije letteren zeer vertroostende, omdat zij de mogelijkheid vooronderstelt, om den smaak van het publiek evenzeer ten goede te leiden, als zulks gewoonlijk ten kwade geschiedt. Maar de weg is moeijelijker, omdat het moeijelijker is een goed dan een slecht boek te maken, en loopt veelal dáárhenen, waar dezelve door de honderd- en duizendtallen van hen, die voor het groote publiek de pen voeren, niet kan gevolgd worden.'

Gelooft gij niet als ik, Lezer! dat, wanneer wij in 1818 meer kunstregters hadden bezeten, die op de hoogte van den Heer WEILAND stonden, wij in 1837 niet langer zoo verlegen zouden zijn, welk boek te kiezen, wanneer ons eene verstandige, fatsoenlijke, geestige vrouw een Werk van smaak in onze moedertaal vraagt? Wij bezitten uitmuntende Leerredenen, fraaije Verhandelingen, heerlijke Dichtstukken; maar men kan toch niet altoos Dichtstukken, Verhandelingen en Leerredenen lezen; wanneer men gewoon is des zondags naar de kerk en wekelijks naar de vergaderzaal van eenig Letterkundig Genootschap te gaan, hoort men Leerredenen, Verhandelingen en Dichtstukken genoeg. Wat kiezen wij dan?

(1) 'De smaak des publieks berust voornamelijk op twee magnetische polen, die der nieuwsgierigheid en der verhitte verbeelding, tusschen welke het wordt heen en weêr getrokken.' M^{r}. J.A. WEILAND, *Inleiding tot de Gedachten van* JEAN PAUL, I Deel, bl. 19.

Een' Roman, een Verhaal, eene Vertelling, - onze schrijven gaan in dit *genre* niet achteruit; maar wie, die de romans onzer dagen kent, zoude gelooven, dat er reeds in 1818 in *Nederland* eene zoo juiste en zoo fraaije theorie van deze dichtsoort het licht zag, als wij hier bl. 25-39 aantreffen? Eilieve, toets eens wat gij het laatst van dien aard laast aan de volgende plaats:

'Om eenen roman te schrijven, behoort men genie, gevoel voor zedelijk- en kunstschoon, gepaard met verkregene kennis van het menschelijke hart en der verschillende karakters, te bezitten; waarom het dan ook de zaak van zeer weinigen is, om iets goeds te leveren, ofschoon honderden er zich mede ophouden: iets goeds, dat is, eenen roman, dien men kan *lezen* en *herlezen*, en dien men, na verloop van eenigen tijd, met dezelfde belangstelling kan ter hand nemen, alsof men zich de eerste reize in het genot van denzelven verlustigde.

'Dit is het proefhouden van het werk, volgens den graad der schoonheid op den schoonheidsmeter der kunst, en volgens welken graad wij het kunstvoortbrengsel meer of minder klassiek mogen noemen.'

Welk een voortreffelijk Criticus de Heer WEILAND is, komt echter nergens meer uit, dan waar ZEd. over JEAN PAUL spreekt, en allergeestigst ontwikkelt, wat men door *humor* verstaan moet! bl. 44-61. Hoe levendiger wij die gelukkige voordragt bewonderden, hoe inniger het ons leed deed, dat ZEd., wiens *Scribleriana* hooge verwachting inboezemde, sedert de vertaling dezer *Gedachten* zijne pen rusten liet. Werd zijn lust, om te toonen hoe men humoristisch schrijven moet, uitgedoofd door den opgang, welken zoogenaamde *Luimige Poëzij* maakte, - door het aantal Romanschrijvers, dat zich zijner lessen niet bekreunde, - door de kunstregters, die, even als de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, (bl. 46) van zijne wenken geene partij trokken?... Of zouden inderdaad die geestige gispingen der dwaasheden, vooroordeelen en gebreken van zijnen tijd, welke in het bovengenoemde Werk overvloeijen, den Schrijver de onaangenaamheden hebben berokkend, waarvan hij zich, bl. 3-9, zoo luimig beklaagt? Het is waar, de middelmatigheid in de Letterkunde vergeeft noch vergeet; maar was het niet WEILAND waardig geweest, haar te vergeten en te vergeven!.... Op bl. 62 vindt gij een' allerliefsten omtrek ter verduidelijking wat *humor* is, - *Mijne Verantwoording aan Jean Paul*, en een hoofdstuk over hem, zijne werken en zijnen schrijftrant voltooijen deze fraaije Inleiding.

Uit de drie honderd negentig Gedachten de fraaiste tot proeve te kiezen, ziedaar eene taak, welke veelligt de Heer WEILAND zelf niet op zich zoude willen nemen. Wel eischt gij dit niet van ons,

maar wij zouden u gaarne uitlokken haar allen te overwegen, niet achteréén in te slikken, maar van tijd tot tijd te lezen, zoo als men zulk een boek genieten moet, ter opbeuring in droefheid, ter verheffing van geest, ten gezelschap in eenzaamheid, ter beschaving des verstands, om te leeren nadenken en gevoelen: hoe zeldzaam zijn boeken, die dit leeren; hoe zeldzaam lezers, die dit willen!

Het is droevig, dat er zoo veel waars is in de gedachte: 'De driften zijn dichterlijke vrijheden, die de zedelijke vrijheid neemt.' Maar het is verheugend, dat het waar is:

'Oude menschen zijn lange schaduwen en hunne avondzon ligt koud aan den gezigteinder der aarde; maar de schaduwen wijzen allen naar het Oosten.'

En ik wenschte, dat ik de volgende voor waarheid houden mogt:

'De wonde van het geweten groeit nimmer toe tot een likteeken, en de tijd koelt den brand in dezelve nimmer met zijne vleugelen; maar houdt ze enkel open met zijne zeissen.'

Gaarne zoude ik u de uitmuntende '*Herinneringen uit de schoonste uren des levens*,' mededeelen, maar het stuk eischt te groote ruimte; wij kiezen ter afwisseling van ons droog redenerend verslag: *De trouwbelofte in de bonte mof*.

'Het was in den jare 1780, dat ik op eenen kouden Sint Thomas-avond, in gezelschap van BETTY en haren vader, die regt over haar zat, met eene tweespannige slede, over de sneeuw naar huis reed. Ik had mijnen linkerhandschoen verloren, dien men den anderen dag in mijnen linker rokzak vond, en de strenge December takelde mijne linkerhand, mijn' éénigen basspeler voor de piano, zoo bont en blaauw toe, dat ik vader en dochter om een warm plaatsje in de holte van de ruigharige mof bad. BETTY trok aanstonds hare regterhand uit dezelve, leide die onder de mof, en schoof mij de mof, waarin hare linkerhand nog huisvestte, met het verlof van inkwartiering, toe. Ik betrok het zachte dassenleger.

In het begin rustte de hand uit, enkel om warm en met de plaats bekend te worden; allengs begon zij, in de duisternis van het gevoel, de voorwerpen te onderscheiden. Een lange in de mof vastgehechte kattestaart lag, bij wijze van beddekwast, dwars over haar henen. Ik rigtte haar daaronder in de hoogte op, maakte mij meester van den kwispelstaart, en kwispelde met denzelven in de verte, dewijl ik, voordat ik iets van gewigt in mijn winterkwartier kon aanvangen, moest weten, hoe verre de vijandelijke hand van mij aflag. Geheel aan het tegenovergestelde einde van de mof hield zich, even als in eene hinderlaag, de vijandelijke magt op. Ik kroop op de vingers - met de oorlogsbanier tusschen den duim en voorsten vinger - door

de geheele ruigharige stoof, en begon nu, met mijnen kwispel, BETTY met meer nadruk te verontrusten. Van buiten echter, te weten met onze aangezigten, zaten wij beiden stil en vreedzaam naast elkander, tegen over BETTY'S vader, wien ik, met een effen gelaat, de nieuwste berigten van het oorlogstooneel der Russen in *Taurië* mededeelde, onderwijl het oorlogstooneel in de mof niet minder belangrijk was.

De omstandigheden hadden zich intusschen in dier voege veranderd, dat ik nu reeds met mijne veldslang bijna al de vingers van BETTY bestreek. In den angst - door mijne vingers omsingeld, - verward in de ruigte en dikte der haren - doet BETTY eenen der onverschrokkenste uitvallen en vangt den kattestaart. Nu brak, op het oorlogstooneel van de mof, het vuur van den krijg eerst regt uit; ik gaf den kwispel op geene wijze over - in tegenovergestelde rigtingen werd er nu getrokken, zoowel van voren, als van achteren, met een span van vijf vingeren. - BETTY pakte een langer eind van den staart; ik deed oogenblikkelijk hetzelfde; - geene vijf haren lagen meer tusschen de vijandelijke en mijne vingeren; - geheel verbitterd werd er heen en weêr gesjord; - - eensklaps liet ik uit krijgslist los, en de kwispel brak af, zoodat BETTY hem in de hand had.... ‘Zoodat nu KATHARINA II’ (vervolgde ik tegen den vader, en deed, als of ik nergens anders, dan over de Keizerin aller Russen lachte,) ‘door deze verovering inderdaad een Pacha van eenen paardestaart is.’ -

Met eenig nadenken, was het ligt vooruit te zien, dat mijn verlies van den kwispel en van mijne positie de beste gevolgen voor den huisvrede in de mof moest opleveren. Een misslag, dien een meisje gemeenschappelijk met ons begaat, is een cement en vogellijm tusschen haar en den medepligtigen.

Oogenblikkelijk deed ik alle vijandelijkheden ophouden, ging met mijne hand tot de hare, en bood haar dezelve ten teeken des vredes aan: natuurlijk, hetzij de vredesartikelen door eenen zachten handslag, zoo als bij de oude Germanen, of door eenen stommen eed werden bekrachtigd, waren daartoe opgehevene vingers noodzakelijk.

Toen echter hare hand slap op het warme veldbed der eere en op den veroverden kattestaart rustte, en dit mij ergerde, moest ik tot het vuist- of vingerregt overgaan, en haar zelve zien te vermeesteren.

Ik bezette den eenen nagel en het eene vingerlid voor, het andere na; - doch hare hand scheen, even als die van den Ridder GOETZ van *Berlichingen*, van ijzer te zijn Eerst liet ik de zwaarte mijner hand geheel op hare hand neder; - het

bleef zoo als het was; - ik verdeelde daarna de drukking op enkele vingerleden; - deze bewogen zich verstrooid; - ik maakte allengs de grootste loopen op hare staven-harmonica - en nu was in het *pancratium*, en in de leden van al hare vingers niets meer te onderscheiden, dan mijn hemel. - Den vliegenkwispel had ik haar zacht uit de hand genomen. - Spoedig zat ik op de hand, onder de hand, rekte de mijne uit langs de hare, en schoof dezelve op tot aan den pols, dezen thermometer en torenwachter van het hart. - Welke hemelsche quintetten der vingers, die in de bonte mof, even goed als in de regtszaal, de plegtigste geloften deden! Welk huisselijk geluk in het donsen bed van de bonten mof, die weinig tijds te voren nog het vinnigste slagveld was! -

Dewijl ik het moede werd, om openlijk voor den schoonvader over de veroverde Krim een verdrietelijk gezigt te zetten, te midden in de hemelsche bonten mofgeneugten, zoo weidde ik tegen hem uit, in den lof van de Keizerin, om mij uiterlijk ook des te vergenoegder te kunnen aanstellen, en bragt hem (want hij dacht, dat ik die te *Petersburg* meende,) door dit gezegde in verbazing: ‘Zij liet den twistappel, of twistpaardestaart, vrijwillig varen, ofschoon zij lange handen heeft, zelfs handen van VAN DIJK; zij bezit een engelachtig hart en bezit het mijne daarbij...’ Dan, de slede hield stil, en het bellentuig hield op met klinken. Ik ontruimde de geangliseerde mof, en nimmermeer betrok ik in dezelve de winterkwartieren. Onder hetgeen ik van BETTY met mij nam, was ook de afgebroken kattestaart, dien ik haar steelsgewijze onttroggeld had.

Nog wordt in mijn huis deze kwispel aan voorname vreemdelingen vertoond, en daarbij gezegd: ‘dit is de liefdekoord, waaraan JEAN PAUL, gedurende zijn huwelijk met de linkerhand, in de Baijreuther bonten mof, zoo gelukkig trok!’ - -

Het moet streelend zijn, in den avond zijns levens, van een ander geslacht dan dat, hetwelk met ons bloeide en vóór ons verwelkte, te hooren, dat het werk onzer jeugd een verdienstelijk werk was; het is een voorgevoel zijner onsterfelijkheid; wij brengen gaarne den grijzen Heer WEILAND die hulde, zoo voor zijne oorspronkelijke als vertaalde schriften!

De Uitgever, wij zeiden het reeds boven, verdient lof voor de zorg aan deze Boekskens besteed; - het vignet is fraai - welligt echter zou JEAN PAUL de genietjes als wij minder gevleescht hebben gewenscht; maar onze kunstenaars hebben iets van onze grootmoeders, die gaarne de wangen harer kinderen bij poffertjes vergeleken: - *qu'y faire?*

Gedichten en Rijmen, van *J.J.A. Goeverneur*.

Te Groningen, bij W. van Boekeren, 1836.[1].

Motto: Und wie der Mensch nur sagen kann: Hier bin ich!
Dass Freunde seiner schonend sich erfreun,
So kann auch ich nur sagen: Nimm es hin!
GÖTHE.

Gaarne onderscheiden wij in dezen Bundel onder de oorspronkelijke Dichtstukken nog den dichterlijken *Krijgsmans Droom*, en den heerlijken aanhef van het vers, *de Cholera:*

En immer schrijdt zij voort; - in de onverwonnen vuist
Klemt zij de scherpe zeis en plettert en vergruist
Wat aâmt, en wordt niet moê van 't rustloos prooivergad'ren;
Verdelging is haar leus; de doodklok kondt haar nad'ren
En meldt heur zegepraal; het snikkend angstgesteen
Der tallooze offers nokt en reutelt om haar heen;
Een luide jammerkreet doet, waar zij treedt, zich hooren
En klinkt, als feestmuzijk, haar liefelijk in de ooren.
En immer schrijdt zij voort, van rijk tot rijksgebied;
De trotsche vorst verbleekt, daar hij heur nad'ren ziet,
Zoekt angstig land en troon, als met een muur, te omgeven,
Maar 't wederhoudt haar niet: zij grijnst bij 't magtloos streven,
En stapelt lijken op en last en hoopt ze op een,
En wringt met ligten sprong zich over 't bolwerk heen
En woedt met dubb'le kracht en kent geen mededoogen.

De overige, vooral die van verliefden inhoud, vinden wij minder gelukkig van gedachten en uitdrukking, zie *de Brug, Mina's Eisch, de vallende Ster;* het talent van den Heer GOEVERNEUR is rijker aan kracht dan aan bevalligheid. *De Stille Ronde*, is aardig verteld, *Reinier en Adelheid* minder fraai dan lang, ondanks eenige voortreffelijke regels, waarvan wij de volgende tot proeve aanbieden:

Zie, hoe die stroom, van glanzig ijs ontheven,
Door 't mollig zand al kronk'lend henenzwiert,
Gelijk een zoom, uit zilverdraân geweven,
Het goudstofkleed der vorstendochter siert;
Zie aan zijn' boord die popels opwaarts streven,
Zie 't welig groen, dat aan zijne oevers tiert,
En gindsche hut, die, half in 't loof bedolven,
Half onverhuld, zich spiegelt in de golven!

Doch het Boeksken houdt ook Vertalingen in, en onder deze, naar ons gevoelen, verzen, die eene andere beoordeeling verdienen, dan het vonnis er door den Hoogleeraar LULOFS in de volgende woorden over gewezen: ‘Aan den bonten beeldenpronk en de gezochte persoonsverbeeldingen in sommige vertaalde dichtstukjes uit de nieuwere Fransche school hecht ik niet bijzonder veel waardij, zonder daarmede echter te willen beweren, dat er niet hier

(1) Zie N°. IX, bl. 455-459.

en daar veel Poëzij in die verzen steekt.' Hoe, is dit alles, wat ZHG. in de *Iambes* van AUGUSTE BARBIER ziet, hij, die PERZIUS en JUVENALIS kent? Bonten beeldenpronk en gezochte persoonsverbeelding en niet dien afkeer van al wat onzedelijks, jammervols en schandelijks in de Fransche beschaving onzer dagen steekt, en niet dien haat tegen hen, die hun geluk zoeken te vestigen op de puinhoopen van dat hunner evenmenschen, en niet die liefde voor de vrijheid, ook door ons in het Fransche volk toegejuicht, eer de naäperij der Belgen ons Hollanders tot eene dwaze inconsequentie verleidde?

Om GOEVERNEURS vertalingen regt te doen en u een denkbeeld te geven van het talent en het doel van BARBIER, deelen wij u drie fragmenten uit de *Iambes* mede; zie hier het eerste:

Oh! lorsqu'un lourd soleil chauffait les grandes dalles
Des ponts et de nos quais déserts,
Que les cloches hurlaient, que la grêle des balles
Sifflait et pleuvait par les airs;
Que dans Paris entier, comme la mer qui monte,
Le peuple soulevé grondait,
Et qu'au lugubre accent des vieux canons de fonte
La Marseillaise répondait;
Certe, on ne voyait pas, comme au jour où nons sommes,
Tant d'uniformes à la fois.
C'était sous des haillons que battaient les coeurs d'hommes;
C'était alors de sales doigts
Qui chargeaient les mousquets et renvoyaient la foudre;
C'était la bouche aux vils jurons
Qui mâchait la cartouche, et qui, noire de poudre,
Criait aux citoyens: Mourons!
Quant à tous ces beaux fils aux tricolores flammes,
Au beau linge, au frac élégant,
Ces hommes en corsets, ces visages de femmes,
Héros du boulevard de Gand,
Que faisaient-ils, tandis qu'à travers la mitraille,
Et sous le sabre détesté,
La grande populace et la sainte canaille
Se ruaient à l'immortalité?
Tandis que tout Paris se jonchait de merveilles,
Ces messieurs tremblaient dans leur peau,
Pâles, suant la peur, et la main aux oreilles,
Accroupis derrière un rideau.

Er zijn weinige vertalingen, die zoo goed als de volgende de vuurproef kunnen doorstaan, tusschen twee proeven van het oorspronkelijk genie des oorspronkelijken Dichters te worden geplaatst; het is een fragment uit de Jamhe: *Napoléon:*

Op, zwarte smeden, op, de vuisten uitgestoken,
Tin, ijzer, koper aangebragt;
Op, borst'lige Cycloop, met forsch gespierde knoken
En breede schop de smids bevracht,

Woel hout en gruis dooreen, tas spaanders op en kolen
   En stook de hel in laaijen gloed,
Die, in den diepen balg van 't zwart fornuis verholen,
   Den last van erts verslinden moet. -
Zie daar: reeds boort de vlam door damp en rookwolk henen,
   Het vuur dwingt zich een vrije baan,
En door een' rooden glans van licht en gloed omschenen,
   Vangt straks 't metaal den kampstrijd aan.
Wat warlklomp, wat gewoel, wat borlen, sissen, spatten!
   Als drie verdoemden in den kuil
Des afgronds, krimpen ze op, woên, worst'len ze en omvatten
   Elkaâr met snerpend weegehuil. -
In 't eind is 't werk voltooid; in de uitgeblaakte hoopen
   Van asch en sintels sterft de gloed;
Het bronsmeer golft en schuimt: op, mannen, 't leigat open,
   Den doortogt aan den stouten vloed!
Welaan dan, neem uw' loop, stort u, met woest geklater,
   Met éénen sprong, in éénen straal,
Gelijk een lavagulp uit 's Aetna's gloênden krater,
   In 't gapend diep van dubbel staal.
Het aard'rijk opent zich voor uw metalen golven,
   Schiet neder in den koelen schoot,
En, als verwonnen slaaf in nacht en schaâuw bedolven,
   Begroet ge als keizer 't morgenrood.

Zie daar Napoleon! Zie daar zijn beeld herrezen!
   Helaas! de dorre lauwerblaân
Diens mans; met de ijz'ren borst en 't norschgeplooide wezen,
   Wat hebben ze ons met schimp belaân!
Het was een droeve dag - en met beschaamde wangen
   Neeg Frankrijk 't hoofd, toen m'aan den top
Dier zuil het oude beeld, gelijk een' dief, zag hangen
   Aan een' verachtelijken strop.
Men zag een' woesten hoop van vreemden zich verdringen,
   Om, onder dof hoera-geschal,
Met kabel en katrol het magtig brons te dwingen,
   Dat waggelde op zijn pedestal;
Tot eind'lijk, daar de kruin van 't vorstelijk gevaarte
   Voor 't heiligschennend pogen bukt,
En 't koud metalen lijk met morzelende zwaarte
   Het sidderend plaveisel drukt:
De Hun, de ontmenschte Hun, met zegevierend honen,
   Zijn lage wraak den teugel viert,
En 's Franschen keizers hoofd voor 't oog van Frankrijks zonen
   Langs d' afloop der riolen sliert.
Ach! wien een kloppend hart de linkerborst doet jagen,
   Hem drukt die dag als vloek en schuld;
't Is de onuitwischb're smet, die we op het voorhoofd dragen,
   Tot dat het lijkkleed ons omhult.
Ik zag den vreemdeling met onze marmerstukken
   Zijn' loggen wagentrein belaân,

'k Zag hem de groene schors van onze boomen rukken
En voor zijn rossen nederslaan;
Ik zag den ruwen zoon der barre Poolgewesten
Ons zweepen, wat zijn arm vermogt,
Zich mesten met ons brood, ons tot de lucht verpesten
Door zijn verschroeiden ademtogt;
'k Zag, jonge Franschen! 'k zag verachtelijke boelen,
'k Zag vrouwen, bij haar schande schoon,
Voor 't oog van een' Kozak haar boezems open woelen,
Hem beed'len om - - 't verachtlijkst loon!!
Wel nu, in al dien tijd van hoon, van schimp, van schande,
Van smaad, dien niemand dulden kon,
Was 't enkel tegen hem, dat ik in woede ontbrandde....
O, wees gevloekt, Napoleon!

En nu, ten bewijs der zedelijke strekking van BARBIER, dien men ook al voor de regtbank der vermeende kieschheid heeft aangeklaagd, zich aan het woord stootende, schoon men het feit duldt, deze regelen, die gij in de meesterlijke *Iambe* aan de oude Treurspel-Muze vindt:

Ah! dans ces temps maudits, les citoyens iniques
Ne sont pas tous errant sur les places publiques;
Ce ne sont pas toujours ces rudes affamés
Aux seins poilus, aux bras péniblement armés,
Ces pauvres ouvriers hurlant comme une meute,
Et que le ventre seul mêne et pousse à l'émeute;
Ces hommes de ruine et de destruction
Ne soufflent pas le vent de la corruption,
Leur bras n'atteint jamais que l'aride matière;
Ils ébranlent le marbre, ils attaquent la pierre;
Et quand le mur battu tombe sur le côté,
Leur torrent passe et fuit comme un torrent d'été.
Mais les hommes pervers, mais les hommes coupables,
Dont le pied grave au sol des traces plus durables,
Ce sont tous ces auteurs, qui, le scalpel en main,
Cherchent, les yeux ardens, au fond du coeur humain,
La fibre la plus vive, et la plus sale veine
Pour en faire jaillir des flots d'or à main pleine.
Les uns vont calculant du fond du cabinet,
D'un spectacle hideux le produit brut et net;
D'autres aux ris du peuple, aux brocards de l'école,
Promènent sans pitié l'encensoir et l'étole;
D'autres, déshabillant la céleste pudeur,
Ne laissent pas un voile à l'humaine candeur;
Puis viennent les maçons de la littérature,
Qui, portant le marteau sur toute sépulture,
Courrent de siècle en siècle arracher par lambeaux
Les crimes inouis qui dorment aux tombeaux!
Sombres profanateurs, avides de dépouilles,
Ils n'attendent pas même au milieu de leurs fouilles

Que la terre qui tombe ait refroidi les morts;
De la fosse encor fraîche ils retirent les corps,
Et sans crainte de Dieu, leur bras, leur bras obscène
Les livre encor tout chauds aux clameurs de la scène.

Laat ons tot den arbeid van de Heer GOEVERNEUR terugkeeren, en over de Rijmen spreken, want ik kan geene der overige Vertalingen hooger lof toekennen, dan die naar den Franschen Hekeldichter onzes tijds; de weekelijke teederheid van DE LAMARTINE (*Sappho*, bl. 1), den somberen menschenhaat van BYRON (*Good night*, bl. 68), geeft hij minder gelukkig terug dan de verontwaardiging van BARBIER.

Er was een tijd, Lezer! - is dat: ‘er was’ misschien te beleefd? - er was een tijd, waarin ons kleine Land door eene groote plaag geteisterd werd; een talloos heir van vaderlandlievende, deugdlievende, eigenhaardlievende, moederlievende, gadelievende, kinderlievende rijmelaars kwelde, plaagde en verdroot ons; de lieden hielden zich voor Dichters; de persen zweetten van hunne onvermoeide vlijt; de zondvloed hunner bundels dreigde ons te overstelpen, er was geen ontkomen aan; ik heb de eer u *Jan de Rijmer* voor te stellen, die ons van hen bevrijdde. Om het regt te hebben dwazen te kastijden, biechtte hij eerst zijne eigene dwaasheden, *Jan de Rijmers togt naar den Zangberg*, en toen volgden: *Jan de Rijmer en de Muze*, aardiger dan het eerste stukje, want zelfs JAN DE RIJMER is vernuftiger, wanneer hij met anderen den gek steekt, dan wanneer hij het met zich zelven doet; *Jan de Rijmers Togt en Terugtogt*, waarin JAN ondeugend scherp is in de schets, die hij ophangt van het geluk ten onzent Dichter te zijn.

Dra zal de Muzenalmanak mijn beeld,
In staal geëtst, op 't rimp'lend voorhoofd dragen;
Heeft me ook natuur met luttel schoons bedeeld,
De schilder weet, wat dichters van hem vragen.
Den dikken neus wat naar zijn Grieksch versneên,
Een donk'ren gloed in weinig sprekende oogen,
De mond verkleend, een glimlachje er om heen,
De stijve haren krullende dooreen -
Lavater zelfs waar' door dat beeld bedrogen!

Jot hins, jot hers! 'k Zie Felix Meritis,
Verscheidenheid, Concordia, de Horen,
Om strijd den Bard, die elk een Godheid is,
Met eerdiploom op eerdiploom versmoren.
Geen jubelfeest, geen eeuwtijde, of men dwingt
Mij, 'k wil of niet, de reis omhoog te wagen;
Of ieder vers me een' bangen zucht ontwringt,
Mij 't klamme zweet uit alle poren dringt,
Geen nood! mijn kruin zal frissche lauw'ren dragen.

En eindelijk *Jan de Rijmer aan de Redactie van den Groninger Studenten-Almanak*, dat in humaniteit verre boven dergelijke gispin-

gen van beroemde mannen staat. Of is er niet meer *humor* dan *malice* in de drie coupletten, welke wij u hieruit ter proeve afschrijven:

Legenden heb ik puik, mijn heeren!
Dat rijmwerk is thans zeer in zwang
En 'k dicht ze, al naar de lui 't begeeren,
Van één tot twintig ellen lang.
Den prijs kan ik niet juist bepalen:
Want die uit Stoke en Klaas Kolijn,
Vol onderwetsche woorden zijn,
Dient gij me iets duurder te betalen.
Wilt ge er geleerde noten bij,
Die zaak is van zoo veel gewigt niet,
Sinds Bilderdijks historie 't licht ziet:
Geen schepsel merkt de dieverij.

'k Heb twee *Balladen* slechts in voorraad;
In de eerste sterven hij en zij,
In de and're, daar de stoot niet doorgaat,
Komt zij nog met een flaauwte vrij.
Schoon 'k juist mijn werk niet aan wil prijzen:
Ze zijn zoo hartverscheurend naar,
Dat niemand zonder doodsgevaar
Ze een zwang're vrouw zou kunnen wijzen
Zoo gij ze van mij nemen wilt,
Druk - 't is één moeite voor de zetters -
Ze, in plaats van zwart, met roode letters,
En 'k wed, dat gij er zelf van grilt.

Romancen maak ik om te stelen,
Waarin de kuische Luna schijnt,
En Laura, onder donk're abeelen,
Met Filomele een duo grijnt.
Voorts *Minnedichtjes*, die doen blozen
En die mama niet lezen mag,
Of and're, met wat o! en ach!
En dood onschuldig herderskozen.
Naar *Jaar-, Geboorte-* en *Huwlijksdicht*
Is weinig aanvraag in mijn' winkel,
Daar de allerdomste boerenkinkel
Dat prullewerk thans zelf verrigt.

Wij zien aan het einde onzer aanprijzende beoordeeling geene reden den Heer GOEVERNEUR te waarschuwen, zich te wachten voor de gebreken, die hij als *Jan de Rijmer* gispte; wij wenschen slechts, dat GÖTHE (wien hij als wij schijnt lief te hebben) niet te vergeefs ook voor hem dit in meer dan één' zin toepasselijk woord hebbe geschreven:

Freilich ist er zu preisen, der Mann, dem in reiferen Jahren
Sich der gesetzte Verstand aus solchen Frohsinn entwickelt;
Der im Glück, wie im Unglück, sich eifrig und thätig bestrebet;
Denn das Gute bringt er hervor und ersetzet den Schaden.

Schriften voor de jeugd.

I. *Nieuwe Engelsche Spraakkunst, door* H.E. Lloyd. *Naar den vierden druk, voor Nederlanders bewerkt door* D. Bomhoff, Hz. *Te Nijmegen, bij* J.F. Thieme, 1835.

II. *Opstellen ter vertaling, in het Engelsch. Naar het oorspronkelijke van* H.E. Lloyd, *door* D. Bomhoff, Hz., *bewerker van het Nederduitsch-Engelsch en Engelsch-Nederduitsch Woordenboek. Te Nijmegen, bij* J.F. Thieme, 1836.

III. *Engelsch Leesboek in Proza en Poëzij. Bijeenverzameld door* D. Bomhoff, Hz. *Eerste Stukje* (*Proza*). *Te Nijmegen, bij* J.F. Thieme, 1837.

IV. *Handleiding voor hen, die in korten tijd de Engelsche Taal willen leeren spreken en schrijven. Naar het oorspronkelijke van* D. Wilke, *door* D. Bomhoff, Hz., *bewerker van het Nederduitsch-Engelsch en Engelsch-Nederduitsch Woordenboek. Te Nijmegen, bij* J.F. Thieme, 1835.

V. *Engelsch Lees- en Vertaalboekje, voor eerstbeginnenden, bevattende, onder anderen, de noodige aanwijzingen, om het Engelsch, op eene gemakkelijke wijs, te leeren uitspreken. Eerste Stukje. Vijfde veel vermeerderde druk, door* R. van der Pijl, *Instituteur te Dordrecht. Te Dordrecht, bij* Blussé *en* Van Braam, 1836.

In de laatste helft der zeventiende eeuw maakten de staatkundige- en handelsbetrekkingen van ons Vaderland en het gedurig verkeer met *Groot-Brittanje* de beoefening der Engelsche taal van het uiterste belang. De Spaansche en Italiaansche talen, die, tot nu toe, door elk man van beschaving en letteren gekend werden, moesten van lieverlede plaats maken voor het Engelsch, en eene spraakkunst ter aanleering dier taal werd noodwendig. Zekere HELDOREN voorzag, zoo ver wij hebben kunnen nasporen, omstreeks het jaar 1660 het eerst in deze behoefte. Het gebrekkige van zijn Werkje trachtte de naarstige SEWEL door zijnen: *Korte wegwijzer tot de Engelsche Taal*, die onderscheidene uitgaven beleefde, te verbeteren. Wat sinds dien tijd in het Nederlandsch over het Engelsch in het licht kwam, waren hoogst gebrekkige opstellen, en meestal schaamtelooze uitschrijvingen van SEWELS *Wegwijzer*, tot dat in 1764 de *Nieuwe Engelsche Spraakkunst*, naar het oorspronkelijke van PEYTON bewerkt, werd uitgegeven; een voor dien tijd verdienstelijk Werk, waarin de taalregels beknopt en duidelijk worden voorgedragen. Jammer, dat het dezer Spraakkunst aan voorbeelden ter oefening ontbreekt, even als die van SEWEL en de later uitgegevene

van HOLTROP. De Schrijvers dezer Grammaires schijnen nooit gedacht te hebben aan de spreuk van QUINTILIANUS: *Breve iter per exempla; longum per praecepta*. HOLTROPS spraakkunst werd door geene latere overtroffen; immers, die van LEHMAN, in de eerste jaren onzer eeuw uitgegeven, laat veel, zeer veel te wenschen overig. Na de gelukkige omwenteling van zaken in 1813, werd de Engelsche taal met vernieuwden ijver beoefend, en wie zal het aantal leerboekjes opsommen, die onder allerlei titels het licht zagen, of liever het licht *gezien hebben?* niet één, welke het werk van HOLTROP, of PEYTON of LEHMAN overtrof. Ondertusschen had de Engelsche, even als elke andere levende taal, in het verloop eener halve eeuw veranderingen ondergaan. Dichters, redenaars, wijsgeeren en fraaije geesten hadden haar verrijkt en uitgebreid; vele woorden waren in onbruik geraakt en nieuwere daarentegen door onderscheidene ontdekkingen in het rijk der kunsten en wetenschappen ingevoerd. SHERIDAN, WALKER en anderen hadden de uitspraak nader bepaald of althans getracht te bepalen, en de Engelsche taalkundigen zelve waren, door het beoefenen van het Angel-Saksisch en de vermaagschapte talen, meer in den grond hunner eigen taal doorgedrongen. Dit alles maakte eene nieuwe Engelsche Spraakkunst in onze taal allerwenschelijkst. Wel is waar, MURRAYS *English Grammar* was in het Nederlandsch bewerkt; maar hoe veel had die bewerking aan waarde bij het oorspronkelijke verloren? De poging van den Heer BOMHOFF, om aan de tegenwoordige behoefte te voldoen, verdient dus allen dank, en dat hij LLOYDS *Sprachlehre* tot leiddraad koos, zal gewis door elk gebillijkt worden. Recensent kende het Duitsche Werk reeds voor jaren en bediende er zich van bij eenige zijner leerlingen; ja, hij vormde dikwerf bij zich zelven het plan, dat de Heer BOMHOFF thans op eene allezins loffelijke wijze ten uitvoer gebragt heeft. Deze toch heeft veel zeer juist bewerkt, hier en daar iets bijgevoegd, opgehelderd, uitgebreid en wat voor den Nederlander minder nuttig of belangrijk was, weggekapt. Wij kunnen derhalve volmondig deze spraakkunst elken onderwijzer in de Engelsche taal aanbevelen; maar mogen echter niet verzwijgen, dat wij gaarne gezien hadden, dat de Heer B. in zijne bewerking ook andere Engelsche taalkundigen, zoo als PRIESTLEY, MURRAY, JOHNSON, COBBETT en dergelijke, geraadpleegd hadde; zijn werk zoude ongetwijfeld hierbij gewonnen hebben. Immers, dat zijn arbeid voor verbetering vatbaar is, mogen eenige aanmerkingen bewijzen, die wij onder het lezen opteekenden en hier zullen mededeelen, minder om den Heer B. zelven te willen onderrigten, dan om een bewijs te geven, op welken prijs wij eene goede Engelsche spraakkunst stellen.

Wij zijn het over het geheel met den Schrijver eens, dat men

eene vreemde taal *niet* van den vreemdeling zelven moet leeren. En inderdaad, wat zijn de meeste vreemdelingen, die zich onder ons vestigen en hunne moedertaal onderwijzen? Verongelukte kooplieden of fabrikanten, voormalige soldaten, half onderwezen Zwitsers, kantoorbedienden, in het kort, menschen, die, zoo al eene eenigzins beschaafde, toch geene geletterde opvoeding genoten, noch hun hoofdvak van de studie hunner taal gemaakt hebben. Velen verstaan daarenboven het Nederlandsch niet of zeer gebrekkig, en zijn dus onmogelijk in staat, om de kracht en waarde der woorden en uitdrukkingen aan hunne leerlingen te leeren kennen, zoodat zij zich soms aan de zonderlingste vergissingen bloot geven en den spotlust overvloedig voedsel verschaffen. ‘Doch wegens de uitspraak en het indringen in den geest en het eigenaardige der taal verdient het onderrigt des vreemdelings de voorkeur,’ zult gij zeggen. Voorzeker, zoo gij een' man van kunde, smaak en opvoeding hebt, die zijne taal kent en zuiver spreekt, en met de uwe vertrouwd is. De meeste vreemde taalonderwijzers echter bezitten deze hoedanigheden niet; zij komen gewoonlijk uit de zoogenaamde landprovinciën, spreken een' onzuiveren tongval en zijn even onbekend met de grondregels, de fijnheden en de letterkunde hunner taal, als met die van de uwe. Verbeeld u een' Twentschen daglooner, eenen Frieschen dorpeling of eenen Vlaamschen ambachtsman, die, door het lot naar elders gevoerd, zich dáár, door broodsgebrek gedrongen, voor Nederlandschen taalmeester uitgeeft; zoudt gij niet medelijdend lagchen over de eenvoudigen, die waanden, dat zulke voorwerpen het Nederlandsch zuiver en taalkundig konden onderrigten, en die hen zelfs met het onderwijs dier taal, bij uitsluiting, belastten? Dit is echter zeer dikwerf het geval in ons Vaderland. De naam van buitenlander is aanbeveling genoeg; naar geboorteplaats, opvoeding en kunde vraagt men niet, en vaak wordt een persoon, wiens afkomst even zoo bekend is als die van MELCHISEDEK; een' persoon, die zich door niets voordeelig heeft bekend gemaakt, en wien het toeval herwaarts gebragt heeft, den voorrang toegekend boven den man, die zijn geheel leven aan de beoefening der talen gewijd en bewijzen van smaak en uitgebreide kennis gegeven heeft, doch die slechts ongelukkig genoeg is van Nederlander te zijn. - Doch keeren wij tot onze taak terug.

Bij wijze van vóórwerk wordt (bl. 1-55) over de uitspraak en spelling van het Engelsch gehandeld; naar ons inzien te beknopt voor hem, wien mondeling onderrigt ontbreekt, en van te weinig nut voor hem, die zulk een onderrigt genieten kan. Daarenboven wordt niet alles even juist behandeld. De Engelsche *a* toch heeft *vier* onderscheidene hoofdklanken; en de tweeklank *aa* luidt

als de korte *a*. De *e* kent behalve de drie hoofdklanken, de lange, de korte en de duistere of stomme, nog twee andere: die van eene gerekte *a*, zoo als in *clerk, sergeant*, en van eene korte *i*, zoo als in *bear, break* enz. Bij de *f* verdiende opgemerkt te worden, dat deze letter in het woordje *of* den klank heeft van *v;* en tot een bewijs, hoe moeijelijk, ja onmogelijk het is, om vaste regelen voor de uitspraak van het Engelsch te bepalen, had men bij de *ou* niet mogen verzwijgen, dat deze letters in de zamenvoeging van *ough* op niet minder dan zeven verschillende wijzen worden uitgesproken, namelijk, als *o, uf, of, up, ow, oo* en *ock*, zoo als blijkt uit deze regels:

Though the tough cough and hiccough plough me through;
O'er life's dark lough my course I still pursue.

Over het *afbreken der woorden* en den *klemtoon* wordt veel goeds gezegd. Het verwondert ons echter, dat de Schrijver over den belangrijken onderscheidings-klemtoon, (bij v. *cónvert* en *to convért*) evenmin spreekt als over *quantiteit* en *emphasis*, beide van het uiterste gewigt voor de uitspraak.

In de wijsgeerige, doch korte inleiding over den oorsprong en aard der rededeelen, (blz. 56-62) is de stelling, dat de *substantiva* de oudste taaldeelen zijn zouden, niet buiten groote tegenspraak. Althans taalkenners als BILDERDIJK, MURRAY, GRIMM en andere hebben, op het voetspoor van VAN LENNEP, met veel grond beweerd, dat de *verba* de oudste rededeelen zijn moeten. Het komt ons ook voor, dat de voornaamwoorden, bijzonder de persoonlijke, tot de eerste rededeelen behooren, en niet de uitvloeisels zijn der zucht voor sierlijkheid en duidelijkheid, zoo als bl. 60 beweerd wordt. Een der eerste denkbeelden toch, die in den mensch moest ontwaken, was zijn *ik*. Om dit uit te drukken behoefde hij een woord; en waarmede zoude hij, van zich zelven sprekende, dit anders aangeduid hebben, dan door *ik?* Door een' eigennaam? maar bestonden die reeds bij de eerste vorming der taal? door eene omschrijving? maar kan men vermoeden, dat de woorden, hiertoe benoodigd, reeds zoo veel vroeger aanwezig waren? Dit is althans zeer te betwijfelen.

De aanmerking over het Engelsche hulpwerkwoord *to do* (bl. 59), is allezins juist. In het oude Hoogduitsch en Nederduitsch werd het ook dikwijls als zoodanig gebezigd. Het is echter opmerkelijk, dat in het Angel-Saksisch de eigenlijke grondtaal van het tegenwoordig Engelsch dit werkwoord nooit auxiliair gebruikt wordt. Het Engelsche *do not lead us into temptation*, bij voorbeeld, luidt eenvoudig daarin: *ne gelaedde thu us on costnunge*. Minder kunnen wij den Schrijver toestemmen: ‘dat het lidwoord niet noodig is, maar bijna geheel kan ontbeerd worden’ (bl. 62). Dit is zelfs niet

eens geheel waar ten opzigte dier talen, welke, zoo als het Latijn, door verschillende uitgangen, de naamvallen te kennen geven. De lidwoorden mogen den stijl slepend en gerekt maken, zij bevorderen echter de duidelijkheid en juistheid van uitdrukking. Het is derhalve een gebrek in elke taal, wanneer het lidwoord er in gemist wordt, zoo als BLAIR reeds voorlang door een paar voorbeelden heeft aangewezen en vroeger door onzen TEN KATE nog krachtiger is aangetoond. Des noods zou men het met één lidwoord, het zoogenaamd bepalende, kunnen stellen, zoo als de Grieken, de Angel-Saksen en misschien andere volken deden.

Na deze voorloopige beschouwingen gaat de Schrijver tot de eigenlijke behandeling van zijn onderwerp over (bl. 62), en begint, zoo als gewoonlijk, met het lidwoord. Het gebruik van dit woordje in het Engelsch wordt met eene duidelijkheid, naauwkeurigheid en uitvoerigheid behandeld, die wij te vergeefs in eenige andere Engelsche Spraakkunst gezocht hebben (bl. 62-90). Niet minder zaak- en belangrijk is hetgeen over het zelfstandig naamwoord gezegd wordt (bl. 91-143). Ter meerdere opheldering had men, over den tweeden naamval sprekende, er kunnen bijvoegen, dat de zoogenaamde Saksische genitifvorm nooit bij levenlooze voorwerpen gebruikt, maar alsdan de Normardische gebezigd wordt. Op den hoogen lof, welke aan het eigenaardige der Engelsche taal (bl. 135) wordt toegezwaaid, dat zij, getrouw aan de natuur, slechts aan levende wezens een geslacht toekent, valt, dunkt ons, vrij wat af te dingen. Het is veeleer zeer natuurlijk aan onbezielde voorwerpen een geslacht te geven, daar het in den oorspronkelijken aard van den mensch ligt, eene levenlooze zelfstandigheid te verpersoonlijken. Of zal niet het kind de pop, waarmede het speelt, als een levend wezen behandelen? Zal het niet, uit spijt en toorn, het voorwerp trappen, waaraan het zich gestooten heeft? Dit eigenaardige, dit zoogenaamde wijsgeerige in de Engelsche taal, bewijst slechts, dat zij ook in dit opzigt van hare moeder, het Angel-Saksisch, ontaard is. In deze toch vindt men, even als in de meeste Duitsche taaltakken, wel degelijk aan levenlooze voorwerpen een geslacht toegekend. LLOYD geeft voorts, naar aanleiding van HARRIS, wiens stelsel over de geslachtsbepaling door BILDERDIJK hevig bestreden wordt, eene theorie op, volgens welke de geslachten der levenlooze voorwerpen in het Engelsch bepaald worden. Zij is echter niet volledig, en onderscheidene dichters zijn van deze bepalingen afgeweken, ja, hebben vaak hetzelfde woord willekeurig nu eens mannelijk, dan weder vrouwelijk gebezigd. De voorbeelden, uit Engelsche Schrijvers, die vervolgens ter invulling der geslachten worden opgegeven, komen ons te moeijelijk voor. Men kan toch niet verwachten, dat de leerling, voor wien zij ter oefening gekozen

zijn, reeds bekend is met de persoonlijke en persoonlijk-bezittelijke voornaamwoorden en derzelver verbuiging, daar deze hem in de spraakkunst zelve eerst later onderwezen worden. En zonder deze kennis, echter, is het onmogelijk, dat hij ze juist invulle; het verwondert mij, dat de Vertaler hierop niet gelet heeft.

Het bijvoegelijk naamwoord maakt den inhoud van het derde Hoofdstuk uit (bl. 143-166). Men had hierbij op een zonderling gebruik in het Engelsch kunnen opmerkzaam maken, namelijk, dat, bij het aangeven der maat, het adjectif, dat deze te kennen geeft, zeer dikwijls weggelaten wordt, b.v.: *deze kamer is honderd voet lang en dertig voet breed: this chamber is hundred feet by thirty*. Even zoo had, bij de trappen van vergelijking, moeten aangemerkt worden, dat de adjectiven, op wier laatste lettergreep de klemtoon rust, met *er* en *est* verhoogd worden: b.v. *díscréet, discreeter, the discreetest;* doch dat woorden van meer dan twee lettergrepen zelden *er* en *est* aannemen. Bij de opgave van jaren of ouderdom is men in het Engelsch gewoon, na den comparatif, het woordje *bij* te gebruiken. B.v. *he is older than you* BY *three years*. Voor de opgave van den datum der maand wordt gewoonlijk het woordje *on* geplaatst: *he was born on the first of July*. Men had bij de telwoorden tevens moeten opgeven, dat de breukgetallen in het Engelsch het teeken des meervouds aannemen: *vier vijfde, four fifths*.

Het vijfde Hoofdstuk (bl. 173-222) is aan de voornaamwoorden gewijd. Wij hadden gewenscht, dat bij elke afdeeling der onderscheiden soorten van Pronomina afzonderlijke voorbeelden ter oefening gevoegd waren, in plaats van algemeene voorbeelden over al de soorten te zamen; dit zou veel tot gemak en beter overzigt der leerlingen hebben bijgedragen. Bij *who, which* en *what* merke men op, dat volgens MURRAY deze woorden niet met *soever* zamengevoegd mogen worden.

Bijzonder uitvoerig wordt in het zesde Hoofdstuk (bl. 222-370) het Engelsche werkwoord in al zijne deelen beschouwd. Vooral is merkwaardig hetgeen over de zamengestelde tijden gezegd wordt, waardoor men zich in het Engelsch naauwkeurigerwijze kan uitdrukken, dan in vele andere talen mogelijk is; ofschoon het: *I am writing*, vrij naauwkeurig door ons: *ik ben met schrijven bezig:* of *aan het schrijven*, kan uitgedrukt worden. Reeds het Angel-Saksisch bezat die eigenschap; men zeide even goed: *Ic eom lufiend*, ik ben beminnende, als *Ic lufige*, ik bemin. Het voor den leerling dikwijls zeer moeijelijk gebruik van *will* en *shall, should* en *would*, wordt, wel is waar, door onderscheidene voorbeelden uitvoerig genoeg ontwikkeld; wij geven echter in bedenking, of de eenvoudige regel, door eenige voorbeelden opgehelderd, niet dui-

delijker door den leerling zoude gevat worden:' *shall* beteekent in den eersten persoon iets, dat geschieden zal; in den tweeden en derden eene belofte of bedreiging. *Will* beteekent in den eersten persoon eene belofte of bedreiging, maar in den tweeden of derden alleenlijk iets, dat geschieden zal. Eigenlijk gebruikt men *will* wanneer hetgeen te doen is, van den wil des persoons min of meer afhangt; *shall* wanneer dit het geval niet is. *Should* beteekent eene noodzakelijkheid of een pligt; *would* de genegenheid van den wil.' De Angel-Saksen kenden ook dit onderscheid in hunne taal-*Scealan, scylan*, duidde den volstrekt toekomenden, *wyllan*, den meer vrijen toekomenden tijd aan. Iets dergelijks heeft nog plaats in het Hoogduitsch; de toekomende tijd van den vrijen wil, om het zoo eens uit te drukken, wordt zamengesteld met *werden*; die van dwang en noodzakelijkheid met *sollen*. - Dewijl de kleine onveranderlijke woordjes, die achter de Engelsche werkwoorden geplaatst worden, dikwijls de beteekenis des woords geheel veranderen, zoo is de kennis daarvan voor den leerling zeer moeijelijk, doch van het uiterste belang. Wij misten daarom hiervan ongaarne eene lijst, zoo als LEHMAN die in zijne spraakkunst (bl. 229-286) heeft ingelascht. Men zegge niet met LLOYD, dat deze Particles in de meeste Woordenboeken gevonden worden, en dus in eene spraakkunst overtollig zouden zijn; want dikwerf zoekt men ze te vergeefs of vindt men ze gebrekkig opgegeven, althans in de Engelsch-Nederlandsche Woordenboeken van SEWEL, HOLTROP en BOMHOFF.

Het onbepalende voornaamwoord *men* en de verschillende wijzen, waarop dit in het Engelsch uitgedrukt wordt, is uitmuntend (bl. 370-380) bewerkt, even als de bijwoorden in het zevende Hoofdstuk, en het gebruik benevens de plaatsing van het woordje *only*, dat misschien wat al te haarklein wordt uitgeplozen, van bl. 394-400. Minder volledig daarentegen worden in het achtste Hoofdstuk de voorzetsels behandeld. Wij hadden dit rededeel nog uitvoeriger bewerkt gewenscht, zoo als door LEHMAN geschied is, daar het in de Engelsche taal eene belangrijke rol speelt. Wat er over gezegd wordt is duidelijk en fraai; met regt wordt het gebruik van *from off* gegispt (bl. 418). Het komt overeen met het Nederlandsche *van af*, dat echter gelukkig nog niet algemeen bij ons is doorgedrongen, ofschoon onze Dichter H. VAN LOGHEM zich dikwerf daarvan bedient. Het klinkt toch vreemd: 'van af den twintigsten Mei, van af dien tijd!'

Eindelijk worden in het negende Hoofdstuk (bl. 441-466) de voegwoorden, en in het daarop volgende de tusschenwerpsels, gepast behandeld; terwijl het elfde of laatste Hoofdstuk (bl. 468-474) de Engelsche versificatie bevat, dat echter een weinig mager is uitgevallen. Over de syntaxis of woordvoeging wordt niet gespro-

ken; dit is te meer te beklagen, daar wij van taalkundigen, als LLOYD en BOMHOFF, hierover iets bondigs en voortreffelijks konden verwachten. Wij noodigen den laatstgenoemden dringend uit, dit hooggewigtig gedeelte der Engelsche taal, bij eene volgende uitgave dezer spraakkunst, die wij zeker te gemoet zien, opzettelijk te behandelen. Het is waar, de woordschikking is reeds eenigzins bij het verklaren der taalregels als van zelve behandeld; echter is er nog veel overgebleven, dat eene afzonderlijke beschouwing verdiende. En hoe zeer het niet kan geloochend worden, dat de beoefening van goede Schrijvers ons in dit opzigt meer leert dan de beste regels, kan het van den anderen kant evenmin ontkend worden, dat de kennis dier regels ons dikwerf behoedt voor de misslagen, in welke zelfs de voortreffelijkste Engelsche Schrijvers niet zelden vervallen zijn. Hiertoe is

N°. II, bevattende *Opstellen ter vertaling in het Engelsch*, insgelijks naar LLOYD bewerkt, niet voldoende, daar dit Werkje geheel praktisch is en niets theoretisch behandelt. Beide, theorie en praktijk, moesten hier met elkander gepaard gaan, om het tot een goed geheel ter vorming van den stijl te verheffen. Het boekje is op zich zelf niet onaardig; de stukken zijn wèl gekozen en leveren eene aangename en nuttige lectuur op. Het verwondert ons, onder deze opstellen geene brieven aan te treffen. Het hoofddoel toch van de meeste aanleerders eener levende vreemde taal is niet, om daarin eenmaal als geschiedschrijver, redenaar of dichter op te treden, maar om in haar een' goeden brief te kunnen opstellen. Uit dien hoofde moesten Werkjes, als het onderhavige, hoofdzakelijk uit brieven, en vooral niet geheel uit kleine verhalen, schetsen en tafereelen bestaan. Het ware te wenschen, dat de Heer BOMHOFF, of eenig ander kundig taalkenner en man van smaak, zich wilde verledigen, om, ter oefening in den Engelschen briefstijl, eene verzameling van brieven, met de noodige opheldering en verklaring of vertolking der eigenaardige uitdrukkingen, in het licht te geven. Voor zoo ver wij weten, bestaat geene dergelijke verzameling in onze taal voor het Engelsch, zoo als voor het Fransch en Hoogduitsch. Aan goede voorbeelden zal het den bewerker niet ontbreken, dewijl de Engelsche Letterkunde een' overvloed van fraaije brieven bezit. Een rijke oogst is te vinden in de *Letters of Lady* MONTAGUE, POPE, SWIFT, ARBUTHNOT, GRAY, ATTERBURY, BOLINGBROKE; en voor den koopmansstijl in het Werkje: *Commercial Letters*, uitgegeven in 1794. Eene woordenlijst van de voornaamste en gebruikelijkste mercantile termen, in het Engelsch, zou bij zulk eene verzameling niet overbodig zijn.

Op het Werkje, dat thans ter beoordeeling vóór ons ligt, hebben wij verder weinig aan te merken. Onder dat weinige behoort

het te veel bezigen van het stijve *deszelfs*, dat altijd kan en moet vermeden worden; op bl. 56, toch, komt het in eenen halven korten volzin tweemaal voor. De uitdrukking: *onmenschelijk licht* (bl. 57) klinkt wonderlijk en is eene slechte vertaling van het Engelsche *unearthly light* en bl. 62: ‘Thans scheen *mij* de zon op de groene heuvelen neêr te dalen,’ verraadt een' Duitschen oorsprong; een Hollander althans zou zich nooit op deze wijze uitdrukken. Bl. 6 staat *bad*, lees: *bud*.

N°. III. De behoefte aan dit Engelsch Leesboek, ook gedeeltelijk naar LLOYD gevolgd, komt ons niet zeer dringend voor, en de Heer BOMHOFF neme het ons niet euvel, als wij van hem verschillen, wanneer hij in zijn Voorberigt zegt, ‘dat wij *niet* zeer ruim voorzien zijn van vertaalboekjes voor de Engelsche taal.’ Rec. kent althans V.D. PIJL, *Engelsch Lees- en Vertaalboekje* in twee stukjes, LEHMAN'S *Chrestomatie*, het *Handboek voor de Engelsche taal* naar IDELER en NOLTE bewerkt, GELLET'S *Varieties*, GEDIKE *Engelsch Leesboek* enz. Wij konden ons dus wel vooreerst met het voorhandene beholpen hebben. Maar overtreft misschien het boekje van BOMHOFF de opgenoemde en onderscheidene andere aan innerlijke waarde? Ook dit kunnen wij evenmin gaaf toestemmen.

1°. Het is niet duidelijk, voor welke soort van leerlingen de Heer BOMHOFF zijn boekje eigenlijk bestemd heeft. Voor eerstbeginnenden? Doch voor deze is het veel te moeijelijk. VAN DER PIJL, GELLETTE en GEDIKE zijn dezen meer aan te bevelen. Zij verstaan geene uitdrukkingen en woorden, als: *he welcomed us to his retreat, which was through the entrance mentioned, preyed upon his, polysillabic* en *monosylabick, outhouse, castellated tower, gorgeousness, is past all recovery, never mind, behind hand, unmeaning, who gained him over, small additional interest, habits of life, on his being taken to hear a debate*, en honderd andere. Voor meergevorderden? Maar waarom dan woorden en volzinnen vertaald en verklaard, die men vooronderstellen moet, dat zulke leerlingen kennen en verstaan, zoo als: *both; without, fine, language, knives, surprise, lookingglass* enz. Nu is het reeds een groot gebrek in een leerboekje, als men niet regt weet, welken leerlingen men het in handen moet geven.

2°. Volgens de zeer juiste opmerking van den Heer BOMHOFF zelven, moet zijn Boekje vruchteloos wezen. Immers zegt hij in zijn Voorberigt: ‘Eene veeljarige ondervinding heeft mij geleerd, dat men, bij het taalonderwijs, de jeugd niets met meer vrucht ter oefening in handen geeft, dan *korte Vertellingen, Anecdoten*, en dergelijke.’ Het Werkje echter, dat hij thans het publiek aanbiedt, bevat, in plaats van kleine vertellingen en anekdoten, meestal groote brokken van onderscheiden waarde uit verschillende Schrijvers, en zeer wei-

nig vertellingen. Dus moet men, volgens de ondervinding van den Heer BOMHOFF zelven, zijn Boekje der jeugd *niet* in handen geven.

3°. Maar stel eens, dat men, ondanks het zoo even gezegde, dit Boekje der jeugd in handen konde geven, is dan de keuze der stukken en der Schrijvers gelukkig? Van de meeste mogen wij dit bevestigend beantwoorden; de stukken op bladz. 30, 63 en 106 hebben wij evenwel voor jeugdige lezers minder aanlokkend gevonden. Ongaarne misten wij hier proeven uit ADDISON, een' schrijver, dien men, volgens JOHNSON, dag en nacht moest lezen, om zich een' goeden en bevalligen Engelschen stijl eigen te maken; uit GOLDSMITH, wiens *Vicar of Wakefield* honderdmalen verdient te worden gelezen, GIBBON, ROBERTSON, LAMB, BULWER en andere Heroën der latere Engelsche Letterkunde. Gesprekken uit Engelsche tooneelstukken, zoo als uit die van SHERIDAN, zijn in het geheel niet opgenomen, ofschoon deze zoo belangrijk zijn, om met de dagelijksche of gewone gesprektaal vertrouwd te worden: ook vindt men hier geene brieven, van welke de Engelsche taal zulk een' rijkdom bezit; slechts een enkele van Lord BYRON wordt uit dien grooten voorraad medegedeeld. Het boekje laat dus ook in dit opzigt nog al iets te wenschen overig.

Ofschoon, over het geheel, de woord- en zinverklaringen zeer goed zijn, en van eene niet geringe bedrevenheid in het Engelsch zoowel als in het Nederlandsch getuigen, worden in dit werkje vele onjuistheden en misstellingen gevonden, die wij niet alle op rekening van den drukker mogen stellen, en die wij in het werk van zulk een' Corrector, als de Heer BOMHOFF is, niet verwacht hadden. Eenige daarvan zullen wij tot staving van ons gezegde opgeven:

Bl. 16, aant. 32, vlugt,	*lees:* geligt.
Bl. 16, aant. 34, zongen,	*lees:* zorgen.
Bl. 18, aant. 49, geboren,	*lees:* gebaren.
Bl. 25, aant. 20, begrepen,	*lees:* begrippen.
Bl. 27, aant. 42, belegeringen,	*lees:* bedlegerigen.
Bl. 28, aant. 71, onderstand,	*lees:* ondersteunt.
Bl. 31, aant. 16, aanheffen,	*lees:* aantreffen.
Bl. 32, aant. 78, toom,	*lees:* toon.
Bl. 36, aant 50, wond,	*lees:* won.
Bl. 37, aant. 85, verzoekt,	*lees:* verzocht.
Bl. 67, aant. 31, verstopping,	*lees:* verslapping.
Bl. 68, aant. 57, voegen,	*lees:* volgen.
Bl. 69, aant. 4, to feeld on,	*lees:* to feed on.
Bl. 76, aant. 14, dadelijk,	*lees:* dwaasselijk.

Vele woordverklaringen zijn geheel verkeerd geplaatst, zoo als op bl. 33, 35, 68, 95, 98 enz. Men leze bl. 25 voor *praaeter, praeter;* bl. 47 voor *sailer, sailor;* bl. 98 voor *drynsess, dryness;* bl. 118 voor *contentedess, contentedness*.

Wij erkennen gaarne, deze misstellingen zijn op zich zelve gering, en zouden in elk ander Werk voorbijgezien worden; maar in taalwerkjes voor de jeugd is naauwkeurigheid eene eerste vereischte; van dien kant is dus ook dit Boekje niet bijzonder aanbevelingswaardig. Wij kunnen niet zeggen, dat wij het tweede stukje of poëtische gedeelte met verlangen te gemoet zien.

Van meer nut dan het voorgaande Werkje is:

N°. IV. De beginner in de Engelsche taal kan door deze *Handleiding* op eene gemakkelijke wijze meester worden van eenen schat woorden, uitdrukkingen en spreekwijzen. Jammer, dat ook hier de correctie nu en dan blijken draagt van overhaasting. Mogt het voor de laatste maal zijn, dat wij den Heer BOMHOFF toeroepen: *festina lente,* en hem het: *non multa sed multum* herinneren.

N^{o}. V is een Boekje, dat reeds vijf uitgaven mogt beleven, en derhalve onze aanprijzing niet behoeft; wij willen slechts herinneren, dat de vijfde druk van VAN DER PIJL'S *Engelsch Lees- en Vertaalboekje* niet alleen een vermeerderde, maar ook een veel verbeterde druk is. Het is, in zijne soort, het beste Boekje, dat wij in onze taal kennen.

A.

The Beauties of History, door L.M. Stretch. *Ingerigt tot een Leesboek voor de Engelsche Taal, en voorzien met een Woordenboekje, door* W.H.L. KÖSTER HENKE, *Taalmeester der Hoogeschool en Onderwijzer te Groningen. Tweede vermeerderde Druk. Te Groningen, bij* W. VAN BOEKEREN, 1837.

Een tweede Druk pleit voor de verdienste van een Werkje van dezen aard; dat het in den smaak des tijds valt, verwondert ons niet: het is een *Cours de Morale* in voorbeelden, meestal uit de Oude, met enkele uitzonderingen uit de Nieuwere Geschiedenis (meest Engelsche.) Of echter eene *Verklaring van alle, in dit Leesboek voorkomende Woorden*, bl. 160-231, niet eene noodelooze ezelsbrug, niet eene nuttelooze vermeerdering der kosten is, geven wij in bedenking; - moeten onze kinderen dan reeds zedekundige Vertoogen vertalen, uit eene taal, waarin zij nog vreemdelingen zijn?

De strekking is onberispelijk, de stijl hier en daar droog, dewijl ook van Engelsche Spectatoriale Schriften schatting geëischt is voor die gebreken en deugden, welke in de Heidensche wereld onbekend zijn.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

In Jouwerkoerke fol Frysk Griemank, ree makke in de Friesen oonbean troch R. POSTHUMUS. *Drukt te Grins, bij* J. OOMKENS, 1836. 72 bl.

Wij krijgen dagelijks eene menigte lettervruchten, die zich door hare namen bij ons zoeken aan te bevelen, en het gaat dikwerf: hoe vreemder, hoe aanlokkender. Om de menschen, die de vijf zintuigen bovenal op prijs stellen, te winnen, geeft men b.v. *lentebloemen, kransjes, tuiltjes* voor het oog, *nieskruid* voor den neus, *citertoonen, weemoedstoonen* voor het oor, *vruchten* en *kost voor alle monden* voor den smaak. Doch de Heer POSTHUMUS biedt hier den Friezen een *haverkorfje* aan. Het moest wezen, omdat de Friezen zulke groote liefhebbers van het harddraven zijn; maar anders vreezen wij, dat deze naam het boeksken weinig ter aanbeveling zal strekken. Weinigen toch zullen lust gevoelen, om te onderzoeken wat dit haverkorfje moge bevatten, en velen zullen niet eens zien, dat het korfje vol *Frysk griemank* is. Wij zullen onzen lezer kortelijk den inhoud mededeelen.

De Schrijver zendt een Fransch en Engelsch motto voorop: misschien wel, om al aanstonds te toonen, dat niet alles, wat men hier vindt, oorspronkelijk Friesch is; doch hij is zoo gedienstig ten behoeve zijner landgenooten, er eene berijmde vertaling in het Friesch op te laten volgen. Nu begint hij met eene aanspraak in dichtmaat, waarin hij de Friezen vraagt, of zij ook een voêrtje uit zijn haverkorfje begeeren? Het is *griemank*, zoo wat mengelmoes:

> ‘Griemank is it, wat ik jouw
> Sonder stank in swjitte kouw.’
>
> (Mengelmoes is hetgeen ik geef, zonder stank en zoetekaauw).

Verder belooft hij hun, die er van zullen eten, niet voor den ploeg te slaan; ja, hij heeft ook nog eidoren in zijn griemank gedaan:

> Tiuchjes' jimme nei de lierre
> Der for jouw ik wat aais-dierre
> Yn myn griemank. Oppe stâl,
> Stoeu' jimme alle, ik bin sa mâl
> Doch mei Friesen, koe'k dit meîtse enz.
>
> (Dingt men u naar de lever, daarvoor geef ik wat eidoren in mijn mengelmoes. Gij stondt toch allen op stal, ik ben zoo mal met de Friezen, konde ik dit maken enz).

Dit klinkt al wat duister en zonderling en kan verschillend worden uitgelegd; maar daardoor late zich de lezer niet afschrikken: onder die *griemank* is veel goeds. Wij wenschten slechts, dat de Schrijver zich bij het proza hadde gehouden, dan zoude er veel meer te prijzen vallen. Zoo is het handjevol fabels, als een voorproefje, in plaats van eene voorrede, uit LESSING zeer goed in Friesche vormen overgegoten. Het zinrijke vernuft, dat daarin ligt, wordt door het naïve van het Friesch nog verhoogd. Nu volgen *de Divel in de Doarwaarder*, een oud sprookje door P. in trippelmaat berijmd. Het spijt ons, dat wij het moeten zeggen, dat P. hier meer dan ooit tegen den rythmus gezondigd heeft, en dat de verzen daardoor bijna niet te lezen zijn: men oordeele naar het begin, bl. 12. De rest is niet beter.

> For fyfhonderd jier wier't, in op in hearstjoon
> Dat ris in doarwaarder, hoe het er him foon!
> Yn Heintje syn selschip kaam op it wyld paad:
> Joon! sei men elkoar, in hie eerst oars nin praat.
>
> (Vijf honderd jaar geleden en op een' herfstavond gebeurde het, dat eens een deurwaarder, hoe heeft hij hem gevonden in HEINTJES gezelschap? op het wilde pad kwam. Goeden avond zeide men tegen elkander, en sprak voor het overige eerst niet).

Na een *lief?* toevoegseltje op dit sprookje, vinden wij een zestiental spreuken. Wij zouden ze liever *gedachten* genoemd hebben, hoewel ze niet geheel oorspronkelijk zijn. Onder het opschrift: *Noch in bijtje koessemoesse* geeft de Schrijver ons eene verhandeling over eenige *ordalia*, waarin deze en gene juiste opmerkingen voorkomen.

Hierna begint de Muze hare stem weder te verheffen, bl. 35.

Hans bendictus.

> ‘Iens wier er in Keiser, sa seit de histoarje
> Op t gemak net sa hjit as wol gleaun nei syn gloarje
> Syn boerman, in Abt, hâdt groon uut noch groon yn
> Fen rom, in schat har for in bult bolle wyn.’
>
> (Eens was er een Keizer, zoo zegt de historie, niet zoo zeer begeerig naar gemak, als wel brandend naar glorie. Zijn buurman, een Abt, (woordelijk) houdt grond uit noch grond in van roem, en acht dien eene menigte bolle wind).

Voorts behandelt de Schrijver eenige spreekwoorden: *de grutte meer wurt nooit fol; Hy kin de L wol; it is leer om leer; goel om goalle, goes om goarre;* waarin de Schrijver veel scherpzinnigheid en Noordsche taalkennis ten toon spreidt. Deze stukjes, welke meer voor taalkundigen, dan voor het groote publiek geschreven schijnen, hoewel zij helder en verstaanbaar bewerkt zijn, worden telkens door bekende vertelseltjes afgewisseld, zoo als: *it mâlkwyf in de mâlkpoat, de trye, proefstikken, dat wier*

leer om leer, dat wier ek goes om goarre. Het is hierin echter wederom te bejammeren, dat de dichtmaat zoo slecht is, dat ons de eerste regels terstond tegen de borst stuiten; men oordeele bl. 46:

> ‘In man al in mooi toarn forlyn
> Dy 't tige warem ir siet yn.
> Hie trye soanen, even âd
> As ta gelyk komd oppe wrâd.’
>
> (Een man, reeds een' geruimen tijd geleden, die er ter dege warm in zat, had drie zonen, die even oud waren, als zijnde te gelijk ter wereld gekomen).

bl. 57.

> In earem in oafreisge hantwurksman
> Kaam oppe neidei yn in Frysk weertshuus, de swan.
>
> (Een arm en afgereisd handwerksman kwam op een' namiddag in eene Friesche herberg, *de Zwaan*).

Deze laatste regel alleen zal den lezer mijn' wensch doen beamen, dat de kundige Schrijver de lier gerust aan de wilgen hange, en ons liever in proza op de vruchten zijner taal- en oudheidkundige navorschingen onthale.

> Non cuivis contingit adire Corinthum.

Maar dat gelooven de menschen thans niet meer, en het is alsof ieder, die schrijft, *per fas et nefas Dichter* moet wezen, om zijn' geschriften eenige waarde bij te zetten, en, wat nog het ergst is, de meesten willen het maar volstrekt niet gelooven, als men hen aan het verstand wil brengen, dat zij geene zonen van APOLLO zijn. De Heer POSTHUMUS levere ons daarom liever stukjes zoo als het laatste in dit boeksken over *de fellingen*, (land, hetwelk men in gemeenschap bezit), dat wij met belangstelling gelezen hebben.

Wat de taal betreft, wij gunnen gaarne ieder zijne spelling, maar geven toch in bedenking, of *swjittekouw* bl. 5, niet moet zijn *swietekou; wat, het* of *hwat; greut* bl. 13, niet *great* of althans *grut* wezen moet, en zoo *begon begoe, kort* bl. 15 *kirt* of *kurt, ron* bl. 16 *roen* of *roon, woeksen* bl. 23 *woegsen* of *woechsen, quattele* bl. 26 *kattele* enz.

En hiermede meenen wij genoeg van dit boeksken gezegd te hebben. De liefhebbers van de Friesche taal zullen er veel in lezen, dat hun bevalt; zij zullen er den man in herkennen, die niet alleen zijne taal volkomen magtig is, maar ook derzelver beoefening met die der Noordsche talen verbindt en in dit opzigt eenen HALBERTSMA en HETTEMA op zijde streeft; mannen, die door hunne geleerdheid en taalstudie zich niet slechts jegens onze Nederlandsche taal, maar ook met betrekking tot geschied- en oudheidkunde onmiskenbaar verdienstelijk maken. Wie Friesche poëzij begeert, leze GIJSBERT JAPICX, en van de nieuweren, de verzen van D^{r}. E. HALBERTSMA, SALVERDA, TELTING en eenige weinige anderen.

Cecilia, *of de zegenrijke Nalatenschap. Vrij naar het Hoogduitsch van* A.H. Petiscus, *door* T. van Spall. *Te 's Gravenhage, bij* A. Kloots, 1837.

Gelijk iedere doelmatige bijdrage ter bevordering van een werkdadig Christendom de goedkeuring en toejuiching verdient van allen, die met de zaak van God en Godsdienst opregtelijk zijn ingenomen, zoo zijn ook die geschriften ten hoogste aanprijzenswaardig, in welke de heilige leer des Evangelies in haar *beminnelijk licht* en *zaligende kracht* wordt voorgesteld, vooral indien tevens op derzelver *getrouwe beoefening* met allen ernst wordt aangedrongen. Inzonderheid moeten ons zulke geschriften *welkom* zijn, wanneer zij met een bepaald gewigtig doel ondernomen, in een' behagelijken vorm gesteld, op eene indrukmakende wijze behandeld, in een' goeden, soms kernachtigen, stijl beschreven, en met eene onmiskenbare, gedurig toenemende hartelijkheid van toon ten einde gebragt zijn. - Wij aarzelen niet, al deze eigenschappen aan het boven aangekondigde Werk, uit de bekwame pen gevloeid van A.H. PETISCUS, en door den Heer VAN SPALL vrij naar het Hoogduitsch gevolgd, toe te kennen, terwijl wij het *Motto* tegenover het titelblad geplaatst: *goede boeken hebben geen Vaderland*, of, zoo als wij ook zouden kunnen zeggen: *goede boeken vinden* OVERAL *hun Vaderland*, met volle ruimte op hetzelve mogen toepassen. - Het boek is getiteld: CECILIA *of de zegenrijke nalatenschap*, en aan dit opschrift beantwoordt ook de inhoud volkomen. Vrij van dweeperij, zoowel als van de zucht tot tentoonspreiding eener stelselmatige regtzinnigheid, behelst het Godsdienstige wenken, lessen, raadgevingen, opwekkingen, drangredenen en hulpmiddelen tot een echt Christelijk leven, door eene vrome moeder, bij geschrifte, aan hare dochter nagelaten, met gepaste inlassching van aanmerkelijke bijzonderheden uit de geschiedenis haars levens; waardoor de belangstelling verhoogd, en de aangenaamheid der lezing bevorderd wordt. Het I^{ste} Hoofdstuk, ten opschrift hebbende: *De familie-geschiedenis*, kunnen wij beschouwen als de inleiding tot het volgende; het is een brief van CECILIA'S Tante, waarbij deze het geschrift der moeder aan de dochter toezendt, en behelst de noodige mededeeling tot opheldering der familie-aangelegenheden, waarvan vervolgens meer of min uitvoerig gesproken wordt. De overige twaalf Afdeelingen behelzen: *de nalatenschap zelve*, en zijn van den navolgenden inhoud: ‘II. Uit de geschiedenis van CECILIA'S opvoeding. III. De Heilige inzegening. IV. CECILIA op den dag na hare inzegening. V. De eerste viering des Avondmaals. VI. Mijne moeder, zoo als zij leefde en stierf. VII. De zusters, en het huisselijke leven. VIII. De verbindtenis der vriendschap. IX. God, de nutuur en de mensch. X. Godsdien-

stigheid en geloofskracht. XI. De Godsdienstige zin der vrouw. XII. Het leven in JEZUS. XIII. De Godsdienstijver der vrouw.' - Alles, wat hier voorkomt, ademt eenen milden Christelijken geest, en is geschikt om het gemoed te stemmen tot geloof, liefde en hoop; het boek verdient alle aanbeveling, inzonderheid voor aankomende en volwassen meisjes.

Wij hebben geene ruimte voor eene proeve; een woord over de vertaling besluite onze aankondiging. De Heer VAN SPALL heeft zijne taak met lof volbragt, en slechts zelden tegen het struikelblok der Germanismen gestooten. Hier en daar hinderde ons eene minder juiste, niet Hollandsche constructie, b.v. op blz. 9: 'eenen edelen man, *met welken vereenigd te worden, zich echter in langen tijd het uitzigt niet wilde opdoen*.' Op de correctie valt niet te roemen; doch wij hebben nog eene aanmerking van meer gewigt! Er ligt over vele plaatsen in dit Werkje eene uitheemsche tint, die de kundige en ijverige Vertaler niet had moeten overnemen. Ons althans scheen dat *herhaalde plukken van bloemen* en *vlechten van welriekende kransen*, waarmede de meisjes haren Leeraar in de Godsdienst vereerden (blz. 68), geheel Duitsch; - in ons Vaderland, waar de openlijke toetreding tot CHRISTUS gemeente, naar den aard der plegtigheid zelve, statelijk en deftig, maar zonder zweem van *eene geestelijke bruiloft*, geschiedt, had dat *opsieren van Gods huis met bloemen en kransen*, en *die late rozen in de golvende haarlokken der meisjes* (blz. 163), bij gelegenheid der kerkelijke inzegening, weg kunnen blijven. Zoo zien wij ook op ééne bladzijde (114), ten gevolge derzelfde tijding, *moeder* en *dochter*, de eerste *ter zijde neêrzinken*, de andere *verbleekt van haren stoel vallen*. Onder onze Nederlandsche schoonen en lieven is dat in *flaauwte vallen*, schoon zij voor de Duitsche in waar gevoel niet zwichten, zelfs bij de ontzettendste voorvallen zoo gemeenzaam niet, en de Hemel verhoede, dat het dit ooit worde.

Ziedaar de onbeduidende vlekjes op een tafereel, dat overigens waarlijk schoon mag heeten; laat dit geenen ongunstigen indruk op uw oordeel maken, Lezer!

Het titelblad is met een niet onbevallig vignetje versierd.

B.

***Spanje. Karakters van beroemde Mannen, die thans in Spanje het bewind in handen hebben. Eene Geschiedenis van de jongste Gebeurtenissen in dat Land*. Door Eduard Grosse (*Uit het Hoogduitsch vertaald*). *Te Amsterdam, bij* J.C. van Kesteren. 1837.**

Spanje en de Spanjaarden, *la partie honteuse de la politique de nos jours;* de onuitputtelijke leveraars van allernieuwste nieuwstijdingen voor onze dagbladen; beurtelings het Eldorado en de Mississippi onzer effectenhandelaars; het volk, dat in onze eeuw voor vrijheid vocht,

schoon het nooit vrij was, en de vrijheid in ballingschap zond, zoodra de dwingeland was gevallen; het land van het meisje van *Sarragossa*, en het land van den sergeant van *La Granja*, wie heeft er geen belang bij? Ik spreek opzettelijk van er belang bij te hebben, en niet van er belang in te stellen: het eerste vooronderstelt het houden van Spaansche schuldbrieven, het laatste de kennis van der Spanjaarden wenschen. Zoo talloos als zij zijn, die u zuchtend zullen verklaren, dat zij in de eene cathegorie behooren, zoo telbaar zijn de weinigen, die met grond mogen beweren, dat zij in de andere eene plaats verdienen. Ik weet niet, of de naam van EDUARD GROSSE zich op de lijst der eersten bevindt; gij zelf moogt beoordeelen, of hij regt heeft te eischen, dat wij hem op die der laatsten aanschrijven; hij is Christino noch Carlist, hij is een lid van het jonge Europa.

Uit het oogpunt dier school beschouwt hij FERDINAND VII, ZEA BERMUDES, LLAUDER, MARTINEZ DE LA ROSA, TORENO, MENDIZABAL, MINA, ISTURITZ, CORDOVA, ZUMALACARREGUY, Don CARLOS en de *Basken;* - mogt gij Carlist of Christino zijn, zoo beveel ik u het boek aan, want:

> Du choc des opinions jaillit la vérité,

en ik wil het u niet ontraden, al gelooft gij zoo min als ik aan het liberalisme, *gebaseerd op het wereldburgerschap, dat geboren is geworden met den grooten geweldigen ommezwaai der wereld zelve*, blz. 207; al zegt ge met mij POPE na:

> On forms of government let fools contest
> What makes men happiest certainly's the best.

Zóó veel over het oorspronkelijke; wat deze vertaling betreft, ik wenschte, dat de Uitgever beter papier en letter, de Vertaler wat minder magtspreuken in zijne voorrede en een' fraaijer stijl in het Werk hadde gegeven; - dat Uitgever noch Vertaler, ik weet niet aan wien de schuld te geven, - den titel hadden veranderd. Deze mogt dan een minder aanlokkend uithangbord geweest zijn, hij zoude ten minste geene onwaarheid hebben behelsd; want van de mannen, die *thans* (1837) *het bewind in handen hebben*, hebben zeven achtste het, jaren geleden, *in handen gehad*. Of moet alles wat Spanje betreft, tegenwoordig eene speculatie op de ligtgeloovigheid des publieks zijn?

Jaarboekje voor de Provincie Overijssel, voor het jaar* 1837. - *Gedrukt bij* J.J. Tijl, *te Zwolle, in* 8°. *Behalve den Kalender* 116, XXXII *blz.

Regerings-Almanak van en voor de Provincie Groningen, voor het jaar* 1837. *Te Groningen bij* J. Oomkens, *in* 8°. *Behalve den Kalender enz.* 176 *blz.

Op het slot onzer Aankondiging der Provinciale Almanakken voor den jare 1837 (N°. VII van dit Maandwerk, bl. 361), betuigden

wij onze *verwondering, dat niet ééne der Redactiën der zeven aangekondigde jaarboekjes tot het besluit is gekomen, om in haren Almanak de namen der gewestelijke en plaatselijke autoriteiten te plaatsen*. - Toen wij dit schreven, waren wij van het bestaan der hierboven opgeteekende boekskens onkundig. Zij zijn ons als nu op eene allezins heusche wijze toegezonden, en wij haasten ons ze aan te kondigen.

Men vindt in deze beide jaarboekjes de namen der Leden van het Koninklijke Huis, van de Staten-Generaal, van de Hooge Staatsbeambten, enz., enz., alsmede de namen der Leden van het Gewestelijk Bestuur der beide gezegde Provinciën, die der onderscheidene ambtenaren zoowel in het Burgerlijke en Militaire, als in het regterlijke, financiëele en geestelijke, en alles, wat ten deze voor eenen inwoner dier Provinciën wetenswaardig kan geacht worden.

De Redacteur van het Overijsselsche jaarboekje, de ijverige Heer D. VAN SCHREVEN, griffier van de Ridderschap dier Provincie, heeft niets gespaard, om dit nuttig Werkje, waarvan reeds vroegere jaargangen bestaan, zoo volledig mogelijk te doen zijn. Het boeksken is buitendien verrijkt met *eenige bijzondere aanteekeningen*, omtrent *de bevolking, het onderwijs, den landbouw, de nijverheid*, enz., enz., dezer Provincie, terwijl drie gesteendrukte afteekeningen van nieuw gebouwde gestichten hetzelve versieren.

Ook de Regerings-Almanak der Provincie *Groningen* verdient alle aanbeveling. Hij bestaat in den tegenwoordigen vorm nu reeds vijf jaren. Reeds sedert 1694 werd in *Groningen* jaarlijks een zoogenaamde *Politieke* Almanak, in klein 12°, uitgegeven, die tot 1795 uitkwam, en naderhand tot 1833, onder den naam van *Regerings-Almanak*, werd vervolgd, en sedert laatstgenoemd jaar door het aangekondigd boekje is vervangen. Dit boekje is van zeer veel belang, ja bijna onontbeerlijk voor hem, die in de Provincie of in de Stad *Groningen* eenen kerkelijken, burgerlijken, militairen of anderen post bekleedt, of er mede in betrekking staat. De werkzame en kundige Heer Mr. H.O. FEITH, *Archivarius der Provincie*, heeft dezen jaargang, even als de beide vorige, verrijkt met aanteekeningen van hetgeen sedert den jare 1645 jaarlijks te *Groningen* merkwaardigs heeft plaats gehad; en zulks ten vervolge van de *Fasti Consulares* van UBBO EMMIUS, die met 1644 eindigen.

Beide boekskens zijn alzoo zeer aanbevelingswaardig, en kunnen ook buiten de Provincie van nut zijn. Sedert den jare 1830 bestaat de Staats-Almanak niet meer: het Gouvernement schijnt ongenegen eenen Almanak uit te geven, waarin de ambtenaren in het Land der ongetrouwen niet kunnen opgeteekend worden, en nu missen de bewoners der getrouw geblevene Provinciën ook

de namen dergenen, die bij hen in eenig ambt of bediening zijn geplaatst. De Zuid-Hollandsche Almanak voorziet hierin gedeeltelijk, maar kan niet alle Provinciën uitvoerig behandelen.

V.H.

***Chant National, Imitation de* Tollens, *Reçu en Hommage, par sa Majesté Guillaume* Ier, *Roi des Pays-Bas, Grand-Duc de Luxembourg, etc. etc. etc. - Vendu au Profit des Orphelins du Peintre Hollandais*, Pitloo, *Décédé à Naples, Victime du Chôléra en l'Année* 1837. *A Leide, chez* J.H. Zitman, 1837.**

Wij geven geen Bal ten voordeele der Armen; dat wij er ook geene Gedichten voor schreven! Het doel, hoe loffelijk, heiligt dat middel niet. Oordeel, Lezer! - de eerste verzen of de laatste? naardat wij het Boekje opslaan:

6.

Bescherm hem, God! bewaak zijn' troon,
Op duurzaam regt gebouwd,
Blink' altoos in ons oog zijn kroon
Nog meer door deugd dan goud!
Steun Gij den schepter, dien hij torscht,
Bestier hem in zijn hand;
Beziel, o God! bewaar den Vorst,
Den Vorst en 't Vaderland.

7.

Van hier, van hier wat wenschen smeedt,
Voor één van twee alleen;
Voor ons gevoel, in lief en leed,
Zijn Land en Koning één.
Verhoor, o God! zijn' aanroep niet,
Wie ooit hen scheiden dorst,
Maar hoor het één, het eigen lied,
Voor Vaderland en Vorst.

8.

Dring' luid, van uit ons feestgedruisch,
Die bede Uw' hemel in:
Bewaar den Vorst, bewaar zijn Huis
En ons, zijn huisgezin.
Doe nog ons laatst, ons jongst gezang,
Dien eigen' wensch gestand:
Bewaar, o God! den Koning lang
En 't lieve Vaderland.

6.

Du Roi, bénis la personne,

C'est le but de nos voeux,
Ses vertus sur sa couronne
L'emportent à nos yeux;
De sa famille chérie
o Dieu! maintient(s) les droits,
Protège aussi leur patrie,
La Patrie, et ses Rois!

7.

Et vous tous, de ce royaume,
Fuyez! méchans, envieux,
Vous n'aimez notre Guillaume,
Ni son pays heureux;
Dieu, de leur ame ennemie!(,)
N'entends pas à la fois,
Chanter, la chère patrie,
La Patrie et ses Rois!

8.

Pour conserver ce bon père
A son peuple fidel
Que ce tribût populaire,
Monte au trône éternel;
Créateur de l'infinie,
Ecoute encor nos voix,
Priant, pour notre patrie
La Patrie et ses Rois.

Onthoud daarom den kinderen PITLOO uwe gave niet: wees onder vreemden is dubbel wees zijn

Dies sla uw oogen op *hen* neêr,
Ons aller Vader troost u weêr.

Boekbeoordeelingen.

Gedenkteekenen der Germanen en Romeinen, aan den linker oever van den Neder-Rijn, ontdekt en opgehelderd door *L.J.F. Janssen*, Phil. Theor. Mag. Lit. Hum. Doctor, Conservator bij 's Rijks Museum van Oudheden, te Leiden; Lid van het Thüring-Saksische Genootschap voor Oudheidkunde te Halle; van Kunsten en Wetenschappen te Utrecht, en van de Maatschappij der Nederl. Letterk. te Leiden.

Met 18 Platen en eene Kaart. Utrecht, bij R. Natan, 1836.

Een archaeologisch geschrift in onze landtaal is eene zeldzaamheid geworden; ofschoon onze oudheidkenners van vroegere dagen veelal in het Latijn schreven, omdat dit de smaak hunner eeuw was en zij door het geleerd publiek van half *Europa* gelezen werden, zoo hebben nogtans velen onze eigene letterkunde met verscheidene belangrijke schriften verrijkt: OUDAEN, VAN LIER, IN DE BETOUW, VAN WIJN, PALUDANUS, schreven Nederduitsch en vonden lezers binnen- en buitenlands. In onze dagen zagen wij nog eenige belangrijke geschriften over dit vak van wetenschap uit de pen van REUVENS, WESTENDORP en SCHELTEMA verschijnen; maar deze beroemde geleerden zijn niet meer en lieten de wetenschap als weeskind achter. Des te meer dank zijn wij den Heer JANSSEN verschuldigd, die zich reeds vroeger als ijverig en bekwaam oudheidkundige opdeed, dat hij ons in dit Geschrift weder eene bijdrage tot de archaeologie levert, en niet aan de wenschen van hen gehoor gaf, die hem aanspoorden daartoe eene andere taal dan de onze te kiezen. Onze letterkunde met belangrijke geschriften te verrijken, is de éénige weg om haar elders achting en eerbied te verschaffen, en ook aan *Nederland* eene stem in de republiek der wetenschappen te verzekeren, die het vroeger bezat, later verloor.

Het Werk, dat wij beschouwen, bevat des Schrijvers antiquarische nasporingen aan den *Neder-Rijn*, omtrent van *Calcar* tot aan *Meurs*. In deze streken, die hij ons tevens naauwkeurig en niet zelden dichterlijk schildert, ving hij in het jaar 1832 zijne oud-

heidkundige opdelvingen en navorschingen aan. Moeite noch kosten ontziende, zag hij zijnen ijver beloond; een rijke oogst was zijn deel, zoowel ten aanzien van Germaansche als Romeinsche gedenkstukken, welke hij beide afzonderlijk beschrijft: de afbeelding van de voornaamste derzelve, benevens eene kaart van de onderzochte streken vermeerderen de bruikbaarheid van het Werk.

De Germaansche gedenkteekenen worden in de eerste afdeeling beschreven, ontdekt te *Pfalzdorf*, te *Kalbeek*, op den *Gochschen heuvel*, en op den *Doodenheuvel* bij *Appeldoorn;* wij ontvangen hier eene korte schets van deze belangrijke kolonie en eene van afbeeldingen begeleide beschrijving van drie steenen wiggen, alhier onder het ploegen opgedolven en bekend onder den naam van *ceraunitae*, douderbeitels of bliksemsteenen, waaromtrent de Schrijver het gevoelen omhelst, dat dezelve van Celtischen Cimbrischen oorsprong en niet minder dan 3000 jaren oud zouden zijn, voorts zoowel tot huisselijk als tot krijgs- en godsdienstig gebruik bestemd (bl. 5-11). Deze meening komt ons min waarschijnlijk voor; de Schrijver zegt ons niet, of hij, met WESTENDORP en andere geleerden, een gedeelte der Germanen tot den Celtischen volksstam rekent, dan of hij het verblijf van dezen aan den *Neder-Rijn* vóór-Germaansch stelt. De door hem bijgebragte omstandigheid, dat THOR met zoodanig eene wig wordt voorgesteld, schijnt tegen hem te pleiten, omdat de Scandinaviërs geene Celten waren, de Thor- of Thonaerdienst in de 8ste eeuw nog in *Duitschland* bestond, en de Celtische *Taran, Taranis*, indien deze al oorspronkelijk Celtisch is, niet met zulk eenen donderbeitel afgebeeld wordt; wij zien daarenboven geene reden, om aan de Celten in die tijden eene mindere beschaafdheid dan aan de Germanen toe te schrijven; ten tijde der Romeinen had juist het tegendeel plaats, en de oud-Germaansche, door den Schrijver ontdekte overblijfselen, leveren daarvan mede eene getuigenis. Eindelijk zijn er in *Drenthe* donderbeitels ontdekt, liggende naast urnen en offerschalen, welke met erkende Duitsche overeenkomen; zoodat Recensent, wat hem betreft, dit gevoelen omtrent den Celtischen oorsprong niet kan toestemmen, en de gevondene wiggen voor Duitsche gedenkstukken van lateren tijd aanziet, maar die om derzelver eenvoudigheid bij verschillende volken in gebruik waren, even als de slingers, de pijlen, werpschichten en dergelijke.

Van *Pfalzdorf* geleidt ons de Heer JANSSEN naar *Kalbeek*, een aloud kerkdorp tusschen *Udem* en *Goch*, op eene heuvelachtige heide gelegen, waar hij meer dan twee honderd grafheuvelen onderzocht en vele urnen en metalen overblijfselen opdolf. Onder al deze urnen vond hij er slechts zeven met eenige versiering, twee met deksels, welke naauwkeurig beschreven worden, en vele gewone;

de metalen overblijfselen bestonden in ringen, *fibulae* en kronkelingen, wier bestemming niet geheel zeker is, benevens een spijkertje en een gedeelte van eene haarnaald of eenen ring.

Schraler was de oogst op de heuvelenketen, de *Gochsche berg* genoemd, daar hier de *tumuli* zoowel door schaapherders als door andere inwoners van *Goch* reeds veelvuldig doorwroet, en de gevondene overblijfselen verstrooid geraakt waren; maar daarentegen leverde de *Doodenheuvel* vele en belangrijke oudheden op, inzonderheid urnen, waarbij somtijds kleine potjes aangetroffen werden, wier bestemming donker is. De S. gist, en, zoo het ons voorkomt, niet zonder grond, dat deze deels kinderurnen, deels zoodanige vaatjes waren, waarin iets tot onderhoud of sieraad des levens gelegd geweest was. De in sommige gevondene beenderen van kinderen, in anderen overblijfsels eener vettige stof, zetten aan deze meening veel waarschijnlijks bij, gelijk ook het vinden der overblijfselen van eenen haas en eenen vogel, elders in Germaansche graven ontdekt, aanleiding geven tot het vermoeden, hetwelk de S. opgeeft, dat, namelijk, dit den overledenen als spijze medegegeven is. Wel is waar, dat dit met de gevoelens der Scandaniviërs omtrent Valhall schijnt te strijden; maar daarentegen strookt het zeer goed met het aloude bijgeloof, dat de schimmen der afgestorvenen des nachts om hunne graven waarden en onder den grond voortleefden. Verg. KILIAN i.v. *Mollenrooden*.

Hiermede stapt de S. van de Germaansche oudheden af, om tot de Romeinsche over te gaan; eer wij hem echter op zijne reis volgen, zal het niet nutteloos zijn, twee ons voorgekomene bedenkingen te opperen. De eerste betreft de meening van den Heer J., dat deze *tumuli* aan de Menapiërs toegeschreven moeten worden, die hier omstreeks gewoond zouden hebben, gelijk hij in zijn vroeger uitgegeven geschrift: *Grafheuvelen der Germanen*, uitvoeriger voorgedragen en ook hier herhaald heeft. Rec. meent hieromtrent van hem te moeten verschillen; de Menapiërs woonden Zuidelijker, in *Limburg, Zuid-Braband* en tot aan de Morinen in *Vlaanderen* toe. In de *Ann. Vedast.* bij PERTZ *Mon. Herm. Hist.* II, 198, wordt gezegd, dat de Noormannen, ten jare 880, de Menapiërs en Sueven uit *Kortrijk* verdreven. De S. zie verder over deze stof de verhandeling van D^{r}. WESTENDORP, *over de Morini, Menapii den Portus Itius en de Toxandri*, en vooral het Werk van D^{r}. LEDEBUR, *dass Land und Volk der Bructeren*, alwaar de geographie van verscheidene aangrenzende volksstammen, volgens oude Schrijvers en Oorkonden, historisch ontwikkeld is, en waar hij gronden opgeeft voor de meening, die Rec. ook gaarne aanneemt, dat in deze streken de Gugerulen en Sicambren, en misschien Noordwaarts eenige Chamaven gehuisd hebben.

Eene tweede bedenking is van meer gewigt en biedt Rec. alleen ter nadere overweging aan, zonder daarvoor te willen strijden. Het is deze, dat de meeste oudheidkundigen, en ook de Heer JANSSEN, bij het ontdekken van Germaansche graven, denzelven eenen te hoogen ouderdom toeschrijven, en de meening schijnen te omhelzen, dat de ruwe voortbrengselen der kunst, daarin aanwezig, op een tijdvak wijzen van volslagene barbaarschheid en gemis aan kunsten en beschaving. Men meent reeds veel toe te geven, met dezelve tot de tijden der Romeinen te betrekken; maar is er eene reden, die verbiedt aan latere tijden van de 5de tot de 10de eeuw te denken? of werden er toen geene grafheuvelen meer opgerigt? hadden er toen geene plegtigheden bij de begrafenissen der Duitschers plaats? en zouden alleen de graven der eerste tijden ongeschonden bewaard, die der lateren geheel verdwenen zijn? De wetten en capitulariën en de strafredenen der geestelijken bewijzen het tegendeel, waarvan wij ten bewijze eenige zullen aanhalen, omdat zij ons voorkomen tot de in het onderhavige Werk behandelde Duitsche gedenkstukken betrekking te hebben en dezelve op te helderen. In een *capit.* van KAREL *den Grooten*, 769, wordt in het algemeen van *paganiae* en *profana sacrificia mortuorum* in den *Indic. Superst. Conc. Liptin.* 743 van *sacrilegium ad sepulchra mortuorum*, van *sacrilegium super defunctos. i.e. dadsisas*, van *simularia de consparsa farina, de ligneis pedibus vel manibus pagano ritu* gesproken, en dit bijzonderlijk opgehelderd in verscheidene concilie-acten, vooral in de verzameling van BURCHARD van *Worms* († 1024) ‘uiterrogandum, si aliquis - vota - ad lapides faciat, aut ibi *candelam* seu *quodlibet munus* deferat, veluti ibi quoddam numen sit, quod bonum aut malum possit inferre.’ - ‘Fecisti aut consensisti, quod quidam faciunt homini occiso cum sepelitur, dant ei in manum *unguentum quoddam*, quasi illo unguento post mortem vulnus sanari possit et sic cum *unguento sepeliunt*.’ - ‘Fecisti quod quaedam mulieres instinctu diaboli facere solent, cum aliquis infans sine baptismo mortuus fuerit, tollunt cadaver parvuli et ponunt in aliquo secreto loco et *palo corpusculum ejus transfigunt*, dicentes si sic non fecissent, quod infantulus surgeret et multos laedere possit.’ - ‘Cum aliqua femina parere debet, et non potest, in ipso dolore si mortem obierit, in ipso sepulchro *matrem cum infante palo* in terram transfigunt.’ - ‘Cum infans noviter natus est, et statim baptizatus, et sic mortuus fuerit, dum sepeliunt eum, in dexteram manum ponunt ei *pateram* ceream cum oblato et in sinistram manum calicem cum vino semiliter cereum ponunt ei, et sic eum sepeliunt.’ - Het begraven in heuvelen was in *Saxen*, nog ten tijde van KAREL *den Grooten*, onder de Heidenen in zwang, gelijk blijkt

uit de *Capit.* in p. Sax. XXI: ‘Jubemus ut corpora Christianorum Saxonum ad coemiteria ecclesiae deferantur et non ad *tumulos paganorum*.’ - En ofschoon de lijkverbranding misschien opgehouden had, hield de gewoonte om urnen in den heuvel te plaatsen nog stand. Zie de voorbeelden bij WESTENDORP, *Huneb.*, bl. 131. Voor het overige leveren de capitulariën zeer belangrijke bijdragen tot de kennis der begrafenisplegtigheden in die tijden, zoo bij Heidenen als Christenen in zwang. Daar wij dus te dien tijde van grafheuvels, offeranden, lijkgeschenken, offerschalen, lijkzalf of reukwerk, urnen, en het bevestigen der lijken aan palen in het graf gewaagd vinden, meenen wij voor ons, dat welligt vele dezer graven uit latere tijden dan die der Romeinsche heerschappij zijn kunnen, zonder daarom te willen ontkennen, dat er ook oudere bestaan.

Wij willen, na deze aanmerkingen, den Schrijver weder volgen, waar hij ons de oudheden van Romeinsche afkomst beschrijft, door hem zelven of door anderen aan den *Neder-Rijn* gevonden. Deze zijn in grooteren getale en belangrijker dan de Germaansche. Zij beslaan het meeste deel des Werks, bl. 44-166, waarop nog eenige bijvoegselen volgen, welke wij straks zullen beschouwen.

De Schrijver opent het verhaal zijner ontdekkingen met een zeer gelukkig geschetst tafereel zijner aankomst aan het dorp *Asberg*, bij *Meurs*, en van een belangwekkend gesprek met eenen oudheidkundigen landman, die niet alleen met de geschiedenis dier gewesten, maar ook, hetgeen nog bewonderenswaardiger is, met de berigten der oude schrijvers omtrent *Duitschland* volkomen bekend was en dezelve gelezen, en met oordeel genoten had. Men zal deze geheele inleiding met groot genoegen en belangstelling lezen; het is een schoon voorportaal voor den tempel der oudheid, die ons vervolgens ontsloten wordt. De S. ving zijne opgravingen aan in het bosch *Mühlewinkel*, en na aldaar vele potscherven en grondslagen van oude gebouwen ontdekt te hebben, vervolgde hij zijne nasporingen op de akkers van *Asberg*, door hem voor het oude *Asciburgium* van TACITUS gehouden, hetgeen hij uit de rigting van oude Romeinsche wegen, den vroegeren loop des *Rijns* en eenige gedenkstukken tracht te bewijzen. Op deze akkers werden vele Romeinsche oudheden ontdekt, waaronder een traanfleschje en traankruikje, welker bestemming echter door den S., tegen het algemeene gevoelen, dat ook SMETIUS omhelst, op het voetspoor van VISCONTI en MONGEZ, eer voor reukfleschjes gehouden worden; voorts eenige voorwerpen van *terra sigillata*, zalfpotjes, *fibulae* en penningen, waarna ons eenige inscriptiën van steenen, vroeger hier gevonden, worden medegedeeld.

Van hier gaat de reis naar *Grünthal*, waar mede eenige oudheden

werden aangetroffen; digt hierbij ligt het dorpje *Alpen*, door sommigen voor het *Legio* XXX *Ulpia* van PTOLOMAEUS gehouden. Vervolgens begaf zich de S. naar *Birten* en *Xanten*. 'Omtrent *Birten* (zegt hij) valt het naauwelijks meer in twijfel te trekken, dat daaromtrent eenmaal het beroemde *Vetera* van TACITUS - tevens het *ὀυέτερα* van PTOLOMAEUS - gestaan heeft.' *Xanten*, daarentegen, houdt hij voor het oude *colonia Trajana*, en wil, dat het zijnen tegenwoordigen naam ontvangen hebbe van een klooster voor reguliere Kanoniken, ten jare 1028 door den Aartsbisschop van *Keulen*, PELIGRINUS, gesticht. Rec. meent, bij de moeijelijkheid om volkomene zekerheid over dit punt te erlangen, zijn oordeel te moeten opschorten, maar wil den S. opmerkzaam maken, dat in de *Ann. Xantenses ad Ann.* 864 (PERTZ II, 230) van de Kerk van S^{t}. VICTOR, en eenen inval der Heidenen te *Xanten* gewaagd wordt; (*ad Sanctos usque pervenerunt et locum opinatissimum vastaverunt. Atque - ecclesiam S. Victoris mirifico opere constructam incenderunt igni;*) waarna zij *per alveum ascendentes, villam regiam grandem incenderunt*. Kan dit soms een Romeinsche burg geweest zijn? Vergelijk hetgeen van oude grondslagen van gebouwen, bl. 100, opgemerkt wordt, die de Heer J. vermoedt, de overblijfselen eener Romeinsche *villa* te zijn. Na deze geleerde en belangrijke digressie over *Birten* en *Xanten*, ontvangt men eene korte schets van het beroemde Xantensche antiquiteitenkabinet van den Heer HOUTEN, waarbij wij des Schrijvers wensch deelen, dat eerlang eene oordeelkundige beschrijving dezer rijke verzameling, vooral met naauwkeurige opgave van de plaats, waar elk stuk ontdekt is, onzen oudheidkundigen moge geschonken worden; bijzonder is dit noodzakelijk ten aanzien der penningen en der tegels met de merken der legioenen, waardoor men tot derzelver standplaatsen zoowel als tot de tijden, wanneer de Romeinen hier garnizoen gehouden hebben, eenen leiddraad ontvangen zou.

In het volgende hoofddeel worden de ontdekkingen van den S. op het *Bornsche veld* en te *Monreberg* beschreven, waar mede eene Romeinsche legerplaats gestaan heeft, en nog een driedubbele wal en een put van deze vroegere bestemming getuigen. Het *Bornsche veld* had vroeger zeer veel belangrijks opgeleverd, waarvan de S. met moeite nog het een en ander magtig werd; behalve eenige penningen en tegels, verschafte hij zich ettelijke gedenksteenen van witten kalksteen met opschriften, zoo het schijnt, geloften; doch allen door vroegere verwaarloozing zeer beschadigd, zoo als uit de bijgevoegde afbeeldingen blijkt; zeldzaam is een koperen gelofteplaatje, mede in dien omtrek op den *Kalkarberg* opgedolven, met Latijnsche inscriptie; de beschrijving van verscheidene andere metalen overblijfselen, hier ontdekt, besluit dit hoofddeel.

In het volgende worden ons de ontdekkingen te *Louisendorf* medegedeeld, waaronder ook zoodanige oudheden voorkomen, wier Romeinsche aard onzeker is, anderen, die van het verblijf dezes volks getuigen. Eindelijk komen wij tot het Slot *Moyland*, genoegzaam bekend bij elk, die de streken van *Kleef* bezocht heeft, en ook ten aanzien der archaeologie belangrijk. Hier werden, onder anderen, twee beeldjes van fijne witte kleiaarde opgedolven, welker afbeelding ons, pl. 17, wordt medegedeeld, en die wij wel met den Heer J. voor werk van lateren tijd, maar daarom nog niet voor Christenarbeid houden. Integendeel besluiten wij uit de boven aangehaalde plaats, omtrent het heidensche gebruik van *simulacra de consparsa farina*, tot eenen heidenschen oorsprong, en indien men in het oog houdt, dat dit aloude gebruiken en bijgeloovigheden waren, zouden de bewuste beeldjes zelfs wel van vroegeren tijd, doch altijd van Germaansche afkomst, kunnen zijn. Het derde, ons medegedeelde beeldje met den wereldbol en het kruis er op, schijnt, wel is waar, voor eene christelijke afkomst te pleiten, en duidelijk te maken, dat ook de Christenen beelden hadden, die even ruw gemaakt waren als die der Heidenen; nogtans zou Rec. *alleen* om het kruis nog niet den christelijken oorsprong durven beweren, daar zelfs de in de *Waal* gevondene en door SMETIUS, *Ant. Neom.*, p. 33, beschrevene *gemme*, met het kruis en de visschen, misschien even goed heidensch zijn kan, en ons THORS hamer herinnert; evenwel zou hij gemeld beeldje voor Christenarbeid houden. Merkwaardig is een voor eenige jaren gevonden beeldje van den god TYR, dat van even ruwen beitel is; BÜSCHING heeft het doen afteekenen in een stukje, getiteld: *das Bild des Gottes* TYR. *Breslau* 1819.

Belangrijke oudheden werden vervolgens op dezen grond opgedolven, welke overtuigend schenen te bewijzen, dat de Romeinen hier gehuisd hadden; velen derzelve waren fraai bewerkt, waaronder eene metalen hanglamp, in den vorm van eenen voet, opmerking verdient, vooral omdat zij van eenen ketting voorzien is, iets dat bij de meesten van die soort ontbreekt, zoo als ook de lamp, bij SMETIUS afgebeeld, daarvan geene sporen vertoont.

De Heer JANSSEN meende met dit hoofddeel zijn Geschrift te eindigen, toen nadere navorschingen en berigten hem noopten, daarop nog bijvoegselen te doen volgen, die niet minder belangrijk zijn dan het vorige. Zij bevatten: I. *Nadere ontdekkingen aan den Niers.* II. *Asciburgum*. III. *Over de Fossa Drusiana*, waar wij de gedachten van wijlen den geleerden oudheidkenner D^{r}. WESTENDORP over dit punt leeren kennen. IV. *Over Vetera en colonia Trajana;* behalve eene opgaaf van varianten in de verschillende uitgaven van PTOLEMAEUS, ten opzigte van *Vetera en legio Trigesima*

Ulpia, ontvangt men hier een' uitvoerigen brief van D^{r}. WESTENDORP over dit onderwerp, welke daaromtrent van den Schrijver in gevoelen verschilt. V. *Oude Wallen in Nieuw-Louisendorf*. VI. *Twee Romeinsche grafsteenen uit Nieuw-Louisendorf*[1], en eindelijk VII. *Een Romeinsche ring uit Louisendorf*.

Het zou ons te ver voeren, den inhoud in bijzonderheden na te gaan; de Lezer zal uit de opschriften genoegzaam zien, dat er zeer belangrijke punten in deze bijvoegselen behandeld worden, die welligt tot nieuwe navorschingen leiden kunnen, immers, indien de onverschilligheid, waarmede hier te Lande deze wetenschap tot nog toe, helaas! beschouwd wordt, te overwinnen is. Recensent betuigt gaarne, het Werk met groot genoegen en nut te hebben gelezen, en wenscht den geleerden Schrijver genoegzame aanmoediging toe, om zijne verdere nasporingen in het vervolg mede in de landtaal zijnen Landgenooten, en allen, die de oudheidkunde waarderen, te schenken. Mogt ook dit voorbeeld anderen met eenen edelen naijver bezielen, en aldus langzamerhand de vroeger roem der Nederlanders in dit vak van wetenschap herleven!

Natuur- en Scheikundig Archief, uitgegeven door *G.J. Mulder* en *W. Wenckebach*, Jaargang 1837, 1ste stuk, te Leiden bij P.H. van den Heuvell.

Dit Tijdschrift wordt sedert het jaar 1833 door den Heer G.J. MULDER, en sedert 1836 met medewerking van den Heer W. WENCKEBACH uitgegeven.

Het is zoo algemeen in ons Vaderland bekend, dat het wel niet tot die geschriften zal behooren, welke eene aanprijzing ter verspreiding behoeven. Het behoort tot de weinige onzer tijdschriften, die tegenwoordig ook in het buitenland gelezen en waaruit stukken in de meest geachte Duitsche, Fransche en Engelsche tijdschriften overgenomen worden, als bijv. in POGGENDORFF'S *Annalen, Pharmaceutisch Centralblatt, Journal de Pharmacie, Edinborgh Philos. Journal*, BERZELIUS, *Jahresbericht*, enz. Het zal daarom des te meer belangrijk zijn, om de lezers van den *Gids* met den inhoud van dit eerste stuk bekend te maken.

I. *Over de onderlinge beveiliging van tin in zeewater* deelt de Heer N. VAN BEEK eene reeks van proeven mede, die tot het resul-

(1) De naam ROKINGE, op een' dezer grafsteenen, door den Schrijver voor Frankisch gehouden, komt ook in de 8ste eeuw voor, bij MIRAEUS, *Cod. donat. piar*. Cap. 6, 7, p. 10, 11 en geeft mede grond, om eenen min hoogen ouderdom van den geloftesteen te onderstellen.

taat leiden, dat tin ijzer niet voor oxydatie beveiligt, maar integendeel de oxydatie bevordert. Zijn Ed. had aanleiding gekregen tot het bepaald onderzoek hiervan, door het verschil, hetwelk hij hierover met H. DAVY had, welke laatste meende, dat het tin tot beveiliging konde dienen voor het ijzer tot stoomketels, waarin zeewater gebruikt wordt.

Voor ons Vaderland heeft dit stuk zeker eene dubbele waarde.

II. *Verandering der magnetische afwijking* te *Breda*, waargenomen gedurende het Noorderlicht, 18 Februarij 1837. De Heer WENCKEBACH heeft, zoo lang dit verschijnsel duurde, de bewegingen der magneetstaaf van zijnen magneto-meter nagegaan, en het resultaat dezer correcte proeven bewijst op nieuw den grooten invloed van het Noorderlicht op de magneetnaald.

III. *Ontleding van Deventer-ijzer*. De Heer G.J. MULDER had reeds in 1836 eene ontleding van het moeras-ijzer-erts bekend gemaakt. - Zeer belangrijk rekenen wij, vooral uit een technologisch oogpunt, de analyse van dit metaal.

Uit de ontleding bemerkt men, dat dit ijzer vrij zuiver is; intusschen is er eene kleine hoeveelheid phosphorus in voorhanden, die volgens den Schrijver met ijzer verbonden is: hetgeen niet voor de deugdzaamheid van het metaal pleit, daar het uit de proeven van C.D. UHR bekend is, dat men, indien de phosphorus als phosphorzuur niet te veel met kalk verbonden is, een veel bruikbaarder metaal verkrijgt.

IV. *Ontleding van wei uit een waterhoofd*, door G.J. MULDER.

Te regt zegt BERZELIUS: ‘Die Entwickelung der Vorgänge bei den chemischen Processen in dem lebenden Körper ist der höchste wissenschaftliche Endzwek der Thier-Chemie und macht die Basis der Physiologie aus, einer Wissenschaft, welche für die Heilkunde von der grössten Wichtigkeit ist.’

Niemand onzer geneeskundigen, vooral, zal de waarheid van dit gezegde betwijfelen, en alzoo deze naauwkeurige ontleding als eene belangrijke aanwinst beschouwen voor de dierlijke scheikunde, een gedeelte der wetenschap, dat nog in zijn' kindschen leeftijd verkeert.

V. *Ontleding van eenige soorten van zout, door* G.J. MULDER.

De Schrijver heeft 5 soorten van zout ontleed: het Fransche, Curaçaosche, Lissabonsche, het 's Ubeszout en het Klipzout. Het ruwe zout van Curaçao is bevonden het beste der 5 genoemden te zijn, als bevattende het meeste chloruretum sodii, in zulk eene hoeveelheid, die zelfs in ons fijn geraffineerd tafelzout niet wordt aangetroffen. Deze ontleding is weder van technisch belang, door de opmerkingen van den Schrijver over de soort van zout, welke bij het inzouten van verschillende zelfstandigheden, vooral van haring, moet aangewend worden.

VI. *Over de digtheid van het zeewater op verschillende plaatsen van den Oceaan*.

VII. *Over het zoutgehalte van het zeewater van den Oceaan*, beiden door den Heer G.J. MULDER.

In het eerste stuk worden de densiteiten van veertien hoeveelheden zeewater bepaald; waaruit blijkt, dat het zeewater op dezelfde plaatsen van den Oceaan niet altijd in digtheid hetzelfde blijft, dus in hoeveelheid van zout verschillend is, dat de verschillen echter zeer gering zijn, en in geene reden staan met het verschil in lengte of breedte. Intusschen willen wij hierbij opmerken, dat, volgens MARCET, de Zuidelijke Atlantische Oceaan meer zout dan de Noordelijke bevat, in de verhouding van 1,02919: 1,02757.

Het tweede stuk bevat eene ontleding van het zeewater van den grooten Oceaan, tusschen 20° Z. en 50° N.B. geschept. Deze ontleding kan vooral als eene belangrijke bijdrage tot de onderzoekingen van V. HUMBOLDT en MURRAY over het water van den grooten Oceaan beschouwd worden.

Eindelijk wordt dit nommer door eene zaakrijke, in zeer gematigden toon gestelde, recensie besloten, die eene uitzondering op gewone beoordeelingen van dien aard maakt, omdat zij in een scheikundig laboratorium is daargesteld, dus op daadzaken is gegrond en als ware kritiek kan beschouwd worden.

Het antwoord van den Heer A.H. VAN DER BOON MESCH, op de prijsvraag door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen over den aard der foesilalie uitgeschreven, was door die Maatschappij in 1836 met goud bekroond geworden. De Heer G.J. MULDER heeft in zijne recensie aangetoond, dat deze verhandeling den toets der tegenwoordige scheikunde niet kon ondergaan, en heeft de moeite op zich genomen, om de vraag op nieuw breedvoerig te onderzoeken. Hierbij heeft hij geheel andere uitkomsten verkregen, die van het grootste belang voor de wetenschap mogen gerekend worden, daar zij niet alleen de onjuistheid van vele zaken, die in de verhandeling voorkomen, bewijzen, maar dit gedeelte der scheikunde met belangrijke organische ontledingen verrijken, zonder welke heden ten dage, volgens getuigenis der grootste chemici, een scheikundig onderzoek als onvolledig moet beschouwd worden.

Het is echter hier de plaats niet, dit stuk stap voor stap te volgen. Men leze en oordeele zelf. Intusschen, uitgaande van het beginsel, dat men in het beoefenen der wetenschappen altijd in het oog moet houden, het zoeken naar waarheid, kunnen wij niet ontveinzen, dat het ons om vele redenen spijt, dat het antwoord op die prijsvraag goud waardig is gekeurd door eene der beroemdste Maatschappijen van Nederland.

Uit deze korte opgave hebben wij den belangrijken inhoud van dit archief kunnen nagaan; wij wenschen dus de Redactie kracht en ondersteuning toe, om hetzelve bij voortduring te doen uitkomen, opdat wij steeds zien mogen, dat, al is het getal der ware beoefenaars ook gering, ons Land gelijken tred in Natuur- en Scheikundige Wetenschappen met andere Landen kan houden.

September 1837.

Iets over het Dierlijk Magnetismus, ook in Verband met het Zielenleven, door *B. Meylink*, Philosophiae Naturalis Doctor., Deventer, Ter Gunne, 1837.

103 bladz., 8°.

Die vrienden, die vrienden hebben wat op hunne rekening! daar hebben zij nu weder een' Doctor Philosophiae Naturalis verleid, niet alleen om eene onphilosophische verhandeling te bewerken (zie bl. 3 v.d. verband.) en voor te lezen, maar ook nog te laten drukken! ofschoon de Schrijver zelf weet en zegt, dat er niets nieuws in is. Dat eerste had onder de roos kunnen blijven; maar dat drukken! nu, de aandrang was dan ook sterk, en als die aandrang zoo sterk wordt, moge de nederigste mensch het binnen houden. ‘Denn leichter ist's Rhabarber im Leibe zu behalten als Urtheil und Gedicht,’ zeide GÖTHE, en die sprak bij ondervinding. Eerst had de Schrijver het volstrekt niet willen doen; immers hij wist hoe onbelangrijk, hij vreesde, hij durfde niet anders dan schipbreuk zich voorstellen; maar toen vleide hij zich weder, en, raad nu zelf het gevolg, Lezer! - Als een Schrijver eerst door anderen gevleid wordt, en dan zich zelven nog gaat vleijen, dan kan het immers niet anders.

Die andere vriend (zie bl. VI van het voorberigt) had wel gelijk, toen hij onlangs schreef: ‘Het is gemakkelijker te zeggen: kom, kom, gekheid! middeleeuwsch bijgeloof! dan het *beproeven* der geesten, of zij uit God zijn.’ Maar in plaats van dit gezegde eenvoudig-schoon te vinden, en er mijn zegel aan te hechten, zoo als de Schrijver doet, zou ik hem hebben geantwoord, dat die geesten volstrekt geene experimenten met zich laten maken, en noch van den physieken, noch van den intellectueelen kant genaakbaar zijn; metaphysisch zal toch de vriend ze niet te lijf willen, want dan slaat hij zeer zeker in de lucht.

Doch als ik zoo voortging, zou de Schrijver mij tot de ongeloovige spotters, misschien wel tot de materialisten rekenen, want dat loopt er op: wie geen gelijk geeft, wie niet mede schermt

met onverstane, maar gemoedelijke klanken, wordt in den ban gedaan.

Die stralen van het Dierlijk Magnetismus op te vangen, b.v., en dan in het morgenrood van dezelve de onsterfelijkheid te zien, is heerlijk; maar laat ons toch vooral goed duidelijk zien, want anders spelen wij met phantasiestukken, en wij zien door dat licht, gebroken in den spiegel onzer eigenliefde, niets dan beelden van eigen maaksel, even als door de staalbreking der holle spiegels een beeld getooverd wordt, schijnbaar nieuw, onstoffelijk, maar werkelijk slechts teruggekaatst door aardsche stoffelijkheid.

Doen wij nu niet als de man, die onphysisch zich verbaast en het nu stellig beweert, dat er een beeld zonder stof bestaan kan, want hij heeft het zelf gezien; wij zouden even onphilosophisch handelen en denken. En of wij dan nu al schermen met ‘daadzaken,’ met ‘algemeene resultaten, die hoogstwaarschijnlijk het vooröndersteld verband tusschen onzen geest en de geestenwereld tot onbedriegelijke zekerheid maken zullen,’ met waarheid en ‘zalig bewustzijn!’ Wij trekken het kind al die kleederen en lintjes uit, en zien dan nu eens, wat er wel van die zaak is. Wij bezien die zaak niet bij het morgenrood van die stralen des Dierlijken Magnetismus, maar bij het daglicht van ons verstand, geholpen door vijf zintuigen, en wij vooronderstellen niet eerst een verband tusschen twee onbekende dingen, om dat verband des te handiger tot zekerheid te potenziren; dat *voor*onderstellen heeft al zoo veel leugens in de wereld gebragt, dat wij er geweldig op gebeten zijn. Nu zult gij mij weder anders aanvallen, en zeggen: maar heeft de mensch dan niet anders dan zijn verstand en vijf zintuigen, o gij miserabele rationalist!

Ja, hij heeft ook nog zijn gevoel en zijne zucht voor het goede, ware en schoone, en dat is verheven Goddelijk in hem, dat doet hem hopen en verlangen naar hooger en beter; en juist het bestaan van dat hoogere, en het bestaan van dat verlangen, geeft hem eene verwachting, maar niets meer. Hier zijn wij *au bout de notre latin*. Maar nu zijt gij nog niet uitgepraat, gij hebt uw Dierlijk Magnetismus in reserve.

En nu lezen wij op bl. 1, 2 en 3 van de Verhandeling zelve, dat, terwijl de mensch met zijnen voet deze aarde betreedt, hij zich met zijn' geest ver boven dezelve kan verheffen, en zelfs de banden van ruimte en tijd kan afschudden. Dat die verscholene, maar edele krachten, door alle geleerden van alle tijden betoogd, *thans*, ja thans, Lezer! in de verschijnselen onzer dagen zigtbaar zijn geworden, en wel in daadzaken en zigtbare verschijnselen. Louter nieuws voor ons, die van dat alles nog niets gemerkt hebben;

maar vooral dat het Dierlijk Magnetismus zoo ondierlijk, zoo edel is, en dat dit ons al dien adel des menschen leert en geleerd heeft.

Om dat nu te ontvouwen, zal de Schrijver niet de geheimen dezer nog achter een zoo digt kleed verscholene wetenschap (eilieve! wat is eene wetenschap, die achter een digt kleed van geheimzinnigheid verscholen is? dat is geene wetenschap, maar een raadsel, Heer Filozoof! en dus is het Dierlijk Magnetismus geene wetenschap, maar een raadsel) ontsluijeren; neen, hij zal:

1°. Een oppervlakkig denkbeeld geven van het Dierlijk Magnetismus in het algemeen;

2°. Eenige gevolgen uit het behandelde afleiden.

Gevolgen, afgeleid uit oppervlakkige denkbeelden, zijn doorgaans onjuist: heeft de Schrijver dat wel bedacht?

Nu volgt de geschiedenis van het Dierlijk Magnetismus, en dan de verschijnselen. Bl. 4 en 5 wordt de Oudheid en het Priesterbedrog gezegd, de duidelijkste blijken te dragen van uitvloeisels des dierlijken Magnetismus geweest te zijn. Wel zijn hier vermoedens en onduidelijke blijken, edoch duidelijke zijn ons onbekend. Bladz. 6 en 7 wordt MESMER en de fata van het Dierlijk Magnetismus vermeld; met de kortheid was eene juistere chronologische orde bestaanbaar: onder anderen, niet in 1788, maar 1781, liet het Fransche Gouvernement aan MESMER, door den Minister PRETEUIL, 40,000, en niet 20,000 livres als jaarwedde aanbieden, als hij dáár wilde blijven, en altijd drie Geneesheeren, welke de Regering zou benoemen, in zijne methode wilde onderwijzen; maar MESMER weigerde. Op bl. 11, bij de vermelding van het onderzoek eener commissie van de *Académie de Sciences*, waaronder LAVOISIER en FRANKLIN, alsmede eener commissie der geneeskundige faculteit, wordt gezegd, dat deze commissie het bestaan van het Dierlijke Magnetismus loochende, omdat zij hetzelve *als stof niet zien noch tasten kon*. Rec. moet hier den Schrijver toeroepen: *qui bene distinguit bene docet*, door niet te distingueeren en niet wèl te verstaan, zouden wij achtbaren mannen dwaasheden in den mond leggen, die zij nooit gezegd hebben, en hen dus onregtvaardiger wijze in verdenking brengen; wij zouden toonen te spreken over zaken, die wij zelve niet verstonden, en te willen onderwijs geven in iets, waarin wij zelve onderwijs behoeven.

Het bestaan van eene algemeen verbreide magnetische vloeistof ontkenden de Commissarissen, dewijl zij door geen één zintuig onmiddellijk zich daarvan hebben kunnen overtuigen. Zij wilden de werkingen van het Magnetismus op het menschelijk ligchaam, eerst op hun eigen ligchaam beproeven; zij stelden zich echter voor, niet al te zeer op zich zelve hunne aandacht te bepalen,

dewijl zelfs de gezonde mensch, als hij aanhoudend aan zijnen inwendigen toestand denkt, iets bijzonders meent te gevoelen. Daarom werd voor hen een afzonderlijk vertrek bij D'ESLON ingeruimd, waar zij éénmaal in de week, bijna drie uren lang, door D'ESLON of een' zijner leerlingen werden gemagnetiseerd. Zij verzekeren niets gevoeld te hebben, zelfs dat de hoofdpijn van een' hunner er niet door verbeterd was. Eenige ligte aandoeningen kwamen hun te onbeduidend voor. Kinderen gevoelden niets. Dat de verbeelding hoofdzakelijk deze werkingen te weeg bragt, besluiten de Commissarissen dááruit, dewijl, wanneer men den zieken een' doek voor de oogen bond, en hun diets maakte, dat zij gemagnetiseerd werden, zij hetzelfde gevoelden als bij wezenlijke manipulatie. Dewijl D'ESLON ook beweerde, dat gemagnetiseerde boomen even zoo op de zieken werkten als het haquet, zoo bragt men een' jong mensch, met toegebondene oogen, bij niet gemagnetiseerde boomen, terwijl deze meende, dut dezelve gemagnetiseerd waren: hij kwam dan ook in magnetische trekkingen. Daarom houden zij het magnetismus voor een onding, en de werkingen, als gevolgen der verbeelding, voor gevaarlijk.

De faculteiten waren van hetzelfde gevoelen. JUSSIEU, een van die laatste commissie, deelde de verschijnselen, welke hij waarnam, in vier soorten: 1.) in algemeene, waarvan men de ware oorzaak niet bepalen kan; 2.) in negatieve, die tegen het magnetismus pleiten; 3.) in zulke, die alleen op rekening van de inbeelding moeten geschreven worden; 4.) in positieve, waaruit hij besluit, dat er werkelijk eene uit het ligchaam stroomende vloeistof bestaat, die op andere menschen werkt en waardoor zenuwzieke personen ligter worden aangedaan. Hij vergelijkt deze vloeistof met de electrische, en houdt dezelve ook voor gelijk aan of overeenkomstig met het levensbeginsel, of de levenskracht: zoodat JUSSIEU ook niet alles voor goede munt aannam.

Er waren ook vele suspecte punten, als onder anderen, dat MESMER geene commissie toeliet, dat hij zijne methode als geheel van die van D'ESLON verschillende wilde doen voorkomen, met het kennelijke doel, om iedere gevolgtrekking van de methode van D'ESLON tot de zijne te vermijden. MESMER legde het er zeer op toe, om zich te hullen in een heilig duister; dit een en ander geeft aan den Heer MEYLINK geen regt, om te zeggen op bl. 12, dat toen later OLBERS, RIKKER en GMELIN het magnetismus onderzocht hebben, het licht, d.i. het magnetismus, over de duisternis, d.i. de ongeloovigen, heeft gezegepraald. Dat is wat sterk, Heer Filozoof! LAVOISIER en FRANKLIN waren geene duisterlingen.

Thans, lezen wij op bl. 13, staat het Dierlijk Magnetismus op eene hoogte, die, hoe ook nog in onze dagen het ongeloof het

beschimpe en drieste domheid er den spot mede drijve, voor den onbevooroordeelden opspoorder van des menschen waren adel eene onuitputbare bron blijft van ware wijsheid en zielevoedsel tevens. Wij hebben nooit geweten, dat ware wijsheid en zielevoedsel twee verschillende dingen waren, en dan vooral zijn wij niet verlicht genoeg, om te zien, hoe het Dierlijk Magnetismus zulk voedsel geven kan. Wat wordt er niet al gedrukt!

Verder dient opgemerkt te worden, dat het Magnetismus geene zaak is, geene kunst, geene wetenschap; maar eene kracht, die men nog lang niet kent, die nog op geene groote hoogte staat, en die tot nog toe niet roemrijk zich heeft staande gehouden (want zij is meer befaamd dan beroemd) en zich niet edel heeft ontwikkeld. Dat zijn gezegden, die slot noch zin hebben en daarenboven niet waar zijn. Door kwakzalvers en half geleerden, die van alles willen mede praten, heeft juist het Dierlijk Magnetismus zulk eenen kwaden naam gekregen; die ongeschikte voorstanders doen hetzelve nog heden veel kwaad, zij verwarren alle begrippen, en spelen met onverstane uitdrukkingen. Dat doet Rec. leed; want het Magnetismus is eene kracht, welke door geene onervarene lieden moet behandeld of gepreconiseerd worden; het zou dan waarschijnlijk als medicament beter gewaardeerd en meer gepast worden aangewend.

Bl. 15, beginnen wij aan de verschijnselen, en zullen nu de zes verschillende graden van magnetischen toestand leeren kennen. Wij moeten hier al vast eene algemeene opmerking slikken, dat, tot hoe hoogeren graad men opklimt, men des te meer van de zinnenwereld verwijderd wordt, en de intellectuëele nadert. Wij zullen die opmerking bewaren tot eene nadere analyse; want zoo als zij dáár is, kunnen wij dezelve niet digereeren.

Bl. 17. Derde graad. ‘In dezen is de zinnelijkheid geheel werkeloos, en levert de buitenwereld niet de minste indrukken. De mensch staat hier als aan de grenzen van twee verschillende werelden, die beide niets op hem vermogen.’ Die twee werelden, waar de mensch tusschen in staat, komen mij zeer suspect voor; als dat eene explicatie zijn moet, dan zou ik mij liever zonder explicatie beholpen hebben.

Vierde graad. Dat in dezen toestand het gevoel in de plexus solaris zeer is verhoogd, is bekend; onjuist is de uitdrukking, dat de maag de zetel wordt van alle zintuigen, ofschoon het misschien in honderd leerboeken en vlugschriften gedrukt staat. De maag, of liever de plexus solaris, wordt het MIDDEL, *waardoor* de gewaarwordingen tot de zintuigen worden overgebragt. Men zou ons eindelijk nog wel willen wijs maken, dat wij met den neus hooren, met de oogen proeven en met de tong zien. Wij zullen nooit

of nimmer, dan door de werktuigen, die daartoe bijzonder zijn ingerigt, zien, hooren, ruiken, smaken en tasten, want alleen die bewerktuiging maakt die bepaalde functie mogelijk. Iedere *naauwkeurige* observatie, van in magnetischen toestand zich bevindende personen, zulke namelijk, die ons niet bedriegen, leert ons dit.

Vijfde graad. Die van zelfbeschouwing. Men slaat nu volgens den Schrijver zijn eigen ligchaam inwendig met *de hoogste naauwkeurigheid gade*, en verder bij den zesden graad lezen wij, dat de patient *veel duidelijker* zijn eigen ligchaam ziet. Wat is dan toch wel duidelijker dan de hoogste naauwkeurigheid? Voor *ons* is het duidelijk, dat de Schrijver *niet* de hoogste naauwkeurigheid heeft in acht genomen, en dat kan bij zulk een onderwerp niet stilzwijgend worden voorbijgegaan. Een ieder leze en verwondere zich over de wonderen en de onfeilbaarheid, hier van het Magnetismus vermeld. Maar dan verwondere hij zich nog eens over al de zieken en sukkelaars, die ongenezen blijven, en die laboreeren aan kwalen, welke men zoo niet regt duidelijk kent, waarvan de arme Geneesheeren wel met grond den aard vermoeden, die zij ook voortdurend met doelmatige middelen bestrijden, maar toch niet genezen. O! die lieden zullen er toch ook wel eene slaapmuts voor over hebben, om genezen te worden. Denk nu eens een kwartier uurs na, waarde Lezer! En zoo gij dan nog uw besluit niet hebt opgemaakt, geloof dan met al de slaapmutsen, al wat men gezien, gehoord en ondervonden, maar waarover men niet gedacht heeft. - Zonder dan nu alle historisch gezag te ontkennen, weten wij dan toch, hoe ver in deze zaken het historisch gezag gaat, want dat heeft zijne grenzen; en wij kennen den mensch te goed, om niet te weten, hoe zeer hij op dit punt voor dwaling vatbaar is. Maar nu komen wij aan den zevenden graad, en die leert ons het verband tusschen onzen geest en de zoogenaamde geestenwereld. Iemand had een gevoel van hetgeen op 40 uren afstands plaats vond, en hieruit vindt de Schrijver grond om te meenen, dat wij ook wel andere werelden met onze ziel zouden kunnen bezoeken.

Had de man maar gelijk, dat zou ons veel waard zijn; wij zouden niet zoo lang, en zoo veel te vergeefs, nadenken over het verband, waarin wij tot de Schepping staan, en de plaats, die wij bekleeden. Zalig zijn de armen van geeste!

Tweede afdeeling. Flaauwte, delirium, droomen, nachtwandelen, helder zien in wakenden toestand, worden hier te gelijk genoemd, maar niet in verband gebragt met Dierlijk Magnetische verschijnselen; want de oorzaken en de grond, welke aan allen gemeen is, wordt niet opgezocht of aangewezen, noch ook andere analogie genoegzaam aangeduid. Voorspellende droomen zijn er

vele, en die, welke door VAN SWINDEN is medegedeeld, hier vermeld, behoeft ons geene geestenwereld te leeren; daar hield VAN SWINDEN ook niet van: zelfs was diens oordeel over MESMER en zijne methode ongunstig, even als van voormelde commissie, die met VAN SWINDEN daarover correspondeerde.

Wij komen op bl. 36 en verder tot algemeene conclusiën:

1°. Er bestaat eene zekere stof, die, uit het menschelijk ligchaam ontwikkeld, in het menschelijk ligchaam eenen gewigtigen invloed uitoefent.

Onbepaalder uitdrukkingen zijn er wel niet te vinden; immers er bestaan zeer vele zekere en onzekere stoffen, waarvan datzelfde kan worden gezegd.

2°. De in elk mensch, schoon met meerdere of mindere intensiteit, aanwezige Dierlijk Magnetische stof, kan door verschillende middelen worden opgewekt.

3°. Onze zenuwen spelen daarbij eene belangrijke rol. Is uit het voorgaande niet genoeg gebleken:

4°. Dat de op den mensch overgebragte magnetische stof zijne levenskracht opwekt en verhoogt. (?)

Wij hebben tot nu toe wel van de ziel en derzelver verhoogde stemming veel in het Boeksken vernomen, maar niet van levenskracht. Is ziel en levenskracht dan één en hetzelfde? Ik hoop toch niet, dat de Schrijver dit stelt.

5°. Een duidelijk bewijs voor de onsterfelijkheid der ziel.

Er zijn lieden, die bij mistig weder beter zien kunnen dan bij helder daglicht; dat zijn menschen met zwakke oogen: voor zulken zal dat bewijs misschien duidelijk zijn.

Alle respect voor C.W. HUFELAND, *Sterben ist verpuppen* vind ik niet waar: het koorn rot niet voordat het ontkiemt, en de rups sterft niet voordat zij vlinder wordt. Het is eene hoogere ontwikkeling van hetzelfde ligchaam, waartoe een schijndoode toestand bevorderlijk schijnt, en de vlinder legt weder eijeren, die al weder rupsen worden. Die vergelijkingen zijn kostelijk, maar zij moeten juist zijn, en niet steunen op dwalingen, op gebrek aan natuurkennis. Al wie de pop van de rups doorsnijdt, zal bevinden, dat die leeft; al wie een lijk opent, zal bevinden, dat het dood is: dát is het onderscheid. Zegt men mij nu, dat het slechts een beeld en eene vergelijking is, wat den vorm betreft, dan keur ik het toch af, omdat het eene onjuiste vergelijking is, dat men nergens den vorm voor het wezen moet nemen; en ofschoon HUFELAND het dan ook wel beter wist, geeft het aanleiding, dat ieder het napraat, en er een bewijs van gaat maken. Het wordt de bron eener verwarring van denkbeelden.

Bij slot van rekening weet de Schrijver niet eens, hoe het Dierlijk Magnetismus werkt, noch geeft daarover eenige dragelijke theorie,

maar eindigt met te zeggen, dat wij ons zelven een raadsel blijven Wat is er dan nu van dat licht geworden? Het was een bliksem straal, Lezer! of liever het was klatergoud, dat in de zon flikkerde Eene kortstondige vertooning, die niets dan verbazing nalaat. Bij ons verbazing, dat de vrienden het niet afgeraden hebben, om dit stuk te laten drukken.

En hier besluiten wij ..... maar neen, o schrik! nog 50 bladzijden ruim, vol aanteekeningen en met louter daadzaken, wachten ons. Wij zullen den lezer daarmede niet vermoeijen en wij laten ze voor de liefhebbers; eene kleine aanmerking nog mogen wij niet achter houden! Zij betreft eene zeer suspecte historie, op blz. 85 en verder vermeld, en door den bekenden magnetiseur JODOCUS MEIJER schriftelijk medegedeeld. De Heer V.B. zag zijnen lieven broeder JAN V.B. in deszelfs zaligen toestand, ook zijn' vader en andere zijner afgestorvene betrekkingen. Die Heer V.B. had, luidens hetgeen op blz. 87 gedrukt staat, in den gewonen toestand het volle bewustzijn van alles, wat er in zijne helderziendheid was voorgevallen. Nu vragen wij zeer beleefd, of die Heer, of de Heer JODOCUS MEIJER, of de Heer MEYLINK ons eens willen mededeelen, hoe die zalige lieden er toch wel uitzagen, wat eigenlijk zalig zijn is, en hoe dat namaals er uit ziet? Men heeft ons, tot nu toe, altijd laten staan voor een toegeschoven gordijn; want de lieden, zoo zeiden de magnetiseurs en clairvoyanten, wisten in hunnen gewonen toestand nimmer, wat zij in hunnen helderzienden toestand hadden waargenomen. Het scheen alsof er geen zamenhang tusschen beide toestanden bestond, en daar laat zich ook veel voor zeggen. Dus behoefde het niemand te verwonderen, dat de helderzienden zoo weinig nieuws medebragten uit de wereld, die zij hadden bezocht, of die hun was verschenen. Maar nu zal de Heer JODOCUS MEIJER ons dat eeuwige raadsel oplossen, althans hij zal daartoe de middeloorzaak zijn. De Heer V.B. heeft zaligen gezien, herinnert zich alles uit zijn' magnetischen toestand; en kan ons nu verhalen, wat zaligheid is en hoe die zaligen er uitzien. Eilieve! hij zegge het ons, of mogen wij dat niet weten? Het is ons en allen menschen zoo veel waard! Jammer, dat hier van de *Seherin van Prevost* geene melding gemaakt wordt. De Schrijver schijnt vaderlandsche dwaasheden boven buitenlandsche te verkiezen. Dat patriotisme gaat toch zeer ver, en dáármede kan ons Vaderland niet wel gediend wezen.

Vele van die droomen zullen ongetwijfeld waar zijn; maar zij laten eene andere explicatie toe: het was zeer wenschelijk, dat de Heer MEYLINK de zaken niet zoo had verward, en meer kritisch ware te werk gegaan, en niet schuim en goud, ondereen gemengd, ons hadde opgedischt. Er bestaat Dierlijk Magnetismus: dat wis-

ten wij; maar het is dáár vooral niet al goud wat er blinkt. Hier worden eene menigte vragen en denkbeelden dooréén gehaspeld, die waarlijk van te veel gewigt zijn, om zoo maar eens eene oppervlakkige opinie daarover neêr te schrijven, welke dan ook soms kant noch wal raakt. Wij willen eindigen, en hebben nu verslag van het Boeksken gegeven. Het was een ondankbaar werk. Wie zich daarover ergert, dat wij zoo duidelijk onze gedachten hebben gezegd, neme de moete ons te wederleggen, of hebbe geduld, totdat wij onze denkbeelden op dit punt in een afzonderlijk opstel, geregeld ontwikkeld, door den druk zullen hebben bekend gemaakt.

Arnhem, 5 September 1837.
S.P. SCHELTEMA,
Med. Dr.

Grammatica Arabica, breviter in usum Scholarum Academicarum conscripta a *T. Roorda*.

Adjuncta est Brevis Chrestomathia, edita et Lexico explanata a *P. Cool*. Lugd. Bat. 1835. (298 pag. Lat. 31 Arab. 8°.) (*Vervolg van* N°. 10, *bl.* 501).

Gelijk wij het dus in den Heer COOL prijzen, dat hij niet met slaafschen geest zijn HS. gevolgd, maar meer dan eens, waar óf de zin der plaats, óf de regels der Grammatica, het gebiedend vorderden, er van is afgeweken, zoo kunnen wij den wensch niet verhelen, dat hij diezelfde vrijheid ook in andere gevallen, waar zij was no odig geweest, zich veroorloofd, en meermalen eene poging had aangewend, om door eene even eenvoudige als waarschijnlijke gissing den zin eener nog duistere en naar allen schijn bedorvene plaats te herstellen. Wij willen het beproeven, in dit opzigt iets tot volmaking van zijn werk bij te dragen. In N°. 5 (bl. 2 reg. 4 van ond.) kan, naar ons inzien, فِيْ niet wel verklaard worden: men leze er voor مِمَّنْ, dat door de voorafgaande woorden als van zelf wordt aan de hand gegeven, en vertale: *Hij antwoordde hun:* (*Ja, geschenken*) *uit hetgeen men eet en drinkt; maar wat betreft*, (*geschenken*) *uit de kleederen van Egypte, die niet*. - In N°. 18 (bl. 5 reg. 2) twijfelen wij geen oogenblik, of de woorden تَلْبَدْتْ عَجَاجَةٌ moeten veranderd worden in تَلَبَّدَتْ بِهِ عَجَاجَةٌ, terwijl wij het daarvoor houden, dat de toevallige uitlating van بِهِ (die in Handschriften, achter de eindletter تْ, om de gelijkheid van trek, zeer mogelijk is) daarna heeft aanleiding gegeven om verder den tekst te bederven. Neemt

men dezen voorslag aan, dan is de eenvoudige zin der plaats deze: *Ik vergelijk zijn spreken na hun spreken, niet anders dan bij een regen, waardoor een stofwolk is aan den grond geplakt*. Het blijkt uit het Woordenboek (op أبد), dat ook de Heer COOL reeds niet ver van deze zelfde gissing en verklaring was af geweest. - In N°. 28 (bl. 7 reg. 6) heeft بِمَجَالَسَتِنَا geen zin: men leze er voor لِمَجَالَسَتِنَا, en vertale dan, letterlijk: *het aangenaamst van hetgeen gij* (*ooit*) *voor ons gezelschap geweest zijt, is thans;* of vrijer: *nooit hebt gij een zoo aangenaam lid, als thans, van onzen gezelschapskring uitgemaakt*(1). In N°. 43 (bl. 10 reg. 5) zal het wel niemand onwaarschijnlijk voorkomen, dat men voor فَنَسَبْتَنَا, zoo als thans naar het HS. is uitgegeven, فَسَبَبْتَنَا te lezen heeft: door weglating van één puntje zijn deze twee woorden volstrekt niet van elkander te onderscheiden, en gelijk de voorgestelde gissing dus hoogsteenvoudig is, zoo laat zij voor den zin der plaats ook niets te wenschen over. - In het volgende stukje (aldaar reg. 7 van ond.) moet مِنِ ٱسْتِئْنَافِ ذَنْبٍ ongetwijfeld in بِٱسْتِئْنَافِ ذَنْبٍ veranderd worden: de afschrijver, aan wien deze fout te wijten zij, zal zich verzonnen hebben, door achter den comparatif أَشْبَهَ, vroeger dan hier behoorde, het gewone مِنْ te laten volgen. De zin is toch duidelijk deze: *Ik heb nooit eene verontschuldiging gezien, meer gelijkende op den aanhef* (*der bekentenis*) *van eene misdaad, dan deze*. - In N°. 49 (bl. 11 reg. 3) moet noodzakelijk achter شَاغِلٌ het woordje لِي worden ingevuld, dat om de voorgaande eindletter ل gemakkelijk kan over het hoofd zijn gezien: het deelwoord شَاغِلٌ heeft toch nimmer die kracht, welke de Uitgever, om deze plaats te verklaren, er in het Woordenboek aan toekent, en even min zou ook het voorzetsel في hier tot dien zin zich leenen kunnen, welken men achter شغل eeniglijk met ب kan uitdrukken. De ware beteekenis der woorden, wanneer men er لِي heeft bijgevoegd, zal het gemakkelijkst door een voor-

(1) Om zich ten volle van de zekerheid dezer verbetering te overtuigen, vergelijke men eene gansch en al gelijkluidende plaats, door den steller dezer Recensie in zijn *Specimen Criticum, exhibens locos Ibn-Khakanis de Ibn-Zeidouno*, uitgegeven, bl. 25 reg. 4.

beeld als hetgeen wij hier volgen laten, worden opgehelderd: أَنَا فِي حُبِّكَ شَاغِلٌ لِي عَنْ حُبِّ غَيْرِكَ, *ik heb in*, of *aan, de liefde jegens u iets wat mij zóó bezig houdt, dat ik geene andere dan u beminnen kan*. - In N°. 85 (bl. 17 reg. 4 van ond.) is het woord وَأَشِدَّةَ, dat onmogelijk verklaard kan worden, blijkbaar bedorven, en moet met weglating der أ, eenvoudig in وَشِدَّةَ (*en de sterkte*) veranderd worden. In het HS., waarin overigens dat woord met al de vokalen, die men in de uitgave aantreft, geschreven is, staat die letter أ zonder eenig klankteeken, en wij vermoeden dus, dat zij haren oorsprong verschuldigd is aan eene vergissing van den afschrijver, die, vast vooronderstellende dat achter انساة weder een werkwoord in den 1sten persoon van het Imperfectum volgen zou, werktuigelijk reeds een أ geschreven had, eer hij bemerkte dat zijne meening ongegrond was. Hij had dus nu die أ kunnen doorschrappen, maar vergat het, of liet het met opzet om daardoor zijn Handschrift niet te ontsieren. - In N°. 87 (bl. 18 reg. 10 van ond.) bespeurt men gemakkelijk uit den zin, dat men voor الجَامَ ,الجَامَيْنِ (*de beide schalen*) zal in de plaats moeten stellen, daar er van twee verschillende geregten, die dus wel niet bij elkander op ééne schaal zullen zijn opgebragt, gesproken wordt. De verbetering, hier voorgesteld, is reeds in het HS. zelf door eene latere hand aangeduid, die boven de letter م van النجام, de drie letters ميين in de tusschenruimte der regels heeft bijgeschreven. - Eindelijk, in N°. 100 (bl. 22 reg. 5) eischt de zamenhang, dat men voor يَصُوغُ ,يَصُوغٌ leze: het werkwoord صاغ toch beduidt *vormen, smeden, uit metaal vervaardigen*, en dit is, zoo als men ligtelijk zien zal, juist de beteekenis die hier gevorderd wordt.

Eene der verdienstelijkste zijden van deze Chrestomathie is zonder twijfel daarin op te merken, dat de Uitgever met bijzondere zorg en naauwkeurigheid, tot aan het einde van het zevende Hoofdstuk toe, bij elk woord al de vokalen en verdere leesteekens, die er bij behoorden, heeft bijgevoegd: in de vier volgende afdeelingen heeft hij van lieverlede het getal dier klankstippen verminderd, zoodat men op de laatste bladzijden er slechts zeer weinig meer aantreft, en als ongevoelig tot het lezen van Werken, waarin dezelve geheel ontbreken, wordt voorbereid. Wij keuren deze verstandige manier van een Leesboek voor eerstbeginnenden in te rigten, allezins goed, en geven alleen den Heer COOL in bedenking, of bij de laatste stukjes, en met name bij dat, waarmede hij zijne Chrestomathie besloten heeft, niet wat al te weinig vo-

kalen voorkomen? Vooral toch het einde van N°. 134 schijnt ons toe wel eenig licht te behoeven, dat aan hetzelve, door eenvoudig رأيتك, en عن لسانِ دائنِهِ uit te geven, in geen geringe mate zou zijn bijgezet. In het algemeen zij het ons geoorloofd, hier den wensch te uiten, dat men bij het drukken van Arabische teksten zich minder aan de moeite onttrok, om met oordeel die vokalen er bij te voegen, waardoor de zin verstaanbaar en duidelijk, en dus aan den Lezer veel nutteloos tijdverlies bespaard wordt. Daar het toch immers pligt is, om nooit eene plaats, die men zelf niet begrepen heeft, uit te geven, zonder dit in eene aanteekening openhartig te bekennen; en daar men op dezen grond bij alles, wat zonder zoodanig eene waarschuwing is in het licht gezonden, met regt vooronderstellen mag, dat aan den Uitgever de zin er van bekend en *hem* volstrekt geene zwarigheid in hetzelve was overgebleven, zoo kan het niet anders dan hoogst onaangenaam en verdrietig voor den Lezer zijn, op nieuw van zich diezelfde moeite gevergd te zien, die een ander reeds vóór hem met gelukkig gevolg verrigtte, en deze dus, zoo hij het algemeen aan zich verpligten en waarde aan zijn eigen werk had willen bijzetten, ongetwijfeld aan allen had behooren uit te winnen. Doch wij keeren tot den Heer COOL terug, en verheugen ons, dat onder een zoo groote menigte van teekens, als hij naar het opgegeven plan bij den tekst te voegen had, er zoo weinig voorkomen, die óf niet zuiver grammatisch, óf strijdig met het taalgebruik zijn, óf die men aan eene verkeerde opvatting van den zin der plaats heeft toe te schrijven. Het HS. toch, waarin niet eens de helft van al de vokalen aanwezig is, en zij niet zelden ook in twijfelachtige gevallen gemist worden, waarborgde den Uitgever lang niet geheel voor dwaling; en men mag het als een groot bewijs van zijne naauwkeurigheid en bekwaamheid aanmerken, dat hij zoo zelden zich te dezen aanzien vergrepen heeft, en daardoor zijn werk zich zoo gunstig boven vele andere Arabische Chrestomathieën aanbeveelt. De voornaamste feilen van dien aard, waarop wij bij het lezen gestooten zijn, willen wij hier kortelijk aanstippen: bij eenige slechts zal het noodig wezen, meer in het breede onze aanmerking te verklaren. In N°. 5 (bl. 2 reg. 7 en 5 van ond.) staat tweemaal verkeerd مشْتَرِكَةٌ gedrukt, daar de beteekenis die hier gevorderd wordt, en ook zeer goed in het Woordenboek is opgegeven, niet aan de *bedrijvende* form van dat deelwoord, maar alleen aan deszelfs *lijdende* form, kan worden toegeschreven: men leze dus مشْتَرَكَةٌ. - In N°. 11 (bl. 3 reg. 4 van ond.) is wel volstrekt geen twijfel, of men moet het woord الاخير, niet

الأخير (*de beste*), maar الأخير (*de laatste*), uitspreken. Vooreerst toch is de comparative form أخير (voor خير) geen zuiver Arabisch, hoedanig men in AT-THAÂLIBI'S leeftijd en schriften verwachten mag; ten andere is er volstrekt geen spoor van, dat de bijnaam *Euergetes*, aan den derden der PTOLEMÉUSSEN eigen, door de Arabieren met الأخير zou zijn overgezet, hetgeen te minder waarschijnlijk is, daar bij voorbeeld ABOULFEDA, in de *Historia Anteislamica* (bl 104) van dien Egyptischen Koning sprekende, eenvoudig dat Grieksche woord, met Arabische letters geschreven, behouden heeft; en eindelijk moet men vooral in aanmerking nemen, dat uit het hier bijgevoegde ملك الروم ten duidelijkste blijkt, dat AT-THAÂLIBI den PTOLEMÉUS waarvan hij gewaagt, voor een der *Romeinsche Keizers* heeft aangezien, daar alleen dezen, en de latere Byzantijnsche of Grieksche Keizers, door de Arabieren ملوك الروم; maar de Egyptische Koningen uit het stamhuis van PTOLEMÉUS, nooit anders dan ملوك اليونان geheeten worden. Vergelijkt men nu naauwkeurig de plaats, door den Heer COOL zelven (in het Woordenboek, bl. 191) uit het andere Arabische Werkje, dat het tweede gedeelte van ditzelfde HS. uitmaakt, aangehaald, en aldaar te vinden op bl. 27 en 28, dan leert men deze geschiedkundige misvatting (over welker waarschijnlijken oorsprong wij hier thans niet willen uitweiden) nog nader en omstandiger kennen, vermits die Schrijver, eerst van بطليموس, uitdrukkelijk ملك الروم door hem bijgenaamd (PTOLEMÉUS, *den Romeinschen Keizer*), daarna van بطليموس الثاني (PTOLEMÉUS *den tweede*), en weder onmiddellijk daarop, van بطليموس الاخير (Ptoleméus *den laatste*) sprekende, door die benamingen, naar allen schijn, *dit* (toenmaals onder zijne landgenooten misschien *heerschend*) dwaalbegrip verraadt, dat er in de rij der Romeinsche Keizers *drie* PTOLEMÉUSSEN geweest zouden zijn. - In N°. 40 (bl. 9 reg. 5 van ond.) staat يَنْفَذّ gedrukt: wij twijfelen, of wel het Imperfectum van de 1ste form van نفذ met de vokaal *a* (in plaats van *o*) wordt uitgesproken, en zouden daarom, even getrouw het HS., dat hier يَنْفَذّ heeft, volgende, liever يَنْفَذّ uitgegeven, en in het Woordenboek, op نفذ, hebben bijgevoegd, dat de 4de form van dat werkwoord *zenden* beduidt. - In N°. 44 (bl. 10 reg. 7 van ond.) leze men voor عَذْراً, عَذْراً, zoo als in het Woordenboek goed geschreven staat. - In N°. 50 (bl. 11 reg. 6) zal men voor الخَيْزُرَان beter الخَيْزُرَان uitspreken, daar duidelijk de zin is: *hij*

wilde het (*woord*) khaizorân *niet zeggen*. - In N°. 52 (ald. reg. 11 en 12) moet men voor السَّرْف en سَرْف, السَّرَف en سَرَف in de plaats stellen; en even zoo in het Woordenboek (bl. 224 reg. 8) lezen: *Nom. act.* سَرْف. - In N°. 79 (bl. 16 reg. 3) leze men voor الدَّوْر, الدَّوَر; en zoo ook in het Woordenboek (bl. 214 reg. 8) voor دَوْر, دَوَر. - In N°. 81 (bl. 16 reg. 12) is verkeerdelijk وعرض, in de 1ste form, uitgegeven: men stelle er أَعْشَى, in de 2de form, voor in de plaats. De beteekenis toch van *aanbieden*, die hier gevorderd wordt, is niet aan de 1ste form van dat werkwoord (die *vertoonen, voorstellen*, beduidt), maar alleen aan de 2de, eigen. Hiernaar verandere men dus ook het Woordenboek op bl. 243. - In hetzelfde stukje (reg. 5 van ond.) zouden wij voor النَّحْم المُبَرِّد, liever النَّحْم المُبَرَّد lezen, daar de Arabier, in eenen zin als dezen, het werkwoord يَعْنِي (*hij meent*) gewoonlijk geenen invloed op de volgende woorden doet uitoefenen, en derzelver constructie dus geheel naar het voorgaande regelt. - In N°. 91 (bl. 20 reg. 2) eischt de Grammatica gebiedend, dat الدَّاء in الدَّاءَ veranderd worde: het is echter vreemd, dat men het thans uitgegeven ook werkelijk in het HS. aantreft. - In N°. 95 (ald. reg. 1 van ond.) moest voor الصَّعْلُوكِيّ, الصَّعْلُوكِيّ gedrukt zijn: de uitspraak dus, die in het Woordenboek (bl. 227 reg. 6 van ond.) gevolgd is, heeft men voor de ware te houden. - In N°. 98 (bl. 21 reg. 3 van ond.) leze men voor صِحَّة, صَحَّة; en schrappe in het Woordenboek (op bl. 232 reg. 12) de woorden: صَحَّة *et*, uit. - Het woord, in N°. 99 (bl. 22 reg. 1) حَمِّي gedrukt, doch volgens de lijst der *Corrigenda* in حَمَي te verbeteren, late men gerustelijk onveranderd staan: de Heer COOL wil dus vertalen: *met vervelende menschen in gezelschap te zitten is het venijn van den geest;* doch hij heeft er zeker niet om gedacht, dat de form حَمِّي, niet (gelijk men uit het Woordenboek, bl. 206 reg. 4 van ond., verkeerdelijk moet opmaken) een enkelvoudig woord is, maar het meervoud van حَمَة (*venijn*): zoo men حَمَي leest, krijgen de woorden dezen allezins passenden

zin: *met vervelende menschen in gezelschap te zitten is de koorts van den geest*, dat is: *is voor den geest wat de koorts voor het ligchaam is*. Men voege dus in het Woordenboek, op حمّ (bl. 204), het woord حمّى bij, dat een enkelvoudig is van de vrouwelijke form فعلى, en *koorts* beteekent. - In N°. 101 (bl. 22 reg. 6 van ond.), en eveneens in het Woordenboek, bl. 185 reg. 3 van ond., heeft de Uitgever verkeerdelijk اللهمّ (*o God!*), met eene *Wesla* boven de *Aleph*, laten drukken: het is de standvastige gewoonte der Arabieren, dit woord اللّهمّ te schrijven, als zijnde zamengesteld uit يا, ons *o*, en اللّهمّ. - In N°. 120 (bl. 28 reg. 2) leze men voor النّصب, النّصب; daar niet de form نصب (die ook te onregt in het Woordenboek staat, bl. 285), maar نصب, *vermoeijenis* beduidt. - Evenzoo leze men in hetzelfde stukje (reg. 4) voor كطربى, كطربي: in het Woordenboek, op bl. 237, is zeer goed de form طرب als de onbepaalde wijs van het werkwoord طَرِبَ opgegeven. - In N°. 134 (bl. 30 reg. 2 van ond.) is de schrijfwijze عرض, naar ons inzien, niet goed te keuren, en de kracht, aan die form in het Woordenboek, bl. 243, toegekend, niet wel bewijsbaar. Men leze daar عرض, welk woord ons *kant, zijde*, of *gedeelte* beduidt, en vertale في عرض حديث aldus: *ergens* (*waar het te pas kwam*) *in een gesprek*. - Eindelijk willen wij den Lezer hier ook nog op twee plaatsen in het Woordenboek opmerkzaam maken, waar eene schrijfwijze en uitspraak gevolgd is, die naar de regels der Grammatica moet afgekeurd worden: de eerste is op bl. 207 reg. 9, waar محمّي in plaats van محميّا gedruktstaat (verg. bl. 6, § 9); de andere op bl. 221 r. 5, waar het woord ريّا, *geur*, dat onder den wortel روي had moeten geplaatst worden, verkeerdelijk رَيّا is uitgesproken, terwijl men hetzelve (ook op uitdrukkelijk gezag der Turksche Vertaling van den *Kâmous*) voor eene vrouwelijke form فَعْلَى moet houden, en dus رَيَّا schrijven [noot 1].

Het is tot nog toe in een Arabisch Leesboek, voor eerstbeginnenden bestemd, een noodzakelijk vereischte, dat het van een Woordenboek, toereikend om hetzelve te verstaan, vergezeld ga: de Heer COOL heeft zich dus ook de moeite getroost, om zijne Chrestomathie van dien kant bruikbaar te maken, en achter dezelve in etymologisch-alfabetische orde al de woorden, die er in voorkomen, in het Latijn vertaald, vele zegswijzen opgehelderd, eenige plaatsen opzettelijk toegelicht, en de eigen namen, die hier in zoo groote menigte zich voordoen, zoo veel hem mogelijk was, kortelijk verklaard. Door dit gedeelte van zijnen arbeid, dat voor hem zelven rijkelijk zijne vervelende zijde gehad zal hebben, heeft hij dan ook de regtmatigste aanspraak, niet alleen op onze erkentelijkheid, maar even zeer op onze welgemeende lofspraak, verworven: uit dit Woordenboek blijkt het, dat hij voor eene taak, waarbij naauwkeurigheid op den voorgrond staat, niet onberekend, noch ongeoefend is op het verstaan van Arabische Schriften; en dat hij even weinig het natuurlijk vermogen mist om in elken goed gestelden zin tot de ware kracht der woorden door te dringen, als hij de moeite van veelvuldig naslaan en langdurig zoeken schuwt, waar er hoop bestaat om langs dien weg het gewenschte licht te bereiken. Zoo wij dus ook hier eenige aanmerkingen volgen laten, zou het ons leed doen, dat men deze als bewijzen aanzag van de mindere waarde, die men aan het werk van den Heer COOL hebbe toe te kennen: zij dienen alleen, om tot volmaking van zijnen arbeid iets bij te dragen, en hier en daar tevens tot wenken, die misschien ook de opmerkzaamheid van andere beoefenaars der Arabische Letterkunde niet onwaardig zijn.

Omtrent de *orde*, waarin de woorden op elkander volgen, zij als ter loops hier aangestipt, dat أُمِّيّ (bl. 188), سَخِطَ (bl. 223), en عمان (bl. 253), niet op derzelver regte plaats staan; dat men verkeerd doet, met vreemde, uit het Grieksch of Perzisch overgenomen woorden, naar eene andere dan zuiver alfabetische orde in het Arabische Lexicon te rangschikken, en dat dus ook hier إبليس (eene verknoeijing van het Grieksche *Διάβολος*), إصبهان (de naam der Perzische stad *Ispahan*), جام (een Perzisch woord, dat ons

schaal beduidt), en صَابُونٌ (het Grieksche *σάπων*), niet goed op بلس (bl. 192), صبة (bl. 232), جوم (bl. 201), en صبن (bl. 232), geplaatst, maar op de letters حام, اصب, ابل, en صاب, moesten te vinden zijn; en daarentegen, dat men eigen namen, welker oorsprong zuiver Arabisch en volstrekt aan geenen twijfel onderhevig is, nergens anders dan onder den wortel, waarvan zij zijn af te leiden, rangschikken mag, zoodat hier الْأَصْمَعِيّ en أَعْشَى, niet op اصم en اعش (bl. 185), maar op صمع en عشو staan moesten.

(*Het vervolg in het volgend Nommer*.)

[p. 557, noot 1]

Andere plaatsen van het Woordenboek, waar men insgelijks verkeerde vokalen aantreft, willen wij hier in het voorbijgaan verbeteren: op bl. 204 leze men voor حَمِدَ, حَمَدَ; op bl. 232 voor صَحِبَ, صَحَبَ; op bl. 276 voor لَيِفَ, لَيَفَ; op bl. 291 voor وِتِرَ, وِتْرٌ; en voor وَثَقَ, وِثْقٌ; op bl. 292 voor وَجِلَ, وَجَلَ; op bl. 294 voor وَضَا, وِضْرٌ; op bl. 295 voor وَلِيَ, وَلَيَ; en op bl. 207 voor خَتَمَ *Fut. O.*, خَتَمَ *Fut. I.*

Nieuwe Reizen van een Beschaafd Roomsch Katholijk ter opsporing van eene Ware Godsdienst, naar de Hoogduitsche vertaling van *J.W.C. Augusti*, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te Bonn, enz., in twee Deelen, te Amsterdam bij J.F. Schleijer, 1836.

Wij deelen uit het kort, maar belangrijk voorberigt van den Nederduitschen Vertaler dezes Werks het volgende mede, om onzen lezeren den aard en de strekking van hetzelve te leeren kennen: ‘Het verspreiden van opgeklaarde begrippen, nopens de zuivere leer van CHRISTUS en zijne A postelen, het bevestigen hierdoor van denkende Protestanten in hun geloof, en het op eene krachtige, maar bescheidene wijze ontzenuwen van die bewijsredenen, welke Roomsch-Katholijken zoo dikwijls en in zoo verschillende inkleedingen tegen het Protestantismus hebben aangevoerd, is het onderwerp en doel dezes Werks.’ Wat den vorm en de inkleeding van hetzelve betreft, de Vertaler berigt ons, dat deze hunnen oorsprong verschuldigd zijn aan een Werk van den vermaarden Ierschen Dichter T. MOORE, onder den titel van *Travels of an Irish Gentleman in search of a Religion*, mede in onze taal overgebragt. ‘Met scherpte worden daarin op nieuw tallooze beschuldigingen tegen het Protestantismus bijgebragt. Het is vol drogredenen en spitsvindigheden, in eenen wegslependen stijl geschreven.’ In stede nu van eene beoordeeling of wederlegging dezer ongerijmdheden, verdraaijingen en sophisterijen, heeft de ongenoemde Schrijver, onder bijkans denzelfden titel als het hiervoren vermelde Werk van MOORE, (om de woorden te bezigen van den Hooggeleerden AUGUSTI) ‘den Roman van MOORE zeer geestig en met zielkundige waarheid en fijnheid voortgezet en tot een' lijnregt strijdigen uitslag gevoerd. Het is streelend te zien, hoe de ijdele, baatzuchtige, hartstogtelijke verdediger der Roomsche Kerk, door

liefde en vriendschap, tot zelfkennis en ootmoed gebragt, en in *Rome* zelf in een' belijder van het zuiver Christendom herschapen wordt.' Nog voegt de Vertaler er bij, dat hij de door Prof. AUGUSTI bij de Hoogduitsche vertaling gevoegde noten overgenomen en onder dezelve diens naam gesteld heeft. Ook schijnt AUGUSTI te weten, dat de Schrijver een uit hoofde zijner lotgevallen en geschriften in en buiten *Engeland* welbekend Auteur is; maar rekent het eene onbescheidenheid hem te noemen.

Wij zouden hier eene uitvoerige inhoudsopgave laten volgen, indien wij geloofden, dat dit het beste middel zoude zijn, onzen lezeren uit te lokken zich het Werk aan te schaffen, of wanneer wij tegen de inkleeding zulke gewigtige bedenkingen hadden, dat deze tot staving van ons oordeel vereischt werd. Geen van beiden is echter het geval. Voor den Lezer, die het boek ter hand neemt, om de historie - wij wenschen, dat velen het doen zullen, die anders gewoon zijn hunne ledige uren aan minder degelijke lectuur te verkwisten - verliest het alle aantrekkelijkheid door zulk een kort begrip; *Boekenverslagen zonder Recensie* worden door het Tijdschrift van dien naam geleverd, en passen niet in een Critisch Maandwerk als dit.

Men vergenoege zich dan met ons oordeel, dat op eene aandachtige lezing van het Werk rust, en vergunne ons te gelooven, dat wij ons onpartijdig van onze taak zullen hebben gekweten, zoo wij, na de mededeeling van hetzelve, op eenige treffende gedeelten opmerkzaam maken, en met een woord over de vertaling deze recensie besluiten.

Wij achten het Werk waardig algemeen bekend te worden, en kunnen de lezing en overweging van al dit zoo wèl geschrevene, bondig betoogde, overtuigend beredeneerde, voldingend bewezene allen ruimschoots aanbevelen, wien het om waarheid te doen is. Wij kunnen ons niet voorstellen, hoe het mogelijk zou zijn, zonder drogredenen en sophisterijen, dit alles te wederleggen en weg te redeneren. Het betoogde is te zeer gegrond op waarheid en gezond verstand, op geschiedenis en ervaring. Zeer behaagde ons daarenboven de gematigde, bescheidene, vreedzame en onpartijdige toon, welke in dit schoon en belangrijk geschrift heerscht. Andersdenkenden zullen het ook van die zijde met welgevallen en goedkeuring moeten lezen. Mogt het velen de oogen openen voor het licht der heldere waarheid, en ook in onze beschaafde Nederlandsche gezinnen veel bijdragen tot versterking in het zuiver geloof aan het rein Evangelie van onzen Heer!

Onder de lessen van FITZGERALD, in het VIII^{ste} Hoofdstuk van het II^{de} Dl., verdient deze aanmerking bijzondere onderscheiding, ter wering van het misbruik van den naam van *Rationalist*. 'Ie-

der, die met behulp der rede eene verstandige beschouwing in de Godsdienst vormt, is een *Rationalist*.' Wij zeggen het den man na: 'Deze stelling is zoo klaar als de dag.' Tot het I^ste^ Deel behoort een belangrijk *Aanhangsel* over *Christelijke overtuiging en de dikwijls daaraan verknochte twijfelingen*. Het is eigenlijk een overzigt van een Werk, getiteld: *Verhandelingen over den aard en de oorzaken der twijfelingen in Godsdienstzaken* (*bijzonder met betrekking op het Christendom*), *met een aanhangsel over eenige gewoonlijke* (gewone) *zwarigheden, lijst van geschriften*, enz., te Londen 1831 uitgekomen, de lezing dubbel waardig.

Er ligt veel waars in 's mans oordeel over de Episcopale Kerk van *Engeland* (III^de^ Hoofdst. II^de^ Deel), al zijn zijne uitdrukkingen misschien wat hard, hij noemt haar *een doode vorm, een model zonder leven, wil of oordeel, van welke derzelver leden, of vinden, dat dezelve hun past, of naar welke zij zich zelven passen*.

Vraagt iemand, of wij geene enkele aanmerking hebben op vorm en inkleeding van dit wederleggend geschrift, zoo antwoorden wij, dat de bedenking wel bij ons oprees, of het ook beter ware geweest, de liefdesverklaring en het daarop gevolgd huwelijk van den Schrijver buiten het spel te laten. Maar wij moeten daartegen erkennen, dat, bij zoo overtuigende redenering en voldingend betoog, als wij hier in menigte aantreffen, hieruit geene gegronde aanleiding tot mindere waardering van het Werk af te leiden is. De Schrijver schijnt ons voorts toe, *Rome* zeer gespaard en verschoonend behandeld te hebben, ten aanzien der dáár heerschende leefwijze, welke wij meermalen van de ongunstigste zijde hoorden beschrijven.

De Nederduitsche vertaling is, dunkt ons, uitnemend wèl gelukt. Verrijkt met de aanmerkingen van Prof. AUGUSTI en eenige van hem zelven, mag zij gerekend worden, het oorspronkelijke Werk in waarde te overtreffen. Wij stieten slechts eenen enkelen keer op iets min duidelijks en zinstorends. Zoo begrijpen wij, bij voorbeeld, niet, wat de Schrijver of Vertaler bedoeld heeft met de uitdrukking (bl. 137 van het II^de^ Deel): 'God en de Natuur, die echter één zijn.'

Zijn eindelijk twistschriften over de Godsdienst nooit op zich zelve verkieslijk, wanneer er van de eene zijde zoo zeer bezadigd, verdraagzaam en zachtmoedig geschreven wordt, gelijk in dit Werk plaats heeft, dan heeft men van de andere zijde zich niet te beklagen, en krijgt men daarin een waardig voorbeeld ter navolging. Mogten alle Christenen meer en meer leeren de waarheid in liefde te betrachten, en ook, bij verschil in begrip en meening, de éénigheid des Geestes meer en meer te bewaren door den band des Vredes! Het Christendom worde meer en meer één ligchaam en één geest! Vereenigingspunt tot onderlinge liefde zij hoe langer hoe meer

de belijdenis van éénen Heer, één Geloof, éénen Doop, éénen God en Vader van allen, die dáár is boven allen, en door allen, en in u allen! (Efes. IV:3-6.)

De Mensch, de Wereld en het Leven, Beschouwingen en Opmerkingen, naar het Hoogduitsch van *C. von Hacke*, Minister van Staat in het Groothertogdom Baden, Gr. Oct. XII, 220 bladz., te Amsterdam bij G.J.A. Beijerinck.

Oorspronkelijk is het hier aangekondigde Werk van den Heer VON HACKE in het licht verschenen onder den titel van: *Aufsätze aus den Papieren eines Verstorbenen*. De Eerwaardige MEPPEN, de vertaling van hetzelve op zich genomen hebbende, meende daarvoor eenen anderen te moeten kiezen, en stelde dus aan het hoofd des Boeks dit algemeene opschrift: *De Mensch, de Wereld en het Leven*. Hij vleide zich, door dezen minder vreemden, meer gewonen titel, *evenmin de verwachting van den Lezer te hoog te zullen spannen, als die te leur te stellen*. In hoe verre deze zijne hoop voor gegrond mag worden gehouden, zullen wij nader zien. - Wij besparen onzen Lezers eene dorre lijst der hier behandelde onderwerpen, gaarne met den Vertaler instemmende, dat hier ‘een schat van de belangrijkste onderwerpen (61 in getal) wordt behandeld,’ en dat in de onderscheidene Stukjes, schoon zij meest alle geheel op zich zelve staan, eene zekere geleidelijke orde niet is te miskennen. Wat voorts de behandeling zelve aangaat, wij aarzelen niet (met voorbehoud evenwel der vrijheid tot het maken dier aanmerkingen, welke wij zullen noodig keuren) de getuigenis van den Eerwaarden Vertaler ook daaromtrent over te nemen: ‘de Schrijver, - betoont eene meer dan gewone kennis van het menschelijk hart te bezitten. Op eene eigenaardige, dikwerf oorspronkelijke wijze, beschouwt hij den mensch, in zijne betrekking tot de wereld en het leven, der menschen deugden en ondeugden, hunne goede en kwade eigenschappen: met geestige scherts weet hij zijne schrandere opmerkingen te kruiden. - Men vindt in dit Werkje alzoo: een kort begrip van eenvoudige levenswijsheid’ enz.

Het zal noch ongepast, noch ongevallig zijn, dat wij, tot staving van dit gezegde, eene en andere proeve mededeelen. Uit zeer vele kiezen wij de volgende:

Bladz. 3 (De Mensch). ‘Het hoogste Wezen wilde den mensch in elk opzigt den voorrang schenken. Om zijne neigingen te kunnen bedwingen, gaf God hem de Zedewet, opdat hij vrij

zou zijn, en zich zelven zou kunnen besturen; om zijne hartstogten te beteugelen, verleende Hij hem de rede; aan de zinnelijke lusten en driften der vrouw paarde Hij de schaamte, opdat zij die zou kunnen wijzigen; en om hem de maat meer dan vol te meten, verbond Hij aan het wèl besteden zijner vermogens derzelver belooning, door het welgevallen, dat men in de deugd vindt, als men haar tot rigtsnoer zijner daden maakt.

'De menschen zeggen: het leven is kort, en niettemin beijveren zij zich, om het nog korter te maken. Terwijl zij het niet weten te besteden, klagen zij over den snellen voortgang des tijds, die toch naar hunnen zin te langzaam vervliegt. Alleen bezig met het doel, hetwelk zij zich voorstelden, hindert en stuit hun de tusschenruimte, die hen daarvan gescheiden houdt. De een wenscht zich een' dag, de andere eene maand, de derde tien jaren ouder. Niemand wil heden leven, niemand is tevreden met het tegenwoordige uur, allen vinden zestig minuten te lang.'

Bladz. 74 (Kinderen). 'De tranen van een kind, hetwelk niet gebonden is, geene pijn lijdt of ziek is, en aan niets gebrek heeft, zijn tranen uit gewoonte of uit boosheid. Zij zijn geenszins het werk der natuur, maar der moeder, die dezelve vermeerdert, omdat zij die niet kan verdragen; zonder te bedenken, dat men een kind uitlokt om morgen te weenen, door heden met allerlei vleitaal deszelfs tranen te droogen.

'Het eenigste middel, om deze gewoonte te genezen of te voorkomen, is: geheel niet op hun schreijen te letten. Niemand, zelfs geen kind, verrigt gaarne noodeloos werk. De kinderen zijn hardnekkig in het beproeven om hunnen zin te verkrijgen; doch men toone hun slechts vastheid en volharding, dan worden zij het moede en beproeven het niet meer. Op die wijze spaart men hun tranen, en gewent hen die alleen te vergieten, wanneer wezenlijke smart hun dezelve afperst.'

Bladz. 181 (Het karakter). 'Alle karakters zijn op zich zelve goed en zuiver, de natuur doet geenen misslag. De ondeugden, die men op rekening van den natuurlijken aanleg stelt, zijn gevolgen eener verkeerde vorming van het karakter. Er bestaat geen booswicht, wiens betere neigingen geene groote deugden hadden kunnen worden, - niemands verstand dwaalde zoo zeer van het spoor, dat men daaruit geene nuttige talenten zou hebben kunnen ontwikkelen, indien men het slechts, ter regter tijd, eene bepaalde rigting gegeven had. - Zoo heeft men wanstaltig geschilderde figuren, die, van een zeker standpunt gezien, zich wèlgevormd en in schoone, juiste omtrekken aan het oog voordoen.'

Wij hebben deze proeven opgeteekend, *deels* om de schrijfwijze van den Heer VON HACKE uit zijn eigen opstel te doen kennen,

deels om onze Lezers te overtuigen, dat wij het goede en schoone in dit Werk voorkomende weten te waarderen, en ons derhalve tegen de verdenking van onbillijkheid gewaarborgd achten, wanneer wij nu ook de redenen gaan blootleggen, waarom het onderhavig geschrift eene minder onbepaalde aanprijzing verdient.

En hier moeten wij dan eerst en vooral terug komen op het gezegde van den Heer MEPPEN, die, in het voorberigt, van de verandering des titels gewagende, welke Zijn Eerw. zich veroorloofd heeft, zijn vertrouwen openbaart, dat dezelve *de verwachting van den Lezer evenmin te hoog spannen als te leur stellen zal*. Wij komen er rond voor uit, dat zulks echter werkelijk bij ons het geval geweest is. Ja, wij verklaren het even bescheiden als vrijmoedig: *wij zijn te leur gesteld!* of deed het opschrift: DE MENSCH, DE WERELD EN HET LEVEN niet eene meer CHRISTELIJK *wijsgeerige* behandeling verwachten? en deze wijze van behandeling is het, die men overal mist. Behalve ééne enkele Afdeeling, welke ten titel voert *het Evangelie* en in 4 bladzijden is begrepen (118-121), vinden wij *nergens* gebruik gemaakt *van*, zelfs niet van ter zijde gedoeld *op* de verhevene leer en het onfeilbaar voorbeeld van Hem, die 's menschen éénige Leidsman door dit leven en *het licht der wereld is, - nergens* uit Christelijke beginselen geredeneerd, - *nergens* Christelijke gevolgtrekkingen, drangredenen of hulpmiddelen aangevoerd, - nergens dien toon aangeslagen, die toch den opregten belijder des Evangelies steeds en boven alles dierbaar is. Het is waar: die weinige bladzijden over *het Evangelie* schenken, bij het algemeen gevoel van gemis, wel eenige vergoeding; doch het is eene vergoeding (men vergunne ons hier een eenvoudig zinnebeeld, aan het gewone leven ontleend, te mogen gebruiken!), welke gelijk is aan zout naast het gebraad gezet, of er hier en daar over heen gestrooid, maar waarvan de spijze zelve niet is doorzult.

Het is er verre af, dat wij hier een Godgeleerd zamenstel van Christelijke waarheden zouden hebben verlangd; de geheele aanleg van het Werk kon ons zoo iets noch doen verwachten, noch ook voor noodzakelijk houden, - de *Christelijke* GEEST had slechts niet moeten ontbreken. Wij gelooven niet, den Heer VON HACKE te zullen beleedigen, of zijn Werk te laag te stellen, wanneer wij het, als in aanleg en doel met de *Vruchten en Resultaten van een zestigjarig leven* van W.A. OCKERSE eenigermate overeenkomende, daarmede vergelijken. Maar welk een onderscheid merken wij dan niet dadelijk op tusschen de voortbrengselen van den *Badenschen* en den *Nederlandschen* wijsgeer! De eerste, ja! voert zeer veel aan, dat het nadenken opwekt; maar het gemoed blijft er doorgaans koud bij; de laatste daarentegen doet zich allerwegen als *Christen*

kennen, die zoowel tot het hart spreekt als tot het verstand. En nu behoeven wij niet te vragen, bij welken wijze de belijder in van JEZUS Godsdienst het liefst en met de meeste vrucht zou ter schole gaan. - Had de Heer MEPPEN het boek, in plaats van het te vertalen, ingevolge zijne gewigtige en eervolle betrekking van Evangeliedienaar, ten nutte van Christen-lezers omgewerkt, waartoe wij oordeelen, dat hem geene bekwaamheid ontbreekt, het zou een meesterstuk geworden zijn.

Mogelijk verlangt iemand bewijzen ter staving van het aangevoerde. De doorgaande inhoud van het gansche Boek kan hier tot bewijs dienen. Wij geven echter gaarne eene en andere proeve.

Op bladz. 136 (over den dood!) zegt de Schrijver: ‘onafhankelijk van neigingen en hartstogten te leven, en zich weinig aan aardsche dingen te hechten, ziedaar het onfeilbaarst middel, om in tijds te leeren sterven.’ - Is dat de getrouwe en volledige taal van het Evangelie? Neen; daarin worden wij ten ernstigste vermaand, om niet alleen geene te groote waarde te hechten aan het aardsche, maar ook, om ons, door de aanwending van gepaste middelen, *schatten te vergaderen in den hemel*, en ons te bevlijtigen, *om rijk te zijn in God*. - Op bladz. 146 (Zedelijk kwaad. Natuurlijk kwaad), lezen wij: ‘Mensch! onderzoek toch niet verder naar den bewerker des kwaads! Gij zijt het zelf! Daar bestaat geen ander kwaad, dan hetgeen gij bedrijft of lijdt; en zoowel het een als het ander is van u zelven afkomstig. Algemeen kwaad zou alleen in wanorde zijnen oorsprong kunnen hebben, en in het geheele wereldstelsel ontdek ik allerwegen eene orde, welke zich nimmer verloochent. Bijzonder kwaad ligt alleen in het gevoel (!) van het lijdend wezen, en dit heeft de mensch niet van de natuur ontvangen; hij heeft het zich zelf gegeven.’ - Wij erkennen het: daar is veel waars in dit gezegde. Maar redeneert de Schrijver (om van de verwarring van *natuurlijk* en *zedelijk* kwaad, daarin heerschende, te zwijgen) hier toch niet geheel buiten het Evangelie om? doet hij zich hier niet kennen als iemand, die de Christelijke wijsbegeerte geheel buitensluit en van de Goddelijke openbaring *of* niet weet *of* niet weten wil?! Ja! indien de Heer VON HACKE een Christen Wijsgeer ware, hij zou niet zeggen, wat hij op bladz. 154 doet (in de Afdeeling *Geluk*): ‘Wij weten niet, wat volstrekt geluk of ongeluk is - 's menschen geluk hier beneden is slechts een ontkennende toestand, en alleen af te meten volgens het minder aantal smarten, die ons treffen.’ Inderdaad: een ieder, die, door het Woord van God onderwezen, Christelijk *geloof, hoop* en *liefde* heeft leeren kennen, beseft de schraalheid en het onvoldoende van dit voorstel. Het is waar: men kan niet altijd alles zeggen; maar even zeker is het, dat sommige onder-

werpen, - en daartoe behoort vooral datgene, waarover wij hier spreken, - *niet ten halve* behandeld *mogen* worden. - Dat de Schrijver in zijn geschrift bepaaldelijk de hoogere kringen schijnt te bedoelen (zie voorberigt bladz. VI), geldt hier niet tot verschooning; immers de behoeften der aanzienlijken zijn te dien opzigte geheel aan die der minvermogenden gelijk. - In één woord, - want meerdere proeven bij te brengen is onnoodig, - de waarheid te *verzwijgen* is dikwijls niets minder, vooral wanneer wij ons als hare verkondigers en handhavers op den voorgrond hebben gesteld, dan de waarheid *te verloochenen;* en, *levensphilosophie voor Christenen*, welke het licht des Christendoms versmaadt en niet door het Christendom wordt bevestigd en verheerlijkt, is gelijk aan eenen gids, die op zich genomen heeft, ons over eene rivier te brengen, maar nu, in plaats van ons over de stevige en veilige brug te geleiden, met ons achter de leuning omklautert, en dus behalve de meerdere moeite en inspanning, welke hij ons veroorzaakt, ons tevens in groot gevaar brengt.

Wij kunnen niet nalaten, van nog eenmaal tot de meergemelde Afdeeling *het Evangelie* terug te keeren, dewijl ons daarbij inzonderheid voor de aandacht is gekomen, wat de Vertaler in het voorberigt zegt: ‘Enkele gedachten of ook uitdrukkingen zal de Lezer hier aantreffen, die hij zich herinnert insgelijks bij oudere of nieuwere Schrijvers gevonden te hebben; doch doorgaans worden die op eene eigenaardige wijze voorgesteld, of nader ontwikkeld, uitgebreid, toegelicht.’ - Van dit laatste willen wij niets afdingen, noch ook de opmerking, dat wij op bladz. 120 en 121 sommige zinsneden uit de bekende *Emile* van ROUSSEAU genoegzaam woordelijk wedervinden, als eene berisping doen gelden. Integendeel, die uitdrukkingen blijven altijd merkwaardig, en wij verheugen ons, dat zij eenen ROUSSEAU zijn uit de pen gevloeid. Maar wij kunnen ons niet onthouden, van bij deze gelegenheid ons vermoeden te kennen te geven, dat de Heer VON HACKE, even zoo als vele andere, vooral Duitsche, geleerden, in het laatst der voorgaande eeuw en vervolgens, zijne Theologische kennis, in plaats van uit het Evangelie, hoofdzakelijk uit de schriften van hen geput heeft, die *over* of ook wel *tegen* het Evangelie hebben geschreven. Van dáár misschien het gebrek aan warmte in zijn opstel, dat zich op die wijze gemakkelijk laat verklaren, maar desniettegenstaande nooit te verontschuldigen is in een' man, die aan het slot van blz. 121 schrijven kon: ‘het Evangelie alleen is ten opzigte van de zedeleer de éénige zekere gids, altijd waarachtig, altijd éénig, en altijd met zich zelven in overeenstemming.’

Laat ons nu nog eene en andere aanmerking aan onze beoordeeling toevoegen, ten blijke, met hoeveel belangstelling wij het

Werk van den Heer VON HACKE hebben gelezen. Deze aanmerkingen intusschen zijn van minder belang.

Op bladz. 1 en 3 bouwt de Schrijver zijne redenering op eene min juiste vooronderstelling: '*men klaagt over den toestand en het lot der kindschheid*, omdat men niet begrijpt, dat het menschelijk geslacht inderdaad zou verloren gaan, als ieder mensch niet eerst een kind moest zijn.' (bladz. 1 en 2). '*Wij beklagen het lot der kindschheid*, doch wij moesten liever ons eigen lot beklagen, want ons grootst en wezenlijkst lijden berokkenen wij ons zelven.' (bladz. 3). De waarheid dezer gezegden is op zich zelve onwedersprekelijk en schoon; doch met de *praemissen* zullen weinigen instemmen. Neen; wij beklagen het lot der kindschheid niet. Integendeel, wij noemen de kindschheid *gelukkig*, en dat doet men vrij algemeen. Immers niemand is er bijna, of hij gewaagt met ophef van het aangename en benijdenswaardige van dien leeftijd.

Of voorts de beschouwing *der vrouw* (blz. 32, enz.) in betrekking tot den man wel geheel waar en met de billijkheid overeenkomstig zij, of dezelve niet wat te eenzijdig ten gunste van den man uitloopt, maar inzonderheid, of het wel met grond kan worden verdedigd, dat het misdrijf meer berispelijk is in de vrouw dan in den man, laten wij gaarne aan het oordeel van nadenkende Lezers over. Wij voor ons houden het dáárvoor, dat er nog al wat tegen zou te zeggen zijn. Dat het misdrijf der vrouw *bij uitstek verderfelijk* kan zijn en menigmalen is, dit geven wij gaarne toe; maar op de schaal der *zedelijkheid* staat de ondeugd in beide geslachten gelijk.

Wat beteekent het ook, hetgeen wij op bladz. 37 lezen: 'De mannen spreken en philosopheren juister over het menschelijk hart, de vrouwen kennen het beter en lezen er juister in?' - Vloeit uit die stelling niet deze paradoxe zin voort: *dat men goed spreken en philosopheren kan over hetgeen men minder goed kent, ja zelfs soms beter dan anderen, die er eene juistere kennis van hebben?*

Somtijds laat de Schrijver zich wel eens wegslepen, om iets te zeggen, hetgeen niet van hardheid is vrij te pleiten, en dat, verkeerd opgevat zijnde, ligt tot misbruik zou kunnen aanleiding geven. Zoo lezen wij bijv. op blz. 139: 'De zelfmoord is een verachtelijke en schandelijke dood, hij is een diefstal, een roof, aan het menschelijk geslacht gepleegd - o gij onzinnige dwaas, indien ook maar een vonkje gevoel voor deugd in uwen boezem glimt, kom! laat mij u leeren, het leven te beminnen. Zeg telkens, wanneer de heillooze gedachte bij u oprijst, om het af te werpen: voor dat ik ga sterven, wenschte ik nog zoo gaarne eene enkele goede daad te verrigten. Zoek dan ergens een' ongelukkige, om hem te helpen, - een' lijdende, om hem te troos-

ten, - een' verdrukte, om hem te verdedigen. Houdt zulk eene beschouwing, zulk eene handelwijze u heden terug, dan zal dit ook morgen, overmorgen, uw geheele leven door, het geval zijn. Is zij daartoe niet in staat, sterf dan, gij moogt niet leven, gij zijt een ellendeling!'

Op Bladz. 152 (om van het gansche vertoog blz. 211-213 niet te spreken) verwart de Schrijver, zeer onwijsgeerig, het denkbeeld van *geluk* en *ongeluk* met dat van *voor*- en *tegenspoed*. 'Het pad der deugd,' dus schrijft hij, 'leidt het zekerst tot het geluk. Bereikt men het daarop, dan wordt het ook tevens het reinst, bestendigst en wezenlijkst; bereikt men het daarop niet, dan is de deugd alleen in staat, daarvoor schadeloos te stellen.' Wie ontdekt hier geene verwarring van het een met het ander? De *tegenspoedige* toch (dat is, volgens den Schrijver: *hij, die op den weg der deugd het geluk niet bereikt*), indien hij het ware geluk uit CHRISTUS Evangelie heeft leeren kennen en zoeken, heeft geene *vergoeding* onder zijnen tegenspoed noodig; hij *is* en *blijft* onder de zwaarste rampen gelukkig, daar de overtuiging bij hem levendig is, *dat dengenen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede*.

Doch wij moeten afbreken, om niet onbescheidenlijk te veel plaats in te nemen.

De vertaling van het Werk verdient, als overzetting, allen lof. Zij is los, gemakkelijk, vloeijend. Trouwens, dit was niet anders te verwachten van eenen man, die, behalve zijne bevoegdheid tot dezen arbeid, welke overal doorstraalt, het voorschrift van den voortreffelijken LUBLINK *den Jonge* zich tot rigtsnoer stelde. - Taal en stijl zijn zuiver, en ook hierop konden wij, uit aanmerking van de verhevene betrekking des Schrijvers, en den eerwaarden stand van den Vertaler, reeds vooraf rekenen. Alleen geven wij in bedenking, of de uitdrukking op bladz. 2: 'Stel dat hij (de mensch) *uit het ligchaam zijner moeder* kome, als MINERVA uit het hoofd van JUPITER,' niet eenigzins tegen de kieschheid der tegenwoordige eeuw strijdt? Door het woord *schoot*, dat sedert eenigen tijd eene zeer uitgebreide beteekenis heeft verkregen, zoude men het gevaar van aanstoot geheel hebben vermeden.

De slotsom van alles is deze: dat wij het beschouwde geschrift evenmin geheel zouden willen verwerpen, als wij het onbepaald durven aanprijzen. Het berouwt ons geenszins, het één en andermaal te hebben gelezen, daar wij, behalve hetgeen wij er uit hebben geleerd, de uitstekende waarde van het Evangelie als het beste boek ter bekoming van ware levenswijsheid daardoor te hooger hebben leeren schatten. Wij eindigen dus met de Apostolische vermaning: *beproeft alle dingen, behoudt het goede!* -

B.

Poëzy. Door *J.P. Hasebroek*.

Haarlem, Erven F. Bohn. 1836.

Wie de Poëzij onzer jeugdige Zangers niet de Verzen dier Dichters vergeleek, wier luit of harp hen als knapen streelde en boeide, wier zoete of forsche toonen hen al het verteederende of verrukkende des gezangs kennen deed; en hen die wereld onthulden en binnenvoerden, waarvoor de natuur hen bestemd had, hem verdroot of verheugde het voorzeker dikwijls op te merken, dat de laatste meer subjectief waren dan de eerste; dat de vroegere minder naar objectiviteit streefden dan de hedendaagsche.

Er zijn meesters, die uit deze logenstraffing van het bekende rijmpje:

> Zoo als de ouden zongen
> Piepen de jongen,

het verval der Poëzij voorspellen, niet bedenkende, dat zij - trots alle vergelijkingen van gepluimden met gelauwerden - niet louter natuurlijken aanleg, maar ook verfijnden kunstsmaak vereischt. De musch en het sijsje, het vinkje en de nachtegaal, tjilpt, neuriet, slaat en zingt, telken jare dezelfde toonen, bruiloft houdende onder het looverdak der lente; eerst wanneer onze Dichters, als zij, slechts in de dagen hunner verliefdheid liederen kweelden, zouden wij de vergelijking juist achten en hen verpligt rekenen te zingen zoo als alles, wat adem ontvangen heeft, het vóór hen deed, maar hun tevens verzoeken, die verzen niet te doen drukken, daar wij ook het boschkoraal niet op noten willen zien gezet. Doch er zijn ook leerlingen, die uit deze veranderde rigting onzer dichtkunst eene gulden eeuw profeteren, niet overwegende, hoe moeijelijk het is, oordeel, smaak en kennis gelijken tred te doen houden met gevoel. Het moge ligt zijn, zich zelven als individu in de schaduw te plaatsen; het is moeijelijk, zoo volkomen meester over zijn onderwerp te worden, dat men de individualiteit van hetzelve scherp, treffend, juist doet uitkomen, - onder honderd krijgslieden welligt geen tien voor de taak eens hopmans geschikt, - onder honderd subjectieve Dichters welligt geen enkele, die zich tot de hoogte der objectiviteit verheffen kan.

Sla dit blad niet verdrietig om, Lezer! gij hebt heden geene lange redeneringen over kunsttheöriën van mij te vreezen. Iets goeds is reeds uit deze veranderde rigting geboren, wij willen dit dankbaar erkennen; zij wordt van iets kwaads betigt, dat niet tot hare onvermijdelijke gevolgen behoort, wij zullen trachten die beschuldiging te wederleggen; - de verdienste, die er in steekt objectief te zijn, behoeft onzen jeugdigen Dichters niet meer te worden aangetoond, en gij, Lezer! hebt gelijk, gaarne ooft te eten zonder gekweld te

worden door een verhaal, hoe vele moeite het kostte het zoo voortreffelijk te kweeken.

In de verzen onzer dagen wijkt de Dichter meer en meer op den achtergrond, de Hemel zij er voor geloofd! een Hollandsch Poëet was doorgaans eene zeer ondichterlijke figuur. De man had eerbaar lief, leidde, op het papier ten minste, een zeer geregeld leven, was in zijne schriften, met zóó spaarzame uitzonderingen, dat zij mijnen regel bevestigen, een getrouw echtgenoot en teeder vader, verliet zelden de stad, bijna nooit het Land zijner geboorte, en koos dus natuurlijk de belangrijkste voorwerpen uit zijnen kring: eene wieg en een graf tot hoofdthemaas zijner zangen. Er zijn geene gewigtiger, mits er eene dichterlijke wereld tusschen ligge; maar welke was hunne wereld meestal? Eene schoone natuur? hoe weinige POOTS bezaten wij, en hoe weinig idealiseerden deze nog! - *Gelderland* heeft in STARING een' zanger zijner waardig; doch hij zocht, een pelgrim onder zijne tijdgenooten, reeds vroeg de gave der objectiviteit. Het woelig leven eener groote stad, het zonnelicht of het onweder van den staatkundigen hemel? Voorzeker, in dagen van vreugde en van rouwe had *Amsterdam* zijn' VONDEL, en *Holland* zijn' HELMERS toen *Amsterdam* niet meer *Holland* was; maar wie vulden de ledige ruimte tusschen beide? Welke was dan toch de wereld der meesten, die geene treurspelen schreven uit de vergeten Grafelijke tijden, noch heldendichten zamenlijmden uit de nog minder bekende dagen der Batavieren, noch Spanje op Oranje deden rijmen en Kastiljanen op bloed en tranen, tot een kind het tweede rijm uit het eerste raden kon? Niet die van den voortreffelijken Dichter der *Geuzen*, voorwaar! wiens schoonheden als ruwe diamanten bij het polijsten aan helderheid mogen winnen, maar aan grootte verliezen, niet de wonderen der 16de en 17de eeuw, stem uwe verwachtingen lager, hoe zouden die zangers anders zoo vergeten zijn? De bloei of het verval van een nuttig beroep - het genot en de smart van een' kamergeleerde, - de gezigteinder van den binnenlandschen handel, - eene kraamkamer, - eene bruiloft, - een sterfbed, zie daar hare grenzen, hare afwisselingen, hare merkwaardigste oogenblikken. Daarom is onze poëzij zoo rijk in een enkel *genre*, dat gij naar verkiezing het huisselijk of het vervelende kunt noemen, het gelegenheidsgedicht, het tjilpen van de musch, het neuriën van het sijsje, het slaan van den vink, hoogst zeldzaam het zingen van den nachtegaal! Vraag uw geheugen, eer ge mij van overdrijving beschuldigt, of het zich, trots de stapels verliefde poëzij uwer bibliotheek, iets uit die soort herinnert, dan de *Klaare* en de *Galathea* van HOOFT, dan *de Kus* van BILDERDIJK *aan Odilde?* Legio is het getal dergenen, die gezongen hebben, hoe zalig het is Vader te zijn,

hoe hard het valt een kind te derven; heugen u meer dan enkele regels van SPANDAW over den eersten toestand, dan het *Kinderlijck* van VONDEL, de *Margaretha* van SMITS, *de dood van mijn Dochtertje* van TOLLENS? Weinige onzer Dichters bragten hunne dagen in *single blessedness* door; maar van allen, die hunner echtgenooten een' rouwzang wijdden - en wie deed het niet? - zal het nageslacht slechts die van NIEUWLAND en BORGER kennen! Zóó moeijelijk is het ons alledaagsche leven te idealiseeren! Indien iemand de kunst verstond zich een dichterlijk kleed om te werpen, het was BILDERDIJK; hij zong nooit schilderachtiger, dan wanneer hij van zich zelven sprak, en hoe heeft hij zich echter door zijne subjectiviteit, in zijne ballingschap, zijn zwerven en zijn lijden vertoond? Zijne schim vergeve het mij, die er geen juister woord voor weet, dan een vervelend personaadje. Stel hem legen CHATEAUBRIAND over, beurtelings subjectief en objectief, burggraaf in de paleizen der koningen, mensch in de hutten der wilden, zich zelven vergetende in de beschouwing der natuur; breng u GÖTHE voor den geest, de objectiviteit bij uitnemendheid! waarlijk, indien hij het is, die op onze jeugdige Dichters invloed uitoefent, heil der kunst!

Eene bedenking tegen die strekking der Dichters onzer dagen heeft een gewigtig voorkomen; de goede lieden zeggen, dat de Hollandsche poëzij haren ernst, haren teederen weemoed, hare vroomheid verliest! En wie heeft dan gezongen:

> o, Sluit voor het woelen der tochten uw ziel;
> Eer onrust voor eeuwig uw vrede verniel':
> Maar dat ook geen zelfzucht uw boezem verkoel',
> En in u de heilvlam verdoov' van 't gevoel.
>
> In 't vlak van den vloed, waar de stormwind op blaast,
> Ziet langer de Hemel zijn beeld niet weêrkaatst:
> En als hem de winter met ijskorst bezwaart,
> Het licht van omhoog vindt geen spiegel op aard.
>
> Maar vloeit hy in kalmte, door 't zonvuur bestraald,
> Dan is 't of de Hemel op aarde is gedaald:
> En wordt hy door d'avond tot rusten genood,
> Het zonlicht des Hemels zoekt stervend zijn schoot!

En wie schreef deze meesterlijke klagt, waarin even weinig als in het voorgaande stukje, des Dichters persoonlijkheid uitkomt, geen ingebeeld of vergroot lijden met ons meêgevoel den draak steekt, eene keurige ontboezeming van algemeen-menschelijke smart?

> Ja, treur vrij omdat u de Jonkheid ontvlood,
> En met haar de droomen der hoopvolle jeugd.
> Want arm wordt ons 't leven aan heil en geneucht,
> Zoo ras ons verbeelding haar lusthoven sloot.
> Geen pantser beschut ons voor 's ongeluks prang,

Als wat onzer Jonkheid den boezem omtoog:
De traan, door de Droefheid ontlokt aan heur oog,
Is zoeter dan 't lachj' op de rimplende wang.

Ja, schoonst is de bloem, als haar purper en goud
Nog schuilt in het groen van de omzwachtlende bot,
En 't leven het zoetst als de roos van 't Genot
Nog niet uit den knop van de Hoop zich ontvouwt.
Zelfs, wat ous ontga, de gedachte aan die vreugd
Is 't lusthof waaruit ons geen Cherubszwaard drijft:
En geen zwerft er rond over de aarde of hem blijft
't Herdenken aan 't Eden van Onschuld en Jeugd.

En wie eindelijk deze regelen vol nieuwe tegenstellingen, over een zoo dikwijls behandeld onderwerp, als de *Kersnacht:*

En toch, Hy, wien die kribbe torscht
Zal 't aardrijk eens als Heerscher richten.
Ja - meer! 't Gebied, dat Hy komt stichten,
Erlangt hier wording met zijn Vorst!
Hy, Eerstling van Zijn rijk en Koning,
Profeet en Martlaar van Zijn leer,
Betreedt hier de aarde, 's aardrijks Heer,
En wacht op Golgotha Zijn krooning.

Ja, 't had een krib voor bakermat,
En 't heeft een kruis voor zegeteeken,
Het rijk, ons rijk van God gebleken,
Dat in den Hemel aanvang had.
By bliksemvuur noch donderslagen
Wordt hier dat heilgebied gesticht,
In donkre nacht verrijst het Licht,
Dat voor de wareld op gaat dagen.

Behoef ik mijnen Lezers te zeggen, dat deze regelen ontleend zijn aan de Poëzij van den Heer J.P. HASEBROEK, die eene onderscheidende plaats bekleedt onder onze jeugdige Dichters, wiens bundel gewis reeds in veler handen is? Niet enkel om de dagteekening zijner verschijning, maar vooral om den rijkdom van treffende denkbeelden, waardoor hij uitmunt, zoude hij veel vroeger in dit Tijdschrift zijn aangekondigd, wanneer velerlei bezigheden der waardige hand, waaraan deze taak eerst was toevertrouwd, daarin niet geruimen tijd hadden belet, en eindelijk geheel verhinderd. De Heer HASEBROEK zoude zich hierover mogen beklagen, indien verzen, zoo voortreffelijk als de zijne, aankondiging behoefden, om de opmerkzaamheid van het algemeen tot zich te trekken.

Het was het telkens met nieuw genoegen lezen en herlezen van den Bundel, dat ons niet deed aarzelen dit verzuim zoo goed het ons mogelijk was te herstellen, dat ons tot de opmerking leidde, waarmede wij dit verslag openden. Reeds de Inhoud overtuigt

van de objective strekking des jeugdigen Dichters; er is niets persoonlijks in dan eene *Herinnering aan den Rijn*, en hoe algemeen, hoe dichterlijk is het persoonlijkste uit deze nog:

> Hoe dikwijls voerde een bootj' ons langs uw heldre baren,
> Of dobberden we in 't groen van wilg- en elzenblâren
> Langs d'oever op en neêr,
> En, als de taaie spaan de blaauwe golfjens kliefde,
> Hoe hieven we op uw vliet een lofzang aan der Liefde,
> Die de echoos wekte op 't meir.
> .....
> Ja, 't schoonste levensperk ontvlood my aan uw oever.
> De toekomst, die my wacht, moog' blijder zijn of droever,
> Die vreugd vlood voor altoos.
> Haast komt de zomerbrand, dien schaduw weert noch bladen,
> Haast bloemen zonder vrucht, haast distels op de paden,
> En dorens aan de roos!

Wij haalden die proeve van bevallige beschrijving en vroege zwaarmoedigheid gaarne aan; - wie verwondert zich bij het lezen, zulker verzen, dat de Heer HASEBROEK tot de vurigste bewonderaars van BILDERDIJK behoort, dat hij treurde toen de meesterlijke Zanger stierf en ook een lied zong bij zijn eenvoudig graf? Zij zouden zijne Gedenkzuil versierd hebben is te schraal een lof. Doch de Bundel biedt fraaijer stukken aan dan deze; wij kiezen de verzen, aan onze betere helft gewijd, als het fraaiste, zonder te durven beweren, dat die keuze niets subjectiefs heeft.

Een Voorzang aan *de Vrouw*, beginnende met Oostersche pracht, of met Arabische verkwisting, naardat uw kunstsmaak min of meer Westersch-beschaafd is en gij het *klaterende* strenger afkeurt:

> U klinkt mijn lied, Vrouw! Leven onzes levens!
> Die, schutsgodes, aan onze haardsteê woont:
> Die, Odaliske, in onzen Harem throont:
> Vorstin der aarde en 's aardrijks Wellust tevens!
> U, Lentewind die zuist langs onze snaar!
> U, Nachtegaal die zingt in onze dreven!
> U, Nektarkelk op 't feestmaal van ons leven,
> En Nardusvat op 't needrig huisaltaar.

en eindigende, zonder eenig valsch vernuft:

> Mijn hand wierd dor zoo ze u de kroon won rooven.
> Ik weet, van u is de adem dien ik schep:
> Ik weet, van u is de adem van mijn zangen:
> En gy hebt slechts het uwe weêr ontfangen,
> Toen ik aan u mijn lied geheiligd heb.

strekt ter inleiding van zes heerlijke verzen: I. *Kind*. II. *Jong Meisjen*. III. *Bruid*. IV. *Moeder*. V. *Weduwe*. VI. *Gewijde Non*,

eenigzins grillig gerangschikt, zoo als gij uit het laatste opschrift ziet, maar alle overvloeijende van Poëzij, welligt hier en dáár te rijk aan beelden en gedachten, soms oogvermoeijend-schitterende door opeenstapelingen van gelijkenissen. Oordeel zelf; de Dichter heeft het wicht lief:

Want 'k heb hen lief, die de onschuld ENGLEN maakt,
En de eenvoud van den teedren leeftijd KINDEREN.
Noem' hen de Trots der Wijzen vrij hun minderen -
Een borst, waar nog geen zonde in is ontwaakt,
Een hoofd, dat nog geen last van schuld bevrachtte,
Een mond, dien nog geen dwaasheid heeft ontwijd,
Een hart nog nooit bezweken in den strijd, -
Bewaar my God, dat 'k me ooit daarboven achte!
.....
Waar gy verschijnt, wat eensklapsche ommekeer!
De Drift verzacht voor u haar stem, - de Grijsheid
Vergeet by u de aanmatiging der wijsheid.
De Hoogmoed buigt zich vriendlijk tot u neêr.
Hoe zwaar wierd soms de last der huwlijksbanden,
Verlichttet gy den jammer niet van de Echt?
Hoe menig snoer alleen nog saamgehecht
Door d'aangreep van uw kleine, teedre handen.
.....
Word eenmaal wijs, volwassen in 't verstand,
Maar blijf een kind, gelijk ge zijt, in boosheid!
Drenke u de melk der blanke schuldeloosheid,
Maar voede u 't merg der kennis 't ingewand.
O, pluimloos jong, als vleuglen eens u dekken,
Verroekloos nooit de smetloosheid, die thands
Uw broosheid tooit met onschulds zilverglans,
Maar laat die glans u nog ten lijktooi strekken.

De laatste regelen schijnen ons door valsch vernuft, immers zeker door te ver getrokkene beeldspraak, ontsierd; de Heer HASEBROEK wachte zich voor dat blinkende, zijn hoofdgebrek; hij mag op onverdeelde bewondering rekenen, waar hij eenvoudig blijft, als in deze coupletten van het *Jong Meisjen:*

Helaas! Gy zijt te schoon om 't lang te wezen!
Alras treft u de stem der vleitaal 't oor,
Haast dringt Bewondrings uitroep tot u door,
En 't schoon heeft uit, zoo onbedacht geprezen.
't Hoogmoedig hart verheft zich op die eer;
't Wordt gunst geschat voor wie u mag genaken;
't Wordt u triomf rampzaligen te maken;
En 't oog, alleen nog 't oog herkent u meer.

Wat staart ge zoo met vreugdeschittrende oogen,
Gy, Moeder, om de schoonheid van uw kind?
O, zoo gy ze ooit in waarheid hebt bemind,

Vrees voor 't vergif zoo gretig ingezogen,
Dat nu heur oor reeds dronken maakt van lof.
Behoed haar wel voor 't schijnzoet van die klanken.
Waar schoonheid is is mooglijk stof tot danken,
Maar zekerlijk! daar is tot bidden stof.

De laatste regelen behooren tot die welke men nooit vergeet! Zie hier eenige uit *de Bruid:*

De tijd (helaas!) verdween sints lang, dat Engelen
Zich paarden met de Dochteren der Aard;
De Vrouwen zijn 't, die, thands dien eernaam waard,
Heur onschuld met der Mannen woestheid mengelen.
Hoe vaak dat de Echt het vreeslijk Treurspel sluit,
Dat Zonde en Drift met mannenharten speelden,
En zoekt de borst, verdord in ondeugds weelden,
Haar jeugd weêr in den onschuldsbloei der Bruid!

Hoe vaak vraagt niet hun weduwlijke boezem
Vertroosting aan de volheid van het hart
Der jonge vrouw, en tooit hun grijze smart
De frischheid van heur maagdelijken bloesem!
En daarom lach niet als ge een Bruid ontmoet,
Maar bid voor haar, dat haar de Hemel zegen'!
Opdat uw kind die jammer nooit bejegen',
Bid, bid voor haar diege in de Bruidzaal groet.

Waarom zijn deze regelen zoo waar? - Wij zijn u eene vergoeding schuldig voor deze sombere gedachte; hoor den aanhef der *Moeder:*

Ze is niet meer schoon, als ze eertijds was, en jong;
De roos brak af die op heur wangen bloeide;
Het vuur verglom dat in heur oogen gloeide;
En 't lachjen week waar ieders blik aan hong.
De zijden lok, die om haar schoudren speelde,
Verbergt in nacht zijn dartelgierig goud:
En 't hulsel, dat haar leest gevangen houdt,
Verbergt niet meer diens weelde door zijn weelde.

En toch, geen oog of 't blikt haar vriendlijk aan:
Wie haar genaakt treedt met een lach haar tegen:
Nog blijft de man ze eerbiedig hulde plegen,
De vrouw op haar naijvrige oogen slaan.
Want jong en schoon en minlijk en lieftallig
Is 't vriendlijk wicht dat aan heur boezem hangt,
Wiens waas heur blos, wiens bloei haar jeugd vervangt...
Wie moeder is blijft in haar kind aanvallig!

Maar, waarlijk, wij mogen niet meer uitschrijven, wij mogen u opmerkzaam maken noch op het treffende der in de *Weduw* meesterlijk uitgedrukte gedachte, hoe zij voor het minst rouw mag dragen over hetgeen zij verloor; terwijl zoo velen onzer, zonder dat iemand ons in die smarte troost, weezen zijn hunner schoonste

verwachtingen; noch op de *Gewijde Non*, die dichterlijke wederlegging van een' der dichterlijkste toestanden der Christelijke wereld. En waartoe ook zouden wij het doen? Wie uit de proeven, welke wij gaven, den Heer HASEBROEK niet leert hoogschatten, als een' der uitmuntendste onzer jonge Dichters, wiens gebreken meer het gevolg van te grooten rijkdom, dan te karige bedeeling van gedachten zijn; waarlijk, wij wanhopen, of de geheele Bundel het hem doen zoude; wij wanhopen aan zijnen smaak.

Minst van alle stukken in dezen zoude VONDELS *Vermaking* (Legaat) daartoe het middel zijn, een stoute greep, die onze geheele bewondering zou wegdragen, indien wij op eenige plaatsen niet eer BILDERDIJK dan VONDEL waanden te hooren spreken, indien het slot krachtiger ware. En toch, hoe waar en hoe Vondeliaansch tevens zijn regelen als de volgende:

> Ik leerde uw taal Zefiren natefluisteren;
> Den watervliet het murmlen afteluisteren,
> Als haar de Liefde een malschen toongalm vroeg;
> Of als mijn borst van zielsvervoering joeg,
> By zegepraal gevierd na zegepralen,
> Die Hollands Leeuw verwinnaar mocht behalen,
> Ik leende kracht aan d'uitdruk van haar stem.
> Mijn koopren keel gaf aan haar tongslag klem.
> De Stroomzwaan, die den Rhijn kwam afgedreven,
> Heeft aan het IJ de zangwet aangegeven,
> Die 't nageslacht zal volgen, waar 't akkoord
> Aan Spaarne of Maas of Amstel word' gehoord!
> Mijn Zanggodin, geschoeid met purpren broozen,
> Heeft zich haar throon op 't hoog tooneel verkozen,
> En er den staf met roem gezwaaid. Aldaar
> Zal te aller tijd Melpomenees altaar,
> Bij 't wijrook haar ten offer aangestoken,
> Van myrrhe my ter eer geboden, rooken.
> De koningsharp gaf, in mijn forsche hand,
> De tonen weêr van 't zangrig Morgenland.
> Mijn oog heeft in profetische gezichten
> De Stad aanschouwd, waar voor den throon der Lichten
> 't Geluid rijst van der Englen lofgezang,
> En in mijn mond vond 't hemelsch harpgeklank
> Een echo voor zijn zielverrukbre galmen.
> 'k Omvlocht mijn kruin met Nabatheesche palmen.
> En, - meer! De duif des Heilgen Geestes heeft
> Klapwiekende om mijn sterflijk hoofd gezweefd,
> Wanneer mijn harp, - zoo als des Zefirs vingeren
> Zich strokende om de gouden snaren slingeren, -
> Door hooger hand beroerd scheen en bespeeld.
> Nooit heb ik laf den geest der eeuw gestreeld,
> Of Zeedloosheid en Dwinglandy gehuldigd
> Door offers Deugd en Vrijheid slechts verschuldigd.

Geen ravenschacht des ongeloofs heeft my
Ten wiek gestrekt. Hoog steeg mijn Poëzy
Op d'adem des gebeds ten Hemel henen,
Gewoon om van Gods licht haar gloed te ontleenen.
'k Heb naar geen krans van roos of lauwerblaân,
Maar naar de palm van Edens hof gestaan.

Leven des Dichters en *Dichterlijk Leven*, zijn fraaije antithesen en poëtische paradoxen in keurige taal uitgedrukt. Hooger schatten wij echter *De Balling*, een vers, dat wij te schooner vonden, daar het door eenige beoordeelaars voor eene vertaling uit het Fransch werd aangezien, dewijl het HENDRIK V sprekend invoert, en den jongen Franschen Koningstelg doet klagen in den stijl van CHATEAUBRIAND; - en *Kerkklokstoonen*, eene verre navolging van eenige der fraaiste plaatsen uit SCHILLER'S *Lied von der Glocke;* twee schoone bewijzen van veelzijdigheid van talent. Om billijk te zijn, moeten wij aanmerken, hoe weinig het fragment naar ALFRED DE VIGNY, *Mozes* getiteld, ons de eer eener vertaling, hoe weinig de *Harp* ons eene plaats in den bundel waard scheen. Het talent van den Heer HASEBKOEK is te beschaafd, zijn genie te zuiver, zijne stemming te teeder, zijn smaak te gekuischt voor zulke gruwzame onderwerpen.

De zangen, waarvan wij twee proeven gaven in het begin dezer beoordeeling, zijn even bevallig als zangerig. Den weemoedigen bevelen wij het grooter stuk *Weemoed* aan, allen Christenen de Bilderdijkiaansche *Kersnacht*.

Zouden wij den Heer HASEBROEK nog behoeven te verzekeren, welke grootsche verwachtingen onze Letterkunde van hem koestert, hoe zij bij zoo vele oorspronkelijkheid hem slechts voor overdrijving van deze, die gezochtheid wordt, heeft te waarschuwen, om hem eene der eerste plaatsen op onzen Zangberg toe te kennen? Dat wij zijn diep gevoel en zijn' fijnen smaak naar waarde huldigen, en hopen, dat hij spoedig het stilzwijgen zal afbreken, door ZEd. thans zoo hardnekkig bewaard? Misschien ja, want de net-uit-gevoerde, maar sieraadloos-zedige bundel, heeft geen voorberigt, en de opdragt bestaat uit de eenvoudige woorden: ‘Aan mijn Vriend NICOLAAS BEETS opgedragen.’ Wij keuren het laatste niet af: opdragten zijn uit haren aard verschrikkelijk subjectief; maar nederiger dan deze is er toch wel geen denkbaar: *punctum*.

De Heer N. BEETS heeft zijne uitmuntende Engelsche vertaling van de *Gewijde Non*, op het verzoek van den Dichter, wel bij den Bundel willen voegen. Het stuk is *con amore* overgebragt, een paar vlekjes houden wij voor drukfouten; zie den brief op bladz. 151, die van de vriendschap getuigt, welke tusschen beide Dichters heerscht: moge zij duurzaam zijn als beider roem!

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Rusland gedurende de Oorlogen met Frankrijk. Geschiedkundige Aanteekeningen van de jaren 1805 *tot* 1815, *van* Armand Domergue, *destijds inwoner van Moskou*. II *Deelen. Te Amsterdam, bij* J.C. van Kesteren, 1836.

Aardig kouter, als bijna elk Franschman, mag men den schrijver van bovenstaand Werk, die op elke bladzijde zijne afkomst getrouw blijft, de gaaf niet ontzeggen, zijne lezers aangenaam bezig te houden, schoon hij dikwijls bij nielsbeduidende kleinigheden stil staat, en nu en dan niet van vergrooting der feiten, welke hij verhaalt, is vrij te pleiten. Als de meeste Franschen, die tijdens den oorlog, welken NAPOLEON ALEXANDER aandeed, *Rusland* bewoonden, ondervond hij in dat tijdperk niet weinig, hetwelk hem tegen de Russen moest voorinnemen; doch hij had moeten begrijpen, dat het overschrijden der grenzen van het gebied des Autocraats door een Fransch heir (en welk een heir!) die maatregelen ten minste verontschuldigde, en dat men aan een onbeschaafd volk, hetwelk voor het behoud van zijn Vaderland alles moet opzetten, niet euvel mag duiden, dat het zich vriendelijk noch gedienstig, heusch noch zacht jegens landgenooten van hunnen geduchten vijand gedroeg. Het was bovendien algemeen bekend, dat NAPOLEON onder de Fransche acteurs en gouverneurs, welke zich in *Rusland* ophielden, zijne geheime verspieders had. Wij zien daarom niets onregtvaardigs in het bevel van ALEXANDER, die allen gebood naar het binnenland te voeren; het was het éénige middel hen onschadelijk te maken; hoe konde de Keizer weten, wie al en wie niet tot de geheime werktuigen van den Veroveraar behoorde? Het uitbundig prijzen der Franschen, het laken en spotten met de Russen, inzonderheid met hem, die zoo veel tot NAPOLEONS val toebragt, den Gouverneur van *Moskou*, ROSTOPCHIN, moet iederen onpartijdige in dit Werk hinderen. Die ongunstige indruk wordt door de teregtwijzigingen van den vertaler niet geheel voorkomen, die zich anders tamelijk van zijne taak heeft gekweten, schoon hij ons wel eens Fransch in Nederduitsche woorden levert. Immers zijne gansche vertolking mist dat vrije en ongedwongene, dat de hoofdverdienste uitmaakt van elke fraaije vertaling uit de modetaal van ons werelddeel.

Hij is ook somwijlen in tegenspraak met historische feiten, b.v. wanneer hij ROSTOPCHIN beschuldigt, dat hij, door eene zijner eigene bezittingen te redden, een geheel artillerie-park ter prooije aan den vijand zou hebben gelaten; terwijl het bekend is, dat MOSCOU'S Gouverneur zijn landhuis met eigen hand in brand stak, om te toonen, hoe zeer hij gezind was een voorbeeld te geven dier patriotische opofferingen, welke de omstandigheden gebiedend eischten, en die tot het stoute verdedigingsplan behoorden, hetwelk hij ter redding van *Rusland* ontworpen had, en dat alleen door onverbiddelijke gestrengheid in het nakomen zijner bevelen slagen kon.

Onder de wezens, met welke de Schrijver bij uitstek is ingenomen, beslaat zijn getrouwe hond eene aanzienlijke plaats, en hij verhaalt van dat dier trekken, welke aan het ongeloofelijke grenzen; daaronder rekenen wij de volgende, tijdens zijn verblijf te (*Nisnei*) *Nyneï Novogorod* voorgevallen:

'Om de streek (?) van middernacht werd ik gewekt door verscheidene (?) geweldige stooten tegen mijne kamerdeur. Ik schrikte; doch ik stond spoedig op, om te zien wat er gaande was. Naauwelijks had ik echter mijne deur geopend, of ik kreeg eenen vrij harden stoot op de borst, zoodat ik bijna achterover viel, en te gelijker tijd hoorde ik een kreunend (?) geluid: het was mijn getrouwe hond, (het geluid?) mijn oude en beste vriend, mijn getrouwe medgezel in al mijne lotgevallen, die, na veertien dagen afwezendheid, van *Arzamas* terugkwam. Hij was doodelijk vermoeid en uitgehongerd, zijne pooten waren genoegzaam velloos en bloedden geweldig; en geen wonder! hij had eenen weg van honderd en tien wersten afgelegd, en allerwaarschijnlijkst zoo snel loopende als hem mogelijk was, en daarbij had hij nog een stuk van eenen ijzeren ketting aan zijnen halsband hangen, die hem zeer moet gehinderd hebben, door het slingeren tusschen zijne voorpooten. Hij had niet weinig hindernissen gevonden (*hinderpalen ontmoet*, zeggen wij, Mijnheer J. DE QUACK!) om in het midden van den nacht tot mij te komen; de huisdeur was, volgens gewoonte, des nachts gesloten, en nu was hij, niet zonder veel moeite en niet minder pijn aan zijne gewonde pooten, boven op eenen hoop keisteenen, die achter ons huis op elkander gestapeld lagen, geklommen, en van dáár had hij op de binnenplaats over eenen muur van twaalf voet hoog moeten springen.'

De aanteekeningen en bijlagen van Aardrijks- en Geschiedkundigen inhoud, met welke de Heer DOMERGUE zijn Werk toelicht, zijn over het algemeen zeer belangrijk, inzonderheid die, welke men achter het 2^{e} Deel aantreft; vele noten des vertalers hadden echter, zonder dat het Werk er minder om zoude wezen, achterwege kunnen blijven, zoo als bijv. die op bladzijde 210 des tweeden Deels,

een staaltje inhoudende, hoe men in *Frankrijk* en hoe men ten onzent *vloekt*, en die op bladz. 385 omtrent het gebruik van zekere zalf bij de Tartaarsche bruiden. In deze laatste toch bewijst de vertaler, dat te groote *kieschheid* wel eens tot onkieschheid voert; het is somtijds het wijste, iets onopgemerkt voorbij te gaan.

Ter afwisseling van Romanlectuur bevelen wij het Werk onzen leesgezelschappen aan.

De druk is net; een goed gelithographiëerde afbeelding van ROSTOPCHIN, met het brandende MOSKOU in het verschiet, en een goed gegraveerd titel-vignet versieren het Werk.

***Schetsen en Tafereelen uit Zuid-Afrika, door* Thomas Pringle, *wijlen Secretaris van het Genootschap ter afschaffing van den Slavenhandel. Uit het Engelsch. Te Groningen, bij* W. VAN BOEKEREN, 1837.**

‘Vergeet uwe vrienden - niet.’

Tot de betrachting van dezen pligt, waarop de vriendschap eenmaal bij ons aandrong en waartoe zij een onbetwistbaar regt heeft aan te dringen, boden ons PRINGLE'S *Schetsen en Tafereelen uit Zuid-Afrika* gewillig de hand.

Afrika's zuidelijke uithoek herbergt op zijnen grond twee onzer vrienden, (de naam van een' hunner is ook door u, o PRINGLE! eervol vermeld) vrienden, wier vertrouwelijken omgang in vorige jaren wij niet wenschen te vergeten, schoon zij, aan een ander einde der wereld, door landen en zeeën van ons gescheiden zijn. In den gevoelvollen jongelingsleeftijd werden zij, aan de hoogeschool, door den band der vriendschap aan ons verbonden, en deze was daarom te inniger, dewijl zij (van *de Kaap* afkomstig) hier bijna elke betrekking van bloedverwant- en maagschap misten. In *Afrika* zagen zij het eerste levenslicht: - in de Kaapstad en hare omstreken leefden hunne ouders en verwanten: - in *Afrika* zou hun werkkring zijn in mannelijke jaren. Geen wonder, voorzeker, dat zij, met eene hun eigene levendigheid, dat Land gedachten, ons menigwerf bijzonderheden van dat Land verhaalden. - Zóó werden ons door hen, reeds voor jaren weder gelukkig in hun Vaderland teruggekeerd, gedurende den tijd van ons vriendschappelijk verkeer, ongezocht vele tafereelen geschetst van *Zuid-Afrika*, van deszelfs landaard en voortbrengselen, van zijne onderscheidene bewoners, den staat van beschaving en godsdienst, de wijze van regering, de beoefening van kunsten en wetenschappen, de huiselijke inrigting, den landbouw, de veehoederij, de gewoonten en gebruiken bij de onderscheidene volksstammen, enz.

Onder vele anderen schetste ons PRINGLE ook deze op nieuw: doch hoe? Als een man van letteren, van zuiveren smaak, van welwikkend oordeel, van reine waarheidsliefde, vervuld met een'

edelen christenzin; als een man, niet verblind door overdrevene ingenomenheid met zijn land en volk, niet verbitterd door schandelijke behandeling en onregtvaardig geleden verlies, niet bevreesd om te spreken voor de handhaving van billijkheid, regt en orde, waar het de mishandeling en onderdrukking van anderen gold; niet vervoerd door den storm van menschelijke hartstogten, waar zijne edele en openlijke pogingen tot verstandelijke en godsdienstige beschaving zijner medemenschen werden verdacht en vervolgd, als listige aanslagen van eenen muitzuchtigen oproerkraaijer.

Doch reeds genoeg, om PRINGLE'S *Schetsen en Tafereelen uit Zuid-Afrika*, wier lezing ons geheel heeft medegesleept, in een gunstig licht te plaatsen.

Naar ons inzien heeft de Vertaler van dit Werk zich loffelijk van zijne taak gekweten.

Het Boek is op goed papier, met eene zuivere letter, gedrukt. Er zijn drukfouten ingeslopen op bl. 9, 59, 133, 315, 317, 412, 413, 432.

In plaats van eene *donkere* voorstelling van eene groep Kaffers, hadden wij liever dit Werk verrijkt gezien met eene naauwkeurig geteekende uitslaande Kaart van dat gedeelte van *Zuid-Afrika*, waaraan de Schrijver zijne *Schetsen en Tafereelen* ontleend heeft. De Lezer zoude er veel bij gewonnen hebben.

I. *Over het nadeelige van het snoeijen van opgaande Boomen, door* J. WTTEWAAL. *Te Utrecht, bij* ROBERT NATHAN, 1837.

II. *Nieuwe bijdragen tot de kennis van de Maïs, of zoogenaamde Turksche Tarwe; naar aanleiding van het werk van* Matthieu Bonafous, *door* W.H. de Vriese, *Math. Mag. Phil. Nat. et Med. Doct. en Buit. Hoogleeraar in de Kruidkunde aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam. Te 's Gravenhage en Amsterdam bij de Gebroeders* Van Cleef, 1837.

THEORIE *is het kind der bespiegeling;* PRAKTIJK *de dochter der ondervinding*. Elk, die hiervan volkomen overtuigd is, bevelen wij de lezing dezer beide stukjes aan; hij zal zich niet laten verleiden, om aan de gevolgtrekkingen van den Theorist gelijke waarde toe te kennen als aan de door proeven gestaafde uitkomsten van den Praktikus.

Het Werkje van den Heer WTTEWAAL laat zich wèl lezen; zijne redeneringen schijnen consequent; maar de grijze ondervinding haalt er eene streep door, want men behoeft slechts de opgaande beuken- en eikenlanen op verwaarloosde landgoederen gade te slaan, om te zien, wat er van boomen wordt, die men aan zich zelve overlaat. Wanneer men deze meerendeel vergroeide, toplooze, kromgewassene boomen met die heerlijke regtop gewassene stam-

men vergelijkt, welke men op de landgoederen van hen aantreft, die het snoeimes doen bezigen, gelijk een verstandig vader zijn kind de tuchtroede niet spaart, dan zal ook in dit opzigt, als in zoo menig ander, *de praktijk de theorie beschamen*.

Juist het tegenovergestelde is het geval met de *Bijdragen tot de kennis van de Maïs*, van den Hoogleeraar DE VRIESE. Wat ZHG. ons naar aanleiding van het kostbaar Werk van BONAFOUS levert, zijn de vruchten van eene veeljarige waarneming dezer nuttige plant, en alzoo uitkomsten, die de praktijk geijkt heeft. Voor zoo ver Schrijver dezes, uit proeven door hem zelven of door zijne vrienden genomen, dit gewas kan beoordeelen, durft hij verzekeren, dat menige waarneming door zijne eigene ondervinding wordt bevestigd. Niemand late zich dan tegen de waarnemingen van den Heer BONAFOUS voorinnemen, omdat hij een geleerde is en te *Turin* te huis behoort; hij heeft de *maïs*-kultuur praktisch beoefend, en bewijst door proeven, onder verschillende luchtstreken genomen, dat deze weldadige plant op de meeste gedeelten van den aardbol met goed gevolg kan worden gekweekt. Ten volle beamen wij dus den wensch van den even bekwamen als bescheiden' Vertaler: '*dat velen in ons Vaderland door dit geschriftje mogen worden aangespoord, om hunne aandacht op dit hoogst opmerkelijk gewas, meer dan men tot dus verre deed, te vestigen*.

R.

De Vorstendag te Smalkalden. Historisch-Romantisch Tafereel uit de Zestiende Eeuw. Naar het Hoogduitsch van L. Bechstein. *Te Groningen bij* J.B. Wolters, 1837.

Daar een middelmatig Werk slechts eene korte beoordeeling verdient, heb ik grooten lust te zeggen, dat ik slechts één' genialen trek in dezen Roman heb bewonderd: LUTHER tegenover PARACELSUS, een greep, het dichterlijk-wijsgeerig hoofd eens Duitschers waardig; - dat ik er mij daarentegen zeer aan heb geërgerd, in dit tot lof der Hervorming geschreven Werk, louter slechte Roomsch-Catholijken aan te treffen: eene partijdigheid van oordeel, beide een' denker en een' Christen onwaardig, - en daarmede mijne Recensie te eindigen. Schoon het de saillantste punten zijn, acht gij dit niet voldoende? Welaan dan:

Weinig rijkdom van vinding, weinig diepte van gevoel - groote getrouwheid van teekening en groote uitvoerigheid van beschrijving - eene bleeke heldin, die aan voorspellingen gelooft; een aardige apotheker, die goud tracht te maken: - ziedaar de lichten schaduwzijden van een Werk, dat aan een' beurtelings vervelenden of gezwollen' stijl het ongeluk paart vertaald te zijn als volgt:

Eerste volzinnen van den Roman:

'Huilende windvlagen suisden als profetische stormliederen door

de lucht en over de hooge bergtoppen van het Thuringer woud heen, en vale bliksems gloorden aan den nachtelijken hemel, toen de jongste zoon der Tijd, het Jaar des Heeren eenduizend vijfhonderd en zevenendertig, uit den donkeren schoot zijner moeder te voorschijn trad. De bergkruinen waren met sneeuw beladen en omsluijerd met wolken, die zich op de hoogten in digte sneeuwvlokken, doch in de diepere dalen in stroomende regenvlagen oplosten. Verder bezijden het grijze, in nacht gehulde gebergte, dat vormloos, als een geheimzinnige warlklomp, daar lag, sneeuwde noch regende het echter; alleen de huilende storm boog de boomtoppen en knakte de stammen, en wanneer zijn gebulder voor oogenblikken zweeg, om zich daarop weder met verdubbelde woede te verheffen, werd het luide ruischen en bruisen der opgezwollen bergbeken des te hoorbaarder, die alle in den diepen dalketel zamenvloeiden en stroomden, waarin de oude stad *Smalkalden* met hare heerlijke kerken, hare ruime marktpleinen, enge straten en bonte huizen is neergebouwd. Bijwijlen scheurde de adem des storms het wolkenfloers vaneen; dan blikten vriendelijke starren neder in den onweêrsnacht, als wilden zij het nieuwe jaar begroeten en der droomende aarde gelukwenschen en der menschheid troostboden toezenden in eenen tijd, die troost en opbeuring zoo zeer noodig had, waarin woeste krachten gestten en een kamp van het nieuwe tegen het oude ontvlamd was, en voor de deur der naaste toekomst een zoo digt, ondoordringbaar voorhangsel hong, als de grijze wolken boven het naaste gebergte.'

Laatste volzin van den Roman:

'Moeten wij bij den terugblik op dat grootsch verleden, op die Vorstenvergadering vol geschiedkundige beduidenis ons zelven toeroepen: gene tijd was schoon, gene mannen waren getrouw, gene vorsten edel, van zelfzuchtige wenschen vervreemd, wilden zij waarheid en vrijheid van geloof, wilden zij het heil hunner onderdanen, - en keert onze blik van gindschen tijd tot het tegenwoordige terug, dan mogen wij immers wel hoopvol en vertrouweend zeggen: ook onze vorsten, en onder hen zoo vele nakomelingen van gene kampvechters voor geloof en waarheid, bedoelen het geluk hunner onderzaten, en wanneer zij onderling, gelijk daar, hetzij persoonlijk, hetzij door afgezanten beraadslagen, zal de Koning aller Koningen, de Heer aller Heeren wel aan het vurige gebed van gansche natiën verhooring schenken, dat de groote, heilige Paaschmorgen eens schoonen *Volkendags* uit elken *Vorstendag* meer en meer ontgloeijen en onbeneveld voortstralen moge.'

Het vignet is nog Duitscher dan de stijl, als moest onzen oogen evenzeer geweld worden aangedaan als onzen ooren: - arme Hollandsche taal! arme Hollandsche kunst!

De Tweelingbroeders; een Verhaal van een oud Zeeman. Naar het Engelsch. Te Amsterdam, bij J.F. SCHLEIJER, 1837.

Of het verhaal, onder bovenstaanden titel, het beschaafd Publiek aangeboden, op waarheid gegrond is, of tot de talrijke kinderen der vruchtbare verdichting behoort, betuigt de Vertaler uit het oorspronkelijke niet te hebben kunnen opsporen. Ook wij zij niet in staat hierover eene beslissende uitspraak te doen; maar achten die vraag van minder belang voor onze vaderlandsche Lezers, daar de feiten eene buitenlandsche Familie betreffen. Mogt het geheel het werk der verbeelding zijn, zoo getuigt het allervoordeeligst van het kunsttalent van den ongenoemden meester, aan wien wij dit vermakelijk Boek verschuldigd zijn.

Alles in hetzelve is natuurlijk en ongedwongen. De bijzondere verhalen zijn met het hoofdverhaal bevallig en zonder gaping in eengevlochten. De voorgestelde karakters zijn onderscheiden en in het oog vallende, en derzelver schildering, tot het einde toe, goed volgehouden. De ontknooping van het verhaal laat zich vooraf met geene mogelijkheid gissen, maar wekt telkens op nieuw de nieuwsgierige belangstelling van den Lezer. Eindelijk wordt zij gegeven, kort, treffend en geheel de verwachting bevredigende. De stijl is ongekunsteld, bevallig en geheel gepast voor het verhaal.

Eere den Vertaler, die dit Werkje de moeite der vertolking voor zijne Landgenooten waardig keurde, en zich dezelve getroostte! Hij mag zich verzekerd houden, hun door de tafereelen, in hetzelve geschetst, *meer* te hebben bezorgd, dan eene *aangename* en *onschadelijke* lectuur.

Een dozijn misstellingen voorbijziende, eere dan ook den Uitgever!

Honderd en Een Raadsels, door J.F. Bosdijk. *Te Kampen, bij* K. van Hulst, 1837. 47 *bladz. Tweede Druk*.

Een waardig Vriend zeide ons eens: ‘Gij weet niet hoe veel goeds hij sticht, die de menschen een half uur lang van kwaadspreken afhoudt;’ - den Heer BOSDIJK, wiens raadsels een' tweeden druk beleefden, kennen wij gaarne die zedelijke verdienste toe. ‘Eenig vermaak’ (zie het Voorberigt) zullen zij zeer eenvoudigen lieden zeker verschaft hebben; of zij tot ‘opscherping van het vernuft’ hebben bijgedragen, durven wij niet gaaf toestemmen. Keurig van dictie of geestig van vinding zijn ze niet, en soms riepen wij onwillekeurig met den vervaardiger uit (zie bl. 17):

> En in een dichtstuk baart het ergernis
> Als 't doelwoord stootend of gedwongen is.

Boekbeoordeelingen.

Het Wezen en de zedelijke Invloed van het Heidendom, door Prof. *Tholuck*, uitgegeven door D^r^. *Neander*, uit het Hoogduitsch naar de 2^e^ uitgave vertaald door D^s^. *W.H. Munting*.

Leeuwarden, 1836.

De namen van den Schrijver van dit Boek en van den Uitgever deden Recensent veel voortreffelijks verwachten, te meer, daar het der eere eener Hollandsche vertaling waardig was gekeurd. Want dat dit voor een Hoogduitsch boek eene eer is, zal ieder beseffen, die weet, hoeveel bij onze naburen geschreven wordt, welks vertaling bij ons overbodig mag worden gerekend, of hetgeen onderzoekingen bevat over onderwerpen, die door onze oudere of nieuwere Theologen genoegzaam in het licht gesteld zijn.

Recensent zag zich echter, bij de lezing van het Werkje, in zijne verwachting teleur gesteld; en nog geene degelijke Recensie van hetzelve aangetroffen hebbende, wil hij zijne gedachten daarover nog mededeelen.

In het 1^e^ Hoofdstuk: *over den oorsprong des Heidendoms*, ten opschrift hebbende, verklaart de Schrijver, hoe de Heidensche Godsdiensten ontstaan zijn. Het tweede handelt over *de beoordeeling der Heidensche Godsdienst door Heidenen zelven;* het derde *over het karakter van het Veelgodendom en de Natuurvergoding in het algemeen, gelijk als van de Grieksche en Romeinsche Godsdienst in het bijzonder*. In het vierde Hoofdstuk, ten opschrift dragende: *over den invloed van het Heidendom op het leven, bijzonder bij de Grieken en de Romeinen*, legt de Schrijver uit, dat de Heidensche Godsdiensten aanleiding gaven tot het ongeloof en bijgeloof, hetwelk ten tijde van CHRISTUS bij Grieken en Romeinen heerschte; vervolgens, dat de Heidensche Godsdiensten de heerschappij der zinnelijkheid bevorderden; en besluit hij eindelijk met te toonen, dat de Heidensche Godsdiensten niet in staat waren eene diepe en grondige zedelijke beschaving te bewerken. Uit deze opgave van den inhoud der Hoofdstukken zou men zeggen, dat het Werkje handelt over de Heidensche *Godsdiensten;* over de vormen

waarin de godsdienst bij de Heidenen zich vertoont, derzelver oorsprong en invloed. Maar dit is geenszins des Schrijvers bedoeling. Die geheele beschouwing moet strekken, om te toonen, hoe zeer het Christendom noodig was. De Verhandeling heeft ten doel, blijkens bladz. 2, den Christen te leeren, hoe ellendig de zedelijke toestand der menschen vóór CHRISTUS was, opdat hij te dieper de grootheid zijner eigene voorregten gevoele. Dus wordt op den titel, in de voorrede, en dáár, waar de Schrijver zijne *resultaten* uit de beschouwing der Heidensche Godsdiensten opmaakt, onder *Heidendom* verstaan: al de ontwikkelingsmiddelen, die het menschdom vóór CHRISTUS had; alles, wat de zedelijke toestand der Heidenen bepaalde, of soms ook het effect, de geheele zedelijke toestand des menschdoms vóór CHRISTUS. Het komt den lezer vreemd en onverwacht voor, wanneer hij den Schrijver eerst gevolgd is in de schetsing van de Heidensche Godsdiensten, en dan daaruit ziet afleiden, dat, de *Godsdienst* zoo slecht zijnde, dus het *Heidendom* niet in staat was, der menschen gezindheid en karakter te vormen. Het is, alsof het *Heidendom* bevat ware in de Heidensche *Godsdiensten;* alsof hij, die de Heidensche *Godsdienst* kent, daardoor de *geheele* oudheid moest kennen. Met hetzelfde regt zou de Schrijver kunnen besluiten: ‘in dit of dat huisgezin is de godsdienstige opleiding, die aan de kinderen gegeven wordt, zeer slecht; dus kunnen die kinderen niet zedelijk beschaafd worden.’ In één woord, de Schrijver beschouwt Godsdienst als het éénige, dat tot zedelijke beschaving des menschen werken kan, en verliest geheel uit het oog, dat er, buiten de Godsdienst, nog vele middelen zijn, om den mensch zedelijk te vormen. *Waar* is het, dat de *hoogste* zedelijke vorming slechts van de Godsdienst kan uitgaan, en dat hij, die God het best kent en het vurigst bemint, d.i. de godsdienstigste mensch, de ware Christen, tevens de zedelijk-beschaafdste mensch is; maar even waar is het, dat *eenige* zedelijke vorming kan uitgaan, en werkelijk uitgegaan zij van andere ontwikkelingsmiddelen. Dat dit kan gebeuren, blijkt, zoo wij den ontwikkelingsgang van den enkelen mensch gadeslaan: men spreekt van een *deugdzaam kind*, van *kinderlijke deugd;* het kind echter kent God zeer weinig, laat zich althans nog niet bestieren door de kennis van hetgeen God wil, door gevoel van liefde en dankbaarheid jegens Hem; het kind is nog niet rijp tot Godsdienstige deugd, die eerst bij den mannelijken leeftijd zich vertoont; het kind is deugdzaam, zoo het zijne ouders gehoorzaamt, eerbiedigt en lief heeft, en in hen zijne broeders en zusters en de leden des huisgezins. Even zoo kon - daar de ontwikkeling des enkelen menschen en die des ganschen menschelijken geslachts denzelfden gang houden - in het menschdom, vóór deszelfs mannelijk tijdperk, eene deugd bestaan, die

niet uit godsdienstige beweegredenen voortvloeide, noch jegens God uitgeoefend werd, maar bloot jegens de vaders, d.i. de opperhoofden en de medeleden des stams, of jegens den Staat, aller gemeenschappelijke moeder. Ook het nadere, dat werkelijk eenige zedelijke vorming van andere ontwikkelingsmiddelen, dan van de Godsdienst, uitgegaan zij, blijkt voor hem, die minder bevooroordeeld, dan THOLUCK, de Oudheid nagaat. Dat b.v. LYCURGUS leefde, ja stierf voor den Staat, dien hij gegrondvest had; dat DEMOSTHENES al zijne krachten inspande voor het behoud van *Griekenland;* dat zoo vele Romeinen en Grieken in den strijd hun leven waagden, het voor schoon houdende voor het vaderland te sneven; dat de DECIUSSEN zich opofferden; dat de Romeinsche Senaat, die achtbare vergadering van *de vaders* des volks, in de schoone tijden der Romeinsche Geschiedenis, niets hoogers kende, niets anders bedoelde, dan het welzijn van het Gemeenebest: dit alles zullen wij toch wel niet met THOLUCK, bl. 209, voor verfijnd eigenbelang houden, of toeschrijven aan de fijnere ondeugden - hier hebben wij de *splendida vitia* der oude dogmatiek - der eerzucht en der hoovaardij op deugd, zie bl. 55 en 216. In dat gedrag zien wij *liefde*, verwijderd van zelfzucht; deze zich voor den Staat en de medeburgers opofferende liefde is, hoewel minder verheven, gelijksoortig aan die goddelijke liefde, welke PAULUS en zoo vele ware Christenen dreef, om voor de zaak des ganschen menschdoms te leven en te sterven. THOLUCK heeft zich zelven van dwaling overtuigd: want waar hij de verkeerdheid des Heidendoms wil aantoonen, gebruikt hij, om dit regt krachtig te doen, de verhevene uitspraken van vele mannen uit de Oudheid, bijzonder van SOCRATES, PLATO, ARISTOTELES, PLUTARCHUS, over de godsdienst, het huwelijk, de opvoeding, menschenwaarde, vaderlandsliefde, enz. Deze mannen waren Heidenen, gevormd door het Heidendom, d.i. door die beschavingsmiddelen, welke aan de Heidensche wereld gegeven waren: want andere middelen, om zich te vormen, hadden deze voortreffelijke mannen toch ook niet. Van waar hebben deze dan hunne voortreffelijke inzigten en gezindheden?

Deze tegenwerping is zoo natuurlijk, dat THOLUCK zelf, bl. 107, die opwerpt met betrekking tot PLUTARCHUS; hij meent, een bevredigend antwoord daarop gevonden te hebben, door PLUTARCHUS te rangschikken onder eene soort van menschen, die hier en dáár moet aangetroffen worden: ‘menschen van een vurig verlangen, in welke van de kindschheid af eene onuitsprekelijke begeerte naar een blijvend goed woont, die het niet goed hebben aan den boezem der geheele geschapene wereld, aan wier hart eene groote vraag geschiedt, die zich eenzaam gevoelen onder de menschen, die eene godsdienst zouden scheppen, indien zij er geene vooraf vonden,’ enz. Maar dit antwoord zal eenen anderen, dunkt ons, niet ligt

bevredigen. De moeite, welke THOLUCK zich geeft, om dat gezegend menschenras, dat van de kindschheid af bekeerd is, - waarom niet liever gezegd, hetgeen toch op hetzelfde uitkomt, dat bekeerd *geboren* is; hoewel de orthodoxe THOLUCK hierbij moeijelijk de noodwendigheid der bekeering voor alle menschen zal kunnen vasthouden - te beschrijven, baart reeds terstond argwaan: want het ware is eenvoudig, en laat zich eenvoudig beschrijven. En niemand betwijfelt, of alle zedelijke volmaaktheid, juist omdat zij *zedelijk* is, moet verkregen worden, en dus is zij aan niemand van kindschheid af eigen. Al die groote mannen dus, wier uitspraak THOLUCK teregt aanhaalt, zijn gevormd in het Heidendom, en door die beschavingsmiddelen, welke het Heidendom aanbood. Hieruit volgt derhalve, dat er in het Heidendom meerdere vormings-middelen waren, dan de volksgodsdienst, en dat dus hij, die de *volksgodsdiensten* heeft onderzocht, nog geenszins het geheele *Heidendom* kent, noch uit den aard der *volksgodsdiensten* kan besloten worden tot het *wezen en den zedelijken invloed des Heidendoms*.

Uit deze hoofddwaling, waarbij langer verwijld is, omdat zij de hoofddwaling is, vloeijen de andere verkeerde en scheeve inzigten voort, die in dit Werk voorkomen. Wij willen slechts eenige derzelve aanwijzen. Op bl. 2 heet het, dat: ‘het voor de jongeren van CHRISTUS heilzaam is, om somwijlen, uit het rijk des lichts, eenen blik te werpen op de donkere schouwplaats, waar de menschen, in eenzame duisternis, hunne rol speelden, zonder eenen Verlosser, zonder eenen God.’ Wij hebben deze liefdelooze uitdrukking dááraan te danken, dat THOLUCK in het Heidendom datgene over het hoofd zag, waarin de opvoeding, die God te allen tijde aan het menschdom en ook aan de Heidenen gegeven heeft, zigtbaar is. Even zoo noemt hij, bl. 16, het Heidendom, dat zoo groote mannen opleverde, dat het menschdom voorbereidde en vormde ter opneming van het Evangelie, *eene slang*. THOLUCK verklaart, bladz. 16 en 221 volgg., dat de Geschiedenis en de gezonde wijsbegeerte leeren, dat in het eerst de mensch de ware Godsdienst had, en een heilig leven in God leidde; dat hij naderhand uit dat leven is uitgevallen, maar nog grooten aanleg en krachten uit dien zaligen tijd heeft medegebragt. Hoe kon THOLUCK ook de goddelijke vonken, die zich bij de Heidensche volken vertoonen, anders beschouwen, dan als overblijfsels uit eenen vorigen volmaakten toestand, daar hij toch uit het Heidendom zelf geen goed wil afleiden? Maar hij dwaalt, wanneer hij de Geschiedenis en Wijsbegeerte voor zijn gevoelen aanhaalt. De oudste Geschiedenis, zoo als die in het Oude Testament het zuiverst is bewaard, leert geenszins, dat het eerste menschenpaar in den beginne zalig en heilig was, en de ware Godsdienst had: integendeel, ADAM en EVA

worden voorgesteld als eerst geheel *onschuldig* geweest zijnde, zoodat zij zelfs geene schaamte - het eerste begin der zedelijke ontwikkeling - gevoelden; geen onderscheid tusschen goed en kwaad kenden, en door God nog moesten opgevoed worden, en wel op eene zeer eenvoudige, voor kinderen passende wijze, door verbod van een zinnelijk genot en door bedreiging van straf. - De wijsbegeerte bevestigt ook geenszins THOLUCKS wijze van zien: deze leert, dat de eerste mensch in den beginne niet slecht noch verwilderd geweest is, dat dus de verwildering later ontstaan is; maar dat hij evenzeer tot zedelijke volmaaktheid en heiligheid nog gebragt moest worden, en deze dus ook later is. Dit schijnt THOLUCK niet ingezien te hebben: want hij spreekt, bladz. 11, of liever - hetgeen het toppunt is van bevooroordeeldheid en dogmatische exegese - laat den Apostel PAULUS spreken van eene *inwendige openbaring van God in den mensch*, die slechts opgewekt moet worden door de *uitwendige* Godsopenbaring, *ideae innatae*, welke, uit een vorig leven medegebragt, of door God in 's menschen ziel gelegd, slechts tot bewustzijn behoeven gebragt te worden. Die dwaling vertoont zich ook in het gezegde op bl. 49: ‘Het Christendom is daar, om de gevolgen van den zondenval in ieder afzonderlijk uit te delgen, en in de verduisterde ziel het oorspronkelijke beeld van God weder ten voorschijn te brengen.’ Dit strijdt geheel tegen de leer der Heilige Schrift: deze schrijft nog na de verdrijving uit het Paradijs aan den mensch het beeld van God toe, zie I Mos. c. IX:6, Jacob. III:9; en de Apostel PAULUS betoogt, I Cor. XV, dat de mensch door CHRISTUS niet hersteld wordt naar het beeld van ADAM, den aardschen mensch, maar gevormd naar het beeld van CHRISTUS, den hemelschen mensch, afleggende het beeld des aardschen. THOLUCK wikkelt zich verder in groote tegenstrijdigheden. Zoo zegt hij, bl. 1, dat ‘het Heidendom niet in staat was den mensch te genezen,’ en stelt dus het Heidendom voor als *geneesmiddel* tegen de ziekte, die den mensch aankleefde, namelijk de zonde; maar datzelfde Heidendom, dat als een, hoewel ongenoegzaam, middel tegen de kwaal wordt voorgesteld, komt op bl. 4, en vervolgens het geheele Werk dóór, voor als zelve *de kwaal* zijnde. Het booze en verkeerde, dat in de Christelijke Kerk op aarde tot nog toe geweest is, wil THOLUCK niet afgeleid hebben uit den geest van CHRISTUS, maar uit de zonde en den geest der wereld, die tegen genen streed: ‘want,’ zegt hij, ‘bitter en zoet wellen niet uit dezelfde bron,’ bl. 4; met betrekking tot het Heidendom, echter, verkiest hij eene tegenovergestelde beschouwingswijze: hij wil niet ontkennen, dat eenige betere vruchten uit het Heidendom zijn voortgesproten; maar tegelijk stelt hij, dat het booze, hetwelk in de heidensche wereld voorkomt, uit den wortel en het wezen zelve

des Heidendoms is ontsprongen, zie bl. 4. Dus neemt hij, tegen zich zelven strijdende, aan, dat uit ééne en dezelfde bron, het Heidendom, bitter en zoet is opgeweld; in plaats van, zoo als hij ten opzigte van het Christendom doet, het kwade in de Heidensche wereld toe te schrijven aan de magt der zonde en des duivels, die tegen de bedoelingen, welke God zich in het Heidendom voorstelde, even zeer als tegen die, welke hij door CHRISTUS wilde bereiken, zich verzettede. Wanneer THOLUCK wil doen zien, wat het wezen en de zedelijke invloed des Christendoms zij, wijst hij niet op de uitwendige of naam-Christenen, noch op de min gevorderden, maar op de volwassene Christenen, die den geest van CHRISTUS geheel opgenomen hebben, zie bl. 3 en 196; en te regt, naar de les van CICERO: '*specimen naturae capiendum esse ex optima quaque natura;*' maar om te zien, wat het wezen en de zedelijke invloed des Heidendoms zij, let hij, het geheele Werk dóór, alleen op den grooten hoop van Heidenen, die in zonde verzonken waren, en sluit alle groote mannen der heidensche wereld van zijne beschouwing uit, even alsof die geene Heidenen waren.

THOLUCK heeft het Heidendom en de Goddelijke liefde, die door hetzelve werkzaam was, miskend, en wel, door dat hij de *Heidensche Volksgodsdiensten* beschouwde, als het wezen des *Heidendoms* en het éénige vormingsmiddel in hetzelve uitmakende.

Overigens heeft hij met veel vlijt de *facta* betreffende de volksgodsdienst verzameld, hoewel sommige derzelve onnaauwkeurig of onwaar zijn opgegeven. Zoo worden alle Oostersche Godsdiensten op ééne leest geschoeid, hoe verschillend zij ook zijn; de Godsdienst b.v., die ZOROASTER instelde, wordt nergens onderscheiden van de overige Natuurgodsdiensten, hoe veel zij ook van die afwijke. Even zoo wordt er bestendig gesproken van Grieksche Volksgodsdienst, alsof niet b.v. de Atheensche en Spartaansche Godsdienst wezenlijk verschilden. En in het algemeen, het is onmogelijk, om, in eene verhandeling van eenen betrekkelijk zoo geringen omvang, een zóó uitgebreid en uit zóó zeer verschillende deelen bestaand onderwerp grondig te behandelen, als het Heidendom, de heidensche wereld is; al bepale men het ook, zoo als de Schrijver stilzwijgend doet, tot de oude, vóórchristelijke, heidensche wereld. Want die wereld bestond uit verschillende volken: en elk volk heeft, evenzeer als een eigen land en taal, ook eene eigene staatsregeling, een eigen zedelijk en godsdienstig leven, waardoor het van alle andere onderscheiden is. En daarenboven hebben de meeste volken op verschillende tijden een verschillend karakter: de *volksgeest* wordt bij de meeste volken door den *tijdgeest* op verschillende tijden anders gewijzigd; wie zal b.v. de Grieken, die de Perzen overwonnen, gelijk willen stellen met de Graeculi, die den Romeinen verachting

inboezemden? maar ook dit gewigtig onderscheid verliest de Schrijver geheel uit het oog; iets zoodanigs echter heeft hem donker voor den geest gezweefd op bl. 109 volg. Hetgeen bl. 168 voorkomt, dat ‘de wortel van alle menschelijke beschaving de Godsdienst is, en de oudste beschaving der volken zich aan tempels, priesters en Godsvereering aansluit,’ is niet juist: de oudste beschaving sluit zich aan het huisselijk leven aan, aan het zamenwonen bij huisgezinnen en geslachten, onder de leiding des stamvaders of Patriarchen; hetgeen nog met elk kind plaats heeft, en de Geschiedenis, ook die van het Oude Testament, leert. Dat de Platonici aan de *reiniging* een' lageren trap aanwezen, aan de *beschouwing* eenen hoogeren, zie bl. 180, is onwaar, daar zij door de beschouwing den mensch tot reinheid wilden brengen, en dus de reinheid als het hoogste, de beschouwing als middel gebruikten.

De vertaling is zeer middelmatig. Bijna overal is de Hoogduitsche snede, de Hoogduitsche kleur behouden. Vele uitdrukkingen zijn onverstaanbaar, hetzij dit moet geweten worden aan den Schrijver, die zich onduidelijk heeft uitgedrukt, hetzij aan den overzetter, die zulke uitdrukkingen behouden heeft. Hoogduitsche zegswijzen als de volgende: *even* voor *juist, alleen* of *alleenlijk* voor *maar* of *echter, diepinziend* voor *diepzinnig* of zoo iets; *voorafrede* in plaats van *voorrede, goddelijk onderwerp* voor *godsdienstig onderwerp, ongoddelijke zin, zich verklaren* in plaats van *spreken*, komen er verscheidene voor. Uitdrukkingen als de volgende: *in eene rigting begrepen zijn; eene behoefte in verbinding plaatsen met het Heidendom; helderheid verkrijgen over iets; een donker gevoeld verlangen* (*donker* met zijn oppositum, *helder*, zijn epitheta, die slechts aan het verstand en deszelfs werkingen, aan de denkbeelden, voorstellingen, enz. kunnen toegeschreven worden, niet aan het gevoel); *een' band met den hemel ontwerpen in het allerdiepst van het menschelijke hart; vertegenwoordigers van eene bemoeijing; eigendommelijke stempel van geestvermogens; luchtige redenering; zelfverloochenende geboden des geloofs:* zijn geheel Hoogduitsch en voor ons moeijelijk te verstaan. Op bl. 29 is het Hoogduitsche *Dünkel* vertaald door *duisterheid*, hoewel het *eigenwaan* beteekent: had de Vertaler de in de bijvoegsels door hem aangehaalde schriften over XENOPHANES zelve gelezen, dan zou hij hierin niet zoo misgetast hebben. DIONYSIUS *Halicarnassus* moet zijn DION. *Halicarnasseus* of *Halicarnassensis*.

Disquisitio de Dei erga hominem Amore, principe Religionis Christianae loco - quam - examini submittit *J.H. Schotten*, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct.

Trajecti ad Rhenum, apud R. Natan, MDCCCXXXVI. XIV et 201 pag. (*Eerste Verslag.*)

De geleerde Schrijver dezer Academische Verhandeling heeft billijke aanspraak op onze verontschuldiging. De gelegenheid, waarbij dezelve verdedigd werd, de naam des Auteurs, die door vroegeren letterkundigen arbeid gunstig bekend is, de belangrijkheid van den inhoud, en de keurigheid van den vorm, zouden eene meer tijdige lofspraak verdiend hebben. Daarom verheugt het ons, dat Tijdschriften, wier gezag in de Theologische wereld meer dan het onze geldt, *Waarheid in Liefde* en de *Godgeleerde Bijdragen*, ons met een uitvoerig en aanprijzend verslag zijn voorgekomen. Slechts eene herhaling van het door de bedoelde Recensenten gezegde of eene nalezing van het door hen verzwegene is ons overgelaten.

En in de eerste plaats mogen wij niet ontveinzen, hoe aangenaam het ons is, het geschrift van een' jeugdigen Godgeleerde aan te kondigen, die van eene grondige en veelzijdige studie der Oude Letterkunde tot die der Godgeleerdheid is overgegaan. Wij bedoelen niet alleen, dat op de smaakvolle behandeling van het onderwerp, en den doorgaand zuiveren en classieken stijl, de lezing der Latijnsche en Grieksche Schrijvers onmiskenbaren invloed heeft geoefend; dat hier en dáár aanhalingen der Ouden punten van vergelijkingen en voor den letterkundigen lezer aangename herinneringen aanbieden. Maar de voornaamste voordeelen, die de vlijtige beoefening der Ouden opleveren moet: onafhankelijkheid van geest, en zelfstandigheid van oordeel, die zich niet verstrikken laat in de schoolsche vormen der wetenschap; een ruime wereldburgerlijke blik, wiens gemis den Theologant zoo vaak tot een' slaafschen volgeling van het aangenomen stelsel en den gekozen' meester maakt; eene scherpe, kantige en tevens duidelijke dialektiek, die den besten waarborg tegen scholastiekerij en verkeerd mysticismus oplevert: van al deze voordeelen heeft de Heer SCHOLTEN, blijkens het onderhavige geschrift, zigtbaar partij getrokken. Wegens het veelomvattende van het onderwerp, wegens de naauwe betrekking, waarin het staat tot de twee hoofdvakken der Godgeleerdheid, Dogmatiek en Moraal, verdient zijne *Dissertatie* eene vlijtige behartiging en naauwkeurig onderzoek.

Wij spreken over het veelomvattende der gekozen stof en kunnen daarbij onze verwondering niet verbergen, dat de Schrijver wegens

tijdsgebrek eene andere heeft laten varen, die, ondanks hare moeijelijkheid, echter noch de uitgebreidheid, noch de glibberigheid, mogen wij het zoo noemen, der thans behandelde had. De Schr. geeft de kortheid des tijds, hem vergund, als oorzaak op voor zijne veranderde keuze; maar om juist de vraag te beantwoorden, wat hoofdzaak in het Christendom is, behoort eene grondige kennis van deszelfs geschiedenis, een diep indringen in den toestand der wereld tijdens de eerste Evangelieprediking, eene naauwkeurige Exegese van de schriften des O. zoowel als N. Verbonds, een doorkruipen van de doolhoven der Dogmengeschiedenis en Symboliek, en om als zoodanig de Liefde Gods van alle zijden juist voor te stellen, eene philosophische vorming, die, nevens de andere vereischten, veiliger gemist kan worden bij het vergelijken der welsprekendheid van DEMOSTHENES en CHRYSOSTOMUS.

Wij zijn er verre van, om niet te erkennen, dat vele der opgenoemde vereischten zich in eene gelukkige mate bij den Heer SCHOLTEN vereenigd vinden. Maar zoo wij onbewimpeld zullen verklaren, hetgeen eigene ervaring ons leerde: wie een eigen onafhankelijk oorspronkelijk en doorgaand inzigt in een zoo belangrijk punt der Dogmatiek meent verkregen te hebben, drage zijne meening jaren lang bij zich rond, toetse dezelve bij iedere gelegenheid aan ieder gevoelen, trachte vooral wèl haren geheelen omvang te doorzien, en brenge zijne meening dán eerst als eene levendige krachtige vrucht van lange overpeinzing aan het daglicht.

Hetgeen wij derhalve in den loop onzer beoordeeling zullen aanmerken, willen wij door den Heer SCHOLTEN minder beschouwd hebben als afkeurende aanmerkingen, dan wel als bedenkingen, waaromtrent wij het aan hem overlaten te beslissen, of zij aan de beperktheid van ons begrip of aan duisterheid en onvolledigheid in het door hem gestelde liggen.

De Schrijver begint zijn onderzoek met de vraag: waardoor het Christendom boven alle andere Godsdiensten en stelsels bij de menschheid de overhand verkregen en behouden heeft? Dáárin toch, meent hij te regt, moet, voor zoo verre het den inwendigen aard des Christendoms betreft, deszelfs kenmerkende leer gelegen zijn. Alle godsdiensten hebben het geluk der menschen tot hoogste doel; maar de leer des Christendoms, wel verre van het geluk der menschen te bevorderen, moest door de voorstelling van des menschen bedorvenheid, Gods Heiligheid, en hare strenge zedelijke eischen den Heiden afschrikken, die zoo veel gemakkelijker op uiterlijke verrigtingen en offers al zijne hoop kon bouwen. Naarmate de mensch zich echter meer ontwikkelde, naarmate in de scholen der Wijsgeerte de natuur van het Goddelijk wezen en de noodzakelijkheid der deugd meer werd aangeprezen, werd wel het ongenoeg-

zame der offeranden ingezien; maar in plaats daarvan predikten de Wijsgeeren eene nog onvolkomene deugd, die zoo voor iemand, dan toch voor weinigen, te bereiken was. Het Christendom slechts voldeed aan de behoeften des menschdoms; als blijde boodschap kondigde het zich aan voor den gevallene en daardoor ongelukkige. De Mozaïsche Godsdienst hield de leer der Goddelijke Liefde jegens het menschdom onder een' sluijer verborgen, door welken het slechts weinigen gelukte heen te zien: de Heidenen zochten Goden tot vrienden, wier vriendschap tot bederf der zeden veeleer dan tot troost voor den zondaar strekten. De wijsbegeerte beloofde de vriendschap der Goden als eene belooning voor de beoefening eener deugd, die haren leerlingen zelven bijna onmogelijk viel. Eerst het Christendom predikte de Liefde Gods in haren vollen luister.

Wij moeten den Heer SCHOLTEN toestemmen, dat het denkbeeld der liefde of gunst van God niet krachtig en levendig genoeg door de offeranden der oude Volken (Joden) (zie Hebr. X:1-3) werd voorgesteld, om, bij het gevoel van duurzame onvolkomenheid, eenen gegronden troost op te leveren. Doch hetgeen de Heer SCHOLTEN omtrent de Joden toestemt, dat het denkbeeld van de liefde Gods niet geheel vreemd aan den geest van het Mozaïsme was, dient ook van de Heidenen erkend te worden. De zoo vaak, zoowel door hunne eigene Wijsgeeren als door de Christenen, tegen de Goden der Grieken gebezigde plaats van HOMERUS:

ϛρεπτοί δέ τε καί θεοι αὐτοί. κ. τ. λ.

komt in allen gevalle in één verband voor, waarin de vergevens-gezindheid der Goden als eene zedelijke volmaaktheid wordt voorgedragen, en ACHILLES tot navolging van hun voorbeeld wordt opgewekt. In hunne leer omtrent de afstamming der menschen van de Goden, in hunne denkbeelden omtrent Heroen en Daemonen, in de Euphemie, die zij zich omtrent gevreesde Godheden veroorloofden, ligt de gedachte aan de goede gezindheid der Goden jegens het menschdom ten grondslag. En dat zelfs bij het gevoel der noodzakelijkheid van ontheffing van de straf der zonde zich de behoefte paarde, om van de heerschappij der zonde ontheven te worden, vertoont zich in de eischen van uitwendige reinheid, aan den offeraar, bidder en ingewijde gedaan. Het willekeurige, dat hunne godsdienstige handelingen aankleefde, het onzekere omtrent den aard der Goden, vooral nadat de Wijsgeeren den supranatureelen grond der oude Volksgodsdiensten hadden ondermijnd, en de onmogelijkheid, dat de subjective overtuiging van deze en hunne redebegrippen in plaats der historische overlevering zouden kunnen treden, deden het allermeest de behoefte aan eene uitwendige openbaring der Goddelijke liefde ontstaan. Wij kunnen ons hier niet onthouden van te vragen: wal uit eene versmelting van het Joodsche Supranatu-

ralisme met de Wijsbegeerte der Grieken zou te verwachten geweest zijn? Het antwoord daarop vinden wij in het boek der Wijsheid en de schriften van PHILO. De eerste Schrijver leidt, in zijn waarlijk verheven XI en XII hoofdstuk, de liefde Gods uit de betrekking des Scheppers tot het geschapene af. In het sparen der zondaars ziet hij het bewijs der Goddelijke liefde: de straffen des Allerhoogsten zijn kastijdingen, om tot bekeering (*μετάνοια*) te leiden. PHILO scheidt wel scherper de liefde Gods van zijne magt af; maar niet minder duidelijk erkent hij in de schepping der wereld de Goddelijke goedheid, *de Mundi Opif. p.* 4. Niet minder ziet hij in de Voorzienigheid de zorg en de liefde eens Vaders, ook voor zondige kinderen, *de Prov. p.* 1197; en de uitdrukkingen, waarmede hij de weldoende liefde Gods omschrijft, herinneren ons gedurig de taal des N.T. (Men vergelijke DAEHNE, *Darstellung der judisch-alexandrinischen Religions-Philosophie*, I Th. p. 225-235). Het is jammer, dat de Heer S., in plaats van de weinig overeenkomende leer van PLATO, omtrent de Goddelijke liefde, niet liever de Alexandrinsche Wijsbegeerte met het Christendom vergeleken heeft. Wij zouden daaruit geleerd hebben, dat noch het vermoeden, noch het begrip omtrent de Goddelijke liefde aan Joden en Heidenen ontbrak, maar dat de grootste behoefte bestond, om de subjective verwachting in objective zekerheid te verkeeren; dat het Christendom een feit der Goddelijke liefde moest aan den dag brengen; dat Gods liefde tot het menschdom, om zoo te spreken, historisch worden moest; dat ook hier de persoon van CHRISTUS, zijn handelen en lijden, meer nog dan zijne leer, het middelpunt der openbaring was.

Thans gaat de Schrijver over tot eene ontwikkelde voorstelling van de liefde Gods op zich zelve beschouwd. Hij onderzoekt eerst het beginsel, van waar zij uitgaat, en wijst aan, dat daarvoor geen ander dan Gods volmaakte natuur zelve kan aangewezen worden. Ook zóó stelt de H. Schrift het voor, wanneer God gezegd wordt *om Zijns naams wille te handelen, volgens Zijn welbehagen ons lief gehad* te hebben, enz. Om nader te zien, welk dat beginsel zij, zoekt de Schrijver hetgeen alle Goddelijke eigenschappen onderling gemeen hebben, en vindt dit in het doel, om het geluk der menschen te bevorderen. Uit dit doel laat zich afleiden, dat alle Gods deugden een gemeen beginsel hebben, en dat dit beginsel de liefde Gods is.

Hoe gaarne wij het hier gestelde door den Heer SCHOLTEN toestemmen, missen wij echter eene meer zakelijke verklaring van de uitdrukking: Liefde Gods jegens de menschen, ongaarne. Wij ontkennen geenszins, hoe noodzakelijk het zij, den grond van iedere werkzaamheid en iedere eigenschap van het Hoogste Wezen in hem zelven te zoeken. Wij zouden zelfs verder willen gaan, en uit het

denkbeeld van Gods liefde afleiden, hoe noodzakelijk voor het Christendom de voorstelling van een' levenden persoonlijken God is, en hoe slecht hetzelve zich verdraagt met iedere Pantheïstische theorie, die eene hoogste noodzakelijkheid ni Zijne plaats of boven Hem stelt. Maar bedriegen wij ons, of is het moeijelijk, a priori *God als liefde* te beschrijven? Immers de uitdrukking onderstelt eene bepaalde verhouding tusschen twee als verscheiden gedachte wezens, en de grond der liefde zou als zoodanig in derzelver onderlinge verhouding gezocht moeten worden. Van deze zijde beschouwd, hebben wij geen onregt, den grond der Goddelijke *liefde* in de verwantschap van God met den mensch, als die Zijn Beeld draagt, en de hooge waarde der menschenlijke natuur te zoeken. JEZUS heeft die waarde in zijn leven getoond en in zijne redenen meermalen doen opmerken. (Zie Matth. VI:26. coll. X: 31; XII: 12.) Zelfs de naam van Vader (dien SCHOLTEN, p. 43, n. 2, te regt tot alle menschen betrekkelijk acht) drukt die naauwe verwantschap tusschen God en den mensch uit en strekt als tot verklaring der Goddelijke liefde. Wel erkennen wij ook in de schepping des menschen eene vrije weldaad Gods; maar deze als bestemdheid van den Goddelijken wil in het afgetrokkene gedacht zijnde, laat zich het best door het woord *Goedertierenheid* uitdrukken, gelijk ook Prof. DE GROOT in zijne *Institutiones Theologiae Naturalis, p.* 37, deze volmaaktheid *Dei benignitas* noemt. De andere grond der Goddelijke Liefde ligt, onzes inziens, in de verhouding van God tot CHRISTUS en van CHRISTUS tot ons. (Zie Joh. XVI:23, 27. Eph. I:4-7 en passim.) Voor zoo ver wij nu in de zending van CHRISTUS, en de verzoening door Hem, gaarne eene vrije daad der Godheid erkennen, zouden wij, voor deze wijziging van den Goddelijken Wil, het woord *χάρις genade* geschikter, ten minste gebruikelijker achten. De woorden, die eene gelijke klasse van Goddelijke deugden uitdrukken: *ἀγαθωσίνη, φιλανθρωπία, ἔλεος, χρηςότης, χάρις* en *ἀγάπη*, hadden wij gaarne hier ter plaatse nader omschreven en verklaard gezien.

Voor zoo verre nu de Schrijver al deze eigenschappen - en wij ontkennen niet, dat de plaats van JOHANNES I, IV:8, daarop regt geeft - onder het denkbeeld van Goddelijke liefde begrijpt, kunnen wij echter op het abstracte standpunt, waarop de Schrijver zich verplaatst, de liefde niet anders omschrijven, dan als eene vrije oorspronkelijke werkzaamheid Gods (*Spontaneiteit*], waardoor Hij zich mededeelt. Deze mededeeling wordt niet anders kennelijk dan door het Godsbewustzijn, en voor zoo ver dit eerst in het Christendom en door de verlossing tot ontwikkeling komt en alle beperkingen overwint, kan daaruit eerst à posteriori het besluit getrokken worden, dat God liefde is. Te regt maakt de geleerde Schrijver opmerkzaam, hoe alle deugden van God, ook de geregtigheid, uit het

beginsel der liefde uitgaan (p. 22). Wij hadden gaarne gewenscht, dat hij hierbij langer hadde stilgestaan, en aangetoond hadde, hoe de Goddelijke straffen dienstbaar waren, om het bewustzijn der zonden te ontwikkelen, deels omdat de Apostelen zelfs meermalen Gods geregtigheid met de verlossing door J.C. verbinden, deels omdat ter eene zijde de sterkste bedenkingen tegen de Goddelijke liefde uit Zijne geregtigheid plegen ontleend te worden, ter andere zijde de vergeving van zonden, juist om het goede einddoel der Goddelijke straffen als onnoodig en in zich zelf strijdig, door sommigen bestreden is.

Treffend worden door den Heer S. de kenmerkende eigenschappen der Goddelijke liefde beschreven. Zij is eene vrijwillige, door geene noodwendigheid of behoefte afgedwongene liefde: zij is eene voorkomende en onverdiende, indien men den bedorven' toestand des menschdoms gadeslaat: zij is de volmaaktste liefde, omdat zij alle weldaden bevat, omdat zij zich tot alle menschen uitstrekt.

Na het beginsel en den aard der Goddelijke liefde te hebben omschreven, gaat de S. tot de behandeling van derzelver blijken over, en bepaalt ons te regt bij het voornaamste blijk der Goddelijke liefde, in de zending Zijns Zoons. 1°. Gods liefde heeft tot hoogste doel de mededeeling van dat geluk, waarvoor de menschelijke natuur vatbaar is. Maar dat kan niet zonder heiligheid bereikt worden. Deze is den mensch onmogelijk in dit leven: hij zou derhalve aan zijne zaligheid moeten wanhopen; echter wordt zij hem door God beloofd, *indien* hij in dit leven een' standvastigen en aanhoudenden ijver tot goeddoen blijft betoonen. De Heilige Schrijvers drukken dit aanhoudend streven door *μετανοία* uit: de weldaad, die God vrijwillig schenkt, want onze onvolmaakte deugd sluit alle verdienste buiten, is de *δικαίωσις*, regtvaardiging. Zij bestaat in de vergeving der zonden, en de zekere hoop des eeuwigen levens. De vergeving der zonden bestaat in de opheffing van derzelver straffen. De stelling van den Heer S. omtrent de voorwaarde, waarop God onze onvolkomene deugd beloont, wordt, bl. 110-135, nog nader betoogd en door een voorbeeld opgehelderd.

De Schrijver betoogt dáár, namelijk, dat het hoogste doel van de openbaring der Goddelijke liefde de zedelijke verbetering des menschen is, en dat, daar heiligheid en zaligheid onafscheidelijk verbonden zijn, de laatste niet kan bereikt worden, zonder dat die liefde Gods zoodanige uitwerking in den mensch heeft. De mensch moet dus van zijne zijde, door de openbaring der Goddelijke liefde getroffen, tot God wederkeeren, en zich volstandig op heiligheid toeleggen. Maar God laat van zijne zijde den strengen eisch der heiligheid varen, en belooft op zijn onvolkomen streven zijne belooningen. Het middel, waardoor de mensch aan den eisch der Goddelijke liefde kan

voldoen, is het geloof, dat is de stellige overtuiging des harten, dat God de menschen lief heeft: dit geloof is geene bloote erkenning des verstands; maar het moet tevens het hart dwingen tot volbrenging der Goddelijke voorschriften, en PAULUS en JACOBUS, wel verre van elkander te bestrijden, prezen beiden evenzeer een werkdadig geloof, als het éénige middel tot verkrijging der regtvaardigmaking, aan.

2°. Gelijk God zijne beloften van oude tijden af door uitwendige teekenen bevestigde, zoo heeft Hij Dengenen, die ons van zijnentwege de belofte van vergeving der zonden verkondigde, ons tot een onderpand voor de vervulling dier belofte gegeven. CHRISTUS heeft op zich zelven als zoodanig onderpand gewezen, Jo. III:14. Marc. XIV:24, en de Apostelen hebben zulks in meer (Coll. II:14; I Cor. V:7) of min (I Petri I:18, 19; Hebr. II:14, 15; II Cor. V:15; I Jo. II:2), duidelijke plaatsen. Om de waarde van dit onderpand der Goddelijke liefde regt te beseffen, dient de hooge waarde van CHRISTUS als den Zoon van God, die van den beginne was en door de Apostelen God genoemd wordt, regt gekend te worden; en hoe noodzakelijk een zoo sprekend blijk der Goddelijke liefde was, gevoelt ieder, die weet, hoe zeer de mensch behoefte had aan een uitwendig en zinnelijk blijk, ten einde duurzaam aan de verkondigde leer geloof te hechten.

3°. CHRISTUS was niet alleen een onderpand der Goddelijke liefde: Hij was er zelf het afbeeldsel van. Zijne geboorte, vernedering, lijden en dood wordt door Hem zelven en zijne Apostelen als eene vrijwillige daad der Hoogste Liefde voorgesteld. Die Goddelijke liefde openbaarde Hij in zijn gansche leven, in zijn gedrag jegens zijne leerlingen, zijne vrienden, zijne landgenooten, in zijn gedrag jegens vreemden en vijanden. Van deze liefde jegens ons hebben wij, na zijne verheerlijking, de duurzame verzekering. Dit gedeelte vooral is door den Schrijver met eene orde, eene juistheid, eene bij grooten rijkdom gepaste karigheid voorgedragen, welke op onze hoogste lofspraak regt heeft.

Men ziet uit deze beknopte opgave van deze hoofdzaken der *Dissertatie*, hoe zelfstandig de Heer S. in het voordragen zijner meening is te werk gegaan. Wij hebben geene melding gemaakt van de Exegetische ontwikkeling der Schriftleer, omdat wij nader op dezelve zullen terugkomen; maar, gelijk het geheel der lezing overwaardig is, heeft de Heer S. de verdienste, dat hij zijne meening steeds op de H. Schrift heeft trachten te gronden, en in derzelver uitlegging eene meer dan gewone geoefendheid en vaardigheid heeft aan den dag gelegd. Maar het door ons medegedeelde zal tevens doen zien, hoe zeer zijn stelsel afwijkt van de gewone methode, die in de Dogmatiek gevolgd wordt: zoodat wij hier en dáár iets

vinden, dat wij elders gezocht hadden, en er eene naauwgezette aandacht toe behoort, om zich overal te huis te vinden.

Zoo hebben wij niet van ons kunnen weren de overtuiging, dat in de orde eene soort van *Anticlimax* heerscht. Gewoner zou het geweest zijn, eerst den persoon van CHRISTUS, als het afbeeldsel van Gods liefderijke gezindheid, te doen kennen; vervolgens zijn leven en sterven voor te dragen, als het middel, waardoor God ons de volle bewustheid Zijner liefde geeft; eindelijk de beloften Gods, als zoo vele gevolgen van het middelaarswerk van J.C. voor te stellen. Eerst door de overtuiging, dat Gods liefde zich volkomen in CHRISTUS openbaarde, kan zijn dood als een werk der liefde en der Goddelijke liefde beschouwd worden. Het vóóropplaatsen der beloften Gods geeft den schijn, alsof dezelve niet verbonden waren met CHRISTUS lijden en sterven, iets dat door het geheele N.T. duidelijk wedersproken wordt, en dat de Heer S. geenszins bedoeld heeft, die, blijkens het vervolg zijner *Dissertatie*, alle kracht ten goede aan de openbaring van Gods liefde, in den dood van J.C., toekent.

Nog bevreemdender is het, dat de Heer S. de beloften Gods, dat is de vergeving der zonden en de zaligheid, hier namaals verbindt aan de bekeering (*μετανοία*), en deze beschrijft als een *Constans* en *perpetuum recte faciendi studium*[1]. Dit laatste is, onzes inziens, een gevolg der bekeering; en het woord *μετανοία* beteekent, onzes inziens, het *principe* en het *moment*, waaruit het nieuwe leven des Christens ontstaat. Allerminst is, hoe naauw zij ook verbonden zijn, *μετανοία* met *πίςις* hetzelfde. De Recensent in de *Godgeleerde Bijdragen* heeft met grond zich verklaard tegen de meening des Heeren SCHOLTEN, dat beide onderling verwisseld worden. Duidelijk is het, dat de Schrijver, in het belang der zedelijkheid, de stelling omhelsd heeft, dat de beloften Gods gebonden zijn aan de voorwaarde eener getrouwe deugdsbetrachting. Treffend is door hem aangewezen, hoe noodzakelijk heiligheid en zaligheid vereenigd zijn, en des te meer was het van belang, dat hij allen schijn verwijderde, alsof in het Goddelijk wezen vallen kon, tegenstrijdige dingen te vereenigen, en onvolkomene deugd als volkomen te beloonen. De zedelijke eisch van volkomene heiligheid, toch, is door het Christendom in geenen deele verminderd, en blijkbaar heeft de Schrijver deze zwakke zijde van zijn betoog gevoeld, en daarom op de toekomende wereld, als waar zoodanige vervulling mogelijk

(1) Zoo lezen wij, p. 52: '*voûς* emendandus est assidue ac convertendus ab illecebris peccati ad virtutem;' de Heer SCHOLTEN zal ons toestemmen, dat, zoo dit eene uitlegging van *μετανοία* heeten moet, de Literator hier meer dan de Theologant gesproken heeft.

was gewezen. (Zie p. 51, 57, 58)[1]. Nader voor de hand lag het, de belofte van vergeving der zonden als opheffing der door God verordende straffen, het eerst en meest toe te passen op de eerste en naaste straf der zonden, de zedelijke verslimmering, de heerschappij der zonde, of, wil men liever, des Duivels. De Schrijver zou dan de heiligmaking als eene weldaad der zelfde Goddelijke liefde, die de zonden vergaf, en niet het heilig worden des menschen, als eene van Gods zijde gestelde voorwaarde beschouwd hebben, welke geene andere voorwaarde kent, dan het opregt geloof. Ook in de gelijkenissen van CHRISTUS, Matth. XVIII:23-35; Luc. XV:12 verv., is het hoofdmoment in het geloovig inroepen der Goddelijke barmhartigheid gelegen.

Eene tweede aanmerking heeft tot dezelfde voorstelling des Heeren S. betrekking. Het heeft namelijk den schijn, alsof van Gods zijde de vergeving der zonden alleen *beloofd* is, en onder zekere voorwaarden verleend worden *kan*, niet *facto* verleend is. Waar wij echter de schriften der Apostelen opslaan, vinden wij dezelve geleerd als werkelijk door den dood van J.C. te weeg gebragt. Men zie Col. I. 14; Hebr. IX:26; X:10; Rom. III:25 enz. Wat de zonden van den bekeerde betreft, derzelver vergeving is gegrond op de eenmaal geschonkene vergeving, en CHRISTUS is alleen onze *παράκλητος*, voor zoo ver Hij eenmaal onze *ἱλασμός* geweest is. Verg. I Jo. II:1, 2, met I:7, 9. Wij merken dit aan met betrekking tot het op p. 56, 57 gestelde. Teregt zegt de Schrijver, p. 79: *sacrificium piaculare esse actionem - qua cuique serio resipiscenti, divinitus persuadeatur, Jehovam reconciliatum esse, averruncatam esse poenam*, en dit op de uitdrukking van JOHANNES I:II:2 toepassende: *unicuique homini ob animi perversitatem serio dolenti et misericordiam divinam imploranti per Christi mortem tuto persuasum esse posse sibi divinitus peccata condonata esse;* en voor zoo verre de Apostelen de Joodsche gevoelens, omtrent het overdragen en het wegnemen van de straf der zonde door het zoenoffer (waaromtrent DE WETTE, in zijne bekende *Commentatio de morte J.C. expiatoria*, p. 20-30, verdient nagelezen te worden), omhelsden, kunnen zij geene andere voorstelling gehad hebben, dan deze, dat door den dood van CHRISTUS werkelijk de straffen der zonde voor den geloovige waren weggenomen.

Wij hebben noch den lust, noch het vermogen, de Anselmiaansche theorie, omtrent de *satisfactio vicaria*, die de Heer SCHOLTEN in zijne IX^{de} *Thesis* afkeurt, te verdedigen. Wij zien echter in dezelve eene fijn doordachte poging, om de leer van Gods regtvaardigheid met die van zijne liefde te vereenigen, en wij

(1) Wij zouden zelfs kunnen vragen, of PAULUS volkomene heiligheid in dit leven absoluut onmogelijk had geacht? Zie Phil. III: 10, 11.

kunnen niet eer zeggen, de laatste in haren waren aard te kennen, tenzij wij hare verhouding tot de andere deugden Gods, ook zijne regtvaardigheid, doorgrond hebben. Zij vereischte daarom hier ter plaatse een naauwkeuriger onderzoek. Wij willen even gaarne toestemmen, dat de Apostelen het verband tusschen den dood van CHRISTUS en de vergeving onzer zonden meestal tropisch voorstellen; doch dat onder deze leenspreuken *de dood* van CHRISTUS als het *noodzakelijk middel* van de vergeving der zonden wordt voorgedragen, lijdt bij ons geen' twijfel. Wij gevoelen ons daarom weinig bevredigd met het zeggen, p. 80: *hisce nostris disputationibus minime negamus in hisce locis recte intelligendis nonnulla superesse mortalibus haud perscrutanda*. De Schrijver bezigt de woorden van CALVIJN: *Christi sanguinem nostrae salutis esse pignus*. De uitdrukking *pignus* is echter te onduidelijk, om dezelve in eene hoofdstelling op te nemen, zoo als de Heer SCHOLTEN J.C. *certissimum divini erga hominem amoris pignus* noemt. De H. Schrift rekent veeleer als *pignora* het nieuwe leven van CHRISTUS en de mededeeling des Geestes. Ook verwisselt de Heer S. herhaaldelijk de woorden *pignus, signum externum, documentum*, iets, dat niet aan de duidelijkheid zijner bedoeling bevorderlijk is. Wij erkennen dan ook, niet regt de gronden begrepen te hebben, volgens welke de Schrijver de bovengemelde bewijsplaatsen aangehaald en anderen achtergelaten heeft, allerminst waarom het getuigenis van JOANNES I:36; coll. Apoc. XIII:8; van PAULUS Rom. III:25; Gal. III:13; Eph. V:2; de voorstellingen van den brief aan de Hebreeën, vooral Hoofdstuk IX, X; van PETRUS I, III:24 enz., verzwegen zij. De Schrijver schijnt als het doel van CHRISTUS dood aan te nemen, het geven van een uitwendig teeken, dat God de menschen lief heeft, *ut de Dei amore, promissa peccatorum venia, vitaeque futurae felicitate certo nobis persuadeatur;* maar indien door deze *promissa peccatorum venia*, hetgeen CHRISTUS omtrent Gods vergevende gezindheid leerde, bedoeld, en niet de *peccatorum venia*, als eerst door den dood van CHRISTUS mogelijk, voorgesteld wordt, dan zien wij in zijnen dood weinig meer dan eene hoogst symbolische bevestiging zijner leer. Wij moeten vragen, of, in de VIII^{ste} *Thesis*, aan de Socinianen geen onregt geschiedt, wanneer aan hen alleen het erkennen van eenen zedelijken invloed van den dood van CHRISTUS wordt toegeschreven, daar in den Krakauer Catechismus op de vraag (383): '*Qui vero sanguis aut mors Christi nobis Dei voluntatem confirmavit?*' geantwoord wordt: '*Primum quod nos manifeste de ingenti in nos Dei caritate certos reddiderit idque adeo, quod velit Deus nobis id donare quod in novo foedere promittat*. - Zie de plaatsen aangehaald bij LOTZE, *Monogrammata*, p. 321.

Grammatica Arabica, breviter in usum Scholarum Academicarum conscripta a *T. Roorda*.

Adjuncta est Brevis Chrestomathia, edita et Lexico explanata a *P. Cool*. Lugd. Bat. 1835. (298 pag. Lat. 31 Arab. 8°.) (*Vervolg van* N°. 11, *bl.* 559.)

Wat ten andere de *volledigheid* van dit Woordenboek betreft, zoo kan men, op zeer weinige uitzonderingen na, zich overtuigd houden, dat in hetzelve werkelijk *alle* woorden en formen, die in de Chrestomathie voorkomen, zijn opgenomen. Die, welke wij gemist hebben, zijn de volgende: op جري (bl. 198), het woord جَارِيَةٌ (in het meervoud جَوَارٍ), *een dienstmeisje*, en bepaaldelijk *eene zangster* of *danseres;*; op حبّ (bl. 201), de 4de form van dat werkwoord (zie N°. 114), die, even als de 1ste, *beminnen, vermaak in* iets *scheppen*, beteekent; op خلّ (bl. 209), de 8ste form اِخْتَلَّ (zie N°. 20), die, even als de 1ste, eigenlijk *slinken*, en van daar ook figuurlijk, *verarmen* beduidt; op خمر (bl. 210), het lijdend deelwoord مَخْمُورٌ (zie N°. 61), *beschonken, dronken;* op رضي (bl. 218), رَضِيٌّ (zie N°. 59), *gevallig, aangenaam;* op قام (bl. 267), de onbepaalde wijs der 1ste form, وَقِيَامٌ, die in N°. 67 en 71 voorkomt; op لطخ (bl. 274), de 2de form van dat werkwoord, die in N°. 33 gebruikt is, en daar klaarblijkelijk hetzelfde als de 1ste (*bemorsen*] aanduidt: in geen onzer Arabische Lexica (met uitzondering van het *Heptaglotton* van CASTELLUS) wordt die 2de form nog gevonden, doch desniettegenstaande zou men verscheiden andere voorbeelden er hier van kunnen aanvoeren; eindelijk nog op ولم, het woord وَلِيمَةٌ (zie N°. 88), *eene bruiloft*.

Op de vraag of dit Woordenboek, ten opzigte der beteekenissen die in hetzelve zijn opgegeven, aan al de vereischten van *naauwkeurigheid* en *juistheid* voldoet, en of men daarin overal de *regte* kracht der woorden, die in de Chrestomathie voorkomen, vermeldt vindt, zouden wij niet dan met zekere beperking kunnen antwoorden. Naar ons oordeel heeft de Heer COOL reeds daardoor den pligt van naauwgezetheid te weinig betracht, dat hij volstrekt geen onderscheid heeft aangeduid tusschen zulke formen en beteekenissen, die, van elders bekend, door hem uit de bestaande Lexica zijn overgenomen, en tusschen de zoodanige, die

eeniglijk aan de plaatsen, door hem uitgegeven, ontleend en op deze gegrond zijn: door de laatstgenoemde in teksthaakjes in te sluiten, zou hij ze zeer gemakkelijk van de eerste hebben doen onderkennen; en had hij er dan te gelijk altijd het nommer der stukjes, waarin men ze aantreft, bijgevoegd, dan had niet alleen ieder bij den eersten opslag reeds kunnen zien, wat deze Chrestomathie, naar des Uitgevers meening, tot aanvulling en vermeerdering der Arabische Lexica oplevere; maar men had ook dadelijk den toetssteen bij de hand gehad, zonder welken in deze zaak geene genoegzame overtuiging mogelijk is. Doch dit daargelaten, en het Woordenboek alleen als hulpmiddel tot verklaring en toelichting van den uitgegeven tekst bezien, zoo moeten wij bekenen, dat het ons geene moeite kosten zou, verscheidene fouten en leemten in hetzelve aan te wijzen, die men ten gevalle van hen, voor wie het bestemd is, gaarne wenschen zou dat alle konden verholpen worden. Eensdeels toch ontbreekt het niet aan plaatsen, waar men beteekenissen vindt opgegeven, die even weinig met het taalgebruik overeenstemmen, als uit deze Chrestomathie te bewijzen zijn; of althans, waar bij het bepalen en uitdrukken van den zin eens woords, tegen de regels der gestrenge naauwkeurigheid gezondigd is. En aan den anderen kant mist men ook niet zelden hier die beteekenis, zoowel van enkele woorden als van zamengestelde zegswijzen, welke noodzakelijk ter verklaring van deze of gene plaats had behooren vermeld te worden, en heeft alzoo de leerling niet overal genoeg, om met oordeel en bedaardheid te werk gaande, den zin van hetgeen hij leest te verstaan. Eenige weinige voorbeelden zullen genoegzaam zijn om het door ons gezegde te staven en op te helderen. Op bl. 219 vindt men de form غُدَّة, als een zelfstandig naamwoord opgegeven, dat *overvloed* beduiden zou: zij is noch beduidt dat immer; en op de plaats der Chrestomathie, waar zij voorkomt (N°. 116, bl 26 reg. 1 van ond.), kan zij ook onmogelijk iets anders dan eene *bijvoegelijke* form wezen, en dus het vrouwelijk van رَغْد dat een *gemakkelijk* leven, *goede* dagen, beteekent. - Op bl. 210 wordt aan de lijdende form van het onzijdige werkwoord خَلَا (*ledig zijn*) de kracht van *verlaten, ontledigd, zijn* toegekend: dit strijdt tegen het gezonde begrip; en ieder zal, bij het vergelijken van N°. 73 (bl. 15 reg. 1), bespeuren, dat op die plaats (welke de Schrijver hier alleen kan hebben voor oogen gehad) het woord يُخْلَى als lijdend Imperfectum der 4de form beschouwd moet worden: أَخْلَى beduidt *ledig maken*, en dus أَخْلَى لَهُ الْحَمَّامَ, *hij maakte voor hem het bad le-*

dig of *vrij*. - Op bl. 206 wordt حِمًى door *ongenaakbaarheid* vertaald: het drukt dat *afgetrokken* begrip, zoo ver wij weten, nooit uit, maar beteekent altijd *eene ongenaakbare plaats, een grond welks bezit door den eigenaar met fierheid verdedigd wordt*. - Op bl. 254 wordt de kracht van het woord غِشّ door het Latijnsche *fraus* teruggegeven: liever leze men *adulteratio*, ons *vervalsching*, op welken zin men in N°. 129 (bl. 30 reg. 3) te hechten heeft. - Van رَمَى wordt op bl. 220 alleen gezegd, dat het *werpen* beduidt; doch dit is niet genoegzaam ter verklaring der plaats, die in N°. 72 (bl. 14 reg. 5 van ond.) gevonden wordt: dáár toch is de eigenlijke beteekenis van *werpen* en *al werpende raken*, tot de figuurlijke van *aantreffen, bereiken, gadeslaan*, overgebragt, en dus de blik van het oog als de pijl door hetzelve afgeschoten, voorgesteld. - Van het woord عِلَّة (bl. 245) is alleen de beteekenis van *ziekte,* niet die van *oorzaak*, opgegeven, die echter duidelijk in N°. 100 (bl. 22 reg. 6) voorkomt. - Van عِدْل had op bl. 242, tot verklaring van N°. 92 (bl. 20 reg. 6), noodzakelijk moeten gemeld worden, dat het *eene bepaalde hoeveelheid, waarbij men koopwaren verzendt*, en dus zoo veel als ons *baal, kist*, of iets dergelijks, aanduidt. - Tot regt begrip van N°. 84 (bl. 17 reg. 4) had in het Woordenboek op وجد (bl. 291) moeten staan, dat de lijdende form وُجِدَ (eigenlijk *gevonden worden*), zeer dikwijls het denkbeeld van *zijn* of *bestaan* uitdrukt, en dat men in die beteekenis ook bijzonder de onbepaalde wijs وِجْدَان bezigt; en evenzoo op bl. 259, dat aan de lijdende form van het werkwoord فَقَدَ (*missen*) gewoonlijk het begrip van *niet zijn* gehecht wordt, terwijl in dien zin vooral ook de onbepaalde wijs فِقْدَان gebruikelijk is. Dan toch zou het gemakkelijk geweest zijn, de woorden فَوِجْدَانُهُ كَفِقْدَانِهِ aldus te vertalen: *zijn zijn is als zijn niet zijn*, dat is: *het is hetzelfde, of men hem heeft of niet heeft*. - Van نَفْس is op bl. 287 zeer goed vermeld, dat de Arabier met behulp van hetzelve ons *wederkeerig voornaamwoord* uitdrukt; doch er had bepaaldelijk moeten bijgevoegd worden, dat men in dat geval, als meervoudige form van dat woord, altijd أَنْفُس bezigt, en dat deze form in dien zin in N°. 111 (bl. 24 reg. 7) voorkomt. Zoo

men toch de woorden, dáár aangehaald, in den Koran zelven naslaat, zal men zich spoedig overtuigen, dat بِشِقِّ الْأَنْفُسِ er hetzelfde beduidt, als of men geschreven vond: بِشِقِّ أَنْفُسِكُمْ *met zware vermoeijing van u zelve*. - Wij willen onze aanmerkingen op dit punt besluiten, met het laatste gedeelte van N°. 134 op te helderen, tot welks verstand de leerling meerdere hulp behoeft, dan hij thans uit het Woordenboek ontleenen kan. Vooreerst wete men, dat het werkwoord رَأَى ook in den zin van iets *voor goed, voor verkieslijk, houden*, gebruikt wordt, en dat de Arabier, bij voorbeeld, zeggen kan رَأَيْتَكَ غَنِيًّا, daarmede bedoelende: *hebt gij lust rijk te wezen? zoudt gij gaarne rijk willen zijn?* Ten andere, dat terwijl het voorzetsel تَحْتَ in het algemeen *onder* beduidt, en dus هُوَ تَحْتِي den zin heeft van *hij is aan mij ondergeschikt; hij staat onder mijne magt*, of *onder mijne bevelen*, men van eene vrouw هِيَ تَحْتِي zeggende, naar een zeer gewoon spraakgebruik daarmede uitdrukt: *ik heb ze in huwelijk*; *zij is mijne huisvrouw*. En ten derde nog, dat daar, bij voorbeeld, قال ذلك عَنْ لِسَانِ اخيه letterlijk beduidt: *hij zeide dat*, (*het overnemende*) *van de tong zijns broeders*, en dit derhalve vrijer aldus vertaald kan worden: *hij zeide dat, zijnen broeder volgende*, of *op zijnen broeder zich grondende*, men hier aan عَنْ لِسَانِ ook eenvoudig de kracht van ons *op grond van* heeft toe te kennen. Na deze toelichtingen zal het gemakkelijker zijn den waren zin dier woorden te vatten, en de aardigheid die in dezelve ligt opgesloten, te vinden. Zij luiden dus: *De derde van hen was* ABOU-L-HASAN AL-MAFARROUKHI, *in de dagen zijner jeugd en de kracht zijner geestigheid. Ik schertste met hem, door tot hem te zeggen: Zoudt gij wel* تَحْتِي *willen zijn* (dat is, naar de dubbelzinnige kracht dezer zegswijze, óf *onder mijne bevelen willen staan*, óf *mijne vrouw willen wezen*)? *Waarop hij antwoordde, zich grondende op zijne algemeene vermaardheid van wege zijne geestigheid:* (*O ja wel, mits*) *met drie anderen gelijk ik ben* (die men namelijk nergens zou kunnen aantreffen).

Een hoofdvereischte van zoodanig een Woordenboek, als hier door den Heer COOL geleverd is, is naar ons oordeel, dat het zoo

veel mogelijk op eene wijsgeerige leest geschoeid zij, en dus overal, waar dit kan, de ware kracht der zegswijzen toelichte, en in de verschillende beteekenissen éénheid van oorsprong doe opmerken. Zoo moeijelijk het wezen zou, een volledig Lexicon der Arabische taal op deze wijze te bewerken, zoo ligt uitvoerbaar mag men het rekenen, de korte woordenlijst, die tot verklaring van een Leesboek dienen moet, op dien beredeneerden trant in te rigten; en niemand zal het wel betwijfelen, of het voor den leerling nuttig zij, aldus van het begin zijner studiën af zich eene manier te zien voorgeteekend, die om hare duidelijkheid even aangenaam en aanlokkend is, als zij met regt de eenige ware, die tot fijn gehoor en onderscheidend gevoel op eene taal leidt, genoemd mag worden. Wij verheugen ons daarom, dat ook de Heer COOL niet verzuimd heeft, hier en daar in dit Woordenboek proeven te leveren van zoodanig eene meer wetenschappelijke behandeling; doch mogen het niet verhelen, dat wij zeer gaarne gewenscht zouden hebben, dat die manier over het algemeen gezetter door hem gevolgd, en in enkele gevallen gelukkiger door hem aangewend ware. Om nu van die kleinere rededeelen, zoo als de voorzetsels en voegwoorden zijn, van welker regt begrip, vooral in het Arabisch, zoo bijzonder veel afhangt, en welker naauwkeurige en scherpe omschrijving dus zoo hoogst noodzakelijk geacht mag worden; om nu van deze hier kortheidshalve niet te spreken, willen wij slechts met een paar voorbeelden aantoonen, hoe de Schrijver de uiteenloopende beteekenissen van één en hetzelfde woord, die hij, als in zijne Chrestomathie voorkomende, vermelden moest, soms zeer in het kort en geheel toereikend had kunnen ophelderen, door de oorspronkelijke kracht van hetzelve uit te vorschen en hier als het hoofdbegrip, dat tot al die gewijzigde denkbeelden heeft aanleiding gegeven, vooraan te plaatsen. Zoo beduidt het werkwoord جَرَى eigenlijk ons *loopen*, en wordt in dien zin bijzonder van *paarden* gebezigd: minder eigenlijk gebruikt men het van *water*, zoodat het dan ook door ons *vloeijen* of *stroomen* kan overgezet worden; en nog figuurlijker van *zaken*, die *aan den gang zijn, plaats hebben, geschieden*. Door die oorspronkelijke kracht van جَرَى wordt ook de beteekenis van deszelfs vrouwelijk deelwoord جَارِيَة geheel en al verklaard: eigenlijk toch beduidt dit *eene loopende, eene loopster*, en van daar *een dienstmeisje*. - Het werkwoord رَفَعَ drukt letterlijk ons *omhoog heffen* uit: van daar wordt het gebruikt van het *verheffen* tot eene waardigheid; het *van den grond nemen* eener zaak, die men weg zal dragen; het *opsteken* van een geschrift, hetzij ver-

zoek, hetzij klagt inhoudende, tot den Koning of den Regter; het *opvoeren* of *terugbrengen* van eenige overlevering tot den eersten verhaler; enz. - Het werkwoord وَدَعَ beteekent in den grond ons *neerzetten* of *neerleggen;* en vervolgens, door het beeld zich voor te stellen van iemand, die een last, door hem gedragen, *afzet* en nu verder *staan* of *liggen laat*, ook figuurlijk *daarlaten, rusten* of *begaan laten:* zoo zegt men dus دَعْنِي, *laat mij begaan;* maar hieruit is nu ook zeer gemakkelijk de constructie te verklaren, die men in N°. 91 (bl. 20 reg. 1) aantreft: دَعْ عَنْكَ تَرْكِي (*laat af mij te bedillen*), daar de ware kracht dier woorden deze is: *zet van u af het bedillen van mij*. - Wij zijn nog schuldig, ook met een woord te bewijzen, dat de Heer COOL soms in verklaringen van dezen aard gelukkiger had kunnen zijn, en niet altijd den weg der strenge naauwkeurigheid, die vooral in dit opzigt zoo is aan te bevelen, genoegzaam gevolgd is. Zoo zien wij niet in, hoe de phrase سَقِطَ فِي يَدَيْهِ (*hij heeft berouw gekregen*), bij mogelijkheid zou kunnen beteekenen: *hij is in zijne handen gevallen,* en dus de verklaring derzelve, door den Uitgever op bl. 225 voorgesteld, zou kunnen aangenomen worden. De lijdende form سُقِطَ beduidt eeniglijk ER *is gevallen*, of MEN *is gevallen;* en wij houden het dus voor hoogstwaarschijnlijk, dat daar سُقِطَ فِي يَدَيْهِ en سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ oorspronkelijk beteekenen moeten: *men is in zijne*, en *men is in hunne, handen gevallen*, de figuurlijke kracht dezer woorden (*hij heeft, zij hebben, berouw gekregen*) daarvan ontleend zij, dat zoo menigmaal, nadat men het voorwerp van zijnen haat als eene weerlooze prooi heeft in handen gekregen, de wraaklust voor het mededoogen plaats maakt, en men spijt en berouw gevoelt over de moeite die men zich zelven en den ander berokkend heeft. - Ter verklaring van het eigenlijk onderscheid van beteekenis tusschen de zegswijzen دخل عليه en دخل اليه, waarover de Uitgever op bl. 247 spreekt, zouden wij liever het volgende hebben aangetroffen: دخل عليه kan naar de kracht van het voorzetsel علي niets anders beduiden, dan *hij is* BOVEN *hem binnengekomen;* en bij deze spreekwijs denke men dus aan iemand, die de tent, of de kamer, binnentreedt, terwijl de ander (naar de gewoonte der Oosterlingen) dáár *op den grond* is neergezeten: دخل اليه daarentegen drukt het meer algemeene denkbeeld van *hij is* TOT of BIJ *hem binnengekomen*, uit. - Eindelijk, op het woord عصم (bl. 244)

zou, gelooven wij, meer naar waarheid, en beter tot opheldering van N°. 104 (op bl. 23), het volgende gezegd zijn: عصم beduidt eigenlijk iemand *tegenhouden* (b.v. opdat hij niet valle, of niet voortga), en heeft van daar in de aangehaalde plaats de bepaalde kracht van *voor gevaar behoeden*. De minnaar toch, dáár aan zijne geliefde schrijvende: *God* عصم *mij en u!* meent er klaarblijkelijk meê: *God behoede mij en u voor gevaren!;* doch het meisje, uit aardigheid den letterlijken zin drukkende, en derhalve de woorden dus verstaande: *God houde mij en u tegen!*, schrijft hem terug: *O dwaas! indien uw wensch verhoord wordt, zullen wij in eeuwigheid niet bij elkander komen*. Wat de Heer COOL nog verder van het werkwoord عصم zegt, moet nu insgelijks naar deze opmerking verbeterd worden: de 8ste form beduidt, als het *medium* der eerste, eenvoudig *zich tegenhouden*, of *zich ophouden*, en de bijnaam van den 8sten Khalif uit het Abbâsiden-huis, المعتصم بالله, is dus letterlijk in onze taal: *de geen die door God*, door Gods hulp en magt, *zich staande houdt*.

Omtrent de manier, die in dit Woordenboek tot opheldering der eigen namen gevolgd is, kunnen wij niet anders dan met lof ons oordeel uiten. De Heer COOL heeft al het mogelijke aangewend, om nopens de personen, die hier in zoo groote menigte genoemd worden, voor zich zelven eenige inlichting in te winnen, en die vervolgens op de beknoptste wijze den Lezer mede te deelen. Wij gelooven dan ook, dat men in de meeste gevallen, waar hij volslagen onbekendheid met eenig persoon belijdt, groote moeite zou hebben, er iets naders van te melden, en willen alleen op twee plaatsen het door hem gezegde eenigzins aanvullen. Van NASR-IBN-AHMED, die in N°. 37 (bl. 8 reg. 1 van ond.) voorkomt, vindt men in het Woordenboek (bl. 286) niet meer, dan hetgeen uit den Arabischen tekst reeds blijkt, dat hij Regent van Khorasan was. Men dient echter, om dat stukje te verstaan, noodzakelijk onder het oog te houden, dat hij zelf een der beroemdste Vorsten uit het Sâmâniden-huis geweest is, en aldus persoonlijk zich de hekeltaal van ABOU-T-TAIJIB had aan te trekken. D'HERBELOT gewaagt van hem op de woorden *Saman* en *Samaniah*. - Omtrent SAIFODDAULA, die in N°. 42 (bl. 10 reg. 1) is vermeld, verwijst de Heer COOL in het Woordenboek op سيف (bl. 228), naar het woord غلبة, waar hij iets naders over hem in het midden zou brengen. Dit is niet geschied, en de Lezer wete dus, dat ALI-IBN-ABDOLLAH, bijgenaamd *Saifoddaula* of *het zwaard des Rijks*, een der magtigste en luisterrijkste Vor-

sten van zijnen tijd was, die niet veel meer dan in naam den Khalif erkennende, over een groot gedeelte van *Syrie, Armenie* en *Cilicie* regeerde, en er bijzonder belang in stelde, om de grootste Vernuften zijner eeuw door buitengewone gunstbewijzen aan zijn Hof te verbinden. Zie over hem D'HERBELOT op het woord *Saifaldoulat*. - Voorts hebben wij niet slechts in het algemeen hier aan te merken, dat bij de verklaring van *die* soort van namen, die iemands betrekking op een land, een stad, een volk, een stam, of een bijzonder persoon, aanduiden, doorgaands eenige meerdere naauwkeurigheid en juistheid zou verlangd kunnen worden [noot 1]; maar ook,

dat op sommige plaatsen de opheldering derzelve geheel is achterwege gebleven: zoo had op bl. 205 reg. 8, van الضَّبِّي gezegd kunnen worden, dat het is af te leiden van ضَبَّة, den eigen naam van drie verschillende Arabieren, die elk als de Stichter van een afzonderlijk geslacht bekend staan; en eveneens op bl. 185, van الأَصْمَعِيّ, dat het zoodanig iemand aanduidt, die van eenen Oudvader, أَصْمَع geheeten, afstamt. - Onder deze zelfde rubriek willen wij ten slotte ook nog op het volgende den Lezer opmerkzaam maken: op bl. 220, 228, en 238, staat verkeerdelijk شَأْم ·رُوم, en المُطِيع, daar de beide eersten dezer eigen namen altijd *met* het artikel (الرُّوم en الشَّأْم), het laatste *zonder* hetzelve (مُطِيع) gevonden wordt. - Op bl. 195 had tot opheldering van den naam تَكْفُور (*Takphoer*), waarmede bij de Arabieren de Grieksche Keizer NICEPHORUS wordt aangeduid, kunnen dienen, dat dezelve zonder twijfel oorspronkelijk نِقْفُور of نِقْفُور (*Nikiphoer* of *Nikphoer*) is geschreven en uitgesproken, en dat later eene ligt verklaarbare schrijffout die verknoeijing zal veroorzaakt hebben. - Op bl. 194 wordt de Arabische naam van dien Perzischen Koning, welken de Grieken *Varanes*(1) heeten, بَهْرَام جُور, zóó verklaard, als beduidde dezelve بَهْرَام بْن جُور. Doch deze *Bahram*, of *Varanes*, was niet de zoon van iemand die *Djoer* heette, maar (ook naar het berigt der Arabische Geschiedschrijvers) van Koning JEJDEDJERD, wien hij op den troon van Perzië is opgevolgd: men zal dus beter doen, met omtrent den oorsprong van dat bijvoegsel zijns naams (waardoor hij van vijf andere BAHRAM'S, die vóór hem het Perzische Rijk bestuurd hadden, onderscheiden wordt) D'HERBELOT te raadplegen, bij wien

(1) Bij vergissing staat dáár *Vasanes* gedrukt.

men op het eind van zijn artikel over *Baharam Gur*, dit onderwerp vindt aangeroerd.

De *correctie* dezer Chrestomathie laat, evenmin als die der Grammatica, iets van belang te wenschen over: in de laatstgenoemde hebben wij, op bl. 98 reg. 3, de drukfout خَلِيقَةٌ aangetroffen, waarvoor men ongetwijfeld خَلِيفَةٌ lezen moet: in de eerste zijn ons de volgende voorgekomen, die misschien den ongeoefenden lezer zouden hinderen kunnen: op bl. 24 van den Arabischen tekst staat, in den 3den regel, حاتمي en خدّ, voor خاتمي en خذّ; en op bl. 31 reg. 7, ثلثة voor ثلثة; voorts in het Woordenboek, op bl. 199 reg. 8, *vacuum* voor *vaenum;* op bl. 203 reg. 11, حسّن voor الحسّن; op bl. 221, *spumavit oris angulis* voor *spumavit* oris angulus; op bl. 226 reg. 10, *Almothadii* voor *al-Mohtadii* (المهتدي); op bl. 227 reg. 1, سمّان en سمّان, voor سامّان en سامّان; op bl. 232 reg. 7, صبّغ voor صبّغ; op bl. 238 reg. 11, N°. 22 voor N°. 122; op bl. 248 reg. 10, N°. 130 voor N°. 133; op bl. 296, N°. 26 voor N°. 96; en eindelijk, hetgeen niet wel anders dan eene vergissing van den Uitgever zelven zijn kan, staat op bl. 179 reg. 13 en 17, en op bl. 180 reg. 3, driemaal verkeerd *Thaâlebîo* en *Thaâlebîi*, voor *as-Sâhibo* en *as-Sâhibi* (الصاحب.)

Hier aan het einde onzer Recensie gekomen, herhalen wij onzen dank aan de beide verdienstelijke Schrijvers, voor hetgeen door hen geleverd is, om de regte beoefening der Arabische taal aan onze Vaderlandsche Hoogeschoolen gemakkelijker te maken. Wij twijfelen geenszins, of hun arbeid zal door elk, die dien waarderen kan, op hoogen prijs geschat worden, en weten met geen beteren wensch hier te sluiten, dan dat het der Nederlandsche Jongelingschap, die op het Vak der Semitische Letterkunde zich toelegt, nooit aan Hoogleeraren, als de Heer ROORDA, en zulken Hoogleeraren nooit aan kweekelingen, als de Heer COOL is, ontbreken moge.

H.E. WEIJERS.

[p. 609, noot 1]

Een paar voorbeelden mogen deze aanmerking, hier in het voorbijgaan aangestipt, wettigen: in N. 100 (bl. 22 reg. 1) leest men den naam van أبو علي الضيمري, en in het Woordenboek (bl. 181) staat tot verklaring van denzelven, dat de toenaam الصيمري aanduidt, dat deze ABOU-ALI *afkomstig was uit het gewest of de stad* الصيمرة. Nu zal men met reden vragen, vooreerst welke der twee schrijfwijzen de ware zij, الضيمري, zoo als in den tekst, of الصيمري, zoo als in het Woordenboek staat? Tot antwoord hierop kunnen wij mededeelen, dat in den tekst de lezing van het HS. is uitgedrukt; doch tevens, dat de schrijfwijze, die in het Woordenboek voorkomt, zonder eenige bedenking de voorkeur verdient: de Uitgever zal dus eerst later bemerkt hebben, dat hij hier onvoorzigtig zich op het gezag van het HS. verlaten had, en dat door weglating van het puntje der letter ض de lezing verbeterd moest worden. Eene tweede vraag is van zelf, wat eigenlijk de Heer COOL met die woorden *afkomstig uit het gewest of de stad* الصيمرة, bedoeld hebbe? De lezer lichte dezelve uit het volgende

toe: الصَّيمَرِيّ is een toenaam, dien men naar twee verschillende plaatsen, beide gelijkelijk صَيمَرَة (niet الصَّيمَرَة) geheeten, voeren kan, en die ook werkelijk door verscheiden Arabieren, door den een naar deze, en door anderen naar gene der twee, gevoerd is. *Saimara* toch is zoowel de naam van eene uitgestrekte landstreek, die aan *Basra* grenst, als van eene stad in *Perzisch-Irak*, nabij *Deinawar* gelegen. - In N°. 121 (bl. 28 reg. 6) wordt van een persoon gesproken, wiens naam dáár عُمَر الرَّخَجِيّ gedrukt staat: volgens de lijst der *Corrigenda* (bladz. 298) heeft men voor الرَّخَجِيّ, الرَّخَجِيّ in de plaats te stellen; en volgens het Woordenboek (bladz. 250) duidt deze toenaam aan, dat de man die denzelven voert, *óf uit een dorp bij Bagdad*, الرَّخَجِيَّة *geheeten*, óf *uit een stad van Sidjistan, met name* الرُّخَّج, *afkomstig is*. De Lezer wete, dat in den naam van *beide* deze plaatsen de letter خ verdubbeld wordt uitgesproken, en dat dus, daar zoo wel het bedoelde dorp bij *Bagdad* in het Arabisch الرُّخَّجِيَّة, als de naam dier Perzische stad رُخَّج (niet الرُّخَّج) geschreven wordt, er wel geen de minste twijfel bestaan kan, of de Heer COOL had in den tekst niet الرَّخَجِيّ, maar الرُّخَّجِيّ, moeten uitgeven, naar welke van die twee plaatsen de dáár genoemde OMAR dien toenaam dan ook gevoerd hebbe.

Taalkundige Handleiding tot de Staten-Overzetting des Bijbels, bevattende eene verklaring der verouderde of min verstaanbare Woorden en Spreekwijzen, in die overzetting voorkomende, door *A. de Jager*.

Rotterdam, T.J. Wijnhoven Hendriksen, 1837. XII en 148 bladz. 8°.

De zoogenaamde Statenoverzetting des Bijbels is altijd voor een der treffelijkste gedenkstukken onzer taal gehouden, en heeft als zoodanig grooten invloed op de vestiging derzelve gehad; haar gezag is dan ook bijzonder gewigtig geweest, en wordt nog gedurig, ter beslechting van betwijfelde punten, in de taalkunde als scheidsregter ingeroepen. Intusschen kon het niet anders, of gedurende de twee eeuwen sedert haar bestaan, moest de taal veranderingen ondergaan, woorden en vormen verliezen en aannemen, en zoo doende duisterheden in dezen bijbeltekst doen ontstaan, welke, zonder hulp van taalkenners, niet dadelijk door elk, die daarvan gebruik maakt, - en dit getal is onder alle standen nog zeer groot, - konden opgehelderd worden. Daarom uitte de beroemde taalkundige FRANS VAN LELYVELD reeds vóór vijftig jaren den wensch (dien de Heer DE J. als motto vóór zijn Werkje plaatst), dat de thans voor het algemeen onverstaanbare woorden, in den Statenbijbel voorkomende, mogten worden opgehelderd. De thans reeds overleden Hoogleeraar YPEY en de Heer ACKERSDIJK vonden zich genoopt daartoe de hand te leenen, en gaven hunnen arbeid reeds voor verscheidene jaren in het licht. De Heer DE JAGER, ofschoon allen lof aan dit Werk toebrengende, meende evenwel, dat het slechts ten deele aan het oogmerk voldeed, omdat het niet alle verouderde woorden opneemt, en de uitleggingen dikwijls voor den niet taalkundigen lezer minder geschikt zijn. Dit leidde hem tot het denkbeeld, ‘dat eene meer volledige verzameling van spreekwijzen, kortelijk en op eene eenvoudige en voor elk verstaanbare wijze opgehelderd, voor velen, en inzonderheid voor de meesten zijner mede-onderwijzers, eene dringende behoefte bleef. Hij gevoelde zich opgewekt, om die taak ter hand te nemen, en op die wijze ontstond deze *Taalkundige Handleiding*.’ Nadat wij aldus omtrent den aard van dit Werkje ingelicht zijn, deelt ons de Schrijver ter loops eenige aanmerkingen over de regte uitspraak mede, die heden ten dage dikwijls voorbijgezien wordt, vooral door de voorlezers bij de Kerkdienst en sommige onderwijzers, die, zoo als BILDERDIJK het ergens uitdrukt, u elke letter toemeten; daarop beklaagt zich de S., dat hij van het Register van de verbeteringen van drukfouten, in den Statenbijbel in 1655 uitgekomen, en van VON STADES *Erläut. u. Erklär. der vorn. Deut-*

schen Wörter enz., geen gebruik heeft kunnen maken, en berigt ons daarbij, dat het vroeger zijn plan geweest is, ook de verouderde woorden, in de kantteekeningen voorkomende, op te geven; doch dat hij wegens de uitvoerigheid daarvan heeft afgezien.

Hierop volgt de taalkundige handleiding tot de Statenoverzetting des Bijbels; wij willen op het gebruik van dit adj. geene aanmerking maken, omdat, trots al hetgeen BILDERDIJK daartegen heeft ingebragt, de bijv. naamw. op *kundig* uitgaande, in dien zin moeijelijk te ontberen zijn en het onwettige daarvan ook nog niet geheel voldongen is; maar wat is eene handleiding tot eene overzetting? men kan geleid worden tot eene kennis, wetenschap, kunst, tot het verstaan van eene overzetting; maar eene handleiding tot eene overzetting komt ons minder juist en gepast voor. Deze handleiding dan, waartoe wij thans overgaan, bevat eene alphabetische woordenlijst van verouderde woorden, met opgave der plaatsen, waar zij voorkomen, de verklaring daarvan, aanwijzing van gelijkluidende plaatsen bij andere schrijvers, en niet zelden van Werken, waar daarover meer uitvoerig gehandeld wordt. Dit alles is doorgaans beknopt en doeltreffend ingerigt, en de verklaringen der verouderde woorden zijn gewoonlijk juist. Zie hier eene proeve:

'*Achterlage*, 2 Chron. XIII:13: **Maer Jerobeam dede eene achterlage omwenden, om van achter hen te komen: so waren sy voor het aengesichte Juda, ende de achterlage van achter hen**. Ook Ps. X:8 en elders. Thans zeggen wij *hinderlaag. Achter* en *hinder* beteekenen hetzelfde, en worden dikwijls verwisseld. Zoo schreef HOOFT: *hinderhoede, Ned. Hist.* 262, waarvoor wij *achterhoede* bezigen. VONDEL heeft *hinderdam* en *hindertoght;* I: 172,

> Wij passen langer op geen' *hinderdam* noch beeren,
> Van wetten, en belofte, en vreeslijck dreigement.

II, 380:

> Laet Kreeth, en Pleeth, en al het regement van Geth
> Den *hindertoght* bekleên, dat niemant ons belett'.

voor welk laatste men achtertocht leest, Jes. LII:12 en elders. Van *hinderwaart*, voor *achterwaart*, bij de Ouden voorkomende; zie men voorbeelden bij YPEY, 8 en CLIGNETT, *Bijdr.* 150.'

Het is moeijelijk te bepalen, welk woord eene meer uitvoerige, welk slechts eene korte opheldering noodig heeft, omdat dit grootendeels van de taalkennis des lezers afhangt; even zoo bezwaarlijk is het te bepalen, of een woord al dan niet verouderd is, omdat sommige woorden op de eene plaats of door den eenen schrijver meer dan op andere plaatsen en door andere schrijvers gebruikt worden. Er zijn ons dergelijken meer dan ééns voorgekomen, en zelfs sommigen, die nog heden zeer gangbaar zijn, zoo als *aan-*

dragen in den zin van beschuldigen en aanbrengen; *banket* voor maaltijd; *besluiten* voor insluiten; *bidden* voor verzoeken; *van doen hebben* voor behoeven, en meer dergel. Wij gelooven, dat de Schrijver dezelve zonder nadeel had kunnen weglaten, ofschoon wij hem er niet om willen berispen, daar de meerdere of mindere noodzakelijkheid tot opheldering, zoo als wij zeiden, grootendeels subjectif is.

Behalve eigenlijk verouderde woorden, geeft ons de Heer DE J. ook gangbare in een ander geslacht gebruikt, vreemde woordvoegingen en spreekwijzen en germanismen, waarvoor wij hem onzen dank betuigen; wij hadden gewenscht, dat hij de taalfouten nog meer had doen uitkomen, juist om het groote vertrouwen en het onbepaalde gezag, dat de Statenbijbel bezit, en dat, wij moeten het bekennen, onzes inziens, te ver getrokken wordt.

Dezelfde bedenking moeten wij maken nopens de *Algemeene opmerkingen*, welke achter de woordenlijst gevoegd zijn en die, naar ons oordeel, volledliger hadden kunnen worden. Ook schijnen ons de gegevene, hoe belangrijk in vele opzigten, niet overal juist toe. Zoo zegt de S., aanm. I, dat ‘voor het m. gesl. oudtijds de verbuiging der lidw., b.v. naam- en voornaamwoorden in den 1sten naamval gelijk was aan die des vierden,’ waarbij hij eenige bijbelplaatsen en het gezag van BILDERDIJK aanhaalt, die dit den *casus emphaticus* noemt. Indien de Heer DE J. hierbij aan de oudere Schrijvers der 13de en 14de eeuw gedacht had, zoude hij dit niet zoo algemeen opgegeven hebben; want die zoogenoemde naamval van nadruk is een inkruipsel van lateren tijd, den Vlamingen eigen gebleven, maar dat eerst in de 16de eeuw schijnt opgekomen te zijn. In de derde opmerk. had desgelijks opgeteekend kunnen worden, dat de oudere schrijvers den stoffelijken adj. aan het eind de *e* laten behouden, als *guldine, silverine, yserine, staline* enz. In Opmerk. VII wordt gezegd, dat men voorheen geen onderscheid maakte tusschen het enkel- en meervoud der gebiedende wijs, maar dezelve altijd met *t* schreef; dit is mede niet geheel juist: bij MAERLANT en anderen vindt men *doe, screye, wiene, dwine, sine, lache, sech, merc, besie* enz.; de reden waarom allengs het meervoud de overhand kreeg, is te lezen in den *Wapene Martyn*, Str. 37, en dezelfde, waarom wij het vroegere *du* verloren hebben, tot groot nadeel onzer taal.

Het zoude aangenaam geweest zijn, indien men onder deze algemeene opmerkingen tevens aangetroffen had eene opgaaf van de voornaamste spelregelen door de Bijbelvertalers in acht genomen, als daar zijn de klinkerspelling, het onderscheid tusschen *y* en *ij*, het gebruik van *ck* voor *kk*, van *t* en *s*, waar wij *d* en *z* bezigen, van *ch* en *gh*, van *gh* en *g*, ten einde op die wijze min

of meer het standpunt aan te geven, waarop zich deze klassieke vertaling bevindt; iets dat geene diepe taalstudie vereischt en echter zeer nuttig zijn kan, vooral voor hen, die het werk dikwijls der taal wege inzien.

Eindelijk hadden wij eenige historische berigten omtrent de Bijbelvertaling gewenscht, beknopt en zonder uitweiding omtrent de verdiensten en taalkennis der autheurs, maar voldoende, om den lezer te onderrigten, welke de aanleiding, wie de uitvoerders, hoedanig de middelen waren, waaraan dit hoogstbelangrijk Werk zijnen oorsprong verschuldigd is; menigeen zou gewis met belangstelling zoodanig berigt gelezen hebben, zelfs zij, die zich minder om de taalkunde bekommeren. Doch wij willen hiermede den Heer DE JAGER niet berispen, omdat hij ons dit alles onthouden heeft; veeleer bedanken wij hem voor de aangewende moeite, en erkennen, dat dit Boekje tot beter verstand des Bijbels nuttig zijn kan, waartoe de lijst der verklaarde woorden, aan het einde, die het overzigt des geheels gemakkelijker maakt, het hare bijdraagt. Wij kunnen dus dit geschrift in gemoede aan naauwkeurige en denkende Bijbellezers aanbevelen; het zal hun dikwijls een nuttige wegwijzer zijn.

Guy de Vlaming. Een Verhaal door *Nicolaas Beets*.

Haarlem, Erven F. Bohn, 1837, VI, 74 bladz. en 38 bladz. Aanteekeningen en Bijlagen.

> Wat wijt ge, schaemteloos en gruwlijk,
> Dootslagen, en bloedtschendigh huwlijk,
> En jammeren een' man, die treurt,
> En dit onwilligh viel te beurt?
> VONDEL, *naar* Sophocles.

Een nieuw verhaal van den Dichter van JOSE en KUSER is een belangrijk verschijnsel in onze poëtische wereld; wij zullen ons bij de beoordeeling van hetzelve wachten voor dien schoolmeesterlijken toon, te dikwijls ten onzent tegen jeugdige vernuften gebezigd. Hij getuigt even weinig van de menschenkennis als van de kunstliefde des regters; - wie bedeeld werd met die gelukkige vereeniging van gevoel en verbeelding, welke den waarachtigen Dichter kenschetst, duldt minder dan eenig ander talent het aanmatigend vonnis van een' ongenoemde; en is onze poëtische hemel zóó rijk aan starren van de eerste grootte, om die kwaadwillig voor dwaallichten uit te schelden, wanneer zij enkele avonden te sterk flikkeren voor onze zwakke oogen?

Wij kennen ons - om de leenspreuk van een' onzer geestigste schrijvers te bezigen - wij kennen ons vrij van de dwaasheid van hen, die, uit voorbarigen ijver een' begaafd' jongeling op het

paard te tillen, er hem over heen werpen: eene betuiging, die wij noodzakelijk achten, opdat niemand zich verwondere, waarom wij eene beleefde aanmerking de voorkeur geven boven een' scherpen uitval, waar, naar ons gevoelen, de sprongen van ros en ruiter minder sierlijk mogen heeten. Want zij, Lezer! die zich later het luidst beklagen, dat zulk een jongeling door den hoefslag van zijn paard stof in hunne oogen doet vliegen, hen voorbij rijdt, zonder hen beleefdelijk te groeten, het dier stouter kunsten laat doen, dan in de rijschool geleerd werden; zij waren gewoonlijk de eersten dien jongeling toe te juichen, toen hij nog niet vast in den zadel zat, de wereld op een kijkje te noodigen, toen zijne hand nog de kracht miste de teugels te regeren, zij bazuinden zijn' lof uit, toen vermaning een luisterend oor zou hebben gevonden: - o Maatschappijen en Genootschappen!

Het is de pligt van elk beoordeelaar, die van het gewigt zijner taak bewust is, deze verkeerdheden van eenige onzer voornaamste tijdschriften en eenige onzer aanzienlijkste toehoorders te keer te gaan; houd het ons ten goede, indien wij u ronduit bekennen, dat de moeijelijkheid harer volbrenging ons met schroom vervult voor den uitslag onzer pogingen. Talrijke vereischten er toe - wij weten het - ontbreken ons; alles wat ons moed geeft het te beproeven, is onze liefde voor de kunst, is de belangstelling, die deze ons voor den kunstenaar inboezemt. Het is weinig, maar dat weinige waarborgt ten minste de zuiverheid van ons doel!

JOSE - eene gelukkige afwisseling van den trippelenden deun, waarop wij de feiten onzer helden plagten te hooren verhalen - JOSE - een tafereel van hevige hartstogten, dat te meer beviel, dewijl onze bevallige Legendendichter nooit hevige hartstogten schilderen wilde, JOSE scheen ons een geniale eersteling. Zijne gebreken wogen misschien zijne schoonheden op; maar de eerste waren nagevolgd, de laatste oorspronkelijk, en welk een' aanleg verrieden die schoonheden niet! De beschrijving van het Kloosterstift aan de oevers van den *Ebro* getuigde zoo sterk van een' open' blik voor het schoone der natuur, van een meesterlijk talent haar bezield te schilderen; het tafereel van de Tering was zoo rijk aan waarheid en poëzij tevens, dat wij gaarne het weinig gemotiveerde van JOSE'S menschenhaat om den twintigjarigen zanger en den invloed van zijn modèl voorbijzagen. KUSER verscheen - en bedroog ons in onze verwachtingen niet. Schoon der geschiedenis geweld was aangedaan; schoon niemand, die een tafereel uit den Hoekschen en Kabeljaauwschen tijd verbeidde, zijn verlangen bevredigd zag; schoon de held van dit stuk weinig meer voldeed dan die van het vorige: hoeveel oorspronkelijker mogt het heeten, welke reuzenschreden had de Dichter gedaan in de karakterteekening zijner

vrouwen; hoe waardig handhaafde hij in poëtische natuurbeschrijving zijn' vroeg verworven' roem! Zoo iemand, hij bevestigde de waarheid der uitspraak van GÖTHE:

'De kennis van het gebied van de liefde, van den haat, van de hoop, van de vertwijfeling en hoe verder de toestanden en togten der ziel mogen worden genoemd, is den Dichter aangeboren en de schildering van deze gelukt hem. Het is echter niemand aangeboren, te weten, hoe men het Regt bedeelt, hoe men zich in het Parlement gedragen moet, welke plegtigheden er bij de krooning eens Keizers worden in acht genomen; en om niet tegen de waarheid van zulke gebruiken te zondigen, moet de Dichter zich die uit ervaring of overlevering eigen maken. Dus had ik in FAUST b.v. den akeligen toestand van een' held, die het leven moede is, of de teedere minnesmaart van GRETCHEN, door anticipatie volkomen in mijne magt; maar te zeggen:

> 'Wie traurig steigt die unvollkommne Scheibe
> Des späten Monds mit feuchter Glut heran.'

vereischte eenige beschouwing der Natuur.

'Wanneer de ware Dichter niet door anticipatie de wereld in zijn binnenste droeg, hij zoude ziende blind blijven, en alle nasporing en ervaring zoude voor hem een vergeefsch streven zijn. Het licht is dáár en de kleuren omringen ons; maar wanneer wij licht noch kleur in ons eigen oog hadden, zou zouden wij ook in de wereld niets dergelijks opmerken.'

Wij, mijn Lezer! die in den Heer BEETS reeds vroeg den Dichter bij uitnemendheid onderscheidden, wij verwonderden ons dan ook minder over de menschenkennis, waarvan *Kuser* schitterende blijken droeg, dan wij ons bedroefden over de herhaling dier valsche theorie, dat wij in een dichterlijk VERHAAL *geen drama, met verwarring en ontknooping* mogen verwachten[1]; dat het door ZEd. gekozen verhaal *zelfs de behoefte aan dramatische verwikkeling en verrassende ontknooping uitsloot*[2]. Doch genoeg, om u op het standpunt te plaatsen, van waar wij GUY *de Vlaming* wenschen te beoordeelen; om u te doen gevoelen, dat het meer ons doel is in het belang der kunst te onderzoeken, of er voortgang is in de ontwikkeling des Dichters, dan om u aan te kondigen, dat wij in den Heer BEETS een groot Dichter bezitten. Ter zake:

In eene Inleiding - over welker gebreken straks nader - wordt ons het vervallen huis, *Klein-Poelgeest*, - door een keurig vignet op den titel aanschouwelijk gemaakt, - in de dagen, die zijne verwoesting voorafgingen, (1420) beschreven en van eene zaal gewaagd met

(1) Voorrede van *Jose*, bl. 1.
(2) Aanteekeningen op den *Kuser*, bl. 76.

zwart fluweel behangen, welker drempel niemands voet overschreed en waaraan het bijgeloof allerlei akelige herinneringen verknocht. Wij willen u, sneller dan de Dichter het verkoos, in haar verplaatsen eer zij dien somberen tooi droeg:

Zijt gy het, jonge Burchtvrouw, gy?
Die, in dees vensternis verscholen,
U toegeeft in uw mymery,
Uw droeve blikken om laat dolen?
Hebt ge, in 't weemoedig avonduur,
Den zwaren zetel hier geschoven,
Waar 't maanlicht schemert op den muur,
En slaat dien matten blik naar boven? -
Neen, dit 's de blonde Machteld niet,
Die, met den bruidkrans op de lokken,
Het zedig Vlaamsch gehucht verliet,
En Poelgeest's Huizing heeft betrokken;
Die (nog zoo weinig maanden pas!)
Aan vromen Guy door de echt verbonden,
De huwlijksvreugd heeft ondervonden, -
Of kwijnt het echtlijk heil zóó ras?...
Wat zijt ge bleek! Die blaauwende oogen
Verloren zy dien tintelvonk,
Waar levenslust en liefde in blonk?
Een nevel heeft hen overtogen;
Een tranenvloed ontstroomt hen nu -
O Zeg, wat smart vermagerde u?
Gy (gy een beter noodlot waardig)
Wat bui viel, Lelie! zoo wreedaardig?
En, Lam! wat stormwind was zóó ruw?

De expositie is belangwekkend, de Dichter breekt haar een oogenblik af, om ons eene heerlijke proeve dier natuurbeschrijving te geven, door welke hij zich onderscheidt. Hij kiest de maan, louter om haar van eene even nieuwe als poëtische zijde te doen zien? Wij gelooven het niet; want hoe stemt ons de plaats ter juiste waardeering van MACHTELD'S karakter, ook zonder dat hij het door een *gelijk* of *zoo als* met den vinger aanwijst:

De Maan was uit een nevel opgegaan;
Haar breede schijf, min zilver nu dan goud,
Dreef statig boven 't donker beukenhout,
En drong haar licht door 't duister van de blaân.
Elk heeft gewis, in menig stille nacht
Zijns levens, tot haar lichtgloed opgezien,
En by dien glans aan velerlei gedacht,
Aan eigen, - aan haar schijnbaar lot misschien!?
Daar zijn, die, by den aanblik van haar gloed,
De liefdevlam versterken in 't gemoed;
Daar is er, wien haar vriendelijke schijn
Gelukkig, kalm, gerust en vroom doet zijn,

Ook hebben er der dweepzucht toegegeven,
In 't staren naar dat plechtig voorwaart zweven;
Daar is er, wie haar liefelijke gloed
Zacht, veel (en onvoorzichtig!) droomen doet
Maar, waar ze ook 't hart van andren meê vervult,
My wekt ze altijd het denkbeeld van Geduld.
De zedige Beschroomde, die bescheiën,
Met bleeke wang, aan de oosterkim verschijnt,
Niet blinkend vóór een machtiger verdwijnt,
En dàn! gesterkt door aller starren reien,
Als die haar ongenoegzaamheid beseft.
Zoo ziet gy haar den vromen strijd beginnen
Met iedre wolk, die zich tot haar verheft,
Gelaten zwichten, zedig overwinnen,
En lijdlijk zijn in alles wat haar treft.
Wat immer haar bedroeve, of kwelle, of trachte
Te ontluistren en te dooven aan den trans,
Indien ze slechts één straaltje van haar glans
Kan redden en doen schemeren, - de Zachte
Weêrhoudt het niet van wie het smachtend oog
Van de aarde tilt en opslaat naar omhoog,
En iedre speling van haar gloed
Brengt balsem voor 't bedrukt gemoed.
Ziet, wel mocht zy vertroost zijn door die stralen,
Die in den boog van 't hooge burchtraam zit
Nu eens het oog ten hemel heft en bidt,
En dan de blikken neêr doet dalen
Op 't zilver kruisbeeld in haar hand,
Of op het snoer gewijde kralen,
Uit cederhout van 't Heilig land,
Met vrome teekenen besneden,
Een kring van kinderlijke beden,
In zusterlijk verband!

Meesterlijk, voorwaar! en teregt zoudt ge knorrig zien, Lezer! zoo wij u in het streelend gevoel der bewondering stoorden, door het aanwijzen van eenige kleine vlekjes in deze verzen, fraaijer zelfs dan die van den *Kuser*. Wij komen daarop later terug, dewijl wij liever eerst met u de engelachtige MACHTELD nader leeren kennen.

Het is eene ware zelfverloochening van het Proza, u in weinige trekken haar te schetsen, door de Poëzij zoo uitvoerig beschreven, het schoone gevonden kind door eene brave weduw opgenomen, de beminnelijke MACHTELD door GUY, den Vlamingschen Edelman, tot gade gekozen! Vroom was zij, en om die vroomheid bekoorde zij hem, die de schriften onderzocht, die als pelgrim naar het heilige graf was getogen, van wien allen voorspelden, dat hij zich der Kerk wijden zoude.... En echter ontvlugtte hij met haar zijne maagschap, en op *Klein-Poelgeest* waren zij gelukkig, - doch slechts voor eenen korten tijd, als de aanhef u vermoeden deed.

Sedert zeven weken heeft MACHTELD hem *niet* gezien, en toch woont hij met haar op hetzelfde Slot. Er is alle kunst van een' verhaler, alle levendigheid van een drama aan te koste gelegd, uwe nieuwsgierigheid te spannen, welke de reden van dit gedrag is, hoe GUY voor zeven weken des avonds onverzeld te huis kwam, zich afzonderde, der edele vrouw deed verzoeken die eenzaamheid niet te storen en beval hem Bijbel en Getijdeboek te brengen. Wilt gij een nieuw bewijs der veelzijdigheid van het talent van den Heer BEETS, neem deze tegenstelling van de droefheid, waaraan GUY'S afzondering de arme MACHTELD ter prooi geeft, in den indruk, welken dit zonderling gedrag op zijne dienstbaren maakte. De schets draagt evenzeer de kleur der middeleeuwen als de nis, waarin wij de biddende Edelvrouw aantroffen.

> Maar als, des avonds om den haard,
> De kring der Dienstbren was geschaard,
> Dan werd aan dergelijk bericht
> Geheel een fabel toegedicht:
> Dan werd er fluisterend gegist,
> Naar de oorzaak die geen hunner wist.
> Dan werd op lagen toon gemeld
> Hetgeen in d'omtrek werd verteld.
> De een zei: ‘hem was voor vast verhaald,
> Hun Heer had 's avonds omgedwaald
> En op zijn weg een Heks gezien,
> Die hem betovert had misschien!’
> Een ander zei: ‘dat in de nacht
> Een vreemde brief was aangebracht;
> En dat hy, slaaploos, aan de poort
> Verdacht gerammel had gehoord,
> En luide stemmen in een taal,
> Die hy niet kende, in de oosterzaal.
> Alom werd dit voorwaar geächt,
> De Vlaming was in 's Boozen macht,
> En, 't zij hy schuldig ware of niet,
> De Duivel voerde op hem gebied.
> Ja, schoon 't door velen werd weêrsproken,
> Dees had een zwaren stap gehoord,
> Hem - had een blaauwe vlam gegloord;
> Zy - had een zwavellucht geroken,
> Die in den gang haar tegenstoof; -
> O Onverstand en Bygeloof!

Niet aldus het voorbeeld van echtelijke liefde, wie onrust een' duizendvoudigen dood deed sterven, zonder dat zij een oogenblik argwaan voedde, die bad en schreide, die schreide en bad! Eindelijk doet GUY haar roepen; ‘ik ga,’ zegt zij, maar hoe geheel vrouwelijke vrouw:

> Neen! in haar zetel zonk zy neder,
> Bedekte 't aanzicht, weende luid:

‘Helaas!... ik - durf niet!’ snikte ze uit;
Maar ras verhief de vrouw zich weder.
Gesterkt rees ze en met waardigheid
Van d'eiken zetel, wischte de oogen,
En sprak bedaard en onbewogen:
‘Wèl; licht my vóór; ik ben bereid.’

En nu is uwe verwachting gespannen, op die ontmoeting der echtgenooten, of beide het eenvoudig en belangrijke van den toestand, - ik weet niet wat meer te bewonderen, - is aan u verkwist, en nu verwacht gij eene vreesselijke ontknooping van het raadsel, of gij hebt geen denkbeeld van de verhouding, welke de kunst eischt tusschen middelen en doel. Liefst wil ik geen van beide van u onderstellen; neen, gij rekent op iets verschrikkelijks en zult niet te leur gesteld worden; gij zult misschien, als enkele goede lieden, uitroepen: ‘het is al te akelig!’

Een woord over dat akelige, eer wij voortgaan. Verstaat gij door akelig eene wereld bij toeval ontstaan, met wezens bevolkt, die onderling de grilligste tegenstelling opleveren, als QUASIMODO, de ESMERALDA en CLAUDE FROLLO b.v.; - waarin, om een treffende verwarring te doen plaats grijpen, een bruiloftsstoet eene lijkstaatsie overrijdt; - waarin, dat erger is, zoowel de tuchtigende roede van de Nemesis der Ouden, als het Alziend oog onzer Voorzienigheid ontbreekt, en even teugellooze als redelooze driften aldus heerschappij voeren; neen, elkander doelloos bestrijden; - en noemt gij die wereld de wereld der Romantiek, ik zal met u uitroepen: *horrible, horrible, most horrible!*

Doch ijvert gij als vele welmeenende, maar bekrompene lieden ten onzent, tegen iedere voorstelling van sombere gemoedstoestanden, tegen elk, die de orde der zedelijke wereld in beelden tracht te brengen, door middel van slagtoffers hunner onbeteugelde begrippen of driften te schetsen, dan kan ik niet met u instemmen in den uitroep; ‘Het is te akelig!’ dan wil ik wel uwe zwakker zenuwen beklagen, maar mag u niet vergunnen af te keuren.

Reeds bemerkt gij, mijn Lezer! dat ik geen *advocat de causes scabreuses* ben, dat ik den Schrijver beklaag, die gelooft door de schildering van exceptionneele toestanden zijn publiek wakker te moeten schudden, en het dan rilling bij rilling over het lijf te laten loopen; die kunstenaar kent zijnen tijd niet! Wij leven niet meer in de herinnering aan den man, wiens heldenfeiten alle dichterlijke droomen in stoutheid beschaamden; er zijn bijna vijf en twintig jaren vervlogen, sinds de lotwisseling, waarvoor VICTOR HUGO geene schilderachtiger uitdrukkingen wist te kiezen dan:

Demain c'est Waterloo, demain c'est Sainte Hélène,
Demain c'est le tombeau!

slechts feiten en geene beelden; ook de kunst zucht niet langer onder het overwigt van het genie van Napoleon; wansmaak eischt geene gedrogten meer!

Een rustiger tijdperk is aangebroken, het gewone leven werd weder prozaïscher, al wie idealiseert vindt een luisterend gehoor. Wij keurden daarom de gruwelen van JOSE af, wij prezen in *Kuser* het overwigt der vrouwen, het weinig feitelijke van den moord; - hoe verdedigen wij dan het sombere van GUY *de Vlaming?*

Het is geen roover, mijne Heeren! die, zoo hij slechts niet roofde, een held zoude zijn, - geen moordenaar, op wien alle vrouwen zouden verlieven, om zijn krijgshaftig voorkomen en verheven gemoed (van een' roover!) - het is niet een dier gevallen engelen, karikaturen van LUCIFER, wien ik hun vermakelijk gezelschap schenke! De Heer BEETS zwaait in dit stuk geen' wierook aan de afgoden onzer dagen: de schenners aller maatschappelijke betrekkingen, de trotschen, die in het heelal niets waardeeren dan hun eigen ik; GUY *de Vlaming* is een dweeper, die geloofde door zijne heiligheid den hemel te hebben verdiend.... doch ik mag den Dichter niet vooruitloopen. Zijne verzen verdedigen, wettigen, prijzen, beter dan ik het vermag, dien greep uit de donkere middeleeuwen, welke zich zoo voordeelig onderscheidt van die tot vervelens toe geschetste Ridders, met ijzeren handschoenen, van die nog vervelender booze Priesters, die altijd gereed zijn het middel door het doel te heiligen; het is een even dichterlijke als gemoedelijke dweeper, hij is zielkundig waar.

MACHTELD treedt de zaal binnen, haar gade begroet haar niet, eindelijk noemt hij haren naam, hare vreeze wijkt en zij omarmt hem - maar hij, verre van die omarming te beantwoorden, voorkomt haren kus, sluit de deur en schuift het gordijn van voor het venster weg.

MACHTELD siddert; maar ik mag den Dichter geen onregt doen, door in mijn kort verslag van de treffende vergelijking te gewagen tusschen de beeldtenis van GUY'S vader, die aan den wand hing en tusschen GUY zelven, die voor haar stond. Doch overnemen moet ik die weêrgalooze plaats, welke op deze volgt, wanneer GUY, na op die schilderij te hebben gestaard, den blik op MACHTELD wendt en haar van zich afstoot.

> Een denkbeeld ging haar door de ziel!
> Het was een vrouwlijk denkbeeld, dat
> Tot nog haar niet getroffen had,
> Maar nu, een lichtstraal, op haar viel.
> Zy sloeg een smeekend oog op hem,
> Die dus haar van zich stiet,
> En sprak met diepbewogen stem:
> ‘Ik heb mijn vroegre schoonheid niet!’

En toch, hoe moeijelijk is het te beslissen, en waartoe ook? welke greep schooner is, deze of de volgende:

‘“Uw schoonheid”’ - riep hy - ‘“vraagde ik ooit
Hoe u de hemel had getooid?
Uw jeugd heeft nooit my aangetrokken!
Voorwaar, geen vlechtinge der lokken,
Geen blinkend kleed, geen gouden pracht,
Behaagden me ooit in uw geslacht!
't Verborgen hart, de stille geest,
Bekoorden my in Machteld meest.
Zy waren 't die mijn ziel - verleidden,....
En nu - indien gy weten moet -
Wat hier mijn hart verkrimpen doet....
Rampzalige! het geldt ons beiden!”’ -

Hy trok haar tot zich, blikte in 't rond,
En neep haar arm met kracht,
Bracht aan heur oor zijn bleeken mond,
En zei toen fluisterende en zacht:
‘“'k Geloof - dat wy... verdoemd zijn!”’

Wat?
Zei vrome Guy de Vlaming dat?
Verdoemd? Verdoemd! tot Machteld? Neen!
Dat zeggen was niet wat het scheen.
En toch, haar Egâ sprak het uit,
Dat hart doorsnijdend wangeluid.
Dat woord, zijn blik, zijn woest gezicht -
O! Alles werd haar schriklijk licht!
Op eens bevroedde zy de kwaal
Van dien rampzaligen gemaal;
En Machteld hief zich op met kracht,
En zag haar gâ met moed en strak
In 't rustloos warend oog, en sprak:
‘Wat heeft u in dien staat gebragt?
Gy ijlt - gy zijt onzinnig.’....

En wat is GUY'S antwoord? Dat van een' krankzinnige! ‘Neen, nu nog niet,’ fluistert hij, ‘maar straks verwacht ik hem!’ Ik weet niet of het is omdat wij allen een element van waanzin in ons hebben, zoo als een vernuftig vriend het uitdrukte, of dewijl deernis met zulk eenen val ons belet er de oogen van af te wenden, hoe pijnlijk het schouwspel zij, de lezer van GUY *de Vlaming*, die tot deze bladzijde gevorderd is, sluit het boek niet, vóór hij het somber tafereel geheel heeft overzien. En wèl hem; want het is of de Dichter bij het behandelen van dit onderwerp gevoeld heeft, dat hij al zijn talent behoefde, om ons met het gruwzame der gedachte te verzoenen. GUY legt MACHTELD de Vulgata voor, en wijst op Levit. XX:17, hun misdrijf en hunne straf. Hoor den dweeper zelven:

Ha! 'k heb, sints de eerste kinderdagen,
Zijn woorden in mijn hart gedragen,

En voor zijn outer neêr geknield,
'k Heb, en van vrómen geest bezield,
Gebiecht, gevast, geboet, gebeden,
Den Duivel en mijn vleesch bestreden;
Ik heb van wat de kerk beval
Geen enkle letter overtreden!
De ketters haatte ik bovenal!
Ik heb, in négen Vlaamsche steden,
Een zuivergouden kandelaar
Doen zetten op het Hoogaltaar.
'k Heb, met ruw linnen om de leden,
Geknield by 's Heilands dierbaar graf,
En op Calvarië gebeden;
En 'k lei den pelgrimstaf slechts af,
Om 't slagzwaard aan de heup te gorden,
Om schrik des Islamiets te worden,
Der Mooren geessel, vloek en straf!
En nu! - Dit alles zal niet baten.
Ik heb het heilig pad verlaten.
Ik ben gevallen, diep - ja! diep!
Ik keerde me af waar God my riep,
Ik heb gezondigd, boven máten!
'k Had me, op den steilen Libanon,
Een naakte grotte moeten kiezen,
En niet een enkel uur verliezen,
Dat my den Heere heilgen kon.
Ik had, de stinkende aard ontvloden,
In boete, vaste en lichaamspijn,
Den ouden Adam moeten dooden,
Den heilgen Geest deelachtig zijn!
Ik had der wareld moeten sterven,
En Christus leven; àl mijn tijd
Besteden tot den goeden strijd,
Om eens de groote kroone te erven,
Den Uitverkoornen weggeleid!
Maar 'k heb - wie hoort het zonder beven? -
'k Heb op zoo groote zaligheid
(Verworpeling) geen acht gegeven.
'k Was als de rijke jongeling,
Die weenend van den Meester ging!
Mijn heiligheid van vroeger dagen
Is uitgewischt en weggedaan, -
'k Ben op mijn pad niet voortgegaan,
'k Heb Christus 't kruis niet nagedragen;
Ik ben bij die van verre staan.
Ik was het, die met 't zwaard zou slaan
En zóó lafhartig rugwaart deinsde, -
Voor my ook kraaide de uchtendhaan,
Maar vond berouw nog boetetraan -
O, Fariseër! o, Geveinsde!
O, Valsche, huichlende Apostaat!

Gy werd gedoemd tot erger kwaad!
'k Moest daarom, dáárom, wederkeeren,
U zien - God, u! - en u begeeren!
Omdat ik afweek van mijn pad,
Moest my mijn vleesch geheel verderven,
Mijn ziel bevlekt zijn met een klad,
Die nooit vergifnis zou verwerven.
Ik die den Geest kon, dorst weêrstaan,
Moest - en zijns ondanks - tot de horden
Des Satans opgeschreven worden, -
Uw oogen.... Zie my zoo niet aan!
Noch ween! - Gy zondigt met die traan;
Gy schreit slechts om uw lot en 't mijne;
Gy weent niet om uw zonden; nu!
Alleen die tranen voegen u,
Maar dat alle andre rouw verdwijne!
Uwe oogen, zegge ik, hebben my
Doen vallen, doen verzinken; gy
Hebt my verstrikt door toovery....
Ik minde u, om uw vroomheid - 't zij!
Ook zulke liefde was misdadig!
Want ALLE liefde was ons dood
En hel! - Vrouw! onze schuld is groot -
O God! wees harer ziel genadig!"'....

Ziedaar den geheelen zielstoestand van GUY ons aanschouwelijk gemaakt; geen der vroegere verzen van den Heer BEETS schijnt ons eene fraaijer karakterschildering aan te bieden. Wie voorziet niet, dat wij van iemand, aldus door eene enkele afgrijsselijke gedachte beheerscht, weldra zullen moeten zeggen, zoo als OPHELIA van HAMLET:

O, what a noble mind is here o'erthrown!

MACHTELD, de teedere MACHTELD wederlegt hem niet! De even vrome als minnende vrouw wil de schuld op zich nemen, van hem afzien, sterven.... voor GUY is het nog tijd van boeten... ''t Is te laat,' antwoordt haar gemaal, en eene schrikkelijke pauze volgt.

Zoo ik niet vreesde onbescheiden te worden door meer ruimte te vergen, ik zoude u de waarheid van des Dichters penseel doen bewonderen, die ons nu beide personen uitvoerig schelst: MACHTELD roerloos van ontzetting, GUY schijnbaar bezig met nietigheden. Eensklaps echter staat de laatste voor haar stil, en dringt op antwoord aan. 'Wat?' vraagt zij den krankzinnige, want die bede teekent hem meesterlijk. 'Vroeg ik dan niet wat op uw' bruidsdag geschied is?' herneemt hij. MACHTELD weet het niet, maar de dweeper herinnert het haar; en ja, nu verhaalt zij van eene heidin, die hun huwelijk vervloekte, twee rozen van een' stengel brak, die ontbladerde en deze wegblies; maar zij geloofde er niet aan, die engelachtig-reine; zij wist wien zij tot gemaal had gekozen. 'Neen,' herneemt de dweeper:

‘“Neen! DAT, rampzaalge! wist gy niet!
O Duidlijk teeken van de rozen!
Wil Machteld zien wat dat bediedt?”’

Hy wees, met uitgestrekte hand,
Haar naar den wand:
‘“Zie, Machteld! Zie, by 't licht der maan,
Die beelt'nis aan!”’

‘Het is uw vader.’

‘“Ja, en de uwe!
Verschrik niet, gil niet, sidder niet!
Wat baat of men terugge gruwe,
Als men zijn vonnis voor zich ziet?”’

Hoe kiesch is het verschrikkelijk geheim aan het licht gebragt; - MACHTELD durft niet twijfelen, maar kan het niet gelooven: ‘Van waar kwam u dit berigt?’ vraagt zij. Gij vermoedt van de Heidin, Lezer! en inderdaad, het is MARA, die GUY op den bewusten avond voor zeven weken gesproken en gedreigd heeft het MACHTELD bekend te maken. GUY verhaalt in veertig regelen zijn gesprek met haar, het is de éénige plaats - wij zijn die opmerking aan een' onzer keurigste kunstkenners verpligt - waar GUY te lang is. Het enkel feit is voor MACHTELD genoeg, - het herhalen van MARA'S woorden, het: ‘sprak zij,’ en hare gedachten over den eed, zijn hier overtollig en onnatuurlijk, GUY heeft er geen geduld toe, zijne koorts laat er hem geen hoofd voor. Doch zoo deze opheldering juister in dat deel van het Dichtstuk gepast had, hetwelk MARA heet, op welk eene meesterlijke wijze zet de Heer BEETS de schildering voort in GUY'S aandringen op haar antwoord, in de regelen:

Sta mij zoo dom niet aan te staren!
Maar andwoord, andwoord, vonnis my!
O Laat my, in dees helsche stonde,
Niet met mijn wanhoop dus alleen!
Spreek! gy hebt aandeel in de zonde:
Gevoelt gy al haar schriklijkheên!
Spreek! gil als ik: wy zijn verloren!
Roep al uw siddrend' afkeer uit!
'k Omarmde een zuster in een bruid;
Moet ik dan alles u doen hooren?
Gy slaapt! op, zondares! ontwaak!
Niet mijne alleen, 't is uwe zaak!
Ik *wil* alleen niet langer spreken -
Ik dorst naar woorden uit uw mond....

Doch MACHTELD geleek eene doode, vaart de Dichter voort, - tot zij, eensklaps oprijzende, uitroept:

‘Wij hebben onbewust misdreven:
De Heere, Guy! kan ons vergeven.’

‘U mogelijk,’ antwoordt de dweeper, geheel in het karakter dier ziekte, welke slechts een' God der Wrake kent, ‘maar mij niet! want ik heb den goeden geest weêrstaan, de Kerk had mijne bruid moeten zijn, ik nam u, voor mij blijft er niets over dan de Hel!’

En ten tegenhanger van de heerlijke verzen vol gelijkenissen uit de Heilige Schrift, straks door ons aangehaald, kiezen wij nu dit tafereel van GUY'S bruiloftsdag, zoo als die nog voor zijn geheugen staat. Welk eene gevaarlijke gave wordt de verbeelding zoodra de rede het spoor bijster is!

Wel heugt my die gevloekte dag,
Toen ik gestraft werd voor mijn zonden;
Toen ik met u voor 't outer lag,
En we ons te saam in d'echt verbonden:
De zon verspreidde een waatrig licht;
De sneeuwvlok stoof ons in 't gezicht;
De wind, als wy 't portaal inkwamen,
Zoog achter ons de kerkdeur dicht, -
Wat rammelden die vensterramen!
Hoe zalig, hou verrukt ik scheen,
Het was my, by ons binnentreden,
Toch eensklaps of wy zwaar misdeden,
Het hart kromp my van schrik inëen.
Ook waren we in die kerk alléén.
Een ander voert, met vlugge schreden,
Een magen - en gespelen-stoet
Den knecht des Heeren te gemoet,
Geen mensch mocht onze zij bekleden:
Ons huwlijk had mijn naam bevlekt.
Mijn Moeders gramschap opgewekt,
En nu - wy wéten 't nu - met reden,
Schoon voor haar zelf dan ook bedekt.
't Was of het waslicht niet wou branden;
De choorknaap (weet gy 't?) kwam te laat;
Scheef zat des Priesters plechtgewaad;
De trouwring viel hem uit de handen; -
'k Zag al die wenken, my voor 't laatst
Nog door myn' goeden geest gegeven;
Maar 'k werd tot voortgaan aangedreven:
De duivel had mijn hart verdwaasd.
Nog toen ik u mijn rechter gaf,
Ging my een huivring door de leden,
Als waar die plechtigheid me een straf:
Ik hoorde niet naar 's Priesters reden.
Ik dacht.... aan dingen van 't voorleden,
Die niet behóórden by dat feest;
Op 't laatst - ik zag mijn Vaders geest
My fronsend, dreigend tegentreden;
Juist sprak de Priester 't AMEN uit;
En ik trok henen met - mijn. .. Bruid;

Mijn vonis was volbracht, en ik
Rampzalig sints dien oogenblik....”’

Dat is Poëzij in gedachte als in uitdrukking.

Een verstandig man merkte onlangs aan, dat het getal der door de uitkomst bevestigde voorspellingen, in verzen en verhalen, verschrikkelijk toeneemt en het ongeloof voedsel heeft; zonder iets op de algemeene waarheid dier aanmerking af te dingen, vinden wij haar hier misplaatst, het geloof aan deze behoort tot de trekken van het karakter eens dweepers.

Er volgt een oogenblik van verteedering, - ik mag niet alles uitschrijven - GUY verzoekt MACHTELD (altijd in de schaduw en daarom te schooner) nu te vertrekken; wie verwacht dat zij het doen zal? ALLES MET U, is haar antwoord; en teeder ziet de dweeper haar aan; maar eensklaps - GÖTHE zoude zeggen, dat BEETS krankzinnigen bestudeerd had - eensklaps schildert de Dichter hem ons, als den waanzin ter prooi, - het tafereel is een der fraaiste uit den bundel, met MACHTELD er tegenover, den Algoede om bijstand smeekende:

Zoo baden martlaressen vaak,
Gebonden aan den gruwelstaak,
En zagen, in 't gebed verzonken,
Niet hoe de vlammen om haar blonken.

‘“Zy komen”’ - zoo riep hy - ‘“wat komen zy vroeg!
Laat af! uw nabyheid is foltring genoeg!
Wijk achter my, Satan! gy kunt uw gebied
Wel voeren, wel foltren al zie ik u niet!
.....
Ha! tulband en heupzwaard gekromd als een maan!
Ha, bloedige Bassa! wat grijnst gy my aan?
De held is gevallen en doemling als gy;
Verheug u en schater, de hel is naby!
‘Ook gy werd dan krank, en ook gy ons gelijk;
Uw trots is geknot in dit duistere rijk,
't Geklank uwer luiten’ - dus spreekt gy - ‘heeft uit
“En maden en vormen verwachten hun buit!
Hoe, Morgenster! vielt gy dus neêr van den trans?
Hoe, zoon van den uchtend! hoe derft gy uw glans?
O Gy die geen Heiden uw vloek hebt gespaard -
Hoe vielt gy dus zelf, en vermorseld, ter aard?”
.....
Ha! Priester in 't miskleed, vertoon uw gezicht!
Uw vloek is vervuld en de hel u verplicht! -
Zeg, ziet gy dien sleep niet van juffren in 't geel?
't Zijn állen mijn zusters in bruiloftssluweel.
- Geen rozen! geen rozen! neem weg uit mijn oog!
Wat rozen beneden en rozen omhoog!
Geen teeken des kruices! Daar staat een Heidin -

Ik kan aan haar zijde de kerkdeur niet in!
- Vervloekte! mijn lot heeft met u niets gemeens;
Al ben ik geen Christen, ik was het toch eens!
.....

Weg, hondsche Heidnen! weg van my!
Ontzie u! - Guy de Vlaming heet ik -
Waan niet dat ik u dienstbaar zij, -
Neen! Christus ken ik, Paulus weet ik,
Maar Toovenaren! wie zijt gy?

.....
Mijn degen! mijn degen! mijn lans en mijn zwaard!
Men breng my een harnas, men zadele een paard!
Trek uit dat ruw linnen, die pelgrimsrok sluit!
Ik stik in die plooiën, ik kan niet vooruit!
Mijn beuklaar! mijn beuklaar! zy vallen my aan:
Ik kan met dien palster geen Heidnen verslaan!
Ha! lacht niet, vermeetlen! noch juicht in uw trots!
Een oogwenk en 'k blink in de rustinge Gods!
Op Ridders! heeft niemand een zwaard voor een vrind?
Een zwaard dat de levens der Heid'nen verslindt?
Ha! dolk van den Sultan, gy schuilt aan mijn borst,
Nog zijt gy met bloed van Barbaren bemorst;
Wees welkom! nog eens zult gy baden in bloed,
Sterf heks! met uw rozen! Gy duivlengebroed!'

Hy spreekt; en van zijn handen snort
Een dunne dolk van blinkend staal: -
Een luide gil klinkt door de zaal;
En Machteld ligt ter aard gestort.

Wij hadden den moed niet eer af te breken, - die krankzinnigheid, die moord moesten het einde zijn van die overspanning, van die koorts. Veroordeelt gij ons nog, dat wij geene gruwelen laken, waar wij zoo vele schoonheden aan deze verpligt zijn? Of is hier ergens de zedelijkheid ten koste der kunst geweld aangedaan? Verdient die dweeper; wiens geest het heilige misbruikt, wiens vingeren straffeloos met een' dolk spelen, verachting of meedelijden, beklag of straffe? Heeft hij niet iets - om nog eene aanmerking van een' vernuftig vriend te bezigen, - heeft hij niet iets van CAÏN, op wiens voorhoofd een teeken stond, dat den moordenaar vrijsprak? 'Doch het is of men ons de akeligheid van den toestand beschrijft om den wil dier akeligheid zelve en niet als gegeven zaak om hare gevolgen,' zeggen eenige lieden van smaak; 'wie het onderwerp op de wijze der Ouden had behandeld, zoude niet verzuimd hebben partij te trekken van de twee kinderen uit de Anecdote van PLEMPER'[1]. Gaarne geef ik toe, dat de nieuwere kunst

(1) Zie de eerste bladzijde der Aanteekeningen en Bijlagen.

zich vermeidt in te ontleden en een' afkeer heeft van te omsluijeren; maar wat kwaad steekt er in, dat wij aan karakterstudie en ziel-kennis winnen, wat wij in bevalligheid verliezen? het geheim van de waardige rust der Grieken is in meer kunsten dan in de plastische met hen verdwenen. NIEUWLAND heeft eene uitmuntende verhandeling geschreven over de onderscheiden wijzigingen des gevoels; zou deze niet tot modèl kunnen dienen van een opstel over de onderscheiden wijziging der begrippen over kieschheid? Wij gelooven, dat er dan in den geest der Ouden even veel voor de opvoering der twee kinderen zou te zeggen zijn, door hun onschuldig gekoos het akelig schouwspel, dat de ouders opleveren, aandoenlijk afbrekende; als zij, in den geest der nieuweren, als sprekende bewijzen eener gruwelijke gemeenschap, die jaren duurde en vruchten droeg, aanstootelijk zouden zijn.

Maar waarom kiest de Heer BEETS zulke donkere onderwerpen? Ei lieve, mijne Heeren! waarom schilderde REMBRANDT altijd een' donkeren achtergrond? Ook in dezen zoude verscheidenheid in dat opzigt eene verdienste te meer zijn; en wij hopen, dat de Dichter van JOSE, KUSER en GUY zijne stof zal afwisselen; maar zich aanmatigen dit te eischen bij zoo veel voortgang, waarlijk, het zoude ondankbaar zijn!

JEAN PAUL wenscht ergens, dat men Werken van genie in twee verschillende tijdschriften beoordeelde, in het zwarte en het guldenboek, dát, waarin men louter gebreken, dát, waarin men louter schoonheden aanwees. Tot hier heeft het veel schijn, dat wji het onze ditmaal tot den rang van het tweede willen verheffen, en wij ontkennen niet, dat wij het gaarne doen zouden, want uit de kritiek van het slechte leert men toch eigenlijk niet meer, dan dat het slechte slecht is, onvruchtbare arbeid! Doch wij zouden den Heer BEETS beleedigen, indien wij geloofden, dat het hem aangenaam zoude wezen, zoo wij blind voor zijne gebreken waren: welke waarde zoude hij aan onzen lof mogen hechten, indien wij alles van hem even fraai vonden? De Inleiding, wij ontveinzen het niet, mishaagde ons, met uitzondering van enkele passages, bijna geheel; dewijl de schoonheden van het Dichtstuk zoo verre de leemten van deze overwogen, begonnen wij niet met het begin. De aanhef is noodeloos duister, reg. 1-10; de gewone lezer vraagt, wie die Bisschop en wie die wapenknecht is; maar meer dan deze hinderde ons voor een zoo dramatisch Dichtstuk, - een drama, al heeft het slechts twee personen, - de prozaïsche redenering, waarmede het opent. *Klein Poelgeest* en de Zwarte Zaal konden moeijelijk stof opleveren voor 165 verzen, en er zijn merkwaardiger bewijzen van vervallen grootheid in *Holland*, dan dat Slot der POELGEESTEN. De redenering van vers

108-116 gaat mank door - - - - en de beproefde, maar niet gegevene verklaring, waarom wij zoo gaarne iets verschrikkelijks openbaren, dat de ziel van elk, die het hoort, doet sidderen, hadden wij liever geheel weggelaten gezien. *'t Lijk der gestorvene onbegraven* en *een gevoel voor 't kenvermogen*, zijn vlekjes, die eene veder als die van den Heer BEETS niet moesten ontsnappen; De liefde - die zich zoo zelden van dezen Dichter te beklagen heeft, - zal v. 335-343 uit het handschrift wisschen; wat is liefde dan hartstogt, en waarom zoude eene beschrijving beleedigend zijn voor de edelste aller neigingen? Onjuist schenen ons - wij zijn keurig op Poëzij en de Heer BEETS kent ons dit regt toe, - de *wanden* in v. 615, onduidelijk het voornaamwoord in v. 624, onverstaanbaar het *vliegend oog* in v. 634. Doch in plaats van langer van zulke kleinigheden en het rijmen op toonlooze woorden, - als *van* en *dan* v. 888 en 889 *omdat*, v. 366 (niet *wat* en *dat*, v. 671 en 672) of de platheid van: *Daar zijn er* en *Zoo'n*, en de onjuistheid van *Daar zijn* en *Daar is er*, - anders te gewagen, dan om te getuigen, dat zij minder in deze dan in vroegere stukken van den Heer BEETS voorkomen, daar zijne versificatie thans uitmunt door zangerigheid, willen wij ZEd. nog met een woord aanraden, liever dramatisch treffend te beginnen, met eene wending als die tot MACHTELD b.v., en stout over te springen, als in de aangehaalde plaats [v. 1148, tot 1149] dan lang te zijn als in de Inleiding of flaauw en alledaagsch als v. 290 tot v. 297.

Wij hebben citroen in den honig, gisping in de lofspraak gemengd; MARA, het laatste gedeelte van het dichtstuk, blijft nog te beoordeelen over. Het wordt geopend door eene beschrijving van den volgenden ochtend; wij prijzen het in den Dichter, dat hij de zucht voor grillige tegenstellingen, welke onzen tijd kenschetst, wederstaan heeft en in harmonie met zijn geheel dichtstuk, waarop slechts de maan haar schemerachtig licht werpt, geen' schoonen, maar een' somberen najaarsdag heeft doen volgen. De descriptie is BEETS waardig; ziedaar al wat onze ruimte ons veroorlooft er van te zeggen: in de Oosterzaal - waar MACHTELD viel en GUY ijlde - verbeidt eene vrouw het opgaan der zon. Het is eene vreemdelinge, eene Boheemsche, MARA, zegt ge en te regt. Ik beveel de schets, waaruit wij haar kennen, allen jeugdigen Zangers aan, om de gepaste keuze der epitheta. Aandoenlijk is hare toespraak tot MACHTELDS lijk; doch er ligt nog een ander lijk in de zaal, het is dat van GUY; de Dichter voelde juist, toen hij dat einde voor het éénige bevredigende hield; geneeskundigen roemen de waarheid der woorden, welke zijne beroerte schilderen. MARA beklaagt MACHTELD, de Heidensche de Christinne, en kust haar in den dood; wij willen u aan het einde van dit verslag hare ongeloovige taal, in meesterlijke verzen

objectief-waar uitgedrukt, mededeelen; wij bejammeren, dat het Dichstuk er niet mede sluit. Want de verontschuldiging en zaligverklaring der dooden, ware beter aan den Lezer zelven overgelaten geweest; wij, kinderen der negentiende eeuw, doemen niet zoo ligt ter helle. En de overige twintig regelen, schoon fraai op zich zelve, hebben meer van de laatste bladzijde eens Romans, dan van die van een Dichtstuk; wij begrijpen niet, hoe de Heer BEETS tot deze inconsequentie is gekomen. Het is moeijelijk in poëzij de grenzen te trekken, hoe veel men dramatiseeren moet en mag; maar het schijnt ons beneden de waardigheid des Dichters, die voor eene wijle bij de lijken een' traan in onze oogen deed drijven, geestig te willen zijn in het opgeven der redenen, waarom de maagschap des Vlamings zich naar het Slot spoedde.

En wie nu nog vraagt, of er naar ons gevoelen vooruitgang is in GUY *de Vlaming*, of onze Vaderlandsche Letterkunde gewonnen heeft bij den even nieuwen als stouten greep zulk een' oorspronkelijken dweeper op te voeren, voor hem schreven wij vergeefs. Liever, dan de vormen der lofspraak uit te putten, deel ik u, mijn geduldige Lezer! de fraaije plaats mede, u straks beloofd; zij zet de kroon op de schilderij van MARA. De Heidin heft het cruicifix lagchende van MACHTELD'S borst en lastert:

‘Was 't waarheid, wat dees twee geloofden,
Dat daar een Hel was onder de aard,
Een Eden boven hunne hoofden,
Waar goed of kwaad hen was bewaard!
Werd aan den mensch een tweede leven,
Na 't doorstaan van dees dood gegeven;
Was daar een rechter en een wet;
Was daar een God op 't kwaad verbolgen;
Hoe wreed zou hen de straf vervolgen,
Wie zulk een gruwel heeft besmet!
Maar, Dooden! neen, gy wordt ontbonden,
Gy hebt u-zelven slechts gekweld,
En u een nachtSPOOK voorgesteld,
Waar enkel nachtRUST wordt gevonden.
Uw Stof keert tot het stof der aard;
Het Vocht vermengt zich met de stroomen;
En de Adem, aan uw borst benomen,
Stijgt op de winden Hemelwaart;
Zoo waait wat blies, en stroomt wat vloeide;
En wat er in uw aadren gloeide,
En wat er in uw oogen blonk,
Zal, opgegaan tot hooger sfeeren,
Mijn Aldebarans gloed vermeêren,
Of Mixars helle schittervonk.
't Is alles uit: de lijken keeren
Tot de elementen: 't is gedaan!

Geen bloedschuld kleeft u langer aan;
U zal geen enkel kwaad meer deeren!
Vergaat, vergaat! gy MOOGT vergaan!'

En nu nog een woord over de *Aanteekeningen* en *Bijlagen*. Oudheidkundigen van naam prezen in ons bijzijn de naauwkeurigheid der berigten, door den Heer D. VEEGENS te *'s Hage*, den Dichter medegedeeld; die van den Heer BEETS zelven vonden minder genade: de opvolging der Heeren VAN POELGEEST werd juist genoemd; de opgave der onderscheiden Sloten van dien naam liet veel te wenschen over. De Dichter is beleefd genoeg zich aan het slot derzelve te verontschuldigen over hunne wijdloopigheid; wij zouden dit met een beleefd stilzwijgen beantwoorden, zoo de stijl dier noten niet verdiende te worden gelaakt, zoo er niet in eenige aanmatigingen en oordeelvellingen blijkbaar navolging van BILDERDIJK was; eene navolging, die onzen jeugdigen Zanger niet dan teleurstelling en beschimping baren kan. *Hollands* tweede VONDEL had vele der rampen, welke zijn leven kenmerkten, slechts aan de hooge gedachte, die hij van zijne afkomst, zijn genie, zijne kundigheden koesterde, te wijten. Om de eerste aanmatiging werd gelagchen - zoo ergens, in ons Vaderland stelde men het gezond verstand van NAPOLEON op prijs, die, toen de Keizer van *Oostenrijk* hem den stamboom liet zien, dien de vleijerij voor hem vervaardigd had, het stuk afwees, met de woorden: 'Ik ben de RUDOLF VAN HABSBURG van mijn geslacht' - wie gelooft nog aan de Graven van *Teisterband?* Voor de tweede gave, de gegrondste der drie eischen, had *Holland* alles, waarop een Dichter regt heeft: eerbied, bewondering, hulde; maar dat alles onder die voorwaarden van vervulling zijner maatschappelijke en burgerlijke pligten, welker gewigt GÖTHE gevoelde toen hij schreef:

Wer ist das würdigste Glied des Staats? Ein wackerer Bürger,
Unter jegliger Form bleibt er der edelste Stoff.

De derde aanspraak - die op kundigheden - door BILDERDIJK dikwijls verwaand en lomp en op ondragelijken toon in het midden gebragt, werd door zijne tijdgenooten met deernis aangehoord of met scherpzinnigheid bestreden, naarmate zij tot zijne vrienden of vijanden behoorden; de nakomelingschap zal die gestreng toetsen en te onverbiddelijker wezen, hoe minder hij der woorden van SENECA indachtig was: 'Licet sapere, sine pompâ, sine invidiâ.

Wij wenschen den Heer BEETS niet alleen een' beroemden naam, maar ook een gelukkig leven toe; ZEd. houde ons den ernst, waarmede wij eene misschien onbedachte navolging laakten, ten goede. Doch waarom deze pligtpleging? Er is zoo veel eenvoud, smaak en gemoed in de opdragt van dit Dichtstuk aan Jh^{r} C. VAN FOREEST, dat wij voor geene miskenning vreezen.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

***Kort overzigt van de Geschiedenis der Nederlanden, met name der* Noord-Nederlanden, *van den vroegsten tot den tegenwoordigen tijd*. (Een leiddraad bij onderwijs en zelf-oefening.) *Door* M^r^. B.H. Lulofs, *Hoogleeraar te Groningen, Lid van het Koninklijk-Nederlandsch Instituut enz., enz*. (*In twee Stukjes, waarvan dit eerste de oudere Historie bevat, benevens een enkel woord in de Voorrede over des Heeren* Bilderdijk's *Geschiedenis des Vaderlands, en in de Toevoegselen iets over Groningens voormalige betrekking tot Utrecht en Drenthe*.) *Te Groningen, bij* J. Oomkens, 1835, XII *en* 310 *bl.* 8°.**

Dit alles (en nog meer) staat op den titel des Boeks! Wij merken het aan als een blijk van nederigheid des Hooggeleerden Schrijvers, dat hij meende als eene bijzondere aanbeveling voor zijn Werk te moeten vermelden, dat het zich met de Geschiedenis door BILDERDIJK beschreven bemoeide. Hij zegt dan ook in het *Voorberigt* (op den titel heet het *Voorrede*): 'Bij gelegenheid van het opstellen dezer Schets heb ik onzen beroemden BILDERDIJK in zijne *Geschiedenis des Vaderlands* niet zelden bewonderd. Hoe vol opgeraapte stellingen, vitterijen, scheldwoorden en wonderspreuken dit Werk ook zijn moge, geeft het toch veel stof tot denken, en ook hier is allezins toepasselijk hetgeen ik mij reeds voor eenige jaren, nog bij 's Dichters leven, in mijne aanmerkingen over BOWRING veroorloofd heb te zeggen, dat de Heer BILDERDIJK, zelfs in zijne misvattingen, den man gelijk is, die des nachts met eene lantaarn of fakkel op reis zijnde, ook dáár, waar hij van den weg dwaalt, ligt anderen behulpzaam is om het regte spoor te vinden, of wel op de doolpaden, waarop hij is vervallen, nog veel nuttigs en fraais ontdekt.' Daarop volgt eene geestige en juiste waardering van den veelal onverstandig gelaakten stijl van BILDERDIJKS Geschiedenis. Doch verder verklaart ZHG. zich tegen de beginselen van BILDERDIJKS geschiedschrijven; en gewagende van de toen nog versche Verdediging van de eer van J. WAGENAAR en Vrouwe JACOBA, tegen BILDERDIJK, door Prof. SIEGENBEEK, strijkt hij het vonnis, dat WAGENAAR, als Historieschrijver, BILDERDIJK honderdwerf overtreffe; en dat, ofschoon welligt, volgens het toenmaals bestaande *stellige Staatsregt*, JACOBA geen wettige Gravin was, toch '*ex Jure Publico philoso-*

phico et naturalis, voor hetwelk vroeg of laat in iedere Burger-maatschappij al het daartegen indruischend Stellig Regt zal moeten zwichten, was zij het wel degelijk.' - Ten slotte treffen wij er een' uitval in aan tegen de recensie in de *Vaderl. Letteroefeningen* van des Hoogleeraars reis naar *Baden-Baden;* deze verradt even weinig smaak als de twaalfderlei soort van letters op den titel, en den kakelbonten (*soit dit* Congrevischen) omslag des Boeks.

Doch laat ons het Werk zelf beschouwen. Het heeft geene opgave van den inhoud, noch bovenschrift der bladzijden, tot gemak des lezers: maar behandelt, in Zeven Tijdperken, in 72 paragraphen, de Geschiedenis der *Nederlanden* van de vroegste tijden aan, dat wij iets van haar weten of gissen kunnen, tot aan de vereeniging van al de *Nederlanden*, in 1543, onder Keizer KAREL V. De druk is goed; en de *marginalia* vergoeden eenigzins het gebrek van inhouds-opgave of register. Het Werk is doorvlochten met plaatsen uit oude en nieuwe Dichters; waaromtrent de Heer LULOFS in het Voorberigt eene opheldering geeft, die wij gaarne laten gelden; gelijk wij ook gaarne instemmen met den bijzonderen lof aldaar gegeven aan den Dichter STARING. Bij elke § zijn *vragen* gevoegd: eene inrigting, welke zeer nuttig zou zijn, indien de Lezer zich die uit de § zelve kon beantwoorden; of indien er althans eene bepaalde aanwijzing bijgevoegd was van de plaatsen, waar men op elke derzelve goed bescheid kon vinden. Dit niet het geval zijnde, maken zulke vragen het den Lezer lastig en het Boek minder bruikbaar. Iets anders was het, indien het Boek een *compendium* was voor lessen van den Hoogleeraar zelven; wanneer die Vragen konden dienen, om de Toehoorders vooraf oplettend te maken, en ter herinnering van het gehoorde; ofschoon zulke *compendia* daardoor minder bruikbaar worden voor anderen: maar de Heer LULOFS geeft, (volgens het Voorberigt) geen onderwijs in de Nederlandsche Geschiedenis; ofschoon, gelijk hij teregt er bij aanmerkt, dezelve zeer naauw verwant is aan het vak, waarin hij onderwijst, van Nederlandsche Letterkunde en Welsprekendheid.

Ter beoordeeling van het Werk zelf, hetzij van het geheel of in bijzonderheden, laten wij ons voor ditmaal niet in, in maar wachten daarmede tot het geheel zal zijn in het licht verschenen; en wij verlangen daarnaar: want (om den Heer L. met gelijke maat toe te meten, als hij den Heer BILDERDIJK meet): ofschoon men aangaande hetgeen de Heer L. schrijft, zoowel in vorm als inhoud, vaak van ander oordeel of anderen smaak moge zijn, men ziet toch doorgaans met genoegen zijn vernuft, en verneemt zijne veelzijdige geleerdheid, en laat zich gaarne, en doorgaans met vrucht, door ZHG. onderhouden.

χρρ.

Taalkundig Magazijn, of gemengde Bijdragen tot de kennis der Nederduitsche taal: bijeenverzameld door A. DE JAGER, 2de *Deel*, 3de *Stuk. Te Rotterdam, bij* T.J. Wijnhoven Hendriksen, 1837 *van bl.* 223-358.

In het 3de N°. van dit Tijdschrift hebben wij verslag der zes eerste stukken van het boven aangekondigd *Magazijn* gegeven. - Het was ons regt aangenaam alstoen een gunstig oordeel over het Werk te kunnen vellen, en ook het thans voor ons liggende Stuk heeft aanspraak, op gelijke gunstige beoordeeling.

Men vindt hier ten eerste (bl. 225-274) eene *beknopte opgave der Handschriften en gedrukte Werken in de oudere en latere Friesche taal,* door Jr. Mr. M. HETTEMA, voor de beoefenaren der Friesche taal zeer belangrijk. De geleerde Schrijver spreekt eerst over de *Handschriften*, en wel 1°. over de *Perkamenten*, waarvan hij er *acht* en 2°. over *Papieren*, waarvan hij er *vier* omschrijft; vervolgens spreekt hij over de gedrukte Werken en toont ten slotte aan, dat, hoezeer al de door hem opgestelde Stukken, in de oude Friesche taal, hoewel in spelling verschillende, zijn opgesteld, die taal zich echter in twee Hoofdafdeelingen, de *oudere* en *nieuwere*, verdeelt. Lezenswaardig is hetgeen de Heer HETTEMA hieromtrent aanteekent. Mogten zijne bemoeijingen en die van andere Friesche taalgeleerden strekken, om de beoefening van die echt-nationale en tevens rijke taal aan te wakkeren; van eene taal, die in ons Land maar al te zeer miskend wordt, als een *patois* of *jargon*, goed voor boeren, maar niet waardig om bestudeerd te worden.

Hierop volgt (bl. 277-296) *een verslag* van den Hoogleeraar J.M. SCHRANT, *aangaande een viertal Oud-Nederlandsche Rijmwerken*, onlangs te *Gend* in het licht gegeven. Gezegde vier Rijmwerken zijn in den jare 1836, door den Heer BLOEMAERT, door den druk bekend gemaakt. De Uitgever brengt ze tot de Veertiende Eeuw. De Heer SCHRANT geeft uit twee derzelve eenige *proeven*, die van de zuiverheid der taal getuigen; en de Heer DE JAGER neemt deze gelegenheid waar, om in een bijvoegsel te spreken over de *Rijmkronijk* van JAN VAN HEELU en over den *Reinaert de Vos*, beide in het vorige jaar door den Heer J.F. WILLEMS uitgegeven.

Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH geeft hierop (bl. 299-312) zijne beschouwing *over de verbuiging der naamwoorden in het Oud-Nederduitsch:* en de Heer L.A. TE WINKEL (bl. 315-328) *iets over het gebruik der hulpwoorden* hebben *en* zijn. Vervolgens treft men hier aan (bl. 331-344) *eene lijst van Groningsche woorden*, en eindelijk (bl. 347-358) *opmerkingen, bedenkingen en vragen betreffende de Nederduitsche taal*. - Op de gezegde lijst vinden wij *aankalken* voor *iemand in de boete beslaan; flater* voor *misslag, fout; gelag* voor *onthaal; koeskas* voor *alles dooreen; ploeteren*

voor *in het water plassen; schaperig* voor *onnoozel* enz., als *Groningsch* opgegeven: zij zijn het echter niet uitsluitend, daar zij ook elders, ja in *Holland*, in die beteekenissen worden opgevat.

Wij eindigen deze onze korte aankondiging, met dit *Magazijn* iederen beminnaar en beoefenaar onzer *Nederduitsche* taal, bij herhaling nadrukkelijk aan te bevelen, en den Verzamelaar veel deelneming, medewerking en ondersteuning toe te wenschen.

Candore et ardore.

De Reiskuur, uit het Hoogduitsch van **Louis Lax,** ***door*** **Steenbergen van Goor.** ***Te Groningen bij*** **R.J. Schierbeek, Junior, 1837. 2** ***Deelen*****.**

Deze met smaak geschrevene reisbeschrijving door een gedeelte van *België* en *Engeland* bevat de avonturen en lotgevallen van den zich noemenden HANS VAN ZWICKEN, die in September 1834, op raad van zijnen medicus, deze reis, ter herstelling zijner gezondheid, ondernam. De Schrijver vergezelde hem, en zijne opmerkingen over het land, dat hij doorreist, en de volksgebruiken, die hij waarneemt, zijn zeer lezenswaardig. Bovendien worden dezelve afgewisseld door verhalen, tot welke, ten minste gedeeltelijk, waarheid den grondslag gelegd heeft. In een bevallig romantisch kleed gedost, en met scherts en luim hier en daar gekruid, maken zij inderdaad dit Werk tot eene hoogst aangename lektuur, en het Nederlandsch publiek is den Heer STEENBERGEN VAN GOOR dank verschuldigd voor deze vertaling, die overal de kenteekenen draagt van 's mans geschiktheid voor zulk een' arbeid. Men vergeet geheel, dat het Werk oorspronkelijk in het Duitsch geschreven is: zóó los is de stijl, zóó gemakkelijk de periodenbouw.

Nog onlangs schreef mij een beroemd Dichter: '*de Gids* onderscheidt zich, door dikwijls proeven te geven van den schrijftrant der gerecenseerde Schrijvers, hetgeen bij de andere Maandwerken doorgaans veel te spaarzaam geschiedt; waardoor zij, ter kwader uur, eene groote ruimte winnen voor geheel onbeduidend Mengelwerk.' Ik wil mij dien wenk ten nutte maken, en door het mededeelen van een paar staaltjes van de schrijfwijze van LAX, en den stijl van zijnen vertolker, het Boek nader doen kennen. Tot het eerste breng ik het volgende, zoo juiste oordeel over onzen Koning, als een bewijs, dat de reiziger *goed* zag en *naauwkeurig* onderzocht; hij voert een' *Belg* sprekende in:

'Dat WILLEM het beste voor ons Land wilde en beoogde, is onloochenbaar. Dat ons Land onder zijne regering wezenlijk gelukkig was, is almede niet te ontkennen; en ieder weldenkende Belg zou gaarne gezien hebben, dat het den Hemel behaagd hadde, ons onder zijnen, waarlijk niet drukkenden, schepter te laten blijven.

Maar dat hij, hoezeer dan ook onwillekeurig, het zijne tot de tegenwoordige jammerlijke resultaten bijgedragen heeft, zal ieder, die der zake kundig is, mij gaarne toestemmen. Hij wilde het goede, maar hij wilde het op zijne wijze. Hij vergat, dat hij geenszins met eene verlichte, maar wel degelijk met eene, door de Fransche overheersching zedelijk verbasterde natie, te doen had, welke men zachtkens en langzamerhand van hare dwalingen terugbrengen en in hare inbeelding vooral niet te ruw beleedigen moest. Even als voor kinderen, had men ook voor haar den medicijnbeker met honig moeten bestrijken. De zoogenaamde grieven zijn reeds te dikwijls ter sprake gebragt, en gij weet toch zeker wel, waarin zij bestonden. Vele der vreemde Hoogleeraren, welke de Koning van elders beroepen had, waren voortreffelijke mannen, en het verlies van BIRNBAUM en anderen zal steeds voor *België* zeer te beklagen zijn: andere van die geleerde Heeren hadden hunne aanstelling slechts aan allerlei intrigues en woelingen te danken, waren de regering vijandig en werkten der geestelijkheid in de hand.'

Het tweede ontleenen wij aan het Hoofdstuk over de *Soirée musicale* te *Brussel*, alwaar zich onder anderen Mej. BERTRAND op de harp, en SERVAIS op de violoncel lieten hooren, en de beroemde Parijsche kunstenaar FETIS op de piano improviseerde. Regt geestig is de verdediging, die wij dáár vinden van de slaperigheid, welke, te midden van de heerlijke muzijk, VAN ZWICKEN overmeesterde; dezen legt hij het volgende in den mond:

'Wat toch is de slaap anders dan een voorsmaak der zaligheid, die immers ook niet anders is dan eene ongestoorde rust, zonder den strijd en de moeijelijkheden van het aardsche leven? waarom CICERO hem reeds een *perfugium curanum et sollicitudinum* noemde. Doch gelijk men niet zalig kan worden, als men niet rein van zonden is, zoo kan men ook geen' gerusten slaap genieten, zonder een goed geweten te bezitten. De booswicht slaapt nooit zoet, nooit gerust. Niets is nu geschikter, om in ons gemoed die harmonie te herstellen, welke zoo noodwendig tot het insluimeren is, wanneer geen deel van ons organismus zich te luid mag laten hooren, als juist de muzijk; want zij, die immers zelve harmonie is, wiegt hij gevoelvolle menschen, in zeker opzigt, alle neigingen en hartstogten in eenen graad van geestige rust, zoodat wij geheel ziel, en onze ziel geheel oor schijnen te zijn. Te regt zegt OKEN: "de muzijk is de uitdrukking van het verlangen der ziel, om tot God terug te keeren. Zij doet den mensch onbewust naar eenen toestand haken, dien hij niet kent, en verplaatst hem in eene hemelsche rust." Hoezeer nu zulk een zoete, wakende droom eenen zoeten, droomenden slaap bevordert, is klaarblijkelijk; en juist daarom, wijl de muzijk gevoelvolle perso-

nen doet insluimeren en de geruste sluimering een bewijs van eenen deugdzamen wandel is, zegt SHAKESPEARE te regt: *wie geene muzjik in zijne ziel heeft, is tot elke misdaad bekwaam*. Derhalve behoordet gij, in plaats van mij te bekijven, er dankbaar voor te zijn, dat u een voor muzijk zoo vatbaar reisgenoot geschonken is, terwijl ik mij eigenlijk voor u moest wachten.'

V.

De Carbonari in Rome. Uit het Fransch van Charles Didier, *door* Steenbergen van Goor. *Drie Deelen. Te Leeuwarden, bij* L. Schierbeek, 1837.

De Aristocratie onzer dagen ergert zich zeker te zeer aan den titel van dit Boek, om het te lezen; daar een gepoederd hoofd niet langer haar *attribut obligé* is, gelooven wij ons niet onjuist uit te drukken, u verzekerende, dat haar bij de lezing de haren van schrik zouden te berge rijzen, wanneer zij opmerkte, in welk een gunstig licht de Heer DIDIER de *Carbonari* plaatst. Wij hebben er ons niet aan geërgerd; wij weten, dat er een tijd was, waarin de Hollandsche staatkunde en de Hollandsche gastvrijheid ballingen uit alle oorden der wereld opnam en herbergde; indien eenige *roervinken* en *woelwaters* regt hebben op deernis, het zijn de Italiaansche.

DIDIER verplaatst ons op *Romes* klassieken grond, en terwijl hij zijne helden tusschen de bouwvallen der vroegere wereld laat rondwandelen, levert hij ons meer dan een' alledaagschen roman; zijn Werk verdient ten volle de eer eener vertaling. De personen, die hij opvoert, boezemen belang in; hunne karakters zijn fiks aangelegd en goed volgehouden; overal heerscht leven en werking; ieder onpartijdige zal in zijn tafereel den Schilder van grooten aanleg herkennen. Een stout penseel, een fraai koloriet, gepaste afwisseling van licht en bruin, bevallige groepering, juist gekozene standen maken een geheel uit, dat elken meester eere zoude aandoen, - dat het kunstkeurig oog met welgevallen aanschouwt, en de verzamelaar gaarne in zijn kabinet opneemt.

'En het Carbonarismus en deszelfs bekende strekking?'

Ach, Lezer! laat u toch nooit diets maken, dat een roman een' opstand te weeg brengt, eene omwenteling bevordert. Het zijn de ziekten van het staatsligchaam, het is de strijd van onvereenigbare hoofdstoffen, welke tot die geweldige schokken, die geduchte uitbarstingen leidt; ik geloof niet, dat het voortreffelijkste Bewind die voorkomen, ik ben zeker, dat de vurigste schrijver die niet veroorzaken kan. En is dan ons Vaderland niet de wieg van het gezond verstand, en beleedigt men Volk en Vorst niet door dergelijke bedenkingen? Alles kan gevaarlijk worden voor den oordeellooze; en toch heeft de Hervorming geen' *index* noodzakelijk geacht.

Onzen hartelijken dank den bekwamen Man, die ons van het uitmuntend origineel eene verdienstelijke kopij leverde.

De lijst, die dit tafereel omvat, had fraaijer kunnen zijn; de tot opluistering bijgebragte sieraden met meer smaak gekozen. -

Avis à Messieurs OOSTERHUIS, BEST *et* SCHIERBEEK!

***Handleiding of Leerboek der Likeurstokerij, bereiding aller soorten van parfumeriën en Chocolaadbereiding of opregte, op veeljarige ervaring gegronde Handleiding, ter bereiding aller Likeuren, Ratafia's, kunstmatige Wijnen, Bitters, Elixers, Punsch-Siropen, welriekende Oliën en Waters, echte Eau de Cologne, Balsems, Staalkogels, welriekende Azijnen, alle soorten van Pomaden en Zeepen, alsmede de fabrijkmatige bereiding der Chocoladen; benevens een Aanhangsel, inhoudende een beknopt Alphabetisch overzigt van de voornaamste, in dit Werk voorkomende Ingrediënten, enz. enz. Volgens het nieuwste en volkomen vereenvoudigste stelsel bewerkt, door* Dominicus Horix, *naar den Tweeden Druk, uit het Hoogduitsch overgebragt en met vele aanmerkingen en bijvoegsels vermeerderd, door* Th. G. Entrup Bavink, *Apotheker. Met eene Plaat. Te Groningen, bij* J. Oomkens, *Boek- en Steendrukker*.**

Wie na het lezen van dezen, alles behalve *korten* en *eenvoudigen titel*, nog niet weet wat het Boek bevat, dien zien wij geene kans, hetzelve in eene aankondigende beoordeeling te doen kennen. Het uithangbord is zeer uitvoerig; wij behoeven dus niets te doen, dan den Lezer te verzekeren, dat hij dit alles, wat het aankondigt, en meer nog dan dit, in dezen wèlvoorzienen winkel vinden kan. Voor Likeurstokers, Parfumeurs, Heeren- en Dames-kappers, Confituriers en Zeep- en Chocoladen-fabrikeurs is het een onmisbaar *vade-mecum*. Ja, wie niet, gelijk wij, van nature een' afschrik heeft van *kunstwijnen*, kan zijn' wijnkooper bedanken en bereiden zich in eigen' persoon *Madera* van Appelmost met stroop, *Mallaga* van vijgen en razijnen, *Cyprischen wijn* van korinten, laurierbeziën enz. *Lacrimae Christi* van kruidnagelen, oranjeschillen enz., en *Champagne moussé* (waarom niet *mousseux?*) van sappige peren en koolstofzure Ammoni. - Het Boek is duidelijk en compres gedrukt.

***Stanzaas bij het Graf der Moeder van het Vaderland; door* G.A.C.W. Marquis de Thouars. *Hoorn*. Gebr. Vermande. 1837.**

In waarheid:

> De Dichter slaat een' toon van 't najaar aan,
> Een graflied op 't verjaarfeest van 's Lands Moeder.
>
> IV *Stanza*.

Wetenschappelijke bijdragen.

Berigten over *Sumatra*.

Uittreksel uit het Dagboek, gehouden door den Heer, S. Muller, Lid van de Natuurkundige Commissie in Oost-Indië, *gedurende Zijn Ed. verblijf op de Westkust van* Sumatra. *Medegedeeld van wege de Directie van 's* Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden, *door den Administrateur van hetzelve, den Heer*. J.A. Susanna, *aldaar*[1].

Nadat, in December 1833, al onze te *Buitenzorg* in bewaring gehouden Naturaliën, bestaande uit zestig kisten en vijftien vaten, met onderscheidene scheepsgelegenheden aan 's Rijks-Museum van Natuurlijke Historie te *Leiden* afgezonden waren, heb ik in de laatste dagen van gemelde maand, met den assistent voor de teekenkunde, den Heer VAN GELDER, en den preparateur der commissie, den Heer OVERDIJK, de terugreis naar *Sumatra* aanvaard, en ben, den 8sten Januarij daarna, wèl behouden hier aangekomen.

De Heer VAN OORT, dien ik, met den Heer KORTHALS, te *Padang* aantrof, was toen pas van eene zware ziekte opgekomen en, schoon zeer langzaam, aan het herstellen; de Heer KORTHALS bevond zich insgelijks eenigzins onpasselijk, en bijna al onze hier achtergeblevene Javasche bedienden, die voor het werktuigelijke gedeelte onzer werkzaamheden onmisbaar zijn, waren meer of minder aan de beterende hand. De meeste van deze laatsten hadden in mijne afwezigheid de koorts gehad, en één van hen was daaronder bezweken. Dit is reeds de derde van onze *Javanen*, die wij op *Sumatra* hebben verloren, sedert ons halfjarig verblijf op dit eiland.

Door deze rampspoedige-omstandigheden werden onze werkzaamheden op nieuw voor korten tijd onderbroken. Zoodra intusschen

(1) Het verheugt ons zeer, deze rubriek met dit ons heuschelijk afgestaan stuk te kunnen openen; er is geen Nederlander, die niet overtuigd is van de belangrijkheid onzer bezittingen in *Oost-Indië*, die elke bijdrage tot naauwkeuriger kennis derzelve niet op hoogen prijs stelt. Eene kaart van een gedeelte van het eiland *Sumatra*, voornamelijk aantoonende de wegen en de rivieren, welke uit de Padangsche Binnenlanden naar de Oostkust afloopen, zal, bij het vervolg dezer bijdrage, in ons No. 5 worden gevoegd.

weder eenige van onze inlanders tot het mededoen van kleine togten sterk genoeg waren, is de Heer KORTHALS, met den Heer VAN GELDER, tegen het einde van de maand Januarij 1834 naar het gebergte achter *Padang* vertrokken, terwijl ik, vergezeld van den Heer OVERDIJK, weinige dagen later, een togtje over zee naar de baai *Boengoes* heb ondernomen. Alleen de Heer VAN OORT moest toen, uit hoofde van zijn nog te zwak ligchaamsgestel, te *Padang* achterblijven.

De baai *Boengoes*, waar ik mij bijna eene maand heb opgehouden, ligt een paar mijlen[(1)] bezuiden *Padang*. Dezelve vormt eene wijde bogt van ruim eene halve mijl middellijn, die echter vele klippige ondiepten heeft, en daarom eene gevaarlijke reede voor groote schepen is. Buitendien ligt deze baai ook naar het westen, geheel vrij en open, waardoor de schepen, gedurende de westmousson, voor de hier, veelal hevig woedende, N.W. winden in dezelve eene niet zeer veilige schuilplaats zouden vinden.

Het lage voorgebergte, dat bij *Padang* tot aan den rand der zee uitspringt, en zich van dáár zuidwaarts tot *Poeloe Tjengko* voortzet, bepaalt ook de baai *Boengoes* voor een gedeelte met vrij steile hellingen, die bijna doorgaans eenen zeer rotsachtigen voet hebben. Alleen in het diepst oostelijk gedeelte der bogt heeft men eene schoone vlakte, die zich van lieverlede door afen aanspoelingen van aarddeelen schijnt gevormd te hebben. Het omliggende boschrijke strandgebergte duidt bijkans overal eenen vulkanischen oorsprong aan, en de grond der zee, in deze streek, vertoont een fraai tapijt van vele verschillende koraal-vormingen.

De voornaamste dorpen, die in deze baai liggen, zijn: de kampong *Boengoes* in het oostelijk, en *Telokkaboean* in het zuidelijk gedeelte. Het eerstgemelde dorp is daarvan het aanzienlijkste. Hetzelve zal 80 tot 100 bamboezen huizen tellen, die, in twee tegen elkander overstaande rijën, langs het strand liggen en grootendeels een armoedig, oud en vervallen aanzien hebben.

De bewoners van *Boengoes* leven bijna uitsluitend van de vischvangst. Zij visschen meest met groote trek- of schrobnetten, die voornamelijk uit de vezelen van de areng- en langkappalmen (*Arenga* LABILL. - *Gomutus* RUMPH SPRENG) vervaardigd zijn, en gewoonlijk 150 en meer vademen lengte, bij 25 tot 30 vademen breedte, hebben. In het Maleisch heeten deze soort van netten *poekat*, welk woord echter de inlanders hier, volgens den, in dit gedeelte van *Sumatra* gebruikelijken tongval, *poekej* uitspreken.

Tot het visschen met een dergelijk net zijn er zeven menschen

(1) Men bedoelt hier en in het vervolg geographische mijlen.

noodig, van welke er één in eene kano zit, om het net, in zee, in orde te houden, en vooral goed op deszelfs achterst of zakgedeelte te passen, dat zulks niet onklaar raakt; terwijl de overige 6 man, aan de beide lange vleugels van het net, hetzelve langzaam strandwaarts trekken.

Het is inderdaad bijna ongeloofelijk, welk eene verbazende menigte visschen dagelijks te *Boengoes* gevangen worden. Iedere vangst wordt gewoonlijk dadelijk uit het net aan andere handeldrijvende inlanders verkocht, die de visschen alsdan weder, in het klein, versch van de hand zetten, maar op ver na de meesten daarvan droogen, en dezelve in dezen staat naderhand verkoopen.

De rijkheid dezer baai aan zeedieren van verschillende klassen heeft ons, gedurende ons verblijf aldaar, in de gelegenheid gesteld, onze verzameling met eenen fraaijen en aanzienlijken buit van deze ontelbare waterbewoners te verrijken. Behalve een tachtigtal opgezette visschen, telt onze verzameling van dáár acht vaatjes met dieren in spiritus, waarvan drie met visschen, drie met crustaceën, één met molusken en een met zoöphyten zijn gevuld.

Uit de afdeeling der visschen hebben wij te *Boengoes* de volgende geslachten en soorten het menigvuldigst opgemerkt, die grootendeels met de bovengemelde schrobnetten worden gevangen; met uitzondering echter van eenige geslachten uit de groote familie der *Percoïdes*, die er meest alleen gehengeld worden.

Van kraakbeenvisschen komen somwijlen eenige kleine *Squali*, nu en dan een *Rhinobatus laevis* en verscheidene *Rajae* in de netten.

Uit de familie der *Gymnodontes* zagen wij er slechts zeldzaam eenige soorten van de geslachten *Tetrodon, Balistes* en *Ostracion*.

Van *Malacopterygii* worden niet zelden *Saurus coromandelicus et carinatus* V.H. en verscheidene *Clupeoïdes* gevangen, vooral ware *Clupeae*, en somtijds eenige species van de geslachten *Engraulis, Thrissa, Pristigaster, Elops* en *Notopterus*. Ook eenige *Esoces*, voornamelijk van de genera *Belone* en *Hemiramphus*, ziet men nog al dikwerf ophalen; zoo als ook de visschers in de monden der aanzienlijkste rivieren, die zich aldaar in zee storten, somtijds eenige *Cyprinoïdes* vangen.

Uit de familie der *Siluroïdes* vindt men meest de geslachten *Pimelodus* en *Plotosus*, en van die der *Pleuronectes* voornamelijk *Hippoglossus* en *Solea. Discoboli* zijn er doorgaans zeldzaam; het is alleen *Echeneis lineata*, die men nu en dan enkel in het net ontwaart.

Uit de groote familie der *Acanthopterygii* spelen vooral de

Taenioïdes eene hoofdrol, en zulks voornamelijk door *Trichiurus lepturus*, die niet alleen hier, maar ook langs de geheele noordkust van *Java*, en bijna overal in *Indië*, onder alle visschen het menigvuldigst wordt gevangen. Men ziet zeldzaam, of omtrent nooit, een net trekken, waar niet deze visch het grootste gedeelte van de vangst uitmaakt. Hij wordt in groote hoeveelheid gedroogd en levert, in dezen staat, aan den Inlander een voornaam handelsproduct op, voor de binnenlanden hier en op *Java*.

Op de lage moerassige plaatsen, welke bij hoog water door de zee overstroomd worden, zijn de *Gobioïdes* verbazend menigvuldig, voornamelijk de ware *Gobii* en *Periophthalmii*, welke beide geslachten, maar vooral de talrijke soorten van het laatstgenoemde, met eene bewonderingswaardige vlugheid over den weeken, slijkachtigen grond heen spartelen; en op de, gedurende den ebtijd droog loopende, koraalriffen en het rotsige strand vindt men te *Boengoes* vele *Blennii* en soms fraaije kleine *Julus*-soorten, die zich met groote behendigheid tusschen de koraaltakken en de klippen weten te verbergen. *Sillago acuta* komt niet zelden in het net; gelijk ook, nu en dan, eenige soorten van de familie der *Percoïdes* uit zee worden opgetrokken, van de genera: *Dentex, Diacope, Serranus, Pristipomus, Scolopsis, Diagramma, Grammistes, Holocentrus, Scorpaena, Pterois, Sphyraena, Mullus, Mugil, Centropomus, Terapon, Apogon, Sciaena, Otolithes, Uranoscopus, Cottus, Platycephalus* en verscheidene anderen. *Lophioïdes* ziet men bijna nooit vangen, dan alleen bij toeval; daarentegen zijn de *Scomberoïdes* zoo veel menigvuldiger, en van deze vooral de ware *Scomber, Thynni* en het genus *Caranx*.

Ook van de afdeeling der *Vomeroïdes* vindt men niet zelden in de netten ééne of meerdere soorten van de geslachten *Selene, Gallus, Centronotus, Lichia, Zeus, Mene*, en vooral steeds eene ontzettende menigte *Squalae*.

Veel zeldzamer daarentegen zijn hier de *Squamipennes*. Van deze fraaije en zoo uitgebreide familie hebben wij te *Boengoes* soms slechts ééne of ten hoogste eenige weinige soorten waargenomen van de Genera: *Chaetodon, Platax, Holacanthus, Stromateus, Caesio, Premnas, Pomacentrus, Glyphisodon* en *Polynemus*, van welke allen de *Platax vespertilio* het menigvuldigst voorkomt. Bijna even zoo rijkelijk als deze laatstgemelde vindt men ook *Drepane punctata* en *Scatophagus ornatus*.

De ondiepe koraalbanken en vooral degenen, welke bij laag water droog worden, zijn voor den Zoöloog, tot het bestuderen en verzamelen van zeedieren, van bijzonder belang. Hier ziet men de wonderbaarst gevormde wezens in stille harmonie met elkander vereenigd. Hunne verschillende wijze van leven en be-

staan kenmerkt hunne zeer van elkander afwijkende innerlijke organisatie.

Het op zich zelf reeds bonte veld van zoo velerlei *Lithophyten* wordt verlevendigd door eene menigte *Crustaceën* van onderscheidene geslachten, die, bij het minste gevaar, met verbazende vlugheid tusschen de ruimten der koraalstammen heenloopen, en zich dáárin verscholen houden. Overal ziet men ook *Zeesterren*, voornamelijk *Ophiurae*, hare lange vangarmen uit kleine openingen des harden steenachtigen gronds uitstrekken, in welke holten zij dadelijk terugkeeren, zoodra men eenen straal van haar aanroert. Wanneer zij zich niet geheel, of ten minste grootendeels, in de ruimte hebben gewaagd, hetgeen zij slechts zeldzaam of bijna noit doen, kan men deze dieren ook niet gemakkelijk fraai en gaaf bekomen.

Echini zijn er insgelijks gemeen, en eindelijk bedekken nog vele Molusken, Holothuriën en andere Zoöphyten dit groote veld van schoonheden en merkwaardigheden.

Deze talrijke reeks van onderscheidene dieren lokken dan ook, bij iederen ebtijd, geheele zwermen van vogels uit, op de boven het watervlak uitstekende banken, om op hen te azen. Reigers en zeezwaluwen (*Sternae*) mogen vooral als hunne ergste vijanden aangemerkt worden. Tot de roofvogels, die zich somwijlen op deze drooge riffen neêrzetten, behooren *Falco pondicerianus*, zeldzamer *Falco blagrus*, en slechts nu en dan *Falco bacha* VAILL. Dat men aldaar ook niet zelden troepen *Totani, Tringae* en *Charadrii*, alsmede enkele individuën van *Numenius phaeopus* aantreft, is uit de overeenkomst van de leefwijs dezer strandvogels af te leiden.

Behalve de bovenvermelde verzameling van zeedieren hebben wij te *Boengoes* ook een veertigtal vogels en twee vaten met huiden in spiritus van mammaliën verzameld, die allen zeer goed geconserveerd zijn. Van eenige dezer laatstgenoemden hebben wij tevens geraamten vervaardigd, zoo als onder anderen verscheidene van *Hylobates syndactylus, Hylobates agilis, Cervus equinus* en *Cervus muntjac*.

Nadat ik met den Heer OVERDIJK, in de maand April, weder van *Boengoes* naar *Padang* terug was gekeerd, en onze verzameling op nieuw nagezien had, hebben wij een uitstapje van verscheidene dagen, noordwaarts van de hoofdplaats naar de lage streken van *Orojoeng Karang*, ondernomen, en zijn daarna, in het begin van de maand Mei, de Heeren KORTHALS, VAN OORT en VAN GELDER, naar het gebergte *Singalang* gevolgd, werwaarts zich deze Heeren, tot herstel hunner gezondheid, reeds eenige weken vroeger begeven hadden.

Aan den nieuwen weg naar de bovenlanden werd toen ijverig gewerkt door eenige honderden Maleijers, met den Heer HACCON aan het hoofd, die destijds het opzigt had over deze belangrijke onderneming, en in het middelste, digtste gedeelte van de kloof, door welke de rivier *Anée* stroomt, zijn verblijf hield. Deze Heer was zoo vriendelijk, ons in zijne woning op te nemen.

Door deze gunstige medehulp zagen wij ons in het midden van een ruim en veel belovend veld geplaatst. Onze nasporingen verwezenlijkten ook weldra niet alleen deze blijde verwachting, maar zij overtroffen zelfs, in zeker opzigt, dezelve aanmerkelijk, doordien wij in korten tijd een aanzienlijk getal deels geheel nieuwe, deels nog weinig bekende voorwerpen aldaar tot buit maakten.

Vooral is onze natuurkundige oogst uit deze wilde bosschen, die nog nimmer te voren door een' Europeër zijn betreden geworden, in het rijk der zoogdieren, vogels en insekten van bijzonder belang. Ik hoop op dit gedeelte onzer nasporingen bij eene nadere gelegenheid terug te komen, en herhaal hier alleen, hetgeen ik reeds elders, ten deele, heb aangeteekend, dat gemeld gebergte zich, in eene onafgebroken keten van den 9000 voet hoogen *Singalang*, vele mijlen ver zuid zuid-oostwaarts strekt en op deze wijze eenen natuurlijken scheidsmuur vormt, tusschen onze zoogenaamde boven- en benedenlandsche bezittingen alhier. De gesteldheid van deze bergschakel getuigt van eene oude, primitive wording. Hare formatie bestaat voornamelijk uit syenitachtig graniet en wakken, waar op vele plaatsen overgangskalk is opgelegd. De geheele keten heeft eene gemiddelde hoogte van 3000 voet boven de oppervlakte der zee. Zij is zeer ruwhoekig, door vele valleijen en diepe kloven van één gescheurd en alom met groote, digte, oorspronkelijke bosschen bedekt.

Over één' van derzelver bergtoppen, *Ambadjang* genaamd, die, volgens onze barometer-meting, 2975,0 Rijnl. voeten boven het oppervlak der zee ligt, liep vroeger de weg van *Padang* naar de bovenlanden. Dezelve was allermoeijelijkst, vooral voor het vervoer van producten en krijgsbehoeften, doordien het smalle juk, waarover zich het pad langs de Westzijde van den berg benedenwaarts slingerde, op ruim 2400 voet daling, eene gemiddelde helling had van 20 tot 22 graden.

De nieuwe weg, dien zijne Excellentie de Commissaris-Generaal VAN DEN BOSCH in 1833, tijdens Hoogstdeszelfs verblijf alhier, tot gemakkelijker gemeenschap, door gezegde bergreeks, heeft doen aanleggen, is derhalve van een onberekenbaar belang voor onze bovenlandsche distrikten. Dezelve loopt door de diepe kloof, die den zuid-oostelijken voet van de groote bergmassa *Sin-*

galang en *Tendikej* met meergemelde lagere keten verbindt. Deze kloof is de éénige vallei, welke dit wilde en uitgestrekte gebergte in zijne geheele breedte doorsnijdt, en waar doorheen zich de rivier *Anée* zuid-westelijk afwaarts stort.

De weg is op last van zijne Excellentie het eerst gezocht en ten deele gebaand door de Heeren BURGER, KORTHALS, LANGE en HACCON; vervolgens door den laatstgenoemde verder aangelegd, en later, vooral door de zorg van den Heer Resident en den Civielen gezaghebber der bovenlanden, den Heer VAN DEN BERG, aanmerkelijk verbeterd en verfraaid geworden. Op enkele moeijelijke plaatsen wordt nog bij voortduring aan deszelfs meerdere volmaaktheid gearbeid; dezelve loopt thans, van boven af gerekend, eerst een klein eind langs den linker- en vervolgens digt langs den regter-oever van de rivier *Anée*, heeft, over zijne gansche lengte genomen, van *Padang-pandjang* tot *Kajoetanam*, op omtrent derdehalve mijl afstands, eene gemiddelde helling van slechts 2 ⅓ graad en is bijna doorgaans tien tot twaalf en meer voeten breed.

Volgens gedane barometerwaarnemingen ligt *Batang Singalang* in de kloof, van waar wij over de zes maanden de omliggende groote oorspronkelijke bosschen doorkruist hebben, op 1688 Rijnl. voeten (530 N. ellen), en het nieuw aangelegde Etablissement te *Padang-pandjang*, op 2172 Rijnl. voeten (682 N. ellen) boven de oppervlakte der zee.

De gedurige goede oogst, welken dit gebergte ons opleverde, was voornamelijk oorzaak, dat wij ons verblijf aldaar langer uitstrekten, dan wij vroeger wel voornemens waren, en dan misschien zelfs onze veiligheid, en vooral de sombere, vochtige luchtgesteltenis, die aan alle soortgelijke groote bosschen eigen is, zulks voor onze gezondheid raadzaam maakten. Het innige vertrouwen intusschen, dat alles wèl en gelukkig zoude afloopen, deed ons de toekomst gunstig te gemoet zien, en alle in den weg komende moeijelijkheden onder het getal van die onbepaalde lotgevallen stellen, met welke de natuuronderzoeker, in deze gewesten, zoo menigmaal en dikwerf zoo zwaar te kampen heeft.

Maar weldra werd, helaas! deze aangename en gelukkige hoop door eene noodlottige gebeurtenis onderbroken, die de weemoedigste gedachten, met de herinnering aan onze afgelegene, eenzame legerplaats doet gepaard gaan. Onze geachte en bekwame Teekenaar en Administrateur der Commissie, de Heer P. VAN OORT, werd op den 25sten Augustus plotseling aldaar ziek, en reeds den 2^{den} September daarna was hij niet meer! Eene boosaardige galkoorts heeft in weinige dagen zijn jong en werkzaam leven met de stille rust des grafs verwisseld.

Ondanks deze nieuwe ramp, welke de Commissie in het alge-

meen en het Zoölogisch gedeelte daarvan meer in het bijzonder gevoelig trof, hervatteden wij weldra onze onderzoekingen te *Batang Singalang* en zetteden dezelve met frisschen moed en een gunstig gevolg voort, tot tegen het einde van de maand November, als wanneer de Heeren VAN GELDER en OVERDIJK met de verzamelde voorwerpen naar *Padang* terugkeerden, om dezelve aldaar nader in orde te brengen, terwijl de Heer KORTHALS en ik reeds eenige weken vroeger naar de bovenlanden waren vertrokken, om den berg *Merapie* te bestijgen en het door ons hernomene distrikt *Matoeha* met het meer van de Tien *Kota's* te bezoeken.

De berg *Merapie* zal zich nagenoeg in het middelste gedeelte van onze Padangsche bezittingen bevinden. Hij ligt op 0° 20′ Zuiderbreedte, en 100° 28′ Oosterlengte van *Greenwich*, en is 6½ mijl van het Westen en 19½ tot 20 mijlen van het Oosterzeestrand verwijderd. Zijne aanzienlijke hoogte en nog meer zijn onrustig vulkanisch karakter hebben hem bij de bewoners dezer Landen alom bekend en berucht gemaakt. De menigvuldige rollingen en schokken, die zijn binnenste doorwoelen en zich telkens, door kleine uitbrakingen van rook en asch, ruimte en lucht trachten te verschaffen, vervullen de dorpen en gehuchten, welke om zijnen vruchtbaren voet zijn gelegen, niet zelden met vrees en schrik.

De Heer KORTHALS en ik hebben den *Merapie* in de maand November des verledenen jaars, in gezelschap van den Heer VAN DEN BERG en familie, bestegen. Wij beklommen denzelven van *Tanadatar* uit, langs de Z.Z.O. zijde, waar de helling van den berg veel minder steil is, dan aan deszelfs W.-, N.- en O.-kant.

De weg voerde ons van *Batoe Sangkar* over *Lima Kouw* tot op omtrent éénen paal afstands van het dorp *Samaboe*, alwaar wij een zijpad insloegen en nu afwisselend W.N.W. en N.N.W.-waarts togen. Wij kwamen weldra door de dorpen *Pieramban, Songejdjamboe* en *Limboatan*, welk laatstgenoemde de hoogstgelegene en laatste Kampong is, welken men van dezen of den Z.O. kant van den *Merapie* aantreft. Onze Fortinsche barometer stond hier des middags half 12 ure, bij betrokken' hemel, op 677.3 m.m., de thermometer op 25.5 centigraden, en, volgens onze berekeningen, verkregen wij eene hoogte van 1018.5 meters of 3245 Rijnl. voeten.

Tot aan het groote en fraai gelegene dorp *Songejdjamboe*, dat eenige honderd voeten dieper zich bevindt, heeft het land slechts eene flaauwe rijzing en is overal heerlijk met rijstvelden bedekt. Van dáár echter, verder opwaarts, wordt de grond allengs ongelijker, bij afwisseling meer hellend en de rijstteelt bekrompener en meer beperkt, tot men, op eene hoogte van 3.400 voeten, boven het zeevlak, dit graangewas geheel en al verliest.

(*Het Vervolg in* N°. 5.)

Wetenschappelijke bijdragen.

Berigten over *Sumatra*.

(*Vervolg van Bl.* 8, *N. IV.*)

De kokosboom is hier bijna niet meer te vinden; daarentegen worden het bamboesriet en de *areng*-palm algemeener en menigvuldiger. De koffij staat weelderig in alle heiningen en tuinen van de vele, hier en daar verstrooid liggende, dorpen en gehuchten.

Eenige honderden voeten boven *Limboatan* kwamen wij aan het bosch, waar wij noord-westelijk bergwaarts doortrokken. Het pad liep over een groot juk, dat zich, onafgebroken, tot digt bij de kraters voortzette, maar hoe langer hoe smaller werd. Het bosch was, zelfs in het lagere gedeelte, slechts van eene middelbare grootte; hooger op werd het allengs kleiner en ijler, tot eindelijk op 7,000 voeten rijzing de smalle jukken, derzelver steile hellingen en diepe dalen alleen nog met klein kreupelhout begroeid waren. Struiken van *Rhododendron, Leucocarpa, Gaulteria, Gnaphalium*, onderscheidene varen en mossoorten maakten hier de hoofdvegetatie uit, terwijl de ruwe grond zelf, vooral met rotsblokken van Trachiet, en anderen meer of minder verbrande uitgeworpene stoffen overdekt was. Vooral gaf het *Gnaphalium*, dat op sommige plaatsen geheele berghellingen overdekte, door zijn eigenaardig bleek gewaad, aan dit oord een zeker koud, stijf en bar voorkomen.

Opmerkelijk is het, dat wij hoegenaamd geene zoogdieren, zelfs niet eens een spoor van den rhinoceros, en geenen enkelen aap in het zoo uitgebreide en zoo weinig door menschen bezochte woud, dat tevens zulke verschillende hoogten en temperaturen aanbiedt, langs deze bergzijde hebben waargenomen. Volgens het zeggen van onze inlandsche begeleiders, zouden zich ook werkelijk in het geheel geene apen op de *Merapi* ophouden, hetgeen ik echter naauwelijks kon gelooven, daar men toch anders in alle bergachtige streken op dit eiland, die eenigzins met groot bosch bedekt zijn, ten minste *Hylobates syndactylus* en *Semnopithecus melalophus* aantreft.

Ook aan vogels scheen het woud, dat wij doortrokken, niet bijzonder rijk te zijn. Op ruim 4,000 voeten boven de oppervlakte

der zee, zagen wij *Psilopogon pyrolophus, Edolius retifer* en eenige weinige anderen. Omtrent duizend voeten hoogen, ontmoette ons een groote troep zwerfvogels, waarbij ik voornamelijk mijne *Timalia concreta, Pomatorhimis montanus* en verscheidene kleine *Muscicapae* opmerkte. Nog verder opwaarts, op 7,000 tot 8,000 voeten hoogte, hoorden wij nu en dan eene *Columba ruficeps* K., en zagen van tijd tot tijd eene *Columba Capellei*. Vrij menigvuldig troffen wij op laatstgenoemde gure hoogte *Ixos bimaculatus* aan, en een klein groenachtig geel *Dicaeum* met sneeuwwitte oogleden, dat, indien ik mij niet vergis, groote overeenkomst heeft met *Dicaeum flavum*, HORSF: en welligt zelfs identisch met deze soort is. Hetzelve leefde toen in kleine troepen en vertoonde zich, even als *Ixos bimaculatus* en *Columba Capellei*, tot digt bij de kraterranden, waar het, gelijk deze, het kleine hout doortrok. Dit zijn de drie eenige vogelsoorten, die wij op den top van den *Merapi* hebben gevonden.

Alle drie aasden op de kleine zwart-blaauwe beziën, die, volgens den Heer KORTHALS, tot eene soort van *Thibautia* behooren, met welken heester de steenachtige zijhellingen van de kraters voornamelijk bedekt zijn, en die destijds allen zwaar met vruchten beladen waren.

Verrassend is het gezigt, wanneer men het naakte voorstrand van de laatste barre helling, die de kraters zuid-oostelijk omzoomt, bereikt heeft. Men overziet vandaar de geheele uitgestrekte verwoesting, welke het vulkanische vuur op dezen berg veroorzaakt heeft. De ruimte, die dezelve inneemt en binnen welke zich de uitwerking zijner krachten tot dusverre bepaald heeft, beslaat vele duizenden voeten middellijn. Deze aanzienlijke uitgebreidheid vormt thans, voor het grootste gedeelte, de kruin van den berg. Dezelve is overal krachtdadig opgewoeld, en geen struikje of groen grashalmpje versiert zijnen akeligen dorren schoot.

Dit groote kraterveld, dat in deszelfs rigting de gesteldheid van het gebergte volgt; is, naar onze geömetrische opneming, van het N.O. naar het Z.W. omtrent 9.000 Rhijnl. voeten lang en van het N.W. naar het Z.O. 5800 voeten breed. In hetzelve liggen drie kleine kraterketels, die bijkans in eene regte lijn, zich insgelijks van het N.O. naar het Z.W. uitstrekken, en bij de inlanders, volgens hunnen ouderdom en hunne ligging, onder de namen van *Pakoentan toea, Pakoentan tenga* en *Pakoentan bongsoe* bekend zijn. De vulkanische krachten hebben zich namelijk hier allengs van het oosten westwaarts verplaatst; liggende de *Pakoentan toeha* of oude krater omtrent in het middelste gedeelte van den tegenwoordigen kruinsomvang des bergs; de *Pakoentan tenga* of middelste krater, die tevens de kleinste van allen is, iets meer wes-

telijk, en eindelijk de *Pakoentan bongsoe* of jongste krater, geheel op het zuidwestelijke uiteinde van den top.

De eerstgemelde of oude krater bestaat in een eenigzins langwerpig-rond hol, dat zich nagenoeg van het Z.W. naar het N.O. uitstrekt, en in deze rigting 512 Nederl. ellen lang en van het Z.O. naar het N.W. 320 ellen breed is. Zijne diepte bedraagt, van het laagste gedeelte des rands, 114 ellen of meters. De wanden van dezen kraterketel zijn vrij steil, en vertoonen hier en daar groote rotsklompen van Trachiet. Op den grond staat een weinig koud water, dat thans door de vele regens zeer troebel is. Nergens hebben wij daarin nog eenig levend vuur waargenomen.

De *Pakoentan tenga*, of middelste krater, bestaat alleen in een hol van omtrent 40 meters diepte, dat bijna rondom van eene opgewoelde en opgeworpene, uit aarde en steenen bestaande hoogte omzoomd is. Alleen aan de W.N.W. zijde is deze ringhoogte veel lager. De geheele ketel is aan den bovenrand ongeveer 140 ellen wijd. De stellingen van binnen zijn doorgaans zeer steil en uit dezelve dringen op verscheidene plaatsen gedurig rookwolken op. De bodem is droog.

Niet ver van den *Pakoentan tenga* ligt eindelijk de *Pakoentan bongsoe* of jongste krater, waarin zich de geheele vulkanische kracht en uitwerking thans schijnt te hebben geconcentreerd. Deze krater vormt eenen bijna cirkelronden trechter, die aan den bovenrand 390 ellen wijdte heeft, en daarbij 148 ellen diep is. De wand is bijna rondom even steil, hebbende dezelve doorgaans eene helling van 38 tot 40 graden. Hij bestaat voornamelijk uit aarde, en vertoont slechts op enkele plaatsen kleine muren van rotsblokken. Zoo wel uit de spleten dezer rotsen, als overal aan de wanden binnen den omtrek van den kraterketel worden aanhoudend dikke rookwolken van water- en zwaveldampen uitgedreven, die hier met de grootste bedaardheid en stilte te voorschijn dringen en opstijgen. Niet het allerminste geruisch hoort men in den krater; terwijl toch anders soortgelijke rookuitwerpingen op vuurhergen gewoonlijk met een sterk stoomachtig gedruisch gepaard gaan. De steenen en rotsen langs de wanden en op den grond van den ketel zijn doorgaans rijkelijk met zwavel overtrokken en, zoo als het schijnt, grootendeels gecalcineerd. De grond zelf is geheel droog, niettegenstaande het destijds verscheidene dagen achtereen had geregend.

Door dezen kraterketel hebben sinds geruimen tijd al de uitbrakingen plaats gehad, welke de *Merapi* ontlast heeft, en die nog bij voortduring de rust van de omliggende bewoners nu en dan storen.

De *Pakoentan bongsoe* ligt, zoo als ik reeds gemeld heb, op het zuidwestelijke uiteinde van den bergtop, te midden van

eene kernachtige verdieping, die bijna rondom van opgeworpene hoogten is ingesloten. Deze ringhoogte, die zich een paar honderd voeten verheft, bestaat, even als andere dergelijke opgewoelde, heuvelachtige hoopen, die hier en daar, maar voornamelijk om de kraterketels liggen, uit leem- en kleiachtige aarde, vulkanische asch en zand, en ander, meer of minder tot puim en gruis verbrand, gesteente. Op eene dezer hoogten, die tusschen den ouden en middelsten krater is gelegen, stond onze Fortinsche barometer, des middags ten 12 ure, bij bewolkten hemel, op 556,0 m.m. terwijl de thermometer op datzelfde oogenblik aldaar 15,7 centigraden teekende.

Volgens waarneming geeft de berekening, naar BIOT'S formule, een verschil boven het zeevlak van 2722,2 Ned. ellen of 8673,2 Rijnl. voeten.

Trekt men nu hierbij nog 167 ellen, welke, volgens onze geömetrische opneming, de hooge bergwand, die de kraters in eenen wijden halven kring ten N.O. omgeeft, en thans het hoogste punt van den *Merapi* uitmaakt, zich boven de observatie-plaats verheft, dan wordt de geheele hoogte van den berg 2898,2 meters of 9234,2 Rijnl. voeten.

Dat intusschen de *Merapi* een zeer aanzienlijk gedeelte van zijne oorspronkelijke hoogte verloren heeft, door het afwerpen van zijnen ganschen vroegeren top, laat zich uit zijne tegenwoordige stomp afgeknotte en ineengedrongene gedaante met zekerheid afleiden. Neemt men hierbij de overeenkomst te hulp van andere groote bergen en vooral van zulke, welke men vooronderstellen kan, dat van eenen vulkanischen aard zijn, die bijna algemeen eenen schraal uitloopenden, kleinen, ronden top dragen, en waarvan de zijhellingen over het algemeen, hoe nader aan het gure punt-gedeelte, des te steiler worden, en maakt men deze analogie op den *Merapi* van toepassing, wanneer men zijnen tamelijk breeden voet, met den grooten uitgestrekten kruin vergelijkt, en de twee tegen over elkander staande lijnen, slechts op dezelfde helling elkander laat snijden, dan heeft deze berg ten minste ruim 2,000 voeten van zijne primitive hoogte verloren.

Ten slotte moet ik nog eene merkwaardige gebeurtenis aanstippen, namelijk deze: dal voor ongeveer vijftien jaren, toen de *Padries* het grootste gedeelte van *Tana-datar* en *Agam* onder het juk gebragt hadden, en de aan deze en gindsche zijde van den *Merapi* liggende dorpen en gehuchten niet meer door de lage, bebouwde streken en langs gebaande wegen met elkander veilig handelen en verkeeren konden, zij daartoe eene zekere schuilplaats hebben gekozen bij de kraters, op den top van dezen berg, alwaar zij alsdan iedere week eens markt hielden. Op zekeren

dag, dat er elf inlanders van de dorpen *Limboatan* en *Songejdjamboe* derwaarts wilden gaan met koopwaren, overviel hen, digt bij den top, een zoodanig hevige wind, mist en koude, dat er negen van hen stijf ter aarde nederstortten en op de plaats dood bleven liggen, terwijl alleen twee nog zoo veel kracht hadden, om den berg weder af te loopen, en de treurige mare van hunne togtgenooten te hunnent bekend te maken.

Om derhalve een soortgelijk ongelukkig lot te voorkomen, werd bij de aanvaarding van onzen togt, ter eere van de berggeesten, een buffel geslagt, en daarbij eenig wierook geofferd.

Na dat de Heer KORTHALS en ik, bij een zeer ongunstig, veelal winderig, regenachtig, duister en mistig weder, zes dagen op den top van den *Merapi* doorgebragt, en eene kaart van deszelfs gesteldheid ontworpen hadden, zijn wij naar *Batoe Sangkar* teruggekeerd. Alhoewel ook wij verheugd waren, eenen zoo moeijelijken en in zeker opzigt gevaarlijken togt gelukkig voleind te hebben, zoo was toch zeker de blijdschap over de afdaling van den berg, bij onze vijftien inlandsche begeleiders nog aanmerkelijk grooter en inniger. Slechts met de grootste moeite en door herhaalde toespraken in de vriendelijkste en troostrijkste bewoordingen, zijn wij er in geslaagd, deze menschen bij ons te houden. Zoo is de natuuronderzoeker in zijne ondernemingen altijd, nu eens van het weder, dan weêr van andere hinderlijke omstandigheden afhankelijk.

Wij hebben daarna nog eenige togtjes ondernomen naar verscheidene merkwaardige plaatsen in *Tana datar*, zoo als, onder anderen, naar de eertijds vermaarde dorpen *Soeroasso* en *Paganoedjoeng;* en zijn vervolgens, over *goegoersigandang* en *Matoea*, naar de *Dano* of het meer van de Tien *Kottas* vertrokken.

Wij hadden op dezen weg op nieuw gelegenheid, de ontzettende versterkingen te bewonderen, welke *Matoea*, reeds van nature zoo buitengewoon begunstigen en die door kunst en moeite tot eenen verbazenden staat van verdediging zijn toegerust. Wanneer men door de vele honderden voeten breede en diepe ravijnen komt, welke dit district ten O. en N.O. bepalen, en daarbij de geweldige inkappingen, dikke aarden borstweringen en ondoordringbare bamboesdoerie-heiningen ziet, die langs de steile wanden, op alle maar eenigzins toegankelijke plaatsen aangebragt zijn, dan moet men waarlijk de moedvolle onderneming ten hoogste bewonderen, die ons gelukkig het wederbezit van deze landen heeft verzekerd.

De bewoners van *Matoea* waren toen overal druk bezig met het bebouwen van hunne rijstvelden en schenen zich den veranderden staat en het nieuwe bestuur in hun midden weinig aan te trekken. Zij hadden ook bij en na de wederinnimeng wei-

nig of bijna niets geleden en verloren, doordien de dappere Overste Bauër alle weêrwraak en buitensporigheid, aan welke zich de gemeene soldaat in *Indië*, en vooral de inlandsche, bij soortgelijke gebeurtenissen, zoo gaarne overgeeft, ten strengste had verboden en dezen menschlievenden maatregel, door wijs beleid en een goed toezigt, heeft weten te handhaven.

De groote ravijnen bij *Matoea* bestaan, even als die in het Agamsche, uit eene eigenaardige losse en drooge trasachtige stof, die overal van eenen vulkanischen oorsprong de duidelijkste kenmerken draagt. Dezelve vormt op de meeste plaatsen meer of minder steil afgebrokkelde wanden van verscheidene honderden voeten hoogte, die door hunne lichtgrijze kleur, op eenigen afstand gezien, volmaakt op rotswanden van witten zandsteen gelijken. Deze tufachtige grond bestaat voornamelijk uit vulkanische asch en zand, die doorgaans rijkelijk met meer of minder verweerde stukjes puimsteen doormengd is. De puimsteen heeft ten deele eene glasachtige en ten deele eene stralige hoedanigheid. Buitendien vindt men ook vele korreltjes van kwarts en lava, alsmede eene menigte lovertjes van glimmer (*mica*) daarin, welke laatstgenoemde bergstof gewoonlijk eene fraaije, gele en metalliek glinsterende kleur heeft. De stof komt over het algemeen, indien ik mij niet vergis, eenigzins overeen met de zoogenaamde pausollana aarde, die in *Italië* wordt gewonnen, en zal ook waarschijnlijk, even als laatstgenoemde zelfstandigheid, een goed bouw-materiaal opleveren.

In ieder van deze merkwaardige ravijnen stroomt eene kleine rivier, die alle, na de vereeniging van de ravijnen zelve, ten noordwesten van de *Toedjoe Loeras*, in elkander vloeijen en zoo gemeenschappelijk, met nog vele andere wateren, de rivier *Massang* vormen, welke zich benoorden *Tiko* in zee stort.

De kleine en meest naakte heuvelreeksen, die tusschen het fort *de Kock*, en het Agamsche en *Pantar*, bij *Matoea*, hier en daar langs de bovenvermelde ravijnen loopen, hebben voor het grootste gedeelte eene overgangs-kalkformatie, van welke rotssoort de grond op sommige plaatsen met blokken en stukken digt bezaaid ligt. De bovenste aardkorst bestaat anders voornamelijk uit een' leemigen en kleiachtigen grond, die niet zelden rijkelijk met okerdeelen bezwangerd is.

Het nieuwe fort van *Matoea* ligt niet ver ten N.W. van het dorp oud- of groot-*Matoea*, te midden eener vrije, schoone grasvlakte, alwaar voormaals door de Maleijers markt gehouden werd. Het klimaat is er frisch en gezond. Onze barometer stond aldaar 's middags 1 uur, bij bewolkte lucht en slechts weinig zonneschijn, op 675,9 m.m. de vrije thermometer op 25,0

centigraden, hetgeen eene hoogte geeft boven de oppervlakte der zee van 1038,6 N. ellen of 3279,2 Rijnl. voeten.

Deze streek is overigens op niet zeer verren afstand ten O. door meergemelde ravijnen en ten N.W., W. en Z. door eenige kleine bergrijen ingesloten. Alleen naar het Z.O. vormt het land een laag dal, waardoor de weg leidt naar de *Dano*, of het meer van de Tien *Kottas*.

Nadat men een goed uur door gezegd dal gereden is, op bijna gelijke hoogte met *Matoea*, komt men eensklaps aan eene tamelijk steilafloopende helling, aan welker voet men, diep beneden zich, een ontzettend, donkerblaauwachtig watervlak ziet liggen, dat rondom van eene keten boschrijke bergen omgeven is. Dit is de *Dano*.

Dezelve levert inderdaad een hoogst verrassend en wegslepend fraai gezigt op, dat over het algemeen, meer liefelijke zachtheid en tevens meer schilderachtige verhevenheid in zich vereenigt, dan het meer van *Sinkara*.

Het laatstgenoemde binnenmeer, dat eene mijl of zes zuid-oostelijker ligt, wordt ingesloten door een lager ringgebergte, dat meest flaauwe hellingen heeft en voor een gedeelte kaal en dor is, terwijl de *Dano* bijkans rondom bezoomd wordt door eene keten veel hooger bergen, die van het laagste voeteinde tot op de hoogste punten digt met bosch bedekt zijn. Op vele plaatsen besproeit de kleine golfslag de takken en bladeren van het geboomte, dat zich in dit groote en helle watervlak spiegelt. Aan enkele oorden, voornamelijk in het zuidelijke en zuidwestelijke gedeelte, vertoont het gebergte tevens vele naakte zwarte rotswanden, die aan het geheel een trotscher en stouter voorkomen geven.

Volgens eene naauwkeurige trigonometrische opneming van den Heer OSTHOFF strekt zich de *Dano* van het N.t.W. naar het Z.t.O. uit, in welke rigting dezelve 37,600 voeten lang, en in het midden gemeten, van het W. naar het O. 20,800 Rijnl. voeten breed is. Zij heeft over het algemeen eene eenigzins langwerpig eivormige gedaante. Hare diepte moet zeer aanzienlijk zijn.

In het zuidwestelijke, westelijke en noordelijke gedeelte van het meer liggen eenige kleine eilandjes, die meest uit ruwe klippen bestaan, maar grootendeels begroeid zijn. De oever langs de oostzijde is vlak en zandig, welk zand voornamelijk uit kwarts en ontbondene wakke bestaat. Buitendien vindt men ook vele stukjes puim- en andere kleine rolsteenen aldaar, die niet zelden sporen van vulkanische werking vertoonen. Ook heeft men eene heete bron, ongeveer duizend passen ten N.O. van het dorp *Menindjoe*, digt bij den rand van het meer, alwaar een sterk laauw water gedurig uit de aarde opborrelt.

Deze omstandigheden, gepaard met de geheele gesteldheid van de *Dano*, en zulks voornamelijk met betrekking tot haar steilwandig ringgebergte, doen het gevoelen in ons ontstaan, dat deze groote bergkom haar aanwezen welligt aan eene hevige onderaardsche omwenteling te danken heeft. De groote rotswanden, welke het gebergte, vooral in het Z. en Z.W. gedeelte vertoont, schijnen tot bevestiging dezer stelling aanmerkelijk bij te dragen, althans dezelve waarschijnlijk te maken. Alhoewel wij deze rotswanden slechts op eenigen afstand hebben mogen beschouwen, meenen wij nogtans, dezelve met zekerheid voor Trachietrotsen te kunnen houden, van welke steensoort ook de rivierbedden, langs den oostkant van het meer, rijkelijk belegd zijn.

Volgens den gemiddelden stand van den barometer, waargenomen te *Menindjoe*, aan de oostzijde van de *Dano*, ligt dit meer 466,0 Nederl. ellen of 1484,8 Rijnl. voeten boven de oppervlakte der zee. Op den hoogsten rand van de oostelijke berghelling, waarover de weg van *Matoea* derwaarts loopt, wijst gemeld instrument eene hoogte aan van 1150,0 Ned. ellen of 3664,1 Rijnl. voeten. Het gebergte langs dezen kant biedt intusschen eene der laagste punten van de keten aan, die de *Dano* omgeeft; het zuidelijke, noordelijke en westelijke gedeelte daarvan is doorgaans eenige honderden voeten hooger. Maar nemen wij slechts de bepaalde hoogte tot basis aan, dan zien wij daaruit, dat dit ringgebergte zich omtrent 2,200 voeten boven het watervlak van de *Dano* verheft.

Van dezen aanzienlijken bergkring storten zich vele honderde kleine riviertjes en armpjes af in het meer; de uitwatering heeft echter alleen plaats aan de westzijde, alwaar het gebergte eenen diepen pas vormt, waardoor de rivier *Antokan* met een wild schuimend gebruis afstroomt. Dezelve vloeit zuid westwaarts en valt benoorden *Tiko* in zee.

Langs den oever van de *Dano* liggen Zes en Vier *Kottas*, die te zamen de zoogenaamde Tien *Kottas* vormen. De eerstgemelde zijn gelegen aan den zuid- en zuid-west-kant van het meer en de laatstgezegde, of Vier *Kottas*, om deszelfs oostelijk- en noordergedeelte. Deze tien dorpen worden genoemd: *Kotta malintang, Songejdjawie, Paningdjawan, Kotta baroe, Kampang baroe, Tondjong batoeang, Bayor, Menindjoe, Songej batang* en *Tondjong Sauie*. De eerstgenoemde zes dorpen worden bestuurd door 77 *Panghoeloe's* en de laatste vier door 110 *Panghoeloe's*.

Kort na de inneming van *Matoea* hebben zich de Twaalf *Kottas* der bovenlanden, die ten N.W. aan *Matoea* grenzen en de Tien *Kottas* om de *Dano*, aan het gouvernement onderworpen. Wij hebben daarop een fortje aangelegd te *Songej djawie*, dat aan den

noordkant van het meer is gelegen. Eene andere kleine sterkte bezitten wij te *Passer satoe*, aan de westzijde bij de uitwatering, en eindelijk eene derde voorloopige positie te *Menindjoe*, aan den oostelijken oever van het meer, vlak tegen over *Passer satoe. Menindjoe* wordt door de geneesheeren, wegens zijn koel en gezond klimaat, tot het herstel van beterende zieken bijzonder aangeprezen.

De weg, welke van *Tiko* over *Mengoppo* en de *Dano* naar de bovenlanden loopt, is slechts drie, hoogstens vier dagreizen ver, en alleen bij den oostelijken opgang van de *Dano* en door de ravijnen bij *Matoea*, eenigzins moeijelijk. Tot meerder gemak en tevens tot bespoediging dezer reis, bestaat thans eene geregelde overvaart over de *Dano* met groote inlandsche kano's, die gewoonlijk uit eenen enkelen grooten uitgeholden boomstam vervaardigd zijn, en waarmede men in twee uren roeijens van *Passer satoe* naar *Menindjoe* oversteekt. Anders loopt de weg noordelijk langs het meer, voor welke route men echter bijna één' dag noodig heeft.

Zeer voldaan over onzen togt naar deze schoone en belangrijke streek, keerden wij van de *Dano* over *Matoea* naar het fort *de Kock* terug. De ongesteldheid van den Heer KORTHALS, die reeds eenige dagen geduurd had, werd door het slechte regenachtige weder, dat wij gedurende deze laatste route gehad hadden, aanmerkelijk verergerd, waardoor zich Z. Ed., tot ons beider leedwezen, gedwongen zag, van alle verdere moeijelijke reizen vooreerst af te zien. Wij hadden reeds vroeger afspraak gemaakt met den Heer Civielen Gezaghebber der Padangsche bovenlanden, om bij deze gelegenheid, indien eenigzins mogelijk, aan de uitnoodiging te voldoen van den Heer Resident van Sumatras westkust.

Deze uitnoodiging had ten doel, om, zoo ver zulks de veiligheid toeliet, eene opneming te bewerken, van de verschillende débouchés welke uit de afdeelingen Vijftig *Kottas, Alaban, Lintauw* en *Boea* naar de oostkust afloopen, om door derzelver naauwkeuriger kennis de belangen van den handel beter te kunnen uitbreiden en waarborgen en den invoer van vreemde produkten, uit andere vrije distrikten, voornamelijk van de oostkust, gemakkelijker te kunnen tegengaan.

Ik besloot derhalve de reis naar deze oostelijke streken alleen te ondernemen, en hoe moeijelijk en zelfs gevaarlijk de uitvoering van deze opdragt ware, heb ik nogtans, naar gelang der omstandigheden, beproefd en getracht, om deze gewigtige taak zoo goed mogelijk uit te voeren, mij met het denkbeeld verheugende van daardoor, zoowel voor de algemeene kennis dezer nog weinig bekende streek, als meer bijzonder tot het onmiddellijk

nut en belang van onze bezittingen hier eene, zeker schoon wel kleine, maar toch niet onbelangrijke bijdrage te zullen leveren.

Het was mij bijzonder aangenaam den Heer Luit^{t}. HELBACH toevallig te *Paya comba* aan te treffen, dewijl ZEd. door zijn veeljarig verblijf in deze landschappen en vele inspectietogten naar onderscheidene gedeelten, zich eene algemeene kennis heeft verworven van derzelver statistieke gesteldheid. ZEd. had niet alleen de vriendelijkheid, mij alle hem daaromtrent bekende daadzaken mede te deelen, maar bood zich zelfs aan, om, na daartoe bekomen verlof van zijnen Chef, de togten voor de opneming mede te zullen doen. Dit verpligtende aanbod deed mij des te meer genoegen, daar de Heer HELBACH, als militaire en civiele Kommandant van *Alaban*, eenen gunstigen invloed bezit op de bevolking, en zich tevens het, hier vreemdsoortige, Maleische dialekt heeft weten eigen te maken, waardoor hij beter in de gelegenheid is gesteld, om soortgelijke ingewikkelde en meestal moeijelijk bij den inlander uit te vorschen narigten, den politischen toestand van deszelfs land betreffende, door vele vergezochte woorden en omwegen te erlangen. Ook aan de andere Heeren en vele Kommandanten van de Vijftig *Kottas Lintouw* en *Boea* ben ik voor de krachtige medehulp, tot betere bereiking van mijn doel, den grootsten dank schuldig.

Door deze algemeene dienstvaardigheid is het mij gelukt, een naauwkeurig en volledig overzigt te bekomen van alle wegen en rivieren, welke uit onze bezittingen alhier en derzelver omstreken naar de oostkust afloopen. Tot meerdere duidelijkheid hebben wij daarvan eene kaart ontworpen, die wij vertrouwen, dat een juist denkbeeld zal aanbieden van de ware gesteldheid onzer Padangsche bovenlanden, derzelver tegenwoordige grenzen en verbindingen met de naburige nog onafhankelijke distrikten. Vóór ik echter tot de speciale behandeling overga van onze nasporingen, waarop gemelde kaart in te lasschen, die ik gedurende mijn verblijf in deze oostelijke streken, gelegenheid heb gevonden, te verzamelen, nog het volgende.

Het landschap *Rana lima poeloe*, of ook wel *Liema poeloe kotta* door de inlanders genaamd, ligt aan het N. oostelijk uiteinde van onze Padangsche bovenlanden, tusschen de 0° 4′ tot 0° 12′ Z. breedte en 100° 28′ tot 100° 45′ O. lengte van *Greenwich*. Het land vormt eene groote langwerpige kom, die zich voornamelijk van het N.N.W. naar het Z.Z.O. strekt, en in deze rigting bijna vier geographische mijlen lang is. De geheele kom ligt op eene gemiddelde hoogte van 1550 Rijnl. voeten boven de oppervlakte der zee. Zij vertoont bijna overal eene zandsteenformatie, die op enkele plaatsen uit witten en op andere uit den zoogenaamden

rooden zandsteen (*rothes todtes liegendes*) en graauwen zandsteen (*graue liegende*) bestaat. De grond is overigens, in zijne geheele uitgestrektheid, nagenoeg geheel vlak en effen.

Dit ruime en schoone hoogdal is bijna rondom ingesloten door onderscheidene bergen en heuvelreijen, van welke de *goenoeng Sago* in het zuiden, en *boekit*[1] *Bongsoe* in het noorden, de voornaamste punten vormen. Deze laalstgemelde berg is zeer waarschijnlijk de *Princess Augusta Sophia Hill*, van Sir H. RAFFLES; daar dezelve zijnen kegelvormigen top over den geheelen omtrek en vooral ver over het meer oostelijk gelegene gebergte verheft. De Heer RAFFLES schijnt den *boekit Bongsoe*, op zijne reis naar het meer van *Samawang* en *Tana datur*, van het eene of andere vrije punt gezien te hebben, maar hield denzelven, zonder twijfel, wegens zijne aanmerkelijk boven het overige land uitstekende kruin, voor hooger dan hij inderdaad is, en plaatste hem ook, op zijne kaart van *Sumatra*[2] veel verder oostwaarts, dan hij in de natuur ligt. Zoowel de *boekit Bongsoe* als de *goenoeng Sago* en het grootste gedeelte van de bergreeks, die de vlakte der Vijftig Kota's ten O.-N. en N.W. omgeeft, is digt met bosch bedekt.

Behalve de *batang Sinamang*, die de geheele *Rana lima poelo* van het N.W. naar het Z.O. doorloopt, doorkronkelen nog vele andere rivieren en beken deze vruchtbare bergkom, die zich alleen in de *batang*[3] *Sinamang* storten en waarvan de voornaamste zijn: de *batang Lampasej, batang Paloeboe* en *batang Agam*.

(1) Beide woorden, *boekit* en *goenoeng*, worden hier onverschillig berg genoemd.

(2) *Map of the island of Sumatra, constructed chiefly from surveys taken by order of the late Sir* TH. ST. RAFFLES. De groote onnaauwkeurigheid van deze kaart zal het best uit eene vergelijking kunnen worden opgemaakt van dat gedeelte van *Sumatra*, waarover zich de onze uitstrekt. Ik zal hier alleen eenige weinige grove fouten daarin aanstippen. De *goenoeng Sago*, dien RAFFLES verkeerdelijk *m. Kasumba* noemt, plaatst Z. Ed. vlak onder de linie en geeft aan denzelven eene hoogte van 15,000 Engl. voeten, terwijl toch deze berg, volgens eene naauwkeurige bepaling van den Heer PERREZ op 0° 17′ Z.B. ligt, en zich ten hoogste 6,000 voeten boven de oppervlakte der zee verheft; dezelve ligt althans, wanneer men hem van de kraters op den berg *Merapi* beschouwt, die slechts 8575,0 Rhijnl. voeten hoog zijn gelegen, zeer diep beneden deze. Den *Merapi* stelt Z. Ed. op 13195 voeten, bij gevolg bijna 3000 voeten hooger dan onze Barometer-meting voor denzelven aanwijst. Het meer van *Samawang* is iets te groot aangegeven en de *Dano* eindelijk van de Tien-*Kotta's* is geheel en al vergeten; of RAFFLES moest dit laatstgenoemde meer door zijn Lake *Sumpur* bedoelen, dat echter op de kaart geheel benoorden de evenachtslijn ligt, en daarbij tevens zijne uitwatering oostwaarts heeft. De rivier *Kampar* en andere in deze oostelijke streken aanwezige groote stroomen, missen een aanzienlijk gedeelte van hunnen loop.

(3) *Batang* beteekent rivier.

De meeste dezer rivieren hebben, wegens het vlakke land, dat zij doorvloeijen, slechts eenen zachten stroom, maar niet zelden tamelijk breede en ondiepe beddingen, die meest uit slijk-achtigen en zandigen grond bestaan. Overal ziet men langs derzelver lage boorden groote bamboezen watermolens aangelegd, om daarmede het omliggende rijstland te besproeijen. De uitvinding en het gebruik van deze watermolens voor den landbouw zouden Chineesch zijn. Ik heb dezelve ook reeds vroeger bij *Kamang* in het Agamsche en vooral menigvuldig in de rivier *Oembielin* bij *Samawang* aangetroffen. Zij worden door de inlanders hier *kintjier* genoemd.

De Vijftig *Kottas* behooren onwedersprekelijk tot het vruchtbaarste en schoonste gedeelte van onze Padangsche bovenlanden. Eene aanmerkelijke en altijd gelijke warmte en eene gestadige vochtigheid zijn de groote drijfveren der werking van de natuur. Bijna alle op *Sumatra* voorkomende vruchten vindt men hier in overvloed. Het onoverzienbare zacht groene tapijt van rijstvelden, waarmede dit hoogdal, vooral langs deszelfs oostelijk gedeelte is bedekt, wordt hier en daar afgewisseld door uitgestrekte bosschaadjes van kokospalmen, die door hunne regte en hoog opgewondene stammen en verhevene bolachtig gestraalde kruinen, aan het geheel een verrukkelijk fraai en schilderachtig gewaad schenken. Deze tooverachtige palmgroepen duiden dan ook hier, even als bijna overal op *Java*, de dorpen en gehuchten aan, die gewoonlijk onder derzelver verkwikkende koele lommer aangelegd zijn.

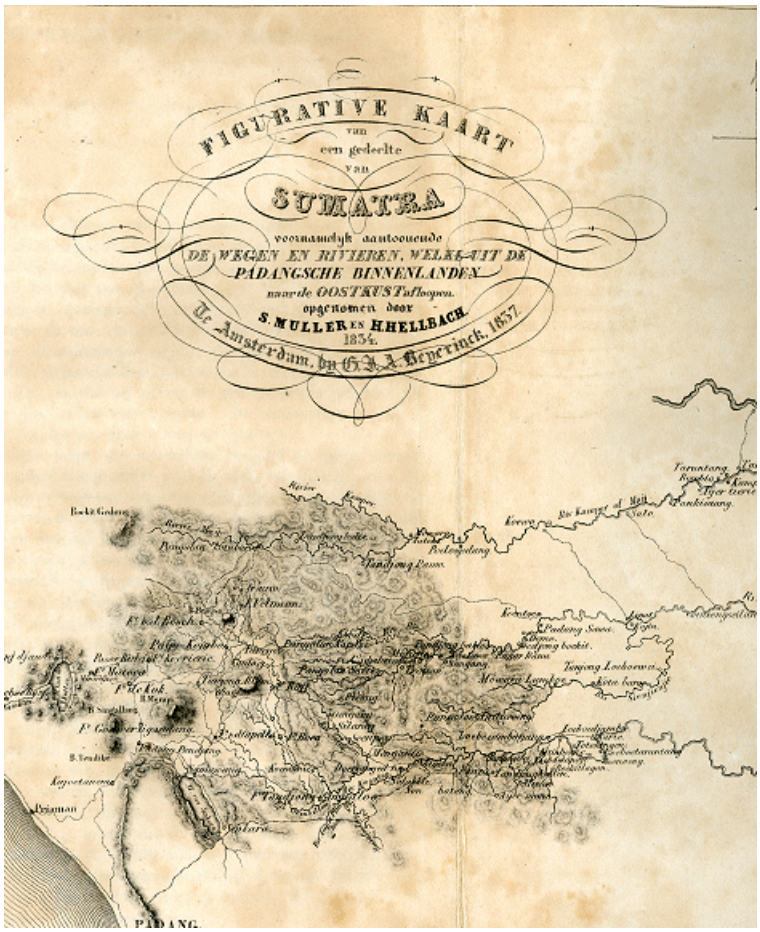
De meeste dorpen in dit landschap zijn van eene aanzienlijke uitgestrektheid en volkrijkheid. Volgens eene in 1834, door den civielen Kommandant gedane opschrijving, bedraagt de bevolking van de geheele *Rana lima poeloe*, zoo als de grenzen daarvan tegenwoordig zijn bepaald, 39,700 zielen. Men kan echter zeker stellen, dat dit getal, ten minste nog een derde grooter is.

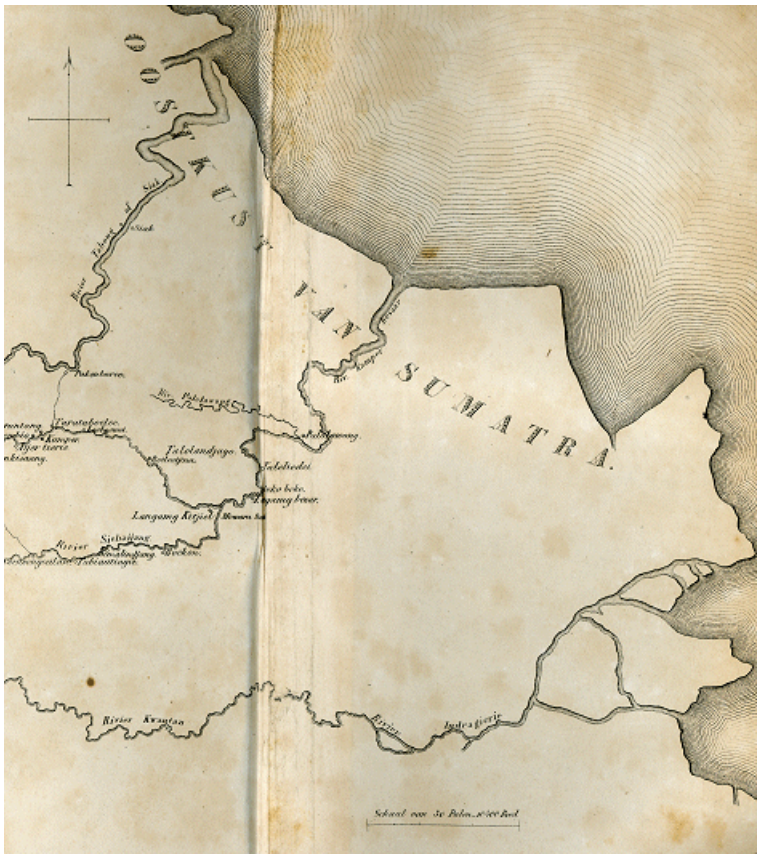
Van de talrijke dorpen dezer afdeeling, is *Paya komba* het voornaamste, dat nagenoeg in het middelpunt van de kom ligt, en waarin de Opperregent zijn verblijf houdt. Hier aan het oostelijke uiteinde van dit dorp bevindt zich ook onze militaire hoofdpost over deze streek, die den naam van de plaats draagt. Onze barometer wijst aldaar eene hoogte aan boven de oppervlakte der zee van 1570,2 Rijnl. voeten.

Behalve het fort *Paya komba* hebben wij in de Vijftig *Kottas* nog eene sterkte in derzelver noord-oostelijken uithoek, fort *Veltman* genaamd, en eene derde, in het onderdistrikt *Ganting*, die fort *van den Bosch* heet.

(*Het vervolg in* N°. 6.)

t.o. 20

FIGURATIVE KAART
van
een gedeelte
van
SUMATRA
voornamelyk aantoonende
DE WEGEN EN RIVIEREN, WELKE UIT DE
PADANGSCHE BINNENLANDEN
naar de OOSTKUST afloopen.
opgenomen door
S. MULLER en H. HELLBACH.
1854.
Te Amsterdam, by G. J. A. Beijerinck.
PADANG.

OOSTKUST VAN SUMATRA.

Wetenschappelijke bijdragen.

Berigten over *Sumatra*.

(*Vervolg van Bl.* 20, *N°. V.*)

In het fort *Veltman*, dat naauwelijks vijftien honderd treden van dezen steilen zandsteenwand en van het grensgebergte verwijderd ligt, wijst de barometer eene hoogte aan van 1528,8 Rijnl. voeten; en bij het fort *van den Bosch*, dat op eenen kleinen heuvel is gelegen, teekent dit instrument eene hoogte boven het waterpas van de zee, van 1544,7 Rijnl. voeten.

Uit deze waarnemingen blijkt, dat het verschil van hoogte, van deze drie onderscheidene punten in de Vijftig *Kotta's*, slechts zeer gering is, en dat bij gevolg de geheele grond van deze kom nagenoeg eene effene vlakte vormt. De temperatuur is over het algemeen vrij warm, maar droog en gezond.

Zuidwaarts loopt dit vruchtbare hoogdal in eene eenigzins smallere, maar lange vallei uit, die zich tot aan het landschap *Kotta Toedjoe* voortzet. In deze vallei liggen de distrikten Vier Kotta's of *Alaban, Banzar* of *Lintouw, Boea* of *Taloe* en *Koemanie*.

De grond van dit lange dal, dat zich hoofdzakelijk zuid-zuid-oostwaarts strekt, is hier en daar eenigzins heuvelachtig en klippig en daalt allengs flaauw af van het noorden naar het zuiden. De bergketens, die hetzelve ten westen en oosten bezoomen, verheffen zich doorgaans tusschen de 2,000 tot 3,000 voeten boven de oppervlakte der zee. De westelijke keten daalt in Z.Z. oostelijke rigting van den *Goenoeng Sago* af, en bestaat ten deele uit Trachiet en verschillende gemengde steensoorten (*conglomeraten*)*;* terwijl de oostelijke, dit dal bepalende bergreeks, eene in het oog vallend veeltoppige en zeer ruwhoekige gedaante heeft en bijna overal eene overgangskalk-formatie vertoont.

Het landschap van de Vier *Kotta's*, dat ook wel *Alaban* wordt genoemd, naar de kampong, waarin de regent dezer afdeeling zijn verblijf houdt, ligt het noordelijkst van bovengemelde distrikten. Hetzelve grenst ten N. aan de *Rana lima poeloe*, ten Z. aan *Lintouw*, en wordt ten W. door den *Goenoeng Sago*, en ten O. door de bovengezegde begrij bezoomd. De vier groote dorpen, uit welke het te zamen is gesteld, zijn: *Alaban, Ampalo, Gadoey en Tabieantingie*.

In vroegeren tijd behoorde dit landschap onder de Vijftig *Kotta's* en maakte ook later met deze afdeeling en de distrikten *Lintouw* en *Boea*, benevens een gedeelte van *Agam*, den hoofdzetel der Padriesche magt op *Sumatra* uit.

In het dorp *Tabieantingie* staat nog thans een van de grootste, (welligt de grootste) tempels, welke de zoogenaamde *Padries*, of aanhangers van de Wahabitische leer, op dit eiland gesticht hebben. Hij overtreft in grootte alle in *Bonjol* zich bevindende Moskeén, gelijk ook den eertijds vermaarden tempel van *Lintouw*, die in 1832, bij de overwinning van gemeld distrikt, door de onzen is afgebrand geworden, doch waarvan men nog thans de grondslagen en den omvang duidelijk zien kan.

De tempel te *Tabieantingie* bevindt zich nagenoeg in hot middelste gedeelte van dit dorp. Hij staat, even als bijna alle Moskeën hier, in eene kleine komachtige uitholing en is rondom ingesloten van groote bakvormige vijvers, die voornamelijk bestemd zijn tot het wasschen der voeten van de boetvaardigen, vóórdat dezelve de kerk betreden. De tempel zelf is regelmatig vierhoekig en heeft 148 Rijnl. voeten middellijn. Zijn kunstmatig hoog en zeer spits toeloopend dak, dat uit vijf over elkander rustende verdiepingen of afdeelingen bestaat, wordt van binnen, door 64 pilaren, behalve de wandstijlen, geschraagd, waarvan de middelste ruim 150 voeten hoogte heeft. De vijf, door kleine opene tusschenruimten van elkander afgezonderde deelen van het dak zinspelen emblematisch op het ontstaan van den tempel, dewijl dezelve door de bewoners van de Vijftig *Kotta's* is gebouwd, die zich daartoe in vijf troepen verdeeld hadden, iedere troep uit tien dorpen bestaande. De wanden van den tempel zijn van hout, dat doorgaans netjes bewerkt is: de meeste deur- en vensterstijlen, vooral langs het front, benevens bijna alle luiken of blinden, zijn met velerlei snijwerk versierd. Het dak van den tempel, dat met de vezelen van den *Areng*-palm is gedekt, hangt intusschen thans sterk naar de eene zijde over, en het zal misschien niet lang meer duren, of het geheele gebouw zal instorten en vernietigd worden, even als het Wahabitismus, in deze streek, zijnen invloed verloren heeft en verscheurd is geraakt, waar hetzelve eertijds zoo magtig en zoo despotiek geregeerd heeft.

Behalve de bovengemelde oude Moskee, heeft men te *Tabieantingie* nog meer nieuwe tempels, die echter alle aanmerkelijk kleiner zijn.

Bij het dorp *Gadoey* liggen eenige klippige kalkheuvelen, waarin men verscheidene groote holten vindt, in welke de inlanders vrij veel salpeter opzamelen, ten minste zóó veel, als zij tot het bereiden van eene genoegzame hoeveelheid buskruid noo-

dig hebben. Zij schrappen deze zelfstandigheid gedeeltelijk van de wanden dezer grotten af, of winnen dezelve uit de excrementen van de daarin zich ophoudende Cypseli.

Nagenoeg de gansche bevolking van de Vier *Kotta's* heeft de Wahabitische leer omhelsd, en een groot gedeelte daarvan is haar nog tegenwoordig toegedaan, doch niet zelden met eene meer of minder in het oog vallende wijziging der stellingen, en overhelling tot het ware Mahomedaansche geloof. Alleen met betrekking tot de kleeding bewaren nog vele mannen de Padriesche voorschriften; de vrouwen schijnen intusschen ook daarin reeds veel meer tot het vroegere oude geloof teruggekeerd te zijn.

De tegenwoordige regent, JANTA BEKATIE, of meer algemeen bekend onder den naam van TOEWANKOE ALABAN, heeft zich onder het bestuur der Padries tot opperhoofd opgeworpen over de Vier *Kotta's*, bij welker usurpatie en latere handhaving van zijn gezag hij zeer ondersteund werd door den beruchten en alom gevreesden TOEWANKOE PASAMAN van *Lintouw*, daar zich JANTA BEKATIE als een zeer ijverig aanhanger toonde van het Wahabitismus, en tevens één der voornaamste en dapperste *Doeblangs* of krijgshelden was van TOEWANKOE PASAMAN. In 1832, na de bestorming der geduchte Padriesche linie van *Lintouw*, kwam TOEWANKOE JANTA BEKATIE, namens de Vier *Kotta's*, zich onderwerpen aan het Gouvernement, en werd daarna, in zijn gezag als regent over deze afdeeling, door ons op nieuw bevestigd. Sedert dien tijd heeft hij zich steeds zeer getrouw aan ons getoond; zelfs in de hagchelijke oogenblikken van 1833, toen het grootste gedeelte van onze bovenlandsche bezittingen alhier eene oproerige, onrustbarende houding aannam.

Volgens een Statistiek overzigt, opgemaakt door den 1sten Luitenant HELLBACH, telt de geheele bevolking van de Vier *Kotta's* 8050 zielen, van welke er ongeveer 3800 van het mannelijke, en 4,250 van het vrouwelijke geslacht zijn.

Onze sterkte in dit landschap draagt den naam van den overledenen Luit^{t}. Kolonel RAAFF, die den eersten grondslag heeft gelegd tot onze vestiging in de Padangsche bovenlanden. - Onze Barometer-waarnemingen geven aan dit fort eene hoogte boven de oppervlakte der zee, van 634 Ned. ellen of 2020,0 Rijnl. voeten. De Fahrenheitsche Thermometer teekende aldaar 's morgens te 6 ure 70,0, 's middags te 12 ure 80,0 en 's avonds te 6 ure 73 en 75 graden.

Ten zuiden van de Vier *Kotta's* ligt, gelijk ik reeds vroeger heb aangemerkt, het distrikt *Banzar* of *Lintouw*, en ten zuiden van dit laatste, *Boea* of *Taloe*.

Beide deze landschappen zijn in 1832 geheel verwoest gewor-

den, bij de verovering van de groote Padriesche linie dezer streek, die ons acht jaren lang hardnekkig het hoofd had geboden. Nagenoeg geen enkel huis, en zelfs geen hutje, is er toen, door de woede der naburige *Maleyers*, gespaard geworden; zelfs vele kokos- en andere vruchtboomen zijn daarbij verbrand, en omtrent al het rijstgewas, hetzij reeds ingeoogst of nog te velde staande, is zonder verschooning vernield.

De van vrees en schrik bevangen inwoners zijn toen allen oostelijk over de rivier *Sinamang* en het daar achter liggende gebergte gevlugt, waar zij zich eenigen tijd in armoede en gebrek verscholen hielden. Allengs is echter weder een gedeelte daarvan naar hunne verwoeste haardsteden terug gekeerd, die bereids hier en daar weder eenige dorpen en gehuchten hebben herbouwd, en zich thans ijverig bezig houden, om hunne met gras en onkruid overdekte rijstvelden op nieuw te bearbeiden.

Op het fort *Schenk*, dat ten naastenbij in het middelste gedeelte van *Banzar* is gelegen, toont de Barometer eene hoogte aan van 1692,2 Rijnl. voeten; en bij de nieuw gebouwde sterkte *Boea pennieang*, in het distrikt *Boea* of *Taloe*, geeft de waarneming met gezegd instrument eene hoogte van 811,2 Rijnl. voeten boven de oppervlakte der zee.

Zuidelijk van *Boea* ligt het distrikt *Koemanie*, dat ten Z.Z.O. aan de *Kotta Toedjoe* grenst, alwaar zich het fort *Tandjong ampalo* bevindt. Ook deze beide landschappen zijn onder het bestuur der Padries zeer geteisterd geworden, en daardoor tot groote armoede en ontvolking vervallen.

Terwijl de beruchte en zoo langen tijd alom gevreesde TOEWANKOE PASAMAN met eenen ijzeren schepter en eene onbepaalde magt in de omstreken van *Lintouw* regeerde, heerschte te *Koemanie* een zeker TOEWANKOE TALANG, in de kotta *Toedjoe Toewankoe Patta* en in het distrikt *Ampat plankies*, dat weinig oostelijker is gelegen, TOEWANKOE MOEWARA BODIE. De drie laatstgenoemde fanatieke Padries hebben zich in 1832, na de inneming van deze Landen, waarmede hunne despotieke handelwijs een einde heeft genomen, aan het Nederlandsche Gouvernement onderworpen. TOEWANKOE PASAMAN heeft daarentegen reeds een jaar vroeger met het grootste gedeelte zijner goederen en rijkdommen *Lintouw* verlaten, met oogmerk om eene bedevaart te doen naar *Mekka*, op welken weg hij echter, omstreeks het dorp *Palalawang*, bij het overzetten der rivier van dezen naam, door eenige *Maleyers* vermoord werd.

Na deze algemeene uitweiding over onze oostelijkst gelegene bovenlanden in dit gedeelte van *Sumatra*, zal ik overgaan tot de meer bijzondere beschrijving der wegen en rivieren, welke uit

dezelve naar de Oostkust loopen, en waarvan eene naauwkeurige kennis van des te meer belang is, daar dezelve den voornaamsten binnenlandschen sleutel vormen van geheel onze Padangsche bezittingen.

De bijgevoegde kaart is door den Heer Luit^{t}. HELLBACH en mij, met groote zorg en de meest mogelijke naauwkeurigheid, uit ten deele eigen genomen metingen van onderscheidene belangrijke punten, en gedeeltelijk uit de beste opgaven en narigten van vele plaatskundige inlanders, voornamelijk handelaars, te zamen gesteld en opgemaakt. Ten einde door dezelve een meer algemeen en tevens duidelijker overzigt te geven van de geheele breedte van het eiland en deszelfs physische gesteldheid, hebben wij de opneming van onze Padangsche bezittingen, die verleden jaar, op last van Z.E. den Commissaris-Generaal, door den Heer PERREZ heeft plaats gehad, met de onze verbonden. Zoo heeft ook de Heer OSTHOFF de vriendelijkheid gehad, ons van zijne nu onlangs gedane opneming van *Matoeha* en de *Dano*, tot meerdere belangrijkheid van onzen arbeid, het vrij gebruik aan te bieden. In de strekking der Oostkust zijn wij de nieuwste zeekaarten gevolgd; al het overige is van ons zelve.

Volgens deze kaart bedraagt de geheele breedte van dit eiland, dwars van het N.W. naar het Z.O. gemeten, 2° 47′, waarvan aan den oostkant 1°41′ geheel laag en vlak, en slechts 1° 6′, langs het westerstrand, hoog en bergachtig is. In dit laatstgemelde gedeelte liggen onze Padangsche bezittingen. Dezelve strekken zich op de poolshoogte van 0° 15′ tot 1° 0′ zuider breedte, van den rand der zee, in eene zuid-oostelijke rigting gerekend, 0° 45′ binnenlands[1]. Zij omvatten het hart van het oudtijds zoo vermaarde en magtige Rijk van *Menang Karbow*, en mogen zeker voor een der vruchtbaarste, schoonste en rijkstbevolkte gedeelten gehouden worden van gansch *Sumatra*.

Zoo als ik reeds vroeger heb aangeteekend, worden onze tegenwoordige oostelijkste grenzen door eene onafgebrokene keten kleiner bergen gevormd, die hunne toppen doorgaans tusschen de 2,000 of 3,000 voeten boven de oppervlakte der zee verheffen. De westzijde van deze bergreeks heeft over het algemeen eene vrij scherp bepaalde helling, die in hare geheele lengte in eenen vruchtbaren, alom bebouwden en sterk bewoonden voet eindigt, terwijl daarentegen de oostkant van dit grensgebergte zich met vele andere hoogten en bergtakken verbindt, die op sommige

(1) Ik bedoel hier slechts die landschappen en afdeelingen, welke onmiddellijk onder de bevelen van ons gezag staan; alle verder zuidwaarts liggende bondgenooten vallen buiten mijne opgave.

plaatsen vele mijlen breede en geheel onbewoonde wildernissen vormen.

In eene zoo uitgebreide aaneenschakeling van bergen en dalen moeten natuurlijk vele rivieren geboren worden, en dewijl het land van hier allengs naar het oosten afdaalt, moet ook het water, langs dezen veel verderen weg naar zee, zijnen loop nemen.

De ontzettende watermassa, die de rivier *Kampar* afvoert, ontvangt al hare eerste bronnen uit deze wilde bergstreek; de groote rivier *Tabang* of *Siak* heeft haar hoofd iets verder noordwestelijk, in dezelfde bergreeks. Alleen de *Indragierie* neemt haren oorsprong meer westelijk, nagenoeg uit het midden van onze bezittingen. Het meer van *Samawang*, de oost- en noordkant van den berg *Merapie, Agam* en de noord-westelijkste uithoek van de Vijftig *Kotta's* geven aan dezen grooten stroom zijne eerste wateren.

Al deze rivieren zijn intusschen eerst op eenigen afstand van onze grenzen bevaarbaar, en het is opmerkelijk, dat deze bevaarbaarheid bijna evenwijdig met het zeestrand zijnen aanvang neemt. De natuurlijke val van den grond, die niet zelden met meer of minder uitgestrekte rotswanden afwisselt, gepaard met de vele steenblokken, waarmede de bedden van alle bergrivieren bezaaid zijn, maken de waterpassage vroeger onmogelijk.

Deze moeijelijkheid in de communicatie, die hier, bij onze grenzen, door het bovenvermelde ver uitgebreide gebergte nog zoo zeer bezwaard wordt, is dan ook de hoofdoorzaak, waarom wij van deze belangrijke rivieren en het begin van derzelver eigenlijke bevaarbaarheid tot nog toe zoo weinig weten. De inlanders toonen ons de laatstgenoemde punten aan door hunne *Panggalans*, welk woord stapel- of handelplaats beteekent, en waarvan men er vier aan de verschillende rivieren op onze kaart vindt, als: *Panggalan kotta baroe, Panggalan kapas, Panggalan sarie* en *Panggalan indaroeng*. Beginnen wij met de *Batang May* of Noordelijkst gelegene rivier van ons bestek, - met uitzondering van de rivier *Siak*, die wij slechts voor een klein gedeelte kennen - en vervolgen wij van dáár onze onderzoekingen Zuidwaarts, van iedere rivier afzonderlijk.

De *Batang May* of *Mey* ontspringt hoofdzakelijk uit den verder westwaarts gelegenen *Boekit gedang*, vloeit van dáár, op den afstand van slechts anderhalven dag reizens, langs onze Noordelijke grenzen van de vijftig *kotta's* heen, en verbindt zich vervolgens met de *Batang Kampar* en andere rivieren, met welke zij hare wateren vereenigt, nog eene goede streek Oostwaarts en daarna Noord-oostwaarts stroomt, en zich eindelijk, door de *Koewala kampar*, in de Indische zee stort.

De distrikten, die hunne dorpen voornamelijk langs de boorden van de *Batang May* hebben liggen, zijn, van het Westen afwaarts gerekend, tot aan de vereeniging van deze rivier met de *Batang Siebayang*, door de *Moewara sako*, de Zes Kotta's, Acht Kotta's, Vijf Kotta's en Drie Kotta's. Al deze landschappen zijn nog onafhankelijk en hebben hun eigen bestuur.

De Zes Kotta's liggen slechts eene goede dagreis ten N. en N.N.O. van de Vijftig Kotta's verwijderd. Zij bestaat uit de volgende zes dorpen: *Panggalan tjatjaran* of kotta *Baroe, Goenoeng malintang*, kotta *alam, Mangielang, Tandjongbalie* en *Tandjong paino*, van welke het eerstgenoemde het voornaamste is, zullende hetzelve ruim vijftig huizen bevatten. Ook houdt de hoofd-*panghoele* van deze afdeeling, DATOE SIEPIEDJADJA, zijn verblijf aldaar.

Wij hebben eenen, aan ons afgezondenen broeder van dit hoofd, te *Arauw*, achter het fort *Veltman* gesproken, die ons namens hetzelve kwam begroeten, met bijvoeging, dat zich de Zes *Kotta's* gaarne aan het Nederlandsche gezag wenschten te onderwerpen. De reden van deze vrijwillige onderwerping aan ons Opperbestuur kwam voornamelijk dáárop neder, dat DATOE SIEPIEDJADJA inzag, hoe gelukkig en onbekommerd zijne naburen, de bewoners van de vijftig *kotta's*, thans leefden, terwijl de Padries bij hen telkens bezoeken kwamen afleggen en daarbij gewoonlijk roofden en plunderden; waarom zij onze tusschenkomst en medehulp tot bescherming van hunne personen en goederen verzochten.

Het schijnt ons toe, dat dit aanbod van onderwerping meer aan eene staatkundige drijfveêr, dan wel aan loutere vrees voor de despotieke handelwijs der Padries was toe te schrijven. De grond, waarop wij deze onderstelling bouwen, is voornamelijk: dewijl bijna alle hoofden en andere vermogende ingezetenen van de vijftig *kotta's* handelaren zijn, en van welke er velen, zoo niet de meesten, reeds sedert jaren in commerciëele betrekking stonden en nóg staan, van welke verbindtenissen zij thans veel minder voordeel kunnen trekken dan weleer, vooral sinds, van onzen kant, de handel met de Oostkust door naauwere voorschriften beperkt is geworden. Deze beperking is niet alleen onaangenaam voor den algemeenen broederlijken band, welke de bewoners der *Rana lima poeloe* met die van de Zes *Kotta's* verbindt, maar brengt ook natuurlijk het meeste nadeel aan onze naaste vrije buren toe.

Eene onbelemmerde wederopening van onze Oostelijke grenzen, vooral met betrekking tot den handel, zoude derhalve voor beide partijën hoogst wenschelijk zijn; maar of wij daardoor ons eigen belang niet te zeer zouden tegenwerken, en, indien wij onze tegenwoordige grenzen verder Oostwaarts verplaatsten, wel-

ligt zelfs, bij de thans aldaar aanwezige middelen, ons gezag niet in eene onzekere waagschaal zouden stellen, geven wij bescheiden aan wijzer doorzigt ter beslissing.

Het dorp *Panggalan kota baroe,* of ook wel *Panggalan tjatjaran* genaamd, ligt, in eene regte lijn, ongeveer derdehalve geographische mijl N.t.O. van het fort *Veltman*, op den regter oever van de *Batang may*. Uit de Vijftig *Kotta's* heeft men twee wegen derwaarts: één van het fort *van den Bosch*, en een tweede van de sterkte *Veltman*.

1°. Pad van het fort *van den Bosch* naar *Panggalan kota baroe*.

De weg loopt van gezegde sterkte door het dorp *Moenkar*, daarna over het lage gebergte *Auwan*, en vervolgens langs het gehucht *Koebang balamba* en de tuinen *Sieawoe*, waarna men nog een eind door klein hout komt, en alsdan de bedoelde handelplaats bereikt. Onbezwaard gaande, zal men den geheelen weg in 1 à 1½ bevracht, in 2 à 2½ dag kunnen afleggen. Het land, dat men doortrekt, zoude niet zeer ongunstig zijn; maar de weinige gebaandheid van den weg maakt den togt tegenwoordig eenigzins moeijelijk.

2°. Pad van het fort *Veltman* naar *Panggalan kotta baroe*.

Men gaat van deze sterkte over de gehuchten *Loeboelimpata, Arauw, Rawang dalem* en *Olieaijer*, vervolgens door de beek *Batoe ombar*, en langs het dorp *Kotta alam*, waarna men weldra aan gezegde marktplaats komt. Onbeladen gaande, kunnen de inlanders den geheelen togt gewoonlijk in éénen; bevracht, in 2 dagen volbrengen. Wanneer men den *Boekit liman kambing* over is, die niet ver achter *Arauw* ligt, en zich ongeveer vier tot zes honderd voeten boven de vlakte van de Vijftig *Kotta's* verheft, moet het pad steeds langzaam afwaarts dalen, en niet zeer moeijelijk zijn.

Panggalan kota baroe ligt, gelijk reeds boven is aangemerkt, op den regteroever van de *Batang may*. Omtrent twee dagreizens beöosten dit dorp ontmoet deze rivier de *Batang kampar*, waarna dezelve van eenigen *Batang may*, van anderen *Batang kampar* wordt genoemd. Behalve meerdere, zeer driftige plaatsen, die men in het hoogere gedeelte van deze rivier aantreft, heeft dezelve, niet ver beneden den zamenloop van bovengemelde beide wateren, eenen kleinen val, die bij de inlanders onder den naam van *Antoko* bekend is. De stroom slingert zich bij voortduring in vele groote bogten oostwaarts, tot zich dezelve met de *Batang siebayang* verbindt, welk vereenigingspunt *Moewara sako* heet.

De opwaarts varenden bestempelen deze beide armen met de bijzondere namen van *Kampar kanan* of regter *kampar*, en *Kampar kierie* of linker *kampar*.

(*Vervolg en Slot in een volgend nommer*.)

Wetenschappelijke bijdragen.

Berigten over *Sumatra*.

(*Vervolg en Slot van Bl.* 28, *N°. VII.*)

De geheele vereenigde vloed, die nu, langzaam en statig, in eene Noord-Oostelijke rigting, door het lage en vlakke land heenkronkelt, heet van hier af en verder benedenwaarts, tot hij zich in zee verliest, *Kampar besar* of groote *Kampar*.

Bij *Panggalan kotta baroe* zal de *Batang may* reeds bevaarbaar zijn voor *prahoejen* van honderd pikols (à 40 *gantangs* ieder); volgens anderen heeft men er intusschen slechts vaartuigen, die 600 tot 800 *gantangs* laden, en met zes menschen bemand zijn. Wat er ook van zij, zóó veel is zeker, dat de vaart bij gezegd dorp slechts met kleine vaartuigen geschiedt, tot aan het dorp *Koewo*, alwaar men zich bereids geheel in het lage vlakke land bevindt. De goederen worden hier echter veelal in eenigzins grootere *prahoejen* overgeladen, waarmede de reis verder wordt vervolgd tot *Palalawang*, welk laatstgenoemd dorp eene voorname stapelplaats is, die, nog eenige dagreizens van het zeestrand verwijderd, op beide de oevers van de *Kampar besar* is gelegen. Men rekent de reis van *Kotta baroe* tot *Moewara sako* op 10 tot 12 dagen, en van hier tot *Palalawang* op 3 à 4 dagen. Voor den geheelen terugtogt zal men, plus-minus, eene maand noodig hebben. In het afvaren wordt meestal geroeid, in het opwaarts keeren, veel met lange bamboezen gestooten. De val *Antako*, waarvan hier boven is gewaagd, zal, bij hoog water, geheel onzigtbaar zijn; maar, bij lagen stand van hetzelve, 3 tot 4 voeten regtlijnige storting hebben, waarom bij laatstgemelde omstandigheden de goederen steeds hier ontscheept moeten worden.

Van *Palalawang* wordt de handel met groote vaartuigen, welke drie masten voeren en met 20 tot 30 personen bemand zijn, naar *Singapore* en elders over zee gedreven. De inlanders zeilen, tot dat einde, uit de *Koewala kampar* komende, oostelijk om het eiland *Pantjoor* naar Groot-*Karimon*, dat op 1° 0′ N. breedte en 100° 25′ Oosterlengte van *Greenwich* ligt, en vervolgen alsdan van hier de reis N. Oostwaarts naar *Singapore*, welk laatstgemeld eiland, onder de inlandsche kooplieden in onze bezittingen alhier, algemeen onder den naam van *Salet* bekend is. Op den noord-

hoek van het eiland Groot-*Karimon*, alwaar zich eene piek verheft, moeten een aantal Sinezen wonen, die zich voornamelijk met het graven van tin, uit gemelden berg, bezig houden, welk metaal zij insgelijks grootendeels te *Salet* verkoopen. Den geheelen overtogt van *Palalawang* tot *Singapore* stellen de inlanders gewoonlijk op zes dagen reizens.

Ten Oosten van de zes *kotta's*, welke met *Tandjong pauw* eindigen, liggen, langs de boorden van de *Batang kampar* en *Batang may*, de acht *kotta's*, die de volgende dorpen tellen: *Tandjong balie, Batoe basoerej, Pankej, kotta Toeha, Meidinsabam, Moewaratakkoe, Tandjong* en *Goenoengmalelo*.

De *Batang kampar* of *may* verder afzakkende, komt men in de vijf *kotta's*, bestaande uit de dorpen: *Koewo, Salo, Pankienang, Ayer tierie* en *Roembieo*, en beneden deze afdeeling heeft men eindelijk de drie *kotta's*, bevattende de dorpen *Kampar, Tarantan* en *Tarata boeloe*.

Van laatstgenoemde plaats loopt een weg noordwaarts door een laag en moerassig bosch naar *Pakenbaroe*, welke route slechts eene goede dagreis ver zal zijn. *Pakenbaroe* is een aanzienlijk dorp, dat op den regter oever van de rivier *Tabang* of *Siak* ligt, en alwaar vrij veel handel wordt gedreven, inzonderheid met de verder landwaarts gelegene distrikten. Men zal hier vaartuigen hebben, die 30 tot 50 *koyangs* laden, en met welke men, de *Batang Tabang* afzakkende, in twee dagen de stad *Siak* bereikt. Van hier heeft men alsdan nog twee dagen reizens tot aan zee. De uitmonding der rivier, welke in de straat van *Malakka* valt, heet *Koewala, Siak*[1].

Wegens het moeijelijke vervoer der goederen over land van *Tarataboeloe* naar *Pakenbaroe* is de handel met *Siak*, uit onze binnenlanden in derzelver naburige vrije streken, van veel minder aanbelang dan die, welke langs de *Batang kampar* af, naar *Palalawang* wordt gevoerd, welke narigten ook volkomen overeenstemmen met de opgaven in de *Singapore chronicle*, aangaande de artikelen, welke op dit eiland van de Oostkust van *Sumatra* aangebragt worden. Vooral zijn deze opgaven belangwekkend ten opzigte van de koffij, van welk produkt eene aanzienlijke hoeveelheid van de rivier *Kampar*, in de laatste jaren, te *Singapore* is ingevoerd geworden.

De stad *Siak* is gelegen aan beide oevers van de rivier *Tabang* of *Siak*, omtrent 16 geographische mijlen van derzelver uitgang in zee verwijderd. De breedte van dezen stroom bedraagt, volgens

(1) MILBURN (*Oriental Commerce*. V. 2. p. 349) geeft de uitmonding van de rivier *Siak* op 1° 40 N.B. aan, terwijl dezelve op de meeste nieuwe zeekaarten op 1° 20′ tot 22′ is gelegen.

MILBURN, ongeveer eene halve Engelsche mijl, en zijne diepte van 7 tot 15 vademen; maar op de baak staat, bij laag water, slechts 16 voet, en verscheidene ondiepten liggen nabij deszelfs mond. Men neemt daarin een geregeld rijzen en dalen van het water, tot boven *Pakenbaroe*, waar. De oevers zijn laag, drassig en geheel met bosch bedekt[1].

De voornaamste artikelen, die te *Siak* worden omgezet, en waarvan de prijzen slechts geringe veranderingen ondergaan, bestaan uit:

Was à 15 tot 20 Sp. matten	per pikol.
Rijst à 2 Sp. matten.	per pikol.
Dammen à 1 tot 1½ Sp. mat.	per pikol.
Sago à 1 tot 1½ Sp. mat	per pikol.
Olifantstanden naar qualiteit.	
Kamfer, hoofdsoort à 10 tot 12 Sp. matten	per katje.
Koffij à 8 Sp. matten	per pikol.
Zout à 1½ tot 2 Sp. matten.	per pikol.

en eenige weinige andere producten.

De Radja of Vorst van *Siak* heeft 5 pCt. van allen invoer, berekend naar de factuurswaarde. Bij den uitvoer is alleen Was met 2 Sp. matten per pikol belast.

Eenige mijlen bezuiden de *Batang may*, vloeit de *Batang rieo*, eene eenigzins kleinere rivier, die uit den *Boekit kamoemoeng* ontspringt, en na zich verscheidene mijlen lager, bij *kotta Lama*, met de *Batang siebayang*, en vervolgens nog met onderscheidene andere stroomen vereenigd te hebben, hare wateren door de *Kampar besar* in zee voert. Op den regter oever van de *Batang rieo* ligt de inlandsche handelplaats *Panggalan kapas*, die tot de vijf dorpen behoort, welke het landschap *Kapas* vormen, dat ten Oosten aan de vijftig *kotta's* grenst.

Naar *Panggalan kapas* heeft men slechts één' weg uit de *Bana lima poeloe* die van *Paya kombo* over *Tarem* en het gehucht *Boeloe-kasso* gaat. Van hier loopt het pad opwaarts over den *Boekit kamoemoeng* en vervolgens, bijna aanhoudend, door bosch en wildernis tot aan gezegde marktplaats. Men moet daarbij verscheidene malen de *Batang rieo* en meer andere rivieren doorwaden. Onbeladen gaande, zal men den togt van het dorp *Tarem* tot *Panggalan kapas* in 1 tot 1½ dag kunnen volbrengen, terwijl men, bevracht zijnde,

(1) MILBURN l.c. zegt, onder anderen, verder: ‘Not far within the river is a small island, on which the Dutch had formerly a factory. According to the information of the natives the river is navigable for sloops to a place called Paati Cheraica, being eight days sail, with the assistance of the tide; and within half a days journey by land of another named Patapahan; which boats also of 10 to 20 tons reach in two days. This is a great market of trade with the interior, and here its merchants resort with their gold.’

gewoonlijk 3 dagen daartoe noodig heeft, waar men alsdan in de hier en daar verstrooid liggende boschtuinen overnacht. Deze meerdere moeijelijkheid in de gemeenschap maakt deze handelplaats van minder aanbelang voor onze bezittingen, dan *Panggalan kotta baroe*.

De vaartuigen, welke men op de *Batang rieo* gebruikt, zouden slechts 100 tot 300 *gantangs* bevatten en door 3 tot 4 koppen bemand zijn. Men maakt daarmede de reis, van *Panggalan kapas* tot aan het tamelijk volkrijke dorp *Koentoe*, in 2 à 3 dagen. Hier heeft men grootere gedekte prahoejen, die door 8 tot 10 personen geroeid worden en 1000 tot 4000 *gantangs* laden[1], en met welke men, de rivier *Siebayang* verder afzakkende, in 8 tot 10 dagen *Palalawang* bereikt. De terugtogt van laatstgenoemde plaats tot *Panggalan kapas* zal 16 tot 20 dagen vereischen.

Van de menigvuldige dorpen, die langs de *Batang siebayang* liggen, voeren verscheidene wegen over land naar de rivier *Kampar* of *May* en elders. Zoo bestaat er een pad van *Koentoe* naar *Panggalan kotta baroe*, dat vier dagreizen ver is. Een andere weg loopt van *Lipat kajin* naar *Koewo*, die omtrent 10 uren gaans is, en een derde van het dorp *Goenoeng seilan* naar *Salo*, insgelijks van twee dagreizen afstand. Het land, dat men langs deze wegen doortrekt, is doorgaans laag, niet zelden moerassig en bijkans overal met bosch bedekt. Men wil, dat zich in deze uitgebreide wildernissen vele olifanten ophouden; ook zoude men er nu en dan eenen orang-oetan[2] ontmoeten, welk laatstgemeld dier door de inlanders *Mawej* wordt genoemd.

Eene derde, door ons reeds vroeger met een woord vermelde inlandsche stapelplaats, die door onze oostelijke afdeelingen meer schijnt bezocht te worden, dan de voorgaande, is bij de bewoners dezer streken bekend onder den naam van *Panggalan sarie*. Dit dorp is gelegen in een laag en vruchtbaar dal, bij den zamenloop van eenige armen der rivier *Siebayang*, die haar water door eene menigte takken van verschillende bergtoppen en heuvelen ontvangt.

Uit ons distrikt vier *kotta's* of *Alaban*, leiden drie onderscheidene wegen naar deze handelplaats, waarvan één van *Sietanang*, bij *Gadoeij*, over den *Boekit sieniepie* gaat; een tweede loopt van *Ampalo* over den *Boekit Tjoendoeng*, en eindelijk de derde, over de gehuchten *Padang loenga* en *Oengang*. Alle drie deze paden zijn intusschen bijna even moeijelijk wegens het bergachtige land, dat zij doorloopen en deszelfs uitgestrekte wildernissen, waarin men slechts hier en dáár eene op zich zelve staande hut vindt, die te midden van eenen armoedigen boschtuin van *Patatas*,

(1) 800 van deze *gantangs* gaan op één pikol.
(2) *Simia satyrus* LINN

Djagoeng of Turksch koorn en eenige kleine rijstplantaadjen gelegen is. Onbezwaard leggen de inlanders deze wegen gewoonlijk in 2, bevracht in 3 tot 4 dagen af.

De vaartuigen, met welke de handel op de *Batang siebayang*, van *Panggalan sarie*, tot *Koentoe* wordt gedreven, zullen 400 tot 500 *gantangs* groot zijn en door 5 tot 6 menschen geroeid worden. Te *Koentoe* worden de goederen alsdan met grootere vaartuigen verder afwaarts gebragt, gelijk ik reeds boven heb aangeteekend.

De vierde en laatste handelplaats eindelijk op onze kaart, die tevens, voor onze tegenwoordige bezittingen, de onbeduidendste van allen is, ligt ongeveer vier mijlen ten O.Z.O. van *Panggalan sarie*, op den regter oever van de *Batang sienjienjie*, welke rivier in het gebergte *Talaga baros* ontspringt, en zich bij het dorp *Lipat kajin* met de *Siebayang* vereenigt. Deze marktplaats is genaamd *Panggalan indaroeng*. Het pad van het gehucht *Mengantie* derwaarts, voert door eene wilde en bijna geheel onbewoonde streek. Bevracht zijnde, blijven de inlanders op deze route meestendeels 3 tot 4 nachten onderweg. Men bedient zich te *Panggalan indaroeng* van kleine prahoejen, waarmede men de vaart op de rivier *Sienjienjie* tot *Lipat kajin* in 5 tot 6 dagen volbrengt.

Behalve deze vier hoofdstapelplaatsen, uit welke de handel te water naar de Oostkust gedreven wordt, blijft ons nu nog de rivier *Indragierie* over, die het grootste gedeelte van hare eerste wateren nagenoeg uit het hart van onze bezittingen hier ontvangt. De rivieren *Sinamang, Oembielien, Ampat plankies* en *Siejoejoeng* maken, in dit hoogere gedeelte, hare voornaamste bronnen uit. Deze vier aanzienlijke en wilde stroomen, tot welke nog eenige andere kleine komen, vereenigen zich in eenen naauwen en zeer steilen, rotsigen bergpas, op 0° 31′ tot 33′ Noorderbreedte en 100° 53′ tot 54′ Oosterlengte van *Greenwich*, alwaar deze onstuimige watermassa, als ware het, door eenen trechter Oost-Noord-Oostwaarts stort, welke vloed alsdan door de inlanders *Batang kwantan* wordt genoemd. Onder die benaming stroomt deze rivier ruim anderhalven graad Oostwaarts, waarna dezelve den naam van *Indragierie* ontvangt, dien zij ook behoudt, tot zij zich, door verscheidene armen, in zee heeft verloren.

Bij het gehucht *Doeriangedang*, dat een paar mijlen beneden het bovengenoemde merkwaardige vereenigingspunt, op den regter oever van de *Kwantan*, is gelegen, heeft deze stroom ongeveer 200 tot 250 voeten breedte, en daarbij eene zeer verschillende diepte van 2½ 5, 8, 11 en 6 vademen. Het bed van denzelven schijnt in dit gedeelte zeer klippig te zijn, doordien vele rotsblokken hier,

en dáár oprijzen, waartegen zich het tamelijk driftige water met zwaar gebruis breekt. Evenwel wordt de rivier hier reeds bevaren met kleine vaartuigen van 150 tot 200 *gantangs*, waarmede men, bij eenigzins hoog water, in één' dag, gemakkelijk het dorp *Loeboedjambie* kan bereiken. Voor de terugreis heeft men echter steeds 4 tot 5 dagen noodig.

Behalve deze waterpassage loopen, uit onze Z.O. afdeelingen, verscheidene paden over land naar *Loeboedjambie*, die echter allen vrij moeijelijk en meest onderscheidene dagreizens ver zijn.

Het dorp *Loeboedjambie* ligt op beide oevers van de *Batang kwantan* en is de hoofdzetel van het Rijk van dezen naam. Hetzelve was vroeger eene zeer uitgebreide en volkrijke plaats, die echter door de oorlogen met de *Padries* veel geleden heeft; zijnde dezelve in 1823, na verscheidene dagen door eene Padriesche magt van ruim 1200 man belegerd geweest te zijn, op last van TOEWANKOE PASAMAN van *Lintouw*, grootendeels eene prooi der vlammen geworden. Sedert deze noodlottige verwoesting hebben zich echter allengs weder een aantal inlandsche kooplieden daar nedergezet, die thans weder met het Oosterstrand en de verder Westelijk of opwaarts liggende landschappen eenen vrij levendigen handel drijven. De voornaamste handel schijnt in lijnwaden en zout te bestaan, welke artikelen veelal tegen andere inlandsche producten, inzonderheid koffij, verruild worden. Men vindt te *Loeboedjambie* vaartuigen, die 1000 en meer *gantangs* zout laden en met 16 tot 20 koppen bemand zijn. Met deze vaartuigen zoude men de reis van dit dorp tot aan het zeestrand in 6 tot 8 dagen af- en in 15 tot 20 dagen opwaarts maken.

De oevers van de rivier *Kwantan* zijn doorgaans laag en glooijend, en haar bed zal eene gemiddelde diepte hebben van 1½ tot 3 vademen. Langs de boorden van dezen stroom liggen eene menigte dorpen en gehuchten, die onderscheidene landschappen vormen, waarvan bijna ieder een eigen en afzonderlijk bestuur heeft.

Werpen wij ten slotte eenen algemeenen blik op deze verschillende rivieren, dan zien wij, dat dezelve ruim twee derde gedeelten van de breedte van dit eiland doorloopen, en op deze wijze eene hoogst belangrijke verbinding tusschen de ver afgelegene binnenlanden en het Oosterstrand opleveren. De *Maleijers* weten van deze, gelijk wij aangetoond hebben, voor de gemeenschap in het algemeen, en vooral tot het vervoer van producten, onwaardeerbare omstandigheid, het noodige voordeel te trekken, en hunne handelsbelangen, zelfs tot in onze bezittingen hier, te doen gelden, waarvan wij menigvuldige bewijzen erlangd hebben. De markten in de vijftig *kotta's, Alaban* en van andere verder Zuidwaarts gelegene afdeelingen, bevatten steeds eene hoeveelheid witte en ge-

kleurde lijnwaden, zijden stoffen, zout en meer andere artikelen, welke ten deele reeds op zich zelve den stempel der uitheemschheid dragen en buitendien ook, volgens de getuigenis der kooplieden zelve, van gindschen kant van het eiland aangebragt worden.

Ofschoon nu de handel met de Oostkust over het algemeen, en die in koffij en zout meer in het bijzonder, langs onze Oostelijke grenzen, door nieuwe verordeningen genoegzaam beperkt, en zoo veel mogelijk gestremd is geworden, zoo zijn nogtans de sluikwegen door het gebergte te menigvuldig, om niet alles, wat men wil, van de hiervoren vermelde vrije, inlandsche handelplaatsen, zonder de minste moeijelijkheid, bijna dagelijks te kunnen erlangen. En stellen wij ook, dat de bewoners van de vijftig *kotta's* en *Alaban*, door eenen naauweren omgang, met onze handelsbronnen en inrigtingen bekend gemaakt, van het verkeer met de Oostelijke streken allengs geheel afzien, zoo zullen nogtans de ver van onze tegenwoordige stapelplaatsen verwijderd liggende Zuidelijke afdeelingen, bij name de distrikten *Soenpoer, Moewara, Kotatoedjoe, Siejoejoeng* en meer andere aangrenzende landschappen, bij voortduring tot den handel met *Loeboedjambie* aangemoedigd worden, tot wij eens eenen veiligen doortogt geopend zullen hebben van *Padang*, regtlijnig door de *Tigablas* en *Sembielan kotta's* naar bovengezegde, thans alleen door den grooten cirkel van den weg onzer hoofdplaats zeer afgelegen schijnende Landen.

Naschrift.

Volgens bij het Museum ontvangene berigten van de Heeren S. MULLER en P.W. KORTHALS, gedagteekend 17 October 1836, bevonden zij zich alstoen te *Banjermassing* op *Borneo*, en genoten eene volmaakte gezondheid. Hunne Natuuronderzoekingen waren met het beste gevolg bekroond, en de door hen gemaakte verzamelingen, boven verwachting, menigvuldig en kostbaar. Op eenen afstand van meer dan 250 Engelsche mijlen binnen 's lands van dat woeste eiland, hadden zij onze brieven ontvangen, en zagen zij toen eene scheepsgelegenheid te gemoet, om naar *Java*, en van dáár weder naar het Moederland terug te keeren. Het zal voor hunne betrekkingen en vrienden aangenaam zijn, zulks te vernemen, en deze zullen ongetwijfeld hunne wenschen met die der moedige en onvermoeide reizigers en met de onze vereenigen, dat derzelver voornemens verwezenlijkt, en niet door de menigvuldige gevaren, welke hen in hunne tegenwoordige hagchelijke verblijfplaats omringen, mogen te leur gesteld of verijdeld worden!

J.A.S.

Wetenschappelijke bijdragen.

Verdediging van de eer van Socrates, tegen eene Verhandeling, getiteld: 'Aristophanes, *beschouwd als de handhaver en verdediger der aloude instellingen van zijn Vaderland, ten opzigte van Zedelijkheid, Godsdienst en Staat*.'

Athenaeum, 1836. N°. VI, bl. 573-596[1].

Hoe kostbaar ook de schatten mogen zijn, die ons de Classische Oudheid in hare voortreffelijke geestvoortbrengselen naliet, het kostbaarste kleinood van allen is de wijsbegeerte van SOCRATES. Terwijl anderen hunner groote mannen, de een ons verstand scherpt, een ander onzen smaak veredelt, een derde het menschelijk gevoel bij ons opwekt, een vierde het hart voor vrijheid en vaderland doet blaken, en elk weder iets anders, wat tot beschaving van den geest behoort, ons leert, zoo is het bij SOCRATES, alsof hij dat alles in zich alléén vereenigt en door zijne eenvoudige, maar krachtige en scherpe redeneringen ons verstand en hart beide vormt en beide naar een edel en groot doelwit wendt, de zedelijke volmaking van den geheelen mensch. Wij, Christenen, mogen dan ook aan dezen man de welverdiende hulde niet weigeren, daar zijne wijsbegeerte, door zijne leerlingen verspreid, in de hand der Goddelijke Voorzienigheid veel er toe heeft bijgedragen, om de oude wereld tot de aanneming van het Christendom voor te bereiden. De man, wiens verdiensten in de geschiedenis en wijsbegeerte alom worden erkend, de Utrechtsche Hoogleeraar VAN HEUSDE, durft haar onbeschroomd eene *wijsbegeerte voor de negentiende eeuw* noemen, en een zijner uitmuntendste leerlingen noemt haar *eene beste voorbereiding voor de Christelijke Godsdienst*[2]. Maar wat is het noodig, om, door eene reeks van getuigen,

(1) Schoon wij gaarne het Athenaeum met zijnen Eagelschen naamgenoot *an èxcellent periodical* noemen (Zie *the Athenaeum*, Saturday, May 13, 1837), ruimen wij gewillig dezer bedenkingen tegen een in hetzelve opgenomen Stuk eene plaats in. Gebrek aan ruimte belettede ons dit vroeger te doen; - de wetenschappelijke kennis, waarvan zij getuigt, de beschaafde toon, waarin zij gesteld is, het belangrijk onderwerp, waarover zij handelt, maakt deze bijdrage èn het Athenaeum èn ons Tijdschrift waardig. *De Redactie*.

(2) J.A.C. ROVERS, Oratio de Philosophia Socratica, optima ad religionem Christianam via ac praeparatione. Franeq. 1834. Ik durfde dit niet overzetten door *de beste voorbereiding;* want de Hoogleeraar vergelijkt haar niet bij andere voorbereidingen, en zal haar toch ook wel niet boven de voorbereiding in het Oude Testament willen verheffen. *De Inzender*.

hare voortreffelijkheid te bewijzen; want waar zoude men dan eindigen?

Het kan niet wel anders, of men moet een' der onaangenaamste indrukken ondervinden, wanneer men SOCRATES hoort laken. Het is alsof men een oud vriend, dien men altijd voor opregt en welmeenend gehouden heeft en daarvoor genoegzaam meent te kennen, op ééns van zware gebreken hoort beschuldigen. Maar wanneer het blijkt, dat de beschuldiger óf te zeer in karakter en denkwijze van onzen vriend verschilde en daardoor niet onbevooroordeeld over zijne gebreken dacht, óf te kwalijk onderrigt, en daarom te voorbarig oordeelde, dan is het dubbel aangenaam, deze ongegronde beschuldigingen te wederleggen, en, zoo mogelijk, dan maakt men den omgang met den ouden vriend nog vertrouwelijker. Soortgelijk was de indruk, dien de in den titel vermelde verhandeling op mij maakte. SOCRATES, de, door alle beoefenaren der Classische letterkunde, zoo hoog gewaardeerde SOCRATES, wordt ons daarin voorgesteld als een waanwijs mensch, wiens nieuw uitgevonden wijsgeerig stelsel de Zedelijkheid, de Godsdienst en den Staat moest vernietigen, die daarom door ARISTOPHANES in *De Wolken* in zijne ware bespottelijke gedaante is ten toon gesteld en naderhand door het Atheensche volk met regt ter dood veroordeeld. De verhandeling zelve is wegens den krachtigen, wegslependen en bijna overtuigenden stijl des schrijvers wel der moeite waardig om gelezen te worden. Herleest men haar echter nog eens, en toetst men de gronden, waarop de schrijver gebouwd heeft, aan eene naauwkeurige beoordeeling, dan moet men zich verwonderen, dat hij zoo algemeen aangenomene en zoo door de eeuwen geheiligde gevoelens met zulke zwakke toerustingen denkt omverre te werpen.

Dit was de reden, die mij bewoog, mijne krachten aan eene wederlegging dier verhandeling te beproeven, ten einde den verkeerden indruk, dien de lezing derzelve mogt gemaakt hebben, ook bij anderen, zoo mogelijk, weg te nemen. Mijn plan is, om, na eene korte opgave van den loop der redenering des schrijvers, eene beoordeeling zijner hoofddenkbeelden te laten volgen. Hij heeft mij mijn werk gemakkelijk gemaakt, doordien hij geene kritische beoordeeling van de autoriteit van XENOPHON en PLATO heeft laten voorafgaan, maar, integendeel, deze schrijvers zelve tot bronnen gebruikt, en dit, niet alleen om er de geschiedenis van SOCRATES en zijne wijsbegeerte, maar zelfs om er zijne eigene denkwijze uit te putten. Hij erkent dus met der daad beide, zoowel het waarheidlievend als het gezond oordeelend gezag van deze voortreffelijke kweekelingen van SOCRATES, en moet nu, zal hij zich zelven gelijk blijven, derzelver verdediging van hunnen leermeester laten gelden. Hier-

om, en ook om de eenvoudige reden, dat ieder schooljongen de plaatsen gemakkelijk kan vinden, meen ik het niet noodig te hebben, die beschuldigingen tegen SOCRATES, welke XENOPHON of PLATO opzettelijk wederlegd hebben, op nieuw te wederleggen[1]. Mijn stuk krijgt hierdoor misschien eene andere gedaante, dan de titel belooft, en zal ook eenige punten behandelen, welke juist tot de verdediging van SOCRATES in geene onmiddellijke betrekking staan. Maar wanneer men nagaat, dat de Schrijver, om SOCRATES zóó te kunnen voorstellen, als hij gedaan heeft, en daartoe nog wel XENOPHON en PLATO gebruiken, eerst verkeerde begrippen hebben moest van de oude wijsbegeerte, van den Atheenschen Staat, van het karakter van ARISTOPHANES, enz. dan blijkt het, dat de wederlegging van al deze begrippen afzonderlijk tevens eene wederlegging van het daaruit voortgevloeide hoofddenkbeeld moet zijn. En nu ter zake.

In eene korte inleiding waarschuwt de Schrijver voor de dwaling, waarin zij vervallen, dis ARISTOPHANES, volgens onze wijze van zien, denken en handelen beschouwen, en niet als een' Atheensch burger in betrekking tot zijn Vaderland. Daarop deelt hij ons zijn plan mede, namelijk: ‘den Dichter ARISTOPHANES te beschouwen als den handhaver en verdediger van zijn Vaderland, ten opzigte van Godsdienst, Zedelijkheid en Staat; te welken einde hij zich hoofdzakelijk zal bepalen tot de uiteenzetting van het Blijspel: *De Wolken*.’ Zijne redenering is nagenoeg de volgende. Het beginsel, waarop het welzijn en de bloei van den Atheenschen Staat rustten, was de onbekommerde gehoorzaamheid aan en het ontzag voor de wetten. Van dit beginsel was ARISTOPHANES innig doordrongen. Als hij den mensch dit beginsel en het wezen van den Staat aan zijn eigen inzigt zag toetsen en zelfs zich bevoegd rekenen, om de bestaande orde der dingen aan te tasten, kon hij niet anders, dan zulk een pogen als vijandig aan en verderfelijk voor den Staat beschouwen. Het is nu juist de wijsbegeerte van SOCRATES, die deze éénheid, dezen grondslag van den Staat zocht te vernietigen. Want 1°) is het *grondbeginsel* dezer wijsbegeerte de eigene inwendige overtuiging; 2°) is haar *onderwerp*, of zijn de zaken, waarmede zij zich bezig houdt, de openbare godsdienst, het burgerschap, de zeden en de tucht, het geloof en vertrouwen, de plegtigheden, wetten en staatsinstellingen der Grieken; en 3°) was hare *wijze* van redeneren ontkennend en oplossend. Zij bragt dus al datgene

(1) Zoo wordt b.v. de beschuldiging, dat SOCRATES de jeugd tot ongehoorzaamheid jegens hare ouders verleidde, die de Schrijver met geene enkele bewijsplaats staaft, eenvoudig door XENOPHONS verhaal van LAMPROCLES, Memor. II. 2. 1, wederlegd.

aan het wankelen, wat te voren als zeker, waarachtig en gevestigd bestond. Dit kwaad zocht ARISTOPHANES door alle middelen, die hem als geliefkoosd blijspeldichter ten dienste stonden, te stuiten; en nu begrijpt men zijn edel doel, om zoowel den persoon als de leer van SOCRATES, in zijne *Wolken*, aan de bespotting der Atheners prijs te geven. - En dan volgt het geheele beloop der *Wolken*.

Intusschen merkt de Schrijver, gedurende zijne redenering, somwijlen op, dat de leer van SOCRATES zeer wel overeenkomt met onze christelijke denkwijze en keurt haar op zich zelve goed; maar wil tevens, dat elk echt Atheensch vaderlander haar ten sterkste moest afkeuren, omdat de Staat toenmaals nog geene zoodanige zelfstandigheid verkregen had, als thans in onzen tijd; en hiertoe strekt inzonderheid zijne waarschuwing in de inleiding, om ARISTOPHANES niet te beschouwen als mensch, volgens onze wijze van zien, maar als Atheensch burger, volgens de wijze van zien der Atheners.

Na deze korte opgave van des Schrijvers redenering, die mij noodzakelijk toescheen, ten einde den schijn niet te hebben van de hoofdpunten uit hun verband te rukken, zal ik deze hoofdpunten één voor één trachten te wederleggen.

> Bl. 575. Hoe men ook over ARISTOPHANES moge denken, wanneer wij hem beschouwen ‘als Atheensch burger, in betrekking tot zijn Vaderland, dan zullen wij ondervinden, hoe warm zijn hart voor het welzijn en behoud van de gevestigde Godsdienst, zeden en tucht gloeide.’

Het is mij onbegrijpelijk, hoe de Schrijver ARISTOPHANES als een' warm voorstander van de gevestigde Godsdienst kan voorstellen. Hij schijnt *De Kikvorschen* óf nooit gelezen te hebben, óf geheel vergeten te zijn. *Gevestigde* Godsdienst moet toch beteekenen (en beteekent dit ook bij onzen Schrijver inderdaad) de dienst van JUPITER, MINERVA, APOLLO, BACCHUS, HERCULES en alle door offeranden en plegtigheden toen ter tijd vereerde Goden, welke Godsdienst het volk van zijne voorgeslachten had geërfd, en daarom *gevestigd* zou kunnen genoemd worden. Leest men echter *De Kikvorschen*, of liever alle blijspelen van ARISTOPHANES, zelfs verscheidene plaatsen uit *De Wolken* niet uitgezonderd, dan moet men, dunkt mij, óf willens blind zijn, óf dadelijk toestemmen, dat de blijspeldichter, wiens hoofddoel altijd was om de lachspieren zijner Stad- en Landgenooten in beweging te brengen, ook niet schroomde de Goden zelve tot voorwerpen zijner geestige spotternij te maken. Mijn geachte Leermeester, de Hoogleeraar VAN LIMBURG BROUWER, drukt zich daarover aldus uit: ‘De wijsgeer, die maar durfde twijfelen aan het bestaan der Goden, werd te regt gebannen en vervolgd

als een atheïst, maar de blijspeldichter, die HERCULES voorstelde als belust op de vlerkjes van een gebraden duifje, en BACCHUS met ontblooten rug, huilende onder de bullepees van EACUS, - die blijspeldichter had zijn' vrijbrief, waarop hij kon rekenen[(1)].'

Bovendien was ook deze zoogenaamde gevestigde Godsdienst aan groote veranderingen onderhevig. Eens hadden de Atheners den Delphischen APOLLO geraadpleegd, welke Godsdienst zij bij voorkeur moesten volgen, en ten antwoord bekomen: 'die, welke bij hunne voorouders in gebruik was geweest.' Toen zij daarop verklaarden, dat hunne voorouders hunne Godsdienst meermalen veranderd hadden en zij dus onzeker waren, welke te kiezen, antwoordde de Godspraak, dat zij de beste moesten kiezen[(2)]. En waarlijk, gelijk de instellingen van DRACO door die van SOLON en deze door die van CLISTHENES vervangen werden, gelijk het dragen van wapenen en van gouden krekels in het haar bij de toenemende verkeering met andere volken langzamerhand in onbruik geraakte, zoo schijnen er in Athene ook geene plegtigheden of gewoonten zonder het kenmerk van veranderlijkheid geweest te zijn. Er bestonden echter op verschillende tijden verschillende *denkwijzen*, die zich in uiterlijke plegtigheden, gewoonten, voornamelijk in den toestand der zeden en der opvoeding van de jeugd als de meest heerschende openbaarden. Wanneer dus de Schrijver ARISTOPHANES genoemd had *den handhaver en verdediger der oudtijds in zijn Vaderland heerschende denkwijze* (in tegenoverstelling van de *toenmaals* heerschende), zoude het nog hebben kunnen gaan; maar het is de ongerijmdheid zelve, om van te Athene *gevestigde aloude Godsdienst, zeden en tucht* (παιδεία?) te spreken en deze door ARISTOPHANES te laten verdedigen.

> Bl. 575. 'Vragen wij den schrijvers der Oudheid, op welk beginsel het welzijn en de bloei van den Atheenschen Staat rustten, zoo vernemen wij van allen, uit éénen mond, hetzelfde antwoord, namelijk, dat hetzelve bestond in de onbekommerde gehoorzaamheid *aan* en het ontzag *voor* de wetten, waardoor de gemeenzame rozenband van den Staat, in

(1) Verhandelingen en losse Geschriften, Gron. 1836, bl. 93-126. Ook de Heer H. POL, die in zijne inaugureele dissertatie *de* ARIST. *poëta comico, ipsa arte boni civis officium praestante*, Gron. 1834, den dichter steeds als echten vaderlander doet uitkomen, pleit hem in het geheel niet vrij van het bespotten der door het volk gediende Goden; alleen zegt hij, pag. 17, dat elk, die zijne blijspelen naauwkeurig leest, dadelijk zien zal, dat hij nergens het Goddelijke wereldbestuur, de Godheid, bespot, maar slechts de belagchelijke fabelen der dichters ten tooneele voert.

(2) CICERO de Legg. II, 16. Hoe is het mogelijk, dat de Schrijver deze plaats op bl. 576 aanhaalt, en niet inziet, dat door dezelve zijn geheel stelsel valt?

zijne schoone éénheid van Godsdienst, tucht, zeden en kunst, werd zaamgehouden (PLATO de Legg. p. 698, Steph. ARIST. Polit. III, 11, 6. AESCHYL. Eum. 503 sqq. DEMOSTH. Olijmp(th). 3, 35. SOCRATES (Isocrates) Panegyr. 55 et (Areop.) 141, Steph.)'

Uit de aangehaalde plaatsen blijkt wel, dat de Atheners hunnen bloei en hunne grootheid te danken hadden aan hun voortreffelijk gedrag ten tijde der Persische oorlogen (alleen ARISTOTELES en AESCHYLUS verheffen de waarde der staatswetten); maar, hoe men ook deze plaatsen, óf elke in haar bijzonder verband, óf vergeleken met de overige, moge lezen, mijns inziens ligt er geheel iets anders in, dan de Schrijver wil.

Ook leert ons de Geschiedenis vlak het omgekeerde. Vóór SOLON werd het volk op eene schandelijke wijze door de rijksten onderdrukt en vaak tot slaafsche werken misbruikt[1]. Pas was hetzelve door SOLONS wetgeving van dezen druk verlost, of daar het zich zelf nog niet wist te besturen, liet het zich eerst door PISISTRATUS tot overmoed tegen de aanzienlijken verleiden, en moest zich daarop aan de willekeur van dezen onderwerpen[2]. Na de verdrijving der Pisistratiden begon eerst met het gevoel van zelfstandigheid ook de *vrijheidsliefde* bij de Atheners te ontwaken. Zij vertoonde zich schitterend in de overwinningen op hunne magtige naburen, in de toezending van hulp aan hunne stamgenooten, de Aziatische Ioniërs, die het juk van den Persischen despoot hadden afgeworpen, en de vuurproef (gelijk WACHSMUTH dit aardig uitdrukt) stond zij dóór in den grooten slag van *Marathon*. Niet eene onberedeneerde gehoorzaamheid aan de wetten, maar eene vrijwillig gekozene en door den druk der omstandigheden vast gewordene eendragt der verschillende partijen, een gevoel van zelfstandigheid in alle burgers met eene hooge mate van vrijheidsliefde, in één woord, *de Attische volksregering* (*democratie*), waardoor elk burger niet alleen gelijke regten in den Staat had, maar ook een besturend deel van denzelven uitmaakte en over alle staatszaken niet alleen vrij, maar ook beslissend mogt spreken, was het grondbeginsel van het welzijn en den bloei van den Atheenschen Staat. Zonder deze volksregering en zonder de haar bezielende vrijheidsliefde zouden MILTIADES, THEMISTOCLES, ARISTIDES, CIMON en zoo vele andere groote mannen misschien naauwelijks opgemerkt zijn; door haar zijn zij de redders van Griekenland geworden[3].

Reeds HERODOTUS heeft ons deze reden zoo duidelijk blootgelegd: 'Blijkbaar is het, dat de vrijheid van spreken (*ἰσηγορίη*) niet slechts

(1) PLUT. in Sol. 13, 14.
(2) HEROD. I, 59-64.
(3) Vgl. WACHSMUTH, Hell. Alt. I. Th. II Abth. s. 1-83.

in één opzigt, maar altijd eene kostelijke zaak is. Want de Atheners waren onder het bestuur van de tirannen niet dapperder noch magtiger in den oorlog, dan hunne naburen; maar bevrijd zijnde, verkregen zij verre weg den eersten rang. De reden hiervan is duidelijk. Gedrukt wordende, was elk uit vrijen wil lafhartig, daar hij voor éénen heer streed; maar vrij geworden was elk bereidwillig, om (door het Gemeenebest te dienen) voor zich zelven te strijden[1].' Ook THUCYDIDES, de altijd zoo meesterlijk oordeelende geschiedschrijver, noemt den val der Atheensche tirannen en den inval der Persen in Griekenland als de beide hoofdoorzaken van de hoog gestegene magt van *Athene* en *Sparta*[2]. 'Door hunne wèl ingerigte volksregering,' zegt ISOCRATES, 'zijn onze voorouders ver boven anderen magtig geworden[3]. 'Zij oordeelden het onverdragelijk, dat het volk aan weinigen onderworpen was; en dat zij, die in niets, dan in rijkdom, minder waren, van de overheidsposten geweerd werden, dat in de eene vaderstad sommigen tirannen, anderen vreemdelingen waren, en dat zij, die burgers geboren waren, door de wet van het staatsbestuur werden afgehouden[4]. Voeg hier nog bij het volgende besluit (ψῆφισμα), dat zoo duidelijk den geest, die het Atheensche volk beheerschte, openbaar maakt: 'Zoo iemand te *Athene* de volksregering vernietigt, of na het vernietigen der volksregering een overheidsambt bekleedt, die zij vijand der Atheners en worde ongestraft gedood! - Alle Atheners zullen op de feesten dezen eed doen: Ik zal met mijne eigene hand, wanneer ik er de gelegenheid toe heb, dooden dengenen, die te *Athene* de volksregering vernietigt, of na het vernietigen der volksregering een overheidsambt bekleedt: en voorts, zoo er iemand tiran is geworden, of den tiran heeft bijgestaan, en een ander hem gedood heeft, dezen zal ik voor geheiligd houden bij de Goden en Daemonen, naardien hij een' vijand der Atheners gedood heeft. - En zoo iemand na het dooden van eenen tiran zelf omkomt, dan zal ik aan dezen en al zijne nakomelingen zulke gunst bewijzen, als aan HARMODIUS en ARISTOGITON en al hunne nakomelingen[5].

Een ander, niet minder sterk bewijs voor de waarheid onzer stelling is dit, dat het welzijn en de bloei van *Athene* sedert dien tijd begon te vervallen, toen de burgers, door eerzuchtige en eigenbatige volksleiders gevleid, hun eigen zelfstandig karakter wederom, verloren: sedert PERICLES en CLEON.

Bl. 578. 'Het is algemeen bekend, en wij, Christenen, kunnen

(1) HEROD. V, 78.
(2) THUC. I, 17, 18.
(3) ISOCR. Areop. p. 152.
(4) Panegyr. p. 62.
(5) Oratores Gr. ed. Reisk. Vol. IV. p. 48.

> het niet genoeg prijzen, dat SOCRATES de wijsgeer was, welke het eerst de *inwendige overtuiging*, de vrije beslissing van den mensch in alle zaken van kennis, handel en wandel, op den troon der wereld geplaatst, en hij tot grondbeginsel vastgesteld heeft, dat de mensch tot niets anders volstrekt gehouden is, dan tot hetgeen hij, door zijne overtuiging, innerlijk als waar en verpligtend erkent. Hij was het, die de inspraak van het geweten, als 's menschen hoogste regt en vrijheid, als de bron aller moraliteit, aan de wereld openbaarde, en daarom wordt hij door de Ouden de stichter der zedekunde genoemd. (DIOG. L. II, 21. XEN. Memor. I, 1, 11. IV, 7, 6. ARISTOT. Metaph. I, 6, p. 13. XII, 4, p. 118. Sylb. PLATO, Apol. p. 39. Criton. p. 46. Steph. CICERO, Qu. Acad. I, 4, 15, *Tusc.* III, 4, 4; 37, 5.)'
>
> Dit beginsel noemt de Schrijver ook nog: 'de vrije beslissing van den geest, uit en door zich zelven; een verheven inzigt, dat alles voor de vierschaar van het denken moet worden gebragt, om daar deszelfs bevestiging te ontvangen.'

Wanneer men den Schrijver zóó leest, zal men er niets anders uit kunnen opmaken, dan dat hij beweren wil, dat de leer van SOCRATES een nieuw stelsel van wijsbegeerte (d.i. van wijsgeerige wetenschappen) geweest is, gebouwd op het grondbeginsel der inwendige overtuiging, inzonderheid die van het scherpzinnige verstand (de vierschaar van het denken)[1], maar toch ook die van het geweten (dat het *Daemonion* van SOCRATES zal beteekenen). En zoo vervalt hij dan in dezelfde dwaling, waarvoor hij in zijne inleiding zoo nadrukkelijk waarschuwt. Een Grieksch wijsgeer, vooral niet SOCRATES, wiens wijsgeerte geheel tot het werkelijke leven behoorde, mag met de hedendaagsche stelselmakers vergeleken, of met hen tot dezelfde soort van menschen gebragt worden.

Integendeel, elk, die SOCRATES uit de geschriften zijner leerlingen kent, zal volgaarne willen toestemmen, dat hij nooit een stelsel van wijsbegeerte heeft geleerd, en dat, schoon uit zijne zoogenaamde school genoeg verschillende stelsels zijn voortgekomen, juist dit alleen, dat zij verschillen, het bewijs oplevert, dat geen SOCRATES een nieuw stelsel heeft uitgedacht en geleerd.

(1) Dit denken, dit stelselmatige denken, is bij den Schrijver het heerschende beginsel niet alleen van SOCRATES, maar zelfs van ARISTOPHANES. Belagchelijk inderdaad is het, wanneer hij ARISTOPHANES een' dichter noemt, die op de Hegeliaansche wijze over het komische philosopheert. Bl. 585, 586.
(*Het vervolg in een volgend Nommer.*)

Wetenschappelijke bijdragen.

Iets over eenige oude gebakkene steenen.

Onder de door den geleerden en schranderen VAN WIJN, in zijn *Huiszittend Leven* behandelde onderwerpen, behoort de in VAN LOON, *Aloude Hollandsche Historie*, Deel I, bl. 155, afgebeelde zoogenaamde '*Steen van Velleda;*' - het schijnt, dat deze en soortgelijke gebakkene steenen bijzonder de aandacht van eerstgenoemden oudheidkundige tot zich hebben getrokken: immers hij komt in zijn Werk bij herhaling daarop terug, en heeft er de afteekening van een' derzelve in doen plaatsen. Den juisten tijd, echter, van de vervaardiging dezer steenen schijnt hij niet te hebben kunnen ontdekken.

Hoewel met het gevoelen van VAN WIJN volkomen instemmende, was echter bij de lezing van het Werk des hooggeachten mans dikwerf de wensch in mij opgekomen, om eenige dezer steenen te zien en met zijne afbeelding en die van VAN LOON te vergelijken.

In de maand Junij dezes jaars vernam ik toevallig, dat bij het afbreken van een huis te *Noordwijk aan Zee*, in den grondslag van hetzelve, eenige oude steenen waren gevonden, en naauwelijks had ik het verlangen, om die te bezigtigen, geuit, of de vriendschappelijke welwillendheid van den Heer Burgemeester stelde dezelve geheel en al te mijner beschikking.

De hoop der ontdekking van eenige gewigtige oudheden was bij het eerste gezigt vervlogen; doch ik vond mij voor deze teleurstelling schadeloos gesteld door het genoegen, van eindelijk eenige gebakkene steenen der bewuste soort vóór mij te hebben, en waarvan ik trachten zal hier, zoo kort doenlijk, eene beschrijving te doen volgen.

Deze steenen bestaan uit gebakken' mopsteen, van eene fraaije roode kleur, en zijn fijn van korrel; alle vertoonen minder of meerder onbetwistbare kenteekens van tot eene haardstede te hebben behoord.

A. De grootste is 11 duimen (Rijnlandsche maat)[1] lang, 5¼ duim breed, 2 duim dik en gedekt door een frontispice ter hoogte van 3 duim, hetwelk aan de hoeken ½ duim uitspringt en met eene lijst omgeven is; in hetzelve vertoonen zich eenige sporen van

(1) Ter vergelijking met vroegere beschrijvingen, is alhier ook de Rijnlandsche maat behouden.

uitgewischt beeldwerk; op het vierkant vertoont zich het wapen van *Spanje*, ter regterzijde dat van *Holland* en ter linker het Leidsche wapen.

B. Drie anderen zijn 6 duim lang, 4 duim breed en 2¼ duim dik. Deze schijnen een vak te hebben aangevuld, daar zij, aan elkander gelegd, ruiten vertoonen, waarin zich, in afwisselende rijen, een klimmende leeuw tusschen vier, in de hoeken geplaatste leliën en eene soort van sterren of kruisen vertoonen; nevens de leeuwen leest men duidelijk 1597.

C. Een vijfde vertoont de bekende ontmoeting van St. HUIBERT met het hert, is 5¾ duim lang, 4 duim breed en ter dikte van 2½ duim.

D. Op een' zesden, van gelijke grootte als de laatste, ziet men een' boomgaard of tuin afgebeeld, in welken een man en eene vrouw zijn nedergezeten.

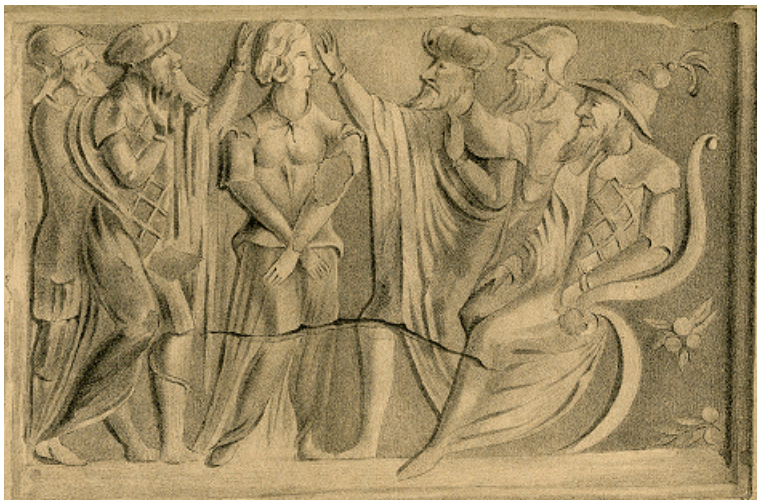
E. De zevende, en deze was het, welke bijzonder mijne aandacht trok, aan de beide vorige in grootte gelijk, en 2½ duim dik, vertoont zes figuren: voor een', op eenen gebeeldhouwden zetel geplaatsten, persoon staat eene, de handen zaamgebondene of geboeide vrouw, tusschen twee mannen in lange kleederen, welke beide haar hoofd aanraken, terwijl achter ieder hunner zich een krijgsknecht bevindt, in Romeinsche kleeding, het hoofd gedekt met eenen helm.

Het is door VAN WIJN genoegzaam bewezen, dat deze soort van steenen door onze voorouders ter versiering hunner haardsteden gebruikt werden[(1)], even als zulks later met de geschilderde tegeltjes, welke waarschijnlijk de eerstgemelde vervingen, heeft plaats gehad; en niets is met den geest dier tijden meer overeenkomstig, dan dat daarop, onder anderen, ook onderwerpen uit de gewijde geschiedenis of legenden ontleend, werden afgebeeld; de bij *Wijk te Duurstede* gevondene, met de beeldtenis van den Evangelist JOANNES[(2)], en de nu voorhandene met die van St. HUIBERT, strekken daarvan genoegzaam ten bewijze.

Bij eene naauwkeurige vergelijking van den steen E (zie de figuur) met den bij VAN LOON afgeteekenden, wordt men niet alleen volkomen in het gevoelen bevestigd, dat hij een tafereel uit de geschiedenis van SUSANNA voorstelt, maar tevens, dat hij, met den eersten, tot één en hetzelfde stel vormen, die geschiedenis verbeeldende, behoort; de kleedingen immers komen geheel en al overeen; het hoofdhulsel der vrouw op den steen bij VAN LOON (en dit werd reeds door VAN WIJN onnaauwkeurig bevonden)[(3)] alléén, levert een ge-

(1) VAN WIJN, *Huiszittend Leven*, I, bl. 532.
(2) Ibid. bl. 530.
(3) Ibid. bl. 527.

t.o. 46

ring verschil op; de sporen der met ruiten versierde onderkleederen der mannen zijn bij VAN LOON ook duidelijk zigtbaar, en, indien ik mij zoo mag uitdrukken, het karakteristieke der beeldjes gelijkt elkander volkomen. Wanneer ik wèl gisse, vertoont de steen E, hetgeen in vs. 34 van het derde aanhangsel van DANIËL verhaald wordt, terwijl de steen bij VAN LOON den inhoud van vs. 45 ten onderwerp heeft.

Of de steen D de beschuldiging tegen SUSANNA in vs. 37 ingebragt, moet verbeelden, laat ik, bij wijze van vooronderstelling, aan het oordeel van deskundigen over.

De vijf steenen, de geschiedenis van SUSANNA voorstellende, welke aan den Heer GHESQUIÈRE toebehoorden[1], werden door hem te *Katwijk* gekocht, terwijl die van VAN LOON ook van denzelfden oorsprong is. Het vinden nu van dergelijke steenen te *Noordwijk aan Zee* en het op den steen A voorkomend wapen van *Leiden*, doen bij mij de gedachte oprijzen, of niet welligt in of bij die stad weleer eene fabrijk van soortgelijke steenen bestaan heeft; daar voorts het, in den vorm der steenen B gesneden jaartal schijnt aan te duiden, dat dezelve nog destijds (1597) bestond, en ook hierdoor het gevoelen van VAN WIJN, dat deze steenen na de 15de eeuw dagteekenen[2], allezins wordt bevestigd. De vormen dezer steenen, welke vrij wel geteekend en uitgevoerd zijn, schijnen mij toe in hout te zijn uitgesneden geweest.

Als eene bijzonderheid, meen ik, ten slotte, nog te moeten opteekenen, dat in de *Histoire pittoresque d'Angleterre par M.M.* TAYLOR *et* CH. NODIER, *Tom.* I, *pag.* 28, een uit het *Antiquarian Cabinet* overgenomen steen voorkomt, welke, volgens hetzelve, de vervoering van Bretonsche gevangenen zoude moeten vertoonen. Bij vergelijking der kleeding, enz. komt het mij allezins waarschijnlijk voor, dat ook deze tot het stel steenen der historie van SUSANNA behoort; dat hij het vs. 62 verhaalde voorstelt, en welligt uit denzelfden vorm als de bij VAN WIJN afgebeelde is, terwijl in den laatstgemelden, als op eene zandplaat in de *Waal* gevonden, de figuren meer afgesleten en daardoor de kleeding minder duidelijk is te onderscheiden geweest.

N. Julij 1837.
V.v.W.

(1) VAN WIJN, *Huiszittend Leven*, I, bl. 531.
(2) Ibid. bl. 533.

Verdediging van de eer van Socrates, tegen eene Verhandeling, getiteld: 'Aristophanes, *beschouwd als de handhaver en verdediger der aloude instellingen van zijn Vaderland, ten opzigte van Zedelijkheid, Godsdienst en Staat*.'

Athenaeum, 1836. N°. VI, bl. 573-596[1].

Het is waar, dat SOCRATES zijne gevoelens (die meesttijds over de regte waarde en waardering der dingen handelden) steeds aan het eigen oordeel, of het natuurlijk menschelijk gevoel zijner leerlingen onderwierp, en zóó die gevoelens (want *leer* willen wij ze niet noemen) in al derzelver waarheid en zuiverheid hun op het hart drukte. Maar dit heeft hij met allen gemeen, die vóór en na hem een gezond verstand en een wèlgeplaatst hart gehad hebben. Hij volgde niet, en kon niet onberedeneerd volgen, de heerschende denkwijze van zijn volk, noch ook de gevoelens der beschaafdste zijner tijdgenooten, zonder die in derzelver aard en gevolgen na te sporen. Zijnen naam, die, door alle eeuwen heen, in zegening blijft, heeft hij zelfs niet alleen aan zijne gezonde redeneringen, of heldere begrippen en zuivere gevoelens, maar veel meer aan zijn voortreffelijk en edel karakter, aan het uitmuntend voorbeeld, dat hij, als een waarlijk heilige, voor zijnen tijd, aan alle menschen gaf en dat hij door zijnen dood ten volle bevestigde, te danken. Dit toch is het edele in den dood van SOCRATES, dat hij geen haarbreed van zijne grondstellingen, die bij hem in geene bloote redeneringen bestonden, maar die hij nooit anders, dan tot nut zijner medemenschen op het werkelijk leven toepaste, wilde afwijken, en liever sterven wilde, dan uit vrees voor eenen schandelijken dood ze voor zijne regters niet staande te houden. En roemen wij reeds de vaderlandsliefde van hem, die zijn leven niet spaart voor de eer van zijn vaderland, maar zich tot een voorbeeld stelt, hoe zeer die liefde zijn geheel gemoed beheerscht, en hoe zeer hij wil, dat die elken vaderlander beheerschen moet, hoeveel te meer moeten wij dan niet SOCRATES bewonderen, die niet voor een vaderland, maar voor de deugd zijn leven opofferde, en zich zelven tot een voorbeeld gaf, hoe zeer hij wilde, dat de liefde tot de deugd het gemoed van elken brave moest beheerschen[2].

(1) N°. 9, bl. 37-44.

(2) De dood van SOCRATES verdient, dunkt mij, dáárom zoo veel opmerking, omdat, zoo als gewoonlijk bij een belangrijk sterfgeval plaats heeft, zijn karakter zich toen in deszelfs volle kracht en waarde vertoonde. Ik meen voldingende redenen te hebben, om de Apologie van XENOPHON te houden voor geschreven te zijn door XENOPHON zelven, niet het achtste hoofdstuk van het IVe Boek der *Memor.* (een van het algemeen aangenomen afwijkend gevoelen, dat ik hier nu niet nader kan uiteenzetten); en, als dit zoo is, hoe schoon drukt SOCRATES zijn voortreffelijk karakter in deze weinige woorden uit: 'Indien ik het goede van Goden en menschen verkregen heb, en dit, benevens mijne meening over mij zelven, aan mijne regters openleg, en hen daarmede erger, dan kies ik veel liever te sterven, dan op eene lage wijze het leven af te bedelen en een leven te winnen, dat veel minder is dan de dood.'

Wanneer men de *Memorabilia* van XENOPHON leest, die door de meest bevoegde regters gehouden worden voor het beeld van SOCRATES, zoo als hij waarlijk was, onvervalscht en onopgesmukt te vertoonen, dan is het in het oog loopende, heerschende, en zijn karakter overal kenmerkende hoofddenkbeeld, *zich zelven en anderen nuttig te zijn*, door zich zelven en anderen tot wijsheid en deugd (*καλοκαγαθία*) op te leiden(1). Hiertoe was bijzonder noodig *zich zelven te kennen* en naar waarheid te schatten(2), inzonderheid zich te wachten voor die waanwijze inbeelding, waardoor men zich voor meer houdt, dan men wezenlijk is(3). Tot dit hoofddoel schijnt mij toe alles te moeten worden terug gebragt, wat wij wijsgeerigs in den geest van SOCRATES mogen vinden.

Mij dunkt, elk onpartijdig Lezer zal het mij toestemmen, dat de Schrijver, geheel ongegrond, SOCRATES voor eenen stelselmatigen wijsgeer houdt, die in dit opzigt met eenen KANT of andere latere Wijsgeeren kan vergeleken worden. Zijn misslag schijnt dááruit ontstaan te zijn, dat hij zich niet genoeg verplaatst heeft in de onstelselmatige en onafgetrokkene tijden der Oudheid; anders zoude het onbegrijpelijk zijn, hoe hij zulke ongerijmde stellingen maken kon, en die door de zoo zonderling als verkeerd aangebragte bewijsplaatsen te staven zocht.

> Bl. 579, 580, wil de Schrijver betoogen, dat het *onderwerp* dier Socratische overtuiging (de zaken, waarmede zij zich bezig houdt, en die zij aan haren toets onderwerpt,) ‘niets minder is dan de openbare Godsdienst der Grieken, hun burgerschap, hunne zeden en tucht, hun geloof en vertrouwen, hunne plegtigheden, wetten en staatsinstellingen.’ Tot voorbeeld haalt hij daartoe aan PLATO, *Apol.* p. 21, 22 ed. STEPH.

Waarom haalt hij niet aan XENOPH. *Memor.* I. l. 16? ‘SOCRATES sprak altijd over de menschelijke zaken (in tegenstelling der bovenmenschelijke of natuurkundige), *onderzoekende* wat braaf, wat

(1) Dat SOCRATES zich zelven het eerst schijnt te bedoelen, kan geene zelfzucht genoemd worden. Nooit bedoelde hij zich alléén, en men kan wel zeggen, dat SOCRATES, als SOCRATES, niet bestond, dan in betrekking tot zijne vrienden. Verg. *Memor.* II, 4, voornamelijk § 2. Maar ik noem het nuttig zijn voor zich zelven vroeger, dan het nuttig zijn voor anderen, omdat hij van de zelfkennis uitging. Zie voorts I, 1, 10, 16. II, 6, 25.

(2) *Memor.* IV, 2, 24-29.

(3) Ibid. IV, 1, 2; verg. 3, 1. III, 6. I, 4, 1.

goddeloos is, wat edel, wat schandelijk, wat regtvaardig, wat onregtvaardig, wat gematigdheid, wat dolzinnigheid, wat dapperheid, wat lafhartigheid, wat een staat, wat een staatsman, wat een gebied over menschen, wat een gebieder over dezelve is, en wat al datgene is, dat hij oordeelde, dat hen, die het weten, tot edele en brave menschen maakt, maar hen, die het niet weten, hierom te regt slaafsch doet noemen.' Iedereen ziet, dat XENOPHON op deze plaats over dezelfde zaken spreekt, als onze Schrijver, maar ziet tevens, hoe ongepast hier het woord en begrip *overtuiging* gekozen is, en hoe duidelijk alles wordt, als men deze handelwijze van SOCRATES met XENOPHON *onderzoek* noemt. De aangevoerde plaats uit PLATO leert iets geheel anders. SOCRATES wordt dáár voorgesteld als tot zijne regters te zeggen, dat hij door het Delphisch orakel eens voor den wijsten der menschen verklaard was. Dan gaat hij voort met zijnen eigenen toestand en zijne handelwijze te beschrijven. Zoodra hij de uitspraak der Godheid vernomen heeft, is hij verlegen en weet niet wat dezelve beteekent. Hij wil de wijsheid het eerst bij die menschen, die algemeen voor wijs gehouden worden, leeren kennen, en wanneer het blijkt, dat die werkelijk wijzer zijn, dan hij, dan wil hij de godspraak om nadere verklaring vragen. Het eerst vervoegt hij zich bij eenen algemeen voor wijs gehouden' staatsman; maar het blijkt hem, dat die man aan andere menschen, en inzonderheid aan zich zelven, toeschijnt wijs te zijn en het toch niet is, en daar geen van beiden weet, wat waarlijk goed en schoon is, is SOCRATES wijzer dan hij, want die man meent, dat hij het weet, en SOCRATES weet, dat hij het niet weet. Vervolgens gaat hij naar de Dichters; deze echter vervaardigen hunne schoone stukken niet met wijsheid of verstand, maar door eene natuurdrift gedrongen en zijn zich zelven niet duidelijk bewust van hetgene zij zeggen. Dán naar de handwerkers; maar deze meenen, als zij in hunne kunst ervaren zijn, ook in alle andere dingen wijs te zijn, dat toch zoo niet is.

Wil deze plaats nu wel iets anders zeggen, dan dat SOCRATES overal de wijsheid zocht? Het gevolg was, dat, daar hij ze bij niemand vond, hij zich zelven voor den wijste hield, omdat hij erkennen wilde, dat hij niet waarlijk wijs was.

Mijn bestek gedoogt niet, om hier de moeijelijke vraag, of men wel SOCRATES even goed uit PLATO, als uit XENOPHON kan leeren kennen, te beantwoorden; maar na het aangehaalde dunkt er mij ook niets meer noodig te zijn, om het resultaat, dat de Schrijver uit deze plaats van PLATO trekt en waarop hij zijne volgende redenering bouwt, als ongegrond aan te toonen. 'Als men beseft,' zoo spreekt hij, 'dat SOCRATES deze hunne kennis (PLATO zegt *hunne wijsheid*), van wier waarheid zij geheel doordrongen zijn, als nie-

tig doet voorkomen, dan kan men niet ontveinzen, dat hij inderdaad den ganschen inhoud der werkelijk bestaande orde der dingen, alles, wat zij vereeren en hoogachten, en waarin zij hun geluk en hunne zaligheid vinden (d.i. hun ingebeeld verstand en hunne *waanwijsheid*), voor onbestaanbaar verklaart en door zijn beginsel al het hechte en gevestigde (?) in deszelfs grondzuilen aantast en doet wankelen. Door het besef dezer nietigheid acht hij zich voor wijzer en verstandiger dan de anderen, daar het hem niet invalt, zulke wijsheid, als welke zij toegedaan zijn, voor iets te tellen.'

Meer overeenkomstig met den geest der oude Grieksche Staten zoude het geweest zijn, als de Schrijver, door SOCRATES van de verspreiding eener Aristocratische denkwijze te beschuldigen, hem de ondermijning van den democratischen Atheenschen Staat had ten laste gelegd. Maar toch ware ook dit eene dwaze stelling geweest, die zoude vervallen, zoodra men aanmerkte, dat zij, gelijk zoo vele soortgelijke stellingen, op eene bloote gissing steunt, welke in allen gevalle meer omtrent den *Platonischen* dan omtrent den *Xenophontischen* SOCRATES zou gelden; dat, voor zoo verre wij weten, SOCRATES zich nooit met de twisten tusschen de aanzienlijken en het volk heeft ingelaten; dat hij, integendeel, boven alle onderscheiding der standen schijnt verheven geweest te zijn; want dat hij alle menschen, zoowel uit den handwerkersstand als uit de krijgslieden, of ook uit de hoogste staatspersonen tot zijne verkeering toeliet en slechts met de vrouwen en de slaven minder dagelijks schijnt te hebben omgegaan; dat de verspreiding der gevoelens van SOCRATES langzaam en als onmerkbaar veld won, en zoo dezelve schadelijk voor den Staat geweest ware, derzelver nadeelige invloed zich niet wel eerder, dan lang na den slag bij *Aegos Potamos* had kunnen openbaren; en eindelijk, dat, zoo dit waar geweest was, dat dan de beschuldiger van SOCRATES voorzeker hiervan beter partij getrokken zoude hebben en niet zoo dwaas zou geweest zijn van den oligarch CRITIAS en den demagoog ALCIBIADES beide te gelijk te noemen, als door de Wijsbegeerte van SOCRATES tot hunne verderfelijke stellingen gebragt.

> Bl. 580, 581. 'Om door een nader, meer bepaald, voorbeeld aan te toonen, hoe SOCRATES in zijne leer te werk ging, om den mensch tot het inzigt te brengen, dat hetgeen hij in zijne eenvoudigheid tot dus verre voor waar had gehouden, valsch en nietig was, zullen wij ons bepalen tot een enkel verhaal van XENOPHON, zijn' verdediger, waaruit wij zullen zien, hoe SOCRATES een *algemeen* begrip of gebod, b.v. *gij zult niet dooden*, hetgeen men als algemeen aangenomen kon beschouwen, onderzocht, en hoe hij daarbij eene menigte omstandigheden en gevallen, waaraan het onbewuste, argelooze gemoed

> nimmer had gedacht, doch waarnaar het in voorkomende gelegenheden zeer wel wist te handelen, ter sprake bragt, om het te ontzenuwen en op te lossen.' Dan volgt eene korte beschouwing van XENOPH. *Memor.* IV, 2, 11-17, en het resultaat, dat de Schrijver er uit trekt, is dit: 'Wij zien hieruit de ontkennende, oplossende zijde der leer van SOCRATES, waardoor al datgene aan het wankelen wordt gebragt, wat te voren in het geloof des volks als zeker, waarachtig en gevestigd bestond. Niet liegen, niet bedriegen, niet stelen, geldt bij en in het argelooze, onbesmette gemoed voor regt. Dit is het hechte, waarin het zijn vertrouwen heeft: doch door de vergelijking van dit voor onwrikbaar geachte, met zijn tegendeel, wat evenzeer als waar wordt ingezien, ontstaat er eene tegenstrijdigheid in het algemeene begrip, zoodat de hechte grondstellingen aan het wankelen geraken en niet meer op zich zelve gelden.'

De ware denkwijze van SOCRATES is juist het tegendeel van de hier door den Schrijver opgegevene. In het gesprek met HIPPIAS, den Sophist, beredeneert hij, dat wettigheid en regtvaardigheid, dat *wet* en *regt* hetzelfde is. 'De wetten te verachten, omdat zij veranderd kunnen worden, is even dwaas als in oorlogstijd de krijgstucht te verachten, omdat het vrede kan worden.' Verder: 'zonder eensgezindheid kan noch een Staat, noch een huisgezin wèl bestuurd worden.' De wetten van den Staat worden door de Godheid voor heilig gehouden. Maar niet minder heilig, dan de Staatswetten, zijn die ongeschrevene wetten, die de Goden zelve ingesteld en in onze natuur geschreven hebben, want zij worden door alle menschen als wettig erkend; zoodanige zijn: de Goden te dienen, zijne ouders te eeren, enz.[1]. Het waren juist de Sophisten, die het voor domheid en onbeschaafdheid hielden, dat men de Goden diende en aan de wetten gehoorzaamde. Tegen deze verzette zich SOCRATES met alle kracht; en zocht al het hechte on gevestigde, dat door hen aan het wankelen werd gebragt, weder te bevestigen[2].

En wanneer wij het geval met EUTHYDEMUS nagaan; dan bevinden wij, dat zoo er iets is, waarin het heerlijke karakter van SOCRATES uitblinkt, zijne diepe menschenkennis en zucht om verbasterde jonge lieden van het dwaalspoor op den regten weg te brengen, dat het dan voorzeker dit geval is.

EUTHYDEMUS, een jongeling van een innemend voorkomen en van goeden aanleg, maar door vleijerij bedorven[3], legde zich toe op

(1) *Memor.* IV, 4, 13, 14, 15. IV, 4, 19-25.
(2) Vergel. I, 4. 1, 6.
(3) Vergel. I, 2, 29.

het lezen van Dichters en de schriften der toenmalige Wijsgeeren, ten minste had hij daarvan eenen aanzienlijken voorraad verzameld, en meende daarom boven de jongelingen zijner jaren verre uit te munten, denkende in het vervolg een magtig redenaar en staatsman te zullen worden. Zulk een karakter was moeijelijk te naderen; maar de naïve en toch hoogst menschkundige wijze, waarop SOCRATES deze moeijelijkheden overwon, wordt ons door XENOPHON zeer aardig en tevens treffend geschetst. Ten laatste, als beide eenigzins nader met elkander bekend zijn geworden, vraagt SOCRATES aan EUTHYDEMUS, welke betrekking hij eenmaal goed wenschte waar te nemen, daar hij zoo vele schatten van wijsheid verzamelde. EUTHYDEMUS zegt, dat hij een goed Staatsman wil worden. SOCRATES leidt het gesprek dan op de regtvaardigheid, en EUTHYDEMUS verklaart het zeer wel te weten, welke daden men regtvaardig, welke men onregtvaardig moet noemen. Liegen, bedriegen en rooven noemt hij stellig onregtvaardig; maar SOCRATES noemt hem eenige gevallen op, waarin niet alleen jegens vijanden, maar zelfs jegens vrienden, het liegen, bedriegen of rooven zeer heilzaam kan zijn. EUTHYDEMUS moet zijne woorden herroepen, en geeft daardoor aan SOCRATES gelegenheid om te zeggen: ‘Dat is ook veel beter, dan ze verkeerd te stellen.’ Maar hiermede laat hij den vernederden jongeling nog lang niet vrij. In eene nadrukkelijke redenering, waarin hij betoogt, dat zij, die niet weten wat schoon, goed en regtvaardig is, slaafsch en niet beschaafd moeten heeten, komt hij hem nog nader aan het hart, en brengt hem zoo tot de pijnlijke bekentenis, dat al hetgeen, waarop hij zich zoo veel liet voorstaan, hem niets baat, dat hij zelfs het allernoodzakelijkste, dat hij weten moest, niet weet, en, wat het ergste is, ook niet weet, op welk eene wijze hij beter zal worden. SOCRATES prijst hem daartoe de *zelfkennis* aan, en als EUTHYDEMUS vraagt, hoe hij daarmede aanvangen moet, zegt hij, dat, daar hij dit niet weet, hij ook nog niet weet wat goed is of kwaad. Nu komt de natuur van den jongeling weder boven: ‘Wel, zegt hij, als ik dát niet wist, dan zoude ik nog minder zijn dan een slaaf.’ SOCRATES overtuigt hem desniettemin van het tegendeel, en brengt hem daarenboven ook nog tot de bekentenis, dat hij zelfs niet weet, wat het volk in den Atheenschen Staat is. Maar nu is ook zijn hoogmoed genoeg gefnuikt. Geheel wanhopig en ontevreden met zich zelven, gaat hij weg, en begrijpt onmogelijk ooit een bruikbaar mensch te kunnen worden, zoo hij niet eene onafgebrokene verkeering met SOCRATES aanknoopte. En deze, des jongelings geheele verandering ziende, zocht hem sedert dien tijd nooit weder in de war te brengen, maar wees hem op de opregtste en duidelijkste wijze aan, wat hij meende, dat het nuttigste voor hem zoude zijn te weten.

Ziedaar de ontkennende en oplossende leerwijze van SOCRATES, die de grondvesten van den Atheenschen Staat, volgens onzen Schrijver, heeft ondermijnd!

> Bl. 583, 584. ‘Deze leer, welke wij hier, in een kort bestek, niet verder kunnen uiteen zetten, heeft dan ook ten gevolge gehad, dat SOCRATES door het Atheensche volk aangeklaagd en schuldig verklaard werd, deszelfs Godsdienst, zeden en tucht aangerand, de Goden als natuurlijke dingen ten toon gesteld en anderen, zelf uitgedachte, in hunne plaats ingevoerd, alsmede de jeugd tot ongehoorzaamheid jegens hunne ouders verleid te hebben.’ En dit met regt, want de Staat had toen nog geene zoodanige zelfstandigheid, als hij thans onder ons heeft. ‘Het mag ons derhalve niet bevreemden, dat het Atheensche volk de invoering van een *nieuw* geloof, waardoor de inwendige overtuiging als grondbeginsel werd vastgesteld, en hetwelk aanleiding gaf tot een volslagen verval van zeden en gewoonten, tot ongehoorzaamheid en wrevel ten opzigte van 's Lands instellingen, als misdadig beschouwde. Niet minder te veroordeelen is de stoornis der teedere betrekking tusschen ouders en kinderen, waaraan hij zich almede schuldig maakte.’

XENOPHON heeft zijn geheel Werk, *de Memorabilia*, zóó ingerigt, dat hij het leven van SOCRATES als eene doorloopende verdediging tegen zijne beschuldigers opgeeft. De zuivere waarheid moest hem niet slechts van schuld vrij pleiten, maar moest ook in het licht stellen, dat hij juist het omgekeerde was van hetgeen waarvan men hem beschuldigde. Het zoude schijnen, dat de late nakomelingschap het na XENOPHON niet meer noodig moest hebben, dit werk van nieuws weder op te vatten. En toch heeft onze Schrijver de *Memorabilia* gelezen, en heeft nog kunnen beweren, dat SOCRATES met regt veroordeeld is.

Meer dan ééns heb ik menschen, die met de Ouden niet bekend waren, maar de *Memorabilia* volgens de heerlijke vertaling van den Heer TEN BRINK gelezen hadden, hooren zeggen, dat zij, wat de zedeleer betreft, dikwijls meer van SOCRATES dan van onzen Zaligmaker zelven leerden, want dat de woorden van SOCRATES altijd verstaanbaar waren, maar die van den laatste, wegens de zoo uiteen loopende verklaringen, vaak duister en onverstaanbaar. Schoon ik dit nu volstrekt moet afkeuren, daar SOCRATES, hoe voortreffelijk ook, toch nooit in menschenwaarde met den Zoon van God gelijk gesteld, en slechts ter naauwernood vergeleken mag worden, zoo blijkt hieruit evenwel zijne groote voortreffelijkheid, daar hij zelfs nu nog in de zedelijke behoeften van ons, Christenen uit de negentiende eeuw, eenigermate kan voorzien. In zijnen tijd was SOCRATES verre verheven boven de hatelijke aanvallen zijner

vijanden, want zijn geheel leven was eene aaneengeschakelde verdediging tegen dezelve[1]; in den onzen behoeft men slechts de *Memorabilia* van XENOPHON en de *Apologie* van PLATO onbevooroordeeld te lezen, en men moet het onkunde of vooroordeel noemen, als men, gelijk onze Schrijver, nog zou durven stellen, dat SOCRATES door het Atheensche volk met regt veroordeeld is.

Om mij dus niet op te houden met het aanhalen eener talrijke menigte van plaatsen, die des Schrijvers gevoelen geheel omver werpen, om ook niet te spreken van het berouw, dat de Atheners na den dood van SOCRATES over zijne veroordeeling gevoelden[2], zal ik slechts kortelijk, volgens de geschiedenis, de redenen van *Athenes* val opgeven, om de volkomene ongerijmdheid van des Schrijvers stelling dadelijk te doen inzien, die de verachting der oude Godsdienst, zeden, opvoeding, de ongehoorzaamheid der burgers aan de wetten van den Staat en der kinderen aan hunne ouders enz., als gevolgen der Socratische Wijsbegeerte beschouwt. Werkelijk heerschten deze verkeerdheden te *Athene;* maar even zeker als het is, dat zij bestonden, even zeker is het ook, dat SOCRATES, zoo sterk als iemand ooit, daartegen ijverde.

Wij hebben gezien, dat *Athene* haar welzijn en haren bloei te danken had gehad aan de vrijwillige eensgezindheid der burgers en aan hunne hooge vrijheidsliefde onder de volksregering. Haar verval begint met het verlies der eendragt, der vrijheidsliefde en der eigenlijke zelfstandigheid harer volksregering. Dit verlies ontstond uit eene verandering en daaruit voortgekomene verbastering van zeden, zoodat baatzuchtige en onkundige personen tot hoofden van den Staat gekozen werden, en nu behoefden er slechts eenige uitwendige rampen bij te komen, en de Staat moest te gronde gaan.

Immers de Atheensche burgers waren binnen weinige jaren van uit eenen slaafschen toestand tot eene hoogte van staatkundig gewigt geklommen, waarop allen duizelden. Dit reeds moest eene verbazende *verandering in hunne denkwijze* en eene groote zucht voor al wat nieuw was, te weeg brengen. De nieuwe tijden hadden hun vrijheid, welvaart, roem en rijkdom aangebragt. Deze zucht werd buitengewoon versterkt door de voortreffelijke geniën, die in groote getale als in een oogenblik opstonden en het levensgenot in eenen hoogen graad verfijnden en veraangenaamden. Alle kunsten, inzonderheid de schoone en beeldende, werden tot eene veredeling gebragt, die de voorgeslachten zelfs niet konden gissen. Zoo deed de welsprekendheid van PERICLES den smaak voor de redekunde ontwaken, en daar men te voren bij de gewigtigste staatszaken alleen op het nuttige gezien had,

(1) XEN. *Apol.* 3. *Memor.* IV, 8, 3.
(2) DIOG. L. II, 5.

begon men nu het aangename er bij te voegen. Terwijl door de overwinningen in *Azië* de schatten van het Oosten in *Athene* kwamen, legde men de oude kleederdragt af, en nam eene nieuwere, meer verwijfde, bij de toenmalige leefwijze beter voegende, aan. Neemt men nu in aanmerking, dat, in het tijdsverloop van naauwelijks dertig jaren, het knellend gevoel van onderdrukking plaats had gemaakt voor het gevoel van overmagtige vrijheid, dan is het niet te verwonderen, dat met de nieuwe verfijnde leefwijze, eerst verachting van het ouderwetsche, daarop eene Aziatische verwijfdheid en eindelijk het schromelijkste zedebederf in eene spoedige opvolging den Staat binnen drongen. Wèl te spreken gold welhaast even zoo veel als wèl te handelen, en dikwijls werden de welsprekendste mannen boven de braafste voorgetrokken. De godsdienst en de zedelijke grondbeginselen verloren hunne kracht. De zucht tot het algemeene welzijn maakte niet alleen plaats voor roemen eerzucht, maar meer nog voor zucht tot vermaak, en verbasterde dikwijls tot in de laagste baatzucht. De onnatuurlijkste wellust ontzenuwde de krachten van ligchaam en geest in burgers en overheden. De laagste driften werden gevoed; zoodat de Staat welhaast die zelfstandige kracht verliezen moest, waardoor hij in de grootste gevaren had pal gestaan en die hem tot den tegenwoordigen bloei had opgevoerd. Vroeg of laat moest hij vallen, want zijne grondvesten waren ondermijnd.

Bij dit zedebederf, dat alle spieren en zenuwen in den Staat verslapte, kwam *het gebrek aan onbaatzuchtige en kundige bestuurders*. Zelfs PERICLES is niet van verfijnde zelfzucht, van zucht om in alle opzigten, als handhaver en begunstiger der opkomende beschaving, als krijgsbevelhebber, als staatsman, enz. de éénige man te zijn, vrij te pleiten. Aan deze zijne roemzucht offerde hij den Areopagus op, en het is bekend, hoe zeer de teugelloosheid der volksregering daardoor toenam. De razende en bloeddorstige CLEON, de wellustige en dolzinnige ALCIBIADES, die na hem als afgoden vereerd werden, en alle volksleiders, wier grootste aantal geheel onkundig was van de krachten van den Staat en van de regte wijze, waarop dezelve moesten worden aangewend, voltooiden het verderf. Misslag op misslag werd er begaan. De wetten en overheden werden veracht. De onderlinge eensgezindheid tusschen burgers en overheden werd vernietigd. Terwijl het getal der vijanden toenam, verloor de Staat meer en meer zijne veerkracht, en kon ten laatste zijnen val niet meer ontgaan.

(*Het vervolg in het volgend Nommer*.)

Wetenschappelijke bijdragen.

Verdediging van de eer van Socrates, tegen eene Verhandeling, getiteld: 'Aristophanes, *beschouwd als de handhaver en verdediger der aloude instellingen van zijn Vaderland, ten opzigte van Zedelijkheid, Godsdienst en Staat*.'

Athenaeum, 1836. N°. VI, bl. 573-596[(1)].
(*Vervolg en Slot van* N°. X, bl. 56.)

Athene was een kleine Staat, slechts door de eendragt zijner burgers groot. Zoodra deze verloren ging, kon de schade, door *uiterlijke rampen* veroorzaakt, onmogelijk weder vergoed worden. Reeds de nederlaag van TOLMIDES bij *Coronea*, de pest, de geduchte verliezen bij *Delium* en in *Sicilië*, benevens de afval der bondgenooten, verzwakten den Staat onherstelbaar, en de slag bij *Aegos Potamos* gaf hem den doodsteek (1).

> Bl. 585. 'ARISTOPHANES, die de verkeerde zijde der leer van SOCRATES, met opzigt tot den Atheenschen Staat, zoo diepzinnig had opgevat en duidelijk inzag, dat zij, eenmaal veld winnende, den ondergang van Griekenland na zich zoude slepen, gelijk inderdaad heeft plaats gegrepen, achtte het derhalve, als echt Vaderlander, van zijnen pligt, het kwaad door alle middelen, welke hij, als geliefkoosd dichter, in zijne magt had, met kracht te stuiten, zoo door de verheerlijking der oude instellingen, der vaderlandsche tucht en zeden, als door het gispen van alle misbruiken en inbreuken, welke daarop gemaakt werden. SOCRATES kwam, door zijne leer, hem voor, als den verderfelijksten invloed, te dien aanzien, op de gemoederen uit te oefenen, en zoo valt hij hem met de ge-

(1) Ik zoude eene menigte bewijsplaatsen kunnen aanhalen om dit gevoelen te staven, maar geloof niet, dat het noodig is, daar ook de Schrijver zelf erkent, dat dit bederf aanwezig was. Slechts verzoek ik mijnen lezers dit in het oog te willen houden, dat, als men in de Geschiedenis karakters van personen, van volken, of van bepaalde tijden afschetsen wil, men daartoe wel eens sterke en afstekende kleuren moet bezigen. Ten tijde van den slag van *Marathon* was niet alles eendragt in Athene, en ook in den tijd, waarover wij spreken, was niet alles tweedragt; die beide tijden vloeijen ongemerkt in elkander en zij verschillen alleen dáárin, dat er vroeger meer, later minder eendragt, in den Staat was. Zelfs komen mij ook de oude Atheners niet voor, bijzonder veel beter in het zedelijke geweest te zijn, dan hunne schijnbaar zoo veel meer bedorvene nakomelingen, want alleen de vrees voor onderdrukking, eerst van hunne eigene dwingelanden en vervolgens van den Perzischen despoot, hield hen in bedwang.

> duchtste wapenen aan, welke men tegen een' deftig man kan bezigen, namelijk met die der bespotting. Het snoeven en verzekeren van SOCRATES, die beweerde, door zijne leer den mensch gelukkiger te maken, dan hij in zijn argeloos, onbesmet geloof en vertrouwen was, plaatst hij in het belagchelijkste daglicht, door dezelve in hare gevolgen te ontwikkelen, en aan te toonen, dat die grootspraak in haar tegendeel, namelijk in 's menschen verderf, uitloopt.' Vervolgens geeft de Schrijver ons het beloop der *Wolken* op, ten einde daaruit deze stelling te betoogen, en sluit eindelijk met deze woorden (bl. 596): 'Er blijkt daaruit ten duidelijkste des dichters oogmerk, om het Atheensche volk tot de oude tucht en zeden, tot den eerbied voor de Goden en wetten te doen terug keeren en hen te overtuigen van het verderf, dat er moest ontstaan, als eenmaal het nieuwe beginsel in de plaats van het oude, als het eigendunkelijke in stede van het gevestigde gesteld, en aan de willekeur het oppergezag over alles toegekend zou zijn.'

Om te zien, met hoe veel regt de Schrijver aldus zoowel over ARISTOPHANES als over SOCRATES kan spreken, zullen wij eerst onderzoeken, op welk eene wijze de blijspeldichter den wijsgeer ons in deszelfs karakter, leer, leerwijze en invloed voorstelt, en dan, wat de reden moge geweest zijn, waarom hij hem zoo voorstelt.

1°. *Het karakter van* SOCRATES *in de Wolken*. Hij wordt genoemd een Sophist (v. 1111, 1309); hij onderwijst in een zeker schoolgebouw (*φροντιστήριον*) voor geld allerlei wetenschappen (95-99, 1144, 1486); hij is een snoever (102) en veracht alle anderen als dagelijksche menschen (223); werpt scheeve oogen op anderen, loopt trotsch langs de straten en ziet zeer deftig op de wolken (359-363). Dezelfde man evenwel, die zoo trotsch op andere menschen nederziet, is tevens zeer hoffelijk en bescheiden jegens een' lompen boer, die hem zijn loon brengt (1145). Hij ziet er geen kwaad in, om een kleed te stelen (179). Op het laatst, bij het in brand steken zijner school, gedraagt hij zich eenigzins mannelijk; als alle leerlingen jammeren en vreezen te zullen verbranden, ziet hij den brandstichter op het dak en roept hem toe: 'hei daar! wat doet gij daar op het dak?' (1502).

2°. *Zijne leer*. Deze schetst ons ARISTOPHANES als eene Encyclopedie van alle wetenschappen.

a. *Letterkunde en wijsbegeerte*. De dichtkunst, of liever de *prosodie* (636 volg.) en de *taalkunde*, waartoe behooren de kennis van de geslachten der naamwoorden (658 volg.) en de pronunciatie (664), zijn voorbereidende wetenschappen voor de *redeneerkunde* (658). De redeneerkunde houdt zich bezig met scherpe ge-

zegden, redekaveling, begrippen, kracht van zeggen, omhaal van woorden, misleiding, opvatting (316-318). Wanneer men haar wel magtig is, dan kan men zijne tegenpartij in alle gevallen tot zwijgen brengen (vgl. 345-426, 694-792, 889-1104,) ofschoon de redetwist tusschen de beide *λόγοι* meer is eene komische vertooning voor het publiek, dan wel, dat hij het karakter van de Socratische leerwijze volgens ARISTOPHANES uitdrukt, 1178-1200, 1331-1439, 1440-1447.

b. *Wis- en Natuurkunde*. De *meetkunst*, waartoe behoort het probleem, hoe vele van hare eigene voeten eene vloo springt (144 tot 152), en het gebruiken van mathematische instrumenten (178); de *aardrijkskunde*, waarbij eene wereldkaart gebruikt wordt (202 volg.); de *natuurkunde*, zoo als de kennis van de lucht en de wolken (365 volg.); de *natuurlijke historie*, waartoe behoort het onderzoek van SOCRATES naar het gonzen eener vlieg (156-164); de *sterrekunde*, de kennis van den omloop van zon en maan (171, 172, 202); enz.

c. *Godsdienstleer*. Zulke Goden, als JUPITER, MERCURIUS, NEPTUNUS, enz. bestaan er niet (367, 1234 volg). In derzelver plaats moeten andere Goden en Godinnen vereerd worden; als de Wolken (252), de Aër (264), de Aether (265), de Chaos, de Tong (424), de Wind (627); want zij verrigten al het werk van JUPITER (365 volg.). De wolken zijn de hoofd-godinnen; zij kunnen allerlei gedaanten aannemen, die van Centauren, wolven, herten, vrouwen, enz. (348 volg.). Hare vereerders zijn sophisten, broodetende profeten, kwakzalvers, weelderige verwijfden, verzen- en woordendraaijers, lediggangers, luchtkasteelenbouwers (331-334). Men dient haar, door met veel moeite en ligchaamskwelling zijn verstand van de aarde naar boven te voeren, en met de lucht te doen in één smelten (225-233, 761-763). Zij verschaffen aan hare vereerders de redeneerkunde, d.i. scherpe gezegden, redekaveling, begrippen, kracht van zeggen, omhaal van woorden, misleiding, opvatting (316-318).

3°. *De leerwijze van* SOCRATES; of de inrigting van zijn onderwijs. Terwijl hij zelf, hangende in een' korf, gemeenschap met de lucht heeft (218 volg.), staan zijne leerlingen, die zich met wis- of natuurkundige onderzoekingen bezig houden, gebukt voor hem, waarschijnlijk in eene groote zaal of opene plaats (184 volgg.). Zij zien er bleek, mager en akelig uit, als krijgsgevangenen, die lang in een' kerker zijn opgesloten geweest (102-104, 184 volg.). En geen wonder! want noch SOCRATES, noch zijne leerlingen scheren zich den baard af, uit spaarzaamheid; ook zalven zij zich niet, noch baden zich (825-827). De nieuwe aankomelingen moeten eerst worden ingewijd (*geïnitiëerd*). SOCRATES, de priester

der wolken, draagt hen als offerdieren aan zijne Godinnen op; althans zij moeten bekransd, en met offermeel bestrooid, op eene heilige rustbank zitten, en kunnen dan met de hun verschijnende Godinnen spreken (254-477). Hierop onderzoekt SOCRATES hunnen aanleg, of zij een goed geheugen hebben (482 volg.), spraakzaam zijn (486), enz. Zij, die niet vlug van begrip zijn, ontvangen slagen (492 volg.) en worden naakt in een hol opgesloten (497 volg.). Alle leerlingen moeten ongemakken kunnen verdragen, geen' last hebben van te veel staan of gaan, of van koude; zij moeten zich onthouden van wijn, lekkernijen en gymnasién (412 volg.). SOCRATES zelf lijdt ook barrevoets vele ongemakken (363). Hij, die om een bepaald doel het redeneren wil leeren, moet nog meer doorstaan. Hij moet zich op een bed nederleggen, dat wel eens vol wandluizen is, aldaar denken en beschouwen, zijne ziel zamentrekken, bewegen en verdraaijen, stuk voor stuk zijne zaken indenken, en, stuit hij op ongerijmdheden, dan moet hij weder op eene andere gedachte springen (700-705, 740-745). Zoo had onlangs nog HYPERBOLUS deze kunst voor een talent geleerd (876).

4°. *Haar invloed*, en de gevolgen daarvan. Men kan zich altijd voor de regtbank vrij pleiten (1146-1153) en zijne tegenpartij, hetzij die regt heeft, hetzij onregt, overwinnen (99, 112 tot 118, 244 enz.). Men spreekt over den geest en de bedoeling der wet en overtreedt haar ongestraft (1185 volg.). Men heeft geenen eerbied meer voor de wetten, want elke schooljongen kan er nieuwe maken (1421 volg.). Er geldt dus geen regt meer. Ook de eed geldt niet meer; want de Goden, bij welke gezworen wordt, bestaan er niet (1232 volg.), en het ontzag voor de ouders is geheel weg (1321 volg., 1444).

Uit dit alles zien wij ten duidelijkste, dat ARISTOPHANES ons eenen geheel anderen SOCRATES heeft afgeschetst, dan ons de Geschiedenis opgeeft. Wat zijn karakter betreft, daar dit reeds door XENOPHON en PLATO zoo meesterlijk tegen de aanvallen hunner tijdgenooten verdedigd is, zoo behoeven wij ons niet meer met het wederleggen van ARISTOPHANES bezig te houden. Evenmin is het noodig, om bij zijne, door den dichter zoo voorgestelde en door onzen Schrijver zoo genoemde *leer* langer stil te staan; want wij hebben reeds aangetoond, dat de wijsbegeerte van SOCRATES niet bestond in eene stelselmatige leer. Zoodanig eene wijsbegeerte leerden de sophisten, en werd naderhand door ARISTOTELES veredeld en algemeen in zwang gebragt(1). SOCRATES was geen uitvinder der prosodie, der retho-

(1) Dat de wijsbegeerte (als eene volkomene *παιδεία*) door de sophisten beschouwd werd als een begrip, eene Encyclopedie van alle wetenschappen, welke tot eene beschaafde opvoeding in dien tijd behoorden, blijkt uit het geheele blijspel: *de Wolken*. Bij ARISTOTELES is *σοφία* de kennis der dingen en derzelver oorzaken, *φιλοσοφία* de wetenschappelijke oefening om die kennis te verkrijgen (Metaph. I. 2).

rica of der logica; evenmin maakte hij opgang door nieuwe uitvindingen in de wis- en natuurkundige wetenschappen; alleen door zijn edel zedelijk karakter heeft hij eenen nieuwen kring van denkbeelden voor zijne tijdgenooten en het nageslacht geopend. Nog minder is hij voor een' atheïst of prediker eener nieuwe godsdienstleer aan te zien; zelfs geloof ik niet, dat men vooronderstellen mag, dat ARISTOPHANES dit in alles zoo gemeend heeft; want de wolkendienst van SOCRATES behoort tot de komische inkleeding van zijn stuk, even als het hangen in den korf en de zamenspraak tusschen de twee *λόγοι*. Ook de leerwijze van SOCRATES was juist het tegendeel van hetgeen zij in de *Wolken* is. De openbare wandelplaatsen, de gymnasiën, de markt en waar elders de meeste menschen bijeen kwamen, waren zijne school; dáár sprak hij met zoo vele menschen als hij kon, en zocht aan allen nuttig te zijn[(1)]. Hij eischte nooit geld van zijne leerlingen; maar hen, die van hem zochten te leeren, noemde hij zijne vrienden[(2)]. Hun zedelijk karakter te vormen en zoo veel doenlijk te volmaken, was zijn doel[(3)].

Het is dus onmogelijk, dat SOCRATES, door zijn leven, zulk eenen verderfelijken invloed heeft uitgeoefend, als de blijspeldichter ons wil doen gelooven. En wij moeten wel besluiten, dat ARISTOPHANES het karakter van SOCRATES, zijne wijsbegeerte en zelfs zijne leefwijze geheel en al niet heeft gekend.

Men zal mij de geduchte tegenwerping maken, dat het niet voorondersteld mag worden van een' man als ARISTOPHANES, die altijd zoo juist het karakter zijner medeburgers opgeeft en zoo uitnemend met den geest van zijnen tijd bekend is, dat die den alom vermaarden SOCRATES zoo weinig heeft doorzien, dat hij hem zelfs tot het onderwerp van een geheel en groot spotgedicht heeft kunnen kiezen.

Deze tegenwerping is en blijft moeijelijk; en welke gissingen men er ook over moge maken, het vraagstuk zal wel voor altijd onbeslist blijven, tenzij misschien nog eens de bedoeling van den dichter uit een nog weder te vinden fragment openbaar worde. Intusschen zoude men, en dit te regt, het mij niet kunnen vergeven, indien ik met deze verontschuldiging de geheele zaak mij van den hals wilde schuiven.

Weinig schijnt het mij toe, dat wij zullen vorderen door de beschouwing, dat er oudtijds twee verschillende uitgaven der *Wolken*

(1) Memor. I. 1. 10.
(2) Ibid. I. 2. 7, 8.
(3) Vergel. PLATO, *Theaetet*. 6, 7. p. 148-151. Steph. waar SOCRATES over zijne geestelijke vroedkunde spreekt.

geweest zijn, waarvan de eerste verloren gegaan en de tweede tot ons gekomen is. Het verschil derzelve is onlangs door den Heer F.V. FRITZSCHE, Hoogleeraar te *Rostock*, in dertien kleine fragmenten, die van de eerste uitgave nog tusschen de scholiasten, grammatici en andere latere schoolsche geleerden gevonden zijn, naauwkeurig aangewezen(1). Het is waar, men kan er de stelling op bouwen, dat de dichter de karikatuur van den wijze in het eerst vrij kenbaar heeft geteekend, daar SOCRATES vroeger wezenlijk vermaak vond in het bestuderen der stellingen van de Ionische school; maar dat beide na een jaar of vier, vijf, toen ARISTOPHANES de tweede uitgave zijner *Wolken* schreef, zóó zeer in denkwijze veranderd waren, dat SOCRATES de Ionische wijsbegeerte voor dwaasheid verklaarde, en dat ARISTOPHANES al meer en meer zich van SOCRATES afwendende, en hem al minder en minder kennende, langzamerhand meer en meer op hem verbitterd wegens zijne verkeering met EURIPIDES, CHAEREPHON en ALCIBIADES, eindelijk de fout beging, van de geschiedkundige waarheid zóó te verdraaijen, als wij in de *Wolken* zien. Eindelijk dat, daar het symposium van PLATO verhaalt, hoe beide naderhand vriendschappelijk met elkander hebben omgegaan, dat ARISTOPHANES zijne tweede uitgave der *Wolken* om SOCRATES wille nooit heeft opgevoerd, en die uitgave eerst na zijnen dood het licht heeft gezien. Maar het vraagstuk wordt er niet door opgelost; deze stelling verschuift slechts de oplossing: want nog altijd blijft men vragen, waarom toch ARISTOPHANES eenen man als SOCRATES zoo kon minachten? Het komt mij voor, dat, daar de geheele zaak op de denkwijze van ARISTOPHANES berust, wij noodzakelijk iets over zijn karakter en over het verschil van hetzelve met dat van SOCRATES moeten spreken, en vervolgens naar de hier waarschijnlijk bijkomende nadere aanleiding gissen(2).

(1) Dissert. de Socrate Veterum Comicorum. Quaestiones Aristoph. Lips. 1835. Tom. I, pag. 99-297.

(2) Ik geloof, dat ik mij voor de openhartige bekentenis van geen tiende part zoo veel gestudeerd te hebben als de Heer FRITZSCHE niet behoef te schamen, en toch meen ik, dat de Hoogleeraar met al zijne geleerdheid geen haarbreed verder gekomen is, dan ik. Wat baat het ons, of wij al de schatkameren der Oudheid hebben doorzocht, ten einde de mogelijkheid en waarschijnlijkheid te bewijzen, dat ARISTOPHANES vroeger op eene eenigzins andere wijze, dan later, SOCRATES heeft bespot, als wij dan toch de eigenlijke vraag: 'waarom hij SOCRATES heeft miskend?' bijna onaangeroerd laten? Schoon mij de stelling des Hoogleeraars zeer vernuftig en zelfs waarschijnlijk, en, voordat wij iets beters hebben, wel aannemelijk voorkomt, zoo kan ik er toch geene oplossing, maar wel een verschuiven der oplossing van het vraagstuk in zien. - De gewigtigste grond, waarop FRITZSCHE bouwt, schijnt mij deze toe: dat daar SOCRATES, van zijne kwade zijde, in de tweede uitgave der *Wolken* het meest als *godverzaker* wordt voorgesteld, de plaats van PLATO, Apol. p. 19, Steph., niet wel anders, dan op de eerste uitgave kan worden toegepast, dewijl ARISTOPHANES aldaar gezegd wordt SOCRATES voor te stellen als *zich bezig te houden met redekunstige en natuurkundige beuzelingen*. Behalve dit, zijn ook de volgende gevoelens meldenswaardig. De groote letterkundige F.A. WOLF meent, dat SOCRATES, voordat hij, naar het zeggen der Ouden, de wijsbegeerte van den hemel afriep, wezenlijk zich met de beuzelachtige Ionische wereld-theorie bezig had gehouden, dat daarop de spotternijen van ARISTOPHANES doelen, en des dichters waarheidliefde dus ongekwetst blijft. REISIG gelooft, dat de *Wolken* voornamelijk op de leerlingen van SOCRATES, inzonderheid op EURIPIDES, gemunt zijn, en dat ARISTOPHANES den wijsgeer niet dan van zijne uiterlijke zijde kende. De beide Hegelianen HENNINGS en ROETSCHER zeggen, dat SOCRATES juist zóó, als hij in de *Wolken* voorkomt, geweest is; dat hij wezenlijk een, schoon zeer ervaren, sophist was; dat hij, de studie der waarheid verzakende, zich met scherpzinnige spelingen van zijn vernuft bezig hield, en dat hij daarom te regt veroordeeld is. Hoogst waarschijnlijk heeft dit gevoelen onzen Schrijver aanleiding tot het zijne gegeven; want ook hij schijnt de wijsbegeerte van HEGEL te volgen. Vgl. C. REISIG, ARISTOPHANIS Nubes. Lips. 1820. Praef. FRITZSCHE, l.c. p. 100-103.

Het verschil van beider karakter loopt zóó zeer in het oog, dat het niet alleen niet te verwonderen is, dat er eene afkeerigheid tusschen beiden bestond, maar zelfs dat het vreemd zoude geweest zijn, indien er, zonder de allernaauwste kennis van de wederzijdsche bedoelingen, eenige vriendschap tusschen beide personen bestaan had. ARISTOPHANES was een dichter, bij wien de voorstellingen der verbeelding schielijk, afgebroken, zonder strenge aaneenschakeling elkander opvolgden; SOCRATES, de bezadigde wijsgeer, kon niet anders, dan zóó lang over eene zaak geregeld nadenken, totdat hij haar wèl begrepen had. De voortbrengselen van twee zulke verschillende geesten moesten dan ook merkelijk verschillen. ARISTOPHANES maakte de geestigste, scherpste en luimigste blijspelen, die er misschien ooit gemaakt zijn. SOCRATES bragt niets dan diepe levenswijsheid en zuivere zedelijkheid in geregeld aaneengeschakelde redeneringen aan het licht. ARISTOPHANES vond smaak in het Attisch gemeen, door den overmoed zijner geestige luim te behagen, en moest daarom, zoude er gelagchen worden, niet alleen de laagste en vuilste uitdrukkingen bezigen, maar ook niemand, het volk zelfs niet, noch ook de hoogste staatspersonen, ja de Goden niet ontzien. SOCRATES verkeerde bij voorkeur met de beschaafdste zijner medeburgers; hij zorgde steeds om beleedigende uitdrukkingen te vermijden, en beleedigde hij somwijlen iemand, dan was het toch eigenlijk de waarheid, die beleedigde, niet SOCRATES; bij bedoelde de zedelijke verbetering van hen, die met hem verkeerden, en dewijl zijne opwekkingen bestonden in de kracht der zuivere waarheid, zoo kon hij niet anders dan op de meer beschaafden, die zijne gronden wisten te waarderen, zijnen invloed uitoefenen. Volgens de verschillende rigting, welke beider levensloop naar hunnen

verschillenden aanleg genomen had, moest ARISTOPHANES in alles, zelfs in het ernstige, eene bespottelijke zijde ontdekken, en SOCRATES alles voor onvolmaakt, ten minste voor eenige verbetering vatbaar houden. Beide komen zij dáárin overeen, dat zij de gebreken der menschen opmerkten en openbaar maakten; beide waren zij uitmuntende vaderlanders; beide zochten zij in hunnen verschillenden werkkring nuttig te zijn; - maar de vrolijke en losse ARISTOPHANES was spoediger voldaan met de overtuiging van wijzer en verstandiger te zijn, dan anderen, en met in dat vrolijke gevoel van overmagt zijnen spotlust bot te vieren; de meer ernstige en dieper gevoelende SOCRATES kon niet tevreden zijn met het eenvoudig opmerken en berispen der gebreken zijner medemenschen, maar moest alles met den meesten ijver en de meeste volharding aanwenden tot hunne verbetering, of ten minste tot het wegnemen van hunnen nadeeligen invloed op anderen. Niettegenstaande dus beider edelste bedoelingen in vele opzigten naauw met elkander verwant waren, werd SOCRATES toch door ARISTOPHANES miskend. Zijn uiterlijk leven moet geenen blijspeldichter hebben kunnen behagen. Althans wij lezen, dat hij door EUPOLIS in de *Baptae*, door AMIPSIAS in den *Connus*, door CRATINUS in de *Pytine* is ten toon gesteld(1). Maar dezelfde reden, waarom de ernstige en diepdenkende PLATO de dichters uit zijne republiek wil verbannen, en zijnen SOCRATES zeggen laat, dat de dichters niet met oordeel of kunst, maar uit een natuurlijk instinct hunne verzen maken, dezelfde reden deed de spotachtige blijspeldichters den ernstigsten wijsgeer voor eenen verwaanden beuzelaar en luchtkasteelbouwer houden. Hoe menigmaal doet het verschil van karakter eenen dichter ongunstig over eenen wijsgeer, als een stroef mensch, oordeelen, en hoe menigmaal houdt niet om dit zelfde verschil van karakter de wijsgeer den dichter voor een loshoofd?

Daar deze nu de reden was, waarom ARISTOPHANES SOCRATES heeft kunnen miskennen en werkelijk miskend, zoo blijft er nu nog over, om naar de reden te gissen, die hem bewogen hebbe, om zijn ongunstig oordeel op de bekende wijze openbaar te maken.

Mogelijk is het, dat zijn afkeer van EURIPIDES en zijne dichtkunst hem bij de eene of andere gelegenheid aanleiding gegeven heeft tot het plan, om deszelfs vriend SOCRATES ten toon te stellen(2).

Maar meer waarschijnlijk komt mij de volgende reden voor. De

(1) FRITSCHE, l.c. p. 196-297.

(2) Vgl. *Ranae*, 1491-1499. ‘Het is aangenaam, om niet bij SOCRATES te zitten babbelen, zijne muzijk te verliezen en in het gewigtigste van de treurspeldichtkunst de grofste fouten te maken. Het is het werk van eenen zot, om zich lui bezig te houden met deftige redeneringen en spaanders van beuzelingen.’

Wolken moeten óf kort vóór óf kort ná den slag van *Delium* opgevoerd zijn. Bij de vlugt der Atheners naar den berg *Parnes* had SOCRATES eenen bijzonderen weg ingeslagen, en gezegd, dat zijn. Daemonium hem niet toeliet eenen anderen in te slaan. Vele anderen, die niet den door SOCRATES aangewezen' weg gekozen hadden, waren in handen der Boeötische ruiters gevallen en afgemaakt(1). Zoo dus de *Wolken* kort na den slag vertoond zijn, dan is de aanleiding, dunkt mij, niet moeijelijk te gissen. ARISTOPHANES had nog niet lang geleden het staatsbestuur vinnig doorgestreken, en durfde waarschijnlijk niet zoo spoedig weder op dit onderwerp vallen, vooral niet bij de toenmalige moedeloosheid. De sophisten, de verwaande, beuzelende, en nietswaardige dingen als hoogst gewigtige behandelende sophisten moesten er iets van hebben. Om hun gild te bespotten koos hij den persoon van SOCRATES; want de blijspeldichters gaven bij voorkeur hunne stadgenooten prijs aan de bespotting van het volk. Hij hield SOCRATES voor eenen sophist, en verwisselt zelfs zijne gevoelens met die van DIAGORAS, den Meliër(2). Hij kon zich hierin te ligter vergissen, daar SOCRATES door den aard van zijn karakter meermalen zich met de sophisten in redekavelingen inliet en hen door zijne schrandere vragen en bedenkingen dikwijls tot zwijgen bragt, en men het gewoon was van de sophisten, dat zij onderling redetwistten. Ook was SOCRATES nog niet algemeen van die zijde bekend, van welke hij naderhand werd aangezien. Was het wonder, dat de dichter een' persoon, dien hij toch als eenen beuzelenden sophist belachte, en die zoo pas geleden de verwaandheid gehad had van eene schrander gekozene vlugt voor de ingeving eener godheid uit te geven, tot zijn doelwit koos? Een gezegde, als dat van SOCRATES bij de nederlaag, kon door den scherpzinnigen ARISTOPHANES ligtelijk gehouden worden voor een' sluijer, om zijn ongeloof te bedekken, en de *voûς* van ANAXAGORAS op eene minder aanstootelijke wijze te belijden(3).

Men konde hier nog veel meer bijvoegen en zoude zich in het veld der gissingen zóó zeer kunnen verdiepen, dat men er eene soort van Roman uit kon vervaardigen. Maar na dit alles geloof ik mijne taak afgewerkt, de ongerijmdheid der gevoelens van den Schrijver in het *Athenaeum* genoegzaam aangetoond en den nadeeligen indruk, dien het lezen zijner verhandeling bij het bestuderen der Socratische wijsbegeerte mogt gemaakt hebben, weggenomen te hebben. Daar wij ons verheugen mogen, dat in het vak der oude letterkunde deze wijsbegeerte zulk eene aanzienlijke

(1) PLUT, de Genio SOCR. 11.
(2) Nub. 830.
(3) Men vergelijke nog u, POL, de ARISTOPH. boni civis officium praestante, pag. 142-150.

plaats beslaat en derzelver bestudering in onzen tijd al meer en meer in gewigt toeneemt, zoo kunnen wij niet verwachten, dat de magtspreuken van dien Schrijver lang zullen geloofd worden, en ik zal mijnen arbeid dubbel beloond achten, als ik iets mag hebben bijgedragen, waardoor men ook in onzen tijd de wijsbegeerte van SOCRATES meer naar waarde zal kunnen schatten.

Mengelingen.

Oudejaars-avond en nieuwjaars-morgen.
Proeve van vriendschappelijke briefwisseling.

P. Wie klopt er?
D.v.H. Doe vrij op, en vrees niet; 't is uw vrient.

Gij vergeeft mij, dat ik niet gekomen ben, beste WILLEM! - moge ook de schim van VONDEL het mij vergeven! Neen, zie mij bij die uitdrukking niet met een' dier blikken aan, welke mij in u, thans een der knapste kooplieden onzer hoofdstad, den jongeling herinneren, die voor twintig jaren, als vrijwilliger, na den slag van *Waterloo* te huis kwam, en zoo naïf verklaarde, niets van de geestdrift diergenen onder uwe kennissen te begrijpen, welke verzen op Hollands bevrijding dichtten, en echter ten hunnent waren gebleven. Luister liever een' oogenblik naar de aanleidende oorzaak dier bede.

Het was een sombere December-middag, - ongeveer dat uur, hetwelk de dichters als het uur der liefde afschetsen, en dat onze, bij wijlen alles behalve poëtische, naburen, *entre chien et loup* heeten, - woorden, die nog al schilderen, en vóór vier of vijf eeuwen misschien ook op mijn kasteel toepasselijk waren. Thans echter lag er slechts één patrijshond voor mijnen haard te slapen; maar ik zelf had wel iets van die vroegere, trots al hunne tournooijen en gevechten, zoo zeer aan verveling lijdende eigenaars, daar ik, schoon er tien nieuwe Werken op mijne tafel lagen, half geneigd was het dier zijne rust te benijden. Wat zoude ik niet voor eene Kronijk of een Misboek hebben gegeven, met regt bonte beeldjes, en fraai gekrulde letters; - de Hemel had deernis met mijn leed, - daar kwam uwe vriendelijke uitnoodiging, of juister, en opdat ik uw gezond verstand niet ergere, mijne lieve HENRIËTTE met uwen brief binnen.

'De couranten, Kind!' zeide ik, werktuigelijk, alles behalve in eene stemming, om nieuwe proeven te lezen, dat in ons vaderland niet dan welgeschapen kinderen geboren worden, en niet dan brave lieden sterven.

‘En een brief uit *Amsterdam*, Vader! van geene vreemde hand.’

‘Eindelijk!’ zeide ik - zie, dat woord mogt u niet gespaard worden! - maar mijne zestienjarige lieve had intusschen met die voorkomende oplettendheid, waardoor hare kunne ons leven veraangenaamt, het waslicht ontstoken, - de hooge lamp nedergelaten, - den armstoel voor de tafel geschoven - en zich bescheidenlijk verwijderd; de laatste trek is de drie vorige waard.

Ik weet niet, of gij het, als man van zaken, zóó verre in de zelfbeheersching gebragt hebt, dat uw gelaat, bij het lezen uwer handelsbrieven, nooit aan uwe klerken het minste blijk geeft, dat zij u winst of verlies aankondigen; - maar ik teeken te sterk voor iemand, die echtgenoot en vader is, om gaarne te worden bespied. Toen gij verliefd waart, ging het u niet beter, WILLEM! er zijn harten, wier vriendschap iets van liefde heeft.

Hoe aangenaam moesten mij dus uwe letteren zijn!

Het uur van theedrinken sloeg, - ik deelde uwe uitnoodiging in mijnen huisselijken kring mede. Tante - gij kent de goede vrouw - tante sprak van een nieuw zijden kleed, om visites in te ontvangen, en een ander, om visites in af te leggen; - mijn jongen zeide, dat de tuinman vorst voorspeld had, en hij dus zijne schaatsen zoude medenemen. HENRIËTTE staarde mij met hare helderblaauwe oogen vriendelijk aan, - mijne vrouw vroeg bedaard:

‘En wat is uw besluit, ALBERT?’

‘Niet te gaan, mijne Lieve!’ was mijn antwoord; tante zettede van verwondering den bril af, en legde dien vóór zich op tafel, - een erg teeken! - mijn jongen riep uit: ‘dan rijd ik schaatsen op den vijver, het ijs zal er wel zoo glad wezen als op het *IJ*,’ - die gelukkige jeugd!

‘Vader!’ merkte HENRIËTTE treurig aan, ‘ik had zoo gaarne *Gijsbrecht van Aemstel* gezien.’

> ‘De winkbraeu dekt nu met zijn booghjes
> Gelokene en geen lagchende ooghjes,’

schertste ik, haar aanstarende.

‘Foei, Nichtje!’ sprak tante; ‘wanneer gij u nog beklaagd hadt over de vele gelegenheden ter kerk te gaan, welke wij hier missen; maar den schouwburg!’

‘Val mijne zestienjarige niet te hard,’ wijzigde ik de betraffing. ‘Gij verlangt beroemde redenaars te hooren, - HENRIËTTE weet nog niet, dat wij onderscheid tusschen leeraar en leeraar maken, - verkeerd genoeg misschien, want allen verkondigen het woord Gods! En wat haren wensch betreft, dat stuk te zien, hetwelk twee eeuwen lang de lust der Amsterdammers was, zij zoude mijne dochter niet wezen, indien zij dien niet gevoelde; het beweegt mij bijna de uitnoodiging aan te nemen.’

En langer dan ik het u hier behoef te herhalen, weidde ik uit over de schoonheden van dat treurspel, - ge weet, hoe ligt mij dit valt, daar ik hetzelve half van buiten ken; - over alles, wat men uit die onnavolgbare verzen leeren kan, - een hoofdstuk, dat ik u bespaar, dewijl wij kunstgenot en zedenschool voor geene synonymen houden - en over de aandoenlijke betrekking, welke elk inboorling der hoofdstad op een meesterstuk gevoelt, dat eene volksvermaardheid verwierf, zoo éénig bij ons, die anders slechts te gereed zijn, het uitheemsche om het vreemde te vergeten. - 'Amen!' zegt gij.

Mijne gade zweeg, - hoe gaarne had ik geweten waarom, - gij, prozaïsch mensch! zult mij SALOMONS woorden: 'Wie zich in eens anderen twisten mengt,' enz., toevoegen. - Vriend! gij moogt uwe makelaars kennen, mijne MARIA kent gij niet!

Met veel beleid keerde tante de wapenen, die ik haar in handen gaf, tegen mij zelven: 'En indien dat treurspel zoo fraai, zoo nuttig, zoo éénig is, waarom laat gij dan het rijtuig niet inspannen? Liever zoude het mij geweest zijn, indien ik het veertien dagen vooruit had geweten, om mijn zijden kleed, maar -'

'Bekommer er u niet over,' viel ik in, 'wij blijven te huis, want een oudejaars-avond in de hoofdstad levert de vervelendste soiréeën op, die ik ken. Wel luidt men er geene klokken, dat hooren en zien vergaan, zoo als in *Keulen* den avond vóór Paschen, - maar stijve ernst zit in den anders vrolijksten kring voor; - het heeft veel van de plegtige begrafenis eener doode, die geen der aanwezigen hartelijk lief had. Het heugt mij, hoe ik mij eens op zulk eene partij verveelde; men kwam gelukkig laat bijeen, daar de avondgodsdienst lang geduurd had; dezelve scheen op de Dames een' diepen indruk te hebben gemaakt, want zij zwegen. Scherts en jokkernij waren verboden; wij vierden eene uitvaart! De Heeren verschenen nog later; - ik wil niet beslissen, of er geene affectatie in dat lang op het kantoor blijven van dien avond was; - maar al had hunne balans het nadeeligst saldo opgeleverd, zij hadden er niet somberder kunnen uitzien. Ik geloof, dat ik juist de drieëndertigste soort van rookwolkjes ontdekte; toen, gezegend oogenblik! het soupé ons eindelijk in de zaal riep. Dit wisselde ten minste de decoratiën af, schoon het onweder nog altijd boven ons hoofd bleef hangen. De zonderlingste opmerkingen volgden elkander, in het gesprek met mijne buurvrouw, op. Zij begreep niet, hoe eenige lieden zoo wereldsch konden zijn, om dien avond een bal te geven; - zij vreesde, dat haar rijtuig door de gladheid der straten eenig letsel zoude bekomen: "het zoude zoo jammer zijn van de Chineesch-koperen bossen, (en niet van den koetsier of den lijfknecht;) - och ja! één ding is maar noodig hier

op aarde, ik word weemoedig als ik aan den dood van het kind mijner zuster denk; - het arme schaap is voor veel kommers bewaard; zij zoude het niet breed gehad hebben.” - Welk een mengsel van hoogmoed en vroomheid! dacht ik; daar sloeg de klok twaalf malen, - wie met zijne eigene gelukwensching nog niet gereed was, trok zijn zakuurwerk uit, en beweerde, dat de pendule vóórliep; - men luisterde naar de kerkklok, maar reeds had RIMAX, dien gij op dien avond, onder honderde gestalten, alom aantreft, een vers uit zijn' rok te voorschijn gehaald; - hij las, las, las, zoo als de Italianen zeggen, - en toen hij eindelijk den laatsten regel had opgedreund, en de gastheer zijnen vriend voor zijn lief gedicht dank zegde, werd er gezoend, gehuild en gehanddrukt, zonder einde. Ik houd niet van die kussen van een' ieder, - ik zie in die tranen geene bewijzen van schuldgevoel en verbeteringslust, - ik heb geleerd, niet op elk, die mij de hand zeer drukt, als op een' vriend te mogen rekenen, - ik kan dat guichelspel niet uitstaan!’

MARIA vond mijne schets niet van overdrijving vrij te pleiten; oordeel naar uwe ervaring, WILLEM! Maar gij vraagt mij zeker, hoe ik dan ten mijnent den oudejaars-avond doorbreng, en ik heb regt noch lust, u het antwoord te weigeren.

Van mijne vroegste jeugd af, was ik een vijand van Albums, - die wit gepleisterde graven, - en diegenen onder mijne letterkundige kennissen, welke mij om de invulling van een blaadje in den hunnen plaagden, beklaagden er zich veelal over, want ik wierp hun nooit den lof met volle handen in het aangezigt, en schreef meest altijd eene satire. En toch heb ik op mijne studeerkamer een boek liggen, in rood marokijnen band, verguld op snede, prijkende met de woorden: *Souvenir*, dat ik, voor zijn gewigt in goud, niet zoude willen afstaan. Het houdt de beeldtenissen der vrienden mijner jeugd in. Gij hebt mij wel eens benijd om de gave, door weinige, dikwerf ruwe omtrekken eene sprekend gelijkende afbeelding te treffen van hen, die mij lief en waard zijn; nu, die gave met de jeugd verdween; - nu ik niet langer uit het geheugen schetsen kan, - nu ik voor mij moet laten poseren en slechts zelden meer slaag, thans mag ik zelf wel van haar getuigen, dat zij benijdenswaardig was. Welnu, dat boek open ik niet, dan in den kring der mijnen, niet dan op oudejaars-avond, als tante bij de vrouw van den Dorps-dokter genoodigd is, en keuvel dan met MARIA over deze of gene beeldtenis; de edelen, die niet meer zijn, - de voortreffelijken, die wij verloren! Ik deed het dien avond met haar, en HENRIËTTE (de zestienjarige mogt er voor de eerste maal bij tegenwoordig wezen), en ADOLF, die de vacantie bij ons was komen doorbrengen; - het mogt een heerlijke avond heeten; de oogen mijner MARIA schenen die eener zalige.

De beide onvergetelijken, welke ons het langst boeiden, - gij kendet hen, - waren de vroeg gestorvene JACOB en LOUISA. Ik heb de laatste in die houding geteekend, waarin ik haar voor het laatst te *Overveen* zag, op eene half verwelkte roos starende, met het onderschrift:

> Et rose elle a vécu ce que vit une rose
> L'espace d'un matin!

Dat ge mijne MARIA gezien hadt, harer dochter de aandoenlijke geschiedenis der verheerlijkte: zij beminde, - zij werd bedrogen - en zij ging ter ruste! - met moederlijke teederheid, ter waarschuwing verhalende; - gij hadt voor eene wijl contofintoos en cassa-rekening vergeten en met de vlakke hand langs uwe oogharen gestreken: want ook gij hadt haar lief!

JACOB, de beminnelijkste dichter, dien ik kende, JACOB schonk mij gelegenheid, den ijver voor alles, wat edel en goed is, in het gemoed van mijnen oudsten zoon aan te vuren. Heerlijke nalatenschap, een voortreffelijk voorbeeld! De woorden, die ik den vroeg verscheidene ons deed toeroepen:

> 'Hier is de kennisboom ook die des eeuw'gen levens!'

gaven onwillekeurig aan ons gesprek die wending, welke het bij zulk eene gelegenheid tusschen twee vrienden, tusschen vader en zoon, nemen moest. En terwijl ik met verrukking ontdekte, dat ook in zijn gemoed hetzelfde vuur blaakte, dat JACOBS boezem verteerde, trachtte ik bedachtzaam dien gloed te wijzigen, zonder de edelmoedige geestdrift te verkoelen, zonder haar door koele wereldwijsheid uit te dooven. Ik ontsloot hem de mijnen eener droevige ervaring, en toen mijn zomerzonnelicht de groene plekken in de woestijn des geheugens bestraalde, genoot ik en verbeeldde ik mij, dat hij leerde, - de Hemel geve, dat hij een man worde, in den schoonen zin van dat woord! Voor het minst ben ik zeker, dat ons onderhoud zijn hoofd helderder denken, zijn hart zuiverder gevoelen deed, dan uwe *Cantemerle* en uwe *pâté de foie gras* het uwen gasten lieten doen.

Maar gij kent mij genoeg, om te gelooven, dat ik noch van overdrevene sentimentaliteit, noch van overdreven spiritualismus houd; een paar beeldtenissen, die minder sombere herinneringen opwekten, volgden; doch het schetsboek werd niet uitgeput, en toen de klok van het kasteel middernacht sloeg, sloten wij het jaar als Christenen en Nederlanders, vol dankbaarheid voor het verledene, vol vertrouwen op het toekomende. En zelfs mijne zestienjarige HENRIËTTE moest op het welzijn harer moeder een glas *petit Bourgogne* drinken; mijne lippen drukten eenen heiligen kus op haar blank voorhoofd. - WILLEM! gij moogt rijker zijn dan ik, gelukkiger zijt gij niet! Voor mij behoeft de tijd nooit aan te breken, waarvan SCOTT zingt:

Those who such simple joys have known,
Are taught to prize them when they 're gone.

Ik drukte slechts half mijnen afkeer uit van het schouwspel, dat de hoofdstad bij deze gelegenheid aanbiedt, toen ik enkel van den Oudejaars-avond sprak; maar niemand zal wel de verdediging van een' steedschen Nieuwjaars-morgen op zich nemen. Waarlijk, nooit en nergens treedt de baatzucht onbeschaamder te voorschijn, dan ten uwent, op dien ochtend - uwe gift wordt in de hand gewogen, en de pas uitgesproken zegen verkeert in vloek, indien deze de verwachting niet bevredigt en te ligt wordt bevonden. Tot in den burgerkring toe, heeft die dag al zijne gulheid verloren; - de gewoonte, open tafel te houden voor zijne vrienden, is in onbruik geraakt; - den wijzen, bedachtzamen, echt Hollandschen wensch: *Alles, wat wenschelijk is!* hebt gij zelfs naar het land verbannen. Lach niet om de laatste opmerking; - die wijze van heilbidden overtreft duizendmaal het koele Engelsche '*a good New-Year!*' - het luchtig Fransche: '*Tout ce qui peut vous faire plaisir!*' - het epicuristisch-Italiaansche: '*Buon dĩ e buon anno!*' - de bede van een volk, dat het heden aan het morgen, zelfs in zijne wenschen, niet opoffert. Doen de benden rinkelrooijers, die dan langs uwe grachten zwerven, en den overvloed van eenen enkelen dag zorgeloos verteren, omdat hij toch de behoeften van een geheel jaar niet stillen kan, u niet aan de zonen van *Erin* denken, die vroeg huwen, omdat zij, gehuwd of ongehuwd, toch gebrek moeten lijden? En dan die bespottelijke kaartjes, - kaartjes van uwen artsenijmenger, uwen snijder, uwen kapper, uw' kruijer misschien! Lang leve de Israëliet, die, om in beleefdheid niet te kort te schieten, dezelve alleraardigst parodiëerde, door eenen knecht achter zijne deur te plaatsen, en ieder, die er bragt, een gelijk getal terug te geven, twee voor twee, drie voor drie, vier voor vier, enz. Er was berekening, huishoudelijkheid, misschien vernuft, in dien trek van een' nakomeling van JACOB!

Hoe anders, dan over de smerige, slijkige, drokke, wemelende straten der Amstelstad, brak voor ons het late, maar vriendelijke licht van dien ochtend aan! Eene dunne laag sneeuw, zoo als die, welke rondom EVELEEN'S *bower* lag, maar door geen *Lord of the Dale* was betreden, vonkelde hier en ginder, als ware zij met juweelen bezaaid geweest; - de rouwtint der dennen stak bevallig bij het sterachtige van den rijm af; - de glinsterende ijskorst in den vijver, die de ceders terugkaatste, trok van verre de opmerkzaamheid van mijnen kleinen lieveling. MARIA wees ons het doel onzer wandeling in de hut des jagers aan; ik gaf gereedelijk mijne toestemming.

Aamborstigen en zwakken mogen over den noordewind klagen,

hij grijpt het gemoed aan gelijk het gestel; er waaijen mannelijke gedachten en stoute voornemens in dien ademtogt uit het land der kracht. En zoo de vorige avond, door weemoedige herinneringen uit mijne, helaas! vervlogene jeugd, mij al de aandoenlijkheid hergeven had, aan die vaag des levens eigen, ik gevoelde, in ons thans ontbladerd eikenbosch, mijn hart door zijnen invloed op nieuw gesterkt, om de zorgen des levens te dragen, om te strijden en te overwinnen; mijnen geest op nieuw verhelderd, om de toekomst blijmoedig in te zien, en over mijn lot te juichen. Echter, waarom het verzwegen? - echter was een blik op den student genoegzaam, om mij te overtuigen, dat niets in staat is, ons, in vollen zin, onze jeugd weder te geven; - waar was bij mij de blinkende hoop, de vrolijke lust, die uit zijne oogen tintelde? Vergaan, verwelkt, als het blosje op de wangen mijner MARIA, om nimmer terug te keeren! Waarom wilde ik mijn beeld niet in een' dier statige eiken zien, aan wier voet wij rondwandelden? Er zal nog menige lentedag over hunne kruin aanlichten, menig westewindje nog door hunne takken suizelen; maar de tijd, waarin de tengere stam de warmte van dezen tot in zijn merg voelde doordringen, waarin hij zich, als een speelziek wicht, bij elke streeling boog, is voorbij, hij heeft vruchten gedragen! Moge ik, zoo weinig als hij, mijne plaats onnut beslagen hebben! Wanneer ik daarvan zeker ware, hoe hartelijk zoude ik VAN LENNEP nazeggen:

> ‘Maar de beker ga rond, en, zoo lang niet geheel
> Alle trouw, zoo van maagd als van vriend, ons begaf,
> Dat het zonlicht der liefde onzen lentetijd streel' -
> En beschijn' nog het maanlicht der vriendschap ons graf!’

Doch wij naderden de hut des jagers; - een fiksche boerenknaap, wiens oogen schalkschheid, wiens houding beschroomdheid verrieden, verbeidde er ons op eenigen afstand. ‘God loone het u, Mevrouw!’ zeide hij tot mijne gade; al haar antwoord was: ‘Blijf hier wachten, HENDRIK!’ De jongen frommelde het linkerpand van zijn buis in duizend kreuken; - wij traden verder. Behoef ik u te zeggen, dat HENRIËTTE en de student hunne moeder verwonderd aanstaarden?

Mijn oude, dienstbare NIMROD, - de dagen zijn niet meer, waarin de beste schutter koning was, - rookte uit zijn kort pijpje. Zijn kind, GEERTJE - de schoonste deerne uit de buurt, - stookte het vuur aan den haard op, toen wij binnen traden. Waarschijnlijk was zij in het geheim, want de student verzekerde mij later, dat rood en bleek zich op hare wangen afwisselden, als op een veld van pionies en leliën. De oude wenschte mij de heilbede, met welke ik zoo veel op heb. Vermoedt gij niet, dat MARIA dezelve langer dan ik beantwoordde, en over al het genoegen sprak, dat wij elkander op deze wereld verschaffen kunnen, indien wij het Goddelijk gebod

der liefde betrachten, en onzen naasten vergeven gelijk wij vergeving afsmeeken? Zoo neen, het zal u duidelijk worden, wanneer ik u zeg, dat GEERTJE, bleeker dan ooit, van den haard omzag.

'Maar geene stroopers, Mevrouw!' hernam de oude DIRK. 'Zie, ik had niets tegen den borst; maar toen ik hem met den haas betrapte, zeî ik: 'Het is beter, dat ik u van daag leer kennen dan over een jaar, Sinjeur! GEERTJE moet een' eerlijk man hebben, marsch, HENDRIK!'

En nu wenschte ik, dat ik het talent mijner gade bezat, - die, door hare wijze van verhalen, zelfs kleinigheden belangrijk maakt, - om u te vertellen, gelijk zij het mijnen ouden DIRK deed, hoe zijne dochter hem, die bij wijlen aan aanvallen van jicht leed, niet aan het gure weder van dien dag had willen blootstellen; waarop men ten mijnent een' haas verlangde, - en hoe zij, bij hare terugkomst van het kasteel, HENDRIK ontmoet, en dezen had opgedragen een' blooden veldlooper te schieten, - met welk gevolg weet gij reeds.

'GEERTJE, mijn Kind!' zeide de oude, 'het was dan geen sprookje! Zie, ik dacht, de liefde verzint, en toen ik jong was, heb ik ook wel eens blaauwe bloemen gezocht!'

'Binnen, HENDRIK!' riep de student.

'Zalig zij, die vrede stichten!'

wilde ik met uwen voortreffelijken Amsterdamschen dichter zeggen; maar GEERTJE kwam mij voor:

'Die Nieuwjaars-dag zal mij heugen zoo lang ik leef; wèl mogen zij u in het dorp eene engel des vredes noemen, Mevrouw!'

'Kind! maak mij tot geene heilige!' was het antwoord van MARIA; 'de herinnering, wèl te hebben gedaan, is belooning genoeg!'

HENDRIK kuste GEERTJE, dat het klapte; de oude DIRK zeide niets, dan: 'God zegene u, Kinderen!' en mijn hart stemde in die bede des vaders.

Toen wij door het dorp huiswaarts wandelden, toonde HENRIËTTE, dat zij de lessen harer moeder begreep en opvolgde; want haar sierlijk, maar overladen handkorfje werd bij de legerstede van twee zieken geledigd. Vriend! haalde uw nieuwjaars-morgen bij den mijnen; rezen er zoo welmeenende beden voor u op?

Antwoord op het laatste vrijmoedig: JA! want ADOLF stelde een toast op uw welzijn en dat der uwen in; en ik wenschte u, toen als thans, van ganscher harte, met de woorden van mijnen lievelings-dichter:

'De hemel neeme uw stadt en u in zijne hoede.'

Schetsen van Iersche zeden.

De reize naar Wilmot-Castle.

Lord WARRINGDON, een jong, Engelsch edelman, die, om tot vertegenwoordiger van een der Iersche Graafschappen te worden benoemd, zich getroost had, *Londen*, de Italiaansche Opera, en wat meer zegt dan deze, de bevallige Countess C., de schoone Lady M., en de allerliefste Miss O., te verlaten, had op *Erin's* groene kust voet aan land gezet en maakte zich, vroeg op den morgen, gereed, met Mr. WILMOT naar het kasteel van den laatsten te vertrekken. Het landgoed van dezen lag in het Graafschap, voor hetwelk Lord WARRINGDON in het Parlement verlangde op te treden; en de beleefde gastheer had hem beloofd de keuze van duizenden, over wier stemmen hij beschikken konde, te zijnen voordeele te zullen doen uitvallen. De adellijke Candidaat, aan alle gemakken en geneugten der groote wereld gewoon, was er verre van te vermoeden, welke beproevingen hem verbeidden, eer hij het slagveld zoude hebben bereikt; wij kozen het verhaal derzelve tot de eerste onzer schetsen van Iersche zeden.

De weg naar *Wilmot-Castle*, die nimmer uitmuntte, was thans, door den onlangs gevallen' regen, bijna onbruikbaar geworden, en ofschoon Mr. WILMOT den kleinen PAUDEEN ernstig bevolen had, PAT MURPHY te verzoeken, aan JIM FLANAGAN te zeggen, den weg hier en daar, op de ergste plaatsen, wat effener te maken, konde hij zich echter niet van zeker voorgevoel ontsaan, over de wijze, waarop die bevelen door genoemden JIM FLANAGAN zouden zijn ten uitvoer gebragt, ondersteld zelfs, dat genoemde PAUDEEN niet vergeten had genoemden PAT MURPHY te zeggen, wat deze weder op zijne beurt aan genoemden JIM FLANAGAN zeggen moest. Mogt de lezer verlangend zijn te vernemen, wie deze drie belangrijke personen waren, hij zie in den kleinen PAUDEEN een der leden van het talloos *Corps de Reserve* van jonge leêgloopers, uit de omstreken van *Wilmot-Castle*, die slechts geboren schenen, om, met behulp hunner kleine, naakte beenen, het niet zeldzaam gebrek aan geheugen der bewoners van het kasteel aan te vullen. PAT MURPHY behoorde tot de bedienden derzelve en was een goede knecht, mits men dit versta in den zin, welken een Iersch Woordenboek aan die uitdrukking hecht; namelijk iemand, die soms lastig, dronken, onachtzaam en zelfs oneerbiedig is, maar de eer zijns meesters bij alle gelegenheden tracht op te houden, en diens persoon, ook ten koste van zijn eigen leven, zoude verde-

digen. JIM FLANAGAN, - maar het werd hem opgedragen, den weg voor de reizigers te banen; wij zullen weldra zien, hoe hij zich van zijnen last kweet.

'Ik ben duivelsch bevreesd, KELLY!' had Mr. WILMOT, den avond te voren, toen hij in het bed stapte, tot zijnen kamerdienaar gezegd, 'dat Lord WARRINGDON'S fraai, Londensch rijtuig op den weg naar *Wilmot-Castle* breken zal.'

'Voorwaar, Mijnheer! het zoude mij niet verwonderen indien het gebeurde.'

'Zoude ik dan niet best doen, hem aan te raden, het hier te laten? COSTELLOE kan het in bewaring nemen; wat dunkt u, KELLY?'

'Voorwaar, Mijnheer! wanneer ge mijn' raad volgt, zegt gij er niets van, en laat het alles aan God over, Mijnheer! Misschien breekt het in het geheel niet, en doet het dit al, Mijnheer! dan moeten wij slechts voorgeven, er ten hoogste over verbaasd te wezen, dat de weg zoo slecht is geworden; of het onheil den koetsier ten laste leggen, dat is nog beter. JIM NAUGHTEN zal ons rijden; (het is een uwer pachters, Mijnheer! uit het westelijkst gedeelte van het Graafschap), en hij zal er geen zier omgeven, in plaats van uw' weg, de schuld te krijgen; wij kunnen het hem van eenen anderen kant vergoeden, Mijnheer! Hoe gek zoude het klinken, aan een' vreemden edelman, die pas in het Graafschap komt kijken, ronduit te zeggen, dat men geen' weg voor hem heeft, geschikt om te worden bereden, Mijnheer!'

'Waarachtig, KELLY! ik geloof, dat gij gelijk hebt,' hernam de meester; 'het is niet noodig, de naaktheid van het Land aan het licht te brengen, wanneer wij het kunnen vermijden; en, gelijk ge zegt, het is mogelijk, dat wij niet omvallen; en vallen wij om, welnu, dan kunnen wij JIM een' halven guinje geven, om de schuld op hem te nemen, dien armen duivel daar hij is!'

En ten gevolge van dit gesprek, had Mr. WILMOT zijnen edelen gast niet verwittigd van het meer dan waarschijnlijk vonnis over zijn allerkeurigst, in Londen vervaardigd rijtuig geveld.

'Waar is de postjongen?' vraagde Lord WARRINGDON op den volgenden morgen, aan eene haveloos gekleede gestalte, op drie schreden afstands van hem.

'Vraagt gij naar den voorrijder, Mijnheer! - Mylord! meen ik,' - vraagde op zijne beurt, in plaats van te antwoorden (want hij was een Ier), de aangesprokene, en nam eerbiediglijk den hoed af, dien wij onderstellen dat ten minste eens een goede hoed was, en de gedaante van andere hoeden had bezeten, maar thans sporen droeg, jaren lang eene zware dienst te hebben verrigt; - 'dan het is zeker, dat ik de borst ben, naar wien gij vraagt, Mylord!'

De verwondering van zijn Lordschap over dit berigt was in het oogvallend; maar JIM NAUGHTEN, ofschoon hij in zijn hart de verwondering toeschreef aan zijn weinig naar een' postknecht zweemend voorkomen, hield zich, als vattede hij haar in tegenovergestelden zin op.

'Voorwaar, ik zelf, en niemand anders, zal uw voorrijder wezen, Mylord! - dacht gij, Mijnheer! - Mylord! meen ik, dat mijn meester Mr. COSTELLOE u aan iemand anders zoude toevertrouwen dan aan mij zelven? Voorwaar, Mylord! het zoude hem grieven, zoo iets te moeten doen; ik ben de knaap, die altijd de Lords en Leden van het Parlement rijdt, want Mr. COSTELLOE zoude het volstrekt niet willen hebben, dat ik geringer lieden, goede of kwade, reed; men houdt mij alleen voor de aanzienlijkste soort van reizigers, zoo als uwe Lordschap zelve en Mr. WILMOT: want inderdaad, ik ben zijn grandee-rijder, Mylord!' En JIM eindigde zijne redevoering met een' tik op zijne dijën, en eenen blik van verstandhouding op MIKE KELLY.

'Aldus,' zeide Lord WARRINGDON, lagchende, - ja, hoe Engelsch en vooringenomen hij zijn mogt, toch hartelijk lagchende over het zonderling anti-aristocratisch voorkomen van den grandee-rijder, 'Aldus moet ik het er voor houden, dat men mij eene beleefdheid bewijst, door mij u tot koetsier te geven?'

'O! men kan het niet volkomen eene beleefdheid noemen, Mylord!' hernam JIM, den meergemelden hoed tusschen vinger en duim ronddraaijende en grimlagchende en zedig vóór zich ziende.

'Niet volkomen?' vraagde Lord WARRINGDON, 'maar bijna toch: heb ik het geraden?'

'Ik geloof, dat het aldus te verstaan is: een grand gentleman, als gij, Mylord! zal misschien niet gaarne aan mijns gelijken voor eene hoffelijkheid verpligting hebben, en uwe Lordschap kan mij, bij tijd en wijle, wanneer wij scheiden, de eene of andere beleefdheid bewijzen, naar het u behagen zal.'

'Zeer wel,' antwoordde Lord WARRINGDON, vermaakt door de wijze, waarop JIM het punctilio der verpligting regelde; 'gij bewijst mij de beleefdheid, mij te rijden, en ik bewijs u eene beleefdheid van een' anderen aard, die de eerste opweegt.'

'Lang moge uwe Lordschap leven!' riep JIM, 'het was juist dát, wat ik meende,' en weg ging hij, om nog even halsters en tuigen na te zien.

'JIM! zijn dit goede paarden?' riep hem zijne Lordschap na.

'Is het van mijne beestjes, dat uwe Edelheid spreekt? voorzeker zijn zij goed! ziet gij hen niet, Mylord!' antwoordde hij, veinzende, ten hoogste verwonderd te wezen.

'Ik zie ze, JIM,' antwoordde de Engelsche Lord, al lagchende, met al de *bonhommie* van een' Candidaat 'voor de liefelijke stem-

men' van een Iersch Graafschap, 'en omdat zij er niet best uitzien, verlang ik van u te vernemen, of zij het inderdaad zijn.'

'Het uitzien bedriegt somwijlen, Mylord! deze dieren zijn edele beestjes, al schijnen zij het niet te wezen; zij bezitten de wezenlijke edelheid, die, even als uwe Lordschap, ter wereld niets gemaakts of laatdunkends heeft; uitgenomen dat zij niet zoo zeer het uiterlijke van edele beesten hebben, als uwe Edelheid het uiterlijk van een' aanzienlijke heeft. Maar niet ieder, Mylord! viel het geluk ten deel, hoog, bevallig en met een geestig voorkomen te worden geboren,' antwoordde JIM, met een' half schuwen, half slaafschen glimlach, de wezenlijk even fatsoenlijke als fraaije gestalte van Lord WARRINGDON aanstarende.

En ofschoon onze edele Burggraaf in zoo vele schitterende oogen gelezen, en zelfs van zoo vele schoone lippen gehoord had, dat hij een der gedistingueerdste mannen was, welke de beminnelijke eigenaressen dier oogen en lippen ooit hadden aanschouwd, was hij niet zoo geheel *blasé* voor loftuitingen over zijn persoonlijk voorkomen, dat hij met onverschilligheid den indruk bespeurde, welken hij op een' haveloozen Ierschen postjongen gemaakt had. Zij deed hem zelfs van verder onderzoek naar de verdiensten van JIM'S beestjes afzien; hij wipte, nog altijd lagchende, in het rijtuig.

'Het zijn wonderlijke wezens, die Iersche knapen,' zeide hij tot Mr. WILMOT, die zich alreeds had nedergezet; 'hoe aardig wist de schelm mijne vragen over zijne paarden af te breken, gij kondt gansch Europa zoowel van staatsmannen als van krijgslieden voorzien.'

'Zeer juist; wij zijn inderdaad een duivelsch lastig stel menschen, een volk van soldaten en ministers *en brut*, maar, ondanks dit alles, niet zoo moeijelijk te bestieren, zoo men zich slechts de moeite wil geven het te beproeven. Spreek en lach met onze lagere standen, en gij hebt hen eensklaps gewonnen. En daar gij met dat plan uwe reize aanvaardt, voorspel ik uwe Lordschap den gelukkigsten uitslag van de verkiezings-kuiperij. Gij hebt alreeds, naar ik merk, op JIM eene overwinning behaald,' voegde hij er grimlagchende bij; 'maar waar wachten wij naar? KELLY! zeg hem af te rijden, en vlug voort te jagen, of wij zullen nog laat op weg zijn; bedenk, dat wij vijf en dertig mijlen hebben af te leggen. Gij zult het mij vergeven, aldus den meester te spelen,' zeide hij, zich tot zijnen gast wendende, 'het zijn Iersche mijlen bovendien.'

'Bij uw leven! pas op niet te hard te rijden, JIM!' zeide KELLY, op één der twee paarden van zijn' meester stijgende, terwijl het andere den kamerdienaar van Lord WARRINGDON werd aangeboden; 'stoor u volstrekt niet aan hetgeen onze meester zegt, JIM! rijd langzaam, en God zegene u! of gij zult ons tot gruis stooten.'

‘Stil, stil, Mr. KELLY! zoo iemand u hoorde, hij zou denken, dat gij meendet tot een' onwetende te spreken; wees er zeker van, het is niet de eerste maal dat ik de wegen zijner Edelheid berijd, noch het zal de laatste wezen, indien het God behaagt! In waarheid, ik moet die thans zoo goed kennen, als den neus, die midden in mijn gezigt staat. Ik zoude niet hard willen rijden, al boodt ge er mij mijn gewigt in goud voor, sedert ik de Dames van den Officier naar Mr. M'C - ALPINE'S woning bragt. Zij lieten mij rust noch lust, totdat het holder de bolder ging. Wel nu, ik reed gelijk men mij verzocht had, en, op mijn geweten, zoodra ik het deed, vloog mijn dissel te pletter!’

‘Moordenaar! den dissel stuk, en de Dames op den weg geworpen, JIM!’

‘Waarachtig niet, Sir KELLY!’

‘Duivelsch! wat deedt gij dan met haar, JIM!’

‘Ik reed haar zonder boom of dissel, goed of slecht, naar....’

‘Deedt gij het, JIM!’

‘Inderdaad!’

‘Duivelsch! zeg mij hoe, en God zegene u!’

‘Ha! op eene manier, die ik zelf uitvond,’ hernam JIM, hem zeer listig aanziende. ‘Maar ik deel haar aan niemand mede; - dit zou hetzelfde zijn, als mij het brood uit den mond te stooten; ik, die den naam heb over de onbruikbaarste wegen te kunnen rijden. Ziet ge, Mr. COSTELLOE heeft geen' jongen dan JIM-zelven, die dien weg kan afleggen en levend terugkomen; dus vallen al die togtjes mij ten deel, en er zijn er geene voordeeliger, tien uren in den omtrek. Zij brengen mij altijd drie halve kroonen meer op, dan eene andere reis. Aldus, Mr. KELLY! zal ik mijn best doen, het rijtuig niet te breken; maar zoo het onheil het wil, dan zal ik doen gelijk gij mij verzocht, dat is: de schuld op mij nemen; of, het mijnen armen beesten ten laste leggen. Voorwaar, de jonge Lord had te hunnen opzigte niet mis; het is zeker genoeg, dat zij er tamelijk ellendig uitzien; - het waren de armzaligste in den ganschen stal te vinden. Aldus zal het zeer gemakkelijk zijn, hem te doen gelooven, wanneer wij in een moerassig gat mogten blijven steken, dat het slechts hunne schuld is, om niets van den voerman te zeggen’ - voegde hij er, schelmsch glimlagchende, bij.

Eindelijk reden ze af, gevolgd door de zegeningen van de voor de deur der herberg verzamelde menigte, het vervliegend loon voor eenige meer tastbare bewijzen der goedwilligheid van den nieuwen Candidaat, en die van hunnen ouden en beminden vertegenwoorger. De weg voerde door eene woeste landstreek, welke geenerhande sporen van menschelijke bewoners toonde. Gedurende de eerste weinige mijlen rolde het rijtuig dragelijk voort, en

JIM zag, van tijd tot tijd, met eenen zegevierenden grimlach, om. Toen zij echter verder kwamen, werd het stooten ‘min of meer onaangenaam.’ Een weinig verder heette het ‘zeer onaangenaam,’ en eindelijk verklaarde Lord WARRINGDON het luide, ‘vervloekt onaangenaam.’

‘JIM!’ riep hij, ‘rijd voorzigtiger, of gij zult mij dood hotsen.’

‘Dood hotsen! mijn God! doe ik het, Mylord! het was om nooit te vergeten. Ik zal langzamer rijden, - dit was juist eene zoo slechte plek, als ik op den weg niet kende, Mylord! ik weet nog niet, hoe die er in gekomen is, want deze weg is boven alle andere Iersche wegen om zijne effenheid beroemd, Mylord! - hij is bijna overal zoo zacht als karnemelk.’

‘Hij is thans alles behalve dat,’ mompelde zijne Edelheid.

De eene stoot volgde op den anderen, en bij elken verzekerde de waarheidlievende JIM zijne Lordschap, dat dit de laatste slechte plek was, op dit puikje aller Iersche wegen.

‘Ik moet van den duivel bezeten zijn geweest, toen ik er het eerst aan dacht, dit helsch gewest te bezoeken,’ zeide de rampzalige Candidaat tot zich zelven, toen hij de akelige wildernis om zich heen aanschouwde, en de rotsen onder hen voelde. ‘En ik durf niet klagen, - maar moet grimlagchen van verrukking, terwijl ik tot gelei word fijn gewreven!’

‘Arme duivel! ik beklaag hem, ik doe het hem bij mijne ziel!’ fluisterde WILMOT, toen hij de op elkander gedrukte lippen en zamengetrokken wenkbraauwen van zijnen jongen reisgenoot gewaar werd; verschijnselen, die te gelijk de uitgestrektheid van zijn lijden en den heldenmoed, waarmede hij het doorstond, teekenden. ‘Deze weg is inderdaad zeer slecht,’ zeide hij, op den toon van eenen man, die zich ten hoogste verwondert over het ontdekken van zekere eigenschap in een bewonderd voorwerp, wier aanwezigheid hij nooit te voren vermoedde; - ‘ik vrees, dat het schudden u wezenlijk zeer doet, mijn waardste Lord!’

‘Een weinig,’ hervatte de Burggraaf, terwijl hij een' zucht trachtte te weêrhouden; ‘maar het heeft niets te beduiden, het is eene kleinigheid. Hoe ver zijn wij nog van *Wilmot-Castle?*’

‘Wij hebben nog niet volkomen den halven weg afgelegd,’ antwoordde Mr. WILMOT.

‘Mijn God! ik zal er nooit levend komen,’ zuchtte zijn rampzalige makker in zich zelven.

Mr. WILMOT deed zijn best, het vervelende en, helaas! pijnigende der reize te korten, door het verhalen van vermakelijke anecdotes der edel- en landlieden uit zijne buurt. Neen, hij deed meer, en trachtte vermaak en onderrigt in zijn onderhoud te vereenigen, door over de beste middelen ter bereiking van het doel zijns togt-

genoots te spreken. En Lord WARRINGDON wendde alles aan, wat in menschelijk vermogen stond, om over de aardige vertellingen van zijnen gastheer te lagchen, en hem voor het minst een aandachtig oor te verleenen; doch hij bezweek onder het beproeven van het eerste, - een ziekelijke grimlach was alles, wat hij vermogt.

Alles, wat hij tot hiertoe had doorgestaan, was echter slechts het rusten, ‘op gekreukelde rozen-bladen’ vergeleken bij hetgene volgde. De schokken joegen nu inderdaad ontzetting aan, - een schip van vier en zeventig stukken, door een' storm op de kust geslingerd, ondervindt iets naar de stooten en duwen van ons arm rijtuig zweemende, - nu ten hemel oprijzende, dan ter diepte afdalende, - Mr. WILMOT nu eens over Lord WARRINGDON vallende, en dan weder, tot afwisseling, Lord WARRINGDON op Mr. WILMOT nederkomende.

‘Hoe gelukkig waren wij, Mijnheer!’ zeide KELLY, zijn hoofd naar het portier-venster buigende, en eene schuldelooze, onnoozele uitdrukking van gelaat aannemende, welke zelfs zijnen meester bedroog; ‘hoe gelukkig waren wij, dien vagebond van een' JIM tot voorrijder te krijgen; hij is zoo dronken als een pijper.’

‘Is hij het waarlijk?’ vraagde Mr. WILMOT.

‘Voorzeker, wanneer hij niet dronken was, en, dronken als een beest bovendien,’ vervolgde hij, zijnen meester strak in het gelaat ziende, en met eenen grimlach Lord WARRINGDON gadeslaande, die geheel uitgeput zijn hoofd tusschen zijne handen vasthield, ‘voorzeker, indien hij het niet was, hij zoude niet rijden, gelijk hij doet; stoot hij u niet aan stukken? En bewijst dat niet, dat hij dronken moet wezen, wanneer elk ander dan hij, de ellendeling! u zoo zachtkens zoude rijden, dat gij onder weg een' draad door eene naald zoudt kunnen steken? Ik vrees, dat gij verschrikkelijk gestooten zijt, Mylord!’ voegde Mr. KELLY er op medelijdenden toon bij.

‘Ik ben half dood,’ stamelde zijne Lordschap, naauw hoorbaar.

‘Op mijn geweten!’ vervolgde KELLY, ‘ik gevoel den grootsten lust ter wereld af te stijgen, en dat dronken beest aan een' JIM voor zijne onbeschaamdheid eene zoo geduchte geeseling te geven, als zijne ribben nog ooit genoten.’

‘Om Gods wil doe het niet,’ riep Lord WARRINGDON, ‘of hij zal ons den ganschen nacht onder weg doen blijven!’

‘Wil ik het niet doen, Mylord? - O zeer wel dan, ik zal het laten, wanneer het uwer Edelheid niet aangenaam zoude zijn,’ hernam KELLY, gereedelijke onderwerping veinzende aan het verzoek van Lord WARRINGDON; ‘maar wanneer ik het, op mijn woord van eer! niet om u liet, Mylord! JIM NAUGHTEN zoude weinig reden hebben dezen morgen tevreden te zijn; - dat zal ik hem zeggen. JIM! JIM! - dronken beest! - hoe durft gij aldus rijden? Wan-

neer ik het niet liet, omdat Lord WARRINGDON u voorsprak, ik zoude u slaan, waar ik u raken konde, ellendige dronkaard!'

'Lang leve zijne Lordschap!' schreeuwde JIM, 'lang leve zijne Edelheid! Lid van het Parlement voor het Graafschap; - lang leve hij! hij is een juweel van een' man! - hoezee! hoezee!' en hij wuifde met zijn' hoed, en bedreef al de dwaasheden, welke bij zijnen vermeenden toestand pasten.

KELLY reed hem op zijde. 'Ik ben trotsch op u, JIM! ik wist wel, dat gij het in het rijden den duivel te doen gaaft; maar, op mijn woord van eer! gij overtreft heden alles, wat ik ooit van dien aard gezien heb. - Elk ander dan gij hadt het rijtuig lang tot gruis vermorzeld. Waarachtig, JIM! gij verdiendet eene medaille!'

'O Mr. KELLY! gij steekt mij nu ook al te zeer in de hoogte,' antwoordde JIM, beproevende zedig vóór zich te zien, 'ik ben trotsch op uwe toejuiching; maar in waarheid, zij overtreft verre mijne verdiensten Mr. KELLY!'

JIM meende niets van dit alles; integendeel was geene hem toegezwaaide loftuiting, naar zijn oordeel, ooit geëvenredigd aan zijn talent, over een' slechten weg te rijden. 'Hoe bevindt onze meester zich? ik vrees, dat hij het besterft!'

'Neen, neen, Goddank! doet hij het niet,' hervatte Mr. KELLY, 'hij is er aan gewoon, JIM! gij weet het?'

'En het andere arme schaap?' vraagde JIM.

'O hij is geheel beduiveld!'

'Waarachtig, is hij? geen wonder inderdaad! God weet, dat ik zelf hem beklaag;' en bij deze woorden gaf JIM een proefje van de zweep aan zijne beestjes, en Mr. KELLY reed uit beleefdheid naar Mr. SYMMONS, Lord WARRINGDON'S kamerdienaar, terug. Deze hoffelijkheid was echter niet het gevolg van Mr. KELLY'S bijzondere genegenheid voor Mr. SYMMONS; maar omdat Mr. KELLY in zekeren zin de gastheer van Mr. SYMMONS was. Deze had tot nog toe, onder het voortrijden, een verachtelijk stilzwijgen zóó getrouw bewaard, als ware hij de verpersoonlijking van verwaanden trots geweest.

Het wèl slagen van Lord WARRINGDON'S pogingen, bij de woeste Ieren, boezemde Mr. SYMMONS geen genoegzaam belang in, om den naam van *homme du ton*, waarop hij aanspraak maakte, door eene nederbuigende hoffelijkheid jegens zoo volkomene Barbaren te wagen. Eindelijk echter wilde hij zijn hart lucht geven.

'Ik dacht altijd, dat lieden van aanzien, in *Ierland*, hun eigen rijtuig hielden.'

'Het was zeer juist gedacht, Mr. SYMMONS!' hernam Mr. KELLY met zijne gewone beleefdheid.

'Maar dezelve gelijken niet naar Engelsche rijtuigen, niet waar?'

‘Zeker doen zij het, eilieve! naar wat anders zouden zij gelijken?’ hervatte de Ier, den aanval vermoedende.

‘Wel! Engelsche rijtuigen worden voor Engelsche wegen gemaakt, en Iersche rijtuigen worden dus natuurlijk voor Iersche wegen vervaardigd.’

‘Iersche wegen!’ herhaalde KELLY, met gemaakte verwondering, maar opregte geraaktheid, ‘Iersche wegen!’ vervolgde hij, op zijnen vroegeren beleefden toon, ‘zijn gelijk aan Engelsche, onderstel ik.’

‘Waarachtig, ik geloof het niet,’ hernam Mr. SYMMONS.

‘Welk verschil is er dan tusschen beide?’ vraagde de andere.

‘Een ontzettend,’ hervatte Mr. SYMMONS, sarcastisch, ‘Engelsche wegen zijn om hunne voortreffelijkheid in geheel Europa voor de beste ter wereld bekend; Iersche verdienen, naar de ondervinding, die ik er van heb, de slechtste te heeten! Om opregt met u om te gaan, mijn goede man! ik zag nooit iets, dat bij dezen haalt.’

‘Wel, het is veel waard iets te zien, dat men nog nooit gezien heeft, wat het dan ook zij,’ antwoordde Mr. KELLY, met plaagzieke bedaardheid. ‘Het is ligt mogelijk, dat gij nog vreemder dingen ziet dan deze, eer gij ons verlaat.’

‘Waarachtig!’ hernam de bevooroordeelde dienaar, zich echter niet verlagende eenig onderzoek naar die wonderen te doen. ‘Eilieve! wanneer zullen wij de digtstbij gelegen stad bereiken?’

‘Wij komen aan geene stad,’ zeide zijn makker knorrig.

‘Geene stad!’ borst Mr. SYMMONS, ten hoogste verwonderd, uit. ‘Welnu! een dorp, een vlek, of wat het heeten mag, waar ik een' kop bouillon krijgen kan?’

‘Loop naar den duivel om uw' kop bouillon!’ mompelde de vertoornde Ier, ‘gij onbeschaamde, verwijfde wulp!’ en vervolgde toen luider: ‘wij houden nergens stil, dan waar wij aan de paarden water geven, en dat kunt gij ook, -’

‘Ik zal van honger omkomen,’ riep Mr. SYMMONS; - ‘drommelsch! waarom zeidet gij mij dit niet vroeger, man!’

‘Waarom zeide ik u wat niet vroeger?’ vraagde Mr. KELLY bedaard.

‘Wel, dat men niets kan te eten krijgen, in dit bedela -,’ hij hield eensklaps op, den vonkelenden blik van de oogen des Iers gewaar wordende, die hem weinig aanmoedigde den volzin te eindigen. ‘Ik meende u te vragen, Mr. KELLY! waarom gij vergeten hebt, mij te zeggen, dat er in deze landstreek geene herberg is? - ik zoude dan een paar kreeften, of een koud kuiken, of iets dergelijks hebben medegenomen, om mij voor eene flaauwte te behoeden.’

‘Om u de waarheid te zeggen, Mr. SYMMONS! zoo dacht ik, dat, wanneer de Heeren het zonder koude kuikens kunnen uithouden, de knechts die althans niet behoeven,’ hervatte Mr. KELLY, met onverstoorbare bedaardheid.

‘Onbeschaamde rakker!’ mompelde Mr. SYMMONS, ‘knechts en Heeren, op mijn woord! er is radicalismus en gelijkheid in die wraakneming. Lord WARRINGDON!’ sprak hij, luider, ‘kan beter vasten, dan ik; ik heb eene zwakke maag, en mijn geneesheer heeft mij bevolen, dikwijls en op gezette uren te eten.’

‘Die aap! - God gave, dat zijn meester mij verlof schonk, hem iets van mijn eigen kooksel toe te dienen, om zijne vertering te bevorderen.’

Een stilzwijgen van eenige oogenblikken volgde, het werd op nieuw door Mr. SYMMONS afgebroken.

‘Eilieve! wanneer zullen wij aan het landgoed van uwen meester komen?’

‘Mijns meesters landgoed!’ vroeg Mr. KELLY, ‘en waar hebben wij dan den ganschen dag op gereisd? Wij zijn het nog niet half over,’ voegde hij er bij, met al den trots van een' Ierschen dienaar.

‘Hm! dit gansche moeras,’ antwoordde Mr. SYMMONS, met eenen eenigzins beleedigenden nadruk, het laatste woord uitsprekende, ‘dit gansche moeras is dus het Wilmotsche landgoed,’ en iets, dat naar een' spottenden grimlach geleek, speelde om zijne lippen.

‘Ja!’ zeide Mr. KELLY, ten hoogste vertoornd, ‘al deze moerassen en nog eenige andere buiten dien, en eene gansche landstreek, welke geen moeras is, behooren aan Mr. WILMOT van *Wilmot Castle*, den eersten stemgeregtigde in het Graafschap, den grootsten Landeigenaar in dit gewest. Bij mijne ziel!’ vervolgde hij, op eenigzins zachteren toon, ‘niets is mij in mijn gansche leven zoo zwaar gevallen, als mijne handen van dien verwaanden ezel af te houden, hem niet oogenblikkelijk op te nemen, en hem, op mijn gemak, ginds in het midden van datzelfde moeras te werpen, waarop de langtong zoo veel te smalen heeft.’

‘Ik kan mij niet verklaren!’ vervolgde Mr. SYMMONS, ‘hoe gij in dit Land zoo vele kiezers hebt! ik heb tot op dit oogenblik nog geen huis, nog geen' boom, nog geen spoor van menschelijke bewoners gezien. Gij weet, welke lachwekkende anecdoten er in Engeland van Ierssche kiezers verhaald worden?’ voegde hij er plaagziek bij; ‘zal ik er u eenige verhalen?’

‘Ik raad het u niet,’ antwoordde Mr. KELLY, zeer bedaard sprekende, maar met een' blik, die alles afdeed, en zijnen lust toonde, den spotter voor zijnen euvelmoed te doen boeten.

Juist toen, gelukkig misschien voor Mr. SYMMONS ribben, trok JIM de opmerkzaamheid van Mr. KELLY geheel tot zich; - zijne kreten ‘hei, op! - hei, op!’ doorliepen de gansche schaal van Ierssche toonen; hij kirde, vleide en vloekte; praatte, vermaande en sloeg met de zweep, en deed inderdaad alles, wat in zijn vermogen stond, om, door rede en dwang, zijne paarden uit het diepe hol te doen

oprijzen, waarin zij tot over de schouders gezonken waren; - maar, helaas! hoe harder hij sloeg, hoe meer zij worstelden en hoe dieper zij zonken, - hij was ten einde raad!

'Wat is er gebeurd, JIM?' vraagde Mr. KELLY, die zijne verwarring bemerkte, onder het vriendschappelijk gesprek met Mr. SYMMONS, en vooruit was gereden, om er de oorzaak van te weten.

'Wat is er gebeurd, JIM!' herhaalde hij.

'O! mijn God!' antwoordde JIM, ongeduldig, 'hebt gij geene oogen in uw hoofd, man! ziet gij niet wat er gebeurd is? ik zit in het moeras, en dat juist op dezelfde plek, waar ik verleden jaar mijn' dissel brak; er ligt een vloek op!'

'Geef hun een proefje van de zweep, JIM!'

'Geef hun een proefje van den duivel! Waarlijk, Mr. KELLY! wees zoo goed een' blik op de dieren te slaan, en u van den toestand der arme beestjes te vergewissen, - tot hunne schouders in den modder! Wat kan ons hieruit redden?' kermde JIM, in wanhoop de haren uit zijn hoofd trekkende, en zijn' hoed op den grond smijtende. 'Wat ter wereld zal ik doen, Mr. KELLY? God zegene u! en zeg mij wat er van ons worden moet?'

'Waarom houdt gij stil?' schreeuwde WILMOT, uit het eene portier. 'Is er eenig ongeluk aan het rijtuig gebeurd?' riep Lord WARRINGDON uit het andere.

'Neen, Mijnheer! - neen, Mylord!' - antwoordde de waarheidlievende aangesprokene, 'niet het geringste; slechts een van de halsters zit een weinig scheef.'

'Mr. KELLY!' vraagde JIM op nieuw, half schreijende: 'wat valt er te doen, wat blijft mij over?'

Mr. KELLY peinsde een oogenblik, klom toen op den bok van het rijtuig, overzag de landstreek in alle rigtingen, - zijn gelaat helderde plotseling op. 'Wij zijn gered!' borst hij eensklaps vrolijk uit, en de vingers in den mond stekende, floot hij schel en luide. Oogenblikkelijk werden onderscheidene gestalten zigtbaar, van den top van een' der heuvelen komende, die den weg in de verte begrensden, en in korter tijd dan vijf minuten sprongen en holden vijftig of zestig rappe borsten, door het moeras, hun ter hulpe.

'De Heer zij geprezen voor al de genade ons heden betoond!' zuchtte JIM, een kruis slaande.

'Wij zullen geplunderd en vermoord worden!' dacht Mr. SYMMONS, 'deze Iersche monsters zijn tot elken gruwel in staat;' en hij maakte zich gereed zijn dierbaar lijf uit de klaauwen der wreede Bergbewoners te redden, door de sporen in de lenden van zijn ros te drijven, maar werd hierin verhinderd door een bevel van zijnen meester, den toestand der veren van het rijtuig te onderzoeken; - daar Lord WARRINGDON eenigzins wantrouwde aan de geloofwaardig-

heid van JIMS verzekering, dat er niet het geringste ongeluk gebeurd was.

Toen de hoop boeren gewaar werd, dat Mr. WILMOT een der in het moeras gezonken reizigers was, borsten zij in een vreugdegejuich uit, en wuifden met hunne hoeden.

'Hier, Knapen!' schreeuwde KELLY, 'ligt het op, met lijf en beenen, paarden en al het overige; eerst drie hoezees voo den meester, en zet dan uwe schouders onder de wielen; - daar gaat het, - een fiksche ruk, - een stoute ruk, - een ruk zoo goed als zes andere; nu, jongens!'

Even als KELLY verlangde, riepen zij eerst drie malen hoezee! zoo lang en luide, dat Lord WARRINGDON de handen tegen de ooren hield; zij zetteden toen hunne schouders onder de wielen, en plaatsten het rijtuig weder op *terra firma*.

'Ik dank u, goede lieden!' zeide Mr. WILMOT.

'Ik dank u, wakkere borsten!' zeide Lord WARRINGDON.

'Gij zijt welkom, regt welkom, en kunt over meer diensten dan deze beschikken,' hervatteden zij, in welwillende luim.

'Deze Heer is Lord WARRINGDON, die de stemmen van het Graafschap zoekt te winnen, om in het Parlement voor hetzelve op te treden.'

'En de uwe vooral, wakkere Knapen!' voegde zijne Edelheid er bij.

'Ho! daar moet gij den meester om vragen, Mylord!' antwoordde een hunner, grimlagchende; 'wij stemmen altoos, zoo als het den meester behaagt, - weet gij? Echter,' voegde hij er bij, met de hoffelijkheid, welke in die dagen een' Ierschen boer onderscheidde, 'echter zouden wij inderdaad verheugd zijn, indien hij ons verzocht voor uwe Lordschap te stemmen; gij zijt welkom in Ierland, en in het Graafschap van - !'

'Ik dank u, ik dank u, brave lieden! hier hebt gij eenige guinjes, om op de gezondheid van uw' meester te drinken.'

'En hier hebt gij iets, om op het wèlslagen van Lord WARRINGDON te drinken,' zeide Mr. WILMOT.

'Leeft beide lang!' riepen vele stemmen, 'de meester en de vriend van den meester boven!'

'Lord WARRINGDON boven!' zeide Mr. WILMOT, die den Candidaat gaarne een' meer bepaalden titel wilde geven, dan den vriend des meesters.

'WARRINGDON boven!' weergalmden zij. 'WARRINGDON en WILMOT boven! hoezee! hoezee!' en zij juichten de vertrekkende reizigers na, met al den nadruk en het oorverdoovend gekrijsch van zestig Ieren, met geld in hunne beurs, en goeden wil in hun hart.

'Welnu, Mr. SYMMONS! wat denkt gij thans van de Iersche kiezers? wat zoudt gij eischen, om aan een' van die wakkere knapen eene der komische anecdotes te verhalen, die men in Engeland van hen vertelt?'

Het behaagde Mr. SYMMONS aan te merken, dat het brave jongens waren, en daar eindigde het gesprek.

De weg werd beter naarmate zij *Castle Wilmot* naderden; - de sporen van JIM FLANAGAN'S arbeid werden merkbaar, in de verminderende botsingen en den vermeerderenden spoed. Lord WARRINGDON, afgemat van vermoeijing, zonk in eene streelende vergetelheid van zijne gepijnigde leden weg; Mr. WILMOT hield zich met zijne eigene gedachten bezig. Mr. SYMMONS speelde zijne *grandee*-rol voort; Mr. KELLY en zijn nederige vriend en vurige bewonderaar JIM NAUGHTEN stemden overeen, dat de meergemelde Mr. SYMMONS een opgewonden gek was, die niet dragelijk zoude worden, voordat hij kennis had gemaakt niet Iersche vuisten, en dus reisden zij voort, totdat *Castle-Wilmot* hen in het verschiet aanlachte. Ter eere van de tehuiskomst des meesters, waren heinde en ver vreugdevuren ontstoken; een vreesselijk groot brandde er in de poort van het kasteel, eene hulde aan den adellijken gast: - doch deze waren niet de éénige teekenen van blijdschap over zijne aankomst. Lady ANNE, de echtgenoote van Mr. WILMOT, had voor een' aanzienlijken voorraad volkslekkernijen gezorgd; - er werd *Whiskey* gedronken en tabak gerookt: welk eene weelde voor Iersche bedienden! -

Lord WARRINGDON werd, het was omstreeks tien ure des avonds, uit zijne sluimering gewekt. In de verwarring van dien toestand en dat oogenblik, vergat hij waar hij zich bevond; en toen hij het vreesselijk vuur aanschouwde, en de wilde gelaatstrekken en gescheurde kleederen der feestelingen rondom hetzelve zag, verbeeldde hij zich half onder eene bende Iersche Kanibalen te zijn vervallen, die een vuur hadden ontstoken, om hem te braden. Deze waan duurde echter slechts kort. De vriendelijke stem van Mr. WILMOT, die hem welkom heette, hergaf hem het besef van zijnen toestand. Hij verliet het rijtuig, maar konde naauwelijks staan, zóó zeer gevoelde hij zich gekneusd en gestooten, hij ging kreupel van pijn. Toen een hoezee hem begroette, poogde hij echter te huigen en te grimlagchen; en ofschoon bijna dol geworden door het zware keelgebrul der mannen en den schellen kreet der vrouwen en kinderen, toonde hij zich boven mate verrukt over deze vleijende ontvangst.

‘Gij komt laat aan, Mijnheer!’ zeide PAT MURPHY, toen hij hun, met kandelaars vóór hen uitgaande, den weg in de huizing wees. ‘Mevrouw en de jonge Dames waren zeer ongerust, dat gij niet op het uur van den middag-maaltijd hier waart.’

‘De weg was zoo slecht,’ hervatte zijn meester, ‘wij konden niet spoediger komen.’

‘De weg slecht? - was hij het inderdaad, Mijnheer?’ borst PAT uit, ‘dan is hij dat zeer onlangs geworden; dat is alles, wat ik er van weet te zeggen. Ik heet u welkom, Mylord!’

‘Ik dank u, mijn goede Vriend!’ hervatte zijne Lordschap.

‘Zijt gij kreupel, Mylord! gij schijnt mank te gaan.’

‘Neen, ik ben slechts stijf van het hotsen,’ hervatte hij.

‘Die JIM moet zeer slecht gereden hebben!’ merkte PAT aan.

‘Breng ons dadelijk iets te eten, PAT!’ zeide Mr. WILMOT, ‘en veroorloof mij, u, Mylord! naar de gezelschapszaal te leiden.’

Maar zijne Lordschap verklaarde, zich in dien erbarmelijken toestand niet aan de Dames te willen vertoonen; en Mr. WILMOT liet den avond-disch in eene andere kamer gereed zetten.

Eer wij hem der Schoonen voorstellen, zullen wij den lezer de *beauties* doen kennen.

De Hindoosche moeder.

> ‘- Ah! ne m'en parlez pas,’ dit la jeune femme, ‘ils me font enrager: mes deux mères veulent un garçon, mon mari désire une petite fille, et je crois qu'il me sera bien difficile de les contenter tous.’
> ‘- Mais vous, que voulez-vous?’ dit en riant BENASSIS.
> ‘- Ah! moi, monsieur, je veux un enfant.’
> ‘- Voyez,’ dit le médecin à l'officier, ‘elle est déjà mère.’
> DE BALZAC, *le Médecin de Campagne*.

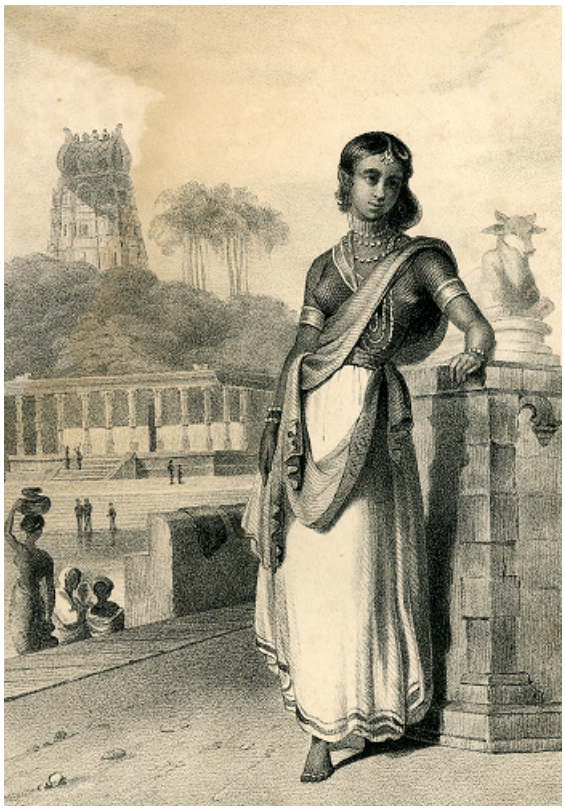
Wie mijner lezers herkent, bij den eersten blik op de afbeelding tegenover dit blad; *Indië* niet als het tooneel, op hetwelk ik hem wensch te verplaatsen; - wie onder hen, die eenigzins met de dichters onzer dagen vertrouwd is,[1] herinnert zich, bij de beschouwing dier jonge vrouw, niet de regelen van SOUTHEY:

> Er blonken paarlen in haar donkre lokken, -
> Welriekende olie gaf haar huid dien glans;
> Haar boezem droeg een' verschen Chumpakrans,
> En 't halssnoer zeî, dat de echtknoop was voltrokken.

Onwillekeurig zeide ik die op, toen ik haar, op mijnen togt van de hoofdstad van *Mysore* naar de kust van *Malabar*, op luttel afstands van de eerste plaats, vóór mij zag staan, en, door haar bevallig voorkomen geboeid, haar van verre bescheiden gadesloeg. Was het echter alleen het ongezocht schoone harer houding, dat mij een meer dan gewoon belang in haar deed stellen, en mij het oponthoud, door een' der dragers van mijnen palankeen veroorzaakt, minder verdrietig maakte? Ik waag het niet, dit te beslissen; want eer wij scheidden, stemde het onheil, dat haar trof, mij tot diepen weemoed en maakte haar voor mij onvergetelijk. Inderdaad, ik heb fraaijer

(1) Het dichtstuk, door den oorspronkelijke schrijver bedoeld, is *the Curser of* KEHAMA *bij* R. SOUTHEY, van wiens RHODERIC, *the last of the Goths*, Vrouwe BILDERDIJK ons eene fraaije vertaling schonk.

t.o. 22

DE HINDOOSCHE MOEDER

natuurtooneelen, - hooger pagoda's - en gewijder stieren, dan die, welke dit oord aanbood, in dat Land gezien, hetwelk men voor de wieg onzer beschaving houdt; - ik had, weinige dagen te voren, de plek, waarop Sultan TIPPOO heldhaftig sneuvelde, en Kolonel WELLESLEY de zon zijner glorie zag opgaan, betreden; - maar zoo min de bloedige krijgstafereelen, als de ondoorgrondelijke mythen maakten zulk eenen diepen indruk op mij, als de vrouw, die ik tegen het heilig gesteente leunen zag. Er is niets aandoenlijker, dan moederlijke smarte.

Wie iets vrolijks of vermakelijks verlangt, leze niet verder; - wie iets grootsch en schitterends wil, sla liever het leven van WELLINGTON op; - ik heb slechts droevige herinneringen mede te deelen. Gelukkig echter de moeder, die, na dit lezen van het verhaal, van zich zelve getuigen mag: ‘Mijn harte wist al die dingen reeds!’ zij is hare schoone roeping waardig.

Ik zeide, dat ik de jeugdige Hindoosche van verre bescheiden gadesloeg, - het buitengewoon prachtige harer kleeding verried eene vrouw van aanzienlijke kaste; - de vele en kostbare halssnoeren, de rijk geborduurde neteldoeksche sjerp, van het fijnste weefsel, de fraaije *sevigné*, of een naar dat sieraad zweemend edelgesteente op haar voorhoofd, getuigden er van. Maar het waren deze tooisels, noch de gouden armringen, wier breedte opmerkelijk was, welke mijne aandacht trokken; - het was de *tali* of huwelijksknoop, (zoo als onze *poët lauréate* dit om den hals gedragen bewijs eener echtelijke verbindtenis noemde,) welke, bij de peinzende uitdrukking harer oogen, mijne belangstelling wekte.

Het lot der Hindoosche vrouwen, - het is bekend, - verschilt hemelsbreed van dat der Europesche; eene Italiaansche bemint, - eene Fransche schittert, - eene Duitsche dweept, - eene Engelsche is misschien vrouw in den schoonsten zin des woords;[1] maar eene Hindoosche *dient*, en een schrijver van dat volk schetste zijne landgenooten vreesselijk - juist in de volgende, weinige woorden: ‘Eene vrouw kan nooit onafhankelijk wezen; - in hare kindschheid is zij der tuchtroede van haren vader onderworpen; in hare jeugd en in haren middelbaren leeftijd is zij de slavin van haren echtgenoot; in haren ouderdom, de afhankelijke dienaresse harer zonen.’ Liefde! welke tooverkracht oefent gij op het menschelijk hart uit, daar gij die arme slagtoffers in staat stelt, zulk een leven met eene weêrgalooze zelfopoffering te bekroonen, zich levend te laten verbranden, of zich levend te laten begraven!

(1) Onze lieve lezeressen zullen den Engelschman die vooringenomenheid vergeven; - wij zouden ons niet anders uitdrukken, waar het onze moeder, onze zuster, onze gade gold.

‘En is dat ook uwe bestemming, Bekoorlijke!’ dacht ik in mij zelven, haar aanschouwende; ‘koestert ook gij dat diep gevoel uwer eigene minderheid, in ieder opzigt, als een redelijk en gezellig dier, en is de verachting uws meesters ook u zoeter, dan zijn eerbied u zijn zoude? Van waar dan de zaligheid, welke uwe drijvende oogen teekenen; - het geluk, dat uwe mijmering verraadt?’

Een oogenblik rondziens deed mij de voorwerpen dier tevredenheid ontwaren; twee kinderen lagen, niet verre van dáár, in het zand te spelen; - het waren de hare; zij beschouwde en bewonderde die; - de Hindoosche moeder verschilt niet van de Europesche. Ik trad naar de wichtjes toe.

De tweelingen, - want dit waren zij zeker, - ongeveer vijf of zes jaren oud, staakten hun spel, toen ik naderde; de vroeg ontwikkelde scherpzinnigheid van hun gelaat trof mij. Eer schuw dan beschroomd, keerden zij, minder uit vrees, dan uit bezorgdheid mij te hinderen, naar hunne moeder terug. Ik volgde hen, en mij in de bevallige omtrekken hunner kleine leden verlustigende, welke niet door de bespottelijke verfijning onzer Europesche beschaving waren verbogen of verdraaid, betuigde ik der moeder, hoe schoon ik hen vond.

Prijs haar kroost, en in elk land der wereld zult gij het hart der moeder winnen!

De Hindoosche vrouw antwoordde slechts door eene ligte buiging des ligchaams; maar de uitdrukking harer oogen overtuigde mij, dat mijne loftuiting welkom was. Als had zij willen toonen, dat zij mijne hulde verdiende en op prijs stelde, sprak zij eenige woorden tot hare kinderen, en het voortgezet spel van deze stelde de schoone vormen van knaap en meisje, - want dit waren zij, - in het helderst licht. Evenveel aanspraak als het gelaat van den eerste echter op schoonheid maken mogt, even weinig regt had dat der laatste op die onderscheiding. De moeder, - wees er zeker van, - zag dit niet; - ik heb meer eerbied voor den blinddoek van dat gevoel, dan voor dien der verliefden! En de gedachte, waarom de Natuur deze grillige onregtvaardigheid had begaan, in een Land, waar zinnelijke schoonheid een der eerste vereischten tot levensgeluk voor eene vrouw is, hield mij nog bezig, toen de moeder met hare telgen de trappen afging, om langs het strand te wandelen, en misschien hare lange zwarte lokken in het helder water der rivier te wasschen. Wat zal eenmaal haar lot wezen? peinsde ik, hier, waar de bekoorlijkste zelfs zóó zeer de dienstmaagd van haren echtgenoot is, dat zij hem zoude verachten, indien hij haar toestond, in zijne tegenwoordigheid te eten; waar geene vrouw haren man langer eerbiedigt, indien hij haar vergunt hem te naderen, wanneer hij zijne ververschingen nuttigt; waar het zijn pligt is, haar slechts voor een middel

van vermaak en gemak te houden? Wat baat haar die scherpzinnigheid, waar elke vrouw in eenen toestand van volslagene onwetendheid wordt opgevoed; waar men schijnt te twijfelen, of zij inderdaad eene ziel bezit?

IJdele bekommering, als zoo menige van een gevoelig hart!

Over den steenen muur leunende, staarde ik haar na, tot waar zij onder eenige mangrove-boomen verdween, en vermeidde mij in het gezigt van dien zonderlingen broeder onzer treurwilgen, wiens wortelen eene soort van ruw net over de oppervlakte des waters spreiden, en uit wiens stam een groot aantal nederhangende takken spruiten, die een loof dak voor hamadryaden en watergeesten schijnen te vormen. Daar vloog eensklaps een groote adjutant verschrikt van tusschen de twijgen op; doch de schitterende blaauwe vederen van dien Oost-Indischen eiber trokken thans mijne aandacht niet; op hetzelfde oogenblik deed zich een raauwe gil hooren, - de sluijer mijner jonge Hindoosche dreef op de golven. - Wat beduidde de doffe plof, die den kreet volgde; had zij zich inderdaad in den snellen vloed gestort? Snelle vloed zeg ik; want hoe kalm hij schijnen mogt, waar hij langs den zuilengang heen vloot, zijne glansrijke oppervlakte was even bedriegelijk als de uiterlijke, schijnbare kalmte van een hartstogtelijk gemoed. Omstreeks de schaduwrijke plek kronkelde de rivier, en de wederstand, welken de tegenoverliggende oever haren wateren bood, verdubbelde hare vaart. Naar de opening in den muur, die tot de trappen geleidde, terug te snellen, - dezelve afgevlogen, - of mijne hulp baten mogt - de plek te bereiken, waar zij onder de lommer verdween, was het werk van weinige seconden. Helaas! ik kwam slechts tijdig genoeg, om haar, met los gereten haren, op den stroom te zien bovenkomen; - haar de plek te zien bereiken, waar haar kind, - want het jongsken stond alleen op den oever, - onder de golven verdwenen was, - haar, vol van het heiligst voornemen, weder onder de wateren te zien verdwijnen, en den knaap te grijpen, die schreijend zijne verdwenen moeder en zuster naoogde, en in zijne vertwijfeling misschien beide zoude zijn gevolgd.

Verdriet en kommer deed mij dikwerf hartelijk en innig voor mij zelven bidden; - nooit echter deed ik het vuriger dan toen; - ik vleide mij, dat God mijne belangelooze verzuchting voor die moeder zoude verhooren!

Hare pogingen waren vergeefsch, - op kleinen afstand kwam zij weder boven, - spoedde zich naar het strand, - en wierp zich wanhopig op den grond neder. Den blik, waarmede zij een' oogenblik later rondstaarde, wie kan dien schilderen? Zij zelve sprak noch klaagde; maar dat oog der moeder, hetwelk haar kind zocht en niet vond, zal het ooit mijn geheugen ontgaan? Eindelijk, - alsof de smart

zoo lang haar gezigt had beneveld, - werd zij het knaapje gewaar, dat weenend naast mij stond, en sprong, met de woede eener tijgerin, op mij toe. Ik liet het jongsken los, woest drukte zij het aan hare borst, stiet het toen van zich, en strekte zich op nieuw en in wanhoop op het strand uit.

Eenige vrouwen schoten toe; - door haar te naderen, zoude ik bij hare smart het verdriet eener ingebeelde ontreiniging gevoegd hebben. - Vergeefs poogden de eersten haar te troosten. 'RACHEL beweende hare kinderen, en wilde niet getroost worden.'

De afloop dezer droevige gebeurtenis was verre van een zoo verheven schouwspel op te leveren, als de *Julie* van ROUSSEAU in dergelijken toestand aanbood. Ik bezocht haar den volgenden dag, daar mijn ziek geworden palankeendrager nog niet hersteld was. Ook van haar had men met de woorden van dien grooten schrijver: '*Elle se voit morte!*' mogen zeggen; doch waar was de onderwerping, de gelatenheid, de hoop, die niet wankelt? Zij weeklaagde over het lijkje van het kind, dat eenige uren na het beschreven tooneel gevonden was; reeds maakte de ontbinding, - waartoe het overschot der afgestorvenen, in deze luchtstreek, zoo snel overgaat - het voor alle andere oogen, dan de hare, tot een voorwerp van afgrijzen. Het knaapje, dat naast het roode kussen stond, waarop zijn zusje lag, trachtte, door zijne liefkozingen, de hartstogtelijke uitdrukkingen, in welke zij hare droefheid lucht gaf, te stillen; - ik bleef van verre staan en zweeg. Het was duidelijk, dat zij mij niet bemerkte; - hare geheele ziel was in rouw gedompeld. Slechts toen ik haren echtgenoot opmerkzaam maakte, dat het schoonste hunner kinderen was overgebleven, wierp zij zich op het dierbaar overblijfsel en kuste het, als had zij mijne onmoederlijke aanmerking willen wederleggen.

Ik schaamde mij voor mijnen troost!

Er waren echter nog onhandiger troosteressen; - twee of drie vrouwen, welke in ziellooze onverschilligheid met elkander koutten, spraken der treurende, van tijd tot tijd, eenige woorden toe, welke zelfs mij griefden. Het is afgrijsselijk, hoe weinig medegevoel het lijden hunner natuurgenooten bij de Hindoos, en vooral bij hunne vrouwen, opwekt. Er zijn moeders in dat Land, maar geene vriendinnen! Eene der aanwezige vrouwen voegde, op den scherpen toon eener bestraffing, der rampzalige moeder toe: 'Waarom weent gij? Is er niemand anders op de wereld, voor wien gij leeft dan het kind, dat u verliet? Is zij waardig, haar dus te betreuren, wanneer zij u zoo veel smarte baarde? Waarom ging zij heen, wanneer zij hare moeder lief had? Of zij was niet geschikt om bij u te wezen, of gij waart niet geschikt om hij haar te zijn, en daarom was het goed, dat zij heen ging. Gij verdiendet die straf, en gij moet haar met geduld ondergaan. Gij moet vroeger een boos feit

gepleegd hebben, en dit is de bittere straf uwer misdaad. Kom, kom, droog uwe tranen af, en wees tevreden.'

Dit ruw verwijt maakte op de treurende niet meer indruk dan sneeuw op water; - het liet geen spoor achter. Mij schoten de vertroostingen der vrienden van JOB te binnen: het was mij of ik ELIPHAZ, DE TEMANITER, gehoord had; het is een geslacht, dat nooit uitsterft!

De arme deerniswaardige bezweek spoedig; de invallende nacht was voor haar de laatste, de koorts viel haar te zwaar. Wie mijner lezeressen wenscht niet met mij, op haar die regelen van SOUTHEY te mogen toepassen, welke de leer van Hem ingaf, die de kinderen tot zich liet komen; regelen, in welke heelender balsem voor het gemoed eener treurende moeder ligt, dan in de kostbaarste voortbrengselen van het Oosten:

O! als een moeder dáár omhoog
't Hier vroeg beweende wicht ontmoet,
Wordt dan elk offer, dat zij bragt,
De droeve dag - de droever nacht -
't Gebroken hart - 't verduisterd oog -
Niet door oneindig heil vergoed?!

Licht en schaduwzijde der *Tegenwoordige Vlaamsche Letterkunde*.

Noch het geschreeuw eener opgeruide menigte, noch de dwang van vreemd geweld, kunnen op den duur de stem onderdrukken, die zich, voor hetgeen Vaderlandsch en Nationaal is, bij den wèldenkende verheft.

Voor een' oogenblik had in *België*, voor den roes der Fransch-gezindheid, de studie der oude oorspronkelijke Volkstaal moeten zwichten; bij dezulken, die eenmaal met edelen ijver hunne krachten aan derzelver beoefening gewijd hadden, sliep de voorliefde voor het Vlaamsch nimmer; en hun voorbeeld wekt anderen ter navolging op. CANNAERT leverde belangrijke bijdragen voor de geschiedenis der oude regtspleging; de onvermoeide WILLEMS schonk ons den Rijmkronijk van J. VAN HELU, en eene nieuwe uitgave van *Reinaert de Vos.* Aan derzelver verdiensten een' uitvoerigen lof toe te zwaaijen, zij voor eene aanstaande beoordeeling bewaard; doch wij mogen niet verzwijgen, dat de zorg aan deze uitgave besteed, en de keurigheid der uitvoering, ons, Noord-Nederlanders, met billijke jaloezij vervult. Van eene andere hand ontvingen wij eene uitgave van den *Theophilus*, een

gedicht uit de Veertiende Eeuw, eene *Faustiade* van minderen rang; een ander ongenoemde, doch die met de vorigen in kunde naauwelijks te vergelijken is, bragt een handschrift, omtrent de verrassing van *Oudenaarden* in 1572, aan het licht. Bij deze min of meer verdienstelijke bijdragen voor de Vlaamsche Letterkunde, mogen wij den met zoo veel historische en lokale kennis versierden Roman *Hembyze* van den Baron DE ST. GENOIS niet vergeten, noch den wensch onderdrukken, dat eene bekwame hand ons eene vertaling schenke van dit uitstekende tafereel, dat, onzes inziens, den vroegeren arbeid van MOKE verre overtreft.

Doch bij al den ijver, welken het onbillijk zijn zoude te miskennen, is het der nieuwere Vlaamsche Poëzij nog niet gelukt op verhevener wieken te zweven. De hier en daar overgebleven Rederijkkamers matten zich af, om door nieuwe voortbrengselen den roem der Belgische Letterkunde te handhaven. Wat derzelver uiterlijk betreft, herinneren zij ons treffend den tijd, toen het eerst, in den schoot der Rederijkers, de Vaderlandsche Dichtkunst ontkiemde. - Van dat alles missen zij niets, - dan eenen HOOFT of VONDEL, die den roem van een volgend tijdperk zal uitmaken. Weinig zegt het, dat de hoofden der Vlaamsche Dichtschool elkander den uitbundigsten lof toekaatsen, dat Mejufvrouw DOOLAEGHE eene Belgische *Sappho* genoemd wordt, en VAN DUYSE met BILDERDIJK wordt vergeleken, schoon deze eene matige lofspraak zou verdienen, wanneer de gezegde vergelijking niet al te bespottelijk ware. Met dit al, hulde verdient hunne vlijt, en de *Bijdragen voor Letteren, Kunsten en Wetenschappen*, sedert eenigen tijd in het licht verschenen, zoeken het hare te doen ter bevordering der moedertaal. Jammer, dat alles echter tot dus verre in lof- en treurdichten, of vertalingen van vroeger gemaakte verzen bestaat; jammer, dat zelfs de puik-poëten POPE'S *greatest art, the art to blot* zoo weinig verstaan, dat zij hunne verzen in het licht zenden, al is derzelver aanleiding valsch gebleken of vervallen. Een kluchtig en in de Jaarboeken der Letterkunde welligt éénig bewijs daarvan ondervond onze achtingwaardige PETRONELLA MOENS. De Belgische dagbladen hadden in 1835 den dood dier voortreffelijke vrouw aangekondigd. Twee lijkzangers rekenden het hunnen pligt, hare Nagedachtenis te vereeren. Doch gunstiger tijding verzekerde den vaardigen dichters, dat het voorwerp hunner Treurzangen welvarend was. Desniettemin werden beide lijkzangen aan de begaafde vrouw toegezonden, en gedeeltelijk ten minste aan het Vlaamsch Publiek medegedeeld!

Hoe schamel echter de pogingen der dusgenaamde Rederijkkamers zijn, zoo lang in dezelve geen groot Genie derzelver naam voor den zijnen doet vergeten, daarvan gaf de Maatschappij van Rhetorica te *Brugge*, onder de zinspreuk: *Slaet d'oog op Christi kruys*, eene

zonderlinge proeve. Derzelver Stadhouder FRANCIS CANNEEL vierde zijn jubelfeest. De medebroeders van het rijmend gild staken, ter eere van hunnen meester, de lofbazuin, en de gezamenlijke jubeldichten werden in eenen bundel in het licht gegeven. Uitbundig wordt CANNEEL gevierd, maar op eene wijze, die ons den wansmaak der Zestiende eeuw herinnert. Wij weten niet, Lezer! of wij u tot staving van het gezegde de Apostrophe van een' der Dichters:

Gy, gy, CANNEEL! altyd volherdend in uw yver
Voor rym en reden schryver
Gy waart, gy zyt een steun in onz' Rhetorica
Ei! blyf op Gods genâ.

zullen aanhalen, of liever het lied, bij die gelegenheid gezongen, zullen mededeelen:

STEM: *C'est l'amour, l'amour etc*.

't Is CANNEEL, CANNEEL, CANNEEL
Die hier van deze feeste,
't Is CANNEEL, CANNEEL, CANNEEL
Die krygt het schoonste deel,
Wie zal hier al zyn vreemde daden
Van eertyds brengen aen den dag,
Waer hy met lof zich heeft beladen,
En waerop hy nog roemen mag.
Steeds kon hy met behagen
Een lekker teugje doen;
En was in jonge dagen
Geen vyand van 't katoen.
't Is CANNEEL, enz.

Nooit kon het eten hem vervelen
Daer hy een heelen kabeljauw,
Op zyn gemak kon binnenspeelen,
Hy had voorwaer de maeg niet flauw;
Hy doet met eer zyn beste
Als hy aen tafel zit,
En vult nog wel zyn veste
Waer BACCHUS hem verhit.
't Is CANNEEL, enz.

Zoekt gy de beste specerye
Is 't niet Canneel die 't wezen moet?
Waer is de koek of lekkernye
Waerin men geen Canneele doet?
Met blomme, rys, en suiker
Zy maekt de Spaensche pap,
Daer van staet den gebruyker
Gezond en vroom en rap:
't CANNEEL, enz.

En dit lied was van VAN LOO, een' dichter van eenigen naam, die den Vlaamschen Zangberg eene *Ars poëtica*, zal ik zeggen, beloofd of

daarmede bedreigd had. De billijkheid vereischt, dat wij erkennen, hoe weinig toejuiching deze bundel in *Vlaanderen* vond. Eene scherpe, maar wèlverdiende kritiek van den Heer SNELLAERT in de gemelde Bijdragen volgde, als eene wrekende Adrastea, de jegens den goeden smaak en de Muzen gepleegde heiligschennis op de hielen. Doch het kitteloorig rijmelgild werd woedend, en zond tot wraak aan den beoordeelaar een' brief vol van de walgelijkste verguizingen. Een staaltje dier Belgische polemiek mogen wij u niet onthouden.

'Wees gegroet Professor SN..... vol uit gezeid *Snoodaard!* wat heb je de kaken bleek, meer gesteld tot razen, dan tot blazen op een vreugdbazuin! Uwe oogen zien er uit, als die van een Basiliscus. Gy trappelt zoo driftig, als of je kwikzilver in uw lyf, als of je adders, slangen, venynig gedierte gegeten had! - Walgt een weinig, lieve Heer, het dunkt me dat gy verkropt zyt, dat u een harden kost, een walgelyk geregt op de maeg ligt; walgt een weinig en braekt wat, het zal voorbygaan.... Zóó! zóó! dat gaet wel, dat is een braven hutspot, niet waet? nu, houd je wat stil, ik zal geneesheeren laten halen.

'Welkom Mynheeren, dank zy over uwen *yver* en *broedermin*, zie daer een patient, hy lyd gruwelyk, voelt zyn pols, NESTOR YSENBRANT, wat zeg je er af?.... Zou eene kwade hand op hem gelegd geweest zyn, men zal hem doen *exocrsieeren*.... Wat dunckt je er af, Artsen POUPART en DEMUYNCK!.... Zou het razerny wezen, men zal hem bloed laten, of het nieskruid door HIPPOCRAET aanbevolen, hem ingeven.... Wat is uwe meening, Apotheker VAN LOO?.... Wat peis je er jy van, BENJAMIN? Voor my? 'k ben zoo jong, zoo onbedreven in de geneeskonst, dat ik eigendunkelijk niet bestond voort te gaen, echter beginnen wy hem vooraf vast te binden, dat er geene ongelukken gebeuren, ik zal hem zoo even eene plaester van mostaerd, zwynespek en wat stof van Spaensche vliegen op de borst liggen; wy zullen den *effet* en den *resultat* zien.... 'Accoord' zoo gezeid zoo gedaen.... Maer, goede hemel, hy knarsetandt, hy vloekt en scheldt, hy slaet en smyt, NESTOR YSENBRANT in de kaek, VAN LOO aen het voorhoofd; en my, een stukje van myn groote neus.... Heere vergeef het hem! hy is razende, en myn neuze is toch te groot....'

Tot verstand van dezen uitval dient, dat NESTOR YSENBRANT en de overige genoemde artsen medeleden der Brugsche maatschappij zijn. Hoe walgelijk ook de lage bewoordingen van dit paskwil zijn, zij herinneren den tijd, toen de strijd der Dordtsche en Amsterdamsche dichtschool in weinig beschaafder toon gevoerd werd: toen de dichter van *Lucifer* zijn

Alvol op heele ton gezeten, enz.

of zijn' JAAP PRIAAP uitbraakte. Doch over VONDEL en zijne hekel-

dichten nader, wanneer tijd en lust ons overschieten. Thans mogen België's Vlaamsche Dichters ons een waarschuwend voorbeeld zijn, waartoe een volk terugzinkt, dat niet voort wil gaan op den weg door de Vaderen gebaand.

Koningin Maria, gemalinne van Willem III.
Eene bijdrage tot Karakterkunde.

MARIA, 't voorbeeld der Vorstinnen,
(Die, in het afzijn van den Vorst,
Den rijkslast op haar schoudren torst,
En 't volk beheerscht met zachte zinnen,
Daar elk haar goude wetten eert).

L. ROTGANS, *Stichtse Lofbazuin*.

Onze Vaderlandsche Historieschrijver J. WAGENAAR ontleent, in het Vijftiende Deel van zijn bekend Werk, aan Doctor GILBERT BURNET, eenige bevallige trekken ter teekening van het karakter der Prinsesse van Oranje, de dochter van Koning JACOB II, en kent haar, onder meer uitmuntende hoedanigheden, eene Vorstelijke houding, eene groote kennis, een gezond verstand, veel zucht om wèl te doen, uitgestrekte belezenheid in de historiën en Godgeleerde schriften, ja, eindelijk, veel lust voor handwerken toe. Vervolgens toont hij ons in haar, op hetzelfde gezag, de ondergeschikte echtgenoote, die zich vergenoegen zoude met den naam van Koningin, en den Prins als haren man, volgens de lessen der Schriftuur, in alles gehoorzaam zoude wezen, zoo hij haar als zijne vrouw beminnen wilde. Later gewaagt hij nog eenmaal van haar, hoe zij in hare kapel, in *den Haag*, voor het jongste kind haars vaders (den sedert vermaarden *Pretendent*) bidden liet, en verliest haar verder uit het oog, de plegtigheid harer verheffing tot den troon, en het uur van haren dood, in het Zestiende Deel, uitgezonderd. De laatste geeft hem gelegenheid, den opregten rouw van WILLEM door de hulde te doen voorafgaan, dat zij, gedurende de afwezigheid haars gemaals, *Groot-Brittannië* verscheiden jaren loffelijk geregeerd had.

De schrijver der Geschiedenis onzes Vaderlands moge hiermede zijne taak verrigt hebben; wij gelooven echter, dat de gade van een' der grootste Vorsten, uit het Huis van Oranje, belangstelling genoeg opwekt, om de volgende karakterkundige bijzonderheden, door een' vernuftig vreemdeling aan het licht gebragt, met genoegen te doen lezen.

BURNET, die zoowel de Koningin als de Prinses teekende, verhaalt ons, dat, toen MARIA, gedurende de afwezigheid van WILLEM, de

teugels van het bewind in handen hield, sommigen zich verbeeldden, dat, ‘daar iedere verstandige vrouw zich gaarne met zaken bemoeit, haar, volgens hun gevoelen, slechts weinig verstand moest zijn ten deel gevallen, dewijl zij zoo afgetrokken van dezelve leefde.’ Hij prijst haar voorbeeldig gedrag; - ‘geregeld in de uitoefening harer Godsdienstpligten, bragt zij een goed gedeelte van den dag in haar eigen vertrek door, las zeer veel, hield zich dikwerf met handwerken onledig, en scheen haren tijd en hare gedachten aan alles behalve aan staatszaken toe te wijden. In verkeer en gesprek toonde zij zich levendig en verpligtend; er was niets gedwongens, niets onnatuurlijks in haar. De Koning zeide tot den Graaf van SHREWSBURY, dat, ofschoon hij het regte middel *Engeland* te behagen niet wist te bedenken, hij zeker was, dat zij het zoude uitvinden, en dat wij allen onder haar bestuur zeer gelukkig zouden zijn.’ Ziedaar het miniatuur-portret, dat BURNET ons als dat der Koningin aanbiedt; wij zien niets dan hare gerustheid, hare eenvoudigheid, en hare onbekommerdheid, bij de belangrijke gebeurtenissen, welke onder hare oogen voorvielen: hoe verre is hij echter van de waarheid af! Wij zullen het gordijn van voor een levensgroot afbeeldsel wegschuiven, dat zij van zich zelve ontwierp. De onrust, waarin deze Vorstin leefde; de kwelling, het verborgen verdriet, de angsten en de wanhoop van MARIA, gedurende de afwezigheid van WILLEM, zijn op geen blad der Geschiedenis te vinden! en, gelijk wij zagen, ontgingen zij zelfs aan den blik van den Schotschen Bisschop. Zij werden voor de nieuwsgierigheid en tot onderrigt der nakomelingschap bewaard; en door DALRYMPLE gevonden, in de brieven van MARIA aan haren echtgenoot, in het kabinet van Koning WILLEM. Het kan nuttig wezen, de gesmoorde klagten dier bedrukte Koningin onder het oog des lezers te brengen, klagten, welke zij uitte in eenen tijd, ‘toen er in haar niets gedwongens, niets onnatuurlijks was, en zij, haren tijd en hare gedachten aan alles behalve aan staatszaken toewijdende, zich dikwijls met handwerken onledig hield.’

Wij zullen niet stil staan bij de bezorgdheid der Koningin voor het lot van WILLEM, - of hare vreesselijke vermoedens, dat velen, die haar omringden, haar ontrouw waren; - een verloren slag had haar noodlottig kunnen wezen, eene zamenzwering de vruchten eener zege kunnen doen te loor gaan, - de gedurige schrikken, welke zij doorstond, waren van dien aard, dat zij ons doen aarzelen te beslissen, wie het meeste leden, zij, die van den troon waren gestooten, of zij, die denzelven hadden beklommen.

De Koningin was er zóó verre van, hare gedachten aan ‘geene staatszaken toe te wijden,’ dat elke brief, gewoonlijk omstreeks den avond geschreven, eene kronijk van den strijd des dags inhoudt; zij verhaalt niet alleen de gebeurtenissen, maar deelt zelfs gesprekken

en karaktertrekken mede; geeft wenken van haar wantrouwen en verdiept zich in bekommeringen: zij wijdde derzelve hare aandacht onafgebroken toe. - ‘Ik schrijf nooit, dan hetgeen ik geloof, dat anderen niet schrijven;’ - en hare angsten waren even onophoudelijk: - ‘ik bid God, dat Hij u spoedig terug doe komen, want ik zie alles in vlammen uitbarsten.’ De moeitevolle toestand der Koningin werd door geen' enkelen vertrouwelijken omgang verzacht of verligt. Nu eens merkt zij aan: ‘daar ik niet weet wat ik zeggen moet, spreek ik veelal zoo weinig als mogelijk is;’ - dan weder: - ik vrees, dat ik niets goed doe, en vertrouw niemand buiten u. Het schijnt mij, dat elk voor zich zelven bevreesd is;’ eindelijk: - ‘Hetgene mij het hardste valt, is het volslagen gemis aan iemand, met wien ik openhartig spreken kan; want het is een groote dwang te denken en te zwijgen; en er is zoo veel stof, dat ik een' van SALOMO'S dwazen gelijke, gereed te barsten. Ik moet u op nieuw verhalen, hoe Lord MONMOUTH trachtte mij bevreesd te maken; en inderdaad, de zaken zien er akelig uit.’ Zij had waarlijk reden, om Lord MONMOUTH te vreezen, die, naar het schijnt, al de geheimen van den Koninklijken Raad aan Majoor WILDMAN verried, welke een onzer oude republikeinen was; en om de leden van dien Raad te ontrusten, hunne geheimen in limoensap naar *Frankrijk* overzond, dikwijls op denzelfden dag, waarop die in dezen overwogen werden. Het feit werd ontdekt, en al de raadsheeren hielden elkander voor den verrader. Lord LINCOLN verzekerde zelfs eens, dat, ‘de Lord President en al de anderen, die het vertrouwen bezaten, schelmen waren.’ Haar Raad bestond uit partijschappen, en het wantrouwen der Koningin was eer algemeen, dan bijzonder: want zij merkt van deszelfs leden aan: ‘Tot nu toe, dacht ik, dat gij mij de menschen onjuist beschreven hadt; maar ik zie thans, dat zij aan mijne verwachting beantwoorden, en even klein van ziel als van ligchaam zijn.’

Tot laatste uittreksel kiezen wij die volmaakte schilderij van Koninklijke ellende: ‘Ik moet op mijne bepaalde dagen gezelschap zien; ik moet tweemaal in de week spelen; neen, ik moet, in weerwil van mij zelve, lagchen en praten; ik geloof, dat ik zeer onhandig veinze voor diegenen, welke mij kennen; ten minste, het is een groote last, voor mij, dien ik echter dragen moet. Al mijne bewegingen worden zoo scherp bespied, alles, wat ik doe, zoo aandachtig opgemerkt, dat, zoo ik weiniger eet, of weiniger spreek, of meer ernstig zie, de wereld alles verloren houdt; zoodat ik deze ellende nog bij die uwer afwezigheid gevoegd zie, te moeten grimlagchen als mijn hart dreigt te breken; te moeten praten, als mijn hart zoo neêrgedrukt is, dat ik naauwelijks adem kan halen. Ik ga, zoo dikwijls ik kan, naar *Kensington*, om een luchtje te scheppen; maar dan kan ik nooit geheel alleen wezen en nooit

klagen - dat zoude eenige verligting zijn; maar ik heb niemand, wiens stemming en omstandigheden genoeg met de mijne overeenkomen, om er openhartig mede te spreken. Buitendien, ik moet van zaken hooren, over zaken denken en besluiten, - een vak, waarin ik zoo geheel nieuwelinge, waarvoor ik zoo ongeschikt ben, en dat mijn brein te meer vermoeit, en mijn hart geene rust geeft.' Zoo verschillend was de toestand van Koningin MARIA van dien, welken haar lofzanger in ons motto afschetst, van de teekening, welke GILBERT BURNET van haar ontwierp en der Geschiedenis aanbood. Den Hollandschen dichter is het te vergeven; maar den Schotschen Bisschop? - Partijzucht verblindde hem voor de zaak, welke hij aankleefde, en deed hem een masker voor een gelaat houden. Ook de scherpzinnigste konde aldus misleid worden, in eenen tijd, waarin bijna ieder mensch er een schijnt te hebben gedragen!

De Franschen vergeleken hunne jongste omwenteling dikwijls bij deze Engelsche; hoe jammer, dat er waarschijnlijk eene eeuw verloopen zal, eer de geheime briefwisseling der hoofdspelers van dat groote Drama het licht zal zien! Dat de Geschiedschrijvers er aan dachten! -

De dooden-brug te Lucern.

Wie de nietigheid des levens aanschouwelijk voorgesteld wil zien, vermeide zich in de schilderstukken, welke de driehoeken vullen, door de balken gevormd, die het dak der groote brug te *Lucern* schragen; het is alsof den onbekenden kunstenaar, - wien men geene geestigheid ontzeggen kan, - het denkbeeld uit den bekenden en schoonen regel van onzen Dichter FEITH:

> 'De dood blaast op het spel,'

had voor den geest gezweefd.

Er ligt eene verschrikkelijke waarheid, misschien eene bittere ironie, in de wijze, waarop hij den dood de onderscheiden betrekkingen en handelingen des dagelijkschen levens doet afbreken, den ongenoodigden Gast, tot wien niemand zeggen kan: 'kom morgen weder - ik heb heden geen' tijd!'

Hier laat hij hem als kapper, met kam en poederzak in de hand, bij eene jonge schoone binnen treden, voor welke hel lang verwachte uur naar het bal te gaan, eindelijk geslagen is. 'Haast u toch!' schijnt zij hem toe te roepen, 'want ik wil niet te laat verschijnen!' - 'Bij mij is niemand ooit te laat gekomen!' antwoordt hij haar, met der daad; want naauwelijks hebben zijne vingers haar aangeraakt, daar verdort de zeventienjarige, te gelijk met de roos, die hare lokken zoude hebben versierd!

Daar steekt hij hem in den deftigen tabbaard, en de zonderlinge pleitbezorger neemt voor de balie zijne onherroepelijke conclusiën. Waarlijk, er behoefde in het Duitsche versje, onder dit stuk geplaatst, niet met zoo vele letteren te staan, dat hij de éénige pleitbezorger is, die zijne zaken spoedig afdoet, en alle processen wint; - die waarheid valt ook den eenvoudigste, bij de eerste bezigtiging, in het oog. Spoorde wraaklust den onbekende, misschien, tot het geven dier ergernis van alle practizijns aan?

Wat hiervan zij, - het vernuft, waarmede hij den Ongenoodigden Gast in de verschillendste toestanden weet op te voeren, schijnt onuitputtelijk. Nu eens zit de dood, met den beker in de hand, aan een vrolijk gastmaal voor; en hij, die alle gezondheid vernietigt, drinkt gezondheden; - dan weder is hij de leerling eens kunstschilders, die begint met het palet te houden en verwen te wrijven, om nooit zelf het penseel te voeren, of de doode kleuren te bezielen. - Ginder is hij kantoorbediende of hansworst, trommelslager of tuinman, vrolijk of ernstig, geëerd of veracht; Minister, die verzoekschriften aanneemt, of Vaandeldrager, die het leger den weg wijst, alles en overal!

Eene enkele voorstelling verdient dubbele opmerkzaamheid: in een rijtuig zitten kinderen te lagchen en te springen; de koetsier, - gij vermoedt wie koetsier is, - klapt met de zweep; alles ademt vreugde, genot, zorgeloosheid; slechts de moeder, in een' hoek van den wagen weggedoken, schijnt zich te beklagen, dat de vaart zoo snel is: - arme, wijze moeder!

Van iets ééntoonigs zijn echter deze schilderijen niet vrij te pleiten, en het is dááraan toe te schrijven, dat zij op den voorbijganger of beschouwer zoo weinig en zoo zelden eenen diepen indruk maken. De zedeles: ‘het leven is onzeker, de dood gewis!’ verveelt, omdat zij te gedurig herhaald wordt; immers zoo ging het ons, - ook u, Lezer? Ontvang dan, ter schadeloosstelling, de volgende anekdoten van onderscheiden wijzen van sterven; MONTAIGNE zoude er gaarne naar geluisterd hebben:

BAYLE wees stervende, waar de drukproeve lag, die hij voor de pers had nagezien.

De laatste woorden, welke Lord CHESTERFIELD uitte, toen de knecht zijne bedgordijnen opende en Mr. DAYROLES aankondigde, waren: ‘Geef DAYROLES een' stoel.’

Een' oogenblik vóór zijnen dood sprak NELSON: ‘Zeg COLLINGWOOD, dat hij de vloot doe ankeren!’

De Hertog VAN ENGHIEN zeide tot de krijgslieden, die hunne wapenen op hem rigtten: ‘Lager die geweren, Grenadiers! anders zult ge misschieten, of mij slechts wonden!’ en hij wilde niet geblinddoekt worden.

WILLEM DE EERSTE riep in zijne uiterste oogenblikken: ‘Heere Godt, weest mijner ziele, en deezen armen volke, genaadigh!’

Het was de dood van een' Geleerde, een' beschaafd Man, een' Admiraal, een' Held, een' Vader van zijn Land en Volk, - die zulk eene dooden-brug leverde!

Salomo en de koningin van Scheba.

Een Rabbijn verhaalde mij eens een' trek van vernuft, welke in den Talmud aan SALOMO wordt toegeschreven.

De magt des monarchs had het gerucht zijner wijsheid tot de verste einden der bekende wereld verspreid, en de Koningin van SCHEBA, door zijne vermaardheid uitgelokt, was dien dichterlijken Koning aan zijn eigen Hof komen bezoeken. Om zijne scherpzinnigheid op de proef te stellen, wierp zij zich eens aan de voeten van zijnen troon neder, in elke hand eenen krans houdende; de eene was van natuurlijke, de andere van nagemaakte bloemen gevlochten. De kunst had in den laatsten de levendige verwen der Natuur keurig nagebootst, zoodat men het, op den afstand, waarop de Vorstin van *Scheba* den Koning beide zien liet, onmogelijk achtte, dat hij hare vraag, welke krans het werk der Natuur, en welke het werk der Kunst was, zoude kunnen beantwoorden. De vernuftige SALOMO scheen verlegen; en echter overwonnen te worden, al ware het slechts in eene beuzeling, door eene onbeduidende vrouw: dit tergde zijnen trots. De zone DAVIDS, die vertoogen geschreven had over de voortbrengsels uit het plantenrijk, ‘van den ceder tot den hyzop,’ zoude moeten bekennen, dat eene vrouw hem te slim was geweest, met snippertjes papier en verglaasde verwen! De roem van den om zijne Goddelijke wijsheid vermaarden Monarch scheen op het spel te staan, en het gansche Joodsche Hof zag plegtig en zwaarmoedig vóór zich. Eindelijk echter vond de Koning een redmiddel, en men moet bekennen, dat het den natuurkundige waardig was: aan een der vensters een' zwerm bijën gewaar wordende, beval hij hetzelve te openen; de bijën vlogen de zaal in, en zetteden zich dadelijk op een' der kransen, terwijl geene enkele op den anderen nederstreek. De beschaamd gemaakte Koningin van *Scheba* had eene reden te meer, over de wijsheid van SALOMO verbaasd te wezen.

Dit onderwerp bevat stoffe genoeg voor eene fraaije dichterlijke vertelling. Het geeft gelegenheid tot eene bevallige beschrijving en eene aardige zedeles: dat de *bij* slechts op natuurlijke schoonheden *rust*, en nooit bij *geschilderde bloemen verwijlt*, hoe juist de kleuren mogen zijn nagebootst. Op de Dames toegepast, zoude er iets piquants niet aan ontbreken.

Liefde.

Reich ist an Blumen die Flur, doch einige sind nur dem Auge,
Andre dem Herzen nur schön: - Wähle dir, Leser! nun selbst,

GÖTHE.

I. Verbeiding.
(Victor Hugo.)

Klim, Eekhoorn! naar dien tak der eiken,
Die tot den hemel schijnt te reiken
En buigt en siddert als een riet; -
Vlieg, Eiber! vlieg van d'ouden toren,
Dien ge u ten nest hebt uitgekoren,
Ter kerkspitse in het zwerk verloren,
Die 't Slot aan hare voeten ziet.

Stijg uit uw rotskloof, Vooglenkoning!
Naar 's grijzen winters eeuwge woning,
Der bergen wit besneeuwden top; -
En gij, dien nooit het uchtendblozen
Op 't mollig legerdons zag poozen,
Verlaat de streek, die geurt van rozen,
Stijg, Leeuwrik! stijg ten hemel op!

En nu - ziet ge uit der eiken toppen
Of van der torens gouden knoppen -
Van 't hoog gebergt' - uit 't luchtgebied,
Waar mist of scheemring de aarde omhuiven,
Geen' vederbos van verre wuiven,
Geen rookend ros, dat 't zand doet stuiven,
Keert nog mijn welbeminde niet?

II. Mary Morison.
(Robert Burns.)

O! laat mij niet aan 't venster beijen,
Daar sloeg het uur door u bepaald! -
Laat me in die blikken mij vermeijen,
Waarbij geen goud in luister haalt!
'k Zou 't zand der woestenij niet vreezen,
Noch 't hevig blaakren van de zon,
Wanneer gij 't loon des togts woudt wezen,
Beminde MARY MORISON!

Wie gistren door 't geluid der snaren
Zich ook ten dans verlokken liet,
'k Zat dáár, - maar zag de blijde paren,
Maar hoorde 't kozend fluistren niet!
Schoon deze lief, die schoon mogt heeten,
En gene 't nog van beide won,
Mijn hart sprak (zou 't u ooit vergeten?)
‘Ge zijt geen MARY MORISON!’

Kunt gij hem dan de zielrust rooven,
Die gaarne voor u stierf, schoon Kind!
Den levenslust in 't harte dooven,
Welks feil is, dat het u bemint?
Welkt niet zijn liefde uw wederliefde?
Laaf hem voor 't minst uit meêlij's bron;
Want scherts of blik, die kwetste of griefde,
Viel nooit in MARY MORISON!

III. Camille.
(André Chenier.)

'k Zag, hoe eens andren blik, waar liefdes lachje in speelde,
Een' traan van meêgevoel deed rollen langs haar koon -
'k Zag, hoe het honigzoet, dat me op haar lippen streelde,
Ook hem verplaatste bij de Goôn!

En toen op mijn gelaat een plotselinge ontroering
De bittre spijt verried van mijn gefolterd hart,
Verzachtte een steelsche blik, vol teedre zielsvervoering,
In mijn gemoed de wreede smart!

Helaas! de wilde duif, door 's jagers schicht getroffen,
Weêrhoudt in 't sombre bosch voor 't minst haar klagten niet;
De krijgsman vloekt de hand, die hem doet nederploffen: -
Wat deed ik haar, die mij verried?

IV. Lied van den gevangen' jager.
(Walter Scott.)

Mijn jagthond kwijnt door trage rust,
Het vuur mijns valks is uitgebluscht,
Mijn ros verdriet de muffe stal,
En ik ben nog het ziekst van all'!
O, ging ik weêr, gelijk ik plagt,
In 't groene woud op 't hert ter jagt,
Met pijl en boog en brak op zij',
Slechts dat is levensvreugd voor mij!

'k Haat gindscher klokken dof gebom,
Die somber roepen: 't uur is om!
En 't langs die muren kruipend licht,
Dat wijkend zegt: de middag zwicht!
Mijn vroegmis nam de leeuwrik meê,
De bonte kraai mijn vesperbeê;
Ach! schoon dees burg eens Konings zij,
Hij heeft geen vreugdehal voor mij!

Ik rijs bij 't krieken van den dag,
Noch zie mijn zon in ELLEN'S lach, -
Noch jaag het wild gelijk zijn schaâuw,
Noch ijl naar huis met d'avonddauw,
Noch hoor haar' blijden welkomstgroet,
Noch leg mijne offers aan haar' voet, -
Te ras was de avond toen voorbij,
Keert ooit die tijd voor haar en mij!

V. De gondelier.
(de la Vigne.)

‘Wil,’ sprak 't meisje, jong en schoon,
‘Mij naar den Rialto roeijen,
En dit halssnoer wordt uw loon:
Zie, hoe hel die steenen gloeijen!’
Doch de gondelier sprak weêr:
‘Neen, blijf zelv' dien schat bewaren,
Wilt gij in mijn bootje varen,
Dan, GIANETTA! eisch ik meer!’

‘Wil ik dan,’ dus nam zij 't woord,
‘'t Lied van wie van liefde klagen
Voor u zingen? - laat me aan boord,
Toon en wijs zal u behagen!’
Doch de gondelier sprak weêr:
‘Waant gij, dat men slechts voor zangen
In mijn gondel wordt ontvangen?
Neen, GIANETTA! ik eisch meer!’

En zij bood haar' rozenkrans:
‘'k Liet hem door den Bisschop wijën,
't Kruisifiks weêrkaatst van glans,
Non bij non zal 't u benijën!’
Doch de gondelier sprak weêr:
‘Zou ik om dat vrome teeken
Met mijn boot van wal gaan steken?
Neen, GIANETTA! ik eisch meer!’

Toch zag straks de waterbaan
's Jonglings roeispaan opgeheven, -
Lagchend staarde hij haar aan,
Wat had hem die maagd gegeven?
Blozend sloeg zij de oogen neêr, -
Toen ze aan d'oever van hem scheidde,
Dankte zij niet voor 't geleide,
Hield hij woord en vroeg niet meer!

L.R -.

De bouwval.
(*Volksherinneringen.*)

DE REIZIGER.
'k Bemin de poëzij der oude volksverhalen:
Wat weet gij van dien burg, wiens top geen spits meer siert?

DE VISSCHER.
't Is luttel, goede Heer! slechts dat hij zeven malen
Door 't bliksemlicht getroffen wierd.

DE R.
In eenen enklen nacht?

DE V.
Dat mogt een sprookje heeten,
Neen, toen nog 't Land vol Saksers was,
En de oude Heiden, op de monniken gebeten,
Ze als honden doodsloeg -

DE R.
Werd zij asch,
Dat is legenden-stijl; maar nu de bleeke schoone,
Die men in 't klooster slepen woû?

DE V.
De Bisschop kreeg van 't volk een dubble zilvren kroone;
Des kosters boek spreekt van geen vrouw!

DE R.
Maar dan de tweede maal?

DE V.
't Gebeurde in later dagen,
Drie broeders streden om 't bezit,
En 's nachts toen Ridder RALPH zijn' jongren had verslagen -

DE R.
Ei, goede Visscher! spaar mij dit!
De derde?

DE V.

Winter was 't en 't sneeuwde groote vlokken,
De Schotten trokken uit om roof -

De R.
En 's Burgheers oogelijn - een maagd met gouden lokken -
Was voor het Hooglandsch lied niet doof?

De V.
De man had kind noch kraai.

De R.
De vierde?

De V.
Vaders vader
Zijn vader -

De R.
'k Ben die waarheên moê!
Haal 't net op - zet me aan wal - 'k hoor vijf, zes, zeven nader:
Wie volksverhalen schrijft, geeft ons verdichtsels toe.

S.O.

t.o. 40

Mengelingen.

Ochtend-droomen der wijsbegeerte.
(*Naar het Engelsch.*)

De Proefondervindelijke Wijsbegeerte is in den tegenwoordigen tijd slechts zóó lang regt vermakelijk, als de ontdekking nog hangende of naderende is: de belangstelling houdt op, wanneer ten gevolge van het onderzoek de uitkomst verkregen werd. Het gaat met haar als met romans, wier ontknooping op eene geheimzinnige gebeurtenis rusten moet: is deze eenmaal ontvouwd, dan hebben de aandoeningen en de lust om verder te lezen hunne kracht verloren. Intusschen waren, in de eigenlijke kindschheid der wetenschappen, de wijsgeeren niet minder dan de dichters vol van inbeeldingen en fantasiën: wonderen en teekenen - onbewijsbaar evenzeer als onbeschrijfbaar - vol van geheime tooverij - zonder begin en zonder einde - ziedaar, wat in die dagen een bekoorlijk spel leverde, niet ongelijk aan de zangen van ARIOSTO. Het oog was door de wetenschap begoocheld, en als de Magisters door een' verrekijker zagen, beeldden zij zich in, dat zij in de toekomst lazen; staarden zij op eene donkere schaduw van hunnen glazen bol, dan meenden zij eenen afwezigen persoon te aanschouwen. Hunne mechanische uitvindingen bestonden uit goochelstukken en bedriegertjes: tusschen beide uit een automaat, waarvan zij zelve als van een levend wezen schrikten.

‘Ongehoorde zeldzaamheden!’ zóó noemden de eerste Priesters der Wijsbegeerte hetgeen zij hoorden en zagen, en zóó betitelde GAFFAREL teregt zijne verzameling. - In de wijsbegeerte hing in die dagen alles van gezag af; doch slechts het gezag van een' enkelen man was er noodig, en vijftig anderen vertelden het voort en vervijftigden, om zoo te spreken, het gezag van dien éénen: zij waren kinderen ronddolende in eene gouden eeuw van onschuld en onwetendheid; bij iederen stap fluisterde een vernuftige ontdekker zijnen weinigen makkers een half verholen geheim der Natuur in, of liet hun en kunstig speelgoed kijken, waarmede hij met groote moeite uitvoerde, hetgeen buitendien gemakkelijk te doen was. De studeer-

vertrekken der werktuigkundigen waren betooverde zalen, en de aanschouwer, die dezelve betrad, was zóó van bewondering verplet, dat hij naauwelijks durfde zien, veelmin iets durfde aanraken; de wijsgeeren zelve waren half in de verbeelding, dat zij de eigenlijke thaumaturgen waren: die arme wijsgeeren! De wereld geloofde hen op hun woord en plaagde en vervolgde er hen om. En willen wij hun op hunne jagt naar schaduwen volgen, dan moeten wij in hunne kinderlijk droomende stemming deelen en ons alles laten beduiden, wat zij ons vertrouwen. Een lezer, die hier zijne Mathesis en Logica te hulp roept, zou eene groote fakkel tegen het neteldoeksch gordijn houden, waarop zich de schaduwbeelden vertoonen, en door dit licht de schimmen verjagen. Maar om er iets aan te hebben, moet men zich zelven zorgvuldig in het duister houden.

ALBERTUS MAGNUS is in zijne ‘Verwonderlijke Geheimenissen’ van oordeel, dat men deze boeken van tooverij zorgvuldig bewaren moet; ‘want,’ voegt hij er profetisch bij, ‘de tijd is nabij, waarin zij verstaan zullen worden!’ Het schijnt derhalve, dat zij in de dertiende eeuw onverstaanbaar waren, en zoo ALBERTUS niet misgerekend heeft, zijn zij welligt heden ten dage begrijpelijk. Misschien ligt nog menig geheim in Magische termen en Talisman-figuren verborgen: even als de Kaleidoscoop vóór twee eeuwen reeds te vinden was in BAPTISTA PORTA'S *Natuurlijke Tooverije*. De Abt TRITHEMIUS noemde zich in een' vertrouwelijken brief *een' Toovenaar:* misschien geloofde hij het wel voor het oogenblik, en zond drie of vier bladen, gestoffeerd met de namen van duivels en derzelver bezweringen, aan zijnen vriend. Bij den dood van dezen laatsten vielen de bladen in handen van een' dommen Prior: deze schrikte op het zien van de geslachtlijst der duivelen, bragt het Land tegen den Abt in rep en roer, en het scheelde weinig, of men had den armen TRITHEMIUS den hals gebroken. Intusschen hebben die duivelsbezweringen in zijne *Steganographia* onzen tijd bereikt, en blijkt het, dat zij niet anders da eene der vele proeven zijn van geheim- of cijferschrift: want hij vleide zich zelven, dat hij een middel uitgevonden had, om zijne gedachten voor de wereld te verbergen en aan een' vertrouwden vriend mede te deelen. ROGER BACO beloofde den donder en bliksem te kunnen gaande maken, en wolken te verdrijven, door dezelve in regen op te lossen. Het eerste heeft FRANKLIN volbragt: de andere uitvinding, van nog meer belang voor onzen landbouw, ligt welligt verscholen in den eenen of anderen onbemerkten hoek van het *Opus majus* van den *Doctor mirabilis*. Vóórdat CORNELIUS AGRIPPA zijn boek over de *IJdelheid der Kunsten en Wetenschappen* schreef, trachtte hij het geheim van het verkeer met geesten en daemonen tot een systeem te brengen. Op het goed gezag van PORPHYRIUS, JAMBLICHUS, PLOTINUS en PSELLUS, en des noods op nog beter,

was hij overtuigd, dat de opperste gewesten des luchtruims vervuld waren met hetgeen de Grieken daemonen noemden, even zoo als onze lagere lucht met vogels, onze wateren met visch, onze aarde met insekten vervuld is. Onze geheimzinnige Wijsgeer verstond acht talen, huwde twee vrouwen, en wisselde echter in geene zijne talen een hard woord met haar. Maar in weerwil zijner zachtzinnigheid werd hij door de gansche wereld vermeden: want, zeide men, hij had altoos voor zijn gezelschap een' duivel in eigen' hoogen persoon. Die duivel was een groote zwarte hond, die op zijne kamer onder zijne papieren lag te slapen; wien hij tusschen beide eene plaats in zijn bed inruimde, kusjes of pootjes liet geven, en dien hij uit zijne hand voedde. En om dit alles wilde PAULUS JOVIUS, en vele anderen met hem, AGRIPPA ten vure gedoemd hebben. JOH. WIER, zijn geleerde leerling, kwam naderhand rondborstig voor de waarheid uit. ‘Ik geloof,’ schreef hij, ‘dat de hond een wezenlijk natuurlijke hond was: het is waar, hij was zwart, maar echter niet onmatig groot; en ik zelf heb hem dikwijls aan een touw gehad, en hem bij zijnen Franschen naam, dien AGRIPPA hem gegeven had, *Monsieur* genoemd; en hij had eene teef, die hij *Mademoiselle* noemde. Het bevreemdt mij, dat geachte Schrijvers zoo vele dwaasheden over dien hond hebben geschreven: als b.v. dat hij bij het sterven mijns meesters op eene bovennatuurlijke wijze verdween.’ Maar WIER had wel wat naauwkeuriger in zijne berigten mogen zijn, indien hij der wereld het vermoeden had willen ontnemen, dat Monsieur en Mademoiselle kleine duiveltjes hadden verwekt.

Dertig jaren achtereen had ALBERTUS MAGNUS aan een' man van metaal gewerkt; bij het zamensmelten zijner materialen had hij den stand der sterren naauwkeurig geraadpleegd: en waarlijk, hij was er zóó zeer in geslaagd, om zijnen *metalen man* te bezielen, dat men verhaalde, dat deze zigtbaar begon te groeijen. Deszelfs voeten, beenen, dijen, schouders, nek en hoofd begonnen zich uit te breiden, en de goede stad *Keulen* begon verlegen te worden met een' burger, die voor al de overigen te sterk werd. Toen de metalen man volwassen geworden was, sprak hij zóó onophoudelijk, dat het aan ALBERTUS' meester, den grooten Scholasticus THOMAS VAN AQUINO, begon te vervelen; hij verklaarde, dat het, zoo al geen duivel zelf, toch uit den duivel was, en sloeg met zijnen stok den metalen man het hoofd af, met dát gevolg, dat deze, o wonder! even als ieder ander man, die eene dergelijke stilzwijgendheidskuur ondergaat, sinds dien tijd, geen woord meer sprak. Het feit is historisch: en een later geslacht putte zich uit in het diepzinnige onderzoek, of hoofden van metaal spreken en profeteren kunnen? Zonder hun spraakvermogen in het minst te betwijfelen, hield NAUDEUS zich drok met deze nieuwe soort van wezens bezig, en droeg hoogst oordeelkundig het

vraagstuk dus voor: hebben deze sprekende metalen hoofden het vermogen om te gevoelen en te denken? of was het de werking van den Booze, die in hen sprak? Maar metaal kan zich zelf niet voeden, zoo als de planten doen: en daarom kunnen zij geen gevoel hebben; en wat denken betreft, de metalen hoofden gaven voor, dat zij niets dan het toekomende wisten, zoodat hun geheugen en waarnemings-vermogen zeer beperkt waren en zij van het verledene en tegenwoordige niets wisten; en het toekomende is altoos onzeker - zelfs voor hoofden van metaal! Dezelfde geleerde man gaat dan voort met te betoogen, dat ‘deze metalen hoofden geen denkvermogen hebben, omdat zich in hen geene verandering liet waarnemen. Zij zeiden, wat zij te zeggen hadden, waartegen niemand iets kon inleggen; en als het gezegd was, zou het onmogelijk geweest zijn, om uit hen iets meer te krijgen. Hadden zij leven gehad, zoo zouden zij immers evenzeer zich bewogen, als gesproken hebben. In beweging toch bestaat het leven. Ook hadden zij noch longen, noch milt; en inderdaad, al spraken zij ook, toch hadden zij geene tong. Was het dan een duivel, die hen bezielde? Ik geloof het niet. En toch, waarom zouden de menschen zich vermoeid hebben een' mensch te maken, die eigenlijk geen mensch, maar slechts eene trompet is?’

Een ander tooverkunstenaar leed, zoo als doorgaans de Wijsgeeren, last van de voorbijgangers: hij had zelfs het ongeluk, dat men onder zijn venster de paarden liet drinken. Om zich van dien last te ontslaan, bestudeerde hij de boeken van HERMES en maakte naar derzelver voorschrift een paard van hout. Hiermede verjoeg hij de paarden of liever de staljongens van het ingenomen terrein: want denkelijk bragt het houten beest hun eenen gevoeligen slag toe. En toch is die geschiedenis niet ongeloofelijk. Of zou men niet dergelijke tooverij aan Dr. FRANKLIN hebben kunnen toeschrijven, die, bemerkt hebbende, dat de voorbijgangers in geval van nood zich van eene plaats onder zijn raam zonder omstandigheden bedienden, dezelve met zijn pas ontdekt elektriek vuur laadde? Na eenige merkwaardige tusschenbedrijven, die in een vroeger tijdvak den grooten ontdekker der electriciteit in de kerkers der Inquisitie zouden gebragt hebben, bereikte de latere toovenaar evenzeer zijn doel als de oude, die daarenboven nog de boeken van HERMES zich in het hoofd had geprent.

De werkzaamheden der oude Alchymisten hebben tallooze ontdekkingen aan de latere Scheikundigen aan de hand gedaan; ja zelfs hun *groote werk* is niet zoo spoedig opgegeven. Dat zij in lateren tijd zoo weinig bekend zijn, is volgens ASHMOLE dááraan toe te schrijven, dat men dezen verlichten Wijzen reeds vroeg den raad inprentte, om zich schuil te houden. Wij hebben *echte berigten* van

sommigen, die, bij dragelijke gezondheid, drie eeuwen achtereen leefden, niet anders bezittende dan eenen smeltkroes en eenen blaasbalg: maar zij moesten zich ook zóó geheim houden, dat, wanneer er dusdanig een persoon ontdekt werd, hij verzekerd kon zijn, van in een' oogenblik te verdwijnen, zonder dat men ooit meer van hem hoorde.

In het *Liber Patris Sapientiae* wordt deze achterhoudendheid den studerenden bijzonder op het hart gedrukt, ten einde wèl te slagen in het groote geheim. In de verklaring op dit kostbare Werk van den Alchymist NORTON, die den raad geeft:

> ‘Blijf met u zelv' alleen, en sluit uw kamer goed.
> Geen stervling hoore of zie hetgeen gij spreekt of doet.
> Zelfs niet uw beste vriend verzelle u op uw paden;
> Want, dien gij meest vertrouwt, zal u het ligtst verraden.

merkt ASHMOLE aan: ‘NORTON geeft hier eenen uitstekenden raad aan alle beoefenaars van deze wetenschap, door hen te vermanen, om geheim te zijn met hunne studiën en proeven, en niemand er iets van te laten merken, dan zich zelven en zijn' goeden engel: en zulk een gesloten en verborgen gemoed bezat NORTON'S leermeester, die

> Toen over *'t rood en wit der rozen* werd getwist,
> Zijn' mond gesloten hield, ofschoon hij 't beter wist.’

Het is jammer, dat NORTON al die kennis voor zich zelven en zijnen *goeden engel* bewaard heeft: want de laatste is in het bewaren van zijn geheim maar al te getrouw gebleven.

Intusschen, ofschoon zij er niet in slaagden, om lood in goud te veranderen, wischten zij nu en dan door hunne kunst de sproeten uit de aangezigten hunner Schoonen. Bijzonder ongelukkig was echter *Sir* KENELM DIGBY met zijne proeven. Hij was een dier dwazen, die, zoo als SANCHO zou zeggen, hun brood nog blanker willen hebben, dan het witste meel, en door zijne schoonheidskuur vergiftigde hij zijne uitstekend schoone beminde. VAN HELMONT, schoon hij het levensëlixir niet vinden kon, ontdekte echter den geest van hertshoorn, dien hij een' tijd lang voor het wonderbare elixir hield, dat dooden in het leven scheen terug te roepen. En schoon deze vrolijke geestdrijver geen' geest kon opwekken, verbeeldde hij het zich echter; uit mineraalwater ontwikkelde hij eene fijne zelfstandigheid, en dat voor een' geest aanziende, noemde hij het ook zoo: en wij hebben nog dien naam in ons woord gaz behouden. Ongetwijfeld hebben wij vele geheimen verloren door onvoorziene toevallen, juist van dien aard, dat zij door het geheim behoorden voorkomen te zijn. Zoo treft het ons alleronaangenaamst, dat Wijsgeeren verkozen hebben vroeg te sterven, nadat zij de kunst ontdekt hadden van onbepaald lang te leven. *Sir* KENELM DIGBY verhaalt,

dat, toen hij vermomd een bezoek bragt aan DESCARTES te *Egmond*, en bij die gelegenheid klaagde, dat de kortheid des levens de Wijsgeeren belette om hunne wetenschappen te voltooijen, de beroemde Wijsgeer hem verzekerde, ‘dat hij lang over die zaak had nagedacht; dat hij niet durfde beloven, om iemand onsterfelijk te maken; maar dat hij durfde aannemen, om den leeftijd der aartsvaders te bereiken.’ En toen eindelijk 's Wijsgeers dood werd aangekondigd, weigerde de Abt PICOT, één zijner ijverigste leerlingen, langen tijd halsstarrig de treurige maar te gelooven; eindelijk gaf hij de zaak op, maar hield echter staande, dat, indien het zóó was, de Wijsgeer eene fout moest gemaakt of iets overgeslagen hebben.

PARACELSUS heeft ons één der grootste geheimen der Natuur ontdekt. Toen men begon te twisten over het bestaan eens oorspronkelijken menschengeslachts, beloofde hij stout weg een kaboutermannetje te doen geboren worden: en liet het *recept* der nakomelingschap na. Hij beschrijft de onzuiverheid, die in zulke reinheid herschapen moet worden, de ruwe bestanddeelen van een zoo fijn wezen; men moet dezelve in eene flesch doen; deze plaatsen in rookenden mist, en binnen een' bepaalden tijd zullen zij opgroeijen tot een voldragen kaboutermannetje, dat uit zijne glazen gevangenis zal barsten. Waarlijk, PARACELSUS had al de grootheid zijner ziel noodig, om, na het *recept* van zijn kaboutermannetje geleverd te hebben, niet tot de zamenstelling over te gaan. Ja zelfs BAPTISTA PORTA, een der verlichtste wijsgeeren, ontkent de mogelijkheid niet, om door kunst wezens te scheppen: ‘die, volwassen zijnde, niet grooter waren dan muizen.’ ‘Maar,’ zegt hij, ‘men kan ze niet anders gebruiken, dan als jonge hondjes om mede te spelen.’ Waren deze wezens verwant aan de kaboutermannetjes van PARACELSUS?

Inderdaad waren de Wijsgeeren innig overtuigd van het bestaan van zóódanige elementaire wezens. Uit hetgeen in de mijnen plaats had, besloten zij tot het bestaan van aardgeesten, die de werklieden, vooral in *Duitschland*, zóó plaagden met blindheid, duizelingen of plotselinge krankten, dat zij er mijnen om moesten verlaten, waarin zij meenden, dat zilver verborgen lag. Zóódanig een geest trof op éénmaal twaalf mijnwerkers, die allen dood gevonden werden. Het feit was stellig zeker, en de veiligheids-lamp nog niet ontdekt.

Doch geen wijsgeerige droom was schooner, dan die der Palingenesis, of herschepping van dieren en planten. SCHOTT, KIRCHER, GAFFAREL, BORELLI en DIGBY ontdekten in de asch der planten hunne oorspronkelijke vormen, welke zij door kracht van warmte ontwikkelden. Niets, zeiden zij, sterft er in de Natuur; alles is slechts voortzetting of herleving. De kiem der opstanding ligt verborgen in het doode ligchaam: de asch der rozen zal tot rozen herleven,

schoon kleiner en bleeker, dan wanneer zij geplant waren: ijl en zonder geuren zijn het geene rozen zoo als er aan rozenboomen groeijen, maar derzelver fijnere verschijningen; en even als verschijningen zijn zij slechts voor een' oogenblik zigtbaar. De bewerkstelliging der Palingenesis, die schilderij der onsterfelijkheid, wordt dus beschreven. De Wijsgeeren verbrandden de bloem, scheidden door *calcinatie* de zouten van derzelver asch en borgen dezelve in eene glazen flesch. Na eene scheikundige menging maakten zij dezelve aan het koken, totdat zij eene blaauwe en spookachtige tint verkregen. Deze stof, aldus door de hitte opgewekt, herkreeg hare oorspronkelijke vormen: de deeltjes vereenigen zich, en terwijl ieder derzelve naar zijne bestemde plaats terugkeert, zien wij duidelijk den stengel, de bladen en de bloem ontstaan. De hitte gaat voorbij, het tooverspel verflaauwt, tot al de stof weder nederstort in den chaos op den bodem. Zoo ligt de phoenix van het plantenrijk verborgen in zijne asch, totdat de warmte denzelven doet herleven, om bij deszelfs ophouden tot den dood terug te keeren. Zóó, zeggen zij, is welligt de opstanding der dooden: en zóó kan een lijk, wanneer het niet al te diep begraven ligt, als eene schim herleven. Ligchamen, reeds in hunne graven verrot, zijn opgestaan, vooral die van vermoorde personen: want moordenaars begraven de ligchamen haastig en met weinig zorg. Hunne zouten, door hitte aan het uitdampen gebragt, herstellen zich in hunne vorige vormen boven de oppervlakte der aarde en brengen deze spoken te weeg, die dikwijls des nachts den voorbijganger verschrikt hebben. De plaatsen, waar zich het spook vertoonde, werden onderzocht, en men vond het bloedige lijk eens vermoorden; vooral op slagvelden zag men 's nachts na het gevecht de geesten der gesneuvelden boven hunne lijken staan. Uit denzelfden regel kon men volgens GAFFAREL den regen van kikvorschen verklaren: immers zouden het slechts de geesten van kikvorschen geweest zijn. Intusschen gaf hij het slechts voor eene gissing uit, en begon hij zijn vertoog met een zedig *misschien*.

De Apotheek dier dagen was naauwer met zedekunde verwant, dan tegenwoordig. Men had ontdekt, dat de agaat iemand welsprekend en zelfs geestig kon maken: een laurierblad, midden op de hersenpan gelegd, versterkte het geheugen; hersenen van snelvliegend gevogelte gaven der verbeelding eene verwonderlijke kracht. Thans zijn al deze specifieke middelen verdwenen, en de kans om hetgeen men nimmer bezat te verkrijgen, is voor de arme lijders des te minder geworden. Linzen en raapzaad waren zekere geneesmiddelen voor de kinderpokken, en wel omdat derzelver korrels zoo op de vlekken dier ziekte geleken. Men had ontdekt, dat zij, die van *schoone* planten leefden, schoon, en die van *vruchtbare* zich geneerden, nimmer onvruchtbaar werden: en men hield het oude beginsel vast, dat HERCULES

zijne vreesselijke sterkte aan het eten van leeuwenmerg te danken had. NAUDEUS was de eerste, die de geheime krachten der Talismans in zijne verdediging van VIRGILIUS tegen de beschuldiging van tooverij der bespotting prijs gaf: de dichter zou namelijk een Talisman van een' bloedzuiger, op eene gouden plaat gegraveerd, in een' put geworpen hebben, om het groote aantal van bloedzuigers, welke de stad *Napels* teisterden, te verjagen. NAUDEUS ontkent stellig de geheime kracht der Talismans, heet alle verhalen daaromtrent leugens, en bestrijdt dezelve door eene zonderlinge paradox: hij stelt namelijk, dat de zaak niet waar is, omdat de vertelling zoo algemeen is. ‘Omdat,’ zegt hij, ‘die dieren van zoo velerlei plaatsen gezegd worden door Talismans verjaagd te zijn, begint men te vermoeden, of zij wel ooit van eenige plaats verdreven zijn.’ GAFFAREL kan naauwelijks zijne verontwaardiging over zulk eene redenering verbergen, en antwoordt: ‘dat men volgens dezelfde redenering zou kunnen bewijzen, dat HANNIBAL nooit met de Romeinen gevochten had, omdat er een zoo groot getal veldslagen van hem opgesomd worden.’ De lezer bemerkt, dat de zenuw van het betoog geheel aan de zijde van den verdediger der Talismans is. GAFFAREL, die zijne dagen sleet in het verzamelen van *Curiosités inouïes*, is een echt historieschrijver van wonderlijke geschiedenissen, zelfs uit den tijd, waarin hij leefde. Van dien aard is een zware regen in *Poitou*, waarbij *petites bestioles* uit de lucht vielen, kleine schepseltjes, die geleken op Bisschoppen met hunne mijters en Monniken met hunne kappen. Naderhand, het is waar, veranderden zij alle in vlinders.

De museums, studeervertrekken en uitvindingen onzer kunstenaars waren de speeldoozen der Wijsgeeren. Hadden BAPTISTA PORTA, Bisschop WILKINS en de oude ASHMOLE in onzen tijd geleefd, zij zouden onder de stille medeleden eener geleerde maatschappij opgeschreven zijn. Maar zeker zou hun leven niet zoo aangenaam geweest zijn, en geene geleerde maatschappij zou hun de genietingen vergoed hebben, welke *die ijdele en overtollige uitvindingen, alleen goed voor dwaze hoovaardij en nietig vermaak* (zoo als CORNELIUS AGRIPPA in eene knorrige luim zijne studiën noemde), hun opleverden. In de geheimenissen van Natuur en Kunst was niemand handiger, dan BAPTISTA PORTA. Na de Academie *degli Oziosi* gesticht te hebben, hield hij nog een geheim genootschap *dei Secreti* aan zijn huis, waar niemand toegelaten werd, dan weinige uitverkorenen, die een *geheim* hadden medegedeeld: want in dien ouden tijd werd de geringste nieuwigheid tot een geheim gemaakt, dat voor ongewijden verzwegen moest worden. Het is onbetwistbaar, dat PORTA een groot vernuft was; maar het was ongelukkig, dat hij zijne scherpzinnigheid aan zijne bekwaamheid in het waarzeggen toeschreef, en nog ongelukkiger, dat hooge personen hem hierin geloofden. Voorspel-

lingen en geheime kunsten zijn onschuldig, zoo lang er niemand aan gelooft; maar het tegendeel had met PORTA plaats, en Zijne Heiligheid rekende het zijn' pligt den Wijsgeer te waarschuwen, dat tooverkunst zeer schadelijk was voor de studie van den bijbel, en verbood hem, bij wijze van beleefdheid, voor het vervolg zijn profeteeren. PORTA'S genie werd dus beperkt tot het terrein zijner *Secreti*, wier verwondering en schrik hij thans nog alleen kon opwekken. Maar deze waren ook zeker, dat, bij het binnentreden zijner *étude*, de eene of andere vreemde spookachtige geest over hunne hoofden zweven of hunne gangen voet voor voet volgen zou; dat zij in den eenen of anderen spiegel hun hoofd verleerd zouden zien staan, en zich met hunne handen omtrent deszelfs ware plaatsing zouden moeten vergewissen. Een andermaal gingen zij door eene donkere kamer en kregen eensklaps een tooverlandschap voor oogen, waar zij menschen wandelen, boomen bloeijen en wolken zweven zagen; een andermaal wederom waren het maaltijden, veldslagen of jagtpartijen, die zij aanschouwden. ‘Van al die vertooningen zijn mijne vrienden getuigen geweest,’ roept PORTA met veel zelfbehagen uit. Als zijne vrienden met hem uit denzelfden beker dronken, dán, o wonder! dronk PORTA wijn, en zij schoon water; op een' zomerdag, dat zij zich over den *Sirocco* beklaagden, maakte hij in ééns zulk eene koude lucht, dat hunne tanden klapperden; op een' anderen tijd liet hij een' draak vliegen met een' voetzoeker in zijnen staart en eene kat op zijn' rug: en waarlijk, men had in die dagen van verschijningen en zwarte kunst een sterk zenuwgestel noodig, wanneer men dien Wijsgeer een bezoek kwam geven, op een' tijd, dat hij in eene goede luim was. ALBERTUS MAGNUS onthaalde den Graaf van Holland te *Keulen* in een' strengen winter op een warm zomertooneel. Men vindt het verhaal bij TRITHEMIUS, en deze vertooning, gevoegd bij zijn sprekend metalen hoofd en zijne boeken *de Secretis Mulierum* en *de Mirabilibus*, versterkten de beschuldigingen van tooverij, die men tegen ALBERTUS inbragt. Zijn verdediger THEOPHILUS RAYNAUD weet zich niet te redden, dan door beide gebeurtenissen voor schandelijke leugens te verklaren; maar tegelijk haalt hij een ander wonder aan ten bewijze van de heiligheid van ALBERTUS - na drie eeuwen was namelijk het ligchaam van ALBERTUS DEN GROOTEN nog altoos even welriekend!

‘Of deze tooverijen,’ dus luidt het voorzigtig oordeel van MANDEVILLE, die twee honderd jaren vóór PORTA leefde, ‘het gevolg zijn van bedrog of necromantie, durf ik niet beslissen.’ Ook CHAUCER kende dezelve. In zijn *Frankelein's Tale* beschrijft hij naauwkeurig de genoegens, die hij ondervonden had bij het optisch bedrog van een' *Tregetoure* of *Jogelour*. Hij schrijft het wonder aan natuurlijke tooverkonst toe, echter in het midden latende, of de *Vorst der Duisternis* daarbij niet eene rol speelde:

Want ik zeker ben, daar zyn scientien,
Waarby men maakt allerhand' apparentien.
Als by vernuft van Tregetouren is geschied
Want dicke by festynen, als my is bediedt,
In de sale, by macht van konstenary,
Een vyver ontsprank en een schuit daarby
En ook schippers roeijende wakker mitsdien.
Ook weldige leeuwen daar soms zyn gezien
En bedden van rozen en bloemekens fyn
En geestige ranken, met volheid van wyn,
Ook somtyds kasteelen uit leem en uit steen
En op hun onthiet, vergingen zy heen.
Dus scheen het en speelde't voor ieders gezicht.

EVELYN beschrijft zijn bezoek in het museum van Bisschop WILKINS, en geeft verslag van de vermakelijkheden, waarmede zich de kinderen der wetenschap vervrolijkten. ‘Hier ook was een beeld, dat geluid gaf en woorden uitte door eene verborgene lange pijp, die in deszelfs mond uitkwam, terwijl een ander op goeden afstand door dezelve sprak.’ De geleerde CAROLUS PATINUS verhaalt, in zijne wetenschappelijke reizen, onder andere merkwaardigheden, van eene kersenpit, waarop omstreeks anderhalf dozijn portretten gegraveerd waren. En het groote genie LEONARDO DA VINCI maakte, ten einde de koninklijke gunst te verkrijgen, een' leeuw, welke voor den Koning van *Frankrijk* liep en leliebloemen uit zijne ruige borst schudde. Een ander Wijsgeer bezat een spinet, hetwelk op commando speelde en zweeg. Hij zou eene omwenteling in de kunsten en wetenschappen hebben daargesteld, ware niet het half verstijfde kind, dat hij in zijn spinet verborgen had, gedwongen geweest voor den dag te komen, en daarmede het bewijs geleverd, dat een Wijsgeer een bedrieger zijn kan.

Bij de eerste vestiging der *Royal Society* waren de kunsten en wetenschappen van den meest vermakelijken aard. *Sir* SAMUEL MORELAND had zijn huis in een tooverpaleis veranderd; alles was vol van werktuigkundige aardigheden: zijne koets was tevens eene reizende keuken; hij had in dezelve een' vuurhaard en een' rooster, waarmede hij soep kon koken, coteletten braden en eene eijerstruif maken kon; door middel van een uurwerk dekte hij zijne tafel. Een ander kunstenaar van die soort wordt beschreven als ‘een edelman van hoogen rang, wiens huis een goochelaarsspel was. Hij beroemde zich op verscheidene uitvindingen, maar allermeest dáárop, dat hij 's morgens de salade zaaide, die hij 's middags op zijne tafel kreeg.’ Hetgeen in de *Royal Society* plaats greep, vond men ook in de *Académie des Sciences* te *Parijs*. Een voornaam lid van dit wijsgeerig lig-

chaam had de gewoonte, zich bij ieder' vreemdeling te verontschuldigen, dat hij hem geen uitgeleide kon doen, hem zijne beenen toonende, ten bewijze, hoe zeer hij aan het voeteuvel leed: en toch miste het nooit, of de ander vond hem ter zijde van de stoep, om zijne laatste buiging te maken. Terwijl namelijk de bezoeker de trappen afklom, liet onze Natuurkundige zich met groote snelheid, aan een werktuig, door het venster neder. Hij bewees daardoor, dat, indien een geleerde de Natuur niet kan dwingen trappen te klimmen, hij haar ten minste uit het raam kan laten springen.

Wanneer zij hun Land doorreisden, dan geschiedde zulks met doel, om wonderen op te teekenen. In een weidsch plan eener reize door *Engeland, ten behoeve van geleerdheid en koophandel en ter ontdekking van oudheden en andere merkwaardigheden*, geeft Dr. PLOTT, onder andere belangrijke punten, de volgende hoofdzaak op: ‘Daarna zal ik onderzoekingen doen omtrent het dierenrijk en allereerst omtrent bijzondere soorten van menschen; - vervolgens naar zonderlinge verschijnselen, die aan sommige genootschappen of familiën eigen zijn, als b.v. dat de dekens van *Rochester*, van de oudste tijden af, om den anderen, als dekens of als bisschoppen gestorven zijn; naar den vogel met eene witte borst, die de familie van OXENHAM bij *Exeter* bezoekt juist vóór den dood van iemand van die familie; naar de ligchamen van boomen, welke men in een' poel bij *Brereton* in *Cheshire* ziet zwemmen, en eene zekere waarschuwing zijn voor den erfgenaam dier familie, om zich tot de reize naar de Eeuwigheid voor te bereiden.’ Dit medelid der *Royal Society*, dat tot in het begin der achttiende eeuw leefde, werd aangezocht om PLINIUS uit te geven: waarlijk, zijne aanteekeningen zouden rijk en bont genoeg geweest zijn!

Bisschop HALL bezocht de baden van *Spa*. Het bosch in den omtrek werd toen niet slechts door roovers onveilig gemaakt, maar ook door wolven en heksen: en deze twee waren dikwijls slechts één. Zij werden *loups garoux* (weerwolven) genaamd, en de Grieken schijnen ze onder den naam van *λυκανθρωποι* gekend te hebben: het waren heksen, die de gestalte dier wreede beesten hadden aangenomen. ‘Wij zagen dáár een' jongen,’ schreef de Bisschop, ‘wiens half aangezigt door eene derzelve verslonden was: echter zóó, dat zijn oor veeleer gesneden dan afgebeten was.’ Zoo had het gerucht zich verbreid, dat de arme jongen zijn half gezigt verloren had: bij nader onderzoek kwam het er op neêr, dat alleen zijn oor gekrabd was! Echter kon er geen twijfel aan het bestaan dier weerwolven zijn; want HALL zag te *Limburg* ‘een dier wanschepselen ter dood brengen, die op het rad beleed, in die gestalte twee en veertig kinderen verslonden te hebben. ‘Men zou,’ zegt hij, ‘een dik boek noodig hebben, om dit vraagstuk der weerwolverij regt te ontvouwen.’ Met groote vlijt had hij de bewijzen zijner zaak bijeengezocht: en zijn

betoog levert een merkwaardig voorbeeld van scherpzinnige redeneering uit een valsch beginsel.

Welk een mengelmoes van vreemdsoortige zaken een' Wijsgeer in die dagen door het hoofd liepen, daarvan is een brief aan AUBREY een sprekend getuigenis. De schrijver begint met de geschiedenis van een' Schot, die door geesten naar *Frankrijk* was overgevoerd; maar hij heeft geen' tijd zich met deze verschijning op te houden, en gaat dan over tot het verhaal omtrent de beziën van een' heiligen doren, welke iederen Kersdag bloeide. Die boom was in den burgeroorlog door een' vroom soldaat omvergehouwen; maar door stekken en inëntingen had men nu, in plaats van één', vele dorens verkregen: doch het eigenlijke doel des briefs was het vermoeden omtrent de ontdekking van goud op eene plaats in *Engeland*, welk vermoeden gerugsteund werd door het verhaal van TACITUS in het leven van AGRICOLA (12) en de vele volkssprookjes nog in *Engeland* aanwezig. Er lag volgens hem eene mijn in den..... heuvel, en de schrijver wilde met AUBREY het onderzoek beginnen. In een postscriptum deelt hij nog iets mede van eene bron, welker water het hoofdzeer genezen had; en hij eindigt met deze woorden: ‘Ik hoop, dat gij aan uwe belofte denken zult, om mij alles mede te deelen, wat betrekking heeft tot uw *Idee*.’

Dit *Idee* van AUBREY ligt bij zijne handschriften onder den titel van: *Idee van algemeene Opvoeding*. Het leven van dezen man zou een geheel boekdeel kunnen opleveren van wijsgeerige droomen; om zijne aanhoudende rusteloosheid en onverzadelijke nieuwsgierigheid kreeg hij den naam van *den drager der ontwerpen der Royal Society*. Zeker bragt hij met zijnen vriend vele nachten door met het rondsnuffelen in de mijn in den..... heuvel. - De handschriften van ASHMOLE bevatten eene menigte geheimen der Rozenkruisers. Één bijzonder is der aandacht waardig: het is een recipe, om te *gaan wandelen zonder gezien te worden*.

Zulke inbeeldingen hielden de kinderen der wetenschap in hunne wiegen bezig! zóó wankel waren de schreden onzer weetgierige jeugd! - maar over zijn mijne droomen: zij hebben den lezer welligt reeds in sluimering gesust.

De schaakspelers van *Moritz Retzsch*.

Er was iets vleijends voor onzen volkstrots, in de bewondering, welke, op de jongste Dusseldorfer tentoonstellingen, de meesterstukken van onzen KOEKKOEK, SCHOTEL en andere schilders ten deel viel; er zoude iets zeer bekrompens in zijn, indien wij, op onze beurt, geene hulde toebragten aan hetgeen de tegenwoordige Duitsche Kunstschool voortreffelijks oplevert. Vrees echter niet, waarde Lezer! dat wij u ditmaal naar *München* zullen voeren. Voor eene andere gelegenheid blijve het bewaard, onzen PIENEMAN met den Duitschen CORNELIUS te vergelijken, en u van VEITH, OVERBECK en SCHNORR te spreken, - zoo de reiziger, welke der *Vaderlandsche Letteroefeningen*, in het verleden jaar, een der geestigste bijdragen leverde, welke wij ooit in dat Tijdschrift lazen, ons niet voorkomt. Waarom laat hij ons tot heden in het Logement *de Zwarte Ooijevaar* zitten?

Wij willen ons thans tot eenen man bepalen, die, naar ons inzien, de Duitsche School het waardigst vertegenwoordigt, - die aan zijne omtrekken zijnen grooten roem verschuldigd is, en in deze, natuurlijk, niet door de gewone feilen zijner Landgenooten, gebrekkige verdeeling van licht en bruin, en overdrevene hardheid van koloriet zondigt. Wij willen alleen van die omtrekken spreken, omdat wij het nuttiger houden, onze schilders opmerkzaam te maken, hoe zeer onze kunst in zuiverheid van lijnen, diepte van gevoel en grootheid van karakter achterlijk is bij die onzer naburen, dan hen te bewierooken, omdat zij zich, in kleuren en tinten, waardige opvolgers toonen van REMBRANDT en RUBBENS: die Koningen der Koninklijke kunst!

‘Doch het is den doove gepredikt,’ voert ge mij misschien toe; ‘onze schilders hebben gezworen, slechts de alledaagsche Natuur af te malen,’ en indien gij de portretten van onzen beroemden Amsterdammer en de stukken onzer meesters in het historiëele vak uitzondert, ben ik bijna geneigd, het u toe te stemmen. Laat mij dan liever met u voortkouten, Lezers! die tot het groote publiek behoort; - want den verzamelaar en den liefhebbers moet MORITZ RETZSCH overbekend zijn.

Wilt gij een genoegelijk uur doorbrengen, en SHAKESPEARE'S *Hamlet*, of GOETHE'S *Faust*, het *Lied van de Klok*, of *de Kamp met den Draak*, die bekende dichtstukken van SCHILLER, beter verstaan, dieper gevoelen, levendiger bewonderen, dan gij het ooit bij de lezing deedt, laat

u, door uwen boekverkooper, de omtrekken van RETZSCH ter bezigtiging zenden; ik ben zeker, dat gij u over mijnen raad niet zult beklagen. Het zijn meesterstukken, die de schepping des zangers aanschouwelijk maken: gelukkig de dichter, die zulk eenen vertolker vindt!

Maar wanneer gij dan de zeldzame gave, aldus in den geest van anderen te dringen, prijst en huldigt, waan niet, dat zulk een genie slechts zoude kunnen navolgen; sla een' blik op nevensstaande schaakspelers, en zeg mij, of een smaakvol vreemdeling te veel zeide, toen hij MORITZ RETZSCH éénig in *Europa* noemde, in oorspronkelijkheid van uitvinding en dichterlijkheid van gedachte.

Het is de duivel, die met den mensch om zijne ziel speelt! - Het tooneel, waarop de handeling voorvalt, heeft al het verschrikkelijke, dat het denkbeeld vereischt. Het gebouw past volkomen bij het wezen, tot welks gebied alles wat afgrijzen, schrik en huivering inboezemt, behoort. Het is een boog, wiens welving door twee hagedisachtige monsters gevormd wordt. Hunne koppen, een zonderling mengsel van een' vogel en een' sprinkhaan, zijn aan twee zuilen vast gehecht, waarvan hunne afschuwelijke klaauwen het voetstuk uitmaken, en van welke zij schijnen te willen afkruipen. Waar geene bevallige bouworde kon worden toegelaten, moest ook iets akeligs tot schaakbord dienen, en de kunstenaar koos het deksel eener Sarkophaag voor hetzelve.

En nu de personen! De mensch, een schoon jongeling, zit aan de regterzijde des aanschouwers; het jeugdige, gelokte hoofd rust in zijne hand. Tegenover hem zit SATAN, de Vorst der Helle, in eenen stoel, welks rug door een' leeuw, met opgespalkten muil, gevormd wordt: ‘hij gaet om als een brieschende leeuw, soeckende wien hij soude mogen verslinden.’ Alsof er nog iets aan dat beeld ontbrak, omklemmen de klaauwen van dien leeuw een doodshoofd; herinnert gij u de woorden niet: ‘de sonde voleyndigt zijnde, baert den doodt?’ De Koning der Duisternis is in een' ruimen mantel gewikkeld, uit welken slechts zijne knokige, klaauwachtige handen te voorschijn komen. Beide hoofdhair en knevelbaard van dat vreesselijk wezen zijn wild, opstaande en borstelig. Zijne muts prijkt met eene lange, kromgebogene hanenveder, een sinds onheugelijke dagen verdacht sieraad. De trekken van zijn gelaat zijn edel, want hij is een gevallen engel; maar de uitdrukking van dien afval is duivelsch en hatelijk. ‘De menschenmoorder van den beginne,’ ‘de vader der leugen,’ de valsche speler, de trouwelooze bondgenoot, zijn in dezelve niet te miskennen; de wilde gruwzaamheid der hyena smelt met de koele bloeddorstigheid des tijgers zamen. Smaad, verachting, haat en lust in het kwade spreken uit zijne trekken, en de hand, welke hij om de kin houdt, laat ons in twijfel, of hij dezelve dáár bragt, om zijne helsche vreugde over

t.o. 54

het gelukken van zijnen laatsten zet te verbergen, of eene afgrijsselijke vervloeking - omdat het nog niet onmogelijk is, dat zijn tegenstander gered worde, die de poorten der helle zoude doen daveren, - op de lippen terug te houden. Tusschen de beide spelers, - een weinig van verre, - zien wij eene vriendelijke, beminnelijke engelengestalte, met witte vleugelen, eene dochter des lichts, de schutsgeest van den mensch, die door dezen niet gezien wordt. Hem te verdrijven staat niet in de magt des duivels; de mensch alleen kan hem verlaten, of van zich verbannen. Daarentegen mag de Genius slechts zacht waarschuwen, maar niet raden of beslissen. Bedroefd slaat hij den gevaarlijken stand van het spel gade, en heeft zich eenigzins van den zijner hoede aanbevolenen sterveling afgewend.

Laat ons thans het spel beschouwen. Aan de zijde des Satans wordt de Koning door hem zelven voorgesteld, diep in zijnen mantel gewikkeld, en echter bij den eersten oogopslag ligt te herkennen. Zijne benden rukken stout en snel voorwaarts. Zijne Koningin is - de Wellust; eene weelderige vrouwengestalte, met ontblooten boezem; hare regterhand doet de bevallige leden scherp uitkomen, door het wegtrekken van haar gewaad; hare linker biedt de bedwelmende drinkschaal aan. De zes groote stukken zijn zes Ondeugden, en wel 1^{e} de Luiheid, eene lompe, vetgemeste gestalte, met een zwijnshoofd, neêrhangende armen, en logge beenen, op een blok hout zittende; 2^{e} de Gramschap, een vermetel, voortsnellend gedrogt, met den kop eens kalkoenschen haans; borst en rug van hetzelve zijn met stoppels bedekt, terwijl het gereed schijnt de wieken uit te slaan; 3^{e} de Hoogmoed, statelijk met uitgerekte beenen voortschrijdende, het opgestoken hoofd met een' vederbos versierd; den eenen arm bevelend uitgestrekt, en door zijnen trots op den wapperenden paauwenstaart, vergetende, dat hij ons zijn naakt achterste laat zien. Hij draagt sporen aan zijne voeten, een ordeteeken op de borst, een' geldzak in de hand. 4^{e} De Valschheid; hare huid is als die des tijgers gevlekt, de kop eener kat bekleedt de plaats van een menschelijk hoofd, de ooren zijn huichelachtig glad gestreken. Zij legt de eene hand ter bekrachtiging eener betuiging op de borst, terwijl de andere eenen dolk achter haren rug verbergt. 5e Gierigheid en Nijd worden in éénen persoon voorgesteld, door eene gekromde, magere gestalte, welke op hare eigene vuist bijt, en onder den arm een kistje aan hare borst vast drukt. 6e Het Ongeloof, een onbeschaamd, gehoornd wezen, dat de vuisten in de zijden zet, en met den voet een kruis omstoot. De acht pionnen zijn de Twijfelingen, kleine, harpijachtige gedrogten, met vledermuisvlerken en scherp gebit.

Aan de zijde van den mensch treedt zijne ziel als Koning op;

hij wikkelt zich angstig en digt in een wit gewaad; zijne schouderen hebben vlindervleugelen. Zijne magtigste beschermster, de Godsdienst, is zijne Koningin; eene hooge majestueuze gestalte, met breede wieken, de eene hand bevelende uitgestrekt, en in de andere het teeken der verzoening dragende. Zijne groote stukken zijn: 1e de Hoop, met het anker; 2e de Waarheid, met eene stralende fakkel en een spiegelend schild; zij staat naast de Hoop, en vervangt een kasteel. 3e De Vrede, met den palmtak. 4e De Ootmoed, spaarzaam gekleed, met nedergebogen hoofd biddende. 5e De Onschuld, een naakt kind, dat elk de armen vertrouwelijk opent. 6e De Liefde, twee elkander omstrengelende kinderen, wang aan wang gedrukt, boven welker hoofden eene star schittert. Bij hem worden de pionnen door gevleugelde, biddende Serafskopjes, welke het Gebed beduiden, voorgesteld; even als in het schaakspel een verloren groot stuk door een' pion kan worden vergoed, is ook het bidden voor den mensch een middel.... - gij vermoedt de toepassing.

Het spel staat slecht voor den mensch. Reeds heeft de vijand, door het wegnemen van verscheidene Serafskopjes, voor hem de kracht des Gebeds verzwakt, en hem Liefde en Onschuld ontroofd; reeds is ook de Ootmoed verloren, en in de klaauwachtige vingeren des duivels ziet gij den zoo even gewonnen Vrede. De Wellust, het Ongeloof en de booze Twijfelingen trekken in woeste drift tegen de Godsdienst op; kalm en verheven beschut deze echter den hevig vervolgden mensch nog; zoo lang hij de Godsdienst niet van zich afstoot, mag hij op redding hopen! De beklagenswaardige heeft nog slechts de Gramschap overwonnen, en over eene enkele Twijfeling gezegevierd.

Er is nóg iets, dat de stemming van den mensch duidelijker verklaart, een greep, den grooten kunstenaar waardig. Trokken de uitwendige sieraden der Sarkophaag uwe opmerkzaamheid niet tot zich, die Psyche, wie het naderen des doods en akelige schrikbeelden eenen vreesselijken angst aanjagen? Twee doodshoofden zetten de ontvleeschte kaken in hare teedere vleugelen. Ontzet verbergt zij haar gelaat in hare handen, terwijl de beide monsters hunne staarten in veelvuldige kronkelingen om haar rank ligchaam wikkelen, en door het beurtelings digthalen en loslaten met hare angsten den spot drijven. Indien het haar mogt gelukken aan de nabijheid dier vervolgers te ontsnappen, al ware het met gebroken wieken, zouden zij haar niet verder kunnen vervolgen, daar zij aan den uithoek der Sarkophaag zijn vastgehecht; ‘al ging ick oock in een dal der schaduwe des doots, ick en soude geen quaet vreesen, want gy zyt met my.’

En nu, Lezer! waan niet, dat wij eener dichterlijke verbeelding bij de verklaring dezer uitmuntende teekening den teugel vierden;

wij volgden slechts de ophelderingen, welke RETZSCH eenen vriend gaf, en die deze door den druk gemeen maakte. Na eene lofrede op het werk (waartoe zouden wij dezelve vertalen? de gelukkige kunstenaar spreekt voor allen verstaanbaar) past hij het lot van den mensch meer bijzonder op dát van menigen jongeling en menige maagd toe: waarlijk, wie die toepassing zelf niet maken kan, niet bij de beschouwing maakte, voor hem of haar is de hagchelijkheid des strijds, - de mogelijkheid der zege, - dit leven en het volgende - vergeefs aanschouwelijk gemaakt.

Wij zouden ons zeer in u bedriegen, indien gij, na het beschouwen dezer proeve van zijnen arbeid, niet eenig belang in den kunstenaar steldet, en wijden aan eene korte schets van zijn leven de ons overschietende ruimte toe.

Het is honderd malen opgemerkt, dat poëzij en schilderkunst zusters zijn; MORITZ RETZSCH levert er het honderd en éénde bewijs van. Want met dezelfde hand, waarmede hij de teekenstift bestuurt, bespeelt hij de lier op waarlijk onderscheidende wijze; en wat meer zegt, geheel zijn leven was dichterlijk, oorspronkelijk, genialisch. Geen rustig, eentoonig, huisselijk beroep lokte den levendigen knaap, die in 1779 te *Dresden* geboren werd, bij het naderen der jongelingsjaren, aan. Liefde voor de Natuur - het donkere woud - dat ideaal van eenen Duitscher; zucht hetgeen hij zag na te bootsen - dat in stilte en onbespied te kunnen doen - die kenschetsende trek van een' jeugdigen kunstenaar deden hem boschwachter der koninklijke domeinen worden. Gelukkig voor Zijne Saksische Majesteit was hij niet de éénige; want wie vermoedt niet, dat menig wilddief zijnen blik ontsnapte, menig boschschender zijne jeugd verschalkte, wanneer hij, het ronddolen onder het hooge geboomte moede, zich op den tronk van eenen eik nederzette, en met zijn jagersmes in hout die voorwerpen nasneed, welke zijnen blik hadden geboeid? Het waren de eerstelingen van een talent, dat zich zelf nog niet bewust was van zijne roeping; eerstelingen, welke, gelukkig, verloren zijn gegaan, omdat anders de bespottelijke vooringenomenheid van vrienden en verwanten die zoude hebben bewaard, even als deze het de eerste en slechte verzen eens dichters doen! Toen RETZSCH den twintigjarigen leeftijd bereikt had, gevoelde hij, dat hij aanleg had, en werd kunstenaar. Doch de oorlog, die geheel *Duitschland* had geteisterd, liet ook hem het weinige, hem van zijne ouderen ten deel gevallen, niet behouden, en weldra kon hij BILDERDIJK nazeggen:

> Voor mij, wiens noeste vlijt mij 't eerlijk brood mogt gaderen,
> Ik had, gelijk VIRGYL, geen erfgoed van mijn Vaderen,

doch met gelukkiger gevolg, dan deze door zijne schriften, trachtte

hij zich door het maken van portretten, het vervaardigen van omtrekken en het schilderen van landschappen eene eerlijke onafhankelijkheid te verwerven. Benijdenswaardig wie het kan! Hoe volkomen hij slaagde, bewijze u de volgende beschrijving zijner woning, de scherpste tegenstelling eener bedompte studeerkamer, welke zich laat uitdenken:

'Wij wandelden' (het zijn de woorden eens smaakvollen Brits) 'wij wandelden, langs de kronkelende oevers der *Elbe*, naar zijn landverblijf; een heerlijke weg voerde langs heuvelen met wijngaarden beplant, welke door hunne hellingen het landschap bevallig afwisselden. Het mogt iets zeer zonderlings heeten, die woning van RETZSCH, welke te gelijk eene landhoeve, een kasteel, eene villa, een lusthuis en eene vesting was. Al de muren waren met leid- en klimgewassen bekleed, zoodat men achter die digte loovergordijnen het huis naauwelijks kon onderscheiden. Als door eene lijst van gebladerte omsloten, werden wij het hoofd van MORITZ RETZSCH aan één der vensters gewaar; een breede fiksche kop, met groote blaauwe oogen, wier open blik van vuur scheen te vonkelen, en die zich in de beschouwing der gansche Natuur verlustigde, - een hoofd van zilveren lokken omgeven, met eenigzins naakte slapen, een' welwillenden, hoogst natuurlijken grimlach, vooruitstekende vierkante wenkbraauwen, en hetwelk, volgens de schedelleer van GALL, volkomen den dichter en den kunstenaar teekende.

Ik gevoelde eerbied voor dien man, zoodra ik hem zag. Hij werd ons gewaar, kwam met vluggen schred naar beneden, en ontving ons met bijna kinderlijke hartelijkheid. Hij noodigde ons in zijne woning; het vertrek had al het schilderachtige van een Vlaamsch binnenhuis, maar het was door eene dichterlijker tint gekleurd en vertoonde het landleven van ééne zijner bekoorlijkste zijden. Aan een der boogsgewijze gebouwde vensters, welker glazen door de roodkleurige wijngaardbladeren, die hetzelve omslingerden, veeltoonig gekleurd werden, zat eene jonge schoone vrouw, het modèl van al de vrouwen, die gij op de schetsen van RETZSCH aantreft: een vriendelijk lachje speelde om haren kleinen mond; de fraaije, zwarte oogen waren dubbelschoon bij de sneeuwachtige blankheid harer huid; in rijke pracht golfden de kastanje-bruine lokken langs hare elpen schouderen neder. Het was de gade des kunstenaars, - dezulken huwen niet om schatten, ambten of aanzien, dezulken huwen uit liefde. Zij was de dochter van een' wijngaardenier uit de omstreken, die slechts dertien jaren telde, toen RETZSCH haar voor het eerst zag en op haar verliefd werd. Hij deed haar opvoeden en nam haar tot echtgenoote; zij was zijn modèl en verwezenlijkte voor hem de idealen van nimfen en najaden, welke zijn scheppend brein te voorschijn riep. Twijfel niet aan het geluk van zulk

eenen echt! Nooit zal de blik vol eerbied en teederheid, welken zij op haren gade sloeg, toen deze mij het album deed zien, dat hij voor haar teekende, aan mijn geheugen ontgaan.

Welk eene dichterlijke fantasie ontdekte ik in die eenvoudige omtrekken, welke beurtelings allegoriën en epigrammata mogten heeten, maar allegoriën vol leven en gevoel; epigrammata, welke doen weenen of huiveren. Vele dier schetsen hadden al het pikante eener karikatuur, zonder iets van het bittere te hebben, dat dezelve gewoonlijk eigen is. Wilt gij eenige proeven? Hier zag ik den genius der kunst, aan de trekken van een' jeugdigen Apollo kenbaar, door de onwetendheid, de alledaagschheid en de dwaasheid gedwongen met een draaiorgel te loopen; zijne ledige beurs ligt voor zijne voeten; zijn palet en zijne lier zijn gebroken; zwaarmoedig en verstrooid slaat hij de oogen naar den hemel op. Dáár had RETZSCH eenige jonge kinderen geschetst, die, om een' vlinder te vangen, het diertje hunne muts nawierpen; zij tillen dezelve op, terwijl het insekt, aan hunnen strik ontsnapt, boven hun hoofd ronddartelt. Toen RETZSCH mij dezelve aanbood, voegde hij er bij: “Teleurgestelde hoop!”’

Wij zouden hier kunnen eindigen, indien wij nog niet van twee omtrekken des kunstenaars wilden gewagen, welke ons om derzelver strekking hoogstmerkwaardig voorkomen.

De eerste (welke nog in de portefeuille van RETZSCH rust) is eene geestige satyre op de overdreven navolging van overjaarde meesters, - een gebrek der hedendaagsche Duitsche kunstschool, de middelmatigste oude schilders, zelfs die vóór ALBRECHT DURER, te bewonderen en na te apen. Het is een arm Duitsch student, met blooten hals, nedergeslagen' kraag en wild-gelokte haren, die op den romp van een' antieken Apollo zit, welke hem tot voetschabel dient. Die torso, het zinnebeeld van ideale bevalligheid en boven-menschelijke schoonheid, is half verborgen onder een' hoop vuilnis en distels, bewijzen der verachting, welke hij voor de antieken koestert. Boven het hoofd van den student ziet men in eene gewelfde Gothische nis eene groote Madonna, in welker gestalte aller evenredigheid geweld wordt aangedaan, met de handen op de heupen vastgelijmd, digt op elkander geplaatste lippen, magere, reusachtig lange beenen, en dat onbevallig geheel in een zoo mogelijk nog onbevalliger geplooid gewaad uitgedost. Arme schilder, die aan de navolging van zulk een ideaal zijn talent verkwist!

De tweede (welke bereids het licht ziet) heet *de bestemming des Dichters;* in ons aan jonge verzenmakers zoo rijk Land toetse zich elk, die op dien naam aanspraak maakt, aan deze schets, en zegge, indien hij er nimmer de droevige waarheid van ondervond, de lier vaarwel, - de lauwer hangt te hoog voor hem, hij zal

zien, dat hij er zich niet over te beklagen heeft. Een jongeling, in den bloei des levens, op een' vurigen klepper gezeten, maar die tot dát ruwe en sterke ras behoort, hetwelk RUBBENS bij voorkeur plagt te schilderen, poogt eene rivier te doorwaden; het is de dichter aan de baren des levens prijs gegeven, de dichter in de magt der Undinen. Uit den schoot der golven rijst eene gansche schaar van vrouwen op; de eene maakt zich meester van de teugels van zijn ros, de andere ligt den ruiter uit den zadel; zij zijn jong, zij zijn schoon, maar ongeduldig, maar wild, maar vurig; zij verbrijzelen de lier des dichters, die, door haar medegesleept, in den stroom zal omkomen. - Hartstogten! wie herkent u niet?

Indien MORITZ RETZSCH ten onzent eene kunstbeschouwing gaf, zoude hij op uwe tegenwoordigheid mogen rekenen?

Marten Harpertsz.
1607-1609.

> Wat moed in zulk een teedre jeugd!
> *Jonkvrouwe* J.C. DE LANNOY.

I.

Het was een tooneel, het penseel van een' SCHOTEL waardig, die onmetelijke zee slechts aan de eene zijde in het verre verschiet door de Afrikaansche kust begrensd, op welke twee schepen sinds een paar uren een schouwspel aanboden, naar een' strijd van de wilde monarchen der woestijnen van dat werelddeel zweemende. Het koninklijke van den leeuw viel in het eene vaartuig niet te miskennen, de aard van den tijger kwam in elke beweging van het andere uit. Terwijl de houding van het scheepsvolk op het dek van het eerste een vurig verlangen naar den strijd verried, en de bevelen van deszelfs Kapitein bewezen, hoe zeer hij wenschte den wijkende in te halen, scheen het tweede de vervolging te willen ontsluipen, maar trachtte inderdaad slechts het voordeel van den wind te hebben, om te zekerder te overwinnen. Alle aarzeling, aan boord van welk der beide schepen wij ons zullen begeven, houdt op, nu wij bij het middagzonnelicht van dien hemel, dat bijna loodregt op de blinkende golven en het even blinkend zand der Guineesche kust nederdaalt, op het eerste de Prinsenvlag aanschouwen. Ongeveer veertig jaren vóór het door ons geschetste oogenblik had de Vader des Vaderlands haar, door zijnen ridderlijken broeder, bij *Heiligerlee*, voor het eerst doen ontrollen. - Ongeveer veertig da-

gen vóór hetzelve, had JACOB VAN HEEMSKERK haar voor het eerst op den erfvijand van den Staat, op zee, doen zegepralen.

Laat ons de groep op den achtersteven van dat schip gadeslaan. De hoed met de pluim - de bonte sjerp - het groote zwaard doen ons in een' man van middelbaren leeftijd den bevelhebber vermoeden; - VAN METEREN noemt hem HARBART MARTSSEN, Capiteyn van de Barc, een schip tot die der Admiraliteyt van de Maze behoorende. Die jongeling in den bloei zijner dagen is de Luitenant HEINSZ, - gindsche éénoogige grijskop zijn stuurman; - dat knaapje, hetwelk zich vermetel op dien uithoek geplaatst heeft, is de zoon des bevelhebbers.

'Ik kan waarachtig niet zien, dat de roover nadert,' sprak de vóórlaatste tot den Kapitein, den blik op het schip gevestigd houdende, hetwelk alleen het ééntoonig gezigt, dat lucht en golven aanboden, afbrak.

'Wat, rouwe GIJSBERT!' antwoordde deze, den pekbroek met eene dier vertrouwelijke benamingen aansprekende, in die dagen niet ongewoon, en van welke de deftige Geschiedenis *moijen* BOER, *lange* HENDRIK en *mooi* LAMBERT bewaarde; - 'kunt ge niet zien, dat hij, nu de wind in zijn voordeel is, alle zeilen bijzet, om ons op zijde te komen? - Knaap! reik mij den kijker!'

'Hm! Hm!' mompelde de stuurman, aan de haren van zijnen graauwen baard trekkende, 'toen ik bij den Admiraal van *Veere* scheep kwam, wist men niets van die verspieders; maar JACOB SIMONZ zeî honderdmaal, dat het ééne oog van rouwe GIJSBERT scherper zag dan een valk.'

'Hij komt! hij komt!' riep het jongsken, terwijl zijn vader door den voortreffelijken kijker tuurde, welken deze van JACOB METIUS te *Alkmaar* gekocht had; 'zie, Meester GIJSBERT! eerst was hij onder dát wolkje - nu is het achter hem!'

'De droes! zouden de jaren het doen?' mompelde de oude.

'Dat PIETER CLAES ROCHUSSEN bij ons ware!' zeide de Luitenant, 'de Luipart is naauwelijks tegen hem opgewassen, en onze Barc -'

'Hij schijnt lust te hebben te onderzoeken, of wij al ons kruid bij *Gibraltar* verschoten,' viel HARBART in, en gaf de vereischte bevelen, ten einde den vreemdeling, zoo als hij het verdiende, te ontvangen.

Intusschen naderde het schip inderdaad, en toen deszelfs witte en bruine zeilen meer en meer zigtbaar werden, geleek het in zijne vlugge vaart een' roofvogel, die gereed is op zijne prooi neder te schieten. Een bijgelooviger volk dan de Hollanders van dien tijd zoude het voor een betooverd vaartuig hebben aangezien - er vertoonde zich geen menschelijk wezen op het dek, en echter getuigde elke wending van eene meesterlijke hand, die deszelfs rig-

ting bestuurde. Het was bijna, of die beide eenzame zwervers op de glinsterende oppervlakte van rol hadden gewisseld. De vervolgde scheen de aanvaller te zullen worden; doch HARBARTS hand gaf het teeken, en het seinschot viel van het Hollandsche boord.

De vreemdeling beantwoordde hetzelve door het plotseling ophijschen eener bloedroode vlag, in welke een gouden dolk boven een' omgekeerden beker en een gebroken verkeerbord geplaatst was.

'Houdt u goed, jongens! Voor de Staten en Prince MOURINGH!' riep HARBART tot zijn scheepsvolk; en de luide toejuiching, welke die weinige woorden vergezelde, werd eensklaps door eene doodsche stilte gevolgd. Doch het was niet de stilte der verslagenheid, - de naam des Allerhoogsten werd in den gebede aangeroepen.

'Amen!' klonk het, en om de uitdrukking van een' onzer Historieschrijvers te bezigen, daarna *dronck het schipsvolck malcanderen den dronck der ghetrouwigheyt toe, en seylde lustich naer zynen vyandt*.

'Sa, Trompetter!' beval HARBART, 'blaas luide ons Wilhelmus; hij wete, met wien hij te doen heeft.'

Onwillekeurig paarden zich de stemmen der bootsgezellen aan de schetterende toonen van het speeltuig, en het Vaderlandsch gezang weêrklonk over de golven der Ethiopische zee. Het roofschip was nog altijd op genoegzamen afstand, om elke losbranding des geschuts vruchteloos te doen wezen; maar de blikken der matrozen teekenden hun ongeduld de ontstoken lont nog niet te mogen bezigen.

'HEINSZ!' riep de bevelhebber den luitenant toe; - de jongeling voegde zich bij hem.

'Indien ik sneuvelen mogt, Jongman! gij kent uwen pligt en weet waar mijne orderbrieven liggen; maar ik heb eene bede als vriend, mijn jongsken!' -

'Hier is mijne hand, Kapitein! hij zal in mij een' vader vinden; doch die roover is driemaal zoo zwaar gewapend als wij! Het is misschien de Engelsche Duivel WARDE, of onze vervloekte SIMON *de Danser;* indien ook ik er niet van -'

'Dan zal MARTEN zich zelven redden,' sprak de knaap, wiens groote oogen even veel openhartigheid als heldenmoed teekenden; 'doch de Heer zal mij genadiger wezen, dan u zoo vroeg weg te nemen,' voegde hij er bij, die geloovig opslaande.

'Kus mij, Jongen! - Moeder had gelijk, toen zij u te huis wilde houden.'

'En was ik u dan tot last, Vader! of vreest ge dat ik bang ben? Neen, liever dan als eene oude bes bij den haard te zitten, zoude ik in den mast van dien roover klimmen, en zijne vlag met mijne tanden neêrhalen!'

‘Maar er zijn geen honderd realen van achten bij te verdienen, MARTEN!’ hernam de vader, grimlagchende om de drift van den jongen, en zinspelende op de belooning aan den trompetter van Kapitein CLEINSORGE geschonken, die een dergelijk waagstuk in den slag bij *Gibraltar*, aan boord van den Spaanschen Admiraal, met gelukkig gevolg ten uitvoer bragt.

‘Er is eere bij te behalen!’ hernam de knaap, ‘en hebt gij mij niet zelf geleerd, dat glorie meer waardig is dan geld?’

‘Vergeet het nooit, Jongen!’ hervatte HARBART, ‘en God zal met u wezen, ook wanneer ik -’

Het roofschip was onder schot gekomen - de vader ging in den bevelhebber te loor. ‘Vuur!’ klonk het, en eene donkerder wolk, dan aan den azuren hemel ronddreef, omgaf eensklaps de beide zeekasteelen.

II.

Gij vreesdet in den kruiddamp te zullen stikken, lieve Lezer! - stel u gerust, ik heb u eerst nog een tafereel van geheel anderen aard aan te bieden. Het is de kajuit van het roofschip, twee uren vóór den aanvang van het gevecht.

Het was geen bekrompen vertrek, naar pek of teer riekende, geen dier notendoppen tusschen de wolken en de wateren drijvende, welke mij, indien ik gedoemd ware in dezelve te verwijlen, honderd malen op éénen dag zouden doen wenschen vleugelen te hebben als de vogels des hemels, of vinnen als de visschen der zee. Er heerschte waarlijk Oostersche pracht in die door talrijke Venetiaansche spiegels opgeluisterde kamer, in welke de zachtgroene kleur der gordijnen het te sterke zonnelicht in het liefelijkst half duister verkeerde. De verveling - die grootste aller scheepskwalen - scheen nooit de rozen van het vloerkleed derzelve te hebben gekreukeld. Het moest streelend zijn, des nachts op die weelderige kussens rustende, bij het licht der albasten lamp, welke door gouden schakels voor te hevig slingeren werd bewaard, bij wijle te sluimeren, bij wijle te lezen. Eene voor die plaats en dien tijd aanzienlijke boekverzameling, in een' hoek des vertreks gerangschikt, bood overvloedige gelegenheid voor het laatste aan. - Hier scheidde een doorzigtig raam, van dun koperdraad gevlochten, de bewoners dier kamer van een heir kleine vogelen, wier zoet gekweel de eenzaamheid op de baren deed vergeten; - ginder rezen uit een gouden wierookvat de streelendste geuren op, terwijl de grillig uitgedoste negerknaap, aan wien de zorg was opgedragen hetzelve brandend te houden, van tijd tot tijd de sterkte van het reukwerk temperde, door het binnenlaten eener frissche zeekoelte; - elders

lag een opengeslagen schetsboek, welks bladen door de stoutheid der omtrekken van de hand eens mans getuigden, naast een' half afgevlochten hoed van Italiaansche stroohalmen, een werk, dat de aanwezigheid eener vrouw verried.

Waarom het u verheeld? Ik had niet zoo lang van die jeugdige bekoorlijke - den schoonsten roof des roovers - gezwegen, indien ik geloofd had haar naar waarde te kunnen afschetsen. Den peinzenden blik der hemelsblaauwe oogen op de wentelende baren gevestigd, zat zij aan één der kleine Gothische vensters; - een schilder had haren blanken, ronden arm bewonderd, die langs een' der teekenachtigste stoelen van ons voorgeslacht afhing, - een dichter zich in de beschouwing harer lange, kastanjebruine haren vermeid, die zij achteloos liet nedergolven, en welke de helft van haar boeijend gelaat overschaduwden. Het was eene zonderlinge speling der Natuur, die lokken van het Zuiden bij die oogen van het Noorden, eene speling, die onwillekeurig aan hare doorluchtige naamgenoote herinnerde. Zij scheen het peinzend staren en het gezang der vogelen evenzeer moede; zij wenkte den negerknaap, en hij schoof een donkergroen gordijn voor de woning der luidruchtige zangers en bood zijner meesteres hare luit aan. Maar een weinig tokkelens derzelve bragt deze in nog somberder stemming, en het gedruisch der golven mogt eer dan het geluid van het speeltuig het accompagnement heeten van het volgend couplet, dat zij half luide kweelde:

Stabat Mater zong de schaar,
Neêrgeknield voor 't hoog altaar.
Ook de jonge non zong 't mede, -
Waarom toch haar hart niet brak,
Eer zij hem weêr zag en sprak? -

Zij zuchtte diep, en vervolgde:

Voor gevallenen geen vrede!

smeekende eindigde zij:

Moeder Gods! vergeef het mij!
Ave Maria! Ave Maria!

De deur der kajuit ging open; zij brak het gezang - was het hare geschiedenis? - eensklaps af - alle somberheid scheen geweken; hare lippen lachten den binnentredende het welkom toe.

‘ISABEAU! *my own* ISABEAU!’ riep deze, sloeg zijnen arm vertrouwelijk om haar midden, en drukte op haren betooverenden mond eenen kus, die al het bestraffende, dat in den toon zijner woorden lag, verzachtte.

‘Waarom zoo droevig?’ vervolgde hij in het Engelsch, de taal,

welke bij zijne kleeding, die van een' Britsch Edelman dier dagen, paste.

'FRANCES!' antwoordde hem zijne Vlaamsche minnares - want, helaas! zij waren niet gehuwd - 'FRANCES!' antwoordde zij ontwijkende - want hij had een onderwerp aangeroerd, waarover zij liefst zweeg, 'dat schip in het verschiet, - het vuur, dat uit uwen blik straalt, - de bedaardheid uwer houding in dit oogenblik, alles zegt mij, dat er een strijd op handen is - dat er een gevaar.....'

'Gevaar? zegt gij, ISABEAU! foei, dat vrome lied heeft u bang gemaakt. Maar sla de oogen niet zoo beschroomd neder, - ik verstond het slechts half, - en ik heb u lief, bloode duif! lief om die blooheid zelve; want ik weet, dat gij u slechts om mijnentwil bekommert. Doch wees gerust; *Sir* FRANCES VERNEY is niet bestemd in een gevecht met een' Hollandschen Mijnheer om te komen - de kogel, die mij treffen zal, moet nog gegoten worden! Mijne *Londoner* schuldeischers bidden veel te vurig voor mijn leven, - de dag kan aanbreken, waarin ook ik mij bekeer!'

ISABEAU, bij het begin dezer rede van haren stoel opgestaan, had haar hoofd aan zijne borst nedergevlijd; en het paar leverde, gedurende eenige oogenblikken, eene fraaije groep op: zij, de teedere schoone, in den eersten bloei des levens; hij, de ruim dertigjarige man, wien zoo min uitspattingen als vermoeienissen dát bevallig uiterlijke hadden doen verliezen, hetwelk hem vroeger aan het Hof der grijze *Virgin-Queen* onderscheidde. Maar het was een belangrijker schouwspel voor den zielkundige gade te slaan, hoe ISABEAU onwillekeurig van VERNEY terugdeinsde, toen hij in de laatste woorden eener vlaag van ligtzinnigheid zijner spotternij botvierde en er iets duivelsch in zijnen lach was. Het afgrijzen duurde echter slechts een oogenblik; '*my own* ISABEAU!' zeide hij teeder, als vroeg hij haar vergiffenis, dat hij zich in hare tegenwoordigheid had vergeten; en hare noodlottige liefde voor hem zegepraalde nogmaals over de herinneringen harer vroegste jeugd.

'FRANCES!' sprak zij, 'in het gevecht, moet, wil ik aan uwe zijde staan!'

De ridderlijke roover sloeg een' doordringenden blik op zijne geliefde - indien zijne ervaring van het vrouwelijk hart hem niet bedroog, was dit meer dan eene ijdele gril, - en echter aarzelde hij niet die bede te weigeren.

ISABEAU liet zich niet overreden.

'Allerliefste!' hernam hij op den toon, waarmede hij haar hart gewonnen had, 'toen ik dezen nacht de starren gade sloeg - een droevig beeld uwer oogen, voorwaar! wat CALDERON en SHAKSPEARE zeggen mogen - toen was het niet *Mars*, die mij bedreig-

de - toen was het *Venus*, die mij onheil voorspelde; moet ik gelooven, dat gij het orakel der wigchelarij wilt vervullen?'

'FRANCES! verlangt ge, dat ik sterve?'

'Leven van mijn leven!' antwoordde hij, 'het is geen tooneel voor een vrouwelijk hart!'

'Ik heb meer hart dan gij mij toeschrijft; - zoude ik anders met u -' en een purperen blos vloog over hare schoone wangen, terwijl zij een' oogenblik ophield. 'Ik heb hart genoeg aan uwe zijde te staan, en met u te sterven; - maar hier alleen te blijven - o, dat afgrijsselijk *alleen!* - en bij elk schot te vreezen, dat het u getroffen heeft, en in elken kreet uwen doodskreet te hooren, en te willen, maar niet te durven bidden, FRANCES! daartoe heb ik geen hart genoeg. U aan deze zijde - de zee aan gene - sta dat ISABEAU toe; het is hare eerste - het zal, indien gij haar weigert - hare laatste bede zijn!'

Er was minder drift dan ernst in de wijze, waarop zij die woorden uitsprak; smeekende zag zij hem aan.

'ISABEAU! het geschiede!' antwoordde de roover, en indien hij nog aan de opregtheid van haar verzoek had getwijfeld, de vreugde, welke bij die vergunning uit hare oogen tintelde, zoude er hem van hebben overtuigd.

VERNEY kuste haar en vertrok. ISABEAU greep het zilveren fluitje, dat op de tafel lag; - de negerknaap, die zich bij de komst van zijnen meester bescheidenlijk verwijderd had, verscheen weder.

'GANYMEDES!' sprak zij - *Sir* FRANCES had hem dien naam gegeven - 'GANYMEDES! breng den gevangen' Priester hier!'

Een oogenblik later stond een jong man, het gelaat in eene monnikskap verborgen, met geboeide handen, op den drempel der zijdeur van de kajuit.

'Uw' zegen, mijn Vader!....' vroeg de jonkvrouw, 'de ure des strijds nadert; de uitslag kan noodlottig voor ons zijn.'

'De Heilige Kerk heeft geen' zegen voor roof en moord!' klonk het op doffen toon.

'Onze vijanden zijn ketters, mijn Vader!'

'De Heilige Kerk heeft geen' zegen voor de non, die hare kroon wegwierp!'

Het schoone hoofd van ISABEAU zonk op haren boezem neder - zachtkens gaf zij een' wenk aan GANYMEDES, en was weder alleen.

III.

'Goeden nacht, Luitenant!' zeide rouwe GIJSBERT, de magtelooze hand van HEINSZ drukkende, 'ik zal u dra volgen, Man!'

‘Nu kan hij mij in geen' dikken mist meer een uur lang op den top van den mast laten zitten,’ merkte een matroos aan.

‘GRIETJE DIRKSEN is toch een mooi meisje,’ zeide een ander, luimig genoeg.

‘Dat gaat u vóór, Jongens!’

‘De roover betaalt beter dan de Staten, - hij geeft ons de schoten met rente terug.’

En de waarheid der laatste opmerking werd ten koste des sprekers bevestigd; - want in den volgenden oogenblik stortte hij neder en zijne beide buren met hem. Een zucht, een vloek, een ‘God ontferm u!’ was alles wat men hoorde, en drie redelijke wezens waren geweest!

Men hoorde het ter naauwernood, want het gebulder van het geschut - het gekraak van masten en zeilen - het gejuich - het geschreeuw werd steeds heviger; - de lafste werd moedig, de bloodste onvervaard, het gevecht had een vierde uurs geduurd. Waartoe zoude ik u al de ijsselijkheden van hetzelve schilderen? Hollanders waren nooit laf op zee!

‘Vader! gij bloedt!’ zeide MARTEN.

‘Ik voel het niet, Jongen! - Luitenant HEINZ!’

‘Luitenant HEINSZ is dood!’ klonk het door wolken rooks.

‘CLAES HENDRIKSZ dan?’

En CLAES HENDRIKSZ kwam - ontving de bevelen des kapiteins - en spoedde zich naar het andere einde van het schip.

‘Vader! laat mij den wondheeler halen.’

‘Denk aan u zelven het laatst, zoo gij ooit bevelhebber wordt, MARTEN!

Eene dubbele laag van het vijandelijk vuur deed een akelig gekerm opgaan; maar met meer tegenwoordigheid van geest dan zijne jaren beloofden, strikte MARTEN, te midden van hetzelve, zijnen halsdoek los en wond dien om het been van zijnen vader; - HARBART was aan de kuit gekwetst.

‘ARIE GOOSSENS!’ riep de kapitein, - het duurde eene geruime wijl, eer hij verstaan werd; eindelijk verscheen de geroepene, en HARBART d eelde hem dezelfde orders mede, welke hij een' oogenblik te voren aan CLAESZ HENDRIKSZ gegeven had; - doch het was te laat - de vijand enterde.

Welk een verschil tusschen den bevalligen minnaar, den hoffelijken edelman, dien wij in de kajuit ontmoetten - en den man, die nu aan het hoofd zijner ruwe horden het Hollandsche boord betrad! Het vuur zijner oogen stak akelig af bij de bleekheid van zijn gelaat, - zij hadden gevonkeld, gelijk zij het thans deden, toen het verlies van het laatste overschot van zijn vaderlijk erfgoed aan een' enkelen worp op het verkeerbord afhing. En even wei-

nig als hij toen de aandoeningen, welke zijn gemoed verscheurden, op zijn gezigt verried, even min waren angst en vrees voor den uitslag der vroeg gewaagde entering nu in zijne houding te lezen. Met dezelfde koelheid, waarmede hij weleer menig schoon slagtoffer zijner driften had verlaten, was hij zoo even langs de lijken van wie voor hem waren gesneuveld, voortgetreden; en de kromme Turksche sabel, welker gevest hij omklemde, beefde geen' oogenblik in zijne hand. Al zijne bevelen teekenden kalmte, beleid en moed; slechts wanneer hij bij wijle een' jeugdig krijger, die hem onafscheidelijk ter zijde bleef, aanzag, zweefde een zoete grimlach om zijne lippen, - hij geleek den bleeken zonneschijn in een wintersch landschap.

'FRANCES!' begon zijn makker - VERNEY luisterde er niet naar; hij werd in het verschiet den Hollandschen Kapitein gewaar.

Arme HARBART MARTSSEN! hij zag, dat de bevolen wending verzuimd was. 'Er rest mij niets dan een eerlijke dood!' dacht hij, - en snelde den roover te gemoet. 'MARTEN! groet uwe moeder voor mij!'

Doch eer de aanvoerders elkander ontmoetten, vielen er drie schoten. 'Vader! Vader!' kermde eene stem. 'Vader! Vader!' helaas! de vader zweeg en bleef zwijgen, - MARTEN knielde bij zijn lijk.

Sir FRANCES stond op drie schreden afstands het tooneel aan te staren; - de jeugdige krijger aan zijne zijde zuchtte.

'Zult gij mijns vaders dood niet wreken?' schreeuwde MARTEN, zijne tranen afwisschende, het scheepsvolk toe, terwijl hij de vlag der Barc zag neêrhalen, en in dien smaad de bevestiging aanschouwde van het victoriegeroep der roovers.

Vergeefsche bede - de dappersten waren gevallen!

Eer echter dat zinnebeeld van Hollands onafhankelijkheid door den schendigen voet des vijands konde worden vertrapt, beproefden ARIE GOOSSENS, wiens regterhand was afgehouwen, met de wapenen, welke hem overschoten, - zijne linkerhand en zijne tanden - hem dat heilige teeken te ontrukken. Zij worstelden eenige oogenblikken, - de betwiste vlag werd hun lijkkleed, - GOOSSENS sleepte zijnen tegenstander mede in zee.

'Zult gij mijns vaders dood niet wreken?' herhaalde MARTEN.

'Prince MOURINGH had hem lief, maar ik nog meer, Jongen!' was het antwoord, en VERNEY zoude den dolk, die als een bliksemstraal voor zijne oogen flikkerde en verdween, niet ontgaan zijn, indien de jeugdige krijger den stoot niet in zijnen arm had opgevangen.

'ISABEAU!' riep *Sir* FRANCES, en de kreet verried de hevigheid zijner aandoening.

'Ik ben beloond!' antwoordde de Vlaamsche, 'laat dien knaap in mijne kajuit brengen, het is de zoon des Kapiteins.'

VERNEY gaf de vereischte bevelen.

‘Dank hebbe uw goede wil, rouwe GIJSBERT!’ zuchtte MARTEN, die, van het lijk zijns vaders afgescheurd, terwijl men hem wegvoerde, den man gewaar werd, die zijne bede had verhoord en er duur voor boette.

‘En God - mijne ziele - MARTEN! -’ kermde de stervende.

Vóór nog de schemering inviel, was de Barc leêggeplunderd; en hadden de roovers het kleine gedeelte harer bemanning, dat niet voor de overmagt was bezweken, in ketenen gesloten en aan hun boord overgebragt. VERNEY deed oogenblikkelijk de herstelde zeilen der *Fairest* ophijschen, en zette zijnen togt voort. Vlug als een watervogel, wiens neêrgeslagen wieken slechts de kruinen der golven aanraken, gleed de ranke bodem over den Oceaan, thans door het schitterend gestarnte van dien hemel bestraald. Diep in het Oosten bleef een vurig gevaarte een' geruimen tijd zigtbaar; eindelijk was het, of hetzelve met eenen doffen donderslag in den schoot der wateren wegzonk. ‘Mijn Vader! mijn Vader!’ gilde eene stem op het dek, - het ruwe scheepsvolk had deernis met den schreijenden knaap[(1)].

John Fenimore Cooper op reis.

> Qu'est ce qu'un voyageur? - n'est-ce pas par hasard
> Un mortel ennuyé qui n'est bien nulle part
> Qui sort de son pays pour voir d'autres visages,
> Et de nouveaux travers, que l'on appelle usages;
> Qui rencontre en tous lieux nouveaux sujets d'ennui,
> Et mécontent de tout, revient bâiller chez lui?

Toen *Groot-Brittanje* zich omstreeks het eerste vierde dezer eeuw op het gelijktijdig bezit van drie zeldzame dichterlijke vernuften mogt verhoovaardigen, zeide één harer kinderen - regt Engelsch - dat de Muze der Poëzij al het geschapene tusschen hen verdeeld had. De hemel werd aan MOORE toegekend, - ik weet waarlijk niet, of de man aan den hemel van CHRISTUS of aan dien van MAHOMED dacht; - WALTER SCOTT, gij vermoedt het, kreeg de aarde ten zetel, want een Engelschman houdt zijn eiland voor de natuurlijke vertegenwoordigster derzelve; en Lord BYRON ontving de niet gemakkelijke taak LUCIFER in zijn duister rijk te overwinnen, een last, dien elk, voor wien VONDELS meesterstuk geen gesloten

(1) Gebrek aan ruimte weêrhield ons deze oorspronkelijke bijdrage, van eenen geachten Inzender, in dit Nommer *geheel* op te nemen; gelukkig is het medegedeelde, op zich zelf, meer dan een fragment.
De Redactie.

boek is, heuschelijk zoude hebben geweigerd. Er was meer vernuft dan waarheid in die vinding, en de strekking der schriften van de drie groote mannen is verre van dezelve geheel te wettigen.

Doch een later eisch van dien aard mogt gegronder heeten; het was die van JONATHAN, welke voor JOHN FENIMORE COOPER den drietand van NEPTUNUS vroeg, en hem den grootschen eernaam van dichter en schilder der zee toekende. Wij beroepen ons op het oordeel van hen, die zijne meesterlijke tafereelen van dien aard gelezen hebben, - wij beroepen ons zelfs op de eenzijdigheid van zijn talent. SCOTT is in QUENTIN DURWARD en in IVANHOE, of wilt gij in *Europa* en in het Oosten, even groot schilder als op zijne Hooglandsche bergen, of in WOODSTOCK of WAVERLEY; - BYRON'S lier heeft toonen, welke de hemel aan de hel benijdt, - MOORE'S *Prophet of Chorassan* bewijst, dat er ook andere verwen op zijn palet zijn dan tinten van rozengeur en maneschijn; - COOPER daarentegen, COOPER moet gij op zee laten, wanneer gij hem bewonderen wilt. Werp mij zijne woestijnen, zijne *Savannah's*, zijne bosschen niet tegen; wat zijn het anders dan een andere Oceaan, eindelooze ruimten, waarop geene menschelijke bewoners een spoor hunner aanwezigheid achter lieten; wildernissen, waarvan hij ons de vergeten zwervers met even gloeijende kleuren schildert, als die, welke hij bij het in het leven terugroepen der gezonkene beheerschers der wateren bezigt? Voor mij, ik heb COOPER niet meer dan twee malen in zijnen *Bravo* herkend; de eerste maal bij gelegenheid eener ongelukkige reminiscentie uit *the Spy;* de tweede maal bij den heerlijken wedstrijd op de golven van het Adriatische meir, - hij zag in *Venetië* slechts eene andere VENUS, uit de baren geboren. Verg mij niet, dat ik u van den *Heidenmauer* en den *Headsman* spreke; ik zoek niet gaarne naar doornen aan de rozen; - ik betreur elke verkeerde aanwending van talent of genie. Het is een vergeefsch martelaarschap!

En toch wagen wij het uwe aandacht op dien man te vestigen; niet als romanschrijver, niet op zee, maar reizende langs den *Rijn* en door *Zwitserland*, in eene gemakkelijke postkoets, nog altijd *Yankee,* het is waar, maar *Yankee*, die met al de genoegens van het Europeesche leven opheeft, en FRANCES TROLLOPE menige aanmerking op zijn geliefd Vaderland toestemt. Vrees evenwel niet, dat wij u eene letterlijke vertaling dier *Excursion on the Rhine* en *Visit to Switserland* zullen geven, of u lang doen stilstaan bij zijne *Residence in France!* Voor het laatste is er bij ons te weinig constitutionneel leven, en onze dagbladen hebben u buitendien van tijd tot tijd met de gebeurtenissen in *Parijs* bekend gemaakt, welke COOPER door eenen republikeinschen bril beschouwt; - wat de eersten betreft, wij zijn verklaarde tegenstanders van drooge reis-

journalen, en willen ons voorstellen, dat wij in de postkoets slechts naar de aardigste anecdotes en opmerkingen van COOPER luisterden. Het moet pikant, het kan zelfs nuttig zijn dien man te hooren, wanneer het eigenaardige zijner wijze van zien niet in honderde gemeenplaatsen des dagelijkschen levens te loor gaat. Wij zullen dus al de genoegens der reize smaken, zonder de vermoeijenissen derzelve door te staan, zonder de kosten te moeten dragen, iets voor Hollanders zeer wezenlijks, - vindt gij niet? Het zal u voor het minst blijken, dat de groote landgenoot van WASHINGTON IRVING niet tot die reizigers behoort, in ons motto even juist als scherp geteekend, - dat hij niet zonder vrucht eenige jaren op het Vaste Land doorbragt, - en onpartijdig genoeg is, waar de weegschaal bij zijne vergelijkingen ten onzen voordeele overhelt, uit geene bespottelijke vaderlandsliefde, de minderheid van *America* te verzwijgen. Het is die openhartigheid, welke ons in hem bevalt, welke wij gaarne, ook door onze reizigers op kleiner schaal, zagen navolgen.

Zie hier de fragmenten, welke wij vervolgen zullen, indien zij u niet doen geeuwen.

Een tuin achter het huis en postpaarden.

Parijs.

Wij zijn een weinig geneigd te stoffen op de gemakkelijkheid van het reizen in *America*, en, voorzeker, zoo lang als iemand het in stoombooten en op spoorwegen kan uithouden, en met louteren spoed tevreden is, kan geen Land ter wereld misschien met het onze wedijveren, de afstanden in aanmerking genomen; maar ons ontbreekt geheel de voortreffelijkste wijze van de eene plaats naar de andere te komen, welke men in *Europa* aan de inrigting der Posterijen heeft dank te wijten. Door hare paarden voor uw eigen rijtuig te laten spannen, wordt de koets u eene andere kamer, in welke niemand regt heeft onaangediend binnen te treden, in welke gij voor alle stoornis beveiligd zijt, - en gij blijft, wat meer zegt dan dit, heer van uwen tijd. Welk een genoegen is het te kunnen gaan waarheen het u behaagt - te kunnen stilhouden waar het u lust; en niet van het blazen van den hoorn of het kleppen der klok af te hangen! Wat de snelheid betreft, ge kunt, des verkiezende, tien (Engelsche) mijlen in één uur afleggen, door eene kleinigheid meer te betalen, - of met slechts de helft van dien spoed voortrollen, indien dit beter met uwe neiging overeenkomt. Een goede knecht en een goed rijtuig zijn onontbeerlijk; maar beide zijn, tot billijken prijs, in dit gedeelte der wereld te krijgen.

Ik gevoelde nooit het voordeel van deze wijze van reizen - en ik geloof nu alle anderen te hebben beproefd - noch het aangename van den voet, waarop men te *Parijs* leeft, zoo sterk als bij deze gelegenheid. Tot het laatste oogenblik toe had ik niet besloten, welken weg wij zouden inslaan, over welke plaatsen wij het doel van onzen togt zouden bereiken. De meubelen der vertrekken, welke wij bewoonden, waren mijn eigendom, en het was ons plan vóór den winter in *Parijs* terug te zijn, ten einde er dien door te brengen. Vroeg in den morgen was de ballast gestouwd - het rijtuig stond in den hof gereed - en te tien ure zetteden wij ons, als gewoonlijk, rustig aan het ontbijt. Wanneer gij waart binnen getreden, ge zoudt naauwelijks eenig teeken van reisvaardigheid aan ons hebben bespeurd. Als ervaren veteranen hadden wij ons bij het inpakken tot het schraalst mogelijk minimum bepaald; geen enkel meubel was van zijne plaats geraakt; alles was in volkomen orde, en gij zult u eenig denkbeeld der gemakken kunnen vormen, wanneer gij in het oog houdt, dat deze de toestand was van een huisgezin, dat uit vreemdelingen bestond, en dat binnen een half uur eene reize van verscheidene maanden zou aanvaarden; werwaarts wist men niet.

Ik dacht aan den steenworp van ROUSSEAU, toen ik in mijne besluiteloosheid door de glazen der kamer in den fraaijen tuin tuurde, die zich achter dezelve uitbreidt; en ofschoon ik als vreemdeling misschien weinig bevoegd ben over het onderwerp vonnis te vellen, wil ik liever met u kouten over die te *Parijs* zoo algemeene lusthoven, dan over de twijfelingen van den armen JEAN JACQUES of de mijne. Ik ken de stad reeds sedert zes jaren, en toch verbazen dezelve mij dagelijks door hun aantal, hunne schoonheid en hunne pracht. In *Rome* en in *Florence*, in *Venetië* en in *Genua* mogen de lusthoven het in rijkdom en uitgestrektheid, betrekkelijk, van de Parijsche winnen, maar, *Rome* uitgezonderd, bezit geene dier steden zulke tuinen; en *Rome* zelve heeft er slechts weinige bij de paleizen harer edelen. De Romeinsche Villa's zijn meest alle van de paleizen afgescheiden, en de helft derzelve liggen buiten de muren der Heilige stad. De bijzondere noch openlijke tuinen binnen *Parijs* kunnen met deze Villa's vergeleken worden; maar er is eene weelde, eene rust, eene schoonheid, in die vijf of zes morgen lands, die hier achter zoo menig hôtel in lusthoven herschapen zijn, welke ik niet geloof, dat eenige stad der Christenheid in zulk een' overvloed aanbiedt. De wijze van leven, welke het hôtel tusschen *la cour et le jardin* plaatst, wordt teregt voor de volmaaktste aangezien, die een verblijf in de stad veroorlooft: want terwijl zij veiligheid waarborgt door middel der poort, en het gebouw aan de straat onttrekt - de hoogste wensch van wie

niet tot het gemeen behooren - geeft zij plaats en ruimte voor beweging en verlustiging door lommer, heestergewassen, boomen en wandeldreven. Het is niets ongewoons voor Franschen, in den zomer hunnen maaltijd te doen op eene schoone stille plek van zulk eenen hof, en dat in het hart van eene der volkrijkste en drokste steden van geheel *Europa*. De armzalige en bekrompene onderdeelen van onze steden beletten voor immer de mogelijkheid van het genot eener zoo groote en echter zoo gepaste weelde, en indien het al dezen of genen lieveling des lots ten onzent gelukken mogt zijne eigen woning en buurt in dezen trant te verfraaijen, zoude een club ondernemers hem spoedig verpligten, hun door zijne laurierboomen en rozenstruiken een pad te banen of een' weg te openen, ten einde hunne zakken te vullen. In *America* sympathiseert elk met den man, die geld verdient; want dat is het voorwerp der algemeene jagt, de snaar, welke men slechts behoeft aan te roeren, om bij het gansche publiek weerklank te vinden; en klein is inderdaad ten onzent het getal dergenen, die zich een begrip kunnen maken van de geneugten van iemand, die het zijne op eene bevallige wijze en met eenen goeden smaak wil besteden en genieten. Wanneer dit het gevolg was van de eenvoudigheid onzer leefwijze, zoude het ten minste eerbiedwaardig zijn; - maar elk weet, dat het grootste genoegen ten onzent in pralen bestaat: eene tentoonspreiding van pracht, ten koste van gemak en gepastheid, is het euvel, waaraan men in *America* mank gaat.

Eenige minuten vóór tien ure en het geklikklak van zweep en hoeven verkondigden ons, dat de paarden naderden. De *porte-cochère* werd geopend, en twee postiljons, met ouderwetsche stevels, reden, elk op een ros gezeten, en een ander bij den teugel houdende, binnen. Dit alles geschiedt rustig, daar er niets ongewoons in steekt; zij spanden de paarden voor het rijtuig, zonder eene enkele vraag te doen, en plaatsten zich toen in hun bont liverei naast hetzelve. Ondertusschen waren wij in de calèche gestegen; de paspoort was voor *Brussel* genomen: '*Par quelle route, Monsieur?*' vraagde de postiljon, met den voet in den stijgbeugel, gereed zich in den zadel te werpen. '*A St. Denis!*' antwoordde ik, daar de vraag mij tot het nemen van een besluit verpligtte, en al mijne twijfelingen deed ophouden, zoo als twijfelingen dit gewoonlijk doen door het inslaan van het platgetreden spoor.

Louis Philippe en generaal Lafayette.

Generaal LAFAYETTE vattede in 1830 de republikeinsche betuigingen van den *Roi-Citoyen*, in het eerst te letterlijk, op, en nam misschien niet altijd dat *ménagement* in acht, waarop iemand, die een' troon

bekleedt, al is het *un trône populaire*, aanspraak maakt. Hij verhaalde mij, toen ik hem in dien tijd eens des avonds bezocht, dat de Koning hem des morgens gezegd had, dat eenigen zijner hovelingen den Generaal *un maire du palais* noemden. Ik vroeg hem, of hij geloofde, dat Z.M. met die meening instemde. 'Wel, hij betuigt wel niet, dat hij het doet; maar ik geloof toch, dat hij *tant soit peu* van hetzelfde gevoelen is.' Het was een kittelachtige toestand met een' Souverein op zulk een' voet te staan, een toestand zonder voorbeeld in *Frankrijk*, voor het minst, sedert de dagen van HUGUES CAPET. Weinige weken later deelde Generaal LAFAYETTE mij een ander gesprek mede, dat hij met den Koning over zijn eigen vrij lomp ontslag uit zijne geliefkoosde betrekking gevoerd had. 'Gij zult voor uw leven tot *honorair* Opperbevelhebber over de Nationale Garde benoemd worden,' zeide de Koning. - 'Sire! wat zoudt gij er van zeggen *honorair* Koning te zijn?' was het antwoord. Het was duidelijk te zien, dat zulk eene vriendschap niet altoosdurend konde wezen.

Philips II en Maria van Engeland.

> **Dese Coninginne Maria was een goede Vrouwe / maer zynde opghevoedt in haedt ende nydt / soo om 't scheyden van het Houwelyck tusschen haer Vader ende Moeder / als om de Religie / heeft haer oorsake ghegheven om veel bloets in haer tyden te storten.**
> EM. VAN METEREN, *Hist. der Ned. Oorlogen.*

PHILIPS II was op zijn achttiende jaar (1545) vader en weduwenaar geworden; en negen jaren verliepen, eer MARIANNE van *Portugal* in het hart van den toenmaligen Prins door MARIA van *Engeland* werd opgevolgd. In het hart schreven wij en zijn geneigd dat woord terug te nemen; want wij lezen wel van het deftig gezantschap, - aan het hoofd van hetwelk LAMORAAL, VAN EGMOND en CAREL VAN LALAIN stonden, - dat de hand der Koningin voor den Vorstelijken minnaar vroeg, die tien jaren jonger was dan zij; wij lezen wel van de schoone vloot, waarmede hij als verloofde te *Hampton* aankwam, en van de staatsie, waarmede zijne bruid hem te *Winchester*, door STEPHEN GARDINER, den bekenden Bisschop, werd te gemoet geleid, maar nergens van hare schoonheid of zijne verliefdheid. Inderdaad, beide bestonden niet, -

en van dáár waarschijnlijk het ongeluk van eenen echt, die, tot geluk van beiden, slechts vijf jaren duurde. Indien wij, in plaats van een paar geschiedkundige bijzonderheden over deze doorluchtige personaadjen te willen mededeelen, verkozen hadden eener dichterlijke verbeelding bot te vieren, de historie zelve had ons stoffe aangeboden voor onheilspellende voorteekenen. De jeugdige PHILIPS bragt in zijne schepen vijf duizend Spaansche krijgsknechten mede, om de *Nederlanden* in bedwang te houden; de niet langer jeugdige MARIA had, weinige maanden te voren, de gevlugte Hervormden, - die van haren voorganger EDUARD eene schuilplaats in *Londen* ontvingen, - genoodzaakt hare vervolgingen op zee te ontwijken: - het wreede paar mogt voor elkander geschikt heeten, maar was niet bestemd om gelukkig te zijn; de Nemesis der Ouden is meer dan een dichterlijke droom.

Wel had MARIA beproefd zijne liefde te winnen; immers in de Bibliotheek van COTTON berust nog een handschrift van haar, dat haar voor het minst van achterhoudendheid en heerschzucht vrij pleit. Waarschijnlijk schreef zij het, toen PHILIPS pas den Engelschen troon had bestegen; het luidt vertaald, als volgt:

> ‘Last voor mijn heere PREVISEL:
> Ten eerste, den Koning den geheelen toestand van dit rijk bloot te leggen, met alles, wat daartoe betrekking heeft, zoo veel als gij weet waarheid te zijn;
> Ten tweede, zijne bevelen in alle opzigten te gehoorzamen;
> Ten derde, hem in alles bij elke gelegenheid, wanneer hij u zal raadplegen, uw gevoelen te zeggen, zoo als het een' getrouwen raadsheer past.
> MARIA, de Koningin.’

Zóó zoude geene CATHARINA DI MEDICIS, zóó zoude geene CATHARINA van *Rusland* geschreven hebben; en echter geeft HOUSSAIE in zijne *Mémoires* ons het volgend ongunstig berigt over dien Vorstelijken echt:

‘Zij was eene deugdzame Prinses,’ (HOUSSAIE was een goed Catholijk) ‘maar zij bezat jeugd noch schoonheid; en haar huwelijk met PHILIPS was even weinig gelukkig voor den een' als voor den ander. De man hield niet van zijne vrouw, schoon zij op hem verzot was; en de Engelschen haatten PHILIPS nog meer, dan hij hen haatte. SILHON zegt, dat de gestrengheid, welke hij in *Engeland* jegens de ketters aan den dag legde, een der hinderpalen was, welke Prins KAREL (Don CARLOS) beletteden MARIA op te volgen, iets waartoe de Koningin hem uitgenoodigd had, ingeval zij kinderloos mogt overlijden. - Maar geen geschiedschrijver gewaagt van die vermeende genegenheid, en het is wel waarschijnlijk, dat MARIA er nooit in ernst aan gedacht zal hebben, den zoon van eenen Spaanschen Monarch

te harer opvolging op den Engelschen troon te bestemmen. Haar volk verfoeide haar om dezen echt, en in de laatste jaren van haar leven had zij weinig reden over PHILIPS tevreden te zijn, wegens zijne verklaarde onverschilligheid jegens haar. Zij wist wel, dat het Parlement er nimmer in zoude toestemmen hare zuster ELISABETH uit te sluiten, die door den adel bemind werd, als zijnde gunstiger gestemd vóór de nieuwe Godsdienst en vijandiger tegen het Oostenrijksche Huis.'

HOUSSAIE voegt er bij: 'Na den dood van MARIA verzocht PHILIPS ELIZABETH ten huwelijk; en zij, die in het begin harer regering nog wankelde, vleide hem eerst met eenige hoop. Maar, zoodra zij jegens den Paus het masker aflegde, lachte zij PHILIPS uit, en zeide aan den Hertog van *Feria*, zijnen afgezant, dat haar geweten haar niet veroorloofde den echtgenoot harer zuster te huwen.'

Deze Monarch werd echter niet door zulke gemoedsbezwaren gekweld. Bloedschande schijnt in zijne oogen iets bijzonder bekoorlijks te hebben gehad, want hij bood zich zelven drie malen aan drie onderscheidene schoonzusters aan.

De geschiedenis der *Armada* is door een' onzer voortreffelijkste Vaderlandsche Geleerden keurig beschreven; - het was de wraak van PHILIPS, - hare mislukking maakte een' diepen indruk op zijn gemoed. Eer hij stierf, ried hij zijnen zoon aan: 'Vrede met *Engeland* en oorlog met de overige Mogendheden!' - '*Pacem cum Anglo, bellum cum reliquis*.' Na zijnen dood schreef een Spaansche Grandezza, met een stuk houtskool op den schoorsteenmantel zijner kamer, het volgende grafschrift, hetwelk zijn karakter in vier regelen keurig teekent:

'Siendo moço luxurioso
Siendo hombre, fue cruel;
Siendo viejo, codicioso;
Que se puede esperar del?'

Maar de dagen zijn voorbij, waarin volgens BILDERDIJK de kennis der Spaansche taal tot eene fatsoenlijke opvoeding behoorde; - neem dan deze gebrekkige vertaling voor lief:

'Hij was wellustig in zijn jeugd,
Wreed in zijn manlijk leven,
En gierig in zijn' ouderdom:
Waar kon hij hoop op geven?'

t.o. 77

De alligator en de jonge stier.

Een tooneel uit het Oosten, van de boorden van den *Ganges* misschien, maar waarvan het Westen, waarvan *Europa*, vooral in eene andere dan de dierenwereld, dikwijls de wedergade aanbiedt. Dáár is het de Alligator, die op het onverwachtst uit de rietplanten, welke langs den oever van den donkerkleurigen en traag voortvlietenden stroom wassen, te voorschijn springt, en het argeloos gedierte verrast, terwijl het in de lommer van eenig hoog geboomte rust. Ten onzent vergeleek een geestig schrijver onlangs de stokers en de werktuigen der omwentelingen bij BERTRAND en RATON, onze oude bekenden uit de fabelen van LAFONTAINE; maar doen de tooneelen, welke het Hof, de groote wereld, de hoogere kringen aanbieden, u nooit aan den Alligator en den jongen Stier denken? Hebt gij dan nimmer gehoord, dat list beter is dan sterkte? die stelling eener hoogst beschaafde maatschappij! De groote physische kracht van den jeugdigen Stier baat hem weinig tegen den onvermoeden aanval van den verraderlijken vijand; een enkele slag van den staart des Alligators sleept hem in de wateren mede, en de looze overwinnaar voedt zich met zijne beste sappen, trots al de kracht, al den moed van den overwonneling.

Arme slagtoffers van den wellust, de speeltafel, de eerzucht, gij weet wel, dat er ook ten onzent Alligators zijn; - helaas! dat gij dezelve slechts te laat leerdet kennen!

Mozaïk.
Vaderlijke waarschuwing.

De Chineesche Keizer TEHON reisde, vergezeld van zijnen oudsten zoon, door de onderscheidene deelen van zijn uitgestrekt Rijk, en deed nu en dan het Vorstelijk rijtuig juist dáár stil houden, waar de landlieden het zwaarst moesten arbeiden. ‘Ik heb u met mij genomen,’ dus sprak hij tot den jongen Vorst, ‘om u ooggetuige te doen zijn van het harde werk, waartoe de landman verpligt is, - opdat zulks uw hart verteedere, en de gedachte hieraan u belette, hem ooit door uwe belastingen nog meer te bezwaren.’ - Het blijkt niet, dat één der tegenwoordig in *Europa* regerende Vorsten immer hunne doorluchtige voorouders op een' dergelijken togt vergezeld hebben.

Beschaming.

Mevrouw de Gravin DUMAS-RUFFEY zamelde op eenen Zondagmorgen van 1804, in hare Parochiekerk te *Parijs*, de liefdegiften voor de armen in. Elk beijverde zich milddadig te zijn, en de smeekbede eener jonge en schoone vrouw bewoog de verstoktste zondaars wèl te doen. Nadat zij echter de onverschilligsten bekeerd had, kwam zij aan den stoel van den *Fermier-Général* TOINARD, een' zeer rijk, maar ook zeer gierig man. Zij biedt hem de beurs aan. ‘Vergeef mij, Mevrouw!’ roept TOINARD, verwonderd en knorrig, op eenen gemaakt droevigen toon uit, ‘ik zoude u gaarne iets geven, maar ik heb volstrekt niets.’ - ‘Hoe gelukkig gevoel ik mij!’ antwoordde hem de Gravin, ‘u de beurs der armen te kunnen aanbieden, Mijnheer! - gij hebt niets, zegt gij, neem er uit, wat er in is behoort u toe!’

Zang van het Arabische meisje.

(*Uit the Light of the Haram.*)

Vlugt ter woestijne, vlugt met mij,
Hoe schraal de disch des zwervers zij;
Der liefde valt de keus niet zwaar,
Geen troon alleen - een tent met haar.

De rotsen van mijn Land zijn bar;
Maar dubbel vriendlijk noodt van verr'
Der winden droeve, gele bruid,
De Acacia dáár tot poozen uit.

De vlakten van mijn Land zijn kaal;
Maar liever dan een marmren zaal
Heeft haar, ten dartlen, vrijen loop,
De zilvervoetige Antiloop.

Kom dan - de dochter der woestijn
Zal u de lieve Acacia zijn,
En de Antiloop met vluggen voet,
Wier blijdschap de eenzaamheid vergoedt.

Het licht der min breekt eensklaps aan,
Ons treft een blik - een stem - een traan;
En 't is der ziel als vond ze een' schat,
Vergeefs gezocht op 't duister pad, -

Of oog en mond - zoo vaak gedroomd -
De ons voorbestemde ons tegenkoomt,
De zoete klank - het streelend licht -
Wat nooit uit ons geheugen zwicht!

Uw blik was mij die zonnestraal,
Uw stem die tooverzoete taal;
Mij nieuw, als klonk ze uit hooger sfeer,
Mij zoet, als minde ik haar weleer.

Vlugt dan met mij, zoo nooit uw hand
De parel valschlijk wierp in 't zand,
Die, waart gij uwen eed getrouw,
Nog aan uw' boezem rusten zou.

O! kom, indien uw min voor mij
Rein, frisch is, als die ik u wij,
Of als de wel, wen in den grond
De kievit haar voor 't eerste vond[1].

Maar zoo ge een' andre om mij verstoot,
Het beeld, waaraan ge uw hulde boodt,
In woeste drift van 't voetstuk scheurt,
En 't mijn' nu op dien bouwval beurt;

Vaarwel dan; - want ik zou veeleer
Mijn tent slaan op een dooijend meir,
Dan bouwen op een' liefdegloed,
Zoo valsch als dien uw harte voedt.

L. R-.

Lied.

Waarom dekt het heldre azuur
De uitgestrekte hemelbogen?
Om aan 't blaauw gelijk te zijn
Van uw lieflijk tintlende oogen.
Waarom siert het gloeijend rood
't Puikje van de rozelaren?
Om van uw bekoorbre wang
't Schittrend blosjen te evenaren.
Op bevel des Liefdegods,
Is, mijne éénige Uitgelezen'!
Al dat schoon alléén gewrocht,
Om aan u gelijk te wezen.

(1) De Arabieren onderstellen, dat den Hudhud of Kievit de gave geschonken is, onder den grond verborgen water te ontdekken.

Waarom is de sneeuw zoo wit,
Als zij neêrdaalt op de dreven,
Dan om van uw borst-albast
Ons een flaauwe schets te geven?
Waarom is de glans zoo schoon
Van de gouden zonnestralen?
Om gelijk te zijn aan 't hair,
Dat we uw schoudren langs zien dwalen.
Op bevel des Liefdegods,
Is, mijne éénige Uitgelezen'!
Al die pracht alléén gewrocht,
Om aan u gelijk te wezen.

Waarom doet Natuur ons steeds
Door heur schoon de borst ontgloeijen?
O! in haar zien wij het schoon,
Waardoor gij ons pleegt te boeijen.
Waarom kan Muzijk ons 't hart
Door heur toongeruisch veroveren?
O! omdat zij als de klank
Van uw zilvren stem mag tooveren.
Op bevel des Liefdegods,
Is, mijne éénige Uitgelezen'!
Al dat zoet alléén gewrocht,
Om aan u gelijk te wezen.

H.

De bij.

Naar Moore.
(*When the first summer-bee.*)

Wanneer de eerste zomerbij
Langs de jonge roos zal zweven,
Zal ik mij tot u begeven,
Dierbare! even vlug als zij.
Zij naar bloemen, ik naar lippen,
Waar de honig overvloeit -
Wat ontmoeting zal dit wezen voor ons beide in min ontgloeid!

Dan snort zij van plant tot plant
Door de gaarde heen en weder,
Daar ik, meer getrouw en teeder,
Bij u toef, in liefde ontbrand.
Dan snelt zij om nieuwe zoetheên
Steeds naar duizend bloemen heen;
Maar dat zoet van duizendtallen vindt mijn harte slechts bij één.

H.

Mengelingen.

Oud-Nederland, door vreemdelingen beoordeeld.

> - ‘Mire Vuestra Merced,’ respondiô SANCHO, ‘que aquellos que allí se parecen no son gigantes, sino molinos de viento, -’
> CERVANTES, *Don Quixote de la Mancha*.

Waarlijk, mijne Lezers! ge zoudt me bij den minnaar van DULCINEA DEL TOBOSO mogen vergelijken, indien het mijn doel ware, door dit opstel, tegen eenige vreemdelingen ten strijde te trekken, welke ons Vaderland, in den jongsten tijd, min of meer onjuist of partijdig beoordeelden. Helaas! zoo weinig als de wieken der windmolens de uitdagingen van den heldhaftigen Dolenden Ridder verstonden, zouden zij het mij doen; wij hebben er vloot noch leger naar, heeft LULOFS ergens aangemerkt, om de gansche wereld Hollandsch te leeren. Ik weet dan ook inderdaad niet, wat meer mijnen lachlust opwekt, de goedhartige verontwaardiging, welke sommigen bij dergelijke gelegenheden in onze tijdschriften lucht geven, of de ophef, welken men maakt, wanneer een vreemdeling het een of ander voortbrengsel onzer letterkunde de eer eener vertaling bewijst. De eerste overschrijden zelden de grenzen van ons Vaderland, de uitgevers der laatste rekenen op onze nationale eigenliefde. Wie, om niet van mijn onderwerp af te dwalen, wie in het eerste opzigt iets goeds wil doen, schrijve in de taal van het volk, tot hetwelk hij zich wendt; - Mr. J. VAN 'S GRAVENWEERT heeft er ons een treffelijk voorbeeld van gegeven.

Ik vermaak mij met hunne lachwekkende oordeelvellingen, en leer soms uit de dwaasheden, welke zij van ons verhalen; want het is er verre van, dat het vonnis van vreemdelingen, hoe onbillijk of averegts ook, voor ons van geene waarde zoude zijn, omdat wij hen niet kunnen teregt wijzen. Hebt gij nooit opgemerkt, dat het een onderscheidende karaktertrek van de bewoners van een klein Land is, blind voor elkanders zwakheden te zijn? of dacht gij nimmer, wanneer gij bij wijle een wezenlijk gebrek als eene prijsselijke hoedanigheid hoordet roemen, aan eene der geestigste fabelen van GELLERT, aan het bekende volkje van SWIFT?

Voor mij, ik wil er rond voor uitkomen dit dikwijls te hebben gedaan, en daarom prijs te stellen op het oordeel van iemand, die mij niet in den bloede verwant is, iemand, dien ik nooit beleedigd heb, en die mij mijnen roem niet benijdt, twee oorzaken, waaraan de eigenliefde gewoonlijk alle ongunstige beoordeelingen toeschrijft, (het zij in het voorbijgaan ter stichting van dichters en schrijvers opgemerkt!)

Wilt gij een paar voorbeelden, hoe ik partij trek van dergelijke aanmerkingen op onzen volksaard? Waar ik ooit een' vreemdeling ontmoette, beijverde ik mij hem allerbeleefdst den weg te wijzen; want ROUSSEAU zegt, scherp genoeg, dat men dit ten onzent slechts *voor geld doet*. - Sir WILLIAM TEMPLE, de geestige afgezant, die even veel belang stelde in aardige vertellingen als in drooge staatsstukken, de vriend van HUYGENS, die trotsch was op zijne vruchtboomen te *Shene* als onze landgenoot op zijne linden te *Hofwijck*, Sir WILLIAM TEMPLE getuigt van ons, dat wij *meer achtingswaardig dan beminnelijk zijn*. Ik durf u verzekeren, dat zoo ge mij ooit in gezelschap van Britten aantroft, gij overtuigd zoudt worden, dat ik door droomig stilzwijgen noch afgetrokkene norschheid aanleiding geef tot hernieuwing van het vonnis, door den hartstogtelijken liefhebber van druiven en perziken over ons gestreken. PUFENDORF beweert.... maar Zweden zijn bij ons zoo zeldzaam, dat men hen met Finnen en Lappen verwart, laat mij met een nieuwen voorbeeld besluiten, de Baron D'HAUSSEZ, de Ex-Minister van wijlen Z.M. KAREL X, biedt er mij gelegenheid toe. De doorluchtige balling, die met vier paarden reist, zag in onze hoofdstad eene rarekiek van akeligheden en zeldzaamheden, opstandelingen uit het *Dal van* JOSAPHAT, en rijtuigen uit de zeventiende eeuw. Sedert dien tijd droom ik van zwemscholen en worstelperken voor onze jeugd, en denk eerstdaags eene brochure over het nut derzelve uit te geven, dat is, zoodra ik de koetsen onzer bet-over-grootmoeders met eigen oogen zal hebben aanschouwd. Het lezen der aanmerking zijner Excellentie over het viseeren van paspoorten en de lijst der logementhouders, heb ik echter reeds drie Commissarissen van Policie in goeden ernst aanbevolen.

Hij kan *ons* teregtwijzen, vlei ik mij, zoodra ik de beschrijving der reizen van eenen vreemdeling door ons Vaderland inzie, en daar het uit de mode raakt, bij den wijze van *Ferney* te zweren, en ons Land, onze lucht en ons zelve met drie woorden te schetsen[1], had ik, in den jongsten tijd, zelden reden mij over dergelijke lektuur te beklagen. Prins PÜCKLER MUSKAU... doch gij kent

(1) *Canaux, canards et canaille.*
VOLTAIRE.

de *Brieven van een' Afgestorvene;* - streelde het u niet, den bekoorlijken weg van den *Haag* naar *Haarlem* eindelijk door een' smaakvol vreemdeling naar waarde te hooren prijzen? Eilieve, lees, na zijne beschrijving, de opmerkingen, tot welke dezelfde streek een' letterkundigen Engelschman in 1780 uitlokte, en zeg mij, of de Volksregtvaardigheid, of wilt gij liever het Cosmopolitismus, geene reuzenschreden deed, sinds die dagen:

'Het is jammer, driewerf jammer van die prachtige, maar bestoven parterres, - aan deze zijde wasemt elke bloem, die voor goud veil is, hare streelende geuren uit; aan gene vergiftigt elke stank, welke uit vaart of sloot kan oprijzen, den dampkring. Deze traagvlietende modderpoelen tarten al de magt der Vereenigde Provinciën, en behouden de vrijheid te stinken, in spijt der veelvuldige pogingen, om ze van vuilnis te reinigen. Maar misschien zeg ik te veel; want ik heb er niet het minste gezag voor te onderstellen, dat men ooit eenige middelen aanwendde, om die schadelijke plassen te zuiveren. Wie weet, of hun reuk niet streelend of liefelijk is voor een Hollandsch gestel? Men wordt uitgelokt dit vermoeden voor waarheid aan te nemen, door de talrijke koepels en lusthuisjes, welke vlak boven de oppervlakte derzelve zijn gebouwd, en die men dáár slechts kan hebben geplaatst, met het doel dien stank te genieten. Wanneer de kikvorschen niet van het bewind dezer Landen waren uitgesloten, (en ik vind het een weinig hard, dat men het deed,) niemand zoude zich over die keuze verwonderen. Zulke Burgemeesters zouden hunne paveljoenen natuurlijk op zulke plekken nederslaan. En echter verwonder ik mij niet zeer over de vischachtigheid van derzelver ligging, daar iemand mij hier heeft willen verzekeren, dat er een tijd is geweest, waarin geheel Holland water was, en de voorzaten der tegenwoordige bewoners dus bij gevolg visschen waren. Eene zekere oesterachtigheid van oogen en kwabbigheid van gelaat zijn bijna voldoende bewijzen dier waterige afkomst; en, ik bid u, met welk doel werden broeken, als die, welker last de Hollanders zich getroosten, toch uitgevonden, dan om er een' zwaaijenden staart in te versteken, en aldus de mismaaktheid van een dolfijnachtig uiteinde te bemantelen?'

Doch mijne inleiding is reeds te lang; laat ik u zonder verdere pligtplegingen de drie reizigers, wier Werken ik onlangs las, mogen voorstellen. De eerste is M^{r}. ROGER DE BEAUVOIR, een Franschman, die wèl zoude hebben gedaan, indien hij zich vóór de uitgave van zijn boek de woorden van MONTAIGNE had herinnerd: '*A cette cause* (*apprendre à bien juger*) *le commerce des hommes y est merveillieusement propre et la visite des pays estrangiers: non pour en rapporter seulement à la mode de nostre noblesse françoise, combien de pas a Santa Rotonda ou la richesse des calessons de la Signora*

LIVIA; *ou, comme d'aultres, combien le visage de* NERON, *de quelque vieille ruyne de là, est plus long ou plus large que celuy de quelque pareille medaille, mais pour en rapporter principalement les humeurs de ces nations et leurs façons, et pour frotter et limer nostre cervelle contre celle d'aultruy*'; - hij had zijn Werk, als eene mislukte proeve, ten vure gedoemd[1]. De tweede is *der Verstorbene* (eene naäperij van Prins PUCKLER MUSKAU) een man, die zich uitgeeft van Duitschen Adel te zijn, en op zoo vele zedelijke gebreken van dien stand zóó schaamteloos roem draagt, dat wij het boek voor eene Satyre op denzelven zouden houden, indien het pikanter was[2]. De derde is JOHN MAC-GREGOR *Esq.;* de titel van zijn Werk: *My Note-book*, nam mij voor den man in; ik houde niets van die weidsche uithangborden[3]. Veelligt was hij echter slechts zoo zedig, omdat hij zich op een vroeger goed boek konde beroepen.

De drie schriften teekenen onwillekeurig het karakter der drie reizigers; wij zullen u uit elk derzelve eenige proeven, eenige aanmerkingen, hetzij juiste of dwaze, mededeelen; van hunne staatkundige begrippen zwijgen wij opzettelijk. In dit opzigt lieten de lofspraken van den Duitscher ons koel, dewijl de man ons te weinig achting inboezemt om er mede gevleid te zijn; ergerden ons eenige oordeelvellingen van den Brit, daar hij overigens een man van juist oordeel is, en eenige zijner schetsen dus meer geloof zullen vinden dan zij verdienen; de opdragt van RUIJSCH aan onzen geliefden Koning deed ons grimlagchen door hare onbeschaamde zotheid. Het is waarlijk gelukkig, dat de Heeren VAN LENNEP, DA COSTA en 'S GRAVENWEERT, (om niet de barbaarsche spelling van ROGER DE BEAUVOIR te behouden), den aanbevelingsbrief van dien *romancier* bij Vorst noch Volk behoeven; deze zouden denzelven in de gracht werpen, gelijk hij elken vreemdeling aanraadt het *ses lettres de récommandation pour la Haye* te doen.

Wilt gij, mijn Lezer! uw Vaderland bij China zien vergeleken, u zelven en de uwen voor de Chineezen van het Westen hooren uitmaken, lees de eerste acht bladzijden der *Excursion en Hollande*. Eindelijk echter komt het onderscheid tusschen de beide volken: huisselijker of gieriger dan onze Oostersche modellen, hebben wij ons met

(1) RUYSCH, *Histoire Hollandaise du* 17e *Siècle* (en niet XIXe *siècle*, zoo als de titel der Parijsche Uitgave bespottelijk genoeg verhaalt) *précédée d'une Excursion en Hollande par* M^{r}. ROGER DE BEAUVOIR, Auteur de *l'Ecolier de Cluny, le Café Procope etc.* Paris, Librairie de DUMONT, 1837.

(2) *Ansichten aus der Cavalierperspective im Jahr* 1835. *Aus den Papieren eines Verstorbenen*. Leipzig: in Commission, bei ADOLF FROHBERGER, 1836.

(3) *My Note-book*. By JOHN MAC-GREGOR *Esq. Author of British America etc.* Vol. I, London, JOHN MACRONE, 1835.

onzen rijkdom opgesloten, als de Alchymist van REMBRANDT, en zijn zeer vermogende en zeer geduchte heeren geworden, stout op groote koloniale bezittingen, sterk door eene naauwgezette en onbetwiste eerlijkheid. *Merci du compliment*, M^{r}. ROGER DE BEAUVOIR! Het éénige opzigt, waarin er thans nog overeenkomst tusschen ons en de Chineezen is, bestaat in onze zucht voor bontgeschilderde lusthuizen en poppenspeelgoed!!

Zoo gij ooit in *Dordrecht* komt, verzuim niet er het volgende huisje te beschouwen.

'Aan den oever der Maas zagen wij, ter zijde eener huizing, welke ik u nader zal beschrijven, een paveljoen van grijze schelpen, van voren opgeluisterd door zonnen met gouden stralen; de vensters van hetzelve waren bezaaid met vogels, op de grilligste en gedraaidste wijze geteekend. Wat het huis betreft, deszelfs gevel had eene kleur naar de moer van den wijn zweemende, de vensters waren van zwart marmer, de stoep van groen graniet. Voor windwijzer waren er op den schoorsteen vier ruiters te paard geplaatst, die ik voor de vier Heemskinderen aanzag. Dus gelegen en ingesloten door den rand der gracht, was er bij het huis niettemin een tuintje, met tot op de hoogte der takken rood en wit geschilderde boomen, en kleine lanen en perken, keurig geharkt. Te midden der afdeelingen van rood en zwart zand, werd men in den hof hier ontzettende schelphoopen, in den vorm van rotsen, gewaar, en dáár groote glazen klokjes van allerlei kleur, als oranjes, door een eind koperdraad vastgehecht. Een langwerpig jagt, van de gedaante eener kokosnoot, gloeijend rood geschilderd, en oogverblindend verguld, lag half in het riet van den oever verscholen. Er heerschte diepe stilte op de gansche plek; ik waande mij waarlijk op de Keizerlijke gracht van het Chineesche Rijk verplaatst; alles wat er aardigs en kleins in de vertellingen der Feeën is, de *festons* en de *astragales* van BOILEAU waren niets in vergelijking van dat schouwspel.'

Gij schenkt mij, mijne Lezers! de geschoren boomen, de herders van pleister, de honden met glazen oogen, die dat tooneel volmaken; maar wat ik u niet schenk is de vrouw van *Molqueren*, die met eene groote klisteerspuit de verlakte pannen van het dak dier woning komt wasschen, en eenen regenboog schept, eene zeldzaamheid in Holland!! - Gij begrijpt, dat wij eindelijk geheel te *Ho-nan* zijn.

Iets ernstigers! Ik wil onzen vreemdeling niet tegenspreken, dat onze taal op het tooneel iets bijna belagchelijks heeft, door de opgeblazenheid en overdeftigheid, waarmede onze tooneelspelers haar uitgalmen; maar wanneer ROGER DE BEAUVOIR een' aanbevelingsbrief ten mijnent had afgegeven, zoude ik hem vragen, op welken derden dag der heilige week een Hollandsch Dominé in de Nieuwe

Kerk te *Amsterdam* in het Fransch heeft gepreêkt? Bij eene volgende gelegenheid zoude het ook ons misschien gelukken, er die aanbiddelijke Engelsche Misses, met een' strooijen hoed en zevenmaal te lange linten te zien.

Trève de folies, maar dan zouden wij het boek moeten digtsluiten - welaan! wij zullen later op RUIJSCH terugkomen, de eer van DE RUYTER eischt het.

Oranje boven! is de zonderlinge titel van het hoofdstuk, waarin de *Verstorbene* onzer gedenkt. De man is van adel, spreekt van adel, droomt van adel, eilieve, luister! Wanneer hij zich verheugt, is het, omdat onze burgerstand, niet als de Duitsche, den verworven' eigendom verkwist, om den adel na te apen; - wanneer hij zich ergert, is het, omdat in *Velp* het eene buiten aan een' Graaf, het tweede aan een' Koopman, het derde aan eenen Baron, het vierde aan eenen Makelaar, het vijfde aan eenen Jood behoort; - wanneer hij onzen Koning prijst, doet hij het, omdat Hoogstdezelve den adel het regt der vertegenwoordiging terugschonk; wanneer hij Zijne Majesteit laakt, is het, omdat WILLEM I te toegankelijk is, de bevoorregte standen daardoor hunnen *Nimbus* verliezen, en het alzoo duidelijk blijkt, dat onze Koning te veel ondervinding heeft, te veel met eigen oogen zag, te lang met burgers verkeerde, om den adel nog voor iets onontbeerlijks te houden[1].

So sey es, Verstorbene! - wij hoorden gaarne in u een' weerklank van het gevoelen van een' vriend, wiens oordeel, smaak en vernuft wij sinds jaren eerbiedigden en bewonderden. ‘Eenige weinige beroemde namen uitgezonderd,’ zeide hij ons, ‘is de Hollandsche adel uit het geheugen des volks gewischt, en elk, die hem in lied of roman tracht te doen herleven, loopt *à la suite* der vreemde romans en liederen, gelijk die Edelen zelve bij opvolging *à la suite* der Graven uit het Huis van Holland, uit dat van Henegouwen, uit dat van Beijeren en uit dat van Bourgondië liepen.’ De ware vertegenwoordiger van ons volk is de burger, de vermogende, huisselijke, eenvoudige, vrijheid en handel liefhebbende burger: *so bleibe es, Verstorbene!*

Het schijnt tot de voorwaarden eener reisbeschrijving onzer dagen te behooren, ten minste één koddig hoofdstuk aan te bieden; niet alle reizigers bezitten echter in dit opzigt het onnavolgbaar talent van ALEX. DUMAS. De *Verstorbene* heeft er zijne *bonnes fortunes*

(1) Dr. WOLFGANG MENZEL redt, in No. 128 van zijn *Literatur-Blatt*, 1836, de eer des schrijvers, door het boek voor eene Satyre te verklaren. Overdrijving en dwaasheid schijnt dus ook in Duitschland voor geestige scherts en bijtenden spot te worden aangezien; arme RABENER! wat werd er van uwe nalatenschap!

toe gebezigd, en verhaalt u, op den ongedwongensten toon ter wereld, zijne liefdeavonturen met eene Antwerpsche Dame, zijne nachtbezoeken bij eene Luiksche Coquette. En onze Dames? ‘Even veel geestdrift als de Hollandsche vrouwen in de staatkunde aan den dag leggen, even vurig zijn zij ook in de liefde; maar ze zijn meestal zoo voorzigtig, dat menige gedurende haar gansche leven voor een toonbeeld van deugd werd aangezien, schoon zij meer dan ééne teedere betrekking met eenen vreemdeling had. Blanker vel is er ter wereld niet dan dat dezer schoone vrouwen;’ - *mais je ne veux pas vous dorer la pillule, Mesdames!*

Ook MAC-GREGOR heeft die zucht onzes tijds gehuldigd; men herkent er den Brit in, dat hij ten minste geene vrouw tot voorwerp zijner spotternij heeft gekozen. Het geldt een' onzer, Mijne Heeren! die, volgens hem, niet zonder vrouw, maar wel zonder echtgenoote leeft, die duizende guldens inkomen heeft, maar een derde dier som besteedt om wèl te doen, en echter zijner maagschap, den leeraren zijner gemeente, de gansche plaats zijner inwoning schaamteloos ergert. Gij bloost nog niet, - ik zal duidelijker spreken. Het is iemand, die op zijn drieëntwintigste jaar in het bezit kwam van een onmetelijk vermogen - de kring wordt kleiner - die een woest oord in een heerlijk buiten herschiep - daar kennen velen uwer zich vrij van - en die jaarlijks naar *Friesland* oversteekt - ongelukkigen, die het plagt te doen, men zal u met den vinger nawijzen! - Er is echter slechts één schuldige in het gansche Land; maar het woord is te hard, want hij sluit jaarlijks eene overeenkomst met twee aardige bloeijende meisjes, uit dat Land vol schoone vrouwen, de eene zeventien, de andere negentien jaren oud, om zich met hem naar zijne woning te begeven - in dezelve een rond jaar met hem te leven - geen gezelschap dan het zijne te genieten - in het gansche jaar met niemand dan met hem een enkel woord te spreken - en eindelijk, na verloop van twaalf maanden, door twee schoonere, jongere te worden vervangen. Drie en dertig malen vond deze verwisseling reeds plaats, en nóg is de gelukkige Sultan niet geneigd te bekennen, dat alles ijdelheid en kwellinge des geestes is.

Stel u gerust, mijn zuurziende Lezer! die reeds aan de toepassing der wet tegen de bigamie denkt, MAC-GREGOR waande Hollandsch te verstaan en verwarde Friesche merries met Friesche meisjes.

Laat u niet door die ééne dwaasheid tegen den man innemen; hij is, voor het overige, een reiziger zoo als ik dien wensch, die belang stelt zoowel in het godsdienstige als in het staatkundige, in handel als in letteren, in opvoeding als in nijverheid, in leger en vloot, - die oogen heeft voor alles wat schoon is, een hart voor alles wat goed, een hoofd voor alles wat verheven mag hee-

ten. Het is mijn doel niet, uwe volksijdelheid te vleijen, anders vertaalde ik u de vergelijkingen van Hollanders en Belgen, waarvan het boek vol is; de tegenstelling van het karakter van den Prins van *Oranje* met dat van den Prins uit het Huis van *Coburg*, die thans te *Brussel* heerscht; de hulde aan ons Noord-Hollandsch Kanaal, onze Hoogescholen, onzen Waterstaat, ons Scheepswezen, onze Kooplieden, onze Huisselijkheid, onze Spaarzaamheid, - waar zoude ik eindigen? Al het kwaad, dat de schriften van *der Verstorbene* en Mr. ROGER DE BEAUVOIR ons in de oogen van *Europa* kunnen doen, wordt door zijnen met bewijzen gestaafden lof ruim opgewogen.

Maar er is ééne volksdeugd, die ons Hollanders kenschetst en onderscheidt, die ons zoo natuurlijk is geworden, dat geen lof derzelve u in hare betrachting zal doen verflaauwen, ik bedoel de weldadigheid. Geloof mij, ik heb er mij zelden meer op verhoovaardigd een Hollander te zijn, dan toen ik in het Werk van MAC-GREGOR de eindelooze lijst las van Armenhuizen, Gestichten van Liefdadigheid, Weeshuizen en wat dies meer zij, welke onze Hoofdstad binnen hare muren telt. De tijd is voorbij, waarin wij den bezem op den mast durfden steken, om de zee schoon te vegen; waarin een Hollandsch Staatsman tot Fransche Edelen konde zeggen: ‘Stelt u gerust, Mijne Heeren! ik heb den vrede in mijnen zak;’ maar de Hemel zij er voor gedankt, dat in 1836 een Brit zich nog genoopt voelde bij het beschouwen onzer weeskinderen uit te roepen:

‘Gave God, dat er ten minste in *Londen, Dublin, Liverpool, Edinburg, Glasgow*, ja, zelfs in den zetel van eenen Aartsbisschop, in *York* en andere groote steden, eene enkele poging ten behoeve dier verlatene en ten onzent tot allerlei ellende bestemde weezen wierde aangewend, gelijkende naar die, welke in Holland met voortdurend goed geluk worden bekroond en Volk en Land zoo zeer tot eere strekken!’

Een goede raad eer wij scheiden, gij mogt anders geneigd zijn het nut van mijn opstel in twijfel te trekken. Wanneer een vreemdeling u door eenen buitenlandschen vriend werd aanbevolen en hij u bij het eerste bezoek niet als *der Verstorbene* door *Adelstolz* en *galanterie* ergert, laat hem niet zeven dagen in zijn logement zitten eer gij hem ten middag-maaltijd noodigt, gelijk men het ROGER DE BEAUVOIR in *'s Gravenhage* deed; geef hem niet onverbiddelijk drie malen niet te huis, noch houd u overtuigd, dat ge beleefd genoeg jegens hem geweest zijt, zoo gij hem uwe visitekaart zondt, vide MAC-GREGOR'S *Note-Book*. Gij zult daardoor, zoo het een beschaafd, geletterd, eerlijk man is, uw Vaderland vele karikaturen besparen; wie dacht er ooit aan een hekeldicht of een schotschrift te schrijven, waar eene bevallige gastvrouw hem aanlachte, de

beker hem toevonkelde, de gezelligheid hem welkom heette? Maar wat gij doen moogt, noodig hem nooit uit bij u thee te drinken - uwe Dames te zien breijen - van half uur tot half uur een woord te hooren spreken, - die allerschraalste, echt Chineesche uitnoodiging! Wie ooit omstreeks vijf ure des namiddags door *Haarlem* wandelde, zoude onze Brit zeggen, zag dit alles in volkomenheid en tot vervelens toe; hij kent geene stad ter wereld, waar men *sits down more showily to sip tea*.

Laat hem dan nog liever op zijne kamer de veder tot een koddig opstel versnijden, het zal hem voor het minst aan origineelen ontbreken. En toch is het een hard lot hem aldus de verveling ter gezellinne te geven; want de openbare vermakelijkheden ten onzent bieden weinig gelegenheid tot ware uitspanning aan. Over die, welke ROGER DE BEAUVOIR schijnt te hebben bezocht, bij eene volgende gelegenheid nader; MAC-GREGOR geeft de volgende beschrijving van het Amsterdamsche *Frascati*, - ik eindig er mede:

'Zoodra de knecht uit het *Wapen van Amsterdam* ons den thee-apparatus gebragt had, merkte hij aan, dat het Zondag-avond was, en dat de *Commissionnaire* ons den weg zoude wijzen, indien wij naar *Frascati* wilden gaan. Ik herinnerde mij oogenblikkelijk de afgrijsselijke hel, welke men mij te *Parijs* onder dien naam had doen bezigtigen; verkwisting - ellende - uitspattingen van allerlei aard - een gruwzaam drama door zelfmoord geëindigd rees eensklaps weder voor mijne verbeelding op, en dat alles, dacht ik, is ook in het Calvinistische Holland te zien?!

'Neen,' zeide ik, 'daartoe heb ik geen' lust; maar zijn de Schouwburgen open?'

De knecht zette groote oogen op. 'Neen, er wordt hier op Zondag-avond nooit gespeeld, somtijds staat de Regering een Concert toe; maar het vindt geen' bijval, elk gaat naar *Frascati*'

'Wat, naar eene dobbel-, of speelzaal?'

'Neen, Mijnheer! neen, naar eene zaal, waarin men rookt, en thee, limonade, of punsch drinkt; alle fatsoenlijke lieden gaan er heen; het is eene heerlijke zaal, en niet verre van hier, het gezigt zal u verrukken, Mijnheer!'

Uit nieuwsgierigheid drong mijne vrouw er op aan, dat ik zoude gaan zien wat er te zien viel.

Begeleid door Mijnheer den *Commissionnaire* vertrok ik, en den eersten hoek den besten omslaande, bragten ons weinige schreden in een groot gebouw, welks breede ingang mij de poort des verderfs herinnerde. Wij traden binnen; die ontzaggelijke deuren openden hare vleugelen en ontsloten ons eene ruime hal, van welker witte zoldering, door vier grootsche marmeren zuilen geschraagd, acht prachtige kroonen afhingen, door wier talrijke

lampen het in elke andere kamer ter wereld zoo licht zoude zijn geweest als op vollen middag. Aan de eene zijde was eene *orchestra* opgehangen, in welk een troep van ongeveer twaalf muzikanten zat; daartegenover aanschouwde men een reusachtig buffet, overladen met flesschen, glazen en kruiken; de eerste waren met onderscheiden likeuren gevuld. Op den grond stonden tallooze kleine tafelen, aan de meeste van welke twee personen waren gezeten, bijna altijd van elke kunne één, en wanneer men naar de kleeding mag oordeelen, waren al die lieden *genteel* en *fashionable*. Elke Heer had een *Meerschaum* in zijnen mond en eenigen geestrijken drank vóór zich staan, elke Dame hare thee of koffij. Of het schoone geslacht eenigen welriekenden geur, van onder hare voeten opstijgende, trachtte op te vangen, weet ik niet; maar hetzelve zat volkomen onbewegelijk. Mijnheer de *Commissionaire* zeide, dat er geene Dame was, die niet eene stoof had. Aldus, dacht ik, bestaat al de zonde van het Amsterdamsche *Frascati*, in plaats der speelwoede en duivelendrift van het Parijsche, uit eene menigte der fatsoenlijkst gekleede lieden hier vergaderd, niet om te spelen, niet om tot en met elkander te spreken - want er werd naauwelijks een woord gewisseld, - niet om de muzijk te hooren - want de troep speelde zelden, en wanneer zij het al deed, scheen toch niemand er acht op te slaan; neen, zij komen bijeen, de mannen om uit hunne pijpen te lurken, hunnen drank te lepperen en de kamer vol rooks te blazen, de dames om turfreuk, stilte en thee te genieten!'

Wat zoude hij van die versteende Heeren en Dames hebben gezegd, indien hij er de Walzers en Galoppades van JOHAN STRAUSS had hooren uitvoeren?

Ik durf het niet beslissen; maar ik wensch u en mij geluk, mijne Lezers! dat MAC-GREGOR'S aanmerkingen op ons volkskarakter zich tot onze weinige geschiktheid voor uitspanningen bepaalden: zouden wij nog *meer achtingswaardig dan beminnelijk* zijn?

Phebe.
(*Eene Noord-Americaansche Schets*).

'CAESAR is de eigendom geworden van een' koopman te *New-Orleans*,' fluisterde de stem van eenen jongen man, in het woud van altijd-groene eiken, niet verre van de stad *Natchez*, in *Louisiana*, op droevigen toon, en wanneer de duisternis van den nacht niet in hetzelve had geheerscht, zouden de onderscheiden indrukken, welke die woorden op zijne beide gezellinnen maakten, hem pijnlijk hebben

aangedaan. Ondanks het donkere van het tooneel, ontging dezelve hem echter niet volkomen; want hij hoorde de eene, zijne zuster, zachtkens zuchten; hij voelde, dat de andere, eene negerin, zijne handen in vervoering kuste.

En hij dacht aan de dagen, waarin hij met zijnen vader, op eene fraaije hoeve, tien mijlen van *Lexington*, in *Kentucky*, met die beminde zuster LUCY, en dien getrouwen CAESAR, en die hem voor dat korte berigt zoo dankbare PHEBE, gelukkig leefde! - En om hen, niet om zich zelven, betreurde hij het verlies van hun vermogen, veroorzaakt door het aandeel, hetwelk zijn vader in eene onlangs opgerigte Bank, in zijne huurt, genomen had. De goede man, die, door zijne liefde voor de letterkunde, zijne kinderen zeer beschaafd had opgevoed, waande slechts zes duizend dollars te wagen! - de Bank sprong, en daar zijn naam een deel der firma uitmaakte, werden het huis, de landerijen en zelfs de meubelen van HENRY BLIGH, ten verzoeke der schuldeischers, verkocht, en ook PHEBE en CAESAR geveild en aan de hoogstbiedenden toegekend.

De grijsaard overleefde dien slag niet lang; bekommering over het lot zijner kinderen, - die zich echter, door het oprigten eener school, voor volslagen armoede hadden bewaard - deed hem ten grave dalen. Maar wat aan LUCY en EDWARD in hem ontvallen mogt, het verzwakte de teedere liefde, welke zij elkander toedroegen, niet; gemoederen als de hunne worden door wederspoed gelouterd en geheiligd, en is liefde niet zoowel de eerste aller deugden, als de reinste aller gewaarwordingen? Toch had EDWARD LUCY'S genegenheid voor hem op eene zware proef gesteld! Want dewijl hij van zijnen vader de onwrikbare overtuiging scheen te hebben geërfd, dat ter vereeniging van de onderscheidene Staten van zijn Vaderland het hechtst cement ontbrak, zoo lang niet allen door gelijke wetten werden geregeerd en elk menschelijk wezen, van welke kleur ook, op dien grond wonende, zijne stem ten hemel mogt heffen en zeggen: ‘Ik ben een *Americaan* en daarom ben ik vrij!’ had de jongeling in een' oogenblik van godsdienstige geestdrift besloten, den slaven het Woord Gods te gaan verkondigen. Het vervolg dezer schets zal den lezer een denkbeeld geven, welke gevaren verknocht waren aan dat grootsch ontwerp, die verhevene eerzucht, die heilige hoop; ter inleiding en ter teekening van LUCY'S karakter is het genoeg mede te deelen, wat zij hem, na een' oogenblik aarzelens, antwoordde:

‘Indien gij, mijn Broeder! de uitvoering dezer grootsche onderneming inderdaad voor mogelijk, indien gij haar voor onzen pligt houdt, zal ik u met lijf en ziel in dezelve bijstaan, en u zoo lang en zoo verre volgen als mijne krachten het zullen toelaten.’

Eer men hem van vermetelheid beschuldige, bewondere men hare edelmoedige opoffering; het laken is overbodig, waar het voorbeeld niet besmettelijk zal wezen. Liever vergezelle men ons in het bosch, in de omstreken van *Natchez*, waar hij, na hunne moeijelijke reize, aan de volvoering zijner taak begon te arbeiden, - waar wij hem voor u opvoerden. Hij had dat oord gekozen, dewijl hij wist, dat PHEBE er zich bevond, - PHEBE, die weleer de slavin van HENRY BLIGH en de lieveling zijner kinderen was geweest, en die thans, helaas! op de plantaadje van Kolonel DART, in haren nieuwen meester het volslagen tegenbeeld van haren vorigen had aangetroffen.

'CAESAR is de eigendom geworden van een' Koopman te *New-Orleans*,' zeide EDWARD tot PHEBE, en de verrukking, in welke die woorden het meisje bragten, teekende eene minnares. Inderdaad, zij zouden gehuwd zijn, indien het onheil, dat HENRY BLIGH'S levensgeluk verwoestte, niet ook het hunne had vernietigd, - de boom, door wiens val de heesters aan zijnen voet verpletterd werden.

Doch den jongeling bezielde een hooger doel dan de geruststelling van een minnend hart, en hij ging voort met PHEBE te zeggen, hoe vurig hij hoopte, dat zij hem in de gelegenheid zoude stellen, haren armzaligen mede-arbeiders een diep gevoel der belangrijkheid van dit leven, eene gezegende hoop van hun geluk in het volgende, te geven.

'Ach, goede Meester EDWARD!' hervatte PHEBE, 'de arme zwarte zielen denken slechts aan hun lijf in deze wereld, en aan hunne slagen, hun werk, en hun slecht voedsel, wanneer de opzigter toornig is. Zij willen niet gelooven, dat er een goede God in den hemel is, die allen gadeslaat en alles eenmaal goed zal maken.'

'Hebt gij hun dit nooit gezegd, PHEBE?'

'In het eerst toen ik hier kwam, Meester EDWARD! en hen hoorde spreken en zag handelen, als schepselen, die geene ziel ontvingen voor het leven, dat op dit leven volgen zal, als ik dan aan CAESAR dacht, aan CAESAR, dien ik niet weder zoude zien vóór ik hem in den hemel zoude ontmoeten, dan bad ik des nachts, op mijne knieën, wanneer de gansche wereld sliep, PHEBE uitgezonderd, dan bad ik God, dat Hij mij mogt laten sterven -'

'PHEBE!' viel EDWARD haar met eenigzins gestrengen ernst in de rede.

'Meester EDWARD! - geloof niet, dat ik boos van hart geworden ben - ik weet, dat het zondig was; schoon ik naar geene kerk konde gaan, schoon ik geen' goeden meester meer had om mij den regten weg te wijzen, schoon ik geen' bijbel had om in te lezen, mijn eigen hart zeide het mij, en toen bad ik God om vergiffenis, en trachtte die nog ellendiger wezens dan ik zelve goed

te doen; maar zij konden, van hetgeen ik tot haar zeide, niets begrijpen.'

'Dan is het zoo veel te noodzakelijker, PHEBE! dat wij zelve beproeven hen te onderwijzen. Namen zij hetgeen gij zeidet vriendelijk op?'

'Helaas! neen, Meester EDWARD! ik zoude niet gaarne hebben, dat uwe ooren, en nog veel minder die mijner waarde Miss LUCY, hoorden, wat hier gesproken en gedaan wordt. De negers dezer streek hebben het ellendig; maar zij zijn ook zeer boos van hart.'

'Misschien is het niet hunne schuld, PHEBE!' zeide LUCY; 'misschien zouden zij spoedig zijn te verbeteren, indien men iemand konde vinden, die, zonder zelf slaaf te zijn, deernis met slaven gevoelde. Gelooft gij niet, dat zij naar EDWARD zouden luisteren?'

'En waar zouden zij naar hem kunnen luisteren. Miss LUCY? - Op de akkers? - Wel, indien zij slechts zóó lang ophielden te werken, om naar hem om te kunnen zien, zouden zij de geeselkoorden op hunnen rug voelen! En gelooft gij, dat Meester EDWARD zelf veilig zoude wezen? Neen, neen, gij moet uw kostbaar leven niet voor dezulken als wij zijn wagen, Meester EDWARD! Weet gij niet, dat de planters hebben zamengezworen, zich te wreken op elk, dien men bezig zoude vinden eenen neger slechts te leeren lezen? En wat zouden zij hem doen, die durfde staande houden, dat de ziel van een' zwarte gelijk is aan die van een' blanke? - gij moet er niet aan denken, Meester EDWARD! - het zoude u het leven kosten!'

'En ik zal er met mijn leven voor boeten, PHEBE! indien dit de wil des Heeren is,' antwoordde de enthusiast. 'Werp geene hinderpalen in mijnen weg, goed Meisje! door mijne zuster te verschrikken. Ik ben hier gekomen, om de leer van Hoop en Verlossing aan de wanhopige slaven te prediken, en zoo min ontbering als lijden, zoo min gevaar als bedreiging, neen, de dood zelf zal mij niet verschrikken. Alzoo helpe mij de Hemel, als ik mijn woord zal houden!'

De plegtige stilte van den nacht, waarin EDWARD BLIGH deze woorden op den doffen, maar bedaarden toon van diepe gemoedsaandoening uitsprak, verhoogde hunne uitwerking. De maan verspreidde door de dunne twijgen van het geboomte, onder hetwelk zij voortwandelden, een zacht bleek licht op het naar omhoog geheven gelaat van den jongen man, hetwelk door hetzelve iets bovenaardsch had. Terwijl hij sprak, nam hij den hoed eerbiediglijk af; de koude nachtwind blies de donkere lokken van zijn voorhoofd ter zijde, en toen hij zijne oogen naar den hemel opsloeg, zoude een schilder het heerlijkst modèl van jeugdige vroomheid in hem hebben bewonderd.

PHEBE staarde hem eerbiedig aan, en plotseling op hare knieën nederzinkende, borst zij uit: ‘Dan moge de Hemel u in uwen arbeid helpen, Meester EDWARD! Ook PHEBE zoude lierer sterven, dan u in denzelven verhinderen: maar zorg, dat *zij* u niet zien, Meester EDWARD! de meester is...’

‘Het maakt niet uit, PHEBE! wat hij is,’ eindigde EDWARD den volzin. ‘Doch, kniel niet voor mij, arm Kind! kniel voor den troon van God, en smeek Hem om kracht mij te helpen in het volbrengen der taak, welke Hij mij oplegt. Gij kunt het, PHEBE! - gij kunt mij in vele opzigten behulpzaam zijn.’

‘Zeg mij in welke, en ik wil en zal het doen,’ hervatte het meisje, ‘al zouden zij er mij om aan stukken geeselen. Wat kan ik doen, Meester EDWARD?’

De jonge BLIGH antwoordde niet onmiddellijk. Veelligt weêrhield hem eenig gevoel van twijfeling en vreeze, over het gevaar, waarin hij de jeugdige slavin stortte; maar de stem in zijn binnenste, die hem aanspoorde, alles wat hem en zijne dierbare zuster mogt bedreigen te braveeren, zegevierde weldra over zijne aarzeling. Hij hield op voort te wandelen en de beide jeugdige meisjes stonden stil als hij, en zagen naar zijn jong en schoon gelaat op, als hadden zij de uitspraak over haar lot in de trekken van hetzelve willen lezen.

‘PHEBE! het is geene ligte of gemakkelijke taak, tot welker volbrenging de Hemel ons geroepen heeft. De hand der Voorzienigheid is zigtbaar in de beschikking onzer lotwisselingen, door welke wij, strijdig met alle menschelijke berekeningen, te zamen ter plaatse gebragt werden, waar wij, misschien meer dan op eenige andere plek der aarde, hoop mogen voeden, dienstbaar te kunnen wezen aan de bevordering der zaak, voor welke de Zoon van den Allerhoogste Zijn eigen heilig bloed veil had. In dit geloof zullen wij hope, lijdzaamheid, sterkte, moed tot het einde toe vinden: - hebt gij dat geloof, PHEBE?’

‘Ik geloof, dat gij, Meester EDWARD! door den wijzen God kunt zijn gekozen, om de arme negers te onderwijzen en te verlossen. Maar ik - o neen, dat zoude mij zelve gelijk achten wezen met u en Miss LUCY. Doch ik behoef zulk eene gedachte niet, om u getrouw te zijn. Zeg mij wat er te doen valt, en wanneer ik het niet doe, veracht dan het arme zwarte meisje, even als zij door alle andere blanken gesmaad wordt. Wat moet ik doen, Meester EDWARD?’

BLIGH verklaarde haar, welke berigten hij wenschte in te winnen, eer bij plaats en tijd tot eene vergadering bestemde. Het is noodeloos die hier mede te deelen, daar wij slechts bedoelden eene schets van het karakter van PHEBE te geven.

Al haar antwoord op de verklaring van EDWARD bestond in op nieuw op de knieën te vallen en den grond te kussen, welke zijne naderende schreden zouden drukken; - geen woord kwam over hare lippen. Toen opstaande, hernam zij hare plaats aan zijne zijde; maar een diepe zucht trof het oor van LUCY.

'Gij zucht, PHEBE!' zeide hare vorige meesteres op vriendelijken toon. 'Wees opregt jegens ons - verberg ons niets! - Zeg mij, waarom gij zoo diep zucht? - Gij hebt iets op het hart, PHEBE! Gij vreest hetgeen EDWARD u vraagt, te volbrengen.'

'Miss LUCY!' zeide het meisje, plotseling stil staande, 'dank zij uw gezegend onderwijs, voor een arm zwart meisje weet ik zeer veel, moge de God aller kennis er u voor beloonen! Maar echter is mijne ziel, in vergelijking der uwe, donker, - en indien ik zucht, zoo doe ik het, omdat ik niet zoo helder, als ik moest, verder kan zien dan de geeselroeden, en de ketenen, en de pijnigingen, welke hier over ons zullen komen. Zegt mij, waarde Meesteresse! waarde Meester! zegt mij, wanneer wij gestorven zijn in de volbrenging van dit ons opgelegd werk, zult gij beide dan niet groot en magtig, en aanzienlijk en gelukkig, zeer gelukkig in den hemel zijn?'

'Sterven, PHEBE! in de volbrenging van hetzelve!' borst LUCY bevende uit, - 'sterven? - Voorzeker, het verklaren des Bijbels voor diegenen onder de slaven, welke wenschen hetzelve te hooren, kan niemands leven in gevaar brengen!'

'Gij zijt bevreesd, arm Meisje!' zeide EDWARD, op zachten toon, 'aarzel niet het mij te bekennen. Gij vreest de geeselroede van den opzigter - is het zoo niet? - Ik wil u niet in gevaar brengen, PHEBE! ik zal mij zelven van tijd tot tijd met de slaven bekend maken, wanneer zij het minst naauwlettend bewaakt worden - en slechts de hulp des Hemels inroepen.'

Het zwarte meisje borst in tranen uit.

'o Dat ik spreken konde zoo als gij spreekt, Meester EDWARD!' zeide zij, 'dat ik u toonen konde, wat er in mijn hart omgaat, dan zoudt gij niet gelooven, dat het de geeselroede van den opzigter is, noch iets dat *mij* leed kan doen, hetwelk mij bevreesd maakte, u in dit werk bij te staan. Maar ik weet iets ellendigs, iets vreesselijk ellendigs, beter dan gij het weet; - ik weet, dat het onderwijzen van een' slaaf de wraak over het hoofd van Miss LUCY en over het uwe brengen zal; ik weet het, en mijn bloed wordt koud als ik op u beiden staar, bij dit zachte, rustige maanlicht, dat vol schijnt van Gods eigen goedheid, u overschijnende - daar het misschien, wanneer het weder dit pad bestraalt, den boozen lichten zal om u te zoeken - en u te vinden.'

PHEBE hield op, want hare stem stikte in tranen, en de broeder

noch de zuster antwoordde. EDWARD woog ernstiglijk en wijsselijk - naar hij hoopte - het gewigt harer woorden, en LUCY zweeg, in angstige verwachting, hoe hij dezelve zoude beantwoorden. Maar PHEBE was de eerste, welke de stilte afbrak. Zij wischte de tranen uit hare oogen, en zeide met groote vastheid:

'Nu, waarde Meester! nu, waarde Meesteres! heb ik u alles gezegd, en nooit zal PHEBE meer een schoorvoetend woord over het goede werk spreken. Wanneer gij voor hetzelve sterft, het zal mij eer en geluk wezen met u te sterven. Ik ken twee slavinnen, Meester EDWARD! die ik geloof, dat dadelijk naar mij zullen hooren: - zal ik haar morgen nacht bij gindsche donkere boomen brengen?' zeide zij, op eene groep tamarisken wijzende.

EDWARD sloeg dit aanbod vriendelijk af, maar maakte haar, eer zij scheidden, op eenige andere middelen opmerkzaam, tot zijn doel vereischt; - een woord over PHEBE'S angstvalligheid!

De jonge slavin had slechts stamelende hare eerste waarschuwing geuit; zij had oneindig juister begrip, dan hare hoorders, van het gevaar, waaraan zij zich gingen blootstellen. Hiervan was zij volkomen overtuigd, en de gedachte, dat het haar pligt was, hun dit te zeggen, en misschien daardoor hunne hoop te leur te stellen, had dit gesprek voor haar verschrikkelijk gemaakt. Maar nimmer wijdde eenig martelaar zich gewilliger met lijf en ziel eener zaak toe, welke hij wist dat hem op den kruispaal brengen moest, dan de zwarte PHEBE zich zelve voortaan tot offer der edele ontwerpen van BLIGH bestemde; - het laatste woord harer waarschuwing was gesproken.

Vergeefs zouden wij door woorden den strijd willen schetsen, welke EDWARDS gemoed in dien nacht verscheurde - in onafgebroken stilzwijgen geleidde hij zijne beminde zuster langs een eng pad door het donkere woud, naar de legerstede, welke voor haar die der bekommering was. Maar de zijne! - Toen hij den volgenden morgen tot zijne zuster zeide: 'LUCY! God wil het!' zag zij op zijn gelaat de sporen der aandoeningen van dien nacht, en zweeg stil.

Het scheen aanvankelijk, dat de Hemel zijne pogingen zoude zegenen; veertien dagen waren verloopen, en het getal der door hem bekeerden klom reeds tot vijftig op; maar indien hij het goede zaad ijverig gestrooid had, het was PHEBE, die er hem gelegenheid toe schonk. Met kloppend hart had zij bij iedere hut, waarin EDWARD zich waagde, bij twee of drie der afgelegenste, in welke hij vergaderingen hield, de wacht gehouden, en elke poging van den opzigter van Kolonel DART, ter ontdekking welke stem hij bij wijle in ernstig gesprek met de Negers hoorde, verijdeld. Langzamerhand was haar moed er door aangegroeid; en de zelfvoldoening over haar slagen (hoe verschoonlijk in de arme

slavin!) rees eindelijk tot een vurig gevoel van geluk, hetwelk aan hare oogen eenen hoogeren glans, en aan al hare bewegingen iets meer veerkrachtigs schonk.

Veelligt trok zij door deze eerst de opmerkzaamheid, en weldra de bewondering van den vertrouwden klerk van Kolonel DART tot zich; arme PHEBE! geene slavin had ooit genade gevonden bij den wellustigen WHITLAW, den jeugdigen gunsteling van den eigenaar der Plantaadje. Hij staarde haar aan, en de kuische zwarte sloeg hare oogen neder! Als een bliksemstraal schoot het hem door de ziel, dat hij haar telkens ontmoet had, waar hij de verdachte stem meende te hooren; indien hij hare liefde konde winnen, zoude hij niet slechts zijne vurige driften kunnen botvieren, zoude hij ook het geheim kunnen ontdekken, dat hem de gunst zijns meesters verzekeren moest; en eene afschuwelijke vereeniging van lust tot genot en lust in verraad maakte zich van zijne ziel meester.

Maar zijne teleurstelling en zijne woede gingen alle beschrijving te boven, toen het rampzalig meisje, met een stilzwijgend, maar welsprekend afgrijzen voor zijne hatelijke liefkozingen terugdeinsde, en aan zijnen arm ontsnapte. Schrikkelijke vloeken kwamen over zijne lippen, toen hij haar de smeekende oogen biddend naar den hemel zag opslaan; smaad- en scheldwoorden volgden zijne zoete vleijerijen op, en toen hij eindelijk de hut, welke hij met het schendigst opzet was binnengetreden, ziedende van toorn verliet, sprak hij, op eenen toon, bij welken haar het hart ontzonk: ‘Oproerige slavin! - neem u in acht! - men zal u uwen pligt leeren.’

Bij alle vorige gelegenheden, wanneer ook WHITLAW eene hut was binnengetreden, uit welke PHEBE'S waarschuwing in tijds EDWARD of LUCY BLIGH, en hen, die in dezelve vergaderd waren, had doen vertrekken, was zijn heengaan uit dezelve een teeken tot vreugde en dankzegging geweest; - maar thans zonk het arme meisje, in eenen doodstrijd van vrees en wanhoop, op den grond harer woning neder.

‘Arme deerne!’ zeide hare moeder, het hoofd van de tobbe afwendende, in welke zij bezig was te wasschen. Twee groote tranen rolden langs hare zwarte wangen; maar zij sprak geen derde woord, noch gaf eenig verder teeken van medegevoel of smart. Het hart eener slavin kan hevig aangedaan worden door teederheid of meêgevoel; maar in geen ander opzigt dan door de dierlijke verrigtingen te baren en te voeden, kan zij toonen, dat zij eene moeder is.

Voorzigtigheidshalve was het bepaald geworden, dat EDWARD en LUCY nimmer eenige hut zouden bezoeken, welke niet zóó digt bij de bosschen gelegen was, dat zij, indien men hen overviel, niet

oogenblikkelijk het middel aanbood alle nasporing te ontvlugten. Thans echter zoude PHEBE gaarne, ten koste der geeselroede, gewenscht hebben te weten, werwaarts LUCY BLIGH de wijk had genomen - waar zij zich op dit oogenblik in het bosch bevond. Bij haar was zij zeker, op een medegevoel te mogen rekenen, dat zij bij niemand anders vinden zoude - zij alleen konde haar raad geven - raad, dien zij zoo zeer behoefde.

Want de zwarte PHEBE had, van het eerste oogenblik af dat WHITLAW haar zijne losbandige liefde verklaarde, even standvastig en wanhopig besloten dezelve te wederstaan, als REBECCA, in SCOTT'S *Ivanhoë*, voornam, zich aan de vervolgingen des Tempeliers te onttrekken. Er schenen haar slechts twee middelen over te blijven - de dood en de vlugt. Doch het bezigen van het eerste werd haar door hare eenvoudige, maar gemoedelijke vroomheid verboden; en wat het tweede betreft, de zwarigheden aan hetzelve verknocht deden haar brein duizelen, wanneer zij hieraan dacht. Hare waarde meesteres en haar meester, zoo als zij LUCY en EDWARD nog altijd noemde, zouden misschien iets kunnen uitvinden, om haar in dien hoogen nood te helpen. Maar waar waren zij? Verscholen in het bosch, welks ondoorzigtbare schuilplaatsen tot heden haar zoetste troost waren geweest. Zij rees uit hare vernederende houding op, en de hut verlatende, door de deur, welke naar het woud geleidde, wandelde zij in sombere stemming voort, zich half met de ijdele hoop vleijende, dat het toeval haar de wijk harer vrienden zoude doen ontdekken. Eer zij honderd ellen wegs had afgelegd, werd hare opmerkzaamheid geboeid door de beweging van onderscheiden groote en zware bladen van een' hoop palmetoes, die ter zijde van het pad groeiden. Geene koelte ridselde door het loover, en daar de plek, waarop de plant groeide, van hoog geboomte omgeven werd, konde geen wind haar in zoo groote beweging brengen als die, waarvan zij getuige was. Eerst dacht zij, dat eene groote slang er onder verscholen lag; maar een tweede blik deed haar een gedeelte van het witte gewaad aanschouwen, hetwelk de Heeren in *Louisiana* gedurende de zomermaanden plegen te dragen.

WHITLAW was aldus gekleed, en PHEBE giste oogenblikkelijk, dat hij het was, die zich dáár verborgen had, waarschijnlijk in de hoop haar den weg te zien inslaan, langs welken zij, wier stemmen hij verzekerde te hebben gehoord, waren ontvlugt.

Deze gedachte gaf haar eensklaps hare tegenwoordigheid van geest weder, want zij herinnerde haar het gevaar, waarin hare vrienden verkeerden. Zonder van houding of schred te veranderen, zette zij hare wandeling een klein eind wegs in dezelfde rigting voort, en toen stilstaande aan den voet van eenen groe-

nen eik, welke geheel blootgesteld was aan de blikken van hem, die onder den palmeto verborgen lag, zette zij zich neder, als wilde zij, natuurlijk genoeg, over het zoo even voorgevallen tooneel, in eenzaamheid nadenken.

Een' geruimen tijd zat zij aldus, zonder een' anderen blik op de plek te durven wagen, die zij voor de hinderlaag van haren vijand hield, en het was eindelijk niet haar oog, maar haar oor, hetwelk haar berigtte, dat er inderdaad iets levends onder het weelderig gebladerte verscholen was. Het geluid werd echter door eene beweging veroorzaakt, welke zich niet langer trachtte te verbergen; een forsche sprong en een klein aantal vlugge schreden bragten het voorwerp van hare ontzetting en haren haat aan hare zijde.

‘Zoo, nu hoop ik, dat gij verstandiger zijn zult, mijn aardig kind!’ begon hij, ‘nu wij zoo min door moeder als zusjes en broêrtjes bespied worden. Gij ziet het zeker voor een eerst bewijs van de gunst der fortuin aan, dat mijn oog juist op u viel.’

Deze rede ging vergezeld van eene herhaling der liefkozingen, waarmede hij haar in de hut geplaagd had.

PHEBE ontsnelde aan zijne omarming, en op eenigen afstand van hem stilstaande, zeide zij:

‘Wanneer de blanke den zwarte beveelt te werken, moet de zwarte gehoorzamen; - maar wanneer de blanke den zwarte beveelt lief te hebben, doet alleen de Booze hem gelooven, dat hij zijnen wil moet doen.’

‘Dat is de scherpste preek, PHEBE! die ik ooit van eene negerin hoorde, sedert ik er voor het eerst de zweep over legde. Waarlijk, er is geen zier onderscheid, of men u hoort, of de tooneelspelers te *New-Orleans*. Maar nu, luister eene wijl. Wanneer gij u niet naar mijn' wensch voegen wilt, - en laat mij u bovendien van vreugde over die eere zien huppelen, zeg ik u - zal er niet meer vel op uw' rug overblijven, dan een kleermaker tot een staal zoude kunnen dienen. Hoort gij dat niet, zwarte Negerin?’

Het arme meisje sloeg hare handen in elkander, vestigde hare oogen op den grond, en antwoordde geen woord.

‘Vertroetelde Zottin! wilt gij....’ - maar onze pen weigert voort te schrijven - PHEBE sprak noch bewoog zich.

‘En hoe lang denkt gij, dat mijne vrijerij duren zal, gij roetvlak, gij...? Altoosdurend misschien? - maar ik verwacht, dat zij een eind zal nemen eer één van ons beide veel ouder is, en ik zal u zeggen hoe, mijne zwarte Liefste! Gij zult dezen avond, als de klok negen ure slaat, op *Paradise Plantation* komen en naar Mr. JONATHAN WHITLAW vragen, den vertrouwden klerk. Ik zal zorg dragen, dat gij niet gegeeseld wordt omdat ge van huis waart.

Kom om de mijne te zijn, ziet gij, te negen ure, en ik zal u een paar oorringen geven. Heb het hart weg te durven blijven, waag het, en gij zult BILL JOHNSON morgen ochtend naast uw leger zien met eene nieuwe zweep, uit eene allerpuikste, allerfraaiste koehuid gesneden, en wij zullen de proef nemen, hoe dra uw keurig negerbekje in staat zal zijn weêr uit te gaan om te bidden.'

Deze woorden sprekende, verhief zich WHITLAW van den grond, op welken hij zich had uitgestrekt, en wandelde voort, PHEBE eerder in eenen staat van overpeinzing dan van wanhoop achterlatende.

'Wanneer dat alles is,' dacht zij; 'wanneer de zweep alles is, wat ik voor mijne ongehoorzaamheid te vreezen heb - laat het komen - ik kan het verdragen; maar hoe zal ik Miss LUCY zeggen, dat zij weg moet blijven? Zij dient dezen nacht te worden verwittigd.'

Ten gevolge van dit besluit stond PHEBE omstreeks middernacht op, en vond den weg door het doornbosch, met geenen anderen gids dan het starrenlicht, dat hier en ginder door het geboomte heen schitterde. Maar zij kende de streek, en wist waar LUCY en EDWARD woonden; - vier (Engelsche) mijlen in een uur afleggende, bereikte zij eindelijk het verblijf harer vrienden.

Het verdient opgemerkt te worden, als een bewijs van kiesche en bijna verhevene genegenheid der arme slavin, dat zij even gaarne voor hare vrienden zoude hebben verborgen gehouden welk ligchamelijk lijden haar den volgenden morgen te wachten stond, als zij het openbaar worden hunner betrekking tot haar wilde voorkomen, door hun geene bezoeken in de hut te laten afleggen, wanneer zij niet langer in staat zoude zijn de wacht te houden. Maar de bereiking van dit doel vereischte eenig talent en zekere onschuldige loosheid. Inderdaad, PHEBE gevoelde zich voor het eerst van haar leven de beschikster van haar eigen lot; het had aan haar gestaan het *rendez-vous* te weigeren en de zweep te verkiezen. Drie uren later dan het door WHITLAW bepaalde, had zij eerst de hut harer moeder verlaten; nóg waren er geene dwangmiddelen tegen haar in het werk gesteld, en met den moed eener heldin zegevierde zij over de koude rilling, welke haar aangreep, wanneer zij aan den volgenden ochtend dacht, en het haar mogelijk voorkwam, dat WHITLAWS hartstogt meer dan eene voorbijgaande gril was geweest.

'Mijne komst doet u schrikken, Miss LUCY? - en Meester EDWARD ook? - Maar er is niets kwaads, alles is wèl; Meester EDWARD moet morgen slechts niet komen, en Miss LUCY ook niet - zij moeten het evenmin overmorgen of den dag daarna doen - en misschien - o ja - het zal het best en veiligst zijn niet te

komen, voordat gij mij er u hier weder, des nachts, berigt van hoort geven.'

'Wat is dit, PHEBE!' zeide EDWARD op strengen toon. 'Gij zegt ons, dat er niets kwaads is, dat alles wèl is, en dat wij echter thans, nu ons werk meer dan ooit gezegend wordt, den arbeid voor verscheiden dagen moeten staken; neen, langer misschien dan gij kunt bepalen, PHEBE! wat beduidt dit?'

'Meester EDWARD!' antwoordde PHEBE met ernst en ijver, 'vertrouw op uwe getrouwe slavin! ik zoude u niet verzoeken weg te blijven, zoo het niet het beste was voor de veiligheid der goede en heilige zaak, welke gij zoo innig liefhebt. Wanneer gij, voordat ik het u verzoek, wederkomt - zal ik niet in staat zijn voor u te waken als te voren.

'En waarom niet, PHEBE?' zeide LUCY, die met den takt eener vrouw oogenblikkelijk bemerkte, dat der arme zwarte iets op het hart lag, voor hetwelk zij niet wilde uitkomen - 'waarom niet, PHEBE? Bedenk, dat gij verpligt zijt ons alles te zeggen, hetzij goed, hetzij kwaad, wat het doel betreft, om hetwelk wij herwaarts kwamen; gij moet ons niets verborgen houden: of hoe wilt gij, dat wij zullen gelooven, dat gij ons getrouw zijt?'

'O Miss LUCY! maar ik denk niet, dat ge mij voor valsch zult aanzien, hetzij ik spreke of niet; spreek daarom niet aldus - waarde, waarde Meesteres! zeg dát niet!'

'Wij zien u niet voor valsch aan, wij kunnen er u niet voor aanzien,' zeide EDWARD, 'maar misschien vermeet gij u te beoordeelen wat het beste is, terwijl ik, wanneer ge mij niets verborgt, een besluit zoude kunnen nemen, meer overeenkomstig met de belangen der zaak, welker dienstknecht ik ben. Waarom verlangt gij, dat wij onze bezoeken zullen staken, PHEBE?'

'Neen, neen, niet staken! Wacht slechts, Meester EDWARD! en ik zal u zeggen waarom: de vertrouwde klerk des meesters' -

De stem der arme PHEBE scheen in hare borst te stikken toen zij hem noemde.

'Hoe! de man, die WHITLAW heet? Dezelfde, wiens komst ons zoo dikwijls gestoord heeft? schijnt het dat hij iets van onze bezoeken weet?' vraagde EDWARD.

'Voor dienzelfden man moeten wij ons in acht nemen. Ik zag hem achter de palmetoes verborgen nadat gij gisteren avond vertrokken waart, en - hij kwam moeders hut in - en dreigde weder en weder te zullen komen - maar wanneer hij niemand vindt, noch iets dat hij verwacht, dan zal hij het opgeven, en ik zal het u zeggen, en wij zullen weder veilig zijn.'

EDWARD dacht eenige oogenblikken over hare woorden na, eer hij haar antwoordde. Eindelijk zeide hij:

‘Misschien, PHEBE! is die voorzorg geheel overbodig; maar wij zullen gedurende twee dagen niet in de slavendorpen komen. Heden is het Woensdag; maar indien wij u vóór Vrijdag avond hier niet weder zien, PHEBE! dan moogt gij er op rekenen, dat ik u zal komen bezoeken. Ik zal mij intusschen naar elders begeven -’

De arme PHEBE poogde vergeefs een langer uitstel te bekomen, en keerde bijna uitgeput van aandoening en vermoeijing door het bosch terug. Het begon dag te worden, toen zij de hut harer moeder naderde. Echter wierp zij zich op haar leger neder, minder in de hoop hare uitgeputte krachten door den slaap te herstellen, dan met de gedachte zich gereed te houden voor de pijniging, welke zij voorzag.

Eer EDWARD en LUCY na het vertrek van PHEBE scheidden, om het laatste gedeelte van den nacht in rust door te brengen, teekenden de weinige woorden, welke zij wisselden, het onderscheiden gevoel door hare komst gewekt.

‘Ik vrees, LUCY!’ zeide de jonge Apostel, ‘dat de taak, welke haar werd opgelegd, dit arme meisje verdriet. Het is mij veel duidelijker, dat zij onze bezoeken wenscht te voorkomen, dan dat zij voor dat verlangen eenige geldende reden heeft.’

‘Gij beoordeelt haar verkeerd, Broeder!’ hernam LUCY met warmte; ‘ik ben er zeker van, dat zij er redenen, en goede redenen voor heeft, en vrees eer, dat zij dezelve te weinig gelden deed, dan dat het haar aan ijver ontbreekt.’

‘Welnu, LUCY! wij zullen zien.’

En de broeder en de zuster legden zich ter ruste, nadat EDWARD aan de lieve angstvallige beloofd had, geene voorzorg te verzuimen, bij het onderzoek, dat hij zelf wilde beproeven; - laat ons tot de zwarte PHEBE terugkeeren.

Ondanks het verschrikkelijk voorgevoel, hetwelk haren geest kwelde, sloot onwederstaanbare vermoeijenis de oogen der arme slavin toen zij hare leden luttel oogenblikken op haar leger had uitgestrekt, en ofschoon hare laatste wakende gedachte was, dat, eer een kort uur zoude zijn verloopen, de zweep des opzigters haar misschien zoude wekken, sliep zij rustig.

Zij sliep rustig, maar niet lang. Naauwelijks was de breede zonneschijf den gezigteinder ontstegen, toen hare moeder, die alreeds was opgestaan om haren arbeid voort te zetten, ontrust werd door het geluid van naderende voetstappen, en zich naar het droogperk voor de hut repte, om te zien, wie zoo vroeg bij haar iets te verrigten had. Met rassche schreden naderden twee mannen hare woning. De eerste was WHITLAW, die, schoon hij niet volkomen naast zijnen gezel ging, echter met hem sprak, terwijl hun luid en losbandig gelach de vertrouwelijkheid verried, welke tusschen

den hoofdklerk en den opzigter heerschte. De man, welke eerbiediglijk eene schrede achter bleef, was een kerel, JOHNSON geheeten, misschien de meest algemeen verachte opzigter der Plantaadje. Om zijne verschijning aldaar te ondubbelzinniger verschrikkelijk te maken, droeg hij, in zijne opgehevene regterhand, terwijl hij met al de vrolijkheid van een' opgeschikten postjongen hetzelve door de lucht zwaaide, dat vreesselijke zinnebeeld van schande en schrik, eene zweep, wier riemen uit de huid eener koe waren gesneden.

De beklagenswaardige moeder konde geen' oogenblik twijfelen wie het slagtoffer zoude wezen, of welke ongehoorzaamheid zoude worden gewroken. Zich haastelijk naar het bed van stroo spoedende, waarop hare twee jongere kinderen lagen te slapen, trok zij die, in elke hand één, mede, en door de achterdeur in het bosch de wijk nemende, repte zij zich met hen door het kreupelhout, in de hoop ver genoeg te zullen kunnen vlieden, om het gekerm van de aldus alleen gelatene onschuldige niet te hooren.

Laat de teedere Europeesche moeder zich niet met weerzin van de schijnbare zelfzoekendheid der rampzalige PEGGY afwenden. Slechts zij, wier oogen getuigen waren van den invloed, welken slavernij op het hart uitoefent, kunnen het gedrag van slavinnen beoordeelen. Deze kunnen in waarheid, waar het juk haar meêdoogenloos wordt opgelegd, naauwelijks verantwoordelijk worden geacht voor eenige daad of eenig gevoel. De norsche rust van zwijgende lijdzaamheid, welke den neger dikwijls het voorkomen van beestelijke ongevoeligheid geeft, valt misschien aan eenen gemoedsaard toe te schrijven, wiens vastheid hem tot eenen held zoude hebben gemaakt, wanneer zijn wil vrij was geweest; en de arme PEGGY gevoelde veelligt, toen zij aan het tooneel van het lijden haars kinds ontvlood, eenen angst, van welken geene moeder zich een denkbeeld kan maken, die de magt bezit hare telgen te beschermen.

Toen WHITLAW en zijn dienaar binnentraden, sluimerde PHEBE nog, en niet voordat de hand van den onkieschen jongen het ellendig dek van het bed ruwelijk had weggetrokken, opende zij hare oogen en aanschouwde het hatelijk gelaat, dat op haar staarde.

Hoe zwaar haar slaap mogt geweest zijn, dit gezigt deed dien oogenblikkelijk wijken. Zij poogde uit het bed te springen, maar WHITLAWS arm greep haar aan en wierp haar weder op hetzelve neder.

‘Zoo, zijt gij gereed voor ons, mijne Uitgelezene! zijt gij het inderdaad? Gij hebt al uwe kleederen aangehouden, omdat gij gezelschap verwachttet, hé?’

En het duivelsche paar brak op nieuw in eenen schaterenden lach uit.

‘Maar dat is geene aardigheid!’ vervolgde de wreede WHITLAW. ‘Wij zullen vergeefsch werk doen, indien wij beproeven haar te geeselen, gekleed zoo als zij nu is - zij zoude geen' penning om uwe zweep geven, indien wij haar die rokken lieten aanhouden.’

‘Dan geloof ik, jonge Heer! dat wij der negerin de moeite zullen moeten vergen, die uit te trekken. Rep u, melieve!’ vervolgde de kerel, hare armen en beenen met het handvatsel van zijn werktuig aanrakende. ‘Ik zal u naakt op den grond werpen, indien gij mij lang laat wachten, en daarom zeg ik u begin, want ik heb nog veel werks af te doen eer de zon ondergaat.’

PHEBE sprong plotseling uit het bed en stond op hare voeten vóór hen.

‘Laat mij mij niet ontkleeden, geesel mij niet,’ zeide zij, hare handen biddend en bevend naar hen opheffende, ‘geesel mij niet. Laat mij naar de rijstakkers gaan.’

‘Veelligt bewijzen wij u ook die beleefdheid op den koop toe, mijne lelie! - gij zijt slechts al te oproerig en al te hardnekkig geweest, en ik zal u al de gunsten van dien aard betoonen, welke u lief mogten zijn,’ zeide WHITLAW. ‘Maar om te beginnen, heb de goedheid u van uwe opperhuid te ontdoen, opdat wij handelen mogen naar het ons lust met het melkwit, dat wij onder dezelve zullen aanschouwen.’

PHEBE was nooit gegeeseld - zij beefde ontzettend, en gevoelde zich zoo ziek en duizelig, dat zij naar de deur strompelde, in de hoop te zullen kunnen ontvlieden.

‘Meent gij het te ontloopen?’ riep JOHNSON, haar aanstarende zonder zich te bewegen, gelijk een hond het een' gewonden haas doet, zeker dat, hoe dit beest moge worstelen, het hem niet kan ontvlieden.

‘Ik zoude lust hebben het haar te laten beproeven,’ zeide WHITLAW. ‘Zij is vlug als eene hinde voor eene negerin, en listig als eene slang. Beproef het, mijne Schoone!’ vervolgde hij, ‘voort, voort! Gij zult drie minuten tijd hebben, bij mijne ziel! ik sta u die toe, en ik wed, JOHNSON! dat zij het van u in vlugheid winnen zal.’

PHEBE rende niet weg - zij had er geene kracht toe; maar zij haastte zich, zoo snel zij konde, naar de beek, en dronk, uit de holte harer handen, water genoeg uit den kouden stroom, om de naderende flaauwte te voorkomen; toen besprengde zij haar hoofd en gelaat in ruime mate, en dus verfrischt en versterkt keerde zij naar de hut terug, in wier deur JOHNSON en WHITLAW waren blijven vertoeven, elk met eene cigaar in den mond.

‘Gij komt terug, niet waar?’ riep de laatste, haar te gemoet gaande. ‘Dan mag ik verdoemd zijn indien zij zich niet bedacht heeft. Weg dan, Vriend JOHNSON! ik zal deze zaak zelf afdoen. Echter

kunt gij mij de zweep wel hier laten, ingeval zij zich nogmaals bedenken mogt.'

JOHNSON wierp zwijgend het werptuig op den grond en maakte zich gereed te vertrekken.

'Laat mij geeselen, Meester!' smeekte het meisje, 'laat mij geeselen, ik bid het u, en zend mij later naar de rijstakkers.'

'Blijf waar gij zijt, JOHNSON!' brulde de razende WHITLAW. 'Zij zal nu de zweep voelen, of ik zal in mijn leven geen' neger meer laten geeselen. Ontkleed u, zwarte pad! ontkleed u, of gij zult in olie geweekt en dán geroost worden. Ontkleed haar, JOHNSON! hooit gij het niet? en indien gij het niet kunt, bij den levenden JINGO! ik zal u helpen.'

Het worstelende, maar hulpelooze slagtoffer werd door de beide mannen op hetzelfde oogenblik aangegrepen, en de afgrijsselijke bedreiging zoude spoedig vervuld zijn, wanneer geen krijschende lach zich buiten de hut had doen hooren, en hen van hunne bezigheid had afgetrokken, om te zien, wie die stoornis veroorzaakte.

Het was JUNO - niet de Godesse van den Griekschen Olympus, maar de oude, door de jaren kromgebogene, afzigtelijk leelijke slavin JUNO, en die echter, door hare voorspellingen en toovenarijen, zóó veel op WHITLAW vermogt, dat hij op haren wenk oogenblikkelijk zijne prooi losliet en haar in het bosch volgde. Slechts hem, die niet weet, dat wreedheid, beestachtige ontucht en bijgeloof, alle eeuwen door en onder alle hemelstreken zusters waren, kan dit gedrag verbazen.

EDWARD BLIGH viel weinige maanden later door het schot van eenen blanke, LUCY en PHEBE vonden gelegenheid naar *Europa* over te steken, en CAESAR, - geen zestienjarige lezeres zoude het mij vergeven indien ik het verzweeg, - CAESAR reikte haar voor het outer de hand, op dien grond, welke door geene slaven wordt betreden, waar de slaaf vrij wordt, zoodra hij zijn' voet op denzelven zet![*]

(*) Onder het afdrukken dezes zien wij uit de Dagbladen, dat de Wed. A. LOOSJES, PZN., te *Haarlem*, het Werk, waaraan wij deze schets ontleenden: *The Life and Adventures of* JONATHAN JEFFERSON WHITLAW *or Scenes on the Mississippi by* F. TROLLOPE, ter vertaling heeft aangekondigd; moge onze proeve hetzelve ter aanbeveling strekken!
De Inzender.

Marten Harpertsz.
1607-1609.

IV.

‘Ga ter zee varen, indien gij wilt leeren bidden,’ zegt het Fransche spreekwoord; er ligt eene droevige waarheid in dat gezegde: de mensch moet gedurig herinnerd worden aan zijne afhankelijkheid van God!

En toch, het scheepsvolk der *Fairest* bad niet, schoon wind en zee de broze kiel sedert drie uren zweepten en schokten, schoon de bevelhebber zelf vreesde schipbreuk te zullen lijden op de zuidelijkste dier kusten, welker uithoeken de Ouden, in hunne dichterlijke taal, de zuilen van HERCULES noemden. Vreezen is misschien te sterk een woord voor VERNEY; zijn hoogste lust bestond in het trotseeren van gevaren, en deze strijd, om het behoud van alles wat hij bezat, was kittelender voor zijne eerzucht, dan ooit de uitspraak der dobbelsteenen, dan zelfs het beklimmen van den bemosten toren der abdij, waaruit hij zijne schoone schaakte, voor hem geweest was. Maar zijne werktuigen? Het had een schoon schouwspel mogen heeten, die uitgeputte matrozen, worstelende met de woede der hoofdstoffen, indien het maanlicht, dat bij vlagen van achter de wolken te voorschijn trad, op het gelaat van hen, die aamechtig op het dek waren nedergezegen, de kalme berusting des geloofs had aanschouwd. De bleeke nachtvorstin vond er die niet, - bij wijlen deed zich akeliger geluid hooren, dan het geknars der zeilen en het gekraak der masten; - het was de korte, maar scherpe gil der wanhoop van hen, die in zee stortten. - Het geratel des donders mogt in vergelijking welluidend genoemd worden.

Wendt met mij den blik van dat afgrijsselijk dek af, en volgt mij, indien gij moed hebt, naar het gevangenhok, dat de priester voor eenige weken, op bevel van ISABEAU, luttel oogenblikken verliet. De gang is donker - gevangenissen op zee hebben dit met gevangenissen op het land gemeen - de hokken zijn klein, maar de wanden dik genoeg, om geen gesprek met de bewoners der naburen te vergunnen, - VERNEY weet, dat het ongeluk verbroedert! - Geene klagten dringen ons uit die, waarin onze landgenooten verzuchten, in het oor, - waarschijnlijk viel den geestelijke het minst hecht geslotene ten deel, immers wij hooren zijne stem:

‘MARTEN! - MARTEN!’

De knaap, die voor zijne deur geknield ligt, beweegt zich, noch antwoordt.

'MARTEN! - MARTEN!'

Een diepe zucht van den wachter volgt op de herhaalde bede.

'MARTEN! ik zal niet weder beproeven u te bekeeren; maar ge zult den hemel verdienen zoo ge mij de deur opent: *hare* ziel moet gered worden!'

Moedeloos werpt de knaap zich op den grond neder, eenige oogenblikken stilte volgen, indien er stilte is in zulk eenen storm.

'GANYMEDES, verloste uit den stamme CHAM'S!' klinkt het uit de gevangenis, in de negertaal dier dagen, en de knaap, die vóór dezelve ligt; springt met eenen luiden vreugdekreet op, - de sleutel is in zijne handen, de deur geopend, - in vervoering kust hij den zoom der monnikspij.

'Gij hebt eindelijk weder aan mij gedacht, Meester! - ik vreesde, dat ge mij om den blanke vergeten hadt.'

'God is goedertieren!' borst de priester uit, 'er groeijen leliën onder de doornen, en niet alle zaad valt op eenen steenachtigen akker!'

'Ge vergat mij dan niet?' herhaalde GANYMEDES, terwijl de gevangene zich door den gang spoedde.

'Al vergat ik u, God zoude u niet vergeten, zoo gij Zijner gedenkt!' was het antwoord.

'Toen het onweêr opstak wierp MARTEN mij den sleutel toe, hij wilde niet beneden blijven. Als het schip zinkt, dacht ik, zal GANYMEDES met den bode van vrede en liefde naar den grooten Geest gaan, - ik wachtte totdat gij mij riept, - de overige sleutels heeft Sir FRANCES zelf!'

'Ik heb dierbaarder ziele te redden dan die der ketters,' hervatte de priester, en opende de deur van het vertrek van ISABEAU.

Daar lag zij, de schoone boetelinge, nog niet ontkleed - want vóór het invallen van den nacht had de hevigheid des winds haar den verschrikkelijken toestand doen vermoeden, dien VERNEY gedurende den avond haar ontveinsd had - half achterover geleund op het u beschreven leger, door den tooverglans der albasten lamp bestraald. Zij geleek eene MAGDALENA, zoo als VAN DYCK er later schilderde, tenger, - zwaarmoedig, - schoon, - duizendwerf beminnelijker dan hare door RUBBENS vereeuwigde landgenooten, wier volle boezem, weelderige leden en onbeschaamde dartelheid mij haar Bacchanten zouden doen noemen, indien de God des wijns ooit eene bierton tot zijnen zetel had gekozen.

Driftig wendde zij bij het gedruisch van den binnentredende het hoofd om; - de sluijer, waarmede zij in het klooster der heilige URSULA te B. tot nonne gewijd werd, ontglipte harer han-

den. Zij had dien zoo even met hare tranen bevochtigd. Ge vermoedt, welk een' indruk de storm op haar gemaakt had; sedert hare vlugt met VERNEY, had zij geen' moed gevoeld het verzoeningsteeken, in dat zinnebeeld harer gelofte verborgen, aan te raken.

'Bid voor mij, mijn Vader!' riep zij, zich aan de voeten van den geestelijke nederwerpende, terwijl zij hare oogen niet tot hem durfde opslaan.

'Er was een tijd, waarin ik met u en voor u bad, - een tijd, waarin dezelfde vrouw het ons leerde' -

'Heilige Moedermaagd!' gilde ISABEAU, 'mijn vermoeden was dus waarheid!'

'Mijne - wat zal ik u noemen, schande van ons huis!' -

'Vloek mij niet, JOANNES!' borst de jonkvrouw uit, zijne knieën omvattende, 'ik heb vader noch moeder meer!'

'Ik kwam om u te redden, ISABEAU! - de Heer vergeve Zijnen knecht die overijling; - het staat nog aan u, mij voor te gaan in het Koningrijk Gods; de Schrift zegt....'

'Wee mij, wee mij!' kermde de rampzalige.

'Zie, ISABEAU!' hervatte JOANNES, 'het was hard, na volbragte zending in Nieuw-Spanje, de gevangene eens roovers te worden; het was hard, boeijen te dragen en het daglicht te missen, nadat ik verlossing van de zonden verkondigd en het paradijs van het Westen aanschouwd had; maar dit alles mogt ligt heeten bij de ure, waarin ik u aan boord van dit schip de boelinne eens ketters vond! Wanneer onze moeder opzag, - wat spreek ik van aardsche banden? ge waart de bruid des hemels! - Gij siddert, ISABEAU! - voorzeker, die vurige bliksemstraal, die donderende stormwind, zouden den moedigsten man schrik aanjagen; maar ik sidderde tot in het merg van mijn gebeente, toen ik er niet langer aan twijfelen mogt, dat de lust mijner oogen, de lievelinge van mijn hart gevallen was van den troon der heerlijkheid, waarop ik haar geplaatst waande.'

ISABEAU viel hem niet in de rede, maar schreide bitterlijk.

'Ween, mijn Kind! ween, de vrucht des berouws wordt door tranen gerijpt, de Heer is barmhartig! Hij was het, die mij bewaarde u gelijk te worden; misschien is uwe zonde mijne straf; veelligt heb ik mij te veel op mijne deugd verhoovaardigd. Want ook mij spreidde de Verleider zijne strikken, sedert ik met u aan het doodsbed onzer moeder stond, toen ik die nieuwe wereld betrad, waarin ik CHRISTUS moest verkondigen. Gij kent haar niet die streken, waarover de Natuur met kwistige hand al hare gaven heeft uitgestort; waar één zelfde landschap op het eigen oogenblik de schoonheden van vier jaargetijden aanbiedt; waar

de mensch, in zijne onwetendheid, onschuldig schijnt als de aarts-ouders vóór den val.'

'Dat ik met u derwaarts getogen ware!'

'Ge zoudt er gevallen zijn als hier; want de slang kronkelt zich ook dáár om het geboomte, want de vrouw luistert ook dáár naar de slang. Nóg zie ik haar vóór mij die dochter uit het rijk der MONTEZUMA'S, die ik voor louter onschuld hield, die ik CHRISTUS predikte en die slechts mij lief had. Dáárom strooide zij elken avond versche bloemen en bladen op mijne legerstede; dáárom luisterde zij zoo aandachtig naar het lied, dat ik haar leerde; dáárom kende zij het zoo spoedig. "Waarom zoudt gij dit oord verlaten?" sprak zij, toen ik haar uitnoodigde mij naar de Oudsten der zending te volgen, om haar in hunne tegenwoordigheid te doopen: "waarom zoudt gij dit oord verlaten? is de lommer van den bananenboom niet liefelijk, en de vrucht van dien jatropha niet voedzaam; of heeft de dochter van het gebergte, die zestien malen deze bloemen zag ontluiken, uwen oogen mishaagd? Laat mij met die blinkende paarlen mijne lokken versieren, uw volk schat ze hoog, gij zult mij weder schoon vinden. Of wilt gij, zoo zal ik dien vredetak in de hand nemen, en den blanken bruidegom tot den Cacique voeren, gij zult hem welkom wezen! Waarom zoude de vogel uit het vreemde Land zijn nest niet bouwen aan den voet onzer bergen? -"'

De priester hield een' oogenblik op en prevelde een gebed; de ure des doods scheen gekomen.

'De Heere zij geloofd, Hij verlengt den tijd ter bekeering!'

'De arme wilde!' zuchtte ISABEAU.

'"Kom," sprak zij,' ging JOANNES voort, 'ik stiet haar van mij; - zij volgde me, ik zeide haar, dat ik van haar gruwde; - "ik wil uwe dienstmaagd wezen," was haar antwoord; las zij in mijne blikken de deernis, wier stem ik vergeefs trachtte te doen zwijgen? Zeven dagen lang drukte zij mijne voetstappen, mij getrouwer dan mijne schaduw, - den achtsten dag bleef zij achter - ik zag om, ik doopte haar - en heb haar begraven! Heere! verhief ik mij te veel op die zegepraal? Mij behieldt ge - mijne lievelinge viel!'

ISABEAU deinsde van hem terug.

'Hebt gij berouw - haat gij *hem?*' vraagde JOANNES.

'Hadt gij ooit lief?' borst zij uit.

'En heb ik u mijnen strijd dan verzwegen? en was zij niet de schoonste onder de dochteren van *Tlazcallana?* en beminde zij mij niet meer dan den Verlosser?'

'Ge zijt een man, JOANNES! - ge zijt een heilige, ik ben eene zwakke vrouw!'

‘Vleijerij en logen op uwe lippen, ISABEAU! - zweer mij op dit afbeeldsel van Hem, die ter verzoening onzer misdrijven stierf, dat ge met mij vlugten zult, zoodra God er gelegenheid toe schenkt. - Satan! laat af van wie hem tracht te ontvlieden!’

‘Hij waagde zijn leven om mijnent wil, - ik heb hem lief, JOANNES!’

‘Schande van ons huis! dat ge gebiecht haddet en ik over uwe eeuwigheid gerust konde zijn....’

En de jonkvrouw, die in het gevecht den dood niet gevreesd had, trilde als een espenblad, niet dewijl het vaartuig, dat hen droeg, in den schoot der golven scheen te zullen verzinken, niet omdat de voorste mast met oorverdoovend geluid op het dek nederstortte, zij beefde voor den blik des priesters, vlammende als dien eens wraakengels!

‘Indien wij vergaan,’ voer hij voort, ‘zult gij in mijne armen, en niet in de zijne, voor den regterstoel Gods verschijnen! - ISABEAU! zeg dat gij hem haat, ik smeek, ik smeek het u bij de zaligheid uwer ziel!’

En hij sloeg den mageren arm, waar langs de hairen monnikspij in breede plooijen nederviel, om de tengere leest der bezwijmde schoone, die denzelfden middag, op de bede van VERNEY, een' krans kunstbloemen door hare lokken had geslingerd, - eene andere OPHELIA voor het uur der ellende getooid. De priester drukte het kruisbeeld op hare bestorven lippen, - GANYMEDES knielde aan de voeten der jonkvrouw neder.

Luttel oogenblikken in zulk een' toestand schijnen jaren te duren; maar JOANNES geloofde en zijne hoop wankelde niet! -

‘Een kus, ISABEAU! een kus, - wij zijn het gevaar te boven,’ riep VERNEY, eensklaps de kamer binnenstuivende, door MARTEN gevolgd; de wanorde hunner kleeding was in sprekende overeenstemming met de vermoeijing op hun gelaat te lezen.

‘Noodlot! treft ge mij dus!’ borst hij uit, het droevig schouwspel gewaar wordende, ‘ik ware liever in den schoot der wateren ter ruste gegaan. ISABEAU! *my own* ISABEAU!’

Als door die stem in het leven teruggeroepen, sloeg de jonkvrouw de oogen op; bloosde - sidderde - schreide tevens, en sprak, aan VERNEY'S borst zinkende, met een' vreesachtigen blik op JOANNES:

‘Hij is mijn broeder, FRANCES!’

‘Zuster! ik verloochen u!’ was het antwoord. ‘Man des roofs en des bloeds! dat God u straffe!’

‘Twee bekers Malvezij, GANYMEDES!’ beval VERNEY, ‘één' voor

mij zelven, ik ben huiverig als een jong matroos; één' voor dezen stouten knaap, die waard is eenmaal bevelhebber te worden.'

Eer de negerknaap zijn' last volbragt had, was de priester vertrokken.

De aardmannetjes en de koster. *Een Sprookje*.

O wunderschön ist Gottes Erde
Und werth darauf vergnügt zu sein!
HÖLTY.

Het is lang, zeer lang geleden, - zóó lang zelfs, dat de geschiedenis, die ik u vertellen zal, zeker gebeurd moet zijn, omdat onze bet-overgrootouders er onbepaald aan geloofden - dat een zelfde man, GABRIËL GRUB geheeten, in een klein stadje van ons Land(*) den dubbelen post van koster en doodgraver bekleedde. Nu is het volstrekt geen noodwendig gevolg, dat iemand, omdat hij doodgraver en dus dag aan dag van de zinnebeelden der vergankelijkheid omgeven is, een zuurziend en zwaarmoedig man moet wezen; vele aannemers van begrafenissen zijn de vrolijkste gezellen ter wereld, en ik had eens de eer met een' dier lijkbidders op zeer vertrouwelijken voet te zijn, die in het gewone leven, wanneer hij zijne beroepsbezigheden had afgedaan, zoo goed als een matroos, zonder ooit te haperen, een luchtig liedje zong, en als de beste likkebroêr zijn glas *grog*, in éénen teug, tot op den bodem ledigde. Maar trots deze bewijzen voor het tegenovergestelde, was GABRIËL GRUB een dwarsche, norsche, kwaadaardige kerel - een stuursch en ongezellig man, die met niemand dan met zich zelven en met een oud matten fleschje, dat in zijnen grooten broekzak volkomen paste, omging, - en die elk vrolijk gelaat in het voorbijgaan zóó boosaardig aangrijnsde, dat men vreesde, dat hij het er niet bij zoude laten, dat men onwillekeurig aan het graf dacht.

Even vóór de schemering inviel, nam GABRIËL eens, op eenen Kersavond, zijne spade van den wand, schouderde haar, stak zijne lantaarn aan, en begaf zich naar het oude kerkhof; want hij moest een graf graven voor den volgenden morgen, en daar hij zeer neêrslagtig was, dacht hij, dat het hem misschien zoude opbeuren, indien hij eensklaps aan het werk ging. Toen hij de oude straat van het stadje doorstapte, dat niets fraais had dan eene bouwvallige abdij en welks naam gij, daar dit niet veel bijzonders is, niet behoeft te weten, zag hij den vrolijken glans der knappende haardvuren door de vensters schitteren en hoorde hij het luide

(*) *Engeland*.

gelach en het vrolijk gejoel van hen, die er rondom stonden en stoeiden. Hij merkte bovendien de vele toebereidselen, welke men voor de goede sier van den volgenden dag maakte, op, en rook de talrijke, heerlijke geuren daaraan verknocht, waar zij in wolken rooks uit de keukenvensters naar buiten drongen. Dit alles was gal en alsem voor het hart van GABRIËL GRUB; en toen een hoop dartele kinderen uit deze en gene woning naar buiten stormden, dwars over straat huppelden, en, eer zij aan de overzijde konden aankloppen, door een half dozijn schelmsche kroeskoppen van denzelfden leeftijd werden ontmoet, - eene juichende bende, die den Kersavond met allerlei spelen dacht door te brengen, - toen grijnsde GABRIËL afschuwelijk, en zette zijne scherpe nagels dieper in het handvatsel zijner spade, terwijl hij aan mazelen, roodvonk, kliergezwellen, kinkhoest en een' overvloed van dergelijke troostbronnen dacht.

In die zalige stemming stapte GABRIËL voort, met een grommend geluid den vriendelijken groet zijner buren beantwoordende, totdat hij het donkere steegje insloeg, dat naar het kerkhof geleidde. De man had er naar verlangd zich in dat steegje te bevinden, omdat het een akelig, somber hol geleek, dat door al de stedelingen, tenzij op vollen middag en wanneer de zon scheen, liefst vermeden werd. Verbeeld u dus hoe verontwaardigd hij was, in ditzelfde heiligdom, dat, zoo lang de abdij gestaan had, ja zelfs in de dagen toen de monniken met geschoren kruin haar begonnen te bouwen, de Doodkistensteeg had geheeten, een' kleinen deugniet een vrolijk deuntje te hooren zingen, dat van eenen blijden Kersavond sprak. ‘Zeker een kabouter, die zich naar de bende van zoo even spoedt,’ dacht GABRIËL, toen de jongen zijne longen zoo veel mogelijk uitzette, ‘hij zal er voor boeten.’ Daar kwam hij, en GRUB greep hem, duwde hem in een' hoek en slingerde vijf of zes malen de lantaarn langs zijne ooren, - hij deed het alleen om zijne stem den regten toon te doen vatten. En toen de knaap eindelijk, uit een geheel ander kruis zingende, met de handen aan zijn hoofd geslagen, wegvlood, schaterde GABRIËL GRUB van lach, trad het kerkhof binnen en sloot het poortje achter zich digt.

Hij trok zijn buis uit, zette zijne lantaarn neder, en in het onvoltooide graf gestapt, werkte hij er, ongeveer een uur lang, met ernst en lust aan. Maar de aarde was door de vorst hard geworden, en het was niet gemakkelijk haar los te breken en uit te delven, en ofschoon de maan scheen, het was slechts eerste kwartier, en zij spreidde weinig licht over het graf, daar het in de schaduw der kerk was gelegen. Op een' anderen tijd zouden al die wederwaardigheden GABRIËL GRUB zeer mismoedig heb-

ben gemaakt; maar hij dacht aan den jongen, geloofde voor dien avond genoeg te hebben gewerkt en zong, terwijl hij zijne werktuigen bijeen verzamelde:

Een heerlijk verblijf, een heerlijk verblijf,
Vijf voeten koude aarde na 't laatste bedrijf!
Een steen aan het hoofd en een steen aan de voeten; -
Een maaltijd, waar wormen hunn' vraatlust aan boeten:
Van boven groen gras, en van onder nat zand,
Een christelijk graf in een christelijk land!

'Ha! ha!' lachte GABRIËL GRUB, terwijl hij zich op eene vlakke grafzerk nederzette, welke zijne geliefkoosde rustplaats was, en haalde zijn matten fleschje te voorschijn. 'Eene doodkist op Kersdag - een Kersmis-doosje. Ha! ha! ha!

'Ha! ha! ha!' herhaalde eene stem digt achter hem.

Eenigzins ontrust verwijlde GABRIËL de matten flesch aan zijne lippen te brengen, en zag rond. Het was niet stiller en rustiger op den bodem van het oudste graf in den omtrek, dan het kerkhof bij dien bleeken maneschijn. De koude rijm glinsterde op de steenen grafsieraden en vonkelde als een snoer juweelen tusschen het gebeeldhouwde loofwerk van het oude kerkgebouw. De sneeuw lag hard en rul op den grond en spreidde over de talrijke aardhoopen zoo wit en zacht een kleed, dat het scheen alsof er lijken lagen, in witte lakens gewikkeld. Zelfs geen zacht geritsel brak de diepe stilte van het plegtig tooneel af. Het was of alle rumoer en gedruisch ook was bevrozen; alles was koud, roerloos en stil.

'Het was de echo,' zeide GABRIËL GRUB, de flesch weder aan zijne lippen brengende.

'Het was de echo *niet*,' zeide eene diepe stem.

GABRIËL sprong op en stond aan de plek vastgenageld door verbazing en schrik; want zijne oogen rustten op eene gestalte, welke zijn bloed deed stollen.

Digt bij hem, op eenen overeind geplaatsten grafsteen gezeten, werd hij een zonderling, niet aardsch wezen gewaar, dat - GABRIËL gevoelde het eensklaps - niet van deze wereld was. Hij stak zijne lange fantastische beenen, met welke hij den grond had kunnen bereiken, en die hij op eene sierlijke, maar grillige wijze kruiselings over elkander had geslagen, vooruit; zijne armen waren naakt, zijne handen rustten op zijne knieën. Zijn kort, dik ligchaam werd door een eng gewaad omsloten, hier en daar spaarzaam opgesierd. Een korte mantel slingerde langs zijnen rug neder, de kraag van dezen was in punten gesneden, welke het aardmannetje tot eenen halsdoek dienden; en zijne schoenen krulden zich van voren om en liepen in eene scherpe punt uit. Op zijn hoofd droeg

hij een' breed geranden hoed, welks vorm aan een suikerbrood deed denken; hij was met eene enkele veder versierd. De hoed was met rijm bedekt en het aardmannetje zag er uit, alsof hij, in behagelijke rust, twee of drie honderd jaren lang op dienzelfden grafsteen gezeten had. Hij verroerde zich volstrekt niet, maar stak zijne tong uit om GABRIËL GRUB te bespotten, en grijnsde hem aan, zoo als slechts een aardmannetje grijnzen kan.

'Het was de echo *niet*,' zeide het aardmannetje.

GABRIËL scheen beroerd, en was niet in staat te antwoorden.

'Wat voert gij hier op Kersavond uit?' vraagde het aardmannetje, barsch.

'Ik kwam een graf graven, Mijnheer!' stamelde GABRIËL.

'Wat man wandelt tusschen graven en op een kerkhof rond, op een' avond als deze?'

'GABRIËL GRUB! GABRIËL GRUB! schreeuwde een wild koor van stemmen, die het kerkhof schenen te bevolken, - de koster zag verschrikt rond - er was niets te zien.

'Wat hebt gij in die flesch?' vraagde het aardmannetje.

'Jenever, Mijnheer!' antwoordde de koster, sidderender dan ooit; want hij had dien van smokkelaars gekocht, en vreesde, dat zijn onwelkome gast misschien een kelderrot uit het rijk der aardmannetjes was.

'Wie zit alleen jenever te drinken, op een kerkhof, op een' avond als deze?'

'GABRIËL GRUB, GABRIËL GRUB!' herhaalden de onzigtbaren. Het aardmannetje staarde den verschrikten koster boosaardig aan, en borst toen met luider stemme uit:

'En wie valt ons dan als onzen wettigen buit ten deel?'

Op deze vraag antwoordde het onzigtbare koor, met een gezang, als dat der stemmen van vele koorzangers aan het krachtvol geluid van het oude kerkorgel gepaard; maar het referein van hetzelve bestond weder uit de woorden: 'GABRIËL GRUB! GABRIËL GRUB!'

'Wel, GABRIËL! wat zegt ge er van?'

Met wijd geopenden mond hijgde de koster naar adem.

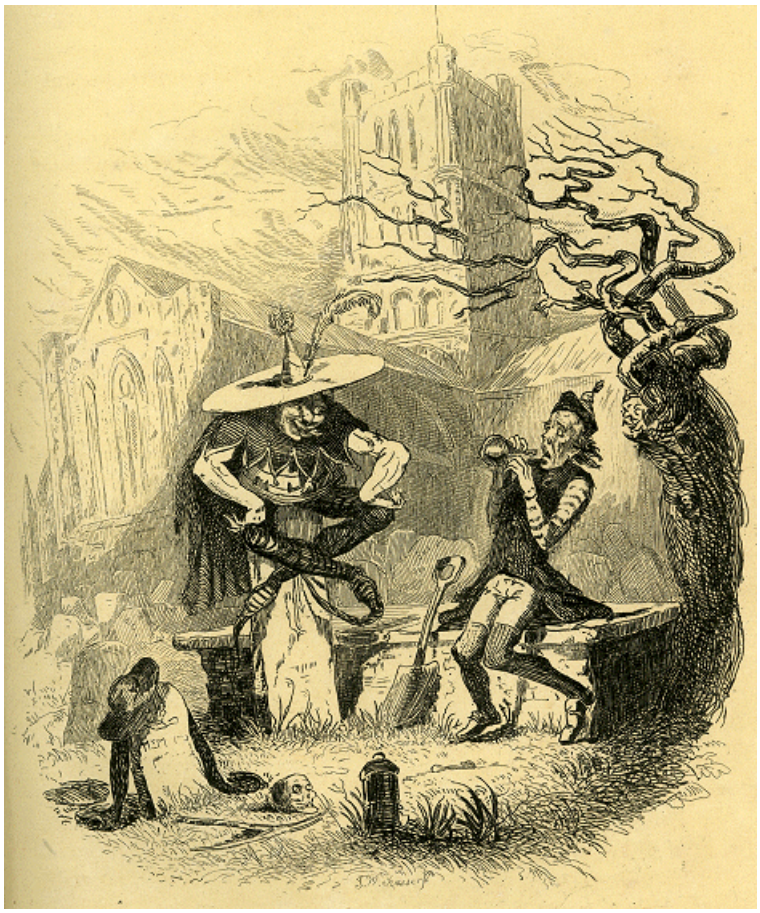
'Wel, GABRIËL wat zegt gij er van?' zeide het aardmannetje, eene luchtige beweging met zijne voeten makende en de snavels zijner schoenen met zóó veel welgevallen beschouwende, alsof hij een dandy geweest was, die zich in het fashionablest schoeisel ter wereld verlustigde.

'Ze zijn zeer net gemaakt, Mijnheer!' hervatte de koster, half dood van schrik, 'allerfraaist, allerkeurigst; maar ik geloof, dat ik terug zal keeren, om mijn werk af te doen, Mijnheer!'

'Wel,' zeide het aardmannetje, 'welk werk?'

'Een graf, Mijnheer! een graf delven,' stamelde de koster.

t.o. 114

‘Wie delft een graf als allen vrolijk zijn - wie vindt er behagen in op zulk een' avond?’

‘GABRIËL GRUB! GABRIËL GRUB!’

‘Ik vrees, dat mijne vrienden u noodig hebben, GABRIËL!’ zeide het aardmannetje, en zijne tong lekte zijne wangbeenderen op eene verwonderlijke wijze.

‘Met uw verlof, Mijnheer! - het is niet wel mogelijk; - zij kennen mij niet, Mijnheer! - ik geloof niet, dat de jonkers mij ooit gezien hebben, Mijnheer!’

‘Wij kennen u, wij kennen u, zuurmuil en bullebak!’ zeide het aardmannetje met eenen luiden, schellen lach, die door de echoos twintig malen herhaald werd, en zijne beenen in de lucht gooijende, stond hij op den top van den suikerbroodachtigen hoed en tuimelde in éénen sprong aan de voeten des doodgravers neder, in dezelfde houding plaats nemende, welke Turken en Snijders voor de gemakkelijkste van alle honden.

‘Het spijt mij, - maar ik zal u moeten verlaten, Mijnheer!’ zeide de doodgraver, terwijl hij beproefde heen te gaan.

‘Ons verlaten?’ antwoordde het aardmannetje, ‘GABRIËL GRUB zoude ons willen verlaten? Ha! ha! ha!’

Onder dit lagchen zag de koster, voor eene wijl, een' heerlijken glans van de kerkglazen stralen, alsof het gansche gebouw verlicht was geweest; de luister week en het orgel speelde een vrolijk lied, en talrijke scharen aardmannetjes, het evenbeeld van zijnen gast, stroomden het kerkhof binnen en speelden haasje over op de grafsteenen. Onder de hand tuimelden de grootsten hunner met verwonderlijke behendigheid over het hoofd; maar geen van allen kon in vlugheid halen bij dat aardmannertje, hetwelk hem de eer had aangedaan een gesprek met hem aan te knoopen. Terwijl de anderen zich vergenoegden over de alledaagsche zerken te tuimelen, sprong en tuimelde hij over praalgraven, ijzeren hekken en grafhaalden heen, als waren het de kleine paaltjes geweest, die in de straat langs de huizen staan.

Eindelijk ging het holder de bolder; het orgel speelde vlugger en vlugger; de aardmannetjes schenen kolfballen geworden; de koster duizelde er van. Daar begonnen zijne beenen te waggelen; de koning der aardmannetjes greep hem bij den kraag en zonk met hem door den grond.

Toen GABRIËL GRUB weêr adem konde scheppen - de snelheid der afdaling liet het hem waarlijk niet toe, - bevond hij zich in eene onmetelijke grot, en zag zich van alle zijden door scharen aardmannetjes omgeven; op een' verheven' zetel, in het midden der zaal geplaatst, werd hij zijn' vriend van het kerkhof gewaar; GABRIËL GRUB staarde hem roerloos aan.

‘Het is koud van nacht,’ zeide de Koning der aardmannetjes, ‘zeer koud. Breng mij een glas warm drinken.’

Op het hooren van dit bevel repten zich een half dozijn dienstvaardige aardmannetjes, op wier gelaat een eeuwigdurende grimlach blonk, en die GABRIËL GRUB daarom voor hovelingen aanzag, naar het andere einde der hal, en keerden oogenblikkelijk terug met eenen beker vloeibaar vuur, welken zij den koning aanboden.

‘Ha!’ zeide de onderaardsche Monarch, wiens wangen en keel volmaakt doorschijnend waren, toen hij den vlammenden drank inzwolg, ‘dat verwarmt iemand inderdaad, breng een' vollen kroes voor M^{r}. GRUB.’

Vergeefs verzekerde de rampzalige koster, dat hij nooit gewoon was des avonds iets warms te gebruiken; een der aardmannetjes hield zijn hoofd vast, terwijl een ander het vocht in zijne keel goot; hij kuchte, hij scheen te zullen stikken, de gansche vergadering schaterde van lach.

‘En nu,’ zeide de koning, ‘laat den man van jammer en ellende eenige schilderijën uit ons eigen groot kabinet zien.’

Toen het aardmannetje dit zeide, trok eene donkere wolk, die het verschiet der grot verduisterde, langzaam op, en men aanschouwde op grooten afstand, naar het scheen, eene klein en karig gestoffeerde, maar nette en zindelijk bewoonde kamer. Eene groep kleine kinderen waren om een vrolijk knappend vuur vergaderd, en speelden aan den schoot hunner moeder en dartelden om haren stoel. Daar zag men haar opstaan, een der venstergordijnen openschuiven, als wilde zij naar een verwacht voorwerp uitzien; een eenvoudig maal stond op de tafel gereed, en een leuningstoel was in het hoekje van den haard geplaatst. Er werd aan de deur geklopt, de moeder deed open, en de kinderen klapten in de handen van vreugde, toen hun vader binnentrad. Hij was vermoeid en schudde de sneeuw van zijn kleed; de kleinen spoedden zich zijn' mantel, hoed, rotting en handschoenen te bergen, en toen hij zich ter zijde van het vuur aan tafel zette, sprongen zij op zijne knie, plaatste zijne gade zich naast hem, en het geheel leverde een volkomen tafereel op van vreugde en geluk.

Maar bijna onbemerkbaar veranderde het verschiet: het tooneel verkeerde in eene kleine slaapkamer, in welke het schoonste en jongste kind lag te sterven; de rozen waren van zijne wangen, de glans was uit zijne oogen geweken, en zelfs de koster beschouwde den knaap met eene belangstelling, welke hij te voren nooit gekend of gevoeld had, - het kind blies den adem uit. Daar grepen de broeders en de zusters zijn mager handje, dat zoo

koud en zoo zwaar was, maar deinsden bij het aanraken terug en staarden eerbiedig zijn onschuldig gelaat aan; want zij wisten, dat hij een engel was geworden, die uit den hemel op hen nederzag en hen zegende.

Weêr zweefde een ligt wolkje langs de schilderij heen, en weêr wisselde zij van onderwerp. Nu waren vader en moeder oud en stram geworden, er was menig stoel in het bekende vertrek ledig; maar berusting en tevredenheid waren welkome gasten geworden, en zoo men minder over het heden schertste, men koutte langer over het verledene. Langzaam en vreedzaam daalde eindelijk de vader ten grave; weldra volgde hem zijne getrouwe deelgenoote in lief en leed. De weinigen, die hen overleefden, knielden bij hun graf, bevochtigden met hunne tranen de groene zoden, stonden toen op en gingen weder huiswaarts, droevig en ernstig, ja, maar niet gillende en wanhopig; want zij hoopten hen weder te zien! En beroepspligt en levenslust riep hen in de wereld terug, en zij volbragten en genoten - de wolk verduisterde de schilderij weder - en onttrok haar aan den blik des kosters.

'Wat denkt gij van dit gezigt?' zeide het aardmannetje, zijn breed aangezigt naar GABRIËL GRUB wendende.

De koster zeide, dat hij het zeer fraai vond, en scheen eenigzins beschaamd, toen de Koning den blik zijner vurige oogen op hem vestigde.

'En toch waart gij een rampzalig mensch!' zeide het aardmannetje, op den toon der diepste verachting; het was alsof hij er meer bij wilde voegen; maar eensklaps gaf hij zijner verontwaardiging, door middel zijner zeer slappe beenen, lucht; GABRIËL GRUB ontving een' geduchten schop, en de hovelingen der benedenwereld schenen weinig te verschillen van die, welke wij op aarde aanschouwen: want al de aardmannetjes volgden de oude gewoonte, sedert onheugelijke dagen, in paleizen in zwang, te schoppen, dien de koning geschopt; te kussen, dien de koning gekust heeft.

'Laat hem nog meer zien,' zeide de Monarch der aardmannetjes.

De wolk verdunde op nieuw, en een heerlijk en prachtig landschap werd allengskens zigtbaar. De zon schitterde aan den azuren hemel, het water vonkelde in den glans harer stralen en de boomen schenen groener, de bloemen kleurrijker, in haar vreugdewekkend licht. De golfjes kabbelden met streelend geluid voort, de koelte deed de twijgen van het geboomte suizen, het gevogelte kweelde in de statige lommer der eiken, en de leeuwrik zong hoog in de lucht den uchtend het welkom toe. Alles was licht en leven, heerlijkheid en pracht - de vlinder, de vlieg, de mier, allen genoten hun kort aanzijn; doch waartoe u verder

die schilderij beschreven? wandel op een' zomerochtend naar buiten, en gelijk ge in elke hut het tooneel van geluk kunt vinden, dat het eenvoudig huisgezin GABRIËL GRUB aanbood, levert ieder landschap de wedergade der schoonheden op, die de koster in het tweede gezigt bewonderde.

'En toch waart gij een rampzalig mensch!' zeide de Koning der aardmannetjes, op nog verachtelijker toon dan te voren, en op nieuw gevoelden de schouders van den koster, dat, zoo zijne gastheeren vlug wisten te tuimelen, zij niet minder ook hard konden schoppen.

Tallooze malen zonk en rees de wolk nog voor de oogen des verstokten zondaars; maar dewijl gij koster noch doodgraver zijt, en ik onder deze vrolijke menschen gekend heb, hoop ik, dat gij zoo vele lessen niet zult behoeven, en wil ik u liever verhalen, hoe het met onzen grimmigen vriend afliep.

De morgen was aangebroken, toen GABRIËL GRUB op het kerkhof ontwaakte; hij lag op de vlakke grafzerk - de ledige flesch naast hem - den wit bevrozen' rok, lantaarn en spade werd hij op drie schreden afstands gewaar. Hij betwijfelde, dat er waarlijk zoo veel met hem gebeurd was; maar de pijn, welke hij in zijne schouders gevoelde, overtuigde hem, dat hij zich voor het minst de schoppen der aardmannetjes niet verbeeld had. Hij wankelde nogmaals in zijn geloof aan de wonderbaarlijke gezigten, dewijl hij nergens de voetstappen der aardmannetjes gewaar werd; maar toen hij het kerkhof verlaten had en de stad weder zoude ingaan, gevoelde hij, dat hij een ander man was geworden; hij schaamde zich - en men zag hem nooit weder.

Jaren later ontbrak het in het kleine stadje niet aan geloofwaardige praatvaârs en rammeltuitige besten, die verzekerden, hem, met hunne eigen oogen, door de lucht te hebben zien vliegen, op een kastanjebruin paard gezeten, dat het achterste van een' leeuw en den staart van een' beer had; en de nieuwe koster, die een zorgend vader was voor zijn talrijk kroost, plagt, voor eene kleinigheid, den ouden weerhaan van den kerktoren te laten zien, dien het boven beschreven paard, door een' schop zijner vurige hoeven, naar beneden had doen vallen en welken hij zelf had opgeraapt.

Oosterlingen.

I.
Ruth.

וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת דָּבְקָה־בָּהּ׃

1.

De lieve RUTH, de lieve RUTH!
De dochter MOABS, de getrouwe!
Die, zelve een droeve weduwvrouwe,
Een' weduw was tot steun en stut.
Gezegend zy de stroom van smarte,
Dien toen haar minlijk oog vergoot,
Toen, uit NAÖMI'S brekend harte,
De zegen op haar nedervloot:
'Gods liefde zy als de uwe groot!'

2.

Zy hief haar stemme op en zy schreide,
En ORPA schreide en snikte als zy;
'Nu, dochterkens! verlaat my beide,
Des Heeren hand is tegen my!'
Als ORPA nu haar moeder kuste,
Zoo kleefde RUTH de moedlooze aan:
'Hoe, zoude ik van u henengaan?
Voor RUTH is zonder u geen ruste!
Uw droefheid deelt zy en uw lot;
Zy zal u sterken met haar krachten;
Waar gy vernacht zal zy vernachten;
Uw volk is 't hare, uw God haar God!
Zoo iets, dan slechts de dood, ons scheide,
Zoo straffe my uw God en Heer!
Waar gy sterft legg' men my ter neêr!'
Dus sprak de lieve RUTH en schreide.

3.

In *Bethlems* akkers kwam zij aan:
Zij sprokkelde de korenairen,
Die aan de hand ontvallen waren
Des maaiers met haar vlijt begaan.
Dáár vond ze in BOAZ oog genade,
Als ze aan zijn voeten rust genoot;
Dáár vond ze een' losser en een' gade;
Dáár opende haar moederschoot: -
Des Heeren liefde en zorg zijn groot!

4.

De naam der bitterheid van smarte
Moest smelten in den zoeten klank

Der vreugde, bij NAÖMI'S, dank,
Toen zy een' kleinzoon drukte aan 't harte;
En 't huis van RUTH, tot heil der aard',
Moest ISBEL's hope zijn na dezen,

En als van PEREZ vruchtbaar wezen,
Die THAMAR JUDA had gebaard.
Een Vorstenteelt sproot uit dien bloede,
Tot dat - van schijnbren glans beroofd -
Die stam in 't eind den SILO voedde,
Dien God den Vaadren had beloofd: -
Geloofd, verheerlijkt zy de Algoede!

II.
Hanna.

ותבכה ולא תאכל :

1.

Breng voor HANNA'S aangezicht
Keurigheid van wijn noch spijzen!
Want gy zult die af zien wijzen,
Droefheid sluit haar lippen dicht.
Arme, kinderlooze Vrouw!
Die men in haar wee durft tergen,
Ach! waar zult gy 't hoofd verbergen,
Neêrgebukt van spijt en rouw?

2.

Zie, ELKANA haat u niet,
Schoon de Heer uw' schoot niet opent,
Altijd liefde op liefde hoopend,
Neemt Hy deel in uw verdriet.
Waarom dan die tranenvloed? -
Meerder dan een tiental zonen,
Wil Hy u zijn liefde toonen,
En uw jammer is vergoed.

3.

Bitter weenend gaat zy uit
Tot des Heeren tabernakel,
Biddende, dat een mirakel
Haar' onvruchtbren schoot ontsluit'!
'God der Vaadren! zie op my!
Wie kan zonder zegen leven?
Zoo uw gunst me een' zoon wil geven,
Dat hy u geheiligd zy!'

4.

Dus heeft HANNA hare ziel
Voor JEHOVAH uitgegoten,
En Hy heeft haar niet verstooten
Wie het leed zóó bitter viel.
O, gezegend zy de zucht,

En de klachte harer rouwe,
Die den schoot der dorre vrouwe
Van den Ziener heeft bevrucht!

III.
Rispa.

עֵר נתך־מים עליהם מורהשמים

1.

O, hadt gy tranen voor uw leed,
Toen de oogstzon op den akker brandde,
En gy uw droevig weduwkleed,
Op Gilea, ten tente spande?
Voorwaar, voorwaar! uw lot was wreed!

2.

Want, dochter AJAAS! zoo uw schoot
Aan Gods Gezalfde zonen baarde,
Het was niet tot een' zulken dood!
Een grouwel in het oog der aarde!
Voorwaar, voorwaar! uw rouw was groot!

3.

Daar hong het dierbaar Koningskroost,
Op last eens Konings opgehangen,
Door heeten wind en zon geroost,
Om zelfs geen eerlijk graf te erlangen,
Dáár, RISPA! hong uw roem, uw troost!

4.

Die moedermin hield trouwe wacht,
Die in den dood hun lippen kuste,
Zy liet des daags 't gewiekt geslacht
Der heemlen op hun lijk geen ruste,
En weerde 't roofdier af by nacht.

5.

O wee! hoe brandend was de zon!
Wat sloegt gy vaak vertwijfelde oogen
Naar Silo, Nobe, Gibeön,
Waar eens de Heer was doorgetogen,
Of Hy zich hier ontfermen kon!

6.

Zoo zat gy, droeve Weduwvrouw!
Tot dat de koopren hemel weeken,
En de eerste droppel regendaauw
Op hun verhangen hoofd zou leken: -
Voorwaar! de Moederliefde is trouw!

IV.
Vasthi.

ותמאן המלכה ושתי לבוא

1.

Manlijker trots in een vrouwlijke borst,
Is daar in 't Oosten wel nimmer vernomen,
Dan waarmeê VASTHI verweigeren dorst,
Zonder den sluier ter feestzaal te komen, -
Was niet de gastheer haar Heer en haar Vorst?

2.

‘Breng der Vorstinne mijn Vorstlijke last,
Dat zy het hoofd met de wrong moet doen pralen,
Die aan de Gade van Koningen past,
Dat zy u volge in de vorstlijke zalen,
Waar zich ons oog aan haar schoonheid vergast'!’

3.

‘“Breng aan den Koning mijn' vorstlijken groet,
Dat hy mijn aanzicht niet zien zal op heden!
Dat ik mijn' tulband niet trap met den voet,
Niet als een dienstmaagd ter feestzaal zal treden!
Zeg hem, dat hoogmoed voor dwaasheid behoedt.”’

4.

Siddrend bracht ZETHAR die boodschap den Vorst;
Wreed heeft de Koning die fierheid gewroken;
Maar zeker nooit heeft, in vrouwlijke borst,
Manlijker trots in het Oosten gesproken,
Dan waarmeê VASTHI hem weigeren dorst.

V.
Esther.

ותהי אבתר נשאת הן בעיני כלראיה׃

1.

Schoone ESTHER! toen uw blanke hand
Het sluiergaas had weggeslagen,
En u des Konings oogen zagen,
Hoe trilde u hart en ingewand!
Gy zaagt hem, van zijn pracht omtogen,
In heerlijkheid en Vorstentrots,
Met gloed en vlammenschietende oogen,
En blinkende als een Engel Gods.

2.

Daar werd uw hart beroerd van vreeze;
Daar werdt gij, trotsche Koningin!
De minste van heel 't hofgezin,
Eene arme Palestijnsche weeze.
Daar boog uw lieflijk hoofd van schrik;
Daar sloot de vrees uw blinkende oogen;
En blos en blijdschap was vervlogen,
Bestorven voor dien Koningsblik.

3.

Maar toen gy in uw' blanken hals,
Op uw slavinne neêrgebogen,
Gelijk de leliebloem des dals
Bezwaard door droppels uit den hoogen,
Des gulden scepters kouden knop
Gewaar werdt, dien uw Koning voerde,
Wat vreugd die toen uw ziel ontroerde!
Hoe sloegt gy toen uwe oogen op!

4.

‘Wat is u, ESTHER? spreek! schep moed!
Ik ben uw broeder; gij zult leven.’
‘“Heer! gy zijt wonderlijk en goed...“’
Maar weêr heeft haar de kracht begeven.
Schoone ESTHER! nogmaals zonkt gy neêr
In d'arm van uwe ontstelde vrouwen!
Schoone ESTHER had haar volk behou'en,
En ABRAMS zaad herleefde weêr!

B.

Francesca da Rimini.
Uit Dante's *Hel*.

Zoodra mijn leidsman bij 't geslacht van vroeger dagen,
De namen had genoemd dier Eedlen en dier Vrouwen,
Greep deernis me in 't gemoed en was ik als verslagen.

En 'k zeide: ‘Gaarne zou 'k, o Dichter! 't paar aanschouwen,
De beide spreken, die te zaam daar ginder waren
En vlug zijn als de wind, wiens aâm zij zich vertrouwen.’

‘Gij zult hen zien, en moogt uw wenschen hun verklaren,’
Dus was zijn wederwoord, ‘wanneer zij langs ons zweven;
Vraag 't in den naam der min, wier jamm'ren zij ervaren.’

En naauwlijks had de wind hen naar ons heen gedreven,
'k Verhief mijn stem: ‘O gij, die bitterlijk moet klagen,
Komt tot ons, zoo die beê geen wet u doet weêrstreven.’

Gelijk twee duiven, met de wieken uitgeslagen,
Zich spoên naar 't zachte nest, heur pluimloos jong beschoren,
Zich reppen door de lucht, slechts door haar' wil gedragen;

Dus vloog uit DIDO'S drom, als zij tot wee geboren,
Het paar ons te gemoet door die verpeste luchten;
Zóó luid deed in mijn' kreet mijn hartsgevoel zich hooren!

‘Welwillend sterv'ling! wien ons droevig lot doet zuchten,
Die deernis met ons hebt in 's afgronds duistre hoeken,
Wier bloed gestroomd heeft voor de vlugtige genuchten;

Wanneer nog ten gebed ons hart zich dorst verkloeken,
Hoe zouden wij den Heer niet bidden voor uw' vrede,
Die schuldigen beklaagt, in steê van hen te vloeken!

Maar luistren is uw wensch en spreken is uw bede;
Hoor ons dan aan en vraag naar 't uw gemoed zal lusten,
Zoo lang de wind 't vergunt: reeds legt hij zich alreede.

Ik werd geboren op de bloemenrijke kusten,

Die 't zilvren nat der *Po* met dubble snelheid kliefde,
Opdat het te eerder in den schoot der zee mogt rusten.

De Min, [het edelst hart is 't vroegst de slaaf der liefde,]
Wist voor dien schoonen man me in laakbre drift te ontsteken,
Vertrouwling van ons huis, ach! dat mij dit niet griefde.

De Min, die niet vergunt door koelheid 't regt te wreken,
Maar 't hart tot weêrmin dwingt, had 't mijn' dus ingenomen,
Dat hij, gelijk ge ziet, mij nóg niet is ontweken;

De Min deed beider bloed in d'eigen stonde stroomen,
Wij stierven CAÏNS dood, die CAÏNS kwaad bedreven!'
Die woorden hoorde ik van haar lippen tot mij komen.

Als had mijn kracht mij bij die sombre klagt begeven,
Zonk 't hoofd mij op de borst en eerst bij 's Dichters vragen:
'Wat denkt gij?' heb ik 't uit mijn mijm'ring opgeheven.

En 'k zeide: 'Ik smaak het zoet des jammers, dien zij dragen,
Wat teedre wensch, wat heir van streelende gedachten
Voert soms hun geest terug naar droefverleden dagen?'

En 'k wendde mij tot hen, die zwegen en die wachtten:
'FRANCESCA! wie zou niet om uwe ellende zuchten?
Ik ben tot schreijens toe getroffen door uw klagten!

Maar schets mij d'aanvang dier verlangens en genuchten,
Uwe onschuld, die in 't eerst de magt der liefde tartte,
Zijn beeld verdrijven wou en 't toch niet kon doen vlugten.'

'Helaas!' dus zeide zij, 'er is geen bittrer smarte,
Dan dagen des geluks in 't onheil te gedenken, -
Vraag 't hem, die DIDO zong, vraag 't aan uw eigen harte!

Maar daar uw teêr gemoed zijn deernis ons wil schenken,
En weten, hoe de min in onze borst ontwaakte,
Verhaal 'k als zij verhaalt, wie ontrouw wreed dorst krenken.

Eens lazen wij in 't boek, dat hem en mij vermaakte,
Hoe 't hart van LANCELOT door liefde werd bewogen:
Wij waren gansch alleen, geene onrust, die ons blaakte.

Een lange, lange poos verwijlden eerst onze oogen
Op 't half gelezen blad, en wij verbleekten beide.
Helaas! een enkel woord had dat geducht vermogen.

Wij lazen, welk een heil de liefde hem bereidde,
"De wellust van een' kus der koralijnen tippen." -
En hij, dien nimmermeer de Hemel van mij scheide,

Al bevend drukte hij een' kus op mijne lippen! -
't Was GALEÖTTO'S boek, een werk als hij bedorven -
Niet verder lazen wij - ik liet de blaadren glippen!'

Terwijl 'k van d'eenen geest dit narigt had verworven,
Smolt de andre in tranen weg, en 'k voelde een medelijden,
Dat mijn bewustzijn week als waar' 'k dat uur gestorven,

En 'k viel zoo als een lijk valt(*).

(*) '*Traduttore traditore*' zeggen de Italianen, en ik zal het geen' mijner lezers die Italiaansch verstaan, euvel nemen, indien zij ook op mij die woorden toepassen.
Voor wie het mij vergeven zullen, dat ik dit stuk om hunnentwil vertaalde, volge hier in weinige woorden een verslag van het feit.
FRANCESCA, de dochter van GUIDO van *Polenta*, heere van *Ravenna*, werd door haren vader aan LANCIOTTO, den zoon van MALATESTA, heere van *Rimini*, uitgehuwelijkt. Hij was een dapper, maar wanstaltig man; - zijn broeder PAOLO huwde grooten moed aan treffende schoonheid. - LANCIOTTO verdacht zijne gemalin van liefde voor haren zwager, - werd, in hoe

P.

verre is niet duidelijk, van hare schuld overtuigd, - en maakte, door zijnen dolk, een einde aan beider leven!
Op zijnen togt door de hel (*Inferno*. c. 5.) ziet DANTE, van VIRGILIUS vergezeld, de geesten der minnenden; en levert ons het verhaal, dat ik gepoogd heb na te volgen.
De Inzender.

Francesca de Rimini

Mengelingen.

Goethe en eenige zijner beroemdste tijdgenooten.

‘**H**et is eene verkwikking voor den geest,’ zegt een voortreffelijk schrijver, ‘bij wijle aan de middelmatigheid onzer alledaagsche gezelschapskringen te ontvlieden, om zich met de biographiën van uitmuntende mannen of vrouwen bezig te houden. Van daar misschien de onsterfelijke roem van PLUTARCHUS. het boeijende zijner schriften.’

‘De nieuwere letterkunde,’ gaat hij voort, ‘biedt velerlei soorten van biographiën aan;’ wij willen, mijn Lezer! de drie, welke hij de merkwaardigste houdt, met de voorbeelden van drie bekende tijdgenooten in het vak van den man, over wien wij schrijven, ophelderen. De eerste is de chronologische biographie, welke de gevoelens van den mensch uit de feiten zijns levens tracht op te maken, eene zulke als wij van BILDERDIJK zullen bezitten, zoodra de verzameling zijner brieven voltooid zal wezen, en er iemand zal opstaan, bevoegd en geneigd, licht in dien chaos te scheppen(*). De tweede is de autobiographie, eene eigene

(*) Wij veroorloven ons dit woord, om den hoogst ongelukkigen inval: de Brieven van BILDERDIJK ‘*naar tijdorde te rangschikken, met dien verstande, dat alle Brieven aan denzelfden persoon geschreven, achter elkander volgen*. Zie het Voorbericht van den Heer W. MESSCHERT voor het Eerste Deel der *Brieven van* Mr. WILLEM BILDERDIJK. Ongetwijfeld valt het nu gemakkelijk na te tellen, hoe vele brieven B. aan FEITH of aan RULOFFS, aan UYLENBROEK of aan OUTHUYS schreef; hoogst moeijelijk echter is het uit die door elkander geplaatste stukken op te maken, *hoe* BILDERDIJK in de opmerkelijkste jaren zijns levens dacht, schrift met schrift te vergelijken, den oorsprong na te gaan der keerpunten in zijn gemoed. Veelligt, neen, waarschijnlijk waren wij onbillijk toen wij dit gebrek in de uitgave aan een' inval toeschreven; het oordeel, de kennis, het fijn gevoel van den Heer W. MESSCHERT heeft er zeker, eer dan wij, al het stuitende van opgemerkt en overdacht; maar wanneer er geen eerste deel in het licht was verschenen, hoe zoude men de zedige of kiesche aarzelingen van al te bezorgde vrienden hebben overwonnen? Wie in ons Land de uitgave van Gedenkschriften op zich neemt, heeft een meir van verdrietelijkheden uit te drinken: daarom draagt het verledene voor ons zoo zelden vruchten! Wij vleijen ons bij het Derde Deel eene lijst der Brieven, naar de jaren gerangschikt, te zullen ontvangen; het zal het gebrek gedeeltelijk verhelpen.
De Inzender.

levensbeschrijving, liever eene reeks van bekentenissen: CHATEAUBRIAND las eene dergelijke in de *Abbaye des Bois* voor; gij hebt, als ik, zijnen onbescheidenen toehoorders voor hunne onbescheidenheid dank gezegd(*). De derde, welke onze schrijver de sentimenteele(†) biographie zoude willen noemen, het leven eens grooten mans door zijnen vertrouwden huisvriend of een' zijner vurige bewonderaars *con amore* geschreven, is misschien de merkwaardigste, zoo wij geene reden hebben het getuigenis van den vriend te wantrouwen. Over zulk eene biographie van den grooten GÖTHE wil ik met u spreken.

Zoo ge gewoon zijt met vrucht te lezen, zult gij u niet verwonderen, dat ik mij heb aangewend den indruk op te merken, welken dergelijke geschriften op mijn gemoed maken, en de karakters der schrijvers er eerbiedig en bescheiden naar te beoordeelen. Ik heb lang gezocht, waaraan de onrust viel toe te schrijven, welke mij bij de lezing der echoos van CHATEAUBRIAND telkens aangreep; ik eindigde met te gelooven, dat de oorzaak in de overspanning zijner begrippen lag; de man is in eeuwigen strijd met zich zelven en zijnen tijd. Het is een karaktertrek der genie! Trots dat vermoeijende blijft hij echter eene grootsche figuur, die Fransche Ridder vol trouw en eer, die NAPOLEON in het aangezigt wederstaat, en toch naijverig is op den roem, welken hij *Frankrijk* verwerft; die aanhangeling der BOURBONS, die zijn verstand niet tot zwijgen kan brengen, wanneer het hem zegt, dat ORLEANS *la seule planche de salut* is; - die dichterlijke jongeling, welke der poëzij vaarwel toeroept; die grijsaard, wiens proza dichterlijker is, dan de verzen der gansche Romantiek van zijn Vaderland. Ik durf in mijne bewondering voor hen geen beklag mengen, - ik wenschte hem niet anders; - dat ik het ook van BILDERDIJK konde zeggen! Er ademt een geest van wrevel uit die Brieven, door geene dichterlijke tint verzacht; indien ik onder zijne vrienden had behoord, ik zoude er een verslag van zijn leven, eene schets van zijn lijden hebben bijgevoegd, om dat gebrek aan humaniteit te verklaren en te vergoêlijken. Ik heb minder berouw

(*) JULES JANIN en Mad. TASTU, onder anderen, leverden in der tijd belangrijke verslagen van die zoo veel geruchts makende voorlezingen.

(†) In den echten zin van Sentimentaliteit, een woord, dat men even als Aristocratie onder de wreedelijk gelasterde en bitter vervolgde mag rangschikken.

dan ooit hem niet persoonlijk te hebben gekend: voor onzen grootsten Dichter ontbreekt het mijner bewondering nog altijd aan woorden; maar hij heeft nu voor mij iets van de zon gekregen, in welke niemand lang staren kan, zonder dat hem de oogen zeer doen.

Hoe anders ging het mij bij de *Wahrheit und Dichtung* van GÖTHE, die autobiographie vol talent, gloed, geest en zin; hoe anders bij de sentimenteele biographie, die vóór mij ligt: *Gespräche mit* GÖTHE *in den letzten Jaren seines Lebens* 1823-1832(*). Ik mag onderstellen, dat gij het eerste Werk kent: wilt gij weten, hoe GÖTHE door het tweede voor mijnen geest staat? Eene vraag zal het beste antwoord wezen.

Hebt gij ooit een Grieksch standbeeld uit de schoone dagen der kunst, lang aangestaard, er eerst de onnavolgbare evenredigheid der deelen, en later al het rustige, waardige en grootsche des karakters in bewonderd, en eindelijk den wensch bij u voelen oprijzen, als een andere PYGMALION, dat marmer te kunnen bezielen, om het verrukkende schouwspel te genieten, hoe verheven die mensch, in den vollen zin des woords, zich in den strijd met het lot en de wereld gedragen zoude; hoe kalm hij in het uur der zege, hoe schoon hij in den oogenblik des genots zoude zijn? Zoo ja, lees deze bladen van den vriend en leerling des grooten Meesters, en GÖTHE zal u dien echten kunstenaars-droom verwezenlijken.

Maar ge verlangt te regt, dat ik u uit de bron laat scheppen, in plaats van u in de bosschaadje, welke tot haar geleidt, te doen ronddolen; wie GÖTHE kan doen spreken, zwijge zelf eerbiediglijk. Het blijve dan voor een andermaal bewaard u mede te deelen, hoe ECKERMANN GÖTHES beeldtenis ontwierp, op welke wijze hij met dezen in aanraking kwam, ECKERMANN, de herdersknaap uit *Winsen*, aan de *Luhe*, een stadje tusschen *Lüneburg* en *Hamburg*, met GÖTHE zijne Excellentie, wiens lauwerkrans schitterender blonk, dan de vorstelijke kroon van den Weimarschen Groothertog. Wat voor ons belangrijker is dan deze lotwisseling, - hoe naïf ECKERMANN die ook vertellen moge, - is zijne geschiktheid tot de taak, welke hij op zich nam; indien ik GÖTHE geweest ware, ik zoude ECKERMAN tot mijnen schilder hebben gekozen.

Wij zullen voor ditmaal GÖTHES oordeel over eenige zijner beroemdste tijdgenooten mededeelen; mannen van naam door zulk een' man te hooren beoordeelen moet een dubbel belang inboezemen. Het ligt in den aard der zaak, dat het fragmenten zullen

(*) Von JOHANN PETER ECKERMANN, Zwey Theile. *Leipzig*, F.A. BROCKHAUS, 1837.

zijn, slechts door een' rooden draad zamengehecht; ge weet uit de *Wahlverwandschaften* wat dit beduidt. Wij zullen ECKERMANN navolgen, ons zelve op den achtergrond plaatsen en slechts spaarzaam eene aanmerking inlasschen.

'Een mensch als MERCK(*),' zeide GÖTHE eens, 'wordt er niet weêr geboren, en wanneer hij al geboren werd, zoude de wereld er iets anders van maken. Het was een heerlijke tijd, toen ik met MERCK jong was. De Duitsche Literatuur was nog een schoon doek, op hetwelk men met lust veel goeds hoopte te schilderen. Thans is het zoo bestreken en bezoedeld, dat men er geen behagen meer in schept op hetzelve te staren, en dat een vernuftig mensch geen plekje meer weet te vinden, waar nog iets te teekenen valt.'

- Daar MENZEL onlangs verklaarde, dat over de Duitsche fraaije letteren sedert eenige jaren de vreesselijke vloek: 'Hare woonstede worde woest!' is uitgesproken, zal men de aanleiding tot deze klagt in geene knorrige luimen van eenen grijsaard zoeken. -

Een andermaal uitte hij zich, toen wij over eenige schrijvers hadden gesproken, die zonder eigenlijk talent zich verpligt zagen een boek te schrijven, en waarvan eenige over zaken hadden geschreven, welke zij niet kenden:

'Het verleidelijke voor jonge lieden ligt dáárin, dat wij in eenen tijd leven, waarin een zweem van wetenschappelijke beschaving en verfijnd kunstgevoel zóó algemeen verspreid is, als had zich die cultuur aan den dampkring, waarin de jongeling ademhaalt, medegedeeld. Er woelen en bewegen zich in hem dichterlijke en wijsgeerige gedachten; met de lucht, die hem omringt, heeft hij dezelve ingezogen, maar hij ziet die voor zijn' eigendom aan, en uit haar als waren zij inderdaad de zijne. Zoodra hij echter zijnen tijd heeft wedergegeven wat hij van denzelven ontving, is hij arm, dood arm. Hij gelijkt eene bron, die gedurende eene korte wijl van het haar toegevoegde water ruischt en borrelt, maar oogenblikkelijk ophoudt te vloeijen, zoodra de geleende voorraad gebruikt is.'

- Helaas! niet enkel *Duitschland* telt zulke jonge lieden onder poëten en philosophen! Een enkele trek nog, die de tegenwoordige Duitsche Dichters karakteriseert, eer wij tot bijzondere personen overgaan. -

Een bekend Dichter was in 1827 door *Weimar* gereisd en had GÖTHE zijn stamboek aangeboden; ECKERMANN deed wèl, de volgende scherts van zijnen vriend voor ons aan te teekenen, misschien even

(*) MERCK uit *Wahrheit und Dichtung*, en door zijne eigene schriften bekend; een even geestig als veelzijdig mensch.

wèl, den naam des Duitschen zangers te verzwijgen. ‘Gij kunt niet gelooven, welke flaauwheden daar al in staan,’ zeide GÖTHE. ‘Al de poëten schrijven als waren zij ziek en de geheele wereld niets dan een Lazareth. Geen hunner, die niet van het lijden en de jammeren dezer aarde, niet van de heerlijkheden van het volgend leven, spreekt; ontevreden, gelijk zij allen reeds zijn, sporen zij elkander tot nog grooter ontevredenheid aan. Dat heet de gave der poëzij misbruiken, die ons eigenlijk geschonken is, om de kleine twisten des levens te slechten en den mensch met de wereld en met zijnen toestand tevreden te doen zijn. Maar het tegenwoordig geslacht is bang voor alles, wat waarlijk krachtig is; slechts in het zwakke ziet het iets gemoedelijks en dichterlijks.

‘Ik heb een goed woord bedacht, om die Heeren te ergeren,’ voer GÖTHE voort. ‘Ik zal hunne poëzij de Lazareth-poëzij heeten, en in tegenoverstelling die dichtkunst de echt Tyrtaeïsche noemen, welke niet slechts krijgsliederen zingt, maar ook den mensch moed inboezemt, om den strijd des levens uit te houden.’

- Het is geene mode meer, album-verzen te laten drukken; wij durven dus niet beslissen, in hoe ver de spotternij ten onzent doel zal treffen; zie hier belangrijke wenken over TIECK, UHLAND en TIEDGE. -

Wij spraken over TIECK en zijne persoonlijke verhouding tot GÖTHE.

‘Ik meen het hartelijk wèl met TIECK,’ verklaarde hij, ‘en over het geheel is hij ook jegens mij goed gezind; en toch is er in onze betrekking, van zijne zijde, iets, dat zoo niet moest zijn. Het as niet mijne schuld en het is ook de zijne niet, maar het valt aan oorzaken van anderen aard toe te schrijven. Zoodra de SCHLEGELS eenig gezag verwierven, was ik hun te magtig, en om mij op te wegen, moesten zij naar een talent zoeken, dat zij tegen mij over konden stellen. Zulk een talent vonden zij in TIECK; maar opdat hij in de oogen van het publiek niet te weinig zou beteekenen om mijn tegenstander te zijn, moesten zij hem hooger opvijzelen, dan hij verdiende. TIECK kwam daardoor mijwaarts, zonder dat hij zelf wist hoe, in eene valsche stelling.

‘TIECK mag, trots dat alles, een veelbeteekenend talent genoemd worden, en niemand erkent zijne buitengewone verdiensten meer dan ik; maar wanneer men hem boven mij verheffen of met mij gelijk wil stellen, dan bedriegt men zich. Ik kan dit ronduit zeggen; want welk deel heb ik er aan? ik heb immers mij zelven niet geschapen. Het zoude mij niet beter gaan indien ik mij met SHAKSPEARE wilde vergelijken, die ook zich zelven niet gemaakt heeft, en die toch een wezen van hoogeren aard is, naar hetwelk ik opzie en dat ik vereer.’

Een andermaal sprak hij over UHLAND. ‘Waar ik eene groote werking zie, onderstel ik eene groote oorzaak, en dus moet er, om de algemeene populariteit, welke UHLAND geniet, wel iets voortreffelijks in zijnen arbeid wezen. Echter durf ik naauwelijks een oordeel vellen over zijne gedichten. Ik sloeg den bundel in de beste stemming ter wereld open; maar ik stiet in de eerste bladen op zoo vele flaauwe en armzalige verzen, dat ik geen' lust had verder te lezen. Ik greep toen naar zijne Balladen, in welke ik een voortreffelijk talend ontdekte, en waardoor ik overtuigd werd, dat hij eenig regt heeft op den roem, dien hij zich verwierf.’

Later zeide hij nog van hem:

‘Sla er acht op: in UHLAND zal de Staatsman den Dichter verteren. Lid der Stenden te zijn en dag aan dag met wrijvingen en aanhitsingen door te brengen, past niet voor het teedere gemoed eens dichters. Hij zal ophouden te zingen, en dat is in zekeren zin betreurenswaardig. *Zwaben* bezit een aantal mannen, die genoegzaam onderwezen, welgezind, welsprekend en kloek en vroed zijn om Leden der Stenden te wezen en het volk te vertegenwoordigen; maar het bezit slechts één' Dichter van die soort als UHLAND.’

Het vereischt geen betoog, dat hem de staatkundige strekking van dien Zanger mishagen moest. ‘Zoodra een Dichter een' politieken invloed wil uitoefenen,’ waren zijne woorden, ‘moet hij zich eener partij aansluiten en toewijden; - zoodra hij dit doet is hij als poëet verloren. Hij ziet zich genoodzaakt zijnen vrijen geest, zijne onbeschroomde wijze alles te overzien, vaarwel te zeggen, en moet daarentegen het kalotje der bekrompenheid en des blinden haats over de ooren trekken.

Elk waarachtig dichter heeft als mensch en burger zijn Vaderland lief; maar het Vaderland van zijne poëtische vermogens en van zijne dichterlijke werken is het goede, edele en schoone, hetwelk aan geen afzonderlijk gewest, aan geen afzonderlijk land verknocht is, en dat hij aangrijpt en formeert, waar hij het ook vindt. Hij gelijkt in dit opzigt den adelaar, die over alle rijken met denzelfden vrijen blik heenzweeft, en wien het onverschillig is, of de haas, op welken hij nederschiet, in *Pruissen* of in *Saksen* loopt.

En wat beduidt het dan: zijn Vaderland lief te hebben? en wat beduidt het dan: patriottisch te werken? Wanneer een dichter zich gedurende zijn gansche leven beijverde, om schadelijke vooroordeelen te bestrijden, bekrompen beschouwingen te wederleggen, den geest zijns volks te verlichten, deszelfs smaak te zuiveren, deszelfs zin, gevoel en gedachten te veredelen, konde hij iets beters hebben gedaan, hoe konde hij patriottischer werken?’

Eens liet hij mij in den Album der Vrouwe VON SPIEGEL een gedicht van TIEDGE zien, geheel in den zin en den toon zijner *Urania* geschreven:

'In eene vermetele vlaag,' verhaalde mij GÖTHE, 'kwam het bij mij op, er eenige verzen onder te schrijven; het verheugt mij echter, dat ik het naliet, want het zoude niet de eerste keer geweest zijn, dat ik door onbedachte uitvallen goede menschen van mij heb teruggestooten en den invloed van mijn beste werk bedorven.

'Intusschen heb ik van TIEDGES *Urania* veel moeten uitstaan; want er was een tijd, waarin men niets zong en niets declameerde, dan diezelfde *Urania*. Waar men ook binnentrad, men vond de *Urania* op alle tafels; de *Urania* en de *Onsterfelijkheid* waren de onderwerpen van elk gesprek. Ik zoude tot geenen prijs het geluk willen ontberen, aan onze toekomstige voortduring te gelooven, ja, ik ben geneigd met LORENZO DI MEDICI te zeggen, dat al degenen, die op geen *ander* leven hopen, ook voor *dit* leven dood zijn; maar zulke onbegrijpelijke zaken liggen te verre van ons, om een voorwerp van dagelijksche beschouwing en duizeligmankende overweging te zijn. Buitendien: wie aan zulk een voortduren gelooft, geniete dat geluk in stilte; hij heeft geen regt zich uit dien hoofde iets in te beelden of aan te matigen. TIEDGES *Urania* verschafte mij gelegenheid op te merken, dat de vromen, zoo goed als de adel, eene zekere aristocratie uitmaken. Ik heb domme vrouwen ontmoet, die trotsch waren omdat zij met TIEDGE aan de onsterfelijkheid geloofden, en ik moest het mij getroosten, dat menige dier professorinnen mij op zeer verwaande wijze op dat punt examineerden. Ik werd boos en ergerde haar door te schertsen: dat het mij zeer aangenaam zoude zijn, wanneer ons, na den afloop dezes levens, de zaligheid van een volgend ten deel viel; maar dat ik er slechts het verzoek bij zoude voegen, dat ik in die wereld niemand van hen zoude ontmoeten, die hier aan dezelve hadden geloofd. Want anders zouden mijne kwellingen dáár eerst regt beginnen! De vromen zouden om mij heen komen staan en zeggen: 'hadden wij geen gelijk? hebben wij het niet voorspeld? is het niet uitgekomen?' En daardoor zoude ook dáár geen einde aan de verveling zijn.

'Zich met allerlei ideeën over de onsterfelijkheid bezig te houden, is een werk voor de hoogere standen, en vooral voor vrouwen, die niets te doen hebben. Een degelijk mensch echter, die hier reeds iets goeds hoopt te zijn, en die daarom dagelijks streven, kampen en arbeiden moet, laat de toekomstige wereld rusten, en is werkzaam en nuttig in deze. Verder zijn de gedachten over de onsterfelijkheid voor dezulken, die over hunne lotsbedeeling

hier niet hebben te roemen, en ik zoude wel willen wedden, dat wanneer de goede TIEDGE in betere omstandigheden had verkeerd, hij ook betere gedachten zoude hebben gehad.'

- De keuze der drie Dichters, over welke wij u zijn oordeel mededeelden, doet u vermoeden, dat wij ons liefst tot de latere tijdgenooten van GÖTHE bepalen. Over de vroegere te spreken laat onze bepaalde ruimte heden niet toe; zijn oordeel over KLOPSTOCK, HERDER, WIELAND, JACOBI en JEAN PAUL hangt te veel met zijne kritische ideeën over het schoonste tijdperk der Duitsche Letterkunde zamen; zijne wenken over KOTZEBUE, IFFLAND, SCHILLER, LESSING en PLATEN zijn te belangrijk voor, te zeer verknocht met den toestand van het Duitsch tooneel, in de dagen toen zij bloeiden, dan dat wij van dat alles in onze vlugtige inleiding kunnen gewagen. GÖTHE is te veelzijdig, om hem niet gaarne dikwijls te beschouwen; de leer der kleuren en de beeldende kunsten boezemden hem beurtelings belang in; van zulk een' man kan niemand na een enkel bezoek zeggen, dat hij hem kent. Getroost u dus hem heden slechts nog over eenige groote buitenlandsche geniën te hooren spreken; het *Germanië* onzer dagen heeft geene namen, die bij de hunne in wereldvermaardheid halen. -

'Ik bragt GÖTHE,' verhaalt ECKERMANN, 'eene nieuwe uitgave der *Chansons* van BERANGER, hij wenschte deze liedjes op nieuw te lezen.'

'Men mag ze,' was zijn oordeel, 'de beste in hunne soort noemen, vooral wanneer men er zich het gejoedel des refreins bij denkt; want anders zijn zij voor liedjes bijna te ernstig, en te geestig, en hebben te veel van epigrammes. BERANGER herinnert mij altijd HORATIUS en HAFEZ, die beide ook hooger stonden dan hun tijd, en spottende en spelende van het zedenbederf gewaagden. BERANGER bevindt zich in denzelfden toestand, als zij, jegens de schare, die hem omringt. Daar hij zich echter uit geringen stand verhief, boezemt hem het liederlijke en gemeene geen' volslagen' haat in, en behandelt hij die onderwerpen nog met eene zekere neiging.'

'Eene heerlijke tegenstelling dezer liedjes,' hervatte GÖTHE, 'zal mij een Chineesche Roman opleveren, dien ik voor eenige dagen begonnen heb te lezen.'

'Chineesche Roman?' zeide ik, 'die moet er wel vreemdsoortig uit zien.'

'Niet zoo erg als men zich verbeeldt,' hernam GÖTHE. 'De menschen denken, handelen en gevoelen bijna even als wij, en men gevoelt zeer spoedig, dat men huns gelijke is; slechts gaat alles bij hen klaarder, reiner en zedelijker toe. Alles is bij hen verstandig, burgerlijk, zonder grooten hartstogt en dichterlijke vlugt, en heeft daardoor eene treffende gelijkenis met mijne *Herman* en *Dorothea*, en de Engelsche Romans van RICHARDSON. Hunne wereld onder-

scheidt zich echter dáárdoor van de onze, dat bij hen de uitwendige natuur naast de menschelijke gestalten altijd medeleeft. Men hoort de goudvischjes in de vijvers gedurig plassen, de vogels zingen op de twijgen zonder ophouden voort, de dag is altijd helder en zonnig, en de nacht nimmer duister; er wordt veel van de maan gesproken, maar zij verandert het landschap niet, men stelt zich haar schijnsel zoo klaar voor als de dag zelf. De binnenhuizen zijn zoo aardig en sierlijk als de beeldjes, die men er in aanschouwt. B.v. ‘ik hoorde de beminnelijke meisjes lagchen, en toen ik dezelve aanschouwde, zaten zij op fijne rieten stoeltjes.’ Welk eene allerliefste situatie! of kunt gij u, zonder aan de grootste ligtheid en sierlijkheid te denken, stoeltjes van riet voorstellen? En dan dat eindeloos aantal Legenden, die altijd met de vertelling worden zaamgevlochten, en welke zij bijna als spreekwoorden bezigen! B.v. van een meisje, dat zulke fraaije en ligte voetjes had, dat zij op eene bloem konde balanceeren zonder de bloem te knakken; of van een' jongen man, die zich zoo zedig en braaf gedroeg, dat hij in zijn dertigste jaar de eer had met den Keizer te spreken; of eindelijk van een verliefd paar, dat gedurende eene lange verkeering zóó veel ingetogenheid en onthouding aan den dag legde, dat zij, toen zij eens verpligt waren te zamen eenen nacht in eene kamer door te brengen, de uren met gesprekken al wakende kortten zonder elkander aan te raken, en duizende andere Legenden, die alle het zedelijke en welvoegelijke bevorderen. Is het wonder met zulke grondstellingen, dat het Chineesche Rijk eeuwen, tallooze eeuwen lang bestond - welk een verschil bij de tooneelen van BERANGER!’

‘Zijn talent,’ merkte ik aan, ‘zoude met die zedelijke onderwerpen weinig weten uit te voeren.’

‘Gij hebt gelijk,’ hernam GÖTHE, ‘de bedorvenheid van zijnen tijd schenkt hem gelegenheid zijne betere natuur te ontwikkelen en te openbaren.’

- Wij behoeven naauwelijks te vreezen, dat verstandelijke bekrompenheid den grooten man om die kritiek zal verketteren; wij achten het beneden hem, plaatsen aan te halen, ten bewijze, hoe zeer hem het onzedelijke en liederlijke der onderwerpen van den eersten der Fransche liedjesdichters hinderde; wij willen hem veeleer over WALTER SCOTT en MANZONI doen hooren. -

‘Niet waar,’ zeide GÖTHE eens, ‘WALTER SCOTT'S *Fair Maid of Perth*(*) is fraai! - Dat is voltooid; dáárin ziet men de hand des meesters! Hoeveel vastheid van plan teekent het geheel; hij

(*) *St. Valentijnsdag, of het schoone Meisje van Perth;* naar het Engelsch, van W. SCOTT, 2 Deelen, gr. 8°., 1829; bij Gebroeders DIEDERICHS, te *Amsterdam*.

heeft geene enkele penseelstreek aan de bijzondere deelen te koste gelegd, die niet tot het doel voert! En hoe uitgewerkt is alles - zoowel in de zamenspraken als in de beschrijvingen, die beide even voortreffelijk zijn! - Zijne tooneelen en situatiën gelijken schilderijen van TENIERS: in het geheel der ordonnantie getuigen zij van de hoogte der kunst; de verscheiden beeldjes boeijen door hunne sprekende waarheid, en de uitvoering strekt zich met zoo echte kunstenaarsliefde tot op het geringste uit, dat ons geen plooi of vlokje geschonken wordt.'

'Ik moet u verkonden,' zeide GÖTHE een andermaal, 'dat MANZONIS roman (*I Promessi Sposi*)[1] alles achter zich laat, wat wij van dien aard kennen. Ik behoef u niet meer te zeggen, dan dat al het innerlijke, al wat uit de ziel des Dichters komt, geheel volkomen is, en dat al het uiterlijke, al de schetsen van localiteiten, époque, enz. in voortreffelijkheid geen haar breed onderdoen voor die groote zielshoedanigheden. De indruk, dien de lezing van dit Werk op ons maakt, is van dien aard, dat men zich beurtelings tot bewondering opgewekt of diep getroffen voelt; die stemming en die aandoening wisselen zich telkens af - men gevoelt geene andere; ik geloof niet, dat een schrijver het verder brengen kan.'

Zoodra GÖTHE het derde Deel der Verloofden las, mengde hij eenig citroensap in den honig; de uitgebreide historiekennis van MANZONI speelt, in hetzelve, den dichter een' boozen trek; heugt het u niet, mijn Lezer! dat gij bij die lange inleiding, die vervelende bescheiden, met GÖTHE zoudt hebben willen uitroepen: 'Hoe kan een zoo waarachtig Dichter ook slechts een' oogenblik tegen de Poëzij zondigen?' De beantwoording zij uw vernuft overgelaten; zoodra wij op GÖTHES betrekking tot SCHILLER terug komen, zult gij er zijn gevoelen over hooren. Ik wil u heden ten slotte iets merkwaardigers mededeelen. Het is het oordeel van GÖTHE over eenen man, dien de eene helft der wereld vergood en de andere helft der wereld verdoemd heeft, zonder dat deze er bevoegd toe was, of gene hem volkomen begreep - het is GÖTHES oordeel over BYRON.

'Men moet hem beschouwen als Mensch, als Engelschman, en als groot Talent. Zijne goede hoedanigheden vallen hoofdzakelijk den mensch toe te schrijven; zijne booze wijt ik gaarne aan het ongeluk, dat hij een Engelschman en een Pair van *Engeland* was; *sein Talent ist incommensurabel*.

'Allen Engelschen faalt het, als zoodanige, aan lust tot bedaarde beschouwing en overweging; verstrooijing en partijgeest laten hun

(1) *De Verloofden;* naar het Italiaansch van ALESSANDRO MANZONI; gr. 8°., 3 Deelen, 1835, bij W. VAN BOEKEREN, te *Groningen*.

geen' tijd tot klare zelfkennis. Maar ze zijn groot als practische menschen.

'Daarom kwam Lord BYRON nooit tot juiste begrippen over zich zelven; daarom was hij ongelukkig wanneer hij opmerkingen maakte, of bewijst zijn symbolum: 'veel geld en geene overheid!' dit niet? Veel geld verlamt reeds van zelf alle overheid.

'Maar alles, wat hij schrijven wilde, gelukte hem, en men kan waarlijk zeggen, dat bij hem de Inspiratie de plaats der Reflectie bekleedde. Hij had altijd moeten dichten! alles, wat van den mensch, alles vooral, wat van zijn hart uitging, was voortreffelijk. Hoe hij aan zijne fraaiste plaatsen kwam? Als de vrouwen aan mooije kinderen: zij denken er niet aan en weten niet hoe.

Hij is een groot talent, een *geboren* talent, en de eigenlijke dichterlijke kracht is mij bij niemand grooter voorgekomen dan bij hem. In het aangrijpen en opvatten van de uiterlijke, in het helder doorzien van verleden toestanden is hij even groot als SHAKSPEARE. Maar als rein individu heeft SHAKSPEARE het overwigt. Dit voelde BYRON zeer goed, en daarom spreekt hij nooit veel van SHAKSPEARE, ofschoon hij vele plaatsen uit hem van buiten kende. Hij had hem gaarne verloochend, want SHAKSPEARES helderheid staat hem in den weg; POPE verloochende hij niet, dewijl hij hem niet had te vreezen.

Zijn aanzienlijke stand was hem zeer nadeelig, de buitenwereld belemmert elk talent - de middelstand is voor geniën de dragelijkste: daarom levert deze de grootste kunstenaars op. BYRONS neiging tot het grenzelooze zoude hem in dezen niet half zoo gevaarlijk zijn geweest; nu stond het in zijne magt elke dolle streek uit te voeren: wat zoude hem terug houden of eerbied inboezemen, die zelf tot den hoogsten stand behoorde?

Met verbazing merkt men op, welk een aanzienlijk deel zijns levens een voornaam en vermogend Engelschman aan schakingen en tweegevechten verkwist. *Lord* BYRON verhaalt zelf, dat zijn vader drie vrouwen verleidde met hem te vlugten; - dan beproeve men een verstandig zoon te zijn!

Hij leefde eigenlijk altijd in den natuurstaat; bij zijn karakter moest hem telkens der behoefte noodweer te kunnen bieden, voor den geest zweven. Van dáár zijn eeuwig pistoolschieten; hij moest verwachten telken oogenblik te worden uitgedaagd.'

GÖTHE scheen onuitputtelijk over hem. 'Wanneer BYRON al wat hij tegen zijn volk op het hart had, alle oppositie, die in zijn gemoed was,' zeide hij later, 'door herhaalde scherpe redevoeringen in het Parlement had lucht mogen geven, zijne poëzij zoude er veel bij gewonnen hebben, - een groot gedeelte van zijn negatief streven zoude ik daarom gaarne *verkropte parlements-redevoeringen* noemen.'

ECKERMAN eindigt zijn verslag van GÖTHES oordeel over BYRON, met te verhalen, dat hij in den lof, hem als talent geschonken, gaarne instemde; maar betwijfelde, of uit zijne schriften, '*für reine Menschenbildung*,' veel goeds te wachten was.

'Dat ben ik niet met u eens,' hernam GÖTHE. 'Werkt het stoute, het drieste, het grandioze in BYRON, werkt dat alles niet op de ontwikkeling van den geest? - Wij moeten ons wachten, het steeds in het bepaald reine en zedelijke te willen zoeken. *Alles Grosze bildet, so bald wir es gewahr werden*.'

Marten Harpertsz.
1607-1609(*).

V.

'Mijne *hoeka*, de Mooriaantjes, en de *kauhi!*' gebood de eigenaar der fraaiste galei, die ooit in eene Turksche of Barbarijsche haven lag, toen zijne gasten ISABEAU en VERNEY de herhaalde uitnoodiging, zijnen disch meer eer aan te doen, heuschelijk weigerden, 'de Schirazwijn deugde zoo min als de Sherbet.'

Sir FRANCES verzekerde hem van het tegendeel; een grimlach speelde om de lippen der schoone Vlaamsche; de beide wachters, die met uitgetogen sabels aan den ingang der op het dek nedergeslagen tent stonden, volbragten zijn bevel. Terwijl de een zich verwijderde, schoof de andere den hemelsblaauwen voorhang ter zijde.

Ik zoude u eene lange beschrijving geven van het panorama, dat zich door deze opening voor den blik der aanschouwers ontsloot, indien ik niet vreesde, dat gij er, tot vervelens toe, afbeeldingen van zult hebben gezien: het was de Algerijnsche kust; de van veere zoo schilderachtige stad *Algiers* maakte het middelpunt des tafereels uit.

Ook was het niet om deze te bewonderen, dat het drietal zich aan den ingang van het luchtig heiligdom op een Perzisch vloertapijt tegen eenen hoop karmozijn-roode kussens nedervlijde, - eene houding van behagelijke rust door den gastheer als de gemakkelijkste ter wereld geprezen. 'Mijne danseressen zullen die rimpels van uw voorhoofd wegvagen,' zeide hij, zich tot VERNEY wendende; 'of hebt gij gezworen even zuur te zien als mijne Mahomedaansche neven?'

De spotachtige uitdrukking, welke de mond des sprekers bij deze woorden aannam, verried, dat hij geen Moslem was; inderdaad,

(*) Zie No. II, bl. 60-69 en No. III, bl. 106-111.

ondanks tulband, dolk en gordel, viel dit bij den eersten blik in het oog. Nooit was een Moor zoo blank, een Arabier zoo vrolijk; indien er al eenige ernst uit het breede voorhoofd sprak, hij had niets van de peinzende afgetrokkenheid van de kinderen der woestijn. Zijne vonkelende oogen, zijne lippen, voor scherts en lust geboetseerd, de glanzige haren van zijnen zwarten baard vooral, dien hij bij wijlen sierlijk glad streek, hadden u verleid hem voor eenen Italiaan te houden; maar zijne kloeke en slanke gestalte herinnerde aan het vaderland der eiken; - waar kastanje, citroen en granaatappel groeijen, laten veertig jaren levens dieper sporen in rimpels en kromming na; hij zag er naauwelijks ouder dan een dertiger uit.

'Week bij week verloopt, en de *Fairest* is nog niet weder in staat zee te bouwen,' hervatte *Sir* FRANCES: 'voor drie dagen zoude zij gereed zijn; WARDE schrijft mij uit *Tunis*, dat hij er op rekent en mijn hoofd hem borg blijft....'

'Heeft hij u dan tegen de elementen uitgezonden?' vroeg de gastheer, de bekende woorden van Koning PHILIPS II parodiërende, welke deze tot den Vlootvoogd sprak, die hem het verlies der *Armada* aankondigde; 'maar ik begrijp, Vriend! waarom gij zoo gaarne kruist, VENUS zwerft met u op de golven om.'

VERNEY staarde aandachtig op zijn vaartuig in het verschiet zigtbaar; ISABEAU bloosde.

'Ge zijt het schoonst als ge bloost,' vervolgde de gewaande Oosterling, in onze moedertaal - hij had zoo even Engelsch gesproken, - 'waarom slaat gij uwe oogen neder? zij brengen mij de woorden van den poëet(*) te binnen:

'U ooghies, pas hooghies, met booghies beset,
Blaeu helder, sien snelder, en selder te met
  Als 't flickerich licht van Jupiters schicht,
  En ylen, by wylen, als pylen seer dicht
In 't harte, vol smarte, ja martere dien
Te spade, moet rade, ghenade gheschien.'

doch het is een zoet leed, weet ge, en daarom zie mij aan, bid ik u.'

Gedurende het opzeggen dier regelen scheen de blik van *Sir* FRANCES nog altijd aan de *Fairest* geboeid. Het was gelukkig voor ISABEAU, dat eene knielende slavin haar op hetzelfde oogenblik, in een' prachtigen porseleinen kop, op een servet, met gouden franjes, het geurig vocht aanbood, dat de gastheer onder den

(*) Wij gelooven, dat de geachte Inzender hier een anachronisme begaat; immers ons is geen ouder druk van J.J. STARTER's *Friesche Lusthof*, dan die van 1621 bekend.
De Redactie.

naam van *kauhi* bevolen had, en hetwelk niets anders was dan de hedendaags algemeene koffij. Om eene afleiding te vinden voor de zonderlinge liefdesverklaring bragt zij den vreemden drank aan hare lippen; - vergeefs hoopte zij, dat de *hoeka* of pijp voor hem een dergelijk middel zoude wezen. Zijne vingeren speelden met het amber mondstuk, terwijl hij voortging: ‘Voorwaar, mijn Friesche vriend weet wat schoonheid is:

> ‘U mondie, dat stondme, in 't ronde ten troon,
> Dat fyne robynen nau schynen soo schoon;
> U tanden, als randen, kleyn van wit yvoor,
> Die proncken en bloncken, als voncken daer door;
> U halsien in 't rondt, soo cierlyk stondt,
> Daer d'aren, soo klaren, daer waren ghegrondt,
> Dat het vast meer albaster scheen als teere vleys,
> O schoone persoone, wat kroone is u eys?’

mijne galei, mijne schepen, mijne schatten, alles is het uwe, indien gij wilt.....’

Eer ISABEAU konde antwoorden, kwamen de Moorsche danseressen; hare blikken hadden het echter reeds onwillekeurig gedaan. Toorn, verontwaardiging, smart, waren er beurtelings in te lezen; maar het scheen, dat de verliefde eigenaar der galei die niet opmerkte; - de drie dartele schoonen begonnen haren dans, hij was er geheel oog en oor voor. Half *Amsterdam* was het onlangs voor Spaansche *boleros* en *fandangos;* maar deze meisjes zouden de gansche stad hebben betooverd; zij gaven aan de muzijk harer schelle eastagnetten in wildheid niets toe. Hare bewegingen waren even bevallig als dartel; zij schilderden den zinnelijksten aller hartstogten, en echter week de purperen blos allengskens van de gloeijende wangen der Vlaamsche: - viel het enkel aan den waaijer toe te schrijven, waarmede eene slavin in hare nabijheid de hitte der lucht temperde? Wij betwijfelen het, de gastheer scheen haar te vergeten, - driftiger dan een echt Muzelman, blies hij, naar den rhythmus van den dans, kleine rookwolkjes uit de fraaije *hoeka*.

‘Ge schept lust uit het een noch het ander, VERNEY! - hoe weinig geniet ge, hoe weinig vermaakt gij u, - wat is het leven anders dan rook en dans? Alles danst: de baren in de zee, de jeugd op aarde, de wolkjes aan den hemel, tot in ons koude land, de starren in een' winternacht en de gele bladeren in den herfst. Hé! hé! wie mij voorspeld had - maar zie hoe bevallig die deernen elkander kussen - toen ik in de groote kerk te *Dordt* dutte en droomde; - bravo! bravo! die cirkeldraai was drie kroonen waard, - dat ik, in plaats van op eene gonzende middagpredicatie, eens op zulke muzijk zoude worden onthaald, ik had tien jaren vroeger mijn zuur beroep vaarwel gezegd. Vlugger, vlugger, mijne Bekoorlijken....!’

‘Admiraal! de sloep van Kapitein BISSCHOP is aan den trap der galei,’ viel een matroos hem in de rede, terwijl hij op eerbiedigen afstand van het zonderling schouwspel staan bleef.

‘Leid hem herwaarts, Jongen! leid hem herwaarts. - Danst voort, bruine Lievertjes! waarom zoudt ge niet? ik heb te *Marseille* mijn schip verdanst en er eene gansche vloot door gewonnen, - wie weet welke gaven zijne gunst u in den schoot werpt. Ha, een kostelijke inval, de gierigaard zal woedend worden.’

Hij wenkte eene der Mooriaantjes en fluisterde haar iets in het oor. Zij hervatteden hare wulpsche slingeringen; daar naderde, in het gewaad van een' Hollandsch burgerman van het laatst der zestiende eeuw, de beruchte Kapitein BISSCHOP. Eer de kleine bejaarde man het vermoedde, vielen de drie meisjes hem om den hals, namen hem in haar midden, kusten, plaagden, koosden, solden hem om strijd, en wierpen zich nu eens in bevallige, smeekende houding aan zijne knieën neder en slingerden dan weder hare rooskleurige sluijers om zijnen breedgeranden hoed; - de Admiraal schaterde van lagchen.

‘Zoo gij niet de nikker zelf zijt geworden, zeg dat deze heksen mij loslaten,’ riep BISSCHOP, zijnen stok in verontwaardiging opligtende; - hij miste in een paar der ontbloote schouders het doel zijner slagen niet.

> ‘Wy zyn in 't soetste van ons jeught
> In 't klaerschoonste van ons tydt,’

spotte de gastheer; ‘dans een *Patertje langs den kant* mede, man! het is een hemel op aarde.’

‘Dat ik ooit den voet op uwe vervloekte galei zette!’

> ‘Mijn bootien is 't bootien van liefde en van lust,’

zong de onverbiddelijke; ‘het is mij waarachtig, of ik MAHOMED en de *houris* zie; ik verwachtte niet, BISSCHOP! dat ge mij op zulk een vermakelijk kluchtspel zoudt onthalen. Zingt het lied van de roos en den nachtegaal, bruine Lievertjes!’

De dartele deernen hadden hem den stok weten te ontwringen, - het regende bloemen op zijne graauwe haren, terwijl zij het verlangde lied zongen; hij was geheel in hare magt. ‘Wie onzer is de schoonste?’ vroegen zij -, de arme PARIS!

‘Honderd rozenobels voor de drie minnaressen, die op u verzot schijnen, Gelukkige! en ge zult vrij wezen.’

‘Geen honderd testoenen,’ brulde de gierigaard; ‘schaam u, dat gij uw' meester aan de bespotting prijs geeft.’

‘Stil van den meester, Kapitein BISSCHOP! de leerling is hem boven het hoofd gewassen,’ antwoordde de Admiraal; ‘de Koning van *Argile* heeft u nooit de zon van het Noorden genoemd, noch u, wat meer waard was, uit zijnen harem laten kieren.’

‘En gij koost LEILA niet!’ viel VERNEY eensklaps hartstogtelijk in.

ISABEAU zag bij die woorden op. *Sir* FRANCES scheen haren blik niet te willen ontmoeten; ‘eilieve! laat dit ergerlijk tooneel eindigen,’ bad zij.

‘Voorzeker weet zij, dat ik geneesheer van het serail ben,’ mompelde BISSCHOP; ‘veelligt behoeft zij mijne hulp.’

‘Mits hij het stof uwer voeten kusse,’ zeide de hoffelijke Admiraal; ‘ik zoude, als de Bassa van *Tunis*, honderd Arabische rossen willen geven, het uwe lippen te mogen doen,’ en dus sprekende, nam hij eene goudbeurs uit den prachtigen shawl, welke hem tot gordel diende, wierp haar der Moorsche danseressen toe, en vervolgde, nadat hij zich een' spiegel had doen brengen:

‘Waarlijk, BISSCHOP! ge hebt me zóó doen lagchen, dat mijn tulband scheef zit. Ge moest er ook een' dragen, man! het is een heerlijk hoofdsieraad als de haren beginnen te grijzen, of, wat nog erger is, als de kruin kaal wordt, gelijk de mijne, een gebrek, waarvoor geene olie uit *Arabië* baat.’

Daarop verschikte hij zijnen gordel, - de flikkerende dolk ontsnapte zijnen vingeren, - BISSCHOP raapte dien ijlings op. ‘Neen,’ ging de Admiraal voort, ‘beschouw dien ponjaard niet zoo aandachtig, ik zie hem liefst in mijne eigene handen blinken, allerminst gaarne in de uwe. Sinds ik grooter schatten bezit dan ooit een eerzaam burger mijner vaderstad in kisten of kasten bergen kon, en ik alle meisjes van dit Land naar mijne pijpen kan laten dansen, heeft het leven waarde voor mij! Daarom wil ik niet in het paleis wonen, dat mijn koninklijke vriend mij in *Argile* aanbiedt; daarom wil ik u met geene wapenen zien spelen, want de Turken houden ons voor honden, en gij zijt uit wraaklust en geldzucht een zeeroover geworden. Het zijn duivelsche beginselen, Vriend! niet dat ik u die euvel neem; want hadt gij het niet gedaan, ge hingt reeds hooger dan ik ooit hoop te klimmen. Mij echter bragt mijne losheid er toe, en....’

‘Wanneer ge jonger in mijne handen waart gevallen,’ hervatte de bejaarde, ‘er zou een ander man uit u gegroeid zijn; thans weegt uw lust tot genot uwen moed in den strijd op, maar -’

‘De duivel hale uwe maren! doch hij rept zich niet, want hij weet, dat gij toch zijnen klaauwen niet zult ontgaan, oude Geldwolf! - ik zoude met den Admiraal der Zeven Landen niet willen ruilen. Er zijn rossen, zeggen de Arabieren, die liever dood-hongeren, dan zich te laten temmen; ik was een jongen van dien aard. Maar uw opvoedingslust herinnert mij de oorzaak van uw bezoek; - VERNEY! hebt gij den knaap medegebragt?‘

Sir FRANCES beantwoordde de vraag toestemmend - hij had lagchend den twist aangehoord. Behoef ik mijnen lezers te verzekeren, dat het tooneel, hetwelk zoo veel gebrek aan opvoeding in den Admiraal

verried, der Vlaamsche Jonkvrouw eenen sterken weêrzin inboezemde? Weinige oogenblikken verliepen, en een knaap - gij vermoedt wie hij was - verscheen in het bont gezelschap.

Verbaasd staarde hij den gewaanden Oosterling en den Hollandschen burgerman aan en plaatste zich digt bij ISABEAU; hare goedheid had zijn hart gewonnen.

'Ik laat hem u over,' zeide BISSCHOP tot den eerste, nadat hij den jongen bij de kin gevat en hem aandachtig beschouwd had; 'hij zal te zwaren baard krijgen, om geduldig pluksel te maken en pleisters te smeren.'

'Hm! hm!' hernam de Admiraal, 'hij is nog tusschen mal en vroed, maar kloek en vlug -'

'Indien gij waarachtig een Hollander zijt, geef me mijne vrijheid weêrom,' borst de jongen uit, de hand van den Vlootvoogd grijpende; Kapitein BISSCHOPS loerende blik had hem zeker afgeschrikt.

'De droes! welk eene drift, Knaap! wie zijt ge?'

'De zoon van HARBART MARTSSEN, die schendig vermoord werd door dezen roover.'

Het drietal, dat hem verstond, zag verwonderd op; VERNEY vraagde, wat het wijzen op hem beduidde?

'Hij is bij den duivel ter biecht,' antwoordde de Admiraal hem in het Engelsch, 'laat hem voortkouten.'

'Er is beleid noch talent in dien uitval,' merkte Kapitein BISSCHOP aan; 'er is niet eens berekening in. Jongen! ge moest blijde zijn, dat uw vader zulk een' dood stierf; het spaart u de kosten der begrafenis.'

MARTEN HARPERTSZ huiverde bij die woorden. 'En zijn deze uwe vrienden?' vraagde hij ISABEAU. - Zij zuchtte, maar antwoordde niet.

De Admiraal nam het woord: 'zeg, Knaap! hebt gij ooit uwen vader van SIMON, *de Danser*, hooren spreken?'

'Hij zou er zijn half vermogen voor hebben gegeven de *Maze* binnen te zeilen, met die zeepest aan de ra van zijn schip opgehangen.'

'Ik ben SIMON, *de Danser*, Knaap!'

'En als ge mij mijne vrijheid weigert, had mijn vader gelijk,' zeide MARTEN.

'Ge verdiendet, dat ik u tot wimpelpronk mijner galei maakte, Jongen!' hernam de beruchte zeeroover; 'maar,' ging hij voort, 'uwe stoutheid bevalt mij; indien mijn zoon niet verloren ware gegaan,' en het was of er stof in SIMONS oogen woei, schoon geen windje de vederen van zijnen tulband deed wapperen, 'hij zoude van uwe jaren geweest zijn: ik wil zien, of gij hem gelijkt.'

Naar Turksche wijze klapte de Admiraal in zijne handen; ‘eene pistool en een vaatje kruid!’ beval hij.

De wachter bragt beide; SIMON liet het vaatje buskruid op vier schreden afstands plaatsen.

‘Laad!’ gebood hij, zich tot MARTEN wendende.

Met groote vlugheid vervulde deze zijnen wensch.

‘Leg aan.’

‘Op u?’ vroeg de jongen.

‘Ge hebt waarachtig iets van mijnen HENDRIK; - op het vaatje kruid, Jongen!’

Zonder te aarzelen spande de knaap den haan en rigtte het wapentuig; - bleek als een lijk deinsde BISSCHOP met elke ademhaling eene schrede op zijde; echt Engelsch vermaakte VERNEY zich met het dolle proefstuk.

‘SIMON! - SIMON! - de - laat - ste - dans -....’

De Admiraal antwoordde den bevreesden Kapitein niet. ‘Zeg, Jongen!’ vraagde hij, ‘zult gij schieten als ik vuur roep?’

‘Waarom niet?’ hernam MARTEN, ‘gij zult met mij in de lucht vliegen, ik heb mijn leven voor minder gewaagd. Om haar zoude het mij spijten,’ en hij staarde ISABEAU aan.

‘Bravo, bravo! haan in rust!’ riep de Admiraal, en Kapitein BISSCHOP nam de pistool uit de handen van MARTEN over; ‘kom bij mij, Jongen! gij zult erfgenaam mijner schatten wezen.’

‘Om erfgenaam van uw' vervloekten naam te zijn,’ viel MARTEN in.

‘Ik heb den knaap bedorven,’ zeide ISABEAU, want er vertoonden zich eenige rimpels op het gelaat van SIMON, *den Danser;* ‘hij is mijn gunsteling.’

‘Hij zal mij leeren kennen,’ hernam de Admiraal; ‘- waarom MAAIKE mij slechts één kind baarde? - Jongen! gij blijft bij mij aan boord.’

ISABEAU aarzelde te weigeren; een blik van *Sir* FRANCES besliste, en MARTEN HARPERTSZ verliet dien avond met hen de galei niet.

VI.

Drie dagen waren verloopen, - de *Fairest* lag weder zeilreê en eene verkwikkende avondkoelte blies vlag en wimpel vol. Ongeduldig scheen het ranke schip den oogenblik te verbeiden, waarop het anker zoude worden opgewonden. De spiegelende watervlakte, door het maanlicht verzilverd, lokte uit tot de reize; zij was op den volgenden morgen bepaald.

Driftiger dan het vaartuig op de baren wiegelde, trad een man, wiens schoone gestalte in zijn eenvoudig gewaad treffelijk uit-

kwam, langs den boord van het dek heen en weder. ‘De ellendige komt niet,’ dacht hij in zich zelven, ‘zeker deed hem de stoutheid van het waagstuk terugdeinzen. Het ligt in zijnen aard. Wanneer hij waren moed had bezeten, zoude hij, in zijne jeugd, in zijn Vaderland fortuin hebben gemaakt. Dat ik in dien Staat zonder Heer, in de dagen der ijveraars en beeldstormers, geleefd hadde, ik was meer geworden dan de speelpop van de liefde en het dobbelspel. - Hij komt nog niet; wat wachtte ik van hem, die zich in zulk een' tijd blootstelde, door den beul te worden gegrepen? Het zwaard van een' Edele, de kling van een' Spanjaard, de dolk van een' ongelukkigen medeminnaar misschien, ziedaar alles, wat eene mannelijke gloriezucht toen te duchten had, buiten een' eervollen dood in den slag: maar wat moedig harte vreesde dien ooit? Welk een ruim veld voor de grenzenlooste ontwerpen, de stoutste aanslagen, leverden daarentegen de Nederlanden toen niet op! LEILA! LEILA! - zal de kerel nooit komen? - Ik veracht het middel, dat ik bezig: een' Hollandsch zeeroover, die een beroemd krijgsman had kunnen worden, eene vlek op het vaandel der Geuzen! - Ha, Koning van *Argile!* gij durfdet mij haar weigeren? ge zoudt haar SIMON gegeven hebben?.... maar hoorde ik geen geluid? - daar komt mijne boot; hij is het - mijn goud heeft gewerkt!’

Veelligt verheugt gij u, mijn Lezer! dat de lange alleenspraak van VERNEY, - want hij was het, - ten einde is; wij gaven haar de voorkeur boven een gerekt verhaal. Met rassche schreden daalde hij in de jol af; de man, dien hij zoo zwart geteekend had, zat in haren stuurstoel.

‘En hebt gij woord gehouden?’ vraagde *Sir* FRANCES.

‘Mijne komst verzekert er u van; - waar zijn de honderd dukaten?’

‘BISSCHOP!’ antwoordde VERNEY, hem die som overreikende, ‘ge moet die nog verdienen; zoo ik vooruit betaal, ik doe het slechts omdat ge in mijne magt zijt.’

‘Als de schuit over het meir is, denkt men niet langer aan den Heilige,’ hernam de Kapitein; ‘en buitendien, gij vergeet onze voorwaarde en vleit u met een ijdel overwigt. Ten eerste bedong ik honderd gouden dukaten, zoodra ik haar het slaappoeder zoude hebben ingegeven; gisteren ging er een rouwgeklag uit den harem op; ik heb mijne voorwaarde vervuld. Ten tweede, gij kunt mij in uwe boot, op onzen terugtogt, met uwen ponjaard doorstooten of door uwe matrozen over boord laten werpen; maar zoodra ik een' arm tegen mij zie uitstrekken, vliegen wij allen in de lucht; ik heb niet vergeefs de holen der Alchymie doorkropen, de eenzaamheid is mij een gruwel: ik wil niet alléén sterven!’

Of de bedaarde toon, waarop de sluwe grijze deze bedreiging uitsprak, indruk maakte, of dat VERNEY den man, die met de grootste naauwkeurigheid de honderd dukaten over en weder overtelde, beneden zich achtte, durven wij niet beslissen; maar hij antwoordde niet.

‘Er zijn er honderd, - ik krijg er twee honderd als ik u haar levere?’

Sir FRANCES knikte toestemmend.

‘Roeit zachter, Jongens! wij moeten niet gehoord worden,’ beval BISSCHOP. De matrozen eerbiedigden dien wenk; er werd geen woord meer tusschen de beide hoofden gewisseld.

Wij zullen hen dus niet verder op hunnen togt naar het strand vergezellen, maar tot ISABEAU terugkeeren; haar zwijgen was belangrijker dan het hunne.

VERNEY had haar vaarwel gezegd eer hij zich naar het dek begaf; een feest bij SIMON, den avond vóór hun vertrek, was niets vreemds, en echter stonden er tranen in hare oogen. FRANCES was *de hare* niet meer. Waan niet, dat zij het aan eenige koelheid van zijne zijde, aan verflaauwing van lofspraken, aan verzuim van oplettendheden bespeurd had: het oog eener minnende vrouw ziet scherper. Trots de verdubbeling zijner liefkozingen, las zij het in zijnen blik, hoorde zij het in zijne stem, voelde zij het in zijnen kus: deernis had de plaats van liefde ingenomen; hij verzekerde wat vroeger niet behoefde te worden verzekerd; er was eene andere.... De gedachte deed haar sidderen; maar neen, zij was onregtvaardig en ijverzuchtig; had hij niet gezworen, dat de bewondering, welke hij voor LEILA gevoelde, (de naam was het eerst over hare lippen gekomen,) slechts eene vlugtige hulde aan eene zeldzame schoonheid was geweest, die echter bij de hare niet halen mogt? Wie wraakt het, dat zij, bij de herinnering van het vuur, waarmede hij haar dit betuigde, een' blik in den Venetiaanschen spiegel wierp: de zwakke schuldige, de arme minnares! Helaas! die ijdelheid stond haar duur: was het flaauwe lamplicht oorzaak harer bleekheid? - Zij beproefde te grimlagchen; zuchtende verborg zij haar hoofd in hare handen.

Een uur verstreek in dezen toestand; daar bragt GANYMEDES haar eenen ring van VERNEY, met de bede, zich bij hem aan boord van SIMON te begeven; eene weddenschap strekte tot verontschuldiging, dat ze zijn geleide ontberen moest. Zij gevoelde een' bijna onwederstaanbaren lust te weigeren, - indien zij nog zeker was van zijne liefde! - zij kleedde zich en ging.

Een gemoed, door hartstogten verscheurd, mist de kalmte, die vereischt wordt, om de schoonheden der Natuur te bewonderen; ISABEAU zag niets, hoorde niets, en was, eer zij het wist, op de

galei des Admiraals. Terwijl zij naar de zaal trad, waaruit haar vroeger de feestmuzijk had toegeklonken, zochten hare oogen MARTEN HARPERTSZ; hij was op het dek noch op de trappen. Zij naderde den ingang, - geen gedruisch deed zich hooren; zij trad het vertrek binnen, dat met deurramen naar de galerij voerde, langs den achtersteven der zonderling-fraaije galei gehouwd, - er was slechts één man in die zaal: wie was hij?

ISABEAU vraagde het niet; - door den helderen glans der volle maan - het éénige licht in dat vertrek - herkende zij, bij den eersten oogopslag, in den rijk gekleeden man, SIMON, *den Danser;* driftig greep hij hare hand.

'Liefde en list zijn zusters, zegt de poëet bij uitstekendheid,' fluisterde hij, en ISABEAU vermoedde haren verschrikkelijken toestand; zij wilde terugkeeren. Maar zoodra zij omzag, werd zij gewaar, dat de deuren achter haar waren digt gesloten. Het schemerde der arme voor de oogen; werktuigelijk zonk zij op eene sofa neder.

'Wat duivel is dit?' riep SIMON verbaasd, 'ik wil u koninginne van al mijne heerlijkheid maken; of is het de vreugde, die u doet duizelen? Wel mag zij het, - want zes Mullah's, vier Aga's en een Bassa hebben mij reeds hunne dochteren aangeboden, en ik weigerde de eene vóór, de andere ná. Zoodra ik u zag, dacht ik: *zij* moet het worden: in drie tellens hadt ge mijn hart veroverd.'

ISABEAU hoorde hem slechts half aan; maar wat zij verstond vervulde haar met afgrijzen. 'Heilige URSULA!' zuchtte zij, 'red mij en ik zal boete doen!'

'Dwaasheid,' antwoordde SIMON.

Er was een oogenblik stilte.

'Gij schept behagen in grove boert,' begon zij, van den eersten schrik terugkomende; 'maar staak dit gruwzaam spel, VERNEY kan er niet langer in bewilligen, VERNEY! VERNEY!'

'Ge moogt roepen zoo luide gij wilt - VERNEY is niet aan boord, en al hoorde hij u....

'SIMON!' sprak zij met waardigheid, schoon smeekende, 'maak geen misbruik van mijnen toestand; gij voor het minst hebt geen regt mij daarover te beschuldigen....'

'Ik juich er in.'

'Heere! ben ik zoo diep gevallen!'

'Dat SIMON, *de Danser*, u in zijne armen wil opnemen; dat SIMON, de Admiraal, SIMON, de Rijke, u tot zijne vrouw verlangt! Wat ik bezit zal het uwe wezen; indien u dit Land mishaagt, zal ik den Staten of den Aartshertog, naar gij wilt, om vergiffenis vragen voor mijne misdrijven, en met u naar uw of mijn Vaderland

terugkeeren. Veiligheid is voor geld te koop, liefde niet, ISABEAU! schenk mij die. Jaren lang heb ik gezocht naar eene vrouw als gij zijt; eene vrouw, die ik lief konde hebben; eene vrouw, die het regt niet zoude bezitten mij mijn vorig leven te verwijten: - ge zijt in mijne magt, ge zult de mijne worden!'

'"Zuster! ik verloochen u,"' zeide de ongelukkige, de woorden van haren broeder herhalende; 'JOANNES! gij wordt gewroken! Maar,' ging zij voort, zich aan de voeten van SIMON werpende, 'ge zult mij loslaten, indien ik u betuige, dat ik liefde voor u kan noch mag voeden, dat ik VERNEY met geheel mijn hart bemin!'

Indien het lichter was geweest, ISABEAU zoude gezien hebben, dat het voorhoofd van den Admiraal in breede plooijen zamentrok; thans hoorde zij alleen uit den toon zijner stem het gevoel, dat zij opwekte. 'Gij zult wèl doen van hem af te zien,' sprak hij somber, 'meer nog om uwent-, dan om mijnentwil.'

'Vreesselijk Man! wat wilt gij zeggen?'

'Zeide ik niet, dat ik u lief had?' antwoordde de ruwe zeebonk, kiescher, dan men regt had van hem te verwachten. 'Word alleen dáárom de mijne.'

'Ge foltert mij....'

'Schat u gelukkig, dat ge mij gevonden hebt; ik zal u nooit...'

De Jonkvrouw klappertandde en toch zeide zij: 'List en logen zijn op uwe lippen, Man! maar geloof niet, dat ge mij misleiden zult: ik heb een' afschuw van uwe treken.'

'ISABEAU!' viel de Admiraal in, terwijl hij vergeefs trachtte de hand te grijpen, die zij schichtig terug trok, 'ISABEAU! ik heb veel en zwaar gezondigd; maar hoe veel en zwaar ook, nóg wanhoop ik niet aan de genade Gods, en bij die hope betuig ik u: VERNEY schaakt dezen nacht, met de hulp van BISSCHOP, eene schoone uit den harem van den Bassa -'

'LEILA!' gilde de Vlaamsche, en SIMON schrikte voor den blik harer oogen; 'ik word de uwe, SIMON! zoo het waar is; durft gij er op zweren?'

'Zoo waarlijk helpe mij God!'

'Hij zij mijner ziele genadig!' kreet de Jonkvrouw, en eer SIMON het verhinderen kon, vloog zij het openstaande deurraam - waardoor het maanlicht binnenviel - uit, en stortte zich van de galerij in de golven.

Het was het werk eens oogenbliks; SIMON ijlde naar buiten, hij hoorde eenen tweeden plof; eer hij zijn volk, dat hij opzettelijk verwijderd had, roepen konde, zag hij in het verschiet de beweging van eenen zwemmer, die door een zwaar ligchaam in zijne vaart scheen te worden belemmerd. Daar hoorde hij flaauwelijk de roeispanen eener boot; - of de zwemmer dezelve zoude bereiken?

De afstand was te verre, om er zich van te vergewissen; de zee was weder effen als te voren, het bootje verdwenen.

Den volgenden ochtend werd MARTEN HARPERTSZ aan boord van den Admiraal gemist; -eer de dag aanbrak, was de *Fairest* gezeild.

VII.

'Waar zijn wij, Knaap?' vraagde Priester JOÄNNES, veertien dagen later aan GANYMEDES, toen deze hem zijn voedsel bragt; de rust van het schip had hem sinds een etmaal overtuigd, dat zij de plaats hunner bestemming hadden bereikt.

'Zie, ik heb waarlijk vergeten naar den naam der stad te vragen,' antwoordde de neger; 'zoo ik slechts geweten had, dat gij er belang in steldet.'

'Hoe ziet zij er uit, Jongen?'

'Men mag haar wel de stad der eilanden noemen, want wij hebben er den ganschen morgen langs en om geroeid, in eene boot, zoo zwart als mijn vel. Ik ben de éénige van het scheepsvolk, wien het vergund werd aan land te gaan; *Sir* FRANCES zeide mij, dat ik, indien men er mij naar vroeg, zweren moest, dat de *Fairest la Madonna* heette; - hij heeft gedreigd mij te zullen laten geeselen, indien ik hem zelven niet *Signore* GALUZZI noemde.'

'Dan zijn wij zeker op de kust van *Italië*, Knaap! waarom kwaamt gij het mij niet eer zeggen? ik zal *Rome* zien....'

'Meester!' bad GANYMEDES, terwijl hij den Priester, die ijlings den kerker wilde verlaten, tegenhield.

'Kom mede, Borst! de Heilige Vader zal ook u zegenen.'

'Meester! gij zijt in de gevangenis, er staat een schildwacht aan het einde van den gang.'

'En ik ben geboeid, Jongen!' hernam JOÄNNES, op smartelijken toon, terwijl hij zijne ketenen aanstaarde.

'Indien ik VERNEY bewegen konde mij te vergunnen, eene pelgrimaadje naar *Rome* te laten doen,' ging hij voort. 'Vraag het hem, Jongen! hij heeft haar lief; hij zal zeggen als de ongeloovigen: "baat het niet, het schaadt niet!" maar mij zal niets te zwaar vallen, om CHRISTUS Stedehouder op te zoeken en hem knielend te smeeken: "Doe een wonder, Heilige Vader! door haar te bekeeren; niet om den wille van mijn vasten, mijne striemen en mijn bidden; doe het, omdat zij de oogappel mijner Godzalige moeder was!" Wat draalt gij, GANYMEDES! vlieg!'

'Hij heeft gedreigd mij en u over boord te laten werpen, indien ik hem van u sprak. Ik durf niet, Meester!'

'Dat heet, als MOZES het beloofde Land te zien, om het nooit

te betreden,' zuchtte JOÄNNES; 'doch de Heer antwoordt niet van Zijne daden; reik mij dien rozekrans.'

'Uwe spijze,' viel de jongen in.

'Zeg hem, dat ik der Heilige Maagd eene gelofte deed; maar gij aarzelt - laat mij alléén, ik wil bidden.'

'Mag ik het niet met u doen?' antwoordde de neger, 'ook *mijn* lot is hard.'

Beide knielden.

Indien ooit een dergelijk offer Gode welgevallig was, de Algoedheid weigerde dit voorzeker niet. Twee vreemdelingen op deze wereld - de eene door zijnen stand Hem gewijd en dus los van het aardsche; de andere van al wat hem in zijne jeugd dierbaar was wreedaardiglijk gescheiden, - twee verslagenen van harte, twee kinderlijke gemoederen, baden der Algenoegzame Liefde om sterkte, troost en redding. Schoon Deze de laatste slechts aan één' hunner toestond, Zij onthield de eerste voorzeker den andere niet; doch wij loopen ons verhaal vooruit, bespiegelen is geen vertellen.

'Hoezee! hoezee!' klonk het door den langen gang; MARTEN HARPERTSZ vloog den kerker binnen. 'Wij zijn vrij!' riep hij, 'rep u, Pater! - de roover bedenkt zich misschien zoo wij talmen.'

'*Gloria tibi, Domine!*' borst JOÄNNES uit, en hij volgde, gelijk GANYMEDES, onzen jeugdigen vriend naar het dek. Een blos vloog over de bleeke wangen van den eerste, bij het aanschouwen van het prachtig tooneel, dat zich voor hen uitbreidde; het moest weergaloos schoon zijn, daar het zelfs in zulk een' oogenblik indruk op hem maakte. Het was *Venetië*, mijn Lezer! te regt *la bella* geheeten; *Venetië*, met hare tallooze paleizen en torens; *Venetië*, met den Leeuw van *San Marco* op de *Piazza*, de Koningin van den Oceaan, zoo als *Lady* MORGAN haar noemt!

De verrukking, waarin de fraaije aanblik, dien hare markt opleverde, de grootere, waarin het herkrijgen zijner vrijheid hem bragt, duurde slechts een' oogenblik in het gemoed van JOÄNNES; ISABEAU zweefde hem op de lippen.

Sir FRANCES, nu *Signore* GALUZZI, scheen zijne gedachten te raden. Hij had zijne verspieders-zending in *Venetië* vervuld; Vorst DORIA was met de galeijen van dien Staat naar de *Straat van Gibraltar* gezonden; WARDE noch SIMON hadden dus een' aanval van dezen te vreezen; VERNEY mogt zijnen tijd weder aan de liefde toewijden. Toch was er, terwijl hij op het dek stond, hartstogt noch aandoening op zijn mannelijk schoon gelaat te lezen; met vaste stem zeide hij, in het Spaansch, tot den Priester:

'Dáár is uwe zuster!'

En dus sprekende wees hij op een klein vaartuig, in de taal van

het Land *peiötte* geheeten, dat naast de *Fairest* lag, en terwijl JOÄNNES hare touwladder naar hetzelve afklom, voegde hij er bij:

'Vergeet mij, of ik zal mij wreken!'

'Vergeven en vergeten is Christenpligt,' hervatte de Priester, 'de wrake komt Gode toe!'

Men hoorde een bitter geschrei. Beklagenswaardige GANYMEDES! wie vergeeft het JOÄNNES niet, dat hij zich, zonder om te zien, naar ISABEAU spoedde?

De *peiötte* stak af; maar niet naar het bonte schouwspel, dat de *Piazza* aanbood, en hetwelk al de aandacht van MARTEN trok, rigtte zij den steven. Vergeefs wenkte hij de gondeliers, die haar roeiden, hem derwaarts te brengen, of bij den *Rialto* aan land te zetten; zij schuddeden het hoofd, en sloegen, na eenige kronkelingen, den zeearm, die tusschen *San Michaële* en *Murana* stroomt, in. Zoodra zij dien ten einde waren en *Venetië* met hare duizende torenspitsen langzamerhand aan den gezigtëinder verdween, begon MARTEN echter ongerust te worden. Werden zij naar eenen nieuwen, misschien akeliger kerker gebragt? Het tooneel, dat hen omringde, voorspelde niets goeds; de verlaten, half in den schoot der zee terug gezonken eilanden, die in de nabijheid van *Mazorbo* liggen, breidden zich voor zijne blikken uit. Indien MARTEN eene geleerde opvoeding genoten, indien hij ooit MARTIALIS gelezen had, hij zoude geweten hebben, dat hier weleer de eilanden *Costanziaco* en *Amiano* lagen, de lusthoven van het toen beroemde *Altina*, de stad met zes statelijke poorten op de kust der *Lagunen* gebouwd. De knaap had te huis van *Venetië*, het weleer bloeijend, het nog altijd magtig *Venetië* hooren spreken: waarom was hij dáár niet naar wal gezwommen? Ligt zoude hij in die handeldrijvende stad een' Hollander hebben aangetroffen; - wilde *Sir* FRANCES zelf hem daartoe niet in staat stellen, toen hij hem bij het afscheid eene gevulde goudbeurs schonk? 'MARTEN! MARTEN!' riep hij nu zich zelven toe, 'gij hebt de gelegenheid verzuimd.' - Hij werd op de eilanden, langs welke zij heen roeiden, niet dan steenhoopen en bouwvallen gewaar der tempelen van eene, als zij, gezonkene Godsdienst. Hier en daar lachte hem eene bedriegelijke wildernis van purperen bloemen aan, waarin eene stilte heerschte, zoo doodsch en akelig, dat hij het gegons en gebrom der vliegen en bijën, welke over die velden rondvlogen, hooren konde. Vergeefs zocht hij door teekenen en gebaren van de gondeliers te vernemen, werwaarts zij zich begaven; al wat zij antwoordden was *Torcello;* het viel den lieden niet in; dat de jongen niet wist, dat zij een eiland naderden, hetwelk *Torcello* heette.

Doch MARTEN was er geen knaap naar, zich lang door onrust te laten kwellen, wanneer hem eenig middel overbleef zich uit

dien toestand te redden, of van zijne vermoedens te worden bevrijd. Hij dacht aan Pater JOÄNNES, hij spoedde zich tot hem.

'Wenk den knaap niet heen te gaan,' sprak ISABEAU, die op de éénige bank der *peiötte* lag, toen zij het sein bemerkte, dat haar broeder aan MARTEN gaf; 'hij redde mijn leven: mogt mijne biecht hem leeren zijne hartstogten te bedwingen, het zal eene tiendubbele belooning zijn voor zijn bitter geschenk! Knaap, Knaap! waarom liet ge mij niet in de diepte wegzinken?'

De blos was van hare wangen geweken; vreesselijk woest golfden de donkere lokken om haar eirond, maar door hartzeer ingevallen gelaat; de weleer zoo heldere oogen verrieden nu, dat, met het geluk der liefde, hare jeugd voorbij was.

'Ik herdacht telken avond, in eenzaamheid, in die galerij de lessen mijner moeder,' zeide MARTEN; 'ik hoorde uwe stem; ik zag u in de golven springen: waartoe zoude ik die herdacht hebben, indien ik geaarzeld had u te redden? Slechts ééns hebt gij mij verdriet aangedaan; gij deedt het, toen gij in de boot van *Sir* FRANCES de oogen weder opsloegt, eene sluimerende vrouw naast u gewaar werdt en u op nieuw in het water wildet storten. "Ik kan haar ten tweedemaal niet helpen," dacht ik; ik was moeder, dan ik ooit geweest ben; *Sir* FRANCES verhinderde het gelukkig.'

'De wreedaard!' viel ISABEAU in, en hare oogen vonkelden, maar niet van den vroegeren luister; 'zoo verhinderde hij mij dezen nacht een' dolk in mijnen boezem te stooten; hij vreesde misschien, dat ik dien had opgevat, om hem te treffen: hoe weinig kende hij de liefde eener vrouw! - Sidder zoo niet, JOÄNNES! - Zoo hij mij gezegd had: "ik heb LEILA liever," ik zoude zijn weggekwijnd als de bloem, die dauw en zonne mist; maar geen verwijt ware over mijne lippen gekomen: mijne liefde was de ware. Hij drong aan op eene scheiding - ik was hem te veel!'

'Zuster! Zuster!' borst de Priester uit, 'nóg zegepraalt de Duivel op uw gemoed.'

ISABEAU zweeg, maar schreide niet. - MARTEN vroeg werwaarts zij zich begaven - daar stiet de *peiötte* tegen den oever van het schraal bevolkte eiland *Torcello;* de knaap ijlde naar buiten.

Hij begreep niet, waarom de gondeliers zich zoo ijverig spoedden, aan den rand der zee eenige takken van eene welriekende plant te plukken, en die hem, JOÄNNES en ISABEAU aan te bieden, zoodra de laatsten de boot verlieten. De kennis der Latijnsche taal stelde echter den Priester in staat, uit hunnen vloed van woorden op te maken, dat die zeewierook, gelijk zij haar noemden, hun aan strand zeer aangenaam zoude zijn, ter verdrijving van den onaangenamen stank, welke in het woeste landschap, dat hun verbeidde, aan de talrijkheid van allerlei slangen viel toe te schrijven.

ISABEAU hoorde met eenen bitteren grimlach die uitlegging aan; - ‘ik heb eene gevaarlijker slang aan mijnen boezem gekoesterd,’ zuchtte zij.

Daarop reikte de eene gondelier JOÄNNES eenige regelen schrifts van VERNEY over, het verzoek inhoudende, om éénen dag op *Torcello* te verwijlen, daar de *Fairest* nog dien avond onder zeil zoude gaan; de andere spoedde zich, der Vlaamsche Jonkvrouw haar kistje met juweelen te overhandigen; maar een' somberen blik op MARTEN slaande, reikte zij het hem over met de woorden: ‘Ter gedachtenis!’

De Priester lette niet op den nadruk, waarmede zij die uitte; hij zag van verre een huis Gods. ISABEAU volgde hem met wankele schreden derwaarts. Toen de deur der op dat oogenblik schier ledige kerk op hare hengsels kraakte en broeder en zuster den drempel van het heiligdom overschreden, was het niet de zonderlinge wijwatersbak, waarop allerlei gehoornde duiveltjes waren gebeeldhouwd, die ISABEAU deed terug deinzen: er zweefden vreesselijker spoken voor haren geest, dan ooit de ontstelde verbeelding eens middeleeuwschen kunstenaars in het aanzijn riep: zij gevoelde hare schuld!

JOÄNNES naderde het verlaten altaar; bevende zonk zij aan den ingang op hare knieën neder.

MARTEN was met hen de kerk binnengetreden; maar de knaap, in de streng hervormde begrippen dier dagen door zijne ouders opgevoed, had niet gewacht God voor zijne bevrijding te danken, tot hij zich in eenen tempel bevond, met handen gemaakt. Nieuwsgierig sloeg hij de zonderlinge sieraden van dat grijze gebouw gade. Deszelfs bogen en gewelven, in den ouden Romeinschen stijl, zouden een' kenner hebben overtuigd, dat zij reeds in de zesde of zevende eeuw werden opgetrokken: - de versierselen der wanden blonken en schitterden van verguld mozaïk; - de vloer, met kostbare marmeren steenen van allerlei kleur ingelegd, werd in pracht, grilligheid en luister alleen geëvenaard door de zonderlinge gestalten der twaalf Apostelen, van rood, blaauw, groen en zwart mozaïk, in cirkelvorm achter het altaar geplaatst.

Na een half uur biddens rees de priester op; - er biggelden groote tranen langs zijne wangen; hij zag naar ISABEAU om; MARTEN hield de bezwijmde jonkvrouw in zijne armen.

‘Zuster! bij God is genade, - wilt gij boete doen?’

‘Ik vergeef het hem, - God vergeve mij, - JOÄNNES!’ stamelde zij..... ISABEAU was niet meer!

VIII.
Besluit.

SIMON, *de Danser*, verzocht in den zomer van 1609 den toenmaligen Koning van *Frankrijk* om vergiffenis zijner misdaden, en verlof, zich onder zijne bescherming te begeven. HENDRIK IV stond hem beide toe, en nadat SIMON met vele Christenen, van allerlei natiën, zegt VAN METEREN, en onder welke zich waarschijnlijk de gevangen matrozen der *Barc* bevonden, *Algiers* ontvlugt was, kwam hij behouden te *Marseille* aan, en verwierf in December van hetzelfde jaar een gehoor zijner Aller-Christelijkste Majesteit.

Intusschen waren WARDE, BISSCHOP en VERNEY door eenige vereenigde Spaansche en Fransche oorlogsschepen, onder bevel der Admiralen *Don* LOYS FAYSARDO en *Monsieur* DE BEAULIEU, in de haven van *Tunis*, onder het Fort *La Goletta*, vreesselijk getuchtigd. Drie en dertig schepen, deels behoorende aan de roovers uit *Europa*, die zich dáár hadden gevestigd, deels toekomende aan de roovers, welke *Barbarijë* van ouds her het voorregt had op te leveren, werden in September 1609 door hen in brand gestoken; ook de fraaije galei van SIMON ging op die wijze onder.

De Engelsche Duivel WARDE scheen na die nederlaag berouw te gevoelen, dat hij SIMONS voorbeeld niet vroeger gevolgd had. Ook hij verzocht genade aan zijnen Koning; maar JACOBUS I was er de man niet naar, om die te verleenen. Hij bleef dus te *Tunis* wonen, even als VERNEY en BISSCHOP; er is reden te vermoeden, dat de beide laatsten de Mahomedaansche godsdienst aannamen.

Het deert ons, om den wille der voorstanders van de dichterlijke regtvaardigheid, dat wij niet mogen verzwijgen, dat dit berucht drietal allerwaarschijnlijkst hunne dagen in rust en lust eindigden, terwijl SIMON, *de Danser*, een' geweldigen dood stierf. Door zijnen woeligen aard overheerd, verdroot het hem weldra aan land te zijn; *hy werd Convoyer*, vermeldt onze Historieschrijver, *van de Fransoysche ende ander schepen in de Levanten en in de Strate;* en stierf, onvoorzigtiglijk bij *Tunis* aan land gegaan, aldaar in de gevangenis; - de Turken vermeden alle noodelooze regtspleging.

Pater JOÄNNES ging barrevoets naar *Rome*, en vond er in een klooster, wat de nieuwe wereld hem niet had kunnen opleveren; wat hij wanhoopte, na den dood zijner zuster, ook in zijn geboorteland te zullen vinden: - ruste voor hoofd en hart.

'En MARTEN HARPERTSZ?' Heb dank voor uwe belangstelling, mijn Lezer! hij verdient, dat ge zijner herdenkt.

Op eenen somberen herfstavond van het meergemelde jaar 1609

kondigde de klok van de Groote Kerk te *Rotterdam* de achtste ure aan, en peinzende telde eene bejaarde vrouw, welke in hare kamer de doffe toonen hoorde, die slagen na. Wekte het uur bij haar eene droevige herinnering op; had zij op denzelfden stond eene grievende tijding ontvangen? Het was niet onwaarschijnlijk; zij droeg het statelijk weduwkleed dier dagen, en haar aangezigt was in treffende overeenkomst met dat gewaad van rouwe. Een bijbel lag opengeslagen vóór haar; indien gij over haren schouder hadt gezien, ge zoudt u overtuigd hebben, dat de bladeren, op welke zij staarde, tot het Evangelium LUCAE behoorden. Vermoedt gij niet, dat zij de opwekking van den jongeling te *Naïn* gelezen had? Een traan vloeide langs hare wangen; zij hief hare stramme hand, om dien af te wisschen, niet van haren schoot op; het was de Heer, die tot hare gelukkiger lotgenoote gezegd had: ‘En weent niet!’

Hij zoude het nooit tot haar zeggen!

Eensklaps sprong de oude hond, die zich aan hare voeten had uitgestrekt, onrustig op; gillende vloog hij naar de deur der kamer. Daar hoorde de weduwe een ongewoon gedruisch in den anders stillen gang - het was een ligte schred, eene jeugdige stom!

Zoo hij het was!

Nooit had haar hart in de eerste verrukking der liefde zoo hevig geslagen; zij bestrafte zich zelve met eenen weemoedigen grimlach over hare ijdele hoop!

Hij was het!

De deur vloog open; MARTEN HARPERTSZ viel zijner moeder om den hals; gij eischt niet, dat ik u dat wederzien schildere.

MARTEN HARPERTSZ werd later Luitenant-Admiraal van *Holland*, en verwierf zich eenen roem, zelfs door dien van MICHIEL ADRIAANSZ niet overtroffen; - JOAN DE WITT getuigde van hem, dat hij een Zeeheld was, wiens wedergade vroegere tijden nooit hadden aanschouwd en latere welligt niet zouden zien; en JAN VOS sprak slechts waarheid, toen hij zijn bijschrift op 's Mans beeldtenis eindigde met de verzen:

> Beschreit dien Watergodt, - vergeefs is 't zegepraalen,
> De lauwren zijn te dier die wij met TROMP betaalen.

Reisontmoetingen der Pickwickisten(*).
Uit de nagelaten Papieren van de Pickwick-Club.

I.
Een Fragment in plaats eener Inleiding.

Londen, den 12den Mei 1835. Onder het Voorzitterschap van JOSEPH SMIGGERS, *Esq.* P.V.P. M.P.C.(†), namen de Leden der Pickwick-Club, op heden, eenparig de volgende besluiten:

I. Dat de Vergadering, die met gevoelens van onverdeelde tevredenheid en onvermengde goedkeuring de lezing heeft aangehoord van het Stuk door SAMUEL PICKWICK, *Esq.* G.C.M.P.C.(§) medegedeeld, en dat den titel droeg van: *Vermoedens en gissingen over den oorsprong der Hampstead-Vijvers, benevens eenige wenken over de nieuwe Theorie van Vijverstokken*, den voornoemden SAMUEL PICKWICK, *Esq.* G.C.M.P.C. daarvoor haren innigen dank betuigt.

II. Dat, dewijl de gansche Vergadering volkomen overtuigd is van de onschatbare voordeelen, welke de wetenschap zoude kunnen trekken uit juister begrippen over vijvers - - -(*).

III. Dat, uithoofde van het in bovenstaand besluit vermelde doel, de Vergadering in ernstige overweging heeft genomen het voorstel van voornoemden SAMUEL PICKWICK, *Esq.* G.C.M.P.C. en drie andere Pickwickisten hierna genoemd, strekkende ter oprigting van eenen nieuwen tak van vereenigde Pickwickisten, onder den naam van ‘de Correspondeerende Maatschappij van de Pickwick-Club.’

IV. Dat het gezegd voorstel, na lang en rijp beraad, de goedkeuring en de toestemming dezer Vergadering heeft weggedragen.

V. Dat de Correspondeerende Maatschappij der Pickwick-Club uit dien hoofde door dit besluit wordt opgerigt, en dat SAMUEL PICKWICK, *Esq.* (titels boven vermeld) TRACY TUPMAN, *Esq.* AUGUSTUS

(*) Het is ons een dubbel genoegen, onzen Lezers door dit Stukje te gelijk de verdiensten van twee buitenlandsche vernuften te doen kennen, die van BOZ, een' der eerste Engelsche schrijvers in het koddige, den steller dezer ontmoetingen, en die van SEYMOUR, een' der geestigste Engelsche teekenaars, welke de modellen voor onze gravures leverde.
De Redactie.

(†) De vóórletters van *Perpetual Vice President - Member Pickwick-Club* of Vaste Vice-Voorzitter, Lid der Pickwick-Club.

(§) De vóórletters van *General Chairman - Member Pickwick Club,* of Algemeen Voorzitter, Lid der Pickwick-Club.

(*) Het handschrift is op deze plaats zeer onduidelijk; onze lezers verliezen er ongetwijfeld veel bij.

SNODGRASS, *Esq.* en NATHANIEL WINKLE, *Esq.* allen M.P.C. bij deze tot Leden derzelve worden benoemd.

VI. Dat bovengenoemden Leden verzocht wordt, van tijd tot tijd waarheidlievende verslagen van hunne uitspanningen en wederwaardigheden in te zenden, en de opmerkingen over zeden en gewoonten, waartoe hunne reizen hun aanleiding zullen geven, den overigen Leden van de Pickwick-Club niet te onthouden.

VII. Dat de Vergadering het beginsel huldigt, dat elk der Leden dezer Maatschappij verpligt zal wezen zijne eigene reiskosten te betalen, en dat zij het beleefd aanbod van den ontwerper derzelve, om alle stukken *gefrankeerd* in te zenden, dankbaar aanneemt.

II.
Weetlust is geen zegen!

De zon, die gezette dienares van allen arbeid, was op den dertienden Mei één duizend acht honderd vijf en dertig juist der kimmen ontrezen, toen Mr. SAMUEL PICKWICK, als eene andere zon, uit zijne sluimering oprees, het venster zijner kamer opende en een' blik sloeg op de wereld beneden hem. *Goswell*-straat lag aan zijne voeten, *Goswell*-straat breidde zich aan zijne regterzijde en aan zijne linkerzijde, zoo ver zijne blikken reikten, uit, en tegen hem over stonden de huizen van den overkant der *Goswell*-straat(*). 'Ziedaar,' dacht Mr. PICKWICK in zich zelven, 'een beeld der bekrompen beschouwingen dier wijsgeeren, welke, tevreden met oppervlakkig de hen omringende voorwerpen te bezien, er niet naar streven, de waarheid, achter dezelve verscholen, te ontdekken. Hoe zeer zoude ik hun gelijken, indien ik mij vergenoegde met altijd op *Goswell*-straat te staren en niet trachtte dóór te dringen tot de verborgene streken, welke haar van alle zijden omgeven!' En na deze fraaije opmerking repte zich Mr. PICKWICK zich zelven in de kleêren te steken, en zijne kleederen in zijn valies te pakken. Groote mannen zijn zelden overkeurig op hun voorkomen en hun gewaad; - scheren, aankleeden en koffijslurpen was spoedig verrigt, - en eer er een uur verstreken was, bevond zich Mr. PICKWICK, met zijn valies in zijne hand, zijn' verrekijker in zijnen jaszak, en zijn aanteekeningboekje in zijn' broekzak, op de plaats, waar het bepaald aantal genommerde huurrijtuigen staat, in *Saint Martin's le Grand*.

'Koetsier!' riep Mr. PICKWICK.

En de man, wiens beurt het was, met zijne chais den eerstkomende te brengen ter plaatse, waar deze verlangde, sprong uit de herberg, in welke hij zijne eerste pijp gerookt had, te voorschijn, en tilde den zwaarlijvigen Mr. PICKWICK en zijn valies in het rijtuig.

(*) Het tooneel is in *Londen*.

‘Naar het *Gouden Kruis!*’ beval deze, en zij reden af.

‘Hoe oud is dat paard, mijn Vriend?’ vraagde Mr. PICKWICK, zijn' neus wrijvende met den shilling, dien hij tot fooitje bestemd had.

‘Twee en veertig,’ hernam de voerman, hem zijdelings aanglurende.

‘Hoe!’ borst Mr. PICKWICK uit, zijne hand op het aanteekeningboekje leggende. De koetsier herhaalde zijne opgave. Mr. PICKWICK zag hem scherp in het gezigt; de man blikte noch bloosde, en dus teekende hij deze bijzonderheid op.

‘En hoe lang laat gij hem loopen, wanneer hij eens van stal is?’ zette Mr. PICKWICK zijn weetgierig onderzoek voort.

‘Twee of drie weken,’ hervatte de voerman.

‘Weken!’ riep Mr. PICKWICK verbaasd uit, en tastte weder naar zijn aanteekeningboekje.

‘Hij hoort te *Pentonwill* te huis,’ merkte de voerman koel aan; ‘maar wij brengen hem zelden naar de weide, omdat hij zoo zwak is.’

‘Omdat hij zoo zwak is?’ herhaalde Mr. PICKWICK ten hoogste verwonderd.

‘Hij valt neêr als een steen, wanneer hij uit de chais is,’ vervolgde de koetsier; ‘maar wanneer hij er vóór wordt gespannen, trekken wij de riemen zóó sterk aan, dat hij niet wel kan neêrvallen. Wij hebben buitendien een paar heerlijke groote wielen er onder; indien hij zich dus maar beweegt, loopen zij hem na, en hij moet voort - of hij wil of niet.’

Mr. PICKWICK teekende alles woord voor woord op, om dat zeldzame voorbeeld der hardnekkigheid van het levensbeginsel in paarden, zelfs onder zware beproevingen, zijner Club mede te deelen. Hij had het naauwelijks gedaan, toen zij het *Gouden Kruis* bereikten. De koetsier sprong op den grond, Mr. PICKWICK volgde hem langzaam. De overgevoelige Mr. TUPMAN, de dichterlijke Mr. SNODGRASS en de jagtlievende Mr. WINKLE, die de aankomst van hunnen doorluchtigen aanvoerder angstig hadden verbeid, heetten hem hartelijk welkom.

‘Hier is uwe fooi,’ zeide Mr. PICKWICK, zijnen voerman den shilling in de hand duwende.

Hoe groot was de verbazing van den even goedhartigen als geleerden man, toen dat onbegrijpelijk wezen van een' koetsier het geld op straat wierp, en door zijne gebaren duidelijk verzocht, het genoegen te mogen hebben er met Mr. PICKWICK om te vechten.

‘Gij zijt dol,’ zeide Mr. SNODGRASS.

‘Of dronken,’ zeide Mr. WINKLE.

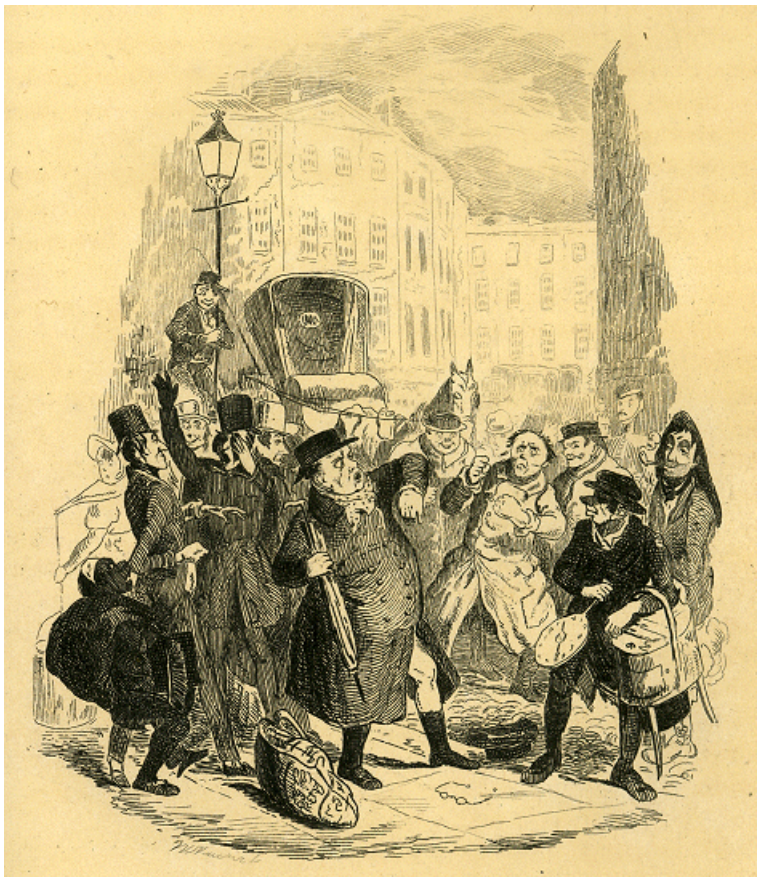
‘Of beide,’ zeide Mr. TUPMAN.

‘Komt alle vier uit, zoo gij moed hebt!’ riep de koetsier.

‘Bravo! bravo!’ schreeuwden een half dozijn voerlieden.

‘Geeft hem een' duw, SAM!’ en zij verzamelden zich met luide vreugdekreten rondom de twistenden.

t.o. 156

t.o. 157

WAARSCHUWING
DE
BOSCHWACHTER
HEEFT BEVEL ALLE
HONDEN
BINNEN DEZE
HEINING
DOOD TE
SCHIETEN

‘Wat is er gebeurd, SAM?’ vraagde een Heer, met zwarte katoenen hemdsmouwen.

‘Gebeurd!’ hervatte de koetsier. ‘Waarom moest hij mijn nommer weten?’

‘Ik wil niets van uw nommer weten,’ zeide de verbaasde Mr. PICKWICK.

‘Waarom schreeft gij het dan op?’ vraagde de koetsier.

‘Ik schreef het niet op,’ zeide Mr. PICKWICK verontwaardigd.

‘Wie zou het gelooven?’ vervolgde SAM, zich tot de menigte wendende, ‘wie zou het gelooven, dat een verklikker in eene chais durft gaan zitten, niet slechts om haar nommer op te schrijven, maar om elk woord, dat men spreekt, er bij aan te teekenen?’ - het was een lichtstraal voor Mr. PICKWICK - het gold zijn aanteekeningboekje.

‘Deed hij het inderdaad? vraagde een andere koetsier.

‘Ja, hij deed het,’ herhaalde SAM, ‘en nu hij mij door zijn sarren de vuisten doet jeuken, roept hij hier drie getuigen, om te bewijzen, dat ik hem sloeg. - Maar ik zal hem raken, al krijg ik er de zes maanden voor. Kom uit!’ en SAM smeet zijnen hoed op den grond, zonder eenigen eerbied voor zijn' bijzonderen eigendom, en deed Mr. PICKWICKS bril op straat vliegen en zette het gevecht voort door een' stoot op Mr. PICKWICKS neus en een' stoot op Mr. PICKWICKS buik en een' derden in Mr. SNODGRASS oogen en een' vierden, om der verscheidenheid wil, op Mr. TUPMANS broek, en danste van het trottoir op den rijweg en van den rijweg op het trottoir, en stiet eindelijk allen adem uit Mr. WINKLE'S ligchaam, en deed dit in minder dan zeven seconden.

‘Is hier nergens een beambte der policie?’ kreet Mr. SNODGRASS. ‘Spoelt hen onder de pomp af,’ ried een man, die heete pasteitjes te koop veilde.

‘Gij zult er voor bloeden!’ waarschuwde Mr. PICKWICK.

‘Verklikkers!’ schreeuwde de volkshoop.

‘Kom uit!’ riep de koetsier, al slaande en stootende.

De menigte had tot nog toe het schouwspel lijdelijk aangezien; maar toen zij hoorde, dat de Pickwickisten verklikkers waren, was zij gereed partij te kiezen, en onze helden waren er misschien om koud geweest, indien zij niet wonderbaarlijk waren gered door de tusschenkomst van een lang, mager jong mensch, in een' groenen rok. Van de binnenplaats van het Posthuis, waar de Pickwickisten elkander bescheiden hadden, sprong hij ijlings te voorschijn, en vroeg:

‘Wat beduidt deze grap?’

‘Het zijn verklikkers!’ schreeuwde de menigte op nieuw.

‘Wij zijn het niet,’ brulde Mr. PICKWICK op eenen toon, die elken onbevooroordeelden hoorder overtuigen moest.

‘Zijt gij het niet - hoe hangt dit zamen?’ zeide de jonge man, zich tot Mr. PICKWICK wendende, terwijl hij met zijne ellebogen de aangezigten der overige toeschouwers wijken deed.

In weinige woorden verklaarde onze geleerde hunnen toestand.

‘Kom dan mede,’ zeide de man met den groenen rok, Mr. PICKWICK op sleeptouw nemende, en onder het voortstooten onophoudelijk sprekende. ‘Hier, N°. 924!’ de aanspraak gold den koetsier, ‘pak uw fooitje op, en pak u weg - een fatsoenlijk man - mijne oude kennis - stil met uwe praatjes! - dezen weg, Mijnheer! - waar zijn uwe vrienden? - het is niets dan eene vergissing, zie ik - stoor er u niet aan, Mijnheer! - zulke voorvallen zijn niet de éénige - in de ordelijkste huisgezinnen gebeurt soms meer - is dat uw bril, Mijnheer? wijt het aan een ongelukkig toeval - vervloekte lomperds! -’ en onder dergelijke afgebroken uitspraken wees de vreemdeling den weg naar de herbergkamer, voor de reizigers bestemd, op den voet gevolgd door Mr. PICKWICK en zijne leerlingen.

‘Hier, Oppasser!’ riep hij toen zij dezelve waren binnengetreden, nadat hij met vreesselijk geweld aan de schel had getrokken, ‘drie, vier, vijf glazen brandewijn en water, heet en sterk en zoet en volop, - hebt gij uw oog gestooten, Mijnheer? - Oppasser! breng raauw beef-steak voor het oog van Mijnheer - er is niets zoo goed voor eene kneuzing als raauw beefsteak.....’

Deze zamenhangende redenering werd afgebroken door het binnenkomen van den *Rochester* postiljon; - hij kondigde hun aan, dat de *Commodore* oogenblikkelijk zoude afrijden.

‘De *Commodore!*’ riep de vreemdeling opspringende, ‘mijne diligence - ingeschreven voor eene plaats - buiten op - ik laat het aan u over dien brandewijn en water te betalen;’ en hij ledigde nog even het derde glas van het wasemend vocht.

‘Ook wij reizen *Rochester*,’ zeide Mr. PICKWICK, de beurs trekkende.

III.
Vertellingen.

‘Op! op!’ riep de vreemdeling, Mr. PICKWICK een' duw gevende, die weinig met de deftigheid van dien geleerde strookte, ten einde hem achter op de diligence te helpen, waar het viertal plaats nam.

‘Hebt gij eenige bagaadje, Mijnheer?’ vraagde de postiljon.

‘Wie - ik? - dat pakje in bruin papier, dat is alles - mijne andere bagaadje heb ik per schip verzonden - kisten en koffers, digt genageld en verzegeld - een stapel zoo hoog als een huis - zwaar, zwaar, vervloekt zwaar,’ hernam de vreemdeling, terwijl hij, zoo veel hij konde, het bruin papieren pakje in zijnen zak

verborg, dat een' opmerkzamen beschouwer weinig twijfel nopens den inhoud overliet, één hemd, en één zakdoek.

‘Hoofden, hoofden, hoofden omlaag!’ schreeuwde de praatzieke vreemdeling, toen zij de lage poort zouden uitrijden. ‘Leelijke hoek - drommels gevaarlijk - drie dagen geleden - vijf kinderen en de moeder - eene lange vrouw, - eet peperkoek - denkt niet om de poort - krak! - nog eens krak! - de kinderen zien om - moeder zonder hoofd - den peperkoek in hare hand, maar geen mond er voor, - het hoofd van een huisgezin weg - akelig - akelig! - Gij ziet naar *Whitehall*, Mijnheer! een fraai gebouw - klein venster - daar werd iemands hoofd afgeslagen, hé, Mijnheer? - ook hij keek niet verder dan zijn neus, hé, Mijnheer!’

‘Ik overpeinsde,’ zeide Mr. PICKWICK, ‘de zonderlinge wisselvalligheid van menschelijke zaken.’

‘Ha! begrepen, - den eenen dag door de deur van het paleis binnen gegaan, den volgenden door het venster er uit gevlogen. Zijt gij een Wijsgeer, Mijnheer?’

‘Een beschouwer der menschelijke natuur,’ antwoordde Mr. PICKWICK.

‘Dat ben ik ook. Bijna alle lieden zijn het, die niets te doen en nog minder te wachten hebben. Zijt gij een dichter, Mijnheer?

‘Mijn vriend Mr. SNODGRASS heeft veel dichterlijken aanleg,’ antwoordde Mr. PICKWICK.

‘Dien heb ik ook,’ zeide de vreemdeling. - ‘Een heldendicht - tien duizend verzen - de Julij-omwenteling - op de plek geschreven - Mars over dag - 's nachts Apollo - loste het veldstuk en snaarde de lier.’

‘Gij waart getuige van dat roemruchtig tooneel?’ vroeg Mr. SNODGRASS.

‘Getuige, speler, zeg, - vuurde mijn geweer af, - werd aangevuurd door eene gedachte - vloog in de kroeg - schreef haar op - keerde terug - pof, paf! - eene andere gedachte - weêr in de kroeg - pen en inkt - weêr terug - schot en val - heerlijke tijd! Mijnheer! - Zijt gij een jager, Mijnheer?’ en eensklaps wendde de vreemdeling zich tot Mr. WINKLE.

‘Een weinig, Mijnheer!’ was het antwoord.

‘Een edel spel - een edel spel, - Honden, hé?’

‘Thans niet,’ zeide Mr. WINKLE.

‘Ha! gij moest honden houden - fraaije dieren - vernuftige beesten - een van de mijne - een speurhond - verbazend instinkt - ging meê op de jagt - kom in eene heining - gefloten - de hond bleef achter - weêr gefloten - geen hond - staat me daar als een paal - geroepen - *Ponto! Ponto!* - wou niet komen - scheen versteend - staarde op een bord - zag naar boven - las de waarschuwing: - “De boschwachter heeft bevel alle honden binnen deze heining dood te schieten” - wilde

de heining niet over - wonderbaarlijke hond, - onschatbare hond, waarachtig!'

'Een zonderlinge trek,' zeide Mr. PICKWICK. 'Vergunt ge mij dien aan te teekenen?'

'Voorzeker, Mijnheer! voorzeker - nog honderd andere - van hetzelfde dier. - Een mooi meisje, Mijnheer!' ging hij voort tot Mr. TRACY TUPMAN, die verscheidene anti-Pickwickistische blikken had geslagen op een jong meisje, dat langs den weg wandelde.

'Inderdaad!' zeide Mr. TUPMAN.

'De Engelsche meisjes zijn niet zoo mooi als de Spaansche, - heerlijke schepselen - hair als git - zwarte oogen - weelderige gestalten.'

'Gij zijt in *Spanje* geweest, Mijnheer?' vraagde Mr. TRACY TUPMAN.

'Ik leefde er eeuwen.'

'En gij maaktet er vele veroveringen, Mijnheer!' vraagde Mr. TUPMAN.

'Veroveringen? duizende. Don BOLARO FIZZGIG, *Grandezza* - éénige dochter - Donna CHRISTINA - voortreffelijk wezen - was op mij verzot - de vader jaloersch - dochter hooghartig - knappe Engelschman; - Donna CHRISTINA wanhopig - Pruissisch blaauw - maagpomp in mijn valies - de operatie slaagde; - oude BOLARO in verrukking - toestemming tot onzen echt - handdrukken en tranenvloed - eene romantische geschiedenis, zeer romantisch.'

'Is Mevrouw thans in *Engeland*?' vraagde Mr. TUPMAN, half in liefde ontvlamd.

'Zij is dood, Mijnheer! dood!' zeide de vreemdeling, het droevig overschot van een' ouden batisten zakdoek aan zijne oogen brengende. - 'De operatie met de maagpomp - duur te staan gekomen - het gestel ondermijnd - werd het slagtoffer.'

'En haar vader?' vraagde de dichterlijke Mr. SNODGRASS.

'Wroeging en ellende,' hernam de vreemdeling. 'Plotseling verdwenen - het praatje door de stad - overal gezocht - zonder vrucht - de fontein der markt niet willen springen - weken aan weken - altoos verstopt: - werklieden aangesteld - het water afgeleid - Schoonpapa in de groote pijp - met het hoofd naar beneden - zijne bekentenis zat in zijn' regterschoen - men nam hem er uit - de fontein sprong weêr zoo hoog als te voren.'

'Wilt gij mij vergunnen dien kleinen Roman op te schrijven?' zeide Mr. SNODGRASS, diep getroffen.

'Voorzeker, Mijnheer! voorzeker, vijftig zulke, zoo gij die verlangt; - mijn leven was een zonderling leven, - niets buitengewoons, maar veel vreemds - hé; hé!'

Eer zij den halven weg naar *Rochester* hadden afgelegd, was hij zeker hun gast te zullen worden: - hij bedroog zich in die verwachting niet.

Wordt vervolgd.

Mengelingen.

Vondel met Roskam en Rommelpot[1].

I.

Zoo wij een woord, dat wij afkeuren, onzes ondanks bezigen, en eene zekere strekking onzer Hollandsche letterkunde de jonge litteratuur noemen wilden, wij zouden haar grooten dank weten, dat zij het leven en de werken onzer voorouders door den glans der Poëzij had opgeluisterd. Sloten, die in puin vervallen lagen, hebben, door haren invloed, onze aandacht geboeid, en ofschoon onze oogen van der jeugd aan gewend waren, in de bouwkunst slechts het nuttige en noodige, op zijn hoogst het eenvoudige en deftige te zoeken, hebben wij die kasteelen schoon geprezen. Ofschoon het burgerlijke leven, gedurende meer dan drie eeuwen, bijna alle herinneringen van den riddertijd overstroomd en uitgewischt had, heeft zich echter onze verbeelding gekoesterd aan het verhaal der wapenfeiten onzer adellijke stamvaders, en ten gevalle der romanpoëzij zich ons boersch *Holland* als een *paardenkweekend Argos* voorgesteld. Zóó werd SCHILLERS fraai gezegde bevestigd:

> Was unsterblich in Gesang soll leben
> Muss im Leben untergehn.

Ik verwijt onzen romanschrijvers en dichters hunne voorliefde voor den grafelijken tijd niet; ik begrijp, dat hunne verbeelding, als een edel ros, vrijer draven en sierlijker sprongen maken kan op een vlak en verlaten veld, dan dáár, waar deszelfs vaart door huizen en hoeken en slagboomen belemmerd wordt; maar men duide het den geboren' *Amsterdammer* niet euvel, zoo hij in hunne verhalen niet altoos het *Holland*, dat hij zich voorstelt, hervinden kan. Moge ook zijne wijze van zien even eenzijdig zijn als de hunne, toch deert het mij, dat geen onzer *Romanciers* hem genoegen gaf, en *Hollands* hoofdstad tot zijn tooneel koos. De partijen, door wier wrijving zich de geschiedenis der zeven Provinciën ontwikkelde; de krachten, waardoor *Nederland* zich

(1) Uithoofde der uitgebreidheid dezer belangrijke Bijdrage, kunnen wij in dit Nommer slechts de Inleiding mededeelen.
De Redactie.

tot eenen eersten rang onder de Staten van *Europa* verhief; de roersels, die overal den ijver voor *Hollands* dierbaarst kleinood, de vrijheid, levendig hielden, zijn daar binnen eene kleinere ruimte beperkt. Terwijl andere steden, zoo als *Delft* of *Enkhuizen*, langzamerhand haren ouden glans verloren, nam *Amsterdam*, als gelijken tred houdende met het geheele Vaderland, in magt en uitgebreidheid toe, sedert, alleen door den moed en de volharding zijner burgers, de Hervorming gevestigd was, welke BREDERODE en SONOY vergeefs door adellijk gezag of geweld van wapenen hadden trachten te bewerken. Vader BILDERDIJK moge de hoofdstad met schimp en blaam overladen hebben, de waarheid is zeldzaam aan de zijde der poëten; en moge hij al niet overal onregt hebben, de hevigheid zijner uitvallen kittelt den aan zijne stad gehechten *Amsterdammer*, als een bewijs, hoe fier deze eenmaal den meester speelde. Het gaat hem als den duivel in GRABBES kluchtspel:

Wernthal.
‘Gij zijt een vervloekte vrek, Mijnheer!

De DUIVEL (*met eene hoffelijke buiging*).
‘Al te veel eer! - gij maakt mij verlegen. Ik ben wel gaarne vervloekt; wel gaarne een vrek, razend gaarne een vrek; maar ik ben het niet, zoo als ik het wel wezen moest.

Onze redenering, zal men zeggen, heeft geen ander gebrek, dan dat zij vijftig jaren te oud is. Wij verheugen ons, dat die stad, welke weleer hare mededingsters op den nek trad, thans geenen anderen rang meer heeft, dan dien van de eerste onder haars gelijken te zijn. Die zelfgenoegzaamheid, waarin zij zich, als het ware, te rusten legde, terwijl alles om haar heen in rep en roer was, is in afhankelijkheid van het welzijn des gemeenen Vaderlands veranderd; de staatspartijen zijn, na in onze staatsomwenteling al hare woede te hebben uitgeput, tot zwijgen gebragt; de kerkelijke twisten, wier beslissing zoo onzeker was, naarmate de kruiwagen (om het oude woord van Schout HENDRIK DIRKSZ te bezigen) andere regeerders op of van het kussen geholpen had, zijn geheel uit de wereld verbannen, of, wil men liever, de verhouding is zóó zeer omgekeerd, dat, hetgene in het begin der zeventiende eeuw de heerschende was, in onzen tijd de lijdende partij is geworden. Het maatschappelijk verkeer heeft zijne ruwheid verloren en zich gebogen onder de vormen der algemeene beschaving. Wie ons dit tegenwerpe, hij wete, dat wij ons evenzeer als hij in dien weldadigen ommekeer van zaken verheugen; maar hij vergunne ons, dat wij des te meer het gezegde tijdvak van *Amsterdams* opkomst onzen romanschrijvers aanbevelen, dewijl het - om SCHILLERS woorden te gebruiken - *im Leben untergegangen ist*.

Doch dit leven en woelen eener pas zelfstandige burgerij biedt minder dichterlijke zijden aan, dan de erfelijke veeden des adels en de tournooijen der ridderschap. - Ook dit beweerde trekken wij in twijfel, wanneer wij zien, dat de bloei onzer oude en onovertroffene dichters met dit tijdperk der ontwikkeling zamenvalt; wanneer wij juist dán het schouwtooneel schielijk tot eene hoogte zien verrijzen, waarop het later naauwelijks kon staande blijven; wanneer dezelfde geest van voortgang, die onze kooplieden tot de verbazendste ondernemingen aanzettede, voor de dichters geene herinneringen aan het verledene, maar eene toekomst voor den geest bragt, zoo als HOOFT die in zijnen *Geeraert van Velzen*, VONDEL in zijnen *Gysbrecht van Aemstel* schilderde. Ja dezelfde belangzieke, politieke strekking, indien men volstrekt dit harde woord wil, prikkelde den laatste tot het schrijven dier Hekeldichten, die wel door sommigen met hoon, als vruchten eener onbeschaafde eeuw, gelaakt, door anderen met spot herhaald, maar daarom niet minder, voor het meerendeel, door ervarene regters als kunststukken, den zanger van *Lucifer* waardig, geschat worden.

Want, dat deze hekeldichten door hunne ruwheid het kenmerk van den tijd dragen, dat zij beurtelings verheven of plat, nu eens den prozaïschen gang van briefstijl volgen, dan weder op de wieken der lyriek drijven, om later bijna tot straatpoëzij af te dalen, is nog geen bewijs, dat zij den naam van het hekeldicht ten onregte dragen. In geene andere soort van poëzij toch heeft de vorm ondragelijker dwang uitgeoefend. Want, al hadden de Romeinen het voorbeeld gegeven, om hunne schimpdichten van langeren adem in den vorm der satire te kleeden, daarom was het voorzeker geenszins voor de nieuwere volken eene wet geworden, hunne ontevredenheid over de zeden en de onheilen van den tijd in alexandrijnen lucht te geven, en juist zulk eenen stijl aan te nemen, waarbij alleen het opschrift van het gedicht laat beslissen, of men het onder de dichterlijke brieven of onder de zedelijke gispingen moet rangschikken. De Natuur voorzeker gaf zoodanigen vorm niet aan de hand, en wanneer de menschelijke dwaasheden eenen HERACLITUS doen weenen, terwijl zij bij DEMOCRITUS den lach opwekken, dan wordt ons daardoor, als met den vinger, aangewezen, dat vooral de vorm van het hekeldicht de vrijheid moet behouden, zich naar den toestand des dichters, naar den aard der gebeurtenissen, die zijne drift of misnoegdheid gaande maken, naar de bevatting des volks, waaronder hij zich bevindt, te rigten. Ik stel mij voor, dat de eerste oorlog, dien de menschen elkander in rijm en maat aandeden, een gevecht was van man tegen man, opgewekt door persoonlijke beleedigingen, of gekrenkte eigenliefde, waarbij ieder het wapen greep, dat in

zijne hand het gevaarlijkste werktuig was[1]. Toen echter later de regeling der maatschappij den invloed der *individus* had verminderd en de meeningen en begrippen van meerderen het gezag verkregen, dat vroeger enkele personen door het overwigt van hunnen geest of van hunne ligchaamskracht hadden ingenomen, toen ontstond de oorlog van beginselen; de dichters zochten de volksmassa's tegen hunne heeren in opstand te brengen; het was, zoo gij wilt, een bonte volksoploop, maar tevens een hartstogtelijke strijd, die vaak eene omwenteling ten gevolge had. Zouden wij onregt hebben in dezen toestand der maatschappij den oorsprong te zoeken, deels der straffe orakeltaal, die sommige dichters tegen de heerschende partij voerden, deels der oude blijspelen, die, onder het gejuich der menigte, hare aanzienlijke medeburgers over het tooneel sleepte? Althans de Romeinsche satire van lateren tijd behield van beiden iets over. Terwijl zij tegen heerschende ondeugden te velde trok, sloeg de dichter nu en dan den ernstigen toon aan, dien het bewustzijn van eigene deugd, dien de aanblazing der Godheid hem ingaf; maar over het geheel zocht hij zijnen stijl in overeenstemming te houden met dien van het blijspel; de ondeugd, waar hij kon, in den eenen of anderen persoon te verligchamelijken, en zoo weinig mogelijk het kenmerk der gemeenschappelijke geboorte te verliezen, dat hem aan den klucht- of blijspeldichter verbond. Door bijzondere kieschheid onderscheidde waarlijk de satire der Ouden zich van het gewone schimpdicht niet.[2]. Het viel den dichter hard genoeg, de tijdgenooten, die hem voor den geest stonden, niet aan te tasten, en als naar eene verlorene gouden eeuw, zag PERSIUS zuchtende naar de tijden van LUCILIUS uit:

> ‘LUCILIUS heeft de burgerij geroskamd; op u, o MUCIUS! op u, o LUPUS! heeft hij de tanden stok gebeten, en ik, ik zou naauwelijks mogen mompelen!’

En zóó zeer zijn wij aan het voorbeeld der Romeinen gekluisterd gebleven, dat men naauwelijks onder de vele voortreffelijke latere hekeldichten een' enkelen vinden kan, die tot de staatkunde betrekking heeft. En toch, hoeveel stof leverde deze duurzaam voor de dichterlijke verontwaardiging? Waarmede hield zich het volk zoo onafgebroken, zoo hartstogtelijk bezig? Waar kon zich de dichter meer vrucht van de verkondiging zijner gevoelens beloven? Helaas! ten gevolge onzer overdrevene navolgingszucht, heeft het hekeldicht van het regt op deze stof afgezien, eene

(1) Archilochum *proprio* rabies armavit *Jambo*. IAMBE. De *Fescennini*, de Σιλλοι.
(2) Ten bewijze mogen de II Satire van het I boek van HORATIUS, de VI van JUVENALIS, de IV van PERSIUS verstrekken.

stof, die haar onwillekeurig zou dwingen, haar gezag over al die dichtvormen te hernemen, waarin zich de dichterlijke verontwaardiging lucht geeft. Bij hartelijke afkeuring der overdrevene gevoelens, die in de laatste tijden onderscheidene dichters kenmerkten, mogen wij niet ontveinzen, dat het hekeldicht vorderingen gemaakt heeft. Wij denken hier aan MOORE; wij denken vooral aan AUGUSTE BARBIER, die door het opschrift zijner gedichten, *Iambes*, al aanstonds toonde, onafhankelijk te willen zijn van de overgeleverde vormen.

II.

Na aangemerkt te hebben, hoe noodzakelijk het zij, ter echte waardering van het hekeldicht, de omstandigheden, waaronder hetzelve ontstond, den trap der beschaving en ontwikkeling des volks te kennen, wenschte ik met levendige trekken *Amsterdam* en hare burgerij in den tijd van het eerste optreden van VONDEL te kunnen voorstellen.

Breken wij dan in gedachten vele dier prachtige gebouwen af, waarop zich thans de hoofdstad verhoovaardigt. Stel in de plaats van het vorstelijke paleis, door nationale eigenliefde tot 's werelds achtste wonder verheven, het oude en eenvoudiger stadhuis met deszelfs spitsen toren en sombere bogen, ter eene zijde door eene rij burgerwoningen, ter andere door het oude gasthuis, bedwongen, om zijne vleugelen prachtig uit te breiden. Het overzigt over het plein van den dam is gebroken door de oude waag en alles vervuld van een gewoel en eene drokte, waarvan het bekende prentje van VISSCHER ons het weemoedig tafereel aanbiedt. Gelijk hier alles binnen eene kleinere ruimte zamengeperst is, zoo vertoont de geheele stad, dat zij te klein is voor hetgene zij bestemd was te worden. Van daar die steeds hernieuwde en voltooide uitbreidingen, van daar die reeks nieuwe gebouwen, wier grillige veischeidenheid toonde, dat ieder meester en vrij was op zijn eigen erf; prachtig en weidsch zeker voor hen, die aan de sombere, donkere, kloosterachtige woningen der oude zijde gewend waren, maar voor ons! - hoe burgerlijk en klein zou ons *Amsterdam* voorkomen, wanneer het die reeks van heerlijke gebouwen, die zich van de Leidsche gracht tot over den Amstel uitstrekte, en die eerst zoo veel later werd gesticht, had moeten missen!

Zóódanige uitbreiding vereischte de toevloed der vreemdelingen, van heinde en veer naar eene stad gelokt, wier jeugd zoo krachtig, wier groei het geluk, of, om als Nederlanders te spreken, de Goddelijke zegen zoo kennelijk begunstigde. Wel waren die vreemdelingen een doorn in het oog van den geboren' burger, die hartelijk zijne kluchtspeldichters toejuichte, wanneer deze den op zijnen armoedi-

gen adel trotschen Brabander, of den verdachten Westfalinger met zijnen lompen en bonten tongval ten tooneele voerden. Van de praatzieke spinster af, die bij BREDERO haren bloedverwant een ambt toedenkt, en onder schouder-ophalen zegt:

> ‘Hy is een Burgers kint. Maer 't Hof gaeter soo wat mé deur;
> ‘d' Eene vreemdelingh of d' ander, die gaat altoos veur;

tot den erntfesten HOOFT toe, die in de raadzaal de aanmatigingen dier nieuwe Poorters met waardigheid te keer ging, werd hun de rang betwist, dien zij zich zoo gaarne hadden toegeëigend. Maar echter, er waren onder hen mannen, die, door elders verzamelde kundigheden, den wetenschappelijken geest der Hollanders oefenen, of door heilzame jaloezij prikkelen zouden; mannen, die den geest vol hadden van stoute ondernemingen, gepaard met het voorgevoel, hoeveel geluks dezelve hun en hunner woonplaats zouden aanbrengen[(1)]. Er waren mannen onder hen, wier ijzeren hoofd niet gebogen had voor de vervolging, die hun geloof of hunne staatkundige begrippen in hun eigen vaderland hadden moeten trotseren, en daardoor de spieren zouden sterken der jeugdige burgerij, die nog tot eene zoo langdurige volharding gerugsteund moest worden; mannen, die hunne nieuwe verblijfplaats als een ander vaderland beminden en hunne borst voor deszelfs onafhankelijkheid in den krijg durfden blootgeven[(2)].

Doch de eigenlijke kern der burgerij maakten zij uit, wien, in tegenoverstelling der nieuwe aankomelingen, den naam van *oude Geuzen* te beurt viel. Zij hadden óf zelve in hunne jeugd als ballingen rondgezworven, en den onafhankelijkheids-oorlog helpen voeren; óf hunne vaders waren de slagtoffers der Spaansche vervolging geworden, en hadden voor het geloof den marteldood geleden. Hoe hoog ook deze oude burgers de borst droegen om het doorgestane lijden, hoe zeer men bij voorkomende gelegenheid de zonen van de martelaars der vrijheid zocht voor te trekken, kenmerkten zij zich echter door uitwendige eenvoudigheid en burgerlijkheid. En hoe kon het anders? Immers het rondzwerven als balling, de gelden aan de zaak der vrijheid opgeofferd, de knevelarijen van ALVA en zijne trawanten, dwongen hen, om eenig-

(1) b.v. De *Antwerpsche* Koopman ISAAC LE MAIRE. Na dertig jaren handel gedreven te hebben, ging hij te *Egmond* wonen, en werd bij zijn overlijden geschat, vrijftien tonnen gouds na te laten. En echter, wel verre van den vaderlijken rijkdom in rust en weelde te genieten, ondernamen zijne zonen op eigene kosten eene reize om de wereld, die voor JAQUES LE MAIRE zoo roemrijk en tevens zoo noodlottig werd.

(2) Wij brengen voorshands deze verdiende hulde aan JAN WILLEMSE BOOGAERD, te meer, omdat VONDELS hekeldichten ons nederhand stof tot lagchen over dezen, wat dollen ijveraar, zullen verschaffen.

zins waardig hunnen rang te bekleeden, met noeste vlijt de handen aan het werk te slaan. Zij voerden nog geene namen, door eene lange reeks van burgemeesterlijke voorouderen geheiligd. Maar de minste burger van *Amsterdam* wist het nederige huis aan te wijzen, waar zij in de oude stad gewoond hadden; misschien hunne voorouders en derzelver *chronique scandaleuse* na te rekenen; of onderscheidde hen bij den naam huns vaders, of bij het opschrift van luifels en gevels(1), bij hun beroep, of bij eenen spotnaam, hun door het graauw gegeven(2). Zou men bij het geringe onderscheid, dat weelde en pracht in die dagen tusschen de onderscheidene standen maakten, bij de menigvuldige voorsbeelden van verkregen aanzien, alleen door verdienste en aanhoudende vlijt, kunnen verwachten, dat de geringere menigte hare regenten aanzag met den eerbied, welken een oude en eeuwen lang gevierde naam plagt in te boezemen? Was het wonder, dat de blijspeldichters zich niet ontzagen, den eerst nieuwelings rijken hunne gierigheid, derzelver zonen hunne weelde te verwijten(3)? of zou het niet naar de natuur geteekend zijn, wanneer BREDERO door de onstuimige menigte den schout laat toevoegen:

> ‘Binje ien schout, ien schout, en doeje sulcke dingen;
> De Jonges sullen nou wel een lietje van jou singen,
> Indien dat ghy eens wort op leelykheid betrapt.’

Zonderlinge tijd inderdaad, waarin het volk in aangeplakte rijmpjes op hoogen toon zijnen wil aan de Regering verkondigde(4), en de achtbare Magistraat wederkeerig het niet beneden zich rekende in rijmpjes te antwoorden, zoo als HOOFT zich herinnerde er op zijn zevende jaar, in den Leicesterschen tijd, een aan de pui van het Stadhuis gelezen to hebben:

> Oft' er verraedt, oft' oproer quaedt, wierde vernomen,
> Men zal, tot baet, geschut op straet, hier uit doen komen.

Uit het aangevoerde zou men ligtelijk kunnen besluiten, op hoe lagen trap de beschaving bij die menigte staan moest, indien niet aan den anderen kant de faam de rederijkkamers, de lofspraken op de kunde der oude Amsterdamsche regenten, de wetenschappelijke vlugt, die ons vaderland reeds vroeg nam, ons daaromtrent te hooge denkbeelden had ingeboezemd. En waarlijk, gelijk de Hervorming het gevolg was eener tot op zekere hoogte gebragte verstandsontwikkeling, zoo voerde zij, voor de vorming van den geest, rijke zege-

(1) LAURENS JAKOBSZ REAEL.
(2) DIRK DUIVEL, JONGE JAN 'T DOET ER NIET TOE.
(3) Zie G. VAN HASSELT, *over de eerste vaderlandsche kluchtspelen*, bl. 74-78.
(4) Bekend zijn de versjes:

> *Die syn de quanten*,
> *Die oprechten willen de Arminiaensche santen*, enz.

ningen in haar gevolg. Bij de lagere standen nam het getal dergenen, die lezen konden, aanzienlijk toe; voor de aanzienlijke burgers handhaafde zij het regt van vrij denken en onderzoeken. De koophandel bevorderde het verkeer met vreemde natiën en verrijkte ons ook met de kennis harer talen. Dit alles werkte echter, voor als nog, meer op het hoofd, dan op den smaak. Het was zeker een onmiskenbaar bewijs van voortgang, dat HOOFT een Italiaansch waas, COORNHERT en anderen eenen klassieken zweem aan onze letterkunde gaven; maar dat alles was veeleer het gevolg hunner eigene ontwikkeling, dan wel uit den boezem der natie en uit den graad van rijpheid, dien zij bereikt had, voortgesproten; en hoe ligt sloeg deze oppervlakkige beschaving tot wansmaak over, toen niet lang daarna alles Arkadisch zijn moest, en de edel achtbare Raden der stad zich met hunne eerzame echtgenooten als herders en herderinnen lieten afbeelden[(1)]! Kortom, de meeste dier vorderingen behoorden tot het hoofd, en waren naauwelijks tot het gevoel doorgedrongen. Immers, waar zou men zekerder maatstaf voor den heerschenden toon en smaak vinden, dan bij het vrouwelijk geslacht, dat op de wetten van het schoone eenen zoo beslissenden invloed uitoefent! Ik vereer de romantische tint, die onze bevallige tijdgenooten versiert; maar, eilieve! wat waren onze grootmoeders, van BRECHT PROOSTEN af, tot op LIJSBETH PHILIPS, de huisvrouw van REM BISSCHOP, toe? Schoone, kloeke gestalten, die in haar uiterlijke aankondigden, dat zij hare schouderen aan die harer echtgenooten aansloten, om de huiszorg en de lasten van den kwaden tijd te schragen; moeders, die met Spartaansche grootheid hare zonen naar zee of slagveld zonden; nijverige huisbestiersters, die zuinigheid met zindelijkheid paarden, die, terwijl zij hare dienstboden met de grootste naauwlettendheid gadesloegen, aan deze te gelijk het voorbeeld van werkzaamheid gaven, en van hare jeugd aan nevens en met dezelve gearbeid hadden. Men vrage het moeder GEERTRUID in HOOFTS *Warenar*, wat men van eene vrouw verlangde; men vrage het de moeder van GOOSSEN, in de klucht van KRUL, welk eene echtgenoote haar zoon zoeken moest; men vrage het eindelijk aan Vader CATS en besluite, of zulke vrouwen op ieder onvertogen woord blozen, om elke onreinheid zwart zien, bij iederen schrik zullen bezwijmen. Neen, het huisselijke verkeer was een afbeeldsel van het burgerlijke: elk deed het zijne en het noodzakelijke het allereerst.

Bijna neem ik het laatste gezegde terug; want twee zaken waren er, die onophoudelijk onzen nijveren burgers door het hoofd draafden en waarop zij hun regt voor niets ter wereld aan een'

(1) Mij staat hierbij het beeld van SEM VERDOES of VAN DER DOES voor den geest met zijne echtgenoote MACHTELD VINCK in zoodanig kostuum afgebeeld.

ander wilden afstaan. Zij hadden hunne oude regenten uitgeleid, hunne schutterijen de nieuwe verkoren, en het woord van Schout DIRKSZ was hun in de ooren blijven kleven: *huimetuit hoedt u voor de weerstuit;* zij hadden zich vóór of tegen LEICESTER verklaard; aan het volk waren de vlugschriften vóór of tegen de *Treves met den Coninck van Spaengiën* gerigt; dát volk verklaarde, welke regenten het wenschte, welke het mistrouwde; dát deed of weigerde den schutterlijken eed aan zijne opperhoofden; dát mompelde, bij het vermeerderen van het getal der stadssoldaten; en wanneer er van eenen regent uitlekte, dat hij de zaken van zijnen eigenen handel wat al te slim bevorderd of eene lading op 's vijands bodem had binnen gesmokkeld; het praatje vloog door de stad, niet, om in de huizen in te keeren, opdat daar ieder met de zijnen stillekens en *en famille* den laster genieten mogte, maar het zweefde op aller tongen en werd den schalk in rijm en onrijm op straat verweten.

Maar meer nog dan de zoo onophoudelijk betwiste regten van stad en staten, overheid en schutterij, hielden de Godsdienstige twisten de hoofden en gemoederen bezig. Bewonderenswaardig was in het eerst de gematigdheid geweest, waarmede de, met de Hervorming van 1578 triomferende, partij zich gedragen had, in vergelijking ten minste met de vervolging, waaronder zij vroeger gezucht had. Den Roomschen zelven toch wedervoer als zoodanig geen letsel; misschien droeg daartoe bij, dat verschillende gezindheden zich vereenigd hadden voor de groote zaak der vrijheid van Godsdienst. Onderscheiden aanzienlijken behielden, hetgene men het *oude geloof* noemde, en bragten in vrede en rust hunne dagen ten einde. Anderen kleefden de meeningen der Doopsgezinden aan en deelden niettemin met huis- en stadgenooten de liefde voor het gemeene welzijn. De huisgezinnen van Schout BARDES en Vader HOOFT waren tooneelen dier onderlinge eensgezindheid, en schoon beiden de Gereformeerde leer beleden, volgden hunne huisvrouwen de vergaderingen der dus genoemde Mennisten. Doch reeds vroeg ontvonkte het twistvuur, dat, in den Leicesterschen tijd meer en meer gestookt, eindelijk bij gelegenheid der oneenigheden van ARMINIUS en GOMARUS in lichte laaije vlam uitbarstte. De *oude* Geuzen zelve splitsten zich in twee partijen; de vreemdelingen, van elders ingekomen, kozen voor het grootste gedeelte met ijver de zijde der contra-Remonstranten, en tot zelfs in de laagste klassen drong de onderlinge verbittering door. Naauwelijks bekoeld van eenen hevigen twist, terwijl hare gedachten reeds tot haar spinnewiel zijn teruggekeerd, vraagt de praatzieke spinster in BREDERO'S MOORTJE aan hare buur:

> JUTJE JANS, met oorlof, wat sinje, Benist, Papist, Arminiaens of Geus?
> Wat isser nu al te doen, niet waer? met geloofssaken?
> Dat het an ons driën stont, wij souden dat hijlick wel maken,

ELSJE KAEKS! dat et an ons stont, wij souden dat hijlick wel maken.
JUT. Swijght om Gods wil, kijnt, Heeren boecken sijn quaet om te lesen,
Och, dat is nou ons dingen niet, laten wij ons moeijen met onse werck.

Doch alleen op het tooneel was het gemeen zoo verdraagzaam. Want inderdaad zou men hen, die zulke gevoelens voorstonden, met den naam van *Libertijnen* bestempeld hebben; inderdaad zou het graauw veeleer met vuisten en nagels de leer verdedigd hebben, die aan hetzelve was overgeleverd, dan denken aan minnelijke overeenstemming en een huwelijk tusschen de uiteenloopende gevoelens. Van deszelfs plunderingen en geweldenarijen zullen wij later spreken. Toen beide partijen elkander het storten van bloed konden verwijten, klom de woede vooral op het hoogst. Het harde lot van den ouden BARNEVELD had zijne aanhangers tot het uiterste gescherpt, en wederkeerig vervulde de moorddadige aanslag, door zijne zonen tegen den Prins beraamd, derzelver tegenstanders, die zich *Princengeuzen* noemden, met afgrijzen. Dat de lijdende partij der Remonstranten haren verdrukkers niet schuldig bleef, bewijzen de door hen gestrooide rijmpjes, waarin Prins MAURITS bij ALVA vergeleken, voor Mof uitgekreten en gedreigd werd:

God Salder ons saeck
Met strenge wraeck
Noch voeren uijt
Eer de Moff zijn ooghen sluit.

Hoe wederkeerig der andere partij geenerlei laster te vuil was, daarvan moge de *Gulden Legende* van den nieuwen ST. JAN (OLDENBARNEVELD) ten bewijze strekken. Beide partijen rigtten zich tot het volk; in rijmpjes werd het tot plundering aangestookt; op de wijze van volksliedjes of psalmen den Remonstranten moed ingesproken; hunnen predikanten met het gelukkig ontvlugten geluk gewenscht of de leerstellingen der Gereformeerden bespot. Vergeefs dat een SCRIVERIUS uitriep:

Geweetensdwang? o neen, 't geloof is veel te eel,
Dan dat men zo 't gemoet zou persen uit de keel.
Eer zal de mensch den geest, dan vrij te zijn begeeven.
Hier voor kiest hij den dood; hierbij lust hem het leeven.
Weg, Landverderflijk quaedt: vervolging om 't geloof:
Weg plonder-geest, weg, die een ander stelt ten roof.
Kom liefde breeck aan tweën de twistgezinde pennen,
Breek 't oorlogs-strijdgeweer, en leer den vrede kennen.

Dichters en predikanten wisten voor het overige van geenen vrede; maar voedden om strijd den rampzaligen haat.

III.

Op de titelprent van een onzer oudste en gedenkwaardigste tooneelspelen, de IPHIGENIA van Dr. SAMUEL COSTER, vindt men twee

krachtige paarden voorgesteld. Het eene volgt gedwee het spoor, dat hem door den teugel wordt aangewezen, terwijl zijn rijder, met de kenteekens der vorstelijke waardigheid versierd, gerust de zweep over den schouder legt. Het andere draagt twee ruiters: vóórop zit een gekroond persoon, die de opgehevene zweep in de hand voert; maar een ander in geestelijk gewaad, achter hem geplaatst, kort den teugel, terwijl zijn mederuiter het ros voortjaagt. Gij vermoedt het verdere - het geplaagde dier schopt en steigert en is gereed zijne beide meesters in het zand te werpen. Het paard, dus luidt de uitlegging, is de wereld, de zweep het regt, de teugel de Godsdienst. Die beiden voert, leidt het ros

> Vol quade stuypen, ruw, gansch stog, en boos, van aard,

werwaarts hij wil; maar wanneer gelijkelijk geestelijke en wereldlijke magt haren invloed laten gevoelen, aan raakt het paard aan het hollen en zijne ruiters in lijden.

Van zoodanigen aard was het gevoelen der leden van de Amterdamsche partij, welke zich tot de meer verlichte rekende; ook van dezulken, die niet bepaaldelijk Remonstrantsgezind konden geacht worden, maar wien het gezag der Regering boven alles gold, en die daarom de *Politieken* genoemd werden[(1)]; doch het was er wel verre af, dat de meerderheid der geestelijken die meening zoude omhelsd hebben. Vermoeijend zou het zijn, al de kleine twisten, tusschen de Regering en de kerkelijken gevoerd, te doorloopen; genoeg zij het aan te merken, dat de kerkeraad zich hoe langer hoe meer aan den invloed der burgemeesteren onttrok, zoodat reeds in 1612 de oud-burgemeester HOOFT zich ernstig beklaagde, dat de oude voorstanders der vrijheid langzamerhand uit het bestuur der kerke geweerd, en van buiten ingekomen vreemdelingen tot de kerkedienst bevorderd werden. Doch zijne stem werd niet gehoord en een tijd lang triomfeerde de partij der geestelijkheid. Indien men den veelal partijdigen BRANDT op dit stuk gelooven mag, oefenden de predikanten eenen verbazenden invloed op de Regering uit en wisten langen tijd van te voren te voorspellen, wie tot het hoog bewind moest bevorderd worden. Langzamerhand echter keerde de schaal, en op hare beurt hernam de Regering met kracht het beheer der kerkelijke zaken.

De laatste kracht putte de geestelijkheid uit in de zaak van den predikant CLOPPENBURG. Men had tot kapitein der schutterij zekeren VLOOSWIJK verkozen. De man stond, te regt of te onregt, bij de leeraars

(1) Zoo als b.v. TEN GROOTENHUIS en BURG. De eerste onderscheidde zich als schout van *Amsterdam* door buitengewone gematigdheid. De laatste verdedigde, sedert 1625, meer openlijk de Remonstranten, terwijl echter zijne benoeming tot Raad in 1618 en zijne werkzaamheid in dien tijd alle vermoeden wegnemen, dat hij tot hunne partij zon behoord hebben.

kwalijk te boek. Men meende in hem een' libertijn en vijand der Gereformeerde religie (dit was de wijze van spreken) te herkennen, en het gevolg was, dat de schutters zich tegen zijne benoeming verzetteden. De misnoegden begaven zich naar *'s Hage*, waar destijds de afgevaardigden der zuid- en noord-Hollandsche synoden zich bevonden, en onder dezelve CLOPPENBURG, een man van ijver en bekwaamheid, predikant te *Amsterdam* en geslagen vijand der Remonstranten. Daar leverden zij aan de Synode de vraag in: Of belijders der zuivere leer verpligt waren den schutterlijken eed aan eenen openbaren vijand van God en het Vaderland (met die zoete woorden werd VLOOSWIJK bedoeld) af te leggen? Het antwoord was, neen! doch de *Amsterdamsche* Regering handhaafde haar gezag, ontschutterde de wederspannigen en vervolgde, misschien al te streng, die burgers, welke zich met het inleveren der vragen en andere verzoekschriften tegen de Regering belast hadden. CLOPPENBURG werd van zijn ambt ontzet en wegens zijne bemoeijingen de stad uitgebannen; de predikant SMOUT, die in hevigheid allen overtrof, ondervond een gelijk lot en, wel verre van langer den wil der geestelijkheid te gehoorzamen, verscheen de wethouderschap in den kerkeraad, eischte zitting in deszelfs midden en, nadat deze nieuwe twisten nog eenige jaren hadden voortgeduurd, eindigden zij met de zegepraal der Regering.

Het karakter der strijders maakte den kamp te hagchelijker. Men was bij hunne tegenpartij gewoon de predikanten te beschuldigen van meest vreemdelingen te zijn en zich kwalijk te schikken naar de wetten der stad, waar zij gastvrijheid genoten. Van daar, dat COSTER, in de meergemelde IPHIGENIA, NESTOR deed zeggen:

> ‘Het tweede, dat nu mee de saken qualyck gaen
> ‘Is, dat men hier in plaats van burgeren, (geboren
> ‘Van ouder afkomst en uyt goeden huys verkoren)
> ‘Maer vreemdelingen heeft, die tieren gelyck of
> ‘Ons lands-man tot het ambt der priesters was te grof
> ‘En oft hij van de Goôn geen harsens had gekregen.

En inderdaad telde men er velen, die, van *Embden, Frankendaal* of *Braband* herwaarts geroepen, al dat vuur medebragten, hetwelk vroeger in den strijd met Roomschgezinden of Lutherschen gegloeid had; er werden echter ook onder die reeks geboren *Amsterdammers* gevonden, van welke sommigen, zoo als CLOPPENBURG en LAURENTIUS, den vreemden in hevigheid niets toegaven. Doch men gevoelt, van hoeveel belang het voor derzelver vijanden was, de hevigste onruststokers als ingedrongen vreemdelingen door te strijken. Zulks is nóg de gewoonte. De waarheid was, dat de geest dier tijden nog geenerlei verdraagzaamheid met zich bragt. Zij, die veel onder de verdrukking der Roomschen geleden hadden, hadden daaruit geleerd anderen te verdrukken: het kwaad fokt het kwaad, en vervolging

kweekt geen' ootmoed, maar de zucht, om de sterkste te wezen. Wanneer men in die dagen de leeraars *pilaren der kerk* noemde, dan was ten minste de vergelijking voor zóó verre waar, dat zij denzelven in hardheid en onbuigzaamheid evenaarden, heette men hen *levende steenen van het huis Gods*, zij regtvaardigden dien titel door eene rusteloosheid, die door de minste oorzaak in beweging gezet en in jaren niet te stuiten was. Want de partij der dusgenoemde politieken misprees evenzeer de Arminianen als nieuwigheidzoekers, als zij de tirannij der regtzinnigen laakte. Want het woord des Apostels: ‘Men moet Gode meer gehoorzamen dan den menschen,’ was den regtzinnigen evenzeer als den Remonstranten op de lippen bestorven. Als eene ernstige grieve tegen OLDENBARNEVELD werd in de Legende van den nieuwen St. JAN aangevoerd: ‘*De Heylighen Gods hebben eene eenige Religie bemint, ende alle andere verworpen: dese bemintse alle, en soudse garen in een smelten*.’ Gevoed door de lezing der schriften van het O.T., namen zij de spreekwijzen der oude Profeten over en bootsten hunnen ijver na. De Kerk heette het Israëls Gods; die haar aan den Staat onderwierpen werden bij JEROBOAM, die Israël zondigen deed, vergeleken; en wederkeerig schroomden de *Arminianen* niet, den alarmkreet der regtzinnigen om het welzijn van Land en Kerk voor huichelarij te verklaren en met ACHABS biddag te vergelijken.

Twee mannen in het bijzonder maakten zich door hunnen hardnekkigen ijver voor het kerkelijk gezag gedenkwaardig, en werden dáárom vooral de slagtoffers van VONDELS spotternij. De een was ADRIAAN SMOUT, vroeger predikant in het *Overmaasche*, maar die reeds vóór zijne komst te *Amsterdam*, in zijn *geestelijk Ja*, toonde, welk eenen hevigen kampioen de kerkelijken in hem zouden bezitten. Misschien droeg zijne zware gestalte er toe bij, om hem ingang bij de menigte te bezorgen; maar vooral waren het zijn stijl en zijne taal, die hem tot volksredenaar stempelden. Nooit droeg hij zijn gevoelen omwonden voor, maar nam dikwijls de platste uitdrukkingen te baat, om op de ruwe gemoederen te kunnen werken. Zijne predikatiën waren altoos op de plaats hebbende omstandigheden toepasselijk, en de aanzienlijken der stad werden in dezelve evenmin als de bondgenooten des Lands gespaard. Zoo voer hij, tijdens het beleg van *Rochelle*, dat anders te regt de meewarigheid der Protestanten gaande maakte, tegen LODEWIJK XIII uit: ‘de oorzaak waarom dat de Landen en de Steden geplaagd en gestraft worden is, dat men nu lieden trekt en dringt in de Regering, die voorstanders zijn van het Pausdom. De exempelen en vruchten daarvan ziet men dagelijks in de staten, die hunne schepen gezonden hebben voor *Rochel*, om de ware Gereformeerde religie te verdrukken en te assisteren het kind der verderfenis,

het kind der duivelen, den draak, den eersten tak, daar de antichrist uit gesproten is, daar de hoer van *Babel* op het beest met zeven hoofden zit. En opdat gij moogt weten, van wien dat ik spreke, ik meen den Koning van *Frankrijk*, LOUIS den XIII, zoon van HENDRIK den IV, den Apostaat. Wat magt heeft toch de Koning van *Frankrijk?* Wat kan hij doen? 't Is wat, hij heeft ons in het voorjaar laatstleden een deel duivels gezonden. Wat vrucht hebben die gedaan? Niets, zij zijn al te zamen voor den duivel gevaren.' Later bepleitte hij de zaak van het gemeen, dat zich aan de plundering der Remonstrantsche vergaderplaatsen had schuldig gemaakt, in eene leerrede over de woorden: *Maar ik zegge u, wederstaat den boozen niet!* Den ruwen hoop of de dusgenaamde *graauwe geuzen* noemde hij: *Instrumenten, die God gebruikt en aandrijft tot dit gansch noodige werk, de verstoring der ketterij;* en toen later de burgers het gemelde verzoekschrift in de zaak van VLOOSWIJK ingeleverd en daarmede de hooge ontevredenheid hunner Regering zich op den hals hadden gehaald, toen vooral bulderde zijne gramschap. De nood, waarmede een inval der Spanjaarden op de Veluwe de stad bedreigde, had eene talrijke schaar naar de biddagspreek gedreven. Toen viel SMOUT de regenten ten aanhoore der menigte aan: 'Gij zijt de oorzaak met uwe proceduren, dat God Almagtig den vijand op de Veluwe heeft doen komen. - Gij acht ons te klein en te gering, dan dat gij met ons correspondentie zoudt houden. Men acht ons voor kootjongens. Men leent zijne ooren veel liever aan een hoop poëten, orateurs, juristen en polityken, dan aan ons. Dit 's verkeerd. Zij halen hunne dingen uit redevoeringen, uit de keizerlijke rechten enz. Wij zeggen blootelijk: *de Heere zegt het*. Wij hebben Gods Woord, hoort derhalve, wat wij u zeggen.' Wegens dergelijke oproerige redenen werd SMOUT voor burgemeesteren gedagvaard: maar wel verre van zich te buigen, dreigde hij hen des te scherper met 's volks ongunst en de straffe des Hemels. De kerkeraad trok zich de zaak van den oproerigen predikant aan, en zoodra de Regering zag, dat zij van dezen in het geheel geene ondersteuning wachten kon, besloot zij, op eigen gezag, SMOUT de stad te ontzeggen. De leeraar vertrok; maar zijne ambtgenooten hieven luide klagten aan over de nieuwe vervolging en het voorbijgaan van den kerkeraad, en zochten eerst bij de Synode te *Schoonhoven*, vervolgens bij die van *Enkhuizen* hulp, die hun rijkelijk gewierd. Derzelver pogingen leden echter andermaal schipbreuk op de standvastigheid der Regering.

Aan geene dergelijke buitensporigheid stond de ambtgenoot van SMOUT, JACOBUS TRIGLAND, schuldig. Van jongs af in de Roomsche leer opgevoed, waarschijnlijk zelfs tot den geestelijken stand bestemd; had hij uit overtuiging de Hervormde Godsdienst omhelsd

en was al zeer spoedig tot het leeraarambt te *Amsterdam* bevorderd. Hij was een man van uitgebreide geleerdheid en standvastigen ijver voor hetgene hij de zuivere leer achtte te zijn. Maar den strengen ernst, die zelfs uit zijne sterk geteekende gelaatstrekken sprak, wist hij door meerdere mildheid en gematigdheid van taal te temperen, niet zoo zeer, omdat zijn al te eerzuchtig karakter tot zachtmoedigheid neigde, als wel, omdat zijn verstand hem voorschreef, wat aan zijn ambt en de zaak, die hij voorstond, betaamde. Van daar, dat hij, hoezeer een ijverig voorstander van de zaak der *Calvinisten*, echter de hardheid van BOGERMAN afkeurde, en zich aan de meer gemagtigde partij aansloot; dat hij, hoezeer een gezworen vijand van BARNEVELD en allen, die in zijn gevoelen omtrent de afhankelijkheid der Kerk van den Staat deelden, bij duurzamen tegenstand tegen de latere Amsterdamsche Regering, echter gedurende vier en twintig jaren zijn ambt en invloed wist te handhaven. Zijne taal was beurtelings scherp en bijtend, beurtelings liefderijk en welwillend: nu eens vierde hij zonder aanzien des persoons aan zijnen hartstogt bot; dan weder schenen zijne woorden slinks gekozen, om meer te doen vermoeden, dan zij zeiden. In onderscheidene geschriften verdedigde hij de leer en handelwijze der contra-Remonstranten, of zocht, vooral sedert de aanslag van OLDENBARNEVELDS zonen de Remonstranten onder een onbillijk vermoeden had gebragt, de afgewekenen tot den schoot zijner Kerk terug te brengen. Van daar, dat de Gereformeerde Staten hem als een der stevigste steunsels hunner partij eerbiedigden, terwijl derzelver tegenstanders, die het onstuimig razen van SMOUT te regt belachten, zich tegen TRIGLAND, als tegen eenen bekwamen vijand, met alle wapens, welke in dien tijd geoorloofd gerekend werden, te weer stelden. Ja de kwade tongen ontzagen den geduchten voorvechter der kerkelijken niet. De blozende kleur van zijn gelaat, de geestelijke hoogmoed, die hem bij elken kruistogt, dien hij tegen zijne tegenpartij ondernam, te regt of te onregt triomf deed kraaijen, bezorgden hem den naam van het *kalkoensche haantje*. De eerste droeg misschien het zijne bij, om het praatje, dat TRIGLAND de synodus-bokalen niet minder dan de synodus-artikelen beminde, ingang te doen vinden[1]. Zeker was die ondeugd in die dagen aan geenen stand vreemd. Erger was zeker, hetgene van SMOUT verhaald wordt en daarom des te ongeloofelijker. Want wat toch werd in die dagen ter wederzijde niet gelogen en gelasterd!

(1) De brouwer PIETER EVERTS hield staande, met een' ander geloofwaardig getuige, TRIGLAND op stroobeenen te hebben zien gaan. De predikant wendde vergeefsche moeite aan, om hem het gezegde te doen intrekken. Aan deze veete tusschen beiden werd later de plundering, die de brouwer van het gemeen moest ondervinden, geweten.

Reinder.

The brave poor sodger ne'er despise,
Nor count him as a stranger,
Remember he's his country's stay
In day and hour of danger.

R. BURNS.

De heerlijke Veluwe-zoom getuigt zeker meer dan eenig ander oord onzes Vaderlands van de vlijt der inboorlingen. Dáár toch heeft noeste arbeid de uitgestrekte heidevelden in vruchtdragende akkers herschapen; dáár tiert thans de bloesemrijke boekweit naast de goudgele rogge; dáár prijkt de breedbladerige tabak met zijn zacht groen waas, in den kring der voedselrijke peulvrucht, welke zich allerbevalligst om de dorre eikentakken kronkelt, die de Amerikaansche vreemdelinge tegen noordewind en nachtkoude beschutten; dáár, eindelijk, overdekt het welig loof dier aardvrucht, welke de arme noode zou kunnen ontberen, elk overschietend hoekje gronds; en de reiziger, die deze streken bezoekt, waant, dat men hem een sprookje verhaalt, wanneer men hem verzekert, dat deze heerlijke streek voor dertig jaren eene woeste heide was, die slechts enkele dagen in een gansch jaar op eenige stoffaadje mogt roemen, die uit eene magere kudde en eenen schralen herdersknaap bestond. Het is waar, dezelfde hand, die heden hier den ploeg bestuurde, hief morgen ginds de bijl op, en de bosschen, welke de dorpen *Oosterbeek, Heelsum* en *Renkum* thans omgeven, zijn niet zoo lommerrijk en uitgestrekt als weleer. Maar nóg vindt men er majestueuze beuken, trotsche eiken en bont akkermaalshout, en niet zelden verrast ons eene donkere dennenpartij in die heuvelachtige streek, door welke de grijze *Rijn* zijne golven voortstuwt.

Wie verwondert er zich dan over, dat men, uit alle gewesten van *Nederland*, des zomers naar een lustoord snelt, rijk aan gezigten, schoon als die, welke de Pruissische *Rijn*-oevers aanbieden, die het van gene in bevalligheid winnen, wat hun bij deze in trotschheid ontbreekt? Wie verwondert er zich dan over, dat de kunst dáár der natuur tracht te gemoet te komen; dat er jaarlijks nieuwe bevallige landhuizen op de schoonste plekken verrijzen?

Niet elk gedeelte van deze in het zomersaizoen van bezoekers overvloeijende streek is echter evenzeer bekend, of levert gelijke bewijzen van zucht tot land-ontginning op. Wie uit *Arnhems* wal den straatweg ten leidsman kiest, daalt meestal naar de *Rijn*-zijde af en verlustigt zich in de heerlijke vergezigten, die de keten van heuvelen aanbiedt, welke, even buiten de stad aanvangende, zich tot den *Dorenweerd* uitstrekken.

Minder wordt de regterzijde van den straatweg bezocht, en

slechts een enkel wandelaar kent al de schoone partijen, die de aan opgaand hout zoo rijke bosschen van *Wolfhees* bevatten, - welke in hunne natuurlijke woestheid den voetganger wel geene geschoffelde paden aanbieden, maar hem toch genoegzame gelegenheid schenken, onder een digt looverdak, op het midden van den warmsten Julij-dag, naar lust rond te dolen. Laat ik u in hetzelve naar het tooneel mijner vertelling mogen leiden.

Wanneer gij het diepe karrespoor, dat ter plaatse voert, waar eene groote landmanswoning de plek beslaat, die weleer door het Huis van *Wolfhees* werd ingenomen, eenige oogenblikken gevolgd zijt, laat dan den bergstroom ter linkerzijde liggen, en sla een pad in, dat den houthalers tot weg dient, als zij de gevelde dennenboomen uit het bosch naar den straatweg vervoeren; weldra zal het nederige dak eener kleine hut u in het oog vallen.

Met leem bestreken en met heide, in stede van riet of stroo, gedekt, heeft zij inderdaad niets, dat haar van andere arbeiderswoningen onderscheidt, en toch zal het schitterend wit der muren, en de netheid, die rondom dit schilderachtige verblijf heerscht, uwe blikken bijzonder tot zich trekken, en u uitnoodigen, bij de bewoners uwe pijp of cigaar te gaan aansteken. Voor het minst deden zij het mij, voor ongeveer zes jaren, en ik beklaagde mij niet over de kennismaking; mogt gij het u even weinig doen, dat ik mijne herinneringen van die wandeling opteekende!

Op eenen schoonen herfstavond van het jaar 1831 zat de oude HANNA op de zodenbank ter zijde van die hut; - slechts het spinnewiel, dat de vlijtige vrouw onafgebroken deed snorren, brak de stilte af, welke op de plek heerschte. Een dichter zoude opgemerkt hebben, dat deze stilte zoo diep was, dat men het gemurmel van het beekje in het verschiet hooren konde, dat het ridselen der trillende bladeren het weemoedig antwoord mogt heeten, op de klagten der golfjes; maar geene gedachten van dien aard, gij vermoedt het, kwamen bij de grijze boerin op. De zon schoot hare laatste roode stralen op een gedeelte van de lommer, die de hut omringde; reeds vertoonde zich tusschen de kruinen van eenige sparren de volle schijf der bleeke maan, enkele starren braken door den dunnen schemersluijer des onbewolkten hemels heen; HANNA zag dit en zuchtte, - geen dichter zoude ligt geraden hebben waarom. Er was een tijd, waarin die voorboden van vroege nachtvorst de waakzame huismoeder aanspoorden, de vruchten in de voorraadschuur zorgvuldig te dekken; HANNA had geene voorraadschuur, HANNA had geene vruchten meer, en de herinnering aan die betere dagen was haar even smartelijk als u of mij, misschien, de geheugenis aan verloren' rijkdom of verdwenen grootheid.

De kalme rust harer gelaatstrekken werd er echter niet door verstoord; zij had geleerd, zich onder Gods slaande hand neder te buigen. Schat die onderwerping niet gering, noch verbeeld u, dat ontbering in lageren stand ligt valt: gebrek is eene wreede plaag, in welken kring gij het ook aantreft!

Zij had zestig jaren geleefd, de Heer zoude het verder wèl met haar maken; maar een pijnlijke trek vertoonde zich bij de gedachte aan haar kind, hare éénige dochter, om haren mond! Haar voet liet het spinnewiel rusten, hare oogen staarden opwaarts, hare handen waren gevouwen, er klopt zoowel een moederlijk hart onder het jak van sergie als onder het kleed van satijn, en de bede van beide moeders vindt bij de Godheid een open oor, want beide bidden niet voor zich zelve!

De have der arme HANNA was gering, eene melkkoe, eene bigge, zeven hoenders, een haan; wanneer gij er de aardappelen bij hadt genomen, in eenen kuil ter zijde der hut begraven, dan schoot er weinig over, der moeite het op te noemen waardig. Het huisraad bestond slechts in overblijfsels uit gelukkiger tijd, waaraan het hart der oude vrouw gehecht was, die echter voor den vinder van geene waarde zouden geweest zijn. Maar het was niet om vermeerdering van tijdelijke goederen, dat hare lippen prevelden; er knaagde een kommer aan MIJNTJES hart, dien geen goud konde heelen: daarom bad de moeder voor haar kind.

De stulpdeur kraakte op de verroeste hengsels, HANNA wendde het hoofd om.

‘Goeden avond, MIJNTJE!’ sprak zij op vriendelijken toon.

Zigtbaar verward sloeg hare blonde dochter de groote blaauwe oogen ontsteld op: ‘goeden avond, Moeder!’ was het antwoord, en de vrouwen zwegen.

HANNA bewaarde dit stilzwijgen, dewijl zij ook heden weder vergeefs naar de verwachte tijding had uitgezien en de moeder haar kind dus niet konde verrassen; MIJNTJE nam het in acht, dewijl zij zich den ganschen dag er op had voorbereid, geenen brief te zullen ontvangen, en het uitblijven van dezen haar echter nu, bij hare terugkomst van den akker eens rijken buurmans, smartelijk teleur stelde.

‘Gij zijt wèl te moede, Kind!’ begon de oude.

‘De dag is om,’ was het antwoord.

‘En weder geen brief,’ vervolgde HANNA meêwarig.

‘Spreek er niet meer van, Moeder! - hij heeft mij vergeten, ik zal het hem doen.’

De wrevel, waarmede de anders zoo zachtaardige de eerste woorden sprak, de drift, waarmede zij de laatste uitte, bewezen, hoe onmogelijk dit zijn zoude.

‘REINDER is valsch noch slecht, Kind!’

‘Zeg, dat hij braaf geweest is, Moeder! of zijn er niet maanden verloopen, sedert bij den laatsten brief door zijnen Serjant liet schrijven? Vroeger kwam er ten minste om de zes of zeven weken één. Dat loszinnig te veld trekken bedierf er zoo velen, - ik had er nooit zin in, - hij is gegaan om van ons af te wezen, zonder dat het den menschen in het oog viel.’

‘Foei, foei, MIJNTJE!’

Maar de dochter wenschte, schoon zij het zich zelve niet bekende, dat hare moeder de verdediging van den afwezige op zich mogt nemen, en stapelde hare bezwaren verder op één.

‘Ik heb het lang gedacht, maar nooit gezegd, Moeder! sedert de vrekkige GERHARD u voor het laatste jaar huur de boelgoedstafel voor het huis bragt en de weinige koejen, die de sterfte had overgelaten, medenam, was REINDER de oude REINDER niet meer. Het mooije MIJNTJE van de vette hoeve had hij gaarne tot zijne vrouw gehad; - het arme MIJNTJE, met de moeder op den koop toe, zou wat zuur zijn gevallen, al had zij dag en nacht willen werken, - daarom is hij vrijwillig voor KLAAS *de Wever* in dienst getreden. Wie weet, hoe vele mooijer meisjes de knappe schutter sinds dien tijd al trouw heeft beloofd?’

‘MIJNTJE! MIJNTJE!’ viel HANNA in, ‘kwade gedachten zijn van den Booze! Wie kocht het huisraad weder in, dat wij thans gebruiken? - Wie huurde deze woning, wie betaalde den rentmeester een vierendeeljaars vooruit? - Wie hielp u 's avonds in den tuin arbeiden?’

‘En plaagde mij om eenen kus, dien ik hem nu gaarne geven zoude,’ borst MIJNTJE schreijende uit.

‘“Vergelijk schrift met schrift, en daden met daden,” plagt uw zalige vader te zeggen; waarom is REINDEN uitgetrokken, MIJNTJE? Hij ging niet bij de eerste oproeping, omdat gij er tegen waart; hij weigerde later zich, als *remplaçant*, voor geld te verkoopen; maar toen vrouw STEVENS in haren stiefzoon den kostwinner van haar talrijk gezin zoude verliezen, toen nam hij de wapens op[1] en ging in zijne plaats, want STEVENS had voor hem gezorgd, toen hij wees was! Dood kan de jongen wezen, maar slecht, dát geloof ik nooit!’

‘Wij hebben immers verleden week, in de kerk, van den Burgemeester gehoord, dat hij niet op de lijst der gesneuvelden staat, Moederlief!’ zeide MIJNTJE, allengs bedaarder geworden, ‘waarom laat hij dan niets van zich hooren?’

‘Dat is God bekend, in Wiens hand hij en wij zijn, mijn Kind!’ antwoordde HANNA, met meer dan gewonen ernst, als had zij ver-

(1) Historisch feit.

dere vragen, en de natuurlijke, of hij ook zoude zijn gekwetst, willen voorkomen; ‘kom, MIJNTJE! breng mijn spinnewiel naar binnen, steek het lampje aan, en lees mij dan uit het Huisboek, dat Dominé mij gegeven heeft, het vertoog uit de Psalmen voor: ‘*De Heer, mijn God, doet mijne duisternis opklaren;* het zal ook voor u goed zijn!’

Vier weken waren verloopen, het was winter geworden; MIJNTJE, wier gemoed het jaargetijde in somberheid niets toegaf, was bezig, onder de versch gevallene sneeuw, eenig groen voeder voor de koe op te zoeken, toen HANNA zich op den drempel harer woning vertoonde.

‘Kind!’ sprak zij, ‘ik weet niet, of mijne oogen mij bedriegen; maar de man, die ginder tusschen de dennen voortstrompelt, is zeker verdwaald; wijs hem den weg, en is hij arm, een stuk brood en een dronk melk is alles, wat wij geven kunnen, maar dat ook van harte.’

‘Och, Moeder!’ zeide MIJNTJE, ‘laat mij eerst ons beestje helpen; indien er nog ééne zoo zware sneeuwbui valt, is er niets meer voor het arme dier te vinden.‘

De scherpe noordewind had de oude reeds naar binnen doen gaan, MIJNTJE rees op. Het was een soldaat, hij droeg een gewaad zoo als REINDER had aangetrokken, het was de schutters-uniform; zij ijlde naar den man toe; eer zij halverwege was gekomen, knikten hare kniën en duizelden hare oogen.

‘MIJNTJE! MIJNTJE!’ klonk het haar toe. Eerst werd zij rood als eene roos en toen bleek als eene lelie; de verminkte REINDER moest de kloeke deerne ondersteunen.

‘Is het mijn houten been, dat u zoo doet schrikken, MIJNTJE?’ vroeg de krijgsman, terwijl hij met haar naar de hut strompelde, in welke HANNA reeds van ver zijne mannelijke stem hoorde, en als eene echte huismoeder eene handvol gesprokkeld hout op het smeulende vuur wierp, ten einde de wedergekeerde zich zoude kunnen verwarmen.

‘Zijt gij het waarlijk, REINDER!’ vroeg MIJNTJE, terwijl de oude hem welkom kuste, ‘waarom hebt gij in zoo lang niets van u doen hooren!’

‘Arme Jongen!’ viel HANNA in, ‘uwe opoffering komt u duur te staan; als die booze Belgen wisten, hoeveel vaderlooze weezen en treurende weduwen hun oproer gemaakt heeft, zij hadden geen gerust uur meer.’

‘Onze dappere Prins heeft de snoevers beschaamd, Moeder! de gansche wereld weet nu, dat de Hollanders onder ORANJE nog den ouden moed bezitten; ze zijn ons blaauwe boonen, zonder tal, schuldig gebleven.’

t.o. 180

‘Zet u bij den haard, REINDER!’ zeide MIJNTJE, ‘ge moet veel koude hebben uitgestaan, daar het gaan u zeker moeijelijk viel.’ En het meisje wierp eenen schichtigen blik op het houten been, dat zij nu eerst opmerkte, terwijl de jongeling haar de reden van zijn lang stilzwijgen verklaarde. Hij was uit eene bloedige schermutseling, waarin velen zijner kameraden roemvol sneuvelden, heelshuids teruggekeerd en trachtte zijne kompagnie, die zich op eene hoogte weder bijeen voegde, in te halen, toen hij op eenigen afstand een' hoofdofficier van zijn paard storten, en terstond door drie Belgen omsingelen zag.

‘Één tegen drie,’ zeide REINDER, ‘ware een harde dobbel geweest, indien zij haar op de tanden hadden gehad. Maar met die hazen zou ik niet hebben geaarzeld, al had ik het alléén met tien moeten opnemen. Toch weerde zich de langste van die kerels dapper genoeg; maar, dat dáárgelaten, de twee anderen zeiden hem in hun Toetewaalsch, dat het best was den aftogt te blazen. Pas hadden zij de hielen geligt, of ik deed mijn best, den officier van onder zijn paard te halen. Pif - paf! - de mooije vos kreeg een' kogel in den kop, maar hij had reeds genoeg; - pif, paf - en het schot der muiters nam mijn been meê, ik moet mij nu met dien *remplaçant* behelpen. Zeker waren de schelmen teruggekomen om den officier te plunderen; maar een paar jagers snelden ons te hulp; - zij droegen den officier weg, nadat zij mij eerst in eene drooge sloot hadden gelegd; zij zouden met den Chirurgijn der *ambulance* terug komen. Binnen een kwartier evenwel was ik reeds door een' Belgischen boer naar een groot landhuis vervoerd, waar mijn been werd afgezet. In de zware wondkoortsen, dacht ik, dat gij, MIJNTJE! aan mijn hoofdkussen stondt; toen ik beter werd hoorde ik, dat het de dochter van den heer des huizes was. Zij moet zeker een' vrijer onder de Hollandsche officieren hebben gehad: zoo vriendelijk en medelijdend was ze - zoo goêlijk toonde zij zich jegens mij. Zoo ze mij had kunnen verstaan, zij zoude wel voor mij aan u hebben geschreven; maar, wat zoude het ook hebben gebaat?’

‘Het zoude zóó veel gebaat hebben, REINDER!’ zeide MIJNTJE, haren stoel digter bij dien des jongelings schuivende, welke de laatste woorden op zonderling weemoedigen toon had uitgesproken, ‘dat ik zeker was geweest u niet meer te zullen verliezen. Gij zult nu altijd hier blijven.’

‘MIJNTJE! goede MIJNTJE! denkt gij er dan nog aan, mijne vrouw te worden? Een verminkt man....’

‘Zie, REINDER!’ antwoordde de deerne, ‘zoudt ge van mij hebben afgezien, zoo gij een rijk huwelijk hadt kunnen doen? - zoudt ge van mij hebben afgezien, indien ik de pokken had

gekregen? - Maar, wat vraag ik? bleeft gij ons niet getrouw, toen geen van moeders vorige vrienden de verlatene weduwe wilde toespreken?'

HANNA zweeg; REINDER antwoordde:

'Beste MIJNTJE! mijn klein pensioen is naauwelijks toereikend, om er alléén van te kunnen leven; ik mis niet slechts mijn been, ook mijne regterhand geeft nog weing blijken van beterschap: een hulpbehoevend man is een bitter huiskruis....'

'Niet, wanneer men een paar sterke armen heeft, zoo als ik,' viel het meisje in; 'nu gij terug zijt gekomen, heb ik weder moed en lust tot werken; wanneer Moeder niet bij mij ware geweest, ik ware het na uw vertrek bestorven! Zegt gij nog langer *neen*, als ik *ja* zeg, REINDER?'

Dat was te veel van den braven borst gevergd; daar stond zij vóór hem, den grimlach der verrukking op de blozende wangen, het bloeijende meisje, dat hem als knaap reeds betooverd had, dat hij zoo lang en zoo vurig gewenscht had de zijne te mogen noemen. Haar in zijne armen te sluiten, en den kus eens minnaars op hare roode lippen te drukken, was het werk van een volgend oogenblik; HANNA zag het aan, en schudde het hoofd.

'Maar ik ben arm geworden,' dacht zij, 'schoon ik een' rijken man trouwde - had ik hem waarlijk lief gehad, ik zoude gelukkiger geweest zijn in mijn' kommer, dan ik het in onzen voorspoed was, - ik wil mijn kind niet dwingen, gelijk mijne moeder mij deed!'

Wanneer gij, in een schoon landschap, gaarne gelukkigen ontmoet, ge hadt in u zelven, op eenen helderen morgen van den zomer van 1833, een jeugdig paar, te *Heelsum*, het welkom toegeroepen, dat op het kerkhof van het dorp den schoonen omtrek stond aan te staren. De rijzige man, wiens blaauwe jas om zijne ranke leden sloot, deed der bevallig gekleede dame, die op zijnen arm leunde, de fraaije vergezigten opmerken, welke men ter zijde en achter het, op eenen boomrijken heuvel, zich zoo schilderachtig verheffend kerkje, op de *Doornweerdsche* bosschen, den *Rijn*, de *Betuwe* en het nabijliggende *Renkum* heeft. Nu en dan ligtte hij de met een breeden gouden galon omzoomde muts van de bruine lokken, om de hem voorbijgaande landlieden te groeten, die van uit de zoo even geëindigde morgen-Godsdienst huiswaarts keerden. Spoedig vonden deze gelegenheid zich te verlustigen in het aangapen der smaakvolle *berline*, met twee appelgraauwe schimmels bespannen, die van uit eene nabijgelegene schuur kwam aanrijden, en den over het schilderachtige landschap opgetogenen krijgsman met zijne gade naar de zijde van den straatweg voerde. De kloekgebouwde Holsteiners stapten moedig door het mulle zand, dat aan de te breed

sporende wielen den doortogt betwistte. In een drok gesprek gewikkeld, merkten de reizigers niet op, hoe snel de *Wolfheezer* beek naar de in eene kleine vallei verborgene molenraderen van de papierfabrijk der Gebroeders PANNEKOEK stroomt; doch, hetzij de rossen voor het geluid derzelve schrikten, hetzij eenig ander voorwerp hen schichtig maakte, de trotsche dieren steigerden en vergeefs trachtte de stem des koetsiers hen tot staan te brengen. Het was een hagchelijk oogenblik! - De angstkreten der dame in het rijtuig maakten hen nog schuwer, eene enkele seconde verlenging van dien toestand had het leven van vier menschen op het spel gezet; daar greep een voorbijganger, hen ijlings te hulp gekomen, met meer dan mannenmoed het eene ros bij de teugels; de lijfknecht waagde het nu, op zijn voorbeeld, zich aan die van het andere te klemmen.

'Stil, CAROLINE! wij zijn gered!' riep de krijgsman zijne beangste gade toe, en inderdaad, de uitslag bekroonde het vermetel waagstuk: de reizigers hadden tijd, om het rijtuig te verlaten.

'Gij hebt den Tiendaagschen Veldtogt medegemaakt, brave man!' riep de Officier den voetganger toe, die, zoodra de rossen weder naar de stem des koetsiers luisterden, naar de vrouw wilde terugkeeren, wier zijde hij zoo even en zoo onverwacht verlaten had. 'Wat, een houten been, en zulk een koen stuk; onder wien diendet gij? Waar werdt gij gewond?'

Wat REINDER zediglijk verzweeg (want gij vermoedt, dat hij het was), voegde het doodsbleeke MIJNTJE er bij. 'Bij God!' borst de krijgsman uit, 'gij hebt mij tweemaal het leven gered, wat kan ik voor uw geluk doen, goede lieden?

Een blik van CAROLINE V.H...., de gade van den Overste V.H...., had den toestand van het paar geraden; hunne kleeding, hoe zindelijk, verkondigde hunne behoefte: 'Woont gij ver van hier?' sprak zij.

Gij begrijpt wat hun antwoord was; eer een uur verstreken was, had het viertal den weg afgelegd, welken ik u, in het begin dezer vertelling, beschreef; hadden zij de hut bereikt, welke ik u noodigde op te zoeken. Ge zoudt u echter bedriegen, indien gij hooptet in dezelve REINDER en MIJNTJE, in het aanstaande voorjaar, te zullen aantreffen; zij hebben haar voor eene ruime woning, op een der landgoederen van den dankbaren krijgsman, verlaten. Toen HANNA hen bij het vertrek vergezelde, sprak de verstandige moeder: 'Het is misschien goed, dat wij van hier gaan, Kinderen! want als de armoede de deur inkomt, vliegt de liefde den schoorsteen uit. Gij zult den Heere uwen God niet verzoeken!'

Het hotel de Rambouillet.
1652.

Historisch-Letterkundige Schets.

Op eenen voorjaarsavond van 1652 rolde eene fraaije koet! langs de straten van *Parijs;* het wapenschild, dat op de portieren schitterde, waren de Fransche leliebloemen. Van de drie dames, welke zich daarin hadden nedergezet, behoorde eene inderdaad tot het Koninklijk geslacht. Het was ANNE-MARIE-LOUÏSE DE MONTPENSIER, dochter van GASTON D'ORLEANS, den broeder van LODEWIJK XIII; het was de *Mademoiselle*, in de Geschiedenis der *Fronde*[1] vermaard. Ik zoude u van eene lange persoonsbeschrijving noch van eene uitvoerige karakterschets dier zesëntwintigjarige Prinses verschoonen, indien zij tot mijn doel vereischt werd; ik had die slechts aan THEODORE MURET, wien gij de volgende geestige omtrekken der Letterkundigen van die dagen verschuldigd zult zijn, te ontleenen[2]. Ik heb echter met deze vertaling geen ander oogmerk, dan u eene even levendige als aanschouwelijke voorstelling te doen bewonderen dier zoogenaamde vernuften, met welke CORNEILLE en MOLIÈRE in het begin hunner loopbaan moesten worstelen, wier gedachtenis door de geeselslagen van BOILEAU vereeuwigd werd. Daarom noem ik u zelfs de namen der hofdames niet, welke de *Fille de France* vergezelden; alleen in de tooneelpoëzij ligt men de doopcedel van zwijgende spelers. Maar er waren vier personen in het rijtuig gezeten, en de vierde, van wien ik nog niet gewaagde, was een fraai jongman, ongeveer tweeëntwintig jaren oud, eenigzins bruin van gelaatskleur, wiens lange en krullende

(1) Wij zouden ons beschaafd publiek beleedigen, indien wij niet vooronderstelden, dat de Lezer de bijzonderheden van dien burgeroorlog kent. De Schrijver, van wien wij deze schets overnemen, geeft er deze geestige karakteristiek van: 'In geheel *Frankrijk*, en vooral te *Parijs*, was het eene woeling, welke den maatschappelijken toestand diep noch hevig schokte; eene beroering, die zich tot de oppervlakte bepaalde; eene zucht naar beweging, waardoor men oproer en burgeroorlog speelde, zonder bepaald doel, en duidelijk te verklaren beweegredenen. De musket- en kanonschoten doodden in dien oorlog als in elken anderen, en nogtans hadden zij, afgebroken door jokkernij en gelach en *quodlibets* en liedjes, niets van het ernstig voorkomen, anders musket- en kanonkogels eigen.'
De Vertaler.

(2) Mademoiselle DE MONTPENSIER, *Histoire du temps de la Fronde*, (1652) par M. THÉODORE MURET, II Vol., Bruxelles, J.P. MELINE, 1836; een boek, dat wij onzen lezers aanbevelen, als vol geest, zonder eenige gruwelen, en hoogst kiesch geschreven, hetwelk op elke bladzijde blijken draagt van levendige verbeelding en groote historiekennis.

lokken hem ontsloegen van den last, het toen algemeene hoofdsieraad, eene paruik, te dragen. Hij reed achteruit. Gij zoudt u echter bedriegen, zoo gij daaruit opmaaktet, dat hij van minder aanzienlijke geboorte was dan eene der hofdames, dan de Prinses zelve; de hoffelijkheid der zeventiende eeuw maakte het eenen STUART, maakte het eenen Hertog van *York* (want hij was die toekomstige KAREL II) ten pligt, zelfs der dochter van den geringsten edelman de plaats van eer af te staan.

Ziedaar u op de hoogte van het onderwerp; het éénige, dat ik u nog heb mede te deelen, is, dat KAREL II in dien tijd om de hand van Mademoiselle aanhield. Zij vleide zich met den jeugdigen LODEWIJK XIV in den echt te zullen treden en gaf dus het aanzoek van den doorluchtigen balling geen gehoor.

'Gij behoort dus tot onze vijanden, Sire?' zeide de Prinses tot KAREL; 'want gij dient als vrijwilliger in het leger van het Hof.'

'Het is waar, Mevrouw! ik verlang zeer onder zulk een groot Veldoverste als M^{r}. DE TURENNE[1] den wapenhandel te leeren, en maak dus van de goede gelegenheid, welke de tegenwoordige oorlog aanbiedt, gebruik.'

'Gij hebt gelijk; buiten Mr. *le Prince*[2], wiens waardige mededinger hij is, kunt gij geen' meester kiezen, die Mr. DE TURENNE evenaart. Zeidet gij niet, dat het Hof te *St. Germain* is aangekomen?'

'Sedert heden morgen, Mevrouw!'

'En hoe vaart de Koningin?[3] Lijdt zij nog altijd aan de ongesteldheid, die haar in de verledene maand kwelde?'

'Een weinig; zij had gisteren erge hoofdpijn.'

'Arme Koningin! ik zal morgen naar haar doen vragen. Ik herinner mij nog altijd de goedheid, die zij jegens mij aan den dag legde, toen ik aan haar Hof, bij haar, werd opgevoed. Maar, Sire! ofschoon gij onze vijand zijt, hoop ik, dat gij het genoe-

(1) HENRI DE LA TOUR, *Vicomte de Turenne*, van wien VOLTAIRE zegt: *qu'il fut pleuré des soldats et des peuples*.

(2) LOUIS DE BOURBON, de held van *Lens*, die den bovenstaanden titel droeg en aan wien het nageslacht den eernaam van *le grand* CONDÉ toekende.

(3) ANNA *van Oostenrijk*, zuster van PHILIPS IV, Koning van *Spanje*, gemalin van LODEWIJK XIII, wien zij, na eenen drieëntwintig jaren lang onvruchtbaren echt, LODEWIJK XIV baarde, en wier weduwlijke toestand, gedurende de minderjarigheid van den laatste, Mevrouw AMABLE TASTU, in hare *Scènes de la Fronde*, juist heeft geschilderd, in de regels:

> Point d'argent pour le Roi, de paix pour le pays,
> Des ennemis puissans, des ministres haïs!
> Madame, en cet état, que me sert d'être Reine?

gen van uw bijzijn beurtelings aan het Hof en aan ons gunnen zult, doch laat mij liever zeggen, aan een der Hoven, want er zijn er nu twee in *Frankrijk*. Wij zullen zien, of de Koningin aan het hare zoo fraai een feest kan geven, als het *Carrousel*, waarop ik in de volgende week het onze onthalen zal. Ik bid u, Sire! blijf te *Parijs*, om het bij te wonen; daarna zult gij vrij wezen, om u, des verkiezende, naar het leger van Mr. DE TURENNE te begeven.'

'Van ganscher harte, Mevrouw! welk een bedaarde en gelukkige burgeroorlog is toch die oorlog der *Fronde*, in welken men elkander bevecht, zonder dat men elkander verfoeit, waar het wisselen van musketschoten het wisselen van pligtplegingen niet belet. In mijn ongelukkig Rijk gaat het anders toe, ik verzeker het u: CROMWELL en ik laten elkander wederzijds niet vragen, hoe het ons gaat!'

'Welk eene schande voor geheel *Europa*, Sire! is de straffeloosheid van dien booswicht! Ha! wanneer ik eene kroon droeg, mij zoude de glorie bewaard zijn, hem te tuchtigen. Het misdrijf te zien zegevieren, heeft iets stuitends voor mij; het is mij onverdragelijk, ziet gij. Dien afschuwelijken CROMWELL! een' ellendige, die, om den naam van een' heilige te krijgen, het kleinste stukje galon, kant en lint verbiedt; die geen' dans, geen' schouwburg, die geenerlei vermaken duldt, alsof het bezoeken van tooneel en bal mij, bij voorbeeld, beletten, vromelijk de mis, vesper en *complies* te hooren: neen, Sire! neen, zulk een monster is niet langer uit te staan! De dag der geregtigheid zal aanbreken, hoop ik.'

'Dat hoop ik ook. Waarom heeft het lot mij verraden, toen ik, aan het hoofd van een getrouw leger, den moord mijns vaders wilde wreken! Toch is het eene ware vertroosting, zielen te ontmoeten, die zulk een levendig belang in ons stellen. Ik wachtte geene andere gevoelens van een edelmoedig hart, Mevrouw! ik zeg er u dank voor, ook uit naam mijner arme edellieden, die vervolgd, zwervende en gebannen zijn als hun Vorst!'

'Geduld, Sire! geduld! Veelligt zal ik die gevoelens eens door daden en niet slechts door woorden uitdrukken. Eene Koningin vermag alles op haren echtgenoot, vooral wanneer zij hem slechts tot edele en grootsche feiten aanspoort.... Welnu, wees er zeker van, indien ik ooit....'

Op dit oogenblik stond het rijtuig stil, juist ter gelegener tijd, om de Prinses te beletten, haren volzin te eindigen.

Men was in de straat *Saint-Thomas du Louvre* aan het Hôtel de *Rambouillet* gekomen. De Koning van *Engeland* verliet het eerst de koets en gaf der dochter van GASTON de hand. Zij traden dat beroemde Hôtel binnen, hetwelk naar deszelfs eigenaar genoemd was, die, in het begin der regering van LODEWIJK XIII,

Jonkvrouwe CATHARINE DE VIVONNE gehuwd had. Vermogend en letterlievend zijnde, vonden de Markies en de Markiezin DE RAMBOUILLET er het hoogste genoegen in, geleerden en beroemde schrijvers in hun Hôtel te ontvangen, hetwelk weldra het orakel werd van vernuft, smaak en galanterie.

'Mevrouw DE RAMBOUILLET begint oud te worden,' zeide de Prinses tot KAREL II, terwijl zij een' van die breede trappen opklommen, zoo als wij er nog in alle huizen dier dagen aantreffen; 'maar gij zult Jonkvrouwe JULIE D'ANGENNES, hare dochter en waardige erfgename in geestigheid, bij haar aantreffen. Laat mij u echter inlichten, dat ge, wanneer men in verzen en gesprekken van de schoone ARTHENICE spreekt, door die ARTHENICE niemand anders verstaan moet dan Mevrouw DE RAMBOUILLET. Het is de letterkeer van haren doopnaam, welken MALHERBE(1) en RACAN te alledaagsch vonden en dien zij in dezen galanten en poëtischen naam herschiepen.'

De Koning en de Prinses werden met groote plegtigheid in de kamer der Markiezin binnengeleid, welke hen in haar bed ontving, ofschoon het nog geen even ure geslagen was.

'Mevrouw de Markiezin is dus ziek?' vraagde KAREL II bij het binnentreden al fluisterende aan Mademoiselle.

'Volstrekt niet; maar bij de vrouwen uit de letterkundige wereld is het de gewoonte aldus gezelschap te zien.'

De diepe en ruime *alcove*, waarin het ledekant van Mevrouw DE RAMBOUILLET stond, was inderdaad feestelijk opgetooid; niets konde bevalliger zijn dan de plooijen dier behangsels en gordijnen. Er was ruimte genoeg voor de gasten, om rondom het ledekant te kunnen treden, er stonden zelfs stoelen in die doorgangen. Mevrouw DE RAMBOUILLET, in een der aardigste *déshabillés* ter wereld; rustte, eer zittende dan liggende, op hare slaapkoets.

'Vergun mij,' zeide Mademoiselle tot haar, 'u een' Vorst voor te stellen, die, zoo zeer als iemand, het vernuft en de galanterie op prijs stelt, van welke dit Hôtel de waardigste en doorluchtigste tempel is. Zijne Majesteit de Koning van *Engeland* blaakte van verlangen, in dit heiligdom te worden toegelaten.'

'Zelfs in *Engeland*,' zeide op zijne beurt de Koning, 'kennen wij sinds lang, door zijne vermaardheid, het Hôtel *de Rambouillet*, en het was onze ijverigste zorg, er zoo goed wij konden den toon en de manieren van over te nemen; in één woord, wij

(1) MALHERBE, de eerste Fransche dichter van zijnen tijd, maar die weinig met zijne kunst op had en plagt te zeggen, dat een goed dichter den Staat niet nuttiger was dan een bekwaam kegelspeler; en RACAN, een ander poëtisch talent dier dagen, welke te zamen eenen namiddag doorbragten, om een anagram van CATHARINE te vinden, en eindelijk van ARTHENICE, ERACINTHE en CHARINTE (de drie door hen gevondene) het eerste kozen.

waren te *Londen* Franschen. Maar hoe ver blijft de navolging toch altijd beneden het oorspronkelijke!'

Een bevallige grimlach der Markiezin DE RAMBOUILLET vergezelde het antwoord op die hulde van Koninklijke lippen.

'Waarlijk', zeide zij, 'dit Hôtel zal heden een wezenlijke tempel zijn, omdat men er Goden in zal aanschouwen.'

Het was thans de beurt van den Koning en de Prinses, zich voor die vleijende toespraak te buigen.

De dochter van Mevrouw DE RAMBOUILLET, Jonkvrouwe JULIE D'ANGENNES, zat bij het bed harer moeder, naast hetwelk KAREL II en Mademoiselle zich haastten plaats te nemen. JULIE D'ANGENNES onderscheidde zich door eene volmaakte leest, eenen edelen gang, een zachtaardig en majestueus gelaat. Indien er al dichterlijke overdrijving was in de ontelbare *madrigaux*, welke den lof harer bekoorlijkheden verhieven, die berijmde galanterie (later onder den titel van *Guirlande de* JULIE gedrukt) rustte ten minste op geenen geheel denkbeeldigen grondslag.

Onder de reeds bij Mevrouw DE RAMBOUILLET verzamelde gasten merkte men Jonkvrouwe DE SCUDERY op[1], de letterkundige heldin van dat huis; Mevrouw D'ALIGRE, den Hertog DE SAINT-AIGNAN, den Abt COTIN[2] en den goeden CHAPELAIN,[3] den auteur van *la Pucelle*, beide

(1) Jonkvrouwe DE SCUDERY, die *Artamenes, ou le Grand Cyrus, - Clelie* - en nog eenige minder bekende romans, ten getale van negentig deelen, schreef, en, helaas! dewijl zij den hoogen ouderdom van meer dan negentig jaren bereikte, haren eigenen roem overleefde. Veelligt komen wij later op haar, VOITURE MÉNAGE, en haren dichterlijken, maar ijdelen broeder GEORGE DE SCUDERY terug.

(2)
Et que sert à COTIN la raison qui lui crie,
N'écris plus, guéris-toi d'une vaine furie;
Si tous ces vains conseils, loin de les réprimer,
Ne font qu'accroître en lui la fureur de rimer?
Tous les jours de ses vers, qu'à grand bruit il récite,
Il met chez lui voisins, parents, amis en fuite,
Car lorsque son démon commence à l'agiter,
Tout, jusqu'à sa servante, est prêt à déserter.
BOILEAU, *Satyre*, VIII. 1667.

(3)
Il a tort, dira l'un; pourquoi faut-il qu'il nomme?
Attaquer CHAPELAIN! ah! c'est un si bon homme!
Balzac en fait l'éloge en cent endroits divers,
Il est vrai, s'il m'eut cru, qu'il n'eût point fait de vers,
Il se tue à rimer: que n'écrit-il en prose?
Voilà ce que l'on dit. Et que dis-je autre chose?
En blâmant ses écrits, ai-je d'un style affreux
Distillé sur sa vie un venin dangereux?
Ma muse en l'attaquant, charitable et discrète,
Sait de l'homme d'honneur distinguer le poète.
Qu'on vante en lui la foi, l'honneur, la probité;
Qu'on prise sa candeur et sa civilité;
Qu'il soit doux, complaisant, officieux, sincère,
On le veut, j'y souscris et suis prêt à me taire.
Mais que pour un modèle on montre ses écrits;
Qu'il soit le mieux renté de tous les beaux esprits;
Comme roi des auteurs qu'on l'élève à l'empire:
Ma bile alors s'échauffe et je brûle d'écrire;
Et s'il ne m'est permis de le dire au papier,
J'irai creuser la terre et comme ce barbier,
Faire dire aux roseaux par un nouvel organe:

gelukkig in het ongestoord genot van hunnen roem, want BOILEAU was nog slechts klerk van eenen griffier, en eindelijk den doorluchtigen DE MONTAUSIER, den standvastigen aanbidder der schoone JULIE. Hij slaakte reeds sedert lang verliefde zuchten, zonder dat de onverbiddelijke wetten der ingetogenheid, die in dat huis heerschten, hem vergund hadden, iets te wagen, dat van verre naar eene bekentenis zweemde. Eerst na verloop van veertien jaren, toen zij reeds niet meer jong was, beloonde de schoone JULIE, door hem hare hand te schenken, de standvastigheid van dien edelman, te regt een der meest geachte van het Hof van LODEWIJK XIV, en wien de eer wedervoer, met BOSSUET in de zorg voor de opvoeding van den Dauphin te mogen deelen.

Luttel tijds na de verschijning van Mademoiselle zag men eene vrouw binnentreden, welke ook in dien tijd eene groote staatkundige rol speelde en die elk met levendige bewijzen van vriendschap of eerbied begroette; het was de zuster van den Prins DE CONDÉ, de Hertogin de LONGUEVILLE.

‘De Hemel zij geloofd, mijne waarde Nicht!’ zeide de dochter van GASTON, terwijl zij haar omarmde; ‘dit is de eerste maal, dat gij, sedert uwe beroemde avonturen, weder in dit Hôtel verschijnt.’

‘He! waarlijk, gij geeft niemand in dat opzigt iets toe,’ hervatte de Hertogin.

‘De eeuw der Amazonen is teruggekeerd,’ voegde er de schoone JULIE D'ANGENNES bij.

En de gansche Vergadering beijverde zich om strijd, die toespeling te overtreffen.

‘Ja,’ hernam de Hertogin, ‘ik heb vrij wat tegenspoed uitgestaan gedurende de gevangenschap van Mr. DE LONGUEVILLE MAZARIN'S krijgslieden lieten mij geen oogenblik rust; het zoude hem niet onaangenaam zijn geweest ook mij te vangen. Verkleed als eene boerin, in een' karsaaijen rok, met klompen aan en eene groote muts op het hoofd, verborg ik mij hier en daar in *Nor-*

Midas, le roi Midas a des oreilles d'âne.
BOILEAU, *Satire.* IX. 1667.

mandië, van schuilplaats tot schuilplaats vervolgd. Zelfs gebeurde het eens, dat ik bij een' edelman uit het land van *Caux*, die mij in zijn kasteel een' nacht had geherbergd, op het punt was van te worden ingesloten, en naauwelijks den tijd had, mij, in vollen galop, langs allerlei dwarsche wegen en zijpaden te redden. Dus voortrennende kwam ik aan den oever der zee; een schip zoude mij op de kust verbeiden, om mij naar *Holland* over te brengen. Ik werd inderdaad dat schip gewaar, maar het was ver genoeg in het verschiet, want de zee stond zoo hol, dat het niet aan strand konde komen. Ik moest mij dus wel met drie matrozen in eene kleine sloep wagen, om het te bereiken. De golven rezen als bergen omhoog, ééne van deze sloeg over onze sloep heen, en nam mij in het voorbijgaan zóó snel mede, dat de zeelieden naauwelijks den tijd hadden, mij bij mijn kleed op te visschen; - zij legden mij half verdronken in de boot neder.'

'Ach! goede Hemel, Nicht!' viel Mademoiselle in, 'gij zijt er niet van gestorven, zoo veel van dat leelijke, zoute water gedronken te hebben? Mijn mond is er nog bitter van, sedert ik het te *Havre de Grace* ééns geproefd heb.'

'Ge ziet, dat ik er niet van gestorven ben! Toen de matrozen mij binnen boord hadden, stuwden de golven, die nog altijd even onstuimig bleven, ons naar de kust terug en wierpen de boot half op zijde en vol water op de keisteenen van den oever. Ondertusschen zag ik van verre de soldaten van den Kardinaal naderen. Ik beval den matrozen de sloep weder in zee te brengen: zij durfden niet, zij bezwoeren mij, dat wij ons aan eenen onvermijdelijken dood zouden blootstellen. De Mazarinisten naderden vast, zij zouden ons spoedig bereiken; daar stond ik met woorden en gebaren al mijne welsprekendheid aan die matrozen te verkwisten. Ik zoude honderdmaal liever zijn verdronken, dan den Kardinaal het genoegen te gunnen, mij in de gevangenis te houden. Eindelijk maakte ik hen zóó beschaamd, dat ik hen overhaalde; te midden van dien verschrikkelijken storm scheepten wij ons in. Naauwelijks waren wij twee honderd schreden van het strand verwijderd, daar verschenen de Mazarinisten op de kust, en ik zegevierde, toen ik van verre hunne verlegenheid zag, over het ontsnappen hunner prooi; maar niet zonder nieuwe gevaren te trotseren, bereikten wij het Hollandsche schip en gelukte het mij, hetzelve te beklimmen. Onder al die tegenspoeden dacht ik, welk een genoegen ik zoude smaken, dit eens in de *alcove* van Mevrouw DE RAMBOUILLET te vertellen.'

'Op mijn woord, Nicht!' zeide Mademoiselle, aan het einde van dit verhaalde handen driftig inéén slaande, 'ik had niet met u van de partij willen zijn. Op het vaste land zal ik, zoo lang

men wil, de rol eener heldin spelen; maar op zee zoude ik de armzaligste vertooning ter wereld maken.'

'De golven van den oceaan hadden verdiend met geeselslagen te worden gekastijd, gelijk eertijds die van den *Hellespont*, op bevel van Koning XERXES, gedaan werden,' voegde Jonkvrouwe DE SCUDERY er bij, 'omdat zij zich niet oogenblikkelijk voor u, Mevrouw de Hertogin! nedervlijden, en een leven, zoo dierbaar als het uwe, durfden belagen.'

'Heerlijk! heerlijk!' riep de gansche Vergadering.

'Ongelukkiglijk bekommeren zich in onzen tijd,' merkte de Koning van *Engeland* aan, 'de golven der zee en die des oproers weinig om het leven der Vorsten. Dááraan dacht ik, toen ik, verscholen in een' eik in het woud, dat mij na den slag van *Worcester* tot schuilplaats diende, onder mijne voeten de soldaten van het Parlement zag voorbijtrekken, die bezig waren mij te soeken.'

Elk bewonderde dit vreemde voorval, en Jonkvrouwe DE SCUDERY teekende het aan, om het in een' harer romans te plaatsen.

'Ach, Sire!' zeide Mademoiselle, 'wanneer men u ontdekt had, was het schavot en niet de gevangenis het verschiet uwer Majesteit geweest!'

Mevrouw DE RAMBOUILLET beklaagde er zich in stilte over, dat het gesprek zulk eene ernstige wending nam, en de twisten van den dag tot in hare zaal, een heiligdom, uitsluitend aan fraai vernuft gewijd, dóórdrongen; toen een man, wiens kleeding gezocht keurig was, schoont hij niet meer jong mogt heeten, met eenen grimlach op de lippen, eene kunstig gekrulde paruik op het hoofd, vol aanmatiging binnentrad, en zonder eenige andere inleiding, nadat hij de Vergadering gegroet had, zich naar het ledekant van Mevrouw DE RAMBOUILLET begevende, tot haar zeide:

'Weet gij, Mevrouw! dat er kwade geruchten over de Zon in omloop zijn?'

'Hé, welke dan, Mijnheer DE VOITURE?'

'Ja, Mevrouw! dat gestarnte veroorlooft zich, volgens de waarnemingen door een' met mij bevrienden sterrekundige gedaan, verdachte bedoelingen tegen onze planeet te koesteren. Jonkvrouwe de Zon heeft vlekken op haar doorluchtig voorhoofd, als wilde zij ons haar licht onthouden.'

'O! welk eene snoodheid!'

'Wanneer dát het opzet der Zon is,' zeide op zijne beurt een man, die voor VOITURE in keurigheid van opschik niet onderdeed en in de *alcove* der Markiezin plaats had genomen, 'zal de Koningin des Hemels in hare booze bedoelingen worden teleurgesteld; want wij hebben hier wel andere zonnen dan zij, ééne van

welke, bij gebrek van haar, genoeg zoude zijn, om het heelal te verlichten.'

'Ziedaar iets zeer galants,' riep Jonkvrouwe DE SCUDERY uit.

'Er is slechts één Mijnheer DE BALZAC, om zóó iets te kunnen bedenken.'

'Al zijne redenen zijn kleine paden met rozen bestrooid.'

'Hij spreekt geen woord, dat niet duizendmaal meer weegt dan het schijnt.'

'Men weet hier waarlijk niet, aan wien de palmtak van het genie toe te kennen,' zeide de Markiezin DE RAMBOUILLET. 'Hoe jammer, dat de beminnelijke ALCANDER niet hier is, om er zijne gevoelens over te zeggen!'

Hij, die onder den naam van ALCANDER bedoeld werd, was PELISSON, de leelijkste aller menschen.

'Aan u, Mevrouw!' hervatte VOITURE, 'aan u komt die palmtak toe. Er is eene gelijkenis tusschen u en de zee, als tusschen twee droppelen waters. Er is echter dit onderscheid tusschen beide, dat zij, hoe groot en uitgebreid, hare grenzen heeft, maar gij er geene hebt, en dat allen, die uwen geest kennen, toestemmen, dat hij diepte- en strandeloos is. Ach! bid ik u, uit welken afgrond schept gij dien zondvloed van fraaije dingen, welke gij rondom u verspreidt?'

'Keurig, keurig!' herhaalde de gansche Vergadering.

'Hebt gij een woord van dit alles begrepen, Mevrouw DE CORNUEL?' fluisterde, zich naar het oor der genoemde edelvrouwe buigende, eene jonge dame, die de lofspraak van VOITURE met volmaakte koelbloedigheid had aangehoord.

'En gij, mijne waarde Markiezin DE SÉVIGNE?'

'Mijn geest is te log, om tot die verhevenheden te kunnen opstijgen, en ik beken, dat ik veel meer genoegen zoude smaken bij de wieg van mijn dochtertje; maar, laat ons er niets van doen blijken, wij zouden op het punt van geestigheid voor ellendige ketters worden aangezien.'

Gedurende deze kleine, steelswijze gehoudene zamenspraak, werd het algemeen onderhoud voortgezet. Maar de Markiezin DE RAMBOUILLET kuchte zachtkens.

'Ach! goddelijke ARTHENICE!' riep BALZAC uit, 'alles, wat in uw gestel ziekte heet, deelt zich zoo spoedig aan het mijne mede, en oefent zulk een' verbazenden invloed op mij uit, dat ik de zetel der smart worde, waarvan gij slechts de doorgang zijt.'

'Ziedaar,' zeide Jonkvrouwe DE SCUDERY, 'ziedaar, wat men de innige vereeniging kan noemen, welke twee zielen zamensmelt en niets van die grove lusten der zinnen, van die levendige begeerten des vleesches heeft, welke wij voor altijd hebben verbannen!'

‘Ik verzoek Mevrouw de Markiezin mij de vergunning te schenken,’ sprak de Abt COTIN, ‘een *sonnet* op haren hoest te maken, gelijk ik er een' op de koorts van Mevrouw de Hertogin DE NEMOURS maakte. Gij kent het niet, Dames?’

‘Neen, en wij branden van verlangen, het te hooren. Men zegt, dat het zeer fraai is.’

De Abt COTIN vroeg niets vuriger en zeide op honigzoeten toon: ‘Het is voor de vuist geschreven, een kniedicht in den vollen zin van het woord.’

‘Eilieve, laat zien.... doe ons niet smachten van verlangen...!’

De dichter, al de bekoorlijkheden zijner voordragt ten toon spreidende, begon het keurig sonnet te lezen, en werd daarin telken oogenblik gestoord, door de bewondering van zijn gehoor:

Votre prudence est endormie,
De traiter magnifiquement
Et de loger superbement
Votre plus cruelle ennemie.

‘Het is verukkend!’

Faites la sortir quoiqu'on die,
De votre riche appartement
Où cette ingrate insolemment
Attaque votre belle vie.

‘Men hoorde nooit iets zoo fijn gezegd!’

Quoi, sans respecter votre rang,
Elle se prend à votre sang,
Et nuit et jour vous fait outrage!
Si vous la conduisez aux bains,
Sans la marchander davantage
Noyez-la de vos propres mains.

‘Ha! het is goddelijk, iets dat alles, wat men ooit keurigs hoorde, overtreft,’ riepen te gelijk de Markiezin DE RAMBOUILLET en hare dochter uit.

‘Waarlijk.... het is niet slecht.... niet slecht.... geloof ik,’ antwoordde de Abt COTIN met een zedig voorkomen.

‘Deze verzen zijn iets beter dan die van CORNEILLE,’ voegde er iemand bij.

‘Voorzeker,’ zeide men algemeen, ‘zij zijn op eene andere wijze gesmeed.’

‘Ho! wat dát betreft, ik ben niet van dat gevoelen,’ viel de dochter van GASTON in. ‘De verzen van Mr. COTIN zijn zeer fraai; maar die van CORNEILLE hebben ook hunne verdiensten. Ik heb straks zijnen *Nicomède* gehoord en ik ben er nog geheel van opgetogen. Ik verklaar u voor Mr. CORNEILLE den handschoen op te nemen.’

Niemand durfde de Prinses tegenspreken; en de Markiezin DE SÉVIGNÉ zeide zachtkens tot haar:

‘Ik dank u, Mevrouw! ik dank er u voor, mijn' ouden vriend CORNEILLE verdedigd te hebben; ik bewonderde hem mijn gansche leven.’

Daarop vroeg men Jonkvrouwe DE SCUDERY eenig berigt over haren roman *l'Infante d'Epire*, welken men verlangde in net licht te zien komen.

‘Ik ben bezig het eerste gedeelte te voltooijen,’ hernam *la femme bel-esprit*, ‘naar de inlichtingen, welke mij iemand van groote verdienste wel heeft willen geven. Ik zal u dezer dagen het hoofdstuk voorlezen, waarin de Prinses een' brief van den jongen paadje onderschept, in welken deze zich veroorlooft, een' anderen paadje de gevoelens af te schilderen, welke die doorluchtige Prinses hem inboezemt.’

‘Ik hoop,’ zeide de Markiezin DE RAMBOUILLET, ‘dat de onbeschaamde oogenblikkelijk in een' donkeren toren wordt geworpen.’

‘Of dat de Prinses hem door een' harer vertrouwde wachters met een' ponjaard laat doorsteken.’

‘Ha!’ riep Mademoiselle uit, ‘ziedaar zeer gestrenge vonnissen. De Prinses van *Epirus* heeft zulk een wreed hart niet. Laat ons niemand doodsteken, maar leven en laten leven!’

Nóg beraadslaagde men over het lot van den vermetelen paadje, toen er nog een geleerde binnentrad, die zich in de uitgezochtste bewoordingen verontschuldigde, zoo laat te zijn gekomen.

‘Men komt nooit vroeg genoeg,’ voegde hij er bij, ‘in het heiligdom der Muzen en der Gratiën; en al de verwonderlijke schoonheden, welke ik hier zie, hebben regt op beide die benamingen. ERATO, eene der Muzen, wier naam van het Grieksch *éraô* komt, werd alleen dus genoemd om hare bekoorlijkheden.’

‘*Éraô* is onnavolgbaar! *Éraô* is betooverend, Mijnheer DE MÉNAGE! gij zijt een universeel man!

‘Ik aanbid het Grieksch: *éraô*, het woord is zijn gewigt in diamanten waard. Kom, Mijnheer DE MÉNAGE! die zulk een keurig kunstregter zijt, laat ons zien, of uw gevoelen met het onze overeenstemt over zekere verzen, welke men ons voorlas. Wij zullen er u den Auteur niet van noemen. Mijnheer COTIN! reik mij dezelve over.’

Mevrouw DE RAMBOUILLET nam de verzen uit de handen van COTIN aan, en las die voor, terwijl de Abt in stilte den voorsmaak der loftuitingen genoot, welke hij zoude ontvangen. Nadat zijn geëindigd had, vraagde MÉNAGE:

‘Moet ik zonder eenige verbloeming mijn oordeel zeggen, Mevrouw DE RAMBOUILLET?’

‘Voorzeker,’ antwoordde de Markiezin, die den Auteur eene zege te meer wilde doen smaken, welke te streelender zoude zijn, daar hij deze onder den sluijer der naamloosheid behalen zoude.

En COTIN stak het hoofd op.

‘Welnu, ronduit gesproken, ze zijn allerellendigst, Mevrouw!’

De gansche Vergadering staarde elkander aan; eenigen, onder anderen Mademoiselle, konden zich van lagchen niet bedwingen; de schoone JULIE en hare moeder waren zeer verlegen.

‘Vele lieden hebben ze echter zeer schoon gevonden, Mijnheer!’ zeide COTIN op geraakten toon.

‘Zij zijn er niet minder armzalig om.’

‘Dat is onwaar, en ik weet er over te oordeelen, want de verzen zijn van mij[(1)].’

De twist tusschen den beleedigden rijmelaar en den ter kwader ure ingeroepen' kunstregter werd telken oogenblik heviger; de geheele Vergadering kwam vruchteloos tusschen beide; eindelijk, beide even vinnig geworden, zeiden zij elkander de scherpste waarheden; het scheelde maar weinig, dat zij niet, tot aller ergernis, de paruiken van elkanders hoofd rukten. Gelukkiglijk, dat het niet zóó ver kwam, dat zij elkander tegen den volgenden dag in een afgesloten strijdperk bescheidden. Aldus gerustgesteld over de waarschijnlijke gevolgen van dit voorval, en verzekerd, dat de woede der beide vijanden geene stroomen bloeds, maar ten hoogste slechts stroomen inkt zoude doen vloeijen, ging de Vergadering uiteen.

‘Het zoude zeer jammer zijn,’ zeide Mevrouw DE SÉVIGNÉ tot hare vriendin Mevrouw DE CORNUEL, ‘zoo men niet te eeniger tijd dit voorval in een blijspel te pas bragt.’

Mademoiselle vertrok met den Koning van *Engeland*.

‘Hoe vindt gij het Hôtel *de Rambouillet*, Sire?’ vraagde zij hem op half ernstigen toon.

‘Ik bewonder het zeer, Mevrouw! - maar het is beklagenswaardig, dat de *Fronde* zich in alles mengt, en dat ook dáár, zoo als elders, de zaken soms eindigen met een' burgeroorlog.’

Drie kussen.
(Heinrich Menzel.)

Heer ASTOLPH ging naar blonde KUNIGOND
En kuste driemaal haren lieven mond,
Met deze woorden:

‘Mijn' eersten kus heb ik u toegewijd,
Wijl ge in mijn oog de schoonste Jonkvrouw zijt,
Aan *'s Donaus* boorden.

(1) Aan dit feit - zegt, THEODORE MURET, - is het tooneel tusschen VADIUS en TRISSOTIN, in de *Femmes Savantes* van MOLIÈRE, zijnen oorsprong verschuldigd; COTIN en MÉNAGE waren er de ware acte urs van.

Mijn' tweeden kus, dewijl in 't brandend Oost',
Uw minlijk beeld mijn heil was en mijn troost,
In 't woelig strijden.

Mijn' derden kus, wijl ik voor 't hoog altaar
De mirtekroon wil zetten op uw haar,
Mijn trouw u wijden.

Is nu uw hart gelijk uw blik zoo teêr,
Geef, KUNIGOND! mij 't drietal kussen weêr,
En word de mijne!'

Zij echter sloeg hare oogen peinzend neêr,
Maar gaf geen drietal kussen ASTOLPH weêr,
Gelijk aan 't zijne.

'Duld,' sprak zij, 'duld, dat ik eene andermaal,
'In later' tijd, die zoete schuld betaal',
'En 't doe van harte!

'Ik zend er één' ten afscheid, als mijn voet
'Des kloosters drempel overschrijden moet,
'Mij huis der smarte!

'Ik zend er één' in mijnen jongsten stond,
'Een' laatsten groet, die u mijn trouw verkondt,
'Uw droefheid lenigt;

'Den derden, Vriend! - geen' kus vol aardsch genot, -
'Dien geef ik u eerst dan, wanneer ons God
'Bij Hem hereenigt!

Q.

De Vlieg.
(*Naar* Oldys.)

1.

Vlugt niet weg uit bangen schrik,
Dorstig Vliegje! drink als ik;
Welkom bij mijn volle fluit,
Rust er op en lep haar uit, -
Smaak zoo veel genots ge moogt,
's Levens wel is ras verdroogd!

2.

Hoe mijn lot naar 't uwe zweemt,
Dra verdorren bosch en beemd;
Éénslechts ziet gij ze in hun praal:
Ach! al zag ik 't zestigmaal,
Zestig zomers, wen verleên,
Schijnen ons zoo kort als *één*.

S.O.

Mengelingen.

Vondel met Roskam en Rommelpot[1].

IV.

Met een' grimlach van medelijden plegen wij op de eerste pogingen der rederijkkamers, om eene nationale dichtkunst te scheppen, neder te zien. Inderdaad toch verdienen die kniedichten en rondeelen, vol van uitheemsche basterdwoorden, rijk aan mythologische zinnebeelden, maar arm aan vernuft en gedachten, die stootende, stroeve, onregelmatige verzen, welke in onze dagen de waardige vrucht eens straatzangers zouden schijnen, maar echter in dien tijd, onder het nagelbijten en hoofdkrabben der *excellente poëten*, ter wereld gebragt zijn, geene hoogere onderscheiding. Hoe zeer moet het nageslacht in smaak zijn vooruit gegaan, indien de tol der bewondering, aan zoodanige rijmelaars door hunne tijdgenooten betaald, zuivere munt, en in opregtheid gegeven, zij geweest! Of kwamen zoodanige lofspraken niet voort uit de monden van hen, die in zaken van staat en geleerdheid als orakels plagten te gelden? Stonden niet aan het hoofd der beuzelachtige rederijkkamers mannen als ANTHONIS VAN STRALEN, JAN VAN HOUT, CORNELIS PIETERSZ. HOOFT? Toonde niet de ijver, waarmede men, naast de belangen van Staat en Kerk, de zaak der dichtkunst behartigde, dat de behoefte gevoeld werd aan die edelste aller gaven, zonder welke een groot volk nimmer zijner eigene grootheid zich bewust kan worden?

Iets reeds was het gevoel dezer behoefte. Meer nog was het, dat, ofschoon het ideaal der poëzij nog slechts als een nevelbeeld onzer natie voor den geest zweefde, hare voorname eigenschappen, haar hooge goddelijke rang, zoo juist begrepen en gewaardeerd werden. Wil men de edelste vernuften, die ons vaderland in de

(1) Zie N^{o}. V, bl. 161-175.

zestiende eeuw telde, niet van wansmaak beschuldigen, dan staat alleen deze weg tot hunne verdediging open, dat zij, in de gebrekkige gedichten van dien tijd, eer het hooge doel, hetwelk zij beoogden, dan de mislukte pogingen, prezen, dat zij met een fijner oor, dan het onze zijn kan, in de betere toonen hunner zangers het splijten der bloesemknoppen beluisterden, waaruit de lentebloei onzer poëzij in al haren glans zou te voorschijn treden.

Niet iedere eeuw is rijp voor poëzij. Nu eens vindt de gedachte zich door de armoede der vormen belemmerd; dan weder heeft de vorm hare jeugdige aantrekkelijkheid verloren en ligt dáár, koud en roerloos, door geene bezielende gedachte opgewekt. Dáár, waar de dichtkunst in hare volle kracht te voorschijn treedt, zijn vorm en gedachte door den innigsten en onverbrekelijksten band verknocht, zonder dat een van beiden iets aan den ander opgeofferd hebbe, zonder dat er eenig teeken zij, wie van beiden de oudste is. Als eene andere MINERVA, komt zij volwassen en in vollen wapendos uit het brein eens overvliegenden vernufts te voorschijn, en de rusting, die zij draagt, is zóó zeer noodig tot haar wezen, dat zij zonder dezelve niet kan gedacht worden. Die wapenrusting, opdat ik zonder beeld spreke, zij is de taal, de dichterlijke taal, aan de verhevenheid of liefelijkheid der gedachte geëvenredigd, en gepolijst genoeg, om zich in de geschakeerde vormen van maat en rijm te plooijen. En wanneer wij de rederijkkamers, bij al het gebrekkige, dat haar aankleefde, ten minste standvastig voor de opbouwing der taal en verrijking van rijm, maat en dichtvormen zien arbeiden, dan verdient voorzeker deze vlijt onze goedkeuring, ja wij billijken ten hoogste het juiste inzigt, dat deze eerste opbouwers onzer letterkunde hadden, hoe allernoodzakelijkst het was, dat de weg geëffend werd, waar langs de genius der dichtkunst zijnen triomftogt zou beginnen.

Ongetwijfeld komt aan VONDEL en inzonderheid aan HOOFT de lof toe, onze schoone taal, met keur van woorden niet alleen, maar ook met vloeibaarheid van vormen verrijkt te hebben. Maar wanneer de laatste beurtelings de ruwere Hollandsche woorden polijstte en smolt, ten einde hun het dartele en fluweele der Italiaansche klanken te geven, beurtelings dezelve in grover, krachtiger harnas schroefde, ten einde de ijzeren voetstappen, welke ALVA op den nek des landzaats gezet had, uit te drukken, dan mogen wij niet verzwijgen, dat zijne wijze van doen, vooral in het eerste opzigt, nieuwer en oorspronkelijker was, dan de onderneming zelve. Een smaakvol beoordeelaar maakte in dit Tijdschrift opmerkzaam, hoe onze voorouders zich van ons door lust en smaak voor gezang en lied onderscheidden, en wat kon daarvan anders het gevolg zijn, dan verzachting en verzoeting der nog

ongeslepen taal? En stonden in den tijd van HOOFT en VONDEL niet STARTER, BREDERO, CAMPHUIZEN, KRUL aan de zijde onzer eerste dichters, voor wie zij in kracht en vlugt van gedachten gaarne onderdeden, ofschoon zij dezelve, ieder op zijne wijze, in zoetvloeijendheid en zangerigheid van uitdrukking naar de kroon staken? Van daar, dat er onder de schimpliedеren, uit den tijd van VONDEL, enkele gevonden worden, die, wat derzelver uitwendigen vorm betreft, den zijnen nabijkomen. De '*Calvynsche Wtroeper, waerdoor het gevoelen der Calvinisten van de Predestinatie met den aencleve van dien naektelyck ende cortelyck wtghedruckt wordt. Gedruckt onder 't Cruys* (zonderlinge overeenkomst van tijden!) *in 't jaer ons Heeren* 1621,' verdient onder anderen, om geestige voorstelling niet minder dan om welluidendheid van verzen, onder de vele schimpdichten van dien tijd, naast die van VONDEL geplaatst te worden[1].

(1) Enkele trekken willen wij overnemen:

De Calvynschen wtroeper. Wyze: *Ons speeljacht hier al veerdich leyt*.

Alsoo CALVINUS heeft verstaan
Dat vele Godts Predestinatie
Met alles watter hanghet aen
Niet soo verstaen, als hy, eilacy!
En daer beneffens siet en hoort
Dat vele met Calvynsche kleeren
Op stoel in 't preken van het Woort
Wt schaemte wat Arminiseeren,
Sulcx datter veel' in syn ghemeent'
Onseecker syn van syn sententie,
Waerin hy voorsiet en beweent
Een jammerlycke consequentie:
Soo laet hy nu een yeghelyck
Mits desen syn ghevoelen weten,
Opdatter niemandt af en wyck'
Van syn verstandt van Godts secreten.
- - - - - - - -
- - - - - - - -
Dus is ook Christus, nae Godts raet,
Voor alle menschen niet ghestorven,
Hy comt maer sommighen te baet,
De reste blyft door dwangh verdorven.
Godt roept door 't Woort ter salicheyt
Syn Wtvercoorne niet alleynich,
Maer alles was in sonden leyt:
Doch wien hy roept, hy meenter weynich.
'T vercooren hoopjen, dat hy meent
Dat moet noodtsaeckelyck gelooven,
Hoeseer haar herten syn versteent.
Godt schicktse crachtich murw te stoven.
Rechtveerdich is hy, die 't maer vaet
Dat Godt hem heeft gheschickt ten leven;
Aleer hy sijne sonden laet
Syns' hem geheel en al vergheven.

Men can niet meer doen, dan men doet.
Godt werckt het willen en volbrenghen;
Wy lieten 't quaedt en deden 't goet,

De titel *Calvynsche Wtroeper* herinnert ons de velerlei vormen, waarin de liederen dier dagen plagten ingekleed te worden. De rondeelen, kniedichten en referijnen, en welke andere soort de beuzelgeest der rederijkers ingevoerd of beoefend moge hebben, zijn bekend genoeg; den eersten opbouweren onzer dichtkunst strekt het tot eer, voor deze onnatuurlijke banden eenen krachtigen en vloeijenden versbouw, welluidendheid en regelmatigen afloop der verzen in plaats te hebben gesteld. Een vorm nog door VONDEL gehuldigd was de Echo. Dat aetherische, fijne, ijle luchtwezen, die dartele nabootster, gelijk HORATIUS haar noemde, werd gedwongen de vragen te beantwoorden, haar door den dichter in rijm gedaan; maar was tevens gehouden, van de eind-letterklanken juist zóó vele te herhalen, als de ander tot een antwoord noodig had. Kon der luchtige Nimf, der teeder kwijnende minnares van NARCISSUS pijnlijker onregt geschieden? Inderdaad waren dan ook deze denkbeeldige zamenspraken geenszins het nabaauwen van het spot-

Met meer ghelucks, woud Godt ghehenghen.
Hoeseer syn openbaere wil
Ons alle sonden schynt t' ontraeden,
Wy worden krachtelyck en still
Ghedreven tot verboden quaeden.
Dit is 't ghevoelen van CALVYN,
Wilt u knaphandich daervan scheyden,
Die dese Leere teghen syn,
En laet u nerghens door verleyden.
Ghy hebt hier altemael ghehoort,
Waernae ghy u moet reguleren,
Gaet henen, segghet vlytich voort,
Soo mach hem alle man bekeeren.

Men herninnere zich hierbij uit VONDELS hekeldichten den *Uitroep der verloren vryheyt tot Leyden*. Hetgeen wij in het aangehaalde schimpdicht prijzen, is inzonderheid de vinnige en tevens regt populaire voorstelling van hetgeen den Contra-remonstranten als het Calvinistisch gevoelen werd opgedischt. Wij zullen later opmerken, dat VONDELS hekeldichten zich van dezen Calvynschen Uitroeper, en andere stukken uit die dagen, onderscheiden door eerbiediger toon en meer zedelijke en godsdienstige warmte.

zieke natuurkind, wiens klanken de hooge linden voortdragen, en wiens adem de popelbladen doet ridselen, maar veeleer geestenstemmen, schor en droef een somber kerkgewelf doorgalmend. Juist ter snede was dan ook zoodanig eene zamenspraak tusschen den schildknaap van den wraakgierigen VELZEN, en het helsche tooverspook TIMON in HOOFT'S *Geeraert van Velzen*[1]. Van zelve werd 's Lands ramp, 's Hemels dreigende wraak, het onbehagelijk onderwerp van het denkbeeldig onderhoud. Het schrijven van twee zulke Echo's, waarin de monniken met zwarte verwen waren afgeschetst, had derzelver dichter HENDRIK ADRIAANSEN, Factor van de oude Haarlemsche Kamer *de Pellikaan*, met den hals moeten boeten[2], en in den mond van VONDEL diende deze vorm, om den dwingeland, die het regt te magtig was, met Gods straffe te bedreigen. Intusschen liet de Natuur hare mismaakte parodie niet ongewroken, en de spotzieke Echo hernam hare regten, als zij den dichter dwong, om geene andere reden BARNEVELD *tyrannig met een' steen te drukken*, dan opdat zij de vrijheid zou hebben, alleronbepaaldst te antwoorden: *Een*.

Echter weten wij onder alle vormen, die in de scholen der rederijkers waren overgeleverd, er geen' aan te wijzen, welke uitsluitend tot het hekeldicht behoorde. De reden was eenvoudig. Sommige gedichten, zoo als b.v. bijschriften en lierzangen, werden alleen dáárom in die rij geplaatst, omdat kerkelijk of burgerlijk gezag derzelver uitgave en verspreiding belet of den dichter vervolgd had[3]; en overigens was de dichtkunst bij haar eerste ontkiemen van zelve in strijd tegen de bekrompenheid van de eeuw en het geslacht, waaronder zij opstond, zoodat, van de stichtelijke liederen van ANNA BYNS tot de vrolijke kluchten van BREDERO toe, in de grootste verscheidenheid van vormen, door haar een duurzame aanval op de onwetendheid, zedeloosheid en dwaasheid der tijdgenooten gewaagd werd.

(1) Schildknaap. Ghy die mijn eige' stem te ruggekaatst, in 't oor
En antwoordt met mijn mondt, waar zyt ghy met uw wonder?
TIMON. Onder.

(2) Zie P. LANGENDYK Gedichten, Deel III, bl. 23, noot.

(3) Van dien aard is b.v. SCHRIVERIUS bijschrift op HOGERBEETS:

Dus keerde HOOGERBEETS uit Deenemark en Zweden,
Die 't ampt van Staatsgezant met luister kon bekleeden;
Dus was hy Hoorens roem, dus was hy Leidens raadt,
Dus sprak voor 't Vaderland, der droeven toeverlaat,
De steun der billykheid, de vader van 's Lands wetten,
Dat opregt Hollands hart, dat voorbeeld zonder smetten.
O moeder Holland, magh 't gevraegt zyn, waar is d' eer,
Waar is nu 't loon verdient, van zulk een vroomen Heer?

Van dien aard is VONDELS vers *op den bouw des Christentempels* te *Amsterdam*.

Wij worden door deze aanmerking tot eene tweede gevolgtrekking gebragt, omtrent een gelukkig voorteeken, waaronder onze poëzij te voorschijn trad, maar waarvan het hoogst onzeker is, of wij hetzelve meer aan het inzigt der rederijkkamers, dan aan den aard der kunst zelve of aan den zamenloop der omstandigheden hebben dank te weten. Het voorteeken, dat wij bedoelen, is het bewust of onbewust begrip van de onafhankelijkheid der kunst. Immers ligt in haar wezen, dat zij zich zoo veel mogelijk door en in zich zelve tracht te volmaken; het ideale schoon is haar rigtsnoer, maar zij komt slechts tot deszelfs besef door eene gestadige veredeling van den kunstzin in den mensch, door getrouwe opvolging der wetten, die zij zelve geeft; allerminst erkent zij de zoo vaak conventioneele voorschriften van kieschheid en gewoonte. Zoo begreep GOETHE de kunst; de negentiende eeuw heeft zijne stem gehoord, maar om met HOOFT te spreken:

> 't Vee staat en gaapt er naa, en heeft er toe geen ooren.

Zoudt gij meenen, dat de zestiende eeuw het denkbeeld van de onafhankelijkheid der kunst in het afgetrokkene zou begrepen hebben? Zelfs voor den geest van VONDEL was hetzelve niet levendig. De scherpzinnige, wereldburgerlijke HOOFT gevoelde er misschien iets van.

Intusschen, zóó naauw is dit begrip met het wezen der kunst verwant, dat er zich zelfs in dien tijd sporen van vertoonden; sporen, aan den toenmaligen toestand der maatschappij geëvenredigd. Want eensdeels predikten de rederijkkamers de gelijke regten aller menschen in het gebied der kunst, en de nederige handwerksman ontving, naar gelang zijner talenten, een' rang naast of boven den edelen ridder; anderdeels ondervond de ontkiemende poëzij de bescherming des aanzienlijken, en de kamer werd eene onschendbare vrijplaats voor gevoelens, die het gevaarlijk zou geweest zijn in ongebonden' stijl voor te dragen, totdat eindelijk ook deze vrijheid, een tijdlang onderdrukt, eindelijk te dreigender uit den band sprong, en eischte en roofde hetgeen vroeger welwillend twas toegestaan.

Dat door het eerstgenoemde vaak sluimerende talenten uit minderen stand tot het beproeven hunner krachten zijn opgewekt, dat de dichterkroon hun des te heerlijker scheen, doordien zij met dezelve aan de zijde der aanzienlijken des Lands of boven dezelve stonden, willen wij niet ontkennen. Hoe toch zouden wij de Amsterdamsche Kamer met haren veelbelovenden kweekeling VONDEL vergeten? Doch niet iedere Kamer had, zoo als zij, mannen van smaak en geleerdheid, tucht en goede zeden onder hare leden of tot haar hoofd. Vaak drongen zich onbeschaafde lieden, die hun handwerk en hun huisgezin om onbeduidende rijmelarij,

en het gezelschap van vrolijke makkers, verwaarloosden, in hun midden niet alleen, maar verhieven zich tot het voeren van het hoogste woord. Dus verging het zelfs den Amsterdamschen *Eglantier*, die eens onder zijne kweekers ROEMER en SPIEGHEL en HOOFT geteld had. Toen JAN TEN GROOTENHUIS in 1611 eene poging tot deszelfs herstel aanwendde, weigerde Muidens Drossaard op andere voorwaarden zijne medewerking, dan wanneer ‘den onnutten en ongebondenen, die alleene tegens de geregeldheit schoorvoeten, belast werde op boete van geweldt, haar der kamere te onthouden.’ Maar zoo weinig hielpen de bemoeijingen der aanzienlijken, dat BREDERO in 1615 den broederen toeriep:

> Besiet de kaerten self en overleest de Namen,
> Van over twintigh jaer, ghy sult schrickend u schamen,
> Dat ghy nu met dit schuim zoudt komen hier ten pronck,
> Of in de schouplaats, daar eerst niets dan goudt en blonck.

en zich niet ontzag de toenmalige toongevers

> Dit wraeck-goed, dit uytschot, dees onwetende buffels,

te noemen. Met weerzin zagen bezadigde en ernstige lieden, hoe de jeugd in het midden van zulke gezellen tijd en geld en vernuft verkwistte.

> Veel neuswyse menschen

zegt een rederijker uit den boerenstand,

> sprekender te veul op,
> Dat men syn moye tyt verquist met sulcke aperye,
> 'T was best dat men wat leerden, daer men mee mogt bedyen,
> Dat doe ick, en diet met wat te winnen houwe
> Veel beter de ploegh ghedreven, als dat men hem met sulke leuren bemoeijen souwe.

Het gevolg van dit alles laat zich denken. De betergezinden zonderden zich van den gemeenen hoop af, COSTERS Akademie werd opgerigt, en de enkele groene loten, die den verdorden *Eglantier* overschoten, werden op dien jeugdigen, frisschen, krachtigen stam ingeënt.

Intusschen verdiende de oude omgehouwen tronk eerbied. In zijne schaduw had zich eenmaal de vrijheid van denken en spreken ontwikkeld; met het geheele vaderland had hij de ruwe stormen gedeeld, die deszelfs onafhankelijkheid en godsdienst hadden bedreigd. Het is waar, de kunst, die doel had moeten zijn en blijven, was vernederd, om het middel ter verspreiding van gezuiverde begrippen te worden; doch de gevolgen waren daarvan voor het vaderland heilrijk geweest. In den Spaanschen tijd waren het vooral de aanvallen op de Geestelijkheid, waarmede het vernuft der Kameristen zich scherpte. De Amsterdamsche Kamer had zich reeds in 1553 door zoodanige stoutmoedigheid onderscheiden en de ongenade van het alles behalve verdraagzaam Bestuur op den hals gehaald; onder ALVA'S schrikbewind, die zijne

ijzeren vuist met looden zwaarte op *Hollands* hoofdstad liet rusten, was het zuchten naauwelijks, het mompelen geenszins geoorloofd. Maar in de overlevering echter bleef de oude vrijheid der rederijkers bestaan, en na de omwenteling van 1578 zou voorzeker het lang gepreste gemoed tot weerwraak zijn overgezwaaid, indien toen niet mannen als SPIEGEL, COORNHERT en VISSCHER, de teugels der oude Kamer in handen genomen, en luide verdraagzaamheid jegens andersdenkenden gepredikt hadden. Zulks viel weinig in den smaak der geestelijken, en, gelijk vroeger de monniken de gezworen vijanden der kameristen geweest waren, erfde de veete op derzelver betere opvolgers over. De Synode te *Delft*, in 1596 gehouden, hief over de buitensporigheid der rederijkers luide klagten aan, en beproefde derzelver wering van de Overheid te verkrijgen. De tegenstand zettede op hare beurt de aangevallen dichters schrap. Het schimpen en steken en stekelen raakte meer en meer in zwang, en wanneer, in BREDEROOS *Moortje*, LICHTHART zijne makkers aanraadde de rederijkkamer te bezoeken, met de woorden:

> Komt gaen wy op de Hal, en sien de geesten spelen,

antwoordde zijn gemoedelijker medgezel:

> Ick mach soo langh oock by geen Reden-ryckers syn;
> Want dit volckje wil steets met allen menschen gecken,
> En sy kunnen als d'Aep haer afterst niet bedecken.

Hadden eenmaal de rederijkkamers der Hervorming, door het voordragen van derzelver leerstellingen, eenen krachtdadigen steun geboden, ook naderhand meenden zij zich, verder dan het gebied der kunst reikte, op het doornige veld der godgeleerde twisten te moeten begeven. Sommigen, zoo als die van *Haarlem*, schaarden zich aan de zijde der Contra-remonstranten[(1)]. De *Amsterdamsche* echter vermeed, zoo wij gelooven, aanvankelijk partij te kiezen, maar verkondigde luide hare verdraagzaamheid en stijfde de partij der politieken, die allen twist in zijne geboorte wenschten gesmoord te zien. Zelfs de jonge *Brabandsche* Kamer, die, sedert hare verplaatsing naar *Amsterdam*, de vijandin harer oudere zuster geweest was, schijnt dit gevoelen te hebben voor-

(1) Bij hare herstelling in 1613 gaf zij de vraag op:

> Of Godts ghenade, door Christi lyden, en 's Geest kracht,
> Ons salicheid, maer ten deel of geheel heeft gewracht.

Naar welke zijde haar gevoelen overhelde, blijkt uit de voorrede der uitgegeven antwoorden, waarin de Broeders beweren: ‘dat al de ghene, die haer inbeelden in gheestelicke saken een vrijen wil te hebben, met recht niet segghen moghen, haer salicheydt alleen te bestaen, in dat goddelyck, eewig, drie-eenich Wesen.’ Zie W. KOPS, Schets eener geschiedenis der rederijkeren in de Werken der Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leyden, II Deel, p. 288, 289.

gestaan. Bij de inkomst althans van Prins MAURITS in 1618 vertoonde zij, hoe MENENIUS AGRIPPA door zijne wijsheid de verschillen der burgers had gedempt, en gaf, door het plaatsen van een vierregelig versje in haren triomfboog, den Prins dezen raad:

> MENENIUS AGRIPP 't oproerich Rome stilde,
> Beloofd' hy d' oude wet ghetrou invoeren wilde;
> Alsoo nu Nassaus Helt beyvert 's Heeren werck,
> Strydt soo hy trouwlyck plach voor 't Landt, nu voor de Kerk.

Zoo werd de dichterschool de tegenhanger van den kansel: COSTER, wiens vinnig vernuft de kerkelijken in het algemeen met ziedenden haat vervolgde, VONDEL, wiens godsdienstig gevoel hem aandreef, openlijk de zijde der verdrukte Remonstranten te kiezen, stijfden den ijver der mindere leden tegen de heerschende Kerk. In 1631 kwam, ter zake van het toen aanhangig geschil over den eed der schutterijen, en het vervolgen der plonderaars, een scherp vraagdicht van de Academie in het licht; HOOFT, de voorzigtige HOOFT, noemde hetzelve ‘eene van die krijgsgranaten, die, zwanger van dood en bederf, niet en baaren, om ter wereld te brengen, maar om daaruit te helpen.’ Doch al was een geestelijke kampioen onder zoodanig geschut gesneuveld, beklaag hem niet, lieve Lezer! om den wil zijner zaak. Hij had voorzeker met eere zijn vaandel verdedigd, en vóór zijn sterven gewis menigen vijand doodelijk gegriefd. Had VONDEL b.v. de Geestelijkheid hard ten toon gesteld, wanneer hij dezelve in den persoon van den heerschzuchtigen EURYPYLUS ten tooneele voerde, de predikant CLOPPENBURGH verstond de kunst om den bal terug te kaatsen, en schold VONDEL op zijne beurt voor Sociniaanschen wederdooper en noemde zijn geschrift ‘meer dan Turcksche lasteringen van den Wederdooperschen Geest, tegen de Dryeenigheijt Godts’[(1)].

V.

Wij verbonden de namen van Dr. SAMUEL COSTER en JOOST VAN DEN VONDEL, deels omdat wij beiden, gedurende den afwisselenden loop van VONDELS leven, naauw vereenigd vinden, deels omdat beiden aan het hoofd der partij stonden, die der heerschende Geestelijkheid eenen duurzamen haat gezworen had, deels omdat de invloed van den eersten op den laatsten, in den gezegden kampstrijd, duidelijk zigtbaar is. En toch bestond er een groot verschil tusschen beiden. Had de vader van COSTER voor de vrijheid bij *Heiligerlee* gestreden, VONDELS voorouders hadden om het geloof geleden; was Dr. COSTER, zoo het schijnt, rijkelijk met middelen

(1) Zie de voorrede voor: POPPIUS EURYPYLUS ofte korte ontdeckinghe der Bedrieghelyckheydt van de oogh-schynende Enghe-Poorte EDUARDI POPPII, Amst. Ao. 1626.

gezegend en tot een zeker aanzien geklommen; VONDEL worstelde nu met, dan buiten zijne schuld, met gebrek en kommer; had de eerste, zoo als hij door het doordrijven zijner nieuw gestichte Academie bewees, in zijn karakter al de kracht en standvastigheid, die hem in de letterkundige wereld tot een geducht partijhoofd verheffen kon, VONDEL miste veel van die zelfstandigheid en volgde met een meer buigzaam karakter den stoot door anderen gegeven, dikwijls mompelende en zuchtende en schoorvoetende; was Dr. COSTER een gezellig dischgenoot, wiens vrolijke luim hem in het huisselijk verkeer nooit verzaakte; reeds vroeg had diepe zwaarmoedigheid VONDELS breed gewelfd voorhoofd als eene donkere onweêrswolk over de vuurschietende oogen nedergeperst; stond aan COSTER het doel, dat hij in den strijd met het kerkelijk gezag beoogde, helder voor den geest, en nam hij met de verwachting der overwinning den kamp op zich; in VONDEL was iets van die onheilspellende prikkelbaarheid, die haar slagtoffer nimmer rust belooft, maar hem dreigt tot een' martelaar zijner ontevredenheid met de omstandigheden te maken, zonder het echte merk van den martelaar, het edele, zwijgende lijden, te bezitten. Zoo was het ook hier bestemd, dat de meerdere den mindere zou dienen. Want meer, oneindig meer dan COSTER was VONDEL als dichter, meer, oneindig meer als opregt godsdienstig mensch. Het is waar, hij verzaakte het geloof, hetwelk eenmaal zijne pen met kracht verdedigd, zijn hart, zoo wij gelooven, met warme overtuiging omhelsd had. Maar wanneer anderen in VONDELS overgang tot de Roomsche Kerk slechts eene daad van eigenbelang zoeken, dan vergete men zoo vele andere omstandigheden niet, die ons dwingen het oordeel aan Hem over te laten, die aller harten kent. Was zijne moeder zelve niet in de Catholijke Kerk gedoopt? hadden zijne oogen zich niet voor het daglicht ontsloten, te midden der heilige praal van het Bisschoppelijke *Keulen?* hadden de twisten, die zoowel de Doopsgezinde als de Gereformeerde Gemeenten verscheurden, geenen pijnlijken indruk op zijn vroom gemoed gemaakt? Zou de poëzij, waarin hij zich verdiepte, en die hem gedurig al de glorie van *Jeruzalem* met haren tempel en wierookvaten en heilige rei van priesteren voor de verbeelding riep, zijnen zin niet ontsloten hebben voor al den uitwendigen luister van de Roomsche eeredienst? Men overwege, hoe zijne neiging voor de Moederkerk reeds in zijn treurspel *de Maagden* dóórschemerde: hoe hij, na zijnen overgang, zijn genomen besluit niet verbloemde, maar zich des noods als een martelaar voor zijne zaak blootstelde[1]. Men vergete eindelijk

(1) HOOFTS Brieven, 208: ‘VONDEL heeft een veirs gemaakt op 't wonder, waaraf de Heilige Steê haaren naam draaght: en laat het openbaarlyk voor de boekwinkels ten toon hangen, gelyk de voorvechters de messen in de luifen steeken, om de oogen van de verbygangers te tergen, als met zeggen, wie 't hart heeft, pluike. My deert des mans, die geenes ding eerder moede schynt te zyn, dan der ruste.’ enz.

de voorbeelden niet van zoo vele beroemde mannen, wier geprangde en geplaagde gemoederen (en dat was VONDELS gemoed meer dan van iemand!) in den schoot der Moederkerk als het ware eene ruste des grafs zochten.

Wanneer ik van VONDELS godsdienstigheid spreke, dan geef ik hiermede te kennen, dat in al zijne schriften, zijne hekeldichten zoowel als zijne treurspelen, innige eerbied voor het Opperwezen, vurige aankleving van het Evangelie, diep gevoel voor de verhevenheid van deszelfs leer en voorschriften doorstraalt. De gelegenheid zal zich voor ons aanbieden, dit later in zijn *Decretum Horribile* en zijnen *Palamedes* aan te toonen. Thans zij het genoeg, op zijn treurspel *de Gebroeders* te wijzen. Ware deze stof in handen van COSTER gevallen, ABJATHAR en *zijn rei* waren voorzeker als listige, heerschzuchtige priesters afgebeeld, die den zwakken DAVID als speelbal misbruikten, om hunnen eigenen bloeddorst aan hunne vijanden te koelen. Geheel anders VONDEL: in de uitroeijing van SAULS geslacht ziet hij eene billijke daad der Goddelijke regtvaardigheid; in DAVIDS gehoorzaamheid eene grootheid van karakter, die slechts door ABRAHAM in het offer zijns zoons geëvenaard werd. Het zedelijk menschelijk gevoel van den dichter strijdt onophoudelijk met hetgeen hij als Gods woord eerbiedigt, en even als de DAVID, dien hij voorstelt, offert hij het eerste aan het laatste met pijnlijke aandoeningen op.

Het zou ons niet moeijelijk vallen, uit de Godsdienstige gezindheid, waaraan VONDEL door geboorte en overtuiging verknocht was, ook den oorsprong zijner staatkundige meening af te leiden. De Doopsgezinden toch, gelijk zij ons vaderland van den beginne af door de verspreiding van het begrip van kerkelijke en burgerlijke vrijheid eene dienst bewezen hadden, nimmer genoeg gewaardeerd, sloten zich ook in den wedstrijd tusschen OLDENBARNEVELD en MAURITS geheel aan de zijde der Provinciale Staten aan, en waren de ijverige raadslieden van onderlinge verdraagzaamheid en van vrede, zelfs met den buitenlandschen vijand[1]. Zij, die VONDELS

(1) Doen bleef de vyant staen, verstelt en seer verslaghen,
En dacht het is nu tyt van Treves te gewaghen,
En crycht hier een Papist, en daer een Remonstrant,
Een lossen Lybertyn of Menist aen de hant.

Zie de *Vruchten van 't monster van den Treves toeghevoeght aen de Ed. Heeren en Vaders van Gods kercke ende aen allen Patriotten van ons lieve Vaderlandt en Oost- en West-Indische Compagnie. Gedruckt* 1630.

overtuiging in het eerste tijdvak van zijn leven verdenken, mogen toezien, hoe zij de eenstemmigheid verklaren, welke zijne politieke en godsdienstige gevoelens aan die zijner geloofsgenooten verbond. Werkdadigen invloed kan ook het verkeer gehad hebben, waaronder VONDEL zich van jongs af bevond. Zeker behoorde hij van toen af tot dien kring, welke in den Oud-Burgemeester HOOFT het echte modèl van Hollandsche deugd waardeerde, en innige dankbaarheid voor bescherming of ondersteuning hechtte hem aan het geslacht van dien eerwaardigen grijsaard, en aan anderen, die zijne staatkundige beginselen omhelsden of voortplantten, zoo als de VAN BEUNINGENS, de VLOOSWYCKEN, de BURGS, de GRAEFS, de BICKERS.

Maar bijna schaam ik mij, aan den invloed van anderen te wijten, hetgeen het allereerst aan des dichters eigen' geest en aanleg behoorde toegeschreven te worden. Of zou hem in de belangen des vaderlands stem noch meening zijn toegekomen, omdat het ongeluk der omstandigheden hem elders had doen geboren worden? Maar van vaders en moeders zijde uit Nederlandsch bloed gesproten, had hij zoo al niet deszelfs lijden gezien, ten minste daarvan de wrange vruchten geplukt. Het Land, waar hij het eerste levenslicht ontving, was voor zijne ouders een Land van vreemdelingschap, waar zij reikhalzend uitzagen naar den tijd, waarop de vaderlandsche bodem hen weder onder zijne kinderen zou opnemen. Misschien had hij reeds als zuigeling den naam van dien dierbaren grond gestameld; misschien onbewust op hunne knieën geweend, wanneer hunne verrukking over den zegen, die aanvankelijk op dat Land rustte, hun tranen van dankbaarheid in de oogen deed wellen; derwaarts was hij in het prilste zijner jaren als naar een beloofd Land heengevoerd, en wanneer hij dat *Holland* zag in het volle genot van deszelfs jeugdige kracht, zou dan niet reeds de gelijkheid van jaren den wensch bij hem geprikkeld hebben, om met deszelfs jeugd te rijpen, met deszelfs rijzenden luister zijnen eigenen roem te verbinden?

Het schip, hetwelk *Hollands* Palladium, de vrijheid, binnen zijne houten wanden verdedigde, was, na het doorstaan van schier onlijdelijke stormen, door de bescherming des Almagtigen, door de zorg van getrouwe stuurlieden, voor het oogenblik in eene veilige haven, op eene kalme reede, teruggebragt. Met de ijverigste inspanning van krachten togen de wakkere schepelingen aan het werk, om het ontredderde vaartuig op nieuw op te tuigen. De her- en derwaarts verstrooide schipbreukelingen, of zij, die bij het vroeger dreigen van den nood

> Aan 't naaste land hun leven in de boot

geborgen hadden, verzamelden zich weder tot hunne oude leed-

en lotgenooten. Een frissche wind van voorspoed deed de zeilen zwellen; de wimpel der onafhankelijkheid wapperde door de lucht; helaas! geene schoone verwachting wordt in al haren omvang vervuld. De twist tusschen de stuurlieden bragt op nieuw het schip in gevaar; de pas verjaagde onweêrswolken verduisterden op nieuw de kimmen; wantrouwen, haat en wraakzucht verdeelden de schepelingen. Dat was, om met VONDEL te spreken, wiens heelden wij tot dus verre bezigden:

> Het onweêr dat het roer vermande,
> Toen 't groote schip van Hollant strandde.

Maar wie onder de togtgenooten rustig en kalm den dreigenden nood moge afgewacht hebben, VONDEL voorzeker kon dit niet. Zijn door zwaarmoedigheid en ongenoegens overprikkeld gestel, zijn voor den invloed van anderen ligt vatbare geest, zijne luim, zijne warme vaderlandsliefde bovenal, alles zette hem aan, om, des noods met gevaar van vrijheid en goed, zijne stem te doen hooren; zelf beschreef hij dezen toestand krachtiger, dan wij zulks vermogen:

> Waarheid (dat 's al oud) vind nergens heil noch heul,
> Dies acht men hem voor wys, die vinger op den mond leit,
> O, kon ik ook die kunst: maar wat op 's harten grondt leit,
> Dat welt me naar de keel: ik wordt te styf geparst,
> En 't werkt als nieuwe wyn, die tot den spons uitbarst.

Wat nog aan dit alles ontbrak, om VONDEL tot hekeldichter te vormen, vergoedde zijne dichterlijke eerzucht. Die werd door de vervolging, welke zijne stoutheid ondervond, geprikkeld, omdat dezelve bewees, hoe zeer zijne pijlen hun doel getroffen hadden; die werd aangemoedigd door de aanzienlijken zijner partij, die in den dichter het scherpste wapentuig zagen, om hunne vijanden te grieven[(1)]; die werd aangehitst door het genot van de grieven, welke zijn vinnig vernuft aan deszelfs slagtoffers had toegebragt. Gescholden en gehaat, vlugtende en door aanhoudende geldboeten geperst, door zijne bloedverwanten gewaarschuwd, van tijd tot tijd door meer gematigde mannen, zoo als HOOFT[(2)], verlaten,

(1) Indien het verhaal genoeg gewaarborgd is, strekt het weinig tot eer van de gematigdheid van den anderzins voortreffelijken ALBERT KOENRAADSZ. BURG, dat hij VONDEL tot het schrijven van een treurspel, den dood van OLDENBARNEVELD ten onderwerp hebbende, aangemaand en daardoor de eerste aanleiding tot het schrijven van den *Palamedes* gegeven heeft.

(2) Ongunstig oordeelde insgelijks over de hevigheid des dichters diezelfde Heer VAN SCHAGEN, welken hij in zijn' *Harpoen* hoogelijk wegens het bedwingen van de stoutmoedigheid eens ijverigen Predikants geprezen had. HOOFT schrijft daaromtrent Brief 50: ‘Ik vind mij bedroogen in de meeninge, dat de Heer ‘VAN SCHAGEN den schrijver van den Harpoen grooten dank zoude weeten, ende verstaa, dat zijne Ed. met ernst verklaart, zij zoude hem, wist zij wie hij waare, doen gevoelen dat haar leedt is, voor alle werelt uitgekreeten te worden, als een persoon, die zijnen lust naame in 't draagen van roem op zulk eene verrichtinge, tegens zijnen Prediker. Waaraan UE. bevindt, dat de voorzienigen en wereldwijzen den naam schuwen, van der partijdigheit meer toe te geven, als der noodt.’

scherpte dit alles slechts de vinnigheid des dichters, die het zich bitter beklaagde zijne hevigste hekeldichten ten vure te hebben gedoemd, op een oogenblik, dat hij zich voor de nasporingen der Overheid in het huis zijner zuster moest schuil houden.

Men heeft in VONDELS treurspelen, vooral in zijne gesprekken, niet ten onregte eene zekere zonderlinge schrepte van uitdrukking berispt, die de achtbaarheid der tragedie kwetst en vaak tot eenen boertigen wedstrijd van schampere geestigheid afdaalt. Bij HOOFT vindt men dit gebrek weinig, bij COSTER treft men slechts lange vervelende redeneringen aan; bij JAN VOS vertoont zich hetzelfde verschijnsel als het gevolg van den driesten wansmaak diens stouten dichters. Maar de geestigheden van VONDEL hebben iets, dat gij wel aardig vindt, dat in weerwil van u zelven uwe lippen krult, dat gij hoogelijk prijzen zoudt indien het in een Saterspel, niet in een Treurspel voorkwame. Of is het niet aardig, zoo als JOSEPHS broeders den hun om genade smeekenden knaap antwoorden:

> Rys op, het is geen wys, dat koninklijke zielen
> Zich buigende in het stof voor onderdanen knielen.

Zijn SIMEON en LEVI niet meermalen geestig, wanneer zij den door zijn geweten gefolterden JUDA zoeken gerust te stellen; wanneer zij tegen den stoutmoedigen RUBEN uitvaren? Maar wie kent die gesprekken uit JOSEPH in *Dothan*, wie kent den twist van CHAM en NOACH niet, al ware het ook bij wijze van spel en jokkernij?

Liever erkennen wij in dit gebrek de oorspronkelijke levendigheid van luim, de bijtende levendigheid van het vernuft van VONDEL. Althans, schoon wij geenszins willen beweren, dat onze eerste dichter altoos de wetten van goeden smaak en kieschheid hebbe geëerbiedigd, aarzelen wij dáár, waar VONDELS geest tot het platte en walgelijke afdaalt, zulks toe te schrijven aan gebrek van smaak voor hetgeen wezenlijk edel, rein en welluidend is. Hij heeft hierin veeleer, onzes inziens, óf de bedorvenheid zijns tijds gehuldigd, óf de reeds op zich zelve scherp gepunte pijlen moedwillig in zwaveldamp en stank gedoopt, om de wonden, welke hij toebragt, nog walgelijk bovendien te maken. Want, waar hij kiesch moest zijn, wist VONDEL zóó zeer als iemand reinheid van woorden en gedachten te paren. Gij herinnert u zijne

beschrijving van EVA. Maar onverdiend blijft nog uit onze bloemlezingen het schoone gesprek van ADONIAS en ABISAG geweerd. Ziet, hoe de blozende maagd met schuchtere schaamte te voorschijn treedt als het morgenrood, waarmede zij vergeleken wordt; met hoeveel Oosterschen eerbied zij de vurige betuigingen van den Koninklijken Prins verneemt; hoort met hoeveel talent deze op zijne beurt de ongeschiktheid van eene huwelijksvereeniging, op het oogenblik dat alles nog om zijnen vader rouw draagt, bemantelt; maar vooral bewondert die mengeling van jeugdigen hartstogt, met de godsdienstige reinheid van de maagd, die den koninklijken Profeet in hare armen gekoesterd had: dit tooneel moet den hardnekkigsten tegenstander overtuigen, hoe zeer VONDEL het betamelijke niet alleen kende, maar ook, des vereischt, wist te eerbiedigen.

VI.

Wij zijn van voornemen, bij de verdere beschouwing van VONDELS hekel- en schimpdichten, minder de tijdorde in acht te nemen, omdat zich VONDELS staatkundige overtuiging meestal getrouw bleef; maar liever dien gang te volgen, welke wij vroeger meenden, dat de Natuur voorschreef. De weinige Gedichten derhalve, die uit een hooger dichterlijk standpunt als gispingen van den geest der eeuw en de begrippen van den tijd ontboezemd kunnen schijnen, laten wij voor het oogenblik rusten; maar maken onzen aanvang met dezulke, die de vrucht zijn eener verontwaardiging door een enkel feit opgewekt, tegen bijzondere personen gerigt, en berekend, om op de menigte te werken; tot dezulke inzonderheid, die den in die dagen niet ongewonen vorm van straatlied hadden; en wanneer wij de ontleding van den dusgenoemden *Rommelpot in het Hanekot* op ons nemen, handelen wij volgens de overtuiging, dat geen ander meer door fijne luim uitmunt, of meer in staat is aan te toonen, hoe zeer VONDEL met hart en ziel in het lot zijner woonstad, en in de woelingen van hare burgerij gedeeld heeft.

Wij verzoeken u, lieve Lezer! nog eens u te herinneren, wat wij van de onderlinge verhouding der Amsterdamsche burgers, van de geäardheid hunner Predikanten, van den wedstrijd tusschen de rederijkkamer en den kansel gezegd hebben, en willen u thans kortelijk de aanleidende oorzaak tot het gemelde schimpdicht opgeven.

De Paaschmaandag van het jaar 1626 had in *Amsterdam* een bloedig tooneel van burgertwist opgeleverd. Sedert het overlijden van Prins MAURITS was inzonderheid dáár ter stede eene meerdere overhelling tot gematigdheid zigtbaar geworden, en oogluikend werden door de Regering de Godsdienstige Vergaderingen der Remon-

stranten geduld. Zulks wekte den wederstand der Predikanten; DOUCHER en LE MAIRE, onder anderen, ijverden tegen eene verdraagzaamheid, die hun toescheen uit den Booze te zijn; maar boven allen spande SMOUT in hevigheid de kroon. ‘Indien de Heeren,’ riep hij, ‘hun devoir niet beter en doen in 't uitroeijen der ketteryen tot verbreydinghe van Godts en Christi Lof, soo sullen de kinderen, jae de steenen van de straet, den Heere daer in dienen.’ Zonderlinge voorspellingsgave! want op den bovengemelden dag werden de Remonstranten op hunne vergaderplaats hij de Montalbaanstoren eerst door het gekrijsch der straatjeugd, en vervolgens door het graauw, dat met steenen wierp, aangevallen. De gemeente werd verstrooid, het huis geplunderd, en eindelijk zelfs, opdat er geen spoor der ontheiliging zou overblijven, met afbraak gedreigd. Toen verscheen de Majoor HASSELAAR, een jeugdig krachtig man, wiens karakter het scherpe niet verloren had, waardoor zich zijn geslacht onderscheidde, en die met geheeler harte het gezag der Regering toegedaan was, op de plaats, waar het geweld gepleegd werd. Vergeefs tracht hij het graauw te overreden, de plundering te staken: hij krijgt slechts scheldwoorden, en het verwijt, dat zijne zuster mede in de Arminiaansche Vergadering geweest en zijn kind dáár gedoopt was, ten antwoord. Door zoodanigen tegenstand, door de hernieuwde dreigingen der gemeente verbitterd, geeft hij last op de menigte twee schoten te lossen, en, doodelijk getroffen, stort één der oproermakers ter neder. Dit deed de menigte uiteen stuiven: de soldaten werden meester van het geplunderde huis, maar met het vallen der duisternis scholen op nieuw de ruwe gasten te zamen; het gestorte bloed had hen te meer verbitterd, en uitgestrooide berigten omtrent plakkaten van den Prins tegen de Arminiaansche vergaderplaatsen zetteden andermaal hunnen moed schrap, om zich tegen het gezag der Regering te verzetten. Toen viel er een derde schot op goed geluk in den duister. En toen ook dit wèl getroffen bleek te zijn, holde het graauw in dolle vaart met het lijk door de stad, sleepte het eerst voor de deur van den Burgemeester VAN NECK, vervolgens voor die van den Burgemeester VLAMINGH VAN OUDTSHOORN, ten einde het als een bloedig verwijt in hunne huizen te werpen.

Eerst des anderendaags met het vallen van den avond werd de rust geheel hersteld: drie der belhamels, en onder deze zekere SWART, Kapitein in dienst der West-Indische Compagnie, waren in hechtenis geraakt, en men verwachtte, dat het strengste vonnis over hen zou geslagen worden. Maar hoogst verschillend waren de oordeelvellingen over het gebeurde. HASSELAAR ontging de berisping niet van voorzigtige vreesachtige burgers, die zich herinnerden, hoe grievend eene dergelijke bloedstorting te *Rotterdam*, waarvan een Remonstrants-

gezinde het slagtoffer geweest was, de breuk van den burgertwist had verwijd. Hevige Contra-Remonstranten, zoo als JAN WILLEMSE BOOGAERDT en SIMON VERDOES, hadden hem openlijk als moordenaar uitgekreten; bij anderen ontving hij den naam van den *onbesuisden Jonkman*. Vooral was de meening over de gesneuvelden verschillend. Stellig beweerde men, dat het laatst gevallen slagtoffer aan de plundering onschuldig en slechts een bloote toekijker geweest was(1). Volgens hen, zou de gevangen SWART, toevallig voorbijkomende en het lijk van den ongelukkige ziende, door toorn en mededoogen bewogen, een' aanval op het huis, waaruit het schot gevallen was, gedaan, en de soldaten, zonder iemand te kwetsen, verdreven hebben: een ander als medepligtig schuldige matroos zou zelfs den persoon van HASSELAAR bij zijnen aftogt beschermd hebben(2). De Amsterdamsche Geestelijken inzonderheid trokken zich de zaak der menigte aan. SMOUT en CLOPPENBURG vervoegden zich bij Burgemeesters, om voor den gevangen' SWART te spreken. De woorden van den eersten omtrent de plunderaars haalden wij vroeger reeds aan. LE MAIRE gaf op den kansel den Remonstranten openlijk de schuld van het gebeurde; TRIGLAND, voorzigtiger dan de overigen, bad: ‘Dat die mochten gheweert worden, die oorsaeck waren van de Tumult, onlanghs in deze stadt voorghevallen.’ Slechts één der Predikanten, dezelfde welligt, die uit zijn huis de beroerte aanschouwd, en omtrent het geduld en de beradenheid van HASSELAAR onder zoo veel tergingen en gevaar eene loffelijke getuigenis had afgelegd, onderscheidde zich hierin van zijne ambtsbroeders. Hoe het zij, CORNELIS HANEKOP, die eerst sedert de verovering van *Breda* door SPINOLA herwaarts gekomen was, en zijn ambt derhalve nog geen vol jaar kon bekleed hebben, berispte overluid het gedrag der oproermakers, en vermaande het volk met kracht van redenen tot onderwerping aan deszelfs wettelijke Overheid. Zijne taal ontrustte den Kerkeraad, die ééns vooral besloten had het weren der Remonstrantsche vergaderingen en het handhaven der plakkaten door te drijven. Men verweet den ontrouwen mede-

(1) Anders de Remonstrantsgezinden. *Amsterdamsche Beroerte*, p. 7. De schrijver noemt hem een ‘welcke ook een fameus Dief was, gelyck men bewysen kan, en die ooc alhier tot *Amsterdam* tweemael in de boeyen heeft gheseten, en dat niet om syn deuchden.’

(2) Zie de *Remonstrantie van de Gedeputeerden der Synoden van Zuyt- ende Noort-Hollant, nopende de groote stouticheyt der Arminianen*. Van den matroos heet het: ‘De matroos hadde den voorsz. onbesuysden Jongman, die, om het Arminiaensche huys te beschermen, met bloote sweerden onder het volc sloegh, onder syn geweer gecomen synde, met eenen bloten opsteker in de handt, ghevraeght, of hy een Arminiaen of een Princegeus was: ende als hy verclaerde een Princegeus te wesen, onghemolesteert laten heenen gaen, segghende: Dat baet u uwe leven.’

broeder, ook in gewigtige punten der leer kettersche gevoelens voor te staan, en naauwelijks een jaar na zijne intrede werd HANEKOP, in weerwil der bescherming, die hij van Burgemeesteren genoot, door den Kerkeraad van het predikambt ontzet.

Ziedaar de aanleiding tot VONDELS schimpdicht. Het was, zoo als gij bemerkt, eene gebeurtenis, die plaatselijk Amsterdamsch was; een feit, dat, door de geringere menigte begonnen, zijne gevolgen tot alle standen had uitgestrekt, en in een' wedstrijd tusschen Overheid en Geestelijken was geëindigd; een geval, dat, zonder den Staat of der Kerk vreesselijke moeijelijkheden te berokkenen, echter de burgers der hoofdstad te meer ter harte ging, naarmate zuiverheid en regten van Godsdienst steeds derzelver hoofden het warmst plagten te maken. VONDEL, natuurlijk der zake van HANEKOP toegedaan, wapent zich bij deze gelegenheid noch met geesel, noch met harpoen, maar hij grijpt den *Rommelpot*, het oude wanstaltige muzijkinstrument, dat op zijn geklikklak de straatjongens aan het schreeuwen hielp, en de bewoners der achterwijken bij hoopen aan de voetstappen des spelers en zangers verbond. Eene onedelmoedige, maar natuurlijke scherts hechtte zich aan den geslachtsnaam van het bespotte voorwerp[1], en wie kon zich, met den naam *Hanekop* in het hoofd, weêrhouden, bij den strijd der Leeraars aan een hanengevecht te denken: te meer, daar TRIGLAND, in de oogen der vijanden de ACHITOPHEL der Geestelijkheid, reeds den naam van het *Kalkoensche Haantje* droeg, daar het alarmgeschreeuw van den kansel reeds lang bij kraaijen vergeleken, en het bij het gemeen een spreekwoord was:

> Wie hoord' oyt haen op een preekstoel soo reêlyck snacken,

daar eindelijk de Contra-Remonstranten zelve tot het gansche spotdicht door een ander aanleiding gegeven hadden, waarin zij hunne tegenstanders voor *Arme Hanen* uitscholden[2].

(1) Als voorbeeld eener diergelijke spotternij op namen diene de Remonstrantsche voorspelling:

> Als den *Pauw* laten sal te stygen synen staart,
> Wanneer de kreuple *Muys* sal kruypen onder d'aard',
> Wanneer partydigheyt niet meer sal wesen *Vooght*,
> Wanneer dat *Aertsens* raet niet meer sal zyn gedooght,
> Wanneer bloet-dorstigheyt gedwongen word te *Duycken*
> Wanneer men het *Cromholt* niet meer en sal gebruycken.
> Als *Mandemaker* met syn tuygh zal moeten voort.

(2) Zie hier een uittreksel uit het Liedeken van de *Arme hanen:*

> Men hoort desen armen haen, Syn veeren saen
> Altemet te korten sane En te scheren synen kam,
> Hoort eens an, 'T sou met hem dan anders gane.
> Dat men dees Hanen ter keur, Oock soo deur
> Den beughel lustich dede springhen,
> Hy soude syn kraijen saen, Wel laten staen
> En hy sou wel anders singhen.

Maar hetgeen VONDEL oorspronkelijk toebehoort, is de fraaije en geestige wijze, waarop het gekozen beeld door hem werd uitgewerkt; terwijl hij het hanenkarakter, zoo ver de fabel toelaat, nergens verloochent, schemert overal het onderscheid, dat er in de denkwijze der Predikanten viel op te merken, blijkbaar door. De Rommelpotspeler, voor zoo ver hij niet zelf den heeschen belagchelijken zang aanhief, zoo als het bekende schilderij van FRANS HALS hem ons vertoont, werd door een' knaap vergezeld, wiens uitgeput zingen en afgrijsselijke grimlach te duidelijk vertoonden, hoe alleen gebrek en de vrees voor de tirannij van zijn' sterkeren meester hem dwongen, stem en gelaat aan de geestigheid des gepeupels prijs te geven. Bij VONDEL zal die pijnlijke rol vervuld worden, door denzelfden boekverkooper, die aan de Nieuwe Kerk, als het ware onder de bescherming van het dáár vergaderend Consistorie, woonde, op wiens luifel *de Gereformeerde Catechismus* prijkte, en die de eer genoot, de Werken der Amsterdamsche Predikanten, inzonderheid de herhaalde vermaningen van TRIGLAND, in het licht te zenden. MARTEN JANSZOON BRANDT, dus was zijn naam, moest VONDEL helpen zingen; en hoe zuur de Dichter onderstelde, dat het gelaat zijns makkers staan moest, mogen de regelen bewijzen:

> Marten-broêr my dit holp zingen,
> Marten, Heerooms veingster Aap,
> Die staag ruikt aan 't haantje paap
> En op Farheers trom kan springen,
> *Marten*, die het al gelooft,
> En de spijker raakt op 't hoofd.

Doch de onverbiddelijke Dichter sleepte zijnen zanger mede, om de geheele geschiedenis van HANEKOP van den beginne af te vermelden. Hoe geestig is de eerste ontvangst en het beroep van HANEKOP door zijne ambtsbroeders:

> Alle Hanen, die ontfingen
> Broeder KOPPEN in het veen
> Broederlijk, en zoo het scheen
> Waren 't wonder zoete dingen.
> Maar het zuurde haast in 't vat:
> Duuren is een mooije stad.
>
> 't Was: laat KOPPEN met ons waken
> En te boom gaan binnen 't hek
> Als een speulnoot zonder vlek
> KOPPEN slangen kent en draken,
> En hy kraide vroeg en spa
> Op den tooren van Breda.

Maar KOPPEN:

> trouwe wachter,
> Kraaide eer de zonne blonk,
> Dat het door de venen klonk,
> Alle krajers lagen achter,
> Elk die scheen in 't krajen schor,
> Doen begon er een geknor.

Wij gaan verder; ziet, bid ik u, hoe juist zijn SMOUT, de dikke haan, dien gij op den voorgrond van het nevensstaand plaatje aanschouwt, en TRIGLAND, het kalkoensche haantje, zoowel in hun karakter als in die fijne trekken, welke hunne predikwijze onderscheidde, afgebeeld. Gij herinnert u, hoe de eerste eenmaal den Koning van *Frankrijk*, van het hanenland bij uitnemendheid, op den kansel mishandeld heeft. Ongaarne ziet hij, hoe de menigte naar de predikatiën van zijn' jongen ambtsbroeder toestroomt. Ben ik, roept hij,

> ben ik dan een dwaze
> Stoknar in het Hanevelt
> Dat myn poortklok niet en geit?
> Durf ik krajen op een Keunink,
> Op den Haan, die zit in top
> Met een kroontje op zen kop
> In zyn groote Hane-weuning?
> Ba! wat meenje, goede liên!
> Dat ik KOPPEN zal ontzien?
> Ik zal KOPPEN moeite brouwen
> En zijn ongenaaide rok
> Scheuren in het hoenderhok;
> 'k Zel hem veur een ketter schouwen.

Hoe voorzigtig, listig, fluweel zou ik bijna zeggen, spreekt daarentegen TRIGLAND:

> Haan *Kalkoen*, die kreet vol toeren,
> 'k Zou jou met myn pennen slaen,
> Datje deuzen vreemden Haen,
> Deuzen nieuweling gaat hooren,
> En jou ouwe krajers vliet,
> Liet ik 't om jou zwakheit niet.

Ondertusschen wordt de aanleiding tot het geschil tusschen HANEKOP en zijne ambtgenooten, de plundering van het huis bij den Montalbaans toren, en de gematigde toespraak van den éénigen Predikant onder de veertien anderen, geestig, doch kort verhaald. Doch wij kunnen niet alles aanroeren; anders zouden wij de uitdrukking niet voorbijgaan, waarin VONDEL regt in den geest zijner vijanden zegt:

> Want kyk, Isrels hok-gespuis
> Zogt Gods-martelaars te wreken.

Wij zouden vooral den tegen HASSELAARS geweldenarij opgeheven'

t.o. 216

kreet niet vergeten: doch wij haasten ons, den Dichter bij de verdere hanengeschiedenis te volgen. JAN WILLEMSE BOOGAARD, SIMON VERDOES, (*Trompman* geheeten naar den tromp op zijn uithangbord) en anderen komen te hoop geloopen, en sluiten zich aan de door HANEKOPS preken verbitterde Predikanten aan. Doch ik wanhoop iets ten voordeele van VONDEL te bewerken, indien gij de juiste naïve keuze der spreekwijzen niet bewondert in den thans op HANEKOP gedanen aanval:

't Was ga voort, geveinsde ketter,
Pak je voort, jy tovenaar
Altyd taai, en zelden gaar,
Christen zonder geest en letter,
Wye deur en ruime poort,
Ziel-verleier pak jou voort.

Het gevolg was, dat arme KOPPEN het duur bezuren moest:

Arme KOPPEN die moest gaan,
Uitgepikt van elken haan.

Waar zal de Dichter voor het geplaagde dier raad vinden? geene andere hulp dan bij de torenwachters, de ambtgenooten, als het ware, der hanen, aan wie nevens deze de waakzaamheid toevertrouwd is. Is het dan niet een uitmuntend fijne trek, dat de Regeerders der stad, die op het stadhuis in het torentje plagten te vergaderen, hier juist onder het beeld van torenwachters worden voorgesteld? Wat de Dichter hun raadt, ten einde de Hanen tot rust te krijgen, is voor onze ooren minder kiesch, dan het in dien tijd zal geklonken hebben; maar toch moet ik er om grimlagchen, dat de Dichter JAN WILLEMSE BOOGAARD, wien hij inzonderheid tot prooi zijner spotzucht koos, naar *Algiers* wil zenden, denkelijk om aan hem het opzigt over den Harem van den Dey toe te vertrouwen. Waardig wordt het geheele verhaal door het slot bekroond. Vóór het gasthuis stond in die dagen een overoud beeld van St. PIETER, met den haan aan zijne zijde. De Dichter slaat den spotzieken blik naar dien steenen haan, wien de vorige Roomsche Geestelijkheid nog heugde, omhoog en eindigt:

Sinte Peter,
Zoo ik vraag uw ouden Haan
Als hy ziet dit gekspel aan:
Maken 't jonge Hanen beter
Dan het ouwe hok veurheen?
'k Wed hy 't hooft schut en krait neen.

(*Het Vervolg in het volgend Nommer.*)

Vrouwe Sara Battle's gevoelen over Whist.
Naar Charles Lamb's *Essays*.

‘Een fiksch vuur, een blanke haard en de eisch van het spel,’ dit was de bekende wensch der oude Vrouwe SARA BATTLE (nu zaliger), die, boven alles (hare godsdienstoefeningen uitgezonderd), een goed Whistspel lief had. Zij was geene dier laauwe half- en halfspeelsters, die er niets tegen hebben, eene plaats in te nemen, wanneer u iemand ontbreekt, om een partijtje voltallig te maken, - die u verzekeren, dat zij er geen genot in vinden te winnen, - dat zij er van houden, het eene spel te winnen en het andere te verliezen; - dat zij een uur aangenaam aan eene speeltafel kunnen doorbrengen, maar dat het hun onverschillig is, of zij al dan niet spelen, en die partij, zoo deze eene verkeerde kaart opspeelt, verzoeken haar terug te nemen, en met eene andere te beginnen. Die onverdragelijke beuzelaars zijn de plaag van eene speeltafel. Eene dezer vliegen bederft het geheele zult; van dezulken mag men zeggen, dat zij niet kaartspelen; zij spelen spelende.

SARA BATTLE was niet van dat geslacht. Zij verachtte hen uit den grond van haar hart, even als ik, en zoude zich niet, tenzij in een zeer bijzonder geval, gewillig met hen aan dezelfde tafel hebben gezet. Een volslagen tegenstander was haar lief, zij hield van een' beslisten vijand. Zij vroeg geene inschikkelijkheid en had er geene. Zij haatte alle gunstbewijs. Zij verzaakte nimmer en zag het partij niet doen, zonder er haar streng voor te doen boeten. Zij vergeleek het spel bij een gevecht, en haar moed evenaarde haar talent. Zij hield haar goed zwaard (hare kaarten), niet als een danser. Hare houding was regt en statig; zij toonde u zoo min hare kaarten, als zij verlangde de uwe te zien. Ieder heeft echter zijne zwakke zijde en zijn bijgeloof, en ik heb haar, onder de roos, hooren zeggen, dat harten hare liefste kleur was.

Ik heb haar in mijn leven, - en in vele der beste jaren van hetzelve kende ik SARA BATTLE, - de hand niet naar hare snuifdoos zien uitstrekken, wanneer het hare beurt was op te spelen; gedurende het spel, zag ik haar nimmer eene kaars snuiten; zij schelde geen' bediende vóórdat het rustig was afgeloopen. Zij begon, noch duldde een afleidend gesprek gedurende hetzelve. Gelijk zij met nadruk opmerkte, kaarten waren kaarten, en zoo

ik immer op haar fraai gelaat onverholen' afkeer las, het was over de aanmatiging van een' jong letterkundige, dien men met moeite bewogen had een partijtje mede te maken, en die met voorzeker overdreven goedwilligheid verklaarde: dat er, naar zijn gevoelen, niets kwaads in stak, den geest, na ernstige studiën, nu en dan in vermaken van dien aard te ontspannen. Zij konde het niet verdragen, hare edele bezigheid, aan welke zij hare gaven toewijdde, in dat licht te zien plaatsen. Het was haar arbeid, haar pligt, de zaak, om welke te doen zij in de wereld was gekomen, en zij deed, zij volbragt dien; zij ontspande haren geest later, door de lezing van een boek.

POPE was haar lievelings-dichter, zijn *Geroofde Haarlok* haar lievelingswerk. Eens bewees zij mij de gunst, zijn beroemd Omberspel, in dat dichtstuk, na te spelen, en mij, met de kaarten in de hand, uit te leggen, in hoe verre het met Tradrille overeenstemde en in welke punten het er van verschilde. Hare aanmerkingen waren juist en geestig, en ik had het genoegen, het hoofdzakelijke derzelve aan Mr. BOWLES te zenden; maar ik vermoed, dat hij die te laat ontving, om er voor zijne vernuftige noten op dien Au teur gebruik van te maken.

Quadrille, zeide zij mij dikwijls, was hare eerste liefde, maar Whist had hare rijpere achting gewonnen. Het eerste, verklaarde zij, was schitterend, maar schijnschoon, volkomen geschikt om de jeugd te bekoren. De onzekerheid en snelle afwisseling van maats, - een wisselzin, die het standvastige Whist een gruwel is; - de verblindende oppermagt en koninklijke inhuldiging van den Spadille, - onvoegzaam, zoo als zij juist opmerkte, in de zuivere Aristocratie van het Whistspel, waar zijne kroon en zijn kousenband hem geene eigen magt over zijne adellijke broederen, de Azen, verleenen; de dolle ijdelheid, - zoo verleidelijk voor onervarenen, - alleen te spelen; boven alles de onwederstaanbare bekoorlijkheden van een *Sans Prendre Vole*, eene zegepraal, van welke in de mogelijkheden van het Whist niets gelijkends bestaat, niets daarbij komends te vinden is; ‘dit alles’, zeide zij, ‘maakt Quadrille een boeijend spel, voor wie jong en vurig zijn’; maar Whist was het *solider* spel, dát was haar woord. Het was een lange maaltijd, niet, zoo als Quadrille, een feest van brokken. Een of twee Rubbers konden in duur eenen geheelen avond tarten. Zij verleenden der vriendschap tijd, wortel te schieten; zij gaven gelegenheid, eene duurzame vijandschap te koesteren; - zij haatte de grillige, uit afwisselende kansen geborene en altijd onzekere bondgenootschappen van het andere. Die schermutselingen van het Quadrille, zeide zij, herinnerden haar de kleingeestige en kortstondige verdeeldheden der onbeduidende

Italiaansche Staten, door MACCHIAVELLI geschetst; immer van stand en betrekking veranderende, - heden bittere vijanden, morgen suikerzoete vrienden, - kussende en krabbende in éénen ademtogt, - maar de oorlogen van het Whistspel waren bij den langen, duurzamen en diepgewortelden weêrzin der groote Fransche en Engelsche natiên te vergelijken. Wat zij in haar lievelingsspel het meest bewonderde, was eene deftige eenvoudigheid. Er was niets geesteloos, niets overtolligs in. Er was geen nel in, als in het jasspel; geen roem, dat onredelijkste denkbeeld voor een redelijk wezen, dat iemand vijftig of honderd oogen mag eischen, omdat hij kaarten van dezelfde kleur ontving, zonder acht te slaan op de wijze van spelen, of de eigene waarde, of het regt van aanspraak der kaarten zelve; zij hield dit voor een Solocismus, zoo ellendig eene eerzucht in het kaartspel, zeide zij, als Alliteratie in een' Auteur. Zij had een' afkeer van oppervlakkigheid en zag dieper dan de kleur der dingen; de vier reeksen waren soldaten, dacht zij, en moesten elk eene eenvormigheid van kleeding hebben, om hen te onderscheiden; maar wat zouden wij van een' dwazen land-edelman zeggen, die er eene verdienste in zoude stellen, zijne boeren in roode rokken te kleeden, zoo zij nimmer in slagorde mogten worden gesteld, nimmer vuur mogten zien? zij wenschte zelfs, dat Whist nog eenvoudiger ware dan het is, en wilde het, naar mijn oordeel, van eenige sieraden berooven, die, uit hoofde der menschelijke zwakheid, ligt te vergeven zijn, neen! zelfs mogen worden aanbevolen; zij zag er geene reden voor, waarom men, door het keeren eener kaart, troef maakte. Waarom was eene kleur niet altijd troef? waarom had men tweeërlei kleuren, daar het merk der reeksen de kaarten zonder deze genoegzaam zoude doen onderscheiden?

‘Maar het oog, waarde Mevrouw! wordt aangenaam gestreeld door de verscheidenheid. De mensch is niet alleen een redelijk wezen, ook zijne zinnen moeten gevleid en bezig worden gehouden. Wij zien het in de Roomsch-Catholijke Landen, waar muzijk en schilderkunst menigeen' aan den voet des altaars doen aanbidden, dien uw kwakersgeest van zinnen-verdooving buiten zoude hebben doen blijven. Gij, gij zelve, Mevrouw! hebt eene fraaije verzameling schilderijen, - maar, beken het mij, dat ge nimmer, - hetzij ge in uwe galerij te *Sandham* onder die heldere meesterstukken van VAN DIJCK wandeldet, of de PAULUS POTTER'S in uwe zijvertrekken bezaagt, - dat ge nimmer zoo keurig een genot smaaktet, als u elken avond eene wèlgekozen verzameling van hofkaarten aanbiedt? de fraaije, ouderwetsche kleedingen, die aan herauten eener processie herinneren; het vrolijk, de zegepraal verkondigend scharlaken, de doodelijk wondende kromme sabels,

in sprekende tegenstelling met hetzelve; - de bleeke majesteit van de schoppens, - de boer in al zijne glorie!

‘Dit alles mag overtollig heeten, en zoo slechts hun naam op het gemeene bordpapier stond, zoude, zonder afbeelding, het spel er even goed om gaan; maar de *schoonheid* der kaarten zoude voor immer verloren zijn. Beroofd van alles, wat de verbeelding vleit, zouden zij dra ontaarden en gemeen worden. Verbeeld u eene ruwe houten plank of geel geworden trommelvel, in plaats van dat lief groen tafelkleed (het veldtapijt het meest nabijkomende), het geschiktst worstelperk voor deze hoffelijke kampvechters, een waardig tooneel voor hunne wedspelen en tournooijen! Verwissel deze fijn gedraaide ivoren viesjes (het werk van een' Chineeschen kunstenaar, die hun symbolum niet begreep, of hun waar doel even heiligschennend verachtte, als de onbeschaamdste daglooner van *Ephese*, die ooit de beeldekens der Godesse vernielde), verwissel ze voor kleine stukskens leder (het geld onzer voorvaderen) of krijt en een leitje!’ -

De oude Dame vereerde mijne gezonde logica met eenen grimlach, en ik heb altijd geloofd, dat ik aan hare goedkeuring van de, dien avond, door mij gehoudene rede, over haar lievelings-onderwerp, het legaat van eene allerfraaiste jas-tafel van keurig *Sienna*-marmer verschuldigd ben. Haar oom van moederszijde, WALTER PLUMER, (dien ik elders vermelden zal,) had haar van *Florence* medegebragt, - die jastafel en eene kleinigheid van vijfhonderd *Pound St.* vielen mij bij haren dood ten deel.

De eerste gift, die ik niet de minste schatte, heb ik met eerbiedige zorg bewaard, ofschoon zij zelve, om de waarheid te getuigen, nimmer zeer met het jassen was ingenomen. ‘Het is inderdaad een gemeen spel’, heb ik haar hooren zeggen, met haren oom twistende, die het zeer partijdig lief had. Zij kon het nimmer op zich verkrijgen hartelijk te zeggen: ‘ik heb honderd, ik heb vijftig oogen;’ - haar mond weigerde ‘jas en nel’ uit te spreken; zij noemde het een gemeen, een ontaalkundig spel. Ik zag haar eens een' Rubber verbeuren, (een spel om vijf dollars) omdat zij geen voordeel wilde trekken van den op te spelen boer, die haar zou hebben doen winnen, maar hetwelk zij had moeten eischen door de onbevallige verklaring: ‘Twee voor zijne hielen!’ Er is iets bijzonder edels in deze soort van zelfverloochening; SARA BATTLE was eene welgeborene!

Zij hield Piquet het beste kaartspel voor twee personen, ofschoon zij gaarne over de verwaandheid der termen spotte. Pique, Repique en Capot, dacht zij, waren niet van gemaaktheid vrij te pleiten. Maar spelen voor twee of zelfs voor drie personen, boezemden haar nooit veel belang in; zij had het vierkante

lief en verdedigde dus hare stelling: kaartspel is oorlogsspel, het einde is winst met roem, maar kaarten is oorlogen; schoon het spelen schijne! In een gevecht tot twee strijdenden bepaald, valt het doel, dat men zich voorstelt, te duidelijk in het oog; het is worstelen, maar geen oorlogen; door toeschouwers wordt de zaak niet veel verbeterd. Geen aankijker kan er belang in stellen, tenzij het eene weddingschap gelde, en dan is het alleen om het geld; uw geluk gaat hem niet uit deelneming in u of uw spel ter harte; drie personen is nog erger, een open oorlog van man tegen man zonder bondgenootschap of zamenzwering, als in het Jassen, of eene gedurige afwisseling van verschillende belangen, eene opvolging van verbindtenissen, waarin het hart niet deelt, even ligt aangegaan als verbroken, zoo als in het Omberen. Maar in vierkante spelen (zij meende Whist) is alles, wat men in het kaartspel bereiken kan, volkomen. Dáár sporen beide, voordeel en eerzucht, elk der partijen aan; de laatste kan, in de andere spelen, naauwelijks door den toeschouwer gevoeld worden. Hij heeft te klein een aandeel in de zaak. Maar Whistspelers zijn publiek en acteur tevens. Zij zijn hun eigen schouwspel en behoeven geene aankijkers, die in dit spel onverdragelijk en eene ware onbeschaamdheid zijn. Whist gruwt van onzijdigheid, en kent geen belang buiten zijn' eigen' kring. Gij verheft u op een' verbazenden trek van talent of fortuin, niet omdat een koele, of zelfs een belangstellende toekijker er getuige van is, maar omdat uw maat in het toeval deelt. Gij wint voor twee. Gij zegeviert beide. Twee zijn er door verrukt, twee zijn er tevens door uit het veld geslagen; maar hun valt de ongenade ligter, daar zij die deelen, terwijl de vereeniging (er het hatelijke van weg nemende) uwen roem verdubbelt. Wanneer twee tegen twee verliezen, zijn ze ligter te verzoenen, dan één tegen één in enkele slagting. Het vijandelijk gevoel wordt verzacht door de dubbele afleiding, en het oorlog wordt een beschaafd spel. Door dergelijke redenen was de oude vrouw gewoon haar geliefkoosd tijdverdrijf te verdedigen.

Zij was er nimmer toe te bewegen, *om niets* eenig spel te spelen, waarin het toeval de kansen regelde. Kans, plag zij te redeneren, - en bewonder hier nog eenmaal de scherpzinnigheid harer gevolgtrekking! - kans is niets, tenzij er iets van afhange. Het is duidelijk, dat dit geen roem kan zijn. Wat redelijke bron van zelfverheffing kan er voor iemand in gelegen zijn, alléén, honderdmalen troef-aas op te spelen, of het voor toeschouwers te doen, zoo er geen inzet mede te winnen valt? Maak eene loterij van honderd duizend loten, met slechts één gelukkig getal; welke aandoening, - domme verwondering uitgezonderd, - zoude

het kunnen opwekken, dat nommer even zoo vele malen door mij te zien trekken, zoo er schat noch landgoed aan verbonden was? Daarom hield zij niet van verkeeren, wanneer dit niet om geld werd gespeeld. Zij noemde het zot, en diegenen dwazen, voor wie, onder zulke omstandigheden, een toevallig geluk iets streelends had. Spelen van louter bekwaamheid voldeden haar niet meer; om een' inzet gespeeld, schenen zij haar een stelsel van overrompeling. Om roem gespeeld, hield zij dien voor eene ijdele uitkramerij des vernufts, van het geheugen of van het vermogen plannen te maken, van den een' tegen den ander', als een spiegelgevecht bij een' wapenschouw, bloedeloos, nutteloos en voordeelloos. Zij konde zich geen spel denken, waaraan het geestige mengsel der kansen, de fraaije verontschuldiging van goed geluk, ontbrak. Twee menschen in een' hoek der kamer Schaak spelende, terwijl het Whistspel zich in het midden bewoog, vervulden haar met onverdragelijk afgrijzen en verveling. Die wèlgesnedene gelijkenissen van kasteelen en ridders, de beeldspraak van het bord, plagt zij te zeggen (en ik geloof, dat zij hierin gelijk had) waren geheel misplaatst en zinneloos. Die koude hoofdgevechten sluiten alle verbeelding buiten, zij verwerpen vorm en kleur; eene lei en een griffel, zeide zij dan, mogt de waardige loopbaan zulker kampvechters heeten!

Den zuurzienden verachters van het kaartspel, die het de voedster der booze driften noemen, gaf zij niet onaardig ten antwoord, dat de mensch een spelend dier is. Hij moet er altijd naar trachten, op deze of gene wijze zijnen toestand te verbeteren; die drift kan voorzeker niet heilzamer afgeleid worden dan door een kaartspel. Het houdt zijne verbeelding bezig, het is inderdaad een tooneelspel; want wij spelen slechts om zeer veel belang te stellen in eene kleine somme gelds, en echter zijn wij, zoo lang de waan duurt, niet minder geboeid, dan of de inzet kroon en rijk gold. Het is eene soort van droom-gevecht; veel moeite, veel strijdens en weinig bloedstortens, groote middelen voor een klein doel. Even vermakelijk en vrij wat schuldeloozer dan vele dier meer ernstige *levensspelen*, welke de mensch waagt, zonder hen aldus te schatten.

Ondanks al mijnen eerbied voor het oordeel der oude Vrouwe, op dit punt, meen ik in mijn leven oogenblikken te hebben doorgebragt, waarin zelfs kaartspelen *om niets* zeer aangenaam was. Wanneer ik, naar ziel of ligchaam, krank ben, vraag ik somtijds om de kaarten, en speel uit liefde een spel Piquet, met mijne nicht BRIGITTA, - BRIGITTA ELIA.

Ik stem toe, dat er iets kleingeestigs in is: maar door tandpijn geplaagd, of met een' verstuikten voet gekweld, wanneer ge on-

derworpen en lijdzaam zijt, dan verheugt het u eene mindere soort van beweging te mogen nemen.

Er bestaat, ik ben er van overtuigd, er bestaat een zieken-Whist.

Ik stem toe, het is niet de hoogste stijl; ik vraag er de asch van SARA BATTLE vergiffenis voor; helaas! zij leeft niet meer, bij wie ik mij er over moest verdedigen!

In oogenblikken als de beschrevene, schijnen mij de voorwaarden, welke mijne oude vriendin verwierp, geoorloofd; ik houde er dan van een *dertien* of een *veertien* te hebben, schoon zij niets beduiden. Ik schik mij naar een minder belang, de ziekte brengt er mij toe, die schaduwen van winst vermaken mij.

Het laatste spel, dat ik met mijn lief nichtje speelde (ik maakte haar Capot) - durf ik u zeggen hoe dwaas ik ben? - ik wenschte dat het altijd geduurd had, schoon wij wonnen noch verloren, schoon het slechts eene schaduw van spel heeten mogt. Ik zoude die ijdele dwaasheid gaarne altoos hebben voortgezet. De waterketel, waarin het verzachtend geneesmiddel voor mijn' voet werd gekookt, en dat BRIGITTA gedoemd was er na het einde van het spel op te leggen, had altijd aan mijne zijde moeten blijven gonzen, - en, daar al zulk nat linnen mij een gruwel is, moest de ketel nog aan mijne zijde staan; BRIGITTA en ik nog immer spelen!

De letterkundige bentgenooten te Parijs.
Naar aanleiding van SCRIBE'S Camaraderie.

> Car le peuple de Paris est tant sot, tant badault et tant inepte de nature, que ung basteleur, ung porteur de roguatons, ung mulet auecques ses cymbales, ung vielleuz au myllieu d'un carrefour assemblera plus de gens que ne feroyt ung bon prescheur euangelicque.
> RABELAIS.

Wanneer wij u verklaren, Lezer! dat wij die woorden van één der grootste vernuften der zestiende Eeuw, ook in onzen tijd, nog op *Parijs* toepasselijk houden, zult gij ons niet van het doel verdenken, u in *Frankrijks* hoofdstad eene school der zeden te willen doen zien. Zij was dit - indien wij de Geschiedenis met vrucht lazen, - zoo min in de dagen van den ridderlijken FRANS I, als in die van den bijgeloovigen KAREL IX; even weinig onder het bestuur van den grooten HENDRIK, als onder dát van den grooten LODEWIJK, en minst van alle tijden in de laatste levensdagen van den opvolger van dezen. Zoo gij ons vroegt, waarom zekere

goede lieden ten onzent, die het hevigst tegen het hedendaagsch *Parijs* uitvaren, bijna nooit van dát tijdperk spreken, wij zouden u antwoorden: ‘dewijl zij in de eerste Omwenteling geene NEMESIS willen erkennen, die wraak nam over de gruwelen, toen bedreven.’ Wij zouden er bijvoegen: ‘dewijl de brave gemeente bij den naam van ROBESPIERRE siddert, zoo als onze voorzaten het bij het woord DUCDALF deden, en de menschen slechts groote kinderen zijn, die men het gemakkelijkst overtuigt, wanneer men hen bang heeft gemaakt;’ doch wie weet, of gij het ons wel eens vraagt?

Pour retourner à nos moutons, hoe zoude *Parijs* in onze dagen een toonbeeld yan voortreffelijkheid kunnen zijn? Veertig jaren in twist en strijd van allerlei meeningen doorgebragt, verdwaasden ook dáár meer hoofden, door overdreven begrippen, dan zij harten voor het goede, edele en schoone ontvlamden; er worden maanden vereischt, om de hulk, die schipbreuk leed, in eenen dragelijken toestand te herstellen; pas het beeld op *Frankrijk* toe, waarvan *Parijs* het roer heeten mag, en beslis, indien gij het durft, hoe vele jaren er noodig zijn, om de sporen van zóó veel ongenade van stormen en golven uit te wisschen? Niets is gemakkelijker, dan er het oog met verachting van af te wenden; niets is onverstandiger tevens: want datzelfde *Parijs* is de modeprent van *Europa;* want van *Stokholm* tot *Konstantinopel* aapt men de zeden der Franschen na. Van daar, dat wij het niet ongepast houden, in een Letterkundig Tijdschrift, van tijd tot tijd, eenen blik op hare tegenwoordige Litteratuur te slaan, ter waarschuwing ja, voor het kwade, dat haar aankleeft, maar ook ter waardeering van het goede, dat zij bezit. Er openbaart zich bij ons zekere strekking, over al hare vertegenwoordigers hetzelfde vonnis te strijken, niet in naam der kunst, maar in naam der zedelijke nuttigheid, de toetssteen der CATO'S onzes Lands. Wij willen heden over de bevoegdheid dier regters, noch over het gepaste van hunnen eisch spreken, en bepalen er ons toe, hun de volgende vraag te doen: ‘Indien het waar is, Mijne Heeren! dat men voor de studie van elken Schrijver, die, volgens uwe begrippen, niet volstrekt zedelijk - nuttig is, moet waarschuwen, en haar, waar men kan, verbieden, dan zie ik niet, hoe gij drie vierde uwer Classici, hoe gij ARIOSTO en RABELAIS in uwe boekenverzameling moogt dulden; dán zijt gij verpligt de schilderijën van TITIAEN en CORREGGIO ten vure te doemen; en MONTAIGNE, en BREDERO, en HOOFT, en MOLIÈRE, de op eenige plaatsen alles behalve stichtelijke MOLIÈRE vooral, vliegen uw venster uit, gevolgd door..... Doch waartoe zoude ik de naamlijst verlengen, welke zich, gij weet het, ligt over drie bladzijden zoude uitstrekken! Het éénige, dat ik u nog te zeggen heb, Mijne Heeren! is, dat uw zuiveringstooneel waarlijk eenen aardigen

tegenhanger zal opleveren van het bekend onderzoek en oordeel van den Pastoor, en Meester NICOLAS, en de huishoudster over de bibliotheek van *Don* QUIXOTE; - ik wensch u eenen CERVANTES toe.'

Zoo lang echter het aanleggen van eenen Index met de beginselen der Hervorming strijdt, mijn Lezer! vergunne men ons te gelooven, dat wij iets beters kunnen doen, dan boeken verbranden; of wilt gij liever den banvloek over eene gansche Letterkunde uitspreken, welke, trots die doove bliksems, eenen onmetelijken invloed op de Europeesche uitoefent? Schilder hen zoo afschuwelijk als gij wilt, de vroeg rijpe, ook vroeg rotte heesters en struiken, welke het woud ontsieren der Fransche onzer dagen; het woud, dat zich op de bouwvallen van eenen Keizerlijken troon uitbreidde, zoodra de Man gevallen was, wiens snoeimes en hakbijl het met den dood bedreigden. Maar gij tast de uitspannings-lektuur bij voorkeur aan; wel nu, ik zal mij tot dezelve bepalen - en u wederspreken, dat er wrange vruchten aan vele boomen in hetzelve gegroeid zijn? Neen! - gij zult mij niet hooren beweren, dat de Romans van JACOB voor meer dan de ééne helft van het menschelijk geslacht zijn geschreven; dat FREDERIC SOULIÉ zijnen dubbel-zinnigen naam niet op zijne schriften wenscht te zien toegepast; dat ik GEORGE SAND of de vrouw, welke zich achter dien pseudonyme verbergt, niet in een verbeterhuis wensch; - maar zie hier, wat ik van u meen te mogen vergen: Leg niet even veel bekrompenheid van oordeel als eenzijdigheid van smaak aan den dag, door het nabaauwen van regters, die met namen en klanken schermen; - door een' schrijver, om één mislukt boek, te veroordeelen, schoon hij er tien schreef, die voortreffelijk mogen heeten; - verwerp niet alles, dewijl gij slechts weinig kent! De Letterkunde is de uitdrukking van den verstandelijken, maatschappelijken en zedelijken toestand des volks: zóó diep is *Frankrijk* niet gezonken, dat er geen, dat er nog niet veel frisch loover en smaakvol ooft in het thans reusachtige woud te plukken valt; indien het zulks ware, de wensch van onzen grootsten Dichter en partijdigsten Beoordeelaar zoude vervuld zijn: *Parijs* was in vlammen ondergegaan!

Gij zult erkennen, dat ik mij aan de schaduwzijde van *Frankrijks* Litteratuur wage, zoo ik een stuk kieze, dat der fraaije letteren behoort; doch ook dáár schuilt veel voortreffelijks onder hetgeen luide voor boos wordt uitgekreten; een bewijs voor mijne stelling wil ik aan uw oordeel onderwerpen. Het is geene tooneelpoëzij van CASIMIR DE LA VIGNE - welke Letterkunde heeft een Blijspel opgeleverd, dat bij zijne *École des Vieillards* haalt? - het zijn geene Elegiën van DE LA MARTINE - er is in zijne *Méditations* veel waarachtig godsdienstig gevoel; - het zijn geene Ly-

rische zangen van VICTOR HUGO - heb toch een weinig eerbied, bid ik u, voor zijne *Feuilles d'Automne!* - het is geen proza van NODIER; geene vertelling van DUMAS; geen feuilleton van JANIN; geene kritiek van SAINTE-BEUVE - het is slechts, schrikt niet, Mijne Heeren! het is slechts een Blijspel van SCRIBE.

'En hebt gij het stukje over *de Jodin* in de *Letteroefeningen* der vorige maand gelezen?'

Helaas! ja, Mevrouw! en er dadelijk bij gedacht, UEd. de volgende vragen te doen:

1°. Of UEd., schoon UEd. wel eens ter kerk gaat, om iets moois te hooren, ooit eene loge nam, om gesticht te worden, wanneer men een Opera gaf? Zoo ja - ik wil u nu niet over het eerste beknorren, want ik heb nog meer te vragen - zoo ja, dan zoude UEd. mij ten hoogste verpligten mij te zeggen, wat UEd. in den tijd, toen UEd. jong was, uit MOZARTS *Don Juan* leerde? UEd. weet, dat ik toen de eer niet had UEd. te kennen, ik was anders geen oud vrijer geworden!

2°. Of UEd. ooit een Operaboekje kocht, om dat te lezen en niet om er uit te hooren zingen, en of UEd. dit misschien in rood marokijn laat binden? Ik zal dan bij gelegenheid om *de Calif van Bagdad* en *Zemire en Azor* zenden; het moeten leerzame boekskens wezen.

3°. Of UEd. in *den Haag* ook flaauw is gevallen - UEd. wordt nog al door vapeurs gekweld - toen men *de Jodin* in de kokende olie wierp? Ik vond het minder akelig, dan het den schrijver dier beoordeeling, in den Belgischen nadruk, - een bewijs van des schrijvers huishoudelijkheid - toescheen.

4°. Of UEd. ook bij UEd^{s}. oudsten of bij UEd^{s}. jongsten zoon - die een ware wildzang is - na het zien van de *Juive*, sporen heeft ontdekt, welke UEd. aanleiding geven te vermoeden, dat hij *troon en altaar onderst boven wil werpen?*

Doch die laatste is eene teedere vraag, mijn Lezer! op welke Mevrouw verstandig genoeg zal zijn mij niet te antwoorden, indien de schrijver juist heeft gezien. Ik twijfel er echter aan, daar ik meer blijken van onjuistheid van oordeel in dát stukje meentje op te merken. Ik wil niet zeggen, dat *de Jodin* van SCRIBE reeds een onjuiste titel was, - en toch zegt men: *il Barbiere di* ROSSINI, *la Dame Blanche de* BOYELDIEU, *die Euryanthe von* WEBER, - maar eene Opera mag, kan nooit ten maatstaf strekken van de hoogte, waarop Letterkunde en Dichtkunst staan; ik protesteer er uit naam onzer Hollandsche Litteratuur tegen! HALÉVY, de Componist, wordt in de gansche beoordeeling niet genoemd; HALÉVY vroeg woorden voor vreesselijke toestanden; de Poëzij was ook dit maal - zoo als zij het altijd bij Opera's is - de gewillige dienares der Muzijk;

SCRIBE gaf eene vloeijende en beschaafde *dictie, voilà tout!* Aan meesters in de Toonkunst late men de beoordeeling dier muzijk over; wanneer wij, zeldzame gasten, den drempel van haar heiligdom overschrijden, doen wij het op de uitnoodiging van den Franschen meester:

> Ah! rendez-vous à ce palais magique:
> Où cent plaisirs font un plaisir unique.

en nemen volksvertellingen, geestverschijningen en wonderdoeners voor goede munt aan, tot de finale gespeeld is. Indien ik iets op den tekst der *Juive* moest aanmerken, het zoude zijn, dat er te veel verstand in steekt, liever dat HALÉVY als alle allerlaatste toonkunstenaars te weinig gevoel, te veel gedachten wil uitdrukken.... doch ik dwaal af.

Er is geen tooneel in, dat de zedelijkheid kwetst; en waarom het Hof dus de voorstelling in den schouwburg niet zoude hebben mogen bijwonen, verklaar ik niet te begrijpen. Of wilde de schrijver misschien, dat ons Koninklijk geslacht toon zoude geven in kunsten en letteren? Wij wenschten het - maar welligt niet als hij; wilt gij een voorheeld *hoe?* Het zoude ons gestreeld hebben het *Veto* te hooren uitspreken, toen het een' vreemdeling inviel, van WILLEM I een' Operaheld te maken; de Zwijger had weinig aanleg tot zingen! Wij wenschten, dat men, wanneer Z.M. de hoofdstad met een bezoek vereert, Vaderlandsche stukken van Vaderlandsche Dichters ten tooneele voerde. Laat ons duidelijk spreken. Verre van het van den Vader des Vaderlands te eischen, na een uren lang vermoeijend gehoor geven, - Nederlands Koning verwierf er zich eene welverdiende populariteit door, - een Treurspel van Vijf Bedrijven bij te wonen, zoude men Twee Bedrijven kunnen kiezen - het volk komt om de Doorluchtige gasten, en niet om het stuk - uit een Treurspel van WISELIUS of BILDERDIJK, VAN WALRÉ of 'S GRAVENWEERT, KLIJN of VAN HALMAEL. Die keuze zoude den smaak der Hooge Personaadjes eer aandoen, en eene vleijende hulde aan ware talenten zijn. En dit is niet alles! Welk eene gelegenheid bieden vele dier stukken, welke ons in den Spaanschen vrijheids-oorlog verplaatsen, het volk niet aan, om zijne liefde voor het Huis van Oranje uit te drukken? zulk een avond mogt dan teregt een groot huisselijk feest heeten! Indien men dit doel in den Hollandschen schouwburg niet uit het oog verloor, zouden wij er weinig tegen hebben, dat men in den Franschen en Duitschen, bij bezoeken der Vorstelijke Familie, Opera's opvoerde. Muzijk is het stokpaardje onzes tijds, en, zoo als een oud vriend eens juist aanmerkte: ‘ik heb in mijnen tijd allerlei stokpaardjes zien berijden: het liefhebberijtooneel, het goochelen, het exerceeren, het biljartspelen, het verhandelen en wat niet al; de muzijk is verreweg het beste!’

Eene enkele aanmerking van den schrijver dier beoordeeling verdient loffelijke vermelding; zij is waar, zeer waar, onbetwistbaar waar: een Nederlandsch Letterkundige (?) had ons al de akeligheden uit de *Juive* niet in eene Opera, maar in een Treurspel of een' Roman opgedischt; want wat, goede lieden! wat discht men ons in Nederlandsche Treurspelen, maar driewerf meer nog in Nederlandsche Romans, niet op! Eilieve! neem eens uit uwe boekenkast..... maar laat ons over SCRIBE spreken, en voor eene nadere gelegenheid bewaren, wat ons nog over dit onderwerp op het hart ligt, zoodra een verdienstelijk en begaafd man, die, om WEILANDS geestige uitdrukking te bezigen, in *zijne aesthetica eene afdeeling tot nut van het algemeen* opneemt, door het uitgeven zijner Verhandeling tot het publiek zal hebben gesproken.

Welk schrijver der nieuwere Fransche School wij ook gedacht hadden door onze kunstregters te zien aanvallen, SCRIBE het minst en laatst van allen; de beschaafde, geestige, verstandige SCRIBE, die de rede altijd aan de hooger hand van het gevoel doet gaan; SCRIBE evenzeer in dat opzigt als in natuurlijken stijl de tegenstelling van MARIVAUX. Hij was in vollen zin des woords de tooneeldichter der restauratie, en verzoende in den schouwburg, wat zich nergens anders verzoenen liet: de dochter van den rijk geworden bankier met de adellijke telg van eenen *Pair de France*, - de oude grombaarden uit de grenadierschool van NAPOLEON met de piep-jonge kolonels der BOURBONS, die geen ander vuur kenden, dan dat der liefde. Hij schertste met de Republiek, met het Consulaat, met het Keizerrijk, en gispte alle feilen van hoofd en hart, maar zacht, humaan en lagchend, de vernuftige Schrijver, die geloofde, dat zijn volk rust behoefde, en die rust wilde bevorderen door het te vermaken. Achttien honderd dertig bedroog hem als duizend anderen; eene nieuwe omwenteling stortte het volk in nieuwe onheilen; de beschermster des Dichters, de Hertogin VAN BERRY, werd het offer van staatkundige stormen, en in 1833 verscheen SCRIBE'S *Bertrand et Raton*. Kent gij geestiger satyre der omwentelingszucht? Het zegt weinig, dat zij hem de poorten der *Académie Française* ontsloot. Sedert BEAUMARCHAIS *Mariage de Figaro*[1] maakte geen tooneelstuk dieper indruk; ik wenschte, dat een man van smaak, oordeel en vernuft eene vergelijking van beiden beproefde, - het geschreeuw tegen *Frankrijk* en de Franschen zoude ten onzent gewijzigd worden. Welk een verschil tusschen FIGARO, die aan alles twijfelt en niemand spaart; die de hovelingen, geeselt

(1) Wij jagen niet naar woordspelingen; maar kunt gij uwen grimlach weêrhouden, wanneer wij u zeggen, dat Mevrouw N.C. VAN STREEK ons van dit Blijspel eene vertaling schonk? Welk een tijd! *De Inzender*.

en den krijgslieden hunne slavernij verwijt; die door kwinkslagen het hoog gezag eene vrije drukpers tracht af te dwingen; en eindelijk toont, dat hij zich des noods met geweld zal weten te verschaffen, wat men lust mogt gevoelen hem op zijn verzoek te weigeren; en de woorden van MARTHE en RATON, aan het einde van het bewijs, hoe waar LAFONTAINE'S fabel is. Herinnert gij u die, Lezer? MARTHE verwijt haren man, dat hij alles, zijn vermogen, zijn bestaan, zelfs het leven van hunnen zoon gewaagd heeft, en waartoe?

RATON.
Om er anderen partij van te laten trekken.

MARTHE.
Steek u dan weêr in zamenzweringen!

RATON (*haar de hand reikende.*)
Wees er niet bang voor, Wijfje!.... ik laat ze voortaan voorbijtrekken; de duivel moge mij halen, zoo ik er mij ooit weêr meê bemoei.

Zulk een verschil is er tusschen 1784 en 1833 in het staatkundige; er is geen minder onderscheid tusschen de zedelijke begrippen der spelers van de beide tijdvakken; de kinderen van welke eeuw waren de gevaarlijkste buren? - De Hemel zij geloofd! onze jeugd behoefde dergelijke lessen niet; - driewerf wee het volk, dat zijne begrippen van pligt en regt, orde en vrijheid uit die van vreemden putten moet! - Maar hoe kan men onder de Apostelen der zedeloosheid, ontucht en goddeloosheid, den man, die *Bertrand et Raton* schreef, rangschikken! Of zijn ook bij den regter der *Juive* de woorden van MOLIÈRE toepasselijk, welke tot motto van SCRIBE'S *Camaraderie ou la Courte-Echelle*[1] dienen:

> Nul n'aura de l'esprit hors nous et nos amis? -

Wij hebben ons Vaderland innig, opregt, hartelijk lief, maar gelooven niet daarom blind te moeten zijn voor de schoonheden, welke bij vreemden,... doch gij hebt gelijk, Mevrouw! en voss had het ook, toen hij in zijne *Luise* de oude, verstandige huisvrouw des Leeraars zeggen liet:

> Kinder, der Kaffé wird kalt; ihr prediget immer und ewig!

Laat ons over *Camaraderie* spreken:

EDMOND DE VARENNES, een jong Advocaat te *Parijs*, bezit alle talenten tot zijnen stand vereischt; maar verstaat niets van de kunst, die, volgens SCRIBE, in *Frankrijks* Hoofdstad, in onze dagen, de noodzakelijkste is, *de kunst zich vrienden te kiezen!* - Hij heeft gemeend, dat zijne talenten alleen hem den weg zouden banen; arme jongen! Zonder dat ik het u zeg, vermoedt gij, dat hij, als de held van het stuk, verliefd moet wezen, en gij hebt niet on-

(1) Comédie en cinq Actes et en prose, Paris J.N. BARBA, Libraire, au Palais-Royal, etc. 1837.

gelukkig gegist, eene nooit geopenbaarde liefde voor AGATHE, de dochter van den Graaf DE MIREMONT, Pair van *Frankrijk*, maakt EDMOND de vergetelheid, waartoe hij, trots zijne ijverige studiën, gedoemd schijnt, dubbel ondragelijk. Vergeefs heeft hij eenige processen gewonnen; de wereld, om welke hij zich niet bekommert, betaalt hem met dezelfde munt, en bekommert zich niet om hem. Eindelijk echter draagt de Graaf DE MIREMONT hem de behandeling eener zaak op, die de belangen zijner dochter geldt, - en gij vermoedt, dat de loop van dit pleit het stuk vult, en dat EDMOND eindigt met het te verliezen? Ditmaal hebt gij ongelukkig gegist; in het vierde tooneel, van het eerste bedrijf, hooren wij van AGATHE, dat hij ook haar proces glansrijk won. Hare vriendin ZOÉ DE MONTLUCAR, de gade van *un grand seigneur et homme de lettres*, - titels, die ik liefst onvertaald laat - noodigt hem, (die later optreedt), uit, de dagbladen in te zien, welke een verslag van zijn pleidooi geven, opdat hij moed scheppe, zich tot Vertegenwoordiger van *Saint-Dénis* op te werpen. AGATHE heeft hem een oogenblik te voren aangemoedigd, die ijdele beschroomdheid en *modestie de dupe;* - kennen wij, Hollanders! dat laatste niet? - ter zijde te zetten, welke hem beletten zich te doen gelden; zoude EDMOND iets weigeren, waar zij op aandringt? - Hij neemt het blad op, en ZOÉ vraagt hem, terwijl hij het open slaat: Beeft gij van aandoening?

EDMOND.
Waarlijk.

ZOÉ.
Hoe kinderlijk is hij nog!

AGATHE, *tot* EDMOND, *die het dagblad inziet*.
Welnu, Mijnheer! welnu!.... dat geeft u moed, niet waar? Zijt ge tevreden?

EDMOND.
Ach! dat is schandelijk.

BEIDE VROUWEN.
Wat scheelt u?

EDMOND.
Het is uit met mij; die laatste slag verplet me; mijn pleidooi verminkt en mismaakt.... het tegenovergestelde van hetgeen ik beweerd heb; en bij alle plaatsen, die het meest uitkwamen.... waar men mij luid toejuichte.... daar heeft men tusschen twee haakjes gezet.... ‘gemompel onder de toehoorders!’ (*Terwijl hij het dagblad aan* ZOÉ *geeft*) Dáar... dáár... zie het zelve.

ZOÉ, *het dagblad inziende*.
Het is waar; (*zachtkens* AGATHE *voorlezende*) ‘de eisch heeft zich zelven verdedigd; er was niets logisch, niets wegslepends in het pleidooi; nergens verried eene stoute greep den meester in de redeneerkunst, en elk verwonderde zich bij het sluiten der zitting, waarom men toch deze zaak niet aan den jongen OSCAR RIGAUT had toevertrouwd, wiens vurige welsprekendheid veel beter bij het onderwerp zou hebben gepast!’

AGATHE.
OSCAR!

Eene opmerking, mijn Lezer! eer wij voortgaan; over het algemeen mogen wij geene hooge letterkundige waarde aan onze dagbladen toekennen; met zeldzame uitzonderingen spiegelt zich echter in de weinige, die niet als *de Haarlemsche Courant*[1] enz. louter stemmen uit verre Landen en boden van huisselijke voorvallen zijn, de goede trouw van ons volkskarakter af. In *Frankrijk* is het anders; en zoo onberekenbaar als de invloed is, welken die beheerschers der openbare meening dagelijks uitoefenen, zoo weinig kiesch zijn zij dikwijls in de middelen. BEAUMARCHAIS beweerde, '*qu'il n'y a que de petits hommes qui redoutent les petits écrits;*' maar wie zal beslissen, hoeveel de gedurige en niet altijd edelmoedige, dikwijls onregtvaardige aanvallen der dagbladen van de Oppositie op de thans verdreven BOURBONS, gedurende de restauratie, bijdroegen, om hen in de schatting des volks te doen dalen, nadat zij langzamerhand de liefde voor hen hadden verdoofd? BAZILE heeft het in den *Barbier de Seville* juist uitgedrukt; ik mag die gelegenheid, SCRIBE regt te doen wedervaren, niet verzuimen. Zie hier de plaats; het geldt een middel, om den Graaf ALMAVIVA *Seville* te doen ruimen, en BARTHOLO noemt het door hem voorgeslagene (den laster) een zonderling middel.

BAZILE.

Den laster, Mijnheer? Ge weet waarlijk niet wat gij versmaadt; ik heb er de braafste lieden bijna onder zien bezwijken. Geloof mij, dat er geene laffe boosheid, geen gruwel, geen ongerijmd verdichtsel is, dat men den leêgloopers eener groote stad niet voor goede munt kan doen aannemen, mits men het wèl aanlegge; en wij hebben hier lieden, die bekwaam zijn zonder voorbeeld... Eerst loopt een los gerucht, den grond onder het voortzweven scherende, zoo als de vleugelen der zwaluw het dien voor den storm doen, en mompelt *pianissimo*, en vliegt verder en verbreidt alom den vergiftigen zet. Deze of gene mond vangt het op, en fluistert het u, *piano, piano*, behendiglijk in het oor. Het kwaad is gedaan, het schiet wortel, het ontkiemt, het groeit op en *rinforzando* van mond tot mond doet het voor den duivel in vlugheid niet onder; en eensklaps, ik weet niet hoe, ziet gij den laster zich verheffen, hoort gij hem sijfelen, wordt hij van oogenblik tot oogenblik grooter en sterker. Hij rijst op - breidt zijne wieken uit, dwarrelt rond, omwikkelt, rukt los, sleept mede, barst uit en dondert, en wordt, dank zij den Hemel! een algemeene kreet, een verdoovend *crescendo*, een door allen aangeheven Chorus van haat en verbanning. Wie duivel zoude dit wederstand kunnen bieden?

Ziedaar BEAUMARCHAIS; gij lacht onwillekeurig; de voorstelling

(1) Eere wien eere toekomt! - leest gij het *Handelsblad*, Lezer? Eilieve! vergelijk eens den stijl der *Haarlemsche Courant* met dien der *Nieuwe Amsterdamsche*, waar zij beiden, zoo als dagelijks gebeurt, eene vertaling van hetzelfde Duitsche, Fransche of Engelsche artikel geven. Indien ik schoolmeester was, ik zoude het *Handelsblad* náhouden, om er door mijne leerlingen de Germanismen, Anglicismen en Gallicismen uit te laten corrigeren; maar zou mijnen kweekelingen tijd overblijven iets anders te doen? Wat zijn wij Hollanders laauw, waar het onze taal geldt! wie zoude dit bij al de lofzangen onzer Dichters op hare schoonheid vermoeden?

boeit u, zonder dat zij u sidderen doet - (in het oorspronkelijke zoudt gij haar bewonderen). Zie hier SCRIBE; EDMOND heeft uw hart gewonnen, en hij wordt er het slagtoffer van; gij beklaagt en verfoeit! ZOÉ troost hem, dat andere stemmen zich ter gunste der waarheid zullen verheffen, dat zijne toehoorders overtuigd zijn, dat hij goed gepleit heeft:

EDMOND.
En hoe velen waren er? twee of drie honderd menschen misschien, en dát blad is bestemd voor vijftien of zestien duizend geabonneerden, en morgen zullen in de *salons de lecture*, op alle openbare plaatsen, tweemaal honderd duizend lezers verzekerd zijn, en het herhalen, dat ik een Advocaat ben zonder kennis en zonder talent, die niet in staat ben de belangen, welke men mij toevertrouwt, te verdedigen!

- De Heeren van het zedelijk-nuttige zouden hier waarschijnlijk een' hevigen uitval of eene lange rede tegen de dagbladen hebben ingelascht; SCRIBE schijnt zich te vergenoegen met de zekerheid, dat elke ware en fraaije schildering van eenen menschelijken toestand zedelijke gevolgen hebben kan en moet; van daar, dat zijne stukken zulken opgang maken. -
ZOÉ vraagt EDMOND, hoe hij op die gedachte komt?

EDMOND, *het dagblad inziende*.
Het is geschreven... het is gedrukt! - Uw echtgenoot komt er beter af!.... Ik lees hier eene weidsche lofrede van zijn laatste Werk.... (*Lezende*) 'Wat toch is de genie? Is het niet de elektrieke vonk, die men niet grijpen kan, schoon zij het ijdel doorrent?....'

ZOÉ, *verwonderd*.
Ach! mijn God!

EDMOND.
'Ziedaar de opmerking, welke ieder maken zal bij de lezing van het laatste Werk van den Graaf DE MONTLUCAR.

ZOÉ, *ter zijde naar de tafel ziende, waarop het opstel van de hand haars echtgenoots ligt*.
Ha! thans begrijp ik het.

Maar gij begrijpt het niet, mijn Lezer! en het is mijn pligt u te verklaren, waarom dat artikel over een Werk van haren gade haar in zulk eene verbazing bragt.

M^{r}. DE MONTLUCAR is, wat de Engelschen *a would - be genius* zouden noemen, een man, die al zijne vrienden tot geniën maakt; b.v. zijn' vriend DUTILLET, den boekhandelaar, het genie van den boekhandel; zijn' vriend DESROUSEAU, den landschapschilder, het genie der schilderkunst; zijn' vriend BERNARDET, den geneesheer, die genie in de geneeskunst gebragt heeft; een man eindelijk, die op de naïve aanmerking zijner gade:
Iets dat mij verwondert, Mijnheer! is, dat al uwe vrienden geniën zijn,

ten antwoord geeft:
Ja, Mevrouw! men bezit tegenwoordig niets anders, alles genie!

Waarop gij, mijn Lezer! misschien geneigd zult zijn met ZOÉ te hernemen:

Het is droevig! want het zoude niet kwaad zijn, zoo men een weinig vernuft had.

M^{r}. DE MONTLUCAR is een man, die door geboorte en fortuin onafhankelijk is, de wetenschappen tot zijn vermaak beoefent, wiens Werken twintig drukken beleven (te zijnen koste?), en die zijne dagen doorbrengt met allerlei middelmatige lieden te prijzen en te bewierooken, om, gij raadt het, zelf bewierookt te worden! Een man, die op zijne onafhankelijkheid stoft, en inderdaad de slaaf is zijner gewenschte vermaardheid; die, om hem u in ééns te doen kennen, zelf de weidsche lofrede over zijn Werk schreef! ZOÉ heeft dát opstel - in klad - eenige oogenblikken te voren - in zijne handen verrast - er, trots al zijne weigering het haar te laten inzien, den aanhef van gelezen - gij begrijpt nu, welk een licht haar opging.

Gelooft gij, mijn Lezer! dat wij ook ten onzent *would-be geniusses* hebben, die lofredenen op hunne eigene Werken schrijven? Hollandsche ZOÉ'S! ik beveel u geheimhouding aan! -

(*Het Vervolg in een volgend Nummer*.)

Eene oude romance vernieuwd.
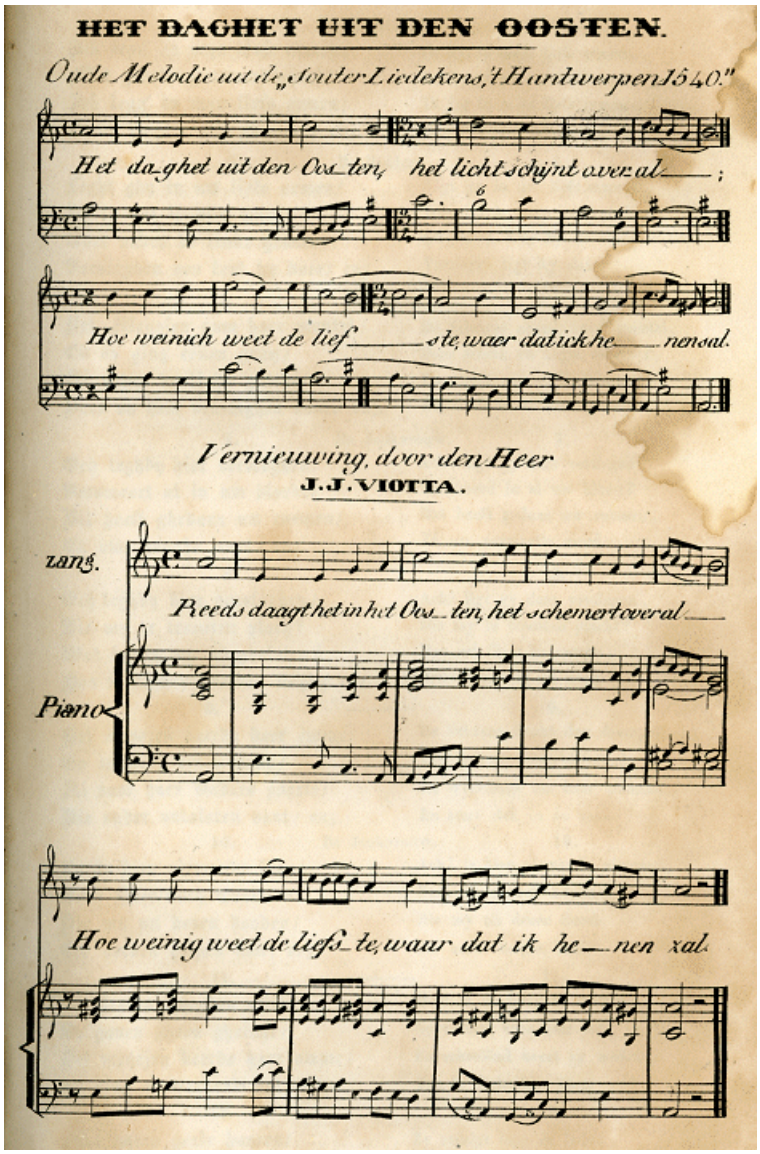
Om dit oude Liedtjen wèl te verstaan, moet men zich de zaak dus voorstellen. Twee Ridders dingen naar de hand en de gunsten eener Schoone. In blakende jaloezy ontmoetten zy elkander by eenen lindeboom, trekken hunne zwaarden, en een hunner verlaat die plek niet. De overwinnaar, gerust op zijne zege, ijlt de Jonkvrouw van zijn hart te gemoet en noopt haar met hem te vluchten.

1. De Ridder.
Het daghet uyt den Oosten /
Het licht schynt overal /
Hoe weinigh weet de liefste
Waer dat ick heenen sal.
Hoe weinigh weet de liefste/ enz.
2.
Waren 't al myn vrinden /
Dat myn vianden zyn /
Ick voerde u uyt de lande
Myn troost / myn minnekyn / enz.
3. De Jonkvrouw.
Werwaerts wout ghy my voeren
Stout Ruyter wel ghemoet?
De Ridder.
Al onder de lindeboom groene
Myn troost / myn waerde groet / enz.

1. De Ridder.
Reeds daagt het in het Oosten,
Het schemert overal;
Hoe weinig weet de Liefste,
Waar dat ik henen zal!
2.
Zoo 't al mijn vrienden waren,
Die mijn belagers zijn,
Ik voerde u uit den Lande,
Lieftallig maagdelijn!
3. De Jonkvrouw

Waarheen zoudt gy my voeren,
Kloekmoedig Ridder! waar?
De Ridder.
Naar 't groene lindelommer,
Mijn Liefjen! volg my dáár.

t.o. 234

HET DAGHET UIT DEN OOSTEN.
Oude Melodie uit de „Souter Liedekens," t Haantwerpen 1540."
Het da-ghet uit den Oos-ten, het licht schijnt over-al ;
Hoe weinich weet de lief-ste, waer dat ick he-nen sal.
Vernieuwing, door den Heer
J. J. VIOTTA.
zang.
Piano
Reeds daagt het in het Oos-ten, het schemert over-al
Hoe weinig weet de lief-ste, waar dat ik he-nen zal.

4. De Jonkvrouw.
Ick legg' in myn liefs armen /
Met grooter eerwaerdigheydt:
Ick legg' in myn liefs armen /
Stout Ruyter wel ghemoet / enz.
5. De Ridder.
Leght ghy in um liefs armen /
By lo dat is niet waer:
Gaet onder de linde groene /
Verslaghen soo leyt hy daer / enz.
6.
Het Meysjen nam haer mantel /
En sy ging eenen gang /
Al onder de linde groene /
Daer sy hem verslaghen vant / enz.
7. De Jonkvrouw.
Och leghdy hier verslaghen /
Versmoort al in uw bloedt /
Dit heeft ghedaen uw roemen/
En uwe hooghe moet / enz.
8.
Och leghdy hier verslaghen /
Die my te troosten plach?
Wat hebdy my naeghelaten /
Hoo menighen droeven dagh / enz.
9.
Het meysjen keerde haer omme /
En sy ging eene gang /
Al voor haer Vaders poorte /
Die syder ontsloten vant / enz.
10. De Jonkvrouw.
En is hier niemandt inne/
Noch Heer noch Edelman:
Die my nu desen dooden /
Ter aerden helpen kan / enz.
11.
De Heeren sweghen stille /
Sy gaven gheen gheluyt /
Het meysjen keerde haer omme /
Sy ging al weenend uyt / enz.
12.
Met haren geele hayren /
Dat syder 't bloedt of vreef /

4. De Jonkvrouw.
Ik lig in mijn liefs armen,
In deugd en onschuld neêr;
Ik lig in mijn liefs armen,
Kloekmoedig Edelheer!
5. De Ridder.
Ligt gy in uw liefs armen?
Die tijd is om, voorwaar!
Ga, zoek hem by de linde,
Verslagen ligt hy dáár.
6.
De Schoone neemt haar' mantel,

Door schrik en angst ontsteld,
En vliegt naar 't lindelommer,
En vindt haar' Heer geveld.

7. De Jonkvrouw.

Ach! ligt gy daar verslagen,
Versmoord in al uw bloed?
Dat heeft gedaan uw roemen,
En uw vermeetle moed.

8.

Ach! ligt gy daar verslagen,
Die my te troosten placht?
Hoe zal ik u beweenen,
Beweenen dag en nacht!

9.

De Schoone drukt den drempel
Van 't hooge burchtportaal,
En weeklaagt om haar' minnaar,
En stort zich in de zaal.

10. De Jonkvrouw.

Ach! is hier niemand, niemand,
Noch Heer noch Edelman,
Die my nu dezen doode
Ter aarde helpen kan?

11.

Maar al de Ridders zwegen,
Gevoelloos voor haar lot;
En schreiënd keert zy weder
Van 't Vaderlijke Slot.

12.

Zy reinigt hem de leden
Met lokken lang en blond;

Met haer snee-witser handen /
Dat sy syn wonden verbondt / enz.
13.
Met zyne blancke swaerde /
Dat syder dat grafje groef/
Met haren blancken armen /
Dat sy hem ter aerden droegh/ enz.
14.
Met haren blancken handen /
Dat syder het belletjen klonck/
Met hare heldere keele /
Dat sy de Vigilie song / enz.
15. De Jonkvrouw.
Nu wil ick my begheven
In een kleyn kloosterkijn;
En draghen de swarte wijlen
Ter eere de liefste mijn.
En draghen de swarte wijlen / swarte wijlen.

Met lelieblanke handen,
Verbindt zy ieder wond.
13.
Zy graaft den Held een rustplaats,
Met eigen blinkend zwaard;
En met haar sneeuwwitte armen
Legt zy hem neêr in de aard'.
14.
Zy zelve luidt de doodklok
Met handen teêr en schoon;
Zy zelve zingt de lijkmis,
Op zilver klaren toon.
15. De Jonkvrouw.
Nu wil ik, booze wareld!
Uw snood gewoel ontgaan;
Ter eere van mijn liefste
Neem ik den sluiër aan.

Aanteekeningen.

De Romance: *Het daghet uyt den Oosten*, behoort zekerlijk zoowel tot de oudste als tot de bevalligste onzer Hollandsche Liedekens. Daar is eene losheid van teekening, eene bevalligheid van wendingen, en eene geestigheid van uitdrukking in, welke de meeste voortbrengselen uit het bloeiend Romancen-tijdvak van latere dagen vruchteloos hebben zoeken te treffen. Het namaaksel verried zich al te dikmaals, en de kleur van den tijd, die men aan deze kunstvoortbrengselen geven wilde, had meestal iets opgedrongens en oneigens. Het is hier een tooneeltjen uit den Riddertijd, door een' dichterlijken geest *van die dagen* gegrepen, en met de teekenpen van *die dagen* uitgevoerd. Daar is eene zachte naïve aandoenlijkheid in den toon van het geheel, die tot het hart spreekt, en zoo veel zuiverheid en dichterlijke verdiensten in al de deelen, als men moeilijk in eenig ander lied onzer Hollandsche Oudheid zal erkennen.

De tijd, waarin de Romance geschreven is, is onzeker. BREDERODE heeft ze ons door zijn spel van ROEMER *en* MARGARETHA, op dezelve gegrond, bewaard; men vindt ze in zijne Werken. Toen reeds was zy een *oud* lied, en de geschiedenis is

zeker nog ouder, en mag, volgens LE JEUNE, van de 13de of 14de eeuw zijn. ‘Er is’ zegt deze smaakvolle verzamelaar onzer volksgezangen ‘eene flaauwe overeenkomst in met de lotgevallen van CALISTO van *Florence*, waarop het beroemde treurspel *The fair penitent*, door COLARDEAU in het Fransch overgenomen, gegrond is.’ Hoe het zij: ‘*Het daghet uyt den Oosten*,’ was lang een geliefd lied by de Hollanders, en vele anderen werden op deszelfs tedere melodie gezongen, als onze oude Liedeboekskens getuigen. HOOFT schreef er zijn: ‘*zal nemmermeer gebeuren, my dan na dezen stond*,’ op, en 't moet lief geweest zijn, het door de geestige VISSCHERTJENS te hooren zingen.

Wat de melodie zelve aangaat, zy komt voor in de ‘*Souter Liedekens*’ te *Andwerpen* in 1540 gedrukt, en wordt door HOFFMAN VAN FALLERSLEBEN in zijne

Horae Belgicae medegedeeld (Zie WILLEMS: *Essai historique sur le Chant*). Wy achten het der moeite waardig ze hierby te voegen, en onze vriend, de Heer VIOTTA, heeft ze eene dergelijke vernieuwing doen ondergaan, als waaraan wy den tekst onderwierpen, en dien hy ons vergund heeft te laten drukken. Zie hier, wat hy my over de oude muzijk schrijft: 'De bovenste regel is de zang-melodie, en de onderste is eene gebrekkige *Basso continuo*, waaronder dus de woorden eigenlijk niet moesten staan. Het stukje komt my voor in eene Phrygische toonaart geschreven te zijn, en kenmerkt zich door het eenvoudige en gemoedelijke(1) van de volksgezangen der vroegere eeuwen; de toonsoort (*A mineur*), en het ongedwongene der maatsoorten (nu eens *C*, dan wederom ¾), alsmede de beperkte omvang van slechts één octaaf staan daarmede in verband. Het door my geleverde is niets anders dan eene voor onzen tijd beter gepaste *copie* der oude melodie, waarby ik dezelfde *Basso continuo* behouden heb, naar de behoefte onzer dagen, uitgewerkt.' -

Couplet 3. Mijn troost, mijn waerde *groet*,

Groet beteekent oorspronkelijk *heil* (*salus*), ofschoon het tegenwoordig alleen voor zijn derivaat *begroeting* (*salutatio*) wordt gebruikt.

Couplet 4. Ick legg' in mijn liefs armen,
Met grooter *eerwaerdigheydt*.

Eerwaerdigheydt, d.i. *eerbaarheid*, (*honestas*).

Couplet 6. En sy ging *eenen gang*.

Eenen gang, dat is, *in der ijl, zeer snel*. Nog zegt men: *dat gaat een gangetjen. Eenen* is hier lidwoord, naar het Vlaamsche taaleigen, voor *een*. Het behoorde dus eigenlijk zoo veel toon niet te hebben.

Daer sy hem verslaghen *vant*.

Vant moet hier op *gang* rijmen. En van zulk eene rijmsoort vindt men in onze oude liedjens zoowel als in onze hedendaagsche straatdeunen, en sommige spreekwoorden, vele voorbeelden:

(Die 't kleine versmaadt
Is 't groote niet waard.)

en dergelijke.)

Een ander voorbeeld heeft men in Couplet 13, waar *droegh* op *groef* rijmt.

Men weet, dat het Spaansche gehoor geene andere dan deze *rime assonanta* vergt. De jonge kinderen zijn er ook ten onzent mede tevreden.

Erger is het in Couplet 12, waar *vreef* en *verbondt* op geenerlei wijs rijmen; maar er is in '*wond* - en *verbondt*' iets tot compensatie gedaan.

Couplet 15. En dragen de swarte *wijlen;*

Wijlen; wijl, weil, wiel; Engelsch *vail, veil*, Fransch *voile*, Latijn *velum, velamen* (contr. *flamen*)*;* Hollandsch *falie;* waarvan het verband met *vel, pellis*, en al deszelfs derivaten, hier niet aan te wijzen.

N. Beets.

(1) '*Phrygium religiosum*' heeft APULEJUS (Florida p. 342) en hy stelt er '*Aeolium simplex, Asium varium, Lydiam querelum*, en *Dorium bellicosum*,' tegenover.

Aan het rijm.

1.
o Rijm, dat den steun geeft van klaatrenden klang
Aan 't gezang;
o Rijm, harmony van de akkoorden,
Die, gaf niet de galm van uw trillende stem
Daaraan klem,
Nooit ooren of harten bekoorden;

2.
o Rijm, dat de wedergalm zijt van 't geluid,
Dat zich uit,
Uit horen en veldpijp gedreven;
Vaarwel van een' scheidenden vriend, die zijn: ‘Ach!’
Door 't geklag
Zijns vriends trouw terug hoort gegeven;

3.
Rijm, spaan, die de wateren dartlende splijt
En doorsnijdt,
Boeg, stout door hun golvenjacht dringend;
Rijm, ijzeren spoor, gouden toom, het genét
Naar de wet
Van heilzame regelen dwingend;

4.
Rijm, haak om de heupen der wulpsche Godin
Van de Min
Het luchtige sluiërgaas windend:
En vast om de borst van den borstligen held
Op het veld
Den koperen draagband verbindend;

5.
Rijm, engte, waardoor zich het bronnat verdringt,
Dat ontspringt
In opwaarts gedrevene stralen,
Die, stuivend, door 't glansende zonlicht belonkt
En ontvonkt
In kleurige stroomzuilen dalen;

6.
Rijm, ring van juweel, die omhoog
Aan den boog
De luchters verhecht, die er slingeren:
Of 's avonds de vaas, waar de wierook in brandt,
Door uw' band
Bevestigt in 's Moedermaagds vingeren;

7.
Rijm, sleutel, die de arke te ontsluiten weet, waar
Op 't altaar
't Hoogheilige in nacht ligt verscholen:

Of die met uw zegel het geurende vat,
Als een schat,
In cederen kist houdt verholen;

8.
Rijm, toovergodin met gevleugelden voet,
Die den stoet
Voorafgaat der zangrige koren;
Terwijl ge de wolkkoets der verzen in vlucht
Door de lucht
Geleidt langs twee lichtende sporen;

9.
o Rijm, wie ge zijn moogt, ik wijk u, ik buk
Voor uw juk;
Hoe lang ik u weêrstand mocht bieden,
'k Geef me over, ik zweer u hiernamaals niet meer,
Als weleer,
Uw' invloed weêrspannig te ontvlieden.

10.
Maar vlied dan ook gij, vlied niet heen voor mijn' voet,
Als de gloed
Der dichtkunst mijn' boezem doet jagen;
Maar schenk my uit deernis een' vriendlijken blik,
Wanneer ik
Uw' machtigen bijstand zal vragen.

11.
o Duld niet, dat ooit in een vers, dat de dwang
Van den klang
Van frischheid beroofde en van leven,
De lettergreep eenzaam verzuchte en alleen,
Die van geen
Het antwoord verkrijgt, haar te geven.

12.
Eens dat ik mijn hand in het zwijgende woud
Langs het goud
Der snaren van 't speeltuig liet dwalen,
Zag 'k eensklaps een hagelwit duifjen ter vlucht
Uit de lucht
Op het klankenrijk ebbenhout dalen.

13.
Maar dat het by my zich kwam wagen, was niet
Om een lied,
Welks zoetheid haar oor mocht bekoren:
't Gemis van haar' doffer doordrong haar van rouw,
En haar trouw
Vroeg my naar den droevig-verloren'.

14.
Beminlijke vogels! o hoorde ik veeleer
U maar weêr
Uw tweelingstem zingende paren!

o Stoeidet gy liever met vrolijk getier

Op mijn lier,
En dekten uw vleuglen mijn snaren.

15.
Of wel, dat een draad uit een zijdene vlecht
U verhecht'
Aan een wolk, my dienend ten wagen:
Zoo zoudt gy, als trekspan der zoete godin
Van de Min,
In VENUS boschaadtjens my dragen!

Naar JOSEPH DELORME. H.

Weeklagt van Charles-Edward.
(*the Chevalier*, 1745.)

1.
't Gevogelt' viert feest in 't ontspruitende loover,
Het murmlende beekje stroomt vrolijk naar 't meer;
De wind brengt de geuren der meidoornen over,
En dauw en gebloemt' siert het dal heinde en veer;
Maar wat streelt het hart of verlustigt het oog,
Als ons hoofd, door bekomm'ring, ter aarde zich boog?
Gebloemt' noch gezang
Roept een' blos op de wang,
Die de foltrende wanhoop met bleek overtoog!

2.
Mijn doel deed hun boosheid in gramschap ontbranden!
'k Hervroeg voor mijn' Koning, mijn' Vader zijn' troon:
Zijn Voorgeslacht zwaaide den staf dezer Landen,
De vos vindt er holen, wat vond er zijn zoon? -
Maar 't is niet mijne ellend', hoe rampzalig ik zij,
't Is uw ondergang, Dappren! waar 'k 't bitterst door lij';
Uw zwaard was ten dood
Mij getrouw in den nood,
Ach! verbeidde u geen blijder tehuiskomst met mij!

Naar ROBERT BURNS. L.R.

Mengelingen.

De letterkundige bentgenooten te Parijs.
Naar aanleiding van Scribe's Camaraderie[1].

Veelligt vermoedt gij, dat M^{r}. DE MONTLUCAR redacteur van het dagblad is, waarin EDMONDS pleidooi werd mishandeld, waarin de *Anomalies politiques et littéraires* van den eerste hoog geprezen worden? Dat hij zoo gelukkig ware! - maar neen, *the leading spirit* van dien tolk der openbare meening is.... laat AGATHE het u verklaren; zij zal u hare ouders juister schilderen, dan ik het vermag.

AGATHE (*tot* ZOÉ).
EDMOND mishaagt aan mijne stiefmoeder CÉSARINE, en mijn vader ontvangt niemand op vriendschappelijken voet, dan die de eer hebben aan zijne vrouw te bevallen.

ZOÉ.
Het is onbegrijpelijk, hoe men zich dus kan laten beheerschen.

AGATHE.
Maar hij vermoedt volstrekt niet dat hij beheerscht wordt.... Hij beweert integendeel, dat hij een' wil.... een' vasten wil heeft.... (*grimlagchende*) maar het is die zijner vrouw....

ZOÉ.
Verhaal mij toch, want ik heb het mij nooit kunnen verklaren, wat of wie gaf aanleiding tot dat huwelijk?

AGATHE.
Ach, goede hemel! het was mijne schuld!... Ik ben er oorzaak van... Het heugt u, hoe CÉSARINE op onze kostschool, waar zij, dewijl zij geen vermogen had, tot ondermeesteresse was aangesteld, mij beschermde en begunstigde?

ZOÉ.
Volkomen, AGATHE! gij waart de rijkste van allen, en wij beklaagden ons over de onregtvaardigheden, waartoe dit aanleiding gaf. Ik herinner mij nog, hoe u een prijs voor uitmuntend gedrag werd toegekend, dien ik verdiend had.

AGATHE. (*grimlagchende*).
Gelooft gij dat?... Ik was gevoelig voor hare genegenheid, hare vriendschap,

(1) Zie N°. VI, bl. 224-234.

hare zorg... ik sprak er mijn' vader over, en wanneer hij mij kwam bezoeken, werd ik in de spreekkamer altijd door CÉSARINE vergezeld, die zich jegens hem allerbeminnelijkst gedroeg, zich allerbevalligst voordeed en geene dier kleine oplettendheden verzuimde, waarvan zij alleen het geheim bezit. Toen ik haar bij het naderen der vacantie voorsloeg dien tijd op het kasteel mijns vaders door te brengen... haastte zij zich die uitnoodiging aan te nemen, en Mr. DE MIREMONT was verrukt van vreugde... Zij was altijd gereed een partijtje piquet of schaak met hem te spelen, en, sterker dan hij in beide, verzuimde zij nooit hem te laten winnen, ten einde den overwinnaar het genoegen te gnnnen, haar spijtig en toornig te zien op eene wijze, die hem betooverde... Zij las hem de dagbladen voor en was zijn secretaris;... met grenzenlooze bewondering, die zich soms zelfs in tranen uitte, hoorde zij het honderdmalen herhaalde verhaal aan, welke ambten hij onder het Directoire en het Consulaat bekleedde; in één woord, het was een stelsel van beminnelijkheid en behaagzucht, dat ik toen ver was van te doorzien, maar waarin zij zoo volkomen slaagde, dat na verloop van drie maanden, toen wij naar de kostschool hadden moeten terugkeeren, Madlle. CÉSARINE RIGAUT, wier bloedverwanten kooplieden in hout zijn, te *Villeneuve-sur-Yonne*, Mr. DE MIREMONT, Pair van *Frankrijk*, huwde. Ik bemerkte toen eerst, dat ik bij onze oude ondermeesteres nooit meer dan eene scholier zou zijn.

ZOÉ (*opstaande*).
Die CÉSARINE is dus zeer geslepen.

AGATHE.
Geslepen? Zij heeft het instinkt, zij bezit de genie der intrigue, - het is haar aangeboren; het is eene besliste roeping, en nu intrigueert zij nog voor hare familie, voor de haren, die zij uit hunnen vergeten' stand zoude willen opheffen. Zij heeft haren echtgenoot *acquéreur-actionnaire* van een onzer eerste dagbladen doen worden, hetwelk hem een onmetelijk gezag, een' onwederstaanbaren invloed geeft, waarvan hij verre is het bestaan te vermoeden, en waarvan zij alleen partij trekt. Gelukkig wie door haar beschermd wordt! geene plaats is voor hem te hoog; hij komt waar hij zijn wil!

Madame DE POMPADOUR en CÉSARINE, Lezer! *c'est toujours le même régime;* maar VOLTAIRE huldigde de eerste, hij zoude de laatste bestreden hebben; - wie huldigen deze in onze dagen?

AGATHE.
Door het dagblad, waarvan haar echtgenoot eigenaar werd, is CÉSARINE het middelpunt geworden van alle parlementaire en litterarische côteriën; zij is de ziel en bijna de voorzitster van een' gezelschapskring *Jeune-France*, welken zij sedert eenigen tijd ontvangt. Het zijn jonge lieden van allerlei rang en stand, met opgeheven hoofd en beslissende stem;... groote mannen in den dop, *gloire surnuméraire*, toekomstige vermaardheden, die afzonderlijk niets zouden vermogen, maar die zich vereenigen om iets te beduiden, en zich op elkander stapelen, om zich te verheffen.

Ziedaar de lieden, welke SCRIBE de geeselslagen van zijn vernuft wil doen gevoelen; - hoe naauwkeurig kent hij zijnen tijd! sedert 1830 is de letterkunde, zijn de dagbladen het middel geworden, om ambten en waardigheden te bekomen; zoude hij den eernaam van Blijspeldichter verdienen, zoo hij die dwaasheid zijner eeuw niet gispte? De vertegenwoordiging is door de Liberalen

aller Landen voor het beste geneesmiddel aller staatkundige ziekten uitgekreten; - de Dichter schetste ons in *Bertrand et Raton*, hoe men en wie vooral van eene omwenteling partij trekt; in *Camaraderie* wil hij het ons aanschouwelijk maken, op welke wijze men volksvertegenwoordiger wordt. Wij zullen het tafereel niet van de zijde der Staatkunde toelichten, wij willen het enkel van die der Letterkunde beschouwen, en schoon wij in het algemeen geene vrienden van toepassingen zijn - in Leerredenen moet de Spreker die maken; in opstellen van anderen aard, late men dit den Lezer over - den blik soms van de Parijsche Bentgenooten op de onze wenden, wij hebben er in onzen tijd drieërlei gekend.

Het is de liefde, die EDMOND overhaalt, zich tot vertegenwoordiger van *Saint-Dénis* aan te bieden; AGATHE zegt, zonder hem aan te zien, onder het omslaan van haren shawl (het fransche meisje!) dat haar vader er niets tegen zoude hebben zijne dochter aan een' *député* te geven; zijn eerste verzoek om eene stem - bij M^{r}. DE MONTLUCAR - levert een allergeestigst tooneel op.

Mr. DE MONTLUCAR (*vrij koel*).
En waaraan ben ik zoo vroeg de eer van uw bezoek verschuldigd?

EDMOND.
Eene belangrijke zaak... Er moet te *Saint-Dénis* een vertegenwoordiger benoemd worden...

Mr. DE MONTLUCAR (*nog koeler*).
Ik hoorde er van spreken... want ik bemoei mij weinig met de politiek...

EDMOND.
Ik betaal er vrij wat belasting.

Mr. DE MONTLUCAR (*met eene vriendelijke houding*).
Het wordt mij duidelijk, gij zijt kiezer... en komt mij bezoeken...

EDMOND.
Niets natuurlijker... uw invloed, uw groote naam... uwe uitgestrekte goederen...

Mr. DE MONTLUCAR (*altijd even vriendelijk*).
Gij zijt al te goed... ge komt, begrijp ik, uit naam uwer collega's.

EDMOND.
Wie bedoelt gij?

Mr. DE MONTLUCAR.
Eenige kiezers uit het arrondissement.

EDMOND.
Neen, Mijnheer! ik kom uit mij zelven...

Mr. DE MONTLUCAR (*op hartelijken toon en zijne hand grijpende*).
Ik betuig er u te meer dank voor, en kan u niet zeggen, mijn waarde EDMOND! hoe gevoelig ik over dien stap ben, - hoezeer hij mij niet weinig in verlegenheid brengt en hindert; - schoon velen mijner vrienden mij op dit punt reeds bijna geweld aandeden... Maar gij begrijpt zelf mijnen toestand... ik ben geen staatkundig persoon meer, ik ben geheel letterkundige... als zoodanig heb ik mij zekere onafhankelijkheid weten te verschaffen, zekere begrippen, en ik durf zeggen eenigen roem... die ik niet op de tribune in de waagschaal wil stellen...

EDMOND (*met verwondering*).
Hoe dat?

Mr. DE MONTLUCAR (*levendig*).
Dat verwondert u, maar het is aldus, en ver van u dank te weten voor de eer, die gij mij aandoet, brengt gij mij in de verzoeking er knorrig over te worden... want het valt mij zwaar u te weigeren... En toch, ik, die zoo gelukkig was in mijne huisselijke rust, die er niet in het minst op rekende... die mij voor alle pogingen van dien aard beveiligd waande... gij brengt mij in den moeijelijksten en pijnlijksten toestand.

(*Met eene zachte stem en als gereed om toe te geven*).
Want in waarheid... ik kan geen *député* worden...

EDMOND.
Stel u gerust en duid het mij niet ten kwade... het was niet dit, wat ik u kwam voorstellen...

Mr. DE MONTLUCAR.
Hm... wat zegt gij?

EDMOND.
Ik begrijp uwe beweegreden volkomen... en ik kwam u voor een' ander...

Mr. DE MONTLUCAR (*terwijl hij zich poogt te herstellen, en een vrolijk voorkomen huichelt*).
Dat laat zich hooren... gij hadt mij bang gemaakt... maar ge geeft mij mijne rust weder... En die andere, wie is hij?

EDMOND.
Dat ben ik!

Mr. DE MONTLUCAR (*verbaasd*).
Gij!...

(*Met eene houding van meerderheid*).
Zeker, mijn Waardste! ik zoude u met groot genoegen mijne stem geven, want dat komt ge mij, naar ik vermoed, vragen... maar men kent mijne meening en de uwe... Onze beginselen zijn niet dezelfde...

EDMOND.
Zij zouden u echter veroorloofd hebben van mijne stem gebruik te maken...

Mr. DE MONTLUCAR.
Maar niet om u de mijne te geven... Dat zoude mij bij mijne partij, bij mijne staatkundige vrienden schade doen... Het zoude den schijn hebben, dat ik van tint veranderde, iets dat ik nooit zal doen... Gisteren nog hebt gij voor Mademoisselle DE MIREMONT gepleit, die tot den nieuwen adel behoort, den adel van het Keizerrijk, en gij hebt een proces gewonnen tegen eene der oudste familiën van *Frankrijk!* eene groote dame uit de voorstad *Saint-Germain*.

Wij klagen, dat wij geene oorspronkelijke blijspelen bezitten, en zijn gereed dit gebrek te verklaren door de eenvoudigheid onzer zeden, het burgerlijke onzer leefwijze en wat dies meer zij. Ik wil niet beweren, dat de verkiezingen ten onzent wedergades

van bovenstaand tooneel aanbieden; maar indien wij een' waarachtigen blijspeldichter bezaten, gelooft gij, dat het hem aan onderwerpen zou ontbreken, dat onze aristocratie - zoo die van geboorte als die van geld - onze patriciërs - zeg mij niet dat dit eene reminiscentie van vóór 1795 is - onze degelijke, bur-

gerlijke huisgezinnen, wier hoofden gedurende vijf of zes geslachten achtingswaardige kooplieden waren, - onze effecten-handelaars en de luchtverhevelingen, die aan hunnen hemel maandelijks blinken en ondergaan, hem niet overvloed van stof zouden opleveren? Het is waar, hij zoude in elk dier kringen moeten omgaan, ten einde die standen dóór en dóór te kennen; menschenkennis moest zijn grootste schat, menschenvrees zijn geringste zwak wezen; de beschuldiging, waarmede de kleingeestigheid elk talent van dien aard zoude ontmoedigen: ‘gij hebt portretten geleverd!’ moest hij voor de vleijendste lofspraak houden; doch is het dan zulk een alledaagsch sieraad, de lauwerkrans, welken THALIA om het hoofd van haren echten priester vlecht? Vleit er u niet mede, Blijspeldichters! die, om uw gehoor te doen lagchen, uwe toevlugt neemt tot karakters, aan het dolhuis ontstolen; leert van SCRIBE natuurlijk zijn; maar waarlijk, ik vergat, dat men dichter geboren en niet gemaakt wordt; ge ziet, dat ik nog een man van de vorige eeuw ben. Veelligt hebt ge buitendien mijnen ouderdom reeds uit mijne praatzucht geraden, ik stelde uw geduld te lang op de proef: de Parijsche Bentgenooten zullen dadelijk voor u optreden.

Een der merkwaardigste personaadjes uit den hoop is OSCAR RIGAUT, de advocaat, die in het dagblad ten koste van EDMOND DE VARENNES geprezen werd, zijn schoolmakker; een vriend, dien EDMOND sedert uit het oog verloren heeft, en welken hij, nadat zijn bezoek hij M^{r}. DE MONTLUCAR tot eene volslagen breuk heeft geleid, ontmoet. OSCAR, de rijke OSCAR lacht hem over zijne werkzaamheid uit, biedt hem geld aan en vraagt hem, als EDMOND dit weigert, wat hem scheelt?

EDMOND.
Dat mij niets gelukt.

OSCAR.
Dat is verwonderlijk, ik slaag in alles... Ik begrijp niet, hoe men zoo ongelukkig kan zijn niet te slagen...

EDMOND.
Dat bewijst veel geluks of veel talent.

OSCAR.
Waarlijk niet.... dat is zeer natuurlijk, dat gaat van zelf... ik geef mij geene moeite... Ik weet niet hoe het toegaat, alles loopt mij meê, wordt mij aangeboden!...

EDMOND.
In waarheid?

OSCAR.
Ik spreek u niet van de balie, voor welke ik reeds opgang maakte, maar die ik voor altijd vaarwel zeg, omdat ik andere bezigheden heb, die mij beter passen.

EDMOND.
En welke?

OSCAR.
Weet gij het dan nog niet? - Ik heb een' bundel verzen geschreven.

EDMOND.
Gij!...

OSCAR.
Als iedereen!... Dit is mij op zekeren morgen onder het ontbijt aangewaaid... *Le Catafalque ou Poésies funèbres d'*OSCAR RIGAUT.

EDMOND.
Gij!... Een dikke, vrolijke jongen?...

OSCAR.
Ja, ik heb mij van de uitvaarten meester gemaakt... ik zag vergeefs naar iets anders om; al het overige was door onze vrienden weggekaapt! Wat hebbende de *beaux*, de *gants jaunes* der letterkunde, scheppende geniën waarachtig! wat hebben zij niet uitgevonden? Het zoude dubbel werk geweest zijn, indien wij allen hetzelfde genre hadden geschapen. Daarom heb ik hun de nevelpoëzij - de ridder-poëzij - en de pittoreske-poëzij overgelaten, en de lijkstaatsie- en de kerkhof-poëzij uitgevonden, en ik slaag boven verwachting met mijne lijken... men verdringt zich om mijn werk te koopen; en zie, zie... (*op de tafel wijzende*) hier ziet gij zelf zes exemplaren liggen.

EDMOND.
Ik heb geene woorden voor mijne verbazing.

OSCAR.
Maar leest gij dan geene dagbladen?... 'Den jongen OSCAR RIGAUT, wiens uitzinnige verbeelding hem aan het hoofd van het jeugdig heir plaatst, komt de lof toe....' Hebt gij dat niet overal gelezen?

EDMOND.
Voorzeker heb ik dat gelezen; maar bet kwam niet bij mij op, dat men van u sprak.

OSCAR.
Het gold mij... mij, met al mijne titelen... (*Hem het boek toonende*) Lid van twee letterkundige genootschappen, *officier de la garde nationale et maître des requêtes;* - in de volgende maand krijg ik het eerekruis; het is mijne beurt, het is afgesproken.

EDMOND.
Met wie?

OSCAR.
Met de onzen... zij, die als ik aan het hoofd van het jeugdige heir staan; want zij staan ook aan het hoofd; wij staan allen aan het hoofd; een dozijn vertrouwde vrienden, die elkander onderschragen, elkander optillen, elkander bewonderen, eene maatschappij van onderlinge bewondering... De een brengt zijne fortuin in, de ander zijn genie, de derde niet met al; het een weegt het andere op, wij slaan alles door elkander en bereiken allen ons doel, den een' den anderen voorthelpende.

EDMOND.
Het is onbegrijpelijk!

OSCAR.

Het is zoo... Gij ziet het, en indien gij wilt, heeft het u slechts één woord te kosten...
Ik zal u beschermen, ik zal u voorthelpen... Één meer, wat zegt dat?...

EDMOND.
Ik bedank u, mijn Vriend! ik dank u hartelijk; maar ongelukkig staat hetgeen ik verlang niet in uwe magt.

OSCAR.
Wat is het dan?

EDMOND (*zuchtende*).
Ik zoude gaarne *député* worden.

OSCAR.
Waarom niet? wij maken er zoo velen.

EDMOND.
Gij schertst!

OSCAR.
Echte *députés, députés*, die stemmen; ik zeg niet, dat zij spreken, maar wat maakt dat uit!.. Er zijn zoo vele anderen, die niets doen dan praten - Wees gerust, wij zullen u doen benoemen. Wanneer ik u aan onze vrienden voorstel, zullen zij allen de uwen worden... op kosten van wedervergelding; zoodra men in onze bent aangenomen is, heeft men talent, geest, genie, dat behoort er toe, dat wordt door het reglement vereischt. Gij zult getuige zijn hunner werkzaamheden!

EDMOND.
Maar waar en wanneer?

OSCAR.
Nog dezen ochtend. Ik heb ten mijnent een *déjeûner de garçons*, laat ik u mijne kaart geven... Zult gij komen?

EDMOND (*het adres lezende en aarzelende*).
Wat waag ik er bij... Nog beter dát, dan mij te verdrinken.

Minnaars-logica, mijn Lezer!

Vergun ons, eer wij u dat ontbijt-tooneel - een der aardigste uit *Camaraderie* - mededeelen, een enkel woord in het midden te brengen over het lot van Letterkundigen ten onzent, - den invloed, dien men zich door de beoefening der Litteratuur in *Holland* verschaffen kan - het lot, dat gij en ik onzen grootsten geniën ten deel zaagt vallen. Het zijn onderwerpen, in een Tijdschrift van dezen aard, niet *hors de propos*, - het moge eene inleiding zijn tot de omtrekken der Bentgenooten, die ik in ons Vaderland gekend heb.

Ik heb medelijden met elk jong mensch, wiens aanleg hem in *Holland* de studie der litteratuur boven andere beroepen de voorkeur doet geven; er is grooter waarschijnlijkheid onder ons, als marskramer, dan als letterkundige onafhankelijk te worden. Wij bedoelen door die onafhankelijkheid geen' rijkdom, geene ontheffing aan de verpligting te arbeiden; wij wenschen niet, dat allen tot hoogleeraren worden benoemd, opdat allen (des verkiezende) mogen kunnen rusten; wij hebben er den bloei der letteren te lief toe! Al is niets gewoner bij de weinige vrienden van dergelijke slagtoffers van hunnen aanleg dan de klagt, dat het hard is, dat mannen van genie bij het blad moeten werken, dat ge-

leerden verpligt zijn jaarlijks één of meer boeken uit te geven, om te kunnen leven; wij heffen die klagt niet aan: in het vaderland van het gezond verstand moest men zich schamen het publiek zulke flaauwheden op te disschen. Voor den handwerksman, voor den landbouwer, voor den winkelier, voor den koopman, voor allen hangt welvaart van ijver af en zijn geld en vlijt bijna synonym: waarom zoude het lot den letterkundigen gunstiger zijn? Op den kansel, voor de balie, aan het ziekbed, wie slaagt er, dan hij, die onvermoeid werkzaam is, dan hij, die zijne rust voor zijnen roem veil heeft? Wij eischen geene andere voorwaarden voor de letterkunde; maar hoe zeer verschilt de belooning aan hare studie verknocht!

Zondert de weinige gelukkigen uit, die tot een' hoogleeraarsstoel worden geroepen, en zegt mij, wat levert de loopbaan der overigen op? Daverend handgeklap bij eene voorlezing, - eene laauwe beoordeeling in een tijdschrift - de ongenade van eenen boekhandelaar - kommer en gebrek tot gezellen op de kleine studeerkamer - de smadelijke woorden: ‘het is een schrijver!’ erger nog: ‘het is een dichter!’ waar het de bedeeling van een ambt, het vertrouwen van zijne medeburgers, de waarneming der kleingeestigste beroepsbezigheden geldt, - en, ten gevolge van dat altijd veile bewijs van onbevoegdheid, een gasthuis in het verschiet! O het is iets schoons in *Holland* der Muzen te offeren, wanneer uwe voorzaten u een uitgestrekt landgoed of een groot vermogen nalieten, wanneer gij uwe werken op velijn kunt laten drukken en in satijn laten inbinden; men zal u eenen genialen zonderling noemen, maar eerbied voor u hebben, u niet al de onbeschaamdheid van familie-trots, geld-trots en ambtenaars-trots doen gevoelen, want gij kunt uw wapen op uw rijtuig laten schilderen, indien gij het verlangt; men weet, dat gij eenen zaakwaarnemer voor uwe eigendommen of uwe fondsen houdt; een man als gij bekleedt slechts eereposten, hij is voor niemand gevaarlijk! Doch de natuur schijnt er zich in te vermeiden, de gaven van geest, genie en gevoel niet enkel aan de gunstelingen der fortuin toe te deelen; ach! dat zij in *Holland* allen, die zij met deze hooge geschenken verwaardigt, zin voor beeldende kunsten, talent voor palet en penseel schonk! Voor dezulken staat de gansche wereld open; voor dezulken is het ten onzent mogelijk onafhankelijk te worden; voor den kunstenaars-trots derzulken buigen zich aanzienlijke dwazen, onbeduidende rijken, stijfhoofdige beurspilaren; hunne onsterfelijkheid hangt van den laag geboren', opgekomenen, alles aan zijne kunst verschuldigden schilder af!

Ik zoude onbillijk zijn, indien ik niet erkende, dat men ten onzent schrijvers en dichters bij voorkeur ééne soort van vrijheid

toestaat; maar ik zoude ook der waarheid te kort doen, indien ik er niet bij vermeldde, dat die inschikkelijkheid niets anders is dan eene grove beleediging. Men vindt het natuurlijk, men houdt het voor eene gegeven zaak, dat geniale menschen, dat dichters vooral, allerlei dwaasheden begaan, dat zij de wetten der zedelijke en burgerlijke maatschappij schenden, en wanneer men er hen hun leven lang de gevolgen van heeft doen bezuren, verklaart men die feilen na hunnen dood voor ziekelijke geaardheid, verkeerde bloedmenging, en wat niet al? en sticht hun gedenkzuilen en bewierookt hunne schimmen, neen, koopt de bewijzen hunner zedelijke verkeerdheden of verstandelijke dwalingen tot hoogen prijs, als gedachtenissen, aan. Hoe dikwijls riep ik bij dergelijke gelegenheden met MOORE uit:

> 't Is too absurd - 't is weakness, shame
> This low prostration before Fame -
> This casting down, beneath the car
> Of Idols, whatsoe'er they are,
> Life's purest, holiest decencies
> To be career'd o'er as they please[(1)].

Maar hoe weinig durfden wij dan vervolgen, immers met de bewustheid, dat dit hun ten onzent was ten deel gevallen:

> No, - let triumphant Genius have,
> All that his loftiest wish can crave.
> If he be worshipp'd let it be
> For attributes, his noblest, first -
> Not with that base idolatry
> Which sanctifies his last and worst![(2)].

En toch - indien gij dezulken niet uit uw midden verdreven hadt - indien gij hen niet behandeld hadt als vreemde dieren, aardig om te laten zien, altijd op behoorlijken afstand te houden, - indien gij hun, in beschermende wetten voor hunnen eigendom, het middel hadt aangeboden, hunne burgerlijke verpligtingen te vervullen - indien gij de waarde van dat wenschelijk kopijregt van eenen Hollandschen Letterkundige verhoogdet, door niet aan allerlei wrange uitheemsche vruchten de voorkeur te geven boven goede inheemsche - ge zoudt die kostelijke vrijheid tot laakbare ongeregeldheden kunnen terugnemen; geen dichter onder onzen

(1) Het is overdwaas, het teekent zwakheid, het mag schandelijk heeten, zich aldus voor Vermaardheid in het stof te buigen, aldus de zuiverste en heiligste welvoegelijkheden des levens aan de zegekar eens Afgods prijs te geven, om die naar lust te vertrappen en te verguizen.

(2) Neen, laat der zegevierende Genie geofferd worden, wat zij in hare stoutste droomen wenschenswaard achtte; doch de aanbidding gelde hare hoogste en edelste hoedanigheden, en men bedrijve geene lage afgoderij, door hare gemeenste en slechtste te huldigen!

koelen hemel geboren, zoude haar meer van u verlangen. Eerst wanneer de ondervinding ons leert, dat de achting der maatschappij - de eerbied het talent verschuldigd - de hulde, waarop genie regt heeft, dingen zijn misschien in *Utopia* te vinden, maar waarnaar men in *Holland* te vergeefs zoekt, breekt een vurige geest de teugels der welvoegelijkheid, die jegens allen, behalve jegens hem, wordt in acht genomen, - verlaagt de behoeftige zijne kunst tot eene koe, die de zijnen van melk en boter verzorgt! Droevige waarheden! Hebt gij het dan nooit gevoeld, dat het tot de kenmerken van een vrij, groot, beschaafd volk behoort, eene rijke, oorspronkelijke, fraaije Letterkunde te hebben? Of indien gij meer gevoel voor het nuttige dan voor het schoone hebt, schonken uwe kinderen u nooit gelegenheid op te merken, welk eenen invloed een boek op het hart, de schrijvers, die hunne eerste begrippen vormden, hunnen lateren kennislust bevredigden, hunne uren van uitspanning kortten (doodden had ik misschien moeten zeggen!) op hunne ontwikkeling als verstandelijke en zedelijke wezens hadden? Gij gelooft aan een volgend leven, en het is u onverschillig, met welke begrippen men hier zijn hoofd bezwaart, zijn hart vervult? Indien ik kinderen had, zij zouden geen' dier dichters lezen, wier maatschappelijke toestand hun gemoed verbitterde. Ik zoude hun bij voorkeur die boeken geven, door eenen geest geschreven, met God en mensch in vrede, - die meer eerbied voor zich zelven had, dan voor het publiek, en wien het publiek op zijne beurt eerbied toedroeg. Daarom - maar ik wil geene namen noemen, want ik zoude hen beleedigen, die ik verzweeg; ik wil liever wenschen, dat eerlang de tijd aanbreke, waarin Nederlands Letterkunde bij al hare voortreffelijkheden, die voege, hare beoefenaars onafhankelijk te maken; waarin het den kunstregters zal invallen, het voor de uitmuntendste eigenschap van een werk te houden, dat het van eenen mannelijken, fieren, krachtigen geest getuigt, die in harmonie is met zijn gemoed.

Schoone tijd! eerst dán zal het regtvaardig zijn, bij ons als in *Engeland, Frankrijk* en *Duitschland* den staf over die enkelen te breken, welke in groote gaven van geest een' vrijbrief zien voor grove gebreken van hart, - eerst dán zullen wij met MOORE een' kruistogt kunnen prediken:

> Out on the craft - I'd rather be
> One of thoses hinds that round me tread,
> With just enough of sense to see
> The noon-day sun that's o'er my head,
> Than thus, with high-built genius cursed
> That hath no heart for its foundation,

Be all, at once, that 's brightest-worst-
Sublimest-meanest in creation![1]

(*Het vervolg in het volgend Nommer*.)

De dorps-schoolmeester.
Uit het Engelsch.

Eens leefde er in een klein dorp, op eenen aanzienlijken afstand van *Londen*, een zeer klein man, NATHANIËL PIPKIN geheeten, die de voorzanger van de kleine gemeente was, in een klein huis in de kleine hoofdstraat, geen honderd schreden ver van de kleine kerk, woonde, en dagelijks, van negen tot vier ure, de kleine jongens van het kleine dorp onderwees. NATHANIËL PIPKIN was een onnoozel, argeloos en goedhartig wezen, met eenen krommen neus en kromme beenen, - indien hij zich vijanden gemaakt had, zij zouden opgemerkt hebben, dat zijn regteroog scheel zag en zijn linkerbeen kreupel was. Hij verdeelde zijnen tijd tusschen de kerk en de school, en geloofde vast, dat er op de gansche wereld geen verstandiger man dan de Leeraar, geen heerlijker vertrek dan de kerkeraads-kamer, geene ordelijker school dan de zijne was. Ééns, en slechts ééns in zijn leven, had NATHANIËL PIPKIN een' Bisschop gezien, - een' wezenlijken Bisschop, met kamerdoeksche armsmouwen en eene paruik op het hoofd. Hij had hem zien gaan en hem, bij gelegenheid eener bevestiging, hooren spreken, en NATHANIËL PIPKIN was zóó zeer door eerbied en vrees overmeesterd geworden, toen voorzegde Bisschop zijne hand ten zegen op zijn hoofd legde, dat hij flaauw viel en in de armen des hondenslagers uit de kerk werd gedragen.

Dit was eene groote gebeurtenis, eene onvergetelijke gebeurtenis in het leven van NATHANIËL PIPKIN, en het was bijna de éénige windvlaag, welke ooit den effen' stroom zijns levens beroerd had, toen hij, op eenen zomernamiddag, zich bezig hield eenig ingewikkeld problema van zamengestelde additie te bedenken, om het een' schalkschen deugniet onder zijne leerlingen te laten oplossen, en, in gepeinzen verdiept, de oogen opslaande, zijnen blik eensklaps rusten liet op het bloeijend gelaat van MARIA LOBBS, de éénige dochter van den ouden LOBBS, den zadelmaker aan de overzijde der straat. Het is waar, de oogen van Mr. PIPKIN hadden in de

(1) Weg met den listigen drom! - Ik zoude liever eene der hinden zijn, die hier rondom mij grazen en niet meer verstand hebben, dan om zich in de warmte der middagzon te koesteren, die boven mijn hoofd staat; dan als zij, ten vloek met de hoogste soort van genie bedeeld, die in hun hart geenen wederklank vindt, te gelijk alles te wezen, wat er in de gansche schepping schitterendst en verachtelijkst, verhevenst en laagst is!

kerk en elders vele malen en vaak te voren op het fraai aangezigt van MARIA LOBBS gestaard; maar de oogen van MARIA LOBBS hadden nooit zoo helder gestaan, de wangen van MARIA LOBBS hadden nooit zoo hoog gebloosd als bij deze bijzondere gelegenheid. Geen wonder dan, dat NATHANIËL PIPKIN niet in staat was zijne oogen van het gelaat van Miss LOBBS af te wenden; geen wonder, dat Miss LOBBS, bemerkende, dat zij door den jongman werd aangestaard, haar hoofd van het venster, uit hetwelk zij gekeken had, terug trok en het raam digt sloot en het gordijn vallen liet; geen wonder, dat NATHANIËL PIPKIN, onmiddellijk daarna, op den jongen deugniet aanviel, welke vroeger gezondigd had, en hem naar hartelust oorvegen en vuistslagen toedeelde. Dit alles was zeer natuurlijk en er stak ter wereld niets verwonderlijks in.

Wat echter billijke verwondering wekken mag, is, dat iemand, van Mr. NATHANIËL PIPKIN'S teruggetrokken' aard, zenuwachtig gestel en vooral alleronbeduidendst inkomen, het van dien dag af wagen durfde, naar hand en hart te dingen van de éénige dochter van den driftigen, ouden LOBBS - van den ouden LOBBS, den grooten zadelmaker, die met ééne pennestreek het geheele dorpje had kunnen koopen en de uitgave in zijne kas niet eens zou hebben gevoeld - den ouden LOBBS, van wien elk wist, dat hij hoopen gouds belegd had in de bank van het digtst bij gelegene marktstadje - van wien men verhaalde, dat hij onmetelijke en onuitputtelijke schatten had bijeen verzameld in de kleine ijzeren kist met het groote sleutelgat, die in de achterkamer, tegenover den schoorsteen, stond, - en die, het was wèl bekend, bij feestelijke gelegenheden zijne tafel prijken deed met een' echt zilveren theepot, melkkan en suikervaas, welke hij, in den trots zijns harten, gewoon was te stoffen, dat de eigendom zijner dochter zoude wezen, wanneer zij een' man naar haren zin zou hebben gevonden. Ik herhaal het, dat er stof tot groote verbazing en levendige verwondering in lag opgesloten, dat NATHANIËL PIPKIN de vermetelheid durfde hebben, zijne oogen in die rigting te slaan. Maar liefde is blind, en het eene oog van NATHANIËL zag scheel: en misschien verhinderden hem deze beide omstandigheden zaamgenomen, de zaak in haar waar licht te beschouwen.

Indien hij den ouden LOBBS het minste vermoeden was opgerezen van den staat der neigingen van NATHANIËL PIPKIN, hij zoude de school tot den grond geslecht, of haren meester van de oppervlakte der aarde verdelgd, of eenigen anderen gruwel van even wreeden en geweldigen aard bedreven hebben, want die LOBBS was een vreesselijke oude bullebak, wanneer zijn trots beleedigd of zijn bloed aan het gisten was. Vloeken! zulk een' drom van vloeken deed hij soms over de straat rollen en dave-

ren, wanneer hij op de luiheid van zijnen goêlijken leerjongen, met dunne beentjes, schold, dat NATHANIËL PIPKIN van afgrijzen in zijne schoenen plagt te sidderen, en het haar zijner kweekelingen van vreeze te berge rees.

Echter zette NATHANIËL PIPKIN, wanneer de school uit en de jeugd naar huis was gegaan, zich dag aan dag voor het groote venster zijner woning neder, en terwijl hij veinsde in een boek te lezen, sloeg hij zijdelingsche blikken over de straat, om de heldere oogen van MARIA LOBBS te ontmoeten. En hij had er niet vele dagen gezeten, daar blonken die heldere oogen uit een venster der bovenkamer, voor den schijn ook in de lezing eens boeks verdiept. Dit was verrukkend en streelend voor het hart van NATHANIËL PIPKIN. Het was iets zoets, aldus uren lang te zitten en op dat lief gelaat te staren, wanneer hare oogen waren neêrgeslagen; maar toen MARIA LOBBS hare oogen van haar boek begon op te slaan en hunne stralen in de rigting van NATHANIËL PIPKIN begon te schieten, toen waren zijne verrukking en bewondering geheel grenzenloos. Eindelijk, op eenen dag, waarop hij wist, dat de oude LOBBS uit was, had NATHANIËL PIPKIN de vermetelheid, MARIA LOBBS een' handkus toe te werpen, en MARIA LOBBS, in plaats van het venster te sluiten en het gordijn neêr te laten, beantwoordde dien groet met eenen handkus en grimlachte hem toe. Hierop besloot NATHANIËL PIPKIN, dat hij, er mogt van komen wat er van wilde, zonder uitstel den staat zijner gevoelens zoude blootleggen.

Geen fraaijer voet, geen vrolijker hart, geene bevalliger gestalte, dartelde ooit over de aarde, die zij ten sieraad strekte, dan die der bekoorlijke MARIA LOBBS, de dochter van den ouden zadelmaker. Er was een schelmsch vuur in hare vonkelende oogen, dat vele minder ligt ontvlambare boezems, dan dien van NATHANIËL PIPKIN, niet straffeloos zouden hebben getart; en er was zulk een vrolijke klank in haren blijden lach, dat de zuurziendste menschenhater niet zou hebben kunnen nalaten er om te grimlagchen. Zelfs de oude LOBBS konde, ook in het hevigst bulderen zijner gramschap, het gevlei zijner schoone dochter geen' weêrstand bieden, en wanneer zij en hare nicht KATE, - een aartsondeugend, allen betooverende kleine deerne - zamenzwoeren, om den ouden man beet te nemen, zoo als zij, om de waarheid niet te verzwijgen, dikwijls deden, dan zou hij haar niets hebben kunnen weigeren, al hadden zij hem zelfs om een deel der ontelbare en onuitputtelijke schatten geplaagd, welke in de ijzeren kist voor het daglicht verborgen waren.

NATHANIËL PIPKIN'S hart klopte hoorbaar, toen hij dit bekoorlijk paar, op eenen zomeravond, eenige honderd schreden vóór zich uit zag wandelen, in dezelfde streek, waarin hij dikwijls tot laat in

den nacht had rondgedoold, mijmerende over de schoonheid van MARIA LOBBS. Maar schoon hij dan vaak gedacht had, met welke vlugge schreden hij naar haar toe zoude snellen, en hoe hij haar zijnen hartstogt verklaren zoude indien hij haar slechts mogt ontmoeten: toen zij nu onverwacht vóór hem stond voelde hij al het bloed uit zijn ligchaam naar zijn gelaat stroomen, blijkbaar tot groot nadeel zijner beenen, die, van hun gewoon aandeel beroofd, beefden en waggelden. Zoodra de meisjes stilstonden, om eene bloem te plukken, of om naar een' vogel te luisteren, stond NATHANIËL PIPKIN ook stil en wendde voor in gepeinzen verdiept te wezen, zoo als hij inderdaad was, want hij bedacht wat ter wereld hij doen zoude, indien zij omkeerden, zoo als zij weldra onvermijdelijk doen moesten, en hem van aangezigt tot aangezigt ontmoetten. Maar schoon hij te bloode was naar haar toe te gaan, hij was te verliefd om haar uit het oog te willen verliezen; versnelden zij dus hare schreden, dan versnelde hij ook de zijne; gingen zij langzamer, ook hij ging langzamer, en stonden zij stil, ook hij stond stil, en zoo zou het voortgegaan zijn, totdat de duisternis het hem belet hadde, indien niet KATE loosselijk omgezien en NATHANIËL bemoedigend had toegewenkt tot haar te komen. Er was iets omvederstaanbaars in KATE'S manieren, en dus gaf NATHANIËL PIPKIN aan de uitnoodiging gehoor, en na een eindeloos gebloos van zijne zijde en een onmatig gelach van de booze kleine nicht, viel NATHANIËL PIPKIN op zijne knieën in het bedauwde gras neder en verkondigde zijn besluit, dáár voor alitjd te zullen blijven liggen, tenzij het hem vergund wierde, als den aangenomen' minnaar van MARIA LOBBS te mogen opstaan. Bij deze woorden deed zich de vrolijke lach van MARIA LOBBS luid door de kalme avondlucht hooren, zonder dat zij die kalmte scheen te storen, - zulk een liefelijke klank was het! - en de booze kleine nicht lachte onmatiger dan te voren, en NATHANIËL PIPKIN bloosde hooger dan ooit. Eindelijk wendde MARIA LOBBS, door den kleinen van liefde verteerden man met heviger gebaren aangesproken, haar hoofd ter zijde, en fluisterde hare nicht in, hem te zeggen, - immers KATE hield zich alsof zij het haar zeide, - dat zij zich door Mr. PIPKINS aanzoek zeer vereerd gevoelde, maar dat echter de beschikking over hare hand en haar hart aan haren vader stond, hoezeer niemand voor de verdiensten van Mr. PIPKIN ongevoelig konde wezen. Daar dit alles met groote deftigheid gezegd werd, en NATHANIËL PIPKIN met MARIA LOBBS naar huis wandelde, en bij het scheiden met haar om een kusje stoeide, ging hij als een gelukkig man naar bed en droomde den ganschen nacht van den ouden LOBBS over te halen, de ijzeren kist te ontsluiten, en MARIA tot vrouw te krijgen.

Den volgenden ochtend zag NATHANIËL PIPKIN den ouden LOBBS

op zijn oud vaal hitje uitrijden, en na allerlei seinen, die de ondeugende kleine nicht hem uit het venster gaf en welker meening hij volstrekt niet begrijpen kon, kwam de goêlijke leerjongen met de dunne beentjes van de overzijde tot hem met de boodschap, dat zijn meester den ganschen nacht uit zoude blijven, en dat de Jufvrouwen Mr. PIPKIN, te zes ure precies, op de thee zouden verwachten. Hoe de lessen dien dag opgezegd en geleerd werden, wist NATHANIËL PIPKIN en zijne scholieren zoo min als gij het weet; maar de tijd was om, en nadat de jongens naar huis waren gegaan, had NATHANIËL PIPKIN werks genoeg, om zich, vóórdat het zes ure geslagen was, naar genoegen te kleeden; niet dat hij geruimen tijd behoefde om het gewaad te kiezen, waarin hij zich zoude uitdossen, daar hij, helaas! niet veel keuze had, maar dewijl hij zijne kleederen gaarne zoo goed mogelijk wilde voordoen, en die eerst opschuijeren moest, - eene taak van niet weinig gewigt en belang voor eenen minnaar!

Hij vond er een lief, klein gezelschap, bestaande uit MARIA LOBBS en haar nichtje KATE, en drie of vier stoeizieke, blijgeestige, rooswangige meisjes. NATHANIËL PIPKIN'S oogen werden verrukt door overvloedige bewijzen, dat het gerucht niets overdreven had, toen het van de schatten van den ouden LOBBS gewaagde. De tafel schitterde van de zware echt-zilveren theepot, melkkan en suikervaas; elk kreeg een zilveren lepeltje, om er de suiker meê om te roeren; en het echt Japansche porselein, waaruit zij dronken, en de kleine bordjes, waarop zij het geroosterd brood of het fijn gebak, dat er bij werd aangeboden, neêrlegden, waren niet minder fraai dan de keurige kopjes en schoteltjes. De éénige doorn in het vleesch, die er hem ergerde, was een neef van MARIA LOBBS, de broeder van KATE, dien MARIA LOBBS gemeenzaam HENRY noemde, en die MARIA LOBBS aan den eenen hoek der tafel geheel voor zich zelven scheen te willen houden. Onderlinge genegenheid van bloedverwanten is hetschoonste, wat men ter wereld vindt; maar zij kan ook overdreven worden, en NATHANIËL PIPKIN konde zich niet weêrhouden te denken, dat MARIA LOBBS op hare familie al zeer verzot moest zijn, indien zij aan al hare neven zoo veel opmerkzaamheid wijdde als aan dezen. Er kwam nog bij, dat toen de ondeugende kleine nicht na het theedrinken een blindemansspelletje voorsloeg, het bijna altijd NATHANIËL PIPKIN ten deel viel blindeman te zijn, en dat hij, wanneer hij ook neef HENRY grijpen mogt, zeker konde zijn, nicht MARIA digt bij hem te vinden. Meer nog, schoon de ondeugende kleine nicht en de andere meisjes hem knepen, bij de haren trokken, stoelen in zijn' weg zetteden en honderd andere treken bedachten om hem te plagen, MARIA LOBBS scheen nooit digt bij hem te komen; en ééns - ééns zoude NATHANIËL PIPKIN er op hebben willen zweren, dat hij het geluid

van eenen kus gehoord had, gevolgd door eene laauwe bestraffing van MARIA LOBBS en een' half gesmoorden lach harer vriendinnen. Dit alles was vreemd - zeer vreemd - en het valt moeijelijk te beslissen, wat NATHANIËL PIPKIN ten gevolge van dat vreemd gedrag al of niet zou gedaan hebben, waren zijne gedachten er door eene onverwachte gebeurtenis niet van afgeleid.

Die onverwachte geheurtenis was een luid geklop aan de voordeur, en de man, die klopte, was niemand anders dan de oude LOBBS zelf, die op het onverwachtst terugkeerde, en klopte, klopte, klopte als een doodkistmaker: want hij verlangde naar zijn avondeten. Het ontrustend berigt was naauwelijks door den goêlijken leerling met de dunne beentjes gebragt, daar vlogen de meisjes de trappen op naar de slaapkamer van MARIA LOBBS, en neef HENRY en NATHANIËL PIPKIN werden, ieder in eene kast, in de huiskamer verstoken, bij gebrek aan geschikter schuilplaats. En toen MARIA LOBBS en de ondeugende kleine nicht deze verstopt en de kamers in orde hadden gebragt, deden zij den ouden LOBBS, die van het oogenblik, waarin hij begon, was blijven voortkloppen, de deur open.

Nu was het eene ongelukkige gewoonte van den ouden LOBBS, wanneer hij zeer hongerig was, onuitstaanbaar grimmig te wezen. NATHANIËL PIPKIN konde hem hooren grommen als een oude bulhond, die eene koû heeft gevat; telkens wanneer de onzalige leerjongen met de dunne beentjes in de kamer kwam, begon de oude LOBBS erger dan een Heiden te vloeken, niet zoo zeer omdat hij kwaad op den borst was, dan om zijn hart van een' overvloed van vloeken lucht te geven. Eindelijk werd er eenig avondeten, in aller ijl opgewarmd, den grombaard voorgezet, en de oude LOBBS viel er als een jonge leeuw op aan; hij had het in minder dan drie minuten tijds verslonden en kuste zijne dochter en vroeg om zijne pijp.

De natuur had de knieën van NATHANIËL PIPKIN in eene zeer digte juxta-positie geplaatst; maar toen hij den ouden LOBBS zijne pijp hoorde eischen, knikten zij tegen elkander, als wilden zij elkaâr tot poeder wrijven; want aan een paar haken hing in dezelfde kast, in welke hij stond, eene groote, bruin gewrevene, met zilver beslagen pijp, welke hij geregeld elken middag en avond, gedurende de laatste vijf jaren, in den mond van den ouden LOBBS gezien had. De heide meisjes zochten beneden naar de pijp en de beide meisjes zochten boven naar de pijp, en zij zochten overal naar de pijp, uitgenomen waar zij wisten dat de pijp was, en de oude LOBBS bulderde ondertusschen op de vervaarlijkste wijze voort, alsof de wereld vergaan zoude. Eindelijk dacht hij aan de kast en ging er naar toe. Het baatte weinig, dat zulk een klein man als NATHANIËL PIPKIN de deur trachtte digt te houden, toen een zoo

forsche vent als de oude LOBBS haar open wilde trekken. De oude LOBBS deed een' enkelen ruk en open vloog zij, NATHANIËL PIPKIN blootgevende, die, regt als eene kaars, in de kast stond en van hoofd tot voet sidderde van vreeze. De hemel beware ons! welk een' verschrikkelijken blik sloeg de oude LOBBS op hem, toen hij er hem bij den kraag uithaalde en hem met uitgestrekten arm hield opgeheven!

‘Spreek, wat duivel komt gij hier doen?’ zeide de oude LOBBS met eene daverende stem.

NATHANIËL PIPKIN was niet in staat te antwoorden, en de oude LOBBS schudde hem eenige malen heen en weder, waarschijnlijk om hem in het regelen zijner gedachten behulpzaam te wezen.

‘Wat komt gij hier doen?’ bulderde LOBBS, ‘moet ik het er voor houden, dat gij om mijne dochter gekomen zijt, spreek!’

De oude LOBBS zeide dit slechts om hem te beschimpen; want hij geloofde niet, dat aartsvermetelheid NATHANIËL PIPKIN zóó ver gevoerd zou hebben. Stel u zijne verontwaardiging voor, toen hem deze antwoordde:

‘Ja, Mr. LOBBS! het is zoo.... ik ben om uwe dochter gekomen. Ik bemin haar, Mr. LOBBS!’

‘Wel, gij huilende, scheelziende, kleine leelijkert!’ stamelde de oude LOBBS, half beroerd van de gruwelijke bekentenis, ‘wat wilt gij daarmede zeggen? Dit in mijn gezigt staande te durven houden! verdoemd! ik zal u worgen!...’

‘Het is volstrekt niet onwaarschijnlijk, dat de oude LOBBS in zijne woede deze bedreiging zou hebben uitgevoerd, indien zijn arm niet was weêrhouden door eene zeer onverwachte verschijning, en wel door die van den neef, welke uit de kast te voorschijn trad, naar LOBBS toe ging en zeide:

‘Ik mag niet toestaan, Mijnheer! dat die onnoozele man, welke hier uit meisjes plaagzucht verzocht werd, op eene al te edelmoedige wijze het vergrijp (indien het vergrijp is) zoude boeten, dat *ik* beging, en dat ik gereed ben te bekennen. *Ik* bemin uwe dochter, Mijnheer! en ik kwam hier met het doel haar te spreken.’

De oude LOBBS zette groote oogen op, maar NATHANIËL PIPKIN nog grooter.

‘Deedt gij dat?’ zeide LOBBS, eindelijk in staat te antwoorden.

‘Ik herhaal het.’

‘En ik heb u lang te voren verboden over mijnen drempel te komen?’

‘Zoo gij het *niet* gedaan hadt, gij zoudt mij hier niet verstoken, niet in den nacht gevonden hebben.’

Het spijt mij, dat ik het van den ouden LOBBS zeggen moet; maar ik geloof, dat hij den neef zou hebben dood geslagen, in-

dien zijne schoone dochter, wier heldere oogen in tranen dreven, zich niet aan zijnen arm had vastgeklemd.

‘Weêrhoud hem niet, MARY!’ zeide de jongman, ‘wanneer hij lust heeft mij te slaan, laat het hem doen. Ik zoude voor al de schatten der wereld geen haar van zijn grijs hoofd willen aanraken.’

De oude man sloeg bij die bestraffing zijne oogen neder en zij ontmoetten die zijner dochter. Ik heb één- of tweemaal te voren gezegd, dat de hare zeer helder waren, en schoon zij nu in tranen dreven, hun invloed was verre van er door verzwakt te worden. De oude LOBBS wendde zijn hoofd om, als wilde hij hunne overredingskracht vermijden, en ontmoette den blik der ondeugende, kleine nicht, wier gelaat, half bevreesd als zij voor haren broeder was, en half lagchende, gelijk zij om NATHANIËL PIPKIN deed, zulk eene betooverende uitdrukking had van loosheid en vleizucht, als nimmer eenig jong of oud man straffeloos aanstaarde. Zij sloeg haren arm liefkozende om den bullebak heen, waagde het toen hem iets in het oor te fluisteren; en hij mogt doen wat hij wilde, hij konde zich niet weêrhouden zijn gezigt tot een' grimlach te plooijen, terwijl terzelfder tijd een traan langs zijne wangen vloot.

Vijf minuten later werden de meisjes met niet weinig lagchen en blozen van de slaapkamer gehaald, en terwijl de jongelieden overgelukkig waren, nam de oude LOBBS zijne pijp, stopte haar en rookte haar uit; en wat het merkwaardigste was van die zuur gehaalde pijp tabak, zij was de ligtste en lekkerste, die hij ooit in zijn leven gerookt had.

NATHANIËL PIPKIN hield het best te zijn, al wat er gebeurd was stil te houden, en door dat zwijgen rees hij langzamerhand in de gunst van den ouden LOBBS, die hem eindelijk eene pijp leerde rooken; - en zij plagten jaren lang, wanneer het zomer was, in groote staatsie, met elkander 's avonds in den hof te zitten drinken en eene pijp uit te dampen. Hij werd weldra van zijne overdreven genegenheid genezen, want wij vinden zijnen naam in het kerkregister als getuige bij het huwelijk van MARIA LOBBS met haren neef HENRY; en het blijkt tevens uit andere documenten, dat hij in den bruiloftsnacht in de dorpsgevangenis werd opgesloten, dewijl hij in dronkenschap eenige buitensporigheden op 's Heeren straten begaan had, waartoe hij door den goêlijken leerjongen, met de dunne beentjes, aangevuurd, ja zelfs daarin geholpen was.

Goethe en Schiller.

(*Uit* Johann Peter Eckermann's, *Gespräche mit Göthe*).

> Terwijl wij op een balkon van *Ludwigsberg* stonden (het Windsor en het St. Denis der Wurtembergsche Vorsten) en het heerlijk uitzigt bewonderden, dat men van dáár over hoven en bosschen heeft, wees de gids ons een dorpje aan, welks kerktoren zich, in een afgelegen dal, boven eene donkere woudpartij verhief. '*Sehen die Herrschaften es?*' - Ik zag het - het scheen slechts is een lief gelegen vlek - het was *Marbach*, de geboorteplaats van SCHILLER. Weinigen, voorzeker, gevoelen minder dan ik de zoo algemeene belangstelling in de gebruiken, de woning en het persoonlijk uiterlijk van vermaarde menschen. Het louter zien van een beroemd man wekte nooit eenig gevoel bij mij op. Echter herinner ik mij niet, ooit sterker getroffen te zijn door de overtuiging, hoe veel verhevener echte grootheid dan gemaakte is, dan die, welke mijn gemoed vervulde, toen men mij die plek aanwees. Dat vergeten, afgelegen dorpje werd eensklaps zoo belangrijk voor mij, als de koninklijke sieraden noch de koninklijke herinneringen het Slot *Ludwigsberg* maken konden. De arme SCHILLER! - in mijne oogen is hij de Duitsche genius zijner eeuw. GÖTHE heeft zich eene gemaakte vermaardheid verworven, welke evenzeer van praatjes en theedrinken, als van eene hooge soort van genie afhangt, en hij vindt zich gelukkig in het bezit van zulk eene *gekookte beroemheid* - want gij moet weten, dat er in dit opzigt eene mode heerscht, die volstrekt niet in verband staat met verdiensten - terwijl SCHILLERS faam louter op zijne verdiensten rust. Ik wil er mijn leven onder verwedden, dat zijn roem de langdurendste en in het eind de helderst schitterende zal zijn. De hoogescholen en een heerschende smaak en de gril der mode kunnen te aller tijd GÖTHES bij dozijnen maken, maar slechts God schept menschen als SCHILLER. De Duitschers zeggen, dat wij GÖTHE niet kunnen gevoelen; maar trots dat alles, is misschien eene vertaling de beste toetssteen voor het genie: want schoon de wereld overstelpt is met slechte vertalingen, indien er veel in het oorspronkelijke steekt, zal het ook in de overzetting nog uitkomen.
> JOHN FENIMORE COOPER'S *Reizen*.

Wij hebben u dit zonderling bewijs, dat men nog iets meer moet zijn dan een voortreffelijk romancier, om Geniën als GÖTHE en SCHILLER te beoordeelen, medegedeeld, Lezer! niet om den uitval van den *IJankee* te wederleggen; neen, om dit oordeel over te stellen tegen GÖTHE'S eigen schets van den Man, dien wij, - hoezeer minder partijdig dan COOPER, - echter lief hebben, bewonderen en vereeren. Waartoe zoude eene wederlegging dienen? GÖTHE zelf heeft gezegd: 'Het publiek twist nu reeds twintig jaren lang, wie grooter is: SCHILLER of ik, in plaats dat het zich verheugen zoude, dat er een paar Mannen bestaan, over welke het twisten kan.'

'In het algemeen,' voegde hij er bij, 'leert men slechts van hen, die men lief heeft. De aankomende jonge talenten worden door dit gevoel jegens mij bezield; maar ik vond het zeer zelden bij mijne tijdgenooten. Ja, ik weet naauwelijks een' enkelen man van gewigt te noemen, wien ik volkomen naar den zin was. Reeds aan mijnen *Werther* werd zoo veel berispt, dat er van het gansche boek geen enkele regel

overgebleven was, indien ik elke plaats, die men afkeurde, had doorgestreken. Toch deed mij die afkeuring geen nadeel, want zulke subjective vonnissen

van enkele, ofschoon veel beteekenende mannen, werden door de uitspraak der menigte opgewogen. Wie echter niet op een millioen lezers rekenen mag, moest geen' regel schrijven.'

Hollandsche Letterkundigen zijn bescheidener in hunne wenschen; doch laat ons ter zake komen.

'SCHILLERS eigenlijke productiviteit,' dus beoordeelt GÖTHE hem, 'lag in het ideale, en men mag beweren, dat hij zoo min in de Duitsche als in eenige andere Letterkunde zijns gelijke heeft. Hij heeft nog het meest van Lord BYRON; doch deze overtreft hem ver in wereldkennis. Ik zoude gaarne gezien hebben, dat SCHILLER Lord BYRON beleefd had; het zoude mij verwonderd hebben, wat hij van eenen geest, zoo zeer aan den zijnen verwant, zoude hebben gezegd.

'In al de Werken van SCHILLER heerscht het denkbeeld van Vrijheid, en dat denkbeeld nam eenen anderen vorm aan, naar mate SCHILLERS beschaving hooger steeg en hij zelf een ander werd. In zijne jeugd was het de physische vrijheid, die hem bezig hield en in zijne gedichten overging; in zijn later leven de ideale.

'De menschen springen met het begrip van Vrijheid wonderlijk om; wanneer wij ons slechts weten te vergenoegen en te schikken, hebben wij allen vrijheid genoeg. En waartoe dient ons een overvloed van vrijheid, die wij niet kunnen gebruiken? Zie dit vertrek en de naast hetzelve gelegene kamer, in welke gij door de opene deur mijn bed ziet: beide zijn niet groot, en buitendien door velerlei behoeften, boeken, manuscripten en voorwerpen van kunst nog enger geworden; maar zij voldoen mij, ik heb er den ganschen winter in gewoond en naauwelijks een' voet in mijne vóórvertrekken gezet. Wat heb ik nu aan mijne ruime huizing en aan de vrijheid, van de eene kamer in de andere te gaan, gehad, daar ik geene behoefte gevoelde, er gebruik van te maken!

'Wanneer iemand slechts zóó veel vrijheid heeft, dat hij gezond leven en zijn beroep uitoefenen kan, dan heeft hij genoeg, en zóó veel heeft ligt ieder. En dan zijn wij allen nog slechts vrij onder zekere voorwaarden, welke wij moeten vervullen. De burgerman is zoo vrij als de adellijke, mits hij zich binnen de grenzen houde, welke hem van God, door den stand, waarin hij geboren werd, zijn aangewezen. De edelman is zoo vrij als de Vorst; want wanneer hij aan het Hof slechts het weinige ceremoniëel in acht neemt, mag hij zich zijns gelijke schatten. Het maakt ons niet vrij, dat wij niets boven ons willen erkennen; maar juist dat wij iets vereeren, hetwelk boven ons is. Want terwijl wij het vereeren, heffen wij ons tot hetzelve op, en leggen door onze erkenning aan den dag, dat wij het bewustzijn van het hoogere in ons omdragen en waard zijn zijns gelijke te wezen. Ik heb op mijne reizen dikwijls Noordduitsche kooplieden

aangetroffen, die geloofden mijns gelijke te zijn, wanneer zij zich lomp en ruw bij mij aan tafel zetteden. Daardoor waren zij het niet; maar zij zouden het geweest zijn, wanneer zij mij hadden weten te schatten en zich passend jegens mij te gedragen.'

'Dat deze physische Vrijheid SCHILLER in zijne jeugd zoo vele moeite brouwde, lag, ja, deels in den aard van zijnen geest; meer erchter sproot dit nog uit den dwang voort, dien hij in de krijgsschool had moeten uitstaan.

'In zijn later leven, toen hij physische vrijheid genoeg had, ging hij tot de ideale over, en ik zou bijna durven zeggen, dat dit denkbeeld hem den dood heeft berokkend; want hij eischte daardoor meer van zijn gestel, dan zijne krachten vergunden.

'De Groothertog bepaalde voor SCHILLER, bij zijne komst herwaarts, een jaarlijksch inkomen van duizend Thalers, en bood aan, hem het dubbele dier som te geven, wanneer hij door ziekte zoude worden verhinderd te arbeiden. SCHILLER sloeg dit laatste aanbod af en maakte daarvan nooit gebruik. 'Ik bezit het talent,' zeide hij, 'en moet mij zelven kunnen helpen.' In de laatste jaren echter zag hij zich, door zijn talrijk gezin, verpligt jaarlijks twee stukken te schrijven, en om dit te volvoeren, dwong hij zich ook gedurende die dagen en weken te werken, in welke hij niet wèl was; zijn talent moest hem ieder uur gehoorzamen en ten dienste staan.

'SCHILLER heeft nooit veel gedronken, hij was zeer matig; maar in dergelijke oogenblikken van ligchamelijke zwakte trachtte hij zijne krachten door het gebruik van een weinig liqueur of ander geestrijk vocht te verhoogen. Dit ondermijnde echter zijne gezondheid en was ook zijnen voortbrengselen zelve schadelijk.

'Een groot gedeelte van hetgeen verstandigen in zijne schriften afkeuren, schrijf ik aan die bron toe. Alle plaatsen, welke zij niet juist noemen, zoude ik pathologische plaatsen willen heeten, dewijl hij die in zulk een uur of op zulk een' dag schreef, waarin hem de krachten faalden, de regte en ware motieven te vinden. Ik heb voor den Cathegorischen Imperatief allen eerbied; ik weet, hoe veel goeds er door kan worden volbragt; maar men moet dit niet te ver drijven, dewijl anders dit denkbeeld van ideale vrijheid tot niets goeds leidt.'

Wij hebben deze plaats door geene aanmerkingen willen afbreken, het blijve u overgelaten hier, even als overal, GÖTHE'S echte humaniteit in het beoordeelen te bewonderen; wij deelen u, op dezelfde wijze, nog het een en ander van hem mede.

'SCHILLERS ligchaamsbouw, SCHILLERS gang, elke zijner bewegingen waren trotsch; slechts zijnen oogen was eene uitdrukking van zachtheid eigen. Zijn talent geleek naar zijne gestalte, hij

greep een groot onderwerp stout aan, beschouwde het van deze en gene zijde, en wendde het zus en zoo, en handhaafde het op dezelfde wijze. Maar hij beschouwde zijn voorwerp als het ware slechts uitwendig; eene langzame ontwikkeling uit het innerlijke was zijne zaak niet; zijn talent was meer desultorisch. Daarom was hij ook nooit besloten en konde nooit klaar komen. Hij verwisselde dikwijls nog eene rol, kort vóór de repetitie.

Dezelfde koenheid, die hem altijd stout te werk deed gaan, maakte hem ook van veel motiveeren afkeerig. Ik weet, welke moeite mij in der tijd zijn *Tell* kostte, in welke hij kort weg GESZLER een' appel van den boom plukken en dien van het hoofd des knaaps wilde laten afschieten. Dit streed geheel tegen mijnen aard, en ik haalde hem over, die gruwzaamheid ten minste te motiveeren, door het jongsken van TELL bij den Landvoogd op de bekwaamheid zijns vaders te doen pogchen, door hem te laten zeggen, dat hij wel op honderd schreden afstands een' appel van een' boom schieten kon[1]. SCHILLER wilde er in het eerst niet naar luisteren, maar gaf eindelijk mijner aanmerking en bede gehoor en schreef het zoo als ik hem geraden had.

Ik herinner mij om dezelfde reden twee regels in het Manuscript van *Wallenstein's Lager* te hebben geschreven, waar SCHILLER den boer met valsche dobbelsteenen laat spelen, zonder te verhalen, hoe deze er aan komt.

> Ein Hauptmann, den ein andrer erstach
> Liesz mir ein paar glückliche Würfel nach

voegde ik er tusschen, ten einde dit verklaard te zien. Veelligt echter doen zijne stukken juist door het weinig gemotiveerde derzelve op het tooneel grooter werking dan de mijne; mijne *Eugenie* is eene keten van louter motiven, en zulk een stuk kan op de planken geen fortuin maken.

SCHILLERS talent was volkomen voor het tooneel geschapen. Met elk stuk ging hij voorwaarts en werd voltooider, en toch was het zonderling, dat hem nog uit de dagen der *Räuber* eene zekere neiging voor het gruwzame aankleefde, welke hem zelfs in zijnen schoonsten tijd niet geheel verliet. Zoo herinner ik mij nog zeer goed, dat hij in mijnen *Egmont*, in het gevangenis-tooneel, waarin den held zijn vonnis wordt voorgelezen, ALVA gemaskerd en in eenen man-

(1)

GESZLER. (*nach einigem Stillschweigen*).
Du bist ein Meister auf der Armbrust, TELL,
Man sagt, du nehmst es auf mit jedem Schützen?

WALTHER.
Und das muss wahr seyn, Herr, 'nen Apfel schiesst
Der Vater dir vom Baum auf hundert Schritte.

FR. VON SCHILLER'S *Wilhelm Tell*, 3ter Aufzug, 3te Scène.

tel gehuld, op den achtergrond liet verschijnen, om zich in den indruk te verlustigen, dien het doodvonnis op hem maken zal. Hierdoor moest ALVA als onverzadelijk in wraakzucht en lust in het booze uitkomen. Ik protesteerde echter, en de figuur bleef weg. Hij was een wonderlijk groot mensch.'

Een andermaal sprak ECKERMANN met GÖTHE over SCHILLERS tooneelpoëzij in het algemeen, en bragt eenige bezwaren tegen dezelve in, welke mij tot nog toe de hartstogtelijkste bewonderaar van *Don Carlos* en *die Jungfrau von Orleans* niet wist op te lossen. 'Eenige tooneelen,' zeide hij, 'lees ik met ware liefde en bewondering; vroeger of later echter stoot ik op plaatsen, die tegen de waarheid der natuur aandruischen en kan niet verder lezen. Zelfs in den *Wallenstein* geheurde mij dit, en ik eindig met te gelooven, dat SCHILLERS wijsgeerige strekking zijne poëzij heeft benadeeld; want daardoor werd hij verleid de gedachte hooger te schatten dan alle natuur, ja de natuur daardoor te vernietigen. Alles wat hij zich denken kon moest gebeuren, of het met de natuur overeenkwam of streed.'

GÖTHE antwoordde:

'Het is bedroevend gade te slaan, hoe een zoo buitengewoon begaafd mensch zich met philosophische denkwijzen, die hem in niets van dienst konden zijn, kwelde. HUMBOLDT heeft mij brieven medegebragt, welke SCHILLER in den onzaligen tijd dier bespiegelingen aan hem schreef. Men ziet daaruit, hoe hij zich toenmaals met het voornemen kwelde, de sentimenteele poëzij geheel van de naïve onafhankelijk te maken. Maar toen kon hij voor die dichtsoort geen' grond vinden, en dit bragt hem in eene onuitsprekelijke verwarring: alsof de sentimenteele poëzij, zonder een' naïven grond, uit welken zij als het ware opwast, ergens bestaan kon!'

Zie hier de in een vorig opstel beloofde plaats over SCHILLER en MANZONI; wij halen die niet aan, om er ons op te verheffen, dat wij in der tijd in een ander Maandschrift den Hollandschen vertaler der *Promessi Sposi* den raad gaven, de beschrijving van den oorlog, den hongersnood en de pest te bekorten (Göthe ried den Duitscher ongeveer twee derde van de laatste weg te laten); wij doen het alleen ter verklaring der feilen, welke beide geniën begingen.

'MANZONI is een geboren dichter, zoo als SCHILLER er een was. Maar onze tijd is zoo armzalig, dat de dichter in het hem omringend menschelijk leven geene bruikbare natuur meer ontmoet. Om er zich aan op te rigten, leunde SCHILLER tegen twee groote zuilen: Wijsbegeerte en Geschiedenis; MANZONI vergenoegt zich met de Geschiedenis alléén. SCHILLERS *Wallenstein* is zoo groot, dat er in die soort niets dergelijks voorhanden is; maar gelijk ge reeds opmerktet, staan die twee reusachtige steunpunten, Ge-

schiedenis en Wijsbegeerte, het werk in verscheiden opzigten in den weg en verhinderen deszelfs rein dichterlijken opgang. Aldus lijdt MANZONI door een overwigt der Geschiedenis.'

De ziekelijkheid van MANZONI gaf aanleiding tot de volgende opmerking.

'Het buitengewone, dat zulke menschen leveren, onderstelt een zeer teeder gestel, opdat zij zeldzamer gewaarwordingen mogen kunnen gevoelen en de stemmen der Hemelschen hooren. Zulk eene organisatie wordt, in aanraking met de wereld en het weder, dikwijls aangedaan en gekrenkt, en wie niet als VOLTAIRE met groote gevoeligheid eene buitengemeene taaiheid verbindt, is ligt aan eene voortdurende ziekelijkheid blootgesteld. SCHILLER was ook gedurig krank. Toen ik hem eerst leerde kennen, betwijfelde ik, dat hij nog vier weken zoude leven. Maar ook hij had eene zekere taaiheid; hij bleef nog vele jaren bij ons, en zoude bij gezonder leefwijze nog langer in ons midden hebben verwijld.

'Alle acht dagen was hij een ander, een volkomener mensch; telkens wanneer ik hem wederzag scheen hij gevorderd in belezenheid, oordeel en geleerdheid.'

ECKERMANN merkte op, dat SCHILLERS dramatische Werken het bewijs leverden, dat de Dichter inderdaad jaarlijks reuzenschreden deed; 'de Duitsche jeugd,' liet hij er op volgen, 'schijnt er echter anders over te denken; wanneer zijne fraaiste stukken gespeeld worden, zijn er weinig of geene jonge lieden en studenten in den schouwburg; zoodra men echter zijne *Räuber* of zijnen *Fiesko* geeft, is de zaal vol van studenten.'

'Dat was,' hernam GÖTHE, 'vóór vijftig jaren reeds zoo als thans, en zal waarschijnlijk over vijftig jaren nog niet anders zijn. Wat een jong mensch geschreven heeft, behaagt natuurlijk het meest aan jonge lieden. Buitendien vleije men zich niet, dat de wereld zóó veel in echte beschaving en goeden smaak vooruit ging, dat zelfs de jeugd reeds boven zulk een ruw tijdvak staat! Wanneer al de wereld in het algemeen vooruitgaat, de jeugd moet toch altijd weêr van voren aanvangen en als individu de époquen der wereld-cultuur dóórgaan. Dat ergert mij niet meer, en ik heb er voor lang een versje op gemaakt, dat dus luidt:

Johannis Feuer sey unverwehrt,
  Die Freude nie verlohren!
Besen werden immer stumpf gekehrt,
  Und Jungens immer geboren.'

Na die hulde van GÖTHE aan SCHILLER te hebben medegedeeld, weten wij dit vlugtig opstel niet beter te eindigen dan met een woord van hem zelven over zijne schriften; het is het passendst antwoord op den aanval van COOPER.

‘Lieve Vriend!’ zeide hij eens tot ECKERMANN, ‘ik wil u iets in vertrouwen zeggen, dat u veel duisters zal opklaren en u gedurende uw gansche leven goed zal doen te weten. MIJNE SCHRIFTEN KUNNEN NIET POPULAIR WORDEN; wie dááraan denkt en dáártoe pogingen aanwendt, verkeert in eene dwaling. Zij zijn niet voor den grooten hoop geschreven, zij zijn het slechts voor menschen, die iets dergelijks willen en zoeken, wier rigting iets van de mijne heeft.’

En ECKERMANN zegt, dat hij hierop bij zich zelven dacht: ‘Waarlijk, een schrijver als hij, een geest, die op zulk eene hoogte staat, eene natuur van zoo oneindigen omvang, hoe kunnen zij populair worden? Een klein gedeelte derzelve wordt het naauwelijks. Ter naauwernood mag een lied, dat lustige gezellen en verliefde meisjes zingen, het heeten, - anderen kennen dat lied niet eens bij naam.

Maar is het - wèl bezien - met alles wat buitengewoon is anders? - Is MOZART dan populair? Is RAPHAËL het dan? - En heeft de wereld in verhouding met zulke onuitputtelijke bronnen van overstelpend geestig leven niet iets van leppenden, die blijde zijn nu en dan een weinig te krijgen, dat hun voor eene wijl tot hooger voedsel dient?

Zijne schriften zijn over het algemeen voor menschen van nadenkenden aard, die in de diepten van wereld en menschheid wenschen in te dringen en zijne schreden nagaan. - Zij zijn in het bijzonder voor hartstogtelijk genietenden, die in den dichter de weelde en het wee des harten zoeken. - Zij zijn voor jonge dichters, die leeren willen, hoe men zich moet uitdrukken, hoe men een onderwerp naar den eisch der kunst moet behandelen. Zij zijn voor kunstregters, die daarin lessen vinden, naar welke beginselen men moet vonnissen, en hoe men eene beoordeeling belangrijk en bevallig maakt, zoodat men die met genoegen leest. - Zijne wenken zijn voor den kunstenaar, dewijl zij in het algemeen zijnen geest verlichten en hij er in het bijzonder uit leert, in welke onderwerpen iets belangrijks voor de kunst schuilt, en wat hij om die reden al of niet vervaardigen moet. Zij zijn voor den natuuronderzoeker, niet alleen dewijl hij hem de groote regelen en wetten, die hij ontdekte, mededeelt; maar voornamelijk, dewijl hij dáárin eene methode vindt, hoe een voortreffelijke geest met de natuur moet omgaan, opdat zij hem hare verborgenheden openbare.’

‘Dus voor de minderheid?’ vraagt gij, mijn Lezer! en ik aarzel niet te zeggen: ja, in de hoop, dat gij als ik tot die minderheid wenscht te behooren, want GÖTHE heeft ook gezegd:

‘Al het groote en verstandige bestaat slechts bij de minderheid. Er zijn Ministers geweest, die volk en Koning tegen zich hadden en hunne groote ontwerpen alleen dóórzetteden en uitvoerden. Er

valt nooit aan te denken, het verstand populair te zien worden. Hartstogten en gevoelens kunnen dit worden; maar het verstand zal altijd slechts de eigendom van enkele voortreffelijken wezen.'

Reisontmoetingen der Pickwickisten[(1)].
Uit de nagelaten Papieren van de Pickwick-Club.

IV.
Het Middagmaal en het Dagboek.

'Zult gij hier blijven logeeren, Mijnheer?' vroeg Mr. NATHANIËL WINKLE den vreemdeling, toen de postkoets voor de herberg *the Bull*, in de *Highstreet* te *Rochester*, stil hield.

'Ik hier? - neen, Mijnheer! - vrienden bij het dozijn - weken vooruit gevraagd - anders een goed logement - keurige bedden - half zoo duur als WRIGHT'S *Logement* ginder op den hoek - die schrijft eene halve kroon op de rekening als men den knecht roept - laat dubbel betalen wie niet te huis eet - dat gebeurt niet in *the Bull* - blijft er, Heeren!'

Mr. WINKLE wendde zich naar Mr. PICKWICK en mompelde eenige woorden; toen fluisterde Mr. PICKWICK Mr. SNODGRASS iets in het oor, en Mr. SNODGRASS bragt die woorden aan Mr. TUPMAN over, en allen knikten op hunne beurt toestemmend. Mr. PICKWICK sprak den vreemdeling aan en vroeg hem dien middag te eten.

'Met alle liefde - durf niet voorschrijven, - maar gebraden wild en champignons - keurig maal! - Welk uur?'

'Laat zien,' zeide Mr. PICKWICK, zijn horologie te voorschijn halende, 'het is nu omstreeks drie, zullen wij zeggen vijf ure?'

'Vlijt mij bijzonder,' antwoordde de vreemdeling, 'vijf ure precies - tot dán, Mijne Heeren!' en den opgetoomden hoed eene duimbreedte van het hoofd ligtende, en dien achteloos scheef weder op het hoofd zettende, ging de vreemdeling, terwijl het bruin papieren pakje half uit zijn' zak te voorschijn kwam, met vlugge schreden de plaats af en verdween onder de voetgangers in de *Highstreet*.

'Het is blijkbaar een man, die vele Landen doorreisd heeft, een naauwkeurig opmerker van menschen en zaken,' zeide Mr. PICKWICK.

'Ik zoude gaarne zijn gedicht lezen,' zeide Mr. SNODGRASS.

(1) Zie N°. IV, bl. 154-160.

‘Ik zoude gaarne dien hond gezien hebben,’ zeide Mr. WINKLE.

Mr. TUPMAN zeide niets, maar hij dacht aan Donna CHRISTINA, de maagpomp, en de fontein; en zijne oogen stonden vol tranen.

Zoodra zij eene algemeene kamer en slaapvertrekken gekozen en een middagmaal hadden besteld, ging het gezelschap uit, om de stad en de omstreken te bezien.

Na eene aandachtige lezing van Mr. PICKWICK'S aanteekeningen over de vier steden *Stroud, Rochester, Chatham* en *Brompton*, schijnt het ons niet toe, dat de indruk, dien zij op hem maakten, eenig wezenlijk verschil oplevert met die, welke andere reizigers ons, als het gevolg van hunnen togt derwaarts, mededeelden. Het valt ligt zijne uitvoerige beschrijving als volgt te bekorten:

‘De voornaamste voortbrengselen dezer steden,’ zegt Mr. PICKWICK, ‘schijnen soldaten, matrozen, joden, krijt, aliekruiken, ambtenaren, officieren en werklieden van de werven te zijn. De waren, welke men op straat het meest ziet uitgestald, zijn: scheepsprovisiën, harde beschuit, appelen, platvisch en oesters. De straten hebben een levendig en vrolijk voorkomen, dat voornamelijk aan den opgeruimden aard en de blinkende kleeding van het garnizoen valt toe te schrijven. Het is waarlijk iets verrukkends voor een philantropisch gemoed, die dappere lieden te zien rondzwaaijen, onder den dubbelen invloed van overtollige dierlijke en vlugge geesten; vooral wanneer men bedenkt, dat het den jongens der stad ter goedkoope en onschuldige uitspanning strekt hen op de hielen te volgen en den draak met hen te steken. Niets,’ voegt Mr. PICKWICK er bij, ‘gaat hunne goedhartigheid te boven. Daags vóór mijne aankomst was één hunner grovelijk beleedigd in eene openbare herberg. De meid uit het buffet had stellig geweigerd hem boven zijnen last meer geestrijk vocht te tappen; waarop hij - louter uit speelschheid - zijne bajonet trok en het meisje in den schouder wondde. En echter was die brave kerel de eerste, die den volgenden morgen de kroeg bezocht, om den waard te betuigen, dat hij geneigd was het gebeurde over het hoofd te zien en te vergeten!

‘Er moet in die steden ontzettend veel tabak gebruikt worden; want alle straten rieken er naar,’ vervolgt Mr. PICKWICK; ‘zij vloeijen buitendien over van vuilnis: - een oppervlakkig reiziger zoude dit voor een teeken van morsigheid houden; maar hun, die oordeel genoeg hebben, daarin een bewijs van handel en nering te zien, kan dit niet dan welkom wezen.’

Klokslag vijf ure verscheen de vreemdeling, en luttel tijds later was het middagmaal gereed. Hij had zich ontdaan van zijn bruin papieren pakje; maar er was overigens geene verandering in zijn voorkomen. Hij droeg denzelfden versleten groenen rok,

wiens mouwpanden naauwelijks over het gewricht zijner handen reikten, als des morgens digt geknoopt, had denzelfden smerigen das om, en kon, trots de *souspieds*, evenmin nu als toen verhinderen, dat men tusschen de pijpen van zijne broek en het bovenste zijner gelapte hooge schoenen het overschot van wat eenmaal witte kousen geweest waren gewaar werd. Zoo mogelijk was hij nog spraakzamer dan te voren.

‘Wat is dat?’ vroeg hij, toen de knecht een' der schotels wegnam.

‘Tong, Mijnheer!’

‘Tong, ha! - 't patrijsje van de zee - van *Londen* gebragt - diligence-ondernemers leepe kerels - wagens met tongen - manden bij dozijnen - een glas wijn, Mijnheer?’

‘Gaarne,’ zeide Mr. PICKWICK - en de vreemdeling dronk een glas; eerst met hem, en toen met Mr. SNODGRASS, en toen met Mr. TUPMAN, en toen met Mr. WINKLE, en toen een quintet met allen, bijna even vlug als hij praatte.

‘Duivelsch leven op de trappen, JAN! stellaadjes vliegen naar boven - timmerlieden naar beneden - lampen, glazen en harpen. - Wat is er aan de hand?’

‘Een bal, Mijnheer!’

‘Eene Assemblée - hé?’

‘Neen, Mijnheer! geene Assemblée. Een Bal voor de armen, Mijnheer!’

‘Weet ge of er vele mooije vrouwen in deze stad zijn, Mijnheer?’ vroeg Mr. TUPMAN, met groote belangstelling.

‘Heerlijke - goddelijke! *Kent*, Mijnheer! ieder weet het - *Kent* is beroemd voor appelen, kersen, hop en meisjes. Een glas wijn, Mijnheer?’

‘o Met veel genoegen!’ hernam Mr. TUPMAN.

De vreemdeling vulde en leêgde het zijne in hetzelfde oogenblik.

‘Ik zoude het gaarne bijwonen,’ zeide Mr. TUPMAN, op het Bal terugkomende, ‘zeer gaarne.’

‘Er zijn kaartjes te krijgen aan den ingang der zaal, Mijnheer!’ viel de knecht in, ‘voor eene halve guinje het stuk.’

Mr. TUPMAN drukte op nieuw zijn verlangen uit het feest bij te wonen; maar geen antwoord krijgende uit de doffe oogen van Mr. SNODGRASS of den afgetrokken' blik van Mr. PICKWICK, viel hij met grooten ijver op den portwijn en het nageregt aan, die juist waren opgedragen. De knecht verliet het vertrek - de vreemdeling praatte en dronk om strijd, de Pickwickisten luisterden. Weldra moest er op nieuw wijn worden gebragt - de vreemdeling praatte en dronk al weder, - Mr. TUPMAN gevoelde met ieder oogenblik grooter lust naar het Bal te gaan; weldra gloeide Mr. PICKWICK'S aangezigt van eene uitdrukking van algemeene menschenliefde, en Mr. WINKLE en Mr. SNODGRASS vielen in slaap.

V.
De Verkleeding.

‘Het bal begint boven -’ zeide de vreemdeling - ‘hoor, hoor, violen stemmen - nu de harp - daar gaan zij.’ Het geluid kondigde de eerste quadrille aan.

‘Hoe gaarne zoude ik het bijwonen!’ zeide Mr. TUPMAN weder.

‘Ik niet minder,’ zeide de vreemdeling, ‘vervloekte bagaadje - logge schepen - geen rok om aan te trekken - gekke toestand, niet waar?’

Algemeene welwillendheid was het kenmerk der Pickwickisten; maar niemand hunner zond des winters ooit een grooter aantal armen met aanbevelingsbrieven om kleederen of geldelijke hulp bij zijne vrienden rond, dan juist Mr. TRACY TUPMAN.

‘Ik zoude mij gelukkig gevoelen u te dien einde een stel kleederen te leenen; maar gij behoort tot de magere en ik -’

‘Tot de vette - een volwassen Bacchus - van zijn vat gerold - en zonder wijngaard-krans - hé? - reik mij de wijnflesch.’

Het zij de bevelende toon, waarop de vreemdeling nog meer wijn verlangde, Mr. TUPMAN mishaagde; hetzij het hem ergerde, dat hij, een der voornaamste leden van de Pickwick-Club, bij een' onttroonden Bacchus werd vergeleken, is niet volkomen zeker. Hij reikte hem de wijnflesch over, knikte twee malen en zag den vreemdeling scherp aan; daar deze blikte noch bloosde, ging Mr. TUPMAN voort:

‘Ik wilde aanmerken, Mijnheer! dat, schoon mijne kleederen voor u te ruim zouden wezen, die van mijn' vriend Mr. WINKLE u misschien beter zouden passen.’

De vreemdeling nam met zijne oogen de maat van Mr. WINKLE, en hoogst voldaan riep hij: ‘*Vivent les gens d'esprit!*’

Mr. TUPMAN zag het gezelschap rond. De wijn, die zijnen slaapwekkenden invloed op Mr. SNODGRASS en Mr. WINKLE had uitgeoefend, bekroop nu de zinnen van Mr. PICKWICK. Deze had zich in de verschillende toestanden bevonden, die der vergetelheid voorafgaan, waarin het middagmaal en zijne gevolgen ons dompelt; en was van de hoogte der feestvreugde in de diepte der zwaarmoedigheid weggezonken, om plotseling uit de diepte der zwaarmoedigheid weder tot de hoogte der feestvreugde op te rijzen, en eindelijk ingesluimerd. Zijn hoofd was op zijne borst gezonken, en gedurig snurken, nu en dan door een' hik afgebroken, was het éénig teeken der tegenwoordigheid van den grooten man.

De verzoeking om het bal bij te wonen, en zich van de schoonheid der Kentsche Dames te overtuigen, werd bijna onwederstaanbaar

voor Mr. TUPMAN. De verzoeking, den vreemdeling mede te nemen, was weinig minder sterk. Hij was geheel onbekend met de stad en hare bewoners, en de vreemdeling scheen beiden zoo naauwkeurig te kennen, als had hij er van kindsbeen af in verkeerd. Mr. WINKLE was in slaap gevallen, en Mr. TUPMAN had ondervinding genoeg zeker te zijn, dat deze, zoodra hij ontwaakte, verlangen zoude naar bed te worden gebragt. Toch was hij nog besluiteloos; ‘schenk u zelven in en reik mij de flesch aan,’ zeide de onvermoeide gast.

Mr. TUPMAN vervulde zijn verzoek, en de stimulus van het laatste glas bepaalde zijn besluit.

‘WINKLE'S slaapkamer ligt naast de mijne,’ zeide Mr. TUPMAN; ‘ik zoude hem niet kunnen doen begrijpen, wat ik verlang, indien ik hem nu wekte; maar ik weet, dat hij, in een' tapijten reiszak, een stel kleêren bij zich heeft; indien gij dit aantrokt, om naar het bal te gaan en het bij onze terugkomst weêr uittrokt, konde ik het, zonder er hem om lastig te vallen, weder op zijne plaats bergen.’

‘Heerlijk!’ - riep de vreemdeling, ‘uitmuntend plan - vervloekt kluchtige toestand - veertien rokken in de kisten en koffers, buiten de broeken en vesten - verpligt die van een' ander te leenen - beter geleend goed dan geen goed - ha, ha, ha!’

‘Wij moeten toegangkaartjes koopen,’ zeide Mr. TUPMAN.

‘Het is de moeite niet waard eene guinje te wisselen,’ - zeide de vreemdeling, ‘raad wie voor beiden zal betalen; - gij raadt het wapen - ik de schoone - de betooverende schoone’ - en daar viel het goudstuk, met den draak (uit hoffelijkheid eene schoone geheeten) boven.

Mr. TUPMAN schelde, betaalde de kaartjes, en beval, dat men kandelaren zoude brengen. Eer er een vierde uur verloopen was, had de vreemdeling zich van het hoofd tot de voeten in de kleederen van Mr. NATHANIËL WINKLE uitgedost.

‘Het is een nieuwe rok,’ zeide Mr. TUPMAN, toen de vreemdeling zich met welgevallen in een' grooten toiletspiegel bezag. ‘De eerste, waaraan de knoopen onzer club zijn gezet,’ en hij maakte zijnen gast opmerkzaam op de groote vergulde knoopen, wier middelpunt een borstbeeld van Mr. PICKWICK vertoonde, met de letters P.C. van weêrszijden.

‘P.C.’ zeide de vreemdeling, - ‘vlug geschetst - sprekende gelijkenis van den ouden Heer - maar P.C. - wat beduidt P.C. - toch niet *pour condoler*, hé? - of *peculiar coat* (bijzondere rok)?’ Mr. TUPMAN verklaarde, met warme verontwaardiging en groote wigtigheid, het mystische zinnebeeld.

Een weinig kort op de heupen - is hij niet?’ zeide de

vreemdeling zich omdraaijende, om zich van achteren in den spiegel te bezien. ‘Waarachtig juist een koetsiersrok - zeker een aanbestede rok - zonder maat of snede - zonderlinge beschikking der Voorzienigheid! - lange menschen krijgen korte rokken - en kleine menschen lange!’

En de vreemdeling ging Mr. TUPMAN vóór naar de balzaal.

‘Hoe heeten de Heeren?’ zeide de man, die aan den ingang de wacht hield. Mr. TRACY TUPMAN was gereed, zijne titels op te geven, toen de vreemdeling hem voorkwam:

‘Heeren van *Londen!*’ zeide hij en fluisterde toen Mr. TUPMAN in: ‘Beter geene namen te noemen - onbekenden altijd groot - onze namen zijn goed in hunne soort, maar niets uitstekends - heerlijke namen voor een klein gezelschap, maar geene indrukmakende in eene openbare vergadering - *incognito* het ware. - Heeren van *Londen* - aanzienlijke vreemdelingen - wat gij wilt.’ - De deur werd geopend en Mr. TRACY TUPMAN en de vreemdeling traden de balzaal binnen.

VI.
Het Bal.

Het was eene langwerpige zaal, langs wier wanden banken stonden, met karmozijnkleurig laken bekleed en welke door tallooze waskaarsen, op glazen kroonen geplaatst, helder verlicht werd. De muzikanten zaten hoog en droog in eenen hoek geduwd en twee of drie stel dansers dansten geregeld eene quadrille. In het naast gelegen vertrek speelden eenige oude Dames en zwaarlijvige Heeren Whist.

Zoodra de finale gespeeld was, wandelden de dansers en de danseressen de zaal op en neder, en Mr. TUPMAN en zijn gast plaatsten zich in een' hoek der zaal, om het gezelschap gade te slaan.

‘Bekoorlijke vrouwen!’ zeide Mr. TUPMAN.

‘Wacht eene wijl,’ zeide de vreemdeling, ‘het aardigste zult gij straks zien - fatsoenlijke wereld komt overal laat - drieërlei fatsoen in alle kleine steden - de hoogste ambtenaren van de werf kennen de lagere niet - de lagere ambtenaren willen de renteniers niet kennen - de renteniers kennen de kooplieden niet - het hoofd van de werf kent niemand.’

‘Wie is die kleine jongen, met rood haar en knipoogen, in een *fancy-dress?*’ vroeg Mr. TUPMAN.

‘St. St. - knipoogen en *fancy-dress* - rood haar en kleine jongen, foei! - wie zag dat ooit in een' vaandrig van het 97ste regement? - Het is de *honourable* WILMOT SNIPE - aanzienlijke familie - de SNIPES, waarlijk!’ -

‘Sir THOMAS CLUBBER, *Lady* CLUBBER en de *Miss* CLUBBERS!’ riep

de man aan de deur, met eene stentorsstem, en men konde het der vergadering aanzien, dat de lange man in blaauwen rok met gouden knoopen, en de dikke dame in blaauw satijn en twee nufjes van dochters in fashionable kleeding van dezelfde kleur, lieden van gewigt waren.

'Het opperhoofd van de werf - een groot, zeer groot man,' fluisterde de vreemdeling Mr. TUPMAN in, terwijl de leden der commissie van het Bal voor de armen het doorluchtig gezelschap naar het eind der zaal geleidden. De honourable WILMOT SNIPE en andere jonge lieden van rang verdrongen zich, om der Miss CLUBBERS hunne hulde te bewijzen, en Sir THOMAS CLUBBER stond regt als eene waskaars en zag, met een' majestueusen blik over zijn' zwarten halsdoek heen, de zaal rond.

'Mr. SMITHIE, Mrs. SMITHIE, en de Misses SMITHIE,' dus luidde de volgende aankondiging.

'Wie is Mr. SMITHIE?' vroeg Mr. TRACY TUPMAN. 'Iemand aan de werf,' hernam de vreemdeling. Mr. SMITHIE boog eerbiedig voor Sir THOMAS CLUBBER, en deze verwaardigde zich die hulde met eene houding van meerderheid aan te nemen. Lady CLUBBER nam een teleskoopgezigt van Mrs. SMITHIE en haar gezin, door haar lorgnet, en Mrs. SMITHIE staarde op hare beurt van verre op deze of gene Dame, wier man volstrekt onbekend op de Werf was.

'*Colonel* BULDER, Mrs. *Colonel* BULDER en *Miss* BULDER,' klonk het.

'Chef van het garnizoen,' zeide de vreemdeling, Mr. TUPMAN'S vragenden blik beantwoordende.

Miss BULDER werd hartelijk welkom geheeten door de Miss CLUBBERS; de ontmoeting van Mrs. *Colonel* BULDER en *Lady* CLUBBER was van de roerendste soort; *Colonel* BULDER en *Sir* THOMAS CLUBBER wisselden van snuifdoozen en hadden iets van een paar ALEXANDER SELKIRKS,

> 'Monarchen van al 't land, dal ze overzagen.'

Terwijl de aristocratie der stad - de BULDERS en CLUBBERS en SNIPES - aldus aan het eene eind der zaal hunnen rang bewaarde, volgden de overige standen der maatschappij hun voorbeeld in het andere einde derzelve. De minder aristocratische officieren van het 97ste regement wijdden zich der Schoonen van de minder aanzienlijke ambtenaren van de werf. De vrouwen der solliciteurs en de vrouw van den wijnkooper stonden aan het hoofd eener andere cotterie; de gade van den brouwer legde bezoeken bij de BULDER'S af, en Mrs. TOMLINSON, de echtgenoot van den postdirecteur, scheen, met algemeene stemmen, tot aanvoerster der handeldrijvende schare gekozen.

Een der populairste personaadjes onder de aanwezigen was in zijnen kring een klein dik man, met eenen cirkel regt opstaand zwart haar om zijnen schedel en eene uitgestrekte kale vlakte op

denzelven, dokter SLAMMER, chirurgijn van het 97ste regement. De dokter snoof en praatte met een ieder, lachte, danste, maakte grapjes, deed alles en was overal. Bij al die bezigheden, hoe veelsoortig ze zijn mogten, kweet de kleine dokter zich nog van eene taak, belangrijker dan al de overige - hij maakte onvermoeid eener kleine, oude weduwe zijn hof, wier rijke kleeding en overvloed van sieraden hare hand en haar goud een wenschelijk toevoegsel tot een bepaald inkomen deden achten.

Beide, Mr. TUPMAN en de vreemdeling, hadden gedurende eenigen tijd hunnen blik op den dokter en de weduwe gevestigd, toen de laatste het stilzwijgen afbrak.

'Schatten in overvloed - oude vrouw - dwaas van een' dokter - geen kwaad plan - aardige grap' - klonk het van zijne lippen. Mr. TUPMAN zag hem vragende aan.

'Ik wil met de weduwe dansen,' zeide de vreemdeling.

'Wie is zij?' vroeg Mr. TUPMAN.

'Weet het niet - zag haar nooit mijn leven - wil den dokter een blaauwtje doen loopen - frisch er op los!' En de vreemdeling repte zich naar de overzijde; en, tegen een' schoorsteenmantel leunende, begon hij met eene houding van eerbiedige en zwaarmoedige bewondering het vet gezigt der kleine, oude vrouw aan te staren. Mr. TUPMAN zag het stom van verbazing aan. De vreemdeling maakte rassche vorderingen; de kleine dokter danste met eene andere dame - de weduwe liet haren waaijer vallen; de vreemdeling raapte dien op en bood hem haar aan - een grimlach - eene buiging - eene nijging - eenige woorden onderhoud waren er het gevolg van. De vreemdeling ging stout weg naar en keerde met den ceremoniemeester terug; Mr. TUPMAN was getuige van een klein gebarenspel, dat eene voorstelling heette, en de vreemdeling en Mrs. BUDGER namen hunne plaatsen in eene quadrille.

Hoe groot de verwondering van Mr. TUPMAN bij dezen beslissenden stap mogt zijn, zij werd onuitsprekelijk ver overtroffen door de verbazing des dokters. De vreemdeling was jong en de weduw voelde zich gestreeld. Mrs. BUDGER sloeg geene acht op de beleefdheden des dokters en de vreemdeling bekommerde zich geene zier om zijne verontwaardiging. Dokter SLAMMER was versteend. Hij, dokter SLAMMER van het 97ste Regement, verdonkerd, overschenen, uit den weg geduwd in één oogenblik, door eenen man, dien niemand ooit te voren gezien had, dien niemand zelfs nu kende! dokter SLAMMER - dokter SLAMMER van het 97ste regement zou een blaauwtje!... Onmogelijk! Het kon niet zijn! En echter het was gebeurd! Daar stonden zij te kouten! Hoe! nu stelt hij ook zijnen vriend voor! Moest hij zijne oogen gelooven? Helaas, ja! Mrs. BUDGER danste nu met Mr. TRACY TUPMAN, hij vergiste zich niet.

Daar dartelde de weduw, voor zoo ver hare vetheid haar dit veroorloofde, heen en weder, en Mr. TRACY TUPMAN danste (als vele goede lieden) als ware eene quadrille eene ernstige zaak, en geene belagchelijke uitspanning.

Zwijgend en geduldig verdroeg de dokter dit alles en al de teedere handdrukjes, al het aanbieden van geestrijk vocht, al het loopen om biscuits, en al de nijgingen der weduwe, die deze pligtplegingen beloonde; maar geene seconde nadat de vreemdeling de zaal had verlaten, om Mrs. BUDGER naar haar rijtuig te geleiden, repte hij zich naar beneden, hijgende en zwoegende van allerlei hartstogten.

De vreemdeling keerde terug en Mr. TUPMAN was bij hem, hij fluisterde en lachte. De kleine dokter had hem wel om het leven willen brengen; zijn medeminnaar was in de wolken, hij had gezegevierd.

'Mijnheer!' zeide de dokter, met eene holle stem, naar een' hoek van den gang tredende en hem zijn kaartje aanbiedende, 'ik heet SLAMMER, dokter SLAMMER, Mijnheer! - van het 97ste regement - *Chattam Barracks* - mijn kaartje; Mijnheer! mijn kaartje.' Hij kon van verontwaardiging niet meer uiten.

'Ha!' hernam de vreemdeling zeer koel, 'SLAMMER - zeer verpligt - groote beleefdheid - het kan nu nog gaan, SLAMMER! - maar als zij mij hare hand - geef u den schop, begrijpt ge?' -

'Gij - ge zijt een schelm, Mijnheer!' stamelde de woedende dokter, 'een bluffer - een lafbek - een leugenaar; zal niets u dan bewegen mij uw kaartje te geven, Mijnheer?'

'Ho! ik bemerk het' - zeide de vreemdeling half ter zijde - 'de punch was te sterk - de gastheer te gul - zeer dwaas, waarachtig - wie ligt van hoofd is drinke limonade. - Het is te warm in de zaal - ge zijt een man van jaren - ligt morgen eene beroerte - wil de wreedheid niet op mijn geweten,' en hij ging eenige schreden voort.

'Gij logeert hier in huis, Mijnheer!' zeide de verontwaardigde kleine man - 'ge zijt nu dronken, Mijnheer! maar morgen ochtend zult ge van mij hooren, Mijnheer! - Lach er niet om - ik zal u weten uit te vinden.'

'Waarschijnlijker dat gij mij uit, dan te huis zult vinden,' herhaalde de onbewegelijke vreemdeling.

Dokter SLAMMER zag er onuitsprekelijk wreed uit, terwijl hij met eenen duw van verontwaardiging zijn' hoed op zijn hoofd zette; en de vreemdeling en Mr. TUPMAN gingen naar de slaapkamer van den laatste, om de geborgde pluimaadje aan den bewusteloozen WINKLE terug te geven.

(*Wordt voortgezet*).

t.o. 274

Italië.

Tale oggimai s'è fatta Italia, ch'io la dispregio.
UGO FOSCOLO.

Wat staart ge op 't zwellend goud der volle druiventrossen,
Gekweekt in zuidelijker lucht,
Wat smacht gij naar de zoele lentezucht,
Die geurig zwiert door mirte- en lauwerbosschen?
Wat ijlt gij naar het wonderschoone land,
Waar 't marmer leeft, en in bezielde trekken
Een hooger schepping doet ontdekken -
Een Godenrij, gevormd door menschenhand?

't Moog' zalig zijn, in mijmerij verloren,
Bij 't plassen van Blandusies bronkristal,
In 't zacht geruisch van beek of waterval,
Te wanen, Flaccus luit te hooren;
Of, als de maan door 't ridslend loover blinkt,
Cythere zelv' der nymphen dartle reijen,
In 't schemerlicht, ten dans te zien geleijen,
Waar maatgezang, schalmei en veldfluit klinkt;

't Moog' zalig zijn in 't welig gras te duiken
Bij zonnebrand, - beschaâuwd door groen en goud,
(Door loof en vrucht van 't frissche oranjewoud),
't Falerner nat te plengen uit de kruiken,
Terwijl een maagd, in luchtig plooijend kleed,
Met gitzwart haar en hooggebloosde wangen,
De citer stemt tot teedre liefdezangen,
Maar 't minnelied om 't mingekoos vergeet;

't Moog' zalig zijn, op d'effen' waterspiegel,
Bij 't roeigeplas, te drijven voor den stroom,
Terwijl 't vulkanisch vuur en vloed en zoom
Met kleuren dekt en schittrend lichtgewiegel,
Terwijl der sterren heldre glans
Verbleekt voor 't vuur der onderaardsche kolken,
Of, d'afgrond trotsend, dwars door rook en wolken,
Nog schooner vonkelt aan den trans:

Doch droef en vreeslijk is 't ontwaken,
Als we, in dien zoeten droom gestoord,
Den mensch aanschouwen in dat godlijk oord!
Den berg gelijk, wiens woest en vreeslijk blaken
Den blaauwen hemelboog bestormt,
Wiens bruisend erts bij 't zengend gloeijen,
Wat heerlijk zich verhief, ter neêr werpt onder 't vloeijen,
En 't paradijs tot woestenij hervormt.

Gelijk zijn taal, zoo is hij, basterd van 't verleden;
Bezwijkende onder 't wigt der ouderlijke faam,
Den glans onwaardig van zijn' naam,
Een puinhoop, als zijne omgewoelde steden:
Oud-Romes moed werd bloeddorst; zucht naar goud,
Zijn gloriezucht; lafhartig pralen,
Zijn edel zelfgevoel; en 't krachtig armverstalen
Der jeugd, werd dartelheid en wulpsche minnekout.

o Schande en wee op hem, die d'erfschat van zijn boorden,
De standerts op een wereld buit gemaakt,
De zuilen, waar 's Lands Genius bij waakt,
Voor goud verbrokte en afstond aan het Noorden:
o Schande op hem! zijn mildbegunstigde aard'
Geeft duizendvoud het toevertrouwde weder; -
Op d' onbebouwden grond vlijt hij zich achtloos neder,
Een' bedelstaf in d'arm, voor spade of zwaard.

Ras komt de dag, Itaalje! dat ge bedelt
Om overheersching; - dat een reuzenstam van 't Noord
Op nieuw zich legert aan des Tibers boord,
En ligt uw weeklijkheid op nieuw tot kracht veredelt;
Wiens ijs de hitte tempert van uw bloed,
Wiens ruwer spier uw teedre zenuwdraden
Versterkt en stevigt; - en bij drift tot oorlogsdaden,
Misschien, uw heerschzucht weêr herleven doet.

J.P. HEIJE.

Sympathie.
(Franz. Dingelstedt.)

ô Mogt ik, vol van vreeze en zoet verlangen,
Mijn' blik op uwe omnevelde oogen slaan!
ô Wapperde ik rondom uw heete wangen,
Verkoelend als een zephyr af en aan!

Wat zoude ik gaarne aan uwe sponde staan,
Die thans uw leên meêdoogloos houdt omvangen;
En, Engel op mijn ruwe levensbaan,
Daar over d' adem van uw' boezem hangen!

Maar ik ben krank als gij, en zende alleen
Dit kleine lied als bode tot u heen,
Tot u, wier trouw ik nimmer zal vergeten; -

't Brengt u mijn' groet vol liefde en teederheid,
En slingert, daar ons de eigen krankte scheidt,
Om beider spond' de onbreekbre liefdeketen.

B.

t.o. 276

Mengelingen.

Vondel met Roskam en Rommelpot[1].

VII.

Omtrent den *Rommelpot in het Hanekot* moge gelden, hetgeen aan HOOFT vooral tegen de borst stond, ‘dat men die luiden leelijk en afschuwelijk in het oog der gemeente maakte, daar zij leer en stichting bij te zoeken en uit te zuigen heeft;’ te gereeder vergeven wij aan VONDEL zijnen stouten aanval op de Predikanten, om hunne eigene onverdraagzaamheid, om de spranken van vernuft, waarvan zijn gedicht schitterde. Spranken van vernuft, zeggen wij; en gij vraagt, of het Amsterdamsche gemeen wel zoo ontwikkeld was, dat het die kon opmerken en opvangen: en of niet, terwijl de dichter den roem van zijne luim luisterrijk handhaafde, juist daardoor eene andere verdienste, om zich op het standpunt dergenen, tot wie hij sprak, te verplaatsen, de verdienste der objectiviteit, hem ontging? Indien het echter waar is, dat BREDERO, uit eigene ondervinding, eene getrouwe schilderij van de zeden, taal en denkwijze des gemeens ophing, dan moet het inderdaad luimig en levendig, en voor een' wèl aangebragten kwinkslag te vangen geweest zijn; dan moeten de vele nietswaardige en laffe schotschriften, minder met de vatbaarheid des volks, dan met de onbekwaamheid der schrijvers, gestrookt hebben; dan mogten misschien al de fijne trekken van VONDEL niet begrepen, noch het lange gedicht in zijn geheel onthouden worden; vele van de geestigste schimpscheuten zijn voorzeker in de ooren blijven kleven, en het is der ernstige vroomheid van het volk dank te weten, dat het, om 's dichters vrolijke invallen lagchende, echter den eerbied voor zijne Leeraars niet verloor.

(1) Zie N°. VI, bl. 197-217.

Eenvoudiger dan de Rommelpot, en meer, om eene uitdrukking van VONDEL te bezigen:

> Gemaekt om op de brug te zingen,

was de *Otter in het Bolwerk*. Onder dezen naam werd OTTO BADIUS bedoeld, Predikant, eerst bij de Duitsche, en later bij de Hollandsche Hervormde gemeente, te *Amsterdam*. In hetzelfde jaar, als SMOUT, derwaarts beroepen, volgde hij, zoo het schijnt, getrouw het voorbeeld van zijnen naasten voorganger, en deelde deszelfs haat tegen Poëten, Orateurs en Politieken. Hij was een vreemdeling van geboorte, en dáárom hinderden de vinnige aanvallen, waaraan de uitheemsche Leeraars van de zijde der dichters blootstonden, hem te meer. Nergens waren zij erger geteisterd, dan in COSTERS *Iphigenia*, en echter moest hij met leede oogen aanzien, dat dit stuk in 1630 ten tooneele gevoerd en door dezelfde Overheid beschermd werd, die aan zijne ambtgenooten, CLOPPENBURG en SMOUT, de stad had ontzegd. Toen verhief hij zijne stem op den kansel, om de aan zijne zorg toevertrouwde kudde tegen de goddeloosheid der Academie te waarschuwen; en de Academie, die, inzonderheid op dien tijd, in openbaren strijd met de Geestelijkheid was, liet 's mans boetpredikatie niet onbeantwoord. VONDEL schreef een zangerig volksliedje, dat op de wijze van het veel gezongen, en ook uit BREDERO bekende

> Betteken voer naer Maryemont,

vervaardigd was. Het hoofddenkbeeld moge eene werkelijke aanleiding gehad hebben, of door VONDEL verdicht zijn, het is allergeestigst gegrepen. Hij onderstelt, dat de Predikant een oog van welgevallen en liefde op de dochter van JAN WILLEMSE BOOGAERD heeft geslagen, en, om haar hart te winnen, zeker eenen allerzonderlingsten, maar echter karakteristieken weg heeft ingeslagen. Bij de bewondering, die de familie van BOOGAERD voor strafpredikers als SMOUT koesterde, wil hij toonen, dat hij voor dezen in profetischen ijver niet onder doet. En mogt hij het zóó ver gebragt hebben, dat ook voor hem, even als voor zijne beide voorgangers, de trekschuit gereed lag, ten einde hem buiten de palen der stad te brengen, dan zou voorzeker zijne Schoone niet langer aarzelen, eenen zoo eerwaardigen martelaar hare hand en trouw te schenken. Thans echter was hij tegen de Academie, dien steen des aanstoots, te velde getrokken, en D^{r}. COSTER, die tot de bloedverwanten der BOOGAERDS behoorde, maar hun voorzeker sedert lang als de Heiden en de Tollenaar geworden was, werd het minst van allen gespaard. Het telkens wederkeerend

> o Jemi, o jemi!

drukt de bedenkelijke tronie en het onbehagelijk gehuil, dat de

Jeremiaden van den Predikant, volgens VONDEL, vergezelden, voortreffelijk uit. ‘Vry Otje’ roept de Dichter,

Vry Otje schrei iens, dat men 't hoort
In Kosters Akademi,
Wel is dit niet een wongder werk! (*bis*)
Zy hieten ongs de plongderkerk,
o Jemi! o jemi!
Och, broeders, schuwt het dongderperk
Van Kosters Akademi.
Mogt SMOUT nu op de preêkstoel staen, (*bis*)
Hoe zou haar dan de hagel slaen,
o Jemi! o jemi!
Janrap in steê van Monkelbaen(1)
Zou plongdren de Akademi,
Ik wou ze zaten in den Briel! (*bis*)(2)
Dit spelen raakt mijn ongder-ziel,
o Jemi! o jemi!
Ik hou meer van een plongderfiel,
As van deus Akademi.

Op mondelijke overlevering van VONDEL zelven steunt het berigt, dat de beide meest geoefende kunstregters van die dagen, HOOFT en REAEL, een ander volksliedje van VONDEL, waarin de Oud-Burgemeester REINIER PAUW der bespotting werd prijs gegeven, met bijzondere goedkeuring lazen. Werd door de wangunst jegens dien Burgemeester, - die zeker een man van bekwaamheid en talenten, maar voor de partij der aanzienlijken, waartoe hij anders door zijne Oude-Geuzen afkomst zou behoord hebben, wegens zijnen ijver voor de belangen der Stadhouders en der contra-Remonstranten, een voorwerp van achterdocht was, - hun oordeel gewijzigd, of werden de ooren van REAEL, den zoeten dichter der kusjes, door het vloeijende en eenvoudige van VONDELS rijm gebroeid? Wij durven hier niet beslissen. In geest en levendigheid evenaart voorzeker het *Sprookje van Reintje de Vos* den Rommelpot niet. Welluidend echter en lief is het verhaal der oorspronkelijke welvaart van *Amsterdam*.

De vrye Amstelboeren
Die hadden ienne hen,
Daar sy soo wel by voeren,
Als ik geen ander ken,
Met ien kakelbonte pen,
Dees leg-hen, ziet,
's Langs welvaert hiet.

(1) De vergaderplaats der Remonstranten bij den Montalbaanschen toren(zie boven).
(2) Dáár had zich CLOPPENBURG, na zijne verwijdering uit *Amsterdam*, nedergezet.

Dat de Duivel 't Vosje schen!
Dees hen lei alle dagen
  Zoo fix een gouwen ei.
Het was geen tijdt van klagen.
  Zoo lang als 't beesje lei
Was het kermis in de weî.
  De ryke boer
  Uit melken voer.
't Was al booter, room en klei. -

Het behoort tot de verdiensten van dit liedje even als van de vorige, dat het, niettegenstaande den eenvoudigen toon, nimmer tot platheid of gemeenheid afdaalt. Maar dat VONDELS Muze, wanneer zij *Amsterdam's* achterwijken doorkruiste en het volk, langs markten en bruggen verstrooid, door haren zang trachtte op te wekken, nooit door de onreinheid der plaats of der menigte, die haar omgaf, zou bezoedeld worden, was meer dan men in die dagen met billijkheid mogt verwachten. En inderdaad wenden wij met weerzin de ooren af van de rijmpjes op JAN WILLEMSE BOGAERD, op *Haan Kalkoen* (TRIGLAND), op de begravenis van den hond van Schout DE BONDT. Zij zijn zoo vele bewijzen, dat, zoo verontwaardiging verzen maakt, die verzen slecht zijn, zoo lang de kunst dezelve niet beschaafd heeft naar de eischen van den goeden smaak; en toch herinnert het gezegde liedje op Schout BONDT die gansche reeks van Academieverzen, waardoor een oorspronkelijk fraaije vorm tot het voertuig der walgelijkste grofheden werd vernederd, zonder dat VONDEL, maar een man veel hooger in aanzien, en bij het nageslacht in oneindig grooter reuk van vroomheid geplaatst, daaraan oorspronkelijk schuld had.

De Amsterdamsche Academie, nimmer en althans niet onder de leiding van COSTER en VONDEL, van stekeligheid en zucht tot spotternij geheel zuiver, had reeds in 1630 vragen in het licht gezonden, welke de Regering noodig oordeelde te verbieden, opdat de haat en de verbittering onder de ingezetenen niet vermeerderd zouden worden. Door den twist over den schutterlijken eed, over het afzetten van SMOUT en CLOPPENBURG, over het regt der Regering op zitting in den kerkeraad, was de oneenigheid inderdaad zóó hoog geklommen, dat de Prins zich met den staat van zaken had moeten bemoeijen. In 1631 was men echter nog weinig gevorderd; de verwarring was veeleer te grooter geworden, doordien de Synode, te *Enkhuizen* vergaderd, lijnregt tegen de Amsterdamsche Regering partij koos en de misnoegden stijfde. VONDEL schreef een prijsvers namens de Academie uit, waarin hij de betwiste punten aan het oordeel der poëten onderwierp. Het vers, hetzij het eene gewijzigde herhaling der vroeger verboden vragen was, hetzij

de Regering, door den tegenstand der kerkelijken verbitterd, rekkelijker omtrent de Academie bleek, werd ditmaal verspreid. HOOFT achtte het al te vinnig te wezen; maar wanneer wij aan VONDELS prikkelbaar vernuft, wanneer wij aan het onderschrift *Yver* (de zinspreuk der Academie) denken, moeten wij echter erkennen, dat de bijen uit den ouden eerwaardigen bijenkorf ditmaal hare scherpste angels niet hadden uitgestoken. Als vers verdient het wel herinnerd te worden:

> Apol, op Helikon gezeten,
> Vraegt al zyn' heilige Poëeten
> Wat beste of slimste tongen zijn?
> Of waarheid zalig maekt of schijn?
> Of dwang van vroome Christenzielen
> Niet strekt om Hollandt te vernielen?
> Of vrijheid niet en was de schat
> Waerom men eerst in oorlog trad?
> Of ook in welbestierde steden
> Een oproermaker dient geleden?
> Of huizen plund'ren vesten sticht?
> Of d' eedt geen schutterij verplicht?
> En of zich leeraars niet verloopen
> Wanneer zie dezen band ontknoopen?

Men kent het fraaije antwoord van HOOFT, dat in ieder Hollandsch hart behoort gegrift te zijn. Maar JACOB CATS, het hoofd der Dordtsche dichtschool, sinds lang de naijverige mededingster der Amsterdamsche, CATS parodiëerde op dezelfde eindrijmen het vers van VONDEL en tastte het persoonlijk karakter des dichters grievend aan. Hij stelde de Amsterdamsche Academie (of, gelijk hij zeide, *Kakademie*) als eene verzameling van dronkaards voor, in een gedicht, zoo walgelijk, dat niemand er den vromen dichter van het *Tachtigjarig Leven* uit herkennen zou. VONDEL, gij vermoedt het, liet CATS niet onbeantwoord. Ook zijn gedicht sparen wij onzen lezers. Wij zullen VONDEL, waar hij grof, beleedigend en lasterend is, nimmer prijzen, in de hoop, dat de aanhangers van Nederlands tweeden VONDEL ons ook niet zullen dwingen, den zwadder te genieten, welken BILDERDIJK op beteren dan hij heeft uitgestort. Doch om de geestige inkleeding willen wij uit dien Cyclus, welke zich tot op het liedje over DE BONDTS hond uitstrekt, slechts eenige regels uit *de Blixem van het Noord-Hollandsche Synode* mededeelen:

> Herarch van kussenzucht bezeten
> Vraegt zijn broodeetende Profeeten

onder anderen

> Of Heeren wacht, by herders zielen,
> Niet strekt om 't Bisdom te vernielen?

Of Landvoogdij niet was de schat,
Waarom dat Smout in d' oorlog trad?
Of Trekschuit, tegen Preêkstoels reden
Ons voeren mag in vreemde steden?
Of 't kruiste kussen[1] kruiskerk sticht,
Of Sessie[2] ons den voet niet licht?
En leeken groflijk zich verloopen,
Die Klerken[3] aan 's Lands regt verknoopen?

De prijs voor den kardinaal, die het best alarm slaat, is een Synodus-brief, waardoor het burgemeesters-torentje in den afgrond gebannen wordt:

Dat in ons Heiligdom durft kijken,
En Aaron doet voor Mozes strijken[4].

VIII.

Er is eene verdienste in de hekeldichten van VONDEL, die, terwijl zij de oorspronkelijkheid van 's dichters vernuft in het licht stelt, tevens bewijst, dat hem een afgetrokken denkbeeld van kunst voor den geest zweefde, welks eischen hij trachtte te bevredigen, ook in die stukken, welke anders veeleer de los daarheen geworpen vruchten van opgewekte drift, dan het gewrocht van rijpe overdenking plegen te zijn. Hebt gij wel opgemerkt, dat in geen dier losse vrolijke liedjes, welke wij *Rommelpotpoëzij* zouden kunnen noemen, de leer der Contra-Remonstranten aangevallen wordt, en er geen voorkomt zoo als de *Calvynsche Uitroeper*, dien wij hierboven aanhaalden, of de *Kerfstok der Contra-Remonstranten*[5] en vele andere liedjes uit dien tijd?

(1) Het kussen der Regering met het Amsterdamsche wapen.
(2) Der Burgemeesters in den Kerkeraad.
(3) Geestelijken.
(4) Dit was de gewone uitdrukking, waaronder in die dagen de verhouding van Staat en Kerk verpersoonlijkt werd. Naar aanleiding van de woorden Exod. IV vs. 16, koos COSTER dit motto voor zijne *Iphigenia: Moses, ghy sult Aarons Godt zijn, Aaron, ghy sult Moses mondt zijn!*
(5) *Der Contra-Remonstranten kerfstock, die nimmermeer Yser wordt, aen de Roomsche-Catholycken, op de wijse: Het was een fray ryck Burghers kindt, door een liefhebber van de vrije waerheydt.* In dit doorgaans kwaadaardig en veelal profaan liedje, beroemen zich de Gereformeerden tegen de Roomschen, dat, terwijl deze hunne aflaten tot op een' duit toe moeten betalen, zij, ten gevolge hunner verkiezing, een' kerfstok verkregen hebben, waarop zij, zooveel zij willen, mogen kerven, zonder dat Gods genade hun ooit het aantal hunner schulden en euveldaden zal toerekenen. Wanneer het liedje vervaardigd zij, staat niet op den titel vermeld; maar uit den inhoud blijkt, dat het jonger dan VONDELS Rommelpot is, waaruit enkele trekken overgenomen zijn. - Het Vlaamsche versje

Ol is den mensch, eilacy
Gevallen in temtacie.

dat onder VONDELS hekeldichten gedrukt staat, en een' vinnigen aanval op de leerstellingen der Gereformeerde Kerk behelst, is, volgens 's dichters eigene getuigenis, niet van hem, maar van zijnen vriend en beschermer, REAEL, die een openlijk voorstander der Remonstraten was.

Zoekt de reden niet in verdraagzaamheid, welke aan die dagen vreemd, in gematigdheid, welke met des dichters gestel in strijd was. Maar te regt begreep VONDEL, dat niet aan alle zaken eene belagchelijke zijde was af te winnen; of, zoo dit al in de zonderlinge vereeniging van wijsheid en dwaasheid, die wij wereld heeten, helaas! het geval is, er zijn dingen, bij welke de ernstige zijde te zeer óverweegt, dan dat het wèlgeplaatste hart zich niet zou ergeren, wanneer zij op brug en markt aan de spotternij des gepeupels worden prijs gegeven. Dat de overdreven strafpredikatiën van SMOUT, dat de haarkloverijen der godgeleerden, dat de Dordsche Synode zelve wel eens verdiende den tekst voor den Rommelpot te leveren, wie zal zulks ontkennen? maar vindt gij ergens bij VONDEL een spotlied over den dood van Prins MAURITS, ergens een spotlied over het ongeluk des Lands, dat door twisten verscheurd werd? Het is waar, VONDEL schreef eene *Vertroosting aan de onnoozele en bedroefde ingezeetenen, bij den dood van Prins Willem II*. En voorzeker was het beklagelijk, dat, op het oogenblik, waarop de gesmoorde twisten met versche hevigheid zich hernieuwden, een jeugdig Vorst, onvoorzigtig en misschien overmoedig, maar tevens dapper, schrander, edel en door de voorbeelden van groote voorvaderen tot naijver van hunne glorie geprikkeld, een Vorst, die welligt het schild en sieraad van het vaderland zou geworden zijn, wanneer rijper jaren het vuur der jeugd hadden getemperd, in den eersten bloei zijns levens door den dood werd weggerukt. Zijne korte en ongelukkige regering liet den landzaten geen gemiddeld oordeel omtrent zijne inborst achter; eenigen zagen, met afgodische bewondering, in hem den krachtigen handhaver der stadhouderlijke regten, wiens vorstelijke wil, als die van eenen tweeden MAURITS, aan de woelingen van vrijheidszucht of eigenbelang perk gesteld zou hebben; anderen verfoeiden in hem den dwingeland, die reeds in zijne jeugd getoond had, hoe hij *Hollands* eerste stad als door een' ijzeren toom wilde breidelen. VONDEL, innig aan *Amsterdam* verbonden, misschien overdreven genoeg, om in *Amsterdam* geheel *Holland* te willen zien, VONDEL behoorde tot de laatste meest besliste vijanden van den Prins. Gehuicheld zou hij hebhen, wanneer hij in de rouwklagten over 's Prinsen dood mede had ingestemd; maar de onderlinge scheuring der burgers, het jeugdige en krachtige leven door

de wreedaardige sikkel des doods uitgeroeid; dit alles was te ernstig en te treurig, dan dat het gevoel van VONDEL daarin stof tot een vrolijk schimpdicht zou gevonden hebben. Éénen regel wenschten wij, om de eer des Dichters, uitgewischt te zien, den regel, waar, met toespeling op 's Prinsen dood, gezegd wordt:

> Wij hebben onzen Os in 't zout.

Die uitdrukking is door haar spreekwoordelijk gebruik geenszins te verdedigen. Zij strijdt met de waardigheid der zaak, met den toon, waarin het gansche vers gesteld is.

Had VONDEL eenmaal den grijzen VOSSIUS bij het overlijden eens veelbelovenden zoons de woorden toegeroepen:

> Wat treurtge, hooggeleerde VOS,
> En fronst het voorhooft van verdriet?
> Benij uw zoon den hemel niet,
> De hemel trekt, ay, laet hem los.
>
> Men klaeght indien de kiele strant,
> Maer niet wanneerze rijk gelaen,
> Uit den verbolgen Oceaen,
> In een behoude haven lant.

Op denzelfden toon, maar anders gewijzigd, verweet hij den Hollanders hunne verslagenheid over den dood des Vorsten.

> Wat zugt gy, onbedachte mensch?
> Wat reden port uw hart tot klachten?
> De hemel handelt u naer wensch,
> En gy en kont zijn gunst niet achten
>
> Den loon van tachtig jaren strijd,
> Den roem van uw verslagen knechten,
> De vrucht des vredes waert gy quyt,
> Zoo deze slag u niet en regte.
>
> Toen treurde Romen en 't had reén,
> Toen haer 't meineedig zwaart bestreefde,
> Toen CICERS nek werd doorgesneên,
> En de een of d' andre BRUTUS sneefde.
>
> Maer toen van drie gebroeders twee
> Het rijk met hunnen val bevestten,
> Toen DECIUS zijn offer dee,
> En CURTIUS den brandpoel leste.
>
> Toen roemde zy in haer gemoed,
> De dappre daden van haer helden,
> En troostte zich 't vergoten bloedt,
> Dat zijne schâ zoo wel vergeldde.

Door de vergelijking wil de dichter het volk aansporen, te berusten in den slag, door welken de Hemel deszelfs vrijheid gered heeft.

De spraakwending tot den Prins is bijna in den vinnigsten ironischen toon der Ouden:

> o Groote ziel, o dapper Helt,
> Die noit als t' onzen voordeel strydde,
> Die levend' ons van 't Spaansch gewelt
> En stervende van 't uw bevrijdde,
> Uw roem verwelke nimmermeer, enz.

De gedachten mogen de uitvloeisels van den bittersten haat zijn, derzelver inkleeding is echter geëvenredigd aan het belangrijke, het tragische der zaak. VONDEL gevoelde zelfs in zijne hevigste partijzucht, dat de dood des Prinsen nooit een voorwerp van jokkernij kon worden, en dat eene verhevener gedachte zijn schimpdicht behoorde te bezielen. En wat kon verhevener zijn, dan de vreesselijke ramp te beschouwen als een geneesmiddel, dat de meêdoogende Voorzienigheid der kranke vrijheid had toebereid? Wat waardiger dan het voorbeeld der Romeinen, die over den dood van hunnen grootsten burger dan niet zouden getreurd hebben, wanneer daardoor het behoud of de vrijheid des vaderlands was bevestigd?

Wij zouden van het hekeldicht op den dood van WILLEM den II^{den}, een dichterlijk, ja, maar tevens bedroevend gedenkstuk van partijwoede, geene melding gemaakt hebben, indien wij ons niet, door het staven der opmerking omtrent VONDELS juiste keuze van vormen, den weg hadden willen banen tot de beschouwing der gedichten op OLDENBARNEVELD. Welke staatkundige partij men ook moge aankleven, de regtspleging van den tweeënzeventigjarigen grijsaard - die, na drie en veertig jaren het Land te hebben gediend, op bet oogenblik dat zijne magt en gezag het uiterste toppunt hadden bereikt, van die hoogte nederstortte, om strompelende op bet schavot, onder het zwaard des beuls, die weinige droppelen bloeds, welke het door staatszorg en arbeid uitgeputte ligchaam overschoten, te verliezen, - behoort tot die tooneelen, welke bij ieder weldenkende het diepst gevoel achterlaten van de broosheid der menschelijke grootheid, van de schrikkelijke gevolgen van menschelijke hartstogten. VONDEL, de hartelijke bewonderaar van den Advokaat, de opregte vriend zijner partij, zag met hem den steun en de hoop der vrijheid vallen. En echter, geen krijschend schimpdicht tegen MAURITS, geen vuile aanval op de vier en twintig regters bezoedelden zijne pen. Hij begreep, dat de toon van diepen rouw met het grijze slagtoffer, de toon van ernstige bedreiging met het bedrijf zijner vervolgers het beste strookte. Hij vervaardigde op deszelfs dood de bekende *Geuzen-Vesper*, welke wij, om de fraaije dichterlijke uitdrukking, niet aarzelen geheel te herhalen:

Had hy Hollant dan gedragen
Onder 't hart,
Tot zijn afgeleefde dagen,
Met veel smart,
Om 't meineedig zwaert te laven
Met zijn bloet,
En te mesten kraey en raven
Op zyn goet?

Maer waerom den hals gekorven?
Want zyn bloet
Was in d' aders schier verstorven.
In zyn goet
Vont men noit de Pistoletten
Van 't verraet,
Uitgestroit, om scherp te wetten
's Volliks haet.

Gierigheit en wreetheit beide,
Die het zwaert
Grimmig rukten uit der scheide,
Nu bedaert,
Zuchten: wat kan ons vernoegen
Goet en bloet?
Ach, hoe knaegt een eeuwig wroegen
Ons gemoet.

Weest te vreên, haelt Predikanten
West en Oost,
Gaet en zoeckt bij Dortsche Santen
Heil en troost,
't Is vergeefs, de Heer komt kloppen
Met zijn Woort,
Niemand kan de wellen stoppen
Van dien moort.

Het zou naauwelijks noodig geweest zijn, den gevoeligen tragischen toon, welke in dit lied doorstraalt, onzen lezers aan te wijzen, indien het den *braven, godvruchtigen en zeer geleerden Heer* Z.H. ALEWYN niet in de gedachte gekomen ware, het vers van VONDEL te parodiëeren; indien een beroemd man niet goedgevonden had, deze parodie onlangs met zijne goedkeuring te stempelen. Voor OLDENBARNEVELD stelde de Heer ALEWYN de Dordsche Synode in de plaats, voor *Holland* de ware Kerk, voor gierigheid en wreedheid, hoogmoed en deïsterij, voor de regters de dichters in den geest van VONDEL. Maar de Edel-Achtbare man begreep niet, dat eene kerkvergadering, uit een groot aantal godgeleerden zamengesteld, niet evenzeer een aandoenlijk voorwerp van beklag kan zijn, als het enkele grijze hoofd van den

ouden BARNEVELD; dat de spotternijen, waaraan dezelve gedurende honderd en vijftig jaren, wij aarzelen niet te zeggen, ten onregte had blootgestaan, geen tragisch feit konden zijn, zoo als de bloedige ontknooping van den daardoor slechts verergerden burgertwist; dat eene Protestantsche Synode, die, waar zij in betwiste punten regels van geloof voorschrijft, bij den geest van vrijheid, welke in den aard van het Protestantisme ligt, altoos in eenen min of meer valschen stand zich vertoont, dien glans van heiligheid mist, welken ieder menschenleven dán vooral heeft, wanneer een geweldig uiteinde den in het oog van zich en de zijnen onschuldige met de stralen der martelkroon verheerlijkt. De dichterlijke waarde van beide stukken willen wij niet vergelijken; het aangevoerde is genoeg, om te doen zien, dat twee zoo verschillende onderwerpen zich niet in denzelfden trant laten bezingen. Zulks is echter geschied, en noodzakelijk moet één der beide dichters hebben misgetast. De lezer beslisse, wie juister gezien heeft, VONDEL of de Heer ALEWYN.

Minder bekend dan de *Geuzen-Vesper*, door de meer stroeve maat minder geschikt om in het geheugen bewaard te worden, maar door dichterlijke verdienste, door aandoenlijkheid van voorstelling, Hollands eersten dichter niet minder waardig, is het *Jaargetijde van Wylen Joan van Oldenbarneveldt*. In den stand van de poëzij dier dagen, bij de kunstmatige beoefening harer vormen, was het geen wonder, dat aan woordspelingen, keuze en overbrenging van leenspreuken eene vlijt te koste werd gelegd, welke onzen tijdgenooten, die trotschelijk den regel plegen aan te kondigen, dat het hart alleen en de warmte des gevoels den dichter maken moeten, kleingeestig en zwak voorkomt. Deze zucht des tijds echter, welke slechts door overdrijving een gebrek werd, is de bron van vele schoonheden bij onze oude dichters HOOFT en VONDEL geweest.

Wie kent niet sedert zijne jeugd de schoone overbrenging der leenspreuk tot de eigenlijke beteekenis in den *Joseph in Dothan*, waar RUBEN, met het kleed des verlorenen broeders in de hand, uitroept:

o Rock, o vaderlyck gheschenck,
U zal ick nacht en dagh omarmen,
Als 't hart in droeve tranen drenck,
U zal ick in mijn bed verwarmen.
'k Zal afgezucht door al 't geklagh,
Met u al mijmerende spreken,
Gelyck of Joseph by my lagh:
En t' elckens als mijn oogen leken
Zal ick haer wisschen met uw wol.
o Wol, o vacht, die 't lam bedeckte,

Hetwelck ick blaten hoorde in 't hol,
Dat zijn onnoosle tranen leckte;
Dat op zijn blaten antwoort gaf,
Toen Godt en alle harders zwegen, enz.

Maar minder bekend en echter door dezelfde verwantschap en geleidelijken overgang van leenspreuk en eigenlijke beteekenis merkwaardig zijn deze verzen uit het meergemelde *Jaergetyde*, waarin VONDEL, met toespeling op den toestel van het schavot, OLDENBARNEVELTS regtspleging dus beschrijft:

Geduldig stapt hy, met zijn stoksken, naar het ende
Van doorgesolde ellende,
Van last en barenswee, o bank des doods! o zand!
Waarto e verzeilt ons land?
De ziel nu zeilvlug om door de aders uit te varen,
Begraut de trage jaren,
En noopt den ouderdom - -

Na de kunstige beschrijving van 's mans uiteinde, volgen de fraaije en niet minder kunstige regels:

Van zoo vermaart een val besterft de vreugt en hope
In 't aanschijn van Europe;
Euroop gevoelt dien slag. Zy zugt en zit verdooft
Om 't ploffen van dat Hooft,
Dat Hooft, dat heilig Hooft, dat spring op springvloed schutte,
Dat Nassau's glorie stutte,
Dat Hooft, dat Spanjen, eer het sloot zijn gouden mont,
Op gouden bergen stont.

Mogen echter aan iemand de woordspelingen op de woorden *bank, zand* en *hoofd*, overeenkomstig de mode dier dagen en niet zonder dichterlijken smaak aangebragt, te gekunsteld voorkomen, te verhevener, te aandoenlijker, te hartelijker is het slot:

De geest ontkerkert, zag, van 's hemels hooge deelen,
Den dollen moordlust speelen,
Met romp en hooft, en 't bloedt verstrekken versch en laeu,
Een roof van 't plondergraeu.
Zoo kinders, riep hy, zoo, vermaakt u op mijn leste.
Ik offer 't lijf ten beste.
Mijn ziel, (och, of de Staet gebergd waar, door mijn dood,)
Vindt rust in Godes schoot.
De schim was heen, de stem voor wind, ook heen gevlogen.

(*Het vervolg in het volgend Nommer*.)

Belfegor.
Naar het Italiaansch van N. Machiavelli.

De aandacht op MACHIAVELLI is onder ons lezend publiek in geene geringe mate opgewekt, door de nieuwe vertaling, die van 's mans Werk: *Il Principe*, in het licht is verschenen, en welke door die zijner *Discorsi sopra la prima Deca di* TITO LIVIO zal gevolgd worden. Het moet derhalve, vertrouwen wij, den lezeren van dit Tijdschrift niet geheel onwelkom zijn, dien beroemden staatkundigen Schrijver, ook van eene andere letterkundige zijde, en wel als novellen-dichter, te leeren kennen, wanneer wij hun in onze taal het éénige voortbrengsel mededeelen, hetwelk hij in dat vak geleverd heeft. Wij gelooven niet, dat het ooit in het Nederlandsch is overgebragt, ofschoon het de eer der vertolking in al de overige beschaafde talen van *Europa* mogt genieten, en door LA FONTAINE in zijne *Contes*, maar vrij en in verzen bewerkt, is opgenomen.

De vertelling is eenvoudig, doch hekelend, en de verachting voor de menschen, welke MACHIAVELLI in zijne overige Werken niet zelden te kennen geeft, zoowel als de spottend-bijtende wijze, waarop hij die uitdrukt, zal men in haar wedervinden.

M.
A.

Men leest in de oude gedenkschriften van *Florence* wat men reeds weet uit het verhaal van zeker heilig man, die in zijnen tijd zeer beroemd was: in het gebed geheel verdiept, zag deze eens ontelbare zielen van die ellendige stervelingen, welke in de ongenade van God waren gestorven, ter helle varen en hoorde, hoe allen, althans het grootste gedeelte, zich over niets anders beklaagden, dan over hunne vrouwen, die hen tot dien rampzaligen staat gebragt hadden. Hierover verwonderden zich grootelijks MINOS, RHADAMANTHUS en de andere onderaardsche regters, die niet gelooven konden, dat de lasteringen, welke deze veroordeelden op het vrouwelijk geslacht wierpen, met de waarheid overeenstemden. Daar echter de klagten dagelijks vermeerderden, zoo gaven zij van alles een behoorlijk verslag aan PLUTO. Er werd besloten, dat men de zaak met al de onderaardsche vorsten rijpelijk zoude onderzoeken, en dan die middelen beramen, welke het best geoordeeld werden, om geheel achter de zuivere waarheid te komen. Allen werden in den Raad geroepen, en PLUTO sprak hen aldus aan: ‘Gij weet, mijne Waardsten! dat ik door de beschikking

des Hemels en het onherroepelijk Noodlot, dit Rijk regeer, en derhalve noch aan eene hemelsche, noch aan eene aardsche regtbank onderworpen ben. Daar het echter de grootste wijsheid is in hen, welke in aanzien verheven zijn, zich aan de wetten te onderwerpen en den beteren raad van anderen boven hunne eigene meening te achten, zoo heb ik besloten uw gevoelen over eene zaak in te winnen, die welligt voor het Rijk, dat ik moet bestieren, schande en smaad ten gevolge kan hebben. Al de schimmen der mannen, welke in ons gebied aankomen, verklaren, dat de vrouwen de schuld zijn van hunne ellende; dit echter komt ons onwaarschijnlijk, ja onmogelijk voor, en wij twijfelen derhalve, of men ons niet van wreedheid zal kunnen beschuldigen, wanneer wij, volgens dit berigt, vonnis vellen; en daarentegen, of men ons niet als te zacht en te weinig regtvaardig zal beschouwen, wanneer wij dit niet doen! Het eerste is een gebrek van ligtzinnige, het tweede eene feil van onbillijke regters. De zwarigheden nu, welke zoowel uit het eene als uit het andere kunnen voortspruiten, willende vermijden, doch de middelen hiertoe niet gevonden hebbende, zoo hebben wij u geroepen, opdat gij door uwen raad ons ondersteunt, en met ons zorgt, dat dit Rijk, in het vervolg, zoo als tot nu toe, zonder vlek en smet blijve.'

De zaak scheen aan elk dezer vorsten ten uiterste belangrijk en der overweging waardig, en allen kwamen dáárin overeen, dat het noodzakelijk was, de waarheid op te sporen; doch over de wijze hoe? dáárin waren zij het oneens. Den een' kwam het voor, dat men iemand zoude afzenden, die op de wereld in eigen' persoon, en onder de gedaante van eenen man, moest trachten achter de waarheid te geraken. Velen anderen scheen het toe, dat men dit doel, zonder zoo veel moeite, zou kunnen bereiken, wanneer men eenige schimmen door verschillende martelingen dwong, de waarheid te ontdekken. Doch daar het grootste gedeelte der vergadering het eerste gevoelen omhelsde, zoo behield dit de overhand. Men vond echter niemand, die vrijwillig deze zending op zich wilde nemen, en er werd dus besloten, dat het lot hierover beslissen zoude. Dit trof den aartsduivel BELFEGOR, die, vóórdat hij uit den Hemel viel, een aartsengel geweest was. Hoe ongaarne hij ook die taak op zich nam, maakte hij, door het gezag van PLUTO gedrongen, zich echter gereed, om alles uit te voeren, wat in den Raad besloten was; en men verpligtte zich onderling, om al datgene na te komen, wat plegtiglijk was beraadslaagd geworden. Dit bestond hierin, dat terstond aan hem, die met dezen last werd afgezonden, tien duizend dukaten werden aangewezen, met welke hij op de wereld moest verschij-

nen, en onder de gedaante van eenen man eene vrouw huwen, met welke hij tien jaren moest leven, daarna den schijn aannemen alsof hij stierf, vervolgens in de Hel terug keeren, en dan, naar eigen ondervinding, zijnen meesters berigten, wat de lasten en de geneugten van het huwelijk waren. Men bepaalde ook, dat hij, gedurende den gezegden tijd, onderworpen zou wezen aan al de onaangenaamheden en rampen, aan welke de mannen gewoonlijk onderworpen zijn, en dat hij met hen zou deelen in die armoede, gevangenis, ziekten en andere onheilen, in welke zij kunnen vervallen, wanneer bedrog of list er hen niet van bevrijdt. BELFEGOR nam de voorwaarden en het geld aan, verscheen op de wereld, en door een gevolg van paarden en bedienden vergezeld, vertoonde bij zich op de deftigste wijze in *Florence*, eene stad, welke hij boven alle andere tot zijn verblijf gekozen had, als zijnde het beste berekend voor dengenen, die zijn geld op woeker wil uitzetten. Hij noemde zich RODERIGO VAN CASTILIË, en huurde een huis in de voorstad *d'Ogni Santi*. Daar men zijne ware omstandigheden niet ontdekken konde, vertelde men elkander, dat hij nog zeer jong *Spanje* had verlaten, vervolgens naar *Syrië* was gereisd, en in *Aleppo* al zijn vermogen gewonnen had; dat hij van dáár naar *Italië* was vertrokken, om in de eene of andere aanzienlijke plaats, welke voor het gezellige leven geschikt was, en met zijnen smaak overeenkwam, eene vrouw te zoeken. RODERIGO, een schoon man, van omtrent dertig jaren, toonde ondertusschen zeer spoedig, hoe magtig rijk hij was; en dewijl hij bewijzen gaf van goedhartigheid en mildheid, zoo bleven onderscheidene fatsoenlijke burgers, die vele dochters, maar weinig geld hadden, niet in gebreke, om hem de eerstgenoemde aan te bieden. Uit deze koos hij dan ook een zeer schoon meisje, ONESTA genaamd, eene dochter van AMERIGO DONATI, die nog drie andere huwbare dochters en drie gehuwde zonen had. Ofschoon deze Heer uit een oud adellijk geslacht afstamde en te *Florence* in goeden naam en faam stond, was hij niettemin, én wegens zijn talrijk huisgezin, én met betrekking tot zijnen adel, zeer arm. RODERIGO rigtte eene zeer prachtige en kostbare bruiloft aan, en vergat niets van hetgeen op dergelijke feesten gewenscht wordt, daar hij door de wet, welke hem bij zijn vertrek uit de hel was opgelegd, aan al de menschelijke hartstogten onderworpen was. Weldra begon hij smaak te vinden in den luister en de pracht der wereld en in de loftuitingen van anderen, hetgeen hem niet weinig geld kostte. Hij had daarenboven niet lang met zijne lieve ONESTA geleefd, of hij werd zóó zot op haar, dat hij niet konde leven, wanneer hij zag, dat zij treurig of maar eenigzins misnoegd was. ONESTA echter had met haren adel en hare schoonheid meer trotschheid in het huis van

haren gemaal gebragt, dan LUCIFER zelf ooit bezeten had, en RODERIGO, die den overmoed zoowel van dezen als van gene had ondervonden, betuigde, dat die van zijne vrouw verreweg de ondragelijkste was. Hare trotschheid, het eerst uit de liefde haars echtgenoots ontsproten, werd hoe langer hoe ondragelijker; en dewijl zij bemerkte, dat zij RODERIGO geheel naar haren wil konde regeren, beheerschte zij hem zonder eenig gevoel of achting; zij bleef ook niet in gebreken, hem, wanneer hij haar iets weigerde, met gemeene en beleedigende woorden te grieven, hetgeen eene bron van ongeloofelijk verdriet voor hem opleverde. Evenwel boezemden schoonvader, zwagers, namaagschap, de verpligting des huwelijks, en bovenal zijne groote liefde, hem geduld in. Ik zal niet spreken van de groote kosten, welke hij, om haar te believen, moest maken, om haar naar den nieuwsten smaak, die in *Florence* gedurig verandert, te kleeden en hare modezucht te bevredigen; maar hij was ook genoodzaakt, wilde hij in vrede leven, om haren vader te ondersteunen, en de andere dochters een huwelijksgoed te geven, hetgeen hem op groote sommen gelds te staan kwam. Vervolgens moest hij, zoo hij hare gunst niet wilde verliezen, een' harer broeders naar het *Oosten* met lakens zenden, een' ander' naar het *Westen* met zijden stoffen laten vertrekken en voor den derden eene uitgebreide nering in *Florence* koopen, waardoor hij het grootste gedeelte van zijn vermogen opofferde. Op die heilige dagen, als de geheele stad, volgens een oud gebruik, feest viert, en vele adellijke en rijke burgers luisterrijke maaltijden geven, begeerde ONESTA, om niet minder dan de anderen te zijn, dat RODERIGO elk in soortgelijke gastmalen zoude overtreffen. Dit alles stond hij om de bovengenoemde reden toe, en het zoude hem zelfs niet zwaar gevallen zijn, hoe bijzonder zwaar het ook was, indien hem dit slechts rust in zijn huis bezorgd had, en hij in vrede den tijd van zijnen geheelen ondergang had mogen afwachten. Maar het tegenovergestelde had plaats; want niet alleen de ondragelijke uitgaven, maar ook de onbeschoftheid zijner vrouw berokkenden hem eindelooze onaangenaamheden, en in zijn huis konden knechts noch dienstmaagden het lang, ja zelfs niet eens weinige dagen, uithouden. Dit was voor RODERIGO des te smartelijker, dewijl hij nu geen' bediende aan zich konde verbinden, die zijne belangen behartigde, daar de duivelen zelfs, welke hij in de hoedanigheid van oppassers met zich op aarde gebragt had, liever naar de hel in het eeuwige vuur wilden terugkeeren, dan op de wereld blijven onder het gezag van zulk eene vrouw. Terwijl hij dus onstuimig en in onrust zijne dagen doorbragt, en, door zijne onbeperkte uitgaven, al het gereed geld, dat hij bewaard had, reeds verteerd was,

begon hij zijne hoop te stellen op de wissels, welke hij uit het *Oosten* en *Westen* verwachtte; en daar hij nog een' goeden naam genoot, nam hij, om zijnen staat niet te verminderen, geld op. Hem was echter reeds te veel voorgeschoten, dan dat dit niet spoedig de achterdocht zou hebben opgewekt van diegenen, welke zich met dergelijke dingen afgeven. Terwijl nu zijne zaken reeds zeer hagchelijk stonden, kwamen er onverwachts uit het *Oosten* en *Westen* berigten, hoe een der broeders van ONESTA al het geld van RODERIGO verspeeld had, en hoe de andere in het terugkeeren met het schip, waarop zijne koopgoederen geladen waren, zonder die verzekerd te hebben, vergaan was. Naauwelijks was dit nieuws ruchtbaar, of de schuldeischers van RODERIGO vereenigden zich, en hoewel zij oordeelden, dat het met hem gedaan was, konden zij hem echter terstond niet lastig vallen, dewijl de betaaltijd nog niet verschenen was. Zij besloten evenwel hem behendiglijk gade te slaan, opdat hun vermoeden niet wierde verwezenlijkt en hij hun ontvlugten mogt. RODERIGO, van den anderen kant, zag geen middel, om zich uit zijnen neteligen toestand te redden, en daar hij wist, hoe zeer de helsche wet hem verbond, zoo schoot hem niets anders over dan te vlugten, het mogt gaan hoe het wilde. Op eenen morgen steeg hij dus te paard en trok uit de poort *al Prato*, van welke hij niet ver af woonde. Naauwelijks had men hem zien vertrekken, of het gerucht daarvan verspreidde zich onder zijne schuldeischers, die zich dadelijk tot de Regering wendden, en hem niet alleen renboden achterna zonden, maar zich ook gezamenlijk opmaakten, om hem te achtervolgen. RODERIGO was eene mijl van de stad, toen hij hen bespeurde, en nu, ziende dat hij te kwader uur was vertrokken, besloot hij, ten einde meer heimelijk te kunnen vlugten, om van den grooten weg af te gaan, en dwars door de velden heen te ontsnappen. Doch verhinderd door de talrijke slooten en grachten, die het Land doorsneden, en hier zijn paard niet kunnende gebruiken, besloot hij te voet te gaan, liet het dier aan zijn lot over en trok door de velden, die met wijngaarden en heesters bedekt waren, van welke dit Land rijkelijk voorzien is. Eindelijk kwam hij te *Peretola* en aan het huis van zekeren GIOVANNI MATTEO, een' arbeider, dien hij toevallig aantrof, als deze naar huis ging, om het rundvee te voederen. Hij gaf zich geheel aan dien man over, en beloofde, dat, indien hij hem uit de handen zijner woedende vijanden redde, hij hem zoude rijk maken. Vóór zijn vertrek wilde hij hem hiervan zulk een bewijs geven, dat hij zijne woorden zoude gelooven; deed hij dit niet, dan mogt hij hem in de handen zijner vijanden overleveren. GIOVANNI MATTEO, ofschoon een boer, was een schrander man, en oordeelde, dat hij de gelegenheid niet moest laten voorbijgaan, om van een hulpbetoon partij

te trekken. Hij beloofde hem dus de behulpzame hand te bieden, verborg hem in den mesthoop, welken hij voor zijn huis had, en bedekte hem met kaf en ander vuilnis, dat hij om te verbranden had bijeen gebragt. Naauwelijks had RODERIGO zich verborgen, toen zijne vervolgers juist aankwamen; doch welke vrees zij den landman ook zochten aan te jagen, zij vernamen niet uit hem, dat hij den vlugteling gezien had. Zij trokken derhalve verder; doch hem dien dag en den volgenden te vergeefs gezocht hebbende, kwamen zij vermoeid in *Florence* terug. Toen het gevaar voorbij was en de landman hem uit de plaats, waar hij geborgen was, getrokken had, vorderde deze van hem de vervulling zijner beloften, waarop RODERIGO zeide: 'Vriendje! ik ben u zeer verpligt, en wil u in allen deele voldoen; maar opdat gij gelooft, dat ik het doen kunne, zoo zal ik u zeggen, wie ik ben.' Hierop verhaalde hij hem, wie hij was, welke voorschriften hij bij zijn vertrek uit de hel ontvangen, en welke vrouw hij genomen had; vervolgens deelde hij hem mede, op welke wijze hij hem wilde rijk maken, die, om kort te gaan, dáárin zoude bestaan, dat als hij hoorde, dat deze of gene vrouw door den boozen geest bezeten werd, hij gelooven moest, dat zij door den vriend, dien hij thans gered had, bezeten werd, en dat die haar niet zoude verlaten, ten ware hij komen mogt om haar te verlossen, waardoor hij gelegenheid genoeg zou vinden, om zich, zoo veel hij wilde, door hare ouders te laten betalen: met deze verzekering verdween hij. Na verloop van eenige dagen liep inderdaad door geheel *Florence* het gerucht, dat eene dochter van AMBROSIO AMEDEI, welke aan BUONAJUTO SEBALDUCCI verloofd was, door den boozen geest bezeten werd. De ouders bleven niet in gebreke, om van al die middelen gebruik te maken, welke in dergelijke omstandigheden gebezigd worden: men raadde hun het hoofd van den Heiligen ZANOBI en den mantel van den Heiligen JOAANNES GUALBERTUS aan, doch al deze voorwerpen werden door RODERIGO krachteloos gemaakt. Deze, om elk te overtuigen, dat de kwaal der dochter een booze geest, en geene ijdele verbeelding was, liet haar Latijn spreken, over wijsgeerige onderwerpen twisten en de misdaden en zonden van velen openbaren; onder anderen die van eenen monnik, welke eene vrouw, gekleed als een jonge kloosterbroeder, meer dan vier jaren in zijne cel verborgen gehouden had. Dit alles wekte elks verwondering op. De Heer AMBROSIO was ondertusschen zeer mismoedig, en had alle hoop opgegeven van haar ooit weder hersteld te zien, toen GIOVANNI MATTEO hem kwam bezoeken en beloofde, zijne dochter te zullen genezen, wanneer hij hem vijf honderd gulden geven wilde, om eene landhoeve bij *Peretola* te koopen. De Heer AMBROSIO nam den voorslag aan, waarop GIOVANNI MATTEO zekere missen

opzegde, en eenige plegtigheden en gebaren verrigtte, om de zaak wat op te tooijen. Daarop wendde hij zich tot het oor van het meisje en zeide: ‘RODERIGO! ik ben gekomen om u op te zoeken, opdat gij uwe belofte moogt volbrengen.’ - ‘Ik ben over u voldaan,’ antwoordde RODERIGO, ‘maar dit is niet genoeg, om u rijk te maken; en daarom, als ik van hier vertrokken ben, wil ik in de dochter van KAREL, den Koning van *Napels*, varen en zal, zonder u, haar niet verlaten. Gij moet u dan naar uwen wensch laten beloonen en mij voortaan niet meer lastig vallen.’ Dit gezegd hebbende, voer hij uit de lijderes tot genoegen en verwondering van geheel *Florence*. Kort daarop verspreidde zich door *Italië* het gerucht van de kwaal, welke de dochter van Koning KAREL was overgekomen; en daar de middelen der monniken krachteloos waren, werd GIOVANNI MATTEO den Koning aanbevolen. Hij werd hierop uit *Florence* ontboden, en te *Napels* gekomen zijnde, genas hij de Prinses, na eenige zoogenaamde plegtigheden verrigt te hebben. RODERIGO echter zeide, voordat hij vertrok: ‘Gij ziet, GIOVANNI MATTEO! dat ik mijne beloften jegens u gehouden en u rijk gemaakt heb; daar ik mij aldus van mijnen pligt heb gekweten, ben ik u niets meer schuldig. Wees derhalve tevreden en wend u voortaan niet meer tot mij; want zoo als ik u tot nu toe wèl gedaan heb, zoude ik u in het vervolg kwaad kunnen doen.’ GIOVANNI MATTEO keerde zeer rijk naar *Florence* terug, dewijl hij van den Koning meer dan vijftig duizend dukaten gekregen had, die hij nu in vrede dacht te verteren, want hij vermoedde niet, dat RODERIGO er aan denken zoude om hem te kwellen. Maar deze waan verdween weldra door de tijding, dat eene dochter van LODEWIJK VII, Koning van *Frankrijk*, door den boozen geest bezeten was. Dit berigt ontstelde ten eenenmale onzen GIOVANNI MATTEO, als hij dacht aan de magt des Konings en aan de woorden, die RODERIGO tot hem gesproken had. Dewijl de Koning voor zijne dochter geen redmiddel vond en de genezende kracht van GIOVANNI MATTEO vernam, zond hij eerst eenen renbode, om hem te ontbieden; doch daar hij eene ongesteldheid voorwendde, werd de Koning genoodzaakt, hem van de Regering te eischen, die dan ook GIOVANNI MATTEO noodzaakte te gehoorzamen. Deze trok derhalve geheel mistroostig naar *Parijs*, toonde vooraf den Koning, dat, ofschoon hij weleer een paar bezetenen genezen had, hij echter daarom niet wist of hij allen konde genezen; want men vond er van zulk eenen kwaden aard, dat zij noch bedreigingen, noch bezweringen, noch eenige godsdienstige plegtigheden vreesden; hij zoude niettemin zijn best doen, en zoo het hem niet gelukte, verzocht hij verontschuldiging en vergiffenis.’ De Koning, hierover gramstorig, zeide: ‘dat, zoo hij zijne dochter niet genas, hij het hem zoude leeren.’ GIOVANNI MATTEO was hierover zeer bezorgd,

hield zich echter goedsmoeds, liet de bezetene komen, bragt zijn' mond aan haar oor, beval zich nederig in de gunst van RODERIGO aan, herinnerde hem de bewezene weldaad, en hoe voorbeeldeloos ondankbaar hij zijn zoude, indien hij hem in dezen nood verliet. ‘Ha, Schavuit!’ zeide RODERIGO, ‘hoe hebt gij het durven wagen, weder voor mij te verschijnen? Gelooft gij, dat gij u beroemen kunt, door mijn toedoen rijk geworden te zijn? Ik zal u en elk toonen, hoe ik alles naar mijnen wil weet te geven en te nemen, en voordat gij van hier vertrekt, zal ik u onvermijdelijk den hals breken.’ GIOVANNI MATTEO, nu geen' anderen uitweg ziende, zocht zijn geluk langs eenen anderen weg te beproeven; hij liet de bezetene heengaan, en zeide tot den Koning: ‘Sire! zoo als ik u gezegd heb, er zijn vele geesten zoo kwaadaardig, dat er met hen niets te beginnen is, en deze hier is één van die soort; nogtans wil ik eene laatste poging wagen: wanneer die gelukt, zullen uwe Majesteit en ik ons doel bereikt hebben; gelukt zij niet, dan hang ik geheel van uwe genade af, en hoop, dat gij met mij dát medelijden zult hebben, dat mijne onschuld verdient. Gij moet intusschen op de plaats van *Notre Dame* eene groote stellaadje laten opslaan, bestemd voor uwe Grooten en voor al de Geestelijkheid van deze stad; gij moet deze stellaadje met zijden en gouden doek laten bekleeden, en in het midden een altaar oprigten; vervolgens moet gij aanstaanden Zondag-ochtend met de Geestelijkheid, uwe Vorsten en Grooten, in koninklijke praal, in luisterrijke en prachtige kleederen op die stellaadje verschijnen, waar gij, na het houden van eene plegtige mis, de bezetene zult laten komen. Ik begeer daarenboven, dat aan de eene zijde der plaats ten minste twintig personen zich bevinden zullen, die met trommels, hoornen, trompetten, tamboerijnen, zakpijpen, cimbalen en andere geraasmakende speeltuigen van alle soort voorzien zijn; wanneer ik dan mijn kapje opligt, moeten zij met deze speeltuigen invallen en al spelende naar de stellaadje optrekken. Ik twijfel niet, of hierdoor en door eenige andere geheime middelen zal de booze geest vertrekken.’ Terstond werd alles door den Koning bevolen, en den volgenden Zondag-morgen was de stellaadje vol hooge personen, en de plaats opgepropt met volk. Toen de mis geëindigd was, kwam de bezetene, geleid aan de hand van twee Bisschoppen en vele Heeren, op de stellaadje. RODERIGO zoo veel volk en zoo vele toebereidselen ziende, werd geheel verstomd en zeide bij zich zelven: ‘Wat heeft die schelm van een' boer hiermede voor? Denkt hij mij door deze pracht en praal te verblinden? Hij weet niet, dat ik gewoon ben den luister des hemels te aanschouwen, zoowel als de razernijen der hel; ik zal hem tuchtigen, hoe het ook ga.’ GIOVANNI MATTEO wendde zich

ondertusschen tot hem en smeekte, dat hij toch vertrekken zoude. ‘O! gij hebt het fraai overlegd,’ zeide RODERIGO, ‘wat bedoelt gij met al deze toebereidselen? Denkt gij hierdoor mijne magt en den toorn des Konings te ontvlugten? Schelm! Vlegel! ik zal u, het moge gaan hoe het wil, laten opknoopen.’ Terwijl hij hem dus nu eens berispte en dan weder scheldwoorden toesnaauwde, oordeelde GIOVANNI MATTEO, dat hij geen' tijd meer moest verliezen; hij gaf dus het teeken met het kapje, en nu vielen allen, die daar gezonden waren, om geraas te maken, met hunne speeltuigen in, en trokken, onder een gedruisch, dat ten hemel steeg, naar de stellaadje. Op dit geraas slak RODERIGO de ooren op, en daar hij niet wist, wat het beteekende, stond hij geheel versteld en vroeg ten uiterste verbaasd aan GIOVANNI MATTEO, wat dit beduidde? waarop deze zeer neêrslagtig antwoordde: ‘Hemel, RODERIGO! daar is uwe vrouw, die u komt opzoeken.’ Het was verwonderlijk te zien, welk eene ontsteltenis RODERIGO overviel op het hooren van den naam zijner vrouw; dezelve was zóó groot, dat, zonder te overwegen of het mogelijk en denkbaar ware, dat zij het was, hij, zonder iets verder te antwoorden, geheel verbaasd wegvlugtte en uit de Prinses voer. Hij wilde dus liever naar de hel terugkeeren, om rekenschap te geven van zijne daden, dan zich op nieuw met zoo vele verdrietelijkheden, beleedigingen en gevaren aan het huwelijksjuk te onderwerpen. BELFEGOR alzoo in de hel teruggekeerd, gaf een getrouw verslag van de onheilen, welke eene vrouw met zich in huis brengt. GIOVANNI MATTEO daarentegen, die niets meer van den boozen geest vernam, keerde spoedig vrolijk en tevreden naar zijn land terug.

De letterkundige bentgenooten te Parijs.

Naar aanleiding van Scribe's Camaraderie[1].

En nu tot de Parijsche Bentgenooten terug, Lezer! Het tweede bedrijf verplaatst ons in eene naar den laatsten smaak gestoffeerde jongeheerenkamer, in welke wij OSCAR RIGAUT aantreffen met den Geneesheer BERNARDET, ook een lid der Bent, die OSCARS bedienden beveelt, voor *Champagne et Homard à la glace* te zorgen. Indien gij hem vroegt, wat zijn deel uitmaakt van den gemeenschappelijken inleg? hij zoude regt hebben u te antwoorden:

(1) Zie No. VII, bl. 241-251.

vernuft om van alles partij te trekken; hij zoude verstand genoeg hebben, om zich slechts te beroemen op de fijnste tong ter wereld, om een gastmaal voor zijne vrienden aan te regten. Daarom heeft hij het ook op zich genomen, het *déjeûner* bij Madame CHEVET te bestellen, de hoogste reputatie in dat vak in het *Parijs* onzer dagen; eene vrouw, aan wier etablissement hij den lof toezwaait, *que toutes les bonnes maladies sortent de là*.... Dáár vertelt hij OSCAR, die zich gelukkig gevoelt rijpaarden voor zijne vrienden te hebben en voor zijne vrienden de loges in den schouwburg en de *dîners au Rocher de Cancale* te betalen, dat hij bijna de voorzitter der Bent is, *qu'il a la bosse de la sagacité*... die goede OSCAR, die niet begrijpt, dat al die lofspraken eigenlijk zijne beurs gelden! En wie verwachten zij? Den grooten uitgever - den grooten schilder - den grooten romancier en nog zeven of acht andere vermaardheden meer; slechts op hunne *camarades fashionables* durven zij niet rekenen: deze zijn op de repetitie eener opera van hunnen vriend, den grooten TIMBALLINI. Maar daarentegen zullen MONTLUCAR en DE MIREMONT het *déjeûner* met hunne tegenwoordigheid vereeren. SCRIBE maakt van het noemen van den laatsten naam gebruik, om het karakter van dien man toe te lichten; ik schrijf geene vertaling van *Camaraderie*, en toch wil ik die schets overnemen: ditmaal moogt gij zelf de toepassing maken.

BERNARDET.

Hoor, mijn Waardste! want gij, die den bult der scherpzinnigheid hebt, gij verstaat mij met een half woord - wanneer gij voor u of voor uwe vrienden iets van Mr. DE MIREMONT, *Pair de France*, verlangt, vraag het eerst aan zijne vrouw. -

OSCAR, *verbaasd*.

Ha, bah!.... dat is een omweg!....

BERNARDET, *koel*.

Dat is de kortste weg! Mr. DE MIREMONT is een man van verdienste, maar van eene stille verdienste, die in de loopbaan van ambten en waardigheden weinig vooruit, maar nooit achteruitgaat.... In 1804 tot lid van den *Sénat Conservateur* benoemd, heeft hij sinds dat oogenblik aan niets anders gedacht, *qu'à conserver ses places*, en hij is er in geslaagd... hij heeft er acht!....

OSCAR.

Acht ambten!...

BERNARDET.

Acht!.... en bekleedt in het Paleis *de Luxembourg* nog heden als onder de Restauratie den zetel van een' *Pair de France*. Vijand van alle schokken en van alles, dat eenigerhande verplaatsing ten gevolge kan hebben, kleeft hij de partij van hen, die zich boven weten te houden, aan; is hij een dweepzuchtig vereerder van alles wat bestaat, zonder echter ooit aan het licht te treden of zich ergens in te willen zien betrokken. In zijne verheffing weinig bekend en vergeten levende, is hij bang van zich te doen spreken, en legt zich twee maanden vooruit te bed, wanneer er eene politieke crisis of een politiek proces op handen is... Ik weet het, ik ben zijn arts, en wij beginnen niet te herstellen, voordat het von-

nis geveld is... Voor het overige is het een uitmuntend man, die gelooft, dat hij te zijnent gezag uitoefent en zich altijd door iemand heeft laten leiden.... Op dit oogenblik is het zijne vrouw, die dit doet... zij, die zich door niemand laat leiden....

Maar gij kent CÉSARINE reeds, mijn Lezer! en onze blijspeldichters behoef ik niet opmerkzaam te maken, hoe juist SCRIBE al de karakters zijner personen teekent, hoe goed hij daardoor hunne daden motiveert. OSCAR heeft naauwelijks den tijd, BERNARDET te verwittigen, dat hij hem een' nieuwen vriend heeft voor te stellen, een' advocaat, '*ça peut être utile, ça parle, ça fait du bruit*' (het is de Geneesheer, die spreekt, Heeren en Meesters!) of Mr. DE MIREMONT en CÉSARINE verschijnen. Ik moet die geestige tooneelen overspringen, hoezeer zij de *finesse* der vrouw en den ambtlust van den arts opluisteren; het éénige, wat ik er u van wil vertellen, is, dat CÉSARINE hopeloos bemind heeft. Wien? het zal u later blijken; - voor heden zij het u genoeg te weten, dat zij den weinig beduidenden OSCAR gaarne tot *député* zag benoemen, dewijl hij van hare familie is. Madame DE MIREMONT kan zoo min als haar gade aan het *déjeûner* deel nemen; zoodra zij vertrokken zijn, komt OSCAR met EDMOND op het tooneel; BERNARDET heeft geen' tijd gehad zijnen rijken vriend te vragen, hoe de nieuwe bentgenoot heet.

BERNARDET.
Is alles besteld en geregeld?.... Zal men ons weldra aankondigen, dat het ontbijt gereed is?

OSCAR.
Ik kondig u alreeds een' gast aan. (*Zachtkens tot* EDMOND, *hem* BERNARDET *aanwijzende*.) Hij is een der onzen.... (*Tot* BERNARDET, *hem* EDMOND *voorstellende*). Ik stel u een' vriend, een' vertrouwd' vriend voor, *un Camarade de Collèga*, van wien ik u dezen morgen sprak....

BERNARDET, *op gezwollen' toon*.
Den jongen en uitstekenden Advocaat, over wien wij zoo lang gepraat hebben...

OSCAR.
Hem zelven.

EDMOND, *naar* BERNARDET *toe gaande*.
Het is niet weinig eer voor mij, en ik was er ver van te verwachten....

BERNARDET.
Wanneer men verdiensten als de uwe bezit, Mijnheer! mag men er op rekenen...

EMDOND.
Mijn vriend Oscar heeft u dan wel over mij willen spreken?

BERNARDET.
Hij behoefde dit niet te doen. Zulk eene Europesche vermaardheid als de uwe.... een zoo bekende naam.... (*fluisterende tot* OSCAR.) Zeg mij toch, hoe hij heet!.... (*Zich omkeerende en ziende, dat* OSCAR *niet, zoo als hij dacht, naast hem staat, maar bezig is eenigen zijner bedienden bevelen te geven*.) Het maakt niet uit; er zijn geknipte volzinnen ten dienste van de balie!.... (*tot* EDMOND.) Het is u gelukt, Mijnheer! de balie der nieuweren met de welsprekendheid te verzoenen.

EDMOND.
Mijnheer!....

BERNARDET.
Die urbaniteit van dictie, dat fashionable van fijne scherts, die niets aan de kracht der redenering en aan de warmte van den stijl ontneemt; - gij zegt buitendien goed op, eene zeldzame gave; een zeer fraai orgaan.... veel edelheid in de gebaren.

EDMOND.
Gij hebt mij gehoord?....

BERNARDET.
Ik heb met wezenlijke belangstelling al uwe pleidooijen bijgewoond.

OSCAR.
In waarheid? (*tot* EDMOND.) Gij ziet, dat hij u kent, en hij had het mij niet gezegd!

BERNARDET, (*ter zijde, terwijl hij de schouders ophaalt*).
Welk een volmaakt eerlijk man!

EDMOND.
Hoe! gij waart onder de toehoorders bij mijn laatst pleidooi?

BERNARDET.
Ik was er niet op mijn gemak.... uit hoofde der tallooze menigte, en ik heb zonder twijfel veel verloren; maar niettemin heb ik er tot mij zelven gezegd: ‘Ziedaar iemand, dien ik gaarne mijn' vriend zou maken, want ik ben de vriend van alle talenten;’ en, dank zij onzen goeden OSCAR! mijn wensch is vervuld.

Hoe vele tooneelen van letterkundige kennismakingen ten onzent, met dit in bespottelijkheid wedijverende, zoude ik u kunnen schetsen, indien ik mijne herinneringen, van 1795 af, wilde prijs geven!

Weinigen toch getroosten zich, - zoo als ik het mij tweemaal in mijn leven deed, - wanneer zij den volgenden morgen aan deze of gene vermaardheid zullen worden voorgesteld, des nachts geen oog te luiken, om hunne schriften ten minste meer dan bij naam te kennen! Ik zoude er u kunnen aanwijzen, die juister noch fijner zijn in hunne pligtplegingen van dien aard dan zekere Fransche Hertogin heeten mogt, welke CHATEAUBRIAND verzekerde, dat zij *zijnen Robinson Crusoë* met het grootste belang gelezen had en hem geluk wenschte met de oorspronkelijke figuur, die hij in VRIJDAG ten tooneele had gevoerd!!

Maar ik mag u niet langer het beloofde ontbijt-tooneel onthouden; SAINT-ESTÈVE, de Dichter en Romanschrijver, DES ROUSEAUX, de Schilder, en DUTILLET, de Boekhandelaar, zijn opgetreden - OSCAR heeft BERNARDET verzocht, EDMOND DE VARENNES aan die genieën voor te stellen, terwijl hij zich, om eenige toebereidselen tot het *déjeûner* te maken, verwijdert; hoe aardig somt de Geneesheer hunne onderscheiden verdiensten op, in zich zelven OSCAR verwenschende die hem nog niet gezegd heeft, hoe onze held heet:

BERNARDET (*Langs* EDMOND *heengaande, dien bij de hand nemende en hem* DUTILLET *aanwijzende*).

Mr. DUTILLET! de boekhandelaar, die al onze vrienden naar de onsterfelijkheid voert, terwijl hij zelf haar het eerst bereikt...

DUTILLET.

Mijn waarde BERNARDET!....

BERNARDET.

Wat is natuurlijker? hij, die den wagen ment, komt het eerst van allen aan. Mijnheer heeft het gesatineerd papier uitgevonden, de bladen met witte randen van acht duim breedte, de aankondigingen, welke vijftien vierkante voeten ruimte beslaan; hij heeft nu plan er te geven, die grooter dan dertig voeten zullen zijn. (*naar* DES ROUSEAUX *tredende*) Onze DES ROUSEAUX, onze groote schilder, die het Romantische Landschap heeft uitgevonden; een scheppend genie, dat zich niet verlaagd heeft als de anderen de natuur na te volgen; hij heeft eene natuur uitgevonden, die niet bestond, en die gij nergens zult aantreffen. (*Ter zijde*) OSCAR komt mij nog niet ter hulpe! (*Naar* SAINT-ESTÈVE *toegaande*.) Onze groote dichter, onze groote romanschrijver, die in onze Letterkunde plaats nam, als de obelisk met hare verpletterende zwaarte, met hare hieroglyphen... (*Zich omkeerende en* OSCAR *gewaar wordende, die de tafel doet binnenbrengen*) Hé! kom toch, mijn waardste OSCAR! kom mij helpen in het geven van een overzigt van al onze vermaardheden.

OSCAR (*met eenige knechts, die de tafel dekken*).

Meent gij het in ernst? dan zouden wij den ganschen dag geen' tijd hebben te ontbijten.

Zie nu, hoe elk der Bentgenooten zich voorstelt van den jongen Advokaat partij te trekken, en merk het onderscheid tusschen *Frankrijk* en *Holland* op; - of hebben wij zulk eenen boekhandelaar, - of geeft de *Nederl. Muzen-Almanak* ons niet altijd deftige lieden, ik wil zeggen, deftig gekleede Heeren te zien? - of zoude men ten onzent voor de balie niet nutteloos tijd en talent verspillen, zoo men er naar streefde welsprekend te zijn?

DUTILLET.

Hij zal gratis mijne processen waarnemen, ik, die er alle dagen met de auteurs heb.

DES ROUSEAUX (*tot* EDMOND, *die zich weder in hunnen kring begeeft*).

Ik hoop, dat Mijnheer mij vergunnen zal, zijne litographie te maken; zij wordt sinds lang met ongeduld verwacht.

EDMOND.

Gij schertst!

OSCAR (*zich bij hen voegende*).

Gij moogt het niet weigeren. Wij werden allen gelitographeerd... met open hemdsboord en zonder halsdoek; dus behoort het. *Le déshabillé de l'enthousiasme*, dat is niet duur en dat staat goed; het is een middel om zich overal te laten zien.

SAINT-ESTÈVE.

Onze nieuwe vriend zal mij wel willen veroorloven van hem in mijn' eersten Roman te spreken... Ik heb over zijn beroep eene bladzijde vol vuur en gloed geschreven,

die geheel op zijn' persoon toepasselijk is en waarin de gansche wereld hem zal herkennen.

EDMOND.
Gij zijt al te goed.

SAINT-ESTÈVE.
Gij zult er mij in uw eerste pleidooi voor beloonen.

DUTILLET.
Waarvan ik twee duizend exemplaren zal laten drukken. Geef mij uwe improvisatiën slechts den avond vóór gij die 's morgens uitspreekt... en de proef zal u bij het einde der zitting geworden...

SAINT-ESTÈVE.
Aankondigingen in al de dagbladen.

BERNARDET.
Lofspraken in al de salons.

OSCAR.
Gij hoort het, mijn Vriend! het is zeker, dat gij opgang zult maken... Zoo als ik u zeide, opgang door onderlingen waarborg.

EDMOND.
Een zeer vreemd middel!

BERNARDET.
Waarom toch?... wij leven in eene eeuw van actiehouders; alles wordt door ondernemingen en maatschappijen tot stand gebragt... Waarom zoude men ook geene vereeniging sluiten, om beroemd te worden?

DUTILLET.
Hij heeft gelijk!

Die woorden van den boekhandelaar zijn ook ten onzent wel in toepassing gebragt, zelden echter met goed gevolg, Lezer! want het publiek ziet u op ons klein tooneel zoo spoedig in de kaarten! - De Geneesheer leidt het gesprek op de keuze van eenen vertegenwoordiger, dewijl het ontbijt zich nog altijd laat wachten, omdat al de gasten nog niet gekomen zijn. Het schijnt mij een meesterlijke trek van SCRIBES vernuft toe, dat hij juist op dit oogenblik, waarin EDMOND geheel verwachting is, de zwarte zijde der Bentgenooten doet uitkomen; BERNARDET zegt, dat het sluiten van een aanvallend en verdedigend verbond met hen de voorwaarde is, waaronder zij hem opnemen.

SAINT-ESTÈVE.
Wij zullen uwe vijanden aanvallen, zoo in poëzij als in proza.

BERNARDET.
Mits dat gij het op uwe beurt de onze doet; wanneer gij, bij voorbeeld, in eenige geruchtmakende zaak, - het is mij hetzelfde hoe, - middel vindt een' uwer *confreres* beet te nemen, op wien ik het geladen heb...

EDMOND.
Vergun... Mijnheer!...

(**OSCAR** ***komt weder binnen en plaatst zich bij*** **EDMOND**). **BERNARDET.**

Een' onbeduidend advokaat... die zich vermeten durfde mij in een zijner pleidooijen aan te vallen en te bespotten... een' vergeten mensch... een' man, dien niemand kent... die EDMOND DE VARENNES heet...

EDMOND.
Mijnheer!

OSCAR (*zachtkens tot* EDMOND).
Zwijg!... ik had hem uwen naam niet gezegd; gij bemerkt, dat hij, dit punt uitgezonderd, wèl jegens u gezind is... Ha!...

(*Zich omkeerende en* Mr. DE MONTLUCAR *gewaar wordende*).
Ziedaar nog een' gast!

De vonk is gevallen, maar de ontploffing volgt niet oogenblikkelijk; SCRIBE verzuimt geene gelegenheid den *would-be genius* ten toon te stellen, die geen staatkundig persoon meer is, die zijnen roem niet op de tribune wagen wil, die zoo gelukkig was in zijne huisselijke rust, en die zelf eene prijzende beoordeeling van zijn Werk gaf! Het blijkt, dat hij DES ROUSEAUX, DUTILLET en den Geneesheer reeds om hunne stem heeft verzocht; de laatste stelt EDMOND aan hem voor; zie hier het herkennings-tooneel:

Mr. DE MONTLUCAR.
Hoe, Mijnheer! gij hier?

EDMOND.
Ik zoude u dezelfde vraag kunnen doen... gij, die zeidet, geen' lust te hebben *député* te worden... die niemand om zijne stem pleegt te verzoeken...

Mr. DE MONTLUCAR.
Ik heb uw voorbeeld gevolgd. (*Tot* DES ROUSEAUX, *die naast hem staat*.) Mijnheer is een liberaal en hij kwam een' legitimist om zijne stem verzoeken.

EDMOND (*tot* OSCAR, *die naast hem staat*).
Mijnheer is een legitimist en hij vraagt der gansche wereld hem hare stem te geven.

BERNARDET komt tusschen beide; hij is de *Camarade par excellence*, en toont aan, hoe verkeerd EDMOND en DE MONTLUCAR zouden handelen, indien zij om hunne verschillende staatkundige kleur met elkander braken. Het Bentgenootschap heeft er volgens hem belang bij, dat het Keizerrijk, het Gemeenebest en het Koningrijk, dat alle partijen in hetzelve worden vertegenwoordigd, opdat zij bij alle partijen steun en hulp mogen vinden; opdat zij, schijnbaar in vijandelijke gelederen tegen elkander over staande, bij de wereld niet het minste vermoeden hunner vereeniging doen oprijzen, wanneer zij de een den ander voorthelpen, optillen en lofzingen.
Daarom eindigt hij:
Heerlijke unie! die te hechter mag heeten, omdat zij tot grondslag heeft, wat er ter wereld eerbiedwaardigst is... ons belang! (*De hand van* MONTLUCAR *grijpende, die haar nemen laat*). Kom, uwe hand! (*Tot* EDMOND). De uwe!...

EDMOND (*de zijne met kracht terugtrekkende*).
Nooit! ik was ver van te vermoeden, hetgeen ik hier hoorde en zag! ik wist niet, dat gij het tot eerste voorwaarde uwer vriendschap maaktet, dat men zijne overtuiging en zijn geweten ten dienste uwer belangen veil heeft... Neen, ik geef zulke waarborgen niet, en ken niemand het regt toe, die van mij te vergen.

BERNARDET.
Een verrader in ons midden!

DUTILLET.
Een verrader der vriendschap!

En na een' vurigen uitval tegen die schennis van dat heilig gevoel verlaat EDMOND DE VARENNES eensklaps het vertrek, - hij aarzelt noch onderhandelt, - hij overweegt niet, in hoe ver het geoorloofd is zijn kiesch eergevoel voor zijn maatschappelijk belang geweld aan te doen; hij is nog jong, Lezer! - ik schat, als SCRIBE, de jeugd om die edelmoedigheid hoog.

BERNARDET vraagt aan DE MONTLUCAR, wie de jongeling is, die hen aldus in het aangezigt durft wederstaan; zoodra deze hem ingelicht heeft, hooren wij:

OSCAR.
Iemand, wiens vriend gij wenscht te worden, wiens pleidooijen gij met wezenlijke belangstelling gehoord hebt!

BERNARDET.
Maar welk eene slechte gewoonte heeft ook die duivelsche OSCAR ons boezemvrienden voor te stellen, wier naam men niet eens kent!

OSCAR (*tot* BERNARDET).
Is het mijne schuld? door den lof, dien gij hem toezwaaidet, dacht ik, dat gij hem beter kendet dan ik!

Mr. DE MONTLUCAR.
Maar gij gevoelt wel, dat dit zóó niet kan afloopen?

BERNARDET.
Is het u ernst? een vijand ondanks hem zelven eene dienst te doen, door hem vermaardheid te verschaffen?... er zijn lieden in de wereld, die zich zouden laten doodslaan om bekend te worden, en gij zoudt hem zulk eene kans, zulk een voordeel aanbieden! - Daar hebt gij te veel geest, te veel doorzigt, te veel wereldkennis toe!

Dat is Parijsch van het hoofd tot de voeten!

Eenige Figurant-Bentgenooten, LÉONARD, SAVIGNAC en PONTIGNI, treden binnen; men gaat eindelijk over tot de keuze van een' *député*. Het is weder BERNARDET, die het woord voert: hij zelf verlangt niet te worden benoemd, dewijl hij door CESARINES invloed Professeur *à l'École de Médecine* hoopt te worden; maar hij zoude gaarne zien, dat de keuze der Bent zich op haren neef OSCAR RIGAUT bepaalde. Zij heeft hem door hare *migraines* en hare *spasmes nerveux* eene uitgebreide praktijk bezorgd; hij dient haar daarentegen tot *Gazette ambulante* en *Bulletin à domicile* voor de geheimen, welke zij wereldkundig wil hebben; zij intrigueert op dit oogenblik voor hem bij een' Minister en hij intrigueert voor haren neef bij de Bent. Welk een rijkdom van intrigue! - ook dát is Parijsch van het hoofd tot de voeten!

BERNARDET is van gevoelen, dat elk der Bentgenooten verdienste

genoeg bezit, om *député* te worden; doch dat men bij die keuze dient in het oog te houden, wie der overige leden in die betrekking het meest nuttig zal kunnen zijn. SAVIGNAC juicht dit plan toe, en *the would-be genius* merkt aan:

Mr. DE MONTLUCAR.

Eene *ascendante*, of liever ascensioneele keuze, dat wil zeggen, die allen zoo veel mogelijk klimmen doet.

BERNARDET.

Dat is het juist, wat ik zeggen wilde. Hij is overgelukkig in de keuze zijner woorden! hij heeft mijne gedachte keurig uitgedrukt.

DUTILLET (*zich in het midden plaatsende, zoodra* BERNARDET *naar de regterzijde treedt*).

Dan schijnt het mij, mijne Heeren! dat ik, die onmiddellijk en dagelijks in aanraking ben met al wat schrijft, drukt en uitgeeft, mij natuurlijk in staat gevoel, de gansche wereld de hand te reiken... en daarom alleen zet ik mij op den voorgrond... want, wat maakt het voor het overige uit, wien men zal benoemen? een weinig vroeger, een weinig later, wij zullen er allen komen; de hoofdzaak is eene eerste sport te zetten en dat die hecht sta.

Mr. DE MONTLUCAR.

Het is daarom, Mijnheer! dat ik door mijne maatschappelijke stelling, de betrekkingen, welke mijn geslacht, mijne geboorte en mijn vermogen mij vergunden aan te knoopen, den vertrouwelijken voet, waarop ik in den *Faubourg Saint-Germain* verkeer, misschien in staat zoude wezen, en dat beter dan mijn edelmogende vriend...

BERNARDET (*ter zijde*).

Zij wanen reeds in de kamer te zijn.

Mr. DE MONTLUCAR.

U van de hooge plaats, die ik bekleed, de hand te reiken en u hechter steun te waarborgen... Evenwel, of ik de eerste of de tweede zij, dat is onverschillig, dat komt op hetzelfde neêr; wij zijn slechts één: zoodra één onzer binnen is gelaten, hebben wij allen voet.

SAINTE-ESTÈVE (*tusschen* MONTLUCAR *en* DUTILLET *doorgaande*).

Ziedaar de reden, mijne Heeren! waarom het mij toeschijnt, dat eene kolossale en piramidale reputatie in het midden der kamer geworpen...

DUTILLET.

Veroorloof...

SAINT-ESTÈVE.

Laat mij uitspreken...

DUTILLET.

Ik begrijp u...

SAINT-ESTÈVE.

Gij waant...

DUTILLET.

Ik zeg u, dat ik u volkomen versta... ik ben gewoon aan dien stijl... en daarom verzoek ik... dat men er toe overga de stemmen op te nemen.

LEONARD.
Er zal slechts ééne stem zijn!

PONTIGNI.
Dat is zonneklaar.

SAVIGNAC.
Wij zullen het allen eens zijn!

Allen.
Laat ons stemmen!

BERNARDET.
Waartoe?

Het is mij als zag ik den spotzieken grimlach, die bij deze vraag om de lippen des geneesheers speelt; De MONTLUCAR slaat voor, schriftelijk te stemmen; met uitzondering van OSCAR, die eindelijk de oesters op doet brengen en de stoelen gereed zetten, schrijven allen den naam van het voorwerp hunner keuze op een strookje papier; BERNARDET vult het zijne met dien van OSCAR RIGAUT in; en de overigen?... hebben allen ééne stem; SAINT ESTÈVE ééne! - MONTLUCAR ééne! -DESROUSEAUX ééne! - DUTILLET ééne! LÉONARD ééne! - enz. Elk verwondert zich ten hoogste.... maar niet over zijne eigenliefde; er moet óvergestemd worden: de geneesheer intrigueert, en belooft allen de tweede députés-plaats, mits zij OSCAR tot deze benoemen; deze merkt op, dat de Chablis, de oesters, de Champagne hen wachten. DUTILLET maakt de tweede briefjes open; nu is het: OSCAR, één! OSCAR, twee! OSCAR, drie! OSCAR, vier!....

OSCAR (*verwonderd*).
Hoe? wat is het?

BERNARDET.
Gij zult *député* zijn!... *Tu Marcellus eris!!*

En zij drinken eeuwige vriendschap... met Champagne, Lezer! - weet gij bij ervaring hoe lang deze duurt?

(*Het Vervolg in het volgend Nummer.*)

Gedachten.

Wij zijn des morgens het vroedst, maar ook het minst kloek van den ganschen dag, want ook bezorgdheid is wijsheid; schoon slechts eene lijdelijke, - de domheid kwelt zij nooit.

Men moet geene gebreken uit het perk der jeugd naar de heide des ouderdoms medenemen, want de ouderdom heeft zijne eigene.

De hovelingen zouden sterven van verveling, zoo zij hunnen tijd niet aan pligtplegingen wisten te besteden.

Naar GÖTHE.

Hasselt[1].
8 Augustus 1831.

Voorafspraak.

Is het geen treffend en eigenaardig gevoel, Lezer! wanneer eenig voortbrengsel der kunst onze geheele ziel met bewondering vervult? Voor mij, zoo vaak ik die aandoening smaken mogt, voor mij was het, als werd eene nieuwe wereld mij ontsloten, als werd ik, bij den aanblik van het meesterstuk, met fijner en scherper zintuigen begaafd, en soms - ik behoef u niet te zeggen, dat dit slechts bij de uitmuntendste het geval was, - soms ontwikkelde zich uit dien zin voor het schoone een hooger beginsel van zedelijkheid. Hoe krachtig wordt dan het besef, hoe innig de overtuiging, dat de kunst meer dan beuzelarij is, dat zij jets beters en hoogers dan enkel vermaak beoogt, dat zij verwant is met al het edele in onze natuur, met den mensch zoo als hij zijn moest, niet zoo als hij is.

Elk onzer heeft dit min of meer levendig ondervonden; hetzij de teedere en verhevene harmoniën der toonkunst, het schitterende en veelvormige kleurenspel der verwen, of de welluidende afmetingen van poëzij en welsprekendheid de vormen opleverden, waarin het genie zich uitte. Ieder heeft die onwillekeurige verrukking, gevoeld, wanneer hij eene geniale gedachte, met geest en talent in toonen, kleuren of woorden uitgedrukt zag: die verrukking, waarvoor wij zoo zelden een passend woord in onze ziel vinden, en die alleen een' helderder' blik, eene geestiger bewegelijkheid der gelaatstrekken, soms een' halfgesmoorden uitroep, tot tolken heeft.

Wanneer echter aan zulk een kunstwerk niet alleen een schoon, maar tevens een verstandelijk denkbeeld ten grondslag strekt, wanneer het in verband staat met onze begrippen, onze gevoelens, onze gewaarwordingen, of misschien wel ons eenig belangrijk gedeelte onzes levens herinnert, zoo verkeert die hartstogtelijke bewondering allengs in eene meer kalme, doch tevens meer duurzame vereering; en de vlugtige indruk heeft eene snaar in ons

(1) De Heer J.P. HEIJE, door ons uitgenoodigd, hij gelegenheid der verjaring van het heldhaftig feit, ons Tijdschrift met de plaatsing van ZEds. Dichtstuk te vereeren, willigde die bede beleefdelijk in; wij houden ons overtuigd, dat het publiek, even als wij, den Zanger van *Hasselt* voor die heuschheid dankbaar zal zijn.
De Redactie.

hart geroerd, waarvan de smartelijke of juichende toon nog langen tijd weergalmt.

Zoo dacht ik, toen ik de overgave van *Hasselt*, het voortreffelijk schilderstuk van den Ridder PIENEMAN, zag.

De ebbe en vloed der menschelijke hartstogten hebben de gebeurtenissen, sinds de afscheuring van *België*, allengs in verschillend daglicht geplaatst. De geestdrift, naarmate ze sterker opvlamde, is te sneller verteerd. De wierook, welken wij ons zelven toezwaaiden, heeft eindelijk ons gevoel van eigenwaarde verstikt, en er is - gelijk op elke overspanning - eene bijna wrevele lusteloosheid gevolgd. Is het te misduiden? - Ik waag het niet te beslissen! Doch dit is zeker; hoe vele teleurgestelde verwachtingen dat tijdperk ook moge opleveren, en afgezien van elke persoonlijke eere of roem, behoort het tijdvak zelf tot een der schitterendste van onze volksgeschiedenis, en verdiende niet zoo snel in vergetelheid weg te zinken.

Het was daarom eene weldadige gewaarwording voor mij, toen ik zag, dat een onzer eerste kunstenaars zijn penseel weder aan de verheerlijking dier roemruchte dagen had toegewijd; en zoo immer eenige vonk van poëzij in mij lag, gij zult die moeten terugvinden in de dichtregelen, welke mijner ziel, na de beschouwing van zijn meesterstuk, ontvloeiden.

Amsterdam, 1837.

Hasselt.
8 Augustus 1831.

Aan den Ridder J.W. Pieneman.

I.

Zoo 'k ooit mijn jeugd terugwensch, 't zal niet zijn
Om 't vrolijk spel vol kinderlijken lust,
Noch om de zoete en kommerlooze rust
Der onbewolkte dagen, aan den Rijn
Gesleten, waar, in stille mijmerij,
Mijn ziel 't gevoel ontving voor Poëzij;
Neen! 'k wensch dien tijd terug, toen hoorngeschal
Mijn morgengroete was, dien schoonen tijd,
Toen 'k Hollands vanen volgde, en buksgeknal
Mij klaatrend opriep tot den woesten strijd.

Want kracht en geestdrift, lang nu reeds verdoofd,
Vervulden toen mijn' boezem; en heur gloed
Dreef me aan tot daden, waar het koude hoofd
Thans 't vóór en tegen weegt, het kwaad en 't goed.

t.o. 308

'k Heb u beklaagd, o BEECKMAN! toen de dood
In 't midden van uw glorievolle baan,
Zoo snel en wreed den zwarten slagboom sloot;
'k Heb u beklaagd, en uit mijn oog een' traan
Gewischt: - maar thans benijd ik u, o Vrind! -
Want als een moeder, die haar teeder kind,
Dat ze onder 't spelen ingesluimerd vindt,
Behoedzaam grijpt en neêrvlijt op haar' schoot:
Zoo heeft, terwijl gij sluimerdet, de Dood
Met meer dan moederteêrheid U omvat,
En eer ge uw' schoonen droom geëindigd hadt,
U toevertrouwd aan 's Hemels Englenrij: -

Opdat ge niet ontwaken zoudt, als wij!

II.

En toch! - Zoo luid en krachtig als weleer
Klinkt weêr 't Wilhelmus in mijn luistrend oor; -
En 't dof gerucht van trom en krijgsgeweer
Dringt telkens sterker, telkens luider door.
De sluijer van den moêgewaakten Nacht,
Die langzaam voor de zonnestralen zwicht,
Valt, - en onthult bij 't gloeijend morgenlicht
De gruw'len van 't gestaakt gevecht, en de overmagt
Des vijands: snel en angstig zweeft het oog
Der wakkre Leydsche Jagers over 't veld,
En dwaalt, langs 't doodsbed van zoo menig' held,
Van lijk tot lijk, en vliegt de rijën door
Of 't ook in 't diepe en omgewoelde spoor
't Gelaat, het kleed eens vriends ontdekken moog'.
En stil en kalm, als dienaars van den dood
Betaamt, staat Hollands krachtig heir;
't Oog naar den vijand, en het kil geweer
Gelijk een bruid aan 't hart gedrukt. Maar 't rood
Der morgenzon verguldt het doodend staal,
En kaatst terug, gelijk een stralenkrans,
Op 't flikkrend spits van oorlogsbus en lans,
Alsof 't een voorbô waar' der zegepraal,
Die 't moedig volk bij Hasselts muren wacht.

Nog heerscht er stilte! - Niet als die de nacht
Weldadig neêr doet druppen van zijn vlerk;
Maar zulk een doffe stilte, als ons gemoed
Doet siddren, wen het zwart en hangend zwerk,
Met dreigende onweêrswolken zwaar bevracht,
Den dollen strijd der stormen wachten doet,
En de enge borst vergeefs naar adem hijgt
Van vreeze en van bewond'ring!

Hoor!.... daar stijgt

Een naauw bedwongen kreet van geestdrift, vreugd
En strijdlust, uit de borst der koene jeugd.
De witte pluim, die, wáár ze wapprend rees,
Aan Hollands vaan het pad der zege wees,
Vertoont zich op den linkschen heuveltop:
En WILLEM *van Oranje*, Neêrlands held,
Vol ridderlijke stoutheid, stijgt, verzeld
Van dappre volgren, langs den heuvel op,
En snelt op nieuw, op 't bloedig oorlogsspoor,
Onze onbesmette vaan ter zege voor.

Ter zege, ja! hij zelf, hij geldt een heir:
En waar zijn geest het moedig volk bezielt,
Dáár velt hun hund de digte drommen neêr
Gelijk de hagel 't koren, - dáár vernielt
Een luttel tal van krijg'ren 't overwigt
Des vijands, - en de kudde wolven zwicht
Voor 't daavrend en verdoovend krijgsgeschreeuw
Van Hollands Leeuw.

Ter zege, ja! zij vlugten, en hun voet
Laat naauwlijks sporen in 't verzengde gras,
Dat, dor geschroeid door blaakrend' oorlogsgloed,
De laatste peluw van zoo menig' strijder was.
Zij vlugten siddrend over 't veld; - zoo snel
Als ooit de Vlaming deed; - en forsch en hel
Roept de trompet langs heuvel en vallei
Den stoet der rappe ruiters op; - de hei
Dreunt van der paarden hoefslag, en 't gebrom
Van dof kanon en romlende oorlogstrom;
En Hasselts poort springt open bij 't geschreeuw
Van Hollands Leeuw.

III.

U dank ik, eedle Vriend! dit rijk tafreel,
Die schoone erinn'ring der vervlogen jeugd,
U, die met scheppend en bezield penseel
Zoo vaak de feiten onzer wapendeugd
Vereeuwigd - en uw' naam bij 't nageslacht
Gehuwd hebt aan den roem van 't Vaderland.

Ja, 't reinst gevoel van jeugd en moed en kracht,
Gelijk de fabelvogel uit den brand
Van mirre en mastik, hief zich op uit de asch
Van 't vuur, dat in mijn borst bedolven was,
Toen ik *uw* Hasselt mogt aanschouwen; toen
Die plek, waar 't oogenblik der zegepraal,
- De langverkropte smaad en hoon len zoen -
Een' lauwer vlocht om 't botgeschaarde staal,
Mij tegenblonk in Hollands kunstenzaal.

Weêr zag mijn blik Oranje, en aan zijn zij'
Zijn' eedlen broeder, Hollands hoop als hij!
En in den kring van 's veldheers dappren stoet,
Wat Hasselt vroomst en edelst in zich sloot,
Bedrukt en nedrig smeekende aan zijn' voet;
En 'k zag weêr, hoe hun hoofd zich nederboog
Bij 't schittren van zijn vonkenschietend oog.
Weêr hoorde ik 't woord, dat uit zijn' mond den dood
In 't siddrend hart des vijands bragt, den slag
Beslissend, en de zege ons schenkend; 'k zag.....

Maar neen! waartoe met woorden, mat en koel,
Geschetst, wat uw penseel, met scheppingskracht,
Voor 't duizlend en bedrogen zintuig bragt?
't Was meer dan kunst, 't was waarheid! en 't gevoel,
Dat in mijn borst ontwaakte, leerde 't mij;
't Was niet meer verw, 't was leven, poëzij!
En even als in droomen 't drukkend wigt,
Dat lust en veêrkracht aan het ligchaam rooft,
De borst en adem snoert en 't leven dooft,
Voor d' eersten straal des blijden morgens zwicht,
Zoo werd de last van 't Heden van mijn ziel
Gewenteld, bij het flikkren van den straal
Der glorie, die in Hollands schilderzaal,
Van 't levend doek op 't peinzend aanzigt viel.

Heb daarom dank, o Kunstnaar! wiens tafreel
Den tijd herriep van mijn vervlogen jeugd,
Gij, die, met scheppend en bezield penseel,
Zoo vaak de feiten onzer wapendeugd,
In onuitwischbre kleuren, op den rand
Van 's Lands geschiedrol maaldet; heldenkracht
Vereeuwigd', en op nieuw voor 't nageslacht
Uw' naam huwd' aan den roem van 't Vaderland.

IV.

Mijn Holland, Land van mijn geboorte! trotsch
Verborgen in de sluijers van uw lucht,
Mijn oog bemint uw duin, mijn oor 't gerucht
Der breede golven, wen met woest geklots
Het schuimend nat voor 't kil Noordwesten vlugt,
Of dartlend speelt bij Zuiderwindgezucht:
Maar meest bemint mijn hart uw' eedlen naam,
De glorie onzer Vadren, en den stam,
Waaruit 's Lands roem en vrijheid oorsprong nam;
En ‘Holland en Oranje’ heeft te zaâm
Als strijdleus vaak geklonken uit mijn' mond!
En fierder klopte 't hart, toen wijd in 't rond
Het Vaderland een' blijden oogblik sloeg
Op hem, die 't grove kleed des krijgmans droeg.

Maar thans, wat sluimert gij, en geeft den roem,
Voor zoo veel strijds en kostbaar bloed behaald,
Vrijwillig op?
Wie glorie ijdel noem',
Kent niet de veêrkracht waar ze 't hart meê staalt,
De zeedlijkheid verhoogt, wat edel is en goed
Ontwikkelt, en het traag en kruipend bloed
Met hooger drift en leven bruisen doet;
Hij weet niet, dat de grondslag van den Staat
Op de achting rust, die 't volk zich zelv' bewijst;
Dat groot is, wie zich groot gevoelt; dat rijst,
Wie zich verheffen durft; dat óndergaat,
Wie wanhoopt aan zich zelv' en aan zijn kracht!

't Is prachtig, als, in heldren winternacht,
Het noorderlicht 't azuur in vlammen zet,
Terwijl de schepping sluimert onder 't bed
Van donzig sneeuw, en 't diep en vonklend git
Der lucht zich snel verhoogt tot gloeijend rood,
Dat speelt en kronkelt; nu tot zilverwit
Verbleekend, dan, (als uit den zwarten schoot
Van 't vuurgebergte een' breeden lavavloed)
Een' stroom van purper, goud en schittrend blaauw,
Met duizend tinten wislend in zijn' gloed,
In takken schietend langs den donkren grond,
En zachtkens zich verliezende in het graauw,
Dat wemelt aan den verren Horizont.

Maar 't schittrend vuur verwarmt niet! en de nacht
Is dieper, duisterder en digter, als de glans
Van 't kleurenspel, verbleekende en verzacht,
In vale scheem'ring wegsterft aan den trans!

Zoo dus de glorie van dien tijd moest óndergaan,
Mijn Vaderland! - Zij was te duur betaald!

Maar neen! gelijk de zon haar breede baan
Met majesteit doorloopt, en koestrend straalt,
En licht en gloed en kracht en leven geeft,
Terwijl zij stil en statig verder zweeft;
Zoo daal' *haar* zuiver, rijk en koestrend licht
Van Hollands wapenschild in stralen neêr,
En geve aan 't volk, zoo dier aan haar verpligt,
D' alouden moed en deugd en veerkracht weêr!

J.P. Heije.

Mengelingen.

Reisontmoetingen der Pickwickisten[(1)].
Uit de nagelaten Papieren van de Pickwick-Club.

VII.
Het onverwacht bezoek.

Daar Mr. NATHANIËL WINKLE in diepen slaap was gevallen, werd de rok, zonder dat hij het bemerkte, door den spraakzamen vreemdeling weder in den reiszak geborgen. Mr. TRACY TUPMAN, verrukt en duizelig door den wijn en het ijs en het waslicht en de Dames, vond, dat zij de aardigste grap ter wereld hadden uitgevoerd. Doch zijn nieuwe vriend zeide, dat er een uur van komen en een uur van gaan was, en toen hij dit laatste met der daad had bewezen, begreep Mr. TRACY TUPMAN, dat er ook een uur van slapen was, en begaf zich naar zijne kamer. Hij had eenige moeite de opening in zijne slaapmuts te vinden, waarin hij zijn hoofd plagt te steken, en eindigde zijne vergeefsche pogingen, om ze op te zetten, met den kandelaar om te smijten; - echter gelukte het hem in de duisternis zijn bed te vinden, en weinig tijds daarna sliep hij als eene roos.

Naauwelijks was het den volgenden morgen zeven ure geslagen, toen Mr. PICKWICKS veelomvattende ziel gewekt werd uit den bewusteloozen toestand, waarin het sluimeren haar gedompeld had, door een luid kloppen aan zijne kamerdeur.

‘Wie is daar?’ zeide Mr. PICKWICK, in zijn bed opspringende.

‘De huisknecht, Mijnheer!’

‘Wat wilt ge?’

‘Als het u belieft, Mijnheer! kan UEd. mij zeggen, wie der

(1) Zie N°. VII. bl. 266-274.

Heeren uit uw gezelschap een' lichtblaauwen rok draagt met gouden knoopen, waarop P.C. staat?'

'Hij heeft hem medegenomen om te schuijeren,' dacht Mr. PICKWICK, 'en het is hem vergeten aan wien hij behoort.' - 'Mr. WINKLE,' riep hij, 'twee deuren van deze, regts.'

'Dank UEd., Mijnheer!' zeide de huisknecht, en ging verder.

'Wat is er te doen?' vroeg Mr. TUPMAN, toen een luid kloppen aan zijne deur zijne zoete vergetelheid afbrak.

'Kan ik Mr. WINKLE spreken, Mijnheer?' hernam de huisknecht, in den gang staande.

'WINKLE! WINKLE! schreeuwde Mr. TUPMAN, het hoofd naar de binnenkamer gewend.

'Hola!' antwoordde eene zachte stem van tusschen de lakens.

'Er is iemand aan de deur - die u spreken moet,' en toen hij dit met moeite had uitgestameld, keerde Mr. TRACY TUPMAN zich om en viel op nieuw in slaap.

'Spreken moet,' zeide Mr. WINKLE, haastig uit zijn bed springende en eenige alleronontbeerlijkste kleedingstukken aantrekkende 'spreken moet - zoo ver van de stad - wie ter wereld kan mij moeten spreken?'

'Een Heer in de koffijkamer, Mijnheer!' hernam de huisknecht, toen Mr. WINKLE de deur opende en zij elkander van aangezigt tot aangezigt zagen; 'die zegt, dat hij u geene drie minuten zal ophouden, maar zich niet mag laten afzetten.'

'Het is dol!' zeide Mr. WINKLE, 'ik zal oogenblikkelijk beneden komen.'

Hij wikkelde zich in eenen nachtjapon en ging de trappen af - eene oude vrouw en een paar oppassers waren bezig de koffijkamer aan te vegen en uit te stoffen, - een officier in klein tenue stond uit het venster te kijken. Hij keerde zich om toen Mr. WINKLE binnentrad, en maakte eene stijve buiging met het hoofd. Zoodra hij de dienstboden gewenkt had de kamer te verlaten, en de deur zorgvuldig had toegesloten, zeide hij:

'Mr. WINKLE! zoo ik mij niet bedrieg?'

'Ik heet WINKLE, Mijnheer!'

'Het zal u niet verwonderen, Mijnheer! als ik zeg, dat ik u zoo vroeg kom zien, op het verzoek van mijn' vriend Dr. SLAMMER, van het 97ste regement.'

'Dr. SLAMMER!' zeide Mr. WINKLE.

'Dokter SLAMMER, Mijnheer! Hij verzocht mij u kennis te geven, dat uw gedrag in den afgeloopen' nacht van dien aard was, zoo als geen fatsoenlijk man zich behoudens zijne eer kan laten welgevallen; en (voegde hij er bij) zoo als geen fatsoenlijk man ooit jegens een' fatsoenlijk man hield.'

Mr. WINKLES verbazing was te ernstig, te groot en te blijkbaar, om de opmerkzaamheid van Dr. SLAMMERS vriend te ontgaan; hij voer daarom voort:

‘Mijn vriend, Dokter SLAMMER, verzocht mij er bij te voegen, dat hij vast overtuigd is, dat gij dezen nacht eene geruime poos beschonken waart, en welligt dus geene bewustheid hebt, hoe ver gij in uwe beleedigingen gegaan zijt. Hij droeg mij op, er u bij te zeggen, dat dit ter verontschuldiging van uw gedrag in aanmerking zou worden genomen, en dat hij zich daarom zal vergenoegen met eene geschrevene apologie, door u eigenhandig te pennen, zoo als ik u die vóór zal zeggen.’

‘Eene geschrevene apologie!’ hernam Mr. WINKLE hoogst verbaasd.

‘Gij weet zeker waartusschen gij te kiezen hebt,’ hernam de officier, op koelen toon.

‘Noemde men u, bij het opdragen van dien last, mijn' naam?’ vroeg Mr. WINKLE, wiens verstand door dit buitengewoon gesprek op hol raakte.

‘Ik was er niet bij tegenwoordig toen ge mijn' vriend beleedigdet,’ hernam de officier; ‘maar ten gevolge uwer stellige weigering Dokter SLAMMER uwe kaart te geven, verzocht hij mij den man op te sporen, die een' zeer zeldzamen rok droeg - een' lichtblaauwen, gekleeden rok, met gouden knoopen, waarop een borstbeeld prijkt tusschen de letters P.C.’

Mr. WINKLE waggelde op zijne beenen van verbazing, toen hij zijn' eigen' rok zoo naauwkeurig hoorde beschrijven. Dokter SLAMMERS vriend vervolgde:

‘Ten gevolge van mijn onderzoek in dit Logement, werd ik overtuigd, dat de eigenaar van dien rok hier gisteren middag met drie Heeren aankwam. Ik zond den huisknecht dadelijk naar den oudsten der Heeren, die mij wel tot u wilde verwijzen.’

Wanneer de grootste toren van *Rochester-Castle* eensklaps van zijne grondslagen afgestapt en vóór het venster der koffijkamer van zijne wandeling was komen uitrusten, zou Mr. WINKLES verwondering niet meldenswaardig geweest zijn, in vergelijking der grenzenlooze verbazing, waarmede hij die woorden aanhoorde. Daar schoot hem iets in; was zijn rok misschien gestolen? - indien hij het onderzoeken kon. ‘Zoude ik u mogen verzoeken, mij hier een oogenblik te wachten?’ vroeg hij.

‘Gaarne,’ antwoordde de onwelkome bezoeker.

Mr. WINKLE vloog de trappen op, stormde de kamer in, sleurde den reiszak naar zich toe en ontsloot dezen, bevende van angst.... Daar lag de rok vóór hem, op zijne gewone plaats, en toch bleek het bij naauwkeurige bezigtiging, dat hij gisteren avond, ja, dat hij dien nacht, gedragen was.

‘Er valt niet aan te twijfelen,’ zeide Mr. WINKLE, terwijl hij den rok uit zijne handen liet vallen; ‘ik dronk bij het nageregt te veel wijn, en herinner mij flaauw langs de straten gewandeld, en eene cigaar gerookt te hebben. Het is zeker, dat ik zeer dronken was; ik heb waarschijnlijk van rok gewisseld - ben ergens heen gegaan - wáár weet ik niet - heb iemand beleedigd - wien weet ik nog minder; - maar er valt niet aan te twijfelen, deze boodschap is er het schrikbarend gevolg van.’ Dus in zich zelven sprekende, begon Mr. WINKLE zijnen terugtogt naar de koffijkamer, met het akelig en vreesselijk besluit, de uitdaging van den oorlogszuchtigen Dokter SLAMMER aan te nemen, en zich de verschrikkelijke gevolgen, welke deze hebben kon, te getroosten.

Tallooze redenen bragten Mr. NATHANIËL WINKLE tot dit manmoedig besluit; de vermaardheid, welke hij zich hij zijne Club verworven had, was echter de voornaamste. Hem was altijd door al zijne medeleden groot gezag toegekend in alle zaken, welke vlugheid en behendigheid vereischten, hetzij die van aanvallenden, verdedigenden of niemand leed doenden aard waren; indien hij nu bij de eerste gelegenheid, welke zich aanbood, op de proef te worden gesteld, weigerde die door te staan, was zijn naam en gewigt voor altijd verloren. Buitendien had hij dikwijls de oningewijden in tweegevechten het vermoeden hooren uiten, dat door middel eener stille overeenkomst tusschen de secondes de pistolen zelden met kogels werden geladen, en vleide hij zich, dat Mr. SNODGRASS, dien hij tot seconde dacht te nemen en wien hij het gevaar met gloeijende kleuren zou afschilderen, het geheim aan Mr. PICKWICK zou verraden; deze, hij was er zeker van, dacht te menschlievend, om te verzuimen er het Plaatselijk Bestuur van te verwittigen en aldus den dood of de verminking van zijnen vriend en volgeling te voorkomen.

Door die hoop bemoedigd, trad hij de koffijkamer ten tweedenmale binnen, en verklaarde den officer, dat hij de uitdaging des Dokters aannam.

‘Wees zoo goed mij het adres van een' uwer vrienden op te geven, om den tijd wanneer, en de plaats waar wij elkander ontmoeten zullen, te bepalen.’

‘Het is overbodig,’ hernam Mr. WINKLE, ‘geef mij die op, en ik zal zorg dragen er met mijn' seconde te wezen.’

‘Vlijt het u heden avond, bij zons-ondergang?’ vroeg de officier, zonder de minste aandoening.

‘Zeer goed,’ zeide Mr. WINKLE, terwijl zijn hart het tegendeel zeide.

‘Gij weet, waar *Fort Pitt* ligt?’

‘Ja, ik zag het gisteren van verre.’

‘Getroost u de moeite, u naar het veld te begeven, dat aan de gracht grenst; sla dan het voetpad in aan uwe linkerhand, zoodra gij den hoek van het fort bereikt hebt, en ga voorts regt uit totdat ge mij ziet; ik zal u den weg wijzen naar eene afgelegen plek, waar de zaak zonder vrees voor stoornis kan worden afgedaan.’

‘Vrees voor stoornis!’ dacht Mr. WINKLE.

‘Ik geloof, dat wij niets meer te overleggen hebben,’ zeide de officier.

‘Ik geloof niet, dat er iets vergeten is,’ hernam Mr. WINKLE.

‘Goeden morgen!’

‘Goeden morgen!’ en de officier floot een vrolijk deuntje, terwijl hij heen ging.

VIII.
De dichterlijke seconde.

Het ontbijt van dien morgen werd traag en treurig genuttigd. Na het ongewone zwieren van den vorigen nacht, bevond Mr. TUPMAN zich in geenen toestand naar gewoonte op te staan. Mr. SNODGRASS scheen te lijden aan eene dichterlijke neêrgebogenheid van geest; en zelfs Mr. PICKWICK toonde een' ongewonen lust voor stilte en soda-water. Angstig verbeidde Mr. WINKLE eene gelegenheid, om SNODGRASS in te lichten; gelukkig liet zij zich niet lang wachten. Mr. SNODGRASS sloeg zijnen reismakkers voor, *Rochester-Castle* te gaan bezigtigen, en daar alleen Mr. WINKLE opgewektheid gevoelde tot eene wandeling, zoo gingen zij zamen.

‘SNODGRASS!’ zeide Mr. WINKLE, zoodra zij de hoofdstraat ten einde waren gegaan, ‘SNODGRASS! mijn beste Vriend! kan ik op uwe geheimhouding rekenen?’ Terwijl hij dit zeide, hoopte hij uit grond zijns harten, dat er niet op te rekenen mogt vallen.

Dat kunt gij,’ hernam Mr. SNODGRASS, ‘ik zweer u.....’

‘Neen, neen,’ viel WINKLE in, ontzet over het denkbeeld, dat zijn makker onbedachtelijk eene gelofte zou hebben gedaan, om niemand kennis van hun opzet te geven, ‘zweer niet, zweer niet; het is volstrekt onnoodig.’

Mr. SNODGRASS liet de hand zinken, die hij in dichterlijke geestdrift naar de wolken had opgeheven, toen hij bovenstaande verzekering gaf, en nam toen eene luisterende houding aan.

‘Ik behoef uwe hulp, beste Jongen! in eene zaak van eer,’ zeide Mr. WINKLE.

‘Zij zal u verleend worden,’ hernam Mr. SNODGRASS, zijnen vriend de hand drukkende.

‘Met een' Dokter - Dokter SLAMMER, van het 97ste regement,’ zeide Mr. WINKLE, verlangende de zaak zoo veel mogelijk ernstig en plegtig te maken, ‘eene zaak van eer met een' officier, die een'

anderen officier tot seconde heeft, heden avond bij zonsondergang in een afgelegen oord, achter *Fort Pitt*.'

'Ik zal de uwe zijn,' zeide Mr. SNODGRASS.

Hij was verbaasd, maar niet verslagen. Het is zonderling, hoe koel elk, buiten den man, die den twist slechten moet, zich in zulke gevallen gedragen kan. Mr. WINKLE had hieraan niet gedacht en het gevoel van zijnen vriend naar zijn eigen afgemeten.

'De gevolgen kunnen verschrikkelijk zijn,' zeide Mr. WINKLE.

'Ik hoop van beter,' hernam Mr. SNODGRASS.

'De Dokter is, naar ik hoor, een uitmuntend schutter,' zeide Mr. WINKLE.

'Dat zijn de meeste officieren,' merkte Mr. SNODGRASS bedaard aan; 'maar dat zijt gij ook, zijt ge niet?

Mr. WINKLE'S antwoord was bevestigend; en gewaar wordende, dat het hem niet gelukt was, zijnen vriend ongerust te maken, verplaatste hij zijne batterij.

'SNODGRASS!' zeide hij, met eene van aandoening bevende stem, 'zoo ik vallen mogt, zult gij in een pakje, dat ik u ter hand zal stellen, een' brief vinden voor - voor mijn' vader.'

Die aanval was ook vergeefsch. Mr SNODGRASS werd, ja, min of meer bewogen; maar hij nam toch de bezorging van den brief zoo gereedelijk op zich, alsof hij een kruijer geweest ware.

'Zoo ik vallen mogt,' voer Mr. WINKLE voort, 'of de Dokter vallen mogt, zult gij, mijn beste Vriend! als medepligtige naar het Geregt worden gesleept. Mag ik wel mijn' waardsten makker aan het gevaar blootstellen, van, misschien voor zijn gansche leven, gebannen te worden?'

Mr. SNODGRASS deinsde bij die woorden eene schrede terug - maar zijn heldenmoed bleek onverwinnelijk te zijn.

'Om den wille der vriendschap,' borst hij ijverig uit, 'zal ik alle gevaren trotseeren.'

Hoe zeer vervloekte Mr. WINKLE in zijn binnenste den vriendschappelijken opofferingslust van zijnen makker, toen zij, gedurende eenige oogenblikken, zwijgende, elk in zijne eigene gepeinzen verdiept, naast elkander voortgingen! De morgen verliep intusschen; hij werd wanhopig.

'SNODGRASS'! zeide hij, eensklaps stilstaande - 'laat mij in deze zaak *niet* verhinderd worden - geef er *geen* berigt van aan het Plaatselijk Bestuur - lever *geen* verzoek in om den bijstand van eenige geregtsdienaren, om mij of Dokter SLAMMER van het 97ste regement, thans gecaserneerd in de *Chattam Barracks*, in verzekerde bewaring te doen nemen, en dus dit tweegevecht te voorkomen; - ik zeg u, doe dat *niet*.'

Mr. SNODGRASS greep met warmte de hand zijns vriends, terwijl

hij in geestdriftigen toon uitborst: ‘Voor al de wereld zal ik dat niet doen.’

Eene kille huivering voer Mr. WINKLE door al zijne leden, toen de overtuiging, dat hij niets van de bezorgdheid zijns vriends te wachten had, dat hij bestemd was een bezield mikpunt te worden, zich met geweld aan hem opdrong.

Zoodra Mr. SNODGRASS volkomen in den stand der zaak was ingewijd en deze een paar voldoenings-pistolen met haar voldoend toebehooren, kruid en kogels, bij een' wapensmid gehuurd en gekocht had, keerden de beide vrienden naar hun logement terug; Mr. WINKLE, om over den aanstaanden worstelstrijd te mijmeren, en Mr. SNODGRASS, om het oorlogstuig tot onmiddellijk gebruik gereed te maken.

IX.
Het tweegevecht.

Het was een zoele, drukkende avond, toen zij op nieuw om hunne zaak van eer uitgingen. Mr. WINKLE was tot aan de kin in eenen grooten mantel gewikkeld, om niemands opmerkzaamheid tot zich te trekken, en Mr. SNODGRASS droeg onder den zijnen de werktuigen des doods.

‘Hebt gij alles bij u?’ zeide Mr. WINKLE, hevig aangedaan.

‘Alles,’ hernam Mr. SNODGRASS, ‘overvloed van ammunitie, ingeval de eerste schoten niet raak mogten zijn. Hier is een vierdepond buskruid in den hoorn, en ik heb twee dagbladen in den zak gestoken voor proppen.’

Dat mogten bewijzen van vriendschap heeten, elks dankbaarheid waardig. Het valt te vermoeden, dat Mr. WINKLES erkentenis te groot was, om die in woorden te uiten; immers hij bewaarde het stilzwijgen, terwijl zij met eenigzins trage schreden den togt voortzetteden.

‘Wij komen juist in tijds,’ zeide Mr. SNODGRASS, terwijl zij over de borstwering van het eerste veld klommen; ‘zie, de zon gaat onder.’ Mr. WINKLE staarde het zinkende hemelligchaam aan, en dacht met smart aan de waarschijnlijkheid, dat hij zelf eerlang zoude óndergaan.

‘Dáár is de officier,’ borst hij uit, nadat zij nog eenige oogenblikken waren voortgewandeld.

‘Waar?’ vroeg Mr. SNODGRASS.

‘Dáár; - den Heer in den blaauwen mantel.’ Mr. SNODGRASS staarde in de rigting, door den wijsvinger van zijnen vriend aangewezen, en werd eene gestalte gewaar, in een' mantel van de genoemde kleur gewikkeld. De officier gaf hun zijn bewustzijn hunner te-

genwoordigheid te kennen, door hen van verre met de hand toe te wenken, en de beide vrienden volgden hem op kleinen afstand.

De avond begon allengs meer te vallen en een zwaarmoedige wind suisde over het verlaten veld; zijn geluid had iets van het fluiten van eenen reus, die uit de verte zijn' huishond tot zich roept. Het droefgeestig tooneel gaf eene somberder tint aan Mr. WINKLES stemming. Hij deinsde terug toen zij den hoek der gracht omgingen - de vesting scheen hem een kolossaal graf toe.

De officier verliet eensklaps het gebaande pad, en nadat hij over eenige palissaden geklommen en in eenen enkelen sprong over eene haag gewipt was, betrad hij een rondom afgesloten veld. Twee Heeren verbeidden hen dáár; de eene was een klein dik man, met zwart haar, en de ander - een deftig personaadje in een' jas met lussen - zat doodsbedaard op een veldstoeltje.

'Uwe partij en een Chirurgijn, vermoede ik,' zeide Mr. SNODGRASS, 'drink eene teug brandewijn.' Mr. WINKLE nam het matten fleschje, dat zijn vriend hem aanbood, en dronk eene lange teug van het bemoedigend vocht.

'Mijn vriend, Mijnheer! Mr. SNODGRASS!' zeide Mr. WINKLE, toen de officier naar hen toe trad. Dokter SLAMMERS vriend boog zich, en haalde een kistje te voorschijn, het sprekend gelijkend evenbeeld van dat, hetwelk Mr. SNODGRASS bij zich droeg.

'Ik geloof niet, dat wij nog iets te bespreken hebben, Mijnheer!' merkte hij koel aan, terwijl hij het kistje opende; 'eene apologie werd bepaaldelijk geweigerd.'

'Niets, Mijnheer!' zeide Mr. SNODGRASS, die zich minder op zijn gemak begon te gevoelen.

'Zullen wij beginnen?' vroeg de officier.

'Gaarne,' hernam Mr. SNODGRASS. De afstand werd gemeten en het noodige geregeld.

'Deze zullen beter zijn dan de uwe,' zeide de seconde van partij, zijne pistolen ter bezigtiging overreikende. 'Gij zaagt mij die laden. Hebt gij er iets tegen, deze te gebruiken?'

'Niets ter wereld,' hernam Mr. SNODGRASS. De officier redde hem uit eene groote verlegenheid; want het begrip, dat hij tot hiertoe van het laden van eene pistool had, was slechts verward en onbepaald.

'Dan zouden wij partijen hunne plaats kunnen aanwijzen, niet waar?' merkte de andere aan, zoo onverschillig, als had het een paar stukken op een schaakbord gegolden.

'Dat zouden wij kunnen doen,' hernam Mr. SNODGRASS, die elk voorstel zou hebben goedgekeurd, omdat hij niets van een tweegevecht wist. De officier begaf zich naar Dr. SLAMMER en Mr. SNODGRASS trad op Mr. WINKLE toe.

‘Alles is in orde,’ zeide hij, hem de pistool overreikende. ‘Geef mij uw' mantel.’

‘Gij hebt het pakje, beste Vriend?’ vroeg de arme WINKLE.

‘Het is alles in orde,’ hernam Mr. SNODGRASS, ‘wees bedaard, en raak hem.’

Mr. WINKLE vond, dat die toespraak veel had van den raad, welken de toeschouwers gewoon zijn den kleinsten jongen van twee twistenden in een gevecht op straat te geven, namelijk: ‘toe, baasje! troef hem,’ - een heerlijk plan, zoo men slechts wist, hoe het uit te voeren. Hij legde echter zwijgende zijnen mantel af - hij had altijd veel tijd noodig dien mantel af te leggen - en nam de pistool aan. De seconden traden ter zijde, de Heer op het veldstoeltje begaf zich, als zij, buiten schot en de oorlogvoerende magten rukten tegen elkander op.

Mr. WINKLE was een overdreven menschlievend man, en men mag daarom gissen, dat louter afgrijzen, van een' natuurgenoot opzettelijk leed te doen, oorzaak was, dat hij zijne oogen digt kneep, zoodra hij de noodlottige plek bereikt had; en dat het slechts dat onwillekeurig luiken zijner oogen was, hetwelk hem belette, het zeer buitengemeen en zeer onverklaarbaar gedrag van Dr. SLAMMER op te merken. Die Heer schrikte, staarde, deinsde terug, wreef zijne oogen, staarde op nieuw, en riep eindelijk: ‘Houd op, houd op!’

‘Wat moet dit beduiden?’ zeide Dokter SLAMMER, toen zijn vriend en Mr. SNODGRASS in aller ijl op hem toeliepen - ‘deze is mijn man niet.’

X.
Opheldering.

‘De man niet!’ zeide Dokter SLAMMERS seconde.

‘De man niet!’ zeide Mr. SNODGRASS.

‘De man niet!’ zeide de Heer op het veldstoeltje.

‘Zeker niet,’ herhaalde de kleine Dokter; ‘dit is niet de man, die mij van nacht beleedigde.

‘Een wonderbaarlijk geval!’ borst de officier uit.

‘Een zeer wonderbaarlijk!’ zeide de Heer met het veldstoeltje; ‘maar de vraag is, of deze Heer, zich op de plek bevindende, om den wille der formaliteiten niet beschouwd moet worden, de persoon te zijn, die heden nacht onzen vriend Dr. SLAMMER beleedigde, hetzij hij inderdaad die persoon is of niet?’ En dien wenk met een zeer gewigtig en geheimzinnig voorkomen gegeven hebbende, deed de Heer met het veldstoeltje een' stouten greep in zijne snuifdoos en wachtte de uitwerking van zijn diep doordacht gevoelen af.

Maar Mr. WINKLE had zijne oogen geopend en zijne ooren ook, zoodra hij zijne partij had hooren voorslaan, de vijandelijkhe-

den te staken; en daar hij, uit hetgeen deze verder in het midden bragt, begreep, dat er eenige vergissing had plaats gegrepen, werd het hem eensklaps helder, hoe veel zijne vermaardheid er bij winnen zoude, indien hij de ware reden, waarom hij de uitdaging had aangenomen, verborg; hij stapte daarom met moedigen schred nader, en zeide -:

'Ik ben de man niet, dat weet ik.'

'Dan hebt gij door uwe verschijning hier Dokter SLAMMER beleedigd, en dat is eene voldoende reden om oogenblikkelijk voort te gaan,' zeide de man met het veldstoeltje.

'Ik bid u, wees bedaard, PAYNE!' zeide de seconde des Dokters. 'Waarom zeidet gij mij dat heden ochtend niet, Mijnheer?'

'Juist, juist,' riep de man met het veldstoeltje verontwaardigd.

'Ik bezweer u, houd u bedaard, PAYNE!' zeide de andere. 'Mag ik mijne vraag herhalen?' voer hij voort tot Mr. WINKLE.

'Omdat gij, Mijnheer!' hernam deze, tijd gehad hebbende over zijn antwoord na te denken, 'omdat ge beweerdet, een' beschonken en onfatsoenlijk man den rok te hebben zien dragen, waar ik niet slechts de eer heb mij in te vertoonen, maar dien ik het geluk had uit te vinden, - dien ik voorgesteld heb tot uniform van de *Pickwick-Club* te *Londen*. Ik voelde mij verpligt, de eer van dat gewaad te handhaven, en daarom voldeed ik, zonder onderzoek, aan uwe uitdaging.'

'Mijn goede Heer!' zeide de gulle, kleine Dokter, hem zijne hand reikende, 'ik vereer uwen moed. Vergun mij te zeggen, Mijnheer! dat ik uw gedrag ten hoogste bewonder, en dat het mij grievend spijt, u de ongelegenheid te hebben aangedaan u vergeefs hier te laten komen.'

'Het maakt niets ter wereld uit, Mijnheer!' zeide Mr. WINKLE.

'Ik zal er trotsch op zijn u nader te leeren kennen,' zeide de kleine Dokter.

'Niets zal mij meer genoegen doen, dan die eer te mogen hebben,' hernam Mr. WINKLE. En daarop gaven de Dokter en Mr. WINKLE elkander de hand, en toen Mr. WINKLE en Luitenant TAPPLETON (de seconde des Dokters), en toen Mr. WINKLE en de man met het veldstoeltje, en eindelijk Mr. WINKLE en Mr. SNODGRASS; den laatstgenoemden Heer ontbrak het aan woorden voor het gevoel, dat het verheven gedrag zijns heldhaftigen vriends hem inboezemde.

'Ik geloof, dat wij het gevecht mogen opschorten,' zeide Luitenant TAPPLETON.

'Ongetwijfeld,' hernam de Dokter.

'Tenzij,' viel de man met het veldstoeltje in, 'tenzij Mr. WINKLE zich door de uitdaging beleedigd achte, in welk geval, ik beken het, hij regt heeft voldoening te eischen.'

Met groote zelfverloochening verklaarde Mr. WINKLE, dat hij reeds meer dan voldaan was.

‘Veelligt,’ voer de man met het veldstoeltje voort, ‘veelligt echter gevoelt Mijnheers seconde zich gekrenkt door eenige aanmerkingen, mij in de eerste oogenblikken onzer zamenkomst ontvallen; mogt dit zoo zijn, ik zoude mij gelukkig achten hem oogenblikkelijk voldoening te geven.’

Mr. SNODGRASS verklaarde in aller ijl, dat hij den Heer, die het laatst gesproken had, ten hoogste verpligt was voor zijn welwillend aanbod, hetwelk hij slechts afsloeg, dewijl hij niet de geringste aanmerking op al het gebeurde had. De beide seconden sloten daarop de kistjes, waarin zij de pistolen weder hadden nedergelegd, digt, en het gansche gezelschap verliet het veld in veel vrolijker stemming, dan zij er heen waren gewandeld.

‘Denkt gij lang hier te blijven?’ vroeg Dokter SLAMMER aan Mr. WINKLE, terwijl zij arm in arm voortwandelden.

‘Waarschijnlijk zullen wij overmorgen vertrekken,’ was het antwoord.

‘Ik vertrouw, dat ge mij het genoegen niet zult weigeren, u en uw' vriend ten mijnent te zien, en, na deze dolle vergissing, een' genoegelijken avond met u door te brengen,’ zeide de kleine Dokter; ‘zijt gij heden avond vrij?’

‘Wij zijn met eenige vrienden hier,’ antwoordde Mr. WINKLE, ‘en ik zoude hen heden avond slechts ongaarne verlaten. Doe ons de eer met uw' vriend in *the Bull* bij ons te komen.’

‘Met veel genoegen!’ hernam de kleine Dokter. ‘Tien ure zal niet te laat zijn, om een half uurtje te komen praten?’

‘Indien gij niet eer kunt, neen,’ zeide Mr. WINKLE. ‘Hoe gelukkig zal ik wezen, als ik u aan mijne vrienden, Mr. PICKWICK en Mr. TUPMAN, mag voorstellen!’

‘Het zal mij ongetwijfeld veel vermaak doen,’ hervatte Dokter SLAMMER, weinig vermoedende wie Mr. TUPMAN was.

‘Gij zult zeker komen?’ vroeg Mr. SNODGRASS.

‘Een man een man, een woord een woord.’

Zij waren den grooten weg genaderd, namen hartelijk afscheid van elkander en scheidden. Dokter SLAMMER en zijne vrienden begaven zich naar *the Barracks*, en Mr. WINKLE, vergezeld van zijnen vriend Mr. SNODGRASS, sloegen de straat naar hun Logement in.

XI.
Het wederzien.

Wij hebben het altijd in *Don Quixote* en *Gilblas* bewonderd, dat de schrijvers alleen van de belangrijkste handelingen hunner helden verslag deden, en wij hopen hen na te volgen en dus

ook bewonderd te worden, door niet te verhalen, hoe Mr. PICKWICK en Mr. TRACY TUPMAN en de zonderlinge vreemdeling, den ganschen avond *Rochester* doorzochten, om Mr. WINKLE en Mr. SNODGRASS te zoeken, over wier lot Mr. PICKWICK ongerust was geworden - juist een half uur nadat zij uit waren gegaan.

Eindelijk was het den vreemdeling omstreeks half tien ure ingevallen, dat zij wel in *the Bull* konden zijn teruggekomen, en tot onbeschrijfelijke vreugde van Mr. PICKWICK werd dat vermoeden bewaarheid, zoodra zij de deur hunner kammer intraden. Mr. WINKLE zat in de vergenoegdste houding ter wereld een glas toddy te drinken, Mr. SNODGRASS werd overstelpt van aandoening bij het ontmoetings-tooneel.

'Om 's Hemels wil, vertel mij, SNODGRASS!' zeide Mr. PICKWICK, 'wat er toch gebeurd is; WINKLE schijnt gezworen te hebben er geen woord van te vertellen.'

'Louter zedigheid, dat kenmerk van ware verdiensten,' begon Mr. SNODGRASS, 'weêrhoudt onzen vriend; maar ik voel mij gelukkig zijn heldhaftig gedrag die hulde te mogen toebrengen -'

Hier werd hij gestoord door het binnenkomen van een' knecht, die eenige Heeren aandiende.

'Ha!' zeide Mr. WINKLE, opspringende, 'eenige mijner vrienden - laat de Heeren binnenkomen. Alleraardigste menschen,' voegde hij er bij, toen de knecht de kamer had verlaten, 'officieren van het 97ste regement, met wie ik heden morgen op de zonderlingste wijze kennis maakte. Ge zult veel van hen houden.'

Mr. PICKWICK staarde belangstellend naar de deur. De knecht keerde terug en leidde drie Heeren binnen.

'Luitenant TAPPLETON,' zeide Mr. WINKLE, 'Luitenant TAPPLETON, Mr. PICKWICK - Dokter PAYNE, Mr. PICKWICK - Mr. SNODGRASS hebt gij meer gezien; mijn vriend Mr. TUPMAN, Dokter PAYNE - Dokter SLAMMER, Mr. PICKWICK - Mr. TUPMAN, Docter SLAM...'

Hier hield Mr. WINKLE eensklaps op, want zoowel op het gelaat van Mr. TUPMAN als op dat van den Dokter, waren de hevigste aandoeningen te lezen.

'Ik heb *dien* Heer vroeger ontmoet,' zeide de Dokter, met veelbeduidenden nadruk.

'Inderdaad!' borst Mr. WINKLE uit.

'En dien - dien persoon ook, zoo ik mij niet bedrieg,' voer de Dokter voort, een' uitvorschenden blik op den vreemdeling in den groenen rok slaande. 'Ik noodigde dien persoon van nacht dringend uit, hij weigerde mijner bede gehoor te geven.' En dit zeggende, zette hij het zuurste gezigt, dat ooit oogen zagen, tegen den vreemdeling, en fluisterde zijnen vriend Luitenant TAPPLETON iets in het oor.

‘Dat zegt ge niet,’ antwoordde deze, toen zijn vriend ophield te fluisteren.

‘Dat zeg ik,’ hernam Dokter SLAMMER.

‘Dan zijt ge verpligt hem in aller tegenwoordigheid een' schop te geven,’ mompelde de eigenaar van het veldstoeltje, met groote wigtigheid.

‘Wees bedaard, PAYNE!’ viel de Luitenant in. ‘Wilt gij mij vergunnen u te vragen, Mijnheer!’ zeide hij, zich tot Mr. PICKWICK wendende, die door dit onbeleefd tusschenspel niet weinig gemystificeerd werd. ‘Wilt gij mij vergunnen, u te vragen, Mijnheer! of die persoon tot uw reisgezelschap behoort?’

‘Neen, Mijnheer!’ hernam Mr. PICKWICK, ‘hij is onze gast.’

‘Hij is een lid van uwe Club, zoo ik mij niet bedrieg,’ zeide de Luitenant, uitvorschende.

‘Hij is geen lid onzer Club,’ antwoordde Mr. PICKWICK.

‘En hij draagt nooit uwe Clubsknoopen?’ zeide de Luitenant.

‘Neen, nooit!’ hervatte de verbaasde Mr. PICKWICK.

Luitenant TAPPLETON keerde zich om naar zijnen vriend Dokter SLAMMER met eene naauwelijks merkbare schouderophaling, ten bewijze, dat hij eenigzins aan de naauwkeurigheid van het geheugen van deze twijfelde. De kleine dokter scheen vergramd en verbaasd tevens, en Mr. PAYNE staarde aartswreed op het stralend gelaat van Mr. PICKWICK, die zich niets kwaads bewust was.

‘Mijnheer!’ zeide de Dokter, eensklaps Mr. TUPMAN aansprekende, op eenen toon, die dezen zoo zigtbaar van schrik deed opspringen, als had men op schelmsche wijze eene speld in zijne kuit gestoken, ‘Mijnheer! waart gij van nacht hier op het bal?’

Mr. TUPMAN stamelde een flaauwelijk toestemmend antwoord uit, en staarde intusschen Mr. PICKWICK onophoudelijk aan.

‘Die persoon vergezelde u,’ zeide de Dokter, met den vinger op den vreemdeling wijzende, die geenerlei aandoening verried.

Mr. TUPMAN loochende het feit niet.

‘Nu, Mijnheer!’ zeide de Dokter tot den vreemdeling, ‘ik vraag u nog eens in de tegenwoordigheid dezer Heeren, of gij verkiest mij uwe adreskaart te geven en als een man van eer te worden behandeld; of dat ge mij verpligt u op deze plaats persoonlijk te tuchtigen?’

‘Houd op, Mijnheer!’ riep Mr. PICKWICK, ‘ik mag waarlijk niet toestaan, dat men op dien toon voortga, zonder eerst eene verklaring te beproeven. TUPMAN! verhaal wat er voorviel.’

Mr. TUPMAN, zoo plegtig ingeroepen, gaf in weinige woorden verslag van het gebeurde; gewaagde slechts in het voorbijgaan van het leenen van den rok; weidde er lang en breed over uit, dat het na het *dîner* geschied was; bragt voor zich zelven eenige

verschooningen in, en liet het den vreemdeling over, er zich, zoo goed hij konde, uit te redden.

Naar allen schijn was deze gereed dit te beproeven, toen Luitenant TAPPLETON, die hem al dien tijd met groote nieuwsgierigheid had aangezien, op smadelijken toon uitriep: ‘heb ik u niet op het tooneel gezien, Mijnheer?’

‘Zeer mogelijk,’ hernam de onbeschaamde vreemdeling.

‘Hij is een reizend akteur,’ zeide de Luitenant, met diepe minachting, terwijl hij zich tot Dr. SLAMMER wendde; ‘hij speelt in het stuk, dat de officieren van het 52ste regement morgen avond in den *Rochester*-schouwburg doen spelen. Het is onmogelijk deze zaak voort te zetten, SLAMMER! het is onmogelijk!’

‘Volstrekt,’ zeide de wigtige PAYNE.

‘Het spijt mij, u in dien onaangenamen toestand te hebben gebragt,’ voerde Luitenant TAPPLETON Mr. PICKWICK toe; ‘maar vergun mij u te zeggen, dat het beste middel om in het vervolg de herhaling van zulke tooneelen voor te komen, dáárin bestaat, een weinig keuriger in de keuze uwer gasten te zijn. Goeden avond, Mijnheer!’ en de Luitenant stoof de kamer uit.

‘En vergun mij u te zeggen, Mijnheer!’ zeide de ligtgeraakte Dokter PAYNE, ‘dat, indien ik TAPPLETON geweest was, of indien ik SLAMMER geweest was, ik uw' neus blond en blaauw zou hebben geslagen en de neuzen van allen, die hier aanwezig zijn. Ik zoude ze hebben stuk gekrabt, van u, en van u, en van u. Ik heet PAYNE, Mijnheer! - Dokter PAYNE, van het 43ste regement; goeden avond, Mijnheer!’ Deze rede niet trapsgewijze verheffing van stem uitgesproken hebbende, volgde hij met majestueuzen schred zijnen vriend TAPPLETON. Dokter SLAMMER volgde hem op de hielen, het was beneden hem een woord aan hen te verspillen; hij vergenoegde zich de bliksems zijner oogen op het gezelschap uit te schieten.

Opbruischende woede en ziedende hartstogt deden de edele borst van Mr. PICKWICK zóó zeer zwellen, dat zijn vest schier barstte onder de bovenstaande uitdaging. Hij stond, aan den grond vastgenageld, in het ledige te staren. Het digtslaan der deur bragt hem tot zich zelven. Hij rende voort, met drift in zijne blikken en vuur in zijne oogen. Zijne hand was aan den deurknop; in het volgend oogenblik zoude deze Dokter PAYNE van het 43ste regement bij de keel hebben gegrepen, indien Mr. SNODGRASS zijn' eerbiedwaardigen voorganger niet bij het pand van zijn' rok gevat, en hem teruggetrokken had.

‘Houd hem vast,’ riep Mr. SNODGRASS; ‘WINKLE! TUPMAN! - hij mag zijn overdierbaar leven voor eene zaak als deze niet in gevaar brengen!’

‘Laat mij gaan!’ riep Mr. PICKWICK.

‘Houd hem vaster!’ schreeuwde Mr. SNODGRASS; en door de vereenigde krachten van het gansche gezelschap, werd Mr. PICKWICK in een' leuningstoel nedergeploft.

‘Laat hem los!’ zeide de vreemdeling in den groenen rok - ‘mij bij hem - rum en water - dappere oude Heer! - gisting der ingewanden - drink dit op - ha! - beste middel ter wereld!’ En nadat de vreemdeling eerst geproefd had, of de drank in *the Bull* sterk genoeg was, vulde hij een ander glas, bragt dit aan Mr. PICKWICKS lippen, en deed hem het vocht een - twee - drie, tot den laatsten droppel inzwelgen.

Er volgde eene korte pauze; de toddy deed hare werking; het beminnelijk gelaat van Mr. PICKWICK nam weldra weder deszelfs gewone uitdrijving van bedaardheid aan.

‘Ze zijn uwer aandacht onwaardig,’ zeide Mr. SNODGRASS.

‘Gij hebt gelijk, Vriend! ik schaam mij over die opwelling van drift. Schuif uwe stoelen digter aan de tafel, Vrienden!’

Niemand had er iets tegen, en de vroegere harmonie was spoedig hersteld. Eenige geraaktheid over het leenen van zijnen rok scheen wel in Mr. WINKLE'S boezem te huisvesten; maar zou hij een Pickwickist geweest zijn, indien hij deze niet had weten te overwinnen?

(EINDE DER EERSTE REISONTMOETING.)

De letterkundige bentgenooten te Parijs. *Naar aanleiding van* Scribe's Camaraderie[1].

Zonder der verdiensten van hen te willen te kort doen, die ons geschiedenissen der *Nederduitsche Dichtkunde* schonken, wenschten wij, dat die Schrijvers de Bentgenootschappen van vroeger dagen eenigzins meer hadden doen uitkomen, en zich minder hadden bepaald tot het kiezen dier bloemen, welke hen in de onderscheiden hoven het meest aanlokten. Schoon wij niet willen beweren, dat eene Historie der Benten eene volkomene Historie der Poëzij zoude zijn, gelooven wij, dat zulk eene behandeling van het on-

(1) Zie No. VIII, bl. 297-306.

derwerp dier opstellen iets meer pragmatisch zou hebben gegeven. De Bent van HOOFT en die van CATS, b.v. welk een onderscheid, tot in de vrouwen toe, die bij dezelve voorzaten! eene TESSELSCHADE of eene DUARTE bij den eerste, ANNA MARIA SCHUURMAN of CORNELIA BAERS bij den laatste; want de minnaar van het wonder zijner eeuw wijdde in later dagen zijner gouvernante *de Hofgedachten* toe, die beginnen met een vers op *'t gezichte van Kickvorsschen*.

Het feit, dat wij reeds zoo vroeg Bentgenootschappen in onze Letterkunde zien, dat wij het er voor houden, dat zulke Mannen aan het hoofd derzelve stonden, moge ons vrijwaren voor de schromelijke gevolgen, waaraan de ligtgeraaktheid van schrijvers en dichters elk bloot stelt, die, hoe onpartijdig en bescheiden ook, van dezelfde vrijheid wenscht gebruik te maken, welke dagelijks door de armzaligste prozaïsten en vervelendste poëtasters wordt misbruikt: zijne gedachten te laten drukken. Ik voeg er echter gaarne, voor wie er belang in mogt stellen, bij, dat ik lang de jaren te boven ben, waarin een tweegevecht eene zekere vermaardheid geeft, of een schimpdicht eene blaauwe scheen doet loopen: het is mij om waarheid te doen, zij heeft niets gemeens met kogels of pijlen.

Mijne herinneringen, zeide ik, loopen tot den jare 1795, en ik zoude u dus het eerst de Bentgenootschappen van het einde der 18de eeuw moeten schetsen. Maar buiten dat de Heer JO. DE VRIES, in het bekende stuk door de Bataafsche Maatschappij van Taal- en Dichtkunde bekroond, in een *Besluit* of *Kort Overzigt* de verdiensten van de Zangers van dien tijd toetste, hangt BILDERDIJK er ons in een zijner verzen een te fiksch gepenseeld schilderij van op, om dat niet over te nemen:

> 'k Had meê denzelfden ijver,
> En, dacht ik bij my zelv', mijne armen zijn niet stijver
> Dan andren; Pindarus, leen gaauw een veêr vijf, zes,
> En gy, vriend Flaccus, en gy, Lesbos zangeres!
> Nu, nog een slagpen van Homeer daar by vergaderd,
> En dan - een kleine zet! en 't stargewelf genaderd!
> Zoo wordt men Dichter; zoo, verheven Lierpoëet,
> Eer iemand om kan zien, ja eer men 't zelf eens weet.
> Dus, vrienden, ging het my, en 't heeft my nooit gehaperd
> Aan d' een of anderen recht opgetogen gapert,
> Die juist wel niet te diep ten hemel in kon zien,
> Maar toch een stem had: wie den vliegprijs best verdien'!
> Men lach' er om of niet, de breede Dichtrenorden
> Ben ik in vroege jeugd dus ingelijfd geworden;
> En, ja, 'k was overtuigd: ik zong nog ruim zoo fraai
> Als Vondels of Homeers voornaamste papegaai.

Is het u niet, jeugdige Dichters onzer dagen! als waart gij gast,

getuige en genoot geweest op die hofstede in *de Meer*, waar de kleine PIET NIEUWLAND voor de Ooms JERONIMO en BERNARDUS DE BOSCH, '*in gezelschap van daartoe genoodigde Heeren en Dames gebragt werd*,' - (lees dat allerliefst beschreven tooneel verder in den brief van DE VRIES aan WESTERBAEN vóór de *Gedichten en Redevoeringen van* P. NIEUWLAND); - of dáár:

> Waar de Rijn zijn zilvren baren,
> Langs Bydorp stuwt door lis en wier,
> Weleer verhemeld door de snaren
> Van WINTERS en VAN MERKENS lier.
> Wat eedle rei van kunstgenooten
> Was altijd daar voor ons ontsloten:
> Weemoedige herinnering!

(dat ik u niet aanraad verder te lezen, maar dat ge vinden kunt in *Mijn laatste Dichtsnik* van Mr. R. FEITH, die echter de laatste niet was;) - of eindelijk van de opdragt dezer verzen van de Baronesse J.C. DE LANNOY aan Bestuurderen der Leydsche Maatschappij:

> 'k Voorzag het immers wel, neen, 't kan niet mooglijk weezen,
> Mijn Heeren, 'k had van u geen weigering te vreezen.
> Gij, van wier minzaamheid elk met vernoeging spreekt,
> Gij, in Minerva's vest, zoo dicht bij 't Hof gekweekt,
> En nog op 't fijnst beschaafd aan 't Hof der Zanggodinnen,
> Gij kondt om stug te zijn niet wel met mij beginnen;
> Geen acht slaan op mijn bede en tegens 't goed fatsoen,
> Aan 't gansche Jufferschap eene onbeleefdheid doen.

wanneer onze tweede VONDEL voortgaat te klagen:

> Och 'k heb somwijlen meê in kunstschool-maatschappijen,
> In aanzien toen geducht, my neder moeten vlijen,
> En o, wat hoorde ik voor Orakels! Bentgezwets,
> Ten halve waar, heel valsch, werd Dichtren tot een les,
> En Taal of Poëzy had niemand leeren kennen,
> Maar enkel willekeur en kinderlijk gewennen,
> Voor my, 'k moest bukken, als een jong'ling.

Doch de achttiende eeuw, die - vergun mij deze verpersoonlijking, - tot in hoogen ouderdom, meer van het karakter eens epicuristen dan van dat eens liberalen had, veranderde als tachtiger eensklaps van aard, en verkoos niet met staartpruik en haarzak, - die hij zoo wél wist op te zetten -; met de zijden onderkleederen, - waarin hij zich zoo vlug en los wist voor te doen -; met de gouden snuifdoos en den gouden rottingknop - waarmede hij zoo bevallig wist te spelen - ter rust te gaan; neen, verkeerde plotseling in een' dollen woelgeest en zette ook ten onzent eene rodde muts op, die echter wel iets van eene slaapmuts had. Onze staalkundige geschiedschrijvers schijnen gezworen te hebben, over die zwakheden van zijnen ouderdom een veelbeteekenend stilzwijgen te bewaren, dat, zoo het al niet zeer verstandig mag heeten, ten minste zeer voorzigtig moet worden genoemd; ons, voor wie

de Letterkunde hoofdzaak is, ons vraagt gij misschien, welke Bentgenootschappen in het tijdvak van het Bataafsch Gemeenebest (1795) boeiden? Wij zouden u kunnen antwoorden, dat het tot de zonderlinge teekenen van dien tijd behoorde, dat de Muzen geene rol van eenig belang in die staatkundige twisten speelden, dewijl zich in het verschiet eene guillotine dreigend verhief; - wij zouden kunnen aanmerken, dat zoo min toen, als vroeger of later, de Letterkunde in Holland de beschikster over ambten waardigheden en titels was - ik heb niet vergeefs de Omwenteling beleefd! - doch ons antwoord zoude dan waarheid behelzen en waarheid verzwijgen. Beide partijen telden mannen van genie onder hare vanen; doch de uitstekendste handelden meer dan zij schreven en schreven nog minder dan zij dachten: louter handelende Bentgenooten behooren niet tot ons onderwerp. De middelmatigheid daarentegen verkwistte tijd en inkt zonder voorbeeld; doch vergun ons op onze beurt u eene vraag te doen: hebt gij ooit in eene woestijn gereisd? Zoor ja, dan weet gij bij ervaring, dat op uwen togt de groene plekken tot de barre zandvlakten stonden als één tot duizend; dan hebt gij weinig lust die reize over te doen of iets te ondernemen, dat naar dat verdriet zweemt: Zoo neen, mogt gij nieuwsgierig zijn, bij ondervinding te weten, hoe moede het hoofd wordt, wanneer genot slechts zeldzaam de ééntoonige verveling tempert, hoe men op eenen togt door de woestenij naar het einde van den onafzienbaren weg haakt, lees, bid ik u, de stapels pamfletten, verzen, almanakken, dagbladen en schotschriften van het Bataafsch Gemeenebest; roep die getuigen onzer dwaasheden uit de schuilhoeken eener bibliotheek te voorschijn, en luistert, luistert, luistert! Maar de titels boezemen u weêrzin in - vlugschriften maken geene letterkunde uit - alles is dooréengehaspeld, boert en ernst, het vreemde en het inheemsche, de Godsdienst, de Regtsgeleerdheid en de Staatkunde; er ontbreekt niets aan den Vijf-en-Negentiger dan eene ziel, daarom grijpt de verveling der woestijn, de hoofdpijn der koorts, u aan, zoo dikwijls gij u op die zandzee inscheept! Wat zeggen enkele fraaije verhandelingen, eenige weinige uitmuntende lierzangen in den hoop te vinden, tegen die walgelijke lasterschriften, die droeve verspillingen van talent? Laat u de *Lantaarnen* van Doctor VAN WOENSEL brengen zoo gij slapen wilt eer gij de Almanakken hebt uitgelezen. Om uwe geeuwspieren in lachspieren te verkeeren, wil ik de volgende fraaije plaats voor u afschrijven, uit een verslag van de plegtige volksfeesten binnen *Amsterdam* gevierd bij gelegenheid der Illuminatie, enz. enz.

‘Jammer is het ondertusschen, dat de illuminatiën over het algemeen niet aan de verwachting beantwoordden, hetgeen grootendeels moet worden toegeschreven aan het ongunstig weder,

want het woei vrij hevig: *grootendeels* zeg ik; want er werden, zoo men meende, gegronde bedenkingen gemaakt, of er niet wel oorzaak tot dat mislukken was gegeven (hetzij dan schuldig of onschuldig): vele lampions, zegt men, vond men niet behoorlijk gevuld; in anderen zouden de pitkurkjes het onderst boven gekeerd geweest zijn; van vele anderen waren de pitten niet met terpentijn genat; wat hiervan de waarheid zij, dit is waar, dat men zich, desaangaande, niet weinig in zijne vleijende verwachting te leur gesteld vond.'

o Beuzelarij!

Doch indien wij niet geneigd zijn het Bataafsch Gemeenebest in staatkundigen zin eene Bataafsche Letterkunde toe te kennen; FEITH gaf, omstreeks het einde der achttiende eeuw en in den aanvang der negentiende, het grootste gedeelte zijner Werken in het licht, en van zijnen invloed dagteekenen de *Sentimenteele* Bentgenootschappen, die ten minste dat republikeinsch hadden, dat hij niet als *eminent hoofd* hij dezelve voorzat. Ik twijfel, of het aan den gemoedelijken toon zijner gedichten viel toe te schrijven: maar bijna elke pastorij verkeerde in eene vergaderplaats van sentimenteele Bentgenooten; niemand hunner, die geen' ALCEST tot vriend, geene SOPHIE tot vriendin had, die eene CEPHISE tot meisje wilde; allen leerden in de maan zien, en des zondags hoordet gij geen gebed van den kansel, waarin niet een seraf of een engel, en eene made of een worm voorkwam. Veelligt werpt ge mij tegen, dat dit geen Bentgenootschap was in den hoogsten stijl; ik geef u toe, dat het meer Duitsch dan Fransch, meer dweepend dan werkzaam mogt heeten; neen, ik beken zelfs, dat het niet tot de drie behoorde, welke ik de Benten bij uitstekendheid zou willen noemen. Ook heeft het bijna reeds uitgebloeid. Wanneer echter gij, zoo als ik, den tijd hadt beleefd, waarin FEITH'S zedelijke begrippen - hoe weinig logisch zij ook in zijne Leerdichten ontwikkeld zijn, - de toetssteen waren van verdraagzaamheid en verlichting, waarin het eerste tijdschrift dier dagen zijnen lof ongetemperd predikte, waarin drie vierde onzer dichters hem nazong, waarin men BILDERDIJK tegen FEITH overstelde, en den laatste ten koste van den eerste verhief, die overgevoeligen zouden u welligt niet minder hebben geërgerd, dan zij het den Kantianen bij BEERTJE deden. Of hing toen, voor FEITH'S verklaarde volgelingen, aan de waarde, die men den Zanger van *Boschwijk* toekende, niet alles af, wat de letterkunde in *Holland* den onderscheiden' standen schenkt: bevordering van een dorp naar eene stadp - een min of meer beroemde naam - de hoop op een ridderlint? - Immers, hoezeer zij hem voornamelijk in zijne zwakheden geleken: de platonische liefde, - de hut van klei, - en het gedurig ruischen

van beekjes, windjes en blaadjes, lieten zij hem over; deze geneugten waren nooit de voorwerpen hunner wenschen geweest, schoon zij van geene zinspreuk grooter afkeer toonden dan van de woorden van GÖTHE:

Dichten ist ein lustig Metier.

Reeds in de kraamkamer van het republikeinsche jongsken - of wilt gij liever het Bataafsch Gemeenebest - had men hooren mompelen, dat het wicht slechts weinige jaren zoude leven; - de uitkomst bevestigde de voorspelling en een vreemdeling kwam - ik weet niet uithoofde van welke verwantschap - de erfenis aanvaarden. Maar Koning LODEWIJK miste een' der hoofdtrekken van het volk, dat hij aan zich trachtte te verbinden; de man wist niets van spaarzaamheid, en stichtte zich paleizen, als had hij over even zoo vele Rijken geheerscht als zijn Land gewesten telde. Alles moest met kleine middelen op eene groote schaal worden ingerigt: van dáár de velerlei misgeboorten, welke zijne regering kenmerkten. De merkwaardigste zijner stichtingen echter, die het minste geld van alle kostte, waarschijnlijk het langst van allen duren zal, en van wie wij hopen mogen, dat zij alle in verdiensten zal overtreffen, was een genootschap, een Bentgenootschap, het eerste der drie *par excellence* uit mijnen tijd. Ik bewonder nog de deftige houding, welke al de leden van hetzelve wisten te bewaren op de eerste vergadering; het was de bontste ter wereld. Verbeeld u wie er elkander al ontmoetten: oude Prinsgezinden en oude Staatsgezinden; Zeven-en-Tachtigers en Vijf-en-Negentigers; in het Vaderland wedergekeerde uitgewekenen en lieden, die het ten hunnent met elke partij hadden weten te vinden; mannen van gisteren, mannen van heden en mannen van morgen; vernuften, die naar het verledene omzagen; vernuften, die letterlijk vóór zich op den grond zagen; vernuften, die ver vooruitzagen..... doch ik schrijf een' volzin, of ik een Duitscher ware en geen Fransch onderwerp behandelde. Zij bogen voor elkander, zij reikten elkander de hand, en ik geloof waarlijk, dat hun eerste besluit was, de les van SOLON, dat elk goed burger partij moet kiezen, tot hoofdregel aan te nemen, met de uitlegging van TALLEYRAND, dat SOLON, die een wijze was, daarmede de heerschende bedoelde. Het had iets van het vijfde Bedrijf van een Tooneelspel van IFFLAND, het was eene algemeene verzoening, en zonderling genoeg beijverde elk zich zijne persoonlijke vijanden tot medeleden voor te dragen, in plaats van, zoo als bij andere Bentgenooten en in andere tijden het geval plagt te zijn, zijnen neef, zijnen bewonderaar, of zijnen wat dan ook, binnen te schuiven. Of de verbroedering zoo opregt was als zij scheen, ware eene onbeleefde vraag; zeker is het, dat Koning LODEWIJK de onderscheiden kleeding der leden van het

Bentgenootschap te veelkleurig vond en een gewaad voorschreef, dat allen bijna hetzelfde voorkomen zoude geven; bijna zeg ik, want gelaat en gestalte spotten met alle eenvormigheid, en doen dikwijls iets regt kluchtigs geboren worden, waar men iets regt deftigs verwachtte. Van de vroegste tijden af, - denk slechts aan het kleedingstuk, dat DEJANIRA aan HERCULES, en aan den veelverwigen rok, dien JACOB aan JOZEF gaf, - kleeft er iets noodlottigs aan gegeven rokken, wilt gij het in den geest onzes tijds uitgedrukt? deelt het kleed den man, die het draagt, zekere eigenschappen mede, die hij vroeger niet bezat. Zoo leert - want twee voorbeelden, mits zij juist zijn, vervelen minder dan honderd - zoo leert een preekrok deftig zien - een hofrok staan - een uniformrok exerceren, goed zwenken, dat is, niet te vroeg, niet te laat, op de regte plaats en met de regte houding, statig en waardig te zwenken. Die kunst zet der exercitie de kroon op, want ik kende lang de lading in twaalf en in vier tempoos, eer ik zwenken leerde. Begrijpt dus, hoe gevaarlijk die gift was, en - maar zoo gij nu zelf het gevolg nog niet kunt opmaken, behoort ge tot de menschen, die titels op de i's verlangen, en men prentte het mij in mijne jeugd, als lid van de Oeconomische maatschappij, in, dat een huishoudelijk man die uitwint.

Het Letterkundig Bentgenootschap, waarmede ik u zoo lang bezig hield, overleefde zijnen stichter en diens opvolger, maar nam geen' anderen rok aan, deels, dewijl de tijd tot zwenken verstreken was - deels, dewijl het een besluit schijnt te hebben genomen, bij voorkeur onder ouden van dagen zijne jonge leden te zoeken en die taak dezen welligt meer lastig dan welkom zoude wezen. Het ontbreken van dat staatsiekleed verminderde echter den luister der plegtigheid van het gedenkfeest, dat - lieve Hemel! welk een courantenstijl! - laat mij u naar de verslagen mogen verwijzen, welke voor weinige jaren het licht zagen: zij zullen u in staat stellen regt te doen wedervaren aan de werkzaamheden van het Genootschap, dat ik het *Overdeftige* zou willen noemen; zij zijn te wijd van omvang, te ernstig van aard, te gewigtig van onderwerp, om door mij naar eisch te worden vermeld.

Diepen indruk maakten zij op het volk minder; want, schoon het eene stichting van Koning LODEWIJK was, ik weet u van de letterkunde van het Koningrijk *Holland* - in denzelfden zin genomen, waarin wij van die van het Bataafsch Gemeenebest spraken - weinig meer te zeggen, dan dat in de dagen dier Monarchie de Hollandsche taal door den eersten Hollandschen Dichter werd verloochend!

> Maar Abbas gaat ten strijde,
> En Sadig heeft geen brood;

de hand des lots is BILDERDIJK harder gevallen, dan zelfs zijne vijan-

den wenschten; ons toeft belangrijker schouwspel, dan de zwakheid van eenen uitstekenden geest.

Hollands naam werd uitgewischt van de wereldkaart; *Hollands* letterkunde was nooit schooner, dan in die dagen van rouwe! Ik wil geene levenden vleijen, maar ook geene dooden zien verongelijken. Kunstregters onzes tijds! predikt in het belang der poëzij een' kruistogt tegen den bombast, waarvan HELMERS beste verzen overvloeijen; maar predikt tevens, zoo ge billijk wilt zijn, eene beêvaart naar HELMERS graf, opdat de profetie bewaarheid worde, door VAN HALL in deze meesterlijke regels uitgesproken:

> Nooit zult ge, o Vaderland! vergeten
> Den Bard, die in uw' jammernacht,
> Al zingende op uw puin gezeten,
> Daar stervende u nog offers bragt;
> Die u, gelukkig door 't verleden,
> Volzalig roemde in 't naadrend heden:
> Die, tijd en lot vooruitgesneld,
> Aan 't hoofd van uwe Dichtenscharen,
> Den val van uw geweldenaren
> En 's werelds vrijheid heeft voorspeld!

Als had het Hollandsche proza ditmaal niet onder willen doen voor de Hollandsche poëzij, tartte FOKKE in zijne volksboeken het geweld en blies het heilig vuur aan, dat nooit ten onzent waakzamer Priesters behoefde! Verheft u dan, Beoordeelaars onzer prozaschrijvers! met ijver tegen de gezochte geestigheid, de flaauwe aardigheden, de duldelooze platheid van uitdrukking, die zijne Werken ontsieren; maar kent dien armen veelschrijver voor het minst ook den lof toe, dat hij een onzer verdienstelijkste burgers was.

Wij mogen onze jeugd nog te weinig voor onze nakomelingschap houden, om haar oordeel, dat de regering van WILLEM I *Nederlands* tweede gulden eeuw van Kunsten en Letteren verdient te heeten, volkomen geldend te verklaren; maar het schijnt ons toch toe, dat het Koningrijk der *Nederlanden* dagen beleefde, wier luister slechts voor die van FREDERIK HENDRIK zwicht. Het is hier de plaats niet dit te ontwikkelen; doch het mogt mij niet van het hart, tot de schets der Bentgenootschappen, welke het zag ontluiken, over te gaan, zonder eerst in die algemeene hulde een bewijs te hebben geleverd, dat ik, trots de zwakheden dezer eeuw, hare verdiensten niet voorbij zie.

Een tijdvak van rust volgde de voorbeeldeloos woelige, Schrikkelijke en bloedige jaren van het Keizerrijk op, en wij allen, Lezer! luisterden met welgevallen naar den begaafden Dichter, die ons in de dagen des leeds door tooneelen van huisselijk geluk geboeid had, die u misschien in het zijne het uwe voorspiegelde. De wereld was den krijg moede, en wij waren dit nog meer dan

eenig volk der aarde; hoe streelden ons dus die zangen van echtelijk geluk, kinderlijke onschuld, ouderlijken zegen; hoe verrukte ons de Zanger, die, met niet weinig talent voorwaar! ons voor alles wat Hollandsch was, wist in te nemen, ons met alles wat Hollandsch was, leerde dweepen, en in welluidende velzen alles wat Hollanders hoogschatten en heilig houden, loffelijks bedreven en edels bezitten, zong en prees. Gij herkent TOLLENS aan die trekken; zeven achtste zijner populariteit is hij aan zijne sympathie met onze deugden, een achtste, indien gij wilt dat ik rondborstig zal zijn, een achtste aan zijn oogluiken voor onze gebreken verschuldigd. Ach! dat ook dit genre de prooi eener Bent moest worden, die ik u als de *Huisselijke* moet voorstellen.

> ‘En is 't van TOLLENS niet - het is hem nagezonden,’

schreef MESSCHERT; zegt mij, waar gij in ons Vaderland wonen moogt, kent gij in uwe buurt geen' dorpskoster of geen' schoolmeester - hebt gij geen' oom of geen' neef, op wien dit vonnis niet toepasselijk is? Mij heugt de tijd, dat men geen glas hippocras kon drinken op bruidstranen, - geen' kandeelstok roeren in eene kraamkamer, - geen stuk taart eten op een verjaringsfeest, - of men moest er een vers bij slikken, in den trant (en, helaas! niet meer dan den trant) van den Man, wien studie de kunst leerde met de taal te tooveren; want het Bentgenootschap, aan de *Maze* gesticht, had meer dan éénen vertegenwoordiger in elk Departement der Maatschappij: *tot Nut van 't Algemeen*, van de *Hunze* tot den *Moerdijk!* Alles zong van zijne vrouw en zijne kinderen - alles schreef vaderlandsche Romances - geen stuk ter wereld werd misschien meermalen ter goeder trouw geparodiëerd dan de *Echtscheiding*. En berisptet gij die lieden, - ik wachtte er mij wel voor; want hoe euvel zoude men het mij, ouden vrijer, niet genomen hebben! - dan zeide men het u, dat gij geen' zin voor huisselijk geluk hadt, even als moest men er mede te koop loopen om dit te bewijzen. Thans echter is dit Bentgenootschap *sadly on the decline*, waarschijnlijk tot groot genoegen van TOLLENS zelven; want niets is ondragelijker dan zich van apen omringd te zien, al werden die apen ons kushandjes toe!

Litteraire associatiën van twee personen, die in het oudste of in het jongste onzer tijdschriften, in de noten hunner werken, op publieke plaatsen en in gezellige kringen, het rijmpje van CATS:

> Spel en min en heeft geen val
> Zonder overgaanden bal.

ook op letterkundige vriendschappen toepasten, (blijken van jeugdige eerzucht of grijze zaakkennis!) behooren niet tot mijn onderwerp. Ik zag die altijd met leedwezen; want zij leidden meer tot wederzijdsche verachting dan tot algemeene bewondering. Een

woord over de Bent *der Wrake*, eer ik eindelijk de omtrekken der twee hedendaagsche *Camaraderies* bij uitnemendheid geve.

Heugt het u, hoe voor eenige jaren een guerilla-oorlog onze Letterkunde duizend angsten aanjoeg? hoe de Gelegenheidspoëzij zich verschool, de middelmatige Romantiek haar schoudermanteltje digt trok, hoe de Rijmelarij geen' voet meer op straat durfde zetten? Uit allerlei hoeken brandde eensklaps een schrootvuur tegen de drie Jonkvrouwen los, voorzeker waren het geene ongeoefenden, die de buksen afschoten; want, waar gij den knal hoordet, was het:

> Wond, val en dood in 't eigen oogenblik.

Maar, hetzij dat de Bent der wrake, om de leenspreuk te laten varen, eindelijk het uitpluizen van middelmatige boeken moede was, hetzij dat zij vreesde, dat ons publiek weldra over gebrek aan lectuur zou klagen, even plotseling als zij verrezen was, verdween zij weder. Ondanks den eerbied, dien zij voor de ware verdiensten van eenigen gedurig aan den dag legde, ondanks haar doel eene soort van Aristocratie van vernuft en talent te doen huldigen, om welke beide hoedanigheden velen hare leden voor Veertigers hielden, herinnerde mij elke hunner tuchtigingen te sterk aan REHABEAMS woorden: ‘mijn vader heeft u met geeselen gekastijd, maar ik zal u met schorpioenen kastijden,’ om geene jonge lieden in die aanvallers te zien. Mogt ik mij niet bedriegen, zoo geloof ik wèl te doen met hun toe te roepen: ‘Doet meer dan veroordeelen, verbetert door voorbeeld.’

De twee Bentgenootschappen *par excellence*, met welke ik van de Hollandsche scheide, staan lijnregt tegen elkander over, en gij zoudt, indien het u lustte, de eene de *Dissenters* en de andere de *Orthodoxen* kunnen noemen, zonder dat ik er veel anders tegen in te brengen zou hebben, dan dat ik niet gaarne de Godsdienst in Bentgenootschappen betrokken zie, dat ge die woorden dan in een' ruimeren zin dan eenen louter kerkelijken moet opvatten. Het eene bestaat uit lieden, die gaarne Stillen in den Lande heeten, maar wier stille verdiensten vaak door een ridderlint, en altoos door den roem van braafheid, beloond worden; lieden, die, veelal rijkelijk met tijdelijke vermogens gezegend, de onontbeerlijke steunpilaren van alle commissiën en nuttige inrigtingen zijn; die het Hollandsche schouwtooneel schragen, sedert het op zijne grondvesten waggelt, en bij deszelfs instorten de planken naar huis zullen dragen, om er een huisselijk tooneel van op te slaan; lieden, van welke ge niet vermoeden zoudt, dat zij eenigen invloed in de letterkunde wenschen uit te oefenen, zoo zedig is hun voorkomen, maar die echter geleerde kransjes houden, om het nut te wegen, dat er in nieuw uitgekomene boeken steekt, en op dit oogenblik bezig zijn een *verbeterhuis voor misbruikte ta-*

lenten op te rigten. Een der herkenningsteekenen, waardoor zij zich meest bloot geven, is hunne gewoonte, den man, wiens karakter, volgens *Nederlands* eersten Redenaar, de schoonste dagen der Oudheid waardig was, de groote KEMPER, den onzen te noemen. Wilt gij echter nog zekerder toetssteen, wie er toe behoort, zoo deel ik u onder de roos mede, dat gij het gesprek op BILDERDIJK brengen moet. Dan zult ge hooren, dat zij niet, als de grootste grieve tegen hem, van zijne partijdige beginselen of de leemten en feilen zijner *Geschiedenis des Vaderlands* gewagen, maar oogenblikkelijk van zijne uitvallen tegen een' onzer landgenooten ophalen, wiens zijdelingsche verdediging zij jaren lang hunne gewigtigste taak hielden.

Ge zoudt u bedriegen, indien gij geloofdet, dat ik de anderen in die lieden zag, wier gemoed hun niet vergunt, zich te vereenigen met de leerstellingen in een kerkgenootschap gepredikt, waarin zij werden opgevoed; zij zijn vreemd aan mijn onderwerp, en het oordeel over hen betaamt mij niet. Neen, het *Ouderwetsch* Bentgenootschap, dat, ondanks dezen titel, zeer in de mode raakt, dat scherp uitvalt en driest doorslaat waar de *Nuttigheids*-Bent aarzelt en weifelt, dat u op vollen dag een' slag in het gezigt geeft, terwijl het andere u gaarne in het duister knijpt, heeft zoo veelsoortige leden onder grijsheid en jeugd, onder patriciërs, die er hunne voorvaderen hooren verguizen, en plebejers, die er leeren hoe den nek te buigen, dat ge hij wijlen geneigd zijt te vragen: ‘Hoe komt SAUL onder de Profeten?’ en men u mogt antwoorden: ‘Hij komt zijns vaders ezels zoeken; zijn ze hier?’

Waarin de Parijsche Bentgenooten van de Hollandsche Bentgenooten verschillen? Waarlijk, ik zoude uw oordeel beleedigen, zoo ik dit, na de uitvoerige schets der eerste, aans SCRIBE ontleend, - na mijne lange rede over het lot der Letterkundigen ten onzent, nog ontwikkelde. Indien mij uw geduld tot hier vergezelde, blijft mij niets over, dan u mede te deelen, dat niet OSCAR RIGAUT, maar EDMOND DE VARENNES *dépulé* wordt. ‘En AGATHE DE MIREMONT huwt?’ SCRIBE laat het u vermoeden; doch *la Camaraderie* heeft hooger doel dan honderde *vaudevilles*, die met een' blos en een ach! eindigen. EDMOND wordt vertegenwoordiger door de loosheid van ZOÉ DE MONTLUCAR, ondanks de kuiperijen der Bent: schalksche trek, die het meesterlijk geheel, naar mijn oordeel, waardig bekroont!

Veelligt hebt gij reeds vergeten, dat ik u op eene andere plaats van dit opstel op eene oude liefde van CÉSARINE opmerkzaam maakte, en dus ingewikkeld beloofde, het *hoe* van den afloop mede te deelen; maar schoon ik het mij herinner, acht ik het thans in uw belang dat woord te breken. Verdenk de Redactie van den *Gids* niet, mij eenen zeer beleefden brief te hebben gezonden, waarin zij mij op bescheidene wijze te kennen gaf, dat vele vervolgen door

het publiek niet vervolgd worden; noch acht mij, bid ik u, in staat, het piquant te vinden met eene teleurstelling van u te scheiden, mijn geduldige Lezer! Ik verzwijg u de *détails* van den afloop alleen, om u niet van de verrassing te berooven, welke u bij de opvoering van het stuk verbeidt, en streel mij nu reeds met het lachje van verrukking, dat ik, dezen winter, in den schouwburg der Residentie, bij die gelegenheid op uw gelaat hoop te zien.

Ontvang echter, eer wij scheiden, eene les, welke drie bladzijden toepassing opweegt en waarvan ge partij kunt trekken, hetzij ge Bentgenoot zijt of niet - ik vond haar aan het slot van *Camaraderie*.

Oscar Rigaut (*tot* Zoë).

Welnu, gij ziet het aan EDMOND, die onzen bijstand weigerde... men komt er als men Bentgenooten heeft.

Zoé.

Ja, Mijnheer!... maar men blijft als men TALENT bezit!

Richard Coeur de Lion en Saladin, *in den Slag bij Ascalon*, 1191.

Am I writing the history of Orlando or Amadis?

Ziedaar de vraag, Lezer! welke het verslag der ongeloofelijke heldenfeiten van Koning RICHARD LEEUWENHART bij den deftigen GIBBON deed oprijzen; wij herinnerden haar ons onwillekeurig onder het beschouwen van nevensstaand tafereel, welks oorspronkelijk wij aan eenen Brit, den schilder A. COOPER, Lid der Koninklijke Akademie te *Londen*, verschuldigd zijn. Wij durven onderstellen, dat de *Proeve eener Geschiedenis der Kruistogten naar het Oosten* van den ijverigen Hogleeraar VAN KAMPEN onzen mannelijken Lezers bekend is; wie onzer schoone Lezeressen herinnert zich de hoofdpersonen dezer schilderij niet uit den *Talisman* van *Sir* WALTER SCOTT? En al bedrogen wij ons in deze dubbele verwachting, waartoe zouden wij eene uitvoerige beschrijving geven van den tijd, waarin die aanschouwelijke voorstelling ons verplaatst? Elk onzer landgenooten kent het meesterlijk treurspel van den kunstkeurigen WISELIUS, *Adel en Mathilda*, hetzij hij in de stilte van zijne studeerkamer het zoet der fraaije verzen smaakte, waardoor die uitmuntende Zanger zich onderscheidt, hetzij hij, in vroeger dagen, op den Amsterdamschen schouwburg, dat levendig derde Bedrijf bewonderde, zeker door niemand om de romantieke tint, waarmede het gekleurd is, zoo hard beoordeeld, als door den klassieken Auteur zelven!

De schilder schijnt ons te verplaatsen op den weg van *Acre* naar *Ascalon*, ‘een' togt van honderd mijlen’, volgens GIBBON ‘een groote en gedurige slag van elf dagen;’ welligt is het oord geen ander

t.o. 338

Steendr. van H.J. Backer.
RICHARD LEEUWENHART EN SALADYN.

dan de vlakte, die achter het woud van *Arsuf* lag[1]. RICHARD, de held van het Kruis, de onversaagde oorlogsman, die, na de overwinning op 60,000 Turken en Saracenen behaald, met zeventien ridders en drie honderd boogschutters zijn kamp vóór de poorten van *Jaffa* nedersloeg, en toen de morgen tallooze vijanden deed terug keeren, om den kleinen drom te verrassen, zijne lans velde en in blakende drift van de regter naar de linkerzijde hunner slagorde reed, zonder dat een enkele hunner den strijd met hem wagen durfde, RICHARD is voortreffelijk in het licht gesteld. SALADIN - kunt gij u weêrhouden aan de fabel van den op het doek ten onder gebragten leeuw te denken? - SALADIN lijdt er blijkbaar bij, door een' Brit te zijn geschilderd; maar laat ons niet onbillijk zijn, hij verloor den Slag bij *Ascalon*. De groep, het gewoel, de kostumen en de détails, dat alles scheen ons meesterlijk toe; zouden wij anders het werk eens vreemdelings hebben doen navolgen? Schoon wij gaarne in het gebied der kunst eene wereldburgerlijke strekking verkondigen, het zoude ons aangenamer geweest zijn, indien een onzer talrijke schilders, in plaats van altijd binnenhuizen en boerenherbergen te schilderen, zijn penseel gewijd had aan eenig heldenfeit onzer landgenooten van die dagen, den dood van JACOB VAN AVENNES, b.v., door WISELIUS bezongen. Wij herroepen die heerlijke verzen in uw geheugen, dewijl zij de wijze van oorlogen dier tijden beter schetsen dan wij het vermogen. Dat de held een Belg is, ergere u niet; hij was uit een Huis, dat Holland later Graven schonk.

WILLEM van *Holland* verhaalt[2]:

AVENNES, 't pronksieraad van 't Belgisch heldenbloed,
Was reeds bij d' eersten schok een offer van zijn moed.
In 's vijands spits gerukt, vol edel zelfsvertrouwen,
Wordt hem het linker been bij 't knie-lid afgehouwen;
Hij blijft nogthands te paard, als of geen leed hem deert.
Dan nu, terwijl hij nog, een leeuw gelijk, zich weert
En 't Saraceensche bloed rondom zich heen doet stroomen,
Wordt ook de regter hand den braven held ontnomen:
Zij valt en blijft geklemd om 't nooit verwonnen staal.
Nog zit hij niet alleen onwrikbaar in den zaêl,
Maar grijpt met de andre vuist den heirbijl; zijn bespringen
Gevoelen nog de kracht dier onverminkte vingren,
Tot dat hij door een lans in 't hart getroffen wordt,
En levenloos van 't ros ter aarde nederstort.
Men streed verwoed om 't lijk, doch 't mogt zijn volk gelukken
Het dierbaar overschot aan 's vijands smaad te ontrukken.

(1) Zie N.G. VAN KAMPEN, in het genoemde Werk, III^{de} Deel, bl. 66. Te *Haarlem*, bij de Erven F. BOHN, 1825.

(2) *Adel en Mathilda*, Treurspel, I^{ste} Bedrijf, 2de Tooneel in het vierde Deel der Mengel- en Tooneelpoëzij van Mr. S.I. WISELIUS, Te *Amsterdam*, bij GARTMAN en VAN DER HEY. 1819.

Oosterlingen[1].

VI.
Ismaël.

וּיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנָּעַר

1.

o Brandend, brandend, brandend smachtte,
Jonge ISMAËL! uw drooge borst;
En de angst van HAGAR, de verachte,
Had niets dan tranen voor uw dorst.
En zoudt gy dus het leven enden,
In schaduw van dees distelstruik,
En naast die leêge waterkruik,
Gy, de eersteling uit ABRAMS lenden?
o Schriklijk, schriklijk middaguur!
De wind was gloed; het zand was vuur,
Ber-séba van uw dorre vlakte!
En nergens zweemsel van een wel,
Die 't leven redt van ISMAËL,
Die naar een weinig water snakte.

2.

Zoo had haar God de Heer gelogen,
Toen zy ter neêr zat by de bron,
(Och, of ze een' enklen had der togen,
Wier vocht haar *toen* niet baten kon!)
Toen ze, aan haar' landpaal neêrgezeten,
Aan SARA'S ijverzucht ontvlucht,
Wie zy haar dorheid had verweten,
Reeds trotsch op de ongeboren vrucht,
Zijn stem gehoord had in de lucht:
‘De Heer heeft HAGAR niet vergeten;
‘De Heer verhoorde HAGARS klacht;
‘En als ze een' zoon heeft voortgebracht,
‘Zal zy zijn' naam *Verhooring* heeten.

3.

‘Vrij en ontembaar zal hy leven,
En woest als de Ezel der woestijn;
Wat hand tot hem worde opgeheven,
Zijn hand zal tegen allen zijn.
Hy zal zijn broedren hem doen eeren;
Hy over duizenden gebiên;
En wie naar 't Oosten 't oog zal keeren,
Zal sidderend zijn tenten zien!’

4.

(1) Zie N^{o}, III, bl. 119-123.

Dus sprak de *Heere van 't Gezichte;*
En nu! zie hier 't beloofde kind.
De Moeder schreit haar oogen blind;

Want, ach! zijn laatste sterkte zwichtte.
   o Schriklijk, schriklijk middaguur!
   De wind was gloed; het zand was vuur,
Ber-séba! van uw dorre vlakte!
   En nergens zweemsel van een wel,
   Die 't leven redt van ISMAËL,
Die naar een weinig water snakte.

5.

Als HAGAR zag, dat hy zou sterven,
   Die al naar hoop was en haar eer,
Stond ze op om 't wreed gezicht te derven,
   En zat een boogschot verder neêr,
Van waar zy luistren kon en hooren,
Tot dat de dood zijn stem zou smooren.
   Toen sprak Gods engel uit een wolk:
‘De Heer vernam des jonglings kermen;
Neem hem nog eenmaal in uwe armen,
   En laaf den Vader van zijn Volk.’

6.

o Zegen, zegen, dubble zegen!
   Driedubble zegen over 't vocht,
   Dat toen het hoofd verheffen mocht,
Daar 't machteloos was neêrgezegen,
   Des jongen Schutters op den tocht;
Die in Ber-sébaas zand moest dorsten;
   Maar die, ter rechte- en linkerhand,
   Zijn kroost vermeerdren zag als 't zand;
En vader werd van twalef Vorsten!
   Gezegend wie zijn vanen plant!

VII.
Saul en Jonathan.
(*Een Treurzang Davids.*)

איך נפלו גבורים

1.

o Isrels Hinde! gy gevallen!
   Gy op uw heuvelen doorboord!
   Hoe kost die wreede heldenmoord
Het beste bloed der honderdtallen!
   Die droeve tijding zij gesmoord!
Laat Gath met zulk een maar niet brallen,
   Noch zij ze in Askalon gehoord!
Opdat de dochter zulker Vaderen,
   Der onbesneednen dartle jeugd
   Niet spotte, met een woeste vreugd,

Om 't bloed, gevloeid uit vorstlijke aderen!

2.

Op u, op u, geen enkle drop,
o Gilboa! van daauw noch regen!

Geen halm schiete uit uw voren op,
Gy, akkers! vreemd aan iedren zegen!
Want dáár heeft een gevloekte hand,
Dáár hebben roekelooze benden
Het schild der Helden durven schenden,
Het schild van SAÜL aangerand;
Als had de zalve Gods du lokken
Van Isrels Koning niet doortrokken.

3.

Geen schicht ooit snorde van zijn koorde,
Die niet een' vijand vallen deed,
Die niet een heldenhoofd doorboorde,
Waar JONATHAN voor Isrel streed.
En trok de Koning uit ten strijde,
Zoo stortten Isrels haters neêr;
Want nooit kwam 't slagzwaard aan zijn zijde,
Dun van de wraak verzadigd weêr.

4.

U, teedre Vriendschap tusschen dezen,
En heldentrouw in ieder nood,
U waarlijk, u ontzag de dood!
Zy *mochten* niet gescheiden wezen.
Maar Salems aadlaars zijn ontzield,
En leeuwen Benjamins! gy vielt!

5.

Laat, Dochtren Judaas! tranen stroomen;
Beweent uw' Koning en uw' held,
Die van het bloedig oorlogsveld
U gond en opschik t' huis deed komen;
Den pronkhaak aan uw kleederzoomen,
Den gordel, die uw lenden knelt!

6.

Helaas! de Helden zijn gevallen!
De glorie Isrels ligt vermoord!
En op zijn heuvelen doorboord
De Broeder, wien mijn hart behoort,
My dierbaarst van de duizendtallen!
Mijn hart heeft vrouwen lief gehad,
Maar hem beminde ik meer dan allen!

Helaas! de Helden zijn gevallen!
Te schande ligt hun wapenschat!

VIII.
Uria.

ולא ירד אל־ביתו׃

1.

‘Neen; Isrel doet zijn legerwachten,
   En Juda sluimert op den grond;
De heilige Ark van Gods Verbond

Moet in een dunne tent vernachten!
Des Konings knechten rusten uit
Op 't van den daauw bedropen kruid!
En zon URIA huiswaarts keeren?
En schenken zich den beker in?
En rusten in den arm der Min?
Voorwaar, dit voegt geen' knecht mijns Heeren.'

2.

Aandoenlijk! - Overspelig Vorst!
Vergeefs bezwaart gij 's dappren oogen;
Die trouw blijft wakker in zijn borst,
En slaapt niet in voor zwijmeltogen!
Hy sluimert niet dan in 't geweer;
Wat andre rust zou helden passen?
Hy zal in eigen huis niet eer
Zijne opgezwollen enkels wasschen,
Vóór 't leger opbreekt van zijn' heer.

3.

En 't licht is naauwlijks aangebroken,
Daar maakt hy zich de voeten vlug,
En ijlt naar Isrels heir terug,
Zijn... vonnis! in zijn kleed gestoken.
De strijd gaat aan, die roem belooft;
Hy aan de spits der heldentallen!
Maar dáár verraadt hem 't legerhoofd;
Daar wordt hem onder 's vijands wallen,
Den moed niet, maar de ziel ontroofd!
Doch liever met den Held gevallen,
Dan, schamtloos, tot den wapenknecht
Met u, o Huichelaar! gezegd:
'De krijgskans staat gelijk voor allen!'
Zijt gy een Vorst, en doet geen recht?

IX.
Salomon.
(*Een Bruiloftslied.*)

אמר אני מעשי למלך

1.

o Hoe wordt my 't hart van vreugde dronken,
Als mijn mond uw lof verheffen zal,
Koning, in JEHOVAH'S gunst geschonken,
Pronkcieraad van Sions geurig dal!
Heerlijkheid licht uit uw oog ons tegen,
En genade in 't lachelen uws monds;
Daarom zalft de Heere des Verbonds

Uw' gezalfden schedel met zijn' zegen!

2.

Held! gy hebt uw zwaard slechts aan te gorden,
('t Van juweel en krijgsroem blinkend zwaard!)

Om de schrik van duizenden te worden,
   En de zegen der verzuchtende aard'!
Van uw kar beschikt gy 't zegevieren,
   En gy klemt de glorie in uw vuist:
   Volken zinken, door uw hand vergruisd;
Vorsten vallen, waar uw pijlen zwieren!

3.

Godenzoon, in Godes gunst geboren!
   Onbeweeglijk staat uw Vorstentroon!
   Waart gy ook uws Vaders jongste zoon,
Boven de oudsten werdt gy uitverkoren,
   Op uw' tulband voegt des koningskroon!
Gy, die 't recht bemint en haat de boozen,
   Vreugdebalsem blinkt van uw gelaat;
   Myrrhegeur doortrekt uw pronkgewaad;
En hetgeen welriekendst druipt uit rozen,
   Waassemt op de wegen, die gy gaat.
Maagden, in Armenië opgetogen,
   Blank als leliën in Sarons dal,
   Wijden u haar liefde in 't stil serail;
Koningsdochters wachten op uwe oogen,
   Maar eene enkle mint gy bovenal!

4.

Vorstenspruit, door dezen Vorst gekoren!
   Wend tot hem 't gesluierde gelaat,
Die den lof uws Bruidegoms doet hooren,
   Die uw' bruiloftsoptocht gadeslaat!
Zie niet om naar 't erfland uwer vaderen,
   Dat de rouw van voor uw oog verdwijn'!
Want de liefde gloeit in 's Konings aderen,
   En gy moogt, gy moogt niet droevig zijn!
Buig uw smart, en doe uw fierheid bukken,
   Want hy is uw Koning en uw Heer -
En gy zult zijn natiën verrukken,
En waar ooit uw voet den grond zal drukken,
   Kniele men voor u met gaven neêr!

5.

Schittrend, Koningin der Koninginnen!
   Is 't gewaad, waarin gy voorwaarts treedt;
   Maar uw schoonheid schooner dan uw kleed;
En de breede stoet van uw slavinnen
Voert met zang en blijden dans u binnen! -
   Koningin! de bruidskoels is gereed!

6.

Koning! weldra zullen uwe Zonen
   Zijn, waar eer uw Vaadren zijn geweest,
En zoo ver en wijd er volken wonen
   Zegent de aarde uw schittrend bruiloftsfeest.

NICOLAAS BEETS.

1837.

Mengelingen.

Vooruitgang.

Spoken! o, ik heb allen eerbied voor ons beter licht; maar het spijt mij razend, dat er geene spoken zijn. Ik wenschte er aan te gelooven, aan spoken en aan toovergodinnen! o Moeder DE GANS; lieve Moeder DE GANS! laarzen van zeven mijlen! onuitwischbare bloedvlek op dien noodlottigen sleutel! en gij, stroom van rozen en paarlen uit den mond der jongste dochter! hoe verkwiktet gij mij in mijne jeugd! Mijne grootmoeder kon de historie van Roodkapje al zeer goed vertellen. 's Zaturdags-avonds, als zij haren bijstand kwam verleenen aan het vouwen van de wasch; alvorens zij dat gewigtige werk aanvaardde, in het schemeruur; en de kleinste zat op haren schoot en speelde met haren zilveren kurkentrekker in de gedaante van eenen hamer. Hoe blonken hare oude oogen, als zij den wolf nabootste, op het oogenblik dat hij toebeet! Zekerlijk: ‘Vader JACOB en zijne kinderen,’ is een mooi boekje; ‘de brave HENDRIK’ is allerbraafst; maar ik had een' afkeer van al die geschriften, op wier titel prijkt ‘voor kinderen’, ‘voor de jeugd;’ en wat betreft titels als: ‘Raadgevingen en Onderrigtingen,’ zij waren mij een gruwel. Als kind begreep ik de nuttigheid van het nuttige niet zoo zeer, maar ik had eene mooije editie van Moeder DE GANS; half Fransch, half Hollandsch, zonder omslag, zonder titel, en al de bladzijden boven en beneden als een jagthond behangen. Van de poëtische zedeleer aan het eind van ieder verhaal, curcijf gedrukt, begreep ik niets. Maar ik begreep het verschrikkelijke van het: ‘Zuster ANNA, Zuster ANNA! ziet gij nog niets komen?’ en dan het wrekend zwaard van den opgedaagden broeder! o Die Blaauwbaard, die verschrikkelijke, die gruwelijke, die heerlijke Blaauwbaard! was mij zijne geschiedenis de schoonste der geheele verzameling, toch was ik er eenigzins bang voor. Als ik het boek in handen nam, draaide ik er om heen, met

eene zekere begeerige schuwheid, als eene mug om de kaars. Eerst las ik al het andere, eindelijk viel ik op den vrouwenbeul aan, beet toe, en verslond zijne historie. Mijne ademlooze belangstelling, mijne bleeke wangen, mijn kippevel, mijn omzien naar de deur, mijn hevig schrikken als er in die oogenblikken iets van de tafel viel, of iemand binnen kwam, dat alles staat mij levendig voor den geest, en ik wenschte, o ik wenschte, dat ik dat alles nog zoo voelen en genieten konde. Gelooft gij, dat die tijd verloren was? dat zulk een uur niet tot mijne vorming medewerkte? dat het mijne verbeeldingskracht niet uitzette, sterkte en voedsel gaf?

En nu; - waar mijne Moeder de Gans van die dagen gebleven is weet ik niet[1]. Mijne jongere broêrs en zusters hebben er nooit zoo veel werk van gemaakt. Ik heb ze nooit in hunne handen gezien. De kinderen onzer dagen lezen allerhande nuttigheid, geleerdheid, vervelendheid. Zij lezen van volwassenen, die zij niet begrijpen, en van kinderen, die zij niet zouden durven navolgen. Eerst van Engeltjes met jurkjes en broekjes, die hun spaargeld aan een' arm mensch geven op het oogenblik dat zij er speelgoed voor denken te koopen; later van groote mannen, naar hun begrip versneden en pasklaar gemaakt[2]. En dan worden zij altijd *leerzame jeugd* en *lieve kinderen* genoemd. Men weet niet, dat, ofschoon menig volwassene wenscht kind te zijn, er geen kind ter wereld is, dat zich gaarne dien titel hoort geven. Het verstandige woord van VAN DER PALM tot de Jeugd: ‘ik wil u niet vernederen, maar opheffen’[3], is een voor de meeste kinderauteurs onbegrepen wenk. En wie wil altijd leerzaam en lief heeten? Kinderen zijn er te bescheiden toe.

Doch dit alles verandert. Onze kleine morsbroekjes zijn anticipaties op volwassen menschen. Voor hen bestaat, van moeders schoot af, geen enkel vroom bedrog, geene enkele wonderbaarlijke jokken meer. Moeder de Gans is veracht; zij weten, dat al wat zij vertelt, onmogelijk is; dat er nooit katten geweest zijn, die spreken konden; dat er geene moei ter wereld uit eene pompoen eene koets kan maken; zij weten, dat St. Nicolaas niet door den schoorsteen komt; dat ‘wie aan een' zwarten man gelooft, van zijn verstand beroofd is!’ dat alles natuurlijk toe moet gaan, met handen ge-

(1) Ik moet hier regt doen aan de edelmoedigheid van mijnen vriend BACULUS, die mij voor eenige maanden alleraangenaamst met een exemplaar van dit mijn lievelingswerk verraste. De goede man deed wat hij kon; maar het was mijne Moeder de Gans niet.

(2) Of men laat hen bladeren in boeken, als b.v. *De fabelen van* GELLERT, (die *niet* voor de jeugd geschreven zijn), opdat zij toch vroeg zouden leeren hunne naasten te mistrouwen, en met de vrouwen te spotten.

(3) *Bijbel voor de jeugd*, Dl. I, p. 3.

maakt of voor geld gekocht wordt. - Het is mooi, het is verstandig. Het is beter.

En toch geloof ik, dat het geheel afsluiten dier onzigtbare wereld, het volstrekt betrekken der kinderlijke begrippen tot het gebied van het physiek-mogelijke, zijne kwade zijde heeft, en in menige jeugdige ziel den grond legt tot een later scepticisme, rationalisme, of ten minste tot eene zekere koelheid voor eene menigte van zaken, die anders op het gemoed plegen te werken. Waarlijk, men maakt der jeugd te veel indrukken onmogelijk. Onze kleine mannetjes zijn al te verstandig, al te wijs. Zij leeren te veel op zinnen en zintuigen vertrouwen, en dat wederspannige van te willen zien en tasten alvorens aan te nemen, blijft. Gij leert uwe kinderen vroeg van een' ‘Lieven Heer’ spreken, die alles ziet en hoort, ijver dan ook niet te zeer tegen die verhalen der kinderkamer, met welker indruk een dergelijk geloof veel beter strookt dan met dien van uwe volksnatuurkunde, vroegtijdig ingeprent. Maar gij vreest, dat uwe kinderen bang, vreesachtig, laf hartig zullen worden. Eilieve! indien dit in hun bloed of in hunne zenuwen is, zullen zij het toch worden; zoo niet voor spoken, dan voor beesten, voor dieven, voor struikroovers. Eene kinderziel *wil* hare verschrikkingen hebben. Het wonderbaarlijke - hoe verlokkelijk is het! of is het u niet een genoegen, spook- en wondergeschiedenissen te lezen? Ik voor mij lees SWEDENBORG liever dan BALTHAZAR BEKKER. Gij doorbladert de *Mille et une nuit* met genoegen; een onzer eerste mannen leest ze sedert onheugelijke jaren dagelijks. Gij gaat tooverballetten zien; gij zijt de vrijwillige dupe van eenen FAUST, eenen SAMIËL en een' *Cheval de Bronze*. Het bovenzinnelijke, het onbegrijpelijke streelt u. Welnu, die trek is bij uwe kinderen nog grooter. Laat der jeugd dan hare wonderen! aan haar al het schitterende der schatrijke verziering, aan haar *Brisemontagne*, aan haar de schoone Slaapster, aan haar den Rijst-en-Brij-berg en *Luilekkerland;* voor u de flaauwe, dorre, ware werkelijkheid, voor u onze kleine groote mannen, onze wakende leelijken, en onze arme wereld, waar men niets gratis heeft; dat is eerlijk gedeeld, of zoudt gij willen, dat kinderen zoo wijs zouden zijn als gij kinderachtig zijt?

Dichters, Schrijvers, Schilders onder ons! gelooft gij niet, dat gij veel, oneindig veel, aan uwe minne, uwe kindermeid, uwe grootmoeder verschuldigd zijt? Hebt gij u zelve wel eens betrapt op een' indruk in de kinderkamer ontvangen? Kunt gij u niet voorstellen, dat de schoone wereld uwer idealen dáár is aangelegd, dáár allereerst bevolkt - en zoudt gij tegen het opkomend geslacht wreed kunnen zijn?

Zóóveel voor de kinderen. Maar inderdaad ons aller lot is droe-

viger geworden, sedert men zoo vlijtig aan het opdekken der waarheid is gegaan. De verziering is meestal mooijer; het bedrog minder vervelend. *l'Heureux tems que celui de ces fables!* riep VOLTAIRE, en het ware te wenschen, dat hij het wat beter gevoeld had, de leelijke Spotter! hij zou er zoo velen niet uitgekleed hebben. Hij zou niet medegeholpen hebben aan het afbreken onzer schoone luchtpaleizen, aan het verwoesten onzer heerlijke Eldorado's. Arme tijden! In plaats van wonderdieren en wonderkrachten - natuurlijke historie en physica, in plaats van toovenarij - goochelboeken. Wat heeft de poëzij al niet verloren: geen vogel fenix meer, zich in zijn ambergraf van geurig hout verbrandende en uit zijne asch herlevende; geen salamander meer in het vuur ademende; geen ceder meer te weliger groeijende, naarmate hij meerder gedrukt wordt. In spijt van het Engelsche wapen, geen éénhoorn meer, geen vliegende draak, geen Basiliscus. *Monsieur le Baron* DE BUFFON en meerdere liefhebbers van zijn' stempel hebben al deze geslachten uitgeroeid; nijd en moord blazende tegen alle illusiën, is het alsof zij eenen grooten maaltijd van al deze gedierten hebben aangerigt. Het zou een schoon onderwerp voor eenen belangrijken roman kunnen zijn: *Nera, of de laatste der Zeemeerminnen*. - De familiehaat van het geslacht der Natuuronderzoekers en der edele Zeebewoonsters kon er treffend in geschetst worden. En wat zijn wij op een aantal punten beter dan onze vaderen onderrigt! De padden zijn niet vergiftig, en hebben geen' diamant in het voorhoofd (het was anders eene schoone allegorie, eene moreele waarheid); de walvisch is geen visch en JONAS heeft in een' haai gezeten; de ooijevaars dragen hunne zwakke ouders niet, als AENEAS, op den rug; de olifanten gelijken meer op menschen dan de apen; men moet niet gelooven, dat de jakhalzen de prooi des leeuws opsporen, - dit alles hebben die Heeren ons geleerd, en voor al de schoone wonderdieren, die zij ons hebben weggenomen, gooijen zij ons eenige ellendig verdroogde Mammouten en Ichtyosauri en Mastodonten naar het hoofd, waarvan wij álles gelooven moeten wat zij ons verkiezen te vertellen. Ik betwist het nut dier wetenschappen niet. Maar maken ze ons hart niet koud? De schoone Natuur blijft naauwelijks schoone Natuur, als men haar zoo koelbloedig geclassificeerd en geanatomiseerd heeft. Sla ze op, die boeken der natuurlijke historie, met hunne klassen, orden, familiën, geslachten, soorten, met hunne natuurlijke en kunstmatige stelsels - gij zult er te vergeefs naar een vroom en hartelijk woord van bewondering en verrukking zoeken. Waarlijk, men heeft de wonderdoende Natuur te veel ontcijferd, te veel met passers, ontleedmessen, tabellen en vergrootglazen nageloopen.

GÖTHE (of een ander, maar ik meen dat het GÖTHE was) sprak uit mijn hart toen hij microscopen en vergrootglazen met zijn anathema trof; ons oog, dacht GÖTHE of die andere, ons oog en ons schoonheids-gevoel zijn slechts ingerigt en geschikt om de schoonheid dier wereld te begrijpen, die onder het bereik onzer zinnen valt. Daarom moeten wij ons zelven het onregt niet doen, ons in eene wereld te begeven, waarvoor wij geen' zin, geene sympathie hebben; die ons, aan andere proportiën gewend en voor andere vormen ingerigt, leelijk moeten voorkomen; en inderdaad, daar is voor mijn gevoel iets ondankbaars, iets onbescheidens in, in het bezit dezer groote aarde, nog dátgene te vervolgen wat buiten onze heerschappij ligt: eene nieuwsgierigheid, die wij dan ook gewoonlijk met walging, afschuw of ontzetting boeten. Of gevoeldet gij niet een akelig mengsel dezer drie gewaarwordingen, toen de oxygeen-microscoop u de verschrikkingen van een' droppel water vertoonde, en sidderen deed voor de afgrijsselijke gedrogten, die er zich in bewogen? Voor mij, het geluk van des morgens met een blij gelaat mijne lampet aan te grijpen, en het heldere frissche water op mijne handen te gieten, heeft veel van deszelfs bekoorlijkheid verloren, sedert ik het klare vocht als het vehikel dier horreurs heb leeren beschouwen; sedert ik niet kan nalaten, aan die monsters te denken met schorpioen-staarten en meer dan griffioen-klaauwen gewapend, die er elkander in bestrijden[1]. Lieve medemenschen! wat is uw gevoel, als gij denkt, dat gij bij iederen tred duizend moorden begaat, bij iederen zucht duizend heirlegers verplaatst, met iedere ademhaling gansche benden inademt, dat de kus der min er duizenden verplettert, ja wat meer is, dat gij in iedere porie uwer huid eene gastvrijheid uitoefent, waarbij die van HATEM, wiens tent honderd poorten had, niets is? Ik voor mij wenschte niet te weten, dat ik zoo overgoedertieren ben. Waarlijk, Vrienden! dat alleven is niet uit te houden. Bedenkt het toch! misschien heeft er op dit oogenblik een tournooi plaats in de hoeken van uw' mond, of eene bataille op den rand van uw oor. Misschien, Mejufvrouw! viert het uitschot der oneindig kleinen een bachanaal op uw' smetteloozen hals; misschien, Hooggeleerde! gaat er eene rij van dartele ijdeltuitjes ten dans in de plooijen van uwe kin! - Bah! het is afschuwelijk! hoe dit gebroed afgeschud? hoe dit krioelend heelal

(1) Sedert men begonnen is de insekten-wereld te beschaven, waarvan de Heer BERTOLOTTO met zijne Industriëlles een verheven voorbeeld gegeven heeft, is er ten minste een lichtstraal van troost gekomen. En wanneer de Maatschappij tot Zedelijke Verbetering en het Matigheids-genootschap der Infusoria zullen zijn opgerigt, is het te verwachten, dat de Oxygeen-Microscoop ons vreedzamer tooneelen zal kunnen aanbieden.

ontloopen? Helaas! aantrekkingskracht en middelpunt-schuwende kracht - de onverbiddelijke Wetenschap zegt het - verbieden het u. Zalige tijd toen gij het niet wist! Toen kondt gij in uwe gedachten schoon, zuiver, *alleen* zijn - maar gij hebt van den Boom der Kennis gegeten, en zijt u zelve een afschuw geworden; ik voor mij geloof dan maar liever aan ‘de Enckhuizer Seemaremin!’

Ziedaar voor de Natuur. Hoe ging het met de Geschiedenis? Ook dáár moest, tot in kleinigheden toe, de waarheid, de koude waarheid, hardnekkig vervolgd worden. Ik keur goed, dat nieuwe onderzoekingen aan een' SARDANAPALUS regt laten wedervaren, en veranderingen maken, niet minder gewigtig als die van den *Médecin malgrè lui*, als hij het hart van de linker- naar de regterborst verplaatste - maar, bij voorbeeld! De ton van DIOGENES is een klein hutje geworden, alsof de slechtste ton niet ruim zoo aardig was als het kleinste hutje der wereld. Van de wolvin, die ROMULUS en REMUS zoogde, is een gemeen vrouwspersoon gemaakt. DAVID was zoo klein niet, en GOLIATH niet zoo heel groot. Men bedoelt het Hebreeuwsche, als men van ERASMUS zegt, dat hij 12 jaren oud was, vóór hij het A, B, C, kende; de pannekoeken, die Czaar PETER te *Zaandam* at, waren zoo'n gemeen gebak niet, en zijn scheepstimmeren was juist niet veel; en dan van al die steden, gesticht door mannen, die op die plek nooit geweest zijn; en al die mooije gezegden, die zoo mooi niet waren, en waar iets anders mede bedoeld was; en dan die heerlijke gezangen, welke geen' dichter gehad hebben; en dan! die bekrompenheid om getallen te ratificeeren; LEONIDAS verdedigde *Thermopylae* wel met slechts 300 Spartanen, maar daar waren nog andere honderden bij, dat geene Spartanen waren; in plaats dat ST. URSULA met elf duizend maagden den marteldood onderging, onderging zij dien met geene elf duizend maagden; wat en hoeveel waren het er dan? - en dan dat uitlagchen, als wij medelijden hebben, b.v. met TASSO en PETRARCHA, door te zeggen: de een had het zoo hard niet te *Ferrara*, en de andere was niet zoo heel verliefd. - Zie, indien een geestig schrijver gezegd heeft, dat de historie niets anders is dan eene fabel, waaromtrent men overeenkomt; waarom zijn er dan zoo vele spelbrekers, die ons met een' duivelschen grimlach overal iets ontnemen, iets veranderen, iets verknoeijen? - ik geloof, dat dit alles nuttig is - maar ik zou er bij kunnen schreijen - eilieve! geef mij dat kleine boekje eens aan; dáár, van den rand dier canapé. Ik dank u. ‘Daer was eens een Koning en eene Koningin....’

Nog iets. Weet gij wat mij verbaast? dit: dat, terwijl onze tijd er zoo op uit is, om alle vorige geschiedschrijvers en overleveraars beschaamd te zetten voor het minste krulletje, dat zij te veel of

te scheef gemaakt hebben, diezelfde eeuw alles in het werk stelt' om hetgeen onder hare oogen gebeurt, zoo veel mogelijk opgesierd en mooi gemaakt tot de nakomelingschap te brengen. Wij, die op álles medailles slaan, op álles Ode's maken, álles ten breedste uitmeten en zoo pittoresk mogelijk voorstellen, die in de bewondering van ons zelve schrijven en zingen, en alles als in het vuurwerk onzer opgewondenheid zetten; wij, die aan alles eene romaneske, eene ridderlijke tint geven; - wij nemen det goede voorgeslachten zoo ernstig te biecht, en vallen hun zoo hard, omdat zij hier en daar de Helden en de Wijzen wat in het *Held en Wijze zijn* geholpen hebben, omdat zij hier en daar een lichtje, een bloempje, een pareltje, een gordijntje hebben aangebragt. Het is onbillijk.

‘Daer was eens een Koning en eene Koningin, die so bedroeft waren,’ etc.

HILDEBRAND.

1837.

Wenken van Goethe, over het Duitsche tooneel en de Duitsche tooneeldichters.

ECKERMANN verhaalt, dat, toen GÖTHE hem aan zijne behuwddochter voorstelde, hij de woorden bezigde: ‘Hij is ook zulk een theater-kind als gij, OTTILIE!’ en er, zich tot hem wendende, bijvoegde: ‘Mijne dochter verzuimt geen' avond.’ Wie onzer, mijn Lezer! zoude niet met ECKERMANN geantwoord hebben, dat hij dit gelden liet, zoo lang men goede stukken gaf, maar dat het niemand te vergen was, slechte bij te wonen? GÖTHE echter dacht er anders over: ‘Ik vind het juist goed,’ hernam hij, ‘dat men niet weg kan gaan als een stuk ons verdriet, en men dus gedwongen is ook het slechte te hooren en te zien. Daardoor wordt de afkeer van het slechte eerst regt levendig en krijgt men een zoo veel duidelijker begrip van het goede. Het lezen brengt dit niet te weeg: wanneer een boek ons mishaagt, leggen wij het ter zijde; maar in den schouwburg moeten wij de proef doorstaan.’ Indien GÖTHE nog leefde, ik zou hem hebben uitgenoodigd, twintig voorstellingen in de Hollandsche Schouwburgen onzer dagen bij te wonen, hij zoude mij na het zien der eerste allerhoffelijkst hebben verzekerd, dat.... maar ik beloofde u zijne wenken over de Duitsche kunst mede te deelen; ter zake!

‘Ik betwijfel,’ zeide GÖTHE eens, toen er over het Fransche tooneel in tegenoverstelling van het Duitsche gesproken werd,

‘ik betwijfel, dat het Duitsch publiek ooit zoo helder zal leeren zien, zoo juist leeren oordeelen als het Fransche of het Italiaansche. Dit wordt grootendeels verhinderd door de gewoonte onzer schouwburg-bestuurders, allerlei stukken door elkander te geven. In dezelfde zaal, waar wij gisteren *Hamlet* zagen, zien wij heden *Staberle*, en waar ons morgen *de Tooverfluit* zal verrukken, wil men ons overmorgen in de kluchten van *het Nieuwe Zondagskind* behagen doen scheppen. Daardoor ontstaat eene verwarring in het oordeel des publieks, eene vermenging der onderscheidene soorten, die het nooit leert begrijpen, noch op haren regten prijs schatten. En heeft elk bovendien niet zijne individuëele eischen en zijne persoonlijke wenschen, met welke hij zich weder naar de plek begeeft, waar deze vroeger vervuld werden? Van denzelfden boom, van welken hij gisteren vijgen plukte, wil hij die morgen weder plukken, en zoude een zeer knorrig gezigt zetten, indien er in den nacht wilde pruimen aan waren gewassen. Houdt iemand echter van wilde pruimen, die wendt zich tot de doorn-bosschen.

‘SCHILLER had een heerlijk plan, een' bijzonderen Schouwburg voor het Treurspel te laten bouwen, en elke week een stuk, alleen voor mannen, te laten opvoeren. Doch de verwezenlijking van dat ontwerp eischte eene groote Residentie, en er was bij ons geen denken aan.’

In zeker u bekend Land, Lezer! schijnt men het oordeel des publieks door tegenstelling te willen scherpen, en doet daarom, zoodra MELPOMENE verdwenen is, THALIA optreden; ja in zekere, u bekende stad heeft de gemeene klucht *Kloris en Roosje* het regt verworven het geliefd treurspel *Gysbrecht van Aemstel* op te volgen. HOOFTS *Warenar* moest wijken voor die zoutelooze dubbelzinnigheden; misschien wel uit eerbied voor de zeden, om het, volgens sommigen ergerlijke van een meesterlijk en weergaloos verhaal vol natuurlijkheid, dat die navolging van PLAUTUS versiert. Doch ik dwaal af; laat mij tot mijn onderwerp terugkeeren, door de verklaring, welke GÖTHE gaf van de aanstootelijkheden, die onze overkiesche tijdgenooten tot in de stukken van MOLIÈRE hebben gevonden. ECKERMANN achtte die voor het publiek, zoo als hij het kende, te natuurlijk, en vroeg GÖTHE, of dit niet aan de al te groote verfijning der zoogenaamde ideale literatuur van eenige Auteurs viel toe te schrijven?

‘Neen,’ hernam GÖTHE,’ het spruit uit onze maatschappij zelve voort. Hebt gij ooit kunnen begrijpen, waarom men onze jonge meisjes in den schouwburg brengt? zij passen er volstrekt niet in, zij passen in het klooster, de schouwburg is slechts voor mannen en vrouwen bestemd, die kennis van menschelijke zaken hebben

Toen MOLIÈRE schreef waren de meisjes in het klooster, en hij behoefde zich over den indruk, dien hij op deze maken zoude, volstrekt niet te bekommeren.

‘Daar het ons echter bezwaarlijk gelukken zal, er onze jonge meisjes uit te weren en men niet zal ophouden stukken te geven, die flaauw en daarom juist voor deze gepast zijn, zoo gedraag u verstandig, doe als ik en ga er niet heen.’

Ik wil GÖTHE liever nog eene wijl over MOLIÈRE doen spreken, dan de schijnbare tegenstrijdigheid tusschen dezen raad en zijn eerste gevoelen op te lossen, of mij te verdiepen in het onderzoek, of onze bet-overgrootmoeders ooit den schouwburg bezochten eer zij gade en moeder waren geworden; of de kuische TESSELSCHADE ooit het verhaal van RITSERT (HOOFTS *Warenar*) hoorde, eer zij gehijlikt was. - ECKERMANN had MOLIÈRE een groot, rein mensch genoemd.

‘Ja,’ hernam GÖTHE, ‘een *rein* mensch, dat is het eigenlijke woord, dat men, van hem sprekende, moet bezigen; aan hem is niets verbogen noch verschaafd. En dan zijne grootheid! Hij beheerschte de zeden van zijnen tijd, terwijl onze IFFLANDS en KOTZEBUES zich door die van den hunnen lieten beheerschen, en er door begrensd en belemmerd werden. MOLIÈRE kastijdde de menschen, door dat hij hen teekende zoo als zij waren.’

Geloof daarom niet, dat GÖTHE de betrekkelijke verdiensten der twee genoemde Duitsche tooneeldichters voorbijzag; zoo iemand, hij erkende het goede, waar hij het aantrof; hij had van zich zelven naar waarheid getuigd:

> Dass kein Name mich täuscht, dass mich kein Dogma beschränkt.

ECKERMANN prees, in zijne tegenwoordigheid, een paar stukken van KOTZEBUE, welke hij had zien spelen: *de Bloedverwanten* en *de Verzoening*. Hij roemde vooral in dezen den helderen blik door hem op het werkelijk leven geslagen, de gelukkige greep der belangrijkste zijden van hetzelve en de bij wijle kernachtige, doorgaans ware voorstelling. GÖTHE gaf hem gelijk. ‘Wat zich twintig jaren lang staande houdt,’ zeide hij, ‘en de liefde des volks vóór zich heeft, moet wel iets wezen. Wanneer KOTZEBUE in zijnen kreits bleef en zijne krachten niet te boven ging, dan schreef hij gewoonlijk iets goeds. Het ging hem als CHODOWIECKY: de burgerlijke tooneelen gelukten ook dezen volkomen; zoodra hij echter Romeinsche of Grieksche helden wilde teekenen, kwam er niets van te regt.’

‘Daar, zoo als ik vroeger zeide,’ voer GÖTHE voort, ‘niemand de velerlei soorten van tooneeldicht juist onderscheidt, zijn de stukken van KOTZEBUE en IFFLAND, dikwijls hoogst onbillijk, berispt en gelaakt. Men kan echter lang wachten eer er weder een paar zoo populaire talenten komen.’

IFFLANDS *Oude Vrijers* werden geprezen; ECKERMANN had die weinige dagen te voren zien spelen, en betuigde, dat dit stuk hem waarlijk bevallen had. ‘Het is zonder twijfel zijn beste,’ zeide GÖTHE, ‘het is het éénige, waarin hij van het prozaïsche tot het ideale klimt.’

Hij noemde zijnen vriend toen nog eenige goede stukken van KOTZEBUE op, en zeide, dat zelfs onder deze *de beide Klingsbergen* uitmuntten. ‘Het valt niet te ontkennen,’ voegde hij er bij, ‘hij heeft in zijn leven veel medegemaakt en goed rondgekeken.’

Het schijnt den Duitschers als ons in dezen tijd aan bekwame schrijvers van blijspelen en tooneelspelen te ontbreken (ons ontbraken zij, helaas! in bijna alle tijdvakken onzer letterkunde); elk wil in verzen, elk wil treurspelen schrijven.

‘Geest,’ merkte GÖTHE aan, ‘geest en nu en dan eenige poëzij mag men onzen nieuweren tragischen dichters niet ontzeggen; maar den meesten ontbreekt de gaaf, op eene gemakkelijke wijze menschen te schilderen alsof zij leefden; die lieden streven naar iets, dat hunne krachten te boven gaat, en ik zou hen in dat opzigt *geforceerde* Talenten willen noemen.’

‘Ik geloof niet,’ hernam ECKERMANN, ‘dat zulke Dichters een stuk in proza zouden kunnen schrijven, en houde het er voor, dat dit de ware proefsteen van hun talent zoude zijn.’ GÖTHE gaf hem gelijk, en voegde er bij, dat de verzen hunne dichterlijke stemming verhoogden, of misschien deden geboren worden.

Ik wil niet toepassen, Lezer!

‘Slechts zóó lang,’ zeide GÖTHE bij eene andere gelegenheid, ‘slechts zóó lang heb ik inderdaad belang in het tooneel gesteld, als ik er eenen practischen invloed op kon uitoefenen. Het was mijn lust, het geheel een' hooger trap te doen bereiken, en ik sloeg bij de vertooningen minder acht op de stukken, dan op het meer of minder juiste spel der acteurs. Wie *tooneelspelers* vormen wil, moet een *onuitputtelijk geduld* bezitten. Wat ik berispelijk vond, teekende ik in dien tijd des avonds aan, en zond den volgenden morgen den regisseur dat blaadje, - bij de wederopvoering van het stuk kon ik zeker zijn, dat die feilen werden vermeden, om het gezag, dat ik toen over hen had. Ik eischte welligt veel van hen; boven alles eene groote vrijheid van geest: want ik hield het er voor, dat in dit opzigt de tooneelspelkunst geene uitzondering maakt van de overige kunsten; eene vrije stemming des kunstenaars doet ons wel te moede zijn, terwijl deze ons, indien hij zelf bang is, inderdaad angstig maakt. Deze vrijheid is gewoonlijk het deel des kunstenaars, wanneer hij zijne zaak meester is; van dáár, dat de schilderijen der Nederlandsche schilderschool ons in zulk eene aangename stemming brengen, die schilders stellen het dagelijksche leven voor, dat zij volkomen kenden; elk

hunner was heer over zijne stof. Ten einde ons in den tooneelspeler die vrijheid van geest verrukte, moet hij door studie, phantasie en natuurlijkheid zijne rol volkomen meester zijn, moeten alle ligchamelijke middelen hem ten dienste staan, en eene zekere jeugdige energie hem ondersteunen; studie zonder verbeelding is niet genoeg, en verbeelding en studie zonder natuurlijkheid even min. De vrouwen daarentegen doen het meeste door verbeelding en temperament. Zóó dacht ik er toen, zóó denk ik er nóg over; maar ik heb nu geen' lust meer den schouwburg te bezoeken. Ik zoude het gebrekkige moeten aanzien zonder het te mogen verbeteren; en dat is mijne zaak niet.

‘Met het lezen van tooneelstukken gaat het mij niet beter. De jonge Duitsche Dichters zenden mij gedurig Treurspelen; maar wat wil men dat ik daarmede uitvoer? Ik plagt de Duitsche stukken slechts te lezen, om te weten, of ik die konde laten opvoeren; overigens waren zij mij onverschillig. En wat heb ik in mijne tegenwoordige betrekking aan de stukken dezer jonge lieden? Voor mij zelven win ik er niets bij te lezen, hoe men *niet* had moeten schrijven, en den jongen Dichter kan ik bij eene zaak, die reeds gedaan is, van geen nut hoegenaamd zijn. Wanneer zij mij, in plaats van hunne gedrukte stukken, het plan van een stuk zonden, zoo konde ik ten minste zeggen: schrijft het *al* of schrijft het *niet*, of schrijft het zóó, of schrijft het anders, dan stak er nog eenige zin in dat zenden, en het zoude van eenig nut kunnen zijn.’

‘De dichterlijke beschaving heeft zich zóó zeer verbreid, dat het van middelmatige verzenmakers krioelt. Wanneer er ten minste een enkele onder was, die boven allen uitstak, de wereld eischt tegenwoordig iets buitengewoons!’ De wereld heeft geen ongelijk, Lezer!

Zie hier hoe de tooneelstukken van PLATEN door den Duitschen dichter werden gewogen - en, zal ik zeggen, te ligt bevonden? oordeel zelf.

‘Zij dragen blijken van den invloed, dien CALDERON op dezen dichter uitoefent; ze zijn over het algemeen geestig en in zekeren zin voltooid; maar hun ontbreekt een specifiek gewigt, eene zekere zwaarte van gehalte. Zij zijn niet van dien aard, dat zij in het gemoed des lezers een diep en voortdurend belang wekken; zij roeren de snaren van ons binnenste slechts ligt en voorbijgaande aan. Zij gelijken den kurk, die, op het water drijvende, geen' indruk maakt, maar door de oppervlakte gemakkelijk gedragen wordt.

De Duitscher eischt eenen zekeren ernst, eene zekere hoogheid van doel, eenen zekeren rijkdom des gemoeds, waarom SCHILLER dan ook door allen zoo hoog wordt geschat. Ik heb geen' den minsten twijfel aan de degelijkheid van PLATENS karakter, maar waarschijnlijk komt dit, door eene onderscheidene wijze de kunst

te zien, in zijne stukken niet aan het licht. Hij ontwikkelt eene fijne beschaving, veel geest, treffend vernuft, en laat misschien als kunstenaar weinig te wenschen over; maar dit is, vooral bij ons Duitschers, niet genoeg.

Over het algemeen heeft een schrijver het gezag, dat het publiek hem toekent, het gewigt, dat het aan zijne werken hecht, aan zijn persoonlijk karakter en niet aan de kunst van zijn talent dank te weten. NAPOLEON zeide van CORNEILLE: *S'il vivait, je le ferais Prince!* - en hij las hem niet. Daarentegen las hij RACINE; maar van dezen zeide hij het niet.'

Een woord over LESSING. ECKERMANN had *Minna von Barnhelm* gelezen, en zeide, dat men beweerd had, dat LESSING een koud verstandsmensch geweest was, maar dat hij in dit stuk zoo veel hart en gemoed, zoo veel beminnelijke natuurlijkheid en onbekrompen wereldbeschaving had gevonden als men wenschen kan.

'Gij kunt u voorstellen,' hernam GÖTHE, 'hoe dit stuk op ons jonge lieden werkte, toen het in dien donkeren tijd verscheen. Het was inderdaad een schitterend luchtverschijnsel. Het maakte ons opmerkzaam, dat er nog iets hoogers bestond, dan alles, waarvan men in het toenmalige flaauwe literaire tijdvak eenig begrip had. De twee eerste bedrijven zijn waarlijk een meesterstuk van expositie, waaruit men veel leerde, en waaruit nog altijd veel te leeren valt.

'Wel is waar, wil niemand in onzen tijd meer iets van expositie weten; levendigheid van handeling, die men weleer in het derde Bedrijf verbeidde, wil men nu reeds in het eerste Tooneel aantreffen, en men bedenkt niet, dat de poëzij iets van de zeevaart heeft, in zóó verre namelijk, dat men eerst van wal steken, en eerst op zekere hoogte in zee moet zijn, eer men met volle zeilen kan voortsnellen.'

Een andermaal gaf GÖTHE zijn ongenoegen te kennen over de onbillijke eischen van zekere beoordeelaars, die niet tevreden waren met hetgeen LESSING geleverd had.

'Wanneer men,' zeide hij, 'de stukken van LESSING met die der Ouden vergelijkt en de eerste gebrekkig en ellendig vindt, wat zal men dan zeggen! - Beklaag toch den buitengewonen mensch, dat hij in zulk een' erbarmelijken tijd leefde, welke hem geene betere stof aanbood, als die het onderwerp zijner stukken uitmaakt. Beklaag hem, dat hij in zijne *Minna von Barnhelm* zich moest bezig houden met de verschillen tusschen Saksers en Pruisen, dewijl hij niets beters vond. - Dat zijn arbeid altijd eene polemische strekking had en hebben moest, lag ook in de ellende van zijnen tijd. In *Emilia Galotti* rigtte hij zijne pijlen op de Vorsten, in *Nathan* op de Priesters.'

De zucht voor platen en prenten is in onzen tijd wel eens voor iets kinderachtigs uitgekreten, GÖTHE was zoo kinderachtig, Lezer! hij zag gaarne fraaije lithographiën, fraaije houtsneden en fraaije gravures, navolgingen van beroemde schilderijen of spelingen van schertsend vernuft. Maar eene kunstbeschouwing was bij hem iets anders dan zwijgend staren - naar den naam van den meester zoeken - aanwijzen: ‘dat is aardig,’ - of uitroepen: ‘hé, hoe vreemd!’ - hij sprak dan over den meester, of over het onderwerp, over de technische verdiensten der uitvoering, of over de hoogere verdiensten der voorstelling; wanneer ten onzent zulke lessen over kunst werden gegeven, onze schilderschool zoude niet alleen door *navolging der natuur* uitmunten! Veelligt geef ik u later eenige proeven van zijne wijze kunst te zien; wat mij thans tot dien uitstap verleidde, was het oordeel van GÖTHE over SHAKESPEARE, bij gelegenheid dat hij ECKERMANN een engelsch plaatwerk liet zien, dat kleine schetsen uit elk stuk van den Brit inhield, waardoor de hoofdinhoud en de voornaamste tooneelen aanschouwelijk werden gemaakt. ‘Op deze wijze,’ zegt ECKERMANN, ‘zagen wij al de onsterfelijke Treurspelen en Blijspelen, als de optogt eener maskerade, onzen geest voorbijgaan.’ En het was ditmaal niet de verdienste der uitvoering, van welke gij bij ervaring weet, dat zij geenen onbepaalden lof verdient, indien gij als wij die *Illustrations by* THOMPSON, *from Designs by* THORSTON bezit - het was de schepper van al de karakters, welke GÖTHE boeide:

‘Men schrikt,’ zeide hij, ‘wanneer men die prentjes doorziet. Dan wordt men eerst regt gewaar, hoe oneindig rijk en groot SHAKESPEARE is! Er is immers geen roersel van het menschelijk leven, dat hij niet geschetst en verklaard heeft! En hoe ongedwongen en hoe vrij!

‘Men kan over SHAKESPEARE eigenlijk niet spreken, alle redenering is ongenoegzaam. Ik heb hem in mijnen *Wilhelm Meister* nu en dan aangeroerd; maar dat beduidt weinig. Hij is geen tooneeldichter; aan het tooneel heeft hij nooit gedacht, het was voor zijnen grooten geest veel te eng; ja zelfs de gansche zigtbare wereld was hem te eng.

‘Hij is al te rijk, zijne kracht heeft iets geweldigs. Een scheppende geest’ (wij zijn vleijender voor onze vernuften dan GÖTHÉ het voor zich zelven was; maar hoe vertaalt gij *productive Natur?*) ‘een scheppende geest mag jaarlijks slechts een stuk van hem lezen, wanneer hij niet op hem te gronde wil gaan. Ik deed wèl, dat ik hem door mijne *Götz von Berlichingen* en *Egmont* van mijn' hals schoof; en BYRON deed zeer wèl, dat hij geen' te grooten eerbied voor hem had en zijn' eigen' weg ging. Hoe veel treffelijke Duitschers zijn niet aan hem te gronde gegaan, aan hem en CALDERON!

‘SHAKESPEARE,’ voer GÖTHE voort, ‘geeft ons in zilveren schalen gouden appelen. Door het bestuderen zijner stukken krijgen wij wel de zilveren schaal; maar wij hebben er slechts aardappelen in op te disschen, dát is het leelijke!’

Wij schrijven geene lofrede op GÖTHE en gaan daarom dit nieuwe bewijs, hoe hoog hij ware verdiensten bij anderen schatte, met stilzwijgen voorbij; doch hij noemde zoo even zijnen *Egmont:* hinderde het u nooit, dat het karakter van dezen zoo historisch-onwaar is? Indien ja, vergelijk BILDERDIJK over de historische waarheid in treurspelen met deze verdediging van GÖTHE, hij bragt haar in het midden over MANZONI sprekende:

‘Aan MANZONI ontbreekt niets, dan dat hij zelf niet weet welk een goed dichter hij is, en welke regten hem als zoodanig toekomen. Hij heeft veel te veel eerbied voor de Geschiedenis, en voegt daarom bij zijne stukken gaarne eene reeks van bewijzen, in welke hij aantoont, hoe trouw hij de bijzonderheden der Historie gevolgd is. Welk een vergeefsche arbeid! Zijne feiten mogen historisch zijn, zijne karakters zijn het zeker niet, even zoo weinig als mijn *Thoas* en mijne *Iphigenia* het zijn. Geen dichter heeft ooit de historische karakters gekend, welke hij deed optreden; wanneer hij die gekend had, zoude hij die moeijelijk zoo hebben kunnen gebruiken. Het is de taak des dichters, naar de aandoeningen, welke hij wil te weeg brengen, den aard der karakters in te rigten, of te wijzigen. Wanneer ik EGMOND had geschetst zoo als de geschiedenis hem vermeldt, vader van een dozijn kinderen, dan zoude het publiek zijn ligtzinnig handelen allerongerijmdst hebben gevonden. Ik moest dus eenen anderen EGMOND hebben, die meer met zijne daden en met mijn dichterlijk doel harmoniëerde, en die is, zoo als CLÄRCHEN zegt, *mein* EGMONT.

‘En waartoe zouden er dan Poëten zijn, indien zij louter de Historie van een' geschiedschrijver hadden te herhalen? De dichter moet verder gaan, en ons, zoo veel mogelijk, iets hoogers en beters geven. De karakters van SOPHOCLES hebben allen iets van de hooge ziel des grooten dichters, even als die van SHAKESPEARE iets van de ziel van dezen. En zóó behoort het, en zóó moet men dichten. Ja, SHAKESPEARE gaat nog verder, en maakt zijne Romeinen tot Engelschen; en dat ook met regt, want anders had zijne natie hem niet begrepen.

‘Ook dáárin,’ voer GÖTHE voort, ‘ook dáárin waren de Grieken groot, dat zij minder acht sloegen op de getrouwheid van een historisch feit, dan op de wijze, op welke de Dichter het behandelde. Tot ons geluk bezitten wij aan *Philoctetes* een heerlijk voorbeeld, welk onderwerp elk der drie groote Treurspeldichters behandeld heeft, en SOPHOCLES eindelijk het best. Het voortref-

felijk stuk van dezen Dichter is gelukkigerwijze geheel tot ons gekomen, terwijl men van den *Philoctetes* van AESCHYLUS en EURIPIDES fragmenten heeft gevonden, uit welke genoegzaam blijkt, hoe zij hun onderwerp hebben behandeld. Wanneer mijn tijd het mij toeliet, zoo zoude ik deze stukken restaureeren, even als ik het den *Phaeton* van EURIPIDES gedaan heb; het zoude mij geen onaangenaam en nutteloos werk zijn.

'Bij dit onderwerp was de taak hoogst eenvoudig: namelijk PHILOCTETES met den boog van het eiland *Lemnos* te halen. Maar de wijze, waarop dit geschiedde, dat was de zaak des Dichters; dáárin konde elk de grootte zijner vinding toonen en de een den ander overtreffen. Het is ULYSSES, die hem halen zal; maar zal hij door PHILOCTETES al of niet herkend worden, en waardoor zal hij onkenbaar wezen? Zal ULYSSES alleen gaan, of zal hem iemand vergezellen, en wie zal zijn togtgenoot wezen? Bij AESCHYLUS is de reisgezel onbekend, bij EURIPIDES is het DIOMEDES, bij SOPHOCLES is het de zoon van ACHILLES. En verder, in welken toestand zullen zij PHILOCTETES aantreffen...? Zal het eiland bewoond of onbewoond zijn, en indien men het bewoond onderstelt, zal dan een medelijdend gemoed zich zijner hebben aangetrokken of niet? En zoo honderd andere dingen meer, welke alle van de willekeur des Dichters afhingen en door wier keus of verzuim de een boven den anderen zijne hoogere wijsheid aan den dag konde leggen. Dáárin schuilt de kunst, en zóó moesten ook de hedendaagsche dichters het beschouwen, en niet altijd de vraag op de lippen hebben, of een onderwerp reeds behandeld werd of niet, waardoor zij onophoudelijk in het Zuiden en Noorden naar ongehoorde gebeurtenissen zoeken, die dikwijls barbaarsch genoeg zijn en dan ook slechts als feiten treffen. Maar het is waar, door eene meesterlijke behandeling van een eenvoudig onderwerp iets te maken, dat eischt geest en talent, en dááraan ontbreekt het hun.'

Ge zult mij veelligt van grilligheid beschuldigen, Lezer! zoo ik van dat woord over het Grieksche Treurspel eensklaps tot de lievelinge onzer dagen, de Italiaansche Opera, overspringe; maar veelzijdigheid is eene der hoofdverdiensten, die ik in GÖTHE bewonder: zie er een bewijs van deze in. Hij behoorde niet tot die lieden, die u met een' zekeren trots betuigen, dat zij nooit in de Opera gaan; elke kunst boezemde den grooten kunstenaar belang in; alles wat menschelijk was, trok de aandacht van den mensch bij uitstekendheid. De bekende opera van ROSSINI, *Mozes*, was in *Weimar* ten tooneele gevoerd; men berispte het onderwerp, en prees en berispte de muzijk beurteling; GÖTHE uitte het volgend gevoelen:

'Ik begrijp niet, goede Kinderen! hoe gij onderwerp en mu-

zijk van elkander scheiden, en elk voor zich genieten kunt. Gij zegt, dat het onderwerp niet deugt, maar dat gij dit vergeten hebt, om u in de heerlijke muzijk te verheugen. Ik bewonder waarlijk de inrigting van uw wezen, hoe uwe ooren in staat zijn, streelende toonen op te vangen, terwijl het sterkste aller zintuigen, uwe oogen, door de ongerijmdste voorwerpen geplaagd worden.

'En dat uw *Mozes* toch inderdaad al te ongerijmd is, zult gij niet loochenen. Zoodra de gordijn wordt opgehaald, staat het volk dáár en bidt! - Dat is zeer ongepast. Er staat geschreven: 'wanneer gij bidden wilt, ga in uwe binnenkamer en sluit de deur achter u digt.' Op het tooneel moet, mag men niet bidden.

'Ik zou u een' geheel anderen *Mozes* geschreven hebben en had het stuk geheel anders laten beginnen. Ik had u eerst getoond, wat de kinderen *Israëls*, bij zware dienst, van de dwingelandij der Egyptische Voogden moesten lijden, opdat het later te aanschouwelijker wierde, welke verdiensten MOZES zich bij zijn volk verwierf, door het uit den schandelijken druk te bevrijden.'

ECKERMAN verhaalt, dat GÖTHE voortging aldus in den historischen geest van het onderwerp de gansche opera om te werken, alles vol geest en leven, tot verbazing van den talrijken gezelschapskring, die niet wist, wat meer te bewonderen: den vloed zijner gedachten of den rijkdom zijner vinding. Het gesprek rolde te vlug voort, zegt hij, om het later op te teekenen; doch hem heugde nog de dans der Egyptenaars, welken GÖTHE, na de verzwonden duisternis, ten vreugdebewijs over het weêrgeschonken licht, inlaschte.

'Wat ik in goede luim en al schertsend,' zeide GÖTHE eenige dagen later, 'over *Mozes* gezegd heb, weet ik niet meer; want zóó iets gebeurt geheel onbewust. Maar zóó veel is zeker, dat ik eene Opera slechts dán met genoegen zie, wanneer het onderwerp even zoo volkomen is als de muzijk, zoodat beide met elkander gelijken schred houden. Vraagt ge mij nu, welke Opera ik goed vind, dan noem ik u *der Wasserträger;* want hier is het onderwerp zóó volkomen, dat men haar zonder muzijk louter als tooneelstuk zou kunnen geven en het publiek het met genoegen zoude zien. Het belangrijke van eenen goeden grondslag wordt, óf door de Componisten niet begrepen, óf het ontbreekt hun gewoonlijk aan Poëten, die kennis van zaken hebben en hem met de bewerking van goede onderwerpen te hulp komen. Wanneer *der Freyschütz* niet zulk een goed onderwerp was, zoude het der muzijk moeite hebben gekost, aan de Opera den toeloop der menigte te bezorgen, dien zij nu heeft, en men moest daarom KIND ook eenige eer laten wedervaren.

'Even als een Dichter, die voor het tooneel wil schrijven, ken-

nis van het tooneel hebben moet, opdat hij de middelen moge kunnen wegen, die hem ten dienste staan, en hij in het algemeen wete wat hij doen en laten moet, zoo mag het den opera-componist niet aan kennis van poëzij ontbreken, opdat hij in staat zij, het slechte van het goede te onderscheiden, en hij zijne kunst niet aan iets ongenoegzaams verspille.

CARL MARIA VON WEBER had de *Euryanthe* niet moeten componeren; hij had dadelijk moeten zien, dat dit eene slechte stof was, waaruit zich niets goeds liet wachten. Dezen kennersblik mogen wij bij elken componist als een vereischte zijner kunst onderstellen.'

Vergun mij te gelooven, dat uw geduld, Lezer! mij bij eenige algemeene opmerkingen, waarmede ik dit opstel besluiten wil, zal vergezellen. ECKERMANN vroeg GÖTHE eens, hoe een stuk wezen moest, om voor het tooneel geschikt te zijn?

'Het moet symbolisch wezen,' antwoordde deze, 'dat wil zeggen: elke daad moet op zich zelve belangrijk zijn, en op eene nog belangrijkere doelen. De *Tartuffe*, van MOLIÈRE, is in dat opzigt een groot voorbeeld. Denk slechts aan het eerste Bedrijf, welk eene expositie is dat! Alles is, van het begin af, hoogst zinvol, en doet iets nog gewigtiger vermoeden, dat volgen zal. De expositie van LESSINGS *Minna von Barnhelm* is ook voortreffelijk; maar als die van den *Tartuffe* is er slechts ééne in de wereld, zij is het grootste en beste van hetgeen er in die soort bestaat.'

Zij spraken over de stukken van CALDERON.

'Bij CALDERON,' zeide GÖTHE, 'vindt gij dezelfde theatrale volkomenheid. Zijne stukken zijn geheel voor de planken geknipt; er is geen trek in, die niet voor de bedoelde werking berekend is. CALDERON is dat genie, hetwelk te gelijk het grootste verstand bezat.'

'Het is zonderling,' hernam ECKERMANN, 'dat de stukken van SHAKESPEARE geene eigenlijke theaterstukken zijn, daar hij die alle toch voor zijn theater geschreven heeft.'

'SHAKESPEARE,' hervatte GÖTHE, 'schreef die stukken zoo als zijne natuur hem die ingaf, en zijn tijd en de inrigting van den toenmaligen schouwburg viel hem niet lastig door veel te eischen; men ontving ze met welgevallen, zoo als SHAKESPEARE ze gaf. Wanneer SHAKESPEARE echter voor het Madridsche hof of voor het tooneel van LODEWIJK XIV geschreven had, zoude hij zich waarschijnlijk naar een' strenger tooneel-vorm hebben geschikt. Maar dat hij hiertoe niet verpligt was, is geenszins te beklagen; want wat SHAKESPEARE als theaterdichter voor ons verloren heeft, dat heeft hij als dichter in het algemeen gewonnen. SHAKESPEARE is een groot Psycholoog, en men leert uit zijne stukken, hoe het den mensch te moede is.'

Verdichtselen der Rabbijnen.

(*Naar* I. d'Israeli, *Esq.* D.C.L.F.S.A.)

De *Talmud* is dikwijls genoeg van zijne ernstige zijde beschouwd, om den penning eens om te keeren, en de vrolijke te doen zien; - hij biedt ruime gelegenheid tot een opstel van dien aard aan, zonder dat men zijne toevlugt behoeft te nemen tot de grove onkieschheden en onzedelijke uitspraken in dat beruchte boek vervat. Het houdt eene uitgebreide verzameling van verdichtselen, leerzame verhalen en aardigheden in; vele munten uit door geestigheid, andere schitteren van eene verbeelding, die hunne Oostersche afkomst waarborgt. Sommige laf-kinderachtige hebben geen ander doel, dan hunne jonge leerlingen te vermaken. Toen men eenen Rabbijn vroeg, waarom er zoo vele dwaasheden in zulk een boek waren opgenomen, antwoordde hij, dat de Ouden de gewoonte hadden, hunne voorlezingen door muzijk te doen begeleiden en afwisselen; maar dat de Rabbijnen, in wier scholen men geene muzikale instrumenten had, deze vreemde verdichtselen hadden uitgevonden, om de aandacht op te wekken. Er stak vernuft in die aanmerking; indien alle Rabbijnen het bezaten, zij zouden zich niet vruchteloos kwellen door mystische interpretatiën te zoeken voor louter dwaasheden

In 1711 gaf een Duitsch Professor in de Oostersche talen, Dr. EISENMENGER, in twee dikke kwarto-deelen zijn: *Jodendom ontsluijerd*, in het licht; een zure arbeid, die ten doel had: de Joodsche Overleveringen belagchelijk te maken.

Ik kies het verhaal van een vreesselijk gevaar, waarin Koning DAVID door den Duivel gebragt werd. Toen de Koning eens was uitgereden, om te jagen, verscheen Satan hem in de gedaante eener ree. DAVID schoot een' pijl op hem af, maar miste zijn doel. Hij vervolgde de gewaande ree in het land der Philistijnen. ISBI, de broeder van GOLIATH, herkende in den Vorst den jongeling, die den reus van dien naam verslagen had. Hij bond hem vast, en nek en hielen van zijn' vijand tot elkander buigende, legde hij hem onder eene wijnpers, om hem dood te drukken. Een wonder redt DAVID. De aarde onder hem werd zacht en ISBI konde geen' wijn uit hem persen. Dien avond verscheen eene duif, wier vleugelen met zilver overdekt waren, zigtbaar ontsteld in de Joodsche Vergadering, en gaf klaarblijkelijk te kennen, dat de Koning van *Israël* in gevaar was. ABISAI, een van des Konings raadslieden, vraagt naar DAVID, hoort, dat hij afwezig is en weet

niet, wat hij beginnen zal; want, volgens de *Mishna* (den tekst van den *Talmud*) mag niemand des Konings paard berijden, noch op zijn' troon zitten, noch zijn' schepter zwaaijen. De school der Rabbijnen veroorloofde echter het nemen dezer vrijheden in gevaarlijke lijden. Daarop springt ABISAI op DAVIDS paard, en (met eene Oostersche metaphore) liep het land der Philistijnen oogenblikkelijk naar hem toe. Aan ISBI'S huis gekomen, vindt hij er ORPA, de moeder van deze, zittende te spinnen. Den Israëliet gewaar wordende, grijpt zij haar spinnewiel en werpt het hem naar het hoofd, om hem te dooden; maar daar zij hem niet raakt, verzoekt zij hem het haar terug te brengen. Hij deed dit juist niet, maar gaf het haar op zulk eene wijze weder, dat zij nooit meer om haar spinnewiel vroeg. Toen ISBI dit zag, en bemerkte, dat DAVID, schoon aan hals en voeten gebonden, nog onder de wijnpers lag, kreet hij: 'Nu zijn er twee, die mij willen verdelgen!' Daarom smeet hij DAVID hoog in de lucht en stak zijne speer in den grond, zich verbeeldende, dat DAVID er op neêr zou vallen en dood zijn. Maar ABISAI sprak den toovernaam uit, waarvan de Talmudisten veelvuldig gebruik maken, en de kracht van dit woord deed DAVID tusschen hemel en aarde zweven, zoodat hij niet nederviel! Eindelijk echter vereenigen zich beide tegen ISBI, en in aanmerking genomen, dat twee jonge leeuwen één' leeuw kunnen dooden, kost het hun niet veel moeite, zich van den bloeder van GOLIATH te ontslaan.

SALOMO, een ander geliefkoosd held der Talmudisten, komt in een fraai Arabisch vertelsel voor. Die Koning was een adept in de toovenarij, en een mannelijke en een vrouwelijke duivel stonden altijd gereed hem op zijne wenken van dienst te zijn. Het is opmerkelijk, dat de Arabiers, die veel van SALOMO te verhalen hebben, hem altijd voor een' toovenaar uitmaken. Hij had allerlei avonturen met ASCHMEDAI, den vorst der duisternis, en zij speelden elkander, de koning en de duivel, menigen leelijken trek en braken wederzijds om strijd hun woord. Een der merkwaardigste is deze: toen de koning zich eens meester gemaakt had van den zegelring des duivels en ASCHMEDAI zelf aan ketenen gelegd, bood de gevangene aan, eene goddelooze vraag, hem door SALOMO gedaan, te beantwoorden, mits deze hem zijn' zegelring terug gave en zijne keten slaakte. De onbescheiden nieuwsgierigheid van SALOMO verleidde hem tot het begaan dier dwaasheid. Dadelijk zwolg ASCHMEDAI den Monarch in; en zijne vleugelen uitslaande, zoodat zij het uitspansel des hemels aanraakten, terwijl een zijner voeten op de aarde bleef staan, spuwde hij SALOMO uit, vier honderd mijlen van zich. Dit werd zóó in het geheim uitgevoerd, dat niemand iets van de zaak vernam. ASCHMEDAI nam daarop de ge-

daante van SALOMO aan, en zat op zijnen troon. Van dat uur af zeide SALOMO: ‘Dit voordeel heeft de mensch dan van al zijnen arbeid,’ volgens Ecclesiastes I: v. 3[(1)]; en met dat *dit* bedoelde hij, zegt de eene Rabbijn, zijn' wandelstaf, terwijl een ander beweert, dat hij er zijne gescheurde kleederen onder verstond. Want SALOMO ging van huis tot huis bedelende; en waar hij kwam uitte hij deze woorden: ‘Ik, de prediker, was Koning over *Israël* in *Jeruzalem*.’ Eindelijk voor den Raad verschenen en nog altijd die opmerkelijke woorden herhalende, zonder er iets toe of af te doen, zeiden de Rabbijnen: ‘Hier steekt iets achter, want een krankzinnige blijft zich in zijn vertelsel niet gelijk.’ Zij vroegen den kamerling, of de Koning hem dikwijls deed roepen, en hij antwoordde hun: ‘Neen!’ Zij zonden daarop naar de Koninginnen, of de Koning hare vertrekken bezocht, en zij antwoordden: ‘Ja!’ De Rabbijnen deden haar daarop boodschappen, dat zij acht moesten geven op zijne voeten; want de voeten der duivelen zijn gelijk aan hanepooten. De Koninginnen onderrigtten hun, dat zijne Majesteit altijd op pantoffels kwam, maar haar omarmde op dagen, wanneer de wet dit verbood. Er kwam berigt van nog grooter gruwel, des Konings moeder, BATHSEBA, aangedaan, die door haren gewaanden vorstelijken zoon bijna verscheurd was. Toen vergaderden de Rabbijnen in aller ijl, en den bedelaar met zich nemende, gaven zij hem den ring en de keten, in welke de groote Magische naam gesneden was en voerden hem naar het paleis. ASCHMEDAI zat op den troon, toen de echte SALOMO binnen trad; maar hij gaf dadelijk een' schreeuw en vlood weg. Echter was SALOMO tot zijn' dood toe voor den Vorst der duisternis bevreesd en liet zijn bedde bewaken door de helden *Israëls*, die allen het zwaard aan hunne heup hadden, van wege den schrik des nachts. Cantica III: 7, 8.

Er steekt zeer dikwijls veel humor in hunne verdichtselen, als in de volgende schets van de zeden en gewoonten eener gevloekte stad, die met alle geregtigheid den spot dreef. Er waren in *Sodom* vier Regters, die leugenaars en beschimpers aller geregtigheid heeten mogten. Wanneer iemand den ezel van zijnen buurman een oor had afgesneden, zeiden zij tot den eigenaar: ‘Laat hem den ezel behouden totdat het oor weêr is aangegroeid, opdat hij hem u terugzende zoo als gij dien verlangt.’ Wanneer iemand zijn' buurman gewond had, bevalen zij den gekwetste hem eene belooning te geven, dewijl hij hem eene ader had gelaten. Voor het overgaan van zekere brug werd eene schatting geëischt; maar wanneer iemand verkoos door het water te waden of een' omweg te maken,

(1) Engelsche Vertaling.

om het geld te besparen, werd hij tot een' dubbelen tol veroordeeld. ELEAZAR, de dienstknecht van ABRAHAM, kwam derwaarts en zij wondden hem. Toen hij voor den Regter gebragt was en deze hem beval, den man, die hem eene ader liet, eene belooning te geven, wierp ELEAZAR eenen steen op den Regter en wondde hem; waarop de Regter tot hem zeide: 'Wat beduidt dit?' ELEAZAR hernam: 'Geef hem, die mij wondde, de belooning, die ge mij schuldig zijt voor de wonde, die ik u toebragt.' Het volk dier stad had eene bedstede, in welke zij de reizigers deden liggen, die hun om eene rustplaats vroegen. Indien een van deze te lang was voor dit leger, hieuwen zij zijne beenen af; indien hij korter was dan de bedstede, rekten zij hem uit van het hoofd- tot het voeten-einde. Wanneer een bedelaar in deze stad kwam, gaf elk hem een stuk gelds, waarop de naam des gevers stond; maar zij wilden hem geen brood verkoopen, noch vergunden hem te ontsnappen. Wanneer de bedelaar dan stierf, - en wat kon hij anders? - dan kwamen zij allen tot hem en elk nam zijnen penning terug. Deze verdichtselen zijn zeldzame vindingen van scherpen spot en grievende boosaardigheid, met eenigen humor gekruid. Men zegt, dat sommige der beroemde uitspraken van SANCHO PANZA aan den *Talmud* ontleend zijn.

ABRAHAM heeft den naam, ijverzuchtig te zijn geweest op zijne vrouwen, en hij bouwde voor haar eene betooverde stad. Zoodra de ijzeren woningen van deze gereed waren, zette hij er haar in. De muren waren zóó hoog en de verblijven zóó duister, dat men in de gansche stad geene zon konde zien; maar hij gaf haar eene schaal vol paarlen en juweelen, die in deze donkere stad een licht verspreidden, gelijk aan dat der zon. NOACH had, naar het schijnt, in de ark geen ander licht dan juweelen en paarlen. Toen ABRAHAM naar *Egypte* reisde, voerde hij eene kist met zich. Aan het tolkantoor eischten de beambten het inkomend regt. ABRAHAM zoude volgaarne betaald hebben, maar vroeg hun de kist niet te openen. Zij eischten eerst den tol, waarmede kleederen belast waren, dien ABRAHAM hun betaalde; maar toen dachten zij, door zijn gereedelijk voldoen, dat er wel goud in kon wezen. ABRAHAM stemt er in toe, het inkomend regt voor goud te betalen. Zij vatten nu argwaan op, dat er zijde in stak; ABRAHAM was gewillig den tol van zijde of fijne paarlen te betalen; en ABRAHAM getroostte zich eene schatting te voldoen, als ware er ter wereld niets kostbaarders dan hetgeen hij met zich voerde. Toen besloten de beambten echter, de kist te openen en te onderzoeken. En zie, zoodra de kist geopend was, kwam dat juweel van menschelijke schoonheid, dat aan het Land van *Egypte* zoo veel spels maakte, SARA zelve, te voorschijn! De jaloersche ABRAHAM had, om hare schoonheid te verbergen, haar in die kist gesloten.

In die fantastische droomen der Rabbijnen heeft de gansche Schepping iets zonderlings, uitgebreids en reusachtigs. De Werken der Oostersche volken zijn vol van dergelijke beschrijvingen, en de Theogonie van HESIODUS en de veldslagen der Engelen van MILTON zijn kleingeestig in vergelijking van deze rabbijnsche helden of rabbijnsche dingen. Met het grootste gemak worden bergen, wier hellingen met wouden bekleed zijn, uit den weg geworpen, en treden wezens aan het licht, te afgrijsselijk, om door ons gedacht te worden. Het gevleugeld monster in de Arabische nachtvertellingen, de *Roc* geheeten, is klaarblijkelijk de schepping eener rabbijnsche verbeelding; wanneer het zeer hongerig was, plagt het een' olifant te grijpen en er mede weg te vliegen. COOK vond op een eiland, digt bij *Nieuw-Holland*, het nest van een' vogel, met stokken op den grond gebouwd, dat zes en twintig voeten in omtrek had en bijna drie voet hoog was. Maar het is niet waarschijnlijk, dat eenig wereld-omzeiler ooit van die rabbijnsche vogelen, visschen en dieren, het geringste overschot of de flaauwste gelijkenis ontdekken zal.

Wanneer een hunner vogelen zijne wieken uitslaat, verdooft hij de zon. Het ei van een' ander viel uit het nest, en het wit in hetzelve brak en lijmde omstreeks drie honderd cederboomen aaneen en overstroomde een dorp. Een hunner stond niet verder dan tot het laagste gewricht zijner pooten in eene rivier, en eenige zeelieden, die het water ondiep hielden, wilden zich in den stroom baden, toen eene stem van den hemel hun toeriep: ‘Stap er niet in; voor zeven jaren liet een timmerman hier zijne bijl vallen, en nóg heeft zij den bodem niet bereikt.’

Het volgende fragment over vette ganzen is volmaakt in den stijl dezer Rabbijnen. In eene woestijn zag een Rabbijn eens een' troep ganzen, die zoo vet waren, dat de vederen haar uitvielen en de rivieren van vet overvloeiden. ‘Toen zeide ik tot haar: “Zullen wij in de andere wereld, wanneer de Messias komen zal, ons deel van u krijgen?” En ééne van haar tilde een' vleugel op, en eene andere een' poot, om de stukken aan te duiden, welke wij zouden krijgen. Wij zouden anders die ganzen geheel hebben gekregen; maar wij, Israëlieten, zullen ter verantwoording geroepen worden over die vette ganzen, omdat wij de oorzaak van haar lijden zijn. Het zijn onze ongeregtigheden, die de komst van den Messias vertraagd hebben, en deze ganzen lijden verschrikkelijk door haar overdadig vet, hetwelk dagelijks aangroeit en zal blijven aangroeijen, tot de Messias komt.’

Een trek, hoe zij TITUS, hunnen grooten overwinnaar, verfoeiden, moge dit opstel besluiten. Na het een en ander verhaald te hebben, te schandelijk om te lezen, van eenen Vorst, dien

JOSEPHUS met geheel andere verwen schildert, vertellen zij ons, dat TITUS, op zee, in een' hevigen storm, schimpend aanmerkte, dat de God der Joden slechts magtig was op het water, en dat het hem daarom gelukt was PHARAO en SISERA te verdrinken. ‘Wanneer hij sterk was geweest, hij zoude mij in *Jeruzalem* beoorloogd hebben.’ Op die lastertaal antwoordde eene stem uit den hemel: ‘Booze! er is een klein schepsel in mijne wereld, dat u zal beoorlogen.’ Toen TITUS landde, vloog eene mug zijne neusgaten in en maakte zeven jaren lang holen in zijne hersenen. Toen zijn schedel geopend werd, vond men, dat de mug zoo groot was geworden als eene duif; haar mond was van koper en hare klaauwen van ijzer. Er is vaderlandlievende wraakzucht in dat uitzinnig verdichtsel.

Lodewijk de Geer.
1587-1652.

Wie ergert zich niet, bij elke tentoonstelling van schilderijen van levende Meesters, aan de ijdelheid der onbeduidendste wezens, van het publiek den cijns te vergen hunne beeldtenis als iets merkwaardigs te beschouwen? Indien die portretten voor het minst proeven waren, hoe de kunst het onbelangrijke belangrijk weet te maken, men zoude er vrede mede hebben; maar neen, de middelmatigheid is er van bewust, dat het portret de éénige tak der kunst is, welke laag genoeg hangt, om haar voor gebrek te bewaren. Slechte historiestukken worden door de Leden van het Vorstelijk geslacht, noch door eenig Stedelijk Bestuur gekocht; - slechte landschappen en slechte zeegezigten vinden in elk aanschouwer eenen onverbiddelijken regter: want wie is blind voor de schoonheden der natuur, en wie heeft ten onzent de zee niet gezien? - Slechte genre-schilderijtjes zijn zeldzaam, want onze liefhebbers bestuderen dat kleine leven door een vergrootglas; - maar een slecht portret, wie heeft ooit een slecht portret van zich zelven gezien? Ik zonder gaarne de dichters hiervan uit, want deze zijn dikwijls ijdel genoeg, om niet zoo ijdel te wezen; opdat geen levende, wien zijne beeldtenis mishaagt, mij verdenke, dat ik hem bedoele, verwijze ik u naar BILDERDIJKS verzen over zijne portretten. Spaar u echter die moeite - dichters zijn ook geene onbeduidende wezens.

Welk een ander gevoel, dan het beschrevene, wekken echter de beeldtenissen van beroemde personen bij ons op; hoeveel levendiger wordt daardoor de indruk hunner daden of werken; hoe verklaren zij deze! want zonder een physiognomist uit de school van

LAVATER te zijn, geloof ik, dat het meir den hemel weerkaatst, dat het gelaat de spiegel der ziel is, dat de trekken van ons gelaat de plooi der gedachten van onzen geest aannemen. Wilt gij er voorbeeld en bewijs van? ik weet er geen sprekender te kiezen, geen juister te geven, dan de afbeeldingen dier reeks van groote mannen, welke het Huis van Oranje, in schaars, zoo ooit geëvenaarde opvolging van uitstekende hoedanigheden aanbood? Herinnert gij u niet, hoe hooge wijsheid en diepe staatkunde, helaas! ook kommer en verdriet u bij de beschouwing der trekken van den eersten WILLEM bewondering en deernis inboezemden? Ge waart gereed, op het gezag van MIEREVELD, MAURITS den dappere, FREDERIK HENDRIK den goede te noemen. De ridderlijke jongeling verrukte u in WILLEM II; gij laast in den adelaarsblik van WILLEM III, ondanks zijne schijnbare koelheid, wat JOHAN DE WITT er in vermoedde... waarom deze schets voortgezet? Ge zijt overtuigd, dat de tentoonstelling van portretten zulker mannen niet valt af te keuren, maar toe te juichen; ik wenschte, dat men haar algemeener konde maken; het behoort onder mijne *pia vota*, dat er geene geschiedenis des Vaderlands wierde uitgegeven, zonder dat men er afbeeldingen bijvoegde van al onze vermaardheden aan het Hof en in den Raad, op de vloot en in het leger, in kunsten en wetenschappen. Het volk zoude elke eeuw beter leeren begrijpen; want het karakter eener eeuw spiegelt zich niet alleen in opvoeding, gewoonten, kleederdragt, taal en zeden af, het is aanschouwelijk tot in het gelaat harer beroemde mannen toe: ik beroep mij op die der achttiende eeuw ten onzent, indien gij dit loochent.

Na de mededeeling van dit gevoelen over portretten, zult gij wel willen gelooven, dat ik meer belang stel in eene schoone verzameling van de beste drukken der door HOUBRAKEN vereeuwigde Helden, Grooten en Wijzen onzes Vaderlands, dan in de olieverwschilderijen, pastelteekeningen en silhouetten, die in mijne ouderwetsche kamer, tegenover en onder een' spiegel met loofwerk hangen, al de leden mijner familie voorstellende, van mijne bet-overgrootouders af. Het waren brave lieden, - de Hemel zij er voor gedankt! - maar die niets opmerkelijks verrigtten, en die ik in hunne burgerlijke deugden hoop na te volgen, zonder hun in ijdelheid te gelijken, door er mijn portret bij te voegen. Wanneer mijne kinderen mij plagen die verzameling te completeeren, misschien omdat zij op hunne beurt hij een huwelijk of eene vestiging mogen worden uitgeschilderd, spreek ik van mijn stokpaardje, het completeeren der portefeuille, waarin ik de afbeeldingen onzer Vorsten en Vernuften, onzer staatsmannen en leger-oversten, onzer geleerden en kunstenaars bewaar; hoe velen ontbreken er, helaas! nog aan, hoe vele verdienstelijken zijn door tijdgenoot en nakomelingschap vergeten!

t.o. 368

LODEWIJK DE GEER.

Het schijnt mij toe, dat men zich der vervulling van eenen heiligen pligt onttrekt, wanneer men weigert een verzuim van dien aard te herstellen, en ik aarzelde geen oogenblik het verzoek der Redactie van dit Tijdschrift gehoor te geven, om eenige woorden te voegen bij de afbeelding van een' verdienstelijk landgenoot uit de zeventiende eeuw, die eeuw van grootheid en glorie voor *Holland!* Van eene geachte hand, schreef zij mij, - beleefdelijk kennis der Noordsche talen en geschiedenis vooronderstellende in wie zich slechts door liefde voor deze onderscheidt - van eene geachte hand was haar de vertaling eener lofrede toegezonden, op den 29sten December 1829 te *Stokholm*, bij gelegenheid eener feestviering der Zweedsche Akademie, door een harer leden, den Bisschop F.M. FRANZÈN, op LODEWIJK DE GEER uitgesproken. Op de bedenking, dat de meeste feiten, in dat stuk verhaald, reeds op eene voortreffelijke wijze vermeld waren(1), stond de Heer R.V.D.V. (want waarom de vóórletteren van den naam verzwegen van iemand, die, zoo als onze Dichter bij uitnemendheid zegt, door zijne belangstelling in elk landgenoot, die zich bij vreemden beroemd maakte, bewijst

Het Vaderland in 't harte meê te dragen?)

zijne vertaling aan de Redactie af, om er in zóó verre gebruik van te maken, als zij goed achtte. Zij verzocht daarop een' der waardige afstammelingen van dien verdienstelijken Landgenoot haar zijne beeldtenis ter plaatsing in haar Tijdschrift af te staan, en was gelukkig genoeg in dat aanzoek te slagen; de schrijver van het aangehaalde Werkje heeft mijne taak gemakkelijk gemaakt.

LODEWIJK DE GEER werd 17 November 1587 te *Luik* geboren, en stamde af van een adellijk geslacht, dat, als meerdere Zuid-Nederlandsche, door de Hervorming naar *Holland* werd overgeplant. Uitvoeriger dan de schrijver dier bijdrage tot de handels-geschiedenis, is de lofredenaar in het verhaal der vlugt van den vader van onzen DE GEER naar het volk, dat terzelfder tijd voor de vrijheid van geloof en burgerlijke vrijheid streed; eene onwaarschijnlijkheid in de lading van het schip heeft den eerste die traditie misschien doen verwerpen, zij is overigens zoo geheel in den geest des tijds, dat wij haar niet met stilzwijgen mogen voorbijgaan:

'De vader van DE GEER,' zegt FRANZÈN, 'begaf zich, nadat hij zijne goederen in *Luik*, in stilte, (?) verkocht had, onder voorwendsel eener toevallig opgekomen reis, met zijn gezin naar *Maastricht*, waar een schipper, die gewoonlijk met turf naar *Rotterdam*

(1) In het Werkje: LODEWIJK DE GEER. Eene bijdrage tot de handel-geschiedenis van Amsterdam, in de zeventiende eeuw. 's Gravenhage en Amsterdam, bij de Gebroeders VAN CLEEF, 1834.

voer (lees, misschien juister, turf van *Rotterdam* bragt), hen aan boord nam. Ditmaal diende de turf ter verberging der vlugtenden. In een van die brandstof gewelfd verblijf opgesloten, waren zij op de rivier de *Maas* gedurig ter prooi aan de vrees, door de Roomschgezinden te zullen worden ontdekt! Eindelijk verraste de schipper hen met den welkomen kreet: “wij zijn in *Holland!*” En met twee zonen en zes dochteren kwam DE GEER op het dek, van een' getrouwen knecht vergezeld, en in het aangezigt des hemels en van het nieuwe vaderland vielen allen op hunne knieën, om Gode met luider stem voor hunne wonderbare redding te danken.’

‘Deze reis,’ gaat FRANZÈN voort, ‘met hare gewigtige oorzaken en gevolgen, schijnen op den jongen LODEWIJK DE GEER (toen eerst 10 jaren oud) een' onuitwischbaren indruk te hebben gemaakt, en in zijn hart dat diep godsdienstig gevoel te hebben verwekt, waarvan zijn gansche leven getuigt.’

Schoone lofspraak in weinige woorden, even waar als schoon, welker korte uitbreiding onze taak is, waarvan het gansche Werkje het voldingendst bewijs levert!

DE GEER sleet eenige jaren zijner jeugd in het huis, dat zijn vader te *Dordrecht* betrok, deed later vele reizen, en koos tot loopbaan die der wapenen of die der studiën? Neen, ondanks zijnen adel en zijn vermogen, werd hij koopman. Bewondert met mij het gezond verstand van den jongeling, die zijne eeuw zoo juist begreep, die al wat hem in zijn nieuw Vaderland omringde, zegt de schrijver van zijn leven, zoo naauwkeurig opmerkte. ‘Hij leerde er weldra den handel in zijn gansch gewigt kennen, als de bron van welvaart en leven voor het Gemeenebest,’ en DE GEERS volgend gedrag was eene meesterlijke wederlegging van het beeld, dat BILDERDIJK ons van eenen koopman ophangt. Wanneer de ridder - het ideaal van dezen - zich in den zadel wierp en zijne lans velde, streed hij, ja! voor God en zijne schoone, maar ook, om roem en land; - het doel des koopmans is de welvaart der zijnen, doch de listen des bedrogs en de kunstgrepen der baatzucht zijn zoo min trekken van het algemeen karakter van dezen stand, als rooven en branden het van dat der helden uit de middeleeuwen waren! De verlichte, aanzienlijke handelaar is de vriend der wetenschappen, de ware begunstiger der kunsten: zoo hem de kennis der eerste ontbreekt, hoe zal zijn geest de aanrakingspunten tusschen de verstverwijderde volken weten op te sporen; indien de laatste hem onverschillig waren, hoe zoude hij die cijnsbaar kunnen maken aan zijn doel? In de zestiende eeuw deelde hij in den geloofsijver, het karakter van dien tijd; maar ook in de onze laat het Ware, noch het Heilige hem koel, want alle banden des maatschappelijken levens worden losgerukt, waar de eerbied voor bei-

den verloren is: en wat is handeldrijven anders, dan een' beschaafder vorm van leven, dan strijd voeren?

‘Onder de menigvuldige takken van den destijds zich te *Amsterdam* vestigenden wereldhandel, trok de handel met het Noorden het meest DE GEERS opmerkzaamheid,’ en *Zweden* is duur aan hem verpligt. Den oorsprong zijner betrekkingen met het volk van dien naam, met de Vorsten, welke het regeerden, slechts in ondernemingen tot zijn voordeel te zoeken, ware hem onregt doen; want

> GUSTAAF, de tweede AUGUST, en heerscher binnen *Rome*,

(zoo als VONDEL, - wat den laatsten titel betreft, meer dichterlijk dan waar - zong), bekleedde er den troon, en het kon DE GEER niet onverschillig zijn, of en wanneer, zoo als dezelfde Zanger het meesterlijk uitdrukte:

> De diamante knoop van 't maghtig Roomsch verbont,
> Most entlick zwichten voor den Koninclijken degen.

Indien dus al de kennis van mijnen en ertsen, DE GEER misschien erfelijk eigen, de eerste aanleiding waren, dat zijne aandacht zich tot *Zweden* bepaalde, de talrijke weldaden, die dat Rijk hem dank weet, hadden edeler bron, dan louter zucht naar voordeel. Zich te *Amsterdam* gevestigd hebbende, waar hij het bekende huis met de hoofden bewoonde en herbouwen liet, had hij in 1617 meer dan eenig ander koopman dier toen bloeijende wereldstad tot eene geldleening bijgedragen, welke GUSTAAF ADOLF er door een' zijner gezanten beproefde en verkreeg; het woog zwaarder bij de HOPES dier dagen, dat de leener een Christelijke held was, dan dat het arme *Zweden* weinig gegronde uitzigten op hooge renten aanbood! Twee jaren later, strooide hij er de zaden, die nog in volgende eeuwen vruchten droegen, eene der weldaden, welke (volgens NIERMEIJER) binnen het bereik des grooten handelaars liggen! LODEWIJK DE GEER pachtte in 1619 een' eigendom der Zweedsche Kroon, *Finspong* geheeten, waarop hij eene gebrekkige ijzersmelterij vond; ‘van die pacht,’ zegt FRANZÈN, ‘dagteekent voor de metaalbewerking in dat Rijk een nieuw tijdvak, tallooze verbeteringen in dien arbeid, welke hem alleen regt zouden geven op een deel der lauweren, die in het eerste derde der zeventiende eeuw den Zweedschen naam bekroonden.’ Laat mij elk, wien mijn onderwerp niet koel liet (en wie verlangt niet te weten, hoe de goederen van DE GEER in *Zweden* weldra die van verscheiden kleine Duitsche Vorstendommen overtroffen! hoe hij in de ridderschap van *Zweden* werd opgenomen, hoe hij zich waardig maakte, dat in 1829 een gedenkpenning te zijner eer geslagen werd, met het om-

schrift: *His amat hospes civisque haberi*) mogen verwijzen naar de meesterlijk geschetste *Handelsverrigtingen* in het meergemelde Werk, blz. 25-57. De voortreffelijke Schrijver, wiens naam het publiek meent te hebben geraden, was, indien het zich niet bedriegt, door zijne verwantschap met het aanzienlijk geslacht der in *Zweden* gevestigde DE GEERS, meer dan iemand in staat, zijnen grooten voorvader regt te doen. De lezer zal er in het hoofdstuk: *Hulpvloot*, bladz. 58-88, getiteld, de bescheiden vinden over de uitrusting eener hulpvloot in de Hollandsche havens, op kosten van DE GEER, welke in den oorlog door *Zweden* in 1644 tegen *Denemarken* gevoerd, met de Hollandsche vereenigd, de kans ten voordeele van *Zweden* deed overslaan, den vrede van *Brumsebro* (1645) tot stand deed komen, en den Munsterschen (1648) bevorderde. ‘Treffend voorbeeld,’ roept MALLET, bij het gewagen van dit feit, uit, ‘treffend voorbeeld van het overwigt, dat de handel tegenwoordig den volken geeft, die hem hunne krachten wijden! Een Rijk, door de Natuur tot eene zeemogendheid bestemd, had een' eenvoudig burger eener handeldrijvende republiek te duchten!’

En het beeld van dien man, wiens asch in ons midden rust - hij stierf te *Amsterdam*, 19 Julij 1652 - ontbrak tot nog toe aan de verzameling der afdruksels van beroemde Mannen; de Redactie biedt het hiernevens haren lezers aan. ‘Bij mannelijke deftigheid, toekent het achtbaar gelaat een' zachten ernst, en het oog een' helderen en doordringenden blik,’ vindt gij er niet iets verheven-een-voudigs in? Wij vertrouwen, dat het u zal uitlokken, ook de schets der *Laatste levensjaren, Denk- en handelwijze* en *Levensbijzonderheden*, bl. 89-103, met belangstelling te lezen, en dat gij dan met FRANZÈN van hem zult zeggen: ‘Niet dan ten halve zoude men zijner nagedachtenis regt laten wedervaren, door slechts in het vak van handel en nijverheid van zijne werkzaamheden te gewagen. Zijn naam behoort der Geschiedenis, en prijkt er met een godsdienstig licht omschenen, niet alleen omdat hij, in al zijne ondernemingen tot eene hoogere magt opziende, zich zelven aan hare leiding toevertrouwde, maar dewijl hij zigtbaar een werktuig in de hand der Voorzienigheid was ter bevordering der heilige zaak, voor welke GUSTAAF ADOLF en zijne veldoversten zegevierend streden.’

De tydt heeft nimmer wechgenomen
Den naem en 't overschot der vromen;
Want nadat zij zijn overleên,
Blinckt hunne deught voor ieder een.

VONDEL.

Mengelingen.

Het Groot-Winglebury tweegevecht.

Het getrappel van vier paarden en de praatjes van even zoo vele postillons voor het Logement *het Wapen van Winglebury*, waren de éénige geluiden, welke op eenen zomermiddag van het verledene jaar, in de hoofdstraat van het stadje *Groot-Winglebury*, de stilte afbraken, die in hare muren heerschte, luttel oogenblikken vóór het tijdstip, waarop de Londonsche diligence moest aankomen. Een half dozijn straatjongens, die naar de praatjes van de postillons stonden te luisteren, en een klein getal leêgloopers, die zwijgend het schoppen der paarden gadesloegen, voor de diligence bestemd, behoeft naauwelijks te worden vermeld; al had men slechts ééns in zijn leven zien inspannen, weet men, dat die stoffaadje tot het tooneel behoort.

Eensklaps hoorde men van verre de schelle toonen van eenen hoorn, en toen een gedruisch, alsof hemel en aarde vergaan zouden; het was de Londonsche diligence, die over de slecht geplaveide straat kwam aanrollen, - *Groot-Winglebury* moest een' voortreffelijken stads klokkenist nahouden, dat de klok nooit stil stond, trots het dagelijks daverend gedruisch van dat rijtuig. - De portierglazen werden neêrgelaten en de vensterramen opgeschoven; er was geene rust meer voor stalknecht noch huisknecht, de postillons hadden het druk, de leêgloopers hadden het druk en de straatjongens het drukst van allen; - toen volgde er een losmaken en ontgespen van kettingen, riemen en koorden zonder einde, een wegtrekken van willige paarden en een voortduwen van onwillige, en eindelijk het openen eener portierdeur en het neêrslaan eener trede. ‘De Dame, die achter op de bank zit,’ zeide de conducteur. ‘Mevrouw! wees zoo goed af te stijgen,’ vervolgde de knecht uit het logement. ‘Is er eene vrije kamer open?’ vroeg de Dame. ‘In overvloed!’ hernam eene vrouwelijke stem.

‘Er is niets voor u dan deze koffers, Mevrouw?’ vroeg de conducteur. ‘Niets anders,’ hernam de Dame. Daar werden de portierglazen weder opgetrokken en nu stegen de conducteur en de koetsier op. ‘Alles in orde,’ klonk het, en weg was de diligence.

‘THOMAS! breng de Dame op N°. 25,’ riep de hospita.

‘Ja, Jufvrouw!’

‘Deze brief is zoo even gebragt voor den Heer op N°. 19. De looper uit *de Roode Leeuw* bragt hem - hij vroeg geen antwoord.’

‘Brief voor u, Mijnheer!’ zeide THOMAS, den brief op de tafel van N°. 19 neêrleggende.

‘Voor mij?’ zeide N°. 19, van het venster tredende, uit hetwelk hij het tooneel, dat wij zoo even beschreven, had gadegeslagen.

‘Ja, Mijnheer!’ (logementsknechts spreken altijd in afgebroken volzinnen) ‘ja, Mijnheer! de looper uit *den Rooden Leeuw*, Mijnheer! - de Jufvrouw zeî N°. 19, Mijnheer! - ALEXANDER TROTT, *Esq.*, Mijnheer? luidt uwe kaart niet zoo, Mijnheer?’

‘Ik heet TROTT,’ hernam N°. 19, het zegel opbrekende. ‘Ge kunt gaan, THOMAS!’ De knecht liet de gordijn neêr en haalde de gordijn weder op - een echte JAN moet iets doen, eer hij de kamer verlaat - schikte de glazen op eene kleine tafel, die in een' hoek stond, in orde, schoon zij niet in wanorde stonden, wischte het stof van een' stoel, waar geen stof op was, wreef zich luid in de handen, ging steelsgewijze naar de deur en verdween.

Het was duidelijk te zien, dat er iets in den brief stond, dat, zoo het hem, die dezen ontving, al niet verraste, echter ten hoogste onaangenaam was. Mr. ALEXANDER TROTT wierp hem op tafel, en nam hem weêr op en ging door de kamer, zorgvuldig altijd in het midden der ruiten van het tapijt tredende, en beproefde zelfs een deuntje te fluiten; maar dit mislukte hem geheel. Het ging niet. Hij wierp zich op een' stoel, en las den volgenden epistel met luider stemme:

> ‘In *den Rooden Leeuw*.
> *Groot-Winglebury*.
> Woensdag morgen.
> MIJNHEER!
> Zoodra ik uw opzet ontdekte, verliet ik ons kantoor, en volgde u. Ik ken het doel uwer reize; dat doel zult gij nooit bereiken.
> Ik heb op dit oogenblik hier geen' vriend, op wiens geheimhouding ik rekenen kan. Het zal echter geen beletsel voor mijne wraak zijn. Evenmin als ik dulden zal, dat EMILY BROWN blootgesteld worde aan de baatzuchtige aanzoeken van eenen fielt, die hatelijk is in hare oogen, en verachtelijk in

die van elk ander mensch; evenmin wil ik de geheime aanvallen van eenen lagen parapluie-maker uitstaan.
Mijnheer! - van de kerk van *Groot-Winglebury* voert een voetpad door vier weiden, naar eene afgelegen plek, den stedelingen bekend onder den naam van *Stiffuns Acre* -'
(Hier sidderde Mr. TROTT.)
'Ik zal u dáár morgen ochtend, twintig minuten vóór zes ure, alléén verbeiden. Mogt ik teleurgesteld worden in de hoop u dáár te ontmoeten, zoo zal ik mij zelven het genoegen gunnen u met eene rijzweep een bezoek te geven.
HORACE HUNTER.
P.S. In de Hoogstraat woont een geweermaker, en men pleegt geen buskruid te verkoopen als de avond gevallen is - gij verstaat mij.
P.P.S. Gij zult best doen, morgen ochtend geen ontbijt te bestellen vóór wij elkander gesproken hebben. Ligt konden het onnoodige kosten zijn.'

'Razende plaaggeest! ik voorzag dit!' borst de verschrikte TROTT uit. 'Ik zeide het vader altijd: zoodra ge mij op dien togt uitzendt, zal HUNTER mij als de wandelende Jood vervolgen. Het is erg genoeg zoo als het is, met toestemming der ouderen en zonder toestemming van het meisje te trouwen; maar wat zal EMILY van mij denken, zoo ik ademloos bij haar kome, hijgende van vrees aan dezen helschen salamander ontvlugt? Wat *moet* ik doen? Wat *kan* ik doen? Wanneer ik naar de stad' (*Londen*) 'terugkeer, ben ik voor altijd onteerd - verlies het meisje en, wat meer is, verlies het geld bovendien. Zelfs wanneer ik met de diligence naar de BROWNS reed, zoude HUNTER mij in eene postchais volgen; en wanneer ik naar die afgelegene plek ga, dat *Stiffuns Acre*, dan ben ik zoo goed als dood. Ik heb hem den lediman in PALLMALL'S schuttersclub vijf malen van de zes in het tweede knoopsgat van het vest zien treffen, en toen hij hem dáár niet raakte, schoot hij hem in het linkeroog.' En na die troostrijke herinnering riep Mr. ALEXANDER TROTT op nieuw uit: 'Wat moet ik doen!'

Een' geruimen tijd zat hij in sombere overpeinzingen verdiept, zijn gelaat in zijne handen verborgen. De wensch van zijn gemoed wees hem den weg naar *Londen*. Maar dan dacht hij aan den toorn van zijnen vader en het verlies van het geld, dat, volgens de belofte van Vader BROWN aan Vader TROTT, de dochter van BROWN in de koffers van den zoon van TROTT zoude storten. 'Naar BROWN,' klonk het in zijne ooren, met het donderend geluid van zijns vaders stem; maar HORACE HUNTERS brief lag vóór hem, en hij staarde zóó lang op de woorden *Stiffuns Acre*, dat de letters hem rood als vuur schenen. Toen sprong hij op en besloot een plan te volgen, dat hij oogenblikkelijk ten uitvoer bragt.

Het eerst van alles zond hij den onder-looper naar den *Rooden Leeuw*, met een mannelijk briefje aan Mr. HORACE HUNTER, inhoudende, dat hij naar zijn bloed dorstte, en zich zelven het vermaak zoude verschaffen, hem den volgenden morgen, zoo zeker als tweemaal twee vier is, te slagten. Hij schreef toen een briefje van eenen geheel anderen inhoud, en verzocht daarop hem den oppersten looper te zenden - want de waard hield er twee. - Zediglijk werd er aan de deur geklopt.

'Kom binnen,' zeide Mr. TROTT.

Een man, die slechts één oog had, en wiens wangen vuurrood waren, liet van achter de deur zijn hoofd zien, en toen Mr. TROTT hem op nieuw verzocht binnen te komen, deed hij het lijf en de beenen, die er toe behoorden, dat hoofd volgen.

'Ge zijt de opperste looper, niet waar?' vroeg Mr. TROTT.

'Ja, ik ben de opperste looper,' hernam eene schorre stem, 'dat wil zeggen, ik ben de looper van het huis; de andere is mijn looper, die voor mij boodschappen doet: zij noemen ons den oppersten en onder-looper.'

'Gij zijt een Londonner?' vroeg Mr. TROTT.

'Was huurkoetsier,' luidde het lakonisch antwoord.

'Waarom zijt gij het niet meer?'

'Omdat ik de koets omsmeet en eene vrouw drie ribben deed breken,' hernam de opperste looper kort weg.

'Weet gij waar de Mayor woont?' vroeg Mr. TROTT.

'Óf ik het weet!' antwoordde de looper, veelbeteekenend, als had hij er zijne goede redenen voor, waarom hem die woning bekend was.

'Zoudt ge daar een' brief kunnen afgeven?' vroeg TROTT.

'Wat wonder!' hernam de looper.

'Maar deze brief,' zeide TROTT, een' verfrommelden brief met eene zenuwachtige siddering in de eene hand houdende, terwijl hij vijf shillings in de andere blinken liet: 'Deze brief is anonym.'

'A - wat?'

'Anonym - de Mayor mag niet weten van wien hij komt.'

'O! ik begrijp het,' hernam de deugniet met een' schelmschen blik, zonder dat hij echter den geringsten afkeer van de boodschap blijken liet - 'best hem in het huis te werpen? hem? - en helpt het niet, dan van nacht?' en zijn eene oog staarde de kamer rond, als had hij eene dieven-lantaarn en een phosphorusdoosje gezocht. 'Maar ik zeg u,' vervolgde hij, ophoudende naar die voorwerpen te zoeken en zijn' blik op Mr. TROTT vestigende, 'ik zeg u, hij is een regtsgeleerde, en Mayor, en bij de Maatschappij van het Graafschap verzekerd. Zoo gij een' wrok tegen hem hebt, moest gij liever zijn huis niet in brand steken - waarachtig,

gij zoudt hem geene grooter dienst kunnen doen.' En hij lachte, dat hij schaterde.

Indien Mr. ALEXANDER TROTT zich in eenen anderen toestand had bevonden, zoude het zijn eerste werk geweest zijn, dien man door zijnen gelastigde de trappen af te laten schoppen of in andere woorden aan de schel te trekken en zijnen waard te verzoeken, den looper zijn afscheid te geven. Hij vergenoegde er zich echter mede de fooi te verdubbelen, en den man te verzekeren, dat de brief slechts op eene vredebreuk betrekking had. De opperste looper vertrok, nadat hij zich plegtig tot geheimhouding verbonden had, en Mr. ALEXANDER TROTT zette zich aan eenen disch van gebraden tongen, gerooste carbonaden en onderscheidene andere geregten neder, en at die met meer smaak en dronk met grooter lust Madeira, dan hij zich had durven voorstellen, sedert de ontvangst van HORACE HUNTER, ooit te zullen genieten of gevoelen.

De Dame, die uit de Londonsche diligence was gestegen, had naauwelijks N°. 25 tot haar gebruik ingerigt en eenige weinige veranderingen in hare reiskleeding gemaakt, of zij zond een briefje aan JOSEPH OVERTON, *Esquire*, Sollicitor en Mayor van *Groot-Winglebury*, waarin zij hem verzocht oogenblikkelijk bij haar te komen, om met haar over zaken van het grootste gewigt, haar betreffende, te spreken. Die waardige ambtenaar draalde niet dat opontbod te gehoorzamen; na een paar malen groote oogen te hebben opgezet, en verscheidene keeren: 'God zegene ons!' te hebben uitgeroepen, en nog op eenige andere wijzen zijne verbazing te hebben gegeven, nam hij zijnen breed geranden hoed van den knop, waaraan hij dien in zijne kleine voorspreekkamer plagt op te hangen, en ging met rassche schreden door de Hoogstraat naar het *Wapen van Winglebury*. Naauwelijks zag de hospita hem de groote zaal intreden, of zij leidde hem, zoodra hij het doel van zijn bezoek verklaard had, den trap op naar N°. 25, gevolgd door een half dozijn gedienstige knechts.

'Laat den Heer binnenkomen,' zeide de vreemde Dame, toen de vlugste der dienstbare geesten hem aandiende, en Mijnheer trad binnen.

De Dame rees van de sofa op, de Mayor trad eene schrede van de deur nader, en toen stonden zij beiden eenige oogenblikken stil, elkander als bij wederzijdsche overeenkomst aanstarende. De Mayor zag eene vrolijke, rijk gekleede vrouw van omstreeks veertig jaren vóór zich, en de Dame beschouwde een' mager man, nagenoeg tien jaren ouder, in zwarten rok en zwarte broek, met gele handschoenen en witten halsdoek.

'Miss JULIA MANNERS!' borst de Mayor eindelijk uit, 'gij verbaast mij.'

Dat is niet aardig van u, OVERTON!' hernam Miss JULIA; 'want ik heb u lang genoeg gekend, om mij over niets, wat gij ook doen mogt, te verwonderen, en gij moest voor het minst evenveel hoffelijkheid jegens mij aan den dag leggen.'

'Maar aan den haal te gaan - werkelijk aan den haal te gaan - met een' jong man?' merkte de Mayor bestraffende aan.

'Ge zoudt toch niet wenschen, dat ik werkelijk met een' oud man aan den haal ging, denk ik,' was het koele antwoord.

'En dan van mij te vergen - van alle lieden ter wereld juist mij te vergen - een' man van mijnen leeftijd en mijnen stand - Mayor der stad - zulk een ontwerp te begunstigen!' riep JOSEPH OVERTON gemelijk uit, zich in een' armstoel werpende, en Miss JULIA'S brief te voorschijn halende, ten bewijze, dat zij die dienst van hem had geëischt.

'Hoor, OVERTON!' hernam de Dame, ongeduldig, 'ik behoef in deze zaak uwe hulp en gij moet mij die verleenen. Bij het leven van dien goeden, ouden, dierbaren Mr. CORNBERRY, die, die -'

'Die u zoude getrouwd hebben, en het niet deed, omdat hij eerder stierf; en die u zijn' eigendom naliet, onbezwaard met het toevoegsel van zijn dierbaar ik,' eindigde de Mayor, op eenen sarcastischen toon, haren volzin.

'Ik wilde zeggen,' hernam Miss JULIA, 'bij het leven van den ouden, armen - dierbare, waren zijne eigendommen bezwaard met den last van uw rentmeesterschap; en al wat ik daarop wil aanmerken, is, dat ik mij nog altijd verwonder, dat hij, en niet zijn goed, aan eene uittering stierf. Toen hielpt gij u zelven; - help mij nu.'

Mr. JOSEPH OVERTON was een man van de wereld en een zaakwaarnemer; en daar hij zich eenigzins schemerachtig herinnerde, dat hij zich bij vergissing vier of vijf duizend *Pond Stlg.* had toege-eigend, kuchte hij: 'hm! hm!' - grimlachte vleijende - bewaarde eenige seconden het stilzwijgen - en vroeg eindelijk:

'Wat verlangt gij?'

'Ik zal het u zeggen,' hernam Miss JULIA, 'ik zal het u in drie woorden zeggen. Mijn waardste Lord PETER -'

'Dat is de jonge man, niet waar?' viel de Mayor in.

'Dat is de jonge edelman,' hervatte de Dame, met grooten nadruk op het laatste woord. 'Mijn waardste Lord PETER is zeer bevreesd voor de gebelgdheid zijner familie, en wij hebben het daarom beter geacht steelsgewijze te trouwen. Om alle achterdocht te voorkomen, ging hij uit de stad, om een bezoek af te leggen bij den Honourable AUGUSTUS FLAIRS, wiens landgoed, zoo als gij weet, dertig mijlen van hier ligt, van niemand dan van zijnen gelief-koosden tijgerhond vergezeld. Wij spraken af, dat ik hier alleen

in de Londonsche diligence zoude aankomen, en dat hij, zijn' tijgerhond en zijn rijtuig achterlatende, mij hier dezen middag zoo spoedig mogelijk volgen zoude.'

'Zeer wel,' merkte JOSEPH OVERTON aan, 'dan kan hij eene chais bestellen, en gij kunt zamen naar *Gretna Green* rijden, zonder dat gij de tegenwoordigheid of de tusschenkomst van een' derde behoeft, is het niet zoo?'

'Neen', hernam Miss JULIA, 'wij hebben alle reden te gelooven, - daar mijn waardste Lord PETER door zijne vrienden niet voor den snuggerste of den voorzigtigste wordt aangezien en daar zijne genegenheid voor mij hun niet ontging - dat men, zoodra zijne afwezigheid wordt opgemerkt, hem in deze rigting zal vervolgen. Om dat te beletten, en om te voorkomen, dat men ons spoor vinde, wensch ik den hospes van het Logement in den waan te brengen, dat mijn waardste Lord PETER eenigzins in zijne vermogens gekrenkt is, schoon hij niemand eenig leed doet; - en dat ik, die hij niet kent, hier zijne komst verbeidde, om hem in eene postchais naar een verbeterhuis te brengen, naar *Berwick* hij voorbeeld. Zoo ik zorg draag, mij niet te veel te lalen zien, zal het mij welligt gelukken, voor zijne moeder door te gaan.'

De Mayor dacht bij zich zelven, dat de Dame zich gerust in het openbaar konde vertoonen, zonder dat zij daarom behoefde te vreezen, dat men hunne betrekking vermoeden zoude, daar zij bijna eens zoo oud was als haar bruidegom. Hij zeide echter niets, en de Dame voer voort:

'Mijn waardste Lord PETER heeft dit gansche plan goedgekeurd; en alles, wat ik van u verlang, is, dat gij - om de lieden te vaster in dien waan te brengen - het door uwen invloed in deze stad bekrachtigt, en bij den hospes van *het Wapen van Winglebury* die krenking zijner vermogens de reden heet, waarom ik den jongen Heer medeneem. Daar het niet met het verdichtsel strooken zoude, zoo wij elkander hier spraken, vóórdat hij in de chais gebragt is, wensch ik, dat gij hem bezoekt en hem berigt, dat alles goed gaat.'

'Is hij reeds aangekomen?' vroeg OVERTON.

'Dat weet ik niet,' hernam de Dame.

'Hoe zal ik het dan te weten komen?' riep de Mayor. 'Natuurlijk zal hij den knecht zijn' eigen' naam niet zeggen.'

'Ik verzocht hem, u dadelijk na zijne aankomst alhier een briefje te schrijven,' hernam Miss MANNERS; 'en om zelfs de mogelijkheid te voorkomen, dat ons ontwerp door dit middel bekend wierd, verzocht ik hem dit anonym te doen, en in geheimzinnige termen, ten einde u het nommer zijner kamer op te geven.'

'God zegene ons!' borst de Mayor uit, van zijnen stoel opstaande,

en zijne zakken doorzoekende, ‘allerbuitengewoonst geval! - hij is aangekomen - een geheimzinnig briefje is op eene allergeheim-zinnigste wijze ten mijnent bezorgd, even vóór het uwe - ik wist eerst niet wat het beduiden moest, en zou er zeker verder geen acht op hebben geslagen. Ha! hier is het.’ En JOSEPH OVERTON haalde uit zijn' binnensten rokzak het briefje te voorschijn, door ALEXANDER TROTT geschreven. ‘Is dat de hand van zijne Lordschap?’

‘o Ja,’ hernam JULIA, ‘het goede, punctuëele schepsel! Ik heb slechts één- of tweemaal zijn schrift gezien; maar ik weet, dat hij zeer slecht en zeer scheef schrijft. Die lieve, wilde, jonge edellieden, weet gij, OVERTON! zijn -’

‘Ja, ja,’ hernam de Mayor, ‘ik zie het, paarden en honden, spel en wijn, lakkeijen, actrices en cigaren. De stal, de groene tafel, het bordeel, de herberg en eindelijk de wetgevende vergadering, zóó gaat het. Zie hier wat hij schrijft: “Mijnheer! Een fatsoenlijk jonkman in N°. 19, in *het Wapen van Winglebury*, zal morgen ochtend vroegtijdig een overijld waagstuk uitspelen” (zeer juist, hij meent zich in den echt te verbinden!) “zoo gij eenig belang stelt in de rust dezer stad en in het redden van het leven van één' of veelligt twee menschen.”.... wat duivel! bedoelt hij daarmede?’

‘Dat hij zóó zeer naar de plegtigheid verlangt, dat hij het besterven zoude, indien zij uitgesteld werd; en dat ik het welligt ook doen zoude,’ zeide de Dame met innig welgevallen.

‘o! Ik begrijp het - daar is geen zorg voor - maar het zij zoo - het leven van twee menschen - “dan zult gij hem dezen nacht doen opligten” (hoe eer hoe liever) “Wees niet bevreesd voor de verantwoordelijkheid: want morgen ochtend zal het slechts te duidelijk zijn, hoe noodzakelijk die maatregel was. Vergis u niet, N°. 19. De naam is TROTT. Geene vertraging bid ik, want leven en dood hangen van uwe vlugheid af.” - Hoe hartstogtelijk! zal ik hem oogenblikkelijk een bezoek geven?’

‘Doe dat,’ hernam Miss JULIA, - ‘en verzoek hem zijne rol goed te spelen: ik ben half bang, dat hij zich verraden zal. Beveel hem voorzigtigheid aan.’

‘Dat zal ik,’ zeide de Mayor.

‘Verzuim niet alles zelf te beschikken.’

‘Wees gerust,’ hernam de Mayor.

‘En zeg, dat ik het beter vond, dat men de chaist tegen één uur bestelde.’

‘Zeer goed,’ hervatte de Mayor, en peinzende over den ongerijmden toestand, waarin beide het lot en oude kennis hem plaatsten, verzocht hij een' der knechts zijne komst den tijdelijken vertegenwoordiger van NO. 19 aan te kondigen.

De woorden: ‘Een Heer om u te spreken,’ deden Mr. TROTT het

half geledigd glas portwijn, dat hij gereed was geheel uit te drinken, nederzetten, uit zijnen leuningstoel opstaan en eenige weinige schreden naar het venster treden, als had hij zich een middel ten aftogt willen verzekeren, indien de bezoeker het gelaat en de gedaante van HORACE HUNTER mogt vertoonen. Een blik op JOSEPH OVERTON deed echter zijne onrust bedaren. Met eene hoffelijke beweging verzocht hij den vreemdeling zich neêr te zetten. Na een weinig rinkelen met de flesch en de glazen, getroostte de knecht zich de kamer te verlaten, en JOSEPH OVERTON, den breed geranden hoed op een' stoel, die naast den zijnen stond, neêrleggende, en zijn ligchaam zachtkens voorover buigende, begon het gesprek door fluisterend te zeggen:

'Mylord!'

'Hm?' zeide Mr. ALEXANDER TROTT, op zeer luiden toon, met den zielloozen blik van een' verkleumden slaapwandelaar.

'Stil, stil,' - hernam de voorzigtige zaakwaarnemer, 'voorzeker - volkomen gelijk - titels komen hier niet te pas - ik heet OVERTON, Mijnheer!'

'OVERTON!'

'Ja, de Mayor der stad - gij zondt mij heden middag een anonym briefje met berigt....'

'Ik, Mijnheer!' borst TROTT uit, met kwalijk geveinsde verbazing; want hoe lafhartig hij zijn mogt, hij had gaarne geloochend, dat hij de auteur van dat briefje was: 'ik, Mijnheer?'

'Ja, gij, Mijnheer! zondt gij het mij niet?' antwoordde OVERTON, die deze ontkenning voor eene overdrijving van noodelooze achterdocht hield. 'Die brief is van u of hij is het niet. Indien hij van u is, kunnen wij gerust en dadelijk over den inhoud spreken. Indien hij niet van u is, heb ik natuurlijk niets meer te zeggen.'

'Toef een oogenblik,' zeide TROTT, 'het is een briefje van mij, *ik* schreef het. Wat konde ik anders doen, Mijnheer? Ik had hier geen' enkelen vriend.'

'Ge kondt niet anders,' zeide de Mayor, hem moed insprekende, 'ge kondt niet beter gehandeld hebben. Weet, Mijnheer! dat het noodzakelijk is, dat gij heden nacht vertrekt, in eene postchais met vier paarden, en hoe sneller uw koetsier rijdt, hoe beter. Gij zijt voor de vervolgingen hier niet veilig meer.'

'God zegene ons!' borst Mr. TROTT uit, doodelijk verschrikt. 'Kan zóó iets gebeuren in een Land als het onze! zulke onverbiddelijke en koudbloedige vijandschap!' en hij wischte het langs zijn voorhoofd vloeijende zweet der lafhartigheid af, en staarde JOSEPH OVERTON, aan bleek als een lijk.

'Het is zeker iets gruwelijks,' hernam de Mayor met een' grimlach, 'dat men in een vrij Land niet trouwen mag wie men wil,

zonder dat men u, als waart gij een misdadiger, achter de hielen zit. Echter in dit geval geeft, zoo als ge weet, de Dame hare toestemming en dat is toch de hoofdzaak.'

'Geeft de Dame hare toestemming?' herhaalde TROTT werktuigelijk, 'hoe weet gij dat?'

'Neen, dat is wèl,' zeide de Mayor, Mr. TROTT welwillend op den arm tikkende, 'ik heb haar lang gekend, en zoo iemand den minsten twijfel koesteren mogt of zij hare toestemming geeft, ik verzeker u, dat ik het niet doe, en dat gij het niet behoeft te doen.'

'Lieve Hemel!' zeide Mr. TROTT peinzende, 'lieve Hemel! welk een buitengewoon geluk!'

'Welnu, Lord PETER!' zeide de Mayor, opstaande.

'Lord PETER!' herhaalde Mr. TROTT.

'Ho, ho! - ik vergat; - welnu, Mr. TROTT! dan - TROTT! - zeer goed; ha, ha! - welnu, Mijnheer! de chais zal tegen half twaalf ure gereed zijn.'

'En wat zal er tot dien tijd toe van mij worden?' vroeg Mr. TROTT op angstigen toon. 'Zoude het niet meer schijn hebben, zoo ik onder zekere bewaring werd gesteld?'

'Ha!' hernam OVERTON, 'eene zeer juiste opmerking - heerlijke inval, inderdaad: ik zal oogenblikkelijk iemand bovenzenden; al boodt gij zelfs eenigen wederstand, wanneer wij u in de chais zetten, dit zoude niet kwaad zijn - houd u, als wordt gij uws ondanks weggevoerd - weet gij?'

'Voorzeker,' zeide TROTT, - 'voorzeker!'

'Goed, Mylord!' zeide OVERTON, fluisterende, 'tot dien tijd wensch ik uwe Lordschap een' goeden avond.'

'Lord, Lordschap!' borst TROTT op nieuw uit, een paar schreden achteruit tredende en in onuitsprekelijke verbazing het gelaat van den Mayor aanstarende.

'Ha! ha! - ik zie, Mylord! den onnoozele spelende, hm? - zeer juist, waarachtig, - zeer zielloozen blik - heerlijk, Mylord! heerlijk - goeden avond, Mr. TROTT, ha! ha! ha!

'Die Mayor is stellig dronken,' luidde Mr. TROTT'S alleenspraak, terwijl hij zich in eene peinzende houding achterover in zijnen stoel wierp.

'Een leeper borst dan ik in den jongen edelman verwachtte - hij gedraagt zich duivels knap -' dacht OVERTON, toen hij de trappen afging, om beneden bij de hospita de vereischte maatregelen te nemen. Dit was spoedig verrigt. Elk woord van het verdichtsel werd onvoorwaardelijk geloofd, en den éénoogigen looper onmiddellijk gelast zich naar N°. 19 te begeven, om bewaarder te zijn van den vermeenden maanzieke, totdat de klok half twaalf zoude slaan. Ten gevolge van dat bevel, wapende zich de eenigzins eccen-

trische man met eenen reusachtigen rotting, en begaf zich met zijne gewone bedaardheid van geest naar Mr. TROTT'S kamer, die hij zonder pligtplegingen binnentrad, en waar hij de wacht betrok, door zich rustig in eenen armstoel neêr te zetten. Om den tijd te korten floot hij met groote zelfvoldoening eenen geliefkoosden volksdeun.

'Wat zoekt gij hier, fielt?' borst Mr. TROTT uit, met zoo groote verontwaardiging als bij het ontrooven zijner vrijheid paste.

De looper sloeg de maat met zijn hoofd, terwijl hij Mr. TROTT met een' medelijdenden grimlach aanzag en een adagio floot.

'Speelt gij, op verlangen van Mr. OVERTON, in mijne kamer de rol van schildwacht?' vroeg TROTT, eenigzins verbaasd over het gedrag van den man.

'Bemoei u met u zelven, Jongetje!' hernam de looper bedaard, 'en spreek tegen niemand.' En hij floot weder.

'Weet wel,' borst Mr. TROTT uit, die om den wil van zijnen naam den schijn zocht te bewaren, als had hij gaarne geduëlleerd indien men het hem vergund had, 'weet wel, dat ik tegen die opsluiting protesteer; dat ik alleen omdat het vruchteloos is zich tegen de overmagt te verzetten, mij in mijn lot schik - maar dit niet doe...'

'De duivel hale u -' merkte de looper aan, veelbeteekenend zijnen rotting optillende.

'Dan onder protest,' voegde ALEXANDER TROTT er bij; zich, met groote verontwaardiging op zijn aangezigt, en met groote vreugde in zijn hart, tegenover hem neêrzettende: 'onder protest!'

'Zeker, zeker,' hernam de looper, 'zoo als het u belieft. Zoo gij tevreden zijt, ben ik het boven mate; doch praat slechts niet te veel, - het mogt u erger doen worden.'

'Erger doen worden!' riep TROTT uit, in ongeveinsde verwondering: 'de man is dronken!'

'Gij zoudt beter doen u stil te houden, Jongetje!' hernam de looper, een dreigend gebarenspel met den rotting vertoonende.

'Of gek,' voer Mr. TROTT voort, min of meer ontsteld; 'ga de kamer uit, en zeg, dat men een' ander boven zende.'

'Dat gaat niet!' hernam de looper.

'Ga de kamer uit!' schreeuwde TROTT, hevig aan de schel trekkende, want hij begon inderdaad bang te worden.

'Laat de schel met rust, ellendige maanzieke!' zeide de looper, eensklaps den ongelukkigen TROTT in zijnen stoel nederduwende en met den stok door de kamer zwaaijende. 'Houd u stil, ellendige! laat elk niet merken, dat er een gek in huis is!'

'Hij is krankzinnig! hij is krankzinnig!' borst de verschrikte TROTT uit, met een' blik vol afgrijzen op het eene oog van den roodwangigen looper starende.

‘Krankzinnig!’ hernam de looper - ‘verdoemd! ik geloof, dat hij bezeten is! Hoor naar mij, ellendige! Ha, wildet gij?’ - (een tik met den rotting op zijn hoofd, toen Mr TROTT op nieuw zijne hand naar de schelkoord uitstrekte) ‘ik betrapte u in tijds, deed ik niet?’

‘Spaar mijn leven!’ smeekte TROTT, zijne handen biddend opheffende.

‘Ik heb geen' lust u van het leven te berooven,’ hernam de looper op een' toon van minachting, ‘schoon ik geloof, dat hij, die u om het leven bragt, u eene liefdedienst zou bewijzen.’

‘Neen, neen, dat zoude hij niet,’ viel de arme Mr. TROTT driftig in, ‘neen, neen, dat zoude hij niet, ik zoude liever in leven blijven.’

‘o Zeer wel,’ zeide de looper, ‘dat hangt van den smaak af - elk zijn' wil, zoo als de man zeî, toen hij zich zelven vergaf. Al wat ik te zeggen heb is dit: gij blijft rustig in dien stoel zitten, en ik zit hier tegenover u, en zoo gij u stil houdt en geene vin verroert, zal ik u geen leed doen; maar zoo gij hand of voet beweegt eer de klok half twaalf slaat, zal ik uw gezigt zóódanig toetakelen, dat gij, zoodra gij weder in den spiegel ziet, vragen zult, of zij, die u uit de stad zagen gaan, u herkennen zullen, als gij er weêr in komt? Zit dus rustig.’

‘Dat zal ik - dat zal ik,’ antwoordde het slagtoffer der vergissing. En Mr. TROTT zat roerloos, en de looper zat roerloos, de laatste met den stok op zijne regter knie gereed toe te slaan, zoodra Mr. TROTT het wagen zoude zich te bewegen.

De volgende uren waren even verdrietig als vervelend voor beiden; de klok van den grooten kerktoren van *Groot-Winglebury* had juist tien ure geslagen, en waarschijnlijk zouden er twee en een half uur verloopen eer er uitkomst voor hen zoude komen. Gedurende een half uur verried het gedruisch, van het sluiten der winkels bene den in de straat, dat er nog levende wezens in het stadje waren en maakte Mr. TROTT'S toestand een weinig minder ondragelijk; maar toen zelfs dit ophield, en men niets hoorde dan van tijd tot tijd het geraas eener postchais, welke den voorhof opreed, om van paarden te verwisselen en dan weêr wegreed, of het gekletter van paardenhoeven achter in den stal, werd die bijna onuitstaanbaar. De looper bewoog zich nu en dan een' of twee duim, om de kaarsen van eenig overtollig was te bevrijden, maar hernam, zoodra hij dit verrigt had, zijne vroegere stelling. En daar hij van dezen of genen gehoord had, dat het menschelijk oog het onfeilbaar vermogen bezat, krankzinnigen te beheerschen, hield hij zijn éénig gezigts-orgaan gedurig op ALEXANDER TROTT gevestigd. Die ongelukkige staarde op zijne beurt zijnen bewaarder aan, totdat zijne trekken

allengs minder duidelijk werden, zijn haar minder rood en de kamer met ieder oogenblik mistiger en donkerder voor hem werd. Mr. ALEXANDER TROTT viel in eenen gezonden slaap, uit welken hij gewekt werd door een geraas op straat, en een' luiden kreet: 'De chais met vier paarden voor N°. 25;' deze werd gevolgd van een gewoel en gedruisch op straat: de kamerdeur werd met drift geopend, en Mr. JOSEPH OVERTON trad binnen, gevolgd door vier kloeke knechts en Mrs. WILLIAMSON, de breedgeschouderde hospita van *het Wapen van Wingelbury*.

'Mr. OVERTON!' borst Mr. TROTT uit, in hartstogtelijke overspanning opvliegende, 'zie dien man, Mijnheer! bedenk den toestand, in welken ik drie uren lang verkeerde - den man, dien gij zondt om mij te bewaken; het was een krankzinnige, Mijnheer! een verwoede, dolle, razende krankzinnige!'

'Bravo!' fluisterde OVERTON.

'Arme jongen!' zeide de medelijdende Mrs. WILLIAMSON, 'gekken zien altijd verstandige lieden voor gekken aan!'

'Arme Jongen!' herhaalde Mr. ALEXANDER TROTT; 'wat duivel meent gij met arme jongen! zijt gij de hospita?'

'Ja, ja!' hernam de kloeke, oude vrouw, - 'overspan u niet, arme Jongen! - houd u bedaard, om uwe gezondheid, ik bid het u.'

'Mij overspannen!' riep Mr. ALEXANDER TROTT, 'verdoemd! ik mag blijde zijn, dat ik mij nog overspannen kan; ik had ligt kunnen vermoord worden door dat éénoogige monster met rood, vuurrood haar. Hoe durft gij een' krankzinnige nahouden, Jufvrouw! - hoe durft gij een' krankzinnige nahouden, om de gasten in uw huis aan te vallen en te verschrikken!'

'Ik wil er nooit weêr een' logeren!' zeide Mrs. WILLIAMSON, een' verwijtenden blik op den Mayor slaande.

'Heerlijk! heerlijk!' fluisterde OVERTON weder, terwijl hij Mr. ALEXANDER TROTT in een' dikken reismantel wikkelde.

'Heerlijk, Mijnheer!' borst TROTT met luider stemme uit, 'het is afgrijsselijk; de herinnering alleen doet mij nog sidderen. Ik wilde liever vier tweegevechten in drie uren hebben, zoo ik de drie eerste overleefde, dan gedurende dien tijd een' krankzinnige van aangezigt tot aangezigt te zien.'

'Ga zoo voort,' fluisterde OVERTON, onder het afgaan van den trap, 'uwe rekening is betaald, en uw valies in de chais.' En toen voegde hij er luide bij: 'Nu, Jongens! Mijnheer is gereed.'

Op dit sein omsingelden de knechts Mr. ALEXANDER TROTT. Een hunner greep hem bij den regter-, een ander bij den linker-arm, een derde ging vooruit met eene kaars, en de vierde volgde hem met eene andere kaars; de looper en Mrs. WILLIAMSON maakten de achter-

hoede uit; en naar beneden ging het; terwijl Mr. ALEXANDER TROTT beurtelings in den hoogsten toon, waartoe zijne stem klimmen konde, zijn' geveinsden weêrzin te vertrekken of zijn ongeveinsd afgrijzen van een' krankzinnige te kennen gaf.

Mr. OVERTON verbeidde hem aan het portier der chais; de postillons waren reeds opgestegen, en eenige weinige stal- en huis-jongens stonden er om heen, om van het vertrek van den gekken Heer getuige te zijn. Mr. ALEXANDER TROTT'S voet was op de trede, toen hij (het flaauwe licht had hem verhinderd dit eer te doen) eene menschelijke gestalte gewaar werd, in de chais gezeten, die even als hij diep in een' mantel gewikkeld was.

'Wie is dat?' vroeg hij Mr. OVERTON, fluisterende.

'Stil, stil,' hernam de Mayor, 'partij, natuurlijk.'

'Partij!' borst TROTT uit, eene poging doende, om terug te treden.

'Ja, ja, gij zult dat spoedig bemerken, eer gij ver gereisd zijt, zoude ik meenen - maar maak eenig gedruisch, want gij zult achterdocht wekken, zoo ge mij nog meer influistert.'

'Ik wil niet in die chais gaan,' kreet Mr. ALEXANDER TROTT, tiendubbel zoo veel vrees gevoelende als hem ooit de gedachte aan HORACE HUNTER'S nabijheid inboezemde. 'Ik zal vermoord worden, - ik zal....'

'Bravo, bravo!' fluisterde OVERTON. 'Ik zal er u induwen.'

'Maar ik wil er niet in,' schreeuwde Mr. TROTT. 'Help! help! men voert mij tegen mijn' zin weg. Het is een moordplan.'

'Arme Jongen!' zeide Mrs. WILLIAMSON weder.

'Nu, Jongens! voert hem weg,' riep de Mayor, TROTT er induwende en het portier digtslaande. 'Voort, voort, zoo gaauw ge kunt, en houdt niet stil voor ge aan de volgende pleisterplaats komt - alles is in orde.'

'Het postgeld is betaald, TOM!' riep Mrs. WILLIAMSON, en weg ging de chais, snel genoeg, om ten minste veertien mijlen per uur af te leggen met Mr. ALEXANDER TROTT en Miss JULIA MANNERS, beide diep in een' mantel gewikkeld.

Gedurende de eerste twee of drie mijlen zat Mr. ALEXANDER TROTT in den eenen hoek van het rijtuig gedoken, en zijne geheimzinnige reisgenoot in den anderen, Mr. ALEXANDER TROTT meer en meer in zijnen hoek kruipende, naar mate hij zijn' reisgenoot meer en meer uit den zijnen voelde naderen. Hij trachtte te vergeefs in de duisternis, iets dat naar het woedend gezigt van den vermeenden HORACE HUNTER zweemde, te onderscheiden.

'Thans mogen wij spreken,' zeide zijn reisgenoot, 'de postillons kunnen ons zoo min hooren als zien.'

'Dat is HUNTERS stem niet!' - dacht ALEXANDER, ten hoogste verbaasd.

‘Mijn waardste Lord PETER!’ zeide Miss JULIA allerinnemendst, haren arm op Mr. TROTT'S schouder leggende, ‘mijn waardste Lord PETER! gij spreekt geen woord!’

‘Hoe, het is eene vrouw!’ borst Mr. TROTT op een' zachten toon van verbazing uit.

‘Ach! wiens stem was dat!’ zeide Miss JULIA, ‘het was die van Lord PETER niet.’

‘Neen - het is de mijne,’ hernam Mr. TROTT.

‘De uwe!’ riep Miss JULIA MANNERS, ‘een vreemd man! Genadige Hemel! - hoe kwaamt gij hier?’

‘Wie ge zijn moogt, Mevrouw! ge hebt wel kunnen hooren, dat ik tegen mijn' zin werd weggevoerd,’ hernam ALEXANDER; ‘want ik maakte gedruisch genoeg toen men mij in het rijtuig duwde.’

‘Komt gij van Lord PETER?’ vroeg Miss MANNERS.

‘Vervloekt zij Lord PETER!’ hernam TROTT, op kribbigen toon, ‘- ik geen Lord PETER - ik hoorde nooit van hem dan van nacht - men heeft mij zoo lang Lord PETER vóór en Lord PETER ná genoemd, dat ik geloof dat ik gek ben geworden of zit te droomen -’

‘Waarheen voert men ons?’ vroeg de Dame op tragischen toon.

‘Hoe zoude ik het weten?’ hernam TROTT met zonderlinge koelheid: want de gebeurtenissen hadden hem volkomen gehard.

‘Houd op, houd op!’ riep de Dame, terwijl zij de vóórportierglazen der chais neêrliet.

‘Wees bedaard, waardste Mevrouw!’ zeide Mr. TROTT, de glazen met de regterhand weêr optrekkende, terwijl hij met de linker Miss JULIA'S leest zachtkens drukte, ‘er heeft hier eene vergissing plaats gehad; geef mij tijd tot de naaste pleisterplaats u te verklaren, welk aandeel ik er in heb. Zóó ver zult gij u getroosten moeten zamen met mij te reizen; ik mag niet toestaan er u hier uit - u hier alléén te laten in het holst van den nacht.’

De Dame keurde deze schikking goed; en de vergissing werd van weêrszijden opgehelderd. Mr. TROTT was een jong man, had fraaije bakkebaarden, ging niet gebukt onder een' slechten kleêrmaker en wist zeer innemend te zijn - hem ontbrak niets dan moed, en wien ontbreekt die met drie duizend *Pond Stlg.* jaarlijksch inkomen? De Dame bezat een vermogen van die grootte en meer nog; maar haar ontbrak een jong echtgenoot, en de éénige weg, dien Mr. TROTT open bleef, om de ongenade van het lot te herstellen, was eene rijke vrouw. Dus kwamen zij tot het besluit, dat het jammer zoude zijn, dat al die moeiten en kosten vergeefsch zouden zijn geweest, en daar zij reeds zóó ver op weg waren, begrepen zij, dat het beter was naar *Gretna-Green* te rijden en dáár met elkander te trouwen, en dit deden zij. En de namen van het jongst voor hen door den smid getrouwde paar, waren, tot onuitspreke-

lijke verbazing van Mr. TROTT, die van HORACE HUNTER met EMILY BROWN; hij zag het in het boek, toen de zwarte priester Mr. ALEXANDER TROTT en Miss JULIA MANNERS aanteekende.

Mr. HORACE HUNTER nam zijne vrouw mede naar zijn huis, en vroeg en kreeg vergiffenis; en Mr. TROTT nam *zijne* vrouw mede naar huis, en vroeg en kreeg ook vergiffenis. En Lord PETER, die over zijn' tijd was opgehouden door het drinken van champagne en het rijden van een *steeplechase*, keerde naar den Honourable AUGUSTUS FLAIRS terug, en dronk weêr champagne en ging weêr op den *steeplechase*, en viel van zijn paard en bestierf het. HORACE HUNTER stofte er niet weinig op, dat hij zoo goed partij had weten te trekken van de lafheid van ALEXANDER TROTT, en Mr. ALEXANDER verhoovaardigde zich geene zier minder, dat hij zich zoo goed had weten te gedragen in de gegeven omstandigheden met Miss JULIA, en dit alles werd door den tijd geopenbaard en zorgvuldig geboekt, en zoo ge ooit eene week lang in *het Wapen van Winglebury* vertoeft, zal men u een vrij uitvoeriger berigt van dit tweegevecht en dit huwelijk geven, want men heeft er niets beters te doen om de eentoonige stilte af te breken, die in deze stad eenige uren, oogenblikken en sekonden, vóórdat de Londonsche diligence pleegt aan te komen, heerscht.

Het huwelijk van Jacob Westerbaen.

Heureuse la beauté que le poëte adore!
Heureux le nom qu'il a chanté!

Il lègue à ce qu'il aime une éternelle vie,
Et l'amante et l'amant sur l'aile du génie
Montent, d'un vol égal, à l'immortalité!

DE LAMARTINE.

Spanje was door onze voorvaderen afgezworen. Na verschillende dobberingen, door eenen zamenloop van omstandigheden en gebeurtenissen, was het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden ontstaan. Had het moordgeweer van GERARDS den edelen WILLEM niet getroffen, *Holland* en *Zeeland* waren een Graafschap gebleven en als zoodanig door het geslacht van Oranje erfelijk bezeten; en men had welligt nimmer van eene Republiek der Vereenigde Nederlanden, noch de benamingen van Stadhouderlijke en Stadhouderlooze regering gehoord. Doch de dood van WILLEM den I^{sten} bragt alles in verwarring; de oudste zoon van den geliefden Vorst,

hij, die, indien WILLEM als Graaf gehuldigd ware geweest, hem zou hebben moeten opvolgen, was in *Spanje* gevangen, en MAURITS, de tweede zoon, nog geen achttien jaren oud, kwam, voor als nog, in geene aanmerking. Door het weifelen van den Koning van *Frankrijk* en van de Koningin van *Engeland*, om het opperhewind dezer Landen te aanvaarden, leerden de Staten de mogelijkheid beseffen, om het Land zonder eminent hoofd te regeren, en het Gemeenebest werd, voornamelijk door het beleid van den schranderen VAN OLDENBARNEVELD, geboren. De magt en de invloed der stedelijke magistraten stegen hierdoor tot eene bevorens ongekende hoogte, en zij, die nog onlangs onderdanen van eenen Vorst waren, zagen de souvereiniteit in hunne handen overgegaan, en beschouwden zich weldra als Souvereinen dezer Landen, en de ingezetenen, die geen deel aan de regering hadden, als hunne onderdanen.

De beoefening der oude talen en oude letterkunde, bepaaldelijk die der Romeinen, welke in de 16de en 17de Eeuw zoo algemeen was; de kennis van het Romeinsche regt en deszelfs toepassing in het dagelijksch leven hadden grooten invloed op de staatsbegrippen van dien tijd, en *Rome* moest in vele opzigten aan onze voorvaderen tot voorbeeld strekken. *Rome* had hare *Senatores*, hare *Praetores*, hare *Consules;* de Nederlandsche steden hadden hare *Vroedschappen*, hare *Hoofdschouten*, hare *Burgemeesteren*. Zoo toch werden de namen *Senatores, Praetores* en *Consules*, door de voornaamste geleerden van dien tijd, door DE GROOT, door HOOFT, enz. in onze taal overgebragt. Zij, Burgemeesteren der stemhebbende steden, zij stonden immers (zoo waande men) gelijk met de *Consules* van *Rome;* zij Magistraten, zij waren immers gelijk aan de *Patriciërs* van die magtige republiek, en het volk, de *Plebejers*, achtten zij even zoo beneden zich, als zulks weleer de afstammelingen van de door ROMULUS gekozene honderd mannen het volk van *Rome* gedaan hadden; zonder te bedenken, dat hier, even als dáár, onder de *Plebejers* zeer vele edele familiën gevonden werden, ja welligt edeler dan onder de Patriciërs zelve.

Het is thans ons oogmerk niet, den oorsprong en de ontwikkeling der voormalige Aristocratie of liever Oligarchie hier te Lande na te gaan en te ontvouwen; dit is nog onlangs door den Heer Mr. G.W. VREEDE, in het 2de Stuk zijner *Geschied- en Letterkundige Herinneringen*, bl. 28-73, met veel kennis van zaken gedaan, en zij, die er nader bekend mede willen worden, lezen en herlezen het meesterstuk van den dóór en dóór kundigen A. KLUIT, *Historie der Hollandsche Staatsregeling*, een Werk, dat door den beoefenaar der Vaderlandsche Geschiedenis niet genoeg kan bestudeerd worden. Het volgende strekte alleen tot eene proeve van de wijze, waarop

die Aristocratie zich reeds in de vroegste tijden van ons Gemeenebest deed kennen.

De Patriciërs mogen niet trouwen met de Plebejiers: had de wet der twaalf tafelen te *Rome* gezegd. Drie honderd jaren bleef die wet in stand; doch eindelijk dwong het volk van *Rome* hunne magistraten haar te vernietigen. Wie had kunnen denken, dat men, twintig eeuwen daarna, in eene jeugdige Republiek zou hebben getracht die wet op nieuw tot stand te brengen?

REINIER VAN OLDENBARNEVELD, Heer van *Groeneveld*, oudste zoon van 's Lands Advocaat, had, wegens zijne deelneming aan de zamenzwering van zijnen broeder WILLEM(1) tegen MAURITS, op den 29sten Maart 1622, te *'s Sage* op het schavot het lot van zijnen vader ondergaan, en zijne fiere(2), hem teederbeminnende echtgenoote als eene bedroefde weduwe met kinderen nagelaten. JACOB WESTERBAEN, de jeugdige, opgeruimde, beminnelijke WESTERBAEN, destijds geneesheer te *'s Hage*, zocht haar tot een tweede huwelijk aan, en zij was zijnen aanzoeken genegen. Men zou oppervlakkig vermoeden, dat dit huwelijk met eenen braven man, aan de bloedverwanten der weduwe van eenen wegens misdaad op het schavot gestorvene, aangenaam zou hebben moeten zijn, te eerder, daar WESTERBAEN zich steeds een ijverig voorstander der Remonstranten had getoond, tot welke partij ook zij behoorden. Maar het was er verre van af.

MAURITS was den 23sten April 1625, - men lette op deze dagteekening! - MAURITS was den 23sten April 1625 gestorven, en CORNELIS VAN DER MYLE, die MARIA, eene dochter van 's Lands Advocaat VAN OLDENBARNEVELD, tot vrouwe had, en onmiddellijk na het overlijden van den Stadhouder het lang geweigerd verlof had bekomen, om weder in *'s Hage* te komen wonen, verzelde, op begeerte van den goedaardigen en vredelievenden FREDERIK HENDRIK (vreemd genoeg!) de lijkstaatsie van den ontslapenen Vorst, ''t welk (zoo als WAGENAAR, Deel XI, bl. 44 te regt zegt) schier zo veel 'was, als de leus gegeven van 't geen ook anderen hoopen mogten.'

(1) In het tegen OLDENBARNEVELD zoo hatelijk in 1618 gedrukt libel, getiteld: *Gulden legendo van den nieuwen Sint Jan*, worden de zonen van 's Lands Advocaat met de volgende woorden uitgeteekend: 'Die in hare jonckheyt niet veel gheleert, maer als ghebaucheerde gasten, getuereluert, ghedroncken, - de pijpen ghestelt, de glasen in ghesmeten hebbende, etc. haer als noch niet seer veel gebetert en hebben.' Hun volgend gedrag wettigt eenigzins dit strenge oordeel.

(2) Dat zij eene fiere vrouw was, getuigt het antwoord, hetwelk zij aan haren man gaf, toen deze, bij bet afscheids-bezoek, tot haar zeide: *mijn hert, wat een bedroefde weduw zult gy zijn*.' - 'Mijn lief,' dus klonk haar antwoord: 'voor al 't geleede verdriet, doe my die eere en sterf als een Edelman.' - Zie BRANDT, Histor. der Reform. IV Deel, bl. 1048.

Van dien tijd staken de vrienden en bloedverwanten van OLDENBARNEVELD, en van die van zijne partij, het hoofd weder omhoog, en het huwelijk der weduwe van eenen VAN OLDENBARNEVELD met eenen *Plebejer* moest, zoo men kon, worden tegengegaan.

Mr. J. LOENIUS, destijds Raad in den Hove van *Holland*, heeft ons in zijne *Decisiën* en *Observatiën*, uitgegeven door den Advocaat T. BOEL, dit zonderling verzet tegen het huwelijk van den Dichter van *Ockenburg* medegedeeld. Zie hier wat wij bij hem (bl. 222 en 223 van den 3^{den} druk) cas. 28, onder den titel *wegens huwelijk van een adelijk met een on-adelijk persoon*, woordelijk lezen:

'Den 12 July 1625, heeft het Hoff van Holland, op de Requeste van de naaste Vrinden van wylen de Heer en Mr. REYNIER VAN OLDENBARNEVELD, in sijn Leven Heere van *Groeneveld*, van wegen de Kinderen van den selven OLDENBARNEVELD, geprocrëert by Juffrouw ANNA VAN BRANDWYK, ook van wegen de Vrinden van de voornoemde ANNA VAN BRANDWYK, verleend Mandament poenaal, op en jegens JACOB WESTERBAEN, Doctor in de Medicynen, midsgaders jegens de voornoemde ANNA VAN BRANDWYK, daar by de selve wierden geinterdiceert eenig Contract van Huwelyk met den anderen aan te gaan; en de voornoemde Doctor WESTERBAAN hem te onthouden van eenige Sollicitatie van Huwelyk met de voornoemde ANNA VAN BRANDWYK; ook tot dien eynde de Huysinge van de voornoemde Juffrouw VAN BRANDWYK niet te frequenteeren; Stadhoudende tot seekeren korten dage: En geordonneert dat Partyen mid-ler tyd souden compareeren voor twee Commissarissen van den voorsz. Hove.'

'Het voorsz. versoek wierde principalyk gefundeert: Dat de voornoemde Juffrouw VAN BRANDWYK was van *Adelyke* afkomst, en de voornoemde WESTERBAAN van *geringe* Luyden gedescendeert; dat de voorsz. Juffrouw was van seer groote Middelen, en daar en tegens den selven WESTERBAAN geen of wynig Middelen hebbende; en sulx het voorgenoomen Huwelyk soude strekken tot on-eer van haar, haare kinderen, en Geslagt, en schaade van haare kinderen.'

'Evenwel op de Comparitie voor Commissarissen, dewyle de voornoemde ANNA VAN BRANDWYK niet konde werden gedisponeert om haar te onthouden van de selve WESTERBAEN, maar dat aan weeder-zyden groote inclinatie was tot een Huwelyk, hebben de Vrinden de saak daar hy gelaaten, en heeft het Huwelyk tusschen de voornoemde Persoonen voortgang gehad.'

Laat ons dit kostelijk stuk eens van nabij beschouwen.

Het verzoek werd in de maand Julij 1625 ingediend, weinige maanden dus na het overlijden van Prins MAURITS. Wij twijfelen, of de bloedverwanten van OLDENBARNEVELD zulks tijdens het leven van dien Vorst wel zouden hebben ondernomen.

Wie waren de verzoekers? - de *naaste vrinden*, - dit is

bloed- en aanverwanten, - van Mr. REINIER VAN OLDENBARNEVELD, onder welke zekerlijk zullen geweest zijn voorm. CORNELIS VAN DER MYLE en REINIER VAN BREEDEROODE, Heer van *Veenhuizen*, die ADRIANA, mede eene dochter van 's Lands Advocaat, ten huwelijk had. Zij deden het van wege de kinderen van denzelven REINIER VAN OLDENBARNEVELD, bij ANNA VAN BRANDWYK verwekt, en van wege de bloed- en aanverwanten van dezelve ANNA VAN BRANDWYK. *Wat vroegen en wat bekwamen zij van het Hof? - Mandament poenal* - dat is *bevel onder bedreiging van straf*, - tegen JACOB WESTERBAEN en gezegde ANNA VAN BRANDWYK, waarbij hun werd verboden onderling eenige huwelijks-verbindtenis aan te gaan; ja, waarbij aan WESTERBAEN werd gelast zich te onthouden van alle aanzoeken tot een huwelijk met dezelve Jufvrouw VAN BRANDWYK, en zelfs niet te haren huize te komen, en wel tot zekeren tijd, dat deswege door het Hof nader zou worden beslist.

En welke waren nu de gronden van dit verzoek? - 'omdat Juffrouw VAN BRANDWYK was van adelijke afkomst en WESTERBAEN van geringe luyden gedescendeert;' omdat zij groote en hij weinige of geene middelen bezat, en dat alzoo 'het voorgenomen huwelyk zou strekken (let wèl) *tot oneer van haar, haare kinderen en geslagt en tot schaade van haare kinderen*.' -

Maar wie was nu Jufvrouw VAN BRANDWYK? *wie was* JACOB WESTERBAEN?

Jufvrouw ANNA VAN BRANDWYK[(1)] wordt alléén zoo genoemd, omdat zij vrouwe was van *Brandwijk*, een dorp en eene heerlijkheid, waartoe ook *Gybeland* behoort, in den *Alblasserwaard*. Haar familienaam was niet BRANDWYK[(2)], maar WEYTSEN. Zij was dochter van JACOB WEYTSEN en kleindochter van Mr. QUINTYN WEYTSEN. Deze QUINTYN WEYTSEN had tot vrouw ADRIANA PERSYN, ambachts-vrouwe van *Brandwyk*, waardoor die heerlijkheid in zijn geslacht kwam. Hij werd in 1555 extraordinaris en in 1559 ordinarisraad in den Hove van *Holland, Zeeland* en *West-Vriesland*, en stierf den 13^{den} April 1565; in den ouderdom van 47 jaren. Bij

(1) In het gansche stuk wordt zij *Jufvrouw* genoemd, niettegenstaande zij de weduwe van eenen Luitenant-Houtvester van *Holland* en Heemraad van *Delfland* was. Zij, Vrouwe eener niet onaanzienlijke Heerlijkheid, wordt *Jufvrouw* genoemd. Ik zag onlangs eenen brief van HUGO DE GROOT aan zijne vrouw met dezelfde titulatuur. Wat zijn wij in dat opzigt niet vooruitgegaan!! Menige vrouw van een' kantoorbediende zou het u kwalijk nemen, indien gij haar geene Mevrouw noemdet. En wat al *Vrouwen* en *Jonkvrouwen* zien wij in elk N^{o}. van de *Haarlemsche Courant!!*

(2) Er heeft eene familie VAN BRANDWYK bestaan, waartoe onder anderen behoorden PIETER AERTSZ. VAN BRANDWYK, in 1623 Raad en in 1627 Schepen van *Dordrecht*, en Mr. WILLEM PIETERSZ. VAN BRANDWYK, in 1674 Brugemeester dier stad, beide Heeren van *Blokland*.

DE RIEMER, *Beschrijving van 's Gravenhage*, I^ste^ Deel, Bl. 297, vindt men het grafteeken voor hem in de groote kerk aldaar opgerigt[1].

Maar was de familie WEYTSEN van adel? - Het is mogelijk, Mijnheer! maar wij vonden dien naam nimmer onder de adellijken vermeld. Het kan zijn, dat hij er toe behoorde; want in ons Land zijn vele geslachten van adellijke afkomst, die er gemeenlijk niet voor doorgaan[2]. Maar zeker is het, dat gij den naam van WEYTSEN b.v. te vergeefs zult zoeken op de lijst van de bekende adellijke geslachten in *Holland*, welke W. VAN GOUDHOVEN in den jare 1620 (dus tijdens het leven van REINIER VAN OLDENBARNEVELD), in zijne chronijk, bl. 119 en volg. door den druk heeft bekend gemaakt[3]. - Maar *adellijk* beteekent ook hier niet anders dan *Patricisch*. ANNA WEYTSEN was uit een geslacht, dat de regering in handen had; zij was er aan vermaagschapt: zij behoorde tot de *regerings*- of, hetgeen in den mond der Magistraten van dien tijd waarschijnlijk *synonym* was, tot de *adellijke geslachten*[4].

En wie was nu WESTERBAEN? De meesten uwer kennen hem uit zijne gedichten, en gij allen, mijne Lezers! weet, dat hij in den jare 1593 te *'s Gravenhage* geboren is.

(1) Zijne eerste vrouw zou, volgens SMALLEGANGE, *Chr. van Zeeland*, bl. 691, zijn geweest JACOBMINA DE HUYBERT, uit welk huwelijk eene dochter, mede JACOBMINA genoemd, gehuwd aan JACOB WITTENS, Burgemeester te *Zierikzee*. Hij QUINTYN WEYTSEN was eigenaar van en bewoonde het huis in het Noordeinde te *'s Gravenhage*, thans het Koninklijk Paleis aldaar. Dat huis werd destijds het Huis te *Brandwyk* genoemd, en kwam, na het overlijden van Mr. QUINTYN WEYTSEN, in het bezit van zijne beide kinderen, JACOB WEYTSEN, Heer van *Brandwyk*, (vader van onze ANNA) en MARIA WEYTSEN, gehuwd aan PIETER PERSYN, van wien de Staten van *Holland* het in 1595 voor ƒ14,200 kochten. Reeds vroeger hadden zij het gehuurd voor de weduwe van Prins WILLEM I, die er met haren zoon FREDERIK HENDRIK in woonde. Naderhand kwam het in het bezit van laatstgenoemden Vorst, die het prachtig liet herbouwen. Zie DE RIEMER, t.a. pl. I Dl. bl. 751.

(2) Cf. VAN SPAEN, *Historie der familie van Aemstel*, bl. 101. SCHELTEMA, *Gesch. en Letterk Mengelw.*, III Dl., 2 St., bl. 119. MARTINET, *Hist. der Wereld*, VIII Dl., bl. 476. Ja, in onze dagen zou het, niettegenstaande 's Konings Besluit van 26 Januarij 1822, moeijelijk zijn, met zekerheid te bepalen, of iemand het regt van Adel bezit, tenzij men zijn diploma inzage. Want sedert den jare 1830 is aan gezegd Besluit geen gevolg meer gegeven.

(3) Omtrent het geslacht WEYTSEN hebben wij niet veel meer kunnen vinden, dan wij hierboven aanteekenden; alleen is ons nog uit de gedichten van WESTERBAEN gebleken, dat de dichter JOHAN VAN PAFFENROODE, Heer van *Ghussigny* en LODEWYK VAN MORLOT, Heer van *Gyssenburgh* en *Nieuwkerk*, alsmede de DE GROOTEN, hare bloedverwanten waren. Misschien behoorde hare moeder, wier naam ons onbekend is, tot de familie van DE GROOT; omtrent haren vader JACOB WEYTSEN is ons niets nader gebleken. Welligt was uit dit geslacht JACOB WIJTS, Majoor-Generaal, vriend van P. CSZ. HOOFT.

(4) Ook over de adellijke afkomst van Mr. J. VAN OLDENBARNEVELD is veel getwist. Men zie *Bijvoegs. en aanmerk. op* WAGENAAR, I Deel, bl. 305.

Van zijne ouders is ons niets gebleken[1]. Hij schijnt echter eene zeer goede opvoeding te hebben genoten; dus zingt hij:

Ter school heb ick besteedt de Lente myner jaeren,
Om tael en wetenschap uyt les en boeck te gaeren,
En had daer in so veel gevordert en geleert
Dat my ter hooger School de Tabbert wierd vereert.

Reeds op de Academie was hij een gemeenzame vriend van WILLEM DE GROOT, broeder van HUGO en bloedverwant van ANNA WEYTSEN, door wien hij welligt met haar in kennis geraakte. WILLEM DE GROOT zegt in zijn gedicht vóór *Ockenburg:*

De vrientschap die hy met dien Heer
Houd, en gehouden heeft weleer,
Selfs doen sy in de stad van Leyden
Geen ongeluckigh leven leyden,
Wanneer sy in die hoogeschool
By meenich Fransman, Duyts en Pool,
De wysheyd en geleertheydt sochten
En soo den tyd met lust doorbrochten,
De vrientschap, die oock naderhandt
Verknocht is door een vaster band,
Van 't houwelijck dat hy gedaen heeft
Met haer, die nu noch door syn blaen leeft,
En was van 't selvige geslacht
Dat hem, DE GROOT, had voortgebracht.

WESTERBAEN was een der studenten, die, op 's Lands kosten in het Theologisch Collegie te Leiden studerende, nadat de gevoelens der Remonstranten, welken hij was toegedaan, door de Synode te *Dordrecht* in 1619 veroordeeld waren, uit hetzelve collegie werd gezet. Hij leide zich vervolgens op de geneeskunde toe, en werd, na de *doctorale* waardigheid te hebben bekomen, geneesheer in zijne geboorteplaats, en, zoo het schijnt, met geen ongelukkig gevolg; men hoore hem:

Het lot van myn beroep en goe genegentheden
Die gaven my noch jongh, oock grooten te betreden,
En 't had geen duystren schyn, (mijn woord sy onbenijdt)
Te krygen sooveel wercks als een van mijnen tijd.

Dat hij een man van smaak was, en een goed oordeel bezat, bewijzen zijne talrijke gedichten. Doch wat baatte het hem *Doctor* en *Dichter* te wezen? hij was geen *Patriciër*. Vergeefs hadden sommige regtsgeleerden betoogd, dat de waardigheid van *Doctor* veradelt[2]. Vergeefs had een Latijnsch dichter gezongen:

(1) Wijlen de Wel-Eerwaarde Heer C.W. WESTERBAEN hield voor eenige jaren eene verhandeling over JACOB WESTERBAEN; doch deze is, als wij wèl onderrigt zijn, na 's mans dood, op zijne begeerte, met andere stukken van zijne hand vernietigd.

(2) Men leze ond. and. *Matthaeus de Nobil.* C. 1.

Consules fiunt quotannis et fiunt Proconsules.
Solus aut Rex, aut Poëta non quotannis nascitur.

WESTERBAEN was *Plebejer*, en de bloed- en aanverwanten van REINIER VAN OLDENBARNEVELD duldden geene vermenging van *Patricisch* bloed met dat der *Plebejers*. Had WESTERBAEN in onze eeuw geleefd, hij had welligt, op het voorbeeld van BILDERDIJK en andere onzer dichteren, eenen adellijken voorzaat of naamgenoot kunnen uitdenken of opschommelen, die den schijn van adeldom op hem had doen afdalen. Maar hij verachtte vreemden, geleenden glans, en, even als BÉRANGER in onze dagen zong:

Je suis vilain et très vilain,

was zijne taal:

Nu roem ick my te syn van kleynen afgesproten
En stel daer glory in daer andre zich aen stooten.

Maar *het voorgenomen huwelijk*, zeiden de verwanten van de Bruid, *zou strekken tot oneer van haar, hare kinderen en haar geslacht, en schade van hare kinderen*.

Waar is het geslacht van de Bruid gebleven? wie kent, wie noemt het nog? ware ANNA WEYTSEN niet aan WESTERBAEN *gehuwd*, wie zou harer gedenken? en zoo men harer al gedacht als echtgenoote van den zwakken REINIER VAN OLDENBARNEVELD, die zijn leven als een misdadiger eindigde, men zou aan hare nagedachtenis geene eere hechten. Maar

Heureuse la beauté que le poëte adore!
Heureux le nom qu'il a chanté!

maar nu, nu WESTERBAEN

Met haer, die nu noch door syn blaên leeft,

zoo als haar neef WILLEM DE GROOT sprak, getrouwd is, en hare nagedachtenis in Nederduitsche en Latijnsche dichtklanken heeft vereerd, stellen wij belang in haar, en is haar aandenken bij ons in eere. En de kinderen van ANNA WEYTSEN VAN BRANDWYK hadden meer regt, om zich op hunnen *plebeschen* stiefvader, JACOB WESTERBAEN, te beroemen, dan op hunnen *patricischen* oom WILLEM VAN OLDENBARNEVELD, die, na tot de Roomsche godsdienst te zijn overgegaan, als ritmeester bij de vijanden van den Staat, zijne wapenen tegen het Vaderland keerde. Waar is het geslacht van VAN DER MYLE? waar is dat van BREDEROODE? Het eerste verdween van deze wereld, toen de kleinzoon van den vermelden CORNELIS en ADRIANA VAN OLDENBARNEVELD, ten gevolge van een tweegevecht, overleed; en van de Bastaarden van BREDEROODE, waartoe de vader van den echtgenoot van MARIE VAN OLDENBARNEVELD behoorde, is, even als van de echte afstammelingen van dat Grafelijk geslacht, niets dan een historische naam overgebleven.

Of de kinderen van ANNA schade bij het huwelijk van hunne moeder met WESTERBAEN hebben geleden, kunnen wij niet zeggen: weinig of niets is ons van die kinderen gebleken; doch wij hebben gevonden, dat Jr. JOHAN VAN NAELTWYCK, wiens moeder eene dochter van REINIER VAN OLDENBARNEVELD en ANNA WEYTSEN was, op den 16 Nov. 1647 met de ambachtsheerlijkheid van *Brandwyck* en *Gybeland* werd verlijt[1], zoodat die heerlijkheid aan hare afstammelingen is overgegaan.

Maar welke gevolgen had de maatregel der bloedverwanten? - Hoegenaamd geene! - ANNA WEYTSEN was niet te bewegen, om van het voorgenomen huwelijk af te zien, en *de vrienden*, zegt LOENIUS, *hebben de zaak daarbij gelaten*. Maar konden zij wel anders? Het Hof van *Holland* zou immers nimmer het gewenscht verbod hebben uitgesproken? want er bestond in ons Land immers geene wet, die de huwelijken tusschen edelen en onedelen verbood? gesteld, ANNA WEYTSEN ware van adel geweest, dan nog had men op dien grond geen verzet tegen het huwelijk kunnen doen, want de huwelijken tusschen edelen en onedelen waren in *Holland* te allen tijde zeer gemeenzaam.

Het huwelijk had derhalve voortgang en duurde drie en twintig jaren. Hoor, wat onze dichter er zelf van getuigt.

> Een braev' en edle Vrouw tot my waerts wel genegen
> Liet haer tot myne minn', en tot den Echt bewegen,
> Waer mee ick seggen derf te hebben so geleeft
> Dat Nijd noch laster-mond daer op te seggen heeft.
> Geleeft, maer laes, geleeft! Nu is dat licht gedoken,
> Die straelen zyn vergaen, die oogen zyn geloken:
> Ick sagh 't, en leed 't en most, dat myne Son verdween
> Die drie en twintigh jaer my vriendelijck bescheen[2].

Na zijn huwelijk liet WESTERBAEN de beoefening der geneeskunst varen; de Patricische bloedverwanten van zijne vrouw schijnen hem in genade te hebben aangenomen, en het was misschien door hunne voorspraak, dat LODEWIJK XIII hem tot Ridder van de orde van *St. Michiel* verhief. In 1629 reisde hij in gezelschap van WILLEM DE GROOT naar *Frankrijk*, waar zich destijds HUGO DE GROOT onthield: welligt was het wel deze, die hem de waardigheid van Ridder bezorgde.

In den aanvang van den jare 1647 stierf zijne vrouw; hij treurde innig om haar verlies, en gaf zijne smart in onderscheidene zangen lucht.

Dulcissima, dus schreef hij negen jaren na haar overlijden:

(1) J. VAN OUDENHOVEN, *Beschr. van Zuyt-Holland*, bl. 289.
(2) OCKENBURGH, bl. 95.

Dulcissima omnes inter, ANNA, matronas
Dum nos habebat lectus unus: o multum
Dilecta conjunx, viva quae tibi totum
Me vendicaras, possidesque defuncta:
Si cura tangit haec superstites manes,
Jam nona messis instat, et novem brumis
Riguere glebae, dum meos traho solus
Sine luce soles, frigidusque deserto
Incumbo thalamo, viduus, orbus uxore.
- - - - - - - - - - -
Conjunxit olim taeda sacra nos ambos:
Mors atra nexum corporum relaxavit
Sed non amores. Tu meos habe tecum
Conjunx sepulchro, et integros tibi serva
Donec suprema venerit mihi, quae me
Dissolvat, hora, et urna, quae tuos manes
Habet repostos, ossa nostra conjungat[1]

Tot het aanvaarden van ambten en bedieningen schijnt men hem niet te hebben kunnen bewegen. Hij leefde ambteloos op het door hem aangelegde Buitenverblijf *Ockenburg*, bij *Loosduinen*, door zijne zangen vereeuwigd, waar hij HUYGENS, CATS en andere vermaardheden zijner eeuw bij zich ontving, en op gulle wijze onthaalde, en waar hij op den 31sten Maart 1670 overleed. Zijne nagedachtenis is nog in leven.

Wij onthouden ons van verdere aanmerkingen wegens het gedrag der bloedverwanten van ANNA WEYTSEN. Bij ons zijn de woorden *Patriciërs* en *Plebejers* thans niets meer dan historische namen geworden. Art. 11 van onze Grondwet heeft het verschil tusschen die standen uitgewischt, en ieder, zonder onderscheid van rang of geboorte, tot

(1) Gedichten, II Deel, bl. 815; wij kunnen ons niet onthouden, hier ook een grafschrift, hetwelk hij voor haar vervaardigde, mede te deelen:

Siste gradum et mecum lacrymas affunde, Viator,
Si tanti est nostris indoluisse malis,
Hoc dilecta mihi sub marmore conditur uxor,
Hollandas inter gloria prima nurus.
Formam Diva parens dederat, Tritonia mentem,
Plutus opes, Majae filius eloquium.
Virtutum non rara cohors ducebat euntem:
Claudebat dextrum comis Aglaja latus,
Euphrosyne laevum; pergrata Modestia fronte
Stabat et in blando plurimus ore lepos.
Dic mecum: o cineres, frontes potate perennes,
o Semper lacrymis, ossa, madete meis!
Dic mecum, neque te pigeat dixisse, Viator,
Digna mori nunquam (pro dolor!) ANNA VALE,
ANNA, VALE, maestumque vel hoc solare maritum
Una quod amborum corpora condet humus.

t.a. pl. bl. 800.

alle ambten en bedieningen benoembaar gesteld. Ook leven wij in eenen tijd, waarin onze Hoog-Welgeboren en Hoog-Welgeworden Jonkheeren en Jonkvrouwen en de afstammelingen der voormalige zoogenaamde *Patriciërs* het huwelijk met de *Plebejers* niet versmaden, vooral indien de koophandel die *Plebejers* schatten heeft doen verzamelen; want ook bij ons:

Et genus et formam regina pecunia donat.

De harp van Erin, en de Joden-harp.

Dierbre Harp van mijn Vaderland! 'k vond u in 't duister,
Over u hing de keten der stilte reeds lang[1],
Toen ik trotsch op uw schoonheid u slaakte uit uw kluister,
Al uw snaren hergaf aan licht, vrijheid en zang!

zong THOMAS MOORE en mogt dus zingen; want waar hebben zijne Iersche Melodijën geene sympathie voor de kinderen van het groene Erin opgewekt? Wij danken het deze, dat wij op de belangstelling onzer lezers durven rekenen, indien wij hen heden, naar aanleiding van een opstel van LEITCH RITCHIE, eenige bijzonderheden over de oude Iersche Barden mededeelen, wier heerlijk speeltuig thans, helaas! tot eene Joden-harp is ingekrompen.

Het lag niet in het plan van den Ierschen Anacreon, ons over deze meer bescheiden te schenken, dan tot verduidelijking zijner dichtstukjes, in de noten van deze, vereischt werd; hij klaagt, dat de harp in de hal van *Tara* verstomd aan den wand hangt, maar beschrijft haar niet; of, zoo hij een speeltuig schetst, dan doet hij het, dewijl die teekening gelegenheid ter inkleeding eener even dichterlijke als Iersche gedachte geeft. Zie hier het stukje, dat wij bedoelen: '*de Oorsprong der Harp, aan een lief meisje gewijd*,' in eene vertaling, van welke ik de eerste ben al het gebrekkige te erkennen:

Zoo men zegt, was de harp waar 'k op speele, weleer
Een Syrene, die kweelde op den bodem van 't meir,
Maar des avonds, door 't glinsterend nat, zwom ter kust,
Waar ze een' jongling verbeidde, vol teederen lust!

(1) De keten der stilte, zegt MOORE, was eene soort van practicale figuur der Rhetorica onder de oude Ieren.

Zij beminde vergeefs, want in bitter geween,
Bleef 't goudlokkige kind heel den nacht er alleen,
Tot de Hemel zich harer erbarmde in dat leed,
En de trouwe in dit speeltuig veranderen deed.

Nog verhief zich haar boezem, nog blonk haar gelaat,
Onder 't dartelend krommen van 't schubbig sieraad,
Onder 't slingren van 't haar om 't albast van haar' arm:
Gouden snaren der harp van haar tranen nog warm.

Dus geboren zong 't speeltuig nooit weelden der min,
Of de klaagtoon der droefheid viel eensklaps er in,
Tot uw wil beiden scheidde en der harp leerde als 't hart:
In uw bijzijn slechts liefde, in uw afzijn slechts smart!

LEITCH RITCHIE daarentegen, de bereisde Schot, dien elk ten minste uit ons wèlgeschreven *Leeskabinet* kent, is in het verhaal van zijnen togt door *Ierland*[1] uitvoerig over de oude Barden van dat Koningrijk, en geeft ons uit de *Collectanea de Rebus Hibernicis* de volgende beschrijving der beroemde harp van BRIAN BORIOMH, of, zoo als hij beweert, dat de naam eigenlijk moet worden geschreven: BRIAN BORO, een der oudste Iersche Dichters.

'Deze harp is twee en dertig Engelsche duimen hoog en buitengewoon fraai gewerkt. De zangbodem is van eiken-, de armen zijn van rood wilgenhout; het uiterste einde van den bovensten arm is van voren met keurig gebeiteld zilver bekleed. In hetzelve is een groot kristal gezet, en onder dit plagt een thans verloren edelsteen te vonkelen. De knoppen of sieraden aan de zijde van dezen arm zijn van zilver. Midden op den voorsten arm ziet men de geslachtswapenen der o' BRIANS van gedreven zilver: de Bloedige Hand door Leeuwen geschraagd. Ter wederzijde van dien arm bevinden zich twee Iersche wolfshonden in hout uitgesneden. De gaten der zangbodems, waardoor de snaren werden gestoken, zijn met schildjes van gebeeldhouwd en verguld koper beslagen; de grootere zanggaten waren waarschijnlijk met zilver beslagen, dewijl zij gestolen werden. Deze harp heeft acht en twintig sleutels en evenveel snaargaten, bij gevolg had zij hetzelfde getal snaren. Het voetstuk of rustpunt is gebroken, en de brokken, welke er aan waren vastgelijmd, zijn zeer verrot.'

Wij durven niet beslissen, of deze Bard van het geslacht des Konings was, dien MOORE onder den naam van BRIEN BOROMB of BRIEN *de dappere* heeft vereeuwigd, en wiens regering de Historieschrijvers als zoo uitmuntend schilderen, dat eene jonge Edelvrouw van groote schoonheid het waagde, in kostbaar gewaad en slechts met een' elpenbeenen vredestaf in hare hand, van het eene einde des

(1) Ireland, Picturesque and Romantic. By LEITCH RITCHIE, Esq. *London.* Longman, a.s.f. 1837.

Koningrijks naar het andere te reizen; met welt gevolg, blijke u uit deze zwakke vertolking eener Iersche Melodij:

Juweel bij juweel vonkelde af op haar kleed,
Van haar' staf hing een ring, die uit goud was gesmeed;
Maar in zeldzaamheid spande haar gadeloos schoon
Nog boven 't ivoor en 't gesteente de kroon.

‘Beminlijke Jonkvrouw! trekt gij zoo gerust,
Onverzeld en bekoorlijk langs de eenzame kust?
Zijn de zonen van Erin te braaf of te koud,
Voor dubble verzoeking van schoon en van goud?

Heer Ridder! geen vreeze beklemt mijn gemoed!
Wat behoef ik in Erin een' wachterenstoet?
Wel beminnen haar zonen het goud en de vrouw,
Maar meer nog, Heer Ridder! hunne eer en hun trouw.’

Voort trok ze en de maagd'lijke lach om haar' mond
Lichtte in veiligheid heel ons groen eiland haar rond;
En nog wordt zij geprezen, die de eer en de trots
Van Erin de onwrikbaarheid toeschreef der rots!

‘De geschiedenis dezer harp - met welker geloofwaardigheid ik niets te stellen heb,’ - gaat LEITCH RITCHIE voort, ‘vermeldt, dat zij aan de voeten van den Paus werd nedergelegd, door DONAGH, de voornaamste Koning van *Ierland*, die zich, om vergeving zijner zonden te verwerven, omstreeks het jaar 1064 naar *Rome* begaf. In de dagen van HENDRIK VIII zond de Paus haar aan den Koning terug, maar behield de gouden kroon, die haar had vergezeld, voor zich, en HENRY, die niet meer om eene harp gaf dan de Heilige Vader, schonk haar aan den Markies van *Clanricarde*, van wien zij in onderscheiden handen overging, om eindelijk in *Trinity-College Museum* te rusten.’

Doch het wordt tijd, dat wij tot de oude zangers zelve overgaan.

‘De dagen zijn voorbij, waarin de Milesiaansche Vorsten tegen elkander om het bezit van eenen Bard dongen, en den vriendschappelijken twist slechts door het werpen van het lot konden beslechten. Indien wij de Iersche geschiedschrijvers in hunne berigten over de pracht- of weelde-wetten mogen gelooven, waren de Barden de eerste onderdanen, dewijl het hun vergund was een kleed van zesderlei kleuren te dragen, terwijl de adel er zich met slechts vijfderlei moest vergenoegen.’

Waarschijnlijk wilde dus bij de oude Ieren geen Dichter van adel zijn!

‘Wij weten met meer zekerheid, dat zij in de zesde eeuw eene bijna even gewijde orde uitmaakten, als die der Brahminnen, en dat zij in bepaalde collegiën eene zekere soort van opvoedingsschool moesten doorloopen. Hunne kleeding was in dat tijdperk, volgens WALKER, zeer in het oog vallend. Hunne broeken met strepen

van onderscheiden kleur, bestonden uit eene geweven stof, die dijen, beenen en voeten bedekte, en bijna even naauw sloot als het vel. Over deze daalde tot het midden der dijen een wijde rok van geruite stof of geel linnen af, versierd met borduursel, om het midden door een' gordel omsloten. De mouwen van dit gewaad waren nu eens lang, dan weder kort, de naakte armen bloot latende. Het was rondom de borst uitgesneden, ten einde de bovendeelen der schouderen en den hals onbedekt te houden. Een lange, met fraai borduursel versierde mantel, hing over dit alles tot op de enkels neêr; de rijk gestikte kap was naar achter neêrgeslagen. De baard werd niet afgeschoren, en het hoofdhaar ontsnappende aan de *barrad*, of kegelvormige muts (van welke eenige schrijvers het woord Bard afleiden), viel in lange lokken op de schouderen neder.

Verbeeld u eene gestalte, als de boven beschrevene, over de lommerrijke heuvelen van *Wicklom* ronddolende, met eene harp in gedaante naar die van BRIAN BORO zweemende, over den schouder geslagen. Gindsche hut - in *Ierland* is alles vervallen! - gindsche hut is de huizing eens Barons, en hare kleine, flikkerende kaars een vloed van licht stroomende uit de vensters van het kasteel, een baken voor den pelgrim, eene uitnoodiging voor den reiziger! Zoodra de Bard de poort bereikt, begroet een daverend welkom hem, en nu hij door de feesthal treedt, bezielen honderd schoone oogen den zoon des gezangs.

Maar zie! zijne wang is bleek, zijne houding teekent onrust; hij ziet er niet uit als iemand, die gewoon is door de klanken zijner lier over het hart van allen te heerschen, die weet, dat hij zijnen toehoorders naar welgevallen een' traan of een' lach kan ontlokken. Zijn zwervend oog rust eindelijk, en zij, op wie zijn blik gevestigd is, weêrhoudt met moeite eenen kreet van verbazing en vreugde, De jonge edelvrouw, die ELLEN KAVANAGH heet, is de ster van den nacht; het is ter eere harer bruiloft, die morgen zal worden gevierd, dat het gezelschap is bijeengekomen; en het hart aller in de zaal aanwezigen vloeit over van vreugde, uitgezonderd dat van de bruid en dat van den Bard. Gedurende eene lange afwezigheid van haren minnaar heeft men ELLÉN verzekerd, dat hij haar ontrouw is geworden, en eindelijk heeft zij er in toegestemd, op verzoek en bevel van hare bloedverwanten naar de bede van een' ander te luisteren en dezen eene onwillige hand te geven.

Doch de harpenaar begint zijn lied, daartoe door den heer van het feest uitgenoodigd. De Bard dichtte het in een' oogenblik van overstelping des gevoels, op eene woeste, afgelegene plek aan den oever der zee; - om zijne smart en wanhoop te verbergen, was hij naar het strand gevloden. Eensklaps echter breekt een

straal van hoop door zijne bewolkte lucht. Het lied spreekt van duldende, volhardende liefde; het vloeit over van de hartstogtelijkste betuigingen, en vraagt eindelijk, - terwijl de stem des dichters den regel al bevende verlengt:

“Wilt ge blijven of met mij gaan, EILEEN A ROON?”

Een gemompel van toejuiching volgt de stanza op; te midden van deze fluistert eene zachte stem, slechts door een' enkele gehoord:

“Ik wil met u gaan!”

Op het eigen oogenblik doet eene oorverdoovende muzijk de zaal daveren, terwijl de vingeren van den Bard de sidderende en ruischende snaren zweepen; en zijne stem barst in de:

“*Cead mille failte!*”

“Een honderd duizend maal welkom!” uit, dat tot op den huidigen dag in het korte lied van de lippen en uit de oogen zijner landgenooten klinkt en vonkelt:

‘Wees welkom honderd duizend maal
EILEEN A ROON!
Wees welkom honderd duizend maal
EILEEN A ROON!
o Wees het meer met elken groet,
'k Heb welkomst nog in overvloed,
Tot dat de dood ons scheiden doet,
EILEEN A ROON!

Deze Bard is niemand anders dan CAROL O'DALY, een edelman van groot vermogen en schitterende hegaafdheden, en zijn lied gecomponeerd en gezongen onder de vermelde omstandigheden, en hetwelk men zegt dat de hartstogtelijke bewondering van HÄNDEL wegdroeg, is het ROBIN ADAIR, waarop de Schotten aanspraak maken.

Het leven der Barden was even heilig bij de Ieren als bij de oude Grieken. Men zegt, dat, in de vierde eeuw, een Koning van *Leinster* den dichter zijns vijands in een gevecht doodsloeg; hij werd om die daad gebrandmerkt met den naam *Cinsealach*, afschuwelijk hoofd, een' naam, die op zijne afstammelingen overerfde. Aldus luidt het in de Odyssea:

Gij baart u zelv' verdriet, wanneer ge mij kunt dooden,
Mij, die gezangen schenk aan 't menschdom en de Goden.(1)

Bij eene andere gelegenheid werd de Bard gespaard; maar het kwam den genadigen oorlogsman duur te staan. Een Opperhoofd van *Kerry* had in een tweegevecht eene jonkvrouw gewonnen en voerde zijne schoone bruid naar zijn kasteel. Zij koesterde echter eene verborgen genegenheid naar den overwonnen' medeminnaar, die op zekeren nacht met haar medeweten de sterkte verraste, en al zijne bewoners met het zwaard deed ombrengen, uitge-

(1) Vertaling van M^{r}. J. VAN 'S GRAVENWEERT.

zonderd haar en den gewijden Bard. De laatste volgde het minnend paar naar het paleis van MAC-NESSA, Koning van *Munster*, en behoorde onder het gevolg, toen het hof eene wandeling deed langs den rand eens hoogen bergs, om zich in het uitzigt aan zijnen voet te verlustigen. De Edelvrouw verwijlde een oogenblik langer, dan de overigen, om van de vreesselijke steilte neêr te zien, waar de rotspunt boven de zee uitstak. Het is mogelijk, dat zich in die stonde, in de ledige ruimte voor haar, het moordtooneel aan haren geest vertoonde, dat de doodskreet van haren echtgenoot haar uit den afgrond tegenklonk. Toch sprong zij op, toen de Bard haar naderde; er zweefde een lachje om haren mond, er was vleijerij op zijne lippen:

"Reik mij uwe hand," zeide zij, "en leid mij van hier. Het is mij, alsof een zonderling gevoel mij aan deze plek kluistert."

"Het is de blik der meermannen uit de diepte," hernam de hoffelijke Bard, "die, door uwe weergâlooze schoonheid getroffen, u gaarne in hunne holen tot hen zouden lokken."

"Dan zullen zij worden teleurgesteld; want ik ga mij naar mijnen echtgenoot spoeden."

"Dat zult gij in waarheid," zeide de Bard op plotseling ernstigen toon, terwijl hij haar in zijne armen optilde. Een akelige gil, aan de lippen der edelvrouw ontvloden, ontrustte hare gezellen, en het gansche hof spoedde zich naar de plek terug.

"Verraderes! moordenares!" sprak de Bard somber, met bedaard overleg naar den uitersten rand der sterkte voorttredende, "wij zullen inderdaad uwen echtgenoot gaan ontmoeten; gij om de straffe voor uwe misdaad te ontvangen, ik om mij het loon mijner trouw te zien toekennen." En langs de klip voortschrijdende, stortte hij met haar in de golven.'

Het strekt MOORE niet tot eer, dat hij van geene dezer Legenden voor zijne Iersche Melodijën gebruik maakte, en niet met deze stof zijne weelderige kussen en nog weelderiger tranen afwisselde. Wij gelooven het eer aan bedorvenheid zijns harten, dan aan gebrek aan kracht te mogen toeschrijven; geen dichter overtreft hem in gloed, wanneer hij de vrijheid bezingt; de liefde voor de schoonen is hem een spel geworden, voor zijn vaderland koestert hij nog de innige liefde der jeugd. Er is eene heilige geestdrift in zijne zangen, wanneer hij van de dagen spreekt:

'Eer 't smaragden juweel van de Westersche wereld
Werd gehecht aan eens vreemdelings kroon.'

Zijne meisjes zijn allerliefst; voor zijne vrouwen beware de hemel ons!

Laat ons tot de Barden terugkeeren.

'Niet slechts de persoon des zangers,' vervolgt LEITCH RITCHIE,

werd heilig gehouden; maar een bijgeloovige eerbied hield zelfs zijn speeltuig in waarde. Eenige harpen slaakten ook, wanneer zij door geene menschelijke vingeren werden aangeraakt, klagelijke toonen bij den dood van een Opperhoofd. Dit geschreeuw van den *Benshee* - zie MOORE'S Melodij op dat onderwerp - was ongetwijfeld het gevolg van den wind; want het was de gewoonte, zoowel der Iersche als der Hebreeuwsche zangers, de snaren hunner harpen los te laten hangen, wanneer zij in wee verkeerden en hun speeltuig den wilgen vertrouwden. Onderscheiden andere natuurlijke klanken werden evenzeer bovennatuurlijk verklaard, hetzij door de loosheid der dichters of het bijgeloof des volks; en zoowel op de Iersche, als op de Schotsche bergen, scheen *the hollow moan*, - het dof gezucht - dat den storm verkondigt, dikwijls eene meer dan aardsche stem, welke nederlaag en ellende voorspelde:

‘De geest des storms, aangierend door de lucht,
Vervult moeras en woud met bang gezucht,
En langs den puinhoop der gespleten rotsen
Hoort men de bergbeek onheilspellend klotsen;
Terwijl uit hol en grot een steenen dringt,
Dat in verbeeldings ooren lang weêrklinkt.

‘Het algemeen karakter der Iersche poëzij en muzijk was echter verre van somber te zijn; in de dagen van HENRY II beschrijft GIRALDUS CAMBRENSIS haar als liefelijk en levendig, en SELDEN zegt, dat de vurige Phrygische het volk meest van alle bekoort. De verandering van beider aard, - welke niet te loochenen is, - dagteekent, volgens sommigen, van de Engelsche overweldiging; men schrijft haar toe aan de verontwaardiging, welke deze bij het gansche volk opwekte, de grievende smart, die het over deze gevoelde. Hoe belagchelijk het echter is den Ieren zulke romaneske gevoelens toe te kennen, ten tijde der verovering, kan men uit SPENCER leeren.

Geen mijner lezers, die zich niet herinnert, dat MOORE een' der zwervende Barden van dien tijd eene verontschuldiging in den mond legde van hun karakter, door SPENCER met zoo zwarte kool geteekend; schroomvallig lasschen wij onze navolging van dit meesterstuk in:

Laak den Bard niet, die rust in de bloeijende gaarde,
  Waar 't genot op zijn rozenkoets grimlacht om faam!
Had de vrijheid gestraald, toen zijn moeder hem baarde,
  Op de rol harer priesteren vondt gij zijn' naam.
De eigen snaar, die nu kwijnend om 't speeltuig blijft hangen,
  Had ter boogpees gestrekt voor den pijl vun een' held,
En de mond, nu zoet fluistrend van teeder verlangen,
  Had in stroomende zangen 's Lands glorie vermeld.

Maar, helaas! 't arme Land! - al zijn glans is verdwenen, -
  't Moedig hart is gebroken, tot buigen te groot!

Slechts in stilte mag 't volk om zijn' ondergang weenen,
't Is verraad het te minnen, 't verdedigen dood!
Voor zijn kindren geen' rang eer zij leerden verraden,
De verheffing des zoons maakt zijn vaadren te schand';
Want de toorts, hem ten licht op der waardigheên paden,
Moet der mijt zijn ontrukt, waarop Erin verbrandt.

Laak den zanger dan niet, die in de armen der weelde
De vergetelheid zoekt van zijn magtloos verdriet;
Zoo een scheemring van licht door de nevelen speelde,
Die zijn Land overschaaûwen, zij boeiden hem niet;
Hij zou ijlen, om 't offer der streelendste togten
Aan de vrijheid te brengen, zijn leven hem waard,
En de mirt, nu verwijfd door zijn lauwren gevlochten,
Als de krans van HARMODIUS, slingren om 't zwaard!

Maar al zijt gij gevallen, al vondt gij geen' wreker,
Bemind Erin! uw naam wordt verkond door zijn lied;
Zelfs bij 't dubbel genot van de min en den beker
Vergeet hij uwe ellende, uw vernedering niet.
Door der vreemdlingen Land zal zijn klagte weêrgalmen,
Het gezucht zijner harp klinken over de zee,
Tot uw meesters het smeên van uws juks ijzren schalmen
Voor een oogenblik staken, geroerd door uw wee!

‘In het tijdvak der verovering hielden de Engelschen staande, dat de Iersche natie uit een geheel verschillend en geringer menschenras bestond, dat zij ongeschikt was voor verbetering of beschaving, en daarom beide vrijheid en bescherming onwaardig! Dit was in alle eeuwen de taal, die overwinnaars van een volk, dat bij hen in beschaafdheid achterstond, plagten te voeren; maar in dit geval bewezen de Engelschen, hoe gemakkelijk het was, zich dat karakter eigen te maken, hetwelk zij hadden afgeschilderd als voor geene verbetering vatbaar:

Zij leerden de gruwlen dier wilden te plegen,
En gaven hunne eigen boosheid in ruil;

en de Anglo-Iersche Lords werden weldra door de Regering gebrandmerkt als nog Ierscher dan de Ieren zelve.

‘De Barden neigden reeds ten ondergang ten tijde van ELIZABETH; in dien van CROMWELL werd hun een nog gevoeliger slag toegebragt; in de dagen van WILLEM III mag men zeggen, dat zij geheel hadden opgehouden te bestaan. Zij werden zwervende muzikanten, die voor huurloon de menigte vermaakten; een blinde vioolspeler, die al tastende en strompelende den weg naar het dorp vindt, waar men kermis houdt of het feest van een' Heilige viert, en tevreden is, zoo zijn spel met een' schotel aardappelen betaald wordt, is de hedendaagsche vertegenwoordiger der koninklijke meesterzangers van *Ierland*.

En de harp? helaas! het éénig muzikaal instrument, dat gij in de hut van den Ierschen landman hoort, is de Joden-harp, een ijzeren speeltuig met stalen tang, bijna twee duim lang en naauwelijks anderhalf (altijd Engelsche) op zijn breedst. Het landmeisje kort er haren tijd mede bij de bron of op den akker, en waar vroeger de forsche toonen van BRIAN BORO met daverend handgeklap werden beloond, draagt de wind nu de schelle toonen voort der maagd, die - als de lieve hiertegenover - *Robin Adair* fluit; een beeld, dat u welligt meer bevallen zal, dan mijn weinig beduidend opstel.

Vooruitgang.

1.

Gebloemt' strooit de lente, en heel de aarde is tevreden;
Maar bloesem en vrucht eischt onze eeuw van de jeugd!
En spoorslags ontvoert men de onnoozele aan 't Eden
Van lachjes en spelen, vol onschuld en vreugd!
Ach! vroeg zij de lauwer in 't strijdperk verworven,
Vroeg 't roosje in de gaarde der liefde geplukt,
Haar hoofd is vergrijsd en haar hart is gestorven,
Eer glorie 't omstraalt en eer echtheil 't verrukt!

2.

O! deernis met hen, wien de drinkschaal van 't leven
Zoo vroeg werd geboden, zoo dwaas werd gevuld,
Als dra hen verwachting en blijdschap begeven,
Verveling hun voorhoofd in nevelen hult;
O! deernis met hen, als, van vroomheid verbasterd,
Hunne eerzucht de weegschaal der twijfeling leent,
Hun wanhoop do zorg der Voorzienigheid lastert,
De zelfmoord hen sleurt naar der vaadren gebeent'.

3.

Doch wee over ons, die aan 't dal hen ontroofden,
Waar nimmer de ruischende wieken der faam
Den klank van der wacht-englen harpen verdoofden,
Gods vrede hun deel was, geen blinkende naam!
En die, als wij later den hoogmoed betreuren,
Waarmeê zich hun waan op ons handgeklap wreekt,
Van bitter berouw ons gewaad niet verscheuren,
Niet zeggen: ‘Wij hebben die zonden gekweekt!’

P.

DE JODEN-HARP.

Mengelingen.

Vondel met Roskam en rommelpot[1].

IX.

‘**T**usschen het rijk der Satire en het rijk van Comus is het kleine Epigram de grenssteen,’ zegt JEAN PAUL, en ik geloof dat deze uitspraak tot die vele gedwongene epigrammen behoort, waaruit die vernuftige schrijver zijne raadselachtige werken heeft zamen geweven. Want wel verre van tot geen dier beide rijken gerekend te worden, is het beurtelings geheel aan scherts of geheel aan schimp gewijd: lagchen of hekelen is daarin de heerschende toon: ja, geen van beiden voldoet vaak aan het doel des epigrams: nu eens behoort het tot de beschrijvende, dan weder, in den vorm eener spreuk gekleed, tot de didaktische poëzij; zelfs verhevene en lyrische gedachten zijn geenszins vreemd aan die dichtsoort. Zoo eene geographische vergelijking noodig was, men zou het epigram veeleer eene vrijstad voor alle soorten van poëzij kunnen noemen, waarin de wet van gelijkheid en broederschap zoo getrouw wordt betracht, dat zij zich tot eene bepaalde maat moeten laten verkorten, ten einde het burgerregt te genieten. Want waarom zouden wij ontveinzen, dat wij het gevoelen omhelzen dergenen, die in het epigram de kortst mogelijke, maar te gelijk dichterlijke voorstelling zoeken van eene dichterlijke gedachte, dichterlijke beschouwing, dichterlijken toestand?

Daar het korte het kernachtige in zijn gevolg heeft, en voor beiden juiste schikking en juiste keuze van woorden hoogst bevorderlijk is, is het niet te verwonderen, dat scherts en luim, die, zoo zij goed heeten mag, juistheid van uitdrukking met kortheid van zeggen paren moet, zich van dezen vorm inzonderheid heeft

(1) Zie N°. VIII, bl. 277-288.

meester gemaakt. Willekeurig gedachte toestanden, meestal zulke, die geschikt waren den lach op te wekken, zijn het voorwerp des epigrams geworden, en hetzij het der nog ongevormde kunst gemakkelijker viel, en het der taal meer vrijheid liet, met de duizende vormen, waaronder zich het belagchelijke voordoet, te kunstelen, hetzij de meeste dier epigrammen navolgingen uit het Latijn of andere talen waren, de menigte goede zoo oorspronkelijke als vertaalde sneldichten in de Werken van ROEMER VISSCHER en HUYGENS overtreffen verre het gering getal gepaste *Bij-* en *Opschriften*. Om waardig in korte woorden een groot feit, eene groote gedachte, een groot man of eene groote misdaad te beschrijven, wordt eene lyrische verheffing van geest vereischt. JEREMIAS DE DECKER en JAN VOS, HOOFT en VONDEL en de in beider school gevormde GERARD BRANDT, hebben in deze dichtsoort voor onze letterkunde een nieuw licht doen opgaan.

Ik weet niet, wie het eerst gezegd heeft, dat een puntdicht geen' dolksteek, maar een' speldenprik moest geven; zeker echter is het zeggen uit een' fijn beschaafden tijd afkomstig, waarin de huid der menschen uiterst gevoelig was, waarin men, met andere woorden, het snerpende van strafredenen moede, slechts aan beleefde spotternij het regt om aanmerkingen te maken toekende. Doch wanneer niemand het den epigrammen-dichter ten kwade duidt, indien eene hoogdravende lofspraak zijne beduidende of onbeduidende beeldtenis versiert, indien hij hierin het gevoel waant te vernemen, dat het gezigt zijner onsterfelijke wezenstrekken in den vriendelijken poëet heeft opgewekt, waarom zou dan de haat, de verbittering, de woede ih het omgekeerde geval zich niet in diezelfde korte, kernachtige krachttaal mogen uiten, welke aan de hulde en de bewondering vrijstaat? Ja, zoo kortheid te regt tot de hoofddeugden van het epigram gerekend wordt, moet dan het gewigt van de woorden niet te zwaarder worden, naar mate het getal kleiner is? Wat kan men dan verwachten van een' tijd, waarin de driften hevig, de woorden hard waren, een' tijd, die geene voorbeelden had van fijne beschaving en aardige nietigheden, waarin het sneldicht, hoe geestig ook, dikwijls door grove onkieschheid ontsierd, en waarin de Latijnsche taal vaak gebezigd werd, om met te meerdere vrijheid vuil en beleedigend te zijn? Van welken aard zijn de epigrammen, ons door de Italianen, de groote meesters in dit vak, overgeleverd? Zijn het niet in waarheid republikeinsche dolksteken, waaronder de nagedachtenis hunner Pausen nog heden ten dage bloedt?

En bovendien was de tijd van VONDEL in velerlei opzigten een kwade tijd, een tijd van weêrspannigheid en vervolging, van vijandschap en van achterdocht. Beiden toch plegen hand aan hand te

gaan, en wanneer het onschadelijke met al te strenge waakzaamheid wordt bespied, staat het te vreezen, dat het werkelijk schadelijk worden zal. Kon een PETRUS SCRIVERIUS, de getrouwe vriend van HOGERBEETS, door het tegen hem begonnen en nog onvoltooide regtsgeding overtuigd worden, dat zijn vriend die hulde en trouw onwaardig was, en het harde lot van gevangenis verdiende? En toen hij, in het vroeger aangehaalde bijschrift op de afbeelding van HOGERBEETS, op eene, althans voor een' criticus, niet al te scherpe wijze zijn hart lucht gaf, behoorde er al de vinnigheid van Schout DE BONDT en al de gestrengheid van Burgemeester VAN BAERSDORP toe, om zoo veel kwaads en strafbaars in het door hem gestelde te vinden. Moge ook al het regt op de zijde der Leidsche Regering geweest zijn, toch ware het beter geweest, het geheele bijschrift der vergetelheid prijs te geven. Want de bitse SCRIVERIUS weigerde de opgelegde boete te betalen en wierp eindelijk den Schout eenige boeken van zijne studeerkamer toe, als de onschuldige oorzaken van zijn ongeval, die hem geleerd hadden regt en onregt te onderscheiden[(1)]. Zijne onbuigzame fierheid werd het voorwerp der lofspraken zijner partij, en op het beboete epigram maakte VONDEL een ander, dat nog veel scherper tegen de regters van HOGERBEETS en vol van lof op den moedigen SCRIVERIUS was. Zóó weinig hielp het vervolgen, en een geest als die van VONDEL zal te sterker zijnen opgewekten hartstogt in bijschriften en puntdichten hebben lucht gegeven, sedert deze verssoort eenmaal onder het achterdochtig oog van ketterjagers of strenge geregtsbeambten gevallen was.

En inderdaad, de epigrammen, die in VONDELS hekeldichten zijn opgenomen, zijn veelal minder berekend, om zijne vijanden de prooi eener vinnige scherts te doen worden, dan wel om in krachtige, hartelijke taal zijne gemoedsaandoeningen mede te deelen. Van dien aard zijn de fraaije regels op de Stichting der Remonstrantsche kerk in 1630, die echter den dichter insgelijks in eene regterlijke vervolging wikkelden. Scherper en vol van al de kracht der overtuiging is het bijschrift op JACOBUS ARMINIUS:

> Dit 's 't aanzicht van ARMYN, die 't zij hy schreef of sprak,
> Het heilloos noodlot van KALVYN gaf zulk een krak,

(1) In een grafschrift op SCRIVERIUS huisvrouw ANNA WILLEMS VAN DER AER wordt dit bedrijf niet aan SCRIVERIUS zelven, maar aan haar toegeschreven. Men leest er:

> d' Heldin liet om 't misval geen moed kleynmoedig vallen,
> Maar sprak: kan Pen en Boek door 't schrift de baars vergallen,
> Laat werden dan gestraft pen, boeken en papier:
> Verkoopt des waerheyts Tolk op boel-huys rechtsgetier
> Tot dat men uyt de koop de volle geld-straf haale;
> 't Geen pen en boek verbeurt, moet pen en boek betaalen.

Dat Lucifer nog beeft voor 't dondren van zijn lessen,
En d' Afgrond zwoegt en zweet om 't stoppen dezer bressen.
'Sus, kraamvrouw,' sprak hy, 'sus, schey vry gerust van hier,
God werpt geen zuigeling in 't eeuwig helsche vier.'

Toen, na den dood van DE GROOT, de wangunst van SALMASIUS de nagedachtenis des onsterfelijken mans niet ontzag, uitte VONDEL zijne verontwaardiging in eenige bekende allerhevigste regels, waaraan niemand hooge kracht van uitdrukking kan ontzeggen, en waarvan de vinnigheid door het hatelijke van den aanval gewettigd werd. Men doet echter verkeerd, met in dezelve eene bijzonder fijne wending te zoeken, zoo als in hetgeen wij puntdichten plegen te noemen. Hetzelfde geldt van hel beroemde bijschrift: *Op het stokje van* OLDENBARNEVELD; de herhaalde alliteratiën echter, het spelen met eigenlijke en overdragtelijke uitdrukkingen, geven aan hetzelve eenen meer puntigen vorm. Evenwel verdient het schijnbaar gekunstelde slot naauwelijks als zoodanig beschouwd te worden. Het sluit natuurlijk in den vloeijenden gang van het geheel, en drukt naar waarheid uit, hoe de dichter bezield werd door het zien van den wandelstaf, welke hem den ouderdom des mans, de last, dien hij te torschen had, en de laatste wandeling, welke hij er mede gedaan had, de wandeling naar het schavot, levendig voor de verbeelding riep. Zoo wij, om de kortheid der uitdrukking en eenheid der gedachte, dit vers met regt een epigram mogen noemen, om den driftigen gang der denkbeelden, den rijkdom, waarmede het eens gekozen beeld wordt uitgewerkt, de kracht en warmte van het geheel, verdient het voorzeker den titel van een lyrisch epigram. Men oordeele:

Mijn wensch behoede u onverrot,
o Stok en stut, die geen verrader,
Maar 's vrijdoms stut en Hollands vader
Gestut hebt op dat wreed schavot
Toen hy voor 't bloedig zwaard moest knielen,
Veroordeelt als een Seneka
Door Neroos haat en ongena,
Tot droeffenis der braafste zielen.
Gy zult nog jaaren achtereen
Den uitgang van dien Helt getuigen,
En hoe gewelt het regt dorst buigen,
Tot smaat der onderdrukte steên.
Hoe dikwijls strekte gy in 't stappen,
Naar 't hof der Staten stadig aan,
Hem voor een derde voet in 't gaan
En klimmen op de hooge trappen,
Als hy, belast van ouderdom,
Papier en schriften overleende,
En onder 't lastig landpak steende;

Wie ging, zo krom gebukt, noit krom!
Gy rust nu van uw trouwe pligten
Na 't rusten van dien ouden stok,
Geknot door 's Bloedtraads bittren wrok,
Nu stut en stijft gy nog mijn dichten.

Onder de epigrammen, die deels met regt, deels te onpas onder VONDELS hekeldichten zijn gerangschikt, geven wij aan dezulken verreweg de voorkeur, waarin de hoogere vlugt van 's dichters geest en de kracht zijner taal het meest doorstraalt. Intusschen heeft deze deugd hare keerzijde. Waar het voorwerp al den eerbied der bewondering, al de woede der verontwaardiging onwaardig was, dáár werd de dichter, in stede van krachtig te blijven, vaak plat en gemeen. VONDEL miste de hoofsche fijnheid van HOOFT en HUYGENS. De epigrammen op TRIGLAND, BOOGAERDT, KAREL LEENAARTS en TEELING zijn lomp en grof. Slechts het *Nieuwjaar voor* SMOUT heeft iets burlesk geestigs, waardoor het allergeschiktst was, om werkelijk den driftigen boetprediker nagehouden te worden. Onze beschaafde eeuw acht het billijkerwijze ongeoorloofd, aan iemand in het openhaar de zonden zijner jongheid te verwijten; rekent het wreed, met het ongeluk van een' ter dood veroordeelde te spotten; maar het is zonderling, dat de grootste vernuften der zeventiende eeuw bijna geen' toestand rijker voor spotternij schenen te vinden dan een' opgehangen misdadiger. HUYGENS heeft op dien toestand onderscheidene puntdichten, en BREDERO en zelfs HOOFT ontzien zich niet met een' zoo afzigtelijken dood te lagchen. Des te minder spaarde VONDEL zijnen gezworen' vijand, den Predikant SMOUT, van wien het gerucht vertelde, dat een onechte zoon voor zijne misdaden met de galg gestraft was[1]; en het hem toegedachte nieuwjaar was voorzeker een der bitterste en blijvendste schimpscheuten, waaraan de profetische ijveraar ten doel stond:

(1) Herhaaldelijk vindt men dergelijke toespelingen op SMOUT bij VONDEL. In de verklaring van VONDELS *Palamedes* wordt, zoo men meent, BOGERMAN onder den persoon van CALCHAS voorgesteld. Intusschen is al hetgeen door AJAX omtrent de geschiedenis van CALCHAS verhaald wordt, niet op BOGERMAN toepasselijk, en TRIGLAND trok zich enkele uitdrukkingen in dit verhaal sterk aan. Zeker liet het zich overloopen van CALCHAS niet ongeschikt overbrengen op de geloofsverandering van TRIGLAND zelven. Hetgeen echter omtrent de onzedelijkheid van CALCHAS gezegd wordt, in de regels
Die rechte schijndeugt borst tot booze stukken uit enz.
zal wel het naast op SMOUT van toepassing zijn, vooral daar in de oudere drukken van den *Palamedes* het schandelijke geval veel breeder wordt uitgemeten, in voor de kieschheid hoogst aanstootelijke verzen. Het schijnt derhalve, dat VONDEL in de schildering van CALCHAS de ondeugden niet zoo zeer van een' enkelen, als wel van alle geestelijken der door hem gehate partij in éénen persoon heeft willen voorstellen.

Jonge Smout, die sprong te kort
Van den ladder binnen Dort,
En hy smoorde in zijn longen:
Had hy niet te kort gesprongen,
Hy zou komen by zijn Vaar
Om een zaalig nieuwejaar.

Nog onedelmoediger was de hoon, den zelfmoordenaar aangedaan. Of wie zou geen medelijden hebben met een' toestand, waarvan niemand de ongelukkige bewustheid heeft, een' toestand, waarin vaderland, betrekkingen, pligten, alle achterstaan voor het overstelpend gevoel des ongeluks, en waarin alle genoegens en verwachtingen des levens zóó zeer zijn vaarwel gezegd, dat de ongelukkige de voorwaarde, waarop hij dezelve smaken kan, willekeurig vernietigt! En echter, gelijk onze oude wetten den zelfmoordenaar der schande ter prooi gaven, zoo ontzag spotternij en verachting bij de menigte de nagedachtenis der rampzaligen niet, en de scherts van den dartelen lakkei in BREDERO'S *Lucelle* was voorzeker de tolk van hetgeen de meerderheid des volks zou gedacht en gezegd hebben. Men hoore hetgeen dezelfde blijspeldichter aan eene zijner straatwijven in den mond legt:

Of mijn Vaer al gehangen is, is dat soo grooten saeck?
Daer hangt soo menigen vromen man, daer leyt niet an bedreven,
Hy brocht hem (God-danck) noch selver niet om 't leven,
Als sommige luy.

en beslisse, hoe zeer, in de oogen des volks, de zaak desgenen benadeeld werd, die de hand aan zich zelven sloeg. Had de zelfmoord van LEDENBERG zijnen vijanden een' kwaden dunk van de geregtigheid zijner zaak gegeven; de schaal keerde, toen, na den dood van WILLEM den Tweeden, hetzelfde kwade vermoeden zich aan het onverwacht overlijden van den griffier MUSCH hechtte. VONDEL bedacht hem, den vijand zijner partij, en den schoonzoon van zijn' vijand CATS, in een schamper grafdicht, en hij kon het te veiliger, omdat voorname staatslieden zelve in 's Lands vergadering zich hoogst ongunstig over den gestorven' hoveling uitlieten. (Zie SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, in V.) Lagchend speelt hij met zijn' naam MUSCH:

Hier leit de Hofmusch nu en rot,
Zy broeide slangen in heur pot
Leicesters en Ducdalfs gebroet

Zy pikte zonder schrik of schroom
De rijpste karsen van den boom,
Zy vreesde kluitboog, spat nog knip.

De Molik kendese op een trip,
Zy vloog den Baas van zijne hand
En speelde met de magt van 't land.
Zy borst aan eene spinnekop
Terwijl zy dronk en sprak: dit sop
Bekomt my zeker niet te wel:
De rest geeft Aarsen en Cappel.

Hetgeen ik in dit epigram vooral VONDEL waardig zou noemen, is het slot. Het bittere en krachtige van zijn' geest spreekt helder uit de voorstelling van den zelfmoord van MUSCH. Er is klassieks in, dat, gelijk de tiran THERAMENES eenmaal, den giftbeker ledigende, met betrekking tot zijn' medetiran gezegd had: *dien beker breng ik u toe, schoone* CRITIAS! zoo ook de stervende gunsteling een diergelijk venijn aan zijne mededingers AARSENS VAN SOMMELSDIJK en CAPELLE VAN AERTSBERGEN toedrinkt[1].

X.

De oude spreuk des Predikers, dat het eene vergeefsche navraag was, of de oude tijden beter waren dan de onze, wordt door ieder onderzoek der geschiedenis bevestigd. De daden, de bedrijven, de namen der menschen verwisselen; de hartstogten, die hen bezielen, zijn in het Noorden en Zuiden, in ouderen en lateren tijd dezelfde; de klagten over de ellenden van heden, de lofredenen op de voortreffelijkheid van vroegere dagen zijn te allen tijde even overdreven. Want waarom zouden wij de schilderingen niet overdreven noemen, welke de tijdgenooten in een' steeds versnellenden val voorstellen, en die het onbegrijpelijk maken, hoe niet sinds lang maatschappij en menschdom in eenen onpeilbaren afgrond zijn nedergestort? PLATO kende evenzeer een jong *Griekenland*, dat, opgewonden door wijsgeerige theoriën, naar de teugels van den Staat greep; en *Rome* had, volgens JUVENALIS, niet min-

(1) De aanteekeningen, zoo het heet, uit 's dichters eigen' mond opgeschreven, maken den laatsten regel alleen op CAPELLE VAN AERTSBERGEN betrekkelijk. Gemakkelijker echter kan AARTSEN op AARSENS VAN SOMMELSDIJK, den grooten gunsteling van WILLEM II, en den voornamen handlanger van dezen in den aanslag op *Amsterdam*, betrekkelijk gemaakt worden. Onder denzelfden naam wordt 's mans vader, de bekende Ambassadeur, vaak door VONDEL aangerand, b.v. in *Palamedes:*

Brandmerkt eerst den snooden Aert
Aertsvijand van de braven

zoo ook is de regel in de vertroosting

Vrijt het land van Aertsche fielen,

eer op SOMMELSDIJK dan op AERTSBERGEN toepasselijk, wiens bekwaamheden hem ook hooger in de algemeene achting hadden gebragt.

der dan *Amsterdam*, de plagen eener groote stad: brand, verzakkingen, en voorlezingen van dichters[1].

Het is deze schijnbare verachtering van iederen tijd en ieder geslacht, welke door die soort van poëzij tot onderwerp gekozen wordt, welke bij voorkeur hekeldicht heet. Het is deze eenvormigheid van menschelijke verkeerdheden, die ook aan deze dichtsoort eene eenvormigheid heeft medegedeeld, waardoor de hekeldichters bijna elkanders navolgers schijnen. Hoe zou de oudste en oorspronkelijkste in de rij, HORATIUS, ons voorkomen, indien wij LUCILIUS bezaten? Het zijn deze beide, wier voorbeeld JUVENALIS koos: en van wie dan van de Ouden schijnen de scherpste trekken van BOILEAU en POPE ontleend?

Ofschoon ieder hekeldichter met een gevoel van eigenwaarde op de verkeerdheid van zijn' tijd nederziet, zijn er echter twee verschillende wijzen, waarop hij de zaken pleegt te beschouwen. Volgens de eene wijze van zien, zijn de laakbare bedrijven der menschen het gevolg hunner dwaasheid: volgens de andere hunner boosheid. Het eerste standpunt is onbetwistbaar hooger; want het is moeijelijker zich boven vooroordeelen te verheffen, dan te gevoelen wat het geweten kwetst en de zedelijkheid beleedigt. De hekeldichters van de eerste klasse brengen de handelingen hunner eeuw ter toets aan het noodzakelijke en ware, aan de uitspraken van natuur en rede; de anderen vergelijken hetgeen gebeurt, met hetgeen in vroegere betere dagen plaats had. HORATIUS staat aan het hoofd der eene, JUVENALIS en PERSIUS der andere partij. Tot welke behoort VONDEL?

Wij spraken vroeger van zijn somber en tot droefgeestigheid overhellend karakter; zijne levensomstandigheden waren doorgaans ongelukkig, en wat zou er anders te verwachten zijn, dan dat zijne neiging hem tot de zwartste beschouwing van menschen en tijden bragt? Twee zaken, die doorgaans anders buiten den kreits van het klassieke hekeldicht plegen te vallen, deels om derzelver gevaarlijkheid, deels om derzelver afgetrokkenheid, boeiden VONDEL in het bijzonder. Godsdienst en vrijheid van den Staat gingen, om derzelver hoogen ernst, onzen altoos even godsdienstigen als vrijheidlievenden dichter ter harte. Maar er viel te lagchen met de wigtigheid en schoolschheid der godgeleerden, die zich verdiepten in bespiegelingen omtrent dingen, verre boven het bereik des verstands gelegen; het was een waardig voorwerp van scherts, om te zien, hoeveel sterker zij aan hunne leerstellingen verkleefd waren,

(1) Incendia, lapsus
Tectorum adsiduos, ac mille pericula saevae
Urbis, et recitantes Augusto mense poëtas.

naarmate hunne bewijzen zwakker werden; er mogt billijkerwijze gespot worden met den ijver, waarmede zij gedachten binnen de perken van woorden trachtten te besluiten, en als ware het heiligste in den mensch van een woord afhankelijk, door woorden de ziel trachtten gerust te stellen. En wat was er niet van de staatszucht te zeggen? Het begin der zeventiende eeuw had zoo vele grootheden uit het slijk zien verrijzen, zoo vele namen van gevestigd gezag onder ongeluk en ongelijk zien bezwijken, dat het belagchelijke, hetwelk de eerzucht altoos heeft, de valsche onderstelling, waarvan zij uitgaat, dat zij het geluk dwingen kan, teregt onder den geesel der satyre lijden mogt. VONDEL echter versmaadde op dit rijke veld zijner luim bot te vieren, en zeker, zijn driftige geest waagde zich te onbedaard in de woelingen zijner tijdgenooten; zijne aantrekkelijkheid gevoelde te diep hetgeen hem krenkte, dan dat het koud en onverschillig spotten van een' HORATIUS hem behagen kon. De hevigheid der godgeleerden werd in zijn oog het gevolg eener verachtelijke zucht tot heerschappij, die het best werd verkregen, wanneer het volk onder den schrik van geheimzinnige leerstellingen gekluisterd lag. Staatszucht had alleen eigenbelang tot hoogste doel; overdreven weelde had de welvaart uitgeput, en het verdrukken der gemeente was het éénige middel tot bevrediging der schraapzucht en tot herstel der wankelende grootheid.

Wij ontkennen niet, dat deze wijs om de zaken voor te stellen onbillijk was; wij beweren echter, dat zij VONDEL natuurlijk eigen werd. In het kerkgenootschap, waartoe hij behoorde, was vooral omstreeks het jaar 1625 tusschen de vermaners een bittere twist uitgebarsten over den aard van het Woord Gods, dat den mensch tot geloof en bekeering brengt, daar sommigen, niet geheel vreemd aan de oude meeningen van SCHWENKFELD en de Wederdoopers, veel opgaven van inwendige verlichting en inspraak des geestes[1]. Er was ook hier gelegenheid tot scherts, en welk een vrolijk tafereel kon er niet opgehangen worden van de overdrijving eener meening, die zoo dikwijls het heilige ontheiligd en in de oogen van het gezond verstand heeft vernederd! Ik geloof echter, dat VONDEL te godsdienstig was, om hier zijne geestigheid te beproeven, en de goede gezindheid jegens zijne gemeente vermaande hem waarschijnlijk de drijvers eener tegengestelde meening in een minder afzigtelijk licht te beschouwen. Doch van daar tevens, dat zijn *Geneesdrank tegen de geestdrijvers*, geschikt om het geschreven Woord van God in deszelfs regten te handhaven, bijna alle geestigheid mist, en nog bui-

(1) Zie de stukken omtrent JAN THEUNISZ, NITTERT OBBENSZ en HANS DE RIJS, *Amsterdam*, 1625.

tendien op de dichterlijke verheffing, de sierlijk krachtige uitdrukking, het dramatische, dat zijne overige hekeldichten kenmerkt, geene aanspraak maken kan. Doch al de gloed zijner verontwaardiging schitterde eerst dáár, waar hij op vrijer, onafhankelijker grondgebied zich in de geschillen eens anderen kerkgenootschaps mengde en onbeschroomd de meening der contraremonstranten in het bekende ten jare 1631 uitgegeven *Decretum Horribile* aantastte.

De twist over de Voorbeschikking had de geschiedenis van JACOB en ESAU, van welke de een verkoren, de ander verworpen was, op den voorgrond gebragt, en tot leus der partijen gemaakt. Op de zonderlinge wandeling van den avontuurlijken PASCHIER DE FIJNE door de Waterlandsche dorpen, was dit het punt, waarmede de regtzinnige leeraar tegen PASCHIERS medgezel het Dordsche gevoelen staafde, en toen de ander zich op het moederlijk gevoel van eene der aanwezige vrouwen als op eene andere REBECCA beroepen, en haar gevraagd had, of zij zich kon voorstellen, dat voor een' der tweelingen, die zij onder het hart droeg, het eeuwig verderf beschoren was, had deze aanmerking den Predikant in woede gebragt en PASCHIERS reisgenoot eene vracht van slagen berokkend. Het was deze zijde der Contraremonstrantsche leer, die VONDEL aanviel, en, welk gevoelen men moge belijden, het was zeker dat, hetwelk op de dichterlijkste wijze in een valsch daglicht gesteld konde worden. VONDELS gedicht opent met een woedend verwijt aan CALVYN, dat hij voorzeker zou teruggehouden hebben, indien hij de, ondanks zijne gebreken, wezenlijke grootheid des voortreffelijken Hervormers uit zijne schriften had leeren kennen. Maar AARSENS stond in zijne gedachten op den achtergrond. Gelijk diens vader eenmaal de ongunst der menigte door het aannemen van NEYENS geschenk op zich laadde, werd door zijne vijanden ook de trouw des zoons verdacht. Welligt, zegt de dichter, had CALVYN even zoo zin in de gouden Spaansche keten van SERVETUS, gelijk er zijn, die, door Fransche leliekroonen bekoord, zich tegen het Vaderland laten gebruiken. Maar, zegt de dichter niet zonder vrolijke luim:

> Maar dit verklaart geen tekst, noch mikt op 't regte doel;
> Mijn ijver dwaalt van 't spoor, zy slacht den predikstoel.

Zoo iets in dit gedicht onze hooge bewondering verdient, het is het schitterend krachtige begin, de menigte en de rijkdom der denkbeelden, die als golven zich onderling voortstuwen. Eerst leest de dichter als het ware met verontwaardiging de woorden van CALVYN, die hem eene godslastering toeschijnen. Verontwaardigd werpt hij het boek uit de hand, als had hij thans de overtuiging, dat CALVYN, die zelf geene godslastering schuwde, niet daarom den ongelukkigen SERVEET met zoo veel verbittering vervolgde. Neen, gouddorst spoorde hem welligt tot dien moord aan, even als thans

nog de staatsman, aan wien hij het ongeluk van OLDENBARNEVELD weet, zelf gretig naar de pistoletten was, van welker aanneming hij zijn slagtoffer valschelijk betigtte[1]. Maar, terwijl zijne gedachten van CALVYN en zijne stellingen op den gezant van *Frankrijk* afgeleid worden, denkt hij aan den zoo vaak bespotten SMOUT en andere Predikanten, die in het vuur van hunnen ijver de Regering aantastten en van den kansel tegen LODEWIJK den Dertienden te velde trokken.

Het vervolg is de levendigheid van het begin waardig. Zoo CALVYN aan God de mogelijkheid toeschrijft, dat pas geboren kinderen eene prooi der helle worden; hoe is het mogelijk, dat zulk eene leer aan vrouwen kan behagen? ja, indien Gods liefde, volgens het gewijde Woord, die eener zogende moeder nog overtreft, hoe kan zulk een stelsel op den duur nog bijval vinden? De gedachte alleen zou ieder kraambed bedroeven. Gij verlangdet, mijn Lezer! dat VONDEL hier den zachteren toon, dien hij zoo wèl wist aan te slaan, hadde gegrepen; dat hij u hadde geschilderd, hoe moederlijke teederheid, moederlijke hoop; moederlijk vertrouwen, de harde wijsheid der godgeleerden beschaamde. Ik verlang het met u; en hoe krachtig de greep ook wezen moge, hoe afzigtelijk daardoor het voorwerp van VONDELS satyre ook worde, echter is het een stuitend beeld, dat hij ons levert, eene moeder in het kinderbed tot wanhoop en razernij gebragt! En toch is alles vol leven en klem; toch mag ik u de hartverscheurende klagt der vrouw niet onthouden:

> Is Godt de krokodil, die 't versch geboren kindt,
> Aan d' oevers van den Nyl, voor lekkerny verslindt?
> Daar Moses naauwelijks in 't kistje wordt behouwen,
> En drijft door 't moordgeschei der Isralytse vrouwen,
> Door lijken zonder tal? is Godt een huichelaar,
> Die d' Ooster-leidstar leidt, met kerkelijk gebaer,
> En verwt het moordtooneel der Bethlehemsche straten,
> En ziet de worsteling van vrouwen en soldaten,
> Een deerlijk schouwspel nog met lagchende oogen aan,
> En pijnicht Rachels geest by duister op te staan,
> Om van kranksinnigheyt te spooken en te rabbelen,
> Het haar te scheuren en den boezem op te krabbelen?

(1) Hetzelfde denkbeeld vindt men in den *Palamedes*, waar in de oudere uitgaven, met toespeling op AERSENS, staet

> Verdient hy een brandteecken, die
> Tot onses staats verkleenen
> Ick meest verijckt met giften sie:
> Merck desen niet, maar geenen,
> Wiens goudsucht boos, En goddeloos
> Vind syns gelyck niet eenen.

Is Godt een Moloch, van barmhertigheit vervreemt,
Die 't offer-popken in zijn gloeiende armen neemt,
En laaft het, aan de speen, met olie vuur en vonken.

Thans echter gaat de dichter te ver, en zijne verzen zijn der razernij, niet der kunst waardig. Het is hoogst noodig, dat hij afbreekt:

Hoe dunkt u? ist geen tijd dat elk die kranke redde;
Op bakermoeder: drijf die dokters weg voor 't bedde
Met bedstok, toffels, of met graauwen: 't is alleens;
't Geloof heeft nimmermeer met wanhoop iets gemeens.

De dichter mag niet eindigen zonder eene troostrede voor de wieg en het kraambed, en heeft hij in een' ziedenden stroom zijne verontwaardiging over eene in zijne oogen zoo verschrikkelijke leer uitgestort, nóg schijnt hij al zijne kracht voor het heerlijk, en na die afgrijsselijkheid waarlijk verkwikkend slot te hebben bewaard:

Mijn kraamziel! zijt getroost, gy hebt op uwe zij
Jehova, die u zaad al meer bemint als gy.
Hy heeft zijn harte-bloed voor uwe vrucht vergoten
En tekentze in het boek der zaalge bontgenooten.
De hemel is haar erf; hy loktze met zijn stem.
Hy zameltze in zijn schoot van 't nieuw Jerusalem,
Veel liefelijker als een klokhen met haar wieken
Beschaduwt en beschermt het ongepluimde kieken.
De waarheit is opregt: zy hoeft geen plondergryns,
Zy toont u 't paradijs, en d' eer des cherubijns.
Dat zijn de zieltjes daar uw ziel om was verlegen,
Die zig als duiven op haar witte schachtjes wegen,
Veel witter als de melk, die uit uw tepels springt;
Zy weiden in het gout en hemelschblaau. Hoe blinkt
Hun kuif en zagte pruik van ingevlogte steenen,
Van d'ongenaakbre Zon der eeuwigheid beschenen!
Dit hangwiekt, en dat zwaait den triomfanten palm.
Een ander streelt de snaar, en wekt yvoren galm.
Een ander blaast de fluit. Een ander gouden noten
Uit rozen-bladen leest. Een ander onverdroten
Eet Manne. Een ander lept der Eng'len lekkernij,
Een ander lagcht om BEZA'S kinder-ketterij.

XI.

Wij laten de vraag in het midden: of VONDEL in zijne voorstelling der Calvynsche leer niet onregtvaardig was? wij geven toe, dat verzen, als de bovenstaande, slechts strekken moesten, om haat en verbittering te ontvlammen; maar wij eischen tevens voor den dichter den lauwer, die hem toekomt. Het zou goed geweest zijn, zegt gij, indien de kunst het vuur getemperd, indien de

studie van de voorbeelden der oude en latere meesters hem geleerd had zijne verontwaardiging zóó te gebruiken, dat zijne dichtstukken, even als die van BOILEAU, een bevallig geheel hadden opgeleverd. Maar zeker wint hij in stoutheid en oorspronkelijkheid, doordien hij zich minder aan de voetstappen van voorgangers bond; zeker troffen zijne slagen den tijdgenoot te sterker, naarmate hij minder aan de mogelijkheid dacht, dat zij de nakomelingschap zouden bereiken. Veel is er van VONDELS studie der Ouden gezegd, en het is waar, de Latijnsche dichters leerde hij van tijd tot tijd vertrouwelijker kennen; maar of de kennis der oudheid diep genoeg in hem was doorgedrongen, om het fijne van HORATIUS, om al de toespelingen van JUVENALIS te begrijpen, om PERSIUS te verstaan, dien SCALIGER, om zijne duisterheid, op het vuur wierp, wij zouden deze vragen ontkennend beantwoorden. En zelfs haatte VONDEL, indien men uit zijn' meergevorderden leeftijd op vroegere dagen besluiten mag, die duisterheid en ingewikkeldheid, waarop de hekeldichters wel eens meenden het regt te bezitten. Stellig stond, wat het kunstmatige zijner satyres betrof, onze vaderlandsche dichter beneden den Engelschen DONNE, die in de tijden van JACOBUS den I^{sten} het waagde, de Engelsche dichtkunst met zijne inderdaad scherpzinnige, levendige, en op de studie der Ouden gegronde hekeldichten, te verrijken. In ruwheid en platheid van uitdrukking, doet de Brit geenszins voor VONDEL onder, en onze kieskeurige kunstregters zouden evenzeer over genen als over dezen den staf moeten breken. En echter, in dien tijd vonden HOOFT en MOSTAERT in DONNE'S gedichten behagen. HUYGENS keurde dezelve de eer eener vertaling waardig, en droeg zijnen arbeid aan de bevallige en vernuftige TESSELSCHADE op. maar DONNE was duister, vol van eigene spreekwijzen en geestigheden, die tot bepaalde plaatsen en personen behoorden, zóó zelfs, dat Koning KAREL de Eerste het voor eene onmogelijkheid rekende, in eene andere taal den toenmaals in *Engeland* hooggeachten dichter te vertolken. Nóg kan men zien, in hoe verre HUYGENS in deze proeve slaagde; zijn stijl, op zich zelven minder gemakkelijk en duidelijk dan die van VONDEL, won niet bij het overbrengen van een' zoo duisteren schrijver. Te midden der vleijende pligtplegingen, welke de beleefde HOOFT aan HUYGENS over zijne vertaling maakte, verzuimde hij niet aan te merken, dat de Engelsche dichter wel eens hooger vloog, dan dat het oog hem kon volgen. TESSELSCHADE had misschien den bijstand harer geleerde vrienden noodig, om het haar opgedragen boek te verstaan. En VONDEL vond zoo weinig smaak in deze vreemde lekkernij, dat hij, in een vrij onbeleefd epigram, de gedichten van DONNE doorstreek, zonder de bewonderaars daarvan, HOOFT, HUYGENS en MOSTAERT, te ontzien.

Zouden wij kunnen meenen, dat onze dichter gelukkiger in het raden van den zin der Romeinsche schrijvers, dan in dien van den Brit zou geweest zijn? zou hij zelfs de moeite hebben genomen, hunnen trant over te nemen, terwijl hij dien van een' hunner gelukkigste navolgers versmaadde? En echter is er beweerd, dat de beste plaatsen in zijnen *Roskam* van JUVENALIS en PETRONIUS waren ontleend, alsof het buitensporig hoogdravend gedicht over den burgerkrijg, dat wij in de werken des laatsten aantreffen, hem den rang van hekeldichter naast den eersten verzekerde(1). Neen, toen VONDEL welligt door HUYGENS *kostelijk Mal*, of eenig ander voorbeeld opgewekt, de zeden van zijn' tijd scherp wilde ten toon stellen, zonder dadelijk bepaalde personen of feiten aan te randen, volgde hij zijn' eigen' weg, en de namen van *Harpoen* en *Roskam* waren even oorspronkelijk als het plan en het onderscheid van beider bewerking.

Wij kennen echter aan het eerstgenoemde hekeldicht geene zeer hooge waarde toe. VONDEL schijnt slecht de kunst verstaan te hebben, eene ondeugd aan te randen, zonder persoonlijk te worden, en in dit gedicht trachtte hij zulks te vermijden, door aan een' denkbeeldigen Heer LANDESLOT (hij bedoelde de Staten des Lands) te schrijven over twee denkbeeldige Predikanten GODEFRIED en WOLFAERT. Gedurig dwaalt hij van zijne leenspreuk af, vervalt op bijzondere gebeurtenissen, en terwijl hij zelf alle moeite doet, om weder in de ruime zee van zijnen denkbeeldigen Staat te geraken, dwarrelt hij, zonder iets te vorderen, in het rond. De schildering van het beeld eens volmaakten Predikants is eenvoudig en vloeijend; maar het is slechts eene enkele schoone plaats uit een gedicht, dat de lofspraak van HOOFT naauwelijks verdiende. De Heer VAN SCHAGEN duidde den dichter het noemen van zijnen naam hoogst euvel, en zeker, hij staat even wonderlijk als DATHEEN en Prins WILHEM in het half allegorische gedicht. Zou 's mans gramschap minder geweest zijn, wanneer de verzen gelukkiger geslaagd waren; en gold ook hier?

> Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est
> Judiciumque. - Esto, si quis mala; sed bona si quis
> Judice condiderit laudatus Caesare? --
> Solventur risu tabulae; tu missus abibis.

Grooter zijn verreweg de verdiensten van den *Roskam:* de dichter heeft hier geene allegorische scheppingen, maar wezenlijke personen voor den geest; zijne schildering draagt het kenmerk van waarheid en juistheid. Terwijl de *Harpoen* een' allegorischen Heer LANDESLOT aanspreekt, rigt zich de *Roskam* kort en eenvoudig met

(1) WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Ant. Woordenboek*, Deel VI, p. 302.

met eene bepaalde gedachte aan den Drossaard HOOFT. Hij beklaagt zich over den tijd, waarin ieder van godsvrucht den mond vol heeft, en echter het plegen van onregt niet ontziet. HOOFTS vader zelf, de grijze oud-Burgemeester en geen gedroomde GODEFRIED, is het ideaal, waaraan hij het gedrag der overigen toetst. De klagten zijn dezelfde, welke bij beide partijen in dien tijd oprezen, vooral toen de dood van MAURITS den Staat voor het oogenblik in verslagenheid gebragt en den arm des oorlogs verlamd had. Onbekwame regenten, weelde, tirannij, schraapzucht: ziedaar den tekst van het levendige gedicht. Er zijn geene persoonlijke aanvallen, of zij liggen zóó verborgen, dat de bedoelden er zich naauwelijks door beleedigd konden achten. Er is, ja, allegorie in het vers, maar eene korte, juiste, krachtige.

> Kortom: dit 's onze plaag,
> 't Is - drijft den ezel voort: gemeenten-ezel draag:
> Het land heeft meel gebrek: dus breng de zak te molen,
> Het drijven is ons ampt: het pak is u bevolen.
> Vernoeg u dat ge zijt een vrij-gevogten beest,
> Is 't naar het ligchaam niet, zoo is het naar den geest.
> Tot 's hemels lasten heeft de hemel u beschoren,
> Dit past u bet dan ons. Gy zijt een slaaf geboren;
> Best doet gy 't williglijk van zelven dan door dwang,
> Dus raakt het slaafsche dier al hijgende op den gang
> En zweet en zugt en kugt. De beenen hem begeven:
> Hy valt op beide knien, als badt hy: laat me leven
> En gigaagt heesch en schor. -

Even levendig is de voorstelling, hoe de oude Staatsman, waren hem de tegenwoordige onheilen bekend, de zaken redden, en als een geschikt scheepshoofd ieder op zijne plaats stellen zou. En die CATO zelf, die hem voor den geest stond, CORNELIS PIETERSZOON HOOFT, hoe schoon heeft ons VONDEL zijn beeld geteekend!

> Hoe was hy zoo gelijk
> Dien burgemeestren, die weleertijds 't Roomsche rijk
> Door hunne oprechtigheid opbouden van der aarde
> In top, toen d' akkerbouw in achting was en waarde;
> Toen deege deeglijkheid niet speelde: raap en schraap,
> En 's vijands goud min gold, dan een gebraden raap.
> Hoe heeft hem Amsterdam ervaren, wijs en simpel,
> Een hooft vol kreuken, een geweten zonder rimpel.
> Opdat ik ga voorbij ons Catilinaas tijen,
> Toen 't Vaderland in last, door twist der burgerijen,
> Gy 't leven waart getroost te heiligen den Staat.
> En toen uw hoofd gedoemd door 't hoofd van d'eigenbaat
> Gy geen gedagten hadt van wijken of van wanken,
> De wees en weduwen, de ballingen u danken.
> Hoewel ge noit om dank hebt zonder onderscheid
> Beschenen met den glans van uw goedaardigheit

Ondankbre en dankbre, dienge kont tot oorbaar strekken,
o Spiegel van de deugd, o voorbeeld zonder vlekken!

Heeft VONDEL, in onderscheiden der door ons beschouwde gedichten, de onaangename keerzijde zijns karakters, partijdigheid en bitterheid, getoond, wij mogen te meer onze beschouwingen eindigen met eene plaats, welke zijn hoofd en hart vereert. De warmte van dankbaarheid en bewondering, waarmede de schitterende hulde aan den Burgemeester vervuld is, verzoent als het ware, en roemt tegen den koelen wrok, waarmede hij TRIGLAND en AARSENS vervolgde. Zij levert het schitterende bewijs, dat diezelfde partij, wier eigenbaat en heerschzucht thans te veel op den voorgrond plegen geplaatst te worden, ten minste ook hare goede eigenschappen had, waardoor zij de bewondering trok, of, wil men, de oogen verblindde van mannen, aan wie de Muze der poëzij het regt verleend had, hunnen tijd voor het nageslacht te bezingen. En verre, dat die vlugt der poëzij door hen zou verkort zijn, verre dat zij de stem zouden bedwongen hebben, die volgende geslachten kon bereiken, zien wij integendeel die kleine tirannen, zoo het heet, en onverzoenlijke aristocraten voor niets zoo zeer dan voor den bloei en den opbouw eener hun zoo gevaarlijke zaak ijveren. De kunst is hun dankbaar geweest, niet voor giften en geschenken (want wiens milddadigheid beurde VONDEL uit zijnen nederigen toestand op?), maar voor de bescherming, welke zij genoot, voor de waardige stof, die hun voorbeeld en hunne bedrijven haar opleverden. Zoodanig een ideaal was HOOFT voor VONDEL, en de lauwer, welken hij om den schedel van dien ouden zoon en kampioen der vrijheid gevlochten heeft, zal duurzamer zijn, dan de blaam, waarmede Neêrlands tweede VONDEL zijne gedachtenis heeft trachten te bevlekken.

Er leeft eene regtvaardigheid in de geschiedenis. VONDELS schimp en spot heeft den roem van CATS bij de nakomelingschap niet bedorven, heeft de dankbaarheid niet uitgeroeid, die de borst van den regtgeaarden Nederlander voor MAURITS, den dapperen verdediger en bevestiger van onzen Staat, vervult; heeft de grondvesten der Kerk niet doen waggelen, welke voor onze voorvaders eene bron van vertrouwen in de rampen van den tijd, van troost in den dood, geweest is. Even zoo zal de nakomelingschap, eene eeuw later, eene billijke uitspraak gedaan hebben over de namen dergenen, die de slagtoffers van BILDERDIJKS aanvallen geworden zijn, en beslist hebben, wie der vergetelheid verdienen prijs gegeven te worden, wie, met onverdoofbaren luister te schitteren. Maar wie BILDERDIJK als dichter wil waarderen, hij moet de ruwe uitvallen van wrok en booze luim weten te onderscheiden van den dichterlijken gloed, die het opgewekt gevoel van regt en onregt inboezemt;

hij moet zelf vrij zijn van de partijzucht vóór of tegen de meeningen des dichters, die onze oogen benevelt. Ware het oogenblik tot onpartijdig oordeelen over VONDELS tijd reeds aangebroken! Maar zeker is het verzwijgen en smoren der meeningen, het vergeten en miskennen van VONDELS hekeldichten, een verkeerde weg tot bevrediging der gemoederen. De naam, de roem des dichters zouden er bij lijden. En naast de regtvaardigheid in de staatkundige geschiedenis behoort er regtvaardigheid te zijn in de geschiedenis der kunst, regtvaardigheid en waarheid in onze Aesthetiek.

Frans Hals en zijne dochter.
1629.

I.

Ik leg gaarne een bezoek af bij eenen schilder, mits hij mij, met het palet in de hand, achter zijn' ezel ontvange, en door het verdrietig ter zijde leggen van zijn penseel, noch door het driftig opstaan van zijn stoeltje, blijken doe, dat mijne komst zijne schilderkamer in eene gezelschapszaal verkeert, dat ik hem zijn gulden te huis bederve. Het ongedwongene, ongeregelde, ordelooze zelfs, heeft bij hem iets bekoorlijks; de bevalligheden verlaten hem nooit, zoo lang hij niet ophoudt kunstenaar te zijn. Wat hebben deze echter met de statelijke deftigheid gemeen, die in het studievertrek van een' geleerde voorzit? Doe mij het onregt niet aan, te gelooven, dat ik de orde, waarop de laatste zich verhoovaardigt, niet op prijs stelle; dat ik zijne boekenkas niet bewonder, wanneer zij in naauwkeurigheid van grensbepaling elker wetenschap naar eene landkaart zweemt; dat ik geen' eerbied gevoel voor den leuningstoel des denkers, een' spiegel van het gewigtige zijner overpeinzingen; dat ik niet gaarne op mijne toonen treed, om den man niet te storen, die stiller is dan zijn zandlooper en geregelder dan zijne klok; slechts bij den schilder wensch ik niets van dat alles aan te treffen: bij hem verlang ik het vrije en vrolijke der kunst, niet het statige en stroeve der kennis. Wilt gij het in een beeld uitgedrukt? de dartele luchtigheid van een' vlinder en niet den nijveren ernst eener bij.

Tien tegen één, dat gij, na deze inleiding, op een uitvoerig pleidooi rekent, minder ten bewijze, dat er een onloochenbaar verband is tusschen het uiterlijke en het innerlijke van den mensch, dan ter verontschuldiging van het zinnelijk karakter des kunstenaars,

ter verdediging van het oppervlakkige zijner deugden..... en echter zult gij u bedrogen hebben. Ik ken geene grootere onbeleefdheid van een' schrijver, dan dat hij, aan het hoofd van zijn verhaal, u in een kort bestek mededeelt, wat er uit te leeren valt, want hij loochent daardoor de vatbaarheid des lezers, dit zelf op te merken. Liever dan er mij in deze vlugtige schets aan schuldig te maken, verbeeld ik mij, dat gij in mijnen smaak deelt, en mij heden wel in eene burgerlijke woning aan de Groote Markt te *Haarlem* op een' zomermorgen van het jaar 1629 volgen wilt. Het is het huis eens schilders - het huis van FRANS HALS.

Stoot u bij het binnentreden der opkamer, tot eene werkplaats voor den kunstenaar ingerigt, niet aan die potscherven, welke op onze genre-schilderijtjes zulk eene goede figuur maken; noch kreun u aan dien jankenden hond, uit liefde tot de kunst in de ongemakkelijkste houding vastgebonden. Maar waarlijk, waar ik ooit aanleg toe had, niet om Notaris te worden; verschoon mij dus van eene inventarisatie van den inboedel, laat mij slechts naar lust een' oogenblik bij die voorwerpen vertoeven, welke mij het belangrijkste schijnen. Eerst bij den ezel des meesters dan, zijn stoeltje is ledig, hij zelf afwezig; zie, het is slechts een aanleg, dat half op het doek gebragte hoofd, en toch herkent gij er reeds een dier aangezigten in, welke ik de echt-Hollandsche zou willen noemen, de mannelijke bij uitstekendheid. Ik ben zeker, dat gij, als ik, geene lofspraak herhaalder malen door de vleijerij hoordet verkwisten, dan de uitdrukking: ‘er is iets geniaals in dien aanleg!’ maar, eilieve! paste zij ooit zoo juist als bij deze afbeelding eens Hopmans? zie, de omtrekken van wambuis, handen en beker zijn nog naauwelijks te onderscheiden, het gelaat zelf schijnt eer met de vingeren geklad, dan met een' kwast gepenseeld, en toch, de man leeft, hij lacht u toe, al bleef dit stuk een fragment, het nageslacht zou RIPPERDA kennen[1]. Maar reeds hebt gij uwe oogen elders gewend en bewondert het schitterende dier Spaansche wapenrusting, of verwondert u over het reusachtige van dien beker, welke tot uithangbord onzer Doelens had mogen strekken. Een mijner vrienden verzekert, dat de keurige wijnproevers zijn uitgestorven, met het verval van deze; wat weten wij van den geur van het druivenvocht, klaagt die epicurist, sedert ons deze niet meer uit zoo onbekrompen schalen tegenwasemt? De beantwoording dezer vraag aan de fijnheid van uw gehemelte overlatende, vergunt ge mij uwe opmerkzaamheid te vestigen op die twee schilderijtjes in gindschen hoek, hemelsbreed in doel van elkander verschillende, welke eene eigenaardige verklaring geven van de zeden

(1) N°. 109 van het Rijks-Museum te *Amsterdam*.

van dien tijd. Het eerste doet blozen, het tweede doet bidden; dit stelt eene weenende MAGDALENA voor, de schoone boetelinge is bijna eene heilige; dàt eene dansende nimf, hoe wellustig bespiedt haar die Satyr! Dezelfde hand bragt beiden op het doek, hetzelfde hoofd dacht beide waar en fraai, en wij eischen van die hand, dat zij nooit naar verboden vruchten zal grijpen en willen dat de rede altijd het overwigt in dat hoofd behouden zal? Doch in plaats van een protocol, loop ik gevaar eene verhandeling te schrijven; beschouw liever met mij die statelijke kleedij eener abdisse, uit het midden der zestiende eeuw. Indien zij geweten had, dat eens de schalkste kinderen der nakomelingschap den draak zouden steken met haren tooi, zij had dien met zich laten begraven. Hoe jammer zou het geweest zijn, thans diende hij ten dos van JAËL, SISERAH doodende; getrouwheid van kostuum moet ge bij onze schilders dier dagen niet zoeken.

De jongste der beide leerlingen, die zich in deze kamer bevonden, - en voor welke gij met mij de plaats wel zult willen ruimen, nadat zij ons zoo heusch toestonden hun vertrek te bezigtigen - de jongste, die het genoemde feit uit de Bijbelsche geschiedenis schilderde, stond van achter zijnen ezel op, en sprak, terwijl hij het gelaat en den arbeid van zijnen kunstbroeder gade sloeg:

‘Bij gord! ADRIAEN! dat is eene tronij voor een' man, die drie dagen in Jaffa lag; - vlast ge niet op de melkbaarsjes en den vogel, die Hans hiet, onze geregten van dezen noen?’

‘Luttel zou het mij bruijen, DIRK!’ hervatte de aangesprokene, die volkomen begreep, dat de opmerking hem, en niet de boerenheks gold, die hij op het doek bragt; ‘luttel zou het mij bruijen, dat bij Mr. HALS schraalhans keukenmeester is, zoo zijn KLAERTJE....’

‘Al weêr den ouden deun der amoureusheid,’ viel de spotter in, zijn palet weder opnemende, ‘dan nog liever den mijnen,’ en met eene welluidende stem zong hij:

o Rinsche wijn!
Gy maekt geen Flerecyn:
Ik moet, sey dat oud Manneken,
Nog drinken eens een kanneken;
Ik moet, sey dat oud Manneken,
Nog eensjes vrolijk zijn.’

‘Likkebroêrs verstaan kwalijk, DIRK!’ hernam de andere, ‘ik wilde zeggen, dat KLAERTJE mij huiden zoo vriendelijk aanzag, dat ik hoop voedde -’

‘Zeg eens, ADRIAEN’! brak de andere zijne verklaring af, ‘gelooft ge, dat JAËL SISERAH vriendelijk heeft aangezien? -’

‘Zie dat in de Schrift na,’ viel, op zijne beurt, de verliefde in; ‘maar ik heb bewijzen....’

De deur der werkplaats ging open eer de zin voltooid was, eer DIRK het treffende der bewijzen had kunnen beoordeelen; een jongen, omstreeks tien jaren oud, kwam druiloorig binnen.

‘Zijn er geene nestjes meer in den Hout, HERMAN! of hebt gij op de Baen uwen pijlkoker blus geschoten?’ riep hem de plaagzieke leerling toe, die DIRK VAN DAALEN heette.

‘Ik mogt heden niet uit trantelen gaan,’ antwoordde de jongen norsch, ‘en nu ik mijne les ken, zendt KLAERTJE mij hier! de linnenwever is er.’

‘Mr. HUIBERT?’ vroeg ADRIAEN driftig.

‘Dezelfde,’ hernam de jongen, ‘KLAERTJE heeft zeker iets heimelijks met hem te bespreken.’

‘Bewijzen, ADRIAEN!’ riep DIRK, en neuriede:

> ‘Fytje Floris, mijn speulmeisje,
> Wilje meê na buyten gaen?’

ADRIAEN wenkte hem te zwijgen, en nam hem ter zijde. ‘Lest hadt gij een' inval als een Koning, DIRK! laat er tusschen zeggen en doen geene hooge bergen liggen, de gelegenheid is te kostelijk, voor een' zak halletjes zwijgt HERMAN als een mof, ik zal de wacht houden.’

‘En den verspieder spelen,’ fluisterde de schalk, terwijl hij, het verzoek van zijnen makker vervullende, HERMAN de Haarlemsche versnapering beloofde, mits deze hem eene boor bezorgde, en met den jongen de werkplaats verliet.

Oogenblikkelijk trad ADRIAEN BROUWER - want deze was de andere leerling - behoedzaam naar een venster, dat van de opkamer in het zijvertrekje der woning uitzag, en sneed, met zijn tempermes, eene reet in het donkergroen gordijn, voor het raam opgehangen. Folterende zekerheid! daar zaten Mr. HUIBERT AELBERTSZ, de ridder van de spoel, zoo als ADRIAEN hem in zijnen minnenijd doopte, en KLAERTJE, de achttienjarige dochter van FRANS HALS, zijn meester. De kloeke jongeling, zelfs ADRIAEN kon zijner gestalte dien lof niet onthouden, de kloeke jongeling droeg het zware rouwgewaad van dien tijd: zijn hagelwitte halsboord stak helder af op zijnen zwarten mantel; aan de fijnheid van het linnen zoude eene huismoeder den lijwaat-damastwever herkend hebben. Dit zoude anders ook den schilder in het oog zijn gevallen; maar de jaloerschheid zegevierde over het talent: hoe ergerde het hem, dat KLAERTJE zich met den rug naar hem geplaatst had! Al wat hij van haar gewaar werd, waren de bruine haren, die aan het eenvoudig, maar keurig opgezet mutsje ontsnapten en de stijfgeplooide kraag, die het albast van den nek verborg. Nijdige stoel, die hem hare slanke leest onthield; wreed toeval, dat hem belette op het madonnagelaat den indruk te lezen, welken des jongelings

bede op haar maakte. Want dat deze haar dringend smeekte, dat hij, ondanks al de beschroomdheid, waarmede zijne handen den breedgeranden luiphoed in duizend bogten frommelden, haar ten huwelijk gevraagd had, daarvan hield ADRIAEN BROUWER zich overtuigd: was hij geen schilder?

Er is een schat van levenswijsheid in de rijmpjes onzer voorvaderen; maar wat onze jeugdige kunstenaar in zijn geheugen geprent had, niet dat, hetwelk ongeoorloofde nieuwsgierigheid met de grievendste teleurstellingen bedreigt; het raam was losgehaakt, ADRIAEN luisterde:

'En hebt ge in al dien tijd nooit mijner gedacht, KLAERTJE?' vroeg Mr. HUIBERT.

Zijn medeminnaar neigde het oor, vergeefs; hij vernam geene sylbe: bloosde zij?

'Zie, KLAERTJE!' voer de jongeling voort, 'schoon mijn huis overvloeide van troosters, toen mijne moeder verscheiden was, geene toespraak vermogt mij van hare kist te doen opstaan; maar waart gij gekomen en hadt gezegd: "HUIBERT! ik wil uwe vrouw zijn!" ik had de doode goeden nacht gekust, ik had geweten voor wie ik verder leven zou. De breinlooze dolheid der minnaren is mij vreemd, en mijn mond weet geene laffe oorsmeekerijen voort te brengen; maar sedert ik de vrome vrouw mis, weet ik eerst hoe dier ge mij zijt. Ik had nooit eene andere lief; hoe zou ik gedacht hebben, u tegen JANNETJE GAELEN of BRECHTJE CORNELDERS in de schaal te brengen? Maar toen lustige SYMEN-oom mij influisterde, dat JANNETJE om mijnentwil de mouwen zoo ondieft fraai met floerslint bestrikt had, en gulzige GERRIT-neef op het doodmaal vol bier en repje uitgalmde: dat BRECHTJE wel wist op wie ik de muts had, toen ging mij een licht op en zeide ik in mijn hart: "KLAERTJE HALS of geene!" Zeg dan nu: ja, mijne liefste! of schroomt gij het met uwe lippen te bekennen....'

Gelukkig, dat het gedruisch, veroorzaakt door het opstaan van Mr. HUIBERT en de afwendende beweging van het schoone KLAERTJE, beiden beletteden de verwensching te hooren, welke ADRIAEN zijns ondanks uitte. Aangedaan hervatte het meisje:

'Niet aldus, Mr. HUIBERT! niet aldus, - ik mag uwe vrouw niet worden.'

'Hebt gij ADRIAEN BROUWER liever dan mij, KLAERTJE?'

'Fij, Mr. HUIBERT! fij! den loshoofd, die alle meisjes met zijne geschenken wil besteken; neen, - maar mijn vader....'

'Onze konst is ouder dan de zijne,' viel Mr. HUIBERT in, met al de drift eens minnaars, die geene hinderpalen meer zien wil, zoodra het voorwerp zijner liefde, schoon slechts voorwaardelijk, het jawoord geeft; 'onze konst is ouder dan de zijne: zoo als

het rijmpje in de Groote Kerk zegt, floreerde de weverij al in MOZES tijden, en BEZALEAL en AHALIAB, getrouwe dienaren door Gods geest gedreven, waren abele geesten....'

'Dat is het ook niet, Mr. HUIBERT!' brak KLAERTJE den linnenwever af, die op de eere van zijn gild zoo naijverig was, en ADRIAEN verbeeldde zich, dat zij het lagchend deed; 'maar, vader....'

Waarom hield het meisje op? ADRIAEN begreep het niet, Mr. HUIBERT verstond haar. 'De beurzen aller schilders,' zeide hij, 'zijn rijk aan vouwen en arm aan penningen, en lang, plagt mijne zalige moeder te zeggen, lang zou de boelhuistafel voor de deur van Mr. HALS gestaan hebben, zoo zijne dochter niet te zuiniger spaarde, hoe meer hij verkwist; maar zie, KLAERTJE! de Heere heeft mij gezegend, uw vader zal mijn vader zijn!'

'Neen, Mr. HUIBERT! ik mag niet, - wat zou er van mijne drie broeders, - wat zou er van die arme schapen worden, zoo ik hen begaf? Ik mag niet trouwen, zoo lang deze zoo jong....'

'En vader zoo oud is, - dus nooit, simpele duif!' dacht ADRIAEN BROUWER, en lachte zijnen medeminnaar uit; maar Mr. HUIBERT stelde die bedenking beter op prijs: hij bood haar aan, allen ten zijnent in te nemen, mits zonder leerling, zonder ADRIAEN BROUWER. Weende KLAERTJE?

'De nikker hale hem!' zeî de schilder in zich zelven.

Zoo het meisje niet weende, staarde zij zeker vóór zich op haren zilveren sleutelring, want HUIBERT greep hare hand - ADRIAEN gloeide van spijt, dat zij die niet terugtrok; een oogenblik nog, en hij zoude..... daar werd luide aan de voordeur geklopt, het verraste paar sprong op, en onze luisteraar plaatste zich weder achter zijnen ezel. Maar het penseel beefde in zijne vingeren, beide van minnenijd en van wraakzucht; was hij, die zich beroemde alle meisjes te slim te zijn, door het goêlijke KLAERTJE bedrogen? Hij dacht aan JAËL, - hij wilde, hij moest vertrekken; maar hij zoude, hij zwoer zich te wreken: waar was DIRK VAN DAALEN?

II.

'Is Mr. HALS te huis?' vroeg, met eenigzins vreemden tongval, de bevallige man, dien KLAERTJE vóór zich zag, toen zij, nog schaamrood over het voorstel van Mr. HUIBERT, op het herhaald kloppen de deur opende; 'is Mr. HALS te huis?'

'Zoo uwe edelheid,' antwoordde het meisje, want met den eersten blik had zij de prachtige kleedij en het meer nog dan deze onderscheidende gelaat van den reiziger opgemerkt; 'zoo uwe edelheid een oogenblik toeven wil....?

'Wie zou het niet gaarne bij u?' hernam de vreemdeling, ter-

wijl hij den lederen handschoen uittrok en met zijne lange, blanke vingeren KLAERTJE op de blozende wangen tikte, ‘ik dacht niet, dat Mr. HALS zulk eene jonge, mooije vrouw had.’

‘Ik ben zijne dochter, uwe edelheid!’ hernam KLAERTJE.

‘Wees zoo goed uwen vader te doen roepen,’ antwoordde haar gast, en zoo er een lachje om zijne zwarte, naar Spaansche wijze omgebogen knevels had gezweefd, toen de bekoorlijke maagd hem verraste, er was waardigheid in den toon, waarop hij die woorden uitsprak. De weder aangetrokken handschoen verdween onder de plooijen van den fluweelen mantel, dien de vreemdeling, trotsch als een vorst, om zijne schouderen sloeg. ‘Ik wensch geconterfeit te worden door Mr. HALS,’ voegde hij er bij; ‘een paar uren is al de tijd, die mij overschiet.’

Half bedremmeld wilde KLAERTJE hem in het zijvertrek een' stoel aanbieden. ‘Zie ik ginder de werkplaats niet?’ - vraagde de vreemde; ‘laat mij dáár, ik ben een liefhebber der kunst.’

ADRIAEN en DIRK - de lezer vermoedt het - waren nergens te vinden; KLAERTJE moest zoowel den reiziger als Mr. HUIBERT alleen laten, om HERMAN te roepen: ware dit haar minste bezwaar geweest! in welken toestand zoude haar vader te huis komen? HADRIANUS JUNIUS klaagde in zijnen tijd, volgens de *Beschryvinge en de Lof der Stad Haerlem*, dat de Groote Kerk aldaar door menigvuldige tavernen omringd werd, of, zoo als het in de vertaling van zijn vers luidt:

> De Ariadnes-kroon die Bacchus heeft verheven
> Ten teyken in de locht met lichten een en seven,
> Heeft so veel sterren niet, als in het ronde perk
> Herbergen by ons syn aen onze Groote Kerk,
> Herbergen, daer de luy met spyze sich versaden,
> Herbergen, daer de luy met dranck sich overladen.
> Haen, Treck-net, Meremin, Vlies, Tempe, Engelsman,
> De Wereld, menig Leeu, 't komt hier op een niet an.

en voegt er, zonderling genoeg voor iemand, die in den avond zijns levens slechts te gaarne een glaasje raapte, bij:

> Siet voor de vrese Gods zoo veele hinderstaken,
> Om in des Heeren Kerk niet wel te konnen raken:
> So word de snip de vloeg, so word den visch het net,
> So word het arme wild het loose strick gezet.

Het zoude een belangrijk onderzoek voor een' oudheidkenner zijn, in hoe ver HADRIANUS JUNIUS nooit in de buurt eener kerk over zijn bier raakte; het is onze taak te getuigen, dat het er in KLAERTJES dagen aan de groote Markt te *Haarlem* niet beter uitzag; SAMUEL AMPZING verhaalt ons:

> Nu syn 't de Gulde Druyf, het Vlies, de Pellikaen,
> De Reyger, 't Spijkervat, de Rijnstroom en de Haen.

Onder deze was *de Gulden Druyf* de lievelingswijk van FRANS HALS, een' der grootste kunstenaars van zijnen tijd, wiens gebreken.... doch waartoe over zijn karakter uit te weiden, daar wij hem zelven voor den lezer moeten opvoeren?

'KLAERTJE! KLAERTJE!' gromde hij, terwijl hij met onwissen stap de trappen naar zijne werkplaats opstrompelde; 'zondt ge HERMAN niet met eene haastigheid, of de bare duivel in huis was gekomen, om u weg te pakken? Weet ge dan niet, Kind! dat er twee dingen zijn, die voor alle gaan, het uitspelen van het tiktak en het leêgen van den kroes? -

'De schijf verdwaelt
En de wijn verschaelt!'

zegt het rijmpje.'

Het meisje zuchtte; haars vaders rijmlust was een onfeilbaar teeken zijner beschonkenheid.

'Maer de schout en de zorgen,
Laat wachten tot morgen.'

voer HALS voort, 'al was Zijne Excellentie zelf uit *den Hage* gekomen!

'Leêg most de fluit
En 't spelletje uit.'

'Doch de Prins wil alleen door VAN DIJCK worden gekonterfeit, als waren wij niet abel genoeg.'

Met deze woorden was de Meester op de werkplaats gekomen. 'De droes! - waar zijn de vogels?' riep hij; maar den vreemdeling gewaar wordende, ligtte hij zijn mutsje en smeet het op dronkenmans wijze tegen den zolder.

'Wat wenscht gij, Mijnheer?' vroeg hij met koddige bedaardheid, daar de reiziger, zijn' hoed met pluimen afnemende, hem door zijnen ernst onwillekeurig eerbied inboezemde; deze uitte eene pligtpleging; hij verlangde zijn afbeeldsel van een zoo vermaard meester; hij kon slechts twee uren vertoeven:

'Voor een Heer van 't Hof
Naar de nieuwste snof
Is Hals te grof.'

neuriede de meester, terwijl hij de kwasten gadesloeg, die van de kniën des jonkers - want dit scheen de vreemdeling - affladderden; maar een wenk van KLAERTJE deed hem een schoon doek op den ezel plaatsen, en op een' anderen toon voer hij voort, den omtrek van het gelaat met krijt schetsende:

'Vermaard! zegt uwe edelheid; maar vermaardheid, wat baat ze? Zoo de kunst voor het minst rijk maakte! al wat ik haar dank weet, is: niet van gebrek om te komen. Welligt is het zoo best voor mij, want de beker zou niet van mijne lippen en het verkeerbord niet uit mijne hand zijn, wanneer ik zoo rijk was als RUBBENS:

‘Jong trouwen,
Lang rouwen.’

‘daar hebt ge den sleutel mijner armoede, - nu houden mijne kinderen mij de noppen van het lijf.’

En een ruwe lach schaterde door de werkplaats; maar de vreemdeling sloeg minder acht op den vader, dan op de dochter, - het arme KLAERTJE wischte met haar voorschoot een' traan uit hare oogen.

‘Wend uwe oogen van mijn Klaertje,
Zij gelijkt mij op een haertje.’

voer FRANS HALS voort; ‘een lief ding, hé? de eêle meid verdient een' baas van een' vrijer. Ge zult er een' hebben, kind! te avond of morgen komt er wel een wakkere lansk.... maar neen, Mijnheer! als ge zoo norsch blijft zien, staak ik den arbeid. Zóó is het beter, bij ST. ROMBOUT, mijn patroon van het ouwe geloof! ge wilt gekonterfeit worden van een' vermaard meester, en op het minste onvertogen woord fronst ge uw voorhoofd in rimpels als waart gij een haan van het nieuwe, op een' preekstoel geklommen, om de luchtige kunstbroeders door te halen.’

KLAERTJE had zich bescheiden verwijderd. ‘Zeker zou de kunst nog hooger worden geacht, Mr. HALS!’ merkte de vreemdeling aan, ‘indien de meesters meer eerbiedenis hadden voor zich zelve.’

‘Eerbiedenis voor een' schilder, hé! hé! uwe edelheid komt uit verre landen, als ik aan hare zonderlinge uitspraak bemerke. Eerbiedenis voor een' schilder, wie heeft ze hier? De jolyselijke gezellen uit de *Gulden Druyf*, misschien ja; de waardinne, die mij den kerfstaf schonk, omdat ik haar zulk een verweend fraai uithangbord schilderde; zij weten, dat de kunst van Mr. HALS meer kan, dan trocenten en passedijsen. Maar de liefhebbers der kunst, zoo als zij heeten, botte zuurmuilen, op wier aangezigt men eene schepenkennis van den dood leest, die hunne pokdalige tronie op het doek laten brengen, opdat hunne kindskinderen zouden kunnen zien, welk een bijtebaauw hun grootvader was, zij eerbiedenis voor een' schilder? Eerbiedenis voor hun geld, Mijnheer! ja, dát heeft de gansche wereld, - hier te Lande heet het niet: wat kan de man? - maar: - wat weegt de man? Hij staat voor geen ton op en alle hoeden vliegen af; zoo ik mijnen kinderen er elk een kon geven, ik zat reeds op het kussen! Waarom zou ik het wenschen? Hetzij ik peuselaer drink of malvezij, mijn leven is een leven van jolijt, en ik zegge met den poëet van de *Quicken:*

‘Als ghy van de doodt sult zijn verbeten,
Dan sal men u lichaem niet meer toemeten,
Dan alleen een plaetse van seven voeten;
Dus als ghy by u vrienden’

‘Liefken! zeit de poëet, maar er zijn graauwe haren in mijn' baard, en dat vrijt niet wel; ook was ik nooit een muscadijn voor de meisjes.

> ‘Dus als ghy by u vrienden zijt gheseten,
> Wilt maken goedt chier met drincken en eten,
> Met dansen, met boerten, met spelen en toeten.
> Waerom wilt ghy so neerstig wroeten,
> Om wijsheyt te leeren, of rijckdom te verwerven?
> Solon en Cresus zijn doodt, en ghy moet sterven.’

‘Lacy! ja,’ hernam de vreemdeling; ‘maar de vermaardheid, die gij u bij alle volgende geslachten verwerven kunt...’

FRANS HALS grimlachte en staarde den spreker aan, - de vijfenveertigjarige meester, wiens gelaat in schoonheid oorspronkelijk naar dat van BACCHUS gezweemd had, die nu op SILENUS begon te gelijken, - wien gij eer overvloed van gezondheid, dan gebrek aan levensgeesten hadt toegeschreven, beschouwde aandachtig de trekken van den man, die hem op de onsterfelijkheid wees. En wel mogt hij dit. Het hooge voorhoofd van den vreemdeling was nog ongerimpeld, maar geene raafzwarte lokken overschaduwden zijne slapen meer, er tintelde nog vuur uit de donkere oogen; maar de blos was van zijne wangen geweken, en de mond, tot kussen gevormd, scheen hoekig geworden van gepeins. Zijne fraaije gestalte had iets kwijnends door hare tengerheid; boette hij wellust of eerzucht: waarom had de adem van den herfst zoo vroeg de kroon van den jeugdigen eik doen verdorren? FRANS HALS dacht aan het hof, en antwoordde al schilderende:

‘Ik weet niet wie ge zijt, Mijnheer! maar gij hebt er luttel voor over onsterfelijk te worden, want ge kondt mij slechts twee uren gunnen, om u te konterfeiten.’

‘Zoo uw penseel mij leven doet, het is slechts eene geschonkene en geene verworvene onsterfelijkheid, Mr. HALS!’

‘Ik verwed er mijn beste schilderij onder, dat gij er van uw leven meer voor gedaan hebt dan pluimstrijken en kniebuigen, hoe hoofsch gij er uitziet, ‘hernam FRANS trouwhartig, ‘en toch hebt gij niets van de wolvenwreedheid eens krijgers of de vossenlist van een' staatsman.’

De vreemdeling lachte: ‘Voor het minst ben ik vrij van het ongeduld van den eene.’

‘En van het knipoogen van den andere,’ hernam de schilder; ‘maar ik ben fluks gereed, nu moet er het kennelijke van den meester nog in.’

Eenige toetsen, welker geheim niet geleerd wordt, en FRANS HALS sprong van zijn stoeltje op, en verzocht den vreemdeling te komen zien, of hij hem getroffen had.

‘Bravo, Meester!’ riep de hoofsche gast, ‘de waardinne uit de *Gulden Druyf* heeft te regt geoordeeld, dat eene schilderij van uwe hand alle kerfstokken ter wereld opwoog; wanneer ik de kunst verstond als gij, ik zoude in een jaar rijk zijn.’

‘Leer het,’ zeide de Meester, ‘trek die mooije plunje uit, werp die kanten lubben weg....’

‘En waarom?’ viel de vreemdeling in, ‘wie weet wat ik geleerd heb van het u te zien doen? uwe beurt, bid ik, ga zitten.’

‘Zou het een koddige broeder van den gilde zijn? of een liefhebber, die, trots zijn zuur gezigt, van potsen houdt?’ dacht HALS, terwijl hij met den vreemdeling van plaats wisselde, en deze palet en penseelen greep. Maar neen, het was geen breekebeen in de kunst: die verbazende vlugheid, waarbij de zijne niet halen mogt, die stand, welke den meester verried, die blos op de kaken teruggeroepen, dat kunstenaarsgevoel uit zijne groote oogen sprekende; FRANS HALS zag het naauwelijks, of hij waardeerde het ook, hij wilde opstaan.

‘Fij! doe voor mijn geduld niet onder,’ riep de vreemdeling, ‘ik laat nooit mijn werk zien eer het voltooid is, dat wil zeggen, werk van anderen aard.’

Een vierde uurs arbeid en FRANS HALS werd op zijne beurt verzocht achter den ezel te komen. Maar zoo de hoofsche gast zijn stuk had bewonderd, verrassing en verbazing deden het thans den meester aan woorden ontbreken. Zeide hij toen: ‘welk eene edelheid in de omtrekken, welk eene waarheid van koloriet?’ - neen, Lezer! hij staarde den gewaanden jonker aan, verbleekte en gilde in hartstogtelijke vervoering uit:

‘Gij zijt VAN DIJCK, Mijnheer! ge zijt VAN DIJCK; niemand ter wereld kan u dat nadoen, laat staan verbeteren!’

Overstelpt van verrukking sloot FRANS HALS zijne grove armen om den hals van zijnen gast en kuste hem, dat het klapte. Er was hartelijke gemeenzaamheid, ja, maar ook eerbiedige bewondering in dien kus; en ANTHONIE VAN DIJCK, de gunsteling van KAREL I, de vriend van den even trotschen als hoofschen BUCKINGHAM, VAN DIJCK, die reeds aan het statelijk en prachtig Engelsche hof de wereld gevonden had, welke zijn genie verlangde, wees hem niet af. In *Italië* was vergetelheid zijn lot geweest; in *Vlaanderen* had men hem, ondanks zijne vriendschap voor RUBBENS, om den wil van dezen miskend; de sombere STUART had hem jagthonden, dwergen en rijpaarden geschonken, en overlaadde hem met juweelen en ridderordes; deze zegepraal vergoedde vergetelheid en miskenning, en was streelender dan de lofspraak van een' monarch, of de vleijerijen zijner hofdames; een der oorspronkelijkste geniën van zijnen tijd huldigde hem als zijn' meester!

‘ADRIAEN! ADRIAEN! DIRK en JULFUS! komt hier, om VAN DIJCK te zien,’ riep FRANS HALS, en de leerlingen stoven binnen, gevolgd door KLAERTJE, schreijende en ontdaan:

‘Vader! ELZE-moei heeft eene beroerte gekregen, zij verlangt mij te spreken....’

‘De Hemel geve haar eene bedaring, kind! heden is VAN DIJCK hier, ik doe van daag niets dan op zijne behouden reize drinken.’

III.

Wanneer onze voorvaderen uit de zeventiende eeuw den lof van den Haarlemmer Hout vermelden, hoe geheel anders stoffeeren zij dien, als de Amsterdamsche groote wereld het thans elken Zondagmorgen, als er muzijk in het bosch is, zijn statelijk geboomte pleegt te doen. Muzijk in het bosch! Welk eene aanmatiging der kunst, welk eene dwaasheid! In onze dagen beklaagt men u wanneer gij geen oor hebt voor vedelgekras of hoorngeschetter; met welk een' medelijdenden blik zoude het voorgeslacht den man hebben aangestaard, voor wien de wildzang van het gevogelte, het loflied van den morgen, de minneklagt van den avond, al het bekoorlijke hadden verloren; wij genieten het schoon der Natuur zoo kunstmatig mogelijk. Eene wolk van stof gaat voor ons uit en eene wolk van stof zweeft ons na, wanneer wij op vollen middag in den Hout aankomen; ziet gij onze weelderige rossen niet? gij duizelt, zoo gij op het rollen onzer wielen staart. - Er zijn liefelijker plekken in het bosch dan die baan aan den grooten weg; maar zoude iemand dáár onze Dames zien? - zoo wij ons dáár nederzetten, wie zou weten, dat wij buiten zijn geweest? O zucht te worden opgemerkt, vroeger den bedachtzamen Hollander zoo vreemd, hoe is ons karakter verkeerd, sedert gij algemeener werdt dan de zucht tot opmerking, weleer een onderscheidende trek van onzen volksgeest!

Veelligt zult ge mij van grilligheid beschuldigen, zoo ik u heden in den Hout van dien tijd verplaatse, en u echter in haar, die gij er volgen zult, geene proeve aanbiede van dien lust tot opmerken. Maar beslis zelf, of KLAERTJE HALS in haren toestand er zich in vermeiden kon, hier een jeugdig paar gade te slaan in het liefelijke avonduur, onder de hooge lommer ronddolende, dáár een gezin te verrassen, dat zich ter zijde van die wiegelende elzentakken op eene bemoste plek had nedergevlijd? Er sprak dichterlijke aanleg uit den blik, waarmede de oudste knaap, op het gras uitgestrekt, de flikkering der laatste, roode zonnestralen bespiedde, door het groene gordijn heenschitterende; er was levenslust in het meisje, op de knie van haren vader dartelende; er blonk stille,

huisselijke zaligheid op het gelaat der moeder, die het avondmaal uit de mand te voorschijn haalde, en den kroes voor haren gade vulde; maar het arme KLAERTJE had er geene oogen voor: zij dacht slechts aan ELZE-moei en aan - aan Mr. HUIBERT.

De vreugde over VAN DIJCK'S onverwacht en verrassend bezoek, - het bezit der guinjes door hem met kwistige hand onder de knapen van HALS uitgedeeld en van deze tegen geschenken en lekkernijen door Mr. FRANS ingewisseld; - de voorkomende beleefdheid der waardin uit de *Gulden Druyf*, - de hartelijke vrolijkheid der lustige gezellen, dit alles had haren vader het berigt van de krankte doen vergeten; hij was inderdaad bezig, op de behouden reize zijns kunstbroeders te drinken. Vergeefs had KLAERTJE hem verzocht eenige dier goudstukken te bewaren, vergeefs hem gebeden, haar bij het ziekbed van de éénige zuster zijner vrouw te vergezellen, het konde haar doodbed zijn! Voor een oogenblik, ja! hadden hare woorden eenigen indruk gemaakt; maar hoe snel was deze uitgewischt door een' veelbeteekenenden grimlach van DIRK VAN DAALEN. ‘Ge zoudt mij onder weg met HUIBERT AELBERTSZ aan boord komen,’ had haar vader geantwoord, ‘kies een lid van onze bent, kind! en ik zal ja zeggen.’ En KLAERTJE bloosde - wie had haar geheim verraden? en KLAERTJE weende - wat zoude zij te avond Mr. HUIBERT antwoorden? - en KLAERTJE ging - ELZE-moei was haar eene andere moeder geweest.

Wanneer er tranen in onze oogen drijven en het leed ons hart beklemt, is er iets vertroostends in den aanblik der schoone Natuur; de plegtige stilte van den avond vooral stemt ons tot kalme berusting, het bitter gemor lost zich in somberen weemoed op. Maar KLAERTJE had veel gebeden en nooit gemord, zij was het kind des tegenspoeds en nimmer had zij der geluksgodin ongeduldig toegeroepen: ‘Wordt het nooit mijne beurt, wat toefdet gij lang!’ En echter was deze haar dien morgen verschenen, Mr. HUIBERT wilde haar gelukkig maken - zij zou het hem kunnen doen - hoe stak de rust van het landschap bij den strijd in haar binnenste af! Voor het eerst stonden pligt en neiging in het argeloos gemoed der achttienjarige tegen elkander over: ‘ware ik niet zonder toestemming mijner ouders gehijlikt!’ had KLAERTJES moeder in hare slepende ziekte haar zoo dikwijls gewaarschuwd, en zij, zoude zij de haren van haren vader vóór den tijd doen vergrijzen? Half onderworpen, half biddende, vervolgde zij met gebukten hoofde haren weg; toen zij het droevig gelaat uit den tweestrijd opligtte, was er een jongeling aan hare zijde: ‘ADRIAEN!’ riep zij, met onwillekeurigen schrik.

‘ADRIAEN BROUWER! het jonge loshoofd, dat het vrome KLAERTJE te leep was,’ antwoordde de jeugdige schilder, terwijl hij

haren arm onder den zijnen nam en de verbaasde een zijpad deed inslaan.

‘Wat wilt gij, ADRIAEN?’ kreet de onnoozele.

‘O! er zijn meer middelen,’ hernam de jongeling, ‘een' kus van een' preutschen mond te winnen, dan de maagd met geschenken te besteken; ik zeg niet: volg mij, zoo ge mij lief hebt, want dan gingt gij naar Mr. HUIBERT toe; maar, volg mij en ge zult mij lief hebben, - de min doet wonderen, KLAERTJE!’

‘Laat mij los,’ riep het meisje, ‘ik moet naar ELZE-moei!’

‘Zij is beter, KLAERTJE! ik was er fluks - zij is wèl,’ hervatte de jongeling, en voer voort, dewijl zij hem ongeloovig aanzag, ‘hare krankte was een verdichtsel, opdat ik gelegenheid hebben mogt....’

ADRIAEN hield op; hij voelde, hoe KLAERTJE in zijne armen sidderde; medelijdend zette hij haar op eene bank neder, en plaatste zich naast haar:

‘Wees niet toornig, KLAERTJE-lief! dat mijne min die list te baat nam; indien één van ons beide regt heeft toornig te zijn, heb ik het. Was het niet om den wil uwer schoone oogen, dat ik mij zoo lang de luimen van Mr. HALS getroostte; zaagt ge niet, dat alleen uw grimlach mij het sobere maal in uws vaders huis boven den disch van een' Schepen deed achten? Ontgaan kon het u niet, dat mijne tronie ophelderde, als gij op de werkplaats kwaamt, en echter - zult gij zeggen - trokt gij steeds uwe hand terug als ik die grijpen wilde, en weigerdet gij uit het *Boertig Liedeboeck* te zingen, wen ik u de luite gaf. Zie, daarom verliet ik onlangs uwe woning, uwe stuurschheid had mij tot wanhoop gebragt, ik raasde drie dagen en drie nachten; toen ik uitgeraasd had, minde ik u meer dan ooit te voren. Vonkelende oogen en veile kussen, wat waren zij bij den goêlijken opslag uwer kijkers, bij het liefelijk rood uwer ongerepte lippen, hoe arm scheen mij het wulpsch genot bij den glans uwer onschuld! Moedeloos was ik, aan den avond van den derden dag, de kerk ingeslenterd; tegen een' pilaar neêrgevlijd, leende ik het orgelmuzijk, dat de burgers vermaakte, een achteloos oor; maar allengs was het of de toonen mij tot boete en berouw stemden, zoo KLAERTJE het mij vergeven kon, dacht ik. En geen half uur verliep, of DIRK VAN DAALEN stond vóór mij; hij zeide mij, dat ge om mij treurdet; sprak hij waarheid?’

Even bedroefd als verschrikt had KLAERTJE die zonderlinge verklaring aangehoord; ernstig hernam zij: ‘En waart gij den breeden weg niet opgesneld, die ten verderve leidt?’

‘Wel stroef, maar niet teeder,’ voer ADRIAEN voort, ‘is die weêrklank op mijne bekentenis; gij moest er u op verhoovaardigen,

dat gij den knaap boeijen kondt, wien vrouw noch meisje, uwe stugheid uitgezonderd, ooit stuursch aanzag. Ik vleide mij, dat gij er trotsch op waart, toen ik op nieuw vlijtig voor Mr. HALS arbeidde, en gij allengs weder het vriendelijke KLAERTJE werdt, die mij het goud deed minachten, dat uw vader van mijn penseel trok. o Ik kan niet gelooven, dat ik mij in die hoop bedrogen heb, want nog heden voer ik u met mij -'

'ADRIAEN!' riep KLAERTJE, schichtig opspringende, 'wat ik niemand nog bekend heb, verheel ik u niet, ik heb HUIBERT lief!'

'Olie in het vuur!' hervatte de jongeling, 'als ik u te *Amsterdam* heb, zult gij hem vergeten. -'

'Nooit,' zeide KLAERTJE, met afgrijzen den kus, dien hij haar geven wilde, ontwijkende.

'Hoe blooder hoe zoeter,' vervolgde ADRIAEN, 'gij zult eene getrouwe vrouw wezen.'

'Uw vrouw noch uw boeltje....'

'Foei, KLAERTJE! ik heb mij gebeterd -'

'Er wassen wrange vruchten aan den boom uwer bekeering,' viel het meisje in, zijne poging, haar mede te voeren, weêrstrevende; 'maar dezen gruwel zult gij niet plegen, een Magtiger dan ik zal het verhoeden!' den blik vol vertrouwen ten hemel slaande. Was het de ernst, waarmede zij die woorden uitsprak, was het eene betere gedachte, die in ADRIAEN BROUWER oprees, welke hem aan de plek scheen te boeijen? 'O, mijn God!' voer KLAERTJE op den toon der innigste overtuiging voort: 'o, mijn God! nu dank ik u in het leed te zijn opgewassen, en het brood der smarte te hebben gegeten, dat mij u openbaarde. Gij hebt mijne krachten geschraagd als mijne zwakheid te kort schoot; gij hebt redding aangebragt als de nood geene hoop overliet: waarom zou ik wanhopen in dezen vreesselijken toestand? Gij zijt mij nabij!'

En de handen vouwende vlood zij niet weg, maar bad in stilte, schoon ADRIAEN'S arm haar losliet.

'Vergeef mij, KLAERTJE!' borst hij geroerd uit, 'ik wil uw ongeluk niet!'

'Uwe driften zullen uw eigen onheil berokkenen, ADRIAEN! reeds zijt gij een slaaf uwer kwade begeerten -'

'Maar ik kan geen' afstand van u doen, KLAERTJE!'

'Gij zult het!' sprak de stem van een' derde, 'een schilder moet de wereld zien, de kunst eischt vrijheid.'

Verschrikt zagen beiden, ADRIAEN en KLAERTJE, om; de man, die hen naderde, was niemand anders dan ANTHONIE VAN DIJCK.

'Vergeef mij,' zeide hij, 'bekoord door de schoonheid van dit bosch, doolde ik onder het hoog geboomte rond, en werd onwillig getuige van een tooneel, dat mij te sterk aan een voorval

uit mijne jeugd herinnerde om terug te treden, toen uw angstkreet, lief KLAERTJE! mij uit mijne mijmering wekte. En waarom zou ik dit voor u verzwijgen, ADRIAEN?' voer de beroemde Meester voort; 'gij hebt grooten aanleg voor het penseel, mogt mijn raad u nuttig wezen! Ik heb u niet genoeg beluisterd, om te weten, of de omstandigheden dezelfde zijn; maar op uwe jaren had ik lief als gij, MAGDALENA beminde mij weder! RUBBENS scheidde ons - MAGDALENA'S onschuld werd gered, mij wilde hij voor de kunst behouden; hij bedroog zich toen hij waande mijn geluk te hebben verzekerd.'

'Ge zijt de eerste schilder van het Britsche Rijk!' viel ADRIAEN BROUWER in, terwijl KLAERTJE met deelneming den peinzenden meester aanstaarde.

'RUBBENS is de eerste schilder der wereld!' hernam VAN DIJCK, zonder eenigen naijver; 'maar het was niet dát, wat ik bedoelde, - toen ik MAGDALENA onlangs weder zag, bloosde ik voor haar; uit de oogen der gelukkige moeder straalde mij de reinheid toe, die RAPHAËLS vrouwen ook zonder gloriekrans verengelt: wat was er van mij geworden? De herfst van den meester beschaamde de lente des leerlings; zoo RUBBENS strenger tuchtroede gebezigd had! Gij, ADRIAEN! zijt eerst aan den ingang uwer loopbaan, ik spoed de mijne ten einde; overwin uwe ligtzinnigheid.'

'Bijlo!' viel ADRIAEN BROUWER in, 'als het berouw zoo zuur ziet, zal ik het tot St. Jutmus uitstellen.'

VAN DIJCK zuchtte.

'KLAERTJE heeft het op hare rekening,' voer de leerling van FRANS HALS voort, 'dat ik een wildzang worde als zij een' ander neemt.'

'Maar gij zult er voor boeten,' sprak VAN DIJCK, op den toon der sombere ervaring, 'en het slechts u zelven wijten, wanneer gij later te vergeefs uwe verkwiste jeugd voor al uwe schatten zoudt willen herroepen. Doch wat raad ik u? Sloeg ik zelf, minder luchtig van aard dan gij, niet RUBBENS waarschuwingen in den wind? Ons lot staat in de starren geschreven, en het is ligter den steen der wijzen te vinden, of het geheim der alchymie te ontdekken, dan....'

'God te bidden en ijverig te streven naar beterschap?' dacht KLAERTJE luide, en was verlegen toen zij het gezegd had.

'Hoezeer ge mijne lieve MAGDALENA gelijkt!' zeide VAN DYCK, getroffen hare hand nemende, 'kom mede, kind! heeft de eene zoon der kunst u heden bitter bedroefd, de andere zal u een bruidschat geven.'

'In het schilderen doe ik voor u onder, in grootmoedigheid niet,' voerde ADRIAEN BROUWER VAN DIJCK toe; 'KLAERTJE! uw vader zal dezen avond nog in uw huwelijk met HUIBERT stemmen, de grap zal onbetaalbaar wezen.'

‘En morgen reist gij naar *Antwerpen*, jonge Vriend!’ voegde VAN DIJCK er bij, ‘met eene aanbeveling aan RUBBENS; mogt gij van hem leeren, hoe men braaf en beroemd, goed en groot tevens kan zijn!’

‘En hoe men, als weeuwenaar van twee en vijftig jaren, een meisje van nog geen zestien vrijt,’ schertste BROUWER.

‘Schalk!’ zeide VAN DIJCK, het hoofd schuddende.

‘Die schilders! die schilders!’ dacht KLAERTJE in zich zelve, ‘met al zijne gebreken is mijn vader nog de ergste niet!’

IV.

‘Ruimte, Jongens! ruimte,’ beval Mr. FRANS HALS zijnen leerlingen, toen hij, in den avond van denzelfden dag, uit *de Gulden Druyf* te huis kwam; ‘waarom maakt ge geen ruim baan voor den Generaal der W.I. Compagnie?’

‘Hij verbeeldt zich weder PIET HEIN te wezen,’ beet DIRK VAN DAALEN zijn' jongsten makker in het oor.

‘Ik heb het bed in de kajuit gespreid,’ verzekerde deze.

> ‘Wentlende baren schuur zachter den steven
> Van mijn besuckte zilveren vloot,’

hernam de Meester, heen en weder slingerende als een schip in volle zee.

‘Ik heb er de fluweelen deken van den Grande van Spanje opgelegd, en het ruikt naar Ambra en Musceliaat....’

Doch eer JULFUS DORREVELT, zoo heette de jongeling, de beschrijving dier slaapkoets geëindigd had, greep FRANS HALS hem bij den kraag en rijmde in zijnen waan voort:

> ‘Heisa, trompetterken! waarom en blaasje niet
> Als jy het puik van ons Lands Admiralen ziet?’

‘Leg den wijsvinger aan zijn' neus en hij zal toeten,’ fluisterde DIRK VAN DAALEN.

‘Trompetgeschal zou den Hollandschen JASON in zijne ruste storen....’ begon ADRIAEN BROUWER eene deftige redevoering.

‘Grammercy voor den titel!’ viel FRANS HALS in, ‘mijn vader was een haringreeder te *Delfshaven*, - of een dienaar van de sacristy te *Mechelen* - wie weet regt wie zijn vader is? - maar hij droomde nooit, dat zijn zoon zulk een sinjeur zou worden. En hoe ijdel, Jongens! is echter alle grootheid - na mijne victorie speelt de wijn zoo goed de baas over mij als vroeger; Stuurman! ik verlang naar kooi!’

DIRK VAN DAALEN nam hem onder den arm, en leidde hem zijn slaapvertrek binnen, terwijl hij uit zijn lievelingsliedje neuriede:

> ‘De Rinsche wijn is veel te goed,
> Waerom sou sy bederven 't bloed?

Trararum, trararum,
Een glas gelijk een olyphant....

Met luider stem eindigden Meester en leerling het couplet; wij laten het den vindingrijken geest onzer lezers over, den laatsten regel te raden. Indiep DIRK er door bedoeld had FRANS HALS op nieuw dorst te doen krijgen, bereikte hij zijn doel volkomen; want toen de vrolijke schilder zich half op zijn ledekant had nedergevlijd, eischte hij met de woorden van ROEMER VISSCHER:

Laet wijntgen halen, doet eijeren pellen,
Met suycker en caneel om candeel te brouwen.

ADRIAEN BROUWER beloofde, dat hij, als zijn schenker, er voor zorgen zou, en verwijderde zich. Toen ligtten de overige drie leerlingen - één' derzelve, JAEP PROPER, lieten wij, om zijne onbeduidendheid, tot nog toe, in de schaduw, - den hoed van de donkere lokken van FRANS HALS af.

‘Meer eerbiedenis,’ riep hij, ‘voor het hoofddeksel, dat Don FRANCISCO DE BUENA VIDA zelfs bij zijne Catholijke Majesteit op zijne kale kruin liet zitten. -’

‘Als het dezelfde hoed is, Admiraal!’ merkte JULFUS DORREVELT aan, ‘dan is hij nu in zijne nadagen; want de uitdraagster MALEYEREN geeft er geen' halven daalder voor.’

‘Wie waagt het mijne schoenen uit te trekken! ik moet eerst nog dansen,’ viel de Meester met al de grilligheid van een' dronkaard in:

Het dansen scherpt de memory van binnen,
't Maakt voorsichtich verstant en snelle sinnen.’

‘Dan hebt ge zeker den ganschen avond gedanst, ‘zeide DIRK VAN DAALEN; ‘maar waar is uw gouden halsketting?’

‘My heeft zy vergeten,
Al hield zy mijn keten,’

antwoordde de Meester.

‘Wie?’ vroeg de leerling.

‘Honderd gulden voor haer bouwen,
Zestien, voor satynen mouwen,
En een keurs van root scharlaken,
Zou dat ook geen honderd maken?

‘Uw liefje moet overdadig kostelijk gekleed zijn geweest,’ hernam DIRK VAN DAALEN, ‘en waar vondt gij het zoetertje?’

‘Donna Francesca, een voorbeeld van gracy,
Donna Francesca, een voorbeeld van stacy,
Donna Francesca, waar 'k lieflijk door lij' -’

FRANS HALS hield op. - ‘Ga voort,’ bad de leerling, terwijl hij hem zijn wambuis uittrok.

‘Schenk my nog eens van dijn malvezy!’

‘Dacht ik het niet?’ zeî DIRK, ‘de oude likkebroêr zou weêr boven komen.’

FRANS HALS *en zijne Dochter*.

Maar het was of FRANS HALS, door zijne herinneringen overmeesterd, de aanmerking niet gehoord had; onwillekeurig voer hij voort:

‘Ouderdom maekt trage stappen,
Maer Don Roque is op de trappen.’

‘En wat zou hij?’

Donna Francesca, waer zijn mijn schoenen? -
Donna Francesca, waer is mijn zwaard?’

En hij maakte eene onrustige beweging met handen en voeten, als had hij het laatste willen grijpen en de eerste willen aantrekken.

‘Noodt gy dus gasten op mijn venezoenen?
Noodt gy ze op wijn voor mijn lippen gespaard?’

En als was hij eensklaps overgegaan de rol van *Don* ROQUE te spelen, greep hij JULFUS DORREVELT in zijn krullend haar; de jongen schreeuwde en lachte te gelijk - jammer van de klucht, kwam ADRIAEN BROUWER op hetzelfde oogenblik binnen en bood hem de verzochte kandeel aan.

‘Admiraal!’ zeide hij, ‘proef, of ik waard ben uw schenker te wezen.’

FRANS HALS grimlachte, maar DIRK VAN DAALEN fluisterde hem eenige woorden in het oor; zij schenen een' diepen indruk op zijn verward hoofd te maken; hij nam den beker aan, - doch dronk dien niet uit:

‘Honderd gulden voor uw bouwen
En ik kon u niet vertrouwen,
Zou ik zonder arg te denken,
Drinken wat gy my woudt schenken?’

en naauwelijks was het rijmpje gesproken, of de kandeel vloog ADRIAEN BROUWER in het gezigt.

JULFUS en DIRK schaterden van lach; maar JAEP PROPER begon eene ernstige rede tegen den meester, terwijl BROUWER zijn aangezigt afwaschte; ik zoude hem in dien zonderlingen toestand uitvoerig teekenen, indien ik het talent van GODFRIED SCHALKEN bezat, om struif te schilderen.

Het was er verre van, dat het proper manneken CICERO in welsprekendheid evenaarde, en echter hebben alle *Temperance-Societies* ter wereld reden, om het verlies van JAEP'S aanspraak te betreuren, want binnen tien minuten deed hij zijn' meester allengs bedaard - weemoedig - ja nog iets meer dan dit worden; - wat moge den Lezer blijken uit het gegrom van FRANS HALS, vroom durf ik het niet noemen.

‘Wel ben ik een groot zondaar, JAEP! maar uwe hand zal nooit rotten. - Klinkende oorvijgen en scherpe redenen op een pas - ST. LUCAS vergeve het u! - en bezoeke u in uw' ouden dag met

een' leerling als gij zijt, - maar ik heb het verdiend - ik ben een groot zondaar!'

Er werd luide aan de voordeur geklopt; ADRIAEN BROUWER en DIRK VAN DAALEN spoedden zich die te openen: JAEP en JULFUS werden naar boven gezonden.

Het was Mr. HUIBERT, die naar KLAERTJE HALS vroeg; de jonge lieden verzekerden, dat zij weldra te huis zoude komen; toen zij met hem in het zijvertrek hadden plaats genomen, sprak ADRIAEN BROUWER:

'De aloudheid roemt de grootmoedigheid van SCIPIO, Mr. HUIBERT! de Romeinsche veldheer, die, toen hij *Numantia* veroverd had, eene bekoorlijke maagd, die zijn hart had ingenomen, ongerept aan haren bruidegom afstond.'

De eerlijke wever zette groote oogen op.

'Maar heden,' voer de jeugdige schilder voort, 'zult gij getuige zijn van nog sterker grootmoedigheid; want ADRIAEN BROUWER zal u de toestemming van Mr. HALS bezorgen voor uw huwelijk met KLAERTJE, onder ééne voorwaarde....' -

'Dat ik u in huis neme?'

DIRK VAN DAALEN grimlachte; maar de schilder hervatte:

'Ik reis morgen naar *Antwerpen* en dus hebt gij misgeraden; maar al gaf ik u tijd tot morgen, ge zoudt gissen en missen zonder ophouden, - dat gij heden avond voor engel GABRIËL speelt.'

'Twee tegen één is oneven!' hervatte de wever; 'maar ik heb ongelijker kans gewaagd, zoo gij den draak met mij wilt steken...'

'Dit briefje van KLAERTJE overtuige u.'

Mr. HUIBERT las het. 'Weet zij, welke klucht gespelen wilt?' vroeg hij.

'Zoo zij in zulke streken behagen schepte en de grap mede overlegd had,' antwoordde DIRK VAN DAALEN, 'zoude zij den vrolijken ADRIAEN en niet den eerzamen HUIBERT gekozen hebben!'

'Waar zijn de vleugelen, waar is het zwaard, DIRK?' riep BROUWER, terwijl hij Mr. HUIBERT voorbeeldeloos snel in een wit laken wikkelde.

'Hier,' antwoordde zijn makker, en paste den verbaasden wever de wassen wieken aan, en gaf hem het blinkende lemmer.

'Zoodra ik u binnen leide hebt gij slechts na te zeggen, wat ik u zal influisteren,' zeide ADRIAEN, en beide leerlingen spoedden zich naar de achterkamer, op eenigen afstand door Mr. HUIBERT gevolgd.

Het was doodstil in het ruime vertrek, dat zoo even van het gesnap van den meester en het gelach der jonge lieden weergalmd had; de gordijnen waren voor het ledekant digtgeschoven: was FRANS HALS reeds in slaap gevallen? Neen, geen geronk deed zich hooren; maar, luister, sprak daar niet iemand? ja, het was de

weerklank der redevoering van JAEP PROPER; - de meester bad in koddige vroomheid:

‘Lieve Heer! haal mij vroeg in Uwen hoogen Hemel!’ - Het zware ledekant kraakte - wat beduidde dat? het bewoog zich ongetwijfeld - het rees naar boven.

‘Zoo haastig niet, Lieve Heer! zoo haastig niet!’ riep FRANS HALS met luider stem; hoe had hij zich zoo kunnen overijlen!

Maar het rees al hooger en hooger, - de kunstenaar geleek den man in de fabel, die den dood riep - doch er was niemand, van wien hij zeggen kon: ‘daar ligt hij achter de gordijnen, die u geroepen heeft.’

‘Zoo haastig niet!’ bad hij vuriger.

Het gebed was vergeefsch; doch eensklaps schitterde de kamer van licht.

‘Wie is daar?’ fluisterde FRANS HALS, sidderende als een espenblad.

Geen antwoord.

‘Wie is daar?’ riep hij zich vermannende en staarde door eene reet der gordijnen; hij zag, de Hemel zij geloofd! het was geen geraamte, hij zag eene witte gestalte met vlammende vleugelen; DIRK VAN DAALEN had de laatste niet vergeefs met terpentijn bestreken.

‘Ik ben de engel GABRIËL.’

‘Voer mij nog niet naar boven, lieve engel GABRIËL! de glans uwer stralen verblindt mij; ik ben een groot zondaar.’

De engel bewaarde een diep stilzwijgen.

‘Ik zal Rijnschen noch Franschen wijn meer drinken, en als men mij Malvezij aanbiedt, om Peuselaer vragen; laat mij tijd, om mij te verbeteren!’

‘Het is niet genoeg, HALS!’

‘En wat moet ik meer doen, lieve engel GABRIËL? spreek! spreek!’

Het ledekant rees al hooger.

‘Gij moet uwe dochter geven....’

‘Aan ADRIAEN BROUWER?’

‘Aan Mr. HUIBERT, den ridder van de Spoel!’

‘Ik zal het, ik zweer het, bij ST. ROMBOUT en ST. LUCAS! maar ik zou niet meer zweren noch drinken.’

‘Houd woord, HALS!’

‘Ik zal het, lieve engel GABRIËL! maar laat mij dalen, laat mij dalen.’

Een zware slag - een dof gesis - een onaangename reuk, en het ledekant stond weder op den grond, en de engel GABRIËL was verdwenen, en de schaterende leerlingen vlogen naar de werkplaats, waar Mr. HUIBERT KLAERTJE aantrof. Onder weg had DIRK VAN DAALEN hem van zijn zwaard, zijne wieken, en het dóórnat geworden opperkleed ontdaan.

‘Wat was dat?’ riep het beangste KLAERTJE, toen zij binnen-

traden; ‘Mr. HUIBERT! wat is er met mijn' vader gebeurd? ADRIAEN had mij opgesloten....’

‘Uw vader heeft zijne toestemming tot uw huwelijk gegeven,’ antwoordde BROUWER haar. ‘Mr. HUIBERT zal het mij niet euvel duiden,’ voegde hij er bij, ‘dat ik te avond nog deze woning verlaat; de engel GABRIËL mogt ook mij verschijnen.’

En eer HUIBERT het verhinderen kon, kuste hij KLAERTJE vaarwel, en snelde met DIRK en JULFUS naar de *Gulden Druyf* - het afscheidsmaal was er besteld. Maar de minnenden begaven zich naar de kamer van Mr. HALS, die naauwelijks van zijnen schrik bekomen was. ‘Geef mij eenig drinken, kind!’ vroeg hij zijne dochter, ‘doch geen Peuselaer! de engel hoort het immers niet?’

De linnenwever kon zich niet weêrhouden te lagchen; JAEP PROPER, die hen op de teenen gevolgd was, mompelde: ‘Ongeneeslijk!’

Zes weken later, toen HUIBERT en KLAERTJE bruiloft hielden, herhaalde hij nog eenmaal die woorden, terwijl hij, met JULFUS DORREVELT, FRANS HALS naar bed droeg: ‘Ongeneeslijk zoo als VAN DIJCK en BROUWER, JAEP!’ hernam zijn makker, ‘maar die nog leven zullen, als wij vergeten zijn! - wij zijn in alles middelmatig.’

Wijsheid van den Indischen Brahman.

Proeven uit Friedrich Rückert's *Leerdicht*.

1. Aarde en hemel.

De vader en zijn zoon zijn 's nachts op weg verdwaald;
Niets wijst hun waar het pad naar hunne woning daalt.

De jongling tracht alom óf boom óf rots te ontdekken,
Die hun ten veilgen gids naar 't zoet te huis kan strekken.

Doch 's vaders oogen zien terwijl de starren aan,
Als zocht hij 't zeker pad aan 's hemels heldre baan.

't Blijkt vruchtloos op de hulp van rots of boom te marren;
Maar vriendlijk schemert ginds een lichtstreep in de starren.

Die wijst den weg naar huis; - wèl wie 't gelaat dus keert,
En van der heemlen licht den weg der aarde leert!

2. Bezoeken.

Een Eedle, voor de poort van eenen zijner vrienden
Gekomen, gaf dit schrift den oudste der bedienden:

‘Vergunt gij d' ingang mij? Ik kom gelijk de veer,
Die door den aêm des winds gevoerd wordt heen en weêr.’

De dienaar bragt het blad; fluks ging zijn meester schrijven:
‘“Gij maakt u veel te ligt, dies moogt ge buiten blijven.”’

Maar de Eedle schreef terug: ‘Dan zij de steen mijn beeld,
Die waar hij neêrplompt blijft, hoe 't water om hem speelt.’

Weêr bragt de dienaar 't blad, weêr ging zijn meester schrijven:
‘“Gij maakt u veel te zwaar, dies moogt ge buiten blijven.”’

Maar de Eedle schreef terug: ‘Zoo 't een noch 't aêr voldoet,
'k Wil boô zijn, die zijn' last volbrengt en verder spoedt.’

‘“Dát is het ware woord,” deed zich de meester hooren;
“Doe, Wachter! doe hem op, mijn tijd gaat niet verloren.”’

3. Lectuur.

Er leefde in Hindostan, 't is lang geleên, een Koning,
Die boeken zonder tal verzamelde in zijn woning.

En toog die Koning uit, dan werd de schrikbre last
Op honderd en nog één' kameelrug zaamgetast.

Maar uit zijn trage vaart had hij weldra begrepen,
Hoe zwaar het viel op reis die boeken meê te slepen.

Hij eischte een kort begrip van wat merkwaardigst scheen,
Den wijzen uit zijn rijk, de honderd en nog één.

Zij doken uit die zee, naar 's Konings welbehagen,
De fijnste paarlen op; een muildier kon ze dragen.

Maar zelfs die ligte last was hem niet ligt genoeg,
Daar hij van 't kort begrip dra nog een korter vroeg.

Een aardig boeksken werd uit 's ezels pak vervaardigd,
En met de plaats der eer in 's Konings hand verwaardigd.

Dra viel ook dit te zwaar, als elke last ons wordt;
't Verkorte kort begrip moest eens nog ingekort.

En uit die keur van keur gelukte het den wijssten,
De kern der wijsheid in eene enkle spreuk te lijsten.

Die prentte hij in 't hoofd, die schreef hij in zijn hart,
Opdat hij zelf en 't Rijk er door gezegend werd.

Verwierf hij 't dubbel heil? Wanneer hij 't half slechts stichtte,
't Was wijl hij zelf het werk der wijzen niet verrigtte.

Dát echter is gewis, dat ge uit onz' boekenvloed
U zulk een kort begrip ten heilgids maken moet.

4. Critiek.

Zij prezen mij - en 'k bloos om lof zoo dwaas geschonken;
Zij laakten mij - en moed en lust zijn mij ontzonken.

Een hulde, die 'k mij schaam, een gisping, die mij deert:
Werd ze averegts geboôn, of vatte ik die verkeerd?

Want lofspraak en verwijt moet ons 't bewustzijn geven,
Dat wij gevorderd zijn, maar verder moeten streven.

5. Leven en sterven.

Tot Naciketas kwam de Dood in majesteit,
Opdat hij kiezen mogt uit 's werelds heerlijkheid.

Een vurig rossenpaar stond trapplend voor zijn' wagen,
Gesmeed uit louter goud, met eêlgesteent' beslagen;

Met diademen en met lauwerloof belaên,
Waar 't menschdom zich voor buigt, dat bloeit op de oorlogsbaan

En vreugde en kunst, omstrikt van lentebloemenkransen,
Vervrolijkten zijn' togt met liedren en met dansen.

Van uit dien bonten drom hief zich de dood omhoog,
En sloeg toen op den Wijze, op Naciketas, 't oog.

‘Kies uit van 't goed der aard' wat schoonst is op mijn' wagen;
Want in uw wijsheid heeft mijn hart een welbehagen.’

Maar Naciketas sprak: ‘“Is ware wijsheid mijn,
Wat gave van uw hand zou mij dan welkom zijn?

Begeerte blijft ons hart steeds onverzaad verteren,
En wie, die u aanschouwt, zou goed of goud begeeren?

Het leven schijnt wat schoons, en toch wat is 't dan rook,
Dien blaast uw adem weg, verganklijk zijt gij ook.

Laat mij tot aan mijn graf me in vreê der ziel vermeiden,
Zoo lang het u behaagt, zoo lang 't mij is bescheiden.”’

Dus sprak hij - en de Dood, met al zijn glans en pracht,
Week weg uit zijn gezigt, verdween in niet en nacht.

6. Oudejaarsdag.

Elk van die kransen is een droevig rouwe teeken
Van mij ontvloden heil; - zie, hoe zij 't na verbleeken.

'k Heb elk me ontroofd genot, tot een gedachtenis,
Een' krans gevlochten, - zie, hoe vol mijn kluis reeds is.

Hier hangt der vriendschap loof, dáár liefdes rozenblâren,
Mijn vadervreugde ginds, gemaaid in onrijpe airen.

Vervlogen jeugd welkt hier, ginds roem, des mans genot;
Die plek hou 'k open voor mijns levens overschot.

Als ik verscheiden ben, zal dáár, op mijn verlangen,
Een krans van donkre kleur tot mijn gedachtnis hangen.

Wie dan ook heer of gast in mijne woning zij,

Leer hem, verwelkt gebloemt'! de wereld gaat voorbij.

P.